שו״ת · אחרונים · כתב סופר

כתב סופר יורה דעה

רבי אברהם שמואל בנימין סופר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כתב סופר יורה דעה

רבי אברהם שמואל בנימין סופר

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כתב-סופר-יורה-דעה/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

תשובה א 6
תשובה ב 15
תשובה ג 23
תשובה ד 26
תשובה ה 32
תשובה ו 35
תשובה ז 39
תשובה ח 46
תשובה ט 49
תשובה י 53
תשובה יא 58
תשובה יב 62
תשובה יג 66
תשובה יד 67
תשובה טו 74
תשובה טז 78
תשובה יז 79
תשובה יח 87
תשובה יט 92
תשובה כ 95
תשובה כא 97
תשובה כב 133
תשובה כג 137
תשובה כד 144
תשובה כה 149
תשובה כו 152
תשובה כז 156
תשובה כח 164
תשובה כט 176
תשובה ל 183
תשובה לא 185
תשובה לב 191
תשובה לג 199
תשובה לד 202
תשובה לה 207
תשובה לו 211
תשובה לז 215
תשובה לח 216
תשובה לט 220
תשובה מ 222
תשובה מא 225
תשובה מב 229
תשובה מג 236
תשובה מד 239
תשובה מה 252
תשובה מו 260
תשובה מז 265
תשובה מח 272
תשובה מט 277
תשובה נ 279
תשובה נא 283
תשובה נב 288
תשובה נג 294
תשובה נד 301
תשובה נה 306
תשובה נו 310
תשובה נז 312
תשובה נח 320
תשובה נט 324
תשובה ס 332
תשובה סא 336
תשובה סב 340

תשובה סג 346
תשובה סד 352
תשובה סה 355
תשובה סו 356
תשובה סח 359
תשובה סט 363
תשובה ע 366
תשובה עא 368
תשובה עב 372
תשובה עג 379
תשובה עד 382
תשובה עה 390
תשובה עו 395
תשובה עז 402
תשובה עח 409
תשובה עט 411
תשובה פ 413
תשובה פא 423
תשובה פב 432
תשובה פג 439
תשובה פד 449
תשובה פה 452
תשובה פו 455
תשובה פז 458
תשובה פח 463
תשובה פט 467
תשובה צ 468
תשובה צא 470
תשובה צב 480
תשובה צג 482
תשובה צד 484
תשובה צה 485
תשובה צו 487
תשובה צז 498
תשובה צח 502
תשובה צט 505
תשובה ק 511
תשובה קא 512
תשובה קב 521
תשובה קג 523
תשובה קד 528
תשובה קה 535
תשובה קו 540
תשובה קז 553
תשובה קח 559
תשובה קט 561
תשובה קי 563
תשובה קיא 568
תשובה קיב 570
תשובה קיג 573
תשובה קיד 575
תשובה קטו 583
תשובה קטז 589
תשובה קיז 600
תשובה קיח 603
תשובה קיט 609
תשובה קכ 616
תשובה קכא 621
תשובה קכב 631
תשובה קכג 640
תשובה קכה 648
תשובה קכו 657
תשובה קכז 660
תשובה קכח 666

תשובה קכט 673
תשובה קל 680
תשובה קלא 683
תשובה קלב 693
תשובה קלג 699
תשובה קלד 700
תשובה קלה 702
תשובה קלו 714
תשובה קלז 716
תשובה קלח 722
תשובה קלט 722
תשובה קמ 724
תשובה קמא 733
תשובה קמב 739
תשובה קמג 746
תשובה קמד 750
תשובה קמה 753
תשובה קמו 760
תשובה קמז 766
תשובה קמח 769
תשובה קמט 774
תשובה קנ 785
תשובה קנא 791
תשובה קנב 793
תשובה קנג 795
תשובה קנד 805
תשובה קנה 811
תשובה קנו 816
תשובה קנז 826
תשובה קנח 832
תשובה קנט 840
תשובה קס 847
תשובה קסא 850
תשובה קסב 854
תשובה קסג 867
תשובה קסד 873
תשובה קסה 880
תשובה קסו 882
תשובה קסז 884
תשובה קסח 887
תשובה קסט 889
תשובה קע 895
תשובה קעא 899
תשובה קעב 903
תשובה קעג 907
תשובה קעד 910
תשובה קעה 913
תשובה קעו 917
תשובה קעז 923
תשובה קעח 931
תשובה קפ 937
תשובה קפא 940
תשובה קפב 944
תשובה קפג 950
תשובה קפד 957
תשובה קפה 962
תשובה קפו 968
תשובה קפז 972
תשובה קפח 974
[תשובות שנתוספו במהדורה זו] 975
תשובה א 975
תשובה ב 976
מפתח הסימנים 980

תשובה א

שפעת שלומים, משוכן מרומים, לי"נ הרב המאוה"ג הותיק מלא עתיק, ובקי חרוץ בעל פיפיות עומד לתלפיות כש"ת מוה' אהרן פריעד נ"י אב"ד דק"ק בוסערמין יע"א
יקרתו קבלתי שבוע זו בעידנ' דשאול אני ביותר לתלמידי' בלימוד הלו"ת מלבד טרדות רבות דעדו עלי מכל צד, בכ"ז להיות ענינו נחוץ לשעה למגדר מלתא פניתי מעט כיומא חדא לשום עין עיוני לאשר בקשה נפשו היפה בצירוף ב"ד ואקרו"ט בקהלתו, להסכים ולחוות דעתי בקיומו של הכרוז והתקנה אשר גזרו שלא ישחט אלא מי שהורשה מפר"מ נ"י ואסרו איסור על השוחט ועל בשר הנשחט כי בקעה מצאו וגדרו גדר ויש מעוררי' ומפקפקי' על תוקפה של התקנה:
הנה להלכה ולמעשה בנדון שלפנינו א"צ לפנים, כי הדבר מפורש לכל באי שערי הוראה, כי יש כח ביד הקהל וכ"ש מרא דאתר' בצירופא לאסור המותר והוא מתשו' הרא"ש כלל ז' סי' א' ונפסק להלכ' בי"ד סי' א' סעי' י"א, אלא שבעל פר"ח לחלק יצא, דאם אסרו על השוחט שלא ישחוט, או גזרו בחרם, אין שחיטתו פסולה בדיעבד מעיקר הדין רק מחשדא וקנס', וכן משמעות דברי הרא"ש בסופו, אבל כשפרשו וגזרו שתהי' השחיטה אסור' אסור לכל לאכול משחיטה זו, וכ"כ בתב"ש סי' ב' בשמ"ח סעי' מ"ב והעתיקו בפרמ"ג סי' א', ולכן בנדון שלפנינו שמפורש אסרו איסו' על השוחט, ועל בשר הנשחט לית דין צריך בשש שהאיסור רובץ על השוחט ועל האוכלים משחיטת העובר ואיסור גמור הוא וכל זה פשוט ומבואר לעין כל רואה:
והלום ראיתי כי פר"מ נ"י פלפל בחכמה בדין זה אם לא הטילו הקהל איסו' רק על השוחט, אם שחיטתו פסולה או לא, הגם שא"צ למעשה בנידון שלפנינו כמ"ש מ"מ הואיל ואתי' לידן אימא בי' מלתא בטעמ' אשר כתוב לפני בחידושי ואוסיף כעת תוספות מרובה לדינא כיד ה' הטובה עלי בעיון מעט מזעיר:
הנה הפר"ח יו"ד בק"א סי' א' הוסיף לבאר דבריו מש"כ שאין השחיט' פסולה בדיעבד רק משום קנס' דמשום כ"מ דא"ר ל"ת א"ע ל"מ אין לאסור דכבר כ' תוס' בתמורה דבאיסו' שבדה מלבו לכ"ע לא אמרי' א"ע ל"מ וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ז' סי' ד' כיון דאפש' לבטלו ל"א ל"מ וכ"פ רמ"א בח"מ סי' ר"ח ודלא כסמ"ע שם ורמ"א ביו"ד סי' ר"ל עכ"ד. והנה הפר"ח נר' לו עיקר כפסקו של רמ"א ח"מ סי' ר"ח וכן דעת ט"ז שם ועיי' ט"ז יו"ד סי' רכ"ח ס"ק מ"ד, ובחו"ד כ' דיש לתת טעם לאסור השחיטה משום א"ע ל"מ, והראה מקום ביו"ד סי' ר"ל כוונתו לפי הסמ"ע דנר' לו עיקר כרמ"א ביו"ד סי' ר"ל, יש פנים לאסור השחיטה, ולש"ך בח"מ סי' ר"ח נשאר הדבר בספק לדינא א"כ גם הא מלתא

בספק עומד וס"ד להחמיר, ובח"ס יו"ד סי' וי"ו דחה דברי החו"ד דהא הרא"ש כלל ז' סעי' ד' ס"ל דא"ע מהני, ולדעתי החו"ד ל"א כן בכוונת הרא"ש בתשוב', אלא דכ' אפשר דמשום א"ע לא מהני נפסל השחיטה להחולקים על תוס' תמור' ותשוב' הרא"ש והוא הגה"מ דפסקו רמ"א ביו"ד סי' ר"ל ועיי' ש"ך יו"ד ס' רכ"ח ס"ק צ"ו לפי ישובו סתירת הרא"ש ס"ל לרא"ש דא"ע ל"מ ובכלל ז' כוונתו שאחר שנשאל והתירו הראשון מהני למפרע מה שעשו קודם שהתירו, ולדבריו א"ש מש"כ הרא"ש שם סי' א' בתחלה

שאסור לאכול משחיטתו שהרי הקהל פסלו שחיטת הכל וכו' הגם שלא אסרו רק על השוחט מ"מ ממילא שחיטתו פסולה משו' א"ע ל"מ, אלא מן מה דכ' וכ"ש זה שעבר על החרם דומה למומ' לאותו דבר וראוי לקונסו, משמע דאין שחיטתו פסולה משום דלא מהני מעשה שחיטתו רק משו' דחשוד הוא וראוי לקונסו, ובפר"ח סי' א' תמה דלא סיפ' רישא, עכ"פ נר' דס"ל דמשום א"ע ל"מ לא נפסל ויש לפר' דברי הרא"ש דתחלה כ' דאסור לאכול משחיטתו שהרי הקהל פסלו שחיטת הכל, כוונתו דכיון דאסרו עליו לשחוט ממילא א"ע ל"מ, אבל לא אסור משום דא"ע ל"מ, רק בשוחט במקומו שאסרו הקהל שחיטתו אבל כששוחט אח"כ לאחרים במק"א לא נפסול, ולכן הוסיף וכ"ש זה שעבר על החרם כששוחט במקו' האסור לו דומה למומ' לאותו דבר וראו' לקונסו היינו אפי' מה ששחט לאחרי' ראוי' לאסור, ומוסבר ביותר דדומה לחשוד לאותו דבר, כיון שעובר חרם ושחיטתו נבילה חשוד להאכיל נבילות כנ"ל עפמ"ש הש"ך בכוונת הרא"ש ועיי', אלא דבאמת יישובו של הש"ך סי' רכ"ח רחוק בכוונת הרא"ש, דאם כוונתו דמהני אחר שביטל תקנה ראשונה פשיט' דלא דמי לדרבא כלל ול"צ הרא"ש להאריך לחלק בין אית ליה ביטול או התרת חכם, וגם הש"ך הרגיש בעצמו הא חרמי ציבור לא ניתר למפרע וכ' דצ"ל שהותר ע"י חכם, וכל הרואה יראה כי תחלה כ' הרא"ש כיון דאפשר לבטלם והוסיף עוד דחכם עוקר נדר מעיקרו ובתחלה לאו בהכי מיירי, ולכן העיקר דהרא"ש בכלל ז' ס"ל דכל שיש לו היתר וביטול ל"א א"ע ל"מ וט"ז לא מצא ישוב לסתירת הרא"ש מן מה דכ' בכלל ה' דאם מכרו שלא מדע' ל"מ, והנכון מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' ו' בסופ' ודבריו בזה דברי אלקים חיי' המה וש"י:

וראיתי לפר"מ ני' קרא תמה על מ"ש בח"ס לדחות דברי החו"ד מן מה דכ' הרא"ש בתשוב' דבחרמי ציבור ל"א א"ע ל"מ דאפשר לבטלה, והראה פר"מ ני' מקום להמבואר בש"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' כ"ח דאם היתה ההסכמה גדר לרבים או סיג לתורה ולדבר מצוה אין יכולי' לבטלו, והרי מבואר בתשוב' הרא"ש שהי' משום גדר וסיג שלא ישחוט כל מי שירצה בלא רשות והנה גם על מש"כ פר"ח בק"א תמיהתו דהא מיית' לתשוב'

הרא"ש הנ"ל דל"א א"ע ל"מ אהך דינא, ואני תיובתא לא קחזינא דאין זה מעיקר הדין רק חומרא ועיי' ס' רכ"ח סעי' ט"ו דאין מתירים נדר של דבר איסור, ואם התירו יש אוסרים ויש מתירים ואפי' להאוסרי' בדיעבד אינו רק מחומר' ומדרבנן, ומעיקר הדין מותר להתירו מכ"ש דבדיעבד מותר, ולפמ"ש בח"ס דטעם של הרא"ש כיון דאיתי' בשאלה קילא ולא דמי' לדרבא, וכיון שיש היתר לאיסו' זה מדינא האיסו' בעצמו קיל ועוד אפי' יהי' זה מעיקר הדין ומדאוריית', ויש פנים לומר שהוא דאוריי' לפמ"ש הריב"ש קע"ח שאין לומר כיון שעל דעתם נשבעו שהם יתירו ברצונם אפי' על דבר איסו', שאין דעת הקהל שיתקבצו למשרי איסורא שתהי' ממש בהסכמתם וכ"ש אם נדרו ע"ד המקום שאינו מסכים להיתר בדבר מצוה להתיר האסור ע"כ, ויש להוציא מזה, שאין לו היתר מדאורייי', וכ"ש אם נדרו ע"ד המקו', מ"מ באופן שכבר עבר בוודאי בדעתם בתחלה שיהי' היתר לאיסו' להציל העובר, ועיי' זה סי' רכ"ח סעי' ט"ו ואם יש מכשול בנדר וכו' ועיי' ש"ך שם דיש חולקי' מ"מ בשכבר עבר בוודאי מצוה להתיר כדי להצילו מאיסור, ועוד הרי יכולי' הציבור לשאול ולחזור ולאסור למגדר מלתא להבא, וכיון שיש בידם להתיר תו לא אמרינן דאי עביד לא מהני כן נר' לי פשוט וברור:

והנה לדינא אם שחיט' של השוחט באיסו' דאסר על נפשו לשחוט או שאסרוהו הקהל אם מהני או לא לא אתברר לן, דתלי' באשלי רברבי לדעת הסמ"ע דעיקר כפסק הרמ"א ביו"ד ס' ר"ל דבנשבע ועבר על שבועתו אמרי' א"ע ל"מ כן בזה, ולט"ז דעיקר כפסק הש"ע ורמ"א שם שהוא במקומו שחיטתו כשירה ואין חילוק בין נשבע מעצמו או מפי הקהל, ואפי' למגדר מלתא דאיסו' כמ"ש, ולש"ך בח"מ הדבר בספק ונר' דבהמה בחזק' שאינו זבוח עומדת כיון דהספק בשחיטה עצמה כנ"ל:

ומתורתו של משה אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס למדנו ד"ח דהעלה ע"פ יישובו סתירת הרמ"א דהעיקר דבדבר שבדה מלבו ל"א א"ע ל"מ כתוס' ורא"ש אלא דבמקח שנעשה באיסור יש עוד סבר' שכ' הגהות מרדכי משום שאיבד זכותו בזה ס"ל לרמ"א ביו"ד דל"מ ודווקא בחפץ פלוני, ובח"מ קאי שאסר ע"ע שלא למכור כלל ולפ"ז בנשבע שלא לשחוט או איסו' שאסרו הקהל א"ע מהני עיי' בו:

ואני בנו בעניי, לא זכיתי להבין דבריו הקדושי' במ"ש לחלק דבנשבע שלא למכור חפץ פלוני איבד זכותו שא"א לשאול עליו אחר שעבר משא"כ בנשבע שלא למכור סתם, ולא אבין, הרי כל זמן שלא עבר בידו לשאול, ולא איבד בעצמו זכותו ע"י שנשבע כיון שבידו לשאול ולמה לא יועיל מכירתו, הלא בשעה שנאבד זכותו אחר שעבר על שבועתו בלא"ה מכור הוא לאחר ואין לו עוד בו, ובשעה שמוכר, ברשותו הוא לשאול, והא דמדמה

המרדכי נשבע להא דאמרו לא ליזבן, הגם שבידו לשאול ולא איבד זכות' י"ל כיון דתלי' בדעת אחרי' הגם דל"א מי יימר דמזדקק לי' מ"מ לאו בידו הוא ותולה בדעת המתירי' והוא איבד כחו וזכותו ע"י שבועתו כנ"ל, עיי' שבת מ"ו ע"ב ורשב"א יבמו' פ"ח ע"א סד"ה הא דאמרינן, ותוס' גיטי' פ"ד ד"ה הכי בדיד' קיימ' לאגרוש' עיי"ש היטב:

ואני בעניי הכינותי יישוב לסתירת הרמ"א על פי דרכו של אבא מאוה"ג זצ"ל, ואני הולך בדרכו ונקיטנא במקצתו ולא מטעמא וקודם שנבוא למטר' כוונתינו נרחיב הדיבור בביאור שט' תוס' ורא"ש בתשובה והגהות מרדכי ושלטי גבורי' פ' משילין:

ופתח דברינו יאירו, לפרש כוונת תוס' תמור' במ"ש וז"ל כיון שאין איסור זה כמו לא יוכל לשלחה, אלא שהוא בדה האיס' ל"א ל"מ וטרחו חכמי לב למצוא טעם לחלק בין איסו' תורה לאיסו' שבדה מלבו ומדברי פר"ח בק"א יו"ד סי' א' נראה דהבין דכוונת תוס' כיון שיש לו היתר דאחר שהביא תוס' תמור' כ' וכ"כ הרא"ש בתשוב', כיון שאפשר לבטל לו נר' מדבריו דס"ל דמ"ש תוס' ומ"ש הרא"ש הכל מטעם א', ובאמת אין זה במשמעות לשון תוס' דהול"ל בקיצור כיון דאית לי' היתר וביטול, ולמה תלה משום דבדה מלבו, ובח"ס כ' דכוונת תוס' דאיס' שבא ע"י עצמו קיל, ואין לך בו אלא חידוש', וציין על ש"ס שבועות כ"ד דס"ל לר"ל דאיס' הבא ע"י עצמו קיל מאיס' הבא מאליו, הנה מה דפשיט לאבא זצ"ל דטעמא דר"ל דלא אמרינן כולל באיסו' הבא ע"י עצמו משו' דקיל, כן מוכח מן מה דכ' תוס' שם ד"ה דבדבר שאוסר לכ"ע מודה ר"ל כדמוכח מיש אוכל אכילה אחת וע"כ דטעמא דר"ל משו' דקיל, והיינו באיסו' שאוסר ע"ע אינו דומה לאיסו' תורה שאסור לכ"ע, אבל הקדש וכדומה שאסור לכ"ע כמו איסורי' שאסרה תורה חמור כמוהם, ומ"ש באבני מילואים בתשוב' שבסוף הספר סי' י"ב לחלק בין האיסורי', דבאיסורי תורה גם דאין איסור חל על איסו' מ"מ איסור' אית בי' משא"כ באיסור הבא ע"י עצמו דבריו תמוהים א"כ מאי שנא מוקדשי' דמודה ר"ל וע"כ כמ"ש משום דקיל דאינו אסור לכ"ע, אלא דלפ"ז ל"א שפיר מה דקמ"ל רבא שם בשבועה על שבועה דמהני כולל, דה"א באיסור הבא ע"י עצמו ל"א כולל, לפמ"ש משום דקיל והוי כקל על חמור, בשבועה על שבועה דשניהם שווים איך ס"ד דל"א כולל גם ר"ל מודה בכה"ג לזה אנו צריכי' לדברי הא"מ דוודאי טעמ' דר"ל לאו משו"ה הוא כמ"ש, אבל רבא קמ"ל דס"ד דשבועה על שבועה לא אמרינן כולל כיון דבלאו כולל אין כאן איסו' כלל קמ"ל ורבותא איכא עכ"פ כנ"ל:

היוצא לנו כי יפה נסתייע אבא זצ"ל משו"ס דשבועות דאיסור שבא מעצמו קיל מאיסו' שאסר' תורה, הגם דלא קיי"ל כנ"ל בהא דאפי' באיסור הבא ע"י עצמו אית לן כולל

כר"י מ"מ בגוף הסבר' דקיל איסור הבא ע"י עצמו לא פליג ר"י וי"ל ה"ט דל"א א"ע ל"מ באיסור הבא על ידי עצמו על עצמו:

ובתחלת הרעיון היה נר' לי להעמיס בכוונת תוס' סבר' הט"ז ח"מ סי' ר"ח דשאני שבת ושבועות שאין המכירה בעצמ' האיסור רק דבר אחר גרם האיסור עיי"ש, וי"ל שזה כוונת תוס' שאין איסור זה, כמו לא יוכל לשלחה שהוא עצמו בדה האיסור כלומר דבלא יוכל לשלחה הגירושין האיסור משא"כ בשבועה אין המעשה בעצמו האיסור רק מצד השבועה שהוא אסר ע"ע דן זה, והיה זה פשוט ונכון בעיני בכוונת תוס', אלא דאחר עיון קצת ראיתי דא"א לומר כן דלכאור' קשה למה מקשה תוס' מנשבע שלא לגרש הו"ל להקשות דיאמר א"ב במוכר בשבת כבש"ס ב"ק פ' מרובה, וגם קשה מרבא עצמו בב"ק כמו שהקשה בש"ג ביצה. ואי ס"ל לתוס' דשאני מקח וקנין כש"כ הש"ג דצרי' לומר כן, אלא שלא ידע טעם לחלק, הי' לתוס' להקשות דיאמר א"ב בכותב גט בשבת ויו"ט דלרבא ל"מ דהגט פסול, ועיי' רמב"ם פ"ג מגירושין הל' י"ט, ובמל"מ פ' ח' ממלוה הל' א' וע"כ צריך לומר דתוס' פשיט לי' דמכ"ז לק"מ משום שאפשר לעשות המעשה בהיתר כסבר' סמ"ע וש"ך, אבל משבועות קשי' לתוס' שפיר דלא אפשר בהיתר אחר שנשבע כמ"ש הש"ך, והשתא אם כוונת תוס' דאיסור שבדה מלבו שאני משו' סבר' הטו"ז, וע"כ בקושי' לא אסיק לי', הו"ל להקשות מכל מה שכתבתי ולתרץ כהנ"ל, וע"כ דתוס' ל"ל כטו"ז אלא כש"ך, וא"כ כוונת תוס' בחלוקו כמ"ש ועיי', וכן יותר נ"ל להוכיח דאין הכוונה כמ"ש, מן מש"כ הש"ג בביצה שהקשה מפר' מרובה והניח בצ"ע, ושוב מייתי למש"כ תוס' בתמור', ואי ס"ל בכוונת תוס' כסבר' הט"ז, א"כ מאי קשי' לי' מפר' מרובה וע"כ דאין זה כוונת תוס', והצ"ע דש"ג דאחז בשיטת תוס', ותוס' חידש זה מכח קושי' דל"א א"ב בנשבע שלא לגרש, הרי עדיין קשה יאמר א"ב דכותב גט בשבת, ולתוס' א"ש כמ"ש דס"ל כסבר' הש"ך, אבל ש"ג דקשי' לי' מפ' מרובה ול"ל הך חילוק של הש"ך עדיין קשי' כהנ"ל וצל"ע:

ומאז אמרתי להעמיס בכוונת תוס' סבר' מהרי"ט בסי' ס"ט דנחית לחלק דהא דאמר רבא א"ע ל"מ, דוקא אם מתקן ע"י זה שלא יהי' נגד דעת תורה כמו בלא יחלפנו ולא יגאל שאם המעשה בטל תקננו המעוות, אבל במוכר בשבת וכדומה שלא נתקן מה שעשה ע"י שהמעשה בטל וכן במעלה בערכאות בנידון שלו מה שעבר עבר, וא"א להשיב בכה"ג ל"א א"ע ל"מ, ובשעה"מ פ"ג מהלכו' גירושי' מביא סבר' זו ג"כ בשם מהרי"טץ והוא הוסיף לישב מה שמקשי' מהשוחט בשבת דשחיטתו כשירה נימא א"ע ל"מ ולהנ"ל ניחא, דמ"מ תיקון להוציא מידי אמה"ח עיי"ש, ונ"ל לפי הך סבר' דכתב בשבת כתב

ע"ג כתב דכת' תוס' גיטי' י"ט ע"א ד"ה דיו, דלר"י דהוי כ' דווקא בכותב גט או ס"ת והשני לשמה מתקן הוא וחייב, ולרא"בי אפי' לרבנן, אבל בלא"ה לא, ונר' לי דכותב גט וס"ת בשבת כה"ג הגט וס"ת פסולין משו' דא"ע ל"מ, דמרויחן האיסור דהא אינו אסור רק משו' דמתקן הוא בכתב שני לגבי הכשר גט וס"ת, ואי נימא דל"מ לא תיקן כלום, ורמב' פ' ג' מהלכו' גירושי' דאינו פוסל גט משום דא"ע ל"מ, משום דגם אי ל"מ, מ"מ עשה מלאכה משא"כ בכה"ג כתב ע"ג כתב כנ"ל, ונר' לי עוד דאינו חייב הגם דאמר רבא דלקי משום דעבר אמימר' דרחמנא, דאמרה תורה שלא יעשה דבר זה, והוא הלך ועשה, הגם דל"מ, מ"מ לקי על המעשה עצמו, אבל במלאכת שבת אטו לא תשחוט כתיב, או לא יכתב, רק שלא יעשה מלאכה ואנו למדין ממלאכת המשכן וכל שמתקן חייב, ואי אמרינ' דא"ע ל"מ לגבי כתיבה ע"ד שכתבנו לאו מתקן הוא ממילא לא עבר על מימרא דרחמנא ואינו חייב כנ"ל והבן. ואם כנים דברינו הרווחנו דא"צ לדוחק שנדחק תוס' בגיטין י"ט שכ' דר"ח אמר בפר' הבונה מתניתי' דלא כר"י דמשמע לי' דמתניתי' אפילו בכותב גט לשמה, ולרא"בי צ"ל דמתניתי' לאו בכל גוונא אייר' עיי"ש והוא דוחק במאי פליגי ר"ח ורא"בי, ולפ"מש יש לומר דרא"בי ג"כ מוקי לי' מתניתי' בכל גוונא, והא דפטור משום דס"ל א"ע ל"מ ור"ח דאמ' מתניתי' דלא כר"י ס"ל א"ע מהני וא"ש כנ"ל ועיי', ולכאו' מוכח מדלא כ' תוס' כמ"ש דל"ל סבר' מהרי"ט, ואינו מוכרח די"ל דסביר' לי' כמהרי"ט אלא דס"ל ג"כ כסבר' הש"ך או הט"ז דשאני שבת דיומא קא גרים, ומ"מ ס"ל לתוס' ג"כ סבר' מהרי"ט דנכונה היא:

ולפע"ד להוכיח ע"כ כאחד מן החלוקים של הש"ך או של ט"ז דבסבר' מהרי"ט לא נתישבו כל הקושיו', דקושי' ממתניתי' דחולין בשוחט בשבת לא נתישבה, דלפמ"ש תוס' בשבת קושי' בשם ר"ת דלר"י צרי' שיהי' התיקון מיד, והשחיטה בא מיד שמפרכסת מותר לב"נ ותקנו לב"נ, ולפי דהעלה בת"ח חולי' דבנתנבלה בשחיט' מפרכס' אסור לב"נ דל"ש מי איכא מיד' א"כ לר"י בשוחט בשבת נימא א"ע ל"מ ושחיטתו נבילה ולא תיקן מיד' אף לב"נ, והא בש"ס חולין נסבי' חבריי' למימר הא מני ר"י היא, ודוחק לומר דכל שקל' וטריא אזיל למ"ד אע"מ, וגם לא לשתמט אדם לר"י לדקי"ל א"ע ל"מ דשוחט בשבת שחיטתו נבילה ולפמ"ש גם חיובא ליכא וצ"ע:

וע"כ צריכ' אנו לא' מן החלוקי' של הט"ז או של הש"ך, וגם בסבר' מהרי"ט נאחז ולא נרפינה, כי נכונה היא ומלתא בטעמ' לסאת, ויש להעמיס סבר' זו בכוונ' תוס' תמור' דסבר' מהרי"ט צריכה הסבר קצת הא לקי דעבר על מימר' דרחמנ' הרי כבר עבר ולקי ומעוות לא יוכל לתקן הוא, וצ"ל דניהי דעשה עבירה וחייב מלקות מ"מ אם המעשה

קיים וישנו בעולם דבר מתועב נגד רצון התורה שדבר זה לא תקום ולא תהי' ולכן לנו לומר דלא מהני, אבל במלאכת שבת וכדומה, אין אנו מרוויחין מידי, וי"ל לפ"ז כן גם בנשבע על דבר שלא לגרש או למכור ועובר על שבועתו מה שעבר עבר ולקי ומעוות שאין יכול לתקן הוא, והרי מעשה גירושי' ומקח, אינו נגד רצונו ית"ש ואינו מתועב רק איסו' שבועה יש עליו וכבר עבר, וזהו שכ' תוס' דאיסו' שבדה מעצמו שאני, שאין המעשה מתועב רק ע"י שנשבע וכיון שעבר אין אנו מרוויחין מידי כשנאמר דלא מהני ומפ' מרובה ומכות' גט בשבת לא הי' קשה לתוס' דס"ל כסבר' הש"ך כיון שאפשר בהיתר אבל משבועה קשה והוצר' לחדש דבדה מלבו שאני כנלפע"ד:

והיתה לבאר מש"כ דכיון שעבר על שבועתו גם אם נימא דל"מ מ"מ כבר עבר ולקי, ונ"ל דתלי' ברברבת', עיין במל"מ פ' ג' מזכי' הלכה ויו, במתנה ע"מ שלא ימכור ומכר אי המתנה בטילה כיון שעשה מעשה המכירה או לא שתלי' בפלוגתת תוס' ור"ן ורמב"ן בגיטין ר"פ המגרש במתנה ע"מ שלא תנשאי לפלוני עיי"ש, והמורם מדבריו דלתוס' שם משמעות לשונו שלא יהי' קיום לדבר זה שהתנה עליו, וכיון שע"י תנאי נתבטל הגם שעשה פעולת המעשה משו"ה לא נתבטל הגט והמתנה, ולרמב"ן ודעימי' כיון שהתנה שלא תנשא ולא ימכר רצונו שבעשי' המעשה יתבטל הענין עיי"ש, ולזה י"ל לשיטת הרמב"ן בנשבע שלא לגרש או שלא למכור מיד כשעושה מעשה גירושין ומכירה עבר על שבועתו גם כשנימא דלא מהני, מ"מ כבר עבר ממילא מה לנו לומר דלא מהני דאין מרויחים באיסור שבועה כמ"ש, אבל לשיטת תוס' בגיטין אי אמרינן דלא מהני ממילא לא עבר על שבועתו כיון דאין במשמעות לשונו רק שלא יגרש גירושין המועילים, ולא ימכור מכירה קיימת כנ"ל:

ולפמ"ש בכוונת תוס' תמורה, צ"ל דתוס' תמורה חולק על תוס' גיטין, ואין זה מן הקושי' דנמצא כן כ"פ בש"ס גם יש לחלק בין הענינים כמובן:

ומצאנו מקום להגה"מ דחולק על תוס' הנ"ל י"ל דס"ל כשיטת תוס' גיטין ולא עבר שבועתו כלל כשנימא דלא מהני, ולכן אמרינן דלא מהני לתקן מה שעיוות, וכנ' מש"ג פ' משילין בתר דחולק על הגה"מ סיים ויתירו לו שבועתו או יבטל הקנין כדי שלא יעבור על שבועתו, נר' דס"ל דאם נתבטל המעשה, דאמרי' א"ע ל"מ א"צ להתיר לו שבועתו כיון דל"מ וממילא לא עבר כנ"ל, אלא לפי שבארנו דש"ג ס"ל דאם נימא דל"מ לא עבר על שבועתו וס"ל ג"כ כתוס' תמור' דל"א בבדה מלבו דל"מ, וצרי' להבין כיון דס"ל אם ל"מ לא עבר על שבועתו שוב הי' לנו לומר דל"מ, וע"כ דש"ג ל"ל בטעמ' דתוס' כמ"ש, ובש"ג אנו אין לנו אלא כמ"ש בח"ס משום דקיל ועיי"ש:

ועל פי מה דכתיבנ' בטעמ' של הגה"מ דס"ל דלכן אמרינ' דל"מ דאם ל"מ לא עבר על שבועתו כלל דמשמעות לשונו שלא תהי' הדבר הזה, נתיישב מה דהקשה על הגה"מ איך אפשר לחלק על תוס' הלא מוכח כתוס' מכח קושי' שהקשה יאמר א"ב בנשבע ועיי' סמ"ע, ולמ"ש יש לומר דבכה"ג גם אביי מודה דא"ע ל"מ, עיי' בט"א ר"ה כ"ח דלמ"ד מצות ליהנות נתנו הטעם דלא יצא דאי נימ' לא יצא, לא נהנה ולא עשה איסור, וכ' אפי' אביי מודה בכה"ג דאמרינ' ל"מ, דע"כ לא פליג אביי אלא בלא יחליפנו ולא יגאל, וכדומ' שעשה מעשה בפועל נגד התורה לכן לקי ומהני, כיון דסוף כ"ס עבר, אבל התוקע באיסו' הנאה הרי המעשה ליכ' עבירה, רק מפני שנהנה ואם לא יצא לא נהנה מודה אביי דאמרינן ל"מ כדי שלא יעבור וגוף הסבר' בטעמא דלא יצא אמורה בראשונים. והט"א הוסיף להסביר לאביי ועיין. ואומר לפ"ז בנשבע שלא לעשות לפמ"ש דלא עבר רק כשיהי' קיום למה שעושה ואם לא מהני לא עשה איסור כלל במה שעשה שאינו נאסר רק מחמת השבועה שכוונתו הי' שלא יהי' כה"ג, גם אביי מודה דלא מהני כדי שלא יעבור, והא"ש דל"א ש"ס א"ב בנשבע ועיי':

ונבוא לבאר שיטתו של הרא"ש בתשובה כלל ז' סי' ד' שכ' דכל דאפשר לבטלו או ע"י התרת חכם בכה"ג ל"א א"ע ל"מ,

ולא גילה לנו טעמו ונימוקו לחלק בין אית לי' היתר או לא, ובח"ס כ' משום דקיל משום דאיתא בשאלה, ולולי דבריו הקדושים, הי' נ"ל להסבר ע"פ סברת הט"ז כל שאין המעשה בעצמו איסור רק מצד אחר בא האיסור כמו בשבת או בנשבע ל"א ל"מ, ונ"ל דהר"אש ס"ל דגם בשבועה ראוי' לומר א"ע ל"מ דסוף כ"ס עכשיו שנשבע שלא יעשה דבר זה כשעושהו עובר על מימרא דרחמנא והמעשה הוא נגד רצונו ית"ש, ורצונו שיתבטל המעשה כדי שלא יעבור זה על שבועתו, ואם כי המעשה בעצמו לולי השבועה אינו מתועב, מ"מ עכשיו שנשבע, המעשה עצמו מתועב והו' נגד רצונו, כי א"א שלא יעבור רק בביטול המעשה, ולכן כ' הרא"ש כיון שאפשר לבטלו ולשאול עליו, וכיון שיש מקום לבטל איסור השבועה בלי ביטול המעשה, שוב לא תלי' העבירה בביטול המעשה בביטול השבועה שאפשר ע"י שאלה גם אם לא נשאל ל"א א"ע ל"מ כיון שאין מעשה עצמו נגד רצונו ית"ש, אלא השבועה שאפשר לבטלו ממק"א בלי ביטול המעשה. כנ"ל בכוונת הרא"ש נכון וישר והבן:

וצריך אני להוסיף דברים לבאר דברי הרא"ש דכ' אבל התקנה שאפשר לשנותה ולבטלה וגם אפשר לבטל החרם, ועוד חכם עוקר נדר מעיקרא, וכשיתירו החרם כאלו לא הי' מעולם וכו' עכ"ל. והנה מה שיכולים לבטל לעצמם בלי התרת חכם הוא מכאן ולהבא

דווקא כמבואר בש"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' כ"ו, א"כ לא יתכנו דברינו במה דאפשר לבטל להבא לא יועיל להפקיע האיסור למפרע, ונ"ל דהרא"ש מחדא ועוד קאמר שיכולים לבטל לעצמם וגם אפשר ע"י שאלה דעוקר הנדר מעיקרו, וכיון שאפש' לבטלו ע"י חכם מעיקר' דמהני למפרע כמ"ש הרא"ש מפורש ועיי' ש"ך רכ"ח סעי"ק צ"ו ל"א א"ע ל"מ כנ"ל ולפ"ז במי שנשבע ע"ד רבים או נדרי' וחרמים שהטילו הקהל ע"ד רבי באופן המבואר מש"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' כ"ה אמרינ' א"ע ל"מ, כיון דאין לו שאלה, וא"א לאפקועי איסו' רק ע"י דאמרי' דל"מ:

והיתה לבאר הגם דרא"ש בתשוב' דמיית' מל"מ הל' זכי' ס"ל במתנה ע"מ שלא למכור כוונתו שלא יעשה מעשה מכירה וא"כ הכי נמי בשבועה גם דל"מ מעשיו עבר על שבועתו כדכתיבנ' לעיל, נר' לי דווקא במתנה עם חבירו ומתנה שלא ימכור מפרשים כוונתו שלא יעשה מעשה מכירה, ורצונו לבטל מתנתו בכ"ד, ויש קפידא בדבר שיהי' צרי' להוציא בדיינ ודינ' ממי שמכר לו ע"פ הדין דל"מ, אבל בנשבע על דבר שלא לעשותו או ציבור שמטילים חרם וכדומה על העובר תקנתם, ס"ל לרא"ש דאין במשמעות השבועה רק שלא יהי' קיום לדבר ולא על המעשה ועוד י"ל דבשבועה שנשבע לעצמו ע"ד רבים מסתמא כוונתו שלא יהי' איסו' השבועה רק אם המעשה קיים והוא ליצרו נשבע שלא יהי' יוכל לעשות דבר זה, ואם יעבור אמרי' דא"ע ל"מ המעשה וממילא לא עשה איסור, ופעל בשבועתו שא"א לו לעשות מעשה זה שיהי' לו קיום וניצול מאיסו' ונתקיים מחשבתו שמשו' הכי נשבע ועיי', וכן ציבור שהטילו חרם רצונם שלא ילכד איש ברשתות החרם, ובלבד שלא תקום ולא תהי' הדבר הזה, וע"י ל"מ מה שעשו וגם איסור' לא עשה ויש להאריך עוד והקצרתי:

ועל פי דברים האלו מצאנו מקום יישוב לסתי' הרמ"א ע"פ דיוקו של אבא מאוה"ג זצ"ל, דביו"ד כ' רמ"א כגון שנשבע שלא למכור חפץ פלוני ובח"מ כ' סתם נשבע שלא למכור, ואני מוסיף לדייק בלשו' רמ"א ביו"ד שכ' נשבע שלא לעשות דבר כגון שלא למכור חפץ פלו', צ"ל מאי כגון דכ' הלא כמה ענינים איכ' שאפש' שנשבע שלא לעשותו, נר' לעין כבא לו' דווקא בנשבע על חפץ פלו' א"ע ל"מ בח"פ אחר שעבר א"א לשאול עליו כמ"ש בח"ס באורך, ולדברינו חילוק רב יש בין א"ל שאלה אחר שעבר, לדלית לי' שאלה לפמ"ש הא דל"א א"ע ל"מ בשבוע דאין חפץ ל"ד שיתבטל המעשה, דהרי אפשר שינצל מן האיסור ע"י שאלה ולא תלי' דווקא בביטול המעשה כיון דאפשר למתשל אחר שעבר וכ"ז בנשבע סתם, אבל בנשבע על חפץ פלו' דא"א למתשל אח"כ, וא"א להצילו מן

השבועה רק ע"י ביטול מעשה בהא אמרי' א"ע לא מהני, ומיושב סתירת הרמ"א על דרך סלול וברור בעה"י:

וזאת תורת העולה מדברינ' לדינא היא העולה לפי פסקו של המחבר, ורמ"א בח"מ סי' ר"ח, וביו"ד סי' ר"ל דבנשבע על דבר וה"ה חרמי ציבור כל דאית' בשאלה אחר שעבר ל"א א"ע ל"מ, וכל דלית' בשאלה אפי' אית' בשאלה רק אחר שעבר לית' בשאלה כגון בחפץ פלו' וכדומ' א"ע ל"מ, וממיל' דלא עבר על שבועתו למפרע, אבל אסור לו למכור שנית חפץ פלו' ממילא יוכל לשאול מעתה על שבועתו כיון דאית' לשבועה עליו, וכיון דמכירה ראשונה נתבטל אסור לו למכור מחדש, ואם ימכור לא יועיל מהני השאלה כדי שיהא יוכל למכור ומכירה קיים ועיי' היטב:

ויש לי עוד הרהורי דברי' בענין זה ולאפס מפנאי א"א לי להאריך יותר, רק דבר א' אומר בקיצור, דעלה במחשבה לפני בחרמי ציבור וכדומה יש עוד סבר' דל"א א"ע ל"מ, לפמ"ש הרא"ש בתשוב' כלל ה' סי' ד' שאין הקהל מתכוונים לחרם ולשבועה רק מנדים ומחרימין למי שיעבור על גזרתם כחרם של עכן ועזרא, ואפילו הזכירו לשון שבועה, ולכן מתירים ומבטלים בעצמם בלי ג' וחכם, ועיי' ש"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' כ"ה, ולזה י"ל דכיון דהאיסור ושבועה אינו על המעשה עצמו כנשבע על הדבר שלא לעשותו, אלא אחר שעבר על גזרתם הוא מוחרם ומנודה ול"ש בזה דמעשה ל"מ בשביל שהוא באלה וחרם, אחר שעבר, ואפשר להעמיס זה בכוונת הרא"ש כלל ז' סי' ד' שכתב כיון שבידם לבטל, הקצרתי במקום שיש להאריך, הנלפע"ד כתבתי לפום רהיטא, ולא שמתי הדברים בכור הבחינה כי בעל מלאכות הרבה אני. הכ"ד טורד מאוד אוה"נ דש"ת חפץ בשלותו חותם בברכה מרובה. פ"ב ט"ו מרחשון תדר"ך לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ב

שובע שמחות ורב ברכות לראש תלמידי חביבי הרב הואו"הג מעוז ומגדול חרוץ ובקי מלא עתיק צדיק נשגב בן אחותי כש"ת מו"ה שמואל ע"פ נ' אב"ד ק"ק סיקס יע"א:

גי"ה קבלתי בעידנא דטרידנא מכל צד כידוע לך, ולהיות כי אהבה דוחקת הבשר פניתי מעט מהמון הטרדות בין הפרקים ושמתי עין עיוני על שאלתך בנדון אשר בא לפניך בע"א המעיד שלא שחט השוחט בהמה זו ואח"כ באו ב' עדים והכחישוהו, והוא גם הוא חזר מדבריו הראשונים והודה כי שקר ענה מתחלה, ופשוט לך אם לא היה חוזר מדבריו לדידי' היה אסור דשווי' אנפשי' חתיכה דאיסורא כבש"ע ססי' א' סעי' י"ב, אבל בנדון

שלפניך שחזר מדבריו הראשונים נסתפק לך אם אסור לדידיה, ונכנסת לבית הספק באשר ראית ב' ראיות א' במל"מ פ"ט מהלכ' אישות הלכ' ט"ו שעשה פשר דבר היכא דעומד בדבריו לדידי' אסור והיכא דחוזר מותר גם לדידי', וראי' ב' ראית במל"מ בפ"ג מהלכ' יבום וחליצה הלכה י"ג דחה חילוק זה בשתי ידים וכבר הרגיש בהגהת מל"מ שם כי סתר דברי עצמו ומספקא לך לדינא למעשה אם נסמוך על חלוקו של המל"מ בהלכ' אישות או לא, להיות כי הוא בעצמו חזר מדבריו הראשונים בהלכ' יבום וחליצה ופלפלת כדרכך ואענה אני את חלקי אשר חנני הי"ת בענין זה, ואבאר באר רחובות קצת ומשם בארה לנדון שלפנינו:

טרם אענה על שאלתך אני אומר מה דפשיטא לך היכא דאינו חוזר מדבריו לדידיה אסור כבסעיף י"ב, הה"נ בנדון שלפניך, לפע"ד יש לעיין בו טובא, הנה דין זה דסעיף י"ב לקוח מתשובת רשב"א שבב"י שם, והרש"בא מסכים עם חכמי ההר דמותר לאחרים הגם דיש לו מגו דהיה מתרץ דבריו דשחט אבל לא שחט שפיר דמגו במקום עדים לאו כלום הוא, אבל כשמתרץ דבריו כי תחלה היה כוונתו שלא שחט שפיר נאמן לאסור לכ"ע, והמחבר לא כ' שאם מתרץ דבריו דנאמן לאסור, ויש כאן שינוי בלשון המחבר הרש"בא כ' שאמר השוחט שלא שחט ובאו עדים והכחישוהו ששחט, והמחבר כ' מי ששחט לעכו"ם בפני ב' עדים וכשרצה ישראל לקנות אמר שלא שחט משמע דידעו עדים קודם שבא הטבח, ונ"ל לרבות רבותא בדינו של הרשב"א בא המחבר ושינה סדורו, הגם שבאו העדים תחלה ואמרו ששחט לפניהם והיה ידועי' לכל ולשוחט, ואח"כ אמר השוחט שלא שחט ואיכא מגו דהיה אומר מיד שלא שחט שפיר כדי שלא להכחיש העדים, מ"מ לאחרים שרי דמגו ל"מ נגד עדים ואיכא רבותא יותר מבעובדא של רשב"א דבאו עדים אחר שכבר אמר שלא שחט, וליכא מגו אלימא כ"כ אולי סובר הוא דלא יאומן לתרץ דבריו הראשונים דכוונתו היה שלא שחט שפיר לכן התחכם המחבר וכתב ששחט לפני עדים ואח"כ אמר הוא שלא שחט הגם דיש מגו אלימ' דהיה אומר מיד שלא שחט שפיר מ"מ אסור לכ"ע דמגו ל"מ במקום עדים הגם שיש כאן חזקת שאינו זבוח ומגו אלימא כזו לא מכרעת נגד נאמנות העדים ואפי' להחמיר, ועיין תוס' ב"ב ל"א ע"ב ד"ה זו בא בפ"ע ומעידה וכו' דמשמע מתירוץ שני של תוס' דמגו מכריע נגד עדים אלא מגו דב"ת ל"א, וצ"ע הלא ש"ס ערוך הוא ב"ב ל"א ע"א דמגו במקום עדים ל"א ועיין ש"ך ח"מ סי' פ"ב בכללי מגו, נ"ל דתוס' בתי' שני ס"ל דב' כתי עדים מכחישים זה א"ז הוו כמחצה והמגו מכרעת להאמין לאותה כת שיש לה מגו והא דמגו במקום עדים ל"א דווקא היכא דליכא רק א' דמכחיש העדים, ובתי' ראשון ס"ל דגם בב' כתי עדים אין המגו מכרעת

דתרי כמאה, ואפי' מאה נגד ב' אין מאה מכריעים שנים כן מגו אינ' מכרעת, ובתר ב' ס"ל שאני עדים נגד עדים כיון דמצד עדות אתינן עלה גזה"כ הוא דלא אזלינן בתר רוב דעות אפי' במשה דנאמן כמאה אינו מועיל עדותו אפי' כתרי, אבל הכרעה ע"י אומדנא וחזקה וכדומה דלאו מתורת עדות הוא מכריע בתרי נגד תרי, ועיין תוס' כתובות כ"ב ע"ב ובר"ן שם, ובמק"א הארכתי בזה ואכ"מ, וכ"ז בתרי נגד תרי אבל בטבח זה שהוא א' נגד שנים גם לתי' ב' של תוס' ב"ב ל"מ מגו, הגם דאיכא ג"כ חזקה מסייע למגו, וכן פשיט' לרשב"א דטבח אינו נאמן לאסור לאחרים, וי"ל דנהי דלאסור לאחרים, ל"מ מגו וחזקה, אבל לדידי' אסור ונאמן נגד העדים כיון דמגו וחזקה מסייעו לאסור על נפשו, וי"ל גם התה"ד דמביא המל"מ שם מודה לרשב"א ובעובדא דתה"ד ליכא מגו דמסייע לי' אדרבא חזקת פנויה מנגדת, גם הרשב"א ס"ל דאפי' בדידי' שרי, וכן בנדון שלפנינו גם לדידיה מותר, אפי' היה עומד בדיבורו:

שבתי וראיתי כי לא יתכנו דברינו אלו בתשובת הרשב"א, דהרי בחלק ג' סי' רב"י ומובא בב"י א"ע סי' מ"ח שהוא אומר שמסר לה לשם קידושין מיד ועדים מכחישים אותו שתחלתו לפקדון נתנה דאסור בקרובותיה דשווי' אנפשי' חתיכה דאיסור' עיי"ש, והרי שם ליכא מגו וחזקת פנויה מנגדת אותו מ"מ אסור בקרובותיה, ובתשובת הרשב"א בהאי טבח י"ל כמ"ש, אבל בתשובתו בח"ג שבב"י א"ע מוכח דס"ל דגם כה"ג מהימן, ותה"ד נהי די"ל דמודה לו לרשב"א במעשה דטבח משום דאיכא מגו אבל על תשובות רשב"א בחלק ג' ע"כ חולק, ונ"ל משו"ה כ' רשב"א בח"ג דאסור בקרובותיה דשווי אנפשי' חד"א דאדם נאמן על עצמו יותר מק' עדים, ולא כ' כן גבי טבח דנאמן משו"ה לעצמו דנאמן על עצמו יותר ממאה עדים, משום דבטבח איכא מגו וחזקה פשיטא דנאמן על עצמו, גם אם אינו נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, כיון דמגו וחזקה מסייעתו, אבל בח"ג דליכא מגו וחזקה מנגדתו הוצרך לפרש טעמו ונמוקו דנאמן על עצמו יותר ממאה עדים ועיי':

ובמ"ש מצאתי לי מקום יישוב במה דתמוה לי טובא על המחבר בא"ע שלא העלה על שולחנו הך דתשובת הרשב"א ח"ג שמביאו בב"י שם כמו שהביאו ביו"ד, ולמ"ש י"ל כי מצא כי התה"ד חולק על הרשב"א ומסתבר לי' כוותי' לכן השמיט דינו של רשב"א להלכה בא"ע אבל ביו"ד בנדון דטבח לא מצא מי שחולק על הרשב"א, דאפשר דתה"ד מודה לו היכא דאיכא מגו וחזקה, אלא דהמל"מ מצא לו חבר לרשב"א הריא"ז שבש"ג פ"ב דכתובו' ושם ליכא מגו והרי התה"ד חד לגבי תרי רשב"א וריא"ז:

לכן אני מוסיף אומר ודברים דרבו החולקים על הרשב"א וריא"ז הנה בתשובת משפטי צדק הוכיח דרשב"א ס"ל בטעמא דשווי' אנפשי' חד"א משום נדר הוא, מדכ' דלטבח אסור הגם דאיכא הכחשת עדים ש"מ דמה"ט כיון שאסר איסור על נפשו כנודר נדר תו לא מועיל הכחשת עדים, ומביא בשעה"מ פ"ט מהלכ' אישות הלכה ט"ו, ואם כנים דבריו בטעמ' דרשב"א עוד שנים אני יודע החולקי' על רשב"א מלבד תה"ד הנ"ל, והוא תוס' רי"ד בקדושין דף י"ב גבי אמר' לי אם וכו' שכתבו תוס' רי"ד דאיירי שהיא הבת אומרת ג"כ שקדשה אביה, אלא כיון דאגיד' בבעלה אין בכחה לאסור נפשה על בעלה, והקשה מהרי"ט בח"א סי' צ"ב מ"ש באומרת קונם תשמישך עלי דאסורה לו דאין מאכילין לאדם דבר האסור לו, ובשעה"מ פ"ט מהלכ' אישות הלכה ט"ו תמה על מהרי"ט הא דשווי' חד"א משום דאדם נאמן על עצמו וכיון שמשועבדת לבעל אינה נאמנת לחוב לבעלה, וכ' דצ"ל דפשיטא לי' למהרי"ט דהא דשווי' נפשי' משום נדר הוא, ובב' ידים סתר שיטתו שבחלק א' הנ"ל וצל"ע:

והנה מכח קושי' מהרי"ט על תוס' רי"ד מוכח דס"ל לתוס' רי"ד דשוויא אנפשיה משום נאמנות הוא ולאו משום נדר, וכן נ"ל להוכיח כי היא ג"כ שיטת הר"ן שלהי נדרים דכ' בשם י"א ומסכי' עמהם דמעיקר הדין לא תוכל לשווי' אנפשי' חד"א כיון דמשועבדת לבעלה, אלמא דס"ל דלאו משום נדר אלא משום נאמנות אתינן עלה, לכן אינה נאמנת לחוב לבעלה, וכיון דס"ל לתוס' רי"ד ור"ן דטעמ' דשווי' אנפשי' משום כאמנות ממילא דחולקים על רשב"א דבאיכא עדים דמכחשו לי' גם לדידי' שרי', ונראה ג"כ שזהו טעמו של תה"ד דחולק על הרשב"א, ועוד א' אני יודע דחולק על הרשב"א בטעמא דשווי' אנפשי' חד"א, והוא בש"מ נדרים מביא שיטה ומובא בשעה"מ פ"ט הלכה י"ו דלולי דהיא בע"כ נבעלת לבעל הי' גבי דידה משום לפ"ע וכו' וכ' שם בשעה"מ לפי תשובת משפטי צדק דשווי' אנפשי' חד"א משום נדר הוא פשיטא דליכא משום לפ"ע עי"ש. ומינה דשיטה זו שבש"מ ע"כ ס"ל משום המנותא הוא, וממילא דחולק על תשובת הרשב"א כמובן, ועיין:

ותבנא לדינא כיון דרבו החולקים על הרשב"א ה"ה תוס' רי"ד ור"ן ותה"ד ושיטה שבש"מ, ועיין הה"מ פ"ט מהלכ' אישות סוף הלכה ל"א דכ' כיון דליכא עדים דנראה דחולק על תשובת הרשב"א, וכ"כ בשעה"מ שם, ולא נמצא לו חבר לרשב"א אלא הריא"ז שבש"ג פ"ב דכתובות ומביאו המל"מ ורבו כמו רבו חבל דלא ס"ל כתשובת הרשב"א להלכה ראויה לנו למיזל בתר רוב דעות, וכ"ז בדינו של הרשב"א בתשובה שבב"י א"ע, אבל אפשר מודו כ"ע להך דינא של תשובת רשב"א בנדון דטבח ולא מטעמי' דרשב"א

אלא משום דע"י דאיכא מגו וחזקה מסייע ליה אלים נאמנותו על עצמו נגד עדים וא"ש דפסק הש"ע ביו"ד כוותי' דרשב"א ובא"ע השמיטו, משום דבנדון דהתם רבו החולקים, ואם המחבר לא כיון לכ"ז, מ"מ דברינו נכונים לעצמותן להעמיד הדין על מכונו בעזרת החונן דעת:

כ"ז כתבתי ע"פ דברי משפטי צדק וספר זה אין לי לעיין בו ואותיות מחכימות ודבריו לא נראים לי כי לחדש חדשות בטעמ' דשווי' אנפשי' חד"א משום נדר, ואלו ראה במ"ש הש"ג בשם הריא"ז כתובות פ"ב לא כ' מ"ש דהריא"ז כ' דאדם האוסר ע"ע נאמן ע"ע יותר ממאה עדים הרי מפורש גילה טעמו דל"מ הכחשת עדים משום נאמנות הוא ולא משום נדר, וכ"כ הרשב"א בעצמו בתשובה שבחלק ג' דנאמן ע"ע יותר ממאה עדים ולא משום נדר, וכבר כתבנו לעיל דבעובדא דטבח לא גילה לנו הרשב"א טעמו דנאמן ע"ע כק' עדים דשם ל"צ לזה דאיכא מגו וחזקה מסייעו והי' כ"ז בהעלם עין מן בעל תשובת משפטי צדק ושעה"מ ויתר תשובת ספרדיים ועיין כנה"ג יו"ד סי' א' ובהגה' מל"מ הלכ' אישות:

המורם מהאמור כי כולם שווים בטעמ' דשווי' אנפשי' וכו' משום נאמנות הוא וגם הרשב"א וריא"ז הכי ס"ל וס"ל משום דנאמן ע"ע יותר ממאה עדים לכן אפי' עדים מכחישי' לדידיה אסור, א"כ אין לנו הכרח דתוס' רי"ד ור"ן ושיטה שבש"מ חולקי' על תשובת הרשב"א וריא"ז לבד התה"ד והה"מ דמפורש חולקים עליהם, ואיכא תרי הרשב"א וריא"ז נגד תרי התה"ד והה"מ, וצ"ל דמחבר מדעתו וסברתו הכריע כתה"ד והה"מ לכן לא פסק הך דינא דרשב"א בא"ע להלכה, וביו"ד קבע להלכה הא דרשב"א בטבח דאפשר דכ"ע מודים לו משום דאיכ' מגו וחזקה כאשר כתבנו לעיל:

וממילא נשמע דהמחבר ל"ל לחלק בין חזר מדבריו ובין עומד בדיבורו, דאם ס"ל לחלק ליכא פלוגתא כלל, בין הרשב"א וריא"ז, ובין התה"ד והה"מ כמ"ש המל"מ דתה"ד איירי בחזר מדבריו, ורשב"א בנדון דטבח כ' דעומד בדבורו, וכן משמע מסתימת רשב"א בחלק ג' דאיירי שעומד בדיבורו, ובכה"ג משמע דאיירי הריא"ז אבל בנדון של התה"ד גם הרשב"א וריא"ז מודים וכן הה"מ י"ל דאיירי כשחזרת בה, והמחבר דהכריע להלכה כתה"ד והה"מ מדלית לי' לחלק בין חזר לעומד בדיבורו וכדס"ל למל"מ בהלכ' יבום וחליצה:

ואיכא בדברינו קולא וחומרא קולא כל היכא דליכא מגו וחזקה מסייע לי' אפי' לדידי' מותר ואפי' עומד בדיבורו, והיכא דאיכא מגו וחזקה אסור לדידי' אפי' חוזר אח"כ מדבריו הראשונים מ"מ למעשה לא נ"ל להקל נגד הרשב"א וריא"ז דאין לנו הכרע לדברינו רק מדהשמיט המחבר הך דינא של רשב"א חלק ג' שבב"י שם, מזה הוכחנו

דהכריע להלכה כתה"ד והה"מ וצ"ל שהיה נעלם ממנו כל זה בשעה שכ' הב"י וראה וידע מהם בשעה שכ' הש"ע וזה דוחק, ועוד כי מלתא דמל"מ בהלכ' אישות מלתא דמסתברא הוא, ונכון מאוד מסברא דכשעומד בדבריו נאמן על עצמו כל שעה יותר ממאה עדים אבל כשחוזר מדבריו הגם היכא דליכא עדים אינו נאמן לחזור מדבריו, אבל כשיש עדים מכחישי' דבריו הראשונים ומסייעי' לדבריו האחרוני' למה לא יאומן כי שקר אמר תחלה כיון דאיכא ב' עדים המסייעי' לדבריו האחרוני', והמל"מ ביבום וחליצה דדחה חילוק זה אפשר דס"ל דטעם דשווי' אנפשי' חד"א הוא משום נדר, ופשיטא לטעם זה ליכא חילוק בין חזר לעומד בדיבורו כיון שכבר קיבל על עצמו בנדר א"א לחזור בו בכל נדר ושבוע' איסור וגרע דגם שאלה לא מהני, אבל לפי דהוכחנו וביררנו דטעם זה פגום הוא, ורשב"א וריא"ז עצמם לא ס"ל האי טעמא, אלא משום דאדם נאמן ע"ע יותר ממאה עדים מסתברא דווקא כשעומד בדיבורו, אבל כשחוזר מדבריו מעצמו, אין טעם וסברא שלא יהי' נאמן, כיון דעדים מסייעים לדבריו האחרונים, וראוי' לחלק כן מעצמינו בשיטת הריא"ז ורשב"א כ"ש כדי להשוות השיטות שלא לעשות פלוגת' בין ראשונים בסברא בעלמא, דיש לנו לחלק כהנ"ל ואמת נכון הדבר כמ"ש במל"מ הלכ' אישות, והא דלא העתיק המחבר בא"ע הך דינא של הרשב"א שם לענין קידושין, צריכין אנו לדחוקי אנפשאי, דסמך על מ"ש ביו"ד סס"י א' הגם שאין דרכו של המחבר בכך כ"ש בב' ענינים נפרדים:

וראיתי אחרי רואי בפרמ"ג בשפתי כהן אות ל"ט ד"ה אמר המחבר וכו' שכ' בחלק ב' על חילוקו של המל"מ באישות שהוא חידוש גדול בעיניו, ומסתימת המחבר לא משמע כן עכ"ל, והנה מ"ש שהוא חידוש גדול בעיניו, לא ידעתי חידוש בזה מלתא דפשיטא ומסתברא הוא, ומ"ש ומסתימת המחבר לא משמע כן, לדידי' דחידוש גדול הוא מדסתם המחבר ולא השמיענו חידוש גדול כזה משמע דל"ל לחלק, אבל לפמ"ש דמלתא דפשיטא הוא סמך המחבר דנבין מסתמא כפירושו דווקא בשעומד בדבריו ופשוט:

עוד שם בפרמ"ג חלק ג' בנסמוך על עדים שאמר פו"פ אמרו לי חתיכה זו חלב ובאו אותם עדים והכחישוה אפ"ה שווי' אנפשי' חד"א נלמד מתשובת רשב"א חלק ג' סי' רב"י מובא בב"י סי' מ"ח דאמר שנתנו לשם קידושין ועדים אומרים לשם פקדון משמע שאין שם עדים אחרים ועלייהו סמך אלו דבריו ז"ל, הנה מ"ש מרשב"א נלמוד כן אינו מוכרח, אבל מצאתי פלוגתא בזה בין מהריב"ל לתשב"ץ, דמהריב"ל ח"ב סי' פ"ה כ' היכא דאמר' נתקדשה בפני פו"פ והכחישוה אפשר דמותרת כעין אשה שאמרה פלוני אמר לה שמת בעלה והראשון מכחישה דראשון נאמן, או נימא דמ"מ שווי' אנפשי'

חד"א והעלה דאסורה ומדמה מלתא דא, למלתא דאמר לא לויתי ובאו עדים שלוה ופרע חייב לשלם, דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי הגם דעדים אומרים שפרע נאמן ע"ע ה"ה בזה, נראה מדבריו כי פשיטא לי' דאפי' בעדים מכחישי' איכא משום דשוויא אנפשיה חד"א ולא עלה ספק בלבו אלא היכא דאמרה בפני פו"פ דנסמכה עליהם אולי דומה לעד מפי עד והראשון מכחיש והדר דמבעי' לי' פשיט לי' מאומר לא לויתי וכו', ותמה אני על מל"מ שכ' על מהריב"ל דפשיט לי' מהא דתשובת רשב"א גבי טבח וממ"ש רשב"א חלק ג', ומביא דמהר"ם די בוטין תמה על מהריב"ל שהעלי' עין מתשובת רשב"א שבב"י יו"ד סי' א', ודבריהם נפלאו הלא מוכח מתוך מהריב"ל דפשיטא לי' הך דינא דרשב"א וספקתו בנדון שלו שאמרה שנתקדשה בפני פו"פ אבל בעדים אחרי' פשיטא לי' דלא מהני הכחשה דידהו ולכן הוצרך להביא ממרחק לחמו שפשט מאומר לא לויתי ואפשר דמשמע להו מתשובת רשב"א חלק ג' דלא היו עדים אחרים כדמשמע לי' לפמ"ג מ"מ משו"ה אין להרעיש על מהריב"ל כי משמעות דורשין איכא בינייהו, ואולי לי' לא משמע לי' מרשב"א כן, ועכ"פ מקום יש להסתפק בדין זה, והנה התשב"ץ ח"ב סי' רע"ט ומובא ג"כ בשעה"מ פ"ט מאישות הלכ' י"ו כשאמרה נתקדשה בפני פלוני ופלוני והעדים מכחישי' אותה דמותרת בקרובי' דלא שווי' אנפשה חד"א אלא באותן עדים, משמע כשבאו עדים אחרים והכחישוה ס"ל כרשב"א דאסורה, וכן דייק השעה"מ שם, וכ' בזה מיושב תמיהת המל"מ על מהריב"ל, כוונתו דמהריב"ל מסופק דווקא בכה"ג, ונראה דלא ראה השעה"מ בפנים במהריב"ל, ואלו עיי' בפנים היה מתמיה על המל"מ דנראה לעין רואה כי פשיטא לי' כרשב"א, וחולק על התשב"ץ דמהריב"ל מוסיף על רשב"א אפי' אמרה בפני פו"פ והכחישוה אסורה:

וצ"ל על התשב"ץ ראי' מהריב"ל דמאומר לא לויתי דמחויב לשלם הגם דעדים הכחישוהו ושם לא נתחייב רק ע"פ עדים שאומרים לוה והם אומרים פרע מ"מ חייב לשלם דפלגינן דיבורייהו שלוה ונאמן ע"ע שלא פרע כ"ש וקו"ח כשאמרה שקדשה בפני פו"פ שאסורה מכח דברי' שנאמנת נגד העדים הגם שנסמכה עלייהו וצ"ע על התשב"ץ, ונ"ל דס"ל לחלק דווקא בעניני ממון נתחייב ע"פ דבורו שאומר לא לוה כאלו אומר לא פרע הגם שאנו מאמיני' לעדים שפרע דהוא עצמו מחייב נפשו לפרוע, אבל באמרה נתקדשתי בפני פו"פ והם הכחישוה כיון שנסמכה עלייהו ולא שווי' אנפשה חד"א כ"א ע"פ העדים והם הכחישוה ואנו יודעים ע"פ עדי' אלו כי שקר הוא הוה כעד מפי עד דראשון נאמן, וכיון דנתברר דשקר בימינה ממילא מותרת דלא תוכל לעשות מהיתר איסור, ועוד יש לחלק גבי אומר לא לויתי דעיקר החיוב אפשר בלא עדים ע"פ עצמו לכן כיון

שבהצטרפות עדים ואמרי פיו מתחייב הגם דעדים מכחישי' נאמן ע"ע יותר מעדים כיון דאין צורך לעדים כלל כשהיה מודה שלוה ולא פרע, אבל בקדושין דא"א בלא עדים דבר שבערוה וכו' ואינה נאסרה אלא ע"פ עדים ואותם עדים שאסרה עצמה על ידם הכחישו אותה לכן מותרת בקרוביו גם זה חילוק נכון, וכן נראה דס"ל לשעה"מ בהמתקתו דברי תשב"ץ דוק ותשכח.

ויש נפקותא בין ב' חלוקים שכתבנו לחלוק הראשון היכא דנסמך בדבר איסור על עדי' כגון שאמר ב' עדים אמרו שחתיכה זו חלב ומכחישי' אותה גם לדידי' שרי' לשיטתו של התשב"ץ, ולחלוק השני דווקא בדבר שבערוה דבעי שנים וע"י מהני מעשה הקדושין ונסמך עליה' והם מכחישים בהא ס"ל לתשב"ץ דמותרת גם היא, אבל בכל מלתא דאיסורא כגון חלב חתיכה זו או א' בשם שוחט שאמרו שלא שחט השוחט בהמה זו ובאו העדים ומכחישים אותו שלא אמרו דבר או שראו ששחט לדידי' אסור כיון דלא היה צריך לעדים כלל ולאו בעדים תלי' ענין השחיטה ועיין כעין זה בח"מ סי' קט"ו ס"ק ד' ובספר תפארת ישראל מהגאון מהר"י על הלכ' נדה סי' קפ"ו אות ג' בשינוי קצת ממ"ש הח"מ עיי"ש:

וזאת תורת העולה מדברינו היא העולה לדינא א) מאן דשווי' אנפשי' חד"א אפילו באו עדים ומכחישי' אותו לדידי' אסור ולאחרים שרי הגם דאיכא מגו וחזקה מסייעים לו, וליכא מאן דפליג בזה,

ב) היכא דליכא מגו וחזקה מסייעו לו כ"ש דבאיכא חזקה מנגדת יש לצדד להקל כשיש עוד צדדים להקל,

ג) כ"ז כשעומד בדיבורו אבל כשחוזר מדבריו הראשונים גם לדידי' שרי אפי' איכא מגו דמסייע לדבריו הראשונים, וכ"ש היכא דליכא מגו דיש לסמוך כשאינו עומד בדיבורו להתיר לדידי' כיון אפי' בעומד בדיבורו יש מקום להקל, וכתבנו כשיש עוד צד להקל יש לסמוך ולהקל וכשחוזר מדבורו ד' לצרף שניהם יחד דליכא מגו וחוזר מדבריו ועי', ד) היכא דנסמך על ב' עדים שאמרו לו או שיודעים שכך הוא ומכחישים אותו שבארנו דפליגו מהריב"ל ותשב"ץ לענין איסור דעלמא דלא צריך עדים אין להקל לסמוך על התשב"ץ, די"ל גם התשב"ץ מודה למהריב"ל כיון דאינו צריך לעדים ולא בדידהו תליא מלתא כמ"ש, אבל במלתא דקדושין וכדומה דצריך לעדים בוודאי פליגו תשב"ץ ומהריב"ל ואיכא חד נגד חד ובשעה"מ מביא הרשב"א חפשתי בו ולא מצאתי וטעות הדפוס הוא, "ר" תחת "ת" והוא בתשב"ץ ח"ב סי' רע"ט, כמו שמציין השעה"מ, והראיה שמביא תשב"ץ דחוי' היא מעיקרא כמו שדחאה השעה"מ דהוצרך ש"ס לומר והלכו

למדה"י משום דעשה צריכותא ואי בשעדים מכחישים פשיטא דהיא מותר בקרובותיה עיי"ש, והיה יוכל לדחות ביותר דמרישא עצמה דקתני והיא מותרת בקרוביו פשיטא כיון דעדים מכחישין וע"כ דליכא הכחשה, והפרמ"ג כ' דמשמע לי' מתשובת הרשב"א חלק ג' דאיירי דליכא עדים אחרים לכן אין להקל אפי' בדבר שבערוה ונקטי' כחומרת מהריב"ל, וה"מ כשעומדת בדבורה, אבל כשחוזרת בה גם מי שלבו מהסס להקל ולסמוך על חילוקו של המל"מ, מ"מ כה"ג בנסמך ע"פ עדים ומכחישים וחוזר בעצמו סמוך לבי לא ירא להקל ולהתיר, הנלפע"ד כתבתי, ד' יצילנו משגיאות, ויעשה עמנו לטובה אות. הכ"ד דודך אוה"נ חותם באהבה רבה פ"ב כאור הבוקר ליום ד' י"ב מרחשון תרכ"ט לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ג

ה' ישפות שלום תלמידי הרב הוותיק מלא עתיק חרוץ בעל פיפיות בן צדיק מפורסם כש"ת מו"ה מרדכי פריעד נ"י רב בק"ק אסאכפאל יע"א:

מכתבו קבלתי שבוע זו בעידנא דמקיפנא בהקפת כל הראש בטרדות רבות דעדו עלי במילי דשמיא ואותיו' שאלוני ודחקוני להשיב מהר ע"ד השוחט במקומו דמרתתו ידיו עד כל מה שבידו מתנועע בתנועת ורתיתת ידיו ונפשו בשאלתו אם יכשר לעמוד לשרת בתמידי' לזבוח את הזבח באמרו ברי לי שאיני מקלקל בשחיטה בשום דבר ואם על כל פנים מותר לו לשחוט באחרים רואים אותו:

הנה בהגהו' רמ"א יו"ד סי' א' ס"ק ג', במי שדרכו להתעלף ואנו יודעים שאינו מוחזק לשחוט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי נאמן מאחר שיודע הלכות שחיטה ע"כ, ובש"ך הוסיף להקל אפי' בשתק, ובאורח מישור ובתב"ש כ' הבו דלא לוסיף על מה שכ' הרמ"א, באומר ברי לי דגם דברי מהני ליכ' ראי' מסוגי' ש"ס דהא דנאמן לרבינא י"ל דווקא באינו רגיל ופשיט' דגרע רגיל מאינו רגיל להתעלף והיינו להקל באומר ברי לי, ולפע"ד יש ראי' דברי מהני מדמקשה ש"ס לל"ב, אלא בשאין מוחזקין בברי לי סגי ולא מתרץ סיפ' ברגיל להתעלף ול"מ ברי וצרי' דווקא אחרי' רואים אותו ש"מ דפשיט' לש"ס דברי ג"כ בכה"ג מהני ואפי' לרבינא דחייש לעלופי כ"ש לדידן דל"ח לעלופי בליתא קמן דמהני ברי אפי' ברגיל להתעלף, ויש לדחות לכאור', אולי פשיט' לש"ס דברגיל אפי' אחרים רואין ל"מ, ול"מ אחרי' רואים רק באינו מוחזק כיון דרובם אינם מתעלפי', וכמ"ש תוס' ד"ה דלית' קמן דסוגי' זו ס"ל דבאינו יודע אפי' אחרי' רואים ל"מ, וצ"ל דגרע מחשו"ק דמפורש במתני' דמהני אחרי' רואים מ"מ בא"י ס"ל לסוגי' זו דגרע דע"פ הרוב מעשיו

מקולקלי' יותר מחשו"ק וחיישינ' דלא דייק שפיר, כן י"ל ע"פ סוגי' זו דחולקת על סוגי' דלקמן י"ב, וס"ל דברגיל להתעלף ל"מ אחרי' רואי' כן יש לדחות, אלא נ"ל דאין בזה דחי' דעדיין היה יכול לפרש סיפ' כה"ג ואחרי' רואי' דמהני היינו בצירוף ברי שלו וזה וודאי רחוק לאפושי פלוגת' בין סוגי' זו לסוגי' דלקמן י"ב דאפי' אחרי' רואים וברי ל"מ, וסוגי' דלקמן ס"ל אפי' אחרים רואים לחוד פשיט' דמהני ומ"מ מקשה שפיר לל"ק אי באינו מומחה בברי סגי ולא מוקי באינו יודע ואחרי' רואים בצירוף ברי מהני דבאינו יודע ברי שלו לא כלום הוא ואפי' למ"ד אח"כ דמלתא דלא רמי' עלי' הוא, ואפי' לצרופי לאחרי' רואי' לא חזי משא"כ ביודע רק דרגיל להתעלף בוודאי אחרי' רואים וברי מהני, ומדלא מוקי סיפ' בהכי ש"מ דפשיט' לש"ס דברי לעולם מהני אפי' ברגיל:

והנה בפמ"ג ס"ק י"ג בש"כ הקשה לדלא חיישי לעלופי הי' יכולי' למוקמי מתני' ברגיל להתעלף דמהני ברי, ובליתא קמן אחרי' רואים אותו אלא ע"כ מאן דלא חייש לעלופי אפי' רגיל להתעלף מ"מ סגי בשתק כמ"ש הב"י וכש"ך כן כוונתו:

ולפמ"ש בבכור שור ביישוב קושי' תוס' מסוגי' דלקמן י"ב דלא ניחא לש"ס לומר באינו יודע דמלתא דפשיט' דמהני אחרי' רואי' אותו כמו בחשו"ק, וע"כ דקמ"ל מתני' דל"א רוב מצויין א"ש מומחי' הם, כן י"ל ביישוב קושי' פמ"ג דפשיט' ואצ"ל ברגיל להתעלף דמהני אחרי' רואים אותו, ולא מתוקמי מתני' רק באינו רגיל וקמ"ל דחיישינ' לעלופי בליתי' קמן ולדס"ל דל"ח לעלופ' ל"ל אוקימת' אחרינא וא"ש, אלא לפ"ז הפסדנו ראי' שלנו לדינו של רמ"א, דברי מהני מדלא מתרץ לרבינא מתני' ברגיל, י"ל דקשי' לי' פשיט' דמהני אחרים רואים כדפשיטא לש"ס לקמן י"ב לר"נ באינו יודע:

אלא דיפה דחה הראש יוסף דברי הבכור שור דס"ל דמתני' קמ"ל דווקא דיעבד אבל לכתחלה לא, ולדברינו אתי' לנו שפיר מאי דנקטה מתני' אחרים רואים שנים הא בחד סגי כדלקמן י"ב ראה א' וכ"כ הרמ"בם ופוסקים דבא' סגי וכבר התעוררו ע"ז, ולהנ"ל י"ל דקמ"ל מתני' אפי' ברואים שנים דווקא דיעבד כנ"ל, וא"כ הדרא בריא ראי' שלי ועיי':

וכד דייקת בלשון רמ"א דכ' מי שדרכו להתעלף ובב"י שממנו מקור דין זה כ' מי שרגיל ולא כתב מי שמוחזק להתעלף היינו דמתעלף תדיר, נ"ל דבמוחזק שמתעלף בכל פעם ששוחט ל"מ ברי שלו שבפעם הזאת לא התעלף ודווקא במי שדרכו ורגיל להתעלף ולפעם אינו מתעלף נאמן בברי הגם דשכיח ורגיל שמתעלף, אבל במוחזק לנו שמתעלף בכ"פ ששוחט אינו נאמן עכשיו לא התעלף, ובזה יש להבין מש"כ הרמ"א עוד תוספת דברי' ואנו יודעים שאינו מוחזק, וצ"ע מאחר שכ' שדרכו להתעלף מה יתן ויוסיף ואנו יודעים שאינו מוחזק פשיט' שאינו מוחזק אדרב' הרי מוחזק לנו שמתעלף, ואי או קאמר

מי שדרכו וכו' או שאנו יודעים שאינו מוחזק הוי זו ואצ"ל זו, כמובן, ולפמ"ש אפשר י"ל כוונתו שדרכו להתעלף אבל אינו מוחזק בכך שמתעלף תמיד והיינו ואנו יודעים שאינו מוחזק, היינו שאנו יודעים שאין מוחזק בכך דלפעמים אינו מתעלף, בכה"ג דווקא נאמן בברי כנ"ל ועיי':

ואחר שבארנו דינו של רמ"א נבא לנדון שלנו הלא כבר שוטטו עיני תלמידי הרב ני' בבאר היטב סי' א' שכ' בזקן ומי שידיו מרתתי' מחמת חולשה או מחמת טבעו שג"כ ידיו כבדים ששחיטתו רובא דרוסה אע"פ שאומרים ברי להם שלא דרסו אינם נאמנים שעלולים לדרוס, והוא מספ' לחם הפנים, ובנ"בי תנינא חי"ד סי' א' מודה לו במקצתו דוודאי יש להעבירו שלא ישחוט עוד, אבל מה שהחמיר דאפי' ברי שלו ל"מ לאסור למפרע חולק עליו דלמה יגרע דבר זה ממה דמתי' רמ"א ברגיל להתעלף דמהני ברי שלו, ולפע"ד יש לחלק בין הענינים, דברגיל ודרכו להתעלף, דבר זה תלי' ברגילות וכל ששוחט יותר מתמעט העילוף, ולכן למאן דחייש לעילופ' בעי' שיהי' מוחזק בפעמי' הרבה שאינו מתעלף שע"י ריבוי הרגילות אינו מתעל' ולכן גם מי שרגיל להתעלף, נאמן בברי שבפעם הזאת לא התעלף הגם שבשחיטה שלפני זה התעלף, מ"מ בשחיט' זו בנקל יש להאמינו שלא התעלף מאחר ששחט כל שחיטות שלפני זה, וגם ידוע שאין כל הכחות ועתים שוות באדם בזה כי ברכות הלב תלי' מלתא, ואין כל הזמנים שווים באדם, אבל במי שידיו מרתתים נאמנה עדות של לחה"פ דרוב שחיטות אלו דרוסות ומועדים לכך מנ"ל דנאמן בברי שלא דרס ושחט כהוגן, ועוד לפמ"ש במוחזק שמתעלף תמיד אינו נאמן רק בשידענו שלפעמים רחוקים אינו מתעלף דווקא בכה"ג נאמן, וכן דייק לשון רמ"א כמ"ש בוודאי בידיו רותתים דמוחזק בכך וידוע שרוב רותתים שחיטתם דרוסה דא"נ לומר ברי שאינו דורס כנ"ל:

ומינה דאפי' אחרים רואים אותו אנו אין לנו ראיה דמהני, דבדרכו להתעלף אין מפורש בראשונים דמהני אחרים רואים אלא התב"ש בסימן א' סעיף כ' כת' בפשיטו' דברגיל להתעלף מהני אחרים רואים ודווקא דיעבד וכן ס"ל לפמ"ג בפשיטות וכן בספר ראש יוסף, ומאחר שחלקנו בין רגיל להתעלף ובין מי שידיו מרתתי' לענין ברי כן יש לחלק לענין אחרים רואים, ובמוחזק שמתעלף אפשר גם אחרים רואים לא מהני וכ"ש במי שידיו רותתים, ועוד יש לחלק במי שרגי' להתעלף דנר' מב"י דבעילוף חיישינן לשהה ע"י תמהון ועילוף, ולשארי קילקולי' ליכא למיחש כנ"ל, ועל דבר זה מאמינים לרואים שלא שהה או משום שלא נתעלף או דלא שהה שיעור שיהוי, ועיין תב"ש בשמלה חדשה ס"ק ל"ו דמשו"ה באחרים רואים לכתחלה לא, ולתוס' בס"ד סוג' דריש מכילתין ס"ל

באינו יודע אפי' דיעבד לא, הגם בכ"מ עדים נאמנים, משום שיש בשחיטה דקדוקים הרבה חיישינן שלא דקדקו יפה בכל אלו הדברים, אבל בחשש עלופי דנר' דהעיקר משום שמא שהה מהני אחרים רואים, כיון שא"צ לדקדק כ"כ רק על השיהוי, ולכן פשיט' להו לתב"ש ולפמ"ג דמהני אחרים רואי' דיעבד כמו דמהני לדידן באינו יודע הלכו' שחיטה, הגם דצרי' לדקדק בכל הלכות שחיטה אחריו, אבל במי שידיו מרתתי' דאיכ' למיחש לשהה ודרס דע"י נענועת ידיו בוודאי יש לחוש לשהה, ואם מאמץ ומחזק ידיו שלא ירתתו יש לחוש לדרסה כנ"ל, כולי האי אפשר ל"מ אחרים רואים, ומידי ספיק' לדינא לא נפק' לן בדיעבד אבל לכתחלה וודאי לא, דלא עדיפ' בוודאי ממי שדרכו להתעלף דכ' התב"ש דווקא דיעבד מהני אחרים רואים ועע"ג ולא לכתחלה כנלפענ"ד:

והנה שיעור דרתיתת ידים אינו מפורש ומדסתמו נר' דלא נתנו הדברים לשיעור' וראיתי בספר לחם הפנים ס"ק למ"ד בשם ס' בית יעקב, דאם תש כחו אפי' מבן חמשים שנה ישוב מצבא השחיטה ולא ישחוט, ובנדון שלו שכ' דהוא כבן חמשים שנה ומרתיתות ידיו נר' תשות כחו, לדעתי לא יכשר לעמוד לשרת לטבוח טבח ואין לתת שיעור' בזה והכל לפי ראות עיני המורה ואומדנא דילי', ולכן אם לעצתי ישמע יצרף עמו עוד רבנים מופלגים בקיאים ומורגלים בהוראה וביראת שמים ויצא ידי שמי' ובריות וכל העם על מקומו יבא בשלום, ובתוך עמו ישב שקט ושאנן, הנלפענ"ד כתבתי בחפזי, ועל מש"כ עוד בענין גביות כתובה א"א לעיין אפי' עיון מעט כעת, הכ"ד דש"ת חפץ בהצלחתו אוה"נ. פ"ב כאור בוקר ליום ה' וי"ו שבט תרכ"ד לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ד

שובע שמחות ורב ברכות, לתלמידי האהוב לי הרבני המופלג מלא עתיק, חרוץ ושנון יפה פרי תואר יראת ה' היא אוצרו כש"ת מו"ה יעקב יצחק מארגענשטערן נ"י בשבת תחכמוני בקהל לוק יע"א:

מכתבו הגיע לידי על נכון ונהניתי בראותי מתוכו, כי יושב באהל תורה והעבודה יהי כן ה' עמו צלח ורכב ע"ד אמת וענות צדק ויהי מכירך ברוך ממקור הברכות שובע שמחות נצח:

והנה נפש תלמידי שי' יודעת מאוד כי עמוס הטרדות אנכי מכל צד ומתוספי' והולכים ובשעה שבא מכתבך לידי לא היה לי פנאי לעבור בין בתרי דברי' אפי' כקורא באגר' בעלמא, לראות ענינו, רק ראיתי כי ערך לפנינו מגלה מזה ומזה היא כתובה והנחתי' מן

הצד ובלילה זו בחפשי באמתחת המכתבים הנוגעים לדינא הגיע מכתבו לידי וקריתיו וראיתיו שואל בהלכה במקום שיש רב ומורה מרא דאתרי', ונאמן עלי התנצלותו, כי בעת ההיא הרחיק הרב נדוד ממקומו ויראי ה' אלצוהו לשאול פי עד"ז והנה לא אמנע מלהגיד דעתי בעיון מעט מזעיר איזהו שעות כפי מסת הפנאי. והוא ע"ד המאורע במקומו שקבלו שוחט א' ואומן באומנתו ומוחזק בחזקת כשרות ותהלוכותיו בנתיב היראה וקם מערער א' מב"ב בערער דחד ע"פ אשתו, זאת אומרת כי שחק עמה וחבקה ונשקה לאנסה זה שלוש פעמים ונאמנ' עליו כב"ת ויותר וע"פ הדברים האלו ועוד עניני קלות שערער עליו סלקוהו מיד והלך לו, אבל יש ויש שחששו לנפשם אולי יש לחוש לשחיטתו ששחט עד עתה מפני הגד' האשה הנ"ל ועוד עדות שהעיד עליו המערער והנה מה שנאמר בכתב עדות שלו לא אטריח עצמי כי הבל המה כולם ישא רוח ויפה כ' מע"ת נ"י, אבל אם אמת עדות האשה יש מקום לעיין אם פסול משחיטתו עי"ז כאשר אגיד:

הנה הרמב"ן בתשובה סי' ק"ע והיא בתשוב' רשב"א ס"ד ומובא בב"י יו"ד סי' קי"ט ובש"ך ס"ק י"ב דחשוד לדבר חמור אינו חשוד לקל ממנו והב"י הקשה עליו מש"ס בכורו' פ' ע"כ דף ל' ע"א דחשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות וכו' ויהיב ש"ס טעמא דמעשרות חמירא משמע הא על הקל חשוד ונדחק תחלה דקושטא קאמ' דיש בכל א' חומרא וה"ה מחמור לקל אינו חשוד ולי צ"ע איך אפשר לדחוקי כן, הא מבואר שם אבל חכמים אומרי' חשוד על השביעית חשוד על המעשרות מאן חכמים ר"י דבאתרי' חמיר' להו שביעית הרי מפורש כל דחשוד על החמור חשוד על הקל ממנו וצל"ע והעיקר העלה הב"י לחלק בין דברים שהם מענין א' לב' עניני' וכן נקיט הש"ך לדינא:

והנה ראיי' רמב"ן מדמצינו דאפי' מומר לערלות נאמן על השחיטה שהיא חמורה, ובדג"מ סבור הי' דש"ך מדיליה הביא ראי' זו ובאמת ראיית רמב"ן ורשב"א היא, ומה שפקפק הדג"מ, דאולי קילא

מילה לו דאפשר שימול עצמו לבסוף ולא עבר באיסור כרת, נ"ל דלאו דחי' היא דאזלינן תמיד בתר חמור לבני אדם והרי ידוע דמצוה זו חמיר' טובא לכ"ע ואפי' לפושעי' בכל מצות החמורים לא יעברו על מצוה זו למול בזמנו וחמיר' טובא לכל עלמא ומחללין עלי' שבת בוודאי ראוי לחושדו בכ"מ ומ"מ נאמן על השחיטה, כ"ש שלא נעשה חשוד מא' מכל שארי עבירות חמורות שבחמורות חוץ ע"ז ומחלל שבת והוא פשוט, ועוד נ"ל לחזק ראיי זו מדס"ד בש"ס ריש חולין לפרש מומר דבריי' כר"ע במומר לע"ז ונהי דר"ע ל"ל מומר לע"ז מומר לכל התורה וכנכרי יחשב מ"מ לא יכחיש שהוא חמור' שבחמורו'

בעיני ב"א וגם עונשה חמור מאוד ומ"מ ניחא לש"ס דלא נחשד על השחיטה ש"מ דחשוד על החמור לא חשוד אפי' לקל ממנו כשהם בשני ענינים כנ"ל:

אלא אי קשיא הא קשי' לי על ראיי' זו דלמא ברי' איירי ע"י בדיקת סכין קאמר כמו דמפרש לאמת ישראל מומר דבריי' במומר לאותו דבר וכדרבא בודק סכי' ונותנו לו וקמ"ל דכשר ותו לא חשדינ' לי' דמקלקל בידי' כן ערל מתפר' ונהי דס"ל לרשב"א בתה"א מובא בב"י סי' ב' דמומר לד"א נאמן גם על בדיקת סכין היינו לאמת דס"ל לדינא דחשוד לחמור לא חשוד לקל ס"ל גם בבדיקת סכין נאמן, הגם דמלתא דטרחא הוא, אבל מנ"ל להוכיח דאינו חשוד לקל דלמא בבריית' ע"י בדיקת סכין קאמר ופשיטא דלא גרע חשוד לחמור לד"א מחשוד על א"ד לאכול נבילות לתיאבון דסומכין ע"י בדיקת סכין וצל"ע:

ועוד צל"ע גם אם נדחק דרמב"ן לאו לראי' כ' זה דבאמת אין ראיי' מבריי' כמ"ש אלא שכ' מדנפשי' כפשיטו' כן דמומר לערלות נאמן על השחיטה דכן מעשים בכ"י להלכה וכן בכל דבר, מ"מ צל"ע לפי שהעלה הב"י והוא חילוק מוכרח, אם הם מענין א' או מב' ענינים הא ש"ס יוכל לפרש הבריי' ערל וישראל מומר, הך ישראל מומר היינו שמומר הוא במידי דאכילה שהוא חמור משחיט' כמו אכילת חלב ודם וכדומה מ"מ כשר לשחיט' והיינו ע"י בדיקת סכין ואיכ' רבות' ולא זו א"ז קאמר לא מבעי' ערל אפי' מומר כעין אותו דבר כשר וע"י בדיקת סכין דע"כ גם כדמוקי כרבא בריי' הכי מתפרשת ועדיין מנ"ל במומר לאותו דבר עצמו, ורגיל בה טובא שכשר לשחיטה בלי עומד ע"ג והלא זה רבותא דרב' כמ"ש רש"י ומנ"ל כ"כ מבריי' וצ"ע:

והנה מדכ' רמב"ן ורשב"א בתשובה בפשיט' דמומר לערלה דחמיר' נאמן עה"ש וה"ה כל החשוד עהח"מ לא חשוד לקל נר' דס"ל דגם בדיק' סכין א"צ כמ"ש וכן שיט' רשב"א בתה"א אבל הרמב"ם בהלכ' שחיט' כ' דמומר לא' מכל העבירות כשר לשחיטה על ידי בדיקת סכין וקבע המחבר שיטתו בש"ע, ודין זה במחלוק' שנוי' בין רא"ש ורשב"א ורמב"ן, ורמב"ם יחידאי הוא וכ"כ בתשו' רדב"ז ח"ר ס' כ"ד דשיט' רוב ראשוני חוץ מרמב"ם, דאפי' מומר לא' משאר עבירות א"צ בדיק' סכין אלא בשיטת הרמב"ם עצמו חלוקי דיעות יש דס"ל שרמב"ם רק לכתחלה קאמר ודעת ש"ך דאפי' דיעבד ומשמע ליה כן מלשון צריך שכ' הרמב"ם ובתשובת בית יעקב סי' – דחה משמעות זה מלשון צריך אבל אין לו רא' דרמב"ם לכתחלה אמר ובתב"ש כ' דכן משמע מרא"ש דכ' דהא דאמר רבא מומר לאכילת נבילה לרביתא נקיט אפי' לאותו דבר כשר, ואי ס"ל לרא"ש בשיט' רמב"ם דווקא לכתחלה בפשוט ל"ק דהא במומר לאותו דבר בדיעבד אסור וע"כ גם במומר לא' משאר דברים ס"ל לרא"ש בשיטת רמב"ם דאפי' דיעבד אסור בלא בדיקה וזו

ראיה נכונה, ולפענ"ד להביא עוד ראיה עפמ"ש הכ"מ דיצא לו לרמב"ם דבר זה מדכייל הברייתא ערל ומומר ומוקי מומר כרבא לאותו דבר מסתמא ערל דומי' דמומר ושניה' ע"י בדיקה מצאתי ראיי' זו ברדב"ז ח"ר הנ"ל ומינה אי ס"ל לרמב"ם דלא בעי בדיקת סכי' רק לכתחלה הדר לא דמי' למומר דרבא דאפי' בדיעבד מעכב וע"כ דס"ל דמדמי' לגמרי אפי' דיעבד כנ"ל, ועוד נרא' לי ראי' יותר מן הרמב"ם עצמו דלא העתיק דינא של רבא במומ' אוכל נבילות, ולא כ' רק מומר לא' מן העבירות וס"ל דרבא לאו דווקא מומר לאותו דבר אלא לרבות' בא ורמב"ם כללם יחד, ואי יש חילוק לדינא, דבמומר לאותו דבר הבדיקה מעכבת ובזה א"א לומר דיעבד כשר כמבואר בסוגי', ובמומר לדבר א' רק לכתחלה וצריך שכ' הרמב"ם לכתחלה, למה לא כ' במומר לאותו דבר מעכב דיעבד וע"כ דצריך שכ' היינו דיעבד ולעולם אפי' מומר לד"א אפי' דיעבד פסול ומשמע לי' כן מדתנא בריי' וכייל ערל ומומר לאותו דבר להדדי וראיי' זו נ"ל ראיי' ברורה:

ויש לעיי' לפי דנראה לעין מסתימ' לשון הרמב"ם דכל שהוא מומר לא' מעבירות צריך בדיקת סכין משמע אפי' ל"א מן העברו' הקלות, מנ"ל הא מבריי' דלמא דווקא ערל שחשוד והוא מומר לעבירה חמורה כזו כייל הברייתא' עם מומר לאותו דבר שצריך בדיקה וחשוד בבדיקת הסכין שהוא מילי דטרחא, אבל מנ"ל במומר לעבי' קלה משחיטה בעונשה או לעיני הבריות דנחשד על בדיקת סכין וצ"ע לכאורה:

ונראה לי מכח זה דס"ל לרמב"ם כשיט' תשוב' רמב"ן ורשב"א דחשוד לחמור שבחמור' חוץ מע"ז ומחלל שבת לא חשוד לקל ממנו, ומ"מ מוכח מבריי' דבעי בדיק' סכי' דחשוד על מידי' דאית בה טרחא, ה"ה אפי' בעביר' קלה כיון שהוא מומר ודש ומעותד לעבור חיישי' שאינו מדקדק בבדיקת סכין כנ"ל ועדיין צריך עיון, ולפ"ז במומר לאכול א' מדברי' האסורי' והם חמורים משחיט' דלכ"ע חשוד לחמור באותו ענין חשוד לקל ממנו יהי' צריך בדיקת סכי' לכ"ע, אבל מלשון הרא"ש חולין וכן הרשב"א בתה"א דסתמא במומר לא' משאר עבירות א"צ בדיק' סכין חוץ ממומ' לאכול נבילו' נר' דכל שאר האיסור' אפי' באכילה איסור חמור ממנו לא בעי בדיקת סכין ובעי טעמא למה, הלא אפי' חשוד רק פ"א חשוד לקל ממנו במידי דאכילה, ונ"ל דס"ל דכיון דאפשר ליה בבדיקת סכי' ובידו הוא, והרי אינו מומר רק לתיאבון ומשו' דמילי דטרחא היא ס"ל לרבא דבעי בדיק' סכי' הגם שאינו חשוד ולא הוחזק על בדיק' סכי' ודווקא באותו דבר עצמו חשדי' ליה שלא יטריח, אבל בשביל שהוא חשוד או מומ' לד"א לא חשדי' שלא יבדק ס' שבידו משום דטריח' לי' מלתא כצ"ל, וכן מוכח מרמב"ם דכ' דפסול לעדות מותר בלא בדיקת ס' ולדעת הש"ך אפי' לאותו דבר כל ששוחט לעצמו מותר, ולדעת

הפר"ח דווקא פסול לעדות מחמת דבר א' ובדבר א' אפי' מחמירתא לקילתא ואפי' בדבר אכילה נאמן גם דחשוד לחמור ממנו, וצ"ל כמ"ש כיון דאפשר לי' בבדיק' ס' ולפניו ובידו הוא לא חשדינן לי' מפני הטורח רק באותו דבר עצמו, אלא במומר לד"א ס"ל לרמב"ם כיון דמורגל באיסור א' כ"כ חסדינ' לי' בבדיק' ס', ורשב"א ורא"ש ורמב"ן לפמ"ש חולקין עליו ואפי' במומר לאכול חמור ממנו כנ"ל לבאר, והפוסקים וגדולי האחרונים קצרו בזה: **ונראה** לפע"ד עוד הגם דמוכח מסתימ' הרמב"ם דאפי' הוא מומר לקל ממנו צריך בדיק' ס' ואינו מחלק בין איסור חמור כמו מומ' לערלות ולשאר איסור' כמ"ש, מ"מ נר' לי במומ' לא' מאיסור דרבנן לא אמר הרמב"ם דצריך בדיקת סכין ועי' בשמ"ח סי' ב' ודבריו מתשוב' מהרי"ל ונרא' לכאו' דווקא משום דלא משמע להו איסור, אבל כשיודע שאסור רק שהוא איסור דרבנן לא, ואינו מוכרח דדברי' אלו שהזכיר שאמרו ז"ל דאין להם חלק בע"ה בוודאי חמירא משחיטה לולי שבני אדם מזלזלי' ולא ידעו מזה ולא נחשב להם לאיסור, ומזה דן בשמ"ח ה"ה לכל דקילי להו לאנשי ולא משמע להו איסור' אפי' בדאוריי' לא בעי בדיק' ס' אבל כל שרגיל באיסו' א' דרבנן נר' לי להקל אפי' יודע שיש בו איסור דרבנן ובלאו הכי רמב"ם יחידא' הוא בדבר זה ורבו הראשוני' החולקי' עליו ונהי דנקטו שיטת' להלכה ונסתם כוותי' בשמ"ח סי' ב' הבו דלא לוסיף עלי' להחמיר כ"כ אפי' בדרבנן וכ"ש בדיעבד דבלא"ה יש דס"ל דרמב"ם לכתחלה מצריך בדיק' אנו אין לנו לגבב חומר' כל כי האי כנ"ל:

ואחרי הדברי' אלו תבנא לדינא בנדון שלנו באופן שהי' כאן עדי' כשרי' שחבק ונשק ושחק ג"פ עם א"א לפי דקיי"ל להלכה כרמב"ם במומ' בא' לשארי עביר' וכתבו הש"ך והאחרוני' דשיעורו ג"פ שעשה מעשה א' מקרי מומ' ולא חשוד, א"כ בנדון זה שעשה מעשה מכוער זה ג"פ אבד נאמנותו לעני' בדיק' ס', והיינו לפי שיט' של רמב"ם דחיבוק ונישוק בא"א דאוריי' הוא ומלקין עליו, עיי' שיטות אלו בב"י יו"ד ססי' קצ"ה ובש"ך שם ובסי' קנ"ו ס"ק י', אבל לרמב"ן ודעימ' אינו רק מדרבנן ולפמ"ש בדרבנן לא אבד נאמנותו, א"כ ע"י חבוקו ונשוקו לא אבד נאמנתו בבדיקת הסכי', ונפלינ' ברברבתא בשיטו' רמב"ם ורמב"ן הנ"ל ומסקנ' הש"ך דעיקר כרמב"ם ועיי' ב"ש רסי' כ' דמשמע מדבריו דבעושה לחיב' גם רמב"ן מודה, ואינו מוכרח, מ"מ נ"ל כיון דאפשר למתלי דסבור הוא דאינו רק איסו' דרבנן ולאו כ"ע דינא גמירי דהלכ' כרמב"ם וכל שאפשר לאחזוקינ' לאדם בחזקת כשרות מלמדין עליו זכות לדונו בקילת' ועיי' ש"ך סי' קי"ט ס"ק י"ב:

וכל זה אי הוי כאן ב' עדי' כשרי' אבל בנידון דידן, שאין כאן עדים רק איש מפי אשתו, ופשיט' שאין עדות ע"א כלום להוציא השוחט המוחזק בחזקת כשרות מחזקתו, ואפי' אינו עומד לפנינו להכחיש העד ואפי' לרמב"ם בסוף הלכו' פסולי מוקדשי' דכ' במקום שאין ע"א נאמן מ"מ הרוצה להחמיר על עצמו הרי זה משובח וכ"כ בסו' פי"ב מהלכו' מעשר נ"ל דווקא לאסור ע"ע הקרבן או המאכל, אבל להוציא גברא מחזקתו לא אמר הרמב"ם, דווקא באיסורין דע"א נאמן, ובמקו' חזק' איכ' פלוגתא וספיקא בש"ס נהי דקיי"ל להקל במקום חזק' או היכי דאיכא הוכח' דאשכחי' ול"א לי, מ"מ ראוי להחמיר לבעל נפש והוא משובח, משא"כ להוציא גבר' מחזקתו דליכא מאן דמאמינו, גם הזריז א"צ להחמיר, ועוד הרי בש"ע סי' קכ"ז לא כת' מזה כלום דהמחמיר ה"ז משובח, ובכ"מ כ' דנפקא לרמב"ם הא מלשון דר"א בגיטין פ' הנזקין דאמר שורת הדין אינו נאמן מדאמ' שורת הדין משמע דראוי להאמינו לחומרא אע"ג מצד הדין אינו נאמן ובש"ע לא חש להא דרמב"ם וצ"ל הראיי' זו שכ' הכ"מ לכאור' מוכרח וצ"ל כמש"כ חי' ר"ן בגיטין דמפרש לישנא דשורת הדין דס"ל היזק שאינו ניכר לאו שמי' היזק ולכן בין שהוא שוגג בין מזיד אינו נאמן אבל עכשיו שתקנו חכמי' שחייב במזיד שלא יה' כ"א הולך, אם מזיד הוא נאמן מתוך שנאמן להפסיד לעצמו והיינו שורת הדין מעיקר ד"ת אינו נאמן אפי' מזיד, אבל עכשיו אחר תיקון חכמי' אם מזיד הוא

נאמן אלו דברי' ז"ל ומה מתקו לחיך, ולפ"ז אזדא ראיי' כ"מ. וע"ד פלפל קצת עשיתי סמוכי' לדברי חי' ר"ן דמובן בדבריו הא דאמר ר"א רבי אתה אומר כך הא אמר ר"י וכו' הלשון זה רבי אתה אומר כך, שפת יתר וכמובן ולחי' ר"ן י"ל לפמ"ש פנ"י בגיטין נ"ג דהוכח' זו מכה"ג ביה"כ לא אתי שפיר רק לר"י לטעמ' דס"ל היזק שאינו ניכר לאו שמי' היז' דלמ"ד שמיה היזק ואח' שוגג ואח' מזיד חייב מדאורי' לכן נאמן כה"ג מתוך שנאמן להפסיד לעצמו עיי' בו ולפ"ז אין קושיא כ"כ על רב אמי י"ל ס"ל שמיה היזק וליכא ראי' מכה"ג אלא מדאמר האי לשנא שורת הדין אינו נאמן היינו כמ"ש חי' ר"ן דס"ל ל"ש היזק ולכן משורת הדין א"נ הקשה לו שפיר מדאמר ר"י כה"ג ביה"כ יוכיח דהוכח' זו גם לדידי' דס"ל ל"ש היזק איתא וזה שאמר לו, רבי אתה אומר כך בהאי לשנא שורת הדין וכו' והא אמר ר"י וכו' ופלפלת כ"ש למאי חזי כי יש פני' לפירוש' לחי' ר"ן יותר מפירושו של הכ"מ בשיט' הרמב"ם ועכ"פ הרי לנו דלא חש המחבר להביא הא דרמב"ם וכ"ש בנידון שלנו דנ"ל מסבר' דגם הרמב"ם יודה כמ"ש, דא"צ לחוש לעדות האשה כלל אפי' לזריז ומשובח כנלפע"ד:

ואלו דברי' הנאמרי' רק לאלו שאין נאמני' עליה' כב"ת, אבל הבעל שאמר שמאמין לה כבי תרי וכן אחרי' שנאמנת עליה' ומאמינים לה בלבם לדידהו לכאור' עליהם נאסר' שחיט' השוחט מעת שעשה מעשים המכוערים הללו ולפי הכרעת תב"ש סי' א' אפי' למפרע יצא מחזקתו עיי"ש. ויש לנו אריכות בהך דינא דלמפרע ולא אאריך כי א"א צריכי' לו למסקנתינו, ויש לחקור אם אלו שמאמינים לה בלבם אם הוא משום שנאמנת עליה' בדברי' שלא תשקר בכל דבר או שנאמנת עליה' רק בענין זה שלא תשקר לבזות עצמה שעלל ושחק בה ועיי' זה שלהי נדרי' ואי מאמיני' אותה משום הא, יש לצדד נהי שבלבם מאמינים לה שאמת בימינה על עסקי הענין אבל לא במנין כמה פעמי' אולי מגזמ' דג' פעמי' עלל בה ונשקה ובמנין כמה פעמים לא יאמינוה שאין בזיון לנפשה ביותר כ"כ בב' או ג"פ, וא"כ לענין לפוסלו ע"י שנעשה מומ' לד"א לשיט' הרמב"ם הרי בעינן ג"פ והיא בוודאי אסור' שאסר' על נפשה שחיטתו שיודע' בעצמה כי כן הוא ועיי' סס' א' מתשוב' מהרי"ק ובתב"ש ובח"ס יו"ד סי' י"א כן היה נראה לכאורה:

ולאמת נלפע"ד שלא להחמיר גם על האשה עצמה לאסור מה שכבר שחט מן מה שכתבנו לעיל, דנ"ל במומ' לד"א באיסו' דרבנן לא החמי' הרמב"ם, ובאיסו' זה יש לדונו לזכות שסבור הוא, דאיסור דרבנן הוא כיש ראשוני' דס"ל הכי וכהא דמצינו בש"ס גיטין פ' הנזקין שס"ד לומר כן, וכל דאפשר לאוקמי' אחזקת כשרות ולתלות שלא עבר לדעתו אדאוריית' תלינן שסבור כי דרבנן הוא בפרט שהמערער בעצמו מעיד כי זולת הגדת אשתו בזה לא ראה ממנו רק התנהג בחסידו' לכן נלפע"ד שלא לאסור על שום אדם שחיטתו דמעיקר', ומ"מ טוב עשו למיחש מיה' בעי שסלקוהו ודחוהו משירותו, שילך למקו' דאין מכירי' אותו, ומעלת תלמידי שי' אשר פעל כל אלה אצל מנהיגי מקומו ועדתו ברוך יאמר לעומתו. הנלפע"ד כתבתי בחפזי ותלמידי האהוב וחביב שי' ישים עין עיונו על כל האמור, ואם כבר בא החכם הרב על מקומו והורה ועשה מעשה חס לא להזכיר ולפרס' דברינו זולת להרב עצמו, וזה תלי' ברצון תלמידי שי'. הכ"ד חותם בברכה מרובה אוה"נ חפץ בהצלחתו. פ"ב כאור בוקר יום ה' ט' שבט תר"כ לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ה

שלום וישע רב לידידי הרב המופלג המפואר מורג חרוץ בעל פיפיות עומד לתלפיות כש"ת מו"ה אנשיל נ"י:

שבוע העבר הגיעני יקרתו, ע"ד כהן שקידש אשה גרושה מאשה בלי פקפוק חשתי ולא התמהמהתי וצויתי לידידי הצדיק הרבני המופלג מהר"מ כ"ץ נ"י לכתוב פסק כדין וכדת בגופן שלהם, ומ"מ נתאחר הדבר עד היום, וממני לא היה כי מהרתי על החפץ לאפרושי מאיסורא, וגם הבד"צ באו על החתום כבקשת מעלתו נ", וע"ד השוחט הרע שמעללים אשר סידר להם קידושין דעת מעלתו נ"י להעבירו לגמרי מטעמים אשר אמורים עם הספר במכתבו אלי, ובדבר זה קשה לי להכניס עצמי, כי כבר כ' הישׁ"ש שהדור פרוץ וא"א להעמיד הדת על תלה, ומביאו הט"ז ס' קי"ט ס"ק י"ו וצריך להיות מתון מאוד בענין הזה, ומה דפשיטא לי' כי הוא בכלל חשוד על חמור חשוד על קל שיכשיל אחרים בבדיקת הריאה שהיא מדרבנן וכדומה, נעלם ממנו מ"ש הב"י סי' קי"ט מתשובת הרמב"ן דוקא מענין א' היינו מאכילה על אכילה ולא משני ענינים כמו מומר לערלות לא נחשד על השחיטה, ומביאו הט"ז והפר"ח לדינא, וכן בנידן דידן, ומ"ש כיון דנוטל הלשון וכרכשת דינו כמוכר בשלו שצריך שיהי' מוחזק בכשרות כמבואר בסי' ס"ה מה דקשה על שיטת הרא"מ דצריך להיות מוחזק בכשרות א"כ צ"ע על הא דרבא דאמר מומר בודק סכין ונותן לו כבר העיר בזה הפמ"ג סי' ב' במשבצות זהב, ומ"ש מעלתו נ"י לדחות הקושיא די"ל דכל עיקר קושי' רא"מ היינו לענין בדיקת סכין איך נסמוך על ע"א, אבל לחוש לשהי' ודרסה וכדומה ל"ח כיון שהוא מומחה ולא חיישינן שנולד מעשה חדש, עדיין לא יצא ידי חובת ביאור דעדיין למה צריך רבא לאוקמי במומר יאמר נא בחשוד דהיינו בפ"א ומ"מ צריך בדיקת סכין דעכ"פ אינו מוחזק בכשרות, ולשאר פוסקים ניחא די"ל דלא שחט לעצמו ולהרא"מ צ"ע, וצל"ע ג"כ על הש"ך סי' ב' ס"ק כ' שמסקנתו לחלק בין שוחט לעצמו בין שוחט לאחרים, דלעצמו גם בפ"א אינו נאמן ולאחרים דוקא מומר, ובזה מיושב הכ"מ והב"י ע"ש, וא"כ בחשוד לדבר אחר גם לעצמו שוחט וצ"ע דהא עכ"פ לאו מוחזק הוא, (שוב ראיתי מ"ש הפמ"ג ריש סי' א' די"ל גם בחשוד לד"א מ"מ מוחזק לענין שחיטה וזה דוחק, עוד כ' י"ל דוקא בחזקת איסור אינו נאמן וזה הולך קצת ע"ד שכתבתי ביישוב קושי' הש"ך רס"י קי"ט עי"ש) ובסי' ס"ה פסק דצריך שיהי' מוחזק בשוחט ומוכר לעצמו, ועיין ש"ך ריש סי' קי"ט שכ' טעמא דמלתא כיון דהרבה דיני שחיטה שהי' דרסה וכדומה לכן אינו נאמן לעצמו, ובאמת למעיין בהג"א דרא"מ ל"א דבריו אלא בשלא ראינו כלל שנשחט ולא ראינו בה"ש אז איכא חזקת שאינו זבוח אלימא, דלמא לא נעשה כלל מעשה שחיטה והרי פירש הקושי' בשלמא כשראינו ששחט אנו אומרים, רוב מצויים מומחים הם, אבל בלוקח בשר מן המקולין וכדומה קשה וע"ז חידש דינו, וא"כ ל"ק מהא דרבא דבודק סכין דאנו רואים ששוחט

ורואים בה"ש ורוב מצויים מומחי' הם או שאנו יודעים שהוא מומחה רק אנו חוששין שלא יטרח לבדוק וזה אין אנו חוששים רק במומר ולא במי שאינו מוחזק בכשרות כיון שאנו רואין מעשה שחיטה שעשה ויעיי' פ"י חולין שכ' ביותר גם בלא ראינו כלל בה"ש מ"מ כיון שמתה לפנינו וראינו השתנות ממה שהיתה קודם רק אין אנו יודעים איך ובמה מתה ונאמן ע"א שמתה ע"י שחיטה והאריך שם בדברים נכונים ועכ"פ גם רא"מ לא נתקשה רק בלא ראינו ולא הכרנו מעשה שחיטה כלל ולא פסקינן כוותי' רק בש"ע סי' ס"ה במוכר ושוחט לעצמו, ושם סתם אין לוקחין בשר מכל טבח ששחט ומכר לעצמו, י"ל ג"כ דווקא באופן הנ"ל דאיכא חזקת שא"ז כגון הלוקח בשר מן המקולין וכדומה דבזה מחמיר כשיטת הרא"מ והלשון ששוחט לעצמו לא מתנגד לדברי דכוונתו ששוחט תמיד לעצמו ומוכר לעצמו אין לוקחין בשר ממנו דאינו נאמן וכו' שחט בהמה שממנה בשר זה, ויעיין ד"מ סי' א', ואנו חוששין כשלא נשחטה הבהמה כלל אלא מתה מאליה או בקופץ הרגה, אבל כשראינו מעשה שחיטה לחוש שלא בדק הסכין כהוגן או שאר פסולי שחיטה אולי לא צריך מוחזק בכשרות כמו בכל נאמנות שבסי' קי"ט וזה יותר נכון ממה שנדחק הש"ך ריש סי' קי"ט הנ"ל, ויעיין ב"י סי' א' שיטת ר"ח שבמרדכי דנראה דאפי' לענין בדיקות טריפות צריך מוחזק בכשרות דוקא, גם דליכא חזקת טריפות אדרב' רוב בהמות כשרות מ"מ סובר שלא להאמין, וכ' הב"י כי זה שיטת הרמב"ם יעיי"ש. אבל שיטת הרא"מ אינו כן אלא כמ"ש:

תבנא לדינא דבשוחט ששוחט במקולין, ואינו מוכר הבשר אלא יש לו חלק בכרכשות אין צריך מוחזק בכשרות באפשר ואין לחוש שקלקל השחיטה או לא בדק הסכין כדחזי, ואין ראי' מש"ע סי' ס"ה כמ"ש, אבל מה נעשה כמה כרכורים כרכרו, וכבר צווחו קמאי דקמאי על השוחטים הנוטלים מכשרות ולא מטריפות, דאפי' למוחזק בכשרות לא נכון הוא, ונדחקו לקיים מנהגן של ישראל כמבואר בסי' י"ח ובאחרונים שם, ועכ"פ במי שכבר ראינו שעבר איסור מחמת חמדת ממון וסימא עיניו, בוודאי יש לחוש אם נוטל שכר מכשרות היינו הכרכשות והלשון כדומה וזה עיקר פרנסתו כמ"ש מעלתו נ"י ואין להוסיף על קולת הראשונים ומנהגן של ישראל בשוחטים הכשרים ומוחזקים אבל לא באיש רע ובליעל,

ולכן לפע"ד אם בכחו ויש לאל ידו לעשות יגדור פרצותיו כל האפשר ובפרט כפי מ"ש מעלתו נ"י השוחט המסדר כבר יצא עליו קול רינון בדבר עבירה ומעשיו מקולקלים, ראויים להעבירו על זמן ההוא, מבלי עע"ג, עד יראה לכל כי שב בלב שלם ובנפש חפצה מתקן דרכיו כדחזי וכבר הבאתי בתחלת דברי דברי היש"ש וחכם המורה, עיניו בראשו

כפי המקום והזמן, וד' יעזור ויגדור פרצת עמו ישראל ברחמים, הנלפע"ד כתבתי בחפזון רב בעיון מעט מזעיר, וסמכתי על רוחב בינתו, ולא שמתי הדברים בכור הבחינה, ורק לעורר באתי ולא לפסוק הלכה ולמעשה כי אמרתי בחפזי והיה זה שלום כנפשו ונפש ידידו דש"ת פ"ב כאור בוקר ליום ויו עש"ק פ' תשא תר"ג לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ו

שמחת יום טוב, ביום טובה היה בטוב, וגמר חתימה טובה לבני תלמידי מחמדי כלי יקר שפתי דעת הרבני המופלג בתורה חריף ובקי בע"פ אוצר בלום ירא ה' מרבים כש"ת מו"ה שמחה בונם סופר נ"י בשבת תחכמוני בע"מ וויען יע"א:
בלילה ההוא ליל עי"כ קבלתי לשמחת לבבי מע"י אצבעותיך אמירה נעימה בתורת ד' תמימה, ומובן מאליו כי לא היה עוד שעת הכושר להשיב לך קודם יוה"כ, ולהיות כי מוכני' טרדות רבות כיום ע"ד ויהי ממחרת וישב משה לשפוט ואמרו מחרת של יוה"כ היה, ורגיל אני לפרש להיות כי ביוה"כ חזרו בתשובה והסכימו בלבם מחר לבקר משפט בין איש לרעהו, והשיב ע"פ הדין למי אשר בכפו מחבירו לכן ישב משה לשפוט העם מערב עד בוקר, וכן אנחנו היום להוצי' לאור משפט צדק בדברים העומדים ברומו של עולם אשר הוכחתי עליהם בדרושותי מן כל דין נדדתי שינה מעיני וקדמו עיני אשמורות חצי שעה אחר חצות לילה לעסוק בענינים ממק"א אשר לפני ותחלת עסקי בד"ת גם על זה פקחתי עיני לשום עין על דבריך החביבים עלי ואשיבך בקיצור אומר לפי מסת הפנאי:
והנה עשית לנו מעשה חדודים עד"פ מה שכתבת ביישוב קושי' תוס' על רש"י חולין מ' ע"א שכ' דר"ה רבותא קמ"ל ל"מ הגביה דקני' בהגבהה מדמקשה ש"ס על ר"נ ממנסך הא מנסך מכי אגבהה קני', ונראה לך להעמיס בכוונת רש"י במה דקשי' לך לכאורה למה ס"ל לר"נ דאמרינן לצעורי ואינו נאמן דלאו לצעורי קמכוון נאמר מתוך שחייב לשלם נאמן שלא כיוון לצעורי כהא דאיתא פ' הנזקין מתוך שנאמן להפסיד שכרו, וצ"ל דחזקת כשרות דלא עבד ע"ז אלימא, וי"ל דר"ה קמ"ל רבותא ל"מ הגביה דכבר קנאה בהגבהה ומחויב לשלם דל"א לצעורי דנאמן מתוך שמחייב עצמו לשלם אפילו לא הגביה דא"מ לשלם משום קלבד"מ מ"מ לית לי' לצעורי קמכוון ומיושב קושי' תוס' מדמקשה לקמן הא קנאה בהגבהה לפי דבריך בכוונת רש"י לא קנאה בהגבהה שיהי' כשלו ממש אלא שעל ידי הגבהה חייב לשלם יותר יש להאמינו דל"מ לצעורי, והרגשת בעצמך מדמקשה

אח"כ ממנסך נימא לצעורי י"ל דקושי' ש"ס משוגג עפמ"ש הפלתי סי' י"ד דגם בשוגג שייך לצעורי דלא כפ"י גיטין סוגי' דהיזק שא"נ, אלו דבריך. ולהיות כי חביבים עלי דבריך העתקתים אמנם יש לדחות כי מ"ש כי יש להעמיס בכוונת רש"י דקני' בהגבהה דחייב לשלם לא נראה כן מלבד כי רחוק להעמיס כן בכוונת רש"י, גם לשונו לא דייק כן שכ' דכשהגביה' והרביצה קנאה והיינו שיהיה חייב בתשלומין, מאי האי דכ' עוד ונעשים שלו לדבריך לא צריך שנעשים שלו אלא שמתחייב בתשלומין שקנאה לדבר הזה ואיכא רבותא, מזה נראה שכוונת רש"י שנעשית שלו כולו עיין חי' הר"ן דהוא כאוסר דבר שלו, ומ"ש דקושי' שני' דש"ס ממנסך הוא משוגג וע"פ דברי פלתי שכ' גם בשוגג אמור יאמר לו שאינו מאמינו, דברי פלתי רחוקים בעצמותם, וגם לדבריו לא א"ש קושי' ש"ס י"ל מתני' בידוע שהוא שוגג שלא ידע שהוא של חבירו, או שידוע לנו שסבו' היה דאינו נאסר בכך דלא קנאה בהגבהה, וא"ש קושי' ש"ס משוגג דפטור אבל אסור, ע"ד שכתבתי לפי דבריך, וי"ל בזה מה דמקשינן בסוגי' דגיטין דמתרץ לחזקי' השתא לאזוקי קמכוון אודוע לא אודע לי' הא במנסך אפשר להנאתו קמכוון, ועיין תב"ש סי' ד' שנשמר מזה, עיי"ש ס"ק ט"ז, ולמ"ש י"ל ע"פ שהרגיש חי' הר"ן שם מזיד נמי הא יוכל לומר שוגג אני, וכ' דמ"מ מקשה דהיה לנו לפטרו גם בזה דלמא יירא שיתוודע והוא דוחק, ונ"ל דקושי' ש"ס כיון שכבר פטרו בשוגג כדי שיודיע שלא כדת של תורה גם במזיד לא היה להו להניח על הדין כיון דאפשר שלא יודיעו ולכן מקשה מזיד נמי אחר שכבר פטרוהו בשוגג ומעיקר הדין אין חילוק בין שוגג למזיד, והא"ש ממנסך לא קשה כלל מזיד נמי דבשוגג שאינו של חבירו או שנאסר פטור מן הדין משום קלבד"מ דלא מתכוין לגזול ולאסור, ולא מקשה רק על מטמא ומדמע מזיד נמי דנמנו לפוטרו בשוגג מזיד נמי לא יאמרו בו חוץ, ומתרץ שפיר השת' לאזוקי קמכוין. ויש להאריך בזה עד"פ ותן לחכם. וגוף קושית חי' הר"ן יישבתי ע"ד נכון לעצמי:

וכשאני לעצמי יישבתי מאז קושי' תוס' על רש"י במה שצל"ע במ"ש רש"י דקמ"ל רבות' דה"א בהגבה' דקני' ושלו היא והיינו כשמגביה לאסור הא ע"ז אנו דנין אי יוכל לאסור ואם אין בכחו לאסור בשחיטתו לע"ז ולא קנאה שיתחייב באונסין דפשיטא משום שסבור הוא דאסרה הגם שא"א אינו מתחייב באונסין ואפשר דרש"י ס"ל כשיטת הרא"ה שבר"ן שבאכילה נאסרה מיהת, ועוד ויותר נ"ל דסתימת ר"ה כיון ששחט בה ס"א אסרה משמע דאסורה מדאורייתא ככל תקרובת ע"ז דס"ל א"א מדאורייתא, ונ"ל אי הוה נקט הגביה ה"א דס"ל בלא הגבה' אא"א מדרבנן, וכיון שאסורה מדרבנן ממילא כשהגביה קנאה דהא רוצה ויוכל לאוסרה מדרבנן, וכיון שקנאה יוכל לאוסרה

מדאורייתא וה"א משו"ה אמר דאוסרה מדאורייתא אבל בלא הגבהה רק מדרבנן אוסרה לכן נקט רבוצה דמ"מ אסורה מדאורייתא ומיושב קושיתי. ממילא לק"מ קושי' תוס' דהא אמר ר"נ, אא"א וכו' מסתימת דבריו וכן נקטינן אפילו מדרבנן אינו אוסר ומקשה שפיר ממנסך דאין לומר דקנאה בהגבהה כיון דאינו אוסר אפילו מדרבנן לא קני' בהגבהה כקושיתי וא"ש:

והא"ש בזה מה דנתקשה תוס' כדמתרץ באית לי' שותפות היינו מערב, ונ"ל דתי' תוס' דקמ"ל דלא קלב"דמ אינו פשוט עד דהוצרך תוס' להקשות ולתרץ לפמ"ש תוס' גיטין דל"א שחייבוהו שלא יהי' כ"א הולך וכו' דלא קנסו יותר מבניכר, וכ"ז במנסך של חבירו אבל באית לי' שותפות שהוא בכלל מערב יי"נ שלו בשל חבירו לא ס"ד דיהי' פטור במערב עד"ז דאית לי' שותפות בו כיון דשייך שלא יהי' כ"א וא' הולך והוא בכלל מערב דהכל בכלל ולכן נתקשה תוס' בזה ותי' דמ"מ איכא רבותא, ולמ"ש ביישוב רש"י א"ש דמתרץ באית לי' שותפות ומגביה לאסור של חבירו דנאסר ע"י תערובת וקני' בהגבהה ומנסך ממילא גם של חבירו ולאו בכלל מערב אלא בכלל מנסך הוא מעיקרא אחר שהגביה וא"ש. והארכתי עוד ליישב קושי' ש"ך סי' ד' על הסמ"ע מדלא משני לי' במנסך באית לי' שותפות דנ"ל מאן דס"ל בשותפות ג"כ שייך לצעורי הגם דסברא דאין דרך לעבוד בשל אחרים דכ' התב"ש לא שייך בשותפות דעובד בשלו היינו דבשלו עובד ואינו חושש לחלק של חבירו משלו, אבל בוודאי אין כוונתו לעבוד רק בשלו ודווקא במנסך אמרינן דהו"ל לחלק אם כל כוונתו לצעורי וע"כ דבשלו רוצה לעבוד באמת ושל חבירו לא אכפת לי' אבל בשוחט אמרי' שגם בשלו אינו רוצה לעבוד משום ח"כ וכל עיקרו רק לצעורי אבל גם ביין דאפשר לחלק אמרינן דבשלו ע"כ רוצה לעבוד אבל בשל חבירו נשאר הסברא דאין עובד בשל אחר כנ"ל והא"ש דלא מתרץ שני' בשותפות דקשה היינו מערב והבן:

והנני חוזר על דבריך מן המאוחר אל המוקדם בהקדמת דבריך שהקדמת דקשה לך נימ' מתוך שנאמן לחייב עצמו בתשלומין וניחא לך דחזקת כשרות אלימא כ"כ דגם משום מתוך א"י, עי' טו"ז יו"ד סי' קכ"ז, שהעלה דבר זה דנגד חזקה ל"א מתוך, אלא דבריו צ"ע דהא המחבר שם כ' ביי"נ דנאמן אם מפסיד כל שכרו והא איכא ח"כ דיין, ומה דס"ל לט"ז דס"ת אינו בחזקת כשרות האמת שכן נראה ממקצת ראשונים ועיין תוס' ב"ב ל"ג ע"א שכ' דשאני ס"ת דהוא בח"כ אחר שיצא מיד הסופר משמע דקודם שיצא מידו ליכא ח"כ ועיין רשב"א דלא משמע כן, אלא גם לפי משמעות תוס' מוכח מסוגי' דגיטין אפי' אחר שכבר יצא מתח"י נאמן משום מתוך, ואפשר דס"ל לט"ז כיון שע"י הסופר נתחזק

נאמן משום מתוך משא"כ בקדושין שם וכדומה אלא דהמחבר ס"ל גם ביי"נ כן וצ"ע.
אבל קושיתו מעיקרא ליתא דשאני בקדושין בדבר שבערוה גזה"כ דבעי ב' עדים ופשוט:
בכל זאת י"ל חזקת כשרות דישראל שלא יעבוד ישראל ע"ז אלימא בצירוף סברת התב"ש דאין דרך לעבוד בשל אחרים בוודאי א"ש ובלא"ה יש לחלק:
ובשורש ד"ז דנאמן ע"א משום מתוך אמרתי מאז זה לי יותר מעשרים שנה כשלמדנו סוגי' זו בישיבה דל"א מתוך שמפסיד לעצמו נאמן דאפשר שמזיק לעצמו, ויפסי' נפשו עם חבירו ולא אלימא סברא זו אלא כשיש לו לחוש שיפסיד לעצמו ולא יפסיד לאחר שרוצה לצער ולהפסיד ויאכל הלה וחדי, והיינו סופר שאמר בס"ת גוילין שבה לא עבדתי לשמה אם לא יאמין לו יהי' לו ס"ת לקרות בה כס"ת כשר, והוא שאמר שלא עמל ולא טרח בו לעבד לשמה או אזכרות שבו לפי דבריו לא עמל בו ולא עשה את אשר עליו לעשות והלה יש לו ס"ת כשר אין צריך להאמין ויפסיד הוא ולא יפסיד חבירו ומשום ספק אולי יאמן לו ויתן מקום לדבריו משום ספיק' לא מחית נפשי' להפסיד שלו בהפסד מרובה ולא נמצא דבר זה רק בכה"ג שהאמינוהו, הגם שעכשיו מאמיני' מ"מ עדיין הוא בספק בכל פעם שמא יכחישו או יאמר שאינו מאמין לו עיין "ך סי' קכ"ז כנ"ל:
ומיושב קושי' תוס' ב"ב הנ"ל למה לא צריך לשלם לפי דבריו ג' שנים שיאכל דשם יאמר ממ"נ אם אשלם משום שאכלתי שלי הוא שאכלתי ש"ח, ואם איכי כאמן למה אשלם ואם ישלם לקתה מדה"ד אבל כאן לפי דבריו שלא כ' ולא עיבד לשמה אין לו שכר ולא יוכל לומר למה אתה קורא בו אם אין אתה מאמין לי' דאין לסופר הפסד אם יהי' ביד הבעלים כחומש או כס"ת ומן הדין אינו נאמן לולי משום חזקה שלא יפסיד לעצמו כ"כ וא"ש ונכון. ומובן בזה לשון הש"ס מתוך שנאמן להפסיד שכרו הול"ל מתוך שמפסיד שכרו, והא הנאמ' לפסול הס"ת הוא, ולמ"ש א"ש כל שנאמן בוודאי להפסיד לעצמו לא מחית נפשי' לספיקא אם לא האמת אתו, הקצרתי, ומיושבים כמה קושיות בסוגי' שם דקשי' מכה"ג יאומן מתוך שמופסד גם הוא, ולפ"מש לק"מ ועיי' כ"כ נלפע"ד נכון מאוד בעז"ה:
והא"ש דאינו נאמן דלאו לצעורי קמכוון משום שמחייב את עצמו לשלם אולי רוצה בכך כדי לצערו ולא מחית נפשי' לספיקא, דממ"נ אם לא יאומן דלאו לצעורי קמכוון לא הפסידו מידי ולא יתחייב לשלם, והיה זה שלום לך כי כבר הגיע זמן תפלה:
שים עיניך הבדולחים על דברינו הנאמרים במרוצה ויהיה ערב לנו, הכ"ד אביך מנשקך מרחוק פ"ב כאור בוקר מחרת יוה"כ תר"ל לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ז

ארי שבחבורה, בקי בחדרי תורה, קולע אל השערה, לוחם מלחמות ה' שערה, ה"ה ידיד ה' וי"נ הרב הגאון הגדול המפורסם מופת הדור מרבץ תורה בישראל צדיק יסו"ע כקש"ת מו"ה בנימין

וואלף האמבורג ני' זקן ויושב בישיבה בק"ק פיורדא יע"א בעה"מח תשובת שמלת בנימין:

מאוד התענג נפשי, כאשר הגיע לידי מנחה למזכרת אהבה ספרו הנחמד ב' חלקי' ש"ב ושמחתי מאוד בראותי כי ברית כרותה מאבות לבנים וכמים פא"פ אני בעני' קשור בעבותות אהבה אל הדר"ג רב חביבי ני' והנני במנחת מרחשת רחושי רחשון שפתינו ברב תודה, כי הלבישני בגדי ישע שמלתו אשר פרש על פני תבל יתענג על רב טוב עוד ינוב בשיבה טובה דשן ורענן יהיה על ספר התורה והעבודה עבה"ג:

ושלא לעבור על בל תאחר, בהודע' כי קבלתי ספרו ולמלאות רצון הדרת גאונו חפצתי ע"כ חשתי ולא התמהמתי ופניתי לשום עין בא' מתשובותיו, ובפתחי ספרו לראות באשר יקר' ה' לפני סימנא מלתא היא כי היה ראשית עיוני במש"כ הדר"ג ני' בחיו"ד סי' ב' בענין חדודו קודם ללבונו, ובמח"כת לא נתלבנו אצלי דברי קדשו לפענ"ד, אמרתי להציע לפניו מה שהעלתה מצודתי לגרע ולהוסיף:

הנה הדר"ג ני' הקשה שם קושי' עצומה על הפר"ח סי' ט' דכ' בפשיטות אם תופס הקנה בעוף ושחטה בסכין מלובן כשר דהוי כחצי קנה פגום, והוקשה להדר"ג ני' לדברי לק"מ קושית ש"ס חולין ח' ע"א על ר"ז והאיכ' צדדי' דלמא בעוף קאי ובשחט הקנה לחוד ובתר דמקשה הדר מפרק מדאמ' ר"ז ושחט בה דיעבד וכתב' ראשונים לכתחלה לא שמא יטה הסכין ואי בעוף לכתחלה נמי אלו דברי קדשו. ואני לא אבין די"ל דנקט דיעבד דלכתחלה צרי' לשחוט ב' סימנים בעוף, שוב ראיתי שהרגיש בזה, וכ' מזה ראי' לשיטת הרי"ף דהלכתא כל"ב רק א' כולו. ולדעתי עדי' לא הועיל כלום דעכ"פ סי' א' כולו צריך לכתחלה וסכי' מלובן שורף רובו, עד שלא נשחט כלו עד גמיר' ועד שגמר הסי' כבר נשרף רובו ולכן נקט דיעבד דסגי ברוב סי' שחוט כדינו ועוד יש לומר דנקיט בדיוק דיעבד, ע"פ ש"ס לקמן למ"ד שחט בסכ' טריפה בעי הגעלה הא דהיתירא לא בולע אמה"ח דאימת קא חיימא לכי גמרה שחיטה וכו' ועיי' ט"ז סי' כ"ו דמשום בעין אין לחוש שיבלע בסוף שחיטה דאלת"ה תקשה על כל שחיטה תאסר הבהמה, ופשוט דהא דקאמר גמר' אימ' חיימ' לכ' גמרה שחיטה היינו בסתם סכין אבל בסכי' מלובן בוודאי מפליט ובולע מיד בתחלת שחיטה ואוסר הנשחט משום אמה"ח נבעי קליפה

אם לא שהי' נשמר שלא יטה הסכי' לצדדים, ועיי' רשב"א שכ' הא דסכין טריפה שהטה, או שלא היה נשמר שלא להטותו לצדדי' דהא בה"ש מרווח רווח, ולפ"ז א"ש דאמר ר"ז דווקא דיעבד דלכתחלה אסור לשחוט אף שמא יטה ויבלע מאמה"ח שבסכי' נבעי קליפה וכל דבעי קליפ' אסור לכתחלה משום משתלי כמ"ש הרא"ש ולכתחלה חייש שמא יטה ולכן לכתחלה לא ועיי':

והנראה לפע"ד ביישוב קושיתו דיש לדקדק בלשון ר"ז, ליבן סכי' ושחט בה, למה אמר בהאי לישנא ליבן סכי' מי ששחט ליבן סכי' והול"ל שחט בסכי' מלובן מה לנו מי ליבן הסכי', ונ"ל עפמש"כ הראשונים דווקא כשיודע שהסכי' מלובן ונזהר שלא יטה אבל אם לא ידע ואמר ברי לי שלא הטה הוי מלתא דלא רמי עלי', ונ"ל משו"ה בדיוק נקט ליבן סכי' ושחט בה שידע שהוא מלובן שהוא ליבנו ושחט בה, ונזהר שלא יטה דהוי מלתא דרמי עלי' אז כשר בדיעב' ובלא"ה אפי' בדיעבד אסור, ואי הוי אמר ששחט בסכי' מלובן ה"א אפי' לא ידע שהוא מלובן עד אחר שחיט' מותר בדיעבד כנ"ל נכון. והא"ש דל"ק דלמא ר"ז בעוף קאמר והא דאמר דיעבד דווקא משו' דבעי סי' א' כולו, או משום דבעי קליפה אח"כ, למה אמר בהאי לישנא ליבן סכי', כיון דבדיעבד בעוף מותר, ואפ' לא ידע ולא נשמר שלא יטה דהא ר"ז שחיטתו כשיר' קאמר ושחיטה כשירה דיעבד אפי' לא ידע שהוא מלובן, אלא דבעי קליפה משום שבלע אמה"ח, ומזה לא מיירי רק משחיטה ובדיעבד שחיטה כשיר' גם כשלא ידע שהוא מלובן, ויש לדחות דמשו"ה נקיט ליבן דלא נטעה דווקא בלא ידע שהוא מלובן דיעבד אין לכתחלה לא, אבל כשיודע ונזהר אפי' לכתח' קמ"ל ליבן סכי' ויודע מ"מ דווקא דיעבד, אלא דבלא"ה א"ש אי אין בה"ש רווח ובעוף קאי ליכא חילוק בין ידע שהוא מלובן ונזהר כיון דאינו רווח לא מהני זהירתו, דא"א שאינו שורף, ומ"מ דווקא דיעבד משום לכתחלה בעי שנים או א' כולו, או משום דבולע אמ"ח, אבל ידיעה וזהירות שלא ליגע, לא מעלה מידי ולמה נקיט ליבן סכי' ע"כ דלא בעוף קאי ומשום דבה"ש רווח והבן, ע"כ דבבהמה קאי ולולי שידע קודם השחיטה שהוא מלובן היה שחיט' פסול' אפי' בדיעבד:

וביישוב הא דרי"ף פסק כל"ב סי' א' בעוף נ"ל דרש"י כת' בר"פ השוחט לל"ק דעל א' בעוף קאי דצריך ב' סימני' משום גזירה שמא לא ישחוט, אפי' רוב א' ולל"ב צ"ל דכולי האי לא חיישי' אלא דבעי א' כולו שמא לא ישחוט רובו, אבל לגזור דבעי ב' שמא לא ישחוט אפי' רוב א' רחוק לגזור, וצ"ל לל"ק מ"ט גזרו כ"כ ובאמת פליגי ב' לישנא. ונ"ל לולי פי' רש"י י"ל דל"ק ס"ל כמ"ד דווקא וושט ולא קנה וכיון דבבהמה וושט וקנה הם סימני שחיטה, דתלו בהו חיותא ובעוף סגי בא' חששו לשמא לא ישחוט רק הקנה,

שהוא סי' שחיטה בבהמה ויטעה גם בקנה לחוד סגי כסבר' מ"ד או וושט או קנה ולכן גזרו אומר, דלכתחלה בעי תרתי, ולישנא בתרא ס"ל או וושט או קנה וליכא מקום למגזר דבעי תרתי, רק דבעי סי' א' כולו שמא לא ישחוט רובו כנ"ל. והא"ש להלכתא דפסקי' או קנה או וושט פסק הרי"ף דסגי בא' לכתחלה דאין מקום לגזור כלל להצרי' ב' דווקא אלא א' כולו כנ"ל והוא יישוב נכון:

והנני חוזר לדינו של הפר"ח, ומלתא דמסתבר קאמר ונר' פשוט, אלא דפלתי הקשה עליו מדהשמיט הרי"ף הא דר"ז וכת' ראשונים דדחה הא דר"ז משום דקיימ"ל כר"א דבעי בדיק' אתלת הוחתא ופליג ע"כ על ר"ז ול"ל בה"ש מרווח רווח, עדיין קשה למה לא הבי' דר"ז דחדודו קודם ללבונו אם שחט עוף ושחט הקנה וע"כ דלא כפר"ח. ולפענ"ד לקיים דינו של הפר"ח, דלכאור' קשה על הפר"ח, לפי שיטת הסוברים דבעי רוב הניכר לעין ולא רוב מצומ' ואפילו דיעבד, ונטרפה ברוב מצומ' א"כ גם בשוחט קנה בעוף אסור כיון דנשרף רוב מצומ' נטרפה, ושחיטה לא הוי עד שהוא רוב הנר', והוא קושי' תלמידו על הפר"ח דמביא בסי' כ"א דבעי רוב הניכר, ואני אבאר למ"ש התב"ש סימן כ"א בטעמא דפוסקי' דבעי לענין שחיטה רוב הניכר או סגי ברוב המשוער הי' מספק, ולכן לענין טריפות נקטי' להחמיר מספק ברוב משוער, ולענין שחיטה מחמרינן מספק דבעי רוב הנר' ולפ"ז א"ש דינו של הפר"ח בשוחט בסכי' מלובן קנה בעוף מותר ממ"נ אי נטרפה ברוב משוער כבר נגמרה השחיטה ג"כ, ואי בעי רוב הנראה לענין שחוטה, היא כטרפה ג"כ בעינן רוב הנראה לעין, אלא דפר"ח מדויל ידי' משתלם, דהוא כ' בסי' כ"א דהעיקר מדאוריית' רוב המשוער בין לענין טריפו' בין לענין שחיטה, ומדרבנן צרי' רוב הנראה, שמא לא ישחוט רק מחצה כמו לס"ד מ"ד דמחצה כרוב מדרבנן צרי' רוב שמא לא ישחוט פלגא כן למסקנא בעי רוב הנראה שמא לא ישחוט רק מחצה, ולשיטתו לא א"ש מ"ש בסי' ט' דמדרבנן עכ"פ אסור, וי"ל דהאי טעמא דרי"ף דלא כ' הא דר"ז דחדודו קודם ללבונו לענין עוף דמדרבנן אסור, ומ"מ יש מקום לדינא של הפר"ח כיון דיש ב' דיעות אי קיי"ל כר"ז דבהש"ח מרווח רווח, וגם יש ב' דיעות אי בעי רוב הנראה ואם ננקוט להלכתא לחומרא דבעי רוב הנראה וגם ננקוט להחמיר בלבון סכי' דלא כר"ז, אבל בעוף דליכא רק דרבנן כולי האי לא מחמרינן לגבב חומרא במלתא דרבנן, וכעין זה כת' הדר"ג נ"י, ובאמת לשון הפר"ח אינו מתוקן שכתב בסימן ט' דבשוחט קנה כשרה לכ"ע, ולמ"ש לאו כולי עלמא הוא דלשיטת הרי"ף דל"ל דר"ז וס"ל ג"כ דבעי רוב הנראה כמ"ש הט"ז סימן כ"א משם רי"ו שזו שיטת הרי"ף ושחיטה זו אסורה מ"מ לדינא השתא לדידן יש להקל בעוף מטעמא דכתיבנא:

ואיכא ראי' מהימנא לדינא של הפר"ח ממ"ש רש"י ח' בד"ה הא איכא **צדדי'** דוושט נקובתו במשהו, מדנקט וושט וכו' דנקובתו במשהו ש"מ דמקנה לא קשה דפסולו ברובו ואפילו לס"ד דלא ידע מבה"ש מרווח ל"ק אלא מוושט, וכן נראה לכאורה דתוס' ס"ל הכי שכ' בד"ה הא איכא צדדי' מכאן משמע שאם בשעת שחיטה ניקב הוושט וכו' נקיט וושט ולא קנה נראה דס"ל דקושי' ש"ס רק מוושט. ויש לדחות דלכן נקיט תוס' וושט, דהא קנה לא מיטרף אלא ברוב' והא דן תוס' מכאן לטרי' אחר שאם ניקב וושט בשעת שחיטה כנגד מה ששחט טריפה, וזה ל"ש בקנה דפסוקתו ברובו, ואחר שכבר שחט רובו של קנה קודם ששחט הוושט לא מיטרף במיעוט בתרא של קנה שכבר שחט כמ"ש הישׁ"ש ומביאו הט"ז וש"ך סימן כ"ו ולכן נקיט תוס' וושט שניקב מה שכבר שחט עד שלא שחט רובו, אבל בשוחט בסכי' מלובן אפשר דס"ל לתוס' דגם משום הקנה מיטרף כמ"ש הפלתי דמיד כשחתך שורף מן הצד מה שנשחט וחתיכ' וכויה באו כא', אבל ממ"ש רש"י דוושט נקובתו במשהו נראה לעין דס"ל דמשום קנה לא קשה וכפר"ח, אלא דקשה לי לפי שכ' הט"ז סימן כ"א, והוא העיקר בכוונת ושיטת רש"י דס"ל דבעי רוב הנר' דווקא והסכימו עמו כל הבאים אחריו, א"כ קשה הא מקנה ג"כ קשה והאיכא צדדין דעד דלא שחט רוב הנראה כבר נטרפה ברוב משוער ואסור מדרבנן וצ"ע:

ונראה משיטה זו כשיטת התב"ש סי' כ"א בטעמא דפוסקים דס"ל דבעי רוב הנראה מספיקא אי הדר בי' רבא וס"ל דרוב הנראה בעינן, בין לענין שחיטה בין לענין טריפות, או איפכא דס"ל בשני' סגי ברוב מצומ' אעפ"ז לא קשה מידי על רש"י כמובן ולשיטת פר"ח צריך עיון:

ולשיטת התב"ש מוכח מדלא הביא הרי"ף הא דר"ז לענין עוף ע"כ דס"ל דגם בעוף אסור מטעם שכ' הפלתי, דרוחב החוד שורף, ולעצמינו נוכל לומר דרי"ף ס"ל דבעי רוב הנראה מדרבנן ומיטרף ברוב המצומ' ורש"י ס"ל דספק הוא ומותר ממה נפשך ועיין:

ולאשר הדר"ג נ' האריך ביישוב השמטת הרי"ף הא דר"ז ואציע לפני הדר"ג ני' מה שהעלתי בעני' בחידושי לחולין יישוב על הרי"ף דלא פסק כר"ז, והנה תוס' ורא"ש כתבו דמכאן מוכח שאם בשעת שחיטה ניקב הוושט כנגד מה ששחט טריפה, נר' דיש מקום לומר דאם ניקב מה שכבר שחט כשר הגם דלא שחט רובו ולקמן ל"ג בשחט כל או רוב סימן א' פליגי אי יש טריפות לחצי חיות ודוקא בנשחט כולו או רובו, אבל במקצת לא משום שהטריפות באבר אחר, אבל באותו אבר במקו' שכבר נשחט י"ל דלא מיטרף, כן היה מקום לומר, אלא דמכאן לא משמע הכי מדמקשה והאיכא צדדין ועיין ט"ז סימן כ"ו סברא כזו בין אותו אבר לאבר אחר, וי"ל הא דפשיט' לש"ס דמיטרף באותו מקום שכבר

שחט דוקא למאן דס"ל יש טריפות לחצי חיות אפי' נשחט כל האבר כולו, ס"ל לש"ס ה"ה באותו אבר במקום שכבר שחט ועדיין לא נשחט רובו דמי' להדדי, אבל למאן דס"ל אין טריפות לחצי חיות ה"ה דלא נטרף במקום שכבר שחט מקצתו, ולפ"ז הא דמקשה כאן לר"ז והאיכא צדדין מקשה למאן דס"ל לקמן ל"ג לר"ז יש טריפות לחצי חיות, אבל למאן דס"ל לר"ז אין טריפות לח"ח לק"מ, והא"ש כיון דאיכא פלוגתא אליבא דר"ז כמאן ס"ל ולמאן דס"ל לר"ז אית ליה אין טריפות לח"ח לא מוכח דס"ל בהש"ח מרווח רווח וש"ס מקשה ומפרק למאן דס"ל דר"ז אית לי' יש טריפות לח"ח, וכיון דלאמת לא אתברר ר"ז כמאן ס"ל אין לנו להוכיח דס"ל בה"ש מרווח רווח, וכיון דקיי"ל לרי"ף דיש טריפות לח"ח והשמיט משו"ה הא דר"ל לקמן שחט הקנה ונטרפה הריאה, לכן השמיט הא דר"ז, כיון דאנו אין לנו ראי' מוכחת דס"ל לר"ז בה"ש מרווח רווח, כנ"ל:

וצריך אני להוסיף דברים לפמ"ש הר"ן לקמן דלכן לא מביא הרי"ף הא דר"ל משום דר"ז חולק עליו וכ"כ הרא"ש שם, וא"כ היה לו לרי"ף להביא הא דר"ז ליבן סכ' ממ"נ אי ס"ל לר"ז יש טריפות לח"ח מוכח דס"ל בה"ש רווח ואי ס"ל אין טריפות לח"ח הרי כן קיי"ל אין טריפות לח"ח ודר"ז הלכתא הוא ממ"נ ואם משום דמספקא לן אי הדר ר"ז או לא, נקטינן להחמיר בנשחט הקנה ונקובה הריאה, אבל בהאי דליבון סכי' מותר ממ"נ, וי"ל דרי"ף לא משום שמא ס"ל לר"ז דיש טריפות לח"ח לא פסק כר"ל דהא רבא מפרש דר"ל אלא גם אם ר"ז ס"ל אין טריפות לח"ח, מ"מ לא פסק דר"ל משום דר"ל עצמו לא ברירא האיך ס"ל דסתר דבריו כמ"ש הרא"ש לקמן, לכן ספקא הוא ועיין פלתי ותב"ש סימן כ"ז דנקטו לעיקר מש"כ הרא"ש משום דר"ל סתר דבריו, ולולי כן גם אם ר"ז פליג על ר"ל הוי פסקינ' כר"ל ולכן ספיק' דדינא הוא משום דמספקא לן הא דר"ל עיקר עיי"ש, וכיון דמר"ז אין מוכח דס"ל בה"ש רווח וספיק' דדינא אם יש טריפות לח"ח לכן השמיט הרי"ף הא דר"ז דליבון סכי' כנלפענ"ד:

ומלתא דתמוה לי אדבר פה על מ"ש הרא"ש דר"ז דיעבד אבל לכתחלה לא דלמא יטה הגם שמכוון שלא להטות ולכן בעי בדיקה אתלת רוחתא ומביא ראיה ודמיון כהא דאמרינן לעיל ובמוקדש' לא ישחוט שמא יגע בבשר וראיה זו איני מכיר, התם חיישינן שמא יגע הגם שמכוון שלא יגע חיישינן דלמא יארע לו דבר ונדחה ידו ויגע, לא חיישינן דלאו אדעת' דנגע, אלא שיקר' לו מקרה בנגיעה, ולכן לא ישחוט שלא לטמאות קדשים, ומה יועיל לנו ידיעתו שנגע הוא מעוות שאינו יוכל לתקן, ועבירה היא בידו שטימא קדשי', משא"כ בשחיטת חולין כל שמכוון שלא יגע, ואם בכל זה יקרה לו מקרה ע"י

אונסו שיטה ידוע לו ויטרוף שחיטתו, מנ"ל דחיישינן שיטה ולא ידע שהיטה, ואין הנידון דומה וצל"ע:

ומדי דברי בענין זה עוד רגע אחת אדבר, אשיחה וירוח לי דקשי' לי על מה שכ' תוס' בנדה ה' ע"ב ד"ה ואם א"א בסופ' הא דאמר רבה בחולין באומר ברי לי לאו דווקא, דס"ט ברה"ר טהור, ולא הבנתי מה יענה תוספת להא דאמר בסיפ' באחרי' רואין בליתי' קמן דנשיילי' למה צריך אחרים רואין דספק טומאה טהור, וע"ז ל"ש לאו דווקא ועכצ"ל כתירוץ תוספת בחולין דמשו' דע"פ הרוב נוגע וצ"ע, והי' נר' לי בכוונת תוס' נדה דס"ל ג"כ כמ"ש בחולין דעל פי הרוב נוגע והיינו בליתי' קמן חיישינן לשמא נגע ולא הוי ספק השקול דעל פי הרוב נוגע, וכל זה בליתי' קמן חיישינן שמא נגע ויודע שנגע והלך לו, אבל אם הוא לפנינו ואומר שאינו יודע אם נגע או לא, כה"ג ליכא רק ספק השקול אולי נגע ולאו אדעת' או לא, ואין לומר דרוב נוגע, דנגד זה איכא אלו נגע הוי ידוע ולחוש שנגע ולאו אדעת' אין זה רוב, ולכן הוצרך לחדש ברי דאמר רבה לאו דווקא כנ"ל, ועפ"ז יש לומר הא דלא העמיד תוס' בחולין קושיתו על דאמר רבה באומר ברי לי כמו שהקשה בנדה ולתרץ כמו שתירץ דעל פי הרוב נוגע, ולמה שכתבתי א"ש דעל דאמר רבה באומר ברי ל"ק לתוספת דיש לומר ברי לאו דווקא, ולכן הקשה על דלית' קמן, ומה שתי' על זה דע"פ הרוב נוגע שהוא תיר' מרווח יותר מלדחוק ברי לאו דווקא תי' זה לא יועיל למה דאמר רבה באומר ברי לי כמ"ש וע"כ לדחוק דברי לאו דווקא כמ"ש בנדה וא"ש:

והנה תירוץ תוספת נדה דחוק מאוד, דברי לאו דווקא, ובריש חולין בלימוד הישיבה גדולה לאלקים ד' יחיים העלתי יישוב נכון לקושית תוספת נדה, בהקדים דאוקימת' דרבה ואם שחטו שחיטתן כשירה צריך הסבר הא השחיטה וודאי כשירה מה לי אם השוחט טמא או טהור ואין אנו דני' אלא לענין הכשר הקרבן אם טמא או טהור ואין זה ענין לדיני השחיטה ורש"י כ' דהכא עיקר דכוליה פרקין בתורת שחיטה איירי ואינו מובן שאין זה בדיני שחיטה רק לענין טומאה וטהרה דקדשים וגם לשון מתניתין שחיטתו כשירה קשיא גם כן דשחיטה פשיט' דכשיר' וכ"ז צריך יישוב, ונ"ל דיש רבותא לענין הכשר שחיטה עצמה דכשירה דס"ד כיון שצריך שיתן דעתו עינו ולבו שלא יגע ויטמא הבשר, ס"ד דחיישינן דעל ידי זה הסיח דעתו בשעת שחיטה שלא יקלקל שחיטתו, ושהה או דרס ולאו אדעתא, ור"ן כ' הא דל"ח במומחה שמא שהה או דרס דמכוון בשחיטתו שלא יבוא קלקול ע"י, וזה שמכוון דעתו שלא יגע, ס"ד דחיישינן שמא על ידי זה לא כוון יפה בשחיטה, וזכר לדבר מהא דקיי"ל דאסור להתפלל וספר תור' בידו שס"ת צריך שמירה שלא יפול מידו ולא יתכוון הטיב בתפילה, קמ"ל מתניתין דשחיטתו

כשירה, ולא דמי להא דתפילה וספר תורה בידו שם ב' ענינים נפרדי' הם, משא"כ כאן הכל בענין ומעשה שחיטה, וגם כאן דיעבד ושם לכתחלה, והא"ש לשון מתניתין ושחיטתו כשירה ויש לו שייכו' לדיני שחיטה, וא"ש מש"כ רש"י דכולהו פרקי' בתורת שחיט' אייר' והא דרבה דיוכל לומר לכתחלה לא שמא יקלקל בשחיט' ע"י שדעתו שלא יגע, ואפשר ה"נ קאמר שמא נגע וצרי' למיהב דעתו שלא יגע ויש לחוש לקלקו' בשחיטה:

ועפ"י הוצעה זו מיושב קושית תוספת בנדה, דבאמת א"צ לומר ברי לי שלא נגעתי דס"ט ברה"ר טהור, אלא רבה הוצר' לומר באומר ברי לי שלא נגע, כי התכוון שלא יגע עד שיודע בבירור שלא נגע וקמ"ל מתני' שחיטתו כשירה ול"ח לקלקול שחיטה, אבל כשהוא לפנינו ואינו יודע אם נגע כי לא שם לבו ומחשבתו על זה פשיט' דשחיט כשירה ומאי קמ"ל מתני' לענין הכשר שחיטה וע"כ מתנית' באומר ברי לי ומיושב קושית תוספות נדה על נכון בעה"י:

אלא דכ"ז א"ש בקושית תוספות נדה, אבל קושית תוס' חולין בדלית' קמן קשה למאי מצרי' אחרי' רואים כיון דליתא קמן ואיכא ספק אם נוגע אם לאו ס"ט הוא, וע"כ אנו צריכים לתירוץ תוספות דע"פ הרוב נוגע ולישנא דסיפא דכולן ששחטו שחיטתן כשירה ל"ק כמו שהקשתי על רישא דלענין הכשר פשיט' דהא בסיפא כולל חשו"ק וטמא, לכן נקט שחיטתן כשירה ועל הרישא אתי שפיר כמ"ש ועיי':

ובדברינו אלו יש מקום ליישב הרמב"ם פ"א מהלכות פסולי מוקדשים הל' א"ב שפסק דטעמא דמוקדשים לכתחלה לא ישחוט ואם שחט הזבח כשר ולא כ' דווקא באומר ברי לי, ולמ"ש דבאמת לא צרי' שיאמר ברי לי דס"ט ברה"ר טהור ורבה דאמר באומר ברי לי לאו דינא קאמר דווקא, באומר ברי לי, רק דמוקי מתני' בהכי דאל"ה מה זה לענין שחיט' ולשון מתני' קשיא לי' כמ"ש, והא"ש דלא כ' הרמב"ם דבעי שיאמר ברי לי, דבאמת ל"צ שיאמר ברי לי וכ' הזבח כשר, ורמב"ם לא אית' שם רק מהכשר הזבח במה שנוגע לקדש', ורבותא דשחיטתן כשירה מזה לא אסיק ובא שם, וגם רבה לא אמר כן רק לפי אוקימתא דידי':

אלא דקשה הא בלית' קמן קשה ג"כ קושי' תוס' וצ"ל דבעינן ידיעה בוודאי דלא נוגע דע"פ הרוב נוגע כמ"ש תוס' ממילא באיתא קמן ג"כ בעי ברי וקשיא על הרמב"ם, ונ"ל עפמ"ש לעיל דמה שכ' תוספות דע"פ הרוב נוגע וליכא ספק השקול זה דווקא בלית' קמן, ובאית' קמן לית' לתי' תוס' אלא באית' קמן ל"ק על דאמר רבה באומר ברי לאו דבעי ברי אלא רבותא אפי' בברי שחיטה כשירה, ולפ"ז באיתא קמן באמת אצ"ל ברי דליכא רוב דנוגע ויפה עשה הרמב"ם דל"כ דצרי' שיאמר ברי לי, והא דלא כ' רמב"ם

דבלית' קמן צרי' אחרי' רואי', דרמב"ם לא העתיק רק מתני' דזבחים וסתמא באיתא קמן, והך דלית' קמן לא נזכר בסוג' שם רק רבה לפי אוקימת' דילי' מפרש סיפא דמתניתין דחולין דבהכי אייר' ואוקימתא דרבה נדחה, וא"ש שיטת הרמב"ם כנלפענ"ד:

ומה שכ' בתשו' נב"י קמא חי"ד סימן ד' בסופו בכוונת תוס' חולין דלא הקשה מרישא באומר ברי לי משום כל דאפשר לברורי עיי"ש דבריו תמוהי' אנו צריכים לברר שמא יאמר ברי שנגע, אבל אם אינו יודע, ספיקו להקל, וקשה למה אמר רבה באומר ברי לי באומר א"י סגי, וגם היה נעלם ממנו לפי שעה במח"כ קדושתו דתוס' בנדה הקשה באמת מהא דרבה דאמר ברי לי ולדבריו צ"ל דתוס' בנדה ס"ל דאין צרי' לברר במקום דליכא חזקת איסור:

ובדברינו אלו מצאתי יישוב לקושיא ת"ח דלא מקשה ש"ס בזבחים ל"ב האי טמא דאטמא במאי כדמקשה בחולין, ולמ"ש י"ל לפמש"כ תוס' בד"ה ובמוקדשים דחיישינן שמא יגע אחר פרכוס לק"מ קושי' ש"ס דאטמא במאי כמובן וזה צריך עיון באמת על תירוץ תוס' ולתי' שני דמפרכסת מקבל טומאה מקשה ש"ס שפיר, וי"ל דש"ס בחולין הוכיח לפי אוקימת דרבה דמפרכסת מקבל טומאה, דאי החשש שיגע אחר פרכוס וצריך שיהי' דעתו שלא יגע אחר הפרכוס וכבר כלה מעשה שחיטה הדר תקשי מה ענין זה לכאן וגם קשה לשון מתני', פשיט' דשחיטתו כשירה וע"כ צ"ל דבשעת שחיטה צריך שיהא דעתו שלא יגע ומקשה שפיר דאטמא במאי אבל בזבחים לא מקשה דלא מיית' לדרבה וי"ל דאינו מקבל טומאה רק אחר הפרכוס ול"ק דאטמא במאי, ועיי' ת"ח שכ' ג"כ דיש לומר דפליג' הסוגי' בזה והוא הולך לדרכו, ואנן לפי דרכינו, והוא על דרך פלפול בלימוד הישיבה וקב"ה חדי בפלפולא, הוא יפתח לבנו בתורתו, וישמח לבבנו בישועתו, הכ"ד אוה"נ חותם באהבה רבה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ח

שוכן שמים, ישפיע עד בלי דיים, לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון הגדול סני ועוקר הרים חריף ובקי צדיק ונשגב שמו כקש"ת מו"ה אברהם אוללמאנן אב"ד דק"ק לק"ב יע"א:

מכ"ק קבלתי ובמאי דבדק לן מר ועשה לנו מטעמים, בקושי' אחת שהקשה לא עיינתי בדברי קדשו עוד היום, והיום באתי אל העיון והיום יצאתי להשיב מפני כבודו כי רב, ונקיטנ' בקצרה מה שהעלתה מצודתי בחפזי על קושיתו, למ"ד חולין ח' ע"ב דבה"ש רותח כל סכין ששוחט בו קדשים בעי הגעלה, דהרי בלע ככל כלי מקודש דבעי הגעלה,

ולמה במתני' דזבחים צ"ו ע"א השפוד והאסכלה מגעילן בחמין לא קתני וקחשיב ג"כ סכין של שחיטה דבעי הגעלה, ובתר דמותב הדר מפרק לי' לנפשי' דלמ"ד שלהי ע"ז מגעילן היינו מריקה ושטיפה א"ש, די"ל דמרוש"ט גזה"כ דוקא בשבלע ע"י בשול וצלי אש אבל הבולע ע"י חום ביה"ש לא בעי מרוש"ט, ומ"ד התם הגעלה בחמין להפליט הבלוע י"ל ס"ל בה"ש צונן, אלו דברי הד"ג נ"י:

ודבריו לא נראי' לי במחכ"ת מלבד כי הוא דוחק גדול לומר מאן דס"ל בה"ש רותח ס"ל דהגעלה היינו מרוש"ט בצונן דהא אביי דחה שפיר דברי רבא וגם רבא בעצמו חזר בו ומישב מתני' משום דכ"י נעשה גיעול לחברו, ואיך נעמיס דמאן דס"ל בה"ש רותח דס"ל כס"ד דרבא שאין לו קיום, מלבד זה עדיין לא הועיל בתירוצו לפמ"ש הרשב"א חולין במקומו דמאן דס"ל בה"ש צונן מ"מ מודה דהסכין בולע אלא שאין בכח חום בה"ש להפליט הבלוע בסכין וכ"ז בבלוע איסורים אבל בקדשים דצריך להפליט הבלוע בכלי לכ"ע צריך סכין של שחיטה הגעלה בחמין וקושיתו קמה וגם נצבה לכ"ע וצ"ע:

ויש אתי מקום לקיים דבריו במקצתו דבזה יפה כתב למ"ד הגעלה היינו מוש"ט לק"מ דסכין שבלע ע"י חום בה"ש לא הצריכה התורה מוש"ט ולק"מ על רבא דס"ד לומר הגעלה מוש"ט, ולאמת הגעלה דמתני' הגעלה ממש ולכולהו אמוראי דמתרצו הא דל"ב ליבון או משום דכ"י נעשה גיעול, או משום דהאי קריר, או משום דהיתרא בלע איכא חידוש דין במתני' דלא שמענו דלא בעי שפוד ואסכלה ליבון, ולכן פרט מתני' השפוד והאסכלה הגם דבלעי ע"י אש, מ"מ סגי בהגעלה, אבל בסכין דבלע ע"י חום בה"ש ליכא רבותא פשיטא דל"ב ליבון כנלפענ"ד:

והנה מה דפשיטא לי' להדר"ג י"נ נ"י למ"ד בה"ש רותח בעי כל סכין של שחיטת קדשים הגעלה ולמ"ש ע"פ רשב"א הנ"ל גם למ"ד בה"ש צונן מ"מ הסכין בולע ובעי הגעלה, דבר זה לאו מלתא דפשיטות הוא, לפמ"ש רשב"א חולין ח' ע"א לפי דמתרץ ש"ס אליבא דר"ז דבה"ש מרווח רווח, הא דסכין של איסור והשוחט בה טריפה איירי בשהטה או לא נזהר שיטה הסכין, דאם נזהר בה"ש מרווח רווח ולא בלע עיי"ש. לפ"ז סכין ששחט בה קדשים ל"צ הגעלה רק בשלא נזהר והטה, ונ"ל דבקדשים וודאי צריך להיות נזהר מלהטות ולא יבלע הסכין כל דאפשר שלא להביא מן הקדשים לפסול ולאיבוד, וצריך להיות מן זריזים ונזהרים שלא להטות הסכין כדי שלא יבלע, ויצטרך אח"כ הגעלה ואיבוד בלוע שבתוכו כנ"ל. ולזה י"ל עוד משו"ה לא קחשיב מתני' סכין בהדי שפוד ואסכלא דהגעלת הסכין ל"ש כלל, רק בשלא היה נזהר והטה וא"ש:

ויש לי לפ"ז מקום עיון וקושי' בש"ס זבחים ל"ב ע"א דמקשה על מתני' דקתני שחיטתו דיעב' אין לכתחילה לא, ומתרץ משום דבעי למתני טמאים דלכתחילה לא שמא יגע נקט לכולהו לשון דיעבד, ולדברינו היה יכול לתרץ במרווח, הגם דשחיטה בזר כשירה נקט לשון דיעבד מפני שצריך זריזות וזהירות שלא יטה הסכין שלא יבלע ויביא קדשים לבית הפסול לכן לכתחילה דווקא כהנים דזריזים הם, ולכהפ"ח ח הוה יוכל לתרץ משום נשים ועבדים דלאו זריזים נקט לשון דיעבד וצל"ע:

ומצאנו בזה מקום יישוב לקושי' מהרש"א מהדורא בתרא ריש חולין דנתקשה להך לישנא דהכא עיקר ובזבחים איידי, איך אפשר דהתם איידי, איך נקט בכולהון דיעבד משום טמא במוקדשים, דטמא במוקדשים עצמו איידי הוא, ולמ"ש י"ל דלהך לישנא דהתם איידי הא דנקט מתני' בזבחים דיעבד לא משום טמא במוקדשים אלא דזר או לכל הפחות נשים לא ישחטו לכתחילה שמא יטה ויגע הסכין בבשר ולכן הזריז מוקדם לשחוט לכתחילה, ויהי' נזהר מלהטות ולא יבלע דבה"ש מרווח רווח, ונ"ז לר"ז, אבל מאן דל"ל כר"ז ול"ל בה"ש מרווח רווח כמ"ש הראשונים דר"א דמצריך בדיקה אתלת רוחתא ל"ל בה"ש מרווח רווח, ל"מ זהירות שלא יטה דמ"מ בולע, וי"ל דסוגי' דזבחים דלא משני דנקט דיעבד משום דזר לא ישחוט שמא יטה ויגע דאזיל לר"ז דס"ל בה"ש מרווח רווח ומיושב קושי' מהרש"א על דרך חידוד נכון:

והרווחנו עוד די"ל היינו טעמא דרי"ף ורמב"ם דלא פסקו כר"ז דהוכיחו מסתמא דש"ס זבחים דלא מצי לתרץ מתני' רק משום איידי דטמא במוקדשים. ואי הלכתא כר"ז היה יוכל לתרץ במרווח יותר, וע"כ דסתמא דש"ס ל"ל דר"ז וא"ש. ולראשונים ופוסקים דס"ל הלכתא כר"ז ולית דפליג עליו, ונכנסו לחלק בין בדיקת סכין לסכין מלובן קשה מסוגי' דזבחי' וצל"ע:

מ"ש הדר"ג נ"י בדבריו נתיישב לו מה דקשי' לי' בש"ס פסחים ס"ו ע"א למחר מי שפסחו טלה וכו' מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו, ואיכא בזה משום שבות ולמה לכ"א וא' סכינו ולא שאלו זה מזה. ואתי' לי' שפיר דהא הסכין בולע ואסור לחבירו

לשחוט בו פסחו דחוזר ופולט בשלו והוי שלא למנויו ולמ"ד בה"ש צונן י"ל לפמ"ש תוס' בבולע כ"פ ל"מ הדחה לכ"ע, אלו דבריו, ומ"ש למ"ד בה"ש

צונן ג"כ א"ש מפני שבלוע כ"פ לא נ"ל דתוס' כ' כשבלע כ"פ ולא הד"ח בנתיי' נכנס ונתקשה בתוך הסכין, אבל בשחיטת פסחי' הרבה היה אפשר להדיח בין כל שחיטה ושחיטה, ולדידי בלא"ה לק"מ איך ימתינו זה על זה, הזמן קצר והמלאכה מרובה ועת לעשות לה' ולא היה אפשר להשאיל זה מזה, ועוד אולי יפגם הסכין בשחיטה ואם

אפשר לתלות בעצם המפרקת ולהכשיר הפסח, אבל לחבירו לא יהי' סכין לשחוט בו, וא"א להביא שוב מביתו אחר שהביא פסחו. ופה תהי' שביתת קולמסי כעת, וכעת יאמר יתענג פר"מ נ"י על רב שלום, שמחה וכ"ט בגבולו כאות נפשו ונפש אוה"נ. פ"ב ד' ט"ו שבט תר"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ט

שפעת ברכות, ורב שמחות להרב המופלג בהפלגת חכמים חריף ובקי בעל פיפיות מה"ו שמעון נ"י בק"ק נאדאש יע"א:

מכתבו הגיעני בשבוע העבר, ונפשו בשאלתו ע"ד פרה א' שילדה תאומים ואופן לידת התאומים שולדה הראשון נולד קודם הלילה, ואח"כ שהתה הפרה עד הלילה וילדה השני, וא"כ יום ח' לראשון, הוא יום ז' לשני וצוה בעל הפרה למשרתו ביום ח' לראשון שיקחהו לשחטו וטעה ולקח השני, ואח"כ הכיר בעל הפרה הטעות ובא לשאול מה דינו, אם מותר לאכול הבשר של עגל ב"ז או לא. והנה מעלתו נ"י האריך והרחיב הדיבור בזה ובנה היתרו עפ"י ש"ע יו"ד סי' שע"ד סעי"ט דבתאומים שאחד מת בתוך למ"ד והאחר חי ומת אין צריכין להתאבל עליו, ודעת הלבוש דפטור להתאבל על השני, דכיון דהראשון מת, גם השני הוי נפל דבתאומים שניהם שוים, לפ"ז בנידון דידן יש לומר להיפך מדא' חי ביום ח' אמרינן גם זה שנשחט הוא ב"ק, והא דש"ע כשא' מת איכא ריעותא דא' מת אמרינן מדזה נפל גם זה נפל, משא"כ בנידון דידן אמרינן איפכא, ושוב כתב דלפי שדחו הש"ך וט"ז דברי הלבוש דאין אחד מברר על חבירו י"ל דווקא שם דחזי' ריעותא לפנינו שאחד מת משא"כ בנידון דידן י"ל שפיר שזה מברר על זה, ואין ריעותא שמוכיח איפכא אלו דבריו, ידידי נ"י אם היה רואה דברי הלבוש בפנים לא היה כותב כן, כי הלבוש בעצמו עשה ביאור לדבריו באורך, וכ' כי שמע רבים מפרשים אפכא דברי הש"ע דאשמעינ' רבותא דלא נאמר כמו שזה חי כן זה חי וצווח על זה, איך יהיה ה"א שבעולם להקל בתאומים יותר בתוך ח' מבולד אחד שנאמר זה מוכיח על זה, והתאומים מצד שהם תאומים הם חלושי הטבע יותר מן הנולדים יחידים ואין צורך להשמיענו בזה, ולכן ע"כ פרושו נכון והיינו באופן שגם זה שנשאר חי, היה קרוב למות בעת שמת הראשון רק שחי עד אחר למ"ד ואח"כ מת, אמרינן שכמו שזה לא היה ב"ק כן זה כיון דראינו ריעותא שהיה חולה חולי א' עם זה שמת תוך למ"ד, הגם ביחידי שהיה חולי וחי לאחר למ"ד לא אמרינן כן מ"מ בתאומים אמרינן שזה מוכיח על זה, הואיל והם חלושים

בטבע ואבילות דרבנן כנ"ל ועוד האריך בראיות בזה, והב"ח ראה כל זה כמבואר בדבריו בקיצור, ומ"מ דחה אותו בשתי ידים, כי אין סברא כלל לדון מזה על זה וכן הסכים עמו הט"ז והש"ך, וא"כ לדברי הלבוש עצמו אין לסמוך כלל בנידון דידן דאדרבה הוא מרחיק הסברא לגמרי לומר אפילו לשום ה"א, ורבותא כמו שזה חי כן זה חי, וההיפוך כמו שזה מת כן זה, היינו כיון שחלו שניהם בב"א בחולי אחת ולב"ח ולט"ז וש"ך מוכח שאין מודים גם בזה, ע"כ צריכין לומר דעכ"פ רבותא איכא להשמיענו דלא אמרינן כמו שזה חי כן זה אינו נפל, אבל כולם מודים, דאין בזה כדי לסמוך בשום דבר ולא באו עלה מכח ריעותא דמיתה אלא שאין סברא כלל לדון מזה על זה כנ"ל:

ומעלתו נ"י בעצמו, לא רצה לסמוך על זה, אבל רצה לומר כי עכ"פ לא שייך לומר שמיעוט המצוי הוא לפמ"ש תוס' כדה וביבמות ל"ו דמשו"ה מחמירין בבהמה תוך ז' משום דהוי מיעוט המצוי וחוששי' לו, ועפ"ז פשיטא לי' לומר דבתאומים היכי דראינו שא' חי לא הוי מיעוט המצוי שאח' יהי' נפל לפמ"ש דברי הלבוש, אין בזה הסברא ממש כי אדרבה בתאומי' י"ל ביותר כי אחד אין ב"ק ואיפכא י"ל הרוב שהם ב"ק היינו שנולד יחידי והוא חזק, אבל בתאומי' הרוב אינן מולדות תאומי', ויש לחוש כי לא היה בכח הבהמה להוליד שתיהם בזמנם וא' שלא בזמנו יצא:

והנה מעלתו נ"י תולה היתרו בשני תירוצי תוס' דלפמ"ש תוס' חולין י"ב ע"א דטעם דהחמירו בבהמה משום אדם א"כ אסור לעולם גם במיעוט שאינו מצוי, ושוב בסוף דבריו כת' דלפמ"ש התב"ש והביאו הדג"מ סי' ט"ו דטעמא דאנו מחמירין בבהמה בדיעבד ובאשת כהן מקילין, היינו בבהמה ליכא הפסד כ"כ מבאשת כהן וי"ל דבנידון דידן ממ"נ מותר, אם כתירו' תוס' יבמות משום מיעוט המצוי א"כ כאן מותר אפי' לכתחילה דלא הוי מיעוט המצוי, ולתי' תוס' בחולין, לא נאסר בדיעבד דלא עדיף מבאדם דגזרינן עבורו בבהמה דמותר בדיעבד אלו דבריו, הן כבר כתבתי, כי אין לבדות סברא מלבינו דבנידון דידן לא הוי מיעוט המצוי, אדרבה י"ל דהוי מצוי יותר, וא"כ לתי' זה בוודאי אסור ולתי' תוס' בחולין ג"כ נ"ל דבדיעבד אסור דהא טעמא דתב"ש דחכמים גזרו באדם, במקום דליכא פסידא, וכן גזרו בבהמה בליכא פסידא, ולא אנו דנין על דיעבד ולכתחילה רק באיכא פסידא וליכא פסידא וכיון דבבהמה ליכא פסידא בכלל גזירה דאדם הוא שלא להקל בו בלי פסידא משום שיקילו באדם בקל במקום דליכא פסידא כחליצה כנ"ל פשוט:

ומלבד כל זה לא ידעתי למה מעלתו נ"י העלים עין מתי' אחרון שבתוס' חולין שם שהוא היותר נכון לדעתי דגזרינ' בבהמה שלא יבא להתירו בחולי שקרוב לפיהק ומת, ובאמת

תי' ראשון של תוס' דוחק לגזור בבהמה אטו אדם, ובאדם שיוציאו לעז שהוא פיהק ומת, ותירו' אחרון נכון הוא, ונלע"ד ליישב עפ"י תי' תוס' זה קושי' החמורה של התב"ש והדג"מ, למה בבהמה החמירו יותר מבאדם ותי' התב"ש דוחק מאד כמובן ותירוצי הדג"מ מפוקפק', ומה שהקשה מעלתו ני' עליו צ"ע ויעיי' בתשובת חתם סופר חי"ד סי' ט"ז וי"ז שבקיצור דבריו הקדושים נתן מקום לדחות סברת הדג"מ לגמרי ומהתימא שמעלתו לא שת לבו בספר רבו הקדוש זצ"ל והנלפע"ד בשנדקדק בתוס' חולין וכ"כ בבכורות דבאדם חיישינן ללעז שיאמרו פיהק ומת ובבהמה כת' שחיישינן שלא יבא להתירה בחולי קרוב לפיהק ומת, ולא כ' כן באדם שיבואו להתיר בקרוב לפיהק ומת והנראה כי סובר תוס' דלא חיישינן לאחלופי פיהק ומת אלו מת מעצמו או אכלו ארי לכל שיטה כדאית לי' ובאדם ידעו קרובי הולד, אם היה חולה או לא, ואם היה חולה וקרוב לפיהק ומת יבחנו וידעו משא"כ בבהמה שאין מבחינים עליהם ופעם תהי' חולה עד שתהי' קרובה לפיהק ומת ואין מי יבחן בה וישחטנה ושפיר חיישינן ומעתה באדם דליכא חשש דקרוב לפיהק ומת, רק דחיישינן ללעז שיאמרו ברוב הימים שהי' כן לכן בכהן מקילין, משא"כ בבהמה דאנו חוששין שבאמת יהי' ויבוא לאיסור דאורייתא שפיר גם בדיעבד אסור כנ"ל נכון:

וזה לי איזה שנים אמרתי ע"ד פלפול לישב קושי' הנ"ל ושם הארכתי וכאן אקצר ואומר דהא באמת כרשב"ג פסקי' כדאמר שמואל, רק באשת כהן סמכינן ארבנן דפליג' עליו, והיינו כיון שגם רשב"ג רק מדרבנן מחמיר לכן באשת כהן סמכינן ארבנן, וי"ל הלא רשב"ג באמת מביא קרא ופדויו מבן חודש תפדה, ותוס' כת' בכ"מ שאינו אלא אסמכתא י"ל דידוע הקושיא והביאה ג"כ אדאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בחתם סופר איך נילף מפדיון י"ל הא אין הולכין בממון אחר הרוב, ונ"ל כי באמת משו"ה אנו מחמירין רק מדרבנן כי מקרא ליכא ילפותא כ"כ, רק דאנו מוכיחים מקרא עכ"פ דרוב גרועי ולענין איסור חיישי' ועכ"פ רק אסמכתא הוא על הקרא, ובאשת כהן סמכינן על הרוב באדם דאינו נפל, אבל בבהמה דנפיק לן משבעת ימים שפיר ילפינן מקרא הלז ילפותא גמורה, ולכן מחמירים אפילו דיעבד ואולי גם חכמים מודים לו בבהמה וש"ס בשבת בה"א רצה להוכיח מהא דעגל שנולד ביו"ט דכרבנן אתי' וע"כ דרבנן גם בבהמה פליגי, ולמסקנא י"ל גם חכמים מודים בבהמה, ושמואל דאמר הלכה כרשב"ג מכלל דפליגי היינו באדם וא"ש דפסקינן בבהמה אפי' דיעבד כן י"ל ע"ד פלפול וא"ש דמייתי הדג"מ ראיי' מש"ס ר"ה דף ז' ע"א דמדאורייתא אסור עד ז' ימים, ולהנ"ל בבהמה א"ש דדאורייתא הוא. שוב ראיתי בטורי

אבן בר"ה ז' שהרגיש בקושי' זו וחידש מזה דבכור בעל מום שאינו נאכל אלא תוך שנתו רק דרבנן והם אמרו אמרו ונכון הוא:

ומ"ש מעלתו נ' לדחות ראיי' הדג"מ עפ"י הריב"ש בתשובה סי' תמ"ו דבולד הנולד בלא סימנים גם לחכמים חיישינן לנפל, דולד זה ע"כ הוא מהמיעוט, דרוב ולדות יש להם גמר סימנים, ועפ"ז י"ל גם בנולד במום חזי' שהוא מהמיעוט דרוב

אין בהם מום, תמהתי עליו שאמר דברי' כאלו הריב"ש כתב שפיר בסימנים שהם מראי' עפ"י הרוב שהוא ב"ק, ואין סומכין לגמרי עליהם ושפיר כתב כי אם אין לו סימנים הללו ריעותא הוא הגם דיוכל להיות שהוא ב"ק אבל יצא מהרוב דב"ק יש להם סימנים אבל בנולד במום אין לו שייכות לרוב ומיעוט דב"ק כלל, הכי נאמר מכיון שהוא מהמיעוט דיש להם מום הוא גם מהמיעוט נפל', ישתקע הדבר:

והנה הא דבבהמה גם בדיעבד אסור, הוציאו ממשמעות הפוסקים כי מהא דשבת מר"פ ור"ה ברדר"י שלא אכלו מעגלא תלתא דדיעבד הוא אין ראיי' וכבר כתב בת"ש די"ל דהחמירו על עצמן היו כדמצינו בדוכתא טובא והא דמקשה ש"ס מאביי דמחלק בין פיהק ומת, ובין נפל מגג, מהא דר"פ ור"ה ברדר"י, היינו אם לא יהי' איסור בכפל ומת וכ"ע מודים להקל מהיכי תיתי יחמירו על עצמם, אבל למסקנא דאיכא איסור גם בזה רק בדיעבד מקילין י"ל שפיר הם החמירו גם בדיעבד כ"ז כ' בתב"ש ומעלתו כי' לא ראה בתב"ש בפעם וכוון לדעתו ואמת נכון הדבר:

ולפ"ז אין ראיי' לפוסקי' להחמיר בבהמה יותר ווובאדם ולפע"ד להביא ראיי', דצ"ע לכאורה מה מקשה ש"ס מרשב"ג מימהל היכי מהלי' והיינו לפמ"ש תוס' בכ"מ דרשב"ג רק מדרבנן מחמיר, קושי' הש"ס הי' לרבנן להחמיר ולדחות המילה בשבת מחשש דזהו ספק כפל, מכא לן להקשות דלמא רשב"ג לא מחמיר רק במקום דאין לנו פסידא טוב להחמיר ומסמיך אקרא אבל מכא לן כי מחמיר כל כך בדבר עד שנדחה מצות מילה החמורה שיש בה כרת, וכמו דאנן מכריעין להלכתא לכתחלה כרשב"ג ובכהן כרבנן מנ"ל דרשב"ג בעצמו מחמיר כ"כ דגם הוא סובר בכל מקום שהולכים אחר הרוב, וכ"ל מזה כיון דכייל כל ששהה שלושים יום באדם אינו כפל וח' ימים בבהמה סובר הש"ס מה כן זה כמו דבבהמה בוודאי אפי' דיעבד מאיזה טעם שיהי' או כמ"ש הדג"מ, או כמו שכת' אני בעני' דבבהמה אפשר כ"ע מודים כן באדם אפי' דיעבד ומקשה שפיר, א"כ מימהל היכי מהלי' וא"ש בזה מה דצ"ע על רש"י דמפרש בקושי' הש"ס הא לא שהה ספיקא הוי פי' שלושים יום באדם וח' ימים בבהמה, וצ"ע מה ראה על ככה לפרש הא

לא שהה בבהמה כיון שקושי' הש"ס על אדם קאי, ולהנ"ל א"ש דקושי' הש"ס מדיוק הא לא שהה כ' והיינו דבבהמה איכא דיוק דלא שהה דיעבד וכן באדם כמ"ש וק"ל:

המורם מכל האמור כי קשה למצוא היתר בנידון דידן לפע"ד ולהיות כי מסתמא אין נפקותא עוד לדינא בזה דהבשר או שכבר כאכל עפ"י הוראתו דמעלתו כי' או קרוב לוודאי שכבר מכר הבשר לגוי כדינא ואפי' במקום דלוקחין בשר מן העכו"ם כבש"ס חולין פג"ה סוגי' דמכריזין ולפי המבואר דאסור למכור אפי' איסור דרבנן לגוי, שמא יחזור וימכרנו כמבואר ביו"ד סי' קי"ב ובסי' קל"ד מ"מ בשר כזה מותר למכור דאיכא ס"ס שמא וקרוב לודאי ב"ק הוא, ויעיין מ"א ריש סי' תמ"ז, אבל ולד בחיותו אין להתיר למכור מטעם הנ"ל דדשיל"מ הוא לפי דברי ס"ז ולש"ך בנקה"כ אין כאן דשיל"מ עי', לכן לא מהרתי מלאכת תשובתי עד היום, כי עד בא מכתבי מהכא להתם לא היו מכיחין הבשר וא"א שלא יסרח, ובאופן שנאכל הבשר מישראלי', ובשלו בכלים שלהם, לפע"ד אין להחמיר בכלים כ"כ, כיון שבאמת אין מפורש לאסור רק משמעות הפוסק, א"כ יש להקל בטעמים ובתערובת, והי' זה שלום לו. אוה"נ פה פ"ב יום ד' פ' פקודי כ"ט אדר א' תר"ג לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה י

ה' ישפות שלומו, לבא מזרע' דאהרן דמשלם בעובד', הרב המאוה"ג המופלג, קנקן חדש מלא ישן, חרוץ ובקי בהלכה, כש"ת מו"ה משה ליב כהן ני' חד מבד"צ דק"ק כ"ש יע"א:

שבוע זו קבלתי יקרתו ולקיים הבטחתי אשר הבטחתיו מאז פניתי מעט בלי איחור להשיב בקוצר אומר לאשר כפשו היפה בשאלתו לחוות לו דעתי ע"ד שוחט א' שחט עוף מסוכנת ושם עינו על הפרכוס ולא ראה, אבל אשה אחת שעמדה על השחיטה היא אומרת שראתה שפשטה ידה, ובאו שניהם יחד לפני המורה בבת אחת לשמוע מה דין העוף הלז ע"כ:

והנה בעדות מוכחשת בפרכוס פשוט וברור דנשאר בספק ככל ספק אם פרכוס שאסור מספק כמבואר בש"ס ופוסקים דלכן בשחט בחשכת לילה אסור, והרמב"ם וש"ע כת' שהוא ספק נבילה וכבר ראו עיני מעלתו כי' כדי סיפוקו באחרונים תב"ש סימן י"ז ובפמ"ג במשבצות שם ובח"ס סימן כ' בחלק יו"ד בטעם הענין כשבוודאי לא פירכס הוי וודאי נבלה ולוקי' עליו, ובספק אם פרכסה רק ספק, יהי' מאיזה טעם שיהי' עכ"פ הדבר מבואר בעומד על מעמדו לכל הטעמי' כי אין כאן חזקת איסור, אבל גם אין כאן חזקת

היתר לומר אוקמי אחזקת כשרות או רוב בהמות כשר' או בחזק חי', ומש"כ מעלת ידידי כי' להוכיח דליכא ח"א במסוכנת מדסוחנו נאמן על הפרכוס, והא אין בידו לעשות שתפרכס, אין זה הוכחה דמנ"ל באמת דשוחט כאמן, אלא דמורי' כן ומעש' בכל יום, וכן מבואר דספק פירכוס רק מספק אסור אבל לא מחזק', ומה שתמה על השואל בח"ס סי' כ' דמסתפק אם ע"א נאמן, ואאמ"ו מאוה"ג זצ"ל פשוט לו דנאמן, ולא התעורר כלל מנאמנות השוחט עצמו, דנה לי אחר ומה לי השוחט, טובא איכא ביכיי' דשוחט עצמו היה תח"י ולשיטת הרא"ש בגיטין ב"ד כללים כל שתח"י אע"פ שאין בידו לעשות כנו שאמר בעלי' מקני ונאמן ועיין ש"ך ריש סימן קכ"ז הגם דמחבר ל"ל כן שם מ"מ יש לשוחט עדיפות על אחר ויש לנו אריכות בדבר זה ואכ"מ, הדרן לדברינו דהדין פשוט דבהכחשת עד נגד עד בגוף הפירכוס נשאר בספק איסו', ולא דמי כלל להא דסימן א' וסימן ל"ט סעיף י"ח וי"ז ופשוט והאריכות בזה שלא לצורך:

אלא בנדון שלפנינו דשוחט עצמו הוא אמר שלא ראה וע"א אומר שראה יש לי מקום עיון, דבאמת יש לחקור דמעשה בכל יום שעל השוחט מסוכנת לשום עין אם תפרכס מסוף השחיטה עד אחר השחיטה, ולא חיישינן מכח שעינו ולבו על שני דברי' על הפירכוס ועל השחיטה יתבלבלו רעיונתיו ואולי יסור לבו מן השחיטה להיותו משגיח על שני דברי' כא' וזכר לדבר הא דאין עושין מצות חבילות ובתוס' שם שא"א לכוון על שני דברי' כא' ועוד כעין זה בטור ש"ע או"ח סימן צ"ו והוא מש"ס ברכות ומעשה השחיטה והשגחה על הפירכוס הם שני ענינים הגם שהכל שייך לשחיט' והפשוט שאין הענינים דומין וחילוק רב ביניהן בתפלה ועשיית המצוה בכוונת הלב תלי' מלתא וא"צ להאריך ונ"ל ראי' דבשחיט' ל"ח שיקלקל בשחיטה בשהי' ודרסה ולאו אדעת' כיון שמשגיח ועינו על ד"א באותו מעשה מהא דחולין ב' ע"ב באומר ברי לי שלא נגעתי דצרי' שידקדק שלא יגע דר"פ נגע כמ"ש תוס' שם ול"ח שמא להיותו צרי' לדקדק שלא יגע בבשר הסיר כוונתו לדקדק בשחיטה ומוכח דאפשר לכוון ולדקדק על שניהם כא':

ובהכי ארווח לן אוקימת' זו דאם שחט ואמר ברי לי שלא נגעתי שחיטתו כשירה וצרי' לדקדק מה שייכות זה לדין שחיט' פשיט' דשחיט' כשרה דגם אם נגע בבשר השחיט' כשירה בעצמותה ולא שייך על זה שחיטתו כשירה, ולפמ"ש א"ש הגם דאמר ברי לי שדקדק היטב שלא נגע וסד"א דחיישינן שקלקל בשחיטה ולא ידע קמ"ל דמ"מ שחיטתו כשירה:

ומאז אמרתי בחי' לחולין ליישב הא דהקשו תוס' שם הא דספק ברה"ר טהור והעמיד הקושי' על סיפ' ואחרים רואים אותו ולא הקשה כן מיד כשאמר ואמר ברי לי וכו'

ונתקשה בזה בגליון ש"ס שם, ולפמ"ש א"ש די"ל דגם בלא אמר ברי סגי דספק טומאה ברה"ר טהור, והא דהוצרך לומר ואם שחט ואמר ברי לי משום דאם אינו אומר ברי ולא דקדק בנגיעה ל"ש דשחיטתו כשירה דלהכשר השחיטה פשיט' דכשירה ולכן אמר דבאמר ב"ל שלא נגעתי וסד"א השחיטה פסולה קמ"ל כמ"ש, ולכן לא הקשה לתוספות רק בלית' לפנינו ואחרים רואים אותו דמה צרי' לא"ר גם בספק טהור כנ"ל ושם בארה ואכ"מ:

היוצא לנו דשפיר סמכינ' על השוחט שישים עינו והשגחתו על השחיטה ועל הפירכוס דע"י שעין השגחתו על הפירכוס לא יסיר מחשבתו ודקדוקו על השחיטה, וכ"ש שאין לחוש שע"י שהוא עוסק ובא במעשה השחיטה מתחלה ועד סוף שעינו הטעתו וסבר שפרכס ולא פרכס או לא צימצ' וכוון יפה אם הוא בסוף השחיטה או באמצעיתו לכל זה ל"ח:

אלא דכל זה כשאומר שראה הפירכוס דסומכי' עליו בזה ועל השחיטה, אבל כשאומר שלא ראה ולא הרגיש בפירכוס וע"א מכחישו יש לתלות מפני שהוא טרוד במעשה שחיטה מתחלה ועד סוף ועומד וסכינו עדיין בידו, אולי לא כוון יפה כ"כ כמו זה שאומר שראה הפירכוס שפנוי מכל בשעת ראיי' וכל שיש להשוות העדות ולתרץ דבריו שלא תהי' כאן הכחשה אנו משווי' כמבואר בדוכת' טובא וכן בזה, וכן נר' לי':

אלא דעל עדות האשה דאומרת שראתה הפירכוס קשה לסמוך, דוודאי לאו דינא דפירכוס ידע' היטב לדקדק שיה' הפירכוס מסוף עד גמר השחיטה לגמרי, רק יודעת שיש קפיד' בפרכוס, וכל מלתא דלא רמי' עלי' לאו אדעת' ואפילו אומרת שכן היא כמבואר יו"ד סימן א' סעיף ג' ובש"ך שם ובסימן ח"י חוץ כשאומרת שראתה הפירכוס אחר שכבר כלה השחיטה לגמרי וסילק השוחט ידיו, וכ"ש כשאומר' שהי' התחלת הפירכוס אז דמהני לדינא מכ"ש ממה דמהני כשמתחיל הפירכוס בגמר שחיטה, והוא פשוט, ועיי' בספר חכמת אדם בשער או"ה סס"י ע"ה וכל כי האי ל"א דלאו אדעת' באפשר, אלא דלפ"ז אין לתלות ג"כ דשוחט לא ראה כיון שהי' עסוק ובא וטרוד בטרדות השחיט' דהרי כבר כלתה ונגמרה מלאכת השחיטה ודברי מעלתו נ' באו סתומים בעדות זמן הפירכוס ויש לעיין בכל זה:

והיתה לבאר מ"ש דאם לא ידע המעיד על הפירכוס דין ודקדוק הפרכוס אין לסמוך עליו אחר שעלה בלבי כן מצאתי ראיתי בפמ"ג בש"ך אות ג' בשם כנה"ג דכל שלא ידע שהיא מסוכנת מתחלה אמרינ' כ"מ דלא רמי' וכו' ועיינתי בפנים וכ' כמו במסוכנת ובפמ"ג כ' כמו סכין מלובנ' והוא ט"ס, וה"ה כשידע שהיא מסוכנת רק לא ידע דין פירכוס למתי

בע' שתתפרכס ג"כ ל"מ לפע"ד פשוט כמו בסימן א' כשלא גמר, ואפילו גמר אח"כ, אבל כשמעיד על הפירכוס אחר גמר השחיטה וסילק ידיו יש לצדד כולי האי ל"א כ"מ דלא רמי' שיאמר מלא פרכס שפרכס דכולי האי אינו טועה בעדות' כן נ"ל:

אלא דיש לעיין לפי חד צד שכ' הפמ"ג במשבצות שם אות ב' דרוב חיים ומפרכסים אלא בשוחט בלילה משום סמוך מיעוט לחזק' אינו זבוח מדרבנן אסור דהוי פלגא מדרבנן ולפמ"ש הפמ"ג בסימן צ"ד בש"כ אות כ"ח דהא דאמרינן כ"מ דלא רמי' וכו' הוא רק דרבנן כ"כ המבי"ט, וכ' דאפשר בדרבנן ל"א כ"מ דל"ר יעיי"ש, ואם האמת כן הוא מיושב קושי' ט"ז סימן ק"צ ס"ק מ' על בע"נ להראב"ד, אלא דט"ז אזיל שם לשיטתו, דמביא דברי יש"ש בסימן צ"ד להלכה וע"כ דאפי' בדרבנן ס"ל דאמרינן כל מידי דלא רמי' עליו וכו' ומ"מ י"ל בכתמי' הקילו יותר דתולי' להקל כל האפשר, וה"ה דסמכינ' על ברי הגם דלא רמי' כנ"ל וא"כ י"ל בעדות פירכוס אם ספיקו רק מדרבנן אסור, הגם שהוא חמור' דרבנן באיסור דאורייתא ואינו דמי' להא דסימן צ"ד ודסי' ק"ץ, מ"מ י"ל כן דה"ה בכה"ג סומכי' על ברי, אלא דבאו"ח סי' תמ"ז בהגהו' רמ"א סעיף ה' בשומן מהותך בכלי חמץ וכו' מוכח אפילו בדרבנן דמשהו חמץ אמרינן כ"מ דלא רמי' עלי' דאינש וכו' ויש לחלק קצת דהתם צריך שמירה וזריזות יתירה לכן ל"ס על ברי דידי' אם לאו דהוי אדעת' בשעת עשייתו משא"כ בשארי דרבנן, וצ"ע:

אלא דבלא"ה דברי פרמ"ג בסימן י"ב דרוב' חיים ובשחט בלילה רק ספק נבלה דרבנן רחוקים וכ"ש שאינם מוכרחים שנר' דספק השקול הוא ואסור מדאורייתא והפמ"ג הראה פנים דרוב' חיים מכח קושי' ש"א סימן ס"ד משוחט מסוכנת בי"ט ול"ח שמא לא תפרכס, וכ' אבל אי נימא דרובם חיים א"ש באין דוחק, וגם הפלתי כ' הוכחה זו אלא דהוא מוסיף דה"ה בחזקת חי וספיקו מותר ובא ליישב הטור דפסק כר"ש, ודבריו נפלאו מתרי טעמא חדא הא הב"י לא הקשה למה פסק בשוחט בלילה ומצאו וכו' כמ"ד להקל, אלא למה פסק כר"ש נגד ת"ק ולזה לא מועילים דברי הפלתי כלום, ועוד לדבריו דבחזקת חיים עומדת, והטור כ' מפורש דבידוע דבסוף השחיטה זנקה, ולדבריו ל"צ בידוע כלל ונר' דס"ל כמ"ש תוס' בחולין דל"ש שיהי' בתחלת שחיטה, ודברי הפלתי אין להם שחר במח"כ, אבל ראיתי חזק' וקושיתי עצומה וצ"ל דרוב' חיים ומספק אסור מדרבנן כמ"ש הפמ"ג:

אלא דשערי תירוצים על קושי' זו מהא דהשוחט מסוכנת בי"ט לא ננעלו, ובפ"י בביצה כ' דמשום הפסד ממון התירו ובאמת תירוץ זה צריך תבלין כיון דיש ספק חילול יו"ט דאורייתא למה יתירו ומ"ש בח"ס סימן כ' דאם תמות ולא תפרכס הרי לא תיקן דהרי

מתה בלא"ה, לא זכיתי להבין דע"י כאב ובעתות השחיטה מתה ובלא"ה לא הי' מתה והית' חי עוד שעות טובא, והנכון מש"כ צל"ח ביצה כ"ה וביאר ביותר בביצה ל"ד כיון שיש ספק אם יהי' אפשר לאכול מקרי צורך קצת וכ"כ הפר"ח הלכו' יו"ט סימן תק"ח (ודלא כש"א וכן משמע מר"ן שם דס"ד הוא והארכתי בכ"ז במק"א) וא"ש דברי הפ"י, אלא דצל"ח הקשה הא כ"ע ל"ל מתוך, ומ"ש שם ר"ע לטעמי דאפי' נפש בהמה במשמ' אינו עולה יפה למעיין שפיר:

ועד"פ י"ל דבאמת אין הכרח כ"כ דר"ע ל"ל מתוך כמו שהקש' תוס' פסחים ה' וחידוש כיון שיש בו צורך היום ועיין מג"א סי' תמ"ו, ואין קושי' כ"כ על בעל האיבעי' בדף ל"ד די"ל ר"ע אית ליה מתוך ול"ל דמקרי צורך היום צ"ק וי"ל רבא דאמר בפסחים ש"מ ר"ע ל"ל מתוך ואי ספק מסוכנת דאורייתא קשה למה באמת יהי' מותר לשחוט בי"ט לר"ע, וכן הקשה ש"א היכ' דצרי' בדיקה מדאוריי' איך ס"ד דשוחטים בי"ט, ועכצ"ל כמ"ש הפרמ"ג דשחט בלילה רק מדרבנן אסור דרוב' חיים ומפרכסים, אבל אי ר"ע אית ליה מתוך לא מוכח, ונ"ל לפ"ז בחולין ל"ח רנב"י ושארי אמוראי דהוכיחו דסגי בפירכו' בתחלה מדשוחט בלילה ול"ח שמא פירכס בתחלת שחיטה, ורבא לא חש לקושי' זו וכ' תוס' דס"ל דל"ש ליזנק בתחלה, וצ"ל במאי פליגי הא וודאי לא פליג' במציאו' אי שכיח, ולהנ"ל י"ל דרנב"י ודכוותי' ס"ל דספק בפירכוס דאוריי' לכן לא ניחא להו לסמוך משום דל"ש כ"כ בתחלת שחיטה, אבל רבא לטעמי' הוכיח מהא דמתיר ר"ע לשחוט מסוכנת דע"כ רוב' חיים דהא לדידי' ר"ע ל"ל מתוך ולכן סמכינן בשחט בלילה על סברא מועטת דל"ל כ"כ בתחלת שחיטה כן יש לומר על דרך פלפול בעלמא, ולפי שעלה במחשבה לפני בשעת הכתיבה לא מנעתי לכותבו אעפ"י שאין דרכי בכך בפרט בדברים הנוגעים לדינא:

תמצית דברינו אלו כשעדות האשה על פירכוס המוזכר בש"ע מסוף עד גמר השחיטה ולא דינ' גמירא אין לסמוך עלי' כלל ואפילו בלא הכחשה, ואם ידעה הדין מעיקר' יש לצדד להקל הגם דשוחט מכחיש דיש לתלות בטרד' השחיט' לא השגיח כנ"ל, אבל כשמעיד' על הפירכוס לאחר גמר השחיטה וסילק ידיו של השוחט י"ל בכה"ג ל"א לא רמי' עליו, אבל נגד זה איכא כאן הכחשה גמורה דשוחט ועדיין צריך עיון בכ"ז למעשה:

מה שכ' מע"כ נ' אפילו רוב מסוכנ' מתי' מ"מ א"ש דע"א נאמן לברר שזה מן המיעוט כמ"ש הפ"י קדושין ס"ג וציין על מ"ש בית אפרים הלכות טריפות סימן ל"ט ביישוב קושי' הפמ"ג סימן ל"ט אות י"ד לאפס הפנאי לא עיינתי בספר בית אפרים ולדעתי אינו מן המדומה למ"ש פ"י, וכן הוא בראשונים ביבמות דע"א נאמן לברר מיעוט שנתערב

ברוב איסורי' שזהו מיעוט המותר דגם לנו אין הספק רק מחמת חסרון ידיעה דלא ניכר לנו המיעוט מן הרוב ועד המעיד המכיר המיעוט הכשר אינו מעיד נגד הרוב אלא שמכיר מה שא"א מכירי', אבל אם ע"א מעיד דבר זה ממיעוט דעלמ' הוא כגון בהמה זו טריפה בא' מן הטריפ' וכיוצא בו הוא מעיד נגד הרוב דמה"ת כל דפריש מרוב' פריש והוא אומר דממיעוט פריש, ולשיטו' דאין ע"א נאמן נגד חזק' כ"ש נגד הרוב כנ"ל פשוט ובמק"א הארכתי בכלל זה, ועיין בש"ש דמחלק ג"כ בין רוב' דאית' ובין דלית':

ומה שהקש' מהא דסימן ל"ט על הא דסס"י א' עפמ"ש הש"ך סימן קכ"ז בדעת מהרי"ק ק דמשום דר"מ א"ש מומחי' נאמן השוחט אפילו בא בב"א עם האוסרים ודימה מעלתו ני' שוחט מומחה בבדיקת הריאה, האוסר נאמן יותר, דברים אלו אין להם שחר ורחוקי' זה מזה ועיין שנית ויראה ששגה בדמיון:

ומ"ש בענין חליצה לא אשיבנה לאשר בלי ספק היה ה המדובר בו במושב בית דין אין ראוי' להשיב ליחיד כמובן, והי' זה שלום כנפשו היפה ונפש אוה"נ טרוד מאוד כותב בחפזון רב דש"ת:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה יא

שובע שמחות, ורב ברכות, למעלת תלמידי האהוב הרבני המופלג בתורה ויראה, מלא ברכת ה', מורג חרוץ עדני העצני כש"ת מו"ה יונה הירש ני' בשבת תחכמוני במושב ב"י בווילניצקא בגאליציען יע"א:

מכתבו קבלתי שבוע זו ושמחתי כי יושב על התורה והעבודה, כן יעזרהו ה' ויגדלהו וירוממהו ויאיר עיניו במאור התורה, והנה נפשו בשאלתי להורות לעם ה' שבמקום מושבו דרך ילכו בה ע"ד המאורע בשוחט העיר ולא הודיעני, אם יש שם רב יושב על כסא הוראה או חוסי' תחת כנפי המורים הסמוך להם אשר ידרשו סמוכים בתורה ממנו וא"כ הוא אין ראוי' להשיב ליחיד במקום שיש רב אשר כל מילי דמתא עלי דידי' רמי', או אפשר מעלת תלמידי שי' השתדל להיות איש לגדור הפרוץ במקום שאין איש והוא רחוק בעיני, לכן אינו רוצה לדון בענינו להלכה ולמעשה, ומ"מ להשיב פניו ריקם לא בעינא ואגיד בקצרה אשר יש אתי בענין אשר הוא בו בעברי על דבריו במרוצה:

הנה בש"ע יו"ד סימן י"ח סעיף י"ח פסק להלכה דאין לטבח ליטול שכרו מכשירו ולא מטריפות, והוא מפירוש משניות לרמב"ם בכורות כ"ט ע"א כאילא ביבנה, וט"ז מביא דבטור בח"מ סימן ש"ו נראה שהיו נוהגים ליטול שכרם מכרכשי' הכשרות לבד ועפ"ז

נקבע היום, וכ' ללמד זכות דבדבר מעט ל"ח ובאילא ביבנה דבר גדול הי' והנה אם כי באפשר צדקו דבריו ליישב הא דטור ח"מ וכן הרב הביא דין זה שם שאינו סתירת למש"כ המחבר ביו"ד סימן ח"י והוא מרמב"ם פי' משני' דלא כ' רק שאין נכון שיטול שכר, אבל הטבחים דבר מעוט הם בכ"ז לא הציל מנהג הקהלות שהם נגד תלתא גברא רברבתא ה"ה הג"א פא"ט שתמה על החזני' שנוטלי' הכרכשי' הכשרות לבד, וגם ריב"ש בתשובה סימן ת"ק כ' שנמצא בספרים שלא לתת לשוחטים הכרכשיו' מכשרות, וכן מביא בשם הראב"ד, מבואר דס"ל דגם בדבר מועט כאלו הכרכשו' איכא חשדא, ומנ"ל להקהלו' לעשות נגדם ולא מצינו חולק הגם דמרמב"ם אינו ראיי' דס"ל לאסור בדבר מועט, מ"מ אין ראיי' דס"ל חילוק בין רב למעט חוץ משמעות הטור, דיש לדחוק בו כמ"ש הש"ך דלא בא הטור רק להגיד היכא דנוהגי' כן שיש לו דין כמקבל שכר, מלבד כ"ז חלוקו של ט"ז בין זה להא דאילא ביבנה לא נראה דשכרו של אילא ביבנה ג"כ מועט הי' כמבואר במתני' שם ואיזהו שיעור נעשה מה הוא מרובה או מועט ולעני מועט כמריבה יחשב: **והי'** נראה לפע"ד לקיים דברי ט"ז במקצתן הכא שנוטל השוחט שכר קצוב בממון מקופ' הקהל וכרכשו' של כשרות טפל לשכרו ואלולי הכרכשו' היו מוסיפין לו לשכר הקצוב, וכן הוא כמדומה לי ע"פ הרוב, בשביל דבר מועט כזה לא נחשד כיון דמקבל שכר על טרחתו ואומנתו בלא"ה ואין זה אלא ריבוי ותוס' שכר אבל כשכל שכרו הם הכרכשו' אפילו יהיה מעט מזער מ"מ הרי הוא עומל וטורח בשביל זה וע"ז יהי' בוודאי המעט כמרובה יחשב ויש לחושדו כנ"ל מסברא ויש לי סמך לזה מש"ס בכורות ל"א ע"א שואל על טהרותיו דאפשר ליה בימי טומאתו, והרי בוודאי איכא הפסד כשישמרם לימי טומאתו או כשימכר' לאוכלם בטומא' ועיין קדושין ס"ו ע"א בצריכותא ואי אשמעני' הא משום דקמפסיד לי' בימי טהרותי' עיי"ש ועצ"ל דלא יחשדוהו כיון דאינו מפסיד העיקר רק מעט משווי' לפי המשוער משו"ה לא יחשדוהו שישקר ואפילו טהרותיו הרבה מאוד מ"מ החילו' שבין שיהיו טהורים ובין שיהיו טמאים לפי הערך הפסד מועט הוא ולא נחשד בשביל כך לשקר ועיין ב"י או"ח סימן תמ"ט לכן נאמר בענין השוחטים אם עיקר השכר טרחתם לאו מן הכרכשו' לא יחשדוהו כי לפי הערך שמפסיד בטריפות נגד הכשרות למעט יחשב כי יבא על עיקר שכרו גם מטריפו' כן נראה לי לומ' וי"ל הא דריב"ש וראב"ד והג"א בשכל שכרם מן הכרכשו' וזה אינו נכון וא"ש הטור והרמ"א בחו"מ סי' ש"ו ג"כ כמובן ועיין:

והנה הש"ך טרח למצוא טעם למנהג זה דלא יחשדו שיאכל איסור ודוקא שכר ממון אסור שיחשדוהו שמכשיל אחרים בשביל הנא' שכר ממון וכדומה והניח בצ"ע דבהג"א

צווח ותמה על הנוטלים כרכשו' וכן בריב"ש ומביא ג"כ משמי' דראב"ד נראה דל"ל חילוק זה, ובתב"ש כ' תינח בכפרים קטנים שהכרכשו' מועטים ויוכל לאכול כולם בעצמו אבל במקומות גדולים שא"א לו לאכול הכל, וחד כרסא אית ליה, ונ"ל כי הש"ך לא בא אלא ליישב הא דבי רב בח"מ דהעתיק הא דהטור דל"צ לדחוק דקאי במקום שנהגו בו שלא כדין אלא במקום שנוהגין כדין כגון בכפר קטן, שיוכל לאכול הכל, לא יבואו לחושדו, וכ' ומזה נשתרבב המנהג בקצת מקומות שהם גדולים אע"פ שמנהג רע הוא במקומו' שהם גדולים שע"י שינהגו כן בכפרים עפ"י הדין, נשתרבב המנהג כן במקומות שלא שייך סברתו ולא ידעו לחלק בין מקום למקום בין כפר לעיר וכן בהג"א פ' א"ט שתמה על החזני' וכו' היינו בחזני העיר שהכרכשו' מרובים ועפ"ז לא קשה ג"כ מריב"ש וראב"ד דאיירו במקום דל"ש סברת הש"ך וכהנ"ל:

והנה כסברת הש"ך כתוב בחי' רמב"ן ריש גיטין ההוא כ' דאין ללמוד מוספרה לה אפי' באתחזי' דנאמנת על עצמה שלא תכשיל את עצמה אבל להעיד רק לאחרים מנ"ל ומפורש יותר כוונתו בחי' רמב"ן יבמות ר"פ האשה, וכ"כ בהג"א ריש חולין בשוחט שאוכל משחיטתו יש להאמין ביותר שלא יאכל האיסור, אבל במעיד על שחיטתו רק לאחרים למה יאומן עיי"ש (עיי' ח"ס יו"ד קמ"ז ד"ה והנה) ונ"ל דזה ג"כ כוונת הכל בו דמביא ב"י יו"ד רסי' א' דנשים שוחטין לעצמם וב"י תמה מ"ש לעצמן או לאחרים ונדחק בכוונתו ולפע"ד כוונתו רצויה דכשאוכלות בעצמן מדקדקין ביותר בבדיקת הסכי' ובכל דיני שחיט' משא"כ לאחרים כנ"ל פשיט:

מכל הנ"ל נראה דיותר יש להאמין כשאוכל בעצמו מלהאמין שלא יכשיל אחרים וזה לענין נאמנות, וכן י"ל לענין חשדא דלא יחשדוהו המון כ"כ שיאכל איסור מאשר יחשדוהו שמכשיל אחרים דזה קיל יותר בעיניו, וכסברת הש"ך כ' במהרמ"ל חולין מ"ד ע"ב דמה"ט פירוש משום חשדא שנוטל שכר על הוראתו ולא כ' שיחשדוהו שאוכל איסור דכל כי האי לא יחשדוהו שיאכל איסור ולכן פירש"י שיאמרו שנוטל שכר על הוראתו, ונ"ל דאין מרש"י ראיי' לכל סברת הש"ך די"ל הא דהכריח לרש"י לפרש כן משום דאיירי התם בבי תרי דלא חשידי ומ"מ אמרו ז"ל הרחק מן הכעור והי' רחוק לרש"י דבבי תרי יאמרו הרחק מן הכיעור שלא יאמרו שאוכלים טריפות והכשירו האסור כ"כ בבי תרי בוודאי לא חששו אם לא משום שיאמרו נוטל שכרו על הוראתו, אבל בחד אפשר גם שאוכל האיסור יחשדוהו, ומ"מ קושיא אין כאן על הש"ך מש"ס חולין כמו שהקשה תלמידי שי' דהתם משום חשד ליקח שכר על הוראתו קאי ואפילו בחד יש לומר דלא נחשד שיאכל האסור:

אלא דקשה לי מהא דיבמות כ"ה מת לא ישא וכן מהא דמיאנה או חלצה, לולי דב"ד הוא היינו חושדים שמא עיניו נתן בה, אלמא דחשוד שיעשה איסור חמור דא"א כ"כ בעצמו, ויהי' באיסור לעולם עמה וצ"ל או דשאני אכילת איסור כעין שכת' תוס' לענין אפילו בהמתן של צדיקים וכו' דזה דוקא באכילה, או שצ"ל דשמא עיניו נתן בה איכא למיחש יותר דיצרו תקפו ועיי' תוס' חולין מ"ד ע"ב ד"ה וכן ועיין קדושין ס"ג ע"ב, וראיתי בתב"ש שכ' מדהקשה תוס' בבכורות ל"א ובר"ש נגעים מההיא דצורבא מרבנן חזי לנפשי' ולחלוקו של הש"ך לק"מ דשם אוכל הוא בעצמו ממנו ש"מ דס"ל גם כשאוכל בעצמו איכא חשדא:

ולכן בחר התב"ש בשמ"ח ביותר בטעמו של הישׁ"ש דציין הש"ך עליו דכ' דשוחטים שלנו שאין מורים בספיק' ועושי' שאלת חכם, ואין מורים רק וודאי לא יחשדו שהכשיר האיסור משום הנא' דילי', ומורה הוראה שאני דמורה ספיק' והיינו הך דחולין ודבכורות, והנה הש"ך סס"ק ל"א הניח בצ"ע אחר שציין על הישׁ"ש בחולין שלמד זכות משמע דלא נראה לו ברור מש"כ הישׁ"ש ועיין פר"ח:

ובאמת גם על הישׁ"ש קשה, מהא דעדים המעידי' דלא תלי' בשיקול הדעת כלל, ומ"מ חשידי, לולי דב"ת ליכא חשד' ומ"מ מכוער הדבר וכ' בתב"ש דצ"ל כיון שאין קוני' רק מזה יבואו לידי חשד יותר ודוחק, ונ"ל דיש לצרף דברי הש"ך וישׁ"ש יחד דבוודאי לחשוש שאוכל טריפות לתוך מעיו חשש רחוק הוא, אלא בדבר התלוי בשיקול הדעת הרבה יחשדו שע"י הנאתו נסה לבו להתיר ודמיונו כוזב לו ולא דקדק כ"כ ולפי מחשבתו כשר הוא ואוכל היתר, אבל דבר שאין תלוי בשיקול הדעת כלל, ולחשדו שיתיר האיסור משום הנאתו כ"כ לא יחשדוהו רק שמכשיל אחרים אבל לא שיאכל בעצמו דבר האיסור כנ"ל ועפ"י פשרה זו לק"מ מכל המקומות דקשות על הש"ך ועל הישׁ"ש ומתורץ הכל על נכון ועיין:

וזאת תורת העולה מדברינו לדינא, ליטול שכר ממון מכשירות ולא מטריפות לא יאות אפי' היכא שאין השוחטים מורי' בספיק', אבל ליטול כרכשו' מהכשירות במקום שאין מורים רק וודאי ולא ספיק' בכפר קטן שאפשר שיאכל הכל, יש לצדד להקל בצירו' מ"ש הט"ז דכרכשו' דבר מועט הם, ומכ"ש היכא דעיקר שכרם בממון והכרכשו' טפל להן כמ"ש לעיל, ובמקו' שטבחים נכרי' שוחטים כ"כ עד שימצאו הישׂראלי' דים בשר כשר כ' בפר"ח ובתב"ש ובכרתי דבכה"ג ליכא חשדא כלל, אם לא ע"צ רחוק ול"ח בכהאי והכי נקטינן. ואפשר הטור בח"מ והרב בהכי איירו וזה דרך היותר קרוב:

וכל זה בסתמא יש לכנוס בסברות וצרופים שכתבנו לעיל, אבל היכא שהעם מרננין אחרי השחוטים שמהדרי' להכשיר שלבם בכסף תלויה, ועיניהם על ממונם, מסתמא מצאו מקום לחושדם עד כי חשודים הם בעיניה' בוודאי ראוי לעמוד בחוזק יד למנוע מהם דבר זה ואפילו יש להם בלא"ה שכר מקופ' הקהל ועיין ריב"ש סימן תצ"ח ותצ"ט: **ופה** קהלתנו זה רבות בשנים אאמו"ר מאוה"ג בעח"ס זצ"ל בקעה מצא וגדר גדר שלא יקחו כרכשו' ושום דבר וגזר אומר בגזירה חמורה וקבלו עליהם השוחטים באיסור חמור, לאסור איסור על נפשם אפי' לקנות בדמי' בבית מטבחיי' כרכשו' וכדומה ואפי' בשר לא, ואנחנו החזקנו הדבר הזה פעמים, כדי שיהי' לבם פנוי רק למלאכתם שהוא מלאכת שמים, כ"ז היותם בבית מטבחים, וה' יאיר עינינו, יחיינו מיומים, הכ"ד אוה"נ חפץ בשלומו והצלחתו, פה פ"ב ה' פ' וישב תרי"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה יב

שפעת של ומים, מגבהי מרומים, מהתם ומתמם עם תמימים לה"ה ידידי הרב המופלג המאוה"ג בע"פ בן צדיק כש"ת מו"ה איצק בדאנצקי נ' אבדק"ק געדמענד יע"א:

מע"י אצבעותיו הגיעוני, ונפשו איותה לשמוע אם האמת השמיעו לאזניו שהורה אבא מאוה"ג זצ"ל לשוחטי דמתא באותן חדשים שנוטלין הרגלים מן האווז שישליכו א' מעשרה ויסמכו על ביטול ברוב הכשירות, והוא תמוה בעיניו, מפני שמצא בספר לחם הפנים סי' א' ס"ק ח' שכ' דרגל אווז מקרי ראויה להתכבד כמבואר ברמ"א סימן ק"א וצריך לעשות סי' לרגל שניטל כדי שיכיר רגל של האווז הנמצא טריפה. לא ידעתי מה זו תמיה גברא אגברא קארמית, ויש לי לתמוה על פשיטותו של לה"פ דרגל אווז מקרי ראויה להתכבר, דממ"ש רמ"א סי' ק"א דרגלי עופות חוץ רגלי אווז וכו' לא חשיב כלום, מזה לא מוכח דרגלי אווז ראויה להתכבד קודם שהוחרך אלא אח"כ ורגלי שאר העופות ובהמה לא חשיבי בעצמותם כלל אפילו אחר בישול, אבל רגלי אווז חשובים, ודוקא אחר הטרחא להפשיט עורם, ועיין ש"ך ס"ק י"א, ועוד אפשר לומר קודם שנתבשלו לא מקרי ראויה להתכבד דהרי המחבר פסק בכל בשר חי לא מקרי ראויה להתכבד, ורמ"א נקיט כשיטת המחמירים אפי' קודם בישול מקרי ראויה להתכבד י"ל דוקא כשראויה לבשל בפ"ע, אבל רגלי אווז שאין ראויה לבשל בפ"ע אלא בצירוף שאר אברים ובשר ומחוסר צירוף ד"א עמו כ"ז שלא נתבשל לא מקרי ראויה כי בעצמותו אינה ראויה דמחוסר כל מעשה

בישול וצירוף ד"א עמו, וזכר לדבר לענין ברכה שיטת ר"י היכא דליכא עלוי' אחרינא ע"י בישול רק ע"י בישול עם בשר לא יכנס בסוג עלוי, דבעצמותו ל"ל עלוי' דחשיבא מכמו שהוא חי לפנינו, לכן מה דפשיטא לבעל לה"פ מדברי רמ"א יש להסתפק בו טובא ואפי' אחר שנחרך כ"ש קודם שכחרך והדעת נוטה דקודם שהוחרך וחסר מעשה זה ומעשה דבישול ולצרף עמו ד"א שמתבשל עמו ל"מ ראויה להתכבד ונ"ל כפשיטותו של אבא מאוה"ג זצ"ל:

ונ"ל הא דצריכים לביטול חד בתרי דוקא אחר שנודע שנמצא א' טרפה, אבל כ"ז שלא נודע א"צ השוחט לחוש גם אם לא היה בטל משום חהר"ל כדעת לחה"פ, ואפרש שיחתי, הנה בדיקה זו דוושט של אוחים הפטומים כ' רמ"א סי' ל"ג דנוהגים בעירו לבדוק מכקבים דשכיחי יותר מסרכו' הריאה, והנה הא דבדקינן אחר סרכות הריאה יש ג' טעמים, א' משום דשכיחי סרכ' ב' כת' רשב"א חולין ט' ע"א משום שהוא דבר הנראה וניכר הו"ל כמעלים עין, ג' דסרכא כראה וניכרת מיד ויבוא לידי מכשול, ובתה"ב כ' משום דמצוי' ונראה לעיכים צירוף ב' טעמים יחד, ועיין בפמ"ג בפתיחה לסי' ל"ט, ולפי ב' טעמים האחרונים אין ללמוד לבדוק הוושטים מבדיקת סרכות הריאה כמובן, ורמ"א נקיט לעיקר משום דסרכות מצויה בריאה, ומשו"ה נהגו לבדוק הוושטים דשכיחי יותר, וראוי' ונכון הוא כמ"ש הש"ך ס"ק כ"ג, ושם ציין על תשובות מהרמ"מ ועיינתי בו ושם כאמר דאם השליכו הוושטים והראשים אפי' בוחיד מותר דהא רבו הדיעות דגם בריאה מותר הגם דאנן כקטי' כמ"ש המרדכי בשם ר"י טעמו בצדו משום דבריאה יש כמה מיני טריפות, אבל בוושט דליכא רק מין א' שנטרף ע"י כ"ע מודים דמותר בדיעבד אפי' השליך במזיד אלו דבריו ז"ל, ואני מוסיף להטעים טעם לחלק בין בדיקת וושט לריאה, בריאה מלבד טעם דמצוי טרפות יש עוד טעמים כמ"ש רשב"א שהבאנו, אבל בבדיקת הוושט ליכא רק טעם אחד דמצוי', ועוד אומר לפמ"ש הש"ך סי' ל"ט לכן מחמירין בדיעבד דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן, כוונתו כיון דבדיקת הריאה מגמרא דידן ובירושלמי הוא כמ"ש הראשונים ותקנה תקנו חז"ל לבדוק הריאה, אם נתיר כשהשליך הריאה מה הועילו בתקנתן כ"א יעשה כן ותעקר התקנה, וראויה לקנוס כמו מבטל איסור לכתחלה במזיד דיעבד אסור וכ"ז בריאה, אבל בבדיקת וושטי' ליכא תקנת חז"ל, גם לא תקנת קמאי דקמאי הוא רק שנוהגי' כן משום שראו דשכיחי טרפות כמו בריאה בודאי ראויה לחוש לבדוק לכתחילה, אבל אם השליך לא שייך למקנס משום אם כן מה הועילו חכמים בתקנתן כנ"ל חילוק נכון וברור:

ואחר הוצעה זו אומר אכי בקהלה גדולה שרבים תושביה ושוחטים למאות בכ"י כמעט א"א הוא שיברר השוחט וישאל אם נמצא טרפה בנשחנוים וכי יחזור על הפתחים לשאול, גם א"א שישלחו להגיד לו אם נמצא טריפה כי לא מסמנא מלתא לעשות סימן בכל רגל כמובן, כ"כ האי הוי כדיעבד שנאבד או הושלך דא"א למבדק דמותר בלא בדיקה, מכ"ש דיש לסמוך על הביטול אפי' נימא דהוא ראויה להתכבד דאינו בטל רק מדרבנן שיש להקל דא"א למבדק כנ"ל:

וכבר הורה לנו זקן זקנן ורבן של ישראל כבוד קדושת אבא זצ"ל דאפי' בנודע שנמצא טריפה יסמוך על ביטול חד בתרי, נראה טעמו ונימוקו ששיער הגם דיש מיעוט המצוי לא מצוי' כ"כ בעופות הרבה שנשחטו ונתערבו שלא יהיה הרוב מן רוב הכשרות ומיעוט דמיעוט הוא מן מיעוט המצוי ויש לכה"פ חד בתרי:

ויש לבאר דאין כאן משום מבטל איסור לכתחילה דמערבין בידים כיון **דעכשיו** ליכא וודאי טרפה רק מיעוט המצוי לית בו משום מבטל איסור כמ"ש בתה"ד סיון קע"א, ומביאו הש"ך סי' צ"ב ס"ק ח' ולמעיין בתה"ד כ' בחיטין דקרוב לוודאי שיש בהם תולעים וספק דליכא תולעים אין לצרף אפי' לס"ס, וכ' כשיטחבם ליכא משום מבטל איסור כיון דליכא וודאי איסור, כ"ש וקו"ח דליכא רק מיעוט המצוי דליכא בשעה שמערב משום מבטל איסור, ואם נודע אח"כ שיש א' טרפה בוודאי כבר נתערב ונתבטל ופשוט:

ועיין בסמ"ג בפתיחה לה' תערובת חקירה א' דנכנס לבית הספק היכא דליכא היתר מבורר מעיקרא ועל כ"א יש ספק לא בטל חד בתרי ונשאר בספק, הנה טעמי ספיקתו דלא תועיל ביטול חד בתרי כה"ג אינם לשבח וכראה דמהני ועיין רש"י חולין דאזלינן בתר רובא הלמ"מ הוא, ואפילו לדס"ל דילפינן מסנהדרין

אין סברא לחלק לפע"ד, ואפילו לפי ספיקתו דווקא היכי דלא מבורר ההיתר מדאורייתא או מדרבנן לכה"פ אבל כאן בין מדאוריי' בין מדרבנן אתברר היתרא, ומשום חומרא נוהגים לבדוק בוודאי מהני ביטול:

ויש לעיין היכא דנודע דנמצא א' טרפה בשחוטים דסומך השוחט על ביטול ברוב דקודם שהוחרך לאו ר"ל הוא אם נודע הטרפות אחר שכבר הוחרך מה דינו, דבסי' ק"ה כ' הפ"ת בתרנגולת בנוצתה, דווקא כשנודע התערובת בעודה בנוצתה, אבל כשנודע אח"כ לא בטילה דביטול בידיעה תליא כמ"ש הרא"ש פג"ה והסכים עמו הפמ"ג וכן ה"נ בתערובת רגלי האווזים כשנודע לשוחט אחר שהוחרכו, ואפשר י"ל כאן מיד כששחט ערבם יחד כדי שאם יש טרפה ביניהם שיתבטל חד בתרי, הגם שלא נודע לו אז וודאי טרפה עד אחר

שהוארך, הוא כיוון לערב ולבטל מיד משום ספק שמא יש טרפה, ושמא יוודע לו, כה"ג יש לצדד דהוי כמו נודע התערובת וכיון דמלתא דרבנן הוא הא דחהר"ל א"ב ובצירוף מ"ש דאפשר גם אחר שהוחרך אינו בסוג ראוי להתכבד דמחוסר מעשה הבישול וד"א שמתבשלי' עמו מכ"ז נ"ל להקל ומ"מ צ"ע למעשה:

הנלפע"ד כתבתי לקיים הוראתו של משה אמת היא, רגלי חסידיו ישמור, ונזכה לחזות ולשמוע רגלי מבשר טוב משמיע ישועה כאות נפשו ונפש ידידו דש"ת פה פ"ב יום ד' י"ב מנחם אב תרט"ז לפ"ק:

שייך להנ"ל

ואחר זמן זמנים טובא שכתבתי האמור למעלה, אינה ד' לידי ע"י הרב הגאון הצדיק יס"ע מו"ה זלמן ב"ה שהיה ראב"ד בקהלתנו ותלמיד מובהק מאבא מאוה"ג זצ"ל, ונמצא תחת כתביו כתב יד קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל שכ' על הנייר ובדיו מה שהורה בענין זה וז"ל הטהור:

אודות מנהג השוחטים ליקח מכל אווז רגל בטבת ושבט כמ"ש רמ"א סימן י"א יש בזה לענין דינ"מ ולענין או"ה, מה שנוגע לענין ממונא נראה כיון שכן נהגו בכל גלילות אלו הוה בכלל שכירות השוחט ובעל האוז' ג"כ יודע שכך מנהג השוחטים ואין כאן בית מיחוש, והשוחט שלו הוא נוטל, ואחרי שבדין הוא נוטל, שוב שוחט דקפיד מסכנתא יאכלנו, ומאן דלא קפיד ימכרם או יקח מחירם. ולענין או"ה, אם אירע טריפות באווז' רוב טריפות בווושט יודעים קודם שנחרכו הרגלי' ואם משליך א' לכלב או לגוי השאר מותר, אך אחר שנחרכו לדעת רמ"א בסי' ק"א הם חהר"ל, וכל מה שנאכל ונמכר קודם שנודע הכל מותר, ומה שנשאר בבית השוחט אסור, א"כ לפע"ד במדינתנו אין רגל אווז מקרי חהר"ל אפילו אחר שנחרך ע"כ דינו כנ"ל משליך א' והשאר מותר היינו נגד כל טרפה וטרפה משליך א', ואם לא יוודע לשוחט כלל שהיה טרפה בתערובת ושגג ואכל מה שאכל אכל, וע"כ יש שוחטים יריאי שמי' שלעולם זורקים א' מתערוב' עשרה שאם לא יודע להם הטרפות לא יכשלו באיסור, כי רחוק הוא שיהיה יותר מאחד מעשרה טרפה, ומ"מ אם נודע להם שיהי' יותר צריך להשליך כ"כ רגלים שהיה טרפות יותר ממה שכבר השליך, ודי בחומרא זו כי ההשלכה בחתיכה שאינה ראויה להתכבד גופא חומרא הוא ודי בזה ויאכלו ענוים וישבעו עכ"ל:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה יג

שלום וישע רב, יבוא ויקרב, לתלמידי ידיד נפשי הרב המאוה"ג מורג חרוץ בעל פיפיות צדיק וישר כש"ת מו"ה אלי' א"ש נ"י אב"ד דק"ק דערעטשקא יע"א:

גי"ה קבלתי ע"ד שוחט במקומו דרגיל מאז לשחוט בהולכה בלא הבאה, ומע"כ נ"י מיחה על ידו וקשה עליו כי כבר הורגל לשחוט בהולכה לחוד, הנה הת"ח חולין למ"ד כ' מדיוק דמתני' דווקא דיעבד כשר אבל לכתחלה צריך הולכה והבאה ואינו מביא לו ראי' על זה, ואני מצאתי ראיתי מדברי רמב"ם לו חבר, דהכי ס"ל דבפ"ב מהלכו' שחיט' הלכה ז' כת' וז"ל כיצד שוחטי' מותחי' הצוואר ומוליך את הסכי' ומביאה עד ששוחט, הרי כ' דלכתחלה ישחוט בהולכה והבאה ובהלכה ט' כ' השוחט והוליך הסכי' ולא הביא' וכו' ושחט שחיטתו כשירה משם אין ראי' דנקיט לשון מתני' אבל ממ"ש הלכה ז' כיצד שוחטים מוכח דס"ל דכן השחיטה לכתחלה ובמל"מ שם הלכה ט' מביא דברי הת"ח וכ' וכן הוא בתוספת' אבל המבי"ט כ' דלכתח' נמי שוחט בהלכה או בהבאה והפר"ח סי' כ"ד סעי"ק ג' תחלה הקשה על הת"ח מהא דרבא בדק גירא לר' יונה ושחט לי' עופא בהדי דפרח ולבסוף מביא דבתוספתא מפורש דלכתחלה ישחוט בהלכה והבאה ונדחק בהא דשחט רבא בהדי דפרח, ועיין תב"ש ס"ח שמיישב קושי' זו במרווח:

ולישב שיטת המב"יט דמביא המל"מ דלא תקשי עליו מתוספתא הנ"ל נ"ל בשנחקור למה לכתחלה לא ישחוט בהולכה או בהבאה לחוד מה טעם יש בה, וראיתי בתב"ש הנ"ל ב' טעמים חדא מחשש שמא יבא לדרוס כיון שרצונו לשחוט בהולכ' או בהבאה ועוד גזירה שמא ישחוט בסכי' קטן ג"כ כך ושחיטתו פסולה עיי"ש, וי"ל לטעם ב' שמא ישחוט בסכי' קטן לפי מנהגנו שאין שוחטין כלל בסכי' קטן שאין בו שיעור ב' צווארים ועיי' רמ"א סי' ח' וש"ך בשם רש"ל וב"ח דס"ל מדינא לכתחלה לא ישחוט רק בסכי' שיש לו שיעור זה ועיי' תב"ש סי' ח' אות ג', וכיון דנהגינ' עכשיו שאין שוחטין בסכי' פחות משיעור זה ממילא אזדא הגזירה במוליך או מביא לחוד, שמא יעשה כן בקטן הלא אין שוחטים בקטן מזה כלום, וי"ל המבי"ט הכי ס"ל דטעמא דתוספתא משום גזירה דסכי' קטן ואז הי' שוחטין בקטן לכתחלה, אבל בזמנו כבר נהגו בעצמם שלא לשחוט בסכי' פחות משיעור מלא ב' צווארים או לא שחטו בסכי' קטן דצרי' דווקא הולכה והבא' לכן סביר' לי' דמותר לכתחלה בהולכה או הבאה לחודי', ואם לא התכווין המבי"ט לזה עכ"פ הוראתו אינו נגד התוספתא וצרי' לעיין בפנים במבי"ט:

ואפשר גם הרמב"ם שכתבתי לעיל דמוכח מתוך מ"ש בפ' ז' מהלכות שחיטה דס"ל לכתחלה יעשה הולכה והבאה מודה בזמנינו דאין שוחטין כלל בסכין קטן דאין צריך

לכתחלה לשחוט בהולכה והבאה ובזמנו לא החמירו שלא לשחוט בסכין קטן כ' דשוחטים בהולכה והבאה ע"פ תוספתא הנ"ל ועכשיו אזדא לי' גזירה הנ"ל כן יש לומר: **אלא** כיון שי"ל טעמא דתוספתא משום שמא ידרוס ומסתבר יותר מלומר דגזרו גדול אטו סכין קטן כ"כ לכן אין לנו להקל לשחוט לכתחלה אלא בהולכה והבאה ואנו ליישב הוראתו של המבי"ט באנו דלא תהי' נגד התוספתא אבל העיקר נראה דגם עכשיו שייך גזירה זו משום שמא ידרוס, אבל י"ל כל זה במתכוון לשחוט בהולכה או בהבאה אבל במי שהתכוין לשחוט בהולכה והבאה או עכ"פ אינו מתכוין לשחוט דווקא בהולכה או בהבאה אלא מפני שרגיל כבר בשחיטה, והוא אומן וידיו מאומני' לשחיטה עי"ז ע"פ הרוב נגמרה השחיטה על ידי הולכה לחוד כה"ג ליכא חשש דרסה כלל, ולמדתי זה מתורתו של שמלה חדשה שכ' בסי' ח' סעי' ה' בנתכוין לשחוט בסכין קטן בהולכה ובהבאה אע"ג דנשחט בהולכה או בהבאה אחת כשר למה ידרוס כיון דרצונו היה להוליך ולהביא עד שישחוט ועיי' בתב"ש ס"ק ג' ומינה קל וחומר בשוחט בסכין גדול ואין דעתו להקפיד שישחוט דווקא בהולכה או בהבאה א' אלא מפני רגילתו שאימן ידיו על פי הרוב או כל נשחט בהולכה לחוד דאין לחוש שמא ידרוס, ואפי' לפי הטעם שמא ישחוט בסכין קטן ליכא בכה"ג, גם אם ישחוט בקטן בהולכה או הבאה כשר, כיון שלא התכוין לכך כנ"ל לפענ"ד פשוט:

ובנידון שלפנינו בל"ס אינו מתכוין לכך אחרי שפר"מ נ"י מיחה ע"י אינו מכוין לשחוט בהולכה דווקא אלא מפני רגילתו יצא' לו השחיטה ונגמרה בהולכה לחוד אין מקום לחוש וכ"ש להרעיש עליו, וכדי שלא ילמדו ממנו וכן יעשו אחרים וסבורים כי מותר לשחוט במכוין בהולכה לחוד ירגיל עצמו לשחוט על ידי הולכה והבאה ויהי' הולך תמים ופועל צדק ואומן יקרא. הכ"ד ידידו אוה"נ חותם בברכה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל.

תשובה יד

שלום שלום מקרוב, מקרב לבי לידיד נפשי הרב המאו"הג בקי בחדרי תורה, בהלכה ברורה מורה, קולע אל השערה, צדיק נשגב

כקש"ת מה"ו נתן בנימין סג"ל ני' דיין מצויין דקהלתנו המעטירה פ"ב יע"א:

הן היום שמתי עיני ולבי על דבר ה' אשר פא"פ עוררני פר"מ ני' כי עיניו ראו נכון תמהו בבית מטבחים על שוחטים דמתא שאין בודקי' אחר השחיטה אחר שמוטת הסימנים, נגד דעת הש"ך רסי' כ"ה דלכתחילה לכ"ע בעי בדיקה אחר שמוטה, ויפה תמה מאין

יצא לשוחטים קולא זו נגד הש"ך כי הבאים אחריו ה"ה הפר"ח ות"ש ופמ"ג הסכימו על ידו וכתבו לדינא כי יש לבדוק לכתחלה, ולא מצאתי מאן דמקיל חוץ הפלתי מצדד להקל מכח קושי' רבותיו של רש"י אתמול אכלנו מחלבו, ודבריו תמוהים לי במח"כ הא הש"ך מדייק לי' דשמוטה שכיח בשעת שחיטה ע"י שחיטה שמתנענע מצוי שתעשה שמוטה, אבל שמוט' קודם שחיטה לא שכיח ולזה לא קשי' מיד' ופשוט:

והנה הראי' שמביא הש"ך שמצוי בשעת שחיט' ממה דאית' בש"ס ופוסקי' גבי שוחט תרנגול שבס"ס שלפני זה שהוא בש"ס שבת קכ"ח ע"ב, ראיי' זו איני מכיר שם בתרנגול שכיח הוא שנועץ רגלו בקרקע וע"י זה נשמטו הסימנים, ונתן אביי עצה איך יעשה שלא יבא לידי כך, אבל על ידי השחיט' עצמה מנ"ל דשכיח שתעשה שמוטה, מלבד שאין שום ראי' משם נהפוך הוא יש להביא ראיה משם דא"צ בדיקה, דרחוק לומר דאביי דברים בעלמא אמר שאין בו נפקות' לדינא ועצה בעלמא קמ"ל שידחוק רגלי' כדי שלא ימצא שמוטה, אלא נר' דאביי דינא קמ"ל דבתרנגול שכיח טובא ע"י שנועץ רגלו בקרקע וע"י זה נעשה שמוטה, ואם בכל שחיטה בין עוף ובהמה צריך בדיקה אחר זה, הא יראה אם נשמט או לא ומה קמ"ל אביי בדבריו הלא כל השוחט תרנגול יבדוק אחה"ש כמו כל הנשחטי', וע"כ דא"צ בדיקה דל"ש שמוטה רק בתרנגו' שכיח ומצוי, ואמר אביי שצריך לזהר שידחוק רגלו, היינו צריך מדינא להיות נזהר בכך דשמוטה שכיח וצרי' בדיקה אחר השחיטה וחיישינן דלמא אשתלי ולא יבדוק וכל דבר שצרי' בדיקה ואפילו בדיעבד אסור אם לא בדק חיישינ' לכתחלה לאשתלי כמבואר ובתרנגול שכיח ומצוי עד שאם לא בדק דיעבד אסור, ולכן צרי' כל טצדקי קודם שחיטה, שלא יבא לידי שמוטה ועכ"פ לא יהי' מצוי ולבה"ג בכל שחוטים אם לא בדק אסור, או לפמ"ש הש"ך דכ"ע מודי' לכתחלה צריך בדיקה בכל מקום גם אם בתרנגול דמצוי יותר אפילו בדיעבד אסור מ"מ כיון דכל שוחט רגיל לבדוק אחר השחיטה לכתחלה מיהת שוב ליכא למיחש בשחיטת תרנגול דאשתלי והגם דאם לא בדק בתרנגול בדיעבד אסור מ"מ אין לחוש לתרנגול דלמא אשתלי ולא יבדוק, וגדולה מזה כ' הט"ז סי' ס"ט סעי"ק כ"ד אם לא ידע' אם מלחה תלינן שעשתה כמו שרגילה, הגם שאין יודעת אם מלחה אמרי' שעשתה כמו שרגיל' ושכח' עתה ולא ידעה, כ"ש וקו"ח דלא ניחוש לדלמא אשתלי דבר שרגיל ומעשים בכ"י לבדוק אחר השחיטה והא דחיישינן במיד' דבעי קליפה דלמא אשתלי היינו בדבר הבא במקרה לקלוף הנאסר, אבל ברגיל בוודאי ל"ח ומדאמר אביי דלכבשינהו לכרעי' הפוסקי' כ' צריך ש"מ בכל הנשחטים חוץ מתרנגול אין צריך בדיק' דשמוטה אפילו מיעוט המצוי אינו ואפילו לכתחלה ל"צ בדיקה, וכן משמעות

לשון הרא"ש חולין פ"ק והר"ן שם דהרא"ש כ' ואצ"ל משמע לכתחלה ויותר משמע מן הר"ן שמביא בה"ג דס"ל דצריך לבדוק, ואינו מביא דס"ל לבה"ג דאפי' דיעבד אסור והוא חולק עליו משמע דאפילו לכתחלה ל"צ בדיקה וכ"כ הפר"ח דמשמעות הר"ן לא כש"ך, ובתשובת הרא"ש דמביא הש"ך מפורש דס"ל דא"צ בדיק' לכתחלה דלא דמי' לריאה דשכיח משא"כ שמוטה דל"ש, והש"ך בספרו ארוך מש"ך מביא בעצמו דלרא"ש בתשוב' אפילו לכתחלה א"צ בדיקה אלא שתמה עליו מנ"ל לרא"ש להקל נגד בה"ג אפי' לכתחלה, ולפענ"ד דיש לו ראיה מש"ס שבת כמ"ש:

אלא לפ"ז היה מוכח מש"ס שבת מדאביי דבתרנגול אם לא דחק רגלו או הגביהו אפי' דיעבד אסור דאי בדיעבד מותר רק לכתחלה צריך בדיקה לא היה חושש אביי דלמא אשתלי, דכל שבדיעבד מותר לא חיישינן לאשתלי כמבואר, ויש לדחות דמשו"ה אמר אביי דלכבשינהו לכרעי' דמצוי בתרנגול שישמוט, הגם שאפשר לבדוק אח"כ מ"מ משום חשש ברכה לבטלה אמר תקנתא, או משום בל תשחת כמ"ש הראשונים ריש מכילתין בטעמים דחשו"ק לא ישחטו בעע"ג משום דמועדין לקלקל ואיכא משום בל תשחת ואפשר דבעה"ג הכי ס"ל, ואין ראיי' משם כנגדו, ועכ"פ ראיי' לדבריו אין כאן משם ודברי הש"ך צריכים עיון:

ומה שציין הש"ך על ספר החינוך סימן ת"מ בהדי', עיינתי בו ולא מצאתי שכ' החינוך בבדיק' כלל, אלא שהשוחט צריך לידע עקירת סימנים וכ' הגם שאין זה שייך לשחיטה, מ"מ הטילו חכמי' עליו לידע דבר זה, שענין זה תמיד יבא בשעת שחיטה עכ"ל, והרואה יראה, כי לא כ' כלל דצריך לבדוק, אלא שהטילו חכמי' דבר זה על השוחט שיה' בקי משום שבא תמיד ע"י שחיטה, ואפשר כוונת הש"ך כיון דס"ל דשכיח שמוטה ע"י שחיטה ממילא צריך לבדוק אחריו כמו בריאה, אלא דנ"ל בכוונ' החינוך מ"ש שענין זה תמיד יבא בשעת שחיטה, אין כוונתו דשכיח ומצוי ע"י שחיטה, דלהול"ל תמיד בא ע"י שחיטה וכי דבר תמידי' הוא שנשמט ע"י שחיטה רובא דרובא אין נשמטין, ולא הול"ל אלא דמצוי שנשמטי' ע"י שחיטה, ולכן נ"ל בכוונתו דתמיד הוא כל שנשמט בא ע"י שחיטה, ולא קודם שחיטה, ואם המצא ימצא פעם שמוטה בא ע"י שחיט' וכיון דע"י מעשה השוחט בא הטילו עליו דבר זה היינו שידע ויהי' בקי בדין שמוטה, ואין ראי' דס"ל דשמוטה ע"י שחיטה שכיח' ומצוי כנ"ל ברור בכוונת החינוך:

חדא ועוד קאמינא, גם אם נימא דמצו' שמוטה ע"י שחיטה כמו סרכות בריאה מ"מ אין לדמות מלתא דבדיקת הריא' לכתחלה להצריך לבדו' משום שמוטה, דהנה לפי הטעם שכתבנו בבדיקת הריא' משום דהוא מיעוט המצוי, ונר' להסביר הגם דל"ח מעיקר הדין

למיעוט המצוי מ"מ הצריכו בדיק' משום דבלא"ה כל היכי דאיכ' לברורי מבררינן, ונר' לי דהא בכל י"ח טריפות דלא צריכ' לברר וסומכי' על הרוב וכ' המ"א סימן תל"ז דכל דאיכ' רוב א"צ לברר זולת היכא דאיכא חזקת איסור כנגדו, ועיי' מג"א סי' ח' ועיי' נב"י תנינא ח' או"ח סי' א' בסופו שעמד על סתירת מג"א דבסימן ח' ס"ל אפילו ליכא חזקת איסור ואיכא חזקה להתירו צריך לברר, ונכון אשר ראיתי בגליון ש"ע של אבא מאוה"ג דכל דאיכא חזקה להתירא לחוד צריך לברר, הגם דלא מנגד חזקת איסור, אבל רובא דעדיף מחזקה בלי התנגדות חזקת איסור א"צ לברר, אבל היכא דאיכ' רוב להתיר, וחזק' איסור מנגד' הגם דרובא עדיף מחזקה מ"מ הך עדיפות דרוב נגד חזקה לא עדיף מחזקה לכן צריך לברר, אלו דבריו הקדושים זצ"ל וש"י, ולפי שיטתו של המג"א דכל דאיכ' רוב א"צ לברר משו"ה א"צ לבדוק אחר י"ח טריפו' צ"ל בריאה דאיכ' מיעוט המצוי צריך לברר, לא עדיף רוב גרוע קצת דאיכא מיעוט המצוי מחזק' לחוד דצריך לברר, אלא דרשב"א ס"ל אפילו ברוב צריך לברר דהא ס"ל בספק דרוסה שנתערב צריך לבדוק ולברר משום דאפשר לברורי, גם דאיכא ס"ס דעדיף מרוב לרשב"א, וכבר עמד ע"ז הנב"י חלק קמא ח' יו"ד סימן נ"ז דע"כ ס"ל דגם ברוב צריך לברר וקשיא מח"י טריפות ונדחק במח"כ היה נעלם ממנו מש"כ הפר"ח או"ח סימן תל"ז דאיכ' טרחא יתיר' לבדוק כל ח"י טריפות וא"ש, ולטעמ' דפר"ח א"ש ג"כ דהצריכו בדיק' בריאה משום דמצוי' סרכות, וגם ברובא דעלמ' צרי' לברר רק בדיקות כל ח"י טריפות טרחא הוא והי מינייהו מפקת לבדוק א' וב' ולא יבדוק כולם לכן לא צריך בדיק', אבל בריאה שמצוי איכא טעם לומר בו חוץ מריאה דמצוי והבן:

היוצא לנו דהא דבריא' צריך לבדוק משום כל היכ' דאיכ' לברור' מבררינ' ובזה יישבתי בחי' לחולין קושי' רשב"א ט' ע"א על רש"י דס"ל דאין סרכא בלא נקב ע"כ נקבים שכיחא דהא צריך לבדוק משום סרכות דשכיח' ע"כ נקבים שכיחי ולמה א"צ לבדוק אחר נקבים בריאה, והפרמ"ג בפתיחה לסי' ל"ט הקשה קושי' זו, ולא ראה שכבר קדמוהו רשב"א ז"ל: **ומצאתי** יישוב לקושי' זו עפ"מ שמתרץ הר"ן שיטת רש"י דאין סרכא בלא נקב, א"כ איכא טריפות חוזר לכשרות, והעלה דכל נקב שראוי' לסירכא כסדרן מעיקרו לא היה טריפה, כ"ז שלא ראינו סירכא כסדרן ספיק' הוא שמא לא יעלה בו סרכא כסדרן וכשאנו רואין שעלה בו סירכא כסדרן אגלאי מלתא דלמפרע כשר היה, העולה דנקב בריאה ספק הוא שמא ראוי' להעלות ויעלה סירכא כסידרן, לפ"ז אם נבדוק אחר נקבים ונמצאו נקבי' עדיין ספק הוא, ובנב"י קמא ח' יו"ד סימן נ"ז העלה דלא צריך לברר בדאיכא ס"ס רק כשיבורר שיש איסור וודאי, אבל א"א לברר ב' ספיקו' לאיסור אלא ספק א' וישאר

ספק א' ממילא צריכ' להחמיר מספק, אין אנו אחראי' לברר ספק א' כדי שישאר ס"א ונצטרך להחמיר מספק עיי"ש וסברתו אמיתי' וא"ש דל"צ לבדוק אחר נקבים בריא' דרוב כשירות ומשום מיעוט המצוי לא אמרינן כל היכא דאיכא לברורי דאם ימצא נקבים לא יהי' וודאי רק ספק וכה"ג א"צ לברר, אבל הצריכו לבדוק אחר סירכות שאם נמצאו סירכא שלא כסדרן אגלאי למפרע דלא היה הנקב ראוי' לסירכ' כסדרן ונתברר איסור וודאי וכיון דאפשר שיבורר וודאי איסור צריך לברר ולבדוק הגם שיש מקומות בריא' דא"א שיה' נסרך כסדרן, ואם המצא תמצא שם נקב נדע בוודאי איסור, מ"מ נהי דסירכו' ונקבים שכיחי ומצוי' בריא', אבל שיהי' נקבים במקום דוודאי לנו שאין ראוים לסרכא כסדרן זה אינו מצוי ולא חיישינן לברורי כנלפע"ד ונכון מאוד:

ואחר דברי' הדברי' אלו מצאנו לחלק בחילוק רב בין ריאה לשמוט', דבריא ע"י שנמצא סירכ' שלא כסדרן יתברר וודאי איסור (צ"ל אולי יתברר), משא"כ מחשש שמוטה דמצוי בשעת שחיטה אם המצא תמצא שמוטה עדיין מידי ספיק' לא נפקע דלמא אחה"ש מיד עם גמר השחיטה נעשה שמוטה, ונהי דצריכי' להחמיר מספק הגם דקרוב שבשעת שחיטה נעשה דמצוי על ידי שחיטה, מ"מ וודאי איסור לא נודע כ"כ, האי א"צ לברר כנלפע"ד מלתא בטעמ' לשבח:

כל זה כתבתי לישב שיטו' ראשונים ופוסקים שא"צ לבדוק אחר שמוטה אפי' לכתחלה וכן פ' הרמ"א, בכל זאת ח"ו לנו להרים ראש להקל לאשר מפורש יצא מפי כהן הגדול ש"ך ז"ל להצריך בדיק' לכתחלה, ונמשך אחריו הפר"ח ותב"ש ופמ"ג, והפמ"ג נתעורר לפי דמיון הש"ך דדימה מצוי דשמוטה כמו סירכ' בריא' לפי מסקנ' ש"ך בסימן ל"ט דאפילו דיעבד יש להחמיר חוץ בהפסד מרובה וכאן מתיר אפי' שלא בהפ"ג וסיי' ואולי יש לחלק, ולפמ"ש החילוק רב ואפילו לכתחלה חומרא יתירא היא:

ויש לי ללמד זכות על השוחטים דמתא ע"פ מש"כ הדג"מ בפשיטו' שאם תפס בסימני' או דחק העור דוודאי לא נעשית בשעת שחיטה ואם נמצא שמוטה וודאי מקודם שחיטה הוא עיין בו, והרי כבר דייקתו מדברי ש"ך דשמוטת הסימנים אינו מצוי בעצמותו רק ע"י שחיטה ולפ"ז אם תופס הסימנים בשעת שחיטה א"צ בדיקה אחה"ש משום שמוטה, דהא שמוטה קודם שחיטה לא שכיח, ובשעת שחיטה א"א שיהי' נעשה, ועכ"פ אינו מצוי כיון דסימנים תפוסי' תחת ידיו, ומשום דלא שכיח בוודאי א"צ בדיקה כנלפע"ד, ונר' לי עוד לפי מה שבעיני ראיתי כי משרתי קצבים אוחזים שור הנשחט בין קרנים בחוזק יד וקשור בחבלים ע"ד שא"א לו שינענע בראשו ובגופו ולזוז אפילו זיז' כל שהוא הוא כמו אוחז בסימנים ויותר, כ"ש בצירוף שניהם יחד כמו שעושים שו"ב ל"ש שיעשה

שמוטה בשעת שחיטה, וכל זה בגסה אבל בדקה אינו כן אם לא שאוחז בסימני' ובעור בחוזק יד וכ"ז כנלפענ"ד נכון לדינ', בכל זאת לאשר עוררני יד"נ פר"מ ני' על זה אצוה לשוחטים דמתא שיבדקו אחה"ש אחר שמוטה, מהיות טוב אל תקרי רע אלא ריע ויקבלו טוב מן הטוב המטיב ית"ש:

וזאת לו זאת לפר"מ ני' משתומם על השוחטים כי למראה עיניהם ישפוטו אם נשחט הרוב, והט"ז מביא בשם מהרי"ל בשם רבו דאין לסמוך על ראי' עין דבה"ש מלא דם, הנה התב"ש כ' בשמ"ח או שיראה בשעת שחיטה שנשחטו רובן ואין צריך למשמש שיש רוב, וציין על מ"ש בסימן א', ושם כתב בסומא יבדוק במשמוש היד, אבל כל שאינו סומא סומך על ראית עין, ולא חש להא דמהרי"ל בשם רבו, ופמ"ג במשבצות כ' במהרי"ל משמע דלא יסמוך על ראית עין, ובינותי עוד בספרים ומצאתי בספר בית לחם יודא ובית לחם הפנים העתיקו הא דמהרי"ל, ואחר עיון קצת אימ' מלתא בטעמ' דלא חש הטור וש"ע דע"י ריבוי דם א"א לראות בראית עין היטיב אם יש רוב כמו דחושש רבו של מהרי"ל ז"ל דתלי' בשיטות של ראשונים, שיטת רוב ראשונים דרוב האמור בשחיטה סגי ברוב משוער ומצומצ' וכתבו שזה ע"י מדידה היטב ויש דס"ל דצרי' רוב הנר' לעין וטוש"ע פסקו דא"צ רק רוב מצומצם ע"י מדידה כחוט השערה עיין סימן כ"א, והנה מש"כ הטור וש"ע שיבדוק אחר השחיטה, או יראה בשעת שחיטה אם נשחט רובן, בוודאי אם לא שחט רק רוב מצומצם א"א לראות בראית עין שאינו נרא' זה לעין רק ע"י מדידה, וע"כ כוונתו לפמ"ש הט"ז בכוונת הטור, שרוא' אות' שחוטי' לפנינו א"צ יותר כוונתו שנשחט רוב סימנים ע"כ שנשחט רוב הנרא' וכן כוונת ש"ע שרואה שנשחט הרוב והוא רוב הנר' והא"ש דבש"ס קאמר ר"י אמר שמואל צריך לבדוק וטוש"ע הוסיפו ע"י ראיה דר"י א"ש קאי אם שחט רק רוב מצומצם א"צ רק בדיקה במישמוש היד וע"ז מורה לשון בדיקה כמו בדיקת חמץ בדיק' סכי' בדיק' אשה, וטור כ' ה"ה אם רואה מה שיוכל לראות שהוא רוב הנר' לעין אם רואה כן בשעת שחיטה תו לא צרי' כנ"ל, ולפ"ז אומר אני משו"ה לא חיישו שמא ע"י ריבוי דם, לא יוכל לראות היטיב היינו שיטעה שהוא רוב ועינו הטעתו דליכ' רוב, כיון שרואה שיש רוב ולפי ראות עיני' רוב גמור לא בצמצום לחוש שמא טועה כ"כ ע"י ריבוי דם שסובר שהוא רוב גמור ואינו רק מחצה כ"כ האי ל"ח וגם מהרי"ל לא חש לזה וכיון דלאמת סגי ברוב מצומצ' כחוט השערה אין מקום לחוש עוד דרוב מצומ' עכ"פ מיה' איכ', אבל מהרי"ל בשם רבו י"ל ס"ל כשיטות הסוברי' דבעינן נרא' לעינים שפי' חושש שמא ע"י ריבוי דם עיניו הטעתו שסבור דאיכ'

רוב גמור ואינו אלא רוב מצומ' ולכן מחמי' שלא לסמוך רק ע"י משמוש היד, כנ"ל לבאר פלוגת' של הפוסקים בדין זה:

ולדינא הגם שט"ז סימן כ"א כ' להחמיר בשיטת הראשוני' דבעי רוב הנרא' דווקא והסכימו עמו גדולי אחרונים הפר"ח והתב"ש לפמ"ש הפר"ח לדסוברים דבעי רוב הנר' דווקא אינו אלא חומרא דרבנן וזה בעצמו שאנו מחמירי' וחוששי' לשיטות אלו נגד טוש"ע רק חומר' הוא כל כי האי לחוש שלא לסמוך על ראיה שמא ע"י ריבוי דם סבור הוא שמא איכא רוב גמור, ובאמת הוא רוב מצומ' כ"כ האי לא חיישי' כיון דהא עצמו דבעי רוב הנר' מדרבנן הוא לכ"ע, ותב"ש דלא חש להא דמהרי"ל כיון להלכה ע"פ מ"ש, אלא דתב"ש לשיטתו בסי' כ"א חולק על הפר"ח וס"ל דטעמ' דמאן דס"ל דבעי רוב הנר' לעין הגם דלכ"ע מטרי' ברוב מצומ' משום דספיק' דדינא מדאורייתא הוא אי רוב מצומצם הוי כרוב או לא ואזיל בכ"מ להחמיר עיי"ש ולפי שיט' אם ליכ' רוב גמור הוי ספיק' דאורייתא ויש לחוש שמא טועה שיש רוב גמור ואינו כמו דחש מהרי"ל ז"ל, וי"ל מהרי"ל ס"ל לעיק' כאותה שיטה דבעי רוב גמור, אבל אנו דלאו בהחלט ס"ל כאות' שיטות רק דלחומר' חוששי' להוא כ"כ האי לא מחמרינ' לחוש שסבור שיש רוב גמור ואינו, כן י"ל, ועיין פמ"ג סימן כ"א דדעתו נוטה יותר לשיטת פר"ח שם בוודאי למ"ש להכריע ולהשוות המחלוקת, אנן לדידן אין לנו לחוש לחומרת מהרי"ל, וכל זה בדיעבד, אבל לכתחלה בוודאי אין לנו להכניס בכ"ז, כיון דבלא בדיק' אסור אפי' בדיעבד בוודאי איסור, ובל"נ אצווה ואזרז השוחטים על ככה, לבדוק אח"ש או במשמוש היד בשעת שחיטה, ועיי' תב"ש סימן א' ס"ק ס"ח שכ' דאפשר על משמוש היד לחוד לא סמך מהרי"ל, אלא דבעי תרתי משמוש וראי' עין עיי"ש, ובזה מדויק לשו' הטור שכ' אם רוא' אות' שחוט' לפנינו א"צ יותר וכ' הט"ז דכוונתו דכיון דרואה רוב נשחט, ועדיין אינו מיושב דשפת יתר הוא, כיון שכ' או שרואה רוב שחוט' תו ל"צ לכתוב דא"צ יותר ונ"ל לאפוקי דלא נימא שימשמש בידו כמו שכ' מהרי"ל ותרתי צריך קמ"ל, ולכן אם ירצו לבדוק בשעת שחיט' במשמוש היד בעי תרתי ראי' ומשמוש יד, הנלפע"ד כתבתי כיד ה' הטובה עלי, ומפני טרדות רבות היוצאים ובאים א"א לדבר עם ידידי ני', לכן הנני באתי במגילי' ספר כתוב אליו הכ"ד אוה"נ דש"ת, פ"ב עשרה בטבת תר"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה טו

יוסיף ה' שנות חיים וברכה לי"נ הרב המאוה"ג המפורסם חרוץ בעל פיפיות מלא וגדוש צדיק נשגב כקש"ת מו"ה יוסף גרינוואלד נ"י אב"ד דק"ק יאנאשהאז יע"א:

הנה מעכ"ת נ"י יצא ליישב הרמב"ם פ"א ממחוסרי כפרה הלכה זי"ן אשר נתקשה בו השואל בתשובת ח"ס סי' י"ב דכתב דחטאת הבא על הספק נשרף משום איסור חשב"ע ולא כתב משום איסור נבילה דחמיר איסורו דבלאו ומלקות ובחשב"ע ס"ל בפ"ב מהל' שחיטה דאין בו רק מכות מרדות, וע"ז כת' ידידי נ"י ליישב ע"פ מה דקשה ליה בש"ס מנחות מ"ה דהא דכיון דאשתרי מליקה גבי וכו' י"ל שם משום עשה דוחה ל"ת וי"ל הרמב"ם באמת ס"ל כן ולכן משום נבילה לא הי' אסור לאכול חטאת רק בצירוף חשב"ע דכ' המל"מ פ"ה מיסוד' תור' דאית ביה איסור עשה והוי עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה ל"ת אלו דבריו:

ואומר כמה תשובות בדבר, חדא הא הרמב"ם מהסוברים דאיכא מ"ע לשחוט, ונבילה אסורה משום עשה ול"ת עיי' בפמ"ג בפתיחה להלכות שחיטה וכי כן בלא איסור דחשב"ע איכא עשה ול"ת, אלא די"ל לפי דנסתפק הפמ"ג שם דבעוף הגם דשחיטת עוף מן התורה מ"מ עשה ליכא וכן דעתו כוטה עיי' א"כ א"ש דבריו ויש לי קצת סמך לדברי הפמ"ג דבעוף ליכא עשה מש"ס נזיר כ"ט ע"ב דבחטאת עוף הבא על הספק איכא תרתי דנבילה ודחשב"ע ולא אמר דאיכא ג' דאיכא גם איסור עשה אלא ע"כ בעוף ליכא רק ל"ת ולא עשה כנ"ל:

אלא דבלא"ה דבריו אינם מובנים לי, דאיך ידחה ספק אכילת חטאת וודאי איסור דנבילה, דאולי אינו חטאת ואכל נבילה שלא במקום מצוה, והנה מה דפשיטא לי' דבצירוף איסור חשב"ע איכא כאן עשה ול"ת ולא נדחה מפני עשה, באמת כן ס"ל לנב"י חלק ק' בסופו לחתנו מהר"י זצ"ל שהקשה על רמב"ם שם יעיי' שם דנראה דס"ל דאיסור עשה כמו עשה דקיום מצוה, ולדידי נראה דאין עשה דקיום מצות דומה לאיסור עשה, דאיסור עשה קל, אפילו מאיסור לאו דאית' במלקות, ואיסו' עשה קל ממנו טובא, וש"ס דיבמות דקאמר לא אתי עשה ודחי עשה ול"ת היינו דאיכ' תרי איסורים איסור עשה ול"ת, כן אמרתי מאז והארכתי בזה, שוב מצאתי ראיתי שכוונתי לדעת ראשונים שבש"מ כתובות מ' ע"א, וכן כת' פנ"י שם ועיין מל"מ הל' נערה שמביא ש"מ הנ"ל ומה שהקשה בהפלאה על פנ"י מש"ס פסחים יישבתי במקומו שם ע"ד נכון והדברים ארוכים, עכ"פ האמת דאין לומר איסור עשה ידחה ל"ת דחמור מינה אבל גם זה מוכח מש"ס יבמות דעשה אינו דוחה איסור עשה ולא תעשה, ומכ"ש דאין עשה דוחה תרי לאוין, ובעל פמ"ג

בספרו שושנת עמקים מסופק בזה וכן בנב"י תניינ' והוא אזיל לשיטתו דס"ל איסור עשה כעשה יחשב לא מוכח כלום מש"ס יבמות כמובן, אבל לפמ"ש הספק נפשט ועיין. והנה לפמ"ש מ"מ לענין דחי' איסור עשה ולא תעשה לא נדחה מפני העשה א"ש דברי מעכ"ת נ"י ביישוב הרמב"ם, אלא דלא א"ש מטעמא שכתבתי לעיל, ולא עלה ע"ד מעולם דספק עשה ידחה בוודאי איסור ל"ת:

והנה מה דקשי' למעכ"ת מש"ס מנחות מ"ה כהנים אישתרי מליקה גבי' שאני התם דעשה דוחה ל"ת, ובאמת זה בכלל קושי' תוספות שם ד"ה הואיל, שהקשה שכן מצותו בכך, ונראה לי דתוס' לא הקשה פשוט עשה דוחה ל"ת דאזיל לשיטתו אי איכא עשה ול"ת בנבילה ועכ"פ שני איסורי' איכא ולא דחה בכ"מ, ולכן הקשה עדיין מנ"ל למילף לאכול נבילות שלא במקום מצוה שאני הת' דמצותו בכך וכך גזרה חכמת התורה להתיר נבילה זו ומנ"ל ואיך ס"ד להתיר שלא במקום מצוה, לפ"ז צריך לומר דתוס' ס"ל גם בעוף איכא עשה דוזבחת ודלא כפמ"ג שהבאתי לעיל, ובתחילה הרעיון רציתי לומר שיש ליישב בזה רש"י כריתות כ"ז ע"ב דס"ל דליכא במליקה משום חשב"ע וצ"ע עליו מש"ס נזיר כ"ט דאמר דבנקובה איכא תרתי, ורציתי לומר דתרתי היינו איסור נבילה יעשה דוזבחת, אלא מה אעשה שמפור' בש"ס שם מאי תרתי נבילה וחשב"ע וכבר הרגי' בקושי' זו הגאון מו"ה וואלף באסקאוויטץ זצ"ל בגליון ש"ס כריתות וצ"ע:

נחזור לקושי' תוס' מנחות הנ"ל דאיך ס"ד למילף ממליקה מצוה שאני, ותי' תוס' דחוק מאוד, ועלה ברוחי ליישב לפום רהיט', דלכאו' צריך לעיין לפמ"ש תוס' ישנים ביומא ר"פ טרף בקלפי דמתקיים מצות אכילת קדשים אפילו אין כ"א אוכל כזית כיון דביניהם מתאכל הקדשים ומתקיים מצות יאכלו אותו עיין וכן שמעתי מאאמ"ו מאוה"ג זצ"ל כי כן מוכח מתוס' הנ"ל א"כ אפשר לאכול כ"א פחות מכשיעור ולא מבעי' לר"ל דח"ש מותר אלא גם לר"י עכ"פ איסור דח"ש קל טובא והי' להם לאכול ח"ש ומנ"ל דמותר בכזית ולא לשתמיט ולא אמר אדם מעולם שצריכי' לאכול כמה כהנים כ"א פחות מכשיעור וצ"ע:

ולא ידעינ' תי' רק כיון דמצוה יותר שיאכל כ"א כזית כמ"ש תוס' ישנים הנ"ל, רק כשאוכל פחות מכשיעור ג"כ מתקיים מצותו וקרא דואכלו אותו מתפרש דכ"א אוכל כזית ומסתמ' חטאת אף דכתי' באוריית' ג"כ אכילתו היה בכה"ג ככל קדשים וקרא בסתם אכילה שהיא בכזית אייר' והתיר לכהנים כצ"ל, ולפ"ז ל"ק קוש' תוס' מרבינא די"ל דס"ל ח"ש מותר מן התור' והותרה לאכול כזית ע"כ אין הטעם משום מצותו בכך רק התור' התירה לכהנים ה"א למילף דכל נבילה אשתרי להון, לכן צרי' קרא למעט וא"ש,

ואפשר י"ל בזה ע"ד פלפול דלכן אמר ר"י דפרשה זו עתידה אלי' לדורשה, דלשיטתו דס"ל ח"ש אסור מן התורה לא היה אפשר לי' לומר כרבינא ויש לדחות:

ונשוב אל הרמב"ם דקשה עליו למה שביק איסור החמור ונקיט איסו' הקל דחשב"ע ואאמ"ו מאוה"ג זצ"ל יישבו בטוב טעם ודעתו לאשמעינן לאפוקי משיטת רש"י בכריתו' כ"ז ע"ב דלית ביה חשב"ע, ויש לפקפק הרי זה ש"ס ערוך בנזיר כ"ט ע"ב תרתי אית ביה משום חשב"ע ונבילה ומאי אשמעינן בזה:

ואשר אני אחזה לישב במושכל ראשון הוא, דלכאו' קשה לי מאחר שבוודאי משום חשב"ע אינו נאסר רק בגמר מליקה דעשה כדרך מליקה למצוה ולכן הגם שאינו ראוי' כיון שלמצוה דרכו בכך מקרי זביחה כצ"ל, ואיסור נבלה בא מיד כשחותך שדרה ומפרקת ורוב בשר עמו כמבואר בש"ס חולין דף י"ט ע"ב, א"כ איך יחול איסור חשב"ע על איסור נבילה, אלא דל"ק מידי דהאי חשב"ע אסור בהנאה וחייל משום מוסיף על נבילה, אבל עדיין קשה לפמ"ש הלח"מ בפ' ט' ממאכלות אסורות דקל על חמור לא חייל משום מוסיף עיי"ש וכי כן הדר' קושיתי דאיסור חשב"ע קל מאוד ולא חייל משום מוסיף וצ"ע:

ומצאתי מקום לישב זה, עפ"י מש"כ בפשיטות הצל"ח בפסחי' ריש סוגי' דהואיל, דגם לשיטת תוספות דהנאה לא מקרי מוסיף מכל מקום איסור הנאה איכא רק דמגו לא אמרינן מגו דחייל א"ה יהי' גם איסור אכילה זה לא אמרינן, אבל א"ה איכא עיי"ש, וא"כ יש לומר הגם דכת' לח"מ דמוסיף בקל ל"א היינו דמגו לא אמרינן אבל איסור הנאה איכא ורמב"ם שפיר כת' דאינו חייב שתים דליכא מוסיף, וכי כן א"ש דכת' הרמב"ם כאן דאסור לאכול משום חשב"ע שאסור בהנאה, דאיסור הנאה מיהו איכא וא"ש, ומיושב קושי' הנ"ל דהא אשמעינן הרמב"ם דאית כאן חשב"ע בהנאה הגם שאינו מוסיף, ומש"ס כריתות לא מוכח כנ"ל די"ל דאזיל למ"ד איסור חל על איסור וא"ש:

אלא דבאמת דברי צל"ח הנ"ל צריכ' עיון מש"ס חולין ק"א ע"א דגה"נ של עולה דפילפל הש"ס אי איסור חמור אית ליה, ולדברי צל"ח י"ל חייב שתים משום גה"נ ומשום עולה היינו על הנאה, והגם שכ' המל"מ בהל' יסוד' התורה באוכל איסור הנאה דחייב על הנאתו אינו חייב שתים משום אכילה והנאה, היינו כיון שאיסור אכילה והנאה משם א' ואיסור א' הוי אינו חייב משום הנא' לחוד ועל אכילה לחוד, אבל באוכל גה"נ של עולה, דחיוב אכילה גה"נ וחיוב הנאה משום קדשי' פשיט' לי' שיהי' חייב שתים וא"כ קשה כהנ"ל ע"כ דלא כפשיטתו של בעל הצל"ח וצריך לעיין ובחידושי לחולין הארכתי בזה ושם בארה:

ומאחר שדחויי' דברי הצל"ח הדרא וקיימא קושיתינו על הרמב"ם למה חל איסור חשב"ע על נבילה, אלא דדברי הלח"מ דחויים מעצמם, ועיין ספר ראש יוסף חולין ק"א שהרבה להקשות עליו, וגם נראה בפירו' מרמב"ם עצמו דל"ל מדכ' לתרץ בנקודה נפלאה בכריתות מה שבין קדשי' לבב"ח ולא כת' תי' הלח"מ ע"כ דל"ל ודברי הרמב"ם הנ"ל בלא"ה היו בהעלמת עין במח"כ מבעל לח"מ דלא היה קשה לי' כלל, וא"כ א"ש הרמב"ם דהא אשמעינן דלא נימא דאין איסור חשב"ע חל על איסור נבילה, דמוסיף עלי' הנאה, אף דקל על חמור ולא אמרינן כסברי' הלח"מ כנ"ל דיש בו איסור משום חשב"ע וכ"ש נבילה דקדים ליה כנ"ל ועיין, ויש לי הרהורי דברים בזה ולרוב הטרדה א"א להאריך יותר. הכ"ד ידידו אוה"נ דורש שלום תורתו תמיד כותב בחפזון:

אחר חתימת המכתב עלה בלבי דלא קשה קושיתי על הרמב"ם שהקשתי איך חל איסור חשב"ע, דלפי דחידש רבא ביבמות ל"ב ע"ב לקוברו בין רשעים גמורים ס"ל גם דאין איסור חל היינו ללקות עליו, כ"כ האחרונים בפשיטות דאיסו' מ"מ איכא, ועיין בפמ"ג בפתיחה כוללת להלכו' פסח חלק ב' מה שתמה מזה על הש"ך יו"ד רסי' רל"ח ומה שכת' עליו באבני מילואי' בתשובה שבסוף הס' סימן י"ב, וכי כן א"ש דכותב הרמב"ם דאסור באכילה משום חשב"ע דאיסור איכא, ובלא"ה ליכא אלא מכות מרדות מדרבנן באיס' זה כפי שיטתו בפ' ב' משחיטה מ"מ רבותא איכא בזה, וזה שרוצה להשמיענו דאיסור נבלה פשיט' דאיכא כמש"ל:

וזה נרא' שהי' בהעלם מבעל צל"ח פסחי' שהבאתי לעיל דנתקשה מאי טעמ' איכא בל יראה בתרומה טמאה, ובהנ"ל ל"ק דאיס' מיהו איכא, ואולי יש מקום ליישב בזה רש"י דכריתות שהבאנו לעיל, דכת' דמשום חשב"ע ליכא דלא אסר' תור' רק בשחיטה ולא במליקה ולכן אסור בהנאה רק מדרבנן וצ"ע עליו מסוגי' דנזיר כ"ט דאמר בניקבה איכא תרי איסורי', ובאמת מסוג' דכריתות נר' כפי' רש"י ואין לפר' באופן אחר, ואיכ' כאן סתירת סוגיו', ולפמ"ש י"ל דסוגי' דכריתות אזיל למאן דל"ל ביבמות לקוברו בין רשעים גמורים וס"ל דא"א חע"א וליכא איסור כלל, אבל סוג' דנזיר אזיל להלכתא דאיכא איסור עכ"פ וקרי לי' שני איסורים כמו ביבמות אליב' דר"י עיין, כן י"ל לחומר הענין, ולמ"ש לעיל דלכן חל איסור חשב"ע משום מוסיף הנאה הגם דקל על חמור הוא, י"ל ג"כ דסוגי' דנזיר אזיל כמאן דאית ליה מוסיף, או איסו' חל על איס', וסוגי' דכריתות למאן דל"ל מוסיף עכ"פ בקל על חמור, וכן משמע ס"ל לרב בחולין ק"א ע"א דמוסיף וכולל יחד לכולי עלמא אית להו, עיין שם הקצרתי במובן כנ"ל בחפזי, פ"ב יום ה' ז' שבט תר"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה טז

שובע שמחות, ורב ברכות, לתלמידי הרב המופלג מורג חרוץ בעל פיפיות יעקב איש תם כש"ת מו"ה יעקב הרש ני' רב בק"ק ווירטעש יע"א:

מכתבו קבלתי ונפשו בשאלתו לחוות לו דעתי בהאי דינא דמבואר בהג"ה רמ"א סימן כ"ה דע"י תקיפ' אצבע על שיפוי כובע נדע אם נשמטו הסימנים או לא, ובש"ך שם דיש לבדוק לכתחלה דמצוי בשעת שחיטה, ונתעורר מעלת תלמידי ני' דבדיקה זו של רמ"א ל"מ לשני סימנין רק כשנשחטה וכחתכו שניהם, אבל כשלא נשחט רק סי' א' לא יצא לחוץ רק הוושט והשלם במקומו עומד, ובמאי יצאנו ידי חשש שמוטה דשכיח בשעת שחיטה לדברי הש"ך, אלו דבריו:

והנה מה דפשיט' ליה דסי' שאינו נשחט גם אם הוא שמוט ממקום חיבורו לא יצא לחוץ כלל, ולא יועיל בדיקה ע"י ת"א כן החוש מעיד וחפשתי ומצאתי בפמ"ג סימן כ"ד במשבצו' אות י"ד מביא מתב"ש לדחות דברי הטו"ז דאיי' שבדק בתקיפ' אגודל ונאמן שבדק ובהכי אייר' התה"ד שמביא הרמ"א, והרמ"א קאי בנמצא סי' אחד שחוט ואחד שמוט, וע"ז כ' מיהו שהשוחט נאמן וכו' ומשמע דגם בכה"ג מהני תקיפת אגודל, ובאמת תה"ד לא אייר' באחד נשמט, אלא שנמצא שמוטה אח"ש דנאמן וי"ל שבדק ע"י תקיפ' אגודל שהיו שניהם שחוטי', אלא מרמ"א דקאי על המחבר נר' דמהני, ועל הפמ"ג עצמו קשה לי מנא לי' דעל הך בדיקה קאי דלמא ע"י משמוש היד ונתברר לו לשוחט, שלא נשמט בשעת שחיטה, ובתב"ש לא כ' רק שבד' ופמ"ג הוסיף ע"י תק"א ומנ"ל, עכ"פ נר' דלפמ"ג פשיט' לי' דתק"א מהני בשוחט סי' א' וספק בסימן השלם, דכל שנשמט כשתוקף אגודל יוצא ממקומו אל מקום פתח פתוח בה"ש ואם לא יצא ראשו של מעלה, יצא מאמצע וכפף ויצא לחוץ, ויש לנסות דבר זה והנסיון ילמדנו:

ועוד יש מקום לומר כיון דשמוטה שכיח יותר בגרגרת מבוושט כמבוא', ואם שחט הגרגרת לבד, ובדק ולא נמצא שמוטה יש לדון מזה על הוושט דלא נשמט דבקל יותר שתשמט הגרגרת מן הוושט, ויגיד עליו ריעו ועיין כעין זה בנקודות הכס' סי' נ"ב ס"ק ט' דכל שלא נמצא ריעותא בשאר אברים ובכבר נמצא תולים במדבריו' ובאחרונים כולם פה אחד תמהו עליו, דאולי בכבד שלטה ובשאר אברים לא שלטה, ופן מוכח מסוג' והר"ן שם, ונר' לי דכוונתו רצוי' ופשוטה דוודאי בשאר אברים אין לדון מא' על חבירו לפעמי' בהאי שליט ובהאי לא, אבל בכבד שיש במינו מדבריו' אלא שא"א לתלות בו,

אבל כיון שאני רואה דבשאר אברים לא שליט יש רגלים לדבר לתלות בכבדא להתירו, ועוד נר' לי יותר עפמ"ש רשב"א בסוג' דבכבד קשה יותר שישלט בו האש דקשה אצל נחמרו יעיי"ש, ולכן כל דלא שלט בשארי אברים ובכבד שלט, אמרינן יותר דלאו מחמת נחמרו הוא דשכיח יותר בשארי אברים מבכבד כנ"ל, ולפ"ז אם נאבד' הכבד ובשאר אברים לא נמצא ריעותא יש להקל ולומר כיון דלא שלט בשאר אברים דקלים שיחמרו כ"ש דלא שלט בכבד כנ"ל וצ"ע לדינא:

וכ"ש שיש לנו לסמוך בבדיקה זו שאינה רק לכתחלה דכל שנתברר לנו דלא נשמט הקנה שאין חוששין עוד לוושט דלא שכיח כ"כ כמו קנה אבל היכי שנשחט הוושט ולא הקנה יש לחוש דלמא הקנה נשמטה דשכיח יותר, וכיון דמסתבר דבבדיקה זו דתק"א ל"מ לסימן שלא נשחט ואין לנו ראיי' דמהני רק ממשמעות פמ"ג ושלחתי ודברתי עם שוחט דמתא צורבא מרבנן ומומחה לרבים כמה שנים ולא אמר לי דבר ברור בזה, לכן טוב עשה מעלת תלמידי שציוה על השוחט לבדוק במישמוש היד וכן ראוי' ונכון, ואפילו שחט הקנה לחוד מה לנו לסמוך על סברתינו כיון דאפשר לבדוק ולברר, וה' שנותיו יאריך ישב שקט ושאנן, על התורה יעלה מעלה, הכ"ד דורש שלום תורתו חפץ בהצלחתו. פה פ"ב יום עש"ק פר' בא תר"יז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה יז

שפעת שלומים, מגבהי מרומים, לידיד נפשי בן גיסי הרב המאוה"ג המופלג ומפורסם חכם ונבון חריף ובקי, עומד לתלפיות צדיק תמים כש"ת מה"ו צבי הירש ווייס ני' אבדק"ק סרעדנא יע"א:

יקרתו קבלתי והנני לקיים מילי דאבוה אבוהן ורבן של ישראל, כבוד קדושת אבא מאוה"ג זצ"ל ובאתי להצילו מחץ השגה אשר ירה עליו פר"מ נ"י שיצא לדון בדבר חדש בח"ס חלק יו"ד סי' י"ח דהא דראב"י חולין ל"ג דאסור לזמן נכרי על ב"מ ונקטי' כוותי' בטמאה ובבהמה שנתנבלה בשחיטה, דליכא משום מי איכ' מידי דווקא בשחט כל הסימני' אבל בנשאר מקצתו לא גרע מאבר המדולדל, דאין בו רק מצות פרישה מדרבנן חוץ לרמ"בם דס"ל דדאורייתא הוא, וכיון דאין שחיטה עושה ניפול בני מעיים כאבר המדולדל דאין בו משום אמה"ח ומותר לנכרי, ותמה פר"מ ני' הא מיתה עושה ניפול ובנכרי דבמיתה תליא הוי לי' אבר מן החי אלו דבריו, ויפה ראה ותמיהתו רבה:

וגברא רבה אמר מלתא וכ', ומי יחוש חוץ ממני להעמיד דבריו הקדושים, ועלה במחשבה לפני, דיש לקיים כד נדייק במה דקאמר רבא לקמן ע"ד ע"א מנ"ל דבמיתה עושה ניפול, ואין שחיטה עושה ניפול וכו' מדקאמר מנ"ל דבמיתה וכו' ואין שחיטה משמע דלולי ילפותא מקרא מסבר' לא אמרינן דמיתה עושה ניפול בבירו' וגם דשחיטה אין עושה ניפול לא ידענו שאין בכל א' סבר' לכאן ולכאן, ולכן צריך קרא דמיתה עושה ניפול ואין שחיטה וכו' וכיון דצריך קרא דמיתה עושה ניפול ממילא בנכרי דליכא קרא אין מיתה עושה ניפול דקרא בישראל כתיב כנ"ל והבן:

ומצאתי ראיתי בכתבי קדש על מסכת' חולין, שכ' לעת זקנותו, ושם נאמר בקוצר אומר גם בשלא חתך כל הסימנים אסור לנכרי דבנכרי מיתה עושה ניפול אלו דברי קדשו זצ"ל, נר' שבזקנותו חזר בו וזקני ת"ח כל זמן שמזקינ' וכו':

וראה זה מצאתי ראיתי לרבו בעל הפלא' זצ"ל בספרו פנים יפות על התורה בפ' צו בפסוק וחלב נבלה וחלב טריפה כ' דאין אסור לנכרי רק בשחט כל הסימ', אבל בנשאר קצת, אפי' מעורה כחוט השערה אין בו משום אמה"ח כדיליה מקרא כי יפול וכו' ודברי הפלא' נפלאו לכאורה הא מיתה עושה ניפול, ובנכרי במיתה תלי' כמו שתמה פר"מ ני', וצריך לומר דפשיטא לי' בנכרי דליכא קרא דמיתה עושה ניפול גם מיתה א"ע ניפול כצ"ל, אלא דלשונו לא משמע כן וצ"ע, עכ"פ התכוון אבא מאוה"ג בח"ס לדעת רבו זצ"ל:

והנה יש ראי' להפלא' לדין זה דעפ"ז מצא יישוב נכון לרש"י שכ' דהא דאמר ראב"י אין מזמני' נכרי על ב"מ משום ריאה ותמה מהרמ"ל הא גם בני מעי' תלי' בווישט איתא לדר"ל כמ"ש רש"י לעיל ונדחק ועיין תב"ש וכ' הפלא' זצ"ל דתמה על הגאונים הנ"ל דטרחו ליישבו דרש"י מלתא דפסיק' נקט ואפילו לא שחט כל הווישט דב"מ מותרין אבל הקנה נחתך כולה דשוחט הקנה תחלה כמ"ש רש"י ולכן כ' רש"י משום ריאה דוודאי אסורה אלו דבריו זצ"ל, ויש לרש"י ראי' לדין זה כ' תירוץ מהרמ"ל דחוק ורחוק ובעצמו הניח בצ"ע דמנ"ל לרש"י דר"ל מלתא דפסיק' נקט אפילו מתה הבהמה מיד מציאות רחוק שתמות מיד עם גמר שחיטת ב' סימני', ותירוצי תב"ש בבכור שור דף ל"ג תי' אחד הוא ע"ד פלפול רחוק ממרכז האמת בכוונת רש"י, ותי' ב' ע"פ שיטת ר"ש שבתוס' חולין פ"ד תמוה לי לפי דס"ל לתבואת שור דלרבינו שמרי' כל ששחט ב' סימני' שחיטה ראוי' גם גבי נכרי כמתה ממש הוא ולכן כ' רש"י ריאה אסורה למכור לנכרי דכמנח' בדיקולא היא קודם ששחט ס' ב', ולדבריו איך מדחה ש"ס דראב"י מכח ברייתא דחותך כזית בשר אחד נכרי וא' ישראל וכו' וע"כ משום מי איכא מיד', דלמא לא אמרינן מי איכא מידי כיון דנכרי ליתא בשחיטה כמ"ש תוס' ורשב"א, והא דשרי כזית בשר לנכרי

משום ששחט ב' סימני' והיא כמתה ממש, וראב"י אמר דאסור למכור הריאה דכמנח' בדיקולא מיד קודם ששחט סי' ב', וקושי' זו קשי' לר"ש שבתוס' אלא לר"ש ס"ל מדאמר ר"ל סתם אין מזמני' נכרי על ב"מ משמע כל ב"מ ומקשה ש"ס שפי', אלא דקשה באמת למה אסור בכל ב"מ כיון דמתה היא וע"כ צ"ל דווקא לישראל היא כמתה כיון דגבי דידיה שחיטה ראוי' היא ושחיטת ב' סימ' מחשבינ' כמתה, אבל גבי נכרי דשחיטה לא מעלה לאו כמתה היא, ולפ"ז בטל מקום יישוב אשר מיישב התב"ש ומעמיס שיטת רבי' שמרי' על רש"י:

היוצא לנו דאין לנו מקום יישוב נכון המיישב דעת כוונת רש"י אלא יישובו של הפלא' ז"ל ומזה ראי' להך דינא כל שלא נחתכו כל הסימנים ליכא משום אמה"ח לנכרי:

אלא שגם ביישוב הפלא' יש מן הדוחק מנ"ל לרש"י דר"ל לעני' ריאה הא לכתחלה וסתם שחיטה לחתוך כל ב' סימנים ולכן נקט ר"ל שאין מזמנין כששחט כראוי' כל הסימנים, ולשון ראב"י שסתם שאין מזמני' על ב"מ משמע כל ב"מ אפי' אין ריאה בתוכה ומה לרש"י לדחוק דעל ריאה קאי אם לא בהכרח גדול שא"א לפרש דראב"י רק על ריאה והא י"ל דקאי על כל ב"מ כששחט כל הסי' כראוי' לכתחלה:

ולכן נר' לפע"ד דתי' היותר נכון מש"כ מהרמ"ל והוא דחוק ורחוק, אבל אוסיף עליו דברי' וירווח לנו, הנה הרשב"א בתה"ב כד שקיל וטרי אי הלכה כר"ל או לא כ' דבנשחטו ב' סימני י"ל כ"ע מודי' ולא פליגי רק בסי' א' על ר"ל דמאן דחולק ס"ל דריאה וב"מ יונקי' מב' סימנים וכ"כ הרמב"ן במלחמות, וכ' הרשב"א דראב"י וודאי כר"ל דאי משו' ששחט ב' סימנים, א"כ אין לו שייכות לדר"ל והא אמר ש"מ מדר"ל וע"כ דכוותי' דר"ל ס"ל ואפי' בסי' א' אלו דבריו ז"ל עיי' בו. ועדיין אין מיושב כיון דראב"י קאי בששחט ב' סימני' למה לי' להזכיר דר"ל דכ"ע מודי' בשחט ב' סימני' ועי' תב"ש ופלתי כד הביאו שיטת הר"ן ורשב"א הרגישו בזה ונדחקו מפני שר"ל הוא מרי' דהאי שמעת' ונר' לי דר"ל מלתא דפסיק' קאמר דאין מזמני' על ב"מ ואפי' מתה הבהמה מיד בגמר שחיטת ב' סימני' מ"מ אין מזמכי' משום הריאה דנאסרה דכמנח' בדיקולא דמיא אחר שחיטת הקנה קודם שגמר השחיטה שמתה בה, וזה דווקא לר"ל, דלמאן דליכא לדר"ל ודווקא בב' סימני' ס"ל דכמנח' בדיקו' כשמתה עם גמר ב' סימני' גם הריאה שרי. ולכן אמר ש"מ מר"ל, אין מזמני' נכרי דלעולם אין מזמני' לר"ל אפילו מתה מיד, ואין אופן וצד היתר לזמן נכרי על ב"מ ואפשר י"ל דאין מזמני' אפי' על שאר ב"מ לבד הריאה משו' גזירה שמזמנו גם על הריאה כיון דלישראל הכל שרי, ואם יהי' שרי לנכרי שאר ב"מ יטעה גם הריאה שרי, ומדוקדק בזה מה שצרי' לדקדק דאמר מזמני' ישראל על ב"מ, ואין מזמני'

נכרי על ב"מ הא דאמר מזמני' ישראל הוא ללא צורך פשיט' דלישראל שרי, ועפמ"ש י"ל דהקדים מזמני' לישראל דלדידי' הכל שרי, אפילו ריאה שרי, ואי שרי שאר ב"מ לנכרי יזמינו גם לריאה, לכן אסור להזמינו לכל ב"מ כנ"ל. ועוד כיון דאם לא מתה מיד בגמר שחיטה כל ב"מ אסורי' לנכרי ובמתה מיד רק הריאה אסור יש לחוש גם כשלא תמות מיד יטעו דשרי כל ב"מ חוץ מריאה לנכרי, וע"פ הרוב לא מתה מיד וכיון שבמתה יש איסור משום הריאה ומ"מ שאר ב"מ מותר, יאמרו כן בלא מתה וכעין זה בר"ן ע"ז לענין איסור בסתם יינם ועיין. וא"ש דכ' רש"י דאין מזמני' נכרי על ב"מ משו' ריאה היינו דעיקר האיסור משום ריאה דכן מוכח מדתלי' בדר"ל ש"מ משום ריאה הוא, ואפשר דס"ל לרש"י כמ"ש דממילא כל ב"מ אסור וא"צ לדחוק דב"מ היינו ריאה, אלא דהאיסור הוא משו' ריאה ממילא אין להזמינו על כל ב"מ כנלפענ"ד יישוב נכון בעה"י:

ולהיות כי דברינו אלו מיוסדים על אדני הראשוני' הרמב"ן והרשב"א דבשחט ב' סימני כ"ע מודי', ובאמת לא כתבו בהחלט שכן הוא אלא שיש לומר ומסתבר לומר כן ולפענ"ד לחזק דבר זה בראי' מהימנא, דתמוה לי מלתא טובא דמנ"ל בפשיט' דמיד אחר שחיטה יצאה מבהמה איסו' אמה"ח הגם שהיא עודנ' חייה וכחי' לכל דברי' גזירת הכתוב הוא בישראל, דלמא שחיטה אינה מוציאה רק מידי נבלה שאם תמות אחר כן אינה נבילה, אבל איסו' אמה"ח איכא עד שתמות, ומנ"ל הא מלתא דמעשה שחיטה מוצי' מידי אמה"ח, ונצטערתי הרבה על דבר זה, עד שמצאתי ראיתי כי כבר ישב על מדוכה זו בפרמ"ג סי' כ"ז במשבצות ובשפתי דעת ולא העלה מידי והניחו בצ"ע:

ויגעתי ומצאתי ב"ה כי הדבר מוכרח דשחיטה מוציא מידי אמה"ח, דאל"כ אלא דמיתה מתיר א"כ יהי' ב"מ אסורה לישראל מאחר ששחט ב' סימני' כמאן דמנח' בדיקו' וכפירש דמי ולבסוף כשתמות הבהמה הוי כפירש מחיים ואסו' כמו לנכרי וא"ת דלמא באמת שאסורי' ב"מ לישראל א"א לומ' כן דהא קרא כתיב וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכ', והא איכ' ב"מ דאינו אוכל, וע"כ דב"מ שרי ומשו' דשחיט' מוצי' מידי אמה"ח וה"ה לבשר הפורש ממפרכס' וא"ל דקרא איי' במתה הבהמה בגמר שחיטה, דהא קרא בכל שחיטות קאי, וע"פ הרוב אינה מתה מיד ועכ"פ איכ' דמתה אח"כ ועוד הא איכ' ריאה דבשחיטת קנה כבר פירש' מחיותה, וע"כ דשחיט' מתרת מיד ומוצי' מידי אמה"ח כנ"ל נכון:

ומינה דכ"ע מוד' דבשחיט' ב' סימני' כמנחת בדיקו' דאלת"ה עדיי' מאן דפליג על ר"ל מנ"ל דשחיטה מתיר אמה"ח וע"כ דכ"ע מודי' בשחיטת ב' סימני' דכמנח' דמי' ויש לדחות דלמא בנשחטו ב' סימני' כולם בהא מודו לר"ל דל"ל יניקה כלל ומוכח מדכתי'

וזבחת ואכלת וקרא קאי בכל שחיטות אפי' בשחט כל ב' סימני' דשחיטה מוציא מידי אמה"ח, אבל בנשחט רק רוב סימנים אפשר מאן דפליג על ר"ל פליג גם בהא אלא כיון שע"כ לא פליגי לגמרי על ר"ל יש לנו לקרב הפלוגתא דלא פליגי רק בשחט סי' אחד. ועיי':

ומאחר שיש לנו יישוב נכון מלבד יישוב הפלאה ונר' דברינו ביישוב רש"י שוב אין מדבריו ראי' לדינו מתוך יישובו דברי רש"י ומלבד שאין לנו ראי', גם יש ראי' נגד זה לפמ"ש מדאמר לר"ל ש"מ דווקא לר"ל והיינו במתה עם גמר שחיטה, דבב' סימני' בלא מתה מיד כ"ע מודי' ונ"ל אם חתך הקנה לגמרי ג"כ כ"ע מודי' לר"ל דזיל בתר טעמ' דפליגי משום דינקה הריאה מב' סימנ' ותלי' זה בזה, הגם דקנה תלוי' בריאה מ"מ יונקה בב' סימני' וכל זה כשלא נחתך הקנה לגמרי אבל בנחתך הקנה עד גמירא וריאה נופלת לבהמה פשיט' שאין לו יניקה עוד מוושט כשמונח בתוך הבהמה, וכ"ע מודי' דכמנח' בדיקו' דמי', ולפ"ז קשה למה תלה ראב"י בדר"ל, וע"כ דקמ"ל אפילו לא חתך כל הקנה אסור מדר"ל וע"כ משום דבנכרי לאו בשחיטה רק במיתה תלי' ומיתה עושה ניפול גם בנכרי ודלא כהפלאה וחת"ס ואחרון שכ' אבא מאוה"ג זצ"ל בחידושיו בסוף ימיו חביבים ועיקר לדינא:

ועוד יש לי ראי' קצת ע"ד פשוט, דגם בנכרי מיתה עושה ניפול כמו בישראל , ואקדים הנה הרש"בא בתה"ב כתב נכרי ששחט בהמת ישראל או ישראל טמאה בשר הפורש ממפרכס' אסור לב"נ דל"ש מי איכ' מידי, והוסיף בתור' חיים ה"ה אם נתנבלה בשחיט' ג"כ אסור לב"נ כיון דשחיט' לא הועילה מידי לישראל וכ"כ הש"ך סי' כ"ז סעי"ק ב' בפשיט' וכ' התו' חיים דווקא נתנבלה בשחיט' אבל טריפה לא והסכי' עמו התב"ש והרגיש דטריפ' אמאי יהיה מותר לנכרי הלא היא אסור' לישראל ונתן טעם כיון דלאו מצד חיות אסורה איכ' מי איכ' מידי משא"כ נבילה, ועדיי' צרי' תבלין ונ"ל דכל דשחיטה אינה ראוי' שנתנבלה בשחיטה גם לישראל לא הוציא השחיטה מידי אמה"ח עד שתמות ובשר הפורש אסו' ממילא בין לישראל בין לנכר' אסור משום אמה"ח משא"כ טרפה ששחט דשחיטה ראוי' היא להוציא מדי נבילה שחיטה זו מוציא מידי אמה"ח לישראל ממילא שרי לנכרי משו' מי איכ' מידי וכו' ועיי' לשו' ש"ך סעי"ק ב' שכ' וזה לשונו אבל בלא נשחטה כראוי' פשיט' כיון דאסור לישראל משום אמה"ח כיון שחתך ממנה קודם שתצא נפשה גם לנכרי אסור, הרי מפורש כ' בשחיטה שאינ' ראויה שאסור לישראל משום אמה"ח כן נר' לי:

ולפי זה יצא לנו דין חדש אם בנכרי אין מיתה עושה ניפול, ובישראל עושה ניפול דילפי' מקרא א"כ משכחת דב"מ אסורי' לישראל משום אמה"ח ומותרין לנכרי כיון ששחט רוב סימנים ופרכסה ומתה דלישראל אסור משום אמה"ח, דשחיטה שאינ' ראוי' היא לא הוצי' שחיטה מידי אמה"ח עד שתמות ומיתה עושה ניפול, אבל לנכרי שרי דאין מיתה עושה ניפול, ועיי':

וקשה לפ"ז מש"ס פסחים כ"ב ע"ב דמקשה והרי אמה"ח למה מותר בהנאה, יש לומר דמוכח מקרא כל נבילה לגר וכו' או מכור לנכרי ע"ד שמתרץ לענין גיד כשהותרה היא וגידה וחלבה הותרה כי"ל לענין אמה"ח דהא קרא סתמא אייר' בכל נבילה אפילו נתנבלה בשחיטה וגם אם לא חתך כל הסימני' דמותר לנכרי דאין מיתה עושה ניפול ואסור לישראל כמ"ש וכתי' לא תאכל כל נבילה או מכור לנכרי דהכל בכלל, כל מה דשרי לנכרי כמו דחלב וגיד בכלל כל המותר לנכרי ואסור לישראל כן הדבר הזה דגם ב"מ בכלל דאסור לישראל ולנכרי שרי, וממילא כשהותרה נבילה היא וחלבה הותר ומוכח מקר' דאמה"ח מותר כמו דמוכח דגיד מותר בהנאה וצ"ע:

מכח קושי' זו יש להוכיח דבנכרי ג"כ מיתה עושה ניפול וממילא לא אייר' קרא בכה"ג דהרי אסור לנכרי, ולא אייר' קרא רק במה דאסור לישראל ומותר לנכרי לא מוכח מקרא מידי ואתי שפיר ועיין היטב:

והנה הך דינא שחידש הת"ח והש"ך והסכימו עמו כל גדולי אחרונים דנתנבלה בשחיט' אסור לנכרי דלא שייך מי איכא מידי וכו' יש לי מקום עיון וחידוש דין בט' חניות מוכרות בשר שחוטה וא' נבילה דאם נמצא ביד עכו"ם ופירשו שלא בפנינו מותר כמבואר בסימן ק"י אם יש שם נבילה שנתנבלה בשחיטה ונמצא ביד נכרי ב"מ אסורי' לישראל, דהוי כפירש לפנינו דהא טעמ' דפירש שלא בפנינו מותר ופירש לפנינו אסור משום דפי' לפנינו נפל הספק במקום קביעו', משא"כ בפיר' שלא בפנינו שמתחיל הספק מאחר שכבר הוא ביד נכרי ובב"מ אלו נולד הספק מיד בעודו ביד נכרי, אם שרי לי' והוי כנולד הספק במקום קביעות או אפשר כיון דגבי נכרי ל"א קבוע וכו' ואין לדון כל שהוא ביד נכרי, מה דנפק' לי' לדידי' דוודאי מן הרוב הוא ורק לישראל יש לדון משום קבוע וכיון שכבר פיר' ממקום קבוע בנולד הספק כשכבר פיר' מותר ומסתבר יותר לאסור, וכן מצאתי כעין זה בקצות חושן סי' רצ"ב אות ב' שכ' שם לענין נכרי שגנב מן הקבוע ל"ש כל דפירש בנמצא בידו כיון דגם גבי נכרי יש לדון בו מ"ד כשלקח מן הקבוע של מי הוא דאסור לגנוב כמו ישראל ועיין:

והנה מש"כ הקצה"ח במעשה דשם שגנב הנכרי מן הקבוע דיש לדון מיד של מי הוא כיון דאסור לגנוב לא נ"ל במח"כ נהי דאסור לו לגנוב, מאחר שעושה איסור לגנוב אין כאן נפקותא לענין איסור משל מי גונב מזה או משל זה הכל חד איס' ואין הספק רק בין הבעלים משל מי גנב ולא נפל הספק משל מי הוא ביד גוי רק כשבאו הבעלים לגבי דידהו וכבר פירש ממקו' קביעות ביד נכרי, ואי משום השבה יש ספק לגבי נכרי הא בנכרי ליכא מצוה וחיוב להשיב, ועוד יוכל להטיל ביניהם ועשה שלו והם יקחו ביניהם ע"פ הדין, ולכן נ"ל גם אם הגנב ישראל הוי כפיר' שלא בפנינו כי אין לגנב נפקותא של מי הוא, הגם שמחויב בהשבה יניח בפני' והם יקחו ע"פ הדין ובאמ' מש"כ ש"ך סעי"ק כ"ט בסופו משמע דווקא בגנב נכר' אבל בגנב ישראל הוי כפיר' לפנינו ואפשר דנקט נכרי משו' שהמעשה כך היה וצריך עיון לדינא ואכ"מ:

עכ"פ מצאנו לנו חבר בזה, בקצה"ח בעיקר הסבר' דכל שיש נפקות' לנכרי ולקח מן הקבוע הוי כפיר' לפנינו, ולפ"ז אסור לנכרי ליקח מן הקבוע ב"מ משחיט' נבילה, ואם לקח ונמצא בידו אסור לישראל כיון שנולד הספק במקום קביעות כן נר' לי ועיי':

והנה בברייתא דט' חניות כול' מוכרים בשר שחוט' וא' נבלה וכו' ובנמצא הלך אחר הרוב ובש"ס חולין צ"ה ע"א מוקי לה בנמצא ביד נכרי ומשום שלא נפל הספק במקום קביעות, צ"ל א' משתיים או דברייתא אייר' דווקא שמוכרת בשר נבילה שהרג בקופץ ולא בשחיטה נבילה, או דבנמצא הלך אחר הרוב דווקא בבשר אבל בנמצא בידו בני מעי' אסור כנ"ל ויש בזה קצת מן הדוחק:

וי"ל אפשר מברייתא זו הוכיח הרמב"ם הלכו' מלכי' פ"ט כראב"י דסתמא קתני ובכל גווני דל"ל מי איכ' מידי עכ"פ מה שנוגע לענין שחוטה כסברת תוס' ורשב"א דנכרי ליתא בשחיטה וחולק על ברייתא דמיית' ש"ס חולין ל"ג תני' דלא כראב"י, ובאמת לא מקשה על ראב"י רק אמר תני' דלא כוותי' וכבר הרגשו האחרוני' בפרי תואר ופלתי בדקדוק זה, ומיישבים דאיכ' ברייתא החולקת על ברייתא זו והם הלכו לדרכם ומצאתי פני' מברייתא דתשע חניות דלא כהך ברייתא, וכיון דראב"י הכי ס"ל ומסתבר טעמו כיון דנכרי לאו בר שחיטה הוא ל"ש מי איכא מידי ור"פ דאמר בעי דלימ' לי' ולא אמר כ' רשב"א דבעי למימר לי' מי איכ' מידי ול"א משום מלתא דתלי' בשחיטה שאני דנכרי לאו בר שחיטה הוא, ומברייתא דט' חניות יש קצת ראי' כוותי' דראב"י דלדידי' ניחא כיון דגם ב"מ דשחוטות אסורי' לנכרי לא נולד ספק כשר או נבילה במקום קביעות דגם ב"מ דשחוטה אסור לנכרי סמך ראב"י על הך ברייתי' ונקיט הרמב"ם כוותי' כנלפענ"ד נכון:

ולולי דמסתפינא הי' נ"ל בשיטת הרמב"ם דלשיטתו אזיל דס"ל בשר הפורש עד שלא מתה מדאורייתא אסור והפלתי התעורר כ"ז שהיא מפרכסת אם מותר לב"נ דל"ש מא"מ דגם לישראל אסור מדאורייתא לרמב"ם ולא ראה כי הלבוש כ' בפשיטו' דאסור כ"ז שמפרכסת מה"ט, אלא דהלבוש הפריז על המידה, דהא נקטינ' כרש"י דליכא איסור רק מדרבנן, ובוודאי שייך מא"מ דשרי מדאורייתא לישראל ולנכרי אסור מן התורה וכבר השיגו התב"ש, וכי גם לרמב"ם אינו מוכרח, ולשון הברייתא מסייע' ללבוש דקתני אחר שתצא נפשה א' נכרי וא' ישראל וכו' משמע דווקא אחר שתצא נפשה וא"ש ע"פ שיטת הרמב"ם, ולרש"י קשה ונדחק בסידור הברייתא ולפענ"ד יש לדייק מברייתא דאפילו כ"ז שמפרכסת מותר לנכרי, דצ"ל דנקיט הברייתא א' נכרי וא' ישראל איפכא הול"ל א' ישראל וודאי מותר ואפילו נכרי משום מא"מ, ועוד הא היתר לנכרי תלי' משום דמותר לישראל הול"ל איפכא א' ישראל וא' נכרי מותר, ונ"ל דברייתא בדיוק נקט כן דאי הוי נקט א' ישראל וא' נכרי ה"א דלא שרי לנכרי רק בזמן דשרי לישראל אחר שמתה קמ"ל דא' נכרי וא' ישראל דלא תלי' היתר נכרי בזמן שמותר לישראל גם קודם שמותר לישראל מותר לנכרי, ולרש"י קמ"ל דלא נטעה כדס"ל ללבוש כיון שאסור לישראל מיהת מדרבנן ל"א מא"מ ולרמב"ם בוודאי א"ש דס"ד כיון שאסור לישראל מדאורייתא ליכא מא"מ קמ"ל כיון דמצד אמה"ח אין בו איסור מותר לנכרי הגם שעדיין אסור לישראל מדאורייתא כנ"ל בדיוק סידור הברייתא:

ויש לומר בזה הא דס"ל לרש"י דבשר הפורש אינו אסור רק מדרבנן וטרחו האחרונים למצוא טעם עיין פלתי ותב"ש מנ"ל לרש"י דהפשוט משמע כרמב"ם ולמ"ש י"ל דס"ל לרש"י מסבר' אי מדאורייתא אסור לא שייך מא"מ כמ"ש תוס' בטמא' כיון שעכ"פ איסור יש לישראל הגם שהוא שם איסור אחר ל"ש מא"מ ומדקתני בברייתא א' נכרי וא' ישראל מוכח בעוד מפרכסת שרי לנכרי מזה שפט רש"י דבשר שפירש ממפרכסת רק דרבנן וא"ש:

המורם מזה, כי יש עוד סבר' דאם יש איסור דאורייתא לישראל דאסור לנכרי משום אמה"ח דל"ש כה"ג מי א"מ וזה סבר' תוס' ולפמ"ש גם רש"י הכי ס"ל וי"ל שמש"כ הרמב"ם בהלכו' מלכים פ' ט' הלכ' י"ב אשר ז"ל השוחט את הבהמה אפי' שחט בה ב' סימני' כל זמן שהיא מפרכסת אבר ובשר הפורשי' ממנה אסור לב"נ משום אמה"ח, וי"ל דהכי קאמר כ"ז שהיא מפרכסת אבר ובשר הפורש מדאורייתא אסור ג"כ לב"נ משום אמה"ח, ודווקא כ"ז שהיא מפרכסת אבל כשמתה מזה לא אייר' ואז מותר משום מי א"מ, וכן יש לדייק מלשונו דכ' כ"ז שהיא מפרכסת בשר הפורש וזה לשון מעוקל, וע"פ

צחצוח הלשון הול"ל השוחט וכו' אבר ובשר הפורש כ"ז שהיא מפרכסת אסור לב"נ ונר' דמדייק וכ' תחלה כ"ז שמפרכסת בשר הפורש לומר דווקא כ"ז שמפרכס' אסור לב"נ, ואסור קאי על כ"ז שמפרכסת, וכן מש"כ בהלכ' י"ג יש לפרש ע"ד הנ"ל:

וטרם אתן קנצי למילי' אציע פה מה שנתקשתי בחידושי מאז לשיטת ר"ת בתוס' בשבת ק"ו ד"ה חוץ דלר"י ליכ' תיקון רק כשהתיקון בא מיד בשעת שחיטה ולפמ"ש גדולי האחרונים ביישוב הא דשוחט בשבת שחיטתו כשיר' ולא אמרינ' א"ע ל"מ, ע"פ דכייל לנו מהרי"ט דל"א א"ע ל"מ רק היכא דעי"ז יסתלק האיסור אבל כל שאיסור נשאר ולא מרוויחי' מידי ל"א א"ע ל"מ, וכן השוחט בשבת אי אמרי' א"ע ל"מ מ"מ עשה איסור שתיקן להוציא מידי אמה"ח וק"ל לפי שיטת ת"ח דמפרכסת נבילה אסור' לב"נ עד שתמות א"כ אי נימ' א"ע ל"מ והוי נבילה כ"ז שמפרכסת אסור לב"נ ולא בא התיקון עד שתמות ולא בא התיקון מיד ופטור לר"י, והא בש"ס חולין נסבי' חבריי' דמנו ר"י הוא ולר"י תה' שחיטה אסורה, וגם לא לשתמט בשום מקום דהשוחט בשבת שחיטתו אסורה והארכתי במק"א עד"פ ואכ"מ:

בהא סלקי' לדינא, כי גם אם לא שחט ב' סימנים כולם אסור למכור ב"מ לנכרי, חוץ אם מתה הבהמה מיד עם גמר השחיטה אז ב"מ מותרין למכור חוץ מן הריאה דתלי' בקנה דחוששין לדר"ל מספק כמבואר באחרונים. הנלפענ"ד כתבתי ופר"מ ני' ישים עין עיונו ע"ד היטב כי אני בעל מלאכות הרבה ובעיון נמרץ ובחפזון רב כתבתי כל זה וה' יאיר עינינו ויתקי' בנו ותורתך בתוך מעי הכ"ד דודו ואוה"נ חותם באהבה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה יח

ה' ישפות שלום תלמידי חביבי הרב הוותיק מלא עתיק חרוץ בעל פיפיות קולע אל השערה לוחם במלחמתה של תורה כש"ת מה"ו בנימין שאכטער ני' אב"ד בק"ק פעזינג יע"א:

מכתבו קבלתי בלילה זו, ולאהבתי למע"כ תלמידי ני' שמתי קצת עיוני על השגתו על מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' ע' דלר"מ דס"ל איסור אמה"ח אינו בחיה ועוף משום דכתיב בקרך וצאנך ממעט חיה ועוף דווקא לענין אמה"ח, אבל בשר מה"ח דנפקא מן ובשר בשדה וכו' כל שישנו בטריפה גם בשמ"הח איכא, ומצאת בתוס' חולין ל"ג ע"א שכ' לר"מ עכ"פ איכא איסור משום שחיטה והיינו משום עשה דוזבחת, ולא כ' דאיכא משום בשמ"הח ש"מ ש"מ דס"ל לר"מ גם משום בשמ"הח ליכא אלו דבריו. גם

אני עמדתי ע"ז בחידושי לחולין ק"ב ע"א והנחתי בצ"ע על התוס' הא דברי אבא מאוה"ג זצ"ל דברי אלקים חיים הנה פשוטים וברורים. וכעת לפום רהיטא נראה די"ל דרצה תוס' לתרץ אפי' מאן דס"ל כר"ל ק"ב ע"ב דבשמ"הח נפקא מאותו קרא דנפיק אמה"ח ולר"מ אמה"ה ובשמ"הח ליכא בעוף וחיה, והגם דלר"ל בלא"ה מסקנת התוס' דל"ש מי איכא מידי משום דס"ל ח"ש מותר מה"ת, מ"מ רצה לומר לרווחא מאן דס"ל כר"ל בדרשא דבמ"הח דנפקא מל"ת הנפש וכו' וס"ל כר"י דח"ש אסור מה"ת כן י"ל, וביותר א"ש לפי מ"ש הראש יוסף דמ"ש תוספ' דלר"ל ח"ש מותר היינו בטמא שכ' תוס' תחילה, אבל מאיסור עשה דוזבחת לר"מ ל"ק לר"ל וגם לר"י לא צ"ל משום איסור דח"ש, אלא דעשה וזבחת לכ"ע גם בח"ש הוא כמו בשיעור שלם דאכילה דכתי' בלשון רשות נאמרה, ולזה א"ש ביותר דהך תי' דאיכא לר"מ משום איסור זביחה א"ש גם לר"ל דס"ל בכ"מ ח"ש מותר ונקיט תוס' איסור דשחיטה כדי לתרץ גם לר"ל ודס"ל כוותי' וא"ש:

ומתוס' מוכח דס"ל דבשמ"הח איכא לר"מ דהא תוס' בשבועות פ' שבועות שתי' מביא שיטת ריצ"בא דל"ל עשה דוזבחת ותיקשי קושי' תוס' לר"מ וע"כ דאיכא איסור דבשמ"הח, וע"כ דתוס' לרווחא דמילתא כתב משום איסור דזביחה דא"ש גם לר"ל כמ"ש, ולריצ"בא ל"ק דהא לר"ל ע"כ בלא"ה צ"ל דל"ל מי איכא מידי כמ"ש תוס' לבסוף: **והנה** מ"ש הראש יוסף דבאיסור עשה דוזבחת ח"ש כמו ש"ש נכון בטעמו וכ"כ בפמ"ג בפתיחה לה' שחיטה בשורש הב', וכ' לפ"ז אין שבועה חל על ח"ש דנבילה דעל עשה לא חל שבועה, והדר הקשה מדס"ל לרמ"בם דשבועה חל על ח"ש נבילה והוא ס"ל דאיכא עשה דוזבחת מדכ' מצות עשה לשחוט, ולא מצא יישוב נכון לזה ולפע"ד נראה מה דפשיטא לפמ"ג דבעשה דוזבחת דלא כתיב אכילה לאסור' ליכא חילוק בין ח"ש לש"ש תליא בפלוגתא לשיטת מהרא"ם שבמ"ל הלכות חמץ דאכילה דכתיב בקרא ח"ש רק דאתי' הלכה דווקא כזית בעי למלקות א"כ מה לי עשה דוזבחת או כל איסורים הא בכ"מ אכילה בכ"ש רק דאתי' הלכה לענין מלקות וליכא בכל איסור רק איסור קל דח"ש, כן באיסור עשה דוזבחת ליכא איסור עשה רק בשיעור שלם, ובח"ש רק איסור בעלמא, ולפ"ז איכא חומרא לר"ל דס"ל אכילה בכזית כמבואר בש"ס יומא ר"פ יה"כ, וכ' המל"מ דלהרא"מ ר"י ור"ל פליגי במשמעות אכילה לר"י בכ"ש ולר"ל בכזית ולר"ל לאו משום הלמ"מ כ"ש מותר רק ממשמעות לשון אכילה בכזית שפיר י"ל בעשה דוזבחת דאין להוציא מאכילה דרשות דכתיבא בי' דווקא כזית גם ח"ש בעשה דוזבחת כמו שיעור שלם כנ"ל, והנ"ל די"ל דרמב"ם ס"ל כהרא"ם ושפיר פסק דשבועה חל על ח"ש נבילה

כיון דהלכתא כר"י דח"ש אסור ואכילה בכ"מ בכ"ש, והלכה דווקא בכזית וה"ה בעשה דוזבחת כמ"ש ועיין:

ולפמ"ש המל"מ שם בשם מהרלנ"ח יישוב דצריך הרמב"ם קרא בחמץ משמע דל"ל לרמב"ם כשיטת הרא"מ הנ"ל ואינו מוכרח, ובלא"ה שערי תירוצים על הרמב"ם דמצריך קרא יתירה בחמץ לח"ש לא ננעלו וגם אתנו יישוב נכון ואכ"מ:

אלא דאי קשי' לי מש"ס שבועות דמוקי ר"ל מתני' במפרש וע"כ אליבא דרבנן וכו', הא במתני' קתני ואכל נבילות וטריפות ולפי פמ"ג על ח"ש נבילה לא חל דאיכא איסור עשה, וגם לשיטת הרא"מ עכ"פ לר"ל כן הוא כמ"ש וקשה כהנ"ל, ומהתימא על הפמ"ג שהקשה על הרמב"ם ולא הקשה לנפשי' מסוגי' דשם, ונ"ל דר"ל לטעמי' דס"ל דאין שחיטה לעוף מה"ת מתני' בנבילת עוף גם דנחירה בסימנים בעי לכ"ע, אבל עשה דוזבחת בוודאי ליכא בנבילת עוף וא"ש, אלא דקשה מדמקשה ש"ס ר"י מ"ט ל"א כר"ל נימא משום דס"ל ישנו לשחיטה לעוף מה"ת, ולמ"ש ע"פ שיטת הרא"מ דלר"י ליכא חילוק בין עשה דוזבחת לכל איסור א"ש דמקשה לר"י, אבל לפי שיטת רוב ראשונים והוא הפשוט דלר"י אכילה בכזית רק דמרבה מכל לאיסור ח"ש לא מקשה ש"ס לר"י מידי, ויש מזה סיוע לשיטת הרא"מ:

ומיושב בזה דקדוק של רשב"א דמקשה ור"י מ"ט ל"א כר"ל והניח רב ושמואל דאמרו כר"י ולא הקשה מ"ט ל"א כר"ל ונדחק

, ולמ"ש ע"פ שיטת הרא"מ א"ש די"ל רב ושמואל ס"ל כר"ל, ובאיסור עשה דוזבחת ח"ש כשיעור שלם, וס"ל ישנו לשחיטה לעוף מה"ת, לכן א"א להו למוקמי כנ"ל אבל לר"י דס"ל ח"ש אסור מה"ת מקשה שפיר ועיין:

ולשיטת רוב ראשונים דל"ס כרא"מ צ"ל דבעוף ליכא איסור דוזבחת ועיין פמ"ג בפתיחה להלכו' שחיטה שנכנס לבית הספק אם בעוף איכא עשה דוזבחת אפילו לדקיי"ל ישנו לשחיטה לעוף מה"ת ולא מצא רק רשב"א דס"ל גם בעוף איכא עשה, ואני מצאתי עוד בתוס' חולין ל"ג שתי' ולר"מ דאיכא עכ"פ איסור דשחיטה והיינו עשה דוזבחת והא קאי בין בעוף בין בחיה דס"ל לר"מ דליכא איסור אמה"ח מוכח דס"ל לתוס' גם בעוף איכא עשה דוזבחת, וכן מוכח מתוס' חולין ק"כ ע"א ד"ה מה להנך עיי"ש:

ולקושיתי ממה דהקשה ש"ס שבועות ר"י ל"א כר"ל, י"ל דמקשה יאמר כר"ל, ומתני' כהאי תנא דס"ל אין שחיטה לעוף מה"ת דהא איכא תנאי דס"ל הכי, ומיושב בזה במה דמתרץ דמוקי לה ככ"ע, והקשה תוס' נוקמי במפרש ואתי' ככ"ע, ולמ"ש י"ל דמוקי ככ"ע, ולא רצה למוקמי מתני' דווקא כהאי תנא דס"ל אין שחיטה לעוף מן התורה ועיין:

ונ"ל להביא ראיה מהימנא דאיכא עשה דוזבחת גם בעוף, וגם ראיה לדינא של פמ"ג דבעשה דוזבחת ליכא חילוק בין ח"ש לש"ש מש"ס נזיר כ"ט דמקשה לר"ל, הא קא אכלי כהנים מליקה, ונתקשתי מאז לפמ"ש תוס' ישינים יומא דמצות אכילת קדשים מתקיימ' בין הכהנים ואפילו לא אכל כ"א רק ח"ש ומגיעו כפול מ"מ נתקיימה המצוה וכך היא המצוה שיהי' הקדשים נאכלים בין הכהנים, לפ"ז מה מקשה לר"ל הא ס"ל ח"ש מותר מה"ת ואפשר שיאכלו הכהנים כ"א ח"ש וצ"ע:

ומוכרחים אנו לחידושו של הפמ"ג דבעשה דוזבחת ל"ש ח"ש ל"ש ש"ש ואפילו לר"ל ומקשה שפיר, ולפמ"ש לשיטת הרא"מ דלר"י ליתא לזה וכתבנו כי כן שיטת הרמב"ם, מ"מ לר"ל דח"ש מותר מקשה ש"ס שפיר כמ"ש דלר"ל גם להרא"ם כן הוא, ומוכח נמי דבעוף איכא איסור עשה דוזבחת כמובן כנלפע"ד ראיה ברורה:

והרווחנו בזה דמיושב בזה קושי' תוס' נזיר כד מתרץ דס"ל לר"ל אין שחיטה לעוף מה"ת מ"מ טריפה הוא ותי' תוס' דחוק דהו"ל לש"ס לומר עוד וס"ל אף מחזיר, ולפמ"ש א"ש דקושי' מעיקרא לא הוי רק משום דבנבילה איכא עשה דוזבחת וע"ז מתרץ דס"ל אין שחיטה לעוף מה"ת הגם דבעי נחירה בסימנים אבל עשה ליכא, ומשום טריפה ל"ק דאכלי כ"א מכהנים ח"ש וכקושיתי, והארכתי עוד בזה במק"א:

אלא דיש לי מקום עיון לפ"ז גם שלכדה"נ יהיה אסור בנבילה משום עשה דוזבחת דאין למעט שלכדה"נ מדכתיב אכילה כמ"ש הפמ"ג לענין ח"ש דלא ממועט משום דאכילה דכתיב' בוזבחת רשות הוא והה"נ לענין שלכדה"נ, ועיין רמב"ם הלכ' יסודי התורה פ"ה הלכה ח' שכ' כגון שמאכילין החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח וכו' כדה"נ וכו' מדפרט שקלים ורמשים ולא כ' נבילה משמע דנבילה אסור שלכדה"נ אלא מדכ' אח"כ חוץ מבב"ח וכ"כ דאסורים שלכדה"נ ולא מנה ג"כ נבילה נראה דחוץ מב' אלו שלכדה"נ מותר, ויש לדחות דלא כ' הרמב"ם רק מה שהוזכר בגמרא לאסור בב"ח וכ"כ, והא דל"א אביי הכל מודים באיסור עשה דוזבחת, דאביי ל"א רק דהכל מודים בכ"כ דלוקין ולא איירי ממה שאסור ואין בו מלקות ועיין תוס' שם ד"ה הכל מודים דל"א ה"מ בב"ח משום דאין מזהירין וכו' ועיין:

אלא ממ"ש תוספות שם הא דל"א הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה דאכילה כתיב' בי' דנפקא ליה מוזבחת ואכלת עיי"ש, מוכח דס"ל לתוס' דמואכלת ממועט שלכדה"נ הגם דלרשות נאמר מ"מ דרשינן מה שאתה זובח ברחוק מקום מותר לך לאכול ובקרוב מקום לא תאכל ודווקא כדה"נ במשמעות לשון אכילה וא"כ הה"נ לענין איסור עשה דוזבחת ג"כ שלכדה"נ מותר, לפ"ז גם ח"ש ממועט מואכלת כמו בכ"מ דאכילה דווקא

בכזית מ"ש שלכדה"נ ומ"ש ח"ש דשניהם ממועטים בכ"מ מלשון אכילה דכתיב וצל"ע לפום רהיטא:

ומדי דברי בענין שלכדה"נ הנה במל"מ הלכות יסודי התורה נסתפק אם אכל מצה וכדומה שלכדה"נ אי יוצא י"ח או לא כמו דמותר שלכדה"נ ומסתבר לי' דלא יצא, וכ' שלא מצא בשום מקום, ונ"ל ראיה מש"ס נזיר כ"ט דמקשה לר"ל דאכלו מליקה ואי יוצאים ידי מצוה בשלא כדה"נ אפשר שאכלו הכהנים שלכדה"נ ש"מ דאין יוצאין בכה"ג, ולפמ"ש בסמוך דלפמ"ש הפמ"ג דבוזבחת גם ח"ש אסור וכתבתי דלדבריו ה"ה שלכדה"ב א"כ אין ראיה משם דא"י שלכדה"נ כמובן, ולפ"ז י"ל ג"כ קושי' תוספות שהבאנו לעיל דמ"מ טריפה אכלו, ולהנ"ל א"ש כיון דנבילה ליכא י"ל שאכלו שלכדה"כ והבן:

אלא דכבר הראנו לדעת מתוספות פסחים דס"ל דואכלת דכתיב בוזבחת ממעט שלכדה"נ ונתחזקה ראיה שלי לדינו של

המל"מ דא"י בשלכדה"נ וכן נ"ל מש"ס מנחות מ"ח ע"א דל"א חטא

בשביל שיזכה למחר והקשה תוס' הא אפשר לאכול חי כדלקמן צ"ט ע"ב אנשי אלכסנדרי' וכו' ותי' דאין זה זכות שיאכל חי עיי"ש, וצריך תבלין למה אין זה זכות לאכול חי כיון דמקיים מצות אכילה, מזה נראה ומוכח דאין יוצאים ידי אכילת קדשים בשלנדה"נ ואנשי אלכסנדרי' שהיה אפשר להם לאכול חי יאכלו חי כדי שלא יעשו נותר אבל ידי מצות אכילה לא יצאו ושפיר כ' תוס' דאין זה זכות דמצוה לא יצאו, ומשום שלא יעשה נותר בלילה זה בכלל שא"א חטא היום בשביל שיזכה למחר והבן כי נכון הוא:

שבתי וראיתי דאפשר לדחות ראיות אלו, דווקא באכילת קדשים מתנות כהונה דכהנים דבעי דווקא למיכל כדה"נ דכתיב למשחה בהם כדרך שגדולים אוכלים כבש"ס חולין קל"ג ע"ב ועיין תוספות שם דבמתני' דזבחים דקתני שיוכלו לאכול מבושל ושלוק היינו כשהוא נהנה יותר ממבושל ושלוק, וי"ל כ"מ מבושל ושלוק וצלי עדיף, אבל חי שלכדה"נ לא משום דכתיב למשחה שעכ"פ לא יאכל כדרך שאין דרך ב"א אוכלים, ולכן לא קתני במתני' שמותר לאכול חי, אבל בשארי מצות מצה ופסח אפשר יוצא שלכדה"נ, ועיין תוספות זבחים ע"ה ע"ב ד"ה בכור וכו' עיין מל"מ פ"י ממעשה קרבנות הלכה יו"ד, אלא דרחוק בעיני מיהו דבר זה דלמשחה לגדולה יעכב אלא שמצוה לאכול ע"ד שרגילין לאכול ולהדר לאכול כדרך שמלכים אוכלים אותה ונתחזקו הראיות שהבאנו ועיי' בכ"ז:

שים עיונך על דברינו, אם גם כי בחפזון יצאתי, וד' ימהר לחזקך על התורה ועבודת הקודש כאות נפש רבך אוה"נ פ"ב כאור בוקר ליום ח' שבט תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה יט

שלום וכל טוב, להרב המופלא ומופלג החריף מושלם במעלות עדני העצני כש"ת מה"ו יששכר דוב נ"י בק"ק לבוב יע"א:

זה איזה שבועות אשר הגיעני יקרתו ולהיות כי מעוטה אני במעטה הטרדות כידוע וגם אין הדבר נוגע לדינא, הנחתי מכתבו עד עתה ופניתי מעט זמן, ועברתי על דבריו ולהצדיק הצדיק מעיקרא כבוד אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל מחצי מעלתו נ"י אשר ירה לפי דעתו על דבריו הקדושים באתי בשורותי' אלו בתוך המון טרדותי בקצירת אומר:

ראשון לציון העמיד דבריו על פסק אאמ"ו זצ"ל בספר חתם סופר סימן ב' דמדאורייתא אוקמי' השוחט על חזקתו רק מדרבנן אסור דתרי ותרי ספיקא דרבנן ומעלתו נ"י הביא על זה סברת הר"ן כתובות בסוגי' דשלושה שישבו לקיים השטר דגם דתרי ותרי מדאוריתא מוקמי' אחזקה, היינו אם אין אנו מוציאין עי"ז דבר אחד מחזקתו, אבל להוציא דבר מחזקתו כגון אם נישאת להוציא מבעלה או להוציא ממון לא מוקמי' אחזקה וא"כ כן נמי בנדון זה אין מוציאים השחוט' מחזקה שאינו זבוח, ולא ניזל בתר חזקת השוחט עכ"ד, אומר אני אינו רואה תמוה בזה דרוב ראשונים בסוגי' שם מתרצים באופן אחר ולא רצו בסברת הר"ן יעיי' הרז"ה ומלחמות שם ויעיין רא"ש שם, וכן נראה מתוס' יבמות דמני' מייתי הר"ן עיקר ראייתו שתירץ באופן אחר, וכן נראה מתוס' כתובות כ"ו, ויעיין רמב"ן קדושין גבי ינאי דמביא סברת הר"ן ויעיי' תוס' רי"ד, מהנראה כי רובם לא ס"ל כהר"ן ומה תפיסה על אבא בזה אם דבריו אזלו לרוב ראשונים, אבל באמת גם להר"ן ניחא, כי המעיין בצדו יראה ויבין כי כוונת הר"ן דבתרי ותרי דאמרינן אוקמינן אחזקה דהיינו יען דספק הוא אנו מניחין הדבר כמו שהי' עד עתה אחזקתו, ונגד זה סובר הר"ן אם נצטרך עתה לעשות מעשה מחדש כגון להוציא אשה מבעלה או ללקות הבן כשבא על בת ישראל, או להוציא ממון איפכא אנו אומרין כיון ששנים אומרים כך ושנים אומרים כך אנו מסופקים בדבר לא ניקום לעשות מעשה נגד שנים האחרים המסייעי' לאשר הוא עתה ולא מוציאין האשה מבעלה וגם לא מלקין הבן וכן אין מוציאין ממון, וכל זה שלא נעשה מעשה מחדש משא"כ בשוחט ששחט בהמות וכל שוחט בחזקת שיודע ושוחט שפיר, ועתה ששנים אומרים שהי' סכינו פגום ושנים מכחישין אוקמינ' הדבר כמו שהי' בסתם, אם לא באו עדים כלל והיתה הבהמה כשירה מחזקת השוחט, וכן אוקמינן עתה ולא נעשה מעשה לפסול השוחט ולאסור הבהמות השחוטות, והוא פשוט:

וצריך עיון לפי הנראה מהר"ן כתובות גבי שנים אומרים מת וכו' דהקשה קושי' תוס' על דמקשה הש"ס הבא עליה בא"ת ולא הקשה בחטאת ותי' דרצה להקשות גם לסוברים דתרי ותרי ספיק' דאריתא וצ"ל מאי יענה בתירוץ הש"ס באומר ברי לי קשה להלכתא דתרי ותרי ספיקא דרבנן א"כ בחטאת קאי, כיון דל"ל ע"כ סברת תוס' דדייקא, וע"כ צ"ל דהר"ן סובר דל"ק למסקנא דברי דידה מהני נגד החזקה ולא קשה רק בה"א דלא ידע דטוענת ברי וכ"כ הפ"י בכתובות שם, וא"כ האיך הוכיח מיבמות צ"ג דלא אזלינן בתר חזקה להפקיע מבעלה הלא שם אומרת ברי וכתירו' תוס' באמת שם, וי"ל עפ"י שהקשה בספר בית מאיר סימן קנ"ב דתי' תוס' לא מהני להא דמקשה הש"ס ספק ממזר הברי שלהם לא תהני רק להם ולא לבנים יע"ש וי"ל כי זה היה קשה להר"ן אבל לא משמע כן מלשונו:

והן דעת אבא מאוה"ג זצ"ל לאסור בפשיטות מדרבנן עכ"פ ולפע"ד יש לעיין אם נאסר בכזה עפ"י תשובת פ"מ סימן ק"ח דחידש סברא די"ל דהא דמחמרינן בתרי ותרי מדרבנן, היינו כיון שאנו צריכין להוציא כת אחת מחזקתייהו לכן מחמיר' עכ"פ מדרבנן משא"כ היכי דלא מוציאי' שום אחד מחזקתו שפיר אמרינן אוקי הדבר על חזקתו שהי' קודם, וא"כ בנדון דידן דיש לקיים שניהם די"ל אוקי השוחט על חזקתו דשפיר בדק ומרגיש ולא היה פגימה בסכין, והאומרים שהי' פגימה אולי טעו בדמיונם הכוזבת להם ושכיח בבדיקת סכין כי יתדמה שיש בו פגימה ואינו, ואין אנו צריכים להחזיק אותם לפסולים וכי כן גם מדרבנן יש להקל, אלא דראיתי אחרי רואי בתומי' סימן ל"ד ס"ק כ"ז הקשה על תפ"מ הנ"ל דהא הר"ן והתוס' מתרצי' הא דהקשה הש"ס מ"ש רישא ומ"ש סיפא היינו כיון דתרי ותרי עכ"פ ספיקא דרבנן, ולמ"ש הר"ן הא דמשני הש"ס עד א' אומר נתקדשה היינו שמודים שניהם שנתקדשה רק פליגי בספק קרוב לו דעבידי לטעות, א"כ לא שייך שמוציאי' העדים מחזקתן ולמה תצא מדרבנן יעיי' בו, ולפע"ד אין כאן תמיה לדחות סברת הפ"מ הנכונה די"ל דש"ס מקשה בפשיטות לפי הגירס' שנים אומרים נתקדש' היינו בכל גוונא אפילו מכחישין זא"ז בגוף הקדושין ור"ן לא כת' רק כשמתרץ בע"א אומר נתקדשה כל הענין לא שייך רק בספק קרוב לו, אבל לפי הגירס' דבשנים אומרים נתקדשה אופן הכחשה זו שייך גם בהכחשה בגוף מעשה הקדושין אם הי' או לא וקתני סתמא מקשה הש"ס שפיר דאפי' באופן זה לא תצא ועכ"פ מדרבנן היה לנו להחמיר וגם לא ידעתי מנא להתומי' כי הר"ן מתרץ כתוס' דקושי' הש"ס דעכ"פ מדרבנן תצא, ואדרבה מהר"ן בסוג' דשלושה שישבו וכו' נראה כי ל"ל תי' זה, רק דקושי' הש"ס למה בסיפא תצא, דלא שייך מטעם חזקת א"א, לא נוציא מחזקת שכבר נישאת, אבל צריך

עיון דבש"ס יבמות ל"א דשני כיתי עדי' אחת אומרת קרוב לו וכו' דמקשה הש"ס ועוד בשני כיתי עדים ספק דרבנן הוא אלמא גם באופן דלא מפסל חד מינייהו מ"מ מדרבנן עכ"פ חיישינן, ועדיין י"ל דש"ס אומר שם כי תרי ותרי ספיקא דרבנן היינו דדאוריית' בשום אופן ליכא אבל דרבנן איכא גם בהכחשה דקרוב לו, ומה דכת אחת אומרת קרוב לו ממש וכת אחת אומרת קרוב לה ממש דכולי האי לא טעו, והר"ן כת' שפיר כי יש אופן ע"א אומר קרוב לו וע"א אומר לה דהיינו שמכחישין זא"ז בדבר מועט בד"א שזה אומר קרוב לה בד"א יותר מדידי' וזה אומר איפכא ובזה קרוב לטעות וש"ס יבמות לא הקשה רק דדאוריית' וודאי לא הוי ודרבנן איכא אופן וכמ"ש באופן שיש לקיים דברי הפ"מ הנ"ל ולפ"ז יש לדון להקל אפילו מדרבנן בנידון שוחט שדן עליו אבא מאוה"ג זצ"ל:

ואזכיר כאן מה שצל"ע ביו"ד סי' שצ"ו שנים אומרי' מת ושנים אומרי' לא מת א"צ להתאבל וצל"ע הגם כי מדאוריית' אוקמי' אחזקת חי, עכ"פ מדרבנן לחומרא צריך להתאבל הגם שכת' תוס' כתובו' כ"ו ע"ב דבתרומה דרבנן הקילו ואפי' איסור דרבנן אינו, אבל עכ"פ לשיטות דביום ראשון דאוריי' וא"כ בגוונו דשנים אומרים היום מת ונקבר צריך להתאבל מדרבנן הגם דשנים מכחישין, ואם התחיל להתאבל יום ראשון אולי שוב אינו פוסק כל זי"ן כיון שהתחיל הספק בדאוריי' כדמצינו כזה בדוכתא טובא והגם שהביא בש"ע בסי' שלאחריו שני שיטות אם שום אבילות דאוריי' מ"מ צ"ע

איך סתם בסי' שלפניו דבתרי ותרי א"צ להתאבל ולא חילק בין הפרקים וכהנ"ל, ואולי י"ל ע"פ תשובת הרי"ף, מובא בב"י ובש"ך ס' שע"ה סק"ז דבנטבע במים שאין להם סוף לא יחמירו באבילות דיבא לטעות ולהקל באשה ועיי' ב"ח סי' הנ"ל בע"א שאמר מת בעלה, מתאבלים כיון דמתירי' לאשה עליו, וכ' כי אין לחלק בין היכי דנוגע עדות ע"א לאשה או לא כי לא פליג' בדבר יעיי' בו וי"ל כן בזה, דאם נחמור בתרי ותרי להתאבל א"כ יתירו האשה ג"כ, במקו' דנוגע לאשה, והא אשה אסורה להנשא דתרי ותרי נינהו, וכיון שבאופן זה לא אפשר להחמיר שוב לא פליג גם היכי דתרי ותרי מכחישין ואין נפקותא לאשה לא החמירו כי"ל ועוד צ"ע:

מה שתמה על מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בתשוב' סי' שי"ג וז"ל ואנן מה נענה בתרי' הרשב"א בש"מ שם פליג על הראב"ד ומתרץ בדרך אחר, ומעלתו ני' הראה לנו ב' מקומות ברשב"א גיטין דסובר סברא זו דהיכי דדעת אחרת מקנה לא צריך דעת קונה, ח"ו לא נעלמו מרבן של ישראל מקומות אלו אשר נודע לכל רק כוונתו שם כי אין לסמוך על ראיי' מרב ענן כי הרשב"א חולק על ראיי' זו ומתר' תירו' אחר ומ"ש כי על זה תמך בניינו עליהם, לא הי' כי אין זה אפילו סניף מעט והנכון ופשוט ממ"ש מ"ש אח"כ שם ולא

דחה רק השואל כי אין ראייתו פשוטה מש"ס שם גם לפי הבנתו לדמות מקח למתנה כי יש תירו' אחר:

ומה שהתלונן על סבר' אמ"ו מאוה"ג זצ"ל שכ' כי אין זה זכות דלפעמי' יגרע חוב ללוקח אם נסתכנה הבהמה אח"כ אחריותו עליו והראה מעלתו ני' סבר' הר"ן גיטין סוג' דפרוזבול דאמרי' דצריך שיהי' ללוה קרקע ואם אין לו מזכהו ע"י אחר, וכ' הר"ן דמכאן נראה לו דמאי דקיי"ל זכין לאדם שלא בפניו כל שהדבר בעצמו זכות אעפ"י שנמשך ממנו חוב, זכה וקנה, וא"כ בזה נמי להמעיי' שפיר יבין כי אין הענינים דומי' דכוונת הר"ן דבמקום דהדבר בעצמו כולו זכות, וחוב בא ממקום אחר, שאין לו שייכות להמתנה כגון התם נתינת הקרקע זכות הוא, וחוב בא דאם יהי' לו קרקע מצד שמיטה, אבל המתנה בעצמה לולי זה כולו זכות, אבל במקח וקנין הדבר בעצמותו חוב הוא כיון שבקנין הדבר אחריותו עליו וההפסד לו והזכות והחוב יחד מצומדים ונאחדים ואין מן הצורך להארי' בדבר פשוט, ולהיות כי הזמן יקר, לכן אקצר באמרים ואומר יסלח מעלתו נ"י אם מיעטתי בתוארים ושבחים הראוי' לו כי לא ידעתיו אכנהו וכבר אמרו במאן דלא קפיד לא קפדין בהדי' והי' זה שלום לו כנפשו ונפש ידידו, פה פ"ב נגהי ליום ד' פ' וישב תר"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כ

לכהן שדעתו יפה ה"ה ידידי הרבני המופלג החרוץ ושנון בעל פיפיות עדני עצני הקצין המפואר מה"ו ברך כ"ץ נ"י:

מכתבו היקר קבלתי והנה פניתי מעט רגע לעיי' בדבריו ונפשו בשאלתו ע"ד השאלה שבאה לפניו בזמן שלא היה מרא דאתרא בקהלתו, אווזא א' צוארה קרוע וקנה נראה לחוץ אבל אין צוארה מלוכלך בדם והמקום שעמדה האווזא שכיחי שרצים שם (ראטטען) באופן שמצוי יותר לתלות בנשיכת שרץ הנ"ל מלומר שעל ידי חולי בא ואין כאן ס"ס, ומסופק מעלתו ני' אולי דוקא בצווארה מלוכלך חיישי' לנקיבת הוושט, ועכ"פ לא נחמיר בזה חומרת רמ"א שבסי' ל"ג דלא בקיאין אנן בבדיקת פנימי של וושט באופן זה כולי האי לא מחמירין, הגם שבסי' כ"ג נקיטינן גם בלא יצא דם כלל חיישינן לוושט וגם שלא סמכינן על בדיקה שלנו מ"מ מסופק מעלתו ני' ע"פי שראה בחתם סופר סי' כ"א דמייתי מ"ש המרדכי פ' השוחט הא דחיישינן דשוחט נגע בוושט הא הקנה סמוך לעור ולא הוושט ותירץ כיון שאוחז סימנין בידו לפעמים גם הוושט סמוך לעור, וכ'

אמ"ו מאו"הג זצ"ל, דצ"ל בהאי דממסמס ק"ד דע"י אונס או מקרה נקוב גם הוושט עכ"ד, ומשום הכי מסופק מעלתו נ"י אולי כאן רחוק יותר מהא דשוחט ויש להקל בו יותר אלה דבריו בקיצור:

תשובתו בצדו אי קמאי דידי אתי לא הי' עולה ספק בלבי דנראה לי דיותר יש חשש קרוב בהאי דממסמס ק"ד לומר שניקב הוושט, גם שלא נגע בקנה, ממה שנחוש בשוחט, דהא חזינן דשוחט הגם שהסימנים בידו מ"מ פוגע בקנה תחילה ועפ"י הרוב יקדים קנה לוושט ואין כאן רק מקום לחוש שאפשר שיקרה כן אבל בבא ע"י קני' וכלבא שנושך אין רחוק שניקב הוושט ולא הקנה שניקב מן הצד ולא שכיח יותר שינקב הקנה מוושט ושניהם שווים, וי"ל המהרי"ק שבב"י סי' כ"ג דמיקל בלא יצא דם מודה כאן, דווקא שם כיון דעפ"י הרוב יוצא דם מסימנים ושחיטה יבשתא לא שכיח וגם לחוש שנגע בוושט והקדים לקנה הגם שתופסי' בידו לא שכיח לכן בצירוף שניהם מיקל המהרי"ק, אבל בנידון דידן גם המהרי"ק מודה, דגם בלא יצא דם לא סמכינן אהא לחוד כיון שלא יצא דם ע"כ לא ניקב הסימנים כנ"ל, ועכ"פ אין לנו לומר להקל בזה יותר מהא דסי' כ"ג כנ"ל פשוט, ועוד נ"ל בנידון שלנו שאין אנו ידעינן מתי נתקרע הצואר אין להקל בשביל שדם אין כאן דאולי מעט דם שיצא ע"י נקיבת הסימנים כבר נתקנח ומהר"יק דמיקל בשוחט ונשמטה ידו כיון שלפנינו שאין דם יוצא יש הוכחה קצת שלא נגע בסימנים משא"כ בנידון שלנו, אבל באופן כמעשה דר"א בחולין נ"ג דעל לבי קני' ונעשה עכשיו היה מקום להקל כשלא ממסמס ק"ד, אבל גם בזה לא נ"ל מטעם שכתבתי, דגם המהרי"ק מודה בזה דעל הא דליכא דמא לא סמכינן רק בצירוף דלא שכיח שיגע בסכין של שחיטה בוושט קודם שישחוט הקנה משא"כ בנקרע ע"י מקרה כנ"ל:

ומה שהפוסקים נקטו כולם נמצא צוארה מלוכלך בדם או מבעבע דם ולפי מ"ש הט"ז דווקא נקרע א"כ למה כתבו כלל שמלוכלך, מלבד שי"ל לישנא דש"ס נקטו דהמעשה דמסמס ק"ד כך היה גם נ"ל דבלא לכלוך דם איכא ס"ס שמא ע"י חולה, ועיין ט"ז סי' נ"א סס"ק ב' שהוכיח מהאי דממסמס ק"ד דלא אזלינן בתר ס"ס בכה"ג, והוא המוה בממסמס ק"ד חזינן שלא ע"י חולה בא, וי"ל דלכן נקטו כולם דווקא בממסמס דמא, אבל היכא דליכא ס"ס כגון בנידן דידן דמצוי לתלות בנשיכת שרצים אין להקל, והנה מעלתו נ' הרגיש די"ל כן, אלא דקשה לי מהאי דחולין דעל לבי קני' ואתי כי ממסמס ק"ד למה לא אמר דנקרע צווארו, דהוא עיקר ודמא לא מעלה שם, כיון דעל לבי קני' תולין במצוי ואין כאן ס"ס, נ"ל די"ל דלרבותא מייתי שהיה ממסמס דמא דהא מקום לומר לכן תולין בקני' משום ס"ס שמא ע"י חולה ושמא ע"י קני' הגם דמצוי קני', עכ"פ עדיף מהיכא

דליכא רק ספק א', הלא איכא כמה שיטות דס"ל דמצרפין ספק גרוע לס"ס, וא"כ עכ"פ לדידן הי' מקום לומר משו"ה תולין בקני', לכן מיית' המעשה כמו שהי' שממסמס דמא, ומ"מ אמרו דתולין בקני' כנ"ל:

ולהיות כי נחוץ אני לעסוק בתשובות שבאו אלי בשבוע זו הצריכים לדינא, לכן אקצר כעת הכ"ד באישון לילה דש"ת ידידו, פ"ב נגהי ליום ד' וארא תרי"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כא

מהשהעלתהמצודתיבביאורוסדורדיניוושט

ותורבץקהוושטנקובתוודרוסתוודאיוספקובדיקתו, כידה'הטובהעלינו. א) הלכה רווחת דנקובת הוושט נבילה, מקור דין זה נובע ממתני' חולין ל"ב ומסוגי' ש"ס שם, דאפי' שחט שלא במקום פסוקה ושלא במקום נקב, ואפי' בעוף דסגי בשחט סימן אחד מ"מ ב' סימנים צריכי' שיהיו ראוים לשחיטה, ולא נמצא חולק על זה לחלק בין נקובת הוושט לפסוקת הגרגרת דברובא, דיש מקום לומר דווקא פסוקת הגרגר' כיון שנפסק רובא כנטול דמי ואינו דמי', וה"ה וושט שנפסק רובו, אבל נקובת הוושט מנ"ל דל"מ בי' שחיטה, ובמתני' לא קתני רק בגרגרת, וכן משקלי' וטרי' דש"ס לא מוכח רק בפסוקת הגרגרת, די"ל דקושי' ש"ס ממתני' דא"ט רק מפה"ג, מ"מ לא נראה לרמב"ם ויתר ראשונים לחלק בהכי ועיין חידושי רשב"א ר"פ א"ט במתני' דפשיט' לי' ג"כ דנקה"וו נבילה:

ומצאתי ראיתי בפמ"ג סימן ל"ג דעומד בתמיה' קיימת מנ"ל בפשיטות לדמות נקובת הוושט במיעוטו לפסה"ג דברוב' ולא מצא מקום וגילוי דעת לדין זה משום מקום, ונלפע"ד דמוכח כן ממתני' לפי דמתרץ רבא מתני' אלו אסורות קתני, יש מהן טריפות ויש מהן נבילות, ואי נקובת הוושט טריפה לא א"ש סידור' דמתני' דתחילה נקט נקובת הוושט דהוא טריפה ואח"כ פסוק' גרגרת שהוא נבילה, ואח"כ חושב כמה מיני טריפו', והו"ל למנקט תחילה פסה"ג שהוא נבילה ואח"כ נקובת הוושט עם שארי טריפות ש"מ דנקובת הוושט ג"כ נבילה, ועוד מדקתני נקובת הוושט ופסוה"ג בוי"ו הקישור, וכתב בת"ח משום דשנים אלו סימני שחיטה דחיות' תלוי' בהם ואי חלוקים בדינם שזה נבילה וזה טריפה לא היה למתני' לקשרם יחד דחלוקי' בדינם, וע"כ דשוים דשניה' או נבילה או טריפה רק שזה במשהו וזה ברוב', ועוד נ"ל דמוכח מלשון רבא דאמר אלו אסורות וכו' יש מהן נבילות ויש מהן טריפות מדאמר יש מהן נבילות לשון רבים ואי נקובת

הוושט טריפה לא נשאר במתני' רק חדא דנבילה והוא פה"ג, וכולן אינך טריפה, מאי יש מהן נבילות לשון רבים דנקט, וע"כ שניהם נקובת הוושט ופה"ג נבילה וכל אלו ראיות מוצקות לפשיטות של ראשונים דנקובת הוושט נבילה:

ועוד נ"ל להביא ראיה לשיטתם דהנה הפלתי סימן ל"ג נתקשה בקושי' ש"ס ממתני' דא"ט י"ל פסוקת הגרגרת היינו למעלה ממקום שחיטה ובמקום שחיטה כבר אמור דינו במתני' דהשוחט דהודה ר"ע דנבילה היא ונקוב' הוושט קאי אלמעלה ממקום שחיטה שהוא התורבץ, והרגיש בעצמו דקשה להעמיד סתם וושט היינו תורבץ, דלא נקרא סתם וושט אלא תורבץ הוושט כסתמ' דש"ס לקמן תורבץ הוושט רב אמר במשהו וכו' כ' דבלשון מתני' משמ' דתורבץ סתם וושט איקרי מדקתני וושט נתנו בו חכמים שיעור, וראיה זו איני מכיר דהכי אמרו וושט שהוא מקום שחיטה ונקרא וושט נתנו בו שיעור עד כמה נקרא וושט למטה ולמעלה מהיכן פוסק הוושט וכן מ"ש מרשב"א, למעיין ברשב"א יראה שאין שום משמעות ברשב"א, ולק"מ די"ל דקושית ש"ס מנקוב' הוושט, ומזה עצמו הוכיחו הפוסקים דפשיטא דש"ס ס"ל דנקוב' הוושט במקום שחיטה נבילה והוא כמו גרגרת במקום שחיטה כנ"ל:

והנה מתחילה היה נ"ל ראיה ברורה דתוס' ס"ל דנקוה"וו ו לאו נבילה מן מה דציין תוס' ל"ב קושי' ש"ס מא"ט על פסה"ג ולא על נקובת הוושט דמוקדם במתני' נראה בעין דס"ל לתוס' דמנקוב' הוושט ל"ק דטריפה הוא באמת ול"ד לפה"ג ולכן ציין קושי' ש"ס על פה"ג וזו ראיה מוכרחת לכאורה:

ושלא להשוות תוספות יחידא' בדבר זה נגד שיטת כל ראשוני' וגם דלא תקשה על תוס' מכח ראיות שכתבנו דמוכח דנקוב' הוושט ג"כ נבילה י"ל דגם תוס' הכי ס"ל והא דציין קושי' ש"ס על פה"ג הוא דקשי' לי' לתוס' קושי' פלתי דלמא נקה"וו היינו תורבץ הוושט הגם שכתבנו דרחוק להעמיד במתני' סתם וושט דקתני היינו תורבץ, מ"מ קושי' חזקה ליכא ממתני' דאפשר לומר כן, ולכן ציין תוס' הקושי' מפה"ג דס"ל פה"ג שלא במקום שחיטה ג"כ נבילה כיון דנפסק רובו דלא כתב"ש ופר"ח אלא כפלתי שדעתו בסימן ל"ג ובסימן כ"ו דנבילה הוא ומקשה ש"ס בחווזק מפה"ג עד דהוצרכו לדחוק בתירוצים אלו אסורו' או משנה קודם חזרה, אבל נקה"וו במקום שחיטה מודה תוס' דנבילה הוא, הגם דראי' אחרונה שכתבנו לית' לתוספות דהא ס"ל דעיקר קושי' ש"ס מפה"ג מ"מ אלו הראיות מסידור מתני' ומלשון רבא דאמר יש מהן נבילות לשון רבים יתנו עידיה' דנקה"וו במקום שחיטה נבילה כנ"ל ועיי':

אלא נהי דסלקנו ראיתינו מן תוספות חולין ל"ב אבל יש ראי' מוכרח' דתוס' ס"ל דנקוב' הוושט טריפ' מתוס' בכורות כ' ע"ב מכח קושי' מהרש"א שם מדלא קשי' לתוס' מדלא מקשה בחולין היכי אכלינן בשרא נימא סמוך מיעוט, ע"ז כתב המהרש"א דל"ש בזה אוקמי' בחזקת שא"ז, דלאח"ש אינו נבילה רק טריפה, ובאמת דברי מהרש"א תמוהים דנראה דפשי' ליה למהרש"א דנקוב' הוושט רק טריפה ואין כן דעת הפוסקים, וכבר תמה עלי' בפמ"ג סימן ל"ג ומ"מ מכח קושיתו מוכח דתוס' חולק בזה על הפוסקים וס"ל דלאו נבילה הוא:

והנה הפרמ"ג תמה עוד על המהרש"א דלא מצא תי' אחר על קושיתו על תוספות מה יענה לשיט' הרמב"ם דמבואר מפ"ב דיבום דס"ל סמוך מיעוט' לחזקה הלכה היא, גם לפי דקיי"ל כרבנן וקשה עליו מדמקשה ש"ס ר"מ היכי אכיל בשרא, ולא היכי אכלינן בשרא, וגם להלכתא למה לא ניחוש לנקה"ו במקום שחיטה, ועכ"פ מצריך בדיקה לאח"ש כל דאפשר, והרי הרמב"ם ס"ל נקה"וו נבילה אלו דברי פרמ"ג במח"כ היה נעלם ממנו לפי שעה מ"ש הרשב"א במשה"ב ריש ספרו ז' ע"א דפוס וויען, דהוקשה לו לדסוברים דסמ"ל הלכת' היא מדלא מקשה ש"ס היכי אכלינן בשרא, ומכח קושיא זו ועוד קושי' אחרות כ' דווקא בהאי דיבמות דמיעוט יוצא מן הרוב עצמו מגרע הרוב ומצטרף לחזקה אבל ברוב מצויין אצל שחיטה וברוב בהמות כשרות ל"א סמוך מיעוט עיין בו בפנים מלתא בטעמ', וכי כן לרמב"ם לק"מ נהי דפוסק בהלכות יבום דסמ"ל דווקא התם אבל בספק דנקה"וו ור"מ אצל שחיטה לא אמר סמ"ל כסברת הרשב"א, אבל לתוספות דהקשה מרוב מצויין אצל שחיטה ונדחק דכל מצויין, הקשה מהרש"א שפיר דתקשי מדלא מקשה היכי אכלינן בשרא כנ"ל פשוט וברור:

היוצא לנו דעכ"פ מוכרח מתוס' בכורות דס"ל נקה"וו רק טריפה, ולשיטתו דל"ל סבר' רשב"א דמשמר' מוכח כן ורמב"ן ורשב"א ודכוותי' דס"ל דנבילה הוא ס"ל כשיט' רשב"א במשמר' או דס"ל דל"א לדידן ס"מ לחזקה:

ב) שבתי וראיתי דגם מתוס' בכורות אין ראי' לשווי' יחידא' בדבר זה נגד פשיטותן של ראשונים ופוסקים דנקה"וו נבילה, וגם דלא תקשה על תוס' הראיות שהבאנו דנבילה הוא, די"ל דתוס' ס"ל דכל ספק נקובה בוושט או ספק פסה"ג לא דמי' לספק בשחיטה היינו במעשה השחיטה, דנהי דאתחזק בחזקה שא"ז שלא נעשה בה מעשה זביחה המכשרת, אבל לא נתחזק שלא תהא ראוי' לזבוח כשיעשה בה מעשה המכשיר, אדרבה הרי עומדת בחזק' ראוי לזבוח משום רוב בהמות כשירות ועיין בשב שמעתת' שמעת' ה' פ"ו שהעלה כן, והאריך בהמתקת הדבר דלא כפלתי סי' ל"ג, ועיין נב"י קמא חי"ד סימן

ח' ועיין ח"ס חי"ד סימן כ"ד וכ"ה, שכוונו ג"כ למ"ש הש"ש, אלא שקצרו, ולפ"ז א"ש תוספות בכורות דלק"מ קושי' מהרש"א דס"ל לתוס' דספק ניקב הוושט ופה"ג לא דמי' לספק במעשה השחיטה, והדרינן דשיטת תוס' דנקה"וו נבילה כשיטת כל הפוסקים ועיין בכ"ז:

ועלה בדעתי להביא ראי' דתוס' הכי ס"ל דנקה"וו נבילה עפמ"ש פלתי סימן ל"ג הא דהקשה תוס' בחולין פא"ט וביבמו' ל' ע"ב מס"ד דחיישינן, מ"ש מבא זאב דאמרינן נשחטה בחזקת היתר עומדת ולא הקשה מקוץ דחיישינן, משום דבספק ניקב נבילה והוה ספק בשחיטה משא"כ בספק דרוסה מקשה שפיר דדמי' לבא זאב וכו' עיין בו, וכ"ז אי נקובת הוושט נבילה ומוכח דס"ל לתוס' דנבילה הוא:

אלא לפי דברת הפלתי מוכח דס"ל לתוס' דספק נקובה בוושט הוא כמו ספק במעשה השחיטה דאיכא חזקת א"ז הדר' קושי' מהרש"א בבכורות, וצריך לתי' מהרש"א דנקה"וו לאו נבילה וקשו ממ"נ דברי תוס' אהדדי וצ"ע:

אלא דבאמת דברי פלתי תמוהי' דהיה בהעלמת עין ממנו במחכ"ת מ"ש תוס' ביבמות, בתר דתירצו דדרוסה שכיח כ' דקוץ ג"כ שכיח עיי"ש

, הרי דקשי' לתוס' ג"כ מקוץ עד דהוצרך לחדש דקוץ ג"כ שכיח, אלא דבאמת קשה למה לא הקשו תוס' בחולין וביבמות רק מס"ד וביבמות בתר דתי' מס"ד כתבו דכן צ"ל בקוץ דשכיח כמו ס"ד ובמהרמ"ל חולין נדחק:

ולייישב נ"ל דלכאורא צ"ע מה דמדמה תוס' ס"ד להא דבא זאב דמוקמי', י"ל דבא זאב דא"א לברר סמכי' אחזקה משא"כ בדרוסה דאפשר לבדוק, כל מה דאיכ' לברורי מבררינן, וכן לק"מ מיבמות דמוקמי בחזקת היתר לשוק דא"א לברר וצ"ע:

ועיין בפר"ח סימן כ"ט שהרגיש בקושי' זו, וכ' דמוכח דס"ל דבלא שכיח א"צ לברר, ולא פעל כלום עדיין מנ"ל לתוס' להקשות מהא דבא זאב דשאני ושאני בס"ד כיון דאפשר לברורי מבררינן ול"ד כלל לבא זאב ולחזקת היתר לשוק וצ"ע:

ולכן צ"ל דתוס' אזיל לשיטתי' דדרוסה ל"ל בדיקה אח"ש, ובהמה ס"ד ל"ל תקנת' דא"א לבדוק ולברר והוקש' לתוס' שפיר דשמאל דחיש לס"ד ואפי' בבהמה דא"א לבדוק בסימני' ולברר, מ"מ חיש ומ"ש מבא זאב ודיבמות דמוקמינן אחזקה כל דליכ' תקנת' לברר כנ"ל. והא"ש דלא מקשה מקוץ, דתוס' לשיטתו דס"ל דנקב יש לו בדיקה מבחוץ, וי"ל דס"ל ג"כ לנתרפא ל"ח כשיטת הרא"ש, והא דעולא דל"ח שמא הברי' היינו דא"צ בדיקה, ואנן דחיישינן לס"ד וחוששין שמא הבריא דצריך בדיקה וכ"כ הרא"ש שם ולק"מ מ"ש מבא זאב כיון שאפשר לבדוק ולברר, ולכן הקשה רק מס"ד וא"ש עיין בו:

והא דכתבו תוס' ביבמות כשחידש דדרוסה שכיח דה"ה קוץ שכיח כמו ס"ד, י"ל דתוס' אחר שחידש דדרוס' שכיח מוכרח לחדש דקוץ שכיח, דהיה רחוק לתוס' לעשות פלוגת' רחוקה כ"כ, דרב ס"ל ל"ח לס"ד הגם דשכיח ואפי' נגד החלל דאפשר למבדק ל"ח, ושמואל ס"ל דחיישינן בס"ד דשכיח, ואפי' בסימני' דליכ' תקנת' בבהמה ואנן נימא ואפי' בקוץ דל"ש דצריך בדיקה, ורב ס"ל אפי' ס"ד בשכיח א"צ בדיקה, לכן הוצרך לחדש דקוץ ג"כ שכיח דניקב לחוץ, ולפ"ז מוכח דס"ל לתוס' דכל דל"ש אפי' בדיקה ל"צ ודלא כמהר"י אלפנדרי שבפ"ח סימן כ"ט ועיין:

ויש לדחות דתוס' ס"ל דבדיקה עכ"פ בעי כל דאפשר לברר אפי' ל"ש, והא דהוצרך תוס' לחדש דקוץ שכיח, הגם דקושי' תוס' מעיקר' לא הוי מקוץ, משום דקשי לתוס' איך מקשה ש"ס חולין על עולא מ"ש מס"ד שני ושני דרוסה שכיח וקוץ ל"ש שינקוב לחוץ, ולכן אחר שהוצרכו תוס' לחדש מכח קושי' דדרוסה שכיח הוצרכו להוכיח דקוץ ג"כ שכיח, מדמדמה ש"ס שמא הבריא לס"ד, וי"ל דבלא שכיח ג"כ בעי בדיקה לכתחילה אם כי ראיה ליכא מ"מ מסברא י"ל כל דאיכ' לברורי מברירנן ועי':

ובמאי דכתיבנא נתיישב לנו מה דקשי' לנו לפי דלא הקשו תוס' חולין רק מס"ד יהי' מאיזה טעם שיהי' למה העמידו תוס' קושי' זו בחולין בסוגי' זו דישב לו קוץ בוושט, היה להו להקשו' לתוס' קושי' זו לעיל ט' גבי בא זאב או בסוגי' דדרוסה, ואין כאן מקומה הראויה, וזהו דקדוק עצום, ולדברינו א"ש, דכל עיקר קושי' מס"ד משום דס"ל דבבהמה ליכא תקנת' בבדיקת סימני', ודמי' לבא זאב, אלא הא גופא דליכ' בדיקה בבהמה אח"ש בדרוסה, רש"י חולק, ותוס' הוכיחו נגדו מהא דלעיל כ"ח, ורש"י ס"ל שם דקאי בס' נקוב, ותוס' שם הוכיח דניקב יש לו בדיקה מבחוץ, דאל"כ איך אמר רבא ניקב זה בל"ז כשר והיינו הא דחיישינן להבריא כמו דחיישינן להלכת' לס"ד, וכן ביאר הרשב"א הקושי' בפרק א"ט דמסתמא רבא כהלכת' ס"ל, ומן כ"ז מוכח דלעיל כ"ח דספק דרוסה קאי ודרוסה ל"ל בדיקה לאח"ש, והא"ש דהקשה תוס' קושי' זו מס"ד בתר דהקדים לפי דחיישינן לס"ד חיישינן ג"כ לשמא הבריא, כי כן מוכח ממילא דנקב יש לו בדיקה מבחוץ, וע"כ הא דלעיל כ"ח בספק דרוסה ואין לו בדיקה דלא כרש"י וכמ"ש תוס' בדיבו' שקוד' לזה דלפמ"ש לעיל כ"ח מוכח דלא כרש"י, והקשה א"כ בספק דרוסה אין לו בדיקה בבהמה בוושט מ"ש ס"ד מבא זאב, ולכן לא הקשו תוס' לעיל ט' ולא לקמן בסוגי' דדרוסה רק בסוגי' דישב לו קוץ כנלע"ד פלפלא טבא:

המורם מכל הנהו מילי דכתבנו לפי ביאורנו בתוס' דאין ראיה דס"ל לתוס' דספק בנקובת הסימני' הוה כמו ספק במעשה השחיטה והדרן למ"ש ביישוב קושי' מהרש"א בכורו', דלק"מ דס"ל לתו' דל"ש בזה בחזקת א"ז עומדת ולעולם ס"ל נקובת הוושט נבילה:

ולא די שאין ראיה מתוס' חולין נגד זה אחר שסלקנו קושי' הפלתי אלא דאיכא ראי' איפכ' דתוס' ס"ל דאין ספק נקובה ודרוסה נכנס בסוג ספק במעשה השחיטה ולא נדון בחזקת שא"ז, דלפמ"ש דקוש' תוס' מס"ד בבהמה דליכ' תקנת' בבדיק' הוושט ומ"מ חיישינן ומ"ש מבא זאב ואי ס"ל דספק דרוסה ונקובה איכא חזקת שא"ז לא הקשה מידי דשני ושני בס"ד דאיכ' חזקת שא"ז, וע"כ דאין בזה חזקת אינו זבוח ועיי':

ואין לדחות מנ"ל לומר כן, דלמא לעולם ס"ל דכל ספק בסימני' דלא מועיל שחיטה, הוא כמו ספק במעשה שחיטה, אלא דס"ל לתוס' דנקובת וושט טריפה, ולכן הקשה מס"ד, אבל בנפסק רוב הוושט, וכן בפה"ג דברובא ס"ל לתוס' דהוי כספק בשחיטה כיון דנבילה הוא, הא ליתא, דהא בדרוסה יש לחוש דשלטה הדרוסה בכל או ברוב הוושט לרחבו והוי כנפסק רובו והוא נבילה, ולכן חיישינן לס"ד דא"א למבדק דלמא במקום נקב קשחיט, ושולטת הדרוסה ברוב רחבו, ועוד לפי דס"ל לרא"ש דדרוסה סופו להתפשט בכולו, כמו האדים הבשר נגד החלל ליכא חילוק בדרוסה בין מקצת לרובו, ולא הקשו תוס' מידי דהוה ספק בשחיטה וע"כ דס"ל דגם בנפסק רוב הוושט או הקנה ל"ש בחזקת שא"ז עומדת כנ"ל ועיין:

שבתי וראיתי דיש לדחות ראיה דידי די"ל דווקא בס"ד ס"ל לתוס' דליכ' חזק' שא"ז משום דאיכ' נגד זה חזקה שלא נדרסה, והיא חזקה מבוררת דנולדה אינה דרוסה ועיין בתב"ש סימן כ"ט שכ"כ דבספק דרוסה איכא חזקת הגוף מבורר מה"ט ואיכא נמי רוב, לכן ס"ל לתוס' דליכ' חזקת שא"ז משום דרוסה אבל בספק ניקב ע"י דליכא חזקת הגוף דלמא נולדה ספק נקובת הוושט וליכא רק רוב אפשר דס"ל לתוס' דאיכא חזקת שא"ז כדעת הפלתי ומהרש"א בכורו', וכן בישב לו קוץ י"ל ליכא חזקת הגוף הגם דוודאי נולדה בלא קוץ, מ"מ הרי אנו אין דנין על הקוץ, דהרי הקוץ לפנינו אלא אנו דנין אם ניקב לחוץ, ולזה ליכא חזקת הגוף, האמת שבתב"ש סימן כ"ט כ' גם לגבי קוץ איכא חזקת הגוף דנולד' בלא קוץ, אבל כבר השיגו החו"ד בליקוטי' שבסוף ספרו על הלכו' טריפות סימן נ' והנכון אתו. ולזה א"ש ג"כ הא דלא הוקשה לתוס' מקוץ, גם אי נימ' דס"ל לתוס' דחיישינן שמא הבריא ונתרפא, וכן משמ' לתב"ש סימן ל"ג ופלתי דתוס' הכי ס"ל וכן נראה מתוס' שבת פ' במה מדליקין, מ"מ א"ש דלא הקשה מקוץ, דבקוץ דליכ' חזקת הגוף רק רוב לא קשי' לתוס' די"ל משום דאיכ' חזקת שא"ז, משא"כ בס"ד דאיכא חזקת

הגוף, ובאמת דגם בפלתי סימן נZ' ס"ל דגם בדרוסה ליכא חזקת הגוף, דא"א דנים אלא על הנקובה, לדידי' איכא ראיה דס"ל לתוספות דאפילו ברוב לחוד ליכא חזקת שא"ז, ופלתי מדוויל ידי' משתלם לי' דאיכא ראיה מתוס' דמביא הוא ראיה דס"ל דבספק ניקב איכא משום חזקת שא"ז משם איכא ראיה איפכ' ועיין, אלא דהאמת הוא ומסתבר כמ"ש בתב"ש והסכים עמו בחו"ד דבס"ד איכא חזקת הגוף, וא"כ אין ראיה דס"ל לתוס' כל היכא דאיכא רוב לחוד, דליכא משום בחזקת שא"ז עומדת ועיין והבן בכ"ז:

אלא דמן תוספות בכורות מכח קושי' מהרש"א איכא ראיה דס"ל אפילו בספק נקובת הוושט ליכא משום חזקת שא"ז, דלא נצטרך למימר דתוס' חולקי' על כל ראשונים ופוסקים דנקובת הוושט נבילה, וגם דלא תקשי על תוס' ראיות מוצקות שהוכחנו דנקובת הוושט נבילה כנלפע"ד:

אמנם מרשב"א במשמרת הבית שהבאנו לעיל מוכח דס"ל כמהרש"א בכורות, וכפלתי סימן ל"ג, וכן נראה דעת הפמ"ג סי' א' דכל ספק נקובת הוושט איכא משום חזקת שא"ז עומדת, דהרי הרשב"א הקשה מדלא מקשה ש"ס היכי אכלינן בשרא דסמוך מיעוטא לחזקה, הרי ס"ל דבספק ניקב הוושט בחזקת שאינו זבוח עומדת כדפשיט למהרש"א בבכורות:

אלא באמת טעמא בעי, הא איכא רוב כשרות, ובחזקת שתהיה ראויה לזבוח עומדת, נ"ל דרשב"א לטעמי' אזיל במ"ש בחידושיו ליבמות ל' ע"ב, הא דמחזיקין מאיסור לאיסור בספק בשחיטה ול"א מאיסור ביבמה בספק גירושין דצרה משום דבבהמה כמו שהיא אסורה עכשיו סופה שתהי' אסורה מחמת נבילה, ובחזקה זו באיסו' שתהי' נבילה עומדת, לולי שיחודש בה מעשה זביחה המכשרת, וכל שנולד ספק בחזקת איסור עומדת שתהי' אסור' משום נבילה, משא"כ ביבמה הרי היא מחוקת בחיי בעלה כשימות תהי' מותרת לשוק אם לא שיחודש בה מעשה גירושין דצרה עיי"ש, וצ"ל הא דאמרינן נשחטה בחזקת היתר עומדת ואפילו נולד הספק מחיים משום דלא היתה מוחזקת שתהי' אסור' כשתמות משום טריפה, רק משום שם איסור נבילה משא"כ בספק שחיטה שהיא משום נבילה ועומדת לאיסור זה כשתמות מאליה, וי"ל דסבירא לי' לרשב"א, כל ספק ניקב גם כשידענו שעשה בה מעשה הכשר זביחה כדינא, מ"מ כל שיש ספק ניקב שיש בו משום נבילה אח"ש באיסור זה דנבילה מוחזקת כשתמות, הגם שיש רוב כשירות מ"מ מוחזקת מחיי' באיסור זה דנבילה אח"מ לא דמי' לרוב בהמות כשרות ולאו טריפה דאמרינן נשחטה בחזקת היתר עומדת כנלפע"ד להטעים טעם דרשב"א:

אכן תוס' בכורות לפמ"ש והוכחנו דס"ל דבספק נקובת הוושט ליכא משום חזקת שא"ז, ס"ל כל דאיכא רוב כשירות לא דמי' לספק במעשה השחיטה, דבספק שחיטה לא משום שעומדת שתהיה נבילה לכשתמות בעצמותה כמ"ש הרש"בא אלא משום דמוחזקת שלא נעשה בה מעשה זביחה, אבל כל שידענו שנעשה בה מעשה זביחה מוקמינן בחזקת כשרות דרוב כשירות, ולא מיטרפא, ולא נתנבלה ע"י נקובת הוושט או פה"ג כנ"ל ועיין: המורם מכל הני מילי מעליותא דכתבנו עד כה:

א) דליכא מאן דס"ל נקובת הוושט טריפה ולא נבילה והכל מודים בזה דלא כמהר"שא בבכורות:

ב) בספק ניקב הוושט או פה"ג אי נדון בו משום בחזקת שא"ז עומדת תלי' בפלוגת' דתוס' בכורות ורש"בא במשמרת הבית, דלתוס' לית בי' משום חזקת שא"ז, ולרש"בא איכא משום חזקת שא"ז, ודעת המהר"שא ופלתי סי' ל"ג ופ"מ ח"א סי' א' כדעת הרש"בא הנ"ל, ושב שמעתתא ונב"י וח"ס נוטים לשיטת תוס' בכורות:

ג) העליתי דבספק דרוסה בסימנים י"ל גם לדס"ל דבספק ניקב הוושט ופסוקת הגרגרת איכא חזקת שא"ז, ואפי' בספק ע"י קוץ, מ"מ בס"ד דאיכא נמי חזקת הגוף י"ל כ"ע מודים אפי' הרש"בא דליכא חזקת שא"ז דע"כ לא מוכח רק בספק ניקב דס"ל דאיכא חזקת שא"ז וכן מן מהרש"א בכורות ליכא הוכחה דס"ל בדרוסה כן, זהו מה שרצוננו לבאר בכלל זה, ובארנו יפה בעזרת החו"ד:

ג) שיטת תוספ' חולין ל"ב וכן שיטת הרש"בא במתני' דא"ט דנקובת הוושט ופסה"ג מחיים טריפה, ולא"חמ יש בו משום טריפה ונבילה, אלא דמרשב"א נראה דמיד אח"ש ב' סימני' הוה כמתה ומטמאה, ומתוס' נראה דוקא אח"מ ממש:

ולשיטה זו מוסבר היטב תירוצא דר"י מתני' קודם חזרה נשני' ולא זזה ממקומה, ונדחק רש"י למה לא זזה, ולשיטה זו י"ל כיון שבאמת הוא טריפה לאח"מ ג"כ, וקושי' ש"ס דהול"ל עיקר איסורי נבילה כמ"ש תוס' וא"ש תי' ר"י דקודם חזרה נשני', ולא זזה אח"כ ממקומה כיון דהדין אמת שהוא טריפה בין מחיים בין לאח"מ וא"ש:

ויש להסביר הא דמתרץ לרבא נבילה דמטמאה מחיים לא קתני, וצריך הסבר מ"ש נבילה מחיים מ"ש נבילה לאח"מ, ולשיטה זו י"ל, דרבא מתרץ אלו אסורות יש מהן נבילות ויש מהן טריפות, ומ"מ לא קחשיב רק אלו נבילות שיש בהן טריפות ג"כ, דמישך שייכי ג"כ לעניני טריפה אותם שאינם רק טריפה, אבל אלו דנבילה הם מחיים דלית בהו איסור טריפה כלל לא חשיב בהדי טריפות כנ"ל נכון:

ויש לומר עוד לפ"ז הא דאמר רבא אלו אסורות קתני, וזה דוחק גדול דמשבש המתני' וגורס אלו אסורות, וי"ל כוונתו עפמ"ש שהקשה תוס' הא באמת טריפה הוא מחיים ולאח"מ, ותי' הו"ל לומר עיקר האיסו', והיינו דאיסו' נבילה מוסיף הוא לחומר' דמטמ' ג"כ כן קושי' ש"ס, ומתרץ רבא אלו אסורות קתני, לא דגרס כן במתני' אלא כוונתו דמתני' דא"ט עסיק ובא באיסור אכילה ולא עסיק בטומאה, וכיון דמחיים ולאח"מ טריפה הוא חשבינן בא"ט, הגם שיש בו נמי משום נבילה, והיינו אלו אסורות קתני ולא איירי מטומאה, ויש מהן משום נבילות ג"כ, ויש מהן רק טריפות, ותנא לא עסיק ובא רק באיסור אכילה ולכן חשבינהו בטריפות דמטומאה לא קא מיירי, הגם שיש ג"כ נפקות' לענין איסור, דאי נבלה פטור מלכסות וליכא משום או"ב, אלו קולות ותנא מחומרא ואיסורא איירי, ואלו קולות המה, ולא קמיירי מטומאה חומרא דנבילה הוא ולא קעסיק ובא מטומאה רק מאיסור כנ"ל ועיין:

והא דהקשה לרבא לחשיב נמי דחזקי' וכו' לפמ"ש דלא גרס אלו אסורות לק"מ כמובן, ונ"ל דהמקשן לא הבין כוונת רבא כך, דס"ד דנקובת הוושט ופה"ג נבילה מחיים כשיטת הרמב"ם, ורבא מתרץ אלו אסורות דמשבש מתני' דאלו אסורות ממש קתני, והקשו לו לחשיב נמי דחזקי' וכדמתרץ דמטמאה מחיים לא קתני, ופשיטות הכוונה דנקובת סימני' אינ' נבילה מחיים כשיטתם של תוס', וזה חידש התרצן מה דלא ידע המקשן, לזה מתפרש כוונת רבא דלא משבש מתני' כלל, וכוונתו כמ"ש דמתני' רק מאיסור איירי ולא מטומאה וא"ש ועיי':

ועד"פ יש להוסיף עוד דברים, דלכאורה קשי' למה נאיד ר"י מתי' רבא, דלפי הפשוט דחיק לי' לר"י לשבש מתני' אבל לפי פירושנו תירוץ רבא מרווח ותי' ר"י דחוק דמשנה קודם חזרה, ועל ר"ל ל"ק דהוא מתרץ האמת לדעתו, ולא צריך לשום תי' דרווחא טפי תירוצו, אבל לר"י קשי' ונ"ל דלפמ"ש הת"ח דנתנבלה בשחיטה אסור מפרכסת לב"נ, דל"ש מי איכא מידי כיון דלישראל לא מתיר מידי ולא פעלה כלום, א"כ איכא חומרא באכילה דנבילה יותר מטריפה דאסור לישראל להושיט לב"נ משא"כ בטריפה, ולא היה למתני' לומר א"ט הגם דרק מאיסור אכילה איירי ולא מטומאה הלא באיסור נבילה כלול יותר שלא להאכיל לב"נ וקשי' לרבא, וי"ל דרבא ס"ל כראב"י ל"ג דל"ל מי איכא מידי א"כ גם בטריפה אסור מפרכסת, אבל לפ' דקיי"ל מי איכא מידי איכא בנבילה חומרא יותר

כנ"ל, וי"ל ר"י ס"ל מי איכא מידי ולכן נאדי מתירוצא דרבא, ועי' תו ל"ג שכ' דר"ל ל"ל מי איכא מידי ואינו מוכרח, עיי' ראש יוסף, ואפי לתוס' מ"מ לר"ל בלא"ה ל"ק דתי' מרווח יותר מרבא כמ"ש כנ"ל עד"פ ועיי':

ד) ויש לי מקום עיון לשיטה זו דמחיים ואח"מ איכא איסור טריפה איך יחול אח"מ איסור נבילה על איסור טריפה ועיין לקמן פגה"נ ק"ג ע"א, אי אתי איסור טריפה וחייל על אמ"ה כמו דחל על חלב, או דוקא איסור חלב כיון דהותר מכללו, ול"מ למאן דס"ל דלא חל על אמ"ה, ה"ה נבילה דלא חל על טריפה, אפילו למ"ד דטריפה חל על אמ"ה וה"ה על כל איסורים, והיינו כיון דגלתה התורה חומרא דטריפה דחל על חלב, ה"ה על כל איסורים, אבל נבילה דג"כ חל על חלב ושקול כמו טריפה, ועיין זבחים דעשה צריכותא דבעי תרתי חלב נבילה וחלב טריפה, וסוף כ"ס שקולים הם, בוודאי אין ראיה שיחול נבילה על טריפה, ועיין נב"י קמא חאו"ח סימן ל"ו, ובתנינא ח' או"ח סימן קכ"א דדעתו מאן דס"ל דחל איסור טריפה על אמ"ה דווקא במקום דחל ג"כ על איסור חלב, ומגו דחל על חלב חל ג"כ על אמ"ה, ולא זולת זה עיי"ש. וא"כ כאן דכבר חל איסור טריפה מחיים, ולאח"מ איסור טריפה על חלב שבו, שוב גם אם נאמר דכמו דחל טריפה על אמ"ה, כן חל איסור נבילה על טריפה, אם לא היה בחלב איסור טריפה, י"ל מכיון שחל על חלב שבו ה"ה דחל על טריפה, אבל כיון דיש בחלב איסור טריפה אין לומר עוד מגו דחל על חלב שבבהמה חל נמי על טריפה, הא על טריפה עצמו אין מקום לחול דאיסור טריפה שיש על חלב מעכבו, ומלבד זה נ"ל פשוט דנבילה על טריפה לא יכול לחול דשניהם שקולים.

ועל מתני' דפלוגתא דר"ע ור"י ל"ק, די"ל באמת לא חל איסור נבילה רק פליגי, אי יש איסור נבילה בפה"ג או לא ונ"מ טובא, שיהיה מטמא כנבילה וגם לענין דליכא או"ב דשחיטה שאינה ראויה ולענין כיסוי אבל איסור מלקות לית ביה דאינו חל על טריפה, אבל הא קשיא מדמקשה ממתני' דא"ט, וכ' תוס' הגם דהוא טריפה ג"כ, מ"מ הו"ל למתני נבילה דכולל יותר, ואי ליכא מלקות משום נבילה רק משום טריפה בוודאי כדין נקט' מתני' אלו טריפות דאיכא איסורא משום טריפות, דמשום נבילה ליכא מלקות, גם אם נימא דאיסור יש בו לקוברו בין רשעים, אבל חומר איסורא למלקות רק משום טריפה, ודוחק דקושי' ש"ס למ"ד בהמה בחייה לאברים עומדת, ולמ"ד דטריפה אינ' חל על אמ"ה, וכי כן אח"מ בא איסור טריפה ונבילה בב"א, זה דוחק דכל שקלא וטריא שלא כהלכתה דלאו לאברים עומדת, וגם הא ר"י מתרץ מתני' קודם חזרה, ולדידי' איכא לשנא אי ס"ל לאברים עומדת או לא, וגם אי ס"ל דטריפה חל על אמ"ה עיין בפגה"נ שם,

ולקושיתנו היה מוכרח דס"ל לר"י לאברים עומדת ואיסור טריפה אינו חל על אמה"ח וצ"ע:

ותלמיד א' השיב די"ל דנבילה חל על טריפה דנאסר מפרכסת לנכרי כמ"ש לעיל משם ת"ח דבנתנבל' בשחיטה ליכא משום מי איכא מידי, והטיבו הדברים בעיני תחילה, שוב נחמתי דאטו לנכרי נאסר משום נבילה, אלא דעומד כ"ז שמפרכסת באיסו' אמ"ה כיון דאין השחיטה מטהר מיד נבילה, ול"ש לומר מגו דחייל איסור נבילה כדי לאסור לנכרי חל נמי על טריפה דהא איסור נבילה לא חל כלל לשום דבר ולא לשום אדם וקושיתי צלע"ג:

ולא מצאתי לה פתר, אלא לומר מגו דחל לענין טומאה חל נמי לענין איסור אכילה ועיין נב"י קמא חלק או"ח סימן ל"ג שכתב דלא נראה לו דזהו כולל, ועיין נב"י תנינא בהגה' בן המחבר סימן ק"כ ובחי"ד סימן י"ג, ומהתימה על אותו ואת בנו הגאונים זצ"ל בנב"י שלא זכרו מתני' זה חולין ל"ב ולא התעוררו בכל מ"ש וצריכ' עיונ' רבא:

ולחומר הקושי' צריכי' אנו לדחוקי נפשי' דקושי' ש"ס כיון דמ"מ איסור נבילה כולל יותר גם לענין טומאה ויש בו גם איסור מפרכסת לב"נ לא הו"ל למתני' למתני' אלו טריפות לחוד הגם דאיסור חמור שבו שמלקין הוא משום טריפות מ"מ הו"ל למתני' להשמיענו שיש בו משום טריפות ומשום נבילה ג"כ ורבא מתרץ באמת אלו אסורו' וכולל הכל טריפות ואיסור נבילה שבו, או דלא מיירי מתני' רק מאיסו' אכילה ולא מטומאה כאשר בארנו באות ג' כן צ"ל ועדיין צ"ע:

והרווחנו בזה ליישב מ"ש הטור סימן ל"ג, דנקובת הוושט טריפה וכ' ב"י דלענין טומאה אין נפקותה בזה"ז, וכבר הקשו הא יש נפקות' לענין כיסוי הדם ואו"ב, ומשום מפרכסת, ולכאורה היה מקום לומר דס"ל נקובת הוושט טריפה כשיטת מהרש"א בכורו' כ' שהבאנו אות א' אלא דגם בסימן ל"ד גבי פסה"ג כ' ג"כ שהוא טריפה וזה וודאי נבילה וצ"ע, ולדברינו י"ל דהטור ס"ל נהי דנבילה הוא מ"מ לא חל על טריפ' דמחיים וס"ל כשיטת תוס' דמחיים טריפה דלא כרמב"ם ועיקר חומר איסו' אכילה משום טריפה לכן כ' שהוא טריפה בסימן ל"ג ובסימן ל"ד כנלפע"ד נכון ועיין היטיב בכל מ"ש בזה:

ה) שיטת הרמב"ם דנקובת הוושט ופסה"ג נבילה מחיים, והש"ך הקשה עליו מתי' רבא אלו אסורו', ומטמא מחי' לא קתני

, אלמא דאינו נבילה מחיים, ושני נביאי' מתנבאים בסגנון א', הפלתי ותב"ש דנהי דס"ל לרמב"ם דהוא נבילה מחיים אבל מטמא אינו אלא לאח"מ דטומאה במיתה תלי' דכתיב וכי ימות מן הבהמה, ופלתי המתיק יותר בדברים והיינו דמתרץ ש"ס דמטמא מחיים

לא קתני אבל נקובת הוושט לא מטמא מחיים אלו דבריו זצ"ל, וכבר נתקבל תי' זה כי אמת ונכון הוא:

אלא דיש כאן מן הקושי' למה לא קחשיב מתני' דמטמא מחיים וקחשיב דלא מטמא מחיים, מה לי הפרש בין מטמא מחיים או לא למחשבינהו עם טריפו', ולשיטת תוס' ורשב"א א"ש כמ"ש אות ג' אבל לרמב"ם אין לו מובן והסבר כלל, ומצאתי מקום יישוב ע"ז עד"פ ע"פ קושי' פלתי דלמא מתני' נקובת הוושט היינו תורבץ הוושט ופה"ג למעלה ממקום שחיטה, ולפמ"ש הפר"ח די"ל דתורבץ וגרגרת למעלה ממקום שחיטה לאח"מ נבילה ואין חילוק בין מקום שחיטה למעלה רק לענין נבילה מחיים א"ש קושי' ש"ס, דגם אם נפרש וושט תורבץ ופה"ג למעלה ממק"ש מ"מ קשה ע"ד שמפרש תוס' הקושי' לפי שיטתו דמחיים טריפה ולאח"מ נבילה, והא"ש דמתרץ רבא אלו אסורות קתני ולא קחשיב דמטמא מחיים היינו דנתנבלה מחיים כמו לשיטת תוס' במק"ש כן יתפרש תי' רבא שלא במק"ש, אבל דמטמא מחיים היינו נבילה מחיים לא קתני וכן נקובת הוושט ופה"ג במקום שחיטה ל"ק דכבר נאמרה בפלוגת' דר"ע ור"י והדר בי' ר"ע וא"ש:

אלא לפ"ז אין ראיה לרמב"ם לשיטתו דכתבו דמשום דמתרץ ש"ס דמטמא ולא מטמא ולא מתרץ כי קתני נבילה דאינה מחיים ש"מ דהיא נבילה מחיים רק דאינה מטמא, ולפמ"ש דגם לרמב"ם תי' הש"ס דאינו מטמא היינו דאינו נבילה כמו לתוס' א"כ מנ"ל לרמב"ם דינו דנבילה מחיים:

ועד"פ י"ל לפמ"ש אות ג' בשיטת התוס' דתי' רבא אינו משבש מתני' וכוונתו דמתני' לא אירי רק מאיסור ולא מטומאה, כי כן קשי' למה נאיד ר"י מתי' רבא ודחיק נפשי' ביישוב מתני, ולשיטת הרמב"ם דתי' רבא דמתני' קאי שלא במקום שחיטה וושט היינו תורבץ, וכ"ז אי נקובת תורבץ במשהו, אבל לשמואל דברובא א"א לפרש מתני' רק בוושט במקום שחיטה, וי"ל ר"י כשמואל ס"ל ולכן הוכרח לתרץ תי' דחוק דמשנה קודם חזרה כנ"ל. והא"ש דהוכיח הרמב"ם דנקובת הוושט ופה"ג נבילה מחיים דאי דוקא אח"מ הדר תקשי למה לא מתרץ ר"י כרבא והכל במק"ש, וע"כ דתי' רבא לא א"ש רק כשנפרש וושט דמתני תורבץ, ותורבץ ג"כ במשהו, ור"י ס"ל תורבץ ברובא לכן נאיד מתי' רבא, וזו ראיה לשיטת הרמב"ם דבמקו' שחיטה נבילה מחיים הוא כנ"ל עד"פ התלמידי בלמוד הישיבה:

ויותר נ"ל דראי' הרמב"ם דקשי' לי' מה שהקשיתי באות ד' על שיטת תוס' הא אין נבילה חל על אמ"ה וע"כ דנבילה מחיים הוא, אלא לפ"ז שלא במקום שחיטה גם אם נאמר כפר"ח דלאח"מ נבילה, מ"מ לא מקשה ש"ס מידי דהא אח"מ א"א שיחול איסור נבילה

למלקות ועיקר איסורו טרפה, אלא דקושי' פלתי כבר כתבנו דבלא"ה לק"מ דרחוק להעמיס בסתם וושט תורבץ הוושט, מ"מ נשארנו בדוחק גדול בתי' רבא דלמה מטמא' מחיים לא קחשיב וצריך יישוב לרמב"ם, אבל ראיה זו דנבילה מחיים הוא מכח מה שהקשינו לתוס' ראיה ברורה היא ועי':

ועוד אביא ראיה לשיטת הרמב"ם מן מה דאיתא במכילתא פ' משפטים, ומובא בכנה"ג דילי' דטרפה מותר בהנאה מקרא דלכלב תשליכון או אינה אלא לכלב הפקר מה נבילה דמטמאה מותרת בהנאה כ"ש טריפה, והקשה בספר באר יעקב סי' כ"ח הא בש"ס זבחים ע' ע"א עשה צריכות' דטריפה מנבילה לא ילפינן דשאני נבילה דמטמאה, ונבילה מטריפה לא ילפינן דטריפה מחיים, ואיך יליף במכילת' טריפה מנבילה להתי' בהנאה מקו"ח הא בטריפה איכא צד חומרא דמחיים, והנ"ל ביישוב הקושי' ע"פ שיטת הרמב"ם דצ"ע עליו מש"ס זבחים הנ"ל דקאמר ס"ד דטריפה דמחיים, הא לרמב"ם איכא ג"כ בנבילה דמחיים נקובת הוושט ופה"ג, בשלמא הא ל"ק הא איכ' דחזקי' ודזעיר' דהא לאו מחיים אלא כמחיים הם ומטמאו הגם דכתיב כי ימות וכו' דכמתה נחשבה אבל לרמב"ם, ולפי דהעלו דאינה כמתה רק איסור נבילה יש צ"ע כהנ"ל, וכמדומה לי התב"ש הרגיש בקושי' זו, אבל לק"מ דהא קרא דנבילה בכל נבילה איירי אפי' דאינה מחיים כגון מתה מאליה ונתנבלה בשחיטה וכה"ג לא ידענו מטריפה, קמ"ל קרא בנבילה אפי' אינה מחיים כנ"ל ומיושב ממילא קושי' באר יעקב הנ"ל דמכילת' עשה קו"ח מנבילה דמותרת בהנאה, וקרא בכל נבילות איירי, לגר תתננה או מכור לנכרי, אפילו זו דמתחלת איסור נבילה מחיים, ואית בה תרתי לחומרא דמתחלת מחיים וגם מטמא לאח"מ, קו"ח טריפה שאין בה רק חומרא א' שמתחלת מחיים דמותר בהנאה, ומיושב קושי' ב"י ע"כ, ומכל זה ראיה לרמב"ם דנקה"וו ופה"ג נבילה מחיים אבל לא מטמא מחיים וכ"ז ממכילת' הנ"ל ומש"ס זבחים מוכח דאינה מטמא מחיי' ועיי' בכ"ז:

ו) קי"ל תורבץ הוושט שניקב כ"ש טריפה דהלכת' כרב באיסורי, והש"ך בסי' ל"ג תמה על המחבר דכת' דניקב תורבץ דנבילה, ולא מצינו כן בש"ס בשום מקום, וכ' דמהרמב"ם פ"ג מה' שחיטה דכ' במקום שחיטה נבילה נראה דתורבץ לאו נבילה, וכן מנה תורבץ בע' טריפות, ולא מנה וושט ש"מ דתורבץ טריפה דלא כמ"ש דס"ל בשיטת הרמב"ם דנבילה הוא ועיי' פר"ח ואחרונים, ואני תמה מאד שהעלימו עין במח"כ מן מה שכ' הרמב"ם מפורש פ"ז מה"ש הלכה ב' דניקב התורבץ במשהו טריפה, ואין לך מפורש יותר מזה וצל"ע:

ונ"ל ראיה מהימנא דתורבץ רק טריפה מש"ס פא"ט דמסיק כולהו כרב עבד וכו' דס"ל דתורבץ לאו מקום שחיטה, וצ"ע הלא י"ל כולהו כשמואל עבד ועד כאן ל"א שמואל ברובא שאינו נבילה רק ברוב' כמו פה"ג דברובא ווטט דחיות' תלי' בו בכ"ש דווקא במקום שחיטה, אבל בתורבץ דינו כגרגרת ברובא אבל מודה דטריפה מיהו בכ"ש, ורב ס"ל גם תורבץ נבילה בכ"ש, ורבא דטריפנא גם כשמואל אתי' דמודה דטריפה מיהו הוי בכ"ש, וע"כ דס"ל לש"ס בפשיטות דגם לרב אינו נבילה בכ"ש בתורבץ וע"כ שמואל דאמר ברובא דמטריף ברובא, ובכ"ש אפילו טריפה לא הוי וע"כ רבא כרב עבד, ועוד ראיה בקצרה מדרבא מטריף לי' משמע דטריפה הוא דהוי ולא נבילה וכרב ס"ל ש"מ דתורבץ רק טריפה ולא נבילה כנ"ל:

ומינה דאפילו לאח"מ רק טריפה דלא כפר"ח דמצדד די"ל ברמב"ם תורבץ מחיים טריפה ולאח"מ נבילה דא"כ עדיין קשה כל הנ"ל, דאפשר דרבא כשמואל ומודה בכ"ש דטריפה, והא דמצריך רובא כדי שיהי' נבילה לאח"מ, ורב ס"ל בכ"ש נבילה לאח"מ, וע"כ דאפילו לאח"מ פשיט' לש"ס דרק טריפה הוא כן מוכח מרבא דאמר טריפ' להו וקאי לאח"ש ומ"מ אינו רק טריפה ועיין:

והנה הכ"מ ופר"ח ס"ל דפה"ג רק טריפה למעלה ממקום שחיטה, ופלתי צידד דברובא כמאן דנטול דמי עיין פלתי סי' כ"ח וסימן ל"ג, ולדעתו ה"ה וכ"ש בנפסק תורבץ הוושט ברובא ולפע"ד להוכיח דאפילו ברובא לאו נבילה כל שהיא למעלה ממקום שחיטה ואפילו בתורבץ, ומנא לי הא מלתא מס"ד דש"ס חולין מ"ג ע"ב דרבא לא כרב ולא כשמואל עביד דלשמואל ברובא, והא לס"ד דרב ס"ל תורבץ מקום שחיטה, א"כ פשיטא דנקובתו במשהו נבילה לרב, וי"ל דשמואל דס"ל לאו מקום שחיטה ואמר ברובא היינו נגד רב דס"ל מקום שחיטה ובמשהו נבילה, אמר שמואל ברובא דווקא נבילה הוא דהוה, אבל מודה לו דבמשהו טריפה הגם דלאו מקו"ש היא, כדסבירא לי' לרב במסקנא, וא"כ רבא דטריפנא לי', ואמר כחומרת שניה' גם לשמואל לחוד טריפה הוא, וגם ש"ס דשקיל וטרי דהוה תרי חומרי דסתרי אהדדי, ומיישב דינו של רבא במסקנא כרב, היה יכול לומר דבה"א דינו כשמואל א"ש דברובו נבילה, ובמקצתו טריפה מיהו הוי, אלא ע"כ דס"ל לש"ס בפשיטות דכל שלא במקום שחיטה, אפילו ברובא א"א שיהי' נבילה רק טריפה ושמואל דאמר דברובא לס"ד ג"כ ע"כ דבמקצתו אפילו טריפה לא הוי וברובא טריפה, ורבא דלא כמאן, ותרי חומרי דסתרי הוא, וזו ראיה ברורה ומוכרחת לפע"ד

וכן כ"ל מן מה דכתב רש"י מע"ד ע"א דאמר רב במשהו דומי' דקנה דשווים, בין במקום שחיטה בין שלא במק"ש וכיון דהוכחנו דשלא במק"ש בניקב במשהו אינו רק טריפה,

ואי ברובא הוי נבילה, א"כ ל"ד וושט לגרגר' דבגרגרת שוה דבין במק"ש ושלא במק"ש ברובו נבילה, ובוושט במק"ש במשהו נבילה, ושלא במק"ש דווקא ברובו נבילה וע"כ דכל שלא במק"ש אפי' ברובא רק טריפה בין בוושט בין בקנה, ודומה וושט לקנה, דלעולם שעורו שוה רק במק"ש נבילה, ושלא במק"ש טריפה, וכן בקנה שיעורו שוה, ובמק"ש נבילה ושלא במק"ש טריפה וא"ש עיין:

ועוד לי ראיה דלמעלה ממק"ש אפי' ברובו רק טריפה, מדשקיל וטרי וטרח ש"ס ר"פ א"ט ליישב תנא דבי ר"י דלא מנה רק י"ח, והלא נקובת הוושט ופה"ג נבילה, ותנא דבי ר"י י"ח טריפות אמר, וראיתי שכן הקשה הראש יוסף במקומו, ונ"ל שלתוס' לק"מ דס"ל דמחיים טריפה וכן לאח"מ רק דנתוסף נבילה אח"מ שפיר איכא הנך תרתי בכלל י"ח טריפות, וראוי' להמנות, אבל לרמ"בם קשי', וי"ל כיון דלמעלה ממק"ש הוי טריפה שפיר מקשה ש"ס כמובן, ומוכח תרתי דלמעלה ממק"ש הוא טריפה, ואפי' פה"ג דברובא:

והשתא א"ש מה דהקשה רשב"א מ"ג מדלא הקשה ש"ס לשמואל וליחשב נמי תורבץ ברובא ונדחק עיי"ש. ולשיטת הרמ"בם א"ש דבאמת וושט במק"ש אינו בכלל י"ח טריפות דנבילה הוא רק למעלה בתורבץ ולק"מ לשמואל, ומוכח דלמעלה אפי' ברובא רק טריפה, וגם ראי' מזה לשיטת הרמ"בם דבמ"קש נקובתו במשהו נבילה מחיים, דאל"כ אכתי קשה דלחשוב תרתי לשמואל במקב"ש שהוא טריפה מחיי' ולא"חמ ג"כ ולמעלה ברובא, וע"כ דבמיקש קש נבילה מחיים, ואינו נמנה בכלל טריפות כלל רק למעלה שלא במק"ש ועיין בכ"ז:

ז) בתשובת פ"מ ח"א סי' א' העלה דתורבץ שניקב במקום הדבוק לבשר ל"מ סתימה זו דגמדה ופעה ונתרחקה מן הבשר, ובנ"בי קמא חי"ד סי' ט' כתב ג"כ והוסיף כמו דחיישינן בניקב ז בל"ז דאכלה בי' גמדה, וזימנין דמזדמני להדדי והעורות להדדי דבוקים עד שכ"פ קשה להפרידם מ"מ חיישינן לי' דעל דאכלה בי' זמנין דמזדמני כ"ש בתורבץ הדבוק בבשר דאפשר דרווח לי' וגמד' ולא נשאר דבוק בבשר:

ויש לעיין לפמ"ש הפלתי סי' ל"ג לחלק בין ספק הנולד בתורבץ לנולד בוושט עצמו, דבמ"קש יש לחוש יותר ולהחמיר משום דספק בשחיטה הוא ומוקמי בחזקת שא"ז משא"כ בתורבץ דאינו רק טריפה ולפ"ז י"ל וודאי ל"ש שיתפרדו העורות זה מזה, ומ"מ חיישינן בניקב זה בל"ז דלמא מתרמי להדדי משום דספק בשחיטה הוא, אבל בתורבץ הדבוק בבשר הלחי לחוש שמא נתרחק פעם מן הבשר שהוא דבוק בו ואנו רואים שדבוק לחוש שמא פעם נתפרד והדר נתקרב כולי האי ל"ח בתורבץ דאינו רק ספק טריפה ולפמ"ש באות ב' דגם בוושט עצמו ליכא חזקת שא"ז יפה כ' הנב"י ופ"מ אבל לשיטת

הרשב"א שהבאנו שם דבמק"ש איכא חזקת שא"ז י"ל כמ"ש ועיין פ"מ סוף התשובה שיעור תורבץ הוושט מהיכן מתחיל:

ח) ניקב זה שלא כנגד זה מבואר דטריפה בוושט משום דאפשר דמתרמי אהדדי ועיין פמ"ג סימן ל"ג במשבצות אות ד' כ' דאינו רק ספק נבילה וכן משמע לו מלשון המחבר דכ' דאפשר דמתרמי להדדי וכ' לפ"ז אם יש עוד ספק יש לצרפו לס"ס עיין בו, ולולי דעתו הרחבה היה נ"ל מסתימת הרמב"ם דכ' סתם ניקב זה שלא כנגד זה נבילה משמ' וודאי נבילה דהיה לו לפרש דספק הוא כמ"ש בכ"מ דאינו רק ספק נבילה דספק הוא, וגם היה לו להביא טעמ' דש"ס זמני' דמתרמי דנדע דרק מספק אוסרים שמא אתרמי אהדדי וע"כ דס"ל דנבילה וודאי כיון דשכיח ע"י דאכלה וגמדה רחב' לי' ומזדמני הוה כסופו לינקב וסופו לפסוק דאסור כנ"ל:

ונ"ל ראיה דוודאי נבילה הוא, לבד ממה שכתבתי ממשמעות הרמב"ם עוד נ"ל ראי' ממה שהקשו תוס' ורשב"א חולין י"א מילפותא דפ"א דלמא משום דאיכא חזקת כשרות מדחי' יב"ח ואי ניקב זבל"ז רק ספק נבילה לא הקשו תוס' ורשב"א מידי, דיש לחוש דלמא ניקב זה שלא כנגד זה ולא איתרמי תחילה ובתוך יב"ח אתרמי אהדדי ואין לומר בזה נוקמי' בחזקת כשרות דנולדה כשירה דהא חזקה זו עשויה להשתנות תדיר דשכיחי דאתרמו אהדדי ע"י דאכלה בי' וע"כ דכל שניקב זבל"ז אסורה מיד גם בלא אתרמי' ויותר נ"ל להביא ראיה מתוס' זבחים דהקשה בקושי' ש"ס דלמא כח גופי' טריפה הוי הא חי זמן הרבה דלמא הוה ניקב זבל"ז ולא אתרמי וע"כ דמיד נעשה טריפה כנ"ל ועיין:

ולפמ"ש דכל ניקב זשלכ"ז כיון דאפשר שיתרמו מיד נעשה נבילה דחויה ראיה ודמיון נב"י שהבאנו אות ז' כמו דאפשר שיתפרדו העורות ומזדמני אהדדי כן יש לחוש שנפרד התורבץ מן בשר שנדבק בו ולמ"ש י"ל וודאי כשאנו רואים שהעורות דבוקים בדבק טוב ל"ח שמא היו נפרדות פעם וחזרו ונדבקו זב"ז דבק טוב, אלא כיון דאפשר שיתפרדו ע"י גמדא ופעה ושכיח בכך נעשה מיד נבילה, משא"כ בתורבץ הדבוק לחוש שמא נתפרד ושוב נדבק מנ"ל דחיישינן ומשום דשכיח שיתפרד מנ"ל לדמות מלתא למלתא דשכיח כמו העורות שנדון בי' כמו קרום שעלה דסופו להתפרק או סופו לפסק ולנקוב ועיי':

ועיין בתשובת פ"מ ח"א ס"א חקר בניקב זה שלא כנגד זה ועלה קרום בא' מהם אי מהני דאפשר כיון דיש כאן סתימת השני וגם קרום שעלה מחמת מכה מהני אפי' אחר דאתרמי אהדדי, ובפמ"ג מביאו וכ' דפשיטא דל"מ דא"כ מצינו טריפות חוזר לכשרות ונראה לי ראי' דל"מ מן מה דאמר רבה קרום שעלה מחמת מכה בוושט ל"מ וצ"ל למה פרט בוושט דווקא הא גם בריאה מפורש בש"ס יבמות דל"מ, ולרוב פוסקים חוץ לרא"ה בבדק הבית

בכל אברים דמטרפי ל"מ קרום ובת"ח הרגיש בזה ונדחק ונ"ל דבא להשמיענו דבוושט ל"מ קרום אפי' בזה שלא כנגד זה דבוושט אסור ה"א בכה"ג מהני קרום כספיקתו של הפ"מ קמ"ל דל"מ קרום לעולם בוושט אפי' זה שלא כנגד זה:

ט) הנה בפמ"ג כתב כשעלה קרום בא' עד שלא ניקב השני מועיל הסתימה כיון שעדיין לא נטרף ואינו קרום שעלה מחמת מכה ולא משום שאינו חוזר לכשרות דהא לא נטרף עדיין כשעלה בו קרום וכ' דבזה שלא כנגד זה הוי ס"ס דלמ' עלה בו קרום קודם שניקב או קודם שהזדמנו אהדדי או ספק אם אתרמי אהדדי, ולפמ"ש דמיד שניקב זה שלא כנגד זה עד דלא אתרמי טריפה אין לעשות ס"ס בכה"ג אלא מ"מ יש מקום להכשיר בעלה בו קרום ביש עוד ספק ממק"א יש לצרפו לס"ס דלמא עלה הקרום קודם שניקב השני ואפי' בזה כ"ז:

אלא י"ל דאפי' קודם שניקב השני ל"מ קרום בוושט וחילא דילי לפמ"ש לעיל בסמוך מדאמר רבה בוושט אינו קרום מוכח דלא מהני קרום בניקב זה שלא כ"ז והא קמ"ל רבה בוושט ועדיין קשה לדסוברים בריאה ג"כ זה שלא כ"ז אסור למה פרט בוושט דווקא ועיין ש"ך בסימן מ"ח בהמסס ג"כ אסור זה שלא כנ"ז וקשיא כהנ"ל ועוד קשה למר זוטרא דרצה לומר בקורקבן אסור ובוושט כשר ור"א דחהו מסברתו ולא מייתי ראיה מרבה עצמו דאמר קרום בוושט אינו קרום ולהורות בא אפי' זה שלא כנ"ז ל"מ קרום ומוכח דס"ל זה שלא כנ"ז בוושט אסור, מכ"ז נ"ל דרבה אמר בוושט אינו קרום דאפי' עלה קרום קודם שניקב השני מ"מ ל"מ וליכא ספק שמא עלה קודם שניקב השני ולעשות מזה ס"ס קמ"ל דלא מהני מידי ואפי' ספק ליכא ודווקא בוושט שאוכלים ומשקים עוברים שם תדיר אין הקרום מתקיים ואפי' עלה קודם שנטרף וקודם שניקב השני מ"מ אינו קרום משא"כ בריאה ובהמסס מהני קרום שעלה קודם שניקב עור השני ולכן פרט וושט דווקא לאורוי' בוושט ל"מ קרום בשום אופן וא"ש ג"כ למר זוטרא דזה שלא כנ"ז כשר קמ"ל רבה טובא בוושט דווקא ומוכח דלא כפמ"ג ועיין:

ומצאנו בזה מקום יישוב לראב"ן שהביא הת"ח דכ' דקרום שעלה מחמת מכה בוושט אינו קרום משום דאוכלים ומשקי' עוברים שם, והקשה בת"ח הא גם בריאה ל"מ ושם ליכא האי טעמא וצע"ג ולדברינו א"ש דהי' קשה לראב"ן למה פרט בוושט אינו קרום וע"כ דוושט יש בו חומרא יותר מריאה וכל אברים דמטרפו בנקב והיינו דאפי' עלה קרום קודם שניקב השני ל"מ קרום וטעמא בעי ומ"ש וושט ולכן נתן הראב"ן טעם לשבח משום דאוכלי' ומשקים עוברים שם וא"ש על נכון בעזה"י:

ועיין לשון רמב"ם פ"ג משחיטה הלכה כ"א ניקב הוושט ועלה בו קרום אין הקרום כלום והרי הוא נקוב כשהי' וצ"ל אריכת לשון הרמב"ם במה דסיים וה"ה נקוב כשהיה מה רצה בהוספה זו ונ"ל דהיה ס"ד לומר נהי דאינו קרום דאין טריפות חוזר לכשרות וקרום שעלה מחמ' מכה בריאה ל"מ כבש"ס יבמות וכן בוושט היינו אחר שנטרפה אינ' חוזר לכשרותו אבל לענין נבילה שיש בנקובת הוושט ה"א דמהני קרום דחוזר שלא יהי נבילה מחיים דנתחזק העור ע"י קרום שעלה בו וממילא דמהני בי' שחיטה אח"כ לשיטת הרמב"ם קמ"ל הרמב"ם דהרי הוא נקוב כשהיה דאין הקרום מועיל כלום וה"ה כשהי' קודם שעלה בו קרום ונבילה נמי הוי, ואפשר דנ"ל לרמב"ם מדאמר רבה בוושט אינו קרום ופרט וושט מפני דנקובת הוושט נבילה קמ"ל בוושט דאינו קרום ול"מ מידי ונשארה נבילה ונקוב כשהיה קודם שעלה בו והן דברי הרמב"ם כנ"ל ועיין:

ועיין פמ"ג סימן ל"ג במשבצות שהתעורר ונסתפק בעלה קרום מ"מ אפשר דחי יותר מיב"ח ומ"מ טריפה בוודאי הוי' דלא תלויה בחיות כמ"ש הרשב"א בתשובה ולפע"ד נראה ראיה דאינה חי יותר מן מה דהקשה תוס' ורשב"א בסוגי' דרוב מהוכחת ש"ס דאזלינן בתר רובא מפ"א דלמא משום חזקה דחי יב"ח ואי בעלה קרום אפשר שתחי' יותר מיב"ח ליכא חזקת כשרות דלמא ניקב הוושט ועלה בו קרום וע"כ דפשיטא לתוס' ולרשב"א דגם בעלה קרום אינו חי יב"ח ועוד ראיה מדמקשה תוס' זבחים בקושי' ש"ס דלמא נח טריפה הוי הא האריך ימים אח"כ ואי בעלה קרום חי יותר מיב"ח דלמא בנח עלה בו קרום וחי הרבה ולא צריך תוס' שם לומר דסוגי' אזיל למ"ד טריפה חי' וע"כ דס"ל דקרום ל"מ אפי' לדבר זה שיחי' יותר מיב"ח ועיי':

ויש להעמיס זה בכוונת הרמב"ם הנ"ל שכ' והרי הוא נקוב כשהיה להורות דל"מ הקרום מידי אף שיחי' יותר מיב"ח ל"מ ונ"מ בספק ניקב אם משהה יב"ח ונמצא שעלה בו קרום מ"מ מהני שיהוי זה כנ"ל נכון בכוונת הרמב"ם יותר ממ"ש לעיל ועיין בכ"ז:

י) אמר רבה ב' עורות יש לו לוושט חיצון אדום וכו' מה נ"מ דאי חליף טריפה, יש בפירוש חילוף ד' שיטות:

א) שיטת רש"י כ' דחילוף דוושט משום דכ"א נטול ממקומו ואין לך נקוב גדול מזה, נראה דס"ל דווקא בשנחלפו לגמרי "ז וזב"ז והוי כנטול כל אחד ממקומו וכנקוב דמי' ועיין נב"י תנינא חי"ד סימן ט"ו שכ' בכוונת רש"י ע"כ דשינוי מראה לא לקותא היא דהרי כ' דהוי כ"א כנטול ממקומו הא נטול לגמרי, וע"כ דכוונת רש"י שנתחלפו דהלבן במקום אדום והאדום במקום לבן וניטל כ"א ממקומו הראויה ועומד במק"א:

ב) שיטת בעל העיטור שברא"ש ג"כ כרש"י דווקא בנחלפו שניהם אבל אחד לא, דא' מהם לקה וחבירו מגין עליו, מדכתב דא' מהן לקה גילה דעתו דשינוי מראה פוסל בו, וכל דלקוי ע"י ש"מ הוי כנקוב ובנחלפו שניה' הוה כניקבו שניהם:

ג) שיטת הרא"ש דאפי' שניהם לבנים או אדומים טריפה דכיון דנלקה א' כולו א"א לחבירו להגן עליו, ובדרישה הקשה מ"ש מריאה דאגלוד כאהיני סומקא דכשירה בעור אחד והעלה הט"ז ג' תירוצי' ובתי' א' כתב לחלק בין לקוי לחסר דע"י שלקוי א' סופה שתלקה גם השני' ולהי' זה בחסר עור א' לגמרי כשר כמו בריאה ויש חומרא דבלקוי עור א' בריאה טריפה ועיין פמ"ג. ונ"ל דכן משמ' מדאמר רבה ב' עורות יש לו לוושט חיצון אדום וכו' ודקדק הגמ' למנ"מ היינו למה לו למימר חיצון אדום הרי נראה וניכר הוא ומה נ"מ לדינא אם לא דאם חלוף טריפה, וצ"ל למה לא דייק ג"כ ש"ס מדאמר ב' עורות יש לו דבעי דוקא ב' עורות לאפוקי א' דטריפה הוא ש"מ דאין קפיד' שיהי' ב' עורות והא דאמר ב' עורות משום דהוצרך לומר חיצון אדום וכו' כנ"ל וזה ראיה מוכרחת לפע"ד:

ועוד נ"ל ראי' דכן מוכח מקושי' חזקה שהקש' ראש יוסף על הרא"ש לקמן כדמקשה מה מועיל בדיקת פנים לענין דרוסה דלמא שלטה דרוסה בחיצון, וכ' דאין לומר דסימני' קשי' אצל דרוסה ולא מהפשט לפני' והוכיח דהא לית' והקשה ר"י הא הרא"ש ס"ל א' נלקה כולה אין חבירו מגין וא"כ בפשוט היה לו להקשות כיון דנלקה א' ע"כ דרוסה כולה ואין הפנימי יוכל להגין ונדחק מאוד, ואין דחוקו מובן ונ"ל עפמ"ש הט"ז לחלק בין נלקה א' לחסר א' וצריך להוסיף דלכאורה מדברי הרא"ש ל"מ כן דהא כ' בשא' כולו נלקה אין יוכל להתקיים ע"י השני, משמע משום דעור א' א"א לו להתקיים, וצ"ל דכוונתו דאין א' יכולה להגין על א' שנלקה כולה ולא תחזור לבריאותה עד שתלקה השני ג"כ אבל אי היה תוכל להגין היתה מתרפאת ושניה' יתקיימו ולפ"ז י"ל דלא הקשה הרא"ש בפשיטות לשיטתו כיון שנדרסה הא' א"א להתקיים ע"י אחד גם שלא תשלוט הדרוסה בשניהם דהא טעמ' בנלקה א' דלא נתקיים בא' משום שסופה של א' שתלקה גם מזו שנלקה י"ל דווקא בשנלקה על ידי חולי שינוי מראה אבל נלקה ע"י דרוסה שסימני' קשים אצל דרוסה אפשר לא תלקה הפנימי ע"י חיצונה וליכא רק דחסר עור זו חיצוני ששלט בה דרוסה והוי כחסר עור א' וזה כשר, ולכן הוצרך להקשות דדרוסה מתפשט בפנימי' ומיושב קושי' הראש יוסף על נכון ומינה דמוכח דחסר עור א' כשר ודווקא נלקה א' טריפ' וכתי' זה של הט"ז כנלפע"ד ועיין:

והעלו הב"ח והש"ך והט"ז, דווקא נלקה כולה, או רוב ככל אבל מקצתה לא, והתב"ש כ' דבשניה' לקויי' במקצתם שפנימי אדום קצת, וחיצון לבן קצת ואפי' זה שלא כנ"ז טריפה,

דהוי כניקבו שניהם, וכן הסכי' עמו בנב"י תנינא סימן ט"ו. והפמ"ג כ' דאינו מוכרח די"ל דשינוי מראה במקצתו אינו ליקוי כלל דאפשר דמשתנה שלא ע"י חולי במקצתו, ולפע"ד נראה להוכיח כתב"ש, דלשיטת הרא"ש קשה לשון חילוף דמשמע דנחלפו שניהם, ועיין ת"ח בחילוף דריאה, דחילוף היינו מהיפוך להיפוך כמו המחליף פרה בחמור ובאמת מדאמר רבה חיצון אדום ופנימי לבן, ואי שניהם אדומים או לבנים טריפה, הול"ל רק א' לבן וא' אדום, לאפוקי שניהם אדומים או לבנים טריפה, מזה נ"ל דרא"ש לא מפרש חלוף שניהם שניהם לבנים או אדומים, אלא חלוף היינו מהיפוך להיפוך, והיינו שנתחלפו במראי' במקצתו, ונשתנה במקצתו לבן לאודם ואודם ללבן וכה"ג במקצתו בא' כשר דהוי כניקב במקצתו, ואי חליף טריפה דשניהם נקובים במקצתן, והרא"ש דן מעצמו לחלק על בעל העיטור דס"ל ה"ה בנשתנה כולו או רובו של א' כשר, ע"ז חולק הרא"ש דלקה כולו אין חבירו מגין, אבל חליף דקאמר גם הרא"ש מפרש כמו המחליף פרה בחמור ובמקצתו ודברי תב"ש מוכרחים לפע"ד:

ד) שיטה של הא"ז שבהג"ה דשניהם לבנים כשירה ושניהם אדומים טריפה ולא נתבאר טעמ' מ"ש שניהם לבנים או שניהם אדומים, וכ' בישו"ש דס"ל דשינוי מראה בוושט אין לקותא, ובשניהם אדומים משום חשש דרוסה נוגע בה, ובקושי' הט"ז דלמה נחוש לדרוסה כשאין כאן דורס ולא תלי' בחולי וכדומה ויפה כ' התב"ש דקים להו דדרוסה שכיח יותר מחולי בוושט חולי שמהפכת לאודם עיין בו, וכ' התב"ש דלשיטה זו גם כשנתהפכו שניהם במקצתם פנימי אדום קצת וחיצון לבן קצת כשר דשינוי מראה אינו ליקוי בוושט:

ולשיטה זו וודאי קשה לשון חליף דקאמר דהא שני' לבנים כשרה, ואפילו שנדחוק דחליף קאי על הוושט בכללו נגד וושט אחר הו"ל חלוף, מ"מ הרי שניהם לבנים כשירה הגם שנתחלף מוושט אחר, ואיך קאמר סתם חליף טריפה, וגם מה דאמר רבה חיצון אדום משמ' דווקא חיצון אדום אבל שניהם לבנים או אדומים כשר, ולכן לולי דעת הישו"ש בשיטה זו היה נ"ל לפרש דס"ל לא"ז כבעל העיטור דעור א' נלקה כולה חבירו מגין ולכן שני' לבנים כשירה הגם שנלקה ע"י שינוי מראה, אבל שניהם אדומים טריפה דחיישינן לדרוסה, ול"מ הגנת האחרת דסוף שתשלוט הדרוסה בשני' ג"כ, ועוד כיון ששלט הדרוסה בפנים א"א שלא שלטה בחוץ דנכנס מחוץ לפנים, לפ"ז בנלקו שניהם במקצת, פנימי מקצת לאודם וחיצון ללבן ג"כ טריפה דלפמ"ש ס"ל לשיטה זו ג"כ דשינוי מראה פוסל בוושט רק דא' מגין, ולכן ב' לבנים כשר, ובנלקו שניהם במקצת טריפה, וא"ש חליף דקאמר ש"ס היינו בשניהם לקויי' במקצת', ושניהם אדומים ענין אחר הוא

לא משום שינוי מראה אלא משום חשש דרוסה, וא"ש, ומה לנו לעשות פלוגת' בין ראשוני' בהא מלתא דשינוי מראה פוסל בוושט דס"ל לרא"ש ובהע"ט שני' דלקות' הוא ולא פליגי רק אי א' מגין על כולו, ולפמ"ש בהא מלה' דשינוי מרא' פוסל כולם שווים, וגם הסוגי' מתפרשה היטיב ועיי':

וכשאני לעצמי היה נ"ל לפרש שיטה זו הא דב' אדומים טריפה לאו משום חשש דרוסה דזה לא נזכר כלל בהג"ה והו"ל לפרש, אלא דס"ל דעיקר טריפות וחי' הוושט בעור הפנימי ולא בחיצון כמו בקרומי המוח דעיקר התחתון ועליון מגין עליו, ולכן בשני' אדומים שנלקה פנימי טריפה דחיצון לא יוכל להגין על כולו כשיטת הרא"ש, אבל ניקב הפנימי כשר דחיצון מגין עליו, אבל שניהם לבנים דהחיצון לקוי הגם שאין השני מגין עליו מ"מ כשר דחיצון א"צ הגנה דלא תלי' בו טריפות כנלפע"ד נכון, וא"ש לשון חליף דקאמר ש"ס היינו שניהם לקוים במקצתה והוי כניקבו שניהם דטריפה ועיין היטיב. אלא מלשנא הג"א שכ' ויש פי' שכ' בהם ועוד פי' אחר וכו' נשמע דמפרשים חלוף שניהם אדומים ולא כמ"ש דמפרשים חילוף במקצת כ"א, ושניה' אדומים דאסו' לדינא קאמר, אלא שמפרשים חילוף ב' אדומים, מ"מ בעיקר סברתו נ"ל די"ל כמ"ש נכון, אלא דאין מיושב לשון חילוף וזה קשה לכל הפירושי' בהג"א עיין:

והנה ר"ן כתב בשם רש"י דשניהם אדומים טריפה מחשש דרוסה, וברש"י שלפנינו לעיל גבי הנך תרתי דאפק' כ' דשני' נטולים ממקומם נראה דווקא שניהם נתחלפו וכ"כ הרש"בא בתהב"הא בשם רש"י, ועיין ט"ז שנתקשה דרש"י סתר עצמו. ונלפע"ד ליישב דמה שכתב ר"ן בשם רש"י שניהם אדומים טריפה לאו דמפרש חליף כך, אלא דינ' קאמר דחיישינן לדרוסה דדרוסה שכיח טפי מלתלות שמחמת חולי נתאדם, וכמ"ש הרש"בא בהוריקו ב"מ דתולין יותר שנפלה לאור מלתלות בחולי ירקון, ולזה י"ל בנתחלפו שניהם וחיצון לבן ופנימי אדום, אין תולין בדרוסה חדא מדחיצון לבן, הגם שי"ל דנתחלחל דם הדרוסה לפנים מ"מ היה נראה רושם בחיצון כיון שהוא לבן היה ניכר אדמומי' ורושם עכ"פ, ועוד כיון שע"כ נתהווה דבר שעי"ז נשתנה החיצון ונתהפך ללבן, כן לנו לתלות אדמומי' הפנימי מחמ' חולי שאותו חולי גורם שינוי גם בפנימי, ובאמת שהפלתי כ' שרחוק בטבע שיהיה חולי מהפכ' האדום ללבן והלבן לאדום עיין בו, ואינו מוכרח ומי הגיד לו זה, ולפ"ז יש מקום יותר להכשיר בנתחלפו שניהם, משניהם אדומים, דבשניהם אדומים חוששין לדרוסה, משא"כ בחיצון לבן ופנימי אדום, אלא דנחלפו שניהם טריפה, משום דנלקו שניהם בשינוי מראה ואין כאן מגין ובשניהם לבנים א' מגין על חבירו כבעה"עט, או דנחלפו שניהם משום דכל א' כנטול ממקומו, וחסרים שניהם

כ"א ממקומו כדמשמ' לשון רש"י, וכמ"ש הנב"י, והא"ש דלא סתרו דברי רש"י אהדדי דס"ל שניהם אדומים טריפה משום חשש דרוסה והא דקאמר ש"ס חליף טריפה, וכן דקאמר רבה חיצון ופנימי משמ' דאי חליף מהיפך טריפה דווקא, אבל שניהם אדומים כשר, י"ל דרבותא קמ"ל ל"מ שניהם אדומים טריפה לא משום ליקוי או נטול אלא משום דרוסה, אבל נתחלפו שניהם ה"א דכשר דליכא משום דרוסה, ומשום לקוי ה"א דאינו פוסל בוושט שינוי מראה דלא מזיק מה שכ"א נטול ממקומו כיון דאיכא ב' עורות קמ"ל דטריפה, או משום שינוי מראה או משום שכ"א נטול ממקומו, כנ"ל בשיטת רש"י נכון מאוד ועיין:

יא) המורם מדברינו אלו בדין דחליף:

א) לפי דפסק המחבר כשיט' הרא"ש דאפי' שני' לבני' טריפה אם נתחלפו בשינוי מראה מאודם ללובן, ומלובן לאודם כ"א במקצתו ואפי' זה שלא כנ"ז טריפה כמ"ש התב"ש והני"י והוכחנו דכן הוא לרא"ם:

ב) שניהם לבני' דווקא טריפה אבל בניטל עור א' כשר, דהוכחנו דתי' זה של הט"ז עיקר:

ג) היש"ש כ' בשיטת הג"א דשניהם לבנים כשר ומשמ' דהסכים עמו הט"ז ועיין פמ"ג, ולפמ"ש התב"ש לדעה זו בנתחלפו שניהם במקצת כשר דאין שינוי מראה פוסל, ולפמ"ש אין מוכרח ויש לנו יותר לומר דאין מחלוקת בין הראשוני' בהא מלתא דש"מ לקותא הוא בוושט, אלא דס"ל כבעה"עט עט דאם ניקב שני מגין, וא"כ בנתחלפו שניהם במקצת' לשיטה זו טריפה, וכן משמ' לשון הרמב"ם בספ"ז שכ' וכן בהמה שנמצא עור חיצון שלו לבן ופנימי אדום וכו' הרי הוא כאלו אינו וטריפ', לשון כאלו אינו משמ' דנלקה כל עור בשינוי מראה, ושניהם לקוי' כאלו אינו לוושט וחסר לגמרי וטריפה, אבל לרש"י דלאו משום לקותא טריפה רק משום שחסר כ"א במקומו כמו שדייק הנב"י, ולזה נתחלפו במקצת' כשר, ורש"י יחידא' הוא בדבר זה לפע"ד וזהו שרצונינו לבאר והרחיב ד' לנו:

יב) אמר רבה וושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים, מנ"מ לס"ד, והקשה הרא"ש מה מהני בדיקת פנים כיון שאין ניכר מבחוץ, וסופו לחלחל לפנים, והעלה בתי' א' כיון שא"א מקילין בס"ד, ובתי' ב' ס"ל דמהני בדיקת פנים וחוץ דאי לא נכנס לפנים עדיין ניכרים גללי דמיא, וטור פסק כתי' קמא דבודק בפני' לחוד, וכ' הב"ח דלשיט' הרא"ש דפסקו הטור דנקב יש לו בדיקה מבחוץ, ולעיל כ"ח במסמס קועי בס"ד קתני ומהפכה ובודקה מפורש דא"צ בדיקה מבחוץ, ותי' שני של הרא"ש כשיט' רש"י דאין לו בדיקה מנקב בחוץ אלו דבריו ז"ל וקלסם התב"ש. ולפע"דנ עוד הא דס"ל לטור דעיקר כתי' א',

דלתי' ב' צריך הרא"ש לדחוקי אנפשי' במה דאמר אביי והא אמר מר דהיה נראה לו שאינו רוצה לבדוק רק החיצון, וזהו דוחק קצת דהו"ל לש"ס להזכי' ולפרש זה, ולתי' קמא א"ש טפי, ועוד יש לדייק מלשון רבה כתי' קמא דאמר וושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים, ואין דבריו נכונים בזה דאי ס"ד דאין לו בדיקה כלל, הול"ל וושט אין לו בדיקה, ומדאמר אין לו בדיקה מבחוץ נדע דבפני' יש לו, לכן צ"ל יותר דאשמעינן רבה במה דסיים אלא בפנים דלא נטעה דאין לו בדיקה מבחוץ לחוד, אלא צריך שניהם בחוץ ובפנים כתי' ב' של הרא"ש, קמ"ל אלא בפנים דא"צ בדיקה רק בפנים לחוד כנ"ל:

ובזה מובן מה דצ"ל דאמר אביי לרבה והא אמר מר וושט אין לו בדיקה אלא בפנים, הול"ל האמר מר אין לו בדיקה מבחוץ והא בדק מבחוץ וגם צ"ל ורבה לחדודי לאביי אין בזה חידוד אלא שזכר מה ששמע מרבו ונ"ל דממה שאמר וושט אין לו בדיקה ל"ק לרבה דאולי תרתי בעי בחוץ ובפנים ולכן הקשה לו העיקר ממה דאמר אלא בפנים וזה אריכות שלא לצורך ש"מ דכוונתו דא"צ בדיקה רק בפנים ולכן הקשה לו והאמר מר אין לו בדיקה אלא בפנים ובחוץ ל"צ בדיקה כלל, וזהו חדודו דאביי דדייק בלשון רבו טובא שהיה מאריך בדברים במקום שהיה יכול לקצר, ולעולם ילמוד אדם לתלמידיו בדרך קצרה ורצה רבה לנסותו אם מדייק בדבריו וזהו חדודו כנ"ל:

מכ"ז נראה כתי' קמא של הרא"ש דמשום ס"ד הקילו טובא וסמכו על בדיקת פנים לבד ויפה עשה הטור דנקיט כתי' קמא לקולא אלא דצ"ע לכאורה דרא"ש כ' לתי' קמא משום ס"ד סמכינן על בדיקת פנים וטור כ' סתם דרוסה בודקים מבפנים משמ' אפי' וודאי דרוסה וצ"ל דס"ל לטור כל שיש ספק אם שלטה דרוסה מקרי ס"ד כמ"ש הרשב"א בלשון ש"ס מנ"מ לס"ד היינו אפי' וודאי דרס כל שצריך בדיקה אי שלטה דרוסה מקרי ס"ד ומפרש הטור כן לשון הרא"ש דבס"ד סמכינן היינו כיון שצריך בדיקה הוי ספק וצ"ל כיון דסימני' קשי' אצל דרוסה הקילו בבדיקת פנים לחוד כנ"ל, ונ"ל דטור הוכיח ד"ז מלעיל כ"ח דאיירי בספק דרוסה וכ' הרא"ש שם דאיירי שחתול רץ אחריו ואין לתלות רק בחתול וא"כ וודאי דרוסה כמו שראינו שדרסו ומ"מ אפכה ובדק ש"מ גם בוודאי דרוסה רק ספק שלט בו דרוסה סמכינן אבדיקת פנים כנ"ל נכון ומהתימא שלא התעורר אדם בזה ואדרבה משמ' באחרונים בפרט בראש יוסף דבס"ד כמו איהו שתק וכו' קאי הרא"ש ולא הרגישו דטור נקט הך דינא בוודאי דרוס' והנלפע"ד כתבתי:

אלא אי קשי' הא קשי' לי למה לא נצריך בדיקה בחוץ אולי יהיה נראה הדריסה בחוץ ונהי דלהקל ע"כ אין לנו לסמוך על בדיקת חוץ כשאין נראה בחוץ, מ"מ כל דאפשר לברורי אולי יהי' נראה דם או יהי' ניכר אדמומת הדריס' בחוץ ולהחמי' היה לנו לבדוק

בחוץ, וטור כ' דאינו בודק רק בפנים, וכן מוכח מלעיל כ"ח דלא בדק רק בפנים, וצ"ע למה, ונ"ל ע"פ מה דכייל לנו הנב"י דהא דאמרינן כל דאיכ' לברורי צריכי' לברר דווקא אם לאחר הבדיקה ובירור נדע שיש כאן וודאי איסו', אבל אם גם לאחר הבדיקה ישאר לנו בספק אלא שצריכי' להחמי' מספק, א"א אחראין לבדוק שיהי' ספק לנו, ולהחמי' מספק אלו דבריו ז"ל, ועשינו לו סמוכים ממק"א, וי"ל דגם אי ס"ל לרא"ש דאי שלטה הדרוסה בעור החיצון אנו חוששי' שיתחלחל לבסוף בפנים מ"מ אינו וודאי רק ספק וקרוב שיתחלחל בפנים א"צ לבדוק בחוץ משום איכ' לברורי דגם אם נראה בחוץ אינו וודאי אסור רק מספק וכל כי האי א"צ לברר, כן נ"ל ועדיין צ"ע:

יג) שיטת רש"י ובעה"ט שבטור דגם בבהמה איכא תקנת' לבדוק אח"ש דל"א בדרוסה דלמ' במקום נקב קשחיט, ונ"ל לפי תי' ב' של הרא"ש דצריך לבדוק דאם לא נכנס לפני' ניכרי' גללי דמא מבחוץ, ולמ"ש הב"ח דתי' ב' לשיטת רש"י דנקב אין לו בדיקה בחוץ נ"ל לשיטה זו ולפי תי' ב' צריך לבדוק הוושט תחילה מבחוץ קודם שחיטה, דאח"ש ל"מ בדיקת חוץ דאולי הי' טיפת דם מבחוץ ונסתלק ע"י סכין השחיטה ורושם אדמומי' אין ניכר לכן צריך לבדוק קודם שחיטה מבחוץ ולאח"ש בפנים כנ"ל:

בזה נתיישב לי הא דכ' רש"י במעשה דס"ד דאתי' לקמי' דרבה דאי עוף היה שחט הקנה ואח"כ בדק, וכ' עוד ובבהמה נמי איכא תקנת' מה רצה במה דכ' תחילה אם בעוף וכו' דשוחט הקנה תחילה, ונ"ל ע"פ הנ"ל דאם רצה לשחוט גם הוושט, ובבהמה דא"א בלא"ה צריך לבדוק הוושט מבחוץ קודם שחיטה, וא"א לומר דמעשה דרבה הכי הוא דשחט ב' סימנים ובדק קודם שחיטה בחוץ למה הוי בדק בחוץ כלל שנית הגם לחדודי דאביי בעי דל"מ בדיקת חוץ לבד כמ"ש הרא"ש בתי' ב' שלו הא כבר בדק בחוץ ומה לו לבדוק עוד בחוץ בין אי סגי בבדיקת חוץ לחוד, ובין אי תרתי צריך, והרי כבר בדק בחוץ, וע"כ דלא בדק קודם שחיטה כלל בחוץ וע"כ צ"ל דעוף היה ולא שחט רק הקנה במקרה וא"ש דמפרש רש"י אי עוף אפשר דשחט הקנה לחוד, ובודק הוושט בין בחוץ בין בפנים אח"כ כנ"ל ועיין:

אלא דצל"ע לפמ"ש הש"ך סימן ל"ג הא דבעוף שוחט הקנה לבד הגם דלכתחילה בעי ב' סימנים בעוף כיון שא"א בלא"ה מקרי דיעבד עיי"ש, וכ"ז לשיטת המחבר דל"מ בדיקה אח"ש בדרוסה הוי כדיעבד, אבל לרש"י דאפשר אפי' בבהמה לבדוק אח"ש, א"כ איך נתיר לו לכתחילה לשחוט בעוף רק הקנה, ורש"י כ' אם עוף היה בודק רק הקנה תחילה וכו' דלכתחילה עושה כן ולמה נתיר לו לכתחילה וצל"ע:

ונ"ל עפמ"ש הטור דקשה לבדוק אח"ש משום דם שחיטה, וב"י כ' דאפשר בהדחה ודם דרוסה לא נשאר, ועיין ד"מ ש' אם קבלה נקבל, ועיי' נב"י תנינא ונ"ל דרש"י ג"כ ס"ל דקשה לסמוך על בדיקה דלאח"ש מה"ט דיש דם שחיטה וצריך הדחה להבחין בין דם שחיטה לדרוסה, מ"מ בבהמה דליכא תקנת' סמכינן אבל בעוף דאפשר לשחוט רק הקנה הגם דלכתחילה צריך ב' סימני' מ"מ כה"ג מקרי דיעבד דטוב יותר לשחוט סי' אחד מלהכניס עצמנו בבדיקה כזו במקום שיש ספק וחשש איסו' דאוריית' והוה כדיעבד, כנ"ל נכון. והא"ש דכ' תרתי אי עוף אי בהמה להורות לנו דבעוף אין לנו לסמוך על בדיקה כל דאפשר לשחוט רק הקנה, כנלפע"ד ועיין, ועיין תשובת ח"ס חי"ד סימן כ"ז, שנכנס לחלק בין דרוסה בבהמה דרחב מקומ' ובין דרוסה בעוף, ותוס' לא ס"ל כן דהם דחו שיטת רש"י כאן מסוגי' כ"ח ושם בעוף הוי מ"מ לרש"י וטור אפשר לומר כן ועי':

יד) שיטת רש"י דוושט אין לו בדיקה מבחוץ גם לענין נקב ממילא בבהמה ליכא תקנתא בנראה שנכנס קוץ מחוץ לפני' או ממסמס קועי', ותוס' לעיל כ"ח חולק עליו מדקאמר נ"מ לספק דרוסה ולא לספק ניקב, ועוד מדאמר רבה ניקב זה בל"ז כשר, וכ' ודוחק שניכר ע"י חולי ולא שלט בחוץ, וצ"ל טובא חדא דמקשה תוס' תחילה מדקאמר סתמא דש"ס נ"מ לס"ד ול"א לספק ניקב ואח"כ מקשה עוד מרבה עצמו, תחילה היה לו להקשות מרבה עצמו, וגם הא מוקדם בסוגי' ש"ס, וגם צ"ל מ"ש ודוחק דניכר שע"י חולי ניקב משמ' שאם נימא כן א"ש הכל, עדיין קשה מדלא אמר נ"מ לספק ניקב ואינו ניכר שבא ע"י חולי. ולבאר סדורו של תוס' נ"ל דעל קושי' מרבה דאמר ניקב זה בל"ז כשר נ"ל בפשוט דרבה כעולא ס"ל דל"ח שמא הבריא, ורשב"א כד מקשה כאן הקושי' על רש"י כ' ודוחק דרבה ס"ל דלא כהלכת' דל"ח לס"ד, וה"ה להבריא, ואין זה קושי' כ"כ אולי כעולא ס"ל, ועל קושי' מדלא אמר נ"מ לספק ניקב נדחק הרשב"א, דש"ס אגב קמ"ל דחוששין לס"ד וזה דוחק, מ"מ אפשר לומר כן, ואומר מעתה דלא הקשה תוס' תחילה מרבה עצמו דאמר ניקב זה בל"ז כשר, די"ל פשוט דכעולא ס"ל דא"ח לס"ד ולהבריא, ולכן הקשה טפי מדלא אמר נ"מ לספק ניקב, וכ' ועוד גם אם נרצה לכנוס בדוחק ולומר דאגב רצה ש"ס לומר דחוששים לס"ד א"כ ע"כ דאפשר לומר דרבה ס"ל חוששים לס"ד, דאל"כ איך יאמר נ"מ לרבה דלא ס"ל ע"כ דאפשר ס"ל חוששין לס"ד ואם נסבול דוחק זה מ"מ קשה הרי רבה אמר ניקב זה בל"ז כשר, ואם ס"ל חוששי' לס"ד ולהבריא ואיך אפשר זה בל"ז, וע"כ דס"ל א"ח לס"ד ולהבריא, א"כ תקשי קושי' ראשונה דל"א נ"מ לספק ניקב דאין מקום אפי' לסבול דוחק בקושי' זו דרצה להשמיענו דחוששי' לס"ד

דרבה ע"כ ס"ל דא"ח לס"ד ולהבריא ואירי בניקב ע"י חולי, ויש לדחוק דל"א נ"מ לספק ניקב דקמ"ל אגב חוששי' לס"ד כנ"ל באור כוונת וסדור של תוס' ועיי':

והרווחנו בדברינו עוד ליישב קושי' ת"ח שהקשה מה קמ"ל ש"ס בהך מעשה דס"ד דאתאי לקמי' דרבה ולתי' ב' של הרא"ש דבעי בדיקה בב' צדדים בוודאי קשה דלא קמ"ל מידי, ולתי' קמא י"ל דקמ"ל דל"צ בדיקה רק בפנים עיין בו, ונ"ל דהא דקאמר ש"ס בפשיטות נ"מ לספק דרוסה ולא לספק ניקב דהוכיח מרבה עצמו דאמר ניקב זבל"ז כשר ול"ח לניקב לחוץ, ש"מ דיש לו בדיקה מניקב בחוץ אלא די"ל דלמא ל"ח להבריא לחוץ כעולא, וס"ל נמי דא"ח לס"ד, ונהי דמ"מ י"ל דנ"מ לספק דרוסה בידענו שדרס ולא ידענו אם שלטה הדרוסה כמ"ש הרשב"א, מ"מ אולי גם לענין נקב יש נ"מ דס"ל ניקב אין לו בדיקה בחוץ, וניקב זבל"ז משכחת דס"ל כעולא, ולכן מייתי ש"ס לברורי הא מלתא דספק דרוסה דאתאי לקמי' דרבא וידע דספק דרוסה ממש היה איהו שתק וכו' וכיון דס"ל חוששי' לס"ד ע"כ הא דאמר ניקב זבל"ז כשר משום דניקב יש לו בדיקה מבחוץ ואין נ"מ מה דאמר אין לו בדיקה מבחוץ רק לס"ד ומיושב הסוגי' ע"ד נכון ופשוט, ויש מכ"ז סייעת' לשיט' תוס' ודעימי' דנקב יש לו בדיק' בחוץ ועיי':

ועוד עלינו לבאר קושי' תוס' מניקב זבל"ז דלמא כוונת רבה שניקב מחוץ לפני' דאפשר בבדיקת פנים ואין בזה דוחק כלל, מזה נרא' דס"ל לתוס' כאו"ה דמייתי הב"ח וט"ז דס"ל דניקב מחוץ לפנים ל"מ בדיקה דתלי' או דיצא מפני' לחוץ וניקבו שניה' וע"כ נתרפא או שבא מחוץ וניקבו א' מפנימי', וב"ח כ' דאולי נכנס מצואר לעור חיצון, ויפה כ' הפלתי כיון שאין ניכר שום רושם בעור הצואר רחוק שיכנס ד"ז, ומ"מ אפשר כגון שראינו בפנינו נתחב בצואר או שניכר רושם בצוא' מ"מ זה רחוק לתוס' למוקמי' בהכי כנ"ל ויש ראי' דתוס' ס"ל כאו"ה:

והנה הרי"ף גרס ניקב זבל"ז וזבל"ז, וצ"ל תרתי למ"ל, ונ"ל דאלו אמר זבל"ז ה"א דקאי דניקב החיצון ויש לו בדיקה, אבל ניקב הפנימי ה"א דאין לו בדיקה משום נקב החיצון לכן כפל ואמר זבל"ז וזבל"ז להורות נתן דכל א' מעורות או חיצון או פנימי זבל"ז כשר דיש לנקב בדיקה מבחוץ כנ"ל, ולגרסת הרי"ף מוכח דיש לנקב בדיקה מבחוץ, דאין לדחוק כשניכר ע"י חולי דא"כ מה קמ"ל רבה דזבל"ז וזבל"ז דגם ניקב הפנימי כשר דיש לו בדיקה פשיטא כיון שניכר שע"י חולי הוא דמהני בדיקה ומוכח נמי דלא כאו"ה דאי כאו"ה דניקב החיצון ל"מ בלא"ה בדיקה דחיישינן לא' מאברים הפנימי' א"כ כשיאמר רק ניקב זה בל"ז כשר נדע דמפנים לחוץ קאמר, דמחוץ בלא"ה ל"מ בדיקה וע"כ דלא

כאו"ה, ויש לדחות דה"א מחוץ קאמר וכשניכר רושם בצואר או שניקב לפניו קוץ מבחוץ, אבל דיש בדיקה לניקב בחוץ מוכח לגירסת הרי"ף ואין עליו תשובה:

ובלימוד הישיבה הקשיתי לפמ"ש תוס' מדאמר ניקב זה בל"ז מוכח דיש לנקב בדיקה מבחוץ, י"ל הא דאמר רבה חיצון אדום ופנימי לבן לא לאשמועינן דבעי דווקא כה"ג ואי חליף טריפה אלא רצה להשמיענו דיש לנקב בדיקה מבחוץ, ואי הוה אמר סתם ב' עורות יש לוושט ניקב זבל"ז כשר ה"א דאפשר דינו באופן ששניהם לבנים או נתחלפה דיש בדיק' לנקב בחוץ בעור הלבן, אבל בוושט שהוא כדרכו בחיצון אדום לא, לכן הקדי' חיצון אדום פנימי לבן וכן הוא בטבעו, ובכה"ג ניקב זבל"ז כשר דנקב יש לו בדיקה בחוץ גם שהוא אדום ואיסור חליף מנ"ל לש"ס לדייק מרבה וצ"ע:

טו) והנה הרמ"א סימן ל"ג כ' ניקב זבל"ז דווקא שניכר שבא ע"י חולי ואין ניכר בחוץ דוושט אין לו בדיקה בחוץ, ודיוקו מדכ' שניכר עי"ח דבספק חיישינן לקוץ, ונ"ל דדייק כן מתוס' שכ' ודוחק שניקב עי"ח, ולמה זה דוחק, וצ"ל דקשה להכיר איזה ע"י קוץ או ע"י חולי, ולכן דחוק לתוס' לאוקמי הכי, ואי ס"ל לתוס' דלא בעי היכר שע"י חולי ומספק תולין עי"ח אין כאן דוחק וע"כ דבספק תולין בקוץ:

והנה הט"ז סימן מ"ט הקשה מ"ש מקיבה דבספק עי"ח או ע"י קוץ מקילין מכח ס"ס, ולמה לא נקיל בוושט מס"ס שמא ע"י חולי ואת"ל ע"י קוץ שמא לא ניקב לחוץ, ובנקודת הכסף שם כ' דשכיח שינקב הקוץ לחוץ כמו שכ' תוס' יבמו' ל' ע"ב וליכא ס"ס, ובפלתי כ' דשכיח יותר ע"י קוץ דאכלו קוצים והוא כ' משמי' דנקה"כ, ונקה"כ לא כ' כן רק דשכיח שינקב לחוץ ותי' זה דקוצים שכיחי' מדילי' הוא:

ולפי שהעלתי במק"א באורך דמ"ש תוס' כתובות ט' דספק שאינו שקול היינו שהוא נגד הרוב לא מצטרף לס"ס, והקשה בפ"י למה, כיון שספק א' שקול שוב ע"י ספק קצת הוי רובא, והעלתי דטעמ' דמלת' כיון דצריך יוכל להתהפך, וכשנתחיל בספק שהוא נגד הרוב מיד נתבטל הספק דהולכי' בתר הרוב, וכי כן היכי דלא צריך להפך כמ"ש הש"ך סי' ק"י ובנקה"כ סי' מ"ט כמו בס"ס שמא ע"י קוץ או חולי צריכי' אנו להתחיל בספק זה א"צ שיהי' יוכל להתהפך, א"כ הוי שפיר ס"ס בוושט דגם בספק השני אינו שקול, מ"מ הלא ספק הראשון שאנו צריכי' להתחיל בו הוא ספק שקול שוב ספק שני מצטרף הגם דאינו שקול והיינו לפי תי' נקה"כ דספק את"ל שמא ע"י קוץ שמא לא לחוץ אינו שקול דשכיח טובא שיצא מב' צדדים, אבל תי' של הפלתי דשכיח יותר ע"י קוץ מעי"ח דאכלו קוצים א"ש דמיד ספק הראשון אינו שקול ועיין:

אלא דבין תי' של נקה"כ ובין תי' של הפלתי רחוק מאוד לפמ"ש תוס' כתובו' ט' דספק אונס מצטרף לס"ס דאין רוב רצון רוב גמור, רק רוב מדרבנן, ולזה צ"ל לתי' נקה"כ דקוץ ניקב מב' צדדי' הוא רוב דאוריית' יותר מרוב רצון זה רחוק, ומתוס' יבמות דכת' דקוץ שכיח כמו דרוסה אין ראיה דשכיח רק יותר להטרף מלהכשר, אבל לא שיהי' רוב גמור לאסור ולהתיר, וגם משמ' דשכיח כמו דרוסה, ולא יותר והלא בספק נדרס מהני ס"ס, ול"א מפני דדרוסה שכיח אפילו לס"ס לא מצטרף, וגם תי' הפלתי דשכיח שע"י קוץ בא דאכלו קוצים ג"כ רחוק לומר שזה רוב גמור נגד שבא עי"ח עד שלא יצטרף עי"ח לס"ס, לכן נלפע"ד לצרף ב' התירוצי' של נקה"כ ופלתי יחד, דשניהם נכונים דל"ש שלא ינקוב לחוץ כמ"ש תוס' יבמות, וגם שכיח יותר שע"י קוץ בא מעי"ח, וכיון דב' ספיקות אינם שקולים גם שכ"א אינו נגד הרוב ולא עדיפ' מרוב רצון דכ' תוס' דמצטרף לס"ס היינו כיון שעכ"פ ספק א' שקול, אבל כל שב' הספיקות אינם שקולי' ממש א"א לעשות ס"ס משני ספיקות כאלו כנלפע"ד נכון וברור ועיין:

טז) ויש נפקות' לדינא לדברינו דפלתי כ' לפי תירוצו דשכיח יותר ע"י קוץ משום דאכלה קוצים א"כ מחוץ לפנים דל"ש דבר זה שוב איכא ס"ס וזה כוונת הרמ"א ע"פ דמפרשו הש"ך, דווקא מחוץ אין לו בדיקה, והיינו אבל מחוץ לפנים ל"ח דאיכא ס"ס, וכ"ז לתי' הפלתי, אבל לפי תי' נקה"כ דלכן לא הוי ס"ס דשכיח שינקב מעבר אל עבר וזה שייך נמי מחוץ לפנים, הן באמת בפמ"ג כ' בפשיטו' לתי' נקה"כ מחוץ לפני' איכ' ס"ס דהא דשכיח דינקוב לחוץ משום דאוכלים ומשקים דוחקים לחוץ, אבל מחוץ לפנים לא, ואין נ"ל מסברא, דיש סברא ממש להיפך מחוץ לפנים ע"כ ע"י דוחק כותל נתחכך או סיבה אחרת שכיח יותר שניקב מעל"ע, וכן ראיתי שכ' ב"ח דמה שכ' רש"י בעולא תחב לו קוץ דאכלה קוצים משום כשישב קוץ בחוץ גם עולא מודה דניקב ב' עורות דע"כ ע"י דוחק נתחב בחוץ עיין בו, וזה דלא כסברת פמ"ג ולפ"ז לפי תי' נקה"כ והוא אמת כי שכיח יותר שינקוב לחוץ כמ"ש תוס', וכ"ש מחוץ לפנים דשכיח יותר שינקוב נקב מפולש דליכ' ס"ס הגם שגם תי' פלתי נכון דשכיח יותר ע"י קוץ דאכלה קוצי' דזה לא שייך מחוץ לפנים, מ"מ הא גם תי' נקה"כ נכון, וכן הוא דשכיח טובא שינקוב מפולש, וכ"ש מחוץ לפני' א"כ גם מחוץ לפני' ליכא ס"ס, אלא לפמ"ש והעלתי בענין דשכיח יותר שינקוב מפולש משני צדדי' מ"מ מצטרף לס"ס דאינו כרוב עכ"פ, אלא בצירוף ב' תרוצי' של נקהכ"ס ושל פלתי ליכא ס"ס דב' ספיקות אינם שקולים כי כן בניקב מחוץ לפנים דספק א' שמא עי"ח שקול דלא שכיח יותר בחוץ ע"י קוץ מעי"ח, אלא דספק שמא לא ניקב עור הפנימי הוא אינו שקול דשכיח שינקוב ב' עורות, מ"מ ראויה להצטרף לס"ס כיון שספק

א' שקול וכ"ש לפמ"ש במק"א דכל שספק הראשון שקול ואנו צריכי' להתחיל בספק זה כשהוא שקול גם אם ספק השני אינו שקול מצטרף לס"ס א"כ גם אם נימא דניקב מחוץ לפני' דהוי כרוב דניקב לפנים וע"פ סברת הב"ח דבישב בחוץ גם עולא מודה דחיישינן שמא הבריא מ"מ איכא ס"ס שספק א' שאנו מתחילי' בו שמא ע"י חולי שקול, דבחוץ ל"ש יותר לתלות בקוצי' מע"י חולי וא"ש הרמ"א כ"ז נ"ל נכון לפע"ד לדינא בשיטת הרמ"א ובכיוצא בו:

והנה הרב הגאון מו"ה וואלף טרצס זצ"ל אב"ד דק"ק ט"ש הקשה לי היכא דליכא קורט דם דליכא הוכחה דקודם שחיטה ניקב הגם בוושט גם בלא ק"ד אסור כמ"ש רשב"א ור"ן דאוכלים ומשקי' שטפוהו וכן פסק המחבר סעי' ט' עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וא"כ הו"ל ס"ס ספק דלמ' לא יצא לחוץ ואת"ל יצא דלמא לאחה"ש ניקב והאריך למעניתו בקושי' זו בונה וסותר והדר מקיים, ואני אומר לפמ"ש הש"ך בנקה"כ סימן מ"ט ביישוב קושי' הט"ז גם קושיתא לק"מ דשכיח יותר שמא יצא לחוץ לא מצטרף הך ספק לספק שמא לאחה"ש נעשה ופשוט, אבל לפי ששדיתי בי' נרג' בתי' הש"ך והעלתי דב' ספיקות בענין שאינם שקולים ובספק ע"י חולי או לא יצא לחוץ שניהם אין שקולים לפ"ז תהדר קושיתו הא איכא ס' א' שקול דלמ' לאחה"ש וצ"ע לכאורה:

ויש מקום אתי ליישב בשנאמר דהיכא דליכא קורט דם וניקב הפנימי כולו שא"א לבדוק החיצון איכא ס"ס שמא לא יצא לחוץ, הגם דשכיח יותר שיצא חזי לצרופי לספק שמא לאחה"ש דספק שקול הוא, אבל היכא דלא ניקב רק חצי של פנימי דאיכא בדיקה אלא דחוששין לנתרפא דשכיח יותר מלא יצא לחוץ ואין הספק שקול ממילא גם ספק זה שמא יצא ולאחה"ש ניקב ג"כ אין שקול דלאחה"ש א"א לומר נתרפא ואם יצא לחוץ היה ניכר בחיצון שבפנימי ועכצ"ל אם לאחה"ש דלא יצא לחוץ וזה לא שכיח וליכא ס"ס דשני ספיקו' אינם שקולים, והא דכ' המחבר אפילו ליכא ק"ד חיישינן לניקב ונתרפא היינו דווקא בניקב רק פנימי שבפנימי כמ"ש הש"ך דהמחבר בהכי איירי משו"ה הוצרך לחשש נתרפא, וי"ל דווקא כה"ג אסור' אפילו ליכא ק"ד, אבל ניקב פנימי כולו דל"צ לנתרפא, רק משום שאינו ניכר מותר מכח ס"ס הנ"ל, וזה חידוש דין אשר לא שמענו ולא ראינו שיהי' ניקב פנימי שבפנימי לחוד גרע מניקב כל הפנימי, וגם מסתימת המחבר לא משמע דאיירי דווקא בלא ניקב כל עור הפנימי, אלא דבהכי נמי איירי, לכן נקט חשש נתרפא שכולל הכל, ומרגלא בפומי' דאבא מאוה"ג זצ"ל החדש אסור מה"ת בכל מקום:

ולכן נ"ל דספק זה שמא ניקב לאחה"ש אינו שקול דיותר מצוי' שניקב הקוץ בחיי' ע"י אוכלים ומשקים ונענועים שמתנענע תמיד, אבל לאח"מ אין מה שיכנוס וידחוק הקוץ

לתוכו, ועוד כיון שאנו אומרים כיון שנדחק וניקב לא שכיח שלא יצא לחוץ דמי כוונו לקוץ עד פה תבוא ואמרי' דניקב לחוץ ואוכלי' ומשקים החזירוהו כ"ז מבואר ומפורש, וכ"ז י"ל אם ניקב קודם שחיטה אבל אחה"ש אם יצא לחוץ מי ומה החזירוהו לקוץ לאחוריו מה תאמר באמת לא יצא לחוץ מעולם זה ל"ש אם היה נדחק עד שניקב אחה"ש היה יוצא לחוץ והיה נראה וקרוב יותר דקודם השחיטה ניקב ויצא לחוץ ואוכלים ומשקים החזירוהו וספק אחר השחיטה אינו שקול כיון דל"ש שלא יצא לחוץ וב' ספיקות אין שקולים מה"ט דל"ש שלא יצא לחוץ וא"ש ועיין:

י"ז) אמר עולא ישב לו קוץ בווושט א"ח שמא הבריא, כ' רש"י ב' פירושי' שמא נתרפא ושמא ניקב לחוץ וכדמקשה ש"ס מ"ש מס"ד כ' רש"י והכא א"א למבדק דאין לו בדיקה בחוץ, ורשב"א הקשה על רש"י למה צריך לפרש נתרפא כיון דס"ל שאין לו בדיקה, ועיין תב"ש שהקשה מדנפשי' כן והאריך ליישב, עוד הקשה הרשב"א, מ"ש מריאה דל"ח שמא נתרפ' ולמ"ד נמצאה אתמר אבל ישב חיישינן כ' רש"י שמא ניקב והבריא היינו נתרפא והרגיש במהרמ"ל דסתר פירושו ונקט לעיקר חשש נתרפא, וגם קשה כיון דאין לו בדיקה ל"צ לחשש נתרפא, וטרחתי ויגעתי ומצאתי יישוב לכל הקושיו' הללו בשאומר דס"ל לרש"י בב' תירוצים דחשש שמא ניקב לחוץ חשש קרוב יותר מדרוסה דרחוק שלא ניקב רק הפנימי כיון שנתחב בדוחק וגם אוכלים עוברים שם תדיר, וכ"ז לענין שצריך בדיקה כמו בדרוסה אבל כשבודק ואין נראה נקב מבחוץ לחוש שמא טיפת דם נכנס בנקב עד שנסתם ואינו נראה נהי דשכיח מ"מ ל"ש כ"כ עד שנחוש יותר מס"ד ומאן דלא חייש לס"ד הגם דשכיח לא חייש גם לנסתם הנקב ע"י טיפת דם והרי כמה ראשונים לא חיישו כלל לזה, וס"ל דל"ש כדרוסה, גם לרש"י דחיישינן, אבל לא שכיח יותר מדרוסה, ושכיח כמו דרוס' מוכח לרש"י לשיטתו מהא דלעיל כ"ח דמפרש רש"י לענין חשש נקב וחיישינן שניקב לחוץ מוכח דחשש שמא טיפת דם נכנס בנקב הוא כמו דרוסה, אבל לא מוכח דהוא יותר שכיח מדרוסה וממילא לחוש שמא ניקב לחוץ, וצריך בדיקה שמא ניקב ויהי' ניכר שכיח יותר מאינו ניכר לחוש לטיפת דם נכנס בנקב, וגם עולא לניקב וניכר חיישי, ולהך פי' דהבריא ניקב בדיקה צריך אלא דכל דבדקנו לא חוששי' שמא מחמ' טיפת דם אינו ניכר, וזה שכ' רש"י דאין נקב נראה היינו שנבדק ל"ח שאינו ניכר לנו מפני טיפת דם, ולפי' ראשון דלא רצה לפרש הבריא רק נתרפא ג"כ ס"ל אין לו בדיקה מחמת נקב בחוץ, ועולא קמ"ל אין חוששין להבריא נתרפא ל"ס לחוש שמא ניקב אחר הבדיקה ואינה ניכר מפני טיפת דם ל"ח דל"ש כולי האי יותר מדרוסה, וגם לנתרפא ל"ח משום דחשש נתרפא ל"ש יותר מדרוסה וגרוע ול"ש כמו

דרוסה, אלא דקמ"ל דאפי' בהצטרפות יחד חשש טיפת דם וחשש נתרפא ל"ח זהו לפי' ראשון, ולפי' ב' של רש"י הבריא ניקב וקמ"ל דל"ח שניקב, דאי כוונתו דל"ח דניקב ונתרפא הול"ל דל"ח שמא ניקב והבריא וכן הקשה בפ"ח, ולכן פי' בפי' שני הבריא ניקב בוודאי בדיקה בעי וכשאין נראה ל"ח לניקב וטיפה נכנס בו או דנתרפא די"ל דגם לשניהם יחד ל"ח, והכל בכלל ל"ח שמא הבריא ניקב כיון שבעינינו רואים לפנינו שאינו ניקב ואין חילוק לדינ' בין ב' פירוש' אלא פירושו דתיבת הבריא דלפי' הב' הבריא ניקב א"ש יותר דל"א ניקב והבריא ול"ק לא ידע לפרש הבריא ניקב, ול"ב מביא ראי' מקרא דברא אותם בחרבותם דמצינו הבריא ניקב ולדינא אין נפקותא לעולא כנ"ל:

והא"ש דל"ק כיון שאין לו בדיקה מבחוץ מה יתן ומה יוסיף חשש נתרפא דבלא"ה אין לו בדיקה מבחוץ זה לק"מ דוודאי לדידן דחיישינן לס"ד חיישינן ג"כ לחשש טיפת דם וא"צ לחשש נתרפא אלא לעולא דל"ח להבריא איכ' רבות' אפי' לחשש טיפת דם נכנס בנקב בצירוף חשש נתרפא אינו חושש, דלא נימא דווקא כשאין זמן שיתרפא שראינו קוץ תחוב בו בקרוב לחשש טיפת דם אינו חושש, שרבות' דלעולא אפי' כשיש זמן שיתרפא דאיכ' תרתי ל"ח ולפי' ראשון מפורש לעולא דאפי' איכ' זמן שתתרפא ל"ח, ולפי' ב' אינו מפורש רק דמסתמ' הכי הוא דהרי סתמ' אמר ישב לו קוץ ואפי' תחוב ולא ידענו למתי נתחב וישב בו, ואין נפקות' בין ב' פירושי' רק פי' מלת הבריא כמ"ש ועיי':

והא"ש כדהקשה ש"ס מ"ש מס"ד כ' רש"י וושט אין לו בדיקה מבחוץ ולא הזכיר מפורש נתרפא דקושי' ש"ס דאפי' בלא חשש נתרפא והיכא דלא שייך כגון שנתחב בקרוב, מ"מ קשה דחשש טיפת דם לחוד שכיח כמו דרוסה, וזה מוכח לרש"י מלעיל כ"ח דאת' ממסמס קועי' דלא שייך חשש נתרפא כמ"ש פלתי ותב"ש דבקרוב נעשה, ומ"מ חיישינן לטיפת דם לחוד דשכיח כדרוסה, ומתרץ דס"ל א"ח לס"ד, והיינו בוודאי למאן דחייש לס"ד חייש נמי בהא וכ"ש כשיצטרף עוד חשש נתרפא, אבל עולא ס"ל דא"ח לס"ד הגם דשכיח, לכן ל"ח לשמא הבריא דשכיח כדרוסה ואפי' בצירוף חשש נתרפא דשניהם יחד טיפת דם ונתרפא שכיח יותר מ"מ ל"ח כנ"ל:

ונתישב ג"כ הא דכ' רש"י אבל ישב חיישי' שמא ניקב והבריא היינו נתרפא והקשה מהרמ"ל הרי בלא"ה אין בדיקה מבחוץ לרש"י ונ"ל דרש"י הוצרך לפרש מחשש נתרפא אתי' עלה, דצ"ע לכאורה מה לו לשבש ולומר נמצאה איתמר אבל ישב לא הא ש"ס מדמה הא דעולא לס"ד, והרי לפנינו רב דס"ל דא"ח לס"ד גם עולא כוותי' ס"ל ומה לו להכחיש מאן דתנא ישב ולאמר נמצא' אתמר, ומשום קושי' זו כ' רש"י אבל ישב חיישינן לניקב והבריא וזהו דהכריח למ"ד נמצאה אתמר דנהי דרב ס"ל א"ח לס"ד, וה"ה

דא"ח דניקב וטיפה נכנס בו דשקיל כשכיח דדרוסה, אבל היכא דיש לחוש עוד לנתרפא בצירוף ב' חששות שכיח יותר מדרוסה, ולא ניח' לי' לומר דעולא מקיל כ"כ אפילו בשכיח כה"ג והא סתמא קאמר ישב לו קוץ אפילו זמן הרבה, וגם סתמא א"א יודעי' למתי נתחב בפנים כיון דשכיח דקוצי' אכלו ויש לחוש לנתרפא, לכן דחק ואמר נמצאה אתמר אבל ישב חיישינן משום נתרפא, ולכן פי' רש"י ניקב והברי' היינו דנתרפא לא לנתרפא לחוד חיישינן אלא לטיפת דם ועוד שנתרפא ג"כ ומסיק דנמצאה ל"צ למימר כל הנהו וכו' וע"כ דעולא אפילו בישב ל"ח ואפילו לב' חששות ל"ח הגם ברב אינו מוכח דל"ח כולי האי עולא לעצמו כן ס"ל, ואפשר דגם רב מודה לי' דאפילו בשכיח כה"ג ל"ח דאוקמ' ארובא דכשירות, וא"ש ג"כ הא דכ' רש"י וטיפת דם אין בפנים, ותוס' הקשה מ"ש לעולא דל"ח להבריא מ"ש טיפת דם, ולמ"ש י"ל דס"ל כשיש טיפת דם לפנינו מודה עולא דחיישינן שמא נסתם הנקב החיצון ע"י טיפת דם דהא לפנינו דם, כנלפע"ד ליישב פירושי רש"י בסוגי' עד"נ בעזה"י:

ומיושב ג"כ קושי' מהרש"א על פי' הבריא נתרפא מ"ש מריאה ולדברינו לק"מ בוודאי לחשש נתרפא לחוד ליכ' מאן דחש דל"ש כמו דרוסה אלא טיפת דם נכנס בתוכו, ומאן דמפרש לעולא ל"ח שמא הבריא נתרפא, היינו אפילו במקום שיש חשש שנתרפא שנתחב זמן הרבה מ"מ ל"ח לנתרפא אפילו לצרפו לחשש דאית' בכ"מ שמא טיפת דם נכנס ורבותא דעולא דל"ח בכל זאת אבל אנן להלכת' דחיישינן בוושט היינו שט"ד נכנס בו, אבל נתרפא לחוד ל"ח, ולק"מ מריא' ועיין:

העולה מדברינו בשיטת רש"י דלשני פירושי' לא מבואר דחיישינן לחשש נתרפא לחוד דאולי חשש רחוק הוא ביותר אלא לעולא רבות' הוא דל"ח אפילו בצירוף נתרפא, אבל להלכת' כל דל"ש שמא ט"ד נכנס בו לחשש נתרפא לחוד ל"ח ובניקב חצי עור פנימי דאפשר בבדיק' ל"ח לנתרפא:

יח) הרי"ף מפרש הבריא שניקב לחוץ כמו וברא אותם וכו' ודייק הפר"ח דל"ל חשש נתרפא ותב"ש כתב דאין מוכח כיון דבלא"ה אין לו בדיקה מפרש הבריא נקוב עיין בו, ולא נ"ל דאלו ס"ל דחיישי' לנתרפא מה לו לפרש הבריא נקוב לחוץ, דפשיט' לשון הבריא היינו רפואה, ואפשר דקשי' לי' דהול"ל ניקב והבריא כמ"ש הפר"ח אלא חשש נתרפא כולל יותר אפילו חצי עור ואפילו מחוץ לפנים הו"ל לרי"ף לפרש נתרפא, מזה נרא' דלא ס"ל חשש נתרפא':

והנה הרמב"ם פ"ג מה 'שחיטה הלכה כ"א כ' נמצא קוץ עומד בוושט ה"ז ספק נבילה שמא קרום עלה בו במקום הנקב ואינו נראה, מפורש כ' דחיישינן לנתרפא ומפרש

הבריא כן, וכאיד מדעת רבו דרבו הרי"ף ז"ל שע"פ רוב תפס שיטתו, מדלא הזכיר כלל דאין לו בדיקה מבחוץ לענין נקב ולא כ' רק חשש שמא נתרפא' נראה דס"ל דלולי נתרפאה היה לו בדיקה דל"ח לטיפת דם שנכנס בנקב רק לנתרפא כי כן באופן דא"א לחוש שנתרפא שידענו שנתחב בו בזמן קצר יש לו בדיקה, וזו קולא לרמב"ם ואפשר הא דחייש לרמב"ם נתרפא דווקא בצירוף שטיפת דם נכנס בו אבל לנתרפא לחוד ל"ח דל"ש כמו דרוסה רק בצירוף חשש שטיפת דם נכנס בו כנ"ל, אלא מדסתם הרמב"ם וכ' וושט שקוץ עומד בו וכו' ולא כתב שניקב הפנימי כולו דחיישינן לחיצון משום שקרום עולה בו והיינו בצירוף חשש שנכנס בו טיפת דם ש"מ דס"ל דלנתרפא לחוד חיישינן ואפילו לא ניקב רק חצי עור הפנימי כנ"ל:

יט) המחבר סעי' ט' פסק בישב לו קוץ חיישינן שמא ניקב ונתרפא, וכ' הש"ך דצריך לחשש זה, הגם דפסק דוושט אין לו בדיקה מבחוץ דנ"מ בניקב רק חצי' של עור הפנימי ומוכח דס"ל להמחבר דלנתרפא לחוד חיישינן, ולולי דברי הש"ך היה נ"ל די"ל דלנתרפא לחוד ל"ח, והמחבר כ' חשש נתרפא באופן שעור החיצוני יש לה בדיקה, כגון שנגד מקום שתחוב הקוץ נשתנה החיצון ללובן במקצתו דאינו מטרף בי', גם למחבר דשניהם לבנים טריפה, אבל דנשתנה במקצתו בחוץ לא, דהוי כניחב מקצתו ופנימי מגין, וי"ל דוקא בשאין בפנימי ריעות', אבל כשנקוב פנימי שבפנימי ונגד מקום שקיץ תחוב בפנימי שבפנימי נשתנה החיצון למראה לבן דלקות' היא, הגם שחיצון שבפנימי מגין מ"מ תלי' במצוי ששינוי זה של החיצון בא מחמ' שקוץ יצא לחוץ ועלה בו קרום ונתרפא ונשתנה מחמ' חולי ללובן, וזה שכיח דמקום המכה משתנה ללובן, ומשום טיפת דם היה לו בדיקה אם לא משום שנתרפא, אבל אם ניקב פנימי שבפנימי לחוד וליכ' שינוי מראה לובן בעור החיצוני ל"ח לנתרפא, ולפמ"ש הפר"מג, וחולק על התב"ש די"ל דנשתנה במקצתו אודם ללובן וכן להיפוך ליכא שינוי מראה דשכיח י"ל דאיירי המחבר דניקב פנימי לגמרי ומ"מ משום שינוי מראה ללובן במקצתו בחיצון לא היה מזיק דאין בזה לקות' ולא הוי כניקבו שניהם אלא משום דקוץ תחוב בפנימי תולין שינוי מרא' של חיצון בקוץ, דשכיח וחיישינן שנתרפא, אבל בניקב פנימי שבפנימי לבד, לתרפא לחוד ל"ח כנ"ל ועיין:

כ) הרמ"א סעי' ד' כ' דניקב זבל"ז כשר דווקא בניכר שע"י חולי בא דאל"ה וושט אין לו בדיקה בחוץ והקשה הש"ך ס"ק כ' משמ' בלאו ה"ט הא חוששין לנתרפא, ומה שתי' דווקא כשאין לו בדיקה חוששין ג"כ לנתרפא אין לו מובן, הרי המחבר כ' טעמא דנתרפא וכ' הש"ך דנ"מ לחשש זה בניקבה רק פנימי שבפנימי' הרי חוששים לנתרפא לחוד, וכבר

השיבוהו הפר"ח ופמ"ג, ולפמ"ש בסמוך באות י"ט מיושב קושי' ש"ך דל"ח המחבר לנתרפא רק היכא דאיכא ריעות' בחיצון כגון שנשתנה מאודם ללובן במקצתו, ובלא"ה ל"ח לנתרפא, וא"ש דרמ"א ג"כ הוצרך בסעי' ד' לטעמ' דאין לו בדיקה מבחוץ דלנתרפא לא היינו חוששים כל דליכא ריעות' בחיצוני, וכן בניקב מחוץ לפנים יש בדיקה וא"ש ועיין:

ועוד י"ל דעד כאן ל"ח המחבר לנתרפא דווקא בניקב חצי עור הפנימי דרחוק ביותר שלא ינקוב רק חצי עור ולא ינקוב כולו, לכן חיישי' לנתרפ' חיצונה שבפנימית הגם דחשש נתרפ' רחוק, שנתרפ' ואין ניכר, מ"מ שינקוב רק חצי עור א' ל"ש יותר אבל לחוש שמא ניקבה עור חיצוני ונתרפא הגם דכ' תוס' יבמות דשכיח שינקוב גם עור החיצוני' מ"מ לנתרפא ל"ח דל"ש שיתרפא עד שאין ניכר, ולולי דוושט אין לו בדיקה מבחוץ משום חשש נתרפא לא היינו חוששים שניקב גם עור השניה דל"ש כ"כ עד דנימ' ניקב ונתרפא, וא"ש דכ' המחבר חשש נתרפא בניקב עור הפנימי שבפנימי דל"ש כלל שינקוב רק חצי' של עור, וא"ש דרמ"א סעיף ד' בשניקב עור הפנימי לולי דעור חיצוני אין לו בדיקה לנתרפא ל"ח בעור חיצוני, וכן מחוץ לפני' ל"ח לניקב הפנימי ונתרפא, ועיין פמ"ג שכ' דמעור לעור ל"ח כ"כ שנתרפא, ודחק, ומ"ש נכון יותר, ואפשר יש להעמיס כן בכוונת תי' הש"ך:

ועיין תב"ש שכ' י"ל דווקא בקוץ תחוב חיישינן לניקב ונתרפא, והא דלא נתרפא חצי' וניקב לפנינו משום דקוץ תחוב בו א"א להתרפאו', אבל באין קוץ תחוב בו אמרינן אי נתרפא האי גם עור ב' נתרפא, אלו דבריו, וזה ג"כ כוונת בנו של הש"ך בנקה"כ, ויש לדחות סברתו במה שנכתוב לקמן אי"ה:

ולפע"ד נראה עוד ביישוב הרמ"א מלבד מ"ש לעיל, י"ל עוד עם מ"ש לעיל דחשש נתרפא וודאי רחוק, אלא מאן דחייש לנתרפא ס"ל דכ"כ ל"ש שינקוב רק עור א' עד דביותר אמרינן דניקב לחוץ ונתרפא מלתלות שלא יצא לחוץ דל"ש ביותר כיון דאוכלים ומשקים עוברים שם בוודאי נדחק לחוץ וע"כ שנתרפא, וכ"ז כשאנו יודעים שע"י קוץ ניקב, אבל בספק שמא ע"י חולי הגם דתלינן ביותר ע"י קוץ, ואפי' ס"ס לא הוי או משום מ"ש נקה"כ סי' מ"ט דשכיח שינקוב לחוץ או משום מ"ש פלתי סי' ל"ב דקוצי' שכיח יותר מחולי, או לפמ"ש אני בעניי דתרתי איכא דשכיח שינקוב לחוץ וגם שכיחי קוצי' ביותר, מ"מ היה לנו לומר לתלות בחולי יותר מלומר ע"י קוץ ניקב ונתרפא דנתרפא ולא ניכר ל"ש טובא רק כל שאנו רואים לפנינו קוץ ע"כ צריכים אנו לומר ל"ש דנתרפ' מלומר דלא יצא קוץ לחוץ, אבל כל שאפשר לתלות בחולי, ביותר לנו לומר ע"י חולי מלומר ע"י

קוץ ונתרפ' וא"ש הא דרמ"א סעי' ד' בספק ע"י חולי ל"ח לשמא נתרפא לולי דאין לו בדיקה מבחוץ, ומחוץ לפני' ל"ח לנתרפא דתולין ביותר בחולי, והמחבר דחייש לנתרפא בתחוב קוץ לפנינו, שכ"כ תחוב קוץ וכו' כנ"ל, ובזה נתיישב לן מה דנתקשה בתב"ש על תוס' לעיל כ"ח דהוכיח דנקב יש לו בדיקה מבחוץ מדאמר רבה ניקב זבל"ז כשר, וקשה עדיין ניחוש לנתרפא, ולפמ"ש לק"מ דתוס' כ' דדוחק שניכר שע"י חולי בא, ולא שלט החולי בחיצון, הא דדחיק לי' לתוס' לומר כן דס"ל דספק ע"י חולי תולין בקוץ, כשיטת הרמ"א סעיף ד' ודוחק דניכר שוודאי ע"י חולי, וכבר כתבנו מזה לעיל, ולפ"ז א"ש דמשום חשש נתרפא ל"ק כיון דאין ניכר דוודאי ע"י קוץ בא, ויש לתלות בחולי תולין יותר בחולי מלחוש לניקב ע"י קוץ לחוץ ונתרפא ואין בזה דוחק לומר דרבה בהכי איירי דאין ידוע שבא ע"י קוץ רק שניכר וידוע ע"י חולי דווקא זה דוחק לתוס', ומה שכתבתי בשיטתו של רמ"א יוצא מתוס' כ"ח דבספק חוששין לניקב כי תולין יותר בקוץ וליכא ס"ס, וגם כל דלא ידעינן בוודאי ע"י קוץ לחשש נתרפא ל"ח, כנ"ל נכון בעז"הי:

וראיתי אחרי רואי בתשובת חוט השני סי' ס"ב שכ' ביישוב הרמ"א ע"י חולי ל"ח לנתרפא והוא כעין פשר דבר, ואולי כוון למ"ש והוא קיצר ולא נתן טעמ' למלת', ואנו הרחבנו הדברים במלת' בטעמ' לשבח בעזה"ית:

כא) המחבר סעי' ז' כתב דנקב אין לוושט בדיקה מבחוץ רק מבפני' וחקרו האחרונים הר' חייש לנתרפא ולמה צריך לטעם דאין לו בדיקה בחוץ, עיי' פלתי ותב"ש ונוב"י תנינא סי' ס"ח, וכתבו דנ"מ שניקב בקרוב דא"א דנתרפא, מ"מ אין לו בדיקה דאין לו בדיקה בחוץ ויש שרוצים ליישב רמ"א סעי' ד' ג"כ, ובנו"בי ובפ"מג כ' דבר"מא א"א לומר כן דהא קאי בספק ע"י חולי ואי בידוע שניקב לפנינו ליכא ס' ע"י חולי, ולדעתי גם המחבר לא נכון ליישב בהכי דהא כ' אין לו בדיקה בחוץ אלא בפנים, וקשה תרתי מ"ש אין לו בדיקה אפי' יש לו הא חיישינן לנתרפ' ע"ז י"ל דנ"מ בניקב לפנינו בקרוב דא"א שנתרפא, אלא דמ"ש אלא בפנים קשה דמשמע דבפנים תמיד יש לו בדיקה להקל הא באין ידוע למתי ניקב אין לו בדיקה וזה וודאי דוחק לומר דווקא בניקב לפנינו יש לו בדיק' בפנים דליכ' חשש נתרפא ומ"ש בסעי' ח' בבא ממסמס קועי' א"ש הרי איירי בניקב בקרו' אבל דסעיף ז' לא א"ש:

וגם ישובים שישנו על הרמ"א סעי' ד' לא א"ש למחבר מה"ט לתי' תב"ש דבאין קוץ תחוב ל"ח לנתרפא מדלא נתרפא כולו למחבר לא א"ש, דסתם דיש לו בדיקה בפני' אפי' קוץ תחוב, וגם בחצי חייש לנתרפא ג"כ ל"א א"ש למחבר דצ"ל דווקא בניק' חיצון כולו

איירי, וגם תי' שלי האחרון בספק ע"י חולי ל"ח לנתרפא לא א"ש מה"ט למחבר חוץ תי' ראשון שלי יש לו מקום למחבר:

ולכן נלפע"ד ביישוב המחבר דלנתרפ' פנימ' שבפנימ' לכ"ע ל"ח, ואמינ' מלת' בטעמ' ע"פ ש"ס פא"ט אתן דשלט' בי' זיקא לא הדר' ברי, ריאה דלא שלט' זיק' הדרא ברי, ונ"ל דעור חיצון או חיצון שבפנימי דלא שלט' בי' זיקא חיישינן טפי לנתרפא מפנימי שבפכימי דשואפ' רוח תמיד וכשפותח' פיה רוח ואויר נכנס בתוכו רחוק יותר ויותר שיתרפא ועוד נ"ל דפנימי שבפנימי' דאוכלים ומשקים עוברים שם תמיד רחוק שיעלה בו קרום ויתרפא כיון דאוכלים ומשקים עוברים תדיר משא"כ בחיצון שבפנימי וכ"ש עור החיצוני דיש לחוש יותר, ובזה נדחה מ"ש התב"ש ובנו של ש"ך בנק"הכ ביישוב הרמ"א, דל"ח לנתרפא החיצון מדלא נתרפא הפנימי דאין לדון מחיצון לפנימי דפנימי קשה יותר להתרפאות מעור החיצון כהנ"ל:

אבל לדברינו א"ש המחבר דכ' דאין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפני' היינו כשאין ניכר נקב בפנימי שבפנימי שניקב מחוץ לפנים ל"ח לפנימי שבפנימי שנתרפא דבפנימי שבפנימי ל"ח לנתרפא כמ"ש וא"ש ומיושב ג"כ הרמ"א בסעיף ד' לפמ"ש התב"ש דעיקר קושי' ש"ך על הרמ"א דנראה דמחוץ לפנים דיש לו בדיקה ניחוש לנתרפא אבל משום דנקט טעם דאין לו בדיקה מחוץ ל"ק דסגי בהכי והוא העיקר אלא דקשה מן הדיוק אבל מחוץ לפנים יש לו בדיקה ולפ"מש לק"מ דלנתרפא פנימי שבפנימי ל"ח ומבחוץ לפנים מהני בדיקה כנ"ל נכון ועיין:

כב) בהעלטו' האווזות שכ' הרמ"א דמקילין ובט"ז למד זכות משום שע"י חולי מכח דוחק הלעטה בא ובנק"הכ דחה כיון דלא בא ע"י חולי מעצמו רק ע"י דוחק חיישינן שמא ניקב לחוץ מה לי ע"י קוץ נ"ל דלפ"מש תוס' דחיישינן לקוץ שניקב לחוץ דשכיח יותר לאיסור דניקב לחוץ דמי כוונו שלא ינקוב רק עור א' כי כן בחולי שבא ע"י הלעטה הגם שיש דברוב הדוחק והלעטה ניקב לחוץ אבל לא רחוק דלא ניקב רק הפנימי ולא מחזיקים ריעות' ומוקמי בחזק' כשרות וגם מ"ש התב"ש לחלוק על הט"ז דבעי דווק' שלא שלט בחיצון כלל דחיישינן שמא ניקב לחוץ ולא ניכר מנ"ל להחמי' כיון דל"ש כ"כ שתשלוט בחוץ כמו קוץ כנ"ל:

והנה במלעיטים ע"י דברים שיש בהן קוץ הנוקב ל"ש התיר' של הט"ז ועיין פלתי ויתר אחרונים ועיין תשובת חוט השני סי' ד' דבכל גווני כל שרואין שחיצון שבפנימי לא אינקב דיש לו בדיקה ל"ח לנתרפא וכבר הבאנו לעיל ואנן בארנו מלת' בטעמ' היטב ונראה דאפי' כשמלעיטי' בדברים הנוקבים ל"ח לנתרפא דתולין יותר בחולי מלומר

נתרפא ועיין ח"ס חי"ד משו"ה בהוראה זו דניקב קוץ לפנינו חס מלהקל ועיין פרט' דינ' בתשובה פ"מ ח"א ס"א:

נשאלתי מגאון א' בנמצא קוץ תחוב בליחות (שליים) בפנימי אי הוא בכלל נמצא תחוב בפנימי שבפנימי והשבתי באורך והעלתי דאין מקום לחוש בכה"ג מג' טעמ' חדא דל"מ ריעות' רק בנשתנה ונמצא נקב יצא' מחזק' הגוף שלם משא"כ בכה"ג דלא ניקב כלל הוושט לפנינו ולא נשתנה וכ"כ ט"ז לענין נמצא קוץ וכ"כ בסי' ל"א ועוד דל"ח לניקב לחוץ רק בקוץ תחוב בעור הוושט שנכנס ע"כ בדוחק חיישינן דדחיק לחוץ אבל בליחות זה דרכיך וקל שידבוק בו בלי דחק ל"ח לניקב כלל הגם שנתקשה לפנינו תולין שבעודו לח נתלה בו ושוב נתקשה ועוד לפמ"ש לעיל אות כ"א שנתרפא פנימי שבפנימי ל"ח א"כ אין כאן מקום לחוש שניקב הפנימי ונתרפא וכנלפ"עד להלכה ולמעשה:

וה' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות כתבתי וחתמתי פה פ"ב ביום שנכפל בו כי טוב לסדר ויחי תרכ"ד לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כב

ששון ושמחה משתה ויו"ט, בימי הפורים הבע"ל וכל טוב, לבני מחמד נפשי תלמידי הרבני המופלג וותיק מלא ברכת ה' מורג חרוץ בעל פיפיות הקצין כש"ת מוה' משה סופר נ' בשבת תחכמוני בק"ק מאראש וואשארהעלי יע"א:

ארכו לנו הימים אשר לא ראינו מאתך אות לטובה עד שקבלתי אתמול מכתבך בהודעה שהכל במעמד הטוב לטובה ולברכה, וע"ד דשדרת לן קושי' אחת, בש"ס ר"פ אלו טריפות מ"ב מרה מאן קתני לה וכו' אפיק מרה וכו' הא חברייהו דפליגי על ריב"י השיבו לו מאיוב דאמר ישפוך לארץ מרירתי ועדיין איוב קיים והא תנא דבי ר"י ס"ל דטריפה חיה ומנ"ל דניקב המרה כשירה וזהו הקושי' צריכה עיון לפנים ליישבה, ובתחילה היה נ"ל דיש לדחות דתנא דבי ר"י מסבר' בלי ראי' ס"ל דניקב מרה כשירה הגם דנראה מדאמר ר"י מה אהדרו לי' חברייי לריב"י ומשמ' דלולי דילפינן מאיוב סברת חוץ דנקבה המרה טריפה י"ל באמת כן הוא והא לאמת אצ"ל דתנא דבי ר"י ס"ל דניקבה המרה כשירה אלא בכל שאר נקובים הוא דמסיק נקובי תמני' הוי חשבינהו בחד ותחילה דמתרץ מאן האי תנא ריב"י אפיק מרה צ"ל דמסברא ס"ל כן ובלא"ה תי' זה נדחה כן נ"ל:

אלא הא לאמת קאמר תמני' הוי וכ' רש"י וכי מדלי' למרה אכתי פשו להו תמני' נקובי הרי גם לאמת מתרץ דנקובי תמני' ומדלי' למרה דס"ל לתנא דבי ר"י דניקבה המרה

כשירה וצ"ל מסבר' וזה דלא כדמשמ' מר"י דמסברא לולי דילפות' וראיה מאיוב, הוי ס"ל לחברי' דטריפה:

ובאמת המהרש"א נתקשה בזה לפי דמתרץ דחשיב נקובי כולהו בחד תו לצ"ל דמדלית למרה והקשה על רש"י דכ' וכי מדלית למרה וקשה על המתרץ דאמר נקובי תמני' היה יכול לומר תשעה הוו וחשבינה' בחדא ומ"ש המהרש"א לפי שבאמת כן הוא, לרב אינו מובן והא לאמת להלכת' קיי"ל כריב"י דנקבה המרה טריפה, והנלפע"ד ביישוב קושי' מהרש"א ע"פ מה שהעלה בפלתי סי' מ"א דניקב המרה לאו משום נקובת העור עצמו טריפה דעור לא מעלה אלא משום שסוף לחות שבתוכו לשפוך לחוץ וגם אם יצא הלחות דרך הסמפון טרפה והביא ראיה לזה מדהשיבו חברייי' לריב"י מישפוך לארץ דלמא לאו דרך נקב יצא שנקב העור אלא דרך הסמפון יצאה ונשפך לחוץ ומה ראיה מביאים לנקב המרה וע"כ דהיא היא טריפות דניקבה משום לחות שיוצא לחוץ ואם יצא דרך הסמפון טרפה אלו דברי הפלתי:

וע"פ דבריו ישבתי קוש' המהרש"א על דאמר ר"י הלכה כריב"י לפי פירושו של מהרי"א בתוס' ד"ה והא אמר ר"י דקושי' ש"ס כיון דכבר אמר כללא הלכה כסתם משנה למאי צ"ל הלכה כדברי האומר כזית כן היה הש"ס יוכל להקשות על דאמר הלכה כריב"י ומ"ש משום דרבים חולקים על ריב"י זהו דוחק דהא ר"י כללא כייל הלכה כסתם משנה אפילו רבים חולקים, והנ"ל ע"פ חידושו של הפלתי הנ"ל די"ל ממתני' דניקבה טרפה ה"א משום ניקבה העור טריפה ולא משום שיוצא לחות מרירות שבה אבל מדהשיבו חברייי' מאיוב דאמר ישפוך לארץ מרירתי ש"מ דטריפות דניקבה במרה לאו משום נקב של העור אלא משום שמשם יצא מרירותו וריב"י השיב להם אין מזכירים מעשה נסים ומודה להו דטריפה משום דכשפך מרירותו ולכן אמר ר"י הלכה כריב"י דנשמע ממנו יותר דנשפך מרירותו אפילו דרך הסמפון טריפה וא"ש נכון, ומובן ג"כ המשך בתר דאמר ר"י הלכה כריב"י ואמר ר"י ב"י אמר ר' יוחנן מה אהדרו לי' חברייי' וגם לכאורה אין תועלת בזה לדינא מה אהדרו לי' ומה השיב להם ולפמ"ש הפלתי נפק' לן מזה דנשפך טרפה בלא ניקב העור ולפמ"ש אתי שפיר המשך דברי ר"י בשם ר' יוחנן דאמר תחילה משמו, הלכה כריב"י ושלא תיקשה הא כבר אמר הלכה כסתם מתני' ולזה מביא ואמר ריב"י עוד משמ' דר' יוחנן מה אהדרו לי' מישפוך לארץ וכו' מזה מוכח דנשפך המרה טריפה משו"ה הוצרך לומר הלכה כריב"י וא"ש ועיי':

והא"ש דקאמר הש"ס לתנא דבי ר"י נקובי תמני הוי חשבינהו בחד ולא יתחשב עמהם נקבה המרה דאין טריפו' המרה תלי' בנקובת העור רק בשפיכות המרירות גם כשכל

העור שלם ונשפך דרך הסמפון טריפ' ולא דמי' לשאר נקובי' דטרפה מחמ' האבר שניקב וזה בעצמו הטרפות וע"כ דס"ל דניקב המרה היינו דנשפך המרה כשירה כנ"ל ומכל זה סיוע וחיזוק לדינא של הפלתי ועיי' תב"ש:

ונתחזקה הקושי' כיון דע"כ למסקנא צ"ל דתנא דבי ר"י ס"ל דניקבה המרה כשירה מנ"ל הא כיון דס"ל טריפה חי', וביישוב קושי' זו נ"ל בשנדייק לשון ר"י דאמר דאהדרו חברייי' לריב"י מישפוך לארץ מרירתי ועדיין איוב קיים, ולא יאמר עדיין איוב חי כמו שהשיב ריב"י מיפלח כליותי מי קא חיי, והא דקדוק דבעי יישוב, ונ"ל דהוכחה זו מישפוך לארץ גם למ"ד טריפה חיה איתי' לפמ"ש תוס' זבחים קי"ו ע"א דגם למ"ד טריפה חיה מ"מ נתנוונה והולכת וסופו מת מטריפות זו וכ"כ תוספות במק"א, ואיוב דכתיב בו וה' בירך אחרי' איוב מראשיתו אם היה מתנוונה והולך עד שמת מטריפו' דנשפוך לארץ מרירתו אין זו ברכה באחריתו מראשיתו קודם שנטרף, ובעל ייסורים חייו אינם חיים, וגם כתיב בי' וימת שבע ימים היינו שבלה שנותיו בטוב ועיין רמב"ן בתורה בוימת אברהם זקן ושבע ימים, ועיי"ש שהיה חי וקים בריא אולם, ולא היה מתנוונה פוחת והולך וזהו שאמרו ישפוך לארץ מרירתי ועדיין איוב קיים בקיומו ולא היה פוחת והולך מתקרב למיתה ע"י חולי שיש בה טריפות, אבל ריב"י דהשיב מיפלח כליותי וכו' ו' תוספות דמחמת ייסורים א"א לו לחיות אם לא יעשה תחבושת כמו במחו לי' בכוליית' ומת מיד שפיר קאמר מי קא חיי שאי אפשר לו לחיות כלל ומיושב הדקדוק בלשון דחברי' אמרו קיים, וריב"י אמר דקא חיי' וממילא מיושב קושי' לתנא דבי ר"י הגם דס"ל טריפה חי' מ"מ אית לי' הוכחה מאיוב דעדיין קיים וכמ"ש:

ועיין ח"ס יו"ד סימן נ"ב והעלה מכח קושי' אדם שנטרף ולא עושים לו תחבושת אפילו פחות מי"ב חודש אינו יוכל לחיות דחלוש הוא יותר מבהמה ומשו"ה הביא ראיה מאיוב דלא, עשו לו תחבושת אלו היה טריפה בבהמ' לא אפשר לו לחיות אפי' זמן פחות מיב"ח עיי"ש, ולפי דבריו הקדושים מיושב קושי' הנ"ל אפילו למ"ד טריפה חי' היינו בהמה אבל אדם לא ומדנקבה המרה לאו טריפו' בבהמה היא וא"ש:

אלא דיש לי מקום עיון על דברי קדשו של אבא מאוה"ג זצו"קל מירושלמי יבמות ק"כ ומובא ברמב"ן ורשב"א במעשה בעסי' בא' ששלשלוהו בים וכו' ואמרו חכמים מן הארכובה ולמעלה תנשא, ובירושלמי נותנין לו שעות כדי טריפה וכתבו הראשונים היינו יב"ח לפי שידוע שטריפה אינ' חי' יב"ח ועיין הה"מ פי"ג מה' גירושין הלכה ט"ז ד"ה וכן, הרי מבואר שם דאין מיתת אדם ברורה עד אחר יב"ח כמו בבהמ', ולפמ"ש בח"ס דקושי' ש"ס מאיוב דאינו חי אפילו יב"ח וע"כ רוב ככל כן הוא דאל"ה לא מקשה

מאיוב מידי מירושלמי וראשונים נראה באדם ג"כ אינו ברור שמת תוך יב"ח אפשר שחי עד יב"ח וצל"ע:

והנה בתוספות זבחים קי"ו ע"א ד"ה ודלמא ח גופי' טריפה היה כ' דר"ת רגיל לחלק בין אדם לבהמה משום דאדם אית לי' מזלא, נראה דאדם חי יותר מבהמה וכן ס"ל לכ"מ הלכו' גירושין שם, אלא שכבר תפסו עליו מירושלמי הנ"ל, וכ' בברכת הזבח דוודאי מה שהוא טריפה באדם לא מהני לי' מזלא שיחיה יותר מיב"ח, ולא אמר ר"ת אלא דיש מה שהוא טריפה בבהמה ואינו טריפה באדם, דמזלא גרים לי' שאינו טריפה, וכוונ' תוס' לר"ת י"ל שהיה נח טריפה היינו שהוא טריפה בבהמה, ואינו טריפה באדם, והסכים עמו הפר"ח סי' ל"א ס"ק ז', אלא בפסקי תוספות כ' מפורש וז"ל טריפות אדם חי יותר מבהמה ובה"ז נדחק בפסקי תוספות כדי להעמיד דבריו המוכרחים מן הירושלמי ועוד ראיות הרבה שם שמביא הפר"ח, ועיין פלתי שכ' דמיעוט באדם חי יותר מיב"ח, ולפעד"נ בכוונת תוספות ופסקי תוס', דלמעיין יראה כי כל דברי תוס' קאי לפי הסוגי' שם דאזיל למ"ד דטריפה חי' דתי' תוס' תחילה דהיה נח חי ומתנוונה והולך, וכתב לר"ת דמחלק בין בהמה לאדם דא"ל מזלא נ"ל כוונתו וודאי למ"ד טריפה אינה חי' ויש קביעת זמן יב"ח יותר א"א לחיות בוודאי גם אדם אם נטרף אין יוכל לחיות יותר ואין מזל גורם שיחי' חוץ מן הטבע, אם לא על פי נס כמו באיוב, אבל למ"ד טריפה חי' ואין קצבה לחיותו אלא מתנוונה והולך מחמת יסורי מכה כזו, לזה מהני מזל באדם שחי וקיים בר"א ואינו מסובל בייסורים וזה תלוי במזל וזה כוונת תוס', דהקשה הא נח חי אח"כ ג' מאות שנה ותי' שמא לא היה בכח בריאות כראוי, והלא סוגי' אזלה כמ"ד טריפה חי' ושוב מביא ר"ת דרגיל דמחלק בין אדם לבהמה דאית ל' מזלא שיש טריפות בבהמה שאינו טריפה באדם ואינו מזיק לאדם מכח המזל הוא חזק יותר דלא מטרף ע"י מכה כזו דמטרפה בה בהמה לד' בה"ז וי"ל גם במידי דמטרף בה אדם, ובהמה מתנוונה והולכת כ"י חייה אחר שנטרפה ואדם אית לי' מזלא שיהי' חי בטוב בלי מחלה, אבל למ"ד טריפה אינה חיה בוודאי המזל אינה מציל ממיתה לחיים שיחי' יותר מיב"ח הקצובים וא"ש פסקי תוס' אדם חי יותר מבהמה היינו בהמה מתנוונה והולכת וסופ' מת ממכה זו למ"ד טריפה חי' ואדם חי יותר דמזלא גרים לו שאינו פוחת והולך ע"י מכה זו וממילא חי יותר כנלפע"ד נכון בעזה"י:

והנה מ"ש בח"ס ביישוב קושי' תוס' לר"ת מהך דאיוב דכוונת ר"ת דאדם דאית לי' מזלא היינו ע"י תחבושת מזלא גרים דמהני לי' רפואה וכ"כ הפלתי אלא דפלתי ע"ד פלפול כתב דקושי' תוס' ניח' על ר"ת, ודבריו ע"ד פלפול מ"מ נכון הדבר ליישב שיטת ר"ת,

וצ"ל הא דמתירין אשה אחר יב"ח בשנטלה מן הארכובה ולמעלה דידוע דמן הארכובה ולמעלה גם לאדם ליכא תחבושת ורפואה דמועיל לו, והיותר נראה לפע"ד עד"ז דס"ל לר"ת דאדם דאית לי' מזלא קרום עולה במקום המכה ובבהמה סוף הקרום לפסוק קרום שעלה מחמת מכה אינו קרום באדם מהני דמזלא גרם שיתקיים ויחזור לקדמותו, וכ"ז בניקב קרום של מוח דאפשר שיעלה בו קרום וכדומה בנקבים, ומכה יש שאינו טריפה באדם משו"ה ובנקבה המרה ג"כ אפשר שבאדם יעלה בו קרום ומתקיים, ומ"מ מייתי ראיה מאיוב דאמר ישפוך לארץ מרירתי, וכיון דנשפך המרירות טריפה הוא כמו בבהמה, וכבר כתבנו דאין הטריפות מכח נקיבת הקרום של מרה רק משום שנשפך, ואפי' נימ' דגם בנקיב' הקרום יש טריפות אבל באיוב שכבר נשפך מרירותו מה מועיל לו שוב סתימת הקרום, ושפיר מביאים ראיה מאיוב וא"ש ג"כ דמארכובה ולמעלה דלא שייך סתימת קרום וכיוצא בו טריפה באדם בוודאי כנלפע"ד, והוא יישוב נכון בעזרת החונן דעת, אלקים יחנך בני בתבונה ובדעת, וכל מלאכת מחשבת טהורה בתורה, ובהלכה ברורה תצליח ותשכיל בכל דרכיך, עושר וכבוד בשמאלך ואורך ימים בימינך, כעתירת אביך אוה"נ מברכך מרחוק, פ"ב כאור בוקר ליום ה' אדר תרכ"ח לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כג

ישראל אשר בך אתפאר ה' פניו אליו יאר, ה"ה ידידי הרב הגאון המפואר חריף ובקי משנתו זך ונקי כש"ת מה"ו ישראל דוד מרגליות נ"י אבדק"ק פעזינג יע"א:
מכתבו מגלה עפה קבלתי ונפשו היפה איותה לדעת דעתי העניי' א) איך מורים להלכה ולמעשה בבה"כ שניקב עור וחצי ע"י מחט או ע"י חולי דפליגי בי' קמאי כמבואר בש"ך סי' מ"ח ס"ק כ"ב. ב) בהמסס שניקב ולא ניקב לחוץ דהב"ח מחמיר ביותר אפילו ע"י חולי בלא הפסד מרובה ועי"מ אפי' בה"מ ופר"ח מקיל ביותר וע"י מחט אפילו בלא ה"מ וש"ך ממוצע ס"ל ע"י חולי אפי' שלא בה"מ ובע"י מחט בה"מ ונפשו הטהורה איותה לדעת אנן מה נעני בתריי' להכריע להלכה בין ההרים הגדולים וכמאן נקטינן למעשה, ופר"מ י"נ נ' הרחיב קצת הדיבור וביקש לשמוע דעתי והנני לעשות רצון ידידי נ' ולחוות לו אשר חנני ה' בזה:
א) הת"ח בחולין נ' ע"ב ס"ל בפשיטות דלרש"י דבהמסס חיישינן לניקב והבריא ה"ה בבה"כ שניקב עור וחצי דחיישינן להבריא דמ"ש, ומשו"ה הוקשה לו דבבריית' קתני מב' צדדים טריפה משמ' דוקא שניקב לחוץ ומכח זה העלה דעיקר כר"ת וכ' דלפ"ז מ"ש

הטור לרש"י בהמסס אפילו לא ניקב נקב מפולש טריפה ה"ה בבה"כ בעור וחצי ואני מצאתי דכוותי' דת"ח ס"ל להמהרמ"ל חולין שם שכ' דלרש"י ס"ל ברייתי' קמ"ל מב' צדדין טרפה אפילו לא ניקב לחוץ עיי"ש נראה דס"ל בפשיטות כת"ח, ותה"ד סי' קס"ה מכח קושי' זו של ת"ח דלא קתני בברייתא אפי' לא ניקב לחוץ רק עור וחצי טריפה הוכיח דרש"י גם מודה בבה"כ דבעי מפולש וכ' מלת' בטעמ' כיון שעבר עור וחציו ל"ח שיצא לחוץ ג"כ דוקא בהמסס שעורו דק רחוק שלא יצא לחוץ ובש"ך מביא דבריו באורך וכחילוק זה כ' הרא"ש לעיל בישב קוץ בוושט לחלק בין וושט דדק הוא לבה"כ אלא דרא"ש ס"ל גם בהמסס ל"ח להבריא דעב יותר מוושט ולרש"י המסס דומה לוושט אבל בה"כ לא ופשוט דלתה"ד בניקב עור אחד מחמת חולי ובעור א' תחוב בו מחט או קוץ ולא יצא לחוץ חיישינן להבריא שיצא לחוץ כיון שלא נכנס רק בחצי עור:

ועשיתי סמוכים לשיטת תה"ד מתוס' חולין וסוכה ל"ד אחר שהביא שיטת ר"ת שקיל וטרי למאי קמ"ל סיפא מב' צדדין טריפה פשיטא, והרגיש מהרש"א ומהרמ"ל בחולין הלא גם לרש"י קשה ולמה הקשה לתוס' רק לר"ת ונדחקו, ומ"ש המהרמ"ל בתי' ב' דלרש"י י"ל דקמ"ל אפי' לא ניקב לחוץ, דבריו תמוהים דוודאי פשטות דברייתי' דבעי מב' צדדים לחוץ ואם לפי דעתו צריכים לדחוק בברייתא דלאו דווקא לחוץ אלא שניקבו ב' עורות, ולא נשארה א' שלמה, אבל בוודאי שטיחות לשון הברייתא אינו כן, ואיך נאמר דכל עיקר רבות' דסיפ' דקמ"ל דלא בעי לחוץ שאינו במשמעות, ועיקר הרבותא חסר ואיפכא משמע:

לכן נ"ל איפכא מדבריו דקמ"ל סיפא דה"א כמו בהמסס דל"ק בברייי' משום דמצ"א טריפה, וכן בבה"כ בעור וחצי, קמ"ל בבה"כ דווקא מב' צדדין טריפה, והטעם' כמ"ש התה"ד כיון דהלך כ"כ וניקב ל"ח תו שניקב לחוץ ג"כ ועוד י"ל דה"א הטעם בהמסס כמ"ש רש"י בשבת משום דחצי עור אינו מגין, ה"ה בבה"כ שניקב עור וחצי קמ"ל דווקא מב' צדדין ובהמסס הטעם משום דחוששין שמא הבריא משום דעורו דק, אבל בבה"כ ל"ח וא"ש:

ובמאי דכתיבנן מצאנו מקום יישוב במה דנתקשה מהרש"א בשבת ל"ו ע"א, דשם הוקשה לתוס' סיפ' למה לי גם לרש"י ובכל דבריו לא עלה בידן ליישב סתירת תוס' חולין וסוכה דלא הקש' רק לר"ת, ובשבת הקשה גם לרש"י, ולדברינו א"ש דבשבת שם מביא תוס' שיט' רש"י כמ"ש רש"י שם מפורש דחצי עור אין יוכל להגין, כי כן ה"ה בבה"כ עור וחצי טריפה, וצריך ע"כ לדחוקי בברייי' מב' צדדין לאו דווקא, והוקשה לתוס' שפיר גם לרש"י מה קמ"ל סיפ' פשיטא, ואי דקמ"ל דבעי ניקבו לחוץ דווקא הא באמת

ל"צ לחוץ, ואי דקמ"ל דאפי' אין מפולש טריפה, זה אין במשמעות ל' הברייתא, נהפוך הוא דפשיטות הלשון נראה דבעי דווקא ניקבו שניה' ועיקר הרבות' חסר, ומשום חשש הבריא כ' תוס' בשם ר"י לבסוף שם, אבל בחולין נקט תוס' מיד טעמ' דהבריא לשיט' רש"י במק"א לכן לא קשי' לתוס' לשיט' זו סיפא ל"ל די"ל דקמ"ל דווקא לחוץ טריפה דלא נטע' כת"ח וכמהרמ"ל אלא כתה"ד, ולכן לא הקשה תוס' רק לר"ת, וכן תוס' סוכה דאזיל כמו תוס' בחולין עיי"ש וא"ש כנ"ל נכון:

ובדבריו אלו נתיישב לנו מה שהרגשנו עוד שינוי בתוס' דשבת וחולין, דבחולין כדמיית' לשיט' רש"י ומיישב דל"ק ממתני' דקתני ניקב לחוץ, כתב ובריי' בניקב מפנים לחוץ, דמחוץ לפנים בלא"ה אסור, ובתוס' שבת לא כתב מזה כלום כדמיית' לשיט' רש"י ונ"ל דצ"ע מה רצה תוס' בזה כד מיי' לשיט' רש"י, גם לשיט' ר"ת צ"ל כן, ולענין דינא ליכא נפקות' בין רש"י לר"ת בהך דינא וראיתי שהרגיש מהרמ"ל בזה ומיישב בדוחק, ולפע"ד נר' דלכאור' קשי' לרש"י לשיטתו משום דחיישינ' להבריא כמו בוושט ומבואר בוושט חיישינן דאוכלים ומשקים דוחקי' לחוץ, וס"ל לרש"י ה"ה בהמסס אלא דראשונים מחלקים דהמסס שאני דמינח נייח ומי החזירו וזה לא ס"ל לרש"י אלא גם בהמסס חיישינן להאוכלים דחקוהו ושוב חזר לאחורי', ופשוט שכ"ז הוא דווקא מפנים לחוץ, אבל כשתחוב מחוץ לפנים ל"ש חשש זה, וכ"כ האחרונים בסימן ל"ג בוושט ועיי' פמ"ג וש"ך שם, וכי כן עדיין קשה למה שביק הבריי' המסס דמצ"א כשר, ובאופן שניקב מחוץ לפנים, וליישב קושי' זו לרש"י כ' תוס' דבריית' בבה"כ דוק' בניקב מפנים לחוץ, דמחוץ לפנים בלא"ה טריפה, וא"ש דבהמסס ליכא אופן שיהי' מצ"א כשר ממ"נ כמובן, וא"ש:

וכ"ז הוא לפי שיטתו של תוס' בשיט' רש"י בחולין משום חשש הבריא, וכן בסוכה הוצרך לד"ז כדי ליישב שיט' רש"י כמ"ש, אבל בשבת דמיית' שיטת' של רש"י שם משום דחצי עור אינו מגין א"כ גם מצד חוץ לפנים איכ' משום חצי עור אינו מגין ולק"מ על רש"י ולא היה צריך לבאר דבריי' דוקא מפנים לחוץ איירי וא"ש ועיי':

והא דלא כתב שם תוס' דבר זה לבסוף אחר שכ' משם רש"י דס"ל בהמסס משום חשש הבריא, דלא תקש' דלא נקט בריי' המסס, וכגון שניק' מחוץ לפנים דל"ח להבריא כמ"ש, דכבר כ' קודם דבריי' קמ"ל רבות' בבה"כ דה"א דאפי' עור א' טריפה וכן סיפ' דה"א אפי' ב' כשרים, ור"י לא משום דיוקו של רש"י מדל"ק המסס אמר הכי, אלא דס"ל די"ל כן מסברה, כיון דלא נזכר רק בה"כ י"ל דבהמסס חיישינן להבריא, וכן משמע מדכ' תוס' שם גם למ"ד דל"ח בוושט להבריא, י"ל במחט חיישי, וכ' די"ל הא מוכרחים לומר כן דאל"ה קשה למה שביק בריי' המסס ונראה דר"י לאו משום דשביק בריי' המסס אתי

עלה, אלא מדנפשי' ס"ל די"ל כן, ולזה כתב תוס' דאפי' מאן דס"ל דל"ח בוושט להבריא מ"מ י"ל הכא מודה ואינו מוכרח, וא"ש דל"ק מבריית' דלא נקט המסס מחוץ לפני' דנקט בה"כ לרבות' כמ"ש תוס' לר"ת וא"ש הכל ועי':

היוצא מדברינו אלו דמוכח מתוס' תרתי דלטעמ' משום חשש שמא הבריא דוקא בהמסס אבל בבה"כ ל"ח כשיט' תה"ד וכ"ז לטעמ' דחשש הבריא, אבל לפי טעמ' דרש"י דשבת דחצי עור אינו מגין, ה"ה בבה"כ בניקב עור וחצי, וכן ס"ל בב"ח בפשיטות דלהאי טעמ' בוודאי אפי' בבה"כ הדין כן בעור וחצי, ופמ"ג צידד דאפשר לומר דעור בה"כ חזק יותר ואפילו מקצתו מגין, מלבד שרחוק לחלק כהנ"ל, גם מוכח מתו' שבת, דהקש' גם לרש"י מב' צדדים פשיט' דס"ל גם בבה"כ בעור וחצי טריפה כמ"ש עיי' והבן:

אלא דלפ"ז דלשיטת רש"י בשבת ע"כ צריך לדחוקי בבריי' דמב' צדדי' לאו דוקא כל ב' עורות, כי כן מנ"ל להוכיח משום קושי' דמשמ' בבריי'. דב' צדדין דוקא, דבבה"כ ל"ח להבריא כיון שלפי שיטתו בשבת ע"כ צריך לדחוק דאין מקום ליישב הבריית' במרווח, מנ"ל להוכיח מכח האי קושי' דס"ל דלטעמ' דחשש הבריא בהמסס ל"ח, הגם מסבר' י"ל כמ"ש התה"ד אבל ראי' אין לנו:

וממה שעשיתי לו לתה"ד סמוכי' מתוס' חולין דלא הקש' לרש"י סיפ' פשיטא, גם כן אין ראיה חזקה דתוס' לא הקשה לרש"י די"ל דבבה"כ ל"ח להבריא וקמ"ל בריי' טובא אבל אין מוכרח דתוס' לרש"י באמת הכי ס"ל:

והנה מה דפשיט' לב"ח ויתר אחרונים לשיט' רש"י בשבת ולטעמ' דחצי עור אינו מגין, ה"ה לבה"כ דעור וחצי טריפה, והראנו פנים וראי' דתוס' בשבת הכי ס"ל לרש"י, אבל צל"ע ממ"ש רש"י סוכה ל"ד ע"א, שכ' מפורש מצד א' כשיר' דאינ' מפולש מב' צדדי' שהנקב מפולש, הרי מפורש כ' דבעי מפולש וקשה לפי שיטתו בשבת בבה"כ ל"ב מפולש ואפי' עור וחצי אסו' וראיתי לפרי תואר סימן מ"ג ס"ק י' בתר דכתב דלרש"י בשבת אפילו עור וחצי אסור בבה"כ מביא רש"י שלהי המדיר שכ' וז"ל מתוך עוביו אפשר לה שלא ניקבתו כולו, נשמע דס"ל דבעי דווקא כל העורות, והעלה מתוך זה דלרש"י עצמו לא ברירא לי' איזהו טעם, אי משום דחצי עור אין מגין בו, משום הבריא וכ' פעם טעם זה ופעם טעם אחר עיי' בו, ודבריו במח"כ רחוקי' וקשי' לקבל אלא ברש"י המדיר יש להעמיס דכוונתו בניקב העור הא' ל"ח שמא ניקב' השנייי' ג"כ והבריא מתוך עובי העור אפשר שלא ניקב כולו, אבל אי ניקב עור וחצי אסור משום שחצי עור אינו מגין, אלא מרש"י סוכה הנ"ל צל"ע טובא:

ולכן נלפע"ד דס"ל לרש"י גם לטעם דחצי עור אין מגין מ"מ בבה"כ שניקב עור וחצי מותר ע"פ מ"ש תוס' דה"א דניקבו ב' עורות בבה"כ כשר משום דהמסס מעמידו שמונח עליו קמ"ל דטריפה אבל בהמסס ליכ' ה"א, ולזה י"ל דנהי דס"ל לרש"י דחצי עור חלוש מהגין, אבל בבה"כ דיש לו סמיכה קצת ג"כ מהמסס שתחתיו הגם שאין זה סתימה גמורה כמו חלחולת שניקב' וירכים מעמידי' אותה וכדומה, מ"מ סמיכ' קצת איכא וחזי לצרופי לחצי עור שנשארה שלימה, ולכן בעי דוקא מפולש ומיושב רש"י בסוכה ורש"י כתובות שלהי המדיר כנ"ל נכון מאוד בעזה"י:

ועלת' בידינו דגם לרש"י שבת א"ש הברייי' במרווח בלי דוחק כלל דבעי דווק' מפולש ונתחזקה ראיה התה"ד דלשיט' דחוששים להבריא בבה"כ ל"ח מכח קושי' דלא קתני בברייי' רבות' אפילו אינו מפולש, ולשיטת רש"י בשבת ג"כ אין צריכים לדחוק כלל, ורש"י הלא פירש לנו בסוכה דבעי דוקא מפולש וליכ' משום דחצי עור אינו מגין וגם ל"ח להבריא:

ועלה בידינו שתיי' שחזקנו ראי' התה"ד לטעמ' דהבריא דכן מוכח מתוס' חולין וסוכה ג"כ, והב"ח לפי שיטתו דחייש לשיט' רש"י בשבת דחצי עור אינו מגין ס"ל דה"ה בבה"כ, ולפמ"ש נהפוך הוא מרש"י לשיטתו מוכח מפירושו בסוכה ושלהי המדיר דס"ל דחצי עור בה"כ מגין ומטעמ' דכתיבנ', ואפי' נחוש לשיט' רש"י בשבת בהמסס ואפי' ע"י חולי אבל בבה"כ אין מקום לחוש כלל ואפילי' ע"י מחט כנ"ל נכון לדינא:

ב) ונבוא לברר להלכה ולמעשה בהמסס שניקב מצ"א, הנה התב"ש בתר דתמה על הש"ך דרצה להעמיס ברש"י שיטת ר"י והראה על רש"י דשבת, דמפור' כ' דחצי עור אינו מגין ולפ"ז ליכא חילוק בין מחמת חולי למחמת מחט, סיים דמ"מ הסכמ' האחרוני' כש"ך דשיטת רש"י בשבת יחידא' היא וע"י חולי ל"ח כלל אפי' בלא ה"מ, וע"י מחט מקילין כרוב הפוסקי' בה"מ ועיי' בו וחזינן מאן גבר' קמסהיד, הסכמת האחרוני' ומנהיגי ישראל בהלכה זו:

ואני בעניי, יגעתי להסיר תלונת הב"ח דחשש בדאוריי' לשיטת רש"י בשבת, ולפע"ד מנהגן של ישראל תורה היא ואפי' דעת יחידא' ליכ' דגם רש"י מודה להלכת', במלת' בטעמ' בהמסס משום חשש הבריא ולא משום חצי עור אינו מגין ואפרש שיחתי:

הנה הש"ך מבי' ראיה דס"ל לרש"י דוקא ע"י מחט מדכ' רש"י במתני' דאלו טריפות, שהנקב נראה מבחוץ וע"כ ע"י חולי, והב"ש מורה באצבע על מ"ש רש"י בשבת מפורש ושום שכל דחצי עור אין מגין ומ"ש ע"י חולי, ונדחק במ"ש רש"י במתני' משום דסופר שיראה לחוץ והוא דוחק גדול ונלפע"ד ליישב הכל במרווח:

הנה הפלתי הקשה לטעמ' משום שמא הברי', ולכן שבק הברייי' המסס תיקשי לעולא דס"ל בוושט דא"ח שמא הבריא ומזה הוכיח כרש"י בשבת, והנה היה נעלם ממנו במח"כ כי הרגיש תוס' בשבת בקושי' זו, וכ' גם למ"ד א"ח, י"ל בין מחט לקוץ עי"ש:

ובחידושי לפא"ט אמרתי ליישב קושי' תוס' ופלתי הנ"ל, עפמ"שס הת"ח בשם ראב"ן גבי קרום שעלה מחמ' מכה בוושט וכו' משום דגמד' ופשטה ומתנענע תמיד לכן קרום שעלה בו אינו מתקיים והת"ח הקשה עליו הא גם בריאה אינו קרום ויישבנו דברי הראב"ן במקומו ואכ"מ, ונקטינן מיהא סברא נכונה שבוושט קשה יותר שיתקיים בו קרום שעלה מ"מ משום שמתנענע תמיד בקושי' שיתרקם בו קרום וי"ל משו"ה ל"ח עולא להברי' וקרום עלה בו דל"ש קרום במקום הזה וש"ס מדמ' זה במשקל א' לחשש דרוסה דל"ש כ"כ כמו קרום בוושט ובחכמתם ידעו שהם במשקל א' ומתרץ דס"ל א"ח לס"ד כן ל"ח להבריא בוושט דל"ש יותר מדרוסה אבל בהמסס דמינח נייח תמיד שכיח יותר שיעלה קרום מחמת מכה יותר מבוושט וחשש זה יותר מחשש דרוסה גם עולא מודה בו כנ"ל ועיי':

ואנן דמהדרינן ליישב שיטת רש"י בשבת עם מה דפי' במתני' דא"ט אני מוסיף והולך ביישוב הקושי' לעולא ואומר בוודאי טוב לנו ביותר לומר מלת' בטעמ' דהמסס מצ"א טריפה משום חשש הבריא שמצאנו לו מאן דחש ואינו חשש חדש ולהלכת' חוששין בוושט כמ"ש תוס' ורוב ראשונים מלחדש טריפו' חדש דחצי עור אינו מגין וכן מסתבר לתוס' טפי הך טעמ' שכ' ואפי' תימ' דחצי עור מגין מ"מ י"ל משום חשש הבריא ונ"ל בכוונת תוס' דגם אם נימא דחצי עור תוכל להגין דוקא חצי עור שהיא בטבע מתחילתו אבל קרום שעלה דחלוש הוא אינו מגין דסופו לפסוק והכל חד טעמ' דאינו מגין מחמ' חלישתו אלא די"ל חצי עור אינו חלוש כמו קרום מחמ' מכה שאין סופו להתקיים וחצי עור סופו להתקיי' כנ"ל, וכי כן מנ"ל לחדש מלת' דלא מסתבר כ"כ ביותר יש לנו לומר מלת' דמסתבר טפי משום חשש הבריא שמצאנו בוושט ועוד לטעמ' דהבריא א"ש מתני' דקתני לחוץ משום ע"י חולי וגם דמשו"ה אסור ע"י מחט שמא יצא לחוץ כמ"ש הר"ן אבל לטעמ' משום דחצי עור אינו מגין קשי' מתני' וצריך לדחוק לחוץ לאו דוק' כמ"ש תוס' בוודאי ביותר יש לנו לאחוז הנועם שיש בו לשבח וגם דרווח' מתיא:

ונ"ל הא דיצא רש"י לחדש דבר חדש דחצי עור אינו מגין משום דלעולא ודכוותי' דל"ח לס"ד ול"ח להבריא קשי' ברייתי' לדידי' צ"ל משום דחצי עור אינו מגין ובשבת שם דמייתי אביי או ש"ס אליב' דאביי הך ברייתי' דמחט שנמצא בבה"כ, ואביי נראה לעין לקמן ס"ג ע"א בחולין דס"ל כרב דא"ח לס"ד דהא אמר לא אמרן אלא צפורן וכו' ונראה

דהכי ס"ל וכ"נ מלשונו דאמר ולא אמרן נרא' דפשיט' לי' כרב, וה"ה דא"ח לשמא הבריא ולכן הוצרך רש"י לחדש ולפרש משום דאין חצי עור מגין כנ"ל:

וממ"ש בכתובות שלהי המדיר בבה"כ מתוך עוביו אפשר דלא יצא לחוץ משמ' קצת דבהמסס הטעם משום דדק הוא חיישינן שיצא לחוץ, דלא כמ"ש בשבת, י"ל שם מייתי ש"ס הבריא על שמואל דמחליף פרה וכו' ומקש' עליו מבריי' זו וס"ל חוששים לחוץ וחיישינן להבריא, ומה לנו לחדש טעם בהמסס משום חצי עור אינו מגין לכן כתב שם בבה"כ ל"ח מתוך עוביו שיצא לחוץ ומינה בהמסס שהוא דק חיישינן ובסוכ' סתם פירושו וסמך עמ"ש בשבת לאביי ועיי':

והא"ש רש"י במתני' דפא"ט דכתב שנראה לחוץ דלהלכת דקיי"ל חוששי' לס"ד ולהבריא נקטינן טעמ' בהמסס משום הבריא ומתני' בשניקב ע"י חולי כמ"ש הש"ך, ומיושבים כל פירושי רש"י על דרך נכון בעזרת החונן דעת:

ויש לצדד ולומר דוקא במחט ס"ל לר"י ולפמ"ש גם לרש"י לדינא דחיישינן להבריא אבל בקוץ לא עפמ"ש תוס' בשבת בסופו, דיש לחלק בין מחט לקוץ הגם דתוס' כתבו זה למאן דל"ח בוושט להבריא במחט מודה מ"מ י"ל גם לדידן דחיישינן בוושט גם בקוץ, מ"מ בהמסס דוק' במחט, דהא כ' הרא"ש בחולין דשאני וושט דע"י שמתנענע תמיד חיישינן י"ל במחט דווקא שדק מאד ורחוק ביותר לומר שלא יצא לחוץ לכן חיישינן הגם דמינח נייח, אבל בקוץ דלא רחוק כ"כ שלא יצא לחוץ ל"ח כיון שאין דבר המחזירו, ודוק' בוושט חיישינן אפילו בקוץ דקרוב שיצא לחוץ וחזר ע"י נענוע וקוץ בוושט ומחט בבה"כ שווים הם, הגם דכתבתי דרש"י הוצרך לשיטתו בשבת אליב' דאביי דס"ל כעול' דל"ח להבריא, ולכאורה ע"כ ל"ל לחלק בין קוץ למחט דאי ס"ל די"ל במחט גם עולא מודה, נ"ל דס"ל לחלק כהנ"ל, אלא דס"ל כנגד זה בוושט יש לחוש מצד א' יותר דקרוב לומר שחזר ע"י נענועיו, ושקולים מחט בהמסס כמו קוץ בוושט ולכן הוצרך לחדש כשיטתו בשבת לעולא ולאביי, ולהלכת' י"ל דוקא במחט בהמסס חיישינן ולא קוץ כנ"ל לצדד להקל בקוץ אפילו שלא ע"י ה"מ כשיש עוד צדדים להקל, ועיי':

וזאת תורת העולה מדברינו:

א) דבה"כ שניקב עור וחצי ע"י מחט מותר דעיקר כתה"ד חוץ משניקב עור א' ע"י חולי ובאחת מחט תחובה בחצי' של עור חוששין להבריא כיון שהמחט לא עברה רק חצי עור חיישינן שיצא לחוץ:

ב) כשניקב עור וחצי ע"י חולי אפי' מאן דחש לשיטת רש"י בשבת דחצי עור אין מגין מ"מ בבה"כ חצי עור מגין דחזי לצרופי לחצי עור העומדת ההמסס לתחתיו של בה"כ כמ"ש:

ג) המסס שניקב מצד א' אם ע"י מחט נקטינן להלכת' כרמ"א וכהסכמ' הש"ך דבלא הפ"מ מחמירים להטריף אבל בהפ"מ לא:
ד) ודוקא ע"י מחט אבל ע"י קוץ וכ"ש קנה אפשר יש לצדד להקל אפי' שלא בהפ"מ מטעמ' דכתיבנ' ובמקום שיש עוד צדדים להקל המקיל לא הפסיד ה] כשניקב ע"י חולי מצ"א העיקר כש"ך דאפי' שלא בהפ"מ לא מחמירים ולפי שהעלתי אין כאן בית מיחוש כלל דאפי' דעת יחידא' ליכ' ואפי' לעצמו אין לחוש כלל. זהו שחנני השי"ת בדינים אלו, הוא בטובו יצילנו משגיאות, ויראנו בתורתו נפלאות, הכ"ד עמוס הטרדות, חותם בכל חותמי ברכות, אוה"נ פ"ב ח' תמוז דהאי שתא תרכ"ג לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כד

אמרתי להעלות על הספר, לקיים מילי דאבוה האמורים על הספר בחתם סופר חיו"ד סי' נ"ג ע"ד השוורים שנתפטמו מפסולת בישול יי"ש שהם מים חמים ולפעמים הם רותחים ורבים שתו ומתו אם יש לחוש לסתם שוורים משום נחמרו בני מעים מרתיחת המים וכתב שלא מצא בשום מקום נחמרו בני מעים רק ע"י אש ובמתניתי' נפלה לאור ולא תנן סתם נחמרו בני מעים ועוד מדתנן באלו טריפות דעוף ולא תני בטריפות דבהמה ומזה הוכיחו הראשונים דבבהמה דעורה עב ל"ח כ"ז דלא ראינו שנפלה לאור ויש ס"ל דאפילו ראינו ל"ח לנחמרו ב"מ וגם מדאין ריאה לעוף לענין נחמרו מפני שצלעותיה מגינות עליהם ואי יש נחמרו ע"י מים רותחים לא ליתני נפלה לאור וליתני גבי טריפות דבהמה ובריאה דעוף נמי ניחוש אי חזי' שנשתנה שמא שתתה מים רותחים וע"כ ליתא משום נחמרו אלא באור דוקא אלו דבריו ז"ל:
ואני אוסיף ראיה ממ"ש הרא"ש דאם לא ראינו שנפלה תולין בחולה דלא שכיח ע"י נפלה לאור או שתפרח מיד או שנשרפה במקומה ואי יש נחמרו משום מים רותחים ניחוש ששתתה מים רותחים וע"כ כהנ"ל, ויש לדחות דשתית מים רותחים כ"כ עד שיחמרו ב"מ לא שכיח ג"כ כשמרגשת שהמים רותחים אינה שותת מהם ואם כבר הם בפיה חוזרת ומקיאה לחוץ, אלא לפ"ז כל ראיות של אמ"ו זצ"ל יש לדחות דלא נקט בבהמה נחמרו ע"י מים רותחים דלא שכיח כלל וכן בריאה דעוף אין חוששין שמא ע"י מים רותחים דאינו מצוי כלל, אלא לרא"ש דמביא ראי' מדלא תני בבהמה ש"מ דליכא משום נחמרו בבהמה ובהג"א דחה משום דבהמה אינה מצויה שתפול לאור והרא"ש דלא רצה בזה ש"מ דס"ל כיון שיש במציאות הוי ליה למתני גבי טריפות דבהמה ואי

איכא נחמרו ע"י מים הדר תיקשה למה לא קתני בטריפות דבהמה וע"כ דליכא אופן שיהי' טריפות דנחמרו רק ע"י אור ואם ידחה הדוחה דע"י מים לא שכיח כלל ורחוק במציאות והיה ניחא לרא"ש דלא קתני בבהמה וכן בריאה ל"ח שמא ע"י שתית מים דרחוק מאוד שתשתה רותחים כאלו, מ"מ אנן נייתי ראי' ממה שנתקשה הרא"ש מדלא אמר לוי יתר עליהן עוף טריפות דנחמרו ותי' מה שתי' ורשב"א דחה חילוק זה והוכיח מכח זה דגם בבהמה שייך נחמרו ב"מ ואם ס"ל דיש עוד נחמרו ע"י מים רותחים וזה נ"כ בבהמה שייך א"כ לא היה לוי יכול לומר יתר כיון דשייך טריפות זה גם בבהמה הגם שהוא ע"צ הרחוק מ"מ במציאות הוא וע"כ דליתא וסבירא ליה בפשיטות דליכא נחמרו רק ע"י האור כנ"ל:

ועוד נראה לי ראיה מדאיתא בגמרא אדומים שלא הוריקו ושלקן והוריקו טריפה דאגלאי בהתייהו ואי יש בכח מים רותחי' לשרוף ולשנות ממראה למראה כמו אש אין ראי' מדהוריקו דתחילה ע"י אור הוריקו אלא דלא אתגלי ולא היה ניכר אולי רתיחות המים שרפו ועשו שינוים במראה וע"כ דאין בטבע וכח המים הרותחים ביותר לעשות פעולה זו אלא שולקים ומבשלין אבל לא שורפי', ואף שהרמב"ם כתב אחר בישול מעט היינו שלא יבשלו זמן הרבה עד שיתרככו אבל אין קפידא בין להקל בין להחמיר שלא יהי' המים רותחים מאוד בתחילה ומוכח כהנ"ל ובוודאי אין לחלק בין מחיים לאח"מ איפכא מסתברא דבר שאין בו רוח חיים ביותר מקבל שינוים ושריפות מבחיים והוא פשוט לכל וראיה זו מוכרחת:

ותלמידי המובהק החרוץ מו"ה אברהם אייבניץ כ"ץ נ' הביא ראיה מש"ס דזבחים ר"פ כל הזבחים דטרחו למצוא אופן טריפה שנתערבה ואינו ניכר ולא אמרו כגון ששתה מים רותחים וצריך בדיקה בפנים וכל שצריך בדיקה אסור משום הקריבהו, ובאמת קושי' זו יש להקשו' בלא"ה על הסוברי' דבבהמה שנפלה לאור יש משום נחמרו לוקמי בכה"ג, אלא דזה יש לדחות אם נפלה לאור ושהתה כ"כ עד שיש לחוש לנחמרו ב"מ ניכר מבחוץ שנשרפה אבל אי יש נחמרו בשתי' מים רותחים קשה שפיר וע"כ כהנ"ל גם ראיה זו ברורה וסיוע' רבה לדין זה:

ומכל ראיות הללו יש ראיה ג"כ נגד מ"ש בח"ס סימן נ"ב ונ"ג בשריפת השרע"ט לחוש משום נחמרו ב"מ דא"כ יש אופן גם בבהמה טריפות דנחמרו והדרו כל קושיות הללו וע"כ דוקא על אש ממש, ויפה עשה בעל תשוב' שב יעקב דלא חש משום נחמרו ב"מ כנ"ל:

ודע דצל"ע הא איכא בבהמה גלודה ונשתייר כסלע ובמקום שגלודה אין העור מגין ויש משום נחמרו ב"מ ולמה לא תנו במתני' בבהמה, והא דלא אמר לוי יתר עליהן עוף בנחמרו משום דיש בבהמה כה"ג וצלע"ג:

ומצאתי ראיתי בספר כנפי יונה שמסופק בנפל לחמי העין אם יש משום נחמרו אם יש בכח המים לשרוף כמו אש וכ' בנמצא שנשתנו האיברים הלא יש בלא"ה הרבה פוסקים דס"ל אפילו בלא ידענו שנפלה לאור יש לחוש ולכן אין להקל, אבל בלא בדק הגם דמחמירי', מ"מ בנפל למים יש להקל ע"כ, ולדבריו כ"ש בשתית מים רותחי' שיש להחמיר דקרוב יותר לחוש לנחמרו מאם נפל ברותחים לומר ששורפי' עד לפני' ומדבריו נראה דבהא לא מספקא לי' אלא בנפל לתוך מים רותחי' שכ' שמא בכח המים רק לשרוף בחוץ, משמע אבל בשתיית מ"ר פשיטא ששורף, אבל ראיות של אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל וראיות שהוספנו יעידון ויגידון כי אין בטבע מ"ר לשרוף כלל רק אש ואפי' שתית מ"ר קו"ח ב"ב של קו"ח בנפלה למים רותחים שאין לחוש כלל ומ"ש בח"ס שאם יש שינוי' בב"מ בלא"ה אנו אוסרי' דאין אנו בקיאי' בבשר שרופא גוררו ואם לא נראה שינוי' רק אחר השליקה או שלא בדק כלל אין לחוש כלל ובמחכ"ת דאבא זצ"ל נ"ל גם בנראה שינוי הגם שאין אנו בקיאי' בבשר שרופא גוררו היינו ביש שינוי ע"י חולי לחללו של לב וכל הקרקבן והזפק וכיוצא בו, אבל משום נחמרו במשהו טריפה ואיכא נפקותא גם בניכר שינוי בבני מעים וכ"כ תב"ש דגם עתה איכא נפקותא ועיי"ש:

והנה אם כי דין זה מוכרח מכמה ראיות דאין נחמרו במים רק באש אבל מה נעשה ביום שידובר בנו כי נמצא נגד זה בתב"ש ופמ"ג דבנפלה למים ג"כ איכא משום נחמרו, ואין פוצה פה לפקפק ע"ז וקו"ח בששתה מים דיש לחוש ואם שקול משה ספרא רבא דישראל להכריע בראיותיו נגד גדולי אחרונים בעל כנפי יונה ותב"ש ופמ"ג אבל תב"ש ופמ"ג לא מלבם חדשו דין זה אלא הביאו מספר רוקח ראשון בראשונים ואלו ראוהו או ידעו אאמ"ו זצ"ל לא היה חולק עליו ולהורות הלכה למעשה נגד הרוקח בפשיטות ועכ"פ הי' מביאו והעמיד דבריו עליו, וכאשר יצא לאור הח"ס באו רבנים מורי הוראה בכתביה' אלי כתוב וירו חיצי השגה זו על הורא' אבא זצ"ל שהי' בהעלמת עין ממנו הרוקח הנ"ל והוראה זו שלא בקדושה ח"ו והתמיה רבתא:

ובתחלה מרוב צערי מדבר הזה אמרתי לקיים פסקא דא שאינו סותר למ"ש ברוקח דיש לחלק דוקא מים שעומדים ע"ג אש הם יש להם כח כמו אש לדבר זה לשרוף ולשנו' ממרא' למרא' ירוקי' אדומי' וכן להיפוך אבל אחר שהוסר כלי מים מן האש אין לו כח כ"כ כמו האש וחילוק זה מבואר בש"ס שבת ר"פ כירה בראש וראשונים דיש ס"ל בשרא

דתורא לא מתבשל רק בשעומדים המים ע"ג האש אבל כשהעבירוהו גם שרותחי' מאוד אינו מבשל ועיי' ש"ע או"ח סי' שי"ח וגם החולקים משום דס"ל דגם אחר שהעבירו מע"ג האש מבשל בשרא דתורא אבל לא יחלקו שכח רתיחת המים יותר ויותר כשהם ע"ג האש ממש ועיי' ירושלמי ר"פ כירה, והא"ש דרוקח כ' שנפל למים או לאור היינו מים שע"ג האור או באור עצמו ונכלל באפשר במשנה נפלה לאור לאור ממש או כלי שע"ג אור במים רותחי' אבל כשהעבירו מע"ג אש לא, ואפי' סמוך ממש מיד כשהעבירו ואפי' בכ"ר וכ"ש וקו"ח בעובדא דח"ס שהורק מכלי אל כלי לאבוס הגם שרותחי' המת מאוד עד שרבים שתו ומתו מ"מ לא מוכח דכחם לשרוף כמו אש ע"ד דלא אפשר להציל בסמי דחיי' כמ"ש אאמ"ו זצ"ל שם ונתקיימה הוראה זו שאינה מתנגד להרוקח, ולא מטעמי' דח"ס דפשיטא לי' שאין במים לעולם לחוש משום נחמרו אבל נכנסתי בפושרי' לחלק בין מים עליונים שעומדים ע"ג אש למים תחתונים שכבר הוסרו מעל האש והחילוק והוראתו נכון לדינא בנדון שהורה בו:

אלא לפ"ז יסובבו הראיות של אאמ"ו זצ"ל והראיות שהוספתי ותתהפכנה לקושיו' על הרוקח כיון דס"ל דבנפל למים שע"ג אש יש משום נחמרו ב"מ קו"ח בשתיית מ"ר וקשה א"כ בבהמה נמי יש נחמרו וכן בריאה דעוף ואם נאמר דבאמת הרוקח לא ס"ל כרא"ש בבהמה וכן בריאה שנראה שנחמרה ונשתנה ונעשה פלוגתא בין הרוקח ורא"ש והרשב"א ע"כ כהרא"ש ס"ל מדלא ניחא לי' לומר שיש בבהמה נחמרו בלא"ה במים רותחים וליכא ראיה דלוי לא אמר יתר בעוף בנחמרו וכן נראה דר"ן ס"ל הכי ורוקח יחידאי הוא וגם המחבר פסק דליכא נחמרו בבהמה כלל וכן בריאה דעוף ש"מ דכוותי' ס"ל ודלא כרוקח והכי נקטי', לפ"ז אפילו בעומד ע"ג האש וגם שתה ממנו נקטי' להלכה דמותר ועיין, אלא דעל הרוקח קשה הריאה שהבאתי מהא דשלקו והוריקו וגם מש"ס דזבחים לוקמי' בשתתה וצריכה בדיקה וגם בה"ע מודה דצריכה בדיקה כיון שנכנסו בפנים ואין מגין וקרוב יותר שנחמרו מבעוף שנפל וצ"ע:

ואמרתי אל לבי אין דומה שמוע' מפי ספרים המביאים בשם אומרו לראיה בספר המדבר בעדו ואותיות מחכימות ופקחתי עיני ברוקח וראיתי דבריו מתאימות ועולות בקנה א' עם הורא' אאמ"ו זצ"ל בח"ס ומשם ראיה, ובעל תב"ש ופמ"ג שכ' אחריו לא עיינו שפיר במח"כ ושגו בזה:

וז"ל הרוקח סימן ת"ב נפלה לאור ונחמרו ב"מ ירוקים טרפה אדומים כשרה וכ' שיעור נקובתן וירוקים שהאדימו ואדומים שהוריקו ושם אין זכר כלל ממים רותחים רק בסימן ת"ו כתב וז"ל נפלה לאור או במים רותחים והלב והכבד והריאה אדומים וכו' כשירה

ויש לדייק מדכתב נפלה לאור או במים רותחים והלב כו' אדומים כשירה משמע אם ירוקים טריפה ואפילו במים רותחים אבל לא כ' מפורש דטריפה, אלא דכד דייקת שפיר תמצא דס"ל ע"כ דאין במים רותחים משום נחמרו כלל, דצ"ע למה לא כ' בסי' ת"ב כשכ' טריפות דנחמרו היכא דנפל למים רותחים וירוקים שהאדימו ואדומים שהוריקו טריפה, ולמה הזכיר נפל למים רותחים בסימן ת"ו בואלו כשרות והלא דבר הוא, לכן אומר אני בטח דפשיטא ליה לרוקח דאין בכח מים רותחים ואפילו בחמי חמין ואפילו עומדי' ע"ג אש לכוות ולשרוף ולעשות פעולה זו ולשנות ממראה למראה מירוק לאדום או מאדום לירוק וכשנפלה למים רותחים אין צריך לבדוק אחר כל השינוים האלו ואם נמצאו שינוים האלו ע"כ לתלות בדבר אחר, אבל בוודאי יש בכח מים רותחים להאדים האדומים ביותר מאשר הי' בטבען שע"י מ"ר הדם שבאברים רותח ומאדים האדום ביותר והאברים עצמם מרותחי' עד שניכר וכן נראה לעינים בבני אדם כשיוצאים ממרחצאו' מים רותחים שפניהם של הגוף מאדים מרתיחות הדם ובשר וכן פועל בל"ס רתיחות בפנימיות ג"כ ועכ"פ באפשרו' הוא שפועל בפנימית שיאדימו יותר אבל לא להפוך אדום לירוק וירוק לאדום מן הקצה אל הקצה אין זה אלא בכח אש ממש ולא ע"י תולדתו והא"ש דבסיפ' בואלו כשירות דכת' כשנפל לאור ולב וכבד וריאה אדומים דכשירה וכ' הר"ן דרבותא דמתניתין אפילו האדימו ביותר מטבען מ"מ כשר ויש רבותא בזה הגם שאנו רואים ששלט האש והרתיח האיברים עד שהאדימו ביותר משהי' בטבען מ"מ אין כח מכוות האש שיה' נידון כשרוף וסופו לנקוב אלא כשיתהפך המראה היפוך ממה שהי' אז נראה ששלט כ"כ האש עד ששורפו וסופו לנקוב והא"ש דהזכיר הרוקח גם נפל למים רותחים שג"כ מאדים ביותר משהי' ואם היה האדים ביותר טריפה גם ע"י שנפל למים רותחים היא טריפה דג"כ יש לו כח לשלוט ולהרתיח עד שיאדים ביותר ממה שהיה אלא דכיון דזה כשר אפילו באור ממש וה"ה וכ"ש במים רותחים ולכן בואלו כשרות נקט תרתי נפל לאור או למים רותחים שפעולתן שוה להאדים ואיכא רבותא בשניהם דאדומים היינו שהאדים ביותר כשר בשניהם, אבל כשכתב בסי' ת"ב טריפות דנחמרו ע"י ירוקים שהאדימו או אדומים שהוריקו לא כ' כלל ממ"ר שזה אינו במציאות שיתהפך ע"י מ"ר כנלע"ד ואמת נכון הדבר ויש סייעת' מרוקח דבנפל למ"ר אין בו משום נחמרו ואפילו שתה מים רותחים מדלא כת' טריפות מוכח דאפי' בשתה ס"ל דליכא משום נחמרו וגם ראית אמ"ו מאוה"ג זצ"ל יעידון ע"ז והוספת הראיות שהבאתי יגידון כי כן הוא והוראה זו יצאה בקדושה ונובעת מקדשי קדשים מבעל הרוקח זצ"ל ונתחזקה

הלכה זו במסמורי' ומיוסדת על אדני פז בעזה"י ובעה"ח, פה פרעשבורג נגהי ליום עשרה בטבת תרי"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כה

כהן שדעתו יפה, מאלקיו ישא ברכה, ה"ה תלמידי הרב המאוה"ג ג מעוז ומגדול חרוץ ובקי כש"ת מוה' אברהם כ"ץ אייבניטץ ני' אב"ד בק"ק גורבא יע"א:
אחד"ש הטוב הנני למבוקשך לחוות דעתי לך בדין גידים שסופן להקשות דקיי"ל דאינן כבשר, אם דווקא אינם כבשר אבל לא גריעי מעור דמשלים לבשר בבהמה ובעוף מצטרף, או נימ' דגריעי מעור, הנה בטור סימן נ"ה כתב דגידים אינן כבשר משמ' דכבשר לא הוי' אבל לא גריעי מעור, ומלשון המחבר דגידים שסופן להקשו' אינם משלימים משמ' דאין מצילים כלל, ואפי' במקום דעור מציל להשלים או לצרופי לא, ובפסקי הרא"ש חולין כ' דגידי' וכו' אין משלימים, נראה דאין משלימים כמו עור דגריעי מעור ופסקי הרא"ש הוא מהטור ע"כ דכוונתו בטור ג"כ דאינן כמו בשר, היינו דגריעי מנייהו, אלא דצ"ל מנ"ל בפשיטות דגריעי מעור כי הס"ד דרבא דהם כמו בשר וכדס"ל לר"י, ואנן דקיי"ל כר"ל דאינן כבשר מנ"ל דגריעי מעור:
והנה רש"י כתב בהני גידי' רכים דאתי לקמי' דרבא, גידים מצטרף לבשר הוו, מוכח דלמסקנ' דאמר ר"פ דאוריית', ואת אמרת למאי ניחוש, דס"ל לר"פ דגריעי מעור ולא חזי לצרופי אלא דעל רש"י גופ' קשה מנ"ל דגידים הרכים מצטרפו לבשר הוו דלמ' בא לפני רבא גידים בלא בשר, מה ראה רש"י על ככה בפשיטות לפרש דגידים מצטרפו הוו, ונ"ל דהיה קשי' לרש"י מה דאמר רבא חדא הא אמר ר"י וכו' ועוד התורה חסה, ונתקשה בת"ח מאי ועוד, אי כר"ל לדידי' וודאי אין כבשר, ומה שתי' שם ועוד אם ספק הוא התורה חסה, וספק להקל, ור"פ השיב ספק להחמיר זה רחוק דפליגי, אי ס"ד להחמיר, ועוד הרי לכ"ע עכ"פ מדרבנן להחמיר, ולכן כ' רש"י דגידים מצטרף לבשר הוו והכי אמר רבא ועוד אפילו נימ' כר"ל מ"מ י"ל דמודה ר"ל דלא גריעי מעור וקרוב לומר כן שלא נעשה פלוגת' רחוקה בין ר"י לר"ל דלר"י הם כבשר ולר"ל גריעי מעור, מה לנו להחמיר כ"כ והתורה חסה על ממונן של ישראל, ועל זה השיב ר"פ תרתי ר"ל קיי"ל כר"ל דאינם כבשר, ונגד שאמר ועוד התורה חסה, ויש לצדד דר"ל מודה דלא גריעי מעור, ועכ"פ מצטרפו לבשר וע"ז השיב דאורייתא וא"א למאי ניחוש דבדאורייתא אין לנו להקל כל שלא נדע בוודאי שכן הוא, לא נסמוך על שיקול דעתינו כן נ"ל נכון מאוד בעזהי"ת:

ועיין רמב"ם פ"ח מה' שחיטה שכתב דגידים הרכים אינן כבשר וא"א לומר כוונתו אבל הם כעור דהא ס"ל עור או בשר מגין, וע"כ דס"ל לאמת דגריעי מעור ומ"ש דאינן כבשר סמך עצמו שנדע דאינן כעור ג"כ דאל"ה ליכא נפקותא לשיטתו אם אינן כבשר ועיין מל"מ שם שהתעורר בזה ולא ביאר כ"כ, ולרמב"ם לשיטתו אפילו נפרש הנהו גידים הרכים דאתו לקמי' דרבא גידים בלא בשר מ"מ מוכח דגריעי מעור, כיון דהוא ס"ל דעיקר כל"ק וכיון דאמר ר"פ דלא מהני כבשר, ממילא מוכח דס"ל דגם כעור אינם מגינים ונ"ל ע"פ שיטתו של הרמב"ם ממאי דקאמר רבא ועוד ע"ד שפירשנו לרש"י חדא דר"י אמר ה"ה כבשר עוד דר"ל אפשר דכעור מיהא הוי והתורה חסה ואין לנו להחמיר כ"כ, וע"ז השיב ר"פ לר"ל דגם דאוריי' הוי' ואין לנו להקל מעצמינו ולומר דלא גריעי מעור כנ"ל:

ולדינא נקטינן להכי כל"ב דעולא אמר ר"י דעור רק משלים ומצטרף ומפרשי' הא ועוד דאמר דגידים מצטרף או משלים לבשר הוו, וקאמר ועוד דאפשר כעור חשיבי, ור"פ השי' דאוריי' ואין לנו להקל בדאוריי' כ"כ א"כ גידים לא חזי לצרופי כלל לא בבהמה להשלים ולא בעוף לצרף כנ"ל:

ועדיין יש לעיין הרי קמן דרבא ס"ל דאפילו למ"ד דגידים אינן כבשר מ"מ י"ל דלא גריעי מעור, ור"פ השיב דאורייתא דאין לנו להקל מעצמינו בדאורייתא וכ"ז בנשבר עצם דטריפה אבל באבר המדולדל דקיי"ל דהוא רק מדרבנן דלא כרמב"ם פ"ה מה' מ"א ובמגיד משנה ה' י"א די"ל דאוריי' הוא, ולרמב"ם גם במדולדל גידים אינם מגינים בכלל דברי ר"פ הם דאוריי', אבל לפי דנקטינן דמצות פירוש הוא רק מדרבנן יש להקל בגידים דמשלימים בבהמה ומצטרפים בעוף כנ"ל ועדיין צ"ע לדינא:

ודע דצל"ע לדינא למה באבר המדולדל נקטינן דווקא או מצטרף או משלים הלא איכא תרי לשני וללישנא קמא עור ה"ה כבשר ואנן נקטינן בדאוריי' להחמיר כלישכא בתרא והוא מספק אבל באבר המדולדל היה לנו להקל מספק, וכ"ש בבהמה דנקטינ' דעור רק משלים לבשר והוא מדאמ' ר"נ לימא מר עור משלים וראי' מבר גוזלא דחוי' מ"מ מידי ספיקא לא נפקא, והיה קרוב לומר גם בדאורייתא להקל שמא מצד ס"ס כלישנא קמא דעור כבשר ולל"ק ג"כ דבבריית' קתני עור ובשר דלמא עור מצטרף לבשר, כ"ש וק"וח באבר המדולדל דאין לנו להחמיר כ"כ וצל"ע:

והנה המחבר כ' גידין שסופן להקשות אין מצילים ורמ"א הגיה וכל גידין סופן להקשות ב"י, ובב"י ובכ"מ הוציא זה מדכתב הרמב"ם פ"ח מהלכות שחיטה גידים הרכים אינן כבשר ולא התנה שסופן להקשות כתב ב"י ב' תירוצים דסמך הרמב"ם עצמו באין סופן להקשות פשיטא שהם כבשר ועוד כתב אפשר ס"ל להרמב"ם דכל גידים סופן להקשות,

והא דאמר ר"י גידים שסופן להקשות לאו ביודעים שסופן להקשות אלא רבות' קאמר הגם שסופן להקשות, ובש"ע נראה דנקט עיקר כתי' הראשון ברמב"ם הגם שהוא דוחק קצת ברמב"ם, מ"מ עדיפ' ליה מתי' ב' שצריך לדחוקי בלישנא דר"י שסופן להקשות, לאו באלו שסופן להקשות אלא רבות' קאמר, או אפשר כיון דלא לשתמט חד מראשוני' שיאמר חידוש זה בכל גידים סופן להקשות נראה דלא ס"ל כן, ויש לנו להשוות שיטת הרמב"ם לכל ראשונים, ולתי' רמ"א הגם אם הרמב"ם כן ס"ל מ"מ יחידאה הוא בדבר זה, ורמ"א הגיה להחמיר כתירוץ ב' של ב"י שנראה לו עיקר ברמב"ם:

ונ"ל באבר המדולדל יש להקל בגידין שא"י שסופן להקשות דבאמת צ"ע מנ"ל לרמב"ם לומר כל גידים סופן להקשות ולדחוק נפשי' בלישנא דר"י דאמר גידים שסופן להקשות, משמע לאו כל גידים סופן להקשות כשתחי' עוד, ונ"ל לעשות לו סמוכין מדאמר רבא ועוד התורה חסה וכו' ור"פ השיב דאוריית' וא"א למאי ניחוש שנתקשה בת"ח וכבר כתבנו מזה לעיל, ועדיין לא נתבאר היטיב טעמ' דרבא וטעמ' דר"פ ובמאי פליגי, ונ"ל דמעשה שבא לפני רבא גידים הרכים שא"י שסופן להקשות, ואמר חדא ר"י אמר גידים שסופן להקשות ה"ה כבשר ועוד אפילו הדבר בספק אם הם כבשר מ"מ יש להקל בזה מכח ס"ס שמא כר"י, ושמא אין אלו סופן להקשות ולהחמיר בס"ס כמו דמחמיר ר"י בס"ס בזבחים ר"פ התערוב' התורה חסה וע"ז השיב ר"פ ר"ל הא הלכת' בוודאי כר"ל ולא נשאר תו רק ספק א' בדאורייי' בוודאי לנו להחמיר בכל הגידים כנ"ל ביאור יפה בסוגי', ומזה עצמו נפקא לי' לרמב"ם דכל הגידים עכ"פ בספק נינהו שמא סופן להקשות ולכן סתם גידי' הרכים אינן כבשר ובהלכו' מ"א פ"ה באבר המדולדל סמך עצמו בדין זה על מה שכתב בה' שחיטה, ועיין לח"מ בהל' מ"א שסמך בזה על מ"ש בה' שחיטה ולרמב"ם דמצות פירוש דאוריי' בכל גידים צריך להחמיר מספק:

לפ"ז לפי דנקטינן כשיטת כל הראשונים חוץ הרמב"ם דמצות פירוש דרבנן גם אם ננקוט תי' שני של ב"י ברמב"ם מ"מ הרמב"ם עצמו לא ס"ל דכל הגידים בכלל רק בדאוריי', ולדידי' הכל דאורייתא, אבל לדידן באבר המדולדל דרבנן למה לנו להחמיר מספיקא, וכיון דמחבר בלא"ה נקט לעיקר תירוץ קמא נלפע"ד להקל באבר המדולדל בשאר גידים כנ"ל נכון לדינא:

המורם מדברינו אלו לדינא, דיש להקל באבר המדולדל בתרתי, א) בגידים שסופן להקשו' יש להקל דמשלימי' בבהמה ומצרפים בעוף, ב) בשאר הגידים יש להקל בלא בשר כלל דמגני ומצלי לחוד, והשם יצילנו משגיאות:

עוד רגע אחת אשיחה וירווח לנו שיטתו של הרמב"ם שהזכרנו לעיל דפסק כל"ק דעור לחוד מציל וראשונים תמהו עליו, ולא מצאו אנשי חיל ליישבו, ויגעתי ומצאתי בעז"ה, דהנה בת"ח כתב דהא דאמר ר"י אנן עור או בשר תנינן לאו דבבריי' הכי קתני דא"ה מאי קמ"ל ר"י, וצ"ל א"כ קשה עדיין לימא עור מצטרף לבשר מנ"ל לפרש או בשר, וצ"ל דהיה מקובל כן, עוד דקדקתי דאמר ר"י עור ה"ה כבשר, הול"ל עור או בשר כדמתני לי' בבריית' ונ"ל דלכאורה ממתני' נראה דחולק על הברייתא, דקתני אם רוב בשר קיים ולא נקט או עור והא ר"י ס"ל הלכה כסתם מתני' וצ"ל דמתני' חדא נקט בשר וה"ה עור לחוד דשניהם שווים וליכא רבות' בזה יותר מבזה, וזה שאמר ר"י עור ה"ה כבשר דליכא חילוק בסברא ולא פליגי מתני' ובריית' והשת' א"ש דהשיב דאנן עור או בשר תנינן והיינו בבריית' כן הוא, וקמ"ל דלא נימא דמתני' דנקט בשר לחוד דפליג על הברייתא אלא עור ה"ה כבשר ומתני' חדא נקט בשר וה"ה עור, וכן יש לדייק דשניהם שווין דקתני בברייתא עור או בשר ואי עור רבותא יותר הול"ל בשר או עור זו וצ"ל זו וע"כ דאין בזה רבות' יותר מזה כנ"ל:

אלא לל"ב דאמר עור ובשר מצטרפין, וע"כ עור גרוע מבשר, דבשר לבד מגין ואין עור לבד מגין אלא מצטרף לבשר, ומתני' דקתני רק רוב בשר קיים, ולא קתני דעור מצטרף דבזה אין לומר חדא נקט וה"ה דעור מצטרף דהא עור גריע טובא דהא לחוד ל"מ, וגם דל"ש ע"ז חדא נקט, דהא עור ובשר מצטרפי' חדא הוא, דכל שיש בשר גם עור חזי לצרופי, וע"כ מתני' פליג על הבריית', וצ"ל דהא דפסק ר"י כברייתא דאמוראי נינהו לר"י דל"ל הלכה כסתם משנה, וכיון דל"ק לא צריך לעשות פלוגתא במתני' לברייתא בוודאי יותר מוסבר ל"ק, וגם הא רוב סוגי' ש"ס דר"י ס"ל הלכה כסתם משנה, לכן נקט הרמב"ם כל"ק דמסתבר טפי, כנלפע"ד יישוב נכון בעזרת החונן דעת, הכ"ד אוהב נפשך, חפץ ביקרך, פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק פ' וארא תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כו

שאול באחת, ועלתה לו שאול כהלכה בשובה ונחת, ה"ה תלמידי כבני בן אחותי הרבני החריף המופלג חרב פיפיות בידו ללחום מלחמות ה' שערה, קולע אל השערה, מלא ברכת ה' כש"ת מוה' שאול עהרענפעלד נ"י:

אחר דרישת שלומך הטוב, הנני למלאות רצונך ששמעת ושכחת מ"ש בביאור שיטת רש"י וכוונתו בחולין פרק המקשה ע"ו ע"א דכל"ק דרב עבדינן לחומרא דלא חזינן דהדר

בי' רב ולקמן פסק הלכת' הכי אפילו בנשבר עצם, וכ"ש בנחתך, וטרחו ראשונים בכוונת רש"י במ"ש ראי' מדפסק הלכת' בנשבר עצם, ואציע דברינו לפניך עם תוספ' מרובה שהוספתי זה זמן זמנים הנה הרא"ש העמיס בכוונת רש"י אם רב ושמואל פליגי בקולי' פשיטא בהא לא הוי מכשר שמואל דאבר שחיות תלויה בו מוטל באשפה וכו', והרא"ש דחה מ"ש עצם עליון מעצם אמצעי כמו דס"ל לשמואל בשני לחלק בין נשבר לנחתך ה"ה בעליון, ולפע"ד נראה עפמ"ש רש"י לקמן בין נשבר לנחתך דהא צה"ג קיימי', נראה דס"ל לרש"י דלאמת טעמ' דשמואל דלא תיקשי וכי אבר שחיתה ממנו וכו' דנחתך העצם לאו משום עצם עצמו שחיות תלוי' בו בעצם אלא משום דנחתכו צה"ג, ורב ס"ל דטריפו' דנחתך משום עצם עצמו ולא משום צה"ג ולכן ס"ל מ"ש נשבר מ"ש נחתך כיון שנשבר כנטול ואסור האבר הבהמה, ושמואל ס"ל נחתך משום צה"ג משא"כ נשבר דצה"ג קיימי' כנ"ל, והשת' אי בעצם עליון פליג ובאמצעי נחתך מותר לכ"ע איך ס"ל לשמואל דעליון משום צה"ג אסור, הא באמצעי מותר דחותכה מכאן ומתה ואיך למעלה יותר רחוק מצה"ג יהי' טריפה משום ניטל צה"ג והדר קשי' לשמואל מ"ש נשבר מ"ש נחתך, וע"כ דבעצם אמצעי פליגי וא"ש כוונת רש"י כדרך שפירשה הרא"ש אבל לא מטעמי' אלא מטעמינו כן אמרתי מאז:

וכעת נ"ל לעשות סמוכין לכ"ז, דמובן עפ"ז סוגי' דלקמן שדרו מתם הלכת' כרב, והדר שדרו הלכת' כשמואל הדר שדרו הלכת' כרב, וצ"ל טעמ' דחזרו כ"כ, ועיי' ת"ח שכ' תחילה אמרו כרב דהלכת' כוותי' באיסור', והדר שלחו כשמואל דלרב יש דוחק במתני' דצריך לפרש נשבר עצם אין שחיטתה מטהרתה לאו בכל עצמות כמ"ש רש"י וזה דוחק ולשמואל א"ש במרווח, והדר שדרו כרב דאבר עצמו מטמא וברוב בשר קיים גם הבהמה מותרת, ובאין קיים אין שחיטתה מטהרת קאי על האבר דמטמא, משא"כ הבהמה אסורה ואינה מטמא, וא"ש מתני' בכל האברים ואין דוחק גם לרב אלו דבריו ז"ל, ותחילת דבריו נכונים אבל סוף דבריו דלרב א"ש במרווח לא מצאתי הרווחה בזה לפרש מתני' לצדדי' כשבשר קיים גם הבהמה מותר, ואם אינו קיים האבר מטמא ובהמה אסור', וקאי אין שחיטה מטהרת רק על האבר לחוד, וגם אין הדין שוה בכל העצמות דבתחתון גם הבהמה מותרת, ובעליון הבהמה אסורה ואינה מטמא:

ונ"ל לפרש ע"פ דרכו דתחילה חזרו כשמואל משום דלדידי' אתי מתני' במרווח בכל עצמות, אלא לפמ"ש במ"ש רש"י דשמואל מכשיר בנשבר כיון שצה"ג קיימ' דזהו טעמ' דשמואל דלא חש לקולי' יאמרו אבר וכו' ובעצם עליון גם לשמואל אסור, א"כ גם לדידי' לא אתי' מתני' במרווח, דלא קאי על כל עצמות ולכן הדרו שלחו כרב הלכה, כי קשי' להו

לשמואל, יאמרו מוטל באשפה וכו' וע"כ דסברת שמואל דאין חיות תלויה רק בצה"ג וממילא נשבר עצם עליון מודה לרב גם לדידי' צריך לדחוקי במתני' כמו לרב הדרי' דהלכת' כרב באיסור' כמו דשלחו מתחילה הלכת' כרב וא"ש ועיי':

וכ"ז כתבתי לפי דס"ל לרא"ש בכוונת רש"י דהוכחתו משמואל דע"כ בעצם אמצעי פליגי אלא דמלשון רש"י דכתב ולקמן פסק הלכת' דנשבר עצם טריפה נראה דהוכחתו מרב עצמו ומהלכת' כוותי' דטריפה דכ"ש נחתך בשוק וצ"ל מנ"ל, והנה הרשב"א מפרש בכוונת רש"י דאי בעצם הקולי' פליגי גם לרב קשה על אמצעי יאמרו אבר שחי ממנו וכו' גם פי' זה מלבד מה שדחה הרשב"א דחי' מעלי' בלא"ה רחוק הוא להעמיס כ"כ בכוונת רש"י, ויותר נ"ל בכוונתו דתוס' הקשו לקמן הא קתני במתני' נחתך ולא נשבר, וכ' דה"ה נשבר ותי' תוס' דוחק מזה הוכיח רש"י דעיקר כל"ק ומכח קושי' עולא הא ניטלו צה"ג קתני הוצרך רב לחדש ארכובה בלא לה"ג והיינו נשבר כמ"ש רש"י ומוכח ממתני' דנשבר טריפה ולפרש כעולא לא ניחא לי' כמ"ש רש"י דדחוק לי' לפרש למטה היינו למטה מעצם השוק, ולפירושו מוכח דנשבר טריפה, ממתני' דחוק ומוקי אנפשי' נחתך לאו דוקא, אבל לל"ב קשה מנ"ל לרב דנשבר טריפה ולדחוקי במתני' נחתך לאו דוקא וגם זה דוחק לפרש נשבר דסיפא לאו בכל עצמות כמ"ש תו"ח מכ"ז הוכיח רש"י דעיקר כל"ק ורב ס"ל למעלה מצה"ג ועיין פלתי כנ"ל נכון:

והנה הרשב"א בשם הר"י מביא ראי' כל"ק מלקמן בגידין שסופן להקשות דאין אלו בעצם הקולי' וע"כ כל"ק, ור"ן חיזק הראי' דמשום מצות פירש א"א לומר דהא אמר ר' פפא דאוריית' ואת אמרת למאי ניחוש וע"כ משום טריפות הבהמה קאי, וצל"ע הא רב פפא הוא דאמר ל"ב לרב ואיך אמר לרבא דאוריי' וכו' הא לדידי' בעצם השוק ליכא רק מצות פירש ואם לפי גרסת הרשב"א ור"ן רב פפי אמר ל"ב לרב ולקמן רב פפא ורש"י דגרס ר' פפא אמר ל"ב לרב אפשר גרס לקמן ר' פפי, אלא לפי הגירסא שלפנינו בשניי' רב פפא וצ"ע:

ולגירסא שלפנינו אנו אין לנו ליישב רק לפרש הא דאמר ר"פ אליבא דרב כדמפרש הישש"ס דס"ל ג"כ כל"ק רק דמפרש דארכובה שכנגדו ניכר דלא תיקשי קושי' עולא והא ניטלו צה"ג קתני וש"ך כתב דפירושו דחוק, ולפי גירסא שלפנינו בשניהם רב פפא פירושו מוכרח ועיי':

והנה ראיה זו של רבינו יונה קשי' לרי"ף ורמב"ם דפוסקים כל"ב להקל, ונ"ל דס"ל דבהא פליגי רבא ור"פ דרבא אמר התורה חסה וצ"ל הא דאוריית' כדהשיב ר"פ ועיין ת"ח לקמן שם, ונ"ל דרבא ס"ל בשוק ליכא רק מצות פירוש, אבל ר"פ ס"ל דיש טריפות שם, והשיב

לו דאוריית' ואת אמרת למאי ניחוש, ופסק רי"ף ורמב"ם כרבא דהוא בתרא כנ"ל ונ"ל מזה עצמו הביאו ראיה כל"ב דרבא ס"ל הכי כנ"ל ועיין:

אלא לרמב"ם לשיטתו לית' לזה דהא בפ"ה מה' מ"א ובהה"מ הלכה י"א מבואר דס"ל מצות פירוש דאורייתא הוא כמ"ש וספיקו להחמיר כי כן א"א לומר דרבא ס"ל כלישנא בתרא ולכן אמר התורה חסה דמ"מ דאוריי' הוא, דגם אבר המדולדל דאוריית' ונהי דקושי' ליכא על הרמב"ם מדאמר ר"פ דאוריית' דהא גם אבר המדולדל דאוריית', מ"מ גם ראיה ליכא דקיי"ל כל"ב וכרבא דעדיין מי ניח' הא דאמר התורה חסה אבל יתרנו דברינו בשיטתו של הרי"ף דאית לי' ראיה מרבא:

ונ"ל ראיה לרי"ף ורמב"ם דעיקר כלשנא בתרא מלשון מתני', וכן שניטל צה"ג, צ"ל מאי וכן וללי"ב ניחא דלא נימא דיש תקנה דיחתוך למעלה מצה"ג כשיטת רמב"ן קמ"ל וכן שניטלו צה"ג כמו נחתך עצם למעלה ליכא תקנה כן צה"ג וזה א"ש לל"ב והבן:

והלום ראיתי בפלתי סימן נ"ה שכתב דאית לי' לרמב"ם ראיה דאבר מדולדל דאוריי' לפי שיטתו כל"ב, ואיך אמר ר"פ דאוריי' וע"כ דאבר מדולדל דאוריית', ולכאורה אין זו ראיה דלמא ר"פ ס"ל כל"ק, ויש לקיים ראיה זו לפי גירסא שלפנינו דרב פפא אמר ל"ב לרב וגם לקמן ר"פ אמר דאוריית' ולגירס' זו א"ש ראי' זו כמובן:

אלא דלמעיין פ"ח מה' שחיטה כ' נשבר עצם מארכובה ולמעלה טריפה כשאין עור או בשר חופים, ושוב כתב דגידי' הרכים אינן כבשר ודין אבר המדולדל כשנשבר למטה מהארכובה כ' בהלכות מ"א ובה' שחיטה לא כתב רק ממקום שנטרפה הבהמה והוא עצם הקולי' לשיטת הרמב"ם וצ"ע איך כתב דגידים הרכים אינן כבשר הא שם ליכא גידים הרכים לפי עדות רבינו יונה שברשב"א ור"ן, ומהתימ' שלא הרגיש אדם בזה וצריך לי עיון גדול:

ומוכרחים אנו ע"כ דס"ל לרמב"ם דיש עוף דיש לו גידים בעצם הקולי' ג"כ, ובאמת הפלתי סי' נ"ה תמה מנ"ל לר"י דליכא עוף בעולם דאית לי' גידים בקולי', ומרמב"ם מוכח דהכי ס"ל ומפרש הא דרבא ור"פ בעצם השלישי, ואזד' לי' ראי' הפלתי דאבר המדולדל דאוריי' כמובן ועיי':

הכ"ד דודך טרוד מאוד חותם בברכה אוה"נ, פ"ב ד' פ' וארא תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כז

ה' ישפות שלומו, לאיש צדיק הולך בתומו, ה"ה ידידי וחביבי הרב המאוה"ג מעוז ומגדול חרוץ ובקי המפורסם לתהלה כש"ה מה"ו ישראל דייטש ני' אבדק"ק בייטהען במדינת פרייסען יע"א:

נעימות ימינו מעשה ידי אצבעותיו הצהירו לנגד עיני, ונפשו היפה איותה לשמוע מה עמדי ומה העלתה מצודתי בדין ס"ס בדאפשר לברורי אי צריך לברורי, אשר כבר הלכו בו נמושות, ולעשות רצון כבודו חפצתי, והנני באתי במגלת ספר, אשר חנני הי"ת בזה:

הנה מקור דין זה נפתח בפסקי מהר"י פיס' מ"ז דמביא ראיה מר"ת בספק דרוסה שנתערב דמותר מטעם ס"ס ול"צ לברר, וגם ר"י החולק עליו לאו משום דאיכא לברורי אתי עלה אלא משום דלא הוה ס"ס ש"מ דס"ל לתרווייהו דל"צ לברר, וצ"ל ראיה זו דאולי ס"ל לר"ת כשיטת תוס' דס"ד בבהמה אין לה תקנה, משום בדיקת סימני' דא"א קודם ולאח"ש וא"א לברורי, ומשו"ה סמך על ס"ס, ומצאתי ראיתי שהתעורר בזה הפלתי סי' ק"י, ונדחק עיין בו, שדבריו לא אוכל להבינם, ולדידי נראה פשוט מדסתם הר"ת ולא כ' דעכ"פ צריך לבדוק כל דאפשר לבדוק חוץ ממקום סימני', ש"מ דא"צ בדיקה כלל, דכל דאיכא ס"ס א"צ לברר, אלא דלפ"ז ליכא ראיה דהר"י מודה לו בזה מדלא חולק עליו רק משום ס"א בגופו וכו' ליכא ס"ס, אבל אילו היה ס"ס הוה מודה לדינו דמותר ע"י ס"ס ול"צ לברר, ולפמ"ש ליכ' ראיה דאפשר דס"ל דצריך לברר, ומ"מ איכא נפקות' במה דחידש דאין זה ס"ס, דבסימנין דליכא בדיקה הוי סומכין על ס"ס, ולכן הוצרך לחלוק עליו דאין זה ס"ס כלל, אלא דמ"מ נהי דאין ראי' דר"י מודה לו גם ראיה אין לו דחולק על ר"ת ומר"ת מוכח דס"ל דלא בעי לברורי כלל ועיי':

והנה הרשב"א בחידושיו לחולין נ"ג ומביאו הש"ך בסי' ק"י ס"ל דבס"ס צריך לברר ע"י בדיקה, ולפ"ז דין זה מחלוקת הראשונים הוא, ועיין נב"י קמא חלק יו"ד סי' נ"ז שהעלה טעמ' דרשב"א משום דאיתחזק איסו' מחיים איסור אמ"ה ואינו זבוח, ור"ת ס"ל דאין זה חזקת איסור דלא נתחזק רק באינו זבוח, והיה נעלם ממנו במח"כ דברי הרשב"א יבמות ל"א שכ' דמחזיקי' מאיסור לאיסור דאמ"ה, משום דסופו למות לולי דאיתעבד מעשה שחיטה וכל שיש ספק בשחיטה מחזיקים באיסורו, משא"כ בהא דיבמות שם עיי"ש בדבריו כי הם קלורי' לעיני' בענין זה, לפ"ז פשיטא דלא ס"ל לרשב"א דמחזיקי' מאיסו' אמ"ה ואי' א"ז לאי' טריפה:

והלפע"ד להשוות השיטות, די"ל דגם ר"ת ס"ל דבכ"מ דאפשר לברר בס"ס מבררינן, אלא בדרוסה דווקא דע"כ לנו לסמוך על ס"ס במקום סימני' דא"א לברורי, לכן גם בכל

חלל סמכינן על הס"ס כיון שסכ"ס צריכי' לסמוך על הס"ס, אבל בכ"מ שאפשר לברר בלי שצריכים לסמוך על ס"ס מודה ר"ת, והרשב"א י"ל דס"ל כרש"י דדרוסה י"ל בדיקה בסימני' בבהמה, ולכן ס"ל דצריך לברר, ולפ"ז בס"ד בעוף גם לר"ת צריך לברר בס"ס, ונ"ל בעוף כיון דלכתחילה צריך לשחוט ב' סימני', אלא בס"ד ובנקובה במקום הפסד הוא בדיעבד עיין ש"ך סי ל"ג, אבל בס"ס דמותר מדינ' רק כל דאפשר לברורי צריכין לברר, וכיון דלכתחילה מצותו בב' סימנים לא אפשר לברורי הוא דלא גרוע מטרחא והפסד דל"צ לברר, וממילא ל"צ לברר בכל חללו כמ"ש:

ובזה מיושב קושי' הנוב"י על הרשב"א דהא ס"ס עכ"פ כרוב, והא לא בדקינן י"ח טריפות וסמכינן על הרוב, ולפמ"ש לק"מ דכיון דע"כ לנו לסמוך על הרוב דלמא במקום נקב קשחיט סמכינן גם בשאר טריפות על הרוב משא"כ בדרוסה ועיין:

שוב ראיתי דדברים אלו מפוקפקי' דכיון דטעמ' דכל דאפשר לברר צריך לברר שמא ימצאו איסורו לעיני' ומה לנו לסמוך על הס"ס, כל דאפשר לעמוד על בוריו, כי כן גם אם בסימני' א"א לברר, מ"מ יש לנו לעשות כל טצדקי לבדוק בחללו כ"מ שאפשר, אולי שם ימצא נדרס, וגם בסימני' עצמם, דא"א לברר היטב היינו לקולא קודם שחיטה, שמא מחמת אדמימות הוושט אין ניכר, ולאח"ש דלמא במקום דרוסה קשחיט ואין ניכר ומ"מ וודאי לא ס"ל לתוס' דא"א להסיר בשום אופן, אלא שאין בדיקתו ברור אולי אין ניכר, ומ"מ להחמיר צריכי' אנו לבדוק בסימנים, שמא יהיה ניכר ונראה לעין איסורא:

ולכן היותר נ"ל בטעמא דר"ת דל"צ לברר עפמ"ש הפר"ח או"ח סי' תל"ז בחד תי' דבדיקות י"ח טריפות טרחא הוא ול"צ לברר בדאיכא טורח, ונ"ל דבדיקת דרוסה בפנים בכל שכנגד החלל וודאי טרחא מרובה היא לבדוק בעין יפה, וקשה בדיקתו ומשו"ה ס"ל לריב"ם ורא"ה דבוודאי נדרס ל"ס על הבדיקה, ומשו"ה ס"ל לר"ת במקום ס"ס א"צ לברר, ורשב"א י"ל ס"ל כיון דלבדוק בחוץ נגד חללו אין טורח דבקל ניכר בחוץ, אלא גם אם ניכר בחוץ מ"מ לא מיטרף עד דנבדק בפנים כמבואר, ואם ניכר בחוץ ס"ל לרשב"א, קרוב שנכנס לפנים ג"כ, והרי הש"ך סימן נ"ז ס"ל דאסור בנראה בחוץ ולא בפנים, דקרוב לשרוף לפנים ורשב"א ור"פ דלא ס"ל הכי מ"מ מודים דקרוב לוודאי ואינו שקול, וכן מוכח מרשב"א חולין שחקר בתערובת ס"ד אם יש להה' מכח ס"ס שמא אין זה ושמא לא דרס לחללו, ולא כ' שמא לא שלט הדרוסה בחוץ ואם בחוץ שמא לא לפנים ע"כ ס"ל אם דרס נגד חללו אין זה ס' השקול, שמא לא שלט הארס עד לפנים ולא חזי לצרופי לס"ס, ולכן נקט ספק שמא לא דרס במקום חללו, ולכן עלינו לבדוק כל שכנגד חללו שמא יראה לחוץ שזה בקל לעמוד עליו, ושוב ליכא ס"ס ס' השקול וצריכי' לברר בפנים

הגם דאיכא טרח' דליכא ס"ס, וכשלא נרא' בחוץ כלל בלא"ה ס"ל לרשב"א בתה"ב ומובא בטור דא"צ בדיקה בפנים כנ"ל בשיטת הרשב"א, ור"ת ס"ל כיון שא"א לעמוד על וודאי איסור ורק אחר הטורח, וע"י בדיקת חוץ גם כשנראה עדיין לא נתברר איסורו רק שלא יהי' ס"ס השקול, כל כי האי אין אנו אחראין לברר כיון שאיכא לפנינו קודם הבירור ס"ס, אין אנו אחראי' לעשות מס"ס ס' אחד וזו סברת הנב"י, וכבר עשינו לו סמוכים ממק"א ולדברינו פליגי בזה רשב"א ור"ת ועיי':

העולה מדברינו אלו כ' מודה ר"ת כל דליכא טרח' יתיר' צריך לברר ור"ת ורשב"א שווים בזה, אלא לרשב"א אפי' ליכא לברר רק שלא יהי' ס"ס צריכי' לברר, ור"ת ס"ל כל דליכ' לברר בירור האיסור בלי טורח א"צ לברר כנלפע"ד:

והנה הש"ך סי' ק"י מביא ראיה מסוגי' דזבחים דמשני ר"ל בנפולה שנתערבה הא איכא ס"ס, וע"כ משום דבעי לברורי וצ"ע על ר"ת, ונלפע"ד עפמ"ש בדאיכא טורח ל"ב לברורי, ולכאורה תי' ש"ך משום דאיכא לברורי לא מעלה ארוכה, דהא איכא טורח בנפולה למבדק באברים הפנימי', וי"ל ע"פ שיט' רש"י דבדיקה אחר מעל"ע משום קרועה ושבורה, וכ' הר"ן משום נקב אין חשש וי"ל דוודאי לבדוק נקב כ"ש בכל י"ח טריפות הוא טורח לבדוק אחר נקב משהו משא"כ בנפולה קרועה ושבורה זה נראה בקל לעין וליכא טורח כנ"ל, ולשיטת הרמב"ם דלאחר שיהוי מעל"ע צריך בדיקה בשינוי א' מאברים הפנימי' זה וודאי טורח גדול, ורמב"ם י"ל ס"ל ס' א' בתערוב' ל"מ כנ"ל ועיי':

ולפ"ז א"ש שיטתו של ר"ת דס"ל בנפולה כרש"י ובקל לבדוק אחר קרועה ושבורה ולכן ל"מ ס"ס אבל בדרוסה דאיכא טורח בבדיקת פנים ס"ל דל"צ לברר וא"ש:

אלא הלא קושי' ש"ך קשי' ג"כ על דרוסה דמוקי ר"י בנתערבה דרוסת הזאב וכו' הא איכא ס"ס וצ"ל משום דאיכ' לברורי ודלא כר"ת וצ"ע, ועיין בפלתי סי' נ"ז וסי' ק"י ונ"ל עפמ"ש תוס' בסוגי' דדרוס' דס"ל לרש"י כל שניכר במק"א דרוסתו בחוץ ל"צ למבדק במק"א ורשב"א בתה"ב כ' דא"צ בדיקה בפנים במק"א כל שאין ניכר בחוץ עיי"ש. וא"כ שפיר תי' ר"י בנתערב דרוסת הזאב דניכר מבחוץ תו ל"צ בדיקה נגד החלל כולו בפני' וליכא טורח בבדיקה דא"צ לבדוק רק במק"א כנגד מקום שניכר מבחוץ הגם שנתערב בין הרבה אין אנו הולכים אלא בתר כל א' וא' שדנים עליו שרוצים לשוחטו אם יש בו טורח לברר איסור' וא"ש כנ"ל ועיין:

ומיושב בזה קושי' הש"ך סי' נ"ז לרוב ראשונים דס"ל דכל שאינו ניכר מבחוץ מ"מ צריך בדיק' פנים למה לא מתוקמי ר"י ור"ל מתני' בדרוסה ואין ניכר בחוץ דצריך בדיקת פנים

ואסו' משום כל שצריך בדיקה איכא משום הקריבהו נא, והיא קושי' עצומה שטרחו בה כל חכמי לב ליישבה והקשה אותה המהרמ"ל וברכת הזבח:

ומצאנו מקום יישוב לקושי' הלזו ע"פ דברינו דאי שאינו ניכר בחוץ וצריך בדיקת פנים נגד כל חללו ואיכא טורח ל"צ בדיקה כלל דהי מינייהו מפקת לבדוק שוב מותר משום ס"ס וזה יישוב נכון ע"ד חידוד בעזה"י:

אלא דעדיין לא העלינו בדברינו לישב הרמב"ם ורא"ה דס"ל דכל שנדרס ל"ס על בדיקה כלל, והקשה הש"ך מש"ס זבחים דהו"ל למוקמי בכה"ג ולזה ל"מ מ"ש דהא ליכא בדיקה לדידהו וע"כ צ"ל משום קושי' ש"ך הא איכא ס"ס וזה קשה גם לתי' נתערבה דרוסת הזאב, ולדידהו לא א"ש תי' ש"ך משום דאיכא לברורי דהא ל"מ בדיקה כלל, וע"כ דס"ל ס' א' בתערובת ל"מ והדרא קושי' ש"ך סי' נ"ז עלייהו וצ"ע:

ואחר העיון יכונו דברינו גם לשיטות אלו די"ל דס"ל ג"כ ס' א' בתערוב' וס' א' בגופ' מהני ול"ק לדידהו למאן דמוקי בדרוס' הזאב הא איכא ס"ס ולדידהו ל"מ בדיקה היינו לסמוך על בדיקה לקולא אולי לא בדק יפה אבל וודאי אפשר להכיר ע"י בדיקה ולכן לחומרא צריך לברר אולי יהי' נראה מבפני' וכל שצריך לבדוק איכא משום הקריבהו לפחתך וא"ש:

אלא דכל שיש טרח' לבדוק נגד כל החלל אין צריך לבדוק חוץ כשניכר במק"א בחוץ ולא ניכר תו בחוץ עוד א"צ לבדוק רק באותו מקום וליכא טרח' כמ"ש ונ"ל גם רמב"ם ורא"ה ס"ל כשיטה זו של תוס' אלי' דרש"י דכל שניכר במק"א ולא ניכר תו מבחוץ במק"א יצאנו מחשש שנדרס עוד ול"צ בדיקת פנים רק באותו מקום שניכר אלא לדידהו באותו מקום שניכר ל"מ בדיקת פנים אבל כשיש ס"ס דא"צ בדיקה רק להחמיר וכיון שאין אנו מסופקי' רק לאותו מקום שניכר מבחוץ ליכ' טורח לבדוק להחמי' באותו מקום, וא"ש תי' ר"י בשנתערב דרוס' הזאב שניכר מבחוץ ול"צ בדיקה רק באותו מקום דליכא טורח ול"מ ס"ס ולק"מ קושי' ש"ך לוקמי באין ניכר מבחוץ א"כ צריך בדיקה נגד כל החלל בפנים ואיכא טורח ול"ב בדיקה כלל כמ"ש לאינך שיטות וא"ש ועיין היטב:

עוד נ"ל בישוב קושי' ש"ך סימן נ"ז, דנ"ל לומר דגם אי בעי לברורי בס"ס, דוקא היכ' דאי לאו ס"ס היו אוסרי' מדינ' רק ע"י ס"ס באים להתי' בזה אמרינן כל היכ' דאיכ' לברורי שלא לסמוך ולהתי' ע"י ס"ס מברר', אבל כל שבלא ס"ס מותר מעיקר הדין רק דמחמירין לבדוק משום כל היכ' דאיכ' לברורי, כשיש עוד ס"ס, ואין אנו צריכי' לס"ס רק נגד חומר' כל דאיכ' לברורי בהא לכ"ע ל"צ לברר כנ"ל מסבר':

ואקדים עוד דנ"ל לומר דכל פוסקי' דס"ל דכל שלא ניכר מבחוץ מ"מ צריך בדיקת פנים ג"כ ס"ל דקרוב שגם בפנים לא ימצא אלא דרשב"א ס"ל דל"צ בדיקה כלל, ורוב ראשוני' ס"ל דבעי בדיקה נ"ל משום חומרא כל דאיכ' לברורי לא נסמך ע"ז כנ"ל:

ואחר הוצעות אלו מיושב קושי' ש"ך מסוגי' דזבחי' דלא מוקי בס"ד ואין. ניכר מבחוץ כיון דבלא ס"ס ל"ב בדיקה רק משום כל דאיכ' לברורי ע"י ס"ס מותר בלא בדיק' כלל, ולכן מוקי ר"י דוקא בנתערב וניכר דבעי בדיקה בלא ס"ס מעיקר הדין ובס"ס צריך בדיקה משום איכ' לברורי כנ"ל נכון בעזה"י ועיי':

ויצא לנו מזה דין מחודש בדרוסה שנתערבה גם למאן דס"ל כרשב"א דצריך לברר בס"ס אם בדק ולא ניכ' מבחוץ לא בעי בדיקה מבפני' דאין בדיקה מבפני' כשאין ניכ' בחוץ רק משום כל דאפשר לברורי ובצירוף ס"ס ל"צ בדיקה ולרשב"א לפי שיטתו בתה"ב, כל שאינו ניכר מבחוץ בלא"ה ל"צ בדיקה מבפנים, אבל לר"פ דצריך בדיקה מ"מ בס"ס ל"צ למבדק בפני' חוץ כשניכר בחוץ דצריך בדיקה מבפנים מדינא כנ"ל לדינא:

ומדי דברי אציע פה מה שאמרתי עד"ז ביישוב קשי' פלתי סי' נ"ח ודג"מ סימן ל"ב לי"א שבר"ן בהכה ע"ג דל"מ הלכה וצריכה בדיקה, והקשו מש"ס זבחי' דלא מוקי בכה"ג ל"מ הלכה ומ"ש הפלתי דבבדיקת אבר א' ליכ' משום הקריבהו נא, אין בזה טעם וסברא, ומה שהוכיח זה מבדיקת הריאה לר"מ, דבריו תמוהי' בדיקת הריאה בכל בהמה היא משום מיעוט המצוי פשיט' שאין בזה משום הקריבהו, כיון שא"א באופן אחר וא"א להקריב בלא"ה, אבל נפולה וכדומ' שיצאה בהמה זו מכלל, מחמת ריעות' דאתיליד בה, בזה שייך הקריבהו נא והחילוק פשוט ומובן:

ובחי' לפא"ט אמרתי ליישב בשנקדים להטעים טעם לשבח של י"א שבר"ן דל"מ הלכה בהכה על פלגה, על מה ולמה יגרע מכל נפולה ולא מצאתי הסבר ע"ז, ונ"ל די"א ס"ל ג"כ דמעיקר הדין מהני הלכה בזה כמו בכל נפולה, אלא איכ' מאן דס"ל הלכה לא מוציאה מידי בדיקה, ואנן קיי"ל כמ"ד הלכה א"צ בדיקה, מ"מ לא יחלוק דאינו וודאי רק קרוב ורוב דלא נתרסקו אבריה כשהלכה, והיה לנו לומר כל דאיכ' לברורי ולבדוק מבררין, אלא שיש טורח לבדוק כ"כ אבל בהכה על פלגא וכו' דאין לנו לחוש רק לחוט השדר' זה בקל יותר לבדוק, לכן ס"ל דלא סמכינן על הלכה וצריך בדיקה כנ"ל נכון בטעמא:

לפ"ז לפמ"ש דכל שא"צ בדיקה מן הדין בלא ס"ס רק משום חומרא כל דאיכ' לברורי בצירוף ס"ס ל"צ לברר תו לק"מ קושי' הפלתי והדג"מ דלא מוקי בכה"ג דל"מ הליכה דבדיקה דזה רק משום איכ' לברורי, וכיון דאיכ' ג"כ ס"ס תו ל"צ בדיק' כלל, כנ"ל, והוא יישוב נכון, וצ"ל דבדיקת כל אברי' ליכ' טורח כ"כ או דס"ל גם במקום טרח' צריך לברורי

אבל בדיקת אבר א' שמא נפסק החוט קל ביותר וצריך לברר אבל בס"ס לא כנ"ל ועיי' כי נכון הוא:

ויש להוסיף עוד אפי' לדסוברי' ס' א' בגופו וכו' ל"א אפשר כל שעיקר הדין מותר בלא ס"ס רק משום דאיכ' לברורי צריך לבדוק מהני ס"ס גרוע כזה נגד חומר' כל היכא דאיכ' לברורי דל"צ לברר כנ"ל:

ומיושב קושי' הפלתי ודג"מ גם אם י"א שבר"ן ס"ל דל"מ ס"א בגופו וגם קושי' ש"ך סימן נ"ז דבלא ניכר מחוץ צריך בדיקת פנים מיושבים אפי' ס"ל כר"י דל"מ בא' בגופו מ"מ ל"ק לפי תי' ב' שכתבתי דבדיקת פנים כשאין ניכר מבחוץ רק משום אפשר לברר וכל דאיכ' ס"ס אפי' א' בגופו וא' בתערוב' ל"צ לברר כנ"ל ועיי' היטב:

ונחזור על דברינו שבארנו דר"ת ורשב"א שווים בדבר דכל דאפשר לברר צריך לברר רק בס"ד פליגי מטעמ' שכתבתי אלא דש"ך מביא דסה"ת וסמ"ג גבי רואה דם מחמת תשמיש ס"ל דבס"ס ל"צ לברר ושם ליכ' טורח ומ"מ סמכו על ס"ס ודלא כרשב"א:

ונ"ל להשוות השיטות דגם סמ"ג וסה"ת מודים לי' לרשב"א אלא שיש חילוק בין הספיקות דרשב"א קאי בס"ד בתערוב' דאיכ' ס"ס וס"א את"ל שיש כאן איסו' שנדרס בוודאי שמא אינו זה ואנו אומרים את"ל שיש כאן איסור שנדרס במקום החלל, וכבר כתבנו לעיל שס"ל להרשב"א, אלו ידעינן שנדרס במקום החלל שוב ליכ' ספק השקול שמא לא שלט הארס דשכיח ומצוי יותר דשלט, ולרב ג"כ חיישינן וכי כן באת"ל שנדרס נגד החלל יש בתערוב' איסו' כוודאי ומשום שמא אין זה אנו רוצי' להתי' בכה"ג כל דאיכ' לברורי מבררינן אבל בס"ס של סמ"ג ברואה מ"ת דשני ספקו' שאין כאן איסור שמא מן הצדדי' ואת"ל מן המקור שמא אין האצבעות וכחות שווים בכה"ג מודה רשב"א דא"צ לברר דס"ס עדיפא טובא והרי כמה פוסקי' ס"ל דס"ס כמו ס"ד שנולד הספק בתערוב' ל"מ דהוי ס' א' בגופו וכיון שס"א הוא דיש כאן איסור הגם דרשב"א אזיל דמהני ס"ס כזה רק בנולד הספק קודם שנתערב ל"מ עיי"ש, מ"מ ס"ל דעכ"פ צריך לברר אבל בס"ס דרואה מ"ת מודה דל"צ לברר כדכתיבנא ובזה מיושב קושי' נב"י ח"א חי"ד סימן נ"ז מסת' כלים אב"י משום ס"ס וכ' הרא"ש דא"צ לברר והקשה על הרשב"א דג"כ ס"ל כך אב"י משום ס"ס כמ"ש מג"א סי' תמ"ז וקשי' דברי הרשב"א אהדדי למה לא צריך לברורי בס"ס ומ"ש שם בין יש לו חזקת היתר כבר הראנו כי אין מקום לדבריו במחכ"ת בשיטתו של רשב"א לפי שיטתו ביבמות ולפמ"ש לק"מ דבכלים ב' הספקות שאין כאן איסור שמא לא נשתמש היום ואת"ל נשתמש שמא בדבר הפוגם כה"ג ל"צ לברר ועיין במנ"י בקונטרס הספקות ס"ק מ"ה שכ' דלא יתברר שמא יש בו תערובת מב"מ ודבריו תמוהי'

הא הבירור להחמי' שמא ירגיש בו טעם ואולי בא"מ ישתמש וירגיש ונ"ל די"ל מלבד דבירור ע"י קפילא אין בירור גמור דמשו' דלא מרע' אומנתו דנאמן אפי' להקל רק חזקה שלא ישקר ולא וודאי וא"צ לברר רק כשנדע בוודאי ולרש"י דבקפילא ג"כ דווקא מסל"ת וכ' ש"ך סימן צ"ח משום דמרתת וכשאומר יש בו טעם י"ל אינו מרתת דאמר דאחר אינו בקי בטעמי' כמותו:

ובמ"ש יובן מ"ש הרשב"א חולין נ"ג בתר דכ' ס"ד בתערוב' מתחלתו משום דאיכ' לברורי צריך לבדוק מסתפק ועולה בנתערב מתערוב' זה לאחרי' דאיכ' ס"ס שמא לא נפל בתוכו הספק, ואת"ל שמא אין זה אז מהני ס"ס ושוב כ' ואפשר דגם בזה איכ' משום דאפשר לברר וצ"ע מ"ש תערוב' שני מראשון מהך טעמ' כל דאפשר לברר מ"ש ראשון מב' ולפמ"ש לעיל דכל שא"צ רק משום חומר' בלא ס"ס מהני ס"ס דל"צ לברר י"ל לספיקת רשב"א כיון דבספק א' כבר לא היה צריך בדיקה רק משום חומר' לכן מספקא לי' בתערוב' ב' ונראה לו יותר דא"צ לברר ומ"מ יש לפקפק כיון דסכ"ס משום ס"ס אתי' עלה מה לו שנתערב עוד הפעם ונתוספו ספיקות כל דאפשר לברר יברר ואין לומר דבתערוב' ב' איכ' טורח לבדוק דגם תערובת ראשון אפשר שנתערב במאות ואלפי' ואיכ' טורח אלא דכבר כתבנו לעיל דאיכא טורח בכל חדא וחדא ולא בתר טורח דכל התערוב' יחד וא"כ קשה כהנ"ל אלא ע"כ צ"ל דבמעורב בתערוב' ראשון דצ"ל את"ל שיש כאן איסור וודאי שמא אינו זה בכה"ג דווקא נוטה דעת הרשב"א דצריך לברר אבל בתערוב' ב' דשני ספיקות שאין כאן איסו' דהיינו שא"א אומרים את"ל וודאי דרוסה אלא ספק אם נתערב הספק לתערוב' זה ואת"ל נתערב שמא אינו זה בכה"ג היה רחוק בעיני הרשב"א ז"ל שיהי' צריכי' לברר והניח בצ"ע כנ"ל עיי':

והנה הרמ"א בסימן ק"י בנשבר הגף וא"י אי מחיי' אי אח"מ ואי ניקבה הריאה הגם שאפשר לבדוק א"צ בדיקה וכ' הש"ך דהא מפסקי מהר"י סימן מ"ז דמייתי ד"מ סימן נ"ז ושוב מייתי דהרשב"א לא ס"ל כן ולפמ"ש כ"ע מודים דצריך לברר רק בס"ד פליגי אלא דבס"ס דאיירי בה רמ"א דב' ספיקות שמא אין כאן איסו' דשמא לאח"מ ושמא לא ניקבה הריאה כ"ע מודים דל"ב לברורי ועיין סימן נ"א בב"י ובמחבר בספק ע"י נקב וחולי וספק ניקב א' מאברי' הפנימי' מותר משום ס"ס ול"צ בדיקה ולפמ"ש כ"ע מודי' בזה דב' ספיקו' שאין כאן איסו' ועיין:

וקצת עומד נגדינו הא דאית' בש"ע סימן פ"ד סעיף כ"ט דעבר ובישל בלא בדיקה דאם אפ' למבדק צריך למבדק ובא"א מותר ובש"ך ס"ק כ"ט דאיכ' חזקת היתר וס"ס הגם דב' ספיקו' הן שאין כאן איסו' ספק לא התליעו ואת"ל התליעו שמא נתרסקו ונתבטל

ואפשר כיון שס"א את"ל יש תולע רק שביטל הו' כוודאי איסור יש כאן והעיקר כי שם מיעוט המצוי הוא שדרכן להתליע ובנתחזק שמתליעי' ליכ' ס"ס כלל כמ"ש הש"ך אלא בדרכן להתליע ס"ל לרשב"א דהוי ס"ס ובאמת אינם שקולים כי שכיח ואפשר משו"ה צירף הרשב"א היתר ועכ"פ ליכ' ס"ס גמור לכן כ' לבדוק לכתחילה כשאפשר כנ"ל ועיי' פמ"ג שם:

וזאת תורת העולה מדברינו לדינא:

א) דבס"ס כמו ס"ד כ"ע שווים דצריך לברורי ודווקא בדליכא טורח אלא דבהא חולקי' דלרשב"א צריך לברר אפי' לא יתברר לנו וודאי איסו' אלא ע"י טורח מ"מ צריך לברר ולבדוק בדיקה דלית בה טורח עד שע"י בדיקא זו לא יהי' ס' השקול ושוב צריך לטרוח ולבדוק ור"ת ס"ל דל"צ בדיקה בלי טרח' רק כשע"י בדיקה יתברר לנו וודאי איסו'. ועיין רש"י ריש כתובו' במתני' דס"ל לרש"י דתקנו כדי שישכים ויתברר ע"י עדים ותוס' הקשה הא איכא ס"ס ור"ת מפרש דתקנו משום א"כ וקטנה ולא פלוג וראיתי בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל שכ' דרש"י ס"ל בס"ס דצריך לברר ור"ת לשיטתו דא"צ לברר בס"ס כמ"ש מהר"י דר"ת הכי ס"ל והנה כבר כתבנו דר"ת דווקא בס"ד דאיכא טורח ל"ל דצריך לברר אבל היכא דליכ' טורח מודה ולכאורה מתני' דכתוב' בשם ר"ת נראה דס"ל בכל ס"ס א"צ לברר ונ"ל דדחיק לי' לר"ת שיהי' מתקנים תקנה שלא יתקרר דעתו ולא יברר נהי דחייב לברר כל האפשר משום חומרא אבל לא חששו כ"כ לתקן תקנה מחשש שיתקרר דעתו ולא יברר דכולי האי ואולי והא"ש דכ' מכיון שתיקנו לא פלוג תיקנו בכל נשים דכיון שישבו לתקן תקנו גם בכל נשים משום כל דאיכא לברורי והבן, אלא לפמ"ש דבס"ס שלשני ספיקות אין כאן איסו' א"צ לברר, ומפי' רש"י בכתובות נראה דאפילו בכה"ג צריכי' לברר, נ"ל דגם רש"י מודה למה שכתבתי אלא דשם החמירו אי משום דהוא איסו' שתשב באיסורו לעולם כמ"ש תוס' שם בסופו דמשו"ה החמירו אע"ג דזנות ל"ש עוד י"ל דבאמת ס"ס זו גרוע הוא כמ"ש תוס' כתובו' ט' דרוב רצון מ"מ לס"ס מצרפי' דרוב גרוע הוא מ"מ ס"ס זו לא אלימ' כ"כ לכן חששו לברר וכמ"ש בטעמא דרשב"א בהך דין דסימן פ"ד ועיין, ב) בס"ס דב' ספיקות נוכל לומר דאין כאן איסור כלל לכ"ע א"צ לברר, ג) כל שבלא ס"ס מותר מעיקר הדין רק משום כל דאיכ' לברורי דנתוסף אח"כ ס"ס א"צ לברר, ד) כשאין ב' ספיקות שקולים כ"כ דשכיח ומצוי קצת צריך לברר אפי' ב' ספיק' שאין כאן איסור כלל כהא דסימן פ"ד כנלפע"ד, וזהו שרצונינו לבאר וביארנוה בעזרת החונן דעת:

והנה ידידי מע"כ נ"י ימחול לשים עיניו על דברינו אלו הנאמרים בחפזי, ואחר העיון היטב כל דאפשר לברורי יברר מהם דברים הברורי' וה' עמו תמיד בכל אשר הוא עושה הכ"ד אוה"נ טרוד מאוד חותם בברכת אהבה:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כח

אברהם עודנו עומד לפני ד' חי על התורה והעבודה ה"ה תלמידי כבני הרב המופלג בתורה ויראה חריף ובקי גן הדסים כש"ת מו"ה אברהם שטארק ני' בק"ק באנפי הוניאד יע"א:
מע"י אצבעותיך שפרו לי בשאלת חכם שואל ומשיב כהלכה בהלכה למעשה איש א' יש לו מאה וארבעי' צאן בעדר ועוד שם שמונה שהם של רועה נכרי והנכרי הרועה אומר ששמע בלילה שכלבו נבח מאוד ויצא לראות על מה ולמה מנבח כ"כ בלי פסיק וראה כי זאב א' רוצה לעלות על הגדר ולא הניחו ושיס' בו כלבו ורדף אחריו ואחר שחזר הרועה למקומו כשעה מועטת אח"כ שמא קול רעש גדול בין הצאן והלך בזריזות לראות ולא המתין עד שיגיע אל הדלת והפיל כל הגדר ומצא א' מהצאן נפצע בראשו ונתלש עורו ובהנשארים לא נמצא שום רושם וגם הפצוע עדיין חי הוא והרועה אומר שיוכל לחיות אלו דברי הנכרי וזולת דבריו אנחנו לא נדע כלום רק דבר הנרא' לעין א' מהצאן פצוע ועורו נתלש ומע"כ תלמידי יגע למצוא כחא דהיתי' כי הוא הפסד מרובה ועיניו שוטטו בכל המקומות השייכים לנדון שלנו ובספרן של צדיקים גדולי אחרונים זצ"ל ואחר העיון לפי מסת הפנאי אחווה דעתי גם אני כיד ד' הטובה עלי ובתוך דברינו ימצא לפעמים תשובה על דבריו:
פתח דברינו יאירו לבאר דינו של צאן שנמצא פצועה בשנסתלק דברי הרועה הנה בש"ס חולין נ"ג בחמשה דברים דלא חיישינן לכ"ע לדרוסה א' מהם ספק כלבא ספ' שונרא תולין בכלבא ומינה יליף ר"א בההיא בר אווז' דעל לבי קני' דתולין להקל בס' שונר' ס' קני' ורשב"א בתה"ב העלה מכח ראיה דווק' בשני' לפנינו כלבא ושונרא או קני' ושונר' תלי' להקל אבל בששני' אינם לפנינו תולי' במצוי יותר בין להקל בין להחמיר ונ"ל פשוט הא דתולין בקני' ושונר' בקני' דווקא כשלא שמענו מקרקרן ונמצא ריעות' תלינן בקנים אבל שמענו מקרקרן והוא ספק דחוששין לדרוסה אפי' לא נמצא ריעות' כלל הה"נ אם יש כאן קני' חוששין דהא מקרקרן וע"כ מחמ' בעתות' דדורס וא"א לתלות בקני' וכ"ש

כשנמצא רעות' אבל בשונר' וכלב' דיש לתלות הא דמקרקרן משום בעתות' דכלב תלינן בכלב ואפי' נמצא רעות' דנפצע כנ"ל פשוט:

ונ"ל עוד לפי שיטת הר"ן אפילו אם ספק אם מקרקרן חיישינן דרוב דורסי' כשיטת רש"י ודווקא בידענו דשתקו תלינן להקל ובדאיכ' לפנינו כלב ושונר' או ארי ולא ידענו אם מקרקרן חיישינן לדרוס' שונר' וארי דהא חוששין לדריסתו בלי הוכחה דשמענו דמקרקרין משום דרוב' דורסין וע"י שיש כאן כלב לא יצא הארי מחזקתו שדורס ואין מקום בקולא זו לתלות בכלב רק כשידוע ששותקים אלא שנמצא פצוע דע"כ שנעשה מעשה וכיון ששתקו תלינן מעשה בכלב להקל כנ"ל:

והנה המחבר בסעי' יג כ' וז"ל הא דחוששין דווקא כשידענו שיש שם ארי אבל ספק אם היה שם או ספק כלבא ס' קני' וארי וכו' ודווק' כשיש לפנינו כלב או ארי וקני' וכו' והנה מ"ש הא דחוששין דווקא כשידענו שיש שם ארי היינו דאז חוששין באיהו שתק ואינהו מקרקרן כ"כ שם בסעיף הקודם וצ"ל ספק היה שם או ספק כלב' ס' קני' וארי ג"כ כה"ג באינהו מקרקר' תולין להקל וקשה כיון דמקרקרן איך נתלה בקני' הא מקרקרי ע"י הארי ולא ע"י הקני' וצל"ע:

עוד קשה לי על הרמ"א דחושש לשיטת הר"ן אפי' לא שמענו מקרקרן חיישי' שמא דרס דרוב אריו' דורסי' ולשיטה זו הלא כבר כתבנו היכ' דאיכ' ספק דלמ' מקרקרו היכ' דאיכ' כלב וארי אין תולין בכלב דהא רוב אריו' דורסי' והו"ל לרמ"א להגיה על המחבר דפסק בכלב וארי דתולין בכלב דלפי שיטת הר"ן אין תולין רק בידענו דשתקו וראינו ריעות' תולין בכלבא כדכתיבנא וצל"ע:

והנה הרא"ה בבדה"ב חולק על הרשב"א דס"ל דאזלינן בתר המצוי יותר להחמיר והרא"ה כ' דאם ניזל בתר המצוי יותר בכלבא ושונרא או קניא ושונרא הוי לן למיזל בתר הדורס בטבעו יותר ושונרא שכיח יותר שידרוס מכלבא וכן ל"ש כ"כ ע"י קנים כמו בשונרא וע"כ דבענין דרוסה כל שיש לתלות בדבר אחר תלינן אע"פ שאינו מצוי והה"נ כשאין לפנינו לא כלב ולא שונרא דתולין להקל אפילו האוסר מצוי יותר, וכ' הפר"ח באות ב' דרשב"א בוודאי ס"ל דאזלינן ג"כ בתר טבע של הדורס, אבל ס"ל דחתולים שלנו וכן בזמן הש"ס לא שכיח דריסה גבייה' יותר מן כלב וקנים וכן נ"ל ממ"ש הרשב"א בחידושיו כשכ' קיצו' דיני דרוסה כ' ספק שונרא או קניא או כלבא אין חוששין מדנקט ספק כלבא ושונרא וקניא ולא נקט כלבא וארי וקניא וארי כמ"ש בספק על ספק כלב ספק ארי דג"כ לא נזכר בש"ס ש"מ דס"ל דבספק ארי דשכיח דרוסתו יותר מכלב לא תלינן בכלב וה"ה בקנים ולטעמי' אזיל דס"ל דתולין במצוי' להחמיר ה"ה דתולין במצוי בטבע לדרוס:

וקשה לי טובא על הטור דמביא שיטת הרשב"א דדווקא בשני' קניא ושונרא או כלבא לפנינו תולין להקל א"כ מ"ש תחילה בספק כלבא ספק ארי תולין להקל הוא דוקא כששני' לפנינו דאל"ה תולין במצוי יותר באותו מקום, ואם שניהם לפנינו בוודאי יש לתלות יותר בארי שמצוי' דריסתו יותר משל כלב וגם הרשב"א לא אמר רק בכלבא ושונרא כמ"ש, וכן קשה על המחבר דפסק דתולין להקל רק בשניהם לפנינו ובסעיף י"ג כ' ספק כלב' ס' ארי תולין בכלבא וקשה כהנ"ל וצלע"ג:

ובתחלה היה נ"ל ליישב קושיתינו על הטור די"ל דמ"ש ספק כלב וארי היינו כשלא ראינו רעות' אלא דמקרקרן וספיקא שמא האי דעל הוא ארי או כלב תולין בכלב להקל הגם דדרוסת ארי שכיח יותר הא לא ראינו דעבד מעשה אלא דמקרקרן משום בעתות' יש לתלותו דמבעתות' מפני הכלב כמו מפני ארי אבל כשאנו רואים מעשה שנפצע תולין יותר בארי, והא"ש מ"ש בטור אח"כ עוד דין זה בחתול וכלב ונתקשה הב"י הא כבר כ' דין זה לעיל בספק ארי וכלב ונדחק ולמ"ש א"ש דבארי וכלב דווקא כשלא ראינו מעשה פצוע' וכיוצא בו אבל בחתול וכלב אפילו ראינו שנפצע תולין בכלב וא"ש, אלא מה שכ' בספק ארי וכלב או בקנה נגף הרי דס"ל דתולין בקנה ולא בארי הגם שנראה מעשה וה"ה בארי וכלב כה"ג דתולין בו והמחבר דכייל להדדי ספק כלבא וארי וספק קנים וודאי צ"ע:

ולא ידעתי פתר אלא לומר דס"ל להמחבר לחלק בין רוב המצוי דאזלינן בין להקל בין להחמיר בתר רוב אבל בתר טבע הדורסי' לא אזלינן בתר רוב דלא כרא"ה דדימה להדדי ב' רובות אלו כצ"ל אלא דטעמ' לא ידענ' והרי בארנו דגם הרשב"א הכי ס"ל כרא"ה בסבר' אלא דס"ל דחתול ל"ש יותר מכלבא וקניא ואתמה' מאוד לנפשי שלא הרגיש בכ"ז אחד מגדולי אחרוני' זצ"ל וד' יאיר עיני:

ובנדון שלפנינו שנמצא פצוע ואין ידוע אם מן כלב או מן זאב לפי שיטת הטור והמחבר תולין בכלב הגם דזאב מצוי' יותר דריסתו מכלב וכ"ש הוא מדס"ל לטוש"ע דאפילו ארי וכלב או קניא תולין להקל הגם דארי וודאי שכיח יותר והרי רש"י ס"ל רוב אריות דורסי' ואפילו לר"ת דמפרש רוב ראוי' לדרוס מ"מ לא יחלוק דשכיח דדורסי' יותר מן הכלב או לתלו' בקני', מ"מ ס"ל לטוש"ע דתולין בכלבא כ"ש בזאב וכלב דזאב נ"ל גם לרש"י ליכא רוב דדורסי' דלא מצינו שכ' רש"י רק ברוב אריו' דדורסי' ולא בשארי דורסי' דרש"י כ"כ על דאמר רב בארי שנכנס וכו' ובזה מיושב קושי' מהרמ"ל שהקש' על קושי' תוס' על רש"י אם רוב אריות דורסין גם שארי שוורים נכנסו בספק וכן קשה מאביי ולא הקשה מדאמר רב אין חוששין לס"ד הא רוב דורסי' ולפמ"ש א"ש ולק"מ דדווקא רוב

אריות דורסי' ולא שארי בהמות וחיות וי"ל הא דאמר א"ח לס"ד חוץ מאריות ולכן הקשה תוס' יותר מדרב בארי שנכנס ומאביי דקאי על רב בארי שנכנס וא"ש ומ"מ נ"ל דשכיח יותר דריסת הזאב מדריסת כלב דכ"כ הרא"ה דשכיח יותר דריס' חתול מדריסת כלב וקניא ורשב"א ס"ל דחתולים בני תרבות קצת ול"ש כ"כ אבל בזאב מודה, וטוש"ע דס"ל דלא אזלינן בתר רוב טבע הדורסין אפילו בארי וכלב כ"ש וקו"ח בזאב וכלב אבל לא סמוך לבי להקל אחר שלא מצאתי לו חבר להמחבר ובטור יש לדחוק וגם במחבר עצמו אינו מפורש רק דדייקינ' כן מדבריו לכן לבי בל עמי להקל בנדון שלנו לתלות בכלבא יותר מזאב:

ויש לעיין לפי שבארנו דשיט' רשב"א דאזלינן בתר רוב המצוי' הה"נ דאזלינן בתר רוב טבע הדורסי' והיכ' דאיכא כלב וארי או זאב לפנינו תולין להחמיר בתר טבע דשכיח יותר שדורס ויש לחקור היכ' דליתניהו לפנינו ואיכא רובא דעלמ' דשכיחי כלבא יותר מזאב וארי נגד זה מצוי' יותר הדריסה בארי וכלב אם אזלינן יותר בתר רוב כלבים או בתר רוב דורסי' או שני רובו' שקולים הם אוקי רוב נגד רוב וספק השקול הוא ובינותי בספרי' ומצאתי ראיתי כי כבר בא אל העיון זה כבוד קדושת אבא מאוה"ג זצוק"ל בח"ס חיו"ד סי' ס"ג ומביא שם מתני' דמסכת מכשירין בתינוק שנמצא בעיר שגוים וישראלים דרים שם רבנן אזלו בתר רוב גברא ור"י אזיל בתר רוב משליכים וקיי"ל כת"ק דאזלינן בתר רוב גברא וכ' עוד הא דר"ג אזיל בתר אשה מזנה בודקת ומזנה נגד רוב פסולים שאני התם דאיכא ברי דידה דאלי' לר"ג ברי מצטרף דאשה מזנה וכו' אבל בכ"מ הלכה כת"ק דאזלינן בתר רוב גברא והה"נ כאן אזלינן בתר רוב כלבא ולא בתר רוב הדורסי' אלו דבריו הקדושי' זצ"ל עיי"ש היטב:

והנה מ"ש לחלק בין הא דר"ג ובין ת"ק במתני' דמכשירי' נ"ל בלא"ה יש לחלק, התם אין חזקה דמזנה מנגד' לרוב פסולי' דהא איכא מיעוט וכי לא אפשר לברר המיעוט מן הרוב ומשום חזקה דבודקת ומברר' הכשר אנו מאמינין לה שבדקה ומצא' כשר לה שוב אין הרוב פסולים מנגד לה, ועיי' פ"י בקידושין דמעשי' בכ"י דע"א נאמן בשר זה כשר לברר המיעוט מן הרוב דאין ע"א מנגד לרוב אלא שאומר שיודע ומכיר המיעוט ובמק"א הארכתי בכלל זה, ואין כאן מקומו, ור"י ג"כ מודה דאין כאן רוב המנגד, אלא דל"ל אשה מזנה בודקת ומזנה וכן מפורש בירושלמי ועיי' פ"י בסוגי' שם:

והנה בדין דמתני' דמכשירין קיי"ל כת"ק וכן הוא בטוש"ע סימן ד' וצל"ע מדקיי"ל הא דרבא קידושין ע"ג ע"א דאמר ד"ת אסופי כשר דא"א תולה בבעלה ואזל בתר רוב משליכי' ולא בתר רוב נשי העיר היולדות וזה דלא כת"ק במתני' דמכשירין, וקשה על

רבא דפסק כיחידא', ויותר קשה דקיי"ל כרבא וסתרו פסקי הש"ע אהדדי, ונצטערתי הרבה בקושי' זו עד שמצאתי שכבר ישב על מדוכה זו הפלא"ה בקידושין שם, אבל לא מצאתי בו יישוב המישב דעתי שנדחק דמתני' דמכשירין דלא השליך למיתה ליכ' רוב משליכי' ורבא בהושלך למיתה דאיכא רוב ומ"ש עוד שם ג"כ לא קרוב הוא:

ואשר אני בעניי אחזה ביישוב קושי' עצומה זו בשנבין מאי טעמא דת"ק דאזיל בתר רוב גברא ולא חש לרוב משליכי' כלל ולכה"פ יהי' מחצה על מחצה וביותר קשה במחצה ישראל ובמחצה נכרי' למה לא אזיל בתר רוב משליכי' דהא איכ' מחצה נכרים והמשליכי' רובם נכרים וצריך להטעים טעם הת"ק:

ונלפע"ד להבין ולהסביר יסוד דבר זה דת"ק ס"ל דתלי' הכל בדבר שהבאנו לידי ספק לדון על דבר זה מה ואיזה היא ואפרש שיחתי במתני' דמכשירי' שנמצא תינוק מושלך גם כשלא היה נמצא מושלך אלא שהיה א' נושא אותו על כתפו ואינו יודע מה הוא זה התינוק אם ישראל או נכרי ואין לו ידיעה מעיקר' או אלם שא"י לדבר יש מקום ספק אם ישראל או נכרי ובספק זה שאנו דנין עליו כיון דאיכא רוב ישראל אזלינן בתר רוב גברא ישראל ואין משגיחי' על רוב משליכי' כיון דרוב זה דמשליכי' מקרה הוא שנמצא מושלך ואין דבר זה שנמצא מושלך מביאו לבית הספק מי הוא, ותחלת הספק לא היה מי שהשליך אותו אלא מבטן מי יצא ואזלינן בתר רוב היולד' אי נכרי אי ישראל וה"ה במחצה על מחצה אין משגיחין ברוב משליכין מה"ט ור"י חולק דאזלינן בתר רוב משליכין וקיי"ל כת"ק דרבים נינהו וגם מסתברא טעמ' דת"ק והא"ש הא דרבא בקידושין באסופי בעיר שכולם ישראלים ואם היה נמצא ביד א' לא היה מקום ספק כלל דישראל וכשר הוא ומה שמביאו לספק בכשרותו הוא משום שנמצא מושלך ואין דרך להשליך רק הפסול וכיון דתחילת הספק משום גריעות' דנמצא מושלך אזלינן בתר רוב משליכ' דא"א תולה מבעלה וע"כ מפנויה הוא הגם דרוב נשי העיר דמתעברו' ויולדות א"א אין משגיחי' ברוב זה כיון שנכנסו לבית הספק רק משום ריעות' דנמצא מושלך מי המשליך אזלינן בתר רוב משליכין כמו דאזיל ת"ק בתר רוב העיר היכ' שהתחלנו לדון בספק מאיזהו מתושבי העיר הוא וס"ל לרבא הלכה כת"ק זה הנלפע"ד נכון מסברי ביסוד ד"ז בעזה"י:

ואם כנים אנחנו בדברינו אלו מינה היכ' דאין כאן לא כלב ולא זאב ורובם כלבים אזלינן טפי בתר רוב הדורסי' בטבע דהא מיד כשנמצא פצוע אנו מתחילי' לדון ממי נפצע וכיון דאנו דנין על מעשה זה שלפנינו מי עשהו ורוב פוצעי' ודורסי' זאב או ארי וכלבים מיעוט נינהו במעשה זה אזלינן בתר רוב דורסי' בטבע, ולא בתר רוב כלב' ואין משגיחי' כלל

ברוב גופי' ולכה"פ מידי ספיקא לא נפקא כנ"ל ולפמ"ש הפלא"ה דבמתני' דמכשירי' ס"ל לת"ק דליכ' רוב משליכים והיכ' דאיכ' גם ת"ק מודה לדבריו פשיטא דאזלינן הכא בתר רוב דורסי':

ואפשר היכ' דכלב' שכיחי וגם הם קרובים למקום ההוא וזאבים מועטים ורחוקים הו"ל כלבים רוב וקרוב אפשר בצירוף רוב וקרוב יחד לא אזלינן בתר רוב טבע הדורסי' וצ"ע לדינא, ובנדון שלפנינו אם הרועה בפעם הראשון ראה זאב ורדפו הרי הזאב קרוב ג"כ וליכ' רק רוב כלבא לתלות בו בפעם שני הדרי' אזלינן בתר רוב טבע הדורסי' אלא דכ"ז אם הנכרי נאמן לו בלבו צריך להחמיר ע"פ דבריו עיי' תשובת הרשב"א סי' קכ"ח ובמל"מ פכ"ד מאישות הלכה י"ו ואם אין מאמין לו אין דברי הרועה כלום אפי' להחמי' כמבואר אלא מלבד כי לא בריר לי הא מלת' דהיכ' דרוב וקרוב דלא אזלינן בתר רוב דורסי' נ"ל דבנדון שלנו יש לתלות יותר בזאב מבכולם דהא בידוע שיש לרועה כלב המלומד ורגיל לרדוף אחר המשחיתי' להציל הצאן מידם וכשנמצא שנפצע ביותר לתלות כי גבר כח הזאב על כלב השומר מלתלות בכלב אחר שלא יוכל כלב הרועה לעמוד בפניו וכלבים בגדלם ובתוקפם כמו כלב השומר לא שכיחי כ"כ ומצוי' יותר לתלות בזאב:

ונשית פנינו אם יש להקל מפני שהדיר של צאן הוא רחב הנה הטור בשם רשב"א והוא בתה"ב וכ"כ בחידושיו דווקא בכלוב מלא עופות או בדיר של בהמה שהוא להם מקום צר ואין יכולים לברוח חיישינן אבל ארי שנכנס במקום שרועות אפי' שמענו צווחי והוא שותק אין חוששין שאנו אומרים שברחו מפניו ובב"י מביא שכן שיטת סמ"ג וסה"מ וקשי' לי למה לא קחשיב רבא כשנכנס ארי לעדר בהדי הנך דקחשיב דהולכי' להקל ודוחק לומר דהוא בכלל ספק על דהא לא דמי' בדיני' להדדי דבספק על אפי' נמצא רעותא שנפצע א' חוששין לכולהו כיון דמוכח דעל אבל כשיש מקום רחב אפי' כשנמצא א' פצוע אמרינן דאחרינא ברחו להם ומבואר כ"ז בפוסקים א"כ א"א לומר דנכלול מקום רחב בספק לא על וצ"ע, שוב ראיתי במ"ב סימן פ"ז שכתב דלישנא דרבא ארי שנכנס וספק על דייק כרשב"א דנכנס ועל לא שייך רק בדיר ולא במקום מרעה ולפי דיוקו ל"ק מה שהקשיתי כמובן:

והנה הב"י כ' דמן הסמ"ג והסה"מ משמע אפי' במקום מוקף מחיצות כשהוא רחב ואפשר לברוח תולין להקל ולדידהו קשה מה שהקשיתי דבר זה לא ממועט בלשון נכנס ועל כיון דדיר מיוחד הוא וצ"ל דס"ל דליכ' חילוק כלל מסבר' בין עדר לחצר ועדר

רחב הרבה וכיון דדייק רבא נכנס ועל לאפוקי עדר ממילא נשמ' מקום רחב גם שמוקף מחיצות כן צ"ל:

והב"י דייק מרשב"א מדכ' אבל בהמו' רועו' משמ' דווקא רועות בשדה אבל במוקף מחיצות ליכא חילוק בין הוא רחב או לא ובתשובת מהרמ"ל כ' אדדייק הב"י מסיפא דייק מרישא דכ' דווקא בדיר שלהם משמ' דווקא דיר שהוא מקום צר ודיוק זה של מהרמ"ל מרישא בקל יש לדחות מה לי דיר מה לי חצר גם דיר יש אופן שהוא רחב שאין עומדי' שם הרב' והמקום רחב להם כדי שיוכלו להמלט ולברוח ומ"ש שהוא להם מקום צר כוונתו דלא רוויח' להו עלמ' כי המה בין המצרים ויוכל לרדוף אחריהם עד שישיגם ביותר היה לו לדייק מדכ' הרשב"א דווקא כלוב מלא עופו' משמ' דווקא מלא ולא חסר שנשאר מקום לברוח ולמ"ש הב"ח לחלק בין עוף המעופף אין לדייק מדכ' כלוב מלא כמובן:

אבל נלפע"ד להוכיח כדס"ל לב"י בשיט' הרשב"א בשאומר לכאורה דין זה של הרשב"א היכא דאיכא מקום רחב לא חיישינן במחלוקת שנוי' דתוס' ע"כ חולק ע"ז ומנא אמינא לה מדהקשה על פי' רש"י דרוב אריות דורסי' מדלא חושש לשארי בהמות שלא נמצא בהם צפורן ואי ס"ל לתוס' דבמקום רחב אין חוששין י"ל דרב קאי כה"ג ולולי שנמצא צפורן בוודאי אין חוששין הגם דרוב אריות דורסין ולכן דן על זה שנמצא בו צפורן דאיכ' רוב דורסין היה לנו לתלות בארי אלא דאיכ' נמי רוב אין צפורן נשמט וכן לק"מ מאביי וע"כ דתוס' ל"ל כרשב"א הנ"ל ויש לדחות בשתי דחיות חדא לפמ"ש המ"ב דלשון נכנס דייק דווקא בדיר שלהם הקשה תוס' שפיר דהא רב לא אייר במקום מרעה ועוד יש לדחות כיון דתולה בכותל נראה דלא נכנס ארי בשדה שרועות מהיכן שם כותל ובוודאי אין תולין בכותל רק כשיש כותל דהא הארי לפנינו אבל עכ"פ מוכח דתוס' לא ס"ל אפילו בדיר וחצר שמוקף מחיצות והוא רחב דלא חיישינן דא"כ תהדר הקושי' דלמא רב כה"ג אייר וא"ש לשון נכנס וא"ש ג"כ דתולין בכותל מוכח עכ"פ דתוס' לא ס"ל כסמ"ג וסה"מ אבל לדינא של הרשב"א במרעה אפשר דמודה והנה הרשב"א הקשה ג"כ כקושי' תוס' על רש"י ע"כ צ"ל דס"ל בחצר ודיר רחב חוששין וב"י הגם דלא הוכיח ממ"ש רק מכח דיוק מ"מ כיון האמת בשיטת רשב"א דמוכח הוא מתוכו של רשב"א כמ"ש:

אבל נגד זה הרווחנו שמצאנו חבר לסמ"ג וסה"מ דרש"י ס"ל כוותי' דקושי' תוספות חמור' על רש"י ולא נמצא לה יישוב לא' מן המחברים ואם ס"ל כשיטת סמ"ג וסה"מ לק"מ די"ל דרב אייר במקום רחב מוקף מחיצות וא"ש לשון נכנס ומה שס"ל שתולים בכותל ולשאר שוורים לא חיישינן דתולין שברחו למו יעמדו על נפשם:

והנה הב"י כ' דאפשר דרשב"א אורח' דמלתא נקיט ובש"ע מעתיק לשון רשב"א ובפשטות שטיחות לשון רשב"א משמע דווקא מרעה אבל חצר לא, ומדהעתיק לשון רשב"א דמשמע לחומרא ולא כ' מבואר אפי' בחצר וכדומה כמ"ש סמ"ג וסה"מ נראה לי להלכה כדיוקו של רשב"א דחולק על הסמ"ג וסה"מ או אפשר דעלה במחשבה לפניו כאשר חבר הש"ע דא"ל דסמ"ג וסה"מ בעופ' אמר' למלתא כאשר העתיק הב"ח ולכן העתיק לשון רשב"א ולהיות שאין בסמ"ג וסה"מ הכרח כ"כ דס"ל אפילו בבהמה כן ולפי מה שהוכחנו ע"כ רשב"א ותוס' ס"ל דבמקום מחיצו' אפילו במקום רחב חיישינן וכייל לנו מהרי"ק ומובא בסמ"ע סימן כ"ה ומג"א סימן תמ"ז דבכ"מ הלכה כתוספות אפילו נגד הרי"ף וכאן דתוס' ס"ל להחמיר בבהמה רק בעוף דאפשר גם תוספות ורשב"א מודה בטעמו של הב"ח דמעופף וכן יש להוכיח ממ"ש בעוף בכלוב מלא עופות ומשמע דווקא מלא ולא חסר ובבהמה הרי הוכחנו דע"כ דס"ל כל דאיכא מחיצות חוששין וע"כ צריכין לבוא לחלוקו של הב"ח כנלפע"ד בהך דינא וכן הסכימו הט"ז והש"ך והפר"ח ורובן של גדולי אחרונים ז"ל:

וכתבו בהסכמה דווקא לאכול אין לסמוך היכ' דאיכ' היקף מחיצות אבל למוכרו לנכרי כיון דאיכ' דמתירין יש לסמוך להקל למכור לנכרי והנה לא גבלו לנו ראשונים שיעור מקום רחב ובתשובת מהרמ"ל כ' שהוא לפי ראות עיני המורים ובתשוב' מ"ב למד שיעור הצלה מצידה בשבת כל שאינו יוכל לתפוס בשחי' אחת ויוכל לברוח קצת מפניו וצריך טורח להושיבו תולין שברח והציל עצמו והרגיש בעצמו כי אין הדמיון עולה יפה דיש לחלק בקל לכן הוסיף דברים דהאי ספק דרוסה אינו רק מדרבנן ורב ל"ח לס"ד אנן דחוששין אין להחמיר כ"כ והנה מה דפשיט' לי' דס"ד מדרבנן הוא, כבר השיגו פרמ"ג במשבצות סימן נ"ז דרשב"א וטור ס"ל דאוריית' הוא שכ"כ בנתערב ס"ד דליכ' ס"ס דספק ראשון דאורייי' הוא ואני הבאתי עוד ראיה ממה שהקשה רשב"א בקושי' ש"ס לחנקינהו ולזבנינהו לנכרי' מ"ש מירך דאסור לתתם לנכרי שמא ימכרנה בפני ישראל ואי ס"ל ס"ד דרבנן לא מקשה מידי וע"כ דס"ל דאורייי' הוא:

והנה המ"ב לא סמך עצמו אלא משום שסובר שספק דרוסה רק מדרבנן אזלינן להחמיר ולפי שבארנו שהוא מדאוריית' אין לסמוך על דבריו שגם הוא לא היה סומך בדאורייתא ואנן נקטי' בלא"ה דלא להתיר באכילה במקום רחב כשיש היקף מחיצות ואין לנו לדון בשיעור רוחב כזה רק למכור לנכרי והנה איסור מכירה לנכרי עיין תוספות חולין צ"ה ע"א ד"ה ובנמצא כ' בסופו דתקנת' בעלמ' הוא כמו בגד שאבד בו כלאים דמן הדין לא היה לנו למיחש דאזלינן בתר רובא עיי"ש ובר"ן שם משמע דמן הדין הוא ובמנחת

יעקב כלל מ"ו כ' דהוא משום מבטל איסור לכתחלה וכ"כ בספר מקור חיים סי' תמ"ז ולדעתי מתוספות חולין הנ"ל משמע דליכא משום מבטל איסור כיון דאין מכוון לבטל כדי שיאכלנה ישראל או יהנה מן הבגד מי יודע שיגיע ליד ישראל ולכן כ' כי רק תקנת' הוא ובדברי הר"ן אפשר לכוון דבריה' וצל"ע מש"ס חולין קט"ו לא אמרה תורה שלח לתקלה משמע דמדאוריית' אסו' ושעה"מ הקשה משם לשיטות הסוברים דאין מבטלין איסו' לכתחלה מדרבנן ובנב"י תנינא חיו"ד סימן מ"ה העלה ביבש לכ"ע מדאוריי' אסור לבטל וצ"ע על תוס' והר"ן הנ"ל ובמק"א הארכתי ואנו אין לנו אלא כשיטת תוספות ור"ן ופשיטות של גדולי אחרונים דאין איסור במכירה לנכרי רק מדרבנן ואפשר יש לסמוך מדרבנן עמ"ש הג"ב בשיעור הרוחב:

עוד יש לצדד להקל לפמ"ש מע"כ תלמידי נ"י לפי דברי הנכרי היה זמן מועט משעה שהבריח הזאב ובוודאי לא דרס כי אם המועט בזמן קצר כזה וכ"כ במהרמ"ל ובח"ס דבזמן מועט כזה ל"ח שדרס כ"כ ומיעוט שדרס מעורב ברוב וליכא רק איסור דרבנן דאמרו דבע"ח לא בטילים ומ"ש תלמידי דאיכא ס"ס לא נ"ל, וגם להקל ולומר בדרבנן ל"ח לשמא ימכור עיין נב"י תנינא חי"ד סי' קפ"ו והוא בעצמו מביא מ"ש הטור דאוסר למכור ביצת נבילה דרבנן והתימ' דלא מביא מש"ע יו"ד סימן ק"יב סעיף י"א בפת של נכרי דחיישינן שמא יחזור וימכרנה לישראל ומה שתמ' הנב"י על הטו' דמנ"ל דהחמיר' בדרבנן נ"ל דיש לו ראיה מש"ס ע"ז גבי יי"נ שנפל ע"ג חיטין וכ' הריטב"א שם דאיירי בסתם יינם דביין נסך הא אסור בהנאה והרי מוכח משם דאפי' בדרבנן אסור למכור לנכרי וצ"ל הא דמקשה בפשיטות מבריית' דבגד שאבד בו כלאים דמשמע ליה דברייתא סתמא קתני אפילו בכלאים דרבנן ולפי הטעם שכ' המנ"י ומק"ח דהוה כמבטל איסו' לכתחילה פשיטא דגם בדרבנן אסור כמו שאין מבטלין איסו' דרבנן לכתחילה ולכן בנדון שלנו אין להתיר למכור לנכרי משום שכבר נתבטל מדאורייתא:

אבל יש למצוא קולא ע"י שנתערב ובטל מדאורייתא להשהותם יב"ח ולברר הספק דליכא רק משום חשש תקלה כבש"ס פרק אלו טריפות בשרקפא ס"ד ויש לעיין אם גם באיסו' דרבנן חיישינן לתקלה ולפום ריהטא היה נ"ל ראיה דרמב"ם ס"ל ל"ח לתקלה בדרבנן והוא ממ"ש הרמב"ם פ"ד מהלכות יו"ט הלכ' י"ט שכ' שאין מטבילין ביו"ט מפני חשש תקלה ובוולד הטומאה ל"ח לתקלה ועיין הה"מ שם משום דאינו רק בדרבנן ל"ח לתקלה כולי האי הרי מבואר דל"ח לתקלה מדרבנן אמנם יש לי ראי' דרשב"א ס"ל אפילו בדרבנן חיישינן והוא מן מה שכ' הרשב"א בתשובה תקע"ה דיישון יב"ח ל"מ רק בכלי יי"נ וכ' דאין ראיה מוחלטת מפיננ' דר"א דלא שיה' יב"ח י"ל משום חשש שמא

ישתמש תוך יב"ח הרי דס"ל דגם בדרבנן חיישינן דהא נטלפ"ג הוא וגם דם שבשלו ומלחו הוא מדרבנן ומ"מ כתב דס"ל דר"א חייש לתקלה וי"ל דהרשב"א לשיטתו אזיל דהקשה על הרמב"ם הלכ' י"ט שכ' דבוולד הטומאה ל"ח לתקלה משום דדרבנן הוא ובש"ס מתרץ משום דכהנים זריזים הם והה"מ כ' דרמב"ם הוכיח דלר' ביבי יש תי' אחר משום בדרבנן ל"ח שמא ישהה וא"ש רשב"א לשיטתו דס"ל משום כהנים זריזים הם גם לר' ביבי איתי' לא מוכח משם דמדרבנן לא חיישינן לתקלה וא"ש:

וראיתי בח"ס סימן נ"ז דמביא בשם השואל ב' ראיות א' מדפסקינ' בסימן ס"ט דאסור להשהות בשר ג"י בלא מליחה כדי לצלות דחיישינן לתקלה דלמא יבשל והא דם שבשלו אינו אלא מדרבנן וחיישינן לתקלה ראיה זו נ"ל דחויה מעיקר' התם שאני כיון דמותר לו לצלות ואינו נזהר ממנו כלל חשש קרוב לבוא שיאכלנו ע"י בישול כמו כל בשר אי בעי אוכל צלי אי בעי אוכל מבושל אבל באיסור שאסור לו לגמרי עד שיתברר לו ע"י שיהוי מנ"ל דחששו כ"כ אפילו בדרבנן וראיה שני' ממותר שמן שבנ"ח שבטוש"ע סימן תרע"ז דחיישינן לתקלה נ"ל דיש לדחות ג"כ דבשמן וכיוצא בו מידי דאוכל ומשקה דבקל לו לאכול ולשתות בלי טורח כלל חיישינן טפי שיבוא לידי תקלה וכחילוק זה כ' תוס' ריש ביצה לענין חשש שמא יעלה ויתלוש וכסבר' זו מצינו לענין חשש תקלה גופי' בש"ס פסחים כ"ב עד דאתא לבית' מדכר:

אלא ממ"ש הרמב"ם דבוולד הטומאה ל"ח כיון דדרבנן הוא והא שימש בכלי קל הוא שיכשל בו כמו שמן שא"צ תיקון והכנה וכ"ש דהא משמש בו חולין ודומה להא דסימן ס"ט ומ"מ ס"ל לרמב"ם דל"ח ולכן נ"ל דמן הרמב"ם ע"פ ש"ס דביצה אין ראיה כלל דל"ח בדרבנן לתקלה די"ל התם צריכי' לחוש לב' דברים שמא ישהה ואם ישהה שמא יבוא לידי תקלה כולי האי ל"ח בדרבנן אבל אם רוצה להשהות חיישינן גם בדרבנן לתקלה והה"נ בכל איסורים דרבנן אסור להשהות באפשר וי"ל דל"ח ג"כ לתקלה לחוד רק היכ' דבקל יבוא לידי תקלה כמו בסי' ס"ט ובשמן של נ"ח וגם מתשובת הרשב"א שהבאנו אין ראיה דחיישינן בדרבנן רק בשימוש כלי דיש לחוש דא"צ טורח והכנה אבל במקום אחר דלא דמי לזה כגון בנדון שלנו דצריך תחילה שחיטה והכנה דרבה אין קרוב כ"כ חשש תקלה אדהכי אפשר דמדכר דכר אפשר בדרבנן לא חששו כ"כ:

ויש לי ראיה מהימנ' בדרבנן חששו לתקלה והיינו כל שנתערב ומדאורייתא בטל ברובא ומדרבנן לא בטל חוששין לתקלה והוא מן מה שהעלתי יישוב עצומה שנתקשה בה מהר"מ שיף חולין נ"ג ופלתי סימן נ"ז במתנ' זבחים ר"פ התעורבת בטריפ' שנתערב ירעו עד שיסתאבו ולר"ש ולר"ל דמוקי בספק טריפה למה ירעו עד שיסתאבו ישהינהו

יב"ח ויתברר הספק ולמה ירעו כ"כ עד שיסתאבו ופלתי דחק מאוד ביישוב קושי' זו ואני הכינותי בעניי יישוב ע"פ סוגי' ש"ס יומא ס"ו ע"א דמקשה אי תקלה דהקרבה כל הרעיות נמי ומשני הנך דלאו להקרבה לא טריד בהו הנך דבת הקרבה טריד בהו פי' רש"י לא טריד בהו אינו מהרהר ומסיח דעתו אבל אלו שבני הקרבה אחר שנה מהרהר בהו ולא מסיח דעת עיי"ש ועפ"ז אומר אני בספק טריפה שנתערב אם נתיר להשהות יב"ח איכא חשש תקלה כיון דלא מסיח דעת מהקרבה כי יש תקוה שיתברר ספקו ויהי' ראוי' להקרבה חיישינן לתקלה תוך יב"ח לכן גזרו אומר ירעו עד שיסתאבו ואח"כ יופדה לחולי' וכיון שאין תקוה עוד שיהי' ראוי' להקרבה גם אחר יב"ח מסיח דעת לגמרי מן הקרבה וליכ' למיחש לתקלת הקרב' תוך יב"ח וליכא למיחש לתקלה שישחוט ויאכל ממנו קודם שיסתאב כיון שיש לו תקוה אחר שיסתאב ויפול בו מום דהא קדשי' בדילי' מיניה ול"ח לתקלה שישכח ששל קדשי' הם ויאכל בלא מום ובלא פדי' ואין לחוש רק לתקלה דיקריב ממנו לקרבן וכיון דאפס תקוה שיהי' ראוי' להקרבה ליכא למיחש כלל ומיושב קושי' הנ"ל ע"ד אמת וצדק לפע"ד.

ומינה ראיה דחששו כה"ג לתקלה הגם שנתערב ואין בו רק מדרבנן דלא בטל והה"נ בנדון שלנו וכיוצא בו ואפשר י"ל דווקא באיסו' שנתערב ורבנן אמרו דל"ב חמו' איסורו דחששו לתקלה כמו אם היה ספק טריפה בפני עצמו דאסור להשהות משום תקלה אסו' גם בתערוב', אבל באיסו' עלמ' דעצמו מדרבנן לא חששו לתקלה כל שאינו דומה לתשמיש כלי ומותר שמן של נ"ח, ולשהות בשר ג"י דחשש תקלה קרוב הוא עכ"פ בנדון כשלנו מוכח דחששו לתקלה ועיין:

וכ"ז כתבנו להתלמד ממנו במק"א, אבל בנדון שלנו בלא"ה אין להקל ולשהות משום דבדרבנן ל"ח לתקלה כיון דאנחנו לא נדע כי היה זמן מיעוט משרדף הזאב כדי לשער דלא דרס הרוב בזמן מיעוט כזה ואמיר' הנכרי לא מעלה לנו להקל, ואפי' מאמין לו בלבו להחמיר הוא דמהני אבל לא להקל, ומ"ש מע"כ תלמידי י"נ נ"י דיש רגלים להאמינו מחזקה דלא מעל בשמירתו, ועוד דיש לנכרי ג"כ צאן בעדר זה בוודאי היה זריז לצאת לשמוע מה קול הצאן הזה באזניו, ע"ז לא נ"ל לסמוך, אולי ישן היה ואנוס הוא ועוד אולי דמיונו כוזב לו דזמן קצר היה שהיה ישן בנתיי', ועוד הוא אומ' כי היה זריז לצאת לשבח עצמו כי הוא עומד על משמרתו ורועה נאמן הוא לבעליו לכן אין לנו להקל כלל ע"פ דבריו:

ולהיות כי ההפסד מרובה מאד שמתי עצות בנפשי ויגעתי ומצאתי לפתוח פתח להתיר ואמינא מלת' חדת' אשר לא שערום בעלי תשובו' שקדמוני, והוא ע"פ ש"ס יומא הנ"ל

דמחלק בין שאסור לו לגמרי ואין לו תקוה שיהי' מותר לו לדבר זה ל"ח לתקלה ובין שיש לו תקוה דחיישינן לתקלה עפ"ז יש לנו להתיר ע"ד זה לאסו' עליו שלא יאכל מעדר זה עולמי' גם אחר יב"ח וגם שלא למכו' מהם לישראל אחר יב"ח, ולא שרי לי' למכו' אחר יב"ח אלא לנכרי, שוב אין לחוש לתקלה תוך יב"ח שמא יאכל ממנו דהא מסיח דעת ממנו לעולם דלא לשתרי לי', והה"נ דל"ח שמא ימכ' לישראל אחר תוך יב"ח דהא מסיח דעתו ממכיר' לישראל לעולם מה תאמר שמא ישכח וימכו' תוך יב"ח לנכרי, ושמא יחזור הנכרי וימכרנה לישראל תוך יב"ח כולי האי ל"ח לתקלה, שמא ימכרנה ושמא יחזו' הנכרי וימכרנו לישראל, דאם ימכרנה לנכרי ליכ' איסור רק מדרבנן כמ"ש, ומשום איסו' דרבנן לחוד אפשר ל"ח לתקלה כלל, ואנחנו הבאנו ראיה היכ' דאמרו דאינו בטל חששו לתקלה, אבל אינו ראיה באיסור עצמו דרבנן, וה"נ איסו' מכיר' לנכרי דרבנן, אפשר דל"ח לתקלה שמא ימכו' לנכרי ויעבור באיסו' דרבנן, ועוד הרי הבאנו לעיל דהרמב"ם הלכו' י"ט ס"ל דבוולד הטומאה ל"ח שמא ישהה, וכתבנו הגם דבשימוש כלי חשש קרוב הוא מ"מ ל"ח לשני דברים שמא ישהה ושמא ישתמש הה"נ כאן ל"ח לב' דברים שמא ישכח וימכו' לנכרי תוך יב"ח ושמא יחזו' וימכו' לישראל, וכ"ש הוא דכאן לא קרוב החשש שמא ישכח וימכור כמו בכלי שמא ישתמש ועוד כיון דאין מתירי' לו אלא למכור לנכרי זכור הוא ועיין ביצה סוגי' דטבילת כלים, כיון שאין מתירין לו אלא ע"י דלי זכור הוא:

ולא תקשי עלינו מש"ס חולין בסרקפה דס"ד דלא נתן שמואל עצה זו דלשהנהו עד יב"ח, ומשום חשש תקלה לא נתיר לו אח"כ רק למכור לנכרי כהנ"ל, כמה תשובו' בדבר, חדא, עוף מעופף גרע שמא ימצאנו אחר דלא ידע מכ"ז, משא"כ בבהמה, ועוד י"ל דלא רצה להטריח כ"כ לשהות והדר לזבוני בזול לנכרי כמ"ש רש"י משו"ה לא ציוה לבודקם דטורח הוא נראה דלא היה הפ"מ ואינו כדאי להטריח, ועוד למעיין בסגנון וסדור קושי' ש"ס דמקשה תחילה למה לא שהה דקל יותר מלמוכרם והדר מקשה למכרינהו ואח"כ מקשה ולתנקנהו ולזבניכהו לנכרי, דקל עכ"פ יותר מלהשהותם והדר לזבן לנכרי דווקא וכיון דמתרץ דלפרסומי עשה כן שוב לא הקשה עוד דישהה והדר למכו' לנכרי דלפרסומי עשה כן:

ולהיות כי עצתי נכונה היא ע"פ עומקה של הלכה ובצירוף כל הצדדי' שצדדנו לעיל, ובמקום הפ"מ נלפע"ד להורו' למעשה ולההי' להשהותם יב"ח ולמכרם אח"כ לנכרי, והמציל עמו מיד שוסיהם, וכרועה עדרו ינהלם, יורנו דרך האמת ויראנו נפלאות מתורתו, הכ"ד אוה"נ חותם באהבה רבה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה כט

דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו, איש צדיק מתהלך בתומו רב חביבי י"נ הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול המפורסם כקש"ת מה"ו דוד דייטש נ"י אבדק"ק יארמוטה יע"א:
יקרתו קבלתי ותחילת דינו על ד"ת והקשה בתוך דבריו על דבר הנוגע לדינא בשיטת יש"ש בחולין פא"ט סימן פ' ומובא בש"ך סימן נ"ז דהא דסימן לטריפה שאינה יולדת דווקא לידה אבל מתעברת בבהמה או טוענת בעוף ליכא סי' וכן נראה לי ממשמעות רמב"ם וטוש"ע והכי דייקא לישנא דש"ס חולין נ"ח בנקבה כל שאינה יולדת דווקא לידה והקשה פר"מ הגנ"י מדאמר רבינא בלישנא אחרינא לאמימר הא י"ל דאמימר בשחט תרנגולת ומצא בה בצים, וכן מדמקשה ש"ס מושוין בביצת טרפה י"ל כהנ"ל, קושי' זו עצומה היא וכבר קדמו בקושי' זו בראש יוסף ולא העלה תי' וצ"ע רבה:
ולפע"ד נראה דבאמת מלשון רבינא דאמר בל"א אי הדר' וטענה ול"א אי ילדה או מטלת ביצים נראה דאינה טוענת ג"כ, ועיין פר"ח, אלא מדאפסיק הלכת' בנקבה כל שאינה יולדת נראה דווקא אינה יולדת ויש לדייק יותר דלשון זה דווקא מדמשני מלשון רבינא דאמר טוענת ש"מ בדווקא נקט הלכת' יולדת, ונראה דרבינ' למ"ד אינה יולדת ה"ה אינה טוענת, והוצרך לומר לאמימר בל"א, ושפיר הקשה עליו מושוין בביצת טריפה, וסתמ' דש"ס כל שאינה יולדת, ולא כרבינא דס"ל אינה טוענת אלא מתעבר' וטוענת ודווקא אינה יולדת וכן מצינו בדוכתא טובא בש"ס דמכריע בין החולקים ונקט דרך ממוצע ופסקו הפוסקי' כסתמ' דש"ס דאפסיק הלכת' דווקא אינה יולדת כנ"ל ועיין:
והנה מדנקט בזכר יב"ח, ובנקבה כל שאינה יולדת, נראה דבזכר ליכא סי' דלידה דזכר טרפה מוליד ונ"ל להוכיח ולדייק יותר מלשון הרי"ף שכ' סימן לטריפ' יב"ח, וה"מ בזכר אבל בנקבה כל שיולדה. מותר מיד מדכ' וה"מ בזכר אבל בנקיבה אם ילדה תוך יב"ח מותר מיד מוכח מתוכו דבזכר דווקא יב"ח ובתוך יב"ח ליכא אופן שיהי' מותר וזו הוכחה גמורה:
ובמנ"י בת"ח כלל ע"ג ס"ק ה' מביא בשם או"ה דה"ה בזכר כל שנזקק, והוא דחה דהוא להדי' נגד משמעות ש"ס ופוסקי' ובפלתי הקשה דאם זכר טריפה מוליד לא הוצרך למוקמי פלוגת' דר"א ור"י בעובר ירך אמו י"ל דולד טריפה הוא דפליגי בי' היינו בזכר טריפה שבא על כשירה והיא קושי' עצומה, ולפע"ד נראה בנדון זה בוודאי לשיטת מהרש"ל דווקא אינה יולדת אבל מתעברת רק שאין לה כח להוליד דמתה בשעת לידה,

אבל הזרע קולטת בטריפה ומתעברת בוודאי אין מקום לומר דזכר טריפה אינה מוליד ולדון מנקיבה לזכר דבנקיבה טריפה ג"כ מתעברת, אלא כל שנתעברה כשהיא טריפה אין בכחה להוליד, וזכר טריפה הזרע קולטת ומתעבר' ממנו כמו נקיבה טריפה ומ"ש אבל אם נקיבה אינה מתעברת י"ל ה"ה זכר אין הזרע נקלט כדי שתתעבר כנ"ל נכון מסברא. ומעתה א"ש לפמ"ש לעיל דרבינא אמר כל שטוענת ס"ל דאינה טוענת ובבהמה אינה מתעברת לדידי' ה"ה זכר טריפה אינו מוליד ומקשה מפלוגת' דר"א ור"י דלדידי' גם זכר אינו מוליד אבל כדמסיק סתמ' דש"ס להלכת' דטריפה אינה יולדת דווקא, אבל מתעברת דווקא בנקיבה שייך זה ולא בזכר טריפה ושפיר נקט יב"ח בזכר ובנקיבה כל שאינה יולדה אבל בזכר אין זה סימן כמ"ש הרי"ף מפורש וכן שטיחת וסתימ' ומשמעות הפוסקים כנ"ל נכון מאוד בעזה"י:

ונ"ל סיוע לכל מ"ש היינו לשיטת יש"ש דווקא אינה יולדת וגם דווקא נקיבה אבל זכר מוליד דצ"ל לשון ש"ס והלכת' בזכר יב"ח בנקיבה כל שאינה יולדת הול"ל הלכת' טריפה אינה חיה וטריפה אינה יולדת ממילא ידענו שבספק טריפה יש ב' סימני' או יב"ח או לידה והא עיקר הפלוגת' דטריפה אינה חי' או אינה יולדה הוא לענין ספק דבוודאי טריפה ל"מ מידי אפי' חי' ומוליד וגם צ"ל מה ענין כל ששהה יב"ח לכאן על דאמימר דקאי לענין לידה ולמ"ש א"ש דאי הוה נקט טריפה אינ' חי' או א"י ה"א ה"ה בזכר ולכן נקט בהאי לישנא בזכר כל יב"ח ובנקיבה כל שאינה יולדת אבל בזכר ליכא האי סימנא וגם דייק דווקא יולד' אבל מתעברת לא דמשו"ה איכא חילוק בין זכר לנקיבה אבל אי אינה מתעברת גם בזכר היה כן ולרבינא באמת ה"ה אינה מתעברת וה"ה זכר שאינו מוליד וע"ז אמר הלכת' דלא כרבינא אלא דווקא אינה מתעברת וזכר מוליד כנ"ל:

ומצאנו בדברינו אלו מקום יישוב לקושי' תוס' מדס"ל לרבא ב"ק פ' הפרה דעובר ירך אמו והוא דלא כר"י דא"א למוקמי פלוגת' דר"א ור"י רק בעובר ירך אמו ולמ"ש י"ל דרבא ס"ל כהלכת' דווקא אינה יולדת וממילא זכר מוליד וי"ל פלוגתא דר"א ור"י בזכר טריפה שבא על כשירה ופליגי בזוז"ג ולכ"ע עובר י"א כנ"ל:

ומיושב ג"כ קושי' תוס' ב"ק דרבא עצמו ס"ל עובר לאו י"א חולין ע"ה בשחט את הטריפה ומצא בה ב"ט חי דד' סימני' אכשר והיינו דא"א רק בנטרפה ואח"כ נתעברה דטריפה אינה מולי' ולמ"ש דרבא דווקא אינה יולדת אבל מתעברת א"ש דהא התם במצא בה וי"ל באופן שנטרפה ואח"כ נתעברה ומותר משום זוז"ג כר"י דהלכת' כוותי נגד ר"א דבזוז"ג פליגי לדידי' וא"ש ועיי':

והנה הפר"ח בספרו מים חיים סימן ב' העיר על זה אם זכר אינו מוליד כמו נקיבה דאינה יולדת והביא ראיה דאינו מוליד מגיטין פ' השולח מ"ג ע"א דאמר ר"א ב"א מאי יורשיו נפשו ול"א יורשיו שנשתחרר אחר שעשאוהו טריפה והוליד ע"כ דזכר טריפה אינו מוליד והוא נגד משמעות סוגי' הפוסקי' בחולין כמ"ש ולמ"ש י"ל דר"א ב"א ס"ל כרבינא דאינה טוענת ולהלכת' לא קיי"ל כוותי' רק דאינה יולדת וזכר מוליד כמ"ש באורך:

אלא דראיתי בשעה"מ פי"א מה' שחיטה הלכה א' דחה ראי' הפר"ח כיון דרב אדי אמר המית לאו דווקא אלא שעשאו טריפה הוצרך לומר יורשיו נפשי' דאל"ה אמאי תנא למתני' שמת ונותן ליורשיו אמאי ל"א נותן כופר לעבד עצמו לכן הוצרך לפרש יורשיו נפשי' ואחר דדחה ראי' זו הודה ולא בוש כי טעות הוא בידו דראי' הפר"ח נכוכה מדרבא דדחה ראב"א חדא דיורשיו קתני ועוד כופר אינה משלם אלא אח"מ אלא ראוי' ואין לו למה לי' לדחוק כ"כ ראוי' ואין לו הול"ל יורשיו ממש שנשתחרר והוליד אח"כ וקתני יורשיו דווקא כיון דאינה משלם עד לאח"מ וע"כ דטריפה א"מ אלו דבריו ז"ל עיי"ש:

ולמ"ש י"ל דרבא ס"ל כרבינא דאינה טוענת וה"ה דזכ' אינו מוליד ולהלכת' קיי"ל אינה יולדת דווקא וזכר מוליד ולא הפסדנו רק מ"ש ביישוב קושי' תוס' לרבא מפ' הפרה וביישוב קושי' תוס' מחולין ע"ה וצריכי' אנו לתי' תוס' דווקא לענין טריפה ס"ל עובר לי"א ולדינא אין לנו ראיה נגד משמעו' סוגי' ופוסקי' דזכר מוליד ע"ד שכתבנו עיין:

אלא מן מה דכ' הרמב"ם פי"א מה' נזקי ממון הלכה ב' מי שהמית חצי עבד וחצי ב"ח נותן חצי קנס לרבו וחצי האחר ראוי' ליתן ואין מי יקחנו נראה דלהלכת' ליכא אופן שיהי' לו יורשי' וקשה הא איכא אופן שעשאו טריפה ואח"כ שחררו והוליד ונרא' דס"ל זכר טריפה אינה מוליד וזה דלא כמשמעות הסוגי' ודלא כרבו הרי"ף ז"ל דמוכח מדבריו דבזכר ליכ' סי' דלידה כמ"ש וצ"ע:

והיה נ"ל ליישב דבר זה ולדחות ראי' הפר"ח ושעה"מ לגמרי דבאמת לפרש בריי' מי שהמית חצי עבד וחצי ב"ח וכו' שעשאו טריפה יש בו מן הדוחק ואם נקבל זה להוסיף עוד ולומר ואח"כ מת ואז משלם דאין כופר משתלם רק אח"מ מזה לא נזכר בבריי' גם זה דוחק דאם נפרש המית שעשאו טריפה שוב לא נזכר בבריי' שמת ממש אח"כ בכל זאת יש לסבול יותר להעמיס כ"ז בבריי' מלומר ראוי' ליתן ואין לו שכמעט שאין לקבל דוחק זה כיון שאין אופן שיהי' ליורשיו לענין מה קתני ראויה ליטל כיון שלא תקום ולא תהי' בשום אופן ובש"ס ב"ק ס"פ המניח ג"כ מתרץ ראויה ליטול ואין לו כ' תוס' דנפקות' אי תפס לא מפקינן אבל כאן ל"ש זה ביותר הו"ל לרבא לפרש בריי' בשעשאו טריפה ונשתחרר והוליד ומת מלהעמיס דוחק גדול כזה ראויה ואין לו אלא דנ"ל דמ"ש

ראויה ואין לו הוא כמו בב"ק ס"פ המניח דהכי אמר רבא דאין לפשוט מבריית' דח"ע וחב"ח אית' בקידושין דאל"ה יורשי' מנ"ל דאולי בריית' ג"כ מספק' לי' בהך דינא אי אית' בקידושין ומצינו כ"פ בדוכת' טובא דתנא מספק' לי' עיין קידושין ה' ע"ב ובעירובין בתחומין למעלה מיו"ד וכיוצא במקומות בש"ס ומפרש רבא חצי קנס ליורשיו ראויה ואין לו היינו דראויה שמא איתא בקידושין ובניו יורשים אותו ומ"מ אין להם להוציא מספק דלמא לאו יורשים נינהו ואי תפסו לא מפקינן והוא ממש כבב"ק ס"פ המניח וכיון שאין בזה דוחק ולפרש הבריית' המית עשאו טריפה ומת אח"כ זה דוחק ורחוק, יותר ניח' לי' לרבא לפרש המית ממש ויורשיו שהוליד מקודם וקמ"ל ברייתי' שראוי' ואין להם ואי תפסו לא מפקינן מנייהו ואזדא לה ראיה הפר"ח גם מרבא והדרא יישוב קושי' תוס' בחולין וב"ק על רבא ע"ד שכתבתי והא"ש הרמב"ם דפסק בה' אישות פ"ד ה' י"ז דחצי עבד שקידש ב"ח ה"ז ספק מקודשת שפיר העתיק תי' רבא ראוי' ואין לו מי שיקח היינו מי שיגבה ממנו בב"ד ומ"מ אי תפסו ל"מ שמא בר קידושין הוא ויורשין הם וא"ש עיי':

אלא דאחר העיון נראה דראי' זו מרבא ברורה, דא"א לומר כמ"ש דבריית' מספק' בהך דינא א"כ לרבא בחצי עבד הוי ספק מקודשת והוא עצמו אמר אח"כ בח"ש וחב"ח אין קידושיו קידושין הרי פשיטא לי' דאינה מקודשת א"כ ה"ה בחצי עבד דודאי לאו קידושין ס"ל וליתנייהו לדברינו כמובן:

האמת דצל"ע על הרשב"א שם דמסיק דרבא דחוי' קמדח' דמבריית' אין ראי' אבל לאמת ס"ל דח"ע יש לו קידושין עיי"ש, וצל"ע הא רבא עצמו אמר דח"ש אינה מקודשת ומ"ש ח"ע מח"ש וצ"ל דרשב"א ס"ל דח"ע עדיף מח"ש דבח"ע לא הוי שיור כ"כ כיון דאין נפקות' מקדש בכולו ודומה למקודשת בחצי' משא"כ בח"ש הגם דאינו משייר בקניינו מ"מ דומה יותר לחציך מקודשת כצ"ל לרשב"א ולפ"ז לרשב"א יש מקום לדברינו די"ל דרבא קמדחה דמבריית' אין ראיה דוודאי יש לו קידושין די"ל דהאי תנא ספוקי מספקא לי', ולאמת ס"ל לרבא דבח"ע הוי קידושין לרשב"א או ספק לשיטת רמב"ן שם ועיי':

אבל בח"ש גריעה ס"ל וודאי אינה מקודשת כן י"ל אלא בשיטת הרמב"ם בה"א דבח"ע ספק מקודשת ובח"ש וודאי מקודשת וכ' הר"ן פ"ק דקידושין דס"ל לרמב"ם דבחצי שפחה גלי קרא ולילפי' משפחה חרופה כמ"ש הרמב"ם שם דשפחה חרופה האמורה בתורה היא חצי' שפחה אבל בחצי עבד דל"ל קרא נשאר בספק והקשה המרי"ט בקידושין למה לא נילף ח"ע מחצי' שפחה ויש"ש גטין כ' דקשה כח הקונה שהוא הבעל מכח הנקנה שהיא האשה שניקנת לבעל הרי ס"ל לרמב"ם דגרוע ח"ע מח"ש ואיך נימא

דרבא ס"ל דח"ש אינה מקודשת בוודאי וס"ל שפחה חרופה מיועדת ובח"ע מסופק ובח"ש פשיטא לי' מסברתו דל"מ וע"כ דרבא ס"ל ה"ה חצי עבד דוודאי לית' בקידושין ומדחה מבריית' ראויה ואין לו מוודאי וקמה וגם נתחזקה ראי' פר"ח מרבא ועיין:

ונלפע"ד לחזק עוד ראי' זו מדקשה לי טובא על רבא דמדחה ראויה ליטול ואין לו שזה דוחק גדול ורחוק דלמנ"מ הודיענו הברייי' שראוי' ליטול כיון שאין אופן שיהי' לו ועוד ביותר הול"ל שנשתחרר והיה לו בנים אח"כ ואי משום דטריפה זכר אינו מוליד הא איכ' תנאי ואמוראי דס"ל דטריפה מוליד בוודאי יש לאוקמי' ברייי' זו יותר דלא כהלכת' מלדחוקי כל כי האי ראוי' ליטול ואין לו דוחק שקשה לסבול וצ"ע:

ובישוב כ"ז נ"ל ע"פ שיטת יש"ש בחולין סימן פ' דהא דקיי"ל טריפה אינ' חי' היינו דרובא אינם חיים אבל מיעוט חיים ומובא בש"ך סימן נ"ז, וכ' בפלתי סימן מ' דה"ה דטריפה אינה יולד' רוב אבל מיעוט יולדת ולישנ"ש הנ"ל קשה לוקמי רבא בנשתחרר והוליד גם למ"ד טריפה א"מ וה"ה זכר מ"מ כיון שיש אופן בעולם דאקרי והוליד צריכ' ברייי להשמיענו דחצי כופר ליורשיו וצ"ע:

ונ"ל דהנה בש"ס חולין פ"ק יליף דאזלינן בתר רובא ממכה אביו ואמו ולא מצינו אופן דנדע דאבוה הוא רק משום דאזלינן בתר רובא ורוב בעילות אחר הבעל ונ"ל בטריפה ל"ש רוב בעילות אחר הבעל דנגד זה רוב טריפה אינו מוליד ונהי דמיעוט איכא מ"מ אוקי רוב כנגד רוב וליכא רוב לתלות בבעל ומכה אביו שהיה טריפה בשעה שנתעברה אמו והיה מן המיעוט וחי יותר מיב"ח עד שנתגדל הבן והכהו לא מתחייב מיתה כנ"ל וה"ה וכ"ש בדבר שבממון דל"א דאבוה לא מבעי' למ"ד דלא אזלינן בממון אחר הרוב ובכ"מ נותנין חצי כופר ליורשיו וכן במוציא שם רע ובאונס ובמפתה כיון שכבר החזקנוהו לאב לכל דבר גם בממון אזלינן בתר רוב עיין הפלא"ה ספ"ק דכתובות וכבר קדמוהו בכעין זה בתוס' בכורות ספ"ג והארכנו במק"א ואכ"מ אבל באב טריפה דלא החזקנו דאביו הוא לשום דבר כ"ש לענין ממון ואפי' לרב דס"ל הולכין בממון אחר הרוב מ"מ הכא לאו רוב הוא ואפי' לענין איסור כנ"ל פשוט וברור:

וע"פ הוצעה זו נ"ל דכוונת ראוי' ואין לו היינו ביש אופן שיש לו יורשים בנשתחרר והוליד הגם דטריפה אינו מוליד מ"מ מיעוט איכא ומ"מ אין להם ליורשים לגבות דלמא לאו אבוה הוא דברוב בעילות ליכא למתלי ומ"מ איכא נפקות' דבתפסו ל"מ מינייהו ואין דוחק באוקימת' זו כמו בב"ק ס"פ המניח ומתרץ הברייתי' להלכת' דטריפה אינה מוליד במרווח ומיושב הכל, ומזה נתחזק ונתעצמה ראי' הפר"ח מרבא ולא לשיטתו

דהוא חולק על הישׁ"ש סימן נ"ז דאפילו מיעוט ליכא בטריפה אינה חי' וה"ה לענין שאין מוליד אבל לשיטת ישׁ"ש א"ש דברינו ועיי':

ומ"מ לדינא אין ראי' די"ל דרבא ס"ל דטריפה אינה טוענת וה"ה זכר כמ"ש כבר לעיל אבל לפי דקיי"ל דאינה יולדת דווקא וה"ה בזכר מוליד והפר"ח בסימן נ"ז חולק על הישׁ"ש דה"ה דאינה מתעברת עיי"ש ולשיטתו גם להלכת' ראיה דזכר אינו מוליד אבל לפי שיטת ישׁ"ש וכן הוא משמעות כל הפוסקים והסכים עמו ג"כ הפ"ת להלכת' ליכא ראיה לפי דברינו:

אלא מן מה שכ' הרמב"ם בה' נזקי ממון דראויה ואין לו ולא אמרינן דיש להם כגון שעשאו טריפה ונשתחרר והא להלכת' זכר טריפה מוליד ולרמב"ם דבאמת גם כזה דוחק קצת לפרש המית דבריית' שעשאו טריפה ולהוסיף שמת אח"כ ולפי דפסק הרמב"ם בה' אישות דח"ע וחב"ח ספק הוא י"ל דבריית' ג"כ מספקא לי' בהך דינא ותתפרש המית ממש וחצי כופר ליורשיו שהיה לו מקודם וראוי' ליתן ואין מי שיקח מספק ומ"מ אי תפס א"מ מיני' מאין בזה דוחק והעתיק הרמב"ם דינא דבריית' בלשון הבריית' ובאמת יש אופן שיש להם בשעשאו טריפה ונשתחרר והוליד ומת ומה דלא קתני לא כ' כדרכו בקודש בכ"מ וא"ש הכל ועיין בכ"ז היטב כי כנים דברינו בעז"ה:

וכאשר עיינתי בענין זה עלה בזכרון לפני מ"ש האבני מלואים בתשובותיו שבסוף הספר סימן ח' ע"פ שיטתו של רמב"ם דקנס של עבד דכולו כופרו דאיכא ראי' מש"ס גיטין דזכר מוליד עיי"ש וימצא נחת עד לאחת דלשיטת רש"י לית', ומה שהקשה הפלתי מש"ס ע"ז ה' ע"ב מיישב השעה"מ הלכות שחיטה בטוב טעם ודעת:

ומענין לענין באותו ענין הנה ראיתי לפלתי סימן מ' דכ' דפשיטא לי' לישׁ"ש דה"ה טריפה אינ' מוליד רק רוב הוא דשניהם אינ' חי' ואינה מוליד סימן כשרות נינהו ולפענ"ד יש ראיה דכן הוא דלישׁ"ש דמיעוט איכא א"כ כל בספק טריפה גם כשחי יב"ח או הולידה מ"מ צריך לברר דבכ"מ דאיכא לברורי מבררינן ובספק דרוסה וספק ניקב קרום של מוח וכדומה צריך לברר ואין נפקות' רק היכא דליכא לברורי כגון שנאבד וכדומה ומדנקט ש"ס והלכת' בזכר יב"ח ובנקיבה כשהוליד ובשיהוי יב"ח דאיכא מיעוט צריך לברר ואמר בנקיבה כל שלא תלד משמ' בחדא מחתא מחתינהו דצריך לברר דמיעוט איכא דמוליד כנ"ל:

אלא דרש"י כ' שם דבספק א"צ לברר נראה דס"ל דאפי' מיעוט ליכא כשיטתו של רשב"א בתשובה ואפשר דישׁ"ש ל"א רק דמיעוט דמיעוט הוא שיש באפשרות וא"צ לברר ועיין פמ"ג סימן נ"ז שכ"כ ליישב קושי' פר"ח והוכיח דלא כישׁ"ש מקושי' תוס' בסוגי' דרוב

הא איכא בפ"א חזקת חי וליש"ש לק"מ דאם לא אזלינן בתר רוב דלמא טריפה ומן המיעוט שחיים ולזה כ' הפמ"ג דמיעוט דמיעוט הוא וגם כ"מ ל"ח והקשה תוס' שפיר ולמ"ש מוכח כן מרש"י דמיעוט דמיעוט הוא ועיין:

והנה הפלתי סימן מ' הקשה ליש"ש לא היה צריך למ"ד טריפה א"י פלוגת' דר"א ור"י בעובר י"א י"ל בנטרפה ואח"כ נתעברה שאקרי שהיה מן המיעוט ומ"ש שם ליישב הוא ע"ד פלפול וגם מפוקפק דעדיין י"ל דפליגי בכה"ג ול"ק לפלגו להדיוט להודיעך כחו דר"א הא ממילא נדע להדיוט דבלא שכיח אין מקום לגזור בקדשים דווקא וי"ל זה אלא דבלא"ה קשה מדמקשה מושין בביצת טריפה הא י"ל ושוין כשאקרי והוא מן המיעוט ובראש יוסף הקשה כן ומשו"ה כ' אפשר דלענין טריפה א"י אפילו מיעוט ליכא ולפע"ד נראה דמשו"ה לא רצה לאוקמי פלוגתא דר"א ור"י בכה"ג דכיון דרוב טריפות אין יולדות וזו שיצאה מן הרוב בוודאי כח הזכר שהוא כשר ואינו חלוש יש בו יותר מכח הנקיבה חלושה ואינה יולדת רק ע"צ הרחוק בכה"ג לא הוה זוז"ג שוין ואפי' לגבוה לא הוי אוסר ר"א ועיין חי' הר"ן שם שכ' שיש מקום לומר בכל מקום דכח זכר יותר ולא הוי זוז"ג ופשטות הסוגי' אינה כן אבל בטריפה למ"ד שאינה יולדת ע"פ הרוב בוודאי מסתבר לומר כן ומיושב קושי' הפלתי ול"ק ג"כ מה דהקשה מושוין בביצת טריפה דלמא באקרי מן המועט בזוז"ג בוודאי ליכא למימר בכה"ג לא הוי זוז"ג כמ"ש, ובדספנא מארע' י"ל כיון דרובא אין להם כח להוליד ונהי דמיעוט איכא היינו ע"י כח הזכר אבל היא מעצמה אין במציאות שתלד ע"י חימום מארע' וא"ש ולרש"י דושוין קאי על ר"א ור"י וכיון דפלוגתא דר"א ור"י ב"ל בעובר י"א שוב לא הוי יוכל לפרש דשוין בביצה בדספנא מארע' דאינה מענין פלוגת' דפליגי בי' וכ"כ רש"י דמה"ט מקשה לל"ק במאי פליגי כיון דמפרש ושוין בדספנא מארע' ע"כ פלוגתייהו בזוז"ג ולל"ב נהפוך הוא כמ"ש ועיי':

וע"פ דברינו אלו י"ל קושי' תוס' מרבא דס"ל בב"ק עובר י"א והא הלכה כר"י וי"ל דמ"ש דמיעוט שיולדת כח הזכר הכשר עיקר זה אם תלי' בעיבור דטריפה אינה בכח להתעברה במיעוט שמתעברת בוודאי כח הזכר עיקר אבל אי תלי' בלידה שלא תוכל להוליד אבל טרפה מתעברת דאין חסרון בזריעה א"כ מיעוט שיולדת אין כח הזכר עיקר דהוא שותף בזרע ושני' שוים דיש כח בטריפה כמו בכשר כדי שתתעבר וש"ס דלא מוקי פלוגתא דר"א ור"י כשנתעברה אחר שנטרפה ואקרי שהיה מן המועט היינו לפי דסבירא ליה לרבינא דאינה טוענת היינו דרוב אין מתעברות ולזה במיעוט שמתעבר' כח הזכר עיקר אבל לפמ"ש כבר לעיל דלהלכת' תלי' בלידה דווקא במיעוט שיולדת הוי זוז"ג שוים וי"ל פלוגת' דר"א ור"י בזוז"ג ולכ"ע עובר י"א וכן ס"ל לרבא ומיושב קושי' תוס' דרבא הכי

ס"ל וכן ל"ק קושי' תוס' מרבא ב"ק דס"ל ד' סימנים אכשר בי' רחמנא דאיירי דהיה מן המיעוט וזוז"ג הוא ושרי וא"ש ועיין:

מה שהקשה פר"ח על הישׁ"ש דהוצרך ש"ס לומר באיוב אין מזכירין מעשה נסים ול"א דלמא מן המועט הוא והיא ראית רשב"א בתשובה, לפע"ד לק"מ דוודאי זו שיוצאת מן הרוב וחי יותר מיב"ח ואינה מתנוונה והולך היא חזקה בטבעה ובריאותה יותר מן רוב בהמות עד שתוכל לחיות יותר מיב"ח אבל איוב שהיה מוכה ומעונה במכות וחליים הרבה בוודאי כשהוא טריפה אין בו כח חזק ואמיץ יותר מן הרוב שאין יכולים לחיות מחמת מכת טריפה וא"א לומר שהוא מן המיעוט חזק ואמיץ והוצרך לומר מעשה נסים היה כנ"ל נכון וברור:

אחר שימת עין עיונו על דברינו וימצא בהם טעם לשבח אשר ישבחוהו רבנן תתענג נפשינו ובעה"ח אוה"נ חותם בברכת התורה וברכת אהבה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ל

שלום שלום מרחוק לקרוב בקרב לבי ה"ה מאהבי ואהובי הרבני המופלג צדיק וישר מלא וגדוש בע"פ הנגיד הנכבד המפואר כש"ת מו"ה משה מיינץ נ' בשבת תחכמוני מנטורי קרתא דק"ק פראנקפורט דמיין יע"א:

נתיקרתי אתמול במכתבו החביב עלי בבישור הטוב מקישורי בנו היקר הב' החתן המופלא שיחי' למז"ט ותוכו רצוף אהבת התורה וחשתי להשיב מפני הכבוד על ד"ת אשר נסתפק פר"מ נ' בדין נפולה דמבואר בש"ס חולין נ"א ע"ב כמה דברים שאין בו חשש משום ריסוק אברים כי רכות המה אי משרק שריק ושם נאמר בעוף וכן הוא ברמב"ם וטוש"ע ונכנס פר"מ נ' לבית הספק אם גם בבהמה הדין כן ולא נמצא בשום פוסק שיאמר ה"ה בבהמה לפום ריהטא נראה כי כל הענינים שבש"ס ופוסקים דווקא בעוף אבל בבהמה דכביד' הוא אין דברים אלו חוצצים בינה לקרקע עולם למנוע ריסוק אברים אבל השכל נוטה כי בהמה שנפלה על כרים וכסתות וכדומה שהחוש מעיד שדברים אלו חוצצים בינה לבין קרקע וכיוצא דבר הרך דאין לחוש משום ריסוק אברים ויפה הראה פר"מ נ' פניים לזה מטוש"ע ח"מ סי' שצ"ד סעיף א' מה הנאה יש לה בחבטה שהרי מצאה מקום רק ולא נתרסקו אברים וכן הוא ברמב"ם פ"ג מנזקי ממון הלכ' י"א ויש לדון מזה בכיוצא בו לפי האומד ולפי כבידות הבהמה ועובי דבר החוצץ בינה לקרקע כנ"ל, ומ"מ למעשה צריך עוד יישוב הדעת לעת הפנאי דמשם אין ראיה

לסמוך על זה בנפולה שלא להצריכה שיהוי ובדיקה אלא שם שנפלה ולא מתה ורוב נפולות מתים כי נתרסקו אבריה והלמ"מ ועיין פרמ"ג ריש סימן נ"ח במשבצות ולכן צריך לשלם כי מסתמ' לולי הרכי' שהגינו בעדה היא מתה אבל לסמוך ע"ז שלא לדון בה דין נפולה ולסמוך על דבר החוצץ אנו אין לנו משם אלא מצד השכל הוא מ"ש מעוף ולכן למעשה עדיין צריך תלמוד:

ומדי דברי בענין זה אציגה לפניו מילת' דתמיה' לי על הש"ך סימן נ"ח ס"ק ו' שדחה הב"ח דס"ל דווקא עמד מעצמו והלכה בעינן ונדחק במ"ש רשב"א עמדה והלכה לאו דווקא ואני מצאתי לו חבר לב"ח ממ"ש רש"י חולין נ"ב ע"א בתרי גפא אסור אלא א"כ עמד והלך וכן כתב בזבחים ע"ד ע"ב נפולה תבדקה אם תעמוד ותלך כשירה לגמרי נראה לעין דבעי דווקא תרתי עמדה מעצמה ותלך:

ולקושי' ש"ך על שיטת הב"ח מש"ס זבחים נ"ל דבשהה מעל"ע והלכה מהני בלא בדיקה כמו עמדה מעצמה והלכה בלא שהה דהרי עמדה במקו' מעל"ע והלכה במקום בדיקה לשיטה זו כן מהני שהה מעל"ע והלכה ולק"מ מש"ס זבחים דאפשר לשהת' מעל"ע ולבדקה בהילוך כנ"ל פשוט ונכון:

והנה הב"ח תלה שיטתו מכח דיוקו שכ' הרשב"א בעמדה והלכה אפילו נמצא' שינוי באברים אין חוששין לה משמע דווקא עמדה והלכה בעינן וש"ך וטו"ז נדחקו דאורח' דמלת' נקט ובאמת מדלא לשתמט אחד מן הראשונים חוץ מרש"י דכתבו כן וגם הרשב"א עצמו לא כ' מפורש דבעי דווקא עמדה מאליה ובוודאי לא סמך על מ"ש עמדה והלכה בנמצא שינוי באחד מאברים וכן העתיק המחבר לשונו ככתבו נראה דלאו דווקא הוא וכלפע"ד דבדין זה דווקא הוא דבפ"ת תמה מנ"ל לרשב"א להקל כ"כ אפי' בנמצא שינוי הא פליגי אמוראי אי מהני הלכה וטרחו למצא טעם למה פסקו הרי"ף והרמב"ם לקולא ומנ"ל להקל כ"כ בנמצא שינוי בא' מאברים ונלפע"ד דבעמדה והלכה כ"ע מודים דא"צ בד בדיקה ומ"ד עמדה א"צ מעל"ע הלכה אין צריך בדיקה היינו בהלכה לחוד מהני וע"ז פליג ר"ח ב"א ואמר אחת זו ואחת זו צריכה בדיקה היינו כמו עמדה לחוד צריכה בדיקה כן הלכה לחוד אבל בצירוף שניהם יחד מודה דא"צ בדיקה ומדויק הלשון אחת זו וא' זו צריכה בדיקה הול"ל הלכה צריכה בדיקה ולפי מ"ש א"ש:

ומיושב בזה מה דנתקשה תוס' לפי גירס' שלפנינו בזבחים ס"ל עמדה צריכה מעל"ע הלכה צריכה בדיקה כיון דעיקר שנוי' דס"ל הלכה צריכה בדיקה מנ"ל לומר דפליג וס"ל עמדה צריכה מעל"ע דלא כמאן, ולמ"ש א"ש דאי ס"ל עמדה אינה צריכה מעל"ע בוודאי היה מועיל הלכה אח"כ דאין צריך בדיקה ובזה כ"ע מודים ביש תרתי לטיבות' דלא

צריכה בדיקה וע"כ דס"ל עמדה לא מעלה כלום ולכן הלכה צריכה בדיקה וס"ל לר"ל דהלכה לחוד ל"מ ופליג עלי' גם בחדא דאפי' עמדה צריכה מעל"ע וא"ש:

ומעתה יפה הורה הרשב"א בעמדה והלכה אפילו נמצא שינוי באברים דכשר דבעמדה והלכה לכ"ע א"צ בדיקה ולפי דקיי"ל הלכה לחוד א"צ בדיקה והלכה ועמדה יחד מעלה טפי דאפילו יש שינוי מותר ובדיוק נקט הרשב"א הלכה ועמדה ובמתכוון העתיקו המחבר ככתבו וכלשונו כנ"ל נכון לדינא דביש שינוי בעי דווקא תרתי לטיבות':

ויש לי מקום עיון היכא דנמצא שינוי אחר שהלכה (ולמ"ש אחר שעמדה והלכה) ואח"כ אינה יכולה ללילך כמקדם או כשאר בהמה דקיי"ל דל"ח כמ"ש הרמ"א סעי' וי"ו והוא ממהרי"ק י"ל כשנמצא שינוי בלא"ה זה מגלה על ריעותא שאינה הלכה אח"כ יפה דנתרסקו אבריה וצל"ע לדינא:

ועל דין זה דתשובת מהרי"ק קשי' לי מש"ס זבחים נוקמי' שהי' כל הבהמו' נפולות ועמדו והלכו יפה ועכשיו אינם יכולים ללילך הילוך יפה כמו כל בהמה ואחת לא הלכה כלל הילוך יפה וזו היא ספק שנתערבה וא"א לברר ורחוק דיש משום הקריבהו לפחתיך בכולן שאינה הולכת הילוך יפה וצ"ע. הכ"ד אוה"נ דשו"ט חותם בברכה מרובה פה פ"ב ד' י"ח כסליו תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לא

תיתי שלמא רבה, לגברא רבה, עוד ינוב בשיבה טובה, ה"ה י"נ הרב הגאון הגדול בקי בחדרי תורה ע"ה פ"ה צדיק נשגב כש"ת מה"ו אברהם וועכסלער ני' אבדק"ק שוואבאך והמדינה ע"א:

יקרתו קבלתי בעידנא דרבו הטרדות וקשה עלי מאוד לשום עין עיוני בדבר הנוגע להלכה ולכבודו כי רב ולעשות רצון אוהב אהוב חפצתי ולא אשיב פניו ריקם ונקיטנא בקצרה כל האפשר, ע"ד עבדי שר העיר נתנו לשחוט שור מרפת של השר באמרם שזהו ימים נפל ברפת בהליכתו לשתות מים מן הבאר והלך אח"כ איזהו ימים אך מפני שלא שב לאיתנו שיהי' ראוי' למלאכה נתנוהו לשחוט ופר"מ, ני' שאל באחת ועלתה בשתי' נסתפק בב' דברים:

א) אם כדברי עבדי השר כן הוא דנפל בפחות מעשרה אם יש לחוש משום נפולה כיון דאין הולך השור הילוך יפה:

ב) אם נאמן הנכרי דנפל פחות מעשרה או לא:

א) הנה הש"ך סימן ל"ב ס"ק י"ב מקשה על רשב"א הא בנפולה בלא"ה חוששין והוא מתרץ בנפולה בעלמ' היה שרי כשהלכה ד"א אבל הכא שגורר' רגליה לא מקרי' הליכה, נראה דס"ל בפשיטות דכל פחות מיו"ד לא צריכה בדיקה אפי' בחוט השדר' וכן הסכים עמו הפ"ח והכרתי שהעתיקו דברי הש"ך, אלא התב"ש הקשה קושי' עצומה הא בתה"ב הקצר מבואר וכן בר"ן גבי עקרה רגליה דכל שלא הלכה יפה צריכה בדיקה בכל האברים א"כ מה זה דכ' הטור כאן דצריך בדיקה בחוט השדרה וכ"כ רשב"א בתה"ב דהא צריכה בדיקה ככל נפולה מכח קושי' זו הוליד חדשות דאפי' בפחות מיו"ד צריכה בדיקה בחוט השדרה כיון שגוררת רגליה וכ"כ הדג"מ ובתשוב' חלק קמא סימן כ"ב וכבר ראו עיני כבודו כ"ז:

והנה התב"ש הרגיש לפמ"ש הרשב"א בשם ראב"ן ראיה דבעי הילוך ול"מ בעקרה רגליה לילך ואפילו הלכה ולא הלכה יפה ל"מ מהאי דגררה רגליה שבדקו ומצאו שנפסק חוט השדרה הרי דיכול להלוך קצת הגם דנפסק החוט הא משם אין ראיה רק דאפשר דנפסק החוט והולכת הילוך שאינו יפה מנ"ל דחוששין לריסוק שאר אברים ונדחק ולפע"ד נרא' לפמ"ש הר"ן הא דמהני הליכה אע"פ שטרפות חיות יב"ח והולכת שאני הכא דאם אית' דמחמ' החבט' נטרפה לא הית' יכולה להלוך והנה פשוט דביותר מעכב פסיקת החוט ההליכה מאשר מעכב ריסוק שאר אברים מחמ' החבט את ההליכ' ולמד רשב"א ור"ן מהאי מעשה דאפשר דהלכה קצת הגם שנפסק החוט מכ"ש שיכולה לילך קצת אם נתרסקו ונתקלקלו שארי אברים כנ"ל פשוט:

אלא דגוף הראיה שמביאים מהאי מעשה דנמצא פסיקת החוט ושגררה רגליה צל"ע ע"פ הר"ן הנ"ל דאם נטרפה ע"י חבטה א"י לילך משא"כ טרפות שבא שלא ע"י חבטה וא"כ אין משם ראיה י"ל פסוקת החוט בא ע"י חולי ולא ע"י חבטה מחמת נפילה ולכן הלכה הילוך שאינו יפה אבל כל שנעשה ע"י חבטה אינה יכולה להלוך קצת ואפי' לעקור רגלו לילך ונ"ל שזהו טעמו של הרא"ש ודעימי' שפסקו להא דר"י אמר רב עקרה אע"פ שלא הלכה ואפי' בדיקת החוט ל"צ, ולא חשו להאי דנפסק החוט ושגררה רגליה, דס"ל כמ"ש שאני התם דמחמת חולי הוא אבל כל שמחמ' חבטה א"י לילך כלל ובה"ג גרס לעיל שנפלה ורשב"א הקשה עליו מדהשיב לו ר"י שגרונ' שכיח נ"ל דלשיטתו אזיל דפסק עקרה רגליה לילך אע"פ שלא הלכה והיינו ע"פ הרוב א"א לעקור רגליה וכ"ש לילך הילוך שאינו יפה והאי מעשה שנפסק החוט והלכה קצת מן המיעוט הוא ומשו"ה הלכת' כר"י דשגרונה שכיח חוט השדר' לא שכיח, היינו דשכיח שגרונ' יותר מחוט

השדר' שיהי' נפסק החוט ע"י נפילה ותהי' יכולה לילך קצת לכן תולה יותר בשיגרונ' דשכיח יותר משיהי החוט נפסק והלכה קצת כנ"ל ועיין:

והנה הטור סימן ל"ב מביא דעת רשב"א בנפלה צריכה בדיקה בחוט השדרה וצל"ע דבסימן נ"ח מביא דעת הרשב"א דעקרה לא מהני דוקא הלכה, ודעת אביו הרא"ש דעקרה רגליה ג"כ מהני ולרא"ש כ"ש כשאינה הולכת יפה מהני והא הרא"ש כ' סתם דא"צ בדיקה וודאי דס"ל דאפילו בדיק' חוה"ש אין צריך ואיך כ' סימן ל"ב דינו של רשב"א בלי חולק דצריך בדיקה בחוט השדרה וצ"ע ומהתימ' שלא הרגישו גדולי אחרונים בזה ועיין בב"י בשם מהרי"ק שכ' אם עקרה רגליה מהני ולא חיישינן שמא לא תוכל לילך אבל אם אנו רואים שא"י לילך אז לא מתכשרת בלא בדיקה עיין בו, והנה המהרי"ק כתב כשאנו רואים שא"י להלוך ה"ה כשאינה יכולה להלוך הילוך יפה ג"כ ל"מ רק כשעקרה רגליה אמרינן מסתמ' כיון שעקרה רגליה תוכל לילך הילוך יפה ולפ"ז היה אפשר ליישב שיטת הטור דס"ל הא דכ' הרא"ש דקיי"ל עקרה אע"פ שלא הלכה היינו בסתמא אנו אומרים שתוכל להלוך אבל מודה הרא"ש כשאנו רואים שאינה הולכת יפה צריכה בדיקה ולפ"ז א"ש מ"ש הטור בסימן ל"ב בגוררת רגליה דצריכה בדיקה כיון שאנו רואים שאין הולכת יפה צריכה בדיקה גם לשיטת אביו הרא"ש ז"ל:

והא דכ' הטור בסי' ל"ב דל"צ בדיקה רק בחוה"ש י"ל דנקיט במקצתו כמהרי"ק דמהרי"ק ס"ל דאם רואים שאינה הולכ' צריכה בדיקה בכל אברים כיון דריעות' לפנינו שאינה הולכ' יפה ובעקרה אין מחזיקים ריעות' והטור ס"ל כשיטת אביו דמודה באינה הולכת לפנינו יפה דחוששין רק לחוט השדרה משו"ה כ' שפסיקת חוה"ש מצוי' ע"י נפילתה וכ"ז כשרואין שגוררת רגליה אבל בעקרה לא חיישינן גם לחוט, ולכן כ' הרא"ש סתם דקיי"ל עקרה אפי' לא הלכה א"צ בדיקה אפי' בדיקת החוט א"צ ועיין:

והנה הרשב"א בתוה"ב הקצר דף כ"א ע"א דפוס ווניצי' כ' על האי מעשה דבדקה ונמצא חוה"ש נפסק ודווקא בלא נפלה אבל נודע שנפלה חיישינן שמא עם נפילתה נפסק חוט שלה שפסיק' חוה"ש מצוי' עם נפילתה וזהו עצמו לשון הטור סי' ל"ב ושם ע"ב כ' דכל שאינה הולכת יפה צריכה בדיק' ומביא ראיה ממעשה שהיה שנפסק החוט וגוררת רגליה וסתר עצמו דלעיל כ' בהאי מעשה דל"צ בדיק' רק משום החוט והוא קושי' תב"ש שהבאנו וי"ל דמ"ש כשמביא האי מעשה דחוששין לחוט כיון שמצוי' שנפסק החוט ע"י נפילה זה כ' דאפילו לדסוברים דעקרה לילך כ"ש כשלא הלכה יפה דמהני מ"מ לפסיק' החוט חיישינן דמצוי' ע"י נפילה שנפסק החוט וכיון שנראה ריעות' ברגליה תולין בפסיק' החוט ע"י נפילה לאפוקי גירסת הבה"ג דמעשה שהיה בידוע שנפלה

ומ"מ ל"ח לפסיק' החוט ואח"כ כשעסק ובא בדין נפולה בעמדה והלכה כ' דעתו דבעי הילוך יפה ומביא ראיה מהאי מעשה ול"ח לחלק לדינא בין פסיקת חוט לשאר אברים כמ"ש לעיל כן נ"ל והא"ש ביותר דהעתיק הטור לשון הרשב"א ממ"ש דחוששין לחוט שמצו' שנפסק ע"י נפילה לפמ"ש רשב"א כ"כ אפילו לדסוברים דל"ב הילוך יפה ואפי' עקרה מהני מ"מ באיכא ריעות' בהילוך חוששין לפסיקת החוט וכן ס"ל לטור בדעת אביו הרא"ש ז"ל הגם דס"ל דעקרה מהני מ"מ בגוררת רגליה חוששין משום פסיקת חוט דמצו' כנ"ל:

והנה המחבר בסימן ל"ב סעיף ח' כ' בד"א בשלא נודע שנפלה אבל נודע שנפלה אבל נודע שנפלה חיישינן ולא כ' שחוששין לחוט כמ"ש הרשב"א וטור דלשיטתו אזיל בסימן נ"ח דפסק דעקרה ל"מ דבעי דווקא הילוך יפה וכל שלא הלכה יפה בעי בדיקה לכן כ' בסי' ל"ב סתם חוששין משמע לכל אברים כשיטת רשב"א לפי שיטתו כמ"ש:

העולה מתוך דברינו דאין מרשב"א ראיה למ"ש בגורר' רגליה צריכה בדיקה בחוט דאפילו בפחות מעשרה חיישינן דתב"ש העלה זה מכח קושי' שהקשה על רשב"א וטור ולמ"ש אזד' הוכחתו וגם מן המחבר אין ראיה לדבריו אדרב' מדסתם המחבר וכ' חוששין הגם שי"ל דקאי על מ"ש תחלה סעיף זי"ן בהמה שגוררת רגליה אין חוששין לפסיקת החוט ע"ז סמך בסעיף ח' וכ' בידוע שנפלה חיישינן היינו משום החוט מ"מ יותר נראה דכוונתו דחוששין לכל אברים שנפלה גבוה עשרה ועיין:

המורם מדברינו דאין ראיה מוכרחת לחוש לחוט השדר' אפילו בפחות מיו"ד ובנב"י קמא סי' כ"ב בסופו כ' הסומך על דברי האחרונים אין לתפוס עליו בכך ועיין נב"י תנינא סי' י"ז שדעתו נוטה להקל ועשה צרופ' שיטת הטור דל"ב הילוך יפה עיי"ש וכיון דש"ך ופר"ח וכרתי פשיטא להו דבפחות מיו"ד ל"ח אפילו לחה"ש וסלקנו הוכחו' התב"ש ודג"מ נקטינן כגאוני קמאי דקמאי וכנ"ל עיקר לדינא וד' יצילנו משגיאות ומטעיות:

ויש לי מקום עיון בספק אם נפלה פחות מיו"ד או גבוה מעשרה אם חוששין לבדוק שמא נפלה גבוה מיו"ד או תולין להקל דלא מחזקינן ריעות' כזו שלא נודע שנפלה גבוה מיו"ד ועיין ש"א סימן ס"ד שהעלה שבדיקה אחר ששהה מעל"ע דרבנן הוא ולפ"ז נראה אחר ששהה מעל"ע וספק אם נפלה פחות מיו"ד הוה ספיקא דרבנן ולקולא משום היכא דאיכא לברורי למ"ש המג"א סי' תל"ז דכל דליכא חזקת איסו' ל"צ לברר במקום חזקה או רוב וכאן בספק דרבנן איכא חזקת היתר ועוד דאיכא טורח לבדוק כל האברים ועיין ש"ך סי' ק"י שכ' לתרץ שיטת ר"ת מש"ס זבחים משום כל דאיכא לברורי לפ"ז מוכח דצריך לברר הגם דבדיקה עצמה אחר מעל"ע דרבנן ואיכ' גם ס"ס צריך לברר ויש לדחות דווקא

שידענו שנפלה גבוה יו"ד אבל באיכ' ספק בגוף הנפילה א"צ לברר והדברים ארוכים אלא באמת דמ"ש הש"א דבדיקה זו דרבנן ולא מצא התנגדות רק הר"ן בביצה ועיין פמ"ג במשבצות סי' נ"ח שהניח הדבר בצ"ע. ובמח"כ ש"א ופמ"ג היה נעלם מהם לפי שעה כי הרשב"א ורא"ש ור"ן כאן ס"ל דבדיקה זו דאוריית' היא דהקשו כולם על הרי"ף למה פסק להקל הלכה אין צריכה בדיקה בדאוריי' היה לו למיזל להחמיר והא לכ"ע לכה"פ כשהה מעל"ע דהא למ"ד א"צ בדיקה עדיף מעל"ע דאפילו בדיקה א"צ ומ"ד צריך בדיק' לא יחלוק כ"כ דגרע משהה מעל"ע ואם בשהה מעל"ע א"צ בדיק' רק מדרבנן לא הקשו כלום על הרי"ף וע"כ דס"ל דבדיקה זו אחר מעל"ע דאורייתא וזו ראיה ברור' לפע"ד:

ולפ"ז בספק נפלה פחות או גבוה יו"ד הו"ל ספק דאורייתא ולהחמיר כ"ש בדאיכ' ריעות' לפנינו שאינה הולכ' יפה וכ"ש וקו"ח לחוש לפסיק' החוט דמצוי' ע"י נפילה כמ"ש הרשב"א וטור ומ"ש הרשב"א וטור ומחבר בידוע שנפלה היינו הנפילה ידוע גם שא"י אם היה גבוה יו"ד:

ב) בנאמנות הנכרי אי נפילה פחות מעשרה הנה אם היה ידוע לנו כי נפלה וספק אם נפלה פחות מיו"ד פשיט' שאין הנכרי נאמן ודבריו לא מעלי וכל שבלא דברי הנכרי היה אסור מספק ע"ד שביארנו בסמוך אין להקל משום עדות הנכרי ובנדון שלנו דלא ידענו שנפל' רק ע"פ הנכרי יש לעיין דבתשוב' מהרמ"ל סי' ס"ו בסופו ומביאו הש"ך בסי' מ"ח כיון דיש רגלים לדבר שעוסק בפרש ונמצא בידו מסמר נאמן להחמי' ואינו נאמן להתיר דמצאו במקום דלא מטריף ונ"ל בנדון שלנו לא דמי' לשם דכאן ליכ' רגלים לדבר הגם שאנו רואים דאינ' הולכ' יפה אנו תולים בשגרונ' דשכיח ונפילה לא שכיח עיין ש"ך סימן נ"ח ס"ק ח' ואין רגלים לדברי הנכרי דנפלה ומחמ' נפילה בא לה ועיין שו"ת חו"י סי' קמ"ח בהמה צולע' רגל שכ' שנכרי נאמן משום שיש רגלים לדבריו שנשבר' רגלה ג"כ לא דמי לנדון שלנו דנראה רגלה נפוח וצולע' וצריכ' בדיקה בלא דברי הנכרי שמא נשברה רגלה ועכשיו שאומר הנכרי שכן היה ולא בדק אפילו בדיעבד אסור כמ"ש החו"י ועיין בפנים וכ"ז ל"ש בנדון שלנו דבאינה הולכ' יפה א"צ בדיקה וא"ח לה כלל אלא לפמ"ש ש"ך סימן קכ"ז דבשלו הוא נאמן וכ"כ רשב"א בתשובה ועיין ש"ך סי' י"ו ס"ק כ"ג אפשר בנדון דידן הוי כמעיד על שלו וכ"ז שהוא בידו נאמן ואם אמר הנכרי קודם שמכר נאמן ולפי לשון השאלה משמע שלא מכר רק שנתנוהו למכור ולשחוט הבשר שלו ואפשר כיון דעבד השר הוא שאמר כן לאו בשלו הוא מעיד ואפי' תאמר דהוי כמעיד בשלו הרי גם בשלו נאמן כל די"ל להשביח מקחו אומר כן כמו במוכר פירות ואמר של ערלה הן כמבואר בשלהי יבמו' וכאן וודאי שייך להשביח מקחו אומר דנפלה כדי שלא יחוש

ישראל שיש לבהמה חולי וימנע לאכול ממנה או לקנות' ועיי' נב"י תנינא סי' י"ז שכ' בפשיטות בנדון כזה דשייך להשביח מקחו ובל"ס שכוונתו כמ"ש. אלא הש"ך בסי' קכ"ז ובסי' י"ו כ' דרא"ש ומרדכי והג"מ ס"ל דאף במקום דשייך להשביח מקחו נאמן בשלו ונראה דהנוב"י לא חש להנך שיטות ולפע"ד דלהשביח מקחו כמו בנדון שלנו אפשר כ"ע מודים דטעמייהו דס"ל דאפי' במקום דשייך להשביח מקחו נאמן בשלו משום דרבי הכי ס"ל והלכה כרבי מחבירו וי"ל עד כאן לא פליג רבי רק במוכר פירות ואמר של ערלה הן וכו' דבלא"ה יוכלו למוכרן ומי שאל לו ע"ז וס"ל לרשב"ג דא"כ דלהשביח מקחו יותר אמר ועל זה פליג רבי אבל כל שעיקר המכירה תלי' בשבח ועדות זה דאל"ה לא היו קונים ממנו י"ל גם רבי מודה דא"כ כיון שרוצה למכור וא"א בלא"ה בוודאי חשוד לשקר ואפי' בשלו א"נ כנ"ל ובבנדון שלנו בוודאי י"ל שאומר כן כדי שלא ימנעו לקנות ממנו הבהמה או הבשר ומסיר ע"י אמירתו המניעה וכן נראה מתוך לשונו של פר"מ ני' שאמר לפי שאין ראוי' למלאכה מכרוהו כנותן אמתלא על המכירה שלא יחושו שמחמ' חולי מכרו רק משום שאין ראוי' למלאכה מחמ' הרגל כי נפלה כה"ג כ"ע מודים דלהשביח מקחו דהיינו להסי' המניע' אומר כן אפילו בשלו א"נ ועוד והוא העיקר כיון שע"פ דבריו אנו יודעים שנפלה פחות מעשרה ועיי' זה בט"ז סס"י מ"ח שקרא תימה על מהרמ"ל בתשובה שפסק שנאמן להחמיר ולא להקל ולא אמרינן הפה שאסר וכו' ממ"נ אם אתה מאמינו שנמצא בו מסמר נאמינהו ג"כ שנמצא במקום דלא מטרף ויפה השיבו הש"ך בנקה"כ דלא שייך ממ"נ דנאמן מכח דדברי הנכרי רק גילוי מלת' כיון שעומד ועוסק בפרש הבהמה וכאן נמצא מסמר בידו עיי"ש ועיין פמ"ג שם ובנדון שלנו דליכ' רגלים לדבר כלל כמ"ש אלא שנאמין לו משום שהוא שלו שוב הדרינן לכללא בעדות הפה שאסר הוא הפה שהתיר כנלפע"ד:

תבנא לדינא דבנדון שלנו גם לדעת התב"ש דאפילו פחות מיו"ד צריך לבדוק בחוט השדרה יש צדדים וצדי צדדים להתיר דאין הנכרי נאמן שנפלה אפילו בשלו מטעמים שכתבנו וכ"ש לפמ"ש והעלתי לדינא דבפחות מיו"ד א"צ בדיקה דאין כאן בית מיחוש כלל דאפילו נאמן שנפלה נאמן ג"כ שנפלה פחות מעשרה. מן כל דין נלפע"ד דאין כאן בית מיחוש כלל וכ"ש בכלים שכבר נתבשל יאכלו ענוים וישבעו וד' ישביענו מטובה של תורה לדון ולהורות הלכה זכה וברורה הנלפע"ד כתבתי וחתמתי שמי אוה"נ:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לב

אברהם עודנה עומד לפני ה' ה"ה ידיד עליון וידיד נפשי הרב המאוה"ג מעוז ומגדול חריף ובקי בתורה המפורסם לשם ולתהלה, כש"ת מה"ו אברהם צבי נ"י אבדק"ק באגארד והגליל יע"א:

נפשו היפה איותה לדעת דעתי הקלושה ומה עמדי לדינא בפסקא דנא של הרמ"א יו"ד סימן ס"ד סעי' ט"ו שא"צ להסיר מריש מעי' רק הקרום עם הדבוק בו אבל לא שומן הדבוק בטבחיי' שתחתיו והוא מהכל בו ועיני פר"מ נ"י שוטטו בספרן של צדיקי' גדולי אחרונים כ' יד כל בו שהרעישו על קולא זו מאין יצא, הנה הקשה לשאול ממני מי ומה אני להכניס ראשי בין ההרים הרמים האלו קמאי דקמאי גאוני עולם מוסדי דור ודור מ"מ לכבודו כי רב להשיב פניו ריקם לא בעינא, ואחר אחרון אני בא, הפלתי חשף זרוע קדשו יגע ומצא להעמיד הדין על מכונו והסכים עמו הפרמ"ג, והפלתי לא אמר דבר מלבו, דבריו מיוסדים על אדני הראשונים מהמרדכי פא"ט ומרבינו אפרים דנלמוד מתוך דבריו כי ריש מעיא אינו תותב ואינו אסו' רק מטעמ' שכ' רש"י משום שדבוק לחלב של הקרב ושיעורו שאסו' עד אמתא שיונק ממנו כ"כ, ולזה דוקא מה שהוא למעלה, אבל למטה מהקרום מותר דאין בוקע ויורד, אלו תוכן דבריו, ודברי אלקים חיים הנה מאירי' עינים בפירושו בדברי רש"י שטרחו בו כל חכמי לב ונלאו ליישבו על נכון:

ועשיתי סמוכים לזה היינו דאין חלב שעל הדקים אסור משום שהוא תותב, אלא משום שדבוק, מדקשה ל' לל"ק דבאקשתא כ"ע ל"פ דאסו' דתותב הוא למה אמר ר"ע להביא חלב שעל הדקין, ול"א ג"כ חלב שעל אקשת' דהוא רבות' יותר מדקים שהם דבוקי' ג"כ לחלב שעל הקרב, וכן קשה לל"ב לבני גולה דס"ל דמודה ר"ע באקשת' דתותב הוא קשה כהנ"ל, מזה מוכח דבאמת חלב שעל הדקין לאו תותב הוא רק בראשו קצת חלב שעל הקרב שדבוק בו ויונק עד אמה וזה רבות' יותר מחלב דאקשתא דהוא תותב וא"צ לרבוי' משא"כ חלב דקין צריך לרבוי', ולר"י חלב שעל הדקין ג"כ בכלל שעל הקרב, וא"צ לרבות רק חלב שעל הקיבה דאייתר' שאינו תותב ואינו דבוק וא"ש וזו ראי' מהימנ':

והנה מ"ש הפלתי לפ"ז דאינו תותב ואינו אסו' רק משום שיונק מחלב הקרב אינו אסו' רק מה שלמעלה, נ"ל ממ"ש רש"י טמא אינו סותם כגון כרס או המסס שניקבו וכו' ולא כ' כגון דקין שנקבו בריש מעי' באמת' דאין החלב סותם נראה דס"ל דמה שלמטה מקרום מותר אלא עד דדייקת מהא דייק ממ"ש רש"י חלב טהור סותם כגון דקין שניקבו וחלב הכנת' סותם ולא כ' דחלב בריש מעי' סותם, נראה דס"ל דכולו אסו' ואינו סותם וא"כ ליכ' למידק מידי':

ונ"ל ליישב הדיוקי', דוודאי לר"ע דבעי תותב וחלב שע"ג דקין אינו תותב, ואינו אסו' רק משום שדבוק בחלב שעל הקרב ויונק ממנו, לזה דוקא שלמעלה אבל של מטה מותר כמ"ש הפלתי אבל לר"י דס"ל דלא בעי תותב חלב שעל הדקין אסו' משום שהוא קרום ונקלף אפי' למטה מקרום אסור כמו קיבה שאינה תותב ואינו יונק מחלב שע"ג הקרב והא"ש דכ' רש"י טהור היינו חלב הכנת' ולא כ' חלב דבריש מעי' תחת הקרום דזה תלי' בפלוגת' דר"ע, ור"י, אבל חלב כנת' לכ"ע סותם, וטמא אינה סותם רק חלב של כרס והמסס, ולא כ' דבריש מעי' דתלי' בפלוגת' ולכן לא הזכיר רש"י זה כלל כנ"ל ועיי':

ומצאנו בזה מקום יישוב לרש"י פגה"נ צ"ג שכ' וזהו חלב דפליגי בי' ר"ע ור"י, ורבים ראו כן תמהו הלא חלב הדקין כ"ע מודו דאסו' כ"ש מחלב הקבה לר"י, וכ"כ רש"י מפורש בפא"ט וכ"ש חלב הדקין, עוד יש להבין מ"ש רש"י פא"ט לרבות חלב שעל הדקין וכו' שאסו' עד אמה לר"י משמ' לר"ע שרי ובסמוך כ' לר"ע כ"ש חלב הדקין, ונלאו כל אנשי חיל ליישבו על נכון, ומ"ש הפלתי לר"י חלב הדקין כל אורך הדקין אסו' דהוא קרום ונקלף וזה שכ' רש"י בפ' גה"נ דפליגי בי' ר"ע ור"י אי אינו אסור רק ריש מעי' או אסור כולו וכו', דבריו תמוהי' דא"כ לבני גולה יהי' כל חלב המע' אסו' וזה לא שמענו משום פוסק שאומר כן, וגם הא שמואל מבני גולה ואיך אמר ר"מ באמת' בעי גרירא ותו לא, וגם בדבריו עדיין אין מיושב מ"ש רש"י להביא חלב שעל הדקין אסור לר"י משמ' לכ"ע לא, והוא ירד להציל ולהקל והוסיף חומרו' מה שלא נראה ולא נשמע משום ראשון ופוסק וצ"ע אבל לפמ"ש א"ש הכל מ"ש רש"י לקמן דפליגי בי' ר"ע ור"י, היינו לר"י גם חלב שתחת הקרום אסו' באמת', ולר"ע לא אסור רק מה שלמעלה ממנו, ושמאל אמר ריש מעי' באמת' בעי גריר' לא אמר אם רק למעלה או גם למטה מהקרום, וסתם דבריו כי תלי' בפלוג' דר"ע ור"י, ול"א רק מקומו ריש מעי' ושיעורו עד אמת', ומסיים זהו חלב שעל הדקין לכ"ע, וכ' רש"י דפליגי בי' ר"י ור"ע אם תחת הקרום ג"כ אסור או רק העליון שיונק מחלב שעל הקרב, וא"ש ג"כ מ"ש רש"י בפא"ט לדברי ר"י קאי על מ"ש אח"כ מפני שחלב שעל הקרב שקורין טיילא מחובר בו, והיינו מה שלמעלה וזה לדברי ר' ישמעאל, אבל למאן דס"ל להביא קיבה כ"ש דקין גם למטה אסו' שאין הטעם משום שמחובר אלא מפני קרום ונקלף וא"ש הכל על נכון ועיי':

ובכל זאת לא א"ש הא דפסק הרמ"א דמה שתחת הקרום דמותר לפי דפסק המחבר דאייתר' אסו' ממנהג' כאנשי גולה, והרמ"א כ' י"א דדינא הוא, א"כ גם בחלב בריש מעי' הי' לנו להחמיר או ממנהג' או מדינא כר"י וכאנשי גולה וצ"ע:

ויש לקיים בזה הוראת מקצת מגדולי האחרונים שלחלק יצאו דנקטינן לחומר' כשיטת רש"י דריש מעי' למעלה וכראב"ד דריש מעי' היינו חלחולת ומקילי' בחלחולת דל"א אסור רק מה שלמעלה מהקרום, אבל בר"מ תחלת ב"מ מחמירים לאסור גם בתחת הקרום, וקהו בה טובא מה זו הכרעת מ"ש לרש"י לפי שיטתו ומ"ש לראב"ד לפי שיטתו ולדברינו י"ל כיון דעיקר כשיטת רש"י כמ"ש הב"י מ"מ מחמירי' גם כשיטת הראב"ד ודבר זה אם גם תחת הקרום אסור תלוי' בפלוגת' דר"ע ור"י, ולכן הגם דמחמירין כבני גולה כר"י ל"מ אם רק מנהגא הוא בחלחולת דבלא"ה רק מחומרא אנו מחמירין כראב"ד כ"כ לא מחמירין משום מנהגא ולחומרא כר"י שנאסר גם תחת הקרום, וגם להסוברי' דינא היינו דבני הגולה מדינא מספק אי הלכה כר"ע אי כר"י החמירו מספיקא דדינא, אבל בחלחולת דעיקר כרש"י, ומחמירין כראב"ד כולי האי לא מחמירין שמא כר"י ושמא כראב"ד דאיכא ס"ס והעיקר כרש"י דריש מעי' הוא תחילת מעי' וא"ש ועיי':

אלא כ"ז לא יועיל לנו ברמ"א ומוכח מתוך דבריו דב' אמות א"צ ליטול רק למעלה וכן עשו אבותינו מעולם, והפלתי ירד להציל ולהעמיד הדין, ועדיין לא נצלכנו אנן בני הגולה:

והנה אחזתי בדברי פלתי ולא ארפנו וזרועי תאמצנו להעמיד הדין על מכונו בשאומר דגם לר"י דמרבה קיבה גם שאינה תותב מ"מ ס"ל דחלב הדקין אינו אסור רק מה שלמעלה שמחובר לקרב וזה בכלל חלב שעל הקרב כיון שבראש הדקין פירש עליו ויונק ממנו, ולכן ס"ל דלא בעי ריבוי לחלב שע"ג דקין רק לחלב הקיבה הגם שאינו רק קרום ונקלף, אבל חלב הדקין שתחת הקרום גרוע מחלב הקיבה, דבקיבה דאייתר' מרבי' יותר מחלב דקין שתחת הקרום משום שהוא באותו אבר שחציו תותב לכ"ע לל"ק דקיי"ל כוותי', אבל חלב דקין שתחת הקרום שהוא בפ"ע ואינו דבוק לחלב הקרב ופסקה יניקתו גרע ממנו, וסבר' זו למדתי מתוך דברי הפלתי, אלא שהוא כ' דלר"י חלב הדקין מותר לגמרי אפי' למעלה ורצה להעמיס זה ברש"י דבר זה אינו נראה כלל לא מרש"י שהרי כ' כ"ש חלב הדקין, וזה וודאי רחוק דכתב כן לל"ב דלא קי"ל כותי', אלא דחלב הדקין שדבוק לכרס כ"ש הוא לר"י וא"צ לרבוי' לדידי' דבכלל קרב הוא כיון שדבוק בו וממנו יונק, אבל שתחת הקרום גרוע מחלב דאייתר' דעכ"פ דבוק דאייתר' לאקשתא כנ"ל:

ויש הוכחה לזה מדל"א ר"י להביא חלב של דקין שתחת הקרום וחלב הקיבה ש"מ לדידי' ל"מ של דקי' כלל דמה שדבוק לקרב בכלל קרב הוא, ותחת הקרום לא מרבי' דמסתבר לי' יותר לרבות של קיבה דאייתר' כמ"ש ועיי':

אלא דלפי דברינו האחרונים הפסדתי קמיית' מ"ש ביישוב רש"י פגה"נ דפליגי בי' ר"ע ור"י דלפמ"ש עתה לכ"ע שתחת הקרום מותר ובמאי פליגו והנ"ל בכוונת רש"י ואקדים דברי חי' הר"ן פא"ט בפלוגת' דר"ע ור"י דלר"ע ס"ל דלחלב שע"ג דקים צריך ריבוי דאל"ה ה"א קרב דווקא ומנ"ל לרבות עוד שע"ג הקיבה ור"י ס"ל שע"ג דקים היינו יודעים בלא"ה וכל לרבוי' שע"ג קיבה עיין בו ודבריו היו בהעלמה מגדולי אחרונים בתשובותם שטרחו בביאור פלוגת' דר"י ור"ע ואקדים עוד דבהגה' מל"מ פי"ג משגגות העלה דחלב דאתי מכל אין חייבי' עליו כרת כמו ח"ש והוכיח כן מדאמר שמואל פגה"נ בעי גריר' ולא חייבים עליו כרת כמו שאמר בחלב שעל המסס ובה"כ ובאינך ש"מ דאין בו כרת והוא כ' דבחלב שעל הדקין וקיבה אין בו כרת משום דס"ל לר"י מרבינן דקין וקיבה מכל ולמ"ש מחי' הר"ן לר"י לדקי' לא בעי ריבוי רק לקיבה כי כן מחלב שע"ג דקין חייבים כרת לדידי' דלא אתי מריבוי' כנ"ל ועפ"ז א"ש מם שנתקשו בלישנא דשמואל דאומר דבעי גריר' ול"א דאסור זה דקדוק חמור ולמ"ש א"ש דלא רצה לומר בה לא אסור דמשמע כרת ליכא כבש"ס יומא ר"פ יה"כ אסור והא ענוש כרת וגם לא רצה לומר בה כרת דתלי' בפלוגת' דר"ע ור"י לר"י חייב עליו כרת ולר"ע איסור' איכא ולא כרת לכן התחכם ואמר ריש מעי' בעי גריר' לכ"ע וחומר איסורו ועונשו תלי' בפלוגתא וז"ש וזהו חלב שעל הדקין ויפה כ' רש"י דפליגי בי' ר"ע ור"י אי מרבינן אותו מכל או א"צ לרבוי' ונ"מ אי חייב עליו כרת או רק איסורא אית בי' ומה"ט ל"א שמואל לשון אסור או חייב כרת כמ"ש והא"ש ג"כ מ"ש רש"י בפא"ט אסור עד אמה לדברי ר"י כוונתו דלר"י ליכא רק איסור ולא כרת ומ"ש אח"כ וכ"ש דקין היינו דלזה א"צ לרבוי' וכרת נמי איכא כנ"ל יישוב נכון בעזה"י:

וזאת תורת העולה כי קמה וגם נצבה הוראתו של רמ"א והוראה זו בקדושה ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א יוצא מיד כל בו ומשה אמת ותורתו אמת ואתו עמו הכרתי ופלתי והוספנו תוסף' מרובה בעזרת החונן דעת:

ונעתיק עצמינו ונשים פנינו אשר העלה ואשר הביא הפר"ח בק"א בשם תשובות שערי אפרים דחלב הדקין בריש מעי' סותם כיון דאיכ' פלוגת' בין ראשונים מהו ריש מעי', ודידהו מיכל אכלי לדידן מסתם לא סתם כמו חימצא ובר חימצא, והפר"ח מסכים עמו, ובתה"ג תמה על הוראה זו, שאין דמיונו עולה יפה להא דבר חימצא, דאינהו מיכל אכלי, ולדידן רק מנהגא לכן מסתם קסתם, אבל חלב הדקי' דלאוסרי' הוא חלב גמור דאוריית' מה זו סברא לומר דלדידן מסתם קסתם, וכ"כ יש"ש בפגה"נ על ספיקת הא"ז בפלוגת' דר"י ור"ע דאינו יודע מה מספקא לי' לא"ז כיון דלר"ע חלב גמור הוא ל"א לדידהו מיכל אכלי וכו' ובהגה' מל"מ מביא דברי הר"ש פגה"נ גבי ביעי דחשילת' דכ' משום דאינו אלא

מנהגא לכן לדידן סתם, וביותר היה לו להביא דברי הר"ן במקומו פרק א"ט שכ' דרי"ף ורמב"ם ס"ל דאינו אלא מנהגא לגבי בני גולה כדמשמ' מסוגיא ולא נראה שום משמעות מסוגי' רק משום דאר"נ לדידן מסתם לא סתם, ואי דינא לא אמר דמסתם סתם לדידן ובאמת גם זה צריך תבלין כי נהגי לאסור יהיה משום מנהג וחומרא בעלמא למה יקילו בסתימה יותר כיון דתלויה זה בזה כל חלב טמא אינו סותם ודינא הוא מדאוריית' כדאמר ר"פ רב ודאוריית', ואיך אחזו בני הגולה החבל בתרי ראשים, נ"ל דלא רצו להחמיר רק בחלב עצמו של דאייתר' שהוא דבר מועט ואין בו פסידא כ"כ, ואפשר למוכרו לנכרי ופסידא מיעוטא דמיעוטא, אבל לאסור כל הבהמה ולומר שאינו סותם כל כך לא רצו להחמיר דתורה חסה על ממונן של ישראל:

ונ"ל סיוע לזה ממה דאמר רבא חדא ר"ש ועוד התורה חסה וכו' ור"פ השיב רב ודאוריית' וכו' וצ"ל מה ס"ד דרבא להקל בדאוריית' משום התורה חסה, ובת"ח הקשה האיך אמר ועוד הא אי כרב בוודאי אסור ולא מספק, ומה שתירץ דהכי קאמר ועוד אי ספק אי כרב אי כרב ששת התורה חסה ספק להקל ור"פ השיב רב ואפי' ספק הוא ספק דאוריית' להחמיר אלו דבריו ז"ל, ואינם מספיקים דעדיין קשה איך ס"ד דרבא להקל בס"ד עכ"פ מדרבנן לחומרא, ועיין ברשב"א חולין ט' שם דרבא ס"ל ס"ד לחומרא מדאורייתא, לכן נ"ל לומר דמעשה נקב דסתמא חלב טמא היה בדאורייתא וחלב טמא הוא לבני גולה ואמר רבא חדא ר"ש וכו' ועוד אפי' נימא כרב התורה חסה וכו' דאינו אלא מנהגא וחומרא בעלמא לבני גולה והיינו לאסור החלב עצמו, אבל לאסור כל הבהמה דאינו סותם כולי האי לא נהיגי דתורה חסה על ממונם של ישראל, ור"פ השיב רב וקיי"ל כותי' בכ"מ ודאוריית' דלבני גולה אינו מנהגא רק דינא דס"ל כר"י ואנן להקל בסתימה לומר שסותם משום פסידא, ור"נ דאמר דבר חימצא סותם ס"ל דמנהגא הוא ורבא מביאו דס"ל כותי' דמנהנ' הוא, וא"ש ג"כ מ"ש התוס' דרבא הדר בי' מדאמר חד לא סתים, ולפמ"ש ל"צ לעשות רבא הדרנא אלא דעמד בדבריו דאמר ועוד דלא בריר לי' אי הלכה כרב ואפי' הלכת' כוותי' מ"מ ב"ח סותם משום התורה חסה וא"ש ועיין:

ומכ"ז ראי' לשיטת רי"ף ורמב"ם דקיי"ל כר"נ ורבא ואינו אלא מנהגא, דאל"ה לא הוי אמר ר"נ דלדידן מסתם קסתם, וכמ"ש הר"ן וישש"ש דלא כשער אפרים הנ"ל והדברים מוכרחים:

וכן נראה דעת הרשב"א בתוה"ב שכ' בפירוש דברי ר"נ אינהו מיכל אכלי כיון דאכלי משום דלאו תותב הוא, ואנן ס"ל כר"י דלא בעי תותב אבל לענין סתימה כיון דדבוק

סותם שפיר, הגם דאסור באכילה, והוא אזיל לשיטת רש"י דדינא הוא ומוכח דס"ל דאי הוה תותב הגם דאינהו מיכל אכלי לדידן מסתם אינו סותם:

ופלתי התעורר דלל"ב א"א לומר כן דהא אינהו מיכל אכלי משום דס"ל דאינו תותב, ולדידן דס"ל דתותב הוא איך סותם, וכ' דרשב"א ס"ל לל"ב כתוס' בניחותא לדידן לא סתם, אלא דמרש"י נראה דלל"ב גם מפי' רש"י הא דר"נ בלשון בתמי' קשי', ומ"ש דדבר זה אי קיי"ל כרב ספק ואיכא ס"ס תמוה הא ר"פ השיב לרבא רב וס"ל להלכת' כרב, וכ' תוס' דכן הלכתא ורבא ג"כ הדר בי', והנלפע"ד דלל"ב ג"כ א"ש דוודאי ל"פ במציאות אי תותב הוא אי לא, לכ"ע ס"ל דלאו תותב גמור הוא כמו תותב דחלב הקרב כיון שנדבק באמצעיתו גם במקום שאינו דבוק כ"כ, מ"מ חזק יותר מחלב הקרב, ובני מערבא ס"ל דלא מרבה ר"ע רק מה שדומה ממש לחלב הקרב והוא תותב כמוהו, ובני הגולה ס"ל כיון דתותב הוא קצת מרבה ר"ע וכל זה לענין איסור חלב עצמו, אבל לענין סתימה הא ר"ש ס"ל דחלב טמא סותם ול"ב מהודק שפיר ואנן דנקטי' כרב דבעי מהודק וטמא אינו סותם היינו כל שאר חלב טמא דאינו דבוק כלל, אבל חלב דאקשתא דאינהו מיכל אכלי משום דאינו תותב כ"כ ונהי דאנן אוסרים הגם דאינו תותב לגמרי מ"מ לענין סתימה כל כי האי גם רב ס"ל דל"ב הידוק יותר ופלוגת' רחוקה בין ר"ש לרב לא משוי' כן ס"ל לל"ב וללל"ק דחימצא אינו סותם ס"ל דבעי לענין סתימה הידוק ביותר מלאקשת' דהוא תותב קצת ג"כ אינו מגין ובדאייתר' משום שאינו תותב כלל סותם כמ"ש רשב"א וא"ש לשיטתו של רש"י בין לל"ק בין לל"ב כנ"ל נכון מאוד:

ובזה מובן לפי' תוס' לל"ב בניחות' מה האי דאמר אינהו מיכל אכלי וכו' לא הול"ל אלא אנן דלא אכלינן לא סתם וללל"ק ניחא וללל"ב שפת יתר הוא ונ"ל דלל"ב ס"ל דראוי' שיהי' סותם כיון שאינו תותב כ"כ כמ"ש לשיטת רש"י באמת ולפי' תוס' אמר ר"נ בניחותא דאינו סותם משום גזירה דאינהו מיכל אכלי אם נימא לדידן דסותם וכיון דכל חלב טמא אינו סותם יטעו ויאמרו דאנן ס"ל ג"כ דחלב זה טהור כבני א"י דמתירין משום שאינו תותב לכן צריכי' אנו להחמיר דאינו סותם ואלו גם בני א"י היו אוסרים לא היה מקום לטעות ולגזור וזהו שאמר אינהו מיכל אכלי לכן לדידן מסתם לא סתם כנ"ל ועיין:

ולפי דברי הרשב"א בתוה"ב שהם דברים מצודקי' ללל"ק ולמה שכתבנו והוספנו דגם לל"ב א"ש לשיטת רש"י דדינא הוא כשל עוזר של הרי"ף ורמב"ם מנ"ל לומר דמנהגא הוא ור"ן לא מצא אלא דכן משמע מסוגי' והיינו דאל"ה לא הוה אמר ר"נ לדידן מסתם לא סתם ולמ"ש הרשב"א אין ראיה מל"ק ולמ"ש גם מלישנא בתר' אין ראיה גם אי ס"ל כפ' רש"י בל"ב ובאמת גם לדברי הר"ן דס"ל מנהגא הוא מכח הוכחה עדיין לא התברר

טעמי' והא אנן בתר בני בבל גרירי' והר"ן נשמר מזה וכ' מנהגא מנהג' יש וזה דוחק למה כתבו ריף ורמב"ם בפשיטות דאייתר' מותר ולא הזכירו ממנהג זה כלל ורא"ש כ' נהי מדינא קי"ל כרע מ"מ אנן בתר בני גולה גרירי' נר' דס"ל דלאו דינ' הוא אלא מדרבנן או מנהגא ומ"מ מנהג אבותינו בני הגולה בידינו ומשו"ה דחה פסקא של הריף:

ולקושי' הרא"ש י"ל כיון דתרי לישנא איכא וללי"ב בדאייתר' כ"ע מודים וליכא מנהגא ובדאורייתא נקטינן להחמיר כל"ק ואפילו בני א"י אוסרי' כל"ק דדאוריית' הוא אבל בדאייתר' דאינו גם לל"ק רק מנהגא וללי"ב ליכא מנהגא נקטינן לקולא כל"ב בדרבנן ובמנהגא כנ"ל נכון ועיין:

אלא דכ"ז אי נחליט דמנהגא הוא לל"ק אבל מנ"ל דלמא מדינא הוא כדס"ל לרש"י והנה טרחתי יגעתי ומצאתי להעמיד שיטת הריף ורמב"ם עמודי הוראה ז"ל דלכאורה צ"ע על בה"ג למה ס"ל כר"י הא כללא כיילו לנו הלכה כר"ע מחבירו וי"ל דש"ס מקשה לר"י דאמר איפוך קמיית' דלמא איפוך בתריית' ומתרץ מה דווקא ואנחנו בענינו לא נדע לפרש כיון ששנ' אמרו מה יש להפוך עכ"פ י"ל דבני הגולה מספקא להו דלמא איפוך בתריית' וא"כ ר"ע להחמיר והלכה כר"ע לכן נקטו להחמיר כוותי' ובני א"י ס"ל דאיפוך קמיית' בוודאי כר"י דאמר איפוך קמיית' דמה דווקא ור"י מבני מערבא הוא נקטו כוותי' כנ"ל:

אלא דעדיין קשה גם אם ניפוך בתריית' הא איכא ר"י ואבותיו שאמר משמם והם רבים נגד ר"ע (ועיין הגה' מל"מ שכ' דאבותיו רבים אלא שדבריו אינם מובנים) וא"כ גם אם ניפוך בתריית' הלא הלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו ועדיין קשה לבני גולת נ"ל דזה שאמר ר"י בשם ר"א שאמר ר"י משמי' דאבותיו וכך היה קבלה בידו ועיין תוס' ד"ה שאמר משום אבותיו אפשר בני הגולה לא ידעו מהא דאמר ר"י אמר ר"א שאמר ר"י משם אבותיו ולא ידעו רק מפלוגת' דר"ע ור"י בב' ברייתות ואפשר איפוך בתריית' ור"ע להחמיר לכן אסרוהו ובני מערבא ס"ל איפוך קמיית' דווקא וכמ"ש כנ"ל עיין:

והשת' דאית לן בגמ' קבלה זו של ר"א שאמר ר"י מאבותיו גם לבני גולה דס"ל דלמא איפוך בתריית' מ"מ הלכת' דלא כר"ע נגד חביריו דנפישי עליו ואבותיו דר"י ור"י ויפה פסקו הריף ורמב"ם דלא כבני גולה וא"ש:

ותא חזי ודייק ברי"ף דמעתיק הא דאמר ר"י אמר ר"א שאמר ר' ישמעאל משם אבותיו והשמיט הברייתות וכ' והכי נקטינן וה"מ בדאייתר' ולמה לא מעתיק הברייתות ואיפוך קמיית' והלכה כר"ע ולפמ"ש א"ש דבני הגולה ס"ל אפשר איפוך בתריית' והלכ' כר"ע להחמיר ואין מן הבריית' הכרעה ולכן שביק כ"ז ומביא רק קבלת רנב"י ור"א שאמר ר"י

בשם אבותיו ונקטינן בוודאי כוותי' דרבים נינהו ודברינו מוכרחים מתוכו של הרי"ף כנ"ל והדברים ברורים בעזה"י:

תבנא לדינא בהוראתו של הש"א ופר"ח דיליף מדאמר ר"נ אינהו מיכל אכלי וכו' לכל השיטות אינו עולה דמיונו יפה, ויש בידי לקיים הוראה זו הואיל ויצאה מגברא רבא, הנה כבר כתבנו לעיל דיש מן הקושי' על רבא איך ס"ד להקל משום התורה חסה בדבר שהוא דאוריית' ומ"ש הת"ח דס"ל ס"ד לקולא לא א"ש דעכ"פ מדרבנן לחומרא, ומ"ש ביישובו לעיל זהו לדסובריי' מנהגא הוא, לשיטת רש"י ודעימי' דדינ' הוא לא א"ש, ולפמ"ש גם הרי"ף ורמב"ם ס"ל דינא הוא, לכן נ"ל עפמ"ש ר"ן בחידושיו דמה ס"ד דרבנן בטעמא דרב דתליא בשם טהור וטמא, וכי בשמא תלי' מלתא, ונ' בחד תי' דס"ד דהלכה למ"מ הוא עיין בו:

וע"פ דבריו נ"ל הא דאמר אביי לר"ז מה תבעי לך נהי דשרי באכילה וכו' שנתקשה רשב"א הא סבר' ר"ז אינו כן ומבעי' לי' בטעמא דרב הו"ל לאביי לומר דסברתו דלא מהידק ולא מאי תבעי לך, ונ"ל דפלוגת' דרב ששת ורב תלוי' בהא דרשב"ג דאמר בני מעים שניקבו וליחה סותמתו ופליגי אי קיי"ל כרשב"ג בטריפות וסתם ש"ס דלית הלכתא כוותי' עיין לקמן נ' ע"א, ובהא פליגי רב ור' ששת דר"ש ס"ל כרשב"ג דליחה סותמת הגם דלא מידבק וסתים כ"כ כן חלב טמא, ורב ס"ל דלא כרשב"ג ולפי דלא קיי"ל כרשב"ג קיי"ל ג"כ כרב, ור"ז מספקא לי' בטעמ' דרב, אי משום דלא מהידק ול"ל כרשב"ג או דס"ל כרשב"ג וכן הוא ס"ל כרשב"ג לקמן, אלא משום הלמ"מ, והשיב לו אביי בפשיטות, מאי תבעי' לך כיון דלפנינו הא דרשב"ג ופליגי אי הלכת' כוותי' מהיכא תיתי לנו לחדש הלמ"מ לרב, ופלוגת' דרב ורב ששת בדבר שלא מצינו, הר' לפנינו הא דרשב"ג ופליגי אי הלכת' כוותי' בוודאי לנו לומר דבהא פליגי רב ורב ששת, ומיושב דקדוק של רשב"א הנ"ל:

וליישב מלת' דר"פ ורבא נ"ל דרבא ס"ל דלא אסור רק מדרבנן דאינו סותם משום גזירה שלא יסמכו על דבר דלא מהודק כלל או י"ל שיסמכו על סתימת שמן מאבר לאבר אבל מדאוריית' סותם הגם דלא קיי"ל כרשב"ג דווקא ליחה דלא מהודק כלל, ובראב"ן כתב משום דאזיל הליחה ע"י שלשול והיינו דאמר ועוד היינו גם אי ספק כרב התורה חסה דגם לרב רק מדרבנן ור"פ השיב. הלכת' כרב ודאוריית' ס"ל רב דאינו סותם:

והנה לקמן ע"ז ע"ב ג"כ פליגי רבא ור"פ כה"ג ומסיק דרבא אישתק, ומקשה ש"ס למה אישתק שתיקה כהודאה וכאן לא קתני אישתק לא מוכח דהדר בי' וקבלו ממנו, אלא דתוס' כ' מדאמר רבא משמי' דר"נ חד לא סתים ש"מ דהדר בי' י"ל דהדר בי' דהלכת'

כרב באיסורין, אבל ממה דס"ל לרבא דלרב אינו אלא מדרבנן לא מצינו דהדר בי' וקיי"ל כרבא דרבנן הוא הא דחלב טמא אינו סותם, ומה"ט אמר ר"נ אינהו מיכל אכלי וכו', דכיון דהא דאינו סותם אינו אלא מדרבנן לא מחמירין כיון דאינהו ס"ל דטהור הוא, ועפ"ז יש לקיים הוראה זו של הש"א ופר"ח דאינהו מיכל אכלי, וגם ספק דרבנן הוא לענין סתימה ושמא כרש"י שמא כראב"ד ועיי' ועיין פלתי שהראה פנים ע"פ שיטת הרמ"ה דחלב דקין לאו תותב היא מ"מ מסיים לכן אין לפקפק כ"כ על הוראתו נראה דלדינא לא נ"ל להורות כך, וכ"כ בתב"ש סימן מ"ו ובפרמ"ג סימן ס"ד שאין להקל בזה, ומי יבוא אחרי מלכי רבנן אלו להרים ראש להקל אשר לא מלאו לבם, אנן מה נענה אבתרייה' והיינו אם ניקב המחט עד חוץ לעור, וליכ' סתימה רק מחלב שע"ג העור, אבל חלב שתחת העור בלא"ה שרי כפסקא של רמ"א אשר כל ישראל נוהגין כוותי', הנלפע"ד כתבתי והמעיין יבחר ויקרב בקרב חכמים תלין הכ"ד אוה"נ דשו"ט באהבה פה פ"ב נגהי ליום ד' ה' שבט תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לג

ברוך מתייך לשלם, שלום רב לאוהבי תורת ה' תמימה משיבת נפש ה"ה בני תלמידי צמידי הרבני המופלג בהפלגת חכמים, חריף בעל פיפיות, תל תלפיות, מלא וגדוש בתורה, ירא ה' מרבים כש"ת מה"ו שמחה בונם סופר נ"י:

עיינתי כאור בוקר לבקר בכור הבחינה בקושיתך על תוס' מנחות כ"א ד"ה דם שבשלו שכ' וז"ל והיינו דתנן בפ' כל הבשר הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו אינו עובר עליו דמיירי אחר בישולו ע"כ, וצ"ע דנראה דתוס' מייתי ראיה ממתני' דדם שבשלו מותר מדקתני אינו עובר עליו משום דהוא אחר בשולו והא בש"ס כריתות כ"ב ע"ב אמר רב מתני' בלב עוף דאין בו כזית אבל לב בהמה לא וכ' תוס' חולין ק"ט ע"א ד"ה הלב קורעו דנראה לו לרב דמתני' אפי' בחי אינו עובר עליו ולכן מוקי לי' בלב עוף ואיך כ' תוס' דדם שבשלו מדרבנן מוכח ממתני' והא רב מוקי לי' בלב עוף ואין ראיה ממתני' ונהי דנדחק תוס' דרב לא פליג על זעירא אלא דמשמ' לי מתני' אפי' בחי' ועכ"פ ראיה ליכא ממתני' כזעירא ע"כ הקושיא:

קושיא זו צ"ע ליישבה ואחר העיון נ"ל דבאמת צ"ל על רב דמוקי מתני' בלב עוף הא ח"ש אסור מה"ת ובמתני' משמע דלית בי' איסור דאוריית' כלל דלא קתני אינו חייב כרת ומלקות אלא אינו עובר ועיין חולין דף ק"ט ע"ב דמדייק ש"ס מיעבר הוא דלא עבר הא

איסורא איכא בכחל והיינו מדרבנן ואינו עובר באיסו' דאוריית' וכן ס"ל לתוס' בלשון זעירא במנחות דם שבשלו אינו עובר שאין בו איסור דאוריית' רק איסור דרבנן והיינו אינו עובר כלל מדאוריית' ואיך מוקי רב מתני' בלב עוף משום ח"ש וצ"ל דרב ס"ל כר"ל דח"ש מותר מה"ת וקתני שפיר אינו עובר כלל מדאוריית' ומדויק ג"כ מה דאמר רב בכריתות אבל בבהמה אסו' וחייב כרת כיון שאמר חייב כרת לא צ"ל אסור ולמ"ש רצה לומר בלב עוף אפי' איסור דאוריי' ליכא אבל בבהמה אסור וחייב כרת ולפ"ז י"ל זעירא ס"ל ח"ש אסור מה"ת והוכיח ממתני' דקתני אינו עובר, ואי בלב עוף לא א"ש אינו עובר דהא איסורא דאוריית' איכא והוכיח מזה דם שבשלו דרבנן ולכן קתני אינו עובר ומדלא קתני מותר ש"מ איסורא דרבנן איכא כדמדייק בחולין ק"ט ע"ב שם וא"ש תוס' מנחות הנ"ל ולפ"ז לא צ"ל דרב משמ' לי' מתני' אפי' בלב חי דזה דוחק הא מתני' במבושל איירי ולמ"ש י"ל רב ס"ל דם שבשלו דאוריית' דלדידי' דאפשר למוקמי מתניתין בלב עוף לא מוכח ממתני' דם שבשלו דרבנן ועיין:

ולפ"ז להלכ' דקיי"ל ח"ש אסור מה"ת הלכה דם שבשלו דרבנן כזעירא והוא שיטת רוב ראשונים חוץ רש"י במתני' דחולין ק"ט ולקמן ק"כ בהקפה הדם שכתב דהקפה באור וכן שיטת הרמב"ם פ"ו ממ"א ובחי' הר"ן חולין ק"כ כ' דכן נראה שיטת הרי"ף מדלא מביא בשום מקום הא דזעירא:

והנה בחי' ר"ן שם מביא ראיה דהוא דאוריית' ממתני' חולין קט"ז חומר בדם מבחלב, וחומר בחלב מבדם ולא קחשיב חומר בחלב שאסור בין חי בין מבושל משא"כ בדם מבושל מותר ש"מ דלא כזעירא והוא אחת מהכרעותיו דאסור מדאוריית' ותמה על הפוסקים כזעירא, והנה קושיתו חמורה על זעירא ודעימי' דס"ל דרבנן וצע"ג ליישבה:

ואחר העיון לפי מסת הפנאי העלתה מצודתי יישוב ע"ז ע"פ שהתעורר בנב"י תנינא חי"ד סי' ל"ו מש"ס בכורות דקאמר שם דחלב חידוש הוא דם נעכר ונעשה חלב ומנ"ל דמותר מדאסר' התורה בב"ח ואי דם שבשלו דרבנן הא כשמבשל בב"ח פסק איסור דם וכ' ומזה איכא ראיה לשיטת רמב"ם דם שבשלו דאוריי' עיי"ש:

וראיה זו יש לדחות די"ל הא דקאמר דנפקא לן דחלב שרי' מבב"ח היינו למ"ד אברים מתפרקין והיה ש"ס יוכל לומר הניחא למ"ד אברים מתפרקין ולמ"ד דם נעכר ליכא ראיה אלא הא דחי ש"ס בלא"ה הוכחה זו דאסרה תורה בהנאה, אלא דהגאון מהר"ש לאנדוי ז"ל בהג"ה שם כתב כיון דדם נעכר ונעשה חלב שוב אינו ראויה להקרבה והוי כדם שבשלו דמותר ומעיקרא היכא קאמר דחלב חידוש למ"ד דדם נעכר וכו' ונלפע"ד באמת למאן דס"ל דם נעכר ודריש גמל גמל וגם את לרבות והיינו מדחלב חידוש הוא

מוכח מדאצטריך ריבוי לחלב טמאה משום דחלב חידוש הוא דדם שאינו ראוי להקרבה דאורייתא הוא דאל"ה לא הוי חלב חידוש כיון שנהפך לחלב ואין ראוי להקרבה ור"מ הוא דס"ל הכי ועיין נדה ט' ע"א ולפ"ז י"ל מתני' דחולין דל"א חומר בחלב מבדם דדם שבשלו מותר סתם מתני' ר"מ ולדידי' מוכח דדם שבשלו דאורייתא אבל להלכתא דקיי"ל כר"י ור"י ור"ש דאברים מתפרקי' חלב חידוש משום אמ"ה דשרי' רחמנא לא מוכח דדם שבשלו דאוריי' ונקטינן כסברא פשוטה כיון שאין ראוי להקרבה מותר ולפ"ז י"ל באפשר שרש"י ג"כ ס"ל להלכתא דם שבשלו דרבנן והא דכ' בחולין ק"ט אחר שבשלו משום דמתני' דף קט"ז הכי ס"ל ומ"ש בבריית' הקפה באור עיין בדברינו לקמן:

ולמ"ש לעיל דזעירא הוכיח ממתני' דחולין ק"ט דס"ל דם שבשלו דרבנן מדקתני אינו עובר מ"מ א"ש דף קט"ז ע"ב דלא קחשיב חומר בחלב מבדם משום דתליא בתנאי ונקיט מה שהוא אליבא דכ"ע ועיין כעין זה בר"ן ע"ז במתני' אלו אסורין ואוסרין במשהו דלא נקיט חמץ בפסח כיון שהוא תליא בפלוגת' הגם דלהלכתא כר"ש דחמץ דשיל"מ אחה"פ עיי"ש:

ובזה א"ש מה שכ' חי' הר"ן שם דשנוי דמשני במנחות בבריית' דהקפה בשהקפה בחמה שנוי' דחיקא הוא דמשמע דומיא דחלב דל"ש בין בחמה בין באש ולמ"ש באמת א"צ לדחוק בבריית' די"ל דאתי' כר"מ ולדידי' מוכח דם שבשלו דאוריי' והא דלא מתרץ ש"ס במנחות כן דרצה להשמיענו אפילו למ"ד דרבנן מ"מ בהקפה בחמה אסור ולהביא כל השקלא וטרי' שם וכן סגנון ש"ס בכ"מ ולאמת יש לתרץ הבריית' במרוח דומי' דחלב וא"ש וי"ל משו"ה כ' רש"י ק"כ שהקפה באור היינו דאתי' כר"מ ול"צ לשנוי' דחיקא ועיין:

ומאז ראיתי בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל שהקשה מש"ס ר"פ כיצד צולין דאמר לימא מסייע דכבולעו כך פולטו מפסח דנותן כרעיו ובני מעיו בתוכו ואי דם שבשלו דרבנן ליכא מסייע דמשום איסור דרבנן לא מבטלינן מצוה דאורייתא לתת בתוכו וכ"כ תוס' שם לענין דם כבדא וצ"ע:

ונ"ל דל"ק דשם אזיל אליבא דאביי דל"ל כבולעו כך פולטו וחולק על רבה וע"ז אמר לימא מס"ל לרבה וקשי' על אביי והא אביי הקשה במנחות על דס"ל דם שבשלו דרבנן מהקפה נראה דס"ל דאוריי' הוא ולדידי' לשיטתו שפיר קאמר לימא מסייע לי' כנ"ל וק"ל:

ומדי דברי בענין זה אודיעך מה שנ"ל ביישוב רש"י במתני' חולין ק"ט וז"ל אינו עובר עליו להיות בכרת משמע אבל מלקות איכא והא בח"ש לכל היותר איסור דאורייתא ומלקות ליכא ועיין לח"מ פ"ו מהלכו' מ"א הלכה ו' ביישוב הרמב"ם ולרש"י ליתא לתירץ

מהרלב"ח לרמב"ם וכבר עמד בראש יוסף ע"ז ולפע"ד נ"ל ע"פ דס"ל בתוס' פרק שבועת שתי' בתרא כ"א ע"ב ד"ה ולא אמרו כזית וכו' דהא דל"א כזית אלא לקרבן משום דאינו חייב כרת אלא בשיעור שלם והיכא דאיכא במזיד מלקות וקרבן בשוגג כמו שבועת ביטוי חייב בשוגג קרבן על כ"ש לר"ש עיי"ש וזה דלא כריטב"א מכות י"ז ע"א דטעמא דר"ש משום אחשביה ובשוגג ל"ש אחשביה וכן נראה דס"ל לרש"י במכות שכ' ול"א כזית רק לקרבן על שגג' כרת משמע אבל על שגגת מלקות חייב קרבן וכתוס' ועיין ולפ"ז י"ל בכוונת רש"י חולין אינו עובר להיות בכרת היינו דמתני' אתי' ככ"ע אפילו לר"ש דכ"ש למלקות מ"מ כרת וודאי ליכא גם לר"ש ואי איכא מלקות או רק איסור בעלמא תלי' בפלוגת' דר"ש ורבנן אי כ"ש למלקות כנ"ל נכון ועיין:

ופה תהיה שביתת קולמסי כעת וכעת יאמר לך יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך תשב שקט שאנן על התורה והעבודה אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד כאות נפשך ונפש אביך אוה"נ חותם בברכת אהבה פ"ב כאור בוקר ליום ה' ג' טבת תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לד

הפמ"ג יו"ד סימן פ"ה במשבצות אות ד' יצא לדון בדבר החדש לפי דקיי"ל אין בגידין בנ"ט ועץ הוא והתורה חייבה עליו, אינה חייב עליו רק כשאוכל כזית בבת אחת, אבל בזאח"ז בכדי אכילת פרס לא כמו אמה"ח בסוף פרק גה"נ דחלקו מבחוץ פטור פירש"י חלקו לכזית ואכל בכדא"פ שפטור משום דאין לך בו אלא חידושו ואם אמ"ה דיש בו בשר הואיל ומצטרף גיד ועצם ליכא הל"מ דמצטרף בכדא"פ כ"ש גה"נ דעץ בעלמא הוא דהלכתא דכזית בכדא"פ לא נאמרה עליו והרמב"ם פ"ז מהלכו' מ"א פסק דחלקו מבחוץ פטור כפי' רש"י עיין לח"מ שם א"כ כ"ש גה"נ ומזה הוליד עוד חידוש דין דבח"ש לית בי' איסור דאורייי' דהא לא חזי לאצטרופי בכדא"פ:

ונ"ל לפי דבריו האוכל גה"נ של נבילה או של עולה דפסק הרמב"ם פ"ח מה' מ"א הלכה וי"ו דחייב שתי' ובהלכ' ה' כ' האוכל גה"נ של טמאה פטור דגיד אינה בטומאה הואיל בשרו אסור ואיסור טמאה ליכא דאין בגידין בנ"ט וסתר עצמו מני' ובי' למה בנבילה ובעולה חייב שתי' ובשל טמאה ליכא איסור טומאה משום דאין בו בנ"ט והעלו גדולי אחרונים שעה"מ ופלתי דס"ל כיון דאחשבי' רחמנא לאכילתו וחייב משום גיד חייב נמי משום נבילה ואוכל גיד של נבילה איך נאמר דחייב משום גיד ואין חייב משום נבילה אבל בטמאה דליכא איסור גיד גם משום טמאה ליכא דל"ש דאחשבי' רחמנא לאכילתו

דאינו חייב גם משום גיד אלו דבריהם ז"ל ולפי חידושו של הסמ"ג נ"ל אם אוכל גה"כ של נבילה או עולה אינו חייב רק כשאוכל כזית גיד בב"א אבל בכדא"פ אינו חייב כלום כיון דמשום גיד אינו חייב כלום ואפי' איסור ח"ש אין בו גם משום נבילה או קדשים אינו חייב ומותר מן התורה כיון דאכילה זו לאו אכילה דמחייב בה משום גיד הוא גם משום נבילה או קדשים ליכא כמו בטמאה כנ"ל ועיין:

ומצאנו בזה מקום יישוב לקושי' רשב"א בתשובה על הרמב"ם מש"ס ר"פ גה"נ דרצה לתרץ מתני' דס"ל אין בגידין בנ"ט ובמוקדשין איסור גיד איכא איסור מוקדשין ליכא ולרמב"ם גם איסור מוקדשין איכא ועיין פלתי ועפמ"ש י"ל בשנדקדק בלשון ש"ס ובמוקדשין איסור גיד איכא צ"ל הא קאי במוקדשין לא הול"ל רק דמתני' ס"ל אין בגי' בנ"ט ואיסור מוקדשין ליכא ותיבת ובמוקדשין מיותר גם מה דקאמר איסור גיד איכא ג"כ מיותר דלא הול"ל רק איסור מוקדשין ליכא וע"פ הוצעה שהוצענו בשיטת הרמב"ם כשאוכל גה"נ של מוקדשי' כשאוכל בזאח"ז בכדא"פ פטור מכלום דליכא לא איסור גיד ולא איסור קדשי' ולפ"ז יש להעמיס בכוונת ש"ס דמתני' ס"ל אין בגידין בנ"ט ובמוקדשין היינו איסור של מוקדשין איסור גיד איכא היינו איסור שיש בגיד כשאוכל כזית בב"א דחייב משום גיד איכא גם משום מוקדשים וחייב ב' אבל איסור מוקדשין היינו איסור שיש בכל מוקדשין שחייב בזאח"ז בכדא"פ זה ליכא כאן כיון שאין בגידין בנ"ט אינו חייב משום מוקדשין רק כשיש איסור גיד וקשורים זה בזה וא"ש מתני' ע"פ אוקימת' זו גה"נ נוהג במוקדשין היינו איסור של גיד נוהג במוקדשין שע"י איסור גיד יש איסור בשל מוקדשין וכמוהו כשאוכל בב"א וא"ש נמי דלא קתני אין מוקדשין נוהג בגיד דבאמת נוהג כאיסור הגיד ולא כאיסור מוקדשין כל בשר ומיושב קושי' תוס' דלא מתרץ דס"ל למתני' יש בגידין בנ"ט ואין איסור חע"א ותי' דא"כ אין מוקדשין נוהג בגיד מבעי' לי' ולמ"ש א"ש דלא מתרץ דאין אחע"א דהול"ל אין מוקדשין נוהג אבל לאוקימת' דס"ל אין בגידין בנ"ט ל"ק דאין מוקדשי' נוהג בגיד מבעי' לי' דהא באמת נוהג ומיושב קושי' תוס' ומדוקדק לשון ש"ס וממקום שהקשה רשב"א על הרמב"ם נהפוך הוא משום ראיה להרמב"ם כנ"ל ע"פ פלפלא טבא ומה שקשה על הרמב"ם מלקמן ק' ע"ב עיין בשעה"מ:

ונ"ל לפי שדן הפמ"ג קו"ח גיד מאמה"ח דלא מצטרף בכדא"פ וגם ח"ש מותר נ"ל לדון קו"ח בנזיר שאוכל חרצן שחייב דווקא בשאוכל כזית בב"א דאין ראוי' לאכילה בעין והתורה חייבה לנזיר עליו אין לך בו אלא חידושו כשאוכל בב"א ואם באמה"ח וגה"נ כן הוא כ"ש בנזיר דקיל מכל איסורי' שבתורה ועיין נזיר ל"ז ע"ב ושבועות כ"ב דחרצן אינה ראויה בעינ':

ועפ"ז נ"ל לעשות סמוכים לחידושו של הפמ"ג מש"ס שבועות כ"ב ע"ב דמבעי' נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן בכמה ונדחק תוס' הא דמבעי' לי' דוקא בנזיר ה"ה בחלב ושאר איסורין יש מקום ספק דלמא אהיתירא קא משתבע ולמ"ש א"ש במרווח ע"פ מה שהקשה תוס' שם הא ר' אשי מסתמא כר"י ס"ל דח"ש אסור מה"ת ומ"ש בתוס' בתי' קמא דלאו מושבע הוא מה"ס ידוע הוא דכמה ראשוני' חולקים ע"ז ומ"ש תוס' דלר"י האיבעי' בשלא כדה"כ אין מובן הא ר"א מבעי' ל' אי אהיתי' קא משתבע ודעתו אמשהו ואיך נפרש אהיתיר' שלא כדה"נ מפורש אמר דעתו אמשהו ונ"ל דלכן העמיד רב אשי האיבעי' בנזיר שאמר שלא אוכל חרצן דחידוש הוא שאינה ראויה לאכילה ותורה חייבה לנזיר עליו ודווקא כשאוכל בב"א וממילא ח"ש מותר ושפיר קמבעי' דאהיתי' קמשתבע ודעתי' אמשהו דמותר לנזיר ומיושבי' ב' קושיו' תוס' וה"ה דיוכל למבעי' בנשבע שלא אוכל גה"נ אלא כיון שצריך לפרט איסור א' נקיט נזיר בחרצן משום דאיירי בחרצן וגם בגה"נ היה צריך להאריך ולמבעי' למ"ד אבגבנ"ט וא"ש יעיין:

ומכ"ז ראיה לחידושו של הפמ"ג ומדלא תי' תוס' כן אין ראיה נגד זה דתוס' לשיטתו ס"פ גה"נ ס"ל חלקו מבחוץ דלא כרש"י דאפי' נטלו בב"א לתוך פיו פטור כיון דאין שם אבר עליו ואין לך בו אלא חידושו עיי"ש וכ"ז לא שייך בגה"נ ובחרצן בנזיר:

ואידי דאיירי בתוס' שבועות אודיע צערי במ"ש תוס' דמסתמא ר"א כר"י ס"ל הא מפורש אמר ר"א לברי' מר בר"א חולין צ"ח ועוד הא אמר ר"י ח"ש אסור מה"ת וצל"ע:

ואחר העיון נחמתי כי עשיתי סמוכים לחידושו של הפמ"ג ע"פ שהוספתי על דבריו כי גם בחרצן דנזיר כן הוא דווקא בשאוכל כזית בב"א מדקשה עלן מסוגי' ש"ס נזיר כ"ז ע"ב ופסחים מ"ה ע"א דמתרץ איסור והיתר בב"א איסור ואיסור בזאח"ז ועיין רש"י נזיר דילפינן דאיסורי נזיר מצטרפין מדכתיב מחרצנים ועד זג ומוכח ונראה דלא צריך קרא רק שיהי' ב' איסורי נזיר חרצנים וזו מצטרפין בכדא"פ אבל חרצן לחוד וזג לחוד מצטרפין בלא"ה, ולפמ"ש גם חרצן לחוד לא מצטרף לולי קרא, ועוד קשה מה דמקשה מעיקר' אפי' היתר ואיסור מדכתיב משרת והיינו שרה פתו ביין לפמ"ש הפמ"ג דבין דאינו מצטרף בכדא"פ ח"ש מותר ג"כ א"כ י"ל דווקא פת עם יין מצטרף היתר לאיסור ח"ש כיון שבח"ש עכ"פ איסור איכא ולמלקות בעי כזית בזה גלי תורה דהיתר משלים לח"ש איסור ללקות אבל שיהי' היתר מצטרף לח"ש חרצן דמותר מנ"ל אם לא שמצטרף עמו איסור וקמ"ל קרא דב' איסורי' מצטרפי' יחד וצ"ע:

עוד קשה לפ"ז גם משרצים דחידוש הוא דמאיסי כבש"ס ע"ז גבי עכברא בשכר' ובתוס' שם נימא ג"כ דאינו מצטרף בכדא"פ וח"ש מותר מן התורה ולא לשתמט מאן דאמר הכי

ויש להביא ראיה קצת דלא כן הוא מדמתרץ ר"ל מתני' בשבועה שלא אוכל ואכל נבילות טריפות שקצים ורמשים במפרש ח"ש אליבא דרבנן ואם בשרצים ושקצים ורמשים דמאיסי דווקא באוכל בב"א איכא איסור א"כ מעיקרא ל"ק מושבע ועומד מה"ס הוא רק מנבילות וטריפות דמשקצים ורמשים לק"מ דשפיר משכחת דחייב משום שבועה כשאוכל בזאח"ז תוך כדא"פ דחייב משום שבועה ופטור ומותר משום איסור שקצים ורמשים ואיך מתרץ ר"ל במפרש ח"ש היינו בנבילות וטריפות ושקצים ורמשים כפשוטו באינו מפרש ג"כ משכחת דחייב ומתני' לאו בחד גוונ' וכן קשה לר"י דמוקי בכולל ג"כ ל"צ רק בנבילות וטריפות וזה דחוק ורחוק:

ולכן נלפע"ד במחכ"ת הפמ"ג לא נחית לעומקא דדינא פה ודימה להדדי גה"נ דחידוש ועשה קו"ח מאמה"ח דנ"ל דווקא באמה"ח דחדשה תורה דעצמות וגידין מצטרפין ומשלימות לבשר אבל בשר דמידי דאכילה הוא בעי אלא שגידי' ועצמות משלימו' לכזית אמרינן אין לך בו אלא חידושו כשאוכל כל כזית בשר ועצמות בב"א אבל כשאוכל או בשר בפ"ע או גידי' ועצמו' בפ"ע לא ואפי' אוכל קצת מן הבשר עם קצת מן הגידי' ועצמות ואח"כ אוכל עוד קצת מן בשר וגידי' ועצמות בתוך כדא"פ עד דאכל כזית בצירוף ג"כ לא מצטרפין דלא חדשה תורה דמצטרפין גידין ועצמות רק להשלים לשיעור שלם שיהי' חייב עליו משום אמה"ח אבל אם באכילה זו לא נשלם השיעור לא נעשי' גידי' איסור כדי להצטרף עם מה שאוכל אח"כ שיהי' שני אכילות שיעור שלם דאין לך בו אלא חידושו דמצטרפו לבשר באכילה אחת שיהי' חייב באכילה זו וכן הוא באיסור נזיר דגלתה תורה דהמ"ל דווקא באוכל בב"א היינו כשאוכל היתר ואיסור בב"א ואיכא שיעור כזית בין שני' אבל בזאח"ז ל"מ כשאוכל איסור בפ"ע והיתר בפ"ע דלא מצטרף אפי' כשאוכל קצת מן איסור והיתר יחד ובתוך כדא"פ אוכל עוד מן איסור והיתר יחד אין מצטרף עם מה שאכל תחלה כיון שבכל אכילה לא היה כדי להצטרף לש"ש ל"א שיהי' היתר נעשה איסור כאיסור ח"ש כדי להצטרף אח"כ לש"ש ומבואר דכן הוא ברש"י נזיר ל"ז ע"ב ד"ה אמר ל' היתר מצטרף לאיסור כשנותנו בפיו בב"א אבל איסור לאיסור אפי' אכל חצי זית ובולעו וחזר ואכל ח"ז של איסור נראה דבהיתר מצטרף דווקא שאכל כל השיעור בב"א ומפורש ביותר בתוס' שם ד"ה היתר ואיסור וז"ל חצי זית חרצן וחצי זית מפת ביחד דווקא מפורש דצריך שיאכל ב' חצאי זיתי' של היתר ואיסור בב"א דווקא ועיין רש"י פסחים מ"ג ע"ב ד"ה אין היתר מצטרף שכתב אם אוכל מ"ז ענבים וחיצ פת בב"א נראה דווקא ב' חצאי זיתי' בב"א וכן באמה"ח דגלתה תורה דמשהו גידים ועצמות מצטרפי' למשהו בשר דווקא כשאוכל כל השיעור בב"א דאל"ה לא מצטרף גידים ועצמות להיות

איסור, אבל כ"ז שיהי' מהיתר נעשה איסור, אבל גה"נ ושרצים וחרצן דנזיר דחדשה התורה בהם איסור הגם דלאו מידי דראויה לאכילה נינהו עכשיו שאסרה התורה הם כמו כל האיסורים שכל תוך כדא"פ הוי כאכילה אחת כן אלו מ"ש ח"ז חלב וח"ז דמצטרפו לשיעור בכדא"פ מ"ש אלו כנלפע"ד נכון וברור:

ולענין איסור ח"ש בגה"נ אפשר לומר דמותר לפמ"ש האחרוני' בהסבר טעמא דחזי לצרופי דאין דרך לאכול פחות מכזית וחזי לצרופי עוד לאכול בכדא"פ שהוא דרך אכילה ונ"ל באפשר כ"ז במידי דראויה לאכילה אבל בגה"נ דעץ הוא לא חזי לאכול עוד דבר שאינה ראויה לאכילה וכן בחרצן דנזיר ובנזיר בלא"ה יש לעיין כיון דנזיר קיל מכל איסורי תורה דיש היתר לאיסורו ואין איסורו אסור עולם לא ילפינן מכל חלב כעין שכ' המל"מ הלכו' חמץ בשם מהרל"ח דחמץ דהיה לו שעת הכושר לא ילפינן מכל חלב ובע"פ ח"ש מותר מה"ת כן י"ל בנזיר אלא מדהקשה תוס' שבועות מדבעי' ר"א נזיר שאמר לא אוכל חרצן אי אהיתי' דמשהו קמשתבע הא ח"ש אסור מה"ת מוכח דס"ל דגם בנזיר ח"ש אסור וגם בחרצן מידי דלאו מידי דאכילה הוא ג"כ ח"ש אסור וכי כן הה"נ גה"נ ויש לעיין בכ"ז:

ובקונטרסי לח"ש הכינותי תירוץ לב' קושי' תוס' שבועות שם דבחי' הר"ן כ' די"ל דשבועה חל על ח"ש לר"י משום דהוא חמור דעל קל כמו ח"ש כ"ע מודי' דחל חמור דאיסור מלקות עליו ונ"ל טעמא דשיטות דס"ל דאין שבועה חל על ח"ש דנגד קלות של איסור ח"ש יש בשבועה צד קל דיש היתר לאיסורו ועיין כעין זה חולין ק"ח ע"א דאמר ר' אשי מנ"ל דטומאת הגוף חמורה דלמא טומאת בשר חמור' דלית לי' טהרה במקוה עיי"ש:

ולפ"ז בנזיר שנשבע על ח"ש ששני' יש להם היתר בשאלה הנזירות והשבועה הו"ל חמור על קל ושפיר חייל והא"ש דמבעי' לר"א דוקא בנזיר שאמר שלא אוכל חרצן ולא בשאר איסורי' כחלב וכדומה דכיון דח"ש אסור אינו חל דשבועה אית לי' היתר ולכ"ע צד קולא וחומרא ולכן בעי' לי' בנזיר לשני' נזירות ושבועה צד קלות דאית להו שאלה הוא שבועה חמור על קלות איסור דח"ש ומיושב ב' קושי' תוס' דשפיר קאמר אהיתי' קא משתבע, וכל השיטות מודים דבזיר חל שבועה וכן ח"ש ודווקא בנזיר מבעי' לי' וא"ש ועיין:

ובמאי דכתיבנא נתישב לנו קושי' מל"מ וש"ך דאיך אפשר דהטור ס"ל דנשבע אסור בח"ש מה"ת ואין שבועה חל על ח"ש איך יפרנס סוגי' דשבועות פ' ש"ש דנשבע על ככר שלא אוכלנה והדר שלא אוכל דחייב שני' כיון שע"י שבועה ראשונה אסור במקצת ככר משום איסור דח"ש שוב שנית לא חל דשבועה לא חל על ח"ש ולפמ"ש א"ש דשם שני'

איתי בשאלה תו הוי לי' שבועה שני' חמור על קל כ"ע מודים דחל וא"ש ועיין היטב כי הדברים נכונים בעזרת החונן דעת פ"ב ה' כ"ד שבט תרכ"ו לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לה

ששון ושמחה ליהודים, ובתוכם חכימא דיהודאי גדול ליהודים, ה"ה י"נ רב חביבי הרב הגאון הגדול המפורסם בכל אפסים בקי בח"ת צדיק כביר נ"י ע"ה כקש"ת מוה' יודא אסאד ני' אבדק"ק סערדאהעלי יע"א:
מכ"ק קבלתי יום אתמול וכו' ועל דבדק לן מר בקושי' שנתקשה לו בשיעורא דיומא על תוס' פסחים כ"ב ע"א ד"ה ור"ש באי נמי דר"ש לא ס"ל כחזקיה קשה קושי' תוס' חולין ל"ה ע"ב ד"ה למשרי דרצה הש"ס לומר לר"ש אפי' לחזקיה והא ר"ש ע"כ ל"ל כחזקיה לפי תי' שני של תוס' פסחים, לפום רהיטא נ"ל ליישב בשנאמר הא דכ' תוס' בפסחים א"נ דר"ש ל"ל כחזקיה מה לתוס' לאפושי תנאי דפליגי על חזקיה די מה שמצינו שע"כ חולקי' עליו וכיון שיש לתוס' סברא נכונה כמה דמתרץ בתי' ראשון כיון דכבר אין בו דין בנ"ט סברא הוא דכי אסור בהנאה נמי אסור דלא שייך בי' אכילה ולמה חזר ותי' אחר להוסי' תנא דל"ל דחזקיה ונ"ל עפ"מ שהעלה הפלתי סי' ס"ח וכ"כ בשעה"מ דרמב"ם ס"ל למ"ד אין בגידי' בנ"ט דרחמנא אחשבי' לאכילת הגיד לזה ליתא לסברת תוס' דכי אסר בהנאתו נמי אסור משום לאו מידי דאכילה הוא הא טעמ' דרחמנא אחשבי' לאכילתו וי"ל משו"ה כ' תוס' תי' אחר אפילו תימא דאין זה סברא אולי רחמנא אחשבי' לאכילתו ולא אסרה הנאתו וי"ל ר"ש ל"ל דחזקיה כנ"ל:
אלא לכאורה א"א לומר דסוגי' שם דס"ל סברת רחמנא אחשבי' לאכילתו מדמקשה ולמ"ד אין בגידין בנ"ט מאי א"ל היינו כיון דליכא איסור נבילה בגיד לא הותר מכללו דנבילה ולרמב"ם לפי דחדשו האחרונים דרחמנא אחשבי' הה"נ דחייב משום נבילה א"כ לק"מ למ"ד אין בגידין בנ"ט ג"כ הגיד בכלל נבילה ואיך נאמר דחזר תוס' מתי' קמא משום סברא דאחשבי' הא סוגי' דהתם ע"כ לא אזיל בהאי סברא י"ל דתוס' נקיט במקצת די"ל דרחמנא אחשבי' לאכילתו וחייבי' משום איסור אכילת גיד אבל משום נבילה ל"ח ואליבא דרמב"ם כתבו דס"ל כיון דאחשבי' לאיסור גיד אחשבי' ג"כ לאיסור נבילה ותוס' לא ס"ל הכי וא"ש מ"ש, והא"ש דל"ק נמי קושי' הדר"ג ני' לפמ"ש לא שביק תוס' בתי' ב' די"ל כתירוץ קמא אלא כ' א"נ תאמר טעמ' משום אחשבי' י"ל ר"ש ל"ל דחזקי' דמצינו בלא"ה תנאי דפליגי עליו ומ"מ א"ש ש"ס דחולין דמתרץ לרווחא דמלתא אפילו תימא

ר"ש כחזקיה ס"ל דל"ל אחשבי' ומסתבר לי' דגיד אסור בהנא' דהנאתו אסרה תורה א"ש דצריך קרא למשרי דם פסולי מוקדשים וא"ש:

והנה הפלתי הרגיש בקושיא זו דקשה על הרמב"ם דס"ל דאחשבי' רחמנא וחייב גם משום נבילה לפ"ז קשה ממה דהקשה ש"ס פסחים למ"ד אין בגידין בנ"ט הא יש על גיד ג"כ איסור נבילה ולדידי קשה לפי האמת דר"ש ס"ל גיד הנשה אסור בהנאה לפי דס"ל אין בגידין בנ"ט ולא הותרה בכלל נבילה לשיטת הרמב"ם הרי הותרה בכללה, ומ"ש הפלתי ביישוב קושיתו דאזיל לר"ש לשיטתו דל"ל איסור חל על איסור בכולל במח"כ לא א"ש לפי המבואר בסוגי' דכולל ביבמות נ"מ לקוברו בין רשעים גמורים דאיסורא מיהא איכא דאין איסור חל על איסור דליכא מלקות א"כ נהי דלר"ש אין איסור חל ע"א לענין מלקות אבל איסור נבילה איכא והותר בהנאה בכלל איסור נבילה:

והנלפע"ד ביישוב קושי' פלתי וקושיתי על הרמב"ם בשאוסי' טעם לשבח אשר שבחו רבנן גאוני קמאי הפלתי ושעה"מ את עצמם בישוב הרמב"ם דס"ל דאחשבי' רחמנא לאכילתו ולפום רהיטא טעם זה לפגם הוא וקשה להסביר במוחש ונ"ל לומר דאיסור גיד שאני מכל איסורים בדבר זה בכל איסורים אמרינן אם אוכל דבר שאינו ראוי' לאכילה בטלה דעתו אצל כ"א ובאיסור זה דגיד רחמנא אחשבי' לאכילתו היינו כשאוכלה ואחשבי' בדעתו לאכילה לא בטלה דעתו חייב על מחשבתו אשר חישב כנ"ל נכון ומלתא דמסתברא הוא:

ולפ"ז יצא לנו דין חדש היכא שאין כוונתו לאוכלו רק שלא נטל הגיד מן הירך או שנתערב בלא כוונה ליכא איסור גיד כיון דלא אחשבי' לאכילתו מדעתו ומחשבתו, והא"ש דמקשה למ"ד אין בגידין בנ"ט דליכא למימר כשהותרה היא וחלבה וגידה הותרה דאם מוכר הנבילה עם הגיד לנכרי הרי לא אחשבי' לאכילת עצמו וליכא איסור גיד הגם דכשבאה לעולם מיד חל איסור גיד היינו דחל האיסור שתהיה מחשבתו משוי לי' אוכל אבל כ"ז שלא נטלו לאכול ליכא איסור ממילא מותר למכור כל הבהמה לנכרי ולא הותר הגיד בכלל נבילה מאו מכור דליכא לא איסור גיד ולא של נבילה ולאו בכלל בהמה נבילה הוא ומקשה שפיר ממתני' דשולח כיון דגה"נ אסור בהנאה ככל איסורים גם דלא אחשבי' עדיין לאכילה מ"מ אסור לשלחו לנכרי כיון שנהנה והנאה אסורה גם בעצמות קדשים וכדומה דהנאה איכא להאכילה לחתולים וכדומה ועוד אפשר מדרבנן אסור גם באכילה הגם דלא אחשבי' כגון שנתערב ממילא מדאורייתא שרו ורבנן אסרו גם בנתערב כמו כל איסורים משום לתא דידהו ועיין סי' ק' אם נתערב ונימוח דבעי ס' הגם שאין בו בנ"ט כמו כל איסורים כנ"ל:

ומאז כתבתי בחי' על סדר המסכתא בר"פ גה"נ בישוב קושי' תוס' על דמקשה ש"ס והוכיח ממתני' דגה"נ שנתבשל עם הגידי' דלמא משום שמנו של גיד, ולמ"ש י"ל בוודאי אין פשוט כ"כ דמתני' בשמנו של גיד וה"ת באמת מתרץ דלשמנו של גיד לא הוי קרי גיד סתמא ותוס' הקשה מדמוקי ר"א לקמן ההיא דגידי' ישרפו בששה עשר בשמנו של גיד והיינו דאפשר לתרץ ולמוקמי מתני' בשמנו של גיד ונ"ל דלא רצה לתרץ כן דעדיין קשה מדמתני במתני' בזמן שמכירו בנ"ט ואם לאו כולן אסורות ומשום דבריה לא בטל ואי אין בגידין בנ"ט ולמ"ש דווקא אם מחשבו לאכילת אסור והרי מתני' קתני ירך שנתבשל בה גה"נ היינו שלא נטלו משם ולא חשבו לאכול רק שהניחו בתוכו ולא טרח להוציאו או שכחו בתוך הירך ואם אין בגיד' בנ"ט רק משום שמנונית נאסר כשאין מכירו למה כולן אסורות הרי לא אחשבי' לגיד עצמו וליכא איסורא כלל וע"כ דמתני' ס"ל יש בגידין בנ"ט ולכן לא מתרץ בשומן הגיד ולמ"ש בסמוך אפשר אסור גם כשלא אחשבי' לא א"ש מ"ש בישוב קוש' תוס' חוץ משנאמר דבריה דאיסור רבנן בטלה ועיין:

והנה תוס' כ' שם לרבי' מאיר ניחא דפי' דאין להחמיר ולאסור בשומן הגיד כיון שהגיד עצמו אינו אוסר וכ"כ תוס' בשמו צ"ז ע"א ובדף צ"ט ע"ב ד"ה והלכתא וכו' ורש"י שם בדף צ"ט כ' דאם אכל שמנו יש בו בנ"ט וכן ס"ל לר"ת שבתוס' וצריך טעם למה באמת אסרו שמנו בנ"ט כיון דכלל לא אסור אלא משום לתא דגיד וצ"ל דאסרו משום לתא דשאר איסורי' כיון שאסרו שמנו לא חלקו בו משום גזירה דאתי להתיר טעם שאר איסורים וי"ל עפ"ז מה דהקשה תוס' דף צ"ז מהנהו אטמת' דאמלחו בגידי דנשי' בר"ג דאסר רבינא וכ' דצ"ל דס"ל דאין בגידי' בנ"ט ורשב"א מכח קושיא זו הוכיח דלא כר"מ ולמ"ש י"ל דר"מ ס"ל למ"ד טע"כ דאורייתא ראויה לאסור טעם שמנו של גיד משום לתא דשאר איסורים אבל אי טע"כ ל"ד לא אסרו בשמנו של גיד משום טעם דשארי איסורים דמדרבנן הוא דאסור ורבינא ס"ל טעכ"ד ס"ל נמי שמנו של גיד אוסר בנ"ט והא דמשני בדף צ"ט שאני חלב דמפעפע י"ל שמואל ס"ל טע"כ ל"ד, והא דמקשה ר"פ גה"נ ממתני' דס"ל יש גידי' בנ"ט ולא מתרץ בשמנו של גיד וא"ש לשיטת הר"מ היה מקום לתרץ דמתני' ס"ל כמ"ד טע"כ דאוריית' אלא הא אבייי ורבא פליגו לקמן ק"ח ע"א אי מוכח ממתני' שם דס"ל למתני' טעכ"ד ואי מתני' דירך בשמנו של גיד ע"כ מוכח משם דס"ל למתני' טעכ"ד להכי לא מצי לתרץ בשמנו של גיד כן נ"ל לשיטת הר"מ ולר"ת דלא ס"ל כוותי' דס"ל הלכתא טעכ"ד:

אבל רש"י דס"ל הלכת' טע"כ ל"ד וכ' לקמן צ"ט דשמנו של גיד אוסר בנ"ט ליתא לכ"ז וצ"ל למה באמת אסרו שמנו בטעמו יותר מגיד עצמו ובכל איסורים טע"כ רק דרבנן

ובחי' לחולין אמרתי מלתא בטעמא עפ"מ שראיתי ברשב"א תה"ב שכ' שמנו של גיד אסור משום לתא דחלב ועיין בטור וב"י סימן ק"י דנקיט ב' טעמים משום לתא דגיד וחלב ונ"ל ווודאי משום לתא דחלב שדומה למראהו אין לאסור שמנו ש"ג וכי יאסרו או אסרו כל שיש לו מראה הלבן כחלב ודומה לו אלא בשמנו של גיד אסרו משום לתא דגיד דדבוק בו ומשום לתא דגיד לא היה אוסר בנ"ט אלא מאחר שאסרו שמנו משום גיד יטעו העולם שאיסורו משם חלב ולא יבינו כי משום לתא דגיד הוא אלא שהוא חלב גמור מאחר שהוא אסור ויטעו דגם חלב אינו אוסר בנ"ט וזו חששא קרובה לבוא לכן אסרוה בנ"ט כנ"ל נכון:

ובזו קיימתי שיטת י"א שברשב"א חולין צ"ב ע"ב מ"ד יש בגידין בנ"ט ס"ל לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבה ומאן דס"ל אין בגידי' בנ"ט ס"ל דגיד עצמו אסרה תורה וקנוקנות דרבנן הוא והקשה הרשב"א מלקמן צ"ט ע"ב בההיא דאתי לקמי' דר"ח דאמר זיל אימ' לי' אין בגידי' בנ"ט הא ע"כ היה שם עם הקנוקנות דאל"ה למ"ד יש בגידי' בנ"ט הא קנוקנות אסרה תורה וכיון שהיה עם הקנוקנות למה התירו' משום דאין בגידי' בנ"ט הא מדרבנן אסור משום קנוקנות ואין לומר כיון דקנוקנות אסורה משום לתא דגיד אין אוסר' בנ"ט יותר מגיד עצמו הא מוכח מהנהו אטמתא דאמלחו דשמנוני' דגיד אוסר בנ"ט הגם דגיד עצמו אין בו טעם והיא קושיא שכלי' אמנם לפמ"ש הא דאוסר שמנוני' הגיד בטעמ' לאו משום לתא דגיד אלא כיון שאסרו השמנונ' אתי למחלף בחלב דיסברו דאיסורו מפני שהוא חלב גמור ולכן אסור בהנהו אטמתא משום חלב אבל בקנוקנות דליכא רק משום לתא דגיד לא אסרו יותר מגיד עצמו וא"ש ולק"מ על שיטת י"א לפענ"ד:

עוד רגע אחת אדבר מה שעלה כבר בדעתי לפום רהיטא פשוט בישוב קושי' פר"מ הדר"ג נ' על תוס' פסחים בתי' שני דר"ש דלא כחזקיה דלא תקשי לפ"ז קושי' תוס' חולין ל"ה ע"ב נ"ל עפמ"ש הצל"ח בפסחים הא דלא אמרינן כשהותרה נבילה היא ודמה הותרה די"ל דהותרה הדם כשבשלו או מלחו דמותר מה"ת וכ"ז למ"ד דם שבשלו או מלחו מותר אבל אביי מנחות כ"א דס"ל דם שמלחו עובר עליו דם בכלל נבילה הותר ול"צ קרא להתירו והא"ש דש"ס חולין מתרץ דר"ש לאביי דצריך קרא למשרי דם פסולי מוקדשים וא"ש תי' תוס' שני בפסחים דאית לי' בתירוצו, והנה חדשים גם ישנים שחנני הי"ת הוצעתי פה לאשר נפשי יודעת מאוד אהבה עזה אשר לכבודו אלינו וחפץ ורוצה בשעשועי אורייתא אתנו וכמים פא"פ וכו' הנני חותם בברכת התורה ואהבה רבה יאריך ימים ושנים דשני' ורעננים כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת פ"ב כאור בוקר ליום ה' י"ג אדר לסד' ושכנתי בתוכם תרי"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לו

שלום וכל טוב לרב טב ה"ה ידיד נפשי תלמידי הרב הוותיק מלא עתיק דולה ומשקה לתלמידים חרוץ בע"פ מה"ו משה נ' רב בק"ק הרשוי וע"א:

נעימת ימינך הגיעני ומ"ש בדין הדחה ראשונה במ' פירות דדחה הט"ז והש"ך דינו של רמ"א בתשובה משום דהוא נגד תוס' חולין ל"ג ע"א דמוכח דגם לקדרה דא"א בלא הדחה ראשונה דמהני במ" וע"ז כתבת דמתוס' אין ראיה די"ל דס"ל דהדחה ראשונה משום דם בעין שעל פניו ורמ"א אזיל לדינא דבעי הדחה הרבה כדי לרכך לכן ל"מ במ"פ ולכן כתב בת"ח וכן בהג"ה רמ"א הדחה במ"פ דוקא בהדחה שנייה שאחר מליחה אלו דבריך יפה כוונת וכן מצאתי כתוב במנחת יעקב כלל ט"ו אות נ"ד וכ' שם דיש להחמי' כתשובת רמ"א, ופשוט דכ"ז לכתחילה אבל בדיעבד אף דעת הרב להתיר דהא קיי"ל בדיעבד סמכינן דטעם הדחה משום דם שעליו ואפי' מועט מהני אלו דבריו ז"ל:

ולפע"ד מה דפשיטא לי' למנ"י צ"ע טובא מדלא כ' בת"ח ובש"ע כלל גבי הדחה ראשונה מהדחה מ"פ דעכ"פ בדיעבד מהני משמ' דאפי' דיעבד לא מהני והטעם הגם דבדיעבד סמכינן על דסוברי' משום דם שעל פניו ולזה וודאי מהני הדחה במ"פ נ"ל דס"ל מאן דס"ל דלא בעי ריכוך ע"י מים דוקא אם הבשר הוא בטבעו כמו שהיה אבל אם מדיחה במ"פ שמטרשא לבשר שוב ל"מ מליחה אחר שנתקשה עד דמדיחו במים שני' כדי לרכך מה דטרשו לי' מ"פ כנ"ל:

אלא מתוס' מוכח דל"א דמטרשו לי' דהא ס"ל דמהני הדחה קמיית' לקדרה וצ"ל דס"ל לתוס' דהדחה משום דם שע"פ כמ"ש המנ"י ואי ס"ל לתוס' היכי דמטרשו לי' מ"פ בעי הדחה במים כדי לרכך הדרא הקושי' ועכ"פ מוכח לתוס' לטעם משום דם שע"פ סגי בהדח' מ"פ ולדידן דסמכינן בדיעבד על הסוברים דהדחה משום דם שע"פ גם ע"י מ"פ מהני בדיעבד כן נרא' לכאורה:

ואחר עיון קצת נ"ל דגם לזה אין ראיה מתוס' וגם לא צ"ל דתוס' ס"ל משום דם שע"פ אלא משום לרכך וקושי' ט"ז וש"ך בלא"ה לק"מ לפע"ד דלכאורה היה יוכל תוס' לתרץ בפשוט כגון שחולט הבשר בחומץ דמ"פ ולא בעי מליחה כלל אלא דקשה נהי דל"ב מליחה מ"מ הדחה בעי משום דם שע"פ נהי דס"ל לתוס' לצלי לא בעי הדחה משום דנורא מישאב שאיב לי' לדם שע"פ אבל לאוכל באומצא או ע"י חליטה ולבשלו אח"כ

בעי הדחה מדם שע"פ וזו קושי' תוס' ולזה מתרץ שפיר א"נ לקדירה והדיח במ"פ וסגי בהכי משום דם שע"פ וכגון שחלטו בחומץ וא"ש:

ולפ"ז לא מוכח מתוס' דס"ל דמ"פ לא מטרשו לי' והדרינן לדברינו די"ל דגם אם לא בעי הדחה קמיית' רק משום דם שע"פ מ"מ ע"י מ"פ לא דמטרשו לי' ומגרע גרע דבעי ריכוך משא"כ כשהבשר בטבעו כמו שהוא ותוס' קאי כשחולט דלא בעי מליחה כלל ועיין:

ודברינו בכוונת תוס' מוכרחים לפי שהיה לרמ"א הגירסא בר"ן דמתרץ א"נ דהדיח במ"פ כמ"ש הש"ך וזה נ"ל עיקר, ומ"ש הש"ך עוד דט"ס הוא דבמקום ר"ן צ"ל תוס' ונראה זה לש"ך יותר, הנה בת"ח כ' וז"ל כ' הר"ן פ' השוחט דף תשל"ג ע"ב הרי ציין הדף שכ' הר"ן כן ורחוק דכל אלו תיבות ט"ס ולכן נרא' שהיה לרמ"א גירסא בר"ן שתי' תי' זה דהדיח במ"פ וקשה עליו קושי' ט"ז וש"ך הא א"א בלי הדחה קמיית' והא הר"ן ס"ל הדחה לרכך הבשר ואנו אין לנו אלא כמ"ש דאירי בשחלט הבשר וליכא רק משום דם שע"פ ולזה מהני הדחה במ"פ וכיון שבר"ן ע"כ אין לנו רק לפרש עד"ז גם כוונת תוס' כן הוא:

אלא דבאמת כד נעיין שפיר בדברי הר"ן נראה דמר"ן לק"מ על הרמ"א דר"ן כ' ב' תירוצים דלצלי איירי ול"ב הדחה דיוכל לקלו' אח"כ כ' ועוד שהודח במי גשמים מאליו ולפי גירסת הרמ"א תי' עוד תי' ג' שהדיח במ"פ והכל קאי לצלי היינו שא"צ לקלו' אח"כ רק שהודח במי גשמים או ע"י מ"פ ומוכח מתוכו של ר' דכוונתו גם תי' שהודח ע"י מי גשמים צריך לפרש לצלי, דהא הקשה מעיקרא אי לקדירה המים שמבשל בו מכשיר ואי לצלי בע' הדחה משום דם שע"פ וכן לאומצא וכי כן א"א לומר דא"נ במי גשמים כוונתו א"נ לקדירה דעדיין קשה דהמים שמבשל בו מכשירו ותוס' דמתרץ א"נ לקדירה תוס' לא הקשה הא מים שמבשל בו מכשיר די"ל בישול במ"פ או צלי קדר אבל הר"ן דהקשה תחילה בקדירה המים מכשירי' לא נחי' לאוקמי בהכי ע"כ מה שתי' שהודחה ע"י מ"ג היינו ג"כ לצלי ורצה להרוויח דל"ב קליפה, ובאמת על תי' זה יש לפקפק דאסור לצל' כדי לקלוף אח"כ שמא אשתלי לקלוף כמ"ש הרא"ש פ"ק וכן בכל מידי דבעי הדחה שאינה צריכ' בלא"ה ולשיטת הגה"מ דצלי ומליח הולך יותר מכדי קליפה רק שכל מה שיותר מכדי קליפה בטל במיעוטו ולכן בחמץ בפסח במשהו ל"מ קליפה לזה אפשר דאסור לצלות כדי לקלוף דהוי כמבטל איסור לכתחילה אם לא שנאמר כיון שא"א בשום פנים שיהי' בכדי נ"ט ליכא משום אין מבטלי' וכו' כמ"ש רשב"א בכלי שדרכו להשתמש בשפע ומשום כ"ז כ' הר"ן עוד ת' בצלי ובשהודח ע"י מי גשמים וא"נ לצלי כגון שהודח במ"פ אבל לקדירה לא איירי ולפ"ז לק"מ על הרמ"א מן הר"ן דאיירי לצלי ול"ב הדחה רק משום דם שעל פניו אלא נהי דהוא מייתי מן הר"ן מ"מ מתוס' מוכח דס"ל גם הדחה

קמיית' משום לרכך מהני, ולתוס' י"ל כמ"ש מנ"י דס"ל משום דם שע"פ ויותר נכון מ"ש דקאי בשחלט הבשר אבל ע"י מ"פ לא ואפי' לדידן בדיעבד לא מהני דמגרע גרע דמטרשי ולכ"ע בעי ריכוך וכמ"ש וצ"ע לדינא:

עוד פש גבן ליישב מה ראה רמ"א על ככה דס"ל לר"ן דהדחה ראשונה ל"מ ונהי דראיה דמהני ליכא לא מתוס' ולא מר"ן אבל גם דל"מ אין שום משמעות לא מתוס' ולא מר"ן ונ"ל עפמ"ש בסמוך דהקשה הר"ן בתחילה הא מים שבקדירה מכשירין ובצלי ע"י הדחה ובתירוציו לא כ' דאפשר לקדיר' רק בצלי ובתי' האחרון לפי גירסת הרמ"א דמתרץ א"נ במ"פ וכיון דעסיק ובא לענין הדחה שמדיח ע"י מ"פ היה יוכל לתרץ דלקדירה איירי והדיח ובישל הכל במ"פ דאינו מכשיר ומדלא מתרץ הכי ש"מ דס"ל דהדחה קמיית' כדבעי כדי לרכך ל"מ במ"פ ולכן גם כשמבשל במ"פ א"א דהדחה כדי לרכך מיהא ל"מ במ"פ והא דלא מוקי לקדירה ובחליטה זה ל"ק כ"כ על הר"ן דלא עסיק במלתא דחליטה ואה"נ אלא כשמתרץ דהדיח במ"פ כן יוכל לומר דבישל ג"כ והכל במ"פ הדחה ובישול ש"מ דל"מ ומ"מ אין זה אלא דקדוק ולכן כ' להשואל ומה שדקדקת היינו מדברי הר"ן כנ"ל ועיין:

ועיין פלתי שהקשה על הר"ן שכ' שהודח ע"י מי גשמים שלא לרצון הא סופו לרצון מכשיר תמוה לי הא מבואר ברש"י חולין שם דסופו לרצון מכשיר דוקא בשעה שהוא לרצון עדיין יש בו טופח ע"מ להטפיח וי"ל דהודח ע"י מ"ג שלא לרצון וסופו כשהוא לרצון לפנינו כבר אין טופח ע"מ להטפיח ומה שתי' הוא תחילתו לצלי וסופו לקדירה ומליחה ג"כ לא א"ש דהרי הר"ן ע"כ לצלי קאי דהרי הקשה מתחילה לקדירה מי בישול מכשירין:

ונחזור לספקתינו אף בדיעבד לא מהני הדחה ע"י מ"פ דמטרשו לי' ולכ"ע בעי ריכוך תחילה ונ"ל לחלק בין מליחה למליחה היכא דמולח יפה יפה מכל צדדי' יש להקל אבל במולח רק מצ"א דמהני בדיעבד יש להחמי' ואפרש שיחתי:

ואקדים עשיתי סמוכים לשיטת הסוברים דהדחה קמיית' משום ריכוך דקשי' לי' בש"ס קי"ג ע"א אתמר ר"ה אמר מולח ומדיח במתני' תנא מדיח ומליח ומדיח ולא פליגי הא דחללי בי טבחי וכ' רש"י הא דר"ה וכו' נראה דשמואל דאמר מולח יפה ומדיח יפה יפה ל"צ לחלק בין חללי בי טבחא ולכן כ' רש"י הא דר"ה וכו' וכן נראה דש"ס לא מייתי במתניתא תנא ולא קאמר ולא פליגי רק על ר"ה וצ"ע הא שמואל נמי קאמר מולחו ומדיחו מדלא הקדים מדיחו ומולחו ש"מ דמדיח דקאמר היינו אחר מליחה ופליג על דתנא במתנית' מדיח ומולח ומדיח וצ"ל הא דחללי וצ"ע:

ולישב נ"ל דנ"ל לפי הטעם דבעי ריכוך שאין כח המלח להפליט בלי שיתרכך הבשר תחילה היינו בשאין מולח רק מצ"א וכח המלח שולט מכל צדדים כה"ג בעי הדחה תחילה כדי לרכך הבשר שעי"ז א"צ המלח כח כ"כ להוציא הדם מעבר לעבר אבל כשמולח מכל צד גם בלי ריכוך תחילה יש בכח מלוח כ"כ יפה מכל צד להוציא בלי ריכוך והא"ש שמואל דאמר מולחו יפה יפה וכ' הרא"ש היינו מלח הרבה מכל צד שפיר אמר מולחו יפה יפה ומדיחו יפה אח"כ ול"ב הדחה תחילה ולק"מ מדתני מדיחו ומולחו דלא אמר מולחו יפה יפה ואיירי בשאינו מולח רק מצ"א אז בעי הדחה קמייתא כדי לרכך אבל ר"ה דאמר מולחו ומדיחו ול"א מולחו יפה שפיר מייתי במתנית' דתנא מדיחו ומולחו ומדיחו והוצרך לתרץ הא דר"ה דחללו וא"ש דכ' רש"י הא דר"ה דחללי אבל דשמואל אין מוכח לומר דאיירי בדחללי בי טבחא כנ"ל נכון ומזה סיוע לשיטת הסוברים משום ריכוך וגם רש"י ע"כ הכי ס"ל ועיין:

והנה הא דבעי מליחה מכל צד הוא רק לכתחילה ולמצוה וכ' הב"י אפשר גם הרא"ש מודה דרק למצוה בעי מכל צד ולפמ"ש דבמולח מכל צד אפשר ל"ב הדחה קמיית' כלל לטעמא כדי לרכך ומ"מ לא מצינו לא' מן ראשונים שנכנס לחלק בין מלח מכל צד או רק מצ"א לענין הדחה קמיית' דנהי דקושיא מעיקרא ליכא לשמואל מ"מ לפי דמתרץ דר"ה בחללי ב"ט י"ל שמואל ג"כ בהכי איירי ולעולם בעי הדחה קמיית' ולפ"ז ב בדיעבד בלא הדחה קמיית' אפשר יש להקל גם לדסוברים משום כדי לרכך כיון דאפשר בנמלח מב"צ ל"ב הדחה קמיית' כלל אלא מן הרא"ש לא נראה כן דכ' דצריך למלוח הרבה ומכ"צ ושוב כ' וכשנתבשל בלא הדחה אסור משמע נמלח מכל צד אסור והא הרא"ש ע"כ ס"ל דהדחה משום לרכך דהא ס"ל דאין הדם יוצא היטב וחוזר ובולע וכ' לבעה"ת מתוך שמוציא דם של עצמו פולט גם מה שבלע וע"כ דס"ל דמשום לרכך וכמ"ש הט"ז ס"ק א' ומ"מ ס"ל אפי' במלח מכ"צ אסור דיעבד ויש לדחות אפשר ס"ל כמרדכי משום שהמלח נמס בדם ונתחלש ואין לו כח להוצי' ולזה אין חילוק בין נמלח מכל צד שבכל צד יש דם ונתחלש המלח אבל לר"ן ודעימי' כדי לרכך י"ל בדיעבד שרי עכ"פ בהדחה קצת ולדידן אין נפקות' דבלא"ה נקטינן לעיקר כטעמ' משום דם שע"פ וכן ל"ב ס' רק נגד דם ומלח שעליו, ומ"מ יצא לנו מדברינו להלכה במדיח במ"פ הדחה קמיית' שכתבנו שאפשר לכ"ע צריך הבשר ריכוך אחר שנתקשה ע"י מ"פ ובעי הדחה שנית הדחה בשפע כדי לרכך ולזה י"ל אם היה מלח מכל צד היטיב דיפה כח המלח להוציא כשנתקשה קצת ומותר בדיעבד אבל בנמלח מצ"א אין לנו להקל בדיעבד זהו הנלפע"ד ותל"מ הכ"ד באישון לילה אוה"נ דש"ת פ"ב נגהי ליום ו' עש"ק כ"ט כסליו תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לז

שפעת שלומים מגבהי מרומים לה"ה חביבי בן עירי הרב המופלג בתורה מורג חרוץ בעל פיפיות עדני העצני יושב בשבת תחכמוני מלא וגדוש כש"ת מו"ה יודא מאדערן נ"י חד מנטורי קרתא דק"ק סיגעט יע"א:

יקרתו בא לידי שבוע זו והנני ממהר להשיב ע"ד המ"ץ א' אשר תדפנו רוח גס רוח בהוראה שהורה למלוח עם צריף שקורין (אלוין) ומקלו הגיד לו שעושה פעולה כמו מלח להיותו דבר חריף ומעלת ידידי בשמעו מהוראה זו הרעיש עליו והמורה העיז נגדו ועומד בהוראתו שלא בקדושה הלז ושאלו ממני לחוות דעתי בזה, הנה האריכות בזה שלא לצורך ומעלת ידידי נ"י צדק בכל דבריו כי אנו אין לנו אלא דברי חז"ל למלוח במלח ואין לדמות בחריפות זל"ז לא מבעי לרוב פוסקים דמלח מפיק ומוציא כל הדם שבחתיכ' מאן יימר דכן דבר אחר חריף פועל פעולה זאת ובמלח עצמ' פליגי הראשונים אי מוציא כל הדם או רק מה שבשטח החתיכה וזה שיטת הרמב"ם והרא"ה בבדק הבית ולדידהו צריך חליטה ואנן דאין נוהגי' בחומרת החליטה אבל אין להוסיף לסמוך ע"ז בשאר דברים החריפי' ואפי' לפי הרמב"ם והרא"ה הנ"ל דאין המלח מוציא כל הדם ומצריכי' חליטה אח"כ גם הרוצה לחלוט הבשר אחר המליחה או לסמוך על הרא"ה דל"צ חליטה מ"מ מאן ספון ומאן חשוב לומר שגם פעולת הצריף כן הוא הגס לבו בהוראה אומר כן שוטה וגס רוח והגם שאין דבר זה צריך לראיה ועל המוציא והממציא דבר חדש עליו להביא ראי' מ"מ אומר שכן נראה מדברי הרא"ה בבדק הבית בה' מליחה וניקור ריש שער ג' שכתב דהגירסא בש"ס מנחות וכן לצלי וכ' היינו פרושו דחידש ש"ס דגם מה שהכהנים אוכלים צריך מלח ולכן אמר וכן לצלי דלקדירה בלא"ה בעי מלח עיי"ש ואי יש דבר אחר מלבד מלח שמוציא דם כמו מלח א"כ גם לקדירה איכא חידוש דין זה דצריך כהן למלוח חלקו משום ברית מלח ולא הוי לי' למימר אלא וכן חלק הכהנים צריך מליחה למצוה ומדאמר וכן לצלי ע"כ שלקדירה דצריך הוצאת דם בלא"ה א"א בשום אופן רק במליחה והלא הרא"ה ס"ל דמליחה אינה מוציא רק שעל שטח החתיכה ומ"מ דווקא מלח ולא דבר אחר ומכ"ש וקו"ח לדידן שאין נוהגין בחליטה וסומכין רק על מליחה שאין לנו רק מלח ויפה כ' מעלתו נ"י דלדע' המחבר סי' ק"ה דמליחה אינה אוסרת רק כדי קליפה ולהוציא הדם פסק סי' ס"ט דמוציא כל הדם אפילו חתיכה עבה

מאוד ע"כ דלא תלי' בחריפות לבד רק שטבע המלח להוציא הדם וכן כ' הפמ"ג בפתיחה דע"כ צריך לומר כן עיי"ש:

ובעברי על דברי פר"מ ראיתי שתמה על המחבר דבסעי' ו' כ' דאם נחתכה לשני' א"צ למלוח שנית ובסעי' י"ט מביא דעת הרמב"ם וכ' הש"ך ס"ק ע"ח דלכן מביא שיטת הרמב"ם משום שכ' בבית יוסף דיש לחוש לשיטתו אם אפשר ולמה בסעיף וי"ו כ' סתם ובמשבצות זהב סי' ס"ט נדחק מאוד ודבריו אינם מובני' לי ולדידי פשוט דל"ק דבסעיף וי"ו שכבר נחתכה החתיכה ואית בי' הפסד מלח א"צ לחוש לרמב"ם ומיי' דגמ"ר על הש"ך ס"ק כ"ו דהפסד מלח דיעבד הוא ובב"י לא כ' רק היכא דאפשר והיינו בלא הפסד יש לחוש לרמב"ם וזה פשוט:

ואיידי דאיירי אודיע מה דתמוה על תה"ד סי' קס"ז שכ' בדיעבד יש לסמוך על הרמב"ם שכ' שיעור מליחה מיל בסתם וצל"ע דמהרמב"ם אין ראיה דלשיטתו דאחר מליחה בעי חליטה דמלח אינו מוציא רק שעל שטח הבשר ולזה כל חתיכות שוות גסות ודקות לכן סגי לכל חתיכות שיעור מיל אבל לדידן דלא חלטינן וסמכי' על מליחה דמלח מוציא הכל אין ראיה מרמב"ם דסגי בשיעור מיל ואפילו בחתיכ' קטנה וכ"ש בגסה ועבה ואין לנו לסמוך רק על מה שמביא בשם רמב"ן ומרדכי מראבי"ה וצ"ל עיין:

ולרוב הטרדה והדברים פשוטים לא אאריך ואתן קנצי למלין כי הוראה זו שלא בקדושה ואם לא יחזור בה המ"ץ אשר ממנו יצאה לא ישקוט מעלתו ני' ולא ינוח וראוי לסלקו ויהי' כמוץ אשר תדפנו רוח כי לא רוח ד' נוססה בקרבו ושלום על ישראל הכ"ד פ"ב ה' פ' וישלח תר"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לח

שלום וכ"ט לי"ד"נ הרב המופלג חרוץ ובקי בתורה כש"ת מו"ה נחום נ"י בשבת תחכמוני בעיר פעסט יע"א:

יקרתו קבלתי ואותיותיו שאלוני ע"ד הוראת מורה אחד בעגלים הנשחטים שלפעמים יעברו עליהם ג' מעל"ע ואם מפשיטים העור תוך הזמן יש פסידא רבה ויתקלקל תואר הבשר ולא תואר ולא הדר לי' והורה המורה לשפוך מים תוך העגלים אחר הסרת אברים הפנימים לב כבד וריאה וכדומה וגם לשפוך מים הרבה ע"ג העור עד שחשוב העור כולה שרויה במים וסמך עצמו בזה על הנוב"י תנינא חלק או"ח סימן קכ"ז בסופו שהתיר

באווזא בשריה או שפשוף מים היטב מבחוץ ע"ג העור ולמדן א' פקפק על הוראה זו ונפשו בשאלתו לחוות לו דעתי העני':

הנה במנ"י כלל כ"ד אות ה' בשם הגאון מהור"ש שפירא זצ"ל באוזות שלמים שהודחו תוך ג"י בעודם שלמים עם העור והורה להפשיט העור ולבשלה והאוז יצלה כדין בשר ששהה ג"י בלא מליחה והדחה וכ' המנ"י קצת רבותיו מקילים בזה כיון שהוא חומרת הגאונים ועיין בשבת פ"ח שרצים ק"ח עש"י ס"ד אמינא כיון דאית בי' ניקבא נוקב וכו' קמ"ל עיי"ש ודו"ק עכ"ל מנ"י:

הנה למדנו מדבריו דכ"ע מודה דסגי בהדחה מצ"א ולא בעי הדחה מכל צד ולכן מתיר הגאון מהר"ש שפירא זצ"ל השומן הגם שלא הודחו רק מצ"א של העור וס"ל דעור ושומן גוף אחד אלא שמחמיר בבשר האוז דעור מפסיק והמנ"י כתב טעם המתירים הכל משום דיש בעור נקבים נקבים שהמים נתון לבשר ע"י הנקבים שיש בעור והנב"י לא ראה מ"ש במנ"י וכ' דאין הנקבים מפולשים מאבר לאבר אלא שדעתו דמ"מ העור אין הפסק שיכנסו המים ע"י העור והרי מהר"ש שפירא ס"ל דהעור מפסיק והמתירים כ' המנ"י משום דיש נקבים בעור ולולי כן היו אוסרים ולפמ"ש הנוב"י דאין הנקבים מפולשים הרי תלתא גברי רברבי דרבו עליו וס"ל דעור בלי נקבים מפסקת שאין המים נכנסים לבשר בלי נקבים ונקטי' כוותי' לחומרא דנוב"י יחידאה הוא מאחר שמעיד על עצמו שהוכיח דאין הנקבים מפולשים מעבר לעבר כן נראה לכאורה:

ואפשר י"ל דכוונת המנ"י ג"כ בטעם המתירים כיון שיש נקבים בעור הגם שאין מפולשים מעבר לעבר מ"מ עכ"פ ממעטים הנקבים עובי העור שבמקום הנקבים ודוחקים המים במקום נקבים ומרככים כי מעט שלא ניקב אינו חוצץ ובזה פליגי המתירים על מהר"ש שפירא זצ"ל דהוא מחמיר אפי' ע"י הפסק מעט מעור ל"מ הדחה לבשר שתחת העור והמתירים ס"ל דמהני הדחה בהפסק מעט וכן דעת הנוב"י זצ"ל נוטה והמקיל לא הפסיד:

וכ"ז כתבנו לפמ"ש הנוב"י דהנקבים אינם מפולשים אבל צל"ע דהיה בהעלם ממנו במח"כ לפי שעה סוגי' ש"ס חולין קי"ט ע"ב ומי איכא שומר ע"ג שומר חלחולי מחלחל וכ' רש"י דמנקב נימא לעור ויורד ע"ג הבשר ומקשה תפילין היכא כתבינן וכ' רש"י הלא העור חלול נגד השער וכו' הרי מפורשים דנקבים השער מפולשים מעבר לעבר ודוחק דשאני שער מנוצים שבעור וצ"ע:

ובינותי בספרים ומצאתי בתשובה מאהבה חלק ג' בגליון ש"ע סעי' י"ב דמביא מנ"י הנ"ל ולא ראה ולא ידע מהוראת רבו הגאון הנוב"י זצ"ל ודחה מ"ש המנ"י דבעור נקבים

נקבים מש"ס שבת הנ"ל דלא ראה דנוצות נוקבות כל העור ועוד דאמרו שם קמ"ל כל נקב שדיו עובר' עליו אינו נקב ופשוט שהדיו עוברת עליו ואינה יוצאת מצד אחר דא"כ נשאר העור נקוב והאות נקובה אלו דבריו ז"ל וגם ממנו היה נעלם ש"ס חולין קי"ט הנ"ל דמפורש דעור נקובה במקום שערות מעבר לעבר ומ"מ כתבינן תפילין עליו משום כל נקב שדיו עובר אינו נקב ועכצ"ל כיון שהנקב קטן הגם שנקוב מעבר לעבר והדיו סתמו ועוברת עליו כשר לתפלין דמקרי כתיבה תמה:

ויש להוכיח דגם עור העוף נקובה מעבר לעבר דהא בש"ס חולין כדמתרץ עור בהמה חלחולי מחלחל הקשה ראחב"י איך כותבין תפילין והא בעינן כתיבה תמה וע"כ דלא מחלחל ומתרץ אשתמטתי' וכו' מוכח דאי לא חלחולי מחלחל ל"ק הא בעינן כתיבה תמה והרי א"א להכחיש בכל מקוב מושב שער נקב תחתיו ול"ק לי' איך כותבין תפלין והא ראב"י שהקשה אשתמטתי' הא דאמרו במערבא כל נקב שהדיו עוברת עליו וכו' ע"כ דכל שאינו מפולש פשיטא לי' דכתיבה תמה היא ולכן ל"ק לי' לראב"י רק מדאמר חלחולי מחלחל ומפולש מעבר לעבר וא"כ קשה ר"ה בשבת ק"ח ע"א דקמ"ל דכותבין תפלין ע"ג עור העוף הגם דאית בי' נקבי' נקבי' וקמ"ל כבני מערבא ואי נקבי' נקבי' שבעוף אינם מפולשי' מעבר לעבר פשיטא דכשר ול"צ להא דבני מערבא וע"ע דנקבי העוף מפולשים ועיין וא"כ קמה גם נצבה הוראת מקצת רבותאי שהביא המנ"י דהתירו משום שיש נקבים נקבים בעור העוף דמוכח דמפולשים מעבר לעבר כנ"ל:

ונבוא לנדון שלפנינו אי מהני שפיכה ע"ג עור העגלים כמו גבי עוף נראה שכ"ז ששערות ע"ג העור ל"מ שפיכה הגם דעור ניקב מעל"ע היינו אחר שתוסרו השערות אבל כ"ז שהשערות ע"ג העור ניהו דנעשה שומר לבשר כיון שנוגעים בבשר דחלחולי מחלחלי אבל הנקב סתום ע"י השער ואין המים נכנסים לבשר ואפילו נטלו השערות בשרשן והנקבים פתוחים מ"מ יש לי לדון כיון שנראה מש"ס חולין דאין זה ברור דנקבים שבהם השערות הולכין מעבר לעבר דהא ר' אחי ב"י מקשה ע"ז אלא מעתה תפלין היכ' כתבינן וע"כ דלא מחלחלי ואם הוא דבר ידוע איך יכחיש משום קושי' דבר ידועה ויחלוק במציאות וע"כ דאינו ברור רק התרצן חידש זה ליישב הקושיא ומי איכא שומר ע"ג שומר ולפ"ז לפי דמתרץ שם ואיבעי' אימא כולו משום יד וכו' ל"צ דחלחולי מחלחל ונ"ל דר"ה בשבת ע"כ הכי ס"ל דאל"כ מה קמ"ל דמותר לכתוב תפלין ע"ג עור העוף הגם דאית בי' נקבי נקבי וקמ"ל כדאמרי במערבא הא מוכח דמותר לכתוב ע"ג עור דאית בי' נקבי' מדכתבו תפלין ע"ג עור של בהמה וע"כ צ"ל דס"ל לר"ה דשל בהמה לא נקבי

במפולש משא"כ בעוף דמפולש ה"א דפסול לכתוב תפלין קמ"ל כבני מערבא וזו ראיה מוכרחת לפע"ד:

ולפ"ז גם אם נטלו השערות מעור העגלים מ"מ ל"מ שפיכה על העור גם לדעת המתירים שבמנ"י וגם לפי דס"ל לנב"י לשיטתו דעור העוף אינה נקובה במפולש מ"מ מהני שפיכה ושטיפת המים ע"ג העור וס"ל דאין העור חוצצת והמים נכנסים עד לבשר גם לדעתו ז"ל אין ללמוד ממנו לעור העגלים דעב יותר מעור העוף ועיין חולין פ' בהמה בסוגי' דצה"ג וכ"ש כשהשערות ע"ג העור דשערות ועור מפסיקין דאין ללמוד משם ועיין כנ"ל:

והנה נראה דפשיטא לכל גאונים הנ"ל דמהני הדחה מצד א' וגם הגאון מהר"ש שפירא זצ"ל מתיר השומן דעור ושומן א' הוא וסגי לי' בהדחה מבחוץ ואפשר דווקא השומן מתיר משום דאין בו דם כ"כ כמ"ש בתשוב' שבות יעקב ועוד כ' שם טעם שהשומן לח בטבעו ואינו מתקשה ומבואר שם דאותו צד של נגד הנוצות אינו לח בטבעו רק שמתלחלח מעבר השני ועיין נב"י קמא חיו"ד סי' כ"ד וי"ל משו"ה מתיר מהר"ש השומן בהדחה מצד אחד כיון שבצד השני לח הוא ובצד שבצד הנוצות דאינו לח מהני הדחה מצד זה ולזה י"ל באפשר משו"ה לא התיר בשר האוז' דלא נעלם ממנו דאית בי' נקבי' מעבר לעבר אלא דס"ל דל"מ הדחה מצ"א והמתירים ס"ל דמהני מצ"א כנ"ל והבן:

שוב ראיתי בפמ"ג סי' ס"ט בשפתי דעת סוף אות ב דמייתי למנ"י וכ' דיש לעיין דשמא תוך ג"י דבעי הדחה בענין שיודח מב' צדדים ולא מצד א' וכ"כ בתשובה מאהבה שם דאפשר דבעי הדחה מב' צדדים, וכ' דבעי בעופות ג"כ הדחה לצד הראש שיזובו המים לפנים ממקום שחיטה וכדומה שכן נהגו עדן בדבר:

ומה שהביא המורה ראיה דמהני הדחה ע"ג העור מסי' ע"א דמהני מליחה ע"ג עצם ושערות הראש ש"מ דמהני הדחה ע"ג עצם ואינו מפסיק משם אין ראיה דהדחה קמיית' משום דם שע"פ ובראש עם העצם ל"ש טעם זה וא"צ הדחה כלל ולטעם כדי לרכך ג"כ אין לדמות מלתא דהדחה קמיית' למלתא דהדחה בשהה ג"י דנתקשה ביותר ל"מ הדחה ע"ג העצם וכן ע"ג העור ועיין פמ"ג סימן ס"ט בשפתי דעת אות ד':

ותבנא לדינא בעוף ששהה ג"י ומדיחה בפנים ובחוץ ע"ג העור נראה דמותר אפי' לכתחילה דהרי בארנו דעור העוף מנוקב מפולש ונכנסים המים לתוך השומן והבשר ומהר"ש שפירא דאוסר כתבנו דס"ל ג"כ דהדחה ע"ג העור מהני ונכנס לפנים אלא דלא רצה להתיר הבשר משום שהודח רק מצ"א וכששופכים גם בפנים הוי מב' צדדים דע"ג העור נכנס מצד אחד ובהדחת פנים הוי מב' צדדים ובדיעבד כשלא הדיח רק בחוץ ע"ג העור יש להקל כיון שעיקרו חומרת הגאונים הוא:

אבל הדחה ע"ג עור שעל העגלים דבארנו דוודאי אינה מנוקבת מעבר לעבר וגם היא עבה כ"ע מודים דלא מהני ואם לא הדיח רק ע"ג העור גם בדיעבד יש לאסור ואם שפך מים גם לפנים יש להקל בדיעבד אולי מהני הדחה מצ"א ועוד אפשר י"ל כל שהעור חופהו אינו מתקשה דאוירא גרם שמתקשה הבשר אבל כל שמכוסה בעור ושער אין אויר שולט בו ואינו מתקשה וכ"ז בדיעבד אבל לכתחילה לא כנלפע"ד:

ודרשתי וחקרתי אחר עיוני איך עושין פה ונאמר לי כי לא יעשה כן במקומינו וכבר הורה הזקן זקנן ורבן של ישראל אבא מאוה"ג זצ"ל וכך הורה לפשוט העור תחילה ומנקרים כל הצורך ואח"כ מדיחים כדבעי למהוי ושוב מלבישים העור על העגלים ועי"ז לא יתקלקל תואר הבשר ומפי השמועה שפעם א' קנס והעביר קצב א' שהדיח קודם שהופשט העור והרי תקנה לפנינו שלא יופסד הבשר ועד"ז יאכלו ענוים וישבעו הכ"ד דש"ת חותם בברכה מרובה פ"ב מש"ק י"ז למב"י:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה לט

בימי חנוכה שלום וברכה מאלקי המערכה לתלמידי ח"א הרב החרוץ ובקי המאוה"ג מעוז ומגדול גן הדסים כש"ת מה"ו אברהם גלאזנר ני' אב"ד דק"ק קלויזענבורג יע"א:

גי"ה קבלתי וראיתי צערו דקשי' לי' טובא על מ"ש הרא"ש חולין קי"א ע"ב דהא דאמר שמואל קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח הוא דוקא בכלי שאינו מנוקב דאל"ה איך מולחין כ"פ בכ"מ בזאח"ז מזה נראה דס"ל לרא"ש דיש מליחה לכלי ולקמן קי"ג ע"א כתב בפשיטות דגבינות הנעשים בדפוס נכרים מותרים דאין מליחה לכלים כשיטת תוס' שם, גם אני עמדתי על זה בלימוד הישיבה דאין לומר דס"ל לרא"ש דאין מליחה דוקא לכלי עץ משא"כ לכלי חרס ויש דסוברים כן דהא כ' הרא"ש שם מעשים בכ"י מלח הנתון בקערה של בשר נותנים לחלב ומעשים בכ"י אפילו בשל חרס וסתם קערה של חרס הוא והנחתי בצע"ג:

ואח"כ מצאתי שכבר התעורר על זה בספר באר שבע פ' כל הבשר קי"א ע"ב וראיתי אחרי רואי במנ"י כלל י"א אות י"ב שהביא קושיא הנ"ל מספר באר שבע וכ' דצ"ל כיון שמולחים כ"פ מכח רוב המלח נעשה המלח כרותח ועוד כיון שמולחים כ"פ בזא"ז בעוד שלא הודח הכלי ממילא הוי הכלי חשוב כרותח אלו דבריו ז"ל והנלפע"ד עפמ"ש הרשב"א קי"ד ע"א דרבא מייתי ראיה מהטמאים דמלח מפליט ציר דה"א דוקא דם מפליט ולא שמנונית וציר ולכן מביא מהטמאים לאסור צירן וע"כ ע"י מלח מוכח דגם

ציר מפליט והנה הרשב"א כ' לחלק בין דם דקל לפלוט מציר ושמנונית ונ"ל להוסיף דהא איכא מאן דס"ל דמליח אינו כרותח וכי לית ליה דמליחה מהני לבשר להפליט וע"כ גם דאינו רותח מ"מ טבע של מלח להפליט דם נמשך אחר המלח בטבע גם אם אין בו רתיחות וכ"כ בפלתי סימן ס"ט אות כ' ועפ"ז א"ש דזה מספקא לרמב"ח ורבא אם מליח כרותח להפליט דלמא דוקא דם מפליט בטבע ולא שמנונית ומייתי לי' רבא מהטמאים לאסור צירן והא"ש דמקשה ולימא מדשמואל דאמר מליח כרותח ומתרץ דה"א דוקא דם אבל ציר ורוטבן לא וצ"ל מאן דס"ל מליח אינו כרותח וקשיא עליו מהטמאים לאסור צירן צ"ל דס"ל דטבע המלח להפליט ציר ג"כ ולא משום דרותח הוא:

ולפ"ז י"ל דרא"ש ס"ל דאין מליחה לכלים היינו דאין רתיחות כ"כ כמו צלי ממש דפליט גם מכלי ודוקא איסור שמנונית וכדומה אין בכח המלח להפליט אבל דם הנבלע בכלי מפליט שפיר ולא מפני רתיחתו של מליח שאין הכלי נעשה רותח ע"י מלח אלא מפני טבע של הדם להמשיך אחר המלח והא"ש מ"ש הרא"ש קי"א דאם כלי מנוקב בולע, איך מולחים בכ"מ בזאח"ז, היינו משום דס"ל דיש מליחה לכלים היינו להפליט דם ומ"ש בקי"ד דאין מליחה לדפוס היינו להפליט איסור שאינו של דם וכן מלח שבקערה שמשמשין בשר מותר לחלב דאין מלח מרתיח הכלי להפליט בליעת בשר שבתוכו וכן י"ל לתוס' ויתר ראשונים שכתבו היתר זה דגבינות בדפוסות נכרים כנ"ל נכון ועיין:

והנה הב"י סי' ס"ט כ' בשם הגהת ש"ד דכ' הא דכלי שמלח בה אסור היינו להשתמש בו רותחים אבל מותר למלוח בו דאין מליחה לכלים להפליט ובת"ח כלל י"א דין ט' כ"כ בשם או"ה דמותר לחזור ולמלוח בה בשר וכן המנ"י אות י"ב דכן הוא דעת רוב הפוסקים וכמבואר לקמן כלל י"ז דין א' גבי דפוסי גבינות עכו"ם ולמ"ש ביישוב הרא"ש אין מוכח דדעת ר"פ להתיר למלוח שנית בכלי שמלח בו כשאין מנוקב אפשר דוקא בדפוסי גבינות מתירים אבל כשנאסר הכלי מחמת דם שבלע אפשר ס"ל לר"פ כרא"ש דיש מליחה להפליט דם שבתוכו ואפשר משום הכי השמיט המחבר בסימן ס"ט דין זה דהגהת ש"ד והרמ"א כיון שראה דהגהת ש"ד ואו"ה שני' לא נכנסו לחלק בין בלע הכלי איסור דעלמא בין בלע דם לכן קבע כן להלכה ומי יבוא אחריו אחרי שכבר עשהו וקבעו להלכה:

ונ"ל לעשות סמוכים להגהת ש"ד ואו"ה דגם בבלע דם אין מליחה להפליט מדאמר שמואל אסור לאכול בו רותח ולא אמר רבותא טפי אסור למלוח בו או ע"י נקיבה או למלוח לאורחי' בתר שכבר פלט כל דמו כמ"ש רמ"א סי' ס"ט ע"כ דאין מליחה לכלי להפליט אפילו דם שבו ומובן בזה הא דאמר שמואל אסור לאכול בו רותח ול"א אסור

להניח בו רותח דאפשר היה מקום לומר שבזה נכלל ג"כ אסור למלוח בו דמליח כרותח ולכן דייק ואמר אסור לאכול בו רותח אבל להניח בו רותח לאו בכל גווני אסור דרותח דמליח מותר ועיין:

ומדי דברי ברא"ש חולין קי"ד אציע פה מה דקשיא לי לפמ"ש הרא"ש דטהור מלוח וטמא טפל הגם שנוגע בו הטמא מ"מ אינו מלוח כ"כ כדי שיפליט לפ"ז קשי' לי על קושי' ש"ס שם מדקתני סיפא טהור מליח וטמא טפל ש"מ דרישא בשני' מלוחים ודלא כרבא דלמא רישא בדג טהור שמלחו עם טמא וטמא נוגע בטהור מלוח וקמ"ל דאין הטמא פולט מחמת שנוגע בטהור מלוח ודייק יותר דקתני דג טמא שמלחו עם דג טהור משמע גם הטמא מלוח והיינו ע"י דג טהור שנוגע בו וסיפא קתני דג טהור וטמא טפל היינו שהוא טפל בלי מלח כלל כגון בצד שנוגע בו הטמא אין הטהור מלוח כמ"ש הרא"ש בתי' קמאי או כמ"ש הר"ן שאין נוגעים זב"ז אבל שניהם מלוחים אסור ומנ"ל דרישא אפי' שניהם מלוחים קאי דלמא בטמא נוגע בטהור וסיפא לאגלויי ארישא כמו דדחה הדיקא נמי וצלע"ג:

עוד תמוה לי ברא"ש שם בסוגי' קי"ג ע"א קושית רשב"ם דמשמע מדאמר שמואל דגים ועופות שמלחם זה ע"ז משמע דשניהם אסורים ומשום דחתיכה וכו' נאסרים העופות מחמת פליטת דם ושמנונית של דגים ועיין פר"ח דמשום דם לחוד לא נאסרו העופות דבטל במיעוטו רק משום נ"נ וכ"כ התוס' ותמה אני הא מבואר חולין ק"ח ע"א מדשמואל ס"ל אפשר לסוחטו מותר ולדידי' אין ח"ע נ"נ כמבואר בסוגי' שם וא"כ איך אפשר דאיסורא דאמר שמואל היינו גם העופות הא ל"ל דחתיכה נ"נ, וד' יאיר עינינו במאור תורתו הכ"ד אוהב נפשו דש"ת פ"ב יום א' דחנוכה תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מ

שלום וישע רב יבוא ויקרב לרב טב ה"ה תלמידי הרב המופלג בהפלגת התורה החרוץ ושנון כש"ת מה"ו יצחק נ"י רב בק"ק מ"ד יע"א:

אחד"ש הנני להשיבך הנלפע"ד בספקא דדינא שעלה במחשבה לפניך אם מותר להשהות כבד מעל"ע כדי לצלותה אח"כ דבבשר כ' הרמ"א סימן ס"ט סעיף י"ב שאין להשהות בשר ג"י בלא מליחה דחיישינן שמא יבשלו וכ' הש"ך דלמא אשתלי ומבשל לי' ואפשר דכבדא גם אי מבשלה בלא מליחה כלל רבו הדעות להתיר דאינה נאסרת

הגם דנקטינן דנאסר זהו מחומרא משום דלא בקיאין כ"כ בין מבושל לשלוק לחוש כ"כ שמא יבשלה ל"ח:

הנה שלא לבשל כבד ששהתה ג"י קודם צליתה בתשובת שער אפרים בסי' פ"ח בסופו צידד ונראה לו להקל כיון דהכבד אינה בולעת הגם דנקטינן לחומרא שלא לבשלה בלי צלי' כיון שכל בשר ששהה ג"י בלא מליחה חומרת הגאונים הוא שלא נמצא בש"ס ואין להחמיר בכבד תרי חומרא ובצ"צ סי' קכ"א חולק עליו מטעם דנקטינן דכבד בולעת ולכן לא מחלקינן בין בשר לכבדא כמ"ש בת"ח כלל כ"ד דין ג' בכבד שנתבשלה בלא מליחה דביש ס' היא אסורה כמו שאר בשר הגם דאיכא ב' חומרות שהיה דעתו להתיר וחזר בו מפני שמצא ברי"ו שלא לחלק בין כבד לבשר וכן פ' בסי' ס"ט והה"נ בזה והפר"ח מביא הצ"צ וכ' ופשוט הוא וראיתי במנ"י כלל ד' אות ג' דחה דמיונו של הצ"צ ממ"ש הת"ח כלל כ"ד דשם הבשר בדיעבד אסור משא"כ כאן רק לכתחלה אסור לבשל אחר צלי:

ולפע"ד נראה דיש לאסור בכבד כמו בשאר בשר דליכא כאן אלא חד חומרא כמו בכל בשר ניהו בכבדא מבושלת בלא צלי' ס"ל לר"פ דאינה נאסרת דקיי"ל כר"א וכאמוראים דשלק לכבדא וכ"ש מבושלת דאינה נאסרת י"ל דוקא כשבישלה בלי דבר אחר קודם הבישול דיש בה בכבדא כל דמה ופולט' בשפע יותר משאר בשר ואיידי דטרידי למפלט כ"כ לא בלעי ולשיטת י"מ שבתוס' דכל הסוגי' אזלא אחר מליחה ומוכח דאי מליחה לא מהני גם אחר מליחה אינה נאסרת דטרידא גם אחר מליחה לפלוט דם וציר עד שאינה בולעת ע"י בישול או שליקה כ"ז במליחה דלא עדיפא כ"כ כצלי אבל אחר צלי למאן דבעי בצלי קש"ו אם צלאה ולא קרעה ובשלה אח"כ אפשר לכ"ע אסור שאינה טרודה כ"כ למפלט דם וציר ונאסרת בסוף בישול ושליקה והארכתי בזה בתשובה א' ולפ"ז בנדון ששהה ג"י בלא מליחה מאן דאוסר לבשל אחר צלי' משום דנתקשה דמו בתוכו אולי אין יוצא כל הדם ע"י צלי' מ"מ כבר נתמעט דמו וצירו רובו או עכ"פ חציו ואם מבשלה אח"כ חוזרת ובולעת בשעת בישול ומדינא אסורה ולא משום חומרא ולפ"ז כבדא ובשרא שווי' לענין חומרת הגאונים דכשהה ג"י ל"מ מליחה כן בכבדא אסור לבשלה אחר צלי' ואין מקום להקל טפי בכבד מבשר דעלמא ועיין:

ובמנ"י שם כתוב עוד טעם לאמור להקל בכבד כיון שיש בה ריבוי דם אפשר לא מתקשה ולא מתייבש כשאר בשר ואני לא אבין מה זו סברא ולדידי נראה בהיפוך דאפשר כיון שיש בה ריבוי דם כ"כ גרע ואפשר כ"ע מודים דל"מ צלי אחר שנתקשה דמו והרי ס"ל ר"פ דל"מ צלי לכבד כיון שיש בה ריבוי דם כ"כ ובעיא ש"ו וא"כ בנתקשה דמו ע"י שיהוי ג"י אפשר לכ"ע ל"מ צלי' אפי' בקש"ו ועוד כיון שכבד כולה דם ונקרש בטבע

והיה לבשר אחד אם שהה ג"י ונתקשה ככל בשר אפשר דלכ"ע ל"מ צלי' לרכך הדם וע"י בישול יתרכך ויצא והיה מקום להחמיר בכבד אפילו דיעבד שלא לבשלה אחר צלי' אלא לפמ"ש הצ"צ שיש בכבד מקום להקל יותר משאר בשר כיון שבשר ששהה ג"י גופא חומרא וכבד שנאסר' ע"י בישול ג"כ חומרא אלא כיון דנקטינן דנאסרה תו לא מחלקינן בינה לבשר דעלמא וא"כ כיון דבבשר דעלמא מותר בדיעבד בבישול אחר צלי' אין לנו להחמיר בכבד יותר כמובן ואפילו למ"ש דאין חילוק לענין שבולעת בין כבדא לבישרא דעלמא וליכא רק חדא חומרא דגאונים בששהה ג"י בל"מ דל"מ מליחה וצלי' לבשל אחר צלי' א"כ בכבד יש סברא לאסור אפי' בדיעבד לפי טעם שכתבתי מ"מ כיון שעיקר דין זה חומרת הגאונים הוא אין לנו לבדות חומרא על חומרא לאסור הכבדא בדיעבד כשבישל אחר צלי':

ובמנ"י בתר דצידד להקל מטעמים שהבאנו כ' מ"מ אין להקל כיון שכבר הורה הזקן ולא מצאתי לא' מן הפוסקים שכ' להקל ע"כ והנה הוא המנ"י לא מצא אבל אנחנו מצאנו תשובת שער אפרים דמתי' והצ"צ השיב לו טעמא לאסור ומדמה מלתא למלתא ממ"ש הת"ח כלל כ"ד ודמיון זה דחה יפה המנ"י מ"מ נלפע"ד לאסור לכתחילה כמו שאר בשר ולהתיר בדיעבד מטעמים שכתבתי שהם לשבח לפע"ד:

ואחר הוצע' דברינו אלו נבוא לנדון שלפנינו לפמ"ש דכבד דומה ממש לבשר ששהה ג"י ואין בה חומרא יתיר' מכל בשר וכתבתי דיש מקום להחמיר יותר לפ"ז גם בכבד אסור להשהות ג"י לכתחילה כדי לצלות כמו שאר בשר לכאורה:

אלא דנ"ל פשוט דע"כ לא אסרי' להשהות לכתחילה כדי לצלותה שמא יבוא לבשלה דוקא היכא דאסור בדיעבד ואם יבשל בשר ששהה ג"י ע"י מליחה ובישול כמו שרגיל לבשל כל בשר יהיה אסור בדיעבד חיישינן לשמא אשתלי ויבשל כמו שרגיל ויכשל באיסור דיעבד, אבל בכבדא הלא כל כבד אין מבשלין רק אחר צלי' ואין לחוש בשוהה ג"י רק דאשתלי ויבשל אחר צלי' וזה רק איסור לכתחילה בוודאי משום איסור לכתחילה אין לנו לחוש דלמא אשתלי ויכשל באיסור לכתחילה וכ"ש בזמן קצר כזה בכ"מ ל"ח לתקלה, ועיין בפלתי שכ' כיון דמותר לו ע"י צלי' חשש קרוב לבוא וכסברתו איתא ביומא ע"ה והארכתי במק"א, ועיין מנ"י כלל ד' אות ו' מ"ש בזה וכ"ז כשיש איסור מעיקר הדין ולא במה שאנו אוסרים מחומרא לכתחילה ל"ח לאשתלי כנלפע"ד פשוט ונכון לדינא.

הכ"ד חותם בכל חותמי ברכות אוה"נ פ"ב ה' ב' דחנוכה תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מא

ישאו הרים שלום ורב ברכות ושובע שמחות לראש ידי"נ הרב הגאון החריף המפואר משדד עמקים דולה מים מבורות עמוקים גן הדסים כש"ת מו"ה שמואל זאממער נ"י אב"ד דק"ק פאפא יע"א:

גי"ה קבלתי ונפשו איותה לשמוע חות דעתי בשאלתו ע"ד הנהוג במקומו בלי ידיעתו שצול' כבד אוז' על קרקעי' תנור גרוף או על תנור ברזל ויש שמלבנים אבן ומניחי' אותו בתנור וצולי' עליו ושוב אח"כ מטגני' הכבד בשעת התכת השומן או שמתיכי' השומן במחבת שטגנו הכבד ויש הפסד מרובה מה דינא של שומן ע"כ ופר"מ י"נ נ"י הרחיב הדיבור בחריפו' כדרכו בקודש וביקש לשמו' מה עמדי בזה ואחר שימת עין עיוני על הדבר ראיתי כי שאלה זו תסובב וצריכה עיון בג' דברים, א) אם הכבד בעצמ' אסורה לאוכלה אחר צלי' כזו, ב) אם לאוכלה אחר צלי' מותרת אם מותרת כשמבשלה אח"כ, ג) אם הכבד לא נאסרה מה משפט השומן לטגן בה הכבד או שהתיכו שומן בכלי שנטגנה בה הכבד:

א) כבד שנתבשלה או נשלקה בפ"ע בלי שום תיקון אחר לפי סוגי' ש"ס חולין קי"א ע"א מותרת כדאמר אביי למיסר נפשי' לא קא מבעי' לי וכו' וכן עשו מעשה ר"ז לרא"מ ור"נ דאכלו כבדא שליקא אלא הרי"ף כ' שם השתא דשדרו ממתיבתא וכו' לא שרי למיכל כבדא שליקא רק היכא דטווה לה מעיקרא ומוכח מדבריו תרתי דס"ל דמליחה ל"מ לכבד כלל וגם דאפי' כבד בפ"ע אסורה בלי טוי' תחילה וס"ל לרשב"א ויתר ראשונים דחומרא הוא לכתחילה דשלוקה אסורה וגם מליחה נ"מ לטעם דמליחה ל"מ דא"א בקיאין בקש"ו והר"ן הקשה ע"ז דאין זה בכלל דשדרו ממתיבתא דלא שלחו רק דא"א בקיאי' בחליטה ומנ"ל להוסיף דאין בקיאין במליחה בקש"ו ולפע"ד נראה דצ"ל מה זו ששלח ממתיבתא דהאידנא אין בקיאין בחליטה דאם אין בקיאין גם הרי"ף ידע זה מעצמו אם בקיאין או לא ולמ"ש ב"י סימן ע"ג דאין בקיאין רק בחליטה ברותחין אלא דגזרי' בחומץ אטו רותחין י"ל זהו ששלחו דאין אנו בקיאין ולכן צריך להחמיר בכל חליטה אפי' בשל חומץ ועוד ויותר נ"ל דהיה מקום לומר הגם דאין אנו בקיאי' כ"מ בחליטה מ"מ אין להחמיר דדם הכבד דרבנן ולשיטת ר"ת אפשר אפי' מדרבנן מותר ודם שבשלו ג"כ דרבנן כל כי האי אין לנו להחמיר אפי' לכתחילה משום חסרון בקיאותינו כ"כ בחליטה ולזה שדרו ממתיבתא דהאידנא לא בקיאין בחליטה וספק איסורא לחומרא כל זה שלחו דהאידנא היינו כיון דלא בקיאין יש לנו להחמיר או דס"ל דם כבד דאוריית' ודם שבשלו דאורייי' או דס"ל דרבנן מ"מ לכתחילה יש לנו להחמיר כיון שאפשר ע"י צלי' וזהו החידוש

שהביא הרי"ף ממתיבתא כנ"ל והא"ש דס"ל לרי"ף וידע דאין בקיאין כ"כ בקש"ו אלא לולי דשדרו ממתיבת' לא החמי' אפי' לכתחילה ואחר ששדרו ממתיבת' להחמיר לענין חליטה החמיר הוא גם לענין מליחה דלא בקיאין ג"כ כנ"ל נכון:

אלא מה דס"ל לרי"ף דאפי' הכבד עצמה לא שרי רק אחר טווי' וכ' רשב"א דלכתחילה מחמיר עדיין לא נתיישב מה זה ענין להא דשלחו דלא בקיאי' בחליט' ומחמירי' מספק ולייישב גם זה נלפע"ד מלתא בטעמא דראוי' להחמיר דנ"ל לפי הצד שמא לא נחלטה יפה היינו שלא היו המים רותחים כ"כ עד שנחלטה לגמרי ולא יוצא כלל מן הדם אבל בוודאי מועלת החליטה ששפע הדם שיש בכבד יותר מכל בשר עד דאמרינן בשנתבשלה איידי דטרידא למפלט לא בלע משא"כ בשאר בשר שנתבשל בלא מליחה דמעוכב פליטת הדם בריבוי כיון שנתבשל בדמו ול"א איידי דטרידא למפלט וכמו בנמלח בכלי שא"מ כ"ז בלא חליטה כלל אבל אחר שנחלט רק שלא היה החליטה כ"כ עד שיעכב כל הדם לצאת מ"מ שוב אין יוצא דם בשפע יותר משאר בשר שנתבשל וחוזר' הכבד ובולעת ממה שפלט וכענין דהשיב רבא לר"פ אי חלא אסור היא נמי אסורה כ' רש"י כיון שכבר פסקה לפלוט חוזר ובולעת:

ובסברא זו הוספתי ויישבתי על תי' ראשונים ליש"מ דהאיבעי' היא אי מהני מליחה לכבד והקשו מדאמר ר"ס לאסור חבירת' נמי ל"ת לך מדקתני אוסרת דלמא מתני' קודם מליחה ותוס' כ' דמסתמא אחר מליחה ורשב"א כ' קודם מליחה פשיטא ועדיין הקושי' איך הקשה ר"ס למיסר נפשי' לא קמבעי' למיסר חבירת' נמי דלמא למיסר נפשי' פשיטא מדקתני אינה נאסרת אבל למיסר חבר' לא פשיטא לי' דאפשר יש לדחות דקודם מליחה איירי וכן הקשה בישו"ש ונ"ל דר"ס הוכיח דע"כ אביי ס"ל דמתני' אח"מ או כמ"ש תוס' או כמ"ש רשב"א דר"ס אמר לאביי למיסר נפשה וכו' מדקתני אינה נאסרת נראה דלולי מתני' לא היה פשיטא כ"כ דאינה נאסרת משום דטרידא יותר משאר בשר אלא משום דמתני' מוכח דכבד שיש בה ריבוי ושפע דם כ"כ אינה בולעת אפילו ע"י בישול ואי י"ל מתני' קודם מליחה לא מוכח דלאח"מ אינה נאסרת י"ל דווקא קודם מליחה שיש בה כל דמה וטרידא טובא למפלט אבל אחר מליחה גם דמליחה ל"מ היינו להוציא כל דמה אבל נתמעט דמה הרבה דלא שייך משרק שריק עיי"ש ומדאמ', אביי למיסר נפשה אח"מ לא קא מבעי' ש"מ דפשיטא לי' דמתני' אחר מליחה קאי משום דל"ש בלא מליחה או משום דפשיטא כמ"ש רשב"א וא"כ למיסר חבירתה נמי לא תבעי' וא"ש:

ובזה מיושב קושי' תוס' דלא הקשה ר"ס בלא"ה ממתני' מתחילה ולפמ"ש א"ש דהיה מקום לומר דמתני' קודם מליחה אבל מדאמר אביי למיסר נפשה לא קמבעי' ואפי' אחר מליחה מוכח דס"ל מתני' בוודאי אחר מליחה הקשה לו שפיר כנ"ל ועיין:

ולפ"ז נהי דס"ל לאביי דגם אחר מליחה אינה נאסר' דעדיין פולטת דם וציר הרבה, והוכיח כן ממתני' אבל אחר חליטה גם שאינה כהוגן היינו שאין רותחין כ"כ עד שנדע בוודאי שלא תפלוט שום דם, אבל אינה פולטת בריבוי כ"כ עד שנימא איידי דטרידא למפלט לא בלעה, וא"כ לפי שאין אנו בקיאין בחליטה היטב ואוסרין לכתחלה לחלוט, אם חלט אין לו לבשל לכתחילה אולי לא היה החליטה היטב ותפלוט מעט וחוזרת ובולע' כנ"ל:

וי"ל מעתה לכן ראויה לאסור לבשלה בפ"ע רק בטוו' החילה, דאם נתיר בלי שום תקון אחר יאמרו מה אם בלא חליטה מותרת לבשל מכ"ש ע"י חליטה, ובאמת ע"י חליטה גרע כמ"ש וגם מחזי כחוכא אחר חליטה אסור לבשל ובלא חליטה מותר, ולכן בכלל זה ששלחו ממתיבתא הוא שלא לבשל בלי צלי' וא"ש ועיין:

וא"ש לי עוד בזה מה שהוקשה לי אם כי החמירו שלא לסמוך על החליטה לכתחילה וגם החמירו שלא לבשל כבד בפ"ע לכתחילה, למה נחמיר תרי חומרא שלא לבשל הכבד בפ"ע אחר חליטה דהוה כעין ס"ס דלמא היתה החליטה כתקנה, ואת"ל דלא היתה כראויה דלמא מותר לבשל בפ"ע כמ"ד אינה נאסרת, ולפמ"ש א"ש דלהך צד שמא לא היתה החליטה כראויה מן הדין אסור לבשלה בפ"ע שאין לה עוד שפע דם וחוזרת ובולעת מה שפלטה, וכן נמי לבשלה בפ"ע אחר מליחה וקש"ו קשה כהנ"ל למה נחמיר תרי חומרא שמא לא קרעה כהוגן ולהחמיר שלא לבשל בפ"ע, ולפמ"ש א"ש כמ"ש דאם לא היה החליטה כראויה אסור לבשלה מה"ד אחר חליטה כן אם לא הי' המליחה בקש"ו כראוי' אסור לבשלה אח"כ דכבר נתמעט דמה, דאם לא הי' כראויה היינו שתועיל שלא נשאר דם כלל, אבל מ"מ כיון שמלח וקרעה אין לה רק מעט דם וחוזרת ובולעת, וממילא כיון דלכתחילה חוששין שלא עשה הקריעה כהוגן בכל אופנים א"א להקל לבשלה בפ"ע כמובן וכהנ"ל וכ"ז נ"ל נכון מאוד לדינא בעזה"י:

והנה הרמב"ם ס"ל דאם בשלה בלי טווי' אפי' בדיעבד אסור וס"ל דע"י חליטה בדיעבד מותר, והקשה הרשב"א ור"ן למה פסק נגד אמוראי' אביי ורא"מ ור"נ, דשלקו להו וס"ל כמ"ד אינה נאסרת, ולשיטת הרמב"ם ל"ש שמא יבשלה אחר חליטה תינח לכתחילה אבל בדיעבד למה נאסור הא ע"י חליטה אין אוסרים בדיעבד, ובכ"מ האריך ליישב, ובכל האריכות לא יצא מידי דוחק מלבד מה שהקשה הלח"מ עליו ועל דבריו, ואני

בעניי טרחתי ויגעתי ומצאתי מקום יישוב, ע"פ מ"ש תוס' דר"נ חלט לי' משום דמספקא לי' כמו דמספקא ליה לאביי אם אוסרת, וי"ל הא דאכל ר"נ כבדא שליקא, לאו דס"ל לוודאי כמ"ד דשליקה אוסרת ואינה נאסרת, אלא דספק הוא הלכה כמאן, וכיון דמסופק ג"כ אי מליחה מהני ליש מי שאומר או שמסופק אם דם הכבד אסור ואיכא בשליקא בפ"ע ס"ס שמא מותר לבשל אפילו שאר בשר ואינה אוסרת, ואת"ל אוסרת שמא כמ"ד דשליקא אינה נאסרת, ולכן אכל כבדא שליקא, וכן ר"ז מהאי טעמא אכל, ואביי אפשר דס"ל להלכה כמ"ד אינה נאסרת או ג"כ משום ס"ס פשיטא לי' דכבדא עצמה מותרת:

ויש להוכיח דבר זה דר"נ משום ס"ס מתיר, דקשי' לר"נ דאמר גוממו לשבא, והקשה הפלתי אולי רצה להחמיר על עצמו כמ"ד נאסרת, ואפי' ב"ש במקום ב"ה נוכל להחמיר כב"ש, ולא משום דס"ל נגד רבו דהלכה כמ"ד נאסרת אלא מחמיר על עצמו היה, ולמ"ש א"ש דר"נ ג"כ לאו משום דהלכה כמ"ד אינה נאסרת אלא משום ס"ס, וכי כן אין כאן מקום להחמיר שמא כמ"ד דנאסרת עכ"פ שמא הוא והא איכא ס"ס, ושבא ס"ל ע"כ דהלכה כמ"ד נאסרת ונגד רבו דמספקא לי', ושפיר אמר גוממו לשבא דמורה נגד רבו, ומייתי ש"ס כתנאי דשבא ס"ל כמ"ד נאסרת ור"נ מספקא ליה כמאן ומתיר משום ס"ס וא"ש ועיי':

והנה הספק דמספקא לי' לאביי אי אוסרת משום די"ל מתניתין בכבדא דאסורה משום שמנוני' ולשיטת רש"י דאיידי דטרידא למפלט לא בלעה שמנונית והקשה רשב"א מהא דלקמן דר"מ בר רחל דמוכח דבולע שמנוני', וגם מהנהו אטמתא דאמלחו, ומ"ש רשב"א דכבד דיש ריבוי דם כ"כ אפי' שמנוני' אינה בולע יש לפקפק קצת, אם נאמר מתני' בכבדא דאסורה צ"ל גם פלוגתא דריב"ב ור"א בברייתא בכבדא דאסורה דאל"ה תפשוט מברייתי' דאוסרת, ורחוק לומר דס"ל בשליקה דפולטת בשפע דאפי' שמנונית אינה בולעת ורא"ה ור"ן לא ניחא להו בחלוקו של רשב"א, וכ' הר"ן דאביי דחה דאפשר דאפי' שמנוני' אינה בולעת ולאמת אינו כן ולפמ"ש תוס' דאפשר דר"נ ג"כ מספקא לי' וכן ר"ז דשלק לר"א כתבנו כולהו דמספקא להו כדאביי ומשום ס"ס התירו אבל אנו להלכתא ליכא ספק במה דמספקא להו אי אוסרת מדרב מר"מ ב"ר ומהנהו אטמתא דאמלחו דס"ל דאיידי דטריד למפלט דם בלע שמנוני' ועיין פלתי דמביא ירושלמי דפליגי בה אמוראי אי בולע דבר אחר ואנן נקטינן כר"מ ב"ר וכהאי מעשה דאטמתא ובוודאי אוסרי' כמתני' וברייתי' דע"כ בכבדא דהיתירא איירי ולכן אין לנו להתיר שלוקה שאינה נאסרת דליכא אלא חדא ספיקא שמא כמ"ד אינה נאסרת וא"ש הרמב"ם דפסק להחמיר אפי' בדיעבד והא דלא מתיר לבשל אפי' בפ"ע ע"י חליטה הגם שאין אנו בקיאים בחליטה מ"מ תהיה

הכבד עצמה מותרת משום ס"ס שמא כבד אינה נאסרת ושמא החליטה כהוגן י"ל הספק שמא החליטה כהוגן ספק מחמת חסרון ידיעה הוא ולא חזי לצרופי לס"ס או שמא מחומרא החמירו שלא להכניס עצמו לס"ס ושלא לעשות ס"ס בידים עיין מג"א רס"י תס"ז בשם מהרי"ט כנ"ל נכון בעזה"י:

ועוד בה שלישי' והיתה לבאר כיון דהתנור רותח ובולע לא הוי ככלי שא"מ, והנה בקרקע עולם מבי' הב"י סי' ס"ט בשם הגש"ד דיש ספק אם דינו ככלי שא"מ כיון שעומד לבלוע בקרקע, ואגב דאזלי לא בלעה, ובת"ח כלל י"א דין ד' כ"כ בשם הארוך, וסיים מאחר שנסתפק ראויה להחמיר מלמלוח בשר ע"ג קרקע, וקרוב לומר דבתנור רותח דבולע יותר מקרקע עולם דלא מספקא להו דוודאי נדון ככלי מנוקב, ולפ"ז כל הכבד שרי' ואפי' נימא דגם כה"ג ספק איכא, מ"מ לא נחמיר כ"כ במה שחוץ לציר דבלא"ה רבו הדעות להקל, ואנן דנקטינן להחמיר, מ"מ בספק כי האי דקרוב שהוא דומה לכלי מנוקב לא נקטינן לחומרא בתרייתא לאסור מה שחוץ לציר, וכבר הבאנו מ"ש הש"ך סי' ע' סס"ק מ"ז דבנפל בקרקע עולם דהוא ספק מקילין במה שחוץ לציר כעין מ"ש הוא סי' ס"ט ס"ק הנ"ל, וכ"ש כאן דקרוב לנו דלכ"ע הוא ככלי מנוקב, ומכל הנ"ל נראה לנו להתיר בדאיכא ס' נגד מה שמונח בדם ואפי' בלא הפ"מ, וכ"ש בהפ"מ אפשר דלא נקיטא להחמיר כלל לאסור מה שחוץ לציר, כמ"ש הרמ"א בסי' ס"ט מענין בשר שנתבשל בלא מליחה, אלא דהפמ"ג סי' ס"ט חוכך להחמיר בהך דין במלח בכשא"מ אפילו בהפסד מרובה עיין בו ואינו מוכרח ובהפ"מ מאן דמקיל אפ' ליכא ס' נגד מה שמונח בתוכו אין מזחיחי' אותו דקרוב לומר שהוא ככלי מנוקב וגם דם הכבד עצמו לר"פ דרבנן, וגם דם שבשלו דרבנן, ועיקרו דרבנן ולפי דס"ל לעיקר כשיטת ר"ת דהאיבעי' בדם הכבד אי אסור ונשאר בספק דרבנן וכל כי האי יש לגבב קולות בהפסד, מרובה, וד' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות הכ"ד אוה"נ דשת חותם בברכה מרובה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מב

יתענג על רוב שלום מעושה שלום, ה"ה חביבי תלמידי הרב המופלג אוצר נחמד חריף ושנון כש"ת מה"ו יונה נ"י:

גי"ה קבלתי, והנה נפשך היפה בשאלתך ע"ד כבדא הנמלח בכלי שאינו מנוקב אם נאסרה במליחה זו כמו שאר בשר שנמלח בכלי שא"מ, הגם דכבדא ע"י מליחה בוודאי אינה בולעת ואפי' ע"י בישול אינה בולעת דטרידא ואנו מחמירין ע"י בישול דלא בקיאין

בין בישול לשליקה, אבל ע"י מליח' בוודאי אינה בולעת, מ"מ אפשר נאסרת משום דם שפורש ממקום למקום כמו דקיי"ל בנמלח בשר בכלי שא"מ דאפי' מה שחוץ לציר אסור משום דם שפורש ממקום למקום ואפילו חי וצלי אסור לאכול וה"ה כבדא דאסור אלו דבריך:

הנה מלתא זו כבר אמורה וכתובה במנחת יעקב כלל כ"ד סוף אות ב' דכבדא שנמלחה בכלי שא"מ נאסרה מעצמה הגם שאינה בולעת מ"מ אסורה כמ"ש הת"ח כלל י"א דבבשר דדם שבתוכו פי' ממקום למקום וה"ה בכבד הגם שאינה בולעת מ"מ נאסרה מדם שבתוכו, וכ' עוד הגם לשיטת ר"ת שבתוס' חולין ק"י ע"ב כל שלא פי' דם הכבד מותר דליכא משום מ"ע, מ"מ הרי אנן מחמירין כרש"י, ומאז תמהתי על הוראה זו הרי מוכח מתוך הסוגי' דבכבד פי' ממקום למקום מותר, דהא קתני במתני' אינה נאסרת ואביי אמר למיסר נפשי' לא קא מבעי' לי ומשום שטרודה למפלט ולדסוברים דם שפירש ממקום למקום אסור קשה הגם שאין כבד בולע מ"מ תאסר משום דם שפי' ממקום למקום ובתוס' חולין י"ב וברא"ש שם כד מייתי ראיה דדם שפי' ממקום מותר מככר שחתך עליו בשר דבשר עצמו מותר לא מיית' מכבדא אינה נאסרת מחמת שהדם פירש ממקום למקום דבכבד שאני דכולו דם, וכ"ז שלא יצא לחוץ מותר ככבדא עצמה דהתירה התורה אלא דצל"ע מה דמייתי תוס' ורא"ש שם דדם אברים שלא פירש מותר מדחלטו לכבדא איך ילפו מכבדא לבשרא, דכבדא כולי' דם ושרי' רחמנא משא"כ דם שאר אברים שלא פירש, וצל"ע:

נחזור לדברינו דמוכח הוא דבכבדא פי' ממקום למקום מותר יהי' מאיזה טעם שיהי' ואיך כתב המנ"י דאסורה משום דם שפי' ממקום למקום, באמת שכן צ"ע על הרמ"א שבסי' ע"ג סעי' ו' דכבד עצמה אסורה הגם שיש ס' והא טעמא דאוסרי' בבשר שנתבשל בלא מליחה אפי' יש ששים משום שפי' הדם ממקום למקום, ובכבד שפי' ממקום למקום מותר לכ"ע, ולמה אסורה, וכבר עמד הפלתי על קושי' זו, והעלה דס"ל דגם בכבד דם שפי' ממקום למקום אסור, אלא כ"ז שאינה בולע' אין הדם פורש ממקום למקום, ולפי דנקטינן בנתבשל דבולע גם הדם פורש ממקום למקום יעיין בו, ויעיין בחות דעת שמסביר בדרך אחר, וכ"ז בנתבשלה דנקטינן דבולעת אבל במליחה דאינה בולעת גם אין הדם פורש ממקום למקום כדמוכח מתוך הסוגי' ולכן הוראה זו תמוה ונפלאה היא בעיני מאז:

ועכשיו הואיל ואתא לידן עיינתי יותר, ומצאתי מקום להקים הוראה זו על מכונה והוא די"ל הא דפשיטא לי' לאביי דאינה נאסרת משום דטרודה למפלט לא בלעה, הא מסברא

דנפשי' לא אמר כן, אלא מדקתני אינה נאסרת, וי"ל גם הא דס"ל דכל שלא פירש לחוץ גם שפירש ממקום למקום גם כן לא מדנפשי' אמר רק משום דקתני אינה נאסרת ש"מ תרתי דם שפירש בכבד ממקום למקום מותר, וגם שטרודה למפלט ולא בלעה, ולפ"ז לפי דדחה אביי במתני' י"ל בכבדא דאסורה, ולפי שיטת י"מ שבתוס' דהאבעי' אי מהני מליחה ודחה אביי די"ל דמהני מליחה ואוסרת משום שמנוני' דאיסור' ולא מוכח ג"כ דדם שפירש ממקום למקום בכבד דמותר מדקתני אינה נאסרת מתני' אחר מליחה דליכא משום דם ומ"מ טרודה למפלט ציר הרבה עד שאינה בולעת, וכצ"ל בלא"ה לשיטה זו דפולטת ציר הרבה עיין בהג"ה מהר"ם שי"ף ובחות דעת ס"ק ה', ומוכח רק חדא דטרודה למפלט ולא בלעה אבל דם שפירש ממקום למקום דמותר בכבד לא מוכח דהא כבר פלטה דמה במליחה ואביי דאמר למיסר נפשי' לא קא מבעי' לי היינו דממ"נ מותר אי לא מהני מליחה מוכח ממתני' דדם הכבד שפי' ממקום למקום מותר דמתני' מסתמ' בכבדא דהיתי' קאי ואפי' נימא באסורה מ"מ מוכח כן דאיך קתני אינה נאסרת הא נאסרת מעצמה מדמה שפי' ממקום למקום וע"כ דמותר דאין לומר במתני' דכבד' חלטינן תחילה א"כ איך קתני אינה נאסרת דטרידה למפלט כיון שנחלטה אינה טרודה למפלט דם וציר ובולעה איסור' ואי מליחה מהני ולא מוכח ממתני' דדם שפירש ממקום למקום מותר הרי מותרת משום דמליחה מהני ושפיר אמר למיסר נפשי' לא קא מבעי' לי דממ"נ מותרת ועיין:

ובזה מצאתי מקום יישוב לקושי' חמורה של רשב"א איך אמר אביי כי קא מבעי' לי למיסר חבירת' וזה לא נפשט מדר' זריק' דשלק לר"א הא ר"ז ע"כ במליחה קאי דבלא מליחה איך ס"ד דר"מ דמותר וכיון דאמר אביי למיסר נפשי' לא קא מבעי' לי דטרודה למפלט כ"ש בלא מליחה דטרודה ולמה מלחה ע"כ שלא לאסור הקדירה או המתבשל עמה ונפשוט דאוסרת והעלה הרשב"א מכח קושי' זו דבלא מליחה אסורה משום גזירה דבשר אחר עיין בו, ואיידי אומר דצל"ע דלפ"ז לק"מ מה שהקשה רשב"א על שיטה זו מדאמר ר"מ דאוסר ג"כ לא תבעי' לך דקתני אוסרת דלמא מתני' בלא נמלחה ונדחק בלא נמלחה פשיטא ולמ"ש רשב"א אח"כ בלא נמלחה אסורה משום גזירת בשר אחר ע"כ מתני' בנמלחה דאל"ה אסורה משום גזירה וצ"ע. וע"פ דברי רשב"א מיושב ג"כ קושי' תוס' דלא מקשה ר"ס בלא"ה על אביי ממתני' דהיה מקום לומר דמתני' בלא נמלחה אבל אחר דאמר לי' דר"ז שלק לר"א ואמר אביי למיסר נפשי' לא קא מבעי' וע"כ צ"ל דבלא מליחה אסורה משום גזירה א"כ מתני' ע"כ בנמלחה הוקשה לו שפיר ממתני' וא"ש ועיין:

והנה תירוצו של רשב"א דבעי מליחה משום גזירה שמבשל שאר בשר בלא מליחה מלבד שגזירה מחודשת היא, גם צ"ל דבמליחה לא גזרו שמא יבשל הכבד אח"מ בשאר בשר שנמלח כולי האי לא גזרו כמ"ש הרשב"א, וזה דוחק דביותר יש לגזור שמא יבשל כבד בשאר בשר כמו שרגיל לבשל בשר בתר מליחה מלגזור כבד אטו שאר בשר שיבשל בשר בלא מליחה דרגיל למלוח, וכן ס"ל לר"ת דספיק' אבייי אם נגזור כבד עם שאר בשר אטו שאר בשר, ובכבד עצמה לבד לא גזרינן שיבשל שאר בשר בלא מליחה, נראה דיש לגזור יות' בכבדא עם שאר בשר, מלגזור כבד לבד אטו שאר בשר שלא נמלח:

ולפי דברינו הניתנים למעלה דלהך צד דמליחה מהני ומתני' בכבדא דאסורה והכל אחר מליחה לא מוכח דם שפירש ממקום למקום מותר בכבדא מיושב קושי' רשב"א בלי דוחק דהא דר"ז מלח הכבד דמספקא לי' ג"כ אי אוסרת היינו אי מהני מליחה ולהך צד דמהני אפשר דלבשלה בלא מליחה אסור הגם שאינה בולעת אבל אסורה מחמת דם שפירש ממקום למקום ולכן מלחה, וע"י מליחה ממ"נ מותרת כמ"ש לאבייי וא"ש נכון ועיין:

ובמאי דכתיבנא מצאנו מקום ליישב שיטת רי"ף ורמב"ם דס"ל דכבד נאסרת דלא כהנהו אמוראי ר"ז ואבייי ור"נ, דכולהו ס"ל דאינה נאסרת כר"א, ולא כר"י בן ברוקא, ולפמ"ש י"ל דס"ל לפי האיבעי' דאבייי כרש"י וי"מ שבתוס' אי מהני מליחה בקריעת ש"ו או לא, ולא איפשט האיבעי' ולהך צד דמהני מליחה ומתני' בכבדא דאסורה וכן פלוגתא דר"א ורי"בב ע"כ ג"כ בכבדא דאיסור' אפשר דכבדא נאסרת מחמת דם שפולטת ממקום למקום וכולהו אמוראי ע"י מליחה התירו מכח ממ"נ, אבל בלא מליחה דליכא ממ"נ לא התירו, שמא נאסרת משום דם שפירש ממקום למקום ויפה כ' רי"ף ורמב"ם דלא אכלינן כבדא משולקת רק אחר צלי, דבלא צליה אסורה משום דם שפירש ממקום למקום מספק, וכן הרמב"ם הכי ס"ל במבשל בלא צלי' אסורה בדיעבד משום הך ספק והא דלא כ' הרי"ף ורמב"ם בנמלחה ש"ו מותרת מכח ממ"נ כדס"ל לאמוראי, י"ל דס"ל כמ"ש הרשב"א לפי שיטתו ברי"ף דאנן לא בקיאין בקש"ו, ולכן לא כ' הרי"ף ממליחה, וכן י"ל לפי דברינו בשיטת הרי"ף דהאיבעי' אי מהני מליחה ע"י קש"ו וכיון דאנן לא בקיאין בקש"ו ולכן ליכא היתר בכבדא דהאיבעי' אי מהני מליחה ע"י קש"ו מכח ממ"נ, וא"ש שיטת הרי"ף וכן שיטת הרמב"ם על דרך זה כנלפע"ד והוא יישוב נכון המישב דעת בעז"ה:

ואחר דברים הדברים האלו יש מקום להוראתו של מנ"י היכא דנמלחה בכלי שא"מ אסורה משום דם שפירש ממקום למקום כמו כל בשר שנמלח בכלי שא"מ היינו מספק

שמא מליחה מהני ולא מוכח דדם שפירש ממקום למקום מותר בכבדא כמ"ש, וכיון דמליחה זו בכלי שא"מ הוא דלא מהני ליכא תו ממ"נ להתירה ע"י מליחה ואסורה מספק משום דם שפירש ממקום למקום שמא אסור בכבד וא"ש ועיין:

אלא הרמ"א בסעי' א' פסק דנקטינן לאסור הכבד בנתבשלה בפ"ע ואפי' בדיעבד ואפי' ע"י מליחה והוא ע"פ שיטת רש"י וי"מ, ולמ"ש יש להתיר הכבד בממ"נ כשנמלחה ונקרע ש"ו ולומר משום דלא בקיאין שפיר בקריעת ש"ו זה דוקא לכתחילה כמו בחליטה אבל בדיעבד מותר והא רמ"א אוסר בדיעבד ע"כ דס"ל לרי"ף ורמב"ם אסור כבד שלוקה ומבושל משום דס"ל לדינא כרי"בב דנאסרת, ומ"מ מ"ש רמ"א סעי' ו' דכבד עצמה אסורה והוא ממהר"יל כמ"ש מנחת יעקב כלל כ"ד אות ה' וכבר כתבנו לעיל שתמה הפלתי הא פירש ממקום למקום בכבד מותר כדמוכח מתוך הסוגי', ולפמ"ש א"ש דאפשר להך צד דמליחה מהני נאסרת הכבד בלא מליחה, משום דם שפירש ממקום למקום, אלא דש"ך כתב דמשמ' מרמ"א וממ"ש ת"ח דאפי' ע"י מליחה וקש"ו אסורה וכ"כ במנ"י קשה ע"י מליחה מותרת ממ"נ ואין לנו רק כמו שכ' הפלתי כל שבולעת נאסרת ג"כ משום דם שפי' ממקום למקום ועיין:

ותבנא לדינא דיש מקום להוראת המנ"י, מ"מ הרי הראנו לדעת דשיטת רמ"א אינו כן, ולא נכנס לכל מ"ש, וכיון דלא"ה לכמה פוסקים דם הכבד דרבנן, וגם כ' רמ"א בת"ח דמאן דעביד עובדא כר"ת לא מהדרינן, ולר"ת בוודאי כ"ז שלא פירש מותר, ולכן אין לנו לחדש חומרא, ולכתחילה ראויה למנוע שלא למלוח בכלי שא"מ, ובלא"ה אין אנו נוהגים למלוח כבד כמ"ש רמ"א סעיף ה' ובדיעבד נלפע"ד להתיר:

ומה"ט נלפע"ד כבדא דניצ' פחות מחצי צלית' דלא נפיק כל דמה מותרת לאכלה כמות שהיא בלי בישול וטיגון, דהנה הש"ך סי' ע"ו ס"ק י"ג כ' דבאו"ה כ' שלא ניצלה כחצי צליתו גם לאכול בפ"ע אסור, וכ' הדג"מ לפי דפסקינן בסי' ס"ט סעי' י"ח דגם מה שחוץ לציר אסור משום דפריש ממקום למקום ה"ה בנצלה ולא נצלה כחצי צליתו דלא יצא כל דמו אסור לאכול משום דם שפירש ממקום למקום, וכ"ז בבשר, אבל בכבד דלכ"ע ע"כ דם שלא פי' לחוץ מותר כדמוכח מאינה נאסרת, ומ"ש הפלתי דס"ל לרמ"א כשבולעה אסור ג"כ משום שפירש ממקום למקום כ"ז בנתבשל דנקטינן דבלעה, אבל בנצלה אפי' כחצי צליתה העלתי בתשובה א' דלא בלעה משום דטרידה למפלט ציר הרבה אחר שפלטה דמה, וצלי גרוע מבישול ולכ"ע אינה נאסרת ושם בארה וכאן א"א צריכים לכ"ז דהא לא נצלה כ"כ עד שיצא כל דמה בוודאי אינה בולעת, וג"כ אין הדם פורש ממקום למקום, ולכ"ע אין הכבד אסו', חוץ למ"ש לעיל דלהך צד דמליחה מהני, אפשר דדם

שפירש ממקום למקום בכבד אסור, אלא דבארנו דרמ"א לא ס"ל הכי, ואין לנו לחדש חומרא בכבד, דבלא"ה ס"ל לר"פ דאינו רק דרבנן, וגם הא גופא דדם שפירש ממקום למקום בבשר אסור רבו הדעות ואנן נקטינן לחומרא כ"כ האי בכבד אין לנו לחדש ולבדות חומרא מעצמינו:

וגם בבשר דלא נצלה כחצי צליתו דפשיטא לי' לדג"מ דאסור כמו בנמלח בכשא"מ, ולכאורה תמוה על הש"ך שלא הרגיש במ"ש הדג"מ ולולי משמעות או"ה לאסור היה נ"ל דמותר וצ"ע מ"ש מבשר שנמלח בכשא"מ דנקטינן לאסור ונלפע"ד דיש לחלק עפמ"ש הר"ן חולין צ"ג דלצלי לא בעי מליחה דאם יש בכח האש לנענע ממקומו ג"כ יוצא לחוץ ומה שנשאר לא התנענע ממקומו והרי הר"ן ס"ל דם שפירש ממקום למקום אסור כמ"ש שם לבסוף דהיינו טעמא דרוצה לאכול כזית חי משום שפורש ממקום למקום וכ"כ לקמן קי"ב בשובר מפרקתה ומ"מ מתיר בצלי דכח האש במקום ששולט מוציא לגמרי דאש שואב לחוץ וא"כ י"ל גם דקי"ל בשר שנמלח גם חוץ לציר אסור משום שפי' ממקום למקום דוקא במליחה שאין כח המלח מרתיחתו כמו כח האש ברתיחתו ולכן בלא נצלה כחצי צליתו אפשר לכ"ע מותר לאכלו בלי בישול אח"כ וזהו דעת הש"ך לפע"ד אלא שמצא משמעות או"ה דאסור וצ"ל דאו"ה ס"ל כתוס' ורא"ש פ"ק דכתבו בחצי צלי' מותר משום דם שפירש ממקום למקום מותר א"כ לפי דנקטינן דפירש ממקו' למקו' אסור במליחה ה"ה בצלי כנלפע"ד:

ולפ"ז בכבד דבארנו דפירש ממקום למקום דמותר הגם שמצינו מקום לומר דאסור מ"מ בצלי לפי שיטת הר"ן וכן הוא שיטת רשב"א דכל דמתנועע יוצא לחוץ אין לנו להחמיר כנלפע"ד:

ודע דצל"ע על הר"ן דבפ"ק כ' הא דשובר מפרקת אסור משום דבליע טפי וניכר הוי כבעין ובדף קי"ב במקומו מפרש האיבעי' ע"פ שיטת רי"ף משום שפי' ממקום למקום וכ"כ בדף צ"ג ברוצה לאכול כזית בשר משום דפירש ממקום למקום אסור וצל"ע:

ומ"ש הר"ן בפ"ק משום דמבלעי הוי כבעין כ"כ הפר"ח סי' ס"ז ליישב סתירת הרא"ש שהקשה בדרישה מובא בש"ך סי' ע"ו ואשר חנני הי"ת ביישוב קושי' דרישה הוא דלכאורה בפשוט י"ל כיון דהאיבעי' לא נפשטה נקיט הרא"ש בדם שבשלה ונצלה להקל משום ספק דרבנן להקל, אלא דמשטיחת לשון הרא"ש משמע דמותר מעיקר הדין ולא משום ספק דרבנן להקל, ועוד דהרא"ש ס"ל בשבת כל תיקו לחומרא אפי' באיסור דרבנן, והרי ספק זה אם דם שפי' ממקום למקום אסור נשאר בתיקו וגם בדרבנן להחמיר, ולכן נ"ל כיון דדם שבשלו דרבנן ואסרו משום מ"ע דדם שלא בשלו, נ"ל דוקא כשפירש לחוץ

ונראה וניכר אבל כל שלא פירש ליכא מקום לאסור משום שפירש ממקום למקום דליכא מ"ע, ואם תאמר יאסור שחיך אוכל דם יטעום, א"כ אפי' בלא פירש כלל אפי' ממקום למקום יהא אסור, וע"כ דלא אמרו משום הכי רק משום מ"ע שנראה וניכר וזה אין נראה אם פירש ממקום למקום או לא, ובשובר מפרקתה דפירש חי' ממקום למקום מספקא לש"ס אי דאוריית' אסור ע"י פרישה ממקום למקום אבל בצלי ומבושל בוודאי מותר כמ"ש כנ"ל יישוב נכון בעה"י:

ומיושב ג"כ מה שהקשה הפ"ח סי' כ"ג ס"ק ב' ממ"ש הרא"ש פ' כה"ב לדחות שיטת הר"פ בבשר שנמלח בכלי שא"מ מי הגיד לו דתחתון מעכב לעליון משמע אם היה ברור א"ש שיטתו והרי הרא"ש ס"ל פירש ממקום למקום מותר וכ' הפ"ח לדברי הר"פ השיב, ולמ"ש א"ש טפי, אולי ס"ל לר"פ כרמב"ם ורש"י דדם שבשלו דאוריית' ופי' ממל"מ ספק הוא דאיבעי' דלא איפשטא, לכן תפס עליו מסברא מי הגיד לו שמעכב כנ"ל ועיין:

ואנן נקטינן להחמיר כשיטת הסוברים דפירש ממקום למקום אסור, וקיי"ל ג"כ דם שבשלו ונמלח דרבנן, נ"ל טעם האוסרים הגם דאין לאסור משום מ"ע כ"ז שלא יצא לחוץ, כיון שאסרו דם שבשלו משום דם שלא נתבשל ופירש ממקום למקום כ"ז שהוא אינו מבושל כמו בשובר מפרקתה וחותך כזית בשר עד שנתבשל הוא ספק דאוריית' לכן אסרו פי' ממקום למקום גם בפי' ע"י בישול ומליחה כנ"ל:

ובמאי דכתיבנא מצינו מקום לקיים גרסת ש"ס מנחות וכן לצלי, וכ' הראב"ד שהוא העיקר, דלא תקשה על דסוברים לצלי לא בעי מליחה, נ"ל עפמ"ש דם שפירש ממקום למקום איבעי' דלא איפשטא, ומה"ט צלי בעי מליחה שמא לא יצא כל דמו היינו שיהי' פירש ממקום למקום, ואפי' אם בנצלה כל צרכו יצא כל דם מ"מ גזרו אומר בכל צלי שמא לא יצלה יפה וכ"ז אם דם שבשלו דאוריית', אבל אם דם שבשלו דרבנן ס"ל לרא"ש ודכוותי' דם שפי' ממקום למקום מותר מטעם שכתבנו, והא"ש לפי גרסת ראשונים במנחות אמר אביי וכן לצלי, ואביי הא הקשה על זעירא שם מהקפה הדם, דדם שבשלו ומלחו דאוריית' והוא לשיטתו אמר שפיר וכן לצלי דמספק בעי מליחה, אבל אנן קיי"ל כזעירא דם שבשלו דרבנן לא בעי מליחה לצלי דמה שלא יצא גם שפירש ממקום למקום מותר, ורמב"ם וראב"ד דס"ל דבעי מליחה הגם דראב"ד חולק על הרמב"ם דכל שלא פי' מותר, מ"מ מודה לו בצלי משום פי' ממל"מ דשתק לי' לרמב"ם בהא דס"ל דם שבשלו דאוריית' וא"ש ועיין:

ומדי דברי בשיטת הרמב"ם אומר דאין לנו לסמוך על הרמב"ם שכ' דשיעור מליחה כשיעור מיל דלשיטתו דבעי חליטה אח"כ ומליחה רק משום דם שאינו בעומק הבשר

שלא יצא עד ששולט החליטה לכן סגי במליחת שיעור מיל, אבל לדידן דבעי מליחה להוציא כל הדם בעומק מנ"ל דשיעור מיל מהני, ואין לנו אלא ממ"ש רמב"ן שיעור צלי' מיל ושיעור מליחה כצלי, הנלפע"ד כתבתי וה' יצילנו משגיאות ומטעיות. הכ"ד רבך אוה"נ חותם באהבה פ"ב נגהי יום ו' עש"ק כ' כסליו תרכ"ד לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מג

שפעת ברכות לי"כ תלמידי הרב הוותיק מלא עתיק החרוץ ושנון כש"ת מה"ו אהרן הכהן נ"י:
מע"י אצבעותיך הנעימים הגיעני ואותיותיו שאלוני אם יש לחוש למ"ש הפמ"ג סי' ע"ה אות ב' במי שלא מלח בני מעים במזיד אסור בדיעבד כמבטל איסור לכתחילה במזיד והניח בצ"ע, ובחות דעת כ' על שמו של פמ"ג לאיסור בפשיטא:
הנה הפר"ח כ' ממשמעות רש"י דכ' אין מחזיקין דם בב"מ אינן בחזקת דם לאסור אם לא נמלחו משמע דלכתחילה צריכין מליחה וכן משמע אין מחזיקין לאסור בדיעבד, והנה טעמא לא ידענו למה יהיה אסור לכתחילה, ולפי הפשוט היה נראה דאין מחזיקין קאמר שאינן בוודאי שיש בהם דם, אבל ספק איכא, ובדיעבד מותר משום דם שבשלו דרבנן, ולכתחילה אסור דאין להכניס עצמו בספק ולעשות ספק בידים אבל בדיעבד כשבשלו מותר דס"ד לקולא כנ"ל לכאורה, אלא הא רש"י ס"ל דם שבשלו דאוריית', ולמה יהי' בדיעבד מותר בלי מליחה, וע"כ צ"ל לרש"י דוודאי לית בי' דם או רוב אין בהם דם וקשה לכתחילה נמי ל"ב מליחה, ודוחק דמיעוט יש בהם דם, ולכן לכתחילה לא יכנוס עצמו ליחוש למיעוט כעין היכא דאיכא לברורי דהא איכא הפסד מלח, ולפעמים הפ"מ בב"מ הרבה:
ונ"ל משו"ה פשיטא לי' להה"מ דאפי' לכתחילה א"צ מליחה דלרמ"בם דס"ל דם שבשלו דאוריית' ע"כ צ"ל דאין בהם דם לא מספק אלא שידוע שאין בהם דם או ע"פ הרוב אין בהם דם, ולכן אפי' לכתחילה א"צ מליחה כנ"ל:
ולרש"י צ"ל דס"ל כמ"ש הר"ן דמעט דם יש בהם ויוצא ע"י בישול והוי כמבטל איסור לכתחילה כמ"ש הלבוש דלומר טעמא דרש"י משום שקשה לנקרו משומן כמ"ש האו"ה וסמ"ק שבש"ך ס"ק ה' וכן משמע דס"ל לפר"ח בכוונת רש"י דאחר שהביא משמעות רש"י מביא טעמא דס"ה ואו"ה ובאמת זה רחוק בכוונת רש"י וס"ה ואו"ה כתבו כן

לחומרא מדנפשי' אבל לומר מעיקר הדין לכן אמרו רק אין מחזיקין משום שמא לא ינקר היטב זה דחוק ורחוק לכן נ"ל נכון כמ"ש:

והה"מ שכתב דאפי' לכתחילה ל"ב מליחה י"ל דלפי שיטת הרמב"ם כ"כ דכבר כתבנו שא"א לרמב"ם דספק אם יש דם בב"מ גם בדיעבד היה אסור דם שבשלו לדידי' דאורייתא ומשום שיש דם מעט בפנים שמתבטל ואסור לכתחילה אין לומר לרמב"ם דהא ס"ל דם אברים שלא פירש אסור דהא בעי' חליטה באומצא וא"כ בדיעבד למה מותר שמא לא יצא ונשאר בפנים וע"כ דס"ל דליכא דם בפנים כלל:

ונ"ל להוכיח דתוס' ורא"ש ס"ל ע"כ דאיכא דם מעט בפנים ומנא אמינא לה מכח קושי' חמורה שהקשה הפלתי סי' ע"ה מנ"ל לתוס' להוכיח דאומצא שרי מדנסבי' חברייא דאסורה ליומא משום מוקצה תיפוק לי' משום דם דלמא משום ב"מ דאין מחזיקין בהם דם והוא מותיב והוא מפרק לה דספק הוא שמא יש בהם דם ולאחר בישול ספק דרבנן הוא ובאומצא אי דם אברי' שלא פירש אסור אסור לאוכל' מספק באומצא אלו דבריו ונפלאו ממני הא תוס' מוכיח מזה דאפי' מדרבנן מותר ולזה קשה דלמא מדרבנן אסור אבל ב"מ שספק הוא אם יש בהם דם הוי ספיקא דרבנן וצ"ע:

ולכן נ"ל דתוס' ורא"ש ס"ל דיש בהם בב"מ דם מעט אלא שאינו פורש ע"י בישול או שבטל במיעוטו ואם דם שלא פי' אסור מדאוריי' או מדרבנן גם ב"מ אסורי' באומצא משום מעט דם שבו כנ"ל:

והא"ש בזה דל"ק על הרמב"ם דס"ל דאומצא בעי חליטה מסוג' זו דמביאי' ראי' דאומצא שרי' ולמ"ש י"ל דרמב"ם ס"ל דאין בהם דם כלל בבני מעים וע"כ הכי ס"ל כמ"ש לעיל ואזדא לי' הראיה כקושית פלתי וא"ש:

אלא דעדיין קשה על ר"ת דס"ל דליכא דם אפי' מעט בב"מ דהא מביא ראיה דכרס יש בו דם מהא דהמסס ובה"כ בליכא דם דאמרינן וודאי לאח"ש ור"ן דחה דמעט דם וודאי יש נראה דר"ת ס"ל דאפי' מעט דם ליכא והוא הר"ת כ' תוס' משמו דמביא ראיה דאומצא שרי מסוגי' דשם ועליו נתחזקה קושי' פלתי ולא מהני מה שיישבתי ולכן נ"ל גם ר"ת ס"ל יש מעט דם אלא דר"ן ס"ל דאינו יוצא ע"י בישול וע"י נקיבת המחט יוצא זה ל"ל לר"ת אלא כמו שאינו יוצא ע"י בישול כן ע"י נקיבת המחט וא"ש ראיתו וא"ש ישובי על קושי' הפלתי גם לר"ת והבן:

והנה המנחת יעקב כלל ט"ו אות י"ט כ' דהלבוש נמשך אחר הר"ן ואנן קיי"ל כר"ת דכרס בעי מליחה כוונתו רצויה הא ר"ת על כרחך ל"ל כר"ן דמעט דם יש בו ואנן דקיי"ל כר"ת דכרס בעי מליחה ע"כ דס"ל דלא כר"ן דס"ל דיש בו מעט דם ולפמ"ש בסמוך ע"כ גם

ר"ת ס"ל דיש בו מעט דם אלא כיון דעכ"פ מוכח דס"ל דאינו יוצא ע"י בישול ולא ע"י מחט וחולק בזה על הר"ן דס"ל דע"י נקיבת המחט יוצא ממילא אין לאסור לכתחילה משום מבטל איסור לכתחילה כיין שאינו יוצא כלל:

ובאמת למעיין היטיב בלשון ר"ן יראה כי אין כוונת ר"ן שיוצא או אפשר שיוצא ובטל במיעוטו אלא שאין יוצא כלל ע"י בישול וכן נראה מסה"מ ואו"ה דלא כתבו טעם זה משום דא"מ איסור לכתחילה וכבר בארנו דכשיטת ר"ן כן שיטת תוס' ורא"ש ורש"י ש"מ דס"ל אין יוצא כלל או שאם יוצא כיון שאין בו כדי נ"ט לעולם לא הוי כמבטל איסור לכתחילה כענין שכ' רשב"א בכלי שדרכו להשתמש בשפע ועוד נ"ל להוכיח דס"ל לר"ן דאין יוצא כלל מעט דם זה וגם אינו מתנועע ממקומו ע"י בישול ורוטב דאל"כ למה מותר בדיעבד בלא מליחה דלמא לא יצא ופרש ממקום למקום והר"ן הא ס"ל פירש ממל"מ אסור בפגה"נ צ"ג ע"ב שכ' בצלי שלא נצלה כ"צ מותר משום כשמתנועע יוצא דנורא מישאב שאיב ולא כ' משום שפירש ממל"מ מותר וא"כ כאן בבישול יש לחוש להנ"ל ולהלכתא נקטינן בסימן ס"ט בבשר שנתבשל בלא מליחה ובמלח בכשא"מ דפירש ממל"מ אסור א"כ בבישול ב"מ בלא מלח יהיה אסור שמא פירש ממל"מ ולא יצא לחוץ וע"כ דם מעט אינו מתנועע ממל"מ וכ"ש שאינו יוצא לחוץ כנלפע"ד דאין לחוש כלל לספיקתו של הפמ"ג וכ"ש עכשיו שהדבר בספק לנו אם יוצא מעט דם שוב לית בי' משום א"מ א"נ כל שיש ספק באיסור כמ"ש הה"מ וש"ך סימן צ"ט בשמו:

ואידי דאיירי בשיטת הפוסקים אם דם שפירש ממל"מ מותר או אסור אביע אומר מה שנ"ל ביישוב קושי' פר"ח סימן כ"ג ס"ק ב' על הרא"ש דפ' כה"ב גבי כשא"מ דחה שיטת הר"פ מי הגיד לי שעליון מעוכב מתחתון משמע דאי כן הוא מודה לו דאסור משום דפירש ממל"מ ובפ"ק כ' הרא"ש דפי' ממל"מ מותר ונדחק שלדברי ר"פ קאמר ופלתי סימן ס"ט אות כ"א הוסיף להקשות על ר"ת דאסר תרנגולת לגמרי שנמלחה בכשא"מ והר"ת בפי' מ"ש התוס' בשמו בפ"ק ס"ל פי' ממל"מ מותר וצע"ג והנלפע"ד דמודה הרא"ש דכל שפי' מל"מ שוב לא מהני מליחה וצלי בכדי לבשל אח"כ דדם שפי' ע"י מליחה או צלי ממקום למקום שוב לית לי' תקנתא להפליטו לגמרי ועיין ש"ך סימן ס"ט ס"ק ע"ג אלא למאן דס"ל דפירש מל"מ אסור אפי' לאכול חי או צלי אסור ולרא"ש מותר אבל לבשל אחר צלי' ומליחה שני' אסור לולי דס"ל לרא"ש דאין התחתון מעכב לעליון ולכן הוצרך לרא"ש לדחות הר"פ דמי הגיד לו דעליון מעוכב ע"י תחתון דמשו"ה גם לבשל מותר כנ"ל וא"ש גם הר"ת דאסר כל התרנגולת היינו לבשל ע"י מליחה שני' או

אחר צלי' משום שפי' ממל"מ לא מהני לי' מליחה וצלי' אבל לאכול חי או צלי מותר ורא"ש חולק גם לבשל מותר דיצא כל דמו כנ"ל נכון מאוד:

עוד הקשה הפלתי שם אות כ' על הך שיטה דמלח בכשא"מ גם מה שחוץ לציר אסור משום שפי' ממל"מ מש"ס קי"ג אפי' עופות ועופו' נמי י"ל אי הוה קמ"ל בעופות ה"א דס"ל דמליחה אינה כרותח, ומאן דס"ל הכי, מ"מ מודה ע"כ דמלח טרשא להפליט דם ולכן נאסרו העופות משום שפי' מל"מ אבל שיהי' למלח כח להבליע לא ידענו ולכן נקוט דגים ועופות להורות דמליח כרותח ומבליע בדגים ולפע"ד י"ל לפי שכתבו הראשונים מדאמר אסורים מוכח דל"ל תקנה אפי' במליחה דמלח אינו מפליט דם שבלע ממק"א ולכל השיטות עכ"פ בדגים דמסתרך טפי כן הוא, ומוכח כן מדאמר סתם אסורין, ולפ"ז אי הוה אמר בעופות ועופות היינו דל"מ מליחה ואי ס"ד משום שפי' ממל"מ וכ' הש"ך סי' ס"ט ס"ק ע"ג משום שכל שפי' ממל"מ על ידי מליחה, הו"ל כבוש כמבושל דל"מ מליחה, וכ"ז אם מליח כרותח אבל אם אינו כרותח רק שיש לו כח להפליט דם בטבע אינו כמבושל ומהני מליחה שני' ומדאמר אסור נדע דס"ל דמליח כרותח ממילא נדע דדגים אסורין משום דבלעו מעופות כנלפע"ד ועיין:

וא"ש בהא מה שצ"ל בה"א דלא ידע לחלק בין עופות לדגים מאי אפי' עופות דקאמר הול"ל עופות נמי ואפי' ליכא, ולמ"ש א"ש דאמר אפי' עופות אסורים כולם אפי' מה שחוץ לציר משום דם שפי' ממל"מ ואינו יוצא ע"י מליחה שני' וזה רבותא יותר מדגים שנאסרים ע"י בליעה ומה שחוץ לציר מותר דהא אין הדם מפעפע למעלה, ומשום שפי' ממל"מ ליכא וא"ש כנ"ל נכון מאוד הכ"ד רבך אוה"נ דש"ת פ"ב כאור יום ג' פרש' מקץ תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מד

שלום וברכה יחדיו יהיו תמים לתלמידי י"נ ה"ה יעקב איש תם הרב המאוה"ג חרוץ ושנון המאיר לעדתו בתורתו איש היחוסי כש"ת מו"ה יעקב קאפל רייך נ"י אב"ד דק"ק ס"ט יע"א:

יקרתו הגיעני ונפשו בשאלתו לחוות לו דעתי בהלכה למעשה ע"ד חלב שנחלבה ג' ימים קודם השחיטה ונמצאה הבהמה טריפה אחה"ש באונה הסרוכה לאומה למעלה מחצי' ואין ביד מע"כ נ"י להכריע מה דינה של חלב שנחלבה בג' ימים אלו וכלים שנתבשלה

החלב בהם ועיניו לנוכח הביטו במקומו' הראוי' בטוש"ע ובאחרונים ונפשו איותה לדעת דעתי בזה והנני למלאות מבוקשו כיד ה' הטובה עלי:

הנה כאשר באתי אל העיון מצאתי ראיתי כי קצת גדולי האחרוני' קצרו במקום שהי' להם מקום להאריך ועוד לא מצאתי לא' מהם די באר שיטת הראשונים ולבאר כל חמיר' אחר הבדיקה וחיפוש בנרות של מצוה ולהאיר באור של תורה ואחר הטורח לפי מסת הפנאי חנני הי"ת ומצאתי די באר בעזרת החונן דעת ואשר חנני הי"ת אותו אשמור לדבר ואציע פה לפניך ביאור השיטות והפוסקי' והנלפע"ד לדינא:

א) שיטת תוס' חולין י"א אחר שהעלה דחזקה שאינה מבוררת לשעתה לאו חזקה היא דן מינה דאם עשו גבינות מכמה בהמות ואח"כ נמצאה א' מהן טריפה שאין לנו לומר פרה בחזקתה לומר השת' הוא דנטרפה ונראה מדהקדים תוס' דחזקה שאינה מבוררת לאו חזקה היא ואח"כ כ' דאין להעמיד הבהמה על חזקתה כיון שיצאה מן הרוב חוששין שמא יצאה כבר מן הרוב משמע דוקא ברוב ס"ל לתוס' הכי כיון דעכשיו מן המיעוט הוא חוששין למפרע אבל אי היה כאן חזקת חי שחיתה יב"ח הגם שעכשיו יצאה מן החזקה שהיתה עד עכשיו היה מוקמינן אותה על חזקת כשרות כל האפשר ולכן הקדים דליכא חזקת כשרות דאינה מבוררת וליכא רק חזקה דאתיא מכח רובא כיון דיצאה אל המיעוט חוששין למפרע וראשוני' דס"ל דתולים דעכשיו יצאה מן הרוב ומביאי' ראיה מכתובו' י"ב וע"ה דאמרינן השת' הוא דאתרע וקשי' לתוס' ולמ"ש א"ש בחזקת הגוף וכדומה מודה תוס' ולא ס"ל לתוס' רק ברוב כיון שיצאה מן הרוב תו ליכא למידן בה משום רוב כלל והחילוק פשוט ומובן:

ב) הרא"ש ג"כ בתחילה בשיטת תוס' אזיל אלא בועוד י"ל כתב וז"ל ועוד י"ל למאי דמסקינן דאזלינן בתר רוב כל הבהמות בחזקת כשרות ואפי' תוך שנתן דרוב בהמו' כשירות ורובא עדיף מחזקה עכ"ל. הנה מ"ש ואפילו בתוך שנתן צ"ל מ"ש תוך או אחר שנתן ודוחק דכוונתו אפילו תוך שנתן דליכא רק רוב דהא כבר כ' דאפי' אחר שנתן ליכא חזקה דאינה מבוררת ויש לדחוק מ"מ אחר שנתן יש קצת חזקה וחזי לצרופי קמ"ל אפי' תוך שנתן, גם מ"ש דרובא עדיף מחזקה שפת יתר הוא פשיטא דרובא עדיף מחזקה בכ"מ ונ"ל לבאר כוונתו דלא מבעי' לאחר שנתו דאמרינן עד עתה היתה מן הרוב דליכא התבררות לומר יותר שכבר נטרפה אבל תוך שנתו היה מקום לומר דתולין שכבר נטרפה היינו שנולדה טריפה מבטן ולא נשתנה חזקה דגופה מעולם ולא יצא' מחזקתה שנולדה בה מלומר כשירה היתה ויצאה מחזקת כשרות ונשתני' ממה שהיתה ולכן הגם שרוב כשרות מ"מ כיון שרוב אתרע לפנינו תלינן דמעיקרא היתה טרפה מבטן

אבל אחר שנתה שידענו בבירור שלא היתה טריפה מבטן דהרי חיתה יב"ח הגם דאין זה חזקה לסמוך עליה דלא היתה מבוררת לשעתה מ"מ הרי מבורר לנו עכשיו שלא היתה טרפה מבטן ונשתנה גופה מכשר לטרפה ליכא שום סבר' וצד לומר יותר שנטרפה כבר מנטרפה עכשיו ואמרינן עד עכשיו מן הרוב היתה אבל תוך שנתו ה"א דתולין להחמיר קמ"ל הרא"ש אפי' תוך שנתו מחזקינן כל האפשר וטעמ' הגם דמנגד חזקת הגוף הא רובא וחזקה רובא עדיף ואזלינן בתר רוב' ועכשיו נטרפה מלמיזל בתר חזקת הגוף ולומר טריפה מן הבטן היתה וא"ש לשון הרא"ש בדיוק נכון ולא אתברר לנו דעת הרא"ש אם כדס"ל לכתחילה כתוס' או כועוד י"ל שכ' ויבואר לפנינו אי"ה דועוד י"ל תלי' בפלוגת' אחריתא ועפ"ז העיקר כדס"ל להרא"ש מתחילה:

ג) שיטת ר"ש ר"י רשב"א ור"ן כועוד י"ל שכתב הרא"ש דאמרינן עכשיו נטרפה, אלא שלחלק יצאו בין טריפות לטריפות בטרפות דא"א לומר עכשיו נטרפה וא"א לקבוע לה זמן ידוע חוששין למפרע כמו בהוגלד פי המכה וסרכות וכיוצא בו, והקשו לנפשי' מכתובו' ע"ה גבי מומין דא"א לקבוע זמן דא"א לומר עכשיו, ומתרצי' דהתם טעם אחר איכא משום כאן נמצא וכאן היה ולא מצד חזקה, הנה מדהקשו לנפשי' ממומין מוכח דס"ל לענין חזקה ג"כ כל דא"א לתלות עכשיו נתחדש הדבר ויצא מחזקתה לא מחזקינן כלל ועיי' פ"י בכתובות שם דכ' במומין איכא תרתי רוב דל"ל מומין וגם חזקת הגוף ומדקשו להו לראשונים משם מוכח דס"ל אפי' היכא דאיכא רובא וחזקה כשאתרע לפנינו וא"א לומר עכשיו אתרע חוששין למפרע ותמה אני על הפמ"ג שכ' דלא ס"ל כן רק ברוב ולא לענין חזקה, ודבריו נפלאו ממני דמוכח מתוכן של ראשונים דאפי' בחזקת הגוף ס"ז כן ואפי' ברוב וחזקה כמ"ש, ועוד הרי מדמי' מלתא ולומדים דבר זה מכתמים שחוששין למפרע והא בכתמים החלוק הוא בחזקת בדוק וחוששיין למפרע כיון שאתרע לפנינו ועיי':

ד) שיטת סמ"ג ורבינו אשר עמו מקילים ביותר כשא"א לקבוע הזמן מחזקינן כל האפשר לתלות, וכ' הש"ך סס"ק ח' וצ"ל שאני הכא דאיכא רוב בהמות כשרות, כוונתו דרובא עדיף מחזקה בכתמים, ולפי מ"ש בסמוך לא פליגי הראשונים בסברות הפוכות, דר"ש ורשב"א וכו' ס"ל גם בחזקת הגוף כן, אלא דס"ל ה"ה רוב דעדיף מחזקה ג"כ חוששין למפרע וסמ"ג ודעמי' ס"ל רוב שאני דעדיף בכ"מ מחזקה, ואפשר דווקא אחר שנתן דאיכא ג"כ קצת חזקה שאינה מבוררת תשלום למה שאתרע הרוב לפנינו וא"א לקבוע זמן, אבל תוך שנתן אפשר לא, או תוך שנתן איכא ג"כ חזקת הגוף מתנגד כמ"ש לעיל בכוונת הרא"ש שכ' אפי' תוך שנתן:

והנה מ"ש הרא"ש ועוד י"ל נראה דס"ל אפי' בטרפות דא"א לומר עכשיו נטרפה תולין להקל, דהא כ' תחילה בסרכות יש להקל מכח ס"ס ועי"ז כ' ועוד י"ל דאיכ' רוב היינו מה"ט יש להקל בסרכות ג"כ נראה דבעוד י"ל ס"ל כשיט' הסמ"ג דלא כר"ש ורשב"א ותמוה על טור דנקט כשיטת רשב"א דמביא שיטתו ושביק שיטתו של אביו בועוד י"ל, שוב ראיתי בישו"ש שעמד ע"ז למה שבק הטור הועוד י"ל של אביו ולא מעתיק ממנו רק קולא זו בסרכו' דאיכא ס"ס וכ' דלא נרא' לטור עיקר הך ועוד י"ל, ולא נחה דעתי בזו דמנא ליה להטור דלאו עיקר הוא ועכ"פ היה לו להביא ועוד י"ל של אביו:

ומצאתי מקום יישוב לזה, הנה כבר כתבנו לעיל לשיטת סמ"ג צ"ל דלא דמי' לכתם דרובא עדיף וכ"כ הש"ך, ולשיטת הרא"ש בועוד י"ל דמוכח דס"ל כסמ"ג מדקאי על טרפות הסרכות וכ' ועוד י"ל מוכח דס"ל כסמ"ג, נ"ל דווקא בסרכות ס"ל דמחזיקים הגם דא"א לומר עכשיו נטרפה דאיכא גם חזקת הגוף בצירוף שני' רובא וחזקה מחזיקי' כל האפשר, הגם דא"א לומר עכשיו, אבל כל דליכא רק רוב או חזקה לחוד ולא תלינן בכה"ג, ואפרש שיחתי, לשיטת תוס' דאין סרכ' מחמ' נקב בא אלא טריפות הסרכו' טריפו' בפ"ע הוא שסופה להתפרק, לשיטה זו א"א שתהיה סרכ' מבטן, כי מתהווה ע"י רציצות האונות וכדומה ומשקים נתלים שמה וכ"ז א"א בבטן וידעינן שנולדה בלי סרכ', ועכשיו שנמצא סרכא איכא רוב וחזקה ותולים כל האפשר ומוקמינן כל האפשר על חזקת הגוף ורוב, ובזה ס"ל להרא"ש בועוד י"ל דמחזיקי' אבל בהוגלד פי המכה וכדומה דאפשר שהיה מבטן וליכא רק רוב מודה הרא"ש דלא מחזיקינן כנ"ל, ועכ"פ לא מבואר ולא נתברר מדבריו דאפי' בהוגלד פי מכת הנקב דס"ל כן. לפ"ז תלי' הך ועוד י"ל בשיטת תוס' ורש"י לרש"י דאין סרכ' בלא נקב במקום נקב נעשה סרכ' ע"י משקי' שעוברים שם והטרפות מחמ' הנקב ואנו דנין על הנקב מתי נעשה ואפשר שהיה נקובה מבטן ואח"כ כששתתה משקין נעשת' סרכ' וליכ' חזקת הגוף רק רוב וברוב לחוד לא ס"ל לרא"ש דתלי' להקל, ומ"ש הרא"ש ועוד י"ל היינו לפי שיטת תוס' י"ל כן, אבל לרש"י לא, והרא"ש בפרק א"ט הכריע כרש"י וכן ס"ל להטור סי' ל"ט לכן השמיט הך ועוד י"ל דס"ל שאינו עיקר כמ"ש הישו"ש היינו דס"ל דרא"ש לרווח' קאמר לשיטת תוס', והרא"ש בעצמו נקט לעיקר כרש"י ממילא ליתי' להך ועוד י"ל, הגם שאין הכרח לומר לרא"ש ברוב לחוד דלא מחזיקינן, מ"מ כיון שיש לומר כן לא מצא מקום להקל ולאחוז בשיטתו אפי' בסרכ' לפי דקיי"ל כרש"י וכ"ש וקו"ח בהוגלד פי המכה וכיוצא בו דלכולי עלמ' ליכ' רק רוב וא"ש נכון ועיי':

ומיושב ג"כ קושי' ב"י על דלא כ' הטור טעם דבהוגלד פי המכה דלא תלי' להקל כיון שכבר יצא מן הרוב כמ"ש בנמצא סרכ' ולמ"ש א"ש דבסרכו' פרט הטעם משום ועוד י"ל שכתב הרא"ש וכתבנו דווקא בסרכ' ס"ל לרא"ש לשיטת תוס' דאיכ' נמי חזקת הגוף וטור ס"ל לפי דנקט הרא"ש והוא כרש"י ליכא כאן חזה"ג וקמ"ל הטור טעמא דמלתא בסרכ' וכ"ש בהוגלד פי המכה לכ"ע, וקמ"ל עוד כמ"ש דיצאה מחזקת הרוב, אבל היכא דאיכ' ג"כ חזקה המסייע תלינן ועיי':

והנה המחבר קבע להלכה כשיטת רשב"א ודעמי' בהוגלד פי המכה והרמ"א נקיט לדינא כשיטת סמ"ג בהוגלד פי המכה הנעשה קודם ג"י מותר, וש"ך סס"ק ח' כ' ה"ה בשנטרפה ע"י סרכ' אפי' בסרכ' וודאי טריפה וליכא ס"ס תלינן להקל מה שנעש' קודם ג' ימים:

אבל ראיתי אחרי רואי במנחת יעקב כלל ע"ב ס"ק ט"ז שחולק על הש"ך מכח ב' קושי' שהוקשה לו חדא מדלא הביא הטור ועוד י"ל של אביו הרא"ש ז"ל, ועוד מדשתק הרמ"א למחבר דכ' בסרכ' משום ס"ס מותר ובוודאי טריפה מחמת סרכ' אסו', ולהרמ"א דחולק על המחבר בהוגלד פי המכה למה שתיק לי' בטריפה מחמ' סרכ' דאפי' בוודאי טריפה מותר כמו בהוגלד, מכח זה הי' למד המנח"י חדשות דתלי בשיטו' דלשיט' בעה"ת ודעמי' דנאבדה הריאה אסורה אומרי' דסרכו' מיעוט המצוי הוא, כיון שאתרע הרוב לפנינו תולין להחמי' דליכא למימר דאוקמי' ע"ע על הרוב דרוב גרוע הוא, ולדסוברים דנאבדה הריאה כשר דלאו מיעוט המצוי הוא מחזקי' הרוב, והרא"ש דס"ל דנאבדה הריאה כשר כ' ועוד י"ל אבל הטור דמביא בסי' ל"ט גם שיטת בעה"ת ס"ל לעיקר כבעה"ת לכן השמיט הך ועוד י"ל של הרא"ש, וגם הרמ"א דנקיט לעיקר שם כבעה"ת לכן שתק לי' להמחבר בנטרפה ע"י סרכ' וודאי טרפה, ובהפ"מ יש להקל כמו בנאבדה הריאה דכ' הרמ"א דמקילי' אלו דבריו ז"ל:

ונבוא על סדר דבריו מ"ש על יישוב השמט' הטור דס"ל לעיקר כבעה"ת בנאבדה הריאה וממילא נדחה נמי הועוד י"ל של הרא"ש מתרץ חומרת' בחמיר' ממנו, הלא מעיקר' קשי' למה שביק הטור ונאיד מדעת אביו בועוד י"ל ומתרץ דלא ס"ל כאביו בנאבדה הריאה, וקשה על הטור תרתי למה שביק דעת אביו בנאבדה ואחז כדעת בעה"ת וכן שביק שיטתו בועוד י"ל, ואנן כבר יישבנו לעיל שיטת הטור בטוב טעם ודעת די"ל דתלוי' בשיטת רש"י ותוס' אם יש סרכ' בלא נקב ורא"ש בעצמו נקיט לעיקר כשיטת רש"י ואזד' הועוד י"ל:

ונבוא לראי' שני' דמבי' מדשתק הרמ"א בנטרפה ע"י סרכ' ודאי תמיה' זו היא תמיה' רבתי, אבל טעמו והוכחתו של המנח"י מזה משום דנקט לעיקר דנאבדה הריאה טריפה

עדיין לא נתיישב כל צרכו הו"ל להגיה היכא דאיכ' הפסד מרובה גם בטריפה ע"י סרכ' בוודאי מותר כמ"ש המנח"י בעצמו ועדיין לא הועיל כלום עד שהוליד מזה חדשות ונכנס לחלק בין הפ"מ לליכא הפ"מ:

ולקיים דבריו נ"ל להוסיף מיא וקמח' די"ל הגם דרמ"א מקיל בנאבדה בהפ"מ היינו שלא נבדקה ולא נמצא בה סרכו' הגם דמצוי' סרכו' מ"מ מקילי' בהפ"מ, אבל כאן שנמצא סרכו' לפנינו וא"א יודעים למתי נעשים כיון דסרכ' שכיחי וה"ה לפנינו בזה ס"ל לרמ"א דאין תולין להקל ולהמשיך הרוב כיון דמצויות, ואפי' בהפ"מ אין תולין ושני מהוגלד פי המכה כנ"ל לקיים דבריו ולהחמיר יותר ממנו דאפי' בהפ"מ ס"ל לרמ"א דלא תלינן להקל ועיי':

אבל אי קשי' הא קשי' לי על הרמ"א, לפי דנקטינן כשיט' רש"י דאין סרכ' בלא נקב, והקשה הרשב"א חולין ט' א"כ כיון דסרכו' שכיח ע"כ נקבים בריאה שכיחי היה לו לבדוק אחר נקבים בריאה. והתב"ש סי' ל"ט אות כ"ב כ' דנגד זה ל"ש שיהי' נקב בלי סרכ' דברוב נקבים איכ' סרכא וכל שלא נראה סרכ' ל"ש שיהי' נקב ולכן לא בדקינן אחר נקבים, והוא כ' מעצמו כן והרי הרשב"א ע"כ לא ס"ל הכי מ"מ לרש"י הדבר מוכיח להצילו מקושי' רשב"א, וצ"ל בבא זאב ונטל ב"מ ל"ח לניקבה הריאה הגם דנקבים שכיח ולא ראינו אם היה סרכ' או לא קוד' שבא זאב מ"מ עכשיו שאין סרכ' לפנינו לחוש שמא הזאב העביר הסרכ' עד שאין ניכר מקומו לא שכיח. לפ"ז הכא דנמצא נקב בריא' ולא ידעינן למתי נעשה הסרכ' וס"ל לרמ"א דתולין בהוגלד פי המכה להקל קשה ל"מ בהוגלד פי המכה אפילו בלא הוגלד לא היה לנו להקל כיון דנקבים שכיחי בריאה כמו סירכ' רק דל"ח לבדוק אחר נקבים דל"ש שיהי' נקוב בריאה בלי סרכא, אבל כאן שנקב לפנינו בלי סרכ' הרי לפנינו ניקב בלי סרכא למה לנו להקל ולהחזיק' כל האפשר שלא יצאו מן הרוב הרי נקבים שכיחי וכמו דס"ל לרמ"א ושתק למחבר בסרכ' וודאי דלא תלינן משום דסרכו' מצוי' כן היה לי' להחמי' בנקב בריאה אפי' לא הוגלד כ"ש בהוגלד דליכא זמן קבוע וזה וודאי דוחק דהוגלד פי המכה היינו בשאר אברים לאפוקי ריאה כ"כ האי הו"ל לרמ"א לפרש ולא לסתום וצל"ע:

והנה היכא דלא הוגלד פי המכה בריאה נ"ל כיון דנקב בלא סרכ' לא שכיח תלינן ביותר שנעשה קרוב לשחיטה וכל שיש לקרב יותר תלינן דלא היה פנאי שתתהווה בה סרכ' דלא שכיח נקב בלי סרכ' דוודאי לא נעשה סרכא בנקב מיד וא"ש בלא הוגלד אבל הא הרמ"א כ' בהוגלד מותר ולא חילק בין ריאה לשאר אברים וכיון דע"כ קודם ג"י נעשה וליכא סרכא ויצא מן הרוב דיש סרכ' בנקב יש לנו לחוש שנקב מכבר וקשה מהנ"ל:

ויש לנו מקום יישוב לזה ע"פ מ"ש הר"ן ביישוב קושי' תוס' וראשונים על רש"י דסרכא ע"י נקב בא א"כ בכסדרן הו"ל טריפות חוזר לכשרות, מזה העלה הר"ן דכל נקב שעולה בו סרכ' כסדרן כיון שראוי' לסרכ' כסדרן מעיקר' לא היה טריפה כמו בדר' עלי' סמא דחיי', אלא אין כל נקב ראוי שיעלה בה סרכ' כסדרן, וכשיעלה שלא כסדר' אגלאי למפרע דטרפה, ובכסדרן אגלאי דכשירה היה מעיקר', אלו דבריו ז"ל, ויצא לנו מדבריו לשיטת רש"י, כל נקב בריאה ספק טרפה שמא ראוי' לעלות בה סרכ' כסדרן, ובתשובה אחת יישבתי בזה קושי' רשב"א לרש"י, כיון דסרכו' שכיחי גם נקבים ע"כ שכיחי, היה לנו למבדק בתר נקבים בריאה, ויישבתי ע"פ דברי הר"ן דכל נקב ספק הוא שמא ראוי' להעלות סרכ' כסדרן, ולכן אם נבדוק ונמצא נקוב יהי' ספק טריפה, וכללא כייל לן הנוב"י דכל דא"א לברר וודאי איסור רק ספק איסור ונצטרך להחמיר מספק כל כי האי לא אמרינן כל היכא דאיכ' לברורי מבררינן, ועשיתי לו סמוכים ממק"א, והא"ש כאן כשנבדוק ונמצא נקב לא יהיה רק ספק וכיון דכל בדיקות הסרכו' רק משום כל דאיכ' לברורי כמבואר, וכשנמצא נקב יהיה רק ספק אין אנו אחראין לבדוק להביא אותנו לספק איסור טרפה, מה תאמר שמא נמצא נקב במקום שא"א שיהי' סרכ' כסדרן מקומות אלו לא שכיחי דברוב מקומות בריאה אפשר סרכ' כסדרן, ולמיעוט מקומות דא"א לא חיישינן דמיעוט' הוא וא"ש נכון (עיין לעיל תשוב' י"ד ד"ה היוצא):

לפ"ז בשנמצא נקב בריאה וא"א יודעים אם קודם שנחלבה ניקבה או אח"כ איכא ס"ס, שמא נקב הראויה לסרכ' כסדרן וכשירה, ואת"ל שאין ראוי' לסרכ' כסדרן, דלמא אח"כ אחר שנחלבה ניקב, ואם נמצא נקב במקום שא"א שיעלה בה סרכ' כסדרן, הרי לא מצוי ושכיחי נקבים במקומות אלו, דברוב נקבים וסרכו' במקום שאפשר שיעלה סרכ' כסדרן, ואזלינן בתר רובא דמין נקובים שם, הגם דנמצא לפנינו נקב במיעוט מקומות בריאה הדרינן דכל שיש רוב גם דאתרע לפנינו תולין שלא יצאה מן הרוב כל האפשר כמו בנמצאו נקבים בא' משאר אברים, וא"ש דינו של רמ"א בין בהוגלד בין בלא הוגלד גם בנמצא בריאה ועיין:

עד כה היו דברינו ע"פ חדושו של המנ"חי שחולק על הש"ך שהעלה לשיטת הרמ"א אפי' שיש סרכא וודאי טרפה, תולין להקל, מדשתק הרמ"א להמחבר דווקא בדאיכ' ס"ס מותר, אבל כשאני לעצמי נ"ל דאין ראיה משתיקתו של הרמ"א כאשר אגיד, הנה הב"י תמה על הרשב"א ור"ן, שכתבו בנטרפה ע"י סרכ' שוודאי לא נעשה עכשיו אין תולין להקל, הרי איכא בסרכ' ס"ס כמ"ש רא"ש וטור, וש"ך סס"ק ח' כ' דרשב"א ור"ן איירי אפילו היכ' דוודאי טרפה ע"י סרכא ועיין פמ"ג סוף פתיחה לסי' ל"ט שמונה

והולך איזהו וודאי ואיזהו ספק טרפה, והנכון כמ"ש הש"ך דרש"בא ור"ן סתמו דבריהם דפשיטא להו ואצ"ל בספק טרפה דאיכא ס"ס ולא דברו רק בוודאי נטרפה ע"י סרכא, אלא דקשי' על המחבר דמסתם קא סתים וכ' נטרפה ע"י סרכ' אין אוסרי' וכו' דאיכ' ס"ס ולא ביאר דווקא סרכ' שאם היינו בקיאים לבדוק אפשר היה כשירה כמ"ש הרא"ש והטור וצ"ע:

לכן נ"ל בדעת המחבר ויש להעמיס ג"כ בכוונת הרא"ש והטור דבכל סרכו' ס"ל דאיכ' ס"ס והוא ע"פ מה שהעיר הפמ"ג בפתיחה לסי' ל"ט די"ל לשיטת רש"י דאין סרכו' בלא נקב ואין טריפות בסרכ' שלא כסדרן כלל רק משום נקב שתחתיו י"ל דלאו וודאי דבא מחמת נקב, אלא ספק מחמת נקב בא ומטרפה משום הנקב שתחתיו, או י"ל וודאי משום שניקב אלא שמא ניקב קרום עליון ולא תחתון עיין בו, ונ"ל דהמחבר הכי ס"ל לשט' דאין וודאי מחמת נקב האוסר בא ואיכ' כאן ס"ס שמא מחמת נקב האוסר שמא לא מחמת נקב ואת"ל מחמת נקב שמא אחר החליבה נטרפה וכיון דנקטינן כשיטת רש"י דטריפו' הסרכ' משום חשש נקב לכן מסתם קסתם המחבר וכ' נטרפה ע"י סרכ' מקילין כיון דאיכא ס"ס ומפרש ג"כ כוונת הרא"ש והטור דנקטו לעיקר כשיט' רש"י דכוונתם במ"ש אבל טריפו' ע"י ס' דאם היו בקיאים לבדוק היינו שאם היו בקיאים לבדוק אם יש נקב תחתיו או אם בא ע"י נקב היה כשר איכא ספק ספקא כנ"ל:

ועוד אני מוסיף מיא וקמח' דיצא המחבר ידי כל השיטות גם לשיט' תוס' ודעימי' דאין סרכא מחמת נקב אלא מחמת סרכא עצמה דסופה להתפרק והוא עפמ"ש לעיל בכוונת הרא"ש בועוד י"ל דאזלינן בתר רוב כשרות ותולין כל האפשר אפילו בסרכא דוודאי לא נעשה עכשיו הוא לשיטת תוס' דאין סרכא מחמת נקב ואיכא חזקת הגוף דלא נולדה בסרכא הבאה מחמת דחיק' האונות או שאר חלקי הריאה וע"י שנתלי' שמה וסופו להתפרק כ"ז א"א בבטן ואיכא חזה"ג ורוב בצירוף יחד רוב וחזקה תולין להקל הגם שא"א לקבוע זמן אלא כיון דנקט הרא"ש והטור דלא כתוס' לכן השמיט הטור הך ועוד י"ל, ולפמ"ש דס"ל לשיטת רש"י איכא בכל סרכא ס"ס א"ש טפי שכך סידורו של הרא"ש תחילה כ' דאיכא ס"ס היינו בכל סרכ' והוא לשיטת רש"י ולתוס' איכא סרכא דוודאי טרפה ולזה כ' ועוד י"ל היינו לשיטת תוס' י"ל להתיר מחמת דתולין וממשיכים לחזקת הגוף דיש לשיט' תוס' דחזי לצטרופי רוב וחזקה לתלות להקל בכל סרכא אפילו וודאי לשיטת תוס' וממ"נ יש להתיר לשיט' רש"י מטעם ראשון ולשיטת תוס' מטעם שני ועולים כל דברי הרא"ש בסגנון נכון כפתור ופרח, וטור שביק להך ועוד י"ל ונקיט משום ס"ס דעיקר כשיטת רש"י ואיכא ס"ס בכל סרכא וכן המחבר נקט האי טעמא

דס"ס שהוא העיקר ועיין פמ"ג סוף פתיחה לסימן ל"ט אחר שביאר שיטת רש"י ותוס' כ' דנקטינן ככל החומרא של רש"י ותוס' ולפמ"ש יצאנו ידי כל השיטות בין דרש"י בין של תוס' וכ"א מטעם בפני עצמו וא"ש שתיקתו של רמ"א דאפילו בסרכא וודאי טרפה איכא ס"ס לרש"י ולתוס' ג"כ שרי כדכתיבנא ועיין בכ"ז:

אלא נהי דסלקנו קושי' המנח"י והוכח' נגד הש"ך מ"מ נכון אשר דבר המנח"י לשיטות דנאבדה הריאה מחמירין דמיעוט המצוי הוא יש לנו להחמיר עכ"פ בליכא הפ"מ כדקיי"ל לענין נאבדה דלא סמכינן על הרוב, ולפמ"ש אני לעיל אפילו בהפ"מ יש לנו להחמיר כיון דסרכא לפנינו גרע מנאבדה הריאה ולא ראינו בה סרכא והסברא מכרעת הגם שדחינו קושי' המנח"י וסלקנו כל תלונותיו מ"מ מלתא דמסתבר הוא ונלמוד מנאבדה הריאה מקו"ח כמ"ש:

ולהשקיט רגשת לב נבון וחכם בסבר' אמינא מלתא דמסתבר דכאן לענין חלב כל השיטות מודים דל"ח בנאבדה הריאה וה"ה כשנמצא' סרכא ולא ידענו למתי נהית' הסרכא, ואקדים הנה הרשב"א חולין ט' מביא דרש"י הקשה לרבותיו אי חיישינן בריאה חשש גמור לסרכו' דמצוי טוב' עד שאוסרי' הבהמה כשנאבדה הריאה הא אתמול אכלנו חלבה וסמכנו על הרוב ועכשיו נחזיק אותה לטריפת והשיבו דחלב חידוש היא דהתיר' התורה משום אמ"ה ורשב"א תמה על תשובה זו הלא חלב טרפה וודאי אסור' והיא תמי' קיימ' על רבותיו של רש"י ועל רש"י שלא השיב דבר ולא היה מענה בפיו לסתור תשובותם, ומפה קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל שמעתי לאמו' דס"ל דוודאי לאו חשש גמור הוא לאסו' בדיעבד אלא לכתחילה אלא אם יתירו בנאבדה לא הועילו בתקנת' כ"א ישליך הריאה לכן גזרו ואמרו שאסו' בדיעבד כשנאבדה וקושית רש"י דמחזי כחוכ' וטלול' אתמול אכלנו מחלבה וכו' והשיבו דחלב בלא"ה חידוש דכשירה ואמ"ה אסור וחלב מותר שוב ליכא חוכ' כשאנו מחמירין לאסו' הבשר והתרנו החלב אלו דבריו הקדושים:

וכשאני לעצמי העלתי יישוב המיישב דעתי יותר לפע"ד ע"פ שיטת רש"י שהיא מסתמ' שיטת רבותיו שמחזיקי' מאיסו' אמ"ה לאיסור שאינו זבוח וקשה לכאור' על ר"ה דאמר נשחטה בחזקת היתר עומד' למה לא נחזיק מאיסו' אמ"ה לאיסו' טרפה ומצאתי שכבר עמד בזה בטורי אבן למס' חגיגה באבני מלואים ד' ד' והפשוט כמ"ש הוא דרוב בהמות כשרי' עדיף מחזקה עיי"ש שיצא ליישב בזה קושי' הראשונים על הרמב"ם דלולי דאזלינן בתר רוב הוי ספק טרפות להחמיר מכח חזקת אמ"ה עיי"ש, ואומר אני דס"ל לרבותיו לכן מחמירין בריאה דמיעוט המצוי הגם משו"ה לא אתרע הרוב לגמרי דסמכינן עליו

בכ"מ אבל כאן דאיכא חזקת אמ"ה ומחזקינן מאיסו' אמ"ה לאיסו' טריפה מה תאמר רובא עדיף מחזקה רוב כזה דיש מיעוט המצוי לא אלים כ"כ דתהא עדיף מחזקה לכן מטריפין אפי' בדיעבד ושפיר השיבו שאני חלב דחידוש הוא דהתורה התיר' בה אמ"ה ולגבי חלב ליכא חזקה נגד הרוב דרוב חלב כשירה סמכינן על הרוב לגבי חלב הגם דמיעוט המצוי הוא ודבריהם מכוונים ויפה שתיקתו של רש"י והוא יישוב נכון בעזה"י:

והיתה לבאר דרשב"א לשיטתו שפיר תמה לפמ"ש הוא ביבמות ל' ע"ב ליישב סוגי' דשם דלא מחזקינן מאיסו' לאיסור דשאני גבי נבילה דמחזקינן מאיסור אבמ"ה לאיסור נבילה דבלא מעשה המתחדש שנעשה בבהמה היתה אסור' ממילא לעולם בחייה משום אבמ"ה ולאח"מ מאליה משום נבילה וע"י מעשה אתה בא להתירה כל שיש ספק במעשה המתיר מחזיקין מאיסו' אמ"ה לאיסו' נבילה שהיתה נכנס' מאיסו' לאיסו' כשלא נעשה בה מעשה, אבל שם גם אם לא נעשה מעשה דגירושין ודקדושין ע"י מיתת הבעל היתה מותרת ממילא לשוק או ליבם, וע"י מעשה אתה בא לאוסר' כה"ג לא מחזיקין מאיסור לאיסור עיי"ש, ומה מאד מתקו לחיך וקלורית הם לעינים. ולפי דברי הרשב"א אין מחזיקי' מאיסו' אמ"ה לאיסו' טרפה דע"י חשש שנולד בה מעשה חדש שנטרפה אתה בא לאוסרה אין מחזיקין מאיסו' לאיסו' רק מאיסו' נבילה, ולשיטתו שפיר תמה על רבותיו של רש"י, אבל אין בזה תפיסה על רבותיו של רש"י ועל רש"י דס"ל מחזקינן מאיסו' לאיסו' אפילו לאיסו' טרפה ומשום קושי' מיבמות שערי תירוצים לא ננעלו. גם י"ל אפי' לשיט' רשב"א מיבמות דלא מחזקינן מאמ"ה רק לנבילה ולא לטרפה ובאמת מה"ת יש להתיר בנאבדה הריאה מ"מ רבנן החמירו משום דאיכא נמי חזקת אמ"ה ומיעוט המצוי, ואין הדבר מתמיה' כאשר תמה רש"י ואיך אכלנו מחלבה, ואיך נסתיר מעשינו מאתמול להיום להחמי' בבשר ולהקל בחלב, אין בזה סתי' דנראה ומוכחת דשאני חלב דליכא חזקת אמ"ה לבשר הגם שא"א לחזור ולאסו' כל חלב, מ"מ לאחר השחיטה החמירו לאסור הבשר בלא בדיקה וסתירה אין כאן דלבשר איכ' חזקת אמ"ה משא"כ בחלב, וזה כעין יישובו של אבא מאוה"ג זצ"ל ולא מטעמי' ועיי':

ואחר הוצעה זו נתבארו דברינו בנדון החלב שאם נחלבה קודם שנטרפה מוקמי' ברוב כשרות ואפי' בסרכו' דמצוי אפילו לדסוברים דנאבדה אוסרים הבשר היינו משום דאיכא חזקת אמ"ה אבל החלב עצמה מתירין כמו בחיי הבהמה דל"ל חזקת אמ"ה, הגם דאיכא סרכ' לפנינו מ"מ תולין להקל וממשיכין הרוב כל האפשר וקיימנו שיטתו של הש"ך דלא מתנגד לסבר' וגם הסרנו תלונותי' מקושיותי' של המנ"י, נקטינ' לדינא להקל אפילו בסרכ' וודאי טרפה כנלפע"ד עיקר להלכה ולמעשה:

והנה הרמ"א כ' ויש אוסרי' אפי' בסרכ' תוך ג"י וכן יש לנהוג אם ליכא הפ"מ, וש"ך תמה תוך ג"י לכ"ע אסור דליכא ספק שמה תוך ג"י נעשה, ומנ"י ופלתי ופמ"ג הראו לדעת דיש מן קמאי דס"ל דאפשר לסרכ' תוך ג"י וסמך רמ"א עלייהו בהפ"מ והנה מדכ' רמ"א ויש אוסר' אפי' בסרכא נראה דקאי בסרכ' דלאו וודאי טרפה דאיכא ס"ס מ"מ אוסרי' תוך ג"י דס"ל דאין סרכ' תוך ג"י ומינה דס"ל להקל בהפ"מ אפשר דוקא בסרכא דלאו וודאי טרפה אבל בסרכ' וודאי דכ' הש"ך דמותר לשיטת רמ"א כמו בהוגלד פי המכה, אפשר דתוך ג"י, דאיכא נמי דסוברי' דאין סרכא תוך ג"י לסמוך על הסוברים די"ס תוך ג"י, ועל הסוברי' דמקילי' בהוגלד פי המכה הגם דליכא ס"ס כולי האי אפשר לא מקיל הרמ"א אפי' בהפ"מ, והא דסתם משום דסמך על דיוק לשונו דכ' דיש אוסרי' אפי' בסרכ' ואפילו היינו היכא דאיכא ס"ס ובהא מקיל בהפ"מ וצ"ע:

ולפמ"ש דבסרכ' יש להקל טפי אפי' בסרכ' וודאי, דלרש"י איכא בכל סרכ' ס"ס, ולתוס' איכא רוב וחזקה א"כ הוא בכל סרכא יש להקל אפי' תוך ג"י בהפ"מ ולסמוך על הסוברים דיש סרכ' פחות מג"י ועיי', אמנם כן ראיתי בפלתי שכ' הא דיש סרכ' פחות מג"י או לא תלוי' בשיטת רש"י ותוס' לרש"י דאין סרכ' בלא נקב אין סרכ' פחות מג"י כמו הוגלד פי המכה אבל לתוס' דלאו מחמ' נקב בא מנ"ל לומר דאין סרכ' דבא ע"י דחיקו' ומשקי' דאינה פחות מג"י וכ' דרמ"א סומך בהפ"מ על שיטת תוס' ודעמי' דאין סרכא מחמת נקב אלו דבריו ז"ל ולפ"ז אין לנו אלא שיטת תוס' בסרכ' וודאית וצריכים לסמוך על ועוד י"ל של הרא"ש ע"פ שיטת תוס' וזו קולא יתיר' לכאורה אלא באמת דברי הפלתי לא ברורים לי מסברא במחכ"ת אין דמיונו עולה יפה שכ' לשיטת רש"י דאין סרכ' בלא נקב דמי' להוגלד פי המכה ונ"ל דרחוקי' זה מזה הגלד בא ע"י שמתחלת המכה להתרפאות וקמו חכמים במלת' דאין הגלד בא תוך ג"י אבל נקב הריאה ע"י שהמים עוברים תוך הנקב נעשה סרכ' מנ"ל דקמו חכמים דלא נתהווה רק אחר ג"י והחילוק מובן ועיי' פמ"ג בפתיחה לסי' ל"ט שכתב דדברי פלתי אין מוכרחים בל"ס נתכוון למ"ש והדרן למ"ש דגם בסרכא וודאית יש להקל תוך ג"י בהפ"מ מ"מ לא סמוך לבי למעשה שלא מצאתי לי חבר בזה:

אמנם כן ראיתי בפמ"ג היכא שנתערב חד בתרי ואח"כ נודע הספק מותר דספק דרבנן להקל הגם דכ' בתשובות מהריב"ל דספק דרבנן הבא ע"י גלגול לא דיינינן בי' ספק דרבנן להקל יש לומר דווקא כשנודע הספק קודם שנתערב דהיינו דנים בי' להחמי' בדאורייי' ואח"כ נתערב לא מקילין בדרבנן אחר שכבר החלטנו לאיסו' אבל כשנודע אחר שנתערב מקילין בדרבנן בהפ"מ ומדמה זה למ"ש הש"ך בסי' ק"י בספק א' בגופו וספק

א' בתעורב' דיש לסמוך על תשובו' משאת בנימין בהפ"מ כשנודע הספק אחר שנתערב וכ' מיהא מסתימת רמ"א נראה אפי' בלא תערוב' מקיל בהפ"מ אלו דבריו ז"ל ונראה לי דאפי' בוודאי טרפה מחמת סרכא יש להתי' בכה"ג לסמוך בדרבנן בהפ"מ על הסוברי' דיש סרכא תוך ג"י ויש לעיין בסרכא שטרפה מספק ונחלבה ביום השחיטה דסרכ' ב"י לאו שמה סרכא ובוודאי קודם שנחלבה נעשה בה סרכ' וכבר נתערבה חד בתרי אם נאמר ספק דרבנן להקל אם נודע הספק אחר שכבר נתערב או נימ' כיון דיש לנו לדון בספק זה אם נטרפה מחמת הסרכ' גם על הבשר ולגבי הבשר הוי ס"ד כיון דלא נתערב וכיון שמחזיקי' הבשר לאיסו' מחמת ספק גם החלב א"א להתיר, ויש דמיון לזה בספק קרא ק"ש דחוזר וקורא כל הפרשיו' שכ' הכ"מ משום דמחמירין לענין דאוריית' צריך לקרות כולה וכן בבהמ"ז, ויש לדחות שם כיון דקור' מקצתה צריך לקרות כולה כתיקון חכמים ומעיקרא הכי תקנו משא"כ כאן, ועיי' ב"י או"ח סי' תל"ז כיון שמחמירין לבטל דספק דאורי' הוא דצריך ג"כ לבדוק, וגם משם יש לחלק כמובן, כיון שאנו מחמירין בדאוריי' אולי אין להקל בדרבנן, דהוי כמו מזלזל בדרבנן כן יש לעיי' לענין חלב. ויש לי ראיה דמקילין כה"ג בדרבנן ומחמירין בדאוריי' ממ"ש הה"מ בפ' ט"ו מה' איסורי ביאה בטעמ' דרמב"ם דנאמנת האם להכשיר ולא לפסול, דלהכשיר בלא"ה ליכא רק איסור מדרבנן דספק ממזר מדאוריי' מותר לפי שיטתו בשיטת אוסרי' הבת לכהונה דס"ד כל דאקבע להחמיר גם לרמב"ם ושאני ספק ממזר גם באקבע מותר, נמצא מקילין בחד גופא בדרבנן ומחמירין בדאוריי', ולא חיישינן דמחזי כמזלזל בדרבנן, ויש לדחות התם לאסור לבוא בקהל דיעבד הוא, כמ"ש תוס' וראשונים כתוב' י"ד ע"א אלא דהה"מ ס"ל בשיטת רמב"ם לולי דספק ממזר דרבנן לא היה מתיר אותה לבוא בקהל הגם דדיעבד הוא דנאמנת האם ל"מ לבת מדאוריי' ואסור' לכהונה דהוא ספק בדאוריי' להחמיר, מ"מ ליכא זילות' באיסו' דרבנן דהא לבוא בקהל דיעבד הוא, ולהנשא לכהן לכתחילה הוא וגם בדאוריית' מקילין לפעמים בדיעבד ואוסרי' לכתחילה בדבר זה עצמו בנשאת בב"ר לכתחילה ל"ת ואם נשאת לא תצא, ומשום נשאת הבת לכהן שתצא פשיטא משו"ה לא מחזי עכשיו שמתירין אותה לקהל ולא לכהונה אפי' דיעבד לא נראה כמזלזל בדרבנן, משא"כ הכא שאנו אוסרין הבשר ומתירין החלב משום ספק דרבנן מחזי כמזלזל באיסו' דרבנן, הגם דחלב ובהמה ב' גופי' נפרדים עכשיו ננהו, מ"מ לא דמי' ואין לנו ראיה להקל בחלב ולהחמיר בבשר מן הה"מ הנ"ל. ועיין שב שמעתת' שמעת' ב' פי"ח בסופו, שמדמה מלתא דהה"מ להקל בדרבנן ולהחמיר בדאוריי' להא דתב"ש בטרפה שנתערבה בין הכשרות וחצי פירש, דאפי' אות' חצי שפירש אסור' כיון דחצי הנשאר בחנות אסור'

חצי שפירש נמי אסור, כי היכא דלא להוי מילי דרבנן כחוכא, ולפמ"ש אין הענינים דומי' דלהתיר' לקהל הוי' לכתחל' ול"מ כחוכא וגם בלא"ה אינו דומה להא דתב"ש דשם לאו בדרבנן נגד דאוריי' איירי דגם חצי שבמקום קבוע מדרבנן הוא, אלא שנראה כחוכא הענין בעצמו לעיני ב"א שבהמה חצי א' מותרת וחצי א' אסורה וזה ל"ש בדרבנן ודאוריי' דלא מחזי כחוכ' שזה דאוריי' דמחמירין וזה דרבנן אם לא משום הא גופא דמחזי כמזלזלין בדרבנן ונראה וניכר בדבר א' והבן:

וזאת תורת העולה מדברינו, היא העולה להלכה, א) הוגלד פי המכה אפי' נקב בריאה באיזה מקום שהוא מן הריאה אפי' שא"א שיהי' שם סרכ' כסדרן, אפי' הוגלד פי המכה דוודאי קודם ג"י נעשה מותר החלב שנחלב' קודם ג"י, ב) סרכא בריאה אפי' נטרפ' הבהמה ע"י הסרכ' בוודאי החלב שנחלבה קודם ג"י מותרת אפי' היכא דליכא הפ"מ, ג) נמצא סרכ' בריאה שאינה וודאי טרפה החלב שנחלבה תוך ג"י מותרת בדאיכא הפ"מ, ודווקא שעבר יום א' קודם השחיטה, אבל באותו היום לכ"ע סרכ' ב"י לאו שמה סרכ', ד) היכא שכבר נתערב ואח"כ נודע הספק יש להקל אפי' בלא הפ"מ הגם דפרמ"ג כ' דוקא בהפ"מ כמ"ש השך בספק בתערוב' הוא כ' כן לולי דרמ"א סמך בלא תערוב' על הסוברי' דיש סירכ' תוך ג"י היה מתיר מטעם שנודע הספק אחר שנתבטל מדאורייי' וזה דווקא בהפ"מ כמ"ש הש"ך בספק א' בגופו אבל מאחר דרמ"א מתיר בהפ"מ אפי' לא נתערב והס' בדאוריי' היכא דכבר נתערב קודם שנודע הספק סמוך לבינו להתיר כשנודע הספק אחר שנתערב בצירוף שסומך הרמ"א בהפ"מ על דסוברים יש סרכא תוך ג"י אפי' בלא הפ"מ כנ"ל, ה) היכא דנטרפה בוודאי מחמת סרכ' יש לצדד להקל בהפ"מ כמו בספק טרפה מחמ' סרכ' מטעמי' שכתבנו מ"מ לא סמוך לבי להקל רק בנודע האיסו' אחר שנתערב יש להקל כיון דדרבנן הוא יש לסמוך על הסוברים דיש סרכא תוך ג' ימים והוי כספק דרבנן בצירוף מ"ש דגם בוודאי סרכא איכא ס"ס לרש"י וחזקה ורוב לתוס' ואפשר אפי' שלא בהפ"מ יש להקל בצירוף כל מ"ש, ו) בסרכ' ספק טרפה ונחלבה קודם שנשחטה וכבר נתערב ונודע הספק אחר שנתערב יש לי מקום ספק אם נקיל בדרבנן, כיון שיש לדון גם כן בספק זה בדאוריי' וכיון דמלתא דרבנן הוא, ועדיפ' שאין בו משום ספק איסור דרבנן אלא שמא יש לחוש כמזלזל בדרבנן, בהפ"מ נראה לי להקל ושלא בהפ"מ צריך יישוב למעשה דיש לחוש שפוגע באיסור דרבנן, דהא זה עצמו דספק דרבנן לקולא קולא הוא שהקילו חכמים בדבריהם לשיטת רוב ראשונים דספיק' דאוריי' לחומר' ורבנן הקילו בדידהו, והיכא דמחזי כמזלזל בדרבנן אפשר דלא הקילו, והמיקל בכה"ג בדרבנן לא משום מזלזל בדרבנן לחוד אתי' עלה אלא כאוכל

איסור דרבנן, שהחמירו בו רבנן וספיקא כוודאי והבן, לכן לא בטח לבי לזו אירא להקל רק בהפ"מ כולי האי ואולי כנלפע"ד בעזרת החונן דעת ית"ש:

ובנדון שלנו דאיכ' וודאי טרפה ע"כ חלב שנחלבה קודם ג' מותרת, ושנחלבה תוך ג"י לא אמינא בה לא איסור ולא היתר אם לא שנתערבה קודם שנודע הטרפות, יש להתירה אפי' שלא בהפ"מ, ואותה חלב שנחלבה ביום השחיטה, אפי' נתערבה ואח"כ נודע אין בידינו להתיר דטרפות וודאי ואין סרכ' פחות מיום אחד שלפניו:

ולענין כלים שנתבשלה בה החלב אחר שיהוי מעת לעת עיין ט"ז הלכ' י"ג סי' קל"ז ובנודע ביהודא תנינא חלק יו"ד סי' נ"א והיה נעלם מעיני כבודם אריכ' תשוב' מהר"לנח סי' קנ"א ובמנ"י כלל פ"ה אות ס"ד דיש להתיר כ"ח בשיהוי מעל"ע בהפ"מ אפי' בדאוריי' ועיין פמ"ג ביו"ד סי' ק"ג ד"ה אכתוב דיני נטלפ"ג בקדרה והארכתי בזה בתכלית אריכו' בתשובה א' וכאן בנדון שלנו דיש בלא"ה צדדים להתיר אפילו החלב עצמה נ"ל המקיל בכלים אחר שיהוי מעל"ע אפי' בכלים שנתבשלה החלב שנחלבה ביום השחיטה לא הפסי' וכ"ש חלב שנחלבה תוך ג"י, וה' יצילנו משגיאות ויעשה עמנו לטובה אות, גל עיני ואביטה מתורתך נפלאות הכ"ד אוה"נ ד"ש חפץ בהצלחתו:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מה

אל עוזר בעזרו יציץ עליו נזרו ה"ה ידי"נ מחותני תלמידי הרב המאוה"ג הוותיק מלא עתיק חרוץ ובקי כש"ת מהו' אליעזר פאשקוס ני' אבד"קק גאלאנטא יע"א:

הנה עתה באתי לערוך מערכה לחוות למעלתך ני' מה אתי ע"ד דג שטירל שבנוב"י תנינא חיו"ד סי' כ"ח. הנה שיטת הרמב"ן בתורה ומובא בהה"מ וב"י ופסקו הרמ"א סימן פ"ג דכל שאינו נקלף ביד או בכלי לאו קשקשים נינהו וכן נ"ל מפי' רש"י במתני' חולין נ"ט ואלו הן קשקשים הקבועים בו וכ' וז"ל הקבועים בו יותר מסנפירין שאין זזין מאיליה אלא בידים וכו' נראה דס"ל דווקא הזזים בידים אבל הקבועים בו שא"א להזיזם וא"א להפרידם מן העור יצאו מכלל קשקשים ומשמע יותר דאפי' בכלי לאו קשקשים מקרי ומחמיר יותר מרמב"ן ואינו מוכרח כל כך דחדא נקט עכ"פ ס"ל דכל שא"א להזיזם מן העור יצאו מכלל קשקשים:

ולפע"ד לעשות סמוכין לרמב"ן לשיטתו דמפרש לתוספתא דבליכא אלא א' צריך קביעות מקום בא' מג' מקומות ונתן הרמב"ן טעם דחיישינן שמא נדבק לו ממק"א והר"ן כתב דרחוק שיהיה נדבק כ"כ לכן מתני' לא חש לזה ותוספתא חש שנדבק דבק חזק ואי

קשקשי' שא"א להפרידם מן העור ג"כ בכלל קשקשי' שבתורה איך נקיט התוספתא מלתא דפסיקא דבעי מקום מיוחד בא' מג' מקומות הא באופן שא"א להפריד' מן העור בוודאי א"א לחוש שנדבקו כ"כ עד שא"א להפרידם מן העור זה אינו במציאות כלל בעולם ולזה לא יצטרך מקום מיוחד וע"כ דכל דא"א להפרידם מן העור יצאו מכלל קשקשי' דלא נקרא קשקשת אלא כל שהוא כלבוש שאפשר להפריד וזו ראיה ברורה לפע"ד:

והנה הנב"י כ' מסברא דנפשי' דה"ה כשאינו נקלף בכלי רק ע"י מים רותחין או לוי"ג ג"כ בכלל קשקשים דקרא ולפמ"ש יש ראיה דלא כוותי' דוודאי רחוק שיהי' נדבק כ"כ ממק"א עד שלא יהי' נקלף בכלי רק ע"י פעולת רותחים או לוי"ג והדרא קושיתו מתוספתא הנ"ל וע"כ דגם זה אינו נקרא קשקשת:

אבל מה אעשה דבפר"ח סס"ק כ"ו כתב בשם אוהל מועד בשם הרמב"ן שהתיר דג ע"י שרי' ברותחין ונשתייר' קשקשים וצריכי' אנו לדחוקי דלא יקשה עליו מהאי תוספתא דגם בשאי אפשר להפרידם רק ע"י רותחי' חוששים שנדבקו ממק"א וכנב"י:

ומ"מ נ"ל בשנדייק בלשון אוהל מועד ונשתיירו קשקשי' ול"א שאח"כ נקלפו הקשקשי' ביד או בכלי נראה שאחר שהיה הדג שרוי ברותחין נשרו הקשקשי' מאליהם במים רותחין ואנו אין לנו מהוראת הרמב"ן רק כשנשרו מאליהם ונשתיירו במים ולא הוצרכו לקלפם ביד או בכלי אבל כשצריכי' לקלפו אחר ששרו כ"כ ברותחין ביד או בכלי עדיין אין לנו דקשקשים מקרי:

והנה הנוב"י הקשה על הרמב"ן מקרא דעור ובשר תלבישני ובנו הגאון מהר"ש זצ"ל כ' מכח קושי' זו ראיה דאפילו נקלפו ע"י רותחי' מהני דגם עור ע"י רותחין נקלפה מן הבשר וקילס עצמו בזה ודבריו תמוהים במחכ"ת דעור גם ע"י סכין נקלפת ומעשים בכל יום שמפשיטים עור מבשר בהמה וגם מבע"ח אפשר לקלוף ע"י סכין דחליש פומי' וקושי' אביו זצ"ל היה מבשר דכתיב בקרא ונקרא מלבוש אלא דגם קושיא זו איני מכיר דהא אמר איוב עור ובשר גידים ועצמות תסוככני דבשר לבוש לגידי' ועצמות ועור לבשר ואפשר להפריד הבשר מגידי' ועצמות בסכין וכולן יחד הם לבוש לנפש רוח נשמה ועיין רמב"ם ה' תשובה:

עוד הקשה הנוב"י ז"ל מש"ס ע"ז ל"ט דבדק ר' אשי דנקטינן להדי' יומא וחזי דהוי ב"י צמחי ושרי' ולא חש שמא דבוקים ביותר ואין נקלפים מן העור ובקושי' זו הרגיש הב"ח סי' פ"ג בהקשותו על טוש"ע שהעתיקו ב' בדיקות של ש"ס שם בלא נראו בו קשקשי' מדקותם ולא הביא בדיקות ר"א להדי יומא וכ' מרוב פשיטות לא העתיקו עוד כ' די"ל

בהיפוך דר"א אחר שראה להדי יומא בדק אם נקלפים וע"י בדיקה פשיטא דשרי אלו דבריו ז"ל:

והנה הרגיש הב"ח דלרמב"ן יש לחוש לכל דג שנראים בו קשקשים שמא אין נקלפים ותחילה ס"ל דא"צ בדיקה ואח"כ כתב דצריך באמת בדיקה וכבר נתקשה בדבריו הגאון מהר"ש לנדא זצ"ל בספרו שיבת ציון לפי' קמא של הב"ח תקשה הו"ל לפוסקי' להשמיענו חידוש זה דא"צ בדיקה אם נקלפים דרוב נקלפים וא"צ בדיקה וגם קשה למה באמת ל"צ בדיקה הא אפשר לברורי וצריך לברר ולתי' שני תקשה דעיקר חסר דמשמ' דכד חזי להדי יומא דהוי לי' צמחי שרי':

והנה בקושי' הב"ח על הפוסקי' דהשמיטו בדיקתו של ר"א נ"ל בשנאמר מלתא בטעמא דרמב"ם השמיט כל בדיקות של ש"ס בע"ז שם וכ' הה"מ מרוב פשיטותא וטור הביא תרי מנייהו או כרבא או בשיכלא דמיא ואם הרמב"ם לא מצא רבותא מה מצא הטור חידוש דין שהעתיקם ונ"ל בשנפרש מ"ש הטור בידוע שיש לו קשקשי' והקשה הב"י מה רצה הטור בזה הלא עיניו רואות כי יש לו ותירוץ ט"ז דחוק כמובן וגם מ"ש ש"ך לא א"ש במרווח ונ"ל עפמ"ש הה"מ דמוכח מסוגי' דע"ז ל"ט מהנהו עובדא דביש לו קשקשי' הרבה לא חיישינן שנדבקו ממק"א דאל"ה מה הועילו מה שמצאו במים או בסל דלמא לאו במקום המיוחד הוה וע"כ ביש הרבה קשקשי' ל"ח ונ"ל להוסיף עוד דבנמצא במין אחד בהרבה דגים קשקשים שלא במקום מיוחד של התוספתא ל"ח שמא דבוקי' ממק"א דזה וודאי חשש רחוק שאקרי מקרה לכל א' ממין הזה שנדבקו מדגים אחרים ותוספתא איירי שמביאים לפנינו דג אחד אין להכשירו ע"י קשקשת אחת אלא במקום המיוחד וכן דייק לשון התוספתא וכמה קשקשים היו לו וכו' קאי על דג א' המובא לפנינו אבל כשראינו כמה דגים מאותו מין שיש לכ"א קשקשת א' אפי' אין המקומות שווים בכל א' ל"ח לדבוקים ממק"א כנ"ל והא"ש מה דמקשה רשב"א ור"ן מסתימת מתני' ובדגים כל שיש לו קשקשת א' ולא ייחד לו מקום משמ' דלא כתוספתא ולמ"ש מתני' איירי בראינו דגים הרבה מאותו המין שיש לו קשקשת א' בכ"מ שהוא סומכין עליו ומדויק לשון מתני' ובדג' כל שיש לו לכ"א קשקשת א' כנ"ל נכון:

והא"ש מ"ש הטור בידוע שיש לו לפי דס"ל דבעי מקום מיוחד כאביו הרא"ש ז"ל דחוששי' דדבוקים ממק"א וא"כ היה לנו לחוש בבדיקות שהביא שמא לא היה במקום מיוחד והוא איירי בהביאו לפנינו רק דג א' שלא נראו בו קשקשי' מדקותם כעובדא בש"ס שם שהביא לפנינו דג א' ולכן כ' כיון שנראו בו הרבה בידוע שיש לו קשקשי'

היינו שיש לו שהם קשקשים שלו ולא ממק"א באו לו כי בהרבה ל"ח כנ"ל ברור בכוונת הטור ופשוט:

ולפ"ז טובא קמ"ל הטור בהנהו עובדא דמוכח מנייהו דבהרבה קשקשי ל"ח שנדבקו ממק"א וכ"ז לשיטתו דס"ל דבקשקשת א' צריך להיות מקום מיוחד קמ"ל בהרבה ל"ח ומביא ומעתיק בדיקות אלו שמהם מוצא דין וחילוק זה אבל הרמב"ם דסתם לן דקשקשת א' מהני ולא חש לתוספתא הנ"ל שוב אין רבותא בבדיקות אלו ומרוב פשיטותא לא הביא להו וא"ש:

והא"ש דהשמיט הטור בדיקות של ר"א דמשם לא מוכח לחלק בין קשקשת א' להרבה דהא חזי בהדי יומא בעודם על הדג אולי ראה שיש לו במקום מיוחד שראויה להיות והכשיר ובאמת דמוכח מאידך ב' בדיקות דבהרבה ל"ח שנדבקו ממק"א גם אם לא ראה ר"א במקום מיוחד הכשיר אבל אין מוכח מתוכו דכן הוא ול"מ מיני' מידי ובדיקה עצמה פשיטא דמהני לכן השמיטו הטור כנ"ל נכון מאוד ועיין:

אלא דכ"ז לא יועיל לנו ביישוב המחבר דמביא ב' בדיקות דמביא הטור והוא נקיט להלכתא כרי"ף ורמב"ם דל"ח כלל שנדבקו ממק"א מ"מ העתיק ב' בדיקות אלו למה השמיט בדיקת ר"א ומה פשיטותא בהך בדיקה יותר מאינך ב' בדיקות ונ"ל דהמחבר מצא חידוש בהנך דינים דר"ן כ' דמתני' ל"ח שמא נדבקו דרחוק שיהיו נדבקים כ"כ ויש מקום לומר בשנשרו מאליהם בלי כלי וביד כמו בהנהו עובדא ע"י שכרכו או במיא נראה שלא היו דבוקים הרבה ה"א דיש לחוש שנדבקו ממק"א קמ"ל דל"ח או דל"ש כלל שידבקו ממק"א או דבהרבה גם כה"ג ל"ח ולכן העתיק המחבר ב' בדיקות הללו אבל מבדיקת ר"א לא מוכח כל זה כמ"ש ולכן השמיטו כנ"ל ועיין:

וביישוב הקושי' על הרמב"ן מבדיקת ר"א דל"ח שמא אין נקלפים וגם אם נימא דמיעוטא הוא שיש להם קשקשים ואין נקלפים בכלי מ"מ הו"ל לברר כל דאפשר ונ"ל בהקדם דנ"ל מדיוק לשון מתני' דנדה כל שיש לו קשקשת וכו' ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת נראה דיש שיש לו סנפיר ואין להם קשקשת אבל אין מצוי כ"כ שיהי' לו סנפיר ואין לו קשקשי' אלא שאינ' סי' כ"ר שיש לסמוך עליו שיש לו בוודאי קשקשי' כמו סי' דקשקשת שיש לו בוודאי סנפיר ולכן אמר ויש שהוא במציאות ומצוי' מ"מ סימנא הוא אלא שאינו סימן גמור כנ"ל:

ובזה מצאנו מקום יישוב לקושי' תוס' ע"ז מ' ע"א על פי' רש"י דקושי' ש"ס מתרווייהו קאי מר"ה ור"נ לא א"ש תי' אביי דעדיין תקשה מסימן דשדרה לר"נ ומתחילה היה נ"ל ביישוב קושי' תוס' עפמ"ש הרא"ש כמו דדמי' טהורים לטמאים בראש כן יש דדמו

בשדרה אלא שזה דוחק למה לא אמר אביי כן מפורש כיון דצריך זה לתירוצו לר"נ ונ"ל דאביי ס"ל כר"י משמי' דעולא דלא פליג רק בציר אבל בגופן לכ"ע בעי ראש ושדרה ורש"י דכ' דהקשה לשניהם משום דמקשה סתם משמע דקושי' לתרוייהו ואביי דתירץ לו רק דסי' ראש אינו דס"ל דבגופא כ"ע מודו דבעי תרתי והיה סגי לי' בהא ומאן דס"ל דגם בגופא פליגי צ"ל כמו דאיכא דמי' לטמא בראש כן בשדרה וא"ש אלא דא"א לומר כן דא"כ מוכח דאביי ס"ל דבגופא כ"ע מודי' דבעי תרתי ואיך קאמר ש"ס לעיל ל"ט לאביי או משום דרדיפי מיא וטמא חוט השדרה ל"ל וכ' הר"ן דש"ס קאמר אי ס"ל כר"נ דסגי בחדא ולמ"ש הא ע"כ אביי ס"ל דגם ר"נ בגופא בעי תרתי:

לכן נ"ל עפמ"ש דסנפיר ג"כ הוא סי' גרוע ונ"ל דלר"ה דבעי תרתי ראש ושדרה מ"מ בוודאי לא יחלוק על ר"נ דראש או שדרה ליכא סימן כלל דלא יחלוק כ"כ עם ר"נ במציאות אלא דר"נ ס"ל דבסימן א' סגי והוא ר"ה ס"ל דאינו סימן כ"כ לסמוך עליו בדאוריית' ולכן למאן דס"ל דפליגי בגופא אבל בציר ס"ל גם לר"ה דסמכינן על א' משום דהוא סימן רק אינו כ"כ לסמוך בדאורייתא ולעולא דפליגי בציר מחמיר ר"ה גם בדרבנן משום גזירה שיאכל גופו אבל סי' וודאי הוא רק אינו מובהק לסמוך עליו בדאורייתא ולפי דנקטו גדול' המורים ויצא מתשוב' משאת בנימין בעגונא דב' סימני' אמצעים חזי לצרופי לסימן מובהק ולפמ"ש דסנפיר סימן הוא אלא שאינו מובהק לסמוך עליו חזי לצרופי לסימן ראש או שדרה לר"ה לפ"ז נ"ל דגם רש"י ס"ל דמסי' גואי לק"מ כמ"ש תוס' ומ"מ כתב דלתרווייהו מקשה למה לא קחשיב מתני' חולין סי' ראש וחזי לצרופי עם סימן סנפיר ולר"נ אי פליגי בגופן קשה מראש לחוד דהוא סימן ואי בגופא מודה מ"מ קשה לתני סנפיר וראש ומתרץ אביי דאיכא דדמי' בראש לטמא ושוב לק"מ דסי' גוואי לא קחשיב ומיושב קושי' תוס' על רש"י:

ובמאי דכתיבנא א"ש הא דקאמר בפשיטו' לאביי אי משום דרדיפי מיא וטמא אין לו חוט היינו אליבא דר"נ ופר"ח גמגם בזה דהוא שלא כהלכת' ופלתי הוסיף דלהלכתא גם ר"נ בגופא ס"ל תרתי בעי ולמ"ש א"ש דדג זה יש לו סנפיר ע"כ דאי לית לי' ל"מ כל הסימני' דקשקשת בעי ואי אין לו סנפיר בוודאי לא היה לו קשקשת ואי היו לו ונפלו סנפירים זה א"א כמ"ש הט"ז סי' פ"ג והחזיק ע"י הפמ"ג עיי"ש וע"כ דהיו לו סנפירים או דידע ש"ס דיש לו שפיר קאמר דסמך על סימן חוט השדרה בצירוף סנפיר כמ"ש וא"ש:

ובזה הבנתי מ"ש הרא"ש בהקשותו על ר"ת שהתיר ברבווא משום סימן עוברי דגים ולא משום חוט השדרה וצ"ע הלא קיי"ל דבעי ראש ושדרה ואולי היה לו ראש כטמא כמו

שתי' אביי ועל חוט השדרה לא סמך וצל"ע ולמ"ש א"ש כיון שיש לו סנפיר היה לו לסמוך להתיר ע"י חוט השדרה בצירוף סנפיר כדקאמר ש"ס לאביי כמ"ש וא"ש:

ובני הב' החתן החריף מהו' שמחה בונם נ"י אמר לי דאפשר דכוונת הרא"ש למה סמך על עוברי' לחוד מכח הברייתא דסי' עוברים דאוריית' היה לו לסמוך על חוט השדרה בצירוף סי' עוברי' וגם אי סי' עובר' לאו דאוריית' דאינו מובהק כ"כ מ"מ בצירוף חוט השדרה הוי סי' מובהק כדרך שאמרתי והוא נכון ואם חכם בני וכו':

אלא לפ"ז לא הועיל הרא"ש מידי במה שהוכיח מכח זה דיש טהור דמי' לטמא דל"ל חוט השדרה ולכן הוצרך ר"ת לסמוך על סימני עוברי' לחוד שלו ויש לברבוא חוט השדרה עדיין קשה היה לו לסמוך על סי' עוברי' בצירוף סנפיר ומה לו לסמוך על עוברים לחוד וצ"ע:

ונחזור ליישוב הקושי' שעל הרמב"ן מדהכשיר ר"א כד חזי להדי יומא ול"ח למיעוט שאין נקלפים נ"ל דהיה לו סנפיר הגם שאין סימן דיש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת מ"מ סמך ע"ז במקום חומרא דאיכא לברורי שמא מן המיעוט הוא דכה"ג הוי מיעוט דמיעוט כנ"ל ועיין:

עוד נ"ל כיון דבכל דג הבא לפנינו בלא קשקשים ספק שמא היו לו ונשרו ושמא עתיד לגדל הגם דל"ש כ"כ כמ"ש הפוסקים מ"מ מספיקא לא נפקא ונ"ל לשיטת הרמב"ן דאין נקלפים לאו קשקשים נינהו מ"מ בוודאי כשיש לו אין נקלפים ונקלפים מותר ע"י אלו הנקלפים וכי כן כשהיה בודק ר"א ומצא שאלו אין נקלפים מ"מ לאו איסורו ברור ככל דג שמא היה לו גם נקלפים ואין נקלפים שהכל במציאות ותשאר בספק וכה"ג א"צ לברר וכדכייל לנו הנוב"י הגם שהוא כ' כשישאר ספק המקיל א"צ לברר ספק א' ולהחמיר מס"א והכא רוב לא משירים קשקשים מ"מ יש להוסיף א"צ לברר ועוד דאיכא כעין ס"ס שמא נשרו ושמא יגדלו אח"כ:

ותי' מרווח יותר נלפע"ד בשנדקדק בש"ס ע"ז ל"ט כד מייתי לבדיקת דקולי' נקיט חזי בי' קלפי וכן בבדיקת משיכלא חיוורא, ובבדיקת ר"א נקט חזא בי' צמחא ולא חזא בי' קלפי כמו באינך, לכן נ"ל כי עיניו רואות לאחר קליפת הקשקשי' נשאר תלתולי עור שהיו הקשקשי' דבוקים בו ונאחזים ביד ונרא' לעין רואה, וזהו דחזי ר"א צמחי שנשארו אחר שנשרו הקשקשים והובא לפניו דג מן הים או במים והכשירו שאין בו חשש שאין נקלפים שהרי נשרו מאליהם וא"ש:

אבל מה אעשה שרש"י פי' שם צמחי קלפי, וכבר כתבתי תחילת דברינו דרש"י ג"כ ס"ל כרמב"ן וניהי לרמב"ן נ"ל דמפרש צמחי כמ"ש ומוכח מתוכו מדשינה ש"ס ונקט צמחי,

אבל לרש"י דמפרש צמחי קלפי הדר' קושי' ונ"ל דגם לרש"י א"ש בשנדקדק דבתרי בדיקות קתני חזי בי' קלפי ובבדיקת ר"א אמר חזו דהוי בי' צמחי וזה דקדוק עצום, ונ"ל דחזי ע"י תלתולים עור או שהכיר מקום מושב הקשקשים דהי' בי' צמחי קלפי ולכן נקיט דהוי בי' היינו דהוי בי' מכבר קלפי שהכיר ע"י ציצי' של עור או שהכיר מקום מושב הקשקשים שניכר לעין וזה מנוסה ולכן הכשירו ונ"ל לכן פי' רש"י צמחי קלפי ולא כ' מפורש צמחי ציצי' עור שנשארו כמ"ש דא"כ לא שייך דהוי בי' דהא איתנייי' קמן ולכן מפרש צמחי קלפי דהוי בי' מעיקרא ומיושב קושיא זו גם לרש"י וכ"ז נ"ל נכון וברור ומקום הניחו לי בעזה"י:

אבל אי קשי' הא קשי' לי על הרמב"ן דכ' דווקא בנקלפים דאל"ה לאו לבוש מקרי מקרא דכתיב ושריון קשקשים הוא לבוש משם קשקשת הוא לבוש וזה אין אנו יודעין מן התורה רק מקרא וקבלה שכך הוא הלשון א"כ תקשי קושי' ש"ס סנפיר למה לי הלא ידענו מקרא וקבלה כמ"ש תוס' נדה מהו קשקשת ומסיק יגדיל תורה ויאדיר והא עדיין לא ידענו מהו קשקשת אם נקלפים דווקא או אפילו אין נקלפי' וצריכין אנו ע"כ לקרא וקבלת חוץ דלשון קשקשת הוא לבוש ועדיין לא פירשה לנו התורה כל הצורך אם שנדע ע"פ קרא וקבלה מהו קשקשת ועיין מהר"ם שי"ף חולין שכ' דצ"ל דסנפיר ידענו ככל פירושי מצות אבל קשקשת לא ידענו ועכשיו דכתיב סנפיר ידענו מהו קשקשת או באמת אין אנו יודעין בירור מה סנפיר ומהו קשקשת מה"ת ואין בו נפקותא לידע הבירור מה"ת אבל לרמב"ן קשה שעדיין אין אנו יודעין איזהו קשקשים או נקלפים או אפי' אין נקלפים ויש בו נפקותא לדינא ואפשר לומר דרוב שיש להם קשקשים נקלפים וסמכה תורה על הרוב ועדיין צל"ע:

ומצאתי יישוב לקושיתי בהקדם מה דקשי' לי לשיטת הרמב"ן להלכה דחיישינן שנדבקו ממק"א וצריך מקום מיוחד ובוודאי גם במקום מיוחד יש במציאות שיהי' נדבק אלא דל"ש ול"ח בסתמא וכ"ש לשיטת ריי"ף ורמב"ם דל"ח כלל שנדבקו אבל בוודאי אפשר שנדבקו ממק"א ומסתמא ל"ח א"כ מה מקשה לא לכתוב סנפיר הא צריך כשנראו קשקשים לרמב"ן במקום מיוחד ולריי"ף ורמב"ם אפילו שלא במקום מיוחד א"ח שמא נדבקו אבל כשאין לו סנפיר מוכח דאין לו קשקשת ובאו לו ממק"א שנדבקו בו לכן כתבה תורה תרתי דבעי סנפיר ג"כ ולהחמיר בכה"ג ואין לומר דכיון דל"ח שנדבקו דל"ש כשבא לפנינו בלא סנפיר תולין שנפלו סנפיריו דזה אינו במציאות שנפלו סנפיריו כמ"ש הע"ז ופמ"ג וכ"ש דל"ש כלל ואם לתלות שעתידה לגדל נראה לי ג"כ ל"ש רק בקשקשת לפמ"ש רמב"ן בתורה בטעמא דמלתא דאסרה תורה שאין לו סנפיר וקשקשת

דע"י סנפיריו שט למעלה באויר וגדלים קשקשים עיי"ש ולזה א"א שיהיו קשקשים קודם לסנפירין וכשבא לפנינו דג בלא סנפירין ע"כ קשקשים אלו ממק"א נדבקו בו דאם עתידין סנפיריו לגדל אח"ז מניין לו קשקש' עכשיו וצל"ע:

ואנו אין לנו אלא דקושי' ש"ס כיון דהלכה למ"מ דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ממילא לא נתיר ע"י קשקשים כשאין לו סנפיר וסנפיר בקרא ל"ל כנ"ל ובזה א"ש מה שהקשה תוס' נדה בקושי' ש"ס סנפיר ל"ל דלמא או הא או הא וצ"ע א"כ הלמ"מ ל"ל ותורת חיים חולין מתרץ בזה קושי' תוס' והיא באמת קושי' על תוס' שצ"ע ליישב ולמ"ש א"ש דהלמ"מ בעי דלא נתיר קשקשת בלא סנפיר היינו שנתלה שנדבקו ממק"א אשר כשיש לו סנפיר א"א חוששי' שנדבקו וא"ש:

אלא לפ"ז ליתא מ"ש מהרש"א נדה דקושי' תוס' דלמא או הא והא דקתני בקשקשת כשיבוא לפנינו חתיכה בלא סנפיר וצ"ל דס"ל למהרש"א דלא סמכה תורה על הלמ"מ דכל שיש לו קשקשת וכו' ולמ"ש מוכח מכח קושי' ש"ס סנפיר ל"ל והיינו דסמכה התורה על הלמ"מ וכ"כ תוס' בסוגי' דנשר דסמכה תורה על הלמ"מ דכ' דאי הלמ"מ דכל הדורס טמא הול"ל ותי' קמא של מהרש"א דה"א סנפיר הוא קשקשת ג"כ אינו נכון לפמ"ש תוס' לעיל כ"ב דה"א קשקשת כל דבר המסוכסך ובכללו סנפיר שג"כ היד נפגע בו ונ"ל שמוכרח הדבר מדצריכה התורה כל אשר אין לו במים שנשרו במים מותר כמ"ש רש"י בחומש ואי קשקשת היינו סנפיר והא דבר זה א"א בסנפיר ואיך היו טועים דקשקשת היינו סנפיר וצ"ע לכאורה וע"כ צ"ל דוודאי לא היו טועים דקשקשת הוא סנפיר לחוד אלא כל דבר המסכסך קשקשת וסנפיר וצריך לכל אשר אין לו במים לקשקשת שהשאירו במים וא"כ ליתא לתי' קמא של מהרש"א ואפשר יש לקיים תי' ב' של מהרש"א דקושי' תוס' למסקנא דיגדיל תורה ויאדיר ולא סמכה תורה על קבלה מהו קשקשת ה"ה דלא אמרינן כאן סמכה תורה על הלמ"מ כל שיש לו קשקשת וכו' וקשה דלמא לאמת או הא או הא וצריך לכתוב קשקשת כשבא לפנינו חתיכה בלא סנפיר וצ"ע:

ואחר הוצעה זו דקושי' ש"ס סנפיר ל"ל דמכח הלמ"מ נדע כשאין לו סנפיר שנחוש לקשקשת שדבוקי' ממק"א כיון שאין לו סנפיר נ"ל דמסקנת ש"ס יגדיל תורה ויאדיר לא קאי דלא סמכה תורה על ידיעת חוץ בלשון ב"א מהו קשקשת דע"ז סמכה תורה כמו שסמכה בכמה דברים על שם ולשון ב"א שנדע מה הוא אלא כוונת ש"ס משום יגדיל תורה לא רצה לסמוך על הלמ"מ שנדע מכח הלמ"מ דניחוש שנבדקו וא"ש:

ולפ"ז מיושב קושיתי על הרמב"ן ורש"י דאין נקלפי' יצאו מכלל קשקשים שהוא לבוש וידענו זה מקרא ולשון קשקשים כן הוא ואיך סמכה תורה בזה על ידיעת חוץ ולמ"ש

א"ש דעל כה"ג סמכה תורה ותי' ש"ס יגדיל תורה רק לענין הלמ"מ דדינא הוא דפרשה תורה למי שיש לו חסרון ידיעת הלמ"מ זו כנ"ל וא"ש נכון ועיין:

נבוא לדינא בדג שטיר"ל שהתירו הנוב"י מסברא דילי' דגם אם נקלף ע"י רותחי' או ע"י לוי"ג מקרי קשקשת נראה מתוך דבריו משום דקשי' לי' עיקר יסודו של רמב"ן דלא נקרא לבוש מקרא דעור ובשר וגם קשי' לי' מש"ס ע"ז ומ"מ לא מלאו לבו לחלק על רמב"ן, אבל סמוך לבו להוסיף על רמב"ן נקלף ע"י כלי ה"ה ע"י פעולה אחרת כיון שאינו מפורש ברמ"בן לאסור בכה"ג, אבל אנו אחר שסלקנו קושיותיו והבאנו ראיה מהימנא לרמ"בן מתוספת' וגם רש"י ס"ל כוותי' דרמ"בן, ומשמ' יותר דאפי' בחוזק יד ע"י כלי לא, מאן ספון להוסיף מדנפשי' אפי' ע"י פעולה אחרת יותר חזקה מע"י כלי, אלא שבאוהל מועד שבפר"ח בשם רמב"ן ור"ת שהתירו ע"י שרייי' רותחין ויש לדחות כמ"ש דמשמ' שנשארו מעצמן במים אבל אי צריכי' אח"כ לקולפם ביד וכ"ש בכלי מניין להו ועוד י"ל דהיה ידוע לרמב"ן כי זה ל"ש כלל שיהי' לדג קשקשי' דבוקים עד שאין נקלפי' אלא ע"י רותחין ולא יהי' לו לדג ג"כ קשקשי' שנקלפי' זה ל"ש כלל ולכן כשבא לפנינו דג זה שלא היו לו קשקשי' שורהו במים ונשתיירו קשקשי' מזה שפט שמסתמא היו לו קשקשי' ונשרו או אפשר שהיה בו קשקשי' נקלפי' אבל לא במקום מיוחד ואותם שהיו במקום מיוחד לא היו נקלפי' רק ע"י רותחין וכיון שרחוק שיהי' לדג רק אינם נקלפי' לכן תלה אלו האחרי' שבאי' מדג עצמו ול"ח עוד שנדבקו ממק"א וזה שכיח טובא בדג א' כמה קשקשי' נקלפי' בקל ויש שאין נקלפי' רק בכח וחוזק וגם אחר בישול נמצא לפעמי' דבוקים ולכן בדג שאנו דנין בו שלא נמצאו בכולן רק אלו ואין נקלפין רק ע"י רותחין וביד או בכלי מנ"ל להתיר ובאיסור תורה המוציא קולא עליו להביא ראיה ברורה וחזקה שאין עליו תשובה כדי להתיר וישראל קדושי' כבר נהגו בו איסור בכל מדינה ומדינה אשר דבר הגדולי' האוסרי' הגיע אליהם ויקבלו שכר על הפרישה ויזכו לסעודת לויתן הנלפע"ד כתבתי יעיין יבחר ויקרב. הכ"ד אוה"נ חותם בברכ' אהבה מחותנו פ"ב נגהי ליום ב' כ"ה טבת תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מו

יעקב איש תם יושב אוהלים, אוהל תורה ועבודה יחדיו מצומדים ה"ה תלמידי חביבי הרבני הוותיק מלא ברכת ה', חריף ושנון זית רענן יראת ה' אוצרו כש"ת מה"ו יעקב לויפר ני' בק"ק יאהני יע"א:

שמחתני בשורותיך הנעימים באשר בשרתני משלומך ושקידתך על התורה והעבודה בבית מכירך חותנך י"נ הרב המאוה"ג נ"י כן יהי' ה' עמך וירים קרנך מהרה בכבוד:

ועל דבר הקושי' לשיטת הראב"ד ע"ז דף מ' דראש ושדרה דפליגי בי' ר"ה ור"נ לאו סימנא הוא רק ט"ע מלבד מה שהקשו הראשונים הרשב"א בתה"ב והר"ן מקושי' ש"ס כל שיש לו סנפיר וקשקשת ונדחקו הרבה ואם נקבל כל הדחוקים לא הצלנו מה דקשה ש"ס לעיל ל"ט ע"א, אי משום דרדיפי מי' וטמא לית לי' חוט השדרה הא לראב"ד לית לי' סימן כלל לא בראש ולא בשדרה רק בט"ע, והיא קושי' חמורה וכבר עמד בקושי' זו בפר"ח ס' פ"ג ולא מצא מענה, ובתחילה היה נראה לי ניהו דס"ל לראב"ד דשדרה אית לטמא כטהור אבל חוט לית לי', ובבריית' קתני ראש ושדרה ס"ל לראב"ד בט"ע אבל חוט לית לי' וא"ש ש"ס ל"ט דאמר בטמא חוט השדרה לית לי' ולכן לא קאי במי' דעיקר הוא החוט וכן הוא לענין טריפות בבהמה דנשבר השדרה כשירה ונפסק החוט טריפה, אלא דלפ"ז לדינא יהיה סימן בחוט לחוד וזה לא שמענו ולא ראינו בשום ראשון ופוסק, וגם לרמב"ם דס"ל ג"כ כשיטת הראב"ד כמ"ש הב"י והש"ך החזיק בעדו מדלא כ' סימנא חוט ושדרה במקום שכתב סנפיר וקשקשת, וגם בציר כ' שקיים ראש ושדרה ולא כ' סימני' ש"מ כראב"ד ס"ל, ולא כ' מסימן חוט נראה לעין דליכא סימן גם בחוט וקשה עליו קושיא הנ"ל:

ועיין רש"י ל"ט כל שראש ושדרה ניכר כ' חוט השדרה נראה דשדרה עצמה לכ"ע ליכא סימן דגם טמאים אית להו, רק חוט לית להו, וש"ס ל"ט ע"א ג"כ ל"א רק דלית לי' חוט, ונ"ל שרש"י לשיטתו הוצרך לזה לשיטתו דראש ושדרה היינו סימן והיכר בראש ושדרה קשה הלשון כל שראש ושדרה ניכר, תינח בראש שייך היכר אם רחב או קצר, אבל בשדרה כיון שרואה השדרה שוב אין לו הכרה בו, כיון שעין כל רואה שיש לו לא שייך הכרה, והול"ל כל שיש לו שדרה וראשו ניכר, מזה נ"ל ראיה לשיטת הראב"ד והרמב"ם דבט"ע תליא מלתא, ורש"י נשמר מזה וכ' שדרה חוט השדרה וזו היא הכרה שבשדרה כשרואה השדרה צריך לבדוק בפנים אם יש לו חוט כנ"ל ועיין:

וביישוב הקושי' על הראב"ד והרמב"ם מה שהקשו הראשונים ממה דהקשו ממתני' דסנפיר וקשקשת הא בראש ובשדרה רק ט"ע וליישב גם הקושי' מלעיל ל"ט ולהביא ראיה מה שהכריחו לפרש דפליגי בט"ע נ"ל הנה הראשונים כתבו לפי שיטת הראב"ד דר"ה ס"ל דבעי דוקא שיכיר הראש ושדרה בט"ע דהיינו שיהי' כל גופו שלם, ואל"ה ליכא ט"ע כדי לסמוך ולהתיר, ור"נ ס"ל דגם בראש ושדרה לחוד איכא ט"ע וזה דוחק לעשות פלוגתא בזה אם יש היכר או לא כ"ש למה דס"ל דפליגי בגופ' ובפר"ח כ'

בפשיטות כד עסיק בשיטת הראב"ד דר"נ ס"ל כל שניכר חתיכה א' בראש ובשדרה תלינן שכל החתיכו' מאותו המין של הראש שמכיר בט"ע או מהשדרה שמכיר בט"ע, ור"ה ס"ל דבעי סימן בראש וגם בשדרה היינו בגוף בכל החתיכה בפ"ע וזה כעין שיטת הרמב"ן לפי שיטתו דפליג בסימן אי בעי סימן לכל החתיכו' או סגי בחתיכה אחת תלינן כולן בסימן זה, אלא דבאמת שיטת הרמב"ן רחוקה לומר דר"נ ס"ל דסמכינן ע"ז לומר שכולן מאותו הדג שיש לו היכר או בראש או בשדרה, ולאמת בדראינן בציר פליגי, י"ל בספיקא דרבנן וכל דאיתחזק היתר לפנינו תלינן הכל בזה אבל למאן דס"ל דבגוף בדאוריית' פליגי רחוק לומר כן ואפשר דרמב"ן ג"כ לא מפרש כן רק למסקנא ולהלכתא דבציר פליגי, ומינה לראב"ד ג"כ קשה ורחוק לפרש דפליגי אי סמכינן על היכר בט"ע חתיכה אחת אי בגופא פליגי אלא למסקנא דבציר פליגי י"ל כהנ"ל:

ואחר הוצעת דברינו אלו אומר אני דהמקשן ממתני' דחולין ס"ל בסימנא פליגי וכשיטת רש"י, ור"ה ס"ל דבעי תרתי דאחד ליכא סימן כ"כ לסמוך עליו בדאוריית' ד"א ניהי דסימן הוא דסומכין עליו בציר אבל בדאוריית' בעי סימן מובהק ובעי תרתי, וכעין שיטת המשאת בנימין בעגונה דב' אמצעים סומכין עליהם דנעשה כמובהק, ובדרבנן ס"ל שיש פוסקים אחרונים דסומכין על סימן אמצעי לאיסור' וכן ס"ל לר"ה להך מ"ד דבגופא פליגי ור"נ ס"ל דסימן ראש או שדרה הוא סימן טוב וכדאי לסמוך עליו בדאוריית' ויש לתלות פלוגתיהו בסימנים דאורייתא וסימנים דרבנן ואכ"מ:

ולפי דס"ל למקשן דבסימן פליגי ובגופו שפיר הוקשה לו ממתני' דחולין ור"י משמי' דעולא דאמר בציר פליגי ובגופא לכ"ע בעי ראש ושדרה, צ"ל מנ"ל בפשיטות כן ואי דהיה מקובל כך דבהאי פליגי האיך אמר ר"א לקמן דלא אסור ולא שרי ומספקא לי' אי פליגי בגופא, מכיון שהוא קבלה ביד עולא מי יכחישו, וע"כ דעולא מדעת עצמו ס"ל דלא פליגי רק בציר וצ"ל מנ"ל, ונ"ל דס"ל דליכא סימן בראש ושדרה כל דלא מצינו בשום מקום כאשר הקשו באמת ותמהו הרמב"ן ויתר ראשוני' על רש"י ודעימי' ע"ז ברייתא דקתני כל שראש ושדרה ניכר הול"ל במאי ניכר וגם מתני' מסתם קסתם לן, וגם ר"ה ור"נ היה להם לומר מהו הסימנין שבראש ושדרה מכ"ז ס"ל לעולא דלאו מטעם סימן אתי' עלה אלא משום ט"ע והיינו דר"נ ס"ל דסמכינן על היכר ט"ע או בראש או בשדרה לתלות כל החתיכו' ור"ה ס"ל דבעי כל החתיכו' היכר בט"ע בפ"ע, מזה שפט עולא דע"כ בציר פליגי דאי בגופא איך ס"ל לר"נ דתלינן להקל כל החתיכו' מפני שראש או שדרה ניכר בט"ע, וע"כ בציר דרבנן מקיל, ור"ה גזר ציר אטו שיאכל חתיכה כמ"ש הראשונים כנ"ל:

והא"ש דמזה למד הראב"ד והרמב"ם דליכא סימן רק ט"ע דקיי"ל כעולא כדאמר ר"פ הלכתא וכו' ודווקא בציר ומיושב קושי' הראשונים מדהקשה ממתני' דחולין דמקשן וגם אביי דמתרץ ס"ל דבגופא פליגו ובסימני', ועולא לא ס"ל כוותייהו כמ"ש וא"ש ש"ס לעיל ל"ט דאמר לאביי בפשיטות וטמא לית לי' חוט השדרה דהא אביי דמתרץ קושי' המקשן ממתני' דחולין ע"כ ס"ל בסימני' פליגי וא"ש לע"ד הכל נכון:

ומדי דברי אציע לפניך מה שנ"ל בכוונת הרא"ש שנתקשה בו הב"י דתחילה כ' דיש לסמוך על ראש ושדרה ומסיים ואין להתיר דג, ועיין ט"ז וש"ך דאם נמלחו ליכא ריעות' דקשקשים אולי נקלפו דסומכים על סימן דראש ושדרה אבל בדג שלם שבא לפנינו ואין לו קשקשים איכא ריעותא דנשרו ל"ש, ומהרל"ח ופר"ח כתבו דאיירי ביש קשקשים בשאר החתיכו' ויש סימן בא' בראש ושדרה תלינן זה בזה וזה רחוק, ולפע"ד ע"פ דרכנו י"ל יותר קרוב ע"פ שיטת החו"ש חולין נ"ט ע"א, דבעי מקום מיוחד בא' מג' מקומות, וכן ר"ן בשם רמב"ן כ' טעמא דחיישינן לשמא נדבקו ממק"א, ונ"ל כשיש סימן בראש ושדרה ג"כ שוב ל"ח שמא נדבקו דחשש שנדבקו ממק"א אין חשש כ"כ, ועיין ר"ן שכ' דמתני' פליגא על הת"כ דרחוק שיהיו נדבקים, ורא"ש דס"ל כת"כ וס"ל גם מתני' הכי, מ"מ בוודאי ל"ש ולא מצוי' כ"כ ודי דניחוש בליכא סימן אחר, אבל בדאיכא סימן בראש ושדרה הגם דאינו סימן לסמוך עליו מ"מ חזי לצרופי לקשקשי' דל"ח לנדבק כנ"ל נכון:

ולמ"ש א"ש קושי' ש"ס ממתני' חולין לתי' ש"ך ומהרל"ח קשה הא לא מצינן סימן זה רק בשיש עוד סי' או עכ"פ ליכא ריעותא, וכבר הקשו כן, ולפי תירוצי שפיר מקשה דהא קשקשת דמתני' מהני דווקא במקום מיוחד לתני עוד סימן דראש ושדרה דמהני גם בלית לי' במקום מיוחד וא"ש:

וכשאני לעצמי היה נ"ל בכוונת הרא"ש דסובב הולך עמ"ש כמו שיש טהור דמי' לטמא בראש כן בשדרה ואיכא למיחש שיש ג"כ טמא שדמי' לטהור אלא שלא מצויין בינינו ול"ח ויש לסמוך על ראש ושדרה בציר ואפי' בגופא שלא חיישינן שמא הוא מדג שיש לו ראש ושדרה כטהור דאין מצויין בינינו כמו פרס ואזני', אבל בבא דג לפנינו שאין אנו מכירין אותו ולא שמענו ולא ראינו מעולם הוא מדגים שאין מצויין בינינו, וע"כ א"א להתיר שמא הוא מאלו שדומין לטהורין בראש ושדדה דהא אינן מצוין בינינו, וממקום אחר הביאו ממרחקים או ששט לכאן בכיוון כנ"ל נכון וברור ומדויק מלשון הרא"ש, ותמה אני שלא עמדו על זה בעלי מיישבי הרא"ש ועיין:

וכה"ג נ"ל ביישוב הטור מה שתפסו עליו במה שכ' בענין סימן עוברי דגים תחילה כ' דיש להתיר בלא נימוחו ושוב כ' שאין להתיר דג ע"י סי' עוברי' ואח"כ כתב דאפי' בשלמים

לרשב"א צריך מדג פלוני ודעת הרא"ש כדעת הראשונה ומתרצו כענין שתרצו הרא"ש בהא דראש ושדרה עיין ד"מ וט"ז וש"ך ולפע"ד נ"ל דס"ל כשיטת אביו הרא"ש דבמצוין לפנינו יש לסמוך על הסימני' ול"ח דיש דדמי' טהור לטמא כמו בירושלמי שהיה טהור דומה לטמא דאין מצוין אבל בדג שבא לפנינו כשאין אנו מכירים אותו וממרחקים הביאו ובא לכאן אין להתיר ע"י סימני עוברי' כיון שיש טמא דומה לטהור כנ"ל:

עוד רגע א' אשעשע עמך כעת מה שאמרתי בלימוד הישיבה הא דפסק הרי"ף דסי' ביצים דרבנן וכ' הראשונים דס"ל דסוגי' דע"ז ס"ל סימני' דאוריית' וחולקת על סוגי' דחולין וטרחו למצוא טעם למה לא פסק כרבינא שהוא בתרא משום דסוגי' דחולין במקומה טפי והנה דלא ניחא להו לומר דרי"ף ס"ל דסוגי' דע"ז ס"ל ג"כ סימני' דרבנן ומשו"ה לא מתרץ משום סימני' דרבנן משום דקשיא עדיין למה אין אופן בנקחי' שלא מן המומחי' הא בשאמר מדג פלוני וטהור סגי כמ"ש תוס' בשם רבינו יצחקי נ"ל דלרי"ף א"א לומר כן דאם קושי' ש"ס מדאמר אין נקחי' אלא מן המומחה משמע באומר מדג פלוני וטהור לא מהני והוצרך לתירוץ בנימוחו וקשה על הרי"ף דל"א בנימוחו כאוקימת' ש"ס לכן וע"כ דרי"ף ס"ל דאין זה דיוקא כמו דלא קתני דמהני אני מלחתי' ולכן הוצרכו לפרש שיטת הרי"ף דס"ל דסוגי' ע"ז חלוקה עם סוגי' חולין וזה פשוט ולפע"ד נראה דיש לומר עדיין דסוגי' דע"ז ג"כ ס"ל סי' דרבנן וא"כ אין מחלוקת והא דלא מתרץ סי' דרבנן משום דקשי' לי' ליסגי מדג פלוני והיינו בוודאי אין זה קושי' כמו דלא קתני אני מלחתי' ורב אמר דיני' בל"א אמר אלא דס"ל למקשן ותרצן דבקרבי דגים ליכא סימן כקושי' ש"ס אח"כ ולזה בקרבי דגים אינם נקחים אלא מן המומחה ואפי' אומר מדג פלוני כיון דליכא סי' כלל ובחדא מחתא מחתינהו קרבי ועוברי דגים ש"מ דגם בעובר' לא מהני של דג פלוני והקשה שפיר נבדוק בסי' ומאני מלחתי' ל"ק דבשניהם ל"מ ומזה לא איירי אבל מדג פלוני קשה שפיר דומי' דקרב' והוצרך לתרץ בנימוחו ול"ק דומי' דבנימוחו שניהם שווים דל"מ מדג פלוני וא"ש לפי דפסק הרי"ף כמ"ד סמי מכאן עוברן וצריך לחדש דקרבי דגים יש להם סימן תו לק"מ נבדוק בסימני' ובאומר מדג פלוני באמת מהני ואיירי בלא אמר מדג פלוני כמו דלא אמר אני מלחתי' וא"ש שיטתו של הרי"ף בלי דוחק ומזה יש ראיה לרמב"ם דלא הזכיר מסימן קרבי דגים וכ' הה"מ כיון דפסק כמ"ד עובר' דגים לס"ל דקרבי דגים אית להו סימן והקשה פר"ח כיון דמסיק ש"ס דאית לי' למ"ד קרבי דגים מנ"ל דמ"ד עוברי פליג על זה ולמ"ש א"ש דהוכיח כן מכח קושי' ש"ס נבדוק בסי' והיינו משום דקרבי דגים לית להו סימן כנ"ל מוכח דמ"ד עוברי דגים ס"ל דקרבי דגים לית להו סימן וא"ש אלא הרמב"ם דפסק היה לו להביא בנימוחו אלא דזה בלא"ה צ"ע על

הרמב"ם ועיין פלתי ודברינו יוצדקו לרמב"ם למ"ש ש"ך דרמב"ם ג"כ ס"ל דמדג פלוני מהני בעוברי דגים דלא כהה"מ והבן:

כ"ז כתבתי בחפזי להשקט רגשי לבבך הטהור והנני בעה"ח רבך אוה"ב חותם בברכה מרובה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מז

שמואל בקוראי שמו מתהלך בתומו ה"ה בן אחותי תלמידי כבני הרבני החרוץ ובקי בע"פ מלא וגדוש על כל גדותיו רבו פארותיו כש"ת מו"ה שמואל עהרענפעלד נ"י לאי"ט בשבת תחכמוני בקהלתינו פ"ב יע"א:

הנה עתה באתי במגילת ספר כתוב להשיבך על דבר שנפשך לשאול הגיע אם יש לסמוך עמ"ש הפר"ח יו"ד סי' פ"ד ס"ק ב' במי שרוצה לאכול מיני קטניות בלי פקפוק יקנם תחלת השנה ויניחם במים רותחין וימתין ששה חדשים אח"כ שכל תולעת מת שעבר עליו ששה חדשים חוזר לעפרא ושרי באכילה ואין לחוש עוד לתולעים שבמחובר וגם להתליע בתלוש אין לחוש כיון שהונחו במים רותחין שוב אין גדל בהם תולעת אלו דבריו וראו עיניך מ"ש בפמ"ג בש"ך אות כ"ד ד"ה ודע דמ"ש הפר"ח דאין מתליעין אח"כ אדרבא מתליעים יותר ומביא שכ"כ בסולת למנחה ועל מ"ש הפר"ח כיון ששהו ששה חדשים אחר שמתו חוזרין לעפרן גם ע"ז פקפק הפמ"ג די"ל דוקא כשחי ששה חדשים ומת אבל לא כשהמיתה מיד ששהה ששה חדשים וכ' מ"מ סברתו נכונה בזה ונפשך היפה איותה לדעת אם יש לסמוך בזה על הפר"ח לומר דאין חשש שהתליעו במחובר הגם דפמ"ג כ' דיש לדחות מ"מ מודה לו שסברתו נכונה ואיכא נפקותא שיצאנו מחשש שהתליע במחובר ומשום חשש שהתליעו בתלוש דלפמ"ש הפמ"ג מצוי שיתליעו אחר שהיו ברותחין מ"מ מהני בדיקה של מים צוננים ורותחי' משא"כ אם היה חשש שהתליעו במחוב' וגם כשאוכלי' חיים איכא נפקות' אלו דבריך בקיצור בהוספה קצת:

ואומר דנ"ל ראיה דלא כפר"ח מדאמר ר"ה כל ברי' וכו' אין מתקיי' יב"ח וכל חדושו הוא שחוזר לעפרא אחר שמת ששה חדשים ומזה אנחנו עדיין לא ידענו אם מת קודם ששה חדשים אם חוזר לעפרא אחר ששה חדשי' או דוקא אחר יב"ח כמו שדח' הפמ"ג שיש לחלק עכ"פ הו"ל לר"ה להודיענו חידוש יותר כל בריה שמת אינו מתקיי' ששה חדשי' אח"מ וממילא נשמע כ"ש כשחי ששה חדשים דאחר יב"ח חוזר לעפרו דכ"ש הוא מזה נראה דבאמת דווקא יב"ח בעי דלא כפר"ח כנ"ל:

והנה הפר"ח בנה יסודו עפמ"ש ס"ק כ"ג מספר באר שבע דמביא ממדרש והוא מצא כן בירושלמי דברי' שאין לה' עצם חי רק ששה חדשי' ומזה שפט כיון דאמר ר"ה שאינו מתקיים שחוזר לעפרא אחר יב"ח הוא ששה חדשים משמת וה"ה כשמת מיד אחר ששה חדשים אינו מתקיי' אבל ראיתי בשאילת שלום מהגאון מהר"י פיק זצ"ל שהעלה דווקא בריה שאין לה גידים ועצמות אינו חי ששה חדשים וכן מפורש בירושלמי ובמדרש שאין לה עצמות וגידים משמע אבל יש לה אחד מהם חי יותר ור"ה נקט רק שאין לה עצם אבל גידי' יש לו וחי יותר ובזה דחה ראי' באר שבע דאינה מתקיי' דאמר ר"ה היינו שחוזר כעפר דהא מתה בששה חדשים דביש לה גידים חי יותר אלו דבריו ברור מללו זצ"ל:

ונ"ל דכן מוכח מדדייק הראב"ד מלשון מתקיים ול"א חי וכי היה נעלם מראב"ד רא"ש ר"ן ורשב"א ומדרש וירושלמי הנ"ל והו"ל להביא ראיה ברורה זו של הבאר שבע ולא מכח דיוק הלשון וע"כ דס"ל לחלק בין יש לה גידי' ובין אין לה כהנ"ל וכן מוכח יותר מרש"י דכ' שאין חי ול"ל כראב"ד ודעימי' וכן הערוך דמייתי בשאילת שלום ע"כ דס"ל דירושלמי דווקא בלית לי' גידי' ונהי דקיי"ל כרוב פוסקים דחוזר לעפר מ"מ בהא דחי יותר מששה חדשים כרש"י וערוך נקטינן דגם ראב"ד ודעימי' לא פליגי בזה:

ולפ"ז דברי' דאיירי ר"ה דחי יותר מששה חדשים ואפשר קרוב לשנה מ"מ אינו מתקיי' יותר מיב"ח היינו שחוזר לעפרו נראה דלא תלי' בששה חדשי' אחר מיתת בריה אלא ביב"ח דיותר מיב"ח אינו מתקיים גופו והוא כעפר ומניין לנו כשיש ששה חדשי' אח"מ הברי' אפי' תוך יב"ח דחוזר לעפר דחשבון דששה חדשים אח"מ דאינו מתקיים לא מוכח מדר"ה כלל כמ"ש ולכן נלפע"ד שאין לסמוך על הפרי חדש בזה כלל:

והנה בספר באר שבע תמה על ראי' הראב"ד מדאמר ר"ה אינו מתקיי' ול"א אינו חי ש"מ שנעשה כעפר הא מצינו בכמה משניות בחזקת שהוא חי בחזקת שהן קיימי' ופירושו חי ומביא ראיה אחרת ע"פ ירושלמי ומדרש הנ"ל, ושאילת שלום אחר שדחה ראיתו של ב"ש וראי' הראב"ד תמוה לא מצא ראיה לשיטת הראב"ד וחוכך להחמיר כרש"י וערוך דמפרשו מתקיים חי וכל שיש לחוש שהתליע בתלוש גם אחר יב"ח יש לחוש שקיים גופו מת עיין בו ועיין דברי אלקים חיים שהעלה אבינו הקדוש מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' ע"ז והם קלורי' לעיני':

ואני בנו בעניי הכינותי ראיה דכוונת ר"ה מתקיים שנעשה עפר דבספר ב"ש הרגיש דר"ה נקיט מתקיי' ומתני' קתני בכ"מ קיים קיימי' וכ' ואפשר יש לחלק בין קיים למתקיי' ובש"ש כ' דאין חילוק בלשון אלא דצ"ל למה נקיט ר"ה מתקיים ול"א קיים נלפע"ד דבתשובת רשב"א מסופק בתולעים בדבש אפשר מתקיימי' יותר מיב"ח ומובא בש"ע

סי' פ"ד ונלפע"ד לפשוט מלשון ר"ה דאמר מתקיים דכוונתו אפי' ע"י דבר אחר כגון דבש או משקה חזק מאוד שמקיימי' בו דברים מתים ששלדן קיימת אבל בריה שאין בה עצם אינה מתקיים א"א לקיימו אפי' ע"י דבר אחר ולכן נקיט מתקיים דאלו היה אמר קיים ה"א בטבע אינו קיים אבל אפשר שיתקיים ע"י דבר אחר קמ"ל אינו מתקיים כמו מתרוששש שאם הבריה נפל או הלך או נתגדל בדברים חזקי' א"א שיהי' קיימ' יותר מיב"ח ומדויק לשון מתקיים שא"א שיעשה עצמו או אחרים קיים יותר מטבעו שיש בו ע"י דברים אחרים כנ"ל נכון וממילא מוכח דאין מתקיים היינו שאין שלדו קיימת אחר יב"ח דאי לענין חיות קאי פשיטא שאין להאריך ימי חייו יותר מיב"ח ע"י ד"א כיון שברי' זו יצרה היוצר כל המין שאין חי יותר מיב"ח שא"א לשנות שיהיה בו חיות יותר ע"י ד"א כמובן והדר תקשי למה אמר מתקיים נגד לשון המורגל וע"כ דלענין שיעשה כעפר אחר יב"ח קאי והוצרך לומר בדיוק מתקיים כנ"ל וזו ראיה נכונה לפע"ד:

אלא בכ"ז הן בראי' ב"ש ובמ"ש בח"ס ובמ"ש אני לא מיושב הראב"ד והרא"ש והר"ן דמביאים ראיה מדל"א ר"ה שאינו חי ואמר אינו מתקיים וראיה זו דחויה בב' ידים דמצינו קיים ופירושו חי וצ"ע רבה ולא נמצא תי' על זה ומצאתי אני בעניי יישוב נכון בשנדייק אי ס"ל לראב"ד דלשון מתקיים אינו סובל חי לא היה צריך להאריך מדאמר אינו מתקיים ול"א חי הול"ל כפשוטו דמתקיים פרושו שיעשה עפר דעל חי ל"ש לשון מתקיים ולמה לי' לדיוקי מדאמר מתקיי' ול"א חי ולכן נ"ל דוודאי לא נעלם מראב"ד דמצינו במשניות קיים וקיימי' ופרושו חי מ"מ יש לפרש קיים הגוף בלי חיות ואינו קיים שהו עפרא בעלמא ובמתני' דקתני קיים במקום שא"א לטעות שפירושו קיים גופו ואין בו חיות כמו מתנ' דגיטין הניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים אין לטעות דכוונתו דמת וגופו קיים וכן שם באשת כהן דאוכלת בחזקת שהוא קיים וכן במביא קרבן וכו' אבל כאן דיש לפרש קיים שאין גופו ובריאותו קיים וחוזר לעפר הו"ל למנקט לשון ברור אינו חי וע"כ דכוונתו באמת מתקיים שאין גופו קיים וזהו שכ' הראב"ד מדאמר אין מתקיים הגם שיש לפרש ג"כ חי מדלא נקט חי מפורש יותר שלא יהי' מקום לטעו' ש"מ דבאמת פירושו אינו מתקיים לאח"מ והא דכ' תוס' בפ' גה"נ דף ע"ד דהא דאמר אבייי ריסק תשעה נמלים ואחד חי כוונתו לא נתרסקה כמו שבירתן זו מיתתן וכן מצינו יין מזוג חי וכדומה נ"ל דשם מדאמר ריסק נגד זה שייך חי שאינו מרוסק וכן יין מזוג שייך חי שאינו מזוג והוא בתוקפו בטבע ובחיותו אבל סתם חי וודאי לשון ברור שיש בו רוח חיים יותר מקיים כנ"ל נכון וברור ומקום הניחו לי בדבר פשוט ויש לי להוסיף דבמתני' גיטין נקיט בחזקת קיים דיש אופן שהוא חי מ"מ דעתו מטושטשת ואין ראויה

לגרש לכן נקט קיים בחזקת שהוא קיים כמו שהיה כשהניחו חי בדעתו שאינו מבולבלת ונקיט גם באשת כהן ומביא חטאתו חזקת קיים בלישנא דרישא:

והנה מה שהביא לראשונים לחדש דבר זה דאינו מתקיים לאח"מ מדהוכיחו דהנהו תמרא דכדא דנקיט משום דדרכם להתליע במחובר וקשי' להו גם אחר יב"ח ניחוש להו דהא תולעת מת אסור ומשו"ה חדשו דאינו מתקיים כלל אח"מ והוי כעפר בעלמא והא דפשיטא לי' לר"פ כן מדר"ה הוצרכו לומר דלשון אינו מתקיים משמע לאח"מ ולרש"י דס"ל בראינו שהתליעו איירי ול"ח להתליעו רק ברואים א"צ לכ"ז דרואים חיים לכן אחר יב"ח מותר דוודאי אין התולעים ממחובר כיון שחיים עודנה ולמה שאין רואים אין חוששי' ולכן באמת מפרש רש"י אינו מתקיים חי והבן:

ואיידי אומר מה דלא הבנתי בדברי ר"ן שכ' להוכיח דמת אסור מדאיבעי' בס"פ פרשה מתה אבל פרשה חי פשיטא דאסור וגם לגרסת רש"י במתה אח"כ שרחשה אסורה וע"פ הקדמה זו הקשה מאי מהני יב"ח הא גם אח"מ אסורה נראה דלולי ראיה מלקמן היה ס"ד דכשכבר רחשה מתה מותרת וזה צ"ע מכיון שנאסרה איך ס"ד כשתמות חוזר להתירא וצל"ע:

ובעיקר הדין שהעלו הראשוני' דחיישינן למיעוט המצוי כמו בסרכ' הריאה וצ"ל זה לרש"י מ"ש בריאה דחיישינן למצוי נ"ל או דרש"י ס"ל דבריאה לאו למיעוט המצוי חששו רק כמ"ש רשב"א לעיל ט' בשם ר"י דהוי כמעלים עין או שחוששי' שיראה ויחוש לפסידא עיי"ש וכ"ז לא שייך בתולעי' ועוד נ"ל עפמ"ש במק"א לפרש תשובת רבותיו של רש"י שהקשה אתמול אכלנו מחלבה ועכשיו נחזיק אותה לטריפה והשיבו דחלב חידוש הוא אע"ג דאת' מהחי מותר ורשב"א הקשה עליהם מה זו תשוב' הא חלב טריפה וודאי אסור ואמרתי לישב שהשיבו לרש"י לשיטתו דס"ל דמחזיקים מאיסור אמה"ח לאיסור טריפה וצ"ל הא דאמר' נשחטה הותרה משום דרובא עדיף מחזקה ובהמה זו מן הרוב הוא וי"ל לכן החמירו בריאה דמיעוט המצוי הוא ואתרע רובא ומחזיקי' מאיסור לאיסור ול"א ברוב כזה רובא עדיף או מדאוריית' או מדרבנן וכ"ז לאכול הבשר אבל החלב דמותר דחדשה תורה להתיר הגם שיוצאת מאמה"ח וליכא חזקת איסור הדרינן לענין חשש טריפות משום סרכות המצוי ל"ח דלמיעוט המצוי לחוד כל דליכא חזקת איסור כנ"ל ושם בארה ולזה נ"ל דרש"י קבל תשובת רבותיו הגם דלא הקשה מעיקרא לרבותיו רק אם נאסור בדיעבד בלא בדיקה מ"מ אחר ששמע תשובת רבותיו ס"ל דגם לכתחילה אין חוששי' למיעוט המצוי רק בריאה משום חזקת איסור וכאן לענין תולעים דליכא חזקה ונהי דאפשר גם חזקת היתר ל"ל לפירי כיון דלא ידענו דלמא בתחלתה

התליע מיד וגם לא ידענו זמן למתי התליע ומ"מ גם חזקת איסור לא היה כדי שנימא מחזיקים מאיסור לאיסור ולכן אין צריכי' בדיקה אפי' לכתחילה כנ"ל:

אלא דראשונים מביאים ראיה דנקט תמרא דכדא ול"א סתם פירות שהתליעו ש"מ משום דתמרים דרכן להתליע במחובר ועוד מביאים ראיה מס"פ דאמר ר"ה לא לישפ' הגם דלא ידעינן שהתליע משום דמצוי וראיות אלו צריכי' יישוב לרש"י לכן נ"ל דגם רש"י ס"ל דחוששין למצוי לכתחיל' עכ"פ ומה שכ' שהתליעו דווקא הוצרך כן לשיטתו דס"ל במחובר אסור דווקא כשרחשה בפנים ואיכא ספק שמא לא רחשה דאין וודאי שרחשה וכן כ' פ"ח בתוך הדברים ס"ק י"ח וכי כן איכא ס"ס שמא לא התליע ואת"ל התליע שמא לא רחשה ואין זה ס"ס שאין יכול להתהפך כיון שע"כ אנו צריכין לדון אם התליע כמ"ש הש"ך סק"י ומשום כל דאיכא לברורי אפשר דרש"י ס"ל דל"צ לברורי בס"ס ועוד כיון דרוב אין מתליעי' אלא דחוששין למיעוט המצוי לבדוק לכתחילה ואין זה רק כמו כל דאיכא לברורי ובשיצרף עוד ספק דאיכא ס"ס ורוב אין מתליעין א"צ לברר ועוד י"ל ע"פ דכייל לנו הנוב"י ועשיתי לו סמוכים במק"א כל דלא יבורר רק ספק אחד ונהיה צריכין להחמיר מספק כה"ג אין אנו אחראין לברר כדי לעשות מס"ס ספק אחד וה"נ גם כשמוצאם מתולעים עדיין נשאר בספק שמא לא רחשו ועכשיו איכא ס"ס א"צ לברר ומשו"ה הוצרך רש"י לפרש שהתליעו וליכא רק ספק אחד שמא לא רחשו אבל כל דליכא ס"ס ס"ל לרש"י ג"כ כל שהוא מצוי בעי בדיקה לכתחילה לכהפ"ח כנ"ל ולכן ריאה בעי בדיקה:

ובזה נבוא ליישב ראי' ראשוני' מדנקט תמרא דכדא ול"א סתם פירות שהתליעו דלכאורה לשיטת רש"י עדיין קשה גם כשרואים שהתליעו איכא ס"ס שמא בתלוש וכל שלא פרשה מותר וא"ת במחובר שמא לא רחשו ובתוך יב"ח למה אסור וי"ל דתמרים מצוי' שיהיו מתולעי' במחובר ואינו מצוי בתלוש וכל שרואים שהתליעו ליכא ספק שמא בתלוש דהרי בתלוש ליכא אפי' מיעוט המצוי שיתליע ובמחובר מצוי תלינן בוודאי במצוי שהתליע ואין ספק זה שקול משא"כ בלא ראינו שהתליע הגם דמיעוט מצו' שיתליע אכתי איכא ספק שמא לא התליע ספק השקול אדרבא איכא רוב דאין מתליעין אבל כשרואי' שהתליע ליכא ספק שקול דלמא בתלוש דרוב לא מתליעין בתלוש ואפי' מיעוט מצוי ליכא ואיכא צד רוב לתלות במחובר ולא נשאר רק ספק אחד שמא לא רחשו והבן:

והא"ש דנקיט ר"ה הנהו תמרא דכדא דמצוי שיתליעו במחובר לכן כשרואים שהתליעו ליכא ס"ס משא"כ בסתם פירות שאין מצוי שמתליעים יותר במחובר מבתלוש גם כשרואים שהתליעו איכא ס"ס ומותרים והא"ש ג"כ מלקמן לא לשפ' דלפמ"ש רש"י ג"כ

ס"ל דחוששי' למצוי והיינו לפמ"ש רש"י לקמן שיפלו ויראה אותם ויטעה דמותרים הם ובאמת כשרואה אסור לאוכלם הגם שיש ס"ס שמא לא רחשו דהא כ' רש"י שיפרשו וירחשו וא"כ ליכא ס"ס שמא לא פרשו ושמא לא רחשו נ"ל דס"ל לרש"י דקרוב לוודאי פרשו עיין ש"ך משמעות הטוש"ע וליכא רק ספק אחד שמא לא רחשו ועיין כנ"ל:

ולמ"ש לשיטת רש"י כשראינו תולעים וספק השקול שמא במחובר שמא בתלוש איכא ס"ס ומותר וזה דלא כפסק טוש"ע דאסור בספק וכ' הש"ך דאיירי בא"מ יותר במחובר והטור והמחבר ס"ל כרש"י דווקא ברחשה אסור במחובר וא"כ הוי ס"ס ומהא דס"ל לרא"ש וטוש"ע דמצו' שמתליעין במחובר צריך בדיקה לא קשה הא איכא ס"ס שמא לא התליעו ושמא לא רחשו כמ"ש לרש"י י"ל דס"ל כיון דאיכא לברורי ולבדוק צריך לברר ואפילו כה"ג דלא יתברר רק ספק אחד צריך לברר דלא כמ"ש לרש"י אבל מהך דינו מספק שמא במחובר שמא בתלוש בראינו שהתליעו וא"מ יותר במחובר קשה הא איכא ס"ס:

וליישב נ"ל ע"פ קושי' הראשוני' שהקשו על רש"י דבעי במחובר רחשה הא לקמן לא אבעי' אלא בפרשה ומתה שאינה ראויה לרחוש מיד אבל כשהיא על הארץ ולא רחשה לא מספקא הש"ס ובמחובר שהוא כעל הארץ לא בעי רחשה ונ"ל דטוש"ע ס"ל דלא בעי רחשה ממש אלא ראויה לרחוש היינו שהיא במקום שאפשר לה לרחוש אבל במקום צר שא"א לה לרחוש בהא לא מספקא לש"ס וגרע מפרשה ומתה דעכ"פ באה למקום שאפשר לרחוש כשהיתה נשארה בחיים ובהא פסק טור וש"ע דמותר וכן יש להעמיס בכוונת הרא"ש כד מייתי לשמואל כל שרוחש הרי הוא כשורץ על הארץ אין כוונתו דבעי שרחשה אלא שאם רחשה הוה כשורץ על הארץ ממילא כשהיה במקום שאפשר לה לרחוש אסורה אבל כשהיא במקום צר ומצומצם מותר ולפ"ז ליכא ס"ס בספק אם התליעו בתלוש או במחובר כל שהוא במקום שאפשר לה לרחוש כנ"ל וא"ש ועיין:

וכ"ז יש לנו לומר בשיטת רא"ש וטוש"ע אבל בלשון רש"י רחוק ודחוק לפרש כוונתו כן דנראה לעין דבעי דווקא רחשה וגם לפמ"ש ביישוב קושי' הראשוני' מדנקט תמרא דכדא מוכרחי' אנו לומר דבעי לרש"י דווקא רחשה ופר"ח, מביא עוד מ"ש רש"י לקמן בלא לישפא דפירשה ורחשה שם גילה ג"כ רש"י דעתו דבעי רחשה דווקא ומש"כ הפר"ח דנ"ל רש"י מלתא דפסיקא נקיט במחובר ובלא לישפא דרחשה ובלא רחשה תליא בספיקו' הש"ס וס"ל דה"ה בע"ג קרקע ולא רחשה ג"כ מספקא להש"ס ולא נחית לזה בפירושו עיין בו:

זה דוחק שאפשר לסבול לקמן ס"פ בלא לישפא כד מייתי הש"ס לדשמואל י"ל מ"ש לרש"י רחשה אבל לא רחשה תליא בספיקו' ש"ס לקמן דעדיין לא הביא כל הספיקות הללו וכן דרכו של רש"י אבל בדף נ"ח כד מייתי ר"ה לדשמואל דכ' רש"י דווקא רחשה נראה דס"ל להלכת' כן ונ"ל משו"ה בס"פ כ' תוס' מדלעיל דשיטת רש"י דווקא רחשה וצ"ל למה הביא ממרחק ולא ממ"ש במקומו שם דרחשה ולהנ"ל א"ש שם במקומו י"ל כדדחיק הפר"ח אבל מלעיל נראה דלהלכתא ולאמת ס"ל לרש"י דווקא רחשה וא"ש:

ולחומר קושי' ראשונים על רש"י שלא נמצא עליה תירוץ, נראה לפע"ד דס"ל לרש"י כל שלא רחשה פ"א לאו שרץ מקרי עד שרחשה וש"ס מספקא ס"פ פרשה ומתה מהו כיון שרחשה מתוך הפרי לחוץ יש לה שם שרץ אלא דבעי שרץ הארץ ובהא מספקא לש"ס כיון דרחשה בפרי ושם שרץ עלי' יוצאה לאויר ומתה אם ע"י שיוצאה שם שורץ הארץ עליה או בעי דווקא שישרץ בארץ וכן כל הספיקות שם אבל כל שנפלה לארץ ולא רחשה שם כיון שהגיע לארץ חי הגם שלא שרצה כיון ששרצה בפרי שם שרץ עליה וכיון שהוא חי על הארץ שרץ הארץ מקרי הגם שלא שרצה שם כיון שראוי' וזהו וודאי ואינך ספק, אבל כשלא רחשה מעולם לאו שרץ מקרי רק בעל חי בארץ ומיושב קושי' ראשונים וכן מה שכ' רש"י בלא לישפא דבעי שורץ דווקא א"ש כנ"ל נכון מאוד:

וזאת תורת העולה דיש לנו ג' שיטות, א) שיטת רש"י דבעי דווקא רוחש ולפי שיטתו במצוי שמתליעי' במחובר א"צ בדיקה כלל דאיכא ס"ס וכשרואי' שמתליעי' ואין מצוי יותר במחובר מבתלוש מותר דאיכא ס"ס כמ"ש, ב) שיטת ר"ן ורשב"א דל"ב אפי' ראוי' לרחוש במחובר, ממילא כל דמצוי' שמתליעים במחובר צריך בדיקה, וכן בספק במחובר ספק בתלוש כשרואים שהתליע אפילו א"מ במחובר יותר מבתלוש, ג) שיטת הרא"ש וטוש"ע דכל שהוא במקום שאפשר לרחוש אפילו לא רחשה אסור ממילא כל שמצוי במחובר צריך בדיקה דליכא ס"ס דאפי' לא רחשה אסור מודאי ואפי' נימא דגם זה בכלל ספיקות ש"ס אי בעי רחשה דווקא כמ"ש הפר"ח די"ל דה"ה בזה נשאר בספק ומ"מ ליכא ס"ס כיון דספק שמא רחשה או לא הוי ס"ס להחמיר באותו ספק שמא רחשה ושמא לא רחשה ג"כ אסור כנ"ל וכן כשרואין שהתליע וספק השקול שמא בתלוש ושמא במחובר אסור מה"ט וזהו מה שרצינו לבאר ויש לעשות סניף מזה להתיר' לעת הצורך:

הכ"ד דודך חפץ בהצלחתך ע"ד אמת וענות צדק חותם בברכה מרובה ירום השם קרנך תחזק כל בדק ויפוצו מעייני חכמתך חוצה פ"ב כאור בוקר ליום ג' לסדר וישב:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מח

שלום וכ"ט לתלמידי הרבני המופלג בתו"י חו"ש ז"ר כש"ת מה"ו בנימין וואלף נ"י:
מכתבך קבלתי בעתו ובזמנו בעידנא דעסיק בהאי ענינא בדין תולעים וע"ד פלוגת' או"ה וד"מ בכמהים ופטריות מאן ספון מאן חשוב מי הוא זה דרב גוברי' להכריע מסברתו או מכח ראיה דילי' נגד הלכה פסוקה שבהגהות רמ"א, וכל ישראל יוצאים ביד רמ"א להקל, וכ"ש להחמיר, ופר"ח החזיק בעדו ומצוה לצאת ביד רמה לגעור באותן המקילי' בדבר הזה לאוכלן בלא בדיקה ובפר"ח בשם מהרש"ל שנהג בעצמו שלא לאכול כמהים היבשים אפי' בבדיקה כי הוחזקו בתולעי' עיי"ש:
ובתחלת הרעיון היה נ"ל להביא ראיה לאו"ה מבריית' דס"פ א"ט כל השרץ לרבות שבעיקרי זיתי' וגפנים ולפי דקיי"ל כשמואל מפרשינן הבריית' באיבי' כמ"ש תוס', וצ"ל למה לא אשמועינן רבות' יותר אפי' כמהים ופטריות דיונקי' מן האויר ואין נקחים בכ"מ מ"מ מרבים מכל שרץ וע"כ דבאמת אלו לא מרבים מכל שרץ ולמ"ש הר"ן דלאמת שבעיקרי זיתי' היינו בדיוקא של ש"ס ומ"מ ל"ק לשמואל דס"ל ה"ה ובריית' חדא נקיט אילנא וה"ה פרי, ולכאורה י"ל דה"ה כמהים ופטריות הא לית' נהי די"ל דה"ה פיר' בכלל אילנא הוא מ"ש אילנא מ"ש פרי אבל כמהים ופטריו' דווקא מן אויר ודינא אחרינא אית להו דל"מ ויצאו מכלל פירי הארץ בכמה דברים כל כי האי בוודאי אין לומר דקמ"ל אילן של זיתי' וה"ה כמהים וע"כ דבאמת כמהי' ופטריות לא מרבים:
אלא דמאידך בריית' דממעט כליסי' שבעדשים וכו' למה לא קמ"ל רבותא דממעטינן מעל הארץ כמהים ופטריות אפילו באיבו', ש"מ דאלו אין ממועטים מעל הארץ כ"ז שהם מחוברים וא"כ מהכא היינו מברייתו' אלו כיון דדיוקא סתרי אהדדי ליכא למשמע לא להקל ולא להחמיר:
ונ"ל לחזק הוראתו של רמ"א ע"פ דברי הר"ן הנ"ל דמרווח יותר ממ"ש תוס' די"ל דשמואל ס"ל דעיקרי היינו באיבו', וזה נמי נגד דיוקו של הש"ס, ולר"ן מפרש שמואל שבעיקרי היינו אילן גופא, אלא דס"ל מסברתו ה"ה פירות אילן אלא דעדיין מן הקושי' למה נקטה הבריית' אילן וסמך שנדע ה"ה פרי, ולא נקט מפורש כל לרבות פירות אילן, וכבר התעורר בזה בספר שאילת שלום אצל שאלתות מהגאון מהר"י פיק זצ"ל ולא מצא מענה לקושיא זו ולפע"ד נראה ע"פ שיטתו של הה"מ ומובא בהגהות מל"מ פי"ג מה' שגגות דכל דילפינן מכל אין מלקין עליו עיי"ש אריכות נפלא ובזה א"ש הא דאמר שמואל אסור ול"א דלוקין ונתקשה בזה בספר שאילת שלום הנ"ל ולשיטת הה"מ אתי שפיר דכיון דאתי מריבוי' דכל אין מלקין וי"ל לפ"ז לכן נקט הבריית' דמכל מרבינן תולעים

שבאילנא וסמך דנדע מסברא וה"ה פירי עצמה דאלו היה נקיט דמרבינן מכל פירי, ה"א דלאילן עצמו אין צריך למילף מכל דבלא"ה ידעינן שהוא בכלל שרץ הארץ והוי מלקין עליו, לכן נקיט דמכל מרבינן תולעים שבאילן, ולא מלקין אלא אסורין נדע מעצמינו דה"ה פירי כנ"ל נכון:

אלא דלשיטת תשובת רשב"א דכל דאתי מריבוי' דכל מלקין וכן נ"ל ממ"ש הרמב"ם דלוקין על תולעים שבמחובר לזה לא א"ש דברינו, וצ"ל כדחוקו של תוס' וגם קשה מדל"א שמואל דלוקה נ"ל גם לשיטה זו יש לקיים תי' הר"ן, דנ"ל גם דמלקים על דאתי מכל דהוא כמפורש בתורה היינו מה שדרשינן מכל אבל מה שאנו מדמין מסברתינו למלתא דאת' מריבוי' דכל דה"ה דבר זה דומה לו זה אינו מפורש בקרא רק אנו מסברתינו מדמי' מלתא ולמלתא נהי דאיסורא איכא אבל מלקא לא לקי כיון שאינו מפורש כנ"ל:

ובקונטרסי לח"ש העלתי עד"ז מ"ש הרמב"ם דשבוע' שלא אוכל חל על ח"ש דנבילות וטריפות דח"ש אינו מפורש מקרי ועיין ר"ן וחי' ר"ן שבועות והאריך בכלל זה, והעלתי שם דווקא נבילות וטריפות וכדומה איסורי לאוין דלא ידעינן מכל חלב, י"ל דווקא באיסורי כרת גלי קרא ולא בלאוין אלא דאנו מסבירין טעמא דקרא משום דחזי לצרופי וילפינן כה"ת מחלב כ"כ הר"ן בשבועות, ור"ן כ' סתם דלולי חזי לצרופי לא הוי ילפינן מחלב דשאני הכא דגלי קרא ולדידי נראה דוודאי איסורי כרת ילפינן במה מצינו ומ"ש רק איסורי לאוין לא ילפינן וכן נ"ל כוונת הר"ן ועיין ואיסורי לאוין דלא ילפינן רק מסברתינו דחזי לצרופי זה אינו מפורש בקרא ולכן חל שבוע', אבל בחלב עצמו דכתיבי קרא וכן בכל איסורי כרת נ"ל דגם לרמב"ם ודעימי' אין שבועה חל על ח"ש דמפורש בקרא ולא מצינו לו לרמב"ם רק באיסורי לאוין וכן בטור ש"ע כנ"ל נכון לדינא ושם בארה עד"פ בסוגיא ואכ"מ:

נחזור לדברינו לשיטת הרמב"ם ורשב"א בתשובה דלוקין על דרש דכל ודווקא על ח"ש אין לוקין כיון דמפורש כתיב אכילה בכזית מ"מ דווקא במה שמוכח מקרא לרבות מכל לוקין אבל מה שאנו מדמין מלתא למלתא מסברתינו אין לוקין והא"ש דאמר שמואל רק אסור ול"א לוקין דדרשא דכל אתי לעיקר אילנא, וגם באילן עצמו לא ידענו רק מכל אבל פירי אפשר לא מרבים אלא דשמואל מסברתו מדמה פירי לאילן, די"ל פירי כמו אילן מ"מ אינו מפורש ומוכח מתוכו של כל דכן הוי' ולכן אין לוקין, והא"ש ברייתי' דנקיט דמכל מרבי' אילן ולא נקיט פירי דבאמת דיותר מסתבר לרבות מכל אילן וזה מפורש ולוקין אבל פירי אפשר דלא ונהי מסברתינו דה"ה פירי אבל אין לוקין וא"ש הברייתא לשמואל:

ואחר הוצעה זו לק"מ למה לא נקיט הברייתא כמהים ופטריות בין לפירוש קמא שכתבתי דנקיט אילן להורות דגם זה לא אתי' רק מכל ואין לוקין, ובין לתי' שני דנקיט אילן דזה מוכח מקרא ולוקין א"ש דלא נקיט כמהים ופטריות כמו פירי דלא נקטה הברייתא וי"ל ה"ה פירי וה"ה כמהים ופטריות מעתה הדרי' לדיוק ולהוכיח מאידך ברייתי' דממעט פירות תלושים משורץ על הארץ ולא קמ"ל רבותא אפילו כמהין ופטריות במחובר ממעטינן ש"מ דבאמת באלו לא ממועטים ונתחזק' הוראתו של רמ"א ע"י ראי' מהימנא זהו הנלפע"ד:

ומדי דברי אומר מה שנ"ל ליישב הא דשמואל דלא תקשי מדיוקא נמי דלא כוותי' בשניישב הא דקאמר ש"ס ס"פ לימא מסייע לי' ובכ"מ הוא ראיה וקשי' לי' הא מפורש קתני ולא חידש לן בזה וכאן דאין מפורש בשום ברייתי' כשמואל רק מכח דסתרו ב' ברייתות יש להוכיח ולומר הא באיבי' וכו' וכי משום הא לא הוצרך לשמואל לומר דינו וכבר נתקשה בזהו בספר שאילת שלום ולמ"ש בסמוך צ"ל דמקשה לימא מסייע ומוכח יותר דלוקין דאתי' מכל ושמואל אמר אסור ואין לוקין וכדדייק אילן עצמו א"ש:

עוד הקשה בס' באר שבע על ר"פ דאמר לעיל ש"מ מדר"ה הא דאמר שמואל קישות שהתליעו וכו' הנהו תמרא דכדא למה ל"א הנהו קישות אחר יב"ח שרי' במאי דאיירי שמואל וזהו דקדוק עצום ולדידי קשי' על שמואל עצמו למה פרט קישות הול"ל פירות שהתליעו באיבי' נ"ל דשמואל ס"ל דווקא בקישות שהם מחוברים לאדמה והם פרי אדמה וברכתן מוכח' עליהן אלו אסורין כשהתליעו במחוברי' אבל פירי דאילן לא דפירי גדל על האילן וברכתו פרי העץ תולעת הפרי לאו שרץ הוא והא"ש דקאמר ש"ס לימא מסייע לי' לסברתו דכל מחובר לקרקע כקרקע ולא בעי על הארץ דווקא ואיכא גם קושי' עלי' דבברי' מרבה תולעת שבעיקרי זיתים מאי לאו באיבי' והוא ס"ל דווקא קישות ולא פירי האילן ודחי הא והא באיבי' והא בעיקר אילן וליכא ראיה לשמואל אפי' בקישות באיבי' ואמר דיקא נמי דקתני שבעיקרי זיתים וע"כ ברייתא באילן גופא וליכא קושי' לשמואל מברייתי' דאפילו בפרי דברייתא באילן וגם ראיה ליכא אפילו בקישות דשאני אילן עצמו מפירי ואפי' מקישות המחובר לקרקע עדיפא אילן מטעם דאילן אינו עומד לקצוץ משא"כ קישות דעומדין לקצוץ ועיין שאלתות דר' אחאי שכ' האי טעמא וחלק בין אילן לפירי אילן דאילן אינו עומד ליקצץ ותמה אני על שאילת שטרח למצוא טעם וחילוק בין אילן לפרי ולא מצא והיה לפניו חילוק דפירי עומד לקצוצו ודחאו והעלי' עין במח"כ דהשאלתו' בעצמו כ' טעם זה בקיצור:

ולחילוק זה י"ל גם קישות אינו דומה לאילן ומ"מ עדיפא מפירי האילן ומיושב דינו דשמואל לאמת דל"ק מדיקא נמי דקתני אילן אבל פרי לא דווקא פרי העץ לא אבל פרי האדמה כקישות וכדומה י"ל אסור ומה שחידש שמואל מדנפשי' ואין לו ראיה מבריית' דיש מקום לומר דאילן גופא עדיפא מקישות דאין עומד לקצוץ וגם ליכא ראיה נגדו די"ל דחילוק שהוא בין אילן לפרי הוא משום דאילן הוא מחובר לקרקע ופרי הוא פרי של העץ משא"כ קישות פרי האדמה הוא וא"ש:

אלא דעדיין קשי' על ר"פ דאמר דין זה דשמואל בתמרי דכדא וקשה עליו מדיוקא דבריית' דווקא אילן אבל פירי לא וגם לשמואל קשי' בריית' דממעט מעל הארץ הזיזין שבעדשים וכליסין שבקטניות ותולעת שבתמרים וגרוגר' ואי בשלא באיבי' אבל באיבי' אסור קשה הא בתמרים וגרוגרת לשמואל מותר ודווקא קישות אסור ואי בריית' אפי' באיבי' קשיא זיזין שבעדשים וכליסין שבקטניות הא לשמואל אסור ובריית' בחדא מחתא מחתינהו וקשי' לשמואל ממ"נ וצ"ע:

ולכן נ"ל להוסיף מיא וקמחא בדבר זה לחלק בין פרי האדמה לפרי האילן תליא בפלוגת' דתנאי שבבריית' מ' ע"א דבמתני' תנן בירך על פרי העץ בפה"א יצא, ובגמרא מאן תנא דעיקר אילנא ארע' ר"י ופי' רש"י עיקר אילנא פרי האילן ארע' ר"י ורבנן פליגי עליו וס"ל פרי לאו ארעא הוא עיי"ש ופסקו הפוסקים כר"י דסתם מתני' כוותי' עיי"ש בתוס' ולזה י"ל דבריית' דנקיט שבעיקרי זיתים וכו' היינו אילן אבל פרי לא ס"ל כרבנן דר"י דעיקר פרי לאו ארעא הוא וכשמברך בפה"א לא יצא דפרי העץ הוא ולכן לא מרבה רק אילן שמחובר יותר לארץ אבל פרי דאילן לא וה"ה קישות וכדומה פרי האדמה ממש מרבים והכי ס"ל לשמואל די"ל דהלכה כרבנן דר"י דרבים נינהו ובריית' דממעט כליסין שבעדשים ותולע שבתמרים ס"ל כר"י דעיקר פרי אילנא ארעא ואם בירך בפ"א יצא ולכתחילה יברך ברכה מבוררת יותר ופרי האילן עם מיני קטניות ועדשים חד דינא אית להו באיבי' אסורים ושלא באיבי' מותרים מקרא דכל השרץ ולק"מ לשמואל ור"פ דאמר דין זה בתמרא דכדא הוא ס"ל הלכה כסתם מתני' דברכות דאתי' כר"י לכן גם בפרי אילן ס"ל דאסור במחובר ולכן כד אמר ש"מ מדר"ה הא דאמר שמואל קישות וכו' הנהו תמרי דכדא אחר יב"ח ל"א הנהו קישות דקמ"ל אגב דהוא ס"ל עדיפא מדשמואל דאפי' פירות האילן אסור ולא שרו רק אחר יב"ח וכיון דקיי"ל כסתם מתני' דברכות קיי"ל נמי בהא כר"פ בפרי האילן דהתליעו בתלוש ומיושבי' כל הקושיות ודקדוקים שיש בזה ע"ד נכון ומכוון לפסק הלכה ברווחה בעזה"י:

וטרם אתן קנצין למלין עוד רגע אחת אדבר מה שנ"ל ביישוב סתירת הרמב"ם דפסק שבחריצין ונעיצין זוחלין אסור והוא כתנא דבי ר"י, והקשה הפר"ח דסתר שיטתו ממה דפסק לענין פדיון כמתני' דבכורות דאין פודין לא בקרקעות וכו' דהטל לפרט ביני' ודרש בכלל ופרט וטרחו כל חכמי לב ליישבו ועיין פ"ת ופלתי ומהרי"ט אלגזי בכורות ולפע"ד נראה הנה המהרש"א הקשה לשיטת תוס' דאיכא נפקותא בין ת"ק לתנא דבי ר"י לת"ק חריצין ונעיצין שאין נובעין מותר ולתנא דבי ר"י אסור הקשה לת"ק מנ"ל מתאכלו אפי' חריצין דלמא דווקא בורות שיחין ומערות דעצורים ככלים משא"כ חריצים ונעיצי' דדמי' לימים ונחלים שאין עצורים וגדלין ע"ג קרקע ותירוצו לא הבנתי מ"ש דס"ל לש"ס מסברא דנובעים צד חשוב הא מקשה מה ראית למעט שיחין ומערות נמעט כלים ונרבה שו"מ דגדלים ע"ג קרקע הרי ס"ל למקשן דראויה לרבות בכלל בארץ גם שו"מ כמו חריצין נובעין ואיך מתרץ תאכלו ל"ל שיחין ומערות ועדיין חריצין ונעיצין דאין עצורין מנ"ל, ולכן נ"ל דבס"ד לא ידע לחלק בין חריצין ונעיצין שאין נובעין לבורות שו"מ ולא ידע בס"ד שיש לחלק בצד דאלו עצורים ככלים ואלו לא ולכן כשמתרץ תאכלו ע"כ למעט אתי' חריצין ונעיצין ובורות שו"מ הכל מותר מתאכלו דמ"ש ולכן מפרש סתמא דש"ס תחילה דממעטים לאמת נובעים וממעטים בורות שו"מ וחריצין ונעיצין שאין נובעין הכל בכלל שיחין ומערות כצ"ל לרש"י ותוס' כמובן דכל שאין נובעין קרי לי' בורות ושיחין וכו' אבל כד מייתי לתנא דבי ר"י דלדידי' צ"ל ע"כ דריבוי בתרא מרבה יותר מנובעים דאל"ה קשה ריבוי בתרא ל"ל לא לכתוב רק מיעוט וריבוי ונדע נובעים וריבוי בתרא ל"ל וגם תאכלו ל"צ וע"כ צ"ל דריבוי בתרא אתי' לרבוי' חריצי' ונעיצי' שאין נובעים ותאכלו לבורו' שיחין ומערות וכ"ש דמוכח כתוס' מכח זה יעיין בו ומקשה לר"י מנ"ל לרבות חריצים ולמעט בורות שו"מ נימא איפכא הא ע"כ לרבות חדא בכלל א' בתרא שאין נובע ומ"ש הא מהא והוצרך לחדש שיש צד לחלק מצד שהם עצורים ככלים והם אין עצורים ככלים ומאחר שהוצרך למצוא צד חילוק מפני שעצורים ככלים הדרי' גם לת"ק הגם דאין מוכח מ"מ מתאכלו להתיר אפי' חריצין ונעיצין שא"נ דלמא דווקא בושו"מ מפני שהם לחריצים ונעיצין דומים בשני צדדים גדלים ע"ג קרקע ואין עצורים ולכן ס"ל דלאמת גם לת"ק מפרשי' דמה ממעט בושו"מ ומרבה חו"נ זוחלים ופסק כת"ק דדרש כלל ופרט כלל וחו"נ שאינם נובעים גם לת"ק אסור כמ"ש כנלפע"ד ישוב נכון בעזה"י:

ומ"ש הרמב"ם דתולעים שבשאר משקים בשלא פירשו מותר ופירשו אסור עיין ש"ך רסי' פ"ד ופמ"ג דמוכח מר"ה לא לישפ' דכ' רש"י שכר תמרים ונ"ל דמוכח מבריית' דמרבה יבחושין שסננן וכ' רש"י שבמרתפו' היין ומן היין באים ובזה מיושב קושי' ת"ח

הא ר"ה מייתי לנפשי' ראיה מבריית' ומה הוסיף ר"ח תנא דמסייע ומ"ש ת"ח דמייתי ראיה דפרשו אסור לא נ"ל דגם זה מוכח מבריית' דמיית' ר"ה דשוחה ושותה ואינו נמנע אבל פרשו לא ומשו"ה לק"מ קושי' ת"ח שהקשה שם תחילה על ראי' ר"ה דלמא גם פרשו מותר ומנ"ל הך סברא דהיינו רביתיי' ולדידי לק"מ מדקתני שוחה ושות' מוכח אבל פרשו לא ופשוט ולזה נדחה תי' של הת"ח ונ"ל דר"ח מייתי ראיה דבשאר משקים ג"כ הדין כמו במים לא פרשו מותר ופרשו אסור ולכן מייתי מבריית' יבחושין שסננן אבל לא סננן שרי מוכח תרתי פרשו אסור לא פרשו שרי דלא נימא דווקא במים הדין כן וראי' לר"ה דאמר בשכר של תמרים דפרשו אסור לא פרשו מותר ומכ"ז הוציא הרמב"ם דינו ועיי'. הכ"ד רבך דוש"ת פ"ב נגהי ליום ה' י"ט טבת תרכ"ה לפ"ק. הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה מט

בנימין ישכון לבטח על התורה יורה בהלכה ברורה ה"ה תלמידי חביבי הרב המופלג בתורה וביראה קדומה חרוץ בע"פ קנקן חדש מלא ישן פרח שושן כש"ת מו"ה בנימין שאכטער נ' אבדק"ק פעזינג יע"א:

אתמול קבלתי איגרתך והיום פניתי מעט רגע לשום עין על ח"ת שהבאת לנו ביישוב הסוג' חולין נ"ח ע"א ותוס' ד"ה אי הכי לא מצו מענה לב' לישנא איך בלא"ה הי' ניח' ומע"כ נ' יצא ליישב ע"פ פלוגתת הישׁ"ש ופר"ח סי' נ"ז אם טריפה מתעברת או לא ומדמתני רבינא בל"א ש"מ דס"ל דאינה מתעברת דאל"ה היה אפשר לדאמימר בשוחט תרנגולת' ומצא בה ביצים ולזה י"ל דאל"ה היה ניח' דנקיט פלוגת' לגבוה דאי פליגי להדיוט ה"א דפליגי בזוז"ג כגון שנמצא הוולד במעי הבהמה לכן נקיט פלוגת' לגבוה דוכי יולד פרט ליוצא דופן ע"כ דפליגי בעובר י"א אבל לרבינא דס"ל דאינ' מתעברת גם אי פליגי להדיוט א"א דפליגי רק בעוב' י"א וא"ש לל"ב ועד"ז י"ל לל"ק איפכ' אלו דבריך ומיוסדי' על אדני השכל וכן אמר לי ג"כ בני הרבני החריף ובקי מו"ה שמחה בונם נ"י ואיידי דחביבים עלי העלתים על הנייר:

והנה הטבת לראות כי מהא דאמר רבינא בלישנא אחרינא מוכח דלא כיש"ש וכבר נתקשה בראש יוסף מזה וגם מדמקשה ש"ס מושווים קשה כהנ"ל דלמא בשחט תרנגולת ובאמת כד נדייק לשון רבינא דאמר אי הדר' וטענ' שרי' ול"א הדר' ומטלת או יולדת ש"מ דס"ל דאינה טוענת ובבהמה אינה מתעברת ונ"ל מ"מ אתי שפיר שיטתו של יש"ש מלישנא דש"ס הלכת' בנקיב' כל שאינה יולדת ושינה מדרבינ' שאינה טוענת ש"מ

דדוקא נקיט כל שאינה יולדת אבל טוענת ומתעבר' וכן דייק לשון הרמב"ם ופוסקי' כמ"ש הישׁ"ש ונרא' דש"ס עשה פשר דבר להלכת' דטריפה טוענת אבל אין יולדת דכשיולדת מתה שאין בכחה להוליד וכן בדוכת' טובא בש"ס דמכריע סתמא דש"ס להלכת' ועושה פשר דבר לא כמר ולא כמר כנ"ל:

ובזה אמרתי בלימוד הישיבה ביישוב קושי' תוס' שם ד"ה והלכת' וכו' מרבא ב"ק וכן מהלכת' דקיי"ל בכ"מ עובר י"א ונ"ל דפלתי רצה להוכיח דזכר טריפה אינ' מוליד מדלא מצא לל"ב למוקמי פלוגת' דר"א ור"י רק בעובר י"א ואי זכר מוליד היה אפשר לאוקמי בוולד טריפה מזכר טריפה ולפע"ד דענין זה תלי' בפלוגתת ישׁ"ש ופר"ח לשיטת ישׁ"ש מתעברת ואין לה כח להוליד אבל הזרע קולטת א"כ בזכר טריפה בוודאי מזריע וקולטת אבל לשיטת הפר"ח דאינה מתעבר' י"ל ה"ה זכר דאינו מוליד דאין בכח זרעו של טריפה שמתעברת ממנו כנ"ל ולפ"ז לפי דס"ל לרבינ' דאינה טוענת ואינה מתעברת ה"ה זכר טריפה שאינו מוליד ולכן לא מצא לפרש פלוגת' דר"א ור"י רק בעובר י"א אבל למסקנא סתמ' דש"ס הלכת' דאינ' יול' ודוקא נקיבה ולכן קאמר נקיבה אינה יולדת דווקא נקיבה אבל זכר מוליד ממילא י"ל דפליגי בזוז"ג ובמוליד מזכר טריפה וי"ל כן ס"ל לרבא ולק"מ קושי' תוס' ובמה דס"ל לרבא בב"ק וכן א"ש הלכת' דקיי"ל עובר י"א וא"ש ומיושב ג"כ קוש' תוס' ב"ק מרבא פ' בהמה המקשה ארבעה סימנים אכשרה רחמנא למ"ש להלכת' נקטינן דמתעבר' אבל אינה יולדת ושם בנמצא במעי הבהמה קאי וזה אפשר וא"ש ועיין:

וביישוב קושי' ש"ס אי הכי לל"ק היה נ"ל דבלא"ה ל"ק כ"כ דידע דס"ל דנקיט להשמיענו רבות' דר"י הגם דלהדיוט איכא רבותא דר"א מה חזי להשמיענו דר"א יותר מרבותא דר"י ונראה דעיקר הקושי' היה לל"ק לפלגו להדיוט בביצה בזוז"ג דאיכא רבות' לר"י ג"כ דאפי' בביצה מתיר זוז"ג דלא נימ' דכגופ' היא וגם זוז"ג אסור כמ"ש מהרש"א וכ"כ בחידושי הר"ן ואמימ' ס"ל ה"ה ביצה מ"מ רבותא וודאי איכא יותר מבוולד ולפלגו להדיוט בביצה דאיכ' רבות' לר"א ואפי' בהדיוט אוסר ומדאוסר בוולד לגבוה לא ידענו להדיוט אפילו בביצה ואינ' רבות' גם לר"י דאפילו בביצה מתיר והוצרך לתרץ דכח' דהיתי' דר"י עדיף דאפי' לגבוה מתיר וזה רבות' יותר וכ"ז לאמימר אבל בלא"ה לא היה קשה כ"כ די"ל בביצה באמת לכ"ע אסו' בין משום עובר י"א בין בזוז"ג וא"ש לל"ק וליל"ב ל"ש זה כמובן והיה נ"ל פשוט דבלא"ה היה מוקמינן פלוגתייהו בזוז"ג ול"ק כ"כ לפלגו להדיוט להשמיענו כחא דר"א דאפילו להדיוט די"ל שסמך שזה כבר נשמע דלהדיוט אוסר דקתני וכן היה ר"א אוסר בכל איסורי' שבתורה וקמ"ל פלוגתייה' לגבוה להשמיענו

כחא דר"י אבל אי פלוגתייה' בעובר י"א זה לא נשמע ממק"א דאוסר ר"א קשה שפיר כנ"ל פשוט ולל"ק צריך להבין זה:

ולפום ריהטא בכתבי זאת נפל מלתא בדעתי שמסוגי' זו צ"ע על הרמב"ם פ"ב מאיסורי מזבח דכ' דטריפה לגבוה אסור משום הקריבהו לפחתך וכתב הכ"מ דדרש מן הבקר צ"ל לרמב"ם שהוא אסמכת' וכן הקישא דרבנן עיי"ש וא"כ פשיטא שיש לאסור טפי להדיוט שהוא דאוריית' מלגבוה ושפיר נקיט הפלוגת' לגבוה דאפילו לגבוה אוסר ולזה י"ל לפמ"ש הרמב"ם משום הקריבהו לפחתך אם נפלגו להדיוט שאסור ממילא נדע שאסור לגבוה משום הקריבהו לפחתך כיון דאסור להדיוט ממילא דאסו' לגבוה כמו כל טריפה ויפלגו להדיוט להשמיע לנו דאוסר להדיוט כנ"ל בדוחק ויותר קשה לאמת דמתרץ כח' דהתיר' עדיף הא לגבוה דרבנן ולהדיוט איסור דאוריית' בוודאי כח' דהתיר' דהדיוט עדיפ' לר"י וגם שמותר לגבוה ממילא נשמע כיון דאין טריפה אסור רק משום הקריבהו לפחתך וכיון דמותר להדיוט למה נאסר לגבוה בשלמ' אם גם לגבוה דאוריית' י"ל דהיה מקום להחמיר לגבוה משום מעלת קודש אבל לרמב"ם דלגבוה דרבנן ולהדיוט דאוריית' פשיט' דאיכא רבותא יותר להתיר להדיוט מלגבוה וממילא נדע שמותר לגבוה כמ"ש וצל"ע:

וי"ל ר"א דאמר דוולד טריפה לא יקרב ור"י אומר יקרב וכלל הכל בין עולה בין חטאת ושלמים שנאכל לכהני' ולבעלי' ולדידהו איסו' דאוריית' הוא באכילה וידעינן דר"י מתיר אפילו איסור דאוריית' וה"ה חולין ומ"ש ואיכ' רבות' יותר דאפי' לגבוה היינו קדשים שנאכלי' כהן אוכל ובעלים מתכפרי' ויש איסור דאוריית' מ"מ ס"ל לר"י דיקרב וא"ש מסקנת ש"ס אלא ממה דמקשה לר"א תחילה לפלגו להדיוט להודיע כחא דר"א עדיין לא יתיישב דקמ"ל טובא בקדשים לא יקרב אפילו אין בו אכילת כהן רק למזבח כגון עולה ונשרפי' מ"מ אסור הגם דליכ' רק דרבנן וצריכי' אנו לדוחק שכתבנו וצל"ע כעת:

ולרוב הטרדה אקצר וד' יאריך שנותיך תשב שקט ושאנן ויהיו דבריך נשמעים דורש טוב לעמו וד' עמו כאות נפשך ונפש רבך שש בהצלחתך אוה"נ חותם בברכה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נ

משה שפיר קאמר יום ליום יביע אומר ה"ה יד"נ הרבני הצדיק אוצר בלום גן הדסים הנגיד המפורסים כש"ת מו"ה משה מיינץ נ"י אבן פינה ויקרה בק"ק פראנקפורט דמיין יע"א:

גי"ה קבלתי וחשתי להשיב לכבודו כי רב בעיני והנה פר"מ ני' נכנס לבית הספק ביצת שרץ עד שלא ריקמה אם מותרת כדס"ל לתוס' חולין ס"ד ע"א והפוסקים לא הזכירו מזה כלום ובטו'"שע סי' פ"ו כתבו מאיסור ביצת עוף טמא ומביצת שרץ לא הזכירו כלל ותמה על השמטה זו ומצא בספר תפאר' למשה בדיני ביצים שכ' שהעלה בחידושיו דגם לתוס' מדרבנן אסור ולכן השמיטו הפוסקים ותי' זה ל"נ למע"כ ני' ניהי דאסור מדרבנן מ"מ הו"ל להודיע אם יש בו איסור דאוריית' או רק מדרבנן אלו דבריו בהוספת נופך משלנו:

אחר עיוני מעט לפי מסת הפנאי נלפע"ד לדינא לא נקטינן כתוס' דיחידאה הוא בדבר הזה הנה הרמב"ם פ"ג מה' מ"א הלכה א' כ' וז"ל כל מאכל היוצא מן מין ממינים האסורים שלוקין על אכילתן הרי אותו המאכל אסור באכילה כגון חלב וכו' וביצת עוף ודג הטמאים שנאמר את בת היענה זה ביצתה וה"ה לכל האסור כיענה ולכל הדברים הדומין לביצה עכ"ל מדכ' וה"ה לכל האסור כיענה ולכל דברים הדומין לביצה מבואר דכל היוצא מן החי אסור וכל הדומה לביצה ואי הוה ס"ל כתוס' דביצת שרץ מותר אם כי אין דרכו בקודש לכתוב מה שלא נזכר בגמ' בפירוש להיתר או לאיסור מ"מ לא היה כייל כללא וכל הדברים הדומין לביצה דבזה כולל כל הביצים וכדומה לו וגם לפי שיטת תוס' דבעי רקמה ש"מ דביצת שרץ מותר הרי מפורש והו"ל לכתוב דמותר דמבואר ומוכח מתוך סוגי' ש"ס אלא ע"כ דס"ל דאסור ובאמת לפי שיטתו שכ' בהלכה ו' אע"פ שחלב בהמה טמאה וביצת עוף טמא אסורים מה"ת אין לוקין עליהם מה"ת לפ"ז אין ראיה דביצת שרץ מותר מדבעי רקמה דמלקות ליכא רק ברקמה כמ"ש הרמב"ם בהלכ' ח' בביצת עוף טמא וצ"ל הא דקמ"ל בריית' סימן ביצת שרץ דאם רקמה לוקה משום ביצת השרץ דנ"מ להתראה שצריך להתרו' משום ביצת שרץ כמ"ש רש"י שם ונ"ל הא דכתב הרמב"ם בהלכה ח' ביצת עו"ט שרקמה דלוקה משום שרץ העוף ולא כתב בביצת השרץ ברקמה דלוקה משום שרץ דכ"ש הוא מביצת עו"ט דהרי רשב"א חולק עליו דביצת עו"ט שרקמה ליכא משום שרץ העוף עיין הה"מ ולח"מ וקמ"ל הרמב"ם דס"ל דחייב משום שרץ העוף וכ"ש בביצת שרץ ופשוט:

וצ"ל דלמה לא כ' הרמב"ם סימני ביצת שרץ דנ"מ לענין מלקות דנדע לענין התראה כמו דקמ"ל בריית' עוד קשה לי על הרמב"ם דכ' הלכ' א' דילפינן דבר היוצא וכו' כגון חלב טמאה וביצת עו"ט מן בת היענה והרי בבכורות ו' ילפינן חלב טמא מן גמל גמל או מאת הגמל ואיך כ' הרמב"ם דשניהם חלב וביצת עו"ט נפקא לן מקרא דבת היענה וה"ה לחלב וצ"ל הא דבעי ילפותא לחלב בפ"ע ולביצה בפ"ע דחדא מחבירתה לא ילפינן דב' ענינים הם ואינ' בענין א' כמ"ש תוס' ולכן חידוש הוא וצלע"ג:

ומדי דברי במ"ש תוס' בחלב חידוש הוא הגם דמצינו כן ג"כ בביצה משום דאינם ענין אחד צ"ע מש"ס פסחים דבב"ח לאו חידוש הוא דכן מצינו בכלאים חזינן דכיון דמצינו ב' פעמים הגם דאינם בענין אחד מ"מ לאו חידוש הוא ובקושיא זו נתקשה אבא מאוה"ג זצ"ל בתשובתיו והוא בח"ס יו"ד סי' ע"ח ד"ה שרקמה ומכח זה כ' שט"ס הוא עיי"ש ולדידי נראה בכוונת תוס' דבב"ח חידוש הוא דהאי לחוד' שרי ותערובת שני דברים המותרים כ"א בפ"ע יגרום איסור וכיון דמצינו בכלאים דכוותי' דתערובת גורם איסור ליכא חידוש שהם ב' ענינים זה בב"ח וזה בכלאים מ"מ דבר זה שיהי' התערובת גורם איסור מצינו ב' פעמים בתורה ודבר זה שיהי' ע"י תערובת ב' היתירי' מתהוה איסור חדש לאו חידוש הוא אבל היתר חלב דבר היוצא מן החי שחדושו שיוצא מן איסור והתיר' התורה הגם שמצינו כמוהו בביצה שיוצא מן החי מותר מ"מ כיון שאין באים ומתהווי' מה"ח בענין אחד כ"א חידוש הוא חלב חידוש הוא דבר היוצא מה"ח באופן זה כמו חלב התיר' התורה וביצה דבר היוצא מה"ח כיציאת ביצה התי' התורה וא"ש והבן:

נחזור לדברינו כי מבואר מתוך דברי הרמב"ם דל"ל כתוס' וכן שיטת רש"י דכ' בד"ה דרבנן ובלא רקמה איסור איכא מלקות ליכא דלאו שרץ הוא נראה דס"ל דאיסור דאוריית' איכא רק מלקות ליכא דלאו שרץ הוא וכשיטת הרמב"ם דעל יוצא מן הטמא ליכא מלקות אלא ברקמה אז חייב משום שרץ וכן בשיטת רשב"א דמביא שיטת] רמב"ם ושיטת תוס' והקשה על שיטת תוס' מדלא קאמר דאם לא רקמה אינו לוקה ש"מ גם כל שלא רקמה איסורא מיהא איכא וכן שיטת ר"ן בחידושי' דמביא שיטת תוס' דשרץ לא ילפינן מעוף ולא נראה לו כיון דמצינו בביצת עו"ט דאסרה תורה ולא התירה אלא איסור אמה"ח ממילא גם ביצת השרץ אסורה מה לי שרץ או איסור דעוף טמא ובאמת תוס' נשמר מזה וכ' דילפינן ביותר משרץ מדנילף מטומאה שאינה מטמאה רק בשרקמה ועדיף למילף מיני' ובי' מלמילף ממק"א מביצת עו"ט וחי' הר"ן לא מביא רק דשרץ מעוף לא ילפינן והקשה שפיר עכ"פ שיטתו דלא כתוס' וכן נ"ל דהוא שיטת בה"ג דמייתי תוס' דבת היענה ל"צ לגופי' דידעינן בלא"ה שכל היוצא מטמא אסור אלא דצריך להתיר ביצת עוף טהור ולשיטה זו בוודאי אין ה"א דביצת השרץ מותר בשלמא לפי דס"ל לתוס' דבת היענה צריך לאסור ע"ט יש מקום לומר דלא ילפינן מיני' ביצת השרץ אבל לבה"ג איפכא הוא דמסברא חוץ הוי ביצת עו"ט ושרץ אסור ובת היענה להתיר טהורים אתא מהיכא תיתי להתיר ביצת שרץ ופשוט:

ושיטת בה"ג הואיל ואתי לידן לא נפטרוהו בלא לויה לוית חן להסיר מעליו תלונת תוס' דילפינן היתי' ביצת ע"ט מלך ולא לכלבך ע"כ ביצת ע"ט מותר וקשה על בה"ג

דס"ל דלולי בת היענה ה"א דאסור ונ"ל דבביצה דף כ"א פליגי ר"ע וריה"ג אי מרבי' מלכל נפש אפי' נפש בהמה וטעמא דר"ע דמרבה מלכל נפש בהמה דמזונותי' עליך ג"כ לכם הוא אלא מדכתיב לכל נפש ע"כ לרבות מרבה נפש בהמה שמזונתן עליו ונכלל בכלל לכם דצורך בהמה דמזונותי' עליו ג"כ לכם הוא וצ"ל לר"ע דלכם היינו ג"כ בהמה שמזונות' עליו מנ"ל למעט מואת הבנים תקח טרפה וביצת עו"ט דאינו ראוי רק לכלבו הא כלבו שמזונותן עליו לך הוא לצרכו הוא ולפמ"ש א"ש דלר"ע ג"כ לא הוי מרבי' מלכם בהמתו שמזונותן עליו רק משום דכתיב לכל נפש וריה"ג לא דרש לכל ובתקח לך דשלוח הקן דליכא ריבוי ממעטי' מתקח לך דווקא מה שראוי' לו והא"ש נכון ש"ס לך ולא לכלבך אפי' כלבך שמזונותי' עליך ממועט מלך ולפ"ז י"ל כ"ז אחר שידענו דביצים טהורו' ומותרות מבת היענה ממעטי' מלך טריפות וטמאות אבל לולי בת היענה מקודם שנתחדש חידוש דין דביצה דיוצאת מה"ח מותר ביותר ה"א דאסור ותקח לך לכלבך שמזונותן עליך ולך ממעט ביצים שאסו' בהנאה ביצת הקדש בה"ב שכ' הרמב"ם דממעט מלך ואפי' על ריה"ג דחולק על ר"ע משום דל"ל לכל נפש לרבות אבל בכאן לולי בת היענה היינו מפרשים לך לכלבך וא"ש שיטת בה"ג כנלפע"ד:

ובזה מיושב קושי' קונטרס שיחת חולין ששמעתי בשמו מאבא זצ"ל נילף רוב מלך ולא לכלבך כיון דמשלח דלמא נטרפה וע"כ דאזלינן בתר רוב, ולדברינו לק"מ קודם שידעינן רוב ממק"א הוי דחקינן לך לכלבך שמזונותן עליך והבן:

ונבוא למטרת כוונתינו שהראנו לדעת כי רבו כמו רבו שיטות ראשונים דחולקים על תוס' ומי בראש בה"ג דחולק וס"ל ביצת השרץ אסור' ותוס' יחידאי הוא ובטל במיעוטו, בוודאי נקטינן דביצת שרץ אסור מדאוריית' ויפה עשו טוש"ע שלא כתבו ביצת השרץ דמותר ולא הביאו אפי' בשם י"א וכ"ש הוא כשרקמה מביצת עו"ט כמ"ש לשיטת הרמב"ם, וטור מעתיק לשון הרמב"ם לאפוקי הרשב"א כנלפע"ד:

ונראה לי לפי שיטת תוס' דביצת השרץ מותרת דווקא בשאנו יודעי' בוודאי שהוא ביצת השרץ של צב והלטאה או חומט שכולם מטילים ביצים כמ"ש רש"י חולין קכ"ו ע"ב, אבל ע"י סימן האמור בבריית' בידוע שהוא ביצת השרץ אין להתיר לאוכלה דלמא של נחש הוא כקושי' ש"ס, ונרא' דווקא של שרץ דמטמא ס"ל לתוס' דמותר דילפינן טפי מטומאה שאין מטמא מדנילף ממק"א לאסור מבת היענה, אבל נחש דשרץ הוא ואינו מטמאה ליכא למילף מטומאה ואסור כמו ביצת עו"ט וש"ס דקאמר שאם רקמה דווקא רקמה לוקה דאם לא רקמה שמא צב והלטאה הוא דאינו אסור רק ברקמה, ולכן בעי דווקא רקמה, ובזה מיושב קושי' מהר"מ שי"ף על דלא קאמר נ"מ דשרץ הוא כל שלא

רקמה מותר ונדחק ולפמ"ש א"ש דאין להתיר דלמא דנחש הוא, ואם להקל מקשה דלמא דנחש הוא ע"כ צ"ל דרובא לאו דצב והלטאה וחומט הוא, דיש ג"כ כמה מיני נחש, או דמין נחש גדול והרבה ממיני שבשרץ שמטמא כעין שכ' תוס' במיני' שבכל טמא וטהור, כ"ש להתיר דיש לחוש שמא דנחש הוא, וא"א לאכול של שרץ רק כשידענו ע"פ ראי' דיצא מן צב וכדומה לו דמטמא כנ"ל ועיין:

טרם אכלה דברי אציע פה מה שהקשתי בחידושי לחולין דהיה יוכל לומר דנ"מ בסי' לביצת השרץ הוא לפי המבואר סי' צ"ח מתשובת הרא"ש דב' מיני אסורי' מבטלי' זא"ז ומבואר בגדולי אחרונים דווקא ב' איסורי' מב' שמות אבל משם אחד אפי' אין שוי' בטעמא אין מבטלין זא"ז לפ"ז איכא נפקותא לידע שהוא ביצת שרץ בוודאי כשנתערב בתבשיל ביצת טמאה וביצת השרץ מבטלי' זא"ז, אבל כששניה' ביצת עו"ט לא יבטלו זא"ז וצע"ג:

ולאשר יודע אני נפש צדיק פר"מ נ', וכשנתכבדתי ללמוד ש"ס שיעור בחבורתא קדישתא כשהייתי בקיץ העבר בפפד"מ ראיתי כי שתו בצמא דברינו וחביבו עלייהו לכן יצאתי בכותבת הגסה מענין לענין באותן ענינים שכ' לי, ישים עין עיונו עליהם ואם יציץ הדברים ברבים עת האסף בני חברי' יערב לנו שיעלה זכרונינו לטובה, ואין טוב אלא תורה, הכ"ד אוה"נ דש"ת ושלום כל בני חבורתא קדישתא מקדשי' עיתי' לד' ולתורתו.

פ"ב יום א' לס' משפטים תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נא

שוכ"ט לכבוד י"נ הרב הותיק מלא עתיק חו"ב, ירא' ד' אוצרו כש"ת מו"ה יצחק נ"י רב בק"ק מ"ד יע"א:

גי"ה קבלתי ונפשו היפה בשאלתו כלי חדש שבלע איסור אם מותר למכור הכלי לנכרי אחר שנעשה אינו ב"י אם יש לחוש שמא יחזור וימכרנה לישראל דאין ניכר בו שכבר נשתמש בו ויש לחוש שימכור לישראל, או נימא כיון דאב"י ואין אסור להשתמש בו אלא מדרבנן כ"כ האי בדרבנן ל"ח שיחזור וימכרנה לישראל והרא' פנים יפות בהלכה ואחווה את אשר אתי בדין זה בע"ה:

הנה מקור דין וחשש זה שיחזור וימכרנה לישראל הוא בש"ס ע"ז ס"ה ע"ב ופסחים מ' ע"א ויוצא מברייתא דבגד שאבד בו כלאים וכו' ויש מקום עיון לדינא דמברייתא זו לא מוכח רק באיסור דאורייתא, אבל בדרבנן מנ"ל לחוש כולי האי, ונ"ל להביא ראיה

לכאורה מתוס' דס"ל בפשיטות דבדרבנן מותר למכור לנכרי מדהקשה בנדה ס"א ע"ב דלבטל ברובא, והעלה כיון דתערובת גורם האיסור לא בטל, והקשה מל"מ הלכות משכב ומושב פ"א הלכה י"ד הא בש"ס בכורות פ"ג מבואר דטומאת משא לא בטלה וכלאים כטומאת משא הוא ובדין דלא בטלה, והעלה דתוס' לשיטתו בבכורות דט"מ ל"ב רק מדרבנן ומשו"ה הקשה דמה"ת מיהא ליבטל ברובא עיי"ש, ודבריו אינם מעלים ארוכה לקושיתו דעדיין קשה מנ"ל לתוס' דברייתא מדאורייתא קאמר דלא בטל, ולכן צריכים אנו להוסיף דס"ל לתוס' בפשיטות דאלו רק מדרבנן ל"ב לא היה אסור למכור לנכרי כ"כ בדרבנן ל"ח כנ"ל לכאורה:

שבתי וראיתי דיש לדחות ראיה זו די"ל דהוקשה לתוס' בנדה אם אינו בטל רק מדרבנן איך אומר ר' יוסף שם ש"מ מצות בטילות לעתיד לבוא והוכחתו מברייתא כמ"ש תוס' שם דממתני' ליכא ראיה, ואם בגד שאבד בו כלאים רק מדרבנן ל"ב מנ"ל דמצות בטילות ל"ל דלמא רק איסורי דרבנן שהוסיפו וגזרו אומר על דאורייתא הם בטילות, אבל מצות דאורייתא מנ"ל, וע"כ דס"ל לר"י דיש בבגד שאבד בו כלאים איסור דאורייתא דא"ב מדאורייתא, והוקשה לתוס' הא מדאורייתא בטל והוצרך לחדש דכל שתערובת גורם איסור ל"ב ושאני בב"ח דגלי קרא ועיין:

ובדברינו אלו מצאנו מקום יישוב לקושית העולם על מ"ש תוס' דשאני בב"ח דדרך בישול אסר' תורה והוסיף התוי"ט ריש שקלים הא דלא ילפינן בכ"מ מבב"ח דמהני ביטול בהיתר משום דבב"ח חידוש הוא והקשה העולם מאי יענה אביי דס"ל בפ' כה"ב בסוגי' דטפ"ח דבב"ח לאו חידוש הוא נילוף מבב"ח דכה"ג מהני ביטול ואיך יפרנס ברייתא בגד שאבד בו כלאים ם למה אינו בטל ולפמ"ש י"ל דאביי ס"ל דלא בטל כמו טומאת משא ומדרבנן וקושי' תוס' לא היה רק על ר' יוסי דאמר ש"מ מצות בטילות לע"ל וחידש דכה"ג ל"מ ביטול וס"ל כרבא דבב"ח חידוש הוא ולא ילפינן מבב"ח ולאביי דלאו חידוש הוא צ"ל טעמא דבריית' משום טומאת משא דלא בטל ומדרבנן ולאביי באמת לא מוכח מברייתא זו דמצות בטילות לע"ל והא דדחי אביי שם דר"י מדר' ינאי לדידי' בלא"ה לא מוכח מברייתא דמצות בטילות כיון שאין בו רק איסור דרבנן י"ל דאביי רצה לדחות דאפי' מצות דרבנן דבטילות לע"ל לא מוכח מדר' ינאי ועיין:

אלא אף אם דחוי' כ' מתוס' נדה אין ראיה דס"ל דבדרבנן מותר למכור לנכרי די"ל בכוונת קושי' תוס' דהקשה על ר' יוסף אבל מתוס' ע"ז ס"ה ע"ב שהקשה ג"כ קושי' זו דלבטל ברובא יש ראיה דס"ל בפשיטות אי לא בטל רק מדרבנן היה מותר למכור דבתוס' ע"ז

בוודאי רחוק לומר דכוונת הקושיא על ר' יוסף בנדה כ"כ הו"ל לפרושי בוודאי כוונת תוס' בקושי' דמשום דרבנן לא היה אסור למכור לנכרי:

ואחר העיון היה נ"ל דמלבד שאין מתוס' נדה וע"ז ראיה דהכי ס"ל נהפוך הוא דאיכא ראיה להיפוך דכד דייקא בקושיא תוס' בנדה וע"ז מביא מש"ס תמורה ל"ד דשער נזיר בטל אי לאו בציפורתא דחשיב ול"ב וצ"ל מה צריך תוס' להקדמה זו פשיטא דכל יבש בטל חד בתרי וכיון דס"ל לתוס' דחוט לא מחשב דבר חשוב הא יוכל להקשות בפשיטות ונ"ל עפמ"ש המל"מ הלכות מו"מ שם דסוגי' דתמורה חולק על סוגי' דבכור' פ"ג דלסוגי' דבכור' לק"מ קושיא ש"ס דתמורה דהוי כטומאת משא ורמב"ם נקיט כסוגי' דבכורות עיי"ש היטיב ולפ"ז אומר אני דקושי' תוס' בנדה וע"ז מסוגי' דתמורה דמקשה משער נזיר דלבטל ומוקי בציפורת' דחשיב ש"מ דאל"ה היה בטל ע"כ דס"ל דלא כסוגי' דבכורות דטומאת משא לא בטל וקשה למה בגד שאבד בו כלאים ל"ב דלא חשיב ומשום שנושא הכלאים ליכא דהא סוגי' דתמורה ס"ל דיש ביטול בכה"ג כנ"ל נכון בכוונת תוס':

ומיושב ג"כ קושיא לאביי דבב"ח לאו חידוש וילפינן משם דמהני ביטול היתר בהיתר מ"ט דבריית' דבגד שאבד וכו' ל"מ ביטול ולמ"ש א"ש י"ל אביי כסוגי' דבכורות ס"ל דטומאת משא לא בטל וקושי' תוס' וחידושו בתי' צריך לפי סוגי' דתמורה וא"ש:

ומינה מדהוצרך להביא סוגי' דתמורה הקדמה לקושיא שהקשה דבלא סוגי' דתמורה היה מקום לומר משום דהוי כטומאת משא דלא בטל כסוגי' דבכורות והא תוס' ס"ל בבכורות דאין זה רק מדרבנן ש"מ דס"ל לתוס' גם אם לא בטל רק מדרבנן מ"מ ניחא דאין מוכרין לנכרי דגם בדרבנן אסור ועיין:

ואוסיף דברים על דברינו דלכאורה יש לדחות עדיין מנ"ל דס"ל לתוס' בפשיטות דאפילו בדרבנן אסור דלמא משו"ה מביא תוס' סוגי' דתמורה דבלא"ה היה מקום ואפשר לומר דמדרבנן ל"ב וגם באיסור דרבנן אסור למכור לנכרי ומשו"ה מביא תוס' סוגי' דתמורה כדי להקשות בחוזק הקושיא אפילו ת"ל גם בדרבנן אסור הא לפי סוגי' דתמורה אפי' איסור דרבנן ליכא והוצרך לחדש דבהיתר בהיתר ל"מ ביטול וכיון דמדאורייתא לא בטל שוב י"ל דווקא בדאוריית' אסור למכור ולהחמיר כ"כ גם בדרבנן מנ"ל ואין ראיה מתוס' דפשיטא לי' דגם בדרבנן אסור:

ולכן נ"ל להוסיף ולחזק דברינו לפמ"ש ביישוב הקושיא העצומה לאביי דבב"ח לאו חידוש מ"ט דברייתא דבגד שאבד בו כלאים דל"ב דלאביי הטעם דהוי כטומאת משא וס"ל כסוגי' דבכורו' ועכצ"ל לאביי דאפי' בדרבנן אסור למכור לנכרי הגם לפי דקיי"ל

כרבא דבב"ח חידוש לא מוכח כן מבריית' דבריית' באיסו' דאוריית' מ"מ כיון דלאביי כן הוא דאפילו בדרבנן חיישינן מנ"ל לאמת לחדש קולא נגד אביי והבן:

וראיתי לריטב"א בע"ז שכ' ההוא כדא דחטא דנפל עלי' י"נ י"א בי"נ גמור ודחי דבי"נ גמור היה אסור ובסתם י"נ איירי הרי מפורש ס"ל דבדרבנן ג"כ אסור למכור אלא דצ"ע מנ"ל לרבה בר ליואי להקשות על רבא מבריית' הא מבריית' לא מוכח רק באיסור דאוריית' ורבא בדרבנן לא חש וגם רבא דהדר בי' מכח הברייתא קשה כהנ"ל ולכאורה היה מקום לומר דס"ל דמדאוריית' בטל רק מדרבנן ל"ב משום שהוא כטומאת משא דל"ב ואיכא ראיה מברייתא דאפי' בדרבנן אסור או דס"ל דמשו"ה ל"ב דחוט חשיב ולא בטל ועיין רמב"ם פ"י מה' כלאים הלכה ו' ובכ"מ בשם סמ"ג ולא תקשי על רמב"ם וסמ"ג דס"ל דכלאים ל"ב מדרבנן הוא איך אמר ר' יוסף בנדה זאת אומרת מצות בטילות לעתיד לבוא והוא אמר על הבריית' זאת אומרת דלמא רק מצות דרבנן בטילות י"ל כיון דעכ"פ מוכח דמצות דרבנן בטילות ומנ"ל לברייתא הא אי לאו דדריש כר' יוחנן במתים חפשי כיון שמת נעשה חפשי וכו' וכיון דע"כ קרא קדריש מוכח כל מצות גם דאוריית' בטלות לע"ל וא"ש רמב"ם וסמ"ג והבן אלא הריטב"א בעצמו כ' אח"כ כקושי' תוס' ותירוצו משום דהיתר בהיתר ל"ב ושאני בב"ח דגלי קרא א"כ צ"ע כהנ"ל:

ולא ידעתי פתר לקושיא זו כי אם לומר דמשמע לי' לרבה ב"ל ולרבא דבריית' סתמא קתני אפי' בגד שאבד בו כלאים דרבנן וי"ל בזה קושי' תוס' בע"ז דבהאי פרכא פריך רבה ב"ל לרבא במעשה דארב' דטבע' בחישת' בפסחים ואיך טעה רבא ב' פעמים ונדחק בי' כי ב' מעשיות היו בפ"א וכ"כ ריטב"א ולמ"ש י"ל דהאי מעשה בפסחים היה תחלה ושם איכא איסור דאוריית' והשיב לו רבה ב"ל מבריית' וחזר בו וסבור היה רבא עדיין דמבריית' זו אין ראיה רק באיסור דאוריית' ולכן כשבא לפניו אח"כ האי מעשה דע"ז בסתם יינם רצה להקל והשיב לו רבה ב"ל מברייתא זו דמשמע לי' מסתימת הברייתא דגם בכלאים דרבנן אסור והודה לו רבא גם לזה וא"ש:

ויש לי מקום עיון דיש להוכיח מתוספתא מובא בש"ס חולין ס"ד ע"א אין מוכרין ביצת טריפ' לנכרי מדנקט ביצת טריפה שהוא אסור מדאורייתא ולא נקיט יותר ביצת נבילה שהוא רק דרבנן עיין ב"י יו"ד סי' פ"ז ש"מ דווקא ביצת טריפה אין מוכרין אבל נבילה מוכרין ובאמת ברי"ף שם איתא אין מוכרין ביצת נבילה וכו' אבל לפי גרסא שלפנינו וכן הוא ברא"ש ור"ן ביצת טריפה מוכח לכאורה דדווקא ביצת טריפה דאורייתא ויש לדחות גם לגרסא שלפנינו לא מוכח דהא איכא ביצת טריפה שאסור רק מדרבנן כגון שנטרפה אחר שכבר נגמרה ונקיט ביצת טריפה הכל בכלל טריפה דאוריית' ודרבנן

וקמ"ל דאפי' בדאוריית' מוכרין טרופות ול"ח דיטעה ישראל ויקנה ממנו ולא ידע כי מותר למכור טרופות לנכרי כן י"ל:

ויש מן הקושיא למה מביא רב"ל בב' מעשיות דע"ז ופסחים מברייתא דבגד שאבד בו כלאים דאסור שמא יחזור וימכרנה, ולא מייתי מתוספת' דאין מוכרין ביצת טריפה, ורבה ב"ל דיש טעמא דברייתא מ"ט לא משום דיחזור וימכרנה וכו' ובתוספתא דחולין מבואר הטעם דקתני אלא א"כ טרופו' לפיכך אין קונין ביצי' טרופות מוכח מתוכו דמה"ט אין מוכרין שלמות לנכרי שמא ימכרנה לישראל והו"ל להביא מהך תוספתא, וביותר קשה לפמ"ש דצ"ל דרב"ל מביא ראיה מברייתא דמשמע לי' דאפי' בכלאים דרבנן איירי, וביותר היה להביא מברייתא דחולין דביצת טרפה אין מוכרין משמע ביותר אפי' טרפה דרבנן, וכ"ש דקשה לפי גרסת הרי"ף ביצת נבילה וצל"ע:

ועיין מרדכי בפ"ב דע"ז דפת של נכרי אסור לזבוני לנכרי, ומביא ראיה מש"ס פסחים בהאי ארבא דטבע', וצ"ל מנ"ל דאפי' בדרבנן אסור, וביותר היה לו להביא ממעשה דש"ס ע"ז דמוכח דאפי' בדרבנן דמעשה דכדא דחטא בסתם יינם אייר כמ"ש הריטב"א וכ"כ המרדכי עצמו בפסחים פ' כ"ש סי' תנ"ח לדחות ראיו' המתירים למכור חוץ מחמץ שבו, דבע"ז בסתם יינם קאי ובדרבנן מותר וצ"ע:

והב"י ביו"ד סימן קי"ב מביא המרדכי הנ"ל וקבעו להלכה בש"ע והולך לשיטתו בי"ד סי' פ"ו דביצת נבילה אסור למכור לנכרי, וכבר בארנו שכן שיטת תוס' ע"פ באורינו כוונת תוס' דנדה ודע"ז, וכ"כ הריטב"א בע"ז דבסתם יינם אסור למכור לנכרי:

היוצא לנו מכ"ז דהראנו לדעת כי אפי' איסור דרבנן אסור למכור לנכרי מהאי חששא שמא יחזו' וימכרנה לישראל ממילא נשמע דכלי שאב"י אסור למכור לנכרי שאין ניכר בו שמושו או שלא שמש בו רק נבלע בו איסור שנפל על הכלי:

ועלה במחשבה לפני בכלי שנבלע מאיסור דרבנן והוא אב"י תרתי דרבנן אפשר יש לצדד להקל כ"כ לא מחמירים ואב"י רק לכתחילה אסור משום גזירה ב"י אלא שראיתי בריטב"א חולין ק"י ע"ב גבי פנכא דר"א שכ' אחר שהוכיח מפנכא דר"א דגם באינו ב"י קדירה אסורה דאי לא לשהו עד למחר וישתמש בה אפי' בחמין, כ' עוד וז"ל ובדין הוא שהיה יכול ר"א למוכרה לנכרי כיון דישנה הוא ליכא למיחש שמא יחזור וימכרנה לישראל אלא דלא חש לה עכ"ל, מדכתב משום דישנה הוא ליכא למיחש שמא יחזור וימכרנה לישראל, אבל אם היה חדשה דאיכא למיחש היה אסור למוכרה לנכרי, מוכח דאפי' באב"י ס"ל דאסור שמא יחזור וימכרנה לישראל, הגם דאיסו' אב"י רק לכתחילה משום גזירה ב"י הוא, וש"מ דאפי' באיסור דרבנן ואב"י אסור למכור דהא התם משום

איסור דם שמלחו קאי, ומ"מ היה אסור למוכרו לנכרי אם היה חדשה שאין ניכר בה תשמישה הרי דריטב"א ס"ל כל כי ה"ג לא חזי לצרופי להתיר למכור לנכרי מ"מ כיון דכבר חתרו גדולי קמאי להקל באב"י באיסור דרבנן ובאמת מהך פנכא מוכח דאסור ועיין תשוב' רלב"ח ועיין פמ"ג סי' קכ"ב וכבר הכינותי תשובה ארוכה בדין זה לכן נ"ל דהמקיל במקום הפסד מרובה בכלים דל"ל תקנה בהגעלה ובלועים מאיסור דרבנן ואינם ב"י למכרם לנכרי הגם שיש לחוש שימכרנה לישראל המקיל לא הפסיד, הנלפע"ד כתבתי וד' יצילנו משגיאות והנני חותם בכל חותמי ברכות אוה"נ פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק וארא תרכ"ד לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נב

השמים שפעת ברכות יוריקו ויעריפו אף בל יחליפו לה"ה בני מחמד לבי צמידי תלמידי הרבני המופלג בהפלגת חכמים ונבונים חרוץ בעל פיפיות עומד לתלפיות הקצין כש"ת מו"ה יעקב עקיבא סופר ני':

לשמחת לבבי קבלתי שורותיך מע"י אצבעותיך החביבים עלי לראות מתוכם כי החיים והשלום עמכם וכי שוקד אתה על התורה כל האפשר ושלחת לנו מה שהעלתה מצודתך בסוגי' דט"ח שאתה עוסק ובא לע"ע והנה היום קודם שיצאתי מביתי ללמוד סוגי' עמוקה ורחבה תקנת אושא וק"פ לפני בני ישיבה גדולה לאלקים קבלתי מכתבך והיום באתי אל העיון בדבריך והנה דבריך דברים הגונים להלכה המה בפלוגת' שבין רמב"ם שבב"י צ"ט ורשב"א שבט"ז סי' צ' דרמב"ם ס"ל דבדרבנן ל"א נ"נ ורשב"א ס"ל גם בדרבנן נ"נ ומחבר סי' צ' נקיט להלכה כרמב"ם ורמ"א כרשב"א ופר"ח סי' צ' וסי' צ"ב הכריע כרמב"ם והקשית לשאול הא מתני' קתני ט"ח ופשיטא דאין בטיפה שיעור ולרב דס"ל ח"ז בשר וח"ז חלב אין לוקין על אכילתו אא"כ בא מיורה גדולה קשה הא מתני קתני ט"ח, וצ"ל נהי דס"ל לרב אין לוקין ואפי' איסור ליכא מדאוריית' כמ"ש רש"י שם אבל מדרבנן אסור לרב כמו ח"ש לר"ל בכל איסורים ומוכח דגם בב"ח דרבנן אמרי' חנ"נ וכן רב עצמו אומר על מתני' כיון שנתן טעם בחתיכה ח"ע נ"נ ומוכח כרשב"א וקשה על הרמב"ם עכ"ד, ואמרתי אם חכם בני ישמח לבי גם אני כי גם אני עמדתי על קושי' זו וייישבתי בזה קושי' הראשוני' הרי כבר אמר רב כיון שנתן טעם בחתיכה ק' ע"א ומה הוסיף רב במה שאמר שנית על מתני' דט"ח כיון שנתן טעם וגם לעיל לא מייתי ש"ס פלוגת' דתנאי ועיין רשב"א ור"ן ולהנ"ל י"ל דקמ"ל רב טובא דאפילו בט"ח דליכא רק

איסור דרבנן מ"מ חנ"נ ואוסרת מפני שהן מינן וזה לא נשמע מלעיל דשם איירי באיסורי דאוריית' וגם לא תלי' דינו דרב דלעיל בפלוגת' דתנאי די"ל עד כאן לא פליגי רבנן רק בב"ח דרבנן ל"ל נ"נ אבל בדאוריית' מודים וא"ש:

וליישב שיטת הרמב"ם דס"ל דבדרבנן ל"א נ"נ י"ל בוודאי אפושי פלוגת' לא מפשינן ולרב דח"ש כמו ט"ח ליכא רק בב"ח דרבנן י"ל בדאוריית' כ"ע מודים דנ"נ אבל ללוי דט"ח בב"ח דאוריית' הוא י"ל איפכא ע"כ לא ס"ל לר"י ורבי נ"נ רק בב"ח דאוריית' אבל בב"ח דרבנן כ"ע מודים דל"א נ"נ וכיון דקיי"ל כלוי כמ"ש הרמב"ם ממילא נקטי' בדרבנן לכ"ע ל"א נ"נ דמנ"ל לאפושי פלוגת' והרי חזינן חילוק ורבות' בין דאוריית' לדרבנן מדכפל רב דבריו על מתני' דט"ח מה שכבר אמר לעיל ש"מ שיש מקום לחלק ולשיטתו דרב מוכח גם בדרבנן נ"נ אבל לאמת דלא מוכח דח"ש דאוריית' הדרינן לחלק ולומר בין דאוריית' לדרבנן ומנ"ל לאפושי פלוגת' כנ"ל:

והרווחנו עוד ליישב הא דפסק הרמב"ם כלוי ועיין הה"מ ולח"מ ולמ"ש לאו לוי יחידאי הוא אלא רבים הם אשר עמו והם כולהו אמוראי דס"ל אפשר לסוחטו מותר כרבנן דר"י ורבי והנה בוודאי הא דאמרו אפל"ס מותר א"א לפרש דכוונתם באיסורי דרבנן דסתם ורוב איסורים דאוריית' הם וצ"ל מנ"ל להתיר בדאוריית' דלמא גם רבנן דלא ס"ל דנ"נ דווקא בט"ח שהוא פחות מכשיעור שאינו רק איסור דרבנן אבל בדאוריית' מודים דנ"נ ומוכח דס"ל כלוי דט"ח בבב"ח דאוריית' הוא ורב יחידאי הוא ופסק הרמב"ם כלוי וככולהו אמוראי דס"ל כלוי אבל לענין נ"נ בדאוריית' פסק הרמב"ם כאמוראי דס"ל אפל"ס אסור בבב"ח ובדרבנן ס"ל דאפשר לסחוטו מותר כיון דהלכת' כלוי מנ"ל דס"ל לר"י ורבי אפי' בדרבנן דאפשר לסחוטו אסור וא"ש נכון:

ויש להוסיף דברים דע"כ אביי ורבא ג"כ כלוי ס"ל מדאמר אביי ש"מ טעמו ולא ממשו וכו אי בב"ח חידוש הוא כי ליכא נ"ט נמי ואי ס"ל כרב ובמתני' ליכא רק בב"ח דרבנן לק"מ אי חידוש הוא כי ליכא נ"ט י"ל בוודאי בב"ח דאוריית' כי ליכא נ"ט נמי אבל בב"ח דרבנן דאסרו משום בב"ח דאוריית' לא החמירו רק בנ"ט ככל איסורי תורה וי"ל עוד דלא אסרו רק כשנרגש בו הטעם משום בב"ח דאוריית' שלא ידעו לחלק בין בב"ח לבב"ח אבל כשלא נרגש בו טעם ואין ניכר שהוא תערובת בב"ח לא מצאו מקום למגזר ועיין סברא זו ברמב"ן מלחמות פסחים סוגי' דריחא מלתא הגם בכ"מ ריחא לאו מלתא משום דלא ניכר שריח דאיסור הוא משא"כ בבב"ח ועיין ר"ן שם וע"כ דס"ל לאביי כלוי ומרבא שהשיב לאביי דרך בישול אסרה תורה משמע ג"כ דכלוי ס"ל בוודאי ראויה לקבוע הלכה כלוי דאביי ורבא בתראי כוותי' דלוי ס"ל:

אלא דגם אם כלוי ס"ל עדיין קשה לי לפמ"ש הר"ן דלא דמי' חתיכה שבקדירה לצלי משום שהבל שבקדירה מוליך הבל בכולי', או לפי מ"ש הרשב"א בתה"ב דחלב שמן קצת ועיין ש"ך סימן צ"ב ופשוט לי דלר"ן דס"ל דצלי אינו רק בב"ח דרבנן דלא תבשל כתיב ה"ה נמי הבל זה הגם דמוליך בליעתו בכולי' מ"מ לאו בישול כדרך בישול הוא, וכן לרשב"א משום שמנונית שיש בו דמבליע בכולו אין זה אלא כטיגון וצלי, ומצאתי לי חבר בס' חו"ד והוא פשוט, וצ"ל הגם דס"ל לר"ן כל שאינו דומי' דבב"ח לא נ"נ היינו צלי וכבוש ומליחה דלא נמצא כמוהו בבב"ח לא אסרו משום לתא, אבל כשנבלע בכולו ע"י הבל הגם דמה"ת מותר כיון דדמי' לבב"ח שנתבשל דמבליע בכולו אסרו טפי דלא ידעו לחלק בין שנבלע בכולו ע"י בישול או ע"י הבל, כי כן הדר' קושיתי על אביי דלמא משו"ה קתני בנ"ט דלא נאסר רק מה שיש בו בנ"ט משום לתא דבב"ח דאוריית':

ולפי' רש"י ור"ן דניער הקדירה היינו ניער תחלה אם יש בו בנ"ט היינו הטפה מוכח שפיר מסיפא דבעי בב"ח דאוריית' בנ"ט דהא ניער תחלה לרוטב דהוא דרך בישול וע"כ דגם בב"ח דאוריית' בעי בנ"ט, וגם לרשב"א דמפרש ניער לבסוף אם יש בנ"ט על החתיכה קאי א"ש ג"כ דמוכח מסיפ' ל"ל דחתיכ' נ"ט בשארי חתיכו' הטפה עצמה תאסר כל החתיכו' משום בב"ח, ואין לומר כיון שכבר החתיכה נאסרה משום בב"ח קודם שניער שוב אין הטפה אוסרת מחדש שאר החתיכות כשיטת ש"ך סימן צ"ד דהרי מתחלה לא נאסרה החתיכה רק משום בב"ח דרבנן ע"י הבל או שמנונית וכשנתבשלה אח"כ ע"י רוטב נעשה בב"ח דאוריית' וא"ש:

אלא דלשיטת רשב"א דניער שניער לבסוף קשה לי מנ"ל לאביי להוכיח מסיפא י"ל דמתני' ברוטב רכה דהא דלרשב"א ס"ל למתני' מב"מ בטל ויש בה נ"ט דסיפא על החתיכה וסתמא הרוטב ס' נגד הטפה, ואי לאו דיש בנ"ט דחתיכה משום החלב עצמה לא הי' נאסרי' במשהו דאמרי' סליק את הבשר ורוטב רבה על הטפה ומבטלה, ואפשר לומר דל"א סליק רק סליק את מינו וכו' דמב"מ בטל נפקא מדם הפר ולא ילפי' יותר רק במה דמצינו בנתערב במינו לחוד, כעין שכ' הר"ן דל"א מב"מ ל"ב רק כשאין דבר אחר של היתר מעורב בו, אבל לומר סליק הבשר ובטלה החלב ברוטב לא אמרינן כן י"ל, אלא הא הרשב"א ס"ל דה"ה דאמרי' סליק שאינו מינו וכו' והה"נ די"ל סליק הבשר כמי שאינו וחלב נתבטלה ברוטב וקשה כהנ"ל וצל"ע:

ולא ידעתי פתר לקושי' זו אלא דרשב"א ס"ל צלי וטיגון דאוריית' ועיין פלתי סימן פ"ז דכ' דיש לומר דשיטת תוס' סנהדרין ג"כ הכי הוא:

אלא לפ"ז קשה לי קושי' אחרית' על הרשב"א שנתקשיתי טובא בסוגי' לפי שיטת תוס' והרבה ראשונים דכל דנאסר במשהו לא אמרינן חנ"נ משום דאין בליעת משהו יכולה לצאת ואין הנאסר יוכל לאסור וכו' כי כן י"ל דרישא קתני בנ"ט באמת במשהו ג"כ נאסר ומה דקתני אם יש בו בנ"ט משום סיפא נקיט לומר לשער הקדרה לבסוף אם יש בה בנ"ט אוסרת החתיכות כולם משום דנ"נ וזה א"א רק כשקבלה טעם וברישא ליכא רבות' דנאסרה בנ"ט ומשום סיפא נקיט, ולשיטת ר"ן דלא ס"ל אין הנאסר יוכל לאסור וס"ל ג"כ דל"א נ"נ בשנאסר במשהו, וצ"ל טעמו משום דמשהו לא משכחת בבב"ח וכ"כ הפלתי בשיטת הר"ן והוא פשוט, לפ"ז לק"מ דשפיר הוכיח אביי דאי בב"ח אפי' ליכא נ"ט אסור שוב גם כשקבלה חתיכה רק משהו ונאסרה ג"כ חנ"נ, אבל לשיטת תוס' ורשב"א דס"ל דאין הנאסר יוכל לאסור וכו' ומשו"ה דבר הנאסר במשהו ל"א דנ"נ וכן בב"ח אם הוא במשהו ל"א דנ"נ במשהו וקשה כהנ"ל, ואין לומר דקשה לאביי ל"ל בסיפא כלל שיהי' החתיכה נ"נ ואוסרת ת"ל דחלב עצמה תאסר כולם במשהו הא ליתא דהא כבר נעשה הטפה בב"ח בחתיכה ראשונה שוב אין החלב מצטרפת לאסור שארי חתיכות מחדש משום בב"ח לשיטת הש"ך וצ"ע, וע"כ צ"ל דמתחלה לא נאסרה הטפה רק איסור בב"ח דרבנן דצלי דרבנן הוא, וא"כ אם בב"ח במשהו ל"צ לנ"נ דראשונה דהחלב עצמה אוסרת שארי חתיכות במשהו והוכיח אביי שפיר, אלא לפ"ז הדר' קושי' ראשונה לשיטת רשב"א דע"כ צ"ל דס"ל צלי דרבנן, וגם אם נימא דל"א סליק כה"ג קשה לפי שיטת הש"ך ויש ראי' לשיטת פר"ח דחולק על הש"ך וס"ל דגם אחר שנעשה פעם החלב בב"ח מצטרף שנית הבשר באיסור בב"ח וצ"ע:

המורם מדברינו לשיטת הר"ן ודעימי' דבב"ח דצלי וטיגון מותר מדאוריית' מוכח ממתני' דבדרבנן ג"כ נ"נ וגם לפי' רש"י במתני' דלא איירי מנ"נ מוכח מבריית' דפליגו ר"י ורבנן דנ"נ בדרבנן ולדסוברי' דצלי וטיגון דאוריית' ליכא ראיה ואפשר רשב"א ור"ן דס"ל גם בדרבנן הר"ן לשיטתו ורשב"א ג"כ אפשר כוותי' ס"ל דצלי וטיגון דרבנן, ורמב"ם ס"ל דהוא דאוריית' הקצרתי במובן ועיין:

והנה המחבר בסי' צ' קבע להלכה] כרמ"בם, והר"מא כרש"בא ועיין ט"ז שם, ועיין פלתי סי' צ"ב דמביא מכמה מקומות דתוספ' דכרש"בא ס"ל, וכ' דמסתבר לשיטת תוס' ודעימי' דאמרינן נ"נ בכל איסורים דכעין דאורייתא תקנו ואסרו בכ"מ בין בבב"ח בין בשארי איסורים אפי' בדרבנן, ולרמ"בם ודכוותי' ס"ל דבשאר איסורים לא נ"נ ר"ל גם בב"ח דווקא בדאורייתא נ"נ ולא בדרבנן, ולדבריו המחבר לשיטתו דנקיט להלכה דבשארי

איסורים ל"א נ"ן נקיט גם בזה כרמ"בם דבדרבנן אפי' בבב"ח ל"א נ"ן ורמ"א דמחמיר דנ"ן גם בשארי איסורים ס"ל ה"ה בדרבנן נ"ן:

אמנם כן מצאתי מאן דס"ל דבכל איסורים נ"ן ובדרבנן לא נ"ן, ונפקא לי כן ממ"ש רש"י בסוף הסוגי' בחלב הדבוק בחתיכת בשר ויש בו ליתן טעם בה ואפי' אין בו כזית דהוי ח"ש אסור מה"ת והחתיכה עצמה נ"ן עכ"ל, מדכ' דאפי' ח"ש וכ' משום שאסור מה"ת נרא' דס"ל דאי הוי דרבנן לא נ"ן, והא רש"י ס"ל דנ"ן בשארי איסורים כמ"ש בחלב הדבוק וס"ל דבדרבנן לא נ"ן, וע"כ ס"ל בשאר איסורי תורה גזרו משום לתא דבב"ח דאורייתא, אבל באיסורי דרבנן לא גזרו, או דס"ל דגם בבב"ח לא אמרו דנ"ן בדרבנן, או דכ"כ שארי איסורי דרבנן משום לתא דבב"ח דרבנן לא גזרו, ולחלק יצאו בין בב"ח לשארי איסורים ועיין:

ואפשר דגם הרש"בא לא ס"ל דנ"ן בדרבנן רק בבב"ח אבל לא בשארי איסורים כמ"ש לשיטת רש"י, אלא האו"ה ומביאו הט"ז צ"ב ס"ק י"א ס"ל גם בשארי איסורי דרבנן נ"ן מוכח דס"ל לתוס' דהקשה מיין שנפל לבור דנימא חנ"ן הגם דהוא דרבנן וכן מדמקשה מבי דוגא ומדגים ועופות שמכ"ז מביא הפלתי ראי' דס"ל לתוס' אפי' בדרבנן אמרי' דנ"ן ומינה דאפי' בשאר איסורים ודרבנן ס"ל דנ"ן:

וכשאני לעצמי היה נ"ל לומר מלתא בטעמ' דבשאר איסורים ל"א בדרבנן נ"ן ע"פ שיטת המרדכי דיצא לחלק בכלים בין כלים דמהני להו הגעלה דל"א נ"ן כיון דאית להו הכשר ע"י הגעלה מתחלה לא נקרא שם איסור עליו, דהא דבשארי איסורים נ"ן משום שנקרא שם איסור עליו ואינו חוזר להתירו לעולם, ויש לעיין גם מאכל שנבלע יש היתר ע"י שנתבטל ונתערב ויחזור להתירו, וצ"ל כיון שאסור לבטל ולהוסיף לכתחילה נקרא מיד שם איסור עליו דלאו בידו להתירו, ונראה שלזה כיוון רש"י ותוס' במה שכתבו דאפל"ס אסור אבל לכתחילה אסור דא"מ איסור, ולכאורה מה רצו בזה וכי דינא דא"מ אתי להשמיענו כאן, ולמ"ש כוונתם רצוי' כדי ליישב באו כיון דאפשר לסוחטו לא נקרא מעיקר' שם איסור עליו, לכן כתבו לכתחילה אסור ואין ביד אדם להתירו וכמ"ש:

לפ"ז באיסור דרבנן דמותר להוסיף יש היתר לאיסורו ע"י שמוסיף עליו ובהיתר קמוסיף ממילא מעיקר' לא נ"ן ודמי' לכלים כהנ"ל, והיינו בשארי איסורים, אבל בב"ח דנעשה נבילה בעצמותו לא משום שנקרא שם איסור עליו גם בבב"ח דרבנן אפשר דנ"ן דלית' האי טעמא כמובן, והיינו לשיטת ר"פ דבדרבנן מותר להוסיף אבל לשיטת הרא"ש ביצה דאסור להוסיף לית' לדברינו ועיין:

ומדי דברי מחילוק זה שחלקנו לענין נ"נ דתלי' אם מותר לבטל, מצאתי מקום יישוב לקושי' ר"ן החמורה ביותר על שיטת ר"א ודכוותי' דס"ל דבשארי איסורים ל"א נ"נ מירושלמי דגריסין של תרומה וכו' ופר"ח כ' שהיא קושי' היותר חמורה דבעי יישוב ומתוכה הכריע דבכל איסורים אמרי' נ"נ, ועיין פלתי שדבריו לא א"ש לשיטת הטור דחתיכה עצמה חוזרת להתיר', ואמרתי ליישב די"ל מאן דס"ל בשארי איסורי' ל"א נ"נ, ול"א כיון שכבר נקרא עליו שם איסור ואפי' אותה חתיכה חוזרת להתיר' משום דאפשר לבטלה דמה דאסור שאין לבטל הוא רק דרבנן ולא נקרא עליו שם איסור רק מדרבנן ול"א דשוב לא פקעה, ועוד הא אפשר לבשל החתיכה במים כדי לשפוך המים וכה"ג ליכא משום מבטל כמו הגעלת כלים וכמ"ש הר"ן בע"ז, ואפי' תימא א"א לסוחטו לגמרי מן חתיכה ראשונה ונשאר משהו, אין זה בכלל מבטל איסור שמערב איסור בהיתר או מוסיף היתר על תערובת שמערב המותר עם האסור, אבל כשממעט ומוציא הבלוע מכבר כדי שיחזור היתר שלו להיתי' שלא נשאר רק בלוע משהו רחוק בעיני שיהי' אסור משום מבטל איסור, ומשום כ"ז ס"ל דבשארי איסורים ל"א נ"נ:

ואחר הוצעה זו ובהקדם מ"ש האבני מלואים בסוף ספרו בתשובותיו בתרומה אסור לבטל מדאורייתא דמשמרת תרומותי כתיב עיי"ש, מעתה מיושב קושי' הר"ן מירושלמי דתרומה שאני מכל איסורים כיון דאסור לבטל מדאורייתא ואפי' לבטל כדי לשפוך המים אסור נקרא שם איסור על התערובת ושוב לא פקע שם איסור מיני' לעולם וא"ש נכון בעז"ה:

מן כל האמור נלפע"ד דוודאי בבב"ח דרבנן נקטי' כפסק של רמ"א סי' צ' ועפמ"ש הט"ז, אבל בשאר איסורים דבלא"ה חומרא הוא דמחמירין דנ"נ וכ"ש בדרבנן שי"ל דגם רשב"א ס"ל דבשאר איסורים ל"א דנ"נ והראנו לדעת כי כן שיטת רש"י עכ"פ בשארי איסורים וגם הראיות שהבאנו מתוך פלפול של הלכה ממתני' ובריייתא ומרב דס"ל גם בדרבנן אמרי' נ"נ מכ"ז לא מוכח רק בבב"ח דרבנן, אבל בשארי איסורי' לא מוכח, וגם הטעמנו טעם לשבח לחלק בין בב"ח לשארי איסורים בדרבנן, מכ"ז נ"ל המקיל במלתא דרבנן בשארי איסורים לא הפסיד, ואין מזחיחי' אותו דיש לצדד אצדודי דהלכה כמותו, ודי יראנו נפלאות מתורתו, הכ"ד אביך מברכך בברכת התורה וברכת אהבה. פ"ב נגהי ליום ו' עש"ק לס' גם ברוך יהיה תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נג

שלום תנינא, משוכן מעונה, בכל עת ועונה, לה"ה בני חביב נפשי הרבני החרוץ ותיק מלא עתיק המופלג בתורה ויראה טהורה הקצין כש"ת מו"ה יעקב עקיבא סופר נ"י:
שמחתני בני בלוחות שניות מדברי סופרים עט סופר מהיר להשיב על דברינו בתשובה אליך כתיבנא, לרב דס"ל דאינו חייב על ח"ז בשר וח"ז חלב רק כשבא מיורה גדולה מוכח ממתני' ובברייתא דאמרינן חנ"נ בדרבנן דטפה בוודאי אינה רק ח"ש, והקשית לשאול איך ס"ל לר"י דחיישינן שמא לא ניער יפה יפה, מ"ש מנשפך דמתירין מספק במב"מ כ"ש דלא לחוש כ"כ בדרבנן שמא לא ניער יפה יפה אלו דבריך, והטבת לראות, אבל ראי' ודמיון שלך לנשפך אינה עולה יפה כי שם לא אתחזק בתערובת אדרבא איכ' חזקת היתר של דבר שנתערב בו האיסור, ועיין פלתי סי' צ"ח שכ' דיש חזקת איסור לאיסור שנפל ויש חזקה מול חזקה והולכי' בדרבנן להקל, אבל כאן מיד כשנפלה הטפה על החתיכה שיש בה בנ"ט בלי ניער יפה החתיכה בחזקת איסור כשתעמוד כך בלי שיעשה בה מעשה ניער לערבה בין שארי החתיכו', וע"י ניעור צריך להוציא מחזקתה לכן חייש ר"י לשמא לא ניער יפה ואוקמי' אחזקת' ואפי' בדרבנן ל"א ספיק' להקל לכמה פוסקים היכא דאתחזק איסור, ורבי לא חייש לשמא לא ניער יפה דס"ל דאין זה חשש כלל:
וי"ל דלא נראין דברי ר"י לחוש לשמא לא ניער רק הגם דאתחזקה החתיכה מיד כשנפלה הטפה דנגד זה איכא חזקת היתר דשארי חתיכות דלא אתרעו כלל קודם שניער, הגם דחזק' שאר חתיכו' ל"מ לחתיכה זו שנולד בה הספק עיי' מהרי"ל סימן קס"ג, מ"מ כאן לענין חשש ניער מצרף רבי חזק' שאר חתיכו' דאם נימ' שלא ניער יפה יאסרו גם שארי חתיכות, והא"ש הא דקאמר ש"ס דנראין דברי חכמים לרבי בשניער מתחלה ועד סוף ונתקשו בו למה בעי ניעור לבסוף הא בניער תחלה סגי, ולמ"ש א"ש דווקא בשניער גם לבסוף שיש לנו לדון בכל חתיכות אם אסורות דאם לא ניער יפה מיד נאסרו כולם בזה ס"ל לרבי דל"ח לשמא לא ניער יפה, אבל כשלא ניער לבסוף רק תחלה ואין נפקות' רק אות' חתיכה אם חוזר' להתיר' דשארי חתיכו' ממ"נ מותרות לדס"ל דאין הנאסר יוכל לאסור ועיין לח"מ, וכיון שאין לצרף חזקת שארי חתיכות חתיכ' זו ל"ל חזקת היתר גם רבי ס"ל דחיישי' שמא לא ניער יפה, הגם דאין מוכח מרבי דהכי ס"ל ואפשר בניער רק לכתחילה לא חש כיון דר"י ס"ל גם בניער לבסוף דחיישי' דלכ"ע איירי בניער לבסוף מדאוסר כולם, מה להון לעשות פלוגת' רחוקה דרבי לא חייש אפי' בניער רק לכתחילה ולכן קאמר ש"ס דרבי מתיר רק בניער מתחלה עד סוף וא"ש:

ומצאנו בדברינו מקום יישוב למ"ש הרמב"ם דאם ניער מתחלה ועד סוף דאותה חתיכ' חוזרת להתירה והקשה הטור למה בעי ניער לבסוף והקשו על הטור הא הרמב"ם הש"ס נקיט, ונ"ל דבלשון ש"ס י"ל כמ"ש הלח"מ דנקוט ניער לבסוף לר"י דמשו"ה כל החתיכו' אסורות ולרבי ג"כ נקוט הכי אשגורי לישנ' לר"י, אבל להרמב"ם א"א לומר כן דהא הרמב"ם בהיתיר' עסק ובא דחתיכה זו חוזרת להיתר ולמה בעי ניער לבסוף, ולמ"ש א"ש דאם לא ניער לבסוף שאין לדון רק על חתיכה זו גם רבי חייש לשמא לא ניער יפה וא"ש נכון:

וא"ש נמי מ"ש הרמב"ם אח"כ וכן כשנפל וכו' וא"י לאיזהו נפל ואם כוונתו שניער מתחלה מאי וכן שכ' ועיין ט"ז וש"ך סימן צ"ב ולמ"ש י"ל דרבות' קמ"ל דה"א כיון דלא ידעינן לאיז' מן החתיכות נפל כולם נכנסו בגדר הספק איתרע לחזקת כולהון וחיישי' לשמא לא ניער יפה קמ"ל כיון דסוף כל סוף ידעי' דלא נפלה רק לא' מהן מוקמי' אותו בחזקתי' ומועיל גם לחתיכה דאיתר' חזקתה ועיי':

עוד י"ל מ"ש הרמב"ם וכן איירי דלא ניער מתחלה ועד סוף וכן משמע מדלא התנה שניער מתחלה ועד סוף אלא איירי שניער תחלה הגם דבעי מתחלה ועד סוף מטעם שכתבנו דאל"ה אותה חתיכה באיסורה קיימא, וי"ל דווקא כשידוע על איזה חתיכה נפל אבל כשאינו יודע יש בכל חתיכה ס"ס שמא לא זו היא ואת"ל זו היא שמא ניער יפה, ול"צ לצרף חזקת היתר של חתיכות אחרות ומהני ניער תחלה והיינו וכן שכ' דדין אחר יש לו, ומ"ש דניער יפה היינו לאפוקי כשיודע או קרוב לו שלא ניער יפה והוא מלתא דלא רמי' עלי' בוודאי חיישי', אלא לפ"ז אסור לאכול כולם יחד עכ"פ, וי"ל עוד עמ"ש הפר"ח דרמב"ם איירי דיש ספק אם נפלה על חתיכה שחוץ לרוטב, או בתוך הרוטב ואין מחזיקין איסור ועיין פלתי, ולמ"ש א"ש ביותר דאיכא ס"ס שמא נפלה על חתיכה שברוטב ושמא ניער יפה ומותר לאכול כל התערובת יחד ומיושבים כל דברי הרמב"ם וסרו כל התלונות:

ומה שנתקשתי בתי' הכ"מ דלכן בעי ניער לבסוף דבניער תחלה חיישי' שמא לא ניער יפה וכשניער לבסוף לא חיישי', מלבד מה שהקשה הט"ז קשה מה מועיל מה שניער לבסוף ג"כ אי חיישי' בתחלה לא ניער יפה הרי כבר נ"נ ומה מועיל ניער שלבסוף, יש לדחוק דאם ניער כ"כ בכח מסתמא ניער מיד יפה והוא דוחק, אבל יש לנו דרך מרווח, עפמ"ש תוס' לעיל ק' דבסופו להתפשט ל"א חנ"נ אפי' בבב"ח והיינו כשסופו להתפשט מאליו שלא ע"י מעשה, ולכן ניער לבסוף אסור והי' מחוסר מעשה דניער, ונ"נ קודם שניער, וי"ל כשעומד ומנער מתחלה ועד סוף גם שלא ניער תחלה יפה מ"מ הרי עומד

ועושה הניעור ודעתו לנער עד סוף לאו מחוסר הוא והוי כסופו להתפשט דל"א נ"נ כן י"ל בכוונת הכ"מ:

ויש להבין בדברינו אלו פלוגת' דר"י ורבי אי חיישי' לשמא לא ניער יפה ואנחנו לא ידענו במה פליגו, גם להבין דברי רבי נראין דברי ר"י וכו' ונראי' דברי חכמים, הא פלוגת' דר"י וחכמים לאו בחשש דשמא לא ניער יפה היא, ולא שייך ע"ז נראין ואין נראין ואפשר דגם חכמים ס"ל דחוששי' לשמא לא ניער יפה אי הוי ס"ל דחנ"נ ועיין ראש יוסף שנתקשה בזה והוא דקדוק עצום, ולמ"ש י"ל דפלוגת' דר"י ורבי בחשש שמא לא ניער יפה הוא דר"י ס"ל חנ"נ אפי' בסופה להתפשט מאליו או עכ"פ ע"י מעשה הגם שעומד ועושה וכבר התחיל, לכן ס"ל דחוששי' שמא לא ניער תחלה יפה הגם שניער לבסוף אסור, ורבי הגם דס"ל חנ"נ כר"י אבל בסופה להתפשט ס"ל דלא נ"ה, והא"ש דאמר רבי נראין דברי ר"י דס"ל נ"נ בשלא ניער מתחלה ועד סוף, אבל כשניער מתחלה ועד סוף לא ס"ל כותי' לחוש שמא לא ניער יפה דס"ל בסופו להתפשט דל"א נ"נ, והיינו ונראין דברי רבנן בשניער מתחלה וע"כ דל"א נ"נ בסופו להתפשט ממילא אין כאן בית מיחוש ועשה רבי פשר דבר בענין חנ"נ בין ר"י לרבנן ושייך שפיר נראים ואין נרא' שהוא באותו דבר דפליגו ר"י ורבנן וא"ש נכון ויש פנים לתי' הכ"מ מן הסוגי':

ודע דמ"ש תוס' דבסופו להתפשט אפי' בבב"ח מותר צלע"ג מאז מדמקשה ש"ס על רב חלב אמאי מותר ח"נ היא, הא סופה להפשט ל"א חנ"נ, ולפי דברינו הניתני' בסמוך י"ל קצת דלפמ"ש דפליגו ר"י ורבי, והיינו כד מייתי פלוגת' זו ומפרש' דנראין וא"נ, נראי' דברי ר"י בשלא ניער ודברי רבנן בניער פליגו בזה תנאי' י"ל רב כרבי ס"ל, אבל עד דלא ידע כ"ז ס"ל לש"ס בפשיטות דסופו להתפשט עכ"פ בבב"ח דנ"נ מדאוריית' גם סופה להתפשט אסור כן י"ל לחומר הקושיא:

ונחזור למקום שיצאנו משם דא"ש הא דחושש ר"י כ"כ באיסור דרבנן הא חשש זה ע"כ חשש רחוק הוא, דהא רבי לא חש לי', למ"ש אפשר דשמא לא ניער יפה חשש קרוב הוא לכ"ע אלא דרבי ס"ל סופו להתפשט מותר ממילא אין כאן חשש ור"י ס"ל סופה להתפשט אסור ולא במציאות או אם יש לחוש כ"כ פליגו וא"ש עיין:

ומ"מ יש לעיין לדינא, לפמ"ש הכ"מ דבעי דווקא שינער' גם לבסוף מטעמ' דידי' או לפמ"ש אני בטעמ' דבעי דווקא ניער גם לבסוף, דאל"ה חיישי' שמא לא ניער תחלה יפה, ולרב דס"ל בט"ח ליכא רק איסור דרבנן מוכח דאם לא ניער תחלה חיישי' שמא לא ניער יפה גם בדרבנן, אבל להלכ' דקיי"ל כלוי מתני' בבב"ח דאוריית', י"ל בדרבנן גם ר"י לא חיישי לשמא לא ניער, ולרבי לא בעי ניער לבסוף דל"ח אפי' בניער רק מתחלה

רק מדאוריית', אבל לא בדרבנן, ולשיטת רשב"א דגם בדרבנן חנ"נ ועכ"פ בבב"ח דרבנן כמו שבארנו בתשובתינו הראשונה, לכ"ע סגי' בניער תחלה דכ"כ האי שמא לא ניער יפה ל"ח בדרבנן כנ"ל, ומני ומינך תסתיים שמעתת' הלז, וע"י התעוררת שלך באתי אל העיון בדין זה ובארנוהו בעזה"י ועליך נאמר תלמיד מחכים רבותיו וברא מזכה אבא, וכל דילד' כוותיך תלד:

והנני להשיבך בקצירת אומר ודברים ע"ד קושי' הפלתי סימן צ"ב על הר"ת דטעכ"ד ונהפך היתר להיות איסור וחייב ע"כ כזית מן התערובת לא מקשה ש"ס מידי על רב דגדי אסרה תורה ולא חלב מדס"ל ח"ז בשר וכו' לוקי' על אכילתו, י"ל באופן שקבלה חלב טעם בשר שנאסר ע"י טעם חלב ונהפך היתר חלב ונעשה איסור מכח טעם שקבלה מן הבשר והיא קושיא עצומה, והנה מ"ש הפלתי ולא ברירי' לי' דבח"ז ג"כ אמרי' טע"כ ונהפך כן מבואר מתוך רש"י פסחים סוגי' דטע"כ עיי"ש, ובחידושי לסוגי' העלתי יישוב נכון, ע"פ מה שראיתי בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל שהעיר דמשמע על חצי זית חלב וח"ז בשר חייב דהחלב ח"ז משקה וכ"כ רש"י כיצד משערין דמלשון רב משמע הכי, והא ח"ז משקה אינו ח"ז כשנקרש, הוא מותיב ומפרק לה כיון דכתיב ל"ת גדי בחלב אמו ולא כתיב וחלב אמו נראה דעיקר הגדי ולכן ס"ד דרב ס"ל גדי אסרה תורה ולא חלב משום דמשמע דאיסור משום גדי הוא, וגם למסקנא דגם חלב אסרה תורה מ"מ עיקר הגדי ומשערי' החלב בשיעור הגדי ח"ז מכ"א כשיעור הגדי אלו דבריו הקדושים זצ"ל וש"י:

ואומר אני בנו תלמידו להוסיף על מילי דאבוה הא תינח לאמת דגדי וחלב אסרה תורה, אבל אי גדי ולא חלב, גם אם החלב בלעה טעם בשר שנאסר משום בב"ח כיון דחלב עצמה אינה גורמת איסור דבב"ח רק ממה שקבלו טעם מבב"ח והו"ל כמים בולעים טעם מנבילה דפשיטא דבעי ח"ז או שיעור שלם כשיקרש יעמוד על שיעורו הראוי' כי כן איך אמר רב ח"ז חלב וח"ז בשר משמע דחלב כמות שהיא ח"ש וזה א"א אם לא שהחלב בעצמותה יש בה איסור בב"ח ומיושב קושי' הפלתי יישוב המיישב דעת בעזרת החונן דעת:

ומדי דברי בדברת קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל באתי לידי יישוב קושי' מהר"ם שי"ף לשיטת רשב"ם בשקדם וסלק לא פלט כלל למה נקיט רב כזית בשר לתוך יורה גדולה גם במעט חלב החלב מותר דלא פלט כלל, ואמרתי ליישב דרב טובא קמ"ל אפי' ביורה גדולה הבשר אסור דיש לחקור כיון דכתיב לא תבשל דרך בישול דווקא אסרה וכתיב ל"ת גדי בחלב אמו, אולי לא הקפידה עד שיתבשלו שניהם החלב והבשר דרך בישול

שיתן בשר טעם בחלב וחלב בבשר, אבל כשחלב כדי נתינת טעם בבשר ואין הבשר בנ"ט בחלב מנ"ל דאסרה תורה דלמא בעי דרך בישול גדי וחלב וצ"ע, ונתיישב לי ע"פ הנ"ל כיון דכתיב גדי בחלב העיקר הגדי וכיון שהגדי דרך בישול נאסר הגם שאין החלב מקבל טעם, וכיון דהבשר לא נאסר רק בנ"ט כ"ש החלב, אבל כל שיש בבשר נ"ט נאסר הבשר הגם דהחלב לא נאסרה כצ"ל, והא"ש דקמ"ל רב טובא אפי' ביורה גדולה דא"א ליתן הבשר טעם בחלב ואפי' לא היה קדם וסילק במקרה מ"מ הבשר אסור והבן:

ויצא לנו מדברינו חידוש דין דאם בישל הרבה בשר עם מעט חלב דיש בבשר בנ"ט בחלב ואין בחלב שתתן טעם בבשר, גם החלב מותרת דעיקר הגדי ולא נתבשל כדרך בישול בכדי נ"ט וצ"ע לדינא כי לא מצאתי לי חבר בא' מחוברי חבר:

ומה שכתבת איך אפשר דבב"ח אפל"ס מותר למ"ד דנפקא לן איסורו מל"ת כל תועבה, ושוב הונח לך דליכא משום ל"ת כל תועבה רק כשקבל טעם הנרגש וניכר וכתבת דאפשר שזה כוונת תוס', מלתא דמספקא לך פשוט לנו כי כן כוונת תוס', ואפשר יש להעמיס ברש"י שם ג"כ כוונה זו, אבל מ"ש דהונח לך בזה הא דאפל"ס מותר כיון שנסתלק הטעם נסתלק איסור דל"ת כ"ת גם אני עמדתי על חקירה זו בלמדנו הסוגי' בישיבה ולא הונח לי כיון דנאסר פעם משום דנעשה בו תועבה איך יחזור להיתיר' אחר דמפק' החלב מן הבשר סוף כ"ס נעשה בו דבר תועבה הניכר' לשעתה והארכתי בזה ביישוב הרי"ף דשביק להא דאמר רב כיון שנתנ' טעם וכו' דטרח הר"ן ליישבו, ואמרתי ליישב עפ"ז די"ל דס"ל לרי"ף דאפשר דרב ס"ל אפל"ס אסור הוא משום דס"ל דאיסור בב"ח מל"ת כ"ת לכן ס"ל דנשאר באיסורו, הגם דרבי ס"ל דאפל"ס ונ"נ בבב"ח והוא יליף מלא תאכלנו כדאית' לקמן קט"ו, מ"מ הוי ס"ל כרבנן לולי דרב פסק כר"י ורבי, וי"ל דרב לא הוי ס"ל כרבי לולי דס"ל דנפקא מלא תאכל כ"ת ואפשר משו"ה ל"א הלכה כרבי, דהוא ס"ל כרבי ולא מטעמי' דרבי דאלו הוי ס"ל כרבי בדרשא דאיסור בב"ח לא הוי ס"ל כוותי', ור' יוחנן דס"ל אפל"ס אסור הגם דס"ל כרבי מלא תאכלנו כדאמר לקמן כעורה זו ששנה רבי, הא ר"י במקום שמואל לא מכריע להלכת' אלא נגד ר"ל, ועיקר דפסקו נ"נ משום דרב הכי ס"ל ומרב ליכא הכרח דהכי ס"ל, אפשר משום דס"ל מל"ת כ"ת נפקא ולהלכת' ס"ל לרי"ף מלא תאכלנו או מג"פ ל"ת נפקא כדפסק הרמב"ם, נקיט להלכת' כשמואל ויתר אמוראים דס"ל אפל"ס מותר בכל איסורי' ואפי' בבב"ח דלא אמרו חוץ מבב"ח כן י"ל ועיין:

ובמ"ש במ"ש תוס' ע"ז פ' השוכר דבב"ח שאני דדרך בישול אסרה תורה, ועל מ"ש הרא"ש ה' כלאים דלא מתחיל האיסו' רק אחר נתינת טעם ולא מצד ביטול, והוקשה לך

כ"ז א"ש לרבא ולאביי בס"ד קשה, עיין תוי"ט ריש שקלים ובח"ס יו"ד סימן ולמלאות מאויי נפשך במלואו כי אהבה דוחקת, להשקותך ולרות צמאונך מדברינו אשר אליך מתוקות צויתי להעתיק לך דברים ככתבם הכתובים אצלי בזה בסוגי' דטע"כ זה שנים קדמוניות:

ד' יאיר עינינו בתורתו ויאריך שנותינו בטוב ובנעימת התורה כאות נפש אביך מנשקך ומברכך מרחוק מקרב הלב, כה לחי אתה שלום וביתך וכל אשר לך שלום וכ"ט:

העתק מחידושי לסוגי' דטע"כ

יליף מבב"ח וכו' ורבנן בב"ח חידוש הוא וכו' הקשה תוס' לאביי בחולין ק"ח דס"ל בב"ח לאו חידוש מה יענה לרבנן למה הוצרכו למילף מנזיר ולא מבב"ח, ונלפע"ד ליישב, בשנבין דאביי מסופק אי בב"ח חידוש הוא או לא והוכיח ממתני' דע"כ לאו חידוש הוא במה תלי' ספיקתו אי חידוש הוא או לא, וגם הא באמת חידוש הוא דאי תרו לי' וכו' ונלפענ"ד לבאר, הנה ש"ס קאמר הכי אי תרו לי' שרי ואי בשיל אסור, צ"ל הול"ל דמותר לשרות ואסור לבשל, ורש"י הרגיש קצת ופירש מותר לשרות ואסו' לבשל, ונלפע"ד דאין לומר שחידושו דמותר לשרות ואסור לבשל דאין דומה זה לזה בישול ע"י אור וזה ע"י כבישה ומצינו גם בשבת מותר בישול בחמה ואסור באש וכיוצא בו וכך אסורו דבשל בב"ח ע"י אור ולא ע"י כבישה ומכ"ש לפי דס"ל לפוסקים דכבוש כמבושל לענין בלוע שבולע ומפליט כמו מבושל אבל אינו מבשל א"כ אין לעשות חידוש מדשרי מלאכת כבישה ואסור הבישול באור, ולכן קאמר אי תרו לי' שרי ואי בשיל לי' אסור היינו אחר שנתערב ונבלע זה בזה ע"י כבישה כמו ע"י בישול וענין אכילה א' הוא ולאכול כך יחד ע"י כבישה שרי וע"י בישול אסור, ושרי לן מה דאסר לן אותו דבר בעצמו זה חידושו כנ"ל:

ואומר מעתה למאן דיליף איסור אכילה בב"ח מלא תאכל כ"ת אין כאן חידוש כלל דשרי לן אי תרו כיון דאיסור אכילה רק משום שעשו בו תועבה ע"י בישול ועבר על מימרא דרחמנא וכיון דבשרה לא עבר על מימר' דרחמנא אינו מתועב לכן מותר לאכלה והא דשרי' בנשר' ליכא חידוש כמ"ש ממילא גם היתר אכילה ע"י שרייי' אינו חידוש דתלי' אכילה זה בזה, אבל אי נפקא אכילה מג"פ לא תבשל או מלא תאכלנו ויתר דרשות שם ואיסור אכילה איסור בפ"ע ולא משום תועבה שפיר איכא חידוש' דשרי' לן בשריי' שנתערב כמו ע"י בישול ואסר לנו ע"י בישול כנ"ל ועיין:

ואחר היצעה זו א"ש ספיקת אביי במתני' שם אי ס"ל בב"ח חידוש או לא דהא פליגו תנאי ואמוראי טוב' מהי' נפקא לן איסו' אכילה דבב"ח, ושקיל וטרי אביי אי מתני' דשם

ס"ל דחידוש הוא והיינו דס"ל כמאן דמוציא איסור בב"ח מג"פ לא תבשל או לא תאכלנו, או ס"ל דלאו חידוש דנפקא למתני' איסור אכילה מל"ת כל תועבה ולאו חידוש הוא, והוכיח מדאסרה מתני' בנ"ט דווקא, ואי חידוש אע"ג דליכא נ"ט נמי וע"כ דלאו חידוש הוא היינו דמתני' ס"ל לאו חידוש הוא דנפק' למתני' איסור אכילה מלא תאכל כ"ת כנ"ל, והרי נתבאר לנו היטיב ספיקת אביי, וממילא מיושב קושי' תוס' הא רבנן דר"ע ס"ל ע"כ דחידוש הוא, הם נפקא להו איסו' אכילת בב"ח מג"פ לא תבשל כתנא דבי ר"י ושפיר חידוש הוא, ובאמת לרבנן בב"ח אע"ג דליכא נ"ט, ואביי לא הוכיח רק מתני' דט"ח דס"ל בב"ח בנ"ט ס"ל לאו חידוש הוא דנפק' לה מל"ת כ"ת כנ"ל, וזה יישוב נכון מאוד לפע"ד:

אלא דלכאורה קשי' מה דקאמר ור"ע וודאי בב"ח חידוש הוא, י"ל ר"ע לאו חידוש הוא דס"ל דנפק' מלא תאכל כ"ת, ויישבתי זה ע"ד פלפול התלמידים, אבל הפשיט הוא כיון דאזיל כאן לר"י דס"ל כר"ע, ור"י ס"ל בחולין כרבי דנפקא מלא תאכלנו וא"כ אליב' דר"י תקשה איך סובר כר"ע הא מבב"ח א"א למילף וטע"כ מנ"ל וא"ש ועיין:

ובדברינו אלו מצאנו מזור ותרופה למה דקשו בה טובא קמאי דקמאי בענין ביטול טעם בבב"ח, תוס' בע"ז פ' השוכר הקשה כיון דהיתר בהיתר אינו בטל א"כ איך שייך ביטול בבב"ח הא התערובת גורם האיסור וכמו בגד שאבד בו כלאים דלא בטל כן בזה, ותי' תוס' שאני בב"ח דדרך בישול אסרה תורה, והתוי"ט ריש מסכת שקלים הקשה נילף מבב"ח דבטל, ותירץ דבב"ח חידוש הוא ורבים מקשים א"כ אביי דהוכיח דלאו חידוש הוא איך הבין מתני' בנ"ט הא היתר בהיתר בכ"מ לא בטל, והרא"ש הלכ' כלאים תירץ דבב"ח לאו מטעם ביטול אתינן עלה אלא דרך בישול אסרה תורה ולא התחיל האיסור עד שיהי' כ"כ בו עד שיתן טעם ופחות מזה אין כאן התחלת איסור וכך גזרה חכמת התורה ואין זה משום ביטול, ולכן אין למילף ביטול היתר בהיתר מבב"ח והדברים נכונים והסברא עמוקה, אבל עדיין קשה לאביי דלא ידע מדרך בישול אסר' תורה עד שחידש לו רבא קשה איך הבין מתני' בב"ח בנ"ט וכ"ז צ"ע וקשו בה קמאי ולא בארו כ"כ:

ולפמ"ש א"ש הכל בשאומר למאן דיליף איסור אכילת בב"ח מלא תאכל כ"ת יש ליישב בפשוט הא דאיכא ביטול בבב"ח עפמ"ש תוס' חולין קט"ו ע"א ד"ה חורש דבב"ח התועבה ניכר יותר ממבשל בשבת, נ"ל להסביר דהתועבה ניכר ע"י טעם שנרגש בו משא"כ במבשל בשבת ועיי"ש ברש"י דיש להעמיס דברי תוס' גם ברש"י אלא שקיצר, ולפ"ז לא קשה למה בב"ח בנ"ט הא היתר בהיתר לא בטל י"ל כ"ז שאין בו טעם לא ניכר התועבה ואין בו איסור דל"ת כל תועבה ול"ק קושי' תוס' ורא"ש על ביטול בב"ח רק למאן דנפק' איסורו מג"פ ל"ת או לא תאכלנו וכיוצא דרשא שם, וע"ז תירצו שאני בב"ח

דרך בישול ומבאר הרא"ש דלא התחיל איסו' רק כשיתן טעם וכמ"ש, ומעתה א"ש הכל דאמר אביי אי חידוש הוא היינו דנפקא למתני' מלא תבשל ג"פ או לא תאכלנו כי ליכא נ"ט נמי לאו משום חדושו נוסף על החידוש אלא הא לא שייך ביטול כיון דהיתר בהיתר הוא, וע"כ לאו חידוש הוא והיינו משום דנפק' לי' מלא תאכלנו כ"ת וא"כ א"ש דבנ"ט דווקא דאי ליכא נ"ט לא ניכר התועבה ורבא אמר לעולם חידוש הוא ודרך בישול אסרה תורה ולא התחיל האיסור עד שיתן טעם ולא מטעם ביטול אתינן עלה וכמ"ש הרא"ש ומיושבים כל הקושי' והדקדוקי' ע"ד נכון בעזה"י:

ומיושב בזה הא דרמב"ם כ' דרש דג"פ לא תבשל, ולא מל"ת כל תועבה, ועיין אריכת פלתי ריש הלכ' בב"ח, ולמ"ש א"ש כיון דמסקנת רבא בחולין דבב"ח חידוש הוא וכן סתם סוגי' כאן ובנזיר ס"ל חידוש ע"כ ס"ל מג"פ לא תבשל, ולא מל"ת כל תועבה וא"ש וק"ל:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נד

כהן שדעתו יפה, יעמוד חי לפני ד' לשרת בקודש, ה"ה הרב המופלג חרוץ בע"פ מלא ברכת ד' כש"ת מו"ה משה כהן ראפאפארט נ"י בשבת תחכמוני בקהל אטשאד יע"א:

לא ידעתיו אכנהו ולא שמעתיו לתארהו גם מקומו לא ידעתי איו וזה שבועות אשר קן קולמסו הגיע הנה, בעת שהייתי הרחק נדוד מקהלתי והונח מכתבו מן הצד, וכעת חפשי בין המכתבי' הגיע יקרתו לידינו, ולהיות שואל כהלכה במעשים בכל יום שמתי עיוני עליו ונפשו בשאלתו לשמוע מה עמדי ע"ד תנורים של ברזל (שפארהערד) שמבשלים קדירות של בשר ושל הלב יחד, וכל פעם נשפך מן הקדירה של בשר על התנור וכו"פ משל חלב, ומושיבין במקום שנשפך של בשר, קדירה של חלב, וכן איפכא בלי שום הכשר, ועיניו ראו וכן תמהו על זה, ועיני כבודו שוטטו בכ"מ הראוי' ומורה באצבע על פסקו של רמ"א סימן צ"ב ס"ח כלי שנוגע בכלי אין אוסרי' זא"ז, ובט"ז ממש כנדון שלנו והראה פנים לכאן ולכאן כאשר יבואר לפנינו, ואחר עיון מעט לפי מסת הפנאי אחווה דעתי בעזה"י:

הנה מקור דין זה יוצא מהא דקיי"ל כשיטת ר"פ דאין בלוע יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב והוא בטוש"ע סימן ק"ה, וכ' שם בד"מ אות כ' מהגש"ד בשם ר"י מאיברא, דל"א אין בלוע יוצא וכו' ואין הנאסר יכול לאסור וכו' אלא במאכל שיש בו טעם בעצמו ולא מכלי, וראיה מדגים שעלו בקערה דמותר מטעם נ"ט בר נ"ט ולא התיר משום דאין הבלוע בקערה הולך בדגים בלא רוטב, וכ"פ באו"ה הארוך כלל ל"ו, ותמה אני למה לא

הביא דברי רשב"א עצמו בחולין סוגי' דטיפת חלב, כשכתב באורך דין זה דאין בלוע יוצא מחתיכה וכו' כתב אבל בכלי מוכח דיוצא, וצ"ל הטעם משום דאין לו טעם מעצמו, ומביא עוד ראיה מקערה שמלח בה בשר וכו' דמשמע אפי' בלי רוטב, והמתיק הדבר מדחזינן הכשר הגעלה וליבון לכלי ולא למאכל:

והנה בהגש"ד העלה חילוק זה על ראב"י שבהג"ה פרק כה"ב דשומן שנבלע בכלי אוסר שכתב בהג"ה דחולק על בעה"ת ושלא תקשה עליו ראית הבעה"ת דאין בלוע יוצא מחתיכה ולכן נכנס לחלק לבלוע בכלי בין בלוע לבשר, וכ' הגם מן המרדכי פ' כה"ב לא נראה כן היינו מדלמד מדין דאין בלוע יוצא מחתיכה לכלי שנגע בכלי, מ"מ העיקר כן דמוכח מהא דדגים שעלו בקערה, וביש"ש פ' כה"ב העלה דמרדכי ג"כ ס"ל דכלי מפליט בלא רוטב והיינו למאכל ושאני כלי שנגע בכלי דומה לחתיכה בחתיכה וכן פסק הרמ"א סימן ק"ה ובש"ך ס"ק כ"ג מביא חילוק זה של היש"ש וזה כעין שכ' הש"ך סימן צ"ה ס"ק כ' וה"נ שאין כלי מפליט ומבליע שהוא קשה בלא רוטב:

ונ"ל לפ"ז דכיון דיליף המרדכי כלי שנגע בכלי מחתיכה שנגעה בחתיכה דיו לבא מן הדין להיות כנדון דבשכלי בלוע משמן אוסר כלי בנגיעה כמו בלוע שמן שיוצא מחתיכה בלא רוטב וקו"ח לכלי שנגע בכלי, דהא כלי מפליט בלי רוטב למאכל, משא"כ בחתיכה לחתיכה, ואם כי מחלקי' בין מכלי למאכל לכלי לכלי דקשה כלי לבלוע, אבל לא גרע מחתיכ' לחתיכה, דשמן יוצא בלא רוטב, וכ"ש הוא מכלי לכלי כן נראה לכאורה:

אלא דמרשב"א חולין שהבאתי לעיל נ"ל דבכלי אין לחלק בין שמן לכחוש ואין חילוק זה רק בחתיכה דהא הרשב"א מביא ב' ראיות, א' מקערה שמלח בה בשר וכ', ועוד מדגי' שעלו בקערה שמותר משום נ"ט בר נ"ט ולא משום דאינו פולט, ואי יש לחלק גם בכלי בין שמן לכחוש כמו בחתיכה אזדא ראיה זו די"ל דלכן הוצרך לומר משום נ"ט בר נ"ט דהוא טעם והיתר מספיק אפי' בלעו הקדירה שמנוני' וע"כ דבכלי ליכא חילוק ומן מה שהביא ראי' מקערה שמלח בה בשר ל"ק דלמא בקערה שמלח בשר שמן דסתמא קתני אפי' כחוש וכן דייק רשב"א דמשמ' אפי' בלא רוטב דסתמ' קתני אבל מן הראי' דמביא מדגי' שעלו קשה שפיר כמ"ש וע"כ כהנ"ל:

ועוד נ"ל ראיה מהימנא ממ"ש הג"ה פ' כה"ב דראב"י דס"ל דשומן איסור בקערה אוסר המאכל ש"מ דל"ל כסה"ת, ואי יש לחלק בכלי בין בלוע שמן או כחוש מנ"ל לומר דחולק, גם התרומות ס"ל בבלוע שמנה בחתיכה דיוצאה בלא רוטב ואוסרת וע"כ דבכלי ליכא חילוק בין כחוש לשמן ויש לדחות ראיה זו דהא ראב"י אמר דינו בקערה שמלח בה בשר ונבלע בה ונאסר שמנונית שבלוע בקערה וחוזרת ויוצאת ואוסרת ואם בלוע

כחוש אינה יכולה לצאת רק השמנונית הדר הוי' לי' אין הנאסר יוכל לאסור כשאין איסור עצמו הדם יוצא רק השמנונית וע"כ דלית לי' האי כלל דאין בלוע יוצאת או אין הנאסר יוכל לאסור:

אלא לפי דכ' הש"ך סימן ק"ה ס"ק י"ט דל"א אזיל היתר ומפטם לאיסור כיון שאין יוצא כלל משא"כ כשבלוע שמנונית יוצאת מעצמו ונכנסת יותר מכדי קליפה וזה תי' היותר נכון ביישוב קושי' ב"י, ולפ"ז במעשה דראב"י דשמנוני' שבקערה ודם שבתוכו שהם יחד נתפטם הדם משנוניתו ושני' יוצאים יחד, ומדכ' הג"ה דל"ל כהתרומו', והגש"ד ג"כ לא מצא מענה רק דכלי שאני ואוכל שאני לא כ' בלוע דשמנונ', ע"כ בכלי אין לחלק בין כחוש לשמן ועיי':

ועוד נ"ל ראיה מהג"ה רמ"א ס"ס צ"ז דאין אוסר רק כשזב אבל לא זב לא, ובמחבת כ' דנזהרי' לכתחילה והא גם בלא זב בולע מן הכלי לתנור וממנו לפת, וע"כ דאינו פולט אפי' שמן:

והנה הש"ך סי' ק"ה ס"ק כ"ג הניח בספק אם בלוע שמנה בכלי שפולט לתוך מאכל אם מבליע בכולה, או רק כדי נטילה והניח בצ"ע, ועיין מ"א סי' תנ"א ס"ק ל"ו, ס"ל דאפילו בשמן אינו אוסר רק כדי קליפה, וכ"כ פר"ח ביו"ד סי' ק"ה דאפילו שמן אינה בולע יותר מכדי קליפה, וכ' כן מסברא דנפשי' בלי ראיה וראי' אלו יתנו עידיהן דבכלי ליכא חילוק בין כחוש לשמן, ובלועת שמן בכלי אינו מפליט במאכל יותר מכדי קליפה, אינו כ"ש בכלי שנגע בכלי דאינו יוצא אפילו הבלוע שמן, דכן משמע ממג"א רסי' קע"ג שחולק על הב"ח שאוסר בכלי של מאכל בשר שהושם על השולחן ואח"כ נותנין באותו מקום כלי של חלב שאוסר כדי קליפה, ומג"א חלק עליו מידי דהוה מכלי שנגע בכלי דקיי"ל דמותר ולא חילוק בין קדירות של בשר היו של שמן או כחוש ש"מ דאין לחלק והוא כשיטתו באו"ח סי' תנ"א הנ"ל וכ"נ להב"ח דס"ל כלי שנגע בכלי אוסר וכ' דבעי קליפה ולא חילק בשמן אוסר יותר וע"כ דס"ל דבכלי אין חילוק בין כחוש לשמן כנ"ל:

אלא דטעמ' לא ידענא מה לי שמן בחתיכה ומה לי שמן בכלי ולא ידעתי מקום ספק של ש"ך למה לא יכנס יותר מכדי קליפה וכ"ש שא"י פשיטתו של הפר"ח ומ"מ כל הראיו' שהבאתי כראי מוצקות דראשונים ס"ל כן וצ"ל מלתא בטעמא דנקלש כח ופעפוע של השמן בדופני הכלי כהא דאמרינן א"א לקדירה ב"י דלא פגמה פורתא ועיין רש"י בע"ז שם וכעין דקיי"ל נ"ט בנ"ט מותר כשנכנס ויוצא מן הכלי ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר דדופני הכלי מקלקלי' ומחלישים ומקלשים טעם שבתוכו מיד ולכן אין דנין בו דין שמן שיפעפע יותר מן הכחוש כנלפע"ד:

שוב מצאתי ראיתי בפמ"ג סי' ק"ה אות כ"ב שכ' וי"ל דאין כלי אוסר כלי אפי' בלוע שמן עיין אות כ"ג עכ"ל נראה דתלי' בספיקת הש"ך אי בלוע שומן בכלי אוסר יותר מכדי קליפה ולפמ"ש הפר"ח בפשיטות דאין אוסר יותר ה"ה כלי שנגע בכלי שאין אוסר כלל כמו בלוע מכחוש והוא לא כ' ראיה וטעם ואנחנו טרחנו ומצאנו ראיות לדבר זה עצמו שא"י כלל מכלי שנגע בכלי אפילו בשמן ומזה יש לדון בספיקתו של הש"ך כמ"ש:

והנה מסתימת המרדכי שממנו מקור דין זה יוצא כלי שנגע בכלי וכן באו"ה כלל ל"ו לא כתב לחלק בין לכתחילה לדיעבד ומה שהביא פר"מ ני' מאו"ח ס' תנ"א ובמ"א ס"ק מ"ד בשם תשובת מהר"מ לובלין שכ' על מהרי"ל שמביא רמ"א חומרא יתירא הוא ודי לנו לאסור לכתחילה ולא בדיעבד נראה ממשמעות דבריו כי לכתחילה נמי ג"כ חומרא יתירה ומחמיר בי' הואיל שיצא מפי מהרי"ו לאסור אפי' בדיעבד וי"ל ג"כ בחמץ חיישינן שמא נדבק משהו בעין משום חומרא דחמץ אבל בשאר איסורים נראה דאפילו לכתחילה מותר לכאורה:

אלא בט"ז סי' צ"ז שכ' והא דכ' רמ"א במחבת שנזהרים היינו לכתחילה נראה דעתו דטעמא דרמ"א דנזהרים אפי' במחבת משום כלי שנגע בכלי לכתחילה אסור, וכבר השיב הפמ"ג שם דבת"ח נראה הטעם שנזהרים שמא ישפוך לחוץ ואין ראיה מזה מ"מ עכ"פ נראה דעת הט"ז לאסו' לכתחילה כלי בכלי שוב ראיתי לפמ"ג ס' ק"ה אות כ"ב שכתב לכתחילה אין לעשות כן ליגע קדירה בקדירה אפי' אין בהם תבשיל וציין על כנה"ג ועיינתי בכנה"ג סי' ק"ה אות נ"א שכתב דלכתחילה יש לאסור מדי דהוה חתיכה של בשר ושל חלב או של איסור דנגען מותר בדיעבד ומ"מ לכתחילה אסור כן בזה וראיה זו ודמיון זה איני מכיר בב' חתיכות לכתחילה אסור משום דנדבק מזה בזה כבסי' צ"א ובש"ך שם דווקא ביש בהם לחלוחי' וכן איסור בכלי של היתר או איפכא מה"ט ועיין בש"ך שם אבל כלי בכלי שיבשום לגמרי ובלוע בתוכו למה לנו לאסור לכתחילה וכשהם מגולים בלא"ה יש לאסור לכתחילה משום ניצוצות עיין רמ"א סי' ק"ח ובסי' קי"ח ובש"ך שם אבל בדליכא חשש זה לא ידעתי טעם:

וקצת נראה ראיה לאסור לכתחילה ממ"ש רשב"א חולין סוגי' דט"ח כד מייתי ראיה דכלי מפליט בלי רוטב מברייתא דע"ז שפודים ואסכלאות מלבנים וכו' ואין לומר דלכתחילה אסור דהא קתני וכולן שנשתמש בהן עד שלא הגעיל וכו' אסור אלמא אפי' בדיעבד אסור נראה גם דאין יוצא בלא רוטב מ"מ יש מקום לאסור לכתחילה ויש לדחות דרשב"א לא אמר אלא נגד מי שירצה לדחות ראיה דילי' ולומר דווקא לכתחילה אסור והיינו בכלי מיהא דנוח לפלוט יותר ואוסרים לכתחילה וכיון שאפשר בהגעלה לכתחילה הוא אבל

לפי דהוכיח דאפי' דיעבד בכלי אסור מנ"ל לומר דהיכא דאינו פולט כמו כלי שנגע בכלי דלכתחילה אסור ותדע דאם ננקוט ואין לומר דהרשב"א לאמת א"כ כלי שנגע בכלי וצריך הגעלה בכלים דמהני הגעלה ובחרס להשהות עד שיהיה אב"י וע"כ דליתא:

אלא דממ"ש רמ"א סי' צ"ב ס"ח מיהא לכתחילה יש לזהר בכ"ז משמ' דקאי על כל מה שכ' שם אפי' מכוסה וכ"ש בכלי שנגע בכלי וקו"ח דזיעה במכוסה אינה אוסרת ומ"מ לכתחילה יש ליזהר כ"ש בכלי שנגע בכלי ויש לדחות דמשו"ה יש לזהר לכתחילה שמא לא יהי' מכוסה יפה וזיעה עולה בלי הפסק אבל להגיע קדירה לקדירה לכתחילה אפי' ואפשר אפי' בב' קדירות יש לזהר דבאין מכוסה יש לחוש משום ניצוצות כמ"ש ובמכוסה יש לחוש שמא לא יהיה מכוסה כ"כ או תפול הכסוי וכ"ז בנגיעת וסמיכת קדירה לקדירה אצל האש אבל בהוראתו של הט"ז שהעמידו קדירו' חולבות במקום הפלאדין זאח"ז אפי' לכתחילה מותר כה"ג:

ולפ"ז בנדון שלנו שמשימין קדירה של בשר במקום שהיה החלב נשפך או איפכא יש להקל אפי' לכתחילה ואפי' היה קדירה של בשר שמן כמ"ש אלא כיון דס"ל לט"ז סי' צ"ז לאסור לכתחילה אפי' כעובדא דידי' דכ' טעמא דרמ"א במחבת לכתחילה נ"ל הנה רמ"א צ"ב ציין על הגש"ד ושם נאמר אחר שביאר השיטות וחלוקים בין כלי למאכל ובין ב' חתיכות סיים ומ"מ המחמיר בכ"ז תבוא עליו ברכה כי הרבה יש לדקדק בסברות הללו עכ"ל וביש"ש פכ"ה מביאו וכ' עליו ולמה לנו להחמיר ואינו רואה מקום לחומרא זו כי רוב הגאונים תפסו כדברי רבינו ברוך וגם רמ"א בסי' ק"ה לא כ' שיש להחמיר או המחמיר תע"ב והיינו בחתיכה שנגעה בחתיכה כיון דר"פ הכי ס"ל ודיעבד הוא אבל בנגיע' בכלי מכלי לכתחילה יש לזהר ועוד דחילוק בין מכלי לחתיכה ובין כלי שנגע בכלי אינו ברור כ"כ לכן כ' סימן צ"ב שיש לזהר בכ"ז לכתחילה כנ"ל וכן בנדון של הט"ז בכלי שהושם במקום שנבלע בו בשר או איסור וכן בנדון שלנו א"ש:

ויפה עשה פר"מ ני' ללמד זכות על שאין נזהרים לכתחילה דיש להם על מה שיסמוכו כיון שהתנורים של ברזל דומה למ"ש הרמ"א בת"ח כלל ע"ו דין ח' בקדירות של ברזל בתנור של חורף דמתלבן ונשרף ומובא בש"ך סי' פ"ז ס"ק כ"א ומה שפקפק פר"מ ני' כי משימים אותו באותו רגע על התנור בוודאי לא יפה עושים אלא שבוודאי א"א באותו רגע עד שנבלע בתוכו לגמרי ואין היכר מבחוץ מקרוב שכבר נשרף וכלה ועוד י"ל כיון דבלא"ה בלוע זו אינה יוצאת בלא רוטב אלא שכ' רמ"א שיש לזהר לכתחילה וכתבנו טעמא משום די"ל דס"ל דיוצא בלא רוטב ואפשר בכה"ג שבולע ע"י כח חום האש דאין בקל לפלוט כ"ע מודים דאין בלוע כזו יוצאת בלא רוטב אפי' ע"י חום האש ול"א כה"ג

כבולעו כך פולטו דהרי לפנינו דס"ל דאין יוצא כלל הבלוע בלא רוטב לכלי אחר ומאן דלא ס"ל כן מ"מ מודה דקשה לצאת, כ"ז ללמד זכות קצת על העושים ומשתמשים בכה"ג אבל כל הירא דבר ד' מדקדק ונזהר יהי' לו חתיכת ברזל לקדירה חולבת ועיין מג"א סי' תנ"א וכן נוהגין פה כל הירא וחרד לדבר ה' וכן ראוי להזהיר ולהנהיג ולהשומע יונעם יאכלו ענוים וישבעו הנלפע"ד כתבתי הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכת כהנים בשים שלום חיים וברכה למשמרת שלום פ"ב נגהי ליום ו' עש"ק י"ד שבט תרכ"ה לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נה

בשנת ברכו"ת תשבע שובע שמחות ישועות ונחמות ה"ה יד"נ תלמידי ב"א הרב המאור הגדול מלא וגדוש חרוץ בע"פ גן ההדסים כש"ת מו"ה שמואל ע"פ ני' אב"ד בק"ק בעטלען:
יקרתך קבלתי בעיד' דטרידנ' טובא ולהיות כי אהבה דוחק' אותי למלאות מאויי נפשך היפה פניתי מעט להשיבך ע"ד כלי חרס שקנהו בעליו לבשל בו חלב ובטעות בשלו בו פעם א' בשר עוף אם מותר לבשל בו חלב אחר מעל"ע ע"י הכשר הגעלה ג"פ ומקום ספיקתך להיות כי שיטת הרא"ה בבדה"ב בית רביעי שער ד' דכלי הבלוע מחלב מותר לבשל בו אחר מעל"ע דלא אסרו באב"י רק כלי הבלוע מאיסור ורשב"א בתהב"א ובמשמרת חולק עליו ונקטינן להלכת' כרשב"א וכ"פ המחבר סי' קכ"ב סעיף ב' והטור בסי' קכ"א מביא דבעל העיטור כ' לולי דמסתפינ' היה מתיר כל כלי חרס אב"י ע"י הגעלה ג"פ וכתב הטור שכ"כ הרשב"א אלא שכ' שראוי' לחוש שלא להקל בהם וכן נקטי' ועלה ספק בלבך בשאלה שהושאלה לפניך אולי יש לצרף שיטת הרא"ה דאב"י של חלב או בשר לא אסרו רבנן וחזי לצרופי לשיטת בה"ע ורשב"א דמהני הגעלה ג"פ הגם דחיישינן להחמיר באב"י כמסקנת רשב"א אפשר לנו לסמוך להקל בכה"ג בצירוף שיטת בדק הבית אלו דבריך:
הנה עיניך לנוכח הביטו בעין יפה מ"ש זקינך אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד וזה שנים טובא אשר הוספתי תוספ' מרובה על מ"ש בח"ס ובארתי באורך כי הטור ס"ל מסבר' דנפשי' דאב"י קיל מכל איסורים דרבנן וכן הוא סברת הרא"ה בבדה"ב ולכן פשיטא לטור כמו דס"ל לרשב"א דבאיסורי דרבנן שיש להם עיקר סגי בהגעלה ג"פ כן וכ"ש באב"י אבל אנן שזכינו לאורו של רשב"א במשמרת הבית שם כתוב לאמר דסברתו דחמיר אב"י משארי איסורי דרבנן שיש להם עיקר לפ"ז לא מוכח מרשב"א מידי דס"ל לעיקר

הדין דבאיסורי דרבנן סגי בהגעלה ג"פ ה"ה בכלי שאב"י דהוא ס"ל אב"י חמיר ולמעיין במשמרת יראה דס"ל דבאב"י ל"מ הגעלה ובה"ע יחידאי הוא וגם הוא לא אמר בהחלט רק לולי דמסתפינ' והעלתי עוד אפי' באיסור דרבנן ואב"י ל"מ הגעלה ג"פ והבאתי ראי' לזה מן הרשב"א עצמו ומתוס' ור"ן פסחים למ"ד ולא אכפל הדברים פה לכל בנדון שלנו הגם דאיכא תרתי בשר עוף בחלב דרבנן ואב"י אין להקל:

ומ"ש דאפשר לסמוך על הגעלה ג"פ בצירוף שיטת הרא"ה בבדה"ב דכלי הבלוע מבשר או חלב לא אסרו כלל אב"י כי לא נמצא פלוגת' בזה רק רשב"א ורא"ה חד לגבי חד אתה לא מצאת אבל אני מצאתי לו לרשב"א חברים טובא בהריטב"א חולין צ"ז ע"א שכ' בשם רבו הרא"ה ז"ל דדייק מדקתני בברייתא קדיר' שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בנ"ט וע"כ בקדירה ב"י קאי ומדקתני לא יבשל בה פשיטא עכצ"ל דקמ"ל דווקא בב"י לא יבשל בה אבל בקדיר' אב"י מותר לבשל לכתחילה דלא אסרו רק בשנבלע בו איסו' אבל לא בהיתיר' בלע ועוד ראי' מדמתיר שמואל קדירות חמץ אחה"פ אפילו במינו והריטב"א כ' שדן לפניו ודחה ראיה מפסחים טעמ' דשמואל משום דס"ל כר"ש כמבואר שם ומה שדקדק מברייתי' דקתני לא יבשל בה נדחק אורח' דמלת' הוא לא יעשה ואם עשה אסור ועוד דאמר לא יבשל בה לעולם ולא נחית השת' לדין דנטלפ"ג דתלי' בפלוגת' דתנאי אלו דבריו ז"ל ולולי דחוקו של הריטב"א היה נראה דקמ"ל ברייתי' טובא דקדירה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב אפי' ידעינן שיש ס' בחלב ולא הי' בנ"ט מ"מ אסור לבשל משום מבטל איסור לכתחילה דה"א כיון דהיתיר' בלע ועדיין היתר הוא מותר לבטל ועיין פ"י פסחי' למ"ד שרוצה לומר כן, ועיין ראש יוסף חולין צ"ז שתמה עליו א"כ קדירה שבישל בה בשר יהי' מותר לבשל בה חלב שיש בה ס' ולא לשתמיט דלומר הכי וי"ל דבריית' הא קמ"ל עוד י"ל דס"ד דמותר לבשל כיון שאין מכווין לבטל הבלוע רק לבשל ועיין נב"י קמא חיו"ד שעמד על חקירה זו בכל קדירה יהי' מותר לבשל שאינו מכווין לבטל והוכיח מזה כט"ז דווקא היכ' שא"א כמו בדבש שנתערבו בו רגלי דבורים עיי"ש וי"ל דזהו קמ"ל ברייתי' דלא יבשל בה הגם שיש ס' בחלב דהוי כמבטל איסור לכתחילה הגם שאין מכווין לבטל הבלוע והנה לפי דיוקו של הרא"ה והוכחתו דכלי שבלע בשר מותר לבשל באב"י עדיין קשה דקתני סיפא קדירה שבישל בה תרומה לא יבשל בה חולין וכו' וקשה פשיטא שלא יבשל בה חולין ובתרומה בוודאי גם אב"י אסור ואין לומר דס"ל לרא"ה גם בתרומה לא אסרו אב"י דמקרי היתיר' בלע כיון דשרי לכהנים לא החמירו כ"כ ועיין רמב"ן מלחמות פסחים סוגי' דריח' מלתא הא הרא"ה ע"כ ס"ל דתרומה אסרו באב"י דהא כ' שם בשער הנ"ל פי' ירושלמי דתרומת

דמ"ד דר' יוסי דבתרומה דאורייתא מהני הגעלה ג"פ היינו באב"י, הרי ס"ל דבתרומה גזרו אב"י אטו ב"י וקשה מה יענה לסיפ' דבריית' דקדירה שבישל בה תרומה וצריך לדחוק איידי ברישא נקיט הכי ולמ"ש א"ש במרווח דבתרומה קמ"ל דאסור לבשל הגם שיש ס' בחולין דה"א דאין בתרומ' משום מבטל איסור לכתחילה כיון דשרי לכהן ועיין פמ"ג סי' צ"ט שכ' דהי' מקום לומר כן אלא דמסוגי' דזרוע בשלה מוכח אפילו כה"ג אין מבטלין וטובא קמ"ל בריית' דאין מבשלין בה אפילו איכ' ס' וא"ש ועיין:

והא"ש לדייק קצת מדקתני לא יבשל בה ואם בישל בנ"ט משמע כמו דאם בישל בנ"ט הוא דווקא בב"י דאסור התבשיל ה"ה לא יבשל בה בב"י הוא דלא יבשל בה משמע כשיטת הרא"ה בב"ח דווקא בכלי ב"י אסור לבשל ובתרומה איירי דבב"ח נקיט, וזה לא מיושב בדחי' הריטב"א כמובן, ולפמ"ש ביישוב הבריית' דקמ"ל דגם דיש ס' אסור לבשל בה א"ש עפמ"ש תוס' פסחים למ"ד בחד תי' דמשהו ונטלפ"ג מותר לבטל לכתחילה עיי"ש, והא"ש דלא יבשל בה דווקא בב"י דומיא דאם בישל בנ"ט, כיון דקמ"ל אפי' יש ס' בחלב וחולין לא יבשל משום מבטל איסור לכתחילה וזה דווקא בב"י אבל באב"י מותר כנ"ל:

והנה הריטב"א העיד שם דחביריו של הרא"ה חולקי' עליו וגם הוא דן לפניו ודחה ראיותיו, הרי דרשב"א לאו יחידאי הוא דחולק על הרא"ה בדין זה אלא חביריו רבים חולקי' עליו ותלמידו הריטב"א דן לפניו ודחה ראיותיו ואנחנו הוספנו כי הראי' מבריית' דחולין דחוי' מעיקרא, ושיטת הרא"ה יחידאי הוא בוודאי אין לנו לעשות צירופי' לצרף שיטת הרא"ה שהו' יחידאי עם שיטת בה"ע מלבד דחבל שיטות חולקי' עליו שגם הוא לא יאמר בהחלט כנלפע"ד:

וכ"ז בכלי שבישל בה בשר בהמה, אבל בנדון שלפנינו שבישל בה בשר עוף, יש לעיין לצדד להקל דאפשר גם הרשב"א וחביריו של הרא"ה דחולקים על הרא"ה מודים לו כה"ג, ואפרש שיחתי, הנה בנוב"י תנינא חיו"ד סימן נ"א התעורר דיש מקום לומר דווקא כלי שבלע איסור דאוריית' גזרו אב"י אטו ב"י אבל בכלי שבלע איסור דרבנן וגם אתי לשמש בב"י ג"כ ליכא רק דרבנן כ"כ האי לא גזרו, ולבסוף כ' שלא מצא שום חילוק בזה, וכן עמא דבר והנח להם לישראל אם אינם נביאים וכו', ודבריו נפלאים שכ' שלא מצא שום חילוק בזה, הלא מפורש כ' הר"ן חולין פ' כל הבשר גבי פנכא דר"א מדתבר' ולא שהה מעל"ע ש"מ דנטלפ"ג מותר מ"מ לכתחילה אסור, והרי הר"ן מן הסוברים דם שבשלו ומלחו דרבנן, מוכח משם אפי' בדרבנן אסרו אב"י וכ"כ רשב"א בתה"ב ראי' זו מפנכא דר"א, וגם הרשב"א מן הסוברים דם שבשלו ושמלחו דרבנן ובחקירה זו דיש

לחלק בין בלע איסור דאוריית' או דרבנן כבר קדמוהו תשובת מהרלנ"ח סי' קכ"א ד' ק"פ ע"ב ד"ה עוד דין שני וכו' דהי' נרא' לו לחלק כהנ"ל אלא מההוא פנכא דר"א מוכח דלאו הכי הוא לדסוברים דם שבשלו דרבנן, וכ' לשיטת הרמב"ם ודעימי' דם שמלחו ושבשלו דאוריית' י"ל באמת דבאיסור דרבנן לא אסרו אב"י, וכ' משו"ה מייתי ר"ן ראי' מחולין בההו' פנכא דאב"י דלכתחילה אסור והא סוגי' מפורשת י"א שלהי ע"ז ומוכח כן מברייתי' וכן קשה על הרשב"א מה יתן ומה יוסיף בתה"ב ראי' מפנכא דר"א, ולהנ"ל א"ש דמשם מוכח אפי' בדרבנן אסרו אב"י אלו דבריו ז"ל, והיה כ"ז בהעלמת עין מעיני כבוד קדושת נב"י זצ"ל והוא פלא:

והנה מברייתי' דע"ז לא מוכח אלא כלי שבישל בו איסור דאוריית ור"א דתבר' לפנכא הוסיף מדנפשי' ה"ה באיסור דרבנן י"ל דווקא כשבלע הכלי איסור אבל כשבלע היתר כמו בשר עוף שבישל בקדירה או חלב שחוטה שבישל בקדירה דהיתיר' בלע כ"כ האי לא ס"ל לר"א דאסור באב"י, ויש להוסיף דברים לאסבורי מלתא טפי, דהנה הא דאסרו הכלי והתירו התבשיל כ' תוס' שלהי ע"ז משום דהי' על הכלי שם איסור בעוד שהיה ב"י משא"כ התבשיל, ולזה מסתבר לומר אם בלע בשר או חלב דלא נקרא על הכלי איסור דומה לתבשיל שהתירו, ורשב"א דס"ל מכח ראיה מקדירות בפסח דאפילו בהיתירא בלע אסרו הכלי אב"י כ' בתה"ב כל שבלע מן השבח אע"פ שנפגם בדופני הכלי רואים אותו כאלו עומד בשבחו כוונתו הגם שלא הי' עליו שם איסו' כך גזרו ואסרו כל שהי' תחלה בכלי לשבח רואים אותם לעולם כאלו עומד בשבחו, ונ"ל דווקא באיסור בב"ח דאורייתא כמו חמץ אבל באיסורי דרבנן לא אסרו רק כשבלע איסור משום שהוא עליו שם איסור, אבל כשהיתר' בלע לא גזרו אומר שיהי' נרא' לעולם כאלו עומד בשבחו, ועוד נ"ל להטעים טעם לשבח לחלק בין דאוריית' לדרבנן בזה, בשנאמר עוד דמסתבר כרא"ה, דבאמת גזירה דאב"י אטו ב"י רחוקה היא, ויש לקרב החשש ע"פ שיט' בעה"ת דאם הוחמו מים תוך מעל"ע בעי מעל"ע מחימום המים או משום דח"ע נ"נ כמ"ש ב"י סימן ק"ג או כמ"ש הש"ך משום דנ"ט בר נ"ט דאיסור' הוא ולכ"ע אסור, ויש חשש קרוב אב"י אטו ב"י היינו שיטעו בזה כשיחמו בו מים בתוך מעל"ע ורגיל הוא בכלי האסור לחמם מים לרחיצה ויחשבו מעל"ע מעת שבישל האיסור בתוכו ועל זה לא הורה המורה רק שישהנו מעל"ע וחשש קרוב הוא כנ"ל:

לפ"ז בכלי שבישל בה בשר או חלב דל"ב שיהיה רק מעת שבישל חלב או בשר בתוכו דליכא לא משום נ"נ ולא משום נ"ט בר נ"ט כמבואר, וליכא משום חימום מים רק למגזר אטו ב"י מבישול חלב או בשר וזה חשש רחוק ולא גזרו כ"כ:

לפ"ז י"ל הגם דרבו החולקים על הרא"ה ודחו ראיותיו ורשב"א מביא ראי' נגדו מקדירות בפסח, ועכצ"ל דחששו כ"כ ועשו הרחקה משום שמא יבשל בב"י מבישול ראשון דווקא בדאוריית' עשו הרחקה כ"כ, אבל באיסור בב"ח דרבנן ניהי דס"ל לר"א דגם בדרבנן יש לאסור ותברא לפנכא, היינו דחייש לחשש קרוב לבוא שמא ישתמש אחר שהוחם בו מים תוך מעל"ע ויחשוב מעל"ע מבישול ראשון, אבל בהיתירא בלע לחוש שמא יבשל בתוך מעל"ע מבישול ראשון שזה חשש רחוק ביותר לא נשמע מר"א, וכיון דלולי דנשמע מר"א דאפי' בדרבנן אסרו אב"י היינו אומרים דבדרבנן לא אסרו מר"א לא מוכח רק באיסורא בלע ויש חילוק נכון לחלק בין היתיר' ובין איסורא בלע מנ"ל להחמיר כ"כ, וכן משמע מריטב"א חולין צ"ז שכ' וז"ל משא"כ בזו שחלב איסור דאורייי' משמע דווקא באיסור דאוריית', וכיון דבמלתא דרבנן נלפע"ד יש לצדד להקל, וכ"ש אחר שהגעיל הכלי ג"פ דרשב"א בתה"ב ס"ל לעיקר הדין דמהני הגעלה ג"פ לאיסורי דרבנן אפי' יש להם עיקר, ובקצור כ' דיש לחוש להחמיר, וכה"ג שבלע היתירא ואיסור דרבנן, סמוך לבי לא אירא לומר דהמקיל לא הפסיד וכתורה הורה:

הנלפע"**ד** כתבתי בחפזי, ואתה ברוך ד' שים עיניך על דברינו כי בעל נפש אתה והיה זה שלום לך כנפשך ונפש דודך אוה"נ מברכך מרחוק מקרב הלב פ"ב ב' כ"ז מרחשון ברכות לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נו

חיים ברכה ושלום לאהובי בני תלמידי חמדת לבבי המופלג בתורה וביראת ה' טהורה, חריף ובקי משנתו זך ונקי חיציו שנונים כש"ת מה"ו שמחה בונם סופר ני' יושב על התורה והעבודה בע"מ וויען יע"א:

מע"**י** אצבעותיך שמחוני, ואבוא להשיבך על ד"ת שהקשית לשאול על הרשב"א תה"ב מובא בב"י סימן צ"א שהקשה לשיטת רש"י אבל צלי היינו צלי רותח כיון שמונח בתוך הכמכא ושוקעת בתוך הכמכא וצף ע"פ הו"ל לאסור כולו, והעלה דכל מה שהוא במקומו כחו חזק ומקרר למה שנפל בתוכו, והוקשת למה הקשה רשב"א על רש"י דמפרש צלי רותח הלא ברייתא מפורשת היא בפסחים פ' כיצד צולין בשר רותח שנפל לתוך חלב צונן דמותר בקליפה הא הבשר משוקע תוך החלב, קושיא זו עצומה צ"ע טובא ומצאתי' מאז זה שנים רבות בתשוב' זקנינו מ"ו מאוה"ג זצ"ל בכתבים ס"ס קפ"ג, ולדידי קשיא עוד מנ"ל לר"ת ויתר ראשוני' להוכיח דחלב כיון דא"א למקלפי לא בעי קליפה, והוכיחו

מדמביא ברייתא דבשר שנפל הא טובא איכא למשמע מברייתא בתריית' דאפי' משוקע העליון רותח בתוך הצונן מ"מ תתאה גבר וחדוש זה לא ידענו ולא שמענו מברייתא ראשונה ובאמת שזקני זצ"ל כ' עפ"ז מיושב קושי' תוס' לריב"א, ולדידי קשי' לר"ת שבנה דייק ודן ע"ז מדמביא ברייתי' בתריית' ללא צורך וצ"ע:

ולפענ"ד דמפסחים לא היה קשי' לרשב"א שלא נשקע הבשר בתוכו שהוציא הבשר מיד קודם שנפל ונשקע עד שהחלב מכסהו כולו, והרשב"א דייק וכ' והכמכא צף על בר יונה ומשמ' לי' דבר יונה דנפל לכדא דכמכא שנשקע בתוכו וכמכא צף ע"ש או מדלא מחלק בין צף ללא צף ואמר סתמא אבל צלי בעי קליפה משמע דלעולם סגי בקליפה אבל מבריי' דפסחי' ל"ק לי' די"ל באופן שהוציא עד שלא שקעה או שהיה החלב מועט ולא נשקע הבשר תוך החלב ולא צף ע"פ החתיכה הגם דברייתי' סתמא קתני בשר רותח שנפל לתוך חלב רותח, מ"מ י"ל דברייתא כה"ג איירי, ולכן לא קשי' לי' רק מבר גוזלא, כנ"ל לחומר הקושי' וא"ש ג"כ ר"ת כמובן:

ומ"מ י"ל בזה שיטת ריב"א דל"ק לי' למה מביא הברייתי' די"ל דברייתי' סתמא קתני אפי' החלב צף ע"פ וקמ"ל טובא, ור"ת דהוכיח דל"ב ס' בחלב מדמייתי לברייתא ס"ל דע"כ בריית' לא מיירי בחלב צף דא"כ הו"ל תתאה רותח ול"ל כרשב"א ומבר גוזלא לא מוכח דס"ל דצונן הוי כשיטת הרא"ש כנ"ל:

אלא לפ"ז לפי דקיי"ל דאפי' בצלי רותח שנפל לחלב דמהני קליפה עיין סימן צ"א סעי' ד' ולא מחלק אם נפל ונשקע או לא, לפ"ז אין ראיה דכל דא"א למקלף כמו חלב דל"ב קליפה והמחבר פסק שם גם הך דין דר"ת דחלב מותר כולה, ולמ"ש לא יתכנו ב' דינים יחד וצ"ע:

והנה ר"ת ודעימי' דדייקו מדמביא ברייתא בתריית', עדיין לא הועילו למה לש"ס קמייתא די בבתרייתא, ולמ"ש בשיטת ריב"א דקמ"ל בבתריית' דאפי' משוקע בתוך החלב מותר, י"ל דמבתרייתא ה"א בהא קשה לי אדמיקר לי' בלע כיון שמשוקע הבשר וחלב צף עליו, ומ"מ גבר הצונן שהוא במקומו כ"כ האי בוודאי אדמיקר לי' בלע אבל קמייתא דאיירי בב' גושים שאין משוקע הרותח בצונן ה"א דבהא גם קליפה ל"צ, לכן מביא ברייתא קמייתא, ומקשה קליפה מיהא בעי להורו' גם בזה פשיטא אדמיקר לי' בלע, אלא לר"ת דמביא ראיה מדמייתי ברייתא דבשר וחלב דחלב מותר ולא נכנס ע"כ לרבותא זו דשקוע בתוכו וס"ל דאין ה"נ כה"ג אסור כמ"ש, א"כ קשה קמייתא ל"ל וצ"ע:

ונלפע"ד בשנדייק דבברייתא בתריית' קתני בשר שנפל משמע שנפל מאליו, ובבריית' קמיית' לא קתני רותח שנפל אלא רותח לתוך רותח וכו' דמשמע שאיירי אם שמניח

רותח לתוך רותח או לצונן, ועכ"פ לא איירי דווקא בנפל מעצמו, דהול"ל נפל כמו ברייתא בתרייתא, ואחר הוצעה זו אומר ע"פ שיטת הגה"מ כל כדי קליפה הולך יותר מכדי קליפה רק שהוא פחות מנתינת טעם ולהכי בחמץ בפסח ל"מ קליפה ורבו החולקים עליו, ומ"מ ס"ד לומר כן, ולפ"ז י"ל אי לא הביא רק ברייתא דבשר שנפל תוך חלב ומקשה ומפרק דבעי קליפה ה"א דווקא בנפל מעצמו מהני קליפה הגם דנכנס יותר מ"מ בטל במיעוטו, אבל במפיל לתוך צונן ה"א דאסור משום מבטל איסור לכתחילה אסור להפיל כדי לקלוף אח"כ והפיל במזיד אסור, ולכן מביא ברייתא קמייתא דסתמא איירי גם בהפיל הוא דמותר בקליפה, ומוכח או דאינו הולך יותר כלל מכדי קליפה אפי' משהו, או כיון שא"א לעולם שיהיה יותר מכדי קליפה בנתינת טעם אין בו משום מבטל לכתחילה, כעין שכ' הרשב"א בכלי שדרכו להשתמש בשפע או אפשר גם להגה"מ דווקא קליפה דעלמא אבל קליפה זו אדמיקר לי' בלע אינה הולכת יותר מכדי קליפה ואפי' בחמץ בפסח מותר דקליפה עצמה חומרא בעלמא, וקילה מכל שאר קליפות, עיין מג"א סי' תס"ז ס"ק ל"ג דלא כש"ך ס' צ"א ס"ק ח', יהיה איך שיהיה טעמא דמלתא רבותא איכא בברייתא קמייתא במאי דשקיל וטרי דבעי ומהני קליפה כנ"ל נכון ועיין:

ועד"ז י"ל לעצמינו הא דלא סגי בברייתא קמייתא דמקמייתא ה"א בהא מקשה אדמיקר לי' בלע ומתרץ דבעי קליפה הוי ס"ד דגם כדי קליפה אינה בולע בכדי נ"ט בקליפה רק פחות מנ"ט וחוץ לקליפה אינה הולך אפי' משהו, והא דבעי קליפה הגם דבטל, משום שביטל איסור לכתחילה והפיל, אבל בברייתא בתרייתא דקתני נפל ה"א דל"ב קליפה דבטל במשהו דקליפה קמ"ל דגם בהא קשה אדמיקר לי' בלע ובעי קליפה דכדי קליפה יש בו נ"ט, כנלפע"ד ועיין, הכ"ד אביך אוה"נ חותם באהבה רבה פהפ"ב יום ה' פ' מקץ תרל"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נז

הריב"ש סי' רפ"ח העלה דטעימ' באסורים מגמע ופולט אין בו איסור מדאוריית' אפילו איסור בעלמ' דח"ש לית בי' רק מדרבנן אסרוה ונראה פשוט דכוונתו מגמע ופולט היינו שלא הגיע עד סמוך לבית בליעתו דאז אסור וחייב מדאוריית' דקיי"ל כר"י ס"פ גה"נ דעל הנאת גרונו חייב ועיין רש"י שם ד"ה מבפנים לאחר שבא סמוך לבית בליעתו ובד"ה בשל בין השניים שאין אדם טועם עד שיה' סמוך לבית בליעתו והיינו של בין השניים האמור שם וכיון דס"ל לר"י דעל הנאת גרונו חייב פשוט דוודאי אפילו לא בלע כלום

רק אחר שבא עד סמוך לבית בליעתו ואפי' חוזר ומקיאו משם חייב ולכן בין החניכיים מצטרף ולא בין השניים וכן חזר והקיאו מגרונו ואכל ח"ז אחר או מזה עצמו חייב מפני שחייב על הנאת גרונו לחוד וא"צ שיכנס למעיו כלל כ"ז נרא' פשוט כיון שעל הנאת גרונו חייב מה לי כולו של זית או מקצתו וכיון מה שנשאר בין, החניכיים מצטרף למה שבלע ה"ה לא בלע כלום עד מעיו:

אלא דצ"ל למה פליגו אם בין החניכיים מצטרף למה שבלע הא בלא בלע כלום ולא הכניס רק עד סמוך לבית הבליעה וחזר והקיאו חייב לר"י צ"ל או דקמ"ל רבות' לר"ל אפי' אכל והכניס למעיו רובו ונשאר דבוק בין החניכיים מעט כדרך האוכלים ס"ל דפטור דאפילו לצרופי מעט דמעט דנשאר דבוק בין חכיכ' רוב שנכנס למעיו לא חזי ועוד י"ל דאי הוי פליגי אם לא אכל רק עד סמוך לבית הבליעה ה"א כיון דהוא נהנה ואחשבי' לאכילתו בכך בהא ס"ל לר"י דחייב אבל כשבלע ה"א מה שנשאר בין החניכיי' לא מצטרף כיון דלא אחשבי' ע"י אכילה זו רק ע"י בליעה כדרך אכילת ב"א קמ"ל דמ"מ חייב כן י"ל והא דאמר ר' אסי אכל ח"ז והקיאו וחזר ואכל ח"ז והקיאו אפשר דהקיאו ממקום הסמוך לבית הבליעה או לפי די"ל דווקא ח"ז אחר משום דמעוכל ח"ז שבלע וזה דווקא בבלעו למעיו והקיאו אבל אם הקיאו ממקום הסמוך לבית הבליעה בוודאי לא הוי עיכול ולמסקנא גם במעיו ליכא עיכול ועיין רמב"ם פ' י"ד ממ"א הלכה ג' שהעתיק סוגי' ש"ס ואין מדבריו הוכחה יותר וכמו שכתבנו בכוונת הסוגי' כן יפורשו דברי הרמב"ם וממה שסיים וז"ל שאין חיוב אלא על הנאת הגרון בכזית מדבר האסור נראה כי החיוב על הנאת גרון בכזית כולו שהוא בגרון עליו החיוב ולא בעי לתוך מעיו כלל וכלל:

ולפ"ז מ"ש הריב"ש דטעימ' אסורה מדרבנן היינו טעימ' פה עד בין השניים ובזה אפי' איסור כאיסו' ח"ש ליכא אלא מדרבנן אבל כל שהגיע לגרונו עד סמוך לבית בליעה דאורייתא היא ולוקין אפי' חזר והקיאו ופולט כולו לחוץ וכן מוכח ממה שחקר הריב"ש דיש לדחות ראי' השואל דטעימ' אסורה מיהא דבעי ר"י להטעי' קפילא ארמאי דווקא ש"מ דלישראל אסור והריב"ש דחה דאפשר דווקא ע"י אכילה מרגיש ולכן בעי קפילא ארמאי והא וודאי לא יחלק אדם כי מרגישים הטעם שפיר בהנאת גרונו וקרא אמר חיך אוכל יטעם ואם גם קפילא אינו מרגיש בטעימ' בעלמ' אבל יותר מאכילה עד בית הבליעה וחוזר מקיא ופולט לא צריך ושם כל אדם מרגיש ואין להנאת מעיו תועלת בזה שהוא רק מילוי מעיו ואי ס"ל לריב"ש דהנאת גרונו כשפולט כולו לחוץ מותר מן התורה ור"י לא ס"ל רק דמצטרף מם שבין החניכיי' הדר תקשה למה בעי קפילא ארמאי גם

לישראל מותר כה"ג שיכניס עד בית הבליעה ויחזור ויפלוט וע"כ דלישראל כה"ג אסור מדאוריית' וחייב ועיין:

וכ"ז היה נ"ל פשוט מאוד מעודי יותר מביע' בכותחא ולא עלה ספק בלבי שכן הוא וכעת יצאתי לברר דבר זה באורך מפני שראיתי אחרי רואי מ"ש בפמ"ג יו"ד סי' צ"ח במשבצות אות ב' ד"ה ובעיקר דין טעימה במ"א וכו' נרא' מדבריו דס"ל דלא כמו שהיה נ"ל פשוט ולזה עוררני בני מחמדי הרבני החריף מלא עתיק כש"ת מו"ה שמחה בונם ני' מדברי פמ"ג הנ"ל ולפע"ד ברור כשמש ופרוש כשמלה כמ"ש מן השכל ומן הראיות שהבאתי:

והנה הטעם שאסרו רבנן כ' הריב"ש שגזרו שמא יבוא לאכול מעט ויש מקום לומר דווקא לר"י ולפי דקיי"ל הנאת גרונו חייב ומן בין השניים עד סמוך לבית הבליעה ריווח מעט חששו וגזרו כי קרוב הוא שיכשל ישכח ויבלע עד מקום שחייב בו אבל לר"ל דס"ל הנאת מעיו לחוש שמא ישכח ויבלע עד מעיו כולי האי אפשר ל"ח ולדידי' אפי' להכניס עד גרונו מותר ועוד י"ל לפמ"ש ריב"ש שמא יבלע מעט נראה דחיישינן שיבלע כ"ש ולר"ל דח"ש מותר גם אם יבלע מעט יעבור רק בדרבנן משו"ה לא גזרו ור"י דאמר קפילא ארמאי דווקא לשיטתו דמחייב על הנאת גרונו ויש פנים לזה מ"ש רש"י חולין צ"ח כל איסורים שבתורה בס' דטעמנו' או מב"מ ושביק או דליכא קפילא כמ"ש רבא ב' אופנים או מב"מ או דליכא קפילא ולמ"ש י"ל דמשו"ה שביק רש"י דליכא קפילא משום דלר"ל טעימת ישראל באיסורים מותר ויוכל ישראל לטועמו ולכן שביק הך אופן דתלי' בפלוגת' דר"י ור"ל אלא לרש"י דס"ל דבעי דווקא קפילא דמרגיש ורגיל בטעימ' א"כ הי' יוכל לומר דליכא קפילא ישראל ולפמ"ש במק"א דס"ל לרש"י דבטעימ' בלי קפילא שמרגיש בטעימ' בעלמא ואינו קפילא באכילה היינו עד הגרון לפ"ז א"ש ועיין:

ומבואר בריב"ש שם דווקא באיסורי אכילה אבל באיסורי הנאה אסור מדאוריית' שהרי נהנה דכך כתב שם כד מייתי ראיה דטעימ' אסורה מהא דבת תיה' לפי' ר"ח דשואף בפיו חזינ' דטעימ' אסור ודחה ראיה זו דשאני התם שאסור בהנאה ונהנה מגוף האיסור והיה זה בהעלם מן הפלתי סי' צ"ח ביישובו על הקושי' איך נסמוך בדאורייתא בנכרי מסל"ת וכ' דכשירגיש ישראל טעם בו יפלוט ומשום טעימ' ליכא רק איסו' דרבנן סומכים על מסל"ת עיין בו וכבר תפסו עליו אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס בחלק א"ע ח"ר סי' צ"ד בבב"ח דאסור בהנאה טעימ' מדאוריית' אסור והוא מדנפשי' פשיטא לי' כן ואני מצאתי כן מפורש בריב"ש ויש לקיים דברי הפלתי עפמ"ש הר"ן חולין סוגי' דריח' מלתא דכיון שאין מכוין להנאתו רק לבדוק היין הוי דבר שא"מ ומשום פ"ר ליכא בהנאה ומותר ולזה י"ל בטועם כדי להבחין אם יש בו טעם אסור או לא אינו מכווין להנות ומותר ואינו אסור

רק משום איסור אכילה דטעימ' אסורה מדרבנן ועפ"ז א"ש דברי הפלתי אלא דמ"ש הר"ן דמשום פ"ר ליכא בהנאה כבר תפס עליו בטורי אבן ר"ה כ"ח משם מוכח דלא כוותי':
ומדי דברי הרמב"ן פסחים כ' דהא דב"ת הוא שלכדה"נ ועוד דהוא דשא"מ, לכאורה נראה דס"ל ג"כ כר"ן הנ"ל דפ"ר ליכא בהנאה וקשה עליו כהנ"ל, ונלפע"ד בכוונתו דתרתי קאמר משום שלכדה"נ ומשום דשא"מ וצריכי להדדי דמשום שלכדה"נ עכ"פ מדרבנן אסור, ונ"ל הטעם משום דהוא אחשבי' להנאה הגם מהתורה בטלה דעתו רבנן אסרו' כיון דאחשבי', וכ"ז כשמכווין אבל כשאין מכווין הגם דפ"ר הוא ובע"כ בא לו הנאה זו ואסור בכ"מ, מ"מ כיון דשלא כדה"נ הוא ורבנן אסרו' משום דאחשבי' וכיון דהוא אינו מתכווין ולא אחשבי' גם איסור דרבנן לית בי' כנ"ל נכון מאוד בכוונת רמב"ן:
ולשיטת רמב"ן לא א"ש דברי הפלתי דגם אם נאמר דמגמע ופולט כי האי שלכדה"נ הוא של המאכל דאין דרך אכילה והנאה בכך שלא להכניס אפי' סמוך לבית הבליעה הא בב"ח גם שלכדה"נ אסור:
נחזור לדברי הריב"ש דבאיסור הנאה טעימ' מדאוריית' אסור, ובאיסור אכילה מדרבנן משום שמא יבוא לבלוע מעט, ונ"ל מסברא די"ל דלא גזרו ואסרו רק לאכול איסורים ע"י מגמע ופולט שמא יבוא לבלוע מעט שמא ישכח שהוא איסור ויבלע כדרך האוכלים, אבל מי שבא לטעום התבשיל אם הוא אסור אם יש בו טעם איסור הרי נכנס לבית ספק זה וזכור הוא איסורו ולהכי מעיקרא בא לטעום טעם, רחוק לחוש שמא ישכח בתוך כך ויבלע ממנו כנ"ל מסברא:
אלא דלמעיין בריב"ש יראה דס"ל דמה"ט אמר ר"י לטעמי' קפילא ארמאי דקפילא ישראל אסור משום דטעימ' אסור ומזה הביא השואל ראי' דטעימ' אסור, ותחלה דחה הריב"ש ראי' זו דאפשר דקפילא צריך דווקא לאכול ולבלוע בלא"ה אינו מרגיש ושוב כ' דשנוי' דחיק' לא משנינן דהא דאמר ר"י לטעמי' משמע טעימ' בעלמ' והאמת דטעימ' באיסורים אסור ומסיק ובא דמדרבנן אסור נראה דמשו"ה אסור לישראל למטעמי' בספק איסור אם יש בו טעם וצ"ל או דגזרו גם בכה"ג שמא ישכח ויבלע מעט או כיון שהטילו איסו' על טעימת איסורים שוב לא חלקו להתיר בכה"ג:
והנה בישו"ש פ' כהב"ש ומובא בב"ח סי' צ"ו ס"ק ג' מוסיף איסור דאפי' ללחך ולטעום בלשון אסור וכ' הב"ח וכבר פ' הריב"ש דאסור לטעום דבר איסור אף שאינו אוכלו נראה דמדמה הב"ח לחיכה בלשון לטעימה בפיו ופולט ובאמת אין דומה זה לזה דלחיכה בלשון עדיפ' מטעימ' בפה וכ"ש לפי טעמ' דנתן הריב"ש דאסרו משום שמא יבוא לאוכלו זה ל"ש כ"כ בטעימ' בלשון כמו בנוטל בתוך פיו דחשש קרוב הרבה יותר שיבוא

לבלוע וכ"ש לפמ"ש דחששו שיכניס עד סמוך לבית הבליעה שאסור מדאוריית' משא"כ בטעימ' בלשון רחוק חשש זה וגם הוא מעט דמעט מה שנדבק על הלשון בלחיכה בעלמ' ומדברי הריב"ש לא שמענו רק טעימ' בפה דומ' דטעימ' לענין תענית וברכה דמיני' מייתי ראי' דאסור וטעימ' בלשון לא שמענו לענין ברכה ותענית:

והנה המהרש"ל הוציא דינו מחולין קי"א ע"א בקערה שמלח בה בשר דא"א למטעמי' וכ' רש"י משום דאסור' הוא וכ' מהרש"ל מזה יש ללמוד דבאין ידוע אם הבשר מלוח אסור לטעום בו בלשונו ועיין ט"ז ריש ס' צ"ח שמביא בשם דרישה הך דינא ומביא ראיה מדאסור לישראל לטעום התבשיל אם יש בו טעם איסור ודחה הט"ז דלטעום התבשיל בעי אכילה אבל לטעימ' בלשון מנ"ל דאסור עיי"ש והנה מ"ש הט"ז דבעי דווקא אכילה להרגיש טעם שנתערב משמע קצת דבעי אכילה ממש וכן כ' בריב"ש הנ"ל דיש מקום לומר כן אבל לאמת אינו כן והארכתי בזה לדינא בתשובה ומ"מ נדחה ראי' הדרישה דאסור לטעום בלשונו דוודאי טעימ' ולחיכה בעלמ' בלשון ל"מ להבחין הטעם בתערובות וטעימ' דאסור היינו בפה אבל בלשון מנ"ל ועיין פר"ח סי' מ"ו שדחה ג"כ ראי' מהרש"ל מחולין קי"א דשם בעי שיאכל ממנו ובלשון אינו מרגיש ולכך א"א למטעמי' אבל לטעום בלשון אם הוא מלוח דנרגש שפיר וכן טעימ' בכבד בלשון ליכא איסור והנה מ"ש לחלק בין טעימ' להבחין אם יש בו טעם ובין לחיכה בלשון נכון אשר דבר הגם שגם להבחין בטעמ' לא בעי אכילה ממש רק מגמע ופולט כמ"ש מ"מ אינו דומה ללחיכה בלשון כמ"ש, אבל מ"ש עוד שם להבחין בטעמא צריך אכילה הרבה לא נראה נכון דהא אמר ר"י לטעמי' קפילא ולשון טעימ' לא משמע אכילה הרבה רק דבר מועט וגם ריב"ש כשכ' דאפשר דווקא ע"י אכילה ממש מרגיש הטעם כ' הא דאמר ר"י לטעמי' משום דאכילה מועטת טעימ' קרו לי' ולאמת גם זה דחוק לו לפרש לטעמי' אכילה ממש למעיו אלא מגמע ופולט:

שוב ראיתי בתב"ש סי' מ"ב שכ' ליישב ראיית מהרש"ל דבוודאי בקערה שמלח בה נרגיש יותר בתבשיל שנתבשל בה טעם מלח מטעם דם, ומלח בוודאי נרגש בלשון יותר משנרגש טעם דעלמ' בתערובת ע"י אכילת פה ויפה הוכיח מהרש"ל מדלא אפשר למטעמי' לרותח ע"כ דטעימ' בלחיכת הלשון אסור ודברי התב"ש נכונים ומוכרחים בדעת מהרש"ל דאלת"ה למה מביא ראיה מש"ס קי"א ולא הביא מן המוקדם מפרק גה"נ דאמר ר"י לטעמי' קפילא ארמאי דווקא ולא לישראל ש"מ דאסור וע"כ דמשם אין ראיה רק דלטעום ולהכניס בפיו אסור ובלשון א"א להרגיש בטעם המעורב ולכן מביא ראיה מקערה שמלח בה דוודאי מרגיש בלשון טעם מלח מוכח דגם לחיכה בלשון אסור ודן

מיני' שאסור לטעום בלשון בשר שלא נמלח ומשוה"נ לא מביא ראיה מהא דאמר רבא דהיתיר' בטעמא דאיסור' בקפילא וכ' רש"י דאיסור' דא"א לב"י למטעמי' הרי מוכח דינו ומה לו להביא מדרבא לקמן קי"א וע"כ דמכ"ז ליכא ראיה רק דטעימ' אסור אבל לחיכה בלשון לא מוכח רק מקי"א, ודברי תב"ש בכוונת מהרש"ל מוכרחים דכך דעתו ועיין:

ובכל זאת לולי שמביא מהרש"ל ראיה מזה לאסור לטעום בלשון בשר חי ספק אם נמלח היה נ"ל דיש לחלק דווקא בדבר מבושל אסרו טעימ' בפה משום חשש שמא יבלע כדרך האוכלים ואסרו גם דטעימ' בלשון הגם דרחוק לחוש שמא יבלע כמ"ש מ"מ לא נכנסו לחלק ואסרו הכל משום סחור סחור וכו' אבל בבשר חי שאין דרך לאכול והוא בא לטעום אם נמלח או לאו מנ"ל דאסרו כ"כ ואפשר אפילו ליטול בפיו ולגמע מותר וכ"ש לחיכה בלשון שחשש רחוק הוא שיבלע ועוד דחי שלכדה"נ הוא וגם כשיבלע לא יהי' רק דרבנן שלכדה"נ ובש"ס קי"א אחר שנתבש' אסור:

והנה הש"ך סי' מ"ב ס"ק ד' הקשה איך טועם בלשונו לפמ"ש המהרש"ל וב"ח אסור למטעם ספק איסור ותי' דע"פ הרוב טועם בו טעם מרירות משו"ה לא אסרו ובתב"ש הקשה כיון דעכ"פ איכא בטעימ' זו דרא דחשש איסור למה התירו תרי טעימו' שיטעמנו חי ואם י ירגיש יצלה ויטעמנו אח"כ דהול"ל שיצלנו מיד ויטעמנו עיין בו ולפע"ד י"ל דכל שאפשר לטעום חי עדיף דבחי אין חשש כ"כ שיבלע משא"כ אחר הצלי' חשש קרוב יותר כמ"ש בסמוך ונ"ל להוסיף דברים ולהמתיק יותר דנ"ל מ"ש הש"ך דרוב טעם מרירות אית בהו נ"ל דווקא כ"ז שלא טעמו חי איכא רוב אבל כל שטעמו חי ולא הרגיש בו מרירות שוב ליכא רוב דאחר צלי' נמצא טעם מרירות דכבר יצא מן הרוב דרוב שנבלע המרה בתוך הכבד נרגש חי כנ"ל מסברא ישרה:

ולפ"ז אחר שבדק בעוד הכבד חי לתי' הש"ך דמשו"ה מותר לטעום דרוב נרגש בהם טעם מרירות אם בדק חי ולא הרגיש יהי' אסור למטעם אחר צלי' דהרי ליכא תו רוב שירגיש טעם מר אחר צלי' יותר מכשהי' חי אלא דנגד זה י"ל ע"פ מה שהערותי לעיל היכא שעומד לבדוק אם יש בו טעם איסור אין לחוש כ"כ שישכח ויבלע דהא כל עיקרו בא לבדוק אם אסור או מותר הוא ואיך ישכח ויבלע כיון שעוסק ובא בדבר הזה וצ"ל דכיון דספק הוא לו לא מסיח דעת מיני' דשקול גבי' צד היתר כצד איסור ועפ"ז מובנים דברי תב"ש שכ' לתרץ משו"ה מותר לטעום דאם נבלע המרה ויש בו טעם מרירות לא יבוא לאכול והוא תמוה לכאורה הלא אנו חוששי' שמא לא ירגיש טעם מרירות והוא אסור ויבוא לבלוע ולמ"ש י"ל דבריו דכיון דבין אם ירגיש בו טעם מרירו' ובין לא ירגיש מסיח דעתו לבלוע דלצד ש שירגיש טעם מרירות נזהר מלבלוע מפני מרירותו ואם לא ירגיש

יזהר משום איסור שבו ומסיח דעתו לגמרי מלבלוע לכן לא חיישינן משא"כ בקערה וכדומה שיש צד שמותר לו לא מזדהר בספק כ"כ והבן:

וי"ל משו"ה מותר לטעום אחר שכבר בדק כשעודו חי ולא הרגיש הגם שאח"כ ליכא רוב אדרבא רוב הוא שאם לא נרגש מרירות כשהוא חי לא ירגיש גם אחר צלי' היא הנותנת כיון שקרוב יותר צד האיסור מצד ההית' יהי' נזהר מבלוע ולפ"ז י"ל מטעם שכ' הש"ך דרוב לא היו מתירי' לטעום אלא בצירוף שכל שהוא חי אין חשש כ"כ שיבלע ולכן טוב לטעום קודם צלי' מלטעום אחר צלי' אבל אחר שבדק וקרוב הדבר שאין בו טעם מרירו' מותר לבדוק שנית הגם שכבר נצלה וראוי' לאכילה נגד זה כיון שקרוב צד האיסור יותר ולבדוק בא ל"ח שישכח ויבלע ולפ"ז כשלא בדק כשעודה חי' אסור לבדוק אחר צלי' כיון דרוב להיתיר' חיישי' יותר כן י"ל ועיין ויותר נראה דברי התב"ש וע"פ שהסברתים נכון:

והנה בתשובת צ"צ סי' נ"ז כ' דבאיסור דרבנן לא אסרו טעימ' מגמע ופולט כיון דכל טעם האיסור שמא יבוא לאכול בדרבנן ל"ג כולי האי והפר"ח ובנו של הצ"צ בהגהותיו בסוף הספר השיגו עליו מש"ס חולין קי"א ע"ב בקערה שמלח בה בשר משום דא"א למטעמי' וכ' הרמב"ם דאסור לעולם ומשמע אפי' כלי דאב"י דנטלפ"ג ג"כ אסור ועיין נב"י תנינא חלק יו"ד סי' נ"ג הסכים עם השואל דראיה זו דחויה מעיקרא דהא האי א"א למטעמי' קאי על הבשר ואם הכלי אב"י בלא"ה הבשר מותר והנב"י כ' דראי' זו דחוי' אבל מ"מ איכא ראיה משם דהא דם שמלחו ושבשלו דרבנן מוכח דאפי' באיסור דרבנן טעימה אסורה ולשיטת רש"י ורי"ף ורמב"ם דס"ל דם שבשלו דאוריית' אין ראיה משם אבל נ"ל ראיה אחרת מדאמר ר"י לטעמי' קפילא ארמאי דווקא ארמאי אבל לישראל לא ומשום דטעימ' אסורה לו ולרש"י ודעימי' דטע"כ לאו דאוריית' וכן ס"ל לר"י ורבא כמ"ש רש"י חולין סוגי' דזרוע בשלה והא לטעום התבשיל במגמע ופולט סגי כמשמעות לשון לטעמי' וכמ"ש ריב"ש סי' רפ"ח ומוכח אפי' איסור דרבנן טעימה אסורה ויש לדחות דבאמת גם לישראל והא דהורה ר"י לטעמי' קפילא ארמאי להורות דאפי' על קפילא ארמאי סומכין או משום מסל"ת כמ"ש רש"י:

ומובן בזה לשון רש"י שם קמ"ל ר"י דמותר לסמוך עליו וצ"ל הא ר"י הורה הלכה למעשה שבא לפניו מה זה שכ' רש"י ואשמועינן הא הורה למעשה ולמ"ש י"ל דקשה לרש"י למה הורה לטעמי' לארמאי גם לישראל מותר ולזה כ' רש"י דאשמעינן בהוראה זו דגם על ארמאי נוכל לסמוך וא"ש ועיין:

והא"ש בזה מ"ש רש"י אח"כ שם דאסור' דאין ב"י יוכל לטעום כגון בב"ח וצ"ל למה פרט בב"ח כמה איסורים איכא ולמ"ש א"ש דבשאר איסורים דטע"כ דרבנן אפי' ב"י יוכל למטעם לכן נקט בב"ח דטע"כ לכ"ע דאורייתא כן י"ל לכאורה:

אלא מדאמר רבא דהתיר' בטעמ' דאיסור' בקפילא וכ' רש"י דהיתיר' כגון תרומה מדאמר דהיתיר' נראה דווקא דהיתיר' בטעמ' דטעים ישראל אבל מה שאינו היתר דווקא בקפילא נכרי אבל ישראל אסור הגם דרבא ס"ל לשיטת רש"י טע"כ לאו דאוריית' ומ"ש רש"י כגון בב"ח נ"ל דלרבות' נקיט הגם בב"ח דטעכ"ד מ"מ סמכינן על קפילא במסל"ת ועיין פלתי סי' צ"ח שהקשה לשיטת רש"י איך יליף רבא דמהני קפילא בבב"ח מדר"י דאמר סמכינן אקפילא הא בב"ח טעכ"ד משמ"כ דר"י בטעם דרבנן ותי' דבכלים גם בב"ח דרבנן ורבא דאמר דאיסור' בקפילא בוודאי א"א להעמיס דקאי בטעם כלי וכ' רש"י כגון בב"ח דטעכ"ד מ"מ מהני קפילא וקשה מנ"ל לרבא הא מדר"י כקושי' הפלתי ואני הכינותי יישוב אחר לקושי' הפלתי א"ש גם זה ואכ"מ:

ולשיטת רוב הפוסקים דס"ל דטעכ"ד ג"כ איכא ראי' דרבא דאפי' בדרבנן טעימ' אסורה דהא אמר דהיתי' בטעמ' אבל כל דליכא היתירא בקפילא ואפי' איסור' דרבנן בכלל דיצא מכלל דהיתיר' דאמרו בטעמא ש"מ דאפי' איסור' דרבנן אסור לישראל למטעמי' ומכ"ש לפי גרסת הרי"ף מב"מ כגון שמנוני' דגה"נ וכו' אי נמי מבשא"מ דליכא קפילא הרי איירי רבא באיסור' בשמנוני' דגיד ואמר מב"מ דליכא למיקם א"נ דליכא קפילא בס' אבל בטעמ' לא מוכח אפי' בדרבנן כל דליכא קפילא א"א למטעמי' ובעי ס' וזו ראיה ברורה לפענ"ד נגד הצ"צ אם לא שנאמר דטעימ' להבחין בטעמ' בתערובת היינו אכילה ממש ובזה נדחה הראי' מלקמן קי"א ג"כ ועיין פמ"ג סי' צ"ה במשבצות שדחה כן אלא כבר כתבנו לעיל והארכנו במק"א דהעיקר דלא בעי קפילא רק טעימא בעלמא ובזה א"ש גרסת הרי"ף כגון שומן הגיד למה פרט רבא שומן הגיד להורות לנו דגם בדרבנן בשא"מ אסור לישראל לטעום אפי' הוא קפילא ומבחין ומגרסא זו ראיה דסגי בטעימ' ולא בעי אכילה והבן ועכ"פ קמה וגם נצבה ראיה שלי לכל השיטות ועיין:

ומ"מ נלפע"ד דהוראה זו של הצ"צ בקדושה היא לענין טעימ' הבורי' ולא מטעמי' אלא מטעמ' דידי דבורית זו הנעשה מסיד ומי אסר כירה וחלב ומלח זה דבר שאין ראוי לאכילת שום אדם והוא מידי דקץ. בי' בכה"ג ובכיוצא בה בוודאי אין לחוש שישכח איסורו ויבלע דמזהר זהיר בי' טובא דמידי דקץ ומאיס עליו הוא לבלוע דברים כאלו וזה כעין מ"ש התב"ש בטעימת הכבד משום מרירו' נזהר בי' כ"ש וקו"ח בטעימת בורית

ואפי' באיסור דאוריית' כה"ג דלאו מידי דאכלי אינשי יש להתיר כ"ש במידי דרבנן כנלפע"ד נכון וברור לדינא הכ"ד ג' כ"ח שבט תרכ"ו לפ"ק פה פ"ב יע"א:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נח

ראיתי בפמ"ג סי' צ"ח במשבצות אות ב' כ' על שמו של הריב"ש דאין סומכין על קפילא רק באכילה גמורה, וכ' ונמצא למדין מדבריו דטעימת נכרי היינו לאכול ולבלוע, אבל מגמע ופולט לא מהני, ונ"מ לדידן לפמ"ש הש"ך ס"ק ה' דסומכין על ישראל דווקא ע"י אכילה ממש, ואחר עיוני בפנים בריב"ש נ"ל דלאמת לא ס"ל לריב"ש הכי, דהריב"ש כ' לדחות ראי' השואל דמגמ' ופולט אסור באיסורים, ומביא ראיה מדאמר ר"י לטעמי' דקפילא ארמאי דווקא ש"מ דטעימ' לקפילא ישראל אסור, ודחה הריב"ש מזה ליכא ראי' די"ל באפשר דקפילא בעי למיכל דווקא וע"י מגמע ופולט אינו מרגיש, והא דקרי לי' טעימה משום שבא לטעום המאכל ולהכיר הטעם, ועוד גם אכילה מועטת קרי לי' טעימה כלשון הקרא טעמתי מדבש הזה, ושוב כ' מיהא שינוי' דחיקא לא משנינן לך, אבל האמת דטעימ' אסורה באיסורין והאריך בראיות דטעימת מגמע ופולט אסור, והנה מ"ש דשנוי' דחיקא הוא נ"ל כוונתו כיון דסתם טעימ' היינו מגמע ופולט הגם שמצינו ג"כ טעימה על אכילה מועטת, מ"מ ר"י שהורה הלכה למעשה, הו"ל לפרש הוראתו דיאכיל לקפילא שלא יטעה השואל דסגי בטעימת מגמע ופולט, וכמעט אין לסבול להעמיס דר"י אכילה ממש בעי דהו"ל לפרש, אם לא שנאמר דסמך עצמו שנדע דאכילה ממש קאמר מדאמר לטעמי' קפילא ארמא' ואי במגמע ופולט סגי גם לקפילא ישראל יוכל להטעימו, ונדע דע"כ אכילה ממש בעי כן י"ל, אלא דבכ"ז דוחק הוא שסמך ר"י ע"ז דיותר הו"ל לפרש הוראתו ויאמר יאכילנו לקפילא ארמאי, ומשו"ה כ' הריב"ש דשנוי' דחיקא היא אלא דיטעימנו היינו טעימ' בעלמ' מגמע ופולט דלא כמ"ש הפמ"ג דמסקנת הריב"ש כן הוא דבעי דווקא אכילה:
ועוד נ"ל דלפי מסקנת הריב"ש דטעימ' אסורה ומביא ראיות ע"ז מוכח דהא דאמר ר"י יטעימנו לקפילא ארמאי טעימה בעלמא מגמע ופולט קאמר, דבס"ד דטעימ' אסורה מותר יש מקום לדחוק דאכילה ממש בעי וסמך ר"י עצמו שנדע דאכילה ממש קאמר מדאמר לקפילא ארמאי ואי טעימה בעלמא גם לקפילא ישראל אפשר להטעים, ומ"מ דוחק הוא כמ"ש, אבל באמת דאסור טעימ' בעלמא לישראל אם ר"י אכילה ממש קאמר על מה סמך שאמר לטעמי' מהיכן נדע דבעי אכילה ממש ונתן מכשול בדבריו ולכן לפי

האמת מוכח דטעימ' מגמע ופולט קאמר ר"י ואין להעמיס בדבריו טעימ' בעלמ' אפי' על צד הדוחק כנ"ל ברור:

וכ"ז בקפילא אבל אחר דאינו קפילא עדיין י"ל דבעי דווקא אכילה ממש בלא"ה אינו מרגיש הטעם בטוב דווקא קפילא הרגיל ביותר מהני טעימ' בעלמ' ולא אחר שאינו קפילא כעין שס"ל לרש"י וראש דקפילא מרגיש בטעם שאינו נרגש לכל מפני שהוא רגיל בטעימ' ודבר זה למדתי מתורתו של ריב"ש כשדחה ראי' השואל דאפשר לומר דקפילא בעי דווקא למיכל כדי שירגיש כ' וז"ל וכי תימא ל"ל קפילא כל אדם יכיר הטעם באכילה אפשר לפי שאין סומכין על אחר דלא מהימן לן או שהוא בקי יותר בהיכר הטעמי' עכ"ל למדנו מדבריו דיש לחלק בין קפילא שמרגיש אפי' במגמע ופולט ומי שאינו קפילא דווקא ע"י אכילה והיה ניח' לי' לריב"ש דמשו"ה נקיט ר"י קפילא דווקא משום דאמר לטעמי' טעימ' בעלמ' ואחר בעי אכילה אבל כשדחה ראיית השואל דאפשר לטעמי' היינו אכילה גם בקפילא בעי אכילה הוקשה לו למה נקיט ר"י קפילא והוצרך לומר דאחר אינו נאמן ודווקא קפילא דלא מרע' אומנתו או דאינש שהוא בקי יותר בטעימ' וזה כשיטת רש"י וראש ומינה לפמ"ש דלאמת מתפרשו דברי ר"י לטעמ' קפילא היינו טעימ' בעלמ' דמגמע ופולט י"ל דווקא בקפילא סמכינן שמרגיש במגמע ופולט אבל שאינו קפילא דווקא ע"י אכילה ועיין:

ואם כנים דברינו אלו רוויחא לן טובא ומצאנו מקום יישוב שיטת רש"י וראש דצ"ל דס"ל דלהכי בעי קפילא מפני שרגיל ומרגיש טעם שאינו נרגש לכל והרשב"א חולק דטעם שאינו נרגש לכל אינו טעם ומביא ראיה מדאמר רבא תרומה טעים לה כהן ולא התנה כהן קפילא והיותר קשה מדאמר רבא אמרו רבנן בטעמ' ואמרו בקפילא משמ' הא דאמרו בטעמ' לאו קפילא הוא ואמרו בקפילא היכא דאינו מסל"ת ומשום ל"מ אומנתו ולמ"ש י"ל דכאן אין מחלוקה לדינא דגם רש"י וראש ס"ל דטעם שאינו נרגש לכל אינו טעם והא דאמר ר"י לטעמי' קפילא משום דאמר לטעמי' היינו טעימ' בעלמא מגמע ופולט לכן אמר קפילא אבל אחר בעי אכילה דווקא כדי שירגיש וקפילא מרגיש אפי' ע"י טעימ' טעם שנרגש לאחר ע"י אכילה אבל טעם שאינו נרגש לכל ע"י אכילה אינו טעם שאסור כנ"ל והאש הא דאמר רבא אמרו רבנן בטעמ' בלא קפילא היינו כשאוכל יוכל לסמוך בלא קפילא ואמרו בקפיל' דסגי במגמע ופולט ואש ג"כ הא דלא התנה רבא טעים לה כהן קפילא דאפשר גם בלא קפילא כשאוכל הגם דאמר טעים לה כהן הא גם לאכילה מועטת מצינו דקרי לה טעימ' כמ"ש הריב"ש אלא שכתבנו לר"י א"א לומר כן כיון שהורה הלכה הו"ל לפרש שלא יטעה השואל אבל רבא דלא הורה למעשה

רק אמר בדרך בשלמא תרומה טעים לה כהן נקיט בקיצור טעימ' דניכלול מגמע ופולט ואכילה מועטת ובקפילא סגי במגמע ופולט ובאכילה אפי' אינו קפילא ולכן נקיט כהן סתם וא"ש ועיין:

ולכאורה נראה מדהקשה הרשב"א על רש"י וס"ל דשיטת רש"י דטעם שאינו נרגש אסור ולא רצה לומר כשיטת רש"י כמ"ש ש"מ דס"ל דאין לחלק כהנ"ל בין קפילא לאחר והנה וודאי אין לומר דס"ל לרשב"א דגם קפילא צריך לאכול דבלא"ה אינו מרגיש כדס"ד דריב"ש הרי כתבנו דדוחק לפרש כן ולאמת א"א להעמיס כן בר"י אלא דנראה דס"ל דכל אדם מרגיש במגמע ופולט אלא דעדיין קשה מנ"ל לרשב"א בפשיטות דמי שאינו קפילא סגי במגמע ופולט עד דחידש לרש"י דס"ל טעם שאינו נרגש לכל אסור והקשה עליו לכן נ"ל דקשיא לרשב"א אם ר"י נקיט קפילא דווקא משום דאמר יטעימנו ולזה צריך קפילא דמרגיש בטעימה בעלמ' למה באמת אמר יטעמנו וצריך להדר אחר קפילא הו"ל לומר יאכילנה לנכרי ויבדוק בטעמו ומשום הפסד האוכל גם כשמגמע ופולט יופסד בשלמא לפי דס"ל לתוס' ורשב"א דקפיל' נאמן בלא מסל"ת משום דל"מ אומנתו ונכרי דעלמ' צריך דווקא מסל"ת א"ש דהורה שיטעמנו לקפילא בלא מסל"ת אבל נכרי אחר אפשר שירגיש שצריך לאו"ה ולא יהיה מסל"ת ובקל יותר להטעי' לקפילא שאפי' יודע ומרגיש דצריך לו לאו"ה נאמן אבל לומר דנקיט קפילא משום שאמר יטעימנו הא גופא קשיא יאמר יאכיל לנכרי מזה ס"ל לרשב"א דלרש"י בעי קפילא דווקא דמרגיש בטעם שא"נ לכל וסתר שיטתו מכח קושיותיו שהקשה עליו אבל מודה בעיקר הדין שכתבנו שיש חילוק בין קפילא דסגי בטעימ' בעלמא ובין אחר כשאוכל דווקא:

ולרש"י ורא"ש י"ל דס"ל לכן אמר ר"י להטעימו טעימ' בעלמ' ונקיט קפילא להורות דבקפילא סגי בטעימה ועוד ויותר נ"ל דרצה להשמיענו עוד דין א' מתוך הוראתו דטעימה בעלמא אסור לישראל ומלתא אגב אורחי' קמ"ל ואי היה מורה להאכיל לנכרי ה"א אבל קפילא גם ישראל מותר להטעימו ולכן הורה יטעימנו קפילא היינו טעימ' בעלמא ודווקא קפילא ודווקא קפיל' נכרי אבל קפילא ישראל לא ועיין:

והנה הש"ך העלה יישוב לקושי' תה"ד ורא"ה בבדה"ב דמביא הט"ז איך נסמוך על הנכרי מסל"ת בדאוריית' לא סמכינן על מסל"ת והעלה הש"ך דשאני הכא דמרתת וכ"כ הריב"ש ועיין פר"ח סי' צ"ח וביתר ביאור בסי' ס"ט בשם הריב"ש דהוי מדע"ל ומדע"ל כזה דוודאי יתגלה כשיאכל ישראל מהני בדאוריית' ולדידי צ"ע תינח לרשב"א ודעימי' דס"ל דטעם שאינו נרגש לכל מותר שפיר מרתת דעבידא לגלוי כשיאכל ישראל ירגיש הטעם אבל לשיטת רש"י ורא"ש דס"ל דטעם שאינו נרגש לכל אסור ניחוש דלמא מרגיש

קפילא טעם קלוש ויודע שלא יורגש למי שאינו קפילא ואינו מדע"ל והא גם לרא"ש קשה קושיא זו כמ"ש הש"ך ובאמת הש"ך כ' שמרתת שמא יטעימנו לקפילא אחר נראה שרצה להשמר מזה לכן כ' שירא שיטעום עוד לקפילא דמרגיש בקלוש כמוהו אלא לפענ"ד אין בזה ומדע"ל לא משקרי דאין וודאי שיתגלה שמא לא יטעים לקפילא אחר וכבר השריש לנו הריב"ש דמדע"ל שאינו וודאי אינו דאוריית' דאינו משקר רק בעגו' הקילו ועוד כאן גם ספק ליכא לקפילא מהיכי תיתי יהיה מרתת שמא ישאל עוד לקפילא אחר והוא אינו יודע דמצטרך לי' לאו"ה כדי שיהיה ספק בלבו שמא לא רצה לסמוך עליו לבדו ועיין ע"ז כ"ז ריש ע"ב סבר שיולי משאיל לי' כי היכי דשיילי' לדידי' משאיל לאחריני ואת' האי גברא לאורועי נפשי' וכ' רש"י מדלא בעי לאיתסו מנאי לא סמך עלי' ושיילינן לי' לנסותו אם אומר לו אמת נראה דווקא כשיש לו הוכחה שאין סומך עליו ירא לנפשו שמא ישאל עוד לאחר אבל בלא הוכחה לא וכאן במטעימי' לקפילא אין לו לקפילא הוכחה שאין סומך עליו כדי שיחוש שמא ישאל עוד לאחר וימצא שקרן וצ"ע:

ובחי' לחולין העלתי יישוב לזה דס"ל הא הרשב"א ויתר ראשונים ס"ל דטעם שאינו נרגש לכל מותר, ורש"י ורא"ש לפי שיטתם בקפילא מסל"ת מוכח מר"י דטעם שאינו נרגש אסור, וי"ל וודאי מדאוריית' ליכא איסור, ל"מ בבב"ח דדרך בישול אסרה תורה היינו שדרך בישול שני דברים יחד כדי שיתנו טעם זב"ז, ולכן בפחות מנ"ט מותר, בוודאי אין דרך המבשלים שיתנו טעם קלוש זה בזה שאינו נרגש רק לקפילא, אלא שיתן טעם שנרגש לכל האוכלים אפי' בשאר איסורים אין בטעם כזה איסור דאוריית', דממשרת וגע"נ לא נוכל למילף רק טעם שנרגש לכל, וגם רש"י ורא"ש ס"ל דאין בזה רק איסור דרבנן כנ"ל, והשת' א"ש דסמכינן בקפילא במל"ת דמשום טעם הנרגש שאסור מדאוריית' הוי מדע"ל דסמכינן בדאוריית' במדע"ל כזה בוודאי יתעלה, ומשום טעם שאינו נרגש רק לקפילא טעם כזה אין איסורו רק מדרבנן וסומכין במסל"ת וא"ש ועיין:

ובזה מצאתי מקום יישוב לקושי' פלתי העצומה לשיטת רש"י ודעימי' דטע"כ ל"ד ובב"ח לכ"ע דאוריית' איך יליף רבא דסמכי' על קפילא מדאמר ר"י דסמכינן על קפילא דלמא דווקא בדרבנן סמכינן ובב"ח דאוריית' ולמ"ש י"ל דהא פשיטא לי' לרבא דסמכינן במדע"ל כי האי אפילו בדאוריית' ולזה לא היה צריך לדאמר ר"י סמכינן על קפילא, אלא דלא ידע דסמכינן על קפילא שמא יש בו טעם שאינו נרגש לכל וליכא מלתא דע"ל וסבור רבא או דטעם שא"נ לכל דאוריית', או דס"ל גם בדרבנן לא סמכינן על נכרי מסל"ת עד דשמע לר"י דאמר סמכינן על קפילא, וס"ל דטעם שאינו נרגש דרבנן ובדרבנן סמכינן על מסל"ת הגם דאינו מדע"ל, והה"נ בב"ח דטעם שא"נ כ"ש בבב"ח שהוא דרבנן וא"ש נכון:

אלא לפמ"ש הפר"ח והרבה בראיות דמסל"ת אפי' בדרבנן אינו נאמן, והחזיק בעד מ"ש ריב"ש דנאמנו' של נכרי במטעימו משום דמרתת עיין פ"ח סי' ס"ט, וזה לא יוצדק לשיטת רש"י ורא"ש דטעם שאינו נרגש אסור, גם לפמ"ש דהוא דרבנן מ"מ לשיטתו גם בדרבנן לא מהני מסל"ת וקושיתו קמה גם נצבה:

ומזה סיוע למ"ש בשיטת רש"י ורא"ש דס"ל דטעם שאינו נרגש מותר, והא דבעי קפילא דסמכי' עליו אפי' במגמע ופולט, ולזה א"ש דסמכינן משום דמרתת דמדע"ל הוא דכשיאכל ישראל יהיה מרגיש בטוב טעם מה שהוא מרגיש ע"י מגמע ופולט, ומה שלא ירגיש ישראל באכילה גמורה ומרגיש הקפילא, טעם כזה באמת מותר, וא"ש הכל ואין כאן מחלוקת בין השיטות בטעם שא"נ דכ"ע מודים דמותר כנלפע"ד נכון בעזרת החונן דעת:

ובמ"ש נסתרו דברי הפלתי ביישוב קושי' הנ"ל דכשירגיש ישראל שיש בו טעם יהיה פולט, ומשום איסור דמגמע ופולט דאסור מדרבנן סמכי' משום מסל"ת, ולמ"ש א"א לסמוך ע"ז דכ"ז שלא אוכל אכילה גמורה אפשר לא ירגיש במה שהרגיש הקפילא, ונכרי שאינו קפילא ג"כ בעי למיכל דווקא:

וזאת העולה מדברינו להלכה דקפילא בוודאי סומכין עליו אפילו בטעימ' בעלמא ע"י מגמע ופולט כאשר הוכחנו, ודווקא מגמע ופולט, אבל ע"י טעימ' ולחיכ' בלשונו לא, עיין ט"ז סימן צ"ב, ועיין פ"ח סי' מ"ב ובתב"ש שם, אבל מי שאינו קפילא אפשר דבעי דווקא שיאכל ויבלע, דבלא"ה אינו מרגיש וכן נראה לנו ע"פ מו"מ של הלכה, הנלפע"ד כתבתי וחתמתי שמי. פה פ"ב יום ג' לסדר כי תשא תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה נט

במפתח בבא, מזלא טבא, מאלקא טבא, לה"ה תלמידי י"נ הרבני המופלג מלא פלג כהן שדעתו יפה חרוץ בע"פ יראת ד' אוצרו כש"ת מו"ה ישעיה כ"ץ נ"י פאטאק יע"א:

יקרתו קבלתי ושמחתי כעל כל הון בראותי מתוכו שיושב עה"ת והעבודה בבית חמיו הרב המופלג נ"י, הנני מברכו מרחוק מקרב הלב בברכת מז"ט, ולחותנו הרב נ"י, יעמוד חי לפני ד' יעלה מעלה בקודש לפוץ מעייני חכמתו חוצה, כי אור לו בציון בשערים המצוינים בהלכה אשרו שלו ככה, מאלקיו ישא ברכה:

והנה נפשו בשאלתו בשליחות חותנו הרב נ"י ע"ד שאלה א' שבאה לפניו שנתבשל תבשיל של בשר שמן בקדירה בלא רוטב של מים אבל היה בו מוהל הרבה מתבשיל

עצמו ועירו מן הקדירה לכמה כלים (טעללער) ונמצא בא' חתיכת אווז שידוע לבעה"ב שבוודאי מן אווז טרפה הוא ואין ספק שהיתה החתיכה בקדירה שבשלו בה ולא היה אפשר לשער בשיעור הראויה כי כבר נאכל מן התבשיל ונסתפק בתרתי א') לפי שיטת הרמ"א דבנשפך אזלינן בתר שמא אם חתיכת בשר בהמה וחתיכת בשר עוף מקרי שווה בשמא ב') לפי שיטת הש"ך דעלו בהסכמה עמו רוב גדולי אחרוני' דאזלינן בנשפך בתר טעמא אם בשר בהמה ובשר עוף שווי' בטעמ' לדבר זה ומע"כ שי' בדק עד שידו מגעת ומאשר לפניו בספרן של צדיקי' גדולי האחרונים ונפשו היפה איותה לדעת דעתי בזה:

הנה הב"י סי' צ"ח מביא בשם מצאתי כתוב דבשר בהמה ועוף ב' מינים בשמא, ואיל ושור ועז ג' מינים הם, וכן מיני דגים ועופות שחלוקים בשמם ב' מינים הם, ובד"מ בשם או"ה דווקא כשהם שלמים אבל חתוכים הכל מקרי חתיכת דג או חתיכת עוף, והד"מ חולק עליו דאין זה שם העצם דנלך אחריו לענין מב"מ:

ואני מצאתי לו חבר לאו"ה מן מה דכ' הרי"ף ז"ל בפ' גה"נ בסוגי' דריחא מלתא דכד דייקת במלתא דרב משכחת דאזיל לטעמי' דס"ל מב"מ ל"ב, והיינו דרב אמר דינו דווקא בבשר עם בשר, וצ"ע הא קיי"ל דאזלינן בתר שמא, ושור ואיל ועז ג' מינים בשמא והא רב סתמא קתני בשר שחוטה עם בשר נבילה ובכללו ב' מיני בשר א' של שור וא' של איל ועז וכי נימא דרב דווקא במין א' של בשר בהמה אמר למלתי' והא עיקר דיני' הוא דווקא במב"מ, וכולי האי בוודאי היה מפרש למלתי', ולפי שיטת או"ה דחתיכת שור ואיל מב"מ בשמא, וסתם בשר חתיכות הם וסתמא אין צולין שור ואיל ועז שלמים וא"ש במרווח, ומדשתקו לי' לרי"ף הרמב"ן ורז"ה ורשב"א ור"ן דהקשו כולם עליו, נראה דלולי הקושיא היה אפשר לומר כן ש"מ דכולהו ס"ל דחתיכות בשר בהמה ממינים שונים מב"מ מקרי וזו ראיה ברורה לפע"ד:

ועוד יש אתי למדרש סמוכים להביא סמך לשיטתו של או"ה מרי"ף הנ"ל, מכח קושיא אחת דקשיא לי טובא מדדחיק ש"ס לתרוצי ברייתא דא"צ ב"פ כי אם בחסורי מחסרא ומוסיף והולך על הברייתא היה יוכל לתרץ ברייתא כהלכתא לרב דמב"מ לא בטל וה"ק ל"מ גדי וגדי דמב"מ הוא ואסור משום תערובת טעמים, אפי' גדי וטלה דא"מ בשמא, מ"מ אין צולין משום תערובת גופין, ומה שהקשה הצל"ח דהו"ל לומר דברייתי' כמ"ד מב"מ בטל וליכא רק משום תערובת גופי', בקל יש לדחות דלא רצה לתרץ ברייתא שלא כהלכתא לרב לכן צ"ל דמקשה תחלה ללוי הגם דלוי וודאי תנאי היא דלא רצה לתרץ הברייתי' לדידי' דלא כהלכתא ופשוט, אבל קושיא דידי צ"ע:

ומתחלה היה נ"ל דבאמת חשש אחלופי בגדי וטלה חשש רחוק משו"ה הקשה תחלה בפשיטו' על לוי מאי לאו משום תערובת טעמים משום דסתמא קתני משמע אפי' גדי וטלה דאין לחוש וכ"כ רש"י ומתרץ לא משום תערובת גופי' וזמנין דלאו אדעתי', וי"ל ללוי דגם בגדי וגדי ליכא משום ריח רק משום ת"ג וכיון שנמנו לאסור גדי וגדי משום אחלופי דחשש קרוב הוא לא הוציאו מן הכלל גדי וטלה משום לא פלוג ולפעמי' לאו אדעתי', אבל לרב דבגדי וגדי אסור משום ריח אפי' בדיעבד ולא הוצרכו לאסור איסור בגדי וגדי משום חשש אחלופי לא היו נמני' למגזר בגדי וטלת משום אחלופי דחשש רחוק הוא כן היה נ"ל:

אלא הא ליתא הא גם בגדי וגדי היו צריכים לאסור משום אחלופי כגון כעין ב' קדירות דליכא משום ריח כדמתרץ ר' ירמיה, ולא היה צריך לדחוקי בברייתא, אלא דל"מ גדי וגדי דאיכ' משום ריח אפי' גדי וטלה דליכא משום ריח אסור משום ת"ג כיון דהוצרכו למגזר בגדי וגדי בכעין ב' קדירות גם בגדי וטלה לא הוציאו מן הכלל וצ"ע, אבל לשיטת או"ה דחתיכו' אקרי מב"מ בשמא א"ש ע"פ המבואר ר"פ כיצד צולין דהי' חותך כרעיו וב"מ ותולה חוצה לו א"כ איכא חתיכות בחתיכות דהם מב"מ בגדי וטלה ג"כ ומשום סליק ורואים מינו כאילו אינו ל"ש בזה כמובן, ומיושב ג"כ קושי' פלתי סי' ק"ח על שיטת תוס' בע"ז בחמץ דאוסר במשהו אפי' ריח פת אוסר דמשהו מיהא איכא, א"כ היה יוכל לומר דה"ק א"צ ב"פ משום ת"ט ל"מ גדי וגדי דמב"מ הוא ונאסר במשהו, אפי' גדי וטלה דא"מ מ"מ אסור משום ת"ט דריח אוסר כמו נ"ט דריחא מלתא עיי"ש, ולמ"ש א"ש וגם מתוס' ע"ז ראיה לאו"ה ועיין:

והלום ראיתי לש"ך בספרו ארוך מ"ש סי' צ"ח דמביא מראב"ן דמפורש כ' לחלק בין חתיכות לשלימות במינים שאינם שווים וש"ך דייק כן ממצאתי כתוב שבב"י שור ואיל ועז ג' מינים ומיני עופות ומיני דגים ב' מינים ולא כ' בשר שור ואיל ועז או בשר עופות כמו שכ' תחלה בשר בהמה ובשר עוף ב' מינים, וגם מדלא כייל להו משמע דחלוקים הם דשור ואיל וכו' כשהם חתוכות ושם חתיכת בשר עליהם מין במינו הם בשמא עיין בו, נראה מדיוקים הללו דווקא בשור ואיל ועז, וכן במיני עופות או מיני דגים יש חילוק בין שלימות ובין חתוכות, אבל בהמה ועוף או עוף ודגים אין חילוק בין שלימות לחתוכות כיון שחלוקי' בעצמותם זה חתיכת בשר וזה חתיכ' עוף או דג קרו לי', ושם חתיכה לאו שם עצם הוא כמ"ש הד"מ דאין שם חתיכה שם עצם, אבל בשר עוף ודגים דבעי ממלך עליהם שליח לענין מב"מ חלוקי' בשמא גם שהם חתוכות אבל שור ואיל וכו' ומיני דגים ועופות לא בעי ממלך עלייהו שליח, ולכן דווקא כשהן שלימות שווים בשמא,

ועיין הגהות מהרל"ח סי' צ"ח, כן קיימתי מנפשאי, שוב מצאתי ראיתי בחוות דעת שכ' דגם הד"מ מודה בשור ואיל וכו' דבחתיכות שווים בשמא, ואינו חולק רק בחתיכת דג וחתיכת בשר דמידי דממלך עלייהו הוא, אבל בחתיכת שור ואיל מודה, והנה מ"ש דחולק רק בחתיכת דג וחתיכת בשר לאו דווקא ה"ה חתיכת בשר בהמה וחתיכ' עוף דמ"ש וחד טעמא אית להו דממלך שליח עלייהו, ועיין בפמ"ג בפתיחה לה' תערובת ח"ג ר"פ ד' שכ' ויראה לי דשור עוף ודגים גם כשהם חתוכות מקרי לענין שמא אינו מינו עכ"ל, כוונתו כהנ"ל אלא שקיצר כדרכו:

והראיות שהבאתי דיש חילוק בין חתיכות לשלימות לא יתנו עדיהן רק דבשור איל ועז יש חילוק בין חתוכות לשלימות, וה"ה במיני עופות או דגים אבל בבהמה ועוף או דגים או עוף ודגים לא מוכח משם דחתיכות מקרי מב"מ דהא רב אמר בשר שחוטה ובשר שמן סתם בשר של בהמה הוא, ואין בשר עוף בכלל, וסתמא כפרושו בבשר בהמה איירי ובשר היינו חתיכות והוא מב"מ:

המורם מכ"ז לנדון שלנו גם לרמ"א דס"ל דתלויה הכל בשווה בשמא, ויש מן האחרונים שכתבו דביש עוד צדדים להקל יש לצרף שיטת הרמ"א, אבל בנדון שלנו לא חזי לצרופי דחתיכת בשר בהמה וחתיכת עוף לא מקרי שוה בשמא, ולפע"ד למעיין היטב בסידור ולשון האו"ה יראה דגם האו"ה הכי ס"ל ול"א למלתי' רק בבשר בהמה ממיני' שונים או עופות ודגים שונים, ואין כאן מחלוקת כלל לפע"ד ואמת נכון הדבר לדינא:

ב) אם בשר בהמה ובשר עוף שווים בטעמא, בפמ"ג סי' ק"ט בש"ך אות ו' הוכיח ממ"ש הש"ך דיש אופן דנתערב יבש ביבש א"מ ואינו ניכר כגון ששחט כמה מינים מוכח דס"ל לש"ך דמיני' חלוקי' בטעמי', ועיין ש"ך סי' ק"ז דנראה לו דגם טמא וטהור חלוקים בטעמם וכ"כ הפר"ח סי' ק"ט, והנה לא מצאנו לש"ך ראיה וחבר לדבר זה, ויש לי ראיה מכח קושי' עצומה מובא בצל"ח פסחים סוגי' דר"מ בשם הרב מהר"ל קאסאוויטץ ז"ל על תוס' ע"ז דס"ל בחמץ שאיסורו במשהו גם ריח פת אוסר דמשהו מיהא איכא למה נקיט רב דס"ל מב"מ לא בטל דווקא בש"א שמן גם בשניהם כחושים אסור דמשהו מיהא איכא ותי' דרב אייריי גם בב' שור ואיל דמבשא"מ הוא כבמ"כ בב"י צ"ח עיי"ש, ולא העלה ארוכה לקושי' עצומה זו תינח לרבא, אבל לאביי דס"ל דתלוי' בטעמא, עדיין קשה למה נקיט רב דווקא א' שמן וכי יחלוק אביי על רב בהא מלתא אי אזלינן בתר שמא או טעמא אתמהה, מזה נראה דמיני' חלוקים אף שכולם של בהמה אינם שווים בטעמ' וא"ש בין לאביי דאזיל בתר טעמא ובין לרבא דאזיל בתר שמא:

עוד יש לי קצת ראיה מתשובת מהרי"ל סי' רי"ד דציין עליו הש"ך סי' ק"ח ומג"א רסי' תמ"ז ושם נאמר דאי יש מקום להחמיר בריח בחמץ וכדומה שאיסורו במשהו יותר מאיסור שבנ"ט לא מקשה ש"ס מידי על רב מברייתא דא"צ ב"פ כא' י"ל דבריית' ה"ק א"צ ב"פ כא' וכו' ל"מ גדי וגדי דמב"מ ל"ב ומשהו וודאי איכא אפילו גדי וטלה דא"מ מ"מ אסור, משום דריח' מלתא הוא כנ"ט וע"כ דאין לחלק, מדהקשה מהרי"ל בפשיטות ולא ניחא לי' לומר דקושית ש"ס לאביי דאזיל בתר טעמ' ואם דחיקא ליה דסתמא דסוגי' מקשה ומפרק שלא כהלכתא דקיי"ל כרבא וכ"כ הו"ל לפרש דבריו, נראה שטיחת וסתימת דבריו דס"ל דגם לאביי גדי וטלה א"מ בטעמא:

ולכאורה יש להוכיח מדכ' הרי"ף דמשכחת דשאיך באידך ממרי' דרב דס"ל מב"מ לא בטל, תינח לרבא וכמ"ש לעיל באות א' הגם דרב סתמא אמר למלתי' אפי' שור ואיל דב' מינים הם בשמא דסתם בשר היינו חתיכות דמב"מ הם בשמא, וכ"ז לרבא אבל לאביי דאזיל בתר טעמא אם שור ואיל אין שוה בטעמא א"א לומר דרב לטעמי' דהא גם בשור ואיל אמר למלתי' בסתמא, מזה נראה לכאורה דס"ל לרי"ף דשווים בטעמא, ויש לדחות דרי"ף לא אמר בפשיטות דרב לטעמי' ואמר כד דייקת משכחת היינו דאפשר למשכח ולומר כן והיינו וודאי לאביי א"א לומר כן אלא לרבא דתליא בשמא, ולכן להלכת' דקיי"ל כרבא לא מוכח דרב ס"ל ר"מ רק במב"מ, ואין להכריע כרב נגד לוי דאפשר גם רב מודה בא"מ, ולדידן הכל שוה דקיי"ל מב"מ בטל, וא"ש, וי"ל עדפ"ק קושי' ראשוני' הא דלא אמר דאמר רב אנא ככ"ע ושאני מב"מ דס"ל דל"ב, ולמ"ש י"ל דאמר טפי דרב כר"ל כדי לתרוצי גם לאביי דס"ל דאזלינן בתר טעמא ועיין:

אלא לכאורה איכא ראיה מתוס' ע"ז דס"ל דשווים בטעמא מדקשה על תוס' שם ראי' מהרי"ל דליכא חילוק בין איסור משהו לאיסור נ"ט מדמקשה על רב מברייתא והיא קושי' פלתי ומתרץ דמקשה אליבא דאביי דאזיל בתר טעמא נראה דס"ל דשווים בטעמ', אלא דתי' הפלתי דחוק ורחוק לומר דסתמא דש"ס מקשה ומפרק דלא כהלכתא, ושערי תירוצים לא ננעלו, וכבר כתבנו יישוב לקושי' הפלתי דחתיכה בחתיכה מקרי מב"מ בשווי', ובפסחים הי' חתיכות ושפיר מקשה על רב היינו להלכתא דקיי"ל דאזלינן בתר שמא ולאביי לפמ"ש דגדי וטלה אין שווים בטעמא לק"מ על רב ועיין:

ויש לנו סמוכים עוד להנ"ל דגדי וטלה אין שווי' בטעמא, מדקדוק עצום שיש בסוגי' דע"ז דאמר לימא אביי תנאי כדאמר בסוגי' דפסחים לרב, ולא הקשה לאביי מברייתא דא"צ דלא מצא תי' לרב רק ע"צ הדוחק, ולמה לא הקשה ומפרק בדוחק לאביי כמו לרב והוא דקדוק עצום דבעי יישוב, ולמ"ש דקושי' ש"ס על רב לא קאי רק להלכתא

דאזלינן בתר שמא ורצה ליישב רב כהלכתא וכן סוגי' ש"ס בכ"מ אבל בע"ז על אביי עצמו דלס"ל דאזלינן בתר שמא לק"מ ואתי' ברייתי' שפיר במרווח והא דלא הקשה לרבא התם כמו דהקשה בפסחים תחילה ללוי זה לק"מ דהפשוט בברייתא משום ת"ג כדקאמר ה"נ מסתברא מדקתני אפי' גדי וטלה ובפסחים לא הקשה ללוי רק דרך שקלא וטרי' דלכאורה קשה ללוי ודחה עד דבסוף מקשה לרב ולא מצא מענה רק ע"צ הדוחק וא"ש, ומכ"ז סמוכים לנו לפשיטתו של הש"ך והפר"ח דמינים חלוקים חלוקים בטעמם כדי לאסור בנ"ט כזה:

וראיתי אחרי רואי בפמ"ג בפתיחה רפ"ד כ' משמעות המרדכי מדכ' בשר ועופו' שני מיני' וכבד ובשר ב' מינים דקיי"ל כרבא דאזלינן בתר שמא מדכ' דקיי"ל כרבא נראה דלאביי חד טעמא הוא והנה דיוק זה היה יוכל לדייק מן מ"כ שכ' דקיי"ל כרבא וחמרא חדתא וכו' ושור ואיל ועז ג' מינים מדכ' דקיי"ל כרבא משמע דלאביי חד טעמא אית להו ויש לדחות דמה שהקדים דקיי"ל כרבא משום חמרא חדתא וחיטי ושערי דלאביי שוים בטעמ' ולרבא א"מ ומאחר שכ' דקיי"ל כרבא משום אלו הוצרך לומר הגם דאזלינן בתר שמא מ"מ שור ואיל ועז ג' מינים הם דלא נימא דהכל מין בשר הוא וכן מיני דגים ומיני עופות ומ"ש שם חלב ובשר דוודאי חלוקים בטעמם כמ"ש רס"י צ"ח לאפוקי דלא נימא דשווים בשמא כמ"ש רשב"א חולין צ"ח דבלשון תורה בכלל ובשר בשדה טרפה הוא דנקרא בשר ואין הוכחה כלל ממצאתי כתוב אבל ממ"ש המרדכי דבשר ועופות ב' מינים וכן כבד ובשר משום דקיי"ל כרבא משמ' לאביי היה מין א' בטעמא גם דיוק זה יש לדחות י"ל משום בשר וכבד הוצרך לומר דקיי"ל כרבא דבשר וכבד חד מינא הוא אין טעמם רחוקים כ"כ זה מזה אבל בשר בהמה ובשר עוף רחוקים יותר ואין ראי' נגד הש"ך דבב' מינים טעמים חלוקים וגם מה שהקשה בפתיחה ח"א פ"ב ד"ה על הפר"ח דסתר עצמו מ"ש בסי' ס' ק"ט ממ"ש בסי' צ"ח דכבד ובשר חד טעמא ודן הפמ"ג וה"ה מינים חלוקים ועוף ובשר בהמה ולפמ"ש ליכא סתירה דווקא כבד ובשר ס"ל דאין רחוקי' בטעמ' יותר מחמרא חדתא ומוכרח הוא ממרדכי הנ"ל אבל במינים חלוקים כ"ש עוף ובשר ס"ל כש"ך ועיין:

המורם מדברינו דמינים שונים משונים בטעמם חוץ מכבד ובשר דמוכח מדברי המרדכי דאין ריחוק טעם יותר מחמרא חדתא בעינבא וכמ"ש הפר"ח אמנם כן ראיתי בספר חות דעת שכ' גם מה דהוא שוה בטעמא לאביי עד דנקרא מב"מ מ"מ כאן לענין דבר דתליא בטעמא כל שהקפילא מכיר ומרגיש הטעם הא' בחבירו אסור דסתמא אמרו ובשא"מ בקפילא משמע דתליא הכל בקפילא אלו דבריו ז"ל וכעין זה כתוב בח"ס חיו"ד סי' פ"ז

ואני אוסיף סברא מועטת עפמ"ש הר"ן בנדרים פ' הנודר בסוגי' דדשיל"מ דמב"מ לא בטל משום דא' מחזיק את חבירו ובאמת דברי הר"ן צריכי' הסבר למאי דקיי"ל דאזלינן בתר שמא אבל למ"ד דאזלינן בתר טעמא במב"מ וודאי נכון מ"ש הר"ן כאן דטבעם וטעמם שוה כ"א מחזיק חבירו משא"כ בא"מ בטעמא נאבד א' בחבירו שרבה עליו כ"כ ועיין פ"י ביצה פ' משילין שכ' משו"ה בא"מ דשיל"מ בטל משום שנאבד ונתהפך משא"כ במינו ועיין פמ"ג סי' צ"ח שתמה על הפ"י הא קיי"ל לענין דשיל"מ דאזלינן בתר שמא עיי"ש וקושיא זו תקשי גם לר"ן נדרים הנ"ל ואכ"מ:

עכ"פ מוסבר היטיב גם מה דשוה לאביי בטעמא לענין מב"מ דלא בטל משום דכל שקרובים בטעם ואין חילוק טעמי' רק מעט מזעיר אין נאבד זב"ז אבל דבר האוסר בנ"ט כל שמרגישי' הטעם ניכר האיסור וחיך אוכל יטעם אוסר כנ"ל,

ולפ"ז י"ל גם חילוק טעם שבין כבד לבשר ג"כ אוסר ומן המרדכי ופר"ח אין ראיה דמרדכי הוצרך לומר משום דקיי"ל כרבא דלאביי לענין משהו הוי כטעמם שוה אבל ס"ל דאוסר בא"מ בנתינת טעם כזה וכן הפר"ח לא איירי שם רק לענין משהו דכ' דכבד ובשר בין למ"ד דאזלינן בתר טעמא בין למ"ד דאזלינן בתר שמא כבד ובשר מב"מ כמו חמרא חדתא אבל אוסר אפשר בנתינ' טעם הגם דחילוק מעט ביניהם כמו חמרא חדתא הגם שהבאתי ראיה מסוגי' דפסחים ע"פ שיטת ר"ת דאיל ושור א"מ גם לאביי מ"מ בשר וכבד י"ל דאין חלוקים כ"כ כמו שור ואיל דבשר וכבד ממין א' הוא משא"כ שור ואיל ב' מינים הם ורחוקים יותר ולכן בשר וכבד אם אוסר בנ"ט עדיין צע"ג לדינא אבל שני מינין שאינם שווים נקטינן כפשיטותו של הש"ך ומ"ש הפמ"ג דמארוך וש"ך נראה דס"ל טעם שוה לא ידעתי שום משמעות מדבריו דמ"ש דלענין טעם נהפוך דאזלינן בתר טעמא כוונתו למ"ש בסי' צ"ח דתליא בטעמא ולא בשמא לאפוקי דעת הרמ"א ובפמ"ג שם ד"ה והנה כ' וי"ל מכל אלה אינו אומר דבר ברור אי בשר בהמה ועוף או בשר וכבד חלוקים בטעמן ונ"מ לנשפך לדידן עכ"ל נכנס לבית הספק משום דמצא ממשמעות המרדכי דלא כש"ך וכן מדמצא סתירה בארוך וש"ך ודברי פר"ח סותרים זא"ז ומאח' שסלקנו כל הסתירות והתלונות לא נניח פשיטותו של הש"ך מפני ספיקתו של הפמ"ג וגם גדולי האחרוני' החות דעת וח"ס כתבו מדנפשי' בפשיטות דכל שנרגש הטעם הוא א"מ שאוסר בנ"ט הכי נקטינן וכ"ש בעוף ובשר בהמה דחלוקים בוודאי הרבה יותר מב' מיני בשר בהמה או מיני עוף ומיני דגים:

עוד רגע אחת אדבר דבפמ"ג סי' ק"ט אות ו' הקשה על הש"ך מדכ' הרשב"א בתה"א ובתשובה דקושי' ש"ס פ' גה"נ ק"י ע"א קאי על חתיכת נבילה וחתיכת דג טמא ועל

שניהם מקשה ש"ס ולבטלו ברובא ש"מ דדג טמא וטהור חד טעם אית להו והניח בצ"ע ומתחלה היה נ"ל דוודאי מיני' שאין שווים חלוקים בטעמם קצת עד שאפשר להרגיש או דלאו כל אדם מרגיש חילוק טעם זה בתערובת רק קפילא הבקי בטעמים ויודע להבחין ורשב"א לטעמי' דס"ל טעם שאין נרגש לכל לאו טעמא הוא וניחא לי' לשיטתו דש"ס מקשה גם על ד"ט אבל לשיטת רש"י דטעם שאינו נרגש רק לקפילא אסור גם טעם כזה שניכר בתערוב' רק לקפיל' אסור וקושי' ש"ס רק על חתיכת נבילה ומ"ש הש"ך דיש אופן בשא"מ ביבש במינים שונים לא דס"ל דחלוקים בטעמם כ"כ שנרגש לכל אלא כוונתו שיש חילוק קצת וקפילא מרגיש בו ולשיטת רש"י אוסר הגם דאנן לא פסקינן כוותי' דרש"י כמבואר בטוש"ע מ"מ לא נמנ' הש"ך מלכתוב כן דהא בלא"ה יש אופנים לדינא כמ"ש הטור וש"ך מביאו והוסיף עוד דנ"ל כשנתערבו כמה מינים כן נ"ל וטור דווקא בשנשפך דווקא דל"ל כרש"י כן י"ל, אלא דזה דוחק דיאמר הש"ך דבר כזה שאינו לדינא ונתן מקום לטעות דס"ל דמינים שונים חלוקים בטעמם וכ"כ כדי לאסור בנ"ט ועוד הא בסי' ק"ז כתב לדינא דנרא' לו דג טמא וטהור אין שווים ואוסרים בטעמם ועדיין קשה עליו מהרשב"א הנ"ל והנה בתשובת רשב"א סי' רע"ב ע"כ טעות הדפוס הוא דשם מביא מתני' דקתני גה"נ וכן חתיכת דג טמא והשמיט חתיכת נבילה דקתני תחלה וכ' עוד ומקשה שם על חתיכת דג טמא ובוודאי אין לומר דלא היה לו גרסא במתני' חתיכת נבילה רק דג טמא וע"כ דטעות הדפוס הוא כד מייתי למתני' ובקושי' ש"ס וצ"ל בשניהם חתיכת נבילה במקום דג טמא וכ"כ בחידושי רשב"א חולין צ"ו ע"ב ד"ה אמר לי דכ' דקושי' ש"ס על חתיכת נבילה ושביק לדג טמא ובתה"ב דכ' דקושי' על ח"נ וד"ט צ"ל דאשיגרא דלישנא הוא או טעות הדפוס ומוכרחים אנו לומר כן מכח תשובת רשב"א ובחי' שם ומתשובה וחי' ראיה לש"ך ועיין אלא דמשמע ממתני' דכולל יחד חתיכת נבילה וד"ט דהוי דווקא בראויה להתכבד וצע"ג:

ועיין ש"ך רס"י צ"ח דחלב ובשר א"מ בטעמא ומביא דראב"ן כ' דהוא מב"מ והיה נ"ל דתליא בשיטת רש"י ורשב"א וחילוק שבין בשר לחלב אין נרגש לכל רק לקפילא וראב"ן ס"ל כרשב"א לכן כ' דטעמם שוה דחילוק מעט כזה אינו מחלק' לאיסור שאינו נרגש לכל ולרש"י ג"כ טעם כזה והוא א"מ אלא הוא נקיט עיקר כרשב"א ודכותי' דרש"י יחידא' הוא ס"ל לטוש"ע דחלב עם בשר א"מ ואוסר בטעמא וע"כ צ"ל דבין חלב לבשר הכל מרגישים ואפשר חילוק טעמים אינו חילוק ורחוק כ"כ מ"מ נרגש לכל וטעם שאין נרגש ע"י קפילא הוא כתערובת ע"י שנתערב ונקלש בזה ס"ל לרשב"א דאינו אוסר וע"כ צ"ל כמו שכ' הש"ך דראב"ן קאי על חלב עם בשר שומן ואפשר דחלב ובשר שומן לא דמי'

לגמרי רק שאין נרגש לכל ואין זה טעם האוסר וס"ל לראב"ן דלא כרש"י ורש"י אוסר ולפ"ז אפשר בשר שמן וכחוש אינו אוסר בנ"ט דבשר שומן אינו דומה לגמרי לחלב הגם דכ' הרא"ש פ' גה"נ גבי מבשא"מ בנ"ט כגון חלב ושומן היינו שומן בפ"ע אבל בשר שמן אינו דומה לגמרי לשומן או חלב אלא שאינו נחלק בטעמו כ"כ מחלב עד שיהי' נרגש לכל ולפ"ז אפשר בשר שמן וכחוש אינו אוסר כנ"ט דאין חילוק טעמים ביניהם כ"כ כמו בשר כחוש וחלב ולא נרגש רק לקפילא ועיין פרמ"ג רס"י צ"ח ודבריו קצרים וספקתי' אינם מבוארים וכ"ז צ"ע לדינא:

תבנא לדינא בנדון שלנו אין צד להקל דעוף ובשר בהמה בוודאי אוסר בנ"ט וגם לפי הנראה ממכתבו היה בשר שמן ואם חתיכת האווז אינה שמן חלוקים מיהא בטעמים:

הנלפע"ד כתבתי ומעכ"ת ישים עין עיונו על דברינו וד' יאר פניו אתנו סלה הכ"ד אוה"נ חותם בברכה פ"ב נגהי ליום ו' עש"ק י"ז טבת כת"ר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ס

יראהו ה' בנועמו, איש צדיק הולך בתומו, שואל כהלכה ידיד נפשי תלמידי ה"ה מע"כ הרב החריף הוותיק מלא עתיק לוחם במלחמתה של תורה, קולע אל השערה כש"ת מו"ה אברהם פאפער נ"י אבן פינה בקהלה קדושה טאב יע"א:

ארכו לי הימים אשר לא הראני תמונת אות לטובה, ואין טוב אלא תורה, והנה במה דשאל לן במבטל איסור לכתחילה דאסרו לי' חכמים משום קנס, אם מת אי קנסו בנו אחריו או לא, ולא מצא לא' מן גדולי אחרונים שהתעורר בספק זה ותמוה בעיניו, ואחד אני יודע שרמז על זה הוא המג"א סי' תקל"ו ועשה ציון לעיין ביו"ד צ"ט ולא גילה לנו דעתו דעת תורה אם להקל אם להחמיר, ונחזה אנן, הנה לפי מושכל ראשון אין כאן ספק דלא קנסי' בנו אחריו דמ"ש ממכוון מלאכתו ומוכר עבדו לנכרים דאיפשט' האיבעי' מנטייבי' דשביעית והא דלא מבעי' לי' במבטל איסור אי קנסי' בנו אחריו מלבד שס"ל דלא העמיד האיבעי' רק על דבר דקתני במתני' דקנסוהו רבנן בבכור ומכוון מלאכתו במועד ומוכר עבדו כולהון קתני במתני' אבל במבטל איסור לכתחילה לא נמצא במתני' דאסור בעבר וביטל רק בברייתא (עיי' תרומה פ"ה מ"ט ור"ש שם) גם י"ל במבטל איסור שהוא דרבנן ואין בו נדנוד דאוריית' ולא נמצא דכוותי' בדאוריית' פשיטא לבעל האיבעי' דלא קנסו כ"כ, ולא מבעי' לי' רק בג' אלו, בבכור הוא דאוריית' ממש ובמכווין מלאכתו במועד איכא קנס כשעבר ועשה מלאכה בחו"המ כשאינו אבוד למ"ד דחו"המ

בדבר שאינו אבוד דאורייתא, ובמוכר עבדו משום דמפקע לי' ממצות, ופשיט לי' כולהו משביעי' לתוס' מקו"ח דנטייבי' דאורייתא ולרש"י עכ"פ עיקרו דאורייתא, משא"כ במבטל איסור, ולראב"ד דס"ל דאין מבטלין דאוריית' הוא, צ"ל כמ"ש תחלה משום דלא קתני במתני' ולאמת דנפשוט אפי' בבכור שהוא איסור, דאוריית' נפשוט ג"כ במבטל א"ל דלא קנסו בנו אחריו:

אבל יש לי מקום עיון לשיטתו של הרי"ו בשם מפרשים שבב"י או"ח סי' תקל"ו דאם עשה מלאכה שאינה אבוד במועד למאן דס"ל דחו"המ דאורייתא הוא קנסי' בנו אחריו כמו צורם אוזן בכור הה"נ מבטל איסור לכתחילה, ל"מ לשיטת הראב"ד דמדאוריי' אסור לבטל ואם עבר וביטל מדרבנן הוא דקנסוהו עיין פר"ח ונ"ח ריש הלכו' חלב דמי' לעושה מלאכה שאינה אבוד בחו"המ דקנסי' בנו לשיטה זו גם לרוב שיטות לבטל איסור לכתחילה אינה רק איסור דרבנן, הלא כייל לנו השעה"מ פ' ט"ו הלכה מ"א ונוב"י תנינא חיו"ד סי' מ"ה דיבש ביבש לכ"ע אסור לבטל לכתחילה מדאוריית' ואם מבטל יבש לשיטת ר"א קנסי' בנו אחריו וכיון דביבש קנסו בנו גם בלח בלח לא התירו לבנו אחריו דמחזי כחוכא לחלק באיסור זה עצמו בין אותו ובין בנו, והא דבחו"המ חלקו בין עושה דבר שאינו אבוד לדבר שאבוד כגון דלא שכיח מי שיעשה מלאכתו במועד בדבר שאינו אבוד א"א חוטא ולא לו וגם חו"המ עצמו אינו רק ב"פ בשנה, משא"כ ביטול איסור דשכיחי טפי לטובתו ולהנאתו, ובכל יומא אית' לכן השוו מדותיהם ואפי' נכרי שבטל על דעתו ורצונו של ישראל לא אמרו בו חוץ דאסור לדידי' ולבנו אחריו באפשר:

אלא דב"י דחה שיטה זו בשתי ידים מדהתפלא עליו הא בסוגי' דבכורות מבואר אפי' בכור דאיכא איסור דאוריית' לא קנסי' בנו אחריו, ולכן השמיט שיטתו בש"ע, ונלאו כל חכמים ליישבו על נכון, ומ"ש הט"ז הוא דחוק ורחוק מאוד ממטרת כוונת הרי"ו ודעימי' עד שבא הפנים מאירות חלק ב' סי' ס"א והראה לנו פנים מסבירו' ליישבו על מכונו, וגם יישובו אינו מיישב הדעת במ"ש דאיבעית הש"ס קאי רק לר"א דאוסר לעולם אפי' נפל בו מום אחר ע"ז סובב והולך האיבעי' כיון דאינו רק קנס במה דלא עבר שאסור במום אחר עיי"ש, והוא רחוק לומר כל ג' סוגיות אזלו לר"א דלא כהלכתא, ומ"ש ליישב קושי' תוס' גיטין מ"ד ע"ב על רש"י, דמשו"ה כ' רש"י דהאיבעי' לר"א ג"כ רחוק הוא מה"ט והפשוט רצה להשמיענו דגם לר"א איכא ספק ונפשט הגם דמחמיר טובא דאסור לעולם וה"א אפי' לבנו קניס כדי שלא ירוויח מידי במעשיו אפי' לאח"מ ולבנו ור"א דחשש כ"כ ואוסר אפי' במום אחר יש מקום לומר דקניס ג"כ לבנו קמ"ל רש"י דהאיבעי' קאי אכולה מתני' גם לר"א ונפשנו גם לר"א כן:

ואשר חנני ד' בזה לא אכחד מתחת עטי דצל"ע על שיטת תוס' בכורות ל"ג ע"ב וכן הוא שיטת הרא"ש ב"מ צ' ע"א דהטלת מום בבכור בזה"ז דרבנן דעדיפ' וכ"ש הוא ממטיל מום בבעל מום דקיי"ל דשרי כ"ש מטיל מום בבכור בזה"ז והוכיחו כן משטיחות לשון רבא בע"ז י"ג ע"ב איך יפרנסו סוגי' דמ"ק י"ג וגיטין מ"ד דקאמר בבכור עביד אסורא דאוריית' וכי איבעי' להו בזמן שבהמ"ק קיים דאיכא איסור דאוריית' הלא איבעי' להו לדינא בזה"ז והוא דרבנן ונ"ל מזה נראה לו לרמב"ם שיטתו שבפ"א מהלכ' איסורי מזבח הלכה ז' דבזה נהי דמלקות ליכא אבל איסור דאוריית' איכא ועיין לח"מ שם דרמב"ם נדחק בלשון רבא ומנ"ל לדוחק כזה ולמ"ש י"ל דמב' סוגי' דמ"ק וגיטין נפקא לי' או אפשר דס"ל כר"י ור"א דאיבעי' לי' ופשיט ל' ס"ל דלא כרבא בע"ז ופסק כוותי' ויובן בזה הא דאמר רבא נקטי' המטמא וכו' לא קנסו בנו וכו' והא. מטמא וכו' למ"ד לא שמי' היזק לא עשה רק איסור דרבנן כדמוכח בסוגי' דמטמא דקאמר דר"מ קניס שוגג דס"ל בדרבנן קנסי' שוגג ועיין רש"י שם דליכא רק איסור דרבנן ובמק"א עמדתי בתמיה קיימת הא חייב לשלם לצאת י"ש כמבואר שם בפרה שהכניסה לרבקה עיי"ש וגם במושכל הוא שיש עבירה מדאוריית' בידו דהא מזיק לי' מ"ש ניכר ומ"ש אינו ניכר ומ"ד דל"ש היזק דלא חייב' תורה בתשלומין היינו להוציא רק איסור דרבנן ולמה לא קמ"ל רבא בניכר דאפי' בצורם אוזן דעשה איסור דאורייתא דלא קנסי' בנו אחריו ולמ"ש א"ש דרבא לשיטתו דס"ל דמטיל מום בבכור בזה"ז אינו אלא דרבנן והוא דינא קאמר דנהוג בזה"ז לכן אמר דנקטינן להלכתא בידינו דמטמא וכו' ל"ק בנו אחריו וקמ"ל שזה הגם בוודאי יש בו נדנוד ועונש דאוריית' דמפסיד לחבירו מ"מ לא קנסי' בנו אחריו וא"ש ועיין:

ולשיטת תוס' ורא"ש צ"ע מסוגי' דמ"ק וגיטין ולומר דס"ל להלכ' כרבא דהוא בתרא זה דוחק וגם היה להם להביא סוגי' אלו דלא ס"ל כרבא וגם כיון שאפשר לדחוק דרבא ג"כ כוותי' ס"ל כמ"ש הלח"מ מנ"ל דרבא פליג וכל דאפשר למעוטי בפלוגת' עדיף וצ"ע:

ונ"ל דמפרשי' הא דקאמר בכור דאורייתא היינו כיון בזמן דהוא דאורייתא בזמן שבהמ"ק קיים ואז קנסו בנו אחריו וכן כשיבנה בהמ"ק ב"ב אפשר גם עתה החמירו וקנסו בנו אחריו ואין ללמוד זה ממכוון מלאכתו ועבד דליכא זמן מן הזמנים שהי' דאוריית' כן י"ל ומיושב בזה קושי' תוס' גיטין על רש"י איך פשיט בכור שהוא דאוריית' משביעית שהוא דרבנן עפמ"ש תוס' בשביעית ראוי' להחמיר יותר דקיל לי' לאינשי וכ' מהרש"א י"ל דנגד עבד דמפק' לי' ממצות י"ל דשביעית איכא טעמ' אחרינא ומ"מ אין ללמוד בכור דאיכא איסור דאורייתא משביעית עיין בו:

לזה י"ל לפמ"ש דבבכורות בזה"ז ליכא רק דרבנן אלא שיש לו עיקר מדאורייתא בזמן שבהמ"ק קיים ויש מקום להחמיר נגד זה ראויה להחמיר בשביעית משום דמלזלי' בי' וכמו דפשיט לי' משביעית בעבד ושקל במשקולת טעמא דעבד וטעמ' דשביעית דשני' דרבנן כן שקל בכור בזה"ז לשביעית וכ"ש הוא וא"ש:

והא"ש שיטת ר"ו דבמלאכת חוה"מ בדבר שאינו אבוד דדאוריית' הוא קנסי' דזה לא נפשט משביעי' וכ' כמו צורם אוזן בזמן שהוא דאוריית' דבוודאי קנסי' בנו אחריו וזה מוכח מדקאמר בכור דאורייתא הוא והא בזה"ז דרבנן עכצ"ל משום דבזמן שבהמ"ק קיים דאוריית' הוא ואז פשיטא לי' שהי' קונסי' בנו לכן איבעי' לי' בזה"ז דיש בו צד חמור ופשיט לי' משביעית בבכור בזה"ז אבל בזמן המקדש נשאר בפשיטות דמעיקרא של בעל האיבעי' דקנסי' וה"ה בעושה מלאכה שאינה אבודה בחוה"מ למ"ד איסור מלאכה שאינה אבוד דאוריית' דקנסי' ב"א וא"ש כל דברי ר"ו לשיטתו ע"ד נכון ומרווח בעזה"י:

והיתה לבאר לפי פי' נטייב חרישה שהוא דאוריית' גם לשיטת תוס' והרא"ש דהטלת מום בזה"ז דרבנן מ"מ מוכח מנטייבי' דאפי' בדאוריי' לא קנסי' אלא דקשה על תוס' דהקשה הא בכור דאוריית' לשיטתו לק"מ לכאורה דהא בזה"ז דרבנן אלא דלק"מ דעד דלא ידע מ"ש ר"ת דבשביעית דקיל יש להחמיר ביותר הקשה שפיר הא בכור מיהת עיקרו דאוריית' בזמן שבהמ"קק ומשו"ה קאמר את"ל במכווין ובעבד לא קנסי' ב"א בכור שאני ואיך פשיט משביעית לפ"ז כד מייתי לר"ת ל"צ לומר נטייבה חרישה דבלא"ה א"ש וצ"ל ר"ח דמפרש נטייב' חרישה והא עכצ"ל כר"ת משום קושיא אחרינא דעבד ולא צ"ל תו נטייב' חרישה צ"ל דר"ח ס"ל כרמב"ם דהטלת מום בזה"ז דאוריית' מפרש הא דבכור דאוריית' כפשוטו אבל לפי שיטת תוס' ורא"ש דהטלת מום בזה"ז דרבנן לא צ"ל נטייב' חרישה ואין להוכיח דאפי' בדאוריית' לא קנסי' מי הגיד לנו דנטייב' חרישה דלמא כפי' רש"י:

המורם מדברינו לשיטת תוס' בכורות ורא"ש ב"מ דהטלת מום בזה"ז דרבנן לא מוכח דאפי' בדאורייתא ל"ק ב"א וכתבנו דמוכח איפכא דבדאוריית' פשיטא לבעל האיבעי' דקנסי' עד דמבעי' לי' דנקנוס גם בזה"ז בזה יותר מבכ"מ בדרבנן כיון דבזמן המקדש קנסו גם בנו וכן יהי' לעתיד כשיבנה בהמ"ק ב"ב אבל לרמב"ם דס"ל הטלת מום בזה"ז דאורייתא מבואר וצריך לפרש נטייב' חרישה מוכח מן הברייתא ומן הסוגי' דאפילו בדאוריית' לא קנסי' בנו אחריו:

ולדינא להלכת' נלפע"ד דעיקר כשיטת ר"ו בשם מפרשי' רבים דר"ו אזיל בשיטת רא"ש רבו דהטלת מום בזה"ז דרבנן לכן הסכים עם המפרשים דבדבר שאינו אבוד קנסי' גם

בנו וכן לשיטת תוס' בכורות ורמב"ם יחיד הוא בדבר הזה דהטלת מום בזה"ז דאורייתא ולדידי' מוכח אפי' באיסור דאוריית' ל"ק בנו אחריו נקטי' כשיטת רבים בדין הטלת מום בבכור ועיין מל"מ הלכת בכורות וממילא נקטינן להחמיר בעשה האב איסור דאוריית' דקנסי' בנו אחריו ולענין עושה מלאכה דבר שאינו אבוד בחוה"מ תלי' אי חוה"מ דאוריית' או דרבנן ואפשר יש לצרף ולגבב שיטו' דסוברי' מלאכת חוה"מ דרבנן ושיטת הרמב"ם ור"ח לפמ"ש דגם בדאוריית' לא קנסינן וכיון דמידי דרבנן הוא אזלי' לקולא:

ולענין מבטל איסור לכתחילה ביבש ביבש לפי שיטתו של השעה"מ ונוב"י וכן מצאתי לאבא מאוה"ג זצ"ל דמנפשאי' אומר כן דאין מבטלים מדאורייתא וכן עשינו סמוכים לזה במק"א לפי שבארנו דנקטי' כשיטת רי"ו בדאוריית' גם בזה קנסי' בנו אחריו אבל בתערובת לח בלח דנקטינן בוודאי כשיטת רוב ראשונים דאינו אסור רק מדרבנן יש מקום לצדד להקל לפי הפשוט כל דרבנן ל"ק בנו אחריו ולהחמיר אולי כיון דביבש דאוריית' גם בלח לא אמרו חוץ וקנסי' גם בלח בנו אחריו ועיין אבני מלואים סוף ספרו בתשובותיו סי' ח"י דתרומה לכ"ע אסור לבטל בחולין דכתיב משמרת תרומותי ואסור לעשות מתרומה חולין וכיון שנתערב ונעשה חולין עיי"ש וזהו לפי שיטות דס"ל דיבש ביבש נתהפך איסור להיתר אבל בלח בוודאי הדין עמו דנתהפך ונאבד באינו מינו כנ"ל וכיון דגם בלח בתרומה בחולין דהוא דאוריית' קנסו בנו אחריו וביבש ביבש בלא"ה אסור מדאוריית' בכל איסורים קרוב יותר לומר דהשוו כל איסורי' יבש ביבש ללח כיון שבתרומה גם בלח קנסו בנו אחריו כן נראה לצדד להחמיר בכל זאת כיון דאינו אלא קנסא אין לנו להמציא חומרות חדשות ודי לנו לקנוס בנו אחריו בדאוריית' ביבש ביבש וכן בתרומה אפי' בלח בלח אבל להוסיף חומרא אפי' בלח בשארי איסורים לא נראה לי' דלו יהיה דספיקא הוא אזלינן בדרבנן להקל וכ"ש הא איכא רמב"ם ור"ח דס"ל אפי' בדאורייתא ל"ק בנו אחריו שאין לנו להוסיף חומרא אפי' בדרבנן הנלפע"ד כתבתי בחפזי ומע"כ ישים עין עיונו על דברינו כאשר היה באמנה אתנו בהיותו שימש לפנינו בישיבה והנני חותם בברכה מרובה אוה"נ דש"ת, פ"ב ב' דסליחו' כת"ר לפ"ק (עיין כתב סופר חאו"ח תשוב' פ'):

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סא

שלום וישע רב יבוא ויקרב לבני חביב נפשי תלמידי הרבני האברך חרוץ ושנון המופלג בתורה ויראה קנקן חדש מלא ישן זך הרעיון הקציו כש"ת מה"ו יצחק ליב סופר ני':

גי"ה קבלתי בשמחה מה שהתעוררת על מה שהעלה הצ"צ סי' פ' דאסור לערב מעט חלב בפת פחות מכדי נ"ט דהוי מבטל איסור לכתחילה הגם שעכשיו היתר הוא ומביא ראיה מחולין קי"ב ע"א דמות' להניח כדא דכמכא אצל חומץ משום דליתא לאיסורא בעינא וכ' רש"י דנתבטל משמ' אבל לכתחי' אסור לערב בו כותח כדי לאכול וכתבת דראיה זו חלושה כיון דלא שאל לו רק מהו לאנחי השיב לו דמותר וי"ל ה"ה דאפי' לכתחילה מותר לערב וגם לפי שיטת הרמב"ם שם משום דמלח שואב משא"כ חומץ ליכא ראי' משם כלל יפה כתבת וכבר קדמוך בראש יוסף שם עיין מג"א סס"י תמ"ז ומנחת יעקב כלל ס' סק"א:

ואני בעניי הכינותי ראיה לדינו של הצ"צ ע"פ שיטתו של הרמב"ם בפ"ח ממעשה קרבנות הלכה י"ד דלא בעי שבירה בכ"ח רק בחטאת והקשה בבה"ז איך ילפינן מיני' דכ"ח אינו יוצא מידי דפיו לעולם הא בקדשים עצמם ל"ב שבירה רק בחטאת החמירה תורה והתי' היותר נכון בזה מ"ש בספר צאן קדשים דרוב בלוע יוצא ע"י הגעלה ולא נשאר רק משהו ובכל קדשים לא אסרה תורה משהו כזו רק בחטאת החמירה תורה וילפינן מינה לאיסורי' דאיסור' במשהו כמו חמץ וי"נ אלו דבריו ז"ל ועיין שעה"מ הלכות חו"מ שהסכים לדבריו:

ועשיתי סמוכים לדבריו מש"ס פסחים למ"ד ע"א שהקשה לרב לשהינהו עד אחה"פ וליעבד בהו שלא במינו ונדחקו רש"י דבלועת חמץ רק משהו ולשיטת הרמב"ם י"ל דקושי' הש"ס למה צריך שבירה ליעבד בהו אחה"פ שלא במינו והיינו ע"י הגעלה ככל כלי איסור ובכ"ח דל"מ הגעלה רק באיסור משהו ובשא"מ בטל ש אחה"פ והא"ש דמתרץ גזירה דלמא אתי למעבד בהו במינו ועיין תוס' שם שכ' כל שא"מ לא גזר רב טנו מינו ולמ"ש א"ש דוודאי רחוק לגזור שא"מ אטו מינו דידוע דא"מ בטל ומב"מ לא בטל לעולם אבל כאן גזירה קרובה היא כיון דבכל כלים מהני הגעלה אפי' לאשתמושי בו במינו רק בכ"ח נשאר משהו ל"מ הגעלה למינו ואם נתיר לשמש אחר הגעלה בא"מ יטעו דכן מותר להשתמש בו במינו כמו כל כלים דמהני הגעלה לשמש בהן מינו וחשש קרוב הוא כנ"ל:

אלא דקשיא לי לפי תי' הצ"ק בכל איסורים דאינם במשהו מהני הגעלה בכ"ח לרמב"ם מן מה שכ' הרמב"ם פי"ז מה' מ"א הלכה א' דאין לוקחים כ"ח מן הנכרים לעולם וכתב הכ"מ דלכן נקיט הרמב"ם הדין בכ"ח דבשאר כלים אית לי' תקנה ע"י הגעלה משא"כ בכ"ח עיין שם ולהנ"ל הלא גם כלי חרס אינו אסור לעולם דאפשר בהגעלה וצ"ע:

ונ"ל דס"ל לרמב"ם כיון דילפינן מחטאת דנשאר בו משהו ומיהת שוב אסור לבשל בכלי חרס אחר הגעלה. לכתחילה משום אין מבטלין א"ל ועיין תוס' פסחים למ"ד שם בחד תי' דווקא נטלפ"ג ומשהו מותר לכתחילה, ולתי' שני הפסד הכלי לשוברו מקרי דיעבד, אפשר גם הרמב"ם הכי ס"ל אבל בהלכה מ"א קאי לקנות לכתחלה מן הנכרי', כ' שפיר בכ"ח דאסור לקנות מן הנכרי לעולם אפי' אחר הגעלה או שרוצה להגעילה דמה לו לקנות לכתחילה ולבטל איסור שבתוכו, והא דבמקדש א"צ שבירה רק בחטאת ולא אסור מדרבנן בשאר קדשים משום אין מבטלין לכתחילה דשבירת הכלי דיעבד הוא כמ"ש התוס' בפסחים ואפי' נימא בחולין לאו דיעבד מקרי מ"מ משום הפסד כלי מקדש לא החמירו וא"ש ועיין:

ובזה רווח לנו ליישב קושיא חמורה שהקשה בה"ז על הרמב"ם מהא דמשני לרמב"ח כיון דאיכא שירי מנחה דאיכא בישול ובלוע עבדי' של מתכות, וכ' רש"י שהיה בהם שמן, והא במנחת עני לא היה שמן ובשאר קדשים לא בעי לרמב"ם שבירה, ולמ"ש א"ש כיון דנשאר בו משהו לס"ד דל"מ היסק דמשו"ה ס"ל דהיה של מתכות, בוודאי אין לנו לעשות לכתחילה תנור של חרס ולהתיר ע"י הגעלה והיסק כיון שאפשר בשל מתכות אין לנו לעשות של חרס וא"ש:

ונ"ל ממקום שהקשה בה"ז על הרמב"ם, משם ראיה ויש פנים לשיטתו, דצ"ל איך לא ידע דאיכא שירי מנחה שנאפו' בתנור ועיין פלתי סי' קי"ח דנתקשה בזה, ואני הרגשתי דקדוק עצום באריכ' לשון הש"ס כיון דאיכא שירי מנחה וכו' עבדי' של מתכות, לכאורה מה דסיים עבדי' של מתכות שפת יתר הוא לא הול"ל רק הא איכא שירי מנחה דאיכא בישול ובלוע גם עבדינן אינו מדוקדק הול"ל הי' או עבדו של מתכת, ונ"ל כי גם מתחלה ידע דאיכא ש"מ אלא משו"ה אינו נאסר התנור דבשאר קדשים מהני הכשר לכ"ח, ומתרץ כיון דאיכא ש"מ וכו' עבדי' של מתכות היינו הגם שבוודאי בדיעבד אינו נאסר מ"מ כשאנו באין לעשות תנור עבדי' אותו לכתחלה של מתכות דמה לנו לעשות של חרס שיהי' צריכים לסמוך על ביטול משהו ומיושבים כל הדקדוקים, ומכ"ז ראיה לשיטת הרמב"ם וע"ד לבאר ניהו ועיין:

אלא אי קשיא מדהקשה על רב דאמר קדירות בפסח ישברו מברייתא דקתני עד שיסיק התנו' מוכח דניהו דהגעלה ל"מ הסקה מיהו מהני, לשיטת הרמב"ם ל"מ הגעלה רק היכא דאסורו במשהו, כמו חמץ לרב במינו וגזר א"מ אטו מינו, אבל ברייתא לענין בב"ח גם הגעלה מהני וכבר עמדו על קושי' זו וצ"ע:

ונ"ל עפמ"ש דכיון דנשאר משהו בתוכו אסור לשמש בכלי ש"ח לכתחילה אחר הגעלה משום מבטל איסור לכתחילה, ולכן אסור לקנות כ"ח מנכרי כדי להגעילו, וא"כ ברייתא דקתני עד שיסיק משמע דתקנתא קאמר כשיסיק מותר לאפות בו, והא שלא לאפות בתנור פת בוודאי לאו דיעבד הוא דאפשר לאפות בו דברים אחרים וגם פת מותר כעין תורא ודבר מועט בכך ואיך קתני עד שיסיק התנור מותר לאפות וגם אם נדחוק עד שיסיק היינו אז אין הפת אסור בדיעבד כיון דאסור לאפות לכתחילה משום אין מבטלין וכו' ממילא בדיעבד אסור לכהפ"ח במזיד, וע"כ מוכח דהסקה מהני שיוצא הכל ושפיר מקשה על רב דאמר ישברו וא"ש:

ומינה דיש בזה משום מבטל א"ל הגם שעכשיו כולו היתר ואי היה משהו נשאר בתנור היה אסור לאפות בו, ומוכח כשיטת הצ"צ לפי שיטת הרמב"ם:

וגם לפי שיטת הראב"ד החולק על הרמב"ם יש לעשות סמוכים לשיטת הצ"צ מסוגי' הנ"ל דיש להקשות בפשוט מנ"ל להקשות מברייתא זו על רב דלמא ס"ל לרב דהסקה מהני לכ"ח היינו שלא נשאר בו כ"כ אחר הסקה כדי לאסור והגעלה ל"מ כלל דנשאר בו בכדי נ"ט, משא"כ אחר ההיסק לא נשאר רק משהו ואוסר בחמץ במינו וא"מ אטו מינו, והברייתי' בבב"ח מהני הסקה דמשהו אינו אוסר, וע"כ דקושיא ש"ס דאי נשאר בו משהו אסור משום מבטל א"ל:

ומדי דברי בענין זה, הנה הפלתי סי' צ"ו מביא הוראה בשם זקינו זצ"ל שאם זב חלב תחת הפת מותר לחלק לבתי' לכל א' מעט כמו שאם מתחלה יוכל ללוש ולאפות דבר מועט והפלתי כ' במקום שיש עוד צירופי' להתיר כדאי לסמוך עליו, ולפע"ד נראה מלשון הברייתא, ואם לש כל הפת כולו אסור, כל כולו אסור מיותר דהוי סגי בדאמר ואם לש הפת אסור, נראה דהשמיענו דכולו אסור ואפילו מעט ממנו אסור לאכול כיון שלש הרבה לעצמו נאסר הפת ואין מותר אפי' מעט ממנו, ולחלק לבתי' אחרים כמו שאסור לאכול אפי' מעט עם בשר כן אסור לאכול מעט ממנו עם חלב או במלחא והיינו כל הפת כולו אסור, ואין היתר במעט ממנו, ואין לומר איפכא דקמ"ל דווקא כולו אסור ומעט מותר דהא עם בשר אפי' מעט אסור, וא"א לומר דברייתי' לחצאין קאמר לאכול עם בשר מעט אסור, ולאכול עם חלב או מלחא מעט מותר, וע"כ דאיסורא קאמר כמ"ש ועיין:

ואפשר דווקא כשלש מתחלה הרבה לאכול בעצמו וב"ב אסור דיעבד אפי' מעט לביתו ולחלק או למכור לאחרים אבל בזב תחתיו במקרה אפשר כהוראה שכבר הורה הזקן וכן נ"ל שמותר לנחתום ללוש הרבה כדי למכור להרבה בתים לכ"א מעט כיון שדרכו בכך למכור לבתים הרבה, הכ"ד אביך אוהבך ומנשקך פה מ"ב כ"ג תמוז תרל"א:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סב

ה' ישפות שלומך תלמידי חביבי הרב המאור הגדול חרוץ ובקי המהולל עומד לתלפיות גן הדסים חתן אחותי כש"ת מה"ו אברהם גלאזנער נ"י אבדק"ק קלויזענבורג יע"א:

מכתבך קבלתי בעת שאני עמוס, בטרדות רבות, מ"מ להשיב פניך ריקם לא בעינא, והנני בקיצור אומר ע"ד הט"ז חי"ד סי' צ"ט ס"ק ט' דמביא ראי' מתוס' בכורות דאומר מותר עדיפא משוגג דעלמא, ואפי' למ"ד קנסי' שוגג אטו מזיד כה"ג לא קנסינן, כבר תפסו עליו הפר"ח והפלתי שם דכוונת תוס' רק דאפשר דלענין זה אומר מותר כשוגג, ואיפכא נרא' דלא פשיטא לתוס' שיהי' כשוגג דאפשר קרוב למזיד הוא, ובפר"ח שם נתקשה הלא מתני' היא במס' ערלה ומייתי לה ש"ס פ' הנזקין נ"ג ע"ב, נטע של ערלה וכ"כ שנתערבו וכו' ובלבד שלא יתכווין ללקט ופי' רש"י דהו"ל שוגג דלא נתכווין לבטל דסבר שכבר בטלו במחובר אלמ' דטועה בדין מקרי שוגג עיין בו שנכנס לחלק בין אומר מותר דהתם דלא כ"ע דינא גמירא דלא בטל במחובר משא"כ אין מבטלין איסור לכתחילה אפי' נשים ידעי' ליה אפשר דקרוב למזיד הוא, ולפע"ד נראה חילוק פשוט דהתם שלא ידע שיש כאן איסור כלל דסבור שכבר נתבטל ולדעתו אינו עושה מעשה ביטול אומר מותר כזה שוגג הוא משא"כ ביודע שיש איסור ומכווין לעשות מעשה ביטול רק שסבור שמותר לבטל אפשר קרוב למזיד הוא, וכן חילקו לקמן סי' ק"י בהפילו בין נודע לקודם שנודע התערובת ועיין פלתי סי' צ"ט ס"ק ו' ביאורו בתי' האו"ה בין נודע ללא נודע דדמי' להא דסי' ק"י כנ"ל:

ולכאורה נרא' מפי' רש"י דמפרש ובלבד שלא יתכווין ללקט היינו שסבור שכבר בטל ולא פי' שסבור שמותר לבטל נראה דס"ל דבכה"ג מקרי מזיד רק כשסברו שאין כאן איסור שכבר נתבטל דמי' לשוגג אלא דרש"י הוצרך לפרש כן דלשון ובלבד שלא יתכווין ללקט אינו סובל רק לפרש שלא יתכווין ללקט כדי לבטל שסבור כבר בטל הוא, אבל כשיודע שצריך ביטול ומתכוין לכך רק שסבור שמותר לבטל איסור, א"א להכניס בלשון ובלבד שלא יתכוין ללקט דהא מכוין ללקט כדי לבטל, אלא סבור שמותר לבטל, ולכן הוצרך רש"י לפרש שלא יתכווין ללקט כדי לבטל, ומשום דסבור שכבר בטל הוא ושוגג הוא בזה, אלא דעל מתני' גופא קשה למה נקיט האי לישנא הול"ל באופן שמתכוין לבטל רק שסבור שמותר לבטל ורבותא יותר איכא, ומוכח לכאורה דכה"ג אומר מותר קרוב למזיד ויש לדחות דסתם מתני' ר"מ דקניס שוגג אטו מזיד בדרבנן, ולכן גם שוגג באומר

מותר לבטל קניס, ולכן נקט דווקא בשלא יתכוין ללקט דאמר מותר שסבור שכבר בטל ואינו עושה מעשה ביטול כלל בכה"ג לא קניס, אבל למאן דס"ל דלא קנסי' בדרבנן שוגג אטו מזיד אולי גם זה מקרי שוגג וזהו ספיקת תוס' בכורות כנ"ל:

ויש להקשות קצת כדמקשה לר"י דאפי' במזיד לא קניס מדאמר אפי' מכווין ללקט יש לומר הכי כוונתו לטעמי' דס"ל ל"ק שוגג אטו מזיד אמר אפי' מכווין ללקט, לאפוקי דר"מ דס"ל דווקא דאינו מכווין ללקט שאינו יודע שיש כאן איסור בהא לא קנס אטו מזיד, אבל כל שוגג אחר חוץ מזה קנס, וע"ז אמר ר"י אפי' מכוין ללקט היינו שיודע שלא ביטל כבר והוא אומר שמותר לבטל איסורים מ"מ מותר דס"ל ל"ק שוגג אטו מזיד, אבל מזיד ממש דלא קניס מנ"ל, מזה יש להוכיח דפשיטא לש"ס דשוגג דאומר מותר קרוב למזיד הוא, ואפי' למאן דל"ק שוגג אטו מזיד מ"מ בכה"ג קניס דקרוב למזיד וצ"ע:

והנה בח"ס יו"ד סי' פ"ח הקשה על הט"ז דס"ל דאומר מותר קיל משוגג דעלמא מדמקשה ש"ס ממעשר וממטביל בשבת, דל"ק ר"מ שוגג אטו מזיד בדרבנן, והלא צ"ל מתוס' באומר מותר עיי"ש ולי בנו היה נראה דלק"מ דהא קתני המעשר ומבשל בשבת בשוגג יאכל, והא שוגג דשבת בכל שוגג ס"ל ר"מ דלא קניס דהא בדאוריית' ל"ק, וכך יתפרש שוגג דמעשר דהא נקיט מעשר ומבשל בחדא בקתא וכללניהו יחד, דאין לומר שוגג דשבת ג"כ באומר מותר דא"כ לא מקשה ש"ס מידי דר"מ אדר"מ ממטמא ומדמע י"ל בשבת באומר מותר אלא דהא ל"ק חדא דמבשל בשבת בוודאי באומר מותר לבשל קרוב למזיד הוא דכ"ע יודעים דאסור לבשל בשבת ואופים ומבשלים מע"ש וגם אם אומר מותר הוא דלט"ז עדיפא משוגג מ"ט דר"י דקנס וע"כ בשוגג דעלמא קאי וכן המעשר ושפיר מקשה ובזה י"ל קושית תוס' דמקשה תחלה ממעשר והדר ממטביל דקדום במתני' ולהנ"ל י"ל דממטביל היה אפשר לומר דשוגג היינו אומר מותר ולכן מקשה תחילה ממעשר דכייל בהדי מבשל ומוכח דלאו באומר מותר והדר מקשה ממטביל דמסתמא דשוגג דרישא כשוגג דסיפא דמעשר ומבשל בשבת ועיין כעין זה בפ"י גיטין שם וא"ש ויש מזה ראיה להטו"ז ועיין:

אלא בכ"ז לא נתיישב ממה דמקשה ש"ס מדם שנטמא בשוגג הורצה י"ל באומר מותר וכן הקשה בח"ס גם מהך קושית ש"ס והנלפע"ד ביישוב הקושי' דבאמת דחוק ורחוק לומר דשוגג היינו באומר מותר דהא יש כמה מינים שוגגים בוודאי דחוק לפרש שוגג פטור דווקא באומר מותר וגם הא קתני מזידים חייבים משמע דווקא מזיד ולא שוגג דל"ק שוגג אטו מזיד אלא דח"ס מביא ראי' מש"ס מנחות מ"ט דמתרץ אביי למתני' דכהנים שפגלו שוגגים פטורים באומר מותר הרי דניחא לי' לאוקמי מתני' באומ' מותר דווקא

ולפע"ד במתני' דכהנים שפגלו אין שום דוחק לפי דס"ל ל דעקירה בטעות לא הוי עקירה ולא הוי אופן מפגל בשוגג רק באומר מותר ומתני' דקתני הכהנים שפגלו מזידין חייבין הא שוגגין פטורי' וכיון שתני שפגלו ותנו עלה פגולם פגול ליכא אופן שיהי' שוגגי' ויהי' מפגלים רק באומר מותר שפיר קתני שוגגים פטורי' באומר מותר דהא ליכא אופן אחר שיהיה שוגג ויהי' מפגלי' רק באומר מותר ומתני' לאו בדין פגול איירי רק בדין ממונות מי במזיד חייב ובשוגג פטור היינו באופן שיוכל לפגל בשוגג ועיין כעין זה בתוס' תמורה ל"א ע"א סוף ד"ה טרפה אינה יולדת אבל בדם שנטמא ומטביל ומעשר בשבת רחוק ודחוק לפרש שוגג תשלומיו תשלומין ויאכל היינו באומר מותר דווקא דהא יש כמה מינים שוגגים ואיך נפרש שוגגים פטורים דווקא בכה"ג וגם מזידים חייבים משמע כל שאינו מזיד פטור ולכן לא בעי ש"ס לתרוצי מתני' בהכי כנ"ל נכון וברור:

ובמאי דכתיבנא נתיישב ג"כ מה דהקשה השואל שם מתוס' גיטין שהקשה מכהנים שפגלו דאוריית' היא ואתי' כר"י ל"ק שוגג אטו מזיד י"ל מתני' באומר מותר וכדמוקי אביי שם ובתחלה הי' נ"ל דקושי' תוס' לרבא דאמר שם ומותבינן אשמעתתא ממתני' דכהנים שפגלו וסבור דמתני' בשוגג שהוא שלמים איך אפשר דמתני' בהכי איירי תקשה מתני' למה לא קניס שוגג אטו מזיד בדאוריי' וע"כ באומר מותר כן י"ל ולדברינו א"ש ביותר דקשה לאמת לר"ח דס"ל עקירה בטעות הוי עקירה א"כ שוגג דמפגל כמה מינים שוגגים איכא כסבור שהוא שלמים וכדומה תו א"א לפרש דפטו' דווקא באומר מותר ואביי שפיר מתרץ באומר מותר כיון דליכא שוגג אחר במפגל משא"כ לר"ח ומשו"ה לא מתרץ ג"כ הך דמעשר ומטביל ודם שנטמא באומר מותר כדכתיבנא ושפיר הקשה תוספות כנ"ל:

ולפי שבארנו קושי' תוס' י"ל קושי' תוס' ע"פ שיטתו של רש"י בחולין סוגי' דשוחט בשבת דטעמא דר"י בשוגג לא משום דקניס שוגג אטו מזיד אלא משום שלא יתהנה עיי"ש ובמהרש"א דסוגי' דגיטין פ' הנזקין פליג על רב בהא וס"ל משום דקנסינן שוגג אטו מזיד לפ"ז י"ל ר"ח במנחות ורבא בס"ד דמתני' לאו באומר מותר ס"ל כרב ולק"מ מכהנים שפגלו וא"ש, אלא תוס' לשיטתו בחולין ובגיטין דל"ל כרש"י חולין ולכ"ע טעמא דר"י משום דקניס שוגג אטו מזיד הקשה תוס' שפיר הא כהנים שפגלו דאוריית' הוא ובפשיטות י"ל קושי' תוס' עפמ"ש הרשב"א דש"ס היה יוכל לחלק בין מבשל בשבת דאין מוציאים ממון רק אוסרים שלו למטמא ומדמע להוציא ממון בשוגג אטו מזיד לא ס"ל לר"י וש"ס לרווחא דמלתא מחלק בין דאוריית' לדרבנן לפ"ז לק"מ על ר"ח וס"ד דרבא

במנחות מה יענו אמתני' דכהנים שפגלו י"ל ס"ל להוציא ממון ל"ק ר"י אפי' בדאוריי' שוגג אטו מזיד ופשוט:

והנה הרשב"א חידש חילוק זה מדמסיק אתי לערומי שיאמר שוגג אני והקשה א"כ במטמא נמי אתי לערומי ועל זה נכנס לחלק בין מפסיד שלו כמו במבטל איסור ובין להוציא ממנו ממון כמו במטמא וכ' דבאמת היה יוכל ש"ס לחלק כן בין מבשל בשבת למטמא ולא אבין דעיקר חסר מן הספר דמה שמתרץ שם דאתי לערומי שייך גם במטמא ובכ"מ ולחלק בין להוצי' ממון למפסיד שלו מלבד שהחילוק קשה להסביר סוכ"ס מפסיד שלו גם בתי' ש"ס אין זכר מחילוק זה וצ"ע והנכון פרושו של מהר"ם שי"ף במבטל תמיד אתי לערומי ויאמר שלא כוון לבטל אלא לערב בא וא"א לעמוד על מחשבתו אם התכווין לבטל משא"כ במטמא וכדומה כאלו עכ"פ היכא שיתברר שמזיד הוא שידע שהוא של חבירו ונאסר ועשה במתכווין ואמת נכון הדבר:

ומ"מ מה שהקשה ש"ס ר"י אדר"י ממבשל בשבת דקנס וממטמא דלא קניס צ"ע דמבשל בשבת לא מפסי' מידי רק שלא יאכל בשבת דלמ"ש מותר גם לו משא"כ במטמא וצ"ל לרווחא מתרץ כן כמ"ש רשב"א וזה דוחק דמה שמתרץ דבדאוריית' קנס ובדרבנן לא קנס וצ"ל ע"ז חמירא להו ובדילי ל"ק ור"מ בע"ז קנס יותר משום דחמירא ופליגו בסברות הפוכות בוודאי איכא רווחא יותר לתרץ דבמבשל ליכא פסידא דלמ"ש מותר משא"כ במטמא וצ"ע:

והנה בפ"י הקשה דהא ש"ס יוכל לתרץ דלהכי ל"ק ר"י שוגג במטמא כדי שיודיעו והיא קושיא עצומה לכאורה ובחידושי לסוגי' אמרתי ביישוב הקושי' ע"פ קושי' הראב"ד ומובא ברשב"א סוגי' דכהנים שפגלו מדחזקיה דס"ל שוגגים פטורין כדי שיודיעו מוכח דע"א נאמן דאל"ה גם אם יודיע לא נאמן ש"מ דע"א נאמן ורשב"א בקידושין די"ל דהועילו כשיודיע אם יאמין לו כבי תרי וזה דחוק כמובן ואם נסבול כן לחזקי' או נאמר דלחזקי' דס"ל שמי' היזק מוכרחים לומר ע"א נאמן אבל לפי שיטות כמה פוסקים דהלכתא דאין ע"א נאמן ליכא משום כדי שיודיעו והא"ש דש"ס לא רצה לומר דבשוגג ל"ק ר"י משום כדי שיודיע דהא קיי"ל אין ע"א נאמן וליכא משום כדי שיודיעו וא"ש ומיושב קושי' תוספות מכהנים שפגלו דדאוריית' הוא ולא קנס י"ל משום כדי שיודיעו דהא כהן המפגל לכ"ע נאמן או משום שבידו וכדי שיודיעו כשעדיין בידו או כשהוא בידו ושפיר י"ל משום כדי שיודיעו ל"ק כקושי' פ"י ובחידושי הארכתי עוד ע"ד פלפול ואכ"מ:

נחזור לתחלת דברינו דלכאורה יש ראיה לט"ז דאומר מותר עדיפ' מכל שאר שוגגים מדמקשה ש"ס תחלה ממעשר וכתבנו דהיה מקום לומר דבאומר מותר איירי ולכן מקשה

ממעשר תחלה דכייל לי' עם מבשל בשבת הגם שכתבנו דדחוק ורחוק מאוד לומר שוגג דווקא אומר מותר ומשו"ה מקשה מדם שנטמא מ"מ עדיין י"ל דמקשה ממעשר תחלה דחזקה הקושיא יותר שא"א לדחוק כלל דבאומר מותר איירי מדכיילינהו עם מבשל בשבת ואלימא הקושיא ממעשר מקושי' ממטביל ויש ראי' לדינא של ט"ז ועיין:

אלא דקושי' תוס' זו קשי' גם על סוגי' דביצה י"ז דמקשה תחלה ממעשר והדר ממטביל ומה דהקשה לבסוף ממבשל בשבת לק"מ דידע דקושיא זו חלושה היא דמבשל חמירא דאוריית' היא ומקשה ומפרק לבסוף הפשוט דרך שקלא וטרי' כן סגנון ש"ס בכ"מ אבל מדמקשה ממעשר תחלה צ"ע ומהתימא שלא הקשה תוס' שם כמו שהקשה בגיטין:

והנלפע"ד ביישוב דסוגי' דביצה וממילא תתיישב גם סוגי' דגיטין, דלכאורה יש להקשות בסוגי' דביצה דרצה להוכיח דעבר ואפה קנסי' כמזיד ולא אמרי' משום עונג שבת לא קנסו מדקתני במעשר דמזיד לא יאכל י"ל בוודאי קנסא לא קנסינ' משום עונג שבת אבל במעשר שהעבירה היא שתיקן פירות ואם נאסור עליו שצריך לעשר שני' ולא פעל במה שעישר באיסור ממילא לא עביד עבירה לכן גזרו אומר שאסור כדי להצילו מעבירה ולא משום קנס משא"כ בעבר ואפה אם נאסר עליו מ"מ מה שעשה עשה ולא ניצל מן העבירה וכעין זה כ' הרמב"ן בחי' ליבמות גבי סנדל של חליצה של אה"נ ועיין טורי אבן ר"ה כ"ח גבי התוקע בשופר של ע"ז וצ"ע:

ואחר העיון קצת נראה דלק"מ תינח אי אסרו עליו המעושר לעולם עד שיעשר שנית וי"ל מזיד אסור היינו לעולם ושוגג מותר מיד דבשוגג לא עבר ולא צריכי' לאסור עליו כדי להציל מעבירה דהרי שוגג הוא כן י"ל אלא הא כייל מעשר ומבשל בשבת מזיד אסור וסתם מתני' ר"מ דס"ל בשבת במזיד מותר למ"ש ואיך נפרש מזיד במעשר לעולם והא כללינהו יחד וע"כ מזיד דמעשר ג"כ עד מ"ש וא"כ הא תיקן בעישורו ולא מרוויחי' מידי רק קנס הוא מפני שעבר ופשט שפיר ה"ה בעבר ואפה וא"ש, והא"ש דלא פשיט תחילה ממטביל די"ל מזיד אסור היינו לעולם עד שמטביל שנית אבל ממעשר פשיט שפיר והדר פשיט ממטביל דמסתמא מזיד דרישא כמו דסיפ' עד מ"ש ומיושב סוגיא דביצה:

וע"פ דברים הדברים האלו מיושב ג"כ סוגיא דגיטין די"ל הא דלא קניס ר"מ שוגג אטו מזיד משום עונג שבת ל"ק, ואפי' מזיד וכ"ש שוגג, והא דמזיד אסור לא משום קנס כמו בכל מקום כדי לקנוס ע"ע רק כדי להצילו מן העבירה שעבר ולכן אמרו אסור ולא תיקן מידי אבל בשוגג אין מקום לאסור עליו כדי להצילו דבלא"ה שוגג הוא אבל בכ"מ דאסרו מזיד משום קנס קנסי' גם שוגג שלא יאמר שוגג הייתי, וזה לא שייך במעשר ומטביל דל"ק רק להצילו ואם יאמר שוגג הייתי ישא את עונו, ואנן לטובתו באנו והבן, ולק"מ

קושי' ש"ס אלא כ"ז אם אסרו עליו במזיד לעולם והא קתני מעשר ומבשל כמו מבשל למ"ש מותר כן מעשר ושפיר הקשה, והא"ש דמקשה ממעשר תחלה והדר ממטביל ע"ד שיישבנו סוגי' דביצה, ומיושבים הסוגיות ע"ד חידוד נכון וישר לפע"ד:

אלא דיש להקשות מאי מקשה מדלא קנס שוגג אטו מזיד, י"ל דמשום עונג שבת לא רצו לקנוס כ"כ שוגג אטו במזיד ודי שקנסו במזיד ולא חששו לו לעונג שבת אבל לקנוס שוגג ולבטלו מעונג שבת לא, ונ"ל דא"כ נפשוט דבמזיד קנסו ולא חששו לעונג שבת ובש"ס ביצה נשאר באיבעי' דלא איפשיטא אי קנסו במזיד ומתרץ הא דמעשר באית לי' פירי אחרינא, וכן הא דמטביל, לולי דהיה משני דכאן לא קנסו שוגג אטו מזיד משום עונג שבת הוה צ"ל דאיירי בל"ל פירי וכלי' אחריני ונפשוט דבמזיד קנסו וזה לא רצה לכן מתרץ תי' אחר וכן היא סגנון סוגי' דש"ס בדוכתא טובא ועיין:

מ"ש בח"ס על הרמב"ם הלכות תרומות הקושיא על הרמב"ם כבר אמורה במל"מ פט"ו מה' מ"א הלכה כ"ה ועיין בחו"ד סי' צ"ו מ"ש:

תבנא לדינא בהא דקנסו שוגג אטו מזיד קיי"ל כר"י דבדאוריית' קנסינן ובדרבנן לא קנסינן והפר"ח סי' צ"ט ס"ל במבטל איסור דאורייתא קנסי' בשוגג ודחהו כבר הפר"ת ופלתי ופמ"ג ניהי דעיקר איסור דאורייתא, מ"מ הא דאין מבטלין לכתחילה דרבנן הוא ויצא לו לפר"ח זה מדמקשה ש"ס לר"י והא מדאוריית' מבטל בטל משמע אי מדאורייי' לא בטל הוי א"ש, והפלתי דחה ראיה זו בדוחק ודיחוי בעלמא, והפר"ת הביא ראיה מזה לשיטת הראב"ד דאין מבטלין דאוריית' והקושיא על החולקים, ולפע"ד יש מזה ראיה למה שהעלה הנב"י תנינא סי' י"ד בחלק יו"ד דביבש לכ"ע אין מבטלין דאורייתא וא"ש, ולפ"ז במבטל יבש ביבש חד בתרי קנסינן שוגג אטו מזיד, אפי' בלח אפי' איסור דאורייתא ל"ק שוגג ובדרבנן אפי' ביבש לא:

והנה הטור בסי' צ"ט פסק במבטל איסור ל"ק שוגג ובסי' ק"י גבי נפל א' מהם כ' אבל הפילה אפי' שוגג, והב"י כ' דצריך לחלק בין דסי' צ"ט לסי' ק"י והרבה חילוקים נאמרו על זה, ולפע"ד דהחילוק פשוט דבנפל א' מהם זה קולא גדולה דבאמת יש לנו לומר דמרובא פריש אלא שהקילו בדבר יען הא דדבר חשוב ל"ב רק דרבנן, לכן כל שיש לחוש שיבטל בידים ויאמר שנפל או שוגג לא התירו ולא הקילו אפי' שוגג, דבלא"ה לומר איסורא נפל קולא יתירה היא, אבל במבטל איסור לכתחילה דמדינא בטל וביטול גמור מדינא הוא וקנסא קנסו כיון שעבר ובטל לכתחילה בזה ס"ל די שקנסו במזיד ולא בשוגג אטו מזיד כולי האי לא אסרו כיון שמזיד עצמו חומרא וקנס הוא כנ"ל נכון ופשוט, ועיי' תי' נכון בספר טהרת הקדש ר"פ התערובת וקיימתי מעצמי:

ובאומר מותר לבטל נקטו האחרונים דג"כ לדידן כשוגג מתוס' בכורות הגם דתוס' כ' רק דרך אפשר ולא במוחלט מ"מ כיון דרבנן הוא נקטינן לקולא כ"כ פרמ"ג, אבל לא עדיפא משוגג, והיכא דעבר אדאורייתא דקנסו שוגג אטו מזיד אומר מותר ג"כ קנסינן דלא כט"ז והבאנו ראיה דלא כוותי' מדקתני במתני' ובלבד שלא יתכוין ללקט שסבור שכבר בטל דווקא בכה"ג דסבור שאין כאן איסור כלל, אבל באומר שמותר לבטל עכ"פ לא עדיפא משוגג, ולר"מ דקניס בדרבנן שוגג אטו מזיד קנס גם בזה ולדידן בדאוריי' ולכן מבטל יבש ביבש וסבור שמותר לבטל קנסי' שוגג אטו מזיד חוץ באומר מותר שסבור שאין כאן איסור או שסבו' שכבר בטל כנ"ל:

ובעושה ע"פ הוראת חכם עיין מג"א סי' שי"ח, ועיין א"ע סי' י"ג סעי' יו"ד וח"מ וב"ש שם, ובתשובה הארכתי בדין דרמ"א שם, ועיין מג"א סי' רמ"ח ס"ק י"ח, וסי' ק"ד ס"ק ו' ומג"א סי' ק"ח ס"ק י"א אי שכחה מקרי אונס, ולאפס הפנאי פה תהא שביתת קולמסי כעת, ולאשר ידעתי כי נפשך שוקקה לשמוע דברינו יצאתי מענין לענין באותו ענין בפלפלא טבא בין בתרי דברינו והיה זה שלום כנפשך היפה ונפש אוה"נ, פ"ב כאור בוקר ליום א' פ' נח תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סג

מצאתי את שאהבה נפשי בפלתי סי' ק' שירד להציל נפשות רבות מחרון אף ה' ביום הדין כי כמעט אין מנוס לעזרה בימים חמים שכמעט אין מזון ומחיה שאין בו רחש וכמעט א"א לבודקו ועשה סנגורים ומגבב שיטות דבריה בטלה בתתק"ס בצירוף שיטות הרי"ף ורש"י דבריה בטלה והנה ירד להציל ע"פ כמה שיטות ובכ"ז אין יוצאים ידי חובת המחבר דפוסק בהחלט דבריה אינה בטלה אפי' באלף ולא הזכיר כלל שיטות החולקים וכן הרמ"א לא הביאה בשם י"א ומאין יבוא עזרינו לשיטתו ופסקו של המחבר ורמ"א אשר מפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים להלכה ולמעשה ואיך נחיה עם ה' אלה מפה מלא איסורים ר"ל ולכן שנסתי מתני להוסיף מיא וקמחא ויגעתי ומצאתי לצאת יד"ש לכל שיטות ראשונים ולפסק הלכה:

טרם אענה אבוא לברר שיטת הרי"ף שהשמיט ב' דברים דמתני' חולין דגיד וחתיכה נבילה וכתבו הראשונים טעם השמטתו דס"ל דמתני' ע"ז תרתי קחשיב דווקא תרתי א"ה ודבר שבמנין ופסק כמתני' דע"ז וצ"ל למה נקיט לעיקר כמתני' דע"ז ומצאתי ברשב"א תה"ב שכתב טעמא דמתני' דע"ז במקומו יותר וזה דוחק ולא מצאתי יישוב אחר:

ונלפע"ד ליישב בשנאמר טעם פלוגת' מתני' דחולין ודע"ז הנה תוס' חולין כ' תחילה דנבילה ראויה להתכבד כיון שראוי לכבדה לפני נכרים ושוב הקשה מבב"ח דא"ה והעלה דראויה להתכבד אחר שנתבטל והנה משום שראויה להתכבד אח"כ בוודאי חומרא גדולה היא דע"ז אנו דנין שלא יתבטל מפני חשיבותו והרי עכשיו אינו חשוב ונ"ל שלא החמירו כ"כ רק משום שאסור בהנאה ואיכא תרתי שאסור בהנאה וגם איכא קצת חשיבות שיהי' ראויה להתכבד אח"כ בצירוף שניהם החמירו בו כמו בדבר שאין אסור רק באכילה דחשיב ראויה להתכבד לפני נכרים ועיין רש"י ע"ז גבי תרתי חשיב דנראה דא"ה חשיב דכ"כ חשיב איסור שאסור בהנאה אבל איסור אכילה שאין ראויה להתכבד עכשיו רק אחר הביטול לא החמירו בו משום חשיבות שיהי' לו אם יהיה בטל אחר הביטול וגם מתני' דחולין מודה לזה ועיין:

והנה מ"ש תוס' דנבילה ראויה להתכבד לפני נכרים יש לעיין טובא לר"י דס"ל דאסור ליתן מתנת חנם לנכרי א"כ אין ראוי להתכבד ואי משום שראויה לשכנו שכ' תוס' לקמן דמותר מידי הוא טעמא דהוה כמוכרו לו בשביל טובה שעשה ויעשה עמו פשיטא משו"ה ל"מ ראויה לתתכבד וגם הא מיעוטא הוא והא ראויה להתכבד לכהנים כתבו ראשונים דל"מ ראויה להתכבד דאינה ראויה להתכבד לפני רוב כ"ש וקו"ח מה שאין ראויה רק לשכינו שיש בו ג"כ דהוי כמוכרו ולא מכבדו וצע"ג וצ"ל דמתני' ר"מ היא דמותר לתת מתנת חנם לנכרי ולפ"ז מבואר פלוגת' דמתני' דע"ז ודחולין דלא פליגי בקולא וחומרא דראויה להתכבד אלא דתליא בפלוגת' דתנאי דמתני' חולין ר"מ והוי נבילה ראויה להתכבד עכשיו ולכן לא בטל אבל מתני' דע"ז אתי' בהך דינא כר"י דאסור לתת מת"ח לנכרי ממילא ליתא להאי דינא דראויה להתכבד רק באיסור הנאה דבחומר איסור דאה"נ החמירו אפילו שאין ראויה להתכבד עכשיו רק אחר הביטול ואז יהיה מותר לישראל ג"כ ובעיקר הדין דחהר"ל לא פליגי מתני' דחולין ודע"ז כנ"ל נכון:

וממילא מיושב הרי"ף דהשמיט מתני' דחולין ונקיט לעיקר מתני' דע"ז כיון דקיי"ל כר"י דמתנת חנם אסור ליתן לנכרי ממילא ליכא משום חהר"ל רק באיסור הנאה והוא יישוב נכון לפע"ד:

והא דרי"ף השמיט ג"כ הא דגיד שנתערב עם הגידי' ולא נמצא בראשונים טעם להשמטה זו ופלתי כ' כמו דפסק חהר"ל בטל דלא קחשיב במתני' דע"ז כן בריה דאינה בטילה לא קחשיב התם והכל חד טעם ולפמ"ש ביישוב הרי"ף דנקיט להלכה כמתני' דע"ז דלהלכת' דקיי"ל כר"י גם במתני' חולין לר"י בטל וא"כ עדיין לא א"ש הא דפסק כמתני' דע"ז לענין בריה דלא כמתני' דחולין ומה חזית לפסוק להקל כמתני' דע"ז נגד מתני' דחולין:

גם גוף הדבר שכ' הפלתי מדלא קחשיב מתני' דע"ז בריה ש"מ דחולק גם בזה על מתני' דחולין אין הוכחה לפמ"ש תוספות בע"ז בקושית ש"ס לתני נמי ח"נ והקשה תוס' הא כבר תני לי' בחולין ותי' דקושית ש"ס הא קחשיב בב"ח עיי"ש ולאמת א"ש דקחשיב בב"ח כיון דהאי תנא תרתי דווקא אה"נ קחשיב ול"ק מדלא קחשיב בריה דכבר תנא במתני' דחולין ואין ראית הפלתי מכרעת ולומר דרי"ף מדמה מלתא למלתא כמו דס"ל כמתני' דע"ז חהר"ל בטל ה"ה בריה מנ"ל לדמותי' אהדדי דלמא חשיבות' דבריה אית לי' ודחהר"ל ל"ל רק עם איסור הנאה והא ש"ס חולין עשה צריכותא דאי אשמעינן גיד ה"א משום דבריה היא אבל חהר"ל לא ובמתני קתני גיד תחלה ואח"כ וכן חתיכה משמע דלאמת גיד יש סברא יותר מחהר"ל וא"כ אין למילף ממתני' דע"ז דל"ל חהר"ל דה"ה בריה ל"ל וכ"ש לפמ"ש דמתני' דע"ז דל"ל בחהר"ל דבטל משום דס"ל כר"י דאסור לתת מת"ח ואינה ראויה להתכבד קודם הביטול אבל בריה דלא תליא בהא מנ"ל דמתני' דע"ז חולק על דין בריה וצ"ע:

ולכן נ"ל בטעמא דהשמטה של הרי"ף הא דגיד דס"ל לפי דקי"ל אין בגידין בנ"ט ליכא חשיבות בגיד ובטל ומתני' הא ס"ל ע"כ יש בגידי' בנ"ט כדהוכיח ש"ס ר"פ גה"נ לכן ס"ל דל"ב משא"כ להלכתא ולפמ"ש הפלתי דיש ראיה ממתני' דע"ז דלא קחשיב ברי' דחולק על מתני' דחולין י"ל דמשו"ה חולק דס"ל דאין בגידי' בנ"ט ומשם ראיה להרי"ף אלא דקשה עדיין למה לא נקט מתני' שאר בריה דיש להם טעם להטעי' אלא דכבר כתבנו דאין על מתני' שם קושי' דלא קחשיב בריה דסמך על מתני' דחולין ומ"מ י"ל דהרי"ף מסברת עצמו ס"ל דלהלכתא אין בגיד דין בריה כנ"ל ועיין:

ויש לי לעשות סמוכים לדברינו בשיטת הרי"ף מש"ס חולי' דעביד צריכות' ועיין בת"ח משום דשני' משום חשיבות' לא בטלו לכן עבד צריכותא ובכ"ז לא ביאר לנו הצריכות' דתחלה קאמר דה"א דגיד משום דבריה הוא אבל חהר"ל לא ושוב אמר איפכא דווקא חהר"ל אבל גיד לא וצ"ל אי בריה סברא יותר מחהר"ל איך מתהפך אח"כ דה"א אבל גיד לא ונ"ל עפמ"ש רשב"א חולין דלמ"ד יש בגידין בנ"ט אינו אלא טעם קלוש דא"א למיקם עליו ע"י קפילא דאי אית בי' טעם גמור לא הוי פליגי בדבר שאפשר לברר ע"י קפילא וי"ל לפ"ז דוודאי בריה דלא בטל סברא יותר מחהר"ל ולכן איכא צריכות' דה"א דווקא גיד אבל חהר"ל לא קמ"ל וידעינן כ"ש בריה ואי אשמעינן חהר"ל ה"א אבל גיד לא לא אמר אבל בריה לא אלא גיד לא דה"א כיון שאין בו אלא טעם קלוש שאין נרגש אפי' לקפילא לא חשיב ובטל קמ"ל גיד דג"כ בריה חשוב הוא כיון שיש בו טעם קלוש עכ"פ וא"ש הצריכותא כנ"ל והא"ש דמינה יליף הרי"ף כיון דחזינן דרבותא הוא דגיד

מקרי בריה הגם דמתני' ס"ל דיש בגידין בנ"ט לדידן דקיי"ל אין בגידין בנ"ט בוודאי לא חשוב הוא ולכן השמיט בדין דמתני' גיד שנתערב כנ"ל ועיין:

ולפ"ז בבריה שיש בה טעם ס"ל לרי"ף כמתני' דחולין דאינה בטיל' רק בגיד ס"ל דבטל וא"כ אזד' לה צרופא דפלתי שיטת הרי"ף דס"ל בריה בטלה ולפמ"ש דווקא בגיד ס"ל הכי אלא די"ל דכמו כן ס"ל בבריה הפגומה דבטילה ועיין:

אבל מ"ש דרש"י בע"ז הכי ס"ל מדס"ל דהאי תנא דווקא בתרתי ס"ל אה"נ ודבר שבמנין לא בטיל ה"ה בריה וצירף שיטת רש"י להקל ולפמ"ש לא תליא זה בזה כלל דחהר"ל וברי' ב' ענינ' הם וגם מתני' דע"ז ס"ל דבריה לא בטל כנ"ל:

ואחר שבארנו שיטת הרי"ף בדין חהר"ל ובריה נבוא לבאר פלוגת' ראשונים בדין בריה דר"ש ורשב"א ס"ל בטילה בתתק"ס וראיה דידהו ממתני' דדג טהור שכבשו וביותר מן ירושלמי דשיער ר"י בעכברא באלף ורא"ש ור"ן הקשו הא בריה וחהר"ל שניהם משום חשיבות לא בטילים ואפי' חהר"ל ל"ב וה"ה בריה דשני' קתני במתני' ויש להקשות ביותר דהא מתני' קתני וכן חתיכ' נבילה משמע דזה כמו זה ועוד הא ש"ס עבד צריכותא מוכח דדמין להדדי ונדחקו בירושלמי דרא"ש כ' עכברא שם מקום והר"ן כ' דשיער בטעמו ופליגי גמרא דידן עם הירושלמי מהיפוך להיפוך ולולי דבריהם ז"ל היה נ"ל ליישב כ"ז הנה הר"ן כתב וכן משמע בפשיטו' דטעמא דבריה משום חשיבותא דבריה אינה בטילה אבל בט"ז וכן החזיק אחריו בביאור יותר בפלתי דמשום הכירא הוא דבריה במשהו לכן החמירו בה וזהו כעין שכ' הרמב"ם דביצה בס"א משום היכר דחמיר מכל האיסורים:

ואומר אני בוודאי לטעם דבריה חשיב' אין לחלק בין חהר"ל דלא בטל מחמת חשיבותו אפי' באלף ה"ה לבריה, דמה לו להחמיר בחשיבותו דחהר"ל יותר מחשיבותו דבריה, אבל לטעם משום היכר אפשר דעשו הרחקה והיכר שמצאו די בשיעור גדול דתתק"ס ולא יותר, ואין לדמות מלתא דבריה למלתא דחהר"ל דחהר"ל דחלוקים בטעמים כנ"ל:

ולפ"ז נ"ל עפמ"ש הר"ן חולין דלרבנן דר"מ דאין מקדש אלא ז' דברים חהר"ל בטל ומתני' כר"מ י"ל ה"ה בריה דנקיט מתני' יחד אין חשיבותו יותר מחהר"ל, ועכ"פ לא חשוב כמו ששה דברים ולרבנן דחהר"ל בטל ה"ה בריה, אלא בבריה איכא עוד טעם משום היכר, אלא משום היכר לא אסרו יותר מתתק"ס, וכן ס"ל מתני' דדג טמא שכבשו, וכן ר' יוסי בירושלמי דשיער בתתק"ס, ומיושבים כל קושי' ראשונים, וא"צ לדחוק, דא"ש מתני' וירושלמי דשביעית כפשוטו, ומ"מ לק"מ ממתני' דחולין דמדמה להו בריה וחהר"ל להדדי כנ"ל ועיין:

אלא דלהלכתא דס"ל לרוב ככל ראשונים דחהר"ל לא בטיל וה"ה לבריה משום חשיבות לא בטיל כחהר"ל, ואפי' באלף לא בטיל ור"ש ורשב"א דנסתייעו ממתני' שביעית וירושלמי דבטל בתתק"ס קשה עלייהו קושיו' ראשונים הנ"ל, והר"ש בעצמו הרגיש באחד מן הקושי' שהקשו עליו ממשמעות מתני' דחולין:

והנה תשוב' חו"י סימן ק"ב כ' דפרעיש אינה בטילה כדין כל בריה, ובתשובת פ"מ ח"ב סי' ס"ז הראה לחו"י מלשון רמ"א ס' ק"ג אבל דברים החשובים כבריה וכיוצא בו ואין פגומים בעצמם אפי' באלף ל"ב, מדכתב ואינם פגומים משמע אבל פגומים לאו דין בריה עלייהו, וה"ה פרעוש וכל כיוצא בריות שהם פגומים בעצמותן מתחלת בריותם, והחו"י הודה לו קצת, אלא שכ' ממ"ש רשב"א בתשובה ומובא בטוש"ע סי' ק"ז גזבוב שנפלה לקדירה אם מכירה זורקה ואם אינה מכירה לא בטילה, נראה דזבוב שהיא פגומה דין בריה יש לה ועיין בו:

והנה לעיקר הסברא דמשום דפגומה לא חשיב' לענין ביטול, נ"ל ראיה ממ"ש לעיל לפרש צריכות' דש"ס חולין, דמסיפא ה"א משום דחהר"ל אבל גיד לא משום דטעמו קלוש שאין נרגש לא חשיב קמ"ל דל"ב, ונראה דיש לכנוס בחלוקים בין בריה לבריה, ונ"ל הגם דגיד בריה היא משום שיש בו טעם קלוש, ואפי' נימא להלכתא דאין בגידין בנ"ט גיד חשוב ולא בטיל דעכ"פ אינו פגום ואינו מאוס, אבל בבריה פגומה ומאוסה לא, וכ"ש לשיטת הרי"ף שכתבו די"ל דגיד משום דאין בו טעם לא חשוב ובטל כ"ש בריה פגומה ועיין:

ונ"ל דהך מלתא אי בריה פגומה לא בטלה תליא בטעמא, לפמ"ש הרמב"ם דבריה חשיבא ול"ב מלתא דמסתברא דפגומה לא חשיבה ובטילה, אבל לטעמא משום היכר ואפשר אית' לב' טעמים דחשוב ומשום היכר, והאי טעמ' דהכיר' משום דהוא במשהו אית' נמי גבי פגומה דמ"ש כנ"ל:

ולדברינו יש לקיים ראי' הב"י דרי"ף ס"ל בריה באלף ל"ב ותמה הפלתי הא רי"ף השמיט דין בריה, ונ"ל עפמ"ש בטעם השמטה דס"ל אין בגידי' בנ"ט, וגם כתבנו דלטעם היכר גם בבריה פגומה וגיד שאין בו טעם איתא, וכבר כתבנו דאי בריה בתתק"ס נראה דמשום היכר הוא וכיון דהשמיט דין דבריה וגיד ע"כ ל"ל טעם בריה משום היכר וממילא אפי' באלף ל"ב לדס"ל בריה לא בטילה ועיין:

והנה מתשובת רשב"א שבטוש"ע סי' ק"ז נראה דס"ל דבריה פגומה נמי לא בטילה, נראה דנפקא לי' הכי לשיטתו דמביא ראי' מירושלמי דשביעית ר"י שיער בעכברא בתתק"ס,

וס"ל עכבר ממש ובביטול גוף העכבר, וסתמא קתני וסתם עכבר דמתה היא דמאוסה ופגומה, מוכח דאפי' בריה פגומה אינה בטילה ומנה דן הרשב"א בזבוב כנ"ל:

אלא דלפמ"ש דתליא בטעמא אי משום דבריה חשובה או משום היכר, וכבר כתבנו למעלה דלטעמ' דהכיר' י"ל משו"ה סגי בתתק"ס משא"כ לטעמא מפני חשיבות, וא"כ מנ"ל לרשב"א להביא דכל בריה בטל בתתק"ס דלמא דווקא בעכברא דמאיס וליכא רק משום היכר לכן סגי בתתק"ס, ועדיין בבריה חשובה מנ"ל דסגי בהכי, דלמא משום חשיבות אפי' באלף לא כמו חהר"ל, ובהכי הוי א"ש דל"ק ממשמעות מתני' דחולין דאיירי באין פגום אפי' באלף ל"ב כמו חהר"ל, וירושלמי בעכברא סגי בתתק"ס וצ"ע לכאורה, אלא דלק"מ דרשב"א נסתייע ממתני' דשביעית מדג טהור, דיש ביטול לדג שהוא בריה ודג אינו פגום, ומייתי גם מירושלמי דשיער בהכי, וממתני' מוכח דאפי' בריה שאינה פגומה בטל בתתק"ס, ומירושלמי מוכח דאפי' בריה פגומה אינה בטילה רק בתתק"ס וא"ש ועיין:

וכ"ז לרשב"א לשיטתו וכן לשיטת ר"ש אבל לדחולקים וס"ל דממתני' ליכא ראיה דקאי בטעמו, וכן מפרשים ירושלמי בטעם עכבר או שם מקום אין ראיה דבריה פגומה חמירא מכל איסורים מנ"ל להוסיף חומרא מנפשינו מה דלא מצינו:

ולדינא דפסק המחבר להחמיר דבריה אינה בטלה אפי' באלף מזה נצמח קולא בבריה פגומה דאין לנו מקום ראיה דאינה בטילה, אלא דמ"מ יש להחמיר, ניהי דאנו הולכים בתר מחמירים דאפי' באלף ל"ב מ"מ אין אנו מקילים בפגומה דלמא כרשב"א ור"ש, אלא אם נחמיר כר"ש ורשב"א ולפרש עכברא ממש מוכח דברי' בטילה עכ"פ פגומה בתתק"ס, וכי כן אין לנו להחמיר בפגומה יותר מתתק"ס כנ"ל:

ואחר דברים הדברים האלו מיושב הסתירה שהרגיש בה תשוב' פ"מ הנ"ל דממ"ש המחבר סי' ק"ז מרשב"א נרא' דפגומה אינה בטילה, ומרמ"א סי' ק"ג נראה דבטילה, ולמ"ש א"ש הכל דבסי' ק"ג כ' דחשוב כבריה ואינה פגומה אפי' באלף ל"ב כיון שכתב אפי' באלף ל"ב התנה שאינה פגומה דבפגומה אין להחמיר יותר מתתק"ס כמ"ש, אבל רשב"א בתשובה ע"כ אזיל דכל שנתערבה הזבוב ל"ב היינו בפחות מתתק"ס דהא ס"ל כל בריה בטילה בתתק"ס והעתיק המחבר שפיר דאוקי בגוונא דאיירי רשב"א דליכא תתק"ס ומיושב הכל ע"נ, ועלה בידינו כי לכל הדיעות אין לחוש לרחשים אשר שיער הפלתי כי יש תתק"ס ויותר, ורחשים אלו פגומים הם, ולרוב השיטות לדברינו א"צ ביטול כלל, ולכל היותר בטלים בתתק"ס ואנחנו נמלמטו:

ואודה לד' אשר הודיענו את כל זאת, את עמלי ויגיע כפי ראה אלקים, וזכני להיות סניגור ומלמד זכות לנו ולבנינו להציל נפשינו משחת, ומצאתי כופר ופדות, שיוצאים יד"ש אליבא דכל הדיעות וד' יראנו מתורתו נפלאות, ויצילנו משגיאות ומטעיות, הכ"ד יום ד' ר"ח מנחם אב תרכ"ד לפ"ק פ"ב יע"א:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סד

שובע שמחות, ורב ברכות, לראש ידיד ה' וי"נ הרב המאוה"ג המהולל חריף ובקי בחדרי תורה המפורסים צדיק תמים במעשיו כש"ת מו"ה אהרן זינער כי' רב"ד דק"ק מט"ד יע"א:
בש"ק קבלתי גי"ה והיה לי לעונג כי ראיתי מתוכו כי אתו החיים והשלום ב"ה ולחביבותי אליו פניתי מעט זמן כאור בוקר לשום עיוני ע"ד לעשות רצון צדיק ואוהב אהוב כמותו לשעשע עמו שעשועי אורייתא:
הנה פר"מ נ' יצא ליישב קושי' תוס' חולין ק' ע"א מש"ס יבמות פ"א ע"ב חתיכה של חטאת טמאה למה בטלה לר' יוחנן הא חהר"ל לא בטל, ונ"ל ע"פ שיטת י"א שברא"ש דחתיכה חיה בטלה, י"ל חתיכה של חטאת היינו חיה, והוסיף עוד אפי' לשיטת הרא"ש דגם חיה חהר"ל י"ל בא"ה דאינה עומדת לבשל כל שהוא חיה אינה חהר"ל, וכ"ש בחטאת טמאה שעומדת לשרוף אלו דבריו, הנה מ"ש לשיטת י"א דחיה אינה חהר"ל י"ל ביבמות בחתיכה חיה, איך יפרנס הסיפא טהורה בחולי' ל"ב, ואי סיפא במבושלת קשי' קושי' ש"ס שם כמו שהקשה לר"ל לפלוג ולתני בדידי' וצ"ל כתי' ש"ס שם, והו"ל להקשות ולפרק לר"י כמו לר"ל, ועוד הא קתני שם ג"כ פרוסה של לחה"פ ברישא וסיפא, ועכצ"ל דפרוסה של לחה"פ מתוך קדושתה גם פרוסה חשובה ועיין תשובת פ"מ ח"א סימן צ"ח שהביא מכח זה ראי' לשיטת תה"ד שבאו"ח לענין נ"ח דבתר השתא אזלינן, והא בפרוסה א"א לומר כמ"ש פר"מ נ' וקשיא רישא, ובאמת גם לתי' תוס' קשה מסיפא פרוסה של לחה"פ טהורה למה לא יתבטל הא אחר הביטול לא יהיה חשובה, ועכשיו אינה חשובה דמותרת רק לכהנים, וכבר הרגיש בפמ"ג בקושי' זו סי' ק"א, ומ"ש עוד לשיטת הרא"ש דחיה מקרי חהר"ל מ"מ בא"ה דאינה עומדת לבשל ל"מ חהר"ל, ובב"ח דמתני' ע"ז כבר נתבשלה, גם זה לא א"ש מלבד דקשה ממ"ש תחילה דחתיכה לחה"פ, גם גוף הסברא לא א"ש, דוודאי בב"ח וכדומה א"ה גם שנתבשלה אינה ראוי' להתכבד כיון שאסורה לתנה לשום אדם, ותוס' בקושי' הקשה מבב"ח, היינו דע"כ צ"ל כיון שכנגדה בחתיכה אחרת ראויה להתכבד לא בטל, וא"כ ה"ה חטאת טמאה וכן הקשה הרשב"א

וביאר הקושיא, וא"כ גם אם בחתיכה חיה של חטאת איירי ובב"ח מבושל מ"מ קשה, עכ"פ מוכח דאזלינן בתר חתיכה אחרת שכנגדה ולא דנים בחתיכה זו עצמה כמות שהיא לפנינו בוודאי בב"ח אינה ראוי' להתכבד גם מבושל:

ומדי דברי בשיטת הרא"ש דהוכיח דאפי' חתיכה חיה מקרי חהר"ל מידי דהוא אששה דברים וכו', והרי אגוזי פרך ור"ב חיים הם וה"ה חהר"ל, והוא תמוה מה ענין חהר"ל לדבר שבמנין, בחהר"ל ס"ל לי"א כיון שכמות שהיא אינה ראויה להתכבד אין לה חשיבות מפני שתהיה ראוי' להתכבד אח"כ אחר בישול אבל דבר שבמנין חשוב מפני שמונין אותו וגם חי מונין, ומצאתי שכבר עמד בקושיא זו אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס י"ד וכשאני לעצמי העלתי יישוב דלמדייק בלשון הרא"ש יראה כי קורא לחהר"ל דבר שבמנין, נראה דס"ל דחהר"ל לא חשיבא משום שראוי' להתכבד, אלא שע"י שראויה להתכבד לפני אורחים הוי כאת שדרכו למנות שמונה והולך כל חתיכה כדי לכבד בהם האורחים, וחשיבותי' של חהר"ל משום דבר שבמנין, ושפיר מייתי ראי' מאגוזי פרך ור"ב דהוי חי' וחשיבי כן חהר"ל הגם כמות שהיא אינה ראוי' להתכבד וצריכה תיקון מ"מ את שדרכו למנות היא כל חתיכה שתהיה ראויה לכבד בה, כנ"ל נכון ברור ופשוט:

ועיין ח"ס שם שהוציא ממשמעות הרמב"ם דס"ל דווקא מבושל מקרי חהר"ל, נ"ל לפ"מ דס"ל לרמב"ם דאינו מקדש רק ששה דברים בלבד, וכ' הר"ן דצ"ל דס"ל דחשיבות דראוי' להתכבד עדיף מאת שדרכו למנות, והיינו דמה שראויה לכבד לפני אורחים זה ענין אחר דע"י שראויה לכבד חשובה לכל יותר מדבר שבמנין לפ"ז אין ראיה ודמיון ממה ששה דברים או את שדרכו למנות אפי' חי חשיב דחהר"ל בעי דווקא שתהי' חשובה עכשיו לפני האורחים והבן:

והמחבר פסק להקל דווקא במבושל, והרמ"א נקיט להחמיר לפמ"ש לשיטתי' אזלו לפי דפסק המחבר בסי' ק"י כרמב"ם, דאין מקדשין אלא ששה דברים, וחהר"ל משום חשיבות עצמו, לכן פסק כרמב"ם גם בזה דווקא מבושל, ורמ"א בסי' ק"י את שדרכו למנות ס"ל דחתיכה הר"ל משום עי"ז הוי את שדרכו למנות בדין פסק להחמיר אפי' חי' כנ"ל, אלא מ"ש להקל בתרנגולת בנוצתה משום טרחא יתירה לא א"ש קצת עפ"ז ועיין:

ועיין פר"ח ופ"ת שתמהו על המחבר דפסק להקל בחי דלא מצינו מי דסובר כן רק י"א שברא"ש ובמח"כ היה נעלם מהם שכ"כ הר"ן בע"ז, ובח"ס כ' דגם הרמב"ם הכי ס"ל, ומ"ש ר"ן בחולין ראיה מכח קושי' תוס' ור"ש מש"ס זבחים דגדולה לא מקרי חהר"ל צל"ע דלמא משום דשם הי' חי ל"מ חהר"ל, ומנ"ל משום דגדולה, ולכאורה היה מקום לומר דמסתבר לר"ן בגדולה ל"מ חהר"ל וחי מקרי חהר"ל דכל חתיכה חי' עומדת לבשל,

אבל גדולה ביותר הגם שעומדת לחתכה דלמא יחתכנה לחתיכות קטנות מאוד עד שלא תהיה ראויה להתכבד, אלא הא הר"ן כ' בע"ז דחי ג"כ ל"מ חהר"ל א"כ קשה מנ"ל מש"ס זבחים דגדולה לא דלמא משום חי, או שניהם יחד גדולה וחי, וכ"א בפני עצמו גדולה או חי מנ"ל וצל"ע:

ואבוא אל יתר דברי פר"מ נ"י מ"ש ביישוב קושי' תוספ' וראשונים, דמשניות סותרים זא"ז דמתני' דחולין ס"ל דבר שבמנין וחהר"ל דלאו א"ה לא בטל, ומתני' דע"ז ס"ל דווקא בדאיכא תרתי דא"ה ודבר שבמנין, ורצה ליישב זה ע"פ דקדוקו במתני' דע"ז אלו אסורין ואוסרין במשהו, הו"ל לקצר אלו אוסרין במשהו, ונ"ל דאתי לאשמועינן דאפי' התערוב' הב' שנפל מתערובת ראשון במשהו נאסר וי"ל זה דווקא בא"ה אלו דבריו, דקדוקו במתני' לא א"ש דהא דקתני אסורין קאי על בב"ח וי"נ וכדומה, ולשון אלו אסורים אינו סובל שנאסר על ידם דבר אחר, והו"ל לומר אלו אוסרים ואוסרי' במשהו, ולי נראה דלכן קתני אלו אסורין מדאוריית' ואוסרין במשהו מדרבנן, ויותר נ"ל דקמ"ל מה דכתבו הראשונים כולם דווקא איסור מחמת עצמו, וי"ל דדייק מתני' אלו אסורין היינו שאסורין מחמת עצמן בעצמותן אוסרי' במשהו, אבל נאסרין מחמת דבר אחר אין אוסרי' במשהו וזה נכון בעזה"י:

ויש להקשות קצת דהא ש"ס יוכל לומר אלו אוסרי' וכו' למעוטי שנאסר מחמת דבר אחר, וי"ל שזהו בכלל שאמרו א"ה ולאו דבר שבמנין היינו שנאסר מחמ' ד"א שאין הבלוע דבר שבמנין, והארכתי במק"א ביישוב סתירת ומשניות (עיין לעיל תשו' הקודמת):

ועיין פ"ת שכ' דבר שאסור בהנאה ונתערב בדברים שאסורין באכילה בטל כיון דאחר ביטול יהיה ג"כ אסור באכילה והוא נגד תוס' שכ' דכל שראויה לנכרי הוי ראוי' להתכבד, וצ"ל דס"ל דזה כ' תוס' רק בה"א ולאמה הכל הולך מה שיהיה בתר ביטול, ומשום דראויה לנכרי לא מקרי ראויה להתכבד ומ"מ צ"ע מנ"ל דתוס' חזר בו ואפשר ס"ל דווקא כשראויה לנכרי מיד מקרי חהר"ל, אבל אם עכשיו אינו ראוי אפי' לנכרי ולאחר הביטול לא יהיה ראוי' רק לנכרי כל כי האי לא מקרי חהר"ל ולפמ"ש להלכתא דאסור לתת מת"ח לנכרי ל"מ ראויה להתכבד מה שראוי' לנכרי ותוס' כ' דס"ל כן כמ"ד מותר לתת מת"ח לנכרי ולאמת לדינא ליתא כנ"ל ועיין:

ומ"ש עוד שם הפ"ת דלענין הנאה בטל דהנאה אינה ראויה להתכבד ומביאו הפלתי ועיין פמ"ג שכ' לחלק בין שאנו דנין בשני' לאכילה והנאה או לענין הנאה לחוד, ונ"ל ראיה מש"ס ע"ז דמקשה ולתני נמי חתיכה נבילה י"ל דקמ"ל בב"ח יותר אם נתערב באיסורי אכילה מ"מ לענין הנאה אינו בטל והוא במשהו וע"כ דפשיטא לש"ס דמשום

הנאה לא אמרו דלא בטל והא דלא קאמר דקמ"ל בנתערב בהיתר אפי' לענין הנאה לא בטל דזה פשיטא שאין ביטול לחצאין כמ"ש הפמ"ג:

ולולי שיטות הראשונים בשיטת הרי"ף היה נ"ל דרי"ף לא צריך להעתיק משנה דחולין דאתי מכ"ש ממהני' דע"ז ע"פ קושי' הלחם סתרים ופלתי על קושי' ש"ס לתני חתיכה נבילה וכת' תוס' דחשיב בב"ח אע"פ שכבר תנא נבילה בחולין, י"ל מתני' קמ"ל רבותא אפי' בב"ח דאין ראויה עכשיו מכ"ש נבילה, ובראש יוסף מתרץ שפיר דש"ס בע"ז אזיל לכל שדרכו למנוה ולזה ליכא רבותא בב"ח יותר מבנבילה עיי"ש ולפ"ז א"ש הרי"ף לדקיי"ל כר"י וחתיכה נבילה משום חהר"ל וקמ"ל מתני' רבות' אפי' בב"ח דא"ה, וכיון דמביא הרי"ף מתני' דע"ז בב"ח תו לא צריך להביא דחולין בנבילה דכ"ש הוא וא"ש נמי דלא כ' הרי"ף שם בע"ז הרי אלו למעט דבר שבמנין ולא א"ה להלכתא לא ממעט מדלא תני נבילה דקמ"ל אפי' א"ה כ"ש נבילה וא"ש לשון ש"ס אי נמי א"ה ולאו דבר שבמנין צ"ל לשון א"נ ולמ"ש א"ש לר"י א"א לומר למעט דבשב"מ היינו חהר"ל דאתי כמ"ש דא"ה ולכן אמר א"נ לר"י למעט א"ה וכו' וא"ש, ומיושב קושי' תוס' לרב דחמץ במשהו י"ל ס"ל כר"ל ומעט דבר שבמנין ולר"י הא ס"ל חמץ בטל וא"ש, הכ"ד אוה"נ חותם באהבה פ"ב כאור בוקר ליום א' ה' דחנוכה תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סה

אלי' זכור לטוב ה"ה תלמידי חביבי בן עירי הרבני המופלג בתורה ויראה מורג חרוץ מלא עתיק יפ"ת כש"ת מה"ו אלי' הערצפעלד נ"י בק"ק שאמלוי יע"א:

מ"ש ביישוב קושי' טו"ז או"ח סי' תרע"ג ס"ק ו' הדברים פשוטים כמ"ש בתשובת שבות יעקב ח"ב סי' ל"ב דלהא לא מביא תרה"ד ראי' דאזלינן בתר השתא היינו כמו שהוא קודם ביטול דהא לבטל האיסור שהוא חשוב ואיך ס"ד כיון דאח"כ לא יהיה חשוב דיהי' משו"ה בטל וקו"ח איכא מה שאינו חשוב עכשיו רק שיהיה חשוב אח"כ לא בטל כ"ש כשהוא חשוב קודם הביטול, ולא בא התר"הד לדון רק אם אזלינן בתר חתיכה זו כמות שהיא או בתר חתיכות דעלמא דלא חשיבו כמוהו, ע"ז מביא ראי' ועשה קו"ח אם לקולא אזלינן כמו שחתיכה זו לפנינו ולא אזלינן בתר חתיכות דעלמא להקל כ"ש להחמיר, וא"ש ואמת נכון הדבר וכ"כ תלמידי ש' וכוונת לדעת שבות יעקב ואשרי הורתך, ומה שהוספת להמתיק ולתת מלתא בטעמא דאזלינן לחומרא כל שיהיה חר"ל אחר הביטול הגם דעכשיו אין חשוב ברוך טעמך, ובמק"א כתבתי דאפשר חומרא זו

דווקא החמירו בב"ח ואה"נ כיוצא בו דאיכא תרתי דעכשיו אה"נ הוא ואחר הביטול יהיה ראוי' להתכבד ועיין רש"י ע"ז גבי אלו אסורים שכ' דחשוב איסורו כ"כ דאסור בהנאה, אבל באיסור אכילה לא החמירו אם אינו עכשיו חשוב משום שיהי' חשוב אחר הביטול, ובזה יישבתי סתירת המשניות דחולין ודע"ז, והנני שולח לך העתק תשובה א' שכתבתי להרב הצדיק המאו"הג מה"ו אהרן זינגער ני' ראבדק"ק מט"ד בזה, ולאשר יודע אני ני צמאה נפשך לדברינו עבידנא לך ק"ר קצת בזה, וכעת עלה במחשבה לפני דאפשר דלא החמירו כ"כ לילך בתר שנתבטל רק בבב"ח דחתיכה זו היה ראוי' להתכבד קודם שנעשה בב"ח, וע"י שנעשה בב"ח בטלה חשיבותה כיון שעכשיו נתערב ותחזור לקדמותה כמות שהיתה חשבי' לה כאלו ראוי' להתכבד עכשיו ולא בטלה, וכן בחטאת טהורה או טמאה שנהערבה בחתיכה של חולין כיון דחתיכות דעלמא כיוצא בה ראוי' להתכבד ואח"כ תהי' ראוי' החמירו, אבל כל שאין כמוה ראוי' להתכבד, רק אחר הביטול תהי' ראוי' להתכבד אפשר כה"ג לא החמירו ויש לעיין:

ומאז כתבתי בגליון ש"ע או"ח שלי ראי' לדינו של תה"ד מתוס' זבחי' ע"ב ע"א ד"ה ולבטלו וכו' שכ' בתוך הדברים וז"ל, אי נמי ע"ז משום דחשיבה לעובדי' וכן עורות לבובי' עיי"ש, והרי מתחלה לא היה חשיב עד שעבדו עובדי' וגם אח"כ לא יהיה חשוב מ"מ לא בטלה הרי מפורש דינו של תה"ד להחמיר והרי דברים קו"ח דשם לא חשוב רק לעובדי' לחוד ולרובא דעלמא לא חשיב' ואפי' למי שנתערב לו ולכל ישראל לא חשיבה, מכ"ש בנר חנוכה דחשוב בימי חנוכה לכל ישראל ולמי שנתערב לו דלא בטל ועיין, ולרוב הטרדה לקצר אני צריך הכ"ד רבך אוה"נ החפץ בהצלחתך וטובך:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סו

יצו ד' את הברכה, שמורה בכל וערוכה, למע"כ תלמידי כבני הרבני המופלג בהפלגת התורה אוצר נחמד חרוץ בעל פיפיות הקצין כש"ת מו"ה עקיבא סופר ני' בן יקיר לאחי יד"נ הגאבד"ק יע"א, בשבה תחכמוני בק"ק פאפא יע"א:

עשית עמנו אות לטובה, זו תורה וזו שכרה כי פניתי מהמון טרדוה להפיס דעתך במה שנהקשיה בכ"מ בפ' ט"ו ממ"א הלכה י"ב שמיישב מ"ש הרמב"ם יראה לי הא מוכח כן ממתני' דנדרים דקונמות בנ"ט דנ"ל קונמות לאו דשיל"מ הוא דאית בה טרחא קמ"ל הרמב"ם דבאמת קונמות דשיל"מ הוא דזקן עוקר נדר כדאית' בירושלמי, וצ"ל הגם דמפורש בירושלמי דקונמות דשיל"מ מה"ט היה מקום לומר דסמכינן על דר"א

פ' משילין דס"ל דשיל"מ גם בא"מ ל"ב, ודלא מקשי מתנ' דנדרים ע"כ דס"ל קונמות לאו דשיל"מ הוא קמ"ל הרמב"ם יראה לי דליתא לכל הנ"ל דמהא דר"א אין ראיה דמים ומלח מב"מ הוא, ודברי הכ"מ על מ"ש בשם הרשב"א תחלה שייכים להדדי כצ"ל, אלא דקשה לך הא ר' אבא בנדרים נ"ט ע"א מכח קושי' רמב"ח מקונם פירות וכו' העלה בטל כדס"ל לאמוראי בסוגיא ריש ביצה עד דבא ר"א וחידש אפי' בדרבנן ל"ב והאי צנון בכותח בב"ח דרבנן הוא ואפשר משו"ה לא הקשה הרז"ה קושי' הרמב"ן והקשה מן המאוחר שם בסוגי' משום די"ל כהנ"ל אבל מהא דקאמר סתמא דש"ס לרב נ"ט הוא קשי' מנ"ל לסתמא דש"ס דס"ל לרב דשיל"מ בדרבנן בטל דלא כהלכתא וע"כ כה"ג לאו דשיל"מ הוא:

אלא כד דייקת שפיר עדיין הקושיא קמה על הרי"ף עצמו דהא הוא כ' בפגה"נ כן לרב כהנא דאמר הך דינא דפת שאפאה עם הצלי משום דהוי דשל"מ והא רב כהנא הוא דאמר הך מלתא דצנון ומפרש רבא למלתי' משום דאפשר למטעמי' וקשיא ר"כ אדר"כ דהא בשניהם בב"ח דרבנן היא ולזה אפשר י"ל דרי"ף בפסחים לא כ' כן לר"כ עצמו דר"כ ע"כ ס"ל בדרבנן דשיל"מ בטל אלא הא כבר כ' תחלה מוכח מדר"כ בפת שאפאה וכו' דס"ל ר"מ דלכתחלה מיה' אסור וכ' ועוד דהוי דשיל"מ זה לא אמר לר"כ עצמו אלא להלכתא יש עוד טעם דל"ב משום דהוי דשיל"מ ולהלכתא הא קיי"ל כר"א דשיל"מ אפי' בדרבנן ל"ב אלא דקשה על הרי"ף עצמו דידי' אדידי' דהא העתיק הא דר"כ בחולין והא קיי"ל דשיל"מ אפי' בדרבנן ל"ב והוא בעצמו גילה דעתו בזה להלכתא ממ"ש בפת שאפאה להלכתא דהוי דשיל"מ וסתר עצמו ומה שיישבתי על קושי' הרז"ה לרב לשיטתו הוצרך לומר בנ"ט לא מהני לנו בקושי' רמב"ן דהא לפי חזרתו של הרי"ף ס"ל לאביי ורבא מב"מ בטל חוץ מיי"נ ועוד הא הרי"ף עצמו פסק הך דצנון שחתכו וכו' משום דאפשר למטעמי' וקושי' רמב"ן צ"ע ליישבה:

עוד הקשו ממתני' פ"ט דכלאים צמר רחלים שנתערב בצמר גמלים אם הרוב מן הגמלים בטל צ"ר וקשה לרי"ף הא דשיל"מ הא כיון דמותר עכשיו בצמר גמלים בלי תערובת קושיא זו כתובה בספרא דבי רב זקני רשכב"הג זצ"ל והניחה בצע"ג:

ומכ"ז לבי אומר לי דל"א הרי"ף דזה מקרי דשיל"מ רק בפת דבאמת בלא"ה תמוה בעצמותו ענין זה לפמ"ש רש"י בכ"מ וכן הוא הפשוט דטעמא דדשיל"מ הוא עד שתאכלנו באיסור אכליהו בהיתר והיכא דיש טרחא או הפסד בטל דל"ש עד שתאכלנו באיסור אכליהו בהיתר דהא יש לו ב' נפקותא דטרחא או דפסידא והנה זה שרוצה לאכול הפת בכותח וערבה לו איך נאמר לו עד שתאכלהו וכו' אכול בבשר הוא רוצה לאכול

פת עם כותח ואנן אומרים לו אכליהו בבשר או בפ"ע ונ"ל דבאמת דלא אמרה הרי"ף רק בפת שנאכל בכל דבר בבשר ובחלב ובפ"ע ועיקר אכילת האדם הוא הלחם ועל הלחם יחיה האדם ושארי הדברים הם ללפת הפת ופוטר כ"מ מאכל בברכה כי הכל טפל לו לכן אומרים לו עד שתאכל פת זה בכותח שיש בו נדנוד איסור וצריך ביטול אכול בבשר או בפ"ע כי כן רגילים הכל לאכול פת בכל אלו ויערב להם אבל דגים שעלו בקערה ומתאוה לאוכלם בכותח וכן היו רגילים לאכול בכותח כדמצינו כ"פ וכן צנון בכותח לא אמרינן לי' עד שאתה אוכל צנון או דגים בכותח אכול בלא כותח ומה לך להכניס עצמך בביטול הא כך ינעם וערב לו לאכול דגים וצנון בכותח ולק"מ קושי' רז"ה ורמב"ן מש"ס חולין מדגים וצנון וכן לק"מ ממתני' פ"ט דכלאים דהוא חפץ ורוצה ללבוש בגד פשתן כנלפע"ד:

ויש לי ראיה מהימנא למש"כ מדברי הרי"ף עצמו פ' גה"נ שכ' תחלה על ראי' הי"א דהלכה כרב דר"מ ודחאה דגם ללוי איכא איסור לכתחילה והאי כלכתחילה דמיא וכ' ועוד האי פת שאפאה וכו' דשיל"מ וכו' וצ"ל מתחיל בתרתי פת שאפאה והאי ביניתא וסיים בחדא פת שאפאה עם הצלי ולא הזכיר האי ביניתא מוכח מתוכו כי מ"ש אח"כ בו עוד דהוי דשיל"מ דווקא בפת שאפאה וכו' אמר למלתי' דהוי דשיל"מ אבל בהאי ביניתא דאטוי בהדי בשרא לא מקרי דשיל"מ משום דאפשר למיכל בלא כותח דכך הניי' לי' למיכל דגים בכותח וזו ראיה נכונה מוכחת:

ויש לעשות סמוכים לדברינו ממ"ש רש"י בדרבא מפרזקא בהאי ביניתא דס"ל ר"מ ולא כתב כן בברייתא דרב כהנא בהאי פת שאפאה עם הצלי דס"ל ר"מ דמוקדם להאי ביניתא ולמ"ש י"ל דרש"י ידע די"ל בפת שאפאה משום דהוי דשיל"מ הגם דאפשר דרש"י לא ס"ל כוותי' דרי"ף לאמת מ"מ עכ"פ י"ל כן ולכן שתק ולא כתב מידי אבל בדרבא מפרזקא בהאי ביניתא דליכא משום דשיל"מ אין מנוס רק דס"ל ר"מ וה"ט שכ' הרי"ף משום דהוי לכתחילה לא ס"ל לרש"י וע"כ צ"ל כן דהא רש"י ס"ל דלוי לכתחילה אוסר וכ' דרבא מפרזקא ס"ל ר"מ ע"כ דס"ל דזה לא מקרי לכתחילה אחר שכבר נתערב והבן:

וזאת תורת העולה מדברינו דרבו החולקים על הרי"ף בהא מלתא דס"ל דכל שיש לו היתי עכשיו לשום דבר הגם שלמה שנאסר אין לו היתר מקרי דשיל"מ אזלינן להלכה בתר רובא דרובא וגם לפי כללא דכייל לנו מהר"מ דבכ"מ נוהגים כרב אלפסי לחומרא וכ' התה"ד דבזה נקטינן לקולא משום דקשיא עליו מיבמות ובדרבנן לא דייקינן כולי האי לפמ"ש דגם הרי"ף ל"א למלתי' רק בפת ועכ"פ י"ל כן בשיטת הרי"ף לא נניח וודאי

דרוב ראשונים דחולקים על הרי"ף במקום דנ"ל דגם הרי"ף ל"א רק בפת וראיות שהבאנו יתנו עידיהן כי הנכון בשיטת הרי"ף כמ"ש:

וכל מ"ש אין אנו צריכ' רק ללמד במק"א היכא דנתערב מב"מ ויש לו היתר מיד למה שלא נאסר ולמה שנאסר אין לו היתר, אבל בבשר ששהה ג"י בל"מ בלא"ה מותר משום דהוא א"מ דם בחתיכות וכ"כ הש"ך בנקה"כ וזהו מ"ש רמ"א דאפי' לדסוברים דמקרי דשיל"מ כיון שיש לו היתר לצלי מ"מ בטלה כיון שאין איסורה רק מחמת דם הבלוע והסכים הפלתי עמו ואמת נכון הדבר ותיהי לי דקיימתי כן מנפשאי:

ואין לומר כמו דחוכך הפר"ח להחמיר בשיטת הרי"ף משום דר"ן מסכים על ידו לענין אי מקרי דשיל"מ כן ראויה להחמיר מה"ט דשיל"מ גם בא"מ ל"ב משום דר"ן הסכים עמו הא ליתא דהא בהך מלתא דדשיל"מ בטל בא"מ רבו הראשונים החולקים עליו הרמב"ן במלחמות פסחים ורמב"ם הלכו' מ"א ורשב"א ותוס' ביצה, וגם כללו של הר"מ דנוהגים כ"מ כהרי"ף להחמיר חוץ ממקום שתוס' חולקין וכאן הרי תוס' חולק על הרי"ף ועוד גם לפי דעת הר"ן שמסכים על ידו משום שמיישב שיטתו דס"ל לרי"ף דווקא היכא דיש לו היתר מיד לדבר אחד וכ"כ בביצה פ' משילין וכיון שבארנו שרבו החולקים על הרי"ף בדבר זה דמה שיש לו היתר מיד שלא נאסר בו ל"מ דשיל"מ ממילא חולקים גם על הרי"ף בהך דינא דא"מ ואין לו לדינא של הרי"ף מקום ע"ד שמישבו הר"ן והבן אלא לפמ"ש הרמב"ן ור"ן ורשב"א ומובא בכ"מ דסמך הרי"ף על ר"א בביצה דגם בא"מ דשיל"מ ל"ב יש מקום לדינו של הרי"ף בא"מ כשהתירו בא אח"ז מ"מ אין לנו לחוש לשיטתו של הרי"ף כי הוא יחידאי וגם הר"ן לא מסכים עמו ותוס' בתוך חבל ראשונים החולקים עליו בזה הנלפע"ד כתבתי וסמוך לבי על כל מ"ש לא אירא בעזה"י המאיר עיני חכמים בתורתו הכ"ד אוה"נ דש"ת פ"ב יו"ד סיון תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סח

תיתי שלמא רבא, לגברא יקירא ורבא, ה"ה י"נ ורב חביבי, הרב המובהק המאו"הג חריף ובקי, סיני ועוקר הרים מרביץ תורה לעדרים, צדיק ונשגב שמו, כש"ת מה"ו אהרן זינגער נ"י רב דדק"ק מט"ד יע"א:

גי"ה קבלתי היום ע"י תלמידי הב' המופלג שיחי' אתא לכאן ואייתי בחזרה פנקס תשובות שלי, ובמכתבו ירה חץ השגה על האמור עם הספר בא' מן התשובות שהעלתי בקושי' הר"ן על הרמב"ם דס"ל חמץ לא בטל משום דהוי דשיל"מ, הא ר"ש קנסא קנוס

אם אחה"פ, ואמרתי ליישב דחמץ נוקשה דרבנן מותר אחה"פ והוא דשיל"מ שוב לא חלקו בין חמץ דאורייתא לדרבנן, והקשה פר"מ ני' עלי הא בביצה פ' משילין מתרץ ר"א משום דהוי דשיל"מ ור"א לשיטתו דדשיל"מ אפי' לרבנן לא בטל, ורבא דמשני שם שינוי' אחרינא ש"מ דל"ל כרב אשי אלו דברי פר"מ ני', תמה אני הלא תוס' שם ל"ח ע"א ד"ה ולבטל וכו' הקשה הא דשיל"מ לא בטל ומתרץ דבא"מ בטל ועיי' פ"י שם דלא רצו תוס' לומר דכולהו אמוראי דלא מתרצו כר"א ל"ל כר"א, ובדף ל"ט כתבו תוס' לר"א צ"ל דמים ומלח מב"מ הוא, וכל אלו אמוראי דלא מתרצו הכי ס"ל דדין אינו מינו יש לו ועיי' פ"י שם, והרמ"בם דפוסק בהלכות מ"א דשיל"מ בא"מ בטל כירושלמי ע"כ ס"ל דש"ס דילן לא חולק וס"ל דמים ומלח מב"מ הוא כמ"ש תוס' או כמ"ש ר"ן בנדרים ורבא ואינך חולקים על ר"א בזה וא"ש דברינו ביישוב הרמ"בם:

ואחרי דברי בסוגי' דביצה פ' משילין מלתא דתמיה לי טובא זכור אזכיר לפני פר"מ ני' והוא למ"ש הר"ן בנדרים בטעם לשבח דדבר שיל"מ ל"ב כיון דיש לאיסור שם היתר אח"כ והוי כעולין שאין מבטלים זא"ז לרבנן דאזלו בתר שם היתר ואיסור ומזה הוליד בשווי' מיד בשם היתר ל"ב אפי' כשבעצם אינו מינו, וכ"ז לרבנן אבל לר"י דאזיל בתר שיווי העצם בטעמא או בשמא מים ומלח וכדומה הגם דיש לו היתר מיד ראוי' שיהיה בטל דאין צד לדמות דשיל"מ להא דמב"מ לא בטל לר"י וזה פשוט, ולזה צל"ע הא דקתני במתני' פ' משילין ר"י פוטר במים מפני שאין בהם ממש, אבל במלח מחייב כבש"ס שם ל"ט מים אין מלח לא, ולר"י קשי' לבטיל מלח לגבי עיסה ומהא דאמר דפוטר במים מפני שאין בהם ממש משמע בלא"ה אסור ל"ק לבטלו במים לשיטתו י"ל אה"נ ולטעמא דרבנן קאמר לדידהו ל"ב משום דשיל"מ מ"מ פטור משום שאין בהם ממש וכיוצא בזה כ"פ בש"ס, אלא אי קשי' על דפוטר רק במים ומחייב במלח לשיטתו לבטל מלח לגבי עיסה ולא הועיל כ"א בתירוצו לר"י וצע"ג:

ונתקשתי בקושי' זו זה שנים הרבה, וזה זמן לא כביר מצאתי לה מקום יישוב ע"פ פי' רש"י ל"ח ע"ב דאביי ורבא לא פליגו אלא מר אמר חדא, אביי מיישב הא דמים לא בטלו, ומר אמר חדא רבא מתרץ דמלח לא בטל דלטעמא עבידא, והנה ר"א דנאיד מדאביי ורבא ע"כ דלא ניחא לתרץ כוותי' וי"ל דתירוץ רבא תבלין לטעמ' עבידא ולא בטל ס"ל לר"א ג"כ, ודבר זה הלכה הוא דכל דלטעמא עבידא לא בטל, אלא תי' דאביי דמחדש גזירה חדשה שמא תעשה עיסה בשותפות זה "ל לר"א, ולכן הוצרך לתרוצו משום הוי לי' דשי"למ כנ"ל, והא"ש דגם לר"י לק"מ הא דמחייב במלח ותבלין כיון דלטעמא עבידא

ל"ב, ומים באמת בטלי' לדידי', והא דקאמ' משום דלית בי' ממש לטעמ' דרבנן קאמ' וא"ש נכון:

ולדברי ר"ן ועפ"מש לר"י באמת א"מ גם שיש לו היתר מיד בטל, מיושב קושי' הרז"ה פסחים על הרי"ף חולין פגה"נ דדשיל"מ גם בא"מ ל"ב, והקשה עליו מדקאמר ש"ס לרב דגים שעלו וכו', אסור בכותח משום נ"ט הוא הא בלי נ"ט ג"כ אסור דאפשר לאוכלם בלי כותח והוי דשי"למ, ולמ"ש לק"מ לרב לשיטתו דס"ל דבמ"במ לא בטל הוצרך לומר נ"ט הוא, ולשמואל צ"ל נ"ט בנ"ט לית בי' חששא וגרוע מריח ועיין ריט"בא חולין שכ"כ לשמואל וא"ש:

ולא אכחד תחת עטי מה שהעליתי בקיץ העבר זה בלימוד הישיבה הי"ו ביישוב שיטת הרי"ף ולהסיר מעליו כל תלונות וקושי' הראשונים, ואמינא מלתא חדתא בענין זה, ומה שהביאני לידי כך כי הרגשתי בדקדוק עצום בדברי ר"ש כל דבר שיל"מ לא נתנו בו חכמים שיעור, לשון זה אינו מדוקדק דהוא לשון שלילה שלא אמרו דבר בדשיל"מ, הול"ל כל דשיל"מ אמרו חכמים במשהו או אינו בטל, ויותר קשה לשון ירושלמי בדשי"למ לא נתנו בו חכמים שיעור אלא מב"מ במשהו וא"מ בנ"ט משמע דכולל א"מ ומינו, רק שחלוקים מב"מ במשהו וא"מ בנ"ט, כיון שאנכו מינו ככל איסור הא ל"א דבר בא"מ בדשי"למ והניחו על הדין ככל איסורים, ואיך אמר אלא מב"מ במשהו וא"מ בנ"ט ודקדוק זה בעי יישוב, ולפע"נד נראה ע"פ שאמר רבא אמרו רבנן בטעמא ואמרו בקפילא ואמרו בס', דהתירא בטעמא דאיסורא בקפילא, ודליכא קפילא או מב"מ בס', וס"ל לרש"י ורמ"בם שווי' בדבר זה דכל דאיכא למטעם או איכא קפילא צריכי' לברר ע"י טעימה או קפילא דווקא אם יש בו בנותן טעם, חזינן דלא רצו רבנן לסמוך על חכמתם ובקיאו' שלהם עד כמה נותן טעם ע"פ הרוב כל שאפשר לברר, רק בשאי אפשר לברר ויבוא לידי פסידא אמרו לסמוך על שיעור ס', ולפ"ז אומר אני בדשי"למ דאפשר לאכול אח"ז בלי שיפסיד, גזרו אמרו שלא לסמוך על שיעורא דידהו, אלא או שיטעום או שיתן לקפילא, וכשא"א ימתין עד למחר כמו שאמרו שלא לסמוך על שיעורא דידהו כל שאפשר לברר כן הדבר הזה, ובמינו שא"א לברר לעולם במשהו עד שתאכל באיסור תאכלנו בהיתר גמור, ומוסבר יותר עפמ"ש פ"י ביצה פ' משילין הא דבא"מ דשיל"מ בטל משום שחיך אוכל יטעום וכאלו נסתלק ומחזי כחוכא דאמרו שא"ב עיי"ש, וזה שנתברר ע"י טעימת קפילא, אבל כשאין אפשר לברר רק ע"פ שיעור בס' לא שייך דמחזי כחוכא כמובן:

והא דאמר ר"ש כל דשיל"מ לא אמרו בו חכמים שיעור היינו השיעור שאמרו בכ"מ שהוא בס' במינו ובא"מ בדשי"למ ל"א שיעור כלל, ובירושלמי מפורש יותר אלא מינו

במשהו, וא"מ בנותן טעם שהוא בכ"מ בטעימה כלישנא דרבא אמרו בטעמא וכן במתני' דפגה"נ וברייי' קדירה שבישל בה, וכן במתני' בנדרים דקתני בנותן טעם ומקשה ירושלמי הא דשיל"מ ל"ב ומשני מתני' באינו מינו היינו בא"מ הוא בנ"ט אם טוע' בו טעם ולא בס' וא"ש עיין:

וע"פ הוצעה זו אומר אני ביישוב הרי"ף דס"ל כמ"ש דבא"מ לא סמכי' על שיעור ששיערו חכמים אלא בטעימה בא"מ ובמינו שא"א לברר במשהו עד שעת היתר או שיוכל לאכול על דרך היתר מיד, וזהו שכ' בפת שאפאו עם הצלי דמשהו אית בי' ורב לטעמ' דמב"מ ל"ב, ולדידן בטל היינו בוודאי רב ולוי לא פליגו אם הריח נרגש, אלא אי יש ממש בריח לאסור או לא, ולשיטת הרי"ף גם בזה לא פליגו אלא דרב לשיטתו, ושווי' דמשהו איכא היינו שאין בכח ריח לאסור התערובות יהי' מחתיכה גדולה או קטנה דריח חלוש וכל שבא לתערובות נאבד, וזהו שיעור ששיערו חכמים דכך הוא בטבע כמו ששיערו כל התערובות שאין כח בתערובות לתת טעם לשבח ולאסור יותר מס', וכמו דלא אמרו שיעור ס' בדשי"למ ולא רצו לסמוך על חכמי' כל דאפש' בלא"ה כן לא סמכינ' על שיעו' זה דלעולם ריח משהו הוא בדשי"למ, ויפה כ' הרי"ף דפת שאפאו אסור דכל דשי"למ ל"ב, וגם א"מ לא נתנו בו שיעור ה"ה בריח כל שאפשר לאוכלו בהיתר כנ"ל בכוונת הרי"ף, וממילא מיושבים כל הקושי' מה שהקשה מירושלמי, ומה שהקשה הרז"ה מש"ס חולין דקאמר לרב נ"ט הוא דבפחות מנ"ט מותר ע"י טעימ', וכן ל"ק קושי' רמב"ן במלחמות בפסחים מהא דצנון שחתכו בסכין דאפשר למטעי' דע"י טעימה וודאי שרי כנלפע"נד יישוב נכון בעז"הי:

ולדינא וודאי אין לנו להוסיף חומרא בדשיל"מ באינו מינו דבעי דווקא טעימ' ולא סמכו על שיעור ס' הגם שדייקנו כן מלישנא דר"ש דהוא מרא דהאי דינא דדשיל"מ מ"מ דבר זה לא שיערו אבותינו רבותינו הראשונים וס"ל בפשיטות דכל דבר שיל"מ בא"מ דינו כדין כל האסורים אבל אנחנו ליישב שיטת הרי"ף באנו דס"ל לכל הראשונים בשיטתו דס"ל דשיל"מ אפי' בא"מ ל"ב ולפמ"ש גם הרוצה לחוש לשיטת הרי"ף גם הרי"ף עצמו לא ס"ל דלא בטל כלל רק דאין סומכי' על שיעור המשוער בס' אבל ע"י טעימה שרי ואנן דלא סמכי' על טעימת קפילא נכרי בעי טעימה ע"י ישראל בנדרים וכיוצא בו דמותר לישראל אחר ועיין ש"ך סי' צ"ח:

מה שכתב פר"מ ני' לפקפק על דברינו באומרו כי ס"ל בלא"ה לרמב"ם לשיטתו דס"ל דחוזר וניעור בפסח ותערוב' זה שנתערב קודם פסח מותר אחר פסח כיון שלא עבר בפסח בב"י הוי דשיל"מ ושוב אמרו כל חמץ לא בטל אלו דברי פר"מ ני' בקיצור ולא

אבין הא דחוזר וניעור חומרא על חומרא כיון שאמרו דל"ב כשנתערב ק"פ בפסח חוזר וניעור כאלו נתערב בפסח כיון שנתערב בשעת היתר ואם בנתערב בפסח חמץ בעין לא נמצא שיהי' דשיל"מ ממילא בנתערב ק"פ ל"א חוזר וניעור כאלו נתערב בפסח ופשוט:

ובתשובה א' כתבתי ביישוב קושי' הר"ן על הרמב"ם ע"פ פלוגתא דר"י ור"ל בירושלמי ומובא ברא"ש פ"ב ובטור סי' תמ"ח בחמץ שביטל ולא ביער אם אסור אחה"פ משום קנס שמא יערים ולפי דס"ל לר"ל דמותר כה"ג אחה"פ חמץ כזה הוא דשיל"מ וממילא אמרו כל חמץ אפי' לא בטלו לא בטל שלא יהי' חוטא נשכר וגם ע"פ הרוב ביטל ולא ביער ונ"ל דרבא דס"ל כר"ל ומיושב קושי' רמב"ן מר' יוחנן דס"ל כר"ש וס"ל דבזמנו בנ"ט דר"י לשיטתו דס"ל בירושלמי ביטל ולא ביער אסור אחה"פ ליכא חמץ ועכ"פ ע"פ הרוב דיהי' דשיל"מ:

ובזה יישבתי הא דהשמיט הרמב"ם בהלכות חמץ דאפי' ביטל ולא ביער אסור וכל כי האי הו"ל לפרושי דבש"ס דילן לא נמצא מזה כלום ופשטות דברי רבא ר"ש קנס כיון שעבר עליו בב"י הגם דיש לומר דעיקר טעמא דקניס נקיט וממילא קנסי' גם בביטל ולא ביער שמא יערים מכל מקום בפשוט לא משמע כן לולי שיש לנו פלוגתא בירושלמי דר"י הכי ס"ל וכ"כ האי הו"ל לרמב"ם לפרש ולא למסתם ולכתוב דקנס הואיל ועבר בב"י ומזה נראה דס"ל דלית הלכתא כר"י אלא דקשה הא כללא בידינו ר"י ונ"ל הלכה כר"י ועיי' ב"י סי' תמ"ח ולמ"ש הרמב"ם לשיטתו דס"ל הא דס"ל לרבא דחמץ במשהו משום דשיל"מ וקשי' לר"י עכצ"ל דר"י לשיטתי' אזיל ורבא ל"ל כר"י הגם דרבא ס"ל בכ"מ הלכה כר"י לגבי ר"ל בר מתלת צ"ל דווקא בב"ב וגם פלוגתא דר"י ור"ל לא נמצא בש"ס דילן וכיון דרבא בתרא פסק הרמב"ם כוותי' וא"ש ועיין והארכתי יותר ואכ"מ:

ולמלאות בקשת פר"מ י"נ לשעשע אתו עמו שעשועי אוריית' ולהרחיב הדיבור העליתי את כל זה לפני פר"מ ני' והנני בעה"ח ושלום וברכה לידיד נפשי ני' בכל מקנה וקנין שובע שמחות נצח הכ"ד בחפזון רב אוה"נ פה פ"ב ראש חודש מרחשון תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה סט

שפעת שלום וברכה לתלמידי הרבני המופלג בתורה וירא' טהורה כש"ת מו"ה דוד צבי ני':

מכתבך קבלתי והנני להשיב לך ע"ד התמוה לך לשיטת הסוברי' דבנבילה איכ' איסור עשה דוזבחת ומבואר בתוס' פ' ש"ש בתרא דבמעי אמו מתחיל איסור זה איך נפרנס

סוגי' דע"ז דר"מ מוקי קרא דאין ראויה לגר בסרוח מעיקרא וכ' רש"י שהיה מוכה שחין קודם שנתנבלה הלא עשה דוזבחת קודמת ולענין איסור עשה לאו ס"מ היא ואין ראוי לו משום איסור דעשה וזבחת ולומר שמבטן אמו משעה שנוצר היה מוכה שחין מנא ידעינן דכך היה קושיא זו עצומה, ומצאתי' ג"כ כתוב בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל, ואני בעניי הכינותי יישוב לקושי' זו, ע"פ מה שהעליתי במק"א דדבר זה אי איכ' עשה דוזבחת או לא תלי' בפלוגת' דתנאי פ"ק דחולין פלוגתא דר"ע ור"י למ"ד דוזבחת ואכלת לאסור להם בשר נחירה ונאמר וזבחת לאיסור י"ל כהנך פוסקים דאיסור עשה הוא אבל מאן דס"ל להתיר להם בשר תאוה, וכ' רש"י שם הא דכתי' וזבחת כן דרך המקרא איידי דאירי באכילה ע"ש ולא נאמר וזבחת לאיסור כלל, מנ"ל איסור עשה ואין לו רמז בקרא כנ"ל:

ולפ"ז א"ש דמשני לר"מ קרא לסרוח מעיקר', די"ל ס"ל כמ"ד וזבחת להתיר בשר תאוה, והא דקאמ' ש"ס לר"ש דס"מ לא צריך קרא היה יוכל לומר דר"ש ס"ל כמ"ד וזבחת לאסור בשר נחירה, אלא דש"ס נקוט בקיצור דס"ל ס"מ ל"צ קרא וכבר הכי ס"ל ב"פ בבכורות כ"ג לענין טומאה, וכל סגנון ש"ס ליישב דא"ש לכ"ע, הגם דרש"י בשבועות כ' לר"ש דאפי' נתנבלה ביוה"כ נראה לרש"י מסתימת ר"ש דאפי' נתנבלה ביו"הכ משום דקדמה איסור עשה מ"מ לאו הוכחה גמורה היא דהכי ס"ל ובהכי אירי, אלא כיון די"ל דהכי ס"ל מפרשינן מסתימת דבריו דהכי ס"ל, וגם בנתנבלה ביו"הכ קאי, ואפי' היה מפורש דהכי ס"ל ניחא לש"ס לתרץ דר"ש דא"ש אפי' למאן דס"ל דליכא עשה דוזבחת, ועיין כעין זה בתוס' סוכה פ' לולב הגזול ל"א ע"א ד"ה קרקע נגזלת וברש"י שם:

ומצאנו מקום יישוב לקושי' תוס' בכורות שם שהקשה דר"י אדר"י דס"ל ס"מ צריך קרא, וס"ל נטל"פ מותר מנ"ל ולדברינו א"ש, די"ל דר"י ס"ל דאיכא עשה דוזבחת וא"א למוקמי קרא בס"מ דעדיין איכא משום עשה דוזבחת וא"ש:

ובדברינו יש מקום לקיים ת' תוס' בכורות דס"ל לר"י דשאני בין טומאה לאיסור והדברים מתמיהי' סוף כ"ס צריך קרא לס"מ לענין טומאה, וכיון דיש למוקמי הקרא לענין ס"מ מנ"ל דנטלפ"ג מותר, וכבר עמד בנוב"י על דברי תוס' אלו, ולמ"ש דלר"י לענין איסור א"א דיהיה ס"מ דעשה וזבחת קודם לפגמו, וכ"ז לענין איסור אבל לענין טומאה שמחמת נבילה אפשר שיהיה פגמו קודם לטומאתו, אלא קשה כיון דמוכח דלענין איסור אפי' אינו ס"מ מותר ממילא לענין טומאה ג"כ חמירא, ולזה כ' תוס' טומאה שאני, ולא ילפינן טומאה מאיסור לענין זה, ומוקי קרא לס"מ ולטומאה הוא ס"מ ולענין איסור לאו ס"מ הוא והבן:

ובלימוד הישיבה אמרתי ליישב בזה קושי' מהרש"א פסחים סוגי' דטע"כ, מנ"ל דר"ע ס"ל נטלפ"ג מותר, ול"א תורה אלא קדירה ב"י דלמא כר"מ ס"ל נטל"פ אסור וגע"נ לאו חידוש הוא, ולדברינו א"ש דהא ר"ע ס"ל וזבחת לאסור בשר נחירה ממילא איכא עשה דוזבחת ול"ל דקרא דראוי' לגר בס"מ, וע"כ דס"ל לר"ע נטלפ"ג מותר ועיין:

והנה מהרמ"ל פסחים הרגיש בקושיא זו וכ' כיון דהלכתא כר"ש רצה לתרץ ר"ע כר"ש וכהלכתא דכאן סוף כל סוף צ"ל ג' מחלוקת בדבר זו עיין בו, ולדעתי דבריו אינם מעלים ארוכה לתי' ב' של תוס' ע"ז, דרבנן דר"ע כר"ש ס"ל וחידוש הוא היינו דלא הוי ידעינן לחלק בין פגם רבא לזוטא, וצ"ל דר"ע ס"ל דמסברת חוץ ידעינ' לחלק בין פגם רבא לזוטא ובהא פליג ר"ע עם רבנן ור"ש, ביותר הו"ל לש"ס לומר דר"ע כר"מ, וקרוב יותר לומר מלומר דר"ע ורבנן פליגי בסברא בעלמא אם ידעינן לחלק בין פג"ר לזוטא מסברא או לא וצ"ע:

ואמרתי ליישב ע"ד שיישבתי קושי' העולם מנ"ל לר"ע טע"כ מגע"נ דלמא משום שהיו מבשלים בב"ח ואמרתי ליישב עד"פ עפמ"ש הפלתי באוקימת' דר"ש ל"א תורה אלא קדירה ב"י שזהו רחוק מאוד שהיה הכל ב"י, וכבר הרגיש הריטב"א בזה, והעלה שהוחמו בו מים תוך מעל"ע, ולשיטת הש"ך דע"י חימום נעשו לשבח עיין בו, ולפ"ז א"א לומר דגע"נ משום בב"ח דאי בשבישל בו נכרי בב"ח שוב הפליטה מן הכלי כשאר איסור ואי לאו טע"כ אינו אוסר כמ"ש הש"ך סי' צ"ב דכל היוצא מבב"ח אחר שכבר נעשה בב"ח, אין לו דין בב"ח רק כשאר איסור וה"ה לענין טע"כ דתחלת הוייתו דבב"ח טעם בב"ח וחלב בבשר גלתה תורה דטע"כ, אבל בתר שנעשה בב"ח היוצא מחתיכה כיוצא מנבילה וזה פשוט, ואי בשבישל בו נכרי חלב וישראל יבשל בשר או איפכא כה"ג אי חיממו מים תוך מעל"ע לא מזיק דהוא נ"ט בנ"ט ומיושב קושי' העולם ועיין:

וכ"ז אי נטלפ"ג מותר, אבל אי נטלפ"ג אסור, א"צ למוקמי קרא בכלי ב"י דווקא ובכה"ג שחיממו מים תוך מעל"ע הדר י"ל דמשום בב"ח הצריכה התורה הגעלה היינו שבישל בו נכרי בשר, וישראל יבשל בו חלב, או איפכא אחר מעל"ע דהו' נטלפ"ג אסור, מה תאמר דהו' לענין בב"ח סרוח מעיקרא, נ"ל דל"ש בזה סרוח מעיקרא דפגימה בכלי אינה פגימה כ"כ שאין ראויה לגר כמ"ש הר"ן רק שמזיק לתבשילו יצא שכרו בהפסדו כמ"ש הר"ן, אבל סרוח מעיקרא לא הוי שנאמר שא"א לחול עליו שם חדש דבב"ח כמו שם נבילה אחר שנסרח דהא באמת אינו פגום כ"כ בכלי, וכשמבשל בו בשר אחר מעל"ע מקבל שם בב"ח, ושוב אוסר התבשיל למ"ד נטלפ"ג אסור כנ"ל פשוט וברור:

ומיושב קושית מהרש"א ומהרמ"ל דלא יוכל לומר דר"ע כר"מ ס"ל דהדר תקשי עליו מנ"ל כלל טע"כ מגע"נ דלמא משום בב"ח הצריכה התורה הגעלה, וע"כ דס"ל נטל"פ מותר ומוכח שפיר כמ"ש, והא דלא קאמר דרבנן ס"ל כר"מ דנטלפ"ג אסור, ולכן לא נילוף מגע"נ די"ל משום בב"ח כהנ"ל, דטוב לומר רבנן כר"ש וכהלכתא וא"ש ומיושב הכל ע"ד פלפלא חריפתא דמחלי לשבח, והנני רבך דורש שלומך, פ"ב יום ו' עש"ק בא תרכ"ג לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ע

שלום וכ"ט לאהו' תלמידי הרבני המופלג חו"ש זית רענן ירא את אלקים מרבים מו"ה משה סג"ל בלויא ני':

מכתבך הנעים קבלתי והכרתי לשמחת לבבי שעודך מחזיק בתומתך ושוקד אתה עה"ת והנני להפיס דעתך במה שנצטערת בר"ן חולין פ' כה"ב קי"א ע"ב שכ' מהא שמעינן דנטל"פ לכתחיל' אסור דאל"ה אמאי תברה לשהות עד למחר דהוי נטלפ"ג, וע"כ דלכתחילה אסור, והוקשה לך הלא ברייתא מפורשת שלהי ע"ז דלכתחילה אסור, כדמתרץ ש"ס שם ב' ברייתו' הא כמ"ד נטלפ"ג מותר ומ"מ לכתחילה בעי הגעלה, וצ"ע, יפה הקשית לפי שטיחת לשון הר"ן כאן דמשמע דנטלפ"ג לכתחילה אסור לא נשמע רק מפנכא דר"א אבל ראה נא בר"ן פסחים למ"ד ע"א גבי קדירות בפסח, שכ' דגם אם נטלפ"ג מותר מ"מ צריך שבירה דלכתחילה הוא כמו בפנכא דר"א דהוצרך שבירה הגם דמפסיד הכלי וזה כוונתו ג"כ כאן דמוכח דאפי' במקום הפסד הכלי אסור נטלפ"ג לכתחילה, היינו שלא לבשל בו לכתחילה, והתבשיל מותר בדיעבד הוא, ועיין הג"א שלהי ע"ז שכ' דאין לומר דתבשיל דיעבד הוא דהא בכ"ח צריך שבירה, וצ"ל דפשיטא לי' דאפי' בכ"ח מהאי פנכא דר"א דמקדירו' בפסח אין ראיה אולי ס"ל לרב נטלפ"ג אסור עיי"ש בתוס' ור"ן, ומוכח מכאן דאפי' באיסו' דרבנן והפסד דכלי ג"כ אסרו, דהא דם שמלחו דרבנן, ולשיטת רש"י ורמב"ם דדם שמלחו דאורייתא אפשר לדידהו באיסור דרבנן לא גזרו אב"י אטו ב"י וכ"ש בכ"ח שצריך שבירה ובתשובה הארכתי:

ויש לעיין לפמ"ש הר"ן דהא דלא השתמש בו בצונן משום דכ"ח אין לו תקנה יש לחוש שישתמש בו חמין, עדיין קשה הו"ל להשהותו עד שיהיה אב"י ולהשתמש בו אח"כ צונן, ואי דאתי לאשתמושי בי' חמין הא אב"י הוא, ושלא להשתמש בו חמין באב"י רק משום גזירה שישתמש בו בעוד ב"י, וכיון דאסרינן לי' דלא להשתמש בו רותחין לעולם

ליכא למיחש, דכשישתמש בו צונן אחר מעל"ע אין לגזור שישתמש בו רותח רק באב"י, ולגזור שמא ישתמש בו צונן ב"י ואתי לאשתמושי באותו יום חמים כ"כ האי וודאי רחוק לגזור גזירה לגזירה רחוקה טובא, ולטעם אשר כ' הרא"ש שלהי ע"ז, וכן בתוס' דאסרו שאב"י כיון שהוא עליו שם איסור משא"כ בתבשיל, א"כ איסור זה דנטל"פ איסור דרבנן הוא לאו משום גזירה, שפיר י"ל דאסור להשתמש בו צונן אחר מעל"ע שמא ישתמש בו חמין, ויעבו' על איסור דרבנן, אבל לטעם השני משום גזירה דאתי להשתמש בב"י משא"כ התבשיל לזה קשה כהנ"ל ולומר דרב אמי ס"ל כמ"ד נטל"פ אסור א"א, דהא ש"ס הוכיח מדתברי' והא תלמיד דר"י הוה ש"מ דס"ל לר"י מליח כרותח והא ר"י ס"ל נטל"פ מותר בוודאי ר"א תלמידו כוותי' ס"ל ולמה תברה וצל"ע:

והנה גזירה זו שכ' ר"ן שמא ישתמש רותח רחוקה היא דרותח בצונן לא מחליף ומ"ש הר"ן בכ"ח דאין לו תקנה יש לגזור יותר עיין יומא ע"ה ע"א דשם מבואר כל שמסיח דעתו ממנו אין לגזור לתקלה וכי כן בכ"ח דאין לו תקנה לעולם ברותחין יש סברא דאין לגזור כ"כ שיבוא לשמש ברותחין משא"כ בשאר כלי דאין מסיח דעתו לאשתמושי ברותחין ע"י הגעלה והבן:

וריטב"א כ' לאמור דפנכא זו דרכה היה להשתמש ברותחין ולכן גזר בה ולולי דבריו ז"ל היה נ"ל ע"פ שיטת או"ה שבש"ך וט"ז רס"י ק"ה דכלי שכבוש בו מעל"ע נאסר התבשיל וי"ל דחשש ר"א דאתי לאשתמושי בצונן לח ושהה מעל"ע וזו גזירה קרובה כנ"ל, ובזה מיושב לן קושיא א' שנתקשה בה הפלתי מנ"ל לאביי דליתא לדר' אבין בכל דבריו הא מפנכא לא מוכח רק דס"ל מליח כרותח כבוש כמבושל עדיין מנ"ל ועיין נב"י קמא חי"ד סי' כ"ו שרצה לומר באמת דל"ל לר"י כבוש כמבושל ולמ"ש מוכח דלא שימש בה בצונן דס"ל כבוש כמבושל אפי' בכלי כ"ש בעין ועיין:

ועוד נ"ל ביישוב קושיא זו מדאמר אבין דאמר ר"י מליח אינו כרותח כבוש אינו כמבושל ולא מליח וכבוש אינו כרותח משמע דכבוש כרותח אית ל' רק שאינו כמבושל דכבוש יותר ממליח ושמואל מליח כרותח כבוש כמבושל ור"י ס"ל מליח אינו כרותח וכבוש כרותח אבל אינו כמבושל וכי כן מודה רבין דכבוש יותר ממליח וכיון שהוכיח מפנכא דר"א דס"ל מליח כרותח ממילא מוכח דכבוש נחית דרגא דהוא כמבושל כיון דכבוש גם לר"א יותר ממליח וא"ש ועיין:

ולפי שיטת הגהש"ד שבב"י סי' ס"ט ופסק בש"ע דאין מליחה לכלי להפליט דס"ל דרותח דמליח גרע מרותח דצלי וכן משמע מדאמר מליח כרותח ול"א כרותח דצלי כמ"ש כבוש כמבושל ש"מ דמליח אינה כצלי ממש לזה י"ל ניהו דר"א ס"ל מליח כרותח

מהאי פנכא וכבוש מעלה ממילא היינו שהוא כרותח דצלי אבל כמבושל עדיין מנ"ל וי"ל בקל:

ונ"ל לעשות סמוכים לשיטה זו מדאמר שמואל קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח ול"א רבותא טפי שאסור למלוח בה בשר אחר שכבר נמלח ויצא מדמו כמ"ש הרמ"א סי' ס"ט ע"פ שיטה זו עיי"ש וע"כ דאין מליחה לכלי' להפליט ודווקא לאכול בו רותח אסור ובזה אתי' שפיר לנו דקדוק עצום דמביא שמואל לטעמי' דאמר מליח ה"ה כרותח כבוש כמבושל הא ל"צ רק דלטעמי' אזיל דס"ל מליח כרותח אבל כבוש כמבושל אין ענינו לכאן ושפת יתר הוא ולדברינו א"ש דמביא שמואל לטעמי' בתרתי דמליח כרותח ולא כרותח דצלי ממש ולכן דווקא לאכול רותח אסור אבל מותר למלוח בו ושני' מוכח מדאמר מליח כרותח הרי ס"ל כרותח הוא וגם דלא כרותח דצלי מוכח מדאמר כבוש כמבושל ול"א ג"כ מליח כרותח דצלי כמ"ש כבוש כמבושל וע"כ דקאמר לאו כרותח דצלי ולכן מביא סיומא דשמואל כבוש כמבושל וא"ש ומכ"ז ראיה לשיטתו של הגש"ד וכפסקא של המחבר נגד הרא"ש ור"ן דס"ל דמפליט מכלי ועיין. והנני הדורש שלותך חפץ בהצלחתך רבך אוה"נ:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עא

רב ברכות ושובע שמחות לי"ד"נ הרב המופלג המאוה"ג מורג חרוץ וותיק מלא עתיק בע"פ כש"ת מו"ה משה אהרן פריעדמאן ני' אב"ד דק"ק רימא סאמבאט יע"א:

נעימות ימינו הגיעו לידי ועוררני בלוחות שניות ע"ד שאלתו בענין שם עירו בכתיבת הגט ותמה על שלילת תשובתי ידוע להוי למע"כ ני' כי עמוס הטרדות אנכי מכל צד עול הקהילה והישיבה גדולה לאלקי' עלי תדיר מלבד טרדות שונות יומם ולילה לא ישבותו והנחתי מכתבו עד עת אמצא זמן מוכשר אחר אשר השיבותי לשואלי דבר המוקדמים למכתבו והן עתה ויבוקש ולא ימצא ואם אומר שיכפיל דבריו אלינו הלא ימים הקדושי' ימשמשו ויבואו ד' יגזור לחיים טובים לכן הנה כבודו מחול לע"ע:

ואם אמנם כי אני עוסק ובא עתה בענינים הנוגעים להלכה לשעת' מ"מ להשיב פניו ריקם שנית לא בעינא, לכן פניתי היום זמן מועט לעיין בקושיתו בשבועות כ"ד ע"א בתוס' ד"ה אלא כדרבא דמקיים גרסא א' שמביא רש"י משכחת לה כדרבא ומפרש לה בנבילה מוסרחת והוקשה למעלתו ני' הא גם רב מתרץ כדר"י בכולל וכו' ולפי' דס"ל לר"ש בע"ז ס"ח אליבא דרב דשרצים חידוש הוא וכו' וכ' תוס' שם דהיינו חידושו דבכ"מ

נטל"פ מותר והכא אסור דממאס מאיס ואפ"ה אסרה רחמנא ואיך אפשר בהן ולאו דהא במתני' קתני ואכל שקצים ורמשים אלו גם מסרוחי' אסורים אלו דבריו והנה קושיא זו לאו לר"ש לבד קשיא גם לרבא קשיא ומ"ש מעלתו ני' דלרבא י"ל מתני' כמ"ד נטלפ"ג מותר דלמ"ד נוטלפ"ג אסור ע"כ צ"ל נבילה סרוחה מעיקרא וזה לא שייך בשרצים כיון דאסורים בתולדותם שגה בזה דרבא לא פליג על ר"ש דשרצים חידוש דבכ"מ נטל"פ מותר והכא אסור אלא דס"ל דנתינת טעם דידהו מותר כמ"ש הר"ן שם וברשב"א תה"ב ביאר טעמא דרבא דס"ל דכל טעם שאינו לשבח אינו טעם ולא ילפינן ממשרת אבל כל שהשרץ בעין שוה רבא ור"ש באיסורו וכן כוונת תוס' בע"ז ד"ה אמר רבא וכו' פי' אף בשרצים ולא תימא שרצים חידוש ולתסר משום פגם דשרצים אלא אף בשרצים פגם מותר כוונתו בטעם דשרצים דאמר ר"ש דאסור לרב לית הלכת' כוותי' דרב בזה אבל בשרץ עצמו ליכא פלוגת' דפגום בעצמותו ואסרתה תורה חוץ מן הרא"ה בבדה"ב דמפרש לדרבא דפליג על רב דתורה לא אסרה כלל שרצים הפגומים והוא תמוה וכבר תמה עליו במשמרת הבית יעיי"ש:

ואידי דאייתי אומר פה מה שאמרתי מאז לתת טעם בפלוגת' דרבא ור"ש אי גם טעם שרצים אוסר כשפוגם כגוף השרץ שאסור או לא נ"ל דמסברא היה לנו לומר כיון דבכ"מ טעכ"ד וטעמו כעיקרו גם בשרצים שאסרה התורה כשהוא פוגם בעצמותו גם טעמו כמוהו ונ"ל דתלי' בדרשא דילפינן טע"כ אי ילפינן ממשרת לכל התורה דטעכ"ד ולוקין עליו ואין טעמו חלוק מממשו גם בשרצים דגלתה התורה דטעמו אסור ה"ה טעמו הפוגם ומנא לן להקל בטעמו אבל אי ילפינן טע"כ מגע"נ ושם לא מצינו למלקות והרבה פוסקי' דס"ל דאין לוקין על טעמו והרי חלוק טעם האיסור מגוף האיסור שוב י"ל בשרצים דאסרה התורה הסרוח והפגום דווקא גוף האיסור אבל לאסור ולהחמיר בטעמו מנ"ל ובזה פליגי ר"ש ורבא דר"ש ס"ל ממשרת ילפינן היינו דמסופק לרב אי בכ"מ נוטלפ"ג מותר והכא דחידוש הוא וכו' וגם טעמו אסור דס"ל דממשרת ילפינן לטע"כ ורבא אמר דאי טעמא דרב משום נוטל"פ לית הלכתא כוותי' ואפי' רק בעכברא ס"ל נטל"פ אסור לית הלכת' כוותי' דס"ל דילפינן מגע"נ כנ"ל ועוד הארכתי בחידושי ואכ"מ ונחזור לקושי' מע"כ ני' דקשיא לכ"ע רב האיך יפרנס משנתינו ולא לרב לבד קשה אלא גם לר"י ושמואל דמתרצו מתני' בכולל וצ"ע לכאורה:

אלא הא דפשיטא למעלתו דבשרצים הפגומים בתולדותם גם אם נסרחו אסורין האמת שכן ס"ל להפר"ח יו"ד סי' ק"ג אבל שיטת הה"מ נראה דס"ל אף בשרצים הפגומים כשנשתנו מתולדותם ונתקלקלו ונסרחו חזרו להיתר והפר"ח הביאו שם וכן דעת הרא"ה

בבדה"ב שכ' וז"ל ודווקא בזה שלא נשתנה אבל כל שנפגם מתוך שנשתנה הרי חשוב כעפר ושוב א"א לו לאסור עכ"ל הרי מפורש דחולק על הפר"ח הנ"ל וגם אנו נאמר דתוס' דמקיים גרסא דהביא רש"י בנבילה מוסרחת ג"כ הכי ס"ל וא"ש ועיין:

אלא דלפ"ז צ"ל דמתני' כמ"ד נטל"פ מותר דלמ"ד דאסור לא משכחת נבילה רק בסרוח מעיקרא ובשרצים ל"ש זה דפגום מתולדתו ואיסורו ופגמו באים כא' וע"כ מתני' כמ"ד נטל"פ מותר ובשרצים שנסרחו ונתקלקלו ונשתנו ממה שהיה מותר כמ"ש א"כ תקשה האיך אמר שם בשבועות בשלמא ר"י ל"א כר"ל דמוקי לה ככ"ע, והא גם לדידי' לאו כ"ע הוא, ועיין תוס' שם ד"ה דמוקי לה כד"ה, דשני תירוצי תוס' לא שייכי ע"ז, דגם לפי תי' ראשון שבתוס' דפלוגתא דכולל לא מתני במתני', אבל מאן דס"ל נטל"פ אסור איתא במשנה מפורשת בע"ז ל"ה ע"ב דשמן ש"נ אסור דנטל"פ אסור, דסתם כלים ש"נ אינם ב"י כמ"ש תוס' בע"ז ס"ז ע"ב ד"ה מכלל דמשנה שלמה היא, א"כ מתני' דשבועות לאו כ"ע הוא, ומפורש במתני' דרבי ס"ל נטלפ"ג אסור, ולפמ"ש תוס' בע"ז שם בתי' שני דיש לחלק בין פוגם בעין לפוגם בתבשיל א"ש גם כאן, דבמתני' לא מפורש בפוגם בעין, ומתני' דשבועות בפוגם בעין איירי כנ"ל:

ואחר התבוננת מעט נ"ל פשוט דא"א צריכים לכל זה, דוודאי יש שרצים ורמשים שאין פגומים בטבע, ועכבר דדברא יוכיח וכיוצא בו, ואלו אם נסרחו בוודאי מותרים ככל נטל"פ דבהם לא גלתה תורה, וזה פשוט ומבואר, כי כן איכא בהן שאוכל שקצים ורמשים ויוכל לקיים באלו כשנסרחו כמו בנבילה, וא"ש גם לשיטת הפר"ח סי' ק"ג, אבל מ"מ צ"ל דמתני' כמ"ד נטל"פ מותר דסרוח מעיקרא לא שייך בהו ועיין:

ויש לי ראיה לשיטת הפר"ח הנ"ל דאי נחלק בין פגום בטבעו לנסרח ונשתנה אח"כ מחמת קלקולו, א"כ איך אמר ר"ש בפשיטות דשרצים חידוש הוא, ולפי' תוס' ויתר ראשונים דהיינו חידושו, דבכ"מ נטל"פ מותר וכאן אסרה רחמנא, הא לא התירה התורה רק בשר שנתעפש ונסרח ונשתנה מתולדתו, אבל שרצים הם בשר בריא וכתולדתו היא רק דמאיסי לב"א שפגומי' בעצמותם כי האי לא מצינו דשרי' רחמנא, וע"כ צ"ל דלא שייך דאזלינן בתר טעמא דשריא רחמנא כיון שאינו נהנה והאוכלו בטלה דעתו וכ"כ ר"ן, דלכן מתירים טעם פגום בתבשיל אף שאינו פגום כ"כ כיון שאין נהנה אדרבא מחסרו ומפסידו, ובשרצים אסרה התורה אף דמאיסי על ב"א וזה חידושו, וא"כ ה"ה בנסרחו ונמאסו ע"י עיפוש וקלקול דעומדים באיסורן כנלפע"ד דמסתבר' כוותי', וגם מהה"מ אין הכרע דל"ל כן אלא דלא רצה לפרש הרמב"ם דקאי דווקא על ברי' דשרצי' הפגומים מדסתם לכן מפרש שאין נסרח כ"כ, אבל מודה בשרצים הפגומים לדינו של פר"ח, ואין

לנו אלא הרא"ה דחולק ואם היה אפשר לומר דמפרש כרש"י בחידושא דשרצים לא היה קשי' לי' אבל מפורש כ' דחידוש דשרצים דבכ"מ נטל"פ מותר וא"כ קשי' עליו כהנ"ל וצל"ע:

וחוזר אני על מ"ש פעמי' דבשרצים הפגומים ל"ש סרוח מעיקרא דפגומים בתולדתם האמת שכן הסברא פשוטה דבס"מ היינו טעמא דפשיטא לר"ש דל"צ קרא כיון דבא סרחונו קודם שבא האיסור וא"א לקבל שם איסור, אבל אחר שכבר חל עליו שם האיסור שוב לא פקע מיני' וכ"כ רש"י בע"ז ס"ח ע"א אבל בשרצים דבב"א בא פגמו ואיסורו כשבא לעולם ואין לו דמיון לס"מ דנבילה כנ"ל פשוט, אלא בר"ן בע"ז ס"ח כ' דחידושי' דשרצים דפגומים ובסרוח מעיקרא כ"ע ס"ל דמותר, וכ"כ הרא"ה בבדה"ב, נראה דס"ל דדומה לס"מ ודלא כמ"ש, ואפשר לומר דוודאי לאו לגמרי דומה אלא שרצו לומר דגרע יותר משארי נטל"פ דפליגי ר"ש ור"מ דבא הפגם אחר שכבר נאסר משא"כ בשרצי' דבא פגמו מיד ואסרה רחמנא אבל לסרוח מעיקרא דאיירי בי' ר"מ ור"ש בוודאי ל"ד לגמרי כמ"ש כנ"ל:

ויש לי ראיה מוכרחת לזה מש"ס דע"ז ס"ח דמסיק לר"ש ס"מ ל"צ קרא דמסברא הוא, ונתקשתי בלימוד הישיבה הא צריך וצריך דאי ליכא קרא הוי ילפינן משרצים דאסור ולכן צריך קרא וממילא שרצים חידוש הוא, ולכאורה נ"ל משרצים בלא"ה לא ילפינן דחידוש הוא בלא"ה דבמשהו כמבואר ביבמות קי"ד ע"ב דעשה צריכות' משרצים לא ילפינן דבכעדשה וזהו חידושו עיי"ש, אלא הא אנן לר"ש אזלינן דס"ל כ"ש למלקות, ושרצים לאו חידוש הוא לדידי' לולי משום דנטלפ"ג אסור בהו, דאי לא כתיבא קרא דלגר אשר בשעריך, הוי שפיר ילפינן משרצים נגד הסברא דס"מ מותר מלעשות חידוש בשרצים וצ"ע:

וע"כ מוכח כמ"ש דשרצים אינו דומה לס"מ דנבילה, וא"א למילף משם, דבשרצי' האיסו' ופגמו בא כא' משא"כ בנבילה לקבל שם חדש אחר שכבר נשתנה ונסרח זה פשיט' לר"ש ול"צ קרא כנ"ל:

ולפמ"ש הר"ן והרז"ה דדומה לס"מ וקשי' כהנ"ל, וצ"ל כמה שכתבתי לעיל דלאו לגמרי מדמה להו, או י"ל ע"ד פשוט דס"ל כשיטת הר' יקיר דכ"ש בתערוב' מותר לר"ש, ופשוט דווקא בכל איסורי' דקיל כ"ש גם לר"ש דאינו בקרבן, או משום דלא אמרינן אחשבי', אבל בשרצים בוודאי גם בתערוב' אסור, וא"כ שרצים חידוש בלא"ה גם לר"ש וא"ש, והקצרתי, ופה תהיה שביתת קולמסי כעת והנני חותם בברכה מרובה אוה"נ דוש"ת פ"ב י"ב מנחם תרט"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עב

יוצר הרים, קרן עמו ירים, ובתוכם תלמידי צמידי חביב כבן הרב המופלג בהפלגת חכמים חריף ובקי מלא וגדוש כש"ת מו"ה אברהם שטארק בק"ק באנפי הוניאד יע"א: **אני** פה בקרית חוצות הרחק נדוד מקהלתי, להשיב נפשי הנדנאה ולעסוק במרחצאות ובשתי' מים נאמנים בשליחותם לרפאות חליי בעה"י, ואשיב לך כפי האפשר פה, לפי מסת הפנאי ומעט ספרים אשר אתי ע"פ העולה בזכרון לפני, והנה נפשך היפה בשאלתך בדבר הנוגע להלכה בדיני איסור והיתר, על חידושו של או"ה דהיתר נכבש בכלי איסור מעל"ע אסור דכבוש כמבושל, והט"ז רסי' ק"ה קרא תמה הא בשעה שנעשה כבוש כמבושל נטל"פ הוא, וכן השיג בש"ך עליו, והחו"י בתשובה וכן הפלתי שניהם לדבר א' נתכוונו דס"ל לאו"ה דמיד שנכבש בתוכו ופולט מעט מעט עד רגע האחרון של מעל"ע כלה וגמר פליטתו בכדי נ"ט ונאסר הנכבש ע"י רוב פליטתו שהוא לשבח אלו דבריו ז"ל, ובפלתי קלסי' מאוד, ואתה תמהת על זה, ועדיין מי ניחא סוף כל סוף מעט האחרון שמשלים לנ"ט פגום הוא, ואיך יאסור ע"י רוב פליטתו שהוא לשבח, עכ"פ אין בו כדי נ"ט לשבח ויפה תמהת, ובזכרוני כי כבר קדמוך בתמיה' זו באחרונים, ויש לי לקיים דבריך ע"פ שראיתי בבאר היטיב שיש לי עמי פה שמביא בשם גאון אחד דווקא כלי ריקם פוגם, אבל כלי שנכבש בתוכו מקבל טעם מן המשבח, ומחליף טעם שבפנים לשבח ע"כ, וסברא זו מחודשת היא, ויש בה מן הקושיא, כיון דלא נעשה כמבושל רק ברגע אחרונה של מעל"ע כמו שאין הכלי פולט כל אינו נבלע בתוכ' עד רגע אחרונה של מעל"ע, וצ"ל שבאותו רגע משביח הבלוע שבפנים, וזה רחוק, ויש לצרף ב' תירוצי' יחד דהיינו דמיד שנכבש בתוכו פולט ובולע, אלא שאין בו כדי נ"ט עד רגע האחרון, וכיון שבתוך מעל"ע בולע הכלי מהנכבש בתוכו מחליף לשבח כל הבלוע בתוכו ולא נפגם כלל, אפי' מה שפולט הכלי לבסוף כנ"ל:

והנה לפי החו"י ופלתי דווקא בשכבוש בכלי מיד אחר שבלע מן האיסור ולכה"פ לא יהיה חצי או שלי מן מעל"ע דבכה"ג כבר נפגם מחצה או חלק גדול מן הבלוע, ולפי מה שצרפנו דבריהם עם דברי הגאון הנ"ל אין שיעור לדבר כל שכבוש בכלי קודם שנעשה מעל"ע אפי' עבר רובו של מעל"ע מ"מ אוסר הנכבש בתוכו כיון שמתחיל הכלי לבלוע נעשה הבלוע שבתוכו לשבח וזמן העבר שהיה בכלי אין עולה לזמן מעל"ע וסברא זו בעצמותה היא כעין שכ' הש"ך סי' צ"ב בשיטת הטור בהוחמו מים תוך מעל"ע עיי"ש

אלא דסברת הש"ך כשבלוע בכלי יוצאות לחוץ ומתעכבת עם המים אבל שישביח מה שבלוע בכלי בפנים לא שמענו מן הש"ך וכ"ז לא שוה לנו ליישב חו"י ופלתי דסגי להו בהא לחוד דפולט מעט מעט וקשה מה שהקשית מה יועיל לנו זה דסוף כ"ס ליכא נ"ט לשבח:

ולקיים דברי פלתי וחו"י כהווייתן, נ"ל דיש להם מקום ע"פ מ"ש הר"ן בע"ז בהקשותו הא נטלפ"ג דווקא באין ראויה לגר מותר ובלוע של כלי ראויה לגר, ועיין רא"ה שבבדק הבית, שס"ל באמת שבלוע בכלי נפגמת כ"כ, ורשב"א הרבה בראיות לדחות דבריו, והעלה הר"ן דמה"ט סגי בפגמא זוטא משום דאינו נהנה ונוח לו שלא היה ולא נכנס לתבשילו ודומה לאין ראויה לגר דאין נהנה, ומזה חידש ביצא הפסדו בשכרו שהגדיל מדתו אסור, ולזה י"ל כל שרוב פליטה לשבח ומעט מזעיר דמשלים לנטלפ"ג אסור כיון דרוב דג"ט לשבח לא מפסיד התבשיל וגם אם אפשר מפסיד קצת שבח יתר על ההפסד ולכן אסור כנ"ל ונתקיימו דברי הגאונים ז"ל:

וכ"ז לשיטתו של הר"ן אבל לשיטת הרש"בא בתוה"ב שמביאו הר"ן שם, ושם נאמר דלכן פגמ' זוטא בטעם מותר דטעם ופגום כזה לא אסרה תורה דממשרת וגיעו"נ לא נמצא כמוהו, וכל שפוגם אינו טעם, ולפי שיטתו אפי' רובא לשבח כיון שמעט האחרון המשלים לנ"ט פגום הוא ואינו טעם שאסרה תורה, ממילא לא נאסר הנכבש כיון דליכא בנ"ט דאסר' תורה כנ"ל ברור והבן:

ועיין פלתי סי' ק"ה דמביא ראיה לשיטת או"ה מתוס' ורא"ש ע"ז דהוכיחו דסתם כלי ש"נ אב"י מדהתירו שמנן של נכרי משום נטלפ"ג וקשי' לי' הא ע"כ מתני' בכבוש דהא משחא שליקא מלתא אחריתי היא ע"כ מתני' בכבוש, ומנ"ל דסתם כלי אינן ב"י הא נטלפ"ג הוא ע"י מעל"ע של כבישה וע"כ דס"ל כאו"ה וכסברא הנ"ל דפולט מעט מעט:

ואני אומר דיש ראיה נגד או"ה מרמ"בם דס"ל סתם כליהם ש"נ ב"י וקשה עליו ראי' תוס' ורא"ש ולומר דס"ל דשמן פוגם בעין דלא כתוס' ורא"ש רחוק דיפלגו במציאות, ויותר נראה לומר דמתרץ מתני' משום מעל"ע דכבוש בכלי הו"ל אב"י דלא כאו"ה, ולמ"ש דדינו של או"ה תליא בשיטת ר"ן ורשב"א מובן פלוגתת תוס' ורא"ש ורמב"ם, דתוס' ורא"ש ס"ל כר"ן ואו"ה והוכיחו שפיר ממתני' דסתם כליה' אב"י ורמב"ם כרשב"א ס"ל וליכא הוכחה כנ"ל:

ועשיתי סמוכים לכל דברינו אלו, דבדברינו ארווח לנו ליישב קושי' תוס' ע"ז פ' השוכר סוגי' דנט"לפ שהקשו טובא על דחתר ש"ס למצוא מאן דס"ל נטל"כ אסור הא מפורש במתני' דשמנן ש"נ שאסרו תחלה משום דנטל"פ אסור עוד הקשה תוס' לעיל ממתני'

דבש ש"נ מותר מ"ש שמן מ"ש דבש, משו"ה נכנסו לחלק בין פוגם בעין, בשר בדבש פוגם בעין, וע"פ דברינו א"ש י"ל דתחילה אסרו שמן שנכבש בכלי מעל"ע דס"ל דאין זה נטל"פ דמותר כיון דרוב הפליטה נ"ט לשבח, וס"ל כר"ן דפגם זוטא של כלי מותר משום שמזיק לו ודווקא ברוב של נטל"פ וחזרו והתירו דס"ל כרשב"א דכל טעם שאינו לשבח גמור אינו טעם ולכן גם בכבוש בכלי מותר ומיושב קושי' תוס' מ"ש מדבש דלכ"ע מותר דשאני דבש שנפגם מתחלתו ועד סופו וכולו לפגם כמבואר בש"ס שם נטל"פ כזה גם למשנה ראשונה דשמן מותר וא"ש ומיושב ממיל' קושי' תוס' דמשנה מפורשת מאן דס"ל דאסור בשמן למ"ש י"ל דווקא בנטל"פ שרובו לשבח אבל בנטל"פ כמו חומץ לתוך גריסין וכדומה שכולו לפגם מנ"ל מאן דאוסר והראיה מדבש גם מאן דאוסר בשמן מתיר בדבש והוצרך להביא מר"מ דאומר סתם כל נטלפ"ג ויליף מגיעולי נכרים אפילו כל נטלפ"ג ור"ש מתיר בכל ענין ועיין:

ומיושב ג"כ מה שהקשה תוס' עוד דהיה לש"ס להביא ברייתא דלקמן וכולן שנשתמש בהן תנא חדא אסור ומוקי כמ"ד נטלפ"ג אסור ולמ"ש י"ל דלכאורה לא היה צריך לתרץ ב' ברייתות הא כמ"ד נטל"פ אסור והא כמ"ד מותר דהא יוכל לתרץ תנא חדא אסור בב"י ומאן דמתיר באב"י וכ"ש דקשה לרמב"ם דסתם כלי' ש"נ ב"י אלא דהא לק"מ אי בב"י פשיטא דאסור אלא למ"ש דת"ק דשמן ס"ל כבוש בכלי אסור דרובו לשבח י"ל דקמ"ל ברייתי' דאוסר דכל תשמיש אסור בכל ב"י אפילו בכבוש לאפוקי דלא נימא דרוב לשבח ג"כ מותר וי"ל באמת היה יוכל לתרץ הכי אלא כיון דבאמת לנו תנאי דר"מ ס"ל כל נטלפ"ג אסור אפי' כולו לפגם ור"ש מתיר בכל ענין מתרץ הברייתות בקצרה הא כמ"ד נטלפ"ג אסור הא כמ"ד מותר והא"ש דעד דלא מייתי תנא דס"ל נטלפ"ג אסור לא יוכל להביא מברייתי' הנ"ל די"ל דאיירי בכלי ב"י וקמ"ל דכבוש בכלי ג"כ אסו' משום דרוב לשבח אבל בשכל הטע' לפגם עדיי' מנ"ל ועיי':

נחזור לעיקר דברינו כי שיטת או"ה לאסור כבוש בכלי של איסור תלי' בשיטת ר"ן ורשב"א ורא"ש ותוס' כר"ן ס"ל ורמב"ם כרשב"א ובש"ע סי' ק"ג מביא ב' שיטות דרשב"א ור"ן בשם י"א וי"א ונקטינן להחמי' כר"ל בהגדיל מדתו ולמ"ש גם תוס' ורא"ש ע"כ הכי ס"ל ובכ"מ הלכה כתוס' אם לא דרי"ף חולק ועיין מג"א רס"י תמ"ז בוודאי ראוי' לנו להחמיר כחומרת הר"ן בהגדיל מדתו ומינה בכבוש בכלי דתלי' זה בזה:

ועיין ש"ע או"ח סי' תמ"ז ס"ח ובמג"א ס"ק ח' ד"ה ודע וכו' דמשמ' אם הקדירה ב"י אסור משום כבוש וכן ס"ל לד"מ שמביא המג"א שם והמג"א שם כ' ביישוב קושי' ט"ז הא נעשה נטלפ"ג דצ"ל דמשום דהבליעה והפגימה באים כאחד וכ"כ מהר"מ פ' צו על

בליעת נותר ודבריו תמוהים ודמיונו במח"כ אינה עולה יפה דמהר"מ כ"כ על קושי' ראשונים אי לינת לילה פוגמת למה הצריכה תורה שבירה בכלי חרס ומריקה ושטיפה בכלים הבלועים מנותר כשנעשה נותר כבר פגום הוא וע"ז מתרץ מהר"מ דפגמא ונותר באים כאחד וכיון שקבל שם נותר שוב לא פקע שם נותר מגזה"כ וכן צ"ל לדסוברים דבעי מעל"ע או תחלת לילה פוגמת דשוב לא פקע וכ"ז לענין מה שציותה תורה מגזה"כ אבל בכלי הבלוע מאיסור ושרה בתוכו מעל"ע ל"ש לומר דבא בב"א פליטה ופגמא דסו' כ"ס נטלפ"ג הוא ודבריו נפלאו אם לא שנדחק בכוונתו דס"ל דווקא כששהה הבלוע בכלי כל מעל"ע ברגע שאחריו נפגם הוא אבל כל שבאותו רגע נשלם מעל"ע יוצאת הבלוע' מן הכלי לא נפגם ומביא ראיה מן מהר"מ שלא נפגם רק עד כמעט רגע אחר שגבלו לה והוא דחוק ורחוק וצ"ע.

ולכן אנו אין לנו יישוב נכון אלא כמ"ש חו"י ופלתי וע"פ שקיימתי דבריהם דא"ש ע"פ שיטת הר"ן וצ"ל המחבר וד"מ באו"ח סי' תמ"ז דנקטו ביורה דעה לדינא לחומרא כשיטת הר"ן ולכן החמירו בכבוש:

ויש לי מקום עיון דנ"ל בכל איסורים חוץ מחמץ יש לצדד להקל בכבוש בכלי של איסור דהוה כעין ס"ס שמא כרשב"א אפי' מיעוט בתרא נפגם מ"מ מותר כמ"ש ואת"ל כר"ן דלמא כשיטת רש"י ודעימי' דלינת לילה פוגמת ואין רוב פליטתו לשבח שכבר נפגמת אחר לינת לילה וזה כעין שכ' בב"י ופסק בש"ע יו"ד סי' ק"ג בקדירה שחימם מים אחר שעברה לילה ואח"כ בישל בה א"צ מעל"ע משעה שהוחם המים דאיכא ס"ס שמא לינת לילה פוגמת ושמא כסמ"ג דלעולם מחשבין מבישול ראשון הגם דעיקר לדינא דבעי מעל"ע מ"מ עשה ב"י ס"ס מזה כן י"ל בדין זה של כבישה בכלי להתיר מטעם ס"ס וממה דמשמע מש"ע או"ח סי' תמ"ז וד"מ שם דכבוש בכלי ב"י אסור זהו דווקא בחמץ דאיכא בלא"ה כמה פוסקי' דס"ל נטלפ"ג בפסח אסור הגם דמחבר פסק כמתירין מ"מ לענין כבוש לא הקיל לענין ס"ס כיון דאיכא ס"ס להיפוך להחמיר שמא נטלפ"ג אסור ואת"ל מותר שמא בעי מעל"ע ולר"ן מיעוט לפגם ג"כ אסור אבל בשארי איסורים אפשר לא ס"ל למחבר שאסור בכבוש בכלי וגם מד"מ שם אין ראיה דס"ל כן בכל איסורים ואפשר רק בחמץ וצ"ע:

ואחר העיון הדק י"ל לשיטתו של ב"י ומחבר דנקט דווקא בהוחמו מים אחר שעברה לילה מבישול ראשון אז מותר וכ' הפלתי דווקא נקיט אחר הלילה אבל הוחמו קודם ואח"כ עבר לילה קודם שבישל בו תבשיל לא וכ' מלתא בטעמא דווקא בשעברה לילה קודם חימום איכא ס"ס וליכא שם אונס חד הוא דאיכא נפקותא בין ב' ספיקות לענין

מים שהוחמו דלספק שמא לינת לילה פוגמת גם המים מותרין משא"כ לספק ב' המים עכ"פ אסורים אבל אם הוחמו המים קודם לינת לילה המים לשני ספיקות אסורים ואין לנו לדון רק על התבשיל הוי שם אונס חד אלו דבריו ולפ"ז בנדון שלנו בכבוש בכלי ליכא ס"ס דשם אונס חד דב' הספיקות שמא הפליטה לפגם ואין ספק אחד מתי' יותר מחבירו והבן:

אלא דרמ"א בד"מ ובהג"ה כתב דלאו דווקא ה"ה בשעבר הלילה אחר שהוחמו המים ולא קפיד בזה משום שם אונס חד הוא וה"נ י"ל בנדון שלנו, אלא דבאמת טעמא בעי למה ס"ל לרמ"א להקל בס"ס זו דיצא מגדר ס"ס משום שם אונס חד ומלתא דבעי יישוב הוא:

ונלפע"ד בשנפרש תחלה שיטתו של ב"י שכתב דין זה לענין בב"ח דבשאר איסורים ס"ל דל"א חנ"נ וליכא נפקותא רק בב"ח והקשה הפלתי דלכאורה צ"ל שיטת הסמ"ק דל"ב שיהוי רק מבישול ראשון כיון דס"ל נ"נ בשאר איסורים ומים אסורים לעולם דנ"נ ולמה בבלוע בכלי לא חשבינן רק מב"ר וכ' וצ"ל משום דנ"נ מדרבנן לא מחמירין כולי האי וא"כ הב"י דצירף שיטת הסמ"ג בב"ח דנ"נ דאוריית' לשיטתו של ב"י א"כ אין לו מקום לקולתא של סמ"ג והיא קושיא חמורה לכאורה ונדחק בה:

והנלפע"ד ביישוב הקושי' דש"ך סי' צ"ב חולק על הב"י דמה שיוצא מבב"ח דינו כשאר איסורי' לדסוברים בשאר איסורים ל"א נ"נ ה"ה ביוצא מבב"ח וכ' וצ"ל דב"י ס"ל דיוצא מבב"ח כבב"ח ונ"ל גם הב"י ל"ל דפליטה היוצאת מחתיכה שכבר נעשת בב"ח דהוא כבב"ח אלא הלא כמה שיטות ס"ל בכל איסורים נ"נ משום לתא דבב"ח, והחולקים ס"ל דכל כי האי לא גזרינן, וס"ל לב"י דווקא שאר איסורים אטו בב"ח ל"ג, אבל היוצא מבב"ח מודים דקרוב לגזור אטו תחלת תערובת בב"ח דנ"נ כנ"ל פשוט:

וממילא דלק"מ קושי' פלתי דשפיר צירף הב"י שיטת סמ"ק כמו דס"ל לסמ"ק בשאר איסורים לפי שיטתו לפי שהוא דרבנן דל"ב מעל"ע רק מבישול ראשון משום דנ"נ דרבנן כן לפי שיטתו בבב"ח היינו היוצא מבב"ח דג"כ רק מדרבנן הוא דנ"נ דלא בעי לשער לסמ"ק רק מבישול ראשון כנ"ל ברור:

ונפתחו לנו בזה שערי בינה להבין על בורי' שיטת הסמ"ק למה נקיל בהוחמו מים תוך מעל"ע הא המים עצמן אסורין, והבלוע מהם נ"נ, ומ"ש הפלתי כיון דנ"נ דרבנן עדיין לא נתקררה דעתי וכי בדרבנן ל"ב מעל"ע ומ"ש, ולמ"ש א"ש במרווח כיון דנ"נ בשארי איסורים משום לתא דבב"ח וכל מה דלא נמצא בב"ח עצמו רק מדרבנן ליכא מקום לגזור, ובב"ח עצמו ליכא מקום לדין זה בהוחמו מים תוך מעל"ע דבעי לשער מבישול ראשון דאי הוחמו מים בין חלב לבשר הו"ל נ"ט בנ"ט דהיתר ואי בשהוחמו מים אחר הבישול

בב"ח שוב המים לא נ"נ רק מדרבנן כי כן אין מקום לגזור שאר איסורים לשער מבישול ראשון אטו דאוריית' דבב"ח דליכא אופן שיהי' בשר בחלב נ"נ דאוריית' בכה"ג וא"ש הסמ"ק לפי שיטתו וב"י לפי שיטתו והדברים נכונים בעז"ה:

ואחר הוצעה זו אתי' לן שפיר הא דמקיל הרמ"א וס"ל ג"כ בכוונת הרב"י דה"ה שהה אחר שהוחמו המים ולא חש דהכל שם אונס חד הוא כיון דכל עצמו של האוסרים דבעי דווקא מעל"ע מב"ר הוא רק מדרבנן דנ"נ מדרבנן הוא אפי' בב"ח כיון שכבר נעשה בב"ח והיוצא ממנו לכ"ע דרבנן לכן לא דקדק רמ"א בדיני ס"ס דלאו מטעם ס"ס אתי' עלה אלא כיון דאיכא עוד צד להקל ע"פ שיטת רש"י מקילין בדרבנן וכן משמע לשון ב"י וכנ"ל ועיין, ולפ"ז אנו אין לנו ראיה ולדמות מלתא למלתא להקל בכבוש בכלי מטעם ס"ס כמו דמקיל רמ"א דרמ"א מקיל רק בדרבנן כמ"ש אבל בשכבוש בכלי דאם אינו פגום דאורייתא הוא דנקטינן טכ"ד אין לנו לסמוך על ס"ס כזו:

ועוד יש לחלק כזה בלא דברי פלתי די"ל הא דצירף הב"י שיטת רש"י הגם דשיטות רוב ראשונים דבעי מעל"ע משום דקאי במלתא דרבנן נ"נ דרבנן כמ"ש לכן צירף להקל שיטת רש"י דחזי לצרופי במלי דרבנן דגם בכל איסור דרבנן לא נסמוך על רש"י מ"מ לענין שיהוי מב"ר דאיכא שיטת הסמ"ק דל"ב מעל"ע רק מבישול ראשון צירף ב' קולות להדדי אבל לצרף שיטת רש"י בכבוש בכלי וכדומה דבעי לצרופי בדאורייתא אפשר כל כי האי לא סמך ב"י להקל ובאיסור כבוש דרבנן יש להקל אבל בדאורייתא צל"ע לדינא:

עוד עלה במחשבה לפני דיש לעיין לפי דפסק המחבר סי' קכ"ה דנדבק בדופני הכלי לא נעשה נטלפ"ג דלא כרא"ה ורמב"ם באופן שאחר שעבר לילה מב"ר בישל בו היתר ונשאר ממנו דבוק בכלי ואחר ששהה מעל"ע מבישול שני בישל בו דבר אחר אם נתיר מכח ס"ס שמא כרמב"ם ורא"ה דדבוק בכלי ג"כ נפגם ואת"ל אינו נפגם כדקיי"ל מ"מ אולי כרש"י דלינת לילה פוגמת וכבר נפגם קודם שבישל בו שנית ושיטת סמ"ק דלא אמרי' כה"ג נ"נ ול"ב מעל"ע רק מב"ר אין לצרף דכיון דבעין הוא גם הסמ"ק מודה דחוזר ואוסר הכלי וצריך מעל"ע מבישול שני אבל בצירוף שיטת רש"י דלינת לילה פוגמת ושיטות רא"ה ורמב"ם דדבוק בדופני הכלי ג"כ נפגם יש להתיר באפשר ולא הוי שם אונס חד דלספק דלמא כרש"י גם תבשיל שני מותר ודומה ממש לדינא של ב"י וצל"ע להלכה ולמעשה:

ומדי דברי בהך דינא דדבוק בדופני הכלי אזכיר פה מילי דמצער לי דקשה לי טובא על הישׁ"ש מובא בש"ך דהוסיף חומרא דכל שנדבק בדופני הכלי גם מה שבפני' אינו פוגם, וצל"ע מה יענה לסוגי' דע"ז דיליף ר"מ נטלפ"ג מגעו"נ לאו נטלפ"ג הוא, דלמא משו"ה

אסרה תורה שהיו הכלים אינם מקונחים ובזמן המלחמה בוודאי לא קנחו הגם אם בכל מקום אמרינן סתם כלים של נכרים מקונחים דאנקיותא קפדי, אבל בשעת מלחמה לא, והוו הכלים לשבח ע"י הנדבק, ואין לומר דהו"ל לקנח הכלים וא"א דלא פגמה פורתא מיד, וע"כ דנוטלפ"ג אסור א"כ צריך אתה לומר מיד דס"ל לר"מ קדירה ב"י נמי א"א דלא פגמה פורתא ומדמה פגם רבא לפגם זוטא ובסוגי' ש"ס שם לא מסיק כך אליבא דר"מ, רק בתר דאמר לר"ש לא אסרה תורה רק קדירה ב"י, ומתרץ דר"מ סבר דא"א דלא פגמה פורתא, ולשיטת ישש"ש בלא"ה צ"ל דס"ל לר"מ כן דאל"ה לא יליף ר"מ כלל מגעו"נ, ועוד קשה לי למה לי' לדחוקי לר"ש לא אסרה תורה אלא קדירה ב"י דזה דחוק ורחוק, דהיה הכל ביום אחד מלחמה ושובם למחנה ובו נאמרה פרשת גע"נ כמ"ש הריטב"א ופלתי, הו"ל לומר דהיה נדבק בכלי ועי"ז לא היה הבלוע פגום, ור"ש ס"ל קדירה ב"י לא פגמה פורתא, או דלא ילפינן זוטא מרבא כמ"ש תוס' ולכן צריכא הגעלה, ור"מ ס"ל א"א דלא פגמה פורתא מכ"ז מוכח דלא כיש"ש ודבריו צלע"ג:

וטרם אכלה לדבר עבידנא לך נ"ר כי יודע אני כי נפשך שוקקה לדברינו, ושתית בצמא את דברינו בהיותך עומד ומשמש לפנינו בישיבה ואכתוב לך תשובתי בפלפלא חריפתא, מה שהעלתה מצודתי ביישוב סוגי' דע"ז שהלכו בה גאוני קמאי הפלתי והנוב"י וזקני מאוה"ג זצ"ל בתשובותיו, דתחלה מקשה לר"מ דס"ל נטלפ"ג אסור משמע דסברת חוץ דמותר, ושוב מקשה מנ"ל לר"ש דמותר משמע להיפוך דסברת חוץ דאסור, וכבר הרגיש הריטב"א בזה, וכ' מאחר שהוצרך לומר לר"ש לא אסרה תורה אלא קדירה ב"י שהוא רחוק לכן מקשה לר"ש, ולדבריו קצת קשה מה דהוצרך ש"ס לומר לר"מ קדירה ב"י נמי א"א וכו' כיון דדוחק לאוקמ' קרא בקדירה ב"י פשיטא דא"ש דר"מ לא רצה לדחוקי נפשי':

ואשר חנני הי"ת בזה בהקדם מה דצל"ע דמסיק ש"ס לר"ש סרוח מעיקרא ל"צ קרא, לפמ"ש תוס' לקמן דשרצים חידוש הוי דנטלפ"ג מותר ושרצים פגומי' אסורין, והר"ן הוסיף למ"ד נטלפ"ג אסו' ג"כ חידוש הוא דשרצים סרוחים מעיקרא נינהו, וכ"ז בתר דידענו נטלפ"ג או עכ"פ ס"מ דמותר שרצים חדוש הוא, אבל אלולי קרא דנבילה דגר הוי ילפי' מקרא דשרצי' דאפי' ס"מ אסור וס"מ צריכא וצריכא קרא וצל"ע:

ולכאורה י"ל דשרצים בלא"ה חידוש הוא, דבש"ס יבמות קי"ד ע"ב דשרצים חידוש הוא דשיעורא בכעדשה עיין רש"י ותוס' שם, וא"כ בלא"ה לא נוכל למילף משרצים אלא הא הש"ס קאי לר"ש ולדידי' לאו חידוש הוא משום שיעורא דבכל איסורים כ"ש למלקות, ולשיטת ר' יקיר דבתערובת ל"ל לר"ש כ"ש למלקות א"ש דגם לר"ש שרצים מכח שיעורא

חידוש הוא, דשרצים בוודאי אפי' בתערובת אסו' כמו כזית בכל איסורים אבל לחולקים על ר' יקיר בוודאי קשה, ולא ידעתי פתר רק לומר דס"מ דשרצים לא דמי לס"מ דנבילה, דס"מ דשרצים נולד עמו ולא נתקלקל טבעו, משא"כ ס"מ דנבילה שנתקלקל, וכסברא זו אמורה ברא"ה בבדה"ב, ועיין פר"ח ופמ"ג סי' ק"ג, וכ"נ מדכ' תוס' דשרצים חידוש דנטלפ"ג מותר, ולא כתב כמ"ש הר"ן דאפי' פגום מעיקרא למ"ד אסור, מ"מ שרצים ס"מ וחידוש הוא ש"מ דתוס' ס"ל דאין דומה ס"מ דשרצים לס"מ דנבילה, אלא אם נטל"פ בתר דנעשה נבילה מותר כ"ש דסרוח מעיקרא דשרצים יהיה מותר ולכן חידוש הוא ולכן צ"ל דס"ל כר' יקיר ועיין:

ואחרי הדברים האלו אומר אני דמקשה לר"מ מנ"ל דנטל"פ אסור דסברת חוץ הוא דמותר ומשרצי' ליכא למילף דאיסור בשרצי' חידוש הוא, דשיעורו בכעדשה, ולר"ש מקשה מנ"ל דהו"ל למילף משרצים דלדידי' לאו חידוש הוא, דבכל מקום כ"ש למלקות ומתרץ דיליף מנבילה, ולס"מ ל"צ קרא גם לדידי' דלא דמי ס"מ דנבילה לס"מ דשרצים וא"ש:

ובזה מצאנו מקום יישוב לקושי' תוס' בכורות ר"י אדר"י דס"ל שם ס"מ צריך קרא וס"ל נטל"פ מותר מנ"ל דמותר, ותרוץ תוס' שם אינו מובן וכבר נתקשה בו בנוב"י קמא ולמ"ש מיושב קושי' תוס' דקושי' ש"ס לר"ש מנ"ל דמותר רק לר"ש לשיטתי' דשרצים לאו חידוש הוא למילף משרצים דאסור, אבל להלכתא דל"א כ"ש למלקות י"ל מסברא אית לן דנטלפ"ג מותר כמו דמקשה לר"מ מנ"ל דאסור, ומיושב ג"כ מה שמקשים על הרמב"ם דס"ל כר"י בבכורות, דס"מ צריך קרא וסבירא דנטלפ"ג מותר, ולהנ"ל א"ש כנ"ל ע"ד פלפלא טבא חריפתא ועיין אלו דברי רבך אוהב נפשך שש לשמוע כי עולה אתה על במתי הצלחה מעלה בקודש בין תבין אשר לפניך כי בעל נפש אתה חותם באהבה ח"י תמוז תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עג

כהן שדעתו יפה ישא ברכה מאלקי המערכה עורך מערכה ה"ה תלמידי הרב המופלג מלא וגדוש חריף בע"פ כש"ת מה"ו יאקב כ"ץ סגאליץ נ"י:

יקרתו קבלתי ושמחתי בו בהודיע לי כי יושב שקט עוסק בחוקי חורב כן יהי' ה' עמו ויצליח יעלה מעלה בקודש יפוצו מעיני חכמתו חוצה ויהללוהו בשערי תורה עד עמוד הכהן לאות יעמוד חי לפני ה' כי"ר, והנני להפיס דעתו להשיבו על קושיתו שנתקשה על חידושו של הגאון חות דעת בסי' ק"י ביישוב קושי' ראשונים על הרמב"ם דס"ד

מה"ת לקולא מסוגי' ש"ס חולין י"א ע"א דרצה למילף דאזלינן בתר רובא מעולה וחטאת לרמב"ם ליכא ראיה דס"ד מה"ת לקולא וכ' החו"ד דדברה תורה על הוודאי כמו שספק איסור מותר מה"ת דלא אסרה רק וודאי חלב וטרפה כן צריך לקיים המצוה בוודאי ושפיר הוכיח מעולה או פסח דלולי דאזלינן בתר רוב לא יצא ידי מצותו ושמע מע"כ תלמידי ני' ממני כי כן נמצא דבר זה דבקיום המצוה צריך שיקיימוהו בוודאי בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל והוקשה למע"כ ני' עדיין קשה דלמא דבדק לי' לפסח ומשום איסור דעצם לא תשברו כיון דספק הוא דלמא טרפה הוא מותר לשבור העצם דבפסול מותר לשבור בו בכשר ולא בפסול אלו דבריו והניח בקושיא:

ולדידי לק"מ בהקדם הא דיש יותר לתלות דדבר זה הוא מן הרוב סברא הוא והשכל והחוש מעיד על כך והא דקאמר מנ"ל דאזלינן בתר רובא היינו הגם דמלתא דמסתבר הוא מנ"ל דמותר לנו לסמוך באיסורים ע"ז דלמא אסרה תורה עד שברור לנו בוודאי דהיתירא הוא וכמו באמת לא אזלינן בתר רובא בפקוח נפש וקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב מנ"ל דהקילה תורה באיסורי ע"ז מביא ראיה מעולה ופסח וכל שקלא וטריא דסוגי' שם סובב הולך עד"ז, ובחידושי לחולין יישבתי בזה קושית שער המלך שהקשה מהא דילפינן מעגלה ערופה דאזלינן בתר קורבא והא רוב וקרוב אזלינן בתר רוב דרוב עדיף מקרוב וכיון דאזלינן בתר קורבא כ"ש דאזלינן בתר רובא ולמ"ש לק"מ בוודאי רוב סברא הוא ועדיף מקרוב וקושי' ש"ס מנ"ל דמותר לסמוך על הרוב דלמא קפדה תורה והחמירה באיסורין עד שנדע בוודאי דהיתיר' הוא ודבר זה אין למילף מקו"ח דאזלינן בע"ע בתר קורבא התם שאני שנמצא חלל וחייבה תורה בעגלה ערופה ממקום שבא וא"י מהיכן אזלינן בתר קורבא דשכיח יותר משאר מקומות הרחוקים ועל העיר הקרובה הטילה התורה החיוב מעיקרא וכשיש רוב אזלינן בתר רוב דאיכא סברא יותר דמן העיר שהרוב באים בא זה ומוטל על העיר ההיא ועדיין אנחנו לא נדע משם כי מותר לסמוך על הרוב במלתא דאיסורא והא דילפינן מע"ע דאזלי' באיסורי' בתר קורבא הוא לאמת דיש לנו ילפותא דאזלינן בתר רוב בכל דבר איסור סמכינן למיזל אף בתר קורבא וילפינן כמו דאזלינן בתר קורבא לענין ע"ע ה"ה באיסורין דאזלינן בתר קורבא מאחר שגם כבר ידעינן דאזלינן בתר רובא וסמכינן על המסתבר ומסתמא כן אזלינן בתר קורבא דמסתבר ועיין, מעתה לק"מ קושיתו דשפיר מביא ש"ס ראיה מפסח דאסר לבדוק שמא כשר היה הגם דס"ד להקל היינו מספק השקול אבל במקום רוב לא וכיון דרוב בהמות כשרים אסור לשבור עצם מספק דקרוב שהוא מרוב הכשרים וכיון שא"א למבדק מוכח דסמכינן

על הרוב להקל ויוצא ידי מצוה הגם דבעי לקיומי מצוה בוודאי ולא מספק וע"כ דרוב כוודאי יחשב וא"ש והבן:

ויש ראיה לשיטת הרמב"ם ממקום שהקשו עליו והוא ע"פ קושי' תוס' ד"ה דהיכא דלייף ל"ל בה שהקשה מדלא מביא ראיה מכל קרבנות שבת דדוחין שבת ולא חיישינן דלמא ימצא טרפה וחלל שבת ונדחק ולשיטת רמב"ם וחות דעת א"ש דמכל קרבנות שבת דלמא ימצא טרפה וחלל שבת ליכא ראיה דספק דאוריית' לקולא ומותר לכנוס לבית הספק דלמא כשר היה לכן מביא מעולה ופסח דא"א למבדק ואיכא ספק אם קיים המצוה המוטלת עליו ומזה ראיה לרמב"ם ומדלא ת' תוס' כמו כן נראה דס"ל ס"ד מה"ת להחמיר ועיין תשובת ההרי"ט ופר"ח סי' ק"י שטרחו לברר שיטת תוס' בהא מלתא דס"ד אי ס"ל כרמב"ם ומכאן ראיה דלא ס"ל כרמב"ם:

ויעויין פלתי בבית הספק ד"ה ובזה יש ליישב מה שטען הר"ן והרשב"א על הרמב"ם מדמביא ש"ס ראיה מעולה דכוונת ש"ס דנקרב בשבת והא אתחזק איסורא ואיך נקרב בספק בשבת עיין שם ודבריו נפלאו ממני מה דפשיטא ל' דאתחזק איסורא כוונתו דאקבע בשבת ואתחזק דשבת הוא ובאתחזק באקבע ספיקו מה"ת לחומרא ובמח"כ לא כן הוא דאלו הוי ספק ביום הוי אקבע אבל הספק אם הבהמה היא כשירה ומותר לשחטה או אסורה ועושה מלאכה שלא במקום מצוה ובספק זה אי בהמה כשירה אי טריפה לא אקבע ולא אתחזק ועיין רמב"ם פ"ח מה' שגגות הלכה ב' שבת וחול ועשה מלאכה וכו' עשה מלאכה בשבת וא"י מעין איזה מלאכה עשה ועיין בלח"מ שם אבל היכא דאין ספק בשבת ואין ספק במלאכה מעין איזה מלאכה עשה אלא אם מלאכה זו במקום מצוה ומותר כמו כאן זהו כחתיכה אחת דאינו מביא אשם תלוי וספיקו להקל ויתכנו דברינו ביישוב קושי' תוס' ויישוב פלתי בלא"ה דחוק ורחוק להעמיד כן בכוונת ש"ס דקאי על שבת דהא יוכל להביא מכל קרבנות שבת כקושי' תוס' הנ"ל:

ומדי עייני קצת לעת כזאת בענין זה נתקשתי בסוגי' זה בשיטת רש"י דמפרש הא דאמר ר"ה בהמה בחיי' בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה דמחזקינן מאיסור אמ"ה לאיסור נבילה ומחזקינן מאיסור א' לאיסור אחר וצ"ל הא דנשחטה הותרה עד שיודע לך במה נטרפה ולא מחזקינן מאיסור אמ"ה לאיסור טרפה דרוב בהמות כשירות הנה ורובא עדיף מחזקה לפ"ז אם לא היה אזלינן בתר רוב לא היה ספק טרפה ספק השקול דהא מחזקינן מאיסור אמ"ה לאיסור טרפה ואיך ילפינן מפסח דלמא בדקינהו ומשום עצם לא תשברו בו כיון דבטרפה פסול מותר לשבור והא איכא חזקת איסור מאיסור אמ"ה לאיסור טרפה והלא כבר ידענו דאזלינן בתר חזקה ואפילו לקולא מנגעים

אלא דלא ידעינן עדיין דרובא עדיף מחזקה עד דיליף מפרה אדומה כמ"ש תוס' וכיון דאזלינן בתר חזקה מותר לשבור עצם בפסח גם אי ס"ד לחומרא דאיכא חזקת איסור ולשיטת תוס' דאין מחזיקין מאיסור לאיסור אחר ובהמה בחזקת איסור אינו זבוח עומדת א"ש דלאיסור טרפה ליכא חזקה דאין מחזיקין מאינו זבוח לטרפה אבל לשיטת רש"י צל"ע:

ומצאתי לי מקום ליישב קושיתי עפמ"ש רשב"א יבמות ל"א ע"ב הא דמחזקינן מאיסור אמ"ה לאיסור נבילה כיון דבלי מעשה שחיטה כלל היתה מתה מאליה ויצאה מאיסור אמ"ה לאיסור נבילה ולכן כל כמה שלא נתברר לנו שנעשה בה מעשה שחיטה כראויה הרי בחזקת איסור עומדת שהיא אסור מחיים ומאליה תצא מאיסור אמ"ה לאיסור נבילה אבל איסור א"א אם לא נתחדש בה מעשה חדש תהיה מותרת לשוק לא מחזיקין מאיסור לאיסור עיי"ש היטיב ודבריו קלורי' לעינים היוצא לנו מדבריו הא דמחזיקין מאיסור אמ"ה לאיסור נבילה משום דבלי מעשה שיתחדש בה תהי' ממילא אסורה לנו מחמ' נבלה אבל אין מחזיקין מאיסור אמ"ה דמחיים לאיסור טרפה לומר אוקי אחזקת אמ"ה לאיסור טרפה שבא ע"י מעשה שנתחדש בה מידי דמטרפה בה וא"ש דמביא ראיה מפסח דא"א למבדק דלמא לאו טרפה ועושין איסור דועצם לא תשברו בו ומשום חזקת איסור ליכא דאין מחזיקין מאיסור אמ"ה לטרפה כדכתיבנא וא"ש נכון ועיין:

וע"ד פלפול י"ל דראי' הש"ס הכי הוא דא"א למבדק דכתיב ועצם לא תשברו בו וע"כ לנו לומר דמותר לשבור משום חזקה דטרפה היא ומוכח דמותר לשבור עצם של פסול למה לנו בו דדרשינן בו ולא בפסול יתורא ל"ל הא מוכח מעצמו דמותר לשבור בטרפה ומיושב ג"כ קושי' מע"כ תלמידי על החו"ד עד"ז כמובן הכו"ד אוה"נ חפץ בשלותו והרמת קרנו:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עד

אברהם עודנו עומד לפני ה', בתורה וביראה קדומה נפלאה ה"ה מע"כ תלמידי הרב החרוץ הוותיק מלא עתיק בעל פיפיות יפ"ת קרא ד' שמו כש"ת מו"ה אברהם גאלאנדויער נ"י:

מכתבו היקר לי קבלתי בשמחה בראותי מתוכו וכו' והנה מע"כ תלמידי נ"י מצא תיוה' בבית חמיו ובבית שארי ב"ב הדרים שם כי מבשלים בשר למכור לנכרים הבאים לשתות בבית משתה שלהם ועי"ז שותים אצלם בחנותם, ולפעמים כשלא ימצאו לקנות בשר כשר במקולי' קונים בשר טריפה הנמכר לנכרי ועיניו כן ראו גם תמהו שעושים איסור

דאסור לעשות סחורה בטרפות ולבו עליו דוי אם אמור יאמר או לא מוטב שיהי' שוגגין וכו' כי קרוב לו שלא ישמעו ולא יאזינו כי כבר הורגלו בכך ויש במניע' פסידא כי כ"פ שלא נמצא בשר כשר כי המקום מצער ופלפל בחכמה בדין זה עפמ"ש דבנזדמן מותר למכור לישראל אחר כדי למכור להשתכר בו ונפשו איותה לשמוע דעתי בזה:

תחילה נעמוד על איסור זה דאסור לעשות סחורה בדברים האסורים אם הוא מדאוריית' או דרבנן, הנה הט"ז מביא מתה"ד מגליון תוס' שהוא מדרבנן, וקרא אסמכת', אבל מביא כי תוס' בפסחים וב"ק ס"ל דדאוריית' הוא, ובאמת כן נראה מפשטות סוגי' דפסחים כי דאוריית' הוא, וצ"ע מנ"ל לגליון תוס' לומר דקרא אסמכת' בעלמא הוא, ומרשב"א שכ' הטעם שמא יבוא לאוכלה נראה ג"כ כי דרבנן הוא, והט"ז טרח ליישב דהכתוב מסרו לחכמים כמו חה"מ, ולפענ"ד ממתני' דשביעית דמשם מקור דין זה נראה דליכא רק איסור דרבנן, והוא ע"פ תשובת חו"י סי' קמ"ג שכ' די"ל גם ד'דרשא זו דאוריית' דווקא בשקצים ורמשים ובהמה טמאה דכתיב' קרא טמאים יהי' לכם דרשי' מיהי' דאסור לעשות סחורה ומלכם דמותר בנזדמן וכן בשרצים ושקצים שקץ יהי' לכם אבל בנבילות וטריפות דלא כתיבי קראי לא ילפינן מאלו דלא היה להם שעת הכושר, וכ' מ"מ אין לסמוך ע"ז, והנה מ"ש דיש לחלק בין הי' לו שעת הכושר כן מצינו בדוכת' טובא בש"ס, ועיין מל"מ ה' חמץ בשם מהרל"ח דלכן בעי הרמב"ם בחמץ דרשא לח"ש דלא ילפינן מחלב דחמץ הי' לו שעת (הכושר עיי"ש, ונ"ל עפמ"ש הרשב"א בטעמ' דאיסור זה משום דאתי למיכל לפי טעם זה אין לחלק בין הי' לו שעת הכושר או לא כיון שגם בלא הי' לו שעת הכושר איכא חשש זה, וכ"ש בנבילות וטריפות דאיכא קו"ח מה שקור"מ דמאיסי חששה תורה לשמא יבוא לאכול כ"ש נבילות וטריפו' דלא מאיסי, הגם דנבילה ג"כ מאוס עיין חולין פ' כל הבשר סוגי' דקיבה מ"מ לא מאיס כמו שקצים כ"ש נבילה ע"י נקובת הוושט ושפיר ילפינן מיני', כנ"ל:

אלא לפ"ז יש להוכיח ממתני' כי גם בשקצים ורמשים רק מדרבנן וקרא אסמכת' מדקתני' במתניתי' דשביעי' ולא בנבילו' ולא בטריפו' ולא בשקצים ורמשים, ואי מדאוריית' אסור הו' לי' להקדים שקרו"מ דקרא כתיב ואנן ילפינן ה"ה נבילות וטריפות והוי זו ואצ"ל זו לומר משום דמסתבר יותר לאסור בנבילות וטריפות משום שמא יבוא לאכול זהו מסברתינו וטעמינו בקרא אבל עיקר הילפות' בשקורמ"ש כתיב וע"כ דעיקר איסור רק מדרבנן הוא משום שמא יבוא לאכול הוא ואסמכוהו אקרא והוי לא זו אף זו נבילות וטריפות דלא מאיסי אפי' שקורמ"ש דמאיסי חששו לשמא יבוא לאכול מזה ראיה למ"ש תה"ד בשם גליון תוס':

וליישב שיטת תוס' פסחים וב"ק ורא"ש שם דס"ל דדאוריית' הוא י"ל דס"ל כמ"ש החו"י דמדאוריית' לא אסור רק בהמה טמאה ושקצים ורמשים דכתיבי קראי ונבילות וטריפות לא ילפי' מינייה' אבל אסרו רבנן שמא יבוא לאוכלם ובתוס' ב"ק הקשה רק מ"ש מכל דברים טמאים ולא כ' מ"ש מכל איסורים דשארי איסורים רק מדרבנן וי"ל לפ"ז הא דאקדי' מתני' נבילות וטריפו' דמסמך לי' למאי דקתני תחלה ולא בבכורה ולא בתרומה ועיין ר"ש שם דזה רק מדרבנן שמא יבוא לאוכלם ומסמך מתני' ולא את הנבילות ולא את הטריפות דדמי' להו דאיסור' מדרבנן משום שמא יבוא לאכול ושוב קתני ולא את השקצים ולא את הרמשים שהם מדאוריית' כן י"ל אלא מתוס' סוכה ל"ט ע"א ד"ה וליתיב לי' וכו' דמביא ראיה מדבהדי' שרי רחמנא בנבילה או מכור לנכרי ש"מ דס"ל דגם נבילה אסור מדאוריית' ולמ"ש הט"ז בכוונת התוס' כיון דמפורש בקרא א"א לחכמים לאסור א"ש והיינו דתוס' בסוכה י"ל ס"ל כגליון תוס' דקרא אסמכת' בעלמ' הוא ותוס' פסחים ס"ל דדאורייתא הוא אמנם דווקא בבהמה טמאה ושקורמ"ש אבל בנבילה וטריפה לא ועיין:

היוצא לנו דמוכח ממתני' או דקרא אסמכת' הוא או עכ"פ בנבילו' וטריפות דרבנן הוא אבל מן ר"ש דשביעית נ"ל דס"ל אפי' בנבילות וטריפות מדאוריית' הוא והוא מן מה דכ' ולא את הבכור' ולא את התרומ' שזה מדרבנן שמא יבוא לידי תקלה ולא את הנבילות וכו' ולא שקור"מ ולא כ' שהיא מדרבנן מהאי טעמ' ומביא דרשא מטמאים יהי' לכם ולא כ' דקרא אסמכת' הוא נראה דס"ל דכל אלו אפילו נבילות וטריפות מדאוריית' הוא דאסו' וממ"ש אח"כ דקתני במתני' ולא נבילה וקרא כתיב או מכור לנכרי ג"כ נראה דס"ל דאוריית' ולזה י"ל כמ"ש הט"ז בכוונת תוס' סוכה דאין כח ביד חכמים לאסור המפורש אבל מתחלת דבריו איכא ראיה דנ"ל דמדאוריית' גם נבילה אסור וצ"ל לדידי' מתני' זו ואצ"ל זו קתני ועיין רפ"ב גיטין וצ"ע ועיין בסמוך:

ועיין תשובת חו"י סי' הנ"ל שכ' שאין להקל ע"פ שאנו אומרים טעמ' דקרא שלא יבוא לאכול היכא דלא שייך חשש זה דאין לנו למדרש טעמ' דקרא ולהקל ועיין ח"ס חיו"ד סי' ק"ד ק"ה וק"ו שהחזיק על ידו שאין לסמוך רק לחומר' דנפקא מטעם זה ולפענ"ד נראה בנבילות וטריפות יש להקל מטעם זה ואקדים מ"ש הר"ן שבועו' פ' ש"ש בתרא לענין נשבע אי אסור בח"ש וכ' הא דאמר לר"י משום חזי לצרופי דאל"ה לא הוי ילפינן בשארי איסורי' דווקא חלב דגלי קרא ומשום טעמ' דחזי לצרופי ילפינן מיניה בכ"מ ולטעם זה ה"ה בנשבע שאסור בח"ש ובארתי דבריו וודאי איסורי כרת ולא היה להם שעת הכושר הוי ילפינן במה מצינו אלא איסורי' דקיל לא הוי ילפינן לולי סברא דחזי לצרופי:

ומדי דברי מאז אמרתי ליישב בזה קושי' הר"ש בטבול יום על הסוברים דח"ש בתערובת מותר לר"י מהא דחולין פ' גה"נ האי פלגא דזית' דתרבא וכו' דאמר ר"א ועוד הא ח"ש אסור מה"ת ושם בתערובת הוא ואמרתי ע"פ מ"ש האחרונים דטעמ' דח"ש בתערובת מותר דלא שייך דחזי לצרופי משום דאין דרך לאכול ח"ש וקרוב דיצטרף עוד עמו ח"ש בכדא"פ אבל בתערובת הוא אוכל כשיעור אלא שאין מן האיסור רק ח"ש לא שייך חזי לצרופי אלו דבריהם ז"ל ואומר אני איך ניקול בתערובת מפני טעמינו שהוא משום חזי לצרופי ולפמ"ש הר"ן דלולי טעמא דחזי לצרופי לא הוי ילפינן מחלב לכל איסורים וממ"נ אנו מתירין אם הטעם משום חזי לצרופי וה"ה בכל איסורים א"כ בתערובת מותר מה תאמ' שמא אין זה טעמ' דקרא א"כ לא ילפינן ח"ש בכל איסורים ואפילו בעין מותר וכ"ז בכל איסורים אבל בחלב דמפורש קרא כל חלב אין לנו להקל בתערובת וא"ש סוגי' דחולין בפלגא זית' דתרבא ודוק ברש"י שם שכ' דיליף ר"י מכל חלב וצ"ע לכאורה מה רצה רש"י בזה יליף מהיכ' יליף עכ"פ ס"ל לר"י דח"ש אסור מה"ת ולמ"ש א"ש דכוונתו דבחלב מפורש הקרא דמיני' יליף ר"י ואין לחלק בין בעין לתערובת וא"ש עד"פ נכון כן אמרתי מאז:

ועכשיו אני אומר כדברינו אלו לענין איסור סחורה בנבילות וטריפות דיפה כ' החו"י דאין למדין מקראי דכתיבי בבהמה טמאה ובשקורמ"ש דלא הי' להו שעת הכושר אלא לפי דמסבירי' טעמ' דקרא משום שלא יבוא לאכול ילפינן מיני' לכל האיסורים כמ"ש הר"ן לענין ח"ש וכי כן נוכל לסמוך בנבילות וטריפות להקל על טעם זה הגם דלא סמכינן על טעמינו וסברתינו להקל דווקא בטמאה ושקורמ"ש דמפורש קרא לאסור אבל בנבילות וטריפות וכדומה ממ"נ אי טעמ' דקרא משו"ה וה"ה בכל איסורים היכא דליכא חשש שמא יבוא לאכול שרי ואם תאמר שמא אין זה טעמ' דקרא מותר לעולם דלא ילפינן שארי איסורים רק משום דמסתבר טעמ' דקרא כנ"ל נכון בטעמ' בעזהי"ת:

ובדברינו אלו מצאנו מקום יישוב לשיטת הר"ש שכתבנו דס"ל אפילו בנבילות וטריפות אסור מדאוריית' לעשות בו סחורה הא דהקדים מתני' נבילות וטריפות י"ל כעין שכתבנו לשיטת תוס' דאסמכוהו ללא ובבכורו' ותרומות דהטעם משום שמא יבוא לאוכלו והיכ' דלא שייך טעם זה מותר ומסמך לי' ולא בנבילות ולא בטריפו' הגם דאסורים מדאוריית' אבל ג"כ רק מטעם זה שמא יבוא לאכול והיכא דליכ' למיחש מותר דא"א למילפינהו מקרא רק מטעם זה והיכא דשייך ולא בשקצים ורמשים דלא דמי' להא דלא בבכורות ולא בתרומות דקרא דרשינן ואין לנו להקל מטעמינו ולעולם אסור אפי' היכא דליכא

חשש תקלה וכן י"ל בשיטת תוס' פסחים ולא צריכים למ"ש הט"ז בכוונת תוס' סוכה וא"ש ועיין:

והנה במל"מ פ"ח מה' מ"א הלכה י"ח כ' דדעת תה"ד יחידאי הוא ומביא בשם תשובת פני משה דמביא ראי' דרמב"ם ס"ל דאיסור דאוריית' הוא מדכ' בהלכה זה כלל כל שאיסורו מדאוריית' אסור לעשות בו סחורה בין בספיקו בין בוודאי ואי ס"ל דאיסור סחורה מדרבנן למה בספיקו בדאוריית' אסור למכור והא איסור דרבנן מותר למכור וע"כ דאיסור דאוריית' הוא והמל"מ דחה ראיה זו לפמ"ש הוא תחלה דמ"ש הרמב"ם בין בספיקו וכו' קאי על איסורי דרבנן לא מוכח דס"ל בספק דאוריית' דאסור ולי נראה דהנכון עם הפ"מ דאי קאי הרמב"ם על איסורי דרבנן כמ"ש המל"מ וקמ"ל אפי' באיסורי' שלא עשו משום ספק אלא משום גדר ג"כ הקילו מה לו לרמב"ם לכתוב זה הכלל כל שאיסורו מד"ת הא כבר כתב נבילות וטריפות ושקור"מ אסור ומותר בגבינה ובחלב עכו"ם ואם לא בא לומר בזה הכלל רק כל איסורי דרבנן בכלל הול"ל זה כלל כל איסורי דרבנן בין ספק בין וודאי מותר וע"כ דקאי נמי על איסור דאוריית' וקמ"ל אפי' ספק איסורי דאוריית' אסור אלא מדכ' בין בספיקו בין בוודאי ואי כוונתו לומר דבדאוריית' אפי' ספק אסור הול"ל בין וודאי בין ספק נראה כמל"מ דקמ"ל דבדרבנן אפי' בוודאי מותר ומדנקט זה הכלל כל שאיסורו מן התורה וכו' ש"מ דרצה להודיענו תרתי בדאוריית' גם ספק אסור ובדרבנן גם וודאי שאסרו משום סיג ג"כ מותר ותרתי נשמע מדבריו כנ"ל:

ולאחר שהחזקנו דברי הפ"מ דרמב"ם קמ"ל דספק בדאוריי' אסור לעשות סחורה נ"ל איפכ' ממ"ש הוא דיש ראיה דרמב"ם ס"ל דאיסורו מה"ת דאל"כ למה יהי' אסור כיון דספק דאוריית' רק מדרבנן להחמיר לרמב"ם לשיטתו ראיה זו אינה מוכרחת די"ל כיון דעיקרו מה"ת ואמרו ספק דאוריית' להחמיר החמירו שלא לעשות בו סחורה כמו איסור תורה ולא הקילו רק באיסורי דבריהם שעשו מעצמם וכ"כ המל"מ תחלה אבל נ"ל דמוכח דס"ל לרמב"ם דאיסורו רק מדרבנן דאי דאוריית' פשיטא דבספק דאוריית' אסור למכור כמו שאסור לאכלו מספיקא מדרבנן כן אסור למכור דשני' אסורים מדאוריית' אכילה ומכירה מהיכ' תיתי להקל בספק מכיר' ולאסור באכילה ודוחק דאיסור סחורה אתי' מדרשי' ה"א דלא החמירו בספיקו וע"כ דס"ל לרמב"ם דאין איסורו רק מדרבנן וה"א כיון דאיסורי דרבנן מותר למכור גם בספק דאוריית' דאסור רק מדרבנן שרי קמ"ל והטעם כמ"ש המל"מ לחלק כיון שאיסור מדרבנן זה עיקרו מדרבנן ועוד י"ל כיון לרמב"ם היכא דאקבע איסור כגון חתיכה א' של טריפה מב' חתיכות מן התורה להחמיר ואסור' למכור

מדרבנן שוב לא פליגי אפי' לא אקבע איסור' כגון חתיכה א' דאמרי' ספיק' להחמיר משום לא פלוג דאקבע כן אסרו לעשות בו סחורה דל"א לחלק בין ספק היכא דאקבע להיכא דלא אקבע וא"ש עיין:

וראי' שהביא המל"מ מדכ' הרמב"ם חוץ בחלב מדכ' בו יעשה לכל מלאכה ואי איסור סחורה רק מדרבנן אין ראי' מקרא וע"כ דס"ל דאיסורו מדאוריית' ראיה זו כבר דחאה בנב"י תנינא חיו"ד סי' ס"ד עפמ"ש ט"ז בכוונ' תוס' סוכה כיון דמפורש בקרא להתיר אין כח ביד חכמים לאסור, ועוד נ"ל אפי' ראי' המל"מ חזקה ובאמת רחוק להעמיס כ"כ בכוונת הרמב"ם שהתכוין למ"ש הט"ז י"ל דווקא בשקור"מ דכתיב קרא הוא דאוריית' אבל בנבילות וטריפו' דרבנן הוא דלא ילפינן מינייהו דקילא דהי' להם שעת הכושר ואינו רק מדרבנן אבל חלב דחמיר' שיש בו כרת הוי ילפינן מקראי לולי דכתיב מפורש יעשה לכל מלאכה ועד"ז א"ש ראיה שלי דס"ל לרמב"ם שאיסורו מדרבנן היינו בנבילות וטריפות וקמ"ל בזה הכלל כל שאסורו מה"ת אסור אפי' בספיקו גם באלו שאין איסור סחור' רק מדרבנן כמו נבילות וטריפות מ"מ אסור בספיקן והוצרך נמי לומר בחלב משום דכתיב לא יעשה מלאכה וא"ש הכל בעזה"י:

המורם מדברינו אלו כי בררנו א) דשיטת הר"ש בשביעית דדרשא דיהי' לכם דרשא גמור' היא וילפינן מינייהו בנבילות וטריפות וכדומה ב) שיטת תוס' ב"ק ופסחים וכן רא"ש בב"ק ס"ל דדרשא גמורה היא אלא בתוס' ורא"ש נ"ל דווקא בהמה טמאה וטריפה ושקור"מ אבל נבילה מדרבנן היא ותוס' ורא"ש מייתי שם מתני' דשביעי' נבילות וטריפות שקור"מ ומה מייתי אח"כ דרשא דיהי' לכם דדאוריית' היינו שלא תימ' דבהמה טמאה ג"כ דרבנן לכן מייתי הדרשא אבל נבילות אפשר דס"ל דלאו דאוריית' הוא וכן נראה מדהקשה תוס' ב"ק מ"ש דאסור לעשות בכל דברים טמאים, מדכ' בכ"ז טמאים ולא כ' בכל דברים אסורים נרא' דס"ל דווקא דברי' טמאי' אסורים מדאוריית' מקרא, ולכן הקשה מדברים טמאים שאסורי' מדאוריית' יעיין נב"י תנינ' סי' ס"ב דדייק מדלא הקשה תוס' בב"ק הא חזיר מדאוריית' כמו שהקשה בפסחים מזה הוכיח דס"ל לתוס' לאמת אינו אסור רק מדרבנן, והקשה הא בכל דברים טמאים מדרבנן, ולמ"ש דייק איפכ' מדלא הקשה מכל דברים האיסורי' ודייק וכ' כל דברי' טמאים ש"מ משום שרוצה להקשות אפי' מדאוריית' אסור והוכיח מזה דבנזדמן לו אפי' היכ' דאסור מדאוריית' מותר, והנב"י כ' דליכ' מאן דאוסר מדאוריית' ובמח"כ העלים עין מן רא"ש בב"ק דמפורש כ' דמדאוריית' אסור, אין מקום לדבריו מ"ש בכוונ' תוס' והרא"ש מביא בשם תוס' כן הרי לנו תוס' ורא"ש דהסכים עם תוס' דס"ל דמדאורייתא אסור, וגם הראנו לדעת כי כן שיטת

הר"ש, אלא דר"ש ס"ל אפי' בנבילות וטריפות דאוריית' הוא, ותוס' ס"ל דווקא בדברים טמאי', ומסתמא גם רא"ש דכ' בשם תוס' ג"כ כוונתו דווקא בדברי' טמאים הגם שאין הכרח מלשונו, ג) שיטת הרמב"ם נ"ל דס"ל לכל היותר דאיסור דאוריית' הוא בבהמה טמאה ושקור"מ אבל בנבילה וטריפה לא, ואפשר לומר דס"ל אסמכת' הוא כמ"ש הנב"י ע"פ הט"ז ע"פ ראי' שלנו, ד) העלתי כי בנבילות וטריפות ל"מ לפמ"ש דשיטת תוס' ורמב"ם דדרבנן הוא והטעם משום שלא יבוא לאכלו היכ' דלית' חשש זה מותר, אפי' לשיטת הר"ש דגם בנבילות וטריפו' דאוריית' הוא מ"מ היכא דליכא למיחש שמא יבוא לאכלו דכל עצמינו דילפינן בשארי איסורי' מטמאי' ושרצי' משום דמטעמי' טעמ' דקרא שמא יבוא לאכול והיכ' דלית' לטעם זה ממ"נ מותר, ודווקא בנבילות וטריפו' וכדומה דהי' לי' שעת הכושר אבל בשקור"מ וכיוצא בו דלא הי' שעת הכושר אין לנו להקל בשביל דדרשינן טעמ' דקרא אלא להחמיר כנלפע"ד וזהו מה שרצינו לבאר ובארנו בעזרת החונן דעת:

ונבוא לדינו של הט"ז ההוא כ' דישראל שנזדמן לו נבילות וטריפות מותר לישראל אחר לקנות ממנו בזול כדי להרוויח בו, ונסתייע מלשון הקרא או מכור לנכרי מדלא כתיב או תמכרנו לנכרי ש"מ אפילו ע"י ישראל אחר שקונה ממנו להרוויח בו, ועיין פירושו בח"ס חיו"ד סי' ק"ח דאין לומר דקרא מכור ע"י שלוחו פשיטא שלוחו ש"א כמותו וע"כ ע"י אחר שקונה ממנו להרוויח בו, ולפענ"ד יש לדחות דבאמת לולי קרא היה נראה כי אסור ע"י שלוחו דגם דשלוחו ש"א כמותו בכ"מ זיל בתר טעמ' דאסור לעשות סחורה שמא יבוא לאוכלו, ובנזדמן לי' שרי' רחמנ' משום פסיד' דילי' התי' התורה ולא לשלוחו ישראל דאין לו פסיד' ומה לו להכניס להיות שלוחו שמא יכשל ויאכל לכן הוצרך קרא להתיר ע"י שלוחו, או דבאמת אין זהו טעמ' דקרא רק דה"א דהטעם משום שמא יבוא לאכול, או כיון שאינו שלו ליכא חשש שיאכל של חבירו דמזהר זהיר בי' כמו שני' שאוכלי' על שולחן א' ומקפידי' זע"ז שאוכלים זה בשר וזה חלב כדומה, וכ"ז בשלוחו אבל הקונה לעצמו ממי שנזדמן לו דיש לחוש שמא יאכל דשלו הוא, וגם אם לא נדרש טעמא דקרא אפי' להחמיר אין זה סברא לומר דמותר לו דהוא כעין שליחות, ועוד נ"ל די"ל הא דהתירה תורה בנזדמן לו לפמ"ש רשב"א לאסבורי קרא שמא יבוא לאכול זהו דווקא יש לחוש אם הי' מותר לסחור באיסורים תמיד יש לחוש שמא ברוב המסחר ישגה וישכח ויאכל, אבל אם לא שרי לי' רק בהזדמן לו לעתים לימים יזכור ולא ישכח ובדיל מאיסור' כ"כ בהרחקה יתיר' שלא לסחור בו, אבל אם במקרה בא לו ויסחר בו ליכא חשש תקלה, וכ"ז למי שנזדמן לו בעצמו, אבל הקונה מי שנזדמן לו אם יהי' לו

מותר לקנות מכ"א שנזדמן לו יהי' מצוי' לו תמיד לקנות כי בכל יום ובכ"מ בין הרבה אנשים שכיח שיזדמן לו לא' מהם ויותר איסורים במקר' ויקנה מכ"א להרוויח שוב הדר לי' חשש תקלה והבן:

ועיין ח"ס סי' ק"ח שכ' לולי דמשמע מתוס' דלא כט"ז היה נראה להתיר כיון שדבר זה מותר למכור מלבד שלא זכיתי להבין בטוב טעם סברתו דלא תלי' בחפץ אלא בגבר' שנזדמן לו וגם איכ' סברא להיפוך כמ"ש כנ"ל:

והנה הב"ח אוסר כה"ג וש"ך הסכים עמו, והפר"ח כ' דהט"ז דוחה דברי הב"ח במילי בעלמא, ונ"ל גם הט"ז לא היה סמוך לבו לחלוק על הב"ח בלי ראיה מוכרחת אלא דאזיל לשיטתו מ"ש דדעתו נוטה כתה"ד בשם גליון תוס' דעיקר איסור זה רק מדרבנן ולכן חוכך להקל בדרבנן הגם כי ראי' ודיוקו מלשון הקרא או מכור אינו דיוק רק אי דאוריית' הו', מ"מ כיון שיש לו סמך וראי' קצת מקרא למאן דס"ל דדאורייתא הוא והעיקר נרא' לו כי דרבנן הוא לכן הקיל כ"כ, וכן במה שחולק על המ"ב בדחי' בעלמ' ובסבר' קצת הולך בשיטתו, אבל אי הוי ס"ל במוחלט כי איסור דאורייתא לא היה סמוך לבו להקל כ"כ מדעתו וסברתו, ועיין נב"י הנ"ל שהעלה דליכא מאן דס"ל דדאורייתא הוא ועיין ח"ס סימנים הנ"ל דמביא מכמה גדולי האחרונים שהסכימו כי איסור זה דאוריית' הוא ולפמ"ש ובארנו כי שיטת תוס' ורא"ש ורמב"ם בנבי' וטריפה וכדומה ליכא רק איסור דרבנן באפשר יש לסמוך על הט"ז ובפרט היכ' דיש עוד צדדים להתיר:

ונבוא לנדון שלפנינו לפמ"ש דאיסו' מכיר' נבילו' וטריפות מדרבנן יש לסמוך על הט"ז ויש לצרף ג"כ שיטת הרמב"ם דס"ל ספק דאוריי' מה"ת לקולא וליכא רק איסור דרבנן ואיסורי דרבנן מותר למכור ולפמ"ש המל"מ דמה שכתב הרמב"ם זה הכלל לא קאי על ספק דאוריי' אלא דהוא מכח הוכחתו ס"ל דשיטת הרמב"ם דאיסור דאוריית' הוא אבל לפי שדחה הנוב"י ראיה זו ולפי שכתבתי די"ל דרמב"ם ס"ל רק בשקור"מ שהוא דאוריית' ולא בנבילות וטריפות בצירוף מ"ש המל"מ דזה הכלל לא קאי על ספק דאוריית' יצא לנו בספק דאוריית' מותר למכור דהו"ל ככל איסורי' דרבנן וכיון דרוב טריפות במקולין לאו וודאי טריפות נינהו מותר לעשות בו סחורה לשיטת הרמב"ם עפמ"ש ועוד אפי' למה שהוכחתי דרמב"ם קאי על ספיקא דאוריית' דאסור למכור מדרבנן ואפילו לפי דנקטינן דספיק' דאוריית' מה"ת לחומרא מ"מ הא רוב טריפות במקולין הוא ע"י ריעות' דריאה שיש בה כמה שאסורים רק מדרבנן וכמה וכמה חומרת הגאונים שהחמירו טובא ופסול בשחיטה ג"כ על הרוב מחומרא וספיקא טובא בצירוף כ"ז המקיל במקום פסידא לקנות ממקולין ישראל שנזדמן לו טריפות וסומך על הט"ז לא

הפסיד ובנדון שלנו שיש חשש קרוב שלא ישמעו ויאזינו הנח להם מוטב שיהי' שוגגי' וכו' אבל אם ירא' כי קונים ממקולי' נכרים אם ספק לו שמא ישמעו צריך למחות להם וממילא צריך שיאמר להם כי גם ממקולי' ישראל אינו נכון דא"א שיאמר מנכרי אסור ומישראל שרי הרי התיר להם מישראל ואנן לא באנו להחליט להקל מפני שאנו מדמי' לא נעשה מעשה רק כה"ג משום מוטב שיהי' שוגגי' דיש לי מקום עיון אם מי שנזדמן לו טרפה חי אם מותר לבשל כדי למכור בקל או ביוקר דבשר מבושל יש חשש יותר לתקלה מבחי וכ"ש לקנות ממי שנזדמן לו והוא מוכר חי והקונה ממנו מבשל אותו ודבר זה צל"ע עדיין ואם אפשר שיקח הבשר ממקולי' בשליחו' המוכר ואינו קונה בקנין רק שימכור עבורו ובשכר בישולו וטרחתו יהי' לו הרווח נגד בשר החי מה טוב יצאנו מידי כל חששות דשלוחו ממש הוא של נזדמן לו הנלפע"ד כתבתי הכ"ד רבו אוה"נ פ"ב כאור בוקר א' לסדר כי תשא את ראש תרי"ג לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עה

יצו ד' את הברכה שמורה בכל וערוכה לי"נ הרב הגאון המאוה"ג מעוז ומגדול חרוץ ובקי גל אגוזים וגן הדסים צדיק תמים כקש"ת מו"ה יצחק נתן פייטל ני' אבדק"ק מאדא יע"א:

גי"ה קבלתי בעידנא דטרידנא טובא ולעשות רצון צדיק ואוהב אהוב כמותו יב"י פניתי סוף השבוע לשום עין על דבריו והנני בתשובה שלמה לפי מסת הפנאי בקוצר אומר ע"ד סוחרי ארץ כשהם על הדרך שופתי' קדירותי' עם קדרות הנכרים ביחד וקדירותי' מכוס' וסומכ' על מ"ש הש"ך סי' קי"ח ס"ק ל"ו דמ"ש הרמ"א אפי' בשני קדירות דאיכא משום נצוצות ובמכוסים שרי אמנם הט"ז שם כ' עפמ"ש הד"מ בשם המרדכי משום אחלופי וס"ל לטו"ז דה"ה בב' קדירות מה"ט הוא לפ"ז גם בקדירות מכוסים אסור הנה כבר עמד במנחת יעקב כלל ל"ב אות י"ז ע"ז וחולק על הש"ך וכ' הגם דבמרדכי לא נזכר רק שאין צולין משום אחלופי ה"ה בב' קדירות שייך משום אחלופי ומ"ש הרמ"א אפי' ב' קדירות היינו דלא שייך כ"כ משום נצוצות מ"מ אסור משום אחלופי ולפע"ד דמוכח הוא דהא המרדכי מביא ראיה מסוגיא דפסחים דאין צולין ב' פסחי' משום תערובות ומסיק משום תערובות גופים ובב' קדירו' או כעין ב' קדירות הרי גם בב' או כעין ב' קדירות דאיכא מחיצה של תל גדול שייך משום אחלופי אלא דקשה למה לא קמ"ל המרדכי רבותא זו דאפי' בב' קדירות שייך משו' אחלופי וצ"ל דס"ל דאין לחלק בין צליי' בשפוד או צליי' ובישול בקדירה ואפשר י"ל דנקיט שאין צולין בב' שפודים דהיה מקום לומר

דלא חיישינן לאחלופי רק בב' או כעין ב' קדירות כיון דל"ש כ"כ שיתחלפו שיש היכר הפסק של תל בין איסור להיתר או הכרת קדירה כ"א במקום שפיתתו לא יזהרו הבעלים כ"כ ומשו"ה לכתחילה אסור אבל בב' שפודים שבקל שיתחלפו יזהרו הבעלים שלא יתחלף קמ"ל דמ"מ אסור והראיה לזה דהא ללוי לא איירי הבריית' בכעין שתי קדירות ומ"מ חיישינן לאחלופי וש"מ תרתי מלוי דאפי' בב' שפודים חיישינן לכתחילה שלא יהי' נזהרים ואתי לאחלופי ולרב מוכח דאפי' בכעין ב' קדירו' דרחוק שיתחלפו מ"מ חיישינן לשמא יתחלפו כנ"ל:

והנה חשש אחלופי באו"ה לא מצינו בראשונים רק במרדכי הנ"ל ומדמה מלתא למלתא דברייתא דאין צולין משום חשש אחלופי ועשיתי לו סמוכים מן מ"ש רש"י בפסחים בעבד לוי עובדא שנצלה מזה ס"ל לתוס' דלרש"י ס"ל דללוי לכתחילה אסור משום ריח והקשה עליו מקושי' ש"ס ללוי הא ברייתא לכתחילה איירי והראשוני' הוסיפו להקשות על שיטה זו מרבא בע"ז בבת תיהא דמתיר אפי' לכתחיל' ובעין, עוד קשי' קצת על רש"י מדכ' לקמן גבי האי בניתא דס"ל ר"מ ואי ס"ל דלוי רק בדיעבד מתיר י"ל האי בניתא לכתחילה אסור כמ"ש הרי"ף ולכן נ"ל דמ"ש רש"י בעבד עובדא דדיעבד היה דס"ל דיש לחוש לכתחילה משום אחלופי כמו בגדי וטלה דניכר מ"מ חיישינן זמנין דלאו אדעת' כן יש לחוש בגדי וד"א משו"ה בוודאי לא התיר לוי לכתחילה ועובדא הוי בדיעבד ולק"מ קושי' תוס' וקושי' ראשונים מרבא וקושיתי:

ונ"ל דגם מתוס' לא נעלם דס"ל בכוונת רש"י משום חשש אחלופי ומ"מ הקשה שפיר דבאמת צ"ל בלא פי' רש"י הא אפשר לומר דלוי לא מתיר רק דיעבד דהא ל"א רק שצלו ולא צולין כדמדייק הרי"ף ומהרש"א כ' לתוס' צ"ל דנקיט דיעבד משום דרב אבל בוודאי נ"ל דלוי רק דיעבד קאמר ומנ"ל לש"ס בפשיטות דלוי לכתחילה מתיר עד דמקשה מברייתא והרז"ה בהקשותו על הרי"ף הרגיש בזה וכ' דידע ש"ס דעבד לוי הוי לכתחילה לכן צ"ל דס"ל לתוס' דהוכיח דלא כרש"י דע"כ צ"ל דש"ס ידע דעובדא הוי לכתחילה ושפיר הקשה לרש"י דמפרש דעבד לוי בדיעבד גם אם כוונתו משום אחלופי ולא משום איסור לכתחילה דריח עכ"פ דעובדא בדיעבד הוי וקשה מנא לש"ס להקשות על לוי מברייתא הא י"ל דס"ל ללוי דלכתחילה אסור וע"כ צ"ל דידע דעובדא דלוי לכתחילה הוי וס"ל דאפי' לכתחילה ליכא לא משום ריח ולא משום חשש אחלופי וכד דייקת בתוס' לא כ' משמי' דרש"י דלוי אוסר לכתחילה משום ריח די"ל משום אחלופי וקושי' תוס' כמ"ש ועיין:

ולפמ"ש בכוונת קושי' תוס' י"ל בקל קושיא זו על רש"י דבאמת היה יוכל לומר דלוי ס"ל דריח לכתחילה אסור ועובדא דעבד בדיעבד והא דלא מתרץ כן משום דרבא מתיר בב"ת אפי' לכתחילה ורבא כמאן וגם לרבא עצמו קשה מברייתא ותוס' לשיטתו דס"ל בע"ז דרבא אפשר דס"ל כרב ושאני בב"ת משום דמזיקו הקשה שפיר דאי לא ידע דעבד לוי לכתחילה הוי מנ"ל דלוי ס"ל דריח אפי' לכתחילה שרי ולרש"י לשיטתו דס"ל דרבא ולוי חדא מלתא הוא לק"מ קושי' התוס':

היוצא לנו מזה דס"ל לרש"י דעבד לוי עובדא בדיעבד דווקא משום אחלופי אלא תוס' לשיטתו דהוכיח דעבד לוי עובדא ידע הש"ס דלכתחילה התיר ע"כ צ"ל דלא חייש לוי משום אחלופי וצ"ל מ"ש מא"צ ב' פסחים כא' דחיישינן לאחלופי אפי' בגדי וטלה וצ"ל דבגדי וד"א רחוק יותר חשש אחלופי מגדי וטלה וזה דוחק:

והנה הרי"ף כ' דלוי לא מתיר רק בדיעבד ודייק כן מדאמר שצלאו ול"א צולין ש"מ דלכתחילה אסור וצ"ע דלמא משום דלכתחיל' חיישינן משום אחלופי לכן נקט דיעבד ומנ"ל משום איסור דריח עד דכ' דפת שאפאה והאי בניתא גם כלוי אתיא והא רב ולוי בבשר שחוטה ונבילה איירי שלימות וחתיכות דוודאי יש חשש אחלופי יותר מגדי וטלה וצ"ע:

והנלפע"ד דיש לחלק ולומר דאין למילף חשש אחלופי ממה דחוששי' לאחלופי בב' פסחי' והוא ע"פ סוגי' ש"ס בערובין ג' ע"א דחלק בין סכה חציה למעלה מעשרה ובין קורה סכה דיחיד מזדהר בי' ובין קורה דרבים נינהו ולא מזדהרי בי' והיינו דאמרי אינשי קדירה דבי שותפא לא קרירא ולא חמימא ועיין רש"י שם סכה דיחיד דא"א לו למסמך על אחר שיתקנו ל"ח שמא לא יתקן אבל קורה דרבים נינהו יסמוך הא' על חבירו ע"ש וכן יש לחלק בחשש אחלופי בבני חבורה שצולין פסחים יסמוך הא' על חבירו כי כ"א צריך לעמוד על המשמרת שלא יתחלף פסחו בשל חבירו כמו חבירו והוא כקדירה דב"ש ויסמוך זה ע"ז ולכן חיישינן לאחלופי אבל באו"ה ל"מ בישראל ונכרי שהיתר של ישראל והאיסור של נכרי שאין לו לישראל לסמוך על הנכרי אפי' בב' ישראלי' שהיתר של א' והאיסור של א' שאין לו לבעל היתר לסמוך על חביר' בעל האיסור דאין לבעל האיסור להיות משמר שלא יתחלף לו האיסור שלו בהיתר של חבירו וע"כ לבעל היתר להיות עינו פקיח' שלא יתחלף היתר שלו באיסור של חבירו וכ"ש בששניהם של ישראל א' שאין לו על מה ועל מי לסמוך דחשש חילוף רחוק מאוד ולא דמי כלל לחשש חילוף של ב' פסחים וא"ש דהוכיח הרי"ף דס"ל ללוי דאסור לכתחילה משום ריח ולא משום

חילוף ותוס' הקשה על רש"י והוכיח דללוי לכתחילה מותר וע"כ דל"ח לחילוף רק כמו ב' פסחים כנ"ל נכון:

ונ"ל עד"פ ליישב קושי' ראשונים מדמקשה ש"ס מברייתא על לוי וגם הא רבא ס"ל אפילו לכתחילה מותר י"ל דעיקר ראי' ר"א מהא דרבא מפרזק' דעבד עובדא והוא בתרא וס"ל כרב ומברייתי' דר"כ בלא"ה ליכא ראיה כמ"ש ר"ן דלוי תנא ופליג ובלא"ה פליגי תנאי בר"מ ועיקר הראי' מדתיר' ר"כ להאי ברייתי' ש"מ דהכי ס"ל וי"ל דהם ס"ל דלוי אינו מתיר רק בדיעבד ורבא ס"ל אפי' לכתחילה מתיר אלא צ"ל במאי פליגו והא הרי"ף דייק כן מדאמר לוי רק שצלו ולא קמ"ל טפי דצולין לכתחילה י"ל דרבא ס"ל כמו דחיישינן בברייתא בב' פסחים כן חיישינן בכ"מ לאחלופי ול"ל לחלק כאשר חלקנו בין האי דפסחים לאיסור והיתר דעלמא והוא ע"פ ש"ס דעירובין דמחלק כעין זה וכה"ג והתם רבא מפרזק' חידש לחלק בין סכה לקורה ומחלק בין רבים ליחיד ולל"ק שם ליתא לזה ולל"ב ר"ה לא נכנס לחלק בכך וגם קצת משמע דרבא לא ס"ל לחלק אלא או דגזרינן בשניה' או דל"ג כלל עיי"ש היטיב ונ"ל רבא ס"ל דאין לחלק כחלוקא הנ"ל וס"ל כמו דחיישינן בב' פסחים לאחלופי כן חיישינן בכל או"ה ומה"ט ל"א לוי צולין לכתחילה משום אחלופי אבל משום ריח אפי' לכתחילה מותר ולכן מתיר בב"ת אפי' לכתחיל' כלוי אבל רבא מפרזקי' דס"ל ג"כ כלוי לשיטתו בערובין מחלק ג"כ בחשש אחלופי כמו שחלקנו וס"ל לנפשי' דבאו"ה כמו בשר נבילה ושומן של א' או של שני' ל"ח וע"כ דיעבד דנקיט לוי ע"כ דלכתחיל' אסו' משום ריח ופסק כוותי' לכן י"ל ס"ל לר"כ ולכן נקיט כברייי' פת שאפאה עם הצלי ויפה כ' הרי"ף דאין מעובדא דרבא מפרזק' ומר"כ ראי' דס"ל כרב דהם הוכיחו דלוי ס"ל לכתחילה אסור ורבא בהא פליג עמהם כמ"ש והא"ש דמקשה מברייתי' ללוי משום דרבא ס"ל אפי' לכתחילה מתיר ללוי וקשי' לרבא אליבא דלוי ומיושבי' הקושיות ע"ד פלפלא טבא חריפתא:

אבל פלפלת כ"ש לא חזי לדינא דמפשוטת דברי הרי"ף נראה דס"ל מדיוקא דאמר לוי שנצלו דאוסר משום ריח לכתחילה ול"ל משום אחלופי ליכא למיחש ול"ד להא דא"צ ב' פסחים כמו שחלקנו ולתוס' מכח קושיתו על רש"י ג"כ צ"ל דמוכח דל"ח לאחלופי רק בב' פסחים וכיוצא בו וגם לרש"י אין הכרח דמפרש עבד לוי עובדא בד בדיעבד משום אחלופי אלא משום דריח לכתחילה אסור ומשום קושי' תוס' וראשונים מרבא כל קושיא יש לה תירוץ מלבד מ"ש רמב"ן לחלק בין בעין לבא תוך המאכל יש לתרץ וליישב כל הקושי' וכתוב לפנינו בחידושינו בסוגי' ואנו אין לנו אלא מאן דס"ל לחוש לאחלופי בב' שפודים א' של היתר וא' של איסור אלא המרדכי שמביא הד"מ בסי' קי"ח דמדמה הא

מלתא לבריית' דאין צולין ונ"ל דגם הרמ"א לא פסק לדינא כמרדכי הנ"ל משום דלא מצא חבר לו בזה והוא מחודש דיש לחלק כמו שחלקנו ויש ראיה לחלוקינו כמ"ש לכן כ' רק דיש לזהר וצ"ל הלא עיקר דינא הוא איסור לכתחילה כבריית' דאין צולין ב' פסחי' ומזה נרא' דס"ל דאין ראי' משם מ"מ כ' יש לזהר כנלפע"ד:

וכ"ז כתבנו לפי הבנת ט"ז במרדכי דחיישינן לאחלופי כמו דא"צ ב' פסחי' מפני תערובת גופין, אבל למעיין יראה דאין כוונת המ"כ שבמרדכי דחיישי' לחלופי דהא כ' דאביי אמר דל"ח דמהדר אפי' אבל אי מהדר אפי' חיישינן, וראי' מא"צ ב"פ דחיישינן לאחלופי, ולכן א"צ ב' שפודים א' של היתר וא' של איסור זה אצל זה, וצ"ע כיון דמביא ראיה דחיישינן לאחלופי כמו בב"פ א"כ אפי' ל"מ אפי' ניחוש משום אחלופי כמו בב' פסחים, ועוד קשה הא מבואר בסוגי' שם דל"ח משום אחלופי דהא לא חשו חכמים לדבר זה וצ"ע, וראיתי בריטב"א ע"ז שם שהקשה איך ס"ד דאביי לדמות דלא חשו חכמים דמהדר אפי' הא ל"ח שיחליף רק במקום שנהנה וגם ביושב ומשמר ל"ח כלל, וכ' דכוונת אביי דהיה לנו לחוש דמהדר אפי' ויטעה הנכרי ויתן בקדירה של ישראל וסבור שנתן בקדירה שלו, ורבא ס"ל שזהו חשש רחוק שיטעה שקדירה שלו הוא דמכיר קדירתו אלו דבריו ז"ל, וי"ל שזהו כוונת י"א שבמרדכי שס"ל דל"ח דמהדר אפי', אבל אי מהדר אפי' אסור, והטעם משום דחיישי' שמא יטעה הגוי דקדירה שלו הוא ויתן נבילה בתוכו, ומביא ראיה דחיישינן לאחלופי היינו לטעות דא"צ ב' פסחי' כא' משום אחלופי ה"נ חיישי' כדמהדר אפי' לטעות נכרי והא בדלא מהדר אפי' ל"ח לאחלופי כמו בב' פסחי' י"ל שאני התם דיסמוך א' על חבירו, משא"כ בנכרי וישראל, אין לו לישראל על מי שיסמוך, אבל כד מהדר אפי' חיישינן לטעות נכרי כהנ"ל ואין ישראל רואה, ולא מביא ראי' מא"צ ב' פסחי' אלא דיש לחוש לחילוף בטעות, ומסיים לכן אין צולין ב' שפודים א' של שחוטה וא' של נבילה זה אצל זה, צ"ל כוונתו ג"כ היתר של ישראל ואיסור של נכרי כמו בשפיתת ב' קדירות דאיירי בי' וכשמהדר לישראל לאפי' דחיישינן לטעות נכרי, ומ"ש דאין צולין הא כבר כ' זה דבמהדר אפי' אסור, וגם למה שינה וכ' שא"צ ב' שפודי', נ"ל דהיה מקום לומר דווקא בב' קדירות חיישינן לטעות נכרי שיתן בתוכו נבילה, וסבור דבשלו הוא נותן אבל בב' שפודים דלא שייך שיתן נבילה אצל של ישראל וסבור דשלו הוא דזה שייך בקדירה שמוסיף על הקדירה עוד בשר נוסף על שנתן תחלה ולא ניכר ונראה לישראל, אבל בב' שפודי' רחוק קמ"ל דגם זה אסור דחיישינן במהדר לישראל אפי' לאיזה טעות שיחליף שלו בשל נכרי, וישראל לא ירגיש כמו בב' פסחי' דחיישינן לאחלופי ולאו אדעתי' להכיר כ"א שלו, וצ"ל דס"ל למ"כ שבמרדכי דרבא לא פליג על אביי משום דס"ל

דחשש רחוק הוא, שיטעה ולא יכיר קדירתו כמ"ש הריט"בא, א"כ למה פסק כאביי, והא הלכתא כרבא לגבי אביי בכ"מ, אלא דס"ל דנאיד רבא מדאביי דזהו חשש רחוק שמא מהדר אפי' ושמא יטעה כ"כ האי וודאי אין לחוש ואין לדמות לאידך אבל כד ידענו דמהדר אפי' גם רבא מודה כנ"ל לבאר בכוונת המרדכי:

ולפ"ז מ"ש הרמ"א דיש לזהר ואפי' בב' קדירות, צ"ל ג"כ כוונתו נכרי וישראל וכדמהדר אפי' וזה דחוק ורחוק להעמיס כן בכוונתו וכן בת"ח ל"מ הכי, ואפשר משו"ה כ' ויש לזהר דאינו אלא חומרא וזהירות בעלמא או משום אחלופי או משום נצוצות, ועדיין צ"ע:

שוב מצאתי ראיתי אחרי רואי מ"ש בספר חות דעת סי' ק"ח ונתקשה בדברי המרדכי ומפרשו כמו שפרשנוהו, וחידש מדנפשי' במהדר אפי' יש לגזור לטעות נכרי, והרי הראנו לדעת כי כבר כתובה גזירה זו בריט"בא ופרשנו כוונת המרדכי ע"פ זה בתוס' ביאור בתוס' על מ"ש בחו"ד, ומ"ש בחו"ד לחלק בין ב' פסחי' דלא מזהר בי' דהיתיר' הוא ומדמה למ"ש הב"י סי' צ"ז וש"ך סי' פ"ח אין מן הדומה, מלבד דבני חבורה זריזים הם ביותר גם לא שייך בזה דלא בדילי מיני' כמו דלא בדילי מבשר וחלב כ"א בפני עצמו, ועשו הרחקה טפי בב' פסחים באיסור שיש בחילוף הפסחים משום שאוכל שלא למנויו ובטל ממ"ע דאכילת פסח ל"ש דל"ב כמובן, והנכון אתי כמ"ש ועדיין צ"ע:

תבנא לדינא דבארנו דרי"ף ותוס' לא ס"ל הך חשש באיסור והיתר וגם במ"כ שבמרדכי לא מבואר היטיב דס"ל בכל האיסורי' חיישינן לאחלופי אדרבה נראה מדבריו דל"ח רק בנכרי וישראל כשמהדר אפי' ורמ"א לא כ' רק יש לזהר לכן אין להרעיש ע"ז ומוטב שיהיו שוגגים וגם החו"ד ס' ק"ח מעיד שאין נזהרים בזה ותמה הלא עיקר הדין הוא ונחה דעתו בביאורו דאינו איסור רק דיש לזהר כמ"ש רמ"א:

הנלפע"ד כתבתי בחפזי ופר"מ ני' ישים עין עיונו היטיב והיה זה שלום כנפשו היפה ונפש אוה"נ דש"ת חותם בברכת התורה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עו

במפתה בבא, מזלא טבא, לה"ה תלמידי ידי"נ הרב הוותיק מלא עתיק המאוה"ג עומד לתלפיות כש"ת מו"ה יעקב קאפל רייך ני' אבדק"ק ס"ט ומצ"פ לק"ק ווערבוי יע"א:

בשרתני בשורה טובה, כי הרים ד' כסא כבודך למלאות מקום זקנך גאון ישראל החריף המפורסם מו"ה קאפל חריף זצ"ל, יהי רצון שתרום רישיך וקרנך בכבוד אמן, והנה נפש תלמידי יודעת מאוד כי קשה עלי לע"ע להעמיק עיון בדבר הלכה פה, ואין פה להשיב

תשובה שלימה מלבד כי פקודת הרופאים עוברת עלי שלא לעסוק בעיוניות, עד ישעה ד' אל תפלתי וירחמני לשוב למלאכתי מלאכ' הקודש עבודה רבה, ואל מחוז חפצי חפצי שמים היקרים לי מזהב ומפ"ר הן המה ארגזי ספרים שלי כי אין אומן בלא כלים בכ"ז אבוא בתשובה מאהבה שלא להשיב פניך ריקם ונקיטנא בקצרה כל האפשר והוא בדבר הנוגע להלכה האמורה במחבר סי' קי"ט סעיף י"ט דחשוד האומר מאיש פלוני ומומחה קניתי נאמן הביא לו בשם א' מן המומחין נאמן שאין חשוד להחליף וכ' רמ"א דכ"ז אינו נוהג בחשוד על איסור דאוריית' והנה הב"י כ' כן על דין הראשון ואפשר שלא הקילו בכך אלא באיסור של דבריהם ולמד רמ"א דה"ה דין השני ג"כ רק באיסור של דבריה' והט"ז הקשה על הב"י מסי' ב' דמבואר דמומר לתיאבון שאמר פלוני מומחה שחט לי דנאמן משום דמרתת הרי מבואר דגם בדאוריית' סמכינן עליו משום דמרתת ומומר לא גרע מחשוד וכן קשה מסי' פ"ו דסומכי' אפי' על נכרי בשאומ' ביצים אלו מעוף פלוני הם ואיסור דאוריית' הוא וגם על מה שמוסיף רמ"א דגם בדין השני אין סומכין על סברא דאין דרך ליתן משלו בשם אחרים רק בדרבנן ולא בדאוריית' הקשה מסי' קי"ח בישראל השולח עי"נ ומכח קושיו' אלו דחה הט"ז דברי הב"י ושל רמ"א ורשב"א דכתב דין הראשון באיסורי דרבנן רבות' קמ"ל דגם בדרבנן לא סגי רק כשאמר פלוני וש"ך ירד להציל מ"ש ב"י ורמ"א בדין ראשון ונכנס לחלק בחלוקים שונים וב' חילוקים ראשונים וחילוק האחרון צריכי' הסבר ותבלין להמתיקם ומה דמוסיף רמ"א והולך דדין שני ג"כ אינו רק בדרבנן וקושי' הט"ז עצומה לא הרגיש בה הש"ך ולא נמצא לה יישוב, ופלפל מעכ"ת יחי' פלפל חריפת' קצת בתרוצי הש"ך ויצא בספק לדינא להלכה אם ננקוט להקל כט"ז דבכ"מ סמכי' אפי' בדאוריית' או כש"ך ע"פ חלוקו וגם בדברי הש"ך דנכנס לחלק לא אתברר היטיב כי לא גילה דעתו איזה עיקר ונראה לו יותר נכון להלכה אשר ע"פ חילוק זה יחי' כל רב דן כל הנוגע אליו בענין זה אם דומה להא דסי' ב' ופ"ו או לדסי' קי"ט ונפשו בשאלתו לחוות לו דעתי בהלכה זו, והנה בראשית דברינו הודעתיך כי הקשית לשאול ממני לירד פה לעומקן של הלכה ולמעשה מ"מ ע"ד מו"מ של הלכה לא אמנע להשמיעך אשר חנני הי"ת בזה:

והנה לקושי' שני' של הט"ז מן סי' פ"ו דאפי' לנכרי מאמיני' מעוף פלוני משום דמרתת י"ל שאני התם כשאומר מעוף פלוני מרתת שיתברר שקרותו ע"י דמיון ובדיקה ויתגלה קלונו שהי' רוצה להכשיל כי אין לו מנוס רק ששיקר כדי להכשיל אבל חשוד האומר דמשל מומחה פלוני קנה א"א שיתברר שלא קנה מפלוני רק ע"י שאלת פי מומחה וכיוצא בו לא יבורר רק ששקר ענה אבל עדיין יוכל לומר מא' מן המומחי' אחרים קנה

ושכח איה מקומו הגם שנראים דברי שקר מ"מ אין בירור כ"כ שקנה מאינו מומחה כדי להכשיל רק ששיקר לומר מפלוני וכיון דלא אלימא כ"כ חזקה זו כמו דמעוף פלוני הם ס"ל לב"י לחלק בין הכא דל"ס רק בדרבנן להתם דסמכינן גם בדאוריית' ואפי' על נכרי: **עוד** י"ל כעין זה דכאן לא יתגלה ויתברר כ"כ כי שקר ענה כשישאל למומחה ויאמר דלא קנה ממנו החשוד יוכל להכחישו ולעמוד בדבורו הגם שאנו בוודאי נאמין למומחה נגד החשוד ואפי' עד כשר שאמר פלוני תיקן לי פלוני טיהר לי והוא מכחיש אותו פלוני נאמן יותר כמ"ש רא"ש ור"ן בשם רמב"ן כתובו' ע"ב ע"א ושבועות פ' שבועת העדות כ"ש חשוד נגד נאמן מ"מ אינו מרתת כ"כ כיון דלא יתראה לעין כל כי שקר בימינו אולי ואפשר האמת אתו משא"כ בנכרי האומר מעוף פלוני שאם נבדוק מוברר יראה לעין כל ואין מנוס לו כי שקר ענה בוודאי אלימא טובא חזקה דמרתת לשקר במלתא דאפשר לגלוי' כי האי והחילוק רב ונכון וכעין זה העלתי בענין עיגונא דאתתא בדין מלתא דעבידי לגלוי' לא משקרי ואין כאן מקומו להאריך יותר ועיי':

וכ"ז לא שוה לנו ליישב קושי' ראשונה מדסי' ב' דשם דומה ממש להא דהכא וליכא לחלק בחלוקים שחלקנו בין דהכ' לדסי' פ"ו כמובן ויש אתי מקום ליישב ב' קושיו' הט"ז ראשונה ושני' ביישוב אחד ברווחה בשאומר הגם דמבואר בריש פ"ק דחולין ובגיטין ס' ע"ב דאין חוששין לאחלופי ואפי' בחשוד על השביעית דאוריית' דווקא לחשש אחלופי לחוד לא חיישינן אבל כשיש עוד חשש אחר הגם דלכל א' משניהם ל"ח שניהם יחד חזו לצרופי דחיישי' בדאוריי' מיהת דהוי כעין ס"ס להחמיר ואחר הוצאה זו י"ל הא דס"ל לב"י ורמ"א דאינו נאמן מפלוני מומחה בדאוריית' משום דאיכא ג"כ שמא החליף בשלו אחר שקנה מן המומחה הגם דל"ח אפי' בדאוריית' לאחלופי אבל הכא דאיכ' למימר נמי שמא מעיקרא לא קנה מן המומחה בצירוף שניהם חוששי' דהוי כעין ס"ס להחמיר היינו ב' צדדים להחמיר ולא סמכינן רק בדרבנן כיון דאינו ס"ס גמור לא מחמירי' בדרבנן כ"כ האי והא"ש לעיל סי' ב' דליכא חשש אחלופי וכן בסי' פ"ו דליכא משום אחלופי אלא משום שמא משקר סמכינן על דמרתת ולא ישקר אפי' בדאוריית' ועד"ז י"ל ג"כ קושי' ט"ז על דין שני די"ל כעין זה בוודאי היכא דליכא רק חשש שמא משלו הוא נותן ל"ח אפי' בדאוריית' דאין דרך בכך לתת משלו בשם אחרים אבל הכא איכא למיחש ג"כ שמא החליף הגם דלאחלופי ל"ח בצירוף חשש קצת שמא נתן משלו חיישי' בדאוריית' והא דלקמן בשולח ירך עי"נ התם ליכא משום שמא ישראל שלח לחבירו עי"נ ונכרי זה היה לו שלו שנתן לו ישראל אחר שחתכו כ"כ האי דאקרי שנכרי זה ששולח ישראל לחברו על ידו אקרי שנתן לו ישראל אחר במתנה ירך חתיכה שנודע לו שהיא טרפה

אחר שחתכו כ"כ האי וודאי רחוק במציאו' והוי כעין נפילה דחד לתלות ב' מקרים באחד דאפי' בדאוריית' ל"ח ומיושבי' כל ג' קושיו' של הט"ז ע"ד נכון בעזה"י:

ודע דיש לי מקום עיון בגוף הדין דל"ח לאחלופי מקורו מסוגי' פ"ק דחולין ודגיטין ס"א והוא ממתני' דדמאי פ"ג מ"ד המוליך חיטין לטוחן כותי או לטוחן ע"ה הרי אלו בחזקתן למעשר ולשביעית משם אין מוכח רק היכא דאיכא ס"ס שמא בשלו מעושר שקנה המעושר מישראל חבר או שאינם של שביעית דהרי אינו יודע דוודאי של שביעית הם ואת"ל דשלו של שביעית או שאינו מעושר דלמא לא החליף בשל ישראל הנותן לו ומנ"ל היכא דליכא ס"ס להקל דל"ח לאחלופי וצ"ע:

ועיין השגת הראב"ד פי"ב מה' תרומות הלכה י"ב דכ' דבשל נכרי איכא ס"ס שמא דשלו מעושר שקנה מחבר ושמא לא החליף ועיין כ"מ שכ' כיון דההחמירו בשל ע"ה הגם דרוב מעשרין עשו ספק כוודאי ואין לצרף ספק מעושר עיי"ש ולפי הכ"מ א"ש מוכח מדקתני הרי אלו בחזקתן למעשר ולשביעית והא במעשר ליכא ס"ס ול"ח לאחלופי ש"מ אפי' ליכא ס"ס ל"ח לאחלופי ויש לפקפק ע"ז נהי דאין לדון בו מכח ס"ס כיון שעשאוהו כודאי מ"מ אינו דומה להיכא דאינו רק ספק א' בלי ספק אחר מנ"ל היכא דליכא רק ספק אחד:

ומצאנו מקום יישוב בדברינו ליישב קושי' תוס' גיטין ס"א ע"ב ד"ה משום דקא בעי למימר וכו' דמקמיית' נמי מצי לאקשויי ומ"ש דרצה למרמי מע"ה לע"ה דוחק ועיין פ"י שם ולמ"ש י"ל דמקמיית' דקתני טוחנין ומפקידין אצל אוכלי שביעית י"ל דווקא אצל אוכלי שביעית דל"ח לאחלופי דאיכא ס"ס שמא שלו לאו דשביעית דליכא אלא ספק כמ"ש תוס' שם ד"ה רישא וסיפא בסופו ואיכא נמי ספק שמא לא החליף משום הכי ל"ח משא"כ במתני' דהנותן לחמותו ובמשנה דהנותן לפונדקי' דקתני מעשר וכו' י"ל מעשר שאני דעשאוהו כודאי ליכא רק חד ספק שמא החליפ' כמ"ש הכ"מ ולספק זו שמא החליפה חיישי' ולק"מ מקמיית' אלא מבתריית' דקתני הרי הן בחזקתן למעשר ולשביעי' קשה שפיר דהא קתני ולמעשר אלמא דגם למעשר ל"ח לאחלופי או משום דגם במעשר ל"ח משום ס"ס כשיטת הראב"ד או גם היכא דליכא ס"ס ל"ח לאחלופי יהי' איך שיהי' קשה מהנותן לחמותו ולפונדקית ומיושב קושי' תוס' היטב ועיין:

ויש להוסיף על דברינו תוספת מרובה ליישב דקדוק עצום של הרשב"א ריש פ"ק דחולין ו' דמקשה תחלה מן מתני' המאוחרת מנותן לחמותו ואח"כ ממשנה דפונדק' דקדומה למתני' דחמות' עיין בו שנדחק מאוד ולא מצא מענה ואני אענה יישוב לקושי' זו עפמ"ש דלכאורה יש ליישב סתירת המתני' דמתני' דחמותה ופונדקי' אתי' כר' יודא דמחמיר

בס"ס בכ"מ עיין זבחים ר"פ התערובת לכן מחמיר כאן וחושש לאחלופי הגם דאיכא ס"ס הא ר"י מחמיר בס"ס ואפי' למ"ש תוס' שם דאינו מחמיר רק בשבעה דברים מ"מ הרי הוא מן המחמירים בס"ס לכן כאן במעשר דעשאוהו כודאי הגם שי"ל דלא עשאוהו כודאי רק היכא דליכא בלא"ה עוד ספק כדס"ל לראב"ד ולכן קתני במתני' ה"ה בחזקתן למעשר משום דאיכא ס"ס היינו למאן דמקיל בס"ס אבל מתני' דחמותו ופונדקי' אתי' כר"י דמחמיר בס"ס לכן בס"ס כזה שספק א' עשאוהו כשהוא לבדו כודאי ס"ל דלא יצטרף לס"ס ול"ק מתני' אהדדי ומשו"ה מביא תחלה דרך שקלא וטרי' מתני' המאוחרת דנותן לחמותו וידע דמפורש במתני' מלתא בטעמא דאמר ר' יודא רוצה היא בתקנת בתה ודרך שקלא וטרי' מקשה ומתרץ התם כדקתני טעמא דאמר ר' יודא וכו' ועיקר הקושיא ממתני' הקודמת הנותן לפונדקית וכו' אלא שיש לדחות דאתי' כר"י או כר"א בזבחי' דמחמיר בס"כ אבל מאחר דמביא מתני' המאוחרת ומקשה ומפרק התם כדקתני טעמא דאמר ר' יודא הרי מבואר ממתני' זו דגם ר"י דמחמיר בס"ס ס"ל דה"ה בחזקתן למעשר לולי טעמא דרוצה בתקנת בתה או משום דס"ל דסמכינן על ס"ס כזו הגם דמחמיר בס"ס או דבלא ס"ס ל"ח לאחלופי הדר מקשה בחוזק ממתני' הקדומ' דפונדקי' דאין לומר דאתיא כמאן דמחמיר בס"ס הרי ר"י מחמיר ומ"מ לולי הטעם דרוצה היא בתקנת בתה לא היה חושש לאחלופי ומתרץ דגם התם איכא טעם הנ"ל דמורי' היתירא ור"י במשנה אחרונה טעמא קאמר וה"ה לראשונה לולי דמורי' היתירא אין חוששי' לאחלופי ומיושב הכל ע"ד פלפלא דחדי בי' נותן התורה ית"ש:

אלא דיש להקשות מדמקשה אח"כ מאשת חבר טוחנת ושם ליכא ס"ס וי"ל כיון דטומאה דרבנן קלה וחיישינן אפי' לגניב' כ"ש דיש לחוש בדאורייתא אפי' בס"ס לאחלופי, ויותר י"ל דס"ל לש"ס לאמת דבמעשר ליכא ס"ס דעשאוהו כוודאי וכשיטת הרמב"ם לפמ"ש הכ"מ, וא"ש לדינא דקיי"ל דל"ח לאחלופי אפי' ליכא ס"ס ועיין בכ"ז, ונתחזקו דברינו הניתנין למעלה ראש דהיכא דאיכא עוד חששא אחרית' כל דהו מלבד חשש אחלופי כיון דיש ב' צדדי' להחמיר אין לנו הוכחה שלא לחוש כה"ג לאחלופי ודי לנו להקל באיסור קל דרבנן ולא בדאורייתא עיין והבן:

והנה הש"ך ס"ק ל"ה כ' אפי' לא אמר לו קנה מן המומחה פלוני והוא אמר מפלוני קניתי נאמן דהא המחבר אירשא קאי דאמר לו קנה לי מן המומחה א"נ ואם אמר מפלוני נאמן משמע אפי' המשלח ל"א קנה מפלוני מומחה מ"מ נאמן כשאמר מפלוני קניתי דמרתת שישאלו לאותו פלוני והנה וודאי משמעות המחבר כמ"ש הש"ך אבל מסברא בוודאי גרע אם לא אמר המשלח קנה מפלוני מומחה מאמר דאם ל"א לו קנה מפלוני

דווקא וסתם ואמר קנה מן המומחה נראה דנאמן לו כשיאמר שעשה שליחותו שקנה מן המומחה ואינו מקפיד לומר קנה מפלוני כדי שיוכל לשאול לפלוני אם כדבריו כן הוא ודי לסמוך על מרתת כי האי דחושש לנפשו אולי כשיאמר לפלוני ישאול לפלוני באיסו' דרבנן אבל בדאוריית' לא ובכה"ג כת' ב"י ורמ"א דבדאוריית' לא סמכו על מרתת כי האי אבל כשאמר לו קנה מפלוני דווקא הרי רואה כי אינו נאמן לי' דהא מדקדק שיקנה מפלוני מומחה דווקא כדי שיהי' יוכל לברר או כדי שיהי' מרתת שישאל לפלוני על מרתת כזה סמכי' גם בדאוריית' כנ"ל:

והרוחנו בזה שמצאנו עוד יישוב לקושיותיו של הט"ז מסי' א' וסי' פ"ו די"ל הא דלא סמכינ' בדאוריית' כשלא אמר לו קנה מפלוני מומחה לא משום דלית לי' הוכחה לשליח דאינו נאמן לו מדלא אמר לו קנה לי מפלוני אלא משום דאית לי' הוכחה איפכ' דנאמן עליו מדלא אמר לו קנה לי מפלוני כדי שיוכל לשאול אחריו ש"מ דמהימן לי' לכן לא סמכינן על מרתת כזה שמא ישאל לפלוני דהא נראה לו מדבריו דמהימן לי' ומ"מ בדרבנן סמכינן על מרתת קצת שיחוש לשקר שמא לא דקדק בדבריו או שנשתנה דעתו לחשדו למשקר אבל בדאוריית' לא וכ"ז כשמצוה לו ואינו מפרש לפלוני יש לו לשליח הוכחה דמהימן לי' אבל בסי' א' דאמר מעצמו פלוני שחט לי אין לו הוכחה ואומדנא דמהימן לי' בוודאי מרתת שמא לא יאמינו וישאל לפלוני וכן א"ש מסי' פ"ו מעוף פלוני הם דליכא הוכחה לנכרי שיאמין לו בוודאי מרתת שיבדוק אחריו ונמצא שקרן ומכשילו והוא חילוק נכון מסברא לדינא, וכד דייקת ברשב"א ריש חולין ו' בסדורו כל הדינים בענין זה מבואר דאפילו בדאוריי' סמכי' כשאמר מפלוני קניתי הרי מבואר דלא כב"י ורמ"א ודלא כש"ך דהסכים ע"פ חלוקיו דבדאוריית' ל"ס ועכצ"ל ולדחוק כמ"ש הט"ז דרשב"א בבדה"ב לרבות' נקיט אפי' בדרבנן צריך שיאמר קניתי מפלוני והוא דוחק פשיטא שא"נ בדל"א לפלוני ולמ"ש א"ש הכל דכד דייקת שפיר תראה ברשב"א בחידושיו דייק וקפיד שיאמר קנה לי מפלוני מומחה והוא משיב לשולחו דבר קניתי מפלוני זה מהני אפי' בדאוריית' ומ"ש בתה"ב באיסורי דרבנן נאמן היינו בדרבנן נאמן אפי' לא אמר קנה לי מפלוני משא"כ בדאוריית' בעי דוקא שיאמר קנה לי מפלוני כן נראה לפע"ד עיקר להלכה אבל לא למעשה עד אחר החיפוש ובדיקה מפי סופרים וספרים שאין לי פה רק מעט מזעיר מראשונים ואין לי פה תה"ב ורשב"א חולין שממנו מקור דין זה יוצא ודברינו אלו במרוצה מאתנו יצאו וידי חובת עיון היטיב למעשה לא יצאתי:

מה שנסתפקת אם אמר לו קנה מפלוני מומחה ובא ואמר קניתי מפלוני מומחה אבל לא מזה אלא מפלוני מומחה אחר נ"ל פשוט דנאמן הגם ששינה בשליחותו מ"מ לא נגרע

נאמנותו שאנו סומכי' עליו משום דמרתת שמא ישאל לפלוני ויתברר שקרותו וזה שייך גם בכה"ג דסוף כ"ס אפשר לברר אבל יש לעיין אם אמר לו קנה מפלוני שבקל לשאול ולברר בקל יותר מפלוני זה שאמר השליח שקנה ממנו כגון שפלוני שאמר המשלח קרוב לו יותר מאותו פלוני שאמר השליח וכיוצא בו ונראה קצת כרוצה לשקר ירחיק עדותו אמנם כן לפמ"ש הא דבעי שיאמר קנה מפלוני הוא דאם לא אמר לו קנה מפלוני נראה לו לשליח כי אינו מדקדק אחריו דנאמן עליו ולא יחפש אחריו אם האמת אתו משו"ה בדאוריית' בעי דווקא קנה מפלוני כי כן גם כה"ג שהשליח אמר מפלוני אחר קניתי נאמן משום דמרתת כיון דעכ"פ אין לו לשליח הוכחה דנאמן עליו דהא אמר מפורש קנה לי מפלוני ומרתת שיבדוק אחריו כנלפע"ד:

ובגוף הדין דסמכי' על דמרתת שמא ישאל לפלוני יש לעיין היכא דבקל לברר ולשאול לפלוני בלי טרח' אם צריך לברר כהא דאמרי' כל היכא דאיכא לברורי מבררי' ולא סמכי' על חזקה ורוב כל דאיכא לברורי כמבואר פ"ק דפסחים וברא"ש שם ושם בארה דאפי' בדרבנן צריך לברורי דהא בבדיקת חמץ דרבנן קאי ולא עדיפ' הך סברא דמרתת מחזקה וכ"ש מרוב וצריך לברר וכל דין זה דנאמן מפלוני קניתי רק היכא דבשעת הגדה היה אפשר לברר ומרתת לשקר ועכשיו א"א לברר כגון דליתי' קמן אותו פלוני דלשאלי' או דא"א לברר בקל בלי טרחא וכיוצא בו אבל בשאפשר לברר בקל צריך לברורי או נימא דסמכי' על הא דמרתת לשקר אפי' היכא דאיכא לברורי בקל ועיין מג"א סי' ח' דנראה מדבריו דוקא במקום חזקה צריך לברר ולא במקום רוב וסתר שיטתו ממ"ש בהלכ' פסח סי' תל"א ועיין נב"י תנינא חאו"ח סי' א' בסופו שהרגיש בסתירה זו ועיין מחצית השקל דמיישבו היטב דכל דליכ' חזקת איסור נגד הרוב א"צ לברר אבל במקום חזקה צריך לברר אפי' ליכא חזקת איסור המנגד' לחזקת היתר אבל רובא דעדיף מחזקה א"צ לברר רק היכא דאיכא חזקת איסור מנגדת לרוב דעדיפותא דיש לרוב על החזקה לא אלימ' מחזקת היתר לחוד דצריך לברר עיי"ש וכ"כ אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בגליון ש"ע שלו, והדברים אמיתים בשיטתו של המג"א והוא ע"פ תשובת הריב"ש דכייל לנו דרוב לא עדיף מב' חזקות והארכנו בכ"ז במק"א בתכלית האריכות ואכ"מ להאריך וכאן נאמר לפ"ז י"ל דהך סברא דמרתת מעולה כמו רוב וא"צ לברר כל דליכא חזקת איסור מנגדתו וכאן ליכא חזקת איסור מנגדת לסברת מרתת דהיא אלימ' כמו רוב כן י"ל אלא דמשטיחת וסתימת ראשונים ופוסקים לא משמע כמג"א לחלק בין רוב לחזקה בענין כל היכא דאיכא לברורי אלא נגד זה גם אינו במשמעות הפוסקים דדברו בדין זה דלפלוני נאמן לחלק בין היכא דאיכא לברורי בלי טרחא או לא ומשמע דלעולם א"צ לברר ואפשר דמשום דגם אם

ישאל לפלוני ויתברר שלא קנה ממנו עדיין לא אתברר איסור וודאי אולי קנה ממומחה אחר או ממי שאינו מומחה ואקרי לו מקרה טהור שכשר הוא הגם אחר ששאל ונמצא שקרן הדבר בספק איסור עומד כמו שלא אמר מפלוני ודבריו בטלים מ"מ סוף כ"ס ליכא ודאי אלא ספק איסו' כה"ג א"צ לברר דלא מצינו דצריך לברר רק היכא דאחר הבירור יהיה איסור ודאי וכעין זה כ' הנב"י קמא חא"ע דהיכא דאיכא ס"ס לפנינו ואפשר לברר ספק א' באופן שלא יהי' אחר הבירור רק ספק אחד וספיקו לחומרא א"צ לברר כדי שיהי' ספק א' ונצטרך להחמיר מספק וכן ה"נ י"ל כאן כמ"ש ואפשר להעמיס בכוונת ב"י ורמ"א דכ' דכ"ז בדרבנן היינו אבל בדאורייתא צריך לברר כדאפשר הגם בכ"מ גם בדרבנן כל דאפשר לברורי צריך לברר כדמוכח בש"ס פסחים כדכתבנו לעיל מ"מ כאן א"צ לברר בדרבנן מטעמים שכתבתי אלא דמסתימת הפוסקים בסי' ב' ופ"ו משמע אפילו בדאוריית' א"צ לברר וע"כ צריכים אנו למ"ש בב' דרכים דבסי' א' פלוני שחט לי הגם דאתחזק איסור שאינו זבוח אם סברת מרתת כרוב יחשב וגם לשיטת המג"א צריך לברר כל דאיכא חזקת איסור נגד הרוב ומה"ט צריך לברר אחר כשרות השוחט משום דחזקת איסור מנגדת מ"מ באומר פלוני שחט לי א"צ לברר משום דגם אחר הבירור לא יתברר בודאי איסור אלא ספק איסור שמא שחט לו שוחט אחר מומחה ובסי' פ"ו הגם שאפשר לברר בירור גמור שאין ביצים זולת משל עוף פלוני אלא מעוף טמא ואפשר לעמוד על בירור האיסור מ"מ כיון דלא היה אתחזק איסורא א"צ לברר דסברת מרתת כמו רוב או עדיפא מיני' כיון דליכ' בודאי מיעוט דלא מרתת בעולם וכנלפע"ד נכון לדינא מסתימת הראשונים וש"ע דלא דברו מדבר זה ולא הזכירו מאותו ענין דצריך לשאול ולברר, ד' יורנו דרך אמת בתורתו ויראנו בישועתו הכ"ד אוה"נ צופה ומביט לאל עלי יגמור רפואה שלימה לשוב לעבודתו ולשמור משמרתו חותם בברכה מרובה פה מאריענבאד ד' ער"ח אלול תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עז

על דבר מי שנוהג איסור בדבר משום דמכרע לי' מלתא לאיסור מסברתו ושקולי דעתו או דאחז בשיטת האוסרי' וחבירו מן המתירים דמכרע לי' מלתא להיתיר' אם מותר להאוסר לתת משלו לחבירו המתיר כיון דלחבירו התירא הוא או כיון דלדעת הנותן איסורא הוא ומאן דאכל זה לדעתו איסור' קאכל אסור לו להאכיל למאן דמתיר לפי דעתו כיון דלדעתו איסור' הוא ועובר בלפני עור ועיין:

והנה כאשר באתי אל העיון בתחלת הרעיון היה נ"ל לדמות הא מלתא למלתא דכבר אמורה בדבר והפוכו בד"מ ובהגה' רמ"א בי"ד סי' קי"ט סעי' ז' מי שנוהג באיזהו דבר איסור מכח שסובר שדינא הכי הוא או מכח חומרא שהחמיר על עצמו מותר לאכול עם אחרים שנוהגים בו היתר דוודאי לא יאכילוהו דבר שנוהג בו איסור ומקור דין זה יוצא מן הגהת מרדכי פ"ק דיבמות ושם נאמר ל"מ כשהוא אסר על נפשו בנדר אפי' מחמיר על עצמו דסובר שהוא אסור ולדעתו טועה הוא מ"מ אסור לו להאכילו משום ל"ע ויוכל לסמוך עליו שלא יאכילהו דבר האסור לו ויעבור בלפני עור ומביא לו ראי' מש"ס יבמות י"ד ע"א למ"ד עשו אודוע מודעו להו אלמא דמותר לסמוך שלא יכשילהו ויודיעהו עיי"ש, וראיתי בתשובת הרלנ"ח סי' קכ"א וציין עליו הש"ך ס"ק כ' דכ' דפשוט הוא דיש בזה משום לפני עור וכו' ומביא בשם או"ח בשם הרא"ה ת"ח בעלי הוראות שאחד אוסר והאחד מתיר והמתיר אוכל לעצמו ומאכיל לחבירו ואין בזה משום לפני עור וכו' ואע"פ שיודע בחבירו שאסור לו לדעתו ודווקא כשהאיסור ניכר לו לאוסר דאי לא ס"ל לא ליכול אבל כשאין ניכר לו לא כדאמרינן פ' כל הבשר חס לי' לזרע' דאבא בר אבא דליספי לי' מידי דלא סביר לי' עד כאן לשונו והרלנ"ח הקשה על ראי' זו אדמביא ראי' מרב דאמר חס לי' וכו' יביא ראי' איפכא משמואל דאמר לר"א לרבך יהבי' ואכל ויצא להטעותו דרבו אכל וכיון דאמר לו דרבו אכיל שוב הוי לר"א כאיסור שאינו ניכר דסבור הוא דרבו חזר ואיך רצה שמואל להאכילו מידי דסבר לר"א דאסור ואין איסור ניכר כדי שיפרוש ממנו ש"מ כיון דלשמואל ס"ל דמותר ליכא משום לפני עור ואם נאמר דבהא גופא פליגו רב ושמואל וקיי"ל כרב באיסור' זהו דוחק אלו דבריו ז"ל, ואני אוסיף עוד להתפלא על הרמ"ה דמרב עצמו מוכח דס"ל דליכא איסור דלפני עור בזה מדאמר חס לי' לזרע' דאבא בר אבא וכ' רש"י דמשו"ה אמר לזרע' דאבא דאבא דשמואל חסיד גדול היה עיי"ש ואי איכא משום לפני עור אין בזה חסידות כל אדם בחזקת כשרות שלא יעבור בלפני עור ש"מ דליכא משום לפני עור וממקום דמביא ראיה נהפוך הוא דמוכח דלא כוותי' וצל"ע:

אלא דעל רב גופא קשי' מיבמות דלא נמנעו ב"ש וב"ה וצ"ל דסמכו דאודעו להו משום איסור דל"ע ש"מ דאיכא בכה"ג משום ל"ע ורחוק ודחוק לומר דסמכו זע"ז שיודיע' משום מדת חסידות וי"ל דרב לשיטתו אזיל דס"ל לא עשו ולא צ"ל דסמכו דאודעו להו ועיין שם ע"ב בתוס' דלפי גרסא שלפנינו גם מדלוו זה לזה כלים לא מוכח דאודעו להו רק למ"ד עשו וא"ש רב לשיטתו הגם דלשמואל לשיטתו דס"ל עשו מוכח דאיכא משום לפני עור מ"מ אמר רב חס לי' לזרע' דאבא דאבא חסיד הי' אפי' לדידי' דס"ל דליכא ל"ע מ"מ מדת

חסידות הוא אלא לגרסת ר"ח דמביא תוס' שם אפי' למ"ד לא עשו מוכח דמודע להו קשה על רב כהנ"ל וצ"ע:

ויש ליישב ע"פ מה שהקשה מהרלנ"ח על הרא"ה הא ע"כ כי אמר שמואל לרב יהבת הי' רב ידע שהי' דגים שעלו בקערה דאל"ה איך אמר לר"א לרבך יהבי' דהדר בי' הא לא ידע רב וכיון דרב ידע איך אמר רב חס לי' וכו' הא כל שיודע וניכר האיסור מותר לתת לו כמ"ש הרא"ה עיי"ש וי"ל נהי דמותר אם ניכר האיסור כמ"ש הרא"ה דאי לא ס"ל לא ליכל היינו דאיסור ליכא מ"מ לא מדת חסידות הוא לספות דבר למאן שהחזיק דבר זה לאיסור עד עתה דלמא ישכח ויאכל או שמא יאכל באיסור וא"ש דאמר רב חס לי' לזרע' דאבא בר אבא דלספי לי' מידי דלא ס"ל עד עתה דלאו מדת חסידות הוא אבל כשאינו ניכר בוודאי איכא משום לפני עור ועיי':

ומדי דברי בסוגי' דחולין הנ"ל אבאר כל חמירא דחמיר' וקשי' בה טובא בהרלנ"ח ובבאר שבע בסוגי' דשם א') מאחר דאמר שמואל לרבך יהבי' לי' למה לא סמך ר"א על עדותו ואכל ב') דאמר ר"א לרב הדר בי' מר וכי חשוד שמואל בעיניו שישקר בו ג') והיא חמורה ביותר איך שקר שמואל באמת ואמר לרבך יהבי' ואכל והוציא שקר מפיו להאכיל לר"א עיין בהרלנ"ח ובאר שבע ואענה גם אני בעניי חלקי מה שהעלתי בחי' לחולין והוספתי עתה בהקדם קושי' הריטב"א שם דקאמר ש"ס והא דרב לאו בפירוש איתמר אלא מכללא אין לך מפורש יותר ממה דמוכח מהך מעשה דאמר רב חס לי' וכו' וי"ל הנה הרז"ה בפסחים סוגי' דריח' מלתא הקשה הרי"ף דס"ל פת שאפאה עם צלי אסור לאכול בכותח דהוי דשיל"מ מסוגי' בחולין דמפרש טעמ' דרב דס"ל נ"ט הוא גם בלא נ"ט אסור דהוי דשיל"מ ורמב"ן דחה דרב ס"ל דשיל"מ בטל ורמב"ן לשיטתו בפסחים כ"ט דר"י ס"ל דשיל"מ בטל ואיכא פלוגת' דרבנן ור"ש בזה עיי"ש ואני לא אבין בוודאי אם היה מפרש דברי עצמו היה מקום לומר דרב לעצמו ס"ל דשיל"מ בטל אבל סתם ש"ס מפרש טעמ' דרב נ"ט הוא קשה מנ"ל לש"ס בפשיטות דס"ל לרב דשיל"מ בטל דלא כהלכת' ונ"ל לקיים דברי רמב"ן בשנאמר הא דאמר שמואל לרב יהבית ואכיל הי' דגים שעלו בקערה ושמואל אכל ולא הרגיש בו טעם ונתן לרב ואכל רב וסבור שמואל דהדר בי' רב דאל"ה לא היה אוכל דפשיט' לי' דדשיל"מ לא בטל ולרב גם בלא הרגיש טעם אסור וע"כ דהדר בי' ור"א לא אכל דעלה ספק בלבו אולי לא הדר ואכל משום דס"ל דשיל"מ בטל והך דגים שנתן שמואל לר"א היה נרגש וכה"ג אוסר רב ושאל לרבו הדר בי' מר משמעתי' אם אכל משום שחזר או משום דס"ל דשיל"מ בטל והשיב לי' חס לי' לזרע' דאבא וכו' דליספי' לי' היינו מה דאסור ליה ומעולם לא ס"ל להתיר דגים שעלו דלאו מדת חסידות הוא כמ"ש

לעיל והא דאכלת משום דלא היה בו טעם נרגש ומיושבים כל הקושיו' דמייתי שם ועיין, לפ"ז מוכח דרב ס"ל דגים שעלו בקערה לא אסורים רק כשיש נ"ט דס"ל דשיל"מ בטל והיינו דקאמר סתמ' דש"ס לרב נ"ט דווקא כשיש נ"ט וא"ש פי' רמב"ן לשיטת רי"ף ומשם ראי' לשיטתו והיינו דקאמר הא דרב לאו בפירוש אתמר היינו מה דפשיטא לן דלא אוסר רב רק בנ"ט לאו בפירוש אתמר אלא מכללא דהאי מעשה אתמר דמהאי מעשה דשמואל ור"א מוכח דס"ל לרב דווקא בנ"ט דאל"ה שמואל ח"ו שקורי משקר וגם קשה לר"א דלא האמין לשמואל וע"כ כך היה מעשה ומוכח דרב דווקא בנ"ט אוסר ומ"מ לאו בפירוש רק מכללא מכח קושי' איתמר ומיושב קושי' הריטב"א ע"כ דברינו בחידושינו לחולין והוא ע"ד פלפלא טבא חריפתא והא"ש נמי דאמר חס לי' לזרעא דאבא בר אבא שהי' חסיד גדול דמעיקר הדין היה שרי לשמואל למספי לי' כמ"ש:

ונחזור למקום שבאנו משם דהאו"ח בשם הרא"ה וכן הסכים במהרלנ"ח דאיכא כה"ג משום לפני עור וכן הוא בהגה' מרדכי והרמ"א ציין עוד על תשובת מהר' זאב בנימין ורי"ו ויש לדון ה"ה להיפוך כשזה המאכיל ס"ל לעצמו דאסור אסור לו להאכיל למי שמתיר ע"פ דעתו כיון דהוא ס"ל דאסור עובר משום לפני עור כן עלה במחשבה לפני:

ואחר התבוננ' מעט ראיתי כי יש לחלק בחילוק' רבא בין הענינים מאן דמתיר אסור למספי' למאן דאוסר הגם שבעיניו טועה הוא כיון דהוא מחזיק זה לאיסור למכשול הוא לו מאן דספי לי' שום דבר ולא גרע ממאן דיהיב לחבירו עצה שאינה הוגנת וכדומה אבל מאן דאוסר מותר באפשר להאכיל משלו למאן דמתיר כיון דלדידי' התירא הוא לאו עבירה הוא בידו כן יש לחלק והחילוק מובן:

וכאשר באתי אל העיון היטיב מצאתי לי ראי' מהימנ' דליכא משום לפני עור מג' מקומות בחדא מסכת' א' חולין מ"ד ע"ב ההיא פסוקת הגרגרת דאת' לקמי' דרב ובדק' ברוב עובי' אמרו לי' למדתנו רבינו ברוב חללה שדר' לקמי' דרבב"ח בדקה ברוב חללה ואכשרי' ומתחלה סבור דאסרה והדר שדר' לרבב"ח ומסיק דרב לא מיסר אסרי עיי"ש וצ"ל דרב ס"ל דאסור ברוב עובי' איך שדר השואל לקמי' דרבב"ח דמתיר ברוב עובי' הא לדידי' אסורה היא ואפי' לרבב"ח עצמו דס"ל מדעתו להתיר אסור לו לרב להאכילו משלו ואפי' משל רבב"ח אסור לו להושיט בב' עברי דנהר' ואיך נתן עצה לשואל ושלחו לגבי דרבב"ח דמתיר והשואל עצמו אינו בר הכי להכריע מדעתו ש"מ דאין בזה משום מכשול ולפני עור כיון דרבב"ח ס"ל דמותר מותר לרב לספות לו כיון שדעתו מכרע' להתיר ומותר ג"כ לשואל לומר לו לך אצל המתיר ב' ועוד שם כה"ג קמ"ח ע"א דכי אתו לקמי דר"י משדר להו לקמי' דר"י בר"ש דמורי בה משמי' דר"א בר"ש להתירא ועוד בה שלישי

שם בפגה"נ צ"ט ע"ב כי אתו לקמי' דרב אמי משדר להו לקמי' דר"י דמורי בה להיתיר' משום דריב"ל ולי' לא ס"ל ועיין רש"י בג' מקומות אלו ומג' מקומות אלו ראי' דליכא משום לפני עור:

ואין לדחות דבכל אלו לא היה שלהם אלא של השואל ועדיין מנ"ל דמותר בשלו לספות לאחר המתיר אין בדחי' זו כלום דאם יש בכה"ג משום לפני עור אסור לו להושיט להמתיר משלו עצמו היכא דשלא הי' אפשר ליטלו מעצמו כמו בב' עברי דנהרא כבש"ס פ"ק דע"ז וכ"ש לענין עצה ולהודיע לשואל שילך אצל זה המתיר וכ"ש כשאינו יודע שיש מי שמתיר שבלא דבריו לא ידע לילך אצלו והוי כספי לי' בידים ממש וע"כ דאין בזה ובכיוצא בו משום מכשול ולפני עור:

ומה שיש לדחות קצת אולי לא ברירא להו התירא ולא אסורא והחמירו מספק לעצמן ושלחו לשואל אצל דברירא לי' התירא כיון דגם בעיניו המתיר לאו טועה הוא בוודאי דהא גם הוא מסופק ויש צד להתיר ולאסור אבל היכא דהוא אוסר בוודאי ולפי דעתו מאן דמתיר טועה אולי כה"ג איכא משום ל"ע להאכיל משלו או להושיט משל המתיר עצמו וכ"ש לשלוח השואל אל המתיר כן יש לחלק וכן נראה קצת ממ"ש רש"י כ"ח ע"א דר"י לא אמר בי' איסור דלא שמע' מרבו משמע דאי הוי שמע דאסור וברירא לי' דאסור לא היה משלחו למאן דמתיר וכן י"ל דרב דשלח לרבב"ח משום דלא ברור לי' דטרפה ברוב עובי' וס"ד דרב אסר לי' תחלה מספק אבל ממ"ש רש"י צ"ט ע"ב כיון דמשמי' דריב"ל שרו לי' לא מחו בידי' לא משמע הכי ועיין:

ועוד לי' ראיה ברורה דליכא כה"ג משום ל"ע מש"ס יבמות י"ד ע"ב בשלמא ב"ש מב"ה לא נמנעו דטמאות דב"ה לב"ש טהורות נינהו אלא ב"ה מדבית שמאי למה לא נמנעו וכו' לאו דמודיעו להו וקשה נהי דטמאות דב"ה לב"ש טהורות נינהו ודב"ש אין צריכי' למנוע מדב"ה אבל דב"ה איך שרו להו להלוות לדב"ש כיון לדידהו נכשלו דב"ש ואיכא משום ל"ע ואלו לא הודיעו ב"ה לב"ש אסור להו לתת משלהם וגם הודעה לא מהני כיון שיודעי' ב"ה לב"ש והגי' בו התיר' וטהרה אלא ש"מ כיון לפי דעתם דב"ש מותר אין בזה מכשול לב"ש אבל איפכ' דב"ש לב"ה איכא מכשול כיון דב"ה מחזיקי' לאיסור והרי לך כחילוק שחלקנו בין המתיר להאוסר דאיכא משום לפני עור ובין האוסר למתיר דליכא משום לפני עור:

ומלתא דתמיהא לי טובא מ"ש במרדכי שם סי' ד' ונ"ל איכא כאן לא תתגודדו כולה סוגיא דשמעת' משמ' דמיירי בשני חכמים הדרים בעיר אחת או בב' מקומות אלו אוסרים ואלו מתירי' צריכים האוסרי' להודיע למתירים דבר זה אנו אוסרים וכו' והוא תמוה הא

בסוגי' מבואר דצריכים המתירים להודיע לאוסרים וכמ"ש הגהת מרדכי אבל שצריכים האוסרי' להודיע למתירים לית' בסוגי' אדרבה מוכח דאין צריך כמ"ש גם ממ"ש אח"כ הלכך צריכים בני גרמייז' להודיע לבני מגנצא דבר זה אנו מתירים זהו המבואר ויוצא מן הסוגי' ולכן נראה עיקר כגירס' מהר"ל מפראג שמביא חידושי אנשי שם שצריכים המתירים להודיע לאוסרים והוא משום דלא להכשיל להאוסרים כמ"ש בהגהת מרדכי אבל מהרל"ח ס' כדי שלא יחשדום דכתיב והייתם נקיים טעם זה לא ידענ' למה לו והפשוט משום ל"ע וצ"ע:

ועיין שלהי גיטין פ"ט ע"ב והא נהרדע' אתרא דשמואל ולא מבטלינן קלא ובתוס' שם ד"ה ובנהרדע' שהקשה הא הני דשלחו הי' תלמידי דרב דמבטלי' קלא ותי' מ"מ לא היה שמואל מורה להם דלא כנפשי' ולכאורה נראה כיון דהוא אוסר אסור לו לתת למי שמתיר י"ל בוודאי הוא עצמו לא יורה מה דלא ס"ל ושמואל אמר העמידו הדבר על בורי' והודיעו לי' היינו שהוא יפסוק הלכה לבטל קלא וזה לא נכון ואין ראיה משם נגד מ"ש אדרב' מתוס' נראה כמ"ש והבן:

וזאת תורת העולה היא העולה מאן דמתיר אסור לו להכשיל למאן דאוסר ואסור ג"כ להושיט לאוסר משל האוסר ואפי' דמי' לב' עברי דנהרא אסור משום מסייע ידי עוברי עבירה כמבואר בתוס' ור"ן פ"ק דע"ז ועיין הגה' רמ"א ביו"ד הלכ' עכו"ם ומאן דאוסר מותר להאכיל אפי' משל עצמו דליכא בזה לא משום לפני עור ולא משום מסייע ידי עוברי עבירה כנלפע"ד. וזמנים טובא אחר עמדי על העיון בכ"ז מצאתי ראיתי ראיה אחת בשער המלך הלכ' אישות פ"ט הלכה י"ו ד"ה שוב אחר זמן רב בא לידי וכו' שכ' בתוך הדברים ונ"ל ומתוך האמור נראה שיש להוכיח מה שיש מן הספק על המונעים עצמם מלהדליק הטוטין בנר של חלב אי שרי להו ליתנן למי שנוהג בו היתר שידליקו ולא קעבר אלפני עור כיון דלדידי' שרי ומתוך דברי שיטה הנזכר שכתבנו נראה אע"ג דלאחר שרי אפ"ה כיון דלגבי דידי' איסורא קעביד עבר אלפני עור עכ"ל הצריך לעניינו, והרי לך שעמד על חקירה ודרישה זו שעמדנו עליהם והוא פשוט לאיסור ולא זכר השר מכל מה שכתבנו ולא בא שערי ההיתר והחליט לאיסור מכח שיטה שהביא תחלה והוא מ"ש שם שמציא' מצא בשיטה מקובצת כ"י לנדרים שכ' משם שיטה לא נודעת למי וז"ל ואי קשי' איך תבעל היא לו הרי עשתה את בעלה חתיכ' דאיסור' על עצמה ועוברת גם אלפני עור וי"ל לפני עור ליכא שהרי ע"כ נבעלת לו וכו' עיי"ש, ומזה דן השעה"מ במק"א כה"ג אסור האוסר לספות להמתיר כיון דלדידי' אסורא הוא כמו האשה היתה עוברת בל"ע לולי שבע"כ דידה נבעלת לבעלה ודבריו נפלאו בעיני ודמיונו אין מן המדומה דשאני

אשה זו האומרת טמאה אני ויודעת בנפשה שכן הוא והבעל אינו מחויב להאמין לה למשנה אחרונה והיא שיודעת בנפשה שאמת אתה ומכשילה לבעלה קשי' לשיטה הנ"ל איך היא עוברת בלפני עור כיון שהיא יודעת והוא לא ידע האמת והוא ככל ל"ע שהנכשל אינו יודע והמכשיל יודע והוצרך לתירוצו הבעל מכריחה ואין בידה עול אבל בנדון של השעה"מ וספיקתו שהאוסר אוסר משום דמכרע לי' מלתא לאסור כדעת האוסרים אם מותר לתת להמתיר לפי דעתו ענין אחר הוא כיון שזה יודע שיש אוסרים ומכרע לי' כהמתירים ושניהם יודעים שיש מתירים ויש אוסרים או פליגו הם עצמם מסברא ושקול דעתיהו שלזה התירא הוא לפי דעתו ותורה לא בשמים אפשר דליכא משום לפני עור והענינים רחוקים זה מזה כרחוק מזרח וכו' וכיון שראיתו של השעה"מ דחוי' מעיקרא אנו על דברינו נעמוד אשר האיר ד' וזרח לנו בענין זה:

ולתשלום הענין אציג פה מה שמצאתי כתוב בתשוב' יד אלי' סי' נ"ה שאלה אם המורה החליט בדעתו להתיר איזהו הוראה אך לבו נוקפו קצת ורוצה להחמיר על עצמו שלא לאכול מזה אך רוצה ליתן לבני ביתו לאכול ומכ"ש שמתיר בזה בממון דאחרים אך על עצמו לבד אינו רוצה להקל אם רשאי לעשות כן ונכלל במחמיר תע"ב או לא, והשיב דאין רשאי לעשות וכ"ש שאין נכלל במ"ש המחמיר תע"ב ומביא ראיה מש"ס חולין קי"ב ע"א גבי כבד דאסמיק דר"ה יהיב לי' לשמעי' ומקשה ממ"נ אי שרא לכ"ע שרא ואי אסור לכ"ע אסור וכ' רש"י ממ"נ דאיהו לא בעי למיכל' ולשמעי' ספי לי' איסור' ומה פריך דלמא משום חומרא בלבד עשה כן וע"כ דאין להחמיר על עצמו בלבד והאריך שם עוד ותוכן דבריו דבממון אחרים אינו רשאי להחמיר אבל בממון שלו אין לו להחמיר על עצמו כשלבו נוקפו ולהאכיל לבני ביתו חוץ אם ברור לו דמותר ורוצה להחמיר על עצמו מאיזהו טעם דרשות לאדם להחמיר על עצמו אף דהוא היתר פשוט אבל מה שהוא מסופק בו קצת אין לחלק בינו לבין בני בית אבל מה ששייך לאחרים רשות בידו להקל לאחרים וציין עליו הטור או"ח סי' תמ"ז בדין נטלפ"ג שמהר"מ ב"ב החמיר לעצמו והתיר לאחרים אלו דבריו ז"ל ויש לי להוסיף ראי' ודומה לו מש"ס כתובו' כ"ב ע"ב ואפ"ה לא עביד שמואל עובדא בנפשו והרי"ף מביא לדרב ודשמואל וכ' הר"ן הגם דהלכה כרב מ"מ מביא לדשמואל מי שרוצה להחמיר כשמואל יחמיר דלא כרמב"ם דהשמיט הא דלא עביד שמואל עובד' וכו' ועיין ב"י יו"ד סי' קפ"ו ובתשובה א' העלתי טעמ' אחרינא דהשמיט הרמב"ם הא דשמואל ולא מטעמ' דב"י דיש לפקפק כיון שמשועבד לה אי שרי להתנהג במדת חסידות בדבר הנוגע לה להתחסד במאי דשרי והא דלא עבד שמואל עובדא בנפשי' ע"כ דלא ברירא לי' מלתא דרב להתירא לגמרי שהי' לו פקפוק קצת ולבו

נוקפו בהוראה זו ומ"מ דווקא בנפשי' לא הי' עבד עובדא אבל כשהי' שואלין אותו היה מורה להקל כי מעיקר הדין היה נראה לו להתיר כרב וכן נראה מעובדא דמביא תוס' שם מירושלמי דבנפשי' היה דבר נוגע לעצמו ולאחרים הורה להקל דבשלו רשאי להחמיר ולא בשל אחרים:

ועל ראי' יד אלי' דאסור להאכיל לב"ב מש"ס חולין יש לפקפק דעדיין מי ניחא דלמא היה ההיתר ברור לו בלי פקפוק ורצה להחמיר על עצמו כיון דשמואל ס"ל דאסור חש לדבריו לעצמו הואיל ויצא לאיסור משמואל או מטעם אחר כיוצא בו ולכן נתן לשמעי' ואין ראיה משם לאסור כשלבו נוקפו ואין ברור לו התיר' דאסור להתיר לאחרים ולב"ב דעדיין קשה כמ"ש וצ"ל דמתרץ שאני ר"ה דאני' דעתי' דידע דאנינ' דעת' וכן דייק הלשון שאני ר"ה הול"ל דלמא משום דאנינא דעת' משמע דידע דאנינ' דעת' ומתרץ האמת דלא מוכח דס"ל דהחמיר אפי' לנפשי' משום חומרא בעלמא אלא משום דאנינא דעת' ואין ללמוד ממנו להחמיר אפי' לעצמו ופשוט, הנלפע"ד כתבתי פה פ"ב ד' תולדות תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עח

שלומים מרובים כטל ורביבים לתלמידי חביב כבן הרבני האברך המופלג בתורה וביראה קדומה טהורה מורג חרוץ בע"פ עדני העצני כש"ת מו"ה משה עקשטיין ני' יושב עה"ת ביישוב סערענטש יע"א:

מעשי ידי אצבעותיך הגיעו אלי והיום פניתי להשיבך דבר בעיון ובקיצור נמרץ לפי מסת הפנאי, נפשך בשאלתך ע"ד קדרות ברזל מצופים בפנים ע"י היתוך (געשמעלצט) שגזר אומר אבוהן של ישראל אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' קי"ג דאין להם תקנה רק ע"י מילוי גחלים והקש נשרף בחוץ ועלה במחשבה לפניך בעובדא שהיה קדירה כזו של בשר אב"י עומדת אצל האש ונשפך מקדירה שאצלה חלב מבחוץ דהסכמת ש"ך סי' צ"ב דקדירה עצמה אסורה אפי' נפל נגד הרוטב ויש ס' דלא כט"ז שם ונראה לך דמהני הגעלה לקדירה זו עפמ"ש המג"א סס"י תנ"א דאם יש היתוך מבחוץ (געשמעלץ) אם בלוע במקצת כלי אינו הולך בכל הכלי מהני הגעלה בכלים שבמקום זה לא בלעי ואנן דמחמרי' שמבליע בכל הכלי אבל בכלי זה מהני הגעלה ממ"נ אי נתפשט לפנים נתבטל הבליעה בס' ואי לא נכנס לפנים מהני הגעלה לצד חוץ שהוא ברזל אלו דבריך בנוים על אדני השכל וצריך להוסיף דלא מהני הגעלה רק כשאינו ב"י דכ"ז שהוא ב"י בשעת הגעלה יבלע לפנים דלא טרוד למפלט ויבלע עתה אם לא בלע מתחלה וכה"ג

כ' רשב"א ומובא בב"י סי' קכ"א שנשאל איך אנו מגעילים כלי שלא בלע איסור אלא עד מקום קבולו וכשמכניסי' אותו לאורה פולט מקום האיסור ובולע ההיתר והשיב כיון שאין מגעילים רק שאינן ב"י לית לן בה וכ' הט"ז שם סק"ב שזה א' מן הטעמים שאין להגעיל רק אב"י והיינו משום לא פלוג ובנידון שלנו אסור מדינא להגעיל רק באב"י וכן הוא בדינא של מג"א הנ"ל:

ומ"מ לדינא לא נ"ל להורות כך מטעמך מלבד מה שכבר השיב לך מורה אחד שיש לחוש שמא נכנס עד מקום המצופה ועד בכלל ולא התפשט בפנים לגמרי מה שהשבת לו שאין לנו לחוש כ"כ לא ידעתי מנ"ל הא ועוד כיון שכלי חרס א"י מידי דופיו לעולם גם אם נתפשט עד הרוטב ואם היו ידענו זה בבירור לא היה מותר רק בברזל וכדומה ולא כלי חרס שא"י מידי דפיו ואין חילוק בין בלע כבר או עכשיו:

ויש לצדד להקל לדון משום ס"ס שמא לא התפשט בכולו מתחלה רק עד מקום החיפוי ולא עד בכלל ושמא לאו חרס הוא והוא ספק חסרון ידיעה לכ"ע כי א"א לעמוד על הדבר כמ"ש בח"ס ועיין ט"ז סי' צ"ח ס"ק ו' אלא בב"י א"א להגעיל דלצד שמא לא נכנס לפנים תחלה ובלע עכשיו דלא טריד למפלט וטריד לבלוע כמ"ש לעיל ובאינן ב"י יש להגעיל משום ס"ס הנ"ל ומשום ספק א' אין להתיר באינן ב"י כיון שנולד הספק בדאוריית' בעוד היה ב"י ונתגלגל אח"כ עיין פמ"ג סי' ק"ג אבל משום ס"ס יש להתיר באינן ב"י דהא דבב"י ל"מ ס"ס הנ"ל משום כשיגעיל יבלע צד שלא בלע עד עכשיו וזה ל"ש באב"י ואין זה בסוג שהיא דאוריית' ואח"כ נתגלגל הדבר ונעשה דרבנן שאין מקילין בדרבנן כיון שהחלטנו לאיסור בדאורייתא דגם בדאוריית' לא החמרנו רק משום שמא יבלע אח"כ ולא משום ספק להחמיר והבן, ומשום דלמא אתי לאשתמושי בהגעלה בב"י ל"ח דהא כ"כ רשב"א בכלי שלא בלע בכולו וכן מגעילין בפחות מס' באב"י ול"ח דישתמש כה"ג בב"י ועיין:

ועיין ב"ש סי' קנ"ה ס"ק ל"ד שחולק על הט"ז גם מה שחסרון ידיעה לכ"ע אין להקל בו בדרבנן וה"ה לס"ס לא יצורף ועיין טו"ז סי' נ"ה ביו"ד סק"ח ובש"ך שם סס"ק ד' דאין מצרפין לס"ס ספק חסרון ידיעה לכ"ע רק בהפ"מ כבנשמט הגף מ"מ נ"ל דהמיקל באב"י מכח ס"ס שכתבנו אין מזחיחי' אותו דלפי הנשמע נפסדין הכלים הרבה ע"י מילוי גחלים ויש הפ"מ כמה פעמים ויש לצרף ג"כ מ"ש הפלתי סי' צ"ח אות ב' ובפמ"ג באיזה מקומן ובפתיחה להלכות בשר בחלב דבלוע של בשר או חלב לכ"ע ל"ד ובמק"א בתשובה א' הארכתי בזה מכל הנ"ל נלפע"ד לצדד להקל ע"ד שכתבתי הכ"ד רבך אוה"נ חפץ בהצלחתך ומברכך מרחוק מקרב הלב פ"ב כאור בוקר ליום ה' ו' שבט תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה עט

חיים וברכה מאלקי המערכה לי"נ תלמידי הרב המופלג בהפלג' התור' חו"ב ירא' ד' אוצרו כש"ת מו"ה מנחם ני' בק"ק וו"ב יע"א:

גי"ה קבלתי והנני לעשות רצונך להשמיעך שנית מ"ש מאז ביישוב קושי' ש"ך יו"ד ס' ס"ח על שיטת ר"י דכלי נחושת אינה בולע רק כשאור מהלך תחתיו מה יענה למתני' זבחים צ"ה ע"ב דאחד שעירה בתוכו וכו' טעון מריק' ושטיפ' והיינו בכנ"ח, וכן קשה מברייתא דת"כ שבירושלמי שבת דאף בכנ"ח כן מוכח עכ"פ דבולע, אני בעניי הכינותי יישוב לזה בשניישב ג"כ קושי' הפלתי סי' ק"ה על ירושלמי הנ"ל דמביא מברייתא דת"כ דאף בכנ"ח כן ולא מביא ממתני' דקתני א' שעירה לתוכו א' ק"ק וכו' טעון מוש"ט ונלפע"ד עפמ"ש הרא"ש שלהי ע"ז דמוש"ט בצונן לאו גזה"כ בלא טעמא הוא, אלא דהקפידה התורה בקדשים אנקיותא יותר לשפשף להסי' הנדבק בדופני הכלי עיי"ש, ונ"ל וודאי מה שנדבק בדופני הכלי ע"י רותח דעירוי אין לחלק בין כ"ח לכנ"ח, אלא לענין הבלוע בכלי יש לחלק בין כ"ח דבלוע בקל ויותר מכנ"ח דקשה לבלוע ולזה בעי ילפותא בת"כ מנ"ל דאף בכנ"ח כן דבולע ע"י עירוי, ובירושלמי יליף מזה דעירוי מבשל דאל"ה לא היה כנ"ח בולע, ולזה למ"ד דמריקה ושטיפה בצונן ומהגעלה לא איירי קרא ל"צ ילפותא דכנ"ח בעי מוש"ט ע"י עירוי פשיטא יותר משבירה דכ"ח, והא"ש דלא מייתי ממתני' דמפורש דכנ"ח בעי מוש"ט לפי גרסא שלפנינו במתני' לקמן מוש"ט בצונן ושפיר קתני א' שבישל וא' שעירה בתוכו בעי מוש"ט בכלי נחושת דנדבק בו ע"י עירוי ולא מוכח דעירוי מבשל ולכן מביא מברייתא ת"כ דקתני אף בכנ"ח כן ויליף מקרא ע"כ אזיל למ"ד מריקה בחמין וה"א לחלק בין כ"ח לכנ"ח, ומדבעי הכנ"ח הגעלה ש"מ דעירוי מבשל ומיושב קושית פלתי ועיין:

ולפי גרסת הרמב"ם במתני' לקמן מריקה בחמין עיין תוי"ט לגרסא זו הדרא קושי' פלתי על הירושלמי אלא לשיטת הרמב"ם בלא"ה לק"מ דלשיטתו מתני' ג"כ בכ"ח קאי דבעי מוש"ט בק"ק ובקדשים קלים ולא מוכח ממתני' דאף בכנ"ח בעי מריקה בחמין בעירה לתוכו וכ"כ פלתי שם עיי"ש:

והנה בת"כ מניין שאפי' בכנ"ח כן דכתיב ואם בכ"ח אשר תבושל ואם בכנ"ח בשלה וכו' וכ' הקרבן אהרן דכוונתו דכתיב ואם בכלי נחושת בשלה משמע דכל מה שבכ"ח בעי שבירה ואפי' ע"י עירוי בעי בכנ"ח מוש"ט לפ"ז למאן דס"ל מוש"ט בצונן לא מוכח

דעירוי מבליע בכנ"ח אלא דבעי מוש"ט בצונן ות"כ דאמר מנ"ל דאף בכנ"ח כן היינו למ"ד מריקה בחמין וה"א דכלי נחושת אינה בולע ע"י עירוי ולמד מוי"ו ואם בכלי נחושת ע"י עירוי בע' מוש"ט ומינה למד בירושלמי דעירוי מבשל אבל למ"ד מוש"ט בצונן לא מוכח מקרא דעירוי בכנ"ח מבליע וא"ש הרי ס"ל הלכת' מריקה בצונן כגרסא שלפנינו במתני' ואנו אין לנו דכלי נחושת בולע ע"י עירוי ומכ"ש דלא מוכח דעירוי מבשל כנלפע"ד יישוב נכון בעזה"י:

והנה ר"ת מביא ראיה מירושלמי דהתיב ר"י בר' בון דעירוי מבשל מדתני אף בכנ"ח כן ולא נמצא תשובה ע"ז ולפמ"ש תליא דבר זה בתנאי מ"ד מריקה בחמין מדבעי מריקה בחמין בכנ"ח ש"מ דבולע ועירוי כבישול אבל למ"ד מוש"ט בצונן לא מוכח דכנ"ח בולע ע"י עירוי ומנ"ל לומר דעירוי כמבשל ולפ"ז לפי גירסא שלפנינו במתני' מוש"ט בצונן וקיי"ל כסתם מתני' י"ל עירוי אינו מבשל אבל לשיטת הרמב"ם דס"ל מריקה בחמין גרס כן במתנ' מוכח דעירוי מבשל ועיין תוי"ט שכ' אפשר גם לפי הגרסא במתני' מוש"ט בצונן מ"מ קיי"ל כרבנן דרבים נינהו והיכא דסתם רבי מתני' בשיטת עצמו לא קיי"ל כסתם מתני' ולזה גם לגרסא שלפנינו מוש"ט בצונן מ"מ נקטינן דעירוי מבשל דקיי"ל כרבנן דמריקה בחמין ועיין היטיב:

ועיין ר"ן שבת וע"ז דדחה ראי' ר"ת מירושלמי די"ל דלא חש ר' יוסי להשיב לר"י בר"ב דס"ל בפשיטות דגם בכנ"ח י"ל דבולע גם שאינו מבשל ויש לי לעשות סמוכים לדבריו מסוגי' שלנו זבחים צ"ה ע"ב דרצה רבא לפשוט ספיקת רמב"ח ממתני' דא' שבישל בתוכו וא' שעירה לתוכו וצ"ע איך עלה ע"ד רבא לדמות בישול בלא בלוע כלל לבלוע בלא בישול גם צ"ל לס"ד דרבא דרמב"ח בתרתי מספקא לי' בישול בלא בישול ובלוע בלא בישול למה נקיט רמב"ח ספיקותו רק בבישול בלא בלוע ונ"ל בשנאמר דספיקת רמב"ח בפירושא דהאי קרא אי מפרשי' כ"ח אשר תבושל בו, דמיתורא דבו מרבי' עירוי אי ואשר תבושל קאי על בו ועירוי כמבושל מדקרו לי' בישול כמו דס"ל לר"ת או דמתפרש קרא אשר תבושל או בו ע"י עירוי ולצד דאשר תבושל קאי בפ"ע בישול בלא בלוע אסור ובו בלוע בלא בישול ואי אשר תבושל קאי על בו בישול בלא בלוע מנא לן וס"ל לרבא דלפי ספיקת רמב"ח מסתעף מיני' עוד ספק אם עירוי אוסר בכנ"ח דאם מתפרש קרא תבושל על בו דעירוי מבשל ה"ה דכנ"ח נאסר ע"י עירוי ואם תבושל קאי בפ"ע בישול בלא בלוע וי"ל דעירוי אינו מבשל ובכנ"ח אין עירוי אוסר והא דל"א רמב"ח ספיקותו בתרתי בישול ב"ב ובלוע ב"ב בכנ"ח משום דספיקותו בבישול בלא בלוע לענין כ"ח דווקא כשיטת הרמב"ם וכמ"ש רש"י ובכ"ח בוודאי בלוע ב"ב אסור דמרבינן מבו אלא

דספיקתו ממילא מסתעף בעירוי בכנ"ח אי אוסר ורצה רבא לפשוט ספיקתו ממתני' דקתני א' שבישל וא' שעירה לתוכו ומתני' לענין מוש"ט בכנ"ח קאי ומדס"ל דכנ"ח נאסר ע"י עירוי ע"כ דעירוי מבשל כבירושלמי אית לך למה כנ"ח בולע וע"כ דמבשל וכיון דעירוי מבשל מתפרש הקרא אשר תבושל בו תבושל קאי על בו דעירוי כבישול אבל בישול בלא בלוע לא וע"ז השיב רבא בלוע בלא בישול לא קמבעי' לי דוודאי אוס' אפי' בכנ"ח כדקתני במתני' דאפי' דאינו מבשל רק בלוע בעלמא הוא אסור אפי' בכנ"ח דס"ל כר' יוסי בירושלמי דגם בכנ"ח בולע אף שאינו מבשל כמ"ש ר"ן כי קמבעי' לי בישול בלא בלוע אי מפרשינן תבושל בפ"ע עירוי אינו מבשל או קאי מבושל על בו ועיין, והנני רבך הדו"ש, פ"ב א' לס' נח תרכ"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פ

תיתי שלמא רבא מן שמיא וחיי אריכא לידי"נ הרב הגאון המופלג המפורסים בקי בח"ת צדיק נשגב גן ההדסים כקש"ת מו"ה יצחק נתן פייטל נ"י אבדק"ק מאדא יע"א:

היום באתי והיום יצאתי ידי חובתי אשר הבטחתי לפר"מ נ"י כי אקח מועד לשום עין עיוני ע"ד הוראתו בשאלה שהושאלה לפניו ע"ד כלים של ברזל המצופים בפנים בהיתוך (געשמעלץ) שנתבשל בהם בשר בלא מליחה והורה להגעילם ג"פ ועיני כבודו שפיר חזו מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' קי"ג שלא מצא תקנה רק ע"י מילוי גחלים ורבים אומרים לפר"מ נ"י כי עי"ז יתקלקלו הכלים עד שא"א עוד לשמש בהם ולכן לא מצא תקנה רק ע"י הגעלה ג"פ וטעמו ונימוקו לסמוך על הגעלה כזו יבא לפנינו אי"ה, והנה אנוכי הולך בעקבות אבא אבוהן של ישראל זצ"ל לבאר שיטות הראשונים בדין זה דהגעלה ג"פ ואוסיף ביאור על ביאורו של באר הגולה זכותו יגן בעדינו:

הנה מקור דין זה דהגעלת כ"ח ג"פ יוצא מירושלמי דתרומות לענין תרומה בזה"ז דרבנן ומשם למד הרשב"א בתהב"א דה"ה לכל איסורי דרבנן ואפילו שיש להם עיקר מהתורה והוכיח זה מדאמר ר' אבא אין למדין ממנו לנבילה ולא אמר אין למדין ממנו לשארי איסורי דרבנן ש"מ דווקא נבילה איסור דאוריית' אין למדין אבל כל שהיא מדרבנן למדין ממנו והרא"ה בבדה"ב הקשה עליו א"כ קו"ח כל שאב"י שהוא מדרבנן וכשהי' בעין הי' מותר דמהני הגעלה ג"פ א"כ מצינו תקנה לכלי חרס אחר שנעשה אב"י ונ"ל הא דפשיט' לרא"ה דל"מ באב"י הגעלה ג"פ ובח"ס מוסיף דש"ס מלא דכ"ח אין לו תקנה לעולם משמע אפילו אחר מעל"ע ולדידי נראה דפשיטא לרא"ה כן מדאמר רב קדירות

בפסח ישברו ולא מצא להם תקנה אחר הפסח ע"י הגעלה ג"פ והא רבא בע"ז מספקא לי' אי רב ס"ל נטלפ"ג מותר תפשוט מדאמר רב ישברו ע"כ דס"ל נטלפ"ג אסור ש"מ דבאב"י הגם דנטלפ"ג רק מדרבנן ל"מ הגעלה ג"פ ולמד הרא"ה בקו"ח לשארי איסורי דרבנן דחמירו מנטלפ"ג דל"מ הגעלה ג"פ כנ"ל:

והרשב"א במשמרת כתב דנהפוך הוא כלי שאב"י חמור מאיסורי דרבנן דעלמא ואין למדין זמ"ז ולכאורה הרא"ה ורשב"א בסברות הפוכות פליגו ונ"ל לקרב המחלוקת קצת דרא"ה ורשב"א אזדו לטעמייהו הרא"ה לשיטתו אזיל דס"ל נטלפ"ג בכלי בעודו בכלי הוא פגום ממש עד שאינו ראויה לגר ואלו היה אפשר להוציא טעם מן הכלי מותר בפ"ע בלי תערובת כלל וכשמתערב בתבשיל משובח קצת ע"י תערובת לכן ס"ל מסברא דקיל איסור זה שאסרו רבנן לבשל בכלי אב"י משאר איסורים דאסרו הכלי משום טעם שבו והטעם בעצמו כשהוציאו מן הכלי היה מותר לאיסור זה קיל הוא ביותר וז"ל הרא"ה דקיל איסורי' דהוא פגום ואלו היה כוותי' בעין משרא שרי עכ"ל וזהו כמ"ש ורשב"א לשיטתי' דס"ל דטעם בכלי אב"י אינו פגום בעצמותו כ"כ ובעצמותו אסור אלא שאינו אוסר התבשיל בחד בתרי התורה לא אסרה רק לטעם לשבח לשיטתו אין מקום לומר דקיל איסור זה יותר משאר איסורי דרבנן די"ל דחמיר כאן כל זמן שהטעם בכלי באיסור דאוריית' עומד והבן:

והנה רא"ה מביא ראי' לשיטתו מדהקשה ר' יוסי על ר"א דאמר אין למדין לנבילה הא תרומה חמירא לפי הבנתו דבתרומה דאוריי' קאי איך לא הקשה ל' על ר"ח עצמו דאמר דבתרומה מהני הגעלה ג"פ הא כללא בידינו כ"ח א"י מידי דופיו לעולם ועכצ"ל דאיירי ר"ח באב"י שאסור רק מדרבנן מהני הגעלה ג"פ וה"ה לכל כלי אב"י ור"א דאמר אין למדין לנבילה באב"י הקשה לו ר"י הא תרומה חמירא ומסיק בתרומה דרבנן דווקא הקילו באב"י ולא בנבילה וכדומה וכ"ש בשארי איסורי דרבנן דחמירו ורשב"א כ' כי פירושו בירושלמי דחוק ורחוק ולא כ' פירוש אחר והוכחת הרא"ה מכח קושיתו עצומה לכאורה ונ"ל ליישב הס"ד דר' יוסי דבתרומה דאוריית' אמר ר"ח דמהני הגעלה ג"פ הגם דתורה העידה על כ"ח וכו' דווקא בקדשים ואין למדין חולין מקדשים ומדרבנן הוא שהחמירו בכל האיסורים להצריך הגעלה ג"פ כיון שמצינו בקדשים דהצריכה התורה שבירה בכלי חרס כן ס"ד ולאמת דבתרומה דרבנן איירי ואין למדין לנבילה דבאיסורי דאוריית' החמירו דל"מ הגעלה כלל כמו שהחמירה תורה בקדשים ועיין טו"ז יו"ד סי' צ"ג מ"ש ביישוב שיטת בעל העיטור דס"ל חולין מקדשים לא ילפינן:

עוד י"ל דבס"ד דר"ח בתרומה דאוריית' אירי דס"ל טע"כ ל"ד חוץ בקדשים או דס"ל טעכ"ד דילפינן ממשרת אבל בכלים ל"ד הוא דגעו"נ חידוש וממשרת אין לנו רק טעם בעין ועיין פלתי סי' צ"ח ופמ"ג בפתיחה לתערובת וס"ד משו"ה מקיל בהגעלה ג"פ ולמסקנא ס"ל דווקא בתרומה דרבנן ורא"ה לשיטתו דס"ל איפכא טע"כ ל"ד בכלי דאוריית' הוא דאסרה תורה בגעו"נ הוכיח שפיר מס"ד הקצרתי ועיין:

והנה הטור ס' קכ"א אחר שהביא שיטת בעה"ע להתיר כ"ח אב"י ע"י הגעלה ג"פ כ' וכ"כ הרשב"א נראה דס"ל כמו דס"ל לרשב"א בשארי איסורי דרבנן דה"ה או כ"ש בכלי שבלע איסור דאוריית' והוא אב"י שכן הוא סברת הרא"ה דקיל אב"י מאיסורי דרבנן בעלמא וכן ס"ל לטור מסברא דנפשי' ולכן כ' וכ"כ הרשב"א הגם שלא נזכר ברשב"א לא בקצור ולא בארוך מכלי אב"י כלל דס"ל לטור דה"ה או כ"ש דמהני בכלי אב"י אבל אנחנו שזכינו לאורו של רשב"א במשמרת הבית דגילה דעתו דחמיר יותר אב"י משארי איסורי דרבנן אין ראיה דס"ל לרשב"א דבכל אב"י מהני הגעלה ג"פ מדס"ל דמהני באיסורי דרבנן דאב"י חמיר טפי וכן משמע דס"ל דל"מ באב"י דהא הרא"ה כ' א"כ איכא תקנה לכלי אב"י ע"י שיהוי ורשב"א השיב לו דחמיר טפי אב"י משמע דמודה לו דבאב"י ל"מ הגעלה ג"פ ורא"ה יליף קו"ח מאב"י לאיסורי דרבנן והרשב"א חולק מסברא דאין למדין מאב"י לאיסורי דרבנן:

ואין לנו אלא בעה"ט שמביא הטור דכ' דלולי דמסתפא היה נ"ל דכלי חרס אב"י כיון שהוא מדרבנן סגי בהגעלה ג"פ ועל שיט' בעה"ט קשה מהא דאמר רב קדירות בפסח ישברו למה ישברו אחה"פ יגעיל ג"פ עיין תוס' שם ע"ב שכ' חזרת כבשונות היינו ישברו דפ"ח בא לכאן אבל הא וודאי קשה יגעיל ג"פ ומוכח דס"ל לרב נטלפ"ג אסור מדאוריית' ואיך ספוקי לרבא אי ס"ל לרב נטלפ"ג מותר מה"ת וצ"ע:

ויש אתי מקום ליישב זה ע"ד פלפלא טבא עפמ"ש בצאן קדשים זבחים צ"ה ע"ב ביישוב קושי' בה"ז על הרמב"ם דכ"ח א"צ שבירה רק בחטאת איך יליף מיני' דכ"ח א"י מידי דופיו הא בק"ק א"צ שבירה והעלה הצ"ק יישוב נכון דכ"ח א"י מידי דופיו ונשאר בו משהו ובחטא' קפיד קרא על משהו וטעון שבירה ודווקא חטאת אבל ק"ק לא הקפידה תורה על משהו הנשאר אחר הגעלה וילפינן מחטאת בחמץ וי"נ דבמשהו דל"מ הגעלה אלו דבריו ז"ל עיי"ש, ואני הקשתי לדבריו בכל איסורים דלאו במשהו מהני הגעלה לרמב"ם ורמב"ם בפ' י"א מהלכו' מ"א הלכה א' כ' דאין לוקחין כ"ח מן הנכרי לעולם וכ' הכ"מ ולכן כ' דין זה בכ"ח דבשארי כלים אית להו תקנה ע"י הגעלה אבל בכ"ח ל"מ

הגעלה עיי"ש הרי דס"ל לרמב"ם בכל איסורים דלאו במשהו לא מהני הגעלה לרמב"ם ובתשובה אחת הארכתי ליישב זה:

וכעת נ"ל לצרף עוד מ"ש עוד הצ"ק שם דס"ל לרמב"ם דבחטאת גזה"כ הוא ורבנן גזרו אומר בכל האיסורים דל"מ הגעלה כמו בחטאת ודבריו האחרונים דחוקים למה יגזרו בכל האיסורים משום חטאת לחוד מה שאינו בשאר קדשים וגם בחטאת עצמו גזה"כ הוא בלי טעם ונ"ל לצרף ב' תירוצים יחד דמשהו נשאר בו ובחטאת דחמיר קפדה התורה ע"י משהו ולא בק"ק וילפינן מחטאת דמשהו נשאר בו ובכ"מ דמשהו אסור כמו חנץ ויי"נ וכדומה ל"מ הגעלה לכ"ח מדינא שוב גזרו אומר דבכל איסורים אפי' שאינם במשהו ל"מ הגעלה שלא לחלק בין האיסורים דקרוב שיתירו גם באיסורי' דבמשהו דמהני הגעלה לכ"ח כמו דמהני הגעלה בכלי מתכות באיסורי' שהם במשהו יאמרו כמו דמהני הגעלה לכלי חרס באיסורי' שהם בנ"ט כן מהני באיסורים שבמשהו לכן השוו מדותיהם שלא מהני הגעלה לשום כ"ח ועפ"ז א"ש שיטת הרמב"ם בהלכות מ"א הנ"ל ועיין היטיב:

ויש להעמיס כ"ז בשיטת בעה"ע דס"ל כשיטת הרמב"ם וכל איסורי שהם במשהו ילפינן מחטאת דלא מהני הגעלה מדינא ורבנן הוסיפו בכל איסורים דהם בנ"ט דל"מ הגעלה לכ"ח מטעם שכתבנו וס"ל לבעה"עט באב"י דאינו אסור רק מדרבנן לא החמירו כ"כ וסגי בהגעלה ג"פ חוץ מחמץ ויי"נ הגם הא דאסורים במשהו דרבנן הוא כיון שעיקר איסורי' דחמץ ויי"נ מדאוריית' והם אמרו דהוא במשהו החמירו בהם כמו דבר שהוא במשהו מה"ת דל"מ הגעלה וכן באיסורי דאוריית' שהם בנ"ט הם אמרו דל"מ הגעלה אבל באיסורי דרבנן שבעצמותן הם מדרבנן והאיסור בנ"ט וכן בכלי אב"י לא החמירו כ"כ וסגי בהגעלה ג"פ והא"ש דל"ק מדאמר רב קדירות בפסח ישברו רב לשיטתו דס"ל מב"מ במשהו ומדין הוא דל"מ הגעלה כמו חטאת לכן אפי' אחה"פ ל"מ הגעלה ג"פ הגם דהוא נטלפ"ג לא הקילו בו כיון דהא דל"מ הגעלה לאו מחומרא דידהו הוא אלא מעיקר הדין דנשאר בו משהו שאוסר במב"מ ועיין ויש להאריך עוד ע"ד פלפול בסוגי' שם עוד י"ל בקצרה דבעה"ע ס"ל לחלק בין פוגם בעין לפוגם בכלי כמ"ש תוס' חולין ח' ע"ב ובע"ז ל"ח ע"ב הגם דמוכח מדאמר ישברו דס"ל נטלפ"ג אסור דווקא בכלי אבל רבא מספקא לי' אליבא דרב בפוגם בעין וכ"כ תוס' פסחים בחד תי' עיי"ש:

ויש להראות פנים מן סוגי' דפסחים דבאיסורי דרבנן איכא תקנה לכ"ח בהגעלה ג"פ והוא מדמקשה לרב לשהינהו ולעביד בהו שלא במינו ונתקשה תוס' הא אין מבטלין איסור משהו שבו לכתחילה ועוד הקשה על תי' ש"ס דלמא עביד בהו במינו הא לא גזרינן א"מ אטו מינו ונדחק ולשיטת רשב"א ובעה"ע דבדרבנן סגי בהגעלה ג"פ י"ל דקושיא

ולעביד בהו שלא במינו היינו אחר הגעלה ג"פ ומשום אין מבטלין לכתחילה סמכינן על הגעלה ג"פ ולמה אמר ישברו ומתרץ דלמא עביד בהו במינו הגם דל"ג א"מ דאינו בטל אטו מינו דזו גזירה רחוקה שידוע דמב"מ אינו בטל לעולם וא"מ בטל אבל כאן לענין הגעלה ג"פ כיון דבכל כלים מהני הגעלה גם במב"מ ואם נימא בכ"ח שבלע משהו דמהני בא"מ הגעלה ג"פ קרוב לטעות גם במינו מהני הגעלה כזו וא"ש:

ומצאתי לו חבר לבעה"עט מן מה דכ' רש"י בפסחים דרב ס"ל נטלפ"ג אסור ולא קיי"ל כוותי' וקשה הא נטלפ"ג מדרבנן מיהא אסור ומנ"ל לומר דס"ל לרב נטלפ"ג אסור מדאוריית' ואי דס"ל לרש"י דאי ס"ל נטלפ"ג מדרבנן לא היה צריך שבירה דהוי כדיעבד הא מפנכא דר"א מוכח דגם בכלי שטעון שבירה אסרו ועיין ר"ן ועוד הא ש"ס מפרש טעמא דשמואל דס"ל כר"ש הול"ל דס"ל נטלפ"ג מותר כמ"ש רש"י דאנן לא קיי"ל כרב דס"ל נטלפ"ג אסור וצל"ע ולמ"ש י"ל דהי' קשה לרש"י למה ישברו הא אפשר בהגעלה ג"פ וע"כ דס"ל לרב נטלפ"ג אסור מה"ת ול"מ הגעלה ג"פ וש"ס דקאמר טעמא דשמואל דס"ל כר"ש דהא שמואל מתיר אחה"פ בלי שום הגעלה ע"כ משום דכר"ש ס"ל ומ"ש רש"י ואנן קיי"ל נטלפ"ג מותר כוונתו דא"צ שבירה כרב דמהני הגעלה ג"פ וכ' עוד דס"ל כר"ש ואפי' בלא הגעלה כלל מותר כדס"ל לשמואל וא"ש נכון ומזה ראי' דס"ל לרש"י כשיטת בעל העיטור:

אלא דנגד זה מצאנו דתוס' ור"ן ל"ל כבעה"ע דהא כ' תוס' שם בחד תי' דמשהו ונטלפ"ג כולי האי לא מחמירין, וע"כ הא דאמר רב דליכא תקנתא בהגעלה ג"פ בכלי חרס שאב"י, וכ"כ הר"ן דרב אפשר דס"ל נטלפ"ג מותר ומשום דלכתחילה מיהת אסור מוכח דל"ל כבה"ע וגם רשב"א ורא"ה שווים בזה דאב"י ל"מ הגעלה ג"פ הגם ד"ל לרשב"א בתהב"א דבאיסורי דרבנן מהני, חמירא אב"י בדאוריית' מאיסורי דרבנן כמו שבארנו הרי נתבטלה שיטת בעה"ע ושיטת רש"י לפמ"ש בשיטת רוב ראשונים דלא ס"ל כוותי' ובעה"ע עצמו לא החליט הדבר, בוודאי אין לנו להקל באב"י כלל:

ויש לעיין בכלי שנבלע מאיסו' דרבנן שיש להם עיקר בתורה דרשב"א בתהב"א ס"ל דמותר ובקצר חוכך להחמיר דאפשר לחלק בין איסור דרבנן שאין לו עיקר כמו תרומה וחלת ח"ל לאיסורי דרבנן שיש להם עיקר, וכ"כ בהג"א סוף מסכת ע"ז בפשיטות ומביאו הב"י סי' קכ"א, ויש לצדד ולומר כלי הבלוע מאיסורי דרבנן והוא אב"י דהוה תרתי דרבנן לא סגי בהגעלה ג"פ כתרומה בח"ל ולמעיין ברא"ה בבדה"ב יראה כי פירושו בירושלמי דבאב"י קאי דווקא בתרומה דקיל אבל בשארי איסורי דרבנן אפי' אב"י לא, אבל הרשב"א דס"ל לעיקר בכל איסורי דרבנן אפי' יש להם עיקר מהני הגעלה ג"פ אלא

שחוכך להחמיר י"ל באפשר דווקא בדרבנן ב"י, אבל באב"י דאיכא תרתי דרבנן אינו חוכך להחמיר, ועיין הג"א סוף ע"ז דכ' דווקא תרומה ח"ל דלא אתי למחלף בדאוריית' אבל שארי איסורים דאתי למחלף בדאוריית' נראה באיסורי דרבנן ואב"י דגם אם מחלף בדאוריית' באב"י הרי אב"י דרבנן היא גם אם מחלף בדאוריית' באב"י ע"י הגעלה ג"פ לא יכשל באיסור דאוריית' ולחוש כ"כ דמחלף בדאוריית' באב"י וגזירה אב"י אטו ב"י כ"כ האי וודאי גזירה רחוקה היא בנדון שלנו דרבנן היא דם שבשלו דרבנן אחר שיהוי מעל"ע יש להקל ע"י הגעלה ג"פ לכאורה:

אלא דיש לי ראיה מדברי רשב"א דס"ל אם נחלק בתרומה שאין לו עיקר לאיסורי דרבנן שיש להם עיקר דאפי' בתרתי דרבנן ל"מ שאינו דומה לתרומה, והוא ממ"ש רשב"א בתהב"א שכ' שמסתפק בדין זה מפנכא דר"א פ' כה"ב דאמלחה בה בשר ותברי' ואי מהני הגעלה ג"פ למה תברי' והא דם שבשלו דרבנן ש"מ דל"מ ג"פ כל שיש לו עיקר מדאוריית' ודחי דאפשר כיון דבעי הגעלה תלתא זמנא לא משהה לה דלמא פשע בה בינתיים אלו דבריו ז"ל, ואי ס"ל דאיסורי דרבנן ואב"י דומה לתרומה בח"ל איך כ' דיש ראיה מפנכא דר"א דבאיסורי דרבנן שיש להם עיקר ל"מ ג"פ עדיין קשה הי' לי' להשהות מעל"ע דהוי תרתי דרבנן וסגי בהגעלה ג"פ ש"מ דס"ל לרשב"א להך צד ואם נחלק בין תרומת ח"ל לשארי איסורי דרבנן אפי' בתרתי דרבנן לא סגי בג"פ, ואפשר לומר בתרתי דרבנן דעלמא מהני, אבל איסור דרבנן ואב"י דס"ל לרשב"א דאב"י חמיר מכל איסורי דרבנן ס"ל דלא דמי' לתרומה הגם דהוא תרתי דרבנן כן נ"ל עכ"פ מוכח דס"ל איסור דרבנן ואב"י לא הוי תרתי לטיבותא, וכאן דבקצר כ' דיש להחמיר באיסורי דרבנן שיש להם עיקר ה"ה באב"י דיש להחמיר כנ"ל ועיין:

ועוד אביא לי ראיה מר"ן פסחים למ"ד שכ' דרב גם אי ס"ל נטלפ"ג מותר מדרבנן מיהת אסור לכתחילה הגם דמפסיד הקדירה וראיה מפנכא דר"א דתברא ולא השהה אותה עיי"ש, ואי ס"ל לר"ן דבאיסור דרבנן ואב"י מהני הגעלה ג"פ צ"ל ע"כ הא דלא עביד לה ר"א הגעלה ג"פ דחש שמא יפשע עד דמגעילה ג"פ כמ"ש רשב"א הנ"ל, הנה בוודאי אין לומר בכוונת רשב"א דדינא הוא לחוש לפשיעותא עד דמגעילה ג"פ א"כ נפל הך דינא בבירא שאין להגעיל שום כ"ח ג"פ משום חשש שמא יפשע, וצ"ל ע"כ דר"א החמיר לעצמו וחש לנפשי' שישכח ויפשע, וכי כן אין ראיה מר"א דתברא דאסרו חכמים נטלפ"ג אפי' בכ"ח דל"ל תקנת' דשאני דר"א דהיה אפשר לו להגעיל ג"פ והוא החמיר לעצמו וחש לנפשי' שיפשע בינתיים משו"ה אין לו להקל משום פסידא דהא אפשר לו בתקנתא מדינא, ומנ"ל לר"ן היכא דליכא תקנתא כגון באיסור דאוריית' דל"מ הגעלה

ג"פ דאסרו חכמים במקום פסידא, וע"כ דס"ל לר"ן בפשיטות דל"מ תקנתא דהגעלה כלל בכלים בלועים מאיסורי דרבנן ואפי' אב"י, וזו ראי' מהימנא, וכן משמע מסתימת רשב"א בקצר דל"ש ב"י ל"ש אב"י, דל"מ הגעלה ג"פ מ"מ חזי לצרופי לסניפי התירי' שיבואו לפנינו אי"ה:

הנה המנחת יעקב כלל פ"ה אות ס"ד מביא בשם נחלת יעקב דבהפ"מ יש להתיר להשתמש בכ"ח אחר מעל"ע דהוא כדיעבד וכן דעת מהרלנ"ח סי' קכ"א, ובספר תשובת דבר שמואל כ' שלא מצא ראיה כנגדו ובדרבנן אזלינן להקל, ונלפע"ד דעכ"פ צריך להגעיל ג"פ דכל דאפשר לעשות הוי כלכתחיל' והרי בירושלמי מבואר בתרומה סמכו בהגעלה ג"פ, לכן נ"ל בהפסד מרובה דמחשב כדיעבד שמפסיד הכלי אם יצטרך שבירה צריך להגעילו ג"פ כל דאפשר להכשיר ולתקן צריך למיעבד כנ"ל ברור, ובנדון שלנו שכ' פר"מ נ"י שיש הפסד מרובה שנתבשל ונתערב בכמה וכמה כלים יש להתיר אחר שיהוי מעל"ע ע"י הגעלה ג"פ היינו שיגעיל אחר מעל"ע דכשיגעיל קודם מעל"ע יש לחוש שיטעה לשמש בו מיד אחר הגעלה כיון דעושה מעשה הכשר יטעה דסגי בהכי בעודו מעל"ע, ועוד דהוי כהוחמו מים בתוך מעל"ע דצריך מעל"ע משעת חימום המים כן עלה במחשבה לפני:

ואחר עיוני בפנים במהרל"ח ראיתי כי לא כוונתי יפה בנ"ד ע"פ שיטתו וחידושו, כי דבריו מיוסדים ע"פ שהקשה דברי הר"ן פסחים פ' כ"ש אהדדי, דבסוגי' דזוז"ג כ' דישן יוצן דזוז"ג לכתחילה אסור, והא דחדש א"צ נתיצה כיון דמפסיד התנור הו"ל כדיעבד, ובדף למ"ד כ' דנטלפ"ג לכתחילה אסור הגם שקדירה צריך שבירה לא הוי כדיעבד וראיה מפנכא דר"א דהיה יוכל להשהותה וע"כ דשבירת קדירה ופנכא לא מיחשב דיעבד ודבריו סותרים למ"ש בתנור דמקרי דיעבד וע"כ צ"ל דתנור הפסד מרובה הוא כדיעבד וקדירה ופנכא הפסד מועט הוא אלו דבריו ז"ל, והנה בסתירת הר"ן כבר נתקשה בחידושי אנשי שם ונדחק מאוד, ומ"ש מהרל"ח לחלק בין תנור לקדירה תמוה אטו רב בקדירה א' אמר ישבר הלא אמר סתם קדירות בפסח אפי' הרבה ולא נתן דבריו לשיעורי' בין הרבה עד שמגיע להפסד מרובה, ומסתמא כלים של כל השנה הפסד מרובה הוא והוי כדיעבד, ולא ידעתי פתר לדבריו רק כשנאמר דאין מצרפין הרבה כלים ביחד שבין כולם איכא הפסד מרובה, אלא דבנ' על כל כלי וכלי בפ"ע אם מותר לשמש בו ובתנור איכא הפסד מרובה בתנור לחוד, ורב אמר קדירות ישברו, הגם דאיכא הפסד משום דבכל א' בפ"ע ליכא הפ"מ כצ"ל, וזכר לדבר זה במג"א סי' רמ"ד סס"ק י"ח דחשבי' כ"י בפ"ע שיש בו הפסד ועיין מחצית השקל שם, ולפ"ז אין היתר בכ"ח בהפ"מ רק היכא

דאיכא הפ"מ בכלי בפ"ע כמו כלי (פארצעלאן) וכדומה, ובנדון שלנו דליכא בכל כלי בפ"ע הפ"מ רק בצירוף כל הכלים כה"ג לא ס"ל למהרל"ח להתיר:

ולדינא גם בכלי שיש בו לבדו הפ"מ שסמכו האחרונים על מהרל"ח כשאני לעצמי חוכך אני להחמיר כי דבריו צל"ע מלבד לחלק בין אם יש הפ"מ בכלי עצמו או בצירוף שארי כלים חילוק דק וחדש הוא ולא מסתבר גם אם נקבל חילוק זה א"א להעמיס כן בכוונת הר"ן דהא כ' הגם שצריך לשבור הכלי לא הוי כדיעבד רצונו דלא הוי כדיעבד דתבשיל שהתירו והא התבשיל מותר אפי' הוא הפסד מועט כן משום הפסד הכלי הגם שהוא הפסד מועט לשתרי כמו התבשיל ומ"ש תבשיל דאפי' בהפ"מ מותר ומ"ש כלי דדווקא בהפ"מ מקרי דיעבד והיותר תמוה לי לדברי מהרל"ח לענין זוז"ג דווקא תנור דהוא הפ"מ מקרי דיעבד אבל קדירה לא מה יענה להא דאמר אביי פסחים כ"ז ע"א כי פליגו בתנור וקדירה למ"ד זוז"ג מותר שרי הא קדירה הפסד מועט הוא והוי כלכתחילה ולכ"ע אסור ולא שרי רק בתנור שהוא הפסד מרובה ודברי מהרל"ח נפלאו ממני ולא ידעתי פתר למו:

וביישוב סתירת הר"ן העלתי מאז דכוונת הר"ן במ"ש אפי' צריך לשבור הכלי אינו כדיעבד אין כוונתו דלאו דיעבד מקרי בוודאי כל דאיכא פסידא דכלי אפילו הפסד מועט הוי כדיעבד, וכוונתו רצויה דלא התירו התבשיל משום דדיעבד הוא אלא או כמ"ש תוס' ורא"ש בשלהי ע"ז דאסרו הקדירה משום שהיה עליו שם איסור משא"כ התבשיל או כטעם שני שכ' הרא"ש מכיון שאסור לבשל לא שכיח שיבשל בו וליכא למגזר בתבשיל אטו ב"י, לפ"ז אפי' בכלי חרס דצריך שבירה אסרו הגם דדיעבד הוא לא דמי לתבשיל, אלא שהיה מקום לומר דלא אסרו נטלפ"ג רק לכתחילה ולא בדיעבד ומשו"ה לא אסרו התבשיל וה"ה כלי חרס דצריך שבירה כתבשיל הוא ומותר ולכן מביא הר"ן מפנכא דר"א דמוכח הגם דצריך שבירה לאו כדיעבד הוא, היינו כדיעבד דתבשיל דלאו משום הפסד התירו, אלא מטעמי' שכ' תוס' ורא"ש, ועיין בהג"א שלהי ע"ז שכ' דאין לומר דתבשיל מותר דדיעבד הוא דהא כ"ח טעון שבירה וע"כ טעם אחר איכא והוא כדברינו בכוונת הר"ן:

וממילא דלק"מ ממ"ש הר"ן בזוז"ג דנתיצת התנור דיעבד הוא, וכן הא דאמר אביי דתנור וקדירה מותר דשניהם מקרי דיעבד ואפי' קדירה דהפסד מועט הוא, מ"מ דיעבד הוא, וכמו פת ותבשיל בזוז"ג דשרי אפי' בהפסד מועט דזוז"ג לא אסרו רק לכתחילה ולא בדיעבד ואם יש הפסד הכלי דיעבד הוא, ואין הענינים דומי' זה לזה, ויש להטעים טעם דאסרו נטלפ"ג אפי' כשמפסיד הכלי שהוא דיעבד דזיל בתר טעמא שאסרו נטלפ"ג אב"י אטו ב"י, גזירה זו שייך בכ"ח ג"כ לא הקילו משום הפסד, אבל בזוז"ג דלאו משום גזירה

הוא שמא יהנה בלא זוז"ג, אלא איסור בעלמא הוא, ובר"ן ע"ז כ' דהוי כמבטל איסור לכתחילה ובמבטל עצמו בדיעבד שרי כנ"ל והדברים פשוטים וברורים לפענ"ד:

והנה מלבד שאין ראיה מן הר"ן דבהפ"מ לא הצריכו שבירה באב"י, גם יש ראי' איפכא לפמ"ש דמוכח מדאמר אביי תנור וקדירה למ"ד זוז"ג בדיעבד מותר שרי מוכח דכל דהתירו בדיעבד הפסד הכלי אפי' הפסדו מועט דיעבד מקרי, ואם באב"י התירו בהפ"מ דדיעבד הוא ובדיעבד לא אסרו ה"ה בלא הפסד מרובה דכלי מותר כמו בזוז"ג, ומפנכא דר"א מוכח הגם שמפסיד הכלי ל"מ שיהוי מעל"ע ע"כ צ"ל דבנטלפ"ג לא התירו דיעבד ותבשיל שאני ועיין:

ועוד נ"ל ראיה ממ"ש תוס' פסחים למ"ד בתי' ב' בשם ר"י כיון שהקדירה של חרס אם יהיו אסורים ואין להם תקנה זה חשוב דיעבד, אע"ג דלענין איסור קדירה אב"י אסרינן לה אע"פ שאין לה תקנה משום דהתם בלע איסור הרבה אבל הכא ליכא אלא משהו והואיל ושלא במינו הוא יוכל לבטל דכדיעבד דמי הרי ס"ל לתוס' לענין מבטל לכתחילה כדיעבד דמי ומשום נטלפ"ג אסור הגם דכדיעבד דמי ע"כ צ"ל לענין נטלפ"ג גם היכא דדיעבד הוא לא התירו ותבשיל שאני כמ"ש תוס' בע"ז ומ"ש שם בד"ה אמר רב וכו' דנטלפ"ג דווקא דיעבד שרי אבל לכתחילה אסור דגזרינן שאב"י אטו ב"י כוונתו דיעבד שרי היינו התבשיל והא דקרו לי' דיעבד שכבר נתבשל בכלי שאסרו לבשל בו והא דשרו כיון שלא היה עליו שם איסור כמ"ש תוס' בע"ז אבל הקדירה אסור דגזרינן אב"י אטו ב"י שוב אין לחלק באיכא פסידא דקדירה כיון דגזירה זו שייך בכל כלים והבן, לכן לא נ"ל לסמוך על קולא שחדשו האחרונים ע"פ תשובת מהרל"ח הנ"ל:

וכל זה בכלים שבלועים איסור דאוריית' אבל כלים הבלועים איסור דרבנן יש לצדד להקל דבמהרל"ח הנ"ל כתוב דהיה נ"ל לומר דלא אסרו נטלפ"ג רק באיסורי דאוריית' דמשלהי ע"ז אין ראיה רק באיסורי דאוריית' דגזרי' אב"י אטו ב"י אבל באיסורי דרבנן מנ"ל אלא שמצא ראיה דגם בדרבנן אסור מפנכא דר"א לשיטות רוב הפוסקים דדם שמלחו דרבנן ולשיטת רש"י ורמב"ם דס"ל דם שמלחו דאוריית' אין ראיה משם דאסרו נטלפ"ג בכלי באיסורי דרבנן עיין בו שהאריך בזה ומוכח משם דאפי' היכא דמפסיד הכלי אסרו אפילו באיסור דרבנן מדתברא ויש לדחות לפמ"ש לשיטת רלב"ח דהיכא דאיכא הפסד מרובה דכלי הוי כדיעבד מ"מ בעי הגעלה ג"פ כל דאפשר לאו דיעבד הוא ולמ"ש רשב"א בתהב"א דמפנכא דר"א ליכא ראיה דהגעלה ג"פ ל"מ באיסור דרבנן די"ל דחש לנפשי' שמא יפשע בינתיים לפ"ז אין ראיה מפנכא דר"א דאסרו באב"י בדרבנן גם בכ"ח דבעי שבירה די"ל דלכן תברא ר"א כיון דצריך להגעיל מיהת ג"פ חש לנפשי'

שמא יפשע בנתיים לכן תברה וחומרא החמיר לעצמו שמא יפשע אבל בוודאי אין לחוש לכך מדינא כמ"ש כבר לעיל וי"ל במקום פסידא באיסורי דרבנן לא אסרו אב"י אטו ב"י דב"י עצמו דרבנן ולגזור בדרבנן אטו דאורייתא לא החמירו במקום פסידא ובאמת לפמ"ש אזדא לה ראית הר"ן פסחים למ"ד דאסרו אב"י בכ"ח הגם שמפסיד הכלי מפנכא דר"א והר"ן ע"כ לא ניחא לי' לומר כן ליכא ראיה מ"מ באיסור דאוריית' בוודאי נקטינן לאסור אפי' בכ"ח דמוכח מרב אי ס"ל נטלפ"ג מותר וכן ס"ל לתוס' ורשב"א בתשובה אבל בדרבנן אין לנו ראיה מוכרחת יש לצדד להקל אפילו היכא דליכא הפסד מרובה וכ"ש היכא דאיכא הפסד מרובה דס"ל למהרל"ח והסכימו עמו האחרונים דמותר אפי' בדאוריית' הגם שלפענ"ד לאו דסמכא הוא מ"מ בדרבנן סמוך לבנו להקל בהפסד מרובה ואפילו בהפסד מועט המקיל לא הפסיד אחר הגעלה ג"פ בצירוף מ"ש דבדרבנן ואין ב"י יש לצדד להקל בהגעלה ג"פ בלי טעם דפסידא ובנדון שלנו דאיכא צדי צדדים דהוא תרתי דרבנן דם שבשלו דרבנן ואב"י והפ"מ דכלים הרבה, יפה הורה פר"מ נ"י והראתו בקדושה היא:

ואשעשע קצת בדברי פר"מ נ"י בצדדי היתר שכ' והוא דהיתוך (גשמעלץ) רק כדי קליפ' הוא ויש בכל כלים ס' נגד הקליפה ולפמ"ש תוס' פסחים למ"ד לחד תי' דמשהו ונטלפ"ג מותר גם כאן בשאב"י ופר"מ נ"י האריך למעניתו בזה וביותר היה לו להביא מ"ש תוס' בתי' ב' שם דא"ש טפי כיון דכלי צריך שבירה מקרי בדיעבד לענין ביטול אלא דר"ן וכן נרא' מיתר הראשונים דל"ל כב' תירוצי תוס' הנ"ל ובאמת תי' הב' של תוס' תמוה לי לפום רהיטא הא אם נתערב בתבשיל בדאורייתא וודאי אסור להוסיף לכ"ע הגם שמפסיד התבשיל ולא דהוי דיעבד ומ"ש לבשל בכלי שיש בו משהו כיון דסוף סוף מבטל איסור לכתחילה ותוס' לא נחית לסברת הרשב"א בכלי שאין בו רק משהו ודרכו להשתמש בשפע וצ"ע עוד כ' פר"מ נ"י דבש"ע סי' צ"ט ובסי' קכ"ב מביא שיטת הרשב"א ופסק כוותי' בכלים שדרכן להשתמש בשפע ובלעי איסור מועט מותר לבשל בו ובפרמ"ג סי' צ"ט במשבצות זהב כ' באיסור דרבנן אולי יש לצדד להקל ובנדון שלנו ג"כ דרכם של כלים להשתמש בשפע ודם שבשלו דרבנן ויש לסמוך על הרשב"א ועוד כל עיקרו אינו אלא ספק שמא יש בו משום חרס ואינו ברור לנו מכל הלין טעמי' היה נ"ל להקל:

הנה אם נדון ספק זה ספק גמור לא היינו צריכים לכל טורח זה לכאורה דאם ננקוט דם שבשלו דרבנן א"כ ספק דרבנן היא וספק דרבנן להקל והיינו לפי דהעלה הפר"ח סי' ק"י דלא כש"ך דבדרבנן גם באתחזק אזלינן בספיקא להקל דהא כאן אתחזק איסור בכלי וספק אם הועיל הגעלה אם חרס או ברזל הוא אבל נקטי' כפר"ח ועיין פלתי שם,

וגם לפמ"ש המל"מ ומובא בפרמ"ג שם דמחלק בין ספק שעשה המעשה כמו ספק הניח דבזה ספק להחמיר נידון שלנו דומה לטבל וודאי וספק טבל כראוי' דהא הגעיל בוודאי ועשה מעשה הגעלה רק הספק אם מועיל הגעלה אם יש בו חרס או לא והוי כספק טבל כראוי' ועלתה לו טבילה וספק זה טוב יותר מספק טבל כראוי' כמובן ועכ"פ לספק הניח אינו דומה אלא כ"ז אי הוי ספק זה ספק כראוי' אבל אולי הוי ספק חסרון ידיעה שאפשר לברר על ידי אומני' ועוד בספק דם שבשלו כ' הרשב"א במשמר' הבי' דאין להקל בספיקו רק היכא דמצינו כיון דקרוב לדאוריי' ועיין בפרמ"ג במשבצות רס"י ס"ט והיה זה שלום לפר"מ ולתורתו הכ"ד אוה"נ:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פא

שלום וכ"ט מאל הטוב, להרב המופלג בתורה ויראה חרוץ בעל פיפיות העצני עדני כש"ת מו"ה ישראל גאלדשטיין ני' יושב באוהל תורה בישוב מעדיעש יע"א:

מכתבו קבלתי לא ידעתיו אכנהו, ואם מעטתי בתואריו ימחול על כבודו, גם מקומו לא שמעתי מעודי, אבל כבר אמרו אין המקום מכבד האדם ומכותלי מכתבו ניכר מעלת תורתו ושואל כהלכה אמרתי לעיין בשאלתו ע"ד א' שקנה חבית יי"ש מחבירו ישראל שבמק"א ובא א' אצלו ושתה מיי"ש זה, וידע שקנהו ממי שקנ' ואמר שיודע שעירב המוכר יי"ש של טרעבערן, ונסתפק מעלתו אם נאמן זה המעיד לאסור חבית זה מכיון ששתה ממנו משים עצמו רשע בעדותו ואין אדם משים עצמו רשע, או נימא בדרבנן משים עצמו רשע אלו דבריו בקוצר:

ואני טרם אענהו על ספיקתו בנאמנות להשים עצמו רשע בדרבנן אומר לפי דפסק טוש"ע יו"ד סי' קכ"ז כשיטת ר"ת ודעימי' דאין עד א' נאמן רק בשתיקת הבעלים, ואמר לי' העד אתה ידעת ואיכא רגלים לדבר ולא זולת זה א"כ אין כאן מקום ספק בנידון דידן דאינו נאמן, דא"א לי' לבעלים לידע וליכא רגלים לדבר ואפי' בשתק ולא אמר לי' אין העד המעיד נאמן, ובאמת הרמב"ם סוף פסולי מוקדשים דכ' גם במקום דאין ע"א נאמן מ"מ ראוי לחוש לדבריו וכ"כ עוד בהלכות מעשר, אבל המחבר סי' קכ"ז לא הזכיר מזה כלום אלא כשהוא נאמן עליו כבי תרי ומאמין לו בלבו אבל בלא"ה א"צ לחוש לדברי העד, ונ"ל שלכן דייק המחבר בסעי' ג' ע"א נאמן להתיר אבל לא להחמיר כ' להחמיר ולא כתב ולא לאסור, ונ"ל שרמז לנו בזה דאפי' להחמיר א"צ ע"פ במקום דיש חזקת היתר,

ורמ"א בהג"ה שם שכ' היכא דלא אתחזק נאמן אפי' לאסור שינה לשון המחבר ולא כ' להחמיר, דרבות' איכא אפי' לאסור נאמן ולא רק חומר' בעלמ' כנ"ל:

ונלפע"ד לומר דרמב"ם לשיטתו לפי דהעיד הש"ך ס"ק י"ו דהרמ"בם ס"ל כשיטת רוב ראשונים דע"א נאמן בכל איסורים, והא דסוף פסולי מוקדשים צ"ל פועל גרע כמ"ש ראשונים בגיטין פ' הניזקין ולכן ס"ל דראוי' לחוש לדבריו כיון שבכ"מ ע"א נאמן רק פועל אינו נאמן מכח הוכחה דלא פשע או דאשכחי' ולא אמר לי' ומשום הוכחה זו דחינן לדברי העד מ"מ ראוי לחוש לדבריו אבל המחבר דפסק כר"ת דבכ"מ אין ע"א נאמן נגד חזקה לכן ס"ל דא"צ להחמיר כלל עפ"י דברי העד והנה הרמב"ם הוציא זה מש"ס גיטין שורת הדין אינו נאמן משמע דראוי להחמיר עיין כ"מ סוף פסולי מוקדשין וצ"ל דהמחבר ס"ל כמ"ש חי' הר"ן בגיטין שם דלכן אמר שורת הדין אינו נאמן אם הוא מזיד ולדידן דהיזק שא"נ חייב משום קנסא נאמן מתוך שנאמן על שלו ועיי"ש:

והנה כי כן לשיטת הש"ע אין כאן בית מיחוש כלל ואין אנו צריכין לחוש לדברי העד ואולי באיסו' דרבנן גם הרמב"ם מודה שאין צריך להחמיר כלל ולחוש לדברי העד האוסר אלא דהש"ך ס"ק י"ו האריך הרחיב הדיבור ומביא חבל ראשונים דל"ל כר"ת וכנרא' מדבריו מכח הקושי' שהקשה על שיטת הר"ת ודעימי' דעתו נוטה להחמיר ואם אמנם כי יישבתי במק"א רוב קושי' הש"ך בטוב טעם ודעת בעזה"י מ"מ לא מפני שאנו מדמי' נעשה מעשה להקל נגד הש"ך בפרט במקום שרוב ראשונים להחמיר כאשר מנה אותם הש"ך אחת לאחת לכן טוב לנו לעמוד על העיון אם גם לדעת רוב ראשונים יש מקום להקל בנידון דידן:

והנה מע"כ נ' חתר לו מקום היתר שלא להאמינו דע"פ עדותו משים עצמו רשע אלא דהא גופא מספק' לי' טובא אם גם בעשה איסור דרבנן אינו נאמן והראי' שמביא דגם בדרבנן אינו נאמן ממ"ש הר"ן בכתובת פ' המדיר ע"ב ע"א בשם הראב"ד הא דלא תי' הש"ס דידע ע"פ הודאתה דאין אדם מ"ע רשע והלא כתמי' דרבנן ואינ' נאמנ' להשים עצמה רשע בזה אלו דבריו, הנה שגה ברואה כי הר"ן בשם הראב"ד קאי על קושי' הש"ס מאכילתו שאינו מעושר מנא ידע ולא על קושי' ש"ס במשמשתו נדה ובאמת משמשתו דה לא מקשה ש"ס מנא ידע והי' יוכל לתרץ בזה קושי' תוס' למה לא מקשה ש"ס במשמשתו נדה מנא ידע די"ל בשאמרה היא שמשמשתו נדה היינו שראתה כתם ונאמכת בזה אבל ממאכילתו שאינו מעושר הקשה שפיר כמ"ש הראב"ד, אלא דיש להקשות עדיין למה לא תירץ ש"ס במאכילתו שאינה מעושר היינו מעשר ירק דרבנן ונאמנת על עצמה וקמה ראיתו דמעלתו נ' לכאורה וי"ל דראב"ד ס"ל דווקא במאכילתו איסור דאוריית' אז יוצאת

בלא כתובה ולא גרס בתי' ש"ס פלוני חכם טיהר לי הכתם כמו שגרס הרי"ף ורמב"ם אלא כמו הגרסא שלפנינו טיהר לי הדם וס"ל במכשילתו באיסור דרבנן אין יוצאת שלא בכתובה ועיין ב"ש וח"מ רס"י קט"ו או י"ל גם אם גרס פלוני חכם טיהר לי הכתם מ"מ ס"ל דווקא בכתם וכדומה שא"א לו להנצל ממנה וצריך לסמוך עליה משא"כ במעשר דרבנן וכדומה שיוכל להפריש דווקא במכשילתו בדאוריית' יוצאת שלא בכתובה ולא בדרבנן ועיין סברא זו בח"מ שם והיותר נ"ל דש"ס לא רצה לומר דמתני' דווקא במעשר דרבנן כיון דקתני עוברת על דת משה אפי' לרמב"ם ודעימי' דת משה לאו דווקא גם דרבנן בכלל אבל לא לומר דאיירי דווקא בדרבנן כנ"ל א"כ אין משם ראיה כלל כמובן:

ועוד נ"ל מקום עיון דנ"ל המכשיל חבירו באיסור דרבנן עובר אלפני עור דאוריית' כיון שלדידי' מכשול היא ולא נעלם מנגד עיני מ"ש תוס' ע"ז כ"ב ע"א ד"ה תיפוק לי' דמוכח כר"ת דגם בדרבנן איכ' לפני עור משמע דאיכא ה"א דלא יהי' לפני עור בדרבנן מ"מ י"ל דבאמת איכא בדרבנן איסור דלפ"ע דאוריית' כיון שמכשילו בדבר איסור ובמק"א הארכתי בזה ואכ"מ ולפ"ז ליכא ראי' כלל משם דהכשילתו באיסור דרבנן ג"כ אינ' נאמנ' דעשתה איסור דאוריית' דלפ"ע באיסור דרבנן דאוריית' הוא וצ"ע:

ונחזה אנן הנה לחלק בין איסור דאוריית' לדרבנן עיין בהה"מ פ"א מאישות הלכה ד' דבאיסור דרבנן ליכא חזקה כ"כ דקילא לאינשי טובא ועפ"ז י"ל דווקא שעבר איסור דאוריית' אינו נאמן על עצמו אבל שעבר איסו' דרבנן אפשר שנאמן וכ"נ דס"ל לב"ח וב"ש סי' קנ"ב ס"ק י"ג דנאמן ע"ע שחתם בלא ציווי הבעל משום דאין משים עצמו רשע בזה וב"ש הקשה על הב"ח דעובר אדאוריית' וכ' ואפשר משום דע"ח רק דרבנן נרא' דמודה לו בדרבנן נאמן:

ונראה ראי' לזה ממ"ש רש"י כתובת י"ח ע"ב פסולי עדות היינו כ' רש"י קרובי' או משחק בקובי' וקשה טובא הא למסקנ' אינם נאמני' ברישא רק אנוסי' מחמת נפשות דא"א משים עצמו רשע ואיך כ' רש"י במתני' משחק בקובי' וע"כ דס"ל דווקא מחמת ממון דעברו עבירה דאוריית' א"נ אבל משחק בקובי' דרבנן נאמנים ויש לדחות דווקא התם דאיכא ברישא הפה שאסר בזה ס"ל לרש"י דווקא בעבירה דאוריית' א"נ מכח הפה שאסר אבל משחק בקוביא עבירה דרבנן נאמני' משום הפה שאסר וכו' או אפי' במגו דעלמ' דמגרע מהפה שאסר אבל היכא דליכא מגו אפשר אפי' בדרבנן ס"ל לרש"י דא"נ ועיין:

ועוד אני אומר דיש ראיה דס"ל לרש"י לאמת אפי' במקום דאיכא הפה שאסר א"נ שעבר איסור דרבנן דדברי רש"י סותרים בסוגי' דלקמן כדקאמר ש"ס בשלמא רבנן כטעמי' משום הפה שאסר כ' רש"י ופסולי עדות קרובים או עבדים ושביק למשחק בקובי' נרא'

דס"ל דמשחק בקובי' א"נ וכבר הרגיש בש"מ בסתיר' זו וכ' דרש"י במתני' כס"ד דרמב"ח דבמגו נאמנים אפי' אנוסי' היינו מחמת ממון ולקמן פי' רש"י למסקנא דרמב"ח ואפי' איסור דרבנן א"נ ולפ"ז ס"ל לרש"י לאמת אפי' במגו א"נ שעבר איסור דרבנן כ"ש בלא מגו:

אלא תירוץ הש"מ דחוק ורחוק שמפרש רש"י במתני' כס"ד דרמב"ח קאי אירישא מה לרש"י לפרש במתני' לס"ד גם קשה לס"ד גם באומרים גזלני' היינו נאמנים והש"מ הרגיש בזה וכ' היינו אנוסי' היינו מחמת ממון גם ע"ז יש לפקפק הא אנוסי' מחמת ממון היינו בעדות זה וגזלנים היינו היינו מכבר, והנלפע"ד ביישוב סתירת רש"י בשניישב ג"כ מה שהרגיש הש"מ עוד הא דנטר רש"י בפירושו פסולי עדות קרובים או עבדים עד דקאמר ש"ס בשלמא לרבנן וכו' ולא פי' כן כדמסיק דרמב"ח אסיפא קאי דפסולי עדות היינו דרישא קרובים או עבדים ולייישב כ"ז נקדים קושי' סמ"ע סי' מ"ו למה נאמנים לומר קרובים היינו הרי עשו עולה שחתמו ועדותם בטלה ויבואו לידי הפסד והא שטר אמנה הוא ואינם נאמנים ומ"ש דהמעשה עכ"פ אמת כבר דחהו הטו"ז שם ומ"ש עוד דסבורים הי' שיחתו' עוד עדים ג"כ דוחק כמובן והט"ז כ' דאמרו דסמכו כי ידעו הכל דקרובי' הם גם תירוצו דחוק מנא ידעו כ"ע כי הם קרובים למלוה או קרובים זל"ז, ולפענ"ד נראה יותר דסמכו כי המלוה ידייק אחר עדים ויחקור עד שיתוודע לו כי קרובים לו או קרובים זל"ז כדמתרץ ש"ס לר"מ מלוה גופא מעיקר' מידק דייק אלא לר"מ חזקה זו אלימא כ"כ עד דאין נאמנים אפי' במגו דהפה שאסר ולרבנן לא אלימ' כ"כ ונאמנים דהיו קרובים ולא דייק אחרי' אבל לכ"ע כך דרכו של מלוה לדייק בתר עדים וסמכו על זה והוא לא דייק ואפסיד לנפשי' כנ"ל נכון וברור:

אלא דיש להקשות עדיין כדקאמר בשלמא לרבנן משום הפה שאסר ועדיין לא אסיק מהא דמלוה מעיקר' מידק דייק איך א"ש לרבנן למה יאמנו שחתמו בעולה במקום שיצא הפסד למלוה ולקוחות ונ"ל דיש לפרש באופן שאומרים קרובים היינו למלוה או להדדי ולא ידעו בשעה שחתמו שהם קרובים למלוה וגם בקרובים זה לזה תרי גיסי וכדומה אפשר שלא הכירו זה את זה ושכיח כי האי טובא שאין מכירים קרובים זא"ז בהכר' פנים ואח"כ נודע להם ולפ"ז א"ש גם בס"ד דלא ידע ממלוה מעיקרא דייק וא"ש:

ולפ"ז א"א לפרש קודם שידע דמידק דייק פסולי עדות היינו משחק בקובי' גם אם נאמנים על עצמן שהם משחקי' בקובי' דאינו רק איסו' דרבנן מ"מ לא יאמנו כי חתמו כשהי' משחקי' בקובי' מאחר שעדותם פסולה ולא הי' חותמים להפסיד לבעליה' ובזה לא שייך דלא ידעו מפסוליה' הרי ידעו בנפשם כי פסולי' הם והכריזו עליה' ככל פסולי

מדרבנן דצריכי' הכרזה אבל למסקנא דמלוה מידק דייק א"ש דנאמנים משחקי' בקובי' היינו דסמכו שיתברר למלוה אחר שיחקור עליה' דהא כבר הכריזו עליהם כדי שיתגלה ויתוודע כי פסולים המה והא"ש דכ' רש"י מתני' פס"ע משחקי' בקובי' דנאמנים על עצמן דעברו על דרבנן ומשום שחתמו בפסול נאמנים דסמכו דידייק המלוה אחריהם וניח' לרש"י פי' זה כדמסיק לרמב"ח דאירשא קאי אבל כדקאמר ש"ס בשלמא לרבנן כטעמייהו משום הפה שאסר עד דלא ידע דמלוה מידק דייק הוצרך רש"י לפרש פסולי עדות קרובים או עבדי' היינו ומעבדים ל"ק איך חתמו והא ידעו דעבדים פסולי' על עבדים ליכא חזקה כי לא יעשו עולה כי הם גרועים ופחותי' כמ"ש בטור י"ד סי' א' ועיין ש"ך שם ושפיר נאמנים עבדים היינו ואז ליכא חזקת כשרות כ"כ וא"ש ומיושבים כל הקושי שעל רש"י ע"ד נכון בעזה"י:

העולה מדברינו כי ס"ל לרש"י לאמת דנאמנים על עצמן דהם משחקי' בקובי' דאינו אלא איסור דרבנן אלא דרוב ככל ראשונים פליגו על רש"י הרא"ה רמב"ן רשב"א וריטב"א וכולם כאחד עונים דלמסקנא דרמב"ח אירשא קאי צ"ל פסולי עדות דמתני' קרובים ותפסו על רש"י דכ' משחק בקובי' ועיין ש"מ דמביא להקת ראשונים אלו דפשיטא להו דאא"נ על עצמו שעבר אפי' איסור דרבנן ויש מן הראשונים לומדים זכות על רש"י דשאני משחק בקובי' דליכא איסור כלל רק מדרבנן פסולים משום שאין עוסק ביישוב העולם אבל בעצמיות הדבר אפי' איסור דרבנן ליכא ועיין פ"י במתני' שהתכווין לזה מדנפשי' וא"כ ליכא ראי' כלל מרש"י דס"ל דנאמן שעבר על דרבנן אפי' במגו ושוה דרבנן ממש לאיסור דאוריית' שא"נ אפי' במגו ואפי' בפה שאסר לא ורוב ראשונים ס"ל אפי' משחק בקובי' א"נ הגם שאיסור בעצמותו ליכא ובהא חולק רש"י עליהם ועיין:

ונראה ברמב"ם ובטוש"ע סי' מ"ו שכתבו פסולי עדות קרובים ולא כתבו משחק בקובי' נראה דס"ל אפילו משחק בקובי' דאינו איסור ממש דרבנן רק פסול דרבנן אין נאמנים על עצמן דלא כרש"י ומהתימא על הב"ח בח"מ בסי' מ"ו שכ' דווקא קרובי' אבל פסולי' בעבירה אפי' משחק בקובי' א"נ ובא"ע סי' קנ"ב נראה דס"ל בכל איסור דרבנן נאמן ע"ע וצ"ע:

ובנדון שלנו דמעיד על עצמו שעבר על איסור דרבנן ממש וגם ליכא מגו בוודאי כ"ע מודים דא"נ להשים עצמו רשע ממילא בטלה עדותו וא"נ לאסור היין שרף וכ"ז כשמעיד שיש בו תערובת איסור כשיעור שנאסר כולו בשעה ששותה ממנו אבל אם מעיד כ"ז אחר שכבר כלה לשתות דנאמן דאולי בשעה ששתה לא שם על לבו או שכח כי יש בו תערובת איסור ואח"כ נזכר הגם שהוא אומר שהי' בזכרון לפניו כל זה כששתה ושתה

באיסור כה"ג פלגי' דיבורי' דנאמן שיש בו תערובת איסור וא"נ דהוי אדעתי' בשעה ששתה ושני ענינים ושני דברים הם ולכ"ע כה"ג פלגי' דיבוריה כנלפעכ"ד:

ואחר העיון נ"ל גם כשמעיד אחר שכלה לשתות א"נ דיש בו תערובת איסור דמשים לחבירו המוכר רשע שהכשיל הקונה למכור לו דבר איסור ואין ע"א נאמן להוציא חבירו מחזקתו ועיין רמב"ם פ' י"ב מהלכו' מעשר הלכ' י"ח המוכר פירות לחבירו ואחר שיצאו מתח"י אמר פירות שמכרתי לך טבלי' הם היין יי"נ הבשר בשר בכור הוא וכו' שורת הדין שאינו נאמן והוא מתוספת' פ"ב דתרומה ובכ"מ ציין על מ"ש בסוף ה' פסולי מוקדשי' ובמל"מ ציין על הלכו' משכב ומושב ובתוספת' שם טהרות שעשיתי עמך וכו' שבש"ס גיטין סוגי' דע"א נאמן ונראה דמחד טעמ' הוא הא דא"נ פירות שמכרתי לך טבלים כמו שא"נ טהרות שעשיתי עמך דא"נ אחר שהוציא מידו דהי' לי' להודיעו מיד כשהוציאה מידו שלא יכשל בו וכן בפירות שמכרתי לך טבלים הם חזקה דלא מכר לו דבר איסור מבלי הגיד לו דאסור הוא וכמו שא"נ על עצמו דמכר דברים האסורים מבלי הגיד לו כן אין העד נאמן על חבירו כי מכר דבר איסור בחזקת כשרות וגם אם העד א"י כי לא אמר ללוקח דאסורא הוא מ"מ הא הקונה יודע שלא אמר לו ממילא אין להאמין לע"א דאסורא הוא ואין לומר דלמא שכח המוכר מלהודיעו או שוגג הי' בשעת מכירה א"כ למה לא יהי' נאמן על עצמו נתלה דבשוגג מכר לו דשכח או הי' חילוף וטעות ש"מ דלא תלינן בהכי וגם אם אמור יאמר כן א"נ ועיין ש"ך יו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ה שכ' במוכר דבר איסור דלא תלינן בשוגג דסתמא מזיד הי' אלא להוצי' ממון ממנו א"א כשטוען שוגג הייתי אבל לענין איסור' א"כ דשוגג הי' דסתמ' ידע ובמתכווין לא הודיעו וממילא דה"ה וכ"ש דאין אחר נאמן לומר שמכר חבירו דבר איסור ולא הודיעו ועיין יו"ד סס"י א' התם איכא חזקת איסור עיי"ש:

ומ"מ נ"ל אם המוכר בעצמו יאמר שיש בו תערובת איסור ושוגג הי' הגם דא"נ על עצמו שעשה במזיד וגם כי שגג או שכח א"נ זה דווקא כשמעיד לבד אבל אם יש עוד ע"א דמעיד שיש בו תערובת איסור ואיכ' ב' עדים כל כי האי לא אמרינן מסתמ' מזיד היה להכחיש ב' עדים שא"נ על עצמו וגם העד א"נ לשווי' רשע בוודאי אם אמור יאמר המוכר דמזיד היה א"נ דאינו משים עצמו רשע אבל כשאומר שוגג היה משום דלא שכיח שישכח וישגה אין אנו מכחישים ב' עדים וודאי לא שכח ושקר בימינם דאין בו איסור כלל כל כי האי לא אמרי':

ועוד קאמינא הנה בתוספת' שם ר"י פליג על ת"ק ואמר לא נחשדו ישראל על כך היינו לשקר כדי להפסיד לחבירו ות"ק ס"ל דיותר יש לומר דמשקר להפסידו לצערו

מלהאומינו שמכר דבר איסור ועבר בלפני עור ואפשר טעמא דר"י דלא נחשדו ישראל שיעשו עולה כלל לכן תלינן דשכח להודיעו ות"ק ס"ל דזה רחוק ששכח דהי' לו ליזהר ולדקדק ולזה י"ל היכא דמוכר ועוד א' מעיד שמכר לו איסור לחשוד ולומר דרוצים להפסיד לזה על מגן ושני' עשו עולה ביותר אנו תולים דמוכר עשה עול ומכר דבר איסור מבלי הגיד לקונה או עכ"פ לא שם אל לבו כ"כ ולא הי' אדעתי' בשעה שמכר דאיסורא הוא וגם ת"ק מודה בתרי דאמרי' לא נחשדו ישראל על כך לחשוד ב' שמכווני' להפסיד בחנם ביותר יש להאמין דהמוכר עשה שלא כהוגן ועיין:

ואם כנים דברינו דאם המוכר יודה לדברי העד המעיד דנאמני' יש לעיין אם צריך לברר ולשאול פי המוכר אולי יאמר כדברי העד הנה תוס' קידושין ס"ה ע"ב בשם ר"ת סוף ד"ה ותנא וכו' וז"ל בדבר שיוכל להתברר כגון שאמר יש שרץ בטהרותיך או נכרי מנסך יינך בא וראך האיסור בהא וודאי יש לחוש לדבריו כדאמר לקמן ס"ו ע"ב שלח ואחוי וכ"כ תוס' ס"ו ע"ב ד"ה שלח מכאן יש להוכיח דכל דבר שיוכל להתברר ע"א נאמן עליו ואפי' עד אחר מכחישו והרמ"א סי' קכ"ז סעי' ג' כ' וז"ל מיה' י"א בדבר דאיכא לברורי כגון שאמר לו א' בא וראך נכרי מנסך יינך צריך לחוש לדבריו וש"ך תמה מ"ש הרמ"א בשם י"א הא ש"ס ערוך הוא בש"ס קדושין שלח ואחוי ומבואר שם יותר דאפי' בע"ד מכחישו נאמן בדבר דאיכא לברורי ותוס' הוסיף שם ואפי' עד א' מכחיש וקשה על הרמ"א למה לא כ' חידוש דין זה אפי' בע"ד וע"א מכחישו:

וקושי' אחרונה נ"ל ליישב דבאמת צ"ע על הר"ת כיון דאביי מתרץ שם די"ל במכחישו וכגון דאמר שלח ואחוי משמע דרבא דאמר אי במכחישו מ"ט דנאמן דל"ל כאביי דס"ל באמרו שלח ואחוי דנאמן ובכ"מ קיי"ל כרבא נגד אביי ועיין ח"ס יו"ד סי' ג' שהקשה כן על ר"ת וי"ל משו"ה לא נקיט רמ"א ככל מ"ש תוס' דאפי' בע"ד או עד אחד מכחישו דצריך לברר אלא במקצתו היכא דליכא דמכחיש דבזה נ"ל גם רבא מודה ולא פליג רבא על אביי רק במכחישו ויש קצת ראי' דרבא מודה בליכא דמכחיש מכח קושי' ראשונים על הר"ת דס"ל בשתק משום שתיקה כהודאה קשה לרבא דמוקי הא דמקוה ובעל מום בשתק הא במקוה לא שייך שתיקה כהודאה ולפמ"ש א"ש דס"ל לרבא דנאמן משום דאיכא לברורי ודווקא היכ' דליכא דמכחיש וע"כ לאו במכחיש איירי ומדלא נאמן בן גרושה וב"ח דאיכא שתיקת הבעלים הוכיח רבא דע"כ דלא מהני שתיקה בדבר ערוה וא"ש והא"ש דפסק רמ"א רק בליכא דמכחיש דמודה רבא כן י"ל:

וקושי' ראשונה של הש"ך הא ש"ס ערוך הוא ג"כ א"ש עד"ז דבאמת רבא ל"ל דאביי אלא די"ל דרבא מודה לו בליכא דמכחיש ועכ"פ לאו ש"ס ערוך הוא, אלא דבאמת מ"ש

ר"ת ותוס' בפשיטות מסוגי' דשם דכל דאיכא לברורי נאמן וצריך לברר, כמו בא ואראך נכרי מנסך יינך, ומדמהו לשלח ואחוה, דמיון זה צל"ע בשלח ואחוה דיש בו מום או המקוה חסר הוא מדע"ל בכל שעה וכללא בידינו מדע"ל לא משקרי אינשי, ולכמה שיטות דאוריית' הוא ואפי' אינו רק חזקה דרבנן, מ"מ כע"א המעיד במדע"ל צריך לברר מה"ט דקרוב שאינו משקר בכה"ג במום ומקוה, אבל כשאומר בא ואראך נתנסך יינך לאו מדע"ל הוא, דאם לא ימצא הנכרי שם לא יתגלה שקרותו, אולי בנתיים הלך לו הנכרי או כבר פסק מלנסך, וליכא רק משום דאפשר לברורי להחמיר כשנכרי נמצא שם בשעה שמנסך, ומנ"ל לר"ת דצריכי' לברר ומשלח ואחווה אין ראי' וצ"ע לכאורה:

ונ"ל אחר העיון דראי' ר"ת נכונה דהא באיכא דמכחיש הבעל דבר או ע"א אחר דמכחישו גם למכחיש איכ' האי חזקה מדע"ל לא משקר כשיחופש וימצא כי יש בו מום או יתוודע כי שקר ענה ורצה להכשיל ואיכא בכ"א חזקה מדע"ל לא משקרי, וליכא רק משום דאיכא לברורי אולי ימצא כדבריו ויליף ר"ת שפיר כשאומר בא ואראך נתנסך יינך וכדומה כנ"ל נכון ועיין:

ובמאי דכתיבנא מיושב קושי' ראשונים על ר"ת שהבאנו לעיל רבא דל"ל משום שלח ואחווה מ"ט נאמן במקוה הא לא שייך שתיקה כהודאה, ולמ"ש א"ש דוודאי רבא ס"ל בכ"מ מדע"ל לא משקרי ובמכחישו לא שייך משום דע"ל דגם למכחיש איכא חזקה זו ומשום דאיכא לברורי לא ס"ל, אבל באין מכחישו ס"ל דנאמן אפי' במקוה דל"ש שתיקה משום מדע"ל לא משקר וא"ש, ומיושב ג"כ קושי' הרשב"א שם על תי' אביי כגון דאמר שלח ואחוי הא במקוה ליכא לברורי דאם ימצא חסר אולי עכשיו חסר ומוקמי' על החזקה עד עכשיו עיי"ש, ולמ"ש לק"מ דבאמת יש להאמינו משום מדע"ל ל"מ אלא שכתבנו במכחישו איכא ג"כ חזקה זו לגבי המכחיש וזה דווקא במעיד בעל מום הוא זה איכא גבי' המכחיש ג"כ משום מדע"ל ל"מ דאם יבוקש וימצא מום נתוודע שקרותו אבל במקוה כשמכחיש דלא היתה חסרה אם יבוקש וימצא חסר יאמר עכשיו חסרה וליכא מדע"ל בעד המכחיש ובעד המעיד עביד' לגלוי' כשיומדד ולא תמצא חסר גם עכשיו לכן נאמן ולא הוקשה לרבא מעיקרא אי במכחישו מ"ט דנאמן רק במעיד בעל מום הוא דבשני' איכא מדע"ל אבל ממקוה ל"ק לרבא מעיקרא והשיב אביי שפיר דאמר שלח ואחוי דמתורץ בבעל מום דאפשר לברר להחמיר וממקוה דא"א לברר כקושי' רשב"א בלא"ה א"ש במכחישו משום מדע"ל לא משקר וא"ש נמי הא דאמר אביי דאמר שלח ואחוי ופי' תוס' תרגום של והפשיט ושלח וצ"ל למה נקיט אביי כהאי לשנא דקאי רק על

עדות בעל מום שלח שיפשיט בגדיו והא גם ממקוה קשה וצ"ל דאמר שימדדו המקוה ואחוי ולמ"ש א"ש ממקוה בלא"ה לק"מ דהוי מדע"ל וא"ש נכון ועיין:

ויפה עשה רמ"א שכ' בשם י"א דבאמת אינו מבואר כ"כ בסוגי' די"ל כקושיתו משום מדע"ל נאמן וזה לא שייך בבא ואראך נכרי מנסך יינך שכ' רמ"א אלא דר"ת כ"כ מתוך הסוגי' ועכצ"ל כמ"ש ועכ"פ לאו ש"ס ערוך הוא:

ונבוא לנדון שלפנינו דאין להאמין לע"א משום מדע"ל דלמא ישאל את המוכר ויכחיש אותו דאין זה בגדר מלתא דע"ל ל"מ אינשי דהא לא יתברר ששקר ענה דליכא רק הכחשה של א' והוא בע"ד ואפי' בע"א המכחיש דעלמא ליכא מדע"ל כה"ג דלא נדע בירור הדבר האמת עם מי הגם דלדינא ע"א בהכחשה לאו כלום ומוקמי' הדבר על חזקתו מ"מ כן שורת הדין אבל לא יתברר שקרותו לעין כל כמו במעיד באשה שמת בעלה או אחוה דמתנא הוא ובעדות קהח"ש וכדומה וכיוצא בו וכ"ז פשוט, אבל מה שיש לעיין דעכ"פ צריכים אנו לשאול פי המוכר ע"י עדות ע"א ומועיל עכ"פ שצריכים לחוש לברר כל האפשר אולי יודה המוכר ומפי שניה' יהי' הי"ש אסור בבירור ע"פ עדות שנים ומתחלה היה נ"ל הדבר פשוט דצריך לברר מש"ס קדושין הנ"ל אלא דכד דייקת בלשון אביי דמוקי כגון דאמר שלח ואחוי משמע דווקא כשאומר העד כן עי"ז שהוא בעצמו אומר כן מחזק דבריו ונותן להם מקום צריכין אנו לחוש לדבריו אבל כשאין העד אומר כן אין ראיה משם דצריכי' אנו לחוש לדברי העד ולברר אולי נמצא כמו שאמר אלא מצד הסברא מעצמינו ראו' לאמרו דהא בכ"מ בחזקה להיתר צריך לברר הגם דאין חזק' מנגדת עיין מג"א סי' ח' וכאן בע"א דמעיד נגד חזקה למאן דס"ל דא"נ דלא אל' עדותו נגד חזקה ואפילו ספק אינו עושה להחמיר ולאסור ע"פ עדותו עכ"פ לא עדיפ' מחזקה לחוד דלא סמכינן בכל דאיכא לברורי דאיכ' מקום ספק וע"פ עדותו של ע"א באנו למקום ספק אלא דמוקמי' על חזקה הראשונה ועכ"פ צריך לברר כנ"ל והא דאמר אביי דווקא כשאומר שלח ואחוי משום דמיירי דע"א מכחישו וע"א בהכחשה לאו כלום הוא כה"ג א"צ לתת מקום לדבריו רק כשמחזיק דבריו ואומר שלח ואחוי אבל היכא דליכא הכחשה אפי' אינו אומר כן צריך לברר כל האפשר ועוד י"ל דאביי מוקי כשאמר שלח ואחוי אז צריכים לחוש לדבריו לברר ואפי' היכ' דאיכא טרח' יתיר' לברר הדבר וכן משמע לשון פסולו ביחיד משמע שנאמן לפסול ואפשר ואפי' היכא דא"א לברר עכשיו צריכים לפסלו משום שאמר העד שלח ואחוי בשעה שהעיד אבל לברר כמו בכל חזקה להיתר דצריכים לברר בלא טרחא והפסד היכא דאפשר גם בשאינו אומר שלח ואחוי י"ל דצריך לברר, ובאמת מלשון תוס' ס"ה ע"ב בשם ר"ת משמע דווקא בשאומר

בא וארך צריך לחוש לדבריו ולבדוק ובלא"ה לא אלא ממ"ש תוס' לקמן ס"ו ע"ב מכאן יש להוכיח דכל דבר שיוכל להתברר ע"א נאמן עליו משמע אפי' אינו אומר שלח ואחוי מדלא התנה וכ' היכא דאמר כמ"ש לעיל בשם ר"ת ש"מ דאפי' ל"א הכי נאמן שצריך לברר אלא דקשה מנ"ל הא הלא אביי אמר דווקא כשאמר שלח ואחוי הגם שלעצמינו נוכל לומר דבכ"מ צריך לברר והא דאמר אביי כשאמר שלח ואחוי משום דע"א מכחישו הא תוס' מסיים ואפי' עד אחר מכחישו ומה שכ' מכאן יש להוכיח ומכאן אין מוכח רק בשאומר שלח וע"כ צ"ל דכוונת תוס' מכאן מוכח במאי דאיירי בסוגי' בשאומר שלח ואחוי דווקא וכ"כ הרמ"א דווקא באומר בא וארך וכו' ובלא"ה לא, אבל טעמא לא ידענ' מ"ש מכל חזקה דצריך לברר ולכן מה שכתבתי באין העד אומר בא וארך דצריך לברר צריך עוד תלמוד אצלי וצל"ע:

ולכן בנדון שלנו דליכא רק איסור דרבנן ומספקא לנו לדינא אם כשאינו אומר שלח ואחוי אם צריך לברר וגם יש לעיין קצת בש"ס כתובת כ"ג ע"א עדים בצד איסתן ובב"ב קל"ה ע"א לכן אין להחמיר ומ"מ אם בקל לו לשאול פי המוכר בלי טורח והוצאה יתירה מהיות טוב יברר וישאל פי המוכר אולי יתברר לו וכ"ש אם העד בעצמו אמור יאמר שלח ויתברר לך, הנלפע"ד כתבתי וד' יצילנו משגיאות ומטעיות ויראנו מתורתו נפלאות הכ"ד דש"ת חותם בברכה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פב

שלומים מרובים, כטל ורביבים, לתלמידי הרב, עוסק בחוקי חורב, המופלג בתורה וביראה טהורה, מורג חרוץ מלא ברכת ד' יפ"ת כש"ת מו"ה משולם רובינשטיין נ"י רב בק"ק קיש קורעש יע"א:

זה איזה ימים אשר קבלתי מע"י אצבעותיך בעידנא דטרידנ' טובא והנחתי מכתבך מן הצד ויצא מלבי עד אתמול וראיתי כי שאלת כהלכה בהלכ' למעשה ע"ד איש אחד שיש לו כבשים הרבה בעדרו ומהם שוחט ומוכר ע"י משרת נער עברי ולהיות כי רבים אומרים למע"כ נ"י כי בעל הכבשים בורר לשחוט אותם שיש להם מים במוח צוה על השוחט לבדוק אחר מים במוח ופקודתו שמרה רוחו ויחפש וימצא והטריף ושאל מדעתו למשרת הנ"ל שמפשיט ומנתח לנתחים אלו הנשחטים אם לא מצא פעם מים במוח ואמר שמצא, ומלתא דלא רמי' עלי' הוי, ולא ידע כי יש בזה חשש טרפות, לכן לא הודיעו ונמכר מן

הכבש הזה לאחרים ונפשו בשאלתו אם ע"א זה נאמן נגד הרוב כמו דא"נ נגד החזקה כ"ש נגד הרוב דעדיפ' מחזקה:

ואחר עיון מעט מזעיר אשיב לך כיד ה' הטובה עלי, אבל טרם אני אענה על ספיקתך אם נאמן נגד הרוב או לא, אני מדבר ובא, אם שא"נ נגד הרוב אם יאומן המשרת משום שהיה בידו וקיי"ל כרבא אפי' היה בידו נאמן וכאן לא שייך כיון של"א לי' בפעם ראשון, דהא לא ידע שיש חשש איסו' ונפקותא בדבר עד ששאלוהו השוחט, והנה בטעם דכל שבידו או היה בידו נאמן נראה מפי' רש"י פ' הנזקין נ"ד ע"ב שהוא משום מגו שבידו לעשות עכשיו כמו שאומר וכן שיטת רשב"א ותוס' מובא בב"י ר"ס קכ"ז ועיין ש"ך שם, ורא"ש הקשה הרי אם יעשה בידים יצטרך לשלם והפ"י כתב דיוכל לומר שוגג אני, והרא"ש מכח קושי' זו ומכח ראיו' אחרות העלה דכל שבידו לאו משום מגו הוא אלא כל שבידו לעשות הו"ל כבעלים דנאמנים על שלהם וכן הוא בש"ס יבמות כאן שבידו להפריש, ונ"ל הא דלא ניח' לרא"ש דאיכ' מיגו שאמר שוגג אני כמ"ש פ"י דס"ל כמ"ש חי' הר"ן לעיל בסוגי' דמטמא וכו' בקושי' ש"ס על חזקי' מזיד נמי כדי שיודיעוהו, והקש' הא יוכל לומר שוגג אני ומתרץ דירא שיבוקש וימצא שמזיד היה, ולזה הקשה הרא"ש דחייב לשלם וירא הוא לומר שקר ששוגג היה שמא יבדקו אחריו ויתברר כי שקר בימינו, לכן טוב לו לומר נטמאו ואם אפשר שיבורר שקרו הרי לא הפסיד, ועוד י"ל כיון שבידי שמים חייב לשלם ועכ"פ מדרבנן, והוא אינו רוצה שלא לשלם במקום שמחויב ע"י מעשה שלו ולכן טוב לו לומר נטמאו שאינו אלא גורם:

ובאמת קשה לי על רש"י ועל הרא"ש איך אפשר משום מגו, הוא אינו יודע אם יאמינו לו הבעלים ואם לא יאמינו לו יהיו נכשלים על ידו, ולא נתקיימה מחשבתו לצער ולהפסיד שלו שאינו מאמינו וחטא להכשיל לכן טוב לו לומר נטמאו וכו' והוא שקר ואם לא יאמין לו לא יהיו הבעלים נכשלים וקשה על רש"י ורשב"א דס"ל משום מגו, ועל הרא"ש דלא דחה משו"ה, ואפשר די"ל דזהו כוונת הרא"ש דיצטרך לשלם והיינו אם יטמאו שלא בפני בעלים א"י אם יאמינו לו ויכשל באיסור, ואם יעשה מעשה בפני בעלים או עדי' הרי יצטרך לשלם, וא"א לו לומר שוגג הייתי, אבל על רש"י ורשב"א דס"ל משום מגו צל"ע:

והנה הרא"ש מכח קושיותיו בחר לו דרך לעצמו דלאו משום מגו אלא כל שבידו הו"ל כבעלים, וכ' הש"ך ר"ס קכ"ז בשהי' תח"י יין מבושל לרא"ש הגם שאין בידו לנסך, וכוונת הש"ך מבואר בדג"מ דאיירי כשנמס' מבושל שלא היה בידו מעולם לנסך נאמן שנתנסך

קודם שמסרו לידו, וכן כתוב בתשוב' ח"צ סי' ע"ט שזהו כוונת הש"ך והסכים על ידו, ונכון הדבר בכוונת הש"ך:

אבל לעיקר הדין, אם כי איני כדאי, מ"מ לא אכחד לפע"ד בכה"ג שאיירי הש"ך גם הרא"ש מודה דאינו נאמן, אב"א סברא למה יאומן ולמה יחשב כבעלים כיון שהיה בידו החפץ ולא היה בידו לעשות כמה שאמר, ואב"א גמר' מפורשת, ונראה מש"ס יבמות דמביא הרא"ש ראיה דלאו משום מגו הוא, דאטו בשופטני עסקינן שיפריש מטבלו על של חבירו, אלא כיון שבידו לתקנו הוי כבעליו, והרי בש"ס יבמות שם מפורש בתורם משלו על של חבירו משום שבידו לתקנו ול"א משום שתחת ידו הוא, וכן דייק הרא"ש וכ' משום שבידו לתקנו הו"ל כבעליו, אבל כל שאין בידו לעשות כמה שאמר משום שהחפץ בידו משנמסר לידו יין מבושל משו"ה אינו כבעליו שהחפץ אינו שלו כבעלים שהחפץ שלהם ואדם נאמן על שלו, והא דנאמן משום שבידו לעשות כמה שאמר נ"ל להסביר בטוב טעם כיון במקום דליכא חזקה מנגדתו נאמן, ונגד חזקה לא אלים נאמנותו, לכן כל שבידו לעשות כמו שרוצה ליכא חזקה דהוא כמו שהי' דהא לפנינו שחפץ ורוצה שיהי' אסו' שבידו לאסרו, שוב ליכא חזקת היתר דהרי בידו לשנות ורוצה בשינוי זה מהיתר לאיסו' הוי כחזקה שעשויה להשתנות ונסתלקה החזקה, וכיון שנסתלקה ממילא נאמן ככל עד אחד שנאמן היכא דלא איתחזק איסורא כנ"ל:

ודבר זה למדתי מתורתו של מהרי"ק שורש ע"ב בתוך התשובה שכ' כל שבידו הוא כלא איתחזק והוי כפלגא, וכיון דע"א נאמן היכא דלא איתחזק לכן נאמן ג"כ באתחזק והוא בידו אלו דבריו ז"ל, וצריכים הסבר איך מדמה מלתא למלת' ואיך תלי' זב"ז ולפמ"ש מוסבר ומובן היטיב, וכן נ"ל כוונת רש"י ריש מס' גיטין שכ' דילפינן דע"א נאמן בלא איתחזק משחיטה ותרומה, ותוס' הקשה הא שחיט' בידו ואפי' אתחזק נאמן, ובחי' הר"ן כ' לאמור דשקיל רש"י לא אתחזיק ואין בידו לאיתחזק ובידו, וכ' א"כ הוא פשר דבר, ולמאי דכתיבנא לאו פשר דבר הוא אלא מעיקר דין בטעם וסבר' דומים ממש להדדי והבן:

ונחזור לדברי הרא"ש דשיטתו מוסבר היטיב ומדויק בלשון ש"ס יבמות ובלשון הרא"ש, אבל זאת צריך אני לבאר מ"ש הרא"ש ראיה דלאו משום מיגו מהא דס"ת ביד לבלר דנאמן אי הי' בידו שלא כ' אזכרות לשמה הגם שכבר נכתבו, ולפמ"ש עדיין קשה, ונ"ל דרשב"א דחה ראיה זו דעדיין בידו למחוק כל האזכרות ונראה דלא היה זה נעלם מן הרא"ש, אבל ס"ל דאין זה מגו לעבור כמה וכ"פ איסו' דמחיקת השם וגם הוא טורח גדול ואין זה מגו, אבל בוודאי אפשר ובידו הוא לעשות אם ירצה וכל שבידו לעשות מעשה

זה הוא כבעלים על המעשה ויצא מחזקת היתר או פועל עושה אומנתו כתקונו, והא"ש ניהי דמגו ליכא אבל בידו לעשות כמו שאמר איכא:

והיוצא לנו שאין מן הרא"ש ראיה דסבירא ליה כל שבידו היינו החפץ ולדידן המעשה צריך שהוא או היה בידו, ובמסר לו יין מבושל מעיקרא בשעת מסירה גם להרא"ש אינו נאמן, ומה שהביא הש"ך דמרדכי ס"ל כרא"ש, דבריו נפלאו ממני ואני בער ולא אבין דלמעיין במרדכי יראה דס"ל דכל שבידו הוא משום דהמני' כיון שמסר לו לשמרו סמך ועליו, והאמינו לכל מה שיאמר כיון דמסרו לידו לשמרו, והפ"י כיוון לדבריו מדנפשי' וכן נ"ל לכוון בדעת תוס' שכתב שמסר לידו לטהר יינו או ששלחו למרתף, כיון שמסרו לידו ובידו לנסכו ולאסרו והאמין לו בכל זה כשאומר שנסכו הוא או אחר נאמן, ודווקא כשמסר לידו דבר ששייך בו נאמנות בענין זה, אבל בדבר שאין בידו לאסור ולהתיר רק שהחפץ בידו לא ס"ל למרדכי דנאמן, ויש קולא למרדכי מן הרא"ש אם הבעלים אתו עמו שלא האמינו אינו נאמן ולרא"ש נאמן, ויש עוד נפקות' להקל ולהחמיר והקצרתי, אבל במסר לו יין מבושל בתחילה בין לרא"ש בין למרדכי אינו נאמן כנלפע"ד נכון לדינא, לולי שאיני כדאי, ובינותי בספרים ומצאתי לי חבר תנא דמסייע לי, בספר חוות דעת ר"ס קכ"ז שחולק על הש"ך, והוא הולך בדרכו בכוונת הרא"ש משום דהמני', ולפע"ד קשה ורחוק להעמיס כן בכוונתו, ודרכינו ברא"ש דרך מרווח וסלול יותר, והוא כ' דהמני' משם פ"י, וכבר אמור במרדכי, ומ"ש שם להסביר מדנפשי' לולי דבריהם ז"ל משום ע"י בידו נסתלקה החזקה הלא הראנו לדעת כי כ"כ במהרי"ק והוא שיטת רש"י, ולפע"ד יש להוסיף עוד דאפשר דרש"י מעולם לא התכוון לומר משום מגו, ולא נזכר תיבת מגו ברש"י רק משום שבידו לעשות כוונתו כיון שבידו הוי כבעלים על המעשה או משום דהמני', כמ"ש המרדכי וגם הרשב"א שכ' מגו י"ל שיגר' דלישנא הוא וכוונתו כיון שבידו לעשות הו"ל כבעלים וכן בס"ת דבידו למחוק אבל הר"ח בשם רשב"א ע"כ ס"ל משום מגו מדהקשה מס"ת ועיי', ואף כי נראים דברינו מדברי החוות דעת, אבל לעיקר הדין אין חוצץ שכל שאין המעשה בידו הגם שהחפץ בידו לכ"ע אינו נאמן ואמת נכון הדבר:

ובנדון שלנו שנמסר ביד המשרת להפשיט ולנתח ואין מעשה טרפות בידו, להטריפו בשום טריפות אז בין לרא"ש לפמ"ש שכל שבידו נסתלקה החזקה ובין למרדכי משום דהמני' א"נ דהא לא היה המעשה בידו ולא הימני' על ענין טריפות כלל, והו"ל כמוסר לו יין מבושל ומעיד שנתנסך קודם שבא לידו, וכתבנו שא"נ ועיין:

ונבוא לספיקת מע"כ תלמידי הרב נ"י אם ע"א אינו נאמן נגד הרוב כמו שא"נ נגד החזקה ונראה לך מסברא דא"נ דרוב עדיף מחזקה הנה בחקירה זו אם ע"א נאמן נגד הרוב כבר

עמדו עליו הפ"י בקידושין פ' האומר ס"ג ע"ב והעלה ממעשים בכל יום שלוקחי' בשר מן המקולי' שידוע שיש רוב טרפות ע"פ ע"א שזו היא מכשירה וכן בשומן בחלב ותקשי הא הוי נגד הרוב וע"כ כל שבלא"ה בלא דברי העד איכא ספק נאמן להעד נגד הרוב מכ"ש נגד החזקה כה"ג והא דא"נ נגד החזקה דוקא חזקה דלא אתרע ובלא העד ליכא ספק חזקה כזו עדיף מרוב ולבסוף הניח הדבר בצ"ע כי באמת לומר חזקה דלא אתרע כלל עדיפ' מרוב מלת' חדת' היא ואין משמ' כן בראשונים:

ומאז אני בעניי העמדתי דבריו ולא מטעמו ולחלק יצאתי בין רובא דאית' קמן ללית' קמן והיינו ברובא דאית' קמן דאיכ' תערוב' טריפו' עם כשירות ורוב טריפו' ואין אנו יכולין לברר הכשירו' מן הטריפו' מחסרון הכרתינו איזהו טרפה ואיזהו כשירה לכן עד זה שמעיד שמכיר אותה בטוב ע"י סימן או ט"ע או לא העלים עיניו אין זה מעיד לנו נגד הרוב והא גם אנו יודעי' שיש מיעוט כשרות כאן רק מחסרון הכרתינו אין אנו יכולים לברר המיעוט מן הרוב והוא יודע ומכיר לברר וזהו מעשים בכל יום במקולי' וכדומה וכיוצא בו אבל ברובא דלית' קמן כגון שמעיד שזה פרוש ממיעוטא דעלמ' או בתערוב' ופירש א' במקרה וההיא אומר שמכיר דחתיכה זו שפירשה במקרה ממיעוט דכשרי' פירשה כה"ג הוא מעיד נגד הרוב דמסתמ' מרוב' פרוש והוא מעיד נגד הרוב כה"ג אינו נאמן מקו"ח דא"נ נגד החזקה כנלפע"ד נכון וברור:

והבאתי לי ראיה מהימנ' לזה מתוס' וראשונים כתובת י"ג ע"ב שכתבו טעמ' דר"ג דאינו דומה לשבויה ואפי' ברוב פסולי' אצלה משום דחזקה דבודקת ומזנה והקשה פ"י מלקמן י"ד דאמר לר"י בודקת ונשאת אמרינן בודקת ומזנה לא אמרינן הרי דליכ' חזקה דבודק' ומזנה ועוד אי כתוס' איך קאמר ש"ס לר"ג אלי' לי' ברי הלא לא מצד אלמות ברי נאמנת אלא משום חזקה בודק' ומזנה עוד הקשה דלמ' נאנסה וא"א לה לבדוק וכוונתו הגם דרוב ברצו' הא רוב גרוע הוא ורוב פסולי' עדיפא ויש לחוש שנאנסה משנאמין לה נגד הרוב שהיא מן המיעוט כשרים וקושיותיו בזה עצומות ותרצתי מאז עפמ"ש בסמוך והוא וודאי דחזקה דבודקת ומזנה ליכא כדקאמר ש"ס אליבא דר"י אבל מ"מ בוודאי איכ' סברא דבודקת שלא תפסל נפשה ויש מקום לומר שבודקת וספק מיהא הוי דבודקת לפ"ז אינו דומה לשבוי' שהקשה לו ר"י לר"ג דהתם רוב אלים איכא דרוב נכרי' פרוצים וכשאומרת שלא נבעלה מעידה נגד הרוב שבמקרה קרה לה נכרי דהוא מן המיעוט שאין פרוצי' אבל באומרת לכשר נבעלתי אפילו אי רוב פסולים אינה מעידה נגד הרוב דאפשר שבודקת דדרך לבדוק כדי שלא תפסל וכיוון שבמכוון בדקה וברורה מיעוט כשירים מתוך רוב פסולי' אינה מעידה נגד הרוב כי גם אנחנו יודעים שיש מיעוט כשירים והיא

במכוין בדקה והכיר' לברר הכשר מן הפסול וממילא לק"מ קושיותיו של הפ"י דחזקה בודקת ליכא אבל ספק שמא בדקה איכ' דראוי' לה לבדוק דיש בו מלת' בטעמ' לבדוק כדי שלא תפסל נפשה לכהונה וכן א"ש מה דקאמר לר"ג אלי' לי' ברי לולי דאלי' לי' ברי לא היתה נאמנת דחזקה בודקת ליכא רק שאפשר להאמין לה שאינה מנגדת הרוב כמ"ש והוה ספק השקול ולולי דאלי' לי' ברי דיד' לא הוי מאמינין לה בספק אלא משום דאלי' לי' ברי ובצירוף חזקת כשרות ולא קשה נמי קושיתו דלמא נאנסה דאונס לא שכיח כמו רצון ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא שברצון היה ובודקה וכיון דאפשר ושקול הוא שוב אינה מעידה נגד הרוב ונאמנת משום דאלי' לי' ברי שלה לר"ג בצירוף חזקת כשרות וא"ש ונכון הוא ושם בארה ואין כאן מקומו יותר אלא מה שיש לנו מדברינו אלו ראיה למ"ש דכל דתלי' בהכרה או במכוון לברר המיעוט מן הרוב לא כמעיד נגד הרוב הוא אבל להעיד דפריש מן הרוב שלא במכוון אלא במקרה א"נ מכח כ"ש דחזקה:

ואחר זמן זמנים ושנים טובא הראו לי כי כבר קדמני בחילוק זה בין רובא דאית' קמן ודלית' קמן בשב שמעתת' שמעת' ו' פרק ז' ושמחתי בו שכוונתי לדעת גדול כמוהו בעזה"י ואנחנו הוספנו על דבריו תוס' מרובה שביארנו וקיימנו ראי' מהימנ' ונכון הדבר לדינא:

ונבוא לנדון שלפנינו שהמשרת קצב מעיד שמצא בו מים והוא נגד הרוב היינו שהכבש הזה שהי' תחת ידו מן המיעוט הוא פרוש ולפמ"ש פ"י נאמן הוא ולפמ"ש בש"ש ואשר בענייי הכינותי לחלק בין רובא דאית' קמן ללית' אינו נאמן בכאן כן היה נ"ל לפום ריהטא:

ואחר העיון ראיתי כי יש לעיין בנדון שלנו לפי אשר רבים אומרים לנפש של בעל הכבשים כי בוחר לשחוט ומברר אלו שיש להם מים במוח ומוסרם לשחיטה א"כ משרת קצב זה שמעיד שמצא מים במוח אין מעיד נגד הרוב שבמקרה בא לידו ונשחט כבש מן המיעוט שיש בהם מים במוח ואין לדחות עדותו משו"ה ואפשר שבעל הכבש במכוון ברר כבש שיש בו מים הגם שאם לא היו רבים אומרי' שכך דרכו לברר אלו שיש בהם מים במוח לא הי' תולים שכך היה כדי לקיים עדות המעיד אבל להיות כי בלא"ה כבר קודם עדותו של זה רבים אומרים עליו כי כן דרכו בוודאי יש לתלות שבמכוון ברר המיעוט עד שאין העד המעיד מנגד לרוב וגם אם עדות זה אין ברורה כדי להאמין עליו ואפי' ע"א לבד אמר שכן דרכו לברר המיעוט שיש בהם מים הגם שאינו נאמן מ"מ אפשר הוא שוב אין לנו לדחות עדותו של זה שמצא בו מים ומשום דאין ע"א נאמן להשוות לחבירו רשע ליכא דאפשר שבעל הכבשים אינו יודע שיש בזה איסו' טרפות

ולאו כ"ע דינא גמירי והרי גם הקצב אמר שלא ידע שיש קפידי בדבר וכן בעל הכבשים והא דמברר אלו שיש בהם מים שחולים הם ויש בו לכל היותר רמי' במו"מ בזה אבל לא שרוצה להכשיל אחרים הכלל נרלפע"ד שאין כאן רוב נגד עדותו של זה ועדותו נאמנה גם לפוסקים דס"ל דאין ע"א נאמן נגד החזקה וכמה וכמה רבוותא' דס"ל דע"א נאמן אפי' נגד חזקה ועיין ש"ך ס' קכ"ז שכ' שכן דעת הרמב"ם ושכן דעתו ובארנו כ"ז בביאור השיטות והלכה במק"א ואין כאן מקום להאריך וקרוב לומר דגם הפוסקים דס"ל דנגד חזקה נאמן מ"מ נגד הרוב י"ל דמודו דא"נ דרוב עדיף מחזקה ולכן אם עדותו היה נגד הרוב לא היה לנו לחוש לשיטות דס"ל דנאמן במקום חזקה דאפשר דנגד הרוב ס"ל ג"כ דא"נ ואין לנו בנדון שלנו רק מ"ש דאינו מעיד נגד הרוב שיש לתלות וקרוב הוא שבעל הכבש שביר' המיעוט מן הרוב וליכא לא התנגדות רוב ולא חזקה לכ"ע נאמן שמצא מים במוח וכיון שזה בירר לנו ע"פ עדותו שוב חוששין שמא היה באופן שנטרפה בו כמ"ש הד"מ בסי' ל"א וברמ"א בסי' נ':

ולהיות דלפי הנראה משאלתו כי הבשר כבר נאכל והשאלה משום הכלים שנתבשל בהם בשר הכבש שמעיד עליו ועכשיו בוודאי ליכא נפקות' רק לענין הכלים נלפע"ד דיש להקל והנה הש"ך סי' נ' מתשובת מהרמ"ל דמחמירין בנמצא מים במוח ואין אומרים בו ספקו להקל דנשחטה הותר' משום דשכיח שאין המוח מקיפו ובתב"ש סי' כ"ט מעיד דלא שכיח עכ"פ יותר להטריף מלהכשיר וכ' לקיים פסק של רמ"א שיצאה מן הרוב שרוב אין להם מים במוח והו"ל ספק השקול ובחוות דעת בסופו משיב דברים נכוחי' ואינו דומה להא דריש פרק האשה שנתארמלה דשם רוב בתולות ורוב אית להו קלא מנגד זה לזה ויפה דבר והארכתי במק"א בכל זה והעיקר כמ"ש החוות דעת ע"פ הרשב"א ועיי"ש, היוצא לנו דאין כאן רק ספק השקול ויש להקל אחר ששהו הכלים מעל"ע דהו"ל ספיקא דרבנן להקל לולי שכייל לנו מהרל"ח דכל שנולד ספק בדאוריית' ונתגלגל ונעשה דרבנן לא מקילינן ועיי' ש"ך סי' פ"ד ועיי' פמ"ג ס' ק"ג שכ' היכ' דנולד הספק אחר ששהו הכלים מעל"ע יש להקל משום ספקא דרבנן ועי' מל"מ הלכות בכורות בספק בכור לפ"ז אחר ששהו הכלים מעל"ע יש להקל כיון שספק הוא אם הוקף המוח או לא ועוד י"ל גם אם נתבשל בכלים בנתיי' ולא שהו בין בישול האחרון מעל"ע אבל הם מעל"ע מבישול הראשון יש להקל ולהתיר הגם דנקטינן כל שהוחמו מים בנתיי' צריך מעל"ע מבישול האחרון והטעם משום דמה שנתבשל נעשה נבלה ונקטינן לחומר' בכל איסורי' דנעשה נבלה כ"ז מדרבנן ומדאוריית' סגי מעל"ע מבישול ראשון של איסו' שוב הוי ספק דרבנן וגם לדעת הש"ך סי' צ"ד משום נ"ט בר נ"ט דאיסור' צריך שיהוי מבישול אחרון גם זה

אינו ברור שהוא דאוריית' ועיי' פמ"ג ובראש יוסף סוגי' דנ"ט בר נ"ט, מכל זה נלפע"ד דאפשר להקל בכלים וכל המקיל לא הפסיד הנלפע"ד כתבתי בחפזי לפי מסת הפנאי: **וה'** יראנו מתורתו נפלאות ויצילנו משגיאות ויעשה עמנו לטובה אות, הכ"ד רבך אוהב נפשך חפץ בהצלחתך ושלוותך פה פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק כ"ג כסליו ברכות לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פג

כהן שדעתו יפה מחמד לבי חביב נפשי חתני תלמידי כבני הרבני המפואר המופלג בתורה ויראת שמים חריף ובקי שואל כהלכה כש"ת מו"ה יעקב ליב כ"ץ שטראססער ני' בשבת תחכמוני בקהל טאב יע"א:

בסוף שבוע זו האירו מול פני דבריך הנעימים והיקרים לי מפז ונפשך היפה בשאלתך אם מותר למכור לעכו"ם לפני חגיה' שמן למאור ולבונה להקטיר ונרות ונקנים תמיד ע"י שמש שלהם בידוע שקונה כ"ז למשלחיו וכמה סוחרים בעיר א' מוכרים דברים כאלו ולא נמצא לקנות רק אצל סוחר ישראל ועלה במחשבה לפניך דקטור' להקטיר אין בו איסור מה"ד דהוא לפני דלפני כיון שאין הקונה מקטיר אלא הכומר והבאת מ"ש הרמ"א סי' קל"ט מפסקי מהר"י כ"ז דמותר למכור לעכו"ם ספרי' פסילו' שמזמר הכומר לע"ז דהוא לפני דלפני ונראה דעת רמ"א כן הוא שכ' המחמיר תבוא עליו ברכה ולדינא נקיט לעיקר כפסקי מהר"י אבל נרות ושמן שמדליק המשמש הקונה איכא משו' לפני ממש אלא דהי' נרא' לך גם שמן ונרות מותר למכור לו כיון שמצוי לו לקנות במק"א דליכא משום ל"ע כבש"ס ע"ז דווקא בתרי עברי דנהרא איכא משום ל"ע והטבת לראות ברמ"א סי' קנ"א שכ' ונוהגי' להקל כסברא ראשונה כל היכא דיוכל לקנות במק"א שרי אלא דעלה ספק בלבך אפשר זה דווקא כשיוכל לקנות מנכרי אחר אבל היכא דליכא רק מוכרים ישראלי' הגם שהם מוכרים ביודעי' ובלא יודעי' שיש חשש איסור בזה אפשר כה"ג אסור אלו דבריך בקיצור ונפשך איוותה לדעת דעתי בזה בקרוב האפשר ואחר עיון לפי מסת הפנאי אשיב לך תשובה מאהבה תשובה שלימה כיד ד' הטובה עלי ואשיב על ראשון ראשון וכו':

הנה בפסקי מהר"י מדמה מלתא למלתא דאמור בש"ס ע"ז י"ד בקונה למסחר מותר דהוא לפני דלפני והב"ח ומביאו הש"ך סי' קל"ט חולק על תה"ד ועיינתי בפנים והוא דחה ראי' זו מש"ס ע"ז דשם קונה למסחר ואולי לא ימכור לע"ז אבל בנדון תה"ד שיודע שימכור לכומר והחפץ עומד לכך לא הוי כלפני דלפני וכ' עוד דתה"ד בעצמו הרגיש בסי' רצ"ד

במוכר לנכרי וידוע שיסרס ע"י נכרי אחר או שלוחו הוי לפני דלפני ומביא ראי' מש"ס ע"ז הנ"ל ומסיי' אמנם יש לחלק דלא דמי להא דלבונה הלא הרגיש בעצמו שיש לחלק אלו דברי הב"ח ולכאורה צ"ע על התה"ד שבפסקי' מדמה בפשיטות מלתא ללבונה שבש"ס ע"ז ובתה"ד כ' דיש לחלק ונלפע"ד דלא התכווין בתה"ד סי' רצ"ד לחלוקו של ב"ח אלא שם יש לחלק חילוק אחר שאין נדון שלו דומה להאי דע"ז התם מוכר לאחד והוא ברשות הקונה ויוכל למכור לע"ז או לד"א ישראל זה כשמוכר לו יצא מרשותו ונכנס לרשות הקונה נכרי שיוכל לעשות בו כרצונו וכן במוכר ספרי' שמזמרי' בו לע"ז ברשות הקונה הוא ויוכל למכור שלא לזמר בו הגם שידוע שימכור ס"ל לתה"ד דהוי כלפני דלפני אבל במוכר בהמה לנכרי וידוע שמסרס כל מה שקונה הגם שעושה זה ע"י אחר מ"מ זה שמוכר לו הוא שקונה לסרס ונשאר שלו וברשותו רק שמעשה הסירוס נעשה ע"י אחר וע"פ נעשה לא דמי ללבונה שקונה למסחר ולכן כ' התה"ד אמנם יש לחלק דלא דמי ללבונה ולא משום חלוקו של הב"ח כנ"ל ברור בכוונתו:

והנה הרמ"א בי"ד סי' קל"ט מביא ב' דיעות דעת האוסרי' ודעת פסקי רי"ו להתיר ובא"ע סי' ה' סעי' י"ד כ' אם אין הנכרי מסרס בעצמו רק נתנו לאחר לכ"ע שרי וציין על תה"ד סי' רצ"ד בלי חולק ותמוה' לי איך כ' בפשיטות דלכ"ע שרי והרי רבים החולקים על תה"ד וביו"ד כ' והמחמיר תע"ב ובא"ע כ' בפשיטו' דמותר ולא כ' דמחמיר. תע"ב והתה"ד בעצמו כ' במוכר בהמה לנכרי דיש לחלק ואפשר משום דבלא"ה רוב ראשוני' ס"ל דאין איסור סרוס כלל גבי נכרי ונקטי' להחמיר לאסור למכור לנכרי וחוששי' למיעוט האוסרי' לכן סמוך לבו של הרמ"א להקל כשאין הנכרי מסרס בעצמו כן י"ל אלא דלשון של רמ"א שכ' לכ"ע שרי לא א"ש ומהתמי' שלא הרגיש אדם בזה וצלע"ג:

ובנדון שלפנינו דנכרי הקונה הוא שליח של כומר שמקטיר לע"ז נ"ל דגם התה"ד מודה דלא דמי כלל ללבונה דבש"ס ע"ז כיון שהוא קונה בשליחות משלחו גם אם דאין שליחות לנכרי מ"מ מוכרח הוא לעשות שליחותו ולמסור לידו מה שקנה עבורו לא הוי כלפני דלפני ואין לו דמיון כלל ללבונה שקונה למסחר וגם לדינו של פסקי מהרי"ו ותה"ד אינו דומה כמובן כנ"ל ועוד הרי התה"ד סי' רצ"ד כ' שיש לחלק וכ"ש בנדון שלנו והב"ח פסק לדינא דלא כפסקי מהרי"ו כ"ש שאין לנו להקל בנדון שלנו דיש לחלק חילוק רב כמ"ש:

ועוד בה שלישית והיתה לבאר הנה בתשובת משאת בנימין ומובא בש"ך ח"מ סי' רמ"ג בלי חולק ועיי' מג"א סי' תמ"ח דנכרי לנכרי יש שליחות ובב"ש סי' ה' כ' דתה"ד חולק על המ"ב מדכ' אפי' ע"י עבדו ושפחתו דאין שליחות לנכרי וראיתי באבני מלואים שכ' דאין ראי' מתה"ד שחולק על המ"ב אדרבא נראה דכוות' ס"ל והוא מן מה דכ' אפשר

בנכרי ג"כ אין שליח לד"ע ואפשר דכ"ש הוא דהא קיי"ל בעלמא אין שליחות לנכרי ומדכ' דאין שליח לד"ע מקו"ח דאין שליח לנכרי ולא כ' בפשיטות דאין שליחות לנכרי נראה דס"ל נכרי לנכרי יש שליחות אלא דאין שליח לד"ע לזה כ' דכ"ש הוא מישראל דאין שליחות לנכרי היינו נכרי לישראל כ"ש דאין שליח לד"ע אפי' נכרי לנכרי:

אמנם המג"א סי' תמ"ח סס"ק ד' מביא מירושלמי דנכרי לנכרי ליכא שליחות דלא כמ"ב ועיי' מל"מ פ"ב משלוחי' ושותפי' הלכ' א' שחולק על המ"ב דבירושלמי רפ"ו דדמאי ובפ"ק דתרומו' מפורש דלא כמ"ב ועיי' יו"ד סי' קס"ט אם יש שליחות לנכרי לחומר' ועיי' תשובת חו"י סי' קפ"ה שתופס לעיקר דיש שליחות לנכרי לחומרא ואפשר נכרי לנכרי כ"ע מודי דיש שליחות לחומרא ובסי' קס"ט בנכרי וישראל קאי ועיי':

ולכן בנדון שלנו דאין השליחות נכרי לנכרי לד"ע דהא בקנין זו ליכא עבירה ולתשוב' מ"ב ותה"ד דנכרי לנכרי יש שליחות ליכא לפני דלפני דהוא כמו שמוכרו למשלחו והוי לפני ממש ולחולקי' על המ"ב מ"מ איכא משום דיש שליחו' לנכרי לחומרא עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא ולפמ"ש לעיל אפי' תימא דאין שליחות לנכרי אפי' לחומרא מ"מ כיון שבשליחות' עושה ומוכרח לקיי' רצון משלחו לא דמי ללפני דלפני איכא וודאי איסור לכן אין להקל כאן למכור לו לבונה משום דהוי לפני דלפני והיינו אם המשמש הקונה הוא שליח של הכומר אבל אם הוא שליח של העם הדרים בעיר ובעד מעותי' קונה ואין לכומר שותפו' בו ומשלחי' יכולי' לעשות בלבונה כרצונם שלא לתנו לכומר אפשר יש לדמותו לדינו של פסקי מהרי"ו אלא דהרמ"א כ' והמחמיר תע"ב וב"ח כ' דמעיקר הדין אסור וש"ך העתיקו נראה כי דעתו נוטה לב"ח לכן לא נ"ל להקל מהא טעמא דלפני דלפני הוא ועיי':

ונשובה נא ונחקורה אם יש להתיר משום דימצא לקנות במקומו אצל סוחרי' ישראלי' אחרי' דעוברי' ונכשלים ומוכרים ואם לא ימכור לו זה יקנה במק"א הנה במושכל ראשון נראה דאין חילוק בין ימצא לקנו' מנכרי או מישראל אחר מ"ש כיון שבלא"ה יקנה ויעשה איסור מה לי אם יקנה מישראל או מנכרי כיון שאין אנו מביאין לידי איסור ואין נותן לפניו מכשול וכן פשיט' ליה לתשוב' פני משה ח"ב סי' ק"ה בלוה בריבי' היכא דהלוה חזי דהמלוה הוי מלוה בריבי' הני דמים גופייהו לישראל אחרינא ליכא משום דלפ"ע וכו' כהאי דאמרי' פ"ק דע"ז דווקא דקאי בתרי עברי דנהרא וכו' אמנם במל"מ פ"ד ממלוה ולוה ה' ב' חולק על הפ"מ מסברא דשאני התם דאיסור מעשה נעשה גם אם לא הי' מושיט לו הכוס ולכן אף אם הושיט אינו עובר בל"ע אבל גבי ריבית אם לא ילוה הוא יהי' הלוה אחר עובר על ל"ע משו"ה לא נפטר גם הוא מל"ע ועוד יש לחלק ולומר

דלא הותר ללוה זה ללוות דאפשר דלוה אחר יחזור בו ולא ילוה ונמצא איהי דקא מכשיל למלוה ע"כ והנה סברא ראשונה דמל"מ מ"ש דכיון דלוה אחר יעבר בל"ע לא נפטר זה מל"ע ולא ידענא להסביר מה לי אם האחר יעבור בל"ע כיון שילוה לאחר ויעבור המלוה ולוה כל מה דעובר עכשיו ע"י שילוה הוא ממנו ולא הוא גורם לו שיעבור דבלא"ה יעבור ממילא הוא הלוה זה אינו עובר בל"ע דגם בלעדו יכשל המלוה וכן בנזיר אם ישראל אחר מושיט לו מותר לזה להושיט ומ"ש עוד אולי יחזור בו הלוה ולא ילוה נראה כוונתו כיון דעושה הלוה איסור אם ילוה איכא ספק שמא יחזור בו ולא ירצה לעשות איסור ומשו"ה לא כ' המל"מ שמא יחזור המלוה ולא ירצה להלוות לאחר רק לו כיון שמלוה לו ואינו חש לאיסור ה"ה שלא ימנע מלהלוות לאחר משו' איסור רבית לכן כ' דלוה האחר יחזור בו ולא ירצה להלוות ברבי' ואפשר שכן הוא כדבריו ואין תפיסה בזה על בעל פ"מ דאמר דינא היכא שידוע שלא יחזור שעשה כן הלוה האחר כ"פ ולוה ממנו ברבית או עומד לפניו שילוה לו ברבית:

והנה המל"מ מביא ראי' לדבריו מתוס' חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין מוסרי' ד"ת לנכרי שכ' דמשום ל"ע ליכא דנכרי שלומד תורה חייב מיתה דקמ"ל היכא דליכא משום ל"ע כגון כשנכרי אחר עמו מדכ' תוס' נכרי אחר ולא כ' ישראל אחר ש"מ דכה"ג איכא משום ל"ע כיון שגם האחר עובר בל"ע ולפענ"ד ראי' זו בקל יש לדחות דתוס' נקיט דרך קרוב יותר דנכרי אחר מלמדו מלומר דישראל אחר מלמדו באיסור ועובר על ל"ע ולא שכיח ופשוט:

עוד מביא ראי' מש"ס ב"מ ע"ה ע"ב ערב ועדים אין עוברים אלא משום לא תשימו עליו נשך וכ' תוס' ד"ה ערב ועדי' זמנין דעברו נמי על לפ"ע כגון שלא היה מלוה בלא ערב ועדי' אבל לא תשימון פסיקא לי' וכו' אבל ל"ע זמני' דלא עבר כגון שהיה מלוה לו בלא"ה כמו במושיט לו כוס וכו' ואם היכא דמלוה אות' מעות לישראל אחר אין לוה זה עובר א"כ גם בלוה לא פסיק' דעובר בל"ע וע"כ דליתא, והנה לפמ"ש מל"מ בטע' שני דמסתבר יותר שמא יחזור בו הלוה קשה גם הערב והעדי' יש לחוש שמא יחזור בו המלוה והמל"מ הרגיש בעצמו בזה ונשמר מזה קודם שמביא ראי' זו וכ' בערב ועדים אם יחזור המלוה גם בערב ועדי' לא ילוה ולא אבין דלמא יחזור המלוה ולא ירצה להלוו' בלא ערב ועדים שאינו בטוח, ולא ירצה רק בערב ועדים, ויש לקיים דבריו עפמ"ש דל"ח לחזרה אלא שיתחרט לעשות איסור, משא"כ בערב ועדים ל"ח שיחזור המלוה דמשום האיסור לא ילוה כלל ומשום שיהיה בטוח יותר ל"ח שמא חוזר בו כיון שיודעים שהיה רוצה להלוות בלא"ה כן י"ל, אלא לפ"ז לא הועיל בהוכחתו נגד הפני משה ומשום שמא יחזור לוה אחר ולא ירצה לעשות איסור עדיין קשה דלא פסקיה כגון דילוה לאחר ובידוע

שלא יחזור שלוה כ"פ בריבית או דלוה מאחר ברבית עכשיו ואף אם הוא לא לוה ממלוה זה הא מלוה שלוה מאחר עכשיו בריבית והבן:

אלא דראי' מל"מ במח"כת י"ל דזה ודאי מילתא דלא שכיח דימצא מלוה זה לוה אחר שעובר באיסור דלא תשיך ואיסור דל"ע לכן נקיט לוה דעובר בל"ע דע"פ הרוב כן הוא וכמילתא דפסיקא הוא, אבל בערב ועדים שכיח כגון שהיה מלוה בלא"ה כמו דלא מלוה לו בלא"ה, דמלוה ולוה כ"א עוברים באיסור דשייך בי' בין מלוה ע"י ערב ועדים או מלוה בלא"ה ודייק בלשון תוס' דכ' זימני' דמלוה דוקא בערב ועדים וזמני' דמלוה בלא"ה ושניהם שווי' דשכיח זה בלא זה לכן לאו מלתא דפסיקא הוא שיעברו בל"ע, ועוד דבמלוה ג"כ לא פסיקא שיהיה עובר בל"ע כיון שיש ללוה ללוות במקום אחר מן ישראל, ואם לא ילוהו הוא ילוה מישראל אחר, ואינו עובר בל"ע אלא אם אין ללוה ללוות מישראל אחר כן הלוה כה"ג שאין למלוה ישראל אחר שילוה ממנו ברבית שפיר אמר אביי מלוה עובר בכולן לוה עובר וכו' ובלפני עור באופן דמלוה עובר בכולן כן לוה עובר אבל ערב ועדי' רק בלא תשימון כמו דמלוה ולוה באיסור דשייך בהו אבל בל"ע לא פסיקא דאפשר דמלוה ולוה עובר בל"ע והם אין עוברי' כגון שהי' מלוה בלא"ה וא"ש:

ויש לי ראי' מהימנא כי עכצ"ל בכוונת תוס' כ"א ע"ב דחיות שדחינו ראי' מל"מ והוא דקשי' לי טובא על מ"ש דלא פסיקא בערב ועדים שיהי' בל"ע אבל במלוה ולוה מלתא דפסיקא הוא לפי המבואר בב"י ורמ"א יו"ד סי' ק"ס דמותר להלוות ברבי' לצורך פ"נ ועיי' בט"ז היינו דמותר ללוה אם לא יוכל להלות מנכרי או מישראל מותר לו ללות מרשע זה שאינו רוצה להלות אלא ברבי' אבל המלוה וודאי עובר שמלוהו לו ברבית והוא פשוט ונ"ל פשוט דמלוה עובר משום איסור ריבי' אבל בל"ע אינו עובר דמכשיל ללוה דהא הלוה אינו עושה איסור כלל דהותר לו לפ"נ וכי כן לא פסיקא איסור דל"ע במלוה כה"ג דלוה אינו איסור וצ"ע:

וע"כ צריכי' אנו לומר חדא מתרתי או דענין זה שילוה הלוה לצורך פ"נ לא שכיח משום ל"ש לא הוי מלתא פסיקא כמו בערב דשכיח זה כמו זה או דמלתא דפסיקא הוא דנקיט כל היכא דלוה עובר באיסור דשייך בי' כן המלוה והיכא דלוה עובר המלוה והלוה שניהם בל"ע ג"כ אבל ערב ועדי' איכא אופן דמלוה ולוה עוברי' בל"ע והם אין עוברי' כגון דהלוה בלא"ה ומוכרחי' דברינו וראי' מל"מ דחוי' מעיקרא ואינה חוזרת ונרא' לפענ"ד:

מאחר שדחינו ראיותיו של המל"מ בטוב טעם ועשינו סמוכי' והבאנו ראיו' לדברינו מסברא מסתבר כפשוטו של הפ"מ וגם לפי סברת מל"מ השני שיש לחוש שמא יחזור בו ולא ילוה באיסור בנדון שלפנינו דמוכרי' סוחרי' ישראלי' בכל שנה או ביודעי' ואין

חשי' בזה לאיסור דל"ע או שהם שוגגי' ומוטעי' ולא ישמעו ולא יאזינו לקול הורי' לאסור ומוטב שיהי' שוגגי' וכו' א"כ ליתא לטעמא של המל"מ דוודאי יקנה מסוחרי' אחרי' ישראלי' ואם באמת אפשר כשנודע להם שיש איסור בדבר ימשכו ידיהם ולא ימכרו בוודאי חיובא איכא להודיעם ממילא לא נמצא ממי יקנה והמוכר עובר על ל"ע:

ומ"ש חתני שי' כי איזהו ימים לפני חגם שאפשר שימצאו להם ממק"א ממוכרי' נכרי' טובא לדעתך מותר למכור להם דדומה ממש להא דמושיט בליכא עברי דנהרא מה דפשיטא לך מספקא לי' טובא דבש"ס ע"ז מתרץ כגון דאית לי' לדידי' ונ"ל דווקא נשאית לי' ואין לו טורח ליכא ל"ע דאם לא ימכור לו יקריב משלו אבל בלית לי' וצריך לקנות אפשר גם שמצוי' לו לקנות איכא ל"ע שמא לא ירצה להטריח או לא ישווה במקח עם אחר וכן משמע קצת מדמתרץ שם דקאי בתרי עברי דנהרא הא יוכל לילך בעצמו ליקח משם ודוחק דאין באפשרותו לילך לשם נראה כיון שיש לו טורח אולי לא ירצה להטריח איכא משום ל"ע אלא דרמ"א סי' קנ"א כ' אבל אם יכולי' לקנות ממק"א מותר למכור להם כ"ד ויש מחמירי', והנה יש מחמירי' שכ' הוא משום מדרבנן משום מסייע אבל ל"ע ליכא והמרדכי ס"ל דליכא איסור כלל ובמרדכי לא כ' רק ביש לו משלו ורמ"א הוסי' אם יוכל לקנות ממ"א וצל"ע וא"ל בפשיטות כן דבש"ס לא נמצא רק ביש לו ומדלא קמ"ל רבותא יותר דנפקא מני' ביוכל לקנות ממ"א משמע דווקא כשיש לו, ויש לדחות דקמ"ל דמשום הרווח' איכא גם כשיש לו ונ"ל גם הרמ"א לא אמר רק כשיוכל לקנות ממק"א היינו ממוכר אחר ובמקום שדר בו אבל כשלא נמצא במקומו וצריך לאטרוחי טובא לילך למרחקי' איכא משום ל"ע וצ"ע טובא ובנדון שלנו כיון דקונה המשמש לצורך רבי' בוודאי יהדרו ויטריחו טובא אם לא ימצא לקנות במקומם דא"א להם בלא"ה כמובן ולדעת המל"מ אם אפשר לקנות מישראל אחר דאיכא משום ל"ע גם שיש לו לקנות חוץ לעיר מנכרי נ"ל דאסור דוודאי לא ילך למק"א כיון שימצא לקנות במקומו מישראלי' שמוכרי' לו ואין חוששי' לאיסור בזה ממילא אסור למכור למי שחושש לו מחטא של ל"ע ולא כתשוב' פ"מ אלא דכבר כתבנו דלעניית דעתינו מכרע מילתא לדינא כתשוב' פ"מ ואפי' היכא דלא נמצא לו ליקח ממקום אחר מנכרי מותר כ"ש כשיצטרף לזה כשיוכל לקנות במק"א מנכרי ובמקומו מישראלי' דליכא משום לפ"ע כנלפע"ד:

ואחר שבארנו באורך כל הצורך דליכא כאן משום איסור דלפני עור דאורייתא נעיין אם איכא איסור דרבנן משום מסייע ידי עוברי עבירה הרא"ש ותוס' פ"ק דשבת ג' והגה' מרדכי כתבו בפשיטות בשיוכל לעשות עבירה בלעדו דליכא משום לפ"ע מ"מ איסורא דרבנן איכא דאפי' קטן או"נ ב"ד מצלה"פ כ"ש גדול שלא לסייע לו וקו"ח זה לא ידענא

דקטן מצווי' להפרישו ולהצילו מן האיסור אבל גדול זה שהוא עושה מדעתו ולא ישמע לו וא"א להפרישו מנ"ל דאסור לסייעו לו כיון שבלא סיעתו יעשה ויעבור ואם הרא"ש קאי בשוגג פשיטא שמצווה להפרישו כ"ש שלא יסייעוהו ולא הי' צריך לדון קו"ח דהרי בנדה ובהלכו' כלאי' סי' י"א מביא הרא"ש ירושלמי ברואה כלאי' בחבירו צריך להודיע ועיי' נב"י קמא חאו"ח סימן ל"ה, ולדעתי דבר זה דאורייתא הוא מהוכח תוכיח וגם בלא דעת נפש לא טוב וכן בדוכתא טובא בש"ס מוטב שיהי' שוגגי' ואל יהיו מזידי' ובלא"ה היכא שישמעו צריך להגיד כדי לאפרושי מאיסור שוגג ועיי' מנחות ואי הרא"ש קאי המוציא מזיד הוא וא"א למחות ע"י מנ"ל דאיכא איסור מקו"ח דמצווי' להפרישו כשאפשר להפריש להצילו מן האיסור אבל כשיעשה האיסור וא"א למנוע מנ"ל דאסור לסייעו מדרבנן וצל"ע:

והנה תוס' פ"ק דע"ז ורא"ש כתבו היכא דליכא ל"ע מותר לתת למומר הגם שידוע שיאכל וסתרו שיטתם שבפ"ק דשבת ובדרכי משה שלא נדפס אצל הטור כ' וז"ל המרדכי פ"ק דע"ז בשם ר"י שמותר להלות בגדי' לכומרי' שמזמר' לע"ז כיון שיש להם אחרינא בלא"ה והר' אליעזר מפי' מתיר למכור להם ספרי דתם כיון שיש להם אחרינא אבל ר"ן פ"ק דע"ז אוסר להושיט איסור מדרבנן אע"ג דיוכל ליטלו בלא"ה דאסור לסייע ידי עוברי עבירה ובתוס' שם משמע כדברי המרדכי דבאפשר ליטלו מותר אפילו לישראל אבל בהג"ה ותוס' ורא"ש פ"ק דשבת משמע כדברי הר"ן עכ"ל הד"מ ועפ"ש מביא בהג"ה ב' דיעות כשיש לו משלו או יוכל לקנות במק"א יש מתירי' וציין על המרדכי ויש מחמירי' וציין על הר"ן פ"ק דע"ז ותוס' ורא"ש והג"ה פ"ק דשבת, והנה מ"ש כשיוכל לקנות במק"א יש מתירי' מזה לא כתוב במרדכי כלום אלא כשיש לו משלו מותר להלות או למכור לו אבל כשאין לו רק שאפשר לקנות ממק"א אפשר ס"ל למרדכי לסייע להקל מעליו שלא יצטרך לילך לקנות ממק"א סיוע הזה אפשר דמודה המרדכי שאסור וכן משמע מדלא כ' רבותא יותר דמותר להלות ולמכור היכא דיכול לקנות או להלות בלא"ה וכבר כתבנו מזה לעיל לענין לפ"ע דאורייתא וכ"ש שיש לומר כיון שצריך לילך לטרוח ולקנות שאסור מדרבנן מיהת משום מסייע וכן בתוס' ורא"ש לא אתפשט רק שמותר להושיט לו שלו היכא דליכא כמו תרי עברי דנהרא ודוקא שיוכל ליטלו בכל עת אבל היכא שיוכל לקנות לא מבואר מדברי' דס"ל דמותר והרמ"א מדמה מלתא למלתא ה"ה כשיוכל לקנות ודעתו רחבה מני ים מ"מ קשה שכ' זה ע"ש המרדכי וצל"ע:

והנה הש"ך מזרע דאהרן קאתי עביד עובדא דאהרן לעשות שלום בין הראשונים דלא פליגו דתוס' רא"ש והגה"מ פ"ק דשבת ור"ן פ"ק דע"ז דווקא לסייע לישראל אוסרי'

דמצוה להפרישו אבל בנכרי ומומר דליכא מצות פרישה מותר לסייעו, והוכיח חילוק זה דאל"ה סתרו דברי הרא"ש בפ"ק דע"ז עם מ"ש פ"ק דשבת וע"כ כהנ"ל, והנה מ"ש הש"ך בנכרי ליכא מצוה להפרישו אמת נכון הדבר דאין אחריות הנכרי עליו במה שהוא מצווה להפרישו והוכח תוכיח את עמיתך וכל ישראל ערבי' זה בזה ולא עם נכרי' והר"ן בפ"ק דע"ז בוודאי רק בישראל אמר דהרי כ' משום דמצוה להפרישו אבל בנכרי ליכא איסור ועיי' מג"א סי' שמ"ב שכ' בשיטת הר"ן פ"ק וספ"ק דע"ז דלנכרי ליכא איסור לסייע וכוונתו מדכ' הר"ן משו' דמצוה להפרישו וכן בספ"ק בשם רמב"ן דמותר לעשות שותפו' עם הנכרי נראה דאפי' איסור מסייע מדרבנן ליכא ומרדכי בע"ז ג"כ אינו מתיר רק לנכרי, ויש ראי' דבנכרי ליכא משום מסייע מדקאמר ש"ס בע"ז נ"מ אי משום הרווחה או לפ"ע באית לי' משום ל"ע ליכא וקשה הא איכא איסור דרבנן דמסייע כמו משום הרווחה דאינו אלא דרבנן, וע"כ בנכרי ליכא משו' מסייע, אבל י"ל דווקא יש לו מותר אבל לא יוכל לקנות הוי מסייע יותר ועי', אבל מ"ש ביישוב תוס' ורא"ש דכתבו דמותר לתת למומר את שלו דאין מצוה להפרישו הוא תמוה הא הוא כישראל לכל דבר, כבר עמד עליו כזה בתשובת חו"י סי' קפ"ח, ומה שהקשה עוד שם הא ברייתי' קתני כוס לנזיר ואמה"ח לב"נ משמע דשניהם שווי' נכרי וישראל ונדחק, קושי' זו לא קשה מידי הא ברייתא דר"נ אמר מניין שלא יושיט כוס לנזיר ואמה"ח לב"נ דכתיב לפני עור וכו' הכי אייריי מאיסור דאורייתא דל"ע ובזה שניהם שווי' היכא דאיכא ב' עברי דנהרא ולכן נקיט שלא יושיט אבל ליתן מיד ליד ליכא לפ"ע בשני' ומשום מסייע ענין אחר איסור דרבנן הוא ומזה לא איירי ופשוט אבל קושי' ראשונה חמורה וכן כ' בדג"מ דוודאי מומר דין ישראל גמור יש לו, ומ"ש הדג"מ בכוונת ש"ך לחלק בין שוגג דצריך להפרישו ובין מזיד מלבד כי מעייל פילי וכו' בדברי הש"ך, גם לעצמינו א"א לומר בכוונת הרא"ש דבשוגג קאי כמ"ש לעיל, וגם סברא לא ידענו למה באמת א"צ להפרישו אדברא מצוה לענשו ולעכבו כל האפשר במזיד יותר הרבה מבשוגג:

ולייישב קושי' ש"ך העצומה בסתירת דברי הרא"ש ותוס' ור"י נלפענ"ד דיש לחלק בין הא דפ"ק דשבת לפ"ק דע"ז דבפ"ק דשבת העני המוציא או מניח לידו של הבעה"ב אז היא אתחלת' דעבירה כשמוציא מידו או גמרה כשמניח בידו והוא מסייע קצת בשעת עבירה הגם שאין בסיוע צורך שאפשר בלא"ה מ"מ אסור מדרבנן ודן ולמד זה מדמצווי' לקטן להפרישו כשרואי' שעושה איסור כ"ש שאין לסייע בסוף קצת כשמתחיל או גומר האיסור על ידו, אבל בנותן איסור שלו למומר הגם שידוע שיאכל מ"מ בשעת נתינה

עדיין ליכא כאן שום אתחלת' דאיסור ואינו מסייע לו כלום בשעה שעושה האיסור כנ"ל והוא חילוק נכון:

ויש סיוע לזה דגרוע סיוע בשעה שעושה איסור ממסייע שלא בשעה שעובר ממתני' גיטין ס"א משאלת אשה וכו' אבל לא תבור ולא תטחון וכ' רש"י מפני שאסור לסייע ידי עוברי עבירה בשעת עבירה, אבל משאלת לה נפה וכברה כיון דשלא בשעה שעושה עבירה היא, וסיימא לפי שאין מסייעי' ידי עוברי עבירה וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום, וכולם שהתירו להשאיל כלים ולשאלם שלא בשעת עבירה מפני דרכי שלום הרי מבואר דיש לחלק בין שעת עבירה לשלא בשעת עבירה דבשעת עביר' החמירו יותר לסייע משלא בשעת עבירה, ועפ"ז א"ש מ"ש בסתירת הרא"ש, ולא תיקשי הרי גם שלא בשעת עבירה אסור לסייע ומפני דרכי שלום דווקא התירו י"ל שאני התם להשאיל כלים נפה וכברה ותנור ורחיי' או לברור ולטחון כלם סיוע שיש בה ממש הם שצריכו' לאכילה וא"א בלא"ה, וצ"ל דאפשר לה להשאיל ממק"א דאל"ה הוי לפ"ע, ומ"מ אסור משום סיוע שצריכי' לטחינה ואפיה וכדומה ולולי משום דרכי שלום גם זה אסור, וסיוע בשעת איסור דחמיר לא התירו, אבל בנותן למומר שלו ויוכל לקחו בלא"ה אין בסיוע זו צורך ותיקון ותועלת לאכילה עצמה סיוע כזו מותרת ובשעה שעושה האיסור ס"ל לרא"ש ותוס' גם סיוע כזו מקו"ח דחיוב להפרישו כשרואי' כשעושה איסור כ"ש דאסור לסייע בשעת איסור אפי' סיוע כ"ד ועיי':

וכ"ז לישראל דאיכא מצוה להפרישו כ"ש דאסור לסייע סיוע כזו הגם שאין בו צורך ותועלת אבל בנכרי שרי לתת לידו שלו דליכא מצות פרישה לגבי נכרי ואפשר לתת אמה"ח שלו לתוך פיו מותר ועיי' רש"י ע"ז נ"ה ומג"א סי' שמ"ז כ' דמרש"י נראה דאפי' בנכרי איסור לסייע ועיי' מחצית השקל שם ולמ"ש י"ל דווקא התם שמסייעו בשעה שדורך כשעובר עבירה וסיוע שיש בה ממש היא בזה ס"ל לרש"י אם הי' נכרי עושה איסור הי' אסור לסייע לו אבל היכא דליכא בסיוע תועלת הניכר וכ"ש בשעת שאינו עושה העבירה גם רש"י ס"ל דליכא משום מסייע אפי' בישראל וכ"ש בנכרי כנ"ל והבן:

ועוד פש גבן לברורי מ"ש הרא"ש בפ"ק דשבת ודן דין עצמו דיש איסור לסייע ע"ע מדמצוי' להפרישו והא מבואר דאסור לסייע ומפורש במתני' דגיטין דמשאלת הנ"ל ולפמ"ש א"ש דשם שאני דסיוע מסייע דבר לגוף הדבר והם אבות מלאכות שא"א בלא"ה משא"כ הוצא' או הכנסה לידו ועוד שם בשבת לאו מידי קעביד אלא שידו פתוחה ואינו סוגרו ולא דמי למתני' דגיטין דמעשה קעבדה לכן כ' הרא"ש ודן קו"ח מדמצווי' להפריש

קטן מכ"ש דאסור לסייע בשוא"ת דגרע מרואה ושותק ועיי' סברא כזו בט"ז או"ח רס"י שכ"ח ובמג"א סי' י"ו וא"ש:

וזאת תורת העולה מדברינו בביאור השיטות לדעתנו א) שיטת תוס' ורא"ש והגה"מ דסיוע כמו בפ"ק דשבת שמסייע בשע' שעושה עבירה בתחלתה או בסופה אפי' בשוא"ת אסור לסייע לישראל דאיכא דמצוה להפרישו ובנכרי דליכא מצוה להפרישו מותר אפי' לסייעו אפי' בשעה שעושה העבירה ולרש"י בע"ז נ"ה כשמסייעו לנכרי בשעה שעושה עבירה ובסיוע שיש בה תועלת בגוף הדבר אסור גם לנכרי ואפשר כ"ע מודי' לרש"י בזה ב) סיוע שלא בשע' עבירה ואין בה תועלת אפי' לישראל ומומר שרי כמו לתת לידו דבר איסור ובידוע שיאכל וכדומה וכיוצא בו אבל בסיוע שיש בה עיקר לגוף הדבר אפי' שלא בשעת עבירה אסור אם לא היכא דאיכא מפני דרכי שלום כבמתני' דגיטין ג) שיטת הר"ן דאסור לתת איסור לישראל וה"ה למומר משום דמצוה להפרישו אבל לנכרי וודאי שרי וכן נראה שהוא דעת המרדכי בע"ז שם דמותר להלות או למכור לנכרי כל מה שיש לו בלא"ה ורמ"א מוסי' אפי' אין לו רק שיוכל לקנות במק"א ועיי' תשובת חו"י סי' פ"ה חלוקי' דיני' דווקא כשמצוי' לו ואם קונה בהקפה דווקא כשאחר יתן לו ג"כ בהקפה עיי"ש באורך ורוחב פרטי דיני':

והנה הרמ"א כ' ונוהגי' להקל וש"ך מביא לשון ד"מ מטעם דמקילי' להשתתף עמהם וציין על או"ח סי' קנ"ז ונ"ל הא דכ' רמ"א וכל בע"נ יחמיר לעצמו משום שלדעתו איכא פלוגתא בי' ראשוני' גבי נכרי ג"כ ורבו האוסר' ונהגו להקל משום דמקילין להשתתף עם הנכרי ולכן כ' בעל נפש יחמיר לעצמו ולא יסמוך עכ"ז אבל לפי דעת הש"ך או לפי עניית דעתינו דבנכרי כ"ע שווי' דליכא משום מסייע ידי עוברי עבירה כה"ג נראה דאפילו בעל נפש א"צ להחמיר דאין מקום טעם להחמיר במקום דכל הדיעות שוות והיינו ביש לו משלו אבל באין לו רק שיוכל לקנות ממק"א ויש בו טורח לקנות ממק"א או שרגיל כבר לקנות אצל זה יקשה לקנות כעת ממק"א כנלפע"כד דוודאי בע"נ מחמיר לעצמו והיכא דיש לחוש לאיבה שקונה מזה תדיר ויש לחוש לאיבה ומצערו לאחרי' עיי' תשוב' חו"י הנ"ל דיש להקל דהרבה הקילו משום איבה וכ' אפשר משו"ה נהיג להקל עיי"ש:

סוף דבר הכל נשמע כי מעיקר הדין אין בו נדנוד איסור אבל להיות כי בעל נפש אתה שמע לעצתי איעצך ויהי' אלקי יעקב בעזרך ויודוך אחיך הכ"ד חותנך רבך אוה"נ מברכך באהבה רבה:

פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק בא תרכ"ט:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פד

שפעת ברכות לתלמידי הרב המופלג בתורה וביראה מלא ברכת ד' מורג חרוץ כקש"ת מו"ה ליב בערגער נ"י רב בק"ק וואשוואר יע"א:

מכתבו קבלתי תחלת הלילה עוררתני בלוח' שנייי' ע"ד שמקפידים הכומרים והמונים שידליקו ישראל נרות בחלונותם בשעה שמסבבים ביום אידם בצלמים, ומכבדים אותם כאלהים, והמסבבים כשלא ראו אור בבתי ישראל זרקו אבנים ובלסטראות לחלונותי' ונפשו בשאלתו אם מחוייבים להסתכן שנפשם או לא:

הנה דבר זה בעצמותו כבר נשאל לפני אבא מאוה"ג זצ"ל, והוא בח"ס יו"ד סס"י קל"ג, וגזר אומר שאסור וצריך למסור נפש על זה, ויעץ עצה שיאמר כ"א לשכינו מלטני מן העוצר והוא מתוס' ע"ז ע"א ומע"כ תלמידי כבר ראו ענין כ"ז בח"ס:

ולדידי צ"ע ניהי דאיסור ליכא באומר מלטני דלאו שליחותא קעביד ולא יכנס תחתיו כמ"ש תוס' מ"מ בנדון זה יש משום מראית עין לעיני הרואים נרות דולקות ולא ידעו ולא יבינו כי נעשה ע"ד זה, ואם ידליק צריך לכבותו משום מ"ע, אם לא שנסמך על חד דעה שביו"ד סי' קמ"ד דמביא הרמ"א דברבים ליכא חשדא, ועיין מג"א ס' רמ"ד סק"ח דנראה דנקיט להלכה הך דעה, הגם דאלי' רבה ותוס' שבת חולקים עליו די"ל דווקא בחומר ע"ז לא חשידי משא"כ באיסור שבת עיי"ש, הא דידן ג"כ לחשוד בע"ז רבי' לא חשידא:

אלא לפי שהעלה אבא בח"ס או"ח סי' ס' דל"א ברבים ליכא חשדא רק היכא דרבים יחד עושים דבר במסיבה א', אבל דשכל א' עושה בפ"ע אפי' טובא הרבה איכא חשדא ובנדון שלנו איכא חשדא דכ"א מדליק בביתו, ומ"ש בח"ס שם כיון דהדבר מפורסם ומוזרת בלבנה דוברות בו ליכא חשדא כמדומה לי ל"ש בנדון זה, ועוד דנראה דלא סמך ע"ז אלא לעשות פרסום ע"י הכרזה וזה א"א בנדון שלנו כמובן:

ובאמת תמוה לי אם נסמוך על הפרסום שידוע לכל ענינו, גם בפ' מקום שנהגו גבי תודס שהנהיג וכו' דמייתי בח"ס ראיה ונכנס לחלק בין רבים עושים ביחד או כ"א בפ"ע, הא שם ג"כ כולם יודעים כי לא לשם קדשים אוכלים רק לזכר בעלמא וליכא חשדא רק כל א' יעשה ולא ידעו אחרים ענינו אם בהיתר אם באיסור והא הנהיג כל בני רומי כך:

ועיקר הראיה מתודס וממה ששלחו לו לולי תודס אתה דהוכיח בח"ס דברבים כי האי איכא חשדא לא זכיתי להבין בטוב שם שהקפידו לאכול מקולס כמו פסח והוא זכר לפסח איכא חשדא דהרי עושים מעשה במכווין שיהי' דומה לפסח איכא משום מ"ע משא"כ באנדרטי דבבי כנישתא דעיילו שמואל ור"י וכדומה ענין אחר הא שאין עושין מעשה המוכיח שעושי' איסור רק שיחשדו הרואים שעושים איסור בכה"ג ברבים ליכא

חשדא, ועוד מלשון ש"ס פסחים דקאמר אלא קרוב לאכול קדשים בחוץ, נראה לאו משום מ"ע וחשד אתו עליו אלא משום שעי"ז יטעו לאכול קדשים בחוץ כיון שאוכלי' בליל פסח בזמנו מקולס קרוב שיטעו שמותר לאכול קדשים בחוץ ולא משום מ"ע מפני הרואים ואי משום מ"ע הול"ל דנראה כאוכל קדשים, וכמו שאמר רב שם האומר בשר זה לפסח מחזי כאוכל קדשים וכו' וש"ס דמקשה שם על רב דווקא מקולס היינו דאי אינו מקולס אינו דומה לפסח ולא יטעו, ה"ה דליכא מ"ע כיון שאינו דומה לפסח כהלכת' ומתרץ מפרש אפי' אינו מקונס איכא משום מ"ע וה"ה אם היה מנהיג לכל בני רומי שיאמרו זה לפסח היה מקום לגזור שיטעו לאכול קדשים בחוץ כנ"ל ומוכח מתוך לשון ש"ס ואזדא לי' ראי' אבא זצ"ל ועיין:

אלא כיון דדבר זה דברבים ליכא חשדא מחודש הוא ובלא"ה לא רבים תפסו זה להלכה אנו אין לנו לכל היותר רק כעין שנמצא במקומו היכא דמתאחדו רבים ומתאספים במקום אחד דליכא חשדא כענין אין דומה יחיד עושה עבירה לרבים, אבל כשכל א' עושה בפ"ע מניין לנו, והסברא וחילוקו של ח"ס זצ"ל נכונה, ולכן בנדון של ח"ס ביו"ד שהוא נדון שלנו ממש יש לעיין אם בו משום מ"ע:

אם לא שנסמוך על י"א שמביא הרמ"א יו"ד סי' ק"נ דכל שהוא משום מ"ע א"צ למסור נפשו במקום שיש סכנה והוא מר"ן פ"ק דע"ז שכ' שאפשר לומר כן, אלא דלמעיין בו יראה כי באמת משמעות ש"ס משמע אפי' מה שהוא משום מ"ע צריך לסכן בנפשו, וכ"כ הר"ן תחלה ואח"כ כ' שי"ל כל שיש סכנה בוודאי שימות אם לא ישתה מותר לו לשתות במקום מ"ע, וש"ס קאי היכא שאין סכנה בוודאי אלא אפשר שלא ימצא מים אחרים וימות בצמא כה"ג אין מותר היכא דאיכא רק מ"ע עיי"ש, ולפ"ז בנדון שלנו דליכא סכנתא בוודאי רק שיש לחוש שמא יכעיסו פעם אחר המונים עד שיבוא לי"ס ח"ו, כה"ג גם משום מ"ע אסור באפשר דדומה לס' שמא לא ימצא מים אחרים ולא ברירא לנו האי מלתא:

שבתי וראיתי בעיני השכל שי"ל גם אם במקום דליכא רק משום מ"ע דע"ז צריך למסור נפשו, בנדון שלנו שאני דליכא מ"ע דע"ז דכולם יודעים דנכרים מקפידי' ע"ז מאוד ומכריחים בכ"מ להדליק כמוהם, וכ"ש בנדון שלנו שכבר זרקו עליהם אבנים ובלסטראו' אלא שצריך למסור נפשו, ומי שאינו מוסר נפש אינו עובד ע"ז אלא דעובר על עשה דונקדשתי ובע"ז יהרג ואל יעבור, ומי שאינו יודע שע"פ היתר עשה יחשדוהו שעבר ולא מסר נפשו ולא נחשד בע"ז רק שלא עשה כמצוה עליו למסור נפשו על מ"ע כזה א"צ למסור נפש כנ"ל מסברא נכונה:

ואפסדתא קמייתא מה שצדדנו תחלה משום ברבים ליכא חשדא ואפי' לולי חילוקו של הח"ס בין עושים רבים יחד לכ"א בפ"ע ג"כ ליתא לפמ"ש אלי' רבא ותוס' שבת דווקא בחומר ע"ז לא חשידו רבים ולפמ"ש לית כאן חומר דע"ז רק דלא מסרו נפשם כמצוה עלינו ואין בו משום ע"ז ולא דבזרי' דע"ז ואפשר גם ברבים איכא חשדא ואסתבר לן בברייתא דכיון דליכא משום מ"ע דע"ז כ"ע מודי' דא"צ למסור נפש אפילו ליכא וודאי רק ספק ואפשר שיבוא הדבר לידי סכנה והבן:

וכל דברינו עד כה מיוסדים על אדני פז של אבא בח"ס זצ"ל דמדמה בפשיטות נדון זה להא דש"ס ע"ז באומר מלטני מן העוצר זה ואוחז בשיטת תוס' דלא כרש"י שם ובאמת בטור מביא ב' דעות ולא הכריע והמחבר סתם דבריו ולא כ' דווקא בשאפשר לתת לישראל דמי' מזה פשיטא לט"ז וש"ך שם דתפס המחבר בשיטת ר"י שבתוס' והעתיקו שיטות ר"י כנ"ל ובח"ס קיצר בציונו על שיטות תוס':

אלא דכ"ז לא שוה לנו דנלפע"ד וודאי היכא דיודע בבירור שא"א לנכרי לפייסו רק ביי"נ באין מנוס באופן אחר גם ר"י מודה גם במלטני אסור כיון שיודע בנפשו שא"א בשום אופן רק ביי"נ הוה כאומר לו תן יי"נ, אלא רש"י ס"ל דגם ישראל יוכל ליתן דמים כמו יי"נ לעוצר וגובה, וע"ז הקשה תוס' פשיטא ומוקי לה שישראל צריך לתתן יין דווקא ואומר שלנכרי מלטני באופן שתוכל והיינו אולי יהיה באפשרותו לפייסו שיקבל דמים ע"ז טרחו וקרב לוודאי יפייס' בדברים וכל שאפשר בשום צד לאו שלוחו הוא לתת יי"נ, ועיי' ר"נ בשם רמב"ן שכ' בחנוני בידו של ישראל לתת להם דמים כמו יין משא"כ במלטני שצריך לתת יין ולפעמים מקבל דמים נראה דאזיל ג"כ בשיטת ר"י דצריך לתת יין, ולפעמים מקבל דמים היינו ע"י פיוסים וריצוי דברים, ועיין תוס' ב"ק נ"ח ע"א:

אי נמי בתוך הדברים טעם לירושלמי אפי' בבע"ח דוחק וכדומה משום דאפשר שישלחו אחרים או יפייס' וכדומה, וכ"ז בע"ז וכיוצא בו שאפשר בשום צד, אבל בנידון דידן דידוע דא"א לשכינו למלט אותו בשום אופן אם לא שידליק נרות בחלון, וא"א לו לפייס ולרצות ולהשכיך כעס ההמונים המסבבים בלי נרות הוי כשלוחו וכאומר לו הדלק נרות בשבילי כן היה נלפע"ד לולי דעת הקדושה של אבא מאוה"ג זצ"ל:

והיותר נראה אם אפשר לומר לכומרים או לשר מלטני מרשעת המונים למען לא נזוק ולהעמיד שלום העיר שמחויבים לראות ע"כ ולעשות כל השתדלות, ויש בידם להציל העשוקים ואומללים שיעמידו שומרים בל ירימו יד נגד הישראלים, ואם לא יעשו ככה רק ידליקו הם נרות בחלונות ישראלים דומה ממש להא דש"ס ע"ז מלטני כיון שאפשר להם בלא"ה, וגם אם דבר רחוק הוא ונוח להם יותר להדליק נרות מלעצור המונים לבל

ירשיעו וישחיתו מ"מ כיון שאפשר לפייסם בדבר אחר דומה למלטני לשיטת ר"י דפסקו להלכה בש"ע כמ"ש:

ומהיות טוב עוד יותר אם אפשר כמ"ש מע"כ תלמידי נ"י שיאמר האומר לכומרים או לשר ושופט העיר אנו א"א לנו להדליק נרות וצריכין אנו לסבול יעבור עלינו מה, ואם ידליקו אחרים עלינו בעל כרחינו מה לנו לעשות, א"א מחויב' לעמוד נגדם בחזקה ולכבות הנרות, ואנו נפשנו הצלנו מאיסור ואם מה טוב ומה נעים יצאנו ידי כל השיטות וגם משום מ"ע קיל טובא כאן שלא ע"פ מעשינו וצווינו הוא אין לנו לכבות הנרות בחזקה כדי שלא יהי' מ"ע והבן:

ועוד יש להרחיק מנדנוד איסור דע"ז ומ"ע כשידלק' הנרות בחלונות ישראל כמה שעות קודם שיסבבו עם צלמני', ולא יכבו אחר שכבר הלכו ועברו בכל המקום ושבו למקומם, וזכר לדבר ממה שכ' ברמ"א סי' ק"נ בשהלכו שרים וכומרים עם הצלם עלי' שיקום קודם בואו שלא יהי' היכר שעומד מפניהם, ובצירוף כ"ז נ"ל שעשינו הרחקה טובא מהיות טוב, הנ"ד אוה"נ דש"ת פ"ב כאור בוקר ליום ד' ה' מרחשון תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פה

תיתי שלמא רבא לגברא רבא ה"ה כבוד ידיד ד' חביבי הרב הגאון הגדול בקי בחי" צדיק ונשגב המפורסם כקש"ת מו"ה משה שיק ני' אבדק"ק יערגן יע"א:

גי"ה קבלתי שבוע העבר ומיד שמתי אל לבי לעשות רצון צדיק כמותו י"ב, אשר חפץ ורוצה לשמוע דעתי העני' והתחלתי לעיין בדבריו אבל מהמון טרדות דעדו עלי מכל צד בפרט תחלת הזמן עת האסף התלמידים לא ברכתי על המוגמר וענין זה צריכ' עיונא רבא לדמות מלתא למלתא וכ"ש לדון ולהורות להלכה בתכסיסי מו"מ בעיתים הללו במכיר' ומסירת שטרות צריך חקירה יתירה אצל הסוחרי' הגדולים שיודעים ובקיאים טובא בכללותי' ופרטותיהם ואציע פה לפני פר"מ ני' אשר העלתה מצודתי בעיון מעט לפי מסת הפנאי להשיב על דבריו המיוסדים על הלכה פסוקה בטוש"ע יו"ד סי' קע"ג סעי' ד' במכירת שטר ומלוה לחבירו ריש מילין אומר מה שפלפל פר"מ ני' אם מכירת שטרות דרבנן ולדסוברים דקנין דרבנן לא מהני לדאוריי' מדאוריי' הוה מעות הלואה אצלו ולא מועלת המכירה רק לריבי' דרבנן ולא במקום שיש ריבי' דאוריי' לדעתי לא היה צריך להכניס עצמו בשיטת ראשונים אי מכירת שטרות דאוריית' דהרי בירושלמי והו' מתוספת' וכן העתיק הרי"ף ורא"ש וטוש"ע חוץ הרמ"בם דמלותו היינו מלוה ע"פ וא"א

להקנות רק במעמד ג' הלכתא בלא טעמא ומדרבנן ומ"מ מהני להוציא מידי ריבי' וב"י כ' דפשיטא מ"ש שטר מ"ש מלוה ע"פ ויש מקום לומר דל"ז א"ז קתני ל"מ בשטר שיש בו קנין מדאוריית' לדסוברים מכירת שטרות דאוריית' ולראב"ד עכ"פ בנ' לו משתעבדנא לכל דאתי כו' והחולקים גם על הראב"ד מ"מ בלא כ' שם המלוה כלל נראה דלכ"ע דאוריית' הוא שכן כ' בתומים רס"י ס"ו לכן נקט מלותו ע"פ דוודאי קנינו דרבנן מ"מ מותר כן י"ל והטעם דמכירה זו מדרבנן מוצא מידי ריבי' יעיין תוס' ב"מ ס"ב ד"ה אע"פ שאין לזה כו' דאפילו לא קנה אלא למי שפרע חשיבי כנתיקרו ברשות לוקח והכא א"א צריכי' לזה כיון דהוא קונה קנין גמור מדרבנן ושני' בשום אופן אין יכולים לחזור בו הרי הלוקח נותן מעותיו בשביל כח זה שיש לו בו בשטר מדרבנן אין כאן הלואה כלל כיון שלקנות בו נותן מעותיו והרי קנה ואינו ענין אי קנין דרבנן מועיל לדאוריי' לקדש בו אשה וכיוצא בו ואם שלו הוא ע"י קנין דרבנן מדאוריית' או לא דלענין ריבי' כיון שסוף כ"ס קנה בו דבר ומוחזק בו וברשותו הוא מה לי אם קנין דרבנן או דאוריית' מדינא או מחמת סתומתא ומנהג כנ"ל פשוט והאריך בזה שלא לצורך:

והנה בטוש"ע כ' ובלבד שלא יהיה אחריות שלא מצד המוכר על המוכר והוא מבעה"ת שער ט' ח"ז סי' י"ג וכ' שם כן מתשובה לרמב"ן אליו והמעיין בפנים יראה כי איירי דווקא כשמקבל אחריות דמי זבינו אם לא יהיה יוכל ליגוש את הלוה שיחזיר לו דמי זבינו וכ' הרמב"ן וז"ל כיון שאז יחזיר לו השטר וזה יחזיר לו מעותיו והמכר בטל נמצא שהלוקח יוכל להרוויח ואינו יוכל להפסיד כה"ג הו"ל קרוב לשכר ורחוק מן ההפסד דהא לא מקבל עליו לוקח כלום והכי מוכח במ"ז לי' לחברי' הולך ד' וכו' ואי תקפו כ' עכ"ל הנה מדמה זה להך דהילך ד' זוז כו' ואי תקפו דהוה קרוב לשכר ורחוק להפסד נראה דאין בו רק איסור דרבנן וביתומים כה"ג מותר וכן נראה לשון הרמ"בם שכ' תחלה אלא שאני מחמיר במקבל עליו כהנ"ל נראה דהוא רק מחומרא שנראה לו שדומה להך דתקפא חמרא וכ"ז במקבל עליו להחזיר דמי זבינו אבל במקבל ע"ע להחזיר לו כל דמי השטר דכולו שכר ובהכי לא אייריי ונראה דפשיטא לי' דהוא ריבית גמור וכ"כ בגדולי תרומה על מ"ש בסוף דאם התנה שיחזיר לו מעותיו שצריך לקיים תנאו מדנקט להחזיר לו מעותיו משמע אבל בשהתנה להחזיר לו דמי השטר אפי' דמי זבינו לא יחזיר דהוה דאוריית' ותלי' בשיטות אי כל הקרן והריוח בריבית דאוריית' אי מפסיד הכל ולאשר ראיתי שפר"מ ני' לא נתברר לו דבר זה והביא מ"ש פ"מ בירושלמי דתרומה משמע שהוא רק חומרא דלא כדמשמע מטו"ז העתקתי לפניו כ"ז ובאמת מתשובת רשב"א שמביא ב"י סי' קע"ג משמע קצת דאפי' מקבל עליו לשלם לו הקרן כשלא יגבה מן הנכרי מחזי

כריבי' משמע קרן כולו של השטר ולאפוקי ריבי' שמקבל מן הנכרי אבל כל הסכום הכתוב בשטר מקבל עליו ומ"מ כ' דמחזי כריבי' ואינו מוכרח כ"כ:

והנה פר"מ הגנ"י יצא לדון בדבר חדש ולדייק לשון ש"ע שצריך לקבל עליו אם יעני הלוה דווקא אם יעני אחר שכבר קנה ממנו אבל אם כבר הוא עני בשעת קנין הוה מקח טעות ואין אחריות זה על הלוקח בסתמא ואפי' רק נתמוטטו נכסיו בשעת קנין עד שיש ספק אם יהי' יוכל לשלם בשעתו ובשעת גב' אין לו לשלם הוי מקח טעות מעיקרא דלא הכניס הלוקח עצמו בספק כזה אלו דבריו בקיצור במח"כ שכח לשעתו הלכה פסוקה בטוש"ע ח"מ סי' ס"ו סעי' ל"ד דאם היה הלוה עני בשעת מכירה בכלל אונאה היא ואין אונאה לשטרו' ויעיין בש"ך שם אפי' לא ידע הלוה והסכים עמו בתומים והוא מבעה"ת והיה זה לפני כשדברנו פא"פ אלא שלא יכולתי לפום רהיטא לכוון איה מקומו ועכשיו נזכרתי והאמת כי תלי' ברברבתא אי בפלגא או יותר מפלגא יש בו ביטול מקח בשטרות יעיין שם סי' ל"ח ובהכרעת הש"ך שם דליכא ביטול מכח לעולם ולכן אפי' כשהיה עני כ"כ שאין לו לשלם אפי' חציו לא ביטל המקח והכל על המוכר ויש לעיין זיל בתר טעמא דהו"ל לשאול כמ"ש בעה"ת וכ"כ ש"ך בשמו א"כ אי שואל אותו או מתנה עמו ע"מ שאינו עני אם נמצא שהיה עני בשעת מכירה מקח טעות הוא ודרך מקח וממכר הוא שלא יכנוס עצמו לזה אלא שכ"ז לא יועיל לנו רק שמותר לקבל ממנו דמים שנתן עבורו ולא שווי' של שטר ומ"ש פר"מ ני' ע"פ חקירתו של המל"מ פ"ה מה' אישות דין ז' אם במקח טעות מעות גזל בידו או לא כיון שיוכל ליתן דמים אחרים אלו שלו הם היינו בשיודע המוכר שמטעהו ומוכר דבר האסור בהנאה בוודאי מעות גזולי' הם בידו אלא שיש לספק כיון שיוכל ליתן דמים אחרים אם על אלו דמים שם גזל לקדש בו אשה ויעיין רא"ש בקידושין שם אבל כשלא ידע המוכר ושני' לא ידעו ואח"כ נתוודע טעות במקח אם הדמים בהלוואה או בתורת שמירה בידו של מוכר יעיין בסמ"ע וש"ך סי' ס"ו ס"ק ח' ובתומים ונראים יותר בכ"ז מ"ש בקצה"ח שם והעולה מדבריו במקח טעות מעות הלוואה הם וכן כ' מפורש ברמ"א סי' רל"ב בסופו ובבעה"ת כ' ג"כ שמקבל עליו שאם לא יוכל ליגוש ללוה משמע אפי' היה עני בשעתו או הוא איש אלי' כדמשמע לי' לפר"מ ני' מתשובת הרשב"א שהביא הב"י משמע ומוכח אפי' אינו מקבל עליו רק אחריות מה שנתן עבורו אסור דהא בעה"ת בהכי איירי כמו שהעתקתי לעיל:

ולפום רהיטא עלה ברוחי אפשר הא דקבלת אחריות מבטל המכר במכירת שטרות וכיוצא בו בקרוב לשכר ורחוק מן ההפסד דווקא בשאין דרך כולם כן ואקרי שא' מתנה כן והמוכר מקבל עליו מחזי כריבי' שע"י תנאו מה שאין דרך מכירה בקבלה זו יוצא

מתורת מקח וממכר ודומה יותר להלואה ואסרו חכמי' אבל עכשיו שכל עסק מו"מ בשטרות כך הוא ואין א' שקונה באופן אחר הדר הו"ל דרך ממכרו של שטר כך אלא מחזי כריבית הגם שכל אחריותו על המוכר ויש משמעות למ"ש בש"ס ב"מ ס"ד גבי אי תקפ' שכ' שקבל עליו אחריות כ"כ שאין דרך לקבל יעי"ש ויותר מבואר דבר זה בפ"י שם ודבריו נראים לי אמתיים לפום רהיטא ואם צדקו דבריו נ"ל כי יש לצדד להקל על סוחרי הארץ בקנין שט"ח וכ"ז כשמקבל עליו רק דמי זבינו לבד דכבר יצאנו מידי ריבי' דאוריית' ונגד מחזי כריבי' י"ל כהנ"ל:

עוד א' שכחתי כי נאמר לי מב"א הרבני החרוץ מה"ו שמואל ע"פ נ' כי ע"פ הרוב אין משגיחים בלוה כלל אפי' הוא מן הגרועים ובוטחים העיקר על המוכר שיתן עליו (שירא) וכל שיש על המכר (שיראנטען) ביותר יאמר עליו שירה ויקפצו עליו זבינ' א"כ בוודאי ליתא למ"ש פר"מ הגנ"י:

וכל דברים אלו לא שקלתי במאזני שכלי לדון ולהורות ולא באתי רק כמגלה הרהורים מותרים וי"ד נ' שפתוחים לפניו שערי תורה ושוקד הוא על שמריו לשמור ולעשות יעיין וימחול להודיעני דעתו הרמה הכ"ד באישון לילה בחפזון רב קשור בעבותות האהבה אוה"נ פ"ב מש"ק נגהי ליום א' ב' מרחשון כתר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פו

שפעת ברכות ושובע שמחות, לאהובי תלמידי הבחור המופלג בתורה ויראת שמים מורג חרוץ ושנון מופלא באנשים מוכתר בנימוסין כ"ש ה' יונה אבליס נ':

מכתבך החביב עלי קבלתי ע"נ והנה כתבת לי שלישי' ח"ת אשר חננך ה' ובכל פעם נתת שמחה בלבי, והן ידעת מרוב טרדותי אשר סביב שתו עלי בכל שעה ורגע ובפרט בעיתי' הללו א"א לי להשיב לכ"א כמבוקשו, בכל זאת צמצמתי לי מעט רגע להשיבך, מ"ש בתוס' ריש נדה שכ' שאין למדים אשה מסוטה דאין למדים אלא טומאת מגע ולא טומאת ראי' ופשוט לך שכוונת תוס' לחלק דבסוטה הספק אם הבועל נגע בה וטימא אותה משא"כ בנדה האשה וודאי נגעה בטהרות והספק אם היה הדם אז כשנגעה וזה ליכא למילף מסוטה, ועפי"ז נתקשית לפי דס"ל לתוס' בסוגי' דראהו חי מבערב לר"י דווקא בר"ה טהור ולא ברה"י, ולהנ"ל נגע בא' בלילה ג"כ אינו דומה לסוטה דוודאי נגע עכ"ד בקיצור, אם היה כוונת תוס' כן היה מקום לדבריך ולפלפל בהם, אבל אין זה כוונת תוס' דא"כ איך כ' דמאין בו דעת לשאול ילפי' שפיר דשייך טומאה ע"י ראי' הזב והזבה

וכ"א ולדבריך מ"מ לא שייך שם וודאי נגע כמובן, אבל כוונת תוס' פשוטה כיון דסוטה גזה"כ הוא לטמא ספיקא ברה"י כוודאי ולטהר בר"ה דווקא דומי' דסוטה דהטומאה באה ע"י נגיעה שנגע בה הבועל וכן נגיעה טהור בטמא במת או בשרץ משא"כ היכי דהטומאה היא ע"י ראיה בלא נגיעה אין למדין משם, וכמה חלוקים מחלקים שאין למדין רק דומי' דסוטה הגם שאין טעם לחלק בגוף הדין אלא כיון דחידש הוא דווקא בדומה לו למדי', אבל ליש בו דעת לשאול דומה שפיר שג"כ הטומאה באה ע"י ראי', וכי כן נגע בא' בלילה דומה שפיר לסוטה וזה פשוט בכוונת תוס' וכן מורה לשון התוס' ודלא כמ"ש בכוונת תוס' שהלשון אינו מדוקדק:

אבל אי קשי' על מה שתי' תוס' תחלה דטומא' למפרע לא ילפי' מסוטה, קשה מהא דנגע בא' בלילה שמפורש בתוס' לחלק בין רה"ר לרה"י והלא הוא טומאה למפרע, אלמא גם למפרע ילפי' מסוטה וצ"ע, שוב ראיתי שכן התעורר בזה בר"ש בטהרות פ"ו דמהא דנגע מוכח דגם למפרע ילפי' מסוטה, וקשה מהא דמעל"ע שבנדה עיי"ש והתכווין להנ"ל, והיה נ"ל לומר דהתוס' ס"ל הא דלא ילפי' למפרע מסוטה היינו לטמא הטהרות למפרע זה לא ילפי' מסוטה דבסוטה דנין לאסור להבא ולא למפרע, ולכן אשה זו שנגעה בטהר' או לטמא המטה מחשש שראתה כבר לא ילפי', אבל בנגע בא' י"ל טמא וטהור היינו להבא משום נגיע' שנגע כבר והספק אם היה חי או מת הגם שדני' על נגיע' דלמפרע קודם שנולד לנו הספק בזה אין מחלקים בין סוטה שאוסרי' מכאן ולהבא אחר שנולד הספק ועיקר החילוק דלא ילפי' לאסור במה שנגע למפרע, וכן בנגע בא' בלילה וכו' הטהרות שנגע בנתי' לא מחלקים בהם בין ברה"י לרה"ר דאינו דומה לסוטה, אבל האיש הנוגע בעצמו מטמאי' להבא כנ"ל והבן, ועדיין יש לעיין מהא דקופה דמטמאי' טהרות ראשונים, וי"ל כן ועדיין צ"ע:

ומ"ש להקשות על הרשב"א דמתרץ הא דלא אמר במעל"ע שבנדה כל הטומאות כשעת מציאתן דספק היה כאן דם משא"כ בנגע בא' דנגיע' וודאי, וכן בקופה הוי רק כספק ביאה ותולי', והוקשה לך ממה דאיתא בתוספתא והובא בר"ש בישב ע"ג אבן ולמחר מצא שרץ או רוק דפליגו ר"מ וחכמים בר"ה, ושם הוי כמו קופה, יפה הקשית וצל"ע ג"כ כעת:

והנה לר"מ צ"ל ע"כ דאשה גריע מנגע בא' דמטהר ר"מ וכ"כ תוס' דצ"ל כן לר"מ, אלא לתוס' ליכא פלוגתא רחוקה דלרבנן אשה ומת שווי', אלא שהחכמי' הקילו לתלו' שלא יהיה לבו נוקפו, ולר"מ בנגע מטהר ואשה ס"ל גרוע ולא פליגו בסברות הפוכות, אבל לתי' רשב"א פליגו מהיפוך להיפוך דלר"מ אשה גרוע מנגע ולרבנן אשה עדיפ' וכן קשה

לתי' ראשון של רשב"א כמובן ונ"ל לפום רהיטא די"ל ר"מ לטעמ' דס"ל לשמא ימו' לא חיישׁ' דאלי' לי' חזקת חי י"ל לכן ס"ל ג"כ דאפי' מת לפנינו מ"מ כל כמה שנוכל להחזיקו ולהעמידו על חזקתו שחי מוקמי' כי לא עלה על דעתינו לחוש שימות אבל רבנן י"ל ס"ל שמא ימות חיישי' ועיי' זה בגיטין כ"ח ע"א דבריי' ס"ל דשמא ימות אפי' לזמן מועט חיישי' לכן כשנמצא מת ואיכא רעותא לפנינו חיי' למפרע ג"כ כי גם קודם שנמצא מת לא הי' מוחזק לנו שיחי' עד הבוקר כנ"ל ובזה נתיישב לי מ"ש בסדרי טהרה בחידוד הלכה דלפמ"ש תוס' דלר"מ ביותר יש לחוש באשה ולפ"ז להלכתא כרבנן דרק מדרבנן קנס במל"ע ומדינא אין חוששי' כ"ש שלא נאמר במת לפנינו שמא כבר ודלא כטו"ז סי' שצ"ז עיי"ש ולהנ"ל י"ל כ"ז ר"מ לשיטתו דל"ל שמא ימות ומעולם אין אנו חוששי' לאיסורא שמא ימות ול"ל דאדם עלול למות למיחש בו ולכן לא מוחזק למפרע משא"כ אשה דעלולה יותר ומוחזק' בדמי' אבל לדידן לפי דפסק הרמב"ם פ"ט מתרומות כאותה בריי' דגיטין כ"ח חיישי' לשמא ימות י"ל כסברת הטו"ז הנ"ל כיון דאדם עלול למות עד שאנו חוששי' לו בכל שעה ורגע שמא ימות רק שמא מת לא אמרי' אבל כשמת לפנינו מחזקי' למפרע שמת כנ"ל, ובהא א"ש רמב"ם דס"ל דכל הטומאו' כשעת מציאתן היינו הא דנגע בא' בלילה גם לענין חולי ועיי' שו"ת חכם צבי סי' ג' שהוכיח מרמב"ם דס"ל דדאוריי' הוא היינו להלכת' דפסק דלשמא ימות חיישי', ואשה צ"ל דאינה עלולה כ"כ כמ"ש הרשב"א וכ"כ החכם צבי ז"ל מדעת עצמו דצ"ל לרמב"ם דאשה שנבדקה לא דמי' כ"כ לנגע בא' בלילה ולר"מ י"ל מ"מ אשה גרוע כמ"ש ועיי':

ובמק"א עשיתי סמוכי' לשיטת טו"ז הנ"ל ממתני' דגיטין כ"ח דהניח זקן או חולה וכו' נותן לה בחזקת שהוא קיי' ולא קתני רבותא יותר אפי' נשמע אח"כ שמת אחר שנותן לה הגט נשמע כן מ"מ לא חיי' שמת כבר קוד' שנתן הגט וע"כ כטו"ז הנ"ל, ויש לשדות בי' נרגא דתלי' בפלגת' דאביי ורבא שם אי מתני' בהגיע לגבורו' או לא דנ"ל לומר מסברא גם לחולקי' על הטו"ז הש"ך בנקה"כ שם ויתר מאחרונ' מודי' בהגיע לגבורו' הגם דפסקי' כאביי דמתני' גם בהגיע לגבורו' אבל בוודאי לא יחלוק שום אדם כשהגיע לגבורו' האדם עלול ומעותד הוא למות כדכתי' ואם בגבורו' שמני' שנה אלא דס"ל לאביי מ"מ מחזיקי' אותו שחי אבל כשמת לפנינו בוודאי א"ש סברת הטו"ז דאומרים כמו שעתה מת כן מת כבר כיון שעלול למות ורוב אינם חיי' יותר משא"כ בשלא הגיע לגבורות אינו עלול ומעותד למות ורובם אינם מתי' בתוך שנותי' כנ"ל הגם שלא מצאתי לי חבר:

ועכ"פ אין כאן ראי' לטו"ז די"ל דווקא בהגיע לגבור' הדין כן ולכן לא נקיט מתני' רבותא יותר גם בשנשמע אח"כ שמת כיון שגם בהגיע לגברו' איירי וכ"ז לאביי משא"כ לרבא

וכי כן תלי' הדין דטו"ז בשיטות הפוסקים אי כאביי אי כרבא ועי' ובמק"א הארכתי יותר ופה לקצר אני צריך ואומר ה' יחיינו ויגיענו לימי' טובי' מאלו וישלח עזרו ממעל וגאולה קרובה לבוא ויאיר עינינו במאור תורתו ויעזרנו לעבודתו הכ"ד כואב בפגעי הזמן ומצפה לישועה דברי אוהבך בכל לבבו ד"ש כותב וחותם באישון לילה, רבך פה פ"ב יום ה' פ' עקב ח"י מנחם אב תר"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פז

לדזיו לי' שלם, נופך ספיר ויהלום, ה"ה גיסי רב חביבי תלמידי הרב המאור הגדול חריף ובקי משנתו זך ונקי גן הדסים כש"ת מו"ה זלמן סג"ל שפיטצער ני' מורה כהלכה דיין מצויין בע"מ וויען יע"א:

גי"ה קבלתי ונפשך היפה לשאול הגיע ע"ד פסקא דנא, דאשה שאומרת טמאה וחוזרת ואומרת טהור' אני דנאמנת באמתלא, אם בשעת ווסתה דעלולה לראות אם נאמנת באמתלא דחילוק רב יש בין שלא בשעת ווסתה לבשעת ווסתה דאפי' ווסתות דרבנן מ"מ עלולה ורגילה לראות ויש רגלים לתחילת דבריה אולי ל"מ אמתלא ע"כ, הנה גם אני כהאי ספיקא עלתה במחשבה לפני ומסתימת ראשונים ופוסקים נראה דבכל גווני נאמנת ואפי' בשעת ווסתה:

והנה בש"ס כתובות כ"ב אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני מהו כ' תוס' דהספק אי מהני אמתלא דאין לומר אי צריך אמתלא מדאמר אף בזה מכיון שנותנת אמתלא, והול"ל אף בזו צריכה אמתלא, וכ' המהרש"א דהיה מקום לומר דל"מ אמתלא רק כמו אמתלא שנרא' שהיו רצים אחרי' שאינם מהוגנים דאפשר לברר, והרגיש בדחוקו דברייתי' סתמא קתני אם נותנת אמתלא משמע כל אמתלא הגם דלא אפשר לברר, ונ"ל משו"ה השיבו אם נותנת אמתלא ולא אמרו כיון שנותנת אמתלא, ורש"י רצה להשמר מזה, ומפרש אם נותנת מכיון שנותנת, וצ"ל למת לא שלחו כך מכיון שנותנת דהא הודיעו שנתנה אמתלא, נ"ל דלא נימא דווקא אמתלא כזו דאפשר לברר מהני לכן שלחו אם נותנת אמתלא אפי' דלא טבא כזו מהני, וכי כן קשה מאי מספקא לי' לשמואל באומרת טמאה אני אי מהני אמתלא, ור"ן כ' דס"ד כיון דמי' בשקתא ל"ס על אמתלא, וצ"ל דאמרה שראתה והיא ביום אחרון לימי ספירה וזה דוחק, והיותר נ"ל דמספקא לי' סתם אומרת טמאה ואפי' בשעת ווסתה דמוחזקת לראות ואמרה שראתה, אפשר בכה"ג ל"מ אמתלא, ולא דמי' לדלעיל באמרה אשת איש אני וכו' דהתם אמרה תחילה

נגד חזקת פנויה לכן מהני אמתלא דמסייע חזקת פנויה לאמתלא, אבל באומרת טמאה אני בשעת ווסתה לא מהני אמתלא, ושלח אף בזו אם נותנת אמתלא נאמנת וא"ש כנ"ל:

והנה המהרש"א כ' בכוונת תוס' דאין לומר אי בעי אמתלא דה"א כיון שבידה לטבול מה לה לשקר ול"צ אמתלא, וצ"ל דאיירי ביום אחרון לספירה, ולפעד"נ דה"ה מקום לומר דהספק אם בעי אמתלא באומרת טמאה אני שלא בשעת ווסתה דהיא בחזקת טהרה, ולכן כשחוזרת מדבריה ל"צ אמתלא וכשאומרת א"א אני הגם שיש לה חזקת פנויה שאני חזקת פנויה דעשויה להשתנות, ומשו"ה כ' רמב"ן במלחמות ר"פ האשה שנתארמלה דלאו חזקה אלימא היא, ובהא עובדא דרצו אחריה ב"א שאינם מהוגנים בוודאי עשויה להשתנות כי רצו אחריה וחפצים בה הרבה לכן בעי אמתלא אבל באומ' טמאה כשהיה בחזקת טהרה וקבוע לה זמן ראייתה ה"א דל"ב אמתלא, כן היה אפשר לפרק הספק לכן כ' תוס' דא"א לומר כן דלשון אם אומרת אמתלא נאמנת לא משמע כן, אלא משמע דהספק היה אי מהני אמתלא והיינו כשהיא בימי ווסתה וכמ"ש, וא"ש הלשון דשלח לי' אף בזה אם נותנת אמתלא כיון דשלח לי' אי מהני אמתלא הו"ל להשיב אף בזה מכיון שנותנת אמתלא נאמנת, ונ"ל דתרתי השיב לו דמהני אמתלא אפי' בימי ווסתה וגם שלא בשעת ווסתה צריכי אמתלא ולכן שלח לי' בלשון דמשתמע לתרווייהו אם נותנת אמתלא נאמנת דצריכה אמתלא ומהני אמתלא כנ"ל וא"ש הכל ועיין:

ולפמ"ש דס"ל לתוס' דשלח לי' אמרה טמאה אני דהספק היה באומרת כן בשעת ווסתה, י"ל דהא דלא עבד שמואל עובדא בנפשי' היינו בשעת ווסתה לא רצה לסמוך על אמתלא כ"כ, אבל שלא בשעת ווסתה ניהי דבעי אמתלא מ"מ כיון דחזקת טהרה מסייע לה בלא אמתלא שלה גם שמואל סומך, אלא מעובדא דמייתי תוס' בשם ירושלמי דבעי לאזדקוקי לאיתתא, אמרה ל' טמאה אני וכו' נראה דשלא בשעת ווסתה היה דהא בעי לאזדקוקי לה, וגם בלא אמרה טמאה אני אסור בשעת ווסתה, וע"כ שלא בשעת ווסתה היה וזו היא המעשה דקאמר ש"ס דלא עבד עובדא בנפשי' חזינן דגם שלא בשעת ווסתה לא רצה לסמוך בנפשי' על האמתלא כנ"ל:

והנה הרי"ף העתיק הא דשמואל לא עבד עובדא בנפשי' וכ' הר"ן דהלכת' כרב וגם שמואל לא פליג רק לנפשי' למיעבד, וכוונת הרי"ף לומר דמי שרוצה להחמיר לאו חסידות של שטות הוא דהא שמואל החמיר על עצמו כ"כ ב"י סי' קפ"ה וזה דוחק כמובן, ולולי דמסתפינא היה נ"ל דדינא הוא הא דשמואל דלא עבד עובדא בנפשי' דיש כמה מיני אמתלא, וכ' הרמב"ם שיהי' באמתלא טעם וממש ונראה שאפשר כן הוא עיין במתק לשונו ודבר זה צריך אומדנא ושיעור אם אפשר שכדברי' כן הוא, ולכן לא עבד שמואל

בדנפשי' כשהיה כך לדון באמתלא אם יש בה ממש ושלח למורה להורות באמתלא אם יש בה ממש כעין שמבואר דלא יראה הבעל דם להורות בשל אשתו כיון שנוגע הוא בדבר, ויוכל לטעות בדמיונו ובמראות עינו, ואחר ששלח לו רב דנאמנת לא עבד עובדא בנפשי' עד ששלח אל המורה לדון על האמתלא ויפה עשה הרי"ף דהעתיק הא דלא עבד שמואל עובדא בנפשי' להורות ולדון דבר שהוא מעיקר הדין דלא פליג רב עליו כנלפע"ד נכון בעזה"י וראויה לחוש לזה כל המורה שלא יורה בדנפשי' כה"ג:

והנה תוס' מביא מירושלמי דאמתלא אתמול לא היה בה כח וכן העתיק הטור וש"ע אמתלא זו והרמב"ם כ' אמתלא אחרת שהיה אמה ואחותה בחצר כשתבעה והש"ך העתיק אמתלא דרמב"ם וכתב כי זהו שכ' טור והמחבר או כיוצא בו ותמה אני למה הביא הרמב"ם אמתלא אחרת ממה דאית' בירושלמי או שהי' לו לסתום אם נותנת אמתלא דנראי' כמ"ש בהלכו' אישות פ"ט או שהיה לו להבי' אמתלא של ירושלמי וצל"ע גם תמה אני על הש"ך שכ' דכוונת הטור ומחבר כיוצא בה אמתלא שכ' הרמב"ם אמתלא אלימא טובא יותר מאמתלא שבירושלמי שהעתיקה טוש"ע דאמתלא של ירושלמי' אין נראי' דבר שכן היה וכן ראויה אלא שאפשר שכן הוא ומלתא דתתקבל הוא אבל אמתלא של הרמב"ם הדברים ניכרים שראויה היא שלא תשמע לו כשאחי' ואמה בחצר בל יראו ואיך יכתבו על אמתלא זו של הרמב"ם וה"ה וכן ובאמת אצ"ל שכיוונו טוש"ע על אמתלא דרמב"ם דיש כמה וכמה אמתלאו' דדמי' לאמתלא של ירושלמי אבל על הרמב"ם התמיהא קיימת למה ועל מה שינה האמתלא והוסיף בטיבות' דאמתלא ומגרע בדינא דאמתלא גרוע מזו מהני וצ"ע:

ויגעתי ומצאתי יישוב לזה הנה הפלא"ה בכתובות התעורר אם מהני אמתלא בע"א די"ל דווקא כשאינו נאמן בתורת עדות רק משום שווי' אנפשי' מהני אמתלא ולא כשנאמן בתורת עדות ע"א וכ' מדנאמנת באמתלא א"א וגרושה אני והלא כל שבידה נאמנת ואפי' בערוה כבעל שאמר גרשתי וע"כ דגם בע"א מהני אמתלא ודברי הפלא"ה נפלאו ממני במח"כ להתקדש לבעל לא בידה הוא מי שיקדשי' כ"כ תוס' ישנים בגליון ש"ס דלכן צריך קרא דאם נאמן את בתי נתתי וכו' דלאו בידו הוא ויותר היה לו להביא ראיה מהאי מעשה שקפצו עלי' ב"א דהיה בידה להתקדש דהרי רצו אחריה ומ"מ מהני אמתלא ומובן בזה הא דפשיט רבה בר"ה מבריית' דקתני אם נתנה אמתלא נאמנת ומעשה נמי באשה אחת הא תו למה לי ולמ"ש א"ש דווקא באמרה א"א אני וכו' מהני אמתלא דלא נאמנת רק מכח שווי' נפשה חד"א אבל היכא שנאמנת מתורת עד ל"מ אמתלא לכן מביא ומעשה נמי באשה אחת שקפצו עליה דהיה בידה לומר נתקדשתי ומ"מ מהני אמתלא

כנ"ל עד"פ ומ"מ עיקר הראיה יש לדחות דלא היה בידה להתקדש ברצונה דהא קפצו עליה אינם מהוגנים ואמר נתקדשה כבר ומי יודע אם היה בידה מקודם כרצונה:

והלום ראיתי אחרי רואי בשב שמעתתא שמעת' ו' פ"ח וט' דדבר זה אי מהני אמתלא בע"א פלוגת' דקדמונים הוא, דתשובת הר"ן ס"ל דמהני אמתלא, וחכמי פרווינצא שבתשובת הר"י בן לב ס"ל דל"מ אמתלא לע"א, והקשה בש"ש מהא דנאמנת באמתלא באומרת טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני, והא התורה האמינתה דכתיב וספרה לה, ותי' דלא האמינתה תורה רק טהורה אני דאינה אומרת נגד החזקה כמ"ש תוס' ורשב"א ריש גיטין, אבל טמאה אני כשהיא בחזקת טהרה לא האמינתה תורה ואינה אסורה רק משום שוו' אנפשי' חד"א, והדר הקשה לדסוברים דע"א נאמן במקום חזקה, וצ"ל דחכמי פרווי' ס"ל דאין ע"א נאמן במקום חזקה אלו דבריו ז"ל, ובס' בית מאיר ס' ד' פשיטא לי' דל"מ אמתלא בע"א, וכ' הוא דאומרת טמאה אני דאינה נאמנת רק משום שווי' נפשה, והשיג כ"ז מדנפשי' ומה דפשיט' להר"ן בתשובה פשיטא לי' איפכא, ותליא דבר זה באמת בשיטת אי ע"א מהימן באתחזק מוכח דאמתלא מהני אפי' בע"א ולאינך שיטות אין לנו ראיה דמהני:

ובזה מצאתי מקום יישוב לסתירת הטור שביו"ד סי' קפ"ה השיג על רמב"ן במ"ש אמרה טמאה אני דמהני אמתלא ומ"ש לבשה בגדי נדה, ובא"ע סי' קט"ו משמע דהחזיק בשיטת רמב"ן דבלבשה נדה ל"מ אמתלא וכן הקשה הדרישה עיי"ש, ולהנ"ל נ"ל דיש לחלק בין לובש' נדה ל"מ אמתלא כיון דמוחזקת לנדה וסוקלים עליה ל"מ אמתלא כיון שנאמנת שהיא נדה, אבל באמרה טמאה אני דאינה נאמנת רק מצד שווי' אנפשה מהני אמתלא, אלא דטור הקשה לרמב"ן לשיטתו דס"ל בחי' ליבמות וקידושין דסוגי' דיבמות רק שאלום נינהו, וסוגי' דקידושין עיקר דע"א נאמן במקום חזקה, וא"כ טמאה ג"כ נאמנת בתורת עדות, והוקשה לו לטור לרמב"ן לשיטתו שפיר מ"ש מאומרת טמאה אני, וכן רשב"א לשיטתו הוצרך לכנוס בחילוקים בין מעשה לשמירה וזה לא נראה לו לטור, אבל מ"מ לדינא נקיט הטור שיטת הרמב"ן דהא פסק כרא"ש דאין ע"א נאמן במקום חזקה, א"כ אין לנו דאמתלא מהני רק במקום שווי' נפשי' אבל בע"א ולובשת והוחזקה נדה ל"מ אמתלא וא"ש ועיין:

ולעיקר הדין אם מהני אמתלא בע"א, הנה בש"ע ח"מ סימן כ"ט, עדים שחוזרים ואומרים אמתלא מבודים וכדומה ל"מ דאין חוזר ומגיד ומזה יצא הספק אם ע"א חוזר באמתלא, ושם מבואר כשנראים הדברים אמת מהני ע"ש, ונ"ל כעין זה בע"א באמתלא, אמתלא

פשוטה שאין אנו רואים כי ראויה היא, ויש אומדנא שכן הוא ל"מ רק נגד שווי' נפשי', אבל אמתלא שהדברים נראים ראו' ואמיתי' מהני גם בע"א ואפשר אפי' בב' כנ"ל:

ואחר הוצעת אלו אומר אני לפמ"ש הש"ך סי' קכ"ז דרמ"בם מן הסוברים דע"א נאמן אפי' באתחזק א"כ אמרה טמאה אני מכח ע"א לכן ל"מ רק אמתלא טבא הנראים שראוי' שיהי' כן כמו אמתלא שכ' הרמ"בם שהי' אחי' ואמה בחצר והא דירושלמי שהיה אמתלא גרוע ומ"מ סמך עלה י"ל דרב ושמואל ס"ל דע"א א"נ באתחזק כבש"ס יבמות ואומרת טמאה רק משום שווי' אסורה לכן סמכו על אמתלא שאינה ניכרת ונראה אמת אבל ס"ל להלכת' כסוגי' דקדושין וגיטין לכן לא העתיק אמתלא וכ' במכווין אמתלא זו שכ' דווקא אמתלא טבא כזו מהני כנלפע"ד נכון:

וטוש"ע דנקטו להלכת' בסי' קכ"ז דאין ע"א נאמן באתחזק העתיק שפיר אמתלא דירושלמי וכל כיוצא בה שדומות לאמתלא כזו דמהני והדברים עתיקים ונכונים לדינא לפע"ד בעזה"י:

וישבנו בזה הא דלא העתיק הרמ"בם הא דלא עבד שמואל עובדא בנפשי' כמו הרי"ף ז"ל ונ"ל דס"ל לרמב"ם הא דלא עבד עובדא בנפשי' משום דלא היה אמתלא טוב דל"מ במקום ע"א אלא דס"ל במקום אתחזק אין ע"א נאמן והרמ"בם בהלכו' משכב כ' דראוי' להחמיר בע"א אפי' אם מן הדין נאמן וכ' הכ"מ דנפקא לי' מדאמר ר"נ שורת הדין א"נ משמע דראוי' להחמיר ולכן החמיר שמואל באמתלא גרוע דל"מ רק משום דלא מאמין לה בתורת עדות ולכן החמיר אבל הרמ"בם דס"ל דל"מ רק אמתלא טבא שוב אין מקום להחמיר כלל וא"ש ועיין:

ויש לי לפ"ז מקום עיון לדינא ע"פ דברינו באומרת טמאה אני והיא בשעת ווסתה דבררנו לעיל דמהני אמתלא מ"מ יש לחלק בין אמתלא לאמתלא לפמ"ש דאי אשה נאמנת טמאה אני מצד נאמנות ע"א בעי דווקא אמתלא טבא הנראית אמת וראוי' וזהו טעמו של הרמ"בם אלא דאנן קיי"ל דאין ע"א נאמן באתחזק ולכן העתיק טוש"ע אמתלא כ"ד דירושלמי וכ"ז באמרה טמאה אני שלא בשעת ווסתה דלא אומרת נגד החזקה אבל בשעת ווסתה דאתחזק לראות ואפי' ווסתות דרבנן עכ"פ חזקת טהרה ליכא וכ"ש לפמ"ש הנוב"י דאפי' ווסתות דרבנן שמא תראה דאוריית' ונמצא כן בירא"ה א"כ נאמנת מתורת עדות ותהיה צריכה אמתלא טבא כאמתלא של הרמ"בם ואמתלא האמורה בירושלמי דלא אלימא משום דשלא בשעת ווסתה הי' כדהוכחנו לעיל:

וזאת תורת העולה מדברינו, א') דלעולם מהני אמתלא ואפי' בשעת ווסת ובעי אמתלא אפי' שלא בשעת ווסת, ב') דלפי דנקטינן דע"א א"נ באתחזק מהני אפי' אמתלא כ"ד

כמ"ש טוש"ע והיינו שלא בשעת ווסתה אבל באומרת טמאה בשעת ווסתה נלפע"ד דראוי' להחמיר דבעי דווקא אמתלא טבא אלימא וכמ"ש הרמ"בם וכיוצא בו, ג') הרמ"א כ' כל מי שרוצה להחמיר ע"ע שלא להאמין מדת חסידות הוא זהו אפי' באומרת טמאה אני אפי' שלא בשעת ווסתה כדהוכחנו מירושלמי דשמואל לא ע"ע שלא בשעת ווסתה וכ"ז באמתלא כזו שהעתיק טוש"ע אבל באמתלא טבא כעין שכ' הרמב"ם אין מקום להחמיר כלל כמו שבארנו, ד') יצאנו מדברינו דלא ידון הבעל בעצמו באמתלא באומדנא אם יש בה ממש וראויה להתקבל כי תלי' באומדנא ובתבנא דלבא להאמין או לא:

הנלפע"ד כתבתי ולא שמתי הדברים לע"ע בכור הבחינה שום תשים עיניך על דברינו ואחר העיון היטיב הדק ברוחב בינתך אשר תבחר תקרב והנני גיסך אוהב נפשך חותם בברכת אהבה רבה. פ"ב ה' ב' מנחם אב תרכ"ד לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פח

ישראל אשר בך אתפאר, ה' פניו אליו יאר, ה"ה יד"נ הרב המאוה"ג לממשלת התורה חרוץ ובקי בהוראה גן הדסים וגל אגוזים המפורסם כש"ת מה"ו ישראל דייטש נ"י אב"ד דק"ק בייטהען במדינת פרייסען יע"א:

יקרתו קבלתי ונפשו היפה בשאלתו ע"ד אשה אחת החזיקה עצמה נדה בשכונותיה ע"י שלבשה בגדי נדה ושוב אומרת אמתלא שסבורה היתה שדם נדה הוא, ואחר הבירור נודע לה שמחמת מכה בא לה והיא האמתלא שבב"י וש"ך סי' קפ"ה מסמ"ק ומרדכי, ונראה למעכ"ת נ"י כי אמתלא כזו מהני אפי' בהוחזקה נדה לפמ"ש הרשב"א בתה"ב שבב"י דמעשה לא עבדה שתחזיק' נפש' נדה משום אונס וזה לא שייך כשהיתה מוטעה וסבורה היתה נדה היא, סברתו נכונה אלא דלא נראה כן מרשב"א דמביא ראיה מכתובות במשמשתו נדה דיוצאה בלא כתובה דמשמע אפי' אמתלא לא מהני, משמע אפי' אמתלא שסבורה הית' שהי' נדה לא מהני, ובאמת ראי' הרשב"א יש לדחות עפמ"ש תוס' שם הא דלא מקשה אי דלא ידע מנא ידע די"ל כשבגדיה מלוכלכים בדם ומקשה הא התורה האמינתה דכתיב וספרה לה, ובדברי תוס' א"ש הא דמביא ש"ס הא דכתיב וספרה לה הא בכל מקום אשה נאמנת באיסורא חוץ בדבר שיש טרחא או ספק ובש"מ שם נתקשה בזה ונדחק משום דאיירי בנדה מביא ילפותא הקרא וה"ה בכל איסורי' ולתוס' הנ"ל א"ש טפי בבגדיה מלוכלכים בדם והיא אומרת שעברה בשוק של טבחים הגם דרחוק הוא שכן הוא מ"מ נאמנת משום דתורה האמינתה בזה כל שאומרת טהורה אני נאמנת, ולכן

מייתי קרא דוספרה לה, ונ"ל דע"ז קאי ואב"א בהוחזקה נדה בשכונותי' היינו דהיו בגדיה מלוכלכי' בדם, וגם לבשה בגדי נדה, בכה"ג לא מהני שום אמתלא כיון שראינו הדם לפנינו הגם אם אמרה תחלה שעברה בשוק של טבחים היתה נאמנת עכשיו שהחזיקה עצמה נדה ועשתה מעשה ל"מ אמתלא אבל בלבש' נדה וליכא דם לפנינו מנ"ל, כך יש להשיב על ראי' הרשב"א מ"מ הרשב"א דמביא ראי' משם מוכח דס"ל דשום אמתלא אפי' טעתה וסברה דדם נדה ראתה ל"מ, וצ"ע לפי טעמו של רשב"א למה לא מהני אמתלא כזו, ובפתחי ספרים ראיתי כי בעל הפלתי בתפארת ישראל שלו על הלכ' נדה עמד על חילוק זה דאמתלא כזו מהני, והקשה מכח ראי' רשב"א מכתוב' מוכח דל"מ, והעלה דצ"ל כשעושה מעשה מתיישב' הרבה ומדקדק היטיב לדעת אי דם נדה היא, טרם שתעשה מעשה ולכך אינה נאמנת בשום אופן אלו דבריו ז"ל:

והנה מן מה דכ' רשב"א מדבעלה לוקה עליה דבוודאי נדה מחזיקי' אותה ע"כ דלא מהני אמתלא, מוכח ג"כ דגם אמתלא כזו ל"מ, דאל"ה עדיין קשה איך הוחזק וודאי נדה עד שבעלה לוקה דלמא תתן אמתלא כי סבורה היתה שהיא טמאה, ועכצ"ל כהנ"ל דלא תלבש בגדי נדה אם לא אחר בירור גמור:

והנה הט"ז ס"ק ב' מביא תי' בשם מהר"ל מפראג דהוחזקה נדה שאני דשכני' יודעי' שהוחזק' נדה ואין יודעים מאמתלא ועל מה סמכה, והמנ"י הקשה על מהר"ל מש"ס כתובות כ"ב שקפצו עליה ב"א הרי פרסמה ברבים ומ"מ מהני אמתלא, ועיין בתשובת חו"י סי' קל"ח שנראה לו נכונה סברת מהר"ל אלא שקשה עליו מסוגי' דכתוב' שם ויפה כ' בתפארת ישראל די"ל בכתובת שם אין לה לחוש שלא ישמעו באמתלא שלה דיאמרו אולי מת בעלה או גרשה אח"כ וצריך להוסיף בהוחזקה נדה אין לומר שסמכה שיתלו שמא טעתה וסברה דדם נדה הוא ואח"כ אתברר לה דדם מכה הוא דאין דרך ללבוש בגדי נדה עד שיבורר לה דוודאי נדה היא וגם יש לחלק באמרה א"א אני יאמרו שהאמת כמי שאמרה תחלה והחזיקה עצמה א"א ועכשיו בעלה מת או גרשה אבל לסמוך איאמרו כי מעיקר' בטעות היה שסבורה שהיתה נדה כ"כ לא ידונו אות' לזכות ופשוט:

ונ"ל לעשות סמוכים לסברת מהר"ל ממקום שמקשי' עליו דתחלה מביא ש"ס ראיה מבריית' דא"א אני וכו' אם נתנה אמתל' נאמנת ושוב מייתי ומעשה נמי הא תו למה לי נגד הא דשלחו לאושא צ"ל דלא ידעו מבריית' הנ"ל ולסברת מהר"ל א"ש דמבריית' י"ל דווקא כשאמרה לאחד א"א אני מהני אמתלא אבל כשהחזיקה עצמה א"א ברבים מנ"ל ולכן מייתי מהאי מעשה דקפצו עליה ב"א שאמרה ברבים א"א אני דנאמנת באמתלא ולכן שלחו לאושא ולא הביאו מבריית' הנ"ל משום דיש לחלק כהנ"ל ושלחו דגם כה"ג

מהני אמתלא ולמהר"ל דס"ל דכל שפרסמה ברבים ל"מ אמתלא צ"ל באמרה א"א אני דאפשר דיתלו במיתת בעלה או שגרשה והיכא דלא שייך זה ל"מ אמתלא:

ונ"ל שגם תוס' הרגיש דיש לחלק בין אמרה ברבים או ביחיד והוא מן מה שכ' תוס' באמרה טמאה וחזרה ואמרה טהורה אני דא"א לומר דהאבעי' אי צריך אמתלא וצ"ל למה לא תהי' צריכה אמתלא כמו גבי קפצו עלי' ועיין מהרש"א שכ' כיון שיש לה מגו לטבול וזה היפוך ממ"ש הר"ן משום שבידה ה"א לא נסמוך על האמתלא דאפשר בלא"ה וגם צריך לומר למהרש"א דאיירי ביום האחרון שאפשר לה לטבול דאל"ה ליכא מגו ונ"ל דהיה אפשר לומר דא"צ אמתלא דווקא בהאי מעשה דקפצו עליה ב"א דאמרה ברבים א"א אני צריכה אמתלא ולא תוכל לומר מצחק הייתי דברבים לא תאמר לצחק אבל באמרה לבעלה לחוד טמאה אני קס"ד דלא בעי אמתלא כלל כמ"ש כן היה אפשר לומר לכן כ' תוס' דא"א לפרש כן מדלא אמר אף בזו צריך אמתלא משמע דהאבעי' אי מהני אמתלא:

ולשיטת מהר"ל בוודאי באומרת שמוטעת היתה וסבורה שראתה דם נדה מהני דלא שייך סברתו על מה שסמכה וכי כ"ע ישמעו האמתלא הא סבורה היתה שהיא נדה באמת ודוחק לומר דלא מפרסמ' ברבים עד שתדע בבירור שהיא טמאה אולי לא תהי' טמאה ולאו כ"ע יודעים מזה וכמ"ש הפלתי לשיטת רשב"א זה דוחק ורחוק:

והנה הב"י יו"ד סי' א' משום רשב"ץ כ' בטבח שעשה סימן שיהיה נראה כטרפה ושוב נותן אמתלא מהימן ומביא ראיה מכתוב' מהאי מעשה שקפצו עליה ב"א וצ"ל למה מייתי ראיה מהאי מעשה ולא מברייתי' באומרת א"א אני דמהני אמתלא ועוד הרי בכל הסוג' שם מבואר דמהני אמתלא ונ"ל דמברייי' ומאומרת טמאה אני ליכא ראיה רק באומרת ליחיד כן וליכא ראיה בטבח שעשה סימן להודיע לרבים דמהני אמתלא לכן מביא מהאי מעשה דקפצו עליה דאמרה ברבים א"א אני דמ"מ מהני אמתלא ולית לי' לרשב"ץ לחלק דהתם שאני שיתלו שמת בעלה או גרשה כנ"ל:

והמחבר בסי' א' קבע להלכה הך דינא של רשב"ץ מוכח דלית לי' לחלק כסברת מהר"ל שבט"ז והלך לשיטתו בב"י סי' קפ"ה דמביא תי' וחילוק הרשב"א בתה"ב בין אמירה למעשה דמעשה לא עבד ודלא כמהר"ל:

והנה הד"מ ס' קכ"ו התעורר דהא דרשב"ץ דלא כרמב"ן ורשב"א דהא הטבח עביד מעשה וש"ך בשם הב"ח לחלק יצא בין צריך למעשה דווקא או סגי בלא"ה ובטבח צריך למעשה וא"א בלא"ה וצ"ע הא הרשב"א מביא ראיה מדלוקי' ש"מ דוודאי נדה היא ול"מ אמתלא ועוד מש"ס כתובות ממשמשתו נדה ואי מהני אמתלא כשצריכה למעשה יקשה מדלוקי'

דלמא יהי' לה אמתלא כזו וגם קשה מש"ס כתובות דמשמע דל"מ שם אמתלא וכן הקשה בתבואת שור סי' א' ומהתימא שבתפארת ישראל הוכי' דל"מ אמתלא דסבורה שהיא דם נדה מש"ס כתובת ולא הקשה כן על ב"ח וש"ך והנכון בזה מ"ש הב"ש שם דבמקום חזקה ל"מ אמתלא כלל ובשוחט לא אתחזק וודאי ע"פ מעשה שעשה עיי"ש ועיין בבית מאיר סימן ה' ובס' שב שמעתתא ו' פ"ח וט' ודבריהם כמעט עולים בק"א ובתשובה א' הארכתי בענין אי מהני אמתלא בעדות ע"א ועיין הפלא"ה כתובות כ"ב:

והנה בכל היישובים שמישבים ומחלקים בין הא דסי' א' וסי' קפ"ה לחלק בין מעשה למעשה ליכא רמז ורמיזא לחלק בין מעשה דלובשה למעשה דשוחט ולולי דברי קדושים היה נ"ל דכד דייקת בלשון רשב"ץ שי"ל שעשה סימן שיהי' נראה כטרפה וגם אמר שהוא טרפה ואח"כ אמר שהוא כשר ואמר אמתלא למה אמר שהוא טרפה צ"ל תרתי למה לי שעשה סי' וגם אמר וכו' ואמתלא אמר למה אמר שהוא טרפה ולא על שעשה סימן והמחבר דייק והעתיק לשון רשב"ץ ככתבו וכלשונו וכן הרמ"א בסי' קכ"ז ונ"ל דמעשה זה שעשה סימן שיהי' נראה כטריפה אין זה סימן דמוכח שהוא טריפה אלא שעושי' ג"כ סימן כזה לדבר אחר כגון שזו טובה שמנה או רזה להכירה בין הבהמות ועושי' סימן כזה כשהיא טריפה וטבח יודע סימניו ולמה עשה כזה ובלשון רמ"א סי' קכ"ז שרגילין לעשות בעופות נראה שאין זה סימן קבוע תדיר רק שרגילים לעשות ולכן אין מעשה זה דומה למעשה דלובשת נדה שכ' רשב"א בתה"ב שאין לובשת בגדים אלו לעולם אלא בימי נדותה דווקא וכ' לעולם דאם פעם בשעת הדחק באין לה בגדים אחרים לובשת אותם לא אתחזקה ע"י לבישה זו לנדה גמורה אלא שידוע שאין לובשי' לעולם בגדים אלא רק בימי נדותה וע"י זה נתחזקה שוב ל"מ אמתלא לעקור החזקה אבל ע"י סי' זה שעושה הטבח אינו סי' מוחלט רק שרגילי' לעשות כן בטריפות ועושי' אותו ג"כ לסי' ד"א ולכן כתב הרשב"ץ ואמר ג"כ שהיא טריפה מגלה שעשה סימן זה מפני שהוא טריפה וכשחוזר בו ל"צ אמתלא למה עשה סי' זה ול"צ לומר אמתלא רק על מה שאמר וכה"ג לא אתחזק ע"י מעשה שהי' טריפה רק ע"י אמירת פיו לכן מהני האמתלא וברשב"ץ מעשה שהי' כך היה ובדיוק העתיק המחבר ורמ"א לשון הרשב"ץ עצמו כנלפע"ד נכון בעזה"י:

הדרן לנדון שלפנינו כיון דהמחבר ורמ"א פסקו דינו של הרשב"ץ ע"כ דלא ס"ל כחילוקו של מהר"ל אלא כחילוקו של רשב"א בתה"ב ולזה גם אמתלא שהיה סבורה שדם נדה היא לא מהני כמ"ש כנלפע"ד בעיון מעט מזעיר לסמוך על המעיין. הכ"ד אוה"נ דורש שלומו ידידו:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה פט

שלום וכ"ט לידי"נ הרב המאוה"ג המופלג כהן שדעתו יפה חרוץ ובקי בהלכה כש"ת מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י חד מבד"צ דק"ק ניקלסבורג יע"א:

מכתבו קבלתי על נכון ע"ד שכ' מעלתו נ"י על הט"ז יו"ד סס"י קצ"ו שהקשה היכא דלא טבלה כראויה נבעי' הבחנה להבחין בין וולד פגום לאינו פגום ובב"ש סי' ד' ס"ק ט"ו ובס' תפארת ישראל בה' נדה לד"א התכוונו כיון שאינו רק פגם בעלמא להרחקה לא גזרו בו משום הבחנה ועיני ידידי נ"י שפיר חזו בש"ג בשבועו' ריש ה' נדה אלא דמעלתו כ' דשם מוכח דאף בפגום כי האי צריך הבחנה ואינו מוכרח דגם הש"ג כ' במסתפק דאפשר נמי קצת דצריכה להמתין נראה דרחוק בעיניו וממ"ש אח"כ בשם מהר"ם דאין נזהרים מלשכב אשה נדה על סדינים דשכב בהן בעלה משום שהוולד כשר שכל דבר אין חוששין לה ואפי' שהוא פגום ומסיים א"כ ה"נ אין לחוש עכ"ל נראה דקאי אמאי דאיירי לעיל לענין הבחנה דמהאי טעמא דאין חוששין לסדיני' והם דברי מהר"ם ולכן מה"ט הכא היינו לענין הבחנה נמי אין לחוש והרי מסקנתו דאין לחוש להבחנה בנדה וכב"ש ותי' הנ"ל וכן עיקר לדינא:

והנה הט"ז שם כ' לדמות דין זה להא דא"ע סי' י"ג בנאנסה תחת בעלה כל שבעלה בא עלי' קודם א"צ הבחנה ולפע"ד ליכא מהא דא"ע ראי' שם בלא"ה לר' יוסי בזנו' א"צ הבחנה דמהפכ' ומזנה אלא דיש פוסקי' דס"ל כר"י דחיישינן שמא לא הפכה יפה או משום כל שראויה להתעבר לא חלקו בין נשואין לזנות ולכן כל שבעלה בא עליה יש לתלות יותר שנתעברה מבעלה דבזנות מתהפכת הגם דחיישינן שמא לא הפכה יפה היינו באין בעילת בעל אבל כשישנו בוודאי ביותר הרבה יש לתלות מבעלה נתעברה משתתעבר ע"י בעילת זנות דלא שכיח כיון דמתהפכ' ולכן כ"ג א"צ הבחנה וגם לדסוברים דקיי"ל להחמיר בזנות משום לא פלוג דנשואין ג"כ א"ש כיון שיש לתלות בבעל ל"ש תו לא פלוג משום נשואה וממילא ל"ח דמהפכא ומזנה אבל בבא הבעל עליה בנדותה אין ראיה משם לתלות בבעילה היתר של בעל בלי שום טעם אחר ובלבוש בא"ע שם כ' הטעם דכל שבעלה בא עליה א"צ הבחנה דגם אם ימתין ותתעבר מ"מ לא נדע אם כשר או פגום הוא טעמו לשבח ומ"ש מעלתו נ"י דטעם זה פגום שמא לא תתעבר תוך ונדע כשתתעבר אח"כ דוולד וודאי כשר הוא זה לק"מ דא"צ הבחנה כה"ג כיון דאם תהיה מעוברת לא יהיה פסול בוודאי דיש לתלות בהיתר כה"ג לא תקנו חכמים להמתין כדי להבחין בין וודאי לספק אלא דאין אנו צריכים לטעמו דלבוש דא"ש טפי במ"ש אני והוא טעם ברור ומדויק בלשון הא"ז שמביא בד"מ שם:

והנה בש"ג ריש הלכ' נדה כ' טעם אחר ומביאו מעלתו נ"י, אבל לא כוון יפה בכוונתו, ההוא כ' כיון דבא עליה הבעל כמה פעמים בימי טהרה יש לתלות בביאת היתר שבא עליה פעמים טובא ותולים בביאות הרבה יותר מביאה זו א' של איסור כמו דאמרי' רוב בעילות אחר הבעל, וכל שאנו דנין לחוש שמא נתעבר או מעוברת לפנינו חולי' יותר שמביאות הקודמות נתעברה, ולפ"ז דווקא בבא עלי' קודם ביאה זו של איסור בנדותה פעמים טובא, וכ' עוד דרוב נשים מתעברות סמוך לווסתן או בליל טבילתה ולא בנדותה, ומסתמא לא נתעברה מביאה זו שבנדותה, ולטעם זה אפי' לא בא עליה בימי טהרה רק פ"א תולי' יותר בביאה זו דבימי נדותה לא שכיח שתתעבר, ובד"מ בא"ע בשם א"ז אם בא עליה בעלה קודם משמע אפי' ביאה אחת ושם לא שייך טעם שני של הש"ג בשבועו' הנ"ל, אלא דשם א"ש מטעם שכתבתי כיון דמהפכא בוודאי ביותר יש לתלות בביאת הבעל משתתעבר מביאת זנות וכמ"ש ובט"ז ביו"ד הראה להא דא"ע, וכבר כתבנו משם אין ראיה, וגם טעם שני שכ' הש"ג דלא שכיח שתתעבר מביאה בנדותה ל"ש בלא טבלה כראויה דאיירי הט"ז שם שלא טבלה כהוגן אבל הזמן ראוי' שתתעבר כ"ש רוב נשים מתעברות בליל טבילה, ולא נשאר לנו רק כשבא עליה פעמים טובא קודם, והט"ז כתב שבעלה מצויה אצלה והוא כמו כל אשה עם בעלה כנ"ל ביאורן של הדברים נכון, ומ"מ לדינא אין נפקותא לענין נדה כי העיקר דלעולם א"צ הבחנה בנדה כמסקנת הש"ג שם וכמ"ש הב"ש ונכון לדינא:

ויפה כ' מע"כ ידידי נ"י דקושי' ח"ס יו"ד סי' קפ"ח על הט"ז וב"ש סי' י"ג דכתבו כל שיש צ' יום בנתיי' צריך הבחנה, דלמ' בעי צ' יום בחודש או בפחות סגי דאפשר להבחין אח"כ כבש"ס יבמות בשיהוי כ"ד סגי, דקושי' זו אינה רק לטעם של הלבוש, אבל לפמ"ש הש"ג בשבועות דכל שבתחלה כשבא הספק לפנינו אם נתעברה עתה ויש לתלות שבהיתר נתעברה ל"צ הבחנה לק"מ, וא"ש ביותר לפי דברינו בסמוך כמובן, ומאפס הפנאי קצרתי, הכ"ד אוה"נ כותב בחפזון:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צ

יעקב איש תם אתה יודוך אחיך ה"ה חתני כבני תלמידי חביב נפשי כהן שדעתו יפה הרבני המופלג בתורה וביראה נפלאה חרוץ ובקי כש"ת מו"ה יעקב ליב כ"ץ שטראססער נ"י:

שורותיך הצהירו נגדי ערבים עלי מתקו כדבש לפי ולעוצם טרדותי שבוע זו לא יכולתי אפי' להציץ במכתבך עד היום כאור בוקר כשעה שתים והנני להשיבך בקוצר אומר על שאלתך אשה שראתה ב' פעמים בהפלגה ביום ל"ג לראיתה ובפעם הג' ראתה ביום ל"ב לעת ערב אחר שהתפלל הקהל ערבית אם נחשוב שעות אלו ללילה ויש בו קולא וחומרא חומרא דהוקבע ווסתה ליום ל"ג מראיתה צריך עקיר' ג"פ ככל ווסת קבוע וקולא שאינה צריכה לחוש עוד לווסת סתם מלמ"ד ללמ"ד יום כיון שיש לה ווסת קבוע:

נלפע"ד כשלא התפללה היא משום שהצבור התפללו מש"ה אין להחמיר שיהי' קבוע ווסת לפי שהעלה הש"ך סי' קצ"ו ס"ק ה' דאם ראתה עד הערב כיון שא"א להפסיק קודם מפסקת לכתחילה אפי' בתחלת ספירת' וכאן שא"א א"צ להחמיר כלל לחשוב ללילה בשביל שהתפללו הקהל ערבית ונ"ל אפי' היא רוצ' להחמיר ע"ע כדעת האומרים שאפי' באי אפשר נחשוב ליום שלאחריו כשהוא אינו רוצה אין לה רשות להחמיר שמשעובדת לו ואפי' שווי' נפשה חד"א א"א לה כמבואר בר"ן שלהי נדרים וביתר ראשונים שם כ"ש להחמיר ע"ע מה שמעיק' הדין נקטי' להקל וכ"ש לפי מה שהעלה מהרש"ל וב"ח שמביא הש"ך סי' שע"ה ס"ק י"ד דאיש אינו נגרר אחר הציבור רק אשה שאינה רגילה להתפלל ולגבי דידי' לכ"ע לא נחשוב ללילה וכיון שמשועבדת לו לעונה נגרר' בתרי' בדבר הזה ובתשובה אחת שהיתה לפניך בענין זה העלתי דווקא דבר דלא שייך רק גבי אשה הי' נגררת בתר ציבור אבל בדבר ששייך גם באיש כמו הא דסי' שע"ה לא מחלקים בין איש לאשה לפי סבר' מהרש"ל וב"ח ודווקא בנדה דמצות עשה וספרה לה ותלי' בה נגררת בתר הציבור כיון דרוב נשים אין רגילות להתפלל וא"כ כ"ש וקו"ח לענין קביעת ווסת דשני' שייכות בשוה בדבר הזה וכ"כ חתני שי' לחלק ע"פ דברינו וכ"ש הוא דהא אנו דנין בדבר אחד בין איש לאשתו דאין נגרר הוא בתר הציבור משום דיד' כנ"ל:

וכ"ז כשלא התפללו אבל כשהתפללו בעצמם יש לעיין לפמ"ש הש"ך סי' קצ"ו דכשהתפללה היא בעצמה אפילו דיעבד יש להחמיר שלא תפסוק ביום זה אם נחמיר גם לענין קביע' ווסת דמחשב קביעת ווסת בזמן א' והנה אם היה ב' הפלגת ביום אם נחשוב שעו' שאחר תפלת ערבית ללילה בכ"ז לא קבע ווסת עיין ש"ע סי' קפ"ט סעי' י"ג ועיין נב"י תנינא סי' פ"ג דעת הגאון מה"ו דוד דייטש זצ"ל דה"ה בווסת הפלגה ורבו הנוב"י זצ"ל נכנס לחלק בין ווסת החדש לווסת הפלגה ואכ"מ דנ"ל אפי' ב' הפלגת הכא שווים הי' ג"כ בלילה דא"צ להחמיר לחשוב ללילה חדא דכל זה לחשוב ללילה אינה רק חומרא בעלמא ולחומרא חשבי' ללילה ולא לקולא ועיין ט"ז יו"ד סי' ת"ב ס"ק י"ג וצריכה לחוש ליום ל"ב דלעיקר הדין יום וכיון שמחזיקים ע"כ אלו שעות ליום שוב א"צ

להחמיר להחזיקו ללילה לענין קביעת הווסת לעשות ב' חומרות דסתרו אהדדי ככסיל בחושך הולך ועוד כיון דענין זה לא תלוי' במנין הימים רק בעונות ולכן לא מצטרפ' ראיה שראתה ביום לראי' שראתה בלילה דתלי' דזמן גורם פעם היום ופעם הלילה וכיון שבאמת יום הוא ולא חושך רק שנחשבו אלו השעות ללילה כיון שהתפלל ערבית מ"מ יום הוא בטבעי' וגרמ' היום ואינו דומה לספירה דנק' דתלי' במנין הימים מספר ז' והבן ועוד נ"ל זיל בתר טעמא שהחמירו לחשוב אחר תפלת ערבי' ללילה כיון שהתפללה ערבית והחזיקה ללילה הוי כתרתי דסתרו אהדדי לחשבו יום לענין אחר, נ"ל דוקא לענין ספירה ז' נקיי' שתפסוק בטהרה ותחזיק אלו שעות עד הלילה ליום מחזי כתרתי דסתרו באותו יום דעושי' בו מעש' דסתרו בשעה חדא שמתפלל' ערבית ומפסקת בטהרה וכן לענין אבילות למנות אותו יום ליום א' מאבילות אבל לענין קביעת ווסת הלא אותו יום בין כך ובין כך אסורה ליומא וגם חוששי' ליום ל"ג הבא ואין בו נפקות' רק כשתעקרהו פ"א שלא יהיה הווסת נעקר רק בג"פ ותהיה אסורה ליום ל"ב שלאח"כ כ"כ האי לא מחזי כתרתי דסתרו אהדדי דלא נראה סתירה לשעתו ועיין כעין חילוק זה במג"א סי' תפ"ט סק"א וכ"ש וקו"ח שי"ל כן בענין שלנו:

ובינותי קצת בספרן של צדיקים גאוני קמאי על הלכ' נדה ולא לשתמט א' שהתעורר בזה וכן נלפע"ד ברור דאין להחמיר בנדון זה וכיוצא בו ולהקל שלא לחוש לווסת החדש פשוט יותר מביע' בכותח' דאין להקל ולהחמיר ג"כ נלפע"ד כמ"ש הכ"ד חותנך כאב אוה"נ בלב ונפש חותם באהבה רבה. פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק ו' כסליו תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צא

רץ כצבי לעשות רא"ש, וגבור כארי בתורה, ללחום מלחמת ד' שערה, ה"ה חביב נפשי ב"ג, הרב המאוה"ג מעוז ומגדול, חריף ובקי סיני ועוקר הרים, מעולפת ספירים, צדיק תמים, כש"ת מו"ה צבי הרש ווייס נ"י אב"ד דק"ק סרעדנא יע"א:

אחד"ש הטוב הנני עתה באתי להודיעו שבא יקרתו אלי תשובה ארוכה בענין עמוק, ולהיות לעת בא יקרתו אלינו לא היה אפשר לי להשיבו ויצא הדבר מלבי ובחפשי במכתבים בא מכתבו לידי חשתי ולא התמהמהתי לעיין עליו בין הפרקים ומצאתי ק"ר בדבריו הנעימים מיוסדים על אדני השכל והיושר, ומעלת ידידי נ"י הרחיב הדבור מענין לענין באותו ענין, ולאשר אני בעל מלאכות הרבה אין לשער, לכן לא אצא חוץ ממה שצריך לשאלה עצמה שנשאלה לפניו וזה תוארה:

אשה א' אשר ראשה כואב לה ויצו עלי' הרופא להניח לה רטי' ותחבושת על צדעי', ומשפט הרטיה להדבק במקום הנחתו כמשלש ירחים למרק החלאה, ובמשך הזמן הנ"ל בלתי אפשר להפרד הרטיה ממקומו, ואולי ע"י רופא אומן תוכל להסירו ואפשר ע"י עצמה ע"י יסורין וכאב מרובה, ואחר תום הזמן הנ"ל תפול הרטי' מעצמה, ונשאל מה תעשה האשה בהגיע תור טבילת' האם הרטי' הנ"ל חוצצת בטבילה עכ"ל השאלה, ומדבריו נראה כי רב אחד כבר הורה בה להיתר ולא גילה לנו טעמו של המתיר, ופר"מ נ' צידד להחמיר, ונקיטנא בקצרה כל האפשר לחוות דעה גם אני כיד ד' הטובה עלי:

הנה דין רטיה שע"ג מכה מבואר במתני' מקוואות פ"ט משנה ב' דחוצץ, ופסקה הרמב"ם וטוש"ע יו"ד סימן קצ"ח סעי' בלי חולק, ובתוספתא דמקוואות פ"ו חוץ מקרום שע"ג המכה ואגד שעג"מ, וקשקשין שע"ג השבר ושירים ונזמים וכו' אוצין חוצצי' רפוי' אין חוצצי', וכ' הרמב"ם בפרק ב' דמקוואות דאגד שע"ג השבר וקשקשים חוצצין אם הם אוצין, ומפרש הך דחוץ מאגד וקשקשין וכו' דקאי לענין חציצה, וכ"פ הטור וש"ע סעי' כ"ג, והר"ש מפרש התוספת' דחוץ מקרום ואגד וקשקשים לא קאי לענין חציצה רק לענין טומאה, ובב"י כ' דכן נראה מרא"ש ורשב"א דלא העתיקו הא דאגד וקשקשים לענין חציצה דמפרשי' כר"ש, ונדחק הב"י מאוד, למה פסק הטור כרמב"ם דיחידאה הוא, וכ' דנראה לטור הגם דבתוספת' לא נזכר מזה לענין חציצה מ"מ ממילא נלמד מדין השירים והנזמים, והוא דחוק ורחוק דאם ס"ל דאגד וכו' דומה לשירים ונזמים למה לא מפרשה התוספתא כמו שפרשה הרמב"ם דמן אגד וקשקשים מתחיל דין חציצה, לכן נ"ל דס"ל לרא"ש ורשב"א דמן אגד וקשקשים מתחיל דין חציצה, והרבותא בזה דיש סבר' לומר כיון דמשום רפואה הוא, וכל הצריך לרפואה זו ניחא לי' בכך ואינו מקפיד שיהי' עליו דאנוס הוא מן השמים שצריך לרפואה זו, ודרך כל מי שצריך לרפואה זו שאינו מקפיד בכך, וה"א דהוה כמיעוט שאינו מקפיד קמ"ל דחוצץ, ובשירים ונזמים וכו' איכא רבותא הגם דתכשיט הוא לה ומרצונה בא לה מ"מ הוי חציצה כיון שלפעמים מסירה בשעת לישה כמ"ש רשב"א ובכל א' איכא רבותא שיש בזו מה שאין בזה, וזו וצ"ל זו היא, וכיון שהרבותא דאגד וקשקשים דלא נימא דכל שהיא לרפואה לא מקפיד ואינו חוצץ, וכיון שכבר הביאו הא דמשנה מפורשת רטי' שע"ג מכה חוצץ כבר נדע שה"ה אגד שע"ג מכה וקשקשים שע"ג השבר דכל אלו משום רפואה הם ומ"ש כנ"ל:

והא דהעתיק הרמב"ם הא דאגד וקשקשים הגם שכבר הביאו הא דמתני' דרטי' חוצץ נראה דלאמת משום הך חידושא דכל שלרפואה חוצץ ידענו מרטי', אלא שבא להודיענו החילוק בין חזק' לרפו', והרשב"א ורא"ש וסמ"ק שלא הביאו דין דאגד בין רפוי' יש

לדחוק דסמכו שנלמד זה מהא דשירים ונזמים דיש חילוק בין רפוי' לחזקה, אבל מ"ש ב"י דנלמד עיקר הדין דאגד וקשקשים חוצץ מהא דשירים ונזמים יש לפקפק דאין למדי' זה מזה די"ל דכל שהוא משום רפואה אינו חוצץ כמ"ש:

אבל מכ"ז לא יועיל לנו לפירוש הר"ש דדין חציצה מתחיל משירים ונזמים, מי הגיד לו דבר זה בפשיטות דפי' התוספתא כך הוא, וע"כ דס"ל מסברא דאין באגד חציצה וכן בקשקשים, וצריך טעם למה, ואי משום דכל לרפואה אינו חוצץ הא מבואר במתני' דרטי' חוצצת, ולר"ש אין כל מדברינו, ואין לנו רק לומר דס"ל דבאגד וקשקשים גם ברפוי' לא נכנס בהם מים כראוי', וכ"כ הב"ח מסברתו דלר"ש ורא"ש ורשב"א ודכוותי' דלא נזכר בתוספת' אגד וקשקשים לענין חציצה, י"ל גם ברפוי' הוי חציצה, דלא עיילו בהו מיא שפיר ומובא בש"ך, והב"ח כ' מדנפשי' שי"ל כן, ולפמ"ש מוכרח דר"ש ס"ל כן, לכן מפרש בפשיטות דאגד לא לענין חציצה נזכר אבל מרא"ש ורשב"א אין מוכרח דס"ל הך חומרא דב"ח דנ"ל דמפרשי' תוספת' כרמב"ם, וטעם שהשמיטו דין זה הוא כמ"ש לעיל:

ונ"ל לבאר יותר די"ל דמ"ש הב"ח דבאגד וקשקשים אפי' ברפוי' חוצצי' דלא עיילו בהו מי' שפיר תלי' בפלוגת' דרבי ורבנן בתוספת' שהביא הר"ש סוף מקוואות גבי חץ תחוב דפליגו רבי ורבנן בשל מתכת דרבי מקיל, וכ' הר"ש דאפשר בשל מתכת נכנסים בו מים יותר מבשל עץ, והנה רבנן דפליגו בוודאי לא במציאות פליגו, וי"ל דפליגו בהך סברי אי בעי שיכנסו מים שפיר דרבי ס"ל כל שאפשר שיכנס בו מים מעט שוב אינו חוצץ ורבנן ס"ל דבעי שיכנסו בו מים שפיר וקיי"ל כרבנן כסתם מתני' שם, דאינו מחלק בין של עץ למתכת, וכ"ז לחד פי' של הר"ש, אבל לפי' שני דרבי מקיל משום סכנה, אין הכרח לומר דבמתכת נכנס מים קצת יותר מבשל עץ, וכ"ע ס"ל דכל היכא דנכנסי' מים הגם דלא עיילו שפיר מ"מ לא מקרי חציצה, וי"ל לפ"ז דרשב"א ורא"ש וסמ"ק דלא העתיקו הא דאגד וקשקשים דסמכו על מ"ש דין רטי' שע"ג המכה דמינה נשמע דכל שהו' משום רפואה שייך בו משום חציצה ומשום חילוק בין רפוי' לחזק לא הביאו דין זה דס"ל דלרבנן דרבי בתוספתא גבי חץ אין חילוק בין חזק לרפוי' באגד וקשקשים דלא עיילו בהו מיא שפיר ותוספתא כרבי שם דמחלק בין מתכת או דמפרשי' כל התוספתא כמו שפי' הר"ש כדי שלא לאוקמי התוספתא דלא כהלכת' כרבי וכן טעמו של הר"ש דס"ל לעיקר כפי' הראשון בפלוגת' דרבי ורבנן גבי חץ תחוב אבל הרמב"ם ס"ל כפי' השני של ר"ש בתוספת' דחץ משום סכנה וליכא פלוגת' אי בעי שיכנסו בהו מי' שפיר ולכן מפרש התוספת' דאגד לענין חציצה ופסק כמות' בכ"ז לחלק בין רפוי' לחזק ודבוק כנ"ל לבאר ועיי':

היוצא לנו דבהא כל השיטות שווי' דאף כל שהוא לרפואה ובדמק' מ"מ חוצץ ולא פליגו רק בפירוש התוספת' ע"ד שכתבנו וא"כ בנדון דידן ג"כ התחבושת חוצץ לכאורה אלא כד נעיין שפיר נראה דיש לחלק דצריך לחקור למה באמת יהי' כל שלרפואה חוצץ דכל דכאיב לי' כאיבי' אזל לבי אסי' ועושה לו רפואה ואינו מקפיד על רטי' ותחבושת ואגד וכיוצא בו ורובם ככולם הכי הוא להניחו עד זמן ויצוה עליו הרופא כפי הצורך ולא יקפיד ולמה יהי' חוצץ וע"כ צריכי' אנו לומר כיון שכל רטי' או אגד לפעמים מסירי' אותם כדי לראות אם נרפא המכה או לתקן הרטי' והאגד וקשקשי' וכיוצא בו וזה מן הידוע וכיון שלפעמים מסירים אותו לזמן מן הזמנים לכן הכניסו אותו בכלל המקפיד עליו להסירו ודומה להא דשירים וטבעות שמסירים אותם בהכרח בשעת לישה הגם שיש לחלק מ"מ מן המבואר אנו למדי' שזה טעמ' של רטי' ואגד וכדומה, ולפ"ז בנדון שלנו שמניחי' התחבושת על הצדעים לירחים ולא יוסר משם בנתיי' עד שיפול מאליו וזו הרפואה וסימן לרפואה כשנופל משם שכבר עשה תחבושת שלו י"ל בכה"ג לא מקרי חציצה אם כי ראי' אין לנו אבל מסתבר בעצמותו מ"מ לא נסמוך על סברתינו בלי ראיה:

אבל נ"ל יותר בנדון שלנו להקל מטעם אחר דהנה בב"י סימן קצ"ח בשם סמ"ק וז"ל הרגילו הנשים להסירו מעליהם כל גרב וכל שחין אע"פ שמה"ד לא היה צריך לפ"ז אין לאסור לטבול אשה שיש לה חטטין בראשה עכ"ל ובשם המרדכי כ' וז"ל אפילו תצטער אם תסיר הגלד מן המכה או אבעבועות שחין שאין דעתה להסיר עתה נקרא אינה מקפדת מ"מ רגילות להסיר הכל או שתמתין עד שתתרפא ותסיר הכל עכ"ל מבואר בסמ"ק ומרדכי כל שמצטערת ואין דעתה להסיר עתה הגם שבדעתה להסיר אח"כ כשיתיבס הרבה ובקל להסיר או יפול מעצמו כל שעתה יש לה צער לא מקרי מקפיד אלא שרגילות להסיר מחומרא וכן הביא ב"י באו"ח סי' קס"א בשם סמ"ק דכל החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה וכו' וגלד וגרב יבש שאין מצטער בנטילתו וכו' וכן פסק הרמ"א שם משם סה"ת ועיי' מג"א ס"ק ט' מכ"ז מבואר דמעיקר הדין כל שמצטערת בנטילתו ליכא חציצה רק דההחמירו על עצמן בטבילה ולא בנטילה:

ונ"ל להטעים טעם שרגילות להחמיר ולהסיר הכל משום דצער זה להסיר גרב ושחין וכדומה אינו שוה בכל ואינו באופן א' תדיר דיש שאין מקפידי' ומרגישים בצער ב"ד בהסר' הגלד ושחין והכל לפי מה שהוא אדם ענוג ואסטניס וגם לפעמים מתיבש הגלד והשחין מהר ולפעמים לימי' מרובי' הכל לפי הזמן קור וחום כידוע ודבר זה צריך אומד יפה ותור' כ"א בידו לכן החמירו תמיד בלא פלוג להסיר הכל וזה נ"ל טעמו של מהר"ק שבט"ז ס"ק י"ד וכן הר"ש מקוצי שההחמירו כ"כ הגם שהיה מצטער' ולכן עמד עלי' משום

שהיתה רכה וענוגה והרגישה בצער מועט והקפידה עליו מה שאינו ברוב הנשים שאינן מעונגים כ"כ ובכה"ג מעיקר הדין צריך להסיר דכמעט בטלה דעתה של זו שמקפדת כ"כ על צער מועט כ"כ ול"ש דכל הענוגי' מקפידות דל"ש כ"כ, וראיתי בסדרי טהרה ס"ק כ"א ד"ה ועוד קשה לי על הש"ך וכו' דמביא כל הנך שיטות דס"ל כל שמצטער לא מקרי מיעוט המקפיד וכ' מיהא לאו כל פוסקים ס"ל כן מדהחמירו הר"ש מקוצי ומהר"ק כ"כ ש"מ דמעיקר הדין הוא ולפמ"ש אין ראיה וי"ל עוד הא דתנן כל גלד שע"פ המכה אינו חוצץ ושחוץ למכה חוצץ וכ' בס"ד או דסתמא דמלתא כל שע"פ המכה אף שחוץ למכה מצטערת ואינו חוצץ או דמתני' דווקא באינה מצטערת וכ' אח"כ דפשטו' דמתני' לא משמע דתלוי' במצטערת אלא אף במצטערת חוצץ ומ"מ יש להקל במיעוט עיין בו ולפמ"ש י"ל דאף אם בגלד ושחין לא מחלקים בין מצטער מעיקר דין דמתני' ה"ט משום דלאו כל אנפי' שווים אין כל השחין ובעלי השחין שווים בצער ההסרה לכן החמירו חז"ל במתני' אבל דבר שידוע שמצער לכל אדם וא"א להסיר בלי כאב וצער אין משמעות מתני' נגד הסמ"ק ומרדכי וי"ל כל הפוסקים מודים בכה"ג לא מקרי מקפיד ואפי' מחומרא א"צ להסיר ולא להמתין כנ"ל:

ויש לעיין לפי שיטות אלו מ"ש באגד שע"ג המכה וקשקשים שע"ג השבר דמקרי חציצה דמקפיד בל"ס יש צער בהסרתן ומ"מ חוצץ וצ"ע לכאורה וא"ש עפמ"ש כבר לעיל דאגד וקשקשים דמסירים לפעמים כדי לראות אם נתרפא או לתקן האגד וקשקשים לכן מקרי מקפיד וחוצץ משא"כ בגלד ושחין וא"ש:

אלא דראיתי בסדרי טהרה ס"ק כ"ו ד"ה ומ"מ לדינא נכונים דברי הש"ך וכו' דמהא דחץ תחוב מוכח דלא כמרדכי וסמ"ק וסה"ת דכל שמצטער אינו חוצץ דהא בוודאי מצטער' בנטילת חץ ומ"מ חוצץ וכ' כדי שלא יהיו נגד משנה ערוכה ע"כ צ"ל דס"ל לחלק בין דבר היוצא מן הגוף ובין דבר אחר החוצץ אלו דבריו ז"ל והנה הרגיש בעצמו כי מסברא אין לחלק בין יוצא מגופו ליוצא ממק"א אלא שמוכרח לחלק בכך מכח קושיתו נלפע"ד דלק"מ דבחץ התחוב דמכאיב כ"ז שתחוב באדם ולפעמים כשלא יוציאו יבוא לידי חולי וסכנה ולכן הגם שההוצאה בוודאי מכאיב טובא ואפשר ביותר ממה שמכאיב לשעה כ"ז שתחוב בו מ"מ מקפיד להוציא בכאב ויסורין גדולי' שלא יכאב לו תמיד ויגרום יסורים גדולי' ומכ"ש בירכו שמעכבו בהליכתו ותנועותיו ואין לו חילוק אם יוציא עכשיו או לאח"ז לכן חוצץ משא"כ בשחין וגלד דלאח"ז כשיתיבשו בקל להסירם ועכשיו בקושי ובצער ס"ל לראשונים דכל שמצטער' עכשיו לא קפיד להסיר עכשיו רק לאחר זמן לא מקרי חציצה לשעתו כנ"ל נכון וברור:

אלא דקשי' לן מהך תוספת' שבר"ש סוף מקוואות בחץ התחוב דמחלק רבי בין עץ למתכת וכ' הר"ש דבשל מתכת איכא סכנה להוציא ואינו מקפיד ורבנן דפליגו וקיי"ל כוותייהו ע"כ ס"ל הגם דאיכא סכנה מ"מ חוצץ מכ"ש בדבר שיש בו צער בהסרתו דיהיה חוצץ וקשה על ראשוני' דס"ל דכל דמצטער אינו חוצץ דאינו מקפיד מקרי וצ"ע חוץ משנאמר לחלק בין יוצא מגופו בין ד"א דחוצץ כמ"ש סדרי טהרה וסברתו דחוקה ורחוקה בעיני וביותר תמה אני על הס"ט דמסיי' כל שיש סכנה בוודאי אפי' אינו יוצא מגופו אינו חוצץ כדמוכח מהך דחץ תחוב ודבריו נפלאו דהא רבנן פליגו עליה דרבי וקיי"ל כרבנן ולאידך פירושי' דר"ש דמשום דבמתכת נכנסים מים טפי י"ל דבמקום סכנה כ"ע מודים דלא חייץ אלא דראיה ליכא לפי פירוש זה דבמקום סכנה ל"ח אפי' ביוצא שלא מגופו ודבריו תמוהים, ועל שיטות הסמ"ק וסה"ת ומרדכי י"ל דס"ל כפי' הראשון של ר"ש ואין ראי' משם נגד שיטתם ולפמ"ש כבר בתחלת דברינו דרמב"ם ס"ל עיקר כפי' השני של הר"ש וממילא ל"ל כשיטת הסמ"ק ומרדכי בזה אבל הרשב"א ורא"ש ור"ש עצמו שכתבתי לעיל דס"ל עיקר כפי' ראשון של ר"ש אפשר ס"ל בשיש בו סכנה ואפי' במילי דמצערים לא מקרי מיעוט המקפיד ואינו חוצץ כנ"ל ועיי':

ועוד ויותר נ"ל דאפי' לפי' השני של הר"ש אתי שפיר כ"ז להלכת' דבאמת צ"ל אי איכא סכנה בהוצא' חץ מתכת לחוץ איך ס"ל לרבנן דמקרי מקפיד וחוצץ והוא נגד השכל והמוחש דבוודאי כ"ע אין מקפידי' במידי דאיכא משום סכנת' וראיתי שמע"כ י"נ ני' התעורר בזה וכ' דצ"ל משום לא פלוג בין של עץ למתכת ס"ל להחמיר דחוצץ כמ"ש הב"י בפלוגת' דרבי ורבנן דגזרו משוקע אטו אינו משוקע דאתי למחלף ולא ידקדקו היטב אם הוא משוקע או לא והכל בדבר אחד אבל למגזר מתכת דאינו מקפיד אטו של עץ דאינו סכנה זה גזירה אינו מקפיד אטו מקפיד במיעוטו הלא ע"ז אמרו בסוכה ובדוכת' טובא דמייתי דר"י דל"ג כולי האי גזירה לגזירה ואטו משום דהכל שם חץ יש לו מצאו מקום לגזור טפי זה רחוק ודחוק:

ולכן הנלפע"ד דוודאי לאו סכנת' ממש קאמר הר"ש דוודאי בהא לא יחלקו רבנן אלא שיש קצת סכנה בהוצאה ומכאיב טובא הרבה במתכת יותר מהוצאה של עץ והנסיון ילמדינו שמוצאי' של מתכת וכוונת הר"ש שיש חשש סכנה וע"כ כוונתו כך הוא מדכ' וז"ל א"כ במתכת איכא סכנה טפי כשמוציאו האי לשון טפי משמע שגם בעץ יש סכנה וזה אינו כידוע ועוד אי הוה סכנה קצת מ"ט דרבי דבעץ לא אטו בעי סכנה גמורה שיש בה סכנות נפשות לדבר זה אלא ע"כ שאין כוונתו סכנה ממש אלא שמכאיב טובא וחשש סכנה טפי מבשל עץ או טפי שכ' היינו יותר משנשאר בתוכו דג"כ כאיב טובא ואיכא

למיחש לסכנה קצת ובהוצאה איכא טפי והדבר מוכח מעצמו וידוע דאין בו סכנה אלא ע"צ חשש ולמאן דקפיד ושומר נפשו ע"צ הרחוק וי"ל דרוב לא קפדו בהכי אלא מיעוט והיא מקפד' ואקדים עוד דברשב"א תה"א כ דר"א ורבנן במתני' דמווקאות בקלקנ' שעל הראש וכו' פליגו אי אזלי' בתר זה שדנים עליו אם מקפיד או אזלינן בתר רובא דעלמא דרבנן ס"ל דאיש המקפיד בטלה דעתו ואשה שאינה מקפדת בטלה דעתה ור"א ס"ל א' האיש וא' האשה כל שמקפיד אזלי' בתר דידי' וקיי"ל כרבנן אלו דבריו יעיי"ש ומהתימא על הב"י רס"י קצ"ח כשעשה פלוגת' בין הראשונים אי אזלינן בתר המקפיד כ' אבל מרשב"א אין נראה כן וכו' יעיי"ש ולא הביא דברי הרשב"א אלו שמפורש כ' דבפלוגת' תלי' והלכת' כרבנן דאזלי' תמיד בתר רוב שמקפידי' וצל"ע עכ"פ יש לפנינו פלוגת' בזה ונ"ל בהא פליגי רבנן ורבי רבי ס"ל כיון דקפדה משום חשש קצת סכנה בתר דידה דמקפדת אזלינן, ורבנן סבירא להו דאזלינן בתר רובא המקפידי' ורובא אינם מקפידים ומחזירי' להוציא גם בשל מתכת ושוקלי' כאב הגדול כ"ז שתחוב בו נגד חשש סכנה וקיי"ל כרבנן אבל היכא דרוב מקפידים במקום שיש חשש סכנה גמורה ואפי' במצער לבד י"ל כ"ע מודים ובזה סרה תלונת הרב שהביא פר"מ נ' על מ"ש אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס חיו"ד סי' קצ"ב שכ' דבמקום סכנה לא מקרי קפדו מהך דחץ תחוב ותמה הרב הא קיי"ל כרבנן נ"ל לדברינו א"ש כנ"ל ועיין:

והנה במרדכי סוף הלכ' נדה בשם ראבי"ה בנשים שנעשה להם קליעו' בשערות ע"י שד וסכנה לגלחן דלא חייץ וכ' שם ג' טעמים וטעם האחרון משום דאיכא סכנה לגלחן היינו רביתיי' כבש"ס יבמות ע"ח ע"ב ונראה לכאורה מדלא כ' בפשיטות כיון דאיכא סכנה לא קפדו רובא דעלמא דאית להו קליעות כאלו ומשו"ה לא חוצצי' מוכח דס"ל דלולי דהיינו רביתיי' שהוא דבר דמתהוה מגופו לכן אין חוצץ אבל משום סכנה הוי חציצה ומלבד שהוא נגד השכל שיהי' זה מקרי קפיד גם הוא סותר עצמו דכבר כתבנו לעיל דשיטת המרדכי אפי' במילי דמצטער להסיר לשעתו לבד לא מקרי קפיד ואינו חוצץ קו"ח במידי דאית בי' סכנה וא"א להסירו ומיאש להסירו לעולם דאינו חוצץ וצ"ע ויפה כ' פר"מ נ' די"ל דהמרדכי לשיטתו אזיל דאחז בשיטה זו דהשער מיחשב בפ"ע למיעוט ורוב חוץ הגוף והנהו שערות אי היה ברובם לא סגי בטעמ' משום סכנת' לכן אמר משום דהיינו רביתיי' אלא שמעלתו י"נ נ' כ' עוד דס"ל כטעם הראשון של הר"ש ולא ס"ל דבסכנת' ליכא חציצה זה א"א לפי שהראיתי לדעת דאפי' במילי דמצער ס"ל דאינו חוצץ כ"ש בסכנה וע"כ משום רוב שער שביק לטעם דסכנת' וגם י"ל דרצה לומר דהיינו רביתיי'

אפי' נעשו בכל השערו' מ"מ משום היינו רביתיי' מהני אפי' בכולי כמבואר בש"ס יבמות שם יעיי"ש:

והנה בעל הלבוש כ' בטעמ' דהך דינא דמרדכי משום דאיכא סכנה ומיאשת לחותכה לעולם ונראה דלא ניח' לי' בטעמ' דמרדכי דהיינו רביתיי' כמו בש"ס יבמות דיש לחלק דשם הוא מתולדה וכולן כך יצרו משא"כ בקליעות הנעשים במקרה הגם שהם בטבע שלא ע"י אדם, מ"מ לא מקרי דרביתיי' בכך ולכן התחכם לתת טעם דמסתבר לו יותר כנ"ל אלא דראיתי אחרי רואי בתשובת פנים מאירות ח"ב סי' קמ"ו שתמה עליו הא בסעי' ה' אחז בשיט' זו דשערות הראש חלוק מגוף ואם רוב קשור חוצץ מדאוריית' ואח"כ כ' בטעמ' דקליעת הראש משום סכנה דאין מקפידי' תינח במיעט שערות אבל ברוב שערות לא יספיק טעם זה דרוב ואינו חוצץ מדרבנן אסור והתמיה רבה מאוד וצ"ע:

ולהסיר חרפה ולעשות לו כסות עינים לבעל הלבוש היה נ"ל דס"ל הא דגזרו רבנן ברוב שאין מקפיד אטו מקפיד בוודאי גזירה רחוקה היא וקרוב יותר לגזור מיעוט מקפיד אטו רוב המקפיד כיון דנחתי' לשיעור רוב או מיעוט אבל לגזור אינו מקפיד אטו מקפיד לכאורה אין טעם ונ"ל כיון שמקפיד ואינו מקפיד היא הסכמ' ב"א ואיכא דקפדו ואיכ' דלא קפדו ואזלי' בתר רובא דמקפידי' ומיעוט דמקפידים ולר"פ אפי' הוא קפיד אינו חוצץ מדינא ואתי למחלף וגזירה קרובה לבוא רוב אינו מקפיד אטו מקפיד כיון שכ"ז יש ויש שמקפידים במקום שאין דרך להקפיד ולכן גזרו וכ"ז בדבר דתלי' בדעת והסכמת ב"א אבל כל שיש בו סכנה אין מי בעולם שאינו מקפיד ומי פתי יכנוס עצמו לסכנה אין מקום למגזר אטו מקפיד שאין לו במציאות מאן דקפיד וס"ל ללבוש דבכה"ג לא גזרו כן י"ל:

ויש פנים לזה מסוגי' דיבמות ע"ח בסופו אמאי א"צ טבילה וכ"ת משום דר"י וכו' וצ"ל הא ברוב שאינו מקפיד מדרבנן חוצץ אטו רוב מקפיד ועדיין קשה אבל לפמ"ש א"ש כאן דכל וולד שבבטן אמו אינו מקפיד בכה"ג ל"א אטו רוב מקפיד כנ"ל ליישב אבל מדהוקשה לרש"י שם הא ברוב שא"מ גזרינן וכ' דאוקמי בכאן אדאוריי' ובריטב"א שם כ' משום דלא שכיח ולא כתבו משום דכ"ע אינו מקפיד ש"מ דל"ל לחלק דלעולם גזרו רוב א"מ אטו רוב דמקפיד ואנו ליישב דברי הלבוש באנו ולדינא אינו כן כדמוכח מרש"י וריטב"א דלעולם גזרו ועיין:

ואחרי דברים הדברים אלו נבוא לנדון שלפנינו דנלפע"ד להקל מתרי טעמא א') דכל שהו' משום רפואה ונתון על מקומו לזמן קצוב בל יסור בנתיי' עד זמן הקצוב נכנס בגדר לא קפדו ושאני רטיה שע"ג המכה ואגד וקשקשים שעל השבר שמסירים לפעמים

לתקנו ולראות אם כבר עלה רפואה עליו וכן הוא בכחול שע"ג העין שאם בא לרפואה שמחליפ' הכחול מזמן לזמן וזה נראה שהוא ג"כ דעת תשובת פמ"א ח"ב סי' קמ"ו שכ' בנדון שלו דאם ע"י רופא מומחה רובם אין מקפידים כדי שתעלה להם רפואה אינו חוצץ במיעוט שערות ובסדרי טהרה תמה עליו מ"ש מרטיה ואגד דהם משום רפואה ומ"מ חוצץ וצ"ל כיון שאפשר להסיר ולפמ"ש א"ש דשאני הנהו שמסירים בנתיים משא"כ בנדון של הפמ"א וכן בנדון שלנו, ב') כיון שא"א להסיר עכשיו רק ע"י כאב גדול מרובה ונאמר לי כי כמעט א"א להסירו רק כשידבק ויתלוש מן העור שבמקומו וכבר הארכנו בביאור שיטות סמ"ק ומרדכי וסה"ת דכל דאיכא צער לשעתו לא מקרי מיעוט המקפיד מעיקר הדין וכתבנו טעם שהחמירו להסיר כל גלד וחטטי' וכ"ז ל"ש בנדון שלנו דכל אנפי' שווים דמכאיב טובא לכל אדם וזמנו קבוע לכל עד שיפול מאליו:

וראיתי למע"כ י"נ נ"י שכ' דכל שאינו קבוע לזמן מרובה כשנה ושנתיי' חוצץ מהא דהראב"ד שכ' דבר המקפיד עליו אלא אם בזמן מן הזמנים מקפיד עליו חוצץ א"כ ה"ה בנדון דידן אלו דבריו והרי הראנו לדעת שיטות הראשונים דכל שיש צער עכשיו אפי' אפשר להסיר בקל אח"ז אין חוצץ ונ"ל דראב"ד לא פליג בזה דכל שאח"ז הקבוע יסיר ועכשיו אינו ראויה להסיר אינו חוצץ וכוונת הראב"ד אע"פ שעכשיו בשעת טבילה מקפיד עליו אלא כל שבזמן מן הזמנים היינו לפניו ולאחריו אינו מקפיד חוצץ אבל כל שזמנו קבוע שמקפיד להסירו ועד הזמן ההוא אינו מקפיד להסירו אדרבה מקפיד שיהי' עליו מודה דאינו חוצץ וכן מורה לשון ש"ע בסימן קצ"ח כל שדרך ב"א לפעמים להקפיד אע"פ שעכשיו אינו מקפיד ובש"ך כיון דאיכא זמנ' וכו' אע"פ שרוב פעמים אינה מקפד' נראה דר"פ אינה מקפד' וזמני' דקפיד לפני הטבילה ואח"כ אבל כמו בנדון שלפנינו דל"ק רק אח"כ לעת קצוב לאו קפדא הוא ואפשר אפי' אין צער להסיר וכ"ש היכ' דמצערא טובא שבנדון שלפנינו:

ויש לי ראיה לזה מש"ס יבמות ע"ח בעובר דאמר תחלה משום דר"י דרובא שאינו מקפיד א"ח מדאוריית' והא לא"ז כשזמנו לצאת מקפיד שלא יהי' אמו חוצצת וע"כ דכיון דזמנו קבוע ועד זמנו הקבוע אינו מקפיד א"ח וז"ל הריטב"א ביבמות שם והכא וודאי אין הוולד מקפיד על אמו אדרבא ניחא ל' בזה כל זמן שלא הגיע זמנו לצאת לאויר העולם עכ"ל נראה דבא להסביר ולהטעים דמקרי אינו מקפיד הגם שמקפיד לאח"ז מ"מ עד שיגיע זמנו לצאת אינו מקפי' אדרבא ניח' לי' ומשום דהוא רביתיי' לא ידע עדיין עד דאסיק לבסוף ועיין:

וכאשר בינותי בספרים מעט מצאתי לי חבר בראיה זו בתשוב' זכרון יוסף סי' ט' ויו"ד והו' ראש המדברים בנידון טבעת שבתוך האשה אי חוצץ ושם כ' דכל שאין ההסרה רק לזמן ידוע אינו חוצץ ומפרש דברי הראב"ד וש"ע כמ"ש ומביא ראיה זו מיבמות ושמחתי כי כוונתי לדעת גדול כמוהו זצ"ל שוב ראיתי בספר חכמת אדם שהניח בצ"ע ברטי' שא"א להסיר אם חוצץ דמ"ש מכנים שא"א להסירם דאינם חוצצי' ומע"כ י"נ נ' הרגיש בראיה זו מכני' והלך לדרכו בין נטלי' לזמן מרובה או לזמן שאינה מרובה כ"כ וכבר הארכנו בזה ומ"ש די"ל דהיינו רביתיי' לא נ"ל דל"ש זה רק בשערות וכיוצא בו שהם מגוף אדם עצמו ולא בד"א כמו כנים הללו דמזיע' באים וכיוצא בו וגם על דמיון המרדכי עצמו שמדמה שערות קלועות להא דיבמות גבי עובר יש לפקפק כמ"ש לעיל:

ולהיות כי מיעוט המקפיד רק חומרא דרבנן מגזירה ושקלו וטרו האחרונים בקצת דברי' לילך בספיקו להקל לולי דאוקמי' אחזקת טומאת היה נ"ל לסמוך על כל מ"ש להקל בנדון שלנו להלכה אבל איני מחליט למעשה לאשר לא עיינתי בהענין רק איזה שעות לפרקים ומעלת חביבי נ' ישים עיניו על כל מש ואשר יבחר יקרב. הכ"ד אוה"נ חפץ ביקרו והצלחתו חותם בברכת אהבה. פ"ב יום ד' כ"ד שבט תרטו"ב לפ"ק:

אחר חותם המכתב קודם שלחי אל הב"ד מאת ד' היתה זאת לי כי חפשתי עוד בארגז ספרים שלי ובא לידי ספר תשוב' מאהבה ח"ג בגליון בסי' קצ"ח כ' וז"ל נשאלתי באותה רטי' שהמציאו הרופאים שצ"ל ע"ג ארבעה ושלשת חדשים רצופים ואח"כ נופלת מעצמה אבל בתוה"ז הזה א"א בשום אופן להסיר משם כ"א בקריע' עור ובשר עמה ואשה אומרת שכבר רגילה ברטי' זו ואינה מקפדת כלל והוריתי דהלכה רטי' שע"ג המכה חוצצת אינה זזה ממקומה ולא חילק ולא בילק שמענו, וגוף תשובה שפלפלתי בה אינה תח"י וכו' ושמעתי ששאל השואל אחרי להה"ג בעל אור חדש ולהה"ג מו"ה ניסן שידליב מקעלין ולהה"ג מהר"ל פישלס ז"ל וכולם הסכימו עמי שחלילה להקל עכ"ל שם:

ולהיות כי כבר הורו זקנים אלו זצ"ל להחמיר בנדון שלנו ממש הגם שאין אתנו ידיעה על מה אדניה' הטבעו וטעמ' ונימוקם לא נתגלו לנו בכל זאת חס לי להקל בהוראה שהחמירו בה גאוני קמאי בדור שלפנינו קדושים אשר בארץ החיים המה וידי מסולקת מלהורות להקל וד' יצילנו משגיאו' ויורנו מתורתו נפלאות כי רפאות היא לשרינו ושיקוי לעצמותינו והוא ית"ש האמת יורנו כי הוא חיינו ואורך ימים:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צב

ה' ישפות שלום לה"ה הרב המופלג בתורה חרוץ ושנון בעל פיפיות כש"ת מו"ה דוד נ"י רב בק"ק פאסטאכא יע"א:

יקרתו קבלתי לא ידעתיו מאז אכנהו ואם מעטתי בתואריו יהי' כבודו מחול, והנני אוחז דרך קצרה, ויומא קגרום לקצר באמרים, ולאפרושי מאיסורא אשיב מפני כבוד ד', ע"ד חדשות מקרוב באו בקהלתו, כי הנהו נשי שינו מנהג קדמונים אשר לא שערום אמותינו חופפין ורוחצי' במקוה שטובלין בה, יפה עשה מעלתו שמיחה בם מלעשות כן, וכן לא יעשה, ונכון אשר אמרו לומדי תורה אשר עמו שיש בזה משום גזירת מרחצאות כמבואר בש"ע יו"ד ס"ס ר"א מ"מ דעתו למחות שיש חששות בלא"ה, ולפע"ד הדין עם הלומדים ואני אבאר:

הנה המחבר כ' יש מי שאוסר ולא הביא המקילין נראה דעתו לעיקר כהאוסרין והרמ"א מביא דעת המקילין וכ' במקום שנהגו להקל אין למחות בידם, וציין על תשובת בנימין זאב שמביאו ג"כ בד"מ, ובתשובה הנ"ל כ' להיות כי הנשים נמנעין לטבול בצונן ותתבטל מצות פ"ו לכן באו ונקל ראש ונסמוך על המקילין, ועוד כ' טעם לשבח כי בזה"ז ליכא גזירת מרחצאות ועיין תשובת חתם סופר סי' רי"ד ד"ה ונרא' וכו' שכ' וז"ל ונראה דמ"ש דבטלה גזירת מרחצאות וכו' כוונתו דלא גזרו מרחצאות שבקרקע כמו שהי' בימיהם שהיו מרחצאות בקרקע והוסק תחתיהן ויש לגזור מקוה אטו הני, משא"כ עכשיו מרחצאות שבקרקע המה חמי טברי' ובמקום דליכא חמי טבריא אין מרחצאות אלו לזיע והרוחץ בחמין רוחץ בכלי ממש בגיגי', ובהא לא גזרו ולא מחלף במקוה, ודבר גדול דבר בזה וסברא גדולה היא עכ"ל הטהור בח"ס:

והנה לטעם שני הנ"ל אם הנשים חופפות ורוחצות במקוה הדרא מקוה כמרחץ בימיהם, יש כאן גזירת מרחץ שיאמרו שדי ברחיצה בעלמא, ונ"ל דכל השיטות מודים בכה"ג דשיטות המקילין לתת חמין במקוה אפילו בימים ההם שיהיו המרחצאות בתחתית הקרקע דס"ל דאין מקום לגזור מקוה שטובלת בו אטו מרחץ שרוחצת בו בשביל הטלת מים חמין לתוכה דלא מחלפו זב"ז, אבל אם רוחצין וחופפין במקוה עצמה כדרך רחיצה כ"ע מודים שיש לגזור וחשש קרוב לבוא כנ"ל פשוט:

ובש"ע סי' קצ"ח סעי' ל"א פסק שלא תעמוד ע"ג כלים ונסרים וזה משום חשש מרחצאות כשיטת הראב"ד ועיין ט"ז שם, ס"ל דגם בזה"ז שייך גזירת מרחצאות ולא הגיה הרמ"א בהגהותי' כלום, ע"כ דס"ל גזירת מרחצאות, וצ"ל דאינו דומה להטלת מים חמין למקוה כשתעמוד ע"ג נסרים וכדומה יש לגזור יותר לטעות מרחצאות שיש לו דמיון למרחץ

ושינוי הניכר משא"כ בהטלת מים חמין שאין שינויו ניכר ולא ישוה הרואה למרחץ, ולדברי תשובת בנימין זאב דכ' בזה"ז אין גזירת מרחצאות אולי גם בנסרים ליכא למגזר, ואפשר מ"מ בנסרים יש לגזור גם עתה, עכ"פ המחבר פסק להא דגזירת מרחצאות והרמ"א מודה לו, ואינו מביא קולא רק סס"י רי"א כתב דאין למחות ביד הנוהגים להקל, צ"ל דשם משום שיש בו ביטול פ"ו אין מוחין ביד המקילין משא"כ היכא דלא שייך זה אין להקל, וא"כ בנדון דידן אין כאן שום טעם לסמוך על המקילין, ומכ"ש דבזה נ"ל כ"ע מודים משום גזירת מרחצאות וטבילה שלאח"כ אין מועיל כנ"ל, ויצורף לזה שיש עוד כמה חששות כמובן ואין צורך להאריך כי די במ"ש לכן על מעלתו נ"י אשר כל מילי דקהלה עלי' דידי' רמי' למחות בכל כחו באלו הנשים המקילין לעצמן וכן לא יעשה:

ואגב ראיתי מעט רגע מה שהקשה על תוס' חולין ק"א ע"א ד"ה בנטמא הגוף לשיט' תוס' בכמה דוכתי דפחות מכביצה אין מקבל טומאה ל"ל בכה"ג ומ"ש דאם נאמר דבטומאה דרבנן נטמאת ג"כ מקרי מחוללת ועומדת כמו שנסתפק המל"מ פ"ז מתרומה ל"ק דא טעות' הא תוס' על הקרא קאי איך תמצא שיהי' חייב ומאי שייכות טומאה דרבנן לקרא וראיתי בחי' ר"ן סנהדרין ר"פ הנשרפין תי' כן על קושי' תוס' להך דס"ל פחות מכביצה אין מקבל טומאה א"ש, ובאמת גם לרש"י י"ל לפמ"ש תוס' פסחי' ל"ב ע"ב ובשבת צ"א ע"א ביתר ביאור דרש"י ס"ל פחות מכביצה אינו מקבל הכשר נ"ל בנילוש במים פחות מכביצה ואולי זה בכלל מ"ש תוס' בשלא הוכשר וצ"ל דתוס' רצה לתרץ לכל השיטות גם לרש"י ולכן לא כ' בשאוכל פחות מכביצה אלא דקשה כשהקשה שם תחלה על רבנן דלמא בתחבו לו חבירו הו"ל להקשות אולי בפחות מכביצה דקשה יותר דבהכי יתיישב הקרא יותר מלומר בתחב לו אבל בפחות מכביצה בוודאי הקרא איירי דסתם אכילה שבתורה בכזית, שוב מצאתי ראיתי בס' טהרת הקדש שהקשה על תוס' פסחים ק"ו ע"א שכ' דקושי' רבנן לר"י דקרא לא מתוקמא בתחב לו הקשה נימא בפחות מכביצה בוודאי קרא מתוקמא בהכי וע"כ צ"ל דרבנן ידעו ר"י לא מיירי בהכי א"כ הול"ל לתוס' לתרץ על תחב וכ' דצ"ל דתוס' שם אזיל לשיטת רש"י אלו דבריו ז"ל וכ"ז דוחק וצ"ע:

ולפום רהיטא היה נ"ל ליישב קצת שיטת הרמב"ם ע"פ מה שכתב פ"ז דאוכל טמא אינו חייב דאינו קודש משמע אפי' נטמא הוא תחלה וכן ס"ל למל"מ ברמב"ם ע"כ והקשה בראש יוסף דזה נגד ש"ס שם קי"א דס"ל בשני תירוצין לשמואל הטעם משום אאח"ע וע"כ דווקא בנטמא הוא אחר הבשר ונדחק ולא עלתה לו ונ"ל הנה בכ"מ אי אאח"ע משנאמר בתרומה גזה"כ וחידוש נגד כל התורה וזה תי' ש"ס שם קי"א ביותר מסתבר לומר דתורה מיעטה כל בשר שטמא כיון שמחולל בלא"ה כמ"ש הרמב"ם שאינו קודש

אבל אי בכ"מ אאח"עא נ"ל שפיר קרא ממעט רק בנטמא הבשר קודם ומשום אאח"עא ומהכא ילפינן אלא דאם ניטא דקרא ממעט כל טמא גם שנטמא אח"כ קשה כיון שנגע בו טומאה וצריך לדחוק דמתו בו היינו בתחב לו או אינו נילוש במים וקרא סתמא קתני לכן לעומת זה טוב לנו לומר כאן גלי קרא אאח"עא עא נגד כל איסורין מלדחוק בקרא לכן נ"ל ס"ל לשמואל בקרא דממעט היכא שנטמא הבשר קודם ומחוללת ועומדת וכתב חי' ר"ן וריטב"א דמדאמר מחוללת ועומדת משמע שמחולל כבר קודם שנטמא ולכן פשיטא לש"ס דטעמא דשמואל משום אאח"עא ולפמ"ש לל"ק דבכ"מ ס"ל אאח"עא א"ש דמוקי קרא בהכי וללי"ב דכאן חידוש הוא צ"ל דלא ס"ל משום דמחולל עתה דדחיק לי' לאוקמי ומתו בו שאינו חייב רק בגווני שכ' תוס' אלא דאם פחות מכביצה אינו מקבל טומאה א"כ קרא דאירי בהכי כסת' אכילה שבתורה א"כ הקרא מרווח מאוד כשנאמר דפרט למחוללת היינו כיון שאינו קודש יהיה נטמא או אחריו ומה לנו לומר שחידשה תורה כאן מה שאינו בכל התורה ועיין פ"י פסחים שם שכ' דבר זה אי פחות מכביצה מקבל טומאה תלי' בשיטת ר"ע אי שני עושה שלישי בחולין עמ"ש דבריו נכונים מאוד ולפ"ז נ"ל פרט למחוללת ועומדת בשם ר"א רבו בשיטת ר"ע אמר לכן ס"ל דטעמא משום אאח"עא משא"כ להלכתא הרמב"ם בכולל אחע"א וכן ס"ל באוכל ב"ק שנטמא כרבנן וס"ל פחות מכביצה אינו מקבל טומאה ומקודם שנדחק בקרא דחידש הוא דבכ"מ אחע"א אמרי' טפי דקרא מקפיד שלא יהי' הבשר מחולל כיון שאינו קודש מעתה ומיושב הרמב"ם ע"ד פלפול ועיין ותו לא רק החיים ושלום הכ"ד חותם בברכה.
פ"ב יום ו' עש"ק פ' מו"מ תור"ה לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צג

שלום וכ"ט לה"ה ידידי הרב המופלא ומופלג בעל פיפיות חריף ובקי ותיק מלא עתיק צדיק ונשגב כקש"ת מו"ה יוסף ליב ני' רבדק"ק ע"ח יע"א:
יקרתו הגיעני ע"י אחד מתושבי עירנו, והוא אמר כי עוד שבוע זו ישוב שמה למקום משכן כבודו ני', לכן דברי מעטים, וגם לאפס הפנאי כעת הזאת ואי"ה פעם אחר אשעשע ואטייל עמו ארוכות כדחזי:
מ"ש על דברת אאמ"ו המאוה"ג זצ"ל בח"ס חלק יו"ד סי' ר"ח ומקיים דברי הש"ך סי' ר"א סק"פ דדווקא אין הנזחלים מערבים היינו מי גשמים, ולא מי מעין כמ"ש הש"ך בעצמו סעי' ס', ומעלתו ני' תמה עדיין מי ניח' והלא ניצוק אינו חיבור כמ"ש המג"א סי'

קנ"ט אשר ציין בהגה' רמ"א ביו"ד סי הנ"ל, והמג"א שם מפרש הטעם דלענין טבילת אדם פסול דניצוק אינו חיבור והוא מתוס' חולין ק"ז ע"א ד"ה ואי בזיע' דולי' וכו' עכ"ד: **אומר** כי על אאמ"ו זצ"ל אין תמיה דנראה כי השאלה היתה באופן שהצינור נכנס למים למעין ולמקוה ולא היה ניצוק באויר רק זחילה היה מלמעלה למטה ולא נכנס בשוה למי מקוה ודין נזחלים אית לי' ולא עדיף מג' גממיות שממנו מקור דין זה, אבל לענין ניצוק לא דן בתשובה ההיא כי ניצוק אינו אלא באויר כמבואר, אלא דעדיין צ"ע על הש"ך שבדין דאיירי בהג"ה רמ"א הוא ניצוק ממש ואינו חיבור, ותמיה' על הגאונים הנוב"י ואאמ"ו זצ"ל שלא תפסו על הש"ך מטעם ניצוק, ונ"ל כי סוברים דלר"ת שבתוס' גיטין י"ו ובחגיגה דהא דניצוק וקטפרס לא הוי חיבור היינו בשניהם חסרים, אבל הא דג' גממיות דמכשירין לכ"ע היינו ר"י ות"ק דגוד אחית אמרינן היינו במקוה שלמה ביניהם אז קטפרס מחבר, וי"ל דכן ניצוק מחבר, ותוס' לא כ' שם דניצוק גרע היינו שלא יועיל הואיל וסופו לירד ועדיף מקטפרס אפי' בכולם חסרים כמו בשני אדם ורגלי ראשון נוגע מ"מ מהני הואיל וסופו לירד זה ולא מועיל בניצוק, אבל באיכא מקוה שלימה י"ל גם בניצוק מהני דזה עדף מסופו לירד וכן נראה דאם מוקמינן הא דקטפרס אינו חיבור, באופן שאין אחד מהם שלם, וכייל גם ניצוק משמע באופן זה דווקא, אבל באחת שלימה גם ניצוק הוי חיבור הגם שבר"ת שם לא נזכר רק קטפרס דמועיל באחת שלימה, היינו כיון דבא ליישב הא דג' גממיות דקטפרס הוא לכן מזכיר רק קטפרס אבל ה"ה ניצוק דמחבר באופן זה וא"כ א"ש הכל, ואולי סמכו על שיטת הר"י שבתו' דכל מתני' דניצוק וקטפרס לא נאמרה רק לענין השקה ולא לטבילת אדם עיי"ש, והיותר נ"ל נכון ע"פ המרדכי ומביאו ב"י סי' ר"א ויעיין פ"י שם גיטין מביאו ג"כ דר"ת מפרש הא דניצוק וקטפרס במי גשמים שסופם ליפסק, אבל באינו פוסק לעולם הוי חיבור, ותוס' חולין דפוסל מטעם ניצוק אינו חיבור ע"כ ל"ל זה, והמג"א נקיט חומרא דתוס' חולין, והש"ך והגאונים הנ"ל י"ל בשיטות אלו אזלו לפע"ד, ויעיין רש"י חולין שם נראה ג"כ דאין פוסל בטבילת אדם רק משום דאינו כשפופרת הנוד, ולא מטעם ניצוק יעיי"ש, ומדי עברי צל"ע דרש"י בגיטין פי' שאין באחד מהם מ' סאה ומפרש תוס' דהיינו ששניהם חסרים, ובע"ז ע"ב ע"א ד"ה לטהרה פי' רש"י מחובר לגממיות זו מקוה שלם היינו שאחת שלימה, וכן כתב בזה"ל הר"ש במתני' זו, ואח"כ מביא שיטת ר"ת דשניהם חסרים ועיי"ש וצ"ע, ויעיין תוס' חגיגה מביא רש"י בע"ז דמפרש שניהם חסרים, ולפי גירסא שלפנינו מפרש אחת שלימה בע"ז וסתר עצמו מפירושו בגיטין, ואפשר י"ל דבגיטין מפרש רש"י לפי הנראה מלשון הש"ס דהא דניצוק וקטפרס אפשר ג"כ כר"י אתיא כמ"ש הר"ת בתוס'

שם, ולתרץ דר"י אדר"י מפרש כי שניהם חסרים אבל באמת א"צ לכל זה, כי י"ל דמתני' דניצוק כרבנן דר"י דפליגי בג' גממיות אפי' בגוד אחית ויעיין פ"י בגיטין, פי' רש"י בע"ז דאחת שלימה ומ"מ אינו חיבור כרבנן הנ"ל ועדיין צל"ע לפום רהיטא, ואם יש אתו דברים יודיעני מ"ש ותמה על אמ"ו הג' זצ"ל שמביא שיטת הרא"ה דמייתי בש"מ ולא ציין שמביאו בב"ה בב"י סי' ר"א גם בעיני יפלא, אבל מ"מ אין נפקותא בזה למה שתמה עליו, ותו לא רק החיים והשלום, וכבר התנצלותי אמורה לעיל, הכ"ד ידידו נאמנו כותב בחפזון רב דש"ת פ"ב כאור בוקר ליום ה' פ' בשלח תר"ב לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צד

במפתח בבא, מזלא טבא, לרב טב ה"ה תלמידי הרב המופלג בתורה ובקי מורג חרוץ בע"פ עדני העצני כש"ת מו"ה קאפל זינגער נ"י רב בק"ק קרעסטור יע"א:
מכתבו קבלתי נהנתי באשר בשרני כי הרים ד' קרנו והגביהו ראש לקהל עדת ד' כן ישפות ד' שלומו ישב שקט ושאנן על התורה ויפיץ טהרה כאות נפשו לטובה וכו' והנה עתה אני טרוד מאד כי רגלי מיועדת לילך כיום מחר אי"ה מקיר העיר וחוצה לנוח מעט להשיב נפשי וכחי, וד' יעזור, לכן לא אוכל לשים עין בשאלתו רק בקיצור אומר שלדעתי אין לחלק בין נידון שלו לנידון שבתשוב' ח"ס סס"י ר"ו, כי לא נזכר שמה שנשים הטובלו' בעצמן מוציאים ומביאים הברזה כי זה כמעט א"א שתוציא בעצמה הברזה כי טרודה לטבול ועד שתנוח הברזה מידה ושוב תקחנה אחר הטבילה בוודאי יבואו מים רבים על הגיגי' גם כשבקל תמצא מקום הברזה, וגם לא אוכל לצייר איך אפשר שתקח הברזה כשעומדת בפנים אם הברזה קצרה כמו באמבטי של מרחצאות שצריך לישב בה כדי להגביה או להכניס היד, בעומק כל האפשר וגיגי' זו עמוקה כדי שתהיה ראויה לטבילה ומים יעברו על ראשה עד שתוציאנה ובאמת לא נזכר מטובלת עצמן וממשמשות וע"כ בברזה שיש לה בית יד ארוכה ויוצא לחוץ ומ"מ לא יצאנו מחשש זה שמגששות כעור באפלה דלא יוכלו לכווין מבחוץ מקום מושב הברזה ועי"ז לא יוציאו' לגמרי ומשמשות אלו בוודאי מבוהלים על ממונם שלא יכנסו מים רבים מים קרים המקררים החמים ופסיד' דידהו איכא והמה חוששי' לממונם יותר מאלו שטובלת דאין להם לחוש ע"ז דכמעט יכנסו הקרים כבר עברה הטבילה ויצאה לחוץ ולכן לדעתי אין למצוא היתר בחילוק זה אבל לפום רהיטא נראה שאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בקעה מצא בק"ק פעזזינג שהיו נכשלים בזה לכן פסל המקוה ומ"מ נראה מדהביא זה בתשובה

להשואל שם כי דעתו שיש לחוש בכ"מ שיעשו כן כמו רב שבקעה מצא וגזר בכ"מ מ"מ אינו אומר בהחלט שיפסל המקוה שבקהלתו עד"ז עד יתיעץ תחלה בלבו וטוב שיכתוב לרב חביבי הגאון קדוש ד' מהר"ם א"ש נ"י אבדק"ק אונגוואהר ישמע דעתו הרמה ואולי יש אתו מה בדבר הזה מאמ"ו זצ"ל וכבר כתבתי שאנוכי טרוד מאוד כעת וא"א לבוא בארוכה וחתימה מעין פתיחה בברכת חיים ושלום שמורה בכל וערוכה הכ"ד ידידו אוה"נ פ"ב יום ב' פ' עקב תר"ז לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צה

שלום רב לעוסק בחוקי חורב למע"כ י"נ הרב המופלג בתורה ויראה מורג חרוץ ובקי בהלכה עומד לתלפיות כש"ת מו"ה פייבל פלויט נ"י אבדק"ק שוראן יע"א:
יקרתו קבלתי ע"י אחד מאנשי קהילתו והנה נפשו יודעת מאוד כי עצומים טרדותי לכן א"א לי לבוא כעת דרך ארוכה כנהוג והקיצור יספיק ע"ד מקוה שעושים בקהלתו וחשש מעלתו לכל חומרות האמורים בח"ס סי' ר"ו אבל דבר זה א"א לו לקנות גיגות שלא נעשי' מתחלה לכך כי צריכה להיות חזקה מאוד ולכן שם עצות בנפשו לשמש בגיגית תשמיש קבוע קודם הנקיבה ולנוקבה אח"כ ונפשו בשאלתו אם מהני תשמיש זה שעי"ז המעשה תשמיש בתלוש תו אין הגיגית בכלל כלי שנעשה מתחלה לשמש עם הקרקע או לא:
הנה הא דמצריך אאמ"ו זצ"ל שלא נעשית מתחלה לקובעה בארץ באמת בתשובה הנ"ל נראה דמחליט חומר' זאת אבל בי"ג עקרים שבסי' קצ"ח שכ' לעת זקנותו כ' שאין זה אלא מהיות טוב אבל לא לעיכוב שלא נמצא זה אלא לגירסא א' שבנוסחת א"י ועל נוסחא זה קשה מש"ס ב"ב עיי"ש ולפע"ד היה נראה לפום רהיטא דהאביק במשנה יו"ד פ"ו דמקואות מעשיהו כך הוא שאין משתמשין בו רק בקרקע ותואר הכלי וצורתו מוכיח עליו וכמו פורנה שבמשנה ט' פ"ח דכלים שכ' תוי"ט שלכך פתחו בצדו להכניס שם הקדירות להעמידו על הארץ ומעשה הכלי ותמונתו מוכיח עליו שלקבוע ולחבר בקרקע ולשמש עמו הוא לכן לענין טומאה מקרי מחובר טפי ולענין מקוה דצריך שיהי' בטל הכלי לגבי קרקע כמ"ש אאמ"ו זצ"ל חילוק הנ"ל בין טומאה למקוה לכן האביק לא בטל כיון שכך הוא מעשה ועיקרו של כלי ולא שייך מעשה אבנים שימש ונתבטל ענינו כיון שלכך נוצר ונעשה אבל בגיגי' דידן שאין ניכר בו ואין תואר הכלי מורה שלקבוע בארץ נעשה נהפוך הוא רוב הגיגי' אין משתמשין בו בקרקע הגם שנעשה כדי לקבוע אחר גמר עשיתה זהו ביטולה שמשתמשין בקרקע בכלי שמשתמשין בו בתלוש תמיד ועתה

מבטל יותר ומשתמש בו במחובר ומ"מ כשחקקו תחלה לא בטל אח"כ דכרבנן קיי"ל רק בשקבעו ולבסוף חקקו כנ"ל:

ולפ"ז מיושב מה דהקשה אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל דהי' ש"ס יוכל לחלק בין צינור לדף, דף לא נעשה מתחלה לכך, אבל צינור איירי שנעשה מתחלה לכך, ולפמ"ש א"ש דלא תלי' אם העושה עשאה ע"מ כך או כך, ולא בעושה תלי' מלתא אלא בגוף הכלי, וצינור משתמשין בו בתלוש ובמחובר, ולכן אין לחלק בין עשאה העושה מתחלה להשתמש במחובר:

וכ"ז אני אומר לפי שהבין התוי"ט בתוספת' שהאביק נעשה מתחלה לחבר בקרקע, ועכצ"ל דגרע מה שנעשה מתחלה לכך והקשה מ"ש דטומאה דעדיף אם נעשה מתחלה לכך וצריך לתירוץ אאמ"ו זצ"ל דמקוה שאני ולדברינו הנ"ל, ולולי דמסתפינא ה"א דכוונת התוספתא להיפוך דהאביק הוא כלי שמשמשין בה גם בתלוש ויש שמחברים אותו בארץ ואביק זה כדרך הברזא שבאמבטות שלנו, ומתני' איירי בחברו אח"כ לקרקע, וס"ל לתוספת' דאם היה זה כלי שאין משתמשין בה רק בקרקע גם כשחקקו בתחלה ולבסוף קבעו מ"מ בטל להו מתורת כלי כיון שלא היה עליו שם כלי בפני עצמו רק לשמש עם הקרקע, ומעיקרא לא קיבל עליו שם כלי בפ"ע רק לשמש עם הקרקע, אבל להיות כלי זה לא נעשה כ"א לשמש עם הקרקע רק נעשה לשמש בין בתלוש בין במחובר או נעשה מתחלה רק לשמש בתלוש, ואח"כ קבעוה זה תליא בקבעו ולבסוף חקקו, וכיון שכבר היה כלי שוב לא בטל, ומעתה יתפרש לשון תוספתא כך, כיון שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע, היינו כיון שלא נעשה אלא לשמש, ונעשה לשמש גם שלא עם הקרקע לכן לא בטל לי' ובתוספת' שבמס' כלים פ"ח ג"כ כלשון הזה גבי פורנ' שם ע"כ צריך לפרש שלא נעשו אלא לשמש, שלא נעשה באופן אחר אלא לשמש עם הקרקע ותמונת הכלי מוכיח עליו כן נ"ל, וא"ש לחלק בין מקוה לטומאה, ולא יצא לנו חומר' רק קולא דאם תמונת הכלי מוכיח שאינו רק לשמשה קרקע וכך דרך שימושו לעולם גם בחקקו ולבסוף קבעו לכ"ע בטלי לגבי קרקע וכשר למקוה ועיין:

והנה אם תחלה בתלוש נחוש למ"ש אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל שלא יהיה נעשה מתחלה לכך לא נראה לי דלא מהני מה שמשתמשין בו שימוש אחר קודם קביעתו לארץ דסוף כ"ס להכי נעשה לשמש בקרקע, ומה מועיל שימוש אחר בתחלה, וגם עתה דעה הבעלים לקבוע בקרקע ועיקרו להכי, אלא כיון שאאמ"ו זצ"ל כ' בי"ג עקרים שזה דבר מחודש שלא שערום הפוסקים ואינו רק מהיות טוב, ויש לי לצרף מ"ש אני בעניי בכוונ' תוספת' א"כ בב' אופנים לדברינו אין להחמיר בגיגי' שנעשה מתחלה לכך כמובן דאין צורתה

מוכיח ואין עומד לשמש דווקא עם הקרקע, ולפי' ב' שכתבתי עדיף כשנעשה לשמש רק עם הקרקע, ולפ"ז אם א"א לו כשלא נעשה מתחלה רק לשמש עם הקרקע יוכל לסמוך על כל הנ"ל, ולרוב טרדה אקצר, ואומר שלום וברכה, ישב שקט שאנן על התורה ועבודה כנפשו ונפש ידידו טרוד מאוד פ"ב כאור בוקר ליום ה' ז' כסליו תר"י לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צו

בדיחיבורע"יקטפרסונצוקלענינמקוהונטילת ידים וקצת בדין טופח ע"מ להטפיח:
מפתח שפתי מישרים לבאר פסקי הרמב"ם שצריכים ביאור, הנה בפ"ז מה' טומאת אוכלין הלכה א' מביא משנה דטהרות פ"ח משנה ט' ומפרש לכולה מתני' לענין השקה לטהר ולטמא המשקין וכן פי' הר"ש שם ותו' גיטין ט"ז ע"א שיטת ר"י שבסוף תוס' ד"ה הניצוק וכו' ודלא כרש"י ור"ת דולא לטהרה לענין עירוב מקוואות איירי, וכן פי' בפי' משניות שלו ואין מן סתם משנה זו ראיה דל"א ג"א גם במקוה די"ל השקה חמירא ממקוה בזה דהלכתא גמיר כך, ועיין תוס' חגיגה כ"א ע"ב, ובפ"ח מה' מקוואות הלכה ח' כתב ג' גממיות שבנחל וכו' ושטף של גשמים עובר בתוכם וכו' אין זה עירוב וכו' שאין מים נזלים מערבים אלא א"כ עמדו, ובכ"מ מביא התוספתא פ"ז דמקוואות פלוגתא דר"י ור"מ, וחכמים אומרים בין כך ובין כך אין מטבילי' אלא באמצעיתה שיש בה מ' סאה ופסק הרמב"ם כחכמים ע"כ, ונ"ל לומר הא דפסק הרמב"ם כחכמים ולא כר"מ ור"י דהי' קשה לי' לרמב"ם למה נקיט ג' גממיות וא' באמצע שיש בה מ' סאה ולא אשמועינן פלוגת' דר"מ ור"י ורבנן בב' גממיות ושניהם חסרים, ולא ס"ל לחלק בין א' שלימה לכולם חסרים כדמחלק ר"ת בתוס' גיטין ט"ז וחגיגה כ"ט, ואולי משום דקשה לי' הא דס"ל לר"י ברגלו נוגעת במים שבמתני' מקוואות פ"ז דס"ל לר"י גוד אחי' אפי' ליכא כלל שלימה והיא קושי' ר"ת שבתוס' גיטין ותירוצו כיון שסופו לירד עדיף לא נ"ל לרמב"ם וצ"ל דנקט א' שלימה לרבותא דרבנן דאפי' א' שלימה לא ס"ל דהוא חבור או דס"ל דבאמצעי' טובל ול"ג אטו שיטבול בחסרי' וכ"כ תוס' גיטין בסופו ודממעט הבריי' בכחא דהיתיר' דר"י ור"מ ונקיט רבות' דרבנן הוכיח הרמב"ם דהלכת' כרבנן ונקיט התוספת' הרבות' לרבנן דהלכתא כוותי' ולכן פסק הרמב"ם כרבנן הגם דלא נזכרו כלל בש"ס חגיגה י"ט רק ר"מ ור"י כנ"ל:
ונראה שר"ת שבתוס' גיטין ט"ז דהקשה על התוספת' הנ"ל ממתני' דטהרות דלא אתי' לא כר"מ ולא כרבנן ובתחילה לא הזכיר כלל מדקאמר דלמא ר"י הוא אלא דלא אתי'

לא כר"מ ולא כר"י ועיי' מהרש"א ופ"י שם ולא רצה לומר דאתי' מתני' כרבנן בתוספת' ודוחק דלא ידע עדיין מרבנן הנ"ל וכן הקשה בפ"י ובר"ש טהרו' פ"ח מתרץ באמת דכרבנן אתי' ונ"ל דהיה דוחק לר"ת לומר סתם מתני' דטהרות כרבנן דלא מייתי להו ש"ס בשום מקום רק פלוגת' דר"מ ור"י משמע דרבנן וודאי לאו הלכת' נינהו ודוחק לאוקמי סתם מתני' כוותיי' ולר"ת לשיטתו ליכא ראיה זו שכתבתי מתוספת' עצמה דהא לדידי' לאמת דווקא באיכא א' כשירה ס"ל לר"י ור"מ דקטפרס חבור כנ"ל:

ועיין רש"י בע"ז ע"ב ע"א שמפרש ולא לטהרה כגון במקוה א' שלימה וא' חסירה ובגיטין ט"ז כ' שאין בא' מהם מ' סאה שטיחות לשונו שאין בכל א' משניהם מ' סאה וכן ס"ל לרשב"א בכוונת רש"י גיטין ומ"ש מהרש"ל שם דתוס' בקושי' לא ס"ל כן בכוונת רש"י אינו מוכרח דתוס' בקושי' לא אסיק לחלק בין א' שלימה או שניהם חסרים ולתירוצו א"ש פי' רש"י וכ"נ דס"ל למהרש"א עיי"ש אלא לרש"י בע"ז קשה קושי' תוס' וגם מה דשינה פירושו בגיטין ממה דפי' בע"ז צריך יישוב והנלפע"ד דבע"ז מפרש רש"י בא' שלימה דמתני' סתמא קתני דקטפרס אינו חיבור דומה לטופח שלעולם אינו חיבור ואפי' א' שלימה ולכן כ' בע"ז שא' שלימה וע"כ מתני' כרבנן דתוספת' אתיא ובאמת הלכתא כרבנן דסתם מתני' כוותיי' דרבנן אתי' אבל בגיטין הוצרך לפרש דווקא בשניהם חסרי' איירי דאי סתמא בכל גווני איך מסיק שם דלמא ר"י הוא וס"ל לרש"י כר"ת דכל מתני' דטהרות כר"י ואי בא' שלימה איך אפשר דכר"י אתי' הא ס"ל דבא' שלימה אמרינן גוד אחי' ודוחק דאיירי בחסרה למעלה ול"ל ג"א דכל כי האי בוודאי דוחק להעמיס במתני' דקתני סתם אינו חיבור וכ"כ מהרש"א ופ"י שם ולכן הוצרך לפרש דמתני' בשניהם חסרים ואפשר למוקמי כר"י וכ"ז לפרש לשון ש"ס דלמא ר"י משמעות הלשון מתני' דטהרות אבל לאמת א"צ לזה די"ל כרבנן דתוספת' אתי' וא"ש ביותר ולכן פי' בע"ז אפי' בא' שלימה כנ"ל נכון ועיי':

וכ"ז לפי שיטת רש"י ור"ת דמתני' דטהרות לענין חיבור מקוה קאי אבל לרמב"ם ודעימי' דכולה מתני' לענין השקה אין ממתני' זו הכרע כלל לענין מקוה אי הלכת' כרבנן ומ"מ פסק רמב"ם כרבנן משום ראיה מתוספתא עצמה כמ"ש:

והנה במ"ש הרמב"ם דאין נזחלים מתערבים עד שיעמדו נתקשה בהם הכ"מ הא בחגיגה י"ט מבואר דתלוי' בג"א וכ' דהוא הוא הטעם דל"א ג"א וקטפרס אינו חיבור וכ"כ הריב"ש סי' רצ"ב בכוונת הרמב"ם דלכן אין קטפרס חיבור משום דאין נזחלים מערבים אלא דצ"ל מה רצה הרמב"ם בזה להטעים טעם ושינה מלשון האמור בש"ס דל"א גוד אחי' או אסיק ועיין פ"י גיטין ט"ז שהאריך למעניתו ובכל דבריו לא נתיישב היטיב

דלדינא אין חילוק מאיזה טעם דקטפרס אינו חיבור ואין דרכו של הרמב"ם בחבור זה לתת טעמים לדיני' ופסקי הלכות גם גוף דברי פ"י שכ' דקשי' לי' מ"ש דלענין לבוד וחביט דמ"ז עדיף מלמעלה למטה מבאמצע כבר תפס עליו אאמ"ו הגאון זצ"ל בחידושיו דאינו מן המדומ' דלבוד וח"ר הכל באויר בדבר שאין בו ממש משא"כ כאן אזלי' בחבורי דברים שיש בהם ממש וכן מצאתי שהשיג עליו כן בספר גידולי טהרה מהגאון מהר"מ קרגוי זצ"ל ועיי' תוס' חגיגה כ"א ע"ב שאין להקשות בסברות בענינים כאלו שהלכת' נינהו:

והנלפע"ד בכוונת הרמב"ם בשנקדים דברי הריב"ש בתשובה סי' רצ"ב וז"ל שעירוב מקוואות צריך שהמים המערבים שני מקוואות הם מערבים אותם בהשקט בעמדם במקום הטבעי שזהו אישבורן ולא במים זוחלין שזהו נקרא קטפרס עכ"ל לענינו אנו למדין מדבריו דקטפרס לאו דווקא שיורד ממקום גבוה לנמוך אלא כל שאינו יורד בנחת ובהשקט אלא בזחילה דין קטפרס יש לו והוא בעצמו הטעם דקטפרס אינו חיבור דאינו מתערב בהשקט וברבינו יונה פ"ח דברכות גבי אריס דדולאי כ' דאפי' אינו מדרון אם באי' דרך הקלוח לאו חיבור הם דבעי' שיהי' מתערבים בנחת ובקרקע ישרה וצ"ל בתוספת' דג' גממיות א' עליונה וא' תחתונה וכו' ושטף של גשמים עוברים עליהם למה נקיט עליונה ותחתונה דאפי' ג' בשטח א' ושטף של גשמים עובר עליהם בזחילה בשטיפה פליגו דהא זה קטפרס וצ"ע לכאורה, וצ"ל דלרבות' דר"מ ור"י נקיט דאפי' במדרון ממש שא' בעליונה וא' תחתונה ס"ל דהוי חיבור אלא דלשיטת הפוסקים דהלכתא כרבנן וכתבנו לעיל דמוכח כן מדנקיט רבותא לרבנן ש"מ דהלכת' כוותי' א"כ כן הי' לתוספתא להודיענו בכולם עומדים בשטח א' דס"ל דלא הוי חיבור ויש ליישב והיותר נ"ל דא' עליונה וכו' היינו כנגד הגשם שבדרך הלוך וזחילתו א' עליונה מן האמצעיו' וא' תחתונה כנגד חרדלת של גשם ופליגו ר"מ ורבנן אי אמרינן גוד אסיק למעלה בגמימה שעובר הגשם עליה ויורד למטה על האמצעי' ותחתונה כנ"ל ועיי':

ומעתה אומר אני שזה כוונת הרמב"ם שכ' שאין הנזחלים מערבים שלא נאמר דווקא כשהגממיות במדרון לא הוי חיבור, לכן אמר הטעם דאין הנזחלים מערבים עד שיעמדו וזה הטעם דקטפרס אינו חיבור וממילא גם כשהוא בשטח א' ומים נזחלים בשטף עליו אינו חבור והא דכ' הרמב"ם א' בעליונה נקיט התוספת' כצורתה אי כמ"ש א' בעליונה היינו נגד גשם שעובר עליו מקרי עליון ותחתון כנלפע"ד נכון:

ועיי' בר"ש רפ"ג דמקוואות שכ' דשתי בריכות א' למעלה וא' למטה דאיירי דליכא מדרון גמור ועיין ר"ש פ"ח דטהרות משנה ט' קטפרס שהוא תל גבוה וזקוף נראה דס"ל דווקא דרך מדרון גמור מתל גבוה מקרי קטפרס אבל הר"י בברכות וריב"ש ל"ל דכוותי'

ורמב"ם כוותי' דר"י וריב"ש ס"ל וטובא אשמועינן במ"ש שאין הנזחלים מתערבים ואיכא נפקותא רבתא לדינא:

ונבוא לבאר מ"ש הרמב"ם בהלכה י"ב דאפי' רגליו נוגעות במים הראשון טהור והשני בטומאתו שהרי חסרו המים ממ' סאה, ובסגוס נוגע במים פסק דטהור ובכ"מ נתקשה מ"ש סגוס מרגליו נוגעות במים ומביא מ"ש הריב"ש לחלק בין אדם לסגוס ולא נראים לו דבריו והמעיין בריב"ש בצדק יראה כי דבריו כנים ואמתי' ולהבין דבריו צריכין אנו למ"ש הריב"ש תחלה בפלוגת' דרבנן ור"י ברגליו נוגעות במים דטעמי' דרבנן דס"ל דטופח להטפיח אינו חיבור אבל משום קטפרס אין לדון בו כיון שסופו לירד והוא סברת ר"ת שבתוס' גיטין ועוד כיון שמשם יצאו ושם יפלו ועדיין לא חסרה המקוה כלום כיון שהמים עדיין על האדם ועדיין מחוברים והוא סברת פ"י בגיטין עיי"ש היטיב אלא דרבנן ס"ל דטופח ע"מ להטפיח כמאן דלית' דמי ור"י ס"ל דחשוב וממילא לא חסר מן המקוה כלום שעודנו עומד בתוכם ולא חסרו פעם כלום עיי"ש כי זה כוונתו ופסק הרמב"ם כרבנן לא משום דקטפרס אינו חבור אלא משום דאין על האדם מים כ"כ רק טופח ע"מ להטפיח בשטח האדם משא"כ בסגוס דנבלע בו מים ויש בה ממש ועדיף מטופח להטפיח זהו כוונת הריב"ש בבירור ואמיתי' המה בשיטת הרמב"ם:

ולא תקשי מסוגי' דחגיגה י"ט דמדמה הא דרגליו נוגעות במים לפלוגת' דג' גממיות אי אמרינן גוד אסיק או לא, ולפי דברי הריב"ש הנ"ל הא דרגליו נוגעות עדיף, וצ"ל אף דס"ל בג' גממיות דל"א גוד אסיק מ"מ י"ל ס"ל ברגליו נוגעות גוד אסיק הא לק"מ, דרגליו נוגעות עדיף לענין גוד אחית כיון דממקוה זו יצאו ושמה יפלו ועדיין האדם עומד שם לא חסרה המקוה מעולם, אבל לומר גוד אסיק למעלה על האדם שיהי' כמו שהמקו' על האדם בראשו בוודאי בהך לא עדיפא רגליו נוגעות מג' גממיות ולר"י דל"ל גוד אסיק ה"ה ברגליו נוגעות כנ"ל פשוט:

והנה בפ"ה ה"ד כ' הרמב"ם וכן אם עשה מקוה במקום שיש בו מ' סאה וערבו עם מקוה זה הפסול טהרו אלו את אלו והוא ממתני' פ"ג דמקוואות וכ' הכ"מ דלא כ' הרמב"ם כלשון מתני' טהרו תחתונים העליונים משום דס"ל דל"א ג"א וכ' שאע"פ שיש לדחות שסתם דבריו שבכל ענין כשר וכו' ובתוי"ט פ"ג דמקוואות הקשה דמרמב"ם בפי' המשנה לא משמע כן ועד דדייק מלשונו בחבורו דייק מפירושו ואני תמה בפי' המשנה הוצרך לפרש לפי דקתני במתני' ויטהרו העליונים התחתונים ע"כ צ"ל דמתני' כר"מ דס"ל ג"א ועפ"ז פי' הרמב"ם המשנה ודע שהרמב"ם כ' או יעשה המקוה למעלה הימנו נראה שהיה גורס במתני' ויטהרו התחתונים מן העליונים ומתני' כר"י דאמרי' ג"א ולא מצאתי

מי שהרגיש בזה וצ"ע אבל בחבורו שינה לשון מתני' ולא כתב ויטהרו התחתונים מן העליונים משום דס"ל להלכה דקטפרס אינו חיבור ואפ' גוד אחית ל"א ודברי הכ"מ נכונים ומ"ש הכ"מ אע"פ שיש לדחות דסותם דבכל גווני כשר דחי' זו רחוקה מאוד דכל כי האי הו"ל לרמב"ם להשמיענו רבותא דקתני במתני' ויטהרו התחתונים וכו' והא ראב"ע משו"ה פליג דל"ל ג"א ולכן נראה ברור דבמכווין לא כ' סיומא דמתני' וטהרו התחתונים משום דלאו הלכת' הוא:

אלא דקשה טובא ממתני' פ"ו משנה ח' מטהרים העליון מן התחתון ופסקה הרמב"ם פ"ח הלכה ז' וכן הקשה בתוי"ט והנה הר"ש שם הרגיש בזה וכ' די"ל דמתני' לאו במקוה חסר אלא של שאובין ובדרבנן הקילו וי"ל הרמב"ם ג"כ מפרש כן וכ"כ הפ"י בגיטין ותמה על התוי"ט עיי"ש ולא עיין במח"כ בפי' המשניות שכ' שע"י חיבור העליון לתחתון נשלם השיעור נראה דמפרש למתני' במקווה חסרה וע"י החיבור נשלם השיעו' של חסרה וכן פי' הר"ש בתחלה רק לבסוף כ' די"ל בשאובין ובאמת נראה דמתני' בחסרה ג"כ ס"ל דמהני החיבור מדקתני אח"כ היו בעליון מ' סאה ובתחתון אין כלום ממלא בכתף וכו' נראה דכל מתני' בחסר מים איירי וגם מדלא אמר ובתחתון חסרו המים ממלא בכתף נראה דבחסרה המקוה א"צ למלאות בכתף אלא סגי בהמשכה ע"י סילון ובהכי איירי ברישא והדר אמר כשאין במקוה תחתון כלום ממלא בכתף לעליון והרמב"ם כ' המשנה כצורתה וגם נראה דאיירי בחסר כהא דכ' סמוך לו בהלכה שלפניו בחבור ע"י הנקב כשפופרת הנוד ומוכרחים אנו לומר דהרמב"ם ס"ל הלכה כר"מ ור"י וכמ"ש התוי"ט:

אלא דבלא"ה צריכין אנו לומר דמתני' לענין שאובי' איירי דאל"כ קשה למה יועיל חבור בכשער' הא כשפופרת הנוד והיא קושי' הר"ש שם וכ' מכח זה דמתני' בשאובין קאי ובשאובין הקילו בחיבור ע"י כשערה וכן הביא הכ"מ דברי הר"ש הללו וקשה טובא על הרמב"ם בפי' המשניות דמפרש מתני' בחסירה וצ"ל דס"ל לרמב"ם דבקטפרס לא בעי כשפופרת הנוד למאן דס"ל דקטפרס חבור וכ"כ תוס' גיטין ט"ז בשם הר"י דר"י דווקא בקטפרס ס"ל דבטופח להטפיח סגי עי"ש וכן י"ל ס"ל לרמב"ם בפי' המשניות ור"ש כ' דדוחק דכחוט השערה וטופח להטפיח חד שיעורא ורמב"ם ס"ל דחד שיעורא הוא ומתני' כר"י דקטפרס חבור וסגי בטופח להטפיח כנ"ל:

ומדפסק הרמב"ם להך מתני' ע"כ דס"ל להלכה דקטפרס חבור ואפי' בכחוט השערה ומוכח ג"כ מדפסק להא דסגוס דהוא חבור דס"ל קטפרס חבור דאין לומר כמ"ש לעיל בכוונת הריב"ש דזה אינו נכנס בסוג דקטפרס חבור משום דלא חסרו מעולם ועדיין מחוברים והא דברגליו של אדם נוגעות אינו חיבור משום דטופח ע"מ להטפיח אינו

חבור דלית בי' משאא דהא הרמב"ם דפסק למתני' דמטהרים העליונה מן התחתונה בכשערה ע"כ ס"ל דטופח להטפיח בקטפרס חבור וע"כ הא דפסק דרגליו נוגעות במים אינו חבור משום דאדם גרע כמ"ש הכ"מ בחד תי' שאפשר נגב בקצת מקומות ואינו חבור משא"כ סגוס ועיין:

וצ"ל הא דלא כ' הרמב"ם בפ"ה דיטהרו התחתונים מן העליונים כבמשנה דסמך עצמו על מ"ש בפ"ח דמטהרי' העליונים מן התחתונים והא דסמך עמ"ש בפ"ח ולא הקדים להשמיענו זה בפ"ה נ"ל דבפ"ה איירי להכשיר ע"י חבור שאובין דכן משמע דקאי על שנפלו ג' לוגין שאובין ופסלוה אפי' הרבה מים כשרים עד שיצא מלואו או עד שיעשה מקוה כשירה משמע דקאי על בור שהוא שלם רק שפסול מכח ג' לוגין שנפלו בו תחלת שמכשירה ע"י שנעשה כשרה ומהתימא על הר"ש דכ' במשנה שם דאתי' כר"מ ולא כ' דבשאובה כ"ע מודים כמ"ש בפ"ו משנה ח' וצ"ע והא"ש דרמב"ם לא כ' בפ"ה רבותא דיטהרו עליונים וכו' דבשאוב ליכא רבותא כ"כ וסמך על מ"ש יותר מזה בפ"ח דקאי במקוה חסירה דמהני חיבור ע"י קטפרס כנ"ל:

אלא דממ"ש פ"ח הלכה ח' בג' גממיות נראה דס"ל דקטפרס אינו חיבור, ותוי"ט כ' דממ"ש שם אין נראה דלא ס"ל גוד אחית כמ"ש הכ"מ דמ"ש הרמב"ם משום דאין הנזחלים מתערבים אין זה משום דל"א ג"א וטעמא דרבנן קאמר, והנה באמת לשון זה ושפת יתר תמוה, וכבר כתבנו ביישובו לפי שיטתו של הריב"ש וכן משמע בשיטת הרמב"ם דל"ל גוד אחית, אבל לפי התוי"ט בשיטת הרמב"ם וכפי שהוכחנו כדבריו דרמב"ם ס"ל להלכה ג"א בקטפרס, צ"ל דבמ"ש שאין הנזחלים מתערבים צ"ל דעי"ז גרע משאר חיבור של קטפרס, ואנחנו לא נדע למה יגרע, והכ"מ בסוף דבריו והתוי"ט דסמך עליו סתמו ולא הגידו לנו מלתא בטעמא, וראיתי לאאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' ר"י שכ' דמ"ש לרבנן דג' גממיות דווקא בקטפרס שיורד למטה ושם ינוח בגומא התחתונה זו היא חבור אבל מי גשמים שנזחלים ע"פ הגומות ויוצאים חוץ לגומא התחתונה אין זה מחבר הגומות יחד אלו דבריו הקדושים זצ"ל והאריך עוד, והנה הסברא מתוקה מאוד בעצמותה אבל ברמב"ם קשה להעמיס מדכ' ואפי' נכנסים ויוצאין מתוכן זהו גרעות' דידהו, ובאמת מ"ש ואפי' יוצאין אין לו מובן דמה טיבות' ורבות' דיוצאין לא הול"ל רק דאפי' נכנסים לתוכן, ועכ"פ נראה דלאו גרעות' הוא מה שהדר יוצאים, ועיין ח"ס סי' ר"ח וסי' ר"ט ד"ה ובחי' פ"ב דגיטין:

לכן נלפע"ד בכוונת הרמב"ם דס"ל לרבנן מה"ט פליגו דס"ל דווקא אם מים נזחלים ויוצאים מן גומא זו לגומא אחרת היינו מן מי הגומא עצמה שותת זוחל ויורד לגומא

שתחתיה אז נתחברו המים ע"י זחילה שמתחברים ומתערבים יחד ע"י שזוחל מזו לזו וכחד דמי', אבל אם שטף הגשם עובר על הגומות ועובר ע"פ מגומא עליונה לתחתונה אין זה מי גומא אלא מים בעלמא באו לכאן וזוחלים מזו לזו לא מתחברים הגומות כי לא נתקשרו מימיהם של עצמן עד שנאמר דכחדא חשיבא ואין דרך זחילת ימים ונהרות עד"ז, וזהו שכ' ואין הנזחלים מערבים עד שיעמדו היינו נזחלים כאלו מערבים עד שיעמדו ויתערבו בעליונים ואז הם כמימי הגומא ושוב כשזוחלים למטה מתקשרים ומתאחדים הגומות ע"י מימיהן, והא"ש דנקיט מתני' חרדלי' של גשמים דווקא ומדויק לשון הרמב"ם כנלפע"ד בע"ה:

וזאת תורת העולה בשיטת הרמב"ם כמ"ש התוי"ט דס"ל הלכת' כר"מ דקטפרס מצרף ואפי' גוד אסיק אמרינן, וגם מוכח דס"ל דבקטפרס עדיף ואפי' כחוט השערה מחבר, ואין לומר דרמב"ם ס"ל כל שאין הכותל מפסיק לא בעי כשפופרת הנוד ובטופח סגי כמ"ש תוס' חגיגה י"ט והר"ש בטהרות דהא כ' הב"י ביו"ד סימן ר"א דרמב"ם ל"ל לחלק בין ע"ג הכותל או בתוך הכותל, ועיין ש"ך ס"ק י"ח, אלא דב"י ס"ל ברמב"ם דל"ל קטפרס חבור, והא דמטהרי' המקוה עליון מן התחתון היינו בשאובין ובהא סגי במשהו, אבל לשיטת תוי"ט ברמב"ם ולפי שהוכחנו דלהשלים השיעור קאי אין לנו מנוס רק לומר דקטפרס עדיף דסגי בכ"ש כסברת ר"י שבתוס' גיטין ט"ז, הגם שי"ל דרמב"ם ס"ל אפי' באשבורן כל שאין הכותל מפסיק סגי בשערה, והא דלא חילק וכ' מפורש כן משום דסמך על מ"ש מטהרי' מקווה עליון מתחתון בכשערה מנ"ל דס"ל אפילו באשבורן כן אולי דווקא בקטפרס הא עכ"פ מוכח דס"ל בטקפרס סגי בכשערה אפי' לענין חסר כנ"ל:

ולולי דמסתפינא הייתי אומר שאין ממשניות דפ"ג ופ"ו ראיה דקטפרס חבור, די"ל דווקא כשמעצמו יורד במדרון בהא פליגי רבנן ור"מ ור"י בחבורו, ורבנן ס"ל דאין קטפרס חיבור כלל שאין דרך חבור רק כשמתערבים לאט בהשקט כמ"ש הריב"ש, אבל כל שאדם מתכווין לחבר המקוואות ע"י קטפרס ומתחלה עושה מעשה לחברם כהא דמתני' פ"ג עושה מקווה בחצר ומחברן או שבפ"ו עושה סילון ומחברן מחשבתו משווי' ליה חיבור וכה"ג מצינו בדוכת' טובא לענין טהרות ודיני שבת דמת שאינו חבור בלא"ה ע"י מחשבתו נשתנה הדבר כיון שחפץ ורוצה בכך ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, ולפ"ז א"ש המשניות וגם פסקי הרמב"ם וע"פ דס"ל לריב"ש וכ"מ דס"ל לרמב"ם כרבנן דתוספתא דל"א בכ"מ קטפרס חבור, ומ"מ פסק שפיר להנך מתני' במחבר במכווין ע"י קטפרס, וי"ל בכה"ג אפי' בחבור ע"י כחוט השערה סגי כיון דמחשב לי' לחבר ע"י כך כן היה

נלפע"ד נכון הגם דאין נראה כן מר"ש במשניות אלו דלא נחית לחלק בכך, מ"מ לרמב"ם י"ל כמ"ש לולי דלא שערום אבותינו ורבותינו זצ"ל בשיטת הרמב"ם וצ"ע:

והנה הטור סי' ר"א פסק כר"י ברגליו נוגעות במים דהוי חיבור וב"י תמה למה פסק כר"י נגד רבנן דרבים נינהו, ובתוי"ט כ' דטור ס"ל דסתם משנה פ"ו כר"י קטפרס חבור ופסק כסתמא דסגוס הוי חיבור ואינו מחלק בין סגוס לאדם עיין בו, והנה מוכח ג"כ דטור ס"ל דטופח להטפיח חבור, וצ"ל ג"כ דקטפרס קיל הגם בכ"מ בחבור באשבורן צריך כשפופרת הנוד, וגם הטור לא כ' חילוק בין ע"ג הכותל לתוך הכותל מ"מ בקטפרס מהני כסברת ר"י שבתוס' גיטין:

אלא דצל"ע למה לא הביא הטור בסי' ר"א דינא דמתני' שמטהרי' מקווה עליונה מתחתונה ודוחק דכיון דפסק כר"י דרגליו נוגעות במים תו א"צ להביא הך דמרגליו נוגעות לא מוכח רק דס"ל גוד אחית ולא אסיק אם לא שנאמר דלא פסק כהך מתני' והא דפסק כר"י משום דמתני' סותם בסגוס כר"י ומהך דסגוס לא מוכח רק דגוד אחית ולא אסיק ופסק הטור רק גוד אחית וזה אשמועינן במה דפסק ברגלי אדם ובסגוס דהוי חיבור ותו ל"צ להביא דמטהרי' מקוה תחתונה מן העליונה דכבר נשמע מזה ומתני' דס"ל דמטהרים אפי' עליונה בהא לא פסק כמתני' דאתי כר"מ כן צ"ל, והיותר נ"ל דס"ל לטור דהך דרגליו נוגעות במים וסגוס עדיף מכל קטפרס משום דלא חסרה מקווה רק ע"י מים שע"ג אדם וסגוס וכיון שעדיין מחובר לא חסרה מעולם וזו סברת הריב"ש שהבאתי לעיל וכ"כ פ"י בגיטין, אבל לחבר מקווה חסירה עם מקווה אפי' שלימה ע"י קטפרס לא ס"ל לטור להלכ' כנלפע"ד ודלא כתוי"ט שכ' דטור פסק בכ"מ דקטפרס חבור:

אבל קשה למה לא פסק בסתם מתני' דפ"ו דמטהרי' העליון מן התחתון, ואי דמפרש הך מתני' לענין שאובין כפי' הר"ש, עכ"פ היה לו להעתיק הך מתניתין לענין שאובין וצ"ע:

בטור וש"ע או"ח סי' קנ"ט גבי אריסא דדולאי דאם נקוב ושופך לאחוריו דטובלין בו ואפי' בשאין בו מ' סאה משום דמחובר למעין וסיים הטור הגם שבמקווה לא הוי ניצוק חיבור עיי"ש והטעם דבנטילה הקילו שהוא דרבנן ואפשר לומר דסמך הטור עצמו בשאובה דרבנן עמ"ש בסי' קנ"ט לענין נטילה דאפי' ניצוק חיבור מכ"ש קטפרס דעדיף מניצוק ודוחק דאין למדין דין מקוואות מנט"י דעיקרו מדרבנן משא"כ לענין טבילת נדה דאיכא פסול במקווה דאוריי' עדיין לא שמענו משם:

ועיי' בב"י ס' קנ"ט שכ' בשם ר"י שאם יש באריח' מ' סאה טובל בה וכ' הב"י דס"ל כיון שאין זה חיבו' לענין טבילה דיינו בשנקל שלא יהי' שאובי' ע"י חבור אבל מ"מ צריך מ' סאה וצ"ל מ"ש שאובי' מ"ש מ' סאה כיון שכל עיקר נט"י דרבנן ואפשר י"ל דס"ל דלענין

שאובין גם במקווה מהני חיבור ע"י ניצוק משא"כ בחסרון מ' סאה ל"מ במקווה כיון שהוא דאוריית' גם בנט"י לא הקילו והשוו מדותיהם בכל דבר דבעי' מ' סאה והיותר נ"ל דס"ל דווקא שלא יפסלו המים שבכלי מכח שאובי' מועיל החיבור ע"י ניצוק שלא נפסלו כיון שלא נפסקו אבל לומר גוד אסיק כאלו יש מ' סאה בכלי ל"א ועיין סברא זו בט"ז יו"ד ר"א והוא נכון:

אחר דברים הדברים האלו נקיטנא בקצרה פירו' הנושרי' מדברינו א) דשיטת הרמב"ם דהלכתא כר"מ דקטפרס חבור ואפי' גוד אסיק אמרינן ואפי' חבור כ"ש מהני בקטפרס ודווקא כשמים זוחלי' מזה לזה היינו שהם מים של בור או גומא ונקשרים ע"י זחילה אבל גשם ששוטף על הגומות ובורות לא מקרי חבור כיון שאין זה מימיהן ב) שיטת הטור נ"ל דפוסק כרבנן דל"א אפי' גוד אחית אלא באדם שרגליו נוגעות במים וסגוס דעדיפא שלא נחסרו מעולם ועדיין מחוברי' אבל חוץ מזה ל"א קטפרס חבור ג) בש"ע פסק כרמב"ם לחלק בין רגליו נוגעות במים לסגוס ולא הזכיר כלל ממשניות דפ"ב ופ"ו דמקוואות ולשיטתו אזיל דס"ל גם הרמב"ם ס"ל דל"א בשום מקום קטפרס חבור רק בסגוס ופסק כוותי' ד) כ"ז בפסול מקוה דאוריי' אבל בפסול דרבנן שיטת הר"ש כל דרבנן קיל ע"י קטפרס ואפ' בגוד אסיק וכ"כ הב"י בשם בעל נפש הראב"ד על תוספת' דקתני ברגליו נוגעות במים דממלא בכתף והא דלא נפסל משום שאובין דהא מקוה חסר הוא משום דשאובה דרבנן הוא ומש"ה אמרי' בו גוד אחית וחשבי' לי' מקוה שלם משא"כ במקוה חסרה שפסולה מה"ת אפי' למעלות דרבנן לא אמרינן בי' גוד אחית ונ"ל דהא דסיים הראב"ד כיון דשאוב דרבנן אמרינן בי' גוד אחית אין להוכיח דגוד אסיק ל"א וחולק על הר"ש במקצת לענין גוד אסיק מזה אין הוכחה דה"ה גוד אסיק אמרינן אלא כיון דהראב"ד אזיל על התוספת' ברגליו נוגעות במים דממלא בכתף ואמרי' גוד אחית והוכשרה המקוה לכן נקיט הראב"ד גוד אחית וה"ה גוד אסיק י"ל וכדמוכח ממתני' פ"ו לפי' הר"ש כנ"ל ולא ידעתי טעם להשמטה זו שהשמיט הב"י בש"ע דין זה בפסו' מדרבנן כגון שאוב מהני חבור ע"י קטפרס וצ"ע ה) להלכה בפסול דאוריית' בוודאי אין להקל בחבור ע"י קטפרס דרוב פוסקים ס"ל הלכה כרבנן דר"מ ור"י בתוספת' ואין מחלקי' בין שאר קטפרס להך דג' גממיות וגם אם שיטת הרמב"ם דהלכה כר"מ יחידא' הוא וגם ברמב"ם אין מפורש דס"ל הלכה כר"מ והלא הריב"ש והכ"מ פשיטא להו דס"ל הלכה כרבנן בכל קטפרס ו) אבל בפסול דרבנן כמו שאוב וכ וכיוצא בו יש לסמוך על הר"ש ובעל הנפש להראב"ד דס"ל דבפסול שאוב דרבנן קי"ל גוד אחית ור"ש כ' מפורש אפי' גוד אסיק וכן מוכח מרמב"ם אי נקטי' בשיטתו דהלכה כרבנן ולא קטפרס חבור מ"מ

ע"כ דס"ל עכ"פ בדרבנן גוד אסיק אפי' דהא העתיק המשנה דפ"ו דמקוואות ולכהפ"ח צ"ל בדרבנן אמרינן גוד אסיק ועיין בח"ס ס"ס ר"י מ"ש להלכה ז) וכ"ז לחבר ע"י קטפרס אבל ע"י ניצוק לא שמענו בהכשר מקווה ואפי' בפסול שאוב רק בנט"י בטור וש"ע או"ח סי' קנ"ט ומשם אין ללמוד דבנט"י שעיקרו דרבנן הקילו יותר וגם שם בנט"י לא כ"ע הוא וריי"ף ורמב"ם ל"ל דמהני חבור ע"י ניצוק וכ"ש במקוה בפסול דשאוב ובאמת לפי מ"ש הב"י ביו"ד ס' ר"א בשם בע"נ לראב"ד דכל שפסולו משום חסר דמה"ת הוא גם במעלות דרבנן ל"מ אבל בפסול דשאוב גם בנדה מהני ס"ל דכל שפסולו מדאוריית' גם בנוגע לאיסור דרבנן לא הקילו משא"כ בשאוב שגם בדאורייתא אינו פוסל רק מדרבנן הקילו א"כ י"ל אם גם לפוסקים דבנט"י ל"מ חיבור ע"י ניצוק להשלים החסרון שאין בכלי מ' סאה משום דבמקוה כה"ג פסול מדאוריית' והשוו מדותיהם בכל דבר שצריך טבילה משא"כ בפסול דשאיבה דלעולם דרבנן הוא גם במקוה מהני וזה שיטת הרבינו ירוחם שבב"י באו"ח סי' קנ"ט לדעתי וכבר כתבתי מזה לעיל אלא דמשמע דלרי"ף ורמב"ם בנט"י אפי' לענין פסול שאיבה ל"מ חבור דניצוק דגרע מקטפרס וכ"ש לענין מקווה ולכן אנו אין לנו להקל במקוה לכל היותר בקטפרס בפסול דשאיב והיינו ברובא של גשמים דברוב שאוב לכמה פוסקים דאוריית' הוא ועיין. ח) בשיעור חיבור קיי"ל דלערב מקוואות בעי כשפופרת הנוד ולמעלה ברום כקליפת השום ברוחב ב' אצבעות ואפי' למעלה מן הכותל ועיין ש"ע סעי' נ"ב ונ"ד ובש"ך שם:

ובסעי' נ"ג כ' המחבר דבפסול דרבנן דשאוב סגי בהשקה כשערה, ורמ"א כ' אפי' בפסול שאובה יש חולקין וכן ראוי' להורות, והט"ז מפרש אפי' בשאוב דרבנן יש חולקין, והש"ך כ' היינו ברוב שאוב ולטעמייהו דס"ל דאורייתא הוא משא"כ במיעוט שאוב לכ"ע דרבנן גם הרא"ש וטור מודים דסגי בכשערה, ובזה מיושב קושי' ב"ח על הרא"ש ממשנה מטהרים מקוואות עליונים מתחתונים דאירי במיעוט שאוב:

ולפמ"ש התוי"ט בשיטת הטור דס"ל הלכתא דקטפרס חבור והוא ממתני' פ"ו דמקוואות הנ"ל, ועכצ"ל דס"ל מתני' בדאוריית' להשלים החסרון קאי ועכצ"ל דס"ל בקטפרס בכשערה סגי וקיל מחבור באשבורן, א"כ אין ראיה ממתני' דבדרבנן סגי בכ"ש באשבורן, ולק"מ על הרא"ש וטור, אבל המחבר דלא פסק כטור בזה שפיר מוכח ממתני' הנ"ל דבדרבנן בכ"ש סגי דלא ס"ל להקל בקטפרס מאשבורן רק מתני' בדרבנן איירי, וי"ל הרמ"א דכ' דיש מחמירין גם בזה הגם דקיי"ל להחמיר דקטפר' אינו חיבור מ"מ בהא ס"ל ג"כ יש להחמיר דאפי' בדרבנן מבעי באשבורן כשפופרת הנוד וחושש לשיטת טור ורא"ש דלדידהו אין ראיה להקל בדרבנן כן נ"ל, אלא מדכ' הרמ"א וכן ראויה להורות

נראה דלאו מחומרא בעלמא חש אלא דנראה לו כטור ורא"ש, וע"כ צ"ל כמ"ש הש"ך דס"ל לרמ"א גם לדידן דקיי"ל קטפרס אינו חיבור וצ"ל מתני' משום דשאובין דרבנן היינו במיעוט שאוב ועיין בכ"ז כי הקצרתי:

ועיין ט"ז או"ח ס' קס"ב ס"ק ה' שהקשה על הרמ"א דביו"ד החמיר אפי' בשאוב דבעי כשפ"ה ובאו"ח שם שתק למחבר דסגי בטופח להטפיח, והט"ז אזיל לשיטתו בי"ד דאפי' בשאוב דרבנן במיעוט שאוב מחמיר הרמ"א, ולכן הוקשה לו ולש"ך לק"מ ונ"ל גם לשיטת ט"ז לק"מ דשאני גבי מקווה כיון שיש פסול דאורייתא בחסר או ברוב שאוב לכן ס"ל לרמ"א ועיקר להחמיר אפילו במיעוט שאוב כיון שיש פסול דאורייתא לא חלקו בין פסול לפסול בזה, אבל נט"י שכל עיקרו מדרבנן מקילינן טפי והוא פשוט:

ובזה נדחו נמי דברי ט"ז שכ' על קושי' ב"י מפני מה הר"ש ורא"ש וטור ס"ל איבעי' דאילפ' להחמיר הא בדרבנן הוא וכל איבעי' דלא אפשט' אזלינן בדרבנן להקל, וכ' הט"ז דאזלו לשיטתם דפסקו ביו"ד גם בשאוב דבעי כשפופרת הנוד, ולפמ"ש אין תי' זה נכון דשאני במקווה שיש פסול דאורייתא, ולשיטת הר"ש בלא"ה דבריו לא יצדקו דהא הר"ש ס"ל בשאוב סגי גם במקווה בכ"ש:

והנלפע"ד בקושי' ב"י על הר"ש ורא"ש וטור דס"ל האיבעי' בנט"י להחמיר, דמפרשי' סוגי' דגיטין ט"ז דשמא במקוואות וכר"י כפי' רש"י, דלר"י דס"ל דטופח להטפיח חיבור דווקא למקווה אבל לענין נט"י לא תלי' בחבור מספקא לי', ונרא' לרבנן דר"י דל"ל דטופח להטפיח חבור במקווה כ"ש בנט"י, ולא מספקא לי' רק לר"י אם דווקא במקווה או גם בנט"י ס"ל דטופח להטפיח מהני, ולכן כיון דקיי"ל כרבנן דר"י דאפי' במקווה אינו חיבור כ"ש בנט"י, ואפי' לדס"ל בשאוב דרבנן במקווה הוי חיבור ואפי' בכ"ש וא"כ יש מקום ספק בנט"י אי הוי כנטילה אחד, ונ"ל דלא מספקא לאילפ' רק לר"י דס"ל דטופח עמ"ל חשוב בעין כן י"ל גבי נט"י הוי כרחץ בב"א, אבל לפי דקיי"ל בדאורייתא לא' חשיב חבור רק בשאוב דרבנן מקילינן משום דבדרבנן הקילו, וכיון דבדאורייתא ל"מ לא מחשב כבעין גם בנט"י בוודאי לא חשיב כנטיל אחד דגרע מחבור כנ"ל:

אלא דעל הר"ש לא א"ש דברינו דהא הוא מפרש במשנה טהרות סוגי' דגיטין דלמא כר"י, ולדידי' בוודאי גם לנט"י מהני טופח להטפיח והספק רק לרבנן דל"ל במקווה כר"י אולי מודים בנט"י ומ"מ ס"ל דמהני דקיל עיי"ש, וא"כ לדידי' קשי' למה פסק האיבעי' לחומרא הא אילפא מסופק לרבנן דקיי"ל כוותי', ונ"ל דר"ש לטעמי' דכ' שם דהספק גם לענין השקה דלמא דווקא במקווה ל"מ טופח עמ"ל משא"כ לענין השקה ואפי' בדאוריית' וי"ל

דס"ל בכל האיבעי' דל"א בדרבנן מקילין כשאין האיבעי' רק בדרבנן אבל כל שהאיבעי' גם בדאוריית' אזלי' להחמיר גם בדרבנן אזלי' להחמיר כן י"ל וצ"ע:

אלא דהטור לא מיושב בכ"ז דהא הוא פסק כר"י ברגליו נוגעות במים וס"ל דטופח להטפיח מהני וע"כ צ"ל דהאבעיא דאילפא לר"י וכמו שפי' רש"י וכיון דס"ל הלכה כר"י הו"ל לפסוק האיבעי' בנט"י להקל ואי מפרש דהאיבעי' לרבנן דר"י אבל לר"י בוודאי מהני בוודאי קשה כיוון דפסק כר"י ליכא ספק, דמהני לענין פ"י וצ"ע. ועיין פמ"ג סי' קס"ב שכ' דווקא בתיקו אזלי' בדרבנן להקל והיכ' דלא מסיים תיקו לא אזלי' להקל בדרבנן אולי נפשט במקום אחר ועיין מנח"י בכללי ס"ס בכלל א' ס"ק ו' הנלפע"ד כתבתי. פה פ"ב ה' י"א שבט תרי"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צז

אורך ימים ושנות חיים עיניו צופות בנחמת ציון וירושלים ידיד נפשי קדוש ד' מכובד הרב הגאון הגדול המפורסים בדורו חסידא ופרישא עה"י פה"ח כקש"ת מו"ה חיים האלבערשטאם ני' אבדק"ק צאנז יע"א ולע"ע במרחץ אובן ירפאהו ד' ויחזק גופו הקדוש עבה"ג:

נתיקרתי אתמול במכ"ק פקודתו עבר' עלי לחוות הסכמתי בפסול מרחצאות חמין אשר במקום ידוע לטבילת נשים ותמהתי למה דפק על פתחי בקול קן קולמסו בענותנותו ולא דרש סמוכין בדייני קרת' קדישא המאוה"ג יושבי על מדין לעמוד על המחקר היטיב בכל פרט ופרט מעשי מרחצאות הללו ובל"ס יש קבלה בידם מן רבותיה' גאוני קמאי למה הכשירו ועל מה הכשירו ואולי כאשר יעיינו עתה בפרטי כלי המרחצאות ימצאו שנשתנו הענינים והמה ירימו מכשול מקרב עמם אם ימצאו פסול ואם ישאר להם מקום ספק יתיעצו בקרובי' או ברחוקים או במופלא מהם ידרושו וח"ו לי להרהר אחר פר"מ הגנ"י ולא באתי אלא לעורר ולגלות לו דעתי העני' ולא רציתי מהאי טעמא לשום אפי' עיון מעט בהנדון לולי מפני כבודו כי רב בעיני ומצות קדוש ישראל כמותו יב"י עוברת עלי והשעה דחוקה כי כתב שאשיב עוד בשבוע הבע"ל ועד סוף השבוע אני שאול לתלמידים המבקשים תפקידם יום יום ד' יחיי' לכן מהרתי להשיב היום בלי עיון כדחזי ולא לפסוק הלכה:

ונקיטנא בקצרה להמשיך מים למקוה ע"י כלים של מתכות שאין להם ב"ק ע"י שקובעי' אותם בקרקע המבואר בש"ע והוא מתשובת הרא"ש כלל ל"ו סעי' ז' ומרא"ש נדה לא

רפרף אדם בהוראה זו, רק הדג"מ ובנוב"י תנינא סי' קל"ז כ' דיש חסרון הניכר בש"ע שצריך להוסיף שיהי' נעשי' מתחלה לשמש עם הקרקע, ומלבד שכן הוציא מלשון הרא"ש גם במשנה דכלים שהביא הרא"ש מסיים שנעשה לקרקע משמע שנעשי' מתחלה לכך וכן נראה ברמב"ם בה' כלים שזה עיקר התנאי והנוב"י שהוא ראש וראשון להחמיר לטבול בכלים ע"י קבעו ולבסוף חקקו, אבל להוציא מקבלת טומאה לא החמיר כמבואר בתשובה הנ"ל, והחילוק בין להוציא מטומאה ובין לטבול בכלי יעיין בנוב"י סי' ק"ט, ובח"ס יו"ד בי"ג עקרים, ולכן אלו הסלונ' שמביאים מים למרחצאות אם נעשי' מתחלה לכך לשמש עם הקרקע וקבועי' ומחוברים עם הקרקע וגם המחובר היטב לכלי' המחוברים יצאו מתורת כלים המקבלין טומאה, ומ"ש דכלי המחובר לכלי שהוא מחובר לקרקע נראה כן ממתני' דכלים דמייתי הרא"ש ממנה ראיה וכ"כ בתשובת הרשב"א שמביא הב"י בדין זה בד"ה ומ"ש בד"א בממשיך, וגם לפי מ"ש בנוב"י סס"י ק"ט לחלק בין אם משמש עם הקרקע ממש או רק מחובר לקרקע, ועפ"ז מיושב סוגי' דב"ב דצנור שבב"ב מיירי שיש ד' לבזבזין עי"ש, אבל צנור' הללו של מרחצאות ל"ל לבזבזין כי האי ואינם ראוי' לשמש רק עם הקרקע ובטלו מקבלת טומאה והוא מבואר:

וכ"ז כשניכר הצנור' בעצמותה בחזקה ותואר' שנעשה מן האומן מתחלה כדי לקובעה בקרקע, וכן נראה שמסתמא משונים אלו מאלו שמשתמשים בתלוש כאשר נעמוד על המחקר, אבל אם ליכא היכר ואינו ידוע לא, וראיתי להדר"ג נ"י שכ' דל"א ברירה כיון שפסולו מדאורייתא, ולפע"ד פשוט דל"ש ברירה גם אם אמרי' ברירה כיון דמעיקרא לא הוקבע מלאכתה למחובר דווקא, אלא לשניהם מה יועיל אם עכשיו נקבעה במחובר ואפי' קמי שמי' גלי' שתהי' סופה למחובר מ"מ היתה ראויה ועומדת גם לתלוש ולא יצא מתורת כלי, אבל דין זה מבואר ברמ"בם פ"ח מכלים והוא מתוספת' דאומן העושה לבהמה או לאדם או לדלת דתלי' אם רוב לבהמה או לדלת יעיי"ש:

וע"ד הפקק התחוב בקרקעי' הבור שסותם הנקב שאין פותחין ונוטלין הפקק רק בעת שרוצים לנקותו אז מסיר' הפקק ויוצאי' כל המים ונשאר הבור ריק ואין בו מים, וכ' פר"מ נ"י שפקק זה מקבל טומאה ופוסל המקוה דהוי' ע"י דבר מק"ט, דין פקק זה לענין קבלת טומא' נראה שדינו כדין סלונו' הנ"ל, דאם נעשה מתחלה לכך בוודאי בטל מתורת כלי קבלת טומאה, אלא דיש לעיין כיון שפקק זה אינו מחובר לקרקע רק תחוב בו, וא"צ מעשה אומן להסירו ממקומו זה לא מקרי מחובר לארץ או לכלי המחובר לארץ, ולפום רהיטא היה נ"ל דאפשר לפרש נוסח' א"י שבתו"יט גבי אביק שמתחלה כלי ואינה עשויה אלא לשמש עם הקרקע, וטרחו ליישב אותה הא לשמש עם הקרקע מעליות'

הוא בכ"מ וכאן נקיט לגרעותי' וי"ל דאביק זה אינו מחובר רק תחוב בו ומשמש עם הקרקע ומוציאה אותה לפעמים והיינו דאומר דלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע ולא לחברה עם הקרקע, ולכן אפי' עתה מחוברת לקרקע ל"מ כיון שלא נעשה מתחלה לחבר רק לשמש עה"ק כן י"ל באפשר, ויש לצדד להקל באפשר דהא דצריך מחובר לקרקע דווקא יצא לטור וש"ע ממ"ש הרא"ש בתשובה דאפשר שצריך להיות מחובר דווקא, ותחלה פשיט' לי' לרא"ש ממתני' דא"צ מחובר דווקא וכן משמע דכלים האמורי' במתני' שם לאו כולם מחוברים ממש, וי"ל הא דכ' הרא"ש אח"כ אפשר דבעי דווקא מחובר היינו בהנהו בסנור' שמונחי' ע"ג קרקע ועיקר התשמיש על ידם גם דאיירי דל"ל לבזבזי' מד' רוחות מ"מ המים הולכים ע"י, וגם בלי קרקע אפשר לשפוך מים ע"י למק"א הגם דעדיפי מצנור' שיש לו ד' לבזבי', אבל מ"מ מפתח ומנעל שבמתני' דכלים בפ"ע אינו ראוי' לכלום רק עם הקרקע והוא משמש גמור לקרקע או המחובר לו בכלים כאלו י"ל לא עלה שום ספק בלבו של הרא"ש דצריך קביע' בקרקע וכמשמעות מתני' דכלים, ובטוש"ע ג"כ ל"נ חומרא זו רק בסלונ', ולכן פקק כזה שאינו ראוי' לתשמיש כ"ד רק עם הקרקע וטפל הוא לקרקע ועיקר התשמיש בקרקע אולי גם בלא חבור ודביק' בקרקע בטל לקרקע וכ"נ לכאורה:

ובתחילת הרעיון היה נ"ל דיש לצדד להקל, דהא עצמו שלא להעמיד ולעכב הזחילה ע"י דבר המק"ט לאו כ"ע הוא לרא"ש וכן לפי' הרמב"ם ודעימי' דווקא המשכת המים ע"י כלי שמק"ט פוסל ור"ש כמעט יחידאה הוא, ובאמת יש קצת תימא על הש"ע דכ' תחלה שפוסל ואח"כ כ' וי"א דכשר נרא' דס"ל העיקר כמחמירין נגד רוב המקילי', ואנו אין לנו אלא הכרע' הש"ע, אבל בנוב"י סי' קל"ז חידש סברא דגם הר"ש לא מחמיר רק היכא דהמקוה פסולה לפנינו ע"י זחילה וע"י דבר המק"ט מעכב הזחילה ומכשיר המקווה בזה ס"ל דמקרי הוויתי' ע"י מק"ט, אבל היכא שהמקווה כשירה לפנינו, ודבר המקבל טומאה אינו אלא משמר ומעכב שלא תחסר משעור' או שלא תעשה זוחלי' כ"ע מודים דכשר עיי"ש וקלסי' אאמ"ו המאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' ר"ד וכ' דראוי' לסמוך עליו לדינא וקצת זכר לסברא זו מצאתי דאיתא במג"א סי' ק"ס ס"ק ה' שורה דגים חיים במים כדי שלא ימותו או כלים שלא יתבקע לא מקרי נעשה מלאכה במים והסכים עמו באלי' רבה והוא הוסיף עוד ירקות שלא יכמשו ועיין מחצית השקל שם ולזה י"ל גם בפקקים הללו אם נתחבו שם קודם ביאת מים לבור אין הפקק אלא משמר שלא יצאו המים ולא יחסר המזג לכ"ע מותר ולא דמי להא דכ' הנוב"י בסי' ק"ס דהתם ע"י ברזא הכלי בעצמו מקבל טומאה והמים מכונסים כולם בכלי המק"ט אבל בנדון שלנו הי' נ"ל כמ"ש ומ"מ

יש לפקפק דלא דמי להא דנוב"י קל"ז כיון דבלא הברזא אין הבור מחזיק המים ויוצאים מתוכו חיש מהר ומה שנכנס בזו במקום הצנור' יצאו בזו ובלא פקק לא אפשר שיתקבצו המים בתוכה וכל עיקר מקוה המים ע"י הפקק והוי ע"י דבר המק"ט ולכן אין לסמוך ע"ז בפרט שיש לחוש לפעמים יוציא הפקק כשהמים בתוך הבור שוב נפסלו מים שנשארו מטעם זוחלי' שוב כשתוחב הפקק נפסל ע"י דבר המק"ט דפסול לר"ש כנ"ל:

וע"ד השרוי"ף שתחובה ומחוברת בצנור' שפקפק הדר"ג נ"י שאינה מחוברת כלל בקרקע הנה אם היא מחוברת ומהודקת היטיב בצנור' ואין מזיזין אותה משם רק מגלגלין אותה בכ"ע לשפוך ממנה מים לבור ויש בכה"ג באמבט' גם הוא צריך שנדע שנעשה מתחלה לשמש בכלי המחובר לקרקע ואם אינה מחוברת יש לדון עפמ"ש לעיל בפקק אם מקרי חבור או אם צריך חבור בקרקע אלא דנראה דשרוי"ף זו אינה אלא לעכב המים שלא יצאו לחוץ בכ"ע יותר מן הצורך ולא מתהו' המקוה על ידה אלא אדרבה מעכבת המים מלבוא בשפע וברצותו מסירה ופשיט' שע"י הסרה כשבאים המים אח"כ ממילא באים לא מקרי הווי' ע"י דבר המק"ט אלא דיפה כ' פר"מ הגנ"י דצריך לבדוק אם יש שם ב"ק ואז אם תחב הברזא ההיא קודם שקבעה בקרקע הוי חקקה ולבסוף קבעה ולענין כלי דהיינו שפוסל משום שאוב בעי דווקא קובעו ולבסוף חקקו ואם כן גם הנוב"י מודה דלענין שאובי' מהני חקקו לבסוף:

ואחרון הכביד שנאמר להדר"ג י"נ נ"י כי יש מרחצאות ששואבים ב"א לתוכם וכבר ידוע כי כבר הלכו בזה נמושי' גאוני קמאי בתשוב' זכרון יוסף וב"י וגאוני בתראי ומה שנאמר לי עוד והגיד המגיד במוצא המים ממעיי' יש כלי שממנו מתחלק ע"י צנור' לבתי מרחצאו' דבר זה וודאי מתמיה וצריך בדיק' תמונת הכלי ואם נעשה לכך וכ"ז לא יועיל בבירור ונפלי' ברברבתא:

כ"ז כתבתי בחפזי בלי עיון רק מעט מזעיר בלי ח"ת ולא כתבתי להלכה ואחלה נא פני הדרת גאונו נ"י יען התעורר בדבר והתחיל במצוה יתאמץ ויאזור כגבור חלציו לדבר עם נטורי קרת' אשר במקום המרחץ וישים לפניהם פקפוקים ודעתו דעת תורה והמה יחקרו אחר כל פרט וכבוד מלך עליון ית"ש חקור הדבר על בוריו ולהציל רבי' ממכשול באיסור חמור כזה ר"ל וד' יערה רוח קדשו משמים ויזרוק על עמו מים טהורים מים חיים וישמעו לקול מוריהם כי חיים הם למוצאיהם הכ"ד בחפזון רב וחזות' דכתבא מוכיח עליו אוהב נפשו הטהורה חותם בברכת אהבה. פ"ב עש"ק כ"ז תמוז תרי"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צח

שפעת שלומים לכבוד מעלת י"נ הרב הגדול מורג חרוץ בעל פיפיות ובקי בתורה כש"ת מו"ה פייבל פלויט נ"י אב"ד דק"ק שוראן יע"א:

מכתבו קבלתי יום אתמול עב"ד והנה פשוט ומבואר דסתימת הנקב ע"י סיד וצרורות לא חשיב סתימ' מעלית' והוי כנקוב מתחלה כיון שסופו לסתור ומלתא דלא מתקיים הוא אבל בסיד וגפרי' מקרי סתימ' מעלית' ולר"ש ודעימי' חוזר שהוא כלי כמעיקרא וזו שיטת המחבר סעי' מ' ורמב"ם דס"ל דצריך סתימה בסיד ובנין למעליות' דנקב לחוד לא מהני ובסיד או גפרית לא מקרי דרך בנין ולא יצא מתורת כלי או שבר כלי אפשר דע"כ מודה דע"י סתימ' מעלית' חוזר לכמות שהיה אלא דס"ל ע"י סיד או גפרית לא מקרי סתימה ולכן מועיל כשבנאו או קבעו ג"כ אבל ע"י סיד וגפרית יחד דסתימה מעלית' הוא שוב ל"מ מה שבנאו או קבעו בארץ כיון שכבר נסתם הנקב הדק היטיב ובזה אין מחלוקת אלא דלר"ש ודעימי' מפורש בתוספת' דע"י סתימה מעלית' חוזר הכלי לכמות שהיה משא"כ לרמב"ם לפי פירושו אבל מ"מ מודה לדינא כנ"ל ואינו מוכרח אבל מסתברא כן ולא כנב"י שכ' לרמב"ם לא מועיל שום סתימה לגרע ועל כל פנים אנן כחומר' רוב ראשונים נקטי' לדידהו מפורש דסתימה מעלית' כעין סיד וגפרית מגרע וחוזר הכלי לכמות שהיה וא"כ סתימה בלבינה ע"י מעשה אומן שסותם הדק היטיב מכוין לנקב ואין סופו לסתור דמי' לסתימת סיד וגפרית ועדיף מסתימת ברז' שיוצא ונכנס ולשיטת רוב ראשונים בוודאי פסול ולפמ"ש גם לרמב"ם והא דסתימת לבינה סתימ' מעלית' מצאתי שכ"כ בתשובת ב"א וכ' שפשוט שכן הוא ואין מועיל סתימ' הלבינה רק לרמב"ם דצריך מעשה בנין דווקא או קבוע ומשוקע בקרקע ואם יש עוד נקב פתוח וא' סתום בלבינה כיון שיש מעשה בנין ע"י סתימ' לבינה וגם ע"ז יש לפקפק קצת דאולי אין זה מעשה בנין רק בצרורות וסיד ואין להחמיר כ"כ כי בלא"ה רמב"ם יחידאי בזה:

והנה מעלתו ני' שלח אלי תבנית וציור המקוה חפשתי עכשיו אחריו ויבוקש ולא נמצא אבל בזכרוני כי נסתם הנקב הא' ע"י לבינה המכוונת מאוד לנקב וסותם לגמרי סתימה מעליתא וזה פוסל לרוב שיטות והרב בתשובתו כ' נקב שנסתם ע"י סיד וצרור ובאופן זה אין אומר ואין דברים או שהרב לא דייק בלשון מעלתו כי לא עלה בדעתו לחלק בין לבינה וסיד וצרור או שמעלתו לא דייק בשאלתו יהי' איך שיהי' אם הסתימ' ע"י לבינה פשוט שלא הועיל נקב זה כלום רק לצאת ידי חומרת הרמב"ם והדברים פשוטים מאוד:

והנה נקב שנסתם ע"י ברזא לית מאן דפליג דסתימ' מעלית' הוא ואפי' רפויה לית מאן דאומר דלא מקרי סתימה וכל בעלי תשובות לא מצאו מקום להתיר רק בפתיחת הברזא

חוץ בשקבוע הגיגית בארץ זה ענין אחר משום דלא מקרי כלי אבל כשאנו צריכים שלא יהי' כלי ע"י ניקב כשהברזא בתוכה סתימה מעלית' דמתקיימה היא ומה דפשיט' להרב לעשות פשר דבר כשמים ורפש וטיט לא מקרי סתימ' הגם שלא יש בו נקב כשפ"ה מ"מ כיון שמתחל' היה נקב כשפ"ה ועכשיו לא נסתם לגמרי אינו פסול איני יודע מניין לומר בפשיטות כן וסתימה ע"י סיד וצרור לא מתקיימ' כלל משא"כ סתימ' ע"י ברזא ולכן לא סבירא לי' וכל בע"ת לא ס"ל כן ומ"ש מנב"י כמדומה על זכרונו כ' כן דהנוב"י מחמיר אפי' בהסרת הברזא כיון שעומד לכך וניקב מיד כדי להשים בו ברזא ודומה זה להא דנוטלי' ע"י ברזא כמבואר בטוש"ע או"ח סי' קנ"ט וע"ז שפיר השיב בבית אפרים והסכים עמו אמ"ו מאוה"ג זצ"ל ומה שהוסיף אמ"ו זצ"ל למסבר טעמ' דבשפיכה ראשונה יוצא מן הכלי ובשפיכה שני' כבר בטל מתורת כלי צל"ע דלמעיין בטוש"ע שם ובמג"א יראה שבשפיכה שני' אין נוטלי' משום דלא אתי מכח גברא והמג"א טרח שם לחלק בין הטה חבי' על צדה דנוטלי' אפי' כה"י ומ"ש מברזא ולדברי אמ"ו זצ"ל היה החילוק פשוט וע"כ דל"ל למ"א כן כי הראשונים כתבו מפורש הטעם משום דליכא כח גברא בשפיכה שני' ולא משום שאינו כלי אבל החילוק נכון וברור כמ"ש בב"א ועוד יש לחלק והכל הולך למק"א ואין להאריך:

וכ"ז בשאין הגיגית קבוע אבל בשקבוע קביע גמור כבר הורה אמ"ו מאוה"ג זצ"ל וקיים דפסקו קמאי בלי לדחוק דקבעו ולבסוף חקקו דכשר לטבול אפי' בתוכו וסמכי' ע"ז בדאוריית' ולא אכניס עצמי בזה:

והנה לא מצאתי קביע רק ע"י בנין או למעלה או שמשוקע בקרקע וזה שכ' בכ"מ קבעו או בנאו וכ"כ הש"ך בסעי' מ"ז ולא מדילי' הוא רק שכן פרשו כולם ועיי' ב"י וכ"מ ולא מצאנו קביע אחרת ומעלתו ני' פשיט' לי' דע"י מסמרים ג"כ מהני וסמך עצמו על מה שכ' בט"ז או"ח סי' שי"ג סק"ה ובמג"א סי' שמ"ח ס"ק כ"ה דחלונו' אסור ליטול ולהחזיר דמחוברים הם וכ' בט"ז דמחזיר ומסלקא חייב חטאת זו ראיה דשמא שבנה עליה הנה מלבד שאין לדמות העניני' ולהביא ראיה מה דנקרא מחובר לקרקע כקרקע ולהקיש מדין על דין כי מצינו בע"ז תלוש ולבסוף חברו כתלוש ולענין טומאה פליגי ולענין שחיטה מספקא לש"ס וכן להכשר זרעים ויש חלוקים רבים בין זה לזה ולכן אין לנו לדמות ולהבי' ראיה מזה לזה רק מה שנמצא בש"ס שמדמה ומקשה מזע"ז ועוד גם בשבת עצמו לא משום דחלונו' כקרקע נחשבים כיון דמחוברים אתי עלה אלא כיון שקבועים בכותל הוי בנין וסתירה בקרקע שמוסיף ומגרע מן הקרקע ואינו דומה לבונה וסותר בכלים

דלתות שידה תיבה שבונה וסותר מן השידה ותיבה והן כלים ועוד אין לדמות תשמישו עם הקרקע לקבוע בקרקע וחילוק זה כבר העיר עליו בנב"י והדברים ארוכים:

ונחזי אנן הנה ברמב"ם פכ"ז מכלים כ' קבעו במסמרים ובנה עלי' נס' וכ' הכ"מ דקבע' במסמרי' אינו במשנה אבל י"ל מכח כ"ש דעדיף מקבעו בבנין ולא הביא ראיה רק שכ' דרמב"ם ע"כ ס"ל מסברא כן וצ"ל למה לא כ' הרמב"ם הרבות' יותר אפי' קבעו בבנין ולמה נקט מסמרי' דפשוט יותר וראיתי שכבר דוחה התוי"ט כן והעלה דע"כ צריך מסמרים ולא ידעני טעמ' ובכ"מ שכ' הרמב"ם מדיני קביע' לא כ' שצריך ע"י מסמרים חוץ מבזה לכן נלפע"ד לפום רהיט' דס"ל דקביע' ע"י מסמרים לא חשיב קביע' כ"כ רק בדין זה שצריך שבנה עליו ולא מועיל להיות נחשב כחלק מן הקרקע וכפי' הר"ש במתני' שם דדרך ליטלו אח"כ משם עיי"ש ובפי' הרב וס"ל לרמב"ם דאין דרך ליטלו משם רק כשלא קבעה במסמרים אבל כשקבעה במסמרים שוב אין דרך ליטלו משם ולכן ע"י שבנה עליו מקרי קביעות גמור ולא משום המסמרים ולכן כ' הרמב"ם דווקא בדבר זה דקביע' ע"י מסמרים מהני ואפשר הוציא כן ממתני' עצמו דקשי' לי' למה לא יועיל קבע' לחוד וע"כ קבעוה היינו במסמרים כנלפע"ד:

וראיתי אחרי רואי בחתם סופר בי"ג עקרים ראיה לרמב"ם מדפשוט לש"ס דבע"ז תלוש ולבסוף חברו מקרי תלוש נראה לו דנפקא מדכתיב על ההרים וכו' ומסתמ' קרא גם בקביע במסמרים איירי דקרא צווח ויחזקהו במסמרים ומ"מ מקרי תלוש ואי יש לחלק בין קביע' ע"י מסמר לקביעות ע"י בנין עדיין ע"י בנין מניין לנו וע"כ דהכל חד אלו דבריו הקדושים בקצרה יעיי"ש ונ"ל שעד"פ כ' כן אבל באמת אין ראיה מקרא דקביע' דקרא בישעי' איירי שיחזקהו במסמרים היינו הטסים וציפוי הזהב שעשו על העון אבל שקבעו וחזקו הע"ז בהרים מניין לנו מזה לא איירי קרא ומ"מ א"ש דפשיטא לש"ס דבע"ז תלוש ולבסוף חברו מקרי תלוש דמסתמא לא הניחו הע"ז על ההרים בלי קביעות ע"י בנין או משוקע ותחובה בארץ כדרכם עתה ומוכח דלא מקרי חבור לע"ז אבל אין לעשות הוכחה דקביע' ע"י מסמרים מקרי קבוע כמו בנין ומסתמ' לא קבעו בהרים במסמרים ומלבד זה בחי' ר"ן בחולין כ' פשוט לש"ס כן דלא ממעטי' רק דומי' דהרים יעיי"ש כי דבריו קלורי' לעינים בענינים אלו:

ואנו אין לנו ראיה ברורה דקביע' ע"י מסמרים מהני כקביע' ע"י בנין ולפמ"ש מהרמב"ם יש ראי' להיפוך וכ"ז בקביעו' ע"י מסמרים לא ימוט אבל ע"י קביעת המסמרים בנקב הנסרים שעומד ליטלם ולטלטל הגיגית לפי תגבורת המים למעלה או למטה פשוט לפי קט שכלי דלא מקרי קבוע ואפי' לפמ"ש אאמ"ו מקרא דויחזקהו במסמרים בלא ימוט

כתיב ולכן הנני חוזר על הראשונים דלדעתי אין היתר רק לפתוח הברזא בכל פעם ושע' הטבילה וגם מזה לא נחה דעת אאמ"ו זצ"ל בחי' כ' דבר זה מסור לנשים קלי הדעת וברוב הימים הדבר נשכח וכבר היה מעשה שהביא בח"ס וראוי' לחוש לכל הירא דבר ד':

גם בשיוקבע הגיגית בקביעות גמור כדינא ואז א"צ להסיר הברזא כי הוי קבעו ולבסוף חקקו כמבואר מ"מ כשמגביה הגיגית ומתטלטל אז דין כלי גמור יש לה וכשקבעו שוב הוי חקקו ולבסוף קבעו ולכן צריך להסיר הברזא בשעת שמגביהי' אותה קודם שיקבענה או אחר שיקבענה יסיר הברזא ולתיחבו אח"כ גם זה מועיל ומי יעמוד על המשמר שיעשו כן בכל פעם והרבה קלקולים יש בזה לכן ידי לא תהי' עמו אפי' בדרכים שמותר ע"פ הדין כמ"ש. הנלפע"ד כתבתי הכ"ד כותב באישון לילה, ה' יאיר לנו כחשיכה כאורה דש"ת פ"ב נגהי ליום ו' ז' שבט תרט"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה צט

משה שפיר קאמר, יום ליום יביע אומר, ה"ה י"נ הרב הוותיק מלא עתיק המאור הגדול חרוץ בע"פ כש"ת מה"ו משה הערצפעלד נ' אב"ד בק"ק סילאש והגליל יע"א:

הנני עתה באתי לקיים הבטחתי אשר הבטחתי לו במכתבי זה שבועות שתי' לשום עיון על דבריו והיום יצאתי להשיבו ובאתי אל העיון והנני בקצירת אומר לפי מסת הפנאי ע"ד מקווה שבקהלתו העשויה כאשר גזר אומר אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס סי' ר"ג כי היא עצה הנכונה והטובה שאין בה פקפוק כלל ובסי' רי"ב כ' דמקווה דפה דנעשי' ע"פ חכמי הדורות כן מעשי' וסיים ולית דחש למ"ש ש"ך סי' ר"א ס"ק מ"א וס"ק קי"ב וכמ"ש ותמה ג"כ הנב"י ח"ב והנה לדעת הש"ך שבב' סעיפ' הנ"ל מקוה העשוי' עד"ז יש לחוש לדעת האוסרים שברי"ו ורובץ על מקוה כזו פקפוק ע"פ שיטה זו אשר חושש לה הש"ך לכתחילה ואם כי חכמי הדורות שהי' פה הכריעו דלא כש"ך דגם לכתחילה אין לחוש לדעת האוסרים ונראה לכאורה דטעמייהו דהנהו סבת' זקנן ומאורן של ישראל זצ"ל משום דברי"ו לא מביא דיש אוסרי' בהחלט אלא שנסתפקו המפרשים אם נשאר השאוב כשר אחר שנסתם הנקב או לא ובב"י כשמביא דברי רי"ו סיים ויש מפרשים כיון שהוכשר פ"א שוב אין חוזר לפסולו והן סיום דברי הרי"ו עצמו דכתוב דף קע"ז ע"ב דפוס קאפוסט וכיון דלית מאן דס"ל בוודאי חוזר לפסולו אלא י"מ דמספקא להו וי"מ דפשיטא להו דאין חוזר לפסולו וכן הוא דעת הרא"ש וודאי אין לנו להניח פשיטות' דרא"ש וי"מ מפני ספק של מפרשים שמביא רי"ו ומכ"ש בהך דינא שבס"ק מ"א דליכא

רק משמעות' דרי"ו מדכ' יש מתירין מדייק הש"ך ש"מ דיש אוסרי' ואין לדייק מזה דיש אוסרים בוודאי אולי מספקא להו ויש מתירין בוודאי שאין לנו לחוש לאוסרי' כן נראה דעת גאוני קמאי והסכים עמהם גדול שבגדולי אחרונים אבא מאוה"ג זצ"ל ובכ"ז מקוה כזו אינה מנוקה מכל פקפוק דעכ"פ הרי לנו הש"ך דחושש מיה' לכתחילה:

ואחר עיון קצת נלפע"ד דמקוה שעשוי' פה קהלתינו אין בה פקפוק כלל ואפי' לדעת הש"ך דחושש להחמיר לכתחילה הנה בנב"י ח"ב סי' קמ"א תמה על האוסר שברי"ו שהרי הדין הוא ממש כמו הדין שהביא המחבר סעי' נ"ה ועל הדין ההוא א"א לחלוק שהוא דבר המפורש במשנה פ"ו מ"ג שהרי כשעלו הטובלין ויצאו חזרו המים למקומן ואפ"ה כיון שהוכשר פ"א נשאר בהכשרו ומשם למד הרא"ש דין זה א"ד ז"ל:

והנה מה דפשיטא לנב"י הנ"ל כי מוכח דינו של הרא"ש וא"א לחלוק על דין זה שמפורש במשנה דמקוואות טהורו' במח"כ היה נעלם ממנו לפי שעה מ"ש הכ"מ פ"ו ממקוואות הלכה י"ד דמשמעות הרמב"ם שהוא סבור הא דקתני המקוואות טהורי' היינו שלא נפסלו בתערובת השאוב אבל השאוב בפסולו עומד אבל בפי' המשנה כ' שגם מקווה השאוב כשר מפני שהוקש למ' סאה כשרי' וכן דעת המפרשים וכן צריך לפרש דבריו פה עכ"ל. ודברי כ"מ צריכי' ביאור מהיכן משמע לי' דס"ל לרמב"ם הא דקתני מקוואו' טהורים היינו שלא נפסלו הכשרים אבל השאוב בפסולו עומד וגם מה דכ' שבפי' המשנה כ' ס"ל שגם מקווה השאוב כשר לא ידעתי מנ"ל ונ"ל דבמתני' קתני המקוואות טהורים והטובלי' טהורים ויש לפרש המקוואות טהורים שלא נפסלו ע"י השאוב וממילא כ"ז שמתערבי' הטובלי' טהורים אבל אחר שכבר טבלו ויצאו וחזרו המים למקומם חזרו השאובים לפסולם ובמתני' לא קתני שהמקוואות טהורי' אחר שיצאו הטובלי' ואי הו' קתני הטובלי' טהורי' והמקוואו' טהורים היה נשמע הכשר המקוואות אחר שטבלו ונטהרו הטובלי' דגם אח"כ כולם כשרים מדהקדים המקוואות טהורים משמע בשעת טבילה שלשה אז טהורים לטהר היורדים בב"א וגם הרמב"ם כ' כן המקוואות כשרים והטובלים טהורים יש למשמע כן אלא בפי' המשניות כ' שב הכל מקווה טהור ולכן הטובלי' טהורי' ומקוואו' טהורים כ' מקוואות טהורים אחר שכ' הטובלים טהורים מזה מוכח דס"ל דמקוואות טהורים אחר שכבר יצאו הטובלים ונטהרו ודס"ל לרמב"ם בפי' המשניות כן כ' הכ"מ דצריך לפרש דבריו בחבורו ג"כ כן והיינו מ"ש תחלה המקוואות כשרים ואח"כ הטובלי' טהורים משום דנקט ומעתיק לשון המשנה אבל באמת ס"ל דגם השאוב כשר אח"כ לעולם כנ"ל לפרש דברי הכ"מ:

אלא דצ"ל מנ"ל באמת דמקווה השאוב כשר אח"כ לעולם מנ"ל ממתני' כך וגם מדקתני תחלה המקוואות טהורים משמע קצת דאין טהורים לעולם רק בשעת טבילה ונ"ל דאי נפרש המקוואות טהורים שלא נפסלו הכשרים וגם השאוב כשר לשעתו כ"ז שנתערב הא דקתני המקוואות כשרים שלא לצורך כיון דקתני הטובלי' טהורים אנו יודעים דהמקוואות כשרים דאל"ה אין הטובלי' טהורים וע"כ דקמ"ל דמקוואות טהורים ועומדים בטהרתם לעד גם השאוב גם אחר שחזרו המים לאחוריהם והא דקתני הטובלים טהורים פשיטא כיון דאמר המקוואות טהורים ממילא נשמע שהטובלי' טהורים נ"ל דקמ"ל טובא דה"א ניהי דהמקוואות הוכשרו כולם אח"כ אבל עכשיו בשעה שמתערבים אין הטובלים טהורים דהו"ל זוחלים וכבר טרחו הריב"ש ומהרי"ק ליישב דבר זה ועיין סי' ר"ט וטובא קמ"ל מתני' ותרתי צריך דהמקוואות טהורים לעולם וגם הטובלים טהורים כנלפע"ד:

היוצא לנו דראיות הרא"ש ממתני' הנ"ל לא ברירא כ"כ דאפשר לפרש המקוואות טהורות כמו דס"ד של הכ"מ בשיטת הרמב"ם וגם יש פנים לפרש כן מדלא קתני המקוואות טהורות אחר שאמר הטובלים טהורים ניה' דישבנו ראי' הרא"ש וכן ס"ל לרמב"ם בפי' המשניות מ"מ אין תמיה' כאן ע"ד מפרשים שברי"ו דמספקא להו ונ"ל דספק דדהו בפי' המשנה זו דיש לפרשה בב' פנים ויש משמעות לכאן ולכאן כמ"ש כנ"ל:

ועוד נ"ל לומר דס"ל דלמתני' זו לא מוכח דמקווה של מים שאובין שנתחברה למקווה כשרה ע"י שפופרת הנוד וחזר ונסתם הנקב אם חוזר לפסולה או לא די"ל מתני' שנתערבו המים ואיכ' ג"כ רוב מים כשרים הוכשרו השאובים ואין חוזרים לפסולם גם אחר שחזרו למקומם מאחר שנתערבו היטיב ועיין לשון הרמב"ם ה' מקוואות שכ' ונתערבו המים מכולם נתערבו מלמעלה נראה שנתערבו זה בזה מלמעלה וכ"נ מפי' הר"ש במתני' שם אבל ספק י"מ שברי"ו במקווה שהוכשרה ע"י השקה שלא נתערבו המים ואין רק נגיע' שנוגעי' ונושקים זא"ז לכן קרי' לי' השקה ונגרר הפסולה בתר הכשירה והטובל בשאוב כטובל בכשרה ע"י חבורם יחד בזה מספק' להו כשחוזר ומפריד בין הדבקים ע"י סתימת הנקב אפשר חוזרת לפסולה הראשון או לא אבל במקוה שנתערבה היטב ע"י מקווה כשירה לא מספקא להו ולכן לא מביא רי"ו ספק זה בדין דמתני' בג' מקוואות דבכה"ג פשיטא להו דכשרה לעולם וכיוצא בו וגם הרמב"ם דס"ל בפי' המשניות דשאובה נשארה בכשרות אפשר דס"ל דמקווה שהוכשרה ע"י השקה דפסולה ואין לנו רק הרא"ש דס"ל דכשרה לעולם וכ"כ הטור וש"ע וחושב הש"ך להחמיר לכתחילה כנלפע"ד נכון:

ונבוא אל דברי רי"ו שמביא הש"ך ס"ק מ"א וז"ל ואם הלכו אותם המים שהשליכו במעיין אל מקווה חסר יש מתירין ג"כ לטבול בו ומשמעות דורש הש"ך דמשמע דיש אוסרי' והלכך טוב להחמיר ובנב"י תמה על הש"ך הרי מפורש כ' הרי"ו שמביא הש"ך ס"ק קי"ב דיש אוסרי' ונראה מנב"י וכן מח"ס סי' רי"ב דשני דיני' של רי"ו שבס"ק מ"א ושבס"ק קי"ב אחד הם ולפע"ד במחכ"ת זצ"ל שני דינים אלו נפרדים הם:

לכאורה צע"ג איך אפשר לומר דאם הלכו אותם מים שהשליכו למעיין למקווה חסרה דאין טובלין בה הרי משנה מפורשת פ"ו היה בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין כלום ממלא ונותן לעליון עד שיורד לתחתון ארבעים סאה הרי מפורש יוצא דמקווה שאין בה כלום מתחלה כשרה ע"י מילוי מקווה שיש בה ארבעים סאה והנב"י תמה על היש אוסרין שברי"ו שבש"ך ס"ק קי"ב ממתני' מקוואות ואני אומר עד שאתה מתמה ומקשה ממתני' זו שאין מפורש עכ"פ כ"כ הו"ל לתמוה ולהקשות יותר ממתני' ח' שמפורש הדין באר היטב באין מנוס ולדעת הנב"י כי ב' דינים אלו עולים בקנה אחד ומטעם אחד הו"ל להקשות על שנים ממשנה מפורשת ביותר ובאמת גם על הרא"ש קשה לכאורה עד דמייתי לי' ראיה ממתני' ג' הו"ל להביא ראיה יותר ממתני' ח' אבל נלפע"ד דמ"ש רי"ו יש מתירין ומשמע לש"ך מדיוקא דיש אוסרים נ"ל דטעמייהו דיש אוסרי' דווקא במעיין שהיו מימיו מועטים וריבה עליהם מי גשמים דיש דס"ל דלא הוכשר לטבילת אדם רק לטבילת כלים ועיין במהרי"ק שורש נ"ו אריכות נפלא בביאור השיטות וכ' טעם הסוברים כן דס"ל דלטבילת אדם בעי דווקא מ' סאה אפי' מעין אינו מטהר בפחות ולכן ס"ל דאם נתרבו השאובין לא הוכשר לטבילת אדם דמעיין עצמו לא היה מטהר האדם תחלה ודי לבוא ממנו ונתחבר אליו שיה' כמותו ועומד בהכשרו וכ' טעם דס"ל גם אדם טובל בהם והוא הרא"ש ורשב"א הגם דס"ל דמעיין אינו מטהר רק במ' סאה לאדם טעמיי' כיון שהי' שם מקווה על המעיין לענין טבילת כלים ולאדם היה חסר משיעורו כיון שנתוסף על המעיין עד מ' סאה ראויה לטהרת אדם ג"כ כיון שגם מעיקרו היה שם מקווה עליו עיי"ש:

ונ"ל דיש דס"ל כשימצאו המים שנתוספו על המעיין שהיו מימיו מועטין ולא היו כשרים רק לטבילת כלים ועכשיו שנתוסף עליהם עד מ' סאה הוכשרו לטבילת אדם דווקא כל עוד שהם במקום המעיין כיון שהיו ראוים תחלה לטבילת כלים ושם מקווה עליו במקומו מים אלו שנתערבו עמו הוכשרו לטבילת אדם כ"ז שהמעיין במקומו אבל כשיוצאים למק"א למקום שלא היו בו מים כלל כיון שנעקרו המים מן המעיין אין ראויה לטבילת אדם עוד כיון שאם מי המעיין הלכו למקום ההוא לא הי' ראוים גם לטבילת

כלים נעקר שם המקווה כולו ומשום שהיו מחוברים ונתערבו עם המעיין הוכשרו בהפרדת' מן המעיין כן דעת יש אוסרי' וכבר כתבתי דלא מוכח דאוסרי' אלא דאפשר דמספק' להו הך דינא ויש מתירים בוודאי כיון שנתחברו פעם הו"ל כזריע' וכשרים לעולם כנ"ל, והא"ש דלק"מ ממשנה ח' דממלא בכת' למקווה שיש בה מ' סאה דשם מעיקר' הי' מקווה כשרה לאדם מתחלה ונתערבו מי שאובים עמהם היטיב הוכשרו כולם וכשהולכי' למק"א ג"כ כשר מה לי הכא מה לי התם וכאלו ממשיך מ' סאה הכשרים למק"א דמי והא"ש דכ' הש"ך ס"ק מ"א דמשמע מרי"ו דיש אוסרי' היינו בדין זה ליכא רק משמעות די"א והא דמפור' כ' רי"ו בהך דין דמקווה שהוכשרה ע"י השקה די"מ מספקא להו ענין אחר הוא ואפשר מאן דמספקא לי' התם פשיט' לי' בהך דינא להיתר או לאיסור וכן להיפך א"ש ועיין:

ולפמ"ש דיש אוסרים שכ' הש"ך ס"ק מ"א דווקא בתוס' מים על מי מעיין שמימיו מועטין, א"כ מ"ש ויש להחמיר צ"ע לכאורה הא בלא"ה כ' רמ"א בסעיף מ' דיש להחמיר דג' לוגין פוסלין במעיין אם לא בשעת הדחק, וצ"ל דכוונת הש"ך דיש להחמיר יותר ממה שמחמיר רמ"א שם ואפי' דיעבד ובשעת הדחק ולקמן ס"ק קי"ב כ' הש"ך ויש להחמיר לכתחילה, וצ"ל בס"ק מ"א דאיכא ב' דיעות להחמיר א' דעת האוסרי' דס"ל דל"מ הוספת מים שאובין על מי מעיין שהחמיר רמ"א לכתחילה, ב' דיעות י"א שברי"ו דל"מ תוס' מים רק כ"ז שהן במקום המעיין דהיה עליו שם מקווה מתחלה אבל כשנעקרו ממקום המעיין חזרו לפסולם ומחמיר הש"ך בצירוף ב' דיעות אפי' בדיעבד, ולכן לא כ' ויש להחמיר לכתחילה כמ"ש ס"ק קי"ב, אבל בס"ק קי"ב חושש לי"מ שברי"ו כל שנסתם הנקב חוזרים לפסולם זו אין מקום להחמיר לכן כ' רק דיש להחמיר לכתחילה כנ"ל ועוד ויותר נ"ל דבהך דין דבס"ק מ"א לא נמצא מי שמתי' דבר זה רק יש מתירין שברי"ו ומשמע יש אוסרי' לכן חוכך הש"ך להחמיר אפי' דיעבד אבל הך דין דס"ק קי"ב האיכא הרא"ש דכ' מפורש להתיר כשנסתם הנקב ומביאו הטור להלכה וכן שיטות י"מ שברי"ו, וגם י"מ אינך לא ברירא להו דלא מהני אלא מסתפק' להו לכן אינני חושש להחמיר רק לכתחילה והבן:

וזאת תורת העולה לדינא מדברינו, א') מעיין שמימיו מועטין והוסיפו עליהן מים שאובין עד מלואו שיעור מ' סאה ויותר עד שיצאו למק"א שלא הי' מים יש להחמיר אפילו בדיעבד, ב') מקווה פסולה שנתחברה למקווה כשרה ע"י נקב ונסתם הנקב יש להחמיר לכתחילה, ג') י"ל דעד כאן חשש הש"ך להחמיר כשהפסול פסול מדאורייתא כמו כולה שאוב לפי דקיי"ל דפסולה מדאורייי, או שהיה הווייתה ע"י דבר המקבל טומאה וכיוצא

בו דבי' אייריי המחבר סעי' נ"ב ע"ז כ' הש"ך דיש להחמיר לכתחילה, אבל כשפסולה רק מדרבנן ברוב אין שאוב או הוויית' ע"י כלי גללים וכדומה פסולים מדרבנן קרוב לוודאי כל כי האי לא החמיר הש"ך לחוש לחד דיעה שברי"ו וגם י"מ דמספקא להו, לא היו מחמירין בדרבנן באפשר דספיקא דרבנן להקל, כ"ש אנן שיש לפנינו שיטת רא"ש וי"מ שבר"ו וטור וש"ע דס"ל להתיר אפי' בדאורייי' שלא נחמיר בדרבנן לחוש לספיקת י"מ שברי"ו כנ"ל פשוט וברור, אלא דממ"ש הש"ך בס"ק מ"א דווקא במקווה חסר, אבל במקווה חסר כ"ש או יותר ונשאר כ"א סאה אינו פוסל המקווה לכ"ע דרובא בהמשכה כשרה, נראה אי לא משום דכשרה ע"פ הדין הי' מחמיר הגם דמיעוט שאובין רק מדרבנן פסול, מ"מ היה חושש לדעת י"מ שברי"ו, ולכאור' הק' בהך דס"ק קי"ב דעתו להחמיר אפי' בפסול המקווה רק מדרבנן ולפמ"ש לעיל דבס"ק מ"א מחמיר אפי' דיעבד כיון שאין לנו מי שמתיר רק ברי"ו יש מתירין ולכן חוכך להחמיר גם בדיעבד ומה"ט גם בדרבנן יש להחמיר, ולכן כ' דע"י המשכה מותר לכ"ע, אבל בס"ק קי"ב דליכא רק ספיקת י"מ נגד הרא"ש וטוש"ע וי"מ דמתירין די בחומרא זו לכתחילה ודווקא בדאוריית' אבל בדרבנן לא כנלפע"ד, ד') מקווה כשרה ובצדה חפירה שאין בה כלום וממלא בכתף על הכשרה עד שיורדים המים דרך נקב וכדומה לחפירה לפע"ד לית מאן דמחמי' בזה, והוא הדין המבואר במתני' פ"ו דמקוואות כיון שנתערבו המים זב"ז, וראי"ש מחדש אפילו בהשקה בעלמ' שלא נתערבו אינו חוזר לפסולו, ומייתי ראי' ממתני' דג' מקוואות דמשמע ליה דליכא שם עירוב מים רק נוגעים זה בזה דלא כרמב"ם שהבאנו וכן ס"ל לריב"ש דמה"ט לא הוי זוחלי' שאינם רק נוגעים, ולכן לא מייתי הרא"ש ראי' ממתני' ח' דשם נתערבו המים פשיטא יהי' באיזהו מקום שיהי' דכשרים, וגם י"א שבש"ך ס"ק מ"א מודים כאן שאינו ענין לזה כמו שבארתי, ומקווה כזו היא בלי פקפוק וערעור כלל, וכ"ז נלפע"ד נכון וברור בעזה"י:

ונקיטנא בקצרה להשיב על יתר דבריו מ"ש דיש לו פקפוק על מקווה הנעשית בקהלתו שהחפירה מרוצף ברצפת לבנים שרופים והאומן אמר שאם ישרו הלבינים במים טובא וגם יתנו בחפירה אחר שהושיבו בה הלבנים מים כדי שישבעו מלבלוע שוב לא יבלעו ממי המקווה ולא יחסר המזג, והנה מ"ש אם יש לחוש מדהו' כמהוו' המקווה ע"י דבר המקבל טומאה דלטעם דסוברים ה"ה עכבה שלא תחסר המקווה פסול ע"י דבר המקבל טומאה, וכיון שלולי מי שאובי' שנבלעו בלבינים והי' המקווה הלוך וחסור הוי המקווה כמעמידה ע"י דבר שאין ראויה לטבילה, דברי' אלו מתמיהי' הרואה דווקא מהווה ומעמיד המקווה ע"י דבר המקבל טומאה פסול דילפינן מקרא כמבואר, אבל

להווי' המקווה ע"י דבר שאין ראוי' לטבול בו שפסול מניין לנו ולא אמר אדם מעולם ולדעתי מה לו לחוש למים הבלועים בלביני', הלא הלבינים עצמן אין ראויה לטבול בהם וכדומה וכיוצא שהמים מכונסים בו:

אבל מ"ש שיש לחוש שמא עד שלא יהי' מ' סאה במקווה יהי' הלבינים שרוים במי המקווה מעל"ע ויש לחוש שיפלטו ג' לוגין מים שאובין ויבלעו ממי המקווה ולפמ"ש ט"ז יו"ד סי' צ"ג דכלי דשבע מלבלוע כשישה' בו היתר מעל"ע נאסר מכח שפולטי' משלהם וחוזרים ובולעים וה"נ כן בזה יש מקום לעיין ומ"ש פר"מ ני' לדמות זה לספוג ודלי שפיו צר והאריך קצת בזה ע"פ פירושי ראשונים שבזה ולדעתי אין מן המדומה כלל בספוג ודלי צר אין מים שבהן יוצאים רק שמתערבי' מי מקווה עם מים שבפנים ולא יוצאים לחוץ ול"א רק ג' לוגין מים שאובין שנפלו בעין ולא כשהם בספוג או בכלי אבל במים שבלועים בלבינים אם יש לחוש שיפלטו ע"י כבוש מעל"ע יהי' המים בעין שנפלו מה לי אם היו בלועי' תחלה ונפלטו לחוץ או נפלו לתוך המים אלא דלדעתי רחוק במציאות שיפלטו ג' לוגין בתוך זמן זה וגם שיפלטו בב"א כי כל לבינה בפ"ע יחשב ולדעתי ליכא למיחי' דא"א רוצים בפליטתם מ"מ מהיות טוב לערב במי שרי' של לביני' יין עד שיתהפכו למראיהם ושוב לא יפסלו משום ג' לוגין מים שאובין כמבואר סעי' כ"ג:

ומ"ש עוד שיש לו הרהורים בסלונו' העשוים לשמש וקבועים בקרקע ותחלת המשכה ע"י דבר המקבל טומאה אם מהני כשסוף הסלון עשוי' לשמש על הקרקע כמו בשל עץ לא ידעתי מקום ספק בזה דמ"ש והיה רצוני להאריך קצת במ"ש בח"ס דבעי' שיהי' יוכל לעמוד מעצמו ולאפס הפנאי כי יש לפני תשובות נחוצים לשעה ועוד טרדות רבות דעדו עלי והכנה דרבה לנסיון הגדול שבוע הבע"ל אי"ה לכן אקצר. וד' יאריך ימיו ושנותיו בנעימים יעמוד חי בריא ושלם לפני ד' כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת וחפץ בשלוותו.

פ"ב נגהי ליום ה' ז' אדר תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה ק

שובע שמחות לי"ד"נ תלמידי הרב המופלג וותיק מלא עתיק מורג חרוץ בע"פ כש"ת מו"ה פנחס שטיין ני' רב בק"ק ט"ס מיקלאש יע"א:

בנחיצה רבה יקרתו קבלתי בעת שאיני בבריאות דחקתי עצמי כאור בוקר לשום עיני על שאלתו ולהיות כי קשה עלי העיון ולהאריך כדרכי גם תחלת השבוע שאול אני לתלמידים כידוע למע"כ תלמידי ני' לכן הנני בקוצר אומר כי יפה כ' בכל מ"ש ויעיין

ח"ס סי' ר"ו במקווה כזו הנעשי' ע"י שלשלאות ובאמת משם אין ראיה כ"כ רק כשעשוי' לטלטל ע"י שלשלאות מ"מ אנו אין לנו רק בקבוע בקרקע לכהפ"ח עומד' על הקרקע ומרוח סביבותי' בטיט כמ"ש הש"ך ומבואר בראשונים ואפי' קבוע במסמרים ואינ' נוגע' וקבוע' בארץ כתבתי במק"א דלא מהני עיין רמב"ם פרק כ"ו מכלים הלכה א' ובכ"מ שם ובתוי"ט ועיין ח"ס בי"ג עקרים אות י"ב ד"ה וא"כ אפי' לכ"ע ומכ"ש בנדון שלו דעומדת רק על עמודים הקבועי' בקרקע פשוט דל"מ מידי ולא בטלה ולא נחשב' בקרקע גם ע"ד החשוקי' לחזק הגיגית יש לפקפק אפי' קבוע בקרקע כיון שהגיגי' ראוי לטבול בה בפ"ע ול"ד למ"ש בח"ס לקיים דברי הנב"י עיי' ס' ר"ד דשם הנסרים קבועים בכותל וכל נסר בפ"ע והנסרים אינם ראוים לטבול בהם בפ"ע כי לא נתחברו משא"כ בגיגי' ובאמת בח"ס סי' ר"ו לא משמע הכי ועיי"ש וצ"ע וע"ד הברזא וסתימת הנקב בלי ספק ראו עיניו מ"ש בח"ס סי' ר"ו מתשובת בית אפרים עצה טובה לצאת י"כ ויש בכל פרט ופרט אריכ' דברים שא"א לי כעת לפורטם וכל עין רואה אחר עיון היטיב כל האמור בעניני' אלו בח"ס בכמה תשובו', יביט ויעיין היטיב ויעשה על צד היותר טוב בלי פקפוק וד' יצילנו משגיאות ומטעיות הכ"ד אוה"נ בחפזון רב מצפה לישועת ד' פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק פ' שמות תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קא

הוא אהרן ומשה שפיר קאמר יום ליום יביע אומר ה"ה תלמידי חביב נפשי הרבני הצדיק מלא וגדוש חרוץ בעל פיפיות הקצין כש"ת מו"ה אהרן משה טשוטשקא נ"י בשבת תחכמוני בק"ק גאיא יע"א:

יקרתו קבלתי וכו' ע"ד מקווה שנעש' מחדש במקומו ורוצים לעשות' עד"ז לעשות נקב בשולי הגיגית כדי לנקות המקווה בכל פעם שיהי' המים יוצאים דרך נקב זה וקובעים בנקב כלי הנקרא וועגטי"ל וחצי' נבנה בקרקע וחציה היא הברזא תחוב בו וקשור בו חבל כדי להוציאה בכ"פ שרוצים לנקות המקווה ועלה ספק בלבו אם אין לחוש משום שכלי זה הוא של מתכות ודבר המקבל טומאה הוא והוי' המקווה עי"ד המקבל טומאה ועיניו שוטטו בח"ס חיו"ד סי' רי"ח והנני לחוות לו דעתי מה שהעלתה מצודתי בענין מעט מזעיר כיד ד' הטובה עלי:

הנה במתני' דמקוואות פ"ה נוטפין שעשאן זוחלין סומך אפי' מקל וכו' ור"י אומר כ"ד שמקבל טומאה אין מזחילים בו ומפרש הר"ש שנפרץ בכותל ונעשה זוחלים פליגו ר"י

ור' יוסי אם יוכל להעמיד הזחילה עי"ד המקבל טומאה וכ' הר"ש ר"י דמכשיר מודה דהוי' המקווה פסול ע"יד דמק"ט אבל ס"ל שאני הכא המקווה שלם והרא"ש בה' מקוואות סי' י"א דחה פירושו דלשון שעשאן זוחלים לא משמע הכי הא הוא לא עשאן זוחלים אלא שנעשי' מאלי' שנפרצה הכותל ועוד לשון שאין מזחילי' דקאמר ר' יוסי לא משמע שמעמיד הזחילה ועוד הקשה ממתני' דמודים דגודר בכלים לכן נאיד מפרושו דלעכב הזחילה מותר עי"ד דמקבל טומאה ומתני' כשרוצה להמשיך נוטפי' ע"י זחילה ובתשובה מפ' קושי' זו מגודר בכלים וכי יפלוג ר' יוסי על ב"ה ע"כ כפרושו:

והב"י מביא מ"ש המרדכי שבועות הלכו' מקוואות דס"ל כפי' הר"ש ושם כתוב לאמור וז"ל והטובל במקווה אפי' יש בו אלף סאה יזהר שלא יצאו המים משפת המקווה בשעת טבילה דא"כ הו"ל זוחלי' ואם הוא מעכב זחילתו בדבר המק"ט כגון שנתן ידו או רגלו לעכב הזחילה אינו מועיל והכי תני' בפ"ה דמקוואו' נוטפי' שעשאוהו זוחלי' וכו' ומפרש מתני' כמו שפירשה הר"ש ולא כ' פירוש אחר ונ"ל דיש ללמוד מן המרדכי עוד חומר' יותר ממה שנדע מן דברי הר"ש דבשיטת הר"ש י"ל דר' יוסי דמדמה העמדת הזחילה להוו' המקווה ולא מחלק כדמחלק ר' יודא כיון שיש מקווה שלימה וס"ל כיון דעכשיו פסולה משום זוחלי' וע"י דבר המק"ט מעמיד הזחילה ומכשירה דומה להווי' המקווה מתחילה עי"ד המק"ט וכ"ז כשנפסלה כבר אבל היכא דלא נפסלה עדיין אלא לולי דבר המק"ט היה נזחלת ונפסלה ומקדים לעכב הזחילה עי"ד המק"ט גם ר' יוסי מודה דלא דמי' כלל להווי' ע"י טהרה כן י"ל בשיטת הר"ש וכ"נ שלא לעשות פלוגת' רחוקה בין ר' יודא לר"י דר"י ס"ל גם שפסולה לפנינו לא מזיק העכבה להכשיר עי"ד המק"ט ו' יוסי ס"ל אפי' מקדים העכבה קודם שנפסלה מנ"ל לעשות פלוגת' רחוקה כזו אבל המרדכי מפורש כ' דאם המים יוצאים בשעת טבילה ומעכב שלא יזחילו פסול הר"י ס"ל הגם שמעכבה עי"ד המק"ט שלא יזחילו כשנכנס למקווה לא מהני והב"י לא הרגיש שיש חילוק בין מ"ש הר"ש למ"ש המרדכי וצל"ע:

והנה לפי דס"ל למרדכי אפי' להקדים לעכב הזחילה קודם שנפסל ג"כ ס"ל לר' יוסי דלא מהני יש לפרש המשנ' נוטפי' שעשאוה זוחלים היינו שע"י שיורד לטבול נעשי' זוחלים סומך מקל וכו' ואפי' זב וזבה וכו' והיינו קודם שירד ועשאה זוחלי' ומיושב הלשון שעשאוה זוחלי' שנתקשה בו הרא"ש ומה שנתקשה הרא"ש בלשון דאמר ר' יוסי אין מזחילי' לא משמע שמעמיד י"ל בפשוט דר"י מדמה מלת' דלא יעמיד בדבר דמק"ט כמו דאין מזחילין לעשות הוו' דמקווה עי"ד המק"ט זהו שאמר אין מזחילי' וזה גם ר' יודא מודה והוא ר' יוסי לא ס"ל לחלק בין הווי' לעכבה אחר או קודם שנפסל וקשה על

המרדכי דלא מפרש מתני' כמ"ש לפי שיטתו ופי' כפי' הר"ש ויש בו דוחק גדול בלשון שעשאוה זוחלי' כמו שהקשה הרא"ש ומדלא כ' הר"ש לפרש בלשון שכתבתי שהוא מרווח יותר בלשון מתני' ש"מ דס"ל כה"ג בוודאי גם ר' יוסי ס"ל דמהני כיון שמעכב הזחילה קודם שנעשה זוחלי':

ואפשר י"ל ביישוב הלשון ועשאוה זוחלי' לפי פי' הר"ש כגון שיש פרצה בכותל ולפמ"ש הרא"ש דווקא כשיש פרצה שיוצאים המים עד שלא ישאר מ' סאה בסוף וכולם זוחלי' אבל למעלה אחר שיעור מ' סאה לא נעשו כולם זוחלי' ובתשובה כלל ל"א סי' ד' בסופו כ' שגם דעת הר"ש כן הוא כדעתו שנפרץ כ"כ עד שכל מימיו זוחלי' ומנענעי' וי"ל באופן שלא נפרץ הכותל כ"כ עד שלא ישאר בו מ' סאה דאין הפרצה רק למעלה ממ' סאה וע"י שיורד לטבול מגביה המים והגיעו מים שבשיעור מ' סאה עד הפרצה ולא נשאר מ' סאה שאין זוחלי' וא"ש לשון ועשאוה זוחלין ויש להעמיס בכוונת הר"ש לפי שיטתו דפליגי ר"י ור' יוסי אחר שנפסלו ע"י זחילה כהנ"ל שכבר נכנס ואח"כ מעכב הזחילה עי"ד דמק"ט ולשיטת המרדכי אפי' מעכב הזחילה קודם שנכנס ועיין:

והנה המחבר סעי' נו"ן כ' ואם בא לסתום הסדק לא יסתום בדבר המקבל טומאה ויש מי שמתיר והכלל בכ"מ שכ' תחלה סתם ואח"כ כ' בשם י"א העיקר כדיעה ראשונה כמ"ש בקיצור הנהגת או"ה דש"ך אות ה' ועיין ח"ס סי' רי"ח ד"ה ולסמוך על שיטת הרא"ש וכו' אבל מה אעשה דהמחבר עשה שיטה זו כהדין גרמי' וכ' בשם יש מי שאומר ונלפע"ד טעמו ונמוקו משום דמבי' בב"י דשיטת המרדכי כשיטת הר"ש והרא"ש חד לגבי תרי הר"ש ומרדכי לכן קבע להלכה עיקר להחמיר ואין לצרף שיטת הרמב"ם בפרושו במתני' דקאי בטבילת זב דבעי מים חיים היינו משום דס"ל דפסול דהוי' עי"ד דמק"ט הוא דווקא היכא דבעי טבילה בנהר אבל אפשר דמודה היכ' דבעי הווי' ע"י דבר שאינו מק"ט גם עכבת הזחילה בכלל הוי' ע"י דבר המקבל טומאה וכיון בדבר זה רמב"ם יחידאי הוא פסקינן גם במקווה פוסל הווי' על דבר המקבל טומאה ממילא נקטי' להלכה כר"ש ומרדכי תרי לגבי חד כנ"ל:

ודווקא אחר שכבר נפסלה לפנינו שכבר נעשה זוחלי' אבל עכבה שלא תזחל איכא ר"ש דהוכחנו דס"ל כה"ג לכ"ע כשר שלא לעשות פלוגת' רחוקה בין ר"י לר' יוסי לפי דמפרש הר"ש טעמ' דר"י דמתי' דס"ל לחלק בין הווי' דמקווה מתחלה בין מעכב הזחילה ומקווה שלימה לפנינו והמרדכי לא הזכיר מחילוק זה כלל וגם לא מפרש פלוגת' דר"י ור' יוסי כמ"ש הר"ש אפשר דס"ל דפליגו אם אינו עובר על יד ורגל אדם ממש אי מקרי מהווה

עי"ד דמק"ט כמ"ש הרא"ש בה' מקוואות ובתשובה הנ"ל לפ"ז פלוגתא רחוקה בין ר"י לר' יוסי כמובן:

ואיכא נגד המרדכי הר"ש ורא"ש דס"ל אפי' כבר נפסלה המקווה יש לעכב עי"ד דמקבל טומאה ומרדכי דעת יחיד הוא נ"ל בוודאי אין לחוש לשיטת המרדכי כנ"ל לפי פסקא של המחבר דנקיט לעיקר כשיטת הר"ש:

וכשאני לעצמי לולי שאיני כדאי היה נ"ל לומר כי לדינא מודה הר"ש דלעכב הזחילה ע"י מק"ט מותר הנה קושי' הרא"ש ממתני' שלאחרי' ומודי' שגודר בכלים וטובל בהם ולא נמצא תי' לקושי' זו וקמה וגם נצבה על הר"ש והנה מצאתי ראיתי בהגהת מרדכי ממס' נדה שכ' על מה שכ' בפני' מיה' בפ"ה דמקוואות קתני בס"פ ומודו ב"ש וב"ה דגודר בכלים משמ' דיוכל לעכב הזחילה ע"י כלים טמאים ונהי דר"י ור' יוסי הלכה כר' יוסי מ"מ סתם מתני' ר"י ומחלוק' ואח"כ סתם הלכה כסתם וצ"ע לפ"ז ליישב פסק של בפני' ע"כ מצאתי ע"כ לשונו ונ"ל דר"ש ס"ל באמת דהלכת' כר' יודא מהאי טעמ' דסתם ואח"כ מחלוקת הוא ור' יוסי חולק על מתני' שלאחרי' והגה"מ תמה על פסק שבפני' דפסק כר' יוסי והר"ש לא כ' דהלכת' כר' יוסי נגד ר"י וי"ל באמת הלכתא כר' יוד' כנ"ל לחומר קושי' הרא"ש:

ועיין בה"ג שבהגהות מרדכי דגם הראב"י האריך באופני הראיו' סותרו של פסק הרי הרא"ש וראב"י ולפמ"ש גם הר"ש דס"ל להלכת' ס"ל דכשר להעמיד הזחילה עי"ד דמק"ט ופסקא של המרדכי יחידאי הוא ואם כי חס לנו להקל נגד הכרעת המחבר אבל יש לעשות סני' וצירוף במקום שיש לנו צדדים בלא"ה כנ"ל:

אחרי דברים הדברים האלו נבוא לנדון שלפנינו בתחלת הרעיון היה נ"ל עפמ"ש והוכחנו כי הר"ש דהחמיר דווקא בשכבר נפסלה ע"י זחילה דלא כמרדכי ובנדון שלנו הכלי מעכב שלא שלא תזחל ותחובה מעיקר' קודם שממשיכי' המים למקווה גם לר"ש כשרה ול"ח לדעת המרדכי כמ"ש:

ואחר התבוננת מעט נ"ל איפכא בכה"ג כ"ע ס"ל דפסולה דטעמ' דרא"ש לחלק בין הווי' ע"י מק"ט לעכבה כיון שהי' מים לפנינו אלא דפסולים מחמת זחילה וע"י דמק"ט מעוכב הזחילה והמים הי' בלא"ה כה"ג אינו פוסל ובנדון שלנו דבלא הברזא א"א למלאו' המקווה שיוצאים דרך הנקב לחוץ ובל"ס שא"א שיהיה שיעור מקווה מ"ס בלי הברזא התחובה והווי' המים עי"ד המק"ט הגם שאין המים נמשכים ובאים ע"י המקבל טומאה מ"מ גם לעכבת הזחל אינו דומה וכ"ע מודים דפוסל:

ועלה בזכרון טוב לפני מ"ש הנוב"י תנינא חיו"ד סי' קל"ז ד"ה ונחזור לראשונים וכו' שהעלה דמקווה שקבעו בו נסרים במסמורות של ברזל כדי שלא יחסרו בו משיעור לית בי' משום מהווה בדבר המק"ט כיון שהמקווה עתה כשר לפנינו ואין הנסרים ומסמורו' פועלים אלא שלא יחסר לעתיד לית בי' משום מהווה בדבר המק"ט ועיין מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' ר"ד וקלסי' לנב"י ובמח"כ הנב"י והח"ס היה נעלם מהם כי במרדכי מפורש דלא כוותי' דנב"י אבל אנחנו בארנו דהר"ש ס"ל לחלק כהנ"ל ומה שהקשה הגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל בח"ס שם מר"ת בסוכה בפירס עליו סדין דלא נגד חלוקו של הנב"י הו' כשיטת המרדכי וכשנבוא למנין להכשיר כשהמקווה עדיין כשרה לפנינו הי' לנו תרי ר"ש וראו"ש נגד תרי ר"ת ומרדכי דמחמירים גם בכה"ג אלא דחילוקו של אבא הקדוש זצ"ל הוא חילוק נכון מאוד וש"י א"כ אנו אין לנו מאן דמחמיר זולת המרדכי וכדכתיבנא, ובכ"ז בנדון שלפנינו אין להקל משו"ה כיון דלולי הכלי לא היו המים נקבצים לנקבצים לשיעור מ' סאה שהי' נכנסים בזו ויוצאים דרך הנקב קרוב לומר דכ"ע ס"ל דדומה ממש למהווה מקווה עי"ד מק"ט כמו המזחיל וממשיך מים למקווה זה ממק"א עי"ד דמק"ט ה"ה תחיבת ברזא בנקב שתתמלא המקווה כשר ואפשר דכוונתו היכא דהנקב קטן כ"כ שלא יצאו מים רבים שאפשר שיהי' ויתקבצו מ' סאה בלי תחיבה וסתימת הברזא ויוצאים מעט מעט והו"ל זוחלי' ואין הברז' פועלת לעתיד לא דמי' דהא לולי הברזא נזחלי' מיד ולולי הברזא תחלת המקווה בפסול אבל דמי' למעכב הזחילה אחר שכבר נפסלה דמכשיר הרא"ש ולכן כ' לשיטת הרא"ש כשר בנדון שלפנינו וה"נ אם אפשר לעשות נקב כזה ולשער שאפשר שיהי' נקבצים מ"ס בלי סתימה כשר לשיטת הרא"ש ויש לסמוך על שיטתו במקו' שיש עוד צדדים להקל שיבוארו לפנינו אי"ה:

הנה בח"ס בסי' רי"ח בסופו כתוב לאמור כי ברזא שעשוי' לסתום הנקב בין לרמב"ם בין לראב"ד פ"ט מכלים הלכ' ג' לאו כלי הוא ל"מ לראב"ד דתלי' אם ראוי' לשמש בפ"ע וברזא זו אין ראי' לשמש בפ"ע אפי' לרמב"ם דתלי' אם שמו עליו וברזא שמו עליו לאו כלי הוא דטעמ' דרמב"ם כל ששמו עליו כגון עדשה תכשיט הוא וצינור' דאין שמה עלי' ממילא דלאו תכשיט הוא וראב"ד ס"ל דתלי' אם ראוי' לתכשיט ולא תלי' בשם צנור' משום דלאו תכשיט הוא אבל ברזא זו הגם ששמו עליו כיון שאין ראוי' לשמש בפ"ע לאו כלי הוא אלו דברי' זצ"ל ואני בעניי לא זכיתי לירד לסוף דעתו הקדושה מ"ש לרמב"ם לאו שמא גרם לקבל טומאה אלא כל דשמו עליו ראוי' לתכשיט וצנור' דאין לה שם בפ"ע לאו תכשיט הוא ומ"ש הרמב"ם שם עוד הי' הנזם עשיי' כמין אשכול ונפרק טהור כיון שאין לה בית קיבול ואין לכל גרגיר ממנו שם בפ"ע והרי אין ראוי' לתכשיט משנפרקה

מדכ' תרתי שאין לו שם בפ"ע ואין ראויה לתכשיט משנפרקה והוא כיון שאין ראוי' לתכשיט משנפרקה מה לו לומר משום שאין שמו עליו נראה דאם הי' שם לכל גרגיר בפ"ע ושמו הראשון עליו היה מקבל טומאה גם מה שנפרק מלמטה שאין ראוי' שיתלה באוזן שיהי' תכשיט וגם חלק העליון שיש בו צנורא אינו מקבל טומאה משום שאין שמו עליו ומשו"ה העמיד הראב"ד השגתו על מ"ש הרמב"ם ואין לכל גרגיר ממנו וכו' דלא תלי' בשמו עליו אלא טהורים מפני שאינם משמשי' בפ"ע והטמאי' מפני שמשמשי' בפ"ע ממילא עשוי' כמין אשכול שנפרק חלק עליון מקבל טומאה מפני שראוי' לשמש בפ"ע הגם שחזר התחתון ואין שמו עליו וצנורא שאני דהו' דבר שאין נראה ותחוב באוזן בוודאי לאו תכשיט הוא ולולי דעתו הקדושה של אבא מאוה"ג זצ"ל הי' נ"ל דברזא זו גם לראב"ד כלי נחשב כיון שתשמישו הוא ונעשה כך לסתום הנקב של אמבטא או לסתום נקב גיגי' שבקרקע או של קרקע ואין שייך לומר שאין ראוי' לשמש בפ"ע ונזמים העשוי' מאיזהו חלקים ונעשים לשמש בחבור' יחד כל שנפרד חלק ממנו שאין ראוי' לשמש בפ"ע בטל מתורת כלי אבל ברזא זו בפ"ע עשוי' לשמש שימוש' בלי חיבור דבר אחר ונפלאה דעת ממני לעמוד ע"ד אבא מאוה"ג זצ"ל אם לא שנדון שלפניו הי' עד"ז כמו בנדון שלפנינו ומעשהו כמו שלנו שהברזא אינה משמשת בפ"ע כמו ברזא ופקק בפי חבית אלא שברזא תחובה או קבוע ומחובר במתכת שיש לו בית קיבול ששם תחובה הברזא וסותם הנקב שבו ולפעמים פותחי' ומוציאי' או מגבי' הברזא התחובה מחלק התחתון ועד"ז הברזא אינה עשוי' וראוי' לשמש בפ"ע בשום דבר רק בחיבור שניה' יחד ולראב"ד ברזא לחוד אינה מקבלת טומאה ולרמב"ם לפי באורו כוונת הרמב"ם ם ג"כ אינה מקבלת טומאה ולמ"ש מקבל טומאה ועיי':

אלא לענין הכשר מקווה אם כל הכלי אינו מחובר לקרקע העמדת הזחילה הוא עי"ד המק"ט דבחבורם יחד מקבל טומאה בוודאי ובנדון שלפנינו שחצי' התחתון קבוע ומחובר בקרקע והברזא גם שאינ' מחוברת בחלק המחובר לקרקע ויכולי' להוצי' ממנו לגמרי הרי הברזא אינה ראוי' לשמש בה בפ"ע ולא נעשי' לכך אין שם כלי עלי' ואינה מקבלת טומאה:

ומה שמפקפק מע"כ תלמידי ני' ממ"ש הרא"ש נדה סי' י"ב ועוד הרוצה לצאת מידי ספק ונדנוד איסו' יעשה אותו שלא יגיע פי הסילון של מתכות על אויר' של מקווה נראה לו דיש להחמיר לצאת מידי ספק שלא לסמוך על קביע' הסילון בקרקע אלו דבריו הנה המחבר לא כ' מזה כלום וכן הטור נראה דלא חששו למ"ש והרוצה לצאת דרא"ש דינא קמ"ל שיש עוד תקנה למי שאינו רוצה לסמוך אבל א"צ לחוש אלא מאן דרוצה להחמיר

וחש לנפשו והי' נ"ל דגם הרא"ש לא כ' כן אלא במה דמקיל היכא שממשיך מן המעיין או המקווה דיוכל להמשיך ע"י דבר המקבל טומאה ודבר זה חידש מדנפשי' ובאמת רמב"ן ורשב"א חולקי' עליו בזה כמ"ש בב"י ועל זה כ' הרא"ש נדה ועוד הרוצה לצאת מידי ספק וכו' והיינו ממה שחידש בלי ראי' מוכרח' יעשה ע"ד שכ' אח"כ אבל היכא דקובעו בקרקע דמפורש במתני' דכלים דמהני בדין זה אין מקום ספק שיהי' בו נדנוד איסור וכ"נ מדכ' הרא"ש הרוצה להחמיר וכו' אחר שכ' דין דממשיך ממעיי' ומקווה ולא כ' זה תחלה כשכ' דאם קבעו בקרקע והטור לא חש כלל לכל זה גם בדין דממשיך ממעיין ומקווה כמ"ש ולמחבר י"ל דלא העתיק זה בסעי' מ"ט שכבר יצא במ"ש ויש שאינו מחלק בכך וכוונתו כשמביא י"א להחמיר הגם דעיקר כדעת המקיל מ"מ יש להחמי' ובסעי' מ"ח לא כ' מ"ש הרא"ש דבזה לא כ' הרא"ש הרוצה לצאת מידי ספק כמ"ש:

אמנם ראיתי לרא"ש בתשובה סוף סי' ז' כלל ל"א בתר דמביא יש גדולים החמירו לפסול מקווה שבאי' לה מים ע"י סלונות וכ' תחלה אפשר דס"ל דבעי דווקא קבעו בקרקע והנחה בלי קביעות ל"מ כ' אחר כ"ז מיד והרוצה לצאת מידי ספק ונדנוד איסור יעשה שלא יגיע הסלון עד אוירו של מקווה וכו' מפורש דגם כשקבוע הסילון בקרקע והרוצה לחוש לצאת מידי ספק ונדנוד ומדשתק הטוש"ע מזה נראה דס"ל דלא כ' הרא"ש רק לרווח' דמלתא נגד דעת הגדולים שהחמירו לפסול מקווה כזו אם דעתם אפי' בקבוע בקרקע מאן דחושש כ"כ ורוצה לצאת ידי כל יעשה באופן שכ' אבל א"צ לחוש לזה כנ"ל ונ"ל מהאי טעמ' נקיט טוש"ע דווקא בשקבוע בקרקע והרי רא"ש נדה ובתשובה שם ס"ל אפי' אינו קבוע ובדעת גדולי' המחמירים כ' אפשר שס"ל כל שאינו קבוע לא יצא מתורת כלי ונ"ל משום שכ' הרא"ש הרוצה לצאת מידי ספק וכו' יעשה כמ"ש וחומרא זו לא נקטו כיון דקבוע וודאי מהני כדמוכח ממתני' דכלים וגם גדולי' המחמירים י"ל דמודים מ"מ כשאינו קבוע דבזה וודאי הגדולים מחמירי' לכן כתבו הטוש"ע בשקבוע כחומרא קמיית שכ' הרא"ש בדעת גדולי' המחמירי' ולא נקטו חומרא בתריית' דאפי' בקבוע אוסרי' כנ"ל:

ועלה במחשבה לפני בנדון שלנו יש להקל אפי' כל הכלים אפי' חלק התחתון אינו מחובר בקרקע כלל או שאינו מחובר היטיב אלא ע"י שרוי"ף שמעשהו להתפרק וא"צ מעשה אומן דאפשר לאו כקבוע בקרקע דמי הנה מה שנסתפק הרא"ש בתשובה בדעת גדולים המחמירים בסלונו' אפי' במחובר עד שכ' והרוצה לצאת מידי ספק וכו' צל"ע איך אפשר שיהי' ספק בזה הא מפורש במשנה דכלים דמייתי הרא"ש כל שנעשה לשמש עם הקרקע אינו מקבל טומאה ולכל הפחות מוכח במחובר ממש וכ"ל דיש לחלק כלים אלו

דקתני במתני' תשמישם הוא עם הקרקע כגון דלת ומנעל וכיוצא בו דקחשיב ותני התם עיין פי' משניות ור"ש פי' כלים אלו ולכולם אין תשמיש אחר רק לשמש עם הקרקע לא מקבלי' טומאה כיון שאין דרך תשמישם וא"א לשמש בהו רק עם הקרקע כגון פורכא דמתני' פ"ח משנה ט' דכלי' אבל הנך סילונו' ראוי' לשמש בתלוש ג"כ כמו בקרקע להמשיך מים בתלוש מתלוש לתלוש הגם שאלו נעשו מתחילה לשמש בקרקע ולקובעם בקרקע לא דמי' לכלים אלו שבמתני' כגון דלת ומנעל ולא לפורנ' דרחוק יותר דכלי עם הקרקע יחד צריך לאפות בו דהפת מונח על רצפת הקרקע כמ"ש הרע"ב ותוי"ט שם לכן לא מביא הרא"ש מתני' דפורנא וזהו מקום ספק של הרא"ש דאפשר דגדולי' המחמירי' מחמירי' אפי' בקבוע בקרקע כי נכנסו לחלק כמו שחלקנו והרא"ש ס"ל לעיקר שאין לחלק:

עוד יש לחלק דכלים שהוזכרו במתני' א"א בלעדם וצריכי' להם תדיר שיהי' מונחי' או קבועי' בקרקע ואם יוסרו משם איכא חסרון הניכר אבל סילונו' אלו שא"צ להם אלא לשעתו למלאו' המקווה ואח"כ א"צ להם עד יחסר המזג או להוליכם למק"א לעשות מקווה כזו ע"י הגם שנעשי' להיות מונחים או קבועים שם תדיר משום מחשבתו לא נעשה כמחובר לקרקע הגם שהניחם שם, או קבוע' שיהי' בתמידי' שם מ"מ לא דמי' לכלים הנזכרים במתני' ואפשר משו"ה מחמירי' הגדולי' אפי' שקבעם בקרקע לא מהני כנ"ל:

ויש להוסיף עוד טעמ' דרא"ש דכ' תחלה ממשמעות מתני' דכלים דאפי' לא קבעם רק שמונחים על הקרקע והניחו ונעשי' מתחלה שיהי' שם תדיר מהני ושוב כ' כמסתפק והתעורר בזה בנוב"י סי' קל"ז ולמ"ש י"ל זהו משום שיש לחלק כמו שחלקנו דכלים דמתני' מהני אפי' לא קבעום וכיוצא בו משא"כ סלונו' דאין דומי' כ"כ בעי' דווקא שיקבע' בקרקע כיון דקבועים בקרקע אין עומדין להנטל משם לעולם ומחשבתו ניכרת שיהי' משמשי' עם הקרקע לעולם ניכר מתוך מעשה קביע' שבנה אות' בקרקע או מונחי' כולם בקרקע כנ"ל, והנה טוש"ע נקט חומרא קמיית' בסלונו' דווקא כשקבע' דהדעת נוטה להחמיר בלא קביע' ממש או מונח כולו בקרקע אבל בכלי וועטיל כבנדון שלנו דא"א בלי כלי זה שיהי' תדיר במקווה שבלעדו יצאו המים וחסרון הניכר הוא מיד י"ל דמהני הנחה על הקרקע כדי שיהי' שם תדיר כי דומה ממש לכלי' שבמתני' לפי חילוק שני שכתבנו ועיין מ"מ לא מפני שאנו מדמי' נעשה מעשה על דעתינו וסברתינו:

רק באופן שאפשר שיתקבצו מ' סאה בלא סתימת הנקב ששופכים מים הרבה יותר ממ' סאה ומה שיוצ' דרך הנקב נכנסי' מים כנגדם עד שאפשר ששיעורו מ"ס ולא מתהווה

שיעור המקווה מתחלה ע"י דבר המק"ט רק שהם זוחלין נפלינן בשיטות הרא"ש ור"ש אי עכבת הזחילה הוא כמו הווי' וכבר בארנו דרבים אשר עם הרא"ש וגם הר"ש הכי ס"ל לדינא והאיכא גם דעת הרא"ש דהנחה שיהיה שם בקרקע תדיר מהני בלי קביעות ונוסף לזה מ"ש דאפשר דטוש"ע דנקטו דווקא במחובר ממש לקרקע בנדון כשלנו מודים דסגי בהנח' בעלמ' נ"ל המקיל בלי קביע' לא הפסיד ואפי' א"א שיהי' מ' סאה בלי שיהי' סתום ע"י כלי זה יש להקל דהא איכא דעת הרא"ש דמתיר בלי קביע' וטוש"ע דנקטו להחמיר לצאת ידי גדולי' המחמירי' שמביא הרא"ש וכיון שיש לחלק כחילוקנו בין סילונות לכלי כמו בנדון שלנו יש להקל בדיעבד באפשר אבל לא סמוך לבי להקל לאשר לא מצאתי לי חבר:

תבנא לדינא להלכה ולמעשה אם חלק התחתון של כלי מחובר היטיב בקרקע או במחובר לקרקע וחלק עליון אין לו חיבור כלל ואפשר להוציאו לגמרי כשר בלי פקפוק והיינו כשמעשה הכלי מתחלה לכך וטוב שיהי' גדול עד שניכר שעשוי' להיות משמש עם הקרקע ולא כאות' שקבועי' באמבט' של מרחצאות שלנו וטוב יותר מזה ומזה אם רוצה להחמיר חומר' יתיר' שיהי' חלק העליון מחובר בחלק התחתון בשום חבור שאי אפשר להסירו בלי דבר שמתחבר על ידו כשרוצים להוציאו בשעת הנקיון וכמדומה לי אפשר לחברו חיבור של קיימא תמידי' בשנעשה עד"ז שיש נקב ארוך בברזא חלק העליון כאורך פיו שלו וחתיכה של ברזל ברוחב סדק ונקב של הברזא והוא קבוע בחלק התחתון לרחבו ועי"ז קבוע חלק העליון בתחתון המחובר לקרקע ואפשר להגביה חלק העליון כולו או מקצתו כפי הצורך, מ"ש להמשיך מים חמי' יתר מכשיעור יפה ראה בח"ס רי"ד בוודאי לכתחילה ראוי' להחמיר כל האפשר ותבוא עליו ברכה שיהי' עכ"פ בסופו של ענין ועיין ח"ס סי' קצ"ט ד"ה ומה שציוה וכו', הנלפע"ד כתבתי בעזרת החונן דעת והוא יצילני מטעיות ויראני מתורתו נפלאות ויעשה עמנו לטובה אות הכ"ד אוה"נ חפץ בהצלחתו ושלוותו חותם בברכת אהבה רבה, פ"ב כאור בוקר ליום ה' לס' הוא אהרן ומשה ברכות לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

השמטה

להלכות

שחיטה.

תשובה קב

שלום לי"נ הרב המופלג וכו' מו"ה יוסף וו"ב נ"י:

מכתבו קבלתי ועל שאלתו בשוחט א' שאמר תחלה דבהמה טרפה היא ואח"כ חוזר בו ואמר אמתלא דמבואר בש"ע יו"ד ססי' א' דמהימן באמתלא ונסתפק מע"כ נ' אם יש מדת חסידות להחמי' שלא להאמינו כמ"ש רמ"א לקמן סי' קפ"ה וז"ל מ"מ מי שרוצה להחמיר ע"ע שלא להאמין לה מדת חסידות הוא אם גם בנדון כזה בעל נפש מתנהג בחסידות ויחמיר לעצמו, הנה לא נמצא מזה דבר בשום מקום רק באומרת טמאה אני והוא מש"ס כתובו' דאפ"ה לא עביד שמואל עובדא בנפשי' והרי"ף העתיקו וכ' הב"י שם דקמ"ל דמדת חסידות הוא ולאו חסידות של שטות הוא מדהחמי' שמואל לנפשי' ועיין בח"ס חלק א"ע ח"ר סי' ע"ח ד"ה בפ"ב דכתובו' שהוסיף על הב"י אפי' בזמן עונה הראויה לה אין בו איסור הפקעת העונה ונ"ל להוסיף עוד למה באמת רשאי להחמיר ע"ע ולהתנהג בחסידות כרצונו והוא משועבד לה מן התורה נ"ל כיון שהיא גרמה לעצמה ע"פ דבורה שאמרה טמאה אני ועכשיו חוזרת בה א"צ להאמינה ויוכל להחמיר ע"ע אבל במקום דהיא לא גרמה מידי אינו רשאי להחמיר ממדת חסידות לבטל מצות עונה שבתורה כנ"ל:

ובאמת צל"ע לפי מ"ש הב"י בכוונת הרי"ף ומוכרח הוא די"ל דשמואל החמיר ע"ע ממדת חסידות מה מקום לחומרא זו לפי שיטת הסוברים דע"א אינו נאמן היכא דאתחזק ועיין בס' בית מאיר סי' ה' ובשב שמעתת' שמעתת' ו' פ"ח וט' דאשה שאמרה טמאה אני א"נ רק משום דשווי' אנפשה חד"א עיי"ש וכיון שהי' אסורה מצד שווי' אנפשה חד"א ממילא גם הוא אסור משום לפני עור וכי כן באומרת אמתלא דמהני מדינא ומותרת היא לשמש שוב ליכא משום ל"ע גבי דידי' ואין מקום להחמיר שלא להאמין לה כיון דמצדו ליכא איסור דלא היה מעיקרא נאמנת כלל רק משום לתא דידה שהיא עושה איסור דשווי' אנפשה חד"א וכיון דהיא נאמנת לעצמה באמתלא שוב ליכא גבי דידי' נדנוד איסור דל"ע כלל ואפי' מדת חסידות אין כאן ואפשר י"ל עפמ"ש הרמב"ם הלכות משכב במקום שאין ע"א נאמן מ"מ ראוי לחוש ועיין בכ"מ שם דנפקא לי' מש"ס פ' הניזקין שורת הדין א"נ עיי"ש ואפשר משו"ה החמיר שמואל דלחומרא האמין לה טמאה אני ולא האמין לה לחזור מדבריה ועדיין צל"ע, אם לא שנאמר דרי"ף ס"ל כאותן שיטות דס"ל ע"א נאמן במקום דאתחזק היתיר' ואשה דאמרה טמאה אני נאמנת מצד הדין ולכן החמיר שמואל לעצמו מדת חסידות שלא להאמין לה הגם שהיתה בחזקת טהרה כדנראה מירושלמי דבעי לאזדקוקי לה דלא היה שעת ווסתה:

והנה הרמב"ם לא כ' דראוי להחמיר נראה דס"ל דשמואל לאו ממדת חסידות החמיר ע"ע אלא משום דלא ברירא לי' לדינא דמהני אמתלא ולא עביד בנפשי' אבל לאחרים לא הורה להחמיר אלא שלח לרב דמור' להקל ועיין פ' אלו טריפות והוא דלא ס"ל לרמב"ם דממדת חסידות החמיר ע"ע וכן ראוי לכל בע"נ להחמיר הגם דרמב"ם מן הסוברים דע"א נאמן באיסורי' היכא דאתחזק עיין ש"ך סי' קכ"ז וא"כ י"ל דשמואל החמיר לעצמו כדס"ל לרי"ף י"ל דס"ל לרמב"ם דאין נכון להחמיר במקום מצות עונה כמ"ש לעיל מזה ואפילו שלא בזמן עונה לא יחמיר ע"ע כשיצרו תוקפו או תובעתו ולכן ס"ל דשמואל החמיר משום דמספקא לי' בעיקר הדין אי מהני אמתלא ואנן קיי"ל בפשטות כרב דהלכת' כוותי' באיסור' כמ"ש הר"ן ולכן השמיט דבר זה:

והטור השמיט הא דלא עביד שמואל עובדא בנפשי' דס"ל דאין ע"א נאמן במקום חזקה וא"א לומר דמשום חסידות החמיר שמואל ע"ע כמ"ש לכן אחז בשיטת הרמב"ם דשמואל משום ספק בגוף הדין לא עבד עובד' בנפשי' ויפה עשה המחבר שלא כ' מזה כלום בש"ע דאחז בשיטתו סי' קכ"ז דע"א א"נ במקום חזקה לאסור וע"כ שמואל מדינא החמיר לנפשו דלא כרי"ף, ורמ"א כ' ומ"מ מי שרוצה להחמיר מדת חסידות הוא והוא שתיק לי' למחבר בסי' קכ"ז וגם שם לא כ' המחבר וגם הרמ"א דיש להחמיר לחוש לדברי העד א"כ צ"ע מה שכ' בסי' קפ"ה דמדת חסידות הוא וצ"ע:

ולדינא נ"ל לשיטת הרי"ף דמעתיק להא דלא עבד שמואל בנפשי' ונהג מדת חסידות בנפשו לא ילפינן משם למק"א עפמ"ש הר"ן שם הא דמבעי' לי' אי מהני אמתלא גם בזו משום דמיא בנהר' ואפשר לה לטבול לכן ס"ד דלא נסמוך על אמתלא כי אפשר בלא"ה ועיין ח"ס סי' הנ"ל דכ' דצ"ל דאיירי ביום האחרון ועיין רא"ה ורשב"א דס"ד דל"מ אמתלא לגבי בעלה הו"ל לומר דחלושה היא וי"ל משו"ה החמי' שמואל לנפשי' ואם אמרה שסבורה היתה שדם נדה הוא וטעתה כמ"ש הסמ"ק אפשר גם שמואל לא היה מחמיר כמובן, וי"ל דשמואל נהג בעצמו מדת חסידות שלא לסמוך על אמתלא משום דאיכא מי' בנהרא כמ"ש ואמר לה זיל טבל ובדס"ד דמשו"ה לא מהני אמתלא ולכן החמיר ע"ע ואין למדין משו"ה למק"א להחמי' ע"ע ואפילו מדת חסידות ליכא ועוד י"ל שמואל החמיר לעצמו ואין הדבר נודע לאחרים היינו שאחרים מותרין והוא אוסר לנפשו כי אשתו היא והחמיר לאסור אותה על נפשו אבל בטבח שנותן אמתלא שמתי' המורה לכל להתיר לאחרים או אחרים אוכלים ובע"נ יחמיר לעצמו אנו אין לנו והבו דלא להוסיף אלא מה שמצינו בעובדא דשמואל כנ"ל הכ"ד אוה"נ:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קג

שובע שמחות נצח, לחביבי תלמידי, מעלת הרב הותיק, מלא עתיק, דובר מישרים, חרוץ בעל פיפיות מעולפת ספירים, כש"ת מוה' אליעזר זוסמן סופר ני' אב"ד בק"ק האלאש והגליל יע"א:

זה שבועות שהגיעני מכתבך, ובנתיים עסקנו בלימוד השיעורים עם ב"י ד' יחי', שמתי קצת עיוני גם על דבריך שתמהת תמיהה קיימת על מ"ש בחת"ם סופר יו"ד סי' שכ"א דמסוגי' דנדרים דף ל"ו מבואר דאפשר להקדיש ע"י שליח, ובגליון משניות זקני מאוה"ג מוה' עקיבא איגר זצ"ל בתוספת דר"ע ריש פרק השולח מייתי ראיה מפ"ק דתמורה דאבעי' אי מקדיש עושה תמורה או מתכפר, מבואר דאפשר להקדיש עיי"ש, ותמה מעכ"ת שיחי' בנדרים ובתמורה איירי כששליח מקדיש משלו, גם בעיני יפלא, שוב אח"ז מצאתי ראי' זו מתמורה בספר מחנה אפרים הלכות שלוחים סי' ז', ובהג"ה שם דחה ראיה זו בדרך אפשר דהתם קאי דשליח מקדיש משלו ועיי"ש:

והנה במחנה אפרים שם הקשה עוד על מהרי"ט מסוגי' דנזיר י"ב ע"ב והיא ג"כ סוגי' דנדרים ע"ב ע"ב דלולי יתורא דאישה יפירנה הי' מיפר ע"י שליח דשלוחו של אדם כמותו חזינן דאפשר לעשות שליח ולמסור מילי שיאמר במקום המשלח, וכן הקשה בספר בית מאיר סי' ק"כ סעי' ד' מדנפשי' ובתוספ' ר"ע ר"פ השולח, והוסיף עוד קושי' ע"פ דהוכיח דשלח אחריו שליח דמתני' שם שיבטל השליח השליחות אלמא דמהני שליח למילי דלא כמהרי"ט, והנה הקושי' מנדרים ונזיר היה אפשר לדחות עפמ"ש בתוספ' ר"ע דלכאורה דינו של מהרי"ט תליא בפלוגתת דאומר אמרו כשר או פסול, ולמ"ד כשר ס"ל דאפשר למסור מילי לשליח עיי"ש שדבריו נכונים, ודמיונו עולה יפה, ונ"ל דהא דש"ס נדרים דר' יאשי' ור' יונתן דפליגו לענין הפרת נדרים ולכ"ע השליח מפיר עיי"ש, י"ל משום דס"ל אומר אמרו כשר, ומהרי"ט לשיטת הפוסקים א"א פסול בודאי כר"י וכסתם מתני' דמי שאחזו דמוקי ר"א כר"י, ומשו"ה פוסקי' כסתם מתני' וכר"א, וגם לרמב"ן ודכוותי' דס"ל דווקא בכתיבת הגט א"א פסול משום דמינוי שלא בפניו לא מהני, אבל בשליח קבלה ובמתנה דשלא בפניו מהני ג"כ א"ש דהא כ' הר"ן בסוגי' דא"א דלרמב"ן אם הו' מילי ממסרן הוי א"א כשר דשליח עומד במקומו והוי כבפניו מפי הבעל עצמו אלא משום דמילי ל"מ ואין השליח במקומו הוי שלא בפניו עיי"ש, א"כ סוף כ"ס צ"ל מילי ל"מ ואפי' אומר אמרו ומינוהו לומר לא מהני ולא ממסר כה"ג ממילא לא יוכל לעשות שליח להקדיש ולנדור וכדומה כנ"ל:

אלא אי קשי' ממתני' ר"פ השולח והא סתם מתני' ס"ל א"א פסול, ומ"מ אפשר לבטל ע"י שליח והיא קושי' שהוסיף זקני זצ"ל ורמוזה ג"כ בבית מאיר, ומ"ש זקיני זצ"ל דעכצ"ל דוקא מילי כמו כתבו דלא הוי גמר מעשה משא"כ בשליח להקדיש ולבטל שליחות דהוא גמר מעשה מהני לדידי צ"ע לחלק בכך, דהא במרדכי בגיטין מבואר דס"ל דשליח קבלה עושה שליח שני מעצמו דש"ק הוי גמר מעשה ושאני כתבו ותנו דכתיבה שליחות בפ"ע ונתינה בפ"ע עיי"ש, נראה דמרדכי ס"ל דלאו משום גריעות' וחלישות' דמילי הוא רק כל שליכא גמר מעשה קרו לי' מילי, ממילא היכא דאיכא גמר מעשה גם במילי בעלמא מהני, ולמרדכי בוודאי ליתא לדינא של מהרי"ט דהא שליח להקדיש לגמר ענין הוא ואפי' למ"ד א"א פסול מהני, ונ"ל פשוט דבשליח להקדיש למרדכי הנ"ל יוכל למסור לשליח אחר להקדיש כמו ש"ק עושה שליח אחר במקומו, אלא הלא רוב ראשונים ס"ל דש"ק אינו עושה ש"ק אחר הגם דגמר מעשה הוא מ"מ משום חלישותי' דמילי א"א לחזור ולמסור לאחר וס"ל דאפי' בש"ק א"א פסול וגם הרמב"ן מודה בזה רק דס"ל דהוא כעושהו בעצמו שלא בפניו, ולולי כן היה פסול חזינן אפילו בגמר ענין ס"ל דיש לו דין מילי בכל דבר אפילו בא"א וקשה ממתני' ר"פ השולח לפי דמיונו של זקני הקדוש מאוה"ג זצ"ל:

ואפשר י"ל דס"ל נמי כסברת המרדכי אלא דס"ל דש"ק לא הוי גמר ענין כיון דתליא ברצון הבעל שירצה למסור לו כעין שיטת הקדוש מראדיש שבהגהת מרדכי קדושין דקידושין לעולם מילי נינהו, ומרדכי גיטין ע"כ ל"ל האי סברא כיון דנותן לו גמר דבר היינו מה שאפשר לעשות למשלח זה נקרא גמרו של דבר התלוי' בו, והגהו' מרדכי ס"ל כל שתלוי' עוד בדעת אחר' לאו גמר הוא ומילי מקרי הגם שיש בו מעשה ובהא שווי' בסברא הגהות מרדכי עם מרדכי דענין מילי לאו חלישותי' דדברים הוא רק דתליא בגמר ענין, והר"ן והרא"ה ודכוותי' כולהון ס"ל כהגהו' מרדכי לכן ס"ל דש"ק אינו עושה שליח קבלה אפי' בא"א, אבל בשליח לבטל שלוחו דהוא גמר דבר עושה שליח, וממילא עושה שליח להקדיש וכדומה כנ"ל ועיין:

ובחי' גיטין ישבתי קושי' תוס' וראשונים ס"פ האומר דמקשה שמואל אדשמואל מדאמר הלכה כר"י ולא מקשה מדלעיל כ"ט דאמר שמואל מתנה בגט, ונ"ל ע"פ שנראה ממרדכי הנ"ל דהיה מקום לומר כל שאומר כתבו ותנו מוסר להם גמר מעשה ובמתני' קתני כתבו ותנו צ"ל דכתיבה ושליחות בפ"ע, ולפ"ז מלעיל ל"ק י"ל מתנה כגט באומר כתבו לבד אבל באומר כתבו ותנו דשלחו לה בהא מספקא לשמואל דלמא כגמר הוא, ולכן הקשה מדאמר שמואל הלכה כר"י ובתנו קאי ומ"מ ס"ל דכותב וא"ש:

ואיידי דאיירי אומר מ"ש בקצה"ח סי' רמ"ד לשיטת קדוש מראדיש בשליח לתת חפץ לפלוני במתנה לא ממסר לאחר דתלי' ברצון המקבל, תמוה לי דמתנה לקבל החפץ לא בעי' שליחו' ואפי' מע"ג קרקע מהני ואפי' ע"י קוף ואפשר יש ליישבו ולקיים דבריו שלא יפלאו כ"כ עפמ"ש תוס' גיטין סוגי' דא"א בכתיבת גט גם למ"ד מצאו באשפה כשר מ"מ כיון שרצונו שיהי' נעשה ע"י שליח ואם מילי ל"מ לשליח ל"מ מתנה כיון שמקפיד דווקא ע"י שליח ועיין היטב פי' שם, וא"כ אפשר י"ל גם במתנה כן ועיין, אלא בלא"ה לא נ"ל דמיונו של קצה"ח דנ"ל דווקא בקידושין ס"ל דהוי חצי דבר כיון שאין בוודאי שתקבל קידושין ובעי לשמוע דעתה ורצונה גילתה דעתה פעם אמרי' שמא הדרא בה, משא"כ במתנה דיוכל לזכו' לו שלא מדעתו דאמרי' זכות הוא לו עד דעומד וצווח דלא ניחא לי', וכל היכא דלא צווח שלא יזכה לו אמרי' מסתמא ירצה בקבלת מתנה זו ומיד מוסר לשליח גמר ענין בהא לא דמי לקידושין כלל ועיי':

ומ"ש עוד להקשות מהא דס"פ כל הגט שעושה אשה שליח ותעשה היא שליח אחר הא הוי מילי כיון דאפשר לה לחזור בה, תמוה מאוד דהא תליא ברצונו ובדעתה וכל שליח יוכל לחזור משליחותו נימא דהוי מילי הא עתה הסכימה בדעתה לקבל גט עד"ז שתהי' שליח ותעשה שליח ומוסר לה הבעל גמר ענין, מ"ש עוד שם אחר שמסרה לשליח תוכל לחזור ולבטל השליחות שעשתה היא ומביא ראיה מדמשביעי' לשליח שלא לבטל שליחותו נלפע"ד דלא דמי' דווקא בשליח למוסר' לאשה ועושה שליח אחר לא נסתלק משליחותו כיון שמחוסר עוד בשליחותו נתינה לאשה, ולא קיים במה שעושה שליח אחר שליחותו כי לא לזה היה מטר' כוונת משלחו, אלא שיומסר לאשה, אבל כל שעיקר שליחות השליח שיתן לשליח אחר שיתן לה הרי כשעשה שליח זה כבר עשה כל שליחותו וכבר נסתלק בוודאי לכ"ע א"א לו לבטלו ובהא לא עלה ע"ד המל"מ לספק ובשליחות כי האי לא בעי לאשתבועי לשליח כנ"ל ברור, ועיקר דין זה אי יוכל לבטל לשליח אחר עשיתו, נ"ל דתלי' בפלוגת' רא"ה ורשב"א שבסי' קמ"א בטוש"ע וב"ש שם אי יוכל ליקח הגט אחר שמסרו לשליח אחר ולחזור לשליחותו, וכ"ז בשליח לגירושין, אבל בשליח לעשות שליח לגירושין לכ"ע לא ובמק"א הארכתי ואכ"מ:

נחזור לדברינו כי שיטתו של מהרי"ט ממתני' דר"פ השולח בוודאי קשי', והיה נ"ל לקיים שיטתו דלא תקשי מהנ"ל וגם מסוגי' דנדרים ונזיר לק"מ דסברתו דאין כח במילי הנמסרים לשליח והורקו ממשלח לשליח שיפעלו ויחדשו דבר כגון להקדיש שיתחדש ענין חדש שיהי' חל שם הקדש ויצא עי"ז מרשות בעלים לרשות הקדש, אבל בעושה שליח בדיבורו כשמוסר מילי לשליח לבטלו אין מילי אלו לבטל דבור של בעלים ואתי

דיבור ומבטל דיבור בעלמא, ומ"מ איכא רבות' דהוה אמינא לא אלים דיבור דשליח לבטל דבור דבעלים קמ"ל דאתי דבור דשליח ומבטל דבעלים אבל לחדש ענין חדש להוציא מרשות לרשות ע"י מילי חלישי ע"י שליח לא, ול"ק ג"כ מהפרת נדרים דלולי קרא ה"א דשלוחו כמותו ויש כח ביד מילי שהורקו לשליח לבטל דבור של אשה שקבלה עליה בפה ותורה נתנה כח לבעל לבטלם מכאן ולהבא ע"פ דבריו וה"ה ע"י שליח כנ"ל ועיין:

והנה הר"ן ריש פסחים ומביאו הב"מ ובתוספ' רע"א דבהפקר ל"מ עיי"ש, נ"ל ג"כ אפשר דווקא הפקר וה"ה הקדש שיהי' נפקע עי"ז מרשות לרשות, אבל נדר ע"ע או שבועה ונזירות אפשר מהני, הגם דמתחדש דבר ע"י שליח שיהי' אסור בדבר זה יש כח במילי לעשות כן אבל לא כ"כ שיהי' המילי פועלים מעשה, ועיין ריש תמורה דמקדיש כמעשה דאמר ר"י לא תתני מימר דבדיבורו עושה מעשה, ונ"ל פשוט לענין מסירה לשליחו' לא מקרי שמוסר לו מעשה דהא אינו מוסר לו לעשות מעשה ע"י פעולה אלא ע"י אמירת פה ואין כח בפיו לפעול כ"כ שיהי' מעשה נעשה ע"י, ותרומה שכ' מהרי"ט דהוא מעשה היינו שעיקר התרומה ושליחות בו היא הפרשה מן הכרי הגם שאפשר ג"כ במחשבה מ"מ עיקר הענין הוא מעשה היינו שעושה תרומה ע"י מעשה, משא"כ בהקדש נהפוך הוא שהמעשה נעשה ע"י אמירת הפה והבן כי הקצרתי:

אלא דלרמב"ן ב"ב קכ"ז פשיטא לי' דנזירות א"א ע"י שליח ומביאו בבית מאיר, ואלו היה זוכר לשעתו תוס' נזיר י"ב ע"א היה מביאו דנראה דפשיטא לתוס' דנזירות א"א ע"י שליח, ונ"ל דמתוס' נזיר הנ"ל מוכח איפכא ועכ"פ ראיה ליכא דס"ל דל"מ נזירות ע"י שליח דלכאורה תי' תוס' שם תמוה דכ' דאפשר להביא קרבנותיו עיי"ש, וצ"ע מה יועיל זה מ"מ עיקר הנזירות א"א ע"י שליח, ועכצ"ל דס"ל לתוס' דאפשר ע"י שליח היינו דצריך שיהי' קיום הענין עיי"ש כמו בתנאי דמשה שהיה נעשה החלוקה ע"י יהושע, ועיין רש"י כתובות ע"ד ובש"מ שם והוקשה לתוס' הא א"א לנזירות שיתקיים ע"י שליח המשלח אסור ביין וכל דיני נזירות עליו ולא על השליח לכן תי' תוס' דאפשר לקיים מקצתו להביא קרבנותיו עכ"ל כנ"ל, וא"כ אין ראיה מקושי' תוס' דס"ל דא"א לנדור בנזירות ע"י שליח, נהפוך הוא מכח תירוצו נראה דאפשר עיקר קבלת הנזירות עיי"ש, וי"ל בטח דגם רמב"ן בב"ב להכי אתכוון בקושיא משום שא"א לקיים ע"י שליח, ולא נרא' לרמב"ן לדחוק כיון שאפשר להביא קרבנותיו עיי"ש, לכן תי' תי' אחר דכל דתנאי והמעשה בדיבור לא בעי דיני תנאים ובנוב"י ח"ק חיו"ד סי' ס"ז כ' להוכיח דאפשר לשבע ע"י שליח מדמהני תנאי בשבועה עיי"ש, ומביאו בבית מאיר וכ' שהיה נעלם

ממנו דברי רמב"ן בב"ב, ולפמ"ש אין ראיה מרמב"ן נגדו, ולתוס' נזיר דס"ל דאפשר ע"י שליח בנזירות ואפשר הוא להביא קרבנותיו עי"ש, צ"ל בשבוע' ג"כ אם יעבור יתחייב קרבן וזה אפשר ע"י שליח זה דוחק וצ"ע, ואין לנו גילוי דעת בראשונים דנדר ונזירות ושבועה ל"מ ע"י שליח רק מן מה דכ' ב"י או"ח סי' תל"ז דשאני הפקר מביטול דהוא משום נדר, נרא' דפשיטא לי' דנדר ל"מ ע"י שליח, שוב הראוני מ"ש בנב"י תנינא חיו"ד סי' קמ"ז:

ובתחלה היה נ"ל ראיה ברורה דא"א לשבע עי"ש, מהא דירושלמי בפ' כה"ג ומביאו הרא"ש בשבועות כה"ג אין דנין אותו ומקשה וימנה אנטלר ומתרץ הגע עצמך אם יתחייב שבוע' וכי אנטלר ישבע ואם אפשר לשבע עי"ש ישים שבועתו בפי השליח וישבע בגינו וע"כ דל"מ שבועה עי"ש וזו ראיה ברורה לכאורה:

אמנם אחרי יישובי נחמתי על ראי' זו הלא בלא"ה צ"ל למה אין דנין כה"ג כלל שמא יתחייב שבוע' ידוני' אולי יצא חייב בלא שבועה וע"כ צ"ל כיון שא"א לדון בו כראוי' בכל אופנים שוב אין דנין אותו וכל עיקרו שאין דנין משום בזיונו, לפ"ז אומר אני כיון דעיקר דין שבועה בפני בעל דין כמבואר בח"מ סי' פ"ז סעי' כ"ג וגם צריך איום ב"ד הגם בדיעבד לא מעכב עכ"ז מ"מ מעיקר הדין כן הוא, לכן כה"ג אם ישבע ע"י שליח שימנה שלא בפני ב"ד, ושלא בפני בע"ד או עד המעיד עליו לא הוי שבועה כראוי' ואיך יפסקו ב"ד לכתחלה עליו שבועה כזו שלא בפני בע"ד ובלי איום ב"ד, ואי דב"ד יכולין לכתוב לו האיום אין דומה איום בע"פ לאיום בכתב עיין רמב"ן פ"ט מעדות דלכן חרש המדבר ואינו שומע אין ראוי' להעיד שאינו שומע איומו של ב"ד ש"מ דע"י כתב ל"מ דאינו עושה התפעלות ומורא בלבו כמו בע"פ, וה"נ כן הוא לענין שבועה כנ"ל, ועיין תומים סי' צ"ו דמביא ראיה דשבועה בכתב לא מהני מהך דירושלמי הנ"ל ולפמ"ש נדחה ראיתו ועיין:

ועיין בתומים שם קושיא א' בשם שביעקב על דסוברים דשבועה בכתב ל"מ מהא דגיטין אם לא יניד לאפוקי אלם דאינו בר הגדת עדית, ואי שבועה בכתב ל"מ תיפוק ליה דא"א לו לשבע שבועת עדות עיי"ש מ"ש, ולפ"מ שבארנו דשבועה ע"י שליח מהני א"כ אפשר האלם יעשה שליח בכתב דלזה וודאי מהני כתב למנות שליח כל דלא בעי לשמה כמ"ש רא"ש גיטין ס"פ האומר ושליח ישבע בפה בשליחותו שאינו יודע עדות ולק"מ עיין:

ולסיומא דהאי מלתא אציע לפניך מה שעשיתי סמוכים לשיטתו של מהרי"ט ע"ד פלפל דרושי, להבין בזה המכילת' דמייתי רמב"ן פ' בא בקרא ויקרא משה לזקני ישראל דפליגו ר' יאשי' ור' יונתן דר"י מפרש הדבר מפי משה לאמור לכל ישראל, ור' יונתן אמר הדבר מפי משה נאמר לזקנים וזקנים לאמר לכל ישראל וצריך לבאר ענין פלוגתתם זו, ונ"ל

ע"פ הנ"ל הנה הי' מצוה על מרע"ה שיאמר לישראל ויצוום על מצות פסח והוא לו ככל מצוה המוטלת על האדם מפי ד' לעשות במעשה או בדיבור כמו מצות ק"ש או ולמדתם את בניכם או בהמ"ז ובכל מעשה מצוה אפשר לעשות' ע"י שליח חוץ ממצות שבגוף כמו תפילין וציצית ולולב וכדומה כיון דקפידא שיהי' כל אלו על כל קרקפתא דישראל וא"א להוציא א' את חבירו כידוע ומבואר, אבל במצוה זו שנצטוה משה לאמור לישראל אפשר לעשות ע"י שליח כמובן אלא לשיטת מהרי"ט דבר של מילי א"א למסור מיליו לשליח שיאמר עבורו שיהי' כמו שהוא בעצמו אומר ופיו כפיו כי כן א"א למשה לעשות זקנים לשלוחים, שיאמרו בשליחותו כמו שהוא אומר דבמילי לאו שלוחו כמותו, הגם שהי' המכוון שישמעו ויעשו מ"מ הוא אינו רשאי לצוות לאחר שהמצוה עליו ואין שלוחו כמותו, ולפמ"ש אאמ"ו בח"ס דבאמת אחר שיש לנו קרא בהפרה דווקא אישה ולא שלוחו ילפי' בכ"מ דמילי ל"מ לשליח שיהיה כמותו, ולולי הקרא ה"א דיוכל ואפשר לעשות שליח כזה, והא"ש דר' יאשי' ור' יונתן לשיטתיי' בנדרים אזלו, דלר' יאשי' גילתה תורה בהפרה דבעל דווקא וילפינן ממנו בכ"מ דמילי לא ממסרן לכן ס"ל דמשה אמר לכל ישראל דווקא ור' יונתן לשיטתו דס"ל בהפרה מהני שליח שפיר מפרש דמשה אמר לזקנים וזקנים לישראל בשליחותו ובמקומו כנ"ל:

ועוד י"ל כעין זה ע"פ רישא דמכילתין דמייתי רמב"ן מלמד שעשאום ב"ד, ובגיטין ס"ו ע"ב פליגי ר"מ ור"י בב"ד וכ' הר"ן דר"מ ס"ל אלים כח ב"ד דמילי ממסרן ור"י ס"ל דלא אלים כח ב"ד עיי"ש בר"ן, והא"ש די"ל בהא פליגו ר"י ור' יונתן כיון דעשאוה ב"ד אי אלים כח ב"ד או לא וזה פרפר נאה ויש מזה סמוכים לשיטתו לשיטתו של מהרי"ט:

ופה תהיה שביתת קולמסי לעת כזאת, ד' יעשה עמנו לטובה אות, ויראנו מתורתו נפלאות, הכ"ד רבך אוה"נ חפץ ביקרתך והרמ' קרנך בכבוד חותם בברכה מרובה פה פ"ב כאור בוקר ליום א' פ' משפטים כת"ר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קד

כהן שדעתו יפה, יפה פרי תואר קרא ד' שמו, יתברך מעמו, ה"ה חביב נפשי הרב הגאון חריף ובקי, סיני ועוקר הרים צדיק נשגב כש"ת מוה' דוד כהן ביסטריטץ נ"י אבדק"ק מילכדארף יע"א:

שבוע העברה הגיע לידי גי"ה בעת שהייתי עוסק ובא בעסק עגונא דאתתא, ולא היה באפשרותי למלאות רצונו אף כי דחק השעה להשיבו, ובסוף שבוע זו לקחתי לי מעט

פנאי כפי האפשר לשום עין על דבריו, ועברתי בין בתריו, ואשיב בקצרה כל האפשר אחר שפר"מ נ"י האריך בבקיאותו וכמעט לא הניח מקום אשר לא העלה והביא, והוא ביאור רחב על קצורו של הש"ך יו"ד סי' רל"ב ס"ק כ"ו דתנאי היה בלבי היינו שהוציא מפיו בלחש והראה על הכ"מ פ"ב מהלכות שבועות והוא בהלכה יו"ד ופר"מ נ"י פתח בחכמה דדינו של הכ"מ הנ"ל תליא לכאורה בב' דעות שבב"י סי' רי"א ובש"ע סעי' א' דלי"א אפי' אמר בלחש הוי דברים שבלב, ושוב כ' היינו לדעת הב"ח בטעמו של הרא"ש וטור משום דכל שלא השמיע לאזניו הוי כדברים שבלב, אבל לפי פירושו של הש"ך בשיטתו של הרא"ש י"ל דכל שהוציא בשפתיו הגם שלא השמיע לאזניו לא הוי כדברים שבלב והביא ראיה דכן עיקר הדין ויבואר לפנינו אי"ה:

ובהשקפה הראשונה היה נ"ל איפכא דלדעת הש"ך י"ל דלכ"ע כל שלא השמיע לאזניו הו' דברים שבלב ולא מהני לבטל השבועה ונדרו, דלדעת הב"ח בכוונת הרא"ש דהוציא הרא"מ שברא"ש דינו דבלחש כזה הוי דברים שבלב וסגי ליישב הקושיא דלא מתרץ מתני' בשהתנה בלחש מזה מוכח דהוי דברים שבלב, ומדלא תירץ הר"ן ורשב"א ודעימיה כתי' הרא"ש ש"מ דס"ל דכל שהוציא בשפתיו גם שלא השמיע לאזניו יצא מסוג דברים שבלב, אבל הש"ך דכ' דגם אם נימא כן מ"מ קשיא עדיין הוי ליה לש"ס לתרוצי באופן שהשמיע לאזניו ולא שמע חבירו וס"ל דאפשר בקל בכך וזו עצה הגונה למדיר, י"ל דגם הר"ן ויתר ראשונים דלא תירצו כהרא"ש משום דקשיא להו עדיין מי ניחא הוי לש"ס לתרוצי שהשמיע לאזניו ולא לאזני חבירו ובהא פליגו על הרא"מ שברא"ש דס"ל דבעי שיבטל תנאו בלבו בשעת שנודר לפי שהתנה תחלה בפרסום ועי"ז איכא אומדנא דמוכח כמ"ש הש"ך זה לא ס"ל דא"צ שיהי' בלבו התנאי בשעת הנדר ולסמוך נדרו על תנאי כן י"ל, וכן נראה לי קצת מלשון הרא"ש שכ' הא דלא משני שביטל בלחש כדי שלא ישמע חבירו, מדכ' שביטל בלחש מובן שלא שמע חבירו, ומדהאריך וכתב שלא ישמע חבירו נראה דזה וודאי ל"ק שביטל בלחש כ"כ עד שלא שמע גם הוא בעצמו דזה לא מהני מידי דהו' דברים שבלב דפשוט דל"מ מידי בכ"מ, אלא דקשי' לי' דביטל בלחש עד ששמע הוא ולא שמע חבירו ולזה הוצרך לתי' מהר"מ שחידש דבעי שיסמוך על תנאו בשעת הנדר ומה שבלבו בשעת הנדר הוי דברים שבלב לולי שביטל בפרסו' ששמע חבירו ואז הוי אומדנא דמוכח, וכן לשון הר"ן ג"כ דה"ד דהי' יוכל לתרץ דאמר מדיר בחשאי שלא ישמע המודר והיינו ג"כ כהנ"ל דלא שמע גם הוא לא היה יוכל לתרץ משום דהוי דברים שבלב אלא שלא שמע המודר כנ"ל, וכן נראה שהיא שיטתו של הטור שסתם וכ' אבל אם חשב בלבו או שאמר כן בלחש וכו' ובטור לא הזכיר כלל שצריך שיהיה

תנאו בלבו בשעת הנדר עד שנאמר משו"ה ל"מ אמירה בלחש עד שיוציא בקול כדי שישמע לאחרים ונראה דבהא לא ס"ל כהרא"מ אף שהביאו אביו ז"ל ונקוט מיהא הך דינא דבלחש הוי דברים שבלב ובלחש כעין חשב בלבו שלא נשמע מן הפה לאוזן אלא לב יודע כי ביטה דברים אלו בשפתיו, וכן נראה מסתימת הש"ע שכ' וי"א אפי' אמר בלחש, ולא כ' כלל שצריך שיהיה התנאי בלבו, ונראה דכוונתו משום דכל שבלחש כ"כ הוי כדברים שבלב, וי"ל כ"ע מודי' בזה כמ"ש דגם הר"ן ורשב"א אין חולקים ע"ז, והא דכ' י"א כן דרכו כיון שלא נמצא דבר זה מפורש רק בטור על דעתו של אביו בשם מהר"מ, אלא שבב"י משמע דס"ל דר"ן ורא"ש חולקים בדין זה:

היוצא לנו אם כי בוודאי מפירושו של הש"ך אין לנטות ימין כי אמיתי הוא כי כל מעיין בצדק ברא"ש יראה שכן כוונתו דצריך דווקא שיוציא בשפתיו להשמיע לאחרים דלולי כן הוי מחשבת לבו בשעת נדרו דברים שבלבו לבד, וליכא אומדנא דמוכח בלב כל אדם, ודלא כדס"ל לב"ח בכוונת הרא"ש, אבל מ"מ י"ל דדינו של הב"ח אמת דכל שלא הוציא בשפתיו עד שלא הגיע לאזנו עצמו הוי כדברים שבלב לענין זה שא"א לבטל דיבור היוצא בקול עד שנשמע לאחרים דאלים טובא ולא אתי דיבור גרוע ומבטל דבור חזק ואלים, ונ"ל כ"ע מודים בזה ואין כאן מחלוקת וכמ"ש:

ומ"ש הכ"מ ספ"ב מה שבוע' דתנאי היה בלבו היינו שאמר בלחש כן, יש לפרש שהשמיע לאזניו רק מי ששמע נדרו ומעיד עליו שנדר והוא מתנצל עצמו שהתנה תנאי תוכ"ד שלא שמע חבירו והיינו הי' בלבי שנשמר בלבו ולא ידעו בו אחרים, ונגד גוף נדרו שהשמיע לאחרים ויודעים בו זולתו שייך על זה שהעלים מאחרים לשון שהי' בלבו, ולבו יודע ולא זולתו:

וכן יש לפרש האי מעשה דר"ע במסכ' כלה דנשבע בשפתיו ומבטל בלבו שכ' המרדכי בפ"ג דשבועו' ומובא בב"י סי' רל"ב דבלחש דבר ולא שמעה היינו דביטל בלבו שלא שמעה היא רק הוא יודע בלבו שביטל השבוע' מיד וכן משמע מלשון המרדכי דבלחש דבר ולא שמעה היינו היא לא שמעה אבל הוא שמע לאזניו, אלא בזה יפה ראה פר"מ ני' ברמב"ן ובר"ן וריטב"א קדושין נו"ן ע"א בשם הרמב"ן דמעשה דר"ע היה שביטל בלחש ולא השמיע לאזניו מוכח דס"ל דגם שלא השמיע לאזניו עצמו מהני, והנה הרמב"ן מביא דמיון דבלבו היינו כל שלא השמיע לאזניו מדאמרו ז"ל לא יברך ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא היינו שבירך בלבו והוציא בשפתיו ולא השמיע לאזניו ומצינו שדברי חכמינו חכמי הש"ס בלשון הזה שקראו לדבור בלחש כ"כ שאמר בלבו, וי"ל דכל שמדבר בעדו כמו מברך בהמ"ז לעצמו, כל שלא השמיע לאזניו ואפי' הוא עצמו לא שמע היינו שמברך

בלבו היינו גם הוא אינו יודע מה שאמר רק לבו יודע שכיוון להוציא משפתיו דברים אלו ולשון קולמס הלב, אבל מי שמדבר עם חבירו ומשמיע לאזניו, ואומר בלחש כדי שלא ישמע חבירו דברים שדבר מקרי שמדבר ומבטל בלבו נגד חבירו שאין שומע רק הוא טמון בלבו ולא לזולתו, ושייך לשון זה גם במשמיע לאזניו, ולא היה צריך הרמב"ן בקידושין לומר דר"ע לא השמיע לאזניו אלא שלא השמיע לה, והיינו שביטל בלבו, אלא דזה קשה לצמצם שישמיע לאזניו והיא לא תשמע ואולי תרגיש, ולכן כתבו שגם לאזניו לא השמיע:

ונ"ל דגם ר"ת דתי' תי' אחר לא דחולק על דינו של הרמב"ן אלא דלא משמע לי' לר"ת לפרש ומבטל בלבו ע"ד הנ"ל כיון דמפורש נשבע בשפתיו ומבטל בלבו משמע דביטל לא היה בשפתיו כלל רק בלבו ממש דאלו משום שלא השמיע לאזנו קרו לי' בלבו אין זה היפוך מנשבע בשפתיו, ומ"ש פר"מ ני' דסיום דברי רמב"ן צריכים תיקון שכ' דהתם עוקר מה שהוציא בשפתיו לגמרי ואפ' במקום אונס ל"מ, ולדעתי א"צ תיקון ולחלוק על תי' ר"ת בא דמדמה לאונסי' דבאונסי' אין מה שבלבו נגד מה שאמר בפירוש אבל לבטל מה שהוציא ל"מ בלב, וכ"כ הראשונים בנדרים גבי נודרי' לנהרגים וכ"כ רשב"א קידושין שם דלבטל מה שאמר בפירש ל"מ אומדנא דמוכח, וכי כן ר"ע שביטל שבועה שהוציא בפיו ל"מ בטל בלב ודלא כר"ת, והר"ן נשמר מזה כשמביא תי' ר"ת שהיה בלבו איזה ענין עה"ב שיש לכל ואין בלב סותר לגמרי הוצאת פיו רק מה שיש בו סתמא כפירושו כמו בנהרגי' ואונסים כנ"ל:

ובמ"ש סרה קושי' פר"מ ני' על הב"ח מן מה דכ' הרא"ש נדרים ע"ז ע"ב בשם הרא"ם וצריך שיבטל בלבו היינו שיאמר בלבו אבל בשפתיו לא יוציא בקול רם כי האי דפ' היה קורא לא יברך בהמ"ז בלבו וכו' והרי מפורש דבלא השמיע לאזנו מהני הפרה, האמת שגם בב"י סי' רל"ד כשהביא דברי הרא"ש בשם הרא"מ הוסיף הב"י שהוציא בפה ולא השמיע לאזניו וכ"כ הלח"מ, אבל לפע"ד י"ל דכוונתו שהשמיע לאזנו רק היא לא תשמע שלא יאמר בקול כדי להשמיע כמו שרגיל בחול, ולכן צריך שיאמר לה טלי ואכול, וראי' דמייתי היינו דדברו חז"ל בלשון זה דקרו בלבו גם שהוציא בשפתיו רק שלא דיבר כדרך המדברים, והכל לפי הענין במברך בהמ"ז בלבו שמדבר לעצמו כל שלא השמיע אפי' לעצמו היינו בלבו, ובמדבר לאחר כל שאינו משמיע עד שישמע האחר היינו בלבו, ולכן בהפרה שמיפר לה והיא לא תשמע הפרתו רק טלי ואכול קרו לי' הא שאינו משמיע לה ומעלים ממנה לשון מופר לך מיפר בלבו שלא ידעה היא רק לבו יודע וצפון אתו ושמור בלבו, ויעיין בנמק"י שם שכ"כ שלא ישמיענה רק הוא מוציא בשפתיו, ולא כ'

כלל שלא ישמיע לאזניו, ומ"ש הר"ן פ"ב דפסחים ומובא בפר"ח סי' תל"ד דהא דאמרו מבטלו בלבו היינו לאפוקי שא"צ להשמיע לאזניו והיינו בדבר שבינו לבינו שמבטל בפ"ע וא"צ לבטל בפני אחרים כמ"ש הר"ן ריש פסחים, ולכן מבטל בלבו שולל שא"צ להשמיע לאזניו ואין כאן קושי' על הב"ח, ומ"מ נהי דכל שמוציא בשפתיו לאו כדברים שבלב בלא הוצאת שפתי' הוא אבל לבטל דבור גמור דאתי דבור ומבטל דבור צריך דבור אלים כמו שהי' דבור הראשון שבא לבטלו וכן בהפרה כל שהי' הנדר בפה מלא עד שנשמע מפה לאוזן צריך דבור כמוה להפר וכן בהתרת הנדר ע"י החכם ועיי"ש:

ויעיין ש"ס ברכות ל"א ע"א יכול ישמיע קולו בתפלתו כבר מפורש ע"י חנה וקולה לא ישמע ושם כתיב וחנה מדברת אל לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וע"כ מדברת אל לבה היינו שהשמיע לאזנה רק קולה לא ישמע לאחרי' עד שחשבה עלי לשיכורה והא ילפינן מינה לתפלה ומותר להשמיע לאזניו וצריך לכתחילה, וע"כ משום שלא השמיע לאחרי' קרו לה כמדברת על לבה וכן מפרשי' מפרשי קרא יעיי"ש, מוכח כדברינו וזו ראיה מהימנא:

וממ"ש תוס' ב"ק קי"ג דמייתי הב"ח ג"כ אין ראיה נגד זה דכוונת תוס' דיבטל בלחש בל ישמע למשביעי' אבל ישמיע לאזניו וכן ס"ל להב"ח בכוונת תוס' דהרי מביאו ונסתייע ודן מינה:

וכשאני לעצמי נלפע"ד ראי' מהימנא דתוס' ורא"ש ס"ל דהפרה בלחש בלי השמעה מפה לאוזן המפיר מהני, ומנא אמינא לה מן מה דכ' תוס' גיטין פ' השולח ל"ה ע"ב, דלכן א"א להפירה בב"ד ובעלה יקיים לה בב"ד שמא יפר לה בלחש וכ"כ הרא"ש בחד תי' שם, ואין לומר כוונתם שיפר בלחש עד שלא ישמעו ב"ד אבל ישמע לאזניו כמ"ש ש"ך סי' ריא כד דחי לדינו של הב"ח, דהתם במדיר לחבירו שאינו מדקדק אחריו כ"כ וכ"ש קודם שהתחיל לדבר אליו להדירו משלו אפשר לצמצם להנמיך קול שלא ישמע רק לאזניו, אבל בעל העומד בפני ב"ד וחוששי' לו שיעשה ככה בערמה בוודאי חושש הבעל וירא שלא יהי' אפשר לו לצמצם קולו שלא ישמע רק לאזניו ולא לאחרינא, וגם הא אפשר לב"ד להרכין ולהטות אזנם כדי שישמעו קול נמוך המגיע לאזניו, וע"כ דס"ל לתוס' ורא"ש דגם בהוצאת פה בלי השמעת אוזן כלל סגי להפר, וה"ה להתרת חכם וכיוצא בו ביטול נדר קודם שנדר כהא דסי' ריא, ודוחק ורחוק לחלק בין הפרה והתרת חכם, ובין ביטול הנדר בעצמו על ידי שהקדים ביטולו קודם נדרו, יעיין ח"ס חיו"ד סי' רכ"ז בד"ה ותלמיד וותיק א' וכו' ומאחר שהראנו לדעת כי תוס' ורא"ש הכי ס"ל דביטול שפתים בלי השמע' לאזניו מהני לבטל דבור הנשמע מפה לאוזן, וכן דעת הרמב"ן ור"ן

וריטב"א בקידושין, הגם שכתבנו דמשמעות הטור אינו כן מסתימת דבריו וגם שטיחות לשון המחבר רסי' רי"א שכ' וי"א לא משמע הכי, מ"מ אין לנו אלא המפורש בראשונים רמב"ן ור"ן וריטב"א, וראיות שלי הן הן יתנו עידיהן ונלמוד סתום שבטור ושו"ע מן המפורש דכוונת טוש"ע משום דבעי שיבטל הנדר בלבו בשעת נדרו ג"כ, ולכן צריך שיהי' דבור מפורש עד שישמע לאזניו כמ"ש הרא"ש בשם הרא"ם וכמ"ש הש"ך שיהי' אומדנא דמוכח לכל אבל לולי זה היה סגי בהוצא' שפתים בלי השמע' אוזן כלל ונלפע"ד דהכי נקטינן:

ומינה במי שמבטל נדרו ושבועתו תוכ"ד אחר שנדר ונשבע כמ"ש רמב"ם ספ"ב מה שבוע' ובטוש"ע סי' ר"י מהני גם כשלא השמיע לאזניו, וכן נראה גם מלשון הרמב"ם הלכה י"ט שם נשבע וחזר תוכ"ד בלבו אינו כלום וכו' עד שיוציא בשפתיו נראה מדבריו דכל שהוציא בשפתיו מהני ודווקא חזר בלבו לבד ל"מ:

ויש לי מקום עיון בהך דינא של הרמב"ם דמהני ביטול שבוע' תוך כדי דבור י"ל דווקא בנשבע לאסור על עצמו מכאן ולהבא וכל שחוזר תוכ"ד כדבור דמי וכ' הרמב"ם הלכה י"ז וז"ל התיר מה שאסור ונעקרה השבוע' וזה דומה לטוע', אבל בנשבע לשקר על העבר שהיה כך או על ההוה שזה חייב לו כך וכדומה בוודאי ל"מ מה שחוזר תוכ"ד דל"ש שטעה וחוזר כיון שבמכוון נשבע וידע שנשבע לשוא ושקר, ועיין רמב"ם פ"ב דנדרים הלכה ו' יש מן הגאונים וכו' ויש מי שמורה שדין שבועות ונדרים אחד, וכן יש לו להקדים תנאו לשבועתו וכו' ועיין ב"י סי' ר"י בסופו וב"י סי' רל"ט ובש"ע סי' רי"א סעי' ד' דנקטינן דגם בשבועות מהני תנאי לבטלו קודם שנשבע נראה לי כ"ז בשבועה שיאסר עצמו בו כמו נדר אבל מה שישבע לשקר בוודאי ל"מ ביטול ותנאי על לעתיד ומתשוב' מהר"א ר"י ב' דמייתי ד"מ סי' רי"א אות א' וש"ך ס"ק ה' משמע דגם בשבועה שישבע מהני רק בשבועת נקיטת חפץ לא אתברר לי' וצ"ע, וכן במבטל שבועתו אחר שנשבע תוך כדי דיבור מסתברא דלא מהני ביטול דל"ש בזה חזרה, מש"ס נדרים פ"ז ע"א חוץ ממגדף וכו' משמע דווקא מגדף דחמיר ל"מ חזרה תוכד"ד, אבל כל שנשבע בשם לשוא ושקר מהני חזרה תוכד"ד, ולפמ"ש הר"ן שם דשאני אלו שנותן לב קודם שעושה או מוציא מפיו משא"כ מה שחוץ מד' אלו יש להסביר קצת דמועיל חזרה תוכד"ד של שבועות שוא ושקר וכ"ז צ"ע וחיפוש, ועיין ש"ך יו"ד סי' רל"ב ס"ק ל"א ובט"ז ס"ק כ"ז, ואינו ענין לזה כמובן:

ועוד עלה במחשבה לפני מקום ספק אם מהני ביטול תוך כדי דיבור במושבע מפי אחר לטובתו, דהנה הר"ן בנדרים כ' בשם תוס' ומובא בב"י ססי' רי"א דמושבע ומודר מפי

אחר ל"מ ביטול קודם וכן פסק בש"ע שם סעיף ד' וא"כ אפשר ה"ה שאינו יוכל לבטל תוכד"ד בחשאי, ויש לחלק דזיל בתר טעמא דכתב הר"ן דכיון דאחר מדירו או משביעו עקר לתנאי דמעיקרא דמסתמא על דעתו ש"א נשבע, אבל כשמבטל שבועתו אח"כ לא שייך עקירה מה שמבטלו תוך כדי דיבור נגד דעת ורצון המשביע, וכן מוכח לכאורה מן מה שכת' רמב"ן ור"ן וריטב"א בקידושין במעשה דר"ע שהיה מבטל השבועה בלבו היינו שהיה אומר בלחש ובטלו בפה והיינו אחר שנשבע, הגם דבמסכ' כלה מבואר דהיא אמרה לו שישבע לה ולר"ן כל שאחר משביע על דעתו נשבע, ומ"מ היה ר"ע מבטל השבועה אח"כ מיד אחר שנשבע, וע"כ דאחר שנשבע כבר יצא מדעתו של המשביע לדעתו של עצמו כנ"ל, אמנם במרדכי פ"ג דשבועות שהעתיקו הב"י סי' רל"ב הוסיף דברים כשמביא יש מתרצים דר"ע דאומר בחשאי הוסיף וכתב ולא על דעתה ולא ע"ד המקום השביע' אותו אלא על דעת עצמו, ונראה דס"ל אם הי' נשבע על דעתה לא היה יוכל לבטל השבועה אח"כ, וצ"ל דמרדכי לא ס"ל הא דר"ן נדרים דכל שחבירו משביעו על דעת חבירו נשבע הגם שלא אמר לו מפורש שמשביעו, אעפ"כ ע"ד משביעו ועיין בספר מחנה אפרים הלכ' שבועו' סי' א' שהאריך למעניתו בשיטתו של הר"ן נדרים הנ"ל, ולפע"ד מן מרדכי פ"ג דשבועות נראה דחולק על הר"ן הנ"ל:

המורם מזה דלמרדכי ס"ל כל שנשבע על דעת חבירו לא יוכל לבטל השבועה אח"כ בלחש, ור"ע על דעתו נשבע וכן י"ל לרמב"ן וריטב"א דהכי ס"ל, אבל הר"ן לפי שיטתו דסתמא על דעת חבירו נשבע ע"כ צ"ל דס"ל דשאני ביטול לפני השבועה מלאחר השבועה, ולדינא הגם דבש"ע סי' רי"א סעי' ד' פסק דכל שנשבע ע"פ חבירו ל"מ תנאי שקדם לשבועתו מ"מ אי מהני לבטל השבועה תוך כדי דיבור לא אתברר אי עיקר כמרדכי דס"ל דל"מ כמ"ש או כהר"ן דע"כ ס"ל דמהני, נהי דקיי"ל בהא כר"ן דכל שמושבע מחבירו סתמא על דעתו נשבע, מ"מ לא מוכח מהאי מעשה דר"ע דמהני ביטולו אחר שנשבע, דהא יש לנו לומר במעשה דר"ע תרוצו של ר"ת:

והיה נ"ל ראיה דלא מהני ביטול שבועה ונדר אחר שנשבע במודר ומושבע מאחר' דקשה לכאורה איך מדירין האלמנה בלא נשאת דלמא תבטל השבועה אח"כ תוכ"ד בלחש על דעת שכ' תוס' ורא"ש שבעל יפר בלחש, וע"כ כיון שמושבעת מיתומים על דעת' נודרת או שאומרים לה ע"ד או על דעת ב"ד ושוב ל"מ ביטול בלחש וזה דלא כר"ן כמ"ש וצ"ע על הר"ן, ויש לדחות דמיד אחר שנדרה בלי הפסק תאמר עוד דברים אחרים עד שיוציא' מכד"ד של הנדר ותו ליכא למיחש למידי, אבל בהפרת הבעל כ' תוס' ורא"ש שפיר דלא שייך כל זה כנ"ל, וצ"ע לדינא בכ"ז:

והנה באתי מעיון לעיון מענין לענין באותו ענין לאשר יש בו צורך גדול לנדון של פר"מ ני', ולאשר מצא פר"מ ני' טוב להסתיר דבר השאלה קיצר כ"כ עד שלא יכולתי להבין הענין מתוך קצורי דבריו וראשי תיבות שכ' ומ"מ ימצא מתוך דברינו לדון בנידון שלפניו אחר עיונו היטב, ואם יש אתו להשיב יודיעני כי אני לא סיימתי עיוני מאפס הפנאי ורב טרדות שהפסקוני, ואם לעצתי ישמע יסלק עצמו ואל יכנוס עצמו בענין כזה וכיוצא בו, והוא בכלל חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו וכו' ח"ו בפרט בעתים הללו עת לחשות, וכ"ש שלא לגלות בפני המונים וכבוד ד' הסתר דברים כאלו, והי' זה שלום כנפשו ונפש אוה"נ פה פ"ב כאור בוקר ליום ה' ער"ח א"ר תבר"ך לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קה

טוב שם משמואל, לו יד ושם בתורת יקותיאל, ה"ה תלמידי בן אחותי הרב המופלג מלא וגדוש חרוץ בע"פ המפורסם לשבח כש"ת מוה' שמואל עהרענפעלד ני' בשבת תחכמוני קהילתנו פ"ב יע"א:

שורותיך הנעימים הגיעו לידי ושמתי עין עיוני על דבריך, והנני בקוצר אומר מה שהעלתה מצודתי בעיון נמרץ על דברי ספיקתך במי שנשבע שלא יאכל פירות שבעה ימים קודם שימות שמספק אסור לו לאכול מיד דלזמן מרובה לכ"ע חיישינן שמא ימות, אם יש היתר לנדרו מיד שמא לא ימות וליכא עדיין חלות הנדר ואין מתירין הנדר עד שיחול אלו קצורי דבריך:

טרם אענה על ספיקתך אומר לך מה דפשיטא לך כי שבעה ימים הוא זמן מרובה דחיישי' שמא ימות, הנה חלוק בין זמן מועט למרובה נפקא מתוס' גיטין כ"ו, ולא הודיע לנו תוס' שיעור וגבול מהו זמן מועט או מרובה ועיי' פ"י שם, ועיין רא"ש נדרי' ג' ע"ב דמבואר שם דשלשים יום זמן מרובה וחיישינן, ועיי' מג"א סי' תקס"ח סקי"ג ובמחה"ש, ומשם לא נדע עדיין ד"ב אפשר פחות מלמ"ד יום ג"כ זמן מרובה, ובגליון ש"ע שלי שם כתבתי לעיין בסוכה כ"ד דמוכח דז' ימים זמן מועט מדמקשה שם לר"מ דחייש שמא תמות הבהמה ול"ח לשאם תבקע הנוד, ע"כ דפשיטא לש"ס דז' ימים דסכה זמן מועט ואדם ובהמה שוים בזה כדמוכח שם דמקשה ומדמת חשש מיתה בבהמה לאדם דאסורה לאכול מיד עיי"ש, ועיין פלתי סי' ס"א וס"ט שכ' דמסתמא חזקת חי בבהמה כמו באדם ולא כתב ראיי' מש"ס סוכה ועיין:

ומאז עשיתי פשר דבר לענין ברכת שהחינו בין המצרי' דמביא מג"א סי' תקנ"ח פלוגתת ס"ח והאר"י אם לברך בשבת ולא הכריע וכתבתי בגליון ש"ע שלי דהט"ז כ' דיש לחוש למיתה, ולפמ"ש דז' ימים זמן מועט, ויותר אין לנו ראי') ונראה דכל ימים שבין המצרים זמן מרובה הוא דהא שלשים יום זמן מרובה הוא, ה"ה פחות וקרוב לשלשים, ואם נרצה להחמיר שלא לברך כל בין המצרים איכא זמן מרובה ויש לחוש למיתה, ולכן הטוב טוב לנו לבחור זמן המוכשר עכ"פ יותר שהוא יום שבת מימי חול ומשבת לשבת זי"ן ימים ל"ח למיתה, כנ"ל הכרעה נכונה וכן אנו עושים ומורים לאחרים:

ואבוא לספקתך בשנשבע לזמן מן הזמנים שהוא זמן מרובה דחיישי' למיתה שלא יאכל זמן כזה קודם שימות אז וודאי אסור לו לאכול מיד שמא עכשיו הוא זמן זה ופשוט שיוכל להתיר לו מיד מכח ממ"נ שמא מעכשיו אסור לו לאכול, ואם לא הא מותר בלא התרה, וכ"כ בעצמך, ומ"ש דבכל פעם שיאכל צריך התרה שמא תחלה לא היה חלות הנדר שעדיין לא הגיע הזמן נ"ל דתוך הזמן למשל אם נדר בתוך שלשים למיתתו אם הותר לו נדרו פ"א מותר לו לאכול עד כלות שלשים מכח ס"ס שמא ימות בתוך שלשים להתרתו ושמא לא ימות אחר שלשי' שאוכל עתה, ול"צ התרה שניי' רק אחר שלשי' של התרה ראשונה, ולשיטו' הסוברי' דס"ס בדשל"מ לא מהני, גם תוך שלושים צריך התרה, דהא אפשר למיתשל מקרי דשיל"מ כמבואר בש"ס נדרים ועיין:

ומה שהקשית מסוגי' דנודרת דנדירנה על דרך זה וצריכ' התרה על כל פעם, וכיון שצריכה התרה בכ"פ שתאכל תו ליכא למיחש אלו דבריך, לא אבין הרי אזלינן כשאין צריך לפרט, היא לא תודיע לחכם שנדרה לטובת אחרים ויתיר לה כל פעם והיא לא תחוש בכל פעם לאיסור לכתחילה ובדיעבד מהני:

ונלפע"ד אפי' למ"ד צריך לפרט מ"מ א"א להדירה כה"ג, לפמ"ש תוס' שם הא דל"מ שתשבע על ככר ותאכל לאלתר לפנינו דמשום פ"א אינה חוששת רק לאיסור כל יום ובכה"ג אם תאכל פ"א בזמן שקצבה לשבועתה לשלשים או פחות ותאכל אח"כ אחר שלשים כשתעשה כן כל ימי חייה בטוח לבה שלא עברה רק פעם אחד על איסור בל יחל ולפעם אחד אין חוששת הגם שאסור לה להכניס עצמה בספק כל פעם ועיין ב"י יו"ד סי' קפ"ג כי דאורייתא הוא, מ"מ אין צריכים היתומים לסמוך עלה בזה שמא לא תחוש לאיסור קל כזה אפי' כ"פ, ואין סומכים עלה רק באיסור גמור וכשהיא באיסור כל ימיה כמ"ש תוס', ועוד נ"ל לפום רהיטא דמ"ש ב"י שם דאיסור דאוריית' שלא להכניס בספק היינו אם אגלאי למפרע שחזרה וראתה לא נדון כשוגג ואונס כיון שהכניס עצמו מתחלה לכך והיה לו לחוש שמא תראה וממילא אסור לו להכניס עצמו לכך שמא יבוא

לידי איסור כרת שיהיה נדון למפרע כעובר איסור במזיד ולא כשוגג ואונס, אבל כשלא ראתה לא עשה איסור למפרע כנ"ל, ולפ"ז בנדרה כה"ג אין עלה בשום אופן רק איסור פ"א כשלא כלה בתוך הזמן שקצבה רק פעם אחת כנ"ל והבן:

ונחזור לדון בנדון שלפנינו לענין התרת הנדר דמה שכתבת לעיל דלא סגי בהתרה חדא, אלא שצריך התרה כל פעם שיאכל, עכ"פ אחר שלשים יום מהתרה ראשונה, דבר זה תלי' בשיטות, לשיטת הר"ן נדרים דף פ"ט ע"ב דבתולה בזמן יוכל להתיר קודם שהגיע הזמן כן הכא נמי סגי בהתרה חדא דאפילו אם לא הגיע הזמן מהני, אבל לשיטת הרמב"ם פי"א מה' שבועות דאפי' בתלת בזמן א"א להתיר רק בהגיע הזמן בעי הכא התרה כ"פ כמ"ש:

גם לשיטת הרמב"ם לא ברירא לי הא מלתא לפמ"ש הר"ן בתשובה סי' נ"א ומובא בב"י סי' רכ"ח ובש"ך סקל"א מי שנדר שלא יהי' בשבת בעיר ובערב שבת סמוך לבה"ש נתחרט יוכל להתיר קודם שבת סמוך לו דמכלל שבועתו הוא מחויב שיצא מן העיר קודם שבת ולפיכך ע"ש עם חשיכה חל הנדר מקרי, ולמעיין בתשובת הר"ן כ' שם דדין זה בספק אם צריך לצאת קודם השבת דתליא בפירושי' בש"ס פ"ק דפסחים באך ביום הראשון תשביתו, ועיין ט"ז סקכ"ה, וכ' הגם דספק הוא מ"מ כיון דספק דאורייתא לחומרא הוי חלות הנדר אז, כיון דמספק צריך לצאת, ולפ"ז גם בנדון שלנו כיון שאסור מספק מיד הוי כחלות הנדר, ואפי' לרמב"ם דבתליא בזמן א"א להתיר רק בהגיע הזמן, מ"מ כאן יוכל להתיר כיון שאסור מספק מיד, והר"ן כ' שם לרמב"ם דספק דאורייתא רק מדרבנן להחמיר לא מקרי חלות הנדר מספק, ונ"ל כאן גם לרמב"ם הספק דאורייתא מדאורייתא לחומרא לפי שהעלה מהרי"ט בתשובה דהיכא דאפשר שיתברר שעשה איסור גם הרמב"ם מודה דאסור להכניס עצמו בספק מדאוריית' וכאן יתברר בוודאי שעשה איסור כשימות בהגיע קצו גם לרמב"ם אסור מדאורייתא מספק ומקרי חלות הנדר מיד:

אלא למעיין בתשובת הר"ן יראה דלא ברירא לי' הא מלתא דמשום שאסור מספק מקרי חלות הנדר ולא סמוך לבו ע"ז שכ' בסוף התשובה אע"פ שיש לפקפק ע"ז כוונתו על מה שחידש דספק מקרי חלות הנדר, מ"מ סמוך לבו על שיטת עצמו דלזמן מקרי חלות הנדר מיד, ולסניף בעלמא לצאת ידי כל השיטות צירף סברתו כל שיש ספק הוי כחלות הנדר, ואנן דנקטינן כשיטתו של הרמב"ם דאפילו נודר לזמן אין מתירים רק עד שיגיע הזמן כמבואר במחבר סי' רכ"ח סעיף י"ז אנו אין לנו לסמוך על תשובת הר"ן משום

דאסור מספק שהוא בעצמו לא החליט ולא מלאו לבו הרחבה לסמוך על חידוש דבר זה וכ' שיש לפקפק, ועלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה:

ואחר עיון מועט עלה במחשבה לפני בנדון שלפנינו יש לצדד ולומר דגם הרמב"ם מודה בכה"ג דמקרי חלות הנדר, דר"ן בנדרים כ' אחר שתביא שיטת הרמב"ם דמסתבר לי' שיטתו, ובתשובה כ' דכן נראה מסוגי' דלא לשתמיט להשמיענו רבותא זו דאפילו תלוי' בזמן ל"מ התרה עד שיחול, ונ"ל דרמב"ם ס"ל דגם בתלה בזמן אין וודאי שיהי' חלות הנדר ויהי' בבל יחל, אפשר שימות קודם שיבוא הזמן, ולא יבוא לעולם לבל יחל גם אם נדר לזמן קצר מאוד כמו עובדא דתשובת הר"ן שעומד סמוך לשבת מ"מ כיון שאפשר שימות לא מקרי חלות הנדר היינו שיהי' בוודאי כיון שאפשר שלא יהיה, אבל בנודר לזמן בנדון שלפנינו שתולה שלשים יום קודם מיתתו שא"א שלא יחול הנדר פעם כי מי גבר יחי' וכו' בכה"ג מודה הרמב"ם דאפשר להתיר מיד, ומוכח דמודה לזה מכח קושי' הר"ן בתשובה דהו"ל להשמיענו רבותא יותר דאפילו בתלה לזמן, וי"ל דס"ל לרמב"ם דכיון דמחוסר זמן ג"כ אינו וודאי שיבוא דלמא ימות אין בו רבותא יותר מתולה במעשה, אבל בנודר ותולה בזמן שיבוא וודאי אם גם בכה"ג ס"ל לרמב"ם דאין להתיר בוודאי רבותא גדולה היא, וכל כי האי לא לשתמיט להשמיענו, וע"כ דמודה הרמב"ם בכה"ג כנ"ל מסברא ישרה נכון מאוד לפע"ד:

ועוד אומר אני בעניי לפי הנראה ממחבר סעי' י"ח דאינו מחליט לדינא כשיטת הרמב"ם עיין ט"ז ס"ק כ"ה, לפ"ז בנדון שלפנינו כשהתיר לו חכם פ"א מותר לו לאכול מיד מכח ס"ס שמא מהני התרה בנודר לזמן קודם שיגיע הזמן כר"ן, ואת"ל כרמב"ם שמא אין שלשים למיתתו, (פי' יותר משלשים) ומשום אין עושים ספק ספקא בידים ליכא עיין מג"א סי' תר"ז דהא מה שנשאל על נדרו פעם ראשון לא משום ס"ס מותר אלא מכח ממ"נ אם זמנו הוא מהני התרה, ואי לא ז"ה מותר בלא"ה, וכשהתיר לו החכם ממילא איכא אח"כ ס"ס, אלא לשיטות דבדשיל"מ ל"מ ס"ס יש לעיין, אלא דדבר זה דל"מ ס"ס בדשיל"מ אינו ברור ותליא בשיטות עיין יו"ד סי' ק"י ובמג"א סי' (תצ"ז סעק"ד) וכל כי האי בוודאי יש לנו לסמוך על סברתינו דגם הרמב"ם מודה בנדון שלנו כנלפע"ד נכון לדינא:

ואיידי דאיירי בהאי ענינא אומר לך מה שנ"ל ביישוב הרמב"ם ספ"ו מה' שבועו' בנשבע שלא אוכל ב' פעמים שלא אוכל היום נשאל על השניי' חייב על הראשונה ונשאל על השלישי' חייב משום שניי' וראשונה, וס"ל דיוכל לשאול על השניי' ושלישית קודם שחלו, ועיין ט"ז סי' רכ"ט ס"ק ו' מה שכ' בשם מהר"ל חביב כיון ששבוע' שניי' ושלישית

בעולם רק שלא מצאו מקום לחול עד שנשאל, ותי' זה דחוק ואין לו מובן כמעט, ויש לי לתת תבלין ולהטעימו כיון דמצוה לאתשולי כאלו אתשל עלה דמי כבש"ס נדרים נ"ט וב"ן שם, וכיון שאם נשאל על הראשונה שניי' נכנסת תחתיה, הוי שניי' כאלו חלה עכשיו דאין מחוסר מעשה שאלת ראשונה, כיון דמצוה לאתשולי ועומד לכך, ולא דמי להא דנדרים צ' קונם שאני נהנה לפלוני והרני נזיר כשאשאל עליו דשם הגם דמצוה לאתשולי מ"מ שני' לא חלה למפרע מעכשיו רק אחר שאלה, אבל בשבועה על שבועה שני' נכנסת תחת הראשונה כבש"ס שבועות שלא אוכל שלא אוכלנה וכרש"י שם, ושיטת הרמב"ם מוכרחה מדלא קתני בברייתא נדרים דף צ' יותר רבות' בשבועה על שבועה דנשאל על ראשונה תחלה ש"מ כרמב"ם, ולר' נתן דבעל אין מיפר עד שיחול, גם בשבועה על שבועה אינו מיפר שניי' עד שהפר ראשונה דבעל מיגז גייז, אלא דבש"ך בשם מהר"י מקינון סי' רל"ח ס"ק פ"ז דבעל דגייז ל"א שחלה שניי' אח"כ, ואין מוכרח, והארכתי בדין זה של מהרי"מ בתשובה א' ואכ"מ:

ואני בעניי הכינותי תי' נכון לפי המבואר בש"ס יבמות באין אחע"א מ"מ איסורא איכא, ונ"מ לקוברו בין רשעים גמורים, א"כ בנשבע והדר ונשבע ניהי דאין שבועה חלה ע"ש, מ"מ איסור איכא מיד והוא בבל יחל לאיסור מיהת ולכן מהני לי' התרה משא"כ בשנשבע באם יהי' או לזמן דליכא איסור עכשיו כלל, כנ"ל נכון וברור:

ועיין ט"ז שהוכיח דהרא"ש וטוש"ע ורא"ש בתשובה פליגו על הרמב"ם בזה, ונ"ל לבאר הפלוגתא עפמ"ש בטעמא דרמב"ם משום שיש איסור מיד, דבר זה לא ברירא, דמש"ך סי' רל"ח ס"ק ה' נראה דס"ל דליכא איסור כלל שכ' שא"צ להתיר שבועתו, ובאמת בפמ"ג באו"ח בפתיחה שלו להלכ' פסח חלק ב' פ"א סעי' ט"ז, תמה על הש"ך הא איסור' עכ"פ איכא כבש"ס יבמות, ובאבני מלואים בתשובותיו בסוף הספר סי' י"ב העלה יישוב נכון לש"ך דשבועה שאני כיון דבטלו אמרי פיו ליכא איסור כלל, משא"כ באיסורים שאסרה תורה דשם איסור א"א וחמותו ובדומה איכא בעולם, ובמק"א הארכתי והראיתי פנים לכאן ולכאן, וכאן אני אומר דבהא פליגו הרמב"ם ורא"ש וטוש"ע דרמב"ם ס"ל כפשיטותו של פמ"ג, ורא"ש וטוש"ע ס"ל וכמו שמיישבו האבני מלואים דבשבועה על שבועה ליכא איסור כלל, ולכן ס"ל דא"א להתיר שניי' עד שנשאל על הראשונה כנ"ל ועיין, וש"ך דס"ל דליכא איסור כלל מכוון לדינא ע"פ שיטת רא"ש וטוש"ע, והדברים ברורים בעזה"י, הכ"ד דודך אוה"נ פה פ"ב ה' פרשת וארא תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קו

תיתי שלמא רבא, לגברא רבא, ה"פ אחי ידי"נ הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול חריף ובקי בתורה, משנתו זכה וברורה ע"ה פ"ה כקש"ת מה"ו שמעון סופר ני' אבדק"ק קראקא יע"א:

מ"ק קבלתי והנה דבר זה דשבועה בכתב נפתח בגדולים והלכו בו נמושות בתשוב' גאוני קמאי ובתראי, ואחר אחרון דחביבא עלי אני בא הן המה מילי דאבוהן ורבן של ישראל אבינו מאוה"ג זצ"ל בח"ס חיו"ד סי' זכ'ר' עשה בנפלאותיו שהפליא לבאר כל חמירא בענין זה, וכל דבריו שם דברי אלקים חיים המה למוצאיהם, ומסקנת דבריו לדסוברים דעדות בכתב אפילו ראוי' להגיד בפה לא מהני י"ל דווקא להגיד לאחרי' דיותר מובן כשיאמר בפה מאם יגיד בכתב אבל בשבועה לעצמו דלא שייך זה איפכא מסתברא דמה אם בפה נתפס בשבועתו כ"ש וקו"ח במעשה ידי אצבעותיו אבל לר"ת דס"ל דכל שראוי' להגיד בפה מהני עדותו בכתב, אבל אלם שאינו ראוי להגיד בפה ממעטי' מעל פי שני עדים מפיהם ולא מפי כתבם לית ליה האי טעמא ע"כ גזירת הכתוב הוא ה"ה בשבועת בטוי דכתיב לבטא בשפתים לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה דווקא בפה אבל בכתב לא אלו דבריו הקדושים זצ"ל:

ולפ"ז לפמ"ש הסמ"ע סי' כ"ח והעיד שראה מורי הוראה סומכים על הר"ת דמשמע מתוס' ורא"ש ומרדכי דס"ל כר"ת, ואם סמכו על הר"ת להקל בממון להוציא ממון ע"פ עדות שבשטר כ"ש דיש לסמוך לענין איסור' על הר"ת ולשיטתו לפי דברי קדשו של אבא זצ"ל לא מהני שבועה באלם בכתב:

ולולי שאיני כדאי היה נלפע"ד דגם לר"ת ודעימי' מהני שבועה בכתב אפילו באלם כאשר אבאר, הנה שיטת ר"ת דמחלק בין יוכל לדבר ובין אין יוכל לדבר קשה להסביר הכי בכ"מ ובכל דבר נאמר כל הראוי' לבילה כו' ותוס' בכתובות דחאו ג"כ הא מפורש כתיב ע"פ שני עדים ודרשינן ולא מפי כתבם ומה לי אם יוכל לדבר מ"מ כשכותב לא על פיהם הוא אלא ע"פ כתבם:

עוד צל"ע טובא על הר"ת דסתר שיטתו דבגיטין ר"פ מי שאחזו כ' הרא"ש בשם הר"ת דנפקא ל' מן התוספת' דכותב כתבו ותנו נ"ל לא מהני וכ' הרא"ש דצ"ל דהרכנה דבגוף הוא עדיפא מכתיבה, ושם הוכיח ר"ת דאפי' בפקח שיוכל לדבר הדין כן ולא מחלקים בין יוכל לדבר או לא, ומ"ש מעדות דס"ל לר"ת לחלק בין יוכל לדבר לאין יוכל לדבר, וכי משום לשמה גרע מעדות דמפורש על פי שני עדים, ומנ"ל לר"ת לומר כן בלי סברא,

והיה לי' למילף מתוספתא כמו לענין שליחו' וכתיבה לשמה ע"פ הבעל בעי דווקא בפה ולא בכתב ואפי' יוכל לדבר כן בעדות וכ"ז צלע"ג:

ולכן לבי אומר לי דר"ת מלתא בטעמא קאמר לחלק בין יוכל לדבר או לא, דס"ל דוודאי מסתבר יותר שיהיה מהני בכתב יותר מבפה דהוא מעשה יותר, אלא בעדות היינו טעמא דלא מהני בכתב דבידוע שבקל לאדם לכתוב שקרים וכותב כזב, מלהוציא שקר בפיו, ואם מוציאו מגמגם בלשונו וניכר שקרותו והוא דבר ידוע ומנוסה, ולכן מיעטה התורה שצריך עדות דווקא בפה ויאמנו שנים בעדותן בפה מלא, אבל לא בכתב כנ"ל, וס"ל לר"ת כל שאפשר לו לדבר ולהוציא מפיו מה שהוא כותב ויש לו לחוש שיושאל על עדותו איזה פעם שיגיד בפה ולולי שמשער בנפשו שיוכל להוציא מפיו מה שהוא כותב לא הי' כותב אותו, שכאשר יבקשו הב"ד ממנו שיאמר בפה מה שכתב בספר ולא יוכל להוציא מפיו יתראה קלונו ושקרותו, לכן ע"כ שמוכן להוציא מפיו וזה עדות נאמנה כי האמת אתו, ופומיה רצונו מה שמוכן להוציא מפיו יגיד על כתבו כי אמת הוא מה שכתב כמו שיוציא מפיו ולכן ס"ל לר"ת דשולח עדותו לב"ד נאמן פן ואולי הב"ד עדות יבקשו מפיהו, ואם לא עכשיו אולי לזמן מן הזמנים, אבל אלם לא יפתח פיו לעולם ואין בו רק כתב זה בקל לו לשקר כזב כותב ולא האמינהו תורה והא"ש דאיננו ממועט יוכל לדבר אם אינו מדבר מעל פי שנים דזה שמאמינים לו על פי כתבו היינו דמשום שעל פיו אנו סומכים שאנו משערים אלו לא היה אפשר להוציא מפיו כמו שכתב לא הי' כותב גם כן והיינו על פי, והא דכ' הר"ת כל הראוי' לבילה אין כוונתו כמו בכל כל הראוי' לבילה, אלא כיון דמסברא ס"ל בעדו' דמהני מטעם שכתבתי נקיט לשון המורגל בש"ס למשל ולמליצה כל הראוי' לבילה:

והא"ש דל"ק קושיתי מהא דאי' כותבין גט לאשתו עד שמשמיע קולו או מרכין בגופו לאפוקי בכותב כתבו ואפי' בפקח שיוכל לדבר, דשם לענין לשמה דס"ל לתוספת' דכל שצוה בכתב לא הוי לשמה אין להסביר כמו שהסברתי בעדות, אלא כל שלא מוציא בפ"ו ממש לאו לשמה הוא שוב אין לחלק בין ראוי' להגיד בפה או לא כמו בעדות דחילוק רב מאוד ביניהם כמ"ש כנ"ל, והדברי' ברורי' לפע"ד ועיין:

וע"פ דברים הדברים האלו מצאנו מקום יישוב לסתירת הרמב"ם שעמד עליהם בכ"מ דבפ"ט מה' עדות כתב הרמב"ם דבעי שיעידו בפיהם או ראוי' להעיד נראה שיטתו כשיטת ר"ת דשולח עדותו לב"ד כל שראוי' להעיד בפיו, ובפ"ג כ' כל שטרות דרבנן משום ל"ת דלת בפ"ל אבל בקנסות ומלקו' וגלות דווקא מפיהם ולא מכתבם הרי ס"ל דאפילו ראוי' להעיד בפה לא מהני ועיין בלח"מ שכתב דכוונת הרמב"ם כשאין העד קיים

רק מדרבנן הכשירו, וכ"כ בתומי' סי' כ"ח ביתר ביאור מדנפשיה ולא ראה שכבר קדמוהו בלח"מ, ולפע"ד דחוק ורחוק לומר כן בכוונת הרמב"ם דהרי מתחיל מדאורייתא בעי מפיהם דכתיב על פי כו' ומסיים אבל בקנסות ומלקות וכו' דווקא מפיהם, ולפי' הלח"מ הי' לו לומר כשאין העדים קיימי' לא ולמה תלה בפיו ובכתב והלא כשהן קיימים אפילו ע"פ כתבם כשר כל שראוים להעיד בפה, ועיין נב"י ח"ר חיו"ד סי' ס"ו שהעלה דס"ל לרמב"ם כל שכותבים שלא בפני ב"ד ושולחים לב"ד או שטר שבא לפני ב"ד הוי כמעיד שלא בפני ב"ד דבשעת כתיבה אז הגדת העדות והוי כמעיד שלא בב"ד, והיינו דבפ"ג דעדות ובפ"ט איירי בכותב בפני ב"ד אלו דבריו ז"ל, וקיימתיה מאז מעצמי, ולדבריו צ"ל הא דאלם אפילו בב"ד לא מהני משום דאינו ראוי להגדה כלל בפה וממועט מעל פי כמו לר"ת, א"כ הא דפקח שלא בב"ד לא מהני לא ממועט מעל פי אלא משום שאינו מעיד בב"ד ולא עדיפא מהגדה בפה שלא בב"ד, שאיננו מועיל וזה בוודאי אין להעמיס בכוונת הרמב"ם ובלשונו בפ"ג דכ' משום דבעי' מפיהם ולא מפי כתבם והא בראוי' להגיד בפה אין הטעם משום על פי אלא משום דכותב ומעיד שלא בב"ד וזה ענין בפ"ע, וגם סיום דבריו של הרמב"ם מ"ש בעדות קנסות וכו' דבעי דווקא בפה לא מתפרש כלל:

ולכן הנלפע"ד עפמ"ש לעיל להטעים טעם דלא מהני עדות בכתב שבקל לכתוב שקר מלהגיד בפה מלא וזה הטעם ג"כ שצריך להעיד בפניו כל שאפשר כדי שלא יעיז לשקר כמבואר, וכתבנו דס"ל לר"ת כל ששולח עדותו בכתב ויוכל לדבר הוי כמעיד בפה שירא שמא ישאלוהו פעם להגיד בפה, ובהא חולק הרמב"ם וס"ל מסברא כל שמעיד בשטר או שולח עדותו לב"ד אולי אינו ירא ואינו חושש שמא פעם ישאלוהו להגיד בפה כיון שהולך לו ושולח כתבו ע"י שליח אבל בשעומד לפני ב"ד להעיד ודרך העדות להגיד בפה ואם יקרה מקרה שרוצה לכתוב או אקרי וכתב בוודאי הסברא אלימא לולי שיוכל לומר בפה לא הי' כותב דחש לנפשי' שישאלוהו באותו מעמד שיאמר בפה מה שכתב כאן ויחקרוהו וידרשוהו יותר בוודאי הוי כתבו כמעיד בפה מלא והיינו ע"פ פיו ולא ע"פ כתבו, והא"ש דבפ"ט עוסק ובא במעיד לפני ב"ד כ' שצריך שיהיה מעיד בפיו או ראוי להעיד דכל שראוי להעיד בפיו היינו על פיו כמ"ש לאפוקי חרש או אלם אפי' בב"ד לא דאין ראוי ואין עדות שלו רק לסמוך על כתבו וזה לא מהני, אבל בפ"ג כ' דשטרות לא מכשרו מדאורייתא אפי' ראוי להגיד בפה כיון שלא נעשו בב"ד וה"ה שולח עדותו לב"ד ולא כתבו בב"ד דאינו רק עדות בכתב, דמה שיוכל לדבר אינו מסייע כלל להאמינו כיון שלא כתב בב"ד ומסיים אבל עדות קנסות ומלקות כו' דווקא בפה ולא בכתב היינו כל שיש להאמינו ע"פ ובכלל כשכותב ויוכל לדבר וכותב בפני ב"ד הוי עדותו בפה כמ"ש,

אבל בכתב היינו שאין להאמינו רק ע"י כתבו כגון אלם לא דבעי' על פי (ממש) שנים עדים ודברי הרמב"ם מדוקדקים ומזוקקים בעזה"י:

ויש לעיין לדברינו שאלם שחותם בשטר (לא מהני) דאפשר לא תקנו בשטרות דווקא בפקח שיוכל לדבר הגם שלא בב"ד הוי בכתב ואין מה שיוכל לדבר מעלה מ"מ כיון שעכ"פ מתכשר עדותו בכתב בפני ב"ד הכשירו משום נע"ד גם שלא בב"ד, וגם י"ל דגם שלא בב"ד איכא קצת להאמינו שירא לכתוב שמא ישאלוהו כדס"ל לר"ת באמת כמ"ש, הגם דרמב"ם ס"ל דאין זה סברא דאוריי' מ"מ מדרבנן הכשירו, אבל אלם שאין עדותו באפשרו' לעולם לא הכשירו בשטר דחילוק רב בינו לבין יוכל לדבר, וכיון דל"ש להכשיר עדות אלם משום נע"ד דהרי יש פקחי' מדברים טובא לא הכשירו בעדותו שטרות וצ"ע לדינא:

ומאחר שבארנו שיטת הרמב"ם נ"ל עוד דגם רש"י אפשר ס"ל כשיטתו, דכ' בנימוקו בחומש ע"פ שני' עדים לאפוקי שולח עדותו בב"ד דלא כר"ת נ"ל דווקא שולח עדותו ס"ל דלא מהני דלא כר"ת, אבל כותב בפני ב"ד י"ל דמודה דמהני כשיטת הרמב"ם ע"פ שבארנוהו, והכי מוכח מדלא כ' ע"פ שנים וכו' לאפוקי כותב עדותו ולמה פרט כותב ושולח עדותו, נראה לעין דס"ל דווקא שולח עדותו בכתב פסול אבל בכותב בב"ד כשר וכנ"ל ועיין:

ובש"ע ח"מ סי' כ"ח עדים ששלחו עדותן לב"ד בכתב אינו עדות לפמ"ש יש לכוון פסק הש"ע עם שיטת הרמב"ם דווקא אם שלחו לב"ד וכתבו חוץ לב"ד, אבל בכותבים בפני ב"ד וראוי' להגיד בפה כשר, הגם דכסף משנה לא נחית בשיטת הרמב"ם למ"ש, ורמיא דידי' אדידי', ומביא גרסת הטור ברמב"ם פ"ט מעדות, מ"מ הרווחנו דלא מפורש בש"ע להדיא להלכה דבפני ב"ד לא מהני עדות בכתב ומאן דפסק השתא הכי לא עשה מעשה נגד הש"ע ועיין:

המורם מדברינו אלו כי הטעמנו טעם לשבח למסבר שיטת ר"ת וגם לדידי' הא דפסול עדות בכתב לאו גזה"כ מלתא בלא טעמא הוא, וכן לשיטת הרמב"ם לפי גרסא שלנו בפ"ט מעדות וכ"ז לא שייך בשבועה בכתב וא"כ לכל השיטות בין יוכל לדבר או אלם מהני שבועה בכתב, ולדברינו י"ל גם שיטות הסוברי' דלא כר"ת ודלא כרמב"ם ואפי' במעיד בכתבו בב"ד אפילו יוכל לדבר לא מהני, מ"מ בעיקר הסברא דפסלה התורה עדות בכתב משום דבקל לשקר לא פליגו אלא דבהא חלקו דלית להו מה שכתבתי כיון דאפשר בפה ירא לשקר בכתב הא לא ס"ל, ועכ"פ לכ"ע מהך סברא יש חילוק לכל השיטות בין עדות לשבועה מלבד סברת אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס הנ"ל ועיין כנלפע"ד:

עד כה דרכתי בדרך ובעקבות אבי הקדוש זצ"ל אשר דרכו בקודש לחלק מסברא בין עדות בכתב ובין שבועה בכתב ולמסברא קרא למה בעדות פסול, ויש מקום שאלה מנ"ל למדרש טעמא דקראי ולחלק ע"פ טעמינו בין עדות לשבועה:

וכשאני לעצמי עלה ברוחי רוח אחרת, להראות פנים מסבירות, בגופא דדרשת חז"ל אשר ז"ל מפיהם ולא מפי כתבם, לפי הפשוט דרשו ופרשו על פי שנים עדים כו' שיהי' על פה של עדות ופי כמו פה, וצ"ל איך אמרו מיד ולא על פי כתבם מה פה יש לכתב, והרמב"ם תיקן לשונו וכ' ולא ע"י כתב, ולפי האמור בש"ס באיזהו מקומן ולא ע"פ כתבן צ"ע:

ולכן נ"ל דלא דרשו ע"פ כלל מלשון פה דעל פי היינו כמו ועל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע, היינו מכחם ופעולתם דעתם ורצונם וכן מתפרש בכ"מ ע"פ פשוטו (כמו לפיהן ישיב גאולתו וכו' וכן על פי הגורל כפשוטו של מקרא) וכן ע"פ שנים עדים אלא הכי דרשו דבעי' שיהי' עדות נשמע או נראה לב"ד מעדים עצמם כשיוצא מפיהם ולא יראו עדותם כתוב על הכתב והיינו בוודאי גדול כח המעשה של כתיבה ממעשה של פה והוצרכו לומר עקימת שפתיו הוי מעשה ודומה למעשה ומעשה ידי אדם הוא מעשה יותר וכ"כ בח"ס מסברא, אלא דמעשה הכתיבה הרואה כותב אינו יודע ממעשה אצבעות הכותב כלום רק אחר שכתוב על הספר וכבר נפרד המעשה מן העושה לכן עדים שכותבים עדותן לא נשמע ולא נראה העדות מגוף העדים בשעה שיוצא מגופו רק אחר שכבר נפרד מהם ואפילו עומדים אצל הכותב ורואה בשעה שמצייר אותיות אינו יודע מהו עד שיראה על הנייר והגוויל ואין זה מפי עדים ממש אלא מפי כתבם, וזהו שמיעטו די"ל ע"פ שנים עדים מפיהם שיהי' העדות דומה ליוצא מפיהם שנשמע מהם עצמם וה"ה אי הי' אפשר לראות או לשמוע ממעשי ידיהם הכל חד מה לי אבר הפה או היד (וכגון שרואים ומבינים מהולכת האצבעות (ועם הקולמס) ציור כל אות ואות וניכר מהולכת אצבעות היד לבדו תמונות וצורות אותיות ומבינים העדות מזה אבל הב"ד רואים רק הכתב אשר כבר כתוב וממנו קוראים ויודעים העדות והכתב הזה אשר על הגויל שקוראים ממנו כבר נפרד מגוף העדים) וכדומה, אבל כתב נקרא ונראה אחר שנפרד מידי הכותב כנ"ל, ובהא אסברא לן מ"ש הרא"ש גיטין פ' מי שאחזו לר"ת זצ"ל דיש חילוק בין הרכנה שהיא בגופו ובין כתב וקשה הלא זה ג"כ בגופו שכותב בידיו ועיין ח"ס אע"ז חלק ראשון ולמ"ש א"ש דהכתב נראה אחר שכבר נכתב ונפרד מן הגוף הכותב וא"ש:

אלא לפ"ז אלם והי' יוכל להעיד בהרכנה שלו דנראה עדותו מגופו, מהני עדותו אלא דהרכנה בלא"ה אין בו עדות כלל (גם) בלא דרשא דע"פ דאין הוא מגיד כלל אלא שאחר

יאמר בפניו והוא מרכין אין זה הגדה כלל, (ועדיין א"מ דהרי הוא יכול לצייר המעשה ממש כמו שהוא) ועיין תוס' גיטין ע"א ע"א ד"ה אמר ר' זיר' וכו' וד"ה קתני מיה' עדיות ותבין:

ומעתה לפמ"ש כ"ז ל"ש בנשבע לעצמו וכותב בידיו דבשעה שכותב האותיות ותיבות הוא נשבע בגופו ומה לי פיו או יד הגם דכתיב לבטא בשפתים לאפוקי הרהור בלב מ"מ מה לי נשבע בפה או ביד, ובעדות ג"כ אין חילוק (רק שא"א להעיד] (שהוא אינו מעיד) ביד רק כתב הנפרד מן היד כמ"ש כנ"ל נכון מאד בעזה"י:

אלא דברינו אלו לא יוצדקו לשיטת ר"ת ודעימי' דכל שראוי' להגיד בפה אין הגדה מעכבתו ומהני כתב ג"כ, ולמה דכתיבנא אין לו טעם לשיטה זה כמובן, ולשיטה זו אני חוזר ע"כ לדברי' הנתני' מלמעלה והבן:

והנה שו"ת שב יעקב סי' מ"ט הוכיח מש"ס מגילה י"ח ע"ב אלימא דקמסדר פסוקא פסוקא וכתבה והנה במתני' לא קאמר רק הי' כותבה ובגמ' מוסיף דמסדר פסוקי פסוקי היינו דאמר תחלה על פה וכתב, ואי יוצא בכתיבה הול"ל אי דכתב פסוקא פסוקא והרי כתיבה כדיבור ול"ל קריאה בע"פ כלל, ועוד מדמסיק אלא דמנחא מגלה קמיה וקרא ממנה והוה קורא מתוך הכתב ל"ל קריאה כלל הרי יצא בכתיבה דהוי כדבור דכי כותב מהמגלה דמנחא קמיה הוי כקורא ממנו דכתיבה כדיבור וע"כ דכתיבה לא הוי כדיבור אלו דבריו ז"ל:

והיתה לבאר הא דנתקשה מתחלת שקלא וטריא דקאמר דמסדר פסוקי פסוקי וממסקנת ש"ס דמנחא קמיה וקרא מתוכה, ולא מאמצעיות דאמר אלא דכותב פסוקי פסוקי וקרי לי' למה צריך קריאה כלל בס"ד דלא בעי כתובה כולה קמיה הא יצא בכתיבה נ"ל דהא ל"ק לי' לבעל שב יעקב כיון דכבר הקשה הא קריאה בעל פה לא יצא א"כ לא עדיפא כתיבה זו מקריאה בע"פ דלא יצא עד שיקרא מן הכתב וא"כ כותב זה שלא מן הספר בשעה שכותב והוא כמדבר בעקימת ידים בשעה שכותב זה וא"כ רק בע"פ הוא אומר ולא יצא, ולכן ל"ק לי' רק כדהקשה מתחלה אלימא דמסדר פסוקא והיינו דיצא בע"פ למה לי קריאה כלל בע"פ בכתיבה עצמה יצא וכן למסקנא דכבר ידע דבע"פ לא יצא קשיא ליה למה לי' דיקרא מן המגלה המונחת קמיה הלא בעיון בה תחלה והדר כותב תסגי דכיון דכותב מתוך הכתב הוי כקורא מתוך הכתב כן ס"ל ע"כ, אלא לפע"ד י"ל קורא מתוך הכתב היינו שיביט בכתב בשעה שמוציא התיבה מפיו, ולא סגי כשראה והביט בתוך הכתב ואח"כ קורא בע"פ, ולפי"ז כשמביט בכתב וכותב אח"כ, ניהי דכתיבה כמדבר מ"מ הוי כמדבר בע"פ כנ"ל ברור:

ולא נשאר עלן אלא מדמוסיף בתחילה דמסדר פסוקי פסוקי עד דלא ידע דבע"פ לא יצא הי' יוכל לומר דכתב פסוקי פסוקי והיא קושיא חמורה לכאורה וראיתי בתומים סי' צ"ו שדחה קושיא זו בדברים במח"כ דכ' דמה ענין שבועה לזה שהצריך התורה קריאה לפרסם הנס, וא"כ סופר שכותב פ' קריאת שמע יפטר מק"ש למען דס"ל דל"צ להשמיע לאזניו והנה מה שכתב שצריך קריאה לפרסם הנס תינח כשקורא בציבור בוודאי בעי לקרות בפה כדי שישמעו ואפילו אינם רוצים לצאת מ"מ לעצמו איכא פרסום הנס ע"י שישמעו אחרים סיפור הנס, אבל כשקורא ביחיד לעצמו בדוד בחדרו (כרוב הפוסקים דגם ביחידות חיי' לק' המגי' דלא כר"ג הובא במרדכי דרק ביו"ד קריאת המגלה אבל יחיד בפני עצמו כלל לא) מה איכא בין כתיבה לדיבור, ורמוזים דברים אלו בתוך דברי ח"ס ד"ה ומה שכ' הגאון וכו' (הגם שנ"ל כאן שעיקר חיוב קריאת המגלה לכ"ע לא תקנו רק בצבור כמבואר מגילה ד' ע"א וצריך לקראה בפה ה"ה ביחיד) ומ"ש וא"כ סופר שכותב פ' ק"ש יפטר מק"ש למאן דלא בעי השמיע לאזניו, לא ידעתי מנ"ל דלא דלמא באמת יצא דמה לי דובר ומה לי כותב, ומ"ש למ"ד דלא בעי השמיע לאזניו, נראה מדבריו דמ"ד דבעי שמיע' האוזן בוודאי כתיבה לאו כדיבור, ולדידי נרא' דגם למ"ד דבעי שמיע' האוזן ויליף מדכתיב שמע השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך, היינו כל שמדבר י"ל מקרא דשמע דאין דיבור בלא שמיעה דכל היוצא מפיו הוא השמע לאזניו, ומינה יליף קריא' דמגילה ובהמ"ז וכדומה כיון דדרך הדיבור להשמיע לאחרים, וס"ל דה"ה שיגיע לאזנו לכהפ"ח שזהו ענין הדיבור הנשמע, אבל גם בכתיבה סגי דענין הכתיבה לאו בשמיעת אוזן תליא אלא בראי' שאחריה והוא עצמו רואה מה שכתב כאן, וסגי בראיה מה שכתב והוא רואה בשעה שכותב, ואי נימא כל דתליא בשמיעה בוודאי לא הוה כתיבה במקום אמירה בפה א"כ יש חילוק פשוט בין עדות לנשבע דהגדת עדות הוא שישמעו הדיינים עדותו להכי לא סגי בכתיבה דראיה לאו במקום שמיעת הדיינים הוא, אבל נשבע לעצמו מוצא שבועה בפיו לא בעי שישמע לאזניו (הגם דכתיב לבטא בשפתים מ"מ לא כתיב ביה שמע דבעי דיבור הנשמע לאוזן ואדרבה יש לומר "לבטא בשפתים" ממעט שמיעת האוזן כדי שלא נטעה לילף גם שבועת ביטוי מק"ש כמו דילפי' בהרמ"ז) לכן גם כתיבה סגי ומדלא נחתו לחלק בהכי ש"מ דמה לו שמיעה בדיבור ומה לי ראיית הכתב אי לאו דבעי פה דווקא והבן:

והיה נ"ל לפום רהיטא להביא ראיי' ממתני' דפ"ג דמגילה דחרש אינו מוציא וכר"י דצריך להשמיע לאזניו וכיון שא"א להשמיע לאזניו אינו בר חיובא במצוה זו ואינו מוציא לאחרי' כל שאינו מחויב בדבר אין מוציא רבים ידי חובתן ואי כתיבה כדיבור,

ולפמ"ש דגם דבעי שמיעת אוזן אי כתיבה כדיבור סגי בכתיבה וראיית עיניו במקום שמיעה א"כ חרש בר חיובא וקיום מצוה זו דהא אפשר לו לכתוב ולצאת לעצמו וכיון שהוא בר חיובא במצוה זו ממילא יוציא אחרים י"ח ובקריאה הגם שהוא אינו יוצא בקריאה זו שאין נשמע לאזניו מ"מ לא גרע ממי שיצא מוציא כיון דב"ח הוא כמבואר בש"ס ר"ה דף כ"ח ע"א והיה מוכח לכאורה דכתיבה לאו כדיבור (ולפי מה שאיתא לעיל ליישב התומים דמגילה שאני דעיקר מצותה נתקנה רק לקרותה בע"פ לא קשה מהנ"ל ונשאר הסברא על קיומה ומעמדה) או כל דבעי שמיעה בוודאי לא יצא בכתיבה כדעת התומים, אלא דהא ליתא דהא כבר כתבנו לעיל דלאמת דקריאה בעל פה לא יצא אי אפשר לצאת בכתיבה ואפי' קורא (וכותב מתוך מגילה דבשעה שכותב עיונו רק על התיבה שכותב והוי כקורא בע"פ וכיון שרק ע"י כתיבה הוא יכול לצאת והרי בשעה שכותב אינה כתובה כולה לפניו דהרי כותבה ורק ע"י כתיבה זו יוצא והלכה שתהא כתובה כולה לפניו ואפילו למאן דאמר שרק מאיש יהודי צריך לקרותה כדאיתא מגילה דף ע"א) ועיין:

ומ"ש עוד שם בתומים כיון דכתיב נזכרים ודרשינן זכור בפה לא תשכח בלב שם דף י"ח ע"א וכיון דזכירה בפה פשיטא דכתיבה ל"מ, גם זה לא אבין דעל זה אנו דנין מנ"ל זכור בפה דלמא לאפוקי בלב אבל ה"ה בכתיבה (ובפרט לפי המבואר לעיל דמעשה הכתיבה חשוב יותר מדיבור פה וא"כ כש"כ כתיבה דמועיל אך הקושיא לפ"ז מנ"ל דזכור מהני בפה דילמא דווקא ע"י כתיבה דחשוב יותר מאמירה בפה) ואולי כוונתו דאין זכירה היטיב רק כשמוציא מן הפה ולא בכתב, וכ"כ בח"ס על פי דרשת חז"ל כי חיים הם למוצאהם למוציאיהם בפה, ונ"ל להבין בזה דרשת חז"ל זכור בפה לא תשכח בלב והיכן רמוז בתיבת זכור שהוא בפה ולא תשכח בלב, נ"ל שע"י שהוא מוציא בפה ממילא לא ישכח מלבו והיינו זכור בפה שהוא גורם הזכירה ולא תשכח מלבו אח"כ, משא"כ על ידי כתיבה לא יזכור בלבו נהפוך הוא שכתוב בספרים דכתיבה גורמת השכחה בטבע ומה"ט דברים שבע"פ אי אתה רשאי לכתובה בכתב:

ואאמ"ו זצ"ל בח"ס כתוב לאמור, עפמ"ש תוס' גיטין ע"א דאמירה בוודאי דווקא בפה, ובמגילה הא דרשינן אמר עם הספר אמרה מבעי ליה אלא, יאמר בפה מ"ש בספר (דף ט"ו ע"ב) וכיון דכתיב אמירה במגילה בעי דווקא אמירה ולא כתיבה והנה באמת רק דרשת חכמז"ל הוא ואסמכת' על הקרא דפשטות דקרא לא מתפרש הכי כמובן, (ואי"מ לו יהא רק תיקון רבנן דבתראי דתקנו אמירה ואסמכוה אקרא ולא מעיקר תקנת כנה"ג

מ"מ אתיא הכל שפיר כיון דחייב באמירה מדרבנן וכל המשניות וגמרא בתר דתיקנו אמירה וצ"ל דהוה דרשה זו רק כמו מדרש אגדה ואין למידין מן האגדות):

והנה נתקשה שם במ"ש הרמב"ן על התורה ויאמר יתרו אני חותנך יתרו, וכתב רמב"ן על ידי כתב דע"י שלוחו ל"ש אני חותנך וע"כ כתב שלח לו הרי מצינו אמירה בכתב ובאמת אין מזה תפיסה על הרמב"ן אולי ס"ל כתיר' שני של תוס' גיטין ע"א דילפינן בחליצה מועלנו הלוים עיי"ש, ובתי' ראשון מפרש תוס' הא דויאמר יתרו כפי רש"י בחומש ויאמר ע"י שליח (ולא כרמב"ן), ומצאתי במדרש דפליגו בי' תנאי ר"א ור"י אי ויאמר ע"י שליח כרש"י או בכתב כרמב"ן, אלא דרמב"ן מייתי ראי' מקרא דויאמר חירם מלך צור בכתב אל שלמה הרי מצינו אמירה בכתב ולכאורה מזה קושי' לתי' ראשון של תוס', ולק"מ דשם מפורש ויאמר בכתב (אבל צ"ע למה לא ילפינן מהכא דהיכא דכ' אמירה סתם גם בכתב מקרי אמירה ומויאמר המן בלבו דגם בלב מיקרי אמירה ועוד גבי ויאמר בלבו גלי לן שפיר דהרהור בלב מיקרי ג"כ אמירה אבל בכתב דגבי חירום למה כתיב ויאמר ליכתוב ויכתוב דהא הכתיבה הוה מעשה יותר מאמירה) אבל סתם אמירה בפה הוא, ומשו"ה נמי לק"מ מהא דויאמר המן בלבו, ויאמר עשו בלבו דמפורש בלבו אמר אבל סתם אמירה מוציא דווקא בפה, וכה"ג אמרתי אני אל לבי דקהלת וכה"ג טובא:

ועוד נלפע"ד דמהא דחליצה לק"מ מכל הנך דוודאי סתם אמירה שמדבר אחד אל חבירו כשעומד עמו פנים אל פנים הוא אמירה בפה דאין דרך לכתוב בפניו כל שיוכל לדבר, אבל שני בני אדם המרוחקים זה מזה ורוצה לדבר עמו ולגלות לו רצונו מדברים על ידי כתב, ולכן בחליצה דכתיב ועמד ואמר וכו' ועלתה יבמתו השערה וכו' וירקה בפניו ואמרה ואמר שלו היינו בפני ב"ד פה אל פה בוודאי אמירה זו סתמא בפה כמדבר איש אל רעהו פא"פ, אבל ביתרו שהיה מרוחק ממשה והודיעו שבא אליו אי אפשר אלא בכתב והיא היא האמירה שבין ב"א המרוחקים זה מזה מדברים ואומרים זה לזה ע"י הכתב, וזה ג"כ כוונת רש"י בגיטין ע"א שכ' ול"ד לשטר שחותמים ביומו דאורחיי' בהכי כוונתו רצויה כיון דאורחיי' בהכי היינו עפ"מ שרגילים להעיד לעדות ולראיה לימים רבים שיהיה ביד הקונה או המלוה בשטר משא"כ להגיד בפני ב"ד על דבר שהוא מאז כיון שעיקר עדות בפני ב"ד דרך להעיד בפה כנ"ל נכון:

וכשאני לעצמי מה אני אומר ביישוב קושית שב יעקב ממגילה, דנ"ל מסברא דאין כתיבה כמדבר כי כתב אשר נכתב אם אינו מנוקד ומצוין בציונים אין לו ביאור והבנה לפי פשוטו רק המבין יבין בשכלו לקוראו ולהבין הענין ע"פ שכלו אבל אין נקרא מאליו, והמדבר דובר בשפה ברורה ועל פי תנועתו והפסקתו בין תיבה לתיבה ונתינת רווח בין

הדברים מובן הענין לשומע קולו, ואפשר מה"ט דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרו בכתב והיה אפשר למטעם טעמא דעדות פסול בכתב כי כתב הכתוב ומונח לפני ב"ד עדיין לא הגידו הגדה שמובן ממנו מה הם אומרים רק ב"ד הקוראים משכלם יבינו ויפרשו הענין ויבינו במקרא שיקראו ואין זה הגדה שלימה של העדים כמו אילו היה אומרים בפה מלא, אלא לפ"ז כשמנקדים האותיות והתיבות כראוי' ויסמנו ויעשו ציונים עד שמובן מתוך הכתב כמו דובר בפיו יהיה כשר וזה לא שמענו ועוד יהיה אלם ראוי' להגיד כה"ג וע"כ דאין זה טעמא ומ"מ נראה גם לר"ת דס"ל כל הראויה להגיד גם בכתב כשר דגזה"כ הוא דווקא רק כשאינו ראוי' להגיד בפה או מטעם שהסברנו לעיל מ"מ דווקא בניקוד עד שיובנו דבריו שבכתב מאיליו כנ"ל ודין צריך תלמוד עדיין וצ"ע:

ואומר מעתה מי שכותב המגילה כמו שהיא כתובה לפנינו בלי ניקוד והפסק במקראות בין תיבות דלא שייכי' להדדי ומתוך הכתב אין להם הכרע ע"ד שאמרו חז"ל ג' מקראות אין להם הכרע אינו מספר מעשה הנס ע"י כתיבתו שאין מובן ע"י כתיבה כמו שדובר בפה, (כמו והמן נפל דאילו קרא נפל בקמץ נשתנה הענין ולא יצא רק צ"ל נופל בחולם כדאיתא במג"א תר"צ סעקט"ז וזה ע"י כתיבה בלי ניקוד איננו מוכרע לקרות כך) והא"ש דקאמר ש"ס אילימא דמסדר פסוקי פסוקי ולא אילימא דכותב פסוקי ויוצא בקריאה דכתיבה כדיבור דסתם כתיבה דמתני' היינו בלא ניקוד הגם דמגילה שנקדה כשרה כמבואר בשו"ע או"ח הלכ' מגילה סי' תרצ"א ס"ט מ"מ סתמא איננה נקודה והיה צ"ל אילימ' שכ' פסוקי ונקדה דאל"ה בלא"ה אינו יוצא בכתיבה כמ"ש ולכן מקשה בקיצור אילימא דמסדר פסוקי וכתבה כדרך הכותבים מגילה בלי נקודות, הא הוי על פה, ולאחר דאסיק דבע"פ לא יצא שוב גם כותב ומנקד לא יצא דכותב הוי רק בעל פה ולא מתוך הכתב ואפי' כותב ומביט (בשעת כתיבה) במגילה אחרת הוי בע"פ כמ"ש לעיל כנלפע"ד נכון ועיין והבן:

שוב הראוני כי כוונתי במ"ש דמביט ומעיין בספר וכותב אח"כ הוי בע"פ שכוונתי בזה לדעת הקדושה של אאמ"ז מאוה"ג זצ"ל בתשובותיו המכונה תשובת רע"א סי' כ"ט ולמ"ד ול"א ואמרתי שישו בני מעי כי כוונתי לדעתו הקדושה, אלא דמצאתי כתוב עוד שם דכל דיש קפידא בשמיעה ל"מ כתיבה בוודאי ונסתייע בסוף סי' ל"א מתומים סי' צ"ו וכבר כתבתי הנלפע"ד:

ועיין בתומים סי' צ"ו דמייתי קושיא בשם ש"י מהא דממעטינן אלם משבועות עדות דכתיב אם לא יגיד ואינו ראוי' להגיד אי שבועה בכתב לא הוי שבועה איך אפשר שישבע כלל וכתב כי היא קושיא עצומה לכאורה להוכיח מינה דמהני שבועה בכתב, ולפע"ד

י"ל עפמ"ש הנוב"י קמא חי"ד סי' ס"ז דאפשר לישבע ע"י שליח, וכי כן אפשר שעושה שליח לשבע עבורו שבועת עדות או יאמר אמן עבורו והרי שליח יוכל לעשות בכתב כמ"ש הרא"ש גיטין פ' האומר סי' כ' דכל דלא בעי לשמה בוודאי יוכל לעשות ע"י כתב דסגי בגילוי דעת ושפיר אפשר לשבועת עדות באלם לולי דאי אפשר להעיד בכתב וקרא בראוי' להעיד מדבר, ובעדות בוודאי ל"מ שליחות להעיד דהוי עד מפי עד ועוד שלוחו ג"כ מפי כתבו יודע ולא מהני כנ"ל, ועיין בס' בית מאיר סי' ק"כ סעי' ד' מ"ש על נוב"י הנ"ל ובתשובה א' קיימתי דבריו:

והיתה לבאר דלא קשיא עלן אלם שא"א לשבע בכתב איך יעשה שליח לשבע עבורו הא כל דאיהו לא מצי עביד שלוחו לא מצי משויא הא לק"מ דהא איתא בשבועה ובחיובא אלא דפומא הוא דכאיב ליה וא"א לו לדבר שפיר עביד שליח לדבר במקומו, וכה"ג אית' בש"ס בדוכתי' טובא, (אינני מבין דאם האלם לא יכול לשבע בכתב וגם לא בפיו היאך איתא בשבועה ובחיובא רק משום דיכול לשבע ע"י שליח והלא על זה אנו דנין אם יכול לעשות שליח לשבע בעבורו כיון דהוא איננו יכול לשבע איננו בשבועה):

עוד שם בתומים מייתי ראי' דא"א לשבע בכתב מירושלמי פ' כה"ג דהקשה וימנה אנטלר ותי' ואם יתחייב שבועה וכי אנטלר ישבע וקשה ישבע בכתב וישלח כתבו לב"ד ואין כאן בזיון כלל וע"כ דלא מהני והיא ראיי' עצומה לכאורה ונלפע"ד דאין כאן ראיי' כלל ע"פ המבואר דעיקר שבועה היא שתהי' בפני בעל המשביעו או בפני העד המחייבו שבועה ויודע בירור הדבר וגם צריך איום ב"ד קודם השבועה עיין כ"ז ח"מ סי' פ"ד סעי' כ' וכ"ג, הגם דכ"ז אין מעכב בדיעבד, מ"מ איך ידיינוהו כשיתחייבו שבועה לחייבו לשבע שבועה שאיננה כתקנה לכן אין דנין אותו כלל, וע"כ אתה צ"ל כן דאל"ה קשה למה אין דנין אותו שמא לא יתחייב בשבועה ועכצ"ל כיון שאם לא יתחייב רק ע"י שבועה לא יהי' אפשר להשביעו ע"י אנטלר לכן אין דנין בו כלל כיון שא"א לדונו כראוי' כן נאמר שאם יתחייב שבועה א"א לעשות בו כל עיקרי דיני שבועה אין משביעים אותו כלל כיון שא"א בפני בע"ד ואיום ב"ד דאיום בכתב אינו דומה לאיום בע"פ ועיין רמב"ם פ"ט מעדות דלכן חרש המדבר פסול לעדות כיון שאינו שומע איומן של ב"ד, וקשה יכתבו בכתב האיומים וע"כ אינו דומה איום בפה שנכנס אל הלב ופועל מורא יותר מאיום בכתב וא"ש ועיין:

עוד שם בתומים ראיי' א' מהא דאמרינן כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו סיץ ממקלל חבירו בשם מנ"ל דלמא ע"י כתב, וכתקשה בזה בח"ס ביתר ביאור והעלה דזיל בתר טעמא של איסור זה משום דמבזה השם שמוציא לבטלה או לשוא ולקללה תה אינו

שייך בכתב עי"ש, וכראה להוסיף הלא חזיכן דאיכא יותר קפידא להוציא השם ככתבו בפה תלכתבו באותיותיו, כדדרשו ז"ל (פסחים מ"ג ע"א) זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר לא כינו שאני נכתב אכי נקרא ה"ה וה"כ מוציא ש"ש לבטלה ולשוא דילפינן מלא תשא דווקא בפה ולא בכתב כנ"ל וכן יש למשמע מלשון הקרא לא תשא כי לא ינקה ה' את אשר ישא, ועיין רמב"ן תשא מלשון הרמת קול ישא ביום ההוא עיי"ש, וקרא בכסבע בפה, וא"א למילף דהיה בכתב דמצינו חילוק בכבוד ה' בין כותב להוגה בפה כמ"ש ובתשוב' זקני נתקשה אם כתב כדיבור איך מותר לכתוב השם, ולא זכיתי להבין הרי התירה ההורה לכתוב ולא להוגה בפה (ומותר בכתיבה של מצוה ושאיננה לבטלה כמו שמותר להוציא ש"ש בתפלה וברכה ובמקום שאין לבטלה ולכתבו בחנם לבטלה יש לומר דאסור באמת כמו הזכרה בפה לבטלה) ובוודאי יש חילוק רב בהא בין כתיבה לדיבור לענין כבוד ה' הסתר בפה ולא בכתב, אבל לענין מעשה כתיבה עדיף והדבר פשוט לפע"ד:

והלום ראיתי בתשובת דודו של זקני הקדוש זצ"ל סי' כ"ט תשובת אדוני דודי מאור ישראל מו"ה וואלף איגר זצ"ל אשר נקרא שמי עליו דמביא ראיי' דכתיבה לאו כדיבור מהא דחמשה לא יתרומו וא' מהם אלם ומבואר הטעם בגמרא משום הברכה שאינו יכול לברך והרי יוכל לברך בכתיבה ע"כ דלאו כד"ד, ועיי"ש מה שהשיב עליו בסי למ"ד כבוד ב"א זקיני זצ"ל משום דלכתחילה צריך להשמיע לאזניו, וכבר פלפלנו בזה לעיל, והעיקר נ"ל דכל שהוא ברכה ושבח ותפלה ל"מ ע"י כתיבה דידוע דהוצאת התיבות מפיו מעורר הכוונה והתלהבות הלב ועיין שו"ת חו"י סי' קצ"ו מ"ש מתועלת הבל פה וכ' מ"מ בשבועה ל"ש זה עיי"ש, והיינו טעמא דברכה וכיו"ב דעיקרה הכוונה והתעוררת ומשו"ה כ' הרב"י בברכות דכל מידי דתפלה ושבח לכ"ע בעי כוונה דעיקר הכוונה וע"י הוצאת הפה מתעוררת הכוונה שפיר, משא"כ ע"י כתב, ולכן אין ראיי' מאלם דלא יתרום ומ"ש עוד שם מהא דכ' תוס' דתרומה ניטלת על ידי מחשבה דאל"ה תיפוק לי' דאלם לא יוכל לדבר ולהפריש ואי כתיבה כדיבור יוכל להפריש בכתב, בקל יש לדחות דמתוך הכתב לא ניכר ולא כראה כי כותב על כרי זה לפוטרו, וכה"ג כ' בח"ס ד"ה אחר זה עיי"ש, ולפ"ז מ"ש עוד שם אי יוצא בספירת עומר בכתב כיון שאינו יוכל לברך בכתב ע"כ צריך לברך בפה ולכתוב אח"כ המספר, ויש לחוש לברכה לבטלה שמא יתטושטס הכתב בתוך הכתיבה דזה שכיח וכעין זה כתבו המפרשים דלכן לא תקנו ברכה לזבה שמא תסתור, (תוס' כתוב' ע"ב ע"א דה וספרה) וכמו דבתענית יחיד לא יאמר ענינו

בשחרית שמא לא יגמור תעניתו ועיין כ"ז בח"י סי' תרפ"ט אבל לענין עיקר הדין כמו דשבועה מהני ע"י כתב כן הדבר חזה:

ומצאתי כתוב בגליון תשוב' זקני זצ"ל כ"י של אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל ואעהיקו פה לתשלום הענין אשר זה לשונו הטהור, לפע"ד מדאמרינן ביומא כ"ג ע"ב המונה ישראל עובר בל"ת דלא ימד ולא יספר שמע מינה אפילו כותב ולא מוציא בפיו עובר דאל"ה למה ליה בזק וטלאים לשאול המלך (כדכתיב ויפקדם בבזק ויפקדם בטלאים) ויואב כמי אמאי לא מכם בכתב וכן הקשה רמב"ן בחומש ו"ו לא מנה השקלים שהרי הי' הדבר כתעב בעיני יואב עיי"ש, ה"כ קשה מ"ט לא ספר בכתב אע"כ לעולם עובר בלאו, ומדלא יספר משמע אפילו בכתב א"כ ע"כ עמוד וספור נמי בכתב מדרמי התם קראי כתיב והי' מספר וכתיב אשר לא יספר ולא תי' והי' מספר ע"י כתב אע"כ אין הפרש, ואפי' אי בעלמא כתיבה לאו כדיבור דמי לענין שבועה וברכה וברכת התורה מ"א לענין ספירת העומר יוצא אי נתכוין לצאת בזה עכ"ל הזהב, וחוט המשולש זכות שלושת אבות הקדושים הנזכרים למעלה כי רבה יגן בעדי עדי עד:

וזאת תורת העילה מדברים האמורים למעלה:

א) כי קיימתי מילי דאבוה זצ"ל אשר הסכים לדינא עם החי"י, נשבע בכתב הוי שבועה והוספנו תוספ' מרובה דפסק זה עולה יפה אפילו באלם אפילו לר"ת ודעימי':

ב) אלא דסדית בי' נרגא מתוך דברינו דאפשר כל דאינו מנוקד ומסומן האותיות ותיבות עד שעל ידי זה מוכרח פירושו כמו המדבר לא הוי כדיבור ואפילו כותב לעצמו ובמחשבתו מכוין פירושו שכותב, ומ"מ אין מעשה הכתיבה כמעשה האמירה שאין הכתיבה בלא ניקוד מפורש ושום שכל כמו הדיבור ומה שמהרהר בלבו פירושו הוי דברים שבלב ובהרהור הרי לא יצא, (ואם לבו ופיו שוין רק שאינו מפרש היטב באמת הוי שבועה מצד יד לשבועה ודווקא אם יכול לפרשו לשני דברים לא הוו ידים מוכיחות ול"ה ידים ומותר אבל אי רק איננו מפורש לגמרי הוי שבועה משום יד דכתיבה כדיבור דמי):

ג) קריאת המגילה אינו יוצא ע"י כתיבה אפי' מעתיקה ממגילה הכתובה לפניו אם לא יקרא תחלה הפסוק ממגילה כשירה ואפילו מנקד הכתיבה שכותב דהוי קורא בע"פ, ולא מקרי קורא מתוך הכתב עד שיביט בשעה שקוראה בכתב שקורא ממנו וזה א"א בכתיבה:

ד) אבל כותב פ' ק"ש יוצא בכתיבתו כשמנקד הפרשה בקריאתה, (ומנקד מיד על כל אות ואות דאם כתב תחלה הפרשה או פסוק אחד הוה כאלו כבר קרא אותו בגמגום בלי הבנה וכשאח"כ מנקדו הוה כמפרש פירוש הקרא שקרא ועל אופן זה בקריאה וודאי לא

יצא) ואפשר מ"מ לכתחילה לא לדעת התומים ואא"ז זצ"ל מה דתליא בשמיעה כתיבה לאו במקום דיבור הוא ובטלה דעתנו נגד דעתם, (ורק לכתחלה לא דהא פסקינן אם לא השמיע לאזניו בדיעבד יצא) ואפשר בפ' ק"ש דכתיב ושננתם צריך שיהי' משוננים בפיו וכתיב למען תהי' ת תורת ד' בפיך דווקא בהוצאת הפה תלי' דע"י כתיבה לאו משוננת ומורגלת בפיו כמובן:

ה) הגם דשבועה בכתב מהני בין בשבועת ביטוי בין לענין שבועת ממון, מ"מ לא יאות שישבע בכתב במקומו וישלח כתב שבועה לב"ד מתרי טעמא דצריך שיהי' הב"ד מאיימים עליו וגם צריך שיהי' בפני התובעו או העד שמעיד נגדו כמבואר:

ו) לענין עדות בכתב יצא לנו מתוך דברינו דרמב"ם ורש"י נקטו שיט' ר"ת במקצתו דכל שיוכל לדבר וכותב בפני ב"ד מהני, וכן יש להסכים פסק הש"ע שאינו מתנגד לזה, אלא נגד זה שדיתי בי' תנאי מתוך דברינו דווקא כשמנקדי' הכתיבה שאז מעשה הכתיבה כדיבור דמיא ואין בו חסרון רק לענין עדות, ומטעם שכתבתי שיתאמתו הדברים ע"י שמתירא שישאלו עוד העדות מפיו וכל שמעיד בפני ב"ד מעיד על פה מקרי כמ"ש באורך, ד' ירחיב דעתינו, ויאיר עינינו, בזכות אבותינו, אחיך אוה"נ בלונ"ח חותם בברכה יום ה' לסדר וכל העם הזה על מקומו יבוא בשלום שנת בכת"ר לפ"ק פה פ"ב יע"א:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס וצ"ל:

תשובה קז

שובע שמחות, ורב ברכות לראש צדיק י"נ חביבי הרב הגאון מעוז ומגדול גל אגוזים גן ההדסים כקש"ת מהרא"י נ"י:

גי"ה קבלתי, ודחק עלי השעה להשיבו במוקדם האפשר, וידוע כי עד סוף השבוע' שאול אני ביותר לתלמידים בני ישיבה גדולה לאלקים מלבד טרדות רבות מענינים שונים ומשונים ולא היה באפשרות למלאות רצון כבודו עד היום, אתמול שמתי עיוני על שאלתו והפסיקוני טרדות רבות ועוד לא אעכוב, לכן הנני בא בדרך קצרה כל האפשר ונפשו היפה בשאלתו ע"ד תלמיד א' שלמד אצל רבו כעשר שנים והוא רבו מובהק ויש לו דין ודברים עמו אם רשאו לתבעו בב"ד לדין תורה ואם הב"ד רשאין להזדקק לדון בהם כמסייע ידי עוברי עבירה:

לברר ולבאר דבר זה נקדים תחלה איך הדין בבן נגד אביו, ומשם נלמוד לנדון שלנו כיד ד' הטובה עלינו, הנה בב"י ס' ר"מ הקשה על הרי"ף פ"ק דקידושין דף ל"ב דכ' עד היכן כבוד או"א עד שיטול ארנקי שלו ויזרקנו לים וכ"כ הרמב"ם פ"ו הלכ' ממרים אפי' נטלו

כיס זהובים שלו וכו' והא פסקו כמאן דס"ל כבוד משל אב דווקא ובגמ' מתרץ הא דר"א בשל אב ואיך כתבו ארנקי שלו, והטור מביא שיטת הרמב"ם אפי' זרק כיס של הבן לים, וצריך להבין למה לא הביא שכן שיט' הרי"ף רבו, ונ"ל דס"ל די"ל מ"ש הרי"ף ארנקי שלו היינו של אב, ולכן הוסיף הרי"ף על הברייתא דלא קתני שלו, דבברייתי' יש לפרש ארנקי של הבן או של אב דסתמא קתני וזורק ארנקי ולכן דייק הרי"ף וכ' עד שיטול ארנקי שלו היינו של האב הזורק וקאי שלו על הנוטל וזורק, אבל ברמב"ם א"א לפרש כן דהא כ' עד היכן כיבוד או"א אפי' נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו וכו' מדכ' אפי' נטלו לשון רבים אב ואם וכ' כיס של זהובים שלו ולא כ' שלהם של נוטלים ש"מ דשלו דכ' על הבן קאי ולכן השמיט הטור שיט' הרי"ף דלא מוכח מתוכו אם כוונתו שלו של הבן, אבל מרמב"ם מוכח שפיר כדכתיבנא:

והמחבר פסק אפילו בשל הבן משום דדייק מלשון הרי"ף דג"כ הכי ס"ל ובכ"מ פוסק כרי"ף ורמב"ם אפי' רבים החולקים ורמ"א מביא י"א כדרכו בכ"מ, ולפמ"ש דאין מרי"ף ראי' וכן מוכח מדלא הביא הטור שיטת הרי"ף א"כ רמב"ם יחידאי הוא אם לא שנאמר מאחר דכוונה הרמב"ם שכ' שלו קאי על הבן מסתמא כן כוונת הרי"ף כמ"ש ארנקי שלו כי ע"פ הרוב שיטת הרמב"ם כשיטת הרי"ף רבו דרבו:

והעלה הב"י יישוב לקושיתו על הרי"ף ורמב"ם דנחתי לחלק בין כבוד לצער וזלזול דאסור אפילו מפפסיד שלו והמקשן לא נחית לחלק והתרצן השיב לו לפי דבריו וכ"כ במהרי"ק שורש קס"ו בסופו דרמב"ם ע"כ מחלק בין כבוד לצער ולא כ' מאי ס"ד דמקשן ולא באר דבריו ליישב המקשן ותרצן כמ"ש הב"י, ובאמת מ"ש הב"י דהמקשן לא ס"ד לחלק והתרצן השיב לפי דבריו דחוק מאוד כיון דהמקשן לא ס"ל לחלק מנ"ל לרי"ף ורמב"ם לחלק מעצמם מה דלא ס"ל למקשן, ונ"ל להוסיף עפמ"ש הר"ן חילוק זה על האי מעשה שבדף ל"א ע"א מעשה בנכרי א' שכ' הר"ן הגם דכבוד משל אב דווקא לכבדו אבל לצערו אפי' בשלו, וי"ל דהמקשן לא שמע ולא ידע מהאי מעשה וממה שאמר ר"א ולא ס"ל מסברא דנפשי' לחלק בין כבוד לצער, והתרצן משיב לו לפי דבריו, אבל אנן דידעינן מהאי מימרא דר"א מוכח ע"כ לחלק בין צער לכבוד, והרי"ף מביא ב' מימרות דר"א להדדי דממעשה ראשון הוכיח דכל שהוא משום צער אפי' בשלו ומביא אח"כ מימרא דר"א שבדף ל"ב דאפילו זרק ארנקי שלו אסור לו לצערו ולבזותו:

וראיתי אחרי רואי בב"ח העלה דבר שכלי' ביישוב קושי' ב"י שהקשה לפי גרסתם ארנקי שלו איך ס"ד דמקשן דבשל אב קאי ומקשה מה נפקא מיניה והתרצן היכי ס"ל דבשל אב קאי הא קתני ארנקי שלו, וכ' למ"ד משל אב יוכל אח"כ לתבעו שישלם לו מחיר

הארנקי שהפסידו וכיון שיוכל לתבעו פשיטא ואצ"ל דאסור לו לצערו כיון שאין לו פסידא והאב נהנה לשעה כמ"ש תוס' למרמא אימתא על אנשי ביתו והיינו דמקשה אי משל אב וע"כ חייב לשלם לו אח"כ מה נ"מ לבן פשיטא שאסור לבזות ומתרץ נ"מ לירושה ומפסיד גם אם ישלם לו, וכ' דזהו כוונת הרי"ף והרמב"ם דהעתיקו משלו שכן הי' להם הגרסא בבריית' ודווקא ביש לו לשלם ויוכל לתבעו, אבל כשאין לו לאב לשלם לא, אלו דבריו ז"ל:

ויש קצת דוחק גם בדבריו, ויישובו אין מיישב הדעת כ"כ דברייתא סתמא קתני משמע אפילו אין לו לשלם, ונ"ל להוסיף דברים כי מוכח כל דינו מן הברייתא דקתני עד היכן כבוד או"א וכו' עד שיטול ארנקי וכו' ויש להרגיש דפתח בתרתי כבוד אב ואם ומסיים עד שיטול ארנקי והול"ל עד שיטלו וזה דקדוק עצום דבעי יישוב, ונ"ל דבדיוק נקיט הכי נטל היינו האב שמחויב לשלם כשיש לו אבל אשה תחת בעלה סתמא אין לה דעבד ואשה פגיעתן רעה, ואין לצפות לתשלומין רק כשתתגרש או תתאלמן וכה"ג נפסד הוא (הגם שתוכל למכור כתובתה בטובת הנאה מ"מ טובת הנאה מועטת לשלם ארנקי של זהובים ויש לו הפסד המותר) ומותר לו לבזותה, חוץ אם היא גרושה או אלמנה ויש לה לשלם, או באופן דבש"ס פ"ק ב"ק סוגי' דתק"א, ולכן נקיט ונוטל ארנקי היינו האב שיש לו לשלם וכמו כן האם דומיא דאב, כשהיא גרושה ואלמנה, אבל כשאב ואם יחד והיא נוטלת וזורקת אין צריך לשתוק כן נ"ל להוסיף על דברי הב"ח, אלא דזה א"ש לפמ"ש הרי"ף כלשון ברייתא שלפנינו נוטל, אבל הרמב"ם כ' נטלו או מפני שהי' לו הגרסא בברייתא כך או שלא דקדק בלשונו ש"מ דלא דייק בברייתא כמו שדייקנו ולרמב"ם יישוב הב"ח דחוק קצת ועיי':

והנה מדהביא הטור שיטת הרמב"ם סתם דאפילו של הבן ולא חילוק בין יש לו לאב לשלם נראה דס"ל דבכל ענין אסור לו לצערו וכן משמע מסתימת הרמב"ם, דאין רמז ורמיזא בדבריו דנדוק דווקא ביש לו לאב אבל בשיטת הרי"ף יש להעמיס כן דדייק וכ' כלשון הברייתא שלפנינו ממש נוטל הארנקי וכו', ולמ"ש דייק ותני הכי אם דומיא דאב דיש לו, ואפשר משו"ה מביא הטור רק שיטת הרמב"ם ושביק שיטת הרי"ף דאין מוכח דס"ל לרי"ף דצריך להפסיד שלו אבל מרמב"ם מוכח יותר כדכתיבנא, וכן נראה במהרי"ק שורש קס"ו דמביא שם שיטת הרמב"ם אפי' של הבן, ולא הזכיר כלל משיטת הרי"ף דהכי ס"ל ש"מ דס"ל מרי"ף אין מוכח או משום מ"ש לעיל די"ל שלו קאי על האב או משום די"ל דווקא ביש לו לשלם ואין נפסד הבן ועיין:

ובתחלת הרעיון עלה במחשבה לפני לפי שיטת רמב"ם כמו דצריך להפסיד משלו שלא לצערו ולבזותו כן צריך להפסי' משלו שלא לתובעו בב"ד לדוון עמו דצערא ובזיונא הוא לאב, (זילותא דבי דינא) והא דכ' הטור בשם הרמ"ה אבל למתבעי בדינא שרי לאתבועי הוא לשיטתו דס"ל כשיטת ר"י במקום הפסד אפי' לבזות שרי אלא אחר שכבר זרק אסור לו לבזוי' משום מה דהוה הוה לזה כתב דשרי לתובעו בב"ד, אבל לרמב"ם גם זה אסור דיש בו בזיון וקלון, וכן הי' נ"ל לדייק ממ"ש רמ"ה וה"מ לאכלומי' אבל לתובעו בב"ד שרי ואי לתובעו ליכא בזיון פשיטא דשרו דהא אפי' לבזותו שריא בעוד שלא זרק, וה"ה וכ"ש שיוכל לתובע בב"ד דליכא בזיון, שלא יהא לו ההפסד וע"כ דס"ל דגם לתובעו בב"ד איכא בזיון ובמקום דליכא פסידא רק מניעת ריווח וכדומה אסור למתבעי' בב"ד וקמ"ל במקום הפסד הגם שכבר עשה מותר לו לתובעו, ויותר נ"ל לדייק מדכ' הא דבארנקי של בן מצי לאכלומי דווקא מקמי דשדי וכו' ושוב כ' דשרי לאתבועי בב"ד ואי בב"ד ליכא בזיון למה שרי' לי' לבזותו קודם שזרק הלא יכול לתובעו בב"ד וע"כ דגם לתובעו בב"ד איכא משום אכלומי כן היה נ"ל:

עד שראיתי מ"ש הב"ח הנ"ל דרי"ף ורמב"ם איירי ביש לו ויוכל לתובעו בב"ד לכן אסור לו לבזות כיון שאפשר בלא"ה ש"מ דס"ל דכל בב"ד ליכא בזיון וקלון, וכ' עוד שם הא דר"י מתיר אפשר דס"ל דא"צ לשתוק משום זה שיכול לילך לב"ד דטריח' לי' מלתא וזה דחוק ורחוק דבא להוסיף עוד קולא משום דטריחא לי' מלתא הא שרי לבזותו ודי כשנאמר במקום פסידא דממון, והא צריך לבטל ממלאכתו לטרוח עבור אביו לפרנסו כ"ש שאסור לו לבזות משום טרחא, לכן היותר נראה דס"ל להרמ"ה דגם לתבעו בב"ד איכא זילותא:

ומצאתי לי חבר בתשובת מהרמ"ל סי' קל"ו שכ' דרמ"ה דכ' דשרי לתובעו בדינא משום דס"ל דמותר להכלימו בשביל הפסד ממון, אבל לרמב"ם הה"נ דאסור לתובעו בב"ד, וכ' דכן משמע ליה מדלא הביא הרמ"א דמותר לתובעו בב"ד רק שהביא דעת י"א דס"ל דשרי לצערו ולבזות משום הפסד ממון, ושמחתי כי כוונתי לדעת גדול מהרמ"ל ז"ל, והוא לא הביא ראי' מהימנא לזה רק ממשמעות הרמ"א, ובקל לדחות' דמביא שיטת הרמ"ה כמו שכתובה בטור, אבל ראיות שכתבתי המה ראיות מוכרחות, ובמל"מ הלכ' ממרים הביא תשובת מהרמ"ל וסיים ואין דבריו נראים בעיני ודו"ק הנה לא גילה לנו למה לא נראים בעיניו:

ולפע"ד איכא ראיי' דאפילו לרמב"ם מותר לו לתובעו בב"ד ממ"ש הרמב"ם פ"ה מהלכ' ממרים מי שנתחייב שבועה לבנו כך ראינו בו תמיד שאינו משביעו בשבועת האלה,

מזה נראה דמותר לתובעו בדינא ואפי' להשביעו משום פסידא דילי' ורחוק לומר מ"ש מי שנתחייב שבוע' היינו שלא ע"פ ב"ד רק שיודעי' הדין בעצמם שח"ש דמי שנתחייב משמע בב"ד וגם ממ"ש כך ראינו תמיד וכו' נראה לעין דבב"ד משביעי' אותו, וגם בלא"ה להשביע להאב איכא יותר קלון מלעמוד בדינא ודייני וע"כ דס"ל לרמב"ם דלא דמי לתובעו ולהשביעו בב"ד לבזיון וצער דלהכלימו והי' נ"ל דאפשר כל שיש לו תביעה עליו ויודע בנפשו כי מעכב שלו שלא כדין וגזל הוא בידו הוי כאינו עושה מעשה עמו (כיון שהאב יודע שגזל בידו ובסגנון זה מיירי הרמב"ם לתובעו בב"ד משא"כ בשאר דין ודברים דסוי. האב בדעתו דהדין עמו) וא"צ לחוס ע"כ, ועיין תוס' קדושין ל"ג בזרק ארנקי דמיירי שעושה למירמא אימתא אאינשי ביתא דאל"ה הוא אינו עושה מעשה עמו, (דמאבד ומשחית וקאי התוספו' כמקשן ותרצן דסבירא ליה משל אב ואיננו גוזל מהבן) אלא הא הרמב"ם ס"ל דחייב לכבדו כשאינו עושה מעשה עמך ועיין טור וש"ע סי' רמ"א ואפשר דמודה הרמב"ם באותו דבר עצמו שהוא מרשיע א"צ לכבדו ולא ס"ל לרמב"ם דצריך לכבדו רק כשהוא רשע בעבירות אחרות, אבל באותו דבר א"צ לחוס על כבודו ובזה י"ל מה שהשיגו על הרמב"ם מש"ס ב"מ ס"ב גבי ריבית, ותי' ב"י סי' ר"מ דחוק וכבר השיגו הט"ז ריש הסימן, ולמ"ש י"ל שם באותו דבר שעבר אין לחוס ע"כ ולכן משני בשעשה תשובה דווקא ויש לעיין בזה לעת הפנאי:

הדרן לדברינו דמרמב"ם עצמו מוכח דס"ל דמותר להעמידו בדין ולהשביעו, וכן ס"ל לב"ח כמ"ש וכן פשיטא לי' למל"מ הנ"ל, ואם כי כתבנו דמרמ"ה שבטור נראה דס"ל גם להעמיד בב"ד איכא קלון וכ"ש להשביעו, מ"מ יצאנו ממ"נ ידי כולם, לרמ"ה ודעימיה מותר להכלימו בשביל הפסד ממון ולרמב"ם דאסור ס"ל דווקא לבזותו ולצערו אבל להעמידו בב"ד ואפי' להשביעו מותר, וכן עיקר לדינא לפע"ד:

ויש לי מקום ספק אם מותר להעמיד האם לפני ב"ד דבאשה מצינו בדוכתא טובא בש"ס דאיכא בזיון שתבוא לפני ב"ד ופליגו תנאי אם אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד, ולכ"ע בזיון איכא ואין למדין לאשה מאיש דאשה כל כבודה בת מלך פנימה ועיין ר"פ שבועת העדות, ולזה אפשר נהי דלהאב מותר להעמיד בב"ד אבל אם לא דאיכא בזיונא רבא והיינו לפי שיטת הרמב"ם, ולמ"ש לעיל דנ"ל טעמא דרמב"ם דאינו עושה מעשה עמו בדבר הזה אין צריך לחוס על כבודו ה"ה האם והדבר צריך תלמוד אצלי לפום רהיטא, ועיין מהרי"ק שורש נ"ח:

ולפענ"ד דאם האב נתבע וזילא ליה לילך לב"ד עם בנו ישלחו ב"ד לו סופרי דיינים ויטען בפניהם כמו בנשים יקרות ות"ח שתורתו אומנתו שבטוש"ע סי' קכ"ד ואם הבן רוצה

שיטען בפניו דווקא יהי' בשעת עריכת הטעמים עיין סמ"ע שם ס"ק ג', הגם שלא עשו תקנה זו רק לנשים יקרות משום כל כבודה בת מלך פנימה, ולת"ח שתורתו אומנתו ואין דרכו לילך ועיין סמ"ע ס"ק י"ח נ"ל באב נגד בנו דחייב הבן בכבודו ומשום הפסד ממונו שרי ליה וכל דאפשר למעט הורדת כבוד האב ע"י הבן עדיף, וגם יש לחוש שמא יבוא לבזות האב ע"י טענותי ויבוא לכלל כעס ואיכא זילותא יותר בב"ד, נראה דבכה"ג אין לכוף האב לבוא לב"ד דווקא, ולא מצאתי לי חבר בדבר זה ואין לי ראי' אלא דמסתבר לי כן על פי שכל ויושר:

ונבוא לנדון שלפנינו לתבוע רבו לדון בפני ב"ד נ"ל דהדין כמו בן לאביו הגם דעדיף כבוד רבו דאבידת רבו ואבידת אביו של רבו קודמת כבמתני' ב"מ סוף פרק אלו מציאות כל זה בליכא פסידא לתלמיד, אבל להפסיד שלו משום כבוד רב לא לשתמיט שום א' מהפוסקים דיאמר הכי, ודבר שיש בו משום בזיונא תליא בשיטת הפוסקים אם חייב לוותר נגד האב או לא, והה"נ נגד רבי דכבוד רבו עדיף מכבוד האב שאיננו ת"ח, אבל במקום פסידא לא מצינו ואין לנו להוסיף מדעתינו כרצונינו והא דש"ס פ' חלק ק"י ע"א ופסקו בטוש"ע יו"ד רמ"ב דהחולק או עושה מריבה או מתרעם על רבו כאלו עושה כל אלו עם השכינה ועיין רש"י שם מריבה תגר לפטפט נגדו בדברים, מתרעם אומר על רבו שנוהג לו מדה כבושה ומדת אכזריות והיינו כל זמן שאין נוגע להפסיד ממונו, או גם בדבר שבממון אל יהרהר אחריו שעשה לו שלא כדין ועול בחיקו, אבל כשיודע וברור לו לפי דמיונו כי יש עול בחיק רבו בוודאי מותר להתרעם עליו היינו במקום הראוי' בב"ד ששם מקומו לתבוע עלבונו דמשום כבוד רבו א"צ להפסיד ממונו, או יכול להוציא לאור משפט כשאינו יודע הדין עם מי, אבל לא לדבר מזה ולספר לאחרים שאין לו בו תועלת ממון בוודאי עוונו ישא האיש ההוא וגם בב"ד כשידבר דברים כבושים ובזיונות נגד רבו או רק כנגד כבוד הרב גדול עונו מנשוא:

וכבר כתבתי לעיל לתבוע בב"ד לכל השיטות שרי אלא דכתבנו ג"כ דטוב שישלחו לו לאב סופרי הדיינים לשמוע ולכתוב טענותיו, וכ"ש וקו"ח בנדון שלנו נגד רבו ואב"ד שתורתו אומנתו שלא יכפוהו ב"ד לבוא לפניהם ואפי' הב"ד גדולים ממנו, ואם יתחייב שבועה בב"ד ישביעוהו בב"ד או ע"י שלוחים כמבואר בסי' קכ"ד:

וכ"ז כתבנו לפי עיקר הדין הנלפע"ד, בכ"ז טוב שלא להכניס ב"ד עצמן לזה כי אם אפשר לדבר על לב התלמיד ולכופו בדברים בתוכחת מוסר שישמור נפשו וירחק מכ"ז פן יכשל בדברים ויאשם ח"ו ואם בדברים לא יוסר טוב לשמוע ממנו תחלה אם יש ממש

בטענותיו שלא יהי' הורדת כבוד התורה והרב על מגן וישמע מטענותיו א' שאינו מן הב"ד אשר ישפטו בדינו עיין סי' י"ז סעי' ה':

ומול התלמיד הנני קורא בקול קן קולמסי ישמור נפשו וירחק מכזה וכיוצא בו לפגוע בכבוד רבו שלמדו תורה ורוב ככל חכמתו ממנו כ"ש לפי שהבנתי כי יש בו תרתי כבוד רבו וכבוד חותנו שחייב בכבודו כמבואר סי' רמ"א, הגם לעיקר הדין אין חילוק כל שיש בו פסידא דממונא בין אב או רבו לבד או בהצטרף שניהם יחד ואין לנו לבדות מלבינו חילוקי דינים שלא נמצאים בענינים כאלו, מכ"מ בוודאי בעצמותו חמיר טפי היכא דאיכא תרתי ועונשו יותר, וי"ל בזה מה שדקדקתי לעיל בבריית' דר"א דפתח בתרתי עד היכן כבוד או"א ומסיים בחדא כדי שיטול ולא אמר כדי שיטלו ארנקי דהו"א דווקא בשנים אב ואם רוצים לזרוק ארנקי שלו אסור לבזותו דאיכא כבוד ומורא אב ואם יחד קמ"ל רבותא אפי' נוטל א' מהם אסור לבזות ולצער בשלהם, ובשלו שרי, אבל ירחק, ועיין בב"י סי' ר"מ שכ' פי' א' ברמב"ם הגם דאיסור ליכא מ"מ מצוה איכא ועיין ט"ז סי' רמ"א ס"ק ב', ובדור הזה יש חילול השם גדול אם ישמעו קרובים ורחוקים מה יאמרו ראו זה שלמד תורה מבזה ומוריד כבוד רבו וחותנו, וכתיב ואהבת אה"א שיהי' ש"ש מתאהב ע"י, יכנוס בפושרים בינו לבינו ואל יכווה בחמי חמין ר"ל, אקוה כי יעשו דברי רושם ויכו שורש והשומע יונעם ותבוא עליו ברכת טוב, ויאמר לרבו המובהק טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, וכל חפצים לא ישוו בה הכ"ד אוה"נ דש"ת באהבה רבה פה פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק לסדר אלה המשפטים תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קח

שלום תנינא לי"נ הרב הגאון הצדיק וכו' כש"ת מהרא"י ני':

בעש"ק שלח המעתיק מכתבי עב"ד ובל"ס בא לידו הרמה, ולהיות כי לא מצאתי בענין זה דבר ברור בינותי כאור בוקר ש"ק באמתחת ספרים שלי, ומצאתי מ"ש בשיורי כנה"ג סי' ר"מ וזה לשונו באות ד' אב שיש לו תביעה על בנו צריך הבן לילך אחר אביו לדון בב"ד שבעירו אע"פ שהוא נתבע מהרי"ק שורש נ"ח, ויראה לי דה"ה תלמיד אחר רבו, ומכאן דלכבוד אביו לא ימנע מלשאול תביעותו והוא פשוט עכ"ל ודבריו נפלאו בעיני דמה שמביא חידוש דין זה מן מהרי"ק דצריך לילך אחר אביו כבר הביא הרמ"א דין זה וציין על מהרי"ק, ובאמת צל"ע דרמ"א כ' בן שיש לו דין עם אביו והאב הוא תובע ובמהרי"ק שורש נ"ח איירי בבן שיש לו דין עם אמו והיא תובעת, וכ' שם אפי' אחר הי'

מזמין אותה לדין חוץ למקומה היה הבן מחויב לטרוח ולילך שם עבורה על הוצאותי' והאיך יעלה על דעתו להטריח אותה בעצמו ולהבזותה בב"ד ואפי' אשה בעלמא הקפידו רז"ל שלא תתבזה בב"ד ק"ו שלא לבזות אמו ללכת חוץ מעירה לדון ולערער אלו דברים הנאמרים שם הצריך לעניננו, ונראה דווקא באשה ס"ל דהוא בזיונא רבא שתלך חוץ לעירה לדון בפני ב"ד מדמביא מאשה דעלמא דהקפידו רז"ל שלא תתבזה בב"ד, אבל באיש דליכא בזיון וטורח כ"כ לעמוד בפני ב"ד שלא במקומו מנ"ל לרמ"א כן מתוך דברי מהרי"ק, וכן כנה"ג דכ' בפשיטות בבן עם האב ממהרי"ק הנ"ל צל"ע:

ועל בעל כנה"ג צריך לפרש עמ"ש ומכאן דלכבוד אביו לא ימנע מלשאל תביעתו דמוכח כן מן מהרי"ק דהא המהרי"ק קאי דהאם תובעת הבן בב"ד ופשיטא ליה שאין צריך לתת לה מה שתובעת כדי שלא יצטרך לעמוד עמה בדינא ודיינא דכיבוד משלה ה"ה דאין צריך לוותר תביעתו מאביו כדי שלא יצטרך אביו לילך בדינא ודיינא, ותמה אני עליו הלא דבר זה מבואר ברמ"ה שבטור מפורש ושום שכל דבן יוכל לתבוע לאביו בב"ד במקום פסידא, וכ"כ רמ"א ביו"ד ובח"מ סי' י"ד ססי' א', ואיזהו חידוש מצא במהרי"ק יותר ממ"ש הטור בשם רמ"ה ורמ"א, ולפמ"ש במכתבי הראשון דיש מקום לומר לשיטת הרמב"ם דבב"ד אסו' לו לתבוע, וכ"כ בתשובת מהרמ"ל, נגד זה אין ראי' מן מהרי"ק דס"ל דגם לשיטת הרמב"ם מותר לו לילך לתובעו לב"ד דמהרי"ק אפשר ס"ל כרוב פוסקים במקום פסידא מותר אפי' לצער ובזיון, וכן נראה דס"ל למהרי"ק הכי דהא כ' שם והאם תחזיר לו הוצאותיו, וכ"כ רמ"א דאין חייב לכבדו משל בן, והא כ' במהרי"ק דזה בזיון לאם שתלך למרחקים לב"ד אחר ומ"מ כ' דצריכה להחזיר לבן מה שמוציא בהליכתו למקומה ומשום דאינו מחויב להפסי' משלו וע"כ דלא אזיל בשיטת הרמב"ם, די"ל לשיטת הרמב"ם אסור להעמיד האב בפני ב"ד ויפסיד שלו:

ויש להוכיח קצת דס"ל למהרי"ק דעיקר העמדה בדין ליכא בזיון כ"כ מדכ' שם אחר שכ' דהאם תתן לו הוצאותיו ואם כי באולי אין הדין נותן כן מ"מ כדי שלא יהי' לך פתחון פה לחלק, אמרתי כן, נראה כוונתו מ"ש אולי אין הדין כן משום שיטת הרמב"ם דמביא שורש קס"ו במילי דבזיון וצער צריך להפסיד ולשיטתו אינה צריכה אמו להחזיר לו הוצאותיו, ומינה דלשיטת הרמב"ם ג"כ מותר לו לעמוד עם אמו בב"ד, אלא שצריך לחוס על כבודה כל האפשר לדון עמה בב"ד שבעירה על הוצאותיו, אבל בב"ד שבעירה ליכא בזיון כ"כ, ומוכח ג"כ אפילו נגד אמו א"צ לוותר הגם דשערו חז"ל דבזיון היא לאשה שתעמוד לפני ב"ד, וכ"ז כתבנו לפי דמדמה הכנה"ג מלתא דאב ואם התובעים למלתא דבן תובע איכא ראי' מן מהרי"ק דס"ל אפי' לרמב"ם יוכל לתובעו בב"ד וכן לאמו

כמ"ש, ולמדנו מדברי בעל כנה"ג דס"ל דשוה כבוד ומורא רבו לאב דהא כתב ויראה ה"ה תלמיד אחר רבו ואי כבוד הרב חמור בענין זה כ"ש הוא, והכנה"ג כתב רק דה"ה ועוד דמדמה בן התובע לנתבע וכתב על זה דה"ה תלמיד אחר רבו ש"מ דס"ל כמו שבן יוכל לתבוע אביו בב"ד כן רבו דהוא מדמה ומשוה הענינים להדדי ויליף זה מזה מוכח דרשאי לתבוע אביו בב"ד ה"ה רבו ומצאתי לי חבר למ"ש במכתבו הראשון דאין חילוק בין רבו לאביו:

והלום מצאתי ראיתי בספר חסידים סי' תקפ"ד מעשה בעשיר א' וכו' בל"ס יש לפר"מ ני' ספר חסידים דשכיחי יעיי"ש, נראה דאין לבן לילך עם אביו לדין וכ"ש שלא להשביעו ומ"ש שם ואי נפשך לומר בעושה מעשה עמך אין זה ידוע לבני אדם עכ"ל, לא ידעתי כוונתו אם מעשה שהיה כך היה שלא היה עושה האב מעשה עמו אלא שאין ידוע לבני אדם ויחשדוהו שמצער אביו, או כוונתו כיון שיודע בנפשו שעושה לו האב עולה ובענין הזה א"צ לכבדו, (כמבואר בתשובה קודמת) אלא שלב"א אין ידוע, יהי' איך שיהי' נראה דעכ"פ לא נכון הוא לתובעו לאב בב"ד ולא מדת חסידות הוא ושומר נפשו ירחק וכ"ש תלמיד נגד רבו:

ובאתי להודיע גם זאת לפר"מ ני' וד' ישפות שלום והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, הכ"ד באישון לילה אוה"נ דש"ת פה פ"ב מש"ק פ' משפטים שנת תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קט

שובע שמחות הוא וביתו שלם, ה"ה י"נ חביבי הרב הגאון הצדיק תמים וכו' כש"ת מהרא"י וו"ב ני':

גי"ה קבלתי היום והנה זה כתוב השלישי ממני לפר"מ ני' להכריע דברים שכתבתי כי יש מן הרמב"ם ראי' דס"ל דבן יוכל לתבוע ולהשביע לאביו בב"ד והלום ראיתי כי פר"מ ני' דחה די"ל כגון שאב התובע ונשבע ונוטל, יאמין לי כי כבר עלה במחשבה לפני בשעה שכתבתי ונשתייר דיו בקולמסי ותקנתי במחשבתי מלבד שדחוק ורחוק לפרש כן לשון וכוונת הרמב"ם, ולדינא נ"ל דליתא כיון דאב התובע ואי אפשר לו להוציא רק בשבועה שיש בה קללה ושמתא וכדומה בוודאי לא יוציא ממון בשבועה קלה בשביל מצות כבוד אב דהא הוא האב הגורם והוא רוצה להוציא ממון ואם הוא רוצה לחוס שלא יהא בארור ע"כ יניח הדבר, ואין הבן מקללו רק הוא מביא עצמו לידי כך ונשבע ודעתו ורצונו בארור וכדומה ואין על הבן מעון מקלל האב כלום, ועיין סי' פ"ב וסי'

צ"ב בנשבעים ונוטלים כשא"א לו לשבע, דאין החיוב בא רק בשבועה ועד דלא נשבע כראוי' לא חל חיובא שחייבו רבנן לנתבע, והדברים פשוטים, ומ"ש דאפשר לטעון קים לי כתשובת מהרמ"ל, הגם דב"ח ומל"מ חולקים עליו, לא ידעתי מה שייכות לטענת קים לי לכאן, טענת קים לי למוחזק שאין מוציאים ממון מידו כי המוחזק טוען קים לי כשיטה זו, אבל כאן תליא בהעמדה בדין אם אפשר לתלמיד או לבן להעמיד רבו או אביו לדין מפני שצריך ומחויב בכבודו, ואם ירצה הבן או התלמיד להעמידו רבו בדין בוודאי צריך למיזל עמו בדין ישראל כראוי ונכון וכדת וטענת קים לי אין לו מקום בנדון זה, (כי אפילו אי הלכה כמהרמ"ל עובר רק התלמיד במצות עשה של כיבוד אב אבל האב צריך לילך עמו בדין ודוחק לומר דיכול האב לומר אולי הלכה כמהרמ"ל ואני מכשילך לעבור על מצות כיבוד לכן לא אציית לעמוד בדין שלא אעבור על לפני עור דמ"מ על הממון עצמו שנתבע אין להאב טענת קים לי וישלם לבן, כמהרמ"ל בלא העמדה לדין תחלה) ומ"ש כי רבים יודעים שאין ממש בדבריו הלא כבר כתבתי שישמעו א' היודע דו"ד ולא יהי' א' מדייני' אם יש ממש בדבריו שלא לחלל כבוד ת"ח על מגן, ומ"ש ביישוב דברי כנה"ג בעצמו יודע כי דחוקים דבריו, הכלל כי פר"מ ני' נוגע בדבר וצער לו טובא, ד' ישמרהו מזה ומכיוצא בו, ומעשה אני יודע ושמעתיו מפה קדוש אבא מאוה"ג זצ"ל, פעם הי' לסמ"ע דין על אחד והציע משפטו לפני ב"ד הגדול במקום וועד היריד שהזכירו מהרש"א שלהי גיטין, וכשטען הסמ"ע לפניהם הראוהו שהיה בהעלמת עין ממנו דברי עצמו הודה ולא בוש, כמה גדולים דברי חז"ל, אין אדם רואה חובה לעצמו, ואם לעצתי ישמע י"נ חביבי ני' יראה כל האפשר לפייסו בדברים ובממון כל חפצים לא ישוו לחוס על כבוד שמים וכבוד התורה ות"ח כי מה יאמרו הבריות, הלא יתלו בוקי סריקי בפר"מ ני' כי מבקשים מומים ודוברים על צדיק עתק שכיחי הרבה והגם שיודעים בנפשם כי הדין עמו ישישו כי ימצאו גבר בגוברין לדבר עליו תועה יאמרו זה היום מצאנו מה שקוינו, ה' שנותיו יאריך בנעימים ויבלם בטוב כחפץ אוהבו המשתתף בצערו, ולדינא אין משוא פנים בדבר ח"ו, ואצפה עוד לתשובתו ולהודיע כי נתהפך עליו הכל לששון ולשמחה פה פ"ב פ' תצוה תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קי

כהן שדעתו יפה, פרי עץ הדר, מהדר מן המהדרים ביראת ה' כל הימים, ה"ה חתני כבני תלמידי חביבי הרבני הצדיק המופלג בתורה וביראה טהורה וותיק מלא עתיק חרוץ מלא ברכת ה' הקציז כש"ת מוה' יעקב ליב כ"ץ שטראססער ני':

מע"י אצבעותיך הנעימים וחביבים עלי קבלתי לשמחת לבבי, ואותיותיך שאלוני ע"ד אשר בעיניך אתה רואה כי נהגו הגבאים גבאי צדקה להלוות לאחרים ממעות צדקה וכן אתה עושה כמעשיהם במעות המקובץ על ידיך לעניים או לתושבי ארץ הקדושה, וכן ראית כ"פ מעשה רב מא' אשר כל מעשיו ע"פ הדין ודת של תורתנו הקדושה אשר דברי הש"ע לא נעלמו מאתו ובל"ס עושה בממון של צדקה בצדק ויושר והוא גבאי דא"י אשר כל הנקבצים באים לידו והוא מלוה בנתיים לאחרים עד זמן השלוח לא"י מעות הנשלח לידו, וכעת שזכית ללמוד מס' עירוכין וכשהגעת שם ו' ע"א מצאת כי מבואר שם דלאחר שאתי ליד גבאי אסור לו לשנותו היינו להלוותו וכן הוא בטוש"ע סי' רנ"ט, ומאוד אתה תמה מהיכן יצא היתר זה לגבאים דנהיגי להלוות לאחרים באין פוצה פה, וביותר אתה משתוקק לידע טעמו ונמוקו של הרב ראש הגבאים דמעות א"י שראית שעושה כן ובל"ס יש היתר על זה ובהיתר הוא עושה, ופלפלת בחכמה בסוגי' דערכין ובשיטות הראשונים והנני להשיב לך בקוצר אומר בתשובה מאהבה לפי מסת הפנאי וד' יגמור בעדינו:

ולהיות כי דינים אלו אינם מבוארים באורך בראשונים ופוסקים ויש כמה עקולי ופשורי לכן אבאר כל האפשר לפום רהיטא ובין תבין אשר לפניך, הנה בש"ס ערכין מסיק דעד שלא בא, ליד הגבאי יוכל לשנותו היינו להלוותו בין לו בין לאחרים משבא ליד הגבאי אסור לשנותו היינו להלוותו, ורמב"ם הלכ' מתנות עניים לא כ' דכ"ז שהוא בידו שיוכל להלוותו גם לאחרים, וכן הטור לא כתב אפילו לאחרים והקשה ב"י למה השמיטו ונדחק מאד ולבסוף הרגיש בעצמו דבסוגי' הש"ס אין מקום לדבריו, וגם לפי פירושו בכוונת הרמב"ם לא הועיל כלום ביישוב הטור, וראיתי בב"ח שכ' כיון דבגמ' סבור מינת לעצמו אין לאחר לא אמר ר"י בין לעצמו בין לאחרים אלמא דטעות הוא לחלק בין לעצמו בין לאחר לפיכך כתבו סתם עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותו ללוותו דמשמע בין הוא בין אחר, אבל הא דבין אומר הרי זו או הרי עלי הוצרכו לפרש משום דאמר ר"ז ל"ש אלא דאמר תרי עלי וכו' ומתקיף לי' רבא אדרבא איפכא מסתברא וכו' וכיון דאיכא מ"ד לחלק בין הרי עלי להרי זו הוצרכו הרמב"ם והטור לכתוב בפירוש דלא שנא ומותר כדאסיק רבא אלו דבריו ז"ל, וכשאני לעצמי נ"ל מ"ש רש"י בטעמא דסבור מינה לעצמו אין לאחר לא דלעצמו י"ל דעל מנת כן הקצה לצדקה, אבל לאחרי' לא אסיק אדעתי'

נראה דמאן דסבר הכי הי' ס"ל דיש קדושה בסלע זו שהפריש לצדקה כעין הקדש, אלא דלעצמו אסיק אדעתי' וכאלו התנת וכהא דאמרינן במק"א דלב ב"ד מתנה עליהם אבל לאחרים אסור דלא היה בדעתו ולא התנה על כך, וטעות הוא בידו דאין בצדקה משום הקדש כלל רק משום נדר וכדאסיק שם מברייתא צדקה אינה כהקדש, שוב אין מקום לטעות ולחלק בין לעצמו בין לאחרים דאין בו נדנוד הקדש שיהי' אסור בתנאה בשום צד, והא"ש כיון שכ' הרמב"ם בה' מתנות עניים הלכ' ה' שהצדקה אינה כהקדש ומותר להנות בו שוב פשוט שאין לחלק בין לו בין לאחרים מטעם אחר, לכן הטור שהעתיק לשונו של הרמב"ם שהצדקה אינה כהקדש לא צריך לפרש דכ"ז שהוא בידו מותר אפילו לאחרים דממילא מובן מטעם שכ' שאם יש הנאה מותר לגבאי להלוותה משום דאין צדקה כהקדש, ומובן דאפילו לאחרים שרי דמ"ש, ה"ה כאן שלא בא ליד הגבאי דליכא חילוק כנ"ל נכון וברור:

ורי"ף וראש פ"ק דב"ב כתבו מפורש בין לו בין לאחר משום דלא כתבו כלל הא דר' ינאי דכל שיש הנאה לעניים מותר לגבאי להלוות ולא כתבו דאין צדקה כהקדש דמותר בהנאת לכן הוצרכו לפרש דליכא חילוק בין לו בין לאחר כנ"ל:

והנה באמת תמוה מאד למה השמיטו הא דר' ינאי ומאי דמסיק ש"ס דלהנאת עניים מותר ומהתימא שלא הרגיש הב"י בזה, אבל ראיתי כי הב"ח עמד ע"ז, ונדחק דס"ל דווקא ר"י הי' ניח' לי' לעניים וליכא בזה"ז כמוהו ורמב"ם ס"ל לאו דווקא ר' ינאי, ודחוקים ורחוקים דבריו במח"כ, ולפע"ד נראה ליישב ואקדים:

הנה הטו"ז סי' ר"ץ סעי' ד' הקשה על ר' ינאי דהלוה כיון שלהנאתו של העניים הוא הא מבואר במתני' דשקלים פ"ד דס"ל לר"י דאין משתכרין בשל הקדש אף לא בשל עניים ובש"ס כתובות כ"ז ע"א מבואר הטעם שמא יבואו עניים ולא יהי' לו ליתן להם, ואיך תלוה ר"י לטובתם וכי עדיף מלהשתכר דאסור, ועיין סי' רנ"ט ס"ק ב' ומה שתי' שהי' ר"י בטוח מאד מיד כשיבואו העניים שיוכל לגבות מן הצבור לחלק בלי מניעה, וזה תי' דחוק מאד וכי אפשר שיהי' בטוח בדבר דתליא בדעת אחרים, וגם עד שיקבץ ויגבה הא קיימו עניים ומה לי עיכוב הרבה או עיכוב קצת והקושיא צע"ג לכאורה:

והנלפע"ד דהנה בירושלמי דשקלים פ"ד איתא על הא דאמר ר"ע במתני' אין משתכרין בהקדש אף לא בשל עניים, קאמר סתמא דש"ס ירושלמי אלא אם רצה יהי' ההפסד שלו ושכר להקדש וקאי על תרווייהו של הקדש ושל עניים דטעמא דר"ע מחשש שמא יפסידו ההקדש והעניים, וכ' המפרש שם אבל בבבלי כ' הטעם בהקדש משום אין עניו' וכו', ובשל עניים דלמא אתרמי עני וליכא למיתב לי' ולפי טעם הירושלמי משום הפסד

היינו דחיישינן שמא יפסיד במו"מ לק"מ על ר"י הך מתני' דווקא היכא דאיכא למיחש להפסד שיפסידו העניים שלהם אסור לו שאין העניים מרוצים שישתכר במקום שיש לחוש לפסידא ואם לא יהי' להם ואכלו המקובץ יקובץ עוד על ידו ומוטל על הציבור ליתן כבתחילה, אבל הא דאסור להגבאי להלות כתב המרדכי פ"ק דב"ב משום שמא יבאו העניים ולא יהי' לו מה ליתן להם עיי"ש היטיב ואמד ר"י דעתא דעניים כיון שיש להם בזה ריווח שיש להם עי"ז יותר רוצים העניים שילוח מעותם הגם שאפשר שיהי' מעוכבים עי"ז לשעה עד שיגבה כנ"ל, וגם לפמ"ש תנמק"י בב"ב הטעם שלא ילוה דלמא ירד מנכסיו, ג"כ י"ל דווקא דרך מו"מ אסור כיון דדרך התגרים ומצוי הוא שסבור הוא שישתכר ומפסיד ולא ניחא לעניים בהא, אבל לחוש בהלואה שמא ירד מנכסיו עד שיגיע זמן לחלק לא מצוי כ"כ ותשכר דאית להו הנאה והרוחה עי"ז ניחא להו שילוה ועיי':

ובזה נתיישב לי הרמב"ם בפי' המשניות פ"ו מעירוכין במשנה אחד המקדיש את נכסיו וכו' שהמתיק שם חשש שיפסיד במו"מ לפי שהשבח הזה אינו בוודאי אבל הוא על ספק ולפעמים אינ' משתדלים להוסיף במה שאנו עושים ויהי' מעשינו סבה לחסר מדמים, וסיים ולפיכך עלה בידינו עיקר אין משתכרין לא בשל הקדש אף לא בשל עניים עכ"ל, ועיין הרע"ב ותוי"ט שם ובמתני' פ"ד דשקלים בהרע"ב ובתוי"ט, וצל"ע למה הניח הרמב"ם טעמ' דש"ס דילן בכתובות, ונקט לעיקר טעם דירושלמי דשקלים וצע"ג, ולפמ"ש מצאנו לו מקום יישוב, דקשה לי' לש"ס עירוכין דמקשה ומפרק לר"י משום דניחא לעניים כקושית הט"ז, ומזה הוכיח דר"י ס"ל כטעמא דירושלמי ומעשה רב נקוט לעיקר כנ"ל נכון:

והא"ש ליישב שיטה זו של הרי"ף ורא"ש דלא הביאו להא דר"י דס"ל עיקר כסתמא דש"ס דילן בכתובות ק"ז משום שמא יבוא עני ול"ל למיהב להו ממילא ליתא לדר' ינאי ולכן שבקי', ורמב"ם דנקיט לדר"י משום דמעשה רב, ובאמת כתב בפי' המשניות טעמא דירושלמי לעיקר ובהא פליגו הרי"ף והרא"ש, ורמב"ם כנ"ל לבאר ועיין:

ובדברינו סרה תלונת המל"מ הלכו' מ"ע על מהר"י טראני דכ' דמותר להלוות בשכר על המשכן, והקשה עליו דהוא נגד ש"ס כתובות דאין משתכרין בשל עניים שמא יבואו עניים ולא יהי' לו מה ליתן להם, להמעיין במהרי"ט כ' מפורש דכל עיקר הטעם דאסור להשתכר משום שמא יפסיד ואפילו בשדות דשמא ישתדפו ולא שרי רק במשכן תחת ידו, ונ"ל לא מדעת עצמו אמר מלתא בטעמא אלא דראה כן בירושלמי ונקיט האי טעמא לעיקר כמו דנקיט לי' רמב"ם בפי' המשניות הנ"ל, אלא דהא גופא קשיא עליו ועל

הרמב"ם למה שבקו לטעמא דש"ס דילן, וכבר מצאנו לו לרמב"ם מקום יישוב וא"ש גם שיטתו של מהרי"ט:

והנה הב"י סי' רנ"ט מביא בעה"ת שמביאו מל"מ שאין נושאים ונותנים בצדקה רק כסף בכסף וכיוצא בו, נראה דס"ל כטעמא דש"ס דילן בכתובות ולשיטתו ליתא לדר' ינאי לדינא, אלא דצל"ע (תמיהת הט"ז סעק"ב) על הב"י שמביא הא דבעה"ת והרמ"א קבעו להלכה, וכ' מלתא בטעמא שמא יבואו עניים ולא יהי' לו לחלק, והא המחבר קבע להלכה הא דר"י כשיטת הרמב"ם, והרמ"א שתק לי' ואיך כ' אח"כ דאסור להשתכר רק כסף בכסף וציין על בעה"ת וצ"ע:

וליישב שיטת הרמ"א נ"ל דיש לחלק בין לעשות במו"מ להשתכר בו ובין הא דר"י כדי לעשות לאחרים ליתן עוד, לעשות מו"מ לקנות ולמכור כדרך התגרים אין זה ענין לגבאי לגבות צדקה כ"א לקבץ על ידו או לקבל מה שנותנים לו ואם לא יהי' לו יקבץ או יכופם שנית כמו שעשה בראשונה ולכן אסור לעשות לו מו"מ במעות עניים דלמא יבואו עניים ולא יהי' לו לפי שעה לתת להם ולא ניחא להם בהרווחה זו דרך מו"מ כי החיוב מוטל על הציבור וכל מי שאפשר לו לפרנס, אבל ר"י שעשה כדי לתרוויח לקבץ יותר לעשות כשיאמר שאין לו, וזהו ענין הגבאי לעשות כל מה שאפשר, בזה אמדינן דעת עניים שניחא להו בהמתנה זו כדי שיעשה הגבאי ביתר שאת ויתר עז לטובתם באותו ענין ובמלאכתו מלאכת ה' אשר הוא עושה, כנ"ל והוא חילוק נכון, מ"מ הרמב"ם לא נכנס לחלק בזה, ולכן הוכיח דעיקר כטעם דירושלמי, וריי"ף ורא"ש ג"כ לא נחתו לחלק כהנ"ל, ולכן השמיטו דר"י כדכתיבנא לעיל ועיין:

המורם מדברינו להלוות משל עניים על המשכון דמתיר מהרי"ט תליא בטעמא דירושלמי וש"ס דילן ולדינא לפי שיטת הרא"ש וריי"ף דס"ל טעמא דש"ס דילן אסור אפילו על המשכון ולרמב"ם דנקיט טעמא דירושלמי מותר, ופסק הרמ"א כבעה"ת רק כסף בכסף משום טעמא דש"ס דילן:

והנה בטעמא דאסור לגבאי להלוות כ' הנמק"י פ"ק דבב"ב מחשש שמא ירד מנכסיו, וצ"ל מ"ש עד דלא אתי ליד גבאי שרי לי' להלוות לעצמו ולאחרים ול"ח שמא ירדו מנכסיהם וצ"ל דעד דלא זכו העניים ואין עליו רק משום בפיך זו צדקה וצריך לקיים נדרו משו"ה לא חיישינן כ"כ דילמא ירד מנכסיו ולא יוכל לקיים נדרו, דאז יהי' אונס בדבר, ואפשר שיקיים פעם אחרת כאשר יצליח בזמן מן הזמנים, (או יוכל להתירו כשירד מנכסיו דצדקה דין נדר יש לה) אבל כשבא ליד גבאי כבר זכו העניים, ואם ירד מנכסיו יהי' גזל בידו או ביד מי שהלוה לו והוא גרם לזה לכן אסור כצ"ל, אבל יותר מסתבר מ"ש

המרדכי דמשו"ה כשבא ליד גבאי אסור לו להלוות שמא יבוא עני ולא יתי' לו ליתן, ועד דלא בא ליד גבאי שרי דאינו עובר בבל תאחר עד שיתבענו הגבאי ומדלא תבעו ש"מ דליכא עני דצריך להם ומזה עצמו דיש חילוק בין אתי ליד גבאי ודלא אתי הוכיח דאינו עובר על ב"ת עד דתבעו הגבאי עיין בו היטי' ועיין בטוש"ע סי' רנ"ז, ויש נ"מ לדינא לטעמו של נמק"י מותר להלוות על משכון בטוח, אבל לטעמא דמרדכי אסור שמא יבאו עניים דכ"ז שלא נחלט לו המשכון אחר זמן הלוואתו אסור לו למכרו כדי לתת לעניים, ויש ג"כ קולא לטעמא דמרדכי וחומרא לנמק"י, לטעמא דמרדכי כשמלוה לזמן שלא יבואו עניים בתוך הזמן הזה כי יש לו די והותר לחלק בעדם או שיש זמן קבוע לשלח המקובץ או סך קצוב כשיהי' הסך מסוים בכדי לקיים בו מצות שלוח דבכה"ג אין חשש שיחסר המזג כש כשיצטרכו עניים לשעתו מותר להלוות אבל לטעמא של נמק"י שמא ירד מנכסיו גם כה"ג אסור:

והנה כבר כתבנו כי מסתבר יותר טעמא דהמרדכי דא"ש טפי הא דקודם שבא ליד גבאי שרי וכן מובן טפי הא דהלו' ר"י משום טובת העניים ואי דאסור משום חשש שירד מנכסיו ויפסידו הכל רחוק שיהי' ניחא להו לעניים משום דמעשה ומקבץ בעדם יותר ע"י הלואה, ולמרדכי א"ש טפי דליכא רק משום עיכובא שיצטרכו לשעה כה"ג ניחא להו שיעכבו לשעה כדי לקבל שכר המתנה בריווח יותר, וכ"נ דפסקינן לכולה מלתא דמרדכי בסי' רנ"ז וכן בסי' רנ"ט כ' רמ"א שאין משתכרין בשל עניים משום שמא יבואו עניים ולא יהי' להם ולא משום חשש פסידא, ואם במשא ומתן דשכיח לא חיישינן דיפסידו, כ"ש דל"ח שירד זה מנכסיו עד שלא יהי' לו לפרוע מה שלוה, לכן נלפע"ד מי שיש צדקה תחת ידו היכא דאין לחוש שמא יבוא עני ויצטרכו לשעה ע"ד שכתבנו בסמוך יכול להלוות לאנשים בטוחים נאמנים, ואם מלוה על המשכון עז"ז, ג"כ יוצאים כלהשיטות מה טוב:

ונבוא לשאלתך, הנה שראית מרב האי דמקבץ לנקביו מגבאים דבכל אתר ואתר ששולחים לידו, ומלוה לאחרים בטוחים ועל אחריותו, בל"ס טעמו ונמוקו כיון שזמן השילוח תליא באומדנא דילי' ודעתו ורצונו לשלוח אחר איזה חדשים כשיראה ויבין שכבר בא לידו סך מסוים שיש בו כדי לקיים מצות שילוח, ובנתים לוקחים אנשי א"י בהלואה עד בא השלוח, ומתנה עם הלוים שיהי' המעות מוכן לפניהם כשיודיעם איזה ימים קודם השלוח שישלח כה"ג ליכא איסור וחשש לדעת המרדכי, אבל הגבאים בכל אחר אתר כא' קבצו איזה סכום שולחים אותו ליד הגבאי אשר מידו נשלח למקום קדוש, וכיון דהם תלוי' בדעת הגבאי שעליהם וגובה להם, ואין יודעים למתי ישלח בוודאי לא

שרי להם להלוות אלא עד תוך הזמן הזה עד שיקובץ הממון כדי שיהי' בכדי שילוח ליד הגבאי המשלח לא"י ועל אחריותם וגם זה בקושי דעדיין אינו דומה להתירו של הגבאי המשלח לא"י כמובן:

ומ"ש שראית מעשים בכ"י כי הגבאים מלוים ולוים אין בזה טעם ולא מצאתי שום היתר עד אשר בינותי בספרים מצאתי שאהבה נפשי בפתחי תשובה בשם תשוב' חמודי דניאל כ"י, וז"ל בזמננו נהגו בזה אפשר כיון שנהגו כן לב ב"ד מתנה עליהם עכ"ל, ועיין בזה הגה' רמ"א סי' רנ"ט סעי' ב' ובש"ך שם, ועיין או"ח סי' קנ"ד במג"א סעקט"ו, ובמג"א שם הנלפע"ד כתבתי שום תשים עיניך על דברינו כי בעל נפש אתה, הכ"ד חמיך כאב אוה"נ חותם באהבה רבה פה פ"ב כאור בוקר ליום ו' לס' ויקחו לי תרומה תרכ"ז לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קיא

שלמא רבא מן שמי' לידיד ד' חביב נפשי מחותני הרב הגאון הגדול המפורסם בישראל מופת הדור חריף ובקי בח"ת בנן של קדושים נ"י ע"ה כקש"ת מוה' שלמה זלמן אולמאן ני' אבדק"ק מאקווע יע"א:

מכ"ק קבלתי לשמחת לבבי, ואחר עד היום לעשות רצון צדיק כי"ב לאשר הייתי שבוע העבר בע"מ וויען, ומאת בואי לביתי אינני בבריאות, ועצור אני ע"פ צווי הרופאים בחדר, ולעת ערב אמר לי גיסי ידי"נ ני' כי מחר יכתוב למחותני הדר"ג ני' דחקתי עצמי גם אני להשיב מפני כבודו כי רב:

והנה הדר"ג מחותני ידי"נ ני' עשה לי מטעמים במה דקשה לי' בש"ס נדרים דף ז' ע"א ופסקו הפוסקים להחמיר בספק יש יד לצדקה, לשיטות דסוברים דצדקה לעניים כהקדש לגבוה יחשב ומחשבה מועלת בו כמבואר ח"מ סי' רי"ב ויו"ד רנ"ח, א"כ מה הוא מקום הספק נשאל לנודר אם אמר יאמר שלא היה מחשבתו לנדר, רק לנפקותא נאמן במגו דאי בעי מתשל עלה, ואם יאמר שהי' בלבו לנדר הא מחשבה לחוד מועיל לצדקה, וכ' כי מצא קושיא זו במהרי"ט, ואני לא מצאתי בחפזי ולדידי לק"מ די"ל כמ"ש תוס' שבועות כ' ע"א לישנא דאתקיל לי' שאמר שהי' כוונתו מה שיהי' משמעות לשונו או דשכח מה היה כוונתו, וכן י"ל בזה, וכצ"ל בדוכתא טובא בספיקות כה"ג, ועוד י"ל בשאומר אח"כ שהי' בלבו נגד מה שהוציא מפיו שלא יועיל ודברים שבלב שסותר מה שהוציא מפיו לא הוי דברים גם בשבועה (עין בש"ך סעק"ב סימן ר"י מה שכתב בשם הב"ח) ואי בדבריו נדר לא מועיל מחשבתו שסותרת בשעת הדיבור, משא"כ אם אין משמעות

דבריו לנדר והוא פשוט, והנה מה דפשיטא להדר"ג נ"י, דנאמן שלא היה כוונתו לנדר מטעם מגו דאיבעי מתשל עלה זה תליא בשני תירוצי רשב"א ביבמות פ"ח ד"ה הואיל ובידו לאתשולי ישעי"ש, ויעיין ראשונים ב"ב ס"פ גט פשוט דס"ל דאינו מגו כה"ג ויעיין ש"ך ח"מ סי' רנ"ה:

ומ"ש מחו' י"נ הגנ"י ביישוב הקושיא ע"פ שיטת הרמב"ם פ"ב מנדרים בשחוזר מנדרו תכ"ד מהני, חוץ בשחוזר במחשבתו א"כ יש נפקא מינה בשאמר שחזר תכ"ד במחשבה דאם לא הי' הנדר רק במחשבה, פשיטא דמועיל חזרה במחשבה, אבל אי הוי נדר בדיבור לא מועיל חזרה תכ"ד במחשבה אלו דבריו, במח"כ לפע"ד אינו כן, מלבד אי מהני חזרה תכ"ד אפילו בפה תליא בשיטות הרמב"ם ודכוותי' דס"ל בהקדש לא מהני חזרה תכ"ד ואם צדקה כהקדש גם בזה לא מהני חזרה תכ"ד, ואפילו לדעת הש"ך ח"מ סי' רנ"ה דהשיב על שיטה זו, י"ל הסוברים דצדקה לעניים כהקדש ל"ל כרמב"ם מ"מ נ"ל דגם אם נדר במחשבתו ל"מ חזרה במחשבה דמחשבה בהקדש כמעשה כמו בתרומה דכתיב ונחשב, ובהקדש כתיב ומוצא שפתיך, וכתיב וכל נדיב לב וכו' ויעיין שבועות כ"ו ע"ב בתוס' ורש"י שם, ואין מחשבה מבטל מחשבה שנחשבת כמעשה כמבואר בש"ס פ' האומר בקדושין ובתוס' שם וכן בצדקה אי מחשב כהקדש לגבוה, לא אתי מחשבה ומפיק מידי מחשבה שנחשבת כמעשה וכסברת פר"מ הגנ"י אמרתי במק"א לענין אומדנא ודברים שבלב וכה"ג, אבל בתרומה והקדש פשוט דלא שייך מחשבה מוציא וכו':

ואחרון הכביד להקשות על שיטת הרמב"ם הלכ' נדרים, מסוגיא דנודרת איך מדירים אותה בב"ד ניחוש שבחשאי תאמר שחוזרת מנדרה, וכעין שכ' תוס' שם שחיישי' שיפר בעל בחשאי קודם שיאמר בקול קיים ליכי, הנה שערי תירוצים על קושיא תוס' שם לא ננעלו, ואכ"מ, ובאמת לתי' תוס' יש לפקפק לשיטת הרא"ש ומובא בי"ד סי' רי"א דבלחש לא מהני, ולפי דס"ל לב"ח דלא הוי אמירה עד שישמיע לאזכן, הגם שאמת בכוונת הרא"ש כמ"ש הש"ך וזה מבואר, אבל גם דעת הב"ח נכונה לעצמו בלי השמעה לאזנו כמחשבה יחשב לכל דבר, וי"ל גם הר"ן בנדרים ס"ל כן, רק דס"ל מ"מ לא שמע חבירו כיון שלא אמר בקול ולא דקדק עליו מקודם לשמוע מה יאמר בלחש כזה וכמ"ש ש"ך שם, אבל כשעומד בפני ב"ד ועומדים עליו ומדקדקי' אחריו קשה לצייר שישמיע לאזניו, ולא ירגישו ב"ד בדיבור כזה וכן לא חיישינן שהאשה תחזור בלחש ותשמיע לאזניה ולא ירגישו בו ב"ד, אלא דתוס' ע"כ לא ס"ל כן וצ"ע, ולפום רהיטא י"ל שיכרחו

אותה לומר עוד דברים מיד שאינם מענין הנדר עד שתצא מתכ"ד של הנדר ושוב אין לחוש עוד כנ"ל, ולאפס הפנאי והבריאות הקצרתי כאמור:

רנע א' אעורר לבבו כלב הארי בענין זה שנתקשיתי מאז והארכתי למה בספק מתנות כהונה פטור בלא כלום יתן במתנה על מנת להחזיר ומועיל לצאת י"ח ואין בו הפסד ממון רק (מקיים) ספק מצוה, ואי משום כהן המסייע בבית הגרנות דמבואר פ"ק דקדושין אין בזה דהא (אם לא יקבלם במתנה על מנת להחזיר) לא יתן לו כלום מספק כמובן וצע"ג, והיה בזה שלום כעת, ואתו הסליחה על קיצור דברים, הכ"ד אוה"נ חותם באהבה דש"ת תמיד מחותנו:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קיב

רב ברכות, ושובע שמחות, בשורות טובות, ישועות ונחמות, לראש ידידי וחביבי הרב המאוה"ג בקי בחדרי תורה, קולע אל השערה, צדיק ונשגב שמו, כקש"ת מוה' מרדכי שלאנק ני' בשבת תחכמוני בק"ק אמסטערדאם יע"א:

גי"ה קבלתי, ולעשות רצונו חפצתי, והנה הוציע לפני ספק א' משמי' דהנהו אחים צנתרא דדהבא הצדיקים הגבירים המפורסמים ני' והוא באחד שצוה בחוליו לי"נ הרב הצדיק חריף ובקי מו"ה עקיבא לעהרן ני' לעשות פדיון נפש עבורו ולחלק ארבעים זהובים למי שירצה, והצדיק הנ"ל הלך בתומו וצוה לעשרה לומדים שילמדו ויאמרו תהלים כנהוג שם וחלק להם אח"כ מעות סכום הנ"ל, ופקפק עלי' י"נ אחיו הרב הגדול החסיד מוה' צבי הרש לעהרן ני' כי לא יצא ידי חובתו בזה כי להלומדים הנ"ל צריך ליתן שכר בטלה והוי פורע חובו ממעות צדקה שהופרש לפדיון נפש והשיבו הרב מו"ה עקיבא ני' כי שכר בטילה אינו דין רק שאסור ליטול שכר לימוד וחושבים שנוטלים עבור בטילה ובסתמא א"צ ליתן ולא הוי פורע חובו ועוד אמר כי לא הוי פ"ח כיון שלומדים עבור הטובת הנאה שינתן להם חלוקה הזאת ולא יתן לאחר, (וטובת הנאה מותר בצדקה כמו מעשר עני שמחל' בביתו) כן התווכחו האחים הצדיקים והרבנים ני' ביקשו מאת כבודו ני' להציע לפני ואחוה דעה גם אני, הגם כי ידעתי כי לא לדידי צריכים מ"מ לעשות רצון צדיקי' שמתי מעט עיוני על הספק ואשיב מפני הכבוד:

ואומר פקפוק של הרב מה"ו צבי הרש ני' לכאורה נכון הוא דהוי פ"ח ממעות צדקה כי צריך לשלם שכר בטילה, ומה שדחה אחיו הצדיק ני' כי שכר בטילה אינה חיוב לא ידעתי למה והלומדים בוודאי הלכו ללמוד ובטלו ממלאכתם כדי לקבל שכר המותר

להם ובטילה דמוכח הוא ולא יוגרע מפועל בטל, אבל מלבד כל זאת תמה אקרא על שגגה היוצאת מלפני האחים הצדיקים נ"י, וגם ממעלתו נ"י במח"כ אין הדמיון יפה ואינו מן המדומה שאסור ליקח שכר הלימוד שבש"ס נדרים ל"ז ע"א דשם הענין כי צריך כל א' מישראל היודע ספר ללמוד עם חבירו בחנם וילפינן מראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני מה אני בחנם אף אתם בחנם יעיי"ש, אבל באופן נידון דידן החולה הרוצה שיהי' לו זכות תורה ומצוה ושוכר לומדים שילמדו עבורו וזכות לימוד זה נותנים לו או במתנה או בשכר כמו ישששכר וזבולון המבואר ביו"ד סי' רמ"ו סע"א בהג"ה ואין צריך הלומד ליתן לו בחנם זכות ושכר למודו שלמד אם כן ממילא פ"ח ממש כדברי הרב מה"ו צבי הרש נ"י לכאורה:

אבל נ"ל כי נכון את אשר דיבר הרב מה"ו עקיבא נ"י כי זה אינו פרעון בצדקה רק לומדים בטובת הנאה (דהיינו שיותן להם מעות צדקה) ונכון הוא כי מה איכפת להו לאלו שלמדו איזה מעות נותן להם עכ"פ הם יקבלו המעות וכדי שיותן להם ולא לאחרים לומדים פרק משניות או הלכה ויפה עשה, אלא דיש חלוקי דינים בזה, כי באמת סברא הלז כבר כתובה בט"ז יו"ד סי' רמ"ט ס"ק א' לקנות מצות בבהכ"נ ממעות מעשר מותר כיון דט"ה ממעשר לבעלים אלא דמחלק שם אם היה דעתו מיד בעת קניית המצוות שיהי' ממעות מעשר, אבל כשלא היה בדעתו כן ושוב נמלך הוי כפ"ח ממעות מעשר יעיי"ש, וכן נימא אם היה דעתו מיד ממעות שמפריש לפרוע ללומדים יוכל לפרוע להם משא"כ כשאח"כ נמלך ולדעתי מסתמא חישב כן מיד דכן הנהוג שעושים פ"נ ושוב נותנים המעות ללומדים או במקומינו להמתפללים ואומרים תהלים עבור החולים, וסתמא כפירושו, והרי לא היה להרב מהו' עקיבא נ"י רשות לחלק עוד מעות חוץ ממ' זהובים וממה יפרע עבור הלימוד ומסתמא ליתן להם מעות זה נתכוון, באופן שגם אם כבר יצא מלבו מחשבתו בעת ההיא ויעיין תוס' שבועות ר"פ שבועות שתים ד"ה לישנא דאתקיל לי' מ"מ יצא חובתו וכדין עשה:

ובאמת צל"ע דינא של הט"ז, דע"כ קאי באופן שמעות אלו הנגבים מקוני המצוות לקופה מתחלקת לעניים שבעיר, וכ"כ בכנה"ג דאל"כ מפסיד (ממעשרו) חלק העניים וגוזל אותם, וא"כ עדיין איכא פסידא אולי היה האחר נותן כמו הוא (אפילו פחות ממנו רק שהי' משלם דבר מה בעד מצות) עבור המצות וכמה פעמים כן הוא שהי' רצון אחר ליתן (גם כן בעדם) ורק כמו זה ולא יותר והיו העניים מרוויחים כי היו נוטלים מקופה של צדקה והוא הי' צריך לחלק מעשרו לעניים למי שירצה, והי' קשה לי הדבר, ובינותי בספרים ומצאתי ראיתי בספר אלי' רבה סי' קנ"ו סק"ב בשם של"ה דווקא במה שמוסיף

על חברו יוכל ליתן ממעות מעשר, אבל מה שגם חברו רוצה ליתן לא יתן מהמעשר, וסיים אלי' רבה ויש לדחות, ועיינתי בשל"ה בסוף עמוד הצדקה כתב באמת בקיצור, וכוונתו כמ"ש והנכון אתו, וצריך הקונה מצות במעות מעשר להזהר בכל הנ"ל ורבים נכשלים בזה:

ויעיין במג"א ס' תרצ"ד בשם של"ה והוא מתשובת מהרי"ל, דממעות מעשר לא יתן מתנות לאביונים, ועיינתי בפנים בתשובה וז"ל השואל כיון דהמעשר בלא"ה שלהם לא יצא דנותן להם משלהם או דלמא עיקר תקנה כדי לשמחן ויוצא במתנות לאביונים ג"כ כי אביונים אינם מקפידים אם נותן להם ממעשר, וט"ה של בעלים הוא ושמחה הוא לאביון שנותן לו ולא לאחר, והשיב מהרי"ל כיון דתקנתא דרבנן הוא הוי דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין וט"ה ליש סוברים אינו ממון וגם אם ממון מ"מ דבר שבחובה הוא ועיין בו, ולפענ"ד יש לפקפק לפי הנראה היה כוונת השואל דאין חיוב מתנות לאביונים שיתן מממונו ויחסר מכיסו, רק לשמוח ביום פורים נפשות אביונים במתנות וכיון ששמחה הוא לאביון כשיתן לו מה לי אם מעות מעשר הוא עכ"פ כבר יצא הנותן המצוה שעליו ואין זה דומה לכל דבר שבחובה דאינו באה אלא מן החולין כיון שהחיוב עליו להביא שתים משא"כ כאן קיים המצוה לשמח האביונים במה שנותן לו ומשמחו ביום השמחה, והבן:

אבל מה שלבי מהסס בדבר זה, שאין זכות הצדקה גדולה כ"כ יען אין בזה נדבת לב כל כי האי דהא אי לא הפריש מעות לצדקה אם היה רוצה בזכות התורה היה צריך לשלם מדמיו, הגם כי קיים נדרו ולא הוי כפורע חובו, וכאשר כתבתי ואשרתי וקיימתי סברת הרב מהו' עקיבא ני' כי לומדים עבור ט"ה, אבל ליכא נדבת לב וכמעט מרוויח (שיש לו תחת מעותיו זכות התורה) כמו שהוציא מממונו וזכות גדול יותר לנותן ומחלק אם אין לו בו שום דבר עבורו רק שכר צדקה, ובנדון דידן החולה לא צוה רק לחלק בסתם ולא אמר ללמוד ולחלק א"כ כבר היה לבו שלם עם ד' וזכות הצדקה יגן בעדו, אבל תא חזי מאי עמא דבר, (וצ"ל כיון שנותן בשעת חליו כדי שיחי' אם כן רוצה חיים בעד ממונו ה"ה שיחי' בזכות תורה חלף ממונו ובין בזה בין בזה הוא צדיק גמור) ומעשים בכל יום כי העושים פ"נ שוב מחלקים למתפללים ואומרים תהלים כנהוג פה:

הנלפע"ד כתבתי בעיון מעט וסמכתי כי מע"כ ני' ומעלת האחים הרבנים המופלגים ני', יתנו עיניהם על דברי, והיה זה שלום כנפשו ונפש אוה"נ מקוה לבשרו בבשורות טובות פה פ"ב יום ד' פ' יתרו תר"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קיג

החיים ושלום לכבוד הרב המופלג חריף ובקי המאוה"ג בעל פיפיות כש"ת מו"ה חיים נתן דעמבציר נ"י יושב בשבת תחכמוני בק"ק קראקא יע"א:

שבוע זו בא לידי מגלה עפה מע"י אצבעותיו דפר"מ נ"י עם מודעה רבה מהגאון מבריסק דליטא והמסכימים עמו מוסדי הדור קדושי עליון נ"ע זצ"ל ע"ד הנודר לנשמת ר"מ בעל הנס גזרו אומר אחת דתו שלא ישתנה לשום צדקה רק לתושבי ארץ הצבי, ולא דבר חדש הוא כי גזרה ישנה היא שגזרו גאוני קדמאי רבותינו נוחי נפש אשר כל בית ישראל נשען עליהם הב"י ומהר"ם אלשיך זצ"ל, וגאוני בתראי לא באו אלא לעורר הישנות, ועכשיו קם ונתעודד פר"מ נ"י להביא בדפוס כל זה, ומקבץ לנקבצים חתומים מגדולי זמנינו השם יחיים להיות מסכימים על כל הנעשה, ודרשני פר"מ נ"י להיות מן המנוים לבוא על החתום, תמה אני מאוד אם דברי רבותינו הקדושים צריכים חיזוק, ומי יבוא אחרי מלכי רבנן את אשר כבר עשהו ומי יפצה פה ולשון נגד אסורם, ומי יעמוד להתיר מה שאסרו, ואין צורך רק להדפיס ולחלק ביעקוב ולהפיץ בישראל למען ישמעו וידעו תקנת קדמונינו זצ"ל וכה יהי' וכה יקום:

והנה פר"מ נ"י שלח אלי מכתבי גאוני זמנינו, ולא הניח לי זמן לשום עין על דבריהם כי דחק מאוד השעה להשיב מהר בלי עיכוב כלל, ולכן לא באתי על העין רק עברתי במרוצה בין בתרי דבריהם, והנ"ל לפום רהיטא בנודר מפורש להדליק נר ושמן לר"מ בע"נ מסתברא כי גם על זה עמדו וגזרו הקדמונים ז"ל כי אי לא הא לא קיימא הא, כי מהנראה שראו שרבים המתאוים לזכות לנדור לתועלת נשמת ר"מ בע"נ והי' להם בזה אמונת אומן, וכיון שהיה התחלת תיקון ענין זה להספקת תושבי ארץ הקדושה, וראו בדורם שהיו רבים נודרים לר"מ בע"נ אבל לא נתנו לעניי א"י מצאו הכרח לגזור ולאסור איסור שלא יותן רק לעניי' א"י, ואם רק על הנודר סתם (ולא פירש בנדרו לאיזה דבר ואיזה ענין מצוה יעשה במעותיו) אסרו עדיין כל הרוצה לזכות בזה יפרש נדרו שנודר לנשמתו רמב"ן כדי להדליק נר ושמן או לתת לקרוביו ומכיריו העניים ומה הועילו חכמים בתקנתם ולכן מסתבר שגם במפרש נדרו (באחד משני אופנים) אסרו, או שאסרו שלא להדליק נר ושמן וכדומה לר"מ בע"נ, או שאסרו על הגבאים ושמשים דבהכ"נ לקבל עבור ר"מ בע"נ (בעד שאר דבר מצוה) רק עבור עניי א"י, והנה אם הטילו האיסור על הנותנים א"כ הנודר לנשמת ר"מ בע"נ להדליק נר וכדומה מי שנודר כך הוא כנודר לעשות איסור אשר משפטו חרוץ בש"ע יו"ד סי' רט"ו ותליא בשיטות הרמב"ן ורמב"ם אי צריך התרה או לא, וגם לפי שיטת הרשב"א שבסוף הסי' שם א"צ התרה דהא נדרו

לעבור בקום ועשה עיי"ש, והנה כיון שעל כרחך אי אפשר לו לקיים מה שנדר להדליק לנשמת ר"מ בע"נ (וכדומה) א"כ י"ל שאין צריך התרה כלל או בע"כ שיתיר לו נדרו ואז גם לבהכ"נ שנדר לא יהי' וגם לא לעניי א"י דמה להם ולו שלא נדר רק להדליק נר לבהכ"נ לזכות נשמת ר"מ בע"נ ועיקר נדרו הוא הדלקת הנרות ויהי' לזכות נשמתו וכיון שא"א לו לקיים נדרו באופן שנדר או ע"י התרה או בלא התרה עכ"פ לעניי א"י לא נדר כלום ולצד השני שכך אסרו על הגבאים שלא לקבל אפילו ממי שנודר בפירוש נ"ל לפום רהיטא דא"צ התרה כיון שאין מקבלים ממנו מה לו לעשות ואנוס הוא והוי כנודר לחבירו והוא אינו רוצה לקבל (אך אם יודע כבר בשעת הנדר שאסור לקבל ממנו יש לדמותו לנדר שוא דאיכא איסורו להוציא מפיו כדאיתא בפי' הרא"ש נדרים דף ד' ע"ב בד"ה מי שבקיה ליה) ועיין ב"י וש"ע סי' רל"ו, ולא דמי להא דכתב המרדכי ומובא בב"י וש"ע או"ח סי' קנ"ג במ' שנודר מקום לבנות ביהכ"נ עליו והכומרים מעכבים שאינו יכול לחזור בו שאני התם שיש תקוה אולי בימים הבאים יתרצו הכומרים כמ"ש המרדכי בפירוש זה טעמו ועיין טו"ז שם, אבל בנידון זה שהאיסור לעולם קיים שלא לקבל ממנו אנוס הוא ואין לו עליו עבירה כנ"ל, והרווחנו טובא שכל מי שרוצה להיות לו זכות מר"מ בע"נ ע"כ צריך לנדור לעניי א"י ויש לעיין מה הוא העיקר הנדר אם מנדר לר"מ בע"נ וממעותיו מדליק נירות או מנדר להדליק וזכות הדלקה זו יהיה לנשמת רמב"ן ולדעתי עיקר הנדר הדלקת הנרות, ויהי' (זכות) לנשמת ר"מ ב"ע טפל לו שיהיה זכות צדקה זו לו, ודלא כמו שנראה מדברי הגאון המפורסם מהר"ש קלוגר, והגאון מהר"ם, ויש לי אריכות דברים ולהיות כי פר"מ ני' דחק השעה מאוד ולכן אקצר:

ולמען ציון לא נחשה ולא נשקוט מלפקח על ענינם כי אני הגבר ראה עני עמי עם ד' אלה היושבים על התורה והעבודה במקום קדוש מקדשים עצמם לומדים תורה לשמה מתוך הלחץ והדחק, בלתי אל המתנדבים בעם ד' עיניהם, ועתה הרחיב ד' לנו ורשות נתנה מאת המלך החסיד ושריו יר"ה לשלוח להם איש איש כברכתו אשר בירך ד' אותו, מצוה רבה להשגיח עליהם בכל מה דאפשר ולהחיות נפשות רבות, והי' מעשה הצדקה שלום ונזכה לראות בבנין ציון וירושלים, הכ"ד טרוד מאוד בחפזון רב דורש שלומו ידידו מוקירו פה פ"ב יום ג' טוב טבת תרי"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קיד

אלי' זכור לטוב לפני ד' ה"ה תלמידי חביבי כבני הרבני האברך מופלג בתורה ויראה טהורה מורג חרוץ בע"פ מלא ברכת ד' כש"ת מו"ה אלי' הערצפעלד מילדי קהילתינו יושב בשבת תחכמוני בק"ק שאמלוי יע"א:

מע"י אצבעותיך הנעימים קבלתי ולשמחת לבבי ראיתי מתוכה כי שלום ושלוה וכל טוב אתך אין טוב אלא תורה כי היא חיינו וכו' ויהי' בית מכירך חותנך הנגיד היקר ברוך ממקור הברכות שובע שמחות נצח:

והנה ידעת מאז יצקת מים על ידינו כי עצומות טרדותי מכל צד, ועכשיו ביותר ע"י המתחדשים אשר מקרוב באו, ד' יתקנינו בעצה טובה מלפניו להסיר מכשול למען שמו ותורתו ויחזקינו וישמחנו בישועתו קרובה לבוא, ובכל זאת לקחתי מעט פנאי היום כאור בוקר לשום עיון על שאלתך בענין קבלת צדקה מן שר נכרי, אשר לא מבני ישראל הוא והנני להציע לפניך מה אתי בדין זה בעיון מעט מזעיר ומתוך דברינו תלמוד לדון בנדון אשר לפניך הנוגע לך לצאת ידי שמים להשקיט רגשת לבך:

הנה מקור דין יוצא מש"ס פ"ק דב"ב יו"ד ע"ב דר"א לא רצה לקבל ואיקפד על רבא דקיבל משום דכתיב ביבוש קצירה וכו' וצריך להבין הא מייתי ש"ס קודם לזה כמה תנאים דדרשו חסד לאומים חטאת חסד שעושים חטאת הוא להם ונצטערתי בזה ולא מצאתי יישוב עד שראיתי בדרישה יו"ד סי' רנ"ד שהרגיש בזה וכ' דצ"ל מ"מ זכות יש להם אלא דנגד צדקה של ישראל מחשב שלהם חטאת, ודוחק, ואפשר י"ל ע"פ הרוב אינם עושים אלא להתיהר אז חטאת יש להם, אבל בוודאי יש ויש שאין עושים להתיהר רק למצוה משום דכתיבא מצות צדקה באורייתא או אפשר גם אם נותן מרחמנות לצדקה יחשב להם, ועיין רמב"ם הלכו' מלכים פ"ח ה' י"א, לכן אסור לקבל אולי נותן זה מכוון למצוה ועדיין לא נתיישב היטיב ומוכח עוד שם דאפילו כשנותן לנכרי יש לו זכות קצת דאל"ה למה הוצרך לומר דרבא משום שלום מלכות קבלם כיון שרבא חלקם לנכרים גם בלא שלום מלכות שרי, ומשום אסור לתת מתנה לנכרי הלא מפרנסי' עניי נכרים עם עניי ישראל משום דרכי שלום (והי' יכול רבא לתת לעניי נכרים בשעה שפרנס עניי ישראל) ע"כ דגם כשמחלקים לנכרים יש לו שכר וזכות קצת, אלא כמשחלקים לישראל יש לו זכות טפי, ולכן חלקם לנכרי, (ועדיין אינני מבין הא לא ע"י רבא הי' לו זכות זה דאי גם לא ה' רבא מקבל ממנו הי' הוא בעצמו מחלק לעניי נכרים והיתה לו ג"כ זכות זה ואם דווקא ע"י רבא נתן לחלק כדי להתיהר בעיני רבא א"כ כיון דעשה להתיהר אין לו אפילו קצת זכות בפרט אם הוא הי' מחלקם לעניי ישראל כאשר שלח באמת לרבא לחלק לע"י

אם כן רבא שחלק לעניי נכרים היה מגרע זכותו אם כן ובמה עשה שלא כהוגן) ועיין רמב"ם הלכות מלכים פ"י הלכה יו"ד דכתב עכו"ם שנתן צדקה מקבלים ממנו ונותנים אותה לעניי נכרים ועיין כ"מ שתמה עליו דנראה אפילו בלא שלום מלכות מותר לקבל לחלקם לנכרים והוא נגד ש"ס בבבא בתרא ואפשר י"ל דרמב"ם ס"ל הא דאמר תחלה מפני שלום מלכות עד דלא אסיק דחלקם לנכרים מתרץ משום שלום מלכות הוצרך לקבל ולחלק, והקשה ור"א לית לי' משום שלום מלכות ומתר' דהי' לי' לחלק לנכרים דבזה ליכא איסור ורבא נמי כן עשה ור"א לא סיימו' קמי', ובאמת לחלק לנכרים גם היכא דליכא משום שלום מלכות מותר, ואתי שפיר נמי דלא מפרש טעמא דר"י משום שלום מלכות דר"י נכרים פדה כמ"ש תחלה בתוס' דף ח' ע"א בד"ה יתיב והב"י סס"י רנ"ד כ' מסתימת הפסוקים דלא ס"ל כרש"י ותוס' וא"ש, אלא הא הרמב"ם בעצמו כתב בהלכות מתנות עניים פ"ח הלכה ט' דווקא מלך או שר ששלחו מקבלים מהם ומחלקים לעניים, ועכצ"ל דס"ל להרמב"ם גם למסקנא דווקא משום שלום מלכות קבל רבא, ואל"ה לא קיבל אפילו לחלק לנכרים וצ"ל דגם לנכרים יש לו זכות או כיון דיש גם בזה גניבת דעת קצת, כמו שהרגיש הט"ז סימן רנ"ד סעק"ב דהא שלחם לחלקם גם לישראל וכ' דשב וא"ת הוא היינו שאין בזה גניבת דעת כ"כ כמו במעשה, ולכן אי לא הי' מוכרח משום שלום מלכות לא הי' מקבל לחלק לנכרי, וצ"ל דרמב"ם בהלכות מלכים סמך על מ"ש בהלכות מתנות עניי כ"כ הלח"מ ומל"מ שם ועיין:

והנה הדרישה הקשה מש"ס סנהדרין פרק זה בורר דף כ"ו ע"ב מוכח דבצנעה ליכא איסור לקבל מנכרי רק בפרהסי' משום דמבזה נפשי' ובתחלה היה נ"ל די"ל דהא דר"נ באופן דליכא איסור לקבל עפמ"ש הרמב"ם פרק יוד מהלכות מלכים ב"נ דמקיים ז' מצות או לכהפ"ח שאינו עע"ז מקבלים ממנו צדקה ומחלקים לעניי ישראל הואיל והוא ניזן מישראל ומצוה להחיותו, ונ"ל מ"מ מאן דמקבל מתנות בפהרסי' ומבזה נפשו פסול לעדות ואיסורא איכא לבזות עצמו לפני ב"נ כי האי, והא דכתב הרמב"ם מקבלים ממנו היינו בצנעה, או באופן ששולח לגבאי ישראל לחלק דליכא ביזוי וכדומה והא"ש ש"ס סנהדרין דקאמר אוכלי דבר אחר וכו' ה"מ בפהרסיא כה"ג דליכא איסור בצנעה רק בפהרסיא משום דמבזה נפשו כולי האי ויש חילול השם בדבר כמ"ש ש"ך רס"י רנ"ד ויש מזה סיוע לרמב"ם הלכו' מלכים ואפשר מהתם נפקא לי':

אלא דרמב"ם בעצמו בהלכו' עדות פי"א הלכה ה' כתב וז"ל ומכלל אלו האוכלים צדקה של עכו"ם בפהרסיא וכו' והא כתב מפורש עכו"ם והיינו עע"ז שכ' בהלכו' מתנות עניים שיש איסור לקבל ממנו, ובהלכות מלכים כתב היכא דצריך לקבל מחלקים לנכרים

והדרא קושית הדרישה על מ"ש הרמב"ם בה' עדות הא יש איסור לקבל מעכו"ם אפילו בצנעה, אלא דמש"ס סנהדרין משמע דווקא בפהרסיא פסול לעדות ולא בצנעה בלא"ה לק"מ, לפוסלו לעדות דווקא בפהרסיא משום דמבזה נפשו בפהרסיא חשוד ג"כ שיעיד שקר להנאתו כל דאפשר לו לקבל בצנעה ומקבל בפהרסיא כדאיתא בגמרא שם ועיין נמק"י בבא בתרא שכ' כיון שמשום צער מועט להמתין עד שילכו הרואים מבזה נפשו כן יש לחוש שיעיד שקר להנאתו, וכ"ז לעדות בעי בפהרסיא אבל איסורא איכא אפילו בצנעה ומשום איסור כזה לא נפסל לעדות והוא פשוט, וראיתי שכ"כ מעלת תלמידי שיחי' והטבת לראות, אלא לכאורה קשה על הרי"ף דהעתיק הא דר"נ בסנהדרין בב"ב יו"ד ואין שם מקומו לענין פסול עדות, ונראה דהודיענו דאסור לקבל מנכרי בפהרסיא וקשה הא איסור איכא אפילו בצנעה, וכן יותר קשה על הרמב"ם הלכות מתנות עניים דכתב דאסור לקבל צדקה מעכו"ם בפהרסיא הא גם בצנעה אסור וגם בזה יש לתרץ דהך דינא קאי בשאין ישראל יכולים להחיותו ומוכרח ליטול מנכרים אלא אם אפשר לו ליטול בצנעה ומשום צער מועט להמתין עד שילכו הרואים נוטל בפהרסיא זה אסור ונפסל לעדות חוץ כשאי אפשר לו באופן אחר, וכן מוכח דאין ישראל יכולים להחיותו דהא אמר וה"מ דאפשר לו בצנעה אבל בא"א מותר דחיותא הוא מדקאמר "חיותא" ש"מ שא"א לישראל לפרנסו וא"ש:

אלא אי קשיא כד דייק' בסידור דברי הרמב"ם הלכות מתנות עניים שכ' וז"ל אסור לקבל מעכו"ם בפהרסיא ואם אינו יוכל לחיות בצדקה של ישראל וא"א לקבל בצנעה וכו' והתנה שא"א לו לחיות מישראל בסיפא ש"מ דמ"ש תחלה דאסור לקבל מעכו"ם בפהרסיא אבל בצנעה שרי אפילו אפשר לחיות בצדקה של ישראל, אלא לקבל מנכרי בפהרסיא היכא שאינו יוכל ליטלה מן העכו"ם בצנעה התנה תנאי שאינו יוכל לחיות בצדקה של ישראל, ולזה קשה הא כל שאפשר לו לחיות בצדקה של ישראל גם בצנעה אסור לקבל מנכרי והטור וש"ע כתב כלשון הרמב"ם וקשה כהנ"ל וצ"ע:

ובט"ז שם כתב לאמור דהא דר"נ וטוש"ע דנותן מצד רחמנותו לכל הפושט ידו ואינו מקפיד בין נכרי לישראל ליכא זכות כ"כ והא בגמרא בבא בתרא דשולח לחלק לישראל דעיקר כוונתו לחלק לישראל אסור, ויפה הוספת תוספת מרובה על חלוקו של הט"ז כשבא העני בביתו נותן לו מפני הבושה או כדי להסיר צער מלבו, אבל בשולח לגבאי לחלק שאין הצער לפניו, מכוון למצוה ויש זכות יותר, ולדידי נראה כעין מ"ש הט"ז היכא דאין הנותן מכיר שהוא ישראל בשעה שנותן לו רק שאינו מקפיד וכל הפושט ידו נותן לו ואינו מכוין בשעת נתינה לישראל כי אינה מכירו שהוא ישראל כה"ג מותר

בצנעה ובפהרסיא אסור דמבזה נפשי' דרואים מכירים אותו או אפי' אין מכירים בו, מ"מ הענין בעצמו ליטול מנכרי שחרפתם מרובה ואפשר לו ליטול בצנעה חשוד לעדות ואסור לבזות נפשו כולי האי בפני נכרים, אבל בצנעה ליכא חרפה ובזיון כ"כ ואיסור ליכא דהא אין הנותן מכוין לישראל, משא"כ בב"ב דמכוין לתת לישראל אם נותנים ומחלקים לישראל נפיש זכותי' ואסור, כן י"ל כעין תי' הט"ז ונראים דברינו מדבריו:

וכיון שע"כ מוכרחים אנו לעשות פשר דבר בענין זה ולחלק יצאנו י"ל עוד היכא דנתפרנס מן צדקו' ישראל שיוכל לחיות בו בלחם צר ונוטל מן הנכרי כדי לחיות בריוח יותר, צדקה כזו שנותן הנכרי לא נפיש זכותי' כ"כ ומותר לטלנה בצנעה אבל בפהרסיא אסור חוץ כשאין לו כדי חיותו מצדקת ישראל וא"א לו מן הנכרי בצנעה אז מותר מנכרי אפילו בפהרסיא, והא"ש מ"ש הרמב"ם וטוש"ע שהתנו שאין לו לחיות משל ישראל וגם א"א לו בצנעה דמשמע בצנעה מותר אפילו יש לו לחיות משל ישראל היינו כיון שאפשר לו לחיות משל ישראל ונוטל (מישראל), ואינו נוטל מן הנכרי רק לרווחא ליכא איסור לקבל מנכרי בצנעה כמ"ש, ובב"ב דשלחו לגבאי צדקה ואם מחלקים לעניי ישראל היינו לכל עניים ובהם הרבה הצריכים כדי חיותם כדי שיוכלו לחיות בדוחק בזה נפיש זכותי' דמקיים נפש מישראל ולכן חלקם לעניי נכרים, כן י"ל לפע"ד ועיין:

וזה לי כעשרים שנה ויותר בעובדא שבא לפני פה, יצאתי לדון בדין זה בעיון מעט מזעיר ועכשיו העמקתי ביותר קצת והי' קשה לי מה הרוויח רבא שחלקם לעניים נכרים הא הנותן עשה שלו ששלחם ליד גבאי דעניים כד' לחלק לישראל, ואם הוא מחלק לנכרים מ"מ הנכרי יקבל שכרו על מחשבת לבו הטוב ועל המעשה שעשה לתתם לגבאי לחלק לעניי ישראל ונגמרה מצוותו ומה לו לעשות עוד, ודוחק לומר מ"מ נתמעט זכותו, (כדדרשו חז"ל זרעו לכם לצדקה וקצרו וכו' קצרו לפי חסד שבו וכל כמה דנעשית חסד יותר עם ממונו כך קוצר הנכרי יותר לכן חלקם לעניים נכרים שיתמעט חסדו) וי"ל עפמ"ש רש"י דידוע דמחלקים גם לעניים נכרים ומעיקרא אדעתא דהכי שלחום ונכנסו לספק אולי יחלקו מנדבת לבה רק לעניי נכרים כי יקרה מקרה שיהי' בחלוקה זו נכרי ויקבלו את שלהם לכן אם מחלק לנכרים אין לנותן זכות כאלו נותן לישראל, כיון שבגבאי תליא מלתא והיא גם היא שלחה אדעתא דהכי, ולפ"ז לק"מ מה שנתקשה בו רש"י מהא דר"י דף ח' ע"א דפדה בו שבוים ישראל כיון דאין פודים שבויי נכרים ואדעתא דישראל דווקא שלחם והוצרך לקבל משום שלום מלכות גם אם יפדה שבויי נכרים או יחלקם לנכרים מ"מ לא נתמעט זכותה עי"כ כי התכוונה לישראל ועשתה כל אשר לה לעשות לכן פדה שבויי ישראל כיון שאין ממעטים בזכותה גם כשיחלק לנכרים, אלא מדכתב

רש"י ותוס' דהי' אסור לו לשנות משום דאסור לגנוב דעתו של נכרי, נראה דאי לאו משום גניבת דעת היה צריך לפדות שבויי נכרים או לחלק להם, וע"כ דלא נחתו לחלק כמו שחלקתי וס"ל דאפילו כה"ג צריך לחלק לנכרי אי לאו משום גניבת דעת, וצ"ל למה הלא לא מרוויחים מידי במה שמחלקים לנכרי, ולכן צ"ל גם אם נותן הנותן ע"ד לחלק או לפדות ישראל דווקא כיון שאין הגבאי מתכווין מעיקרא לזכות בשביל עניי ישראל ודעתו מיד לחלק לנכרים וכן עושה נתמעט זכות הנותן (כדאיתא בקידושין דף ל"ט ע"ב בתוספו' ד"ה מחשבה שבעע"ז אין הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה וכיון דגבאי מיד לא זכה בעד עניי ישראל לא נשאר להנכרי רק מחשבתו טובה במעות שנתן ולא מחשב כמעשה ולית ליה זכות כלל) וכן עשה רבא, (ולפ"ז אסור לגבאי לכוון לזכות בשביל ישראל שלא יהא להנכרי זכות ואפשר לומר כיון שברצון הגבאי תליא זכותה ממילא אין לה זכות בכל גוונא) וכן הי' ר"י יוכל לעשות, לולי דיש משום גניבת דעת נכרי, ולפ"ז היכא דגבאי כבר קיבל ע"ד לחלק לישראל דלא ידע דאסור לקבל שוב א"צ לחלק לנכרים כי אין מרוויחים מידי שכבר זכה בשביל עניי ישראל וזכו העניים דגבאי יד עניים הוא, ממילא כיון שאין צריך לחלק לנכרי' אסור לו לשנות ולחלקם לנכרים שגוזל עניי ישראל ואסור לו לשנות כל שכבר זכה לעניים ידועים של העיר כמבואר כנ"ל:

ומינה נכרי שנתן לעני ישראל ושוב נודע לו לישראל שיש איסור לקבל מן הנכרי אין לו לתת מתנה שקיבל לנכרי שאין מרוויחים בו כיון שכבר עשה הנכרי שלו ושכרו משלם מה מרויח אם יתן לנכרי, ופשוט מי שנותן צדקה לעניים, והעני נותן אח"כ לנכרי או מאבדו ואינו נהנה בו שזכות ושכר הנותן משלם הוא כמו שהי' העני נהנה ממנו, וכן הדבר הזה, וגם אם העני קיבל תחלה מנכרי כדי לתת לנכרי כי ידע שאסור לקבל רק הי' מוכרח לקבל ממנו, מ"מ כיון שנכרי זה מסר מיד ליד לעני עצמו ועשה מעשה הצדקה שלם הגם דבמוסר או שולח לגבאי כה"ג שמכווין הגבאי מעיקרא לחלק לנכרים, צריך לחלק לנכרים, דווקא גבאי אבל בנותן לעני עצמו לא אתי מחשבת העני שבלבו לבטל מצות צדקה של הנותן לידו ממש וצדקה תחשב לו גם אם יתן לנכרי כנ"ל, (איני מבין ובפרט לפי דרשת חז"ל קצרו לפי חסד שבה, וגם ירמיה התפלל הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים מוכח דעיקר זכות הוא לפי מה שיעשה לאיזה צורך יוציאו מעות צדקה הנ"ל) ועפ"ז הורתי בעובדא שבא לפני ששלחו אלי מכומריהם שאשלח לעניי ישראל שיש לו מעות לחלק ויתן גם להם לעניי ישראל והייתי מוכרח לשלחם שיקבלו, וכיון שהי' מוכרחים לקבל מיד ליד שוב אין מוכרחים לתתם לנכרי גם אם יחשבו מתחלה שלא לזכות במתנה זו:

וכעת נ"ל עוד לשיטת רש"י ותוס' כל שיש בו גניבת דעת אסור לשנות ולחלקם לנכרים ולכן פדה ר"י שבוי ישראל, ורבא חלקם לנכרים משום דיודעים דמפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל וכו' א"כ בנותן לעני ישראל מיד ליד, אם מכוין ישראל המקבל מיד שלא לזכות במתנה לתתם לנכרי', או לאבד' אסור דיש בו גניבת דעת דלא שייך שיודע שמפרנסים עניי נכרים וכו' דזה דווקא בשולח לגבאי לחלק אבל בנותן לעני עצמו לו התכווין ואסור לו לעני ישראל לכיון מעיקרא שלא לזכות בו ולתת לנכרים כדי שלא יהי' לו זכות כנ"ל:

והנה המחבר השמיט חילוק זה של רש"י ותוס' משום שכתב בב"י מדסתמו הפוסקים ולא הודיענו חילוק זה ש"מ דלא ס"ל וע"כ דר"י פדה שבוי' נכרים כמ"ש תוס' בתחלה דף ח' ע"א, וצ"ל הגם שיש בוודאי גניבת דעת מ"מ משום שלום מלכות הוצרך לקבל ומותר לו לגנוב דעתו כיון שא"א בלא"ה דלפדות שבויי ישראל אסור משום ביבוש קצירה וחמיר' מאיסור לגנוב דעתו כצ"ל ויש לי להביא ראיי' לשיטה זו דאי כרש"י ותוס' צ"ל משום שלום מלכות מותר לקבל הגם דמוכרח לחלק או לפדות שבוי' ישראל כדעשה ר"י ומוטב שיהי' עושה איסור לקבל צדקה מהם מלגנוב דעתו, ולהחזיר לו איכא משום שלום מלכות דחיישי' משום שלום מלכות כל כך עד שעוברים על איסור זה לקבל צדקה מהם, ונרא' להוכיח נגד זה דכל דא"א לחלק לנכרי אין חוששים משום שלום מלכות ומחזירי' מנא אמינא לה מדלא קיבל ר"א והחזיר לה וקפיד על רבא ומסיק דרבא שפיר עביד שחלחי לנכרים ור"א לא סיימ' קמ' דהכי עביד וקשה למה לא עביד ר"נ הכי משום שלום מלכות לחלק לעניים נכרים וצ"ע, ולא מצאתי מקום יישוב לזה עד שמצאתי ראיתי במהרש"א ח"א שנתקשה בזה, וכ' דצ"ל דלא הי' במקום ר"א עניים נכרים כדי לחלק להם, ולפ"ז מוכח היכא דא"א לחלק לנכרים מותר להחזיר ולא חיישינן משום שלום מלכות, וא"כ קשיא ר"י דלא הי' אפשר לו לפדות שבויי נכרים הי' לו להחזי' כדעבד ר"א, (ודוחק לחלק להחזירם אח"כ איכא קפידא והורדת כבוד המלכות משלא לקבל מיד ור"י הי' סבור דיהי' לו שבויי נכרים לפדותם ולא מצא וחשש להחזירם ופדה שבויי ישראל) ועכצ"ל דר"י באמת פדה שבויי נכרים ולא חש משום גניבת דעת משום שלום מלכות אבל אם לא הי' לו שבוי' נכרים הי' מחזיר כמו ר"א, ולשי' רש"י ותוס' דפדה ישראלים משום דאסור לשנות ולגנוב דעתו קשה הי' לו להחזיר מקודם שנעשה איסור זה דאסור לקבל מנכרי כמו ר"א וצ"ע, ולשיטת רש"י ותוס' אפשר לומר דר"א ג"כ הי' מקבל משום שלום מלכות, (וכן מוכח בגמרא דמקשה ור"א משום שלום מלכות ומתרץ דמיבעיא ליה למפלגינהו לנכרים ולא קאמר דסבירא ליה דאסור לקבל משום שלום מלכות מוכח דלא

פליגי בזה) אלא דידע אם לא יקבל היא תשלח לרבא והוא יקבל ויחלק לנכרים, וכיון שסוף כ"ס יקבל גבאי אחד ליכא קפידא במה שהוא לא קבל, ואפשר הוא משום טרדא ואפיסת הפנאי לא קבל, וכששמע דרבא קבל וחלקם ולא סיימ' קמי' דלנכרים חילק איקפד עליו כן י"ל בדוחק:

ויש לי ראיי' מהימנא לשיטת רש"י ותוס' דאי נימא דפדה שבויי נכרים ושנה מדעת המשלח, למאי טרח ר"י ועיין בה מאי מצוה רבה כיון דסוף כ"ס לא עשה כדעת המשלח לפדות שבויי ישראל וע"כ לו לשנות ולגנוב דעתו מה לי אם יחלק לעניים נכרים או יפדה אותם בו, וגם מה שבחר לפדות שבוי' דפ"ש מצוה רבה הוא זה לדידן דמקרא ילפינן (ופירשו המפרשים דהיינו אחר מתן תורה משום ביטול תורה ומצוות) ולגבי דידהו אפשר לאו מצוה רבה הוא, והיא ששלחה ליעבד מצוה רבה היינו מה דלגבי דידן מצוה רבה הוא וגבי דידן מצוה רבה לפדות שבויי ישראל ולא שבויי נכרים, וכיון שע"כ לא עשה מצוה רבה כרצונה למה טרח ועיין מה מצוה רבה וע"כ דפדה שבויי ישראל ולכן עיין בה:

והנה הב"י מוכיח מדסתמו הפוסקים ולא פרשו דר"י פדה שבויי ישראל ש"מ דלא ס"ל לחלק, והב"ח כ' דלא ננית פשיטותו של רש"י ותוס' שמפורש כתבו להתיר משום סתימת הפוסקי' ואפשר מדלא מפרש ש"ס הא דר"י בשל ישראל גם הם לא פרשוהו, ולפענ"ד י"ל דסתם הרי"ף ולא כתב דר"י של ישראל פדה משום דמוכח מתוכו מדר"י עצמו דיתיב ועיין מאי מצוה רבה וכתבנו בסמוך מדעיין בה ש"מ שרצה לעשות כמו שצותה לו ש"מ דשבויי ישראל פדה, והרי"ף מעתיק עובדא דר"י כצורתה גם הא דיתיב ועיין בה ממילא נשמע חידוש דין זה דשל ישראל פדה, ועוד נ"ל עפמ"ש הב"ח דאסור לפדות שבויי נכרים דמורידין ולא מעלי' ול"ד להא דמפרנסים עניי נכרים משום איבה ושלום וזה לא שייך בפדיון שבוי' א"כ מוכח דר"י ע"כ שבוי' ישראל פדה, וא"צ הרי"ף לפרש דממילא נשמע, ויש הוכחה דס"ל לרי"ף דר"י שבויי ישראל פדה דאי של נכרים למאי הביא הרי"ף הך עובדא דר"י דליכא חידוש דין מעובדא זו, דאי להודיענו דפדיון שבוי' מצוה רבה הוא, לא הו"ל להביא רק הא דאמר אביי דפדיון שבוי' מצוה רבה הוא, מה לו להעתיק עובדא דר"י כצורתה, ואין לומר דקמ"ל אפילו היכא דאיכא משום גניבת דעת משנים ומחלקים או פודים נכרים דווקא, הא לא מפורש בעובדא דר"י מי פדה, וע"כ דס"ל לרי"ף דשבויי ישראל פדה וסמך דנדע זה משום דיתיב ועיין בה או משום דאסור לפדות שבוי' נכרים וקמ"ל הרי"ף טובא בהעתקתו כל דברי ר"י דהיכא דאיכא משום גניבת דעת מותר לתת לישראל כנ"ל ועיין:

ויש לעיין היכא דמשלח הנכרי לחלק לישראל דווקא אפשר מוטב לחלק לנכרי ולגנוב דעתו מלחלק לישראל כמו דס"ל לתוס' תחלה ומר"י אין ראי' הגם דהוכחנו דישראלי' פדה מדעיין בה, משום שאסור לפדות שבויי נכרים משו"ה פדה שבויי ישראל דאסור לפדות שבויי נכרים ושלא לעבור על איסור שלא לפדות שבוי' נכרים הוצרך לבחור לפדות שבויי ישראל, אבל משום גניבת דעת לחוד אפשר מוטב ביותר לשנות ולגנוב דעת מלתת לישראל, אך זה אינו דהי' לי' לר"י לחלק לנכרים ולא לפדות לישראל וליכא רק משום גניבת דעת ש"מ דגם משום גניבת דעת לחוד מוטב לפדות שבו' ישראל (שהיא מצוה רבה שאין כמוה) כ"ש לחלק לענייי' ישראל היכא דמפרש הנותן שיותן לישראלים דווקא או נותן לחברא שידוע שאין נותני' ממנה רק לעניי ישראל, וכדומה היכא דמחויבים לקבל ממנו כגון מלך ושר ודכוותי' דיש לחוש לאיבה ושנאה ולהיזיקא דרבים מבני ישראל, ועיין תוס' דף ח' ע"א, שבתחלה כתבו שפדה ר"י שבויי נכרים, ואח"כ כ' וא"צ לזה וכו', וכיון שאמר לו ליתן למצוה רבה לא הי' אפשר לחלקם לעניים נכרים דאסור לגנוב וכו', ויש לדקדק דפתחו בפדיון שבוים נכרים ומסיימים שלא הי' אפשר לו "לחלקם" לעניי נכרים, ולפמ"ש א"ש דתחלה כתבו שפדה בו נכרים דהי' עיין מה מצוה רבה, ואח"כ כשדחה תוס' זה כ' שלא הי' אפשר לחלקם לעניים נכרים היינו לא מבעי' דאסור לפדות שבוי' נכרים דיש בו תרתי דאסור לפדות שבוי' נכרים וגם משום גניבת דעת, אלא דקשה הי' לו לחלק לעניים נכרים לכן כ' דגם זה אסור משום גניבת דעת נכרים ומוטב ליתן בעד שבויי ישראל מלחלק לנכרים, כנ"ל ועיין:

אמנם כן הגם שכתבנו דאין מסתימת הרי"ף ראי' דל"ל כשיטת רש"י ותוס', והוכחנו איפכא דאזיל בשיטתי' אבל מן הרמב"ם איכא ראי' דל"ס כוותייהו דלא מביא כלל עובדא דר"י וכתב בהלכות מת"ע דפ"ש מצוה רבה היא ומדלא כ' חידוש דין זה דר"י ש"מ דס"ל דר"י פדה שבויי נכרים דלא כרש"י ותוס' והרי"ף, וקשה עליו ממה שכתבתי דמוכח מר"י דפדה שבויי ישראל וגם ע"פ הרוב שיטתו כשיטת הרי"ף רבו דרבו דיצאו לחלק וכ"ש כי תוס' ורי"ף בחד שיטה אזלו, ועיין מג"א רס"י תמ"ז בשם סמ"ע וכן פסק הב"ח ומביאו הש"ך, והב"ח לא ביאר להכריע להלכה רק מטעם שכתבנו לעיל בשמו ואנחנו בארנו והכרענו והוספנו על הענין בעזה"י:

מכל מ"ש תוכל לדון בנדון שלפניך אחר העיון בדברינו ומ"ש לפרסם נדבת השר ע"י עלי צייטונג ולתת לו הודיה הוי כמקבל צדקה בפהרסיא אינו מן הדומה שם ע"י פרסום מבזה נפשו טובא ויש ח"ה משא"כ כאן אין בקבלה זו בזיון וקלון לעם ד', אדרבה לכבוד הוא בפני המונים, אך יש לכתוב שנתן מרצונו בלי שבקשו מאתו להלביש במעותיו

נערים ערומים דלא יהי' נשמע לת"ת ללמוד, וד"ל, הכ"ד רבך אוה"נ שש בהצלחתך חותם בברכת אהבה פה פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק פ' וארא תרכ"ז לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קטו

שמחה וצהלה, וכ"ט סלה, לאיש מעולה, במיני מעלה, ה"ה בני חביב נפשי הרבני המופלג בתורה, ויראת ה' טהורה, הוותיק מלא עתיק, מורג חרוץ מעולפת ספירים, הקציץ כש"ת מה"ו משה סופר ני':
רינה וגילה, וששון זו מילה, כמאמר חז"ל במסכ' מגילה, היה לנו מכתבך היקר, נתמלא בתינו אורה, כאשר ראינו, מתוכו כי זכית להכניס ביום עש"ק העבר את הילד היולד לך, לבריתו של אברהם אע"ה, וקיימת בו בעצמך מצות מילה, וקראת שמו שלמה על שם מר דודי הרב הגאון האמיתי הצדיק כקש"ת מה"ו שלמה איגר זצ"ל אב"ד דק"ק פוזנא יע"א, שלמה שמו ושלימה יהי' משנתו אורך ימים בימינו, עושר וכבוד בשמאלו, וכן תראה אתה בני, וזוגתך הצנועה המחכמת א"ח מרת רבקה תי' שובע שמחות תורה וגדולה בכל צאצאיכם חיים וברכה למשמרת שלום אמן:
והנה שלחת לנו מיני מתיקה מסעודת הברית טוב לי תורת פיך מתוקים לנו מדבש ונופת צופים וגם אנחנו ביום טובה היינו בטוב לב עם בנינו וב"ב השתולים כשתילי זתים סביב לשולחנינו ה' יחיים, והנני שולח לך חטיבה מול חטיבה, מילין אשר העליתי על שולחן מלכי רבנים בסעודת הברית של בן זקונים ובר חכים הוא לי הבחור המופלג השנון כ' שלמה שי' בשנת תרי"ג למצות סעודת הברית, והוא יישוב על הרי"ף שבת פראד"מ דפסק להך ברייתא דספק אין מחללין עליו השבת וזה דלא כר"א דאמר מוהלים אותו ממ"נ וש"ס מתרץ הברייתא אליבא דר"א לענין מכשירי' ואנן הא לא קיי"ל כר"א ויש לנו כמה יישובים על זה, וע"ד פלפלא טבא אמרתי מאז, דיש לעיי' לפי דקיי"ל דכל חובל חייב משום נטילת נשמה וגם משום מפרק עיי' תוס' כתובות ה' ע"ב ד"ה והוא תולדה דדש דחייב נמי במפרק מת כמבואר שבת ע"ה וכש"כ בבן חי רק שאינו ב"ק, וקשה עדיין ממהל היכי מהלינן דלא מהני ממ"נ דר"א רק לענין איסור נטילת נשמה וצל"ע:
ומצאתי פתר לקושיא זו, דהא במפרק אינו חייב, רק במפרק דם כשיעור דישה, והוא כגרוגרת, ובמילה ליכא שיעור דם כ"כ וליכא רק חצי שיעור דס"ל לרש"י שבת דף ע"ד ע"ב לר"י דסבר דחצי שיעור אסור מה"ת כן במלאכת שבת, ומינה לר"ל דח"ש מותר מה"ת בכל מקום ה"ה באיסורי שבת ועיי' מל"מ פי"ח מהלכות שבת, וי"ל דר"א ס"ל

כר"ל ח"ש מותר מן התורה, ואין בו רק אסור דרבנן משום ספיקא דרבנן לא נדחה ס' מצות מילה, ול"ק לי' רק משום איסור נטילת נשמה דאין בו שיעור דכל שמפרק דם חייב משו' נט"נ אפילו בכל שהוא דם, ומתרץ שפיר מוהלים אותו ממ"נ ומקשה ש"ס לר"א מברייתא הא ספק ב"ז מוהלים ממ"נ ומשום מפרק ליכא דהא לית ביה שיעור, והא"ש להלכתא דקיי"ל דח"ש אסור מה"ת ספק ב"ז אין מוהלין בשבת משו' איסור דח"ש דמפרק וא"ש הרי"ף:

ורמב"ם דכתב בפ"א מהלכות מילה, דספק בן שבעה ספק בן שמונה מוהלים אותו ממ"נ לשיטתו אזל דכתוב בסוף קהלת יעקב דרמב"ם חולק על רש"י שבת והג"א ר"פ המוציא יין וס"ל דח"ש במלאכת שבת מותר מה"ת מדכתב הרמב"ם בפרק י"ח מהלכות שבת הלכה כ"ג המוציא ח"ש פטור, וכן העושה מלאכה מכל המלאכות וכו' ח"ש פטור ובפ"א מהלכו' שבת כ' בכ"מ שכותב שהעושה דבר זה פטור הוא פטור מן כרת, אבל אסור לעשות דבר זה בשבת ואיסורו מד"ס והיא הרחקה מן המלאכה עכ"ל, וא"כ מסתימות דבריו פכ"א דכתב דעושה ח"ש פטור, היינו פטור ומותר מן התורה, ואינו אסור רק מדרבנן עיי"ש שהאריך בכ"ז, ועיי' ח"ץ סי פ"ו, והא"ש דרמב"ם לשיטתו ס"ל להלכתא ספק ב"ז וכו' מותר למוהלו ממ"נ ועיין:

אלא דצ"ע טובא על הרמב"ם דידוע שיטתו דליכא משום נטילת נשמה רק בשוחט וחונק, אבל חבלה בעלמא ליכא משו' נ"נ אלא משום מפרק תולדה דדש וליכא רק משום מפרק, א"כ במילה ליכא איסור דאורייתא כלל דהא אינו מפרק רק ח"ש וקרא ל"ל להתיר מילה בשבת ומל של אחר השבת בשבת למה חייב וצע"ג, וראיתי אחרי רואי שכבר ישב על מדוכה זו גאון ישראל וקדושו מהרמ"ם בנעטה זצ"ל במלאכת מפרק ושוחט, וכ' כיון דצריך לדם מילה, למצוה כמ"ש הר"ן דמש"ה ירוק לא ימול א"כ המצוה אחשבי' לי' כשיעור ומחייב עלה, וצ"ל הא דאמר ר"א מוהלי' אותו ממ"נ, אי נפל מחתך בבשר בעלמא הוא, היינו דאי נפל הוא וליכא מצוה לא אחשבי' לדמו וליכא רק ח"ש דם דליכא כרת, וגם איסור תורה ליכא ביה לרמב"ם, אלא דהלשון מחתך בבשר וכו' דוחק דמשמע דליכא משו' נ"נ ולרמב"ם בלא"ה ליכא משו' נ"נ גם בבן קיימא רק משום מפרק, וצריך לפרש מחתך בבשר בעלמא הוא וליכא מצוה והיכא דליכא מצוה לא אחשבי' והוה רק ח"ש ומותר, וכן צריך לפרש לשון וכוונת הרמב"ם פ"א מהלכ' מילה, ודוחק:

ומלבד שדוחק לפרש כן, הא דאמר ר"א מחתך בבשר כמ"ש, גם לא א"ש מה דאמר אביי דהא דרב אדא אם נפל כמת או כחי תנאי היא, ולפמ"ש אליבא דרמב"ם לא צ"ל לר"א דנפל כמת הוא דגם אם כחי הוא ליכא משום נ"נ וקושי' ש"ס ממהל היכי וכ ומה שתירץ

ר"א מוהלי' אותו ממנ"פ הכל משום חובל דמפרק הוא, ולא נשמע מרב אדא כלל דנפל כמת יחשב, ואיך אמר כתנאי, וצלע"ג:

ומידי כתבי דברים הניתנים למעלה, בכתובים אצלי עם הוספת דברים משל עתה, עלה במחשבה לפני עוד מקום יישוב לשיטת הרי"ף ע"פ שהעיר המג"א סי' תקכ"ו ס"ק י"א לשיטת הרמב"ם ויש"ש, דבתולש מן המת חייב משום תולש, דקשה מש"ס שבת דמתרץ ר"א דבנפל איכא ממ"נ והא איכא עדיין משום תולש ומזה הוכיח דבמת ליכא משום תולש רק כשצריך לדבר שתולש דאחשבי' עיי' במחצית השקל שמביא דברי המג"א כן, והנה דברי המג"א רחוקים, ומה שמביא מחצית השקל מתיקון כלי דתליא במחשבתו כל מבין יבין שאין הדמיון עולה יפה, ועכ"פ היש"ש ס"ל בשיטת הרמב"ם אפי' א"צ לדבר הנתלש חייב בתולש מן המת וקשה דלא הועיל ר"א בממ"נ כלום וצ"ע:

ונ"ל די"ל דר"א מתרץ ממ"נ ומשום תולש י"ל רשב"ג כר"ש ס"ל דל"ל דמשו' מצות מילה מחשב כמתקן אלא משום דמקלקל בחבורה חייב כמבואר כל זה דף ק"ו ע"א, כי כן משום תולש פטור דמקלקל הוא, וי"ל עוד דע"כ קושית ש"ס ממהל היכי מהלינן ע"כ לר"ש הוא דאי לר"י לק"מ דהא לולי תקוני דמצוה היה מקלקל ופטור, אלא דתיקון מצוה הוא כדלעיל שם וא"כ ספק שמא נפל להך צד מקלקל הוא ופטור וע"כ דקושית ש"ס לר"ש ומתרץ ר"א שפיר לר"ש א איכא ממ"נ אי לאו קיימא הוא מחתך בבשר הוא, דמשום תולש מקלקל הוא, ולר"י דמצוה מחשב לי' מתקן איכא ממנ"פ אחריתא אי לאו בר קיימא הוא ליכא מצוה כלל, וא"ש:

אלא דבאמת נ"ל דגם בספק ב"ז סב"ח וכש"כ בסתם דאיכא רובא דרוב ב"ק המה דחיוב עליו למוהלו וחיובא אקרקפתא רמי' מתקן הוא, הגם דקמי שמיא גליא דלאו ב"ק הוא, מ"מ הוא מחויב לעשות שלו למוהלו מספק ורובא ממילא גם אם אינו ב"ק תיקון הוא, והיינו לשיטת תוס' לעיל לר"י דשום תיקון מצוה הוא, אבל לפי דמשמע מרש"י ורשב"א משום דעושה אותו גברא שלם, ועיי' הה"ד סי' רס"ה שכתב דרש"י ס"ל משום תיקון שיהי' גברא שלם, א"כ בספק שמא אינו ב"ק להך צד ליכא בהא תיקון כמובן ובמק"א הארכתי בזה לדינא, ולשיטת תוס' קוש' ש"ס ממהל היכי מהלינן בין לר"י בין לר"ש, ור"א מתרץ מהלינן ממ"נ די"ל רשב"ג ס"ל כר"ש:

אלא דקשה לפ"ז לר"י באמת אסור למהול, מאי מקשה מברייתא דספק ב"ז וכו' נמהלי' ממ"נ דלמא ברייתא כר"י אתיא ואין מוהלין משום תולש ומתקן הוא משו' ספק, וגם אי הלכה כר"ש הא מתרץ הברייתא בלאו"ה דלא כהלכתא כר"א היה יכול למוקמי כר"י, וי"ל כיון דמפרש לעיל, ברייתא דערלתו וודאי ולא ספק דנצרכה בספק ב"ז כי

האי ברייתא, ובברייתא זו דדרשינן ולא ספק דוחה קתני אח"כ פלוגתא דר"י לענין אנדרוגינוס, ורישא לאו ר"י הוא, לכן מתרץ טפי דמתניתי' כר"א דמכשיר' כן נ"ל:

והא"ש שפסק הרי"ף להך ברייתא דספק ב"ז וכו' אין מוהלין כיון דקיי"ל כר"י דחובל בחבורה פטור ומילה שאני דתיקון הוא וס"ל לרי"ף כתוס' משום תיקון מצוה, ובספק ג"כ איכא תיקון ואסור למוהלו משום תולש וא"ש:

ורמב"ם דפסק דספק ב"ז סב"ח מהלינן ממנ"פ ס"ל כשיטת רש"י ורשב"א דתיקון גברא ולא תיקון מצוה, וגם משום תולש ליכא דמקלקל הוא להך צד דאינו ב"ק כדכתיבנא ולשיטה זו דקושי' הש"ס מעיקרא לא היה רק לר"ש, ומתרץ ר"א לר"ש. ולר"י בלא"ה ל"ק כדכתיבנא לעיל, דלר"י איכא ממ"נ אחר פשוט דאי לאו ב"ק הוא ליכא תיקון (דלא מתקן גברא הוא וכסברת רש"י ועיי'):

ויש לי להביא ראי' דרמב"ם ע"כ ס"ל דתיקון לא משום דעושה מצוה, אלא משום דמתקן גברא, ומנא אמינא לה, מכח קושי' ש"א, ססי' נ"ג לפי שהוכיח שם בראיות ברורה דהמל בתוך שמנה לא קיים מצוה כלל, מן של אחה"ש בשבת למה יהי' חייב הרי ליכא תיקון מצוה, ונדחק כיון שאין צריך למוהלו אח"כ הגם שעכשיו אין עושה מצוה כיון שעי"ז פטור לעשות המצוה אח"כ הו"ל מתקן, וכמה גדול הדוחק, ובאמת מ"ש שם די"ל מתניתי כר"ש דמקלקל בחבורה חייב לפמ"ש תוס' ק"ח דגם לר"ש צריך להיות תיקון קצת קשה קושיתו גם לר"ש, אלא לר"ש כדבריו כיון שא"צ למוהלו, אח"כ, מקרי צורך ותיקון קצת, אבל לפי דס"ל לרמב"ם הלכתא כר"י רחוק לומר שמשו"ה הו"ל תיקון גמור, מזה נראה לי' דס"ל לרמב"ם דתיקון גברא הוא שיעשה גברא שלם דמותר בתרומה ובפסח כמ"ש רשב"א וגם מל קודם ח' הגם דלא קיים מצוה כלל משום תיקון שהוא גברא שלם מותר בתרומה ופסח דלא ערל הוא כנ"ל והיא ראיי' ברורה דרמב"ם הכי ס"ל, וא"ש דברינו דרמב"ם לשיטתו פסק שפיר סב"ז סב"ח דמוהלין אותו ממנ"פ ועיין:

שבתי וראיתי דלרמב"ם לא א"ש דברינו מדכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות מילה דסב"ז מותר למוהלו דאם ב"ח הוא ה"ז כחותך בבשר בעלמא דנפל הוא, והרי בטעם זה לא סגי דאכתי איכא משום תולש דחייב גם בנפל ומת ועכצ"ל דלהך צד מקלקל הוא, וכיון דס"ל לרמב"ם מקלקל בחבורה פטור היה לו לומר דפטור משום חובל דלאו מתקן הוא, ועולה טעם זה לשניהם לחובל ותולש, ולכן אין לנו בשיטת הרמב"ם אלא כמ"ש המג"א וע"פ שמפרשו מחצית השקל דאינו חייב בתולש מת רק כשצריך לאותו דבר התולש דאחשבי', וצ"ל הגם דצריך לתלישה זו משום מצות מילה מ"מ דבר הנחתך אינו צריך ולא אחשבי' משא"כ דם היוצא דצריך לו, משום הטפת דם ברית וצ"ל ג"כ הא דנקיט

הרמב"ם משום דמחתך בבשר הוא, לפמ"ש הרמב"ם ע"כ ס"ל דתיקון מילה הוא משום תיקון גברא ובספק ליכא תיקון אם לאו ב"ק הוא והיה יוכל הרמב"ם לומר האי טעמא וצ"ל דטעמא דמפורש בגמרא נקיט וה"ה דהיה יוכל לומר משום ממ"נ אי ב"ח מקלקל הוא, וקמ"ל מלתא אגב אורחא דנפל כמת הוא, לענין חבורה בשבת, ועיי' בכל זה:

ומכל מקום דברינו ביישוב הרי"ף א"ש די"ל דרי"ף ס"ל דתולש חייב במת אפילו א"צ לדבר הנתלש דלא כמג"א בשיטת הרמב"ם ותיר' ר"א קאי לר"ש, ולהלכתא סב"ז וכו' אסור משום תולש כמ"ש:

אלא דקשיא עלן ממהל היכי מהלינן, ניהי משום חובל ליכא משום ממ"נ, אבל משום תולש איכא להלכתא, וצ"ל כמ"ש רשב"א לרי"ף דבאמת לא מהלינן עד דידעינן דכלו לו חדשיו ודוחק, והנה דבר זה קשה בין לאופן ראשון שכתבתי ביישוב הרי"ף, ובין לאופן שני כמובן, ולאופן ראשון י"ל בהקדם מה שצ"ל על קושית הש"ס ממהל היכי מהלינן לפמ"ש תוס' נדה דהא דרשב"ג רק חשש דרבנן הוא, דרוב ב"ק הם, לק"מ קושית הש"ס דאזלינן בתר רוב כמו בכל התורה כולה, וראיתי בחידושי אבא מאוה"ג זצ"ל מאז שכ' שצ"ל שקושי' ש"ס משום חומר איסור שבת היה לחכמים לחוש למיעוט מצוי כזה, וי"ל דווקא כשיש חומר איסור שבת והיינו משום נ"נ דחובל, אבל משום מפרק דליכא ח"ש הגם דאסור מה"ת אינו אלא איסור בעלמא, אין להחמיר לדחות מצות מילה משום מיעוט דאינן ב"ק וסוף כ"ס ליכא רק איסור דאורייתא קיל דחצי שיעור וקושי' ש"ס רק משו' נ"נ דא"צ שיעור ומתרץ ר"א שפיר מהלינן ממ"נ ומשום מפרק מעיקרא לא קשה כהנ"ל, והא דמקשה מברייתא דסב"ז סב"ח כיון דספק השקול הוא י"ל דאין מוהלין משום חשש איסור תורה דחצי שיעור, י"ל דמקשה לר"ל דס"ל ח"ש מותר מה"ת בוודאי אין לדחות המצוה משום ספק איסור דרבנן ור"ל מה יענה לברייתא דהא ממהל היכי מהלינן ומוכח ממ"נ דר"א וקשה לר"ל מיהת, והא"ש הרי"ף להלכתא דח"ש אסור מה"ת ספק ב"ז אסור משום ספיקא דאורייתא דמפרק, ודווקא בספק השקול, אבל סתם וולדות דרובם בני קיימא משום חשש מיעוט המצוי ומשום חשש איסור דאורייתא דח"ש דקיל לא דחינן המצוה וא"ש עד"פ טבא:

וכל זה לא יועיל לנו לדרך השני שכתבתי כמובן, וי"ל דס"ל לרי"ף דקושית ש"ס לרשב"ג לשיטתו דס"ל כרבי מאיר דחייש למיעוטי כמ"ש תוס' חולין י"ג, ולהלכתא ל"ק ממהל היכי מהלינן ואפילו חיישינן להך מיעוט דמצוי הוא מדרבנן ולא מדאורייתא ומשו' דרבנן לא דחינן מצות מילה, ובספק ב"ז שהוא ספק השקול דאורייתא חיישינן משום תולש מת כמ"ש ועיי':

ודע דצל"ע מנ"ל לר"ש דמקלקל בחבורה חייב מדאיצטריך להתיר מילה בשבת דלמא מקלקל בתלישה חייב משו"ה בעי קרא למשרי מילה בשבת, וי"ל קצת עפמ"ש תוס' ק"ו ד"ה מדאיצטריך קרא וכו' דיותר מסתבר לומר מקלקל בחבורה חייב, מלומר מקלקל בתולש חייב, מדמבת כהן ג"כ מוכח דמקלקל בחבורה חייב, הגם דיש לדחות כמ"ש תוס' היינו שאין ראיי' כ"כ מבת כהן ועיי' ש"מ ריש כתובות ה' ע"ב שכ' הא דל"ק לתוס' מדאיצטרך להתיר מילה בשבת דההוצאה דאוריי' הוא דס"ל משו' תולש ועיי' פ"י שם, ובחידושי לכתובות הארכתי דתלי' אם בתולש משאצ"ל חייב או פטור עיי' מג"א סי' ש"מ ולקושיא זו לא מצאתי פתר לשיטת הריב"ש, וכן היא שיטה רמב"ן שבת דמשאצ"ל בתולש חייב וצלע"ג:

וחתימה בברכה מעין פתיחה ברכת אברהם ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל, אמרו ז"ל (בבא בתרא) שהיה לו בן בכל בגמטריא בן וי"א שהיה לו בת ובכל שמה רבי מאיר או' שלא היתה לו בת, עיין רמב"ן הולך לדרכו דרך סתר לו, ואנן לדרכינו ישבנו כך דאלו ואלו דברי א"ח המה, דבאמת לא היה זה ברכה לאאע"ה שיהי' לו בת כמ"ש הרמב"ן, ונ"ל שהשי"ת נתן לו בת מפני שהיו אומרים מאבימלך נתעברה שרה שלא האמינו לנס כזה, וגם שרה תמה' ותצחק שרה בקרבה לאמור הבן מאה שנה יולד ואם שרה וכו' וכ' רמב"ן שהיא התמי' שהיו שניהם זקנים, ועד זקנתם לא הצמיחו ולא עשו פרי, ועתה עשו פרי ונ"ל לפרש משו"ה נענשה שרה שאמרו מאבימלך נתעברה שרה, ולא תלו באברהם, וזהו שאמר הקב"ה לאברהם היפלא מה' דבר למועד אשוב אליך כעת חי' ולשרה בן, ובתחלה אמר המלאך והנה בן לשרה אשתך שיהי' נקרא על שמו ושמה לשרה שהיא אשתך בן כדרך איש ואשה, ואחר שחטאה וצחקה נענשה ולשרה בן שיאמרו שהוא בנה ולא ממך הוא, ופירשתי בזה וה' פקד את שרה כאשר אמר היינו שנפקדה ברחמים כאשר אמר אמירה רכה ויעש ה' לשרה כאשר דבר קשות שהי' לה בן אבל יאמרו מאבימלך נתעברה, וכדי להוציא מלב ב"א שלא האמינו כי מאברהם ילדה שרה, כי שניהם זקנים התעברה אח"כ וילדה בת כדי שיאמינו למפרע כי יצחק מאברהם הוא, ואח"כ מתה הבת, וכל דברי החכמים אמת, וה' בירך את אברהם בכל שהיה לו בן ע"י בת שהיה לו נתברר שיש לו בן, וקראו אותה בכל בגימטריא בן שעל ידה נתאמת שיש לו בן, ומ"ד שלא היה לו בת, היינו בת של קיימא, כי לא נצרכה מעיקרא אלא להעדפה לאמת כי יצחק בנו של אברהם הוא, וביצחק יקרא לו זרע, ומקרא אני דורש כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, כי ביצחק יקרא לך זרע, ע"פ שפירשתי ושמעתי שכ"כ באלשיך ותרא שרה וכו' אשר ילדה לאברהם מצחק שהיה מצחק על

שעשה אברהם משתה גדול והיה לצחוק בעיני ישמעאל כי אמר מאבימלך נתעברה שרה, והנה ע"י ששלח את ישמעאל מעל פניו מפני יצחק נתברר כי יצחק בנו דאל"ה לא היה מגרש את ישמעאל בנו יחידו מפני יצחק והיינו שמע בקולה שעל ידי זה ביצחק יקרא לך זרע ולא יאמרו עוד כי מאבימלך, וא"ש המשך העקידה וכדכתיב ויהי אחר הדברים האלו, ודקדקו ז"ל מאי אחר, ולמ"ש יש לפרש כי קודם ששלח את ישמעאל מעל פניו, היו אומרים מדרצה לשחטו ש"מ דלאו בנו הוא דסתם אב מרחם על בנו, ולכן המתין ה' עד אחר ששח את ישמעאל מעל פניו שנתברר שיצחק בנו, וגם אחר שנטע אשל בבאר שבע ודרשו ז"ל אכילה שתי' לוי' ונודע לכל כי הוא מכניס אורחים טוב ומטיב לאחרים כש"כ דמרחם על בנו יחידו, והיינו אחר הדברים האלו הקודמים וה' נסה וכו' כדי שילמדו ממנו דורות הבאים וזה היה תכלית הנסיון למען נלמוד ממנו שגדול אהבתו לה' מאהבתו לבנו יחידו כדכתיב ואת בניו לא ידע, ולקיים מצות ולמדתם את בניכם וכו' אומרי' תחלה ואהבת את ה' בכל לבבך ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, וכן נלמוד לבנינו שיהיה נפשם מסורה לה' תמיד וכאאע"ה דכתיב למען אשר יצוה וכו' ויתקוים בנו, יען אשר עשית וכו' כי ברך אברכך, הכ"ד אביכם קשור בעבותות אהבה חותם בכל חותמי ברכות, ברכת התורה וברכת אהבה רבה פ"ה פ"ב ג' לסדר קדושים תהיו תרל"ג לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קטז

שלום תנינא, מאת שוכן מעונה, להרב המאוה"ג, מעוז ומגדול, מלא עתיק חרוץ בע"פ כש"ת מו"ה ר"ש נ"י:

שני כתובים, הבאים בענין אחד מאתו קבלתי ע"נ, ועל הראשון שבא ביום הושענא רבא בשעה שאין הלבלר יוצא בקולמסו להורות הוראת שעה, מצאתי עצמי מוכרח לצאת בעטי למהר להשיבו מה שנ"ל למעשה וסמכתי על פר"מ ני' כי הוא מרא דאתרא ודעובדא שלא יעשה מעשה עד יעיין היטב, והנה אחר שכבר עשה מעשה להתירא כתב לי שני טעמים ונימוקו, ופלפל בחכמה שמתי תמול עין עיוני על הנדון עצמו ועברתי על בתרי דבריו, ואוסיף כפלים לתושיה על מ"ש ואוסיף מיא וקמחא כיד ה' הטובה עלינו:

הנה פר"מ ני' שאל כהלכה, בדבר הלכה ולמעשה, שבא לפניו תינוק א' שנולד מהול, אם מותר להטיף דם ברית ביט"ש של ימים אחרונים של חג שאז זמנו הוא, יום השמיני וודאי, וכדי להשיב תשובה שלימה בנדון שלפנינו צריכין אנו לבאר, א) אם מותר למול

ביום טוב שני של גליות ספק בן שמונה או בן תשעה ימים, ב) לבאר דין נולד מהול להטיף ממנו דם ברית בשבת ויו"ט אם יש בו חשש איסור דאורייתא או דרבנן ואח"כ נבוא למטרת כוונתינו וה' יאיר עינינו:

א) הנה מתניתין דשבת דף קל"ז ע"א למדנו שני דברים דספק בן שמנה או בן שבעה ימים או ספק בן תשעה ימים אין מוהלין אותו בשבת דוודאי מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת וה"ה ספיקו, עוד למדנו ממתני' דמילה שלא בזמנה איננה דוחה יו"טא, וגם יו"ט שני דראש השנה איננה דוחה ומפורש שם במתניתין דספק אינו דוחה שבת ומכש"כ וודאי משלב"ז וגם דוודאי מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט, אבל שספק מילה שלא בזמנה אינה דוחה יו"ט לא נשמע משם, ורמב"ם פ"א מהלכות מילה הלכה ט"ו כתב וז"ל וכל מי שאינו דוחה את השבת אינו דוחה את היו"ט וכו' נראה דקאי על כל מ"ש בהלכות שלפנינו שכללם יחד ספק וודאי וא"כ ספק משב"ז איננה דוחה יו"ט כמו שאיננה דוחה את השבת, וטור ססי' רס"ו מעתיק לשון הרמב"ם, ובשו"ע כתב המחבר מפורש וכן אינו דוחה יו"ט מספיקא, ולא מצאתי מי שמראה מקום לדין זה היכן מפורש, ונ"ל דמקורו הוא בברייתא דש"ס חולין דף פ"ד ע"ב דאמר ר' יוסי, מה מילה שוודאי דוחה שבת אין ספיקו דוחה יו"ט והיינו בספק נולד בה"ש ועיין רש"י שם מפורש דס"ל לר' יוסי דאין ספק דוחה יו"ט:

אלא דצל"ע למה לא יהי' ספק דוחה יו"ט כיון דספק הוא מחויב למוהלו בספק שמיני ספק תשיעי מספק מדאורייתא דמצות עשה היא שימול ביום השמיני דווקא ומצוות היום היא שא"א לאחרה דעברה מצות עשה של וביום השמיני ומעוות שאין יכול לתקון הוא, ומשום איסור יו"ט, נימא מתוך שהותר חבורה לצורך וכו' הותר נמי שלא לצורך והא איכא צורך קצת דמצות היום מיקרי צורך קצת, ומצוה הגם שאין בה הנאת הגוף צ"ק הוא כמבואר במתני' דביצה דף י"ב ע"א דאין מוציאין את הקטן ולא את הלולב וכו' וב"ה מתירין ומסקנא התם דמשום מתוך מתירין ב"ה ועיין כ"מ פ"ג מחמץ ומצה הלכה ח' כיון דליכא הנאה לגוף לא מיקרי צורך קצת דברים אלו נפלאו ממתני' ומתוס' שם דפי' דהמצוה מיקרי צ"ק ואחר זמנים טובא מצאתי כי כבר התפלא הפלאה ז"ל בכתובות דף ז' ע"א על כ"מ הנ"ל וצע"ג, (ולחומר הקושיא י"ל דהכ"מ מפרש שם בר"ח דדווקא מצות אלו שרי דהוו גם הנאת הגוף דמצות מילה עדיין עושין אותו בשמחה כמו שקבלו אותה בשמחה כדאיתא ר"פ ר"א דמילה ובלולב כתיב ושמחתם ובס"ת כתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב והוי תרתי מצוה והנאת הגוף) ועיי' תוס' פסחים דף כ"ב ע"א דמצות ביעור חובת היום הוא, (יעוין בכ"ס או"ח תשובה ע"ד בד"ה אלא דדברי

וכו') ועיי' מג"א סי' תמ"ו, וכאן בוודאי מצות היום הוא של יום השמיני (כמו שפירש בתוספות ביצה שם בד"ה ה"ג בשם ר"ח דלהוציא הקטן למולו מיירי) וצ"ע למה יהי' ספק אסור למולו ביו"ט ראשון (לרבא דיליף מילה שלא בזמנה מדכתיב לבדו לאו קושיא דלא משום מלאכה אסור משלב"ז אלא גזירת הכתוב הוא וספק אסור מגז"ה דילמא לאו זמנו היום אבל לרב אשי שם שבת כ"ה ע"ב דמסיק דטעמא משום דיו"ט עשה ול"ת הוא ומשום מלאכת יו"ט וכן פסק הרמב"ם פרק א' מהל' יו"ט הלכה ב' ופ' ג' הל' ח' קשה ובזה י"ל קושית התוספות דבביצה דף ח' ע"ב משמע דגם רבא סבר דיו"ט עשה ולא תעשה הוא י"ל דמצד עול"ת הוה מילה שבזמנו מותר מצד מתוך ואתיא לבדו לגזה"כ ובאמת גם ספק משלב"ז מיקרי צורך היום דהא כל שעה ושעה מחויב למולו ועושה איסור בכל רגע בעיכובו דהא בקטן שחלצתו חמה ממתינין שבעה ימים מעת לעת ואי כלו באמצע היום צריך למולו מ"ד ומעכבו מלאכול בפסחו כדפסק הרמב"ם בה' קרבן פסח ובזה ניחא הירושלמי הובא באור זרוע על מתניתי' אין מוציאין את הקטן ה"ה גדול ומפרש האו"ז דמיירי למולו הגם דהוה משבז"מ מ"מ צורך שעה הוא אך קשה מאי איסור בהוצאת גדול הא חי נושא את עצמו ודוחק דמיירי בהחזרה לביתו):

והנה הבאתי דדבר זה מפורש אמר ר' יוסי, ויש לדחות אולי ר' יוסי ס"ל כר"ש ור"ע דל"ל מתוך, ולהלכתא דקיי"ל כב"ה במתוך א"כ מנ"ל ומה טעם יש בה לאסור, וע"כ צריכים אנו לומר דס"ל לרמב"ם וטוש"ע דספק מצוה לא מיקרי צ"ק הגם דמחויב מדאורייתא מספק, וכן ס"ל לתוס' שם בד"ה תקיעת שופר וכו' דכתבו בתירוץ ראשון דאם האדרגינוס אשה הוא הוציאה שלא צורך דל"א מתוך רק בצורך קצת והא בספק איש ספק אשה מחויב מספק דאורייתא ע"כ דס"ל מספק לא מיקרי צ"ק, והוא נגד מה שכתב תוספות בכתובות דף ז' ע"א דאפילו מצוה דרבנן מקרי צ"ק, ולתוס' בכתובות שם צ"ל כתירוץ שני של תוס' חולין, ועיין, עכ"פ יש לנו תוס' בתירוץ קמא דס"ל דספק מצוה לא מיקרי צ"ק, ובאמת קשה להסביר למה לא יהי' ספק מצוה צ"ק, וכבר עמד בש"א סי' ק"ס על דברי תוס' הנ"ל, וכאן בספק מילה בזמנו קשה יותר דבשופר איכא ספק שמא אשה הוא וליכא מצוה (ובר חיובא מעיקרא) כלל, אבל כאן (בספק בן שמונה או בן תשעה) איכא מצוה וודאי גם אם הוא מילה שלא בזמנו חיובא הוא למוהלו, אלא שלא בזמנו אינו דוחה יו"ט, וכיון דאיכא ספק שמא בזמנו הוא למה לא יהי' עכ"פ נחשב לצורך קצת, ולא מצאתי טעם הגון לזה אבל מוכרחים אנו לומר כן בשיטת רמב"ם וטוש"ע ונ"ל דיצא לרמב"ם חידוש דבר זה מר' יוסי הנ"ל דאי ס"ל כבית שמאי דל"ל מתוך הו"ל לש"ס ביצה דף י"ב ע"א להביא דר' יוסי ג"כ ל"ל מתוך ולא מצא רק ב"ש ועיין תוס' שם שהקשה

דלא מביא דרבי עקיבא ל"ל מתוך וכתבו כיון שאינו מפורש כך בדברי ר"ע להדיא ועיין פ"י וצל"ח דאין מוכח כל כך מר"ע די"ל כיון שאפשר לבער קודם יו"ט לא הוי צורך היום כ"כ, אבל מר' יוסי מוכח יותר דוודאי מצות היום הוא כמ"ש, ועוד מדאמר ר"י בפשיטות ואין ספיקא דוחה יו"ט משמע דמעשים בכל יום הוא וכן עמא דבר דדוחין ספק מילה שלא בזמנה ביו"ט, ואין מלין ועוד הרי הלכה כרב יוסי דנמוקו עמו:

ועוד נ"ל להביא ראייה על דרך פלפול קצת דר' יוסי ע"כ ס"ל מתוך ומשום דספק מילה לא מיקרי צ"ק הוא דאסור, הנה תוספות ד"ה תק"ש בחד תי' כתבו דספק אשה אסור להעביר השופר דספק לאו צ"ק הוא, ותי' זה מוכח דספק מצוה לאו צ"ק הוא וי"ל דרמב"ם וטוש"ע נקטו כתי' זה דתי' שני מוקשה כמ"ש מהרש"א שם, ואין לומר דאמרו לו לר' יוסי ור"י גופא ל"ל מתוך דאי ל"ל לרבי יוסי מתוך אם כן גם וודאי לא יתקע ביו"ט משום שמא יעבירנו שלא לצורך וע"כ דוודאי מותר משום מתוך וספק אסור משום דליכא צ"ק נשמע מינה דספק מצוה לא מיקרי צורך קצת אלא דכבר כתבנו שאין מזה ראיי' לספק מילה שלא בזמנו דאינו דוחה יו"ט דבמילה וודאי מצוה קעביד והספק אם בזמנו הוא ודוחה יו"ט או לאו בזמנו הוא ואיננה דוחה יו"ט וכיון דוודאי מצוה איכא ורק ספק אי זמנו הוא דדוחה יו"ט מנ"ל דלא מקרי צ"ק, אלא כיון דמוכח מדאמרו לו לר"י שאין ספק תק"ש דוחה וכו' אית להו מתוך להשיבו לר' יוסי נראה דר' יוסי מודה בתק"ש דהי' ראוי' דאין ספיקא דוחה יו"ט משום שמא יעבירנו, ואמרו לו מודי' דספק מילה אין דוחה יו"ט גם דאית להו מתוך משום דספק מילה ל"מ צ"ק:

ולהבין דברינו יותר אעתיק מה שאמרתי מאז ביישוב קושיו' שעה"מ הלכות יו"ט וש"א סי' הנ"ל על התוס' דס"ל דגם ביו"ט במקום דיש לחוש לשמא יעבירנו חוששים לו א"כ תקשי לר"ש ור"ע דל"ל מתוך וכ' לא היו תוקעין ביו"ט משום שמא יעבירנו וכ"ת משום שלא יכלו לעקור כל המצוה מכל וכל ועיין סברא זו במג"א סי' תקפ"ח בשם מהמ"פ, א"כ גם בשבת היו תוקעים לבית שמאי (דלדידהו אין חילוק בגזרת שמא יעבירנו בין שבת ליו"ט וכי היכי דביו"ט לא גזרו ה"ה בשבת דמאי שנא) ולא לשתמיט בשום מקום דלב"ש היו תוקעים בשבת וע"כ צ"ל ביו"ט דקיל לא גזרו, משום שמא יעבירנו, רק בשבת דהוא איסור סקילה גזרו אלו דבריו ז"ל והקושיא עצומה על התוספ', ואני בעניי הכינותי יישוב לקושיא זו בהקדם מה שדקדקתי בסידור ולשון תוס' תחלה מקש' בפשיטות הא טעמא בשופר בשבת משום שמא יעבירנו והא לא שייך ביו"ט שמא יעבירנו ולא כתבו למה לא שייך ביו"ט ש"י והפשוט משום דביו"ט א איכא מתוך, ובתירוצם האריכו וכתבו דאם אשה הוא אסור להוציא השופר ביו"ט ואין להתיר מטעם הואיל והותרה

הוצאה לצורך וכו' הא הקושיא מעיקרא היה שביו"ט שרי משום הואיל שהותרה וכו' לא היה להתוס' לומר בתירוצם רק משום דאיכא ספק שמא אשה היא וספק ל"מ צ"ק, עוד הרגשתי בדקדוק עצום דבקושיא כתבו התוס' דאסור בשבת משום שמא יעבירנו ארבע אמות ובתירוצם כתבו שמא יוציאנו ומשום הואיל דהותרה להוציא לצורך אין להתיר וכו' כל עין רואה יראה דיש כאן שינוי דבקושיא כתבו משום שמא יעבירנו ד' אמות, ובתירוצם כתבו שמא יוציא השופר היינו מוציא מרשות יחיד לרה"ר וצ"ע:

וליישב כ"ז נ"ל בהקדם מה שחידש לנו הגאון פלתי בספרו בינה לעתים על הלכות יו"ט דביו"ט ליכא איסור של מעביר ארבע אמות מדאורייתא דהלכה היא בשבת ואין למידין מהלכה ולא גמרינן מינה ביו"ט, ולכאורה מוכח כאן מתוס' דלא כוותי' דהא כתבו דחיישינן בי"ט בספק שמא יוציא כמו בשבת, ונ"ל אדרבא מכאן איכא סייעתא לחידוש דין זה דעפ"ז א"ש כל דברי תוס' בדקדוק נכן, ואומר מ"ש תוספות בקושיא בפשיטות, דביו"ט לא שייך גזירה שמא יעבירנו ולא כתבו טעם משום מתוך, דלא צריך לזה דביו"ט ליכא איסור דמעביר ארבע אמות מדאורייתא ולכן כתבו בפשיטות ביו"ט לא שייך זה, ולפרש תירוץ תוס' צריך אני להקדים מ"ש הפ"י בפ"ק דמגילה ובביצה סוגיא דטבילת כלי' דהו' אמינא לומר דחששו לשמא יעבירנו דווקא גבי מצוה משום שיטעה הטועה דמותר להוציא לצורך מצוה, אלא דמוכח דלא חששו משום זה הטעם מדאמר רבה שמא יעבירנו ולא אמר שמא יוציאנו מרה"י וכו' וכתבו התוס' הטעם דמרה"י לרה"ר יש לו היכר ע"י מחיצות הרה"י ונזכר ואי הטעם שיטעה בדין שיסבור שמשום מצוה מותר להוציא לא מהני היכר וע"כ דלא חששו שיטעה אלא הטעם שיהי' בהול וישכח שהוא שבת עיי"ש, ונ"ל הא דלא חששו באמת שמא יטעה בדין, כי אין לחוש לזה במקום שאין לו מקום לטעות ולהתיר לעצמו ע"פ דמיונו כי כולי עלמא לא יעבירנו ולא יוציאנו הלולב והשופר בשבת מהיכי תיתי יעלה על דעתו שמותר להוציאו או להעבירו וכ"ז בשבת אבל ביו"ט דמותר להוציא לצורך מצוה דצ"ק הוא, אלא שספק זה הגם שמחויב לתקוע מ"מ אסור להוציאו מספק, דלגבי דידיה לאו צ"ק הוא, אבל הוא יטעה, ולא ידע לחלק בין וודאי לספק ויוציא כמו שאחרים מוציאים וחשש קרוב הוא שמא יוציא מהר"י לרה"ר ולא מועיל לו היכר דמוטעה הוא בדין דסבור משום מצוה מותר להוציאו, והן הן דברי התוס' בתירוצם דיש לחוש שמא יוציא היינו מרה"י לרה"ר כיון דכ"ע מוציאים יש לחוש שיטעה ויוציא ויסבור שמותר להוציא והוצאה מרה"י לרה"ר גם ביו"ט אסור מדאורייתא כמו בשבת ומזוקקים דברי התוס' שבעתיים, ומיושב הקושיא של שעה"מ על התוספ' מדתוקעים ביו"ט לב"ש דל"ל מתוך אלמא דלג"ז ביו"ט

משום שמא יעבירנו ולא קשה דהא משום מעביר ד"א ליכא ביו"ט דמותר להעביר שלא לצורך מדאורייתא ומשום שמא יוציאנו ליכא דאיכא היכרא ומשום שמא יטעה בדין ויוציאנו דידמה בדעתו שמותר להוציא משום מצוה כיון דלב"ש אסור לכ"ע להוציא לא יהי' מקום לטעות בדין דמותר וא"ש נכון בעזה"י:

וע"פ דברינו אלו מוכח דאמרו לו ס"ל מתוך, גם אם נדחוק לב"ש דבוודאי לא גזרו ביו"ט דקיל משבת אבל בספק מודה לרמב"ם בספיקו דביו"ט עצמו דאין ספיקו דוחה יו"ט דספק מצוה לא מקרי צ"ק כ"כ, י"ל דווקא במקום איסור מלאכה דאורייתא לא מיקרי ספק דאורייתא צורך קצת ועיי' ש"א כי תמה על תוס' כתובות דף ז' ע"א דסברי דאפילו מצוה דרבנן מקרי צ"ק, איך מצוה דרבנן ידחה איסור מלאכה דאורייתא כיון דמדאורייתא ליכא צורך כלל, ותמיהתו אינו של קיימא, דסוף כ"ס יש בו צורך ולא גרוע מדבר רשות ועיין, כמעט י"ל דמצוה דרבנן עדיפא, ע"פ שיטת הרז"ה דמצוה דרבנן להנות ניתנה, ועכ"פ נחית לחלק בין מלאכה דאורייתא לדרבנן דבמלאכה דרבנן לא הי' ניחא לי', דתיחשב מצוה דרבנן צ"ק, כ"ש דנוכל לחלק דמשום ספק מצוה דאורייתא לא מיקרי צ"ק להתיר מלאכה וודאי דאורייתא, אבל להתיר במלאכה דרבנן וכש"כ ספק מלאכה דרבנן י"ל דמותר משום צורך קצת דספק מצוה דאורייתא כנ"ל:

עוד אני אומר עד כאן ס"ל הרא"ש דביום טוב שני של גליות נדחה מילה שלא בזמנו ומתני' דשבת לאו דווקא נקט ב' י"ט של ראש השנה דה"ה כל יט"ש ש"ג, שוה ליט"ר לדבר הזה, משום דלא ליתי לזלזולי ביט"ש י"ל דווקא בוודאי שלא בזמנו דאפשר שיהי' כדבר הזה בתינוק אחד ביט"ר ויט"ש כבמתני' דשבת (דנולד ערב שבת ביהש"מ דביום א' וביום ב' הוה וודאי משלב"ז) ואם נדחה המילה ביוט"ר ונמולו ביט"ש יש זלזול הניכר ונראה בחד גופא ובחד מעשה, וכיון דאיכא זלזול לכך החמירו ודחו המילה, אבל ספק בזמנה דא"א בחד תינוק שיהי' ספק ביט"ר וביט"ש דאם הוא ס' ח' ספק ט' ביט"ר ביט"ש הוא וודאי שלא בזמנו שאין מוהלים אותו, ואם הוא ספק ביט"ש ביט"ר לא הוי ספק דוודאי קודם זמנו הוא ואם מוהלים אותו ביט"ש ליכא זלזול דהא ביט"ר וודאי לא היה זמנו וליכא אופן רק בשני גופים בשני ימים או בב' ימים טובים נפרדים וליכא זלזול כ"כ מודה הרא"ש דמשו"ה לא ידחו מצות מילה כנלפענ"ד נכון בטעמא אשר ישבחוהו רבנן, (ואינני מבין בקוצר דעתי דהא יוכל להיות בחד תינוק שיהא ספק בזמנו בשני הימים כגון דיו"ט היה ג' וד' ונולד בשבוע העברה ביום ג' לעת ערב בביהש"מ הנכנס ליום ד' אם כן יום ג' הבא שהוא יום ראשון של יו"ט הוא בן ז' ספק בן ח' והוה ספק משלב"ז ולמחרתו ביום ד' שהוא יום שני של יו"ט הוא ספק בן ח' ספק בן ט' והוי ג"כ

מילה שלא בזמנה וצריך ליישב דבענין כזה ג"כ לא מינכר הזלזול דיאמרו הא דלא מלו אתמול ביו"ט ראשון לאו משום ספק זמנו הוא דבספק זמנו גרידא מוהלין אותו ביו"ט מצד איסור מלאכת יו"ט רק בזה כיון שהוא ספק יום שביעי אין מוהלין דאולי יום ז' הוא והוה מילה קודם זמנה דלא יצא המצוה כלל כדאיתא בש"ך יוד"ע סי' רס"ב סעק"ב ואין יכול לקיים עוד בו מצות המילה כלל משא"כ בספק בן ח' או ט' דעכ"פ מקיימים בו מצות מילה מותר למהלו גם ביוט"ר):

והנה המחבר כתב דה"ה בספק מילה בזמנו אפילו ביט"ש ש"ג נדחת וכתב כן ע"ש הרא"ש משום דדימה המחבר מלתא דוודאי שלא בזמנו וספק שב"ז ביוט"ש כמו ספק וודאי משלב"ז ביט"ר דאסור כן ביט"ש ולמ"ש אין לדמות מלתא דוודאי למלתא דספיקא, ובדגול מרבבה כ' עוד דאיכא ביט"ש ס"ס וכ' דמחבר ס"ל בדאורייתא לא אזלינן בתר ס"ס בדשיל"מ, ומאז תמהתי על דבריו שכתבתי בגליון ש"ע שלי כיון דספק א' שמא יום שמיני הוא לא שייך בזה דבר שיל"מ שיכול לימול אחר יו"ט דאם יום שמיני היום ביוט"ש מצות היום הוא מעוות שלא יוכל לתקן הוא אחר יו"ט, ובנב"י קמא סי' למ"ד כ' כיון שחוזר לאיסורו ביו"ט אחר לא מיקרי דשיל"מ כמו חמץ בפסח, ויפה דחה דבריו אלו אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס חיו"ד סי' ק"נ ודבריו הקדושים דברי טעם המה, וגוף הסברא קיימתי מנפשאי במק"א, ויעיי' שם בחת"ם סופר דדעתו נוטה שלא להחמיר, ביט"ש ש"ג, דוודאי אין לדחות ספק מצוה דאורייתא משום ספק איסור קל דדבריהם:

ב) הנה שיטת הרי"ף וממש רוב ראשונים וראשי המורים דנולד מהול ספק ערלה כבושה היא והפשוט דספק דאורייתא הוא, ופר"מ נ' הביא לנו שיטה חדשה הוא בעל הלבוש דכתב סימן רמ"ג דרק מדרבנן הוא דחייבו להטיף דם ברית כדי להכניסו בבריתו של אאע"ה, נראה מדבריו דס"ל דלאו משום דחששו שמא ערלה כבושה היא, אלא מצוה חדשה מחודשת מדרבנן היא, ועיין מהרש"א שבת קל"ה שרצה לומר כן אפילו לב"ש, ובאמת משטיחת הסוגיא והראשונים לא משמע הכי אלא דספק דאורייתא היא, הלא הרי"ף כתב דמברכינן מספיקא דסבר מברכינן על הספק והא הרי"ף ס"ל דאין מברכים בשום מקום על ספק דרבנן ש"מ דס"ל דדאורייתא הוא וכן נראה למעיין בצדק מלשון יתר ראשונים:

ופר"מ נ"י הביא לו חבר לבעל הלבוש מהשגות הראב"ד פ"ג ממילה, הלכה ו' דמשיג על הרמב"ם שכתב דאין מברכין על מילת אנדרוגינוס משום דהוא רק ספק דאורייתא ולא השיגו על מ"ש הרמב"ם בדין הקדום דבנולד מהול אין מברכין ש"מ דס"ל לראב"ד דנולד מהול רק ספק דרבנן הוא ופשוט שאין מברכים עליו, ראי' זו יש לדחות משום

שיש סברא לומר דס"ל לרמב"ם כן לכן לא השיגו רק השיגו על מ"ש באנדרוגינוס, שאין מברכין עליו מספק אבל נ"ל ראיי' ברורה לכאורה מן מ"ש הרמב"ם באנדרוגינוס דאין מברכים על מילתו משום דספק זכר הוא, ולא כתב טעם זה בנולד מהול מפני שהוא ספק ש"מ בנולד מהול בלא"ה אין מברכים שאינו רק מצוה מדרבנן או ספק דרבנן:

ואחר בינותי דחיתי ראיי' זו די"ל דס"ל לרמב"ם דלא תיקנו ברכה בפ"ע בנוסח אחרת בנולד כשהוא מהול, דא"א לברך ברכה על המילה, אלא ברכה בנוסח אחרת להטיף דם ברית וכיון דכל עקרו של הטפת דם ברית בנולד מהול משום ספק ערלה כבושה הוא, משום ספק לית מאן דס"ל שיתקנו ברכה חדשה דאיננה בוודאי מילה, ולמאן דס"ל דגר שבא להתגייר והוא נימול כבר מאז דצריך להטיף ד"ב א"כ נתקנה ברכה זו להטיף דם ברית על הוודאי, א"כ למאן דס"ל דמברכים על ספק מצוה גם בנולד מהול מברכים להטיף כיון שכבר תקנו ברכה בנוסח זו, אבל למאן דס"ל דבגר כה"ג אין צריך להטיף דם ברית, ליכא אופן לברך ברכה להטיף דם ברית, רק בנולד מהול, שהוא ספק, משום ספק לא תקנו ברכה חדשה, והנה הרמב"ם מצריך להטיף ד"ב בגר שמל כבר בגיותו, וכ' הרמב"ם דמספקא הלכה כמאן, אי כמ"ד דצריך להטיף ממנו דם ברית או לא ולחומרא נקטינן להטיף מספק אבל לא לברך, ולפי הצד דא"צ להטיף בגר לא תקנו ברכה זו להטיף כלל דמשום נולד מהול שהוא ספק לא תקנו וכ"ע מודים בזה, והא"ש דלא הוצרך הרמב"ם לתת טעם בנולד מהול דלכך לא יברך משום דעל הספק אין מברכים דס"ל לרמב"ם דגם מאן דס"ל דמברכים על הספק מודה בנולד מהול מטעם שכתבנו, לכן כתב מלתא בטעמא ואנדרוגינוס דהי' יכול לברך ברכה שמברכים בוודאי מילה ממש, נקט הטעם דאין מברכים על הספק משום דאיכא רבותא יותר דאין מברכים אותה ברכה שכבר נתקנה על ספיקא וקמ"ל רמב"ם בהלכה זו לא זו אף זו וא"ש, וא"ש במרווח יותר, הא דלא השיג הראב"ד בנולד מהול דמברך דבנולד מהול מודה הראב"ד דאינו מברך מטעם דכתיבנא והוא נכון לפענ"ד:

ובמאי דכתיבנא אתיא לן שפיר מה שצ"ע להסוברים דאין מברכים בנולד מהול ברכת לה להטיף ע"כ ס"ל דלא מברכים על הספק ולמה סבירא להו דמברכים ברכה דלהכניסו בבריתו של אברהם אבינו מאי שנא להטיף דלא מברכים ולמ"ש א"ש דס"ל דמברכים על הספק כמו על הוודאי והיינו ברכה זו עצמו שמברכים על הוודאי והיא ברכה להכניסו, אבל ברכה להטיף דלא תקנו על הוודאי, ועכ"פ ספק הוא לנו אם תקנו על הוודאי דתליא בספק אם גר צריך להטיף דם ברית או לא, לכן אין מברכים בנולד מהול להטיף דם

ברית כמ"ש לעיל, לפ"ז מאן דס"ל דאין מברכים על המילה באנדרוגנוס והטעם משום דעל ספק אין מברכין ה"ה גם להכניסו אין מברכים ועיי' ש"ך סי' רס"ה סק"ח:

עוד הביא לנו פר"מ ני' ראיי' וסמך ללבוש דנ"מ מהול רק מדרבנן צריך הטפת ד"ב מדפסק הרמב"ם הלכות תרומות פ"ז הלכ' י"א דנולד מהול אוכל בתרומה ואנדרוגינוס אינו אוכל שהוא ספק, ש"מ דנולד מהול א"צ להטיף מספק דאורייתא רק מדרבנן, ואני מוסיף והולך ומביא ראיי', הנה דין זה שכתב הרמב"ם דנולד מהול אוכל בתרומה מברייתא יבמות דף ע"ב ומברייתא זו מוכח דס"ל דנולד מהול א"צ להטיף ד"ב, וצריך טעם למה לא זכר מברייתא זו בש"ס שבת דף קל"ה, דסתם ברייתא ס"ל א"צ להטיף, מזה ראיי' דמאן דס' דצריך להטיף אינו אלא מדרבנן ואינו מעכב לאכול בתרומה משו"ה לא מביא ברייתא ביבמות דין דלהטיף דם ברית וזו ראיי' ברורה לכאורה, וראיתי בישו"ש יבמות שם דכתב דברייתא זו ע"כ ס"ל דא"צ להטיף דם ברית, וכיון דש"ס יבמות שקיל וטרי בה והיא במקומה הכי נקטינן דלא כשיטות הפוסקים וראשונים עיי"ש, ובמח"כ לא יצא ליישב הא דלא מובא ברייתא זו בסוגיא דש"ס שבת, וגם תמיהתו קיימת על הפוסקים דלא כסתמא דברייתא זו והיא במקומה מכ"ז נראה דאין מברייתא הכרע דאפשר דס"ל כמ"ד דצריך להטיף ד"ב, אלא מאן דס"ל הכי אינו רק מדרבנן:

וכבר כתבנו לעיל דפשטות הסוגיא דשבת לא אזלא הכי ומוכח דרי"ף ס"ל דהוא מדאורייתא ולא נמצא לאחד מן הראשונים דאמר הכי דהטפת דם ברית אינו אלא מדרבנן, וקשה מברייתא זו דס"ל דא"צ להטיף ד"ב ומדלא מייתי ש"ס שבת ברייתא זו מוכרחים אנו לומר נולד מהול שאני גם אם צריך להטיף ד"ב (מדאורייתא) אינו מעכב מלאכול תרומה, ופסח, דמשונה ערלה זו בתולדה ולא ממועט מקרא דמעכבא, ולא ממעטינן אלא ערל גמור ולא נולד מהול ועפ"ז א"ש הכל, והא"ש דפסק הרמב"ם להאי ברייתא הגם דפוסק דצריך להטיף ד"ב דמוכח מדלא נזכר מברייתא זו בסוגיא ש"ס שבת שמע מינה לכ"ע אינה מעכבת בתרומה, ומוכח דזהו טעמו של הרמב"ם מדלא כתב בנולד מהול דאוכל בתרומה משום שאינו מעוכב הטפת דם ברית רק מדרבנן כמ"ש בהלכה ה' במושך ערלתו, ש"מ דבנולד מהול צריך להטיף מדאורייתא וטעם אחר איכא דלא מעוכב מלאכול בתרומה כדכתיבנא:

והנה מ"ש לרמב"ם נולד מהול צריך להטיף מדאורייתא מספק הגם דס"ל לרמב"ם ספק דאורייתא מן התורה לקולא, כבר כתוב ע"ס חו"ד רסי' ק"י דלא דברה תורה על הספק דבספק נבילה וכדומה מותר מטעם דוודאי נבילה אסרה תורה ולא ספק, ונהפוך בחיוב המצוה דדברה תורה על הוודאי שצריך שיהי' יודע שיצא בוודאי ידי חובתו עיי"ש, וכן

השריש לנו אבא מאוה"ג זצ"ל מדנפשי' ואמת נכון הדבר, אלא שיש לעיין אולי דווקא אם הוא בחזקת חיוב מצוה זו בוודאי, וספק אם קיים מצוה זו, אבל אם הספק הוא אם מחויב מעיקרא במצוה זו כמו בנולד מהול דנולד הספק מעיקרא, אם יש בזה חיוב למוהלו מדאורייתא, אפשר ספק כהנ"ל גם במצות עשה להקל ובמקום אחר הארכתי ואכ"מ:

העולה מדברינו כי הטפה ד"ב בנולד מהול ספק הוא ומדאורייתא צריך להטיף ד"ב מספק, ולפ"ז קשה לי טובא לפי דס"ל לרמב"ם הלכתא כמ"ד מקלקל בחבורה פטור, ומילה תיקון הוא, היינו קיום המצוה עצמה היא התיקון כדס"ל לתוס' שבה דף ק"ו, א"כ למה לא יטיף דם ברית בנולד מהול בשבה מכח ממ"נ אי צריך להטיף דערלה כבושה היא, והוא מתקן בהטפהו, הרי עושה המצוה, ואי לאו הוא מקלקל בשלמא בספק מילה שלא בזמנו אי בן ח' או בן ט' הוא ל"ק דהא עושה וודאי מצוה ומתקנו, אלא שאם אינו בזמנו אינו דוחה את השבת, וכיון דאיכא וודאי מצוה מתקן הוא בוודאי ואולי אינו בזמנו ואינו דוחה שבת, לכן אסור למוהלו בשבת אבל מספק דנולד מהול קשה, (ואיני מבין לפי סברת אבא מאה"ג זצ"ל לעיל בד"ה וכבר כתבנו וכו' דצריך הטפת דם ברית מן התורה ואעפ"כ מותר לאכול בתרומה דלא ערל כזו מיעטה התורה מלאכול בתרומה ה"ה לא מילה כזו התירה התורה בשבת החמורה דווקא מילה ממש המעכב' מלאכול בתרו' ולא הטפת דם ברית וסברא זו דלא ניתנה שבת לדחות בהטפת ד"ב איתא בש"ך יוד"ע סימן רס"ב סעק"ב):

והנה באמת קושיא כזו מקשים העולם על קושית הש"ס שבת דף קל"ו ממהל היכי מהלינן, הא איכא ממ"נ הנ"ל ומצאתי ראיתי בחידושי אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל שכתב דקושית ש"ס הוא הא מוצצין אח"כ וכל אומנא דלא מייץ מעברינן ליה דסכנתא הוא וכו' ומציצה תיקון גמור הוא, גם אי ליכא מצוה ושם בארה ליישב סוגיא דשבת דף ק"ו דמילה בעצמה תיקון הוא או דמקלקל חייב לא התירה תורה למול ולדחות השבת משו' מציצה שאפשר למול סמוך לחשיכה ולמצוץ בלילה מיד, וזה לא יועיל לנו להא דפסק הרמב"ם דנולד מהול אין מטיפים דם ברית בשבת הא איכא ממ"נ ומשום מציצה ליכא בהטפת דם ברית, ומאנדרוגינוס לא קשה לי, די"ל משום מציצה, אבל מנולד מהול קשה וצ"ע:

ומתחלה הי' נראה לומר דרמב"ם ס"ל כשיטת רש"י ורשב"א בשבת דף ק"ו דתיקון דמילה הוא משום שעושה אותו גברא שלם שיוכל לאכול בתרומה ופסח, ולטעם זה כיון דנולד מהול מעוכב לאכול בתרומה ופסח מספק איכא תיקון אפילו קמא שמיא גליא

דא"צ הטפת דם ברית, מ"מ כיון דאנחנו לא נדע וצריכים להטיף ד"ב, ועד דלא הטיפו מעוכב בפסח ותרומה, הו"ל מתקן וודאי, ומצוה ספק:

אלא הא הרמב"ם ס"ל דנולד מהול אינו מעוכב מתרומה ופסח וע"כ דס"ל דתיקון מילה הוא משום המצוה עצמה וליכא ממ"נ וגם נ"ל להביא ראיי' דס"ל דמצוה עצמה הוא התיקון, הנה הטור יו"ד ס' רס"ו מביא בשם ר"א אם יש מוהל אחר לא ימול האב בשבת ועיין תה"ד סי' רס"ז דס"ל דתיקון מילה משום דעושה גברא שלם ודווקא אב, אבל אחר לא איכפת ליה והוה פסיק רישיה דלא ניחא ליה עי"ש, וצ"ע ממתני' שבת דבנולד בה"ש בע"ש התינוק נימול לעשרה, למה תודחה המילה עד לאחר זמנו לגמרי ימול אחר בשבת דאולי בזמנו הוא ובאחר ליכא מתקן, וצ"ל דתנא דמתני' סבר כמ"ד מקלקל בחבורה חייב ורמב"ם דפסק דנדחה המילה בשבת בספק זמנו ופסק מקלקל בחבורה פטור קשה דימול אחר בשבת, וזה בוודאי דוחק לאוקמא מתניתין דמיירי בליכא אחר, וע"כ דס"ל דקיום מצוה הוא התיקון וליכא חילוק בין אב לאחר דבאחר ג"כ איכא מצוה ותיקון כמ"ש בתה"ד שם באורך, א"כ הדרה קושיתי על הרמב"ם, דבנולד מהול נימול בשבת ממ"נ וביותר קשה על המחבר דלא פסק כש כשיטת ר"א שבטור, דאם יש אחר לא ימול האב, וע"כ דס"ל דקיום מצוה הוא התיקון, וקשה נולד מהול למה לא מטיפים דם ברית בשבת משום ממ"נ, עוד קשה לי מש"ס שבת דף קל"ה דמקשה על רב א אדא בר אהבה דאמר דעבר על דרב ועל שמואל לא עבר מספק לא היה לו לחלל שבת, דלמא ס"ל מקלקל פטור ואיכא ממ"נ הנ"ל:

וקושיא זו י"ל על דרך פלפול עפמ"ש לעיל דמקשים כקושיא זו על קושית ש"ס דף קל"ו ע"א הא מוהלים ממ"נ, וישוב אבא מאוה"ג זצ"ל, דמקשה היכי מהלינן ומוצצין ג"כ, ודבריו א"ש בקושית ש"ס, אבל על תירוץ רב אדא בר אהבה דמוהלי' ממ"נ, אי' לאו בר קיימא מחתך בבשר בעלמא הוא משמע דבא לתרץ על דמוהלים "ומחתכים" בבשר, קשה, וצ"ל דר"א ב"א ס"ל מקלקל בחבורה חייב, והי' קשה לי' מחיתוך עצמו, ומתרץ דמחתך בבשר בעלמא הוא ולא הוה חבורה, והא"ש דמקשה בדף קל"ה על ר"א ב"א לשיטתו מדשמואל לב"ק:

ובשיטת הרמב"ם וש"ע לא ידעתי פתר, רק כיון דמקלקל פטור, אבל אסור מדרבנן העמידו דבריהם, ולא התירו משום ממ"נ ויש ראיי' מכח קושית עולם הנ"ל בקושית הש"ס דף קל"ו דמקשה על רשב"א היכא מהלינן, וכן מקושי' ש"ס על ר"א ב"א דף קל"ה ע"א דהעמידו דבריהם במקום איסור דרבנן דמקלקל ועיין:

וזאת תורת העולה בנדון שלפנינו, דאית לנו ב' צדדים היתר להטיף דם ברית, ביט"ש ש"ג, א) לפמ"ש ש באות א' דספק ח' ספק ט' גם הרא"ש מודה דמוהלין ביט"ש ש"ג, הה"נ נולד מהול דמותר להטיף ד"ב, בין לטעם ראשון שכתבנו דא דאיכא צ"ק דספק מצוה מיקרי צורך קצת דמהני באיסור דרבנן שייך ג"כ בנולד מהול, דספק זה שמא צריך להטיף צ"ק מקרי, וגם לטעם שני שכתבנו דמודה הרא"ש משום דא"א שיהי' בגוף אחד ביט"ר וביט"ש וליכא זלזול דיט"ש כ"כ, הא איתא נמי בנולד מהול דא"א שיהי' מחמירים ביט"ר ולהקל ביט"ש ש"ג בגוף אחד דאם הוא ביט"ר בזמנו א"כ ביט"ש כבר עבר זמנו, ואם הוא ביט"ש בזמנו (דיאמרו) שלא היינו מחמירים ביט"ר משום ספק, אלא משום דשלא בזמנו הי', ב) נוסף ע"ז אפילו לשיטת המחבר דספק בזמנו אין מוהלים ביט"ש הא דנולד מהול עדיפא טובא ממה שבארנו באות ב', בשבת עצמו הא דאין מטיפים ד"ב אין בו רק משום ספק איסור דרבנן שמא אין צריך להטיף והו"ל מקלקל בחבורה דאסור מדרבנן וה"ה דאסור בי"ט, אבל ביט"ש ש"ג בוודאי אין לדחות מצות מילה (הטפת דם ברית) משום ספק מלאכה דרבנן דיט"ש דקיל טובא, ועוד הרי איכא ס"ס שמא צריך להטיף ואת"ל א"צ שמא לאו יו"ט הוא, וב' ספיקות בדרבנן (הוא במלאכה דרבנן) והדגו"מ כתב דמחבר מחמיר בס"ס דספק אחד דאורייתא הוא דילמא היום יו"ט ולמ"ש ב' ספיקות בדרבנן הם, וכיון דבספק מילה בזמנו הדעת נוטה להתיר, וכבר הורה אבא מאוה"ג זצ"ל להקל מטעמי' דידי' ואנן הוספנו ביאורים וטעמים לשבח שיש לנו להקל גם בנולד מהול, די"ל גם המחבר מודה, ומשבח אותנו, כי טוב לנו שלא לדחות מצות מילה מספק יו"ט של גליות, וה' יגאל אותנו בקרוב הנלפענ"ד כתבתי להלכה אחר שכבר נעשה מעשה בעזרת אומר ועושה, הכ"ד פה פ"ב יום ב' ג' חשון כת"ר לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קיז

שלום וכ"ט למ"כ תלמידי הרב הותיק מורג חרוץ ושנון מו"ה ליב בערגער ני' רב בק"ק וואשוואר יע"א:
מכתבו קבלתי ונפשו בשאלתו, ע"ד אשה אחת שילדה, זה שתי שנים תאומים ומתו שניהם מחמת מילה, ועכשו ילדה תאומים בן ובת, וגם אחותה מתו בניה מחמת מילה, וגם אמה מתו בנים כולם מחמת מילה, הנה בש"ע ס"י רס"ג סעי' ב' איתא אשה שמתו שני בניה מחמת מילה לא תמול השלישי עד שיגדל ויתחזק כחו, ובנוב"י תנינא חיו"ד ס"י קס"ה גמגם טובא על זה הדין דאם נתגדל ונתחזק כחו דמוהלין אותו, וכבר ראו

עיני תלמידי מ"ש בח"ס יו"ד רמ"ה, להעמיד דין זה על מכונו, ואני בעני' בשנה אשתקד הכינותי תשובה ארוכה בזה, והעלתי אם לא נתחזק אלא בשני פעמים בוודאי ראוי' לנו לסמוך על אומדנא והמשוער כשיגדל ויתחזק יותר למולו, דהא נקטינן לעיקר דתלתא זמנא הוי חזקה רק במקום סכנות נפשות מחמירין בתרי זמנא לכן סמכינן למוהלו כל שנתגדל ונתחזק, לפי ראות עינינו, כיון שכל זה שלא למוהלו לאו מוודאי רק מחומרא דסכ"נ הוא ולכן לכל היותר רק ספק הוא, וסמכינן על אומדן דעתינו כשיגדל ויתחזק כחו למולו ובזה א"ש דקדוקו של הנב"י ממשמעות ש"ס יבמות דף ס"ד דרבי ורשב"ג סתמו דבריהם דאין מוהלים אותו משמע לעולם אין מוהלין, ולמ"ש א"ש, דרבי ורשב"ג אזלו באתחזק בוודאי כל אחד לשיטתו או בתרי זימנא או בתלתא זימנא אבל אנן להלכתא מחמירין בב' זמנא הגם דלא אתחזק בוודאי ומשו"ה סמכינן בשנתגדל ונתחזק, והנב"י מביא ראיי' לשו"ע מדרבי נתן פא"ט דף ע"ב וקשה עדיין ממשמעות דרבי ורשב"ג ולמ"ש א"ש דר"נ ג"כ משום סכנת נפשות אזיל לחומרא בתרי זמנא, לכן צוה לימול השלישי כשנתגדל ורמב"ם וש"ע נקטו קולא זו (למולו כשיתחזק כחו) רק במתו שני בני' אלו דברי ושם בארה:

ונבוא לנדון שלנו דלא אתחזק רק בתרי זמנא כאשר אבאר, דנלפע"ד ממה שמתו שני בניה תאומים מאז לא נתחזקה לנולדים אח"כ לא מבעיא אם ילדה אח"כ אחד לבד דלא אתחזק ממיתת שני בנים תאומים כי ידוע כי תאומים בטבעם חלושים המה ואין לחזק מתאומים על שנולד לבדו שכחו חזק יותר ויותר, גם בנדון דידן שילדה גם עתה תאומים בן ובת, נ"ל דלא אתחזקא ממה שמתו שני בניה תאומים על תאומים שילדה אח"כ לומר דג"כ חלושים המה כ"כ עד שלא יוכלו לסבול מכת מילה, כמו שאין מחזיקים במת רק אחד על הנולד אחריו שמא במקרה היה זה הראשון חלוש כ"כ, וכן אין לדון מתאומים זה לתאומים שלאחריו שמא תאומים הראשונים הי' חלושים ביותר ותאומים השניי' אינם חלושים כ"כ, הגם שבטבע שתאומים חלושים מתינק שנולד לבדו מ"מ הרי רוב נולדו תאומים אין מתים מחמת מילה, ומעשים בכל יום שמוהלים תאומים וע"י שמתו ב' בניה תאומים לא אתחזקא שימותו כל בניה התאומי' שתלד כנ"ל ברור:

ועוד נרא' לומר מאחר שילדה עכשיו בן ובת אפילו כבר מתו לה, שני פעמים תאומים שילדה פעמים בזה אחר זה מחמת מילה מ"מ לא הוחזקה שימות בן זה שנולד עם בת ע"פ שאמרו חז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, איש מזריע תחלה יולדת נקבה, והעיקר בזכר משלה, ובנקבה משלו (עיי' ספ' כלי יקר, פ' פנחס לס' נוחלי' ור"פ תזריע) וי"ל להטעים טעם בזה דע"כ מאן דס"ל דבמתו בניה מחמת מילה היינו אם באשה זו מתו

שתי בניה ולא באיש משתי נשים עיי' רמ"א סי' רס"ג ססעי' ב' ובט"ז שם, ולדידי נראה הטעם משום דבזכר עיקר משלה ולכן תליא בה ולא באיש, ולפ"ז אין לדון מתאומים זכרים שמתו מחמת מילה, דבשניהם עיקר' מטיפה שלה, לכן חלושים ביותר, משא"כ בתאומים בן ובת אולי הזכר חזק יותר כי רק הוא משלה והבת משלו, ועיין יו"ד סי' שע"ד בתאומים שמת א' תוך למ"ד דא"צ להתאבל על השני שמת, אחר למ"ד, והלבוש החזיק בשיטה זו ועשה ביאור לדבריו להציל עצמו מהשגות ש"ך וט"ז, וגם החולקים ע"ז היינו דכיון דחי אחר שלשים, לא אמרינן שאינו בר קיימא משום שאחד מת תוך למ"ד, אבל עיקר הסברא והטבע מודים שבאים מטיפה אחד וכל א' חלוש כיון שנחלקה הטיפה לשנים, ולמ' ש לשיטת המחבר והלבוש יש לעיין בתאומים בן ובת אי ג"כ אמרינ' מדהאי לאו ב"ח ולשון המחבר בלשון זכר נאמר ר"ל דקאי דווקא ען זכרים ועיין:

ועוד נ"ל כיון שבוודאי נימול תאומים הראשון ביום א' לא נתחזקה עי"ז לזמן אחר, דקיי"ל כרבי יודא דווקא ריחק נגיחותו חייב עיי' ב"ק דף כ"ג ע"ב ובתענית דף כ"א, דווקא בשלשה מתים בשלשה ימים הוי דבר ומדמהו לפלוגתא דר"מ ור"י בב"ק שם, ועיי' מג"א סי' קי"ד ס"ק י"ג דגבי דבר אמרינן דאיתו היום היה אויר משונה, וכן י"ל במתו לאשה שני בניה או שלשה מחמת מילה ביום א' כל שמתו ביום א' אפילו טובא לא הוחזקה לאלו שנולדו לה בזמן אחר דאמרינן אויר משונה שבאותו יום גרם, הגם שנימולו בנים אחרים באותו יום ולא מתו, אלו מתו מחמת חולשה, וריבוי דם בצירוף אויר משונה ואין מחזיקים מיום ליום ומזמן לזמן ודומה ממש להא דש"ס תענית כנלפענ"ד נכון לדינא בכה"ג, וכן כיוצא בו במתו בני' אחרי' שנימולו ביום א' דאין מחזיקי' שלישית שילדה בזמן אחר, אלא ביש לג' אחיות בנים ומתו שניהם ביום א' מחמת מילה שלישי' לא נמול באותו יום, ולמעשה עדיין צ"ע:

ולפ"ז בנדון שלנו לא הוחזקה אשה זו מחמת עצמה, שמתו בניה תאומים כמ"ש ולחוש יען כי של אחותה מתו גם כן מחמת מילה ולפי הנראה מלשון מע"כ תלמידי הרב ני' מתו לאחותה בנים טובא מחמת מילה, ונ"ל משום שמתו בנים טובא לאחותה, לא נתחזקה זו דדווקא כשמתו לב' או לג' אחיות הוחזקו כל אחיות אחרות, אבל לא במתו לא' מן האחיות כל כך עד שנתחזקה זו מ"מ עי"ז לא הוחזקו שארי אחיות דגופים חלוקים הם, ובש"ס יבמות קתני הוחזקה ע"י שנים או שלשה אחיות כנ"ל פשוט וברור, אלא בנדון שלנו גם לאמם מתו הבנים מחמת מילה, ופשוט בעיני דגם מאם להבת מהני החזקה כמו מאחיות דמאי שנא, ובש"ס יבמות מעשה שהיה כך היה באחיות שמתו בני' וה"ה מאם לבת, ונתחזקה אתתא דא מכח אמה ואחותה כנ"ל:

והדרן לדברינו כיון דלא איתחזקא רק בשני פעמים מאמה ואחותה, כי מה שמתו לה שני בנים תאומים אין לצרף כלל כמ"ש דתאומים חלושים בטבע, ואין לדון מתאומים ראשון לתאומים שניה מתרי טעמא שכתבתי, והא דמחמירים בתרי זימנא הוא מספק או מחומרא דסכנת נפשות בוודאי ראוי' לנו לסמוך על הרמב"ם וש"ע בנתחזק ונתגדל כנלפע"ד, מ"מ צריך להיות מתון מאוד בדבר זה לשער דבר זה אם נתחזק והוא בריא, ובזמן מוכשר לכך יום חום ואויר צח וזך כמ"ש בנב"י בסופו, מכ"ש בתאומים שחלוש בטבע בלא"ה, ומה טוב שיתיעץ עם רבנים ראוי' לסמוך עליהם כיון דמלתא דסכנתא וספק נפשות הוא, וה' יציל נפשות עמו מכל צער ונזק, מצות מגינות עלן הכ"ד יום ו' ז' מרחשון תרכ"ו לפ"ק פה פ"ב יע"א:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קיח

שלום רב, לשוקד בחוקי חורב, ה"ה י"נ הרב הוותיק, חדית מלא עתיק, מורג חרוץ בע"פ מעמיק בהלכה כש"ת מו"ה עזריאל אייזיק קעללער נ"י רב בק"ק שאמקוט והגליל:

יקרתו קבלתי סמוך לפורים ממש זמן קהלה לכל, וגם לע"ע נפישא טרדות דציבורא כידוע וגם שאילנא ביותר לתלמידים בפרקא דכלה, לכן הנני בקוצר אומר על שאלתו לפי מסת הפנאי בעיון מעט מזער והקיצור יספיק לו אחר שעיין ובדק בכ"מ, והראה פנים יפות:

על דבר תינוק אחד שמתו שני אחיו מחמת מילה דקיי"ל שלישי אין מוהלים דחמירא סכנתא ונקטינן להחמיר כרבי ביבמות דף ס"ד ע"ב כמו שכתב הרי"ף ופסק הרמב"ם וטוש"ע סי' רס"ג, והנה הנמק"י יבמות כתב בפשיטות דאין מוהלים ביום שמיני רק ממתינים עד שיגדל ויתחזק כחו, וכ"כ הרמב"ם בהלכות מילה דאין מוהלים בזמנו עד שיגדל ויתחזק כחו, ובנב"י תנינא ס' קס"ה נתקשה מנ"ל לרמב"ם חידוש דין זה, דמש"ס יבמות דף ס"ד דאמר רבי ורשב"ג דאין מוהלים משמע דאין מוהלי' לעולם, והראה הנב"י מקום, שהוציא הרמב"ם והנמ"י דין זה משבת דף קל"ד ממעשה דרבי נתן יעוין שם דלא חיישינן לעולם מפני שמתו ב' בניה מחמת מילה, ועדיין לא נתיישב משמעות דרבי ורשב"ג יבמות, דלא תמול משמע לעולם, ונ"ל להוסיף על דבריו, די"ל וודאי כשכבר נתחזק בחזקה גמורה, שמתו אחיו מחמת מילה, לרבי בתרי זימנא ולרשב"ג בתלתא זימנא שוב לא סמכינן על אומדן דעתינו כשיגדל ויתחזק יותר, שנהי' מוהלים אותו, ולכן אמרו רב ורשב"ג כ"א לפי שיטתו דאתחזק דלא תמול כלל לעולם, אבל רבי נתין

מספקא לי' הלכה כמאן ומשום חומרא דסכ"נ מחמיר בתרי זימנא, ולכן מייתי דמתו שני בניה דבסכ"נ מחמירים בכל מקום בתרי זימנא מספק, וקמ"ל דסמך למול הג' ולא חייש על הא דמתו אחיו מחמת מילה, אחר שיגדל ויתחזק כחו כמ"ש הנב"י, ולפ"ז הרמב"ם וטוש"ע דכתבו כשיגדל ויתחזק מוהלים אותו, דווקא במתו רק ב' אחיו ובזה איירי הגם דאין ראיי' מדכתבו דווקא בשני בנים מוהלים כש כשיגדל ויתחזק דנקטו במתו שני בניה לאשמענין דאפילו במתו רק שני בניה אין מוהלים השלישי דלחומרא חוששי' אם רק שנים מתו, מ"מ י"ל דמ"ש כשיגדל ויתחזק כחו מוהלין דווקא בשנים שמתו, אבל בשלשה דוודאי איתחזק לא מוהלים הגם שנתגדל ונתחזק כחו ע"פ דברי הנב"י ועיין:

אלא הנב"י בעצמו כ' שבדוחק י"ל דראי' רמב"ם משם, דבאמת משם אין ראי' די"ל כמ"ש הנב"י תחלה, שתלה שנים שמתו שלא היה נבלע בהן דמן, וכן ס"ל לתוס' חולין ד"ד ע"ב דיש לתלות יותר שהראשונים מתו מחמת שלא נבלע בהם הדם דשכיח יותר מלומר שמתו מחמת מילה, ונ"ל דהא וודאי אין תולים שמא היו ירוקים ולא הרגישו בו, דזה וודאי נרא' ונרגש לכל עין רואה בקל, אלא שתולין שהיו אדומים ביותר ורוב ככל הילדים אדומים, אלא במי שלא נבלע דמו אדום ביותר, דבר זה צ"ע והבטה בהשגחה ולכן נוח יותר לתלות שלא הרגישו, ונ"ל דנפקא לתוס' בפשיטות כן מדר"נ בשבת דף קל"ד דקשיא לתוס' דהי' לו לחוש משום מתו אחיו מחמת מילה, ואי גם בראשונים ידעו שלא נבלע דמם או ירוקים היו כל כי האי הי"ל להשמיענו, ודברי המרש"א חולין רחוקים שכתב שהמעשה שהי' שידעו שלא נבלע דמם, או ירוקים היו דעיקר חסר, וכ"כ בהגה' נב"י דזה דוחק, לכן הוכיח תוס' חולין לשיטתו חולין מ"ז ע"ב, דר"נ ס"ל ב' זימנא הוי חזקה, ובזה יפה כ' המרש"א דאל"ה מאי קמ"ל דמתו ב' בנים, וע"כ דקמ"ל הגם דב' זימנא חזקה, מ"מ לא חש למתו אחיו מ"מ דתלה שלא נבלע דמן מלתלות שמתו מחמת מילה, הגם לפמ"ש דלא תלינן שהיו ירוקים ולא הרגישו, ובמעשה השני הציץ והיה ירוק וראשונים א"א למתלי בירקות, מ"מ תולים הראשונים שהיו מחמת חולי שהיו אדומים מלתלות שמתו מחמת מילה, וזה שהיה ירוק לפנינו וידע שזה סכנה דחה המילה עד שיפול בו דמו, ולראשונים לא חש דתלה שהיה אדומים, ומזה פשיט' לתוס' בחולי' דכל שאפשר לתלות תולין, הגם דשם בחולין, אי נתגדל תולי' שהראשונים הי' כן הגם שאין ריעותא זו לפנינו, דממעשה שני מוכח כן דהי' השלישי ירוק שא"א לומר שראשונים כן היו כמ"ש, מ"מ תלה שהי' אדומים ביותר שהוא חולי אחרת, מ"מ תלה ר"נ באדמימות, וה"ה באח גדול לפנינו, כנ"ל נכון ופשוט:

ולכאורה יש ראי' מתוס' חולין דל"ל כרמב"ם, אלא דלעולם אין מוהלים אפילו כשיתחזק, דאל"ה עדיין קשה מנ"ל לתוס' חולין דף ד' דתולין שהאדימו, מדר"נ כמ"ש דלמא שם אחר שנתחזק ציוה למול כמ"ש הנב"י, וע"כ דתוס' חולין ס"ל דאין מוהלין לעולם, ויש לדחות דס"ל דאם אחר שיגדל ויתחזק פשיטא שמוהלים ומאי קמ"ל בשנים שמתו דל"ח משום שמתו אחיו פשיטא בכל מקום כן הוא אחר שיגדל ויתחזק מוהלים אותו, מזה שפט תוס' דקמ"ל דל"ח כלל למתו אחיו דתולים שהיו אדומים ולא הרגישו, ורבותא זו שייך לחידוש דין של ר"נ דאיירי בי' וא"ש:

ובדברינו מצאתי מקום יישוב לרמב"ם וטוש"ע שהשמיטו הך מעשה דר"נ שמלה ב' בנים, ופלתי בסי' ל"ח נתקשה בזה, ומ"ש דר"נ לא ידע תחלה שמתו בנים הוא לתמוה, הא מפורש אמר מעשה שמתו, וידע מיד שבאתה לפניו, ונ"ל דרמב"ם חולק על תוס' וס"ל דאין תולין שהיו אלו שמתו אדומים ביותר, הגם בעיקר הסברא ס"ל כתוס' דיש לנו לתלות במצוי יותר מלומר שמתו מחמת מילה דלא שכיח כלל מ"מ בהא פליג דאין לתלות דרחוק שלא הרגישו, דרמב"ם כ' אדומים ביותר כמו מי שצובעים אותו, ובירוק לא כתב כ"כ כמו שצובעים, י"ל דבמראה אדום שרגילים בילדים רכים כמ"ש הרמב"ם אח"כ עד שתחזור למראה שאר הילדים, לכן באדום צרי' שיאדימו כ"כ כמו מי שצובעים אותו, משא"כ בירקות שינוי מראה הוא בלא"ה, ומראה אדום כל כי האי ס"ל לרמב"ם בוודאי היה נרגש, וס"ל ע"כ הא דר"נ דל"ח למתו מחמת מילה, משום דס"ל ב' זימנא לא הוי חזקה, ומה דאמר שמתו ב' בניה כמ"ש בח"ס דמשו"ה קרא על שמו שהאם חששה להם, או י"ל הא גופא קמ"ל דווקא מתו ב' אבל ג' היו חושש למתו אחיו, ולא היה תולה שאדומים היו, והא"ש דלא העתיק הרמב"ם מעשה דר"נ דמתו ב' בנים, דקיי"ל להחמיר ב' זימנא הוי חזקה חוששין לראשוני' עד שיגדל כמו בכ"מ, ובשהאדימו הראשונים וידוע פשיטא דמוהלים האחרון ושלא למול משום שינוי מראה אפילו באחד אין מוהלים כבש"ס שבת וא"ש כנ"ל, שוב ראיתי מדברינו בדברי פר"מ ני' ונראין דברינו מדבריו, ועיין:

ומה שיש מן הדוחק קצת, שצ"ל שהיה לרמב"ם הגירסא כמו שהיא לפנינו, שלישית הביאה לו דלא כגירסת רבו הרי"ף, והרא"ש בחולין גרס במעשה ראשון רביעי ובמעשה שני שלישי, ונ"ל סמוכים לגרסא זו ממ"ש ר"נ במעשה שני הצצתי בו ולא היה בו דם מילה, והרגיש רש"י בשבת קל"ד וכ' דהי' תרתי לגריעותא, שלא היה בו דם מילה וגם סכנתא, וצ"ל הלא במעשה ראשון לא היה תרתי לגריעותא, ולמה הציץ בשני שלא היה בו דם מילה שיהי' תרתי לגריעותא ונ"ל ע"פ גרסת הרא"ש ואולי גם לרש"י היה גרסא

זו, ועפמ"ש מהרש"א חולין שלא היה בירור לר"נ רק ע"י מעשים אלו ואחר שהוחזק עיי"ש, וי"ל במעשה ראשון שכבר ג' מתו מחמת אדמימות דחה מילת הרביעית מזמנו משום חשש סכנה, אחר שהוחזק וידע בבירור שזה מזיק, אבל במעשה שני שלישית הביאו, ועדיין לא הוחזק חזקה גמורה, לכן עמד והציץ שלא היה בו ד"מ, ובלא"ה א"א לקיים מצוה כתקנה ומן המובחר שיהי' דם מילה הגם שאין לדחות המילה משום זה לבד, מ"מ כיון שכבר ראה שמתו ב' בניה ויש חשש סכנה, לכן אמר המתינו כנ"ל ועיין:

ונחזור לשיטת הרמב"ם וטוש"ע דכשיגדל ויתחזק מוהלים אותו, ואנו אין לנו מהיכן יצאו להם הדבר הזה, ופני משה אבא מאוה"ג זצ"ל כפני חמה האיר לנו בח"ס יו"ד סי' רמ"ה מקור ומקור מש"ס ר"פ אלמנה, ע"פ דברי רשב"א שם, וכ"כ בריטב"א יבמות, ואמת נכון הדבר, אלא מ"ש בח"ס אפילו לדסוברים דרשות נתנה למסור נפשו במקום שיעבור ואל יהרג מ"מ מוכח דיש לו תקנה אח"ז דאי כשירצה למסור נפשו כיון דלדידן מוחזק כשימות מתי יאכל, לא זכיתי להבין אטו מיד מת אלא מחמת מילה נחלש ונחלה מתמותת והולך עד לבסוף מת ובנתיים אפשר לו לאכול תרומה וצלע"ג, אלא בלא"ה א"ש דהרי גם הסוברים כן דווקא בנכרים שרוצה להעבירו על הדת ולא להנאתו, וכ"ש שבעצמו אסור לסכן בנפשו:

ועוד נ"ל דווקא מצוה שמוטלת עליו לקיים ונכרי רוצה להורגו אם יקיים, בזה ס"ל רשות נתינה לו למסור נפשו כדי לקיים מצוה המוטלת עליו, והוא בר חיובא ובר קיימא של מצוה, אבל במתו אחיו מחמת מילה, וכדומה שפטור הוא מן המצוה משום סכנתא ואין עליו כלל, אדרבא עבירה הוא לכ"ע אסור למסור נפשו וכש"כ בעצמו בידים ונכרי ממית אותו אח"כ ובאה לו מאליו ע"י מעשה נכרי והחילוק מובן:

היוצא לנו דראי' זו מוכרחת לכל השיטות, היינו ע"פ שיטת רש"י בכל מקום ערל היינו מתו אחיו מחמת מילה, ועוד נ"ל קצת ראי' מש"ס יבמות דף ס"ד ע"ב דאמר לי' אביי אסורא וסכנתא, וכ' רש"י איסור דהוי מילה שלא בזמנה, כיון דאידחה ממנו, משמע דיש מקום למילה זו, רק שלא בזמנה הוא ביום השמיני, עד שיגדל ויתחזק יותר, ויש לדחות, ויותר נ"ל מש"ס יבמות דף ע' ע"ב אדרבא אינות הו"ל לרבוי' וכו' ואין בידו לתקן עצמו, ש"מ ערל בידו לתקן עצמו כשמתו אחיו מחמת מילה כשיגדל ויתחזק כנ"ל:

ומ"ש תוס' חולין בתי' שני כגון שהציצו בהם, שלא נבלע בהם דמן משמע לכאור' דס"ל, אפילו בגדול ממש, שמתו אחיו בקטנותו חוששים לו וכ"כ פר"מ ני', ולדעתי י"ל דכוונת תוס' דכל שמתו אחיו הקטנים מחמת מילה, והוא כשנתגדל ירא שמא ימות גם הוא כאחיו הקטנים, ישראל ממש הוא ואפילו כמומר לתיאבון שאינו מל מחמת צער אינו

נידן דאימת מות נפלה עליו וכ"כ בריטב"א חולין שם, ובב"י סי' ב' בשם רבינו ירוחם, ומ"ש תוס' שהציצו בהם וראו שנבלע דמן, נ"ל דס"ל לתוס' בוודאי כל דלא נתברר שמתו אחיו מחמת מילה, ואנו תולי' שמחמת חולי שהי' אדומים ביותר דשכיח יותר ממתו מחמת המילה, בוודאי אין לו לחוש ולמנוע מצות מילה, כיון שגם אחיו לא יצאו מן רובא דרובא דאינן מתים מחמת מילה, אבל כשהציצו ונראה שנבלע דמן והוחזק שמתו מח"מ, גם שאנו סומכי' מאומדן דעת כשיתגדול ויתחזק ויצא מחשש סכנה דאין מחזיקי' מקטן בן ח' רך וחלוש, מ"מ הוא אמר יאמר כיון שמתו אחיו מח"מ ירא לנפשו שמא ימות גם הוא כאחיו מח"מ או שמרגיש בנפשו חולשא יתירה כנ"ל, בכוונת תוס', וכן משמע לי מפר"ח סי' ב' דמביא מ"ש ב"י בשם ר"י, ושוב מביא מ"ש תוס' בשהציצו בו, ולא כ' דחולקים זע"ז, ש"מ דס"ל דאין כאן פלוגתא וגם כוונת תוס' כמ"ש ב"י בשם ר"י דכשירא לנפשו אינו מומר אפילו לתיאבון ועולים בקנה אחד דברי תוס' ור"י:

והנה הרמב"ם כ' אין מוהלין אותו בזמנו, והנמק"י יבמות כ' אין מוהלין אותו בשמיני אלא ממתינין עד שיגדיל ויתחזק כחו והשמיטו טוש"ע שאין מוהלין בזמנו שכ' הרמב"ם, ואין מוהלין בשמיני שכ' הנמק"י, והרגיש פר"מ נ"י בזה ומתוך זה עלה ספק בלבו אפשר מ"ש טוש"ע ממתינין לו עד שיגדל ויתחזק יותר, היינו כשיגדל ויהי' גדול בשנים ממש בן י"ג והאריך בזה, יפה ראה והרגיש, אבל לפע"ד אין כאן אלא שינוי לשון, אבל לדינא משמעות א' הוא, ומוכח מתוכו מלשון טוש"ע שכתבו וז"ל ולא תמול השלישי אלא תמתין לו עד שיגדיל וכו', לשון לא תמול אלא תמתין לו, ואז תמול אותו, והיינו עד שלא הגיע ליג"ג, דמשהגיע ליג"ג שנים אז לא היא תמול אותו כי אז עליו החיוב שימול עצמו וישתדל במילתו, והרמב"ם כ' לשון אחר, אלא ממתינין לו עד שיגדיל בלשון זה היה מקום לומר שממתיני' עד שיגדיל גדול ממש ואז אין ממתיני' לו וכופין הב"ד שימול עצמו ויותר אין ממתינים לו כן היה אפשר לומר, ולכן מפרש יותר שא"מ בזמנו עד כשיגדיל ויתחזק ואז מוהלים אותו האב או הב"ד כבכל קטני ישראל, וגם ממ"ש טוש"ע עד שיתחזק כחו, ואי כשיגדיל היינו גדול בשנים כבן י"ג שנקרא גדול פשיטא שאז נתחזק כחו יותר מבן ח' רך הנימול, ויתחזק כחו שכ' הוא שפת יתר, אלא ע"כ שכוונתו עד שיגדיל כ"כ שנתחזק כחו יותר מבן ח' שחלוש מאד, וזה תליא באומד כמה ימתינו לו ולא כל הכחות שוות כנ"ל נכון פשוט וברור:

והנה עיקר הדין במתו אחיו מחמת מילה דחוששים בתרי זימנא אינו מפורש בש"ס, אלא הרי"ף למד כן מדחוששי' בנשואין כר' משו' סכנה ה"ה לענין זה, וכ"כ הרא"ש ויתר ראשונים ופסק כן הרמב"ם, ולולי הראשוני' היה נראה לחלק, דבאמת מקשה ש"ס שם

אימור דפליגו במילה, בנשואין מי פליגי ומייתי דגם בנשואין פליגי, וכ' הריטב"א שם דלולי דפליגי גם בנשואין היה מקום לומר דווקא במילה ס"ל לרשב"ג, דווקא בתלתי זימני משום דלאו חד גופא הוא, משא"כ בנשואין דאתתא חדא היא וחד גופא מודה רשב"ג דבב' זימני הוחזק, וי"ל לפ"ז למסקנה דמספקא הלכה כמאן, ובנשואין משום סכנה נקטינן לחומרא דווקא, בחד גופא, אבל במתו מחמת מילה דשני גופים הם לא חיישינן רק בג"פ דמסתבר טפי דרשב"ג במילה מבנשואין כן י"ל, וצ"ל כיון דסכנתא הוא למדו הראשונים להחמיר הגם שיש לחלק כהנ"ל:

והנה הרמב"ם הוסף עוד חומרא אפי' בבנים משני בעלים וכ' הה"מ דנפקא לי' לרמב"ם מדנקט שמלה בנה ולא שמל והב"י כ' דנפקא לרמב"ם מדסתם ש"ס ולא חילק, בין מבעל א' או מב', ואני תמה דלא כתבו בפשיטות דמוכח כן ממעשה דאחיות ש"מ שאין מקילים לומר בזה, רק תולים הכל במי שהוחזק שלשה פעמים או ב"פ לכל מר כדאית לי' ומה אם מחזיקים באחיות ותולים במשפחה, כ"ש וקו"ח באשה א' בב' בעלים, והדין מבואר ומוכח, אלא שרמב"ם וטוש"ע לא העתיקו דין דאחיות, וכבר תמה הב"י על השמטה זו וצ"ע:

ולהיות כי דין זה לחוש לתרי זימנא במתו אחיו מח"מ, ואפי' בבעל א' לא מפורש בש"ס, ויש לחלק בין נישואין, למתו מח"מ כמ"ש ומשו' דחמירא סכנתא החמירו הראשונים ביותר בוודאי סמוכו לנו בטח להקל כשנתחזק כשיגדל כמ"ש הרמב"ם וטוש"ע הגם דמשמעות ש"ס ס"פ יבמות לא משמע להקל כמ"ש הנב"י, וכבר כתבנו כזה לעיל בתחלת דברינו:

ונבוא לנדון שלפנינו לפמ"ש פר"מ נ"י, די"א דהקלקלה יצאה מתחת יד המוהל שחתך בבשר הגיד, ובשני ראה פר"מ נ"י שלא חתך רק בתחתון ולא בעליון עד שהוצרך אח"כ לחתוך שנית, הגם שאין בזה סכנה, ולפעמים אקרי כן ולא מתו עי"ז רק שיוצאי' דמים הרבה ולא יתרפא מהר כ"כ, מ"מ י"ל דעכ"פ לא איתחזק שמתים בנים מחמת חולשה עד שלא יוכלו לסבול מכת חרב והוצאת דמים במילה הרגילה כתקנה ע"י אומן, וכבר כתבנו דתוס' חולין ס"ל כל שאפשר לתלות בחולי תולים וכתבנו דגם הרמב"ם לא יחלוק בזה, אלא דס"ל דרחוק שלא הרגישו שהיו אדומים ביותר כמי שצובעים אותו דדבר הניכר ונראה בקל הוא, אבל בנדון שלפנינו בוודאי סתמא לא היינו תולים שיצא הקלקול מהמוהל וחתך בבשר קצת ולא הרגיש, דרובא וכל הנמצאים אצל מילה מומחים הם ואומני' לאמן ידיהם כראוי, אבל בנדון שלנו דעכ"פ בשני ידוע שהיו צריכי' לחתוך שנית, וכאב גדול ויסורים הרבה עי"ז שהחלישתו מילה, ויש לתלות בוודאי דהא גרמא

לי' שמת הגם דרובא א"מ מחמת זה, אבל הא דרבו דמים ויסורים ויצאו דמים הרבה יותר מן הרגיל גרמו לי' שמת, וילד זה שלישי שלפנינו, יקראו לו מוהל אומן מוחזק ובאומנתו יהי' מתון מתון, ובאומנותו יחי' הילד ולא יזיק לו, וכיון שבלא"ה ליכא חזקה גמורה רק בב' שכבר כתבנו דחומרא על חומרא היא, יש לנו להקל בכה"ג למולו בזמנו, כנ"ל להלכה ולמעשה ויען אחרי שבנדון שלנו, כבר נדחה המילה בזמנה נמתין עד שיגדיל, ויהי' נראה לרופאים חזק ובריא הרבה יותר מבן שמונה, ובזמן המוכשר לכך שמתרפא בקל שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ואויר צח, כמ"ש בנב"י, הנלפענ"ד כתבתי בחפזי, וה' יורני ויראני מתורתו נפלאות, ויעשה עמנו לטובה אות, הכ"ד אוה"נ דש"ת, פה פ"ב ד' טו"ב אדר תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קיט

במפתח בבא, מזלא טבא, וחיי אריכא, למחמד לבי, בני תלמידי הרבני המפלג בתורת ויראה חדת מלא עתיק חרוץ ושנון מעולפת ספירים, כש"ת מו"ה עקיבא סופר נ' עם זוגתו הצנועה אשה יראת ה' המחכמת מרת מלכה תי':

לשמחת לבבי קבלתי, בכורי פרי עטך המבשר טוב, מבשר ואומר, כי המליטה זוגתך תי' למז"ט, בן בכור, והכנסת אותו לבריתו של אאע"ה, וקראת שמו על שם אבוהון של ישראל, אבא מאוה"ג בעל ח"ס זצ"ל, כן תזכה לגדלו, על התורה ועל העבודה, משה לא ימוש מאוהל של תורה, מוחזקת היא לנו מאבותינו, דור אחר דור, ותורה היא מחזרת על אכסניא שלה, וקבלתי מכתבך מעט רגע קודם שהלכתי ללמוד שיעורא דיומא לפני בני ישיבה גדולה לאלקים, ונפל מלתא בדעתי, ואמרתי לפני ב"י מקרא אני דורש בניך כשתילי זתים סביב לשולחנך, וכו' וראה בנים לבניך שלום על על ישראל, ואמרתי לפרש עפ"י מעשה שהיה ומובא ברמ"א יו"ד סי' ר"מ סעי' ז' בסופו ובט"ז ס"ק ט' דמהר"ם הרחיק מאביו, ולא רצה שאביו יבוא אליו, כי האב לא היה ת"ח והבן גדול בתורה עיי"ש, ואם כן אפשר שע"י שהבן גדול בתורה, ואב אינו גדול בתורה, שיהיה פירוד בין אב לבנו ע"י התורה, ואמרו חז"ל אם יש ג' דורות בזאח"ז שלא פסקה התורה מהם שוב לא תפסוק, ותורה מחזרת על אכסניא שלה, שנאמר לא ימושו מפיך ומפי זרעך וכו' אמר ה' מעתה ועד עולם, ויש לומר בזה כוונת המקרא, גיל יגיל אבי צדיק ויולד צדיק זה חכם ישמח אבי צדיק כי בטוח לבו שלא תמוש התורה עוד מזרעו, ומובן בזה מדרש רבה ר"פ תולדות ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם וכו' הה"ד גיל יגיל אבי צדיק וכו'

כוונתו רצויה, כי היו ג' דורות, יצחק בן אברהם אברהם הוליד את את יצחק, אברהם ויצחק ותולדות יצחק יעקב שוב היה בטוח שיהי' לעולם וגיל יגיל אבי צדיק וכו' כהנ"ל, ומובן ג"כ מה דאיתא עוד שם במדרש הה"ד עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם כהנ"ל, וא"ש נמי מה דאיתא במדרש שם, לא היה אברהם ניצול מכבשן האש אלא בזכות יעקב דכתיב, כה אמר ה' צבאות לבית יעקב אשר פדה את אברהם יעקב פדה את אברהם, היינו שע"י שיעקב הלך בעקבות אבותיו אברהם ויצחק, חוט המשולש לא ינתק לעולם, ולולא יעקב היה נפסק, ולכן קרא ליעקב חבל נחלתו, וזה כוונת הקרא בניך כשתילי זתים סביב לשולחניך שיהי' סביב לשולחן האב וישגיחו עליהם תמיד, ואמר כשתילי זתים, ע"ד שאמרו חז"ל במ"ר בפ' תצוה, למה נמשלו ישראל לזית, מה זית כותשים וחובטים אותו, ואח"כ נותן שמנו אף ישראל כך עיי"ש, כן יהי' האב מייסר בנו ומלמדהו בע"כ דכתיב יסר בנך כי יש תקוה וחושך שבטו שונא בנו, ואוהבו שחרו מוסר, והיינו בניך כשתילי זתים שחובטים אותם כדי שיתנו שמנם זך להאיר כן יהי' בניך וסביב לשולחנך ע"ד שמאל דוחה וימין מקרבו, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' שמגדל בניו לת"ת כאאע"ה דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' יברכך ה' מציון שמשם תצא תורה (כדכתיב כי מציון תצא תורה) וראה בטוב ירושלם יראה שלם (כדאיתא במס' תענית) והוא טוב האמיתי, ומסיים וראה בנים לבניך שיהי' בנים גם לבניך, ואז שלום על ישראל, שלא יהי' במציאות שתתהווה מחלוקה ע"י התורה שכל נתיבותיה שלום, כמו שהי' במהר"מ ואביו כי לא תמוש עוד מפיך ומפי זרעך וזרע זרעך עד עולם אמן כי"ר:

ברוך אתה בני לה' כי עשית לי מטעמים כאשר אהב נפשי, וטעמתי ממעט צרי דבש וחלב תחת עטך עט סופר דבר בעתו, בהקשותך על הר"ן סוכה ר"פ לולב וערבה, דהא דאמר רבה משום שמא יעבירנו ולא נקיט שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר דחדא מתרתי נקיט, ובר"ה ר"פ יו"ט כתוב לאמר דלא גזרו במילה בשבת משום שמא יעבירנו דאין הכל טרודים ויזכיר א' את חבירו, תינח בגזרה שמא יעבירנו ד"א ברה"ר דשכיחי רבים ויזכרוהו, אבל בגזירה שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר לא שייך שיזכירוהו חביריו, ועל בני ביתו בוודאי אי אפשר לסמוך אולי לא יהי' עמו כשיוציא, וגם הם טרודים וכמעט רגע יוציא מרה"י לרה"ר ולרש"י ותוס' ניחא דמשום שמא יוציא מרה"י לא גזרו דלא שכיח או שיש לו היכר והוא תי' שני בר"ן, אבל בתי' ראשון דחד מתרי טעמא נקיט קשה, גם אני עמדתי בקושיא זו ואפשר י"ל דמשום שמא יוציא לחוד לא גזרינן וגם משום שמא יעבירנו לחוד לא היו גוזרים, אלא בצירוף שניהם יחד, דשכיח פעם יוציא מרה"י ופעם יעביר ד"א בצירוף שניהם יחד חששו וגזרו, ורבה חדא מתרי נקט שמא יעבירנו

וה"ה שמא יוציאנו ובמילה דליכא אלא חדא גזירה, שמא יוציאנו משו"ה לא גזרו ודוחק, ולדידי קשיא עוד גם על תי' שני של הר"ן דמרה"י לרה"ר איכא היכר, וכ' הפ"י ביצה דף י"ח דע"כ דלא גזרינן שמא יטעה בדין שמותר להעביר ד"א לצורך מצוה, דא"כ מרה"י לרה"ר ג"כ איכא האי חששא, ומה יועיל היכרא כיון שיטעה שמותר להוציא על פי דין עיי"ש ובפ"י מגילה פ"ק, ולפמ"ש הר"ן במילה ל"ג משום שאחרים יזכירוהו תינח בהעברת ד"א, אבל מרה"י לרה"ר ליכא למסמך שיזכירוהו כמ"ש, אלא דל"ח שמא יוציא דיש לו היכר, לפ"ז קשה מסוגי' ש"ס שבת קל"ו דמתרץ ברייתא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללים את השבת למולו כר"א שממהל וודאי מהלינן ולא נצרכה אלא למכשירי' וכו' משמע לר"א ג"כ מהלינן הא לר"א מכשירים דוחים ומוציאים מרה"י לרה"ר כל שיש וודאי בר קיימא וקרוב שיטעה האב של ספק זה שמותר להוציא המכשיר' כיון שכולם מוציאי' לא ידע לחלק בין ספק לוודאי ואיך קאמר ש"ס וודאי מהלינן, הא יש לחוש שמא יוציא מרה"י בטעות דדין, אלא דבלא"ה קשה לי למ"ש הר"ן דבמילה ל"גמ שום שמא יעבירבו ד' אמות משום שאחרים יזכירוהו, קשה לר"א בספק בן שבעה סב"ח יש לחוש שיעביר ואין מי שיזכירו כיון שרוב התינוקות מותר להעבירם אטו הרואים ידעו שזה ספק הוא כדי שיגערו בו ויזכירוהו, וכבר נתקשתי בזה והארכתי במק"א בישובה, וביישוב הרי"ף דמביא להלכה הך ברייתא דספק בן ז' ע"ד הר"ן וקושיתי וישובי ולאפס הפנאי א"א לי להציע דברים כהווייתן ואין עת האסף פה:

ואבוא על קושיתך שהקשית לשאול על הש"ך יו"ד סי' רס"ב דהכריע דאם מל בתוך שמנה צריך להטיף ממנו עוד הפעם דם ברית, דאי תוך ח' קיים המצוה למה תדחה המילה את השבת כיון דאם מל שלא כמצותו שלא בזמנו כשר כהא דש"ס מנחות ר"פ ר' ישמעאל דאם נקצר שלא כמצותו כשר לא היה דוחה את השבת ש"מ דנקצר שלא כמצותו פסול וקשיא לך טובא עדיין מי ניחא הא מל לאחר שמונה וודאי כשר, אלא שאינה דוחה שבת א"כ כיון שאפשר לאחר ולקיים המצוה שלא בזמנה אחר ח' למה ידחה שבת, ודוחק לחלק בין להקדים ובין לאחר המצוה דמשום זריזים מקדימים אין מאחרים ודוחה שבת הגם שאפשר אח"כ, קושיא זו כבר כתובה היא על ספר ש"א סי' נ"ב, וכתב דאין לומר משו' זריזים מקדימים מחללים שבת, דהא בש"ס שם מבואר דלהקדים ולאחר דמיא להדדי דהא מדמה שם נקצר שלא כמצותו להא דר"ש דאמר בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה דהקטר חלבים ואברים כשרים כל הלילה, ולא היה ממתין להם בשבת עד שתחשך וכו' ומסקנא שם משום שכבר דחתה שחיטה את השבת ואל"ה משום זריזים מקדימין לחוד לא היה דוחה שבת כמו אם נקצר שלא כמצותו כשר

דאין דוחה השבת אלו דבריו ז"ל, ועלה ג"כ במחשבה לפניו כי יש לחלק בין לאחר בין להקדים אלא שהוכיח מסוגי' ש"ס דליתא לחילוק זה, ולפע"ד נראה להחזיק בחילוק זה דלאחר שאני, ולא משום זריזים מקדימים לבד, אלא משום דחיישנן שמא ימות עד למחר ותתבטל המצוה לגמרי, הגם דלזמן קצר ל"ח שמא ימות כמ"ש תוספות גיטין פ' כל הגט דף כ"ג ע"א ועיין פ"י שם, ובחידושינו סלקנו קושיותי' והבאנו ראיי' לתוס', ועיין תשובת ח"צ סי' מ"מ י"ל כיון דמצוה חביבה בשעתה וגם יש לחוש שמא ימות הגם דלא שכיח לזמן קצר מ"מ מה"ט דאולי ואפשר לא דחינן מצוה בשעתה, ועוד י"ל בוודאי למיתה דיחיד לזמן קצר ל"ח היינו אדם זה שדני' עליו, אבל מצות מילה שהיא תדירה ובכל שבת ושבת יש תינוקות למול בוודאי ועיין רא"ש יומא פ' יה"כ בשם ראב"ד גב' מאכילים הקל קל דא"א שלא יהי' קטן בסוף העולם שלא מלו אותו היום ונדחה שבת אצל חבורה ויש בוודאי הרבה בנים שנימולו היום יש לחוש לא' מהם למיתה עד למחר, לכן התירה תורה למול בשבת ולא לאחרה כיון שיש לחוש שבאחד מהם תתבטל המצוה לגמרי וכל זה לא שייך באברים ופדרים דמצוה דרבים הוא, ולא שייך שתתבטל המצוה מכל וכל כן נ"ל דלא נשווי' לש"ך ז"ל טעה בדבר פשוט ח"ו, (ויש לדחוק עוד ליישב הש"ך דהא במילה יש שני מצות עשה גוף המילה הוא מ"ע ועוד נוסף מצות עשה שיהא דווקא ביום השמיני והיא מ"ע בפני עצמה משא"כ בקצירת העומר רק מצות עשה אחת והנה מצות מילה מקיים גם לאחר זמנו אבל לא מצות וביום השמיני והנה הו"א שמצות עשה של וביום השמיני יוצא גם כן אם מקדים למולו קודם ח' וכש"כ הוא לפי שמקדים עצמו בזריזות לקיים המצוה רק התורה נתנה לו רשות לאחר במצוה זו עד יום ח' אם ירצה עד שתתחזק כחו וביום השמיני היינו לכל היותר ביום השמיני ימול בשר ערלתו ועל זה שפיר מוכיח הש"ך אם גם מצות וביום השמיני יוצא קודם ח' למה תדחה המילה שבת מ"ש מנקצר שלא כמצוותו אבל לאחר ח' פשיטא שביטל מצות וביום השמיני):

ומצאתי מקום יישוב בדברינו לקושיא אחת גדולה ועצומה שמצאה ראיתי בחדושי זקניך מזקנים נתבונן זקנן ורבן של ישראל אבא מאוה"ג זצ"ל בחי' לשבת דף ק"ו שהקשה מנ"ל למילף מדאיצטריך להתיר מילה בשבת ש"מ מקלקל בחבורה חייב הא לעיל פראד"מ מבואר דילפינן מבשר ערלתו דמילה דוחה צרעת, ופשיטא מי שיש לו מורנא וצרעת וחותך דמתקן הוא, והא קרא כתיב וביום השמיני אפילו בשבת ימול בשר ערלתו כאלו כתיב וביום השבת ימול בשר שיש בה בהרת בערלתו וכיון דאיכא תיקון ע"י קציצת בהרת צריך קרא דמותר למול בשבת, ולפמ"ש הרז"ה נ"ל קצת, והניח בצע"ג:

ולמ"ש י"ל דלולא דבכל מילה בשבת היתה בו מלאכה או משום דמקלקל בחבורה חייב או דתיקון הוא כר"י, וקרא צריך להתיר שידחה שבת במקום שיש בהרת, לא היתה מתירה התורה למול בשבת במקום שיש בהרת דהא אפשר אחר שבת, מה תאמר דלא מאחרינן שמא ימות תינח אם בכל תינוק נדחה שבת, ואם נאחר יש לחוש שבכל כך הרבה תינוקות שישנם בעולם למולם ביום השבת לא ימלט שימות אחד לזמן קצר, והי מנייהו מפקית לכן התירה התורה מילה בשבת, אבל אם במילה עצמה ליכא חיוב רק במקום צרעת, ודבר זה רחוק במציאות, שיהי' צרעת במקום מילה ויהי' יום שמיני בשבת, ושמא ימות לזמן קצר דל"ש כולי האי וודאי אין לחוש וטוב לאחר המילה עד לאחר השבת, וע"כ דכל מילה יש בה חילול שבת או משום דמקלקל בחבורה חייב, או דתיקון גברא הוא ומיושב קושית אבא מאוה"ג זצ"ל:

ויש להקשות קצת, במנחות ר"פ ר"י דמתרץ תחלה דרבי ס"ל כאידך דר"ש דס"ל חביבה מצוה בשעתה והדר מקשה מר"א בר"ש לא שמיע לי' עד דמסיק לבסוף לחלק שכבר דחתה שחיטה ואיך ס"ד דמשום דחביבה מצוה בשעתה נדחה שבת תקשי איך יליף ר"ש לשיטתו דמקלקל בחבורה חייב מדאיצטריך להתיר מילה בשבת דילמא איצטריך להתיר רק כשיש צרעת ולמסקנא דר"ש ג"כ לא ס"ל משום חביבה מצוה בשעתה דוחים את השבת, אלא היכי שכבר דחתה שחיטה בלא"ה א"ש יישובי, אבל לס"ד קשה, ואין זה קושיא כ"כ על הס"ד ובפלפול יש להאריך:

ובדרוש אגדה אמרתי לפרש המדרש תן חלק לשבעה וגם לשמנה, תן חלק לשבעה זה יום השבת וגם לשמנה זה המילה שניתנה בשמיני, וצ"ל איך מתפרש סיפא דקרא כי לא תדע מה רעה תהי' על הארץ, וגם המשך שבת ומילה, ונ"ל דהכי קאמר תן חלק לשבעה זה יום השבת, שהוא תכלית הימים אשר בירך ה' ושקולה ככל התורה, ואעפ"כ מצות מילה חמורה הימנה ודוחה שבת והיינו וגם לשמנה מילה שניתנה בשמיני וזמנה קבוע, דוחה את השבת שחמורה, שנכרתו עליה י"ג בריתות ושקולה יותר משבת, וקשה למה נדחה השבת הא אפשר למחר, ומשום זריזים מקדימים אין לדחות השבת, ואמר כי לא תדע מה רעה תהי' על הארץ שמא ימות הולד וכמ"ש, והוא דרוש נאה ומשובח:

ולסיים בטוב. אין טוב אלא תורה, מלתא דתמוה לי באגדת חז"ל, באותו ענין שלפנינו מדכר דכירנא פה שאמרו ז"ל בש"ס נדרים שקולה מצות מילה ככל התורה כולה שהרי אין לך מי שקיים כל התורה כאברהם, ולא נקרא תמים עד שמל עצמו דכתיב התהלך לפני והי' תמים, וקאי על מצות מילה וצ"ע דלמא מצות מילה קלה היא, ומי שחסר דבר קטן שבקטנים גם כן לא נקרא תמים כיון שיש בה חסרון, אם כי החסרון קטן,

מ"מ חסרון שלא יכול להמנות בין תמימים הוא, ואמרתי ליישב עפ"ש הרמב"ם במורה, ומביאו הרמב"ן בתורה בטעם מצות מילה כדי להחליש התאוה, והרמב"ן צווח עליו הגם כי הדבר אמת בטבע אבל לא זו הטעם אלא חותם אות ברית קודש הוא, ואומר להיות כ' ע"י חיתוך המילה נתמעט התאוה ונימול ג"כ ערלת הלב עם ערלת בשר ונ"ל משו"ה כתיב בישמעאל את בהמלו את בשר ערלתו ובאברהם לא כתיב, וכתב רש"י משום שבאברהם כבר נתמעך מכח תשמיש, וי"ל עוד אברהם היה כובש תאותו בלא"ה, עד שלבו חלל בקרבו ולא הרגיש יצר הרע וגם נימול לזקנותו לא מל רק ערלת בשרו, וערלת הלב לא היה צריך למול, אבל ישמעאל היה צריך למילת ערלת הלב ג"כ, לכן את לרבות ערלת הלב, ועשה באמת תשובה באחרונה (כדאיתא ברש"י ס"פ חיי שרה) ואומר מעתה כי כל זמן שלא היה אברהם מל עצמו היה צריך לכבוש יצרו בכל מניעה ממה שאסרה תורה ובקיום מצות ולפום צערא אגרא גדולה המצוה בעיני ה', אבל אחרי שמל והוחלש התאוה לא היתה כל מצוה ומצוה צריכה כבישת יצר ונתמעטו כל מצות שעשה מערכה ושכרה, א"כ מה שהי' חסר מצוה אחד של מילה השלימו כל מצות שהי' קשה לו לקיימן ולפום צערא, ובכ"ז לא היה נקרא תמים עד אחר שמל, והלא ע"י המילה יש כאן חסרון משאר מצות שיותר ממצוה אחד דמילה ואיך נקרא חסר מקודם ותמים אח"כ נגד שהי' מקודם שמל עצמו אע"כ דשקולה מצות מילה ככל התורה וכל המצות בכף אחד, ומילה בכף שניה מכרעת את כולם, ולכן לא נקרא תמים עד שקיים מצות מילה, הגם שנגרעו שאר מצות מערכם וא"ש נכון מאוד, ומדוקדק מה שאמרו חז"ל שאין גדול במצות מאברהם, הא יצחק ויעקב בוודאי קיימו ג"כ כל התורה כאברהם ואיך אמרו שאין לך וכו' ולמ"ש א"ש כי יצחק ויעקב קיימו כה"ת אחר שנימולו ולא היה קשה עליהם כ"כ קיומן של מצוה כמו אברהם שקיים כה"ת קודם שנתנה לו מצות מילה ומ"מ לא נקרא תמים עד שקיימה מוכח מינה דשקולה ככל מצות:

ומאז הוכחתי ע"ד אגדה דלא כמ"ש הרמב"ם במורה, מדצריך להטיף דם ברית מנולד כשהוא מהול, ולטעם הרמב"ם כיון דנולד מהול וערלת בשר ליכא ל"ל להטיף ממנו דם ברית, ש"מ כי טעם יש למצוה הזו כמ"ש רמב"ן והרבה טעמים שנאמרו בזה בנגלה ובנסתר אשר שגבו מאתנו ומי יבוא בסוד ה', והבנתי באמרי פינו מדרש תנחומא בפ' תצא בפ' שלוח הקן נולד כשהוא מהול מהו להטיף ממנו ד"ב, תנא נולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית כדי להכניסו בבריתו של אאע"ה, והוא תמוה, פשיטא כל מילה היא להכניסו בבריתו של אאע"ה, שנצטווה הוא על המילה, ומה יתן בזה הכרח להטיף ד"ב, ונ"ל דהטפת ד"ב מנולד מהול תליא בטעמים אם הטעם כדי להחליש התאוה א"צ

להטיף ד"ב, ואם משום טעמא דרמב"ן צריך כמ"ש, וזהו הספק נולד כשהוא מהול מהו להטיף ד"ב אא"צ משום דהטעם שלהמילה הוא למעט התאוה כרמב"ם, או צריך מפני טעמים אחרים כרמב"ן, ואמר צריך להטיף והטעם כדי להכניסו בבשא"א, דיש הוכחה דאין הטעם משום להחליש התאוה ועכ"פ עיקר הטעם איננו הוא דהא אברהם אבינו ע"ה נימול לעת זקנותו שכבר נתמעטו תאותיו בטבע, והי' ראוי' שינתן המצוה לו מקודם משנים קדמוניות, וע"כ כי הוא חותם אות ברית קודש כאדון שעושה רושם בעבדו ולא זכה אברהם לזה, עד לעת זקנתו ולכל זמן וחפץ, ועיין זה במדרש שם, והיינו כדי להכניסו בבריתו של אאע"ה וא"ש נכון:

ולהמשיך המדרש לפרשת שלוח הקן נ"ל עפמ"ש רמב"ן שם דטעם מצוה זו כדי שנרגיל עצמינו במדת רחמניות עיי"ש, והנה צוה ה' לנו שנתאכזר על בנינו לשפוך דמם ועליך הורגנו כה"י אמרו חז"ל זו מצות מילה, ושניהם יתאחדו שנהי' רחמנים בין אדם לחבירו ובמה שנוגע לעבודת השי"ת נתאכזר על בנינו האומר לאביו וכו' ואת בניו לא ידע ואהבת את ה' אלקך בכל לבבך וכו' אבל יען כי עי"ז מחליש תאותו ועיקר שמחליש בזה תאות המשגל שהרבה חולאים באים ע"י רבוי תאות המשגל כמ"ש הרמב"ם בהלכ' דיעות, ולא יכאיב לב האב בהמולו את בנו כי מה שפוגם ומצערו בזה משביחו טובא כשיגדל ויציל נפשו מצרות רבות, וחלאים רעים, וכ"ז כשמל אותו, אבל כשנולד מהול דא"צ הטפת ד"ב להחליש תאותו ושופך דמו רק לתכלית קיום מצות ה' זה מידת אכזריות בטבע, אלא שמוסר נפש בנו לה' ועושה בשמחה ובחדוה ועיי"ש זה במדרש תנחומא, פ' צו, ומאחר שצונו ה' שנרגיל עצמינו במידת רחמניות בין אדם לחבירו כש"כ שמרחם על בנו ותגדל מצות מילה כשמטיף דם ברית ממנו, וזה המשך המדרש נולד כשהוא מהול מהו, ופשט דצריך להטיף ד"ב וקשה על האדם ולפום צערא אגרא ושכרו מאוד, ומה כתיב בפ' שלוח הקן שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, ובמדרש אם תקיים מצות שלוח הקן אם אין לך בנים יהי' לך בנים, ונ"ל כי ידוע, כי חשוכי בנים הם אבירי לב בטבע, ומי שיש לו בנים רגיל להיות רחמן ומרגיש בצער חבירו וזו מדה כנגד מדה שהרגיל במדת רחמנות ע"י שילוח הקן ויזכה לבנים, ואמר שלח תשלח האם ע"ד רמז שלא יהי' רך בטבע כאם אלא ייסר בנו כאשר ייסר איש את בנו והיינו שלח תשלח את האם, שלא תבקש היא רחמים שלא להכותו או תשלח מידת האם ואת הבנים תקח לך תחת השגחתך בן אצל אביו לחנכו, ואמר למען ייטב לך ע"פ שאמרו ז"ל מי שהוא רחמן א' מג' שאין חיותם חיים כי הוא מצטער תמיד משתתף בצערו של חבירו, והיינו למען ייטב לך ותוכל להטיב לאחרים, ולא יזיק לך מדת רחמנות והארכת ימים, ה' יאריך ימינו

ושנותינו בנעימים, ונעמוד חי לפניו אנחנו ובנינו וב"ב כדכתי' למען ירבו ימיכם וימי בניכם הכ"ד אביך מנשקך ומברכך מקרב הלב, פה פ"ב מש"ק לסדר תצוה תבר"ך לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכ

ישאו הרים שלום, שובע שמחות, ורב ברכות, וש"פ לידיד נפשי הרב הגאון המאוה"ג חריף ובקי גן ההדסים כש"ת מו"ה משה סג"ל לעווינגער ני' אבדק"ק מילכדארף יע"א:

גי"ה קבלתי אתמול לעת ערב, ועוד לא הנחתי ידי מיגיעה רבה וטורח גדול, שיגעתי בשבוע זו, בדבר ה', ברוך כבוד ה' נותן התורה ית"ש, והיום זמן קהלה לכל א"א לי לשום עין עיונו בדבר הנוגע להלכה, ולכבודו כי רב הוא מאוד שחר קמתי קדמו עיני אשמורות לעיין בשאלתו ולהשיב מפני הכבוד, והנה נפשו היפה בשאלתו, באחד מאנשי קהלתו שנולד לו בן בשבת קודש העבור, ואין במקומו מוהל, והוא איש עני שאין ביכולתו להביא לו מוהל אומן ממקום אחר, ויש במקומו אחד שעדיין לא מל והוא מוכן לקיים מצוה זו, ומבואר בש"ע יו"ד סי' רס"ו ובאו"ח סס"י של"א מי שלא מל לא ימול בשבת פעם ראשון, שמא יקלקל והוא יוצא ממ"ש המרדכי פ' כיסוי הדם, ועלה ספק בלבו של פר"מ ני' אולי לא אמר המרדכי ופסק כן בש"ע רק היכא דאיכא מוהלים אחרים אומנים לכן חוששים להחמיר שמא יקלקל, אבל היכא דליכא מוהלים אחרים לדחות מצות וביום השמיני ימול משום חשש זה לא מדחינן וטעמו דנראה לו לפי שיטת הרמב"ם דהלכה כר' יודא דמקלקל בחבורה פטור, ובמילה משום דמתקן הוא כבש"ס שבת דף קל"ו ואם מקלקל ולא עשה מצוה, הדר הו"ל מקלקל בחבורה ופטור וגם להסוברים דהלכה כר"ש לפמ"ש תוספות שם דלר"ש דס"ל דתיקון מצוה לאו תיקון הוא, וסבר מקלקל בחבורה חייב מ"מ בעי תיקון קצת ותיקון מצוה לתיקון קצת נחשב לו, ואם יקלקל במילה לא תיקן מידי, ולכ"ע בין לר"י בין לר"ש ליכא רק חשש איסור דרבנן מסתברא דלא נדחה משו"ה מצות מילה של יום השמיני (משום שמא יקלקל) אלו דבריו בקיצור:

הנה מסתימת המרדכי וש"ע נראה דליכא חילוק בין איכא מוהל אחר אומן מוחזק או לא, וכל כי האי הו"ל לפרושי, דווקא באיכא מוהל מוחזק, ויפה ראו עיני כבודו בתה"ד סי' רס"ז דכ' שם דאין לומר דרב אדא בר אהבה לא מל מעולם איך מל לבסוף הרי מי שלא מל אסור למול בשבת, והרי שם הי' מהדר על י"ג מוהלים ולא רצו למוהלו, ולא היה מוהל אחר רק הוא ומ"מ פשיטא לתה"ד דאסור למולו, ומ"ש פר"מ ני' ממ"ש תה"ד

אח"כ שלא היה אומן כ"כ להטיף דם ברית דצריך אומנת יתירה, ולכן לא רצה למול בעצמו והי' מהדר אחר מוהלים אחרים ומדמל לבסוף ש"מ היכא דליכא מוהל אחר לא חיישינן, ולכאורה דברי התה"ד סותרי' זא"ז בתכ"ד, ונ"ל דוודאי מי שמל ובקי הגם דלמול נולד מוהל צריך אומנת יתירה, מ"מ לא מצוי כ"כ שיקלקל עד שנאסר לו למול בשבת, ומ"מ ר"א ב"א לא רצה להכניס עצמו לכתחלה בזה והי' מהדר אחר מוהלים אחרים בקיאין טובא בהפלגה ממנו או שהי' בא כבר לפני' נולד מוהל וכבר עשה מעשה כזה, וכשלא רצו מל בעצמו דליכא חשש קלקול כ"כ בזה כמו מי שלא מל כלל לדחות המילה ביומו כנ"ל, וכן צ"ל בלאו"ה דהא כתב תה"ד עוד שם תחלה דאי לא היה מל מעולם איך תלה משום שעבר על דרב דלמא משום שלא היה בקי וע"כ דהיה בקי, ואי נימא למול נולד כשהוא מהול דבעי אומנות יתירה שכיח שיקלקל כמו מי שלא מל כלל מעולם עדיין קשה למה לא תלה קלקולא משום שלא היה אומן בהפלגה ע"כ צ"ל דלא שכיח שיקלקל כיון שכבר אימן ידיו במעשה זה ולכן תלה יותר משום דעבר אדרב:

והנה מה דפשיטא לפר"מ ני' דבין לר"י ובין לר"ש אם מקלקל המילה אין כאן מלאכה דאורייתא שיתחייב עבורה ונתקשה עפ"ז על ראי' המרדכי מש"ס ביצה דף ע"א דחיישינן שמא פקעי למ"ד מפני שצריך לבדקו הא שם איכא מלאכה דאורייתא משא"כ במילה, הנה מה דפשיטא ליה דשם בביצה חשש מלאכה דאורייתא היא האמת שכן נראה ממ"ש הר"ן שם דספק דאורייתא הוא ולחומרא אזלינן:

אמנם רוב ראשונים ופוסקי' נקטו להלכה איבעיא זו להקל, והרא"ש כ' מלתא בטעמא מדאמר ר"ל טעמא דברייתא משום ליבון רעפים נגעו בה ש"מ דס"ל משום שצריך לחסמן, וביש"ש הקשה גם קושיא א', הלל"ק ס"ל משום שצריך לבדקן ור"י ור"ל הלכה כר"י וקושיא זו א"צ לפנים כיון דאיכא ב' לישנא ור"ל פשיטא לי' משום שצריך לחסמן מנ"ל לעשות פלוגתא בין ר"י לר"ל, ועיקר כלשנא בתרא וכ"כ בתשובו' חו"י דאל"כ איך תלה תניא בדלא תניא דהא במתני' בליבון רעפים איכא גם משום שצריך לבדקן, ואיך תלה ר"ל טעמא דברייתא משום ליבון רעפים דמתני', ושם אין מבואר אי משום שצריך לחסמן או משום שצריך לבדקן ש"מ דפשיטא לר"ל דליכא בליבון רעפים רק משום חיסום כנ"ל ושוב מצאתי שכתוב כן בש"א סי' ס"ד, עוד הקשה ביש"ש מדאיבעיא לר"י בעוף הנדרס ואמר אנן משום שצריך לחסמן תנינן לה ואי מאן דס"ל מפני שצריך לחסמן ול"א מפני שצריך לבדקן, ע"כ דל"ל משו' שצריך לבדקן א"כ תפשוט דל"ח לרעותא אע"כ דללישנא מפני שצריך לחסמן, אפשר ס"ל ג"כ מפני שצריך לבדקן אלא דנקט משום חיסום משום שהוא איסור וודאי, ולמ"ש לק"מ נהי דר"י מספקא לי' אי חיישינן

לרעותא וס"ל דר"י דאמר מפני שצריך לחסמן אפשר דס"ל דחיישינן לרעותא דבדיקה ג"כ, מ"מ הא ר"ל ע"כ ס"ל טעמא דחיסום לחוד לא שבקינו פשיטותו של ר"ל מפני ספיקתו של ר"י:

ועוד נ"ל ביישוב קושי' ג' מדמספקא לר"י ש"מ די"ל תרתי משום חיסום ומשום בדיקה, ונ"ל כשנבאר פלוגתא דתרי לישנא, לל"ק חיישינן לרעותא ולל"ב ל"ח רק משום חיסום שהוא וודאי איסור וצ"ל איך פשיטא לי' דל"ח לרעותא משום ספק שמא יפקע וחילול יו"ט שלא לצורך, וי"ל הנה הפר"ח ס' תצ"ח כ' דלכן פוסקים האיבעיא להקל משום דאמרינן מתוך ודבריו צריכים תבלין הלא לתוס' ורוב ראשונים צריך להיות צורך קצת אם כן הא דאורייתא איכא וספיקא דילמא פקעי ויעשה איסור דאורייתא, ויובנו דבריו לעין רואה מ"ש צל"ח ביצה כיון דאיכא ספק שמא לא יפקע או לא ימצא טריפה, ספק זה עצמו שמא יוכל להנות ולא יהי' שלא לצורך זה צורך קצת, והנה הר"ן ע"כ ס"ל דזה לא מקרי צ"ק דהא נקט דספק דאורייתא הוא ולחומרא, ועיין תוס' חולין פ' כיסוי הדם דף פ"ו ע"ב שכ' דספק מצוה לא מקרי צ"ק ועיין ש"א בסופו, עכ"פ אין הדבר פשוט כמ"ש הצל"ח דספק שמא יוכל להנות ממנו מקרי צ"ק, ונ"ל לומר דבזה פליגי תרי לישנא, ללישנא קמא משום שצריך לבדקן ס"ל דלא שייך בזה מתוך משום דליכא צ"ק דס"ל דמשום ספק לא מקרי צ"ק, וללי"ב ס"ל משום שצריך לחסמן אבל משום שצריך לבדקן ליכא איסור דהא איכא צ"ק משו' ספק זה שמא לא יפקע כסברת הצל"ח וה"ה בעוף הנדרס לא חייש דהא איכא מתוך שמא ימצא כשר, והא דמספקא לר"י הגם דס"ל כלישנא משום שצריך לחסמן ומשום שמא יפקע ל"ח, י"ל ע"פ פלוגתא דר"י ור"ל בירושלמי ומובא בפר"ח סי' תצ"ח דר"ל ס"ל דלא אמרינן מתוך רק בהוצאה והעברה ולא בשחיטה ושאר מלאכות עיי"ש, וי"ל ר' ירמי' ס"ל כר"ל, ולכן הגם דס"ל משום שצריך לחסמן מ"מ מספקא לי' טובא בעוף הנדרס דבשחיטה לית לי' מתוך שמא חיישינן לרעותא, ולר' יוחנן עצמו ליכא ספק דהא ס"ל גם בשחיטה מתוך, אבל ר' ירמי' לעצמו ל"ל מתוך בשחיטה לכן איבעי לי', והא"ש ראיי' הרא"ש מדאמר ר"ל משום ליבון רעפים ע"כ דס"ל טעמא דחיסום ולא משום בדיקה ואפשיטא איבעיא בעוף הנדרס דל"ח לרעותא ברעפים משום דאיכא מתוך דספק שמא לא יפקע הו"ל צריך קצת כן בעוף הנדרס דהא קיי"ל כר"י בירושלמי וסוגיא דידן לעיל דף י"ב ע"א דגם בשחיטה אמרינן מתוך וא"ש:

והנה בעל עבודת הגרשוני בתשובת חו"י סי' קנ"ט הקשה על הרמב"ם דפסק האיבעיא לקולא, לפמ"ש הלח"מ ביישוב הרמב"ם דס"ל דגם בישנות איכא חיסום הא דאמר ר"ל

הכא בקדירה חדשה עסקינן משום דס"ל כל"ק ודווקא בחדשים עיי"ש לפ"ז ליכא ראיה מר"ל דנקטינן כל"ב ומנ"ל לרמב"ם דעיקר כל"ב, ואני מוסף להקשות די"ל דגם ל"ב ס"ל משום שצריך לבדקן והא דלא אמרי מהאי טעמא דמשום טעם שצריך לחסמן גם בישנים אסור כמ"ש הה"מ, ובעל עה"ג שם כתב ביישוב קושית יש"ש על הרא"ש דלמא לישנא בתרא מודה ג"כ משום שצריך לבודקן א"כ מאי ביניהו בין ל"ק לל"ב, לרמב"ם ליתא, דהא רעפים ישנים איכא ביניהו וכיון דלל"ק נפשטה האבעיא לחומרא, וליל"ב ניהי דלא אפשיט לחומרא מ"מ הא ר' ירמי' מספקא לי' ולא אפשטי' לקולא מנ"ל ומ"ט דפסק לקולא, וצ"ע:

ונלפענ"ד לישב שיטת הרמב"ם עפמ"ש לעיל דהך מלתא אי ספק שמא ימצא כשר הוא צורך קצת לא ברירא, וללשנא משום שצריך לבדקן ס"ל דאין זה צ"ק וכיון דספק איסור דאורייתא הוא וודאי לנו לחוש, וללשנא משום חסום אפשר דל"ח לרעותא כיון דאפשר שלא יפקע הוא צ"ק ור' ירמי' מבעיא לי' אי ספק הוא צורך קצת ולא אפשט' האבעיא אם משום ספק מקרי צ"ק, ולהלכתא איכא ס"ס, ספק שמא ימצא כשר, ואת"ל שימצא טריפה דלמא ליכא איסור כיון שבשעת שחיטה היה ספק שמא כשרה היא הוי צ"ק ומותר משום מתוך, ולכן פסק הרמב"ם דמותר לשחוט משום ס"ס ורמב"ם אזל לשיטתו דאבעיא דלא אפשטא מצרפים לס"ס עיין ב"י יו"ד סי' נ"ט ובפר"ח ויתר אחרונים שם, והרא"ש דלא כ' דמותר משום ס"ס עדיפא כתב דאיפשטא האבעיא מר"ל, ועוד אפשר סובר דאבעיא דלא אפשטא לא מצרפינן לס"ס ועיי':

והנה בתשובת חו"י סי' קכ"ח מקשה הגאון בעל עה"ג פסקו ש"ע אהדדי דבאו"ח סי' תק"ח פוסק דמותר לשחוט עוף הנדרס וביו"ד סי' רס"ו סעיף ז' ובאו"ח סס"י של"א פסק דאדם שלא מל לא ימול בשבת, והוא יוצא מן מרדכי בשם רבינו שמחה ור"ש יליף זה מלשנא, משום שצריך לבדקן, והחו"י מתרץ פסקי ש"ע, דבאיסור שחיטה ביו"ט, גם אם ימצא טריפה ליכא רק ספק איסור דרבנן כיון שבשעת שחיטה אין ברור לו שהוא טריפה ובהתירא קשחיט וליכא רק חשש איסור דרבנן ואזלינן בספיקא להקל משא"כ במל בשבת אם מקלקל לא עשה המצוה ומקלקל בחבורה חייב, והנה מ"ש בפשיטות כיון שבשעת שחיטה אין ברור שהוא טריפה ליכא רק חשש איסור דרבנן, ולכן אזלו הפוסקים להקל, ונראה כי מודה לו בזה בעל עבה"ג בסי' נ"ט והדברים צריכים תבלין למה לא יהי' רק חשש איסור דרבנן, ומה שכתב כמו דשוחטין כל הבהמת, ואי נמצא טריפה אח"כ לא עשה השוחט איסור, אין הדמיון עולה יפה, דשם רוב בהמות כשרות, ואפילו נמצא אח"כ טריפה, הוא בהיתר שחט וסמך על הרוב, אבל בעוף הנדרס דאיכא

רעותא, אם נמצא טריפה עשה למפרע איסור דאורייתא ואפשר ס"ל דבדיקה זו אחר מעל"ע רק מדרבנן, ומ"מ יותר מצוי להטריף מסירכות הריאה, ולכן מדאורייתא לא עשה איסור למפרע ועיין פ"י ביצה וש"א סי' ס"ד:

והנה בעל עה"ג בסי' נ"ט הודה לחו"י במקצת דשוחט ביו"ט ליכא רק ספק איסור דרבנן וחולק עליו במ"ש בפשיטות דבמל איכא חשש דאורייתא שאם יקלקל חייב משום דמקלקל בחבורה חייב, הרי הרמב"ם פוסק כמ"ד מקלקל פטור, ואיכא פלוגתא בין הראשונים כמאן נקטינן ועוד גם למ"ד מקלקל חייב צריך תיקון קצת עכ"פ, ובמל לא תיקן מידי אם יקלקל המילה אלו דבריו ז"ל עיי"ש:

ומתוך דברינו הניתנים למעלה, מצאנו יישב נכון, לפסקי המחבר, לפמ"ש בטעם ספיקת ר' ירמי' פלוגתא דתרי לשונות אי חיישינן לריעותא או לא שמסופק אם ספק זה שמא יפקע מ"מ אולי לא יפקע, או בעוף אולי תמצא כשר אי מיקרי מכח ספק זה צ"ק, ולרא"ש נפשט האיבעיא דמקרי צ"ק מדר"ל, ולרמב"ם דלא אפשט מ"מ מיהא לדינא איכא ספ"ס שמא כשרה היא ושמא ספק מקרי צ"ק, ולולי זה בוודאי יש לנו לחוש לרעותא שלא להכניס עצמינו לספק איסור דאורייתא ואפשר אפילו לספק איסור דרבנן לא, א"כ א"ש הא דפסק המחבר דאדם שלא מל, לא ימול בשבת, שמא יקלקל המילה, לא מבעיא למאן דס"ל מקלקל בחבורה חייב והוה ספק דאורייתא אפילו למאן דס"ל מקלקל בחבורה פטור אבל אסור מדרבנן מ"מ לא ימול משום ספק שמא יעשה איסור דרבנן וכש"כ לדידן דאיכא ספק שמא קיי"ל כמ"ד מקלקל בחבורה חייב, וא"ש ראי' המרדכי להך לישנא משום שצריך לבדקן הגם דאנן נקטינן באבעיא זו לקולא, היינו או משום מ"ש הרא"ש דאפשטי' והיינו דספק מקרי צ"ק או משו' ס"ס, ולישנא משום שצריך לבדקן ס"ל דספק ל"מ צ"ק, וא"כ למול בשבת היכא דיש חשש שיקלקל, דלא שייך כל זה דבשבה לא שייך מתוך אסור כמו למאן דאמר משום שצריך לבדקן דס"ל דספק ל"מ צ"ק ואסור, כנלפענ"ד ועיין:

ולפום רהיטא נלפענ"ד עוד לקיים תי' חו"י דיש לחוש שיעשה במקרה חיתוך כהוגן, ולא יהי' יוכל לעשות פריעה ועיין מג"א סס"י של"א, ולר"י דמקלקל בחבורה פטור, ובמילה שאני דתיקון מילה תיקון הוא לשיטת רש"י ורשב"א מיקרי תיקון משום דמתקן גברא הוא שיהיה גברא שלם, הגם דלא תיקן ולא עשהו גברא שלם, ומל ולא פרע כאלו לא מל, מ"מ לאו קלקול הוא, כיון שיש אתחלתא דצריך כדי לעשותו גברא שלם, וכשיגמור מעשה מילה אח"כ בשבת או אחה"ש יהי' גברא שלם, וחייב משום מלאכה, ומצוה לא עשה כיון דלא נגמרה בשבת, וכ"ש לרבי שמעון דיש בזה תיקון קצת ואפילו לשיטת

תוס' דתיקון מצוה עצמה היא התיקון, וכאן לא עשה מצוה כלל, מ"מ כיון שהוא למצוה מתכווין וחיתוך אתחלתא דמצוה הוא קלקול אין כאן. כיון דצריך לאותו דבר וסוף מעשה מצרף עם תחלתו וכש"כ לר"ש, ומוכרח דבר זה מסוגיא דשבת פראד"מ דף קל"ג ע"ב ת"ר מהלקטין המילה ואם לא הלקיט חייב כרת ומסיק שם ר"א כגון דאתי' בין השמשות וכו' וצ"ל למה יתחייב כרת הא לא עשה בשבת רק חצי מעשה המילה ולא עשה המצוה והי' כל מה שעשה בשבת קלקול, וקשה בין לר"י בין לר"ש דלא תיקן כלל, ועכצ"ל כיון שלקיום מצות מילה נכנס כל מה שעשה מתחלה ועד סוף מתקן הוא, או משום שיהי' גברא שלם או משום שקיים עי"ז המצוה, ועיין ב"י שם לענין שני מוהלים, ויש לי הרהורי דברים, וצריך אני להפסיק באמצע הענין, וא"ש ג"כ דמדחינן המילה לגמרי אפילו ליכא מוהל אחר מטעמא שכתבתי:

וכל זה כתבתי בעיון מעט מזעיר וחדשים גם ישנים שיש לי בזה הוצעתי פה בחפזי, וכבר הגיע זמן תפלת שחרית והנני שולח למעלתו ני' העתק ממ"ש בענינים אלו בדינו של הר"א, ובמ"ש התה"ד סי' רס"ה, וטרח ליישב מנהגינו שאין חוששין לשיטת הר"א, ושלא תדחה המצוה בזמנה בש"ק טרחתי עצמי יגעתי ומצאתי אחר הפצרה בדברים היוצאים מן הלב, כי היקר הקצין אומן נפלא יקרא ה' אלי' ווייס שי' מפה יסע לילך על הוצאותיו בעש"ק, למקום פר"מ למול הילד בש"ק אי"ה שש אנכי על אמרותיו כמוצא שלל רב, ואלי' זכור לטוב לפני ה', ובזה ישמח לב פר"מ ני' הכ"ד בחפזון רב, אוה"נ חותם בברכה פה פ"ב כאור בוקר ליום ד' י"ג א"ש תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכא

מה שחנני הי"ת לדינא באב שהוא מוהל אם מותר לו לעשות שליח או לכבד לאח' למול את בנו, וכן מי ששחט, אם יוכל לעשות שליח במקומו, או לכבד לאחר מצות כיסוי דם:

הנה מקור דין זה נפתח בגדול בעל האור זרוע דמביא הד"מ ביו"ד סי' רס"ד אות וי"ו וז"ל כ' האו"ז אם האב מוהל אסור ליתן בנו למול למוהל אחר, וצ"ע מ"ש ממצות אחרות דיוכל לעשות שליח במקומו, עכ"ל, והנה הש"ך בחו"מ סי' רפ"ב ס"ק ד' כ' מדברי הרא"ש חולין פ' כה"ד מוכח דמי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למוהלו, דומיא דכיסוי, דמי ששפך הוא יכסה וכתב מי שהוא מוהל ומכבד לאחר למוהלו, מבטל מ"ע גדולה של מילה ויש לב"ד לבטל דבר הזה, והנה לא זכר הש"ך לשעתו כי דבר הזה אמור בא"ז וד"מ הניחו בצ"ע דמ"ש מכל מצות:

והנה התב"ש סי' כ"ח תמה על הש"ך מנ"ל מדברי הרא"ש דל"ע שליחות בכיסוי ומילה, וכ' משום דמצוה על האב רמיא ליתא בשליחות, מדברי הרא"ש לא מוכח מידי, וראיתי בקצה"ח שהליץ בעד הש"ך, דמוכח מדברי הרא"ש דליתא בשליחות מדכ' הרא"ש דאחר לא זכה, במצוה זו, דלשלם לי', ואי יש שליחות זה האחר הוא שלוחא דאב, ושלוחו כמותו והפסיד לאב דמצוה דילי' הוא וע"כ דליתא בשליחות, ולא הפסיד לאב וגם לאחר לא הפסיד דלא זכה בה דמצוה על כל אדם וחזר והקשה על הרמ"א דחולק בד"מ וס"ל דאיתא בשליחות ופסק בד"מ הך דינא דרא"ש, והוא מותיב לה, והוא מפרק, דס"ל לרמ"א כיון דגילה דעתו דרוצה בשליח גם אחר יוכל להיות שלוחו ולא הפסיד האב כלום, והדר דחה מ"ש דיוכל אחר להיות שלוחו בלא ציוויו מהא דאמר לסופר שיכתוב דל"מ משום דמילי ל"מ לשליח, ואם יוכל אחר להיות שלוחו בלתי שמצוהו למה לא נעשה שלוחו מעצמו, ול"צ לאמירה דידי' כלל אלו דבריו ז"ל, ויתר דבריו יבואו לקמן אי"ה, ואבוא מן המאוחר אל המוקדם ראי' שמביא מאומר אמרו מוכח דא"א שיהי' שלוחו בלתי שמצוהו בפה מלא והיא קושיא על התה"ד דלא ס"ל הכי, לפענ"ד ראי' זו דחויה מעיקרא התם שאני כיון שאומר אמרו, בזה מגלה דעתו שאינו רוצה שיהי' שליח מעצמו רק ע"פ שלוחו שיאמר לו בשמו, ויותר מזה כ' תוס' שם אפילו לר"מ דל"ב כתיבה לשמה ואפילו מצאו באשפה כשר כיון דמגלה דעתו דחפץ ורוצה בשליחות פסול כשכותב כשאינו שלוחו ומילי לא מהני עיי"ש, ואין ראי' כלל נגד התה"ד, אבל עיין בתוס' נדרים גבי תורם משלו על של חברו, וברשב"א נראה כי פליגי בזה תוס' ורשב"א:

אלא גם אם נימא דגם אחר נעשה שלוחו מאליו לא א"ש, כיון דשלוחא דאב הם ושכרו לאב, ופעולת שלוחו לפניו לא צריך הרא"ש כלל לומר דפטור מלשלם משום דלא זכה בו הראשון, גם אם זכה ואי אפשר לאב שיחזור בו סוף כ"ס אין לו לראשון לתבוע מאותו שחטף ממנו דלא הפסידו מידי דשכר של אב הוא והוא שלוחו, ויש לו קצת מצוה שהוא נטפל ומסייע למצוה, ולומר דרא"ש ס"ל באמת דלאו שלוחו הוא, ורמ"א דהעתיק ופסק דינו של הרא"ש דפטור השני לשלם לאו מטעמי' דראש אלא משום דשניהם שלוחים דאב ולא הפסיד האב מידי, והראשון לא הפסיד דבלא"ה, לא הוא המקבל שכר כעושה המצוה, זה דוחק ורחוק בכוונת רמ"א:

ובעיקר הדברים שכ' הקצה"ח דראיית ש"ך מדברי הרא"ש מדכתב הרא"ש דאינו חייב לשלם לראשון, מה לו לראשון עם השני ומה לו לתבוע, הא המצוה דאב היה ולאב הפסיד ויש לו לאב לתבוע, ומה לעניית אמן דראשון לפטור השני משום דגדול העונה אמן עכ"פ האב הפסיד שלו, וע"כ דליתא בשליחות:

ואחר העיון נראה לי דראי' זו לאו. ראי' מהימנא היא לא מן הרא"ש ולא מן ר"ת די"ל בוודאי אם ממנהו שליח ואומר לו שימול בנו, בשליחותו, המצוה של האב, ע"י שלוחו כמותו ומקבל האב שכרו משלם, אבל כשנותן לו המצוה בדרך כיבוד או מפני שלא איכפת לי' או טריחא לי' מלתא, ואומר לאחר שיעשנה, ולא אומר שיהי' שלוחו אז המצוה כולה של האחר, כיון שאפשר שתהי' ע"י אחר בלי רשות ושליחות האב דאם ליכא אב או שאינו רוצה למוהלו המצוה מוטלת על כל ישראל, ומעשה דר"ת הי' שאמר לאחר למוהלו, ולא בתורת שליחות במקומו, אלא שכבדו ונתנה לו במתנה, והי' המצוה של זה האחר ומי שחטף ממנו הפסידו ותבעו, ויפה דן הר"ת דאם ענה אמן שומע כעונה ולא הפסידו, ורא"ש כתב בלא"ה פטור דלא זכה במצוה זו, כיון דאב אינו רוצה למול ולא עשה שליח, ע"כ אחד מצווה למול, ובלשון רמ"א בשם או"ז ונתנו לאחר למול א"ש ביותר דנתנה במתנה לאחר, ולא בתורת שליחות:

גם מ"ש דמצוה בו יותר מבשלוחו דנראה עליו כמשאוי אבל כשמכבד למכובדים אין קפידא כלל ולמ"ש נהפוך הוא כשמכבד המצוה לאחר, מבטל מ"ע דילי' ואיסורא קעביד, אבל כשעושה שליח, שלוחו כמותו, וליכא רק הידור מצוה שיעשה בעצמו, כן נראה לי נכון וברור:

שוב ראיתי מ"ש הפלתי סי' כ"ח ויש בדבריו קצת מדברינו ממ"ש דכשעושה שליח שכר המצוה של המשלח, וגם נחית לחלק מה שחלקנו בין עושה שליח או מכבדו למצוה, ושמחתי כי כוונתי לדבריו זצ"ל:

עוד לנו דרך אחר בכוונת ר"ת ורא"ש, ויש להוכיח דס"ל דאיתא בשליחות ואקדים, הנה הישׁ"ש ב"ק נתקשה טובא בשיטת ר"ת, דאם ענה אמן פטור מכלום, תינח דלא מחייב משום שהפסידו הברכה, אבל למה פטור לשלם מעשה המצוה שהפסידו, הא על מעשה בלא ברכה ג"כ משלם יו"ד זהובים, הגם דמעשה עם הברכה ל"צ לשלם רק יו"ד היינו דמשום שלא היה מחייב ר"ג רק פעם אחת עשרה בעד מעשה עם הברכה יחד דאחד היא אבל כה"ג נהי שענה אמן יהי' מחויב לשלם בעד מעשה המצוה:

והנה הישׁ"ש מכח קושיתו נראה דגם כשעונה אמן צריך לשלם עבור המעשה, ונראה לי להביא ראי' לזה מש"ס חולין, דאבעיא להו שכר מצוה או שכר ברכה למאי נ"מ לברכת המזון, וקשה למה מביא נ"מ ממרחק הול"ל נ"מ מני' ובי' לענין כיסוי, אי שכר ברכה כשעונה אמן א"צ לשלם לו, דגדול העונה אמן יותר מן המברך ואי שכר מצוה דוקא וברכה לא שוויא עשרה זהובים גם כשענה אמן צריך לשלם עשרה זהובים שכר מצוה, וע"כ גם כשעונה אמן מ"מ שכר מעשה צריך לשלם דפשיטא לש"ס דשכר מצוה בוודאי

שוויא ע"ז מקו"ח משכר ברכה ולא מבעיא אלא אי שכר ברכה ג"כ שוה עשרה זהובים או דוקא שכר מצוה, ונ"מ לענין בהמ"ז, אבל לענין כיסוי ליכא נ"מ דגם כשענם אמן מ"מ צריך לשלם שכר מצוה דלא כר"ת וצל"ע על הר"ת ויתר הראשונים דס"ל כוותי':

ולולי דמסתפינא הי' נ"ל דלא חידש ר"ת דבר זה דאם ענה אמן א"צ לשלם רק בעובדא דידיה שנתן לאחר למוהלו, אבל מי שחטף מאב עצמו חייב לשלם משום הפסד מצוה עצמה, וכבר כתב הסמ"ע סי' שפ"ב כן, עיי"ש וש"ך חולק עליו בטעמים, ואני אומר מטעמא דידי והוא בשאומר דזה שאמר לו למולו שלוחו שווי' והמצוה של אב, וזה החוטף לא הפסיד לראשון מעשה המצוה אלא לאב, והאב לא בא לתבוע, או שמחל לו ולא רצה לתובעו בדין, או שלא היה במקומו, והראשון שבא לתובעו הגם דמצוה של אב ואין לראשון על השני כלום בשכר המעשה, אבל בא לתובעו שכר הברכה דדילי' הוא, והוא עפמ"ש הרמב"ם בהלכות ברכות פ' י"א הלכה יו"ד אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה בשביל אחר, העושה הוא המברך, ולא מי שנעשה עבורו, ועיין בב"י או"ח הלכות ר"ה סימן תקפ"ה ובמג"א שם ובמחצית השקל ביאור נכון לשיטת הרמב"ם והעולה מדבריהם ומדברי כנה"ג דמביא המג"א דס"ל דברכה תליא בעושה המעשה ולא במשלח דכך תקנו חכמים דהעושה מעשה המצוה הוא מברך ולא שייך שליחות בברכה דעל העושה חיוב הברכה חוץ מתקיעת שופר שהשומע הוא עושה המצוה בעצמו אבל עושה בשביל חבירו וכדומה, הברכה של העושה, והמשלח א"י לברך עי"ש היטב, ולהיות כן שפיר תבע הראשון לשני שכר הברכה דשלו היא ושכרו לפניו ולא של האב המשלח, ופטרו ר"ת משום גדול העונה אמן, יותר מן המברך, והרי תחת מה שהפסידו שכר הברכה יש לו שכר עניית אמן ומשום המעשה אינו מחויב לו לשלם דשל אב הוא, ועליו לתובעו כשירצה ואין לו לראשון עם השני במעשה המצוה כלום, ורא"ש כתב דבלא"ה אין לו עליו כלום דלא זכה בברכה דבמה קנה המעשה, וגם במה קנה הברכה ויוכל אחר לעשות המצוה ולברך עליו, אבל לאב בוודאי צריך לשלם שכר מעשה כשבא לתבעו, ומיושב קושית הישי"ש על ר"ת ורא"ש והדין עם הישי"ש כשחטף מן האב שצריך לשלם לו המעשה הגם שענה אמן:

והא"ש דל"ק מה שהקשתי מדלא אמר נפקא מיני' אם ענה השוחט אמן דמ"מ צריך לשלם שכר המעשה, והרי בין כך לא חייבו ר"ג רק יו"ד זהובים, דברכה ומצוה אחת היא, ויש להוסיף דברים דלא צריך לדחוק כמ"ש תוס' ב"ק הגם דבשביל מעשה ג"כ מתחייב יו"ד זהובים מ"מ לא חייבו ר"ג יותר משום דהברכה עם המצוה אחד הוא, ולמ"ש י"ל דמעשה דר"ג כך היה שענה אמן משו"ה לא חייבו רק יו"ד בשביל המעשה כן נ"ל,

והרווחנו עוד דלא צריך לומר במע' דר"ג דאמר בלחש או דחפו, וגם למ"ש הש"ך דברך ברכת כיסוי בלחש מ"מ מעשה רשע הוא שהיה לו לומר בקול רם כדי שלא להפסידו עניית אמן ויזכו שניהם, ולמ"ש י"ל באמת הכי הוי, וחייבו ר"ג משום שכר מעשה, והדברים נכונים בעזה"י:

ומינה דאיתא בשליחות דאל"ה קשי' כל קושי' הנ"ל על הר"ת כיון דמצוה דשל הראשון הוא איך פטרו משום דענה אמן, וגם קשה קושי' דידי וע"כ דאיתא בשליחות, וכן במילה דרא"ש מדמה מילה וכיסוי להדדי:

ויש מן הקושיא לפי דברינו לשיטת ר"ת, דיש לראשון תביעה על השני בשביל הברכה, והאב יש לו תביעת שכר מצוה, הא ש"ס יוכל לומר הנ"מ של שכר מצוה או ברכה ג"כ בכיסוי עצמה כגון שעשה שליח לכסות ובא אחר וחטף מהשליח ואם שכר מצוה דוקא אין לשליח על השני רק המשלח יש לו לתבוע ממנו שכר מצוה, ואי שכר ברכה חייבו ר"ג יש לו לשליח על השני ג"כ תביעה שכר הברכה, ויש ראיה לשיטת הרא"ש דאין לראשון על השני כלום, דבמה קנה הראשון, ולר"ת קשה, ויש להוכיח דס"ל דכיסוי ליתא בשליחות ויש לישב דש"ס רצה לומר נ"מ לבהמ"ז להודיענו אגב זה דבבהמ"ז ליכא רק ארבעים ולא נו"ן כקושי' תוס' והטעם משום דס"ל דאין צריך לברך בהמ"ז על הכוס או יותר נ"ל דקמ"ל חידוש בהך דין גופא דשכר ברכה ליכא בברכת הנהנין כמ"ש הש"ך בשם רי"ו:

והיה התב"ש הוכיח נגד הש"ך דס"ל דאב שנתן לאחר למול בטל מצותו דרמיא עליו, מש"ס שבת דף קל"ג, דמקשה ואי איכא אחר למול אחר ולא האב והא א"א באחר דליתא בשליחות ובטל מצותו של האב, אלו דבריו ז"ל, וכבר דחיתי ראי' זו בתשובה אחת בשתי דחיות אחד דאפשר דעושה החיתוך ע"י אחר וממילא האחר קוצץ הבהרת, והאב פורע ומל ולא פרע כאלו לא מל ומקיים האב מ"ע, ואין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, ועד"ז אפשר לקיים שניהם, ונ"ל דזה תליא בשיטת ב"י ורמ"א סס"י רס"ו אם מותר למול בשני מוהלים בשבת, לב"י איכא איסור מדאורייי' ה"נ במקום בהרת אסור למול בשני מוהלים דקמא עביד איסור שקוצץ הבהרת, ולהרמ"א דשרי בשבת דכל אחד עבד פלגא דמצוה וכו' ה"נ בבהרת מותר למול בשני מוהלים, והאב מ"מ קיים מצותו דלולי הוא הוי כאלו לא מל וליכא אפילו פלגא מצות במה שעשה הראשון:

ויותר נ"ל ניהי דבטלת מצוה דאב דליתא בשליחות מ"מ מקשה שפיר ולי'עבד ע"י אחר דאפשר לקיים שניהם היינו עיקר מצות מילה, ומצות האב אין דוחה שבת ולא צרעת, דהא דמילה דוחה שבת וצרעת דווקא עיקר מצות מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות, הגם

דמצוה דיום שמיני אין בה כרת, ולא חייב רק כשהגדיל ומת בלי שמל עצמו, הלא כתב הרשב"א כיון דאיכא כרת ונכרתו עליה י"ג בריתות במצוה זו חמירא טובא עד שדוחה שבת, וכ"ז עיקר המצוה שיהי' התינוק נימול ביום השמיני בזמנו, אבל במצוה דאב שהוא קודם לכל במצוה זו ליכא כרת וי"ג בריתות, אלא שקדמהו תורה כמו מצות כיסוי, מצוה זו אינה דוחה שבת וצרעת ושפיר מקשה ליעבד ע"י אחר הגם שנתבטלה מצוה דאב כנ"ל ברור:

ועיי' בטור ס' רס"ו בשם ר"א דאב לא ימול בשבת רק יומל ע"י אחר, דבאב איכא תיקון, וע"י אחר ליכא תיקון דלא ניחא ליה וליכא נפקא מיניה לאחר בתיקונו דגברא והו"ל מקלקל בחבורה ולמ"ד מקלקל בחבורה פטור ליכא איסור, ויש להוכיח לכאורה דס"ל דאיתא בשליחות דאי לא תימא הכי הא מבטל האב מ"ע דיליו, ולפי שכתבתי נדחה ראי' זו כמובן:

ויש לי קצת ראי' דמצוה דאב ליתא בשליחות ממ"ש הרמב"ם פ"ג מהלכו' מילה ומובא בטור סי' רס"ה דאם אין האב בעיר אין אחרים מברכים ברכת להכניסו, וכתב מלתא בטעמא ומביאו ב"י שם מפני שמצוה זו על האב יתירה ממצות כל ישראל, שימולו כל ערל שביניהם, וברכה דלהכניסו לא נתקנה אלא לאב וכו' וכ"כ הרא"ש בפ"ק דקדושין וכ' הגמי"י שכן דעת רש"י עיי"ש, ואם יש שליחות במצות האב גם כשאב איננו בעיר ועושה שליח במקומו למה לא יברך אותו אחר שמל בשליחותו של אב ברכה להכניסו כמו האב דהא מתקיים על ידו מצות זו של אב ממש, וע"כ כל שאין האב מל בעצמו לא נעשה מצוה דאב ע"י אחר, משום דליתא בשליחות אלא ככל איש מישראל דחיוב עליו למולו ומרש"י ור"ש שבהגמי"י ורא"ש פ"ק דקדושין אין ראי', די"ל באופן דליכא אב כלל או שלא עשה שליח כלל, אבל ממ"ש הרמב"ם כשאין האב בעיר משמע קצת כל שאינו כאן בשעת המילת אין מקום לברכה זו אפילו מינה אחר במקומו, ואין מוכרח כ"כ:

והנה הד"מ הניח בצ"ע על מ"ש האו"ז דאסור לאב ליתן לאחר מאי שנא מכל המצות, ותב"ש הוסיף מ"ש מתרומה דמצוה דיליה הוא ועושה שליח ומשם נלמוד דין שליחות, וקצה"ח כ' דמצוה זו דמילה וכיסוי דומה למצות שבגוף כגון תפילין סוכה וכדומה דלא מהני שליחות כמו שכתבו תוס' רי"ד כיון שמצות שבגוף הם וקפדה תורה שיעשה מצות אלו דווקא בגופו כן מצות אלו דמילה וכיסוי עיין בו שהאריך, ולפע"ד דמיונו אינו עולה יפה במח"כ למדייק בדברי תוס' רי"ד דמחלק בין גרושין וקדושין דאיתא בשליחות לתפילין, דבאלו נשאר לו אח"כ המצוה כוונתו רצוי' דעשיית סוכה ע"י שליח כמו שהוא עושה, ועושה הוא מצות ישיבה, ועשיית גרושין וקדושין נעשה ע"י שלוחו כמותו, אבל

בישיבת סוכה המכוון שיהי' גופו יושב בסוכה ובתפילין שיהיו תפילין מונחים על כל אחד מגוף של ישראל, וכשעושה ע"י שליח מצות כאלו עדיין נשאר גופו בלא תפילין על ראשו וידו ולא ישב בסוכה, (ובאמת אחר יכול לקשור התפילין על ידו ובראשו) כללו של דבר דאזלינן בתר תכלית המכוון אל המצוה, ולהיות כן מצות מילה המכוון שיהי' כל גוף מישראל נימול ביום השמיני והקדימה התורה לאב והטילה המצוה עליו שתהי' נעשית על ידו וסגי כשעושה מעשה זה ע"י שלוחו כמותו כאלו הוא מל בנו ועשה מעשה זה בבנו והרי בנו נימול לפנינו כמצותו ונעשה המצוה בגופו של הבן, ע"י שלוחו וכן במצות כיסוי, וחילוק רב ופשוט, וא"צ לפרש יותר כמובן ופשוט, ועיי' ס' בית מאיר סי' ה' דאין שליחות לנכרי להחמיר בשבת כיון דהקפידה תורה שינוח גופו של ישראל הו"ל כמצות שבגוף כיון דסוף כ"ס גופו של ישראל נח שבת וינפש עיי"ש והארכתי בזה במק"א ואכ"מ:

וכאשר בינותי בספרים מצאתי ראיתי אחרי רואי בס' מחנה אפרים בהלכות שליחות סי' כ"ה דמצדד לומר דל"מ שליחות במילה ופדיון פטר חמור כיון שאחר יוכל לעשותו בלא שליחות וידיעת האב ובעל בכור א"כ ליתא בשליחות, ונראה לו כן בשיטת הרא"ש דמה"ט חולק הרא"ש על הר"ת דלא זכה האחר במצוה זו דליתא בשליחות של אב, ור"ת ס"ל דאיתא בשליחות גם כה"ג ורא"ש ס"ל דלא דמי לתרומה דאי אפשר בלי שליחות בעל הכרי עיין בו, והנה מסתברא מלתא לחלק בין שליחות דתרומה דנתקשה בו התב"ש ופלתי, ומ"מ נראה דלא ברירא לי' הא מלתא וס"ל דפליגי בחילוק זה רא"ש ור"ת, ובאמת לא ידענא מנ"ל דס"ל לרא"ש דל"מ שליחות, ואי מדכתב דל"ק גם אם הוא שלוחו של האב מ"מ יוכל לחזור בו ולבטל שליחותו ובמה יזכה בנער למוהלו הוא דווקא, ולהעמיס בכוונתו מ"ש קצה"ח דמוכח מן הרא"ש דאין שליחות לזה וודאי לא אתכוון דכל כי האי הו"ל לפרש, וגם מ"ש דר"ת ס"ל דיש שליחות משו"ה זוכה בו ג"כ ליתא ממילא, מ"מ יצא לנו מדבריו הסבר לשיטת האו"ז לפי דס"ל בד"מ בכוונתו דל"מ שליחות ומוסבר שיטת ש"ך דבכיסוי ומילה ל"מ שליחות:

והנה כבר לחלק יצאנו בין ממנה אותו שליח במקומו דמהני, וליכא איסור רק משום חיבוב מצוה דמצוה בו יותר משלוחו דלא תהי' עליו כמשא, ובין נותן המצוה במתנה ומכבדה לאחר ודייקנו בלשון האו"ז דמביא הד"מ אסור לתנה לאחר היינו בתורת מתנה, כ"ז כתבתי לפי הלשון דמביא רמ"א, עד דלא ראיתי בא"ז בפנים, אח"כ קיימתי בעצמי אותיות מחכימות, בפתחי ס' האור זרוע אשר זכינו לאור הגנוז מאתנו ועכשיו באורו נראה אור לכל ב"י במושבותם, מצאתי בו שאהבה נפשי, ואת נפשו הציל בלשונו שכתב

בהלכות מילה סי' ק"ז ה' וזה לשונו ממש, והיכי שהאב יודע למול אסור לו "להניח" לאחר שימול לפניו, וגם האחר אינו רשאי למולו בפניו בלא רשותו דמצוה דעלי' דאב רמיא, והיכא דליכא אב חייבים אחרינא לממהלי' כדאיתא בקדושין כדפרישית לעיל עכ"ל הזהב, והעתקתיו ככתבו וכלשונו, הנה יש כאן שינוי הניכר דד"מ מביאו שכ' אסור ליתן לאחר, ולפנינו כתוב לאמור אסור לו להניחו, והחילוק רב בין אסור ליתן או אסור להניח, דאסור ליתן משמע דאסור לעשות שליח הגם שכתבנו די"ל כוונתו ליתן במתנה ולא בשליחות מ"מ יש למשמע בשטיחת הלשון ג"כ בשליחותו, אבל אסור להניחו, בוודאי כוונתו, שלא יניח האב שימול אחר בלי שמצווהו אלא אחר חוטף לו המצוה מבלי שמצווה אותו האב דאין נעשה שלוחו ונתבטל מן מצוה דילי' ומוכח דכן כוונתו מלבד מדכתב להניח ולא כתב שלא יצווה לאחר או לא יתן ש"מ דשליח יוכל לעשות רק שלא יניחהו ליטול המצוה בעצמו ולעצמו, גם המ"ש שלא יניחהו בפניו, ואם כוונתו דל"מ שליחות ובטל ממצוה, למה כתב שלא יניח לאחר בפניו, גם שלא בפניו אסור למולו ע"י אחר דלא נעשה שלוחו, וע"כ דכוונתי שלא יניחהו לחטוף המצוה בפניו דמבטל ומבזה המצוה כשעומד שם ומניח לאחר לעשות המצוה שלו שלא ע"פ ציוויו ומינויו, והדר כתב וגם האחר אינו רשאי למולו בפניו בלי רשותו דמצוה של אב היא ועלי' דידי' רמיא ושניהם שלא כדין עושים, האב דמניחו ושותק וכהודאה היא שאינו חפץ במצוה זו, וגם על האחר שעושה שלא כדין שחוטף המצוה מן האב דשלו היא כנ"ל, וכל עין רואה בפנים יראה כי כוונתו כמ"ש, ואיכא ראי' מאו"ז דישנו בשליחות וה"ה במצות כיסוי דדומה לו, ואמת נכון הדבר, בעזרת מי שחותמו אמת, ותורתו אמת: **ועיין** הגה"מ הלכות מילה ומובא בב"י סי' רס"ה בשם רבינו שמחה, אשר ז"ל ולא ידעתי מה טיבה של ברכה זו דלהכניסו וכי לא סגי בהאי ששליח מברך על המילה, ושמא כיון שהמוהל בלא האב שייך במצות מילה כדאיתא פ"ק דקדושי' הלכך תקנו חכמים ברכה אחרת לאב עכ"ל, הנך רואה דפשיטא לר"ש דאחר שמל שלוחו דאב הוא, וקרי לי' שלוחו עד שתמה למה יברך האב כיון ששלוחו כמותו וכבר ברך, ברכה זו דאב ל"ל, ומ"ש אפשר משום כיון שהמוהל בלא האב שייך במצות מילה וכו' אין כוונתו דמשום הכי אינו שלוחו כסברת בעל מחנה אפרים, אלא כיון דאפשר לעשות המצוה בלא האב ובלי שליחותו, לכן תקנו שיהי' האב מברך ברכה דלהכניסו, להודיעו דמצוה דילי' הוא ובלא רשותו אינו רשאי למוהלו רק בשליחותו, כעין שכתב הרמב"ם דמשו"ה תקנו שיברך האב ברכת להכניסו כיון שהוא מוקדם למצוה, ובמקום דליכא אב לא תקנוהו, ולכן גם כשעושה שליח יש מקום לברכה זו להכיר ולהודיע דמצוה דאב היא כנ"ל פשוט וברור

בכוונתו, והרי לך האו"ז ורבינו שמחה דס"ל דיש שליחות ועיין טור סי' רס"ה בשם בעל העיטור מנהג שהאב עומד על המוהל להודיע שהוא שלוחו כדאמרינן גבי קרבן וכו', ובש"ע סי רס"ה אבי הבן עומד על המוהל להודיע שהוא שלוחו הרי מפורש דהמוהל שלוחא דאב הוא:

ודע דאין חילוק בין אם האב יוכל למול או לא, גם אם אינו יכול למול יכול לעשות שליח דלא שייך לומר דליתא בדנפשי' וכל מה דאיהו לא מצי עביד וכו' דרק פומי' הוא דכאיב לי' ובר קיום מצוה ועשיית מעשה הוא אלא דידיה הוא דכאיב לי' ואינו אומן, והדבר פשוט ומבואר, וכתבתי זה להוציא מן מ"ש במחנה אפרים כשאינו יכול למול בוודאי לא יוכל לעשות שליח משו' כ"מ דאיהו ל"מ עביד, ודבריו תמוהים ונפלאו ממני והפשוט כמ"ש אטו בעל שאינו יכול לכתוב גט או לחתום או מי שא"י לשחוט הפסח א"א בשליחות אתמה:

בהא נחתינן וסלקינן דמילה וכיסוי אפשר בשליחות כמו בכל מצוה שבתורה והיינו כשממנה אותו להיות שלוחו, אבל לא כשמכבדו ומהנהו אז המצוה של האחר העושה ומקיים, וגם ע"י שלוחו, מצוה בו יותר מבשלוחו, ונ"ל עוד מצוה שיש ברכה שכ' הרמב"ם העושה מצוה לאחר השליח מברך, והטעם דהטילו הברכה מעיקרא על העושה, או על מי שנעשה על ידו ושכר הברכה לשליח הוא ואין למשלח בה מצוה בוודאי אין ראוי' לעשות שליח בכיסוי ומילה וכדומה שיש ברכה שמפסיד שכר מצות דרבנן כנ"ל, (אבל אם הוא עומד שם ועונה אמן דגדול מן המברך פשיטא שלא הפסיד שכר הברכה ואם מכבד לגדול ונכבד, יותר כבוד למצוה שתיעשה ע"י גדולים עיין סוטה דף י"ג ע"ב דלכן לא איעסקו בניו של יוסף בעצמות יוסף הגם שעליהם הי' חיוב יותר כי אמרו הניחו לו כבודו בגדולים יותר מבקטנים א"כ בזה גם משום מצוה בו יותר מבשלוחו לא שייך בו ואם יכול וראוי לעשות שליח ת"ח או רבו או אביו עיין בקידושין דף מ"ה ע"ב לא חציף איניש למשוי לאבוה שליח וה"ה לרבו או ת"ח גדול הימנו הגם דקידושין מצוה היא ועושהו שליח למצוה ויש לחלק דלקיחת אשה גם לדברי רשות ולא רק לשם מצוה ונראה כמזלזל בכבודו לדברי רשות):

ובמצות מילה נ"ל טעם דמצוה בו דווקא יותר מבשלוחו מבכל שאר מצות עפ"מ שאמרו חז"ל כי עליך הורגנו כל היום זו מצות מילה, וכתוב בספרים, אב המל בנו כאלו מקריב קרבן וזורק דמו על גבי המזבח, ופשיטא שקשה להאב ביותר, לעשות ע"י עצמו וצריך לכבוש האב רחמיו ביותר כשעושה בעצמו מאם עושה ע"י שלוחו, וזהו נ"ל שאמר ה' לאברהם בעקידה, יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת וכו' והוא כפל הענין, ונ"ל

דהיה אברהם יוכל לשחטו ע"י שליח, וכבש רחמיו ולקח בעצמו את המאכלת לשחטו והיינו יען אשר עשית בעצמך ולא חשכת לעשות ע"י אחר כי ברך אברכך (כפל הלשון) על המעשה, ועל הידור מצוה שעשית בעצמך, ולכן הקדימה תורה לאב שיש בו כבישת רחמים ביותר ולכן בוודאי ראוי' שיעשה בעצמו כשאפשר והוא כעין מצוה שבגוף יותר מכל מצות:

ועל דרך זה יש לפרש הקרא וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר ציוה אותו אלוקים, וכאשר ציוה אותו אלוקים מיותר פשיטא, נ"ל עפמ"ש לעיל דקשה יותר על האב למול בנו בעצמו מלמול ע"י אחר כש"כ באאע"ה בנו יחידו אשר אוהבו הנולד לו למאה שנים וקא משמע לן קרא דלא מל אותו ע"י שלוחו כמותו אלא הוא בעצמו נזדרז למצוה דמצוה בו יותר מבשלוחו בכ"מ דלא יהי' נראה עליו כמשא כמו שכתב רש"י רפ"ב דקדושין כש"כ במילה דמחזי כאינו יוכל לכבוש רחמנותו, והיינו וימל אברהם את יצחק בנו וכו' כאשר ציוה אותו אלוקים כמו שציוה אותו אלוקים בכבודו ובעצמו לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח כן עשה בכבודו ובעצמו, ויש לעיין אם הי' דין שליחות לאאע"ה כי אין שליחות לנכרי וידוע חקירת פרשת דרכים אם הי' לאבות דין ישראל קודם מתן תורה, ולמ"ש במ"ב מובא במג"א רסי' תמ"ח דגוי לגוי יש שליחות הי' יוכל למול ע"י שליח וקמ"ל קרא דלא כן עשה, ולא"ז וש"ך דאין שליחות במצות האב למול בנו, לא הי' אפשר לאברהם לעשות שליח, אין לומר דהא גופא קמ"ל קרא דמל בעצמו משום דא"א בשליחות דהא בוודאי בלאו הכי לא הי' עושה ע"י שליח ולא נשמע מידי:

ויש מן הקושיא במתני' שלהי קדושין תנן קיים אברהם אבינו ע"ה כל התורה כולה עד שלא ניתנה משמע כל התורה ולא נאמר חוץ הרי מצות מילה לא קיים עד שניתנה לו, ונ"ל ע"פ שכ' הפרשת דרכים למה לא קיים מצות מילה עד שלא ניתנה לו משום דגדול מצווה ועושה וכל המצות כשיצוהו ה' יוכל להיות מצווה ועושה ולקיימם עוד הפעם משא"כ במילה, ונ"ל דגם מצות מילה קיים עד שלא ניתנה דלא ניתנה מצות פריעה לאאע"ה, וכ' תוס' ביבמות בשם מדרש דפרע לעצמו, וצריך לתת טעם למה לא צוה לו השי"ת גם על מצות פריעה ונ"ל דאברהם לא הי' יוכל לקיים מצות מילה מפני שרצה להמתין עד שהקב"ה יצוה אותו על המילה כדי שיהי' מצווה ועושה דגדול מאינו מצווה ועושה, אלא דיש צד שגדול אינו מצווה ועושה כס"ד דר"י בקדושין דהכרח לא ישובח ואנן קיי"ל דגדול מצווה וכ' תוס' משום דיצרו תקפו יותר במצווה ועושה, ולאחר שנתנה תורה נתחדשה הלכה דמל ולא פרע כאלו לא מל ועשה אאע"ה פריעה מעצמו בלא ציווי השי"ת וקיים מצות מילה שהפריעה העיקר והגמר כשאינו מצווה כמו שקיים כל

התורה כולה כאינו מצווה ועושה, והי' בידו תרתי במצוה זו מצווה ואינו מצווה ועושה וא"ש מתני' דקדוש' קיים אאע"ה כל התורה קודם שניתנה גם מצוה מילה בכלל כהנ"ל, והנה צוה ה' את אברהם למול יצחק בנו וכן מצוה על כל האב למולו בן שמונת ימים לולי זה לא היה רשאי האב או אחר למולו דמצוה דילי' הוא של התינוק דכשיגדל ניחא לי' למיעבד מג ה בנפשי' ועיין יו"ד סי' לענין פדיון הבן בש"ך ובנה"כ ובט"ז שם ואברהם שלא נצטווה על הפריעה לא הי' רשאי לעשות פריעה ביצחק דניחא לי' ליצחק לעשותו בנפשי' כאינו מצווה ועושה וי"ל דזה הוא דקמ"ל קרא וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלוקים ולא יותר משא"כ בעצמו עשה יותר מאשר אותו כנ"ל:

הוצעתי דברים אלו, הנלפענ"ד כתבתי פה פ"ב יע"א יום ג' אדר"ח מרחשון תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכב

יצו ה' את הברכה, שמורה בכל וערוכה, לאיש צדיק מתהלך בתומו, ה"ה ידידי ורב חביבי הרב הגדול החריף ובקי כהן שדעתו יפה המפורסים הקציו הנכבד כש"ת מו"ה משה כ"ץ פטרי ני':

אחד"ש הטוב הנני בתשובה שלימה על שאלתו, ונפשש היפה אותה לדעת דעתי ע"ד אב שלא מל מעולם ויש מוהלים מומחין אחרים במקומו אם מותר לאב למול בנו בשבת דנראה לו דמ"ש בש"ע יו"ד סי' רס"ו ובאו"ח סי' של"א דמי שלא מל מעולם לא ימול בשבת דווקא בדאיכא מוהל אחר, אבל בדליכא אחר לא דחינן מצוה דאורייתא וה"ה מצוה דאב משום האי חששא ואמר מלתא בטעמי' לשבח לפי דס"ל לרמב"ם הלכתא כר"י דמקלקל בחבורה פטור ומילה שאני דמתקן הוא, וא"כ כי יקלקל ולא קיים המצוה רק איסור דרבנן עשה ומשום חששא דרבנן לא דחינן מצות מילה דיום השמיני, או מצוה דאב דהטילה התורה עליו יותר מב"ד והוא מוקדם למצות, אלו קיצור דברי פר"מ ני' בתבונה בחכמה ובדעת נאמרים:

הנה שאלה זו כבר נשאלה לפני זה כמה שנים והראתי לדעת, כי בתה"ד סי' רס"ה מבואר דדוחים מצות אב היכא דאיכא מוהלים אחרים דהשאלה בתה"ד היא כשהאב לא מל רק פעם אחת ויש מוהלים מומחים אי מותר לאב למול בשבת, כיון דאינו מוחזק בתלתא זמנא, והעלה התה"ד לבסוף דמותר דא"צ שיוחזק בתלתא זמנא, הא לא מל אפילו פ"א ס"ל לתה"ד דאסור האב למול כשיש מוהלים אחרים, ומתוך דברי התה"ד מבואר דאפילו ליכא מוהל מומחה דוחים מצות מילה לגמרי, והוא ממ"ש שם דאיכא ראי' לכאורה

כשיטת הר"א שבטור יו"ד דאם איכא אחר לא ימול האב בשבת מדהדר רב אדא על י"ג מוהלים ולבסוף מל הוא ולא מל מיד ש"מ דאסור לאב למול כשיש מוהלים אחרים מומחים וכ' שאין לומר שלא מל מעולם לכן היה מהדר על מוהלים אחרי' מומחים א"כ איך מל לבסוף הא מי שלא מל, לא ימול בשבת, הרי דס"ל אפילו ליכא מוהל אחר אומן נדחה מצוה מילה לגמרי משום האי חששא שמא יקלקל, ומ"ש התה"ד אח"כ די"ל משו"ה לא מל מתחלה, משו' שלא היה בקי כ"כ למול נולד מהול צ"ל הא דמל לבסוף ולא חש שיקלקל דאין חשש כ"כ מי שהוא אומן שיקלקל נולד מהול כמו מי שלא מל מעולם, ולכתחלה היה מהדר על מוהלים אחרי' שהיו בקיאים טפי מיני' וכבר בא מעשה נולד מהול לפניהם עד לבסוף שלא מצא מל בעצמו ולא חש כ"כ שמא יקלקל לדחות המילה משו"ה, אבל ללא מל מעולם מוכח דס"ל לתה"ד אפילו ליכא מוהל אומן נדחה מצות מילה דיום השמיני לגמרי, וכש"כ כשיש אחר דנדחה מצוה דאב היינו שמוטל עליו יותר מבאחרים, ומוכח עוד מתה"ד דנולד מהול דצריך אומנות יתירה מי שלא מל נולד מהול לא ימול בשבת כשיש מוהל אחר שכבר עשה מעשה כזה, ולא לבד דאחר שלא מל נולד מהול לא ימול בשבת כשיש אומן אחר, אפילו מצות האב נדחה מפני חשש זה, וחידוש דין זה לא מצאתי בא' מן הפוסקים, ומתוך דברי תה"ד מוכרח ומבואר דין זה לפע"ד:

כדברים האלו כתבתי בתשובה, וכעת סבור הייתי לפום רהיטא דיש לדחות ראיי' זו שהבאנו מדכ' התה"ד דאין לומר משו"ה לא מל ר"א מיד בעצמו משום שלא היה בקי דא"כ האיך מל בסוף ש"מ דדוחין המצוה משום חשש שמא יקלקל, לדינא יש לדחות ראי' זו לפי דנקטינן דמקלקל פטור ליכא רק חשש דרבנן, אבל לר"ש המקלקל חייב הוא חשש דאורייתא ותה"ד הכי קאמר על מ"ש דיש ראי' מרב אדא לשיטת הר"א שבטור בדאיכא אחר לא ימול האב וביאר שם התה"ד טעמו דלגבי אב מתקן הוא, ולגבי אחר מקלקל הוא וס"ל להך שיטה כר"י דמקלקל פטור, ומביא ע"ז דיש ראי' מרב אדא דלא מל מיד כל שהי' לו אחרים, וע"ז חזר וכ' דאין לומר דר"א לא מל מעולם והיינו לעולם דגם הוא יכול למול וטעמא משו' דס"ל דהלכתא כר"ש דמקלקל חייב, מה לי אב מה לי אחר, והא דלא מל מיד משום שלא מל מעולם, איך מל לבסוף דאם ס"ל מקלקל איכא חשש דאורייתא אם יקלקל בוודאי היה לדחות המילה מחשש דאורייתא וע"כ דהיה אומן, והא דלא מל מיד משום דס"ל מקלקל פטור ואסור לאב למול במקום דאיכא אחר משו"ה לא מל מיד, לפ"ז לפי דקיי"ל כר"י דמקלקל פטור אפשר דלא דחינן המצוה היכא דליכא מוהל אחר, שבתי וראיתי דראי' דידי כראי מוצקת, דהא כתב התה"ד עוד

צד להתיר, גם אם מקלקל פטור לטעמי' דתוס' דמתקן דמילה הוא שעושה מצוה מה לי אב מה לי אחר כי כן שפיר נדחה ראי' דידי' מדר"א לשיטת הר"א דס"ל דתיקון גברא הוא דאיתא באב וליתא באחר, די"ל דר"א לא מל מעולם והא דמל לבסוף משו' דחשש זה שמא יקלקל אינו אלא חשש דרבנן דס"ל דמקלקל פטור מ"מ לא רצה למול משום דבאחר ליכא תיקון גברא פטור, וכל שסבור היה שיש מוהלים אחרים לא רצה להכניס עצמו בספק איסור דרבנן ש"מ דס"ל לתה"ד גם אי מקלקל פטור דוחי' מצות יום השמיני מפני חשש דרבנן שמא יקלקל ועיי' היטיב:

היוצא לנו מתוך דברינו א) דאפילו ליכא מוהל אחר שכבר מל דוחים מצות מילה דיום השמיני לגמרי משום חשש שמא יקלקל ב) וכש"כ בדאיכא מוהל שמל והאב לא מל דנדחה מצות האב, וימול מוהל אחר שכבר מל פעם אחת ג) בתינוק שנולד מהול מוהל שלא מל עדיין תינוק כזה לא ימול בשבת בדאיכא אחר שכבר מל כזה, אבל לא דחינן משו"ה מזמנה של יום השמיני בדליכא אחר שכבר מל נולד מהול פ"א דליכא חשש כ"כ בזה שמא יקלקל ד) דאם איכא אחר דכבר מל פ"א נולד מהול והאב לא מל עדיין כזה ימול אחר ואל ימול האב לכתחלה בשבת דנדחה מצותו דאב משום חשש שמא יקלקל בכה"ג, דמצוה דאב שיש בו יותר מבשאר אנשים איננה דוחה שבת ואפילו לחששא דלא שכיח חיישינן ונדחה מצות האב ולפמ"ש הד"מ סי' רס"ו וחולק על הא"ז, דבמצוה דאב אפשר בשליחות כמו בכל המצות, והרי אפשר לאב שיעשה שליח במקומו ולא יפסיד מצוה דילי' דשלוחו כמותו, אמנם לדעת הש"ך סי' רפ"ה דליכא שליחות במצוה זה דאב צריכים אנו לדברינו ולכל מ"ש בזה:

חדא ועוד קאמינא אפילו נימא היכא דליכא אחר שמל כבר דלא נדחה מצות מילה בזמנה ביום השמיני מפני חשש דשמא יקלקל דאיסור דרבנן הוא, וכבר הרגיש תשוב' חו"י סי' קנ"ט על דברי המרדכי ועל סתירת הש"ע ממה שפסק דעוף הנדרס מותר לשוחטו ביו"ט ול"ח לרעותא, ונאמר משו"ה דלא נקטינן לחומרא במילה רק בדאיכא אחר, אבל לא לדחות לגמרי מצות מילה משום חשש דרבנן, מ"מ נ"ל דגם אם נימא הכי מ"מ אב שלא מל מעולם לא ימול היכא דאיכא מוהל אחר הגם שהאחר גם כן לא מל מעולם ימול אחר ולא האב, ואפרש שיחתי בהקדמת מילין טובא:

הנה הטור יו"ד סי' רס"ו בשם ר"א הלוי, דאם יש מוהל אחר לא ימול האב בשבת ולא מביא שום חולק עליו, והב"י מביא תה"ד סי' רס"ה דמלמד זכית על שלא נהגו כן ואין חוששים לשיטה זו, והנה יגע וטרח והפליא לעשות, וצדד צדדים להתירא להשען עליהם באומרו דשיטת הרא"ה דימול אחר ולא אב דס"ל כשיטת הרמב"ם, דמקלקל בחבורה

פטור ומילה שאני דמתקן גברא וס"ל כרש"י דמתקן שעושה גברא שלם וזה דווקא באב אבל באחר ליכא תיקון זה שאינו מכוון לכך ולכן עדיף אחר מאב, ואנן לא נהיגין כן משני טעמים, אחד גם אי הלכה כר"י דמקלקל בחבורה פטור לשיטת תוס' שבת דף ק"ו דמצוה מחשבי' לי' מתקן דעושה מצוה א"כ מה לי אב מה לי אחר דג"כ למצוה קמכוון, ועוד הא לא ברירא דקיי"ל כר"י, דמתוס' שבת שם נרא' דס"ל הלכה כר"ש דמקלקל בחבורה חייב ובהג"א שבת מסופק הלכה כמאן וסומכים על ב' צדדי היתר דלמא הלכה כר"ש דמקלקל בחבורה חייב א"כ מה לי אב מה לי אחר, וגם אי הלכה כר"י דלמא כטעם תוס' דהתיקון משום מצוה הוא ומה לי אב מאחר, אלו דברי התה"ד מה מתקו לחיך לקיים מנהגן של ישראל שכתורה הוא:

והנה שיטת הרא"ה שבטור והסכים עמו הטור מדשתיק ל' וס"ל תרתי דהלכה כר"י והטעם דמילה דמתקן הוא תיקון גברא, והוציא התה"ד טעם זה מרש"י וכ"כ ברשב"א שעושה גברא שלם שיהי' ראוי' לתרומה ופסח, ומצאתי לו חבר לרא"ה, היינו מאן דס"ל דהלכה כר"י ומה"ט דעושה גברא שלם, והוא הרמב"ם דס"ל הלכה כר"י דמקלקל בחבורה פטור וס"ל נמי ע"כ דתיקון גברא הוא התיקון במילה, והוא מכח קושית ש"א סס"י נ"ב שהקשה לפי דהוכיח בראיות ברורות דמל בתוך שמנה לא קיים מצוה כלל למה במל של אחר השבת בשבת חייב הא מקלקל הוא ולא עשה מצוה, וכ' די"ל דמתניתין אתיא כר"ש דמקלקל בחבורה חייב, אבל הרמב"ם דפסק כר"י קשה, ולא מצא מענה ביישוב קושיתו רק ע"צ דוחק כיון שפטור אח"כ למוהלו מקרי תיקון, וכמה גדול הדוחק ורחוק מן השכל, אבל כשנאמר דס"ל לרמב"ם דמילה תיקון הוא משום שעושה גברא שלם שהוא מוכשר עי"כ לפסח ולתרומה, ופשיטא כיון שנימול הגם שהמל לא עשה מצוה שנימול קודם זמנו מ"מ תיקון גברא הוא שעשהו שלם בגופו וא"ש הרמב"ם, וזו ראי' ברורה דתיקון מילה תיקון גברא הוא, ויצא לנו ממילא דלרמב"ם אסור האב למול כשיש אחר וכשיטת הרא"ה וטור:

ועלה במחשבה לפני תחלה דיש ראי' למנהגינו ממ"ש הראב"ד שברא"ש יומא פיוה"כ דכתב דמותר לשחוט לחולה, במקום שיש לו נבילה דכבר נדחה שבת ע"י בישול והבערה, ועוד שא"א שלא יהיה קנון בסוף העולם, כוונתו בועוד שי"ל דבמלאכה זו דשוחט וחובל לא נדחה שבת לכן הוסיף שא"א שלא יהי' קטן א' שצריכים לחלל שבת ע"י חבורה שעושים במילה ונדחה שבת לגבי חובל והיא היא מלאכת השחיטה דחייב עליה משום חובל, ואי ס"ל כרא"ה וטור דבאחר ליכא תיקון במילה דאינו מכוין לתקן גברא, ומקלקל פטור ואי איכא אחר לא ימול האב אלא אחר, איך כתב שא"א שלא יהי'

קטן אחד שצריכים לחלל שבת במילה די"ל בוודאי יש תינוק למול בשבת, אבל אפשר שלא מל האב אלא אחר (דבכל העולם כולו שנולדים תינוקות בכל יום כמעט א"א שלא יחול יום השמיני של אחד מהם בשבת אבל זה אפשר שיהי' בהנימול הרבה מוהלים חוץ מהאב) ובאחר ליכא חילול שבת כלל דמקלקל הוא, ועכצ"ל או דס"ל כר"ש דמקלקל בחבורה חייב או דס"ל דטעמא דר"י משו' תיקון מצוה וגם באחר איכא דחיית שבת ויפה כ' דא"א בכל העולם שלא יהי' שבת נדחה אצל תינוק אחד:

ואחר התבוננת כמעט רגע, ראיתי כי ראי' זו דחוי' היא דהא כל אומנא דלא מייץ סכנתא הוא ומחללין עליה השבת, ויש בו משום חובל נ"נ או מפרק ומותר מפני הסכנה, ויש בה תיקון גמור וכבר נדחה שבת לחולה שיש בו סכנה והיא מלאכה כמלאכת שחיטה, והרא"ה וטור דס"ל דימול אחר הגם שסוף כ"ס יהי' דחיית שבת במציצה דמתקן גמור הוא לכ"ע מ"מ דחי' זו מפני פקוח נפש דדוחה שבת, אבל מצות מילה עצמו דדוחה שבת היינו בדאי אפשר בלא"ה וכיון שיש לקיימה בלא דחיית שבת אין המצוה דוחה שבת והבן:

והנה מ"ש תה"ד דיש שני צדדים להתיר או דנקטינן כר"ש דמ"ב חייב או משום דלמא טעמי' דר' יודא משום תיקון מצוה בכ"ז לא נתיישב דעתי כיון דרא"ה וטור ס"ל כר"י ומשום תיקון גברא, ולפמ"ש גם הרמב"ם הכי ס"ל ע"כ מנ"ל להקל נגד הרא"ה וטור, והמחבר נקט להלכה בשו"ע להקל, ואחר הטורח כל הצורך מצאתי פנים מסבירות להלכה זו מסוגי' ש"ס היינו דא"א לאחוז החבל בתרי ראשים למנקט להלכתא כר"י דחובל בחבורה פטור ולמנקט טעמי' דר"י דמילה תיקון הוא משום תיקון גברא אם לא ע"צ הדוחק, והוא מסוגית ש"ס שבת דף קל"ו דמקשה לרשב"ג ממהל היכי מהלינן, וחידש לן רב אדא בר אהבה דמהלינן ממ"נ אי חי הוא שפיר קא מהיל ואי לא מחתך בבשר הוא, ושוב אמר הא דראב"א תנאי הוא אם נפל כמת יחשב, וקושי' מעיקרא ליתא דמוהלים ממ"נ דאם לאו ב"ק הוא לאו מתקן הוא ורשב"ג כר"י ס"ל דלולי דמילה תיקון הוא היה פטור משום דמקלקל בחבורה פטור, וכבר ראיתי קושי' זו בחי' לאבא מאוה"ג זצ"ל, וכדומה לי שהיא קושי' העולם, ואני מוסיף והולך גם אי ס"ל כר"ש לק"מ לפמ"ש תוס' דף ק"ו דגם לר"ש אי לא היה תיקון קצת היה פטור אלא דס"ל דהמצוה הוי תיקון קצת ולר"י המילה תיקון גמור הוא עיי"ש, ובין לר"י ובין לר"ש לק"מ ממה"ל היכי מהלינן וצ"ע:

והנלפענ"ד לשיטת תוס' דעשיית מצוה הוא התיקון לא קשה קושית העולם דשפיר מקשה הש"ס כיון דחייב למוהלו מספק שמא בר קיימא הוא ואפילו בספק בן ז' או בן ח'

וכש"כ בסתם וולדות גם אי קמי' שמיא גליא דלאו ב"ק הוא מ"מ אם לפניו גלוי לפנינו מי גלוי וצריכים למוהלו מספק דבר זה בעצמו תיקון הוא ומה לי אם מחויב לעשות המצוה מספק או בוודאי סכ"ס מצוה המוטלת אקרקפתי' הוא עושה ומתקן הוא, כנ"ל פשוט וברור (ואינני מבין דלאו עשיית המצוה גרידא תיקון הוא אלא דאם מקיים בילד הזה מצוה הוה מתקן הילד ע"י מעשה המצוה שמקיים בו שמצוה זו מחשיב לחיתוך זה בגוף התינוק לתקון התינוק ואי לאו בר קיימא הוא לא עשה מצוה בגוף הילד כלל ולא תיקון בחיתוך בילד זה מאומה רק הוא עושה מצוה שטרח ומקבל שכר) אלא תינח לשיטת תוס' אבל לשיטת רש"י ורשב"א דמשום דעושהו גברא שלם זהו התיקון, ולהך צד שאינו ב"ק פשיטא דלאו מתקן הוא שיהי' גברא שלם לאכול בפסח ותרומה (ויש לומר דע"י תיקון זה שנימול התינוק נעשה גברא שלם שלא יהא אביו מעוכב מלאכול בפסחו וצ"ל דמקשה ממעשים בכל יום דמהלינן ובשבת סמך לפסח מי יימר דהיו מוהלים אותו) כשיגדל כיון דאינו בר קיימא ואיכא ממ"נ דאם לאו ב"ק מקלקל הוא ולק"מ קושי' ש"ס, וצ"ל לשיטה זו דמקשה הגמרא ממהל היכי מהלינן להלכתא דקיי"ל כרשב"ג דהוה ספק נפל כדאמר שמואל הלכה כרשב"ג והלכתא נמי כר"ש דמקלקל בחבורה חייב ממהל היכי מהלינן, הגם דלר"ש ג"כ בעי תיקון קצת דלא להוי משאצ"ל, גם אי נקטינן גם בזה כר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ובעי תיקון קצת מ"מ מקשה שפיר די"ל הגם דרש"י ס"ל דתיקון מצוה לאו תיקון הוא, אלא תיקון גברא זה דווקא לר"י, דבעי תיקון גמור לכן תיקון מצוה לאו תיקון גמור הוא לר"י, אבל לר"ש דלא בעי רק תיקון קצת כדי שתהא צריכה לגופה מודה רש"י ורשב"א דתיקון מצוה תיקון קצת הוא, וא"ש קושי' ש"ס ממהל היכי מהלינן (כיון דחייב לימול מצד ספק מצוה הוה תיקון מצוה והוא תיקון קצת ולא הוה משאצל"ג):

ומצאנו מקום יישוב בדברינו לשיטת י"א שברשב"א דמפרשי התנאי קאי על רשב"ג דאי על ראב"א איך אמר כ"ע מת הוא, הא ס"ל לרשב"א בטריפה, וע"כ כתנאי על רשב"ג קאמר, והקשה רשב"א איך אפשר דאמר כ"ע כרשב"ג ס"ל וכיון דכטריפה הוא ליכא ממ"נ דר"א וקשה לדדהו ממהל היכי מהלינן עיין בו, ולמ"ש א"ש די"ל דס"ל דמקלקל בחבורה פטור ול"ק ממהל היכי מהלינן, וקושי' ש"ס ותי' ר"א קאי להלכתא דקיי"ל כרשב"ג וכר"ש וא"ש:

היוצא לנו מדברינו דמוכח או דהלכתא כר"ש, או דטעמא דר"י משום תיקון מצוה, אבל לומר דהלכה כר"י ומשום תיקון גברא שעושהו שלם א"א, ולפמ"ש לעיל והוכרחנו דרמב"ם ע"כ ס"ל משום תיקון גברא (וברמב"ם פרק ב' מהלכות שגגות הלכה ט' מבואר

להדיא דאית ביה משום תיקון גברא וחייב וז"ל שם נמצא חובל בשבת ולא עשה מצוה כשלא גמר המילה בשבת עד הלילה וחייב חטאת יעוין שם) מדס"ל מל של אחה"ש בשבת דחייב, ופסק כר"י וקשה עליו כהנ"ל, וי"ל דרמב"ם תרתי אית לי' משום תיקון גברא ומשום תיקון מצוה ובמל של אחה"ש בשבת חייב משום מתקן גברא, ובמל ספק בן קיימא לולי ממ"נ דמחתך בבשר הוא היה חייב משום תיקון מצוה וא"ש הרמב"ם, אבל הרא"ה וטור דס"ל כר"י ומשום תיקון גברא לחוד א"א, אם לא ע"פ דוחק דרצה ליישב דרשב"ג לכ"ע אפילו כר"ש ודלא כהלכתא:

ויש אתנו מקום יישוב שיטה זו של הרא"ה בדרך מרווח, והיא בהקדם חקירה אחת וגדולה היא שראיתי בחידושי של רבינו משה אבא מאוה"ג זצ"ל והיא כתובה בחידושיו שבת דף ק"ו, וז"ל הטהור, ויש לי לחקור לפי המבואר לקמן פראד"מ דמציצה מלאכה דאורייתא היא דדם מחבר חבר א"כ ממהל היכי מהלינן בצפרא דשבתא, ומחללין יום שבתא במציצה, נמתין עד סמוך לחשיכה, ותהא המילה בסוף היום, והמציצה בלילה, או אפילו בין השמשות, ועכ"פ ביום לא נחלל שבת, וכי משום זריזין מקדימים נחלל שבת, וי"ל אה"נ משום זריזים מקדימים מחללים במציצה כיון שכבר נתנה שבה לדחות בחבורה ע"י מילה חיתוך ופריעה, שוב לא איכפת לן בהוספת חבורה ע"י מציצה כדי להקדים המצוה, וכעין זה מבואר במנחות פ' ר' ישמעאל, גבי אברים ופדרים משום דכבר דחתה שחיטה את השבת עיי"ש, מכש"כ הכא דהכל מלאכה אחת עשיית חבורה ודחי' אחת היא, וגם אפשר שיחתוך ויפרע וימציץ בלי סילוק ידיו כלל והכל מלאכה אחת יחשב, כנלפע"ד, ע"כ דברי קדשו ככתבו וכלשונו הטהור וש"י, היוצא לנו מדברי קדשו כי לולי שכבר נדחה שבת ע"י חיתוך ופריעה לא היה רשאי למול עד קרוב ללילה, או ספק חשיכה כדי שלא לחלל שבת ע"י מציצה כיון שאפשר בלא חילול שבת זה, וי"ל לפ"ז דקושי' ש"ס ממהל היכי מהלינן לכ"ע קאי הגם דמשום חיתוך ופריעה איכא ממ"נ דאם לאו ב"ק הוא מקלקל הוא איך מוהלים ומוצצים (הגם דנקט רק מימהל משמע מגוף המילה דהיינו החיתוך מקשה יש לפרש הכי בשלמא אי וודאי מצוה הוא יכול למול הגם שיודחה אח"כ שבה מ"מ אין לך למצוה אלא שעתה כסברת הרמב"ן אבל בספק מצוה לעשות מעשה שיודחה אח"כ וודאי שבת לא וא"כ היכי מהלינן מעיקרא בבקר ויודחה השבת במציצה אח"כ) כמו שזריזי' מקדימי' בכל מצוה דעלמא דכבר דחתה המילה את השבת, אבל כאן להך צד דלאו בר קיימא הוא לא דחתה מילה את השבת דהרי מקלקל הוא ואיך מוצצים ביום דוודאי תיקון הוא דכל דלא מייץ סכנתא היא ועד דלא ידע מתירוץ רב אדא בר אהבה דנפל כמת בוודאי מצוה ותיקון הוא להצילו

ועכ"פ תיקון הוא שאינו מת מחמת מילה, ומתרץ ר"א מוהלים ממ"נ אי לאו ב"ק הוא מחתך בבשר בעלמא וליכא משום חבורה וא"כ מציצה לא הוי תיקון כלל דמוצץ בבשר המת הוא:

ויש להביא ראי' בשיטת הרא"ה דקיי"ל כר"י ומשו' מתקן גברא, דכבר הרגישו המפרשים לשיטת תוס' נדה דהא דרשב"ג רק חומרא דרבנן הוא דרוב ב"ק נינהו איך מקשה ש"ס ממהל היכי מהלינן, הא אינו אלא חשש דרבנן, ונדחקו דקושי' הש"ס משו' חומרא דשבת היה לנו לדחות המילה ודוחק, ולפמ"ש דקושי' ש"ס איך מוצצים בשבת א"ש דהא המילה עצמה א"צ להדחות דהרי איכא ממ"נ דמקלקל הוא, ול"ק רק על דמוצצים ביום כמו בידוע דכלו לו חדשיו הא המציצה אפשר בחול, ושפיר הקשה כיון דמדרבנן מיהת חוששים למיעוטא משום הא דזריזים מקדימים היכא דלא נדחה שבת ע"י חיתוך ופריעה היה לנו לחוש לחשש דרבנן ולימול סמוך לחשיכה:

וכי כן מוכח דהלכתא כר"י דמקלקל בחבורה פטור ומשום מתקן גברא, דלר"ש דמחייב במקלקל בחבורה או לר"י אם התיקון משום מצוה הרי נתחלל ונדחה שבת וכבר דחתה מילה את השבת ומשום חשש דרבנן לא דחינן המילה, וכיון דכבר נדחה שבת מוצצים ג"כ משום זריזים מקדימים וע"כ דהלכתא כר"י ומשום תיקון גברא ולצד שאינו ב"ק לא נתחלל שבת ושפיר מקשה עיין והבן:

ומצינו בדברינו יישוב המיישב דעת הרמב"ם דתולש מן המת חייב ועיי' מג"א סי' תקכ"ו שהראה מקום מסוגי' דשבת קל"ו דבמת ליכא משום תולש דאל"ה ליכא ממ"נ דראב"א ונדחק בשיטת הרמב"ם ועיין מחצית השקל שם והארכתי במק"א, וכעת יאמר ע"פ האמור, דקושית ש"ס משו' מציצה, כיון שלא ניתן שבת לדחות אצל מילה, א"ש דמתרץ ראב"א ממ"נ אי לאו ב"ק ליכא משום חבורה דמציצה ומשום תולש איכא ממ"נ דמקלקל הוא וא"ש נכון, והא"ש דל"צ לומר דרמב"ם תרי טעמא אית לי' משו' תיקון מצוה ג"כ כמובן למעיין:

ומיושב ג"כ שיטת י"א שברשב"א די"ל דקאמר כ"ע כרשב"ג ול"ק ממהל היכי מהלינן, דס"ל כר"ש וכבר דחתה המילה את השבת, ניהי דמשום תולש ליכא דמקלקל בתלישה פטור, אבל משום חובל דמקלקל חייב איכא לכל צד אפילו לאו ב"ק הוא דלדדהו כחי הוא, וכיון שדחתה מילה את השבת מוצצים ג"כ משום זריזים מקדימים ועיי', ויש להאריך עוד בזה עד"פ מקושי' ש"ס מברייתא ספק ב"ז וכו':

אלא דיש כאן דבר המתמיה לשיטת הרא"ה והטור ולמ"ש דכן שיטת הרמב"ם דאחר שמל ליכא תיקון ולדברי אאמ"ו זצ"ל דהיתר מציצה ביום משום שכבר ניתן שבת לדחות

וא"כ אחר שמל יהי' צריך למול בשבת סמוך ללילה, דהא לא נדחה שבת מפני המילה דמקלקל הוא במילה ומתקן במציצה, והי' לרא"ה ולטור להשמיענו חדוש דין חדש מחודש כזה וכולי האי צריך להודיענו ולא לשתמיט שום אדם שיאמר דבר והאומרו אינו אלא כמתמיה וצע"ג:

וע"כ לנו לומר דאין למצוה אלא שעתה וזריזין מקדימין למצוה, הגם שעי"ז יהי' צריך לחלל שבת במציצה משום סכנתא בזה לא איכפת לן כעין שסבירא ליה לרמב"ן באשתפיך חמימא הצריכים לאחר המילה דמותר למולו בשבת דלא איכפת לן במה שיהיה אח"כ דאז יהיה מותר משום סכנתא ובהיתר עושה הגם שיש לחלק דשם לא נדחיא המצוה של יום השמיני משו"ה אבל כאן הרי יוכל לקיימה סמוך לחשיכה ולא יבא לידי חילול השבת כלל ס"ל להרא"ה וטור דגם משום זריזין מקדימין אין לעכב המצוה משום מה שיהי' אח"כ כצ"ל אמנם כן הרמב"ם והרי"ף ורוב ראשונים דס"ל אפילו באשתפיך חמימא דדוחים מצות מילה בזמנה לגמרי משום שיהי' צריך לחלל שבת אח"כ אפילו כבר דחתה מילה את השבת כש"כ משום זריזין מקדימי' דאין לדחות את השבת ע"י מציצה משום סכנתא כיון דרמב"ם ס"ל כרז"ה ורשב"א כמ"ש הב"י יו"ד סי' רס"ו א"א לשיטתו לפרש הסוגיא משום מציצה ע"כ דס"ל דקיי"ל כר"י ומשום מתקן מצוה ג"כ איכא ותרתי טעמי של תוס' ושל רש"י אית לי' וכיון דשיטת רוב ראשונים באשתפיך חמימא דאין מוהלי' הגם דניתן שבת לדחות במילה זו כש"כ וקו"ח דאין לדחות את השבת ע"י מציצה משום זריזים מקדימים היכא דלא ניתן שבת לדחות לגבי' ולא לשתמט שום אדם שיאמר שצריך למוהלו סמוך לחשיכה ש"מ דל"ל כרא"ה וטור אלא או דקיי"ל כר"ש דמקלקל בחבורה חייב או כר"י משום תיקון מצוה וגם לפמ"ש לרמב"ם דאיכא תיקון גברא ג"כ וגם אחר שמל איכא חילול שבת ע"י מילה מוצצין ג"כ ביום ומינה דאפילו איכא אחר מותר האב למול בשבת דסוף כ"ס נדחה שבת מה לי תיקון אחד משום מצוה ומה לי עוד תיקון שיש באב משום תיקון גברא סוף כ"ס לענין חילול שבת מלאכה אחת היא מה לי אב מה לי אחר ומנהגן של ישראל תורה היא והושבנו וישבנו על מכונה בעזרת שוכן מעונה:

ואחרי הוצעת דברינו נשובה נא אל המקום אשר יצאנו משם דמה שאין חשים לשיט' הרא"ה וטור הוא משני דרכים או משום שמא הלכה כר"ש דמקלקל בחבורה חייב מה לי אב או אחר או גם אם הלכה כר"י שמא משום תיקון מצוה הוא מה לי אב או אחר אבל משום ספק שמא הטעם לר"י משום תיקון מצוה בודאי לא היינו סומכים להתיר נגד הרא"ה וטור וכי כן היכא דאם לא מל מעולם ואיכא אחר דגם הוא לא מל גם אם נימא

דלא דחינן המצוה דיום השמיני משום חשש דשמא יקלקל והיינו דסמכינן על שיטת הרמב"ם דמקלקל בחבורה פטור ותיקון דמילה ליכא לב' טעמים דלא תיקון גברא ולא עשה מצוה וכיון דמשו"ה מתירין לו למול משום דמקלקל בחבורה פטור אסור לו למול כל שיש אחר דאם לא יקלקל לגבי דידיה תיקון הוא ומחלל שבת במקום שאפשר לקיים שניהם לעשות ע"י אחר מה תאמר שמא הלכה כר"ש מה לי הוא או אחר אם הלכה כר"ש אסור למול כל עיקר מי שלא מל שמא יקלקל ויעשה איסור ולכן אב שלא מל לא ימול בשבת כדאיכא אחר הגם שגם אחר לא מל מעולם כנלפע"ד והוא נכון לדינא:

ופה תהי' שביתת קולמס כעת, הכ"ד אוה"נ חותם בברכה מרובה משולשת בתורה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכג

במוצאי מנוחה, תשיגו ששון ושמחה, שפעת ברכות הצלחה והרווחה, ה"ה תלמידי חתני כבני י"נ הרבני המופלג בתורה, וביראת ה' טהורה, חדת מלא עתיק החרוץ הקציף כש"ת מו"ה יעקב ליב כ"ץ שטראססער נ"י ולמחברתו בתי הצנועה המחוכמת מ' שרל תי' לאי"ט:

קראתי לשבת עונג כאשר הגיעוני שורותיך הנעימים והחביבים עלי:

והנה שלחת לנו מעט צרי פלפלת שפלפלת בחכמה ועברתי על בתרי דבריך, ונעמו לי וראוי' למ' שאמרם המה והנני לשעשע אתך במקצת מדבריך על מה שכתב הב"י בבדה"ב ביו"ד סי' רס"ה דמביא בשם הרמ"ה דרמב"ם לא אמר דאב מברך שהחיינו, אלא במל בעצמו דומיא דפדיון וב"י כ' דמפשט הרמב"ם לא משמע כן אלא אפילו מל אותו אחר מברך אבי הבן שהחיינו, ואתה הראת לדעת משמעות לשון הרמב"ם פי"א מהלכות ברכות הלכה יו"ד אשר ז"ל אבל אינו מברך שהחיינו אלא העושה מצוה לעצמו עכ"ל, משמע דווקא כשעושה המצוה, ועושה לעצמו, אבל כשאינו עושה המצוה, רק ע"י שלוחו אינו מברך המשלח שהחיינו, אלא דממ"ש הרמב"ם פ"ג מהלכות מילה שהאב מברך שהחיינו ולא כתב האב שמל מברך שהחיינו וקודם לזה כתב נוסח הברכה דמשתנה באב המל או אחר שמל, וכן לענין ברכת להכניסו וכתב וסתם דאב מברך שהחיינו ולא דין וכתב אב המל נראה דאב מברך שהחיינו אפילו אחר מל אלו דבריך, והנך יפה ראית שני ראיות בדיוק לשון הרמב"ם דסתרי אהדדי, ויש בידי ליישב קצת, כמ"ש הרמב"ם בהלכות ברכות אבל אינו מברך ע"י שליח אפילו אינו עושה מעשה המצוה רק ע"י שלוחו ולא דק לפרש שאב מברך אפי' אינו עושה בעצמו דסמך על מ"ש

שם מקודם הלכ' ט' וכן מצוה שאינו תדיר וכו' כגון מילת בנו ופדיון הבן וכו' כ' מילת בנו ולא כ' המל את בנו, בזה הודיע לנו הרמב"ם דעתו דלאו דווקא כשמל בנו אלא כל שהוא מילת בנו מברך שהחיינו, ולכן לא דייק במ"ש אח"כ בהלכה יו"ד שאינו מברך שהחיינו אלא על המצות שעושה אותה לעצמו, ולהיות כי ממ"ש פ"ג מהלכות מילה ומה שכתב בפי"א מהלכות ברכות הלכה ט' משמע דלאו דווקא כשמל בעצמו, שבקינן למשמעות דבריו ממ"ש שם בהלכה יו"ד בפרט שיש ליישב ולהסכים דבריו בהלכה יו"ד כמ"ש וכשיטתו של הב"י בשיטת הרמב"ם עיקר, הגם שב"י דחה שיטת הרמ"ה בדברים בעלמא, מ"מ כיוון האמת, ובש"ע מביא ב' דיעות בזה ועיין ב"י או"ח סי' תקפ"ה ובמג"א ס"ק ג' וביאור דבריו במחצית השקל:

והנה הרמ"ה מדייק מדכתב הרמב"ם מילת בנו ופדיון הבן במילה דומיא דפדיון מיירי שמל בעצמו, והנה מה דפשיטא לי' דבפדיון הבן כשפודה בעצמו מיירי, נראה משום דמסתמא כשאב במקום ובשעת הפדיון אינו פודה ע"י שליח וכשעומד שם ומברך שהחיינו מסתמא הוא פודה בעצמו, אבל במילת בנו אפשר שעומד שם וא"י למול, ומשמע לי' לרמ"ה דמילה דומיא דפודה דווקא כשמל בעצמו, ועוד יותר אפשר לומר דס"ל לרמ"ה דפדיון א"א ע"י שליח עיין זה ברמ"א סי' ש"ה וט"ז וש"ך ונקה"כ שם ופדיון הבן דכתב הרמב"ם ע"כ כשפודה בעצמו הוא ה"ה מילת בנו כוונתו כשמל בעצמו, ואי ס"ל לרמב"ם דפדיון איתא בשליחות אין לדייק כלום מדכייל מילה ופדיון בחדא מחתא:

והנה הגה"מ בשם ר"ש וראב"י שהמל בנו בעצמו מברך שהחיינו משום שעושה מצוה המוטלת עליו משמע דווקא האב שנקטו בלשונם שהמל בנו בעצמו לשלול שאם אחר מל אין כאן ברכת שהחיינו כלל לא האב ולא המל מברך שהחיינו, וכן כתב המחבר לדעת ראשונה, והרמ"ה ס"ל דגם זה שיטת הרמב"ם, ובשיטת הרמב"ם כבר בארנו דהנכון עם הב"י, ונ"ל דגם הרא"ש והרמ"ה והראב"י לא ס"ל כן רק במילה, אבל בשארי מצות שנעשים ע"י שליח ס"ל דהמשלח מברך שהחיינו, ואמינא מלתא בטעמא דס"ל דאם אין אב מל אינו מברך שהחיינו דס"ל כשיטת הא"ז שבד"מ סי' רס"ד, והיא שיטתו של הש"ך ח"מ סי' רפ"ב דמצוה שעל האב למול בנו ליתא בשליחות ואם עושה ע"י אחר בטל מ"ע שלו שמוטל על האב יותר מעל אחר לפ"ז כשאין האב מל בעצמו איך יברך שהחיינו והרי לא קיים המצוה לא בעצמו ולא ע"י אחר דאחר שמל הוא עושה ומקיים עיקר מצות מילה ושלו היא, והא דאחר אינו מברך כיון דמצוה דילי' היא וראוי שיברך נ"ל כיון דאין מברכים שהחיינו רק על מצוה הבאה מזמן לזמן או דלא שכיחי כ"כ כמ"ש הרמב"ם דרק על מצוה שאיננה מצוי' בכל עת דומיא למצוה שבאה מזמן

לזמן מברכים שהחיינו, ובמצות מילה אינה מצוי רק בכל פעם אחר זמן עיבור ולידה וכ"ש פדיון הבן כ"ז לגבי האב אבל שליח של האב לגבי דידי' לא תליא בזמן הנ"ל ומצוי' הוא דאפשר שיהי' מצוי' לו בכל יום שליחות כזה ולא תליא בזמן מן הזמנים לכן גם אם יקרה מקרה שלא היה לו שליחות מצוה כזו לזמן זמנים טובא, מ"מ אין דומה לאב המל ולשאר מצות הקבועים לה זמן, והיינו טעמא דראשונים דס"ל דווקא אב המל בעצמו מברך ורמב"ם ס"ל דמצות האב למול אפשר בשליחות כדס"ל לד"מ שהקשה על הא"ז, ועיין תב"ש סי' כ"ח שהשיג על הש"ך וכ' גם הא"ז לא התכוין לזה וכיון דאפשר בשליחות ומקיים המצוה ע"י שלוחו כמותו ניהי דברכת המילה אינו מברך כיון דחיוב ברכה על העושה מעשה המצוה וכן תיקנו מעיקרא ומברך בעל על כללית המצוה ולא על קיום מצוה זו, מ"מ ברכת שהחיינו אין ראוי' לשליח לברך כיון דלאי מצוה דידי' ולא שמחה היא לו וגם איך יברך שהחיינו לזמן הזה ועיין מחצית השקל סי' הנ"ל אבל האב מברך שהחיינו אפילו מל ע"י אחר דהמצוה של האב ע"י שלוחו כמותו, וגם החולקים וס"ל דווקא אב המל בעצמו מברך מודים לרמב"ם במצות אחרות דאיתי' בשליחות, ולא פליגי רק במילה דס"ל דליתא בשליחות, כנלפענ"ד נכון, ובענין שליחות במילה וכיסוי בארתי בתשובה (לעיל תשובה קכ"א):

ומה דקשיא לך על מ"ש הרוקח דאין מברכין שהחיינו כלל שמא אינו בר קיימא והוי ברכה לבטלה, מה יענה לברכת המילה וברכת להכניסו, כבר עמד בקושיא זו אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס חיו"ד סי' רמ"ז ומיישב בטוב טעם ובדעת זכותו יגן בעדני, ולולי דבריו הקדושים היה נ"ל עוד דס"ל כשיטת רוב הראשונים דבין האב המל ובין אחר מברך בעל וברכה בעל קאי על כללית המצוה ולא על מצוה זו, וליכא משום ברכה לבטלה ועיין ד"מ או"ח סי' ח' וט"ז יו"ד סי' וא"ש דברכה על המילה ליכא חשש כ"כ משום ברכה לבטלה משא"כ, בברכת שהחיינו לזה"ז (פי' לזמן הזה שמקיים מצוה זו) כשאינו בר קיימא ואינו עושה מצוה ברכתו לבטלה היא, ובברכת להכניסו י"ל ס"ל כרא"ש פ"ק דפסחים ובמסכ' שבת פראד"ם דברכת להכניסו לא קאי על שמקיים מצוה זו עכשיו אלא על כללית המצוה לאפוקי לשם הר גריזים ולכן מברכים אותו אחר המילה עיי"ש וליכא בברכה זו חשש ברכה לבטלה ורמב"ם דפשיטא לי' דמברך שהחיינו ולא חשש להאי חשש לשיטתו דס"ל דאב המל מברך למול כס"ד דש"ס פ"ק דפסחים מדמברך האב למול ולא חיישינן לברכה לבטלה אלא סומכים על הרוב ה"ה בברכת שהחיינו:

ויש לעיין בפ"ק דפסחים כדמקשה ומפרק למה מברכים על המילה ומתרץ דאיתי' ע"י שליח ושוב מקשה אב המל ה"נ דמברך למול עיי"ש, וקשה דלמא לעולם מברך על המילה בין אב בין אחר, משום חשש שמא אינו בר קיימא לכן טוב שיברך בעל, וגם לפי שהשיג הרשב"א בתשובה דאין מברך שהחיינו דילמא נפל הוא הא בחשש זה סומכים על הרוב דב"ק הם, ומברכים ברכות מילה מ"מ בוודאי מוטב לברך בעל מלסמוך על הרוב וצל"ע כעת:

ועיין טו"ז או"ח סי' ט' דלענין ברכה לא סמכינן על חזקה דחמירא לאו דלא תשא עיי"ש והיינו לפי שיטת הרמב"ם דל"ת בברכה לבטלה דאורייתא היא אבל לשיטת תוס' בר"ה שהיא דרבנן בוודאי אין להחמיר בספיקו יותר מבכל איסורים דסמכינן על הרוב וחזקה וי"ל דרוקח ס"ל כרמב"ם וכט"ז הנ"ל, ולק"מ קושית רשב"א בתשובה (ואינני מבין דל"ת חמור משאר לאווין ונכלל עם חייבי כריתות מדוהלים בשבת וסמכינן על הרוב דאיסור ל"ת חמיר טפי ומב"ד כמבואר בפירוש בגמר' מסכת שבועו' וכיון דסמכינן על הרוב לענין שבת דאיסור סקילה מכש"כ וה"ה לענין ל"ת מדמוהלים בשבת וסמכינן על הרוב דאיסור דל"ת חמיר טפי וגוף דברי הרשב"א דמביא ראיי' מדמוהלים בשבת צ"ע דמוהלים בשבת ממה נפשך וכדמתרץ ראב"א וממה נפשך לית כאן חילול שבת וצריך לדחוק דגם בממה נפשך איכא איסור דרבנן דאי נפל הוא מחתך בבשר מוקצה דתינוק דהוא וודאי בן ח' הוא כאבן ואסור אפילו לטלטלו כדאיתא ברמב"ם פרק א' הלכה י"ג מהל"מ ובש"ע או"ח סימן ש"ל סע"ח ומכש"כ לחתך בו דאסור דחמיר מטלטול בעלמא ומדסומכין על הרוב ומוהלין ה"ה לענין ברכה דרבנן וזה יפה מדחה אותו דברכה חמורה משום דעובר ל"ת מן התורה:)

ולענין ברכת מילה נ"ל כיון דברוב נימולים יש ספק זה מעיקרא הכי תקנו ברכה זו, והא מצוה הוא עושה דצריך למול ביום השמיני מספק וליכא משום ברכה לבטלה וברכת שהחיינו י"ל יותר כיון דמקיים עכ"פ מצוה מספק דחיובא הוא עליו מברך שפיר שהחיינו לעשות מצוה זו שמחויב לעשות והבן:

והנה הרשב"א בתשובה סי' רמ"ה דחה טעם י"א דאינו מברך שהחיינו משום דאית לי' צערא לינוקא דטעם זה לא שייך אלא במברך בשהשמחה במעונו דבמקום דאית לי' צערא לינוקא האב מצער ג"כ ול"ש לברוכי שהשמחה במעונו, אבל ברכת שהחיינו אינה תלויה בשמחה אלא תליא בדבר שמגיע לו תועלת ואע"פ שמתערב בה צער ואנחה שהרי אפילו מת אביו ונפל לו ירושה מברך שהחיינו וקשה על הגה"מ שמביא טעם זה מ"ש מירושה, ונ"ל דיש לחלק בחלוקא רבה, בין שהחיינו דירושה לשהחיינו למילה, דירושה

ענין בפ"ע ואפשר לירושה שתבוא לו ממק"א בלי מיתת האב וב' ענינים הם שמברך שהחיינו על הנאת הירושה, והצער מצד מיתת האב, אבל ברכת שהחיינו על המילה, המצוה גורמת לו הצער וא"א למצוה זו בלי צערא דינוקא ואין ראוי' לברך שהחיינו, ועיין תוס' ורא"ש בכורות פ' יש בכור כשמת הבן אחר שלשים דחייב לפדותו ולברך, ומסתפק הר"י אם יברך שהחיינו כיון שמזכיר צערו, או מ"מ מברך כיון שזוכה לקיים המצוה, ועיין בטוש"ע סי' ש"ה, ונ"ל להך צד שמברך שהחיינו בפדיון כה"ג היינו טעמא דאין מצות פדיון גרם לו הצער, אלא מקרה קרה לאב שמת הבן, משא"כ במילה דמצוה עצמה גורמת לו הצער, ועוד י"ל במצות פדיון שע"פ הרוב אין בפדיון צער כזה ותקנו לברך שהחיינו, גם כשמת יש מקום לומר דמברך משא"כ במילה בכולם יש צער מעיקרא לא תקנו לברך שהחיינו, ולהך צד שאינו מברך שהחיינו בפדיון כה"ג כיון שמזכיר צערו צ"ל מאי שנא מירושה דמברך הגם שמת אביו, וכבר הרגיש הש"ך ס"ק סי' י"ז וכ' דשאני התם דזוכה לירושה, משא"כ הכא, כוונתו רצויה התם הגם דאית לי' צער מן הצד, גם שמחה והרוחה יש לו מצ"א דזוכה לירושה ע"י מיתת האב, משא"כ בפדיון שאין מיתת הבן גורמת לו שום תועלת וריוח, ואין לו ממיתת הבן רק צער ואנחה, יש לצדד דלא יברך שהחיינו לזה"ז, דזמן הזה זימנא דפרענותא היא לו, ועיין או"ח ס"י תקנ"ב דלא יברך זמן בין המצרים דזמן פורענותא היא הגם שיש לו הנאה מפרי חדשה שאוכל ואין הצער בא מחמת הפרי, נגד זה זמן פורענותא וצער הוא, ואין הזמן גורם לו שום הנאה דפרי חדשה, ועוד התם תליא הצער בזמן וזמנא קגרים ואין ראוי' לברך שהחיינו לזמן הזה ועיין מג"א שם ס"ק מ"ב שכתב דהטעם משום דהזמן זמן פורעניות ולא משום אבילות דלא מצינו שהאבל אסור לברך שהחיינו ועיין בט"ז:

והנה הרשב"א בתשובה הנ"ל כתב דהטעם דאין מברכין שהחיינו במילה מ"ש מפדיון מפני דמצות מילה מוטלת על הב"ד אינה כפדיון דמוטלת על האב דווקא עכ"ל, וטעם זה צריך הסבר דמאי שנא אם מוטלת על הב"ד או על האב כשיש אב יברך האב שהחיינו וכשליכא אב יברך הב"ד שהחיינו, ונראה או דס"ל דלא על כל מילת בניו מברך שהחיינו רק על הראשון דלא כרמב"ם דכ' דאב מברך על כל מילת בניו, ולכן מצות מילה שהוא ג"כ על הב"ד בדליכא אב או כשאין האב רוצה למוהלו, וב"ד אין ראוי' שיברכו שהחיינו, הגם שבן זה ראשון לאב, לגבי ב"ד לאו ראשון הוא, ועוד אפילו לרמב"ם דעל כל מילת בניו מברך שהחיינו וכ' הטעם פי"ג מהלכות ברכות כיון דלא שכיחי לו כמצות דקביעי להם זמן דמיא, וכבר כתבנו לעיל כיון דא"א בכל זמן דיש ירחים ויש זמנים טובא ירחי לידה דמפסקי מהדדי וכ"ש בפדיון וכ"ז לגבי אב עצמו אבל לגבי ב"ד לא תליא בזמן

הנ"ל דהא אפשר בכל יומא דיתרמי להו מצוה זו וכיון דלפעמים אינו מברך שהחיינו כשמוטלת על הב"ד לכן לא תקנו שהחיינו כלל שלא לחלק בין מילה למילה, אבל פדיון מוטל על האב, כוונתו דפדיון בדליכא אב ליכא מצוה על הב"ד כמו מילה, וא"א לפדיון בלא שהחיינו, דכשאין האב פודה או מת לא נפדה רק ע"י עצמו וגם הוא מברך שהחיינו וכיון דלעולם לא יהי' פדיון בלי שהחיינו, תקנו ברכת שהחיינו בפדיון כנ"ל:

ונשמע טובא מתשובה הנ"ל דס"ל לרשב"א דאם מת האב, אין ב"ד מחויבין לפדות וגם א"א לפדות בשליחות הבן עד שיגדל דלא כש"ך ונקה"כ בסי' ש"ה אלא כט"ז, אלא דנשמע ג"כ דס"ל דאב א"א לפדות ע"י שליח דאל"כ הלא אפשר לפדיון בלי שהחיינו כשיפדה האב ע"י שליח, ושליח אינו מברך שהחיינו כמ"ש הרמב"ם פי"א מהלכות ברכות דברכת שהחיינו אינו מברך אלא העושה מצוה לעצמו, אבל השליח אינו מברך שהחיינו, ואפשר דרשב"א לא ס"ל כרמב"ם בזה אלא דשליח כמו שמברך על המצוה כן מברך ג"כ שהחיינו בשביל האב בשליחותו אלא במילה כיון דמוטלת על הב"ד והיא מצות הב"ד ובדדהו לא תליא בזמן לא דמיא למצוה הבא מזמן לזמן לכן לא מברכו שהחיינו ועל כן לא תקנו כלל ברכת שהחיינו למילה, משא"כ בפדיון דאין חיוב על הב"ד הגם שאפשר בשליחות האב או כשאין האב בשעת הפדיון מברך השליח שהחיינו בשליחותו כן נ"ל ועיין ותן לחכם ויחכם עוד:

ומדי דברי אציע פה דבר בעטי בעת דברי אגדה, המושכים הלב משוכים בקסת הסופר, כתובים לפני מאז במגילת סופר בחידושי אגדה לפרש קרא כדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים כאשר צוה אותו אלקים וכבר הרגישו חז"ל כאשר צוה אותו אלקים מיותר, וכבר פרשנוהו בדרכים שונים, ודרך אחד מהם הוא דמצות מילה היא מצוה חמורה ושקולה ככל התורה, והיא קשה מאד בעצמותה לקיימה, ודרשו חז"ל כי עליך הורגנו כל היום זו מצות מילה שיש בה סכנה, ואיכא צערא לינוקא וצערא לאב כמ"ש הרשב"א בתשובה הנ"ל ובטבע קשה על האדם לקיימה יותר מכל מצות וכ"ש לקיימה בשמחה וישראל קדושים מוסרים נפשם ונפש בניהם לה' וששים על אמרותיו כמוצא שלל רב, ודרשו חז"ל שש אנכי על אמרותיך כמוצא שלל רב זו מילה, ונראה כוונתם הגם כי קשת לקיימה ממש יותר מכל המצות אשר דרכי' דרכי נועם וכו' בכל זאת אמר דהע"ה שש אנכי על אמרתיך, ואמר למנצח על השמינית על מילה שנתנה בשמיני שאז ילד רך ונמול לשמונה, מ"מ שש ושמח עליה, ומרומזת מצות מילה במלת אמרותיך, כי מצות מילה נתנה לאברהם ורק מצות חיתוך ולא פריעה שניתנה במתן הורה ויש צערא דינוקא בכפילא בחיתוך ובפריעה והיינו שש אנכי על אמרותיך, לשון

רבים מצוה שנתנה לנו בשני אמירות א' לאברהם מצות חיתוך ואח"כ במ"ה מצוה פריעה ושש על שניהם, כמוצא שלל רב ששש ושמח הגם שאפשר שתתוודע למלכות הרישעה שגזרו גזירה על המילה ותהי' לו לרעה, כדאמרו ז"ל (ברכות דף ס') לגבי מציאה שמצא הגם שאם יתודע למלכות יקחו ממנו כל אשר לו דמ"מ מברך שהחיינו כיון דשמחה היא לו לשעתה, כן שש אנכי על אמרתיך לעשות רצונך אלקי חפצתי, ואין עולה במחשבה לפניו שאפשר שיחלה ויסתכן עי"ז כעין ששש המוצא שלל רב, והנה כשאמר השי"ת לאברהם התהלך לפני והי' תמים במצות מילה, ובן שמונת ימים וכו' קיבל בשמחה לעשות כמצווה עליו, והקבלה קלה ממעשה עצמה לחבול בילד רך ולסכנו, והו"א דבשעת מעשה לא עשה כל כך בחדוה ובשמחה, כאשר שש ושמח בשעה אשר ציוהו השי"ת קמ"ל קרא וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים ילד רך וענוג לשמנת ימים בשמחה כאשר צוה אותו אלקים, כמו בשעה שציוהו השי"ת שקיבל בשמחת כן מל אותו ושש אל אמירתו, ועד"ז אמרתי מה שאמרו המלאכים לאאע"ה כן תעשה כאשר דברת שנתקשו המפרשים וכי זו היא דרך אורח הגון לתפוס לבעה"ב המזמין אותו בדבריו לאמור לו כן תעשה כאשר דברת, נ"ל כי לפעמים אדם נותן לבו או מבטיח לעשות דבר זה, וכשיגיע לידי מעשה תקשה עליו, מקיים דברו אבל לבו בל עמו, וכאשר ראו המלאכים שמפציר בהם אמרו כן תעשה ברצון ובעין טוב כאשר דברת, כאשר היה רצונך הטוב בשעת הדיבור, ועד"ז פרשתי וילכו ויעשו בני ישראל וכו' ומסיים כן עשו, היינו כמו וילכו ויעשו שפרש"י שקבלו עליהם בשמחה לעשות, הגם שהבינו שמכניסים עצמם לסכנה לזבוח תועבת מצרים, והודיענו שבחם של ישראל, שקבלו עליהם לעשות ועשו בשמחה כשהגיע הזמן כמו שקבלו עליהם:

ודורשי רשומות אמרו, מי יעלה לנו השמימה ר"ת מילה וס"ת שם הוי"ה ב"ה, נ"ל דרמוז בזה אפילו מצות מילה שהיא נגד הטבע מ"מ קרובה אל האדם בפיך ובלבבך לעשותו, כל הבא לטהר ולעשות המצוה מוצא את עצמו נעזר מהש"י, ואיתא במדרש שהיה אאע"ה נרתע לאחוריו סייע כביכול הקב"ה על ידו וזה דכתיב וכרות עמו הברית וכ"ז רמוז בר"ת וס"ת, לא בשמים היא חוץ לטבע לאמר מי יעלה לנו השמימה אפילו מצות מילה, כי השי"ת עומד על צדו וקרוב אליו הדבר לעשותו, כנ"ל:

ומדרש אני דורש ומפרש זה ינחמנו מעצבונינו, במדרש תנחומא ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול, כך שנו רבותינו קטן נימול לשמונה מה טעם כשם שנימול יצחק אבינו, ארשב"י בא וראה שאין חביב לפני האדם יותר מבנו והוא מל אותו וכ"כ למה אמר רנ"ב שמואל כדי לעשות רצון בוראו, היא רואה בנו שופך דם ממילתו ומקבל עליו בשמחה,

אמר ר"ח ולא עוד אלא שמוציא עליו הוצאות ועושה אותו היום יום של שמחה מה שלא נצטווה הה"ד ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתיך, עכ"ל, והוא כולו מוקשה מתחלתו ועד סופו, ואומר דרשוני וחיו, ונ"ל ע"פ שאמרו ז"ל למה תנוק נימול לשמונה שלא יהי' כל בני אדם שמחים ואביו ואמו עצבים, ואמרו ז"ל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל ביום ה'ג' מל שמל בשמיני וצ"ל דשמחה מה זו עושה במצות מילה יותר מכל המצות, כדי להראות שלא יכאב לבו שרואה בנו שופך דם ממילתו אלא שש ושמח לעשות רצון בוראו הנשמה שלו והגוף פעלו, נפשו וגופו מסורים להשי"ת ולכן עשה אברהם משתה גדול, וכמו שאמרו חז"ל שהיו שם גדולים ושרים שם ועבר ואבימלך להראות לעין כל כי שש ושמח במצוה זו, וממנו ילמדו וכן יעשו בניו אחריו, ומצות זו שקבלו עליהם בשמחה עדיין עושים אותה בשמחה לתכלית כוונה זו, וכדי שלא יהיו אביו ואמו עצבים ע"י התרעות, ציוותה תורה ביום השמיני ימול שלא יהי' עצבים כמאמר חז"ל, ואחר הוצעה זו מבוארים דברי המדרש, דאמר לכמה נימול לשמונה מה טעם לשמונת דווקא כשם שנימול יצחק אבינו שנימול בשמחה ובטוב לב משתה גדול, מהאי טעמא נימול לשמונה כדי שלא יהיו אביו ואמו עצבים בטבע ומפרש והולך וכ"כ למה היינו למה יש קפידא כל כך שתהי' מצוה זו בשמחה כדי לעשות רצון הבורא ית"ש להראות בזה שעושה אותה ברצון ובנפש חפצה למסור נפש בנו לפני בוראו י"ל יותר כי מי שעושה דבר לפני מלך בו"ד שאין רואה אלא מעשה הגלוי גם אם לבו בל עמו מעשיו רצויה כי אינו יודע מחשבות לבו, אבל השי"ת יודע מחשבות צופה נסתרות ורואה ללבב, ויבוא על כל נעלם אם טוב בטוב לב או ברע הוא והיינו כ"כ למה, למה עושין שמחה ומשתה, כדי לעשות רצון בוראו להראות כי לבו לב שמח וירצה לפני בוראו כי בוחן לבות השי"ת היוצר יחד לבם המבין אל כל וכו' ואחר שרואה בנו דם שופך ממילתו ומקבל עליו בשמחה ולא עוד אלא שמוציא עליו הוצאות ועושה אותו היום של שמחה מה שלא נצטווה וכו' תחלה אומר והוא מל אותו היינו שהוא בעצמו מהדר למול אותו, הגם שאפשר ע"י שלוחו מ"מ עושה בעצמו הגם שקשה יותר לאב לשפוך דם בנו בעצמו מ"מ מל אותו בעצמו להראות כי לא קשה עליו לשפוך דם ממילתו ושמח בו ושוב מוסיף והולך שמוציא הוצאות ועושה אותו יום של שמחה מה שלא נצטווה, דיש כמה שאינם יכולים למול בעצמם ומוהלים ע"י אחר, במה יודע כי שמח במצוה זו וההכרח לא ישובח, לכן אמר ולא עוד אלא שמוציא הוצאות, ועושה אותו היום של שמחה מה שלא נצטווה, הה"ד ואני תמיד איחל היינו שאני תמיד איחל אל מצותיך וטוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף שאדם יושב ומצפה מתי יבואו לידי כן,

ויותר טוב לי תורת פיך, ובמה יודע איפה כי כן הוא ע"י שמוסיף על המצות מה שלא נצטווה, והיינו והוספתי על כל תהלתך, ומבוארים כל דברי המדרש באר היטיב בעזרת הטוב והמטיב, והוא היטיב ויטיב לנו בזכות אבותינו הקדושים, מוסדי דור ודור זצ"ל, ויקוים בנו, ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך הכ"ד רבך וחותנך כאב את בן ירצך, חותם באהבה רבה, ובברכה מרובה, פ"ב מש"ק לסדר ואת הבנים תקח לך למען יטב לך תרט"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכה

ממעל יושפת שלומו, לאיש הולך בתומו, ה"ה חביבי תלמידי, בן עירי, הרבני המופלג הוותיק מלא עתיק מורג חרוץ, ברק השנון, למד ושנה הרבה יראת השם היא אוצרו כש"ת מו"ה משה הערצפעלד נ"י:

יקרתך קבלתי שבוע זו עם המוסגר ולא היית צריך להתנצלות כל כך כי גם אם ה' קפידא בדבר כאשר חשבת על כל זה תכסה האהבה, ובמכתבך כתבת קצת ח"ת, ואין דרכי להשיב מאפס מפנאי, ובקושי אני משיב בדבר הלכה, ושבוע זו הי' חכם גדול אצלי ובתוך שעשועים דאורייתא שהי' בינינו, באנו לאותו ענין שכתבת בו בברכות דף מ"ז ע"ב בהא דאמר ריב"ל תשעה ועבד מצטרפין ובסוגיא דר"א שחרר עבדו, ונזכרתי כי כתבת לי בענין זה, ואמרתי הואיל ואתא לידן האי ענינא אשעשע עמך ועברתי על דבריך במרוצה ומצאתי בהם נחת כי דבריך שכליים המה בישוב קושית מג"א סי' צ' על הי"מ שבר"ן בגיטין דף ל"ח והוא ברשב"א שם בשם הרמב"ן דקאמר דטעמא דאיסור שחרור הוא משום לאו דלא תחנם והקשה המג"א מסוגיא דברכות דף מ"ז ע"ב דמקשה מצוה הבאה בעבירה היא, ואם הטעם משום לא תחנם וכל שעושה להנאתו ליכא משום ל"ת לא מקשה הש"ס מידי הא, מהב"ע היא הא ר"א שחררו לצרכו להשלימו לעשרה כיון שלא מצא שם עשרה בבית הכנסת, והעלת יישוב לפי מה דמתרץ שם הש"ס אליבא דריב"ל דאמר תשעה ועבד מצטרפין דתרי הוי שחרר חד ונפק בחד עכצ"ל דהי' אוהב לעבד אחד יותר מחברו ואיכא לא תחנם ובזה מיושב דלא מקשה הש"ס גם כן בגיטין שם הא מהב"ע היא כמו דמקשה הש"ס בברכות דאזיל שם להלכתא דלא כריב"ל ומעשה דר"א היה בעבד אחד וליכא משום לא תחנם אלו דבריך ועל אדני השכל הטבעו (ועיי' תשוב' יד אלי' סי' ז' שכ' כן) אבל יש לזה פירכא כיון דסוף כ"ס עושה להנאתו ולא משום טובת העבד וכיון שגוף השחרור מותר לו שוב ליכא איסור במה שמשחרר לזה

מפני שאוהב אותו יותר מחבירו כיון דלאו מש"ה משחרר אותו והטיב עמו אלא לטובת עצמו, ועוד הא אפשר שעשה גורל בין שניהם ושחרר לזה שנפל הגורל עליו ואין כאן חנינה לאחד מהם ועיין ר"ן כתובות דף פ"ד ע"ב גבי נכסי לטובי':

וכשאני לעצמי נ"ל בישוב קושית המג"א דמ"ש הרמב"ן דאיסור שחרור הוא כעין לא תחנם כמו שאסור לתת מתנת חנם לנכרי תינח לרבי יודא דס"ל דאסור לתת מתנת חנם לנכרי אבל לרבי מאיר דאפילו לנכרי מותר ליתן כל שכן לעבד וא"א לומר בטעמא דלעולם בהם תעבודו משום מתנת חנם ועכצ"ל דגזירת הכתוב הוא ואנחנו לא ידענו טעמא דקרא, והא"ש סוגיא דגיטין דמתרץ מצוה שאני ולא סיימא מצוה דרבים שאני דאזיל להלכתא כר"י דאסור לתת מתנת חנם לנכרי וה"ה לעבד, ושפיר י"ל דטעמא דאסור לשחרר משום לא תחנם כרמב"ן וכיון דעושה משום מצוה משום הנאת עצמו אינו עובר על לא תחנם ומותר לשחררו, וסוגיא דברכות מקשה מהב"ע היא ומתרץ על זה מצוה דרבים שאני לרווחא דמלתא רצה לתרץ אפילו אי ס"ל לר"א כר"מ דאפילו לנכרי מותר ליתן מתנת חנם וע"כ גזה"כ הוא ולא משום ל"ת הוא וגם לצורך מצוה להנאת עצמו אסור לשחררו א"כ מצוה הבאה בעבירה היא ומתרץ מצוה דרבים שאני:

והנה הרשב"א תמה על הרמב"ן הא לכ"ע אפילו לגר תושב מותר מתנת חנם כ"ש לעבד שמחויב במצות כאשה, ונ"ל עפ"מ שכתבו בתוס' ע"ז דף כ' ע"א דלא יחלוק ר"מ על הא דנכרי לא מעלים ודווקא מתנה שבלא"ה היה יוכל לחיות מותר אבל להחיותו להציל נפשו ממות לא עי"ש, י"ל כעין זה דווקא מתנה מועטת כנתינת נבילה התירה תורה לגר תושב ואסרה לנכרי אבל מתנה גדולה כזו משחרר אותו ויוצא משיעבוד לגאולה אסרה תורה גם לעבד וכ"ש לגר תושב, וא"ש הא דקיי"ל דיוכל לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך משום דימצא מרחמים על עבדא ויתנו לו להחיותו ונראה משם דלכ"ע מותר לרחם על עבד ופליגי שם אי מרחמים עלמא על עבדא עיין גיטין ד' י"ב ע"א וצ"ע משם על רמב"ן הא איכא משום לא תחנם (וי"ל דאם אמר לו רבו עשה עמי ומעשה ידיו לרבו עשה עמי ואיני זנך אם כן על כרחך מת ברעב ופשיטא דמחויבים להחיותו מכש"כ מגר תושב דכתיב וחי עמך וליכא בזה לא תחנם רק בדבר שיש בו רק משום חנינה לבד ופליגי שם אי דרך העולם שמרחמים על עבדא או לא) ולמ"ש א"ש:

לפי זה גם לר"י י"ל טעמא דלעולם בהם תעבודו משום ל"ת הוא הגם לדידי' אף לנכרי שרי ליתן מ"ח היינו דווקא מתנה מועטת בעלמא אבל לא להוציאו לחירות וליתא למה שכתבנו לעיל וי"ל לר"מ דס"ל דהשיחרור חוב הוא לעבד (גיטין דף י"א ע"ב) א"א לומר דמשום לא תחנם אסור לשחררו דהא חוב הוא לרוב המשתחררים חוץ למי שמגלה

דעתו שחפץ ורוצה בשחרור, אבל לרבנן דזכות הוא לו ורוב המשוחררים מסתמא חפצים ורוצים בכך יש לומר דהוא משום ל"ת ויש להאריך, ויותר נ"ל דמ"ש רמב"ן דאיסור שחרור משום ל"ת וממילא כל שיש לו טובה מותר הניחא לרבי שמעון דמפרש טעמא דקרא להקל אבל לפי דקי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא להקל איך נדרוש כאן טעמא דקרא דהוא משום לא תחנם ולהקל עי"ז היכן שעושה להנאתו, וסוגיא דגיטין י"ל מתרץ הש"ס דר"א ס"ל כר"ש וסגי במה דמתרץ מצוה שאני ורמב"ן מתרץ ומפרש הסוגיא דגיטין וסוגיא דברכות י"ל רצה לתרץ הש"ס ר"א אליבא דהלכתא דלא דרשינן טעמא דקרא להקל, ולכן מקשה מהב"ע היא ומתרץ מצוה דרבים שאני (ולהלכתא סמך הש"ס דגיטין על קושית ותירוץ הש"ס דברכות) ולהלכה באמת אסור לשחרר רק למצוה דרבים כמו דר"א וכמו דעבדו בה אינשא איסורא, (בגיטין דף ל"ח) וכן נראה דפסק הרמב"ם פ"ט מהלכות עבדים שכתב לצורך מצוה כמו לשחרר לצרפו לעשרה או משום דנכשלים רבים ע"י מותר לשחרר עיי"ש ובלח"מ:

ודע דנ"ל פשוט לפי דברי הרמב"ן דאסורא דשחרור משום ל"ת הוא ליכא איסור בחצי עבד וחצי בן חורין דהא חצי ישראל נהנה בשיחרור זה ורחמנותו על חב"ח שבו, הגם שעובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום א' מ"מ ביום של רבו חצי בן חורין עמל ויגע במלאכת רבו, ונוח לו לאדם לעבוד עבודה לעצמו כרצונו מלהיות תלוי בדעת אחרים לעבוד עבודתו מה שירצה ובעת שירצה האחר ומשו"ה סברי רבנן דר"מ דזכות הוא לו שיוצא מעבדות לחירות הגם דכל אדם עושה מלאכה לעצמו, לכן כשמשחרר חצי עבד וחצי בן חורין ליכא משום ל"ת דמרחם על חב"ח שבו כנ"ל:

אלא דלכאורה קשה לפ"ז על הרמב"ן מדמקשה שם ומשום איסורא לא מהני מעשה דחצי שפחה וחב"ח לפמ"ש בחצי בן חורין ליכא איסורא, אבל אחר התבוננות קצת לק"מ דהא להאי טעמא משום לא תחנם כמו כשעושה לטובת עצמו ליכא משו' לא תחנם כן בשעושה להציל אחרים ממכשול כיון שאינו עושה לטובת העבד מותר יהי' מאיזהו טעם וענין שיהי' בין לתועלת אדון עצמו בין לתועלת אחרים לא שייך בו ל"ת ובס"ד דאביי ס"ל משום איסור לא, ע"כ דלא ס"ל דטעם איסור שחרור משום לא תחנם ושפיר מקשה משום איסורא לא מחצי' שפחה כיון דל"ל דטעם איסור שיחרור משום לא תחנם הוא א"כ בחצי' שפחה וחב"ח איכא ג"כ איסור דשחרור ולמה התירו לשחררה אלא עכ"ח משום איסורא מותר וטעמא דאיסור שיחרור משום לא תחנם הוא וכיון שעושה משום איסורא שלא יכשלו רבים ליכא בו משום ל"ת ומסיק דגם אביי הכי ס"ל אלא משום דאפשר דיוכל למסרה לעבד ובאמת בחצי' שפחה וכו' ליכא איסור בשיחרור

ואפילו אין בשיחרור הנאה ותועלת לאדון ולא לשום אדם מותר דחונן ומרחם על חב"ח כדכתיבנא והבן:

והיה מקום אתי ליישב קושית העולם על הרשב"א בשבת דף ד' ע"א ליישב הא דתנן במתני' בחצי עבד וחב"ח דכופין את רבו לשחררו ולעשות איסור, והעלה הרשב"א דבחצי עבד ליכא משום לעולם בהם תעבודו משום חצי בן חורין שבו, ורבים ראו כן תמהו מדהקשו על אבייי מהאי מעשה דחציה שפחה וחב"ח והא בחצי שפחה וחב"ח ליכא משום לעולם בהם תעבודו, ולמ"ש י"ל דטעמא דרשב"א דבח"ע וחב"ח ליכא איסור דזיל בתר טעמא משום ל"ת ובחצי ב"ח רחומי מרחם על החצי בן חורין הגם דהוא חצ' עבד ג"כ והנה הוא אינו מרחם בלבו רק על חב"ח, ולא קשה מדמקשה לאבייי וחציה שפחה כמ"ש לעיל ביישוב רמב"ן, אלא דהדרנא בי דהא הרשב"א בשבה לא כתב זה בשם י"א, אלא מדכפשי' בתר דמביא תי' אחרים על מתניתין כתב ולי נראה, ומשלו הוא, והוא חולק על רמב"ן דמטעים דמשום ל"ת הוא טעמא דאיסור שיחרור הנ"ל בחידושיו לגיטין וצוח כי כרוכיא עליו וא"א להעמיס דכוונתו בחי' שבת למ"ש רמב"ן:

ושמעתי מפני קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל כד הוינא טלי' יישוב לקושית העולם הנ"ל דאמר טעמא דמלתא דרשב"א דבחצי' עבד וחצי בן חורין ליכא משום לעולם בהם תעבודו, משום דאסור לעבוד בישראל עבודת פרך כדכתיב ובאחיכם ב"י וכו' וחצי עבד זה גם ביום שעובד את רבו חב"ח הוא ואסור לאדון לעבוד בו ע"פ משום חב"ח שבו וכיון שלא יוכל לקיים לעולם בהם תעבודו כראוי וכאשר יש רשות להאדון על עבדו כה"ג לא אסרה התורה לשחרר זהו טעמו של הרשב"א, והא"ש לפי המבואר בב"מ פ' א"נ דף ע"ג ע"ב דבאינשי דלא מעלי מותר לעבוד עבודת פרך דדרשינן לעולם בה' תעבודו ובאחיכם וחצי' שפחה זו דעבדי אינשי בה אסורא והיא הכשילתם מאינשי דלא מעלי היא ומותר לעבוד בה ע"פ וכיון שמותר לעבוד בה עבודת פרך גם בחצי' בן חורין שלה הרי היא בכלל דלעולם בהם תעבדו אלו דברי קדשו זצ"ל:

ואני בעניי הכינותי זה זמן זמנים טובא יישוב לקושי' הנ"ל בנתינת טעם למה בח"ע ובחב"ח ליכא משום ל"ב תעבודו מזה יצא לנו ישועה ליישב קושי' הנ"ל:

ביישוב איזהו דקדוקים שיש להרגיש דאביי אמר אי לאו דאמר רב יודא אמר שמואל המשחרר עבדו וכו' היה כופה וכו' וצ"ל מאחר דאמר שמואל וס"ל לאביי כוותי' מה לו לומר אי לאו דאמר שמואל היה כופה מה לנו מה שהי' אם לא היה אומר שמואל גם יש לדקדק על מה דאמר רבינא מודה שמואל משום מלתא דאסורא, למי מודה למאן דס"ל ל"ב תעבודו רשות וליכא איסור כלל אין בזה הודאה דהא לדידי' ליכא איסור

כלל ולמאן דאמר חובה איכא איסור ול"ש כה"ג ומודה, וכל זה בעי יישוב ובאתי אל מקום יישוב ע"פ מה שהעיר במהר"מ שיף דנ"ל לומר דלא אסרה תורה לשחרר כיון דעי"ז יהי' מחויב במצות כישראל גמור, ולא אסרה תורה רק להפקירו ונשאר עבד לענין אסורא ותורה ומצות וכתב דמשו"ה לא מקשה הש"ס אדר"א די"ל דלא אמר ר"א חובה רק שלא להפקירו או למחול לו אבל לשחררו שר' ולכן מקשה על ר"א מדאמר שמואל כל המשחרר עבדו דנעשה מחויב במצות כישראל ואעפ"כ עובר בעשה אלו דבריו זצ"ל, ואמר עפ"ז דלולי דשמע אביי משמואל כל המשחרר הי' ג"כ ס"ל דלעולם ב"ת חובה דהלכה כרבי עקיבא מחבירו כמ"ש הרי"ף דלכן קיי"ל כר"י, אלא דהיה אביי סבור דליכא איסור רק להפקירו אבל לשחררו מותר והיה כופה האדון לשחררו, ומדשמע לשמואל דמשחרר עבדו עובר בעשה לא רצה לכופו ומדייק לשנא דרבינא מודה שמואל וכו' ולפמ"ש לולי דשמואל הו"א דלא אסרה תורה לשחררו כיון שעי"ז יבא לידי חיוב כל מצות ומשמואל נשמע דגם לשחררו אסור והטעם שהרי ליכא עתה עליו חיוב רק לכשישתחרר ולא התירה תורה לשחרר כדי להביאו לחיוב מצות שאין עליו שום חיוב בזה עתה ואין חיוב לנכרי ועבד להביא עצמם לכך, אבל מודה שמואל משום אפרוש מאיסורי' לא אסרה תורה וכ"ש להציל רבים מעון דבכה"ג לא אסרה תורה לשחררו כיון שהוא אפרושי מאסורא שמחויבים עלה ואסורא דקעבדו וה"ה לעשות מצוה, וא"ש נכון:

והנה צ"ל באמת מנ"ל דאסרה תורה לשחררו, והפ"י למה שקיים מדנפשי' מ"ש מהר"מ שיף, הקשה מנ"ל דאסרה תורה אפילו לשחררו בשלומא לשמואל לשיטתו דמפקיר עבדו יוצא לחירות וא"צ גט שיחרור מוכח שפיר דאין אופן הפקר רק שיצא לגמרי מעבדות לחירות עולם, אבל להלכתא דהלכה רווחת דמשחרר עבדו עובר בעשה וקיי"ל דמפקיר עבדו צריך ג"ש מנ"ל והניח בצ"ע:

ולפע"ד נרא' דנפקא מקרא, בשאומר מלתא דפשיטא דאין לחלק בין מפקיר לשחרור רק בעבד דאחר שחרור יתחייב בכל מצוה שאיש מצווה, אבל בשפחה גם לאחר שחרור לא תהי' מצווה במצות יותר דלא תתעלה בשחרור טפי מאשר היתה מקדמת דנא ועיי"ש מנחות דף ע"ג ע"ב היינו אשה היינו עבד פירש"י כיון שברך שלא עשני עבד היינו אשה דעבד ג"כ מחויב במצות כאשה, ומשני דעבד זילא טפי, וכ' רש"י אפ"ה מזולזל עבד טפי מאשה, ובוודאי משום הני דמזלזל טפי לא יהי' מותר לשחרר, ובאמת פירש"י דחוק, ולולי פירש"י היה נ"ל דזיל טפי מאשה דהיא מזרע האבות, משא"כ עבד כנ"ל, וכ"ז אשה ישראלית יש לה מעלה מעבד אבל שפחה שנשתחררה אין לה מעלה נגד עבד ושפחה שלא נשתחררה, וכן ה"נ אין לה למשוחררת מעלה ממה שהיתה בשפחותה מקדמת

דנא כנ"ל ברור, ומ"מ א"ש מ"ש ביישוב הדקדוקים דאמר אביי אי לאו דאמר שמואל היה סברא לומר דמותר לשחרר היינו עבד, אבל בשפחה לא ס"ד, אלא כיון דהיה ס"ל דמותר לשחרר משום שנתחייב במצות אח"כ מכ"ש דמותר לאפרושי מאסורא וכ"ש איסור שרבים נכשלים בה, אבל אחר דאמר שמואל משחרר עבדו עובר בעשה הגם שיהי' מחויב במצות ה"נ אין כופים משום איסורא, ורבינא אמר דמודה שמואל, הגם משום דיבא לידי חיוב מצות, לא ס"ל לשמואל דמותר, אבל משום אסורא דעכשיו מודה כמ"ש לעיל:

היוצא לנו מזה דגבי שפחה אין מקום לומר דמותר לשחררה יותר מלהפקירה, לפ"ז אומר אני דמוכח מקרא דיש איסוף בשחרור עבד ג"כ דהא בקרא כתיב מהם תקנו עבד ואמה וכו' ועם שניהם מסיים לעולם בהם תעבודו וכמו באמה לעולם וכו' אפילו לשחרר לגמרי לא, כן בעבד נמי ומבואר בקרא דינו דשמואל כנ"ל נכון בעה"י:

ואחר הוצעת דברים אלו נבוא לתת טעם לשבח במ"ש הרשב"א בח"ע וחב"ח ליכא משום לעולם בהם תעבודו, לפמ"ש דלולי דילפינן מקרא עבד דומיא דאמה, בכל זה נאמר דווקא כדי להביא אותו למצות שאין מחויב בהן עכשיו לא התירה תורה לשחררו משום זה אבל אם א"א לקיים מה דמינח אקרקפתי' ואנוס הוא מפני שמשועבד לרבו כה"ג וודאי מסתבר דלא אסרה תורה לשחרר אותו, והרי למ"ד כופים אותו לשחרר כדי שיוכל לקיים פרי' ורביה וזה מתקנתא, אבל גם התורה לא הכריחו לאדון שיעבוד בו שיהי' מבוטל עי"ז ממצוה שמחויב צד ב"ח שבו זהו טעמו של הרשב"א ליישב המתני' בח"ע וחב"ח, וכ"ז בעבד אבל בחצי שפחה תליא בתנאי לרבי יוחנן בן ברוקה דגם אשה מצווה בפ"ו גם בחצי' שפחה ליכא איסור, אבל לפי דקיי"ל דאשה איננה מצווה בפרי' ורבי' וליכא ביטול מצוה גבה איכא איסור לשחררה, ומיושב קושית העולם דמקשה שפיר מח"ש דאיכא איסור לשחררה, אם לא שנאמר משום מלתא דאסורא מותר:

ויש להוסיף דברים ממקום שהקשו על הרשב"א, יש קצת ראי' לדבריו דיש להבין למה מקדים למה דאמר ר"נ מנהג הפקר נהגו בה והיינו דל"ת דס"ל כריב"ב דאשה מצווה על פו"ר, קמ"ל כמ"ש רש"י, וצ"ל גם אם היו מפרשים דכפו את רבה משום מצות פו"ר ג"כ קשה ומשום אסורא לא, דלאפרושי מאיסורא חמיר ממצות עשה והא עדיפא טפי משום מלתא דאסורא להפריש שלא תעשה בידים איסור, ממצות עשה בשב וא"ת, מכש"כ ממצות יחיד של חב"ח שמחויב בפו"ר ואסורא היא דשייך לרבים דרבים נכשלים בה, ועיין תוס' גיטין ד"ה המשחרר וכו' דכתבו הא דמתני' בחציה עבד משום מצוה רבה דלשבת, והרגיש מהר"מ שיף, הא דלא כ' תוס' מהך מעשה דכפו משום מלתא דאסורא

בזה פשוט לתוס' לאפרושי מאסורא וודאי דמשחרר אבל מח"ע לקיים רק מצות עשה הוצרך תוס' לומר דמצוה לשבת מצוה רבה היא ויכול לשחררה משום זה ודקדוק שדקדקנו בעי יישוב, ולפי דברינו שיטת הרשב"א א"ש דבלא ר"נ דאומר דס"ל דאין אשה מצווה בפו"ר ומשום מלתא דאסורא כפו לשחררה לא היה מקשה הש"ס כיון שמצווה בפו"ר ליכא אסור לשחרר כמו חצי עבד וחב"ח ולכן כפו רבה לשחררה, ולכן מקדים דאמר ר"נ משום דנהגו בה מנהג הפקר שחרר אותה ולא משום פו"ר דאיננה מצווה ממילא שפיר מקשה, ומזה ראי' לרשב"א ועיין:

ויש לדחות ראי' זו דבמהר"מ שיף הקשה דלמא ס"ל להנהו דכפו דל"ב תעבודו רשות ונדחק דהא נקטינן להלכה דחובה הוא ולפע"ד נראה עפמ"ש תוס' לקמן לשיטת ריצב"א דאשה מצווה על לשבת יצרה הא דהוצרך ר"ח לומר משום דנהגו בה מנהג הפקר תיפוק לי' משום מצוה דלשבת צ"ל כיון דאין כופים עלי' שמא לא תקיים מצוה, גם אח"כ, ונ"ל להסביר כיון שיש איסור לשחרר ואומרים לו חטא באיסור זוטא בשביל מצוה רבה הלזו היינו אם בוודאי יקיים המצוה אבל כשיש ספק שמא לא יקיים לא נאמר חטא בוודאי באיסור זוטא משום ספק דמצוה רבה דאין ספק מצוה רבה מוציא וודאי איסור זוטא כנ"ל, ומיושב קושית מהר"מ שי"ף מדאמר ר"נ משום מנהג הפקר נהגו בה ולא ניחא לי' משום דמחויבת בלשבת יצרה וצ"ל דס"ל משו"ה לא היו כופי' את רבה שיעשה איסור כמ"ש, וע"כ דס"ל דלעולם בהם תעבודו חובה הוא וא"ש:

ממילא נדחה ראי' דידי לסיוע לרשב"א דהא הוצרך להביא דר"נ דאל"ה ל"ק מידי דאולי ס"ל לעולם בהם תעבודו רשות, ואי משום דהלכה כר"ע מחבירו אולי לא ס"ל כלל זה ועיי' עירובין ע"ב ועוד אולי ס"ל דווקא מפקיר עבדו אסור ולשחררו מותר ועיין:

ולהיות כי נפשי יודעת מאוד כי ערבים עליך דברינו כמים קרים ע"נ עיפה, ושתיה בצמא דברינו כאשר היית עומד ומשמש לפנינו בישיבה, לתשלום הענין אציע פה מה שצל"ע בענין זה הנה בתוס' פסחי' דף נ"ט ע"א איתא דעשה דחמירא דוחה לל"ת גם שלא בעידנא ומביא ראיי' מהא דשחרר ר"א עבדו משום מצוה הגם שלא היה בעידנא ע"כ משום דהוא עשה דרבים וחמירא עיי"ש כי ע"פ תוס' הנ"ל מובן לשון הש"ס ברכות מהב"ע היא היינו כמו מצוה הבאה בעבירה שנעשה העבירה תחלה ואח"כ המצוה, כן בזה כבר נעשה העבירה קודם שעשה המצוה הגם דלא דמי אהדדי, מהב"ע דפליגי בי' היינו בדיעבד וכבר עשה, וכאן מקשה האיך עביד הכי לכתחלה, לשון מושאל וקלילא נקיט והכוונה שכבר עבר האיסור קודם שעשה המצוה והוי שלא בעידנא, ותשובת נב"י

קמא בסופו כ' בשם חתנו הרב ז"ל מ"ש וקלסי' במחכ"ק תורתו אהבה קלקלה השורה ואמר קלוס:

אלא דראי' זו של תוס' תמוה לי דהא אפשר שיהי' בעידנא כגון שנתן גט שחרור שלא יחול עד שיצרפהו לעשרה והוי בעידנא דיכול לחזור בו עד שלא צרפו לעשרה ובשעת שמצרפו חל ואז המצוה והעבירה באים כא' (ואיני מבין דהיאך מיקרי זה בעידנא דווקא גבי כלאים בציצית ומילה בצרעת דמעשה המצוה היא מעשה העבירה דחתוך המילה היא חיתוך הצרעת וכן הציצית שלובש היא המצוה וע"י מצוה זו לובש כלאים כגון סדין בציצית אבל הכא לא מעשה השחרור הוא מעשה מצות ונקדשתי רק באותו רגע שמקיים המצוה עובר גם כן איסור אחד שמשחרר עבדו ודומה למי שעושה מצוה בידו הימנית ובאותו רגע עושה עבירה בידו השמאלית חוץ אם נדחוק דקרא אותו לתורה ועבד שקרא לפני רבו ג' פסוקים יצא לחירות להמפרשים דעתה בקריאתו לתורה מפקירו ומשחררו וקונה את עצמו לעצמו ולא בעי גט שיחרור) ל"מ לר"י ר"פ האומר בקידושי' בקדשה לאחר שלשים דתוכל לחזור כיון דתלי' בזמן גם במשחרר לזמן יוכל לחזור ולרא"ש שם בחד תירוץ הוא גם לר"ל יוכל לחזור ולא פליג אלא אם היא תוכל לחזור בקבלת מעות הוי מעשה לדידה, ועיי' בהפלא"ה טעמא דמלתא וה"ה במשחרר לזמן והיינו שיחול בזמן שקבע האדון יוכל לחזור גם לר"ל, ואפי' אי ס"ל לר"ל דגם הוא א"י לחזור בו, ואפי' לרב זביד שם אפי' לר"י א"י לחזור בכה"ג, מ"מ כאן שתולה במעשה צרוף כ"ז שלא צרפו ליכא שחרור ותלי' במעשה דידי' ועד שעשה מעשה בזמנו יוכל לחזור לא יצרפו ולא יחול לשחרור והוא בעידנא לכ"ע ועיין:

ואם נאמר דלא ניחא לתוס' לומר דשחרור כה"ג דהו"ל לגמרא כולי האי לפרש מצוה היא ובאופן זה שחררו דא"כ גם אם בעשה דרבים לא בעי בעידנא קשה עדיין דהא פשיטא גם במצוה דרבים כל שאפשר לעשות בעידנא בעי בעידנא דווקא דהא בכל מקום שאפשר לקיים שניהם לא דחי עשה לל"ת וכיון דהיה אפשר לר"א לשחררו באופן שיהי' בעידנא איך שחרר בשלא בעידנא ועכצ"ל באמת ששחרר ע"ד שהיה בעידנא וש"ס לא מפרש כ"כ, א"כ ראי' התוספות מעיקרא דמצוה חמורה לא בעי בעידנא ליתא דע"כ באופן שיהי' בעידנא שחרר וצלע"ג, (עיי' תשוב' יד אלי' סי' ז':)

ועיין רמב"ם פ"ה מהל' עבדים שכתב דמותר לשחררו לצורך מצוה אפילו למצוה דרבנן כגון לצרפו לעשרה, וכן כ' בטוש"ע וצ"ל דגם דאינו בעידנא מצוה דרבים שאני וקשה כיון דאפשר שיהי' בעידנא צריך דווקא לשחרר באופן שיהי' בעידנא שלא יחול השחרור רק כשמצרפו:

ומלשון הרמב"ם דכ' ולמצוה שרי ואפי' למצוה דרבנן כגון לצרפו לעשרה, ועיין לח"מ במ"ש כגון וכיוצא בו הודיע לנו דווקא למצוה דרבים כדש"ס ברכות, וצ"ל למה כתב תחלה למצוה שרי ושוב כתב אפילו למצוה דרבנן הול"ל ולמצוה אפילו למצוה דרבנן שרי לשחררו, נ"ל דס"ל למצוה דאורייתא שרי אפילו ליכא מצוה דרבים ולמצוה דרבנן דווקא מצוה דרבים כבש"ס ברכות דבדרבנן לצרפו לעשרה לתפלה מיירי כמ"ש הרא"ש ברכות שם, אבל קשה ניהו דמצוה דאורייתא חמירא הא בעי בעידנא אפילו במ"ע דאורייתא והא לאו בעידנא הוא וכן קשה על ש"ע סס"י רס"ז דמעתיק לשון הרמב"ם וצל"ע:

ומדי דברי עיינתי בפנים יפות פ' בהר משמ' דאחיו הגאון מהר"י ז"ל שכ' דאפשר לשחרר ע"י שמצרפו לעשרה כמו עבד שקראו רבו לתורה והניח תפילין עי"ש, ודבריו נפלאו ממנו למעיין שם לא שקריאה והנחה עשה שחרור אלא ע"י שעושה מעשה אשר לא רגילים עבדים, בה מגלה האדון כי כבר שחרר אותו ומ"מ בעי גט שחרור דלענין איסור לא סמכינן עיין רמב"ם הלכות עבדים וטוש"ע סי' רס"ז, וכיון דר"א ידע בדנפשי' דלא שחרר אותו מקודם איך יוצא ע"י שמצרפו לעשרה לחירות ועיי' ח"ס חאו"ח בתשובה אחרונה ע"ח ע"ב ד"ה ועוד בהגה' ודברי קדשו קצרים אבל ברורים דכוונתו כמ"ש, וי"ל ע"ד פלפול דתליא בפלוגתא אי מפקיר עבדו ל"ב ג"ש אפשר ע"י שקוראהו לתורה מגלה דעתו שאינו רוצה בו עוד והוה כמפקירו, וי"ל דש"ס גיטין דאזל ומקשה לשמואל דאמר משחרר עבדו עובר בעשה לדידי' שפיר מתרץ מצוה שאני ולא קשה מהב"ע היא ע"ד שפירשנו קושי' דש"ס ברכות דעבירה קודם למצוה דלאו בעידנא י"ל לשמואל דס"ל מפקיר עבדו אין צריך גט שחרור והוי בעידנא, אבל בברכות אזיל להלכתא דמפקיר עבדו בעי' ג"ש מקשה שפיר, וי"ל יותר דבברכות הסוגיא קאי אליבא דריב"ל והוא ס"ל דמפקיר עבדו בע' גט שחרור כמפורש ב בירושלמי דמביא הרשב"א גיטין דף ל"ח ע"א, וכן מבואר מדאמר ריב"ל דף ל"ט נתייאשתי. מפלוני עבדי אותו העבד אין לו תקנה אלא בשטר שיחרור דס"ל דלא כשמואל, ועיין תוס' יבמות דף מ"ח ע"א ד"ה אלא עבד איש שהוכיחו דריב"ל פליג על שמואל ושפיר מקשה הש"ס בברכות דקאי על ריב"ל והא מהב"ע דהא לאו בעידנא הוא כנ"ל ע"ד פלפול להקים דברי הגאונים זצ"ל גברא רבא אמר מלתא נקיים יתיה ובלי ספק לא הוציאו דבריהם לבטלה:

וכעת נ"ל ליישב סתירת הסוגיות לומר דנראה דהך מלתא אם איסור שחרור משום ל"ת הוא תליא בפלוגתא דרבנן ורשב"ג דף ל"ו ע"ב לרבנן דס"ל דליכא מצוה לפדות עבדים הרי ס"ל דעבד גרע טובא י"ל דאסור לתת לו מת"ח, אבל לרשב"ג דס"ל כשם שמצוה

לפדות בני חורין כך מצוה לפדות עבדי' ואמר כשם משמע כזה כן כיון שמחויב במצות כאשה, וכשם שמצוה לפדות אשה כן עבד בוודאי רחוק לומר שאסור לתת לו מת"ח, והנה לאביי שם רבנן ס"ל ממנעו ולא פרקו דליכא מצוה לפדות עבדים, אבל לרבא ליכא פלוגתא ולא ניחא לי' לומר דפליגי רבנן על רשב"ג מהאי טעמא ועיין תוס' שם ד"ה אי לפני יאוש וכו', וי"ל דסוגי' דגיטין מתרץ מצוה שאני ומשום דכל לטובתו ליכא ל"ת דס"ל דר"א ס"ל כרבנן דרשב"ג שאין מצוה לפדות עבדים, וי"ל הטעם דאיסור שחרור משום ל"ת הגם דאינו מוכרח דיש לחלק מ"מ י"ל כן וממילא אין יכול להקשות עליו ושם הסוגי' סובבת הולכת ומתחלת מאביי דאמר אי לאו דאמר שמואל, וכל הסוגיא ממה דאמר בשם שמואל אזלי ולאביי לשיטתו י"ל דר"א כרבנן, דליכא מצוה לפדות עבדים והטעם דשיחרור משום ל"ת וכיון דעושה להנאת עצמו משום מצוה ליכא ל"ת ושפיר משני מצוה שאני אבל בברכו' אזיל להלכתא כרבא דמוקי לאחר ייאוש דס"ל דלית מאן דס"ל דליכא מצוה לפדות עבדים כ"ש דאין לומר דאית בי' משו' ל"ת שפיר הדר מקשה מהב"ע היא, וי"ל עוד הא דריב"ל תשעה ועבד מצטרפין תליא נמי אי מצוה לפדות עבדים, ולרבנן דליכא מצוה כ"ש שאין ראוי' ליצרף ומיושב דקדוק צל"ח שם, הקצרתי ועיין, הנלפענ"ד כתבתי הכ"ד ד רבך אוה"נ דש"ת פה פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק פ' וישב תרט"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכו

שלום תנינא, מאת שוכן מעונה, ירבו ימיך תעמוד ח"י לפני שוכן מעונה, ה"ה תלמידי חביבי הרבני הוותיק חרוץ ושנון העדני העצני כש"ת מו"ה משה הצ"פ נ"י:

שמחתני בשורותיך הנעימים, והגיעו אלי שבוע העבר ולאשר נעמו לי דבריך הראתים לב"א תלמידי הרבני החרוץ מו"ה עקיבא קארניטצער שי', לשום עין עיונו עליהם והיה מכתבך תח"י עד אתמול והיום אחר שינת צהרים עברתי במרוצה בין בתרי דבריך ואשיבך בקוצר אומר, ואבוא מן המאוחר אל המוקדם, מה שנתקשית בדברי הרא"ש ברכות מ"ו במעשה דרבי אליעזר ששחרר עבדו ומסקנת הש"ס מצוה דרבים שאני, והוכיח הרא"ש דמצוה דרבים דרבנן דוחה למצוה דאורייתא דיחיד, וכתב דרחוק שמעשה דר"א בפ' זכור הי' והוקשה לך איך אפשר לומר שהי' בפ' זכור, וכי שרי לי' לר"א לכתוב שטר שחרור בשבת כדי לקיים מצות קריאת פר' זכור, ובאמת קושיא אין כאן שי"ל אפשר שהיה לו לר"א שחרור כתוב מקודם השבת שידע או שהיה מסופק שמא לא

יהי' לו עשרה בשבת, וכתב שטר שחרור לשמו של עבד זה קודם השבת ואפשר משו"ה כ' הרא"ש דרחוק לאוקמי בפ' זכור ולומר דכה"ג היה, אבל באמת אין אנו צריכים לכ"ז דאטו מצות קריאת פ' זכור מדאורייתא דווקא בשבת צריך לקרותה, ואפילו מדרבנן יוצא כל שנקראת פעם אחת בשנה אפילו בחול, רק דרבנן תקנו לקרותה בשבת שלפני פורי' לסמכה למגלת אסתר ועיין מג"א סי' תרפה ונ"ל אפילו נדחק לומר כהנ"ל דבשבת פ' זכור מיירי והי' לר"א שטר כתוב מקודם השבת מ"מ אסור לו לשחרר בשבת בשביל קריאה דפ' זכור, דהא אפשר לו לקיים המצוה ולשחרר ולקרותו אחר השבת, ושחרור בשבת אסור כמו מוכר ומגרש (כדאיתא באו"ח ס' שלט סעיף ד') שאסור בשבת, וכל שאפשר לקיים שניהם אין עשה דוחה לל"ת, וה"ה דאסור להפקירו בשבת אפילו למ"ד דמפקיר עבדו יוצא לחירות וצריך גט שיחרור אפילו לדסובר דהפקר מותר בשבת עיין מג"א סי' י"ג סעק"ב כיון דלא מקנה לאחר, אלא שמוציא מרשותו, אבל במפקיר עבדו שהעבד זוכה בעצמו י"ל פשוט דאסור בשבת לכ"ע, ולמ"ש רשב"א שבת דף כ"ד בשם רמב"ן בדאפשר לקיים שניהם אין עשה דוחה ל"ת דהיינו דוקא כשיוכל לקיים מיד העשה בלא דחיית הל"ת, אבל כשא"א לקיים העשה מ"ד בלא דחייה הל"ת עד למחר א"א לקיים שניהם מקרי, וכן כתב רשב"א במס' ביצה דף ח' ע"ב דלכן מצות כיסוי דם דוחה יו"ט הגם דיוכל לשחוט על צחיח סלע ולכסותו למחר ורק משום דיו"ט עשה ול"ת הוא אינו דוחה א"כ לדידיה מותר להפקיר ולשחרר כדי לקיים מצות קריאת פ' זכור מ"ד הגם שאפשר לקרותו למחר מ"מ אי אפשר לקיים שניהם מיקרי ועדיין יש לעיין כיון דשבת עשה ול"ת הוא ועיין רמב"ם הלכות שופר דחכמים חזקו דבריהם כדאורייתא שיהי' עשה ול"ת ולכן אין שבות עליית אילן וכדומה דהוה עול"ת נדחה מפני מ"ע של תקיעת שופר לזה אסור לשחרר או להפקיר עבדו, בשביל לקרות פ' זכור, ואפילו לצורך מצוה דרבים כמו בשופר דאפילו ציבור צריכי' לשופר לתקוע בו לצאת ידי חובתם אפילו הכי אין עולין באילן ואפשר באיסור זה דאין מקדשין ואין מגרשין וכדומה השנוים שם במתני' דסוף ביצה הקילו במקום מצוה טפי מבמק"א ועיין תוס' ביצה שם ועיין או"ח סי' של"ט סע"ד בהג"ה שם:

ומדי דברי אציע פה מה שהעלתי מאז, דווקא שבות מלאכה ע"י ישראל שעושה הישראל בעצמו עשו כעין דאורייתא שהוא בעשה ול"ת, אבל שבות אמירה לנכרי אינו רק בל"ת, דבב"י או"ח סי' רמ"ד מביא בשם סמ"ג דנפקא איסור מלאכה ע"י נכרי מדכתיב לא יעשה והוא רק אסמכתא ועיין טו"ז, וי"ל כיון שאסמכוה אקרא דכתיב לא יעשה ע"י אחרים ולא מצינו שאסמכוה רק בלאו דלא יעשה ולא אלמוה שבות ע"י נכרי רק כל"ת

דאורייתא אבל לא שיהא בעשה ול"ת משא"כ שבות על ידי ישראל שעושה הישראל בעצמו עשאום כעין דאורייתא ממש כנ"ל ונכון:

ועפ"ז אמרתי מלתא בטעמא דהקילו בשבות ע"י נכרי יותר משבות ע"י ישראל כמבואר בעירובין פ' הדר דף ס"ח ע"א, ולא שאני לך בין שבות דאית בי' מעשה משבות דלית ביה מעשה שפרשו הראשוני' שבות דלית ביה מעשה היינו באומר לנכרי לעשות שהוא קיל משבות ע"י ישראל ועיין רבינו יונתן שם שכתב טעמא דעל ידי ישראל אפשר לבוא לידי מלאכה דאורייתא בנקל עיי"ש, ולמ"ש א"ש טפי דמקשה שם מ"ש מהזאה ואיזמל שהעמידו דבריהם במקום כרת ומתרץ ולא שאני לך בין שבות דאית בי' מעשה ע"י ישראל היינו דע"י ישראל איכא עשה ול"ת משא"כ בלית בי' מעשה, רק ע"י אמירה נכרי ליכא רק ל"ת נדחה שפיר כנ"ל נכון:

ובזה פירשתי סוגי' ש"ס שם דאמר מר אמר לי' זיל חיימו, ולפי שיטה זו דמחלק בין שבות ע"י נכרי נדחקו לפרש הך מי קאמר לי' זיל חיימי הא ג"כ מותר ועיין רי"ף שבת פראד"מ, ולמ"ש י"ל ע"פ מה שנסתפקתי ושוב מצאתי בפ"י ביצה פ"ג והפמ"ג בספרו שושנת עמקים אם חד עשה דוחה תרי לאוין או כמו דלא מנתיק תרי לאוין ה"ה דאין דוחה אותן וי"ל דזה שאמר מי אמר לי' זיל חיימי, אז היה תרי איסורי לאוין בישול והוצאה, ולא היה מילה דוחה, והעמידו דבריהם כמו באיזמל דאיכא עשה ול"ת אבל משום הוצאה לחוד, דליכא רק חד לאו ולא עשה רק ע"י נכרי מותר כנלפענ"ד:

נחזור לדברינו, דצדקו דברי הרא"ש שהיה אפשר לומר דבשבת פ' זכור הי' אלא דלא נראה לרא"ש מסתימת ש"ס דהכי הוי ומכח זה דחה תוס' ורא"ש שיטת בה"ג, ולענ"ד לחזק ראיי' הרא"ש דא"א לומר דבשבת בפ' זכור היה דאי בהכי מוקי ש"ס למעשה דר"א אם כן מעיקרא לא הקשה מידי על ריב"ל דאמר תשעה ועבד מצטרפים הא ריב"ל קאי לצרפו לברכת המזון לנברך אלקינו, שהוא רק מדרבנן דבעי עשרה, והלבוש ס"ל דכל ברכת הזימון רק מדרבנן הוא וה"ה דמצטרף עבד למנין להתפלל בעשרה, דהא דדבר שבקדושה בעי עשרה רק מדרבנן כמ"ש הרא"ש, ודילמא דווקא במידי דבעי עשרה וכל עיקרו דרבנן ס"ל דעבד מצטרף כיון שג"כ חייב במצות כאשה, אבל למצוה דאורייתא דבעי עשרה מדאורייתא לפי מה דס"ל להרא"ש כן אי מיתוקם בפ' זכור ועיין מג"א סי' תרפ"ה וע"כ ס"ל לרא"ש דעשרה ג"כ דאורייתא דאל"ה ליכא עשה דאורייתא כדי לשחרר העבד, וע"כ דבעי לקרותה בעשרה מדאורייתא, ומנ"ל דס"ל לריב"ל דגם בדאורייתא עבד מצטרף ומאי מקשה הגמרא ועכצ"ל דמקשן ותרצן לא ניחא להו לומר דמעשה דר"א בשבת פ' זכור הוי, או אפשר דתרצן לרווחא דמלתא מתרץ אפילו תימא בתפלה

דרבנן מ"מ א"ש וקמ"ל אגב גררא דתרי לא מצטרפי, ועכ"פ לא מוקמי דר"א בפ' זכור ומוכח ממילא כדמסיק מצוה דרבים שאני דלאו בפ' זכור הוי, ונתחזקה בזה ראיית הרא"ש ותוספות:

ובדברינו ארווח לנו ליישב סתימת הסוגי' בגטין וברכות דחלו בה ידים ליישבה, ועפ"ז י"ל דש"ס גיטין פ' השולח מתרץ סתם מצוה שאני ולא הקשה מהב"ע היא די"ל בפ' זכור היה ומ"ע דאורייתא דוחה לאיסור עשה לב"ת כמ"ש הר"ן גיטין, והוא כ' אפי' דרבנן דוחה, וצ"ל משום דרבים היא, אבל אם בפ' זכור ל"צ לומר משום דרבים היא אלא דאיסור דשחרור קיל הוא ונדחה מפני פ' זכור, ובאמת בראש"ש ברכות לא משמע כן אלא אי מיירי גם בפ' זכור דאורייתא ג"כ צ"ל משום מצוה דרבים דהא כתב הרא"ש ודוחק דכוונת ש"ס דמיירי בפ' זכור, ש"מ דגם בפ' זכור דוקא משום דהוה מצוה דרבים דוחה איסור עשה דשחרור מ"מ לעצמינו נוכל לומר דבדאורייתא' לא צריך להיות דרבים, עפמ"ש הר"ן בגיטין, אבל בברכות דמקשה תחלה לריב"ל והתרצן אוקמי בתרי ולא רצה למוקמי בפ' זכור, או לרווחא דמלתא כדכתיבנא, מקשה שפיר איך אפשר דמעשה דר"א בתפלה דרבנן היה והא משחרר עבדו עובר בעשה וכו' מהב"ע היא וא"ש, ומיושב נמי מה שדקדקו דמה שייכות הך קושי' והא משחרר עבדו עובר בעשה להא דשקלא וטריא דמקשה ומפרק אליבא דריב"ל, ולדברינו א"ש כמובן, הכ"ד רבך אוה"נ חותם בברכה מרובה פה מרחץ פראנצענסבאד יום ב' ט"ו מנחם תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכז

שלום וכל טוב לרב טב, ה"ה תלמידי הרב המאוה"ג ותיק מלא עתיק חרוץ ובקי גן ההדסים וגל אגוזים כש"ת מו"ה אברהם יעקב קאפל נ' אב"ד דק"ק לאשאנץ יע"א:

שבוע זו קבלתי מכתבו ונפשו בשאלתו להורות לו דרך ילך בה ע"ד ס"ת שנמצא ביריעה א' בשני מקומות שם וכתב חציו על הגויל וחציו על המטלית, וכן נמצא שארי תיבות בס"ת חצים על המטלית ומסופק מעלת תלמידי הרב נ' מה לדון בס"ת זה והאריך קצת וגבב כמה וכמה תשוב' אחרוני' ובכ"ז דבריו קצרים במקום שהיה לו להאריך, ולרוב טרדותי א"א לי לחפש חפש מחופש בכל ספרי תשובו' רבותינו האחרוני' שמביא, ולכן אחר אחרון אני בא ואכתוב מילי על מילי דאבוה' אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס ונקיטנא בקצרה כל האפשר, הנה כשרון לכתוב על מטלית מקורו במהרי"ק שורש קכ"ב הוא שהמציא דבר זה מדנפשיה באומרו כי פלוגתא דתנאי בברייתא דאין כותבין על המטלית

היינו במטלית שאינו של קלף ופסול לכתוב עליו ס"ת ובהא ס"ל לרשב"א בשם ר"מ דמותר דחסר תיבה או אפילו פסוק א' אינו פוסל בס"ת כמו במגילה דנקראת ספר, אבל במטלית של קלף לכ"ע כשר דדבק טוב הוא וכחתיכה אחת נחשב, ובח"ס סי' רע"ח קרא תמה על מהרי"ק מש"ס מנו ז דף למ"ד ע"א דמתמה אפשר ס"ת חסר אות אחת ומשה אמר לקו את ס"ת הזה נראה דפשיטא לי' לש"ס דאין נקרא ס"ת כל שחסר אות א' וע"כ צריך לחלק בין מגילה לס"ת אלו דבריו הקדושי' ז"ל. ולפענ"ד נראה ביישוב הקושיא דבלא"ה צריך לדקדק לפמ"ש מהרי"ק בטעמא דרשב"א א"כ מ"ט דת"ק דאוסר, ועוד אני תמה מת דפשיטא למהרי"ק דחסר אפי' תיבה ופסוק אחד כשר ומהרי"ק בעצמו כתב בפשיטות בסי' ק"ל דאפילו חסר אות אחת פסול, וכן כ' הרמב"ם בפ"ו מה' ס"ת ועיין טור וב"י סי' רס"ט דאין חולק בזה, והר"ן הובא בב"י כ' בפשיטות מדפסול בתפילין ומזוזות אפילו רק חסר קוצו של יוד כן גם בס"ת דאין בין ס"ת וכו', ולפענ"ד נראה ראיי' ברורה לזה מדאמר ר"ש בפ' הקומץ דף ל' ע"א אפי' מגיה אות אחת מעלה עליו כאלו כתבה ואם כשר בחסר אות אחת מ"ט יהי' נחשב כאלו כתבו, וע"כ ה"ט דכל שחסר אות אחת פסול לגמרי ואין בו קדושת ס"ת כלל כמ"ש הרמב"ם פ"ו מהל' ס"ת ולכן המתקן הס"ת ומגיה אות אחת כאלו כותבה ונקראת על שם המתקנו ומגיה וגמרה כנ"ל:

וכל זה צ"ע על המהרי"ק שורש קכ"ב הנ"ל, ולכן נ"ל דדבר זה בפלוגתא תליא, דפלוגתא דר"י ואמרו לה ר"נ שבבריי' פ' הקומץ דף ל' ע"א דר"י או ר"נ דס"ל דס"ת הי' חסר שמונה פסוקים האחרונים ואמר משה לקוח ס"ת כו' ש"מ דנקרא ס"ת גם שחסרו איזה פסוקים ור"ש דאמר אפשר ס"ת חסר אות אחת כו' ס"ל דלאו ס"ת מיקרי, או דלאו ספר מקרי או דלאו תורה מקרי עכ"פ פליגו בזה, ונראה מש"ס שם דלא הדר ר"י מזה מדמקשה כמאן דלא כר"ש משמע דר"י עמד בדבריו, וכן מדמתרץ אפילו תימא ר"ש אבל ר"י לא ס"ל כוותי', ומינה מדמתמה כמאן דלא כר"ש משמע דהלכתא כר"ש דמסתברא דבריו הרי לנו דפלוגתא איכא בזה, ובהא פליגו ת"ק דבריי' על רשב"א בשם ר"מ, ומהרי"ק לא בא ליישב אלא טעמא דרשב"א בשם ר"מ, אבל קיי"ל כת"ק וכר"ש, והא דר"ש כל המגי' אות אחת וכו' הלכתא הוא, וכיון שיש לפרש ברייתא דמיירי במטלית שאינו של קלף כ' מהרי"ק דאין לעשות פלוגתא רחוקה ובשל קלף כ"ע מודים דכשרה ולפמ"ש דבהא מצינו פלוגתא דתנאי אי ס"ת חסר אות אחת כשר ולא רחוק לומר דת"ק ורשב"א דמס' סופרים ג"כ בהא פליגו, אבל אי נפרש הפלוגתא במטלית של קלף ג"כ ולומר דפליגו אי הדבק משוי' לי' כגוף אחד צריך לעשות פלוגתא חדשה שלא מצינו בו פלוגתא לכן טוב לנו לומר דבשל קלף כ"ע מודים כנ"ל לקיים שיטתו של מהרי"ק ודבריו:

אלא דעל מהרי"ק בעצמו צ"ע ממ"ש עוד שם דלפי דברי הראב"י בלא ברייתא הנ"ל י"ל דכשר ע"י מטלית של קלף דאפילו אינו חיבור וחסר הוא מ"מ כשר ומשום בעל פה ליכא ועיין בו בפנים וזה וודאי צ"ע דלהלכתא וודאי כל שחסר אות אחת פסול מכל ראיי' שכתבנו, והוא בעצמו כ"כ בפשיטות בסי' ק"ל, ואין בידי ליישבו אבל מ"מ שיטתו קיימנו על דרך נכון:

והנה לכתוב שם על המטלית כתוב בח"ס סי' רנ"ט בשם תשוב' חינוך ב"י ונמשך אחריו בעל זכרון יוסף דאסור לכתוב ובתשובת חינוך ב"י כ' ששמע כן מסופרים דנוהגים לקדור ואין נוהגים לכתוב שם על המטלית, ואאמ"ו מאוה"ג זצ"ל הרא' שהי' נעלם מהם פשיטותו של הש"ך סי' רע"ה וגם כתב דלא הביא בתשובה טעם של סופרים דלא נהגו כן (וכ"כ בתשו' שבות יעקב ח"ב פ"ח) ולפענ"ד נראה טעם פשוט הגם דדבק טוב הוא מ"מ אפשר בזמן מן הזמנים שיפול המטלית לארץ ויבוא השם לידי בזיון אפילו נעשה ע"י אומן מלומד לזה ואמר לי סופר מומחה דלא יתקיים המטלית לעולם ויפול באורך הימים מהס"ת, ואמר לי שכמה פעמים מצא המטלית מונח בצידו של ס"ת וא"כ בוודאי לא נכון לכתוב השם על מטלית במקום שיש לחוש שיבא השם לידי בזיון ולפעמים יפול על הארץ בלי שירגישו בו וכמ"ש וקו"ח במטלית שעושים הסופרים שאינם אומנים בדבר כ"כ, ומ"מ כ"ז לכתחילה אבל דיעבד אינו נפסל משום זה, ואין כאן סתירה ממ"ש הש"ך בכוונת הרמ"א לאפוקי אם כתוב השם על המטלית מודה הש"ך דאין ראוי' לכתוב לכתחילה על המטלית רק אם קרה כן דכשר באופן זה ס"ל לרמ"א דמותר לקדור השם הכתוב על המטלית, וי"ל אפשר משו"ה ס"ל לש"ך דיש להקל יותר להסיר המטלית מלחתכו ובתשובת יעב"ץ כ' דאינו יודע הפרש בין זה לזה, ולפמ"ש א"ש כיון דאין השם נכתב כראוי בלא"ה ויש לחוש לעתיד יבא השם לידי בזיון מטלטול מקום ע"י שקוראי' בס"ת וממשמשים וגוללים אותו לכן יותר טוב להסיר המטלית מיד ממנו כנ"ל:

והנה בח"ס סי' הנ"ל מביא ראי' בשם ס' נטע שעשועים מש"ס מנחות דף למ"ד ע"א דלא נזכר תקנתא זו לקדור ולכתוב שם על המטלית, ש"מ דאין כותבים שם על המטלית, ואאמ"ו זצ"ל דחה ראי' זו כלאחר יד דלא איירי שם אלא מתיקון ע"י מחיקה וגרירה ותלי' אבל מטלית מאן דכר שמי', ואין לי ספר זה לעיין בו, אבל נלפענ"ד דאין לדחות ראי' זו כ"כ דלכאורה נראה מדאמר רשב"א בשם ר"מ אין כותבים לא על המחק ולא על הגרר ואין תולין כיצד עושה מסלק את היריעה מדמצריך לסלק ש"מ דליכא שום תקנה ואי כותבים שם על מטלית הול"ל לתקן עד"ז לקדר ולעשות מטלית ולתלות הכתוב, וע"כ דגם זה פסול, והלא רשב"א בשם ר"מ הוא המקיל ביותר במטלית בבריי' דמסכ'

סופרים, ומ"מ ס"ל דשם אין כותבים על המטלית, אלא דיש לדחות דבוודאי אין שם זה מן המובחר על מטלית כמו שאינו מן המובחר לתלות או על מחק וגרר ולרשב"א דפוסל באלו ה"ה על מטלית, אבל לדידן דס"ל כר"פ דכותבים ואפילו תולי' י"ל ה"ה על מטלית, אלא לפי"ז תנאי דאמרי תקנתא מוחק ור"י אמר גם תולי' ר"י אומר אף מוחק וכ"א מוסיף כמ"ש תוס' שם ורי"ף גרס תולי' לבסוף דגרע מכולהון, למה לא לשתמט אחד לומר גם כותב על המטלית ולומר דמטלית עדיפא מכולהון ולא צריך לומר למ"ד גורר אמר רבותא דגרע ממטלית דגם זה יוכל לעשות ובא ר"י והוסיף וכן ר"י מלבד שזה דוחק ורחוק גם אם נסבול לומר כן הדר תיקשי רשב"א דאמר לא כותבים לא על המחק וכו' הול"ל רבותא לא כותבים ע"ג מטלית אלא מסלקה ואפי' אם ירצה לטרוח לא סגיא אלא מסלקה דווקא וע"כ דלכתוב על מטלית גרע מכלהון ופשיטא דאין כותבי' לדידי' מכ"ש, מדאין כותבים על הגרר, ומדלא לשתמט אחד מהתנאים דמקילים לומר אף קודר ותולה הכתיבה, וכותב שם על מטלית לא אמר מוכח דזה לכ"ע אסור דאינו מן המובחר לכתוב שם על המטלית כנ"ל וזה ראי' נכונה ואין לדחותה אלא ע"צ דחוק ורחוק, ובכל הדחוקי' מוכח עכ"פ שבוודאי אין נכון לכתוב שם על המטלית, או משום שניכר שכתוב על מטלית ואפי' ע"י אומן נפלא א"א שלא יהי' בו היכר ואין זה כבודו של השם וגם טעמא רבא איכא כמ"ש לעיל שאם יפול לא יוטל בידי אדם כי אם נפול יפול לפעמים לארץ ויהי' מונח בבזיון, וקרוב לי יותר שפסול בדיעבד, מגמרא מכח ראי' הנ"ל וגם מסברא, ול"ד למ"ש מג"א סי' ל"ב דכל שלא נזכר בש"ס אין לפוסלו בדיעבד שאני התם דאיסור אם אחד יוצא לחוץ לשיטה מחודש מר"ת ובש"ס משמע דווקא ג' יוצא חוץ לשיטה ומסתמא דש"ס משמע דאין חילוק בין שם לשארי תיבות אבל היתר לכתוב על מטלית מחודש ממהרי"ק ודי לנו להורות כמותו בשארי תיבות אבל בשם הסברא נוטה שלא לכתוב על המטלית כי כן נראה מראי' שכתבתי וא"א לדחותה במרווח לכן יש להחמיר גם בדיעבד דמנ"ל לחלק בין לכתחילה לדיעבד כיון דלא נכון לכתוב שם על המטלית ומוכח כן מהגמרא מנ"ל להקל בדיעבד וכנ"ל:

ואחר שבארנו כ"ז נבוא לבאר דין מקצתו על המטלית היינו מקצת אות אחת על המטלית שס"ל לב"ח ונמשך אחרי' הש"ך בש"ך ובנקה"כ דפסול וגם המהרי"ק מודה לזה וטעמו כיון שאם תסור המטלית יהי' מקצת אות על המטלית ומקצתו על הקלף, וה"ה כשאין מוקף גוויל רק ע"י מטלית פסול, והט"ז חולק באומרו כי אינו מן המדומה לנקרע האות וש"ך בנקה"כ כ' דאינו מוכרח, ולפענ"ד דהחילוק נכון ופשוט כי בנקרע האות ונפסל וע"י מטלית אתה מכשירה ונעשה מוקף גויל א"כ לא ע"י כתיבה נכשר עתה אלא ע"י

דביקח המטלית וזה פסול כמו חק תוכות, משא"כ בנעשה חיבור ע"י מטלית ונחשב לאחד למה יופסל כן הסברתי סברת הטו"ז וחילוקו הגם שהדברים אין מבוארים כ"כ, ומ"ש הב"ח שאם יוסר המטלית יהי' חלק אחד על המטלית לא ידעתי מה לנו מה שיהי' וכי אסור לגרום מחיקה ושבירת אותיות ועכשיו כשר הוא, ולולי דבריו ה' נ"ל מלתא בטעמא דהחוש מעיד כל שיש מטלית מצד חוץ גם כשיהי' המטלית והקלף במקו' נקב דק מאוד מ"מ א"א שלא יהי' עובי הקלף יותר מן המטלית כיון שמונח זה ע"ז ולכן כשכותב אות א' מקצתו על הקלף ומקצתו על המטלית מקצת האות שעל הקלף באותו מקום שהאות יוצא מן הקלף ויורד אל המטלית א"א שלא יהי' נפסק האו' ע"י עובי של הקלף גם אם יהי' דקה מן הדקה אלא שאין נראה לעינים ההפסק כיון שגם על עובי הקלף היינו עובי הקלף שבמקו' נקב איכא דיו וכתוב מקצת דמקצת מן האות על עובי הקלף וזה לא יוכשר ואין דרך כתיבה בכך כנ"ל מילתא בטעמא טעם לשבח לפסול חצי אות על הקלף וחצי על המטלית, אבל לפסול אם כתיב כל האות על הקלף ומוקף גוויל ע"י מטלית מעיקרא לא אוכל להסביר לפי שכלי מה פסול יש בזה ומה טעם יש בה:

בכל זאת אין לנו להקל מדברינו נגד הב"ח מאחר שהש"ך בנקה"כ ראה דברי הט"ז וכ' שאינם מוכרחי' ולא חזר ממה שהסכים עם הב"ח בש"ך, וכך בס' בני יונה כ' שאין להקל בזה ומייתי קצת ראיי' לדינו של הב"ח, וגם בח"ס סי' רע"ח כ' שאין להוסיף קולא ולא מצאתי מי שמקיל בדבר זה ואנן מה נענה בתראי דגאוני קמאי:

ופשוט שכ"ז בכתוב מקצת אות על מטלית אבל כשכתוב אות אחת על המטלית ושאר האותיות של תיבה זאת על הקלף או איפכא לית מי דאמר דפסול, דאם יסתלק המטלית יושאר כל אות במקומו, ומכ"ש לפמ"ש אנו מילתא בטעמא אין כאן בית מיחוש אבל נ"ל בשם על המטלית גם אם נאמר דמותר לכתוב שם על המטלית ול"ח שיפול המטלית מונח בבזיון מבלי שיורגש וכבידו במקומו מונח בקדושתו אבל בחציו על המטלית היינו חצי השם או מקצתו בוודאי יש בו חשש טובא שאם יפול המטלית יהי' השם נפרד ח"ו ויופסק קדושתו קדושת השם הגם שראיתי בס' בני יונה דשם שנמחק מקצתו יש איסור מחיקה בהנשאר דגם בנשאר יש קדושה, מ"מ בוודאי אינו בקדושה כמו שהשם שלם ואסור לכותבו עד"ז, וכפי שאמר לי סופר דמתא א"א שיתקיים לעולם ואפילו ע"י אומן שמלאכתו ואומנתו בכך לא לעד יעמוד ואם עומד הס"ת במקום שיש לחלוחית וזיעה חיש מהר נופלים המטליתים מהס"ת וכ"ש בסופרים שאינם אומנים בכך בזמן לא כביר יפלו מהס"ת בוודאי כדאי בזיון לכתוב השם באופן שקרוב לוודאי שיופסק

ויתבטל מקדושתו קדושת השם בזמן מן הזמנים וראוי' לפסול בדיעבד לכ"ע, ואפילו הטו"ז החולק על הב"ח יודה בזה מטעם שכתבנו:

ואחר שבארנו כל אלה זאת תורת העולה לנדון שלפנינו, הנה מעלת תלמידי ני' כ' בשאלתו שהשם נכתב מקצתו על המטלית וכן שארי תיבות הרבה ולא כתב אם מקצת אות על ומקצתו עה"ג או מקצת תיבה ויש הקפת גויל להאות בלא מטלית ולא דקדק בזה, דנראה לו דגם זה פוסל הב"ח, ודא טעותא דבכה"ג לא עלה על דעת המחמיר להחמיר, ולאשר לא ביאר לנו כל הצורך צריך אני לבאר כל הצדדים:

א) בשארי תיבות אם כתוב מקצת אות אחת על המטלית כבר נקטו גאוני בתראי להחמיר כב"ח וש"ך, ואף אם כל האות על הקלף והקפת גוויל ע"י מטלית ג"כ אין בידי להקל מה אני להרים ראשי במקום שראשי המורים לא מלאו לבם להקל, ובשארי תיבות אפשר לתקן בקל לחתוך ביותר ולתת מטלית אחר במקומו שיהי' כולו על המטלית וכמ"ש בח"ס בסי' רע"ח ופשוט:

ב) בשמות הכתובות חציו על הקלף אם חצי האות על הקלף דינו פשוט כמו בשארי תיבות דפסול, גם אם קצת מהאותיות של השם על הקלף ומקצתו על המטלית, נראה לי לפסול מטעם שכתבנו לעיל ואפילו כולו על המטלית קרוב לי לפסול כמ"ש לעיל באורך, וצריך שיסלק היריעה כולה:

ג) ואם האמת אתנו במ"ש, יש לצדד דא"צ לסלק היריעה כולה אלא לקדור השמות דכבר נהגו סופרי עלמא לקדר שמות שנכתבו בפסול או שלא במקומם וכתב הט"ז שיש להם סמך וסעד ממס' סופרים ומרמב"ם, ומסקנת בני יונה ובח"ס סי' רס"ד דבכה"ג מותר כיון שהפסול בא ע"י השם עצמו והוא הגורם פיסולו של הס"ת זהו כבודו לקצצו ולגנזו כי איסור מחיקה אין בו אלא ביזוי וזהו כבודו כמ"ש ביעב"ץ המובא בח"ס וכ'שם אבל כשהפסול בא ממק"א בגוני דאיירי הרמ"א וכיוצא בו לא שייך סברא זו דמי נדחה מפני מי, ונלפענ"ד להוסיף כל שאנו מחמירים לפסול הס"ת והי' צריך לגנוז היריעה גם דקמא שמיא גליא דכשר הוא אלא שאנו אוסרים מספק, או מחסרון שאין בידינו להכריע בין המחמירים ובין המקילים סכ"ס אנו צריכים לסלק היריעה ולגנוז כמה שמות שכתובים ביריעה אם הספק בא לנו ע"י השם שכתוב בו זהו כבוד של שם לחתכו ולגונזו לבדו כיון שהוא הגורם כנ"ל:

ועוד נ"ל מסברא דבנדון כעין שלנו כ"ע מודים ואפילו הר"י בן הרא"ש שאוסר דווקא בשם שנכתב שלא במקומו שפוסל הס"ת מצד יתר ס"ל דאין לחתכו דיש בזה בזיון קצת וכבודו שישאר במקומו, אבל כאן שכל עצמינו שמצריכים סילוק היריעה להניחו

במקום מוצנע משום כבודו של שם זה שלא יפול לארץ או שלא תופסק קדושתו ע"י שיתפרדו האותיות זה מזה כמ"ש, אבל כשיהיה מונח במנוחה בלי טלטול ומשמוש ידים ישאר בכבודו א"כ בזה עצמו שחותכים ממנו השם, הוא לכבודו כדי שלא יתבזה וירד מקדושתו הגם שיש לעשות בדרך אחר לגנוז כל היריעה כולה ולא יהי' אפילו קצת בזיון מ"מ כיון דעי"ז ירדו כמה שמות מכבודם ע"י גניזתן לא קפדינן כולי האי על בזיון קצת של שם אחד שלא יבוזו ע"י כמה שמות וגם יש היכר טפי בקדירה שניכר מפני כבודו של שם זה ולאשר ע"י נפסל, ולאשר דבר זה אין לו שורש ועיקר בש"ס וכמה סברות כעין זה נאמרו בענינים אלו אמרתי גם אני בעניי והוספתי דברים ואם כי הם סברות צנומות דקות בלי ראייה:

בהא סלקינן אם מקצת אות אחת של שם כתוב על מטלית, נ"ל טוב לקדור השם דבהא כבר החליטו גאוני בתראי לדינא כהב"ח, וא"כ דמי ממש לשם שנכתב בטעות ושלא במקומו דנוהגים לקדר, אבל בכתוב רק מקצת אותיות מהשם על מטלית אם כי נ"ל כמ"ש, מפני שאנו מדמים לא נעשה מעשה, ולא מלאני לבי לעשות מעשה להקל לקדור השם אלא להחמיר להחליפה באחרת זולת אם יסכים עמי רב מפורסם בהוראה, ואני בעניי הכינותי כ"ז בעיון מעט לפי מסת הפנאי וחזותי' דכתב מוכיח עלה הכ"ד בחפזון רב מאוד חפץ בהרמת קרנו למען ישב שקט על התורה תורת ד' תמימה משיבת נפש פה פ"ב עש"ק י"ג תמוז תרח"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכח

שלום וברכה, שמורה בכל וערוכה, למעלת תלמידי חביבי הרב הגדול חרוץ וותיק מלא עתיק, פלפלא טבא חריפתא, כהן שדעתו יפה כש"ת מו"ה אברהם אייבניטץ כ"ץ נ"י אבדק"ק גורבע והגליל יע"א:

יקרתו קבלתי שבוע זו ולאשר השעה דוחקת להשיב שלא לעכב מצות כתיבת ס"ת חשתי לשום עין על שאלתו ע"ד ס"ת אחד שאחר תשלום ספר בראשית נמצא בפ' לך לך בפסוק ברוך אל עליון יוצא צוואר הלמ"ד של שם חוץ לשיטה, ועוד באותה יריעה יוצא מעט מזעיר מה' האחרונה של שם הוי' ב"ה ורוב עובי רגלה השמאלי', ומסופק מעלת תלמידי נ"י מה דינה של יריעה זו, ונבוך בג' דברי' א) אם נפסל ביוצא בדיעבד או אין בו רק לכתחילה, ב) אם רק לכתחילה לא יצא ובדיעבד כשר אם להצריך יריעה אחרת אם כ"ז שאיננה מחוברת ונשלם הס"ת בשלימותה אם גם זה מקרי דיעבד ג) אם מיעוט אות

א' יוצא אם יש בו ג"כ קפידא, ועיני מע"כ תלמידי הרב שי' שפיר חזו במקומות הראוים וצידד להחמיר ואחוה דעה גם אני בעזה"י:

א) בפסקי מהר"י סי' צ"ג כ' ס"ת שנמצאו ג' ויותר יוצאי' חוץ לשיטה שרי לקרות בה דבגמרא ובכל החבורי' איתא לא יכתבו ועל הסופר קאי ולא אמרו לא יהי' כתובי', משמע דאסופר קאי דלכתחילה לא יכתוב כך, וכ"כ באשרי דלא יכתוב לכתחילה ואם היינו מונעים מלקרות בו אפילו כשיש אחרת כשירה היינו פוגמים את זאת והוי כמו דיעבד, ומביאו הב"י בבדה"ב יו"ד סי' רע"ג וקיצר בהעתקתו וגם לא העתיק סוף דבריו וציין עליו בבדה"ב סי' רע"ו וז"ל ואע"ג דכ' הרא"ש בשם ר"ת אותיו' השם צריכים שיהי' כולם בתוך השיטה, מדנקט צריכים משמע אפילו דיעבד מזה לק"מ עכ"ל, מזה הוציא מג"א בסי' ל"ב סקמ"ז דמשמע לי' לתה"ד מלשון צריך דמעכב בדיעבד, והקשה דמצינו צריך לכתחילה ברפ"ב דגיטין ובטור סי' רי"ט, ותחילה אומר ביישוב קושית המג"א דלכאורה קשה על הטור עצמו מדידי' אדידי' דביו"ד סי' רע"ד חולק על הרמב"ם דס"ל דזיוני' מעכבי' מדאמר רבא זין אותיו' צריכי' ג' זיוני' נרא' דדייק הטור מלשון צריך דמעכב ובאו"ח סי' רי"ט מדייק מדאמר צריך לאודויי משמע דצריך לכתחילה ואינו מעכב וצל"ע לכאורה, ובט"ז סי' רע"ד הקשה על דיוקו של הטור מצריך דמעכב מש"ס רפ"ב דגיטין ולא זכר להקשו' עליו ממ"ש הוא עצמו באו"ח סי' רי"ט וכ"ז צ"ע:

והנלפענ"ד דס"ל לטור דלשון צריך משמע דווקא שצריך הדבר להיות כך, אלא דאם נאמר על האדם העושה שצריך לעשות כך אם לא עשה כך לא עשה כאשר הי' מחויב לעשות, מ"מ מה שעשה עשוי' והיינו בהא דבש"ס רפ"ב דגיטין צריך שיאמר בפ"נ יש לפרש לכתחילה היינו שחיובא על השליח שיאמר ואם לא אמר לא מפסל הנתינה בכך אלא שהשליח לא עשה חיובו, וכן בהא דברכו' צריך לאודויי כו' קאי על המודה שחיובו שיעשה כך ובדיעבד יצא, אבל בהא דאמר רבא זי"ן אותיות צריכ', ואם הי' אמר זין אותיו' צריך לזיינם הוי קאי על הסופר שצריך שיזיינם מדאמר אותיו' צריכים קאי על האותיות שצריכי' שיהיו מזוינים משמע דמעכב שאם נכתבו ונגמרו בלא זיונם פסול כן נ"ל נכון:

וממילא דל"ק על תה"ד דכתב מדנקטו צריכי' שיהי' אותיות השם וכו' משמע דבדיעבד מעכב בוודאי אם הי' אומרים בלשונם צריך הסופר שיכתוב שלא יצא אפילו אות אחת לא הי' מוכח דבדיעבד פסול, די"ל דעל הסופר קאי, אבל מדנקטו צריכים האותיות קאי על האותיות אחר גמרן משמע דמעכב ומיפסל בדיעבד כנ"ל:

והנה התה"ד סיים מדנקטו צריכים משמע דיעבד מזה לק"מ, ולא גלה לנו למה לא לק"מ, ואם כוונתו דשם דחמיר מפסל ביוצא כדס"ל למג"א בכוונתו הו' לי' לפרש דשאני שם דחמיר ואין הדבר פשוט כ"כ עד דכתב לק"מ ומסתם סתם לן טעמא ונ"ל לפרש בכוונתו עפמ"ש דעיקר דיוקו מדנקטו צריכים האותיות משמע דהאותיות שכבר נכתבו צריכים להיות כך משמע דפסול בדיעבד וכ' דלק"מ די"ל דלשון צריך שייך לומר על זה שגם אחר שגמר הכתיבה במקום דאפשר לתקן צריך לתקן כמ"ש המג"א בשם הגאון מהר"י שאפשר להאריך השיטות ושפיר איכא קפידא גם לאחר הכתיבה ושייך לומר לשון צריכים שלא יצאו לחוץ, אבל אין דנין שא"א מדאפשר דהיכא דא"א לתקן בכה"ג אין צריך לתקן ואפשר דווקא בשם יוצא מן השטה בעי לתקוני כיון שלא נכתב כהוגן צריך להמשיך שיטות שלפניה הגם שיהי' צריך למעט או להרחיב האותיות ולכתוב על המחק כדי שיהי' שמות הקדושים כתובות על צד הכשרם לכתחילה, אבל בשארי תיבות אחר שכבר נכתבו שלא מן המובחר א"צ לטרוח ולדחוק בתיקון כזה ולכן נקטו אצל השם בלשון צריכים על האותיות ובשארי תיבות לא נקט כך רק שכתב דקאי על הסופר, אלא דמשמע לי מדברי תה"ד דגם בשארי תיבות יוצאות חוץ לשיטה ראוי' לתקן כשאפשר מדכ' דאם ימנע מלקרות בו הוי כדיעבד משמע דווקא כשהגיע זמן הקריאה ומניחו פוגמו בזה והוי דיעבד, אבל לתקנו בנתיי' כשאפשר הוי לכתחילה, ועכ"פ לא מוכח מתה"ד דס"ל דשמות מפסלו ביוצא בדיעבד כשא"א לתקן, אדרבא מדלא כ' חילוק זה דשם שאני דחמיר משמע דלא ס"ל לפסול בשם בדיעבד וכנ"ל:

ובתשובת באר שבע מביאו המג"א בקיצור כ' להלכה לפסול בדיעבד ודייק כן מכפל ואריכות לשון הטור סי' רע"ג דכפל וכ' ולא יצא מהם כלל ש"מ דאפילו דיעבד פסול, וכ' והוצרך טור לזה כיון שמקור הדין מר"ת שכ' וצריכות וטור סי' רי"ט ס"ל צריך לכתחלה לכן הוצרך להוסי' מדילי' דאפילו בדיעבד פסול ורמ"א רמזו במ"ש ולא יצא כלל אלו דבריו, והנה מ"ש דטור לטעמי' דס"ל צריך לכתחילה כבר כתבנו לעיל דטור בעצמו ביו"ד מדייק מצריך דיעבד ועכצ"ל כמ"ש לעיל וא"כ כך תתפרש צריכי' שכ' ר"ת, מלבד זה וגם מלבד מה שהרגיש בעצמו דמנ"ל לטור להוסיף מדנפשי' דאפילו דיעבד פסול, בלא"ה דחוק ורחוק דטור בא ברמיזה להורות מיתור וכפל לשון ואין כן דרכו בקודש, ולכן היותר נראה לי לפרש דרצה להשמיענו דכל אותיות השם ואפילו הנטפל אליו לא יצא לחוץ וקאי אדלעיל מיני' שכ' דין שמות שאין נמחקים ואפילו הנטפלים ואח"כ כתב דין דיוצא חוץ לשיטה כל אותיות השם צריכים שיהי' כולם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל היינו כל מה ששייך לשם והוא בקדושתו של שם לא יצא מהם חוץ לדף

כנ"ל, ואם גם בפירושי יש דוחק קצת מ"מ נ"ל שהוא נכון יותר מפירושו של הב"ש, ועכ"פ אין דיוקו כדאי לחדש דין שלא נמצא מפורש בראשונים לאיסור, אבל נ"ל להתיר ממ"ש המרדכי וז"ל פי' רבינו יעקב שאם נזדמן לו השם בסוף השיטה לא יכתוב אפילו אות א' חוץ לשיטה, מלשונו משמע דהסופר לא יכתוב אבל כשכבר כתוב כשר כמו בכל תיבות שדייק התה"ד דמשמע מגמרא וראשונים דנקטו לא יכתוב דעל הסופר קאי, ומדכ' המרדכי גם בשמות לא יכתוב מתפרש ג"כ דווקא לכתחלה, ומ"ש רא"ש בשם ר"ת צריכי' שיהי' האותיות וכו' דקאי על האותיות נקט צריכי' כבר כתבנו דאין מזה הוכחה דמפסל בדיעבד וגם התה"ד לא דייק מזה מידי, ונלמוד סתום מ"ש רא"ש ותוס' בשמו בלשון צריכי' שיהי' דיש לפרש דיעבד ויש לפרש לכתחילה מן המפורש במרדכי דאינו רק לכתחלה, וכן בהגמיי' ה' ס"ת מביא שיטת ר"ת וז"ל אבל בשם, כתב ר"ת דאין לכתוב אפילו אות אחת חוץ לשיטה, מלשון זה נראה ג"כ דאינו רק לכתחילה דקאמר שאין לכתוב משמע דקאי על הסופר הכותב ועיין ב"י סי' רע"ג שהי' לפניו גרסא מוטעת ותמה עליו, וגם בגרסא שלפנינו צריך להוסיף תיבת כתב ועיי':

ועיין בד"מ א"ע ס' קכ"ה במקום עיגון אות אחת יוצא חוץ לשטה כשר דגם בס"ת כשר ועיין ח"מ וב"ש דלאו דווקא הוא דאפילו הרבה אותיות יוצאות חוץ לשטה כשר כמו בס"ת, ולפע"ד י"ל דדווקא נקיט אות אחת, דצ"ל למה נחמיר באות אחת הא קשה לזייף נגדו של אות אחת בשיטה שלפניה, וצ"ל דמחמיר בחומרת ס"ת בכל הענינים כמו בשמות וכיון דאיכא משום זיוף החמירו ככל חומרת ס"ת, וס"ל לד"מ כיון דדומה לס"ת עשאהו והשווהו לחומרא היותר שבס"ת ודי להיות כמותו, אבל בשני אותיות או יותר דאיכא חשש זיופא קרוב אפילו במקום עיגון פסול כנ"ל, ומוכח דס"ל דאות אחת אפילו בשם כשר בדיעבד ובגט במקום עיגון דדיעבד הוא כנ"ל:

ואין לנו מי שאוסר ופוסל בדיעבד אלא ממ"ש הרמב"ם בתשובה מובא בב"י ובבדה"ב סי' רע"ג שכ' ס"ת שנכתב מקצת שם בפנים ומקצתו בחוץ ראוי' להחליף היריעה ולגונזה, נ"ל דס"ל דאפילו דיעבד פסול, והנה לפי מה דס"ל לרשב"ץ בתשובה שציין עליו הב"י בבדה"ב ומביאו בתחילת הסי' בשיטת הרמב"ם דכל יוצא חוץ לשיטה גם בשארי תיבות פסול א"כ אין ראי' מתשובת הרמב"ם דס"ל דגרע שם היוצא חוץ לשטה משארי תיבות ואנן דפסקינן דכל יוצא חוץ לשטה רק לכתחילה לא יכתבנה כך כמו שדייק התה"ד מלשון ראשונים ורא"ש כ"כ מפורש וכן הוא בטוש"ע מנ"ל לחדש דבשם גרע דפסול אפילו בדיעבד, אלא דבאמת תמה אני על הרשב"ץ שכ' דרמב"ם ס"ל דכל יוצא חוץ לשיטה פסול הגם דלא מנה אותו בכלל הפסולים דממילא נשמע משום דהוא בכלל

חסר, והא דבמיעוט תיבה יוצא חוץ לשיטה שס"ת כשר הגם שחסר אות אחת פסול מ"מ בזה כשר דמיעוט נגרר בתר הרוב וכ"כ מהרי"ק שורש ק"ל דהי' מקום לומר כן, אלא דלא משמע למהרי"ק כן מטעם אחר מדכתב הרמב"ם בסוף וכל אלו אינו מעכב רק למצוה מן המובחר, משמע דקאי על כל האמור בברייתא ותמה אני בלא"ה איך אפשר לומר כן הא הרמב"ם מפורש כ' אפילו בחצי' בפני' כשר ואי משום חסר אתי עלה למה אפילו חצי' כשר הא לא שייך דנגרר בתר חצי' שבפנים וצלע"ג:

ולכן אין לנו בשיטת הרמב"ם בחבורו הגדול אלא כמ"ש מהרי"ק בסוף דאין יוצא חוץ לשיטה רק לכתחילה ולמצוה מן המובחר והא דכ' בתשובה בשם שמקצתו בחוץ דפסול ע"כ דס"ל דשם גרע וחמור שאפילו דיעבד פסול, ואפשר דרמב"ם לא פוסל רק במקצתו בפנים ומקצתו בחוץ, אבל במיעוט יוצא מבחוץ עדיף דמיעוט נגרר אחר הרוב הגם דלכתחילה לא יכתוב כלל מן השם בחוץ אבל בדיעבד אינו פוסל, ולכן נלפע"ד לדינא כיון דמלשון מרדכי והגמיי"מ נראה דאין חילוק בין שם לשארי תיבות לענין פסול דיעבד רק דיש קפידא אפילו באות אחת וגם מתה"ד משמע כן כמ"ש ועוד מצאתי באחרון א' בשם הרב המאירי דמכשיר ביוצא בשם, ראוי' לפסוק כוותי' נגד הרמב"ם בתשובה ולא כ' כלום מזה בחבורו הגדול, ובמיעוט היוצא אפשר דגם הרמב"ם מודה דמיעוט נגרר בתר רובא בוודאי ראוי' לסמוך על הכרעת המג"א הגם שלא ביאר כל הצורך ולא ראה במחכ"ת הרמב"ם בתשובה אבל אנחנו יצאנו ידי חובת ביאור בעזה"י:

ב) מה נקרא דיעבד הנה הי' פשוט בעיני לסלק יריעה ולגונזה מקרי דיעבד אפילו אינו מחוברת לס"ת שלם כי שמות הקדושים בקדושתם קיימי והגניזה להם לבזיון מלבד פסידא דבעלים מקרי דיעבד מטעם הנ"ל לולי דחזיתי' לדעתי' דאאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס חיו"ד סי' רנ"ז שהעלה דגניזת יריעה ל"מ דיעבד והסכים לראיי' השואל ממס' סופרים דיריעה שבלה צריך לסלק עוד שתיים עמה, וכ' הט"ז דזה רק לכתחילה, ואם סלק יריעה מקרי דיעבד א"כ לא משכחת להאי דינא כלל דלעולם צריך לסלק ב' יריעות וע"כ דזה מקרי לכתחילה ולא מקרי דיעבד רק לפסול יריעה מס"ת שלם ומחובר וצ"ל בהך דמס' סופרים כיון דהך ס"ת שבלה צריך לסלק הימנה היריעה שבלה שוב ליכא ס"ת מחובר, אבל אי כבר כתב יריעה אחת חדשה וחברה זה מקרי דיעבד כצ"ל בכוונת הטו"ז, ולפ"ז צ"ל הא דמייתי הט"ז ראי' מדנוהגים לתקן הס"ת הגם שהוא אח"כ מנומר ש"מ דיעבד כשר, צ"ל דווקא בעוד שכל הס"ת מחובר עוד מותר לתקנו אבל אם נוטל היריעה ממחברתו כיון שהוסר היריעה שוב מקרי לכתחילה וכ"ז דוחק ורחוק מסברא אם כי בוודאי עדיפא קדושתא דס"ת כולו אבל גם ביריעה אחת בפ"ע יש קדושה דשמות

נכתבו בקדושה, ואביא לי ראי' מהימנא לזה ממהרי"ק שורש ק"ל אחר שכתב דכל האמור בברייתא דמנחות רק לכתחילה אתמר שוב הקשה לנפשי' הא בבריי' קתני ר"מ אומר וכו' כיצד יעשה יסלק היריעה ויגניזנה מדמצריך סילוק וגניזה ש"מ דיעבד פוסל, א"כ איירי ברייתא מפסולי דיעבד ונדחק בזה כדי לקיים דבריו דברייתא לכתחילה מיירי, ואגב מייתי ר"מ ואי סליקת יריעה בפ"ע לא מקרי דיעבד לא קשה מידי מר"מ דאיירי בסילוק יריעה קודם שנתחברה וכן משמע מסידו' ולשון הברייתא דאיירי בהכי, וע"כ דס"ל למהרי"ק דזה ג"כ דיעבד הוא לגנוז היריעה כשהוא בפ"ע כנ"ל וזה ראיי' ברורה, וע"כ הא דמס' סופרי' דצריך לסלק ג' יריעות צ"ל דפסול זה חמור ואפילו בדיעבד פסול ולא כט"ז ולכאורה יש להביא ראי' דביריעה א' רק לכתחילה הוא מיקרי דתוס' ר"פ לולב הגזול ס"ל דמשום ואנוהו אינו פסול בדיעבד, וצ"ע מהא דגיטין כ' ע"א דאמרו רבנן אין זה מן המובחר, וקשה הא משום ואנוהו לכתחילה דווקא וע"כ דס"ל לתוס' דלגנוז יריעה אחת מיקרי רק לכתחילה דלא כמהרי"ק, אלא דעל תוס' עדיין קשה מש"ס שם דף נ"ד ע"ב בס"ת שלא כתוב אזכרות לשמה הא כבר מחובר הס"ת ודיעבד הוא ועכצ"ל דשאני בשם הוי' ב"ה דכתיב זה אלי ואנוהו מודה תוס' לרש"י שם דבדיעבד פסול, וכ"כ בחי' אבא מאוה"ג זצ"ל בחי' ריש פ' לולב הגזול, ממילא אזדא ראיי' הנ"ל:

ויש לקיים דינו של הטו"ז דכל שמחובר לס"ת חמירא קדושתא ויש לו עדיפותא יתירה בדיעבד כהאי לא מחמרינן דהוא דיעבד יותר מיריעה אחת אבל דיעבד כי האי לסלק היריעה היכא דבדיעבד כשר גם סילוק יריע' א' מקרי דיעבד כנ"ל, ועיין טור ער"ה וב"י דשיטת רמב"ם דס"ת שפסול מחמת פתוחות וסתומות צריך גניזה וכתבו ראשוני' דס"ל לרמב"ם דא"א בתיקון משום שצריך למעט הכתב וצ"ל הא למעט הכתב היא רק לכתחילה, ובתשוב' משאת בנימין סי' נ"ז נדחק מאוד, ולפע"ד נראה דס"ל לרמב"ם כיון שהיריעה פסול לפנינו מחמת פתוחות וסתומות לתקנה לכתחילה באופן שאין לכתוב לכתחילה הוי ככותב מתחילה כיון דכמות שהיריעה לפני פסולה לגמרי, ורשב"א ודעימי' ס"ל ג"ז מקרי דיעבד כדי להכשיר הפסולה עד"ז, אבל כל שכשר בדיעבד בלי תיקון כולי עלמא וגם הרמב"ם מודה דסילוק היריעה ולגונזה אפילו בפני עצמו דיעבד מקרי כנלפענ"ד:

ג) בשיעור יציאת אות אחת לחוץ, הנה ספק זה איכא גם בשארי תיבות דלרא"ש תליא בג' תיבות אם בתיבה השלישית מג' תיבות אלו היוצאים לחוץ רובה לחוץ הוי ככל שלשה תיבות יוצאים לחוץ או אפשר אפילו מיעוטו של תיבה שלישית, וכן לרמב"ם דתליא ברוב תיבה יש לעיין בזה כמובן:

וראיתי בפרמ"ג או"ח סי' ל"ב או' א' דווקא כולו ואפשר אפילו ברובו, אבל מקצתו ל"ל בה, וציון על מה שכ' ב"ש בשם הב"ח סי' קכ"ה דרובו ככולו, והנה מה דמספקא לי' לפרמ"ג ברובא מנ"ל הגם דבשם הקודש אפילו באות אחת והוא המיעוט יש קפידא טעמא משום שאו' אחת מן השם חשוב כתיבה בפ"ע בפרט בשם הוי' ב"ה, וכל אות מתפרש בפ"ע עיין או"ח סי' ה' במג"א שם, ולפמ"ש הרא"ש בתיבה של שלשה אותיו' שתיים מבחוץ כשר דלא אזלינן בתר רובא גם באו' אחת בשם רובו של אות אחת מבחוץ אין קפידא, ואפילו לרמב"ם דס"ל דתליא ביציאת רוב התיבה, ולכאורה לדידי' בתיבה בת ג' אותיות ושתיים מבחוץ דכשר והי' תמו' בעיני עד שמצאתי ראיתי בקצורי דברים של הפמ"ג דדייק מס מסידור ולשון הרמב"ם דס"ל שתיים מבחוץ כשר דבעי תרתי לריעותא רוב אותיות התיבה וגם שיהי' ג' אותיות בחוץ וא"ש, ולפ"ז גם להרמב"ם יש לצדד דרוב או' א' מן השם מבחוץ ליכא קפידא דלא אזלינן בתר רובה להחמיר רק כשיש ג' אותיות מבחוץ דווקא, וכ"ז באותיות השם אבל בשארי תיבות בשלשה יוצאים לרא"ש, ולרמב"ם רוב התיבה והם ג' דלא שייך זה מסתבר למיזל בתר רוב האות היכי קאי ועוד ויותר נ"ל מסברא דרוב אות לחוץ איני מזיק, עפמ"ש בלבוש יו"ד דלכן בתיבה של ג' אותיות ושתים ממנו נכתבו חוץ לשטה כשר כיון דלא נכתב רק או' א' בפנים ידעו הכל כי הכתוב בחוץ שייך לאות שבפנים, ופמ"ג מביאו וכ' כי מרמב' מוכח דלא כסברתו דא"כ לרמב"ם יהי' כשר כל שלא נכתב רק אות אחת בפנים אפילו בתיבה בת יו"ד אותיו' עיי"ש, ונ"ל כעין סברתו דווקא ביציאת האותיות שכל אות עומד בפני עצמו וע"י התחברות יחד נקרא התיבה, לכן כשרוב יוצא לחוץ לרמב"ם או ג' אותיות לרא"ש איכא קפידא דכל אות ניכר בפ"ע, אבל באות עצמו מקצתו בפנים ואפילו רובו בחוץ כיון שאין במה שבחוץ שום תמונת אות אם לא ע"י מה שבפנים וצריכות להדדי יש לומר ליכא קפידא, וכן נראה מסתימת הפוסקים דלא נזכר רק ממנין אותיות ולא מאות עצמו, ואם כי סברא הזו נכונה מ"מ לא אסמוך לדינא למעשה אבל במקצת לחוץ בוודאי פשוט וברור כמ"ש הפמ"ג, וכן מצא מע"כ תלמידי נ"י כתוב בסידור דרך החיים, וכן ס"ל לב"ח וב"ש בע"א סי' קכ"ה דמיעוט אין מקפיד רק רובו:

ומכל הנ"ל פשוט בעיני דבנדון שלנו א"צ לסלק היריעה כשא"א לתקנה ע"ד שכתב המג"א ואפילו אפשר לתקנו נ"ל דא"צ דא"א שלא יוגרע הכתיבה ע"י תיקון השורות שלמעלה ומיעוט כזה שיוצא אין צריך תיקון כלל, וכעין זה כ' בפרמ"ג ב"ך מאלקיך שגג הכ' יוצאת לחוץ הגם שאפשר לגררה (מצד חוק תוכות) כיון שנשאר האות שלם כמבואר מ"מ מה לנו לתקן שאין בו צורך, הנלפענ"ד כתבתי בחפזי ומעלת תלמידי ח"נ

ני' ישים עין עיונו עליו הכ"ד באשון לילה חותם בברכה חפץ בשלומו וביקרתו אוה"נ
פה פ"ב נגהי ליום ה' י"ג שבט תרח"י לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קכט

לכבוד אחי חביבי הרבני המופלג בתורה הנכבד המרומם הקצין המפואר היקר בנש"ק כש"ת מוה' יוזפא סופר יחי' לאי"ט:
אחד"ש הטוב הנני למלאות מבוקשך להעלות על הספר ובדיו שמעתתא ואגדתא שאמרתי במקומך בש"ק פ' בשלח חמשה עשר בשבט בחינוך ס"ת שלך למען יהיו לזכרון לפני עיניך ימים רבים:
הנה הרמב"ם ה' ס"ת כתב וז"ל כל איש ואיש מישראל חייב לכתוב ס"ת לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם השירה הזאת כלומר כתבו לכם ס"ת שיש בה שירה לפי שאין כותבים את התורה פרשיות פרשיות עכ"ל:
ובשאגת ארי' סי' ל"ד נכנס בבית הספק אם כוונת הרמב"ם דליכא מצוה רק לכתוב השירה כדכתיב ועתה כתבו לכם השירה הזאת דווקא השירה אלא כיון שאין כותבים מגי' מגילות ע"כ צריך לכתוב כולה, ואם כתב בדיעבד רק השירה או שהיתה כולה כתובה ובלה חוץ השירה שנשארת לבדה דיוצא ג"כ ואין צריך לכתוב ס"ת מחדש או נימא כיון דאסור לכתוב השירה לבדה ממילא מפרשים הקרא כתבו לכם השירה תורה שיש בה השירה דחייב לכתוב כולה עיי"ש, ונלפענ"ד להוכיח דשיטתו של רמב"ם דמצוה לכתוב כולה דווקא ולא קיים מ"ע בכתיבת שירה לחוד, ונקדים הנה הרמב"ם בספר המצות כתב דאשה אינה מחויבת במ"ע דכתבו לכם וכן משמע מלשונו בה' ס"ת כל איש מישראל וכו' משמע דנשים לא, והש"א סי' ל"ה טרח למצוא טעם כיון דמצות עשה דאין הז"ג היא למה אשה פטורה ולא מצא טעם הגון, ולפע"ד נרא' טעם לשבח ע"פ שהתעורר הש"א בעצמו דיש מקום לומר כיון דאינה מחויבת בכל המצות ורוב מ"ע שהז"ג פטורה לכן ליכא מצוה גבה לכתוב ס"ת, ודחה דבר זה דהא כמה מצות דישנו בכהן שאינן בישראל ומצות מלך וכדומה שאין שייך באחר ואעפ"כ חייבים בכתיבת ס"ת וע"כ כיון שמחויב כ"א במצות דשייכו גבי' חייב לכתוב ס"ת כולו וכן יש לומר גבי נשים, ולפע"ד דיש לחלק בחלוקא רבא בשלמא באנשים הגם שיש מצות שנצטוו הכהני' לבדם וכן למלך לבד מ"מ אתנייהו בכל ישראל בערבות ולכן ההלכה אעפ"י שיצא מוציא משום שערבים זה בזה ויוכל לברך וציונו על חיובו של חבירו, ועיין ר"ה ס"פ ראוהו

ב"ד ולכן מצוה על כל אחד ואחד לכתוב ס"ת וכל המצות שבו כי שייך בכל המצות ויש לו חיוב בכולם, וכ"ז אנשים דאיתנייהו בערבות אבל נשים דליתניי' בערבות כמ"ש הרא"ש ברכות פ' שלשה שאכלו ואינני מבין הא דיצא מוציא מיירי שאיננו מחויב עתה שכבר יצא אבל מחויב הי' קודם שיצא אבל במי שאינו מחויב מעיקרא בעיקר המצוה איננו מוציא לחבירו יעוין ח"ן ריש מגילה ובירושל' שם ומכש"כ בשאר מצות וה"ט דאין מחויבים במצות כתיבת ס"ת דהרבה מצות אינם מחויבות ולית להו שייכות כלל במצות אלו כנלפע"ד:

ואם כנים דברינו אלו עלה בידי לפשוט ספיקת הש"א הנ"ל דעכ"ח ס"ל לרמב"ם דמ"ע שיכתוב ס"ת כולה אבל בכתיבת שירה לחוד לא יצא דאם עיקר המצוה רק לכתוב השירה לחוד, אלא ממילא צריך לכתוב כולה משום אין כותבים מגילות מגילות ואם בדיעבד כתב רק השירה או שבלה הס"ת ונשאר רק השירה לבדה יצא, א"כ גם אשה תהיה מחויבת לכתוב השירה למען תהי' לה לעד על מצות שמחויבת בהם שכתיבת שירה אין לחלק בין איש לאשה דכל הפרשיות חוץ מן השירה אינו אלא טפל לשירה, וע"כ דס"ל להרמב"ם דמ"ע דכתיבת ס"ת הוא בכל פרשיות לכן אשה פטורה כמ"ש והבן:

ועיקרן של הדברים אם מצוה לכתוב כולה או דסגיא בשירה לחודה נ"ל דתליא בפלוגתא, דוודאי משמעות הקרא כתבו לכם השירה משמע דווקא השירה, ואם נאמר דמצוה לכתוב כולה צריך לדחוק כתבו לכם השירה תורה שיש בה השירה עיי' ב"י סי' ע"ר ופשיטא דקרא משמע רק השירה לחוד, אלא דמסתבר יותר דעל כל התורה קאי דלמה יצוה דווקא לכתוב השירה שאין כתובה בה מצוה לעשות אותה, ונ"ל למ"ד תורה מגילה מגילה נתנה וכ' מרע"ה כל מצוה ופרשה בפ"ע כשנאמרה לו נ"ל כי מיד העתיקו כ"א מישראל כל פרשה ופרשה והי' מצווי' מפי משה על כך וכן משמע לשון מגילה נתנה וכשהגיע לשירה נצטוו שיכתבו השירה הזאת הגם שאין בת צווי מ"מ יכתבו וטעמו בצידו למען תהי' השירה הזאת לעד וכו' (ואינני מבין דהא כמה פרשיות יש עד השירה דאיננה כתובה שום מצוה בהם כגון מעשה בלק ובלעם וכדומה) ומדויק לשון ועתה אחר שכתבתם עד הנה, אבל למ"ד חתומה נתנה ולא נכתב שום פרשה עד שנגמרה תורה כולה מדלא אמר כתבו לכם התורה הזאת דהי' הכל נכלל בו גם השירה ש"מ דליכא מצוה רק בכתיבת השירה, וצריך לכתוב כולה משום דאין כותבים מגילה מגילה וכשבלה השאר או בדיעבד יצא כנ"ל ועיין:

ולפמ"ש אם נשים מחויבות בכתיבת ס"ת תליא בפלוגתא אי תורה מגילה מגילה או חתומה נתנה דלמ"ד חתומה נתנה עכ"ח דליכא מצוה רק בכתיבת שירה לחודה גם נשים

מחויבות ומנ"ל להפקיעם ממצוה זו, אבל אי מגילה מגילה נתנה אין לנו הוכחה מקרא דליכא מצוה רק בשירה ומסתבר דאיכא חיוב בכולה, ודווקא אנשים אבל לשים לא, והרמב"ם דפסק דנשים פטורות וע"כ דס"ל דאיכא מ"ע לכתוב כולה כמ"ש וכן משמעות לשונו כמ"ש הש"א, צ"ל דס"ל הלכתא כמ"ד מגילה מגילה ניתנה כדפסק הרי"ף אלא דרי"ף ס"ל דבאמת משו"ה מותר לכתבו מגילה מגילה וכבר תמהו עליו הא מסקינן כיון דאדבק אדבק והרמב"ם הגם דס"ל הלכתא מגילה מגילה נתנה מ"מ פסק שפיר דאין כותבים מגילה מגילה מטעמא כיון דאדבק אדבק כנ"ל:

ובמאי דכתיבנא עלה בידינו ליישב קושית ש"א סי' ל"ה על הרמב"ם דנשים פטורות מכתיבת ס"ת והקשה מש"ס קדושין דף ל"ד ועירובין דף כ"ז מדלא קחשיב ומני בהדייהו כתיבת ס"ת דלאו מ"ע שהז"ג הוא ואעפ"כ נשים פטורות והניח בצ"ע, ולמ"ש דהך מלתא דנשים פטורות או חייבות תליא בפלוגתא אם התורה מגילה מגילה או חתומה נתנה ולכן לא קחשיב ס"ת בהדייהו דלא פסיקא לי' הא מלתא כמאן ותליא בפלוגתא הגם דאזיל שם לר"י דס"ל מגילה מגילה נתנה מ"מ כיון דלאו כ"ע הוא לא קחשיב וא"ש:

עוד אמרתי ליישב קו' ש"א הנ"ל בשנאמר מלתא בטעמא דנשים פטורות מכתיבת ס"ת דבס"ה המצוה שיכתוב לו כל אחד ס"ת ואפילו הניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו כבש"ס סנהדרין ועיין תורת חיים שם מדכתיב כתבו לכם משלכם ועיין רמב"ם וטוש"ע סי' ע"ר דאם לא יוכל לכתוב בעצמו יכתוב ע"י אחר ועיקר המצוה שיכתוב בעצמו, ולכן נשים דפסולות לכתוב ס"ת דממועט מדכתיב וקשרתם וכתבתם דפסולה לכתו' מזוז' וס"ת ואיך תצוה התורה שתכתוב ס"ת ואינה יכולה לקיים בעצמה רק ע"י אחר, וקרבנות שאני דכהנים שלוחי דרחמנא ניהו לכן בוודאי לא נאמרה מצוה זו אלא לאנשים ולא לנשים דא"א לקיים המצוה רק ע"י אחר הכותב, או בכתוב כבר וקנתה מאחר שכבר כתב ובלא"ה לא תוכל לקיים, והא דמצות מזוזה גם נשים מחויבת כדאמרו חז"ל שם בקידושין נשי לא בעי חיי ואעפ"כ פסולה לכתוב מזוזת הגם שנצטווה בה, שאני מזוזה אע"פ דבלשון כתיבה נאמרה אין מצוה כלל בכתיבת מזוזה ולא מצינו דמצוה לכותבה משלו דווקא, רק המצוה הזו היא שתהי' מזוזה קבועה במזוזת ביתה ונאמרה בלשון כתיבה דא"א בלא כתיבה וצריכה הכשר כתיבה כמו בס"ת אבל אין המצוה לכתוב בעצמו ולעצמו או ע"י שלוחו או לקנות בדמים שלו וכשיש לו משל אבותיו יצא, משא"כ בס"ת דבכתיבה תליא עיקר המצוה והבן:

ולפ"ז תליא הך דינא דנשים פטורות מכתיבת ס"ת בפלוגתא דתנאי אם כשרה לכתוב תפילין, ובריית דגיטין דס"ת שכתבה אשה פסולה יליף מהיקש דאיננה בכתיבה דכמו

דליתא בוקשרתם ליתא בוכתבתם וה"ה ס"ת ומזוזה עיין ש"א שם, וזהו דווקא למ"ד לילה לאו זמן תפילין, ולר"מ דס"ל לילה שבת ויו"ט זמן תפילין ונשים מחויבות בתפילין לא אפסלו נשים מכתיבת תפילין דהם בוקשרתם וכתבתם וה"ה בכתיבתם ס"ת, והא"ש מדלא קחשיב מתני' ס"ת דפטורה דסתם מתני' ר"מ ולדידי' אשה כשירה לכתוב ס"ת ממילא מחויבת נמי במ"ע דכתיבת ס"ת וא"ש:

ולפום רהיטא קשיא לי לפמ"ש הרמב"ם בפ"ז מס"ת דאין כותבים ס"ת מגילה מגילה, אבל מותר לכתוב מגילה של ג' תיבות בכל שיטה א"כ אפשר לכתוב השירה לבדה שלושה תיבות שלושה בכל שיטה ושיטה וצל"ע כעת:

ומדי דברי ברמב"ם הנ"ל אמינא בי' מלתא דלא נודע מקומו מאין יצא לו שיעור ג' תיבו' דכותבי' ומקו' שהרא' כ"מ המקו' דחוק כי שיעור ג' תיבו' מניין לו וראיתי בס' בני יונה ה' ס"ת בפלפול ארוך כ' דנפיק לו לרמב"ם מבריי' ריש גיטין ג' כותבי ד' אין כותבי' מפרש הרמב"ם דלא פליג ר"י על בריי' זו אלא דר"י בלא שרטו' לכן ג' אין כותבי', אבל ברייתא בשרטוט ומשו' אין כותבי' מגילה דוקא ד' אין כותבי', והא דמייתי ר"י ובריתא דאי לאו בריי' היה מקום לומר דר"י בשרטוט מיירי ומשום אין כותבי' מגילה קאי לכן מייתי ברייתא ממילא דר"י משום שירטוט אלו דבריו זצ"ל, ודבר שכלי דיבר:

אלא דדבריו תמוהים לי הא הרמב"ם פסק בה' ס"ת דג' כותבי' ד' אין כותבין ופסק כברייתא נגד ר"י, ולדבריו ליכא דפליג על דר"י דהא ברייתא מאיסור אין כותבים מגילה איירי וצ"ע, ובאמת בלא"ה הקשו על הרמב"ם דפסק כברייתא דלא כר"י דהא לא נראי' לר"י הברייתא כמ"ש תוס' בשם בה"ג ריש גיטין ורא"ש במגילה, וגם אביי אמר ואי משום דלא ידע לדר"י, ול"א דלא ידע ברייתא ש"מ הברייתא לאו הלכתא היא, ונלענ"ד ליישב כ"ז ע"פ דרכו של הבני יונה ואומר בוודאי רחוק מאוד לפרש הברייתא דמיירי דכתב בשירטוט ומשום איסור אין כותבים מגילה דלפי מסקנת ש"ס יבמות דשלא ללמוד מותר לכתוב צ"ל דכ' להתלמד ורחוק הדבר בעצמותו מי שכותב ג' תיבות או ד' להתלמד מתוכו, ואם כי יש במציאות רחוק להעמיד הברייתא בהכי אבל מסתמא קאי משום איסור כתיבה בלא שרטוט, אלא למאן דס"ל ביבמות דגם שלא להתלמד אסור וכן ס"ל לאביי כמ"ש מג"א סי' ל"ב בפי' קו' הרא"ש ביבמות שם ולדדהו שפיר יש להעמיס בכוונת הברייתא משום איסור דאין כותבים מגילה בת ארבע אותיות והא"ש דר"י דאמר ג' אין כותבים לא פליג על ברייתא אלא מפרש הברייתא משום איסור אין כותבים מגילה וס"ל כמ"ד ביבמות דאפילו שלא להתלמד אין כותבים וכן ס"ל לר"י דאמר דרב אביתר לאו בר סמכא הוא משום דר"י ולא אמר משום ברייתא דברייתא י"ל מיירי מאיסור אחר

דאין כותבים מגילה, ואביי לשיטתו שפיר אמר וכי משום דלא ידע הא דר"י ול"א דלא ידע הברייתא דמברייתא אין מוכח ולק"מ לר' אביתר דסבר דדרך צחות מותר לכתוב מגילה כמ"ש הבני יונה או ס"ל כותבים מגילה, ור"י מיתי ברייתא דאי לאו ברייתא הי' מפרשים דר"י משום אין כותבים מגילה, והא"ש דפסק הרמב"ם הלכתא כברייתא הנ"ל דג' כותבי' בלי שרטוט, לפי דקיי"ל מסקנת ש"ס יבמות דכל שלא להתלמד שר' ע"כ ברייתא מתפרשת לענין איסורא לכתוב בלי שרטוט, וליכא דפליג חוץ דר"י חולק משום דמפרש ברייתא באיסור כתיבת מגילה, אבל לדידן א"א לפרש כן וא"ש:

ומ"מ א"ש מה דפסק הרמב"ם דכותבי' מגילה ג' תיבות בשיטה אחת מדס"ל לר"י ואביי כן בברייתא דאיכא שיעור בכתיבת מגילה והוא ג' תיבות דכותבים הגם למסקנא אין אנו מפרשים הברייתא בהכי מ"מ הא ליכא מאן דחולק על דין דאביי ור"י בהך מלתא דכתיבת מגילה, קיי"ל כוותי' ומיושבים כל דברי הרמב"ם בעזהי"ת:

ואבוא אל קושיא אחת שהקשני מעלת תלמידי י"נ הרב וכו' מו"ה זוסמאן ני' אבדק"ק האללאש יע"א ני' שנתקשה בספיקת תוס' סוטה דף י"ז ע"ב ד"ה כתב אם מהני שרטוט אחר הכתיבה והוקשה לו מש"ס מנחות פ' הקומץ דמקשה ואי מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה כותבים מזוזה הא מזוזה בעי שרטוט ואם מהני שרטוט אח"כ לא מקשה ש"ס מידי, קושיא זו עצומה לכאורה, ולפום רהיטא נ"ל דאפשר גם לסתמא דש"ס מספקא לי' בהא מילתא אי הקפדת הלכה למשה מסיני שיכתוב על השירטוט או ההלמ"מ שתהי' מזוזה משורטטת ולא משום הכתיבה וסגי כשמשרטטה אח"כ, ואי לא הוי מצא תנאי דפליגו בשרטוט הי' מוכרח מברייתא דאמר משום מורידים דקבלה הי' בידם דהלמ"מ דצריך שירטוט ולא דבעי לשרטט תחילה ולכתוב, אבל כיון שמצא תנאי י"ל ברייתא אתיא כהך תנא דל"ב שירטוט, ולמאן דס"ל הלמ"מ דבעי שרטוט נשאר הספק לדינא אם סגיא שרטוט אחר הכתיבה, ויותר נ"ל דקושית ש"ס קאי אלעיל דמשני דמזוזה על הדוכסוסטו' למצוה פי' וכיון שכבר כתובה לפנינו וא"צ תיקון עוד להכשירה הוא דיעבד שעומדת ומוכנת כשירה לפנינו, ואי מזוזה בלא שרטוט פסולה א"כ כמו שהיא לפנינו פסולה למזוזה ובעי תיקון לשרטטה הוי כלכתחילה ושפיר מקשה הא בעי שרטוט והדר קשיא מדוכסוסטו' כנ"ל בהשקפה ראשונת:

ולענין דינא נראה מלשון הרמב"ם הלכ' ס"ת שכ' הלמ"מ שאין כותבין ס"ת מזוזה רק בשרטוט שהנה לשון הלמ"מ הנאמר בפ' הקומץ שרטוט הלמ"מ, נראה דרצה להשמיענו כי עיקר הקפידא כדי לכתוב ע"ג שרטוט, וזהו שכ' אין כותבים רק בשירטוט קודם הכתיבה, וכן נראה יותר בלשון המחבר סי' רפ"ח וז"ל צריך לשרטט ואם כתב בלא

שרטוט פסולה מאריכ' לשון זה נראה דרצה לומר דאם כ' בלא שרטוט אע"פ ששרטט אח"כ פסולה דבכתיבה אחר השרטוט תליא מלתא והשרטוט משו' הכתיבה ולכן בתפלין דמכוסים ל"צ שרטוט, ונראה דהוציא כן מירושלמי דמייתי תוס' ריש גיטין ורי"ף בסוף הלכ' ס"ת, וכ"מ בה' ס"ת הלמ"מ שיהי' כותב בעור ודיו ומסרגל מלשון זה משמע להו דהכתיבה צריך להיות על השרטוט (הגם שיש לדייק איפכא מדלא נקט מסרגל תחלה משמע דיכול לכתוב ולסרגלה אח"כ) כנלפענ"ד עיקר לדינא:

ובדרוש אגדה אמרתי לפרש הא דאמר רבא אעפ"י שיש לו ס"ת מאבותיו מצוה לכתוב משלו וגם הא דאמרו חז"ל כל הכותב לו ס"ת כאלו קבלה מהר סיני ונמק"י דחק משום דטרח כולי האי וודאי הי' מטריח ג"כ לקבלה מסיני, ונ"ל לתת תבלין בהקדמת שאמרתי במק"א בהא דאמרו כל המלמד את בנו תורה כאלו קבלה מהר סיני, ונ"ל כי יש ג' מדרגות במקיימי מצות השי"ת, יש עובד מאהבה ויס עובד מיראה ויש אשר אין עושים רק מפני שרגילים בהם והרגל נעשה טבע, ומנהג שנהגו אבותיהם מקטנותם בידיהם ככל ענין ודבר רשות שרגיל אדם בו מקטנותו, וקרא קצווח ותהי' יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, והנה מי שעובד מאהבה או מיראה מלמד לבניו ושמרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט באהבתו את ד' או מיראתו אבל מי שאין בו אחד משנים אלו רק משום דכבר רגיל בו והרגל נעשה לו טבע וקשה עליו הפרישה זה לא ילמד לבניו תורה ולא ירגיל אותם בה כי גם הוא כבר הי' פורק עול התורה והמצות אם לא שהי' רגיל בו, ולכן כתוב שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי וכו' ובמדרש צריך שיהי' עינו ולבו לד"ת היינו שיהא עובד ד' בלב ועינו ולבו תמיד שם כי היא חיינו וכו' ומסיים ואשר תצום את בניכם וכו' שאם יה' עיניהם ולבם לד"ת יצוו גם בניהם לשמור ולעשות, והנה מי שמקיים המצות משום שהרגילו אותו אבותיו בהם, אם הי' עומד לפני הר סיני לקבל עליו עול התורה לא הי' רוצה לקבל התורה כי עכשיו שכבר קבלוהו אינו מקיים רק מפני שאבותיו קבלו והרגילו אותו בהם, ויפה אמרו כל המלמד את בנו תורה מזה נראה כ' נפשו חשקה בתורה ומלמד בנו ומגדלו לתורה למען ילך אורחות חיים כאלו קבלו מהר סיני שאם הי' עומד שם הי' מקבל עליו עול התורה מחדש:

ובמה דכתבנו נראה להמתיק ולתת טעם למצות כתיבת ס"ת שכ"א מצוה עליו לכתוב ס"ת מחדש להראות כי אינו מקיים התורה משום מנהג אבותיו שהרגילו אותו בו אלא שמקבל עליו התורה והמצות בכל לבו מחדש, ויפה אמרו ז"ל כל הכותב לו ס"ת כאלו קבלו מסיני שבזה נראה כי הי' מקבלו מסיני כשהי' עומד בתחלת קבלתו, והא"ש דאמר

רבא אעפ"י שיש לו ס"ת מאבותיו מצוה לכתוב משלו, שלא תהי' התורה כמצות אנשים מלומדה מאבותיו וא"ש:

ואיתא במדרש קהלת בפסוק אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב מצות לא ישבע מצות ומי אוהב בהמון לא תבואה מי שעושה מצות ואינה עושה מצוה הקבועה לדורות כגון כתיבת ס"ת ובנין בהכ"נ גם זה הבל, והנה תמוה בוודאי העושה מצוה קבועה לדורות מעולה ביותר ממצוה שאינה קבועה שבמצוה קבועה כגון כותב לו ס"ת יש לו זכות גם אחר מיתתו כל פעם שקוראים בו בציבור וכן בהכ"נ וכיוצא בו, אבל משום זה לא יתכן לומר על העושה מצוה שאינו קבועה שגם זה הבל ח"ו, ונ"ל עפמ"ש לעיל כי יש עובד מאהבה ויש עובד מיראה ולתועלת עצמו ע"מ לקבל פרס ועיין רמב"ן בפ' אחרי בפסוק אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כי מי שעובד ע"מ לקבל פרס בעוה"ז משלם ד' פעלו כחפצו ורצונו בעה"ז ומי שעובד ד' ע"מ לקבל שכרו בעה"ב משלם לו ד' בעוה"ב, ומדריגה העליונה שאינו מצפה לתשלום גמול כלל רק לעשות רצון ה' שכרו כפול בזה ובבא, והנה מי שעובד ד' ע"מ לקבל פרס בעה"ז ואינו מצפה לתשלום גמול בעה"ב וכל מאוי' נפשו רק שיתענג בדשן נפשו כל ימי חייו בעוה"ז זה אינו עושה מצוה הקבועה לדורות כדי שיהי' לו זכות אחר מיתתו ג"כ דאינו מאמין או אינו חפץ ורוצה בשכר עוה"ב אלא בעוה"ז ומה לו לעשות מצוה הקבועה לדורות אבל מי שיודע ומבין שכל מה שיש לו לאדם בעה"ז הכל הבל ומה לו אם יקבל שכרו בעה"ז ולא בעה"ב, עושה מצוה הקבועה לדורות שיקבל שכרו בעה"ב או לעשות רצון ד' גם לאחר פטירתו, וא"ש דברי המדרש אוהב כסף לא ישבע כסף ומפרש דקאי על אוהב מצות לא ישבע מצות משתוקק תמיד להרבות מצות ומעשים טובים אלא יש שאוהב לעשות מצות כדי להשיג במלואו הנאת עוה"ז, לכן מסיים ומי אוהב בהמון לא תבואה ג"ז הבל, ומפרש המדרש מי שעושה מצות ואינו עושה מצוה הקבועה לדורו' מזה נראה כי אוהב לעשות מצות רק להשיג עוה"ז במלואו וכן ישלם לו ה' תגמולו כחפצו ורצונו, גם זה הבל כי לא יהי' לו רק שכר עוה"ז שהוא הבל וריק וא"ש:

ויובן בזה קרא מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש במדרש בכל עמלו יכול אפילו בעמלו של תורה לכן אמר תחת השמש אין יתרון אבל למעלה יש יתרון ויש לדקדק א"כ למה אמר בכל עמלו הול"ל מה יתרון לאדם בעמלו עוד י"ל כפל הלשון עמלו שיעמול ונ"ל כי גם מי שעובד ד' ע"מ לקבל שכר בעוה"ז אין לו יתרון כי יקבל שכרו בעוה"ז וגם זה הבל, ולכן אמר מה יתרון לאדם בכל עמלו אפי' בעמל של תורה אין יתרון אימתי כשיעמול תחת השמש היינו כשכל תכלית עמלו להשיג דבר

שתחת השמש להשיג הצלחת עוה"ז שהוא תחת השמש, אבל למעלה מן השמש היינו כשתכלית כוונתו להשיג מה שלמעלה מן השמש שכרו טוב הצפון עין לא ראתה לזה יש יתרון, וכ"ש וקו"ח כשאין מצפה לשום תשלום גמול אשריו בעוה"ז וטוב לו בעוה"ב, והשי"ת יזכור אותנו לטובה ולברכה לעבדו בלי מניעה בלב שלם ובנפש חפיצה הכ"ד אחיך אוה"נ, פה פ"ב יום ה' כ' שבט תרי"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קל

אלקי אברהם בעזרו, ה"ה י"נ הרב המופלג בתורה וביראה מלא עתיק המאוה"ג בעל פיפיות כש"ת מהו' אברהם ליב נ' אב"ד בק"ק שימאני יע"א:
גי"ה קבלתי יום אתמול בעידנא דטרידנא טובא, ולכבוד קדושת שמו הגדול פניתי לשום עין על שאלתו על כי הנהו עכברא רשיעא שנשכו בס"ת ונחסר משני שמות הכתובים בשני שיטות זה תחת זה בתחילת היריעה ולא שלטו רק בקצה האותיות השם ב"ה וב"ש ביו"ד וה"א, ובשם השני בה"א האחרונה, ושם עצות בנפשו שלא להצריך לקדור השם כלל רק לדבק מטלית ולכתוב מקצת השם על המטלית ומקצתו כתוב על היריעה, הנה לכתוב שם על המטלית יש מחמירים ועיין ח"ס סי' רנ"ט, ובתשובה א' הארכתי בזה, ושם נאמר ג"כ לכתוב מקצת השם על היריעה ומקצתו על המטלית נלפענ"ד לאסור משום שבאורך הזמן אפשר ליפול או ירפה המטלית ויהי' השם נפסק, ומ"ש פר"מ ני' שיש לתפור המטלית כיון שהוא למעלה יש לתופרו ביריעה שאצלה, בכ"ז לא יצאנו ידי חשש הנ"ל כיון שבמקום שכ' על המטלית א"א רק לדבק ואם יהי' הדבק רפוי' ברוב הימים יהי' השם נפרד ולא מועיל התפירה למעלה רק דליכא למיחש שיפול המטלית ויהי' מונח בבזיון, אבל לא יצאנו מידי חשש שיהי' המטלית במקום שכתוב חצי השם רפוי רפיא ויהי נפרד מן היריעה ויהי' פירוד בין הדביקים ולהיות כי אין עת לכפול דברים הנאמרים מאז הנני שולח לו העתק מקצת דמקצת מן התשובה ההוא השייך לענינינו, (עיין לעיל תשובה קכ"ח) ונ"ל טוב מן הכל מ"ש בספר תפאר' למשה דאם השם כתוב בשיטה עליונה מותר לחתוך כל השיטה עם כל הגליון שלמעלה ולדבק מטלי' אחר במקומו, ואין בזה בזיון כיון שאין מנקב היריעה בחתיכת השם דנראה כקודר אזכרות וכתב אפשר לזה נתכווין הרמ"א שכ' כי אין לחתוך השם ולעשות נקבים ביריעה משמע דווקא אם עושה נקב אז אסור סילוק השם מהיריעה וכ' שהורה הלכה למעשה בשם שהי' כתוב בשיטה שלמעלה וכו' וכן יש להורות בנדון שלפנינו לחתוך

הב' שיטות העליונות עם גליון של מעלה, ולדבק שם מטלית גדול להשלים כל החסרון, ולצאת מהחשש שברוב הימים יפול המטלית יש לתופרו ובלא"ה צריך לתופרו כיון שחותך גם מגליון שלמעלה ויצאנו מידי כל החששות שחששנו להם כנלפענ"ד:

מ"ש מע"כ ני' להעביר בקולמס על מקצת שם שנשאר לא ידעתי צורך בזה ועיי' בטור ססי' רע"ו דאם יש דבוק וכתוב ותקנו א"צ להעביר בקולמס כי כבר נכתב בקדושת השם, אלא שהאותיו' לא היו כהלכתן וכשתיקן האותיות הרי השם כהלכתו עיי"ש, הגם שהי' השם פסול שהיו האותיות דבוקים זה בזה או רק אות א' דבוק באחרת או נפסל מ"מ ל"צ לקדש השם וכן ה"נ בנדון שלנו, ובתשובה א' הוכחתי מדברי טור שהוא מתשובת הרא"ש הא דאמרו רבנן אינו מן השם, ולראב"י משום זה אלי, אין הפסול משום דס"ל דהעברת קולמס בשם אחד הוי משום מנומר כמו דס"ל לר"י בשמות הרבה, כבש"ס פ' הניזקי' ורבנן בהא פליגו ואפילו בשם אחד דא"כ, איך כ' הרא"ש וטר דא"צ להעביר משמע אבל רשאי אם ירצה הא הוי כמנומר וקיי"ל כרבנן, וע"כ דוודאי לא מיפלגו רבנן ור"י בהא אי העברת קולמס בשם א' כמנומר או לא, אלא דס"ל לרבנן דלא מן השם הוא כשכתב שלא לשמה ואח"כ מעביר הקולמס הגם דכתב כזה לתקן הוי כתב דתחלה לא הי' לשמו מ"מ יש בזה משום זה אלי ואנוהו שאין ראוי' לכתוב השם כתב ע"ג כתב, שאין ניכר מעשה כתיבה שני' רק במחשבתו שמתחלה לא הי' לשמה ועכשיו לשמה, ולפ"ז כשכתוב כראוי לו לשמה אין מזיק העברת קולמס דלית בה משום הקרא זה אלי דאינו כמנומר ושם בארה באורך, ונקיטנא כאן מקצת דמקצת ממ"ש שם לאשר ראיתי מע"כ ני' כ' דיש לפקפק על עצתו להעביר מקצת השם הנשאר בקולמס דהוי כמנומר, לכן הראיתיו לדעת הנלפענ"ד:

ואשעשע קצת במ"ש בישוב הרמב"ם פ"ג מגירושין גם שכתב שלא לשמה אם העביר בקולמס אינו גט שהקשה הרשב"א גיטין כן למה פסק כר"ח הא ראב"י פליג עליו ומנ"ל דהלכתא כר"ח, וכ' מעלתו עפמ"ש בשעה"מ פ"ג מגירושי' בשם מהריט"ץ דל"א אי עביד לא מהני רק היכא דאי נימא דל"מ לא עשה עבירה משא"כ בשוחט בשבת ה"ה בכותב גט בשבת וי"ט, ולפ"ז בכתב ע"ג כתב והראשון שלא לשמה אי אמרינן ל"מ ממילא לא עבר עבירה לכן כתב ע"ג כתב כה"ג פטור, וא"ש מתני' דפ' הבונה לראב"י דמשו"ה פטור, משום אי עביד לא מהני, ולפי שיטת מהר"ש יפה שבמ"ל פ"ח מהלכו' מלוה ולוה דס"ל לרמב"ם אי עביד מהני עכצ"ל כר"ח דאל"ה קשיא מתני' דשבת אלו דבריו, גם אני כן אמרתי, אלא דהוספתי דברי' דלכאורה ניהו דאמרינן א"ע ל"מ, מ"מ הרי לקי דעבר אמימרא דרחמנא, וה"ה דחייב בשבת משום מלאכה וקשיא מתני' דשבת דתנן

כתב ע"ג כתב פטור, וכשאני לעצמי אמרתי, דווקא בדבר שהאיסור מפורש בתורה שלא לעשות דבר זה והוא עבר ועשה הגם דלא מהני מ"מ לקי כיון דעבר אמימרא דרחמנא שלא לעשות דבר זה והוא עשה, אבל לענין מלאכת שבת אטו כתיב לא ישחוט או לא יכתוב, אלא שלא לעשות מלאכה ושחיטה וכתיבה מלאכה הוא, ובשחיטה אלו היינו מרוויחים שלא נעשה האיסור אי אמרינן לא מהני הי' ג"כ פטור דמקלקל הוא ולא תיקן, ממילא לאו מלאכה הוא ולא עבר על מימרא דרחמנא דלא יעשה מלאכה בשבת הרי לא עשה מלאכת כלל וא"ש מתני' דפטור כנ"ל:

ובישוב הרמב"ם בארתי יותר דתוס' גיטין דף י"ט כתב לראב"י צ"ל דמתני' דשבת לא קאי בכותב ס"ת או גט, וש"ס דקאמר הא מני רבנן היינו לר"ח משום דמשמע לש"ס דמתני' מיירי גם במתקן ס"ת וגט ועיין מהרש"א שם מ"ש דיו ע"ג דיו דאמר ר"י ור"ל דפטור דסתמא דלא משמע דבתיקון ס"ת וגט איירי ומ"ש מתני' דמשמע לש"ס דגם בכה"ג איירי ונ"ל דר"י ור"ל דאמרו דיו ע"ג דיו משמע שלא תיקן ולא הוסיף בכתב השני' רק דיו שהי' כתב בדיו והוסיף עוד דיו, אבל במתני' קתני כתב ע"ג כתב משמע שיש כתב שניי' ואם שניהם לשמה או שניהם שלא לשמה לא מקרי כתב ע"ג כתב אלא דיו ע"ג דיו שיש תוס' דיו אבל הוספת כתב ליכא שהוא כמו שהי' ולכן ס"ל לש"ס דמתני' קמ"ל כתב ע"ג כתב שכתב שניי' מתוקן יותר שהשניי' לשמה והראשון שלא לשמה כנ"ל:

אלא לפ"ז דוחק דלראב"י מתני' לאו בכה"ג איירי, ולכן ס"ל לרמב"ם דלראב"י צ"ל משום דאמרינן אי עביד ל"מ וש"ס דקאמר מתנ' מני דרבנן היינו לר"ח, ומדסתמא דש"ס קאמר מתני' כרבנן הא לראב"י עכצ"ל משום א"ע ל"מ כן ס"ל לר"ח ומדפשיטא לש"ס לומר מתני' דלא כר"י מזה עצמו הוכיח הרמב"ם דקיי"ל בזה כאביי נגד רבא דקיי"ל א"ע מהני וגם קיי"ל כר"ח נגד ראב"י וא"ש ועיין:

אלא די"ל דאפשר בכה"ג גם אביי ס"ל א"ע ל"מ דהרי אביי הקשה לרבא מדלקי ש"מ אי עביד ל"מ ול"ל דלוקה משום דעבר אמימרא ובקש לעשות, ונ"ל דלפמ"ש במלאכת שבת אי אמרי' א"ע ל"מ לא עבר אמימרא דרחמנא ולא עשה איסור מלאכה כלל גם אביי מודה דאמרי' א"ע ל"מ ובזכרוני שכעין זה כתוב בטורי אבן ר"ה כ"ח:

ומדי דברי בענין הנ"ל אזכיר פה מה דצל"ע על הרמב"ם ה' שבת דפסק דיו ע"ג סקרא חייב משום כותב, הא ר"י אמר וכי מפני שאנו מדמי' וכו' ועיין רש"י דגם בשבת כן ואיך פסק הרמב"ם דחייב וצ"ע, ואפשר י"ל דרמב"ם ס"ל דיש לחלק בין חתימת עדים דבעי שיחתמו הם ולכן גבי כתב אחר לא הוי כתב, ושאני בשבת כל שמעלה הכתב חייב, ועיין מהר"מ שיף שם שכ' כעין זה, וכדאמר ר"י דאינו כתב והקשה לו ר"ל מדס"ל דהוי

כתב לענין שבת ומדמה חתימת עדים לשבת השיב ר"י האמת שכן הוא בעדים כמו בשבת מ"מ כיון שיש מקום לחלק מפני שאנו מדמים מסברא עדות לשבת לא נעשה מעשה שיש קצת לחלק ביניהם אבל לענין שבת לא מספקא לר"י ועושה מעשה כנ"ל:
ומ"מ צ"ע שלא הרגיש אדם בזה, וד' יאיר עינינו, הכ"ד בחפזון רב אוה"נ דוש"ת חותם בברכ' התורה, פה פ"ב כאור בקר ליום ו' עש"ק ח' אדר תרכ"ו לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלא

שפעת שלומים מהתם ומתמם עם תמימים לידידי הרבני המופלג מלא פלג חרוץ ושנון זית רענן פרי צדיק נש"ת מוה' אהרן שמואל אסאד נ"י בשבת תחכמוני בק"ק נ"ש יע"א:
מע"י אצבעותיו הגיעני ואותיותיו שאלוני בדבר הלכה בטעות שנמצא בס"ת בפ' ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי טעה הסופר וכתב רק ויאמר יעקב אל שדי, ויש כאן ספק אם התכוון וכ' ויאמר יעקב אל ושכח ב' תיבו' יוסף אל, או טעה ודילג אל יוסף וכ' אל שדי הב' שמות בקדושה, והנה תלמידי נ"י לא הודיע לי אם מעשה שהי' כך הי' במקו' מושבו, או מסופק לעצמו אם יהי' כן או שמע שכך הי' במק"א, ואם במקומו אין ראוי' להשיב ליחיד במקום שיש בד"צ מורי הוראות קבועים ועליהם להורות הלכה ברורה או לדרוש ולשאול לברר הספק, ולהיות שבטוח לבי במע"כ תלמידי נ"י כי לא ירים ראש נגד מורי דאתרא לכן שמתי עין עיוני על שאלתו ואשיב אשר נלפענ"ד כיד ד' הטובה עלי למען שמו הגדול:
הנה בש"ס גיטין דף כ' ע"א פליגו ר"ח וראב"י אליבא דרבנן, דר"ח ס"ל אליבא דרבנן דל"מ העברת קולמס דכתב ע"ג כתב אינו כתב וצ"ל דהא דאמרו רבנן אין השם מן המובחר לדברי ר"י קאמרי וכן מפורש בירושלמי שבת פ' הבונה ומביאו הרשב"א, וראב"י אמר ודילמא לא הוא ע"כ לא אמרו רבנן, דבעינן זה אלי ואנוהו וליכא, ולר"ח העברת קולמס ל"מ והס"ת פסול מדאורייי' ולראב"י יש לעיין אם משום הקרא זה אלי פסול מדאורייתא או מדרבנן ולא מצאתי גילוי דעת בזה רק בגליון רי"ף ברכות דף נ"א גבי הא דתניא עשרה דברים נאמרו בכוס של בהמ"ז דמשום הידור מצוה פסול מדאורייתא, ודבריו שם צ"ע דהא הידור כוס וודאי דרבנן דהא דבה"מ טעונה כוס זה גופו רק מדרבנן ועיין מנחת יעקב כלל א' ס"ק ו', ועכ"פ נרא' דסבר להגה' רי"ף שס"ל דזה אלי דאורייתא הוא ולא בריר אבל מצאתי ראיתי במהרש"א שבת דף ק"ד ע"ב על תוס' ד"ה אמר ר"ח וכו' דכ' דמשום זה אלי ואנוהו לא מסתבר שיהי' פסול מדאורייתא

אלא מדרבנן, מדבריו למדנו ב' דברי' א' דזה אלי ואנוהו אינו מדאורייתא, ב' דמדרבנן פסול דיעבד, ואפשר דכוונתו זה אלי ואנוהו דרשה דאורייתא הוא שיתנא' לפניו, אלא שאינו מעכב ומדרבנן הוא דפסול אפילו דיעבד:

ודברי מהרש"א נפלאו ממני שהי' נעלם ממנו במח"כ לפי שעה דאיכא פלוגתא בין רש"י ותוס' אם משום זה אלי וכו' פסול בדיעבד או רק לכתחלה והוא בסוכה ר"פ לולב הגזול דכ' רש"י יבש פסול דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו, ותוס' הקשה על רש"י מש"ס שם דאמרו רבנן לולב מצוה שיאגדנו דכתיב ואנוהו ואם לא אגדו כשר, ולשיט' תוס' לא הקשה המהרש"א מידי, המורם מזה אם משום ואנוהו פסול בדיעבד הוא תליא בפלוגתא דרש"י ותוס' סוכה ונראה דתוס' ס"ל דאינו אלא דרבנן ולכתחילה, ולרש"י אפשר מדאורייתא הוא דפסול, ומהרש"א נראה דס"ל דמסתבר דאינו רק דרבנן ועכ"פ פסולו בדיעבד אינו אלא מדרבנן:

ושיטת תוס' סוכה צ"ע מסוגיא דגיטין לראב"י דס"ל דטעמא דרבנן משום זה אלי ואם משום זה אלי לא מפסל בדיעבד הא התם דיעבד הוא לפסול הס"ת או יריעה א' ולגנוז כל השמות שכתובים בקדושה, וכן קשה לר"ח דהא רבנן לר"י קאמרי דלדידי' אינו מן המובחר והא בדיעבד כשר ודוחק לומר דס"ל לתוס' דווקא אם נטל יצא דזה מקרי דיעבד אבל להעביר יריעה א' לא מקרי דיעבד וצ"ע לכאורה אבל למעיין במס' סופרים ומובא בירושלמי שבת הנ"ל שם מבואר דרבנן אמרו שימחוק הכתב ויכתוב השם ע"ג מחק ור"י אמר דא"צ לכתוב ע"ג מחק מוטב שיעבור עליו קולמס ויקדשו, אמרו לו רבנן אף זה אינו מן המובחר ע"כ, אמרו אף זה דר"י ס"ל שאין מן המובחר לכתוב על המחק ואמרו רבנן גם כשיעבור בקולמס אינו מן המובחר ועדיף לכתוב על המחק ולק"מ על תוס' דכאן לרבנן ליכא דיעבד דאפשר לכתוב ע"ג מחק וס"ל לרבנן דזה עדיף מלהעביר בקולמס ור"י או דס"ל דמעביר בקולמוס מן המובחר הוא ועדיף מן כתוב ע"ג מחק או דס"ל דבמעביר בקולמוס גם כן ליכא משום ואנוהו רק כלפי דאמרו רבנן דיטריח למחוק ולכתוב עוד הפעם על המחק אמר הוא דא"צ לכל הטורח הזה דיכול להעביר קולמס מיד בלי מחק, וכן צ"ל דפליגו ר"י ורבנן בלולב אי צריך אגד דר"י ס"ל דלית בזה משום ואנוהו, ודרשא גופא דואנוהו מודה ר"י וכן מבואר בגיטין פ' הנזקין דף נ"ד ע"ב עד כאן לא אמר ר"י אלא באזכרה אחת אבל בכל אזכרות לא דמחזי כמנומר הרי ס"ל דרשה דואנוהו ופליגו אם בשם א' ליכא הידור ולכן פליגו בלולב ופליגו בסברא כנ"ל, ועיין ח"ס י"ד סי' קנ"ז לגנוז יריעה א' כ"ז דלא מדובקין היריעו' לאו דיעבד הוא וא"ש בלאו"ה:

כתבתי כ"ז לפי שמצאתי ראיתי בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל ר"פ לולב הגזול שהקשה על תוס' שם מהא דראב"י דחזינן דאפילו בדיעבד פסול, והאריך ע"ד פלפול דר"י ורבנן בלולב לטעמיי' דפליגו לענין העברת קולמס דר"י ל"ל משום ואנוהו ותרוויי' לטעמיי' לראב"י, ולר"ח גם לרבנן ל"ל משום ואנוהו, ודברי קדשו לא אוכל להבין מ"ש דר"י ל"ל משום ואנוהו הלא מפורש בגיטין דר"י אית לי' כמ"ש, וגם לר"ח ס"ל לרבנן דפסול משום ואנוהו דהא לדברי ר"י השיבו, ובעיקר הקושיא על תוס' מרבנן דר"י פשיטא לי' דדיעבד הוא למעיין במ"ס לק"מ וא"ש:

אלא דקשיא לי מש"ס גיטין דף נ"ד ע"ב דמסיק דר"א גם כר"י אתיא דמודה בכל אזכרות דמחזי כמנומר ועכצ"ל דס"ת פסול הוא דהא אמר ר"א דמפסיד כל שכרו דס"ת דאזכרות שבו לא כתובים לשמם לא שווי' כלום, ועוד הא שם כבר נשלם הס"ת והוא דיעבד גמור משם בוודאי צ"ע על תוס' סוכה וצריכין אנו למ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל שם בישוב קושיתו על תוס' דצ"ל דס"ל לתוס' דוקא בכתיב' השם דכתיב זה אלי דווקא בזה אלי דהיינו בכותב שם עצמו בקדושת השם בעי לאנוהו, וכן בד' מינים שבלולב דכתיב ביה הדר שם מעכב גם בדיעבד, אבל בשארי מצות אינו מעכב ואינו רק למצוה בעלמא דלא ילפינן מני' אלו דברי קדשו זצ"ל וא"ש נכון, ובדברי קדשו א"ש מ"ש מהרש"א בשבת לתוס' דאפילו בדיעבד פסול ותמהני הא תוס' ס"ל דמשום ואנוהו לא פסול בדיעבד ולהנ"ל א"ש בשם שאני דמפורש קרא, וצ"ל דאינו רק אסמכתא ומדרבנן והיכא דמצאו אסמכתא החמירו אפי' דיעבד ובשארי מצות לא אמרו רק לכתחלה:

ובנדון שלנו לפי שיטת הרמב"ם בה' גירושין פ"א ופ"ג דפוסק כר"ח בגט שהעביר עליו קולמס בטל הה"נ לא מהני העברת קולמס מדאורייתא ולר"ח ורשב"א דס"ל דחוששין לקידושין שמא הלכה כראב"י בנדון שלנו איכא ספק דאורייתא כשיעבור בקולמס ואיכא וודאי דרבנן דמדרבנן מיהת פסול משום ואנוהו:

ובתחלה עלה במחשבה לפני דיש לצדד דבנדון שלנו ליכא משום חשש דאורייתא משום כתב ע"ג כתב אפילו לר"ח, דהנה הט"ז סי' רע"א נדחק בישוב הקושי' למה נקיט פלוגתא דר"י ורבנן בהי' כותב יהודה וטעה וכו' ולא נקיט כפשוטו אם לא קדש השם מה יעשה ונדחק להשמיענו כחא דהתירא דלר"י אפילו נתכווין שלא לשמו ג"כ מהני העברת קולמס וכ"כ ש"ך בנקה"כ ולא מצאו ישוב אחר, ופ"י גיטין הקשה מנ"ל לר"ח בפשיטות בכתב גט שלא לשמה דל"מ לרבנן העברת קולמס די"ל דלא פליגו רבנן רק בנעתק לשם אחר והא ר"ח סתמא קאמר אפילו לא כתב לשמה, ונדחק דלקושטא אין זה סברא לחלק בין נעתק לשם אחר לענין העברת קולמס מ"מ רבותא לר"י איכא עיי"ש וזה

דוחק דאיכא רבותא לר"י מנ"ל לעשות פלוגתא רחוקה בין ר"י לרבנן אפילו היכא דלא כתב לשם אחר, והי' נ"ל ע"פ דדייק תוס' בע"ז כ"ז ע"א דצריך דווקא שיכתוב מפורש לשמה ודייק כן מלשון ש"ס גיטין דף נ"ד אזכרות שבו לא כתבתי לשמם ואי סתמא לשמה הול"ל כתבתי שלא לשמה שהתכוין שלא לשמה וע"כ סתמא ג"כ פסול וכדדייקא בלשון ר"ח גט שכ' שלא לשמה היינו שהתכווי' שלא לשמה באנו למחלוקת ר"י ורבנן לרבנן כמו דפסול בס"ת בהתכוין לכתוב יהוד' כן בגט שכתב שלא לשמה במכוין ולק"מ קושית פ"י דר"ח סתמא אמר דהא דייק בלישנא ונקיט שכתב שלא לשמה ול"א שלא כתב לשמה וא"ש:

והנה הרמב"ם והמחבר סי' קל"א נקטו לשון ר"ח גט שכתבו שלא לשמה בטל י"ל דווקא כשכתב שלא לשמה אבל כשלא כתב לשמה היינו שלא התכווין לשמה גם לר"ח אליבא דרבנן כשר, וי"ל עוד דווקא בשהתכווין לכתוב שם אחר, יהוד' תחת השם הקודש, אבל כשמתכווין לכתוב אל במקום אל לא דמי לזה לנעתק לשם אחר אלא דהוה ככותב אותיו' השם בלא כוונה וקדושה דהא התכווין לכתוב תיבה זו, ויש לחלק והעיקר נ"ל דמ"ש בין התכוון להיפוך או לא מלבד דמצד הסברא אין לחלק כיון דסתמא פסול כמו דל"מ להכשיר ע"י העברת קולמס בהתכווין לשם אחר כן לא יועיל בסתמא, והא דש"ס עירובין דמחלק אם נעתק דגרע, היינו די"ל דסתמא לשמה משא"כ בנעתק לשם אחר, אבל לפי דנקטינן דסתמא פסול שוב אין סברא לחלק בהכשירו וכ"כ הפ"י בעצמו דלאמת אין סברא לחלק, אלא רבותא לר"י קמ"ל והוא דוחק, ועוד נ"ל להוכיח לרבנן אפילו בסתמא פסול מש"ס שבת דף ק"ד דאמר ר"ח מתני' דלא כר"י, וכ' תוס' ורשב"א דס"ל דמתני' סתמא קתני אפילו במתקן בכתיבה שני' כגון ס"ת וגט, ואם נאמר דלרבנן ג"כ אינו פסול רק כשהתכוון לשם אחר גם כרבנן לא א"ש מתני' דהא מתני' בכל גווני מיירי אפילו בכתב סתם שלא לשמה דפטור, וע"כ לרבנן ליכא חילוק, וכן לא מצינו לא' מן הפוסקים דמחלק בזה:

ובישוב הקושי' הא דפליגו רבנן ור"י כשהתכווין לכתוב יודא נ"ל בשאומר דהא דס"ל לרבנן דאין השם מן המובחר לפי הפשוט הוא משום מנומר ור"י ס"ל בשם אחד לא מחזי כמנומר, ומודה בשכתב כל האזכרות כדלקמן דף נ"ד, ודוחק שיחלקו ר"י ורבנן בזה אם שם א' כמנומר או לא, ולכן נ"ל דגם רבנן ס"ל דשם א' לא מחזי כמנומר וטעמא דפסלו הוא משום שאין זה כבודו של השם שהי' כתוב מתחילה בכוונה לשם אדם וטעה ודילג ד' ויהי' נכתב שני' ע"י העברת קולמס לשם השי"ת על דרך זה אין השם מן המובחר שלא ניכר מעשה חדש שעושה דהוי דיו ע"ג דיו ולא נתוסף בו מעשה רק ע"י מחשבתו

משוי' לי' מעשה אין זה כבודו של שם שיהי' כתוב עד"ז ואין זה ואנוהו אבל כשנכתב לשם השם רק שלא קידש השם כראוי' מודים חכמים דאין בזה משום זה אלי ומשום מנומר ליכא ולכן נקטו הפלוגתא בזה האופן שכתב יהוד' שנעתק לשם אדם בהא פליגו רבנן וסברי שאינו מן המובחר, וגם לר"ח א"ש דהא לדברי ר"י אמרו לדבריך עכ"פ אינו מן המובחר והיינו בכה"ג, וקמ"ל רבותא לר"י דגם כה"ג ס"ל מן המובחר וא"ש:

ויש לי לעשות סמוכים לדברינו מש"ס גיטין דף נ"ד דאמר ר"י ניהי דהפסיד שכר אזכרות שכר ס"ת כולו מי הפסיד, והקשה הרשב"א קושיא עצומה אי ס"ל דלא בעי לשמה גם אזכרו' לא הפסיד ואי ס"ל דבעי לשמה פשיטא דס"ת כולו פסול, ותירץ דר"י ס"ל כר"י דאפשר להעביר בקולמס ועד שאין מעביר הפסיד שכר אזכרות, ור' אמי ס"ל כרבנן דלא מהני העברת קולמס והא דקאמר כמאן נימא דלא כר"י, ר"י הוא דאמר, וכל הרואה יראה כמה נדחק הרשב"א לומר דר"י ס"ל כר"י דבכל מקום הלכה כרבים ויותר קשה דהקשה על ר"א שכר ס"ת כולו מי הפסיד הא רבנן דרבי' נינהו חולקים על ר"י וס"ל לרב אמי כוותי' דרבים ועל סתמא דש"ס דקאמר כמאן נימא דלא כר"י לא קשה דכן דרך הש"ס דמהדר לאוקמי ככולי עלמא אבל על ר"י דהקשה בכח על ר"א קשה, ונ"ל עפמ"ש דרבנן דווקא כשכותב לשם אחר פליגו וס"ל אין זה מן המובחר, והתם דקאמר אזכרות לא כתבתים לשמן היינו סתמא כמו שדייק תוס' הנ"ל בכה"ג לא פסלו רבנן משום שאינו מן המובחר, ולכן סבירא לי' לר"י דס"ת כשר דאפשר להעביר בקולמס על דרך שכתב הרשב"א ולמ"ש אפילו לרבנן כשר, והיינו דס"ל כראב"י דלא אמרו רבנן רק משום שאינו מן המובחר, ור"א השיב על זה וסלקא דעתא דש"ס דס"ל כר"ח ופסול לרבנן משום כתב ע"ג כתב דל"מ, ולכן כל הס"ת פסול ומפרש כמאן נימא דלא כר"י אלא כרבנן משום דכתב ע"ג כתב ל"מ ובזה אין חילוק אם כתב לשם אחר או כתב סתם, ומתרץ אפילו כר"י אתיא משום דמחזי כמנומר דבכל השמות איכא טעמא אחרינא דמיחזי כמנומר ואפילו בכתב סתם לא מהני העברת קולמס דמחזי כמנומר ולפ"ז גם ר"א אפשר דס"ל כראב"י וכל אזכרות שאני משום מנומר ואפילו בכתב סתם שלא לשם אחר גם כן פסול דאינו מן המובחר וא"ש הסוגיא במרווח:

ולפי דברינו יש להכריע כראב"י דהא ר"י ג"כ כוותי' ס"ל ורב אמי למסקנא י"ל ג"כ כוותי' סבירא ליה כמ"ש, ועכ"פ הא איכא ר"י וראב"י תרתי לגבי חדא ר"ח דחולק והלכה כרבים והרמב"ם דפסק כר"ח וכתב הרשב"א טעמו משום דבשבת לא מביא ש"ס רק דר"ח משמע דעיקר כוותי', ונ"ל לרמב"ם לשיטתו ליכא ראיי' דר"י ס"ל כראב"י דלרמב"ם א"א לומר טעמא דר"י דס"ל דאפשר בהעברת קולמס וזהו פי' ר"ח שברשב"א דמפרש

הא דקאמר טעי בדר"י היינו דלא יפסיד כלל דהוא יעביר בקולמס וכ"כ רשב"א דר"י ס"ל דמהני מעביר בקולמס לפי פי' ר"ח דל"ל לחלק בין הפסד מעט למרובה, אבל הרמב"ם בהלכות תפילין פ"א הלכה י"ח מפרש כרש"י טעה בדר"י שלא יפסיד רק האזכרות, וצ"ל על כרחך דר"י ס"ל דלא בעי אזכרות לשמה רק לכתחילה כמ"ש הרשב"א שם בחד תירוץ, ולא מוכח דר"י כראב"י ס"ל כמובן, ופסק כסתמא דש"ס שבת, ור"ח ורשב"א דמספקא להו לדינא משום דרשב"א נדחק ולא נכנס לחלק כמ"ש והוצרך לומר דס"ל לר"י כפ"י, והמחבר בא"ע סי' קל"א כ' סתם שיטת הרמב"ם ומביא שיטת ר"ח ורשב"א בשם י"א נראה דס"ל לעיקר כרמב"ם ולשיטתו אזיל דס"ל ביו"ד סימן רפ"ב כרש"י ורמב"ם לחלק בין הפסד מעט למרובה הקצרתי וע"ש:

נחזור לדברינו דבארנו דלא אמרי רבנן דאינו מן המובחר רק היכא דהתכווין לכתוב לשם אדם לפ"ז נדון שלנו שלא כתב לשם אדם רק כתב סתם אל ולא התכווין לשם הקודש אפשר בכה"ג גם חכמים מודים דאין בזה שלא מן המובחר, אלא הא הרשב"א לא נחית לחלק בכך מדנדחק דר"י כר"י סבירא לי', אבל נ"ל ברור דלא פסלו רבנן משום מנומר ולא פליגו עם ר"י אם שם אחד מחזי כמנומר או לא אלא טעמיי' שאינו מן המובחר לכתוב השם על דרך זה שמתחילה הי' שלא לשמה ועכשיו ע"י מחשבתו ואין היכר כלל שעשה בו מעשה כתיבה שיהי' השם נכתב, וע"י מחשבתו משוה לי' מעשה אין זה מן המובחר, וא"ש דנקיט פלוגתא ורבנן במתכווין לכתוב יהוד' אפילו בכה"ג דאיכא סברא יותר דאינו מן המובחר מ"מ מכשיר ר"י, ואיכא נ"מ בין אם טעמא דרבנן משום דמתחזי כמנומר או משום שאינו כבודו של שם שיהי' נכתב ע"ד זה כמ"ש, היכא דכתב השם בקדושה להעבירו עליו בקולמס תלוי בשני הטעמי' ואי משום מנומר איכא ואי משום שאין זה כבודו של שם לא שייך היכא שכבר נכתב בקדושה:

ויש לי ראי' מהימנא על זה ממ"ש הטור ביו"ד סי' רע"ו וז"ל אם יש דבוק באותיות השם יש לו לגררו וא"צ אח"כ להעביר בקולמס, ועיין בב"י שם דמשום הדבוק לא נתבטל קדושתו, וצ"ע מ"ש הטור דאין צריך משמע דאם רוצה יוכל להעביר ואין מזיק הא כשמעביר בקולמס נפסל משום מנומר אלא על כרחך דמשום מנומר לא נפסל ע"י העברת קולמס בשם אחד אלא מפני שאין כבודו של שם ודווקא כשנכתב תחלה שלא לשמה, אבל כאן שנכתב לשמה כשרוצה להעביר בקולמס לא הפסיד, ואם הי' צריך מפני שהי' נפסל ע"י דבוק ג"כ לא היה מזיק ע"י העברת קולמס כיון שהי' נכתב לשמה ודביקת' הוא דפסלו והו"א דצריך להעביר בקולמס שנית ואין בזה שאינו מן המובחר

לכתוב עד"ז דהא מתחלה כתב בקדושה, קמ"ל דאין צריך כלל דלא נגרע מקדושה מידי וזו ראיי' מהימנא מוכרחת לדברינו:

ומתוך דברינו הי' נ"ל בנדון שלנו לתקנו ע"י העברת קולמס על תיבת אל דמה שנוגע לענין כתב ע"ג כתב שהוא דאורייתא הו"ל ספק ספיקא שמא כתבו וקדשו כבר ואת"ל שלא קדשו דילמא הלכה כראב"י דס"ל לרבנן דהוי כתב, וליכא רק משום שאינו מן המובחר וכבר כתבנו שאין זה רק מדרבנן ולכה"פ שיהי' פסול בדיעבד מדרבנן הוא ולמ"ש דאם כתבו בקדושה תחילה מותר להעביר קולמס ולהך צד שמא נתקדש מותר להעביר עליו קולמוס הו"ל ספק דרבנן ואזלינן לקולא, ועיין זה בד"מ סי' פ"ג בציר דגים טמאים ובש"ך שם כעין זה, כן הי' נ"ל, ואחר שובי נחמתי מכמה טעמים, חדא כיון דהמחבר בא"ע סי' קל"א כ' בסתמא דהגט בטל ודיעה שניי' רשב"א ור"ח בשם יש אומרים ובכל מקום שכתב עד"ז העיקר כדיעה ראשונה אין לנו לעשות ס"ס מזה, ועיין פמ"ג יו"ד סי' צ"ח דאין לעשות ס"ס דילמא טעם כעיקר לאו דאורייתא הגם שיש הרבה מן הראשונים דהכי ס"ל כיון דמחבר פוסק דטע"כ דאורייתא, ואפשר יש לחלק כיון דמביא המחבר יש אומרים מסתמא כוונתו ורצונו לחוש להי"א ולא ברירא לי' כ"כ לוודאי כדיעה ראשונה וחש להחמיר לכן אפשר יש לצרף דעה שניי' זו לס"ס וצריך אצלי תלמוד, ועוד יש לפקפק דאין לעשות ספק ספיקא בידים עיין מג"א רסי' תס"ז בסם מהרי"ט, ועוד הא נולד ספק אחד תחילה קודם שהעביר בקולמס וספק שני נולד אחר שהעביר קולמס ולא מצטרף ספק השני להקל ועיין סי' ק"י ובמג"א סימן תל"ט סק"ג, וגם ענין ספק דרבנן שכתבתי לא נ"ל נכון כיון שנולד הספק בדאורייתא ונתגלגל אח"כ ונעשה דרבנן לא אמרינן בזה ספק דרבנן להקל עיין ד"מ סי' נ"ז ובש"ך סי' ס"ו ס"ק יו"ד ופר"ח סי' ק"י ובמל"מ ה' בכורי' בפ"ד:

וכאשר בינותי בספרים וחפשתי חפש מחופש אולי אמצא נדון כזה או כיוצא בו, מצאתי ראיתי שאהבה נפשי כי כבר נשאלה שאלה זו ממש וכבר הורה בה זקן קדושת זקיני מ"ו מאוה"ג מוה' עקיבא איגר זצ"ל בספרו אשר בשם תשובת ר' ע"א יכונה ושם בסי' ע' כ' לאמור כי הי' נ"ל להתיר ומכח ספק ספיקא ומשום דאינו מן המובחר אפשר דהוא רק לכתחילה ואפילו דיעבד אינו אלא מדרבנן וספיקו להקל, וחזר בו דמשום שאינו מן המובחר גם אם קדשו תחילה נפסל ע"י העברת קולמס משום מנומר אלו דברי קדשו זצ"ל:

והנה דברי קדשו נפלאו ממנו לא זכיתי לעמוד על דעתו מ"ש לענין ספק ספיקא כבר כתבנו בטולו מכמה טעמים ומ"ש כמסתפק אם פסול בדיעבד משום שאינו מן המובחר

ומביא ראי' מש"ס סוכה י"א, כבר הראנו דאיכא פלוגתא בזה בין רש"י לתוס', ואנן הוכחנו דתוס' מודה הכא דפסול בדיעבד, ומ"ש גם אם בדיעבד פסול הו"ל ספק דרבנן ולקולא, גם כן לא אתי שפיר כמ"ש, ומה שמביא ממג"א סוף סי' ל"ג הכוונה דהוי כעין ס"ס, נ"ל דמג"א סמך דלעיקר דליכא פסול ע"י נכרי כרוב שיטות דס"ל הכי ולחומרא מחמירינן לכן צירף שיטת ר"ח ורשב"א דאפשר הלכה כראב"י הגם דמחבר נקיט לעיקר כרמב"ם כיון דרוב הפוסקים בזה ס"ל דכשר השחרות לכן עי"ז סמך המג"א לצרף שיטת ר"ח ורשב"א אבל בנדון דידן דליכא שום קולא רק מכח ספק ספיקא גרידא לזה ליכא ראיי' מן המג"א, ודע מ"ש המג"א שם דלראב"י פסול לרבנן משום מנומר הוא, זה דלא כמ"ש דלחכמים ליכא בשם אחד משום מנומר, וראיי' שלי מן הטור מוכרחת, וגם מהמג"א לא מוכח נגד זה דאשגירת לישנא הוא ולא דק דליכא נפקותא שם דלא בא לומר אלא לראב"י ס"ל לרבנן כתב ע"ג כתב הוי כתב וה"ה כשמשחיר שנית ובין אי טעמא דרבנן לראב"י משום דמחזי כמנומר או משום טעמא דידי כל זה לא שייך בשחרות של עורות:

והנה מזקיני מאוה"ג זצ"ל אתבונן למצוא תיקון לס"ת שלפנינו, כי שם כתוב לאמור שמצא תיקון אחר והוא לתלות בין השיטה בין תיבת אל לתיבת שדי ב' תיבות יוסף אל' ולקדש שם אל ההוא אף שגם בזה יש לפקפק אולי כתב הסופר בכוונה אל בקדושה ועתה ע"י תליי' בין השיטו', יוסף אל, יהי' נקרא תיבת אל הראשון בשם אל והוי כמו מחיקה לעשות מן אל אל וסברא זו מוכח מלבוש יו"ד סי' רע"ב הכותב יודא ולא נתן בו ד' יתלה ד' למעלה דלא הי' כוונתו לכתוב השם משמע דאם הי' כוונתו לכתוב השם אסור לתלות הד' למעלה דעל ידי דקוראים התיבה יודא הוי כמוחק השם (וכן כ' בספר בני יונה) ונרא' שכן הבין האלי' רבה באו"ח סי' קמ"ב ס"ג מ"מ נראה דאין סברא זו מוכרחת דנרא' מתשוב' עה"ג סי' צ"ה ותשוב' ב"ח סי' קי"ג דס"ל דאין בזה מחיקה רק במוחק בידים, וגם הלבוש לא ס"ל דהוי מחיקה מדאורייתא כיון שאינו עושה מעשה מחיקה בידים אלא מדרבנן, ובנדון שלנו דליכא אלא ספק שמא קדש הסופר תיב' אל ספק דרבנן להקל אלו דבריו זצ"ל:

והנה מ"ש דאין סברת הלבוש מוכרחת אני בעניי מצאתי דינו של הלבוש מפורש הוא במס' סופרים פ"ה הלכה י' בלשון זה עצמו הכותב יהודא וכו' ועוד שם סוף הלכה הי' צריך לכתוב יהוד' ונתכווין לכתוב השם אעפ"י שלא כתב בו ד' מעכבה וכותב יהוד' אחר הרי דברי הלבוש מפורש יוצא ממס' סופרים וצ"ע למה לא כתב המחבר דין זה דמס' סופרים, באם נתכווין לכתוב השם שאסור לתלות הד' וכדדייק בלשון המחבר

והוא מרבינו שמחה דמביא הב"י וז"ל הי' כותב יודא ולא נתן בו דל"ת וכו' שינה בלשון זה דהו"ל לומר הי' רוצה או צריך לכתוב יהוד' ולא נתן בו דל"ת, והא הכותב לא כתב יהוד' כיון שלא נתן בו ד' ולמה נקט המחבר כותב יהוד' אלא אי הוה נקיט הי' רוצה או צריך וכו' הו"א אפילו מכוון לכתוב השם, לכן נקיט הי' כותב בשעת כתיבה מכוון לכתוב יודא וסבור הוא שכותב יודא כנ"ל והוא דיוק נכון, ואפשר ע"ז סמך המחבר שלא העתיק דין זה של מס' סופרי' ועדיין צ"ע:

ואפשר דס"ל למחבר דליכא זה משום מחיקה הגם שנשתנה ע"י הטלת ד' אין זה מחיקה אלא גרמא בעלמא למחוק את השם דמותר דכתיב לא תעשון כן ועיין שבת דף ק"כ ע"ב דבין רבנן בין ר"י ס"ל דגרמא מותר ועיין רמב"ם ה' יסודי תורה פ"ו הלכה ו', ומ"ס דאוסר הכא דהתכוין לכתוב השם משום דס"ל גרם מחיקה אסור כדס"ד דש"ס שם דרבנן ס"ל גרם מחיקה אסור ולפי דקיי"ל דגרם מחיקה מותר ליתא לדינא של מ"ס הנ"ל כנ"ל:

והלבוש נראה דס"ל לחלק דהתם כשיורד למים ושם כתוב על ידו אינו עושה שום מעשה בשם עצמו אלא שיורד למים וממילא נמחק ע"י המים, אבל כשכותב ד' ועי"ז נשתנה השם ונקרא יהוד' הו"ל מעשה בידים דע"י שכותב ד' משנה השם ליהוד' והו"ל כאלו מוחק השם בידים ועיין רא"ש ביצה פ"ב כ"ב ע"א דמחלק לענין גרם כבוי כשעושה מעשה בנר עצמו הגם דכיבוי באת אח"כ ממילא הו"ל כעושה מעשה כיבוי לכ"ע עיי"ש, ומ"ש אמו"ז זצ"ל דלבוש ג"כ אינו אוסר רק מדרבנן משום דלא מצא לו חבר ולא נראה לו שיהי' איסור דאורייתא בזה, ואנן מצאנו דין זה מפורש במס' סופרים ואפשר שהוא מדאורייתא כמ"ש, ואפילו לדעתו הקדושה דאינו אלא מדרבנן וכתב דספק דרבנן הוא שמא לא נכתב תיבת אל בקדושה, לפענ"ד נראה כיון שיש לנו לדון בתרתי אם מותר למחוק בידים ואם מותר לשנות קריאתו ע"י שיכתוב למעלה, ובמחיקה עצמה צריך להחמיר מספק דדאורייתא הוא אין לנו להקל בספקא דרבנן לכתוב ולתלו' למעלה וענין כזה עיי' ב"י סי' תל"ז ומג"א ס' קפ"ד ס"ק ז' בספק בירך ביהמ"ז דצריך לברך גם ברכה רביעי' דלא לזלזלי' בי' שמחמיר בדאורייתא ולהקל בדרבנן בספק אחד הה"נ הכא וכבר הארכנו בזה בכיוצא בו:

ולולי דברי קדשו הי' נ"ל דאין נדון זה דומה למ"ש הלבוש דשם תולה דל"ת כדי שיהי' נקרא עם אשר כתוב למטה ממנו יודא והו"ל כאלו כתב בתוכו והו"ל כמחיקה ממש ע"י מעשה ודיו ושינוי הנראה וניכר הוא אבל בנדון זה דכתיב אל לא נשתנה דבר שנשאר הכל כתוב כמו שהי', אלא ע"י שתולה למעלה ב' תיבות יוסף אל בין תיבת אל לשדי נשתנה הקריאה במובן של הקורא וקורא אל תחת אל, אין זה מחיקה בידים אלא שינוי

דממילא אתיא וקרוב לומר דאפילו גרמא לא הוי מכ"ש, וקו"ח דלא הו"ל כמוחק בידים והחילוק רב וברור לפענ"ד:

אבל מ"ש אאמו"ז עוד לפמ"ש האלי' רבת בנדון שלו דיטעו שאינו שם ויבואו למוחקו י"ל זהו דווקא אם נתקדש בוודאי חוששים לטעות ומכשול כהנ"ל, אבל בנדון זה שיש ספק אם קדשה הסופר לא חיישינן כולי האי שמא יסבור שאינו שם וימחקנו כיון שאם ימחוק ספק הוא שמא לא נתקדש נכון מש"כ ויש לצרף שיטת הרמב"ם דספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא ומחיקת אל שהוא ספק ליכא רק איסור דרבנן אין לנו לחוש כ"כ שמא ברוב הימים ימחוק, (הגם שגם באיסור דרבנן אסור למוכרו לגוי היכא דחוששין שמא יחזור וימכרנו לישראל צ"ל דזה רגיל להיות אבל מאן לימא לן דיבוא זמן דיהא צריך או רוצה למחוק תיבה זו):

ועוד אני אומר דליכא ספק השקול דמסתבר יותר שכתב אל שלא לשם קדושה והי' מכווין לכתוב ויאמר יעקב אל וכאשר ראה אח"כ בתיקון סופרים שלפניו לכתוב עוד (שאסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב) סבור הי' שעומד בשם אל וכתב שדי, אבל כשנאמר שכתב אל שדי הב' שמות, צ"ל שטעה ודילג ב' תיבות מיעקב עד אל שדי הגם שאפשר אבל אינו מצוי' כ"כ וקרוב יותר שכתב יעקוב אל בבת אחת והפסיק וראה בחומש שלפניו וטעה ובא לו הטעות מפני שפסק בתיבת אל וסבור דקאי באל שדי וכתב שדי אצל אל שכתב תחלה, הגם שאין לסמוך ע"ז מ"מ ספק שקול ליכא וחזי לצרופי למה שכתבנו ובהא סלקינן לעשות כאשר העלה זקנן ורבן של ישראל אאמ"ו זקיני מאוה"ג זצ"ל כי הוראתו בקדושה הוא ואנחנו קיימנוה וחזקנוה בעז"ת:

ועבידנא לי' שעשועים לשעשע בקצת מדבריו אשר העלה ואשר הביא לפנינו מה שהקשה בש"ס פ' הנזקין א נ"ד ע"ב דמקשה על ר"א וליעבר עליי' קולמס ולקדשו כמאן דלא כר"י לפי המבואר במ"ס ובהגמיי' ומובא בש"ך דשם שנכתב שלא בקדושה מותר למוחקו, גם לרבנן לא א"ש דהא אפשר שימחוק כל האזכרות כיון שלא נכתבו בקדושה ויכתבם אח"כ מחדש, יפה הקשה וכבר קדמוהו בקושיא זו בתשובת חו"י סי' ובבני יונת האריך בדין זה והעלה ב' ישובים לקושיא זו, א' דידע אם ימחוק כל האזכרות ויכתוב על המחק מחזי כמנומר ולכ"ע פסול, וס"ד כשיעבור בקולמס ס"ל לר"י אפילו כל האזכרות שבס"ת לא מחזי כמנומר והקשה כמאן דלא כר"י וחידש דגם ע"י העבר' קולמס כל האזכרות מודה ר"י דמחזי כמנומר תירוץ שני דהיכא שהסופר ידע שכותב שמות שאין נמחקים ופשע ולא כתבם בקדושתם כראוי' כה"ג אסור למחוק וזה דין חדש שחידש וצ"ע, ולפענ"ד לק"מ כיון שאין הסופר נאמן לנו שלא כתב האזכרות לשמה דחזקה

דפועל עושה פעולתו בשלימות כראוי' כמ"ש הר"ן אלא לעצמו הנוגע לשכר פעולתו דאדם נאמן על עצמו בדבר הנוגע לממון כאלו מוחל על ממונו, אבל הנוגע לענין איסור אינו נאמן דאמרינן ווודאי שקר בימינו, ולא מיבעי' דאסור לאחר למחוק האזכרות בשביל עדותו, אפילו הוא עצמו אין מניחין לו למחוק משום חזקה דוודאי כתבה כראוי' וא"נ להפסיד ס"ת, וקוראים בו לצאת ידי חובתו ואפי' בפ' זכור דקריאתה מדאורייתא, ואם הוא יכול לצאת בקריאה בס"ת זה יש לעיין דהו"ל כאלו שוויא לנפשי' חתיכה דאיסורא ואפילו במקום עידים מכחישין אותו נשאר באיסור כ"ש כשדבריו נגד חזקה ולדבריו ס"ת פסול הוא, ואפילו חוזר מדבריו ל"מ חוץ באמתלא כנ"ל אבל לקולא שנהי' מניחין אותו למחוק האזכרות נ"ל פשוט דאינו נאמן לעצמו להקל וכי כן לק"מ קושית מעלתו ני' ותמוה לי שנתלבטו גאוני קמאי בקושיא זו כ' הפשוט כמ"ש:

ומ"ש מע"כ תלמידי נ"י דשם שנכתב בקדושה אסור להעביר עליו קולמס דהו"ל כמוחק וציין על ש"ך סי' רע"ז שם לא נזכר מזה כלום, ולא אמר אדם דבר זה מעולם בשביל שמוסיף דיו יהי' כמוחק התחתון ועיין גיטין דף י"ט ע"א דיו ע"ג סקרא חייב שתיים משום מוחק התחתון סקרא ועכשיו דיו, ודיו ע"ג דיו וסקרא ע"ג סקרא פטור, הרי מפורש דפטור דליכא משום מוחק התחתון והה"נ לענין מחיקת השם דלאו מחיקה הוא וילפינן זה מזה לענין כתב ע"ג כתב בגט ובשבת וס"ת, ועיין נוב"י תנינא חלק יו"ד סי' קפ"א, ובזה אתן קנלי למילין, יאר ד' עינינו בתורתו, הכ"ד חפץ בהצלחתו אה"נ דש"ת, פה פ"ב כאור בקר ליום שהוכפל בו כי טוב ג' מרחשון תרי"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלב

שלום וכ"ט לתלמידי חביב נפשי הרב הגדול המופלג חרוץ ובקי בהלכה אשריו שלו ככה כש"ת מהו' אברהם פאפער ני' בשבת תחכמוני בקהל טאב יע"א:

גי"ה קבלתי והיום שמתי עין עיונו על דבריו דקיי"ל ביו"ד סי' רפ"ד שני תיבות כותבים אבל שלשה אין כותבים בלי שרטוט ומסופק פר"מ נ"י אם מותר לכתוב ב' תיבות בלא שרטוט ותיבה השלישית בשרטוט דהא באופן זה לא כתב ג' תיבות בלא שרטוט, או דלמא דווקא כשאין כותב רק שני תיבות לבד אז מותר בלי שרטוט אבל כל שכותב ג' תיבות צריך לשרטט כולם אלו דבריך בקיצור:

ואחר עיון קצת נראה לי ראי' להתיר לכתוב שני תיבות בלי שרטוט אם כותב בשרטוט השלישית, דיש לדקדק בלשון רבי יצחק ובריית גיטין דף ו' ע"ב ר"י אומר שנים

כותבים שלשה אין כותבים ובברייתא תנא שלשה כותבים ד' אין כותבים ויש לדקדק כיון דאסורא קמ"ל למה אמר ר"י שנים כותבים ולמה נקט הברייתא שלשה כותבים לא הו"ל לר"י רק לומר שלשה אין כותבים או בברייתא ד' אין כותבים ממילא נשמע פחות מג' לר"י או פחות מד' לברייתא כותבים, ונ"ל דקמ"ל טובא שנים כותבים לעולם אפילו כותב ג' תיבות ושני מנייהו כותבים בלא שרטוט, אבל אם היה אומר רק שלשה אין כותבים בלי שרטוט הו"א דבעי שרטוט בכל תיבה קמ"ל שנים לעולם כותבים בלי שרטוט אפילו רוצה לכתוב שלשה תיבות יחד, וכן מדייק שלשה אין כותבין משמע דווקא שלשה אבל שלישי היינו תיבה שלישית כותבים כל ששנים משורטטים ודווקא שלשה תיבות אין כותבים וכן כוונת הברייתא כנ"ל:

אלא דקשיא לי לפ"ז הא דטרחו תוס' וראשונים ליישב מהא דתפלין לא בעי שרטוט והא אסור לכתוב בלא שרטוט וחדשו לנו חדשות מכח קושיא זו דכל ששרטט שורה ראשונה מותר לכתוב שורות האחרות שתחת הראשונה בלי שישרטט אותם ואם מותר לכתוב ב' תיבות בלי שרטוט אם משרטט השלישית יש לתרץ כהאי גוונא דבתפילין כה"ג מותר משא"כ במזוזה בעי שרטוט כל התיבות ומוכח דלא סבירא להו כמ"ש, ופשיטא להו דאפילו ב' תיבות ואפי' אחד אסור בלי שרטוט כל שכותב שלשה תיבות יחד:

ויש לדחות דמשו"ה לא תירצו דבתפילין אפשר בכל שני תיבות בלי שרטוט והשלישית בשרטוט, משום דתיקשי עדיין מש"ס מנחות פ' הקומץ דף ל"ב ע"ב דמקשה והא תפילין לא בעי שרטוט, וכתבו התוס' מזה נראה שלא הי' רגילים לשרטט דכל המחמיר נקרא הדיוט, וזה א"ש לפמ"ש תוס' דבשורה אחת למעלה סגי א"כ המשרטט יותר נקרא הדיוט אבל אם אי אפשר לכתוב בלי שרטוט תיבה שלישית בוודאי מאן דמשרטט כולו לא נקרא הדיוט דלאו משום חומרא עושה כן אלא משום דאית בי' טרחא יתירה לשרטט כל תיבה השלישית ולהניח מקום שני תיבות המוקדמים פנוי בלי שירטוט ובוודאי אם הדין כן הוא הי' כל הסופרים משרטטים כל השורות ורגילים לעשות כן ולק"מ קושית ש"ס ולכן הוצרך לתרץ דבשורה אחד סגי ומי שמטריח עצמו ומשרטט כל השורות האחרונות ומחמיר על עצמו בזה נקרא הדיוט, הגם דבקושיא ובתירו' לא הביאו סוגיא דמנחות מ"מ ידעו מסוגיא זו ושם נאמר תפילין א"צ שרטוט ולמה להו לתרץ על זה דאפשר בכותב שני תיבות בלא שרטוט, ולחזור ולהקשות ממנחות לכן תירצו מיד האמת דבשורה אחד סגי וא"ש:

ועיין כסף משנה ה' ס"ת שכתב דאפשר בתפילין כשכותב שני שני תיבות בשורה, מדלא מתרץ דאפשר כה"ג שכותב ב' בלי שרטוט והשלישית בשרטוט ש"מ דס"ל דגם זה אסור,

ולכ"מ אין לומר משום סוגיא דמנחות לא תי' כן חדא דלא הזכיר מסוגיא דמנחות ועוד גם לפי תירוצו קשה מסוגיא דמנחות דוודאי לא שכיח מי שיכתוב תפילין שורה של ב' או ג' תיבו' ולק"מ קושית ש"ס ולא בא הכ"מ רק לתרץ הלכה דתפילין לא בעי שרטוט דאפשר דכותב שורה של ב' ב' תיבות, ומדלא כתב במשרטט תיבה השלישית נראה קצת די"ל גם זה אסור, ויש לדחות דאפשר לא ברירא לי' הא מלתא אם שרטט רק תיבה שלישית אי מותר או אסור לכן כתב מ"ש, ואנן דהבאנו ראי' מלשון ר"י ובריייתא אין לנו ראי' מי שסובר נגד זה:

ודאתאן על דברי הכסף משנה אודיע צערי דתמוה לי מה לו להכ"מ להתחכם אופן דכשר בתפילין באורחא רחיקא ולא ניחא לי' כמ"ש תוס' בשם ר"ת ורא"ש מגילה דכשכותב שורה עליונה בשרטוט סגיא, והי' נ"ל דמשמע לי' לכ"מ דרמב"ם לא ס"ל כוותי' מדכתב בה' יבום פ"ד הלכה ד' כשכותבים גט יבמין משרטט מקום הפסוקים שאסור לכתוב ג' תיבות בלי שרטוט, מדכ' דבעי דווקא לשרטט מקום הפסוקים נראה דלא סגיא בלא"ה דגם כשמשרטט שורה ראשונה לא מהני, ועיין מג"א סי' ל"ב ס"ק ז', ולכן הוצרך הכ"מ אליבא דרמב"ם לתרץ דאפשר השכותב ב' ב' תיבות, וכתב ור"ת מתרץ בענין אחר היינו במשרטט שורה ראשונה אבל הרמב"ם ל"ל כר"ת כנ"ל:

אלא דצל"ע דאם רמב"ם ל"ל כר"ת תיקשי עליו מש"ס מנחות דמקשה הא תפילין א"צ שרטוט הא כיון שא"א לכתוב בלי שרטוט רק כשכותב ב' ב' בשורה אחת וזה לא שכיח, ולק"מ קושית ש"ס ותיפוק לי' תפילין לא בעי שרטוט הרי סתם תפילין לאו כה"ג שני שני תיבות בשורה אחת כתובים וע"כ צריך לשרטט וצ"ע, (וכן הקשה במנחת כהן פ' הקומץ ל"ב):

עוד צל"ע לפמ"ש דהכ"מ הוכיח דרמב"ם ל"ל הא דר"ת ממ"ש בה' יבום, א"כ למה באו"ח סי' ל"ב פוסק בפשיטות דבשורה ראשונה למעלה סגי ולא מביא בשום מקום דרמב"ם חולק בזה כדרכו של המחבר בכ"מ גם זה צ"ע:

ולכן נ"ל דמרמב"ם ה' יבום אין ראיי' דחולק על ר"ת די"ל מ"ש צריך לשרטט מקום הפסוקים בלא שרטט שורה עליונה דבשורה עליונה ליכא פסוק כמ"ש הרמב"ם שם שכותב כמה דברים קודם, ולכן כתב דבעי לשרטט מקום הפסוק אם לא שרטט שורה ראשונה וכן מר זוטרא שרטט מקום הפסוקים ולא שרטט שורה ראשונה, ובאמת אם רוצה לשרטט שורה ראשונה כולה תו לא צריך לשרטט מקום הפסוקים ויפה עשה שלא הביא בש"ע דרמב"ם חולק על ר"ת ורא"ש והא דכ' הכ"מ בה' ס"ת ישוב אחר לרמב"ם דכתב בפ"א מהלכות תפילין דתפילין א"צ שרטוט ולא סגי בתירוץ מרווח של ר"ת, צ"ל

דלא ברירא לי' אי רמב"ם ס"ל כר"ת או לא דלא נזכר דבר זה ברמב"ם בשום מקום לכן כתב דיש לומר בלא דינו של ר"ת תי' אחר, או דאפשר משמע מדכתב הרמב"ם בפ"א דתפילין א"צ שרטוט משמע בלי שרטוט כלל שרי לכתוב לכן תירץ וכתב דאפשר לכתוב תפילין בלי שרטוט כלל ואיכא בהו קדושת תפילין כשכותב שורות שני שני תיבות כן י"ל ומוכרחים אנו לומר דלא תקשה מה שהקשיתי:

אלא דמה שמוסיף הרא"ש במגילה דה"ה כשכותב שיטה ראשונה ואין שם פסוק דמותר לכתוב אח"כ בלי שרטוט ועיין טו"ז יו"ד סי' רפ"ד ובמג"א סי' ל"ב ס"ק ז' קושית ברכת הזבח ממר זוטרא דשרטט ועיי' מחצי' השקל דברכת הזבח הקשה ל"ל למר זוטרא לשרטט כלל בגט חליצה כיון דבשורה ראשונה ליכא פסוק ומותר לכתבו בלי שרטוט אם כן גם הפסוקים שבשורות אחרות לא צריכים שרטוט, ומבאר תירוצו מג"א או דמר זוטרא לא ידע לאמן ידיו בשיטה ראשונה ושרטט שיטה ראשונה, או ששרטט כולו דלא ידע לאמן ידיו גם בשורות אחרונות אם גם נשרטט שיטה ראשונה והרמב"ם דכתב דבעי לשרטט מקום הפסוקים גם אם נאמר כוונתו אם אינו רוצה לשרטט שורה ראשונה מיירי מ"מ אי ס"ל כרא"ש במגילה ל"צ לשרטט כלל כיון דשורה ראשונה מותר בלי שרטוט דאין בה פסוק ממילא הותרו כולם לכתוב באמן האחרונות בתר שיטה הראשונה ומר זוטרא צ"ל דלא ידע לאמן לכתוב גם שורה ראשונה בלי שרטוט, אבל איך כתב הרמב"ם בסתמא דצריך לשרטט במקום הפסוקים והא רוב ב"א יודעים לכתוב בלאו"ה כמ"ש הרא"ש, וע"כ דרמב"ם ל"ל כרא"ש דסבר דבלי שרטוט כלל אפילו הראשונה מותר ומדמה מלתא למלתא ובאמת בתוס' ויתר ראשונים לא נמצא דבר זה רק הרא"ש חידש ומוסיף כן מדנפשי' וטור יו"ד מביאו ורמב"ם ע"כ חולק בזה:

ונ"ל דלכן הרמ"א שכתב בסי' רפ"ד אם שרטט שיטה ראשונה מותר לכתוב אח"כ בלא שרטוט ולא כתב רבותא יותר אפילו לא שרטט כלל גם הראשונה כגון שלא כתב פסוק בשורה ראשונה כמ"ש הטור שם בסימן הנ"ל ונראה דלא ס"ל לרמ"א כן לדינא וטעמא בעי למה, ולמ"ש א"ש דרמב"ם חולק על זה ע"כ ולא נמצא כן רק ברא"ש, והמחבר ביו"ד סי' רפ"ד לא כתב דמותר בשרטט שורה ראשונה צ"ל דסמך עצמו על מ"ש באו"ח סי' ל"ב דבשרטט שורה ראשונה מותר לכתוב אח"כ תפילי' בלא שרטוט האחרונות, והא דמוסיף הרא"ש דמותר בשכותב בשורה ראשונה בלי שרטוט לא נקט המחבר להלכה כנ"ל:

והנה בטור ושו"ע א"ע סי' קס"ט איתא דאגרת יבמים צריך שרטוט, מה שכתב דבעי שרטוט צ"ל או דמשרטט שורת ראשונה או דמשרטט מקום הפסוקים אם לא שרטט שורה ראשונה, אלא דצ"ע הא הרא"ש דס"ל כל שאין בשורה ראשונה פסוק לא צריך

שרטט כלל וצ"ל דמר זוטרא לא הי' יכול לאמן ידיו, ואיך כתב הטור בסתמא דבעי שרטוט נגד אביו הרא"ש ז"ל, וביו"ד מביא שיטתו בלי חולק ושיטת המחבר אתי שפיר דל"ל כרא"ש, ומ"ש דצריך שרטוט משום הפסוקים מיירי באם לא שרטט שיטה ראשונה אבל שיטת הטור קשיא לי טובא וצלע"ג:

ומדי דברי בהאי ענינא לא אמנע מלהציע פה מה דצל"ע על הב"י סי' רפ"ד שהקשה על הטור שהביא לשון הרמב"ם כל כתבי הקודש אסור לכתוב בלא שרטוט אפילו כתבו על הנייר ואח"כ כתב ור"ת פי' דאגרת שלומים מותר וב"י מדייק בלשון הטור דמשמע דר"ת חולק על מ"ש תחילה ולא נמצא מחלוקת בזה ולפי דברי עצמו של הב"י בחיבורו כסף משנה בה' ס"ת כתב מ"ש הרמב"ם אפילו כותב על הנייר היינו אגרת שלומים ומביא דר"ת חולק ע"ז ובירושלמי משמע דלא כר"ת וכן דעת הרמב"ם, וא"כ יפה עשה הטור דכתב ור"ת פי' וכו' דמשמע דחולק בדבר זה עם הרמב"ם, והנה בשו"ע מביא שיטת ר"ת דמותר לכתוב פסוקים באגרת שלומים לצחות הלשון בלי שירטוט, ולא זכר השר כי הרמב"ם חולק ע"ז, ומעתיק לשון הרמב"ם דאסור לכתוב אפילו על הנייר ולפירושו בכסף משנה בכוונת הרמב"ם מביא בשו"ע תרתי דסתרי, וצ"ל כשכתב הב"י חזר מפירושו בכ"מ בכוונת הרמב"ם וסבר דרמב"ם גם כן אפשר דס"ל כר"ת, ומ"ש אפילו על הנייר הגם דלא כתב התיבות על קלף כס"ת מ"מ אסור אבל אגרת שלומים לצחות מותר ועפ"ז מעתיק בשו"ע לשון הרמב"ם ושיט' ר"ת, ומ"מ תמיהא אין כאן על הטור אם ס"ל כמו שפי' הכ"מ, ואיך תמה הב"י על הטור אם ס"ל כדס"ל הוא מעיקרא בכסף משנה וצל"ע:

ועל פי פי' כ"מ בכוונת הרמב"ם וכתבנו שכן דעת הטור דמי הרמב"ם דאפילו כתב על הנייר היינו אגרת שלומים ולצחות הלשון, מצאנו מקום ישוב לסתירת הרמב"ם דבה' ס"ת פסק שלשה תיבות כותבים ובהלכות יבום כתב דשלשה אין כותבים, ונלפענ"ד דמ"ש בה' ס"ת דשלשה כותבים כוונתו למ"ש אפילו כותב דרך צחות אסור וזה דווקא בכותב ארבע תיבות אבל שלשה כותבים, אבל בשאינו כותב לצחות אפילו שלשה אין כותבים, ולכן בהל' יבום דאינו כותב לצחות אפילו ג' אין כותבים ובה' ס"ת לא כתב דבאין כותב לצחות אפילו שלשה אין כותבים דסמך עמ"ש בהלכ' יבום כנ"ל:

ויש פנים מסבירות לזה מן הסוגיא גיטין דף ו' ע"ב דמתקשה בה טובא בלח"מ ה' יבום ובפ"י שם דאמר אביי וכי משום דלא ידע הא דר' יצחק לאו גברא רבה הוא, והקשו הא גם ברייתא לא ידע דהא כתב הרבה תיבות יותר מד' ולמה אמר דלא ידע הא דר' יצחק לחוד, ונ"ל דבאמת קשה הא דר' יצחק נגד הברייתא ותוס' בשם בה"ג תירצו דידעו דהא

דר' יצחק אינו עיקר, ונ"ל דר' יצחק דאוסר בשלשה תיבות באינו כותב לצחות ואז אפילו שלשה תיבות אסור ובריית מיירי כשכותב לצחות ואז דווקא ד' אסור דקיל יותר ול"ק הא דר"י מברייתא, ואקדים עוד דכתב פ"י די"ל דר' אביתר שבח אותם כי קיימו בנפשם ויתנו הילד כו', היינו שלא חסו על בניהם ועשו עצמן כעורב לדברי תורה ולפ"ז לפמ"ש דר' יצחק איירי באינו כותב לצחות ל"ק מר"י דמנ"ל בשכותב לצחות דאסור לכתוב אפילו טובא, אלא דקשה מברייתא דקתני בה ארבע אסור וע"כ מיירי הברייתא דכותב לצחות דשלא לצחות הלשון אפילו ג' אסור, ומפני זה הוצרך להביא הא דר' יצחק דאי לאו דר"י הו"א דברייתא איירי כשאינו כותב לצחות וגם אז רק ד' אסור ולצחות אפילו טובא שרי באין שיעור ולכן מייתי דר"י דנשמע ממנה דברייתא ע"כ בכותב לצחות איירי וקשיא ממנה ל' אביתר, ואמר אביי וכי מפני שלא ידע הא דר' יצחק וכו' ואם לא ידע הא דר"י לא קשה עלה מברייתא דהוא מפרש הברייתא דמיירי בשכותב שלא לצחות ולצחות אפילו טובא שרי וא"ש דאמר דלא ידע דר"י דווקא אבל ידע הברייתא כנ"ל ע"ד פלפול:

והא"ש שיטת הרמב"ם דאנחנו דידענו לדר"י ע"כ צריכים אנו לחלק כדי שלא יחלוק ר"י על הברייתא והא דר"י איירי בשאינו כותב לצחות ואז אפילו שלשה אסור וכן פסק בה' יבום, וברייתא מיירי בכותב לצחות אסור ואז דווקא ארבע תיבות שרי לכתוב בלי שירטוט והוא כמ"ש בה' ס"ת כמ"ש וא"ש:

וחתימה מעין פתיחה דנלפע"ד דאיכא ראי' מהימנא דמותר מיתור לשון ר"י וברייתא דשנים כותבים לר"י או שלשה כותבים לברייתא דמותר לכתוב בלא שרטוט אם משרטט תיבה השלישית או הרביעית ואין ראי' נגד זה רק קצת משמעות מכ"מ ה' ס"ת מדלא מתרץ דאפשר כה"ג בתפילין כשכותב ג' בלי שרטוט ותיבה ד' בשרטוט, ולפמ"ש לעיל דמשמע לי' לכ"מ ממ"ש הרמב"ם בפ"א דתפילי' אין צריכין שרטוט מסתימת דבריו משמע לי' דלא תבעי שרטוט כלל, לכן טרח לתרץ דמיירי באופן שכתב שורה של ג' ג', וא"כ הוא משו"ה לא יוכל לתרץ באופן שמשרטט תיבה ד' דמשמע מרמב"ם דאפשר בלא שרטט כלל ולכן מתרץ באופן דל"ב שרטוט כלל שכותב שורות של שלשה שלשה ולא מוכח מכ"מ דלא כזה:

וכאשר בינותי בספרים מצאתי בס' בני יונה בסוף סי' רפ"ד שכתב דנראה לו אם כותב ג' תיבו' או ד' לכל מר כדאית לי' אסור לכתוב אפילו תיבה אחד בלי שרטוט ולשרטוט האחרת ולא כתב שום ראי' לזה אלא מסברא דילי' שכן נראה לו ודעתו רחבה, מ"מ כיון שמצאנו ראיי' נגד זה וגם מסברת חוץ כן נראה דליכא איסור' נלפענ"ד הנכון אתי לדינא,

עוד שם מצאתי אחרי רואי בעיון שכליי מה שכתבתי בישוב סתירת הרמב"ם כבר קדמני הרב זצ"ל בספרו הנ"ל אלא שכתב לפמ"ש הוא בסי' רפ"ג ליתא לזה, ואני בעניי הכינותי ותיקנתי הסוגיא עפי"ז ונכון הדבר בישוב הרמב"ם ובישוב הסוגיא והשי"ת יאר פניו אתנו סלה הכ"ד אוה"נ דש"ת פה פ"ב יום ד' פ' וישב תרכ"ז לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלג

ישאו הרים שלום חיים וברכה עד עולם לידידי הרב המאוה"ג מורג חרוץ בעל פיפיות לוחם מלחמת ה' שערה כש"ת מה"ו ישראל דייטש אבדק"ק בייטעהן במדינת פרייסען יע"א:
יקרתו קבלתי ואני עמוס הטרדות ע"כ הנני בקיצור אודות אחד שקנה ס"ת אם מותר לו למוכרו למי שהמיר דתו ובכל זאת אוכל מאכלי ישראל הכשרים ע"פ התורה ומתפלל בבהכ"נ בימים הנוראים אם יש במכירת הס"ת הזו הורדה מקדושה והנני להשיבו בקוצר האפשר שלדעתי אסור מדינא מתרי טעמא, א) דמבואר בש"ך יו"ד סי' רפ"א דס"ת שנמצא ביד נכרי ומין צריך לקנותו בדמי' כדי שלא יזלזל בו ומכש"כ שאסור למכור לו הגם שמומר זה הולך בדרך ישראל ומסתמא קונה הס"ת כדי לקרות בו מ"מ לא יזדהר בי' בכבודו הרמה כישראל כשר והרבה קדושה וזריזות נאמרו בו בסי' רפ"ב ע"ש, וגם בניו אחריו הנולדים בגיותו בוודאי יזלזלו בו כאשר אח"כ ירשו מאביהם הס"ת, ב) טעמא רבא איכא לפי המבואר בסי' רפ"א שם דס"ת הנמצא ביד מין ואין יודע מי כתבו טעון גניזה, וכי כן איך נמכור לו ס"ת, והא ברוב הימים אם המצא תמצא ס"ת זה בידו ולא נדע מי כתבו אזי צריכים לגנזו ואסור להביא ס"ת לידי כך, והא דמביא המג"א סי' קנ"ד בשם ס"ח דאם נותן מומר מעות לכתוב ס"ת על שמו כדי שיזכה בו אבל יניח הס"ת בבהכ"נ ויתנהו לציבור ע"מ שאין לו בו רשות ליקח משם רק רוצה שיהי' לו זכות מצוה שיש לו בו כשקוראים בו בצבור מותר לזכותו במצוה זו, אבל כשירצה ללקחו בביתו ויהי' שלו לעולם נלפענ"ד דאסור מהנהו טעמי' שכתבתי, ואסור לסופר לכתוב לו ס"ת לולי שיודע שיתנהו לציבור כהנ"ל וכן מותר למכור לו על דרך זה אבל בלא"ה אסור כנ"ל נכון להלכה ועיין באר שבע בשו"ת סי' ל"ה התיר למכור מזוזה לגוי משום איבה ולא חשש לטעמי' הללו ואם כי יש לחלק מ"מ והוא פסק רמ"א סי' רצ"א הכ"ד אוה"נ פה פ"ב יום ו' עש"ק יום ב' דר"ח אלול תר"ח לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלד

שלום וכ"ט למע"כ י"נ ורב חביבי הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול בקי בחדרי תורה המפורסם צדיק תמים כקש"ת מו"ה אברהם וועכסלער אבדק"ק שוואבאך במדינת בייערן יע"א:

יקרתו קבלתי ע"ד ס"ת שנמצא ביד נכרי וקנו ממנו בישוב אחד בגלילו ואין להם ס"ת כשר חוץ מזה, ונסתפק הדר"ג פר"מ נ"י אם יקראו בו בלא ברכה כיון דיש שני דיעות בשו"ע בענין זה שי"א יגנוז אותו וי"א דקורים בו, הנה הטו"ז יו"ד סי' רפ"א ס"ק א' דייק מדכתב הטור יגנוז ואין קורים בו דאפילו יחיד אין קורא בו וכתב תחילה דיש בו משום חשש עבודה זרה וגם יחיד אין קורא בהם, והנה מה דכתב בפשיטות משום דיש בו משום חשש ע"ז מה דבש דפשיטא לט"ז דנכרי הכותב ס"ת יש חשש ע"ז כן ס"ל לרש"י גיטין פ' השולח למ"ד יגנוז משום חשש שמא כ' לע"ז ומאן דאמר קורים בו דאיכא ס"ס, אבל תוס' שם חולק עם רש"י מדלא אמר ס"ת שכתבו נכרי מ"ד יגנוז משום חשש ע"ז ועיין מהרש"א שם דהא אם הי' טעם משום ע"ז לא הי' אומר טעם משום וקשרתם וכתבתם, וצ"ל למה באמת לא אמר טעם זה, ויובן עפמ"ש רמב"ן בחידושיו בהשמטות שם דהקשה על רש"י חולין מדתנן דשחיטת נכרי נבילה ומתני' אתיא דלא כר"א דס"ל סתם מחשבת נכרי לע"ז ולא חיישינן שמא הי' מחשבתו לע"ז ש"מ דמאן דלא ס"ל דסתם מחשבתו לע"ז לדידי' לא חיישינן שמא חישב לע"ז דאמרינן סתם מחשבתו שלא לע"ז, וראי' רמב"ן נכונה אבל הענין אינו נכון לומר דפליגו מהיפוך להיפוך, ונ"ל דבאמת הו"ל דברי' שבלב אלא לר"א דסתם מחשבתו לע"ז יצא מכלל דברים שבלב דבלב כ"א הוא לע"ז וידוע הוא לכל, והוה כאן סהדי ואומדנא דמוכח דמחשבתו לע"ז ולא מקרי דברים שבלב אבל למ"ד דאין סתם מחשבתו לע"ז גם אם קמי' שמיא גליא שחשב לע"ז הו"ל דברים שבלב ועיין בזה בקצה"ח, וליישב קושית רמב"ן על רש"י נ"ל דס"ל לחלק דשאני התם דיש לבהמה מחיים חזקת היתר הנאה הגם לרש"י מחזיקים מאיסור אמה"ח לאיסור נבילה לענין אכילה, אבל היא בהיתר חזקת הנאה לכן לא חיישינן שמא שחטה לע"ז (פי' כיון דסתם מחשבת נכרי לאו לעבודה זרה היא דלא מחשבין לע"ז ובהמה ההיא יש לה חזקת היתר הנאה וכדי שלא נוציאנה מחזקת היתר הנאה שלה אמרינן האי גוי דשחטה לאו לעבודה זרה שחטה ועיין ריש מסכ' גיטין דף ב' ע"ב סתם ספרא דדיינא מגמר גמירי ובתוספו' שם) משא"כ בס"ת דליכא חזקת כשרות מעולם דלא היינו מחזיקים הס"ת מעולם דלא נכתב לע"ז ושמותר לקרות בו כנ"ל נכון, היוצא לנו דלרמב"ן ליכא למיחש, בנכרי משום שמא לע"ז כתבו, וכן הוא לתוס' ולרש"י יש לחוש

לע"ז וטור כ' במין ונכרי יגנוז ואין קורין בו, וצ"ל לפי מ"ש הט"ז שאחז בשיטת רש"י דלא כתוס' ורמב"ן:

עוד כתב הטו"ז דכל ספר הפסול ואין ניכר פסולו אין קורים בו אפילו ביחיד שמא יקרא בו בציבור דאין ניכר, וש"ך בנקה"כ חולק עליו דאין למגזר ביחיד אטו ציבור, ונ"ל דמודה הש"ך דלקרות בציבור היכא דל"ל ס"ת כשר איכא למיחש שמא יקראו בו גם כשיהי' להם ס"ת כשר דישכחו ברב הימים ולא ידעו דאין קורים בו ע"פ הדין, וי"ל דמשו"ה דייק הטור וכ' יגנוז ואין קורים בו לומר דאפילו במקום דליכא ס"ת כשר אין קוראים בו דחיישינן שמא יקראו בו במקום ס"ת כשר, וי"ל להיפוך דלקרות בציבור בלא ברכה גם לט"ז ליכא חשש, דוקא קורא ביחיד יש לחוש לטעות ותקלה שאין היכר דפסולה מודאי או מספק, אבל כשקורים בציבור בלא ברכה הרי כס"ת שפסולו ניכר דכ"ע שומעים ורואין דאין מחזיקים הס"ת לודאי כשר ויש לצדד לכאן לכאן (דאולי יטעו לומר שנפסל באיזה פסול החוזר להיכשרו כשמתקנו ויקראו בו אח"כ בברכה):

אלא שאין אנו צריכים לכל זה שכתב הש"ך ס"ק ה' מקומות שאין הנכרים יודעים לכתוב אמרינן מסתמא בזזו אותו והנה מ"ש דאמרינן דמסתמא בזזו אותו ולא כתב דתלינן דישראל כתבו לו כמ"ש רש"י בגיטין נ"ל דש"ך שכתב מקומות שאין יודעי' לכתוב היינו במקום ההוא אבל במקומות אחרים יודעים ויש לחוש שמא קנהו מנכרי במק"א שיודעים לכתוב לכן כתב דתולין שבזזו מישראל דאין דרך שיקנה לו נכרי ס"ת או יצוה לישראל לכתוב לו ותולין שבזזו מישראל כנ"ל, ועיין פ"י גיטין פ' השולח שכתב דמ"ד קורים דלא שכיח שיכתוב בעצמו כמ"ש תוס' הא דאין חוששים שמא קנהו ממין משום דרוב כותבים ישראלים ובמין דדרכו לכתוב תולין יותר שהוא כתבו משום כאן נמצא כאן הי' ובנכרי דלא חיישינן שהוא כתבו וע"כ מאחר בא לו תולין דמרוב ישראל הוא עיי"ש, לפ"ז במקומות שאין נכרים יודעים לכתוב ל"ח לכולי עלמא שמא הוא כתבו הגם שיש מקומות שיודעים לכתוב ל"ח שמא מן נכרי שבמק"א קנהו דאזלינן בתר רוב כותבים ישראל ולא צריך לתלות שבזזו כנ"ל:

ומצאתי ראיתי בחי' ר"ן גיטין בתר דמביא שיטת הרי"ף ורמב"ם דפוסקים כמ"ד יגנוז, ויש שם ט"ס שכתב וכן שיטת הרמב"ם ה' תפלה, ושיטת הרמב"ם אינו ובר"ן סביב הרי"ף מביא דשיטת הרמב"ם דקורים בו, כתב ונ"ל מיהו אפשר בדורות הללו שאין הגוים בקיאים בכתיבה כלל והדבר מצוי שבעונותינו בוזזים מיהודים שקורים בהם עכ"ל, הנה כ' חי' ר"ן אפשר י"ל נראה דלא ברירא לי' כל כך וגם כתב דאין יודעים לכתוב כלל משמע בשום מקום, וכתב עוד דשכיחי בוזזי מכ"ז משמע דווקא שאין יודעים כלל

לכתוב וגם היכא דשכיחי בוזזים הגם שאין דבר ידוע כתב בר"ן דתולין בוודאי ומן הבוזזים לקחו וכ"כ בש"ע, והוסיף בחר"ן בזה"ז דא"י לכתוב ושכיחי בוזזים הגם שאין יודעים שבזזו סמכינן שבזזו ומהם קנו, ודלא כש"ך שכתב במקומות שאין יודעים תולין בבוזזים משמע אפילו לא שכיחי בוזזים ואפילו יש מקומות שיודעים לכתוב:

מ"מ לדינא נ"ל דבזה"ז דלא שכיח כלל וכלל נכרי שיודע לכתוב כתב אשורית והלא בתפילין פסק הטוש"ע באו"ח בסי' ל"ט דכשרים המה וכ' הב"י משום דל"ש שיכתבו תפילים הגם שיודעים לכתוב כיון דלא שכיח יותר מס"ת סמכינן על מאן דס"ל קורים, וכ"ש בזה"ז לענין ס"ת דלא שכיח כמו בזמניהם בכתיבת תפילין שתולין דישראל כתבו הגם דידעו לכתוב, וגם ישראלים לא שכיחי דיודעים לכתוב רק סופר שלמד ובאומנתו יחי' בוודאי אין לחוש כלל ומותר לקרות בו אפילו בציבור ל"מ קריאה שכל השנה שהוא מדרבנן אפי' פ' זכור דאורייתא קורים בו ואפילו במקום שיש ס"ת אחר דלא עדיפא פ' זכור ממצות תפילין שהם דאורייתא, ומסתימת הטור ומחבר סי' ל"ט נראה דברוב גם כן מברכים ולא מחמירינן משום חומר איסור דלא תשא ועיין טו"ז או"ח רסי' ח':

הנלפענ"ד כתבתי ומעכ"ת ני' ישים עין עיונו על דברינו לטובה, הכ"ד אוה"נ דוש"ת חותם בברכת אהבה רבה פה פ"ב יום ו' עש"ק לס' בשלח תר"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלה

שלומים מרובי' ליעקב איש תם יושב אוהלים ה"ה תלמידי ידידי הרב המופלג בתורה וביראה המאוה"ג מעוז ומגדול חרוץ ובקי כש"ת מוה' אברהם יעקב קאפל ני' אב"ד בק"ק לאשאנץ יע"א:

זה כמה ימים אשר קבלתי מכתבו ולא הי' באפשרותי לשום עין עיוני על שאלתו עד כעת וגם עתה הפסיקוני טרדו' רבות עניני כללים באמצע הענין, והנה נפשו היפה בשאלתו לחוות דעתי ע"ד אחד ששבק חיים לכל חי וכתב בצוואתו שיהי' ספרי תורה שלו א' לקהילה וא' לחברא קדישא ועכשיו בא בן אחיו יורש דאורייתא שלו ורוצה לקנות הס"ת כדי שיהי' שלו ויהי' לו זכרון לטובה מדודו, והציבור צריך לדמי זבינו כי רוצים לחזק בדקי הבית מלון האורחים עוברים ושבים ואין לאל ידם לחזק בדקי', ומסופק מעלתו ני' אם מותר להם למכור ועיניו חזו מישרים בפסק דיני' ובספרן של צדיקים רבותינו אחרונים נ"ע וחפץ לשמוע דעתי בזה:

בש"ס מגילה ריש פרק בני העיר אמר ר"י אמר ר"מ אין מוכרים ס"ת רק ללמוד תורה ולישא אשה, ומפרש התם טעמא דהלימוד מביא לידי מעשה אשה נמי לא תוהו בראה אלא לשבת יצרה, ובתר הכי מביא הברייתא ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אפילו אין צריך לו, יתר על כן אמר רשב"ג וכו' ויש לעיין למה לא קתני בברייתא שני' לא ימכור אדם וכו' אלא לת"ת ולישא אשה כדאמר ר"י בשם ר"מ, והי' נ"ל דהא דר"י אמר ר"מ איירי באין לו ס"ת אחר וצריך לו לקרות בו אין מוכרים רק ללמוד תורה ולישא אשה אבל למצוה אחרת לא ובברייתא דקתני לא ימכור אדם ס"ת אפילו א"צ לו היינו אפילו אין צריך לא ימכור לדבר רשות או לקדושה קלה והוסיף רשב"ג אפילו אין לו מה לאכול והמוכר אין רואה סימן ברכה וכו' כן י"ל, אלא דקשה קצת הא דרצה לפשוט מהאי דר"י אמר ר"מ דתורה בתורה שפיר דמי, וי"ל, ולפ"ז כל דיש לו ס"ת אחרת לקרות בו מותר לכל דבר מצוה, אלא דאינו כן שיטת הפוסקי', ועיי' רמב"ם ה' ס"ת פ"י דאפילו יש לו כמה ספרים אין מוכרים רק ללמוד תורה ולישא אשה, וקשי' למה לא קתני בברייתא לא ימכור אדם ס"ת אלא ללמוד תורה וכו' כדאמר ר"מ ואפשר י"ל ע"פ שיטת הרא"ש שבטור או"ח סי' נ"ג דיחיד מותר למכור ס"ת שלו ועיין בב"י שם וביו"ד סי' ר"ע ורפ"ב, וי"ל דברייתא דר"מ קתני אין מוכרים רבים היינו בשל רבים אסור למכור רק ללמוד ולישא אשה, וברייתא דקתני לא ימכור אדם משמע אדם יחיד לא ימכור ובאמת ליכא איסור בשל יחיד דאין בו הורדת קדושה דבשלו עושה כרצונו מ"מ לא ימכור הגם דאסורא ליכא מ"מ אינו רואה סימן ברכה, ויתר ע"כ אמר רשב"ג אפילו אין לו מה לאכול וכו' וכן שיטת ראב"י שבב"י או"ח סי' קנ"ג דביחיד אינו רואה סימן ברכה, אלא הרמב"ם לא מחלק בין יחיד לשל רבים וכן ס"ל דברייתא דאין רואה סימן ברכה היינו דאסורא הוא ולפ"ז קשה על הברייתא כמו שהקשתי וצ"ע:

והנה רש"י כתב אלא ללמוד תורה להתפרנס בו כשלומד תורה ועיי' מג"א סי' קנ"ג שהעתיק פי' רש"י, וצ"ע מה ראה רש"י על ככה לפרש להתפרנס כשלומד תורה ומי ליכא שצריך לשלם שכר מלמדו, או לקנות ספרים כדי ללמוד מתוכם, ונ"ל דהי' קשה לרש"י מה דבאמת צ"ע טובא למה אסור למכור ס"ת רק ללמוד תורה ולישא אשה מדקתני אלא משמע דווקא אלו דחמירא טובא, אבל לקנות תפילין ציצית וארבע מינים וכיוצא בו אסור למכור ס"ת, וקשה טובא בוודאי אם כתב לעצמו ס"ת וקיים מצות כתיבת ס"ת אתי שפיר דלא ימכור הס"ת ויתבטל ממצות עשה שיהיה לו ס"ת לעצמו בשביל מצוה אחרת ומה חזית ומי נדחה מפני מ', לא מבעיא דמצות עשה של כתבו לכם השירה מצוה שאין הזמן גרמא היא וחמירא מתפילין וציצית וארבע מינים, ואפילו נגד מצות מזוזה

דתדירה לא נדחה דמ"ש וכשימכור ס"ת ביטל מצוה זו דאין המצוה בכתיבת הס"ת לבד אלא שיכתוב משלו או שיקנה משלו לכה"פ ויהי' לו תמיד ס"ת וכשמוכרו בטל הוא ממצוה זו, עיין ת"ח סנהדרין דף כ"א ע"א, דמזהיר מי שכותב לו ס"ת שלא יתנהו במתנה לציבור דאז אין לו עוד מצוה זו שאין המצוה בכתיבה לחוד רק שיהי' לו תמיד ואם נאבד ממנו צריך לכתוב ס"ת אחרת, וכה"ג קרוב לומר דאפילו ללמוד תורה ולישא אשה אינו רשאי למכרו, וכ"ש היכא דיש לו בן ובת לשיטות הסוברים דמותר למכור ס"ת כדי לישא אשה בת בנים כדי לקיים ולערב אל תנח ידיך עיין טוש"ע א"ע סי' א' ודווקא כשיש לו ס"ת אחרת שכתב ומקיים בו מצות ס"ת אז מותר למכור אחרת שיש לו, דבלא"ה אסור למכרו אבל משום מצוה זו מותר, או כשאין לו ס"ת כלל שכתב הוא בעצמו או קנסו בעצמו אלא שיש לו בירושה מאבותיו ובזה איננו יצא י"ח כתבו לכם כה"ג מותר למכרו משום מצוה דגם לערב אל תנח ידיך, אבל כשאין לו רק ס"ת אחד שיקיים בו מצות ס"ת נלפענ"ד דאסור למכרו כדי לקיים מצוה דרבנן דלערב אל וכו', וגם משום מצות פרי' ורבי' ממש או ללמוד תורה לא מצאתי מפורש כעת וצל"ע לדינא:

והנה בברייתא דקתני סתם אין מוכרים ס"ת אלא ללמוד תורה ולא חילק בין למכור ס"ת שיתבטל ע"י מכירה זו ממצות עשה דכתבו לכם או שיש לו בלאו"ה ס"ת על הדרכים שכתבנו משמע לעולם אין מוכרים ס"ת אלא ללמוד תורה, והוא משום קדושת ס"ת דיש זלזול למוכרו דלית לי' עלוי' אחרינא היינו קדושה שהיא למעלה מקדושת ס"ת, ותמוה למה יהי' יושב ובטל ממ"ע המוטלת עליו, ודבר זה שלא ימכור ס"ת רק דרבנן היא כמ"ש הר"ן, ואיך יהי' בטל ממצוה דאורייתא בשביל זה ונ"ל משו"ה התחכם רש"י לפרש ללמוד תורה כדי לפרנס בו כשלומד, רצונו בזה בוודאי למכור ס"ת לקנות בו תפילין מזוזה ציצית ארבע מינים וכדומה פשיטא דשרי ולא דחינן שום מצוה בשביל זלזול דמכירת ס"ת וזהו כבודו לקיים מ"ע הכתובים בו, אלא דקמ"ל אפילו ללמוד תורה שאין עושה המצוה עצמה בדמיו, אלא מתפרנס בו ונהנה בדמים הנאת הגופניית כדי שיהי' יוכל ללמוד תורה ועד"ז לישא אשה ג"כ כה"ג ג"כ שרי בוודאי שאם צריך למכור ס"ת לתת לאשה כדי שתתרצה לו ובלאו"ה א"א להמציא אשה לקיים פרי' ורבי', פשיטא דשרי אלא אפילו למכור לצרכי נשואין או לפרנס בו בתר נשואים וכדומה שמוציא הוצאות להנאת גופנית שאיננו עיקר המצוה מותר, וכך הוצעת הדברים לקיים שארי מצות לעשות בדמיו גופי המצות פשיטא דשרי וללמוד תורה ולישא אשה אפילו כה"ג דאין מקיים בדמיו גוף המצוה גם כן שרי כנלפענ"ד בכוונת רש"י:

אלא דשיטת רמב"ם וסתימת כל ראשונים ופוסקים אינו כן דווקא ללמוד תורה ולשא אשה מוכרים ס"ת ומפרשים הברייתא כפשוטו וכן לשון הרמב"ם בפ"י מס"ת ואסור לאדם למכור ס"ת אלא לשני דברים שילמוד תורה בדמיו או ישא אשה בדמיו, מלשון זה שכתב ללמוד תורה בדמיו וכן לישא אשה בדמיו מדדייק וכתב בדמיו נראה שרצונו שלומד בדמיו כגון לוקח ספרים או שכר מלמדו, וכן נושא אשה בדמיו שמתקדשת לו בדמי ס"ת ואינה מתרצית לו בלאו"ה, אפשר דס"ל דווקא כה"ג שרי אבל כדי להתפרנס בו כדי שילמוד תורה וכה"ג צרכי נשואי אשה לא דלא כרש"י, וגם משמע דווקא בכה"ג בשאר מצוה שעושה המצוה עצמה בדמיו גם כן אסור למכור ס"ת רק ללמוד תורה ולישא אשה דווקא וצל"ע:

ועיין תוס' ע"ז ד"ה ללמוד תורה, שכ' על הברייתא שם דווקא הנך דחמירו אבל שאר מצות לא וכן משמע פ"ק דמגילה, אבל בשאלתות מפרש הנך דקילא וכ"ש שאר מצות שהם חשובות, והנה קשה על השאלתות לשון הברייתא במגילה אין מוכרים ס"ת אלא ללמוד תורה ולשא אשה משמע אבל למצוה אחרת לא אלמא דאלו ב' חמירא טובא משארי מצות, ולמ"ש בכוונת פירש"י דס"ל ה"ה שארי מצות והא דנקיט ברייתא אלא ללמוד תורה ולשא אשה היינו הגם שמוציא הדמים להתפרנס שאין עושה בו גוף המצות ואינו רק גרמא למצות, עפ"ז יש ליישב גם שיטות השאלתות דס"ל שארי מצות חשובות יותר והא דקתני אין מוכרים אלא ללמוד וכו' היינו שאין מוכרים לדבר רשות והנאת גוף אלא ללמוד תורה ולישא אשה דשייך בהו שמוכר כדי להתפרנס ואינו עיקר וגופו של מצוה מ"מ מותר, ומכ"ש שארי מצות דמקיים בדמי ס"ה גופו של מצות ותשובות יותר דוודאי מותר וא"ש:

והנה בשאלתות והוא בפ' אמור סי' ק"ג וז"ל ברם צריך לומר כהן דאזיל למנסב אתתא או למגמר אורייתא ואיכא בית הפרס באורחא וליכא אורחא אחרינא מהו למיזל בהאי אורחא וכו' לשארי מצות לא קמבעי כיון דלא סגי דלא אזיל וודאי שרי דתני ר"א בר"צ אומר מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים וכו' ואפילו לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין וכו' אלא כ' קאמבעיא לן ללמוד תורה ולישא אשה וא"א למיזל בדוכתא אחרינא למגמר מי שרי או לא ת"ש הולכי ליריד של נכרי' וכו' ומטמא ללמוד תורה ולשא אשה ר"י אמר אימת בזמן שאין מוצא ללמוד וכו' ור' יוסי אמר אפי' מוצא ללמוד במקום אחר יטמא לפי שאין מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה ע"כ דברי השאלתות ככתבו ולשונו הצריך לנו, והנך רוא' אחר דפשיט לי' דמותר לטמאות אפילו למצוה קלה דרבנן ליילך לקראת מלכי או"ה שאם יזכה וכו' מבעי' לי' ללמוד תורה ולישא אשה וע"כ דס"ל דקילי

שניי מצות אלו אפילו ממצוה קלה דרבנן כזו עד דפשיט לי' מברייתא דהולכים ליריד, והוא תמוה איך קילא ל' ללמוד תורה ולישא אשה ממצוה קלה לרוץ מלכי או"ה ומינה דן לכל מצות חוץ שני מצות אלו, ואם ס"ל דמ"ע דאורייתא חשובות יותר מללמוד תורה ולישא אשה כמ"ש תוס' על שמו בע"ז דף י"ג הנ"ל, אבל בוודאי אין לסבול דס"ל דקילי אפילו ממצוה קלה דרבנן, ומהתימה שלא תמה תוס' על השאלתות בזה:

ונצטערתי בזה טובא עד שראיתי שאהבה נפשי מ"ש אבא מארי מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' רנ"ד בישוב קו' הט"א חגיגה ג' באבני מלואי' שלו דשאלתות סתר עצמו ממ"ש תוס' על שמו ספ"ק דב"ק דלמוד גדול ממצות תפילין דהלימוד מביא לידי מעשה והניח בקושיא, והעלה בח"ס דכוונת השאלתות כשיכול ללמוד במק"א ורוצה ללמוד אצל רב זה דווקא וכדומה וכן לישא אשה בכה"ג שיכול לישא אחרת אלא שרוצה בזו שהוגנת לו דמצוה לא תתבטל אלא שעושה מצוה מן המובחר ללמוד אצל הרב שלבו חפץ וכן לישא אשה ההוגנת לו יותר, ומ"מ גוף המצוה לא תתבטל ואם למצוה מן המובחר שבאלו יכול למכור ס"ת כ"ש לגופו של מצות אחרים אלו דבריו זצ"ל עיי"ש, ולפי דברי קדשו א"ש נמי תמיהתי דמה דפשיטא לי' דמטמא בבית הפרס דרבנן לשארי מצות ומוכיח כן מהא דמדלגין אפילו לקראת מלכי או"ה ומספקא לי' ללמוד תורה ולישא אשה היינו בכה"ג שאפשר לו לקיים ללמוד במק"א וכן אפשר לו לישא אשה אחרת בכה"ג מספקא אם מותר או לא די"ל דווקא היכא דלא סגיא בלא"ה אפי' למצוה קלה לרוץ לקראת מלכי או"ה שרי אבל כל דסגי לי' בלאו"ה רק שלבו חפץ ורוצה בזה ורוצה לעשות מן המובחר אפשר דאסור ופשיט לי' מברייתא דהולכים ליריד דס"ל לר' יוסי אפי' יש לו ממי ללמוד שרי דלאו מכל אדם זוכה ללמוד תורה כן נ"ל, אלא דקשה קצת איך פשיט מברייתא הנ"ל באשה כה"ג דילמא ר' יוסי ל"א רק ללמוד תורה דלאו מכל אדם זוכה ללמוד אבל לישא אשה ההוגנת לו ביותר מנ"ל, וצריך לומר דמדמה השאלתות מסברתו מלתא דנשואין ללימוד תורה מן המובחר, ויש לפקפק דללמוד תורה שאני דאמר ר"י לאו מכל אדם זוכה ללמוד ואפשר יגע לריק ולבהלה ולא יצליח בידו ללמוד כדי לעשות משא"כ בנשואי אשה:

שוב מצאתי ראיתי אחרי רואי להגאון מוה' ישעי' פיק זצ"ל בשאילת שלום שלו בסוף הספר שעמד קצת בתמיה שתמהתי וכ' ג"כ דכוונת השאלתות כמ"ש בח"ס אם מוצא ללמוד במק"א ודייק כן מלשון שאלתות דכתב דשאר מצות דלא סגי לי' בלא"ה וכתב עוד דלכן פתח בתרתי ללמוד תורה ולישא אשה וסיים מהו למגמרי משום דבאשה פשוט דדמיא לכל המצות משא"כ ללמוד היכא שיוכל ללמוד במק"א, וציין על תוס' בכורות דף

י"ט ע"א שכ' לכן נקיט הברייתא ללמוד תורה ולישא אשה משום פלוגתא דר"י ור' יוסי כשיוכל ללמוד במק"א וכ' וכן באשה כשיוכל לישא בא"י אלו דבריו זצ"ל והם מיישבי' הדעת הגם כי עדיין יש לפקפק קצת והבן:

ממוצא הדברים אתה למד כי מעולם לא עלה על דעת השאלתות לומר דשארי מצות חמירא יותר מללמוד תורה ולישא אשה אלא היכא דיוכל לקיים מצות אלו בלאו"ה ורק לעשותם בשלימותם יותר זה ס"ל דקיל משארי מצות ואפילו ממצוה קלה דרבנן, ולזה נ"ל דלא מוכח דס"ל לשאלתו' דאפי' לשארי מצות דאורייתא מוכרים ס"ת נגד דעת תוס' ורמב"ם ודכוותי', דמברייתא דר"י בשם ר"מ משמע דווקא ללמוד ולישא כמ"ש תוס' והיינו ללמוד תורה דווקא כשאין יוכל ללמוד בלא"ה כלל בלי שימכור ס"ת או שאינו יוכל לישא אשה ולקיי' פרי' ורבי' בלי מכירת ס"ת וכה"ג חמירא מצות אלו משארי מצות דאורייתא וכ"ש דרבנן, הגם דמטמא בבית הפרס דרבנן למצוה קלה דרבנן וללמוד תורה ולישא אשה היכא דאפשר לקיים ב' מצות אלו בלאו"ה זה דווקא בטומאה דרבנן התירו וגם להציל מן הנכרי התירו אבל למכור ס"ת ולזלזל מקדושתו ע"י מכירה לא התירו רק בב' אלו ללמוד ולישא דווקא כשא"א לו לקיים בלאו"ה כלל, ומ"ש בח"ס דשאלתות ס"ל דמותר למכור ס"ת כדי לקיים מצוה המובחר ללמוד אצל רבו שלבו חפץ וכה"ג באשה, לא ידעתי ולא זכיתי להבין מנ"ל הא, השאלתו' לא קאי רק על ברייתא דע"ז וממכיר' ס"ת לא איירי כלל, ומדברי תוס' בע"ז נראה קצת דשאלתות גם בס"ת הכי ס"ל ונמשך אחריו, אבל הנלפענ"ד נכון כמ"ש ומה לנו ומנא לן לעשות פלוגתא בין הראשוני' במקום שיש להשוותם:

אלא דנלפענ"ד דדבר זה אם מותר למכור ס"ת גם לשארי מצות דאורייתא או דווקא ללמוד תורה ולישא אשה תליא בפלוגתת דראשונים יבמו' דף ס"ב ע"ב עיין ברא"ש שס"ל בשיטת הרי"ף הגם דקיי"ל כר"נ ור"י דווקא כשאין צריך למכור ס"ת ישא בת בנים אבל לא למכור ס"ת, והרא"ש לפי הגרסא שלפנינו מתני' דלא כר"י מוכח דר"י ס"ל אפי' למכור ס"ת שרי כדי לישא בת בני' גם שכבר קיים פ"ו עיי"ש ובמלחמות ונק"י ובב"י בא"ע סי' א' באורך, והנה מצוה זו דאם יש לו בנים שישא עוד בת בנים דאמר ר"י לכ"ע רק דרבנן הוא כמ"ש הרי"ף והרא"ש ולשיט' הרא"ש דאעפ"כ מוכרי' לזה ס"ת כדי לקיים מצוה דרבנן כ"ש שמותר למכור ס"ת לקיי' מ"ע דאורייתא תפילין ציצית וכדומה, וצ"ל הא דקתני בברייתא דר"י בשם ר"מ אין מוכרי' ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה אבל שארי מצות לא אפי' דאורייתא או דצ"ל במצות אלו אפילו לעשות מן המובחר מוכרים משא"כ בשאר מצות כמ"ש בח"ס, או דברייתא דר"מ כסתם משנה ביבמו' ס"ל דאתיא

דלא כר"י היינו דמצוה איכא רק שאין מוכרים ס"ת משו"ה, ור"י ס"ל דמוכרי' ס"ת בשביל זה, וסתם מתני' ר"מ דפליג על ר"י ולכן אמר ר"י בשם ר"מ אין מוכרי' אלא ללמוד ולשא אשה, ודווקא לישא היכא דלא קיים פ"ו עדיין אבל משום מצוה דרבנן דלערב אל תנח ידיך לא וה"ה לשארי מצות אפילו דאורייתא, והא"ש דמפרש טעמא לישא משום לא תוהו בראה לשבת יצרה וזה דווקא כל דלא קיים עדיין פרי' ורבי', והיינו משום דאמר אלא ללמוד ולישא אבל שארי מצות לא אפילו דאורייתא וכ"ש וקו"ח היכא דקיים פ"ו משום מצוה דרבנן לא, ולהלכתא דקיי"ל כר' יהושע אפילו משום ולערב אל תנך ידיך מותר למכור ס"ת ה"ה וכ"ש לשארי מצות דאורייתא ואפשר אפי' למצות דרבנן כנ"ל:

וכ"ז לשיטת הרא"ש אבל לפי שיטת הר"ף ולפי שמפרש הרא"ש שיטתו דר"י לא פליג על מתני' דמצוה איכא אבל אין מוכרים ס"ת משו"ה ואפילו ר"י הכי ס"ל ואין כאן מחלוקת, אנו אין לנו מאן דמתיר למכור ס"ת רק ללמוד תורה ולישא אשה לקיים פ"ו אבל לשארי מצות לא כדקתני בברייתא דר"מ אלא ללמוד ולא זולת ולא מצינו חולק ע"ז, ועיי' שאלתות פ' נח סי' ה' שביאר שם דמותר למכור ס"ת לישא אשה ומייתי לה מברייתא דש"ס מגילה ובתר הכי מבעי' לי' אם דווקא בלית לי' בנים או באית לי' בנים וא"ש ל"ל מהו למכור ס"ת מי נימא כיון דאי' לי' בנים הא קיים לא לתוהו בראה ולא מזבן, או דלמא כיון דלא ידע אי האי זרע מצליח וכו' שפיר דמי ופשיט לי' מדתני ר' יהושע אומר הי' לו בנים בקטנותו יהי' לו בני בזקנותו שנאמר בבקר וכו' ואמר ר' מתנ' הלכה כר' יהושע אלמא אע"ג דאי' לי' שרי לזבוני ומנסב אתתא ב"ב אלו דבריו, והנה מ"ש מדר"י דאפי' יש לי' בנים ימכור ס"ת צ"ל מנ"ל דלמכור ס"ת אמר דילמא מצוה איכא, אבל למכור ס"ת מי אמר, ונתקשה בזה בשאילת שלום שם, והנה באמת הרא"ש הכי ס"ל לפי הגרסא שלפנינו מתני' דלא כר"י ואי ר"י ס"ל דאין מוכרים ס"ת מתני' גם כר"י אתיא כדמשני לעיל ס"א ע"ב לר"נ וע"כ דידע ש"ס דר"י ס"ל אפילו ס"ת מוכרים משו"ה ומתני' דלא כר"י דס"ל דאין מוכרי' ס"ת משו"ה, אלא דשאלתו' לא מייתי הא דש"ס מתני' דלא כר"י, ומביא רק הא דאמר ר"י והוכיח מדבריו דמותר למכור ס"ת וקשה מנ"ל דלמכור ס"ת קאמר ר"י ונ"ל משום דאמר ר' מתנה הלכה כר' יהושע מדאמר הלכה ש"מ דיש דפליג עליו וכן הקשה ש"ס בכ"מ הלכה מכלל דפליגו ומדאמר ר"מ הלכה כר"י ש"מ דמתני' פליגו על ר"י וע"כ משום דר"י ס"ל אפי' ס"ת מוכרי' משו"ה ומתני' פליגו בהך מלתא על ר"י דמצוה איכא אבל אין מוכרי' ס"ת, ואמר ר"מ הלכה כר"י והיינו דאפי' ס"ת מוכרי' ומזה הוכיח השאלתות מדאמר ר"מ הלכה כר"י דר"י ס"ל אפי' למכור ס"ת שרי כמ"ש כנ"ל וא"ש:

היוצא לנו כי ס"ל להשאלתות דמותר למכור ס"ת אפי' יש לו בני' משום מצוה דרבנן דלערב אל תנח וכו' ומתני' ור"י פליגו בזה והלכה כר"י והוא כשיטת הרא"ש ממש ומצאנו לו חבר, ומינה נשמע דכ"ש דמוכרי' ס"ת לשאר מצות דאורייתא מיהת וכמו דס"ל התוס' בע"ז בשיטת השאלתות, אבל לא מטעמא דתוס' בשיטתו דלשאר מצות דמותר למכור אתי מקו"ח דחשיבו יותר מללמוד תורה ולישא אשה, אלא כמ"ש אני בעניי דברייתא דמגילה כמתני' דס"ל דאין מוכרים רק משום פרי' ורבי' וכן ללמוד דחמירא טובא אבל לפי דקיי"ל כר"י דמותר למכור ס"ת אפי' משום ולערב אל תנח כ"ש דמוכרים לשאר מצות דאורייתא, אבל לשארי מצות דרבנן אפשר דאסור ודווקא משום ולערב אל תנח ידך הגם דדרבנן הוא התירו כיון דמצוה זו חמירא בעצמותה ויש בה דאורייתא, משא"כ בשארי מצות דרבנן לא הקילו משום דקדושת ס"ת חמירא הגם בטומאה בית הפרס דרבנן התירו למצוה קלה דרבנן ועיין וצ"ע:

והנה המחבר בא"ע סי' א' קבע להלכה כשיטת רי"ף דאין מוכרים ס"ת רק היכא דלא קיים פרי' ורבי' ומביא י"א והוא דעת הרא"ש דמוכרים ס"ת ועיי' ח"מ וב"ש דנראה דדעת המחבר דהעיקר דאין מוכרים רק כשלא קיים פ"ו, ולפמ"ש ממילא להלכה אין לנו להתיר למכור ס"ת אלא ללמוד ולישא ולא לשאר מצות אפילו דאורייתא, אלא הב"ש חולק וכ' דהעיקר לדינא כדעת הרא"ש דרבים אשר אתו וגם בפי' שיטת הרי"ף חולק הרמב"ן במלחמות, ואפשר אם הי' רואה הב"י דגם השאלתות הכי ס"ל כרא"ש ורוב ראשונים וכ' תוס' בדוכתא טובא דדברי השאלתות דברי קבלה המה לא הי' קבע להלכה פסוקה דאין מוכרים ס"ת לזה ולפי דכתיבנא ממילא מותר למכור ס"ת גם לשארי מצות דאורייתא ומ"מ כיון דמחבר נקיט לעיקר כדעת האוסרי' וגם מ"ש דלשיטת המתירים ה"ה דמותר למכור לשארי מ"ע לא מצאתי חבר ומסתימת כל ראשוני' לא משמע הכי, לכן מפני שאנו מדמים לא נעשה מעשה, מ"מ חזי לצרופי שיטת השאלתות לפי מה דס"ל לתוס' בע"ז בשיטתו דס"ל דכל מצות חמירו ממצות אלו, וכבר הראנו פנים דשיטת רש"י ג"כ כמוהו, וגם חזי לצרופי מ"ש דתליא בשיטות הנ"ל אי שרי למכור ס"ת בשכבר קיים פ"ו מכל הנהו מילי דאמרן נ"ל להקל הכא דאיכא עוד צדדים או צד להקל כאשר יבוא לפנינו אי"ה:

והנה הטור או"ח סי' קנ"ג כ' דיחיד מותר למכור ס"ת לכל דבר ועיי' ב"י דמביא דכ"כ הרא"ש מגילה פ' בני העיר, ומביא י"א דרא"ש לטעמא דאין מצוה בכתיבת ס"ת בזה"ז ודחה דלשונו לא משמע כן היינו דהרא"ש כ' מלתא בטעמא דבשלו יוכל לעשות כרצונו כמו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, ואני תמה איך אפשר לומר בטעמא דרא"ש

משום דליכא מצוה בזה"ז משום דאין אנו בקיאים בחסירות ויתרות וכן כתב שאגת ארי' שזהו טעמו של הרא"ש ובס"ת שחסר או יתר אות א' כ' ב"י בשם הריב"ש דמותר למכור דאין בו קדושת ס"ת ועיין בהג"ה רמ"א יו"ד סי' רפ"ב סעי' י"ח ובט"ז שם, וס"ל להנהו י"א כיון דאין מצוה לכתוב בזה"ז משום דאין אנו בקיאים בכתיבה ממילא אין בו קדושה כ"כ ומותר למוכרו אלא לפ"ז קשה למה בשל רבים או הקדישו לקרות ברבים אסור למכור, ולכן היותר נ"ל דכוונת י"א וודאי אם איכא מצוה בכתיבת ס"ת וכתב לו יחיד ס"ת וקיים מצוה זו בוודאי לאו אדעתי' למוכרו לעולם וגם אם כותב לו אח"כ עוד ספרים אסור למוכרו כיון דאקצהו ואקדשי' והוי כמקדש לקרות בו רבים, אבל בזה"ז דליכא מצוה בכתיבת ס"ת וליכא ביטול מ"ע במכירה סבירא לי' לרא"ש דמסתמא לא אקצהו שלא למכור ועושה בשלו עושה כרצונו לפי דעתו, וכהתנה מעיקרא אדעתי' דנפשי' כשירצה למכור שיוכל למוכרו שיהי' כמו דמכרו שבעה טובי העיר שאר ספרי' דאדעתיי' נתנו לרבים כנ"ל, וא"ש ג"כ מ"ש הרא"ש משום כי לדעתו הוא מוכרו והיינו משום דליכא מצוה בזה"ז ובכלל דבריו דברי י"א כנ"ל:

והנה ברא"ש לא כ' דלכתחילה מותר למכור אלא אם מוכרו, אבל לכתחילה אפשר לא ימכור, ואפשר משום דאין רואה סימן ברכה מיהת וכן שיטת אביו שבמרדכי ומביאו הב"י, אלא שהטור כ' אפי' לכתחילה יוכל למוכרו, וכ"כ הטור בפסקי הרא"ש שחיבר על שם אביו הרא"ש דמותר למכור לכתחילה, והנה הריב"ש כ' מסתימת הרמב"ם ומלשונו נראה דאפילו של יחיד אסור למכור ובב"י יו"ד סי' ע"ר כ' דמשמע כן מלשון הברייתא דבלשון יחיד שנוי' לא ימכור אדם ס"ת, ונ"ל לבאר דרמב"ם לשיטתו הוכיח דאפילו אסורא אית בי' וראב"י ס"ל דליכא רק משום אין רוא' סימן ברכה, דבאמת לשון ברייתא לא ימכור אדם משמע אפי' יחיד כמו שדייק הב"י ומדאמר ר"י בשם ר"מ אין מוכרים ס"ת אין לדייק אפילו יחיד דהא אין מוכרים ס"ת י"ל דווקא של רבי' או שהקדיש לרבים, וקצת יש למשמע מלשון דדווקא רבים מדלא נקיט לא ימכור, וס"ל לראב"י איסור ליכא בשל יחיד אבל אין רואה סימן ברכה, ולכן ר"מ דאמר אין מוכרים ואסורא הוא לא דייק לומר בלשון דיהא משמע ממנו אפילו יחיד לא ימכור, אבל בברייתא דקתני לא ימכור ויתר על כן אמר רשב"ג ומסיים והמוכר אינו רואה סימן ברכה רישא דברייתא לא מאיסור קמיירי אלא שלא ימכור אפילו אין צריך לו, ומה שהוסיף רשב"ג הכל מטעמא דאין רואה סימן ברכה ולכן דייק לא ימכור דמשמע אפילו יחיד בשלו:

והרמב"ם לשיטתו דכתב דאסור למכור אפילו אין לו מה לאכול וכתב הב"י דס"ל ברייתא דקתני לא ימכור אדם ס"ת ומה שהוסיף רשב"ג אפילו אין לו מה לאכול והמוכר אינו

רואה סימן ברכה משום דעביד אסורא ולכן כ' דאסור למכור אפילו אין לו מה יאכל ועיין טוש"ע יו"ד סי' רפ"ב ובט"ז שם דנראה לו לרמב"ם כן מרישא דברייתא לא ימכור משמע איסור וה"ה סיפא אסורא קאמר יהי' אך שיהי' הרמב"ם ס"ל הך ברייתא מאיסור מיירי ברישא וסיפא ודייק וקתני לא ימכור לשון יחיד לכן ס"ל אפילו ליחיד בשלו אסור למכור:

והנה המג"א סי' קנ"ג ס"ק כ"ג הקשה מח"מ סי' רמ"ח דאיתא שם דס"ת יש בו ספק אם הוא בכלל נכסים משום דאסור למוכרו והתם בשל יחיד איירי דאם הקדישו פשיטא דלא מצי למיהב במתנה, וצ"ל דאיירי שהקדישו לקרות ברבים ולא הקדישו ממש שיהי' לצבור לחלוטין ומ"מ אסור למוכרו ובהכי איירי בחו"מ שם ומ"מ צ"ע דהו"ל לפרש כל זה, ובחמד משה כ' דמותר ליחיד למכור ס"ת כפי' רשב"ם בב"ב דתפילין בוודאי בכלל נכסים הם משום דתכשיט ומלבוש הוא משא"כ ס"ת אינו רק למצוה ולא גרס התם באיבעי' משום דאסור למזבן וכן דעת שו"ע בחו"מ, ולא הבנתי דבריו דהא בשו"ע שם מחלק בין ספרים לס"ת והוא שיטת רמ"ה שבטור וכ' הב"י שם הגם דספרים ג"כ אסור למכרם מ"מ אין נזהרים בזה כל כך, ולשיטת רשב"ם משום דתפילים תכשיט הם קשה מ"ש ס"ת מ"ש שארי ספרים וע"כ דהמחבר לא אזיל בשיטת רשב"ם, שוב ראיתי במחצית השקל שמפרש קושית מג"א כך ונשמר ממ"ש בחמד משה, ולפענ"ד י"ל בשיטת המחבר דס"ל לשיט' דיחיד מותר למכור ס"ת ולפי גרסא שלפנינו בבבא בתרא שם ס"ת משום דאסור לזבוני מפרשי' כוונת בעל האיבעי' היכא דהקדישו לקרות ברבים כמ"ש המג"א, אלא דכתב לפרש כוונת המחבר בחו"מ גם כן כזה וכל זה דוחק דהו"ל להמחבר לפרש כל זה, וי"ל בשיטת המחבר מאחר דמביא באו"ח סי' קנ"ג וביו"ד סי' רפ"ב יש אומרים דמותר ויש אומרים דאסור למכרו ולא הכריע ראוי להחמיר מספק וכיון דאין מוכרים מספק אפילו לדעת המתירים דמפרשים ספיקת ש"ס בב"ב בשהקדיש לקרות בו ברבים ומ"מ אנן דמספקא לן ואין מוכר' משום דמספקא לן הלכה כמי נכנס גם כן ספר של יחיד אפילו לא הקדישו לקרות בו ברבים באיבעיאת הש"ס אי ס"ת שאין מזדבן בכלל נכסי הוא כנלפענ"ד:

אלא דעדיין הקושיא קמה וגם נצבה על הטור דפסק בפשיטות בסי' קנ"ג דיחיד מותר למכור ס"ת שלו, ופסק בחו"מ דס"ת ספק אם הוא בכלל נכסים, ואם מפרש איבעיא דש"ס בשהקדישו לקרות בו ברבים הו"ל לפרש ולא לסתום ס"ת דיחיד בכה"ג שהקדישו לקרות בו ספק הוא ואם מפרש כפי' רשב"ם כיון דס"ת למצוה קאי אינו בכלל נכסים

משא"כ תפילין דתכשיט המה איך מביא שיט' הרמ"ה לחלק בין ספרים לס"ת מאי שנא ס"ת מספרים לטעמא דרשב"ם וצל"ע:

ואפשר י"ל דטור לא הי' לו הגרסא בש"ס ב"ב כמו שהי' לפנינו דס"ת דאסור למזבן אלא ללמוד ולישא מהו אם הוא בכלל נכסי אלא כגרסת הרשב"א דלא גרס כל זה אלא דהאיבעי' סתם ס"ת מהו וכן נראה שהוא גרסת הרי"ף אבל לא ס"ל כדמפרש רשב"ם מדנפשי' לחלק בין ס"ת לתפילין משום דתפילין תכשיט הם אלא ס"ל דס"ת דיחיד הגם דמותר למכור מ"מ אינו רואה סימן ברכה כדס"ל לראב"י שבמרדכי ומובא בב"י, וכיון דאינו רואה סימן ברכה לא מזדבן ולכן מבעיא ליה אם הוא בכלל נכסים, ומ"ש בסי' קנ"ג דמותר למכור היינו דאיסור לית בי' אבל אין רואה סימן ברכה וא"ש מ"ש בחו"מ דס"ת ספק הוא, ומייתי שפיר שיטת רמ"ה דבספרים ליכא ספק דס"ל דספרים רגילים למכור דגם דאין רואה סימן ברכה בספרים ליכא וא"ש ביותר מ"ש הב"י הגם דאסור למכור גם ספרים מ"מ לא מזדהרו כ"כ ודוחק למה לא נזהרו כ"כ כיון דאסור למכור למה מקילי' בהו, ולמ"ש בשיטת הטור א"ש דס"ל דבשל יחיד ליכא איסור כלל למכור, אלא בס"ת דחמירי קדושתי' טובא אינו רואה סימן ברכה משא"כ בשאר ספרים דלא חמירא קדושתיי' כ"כ רואה סימן ברכה ורגילים למכור ובכלל נכסים הם כנ"ל:

אלא דכ"ז לא יועיל לנו בשיטת המחבר דבב"י בחו"מ מביא גרסת ש"ס כמו שהיא לפנינו דס"ת אסור למכור, והקשה על הרמ"ה מ"ש ספרים ונדחק דלא נזהרו כל כך בספרים ולזה לא הועלנו בדברינו בשיטת הטור, ובשיטת המחבר אנו אין לנו אלא כמ"ש לעיל מאחר דלא הכריע בין הדיעות מחמירים העולם למכור שוב הוי ס"ת דיחיד דבר דלא מזדבן כנ"ל:

והנה המחבר באו"ח סי' קנ"ג מביא יש אומרים דמותר יחיד למכור ס"ת חוץ משהקדישו לרבים ויש מי שאוסר מביא דעת המתירי' יש אומרים רבים והאוסר בלשון יחיד יש מי שאוסר נראה בדיוק כתב כן דרבים המתירים כמו שמביא בב"י באו"ח וביו"ד סי' רפ"ב והאוסר הוא הרמב"ם דריב"ש מדייק כן מדבריו, ואני מצאתי עוד חבר לרמב"ם מתוס' בב"ב דף ק"נ נראה דהי' לתוספ' הגרסא כמו שהי' לרשב"ם אלא דתוספ' מפרש האיבעיא מדנפשי' משום דס"ת אסור למכור רק ללמוד ולישא עיי"ש ועיי' באלי' רבה דדייק מדכתב יש מתירים בלשון רבים והאוסרים בשם יש מי שאוסר, וכתב אפשר להכי כתב רמ"א ביו"ד עיי' סי' קנ"ג דמשם נראה דעת המחבר כמתירים, ולפמ"ש לעיל בישוב המחבר בחו"מ כיון דלא הכריע בין הדיעות נקטינן להחמיר ממילא לא מזדבן מוכח דלא מכרע' לי' מלתא למחבר להקל כדעת המתירי' ולפי שהראנו לדעת כי תוס'

כרמב"ם ס"ל ושי' הרי"ף לא מכרעת לנו דנראה דלא גרס כגרסא שלפנינו, וי"ל דס"ל טעם האיבעי' כרשב"ם וי"ל כתוס' וע"פ הרוב הרי"ף ורמב"ם בחדא שיטתא אזלי ועיי' מג"א סי' תמ"ז דחוששים לשיטת הרי"ף אם לא דתוס' חולק, וכאן הרי תוס' ס"ל לאסור נראה דיש להחמיר:

אלא בד"מ באו"ח סי' קנ"ג וביו"ד סי' רפ"ב העיד דנוהגים למכור ס"ת וספרים של יחיד, וצ"ע מדשתק למחבר בחו"מ בכל מ"ש ולפי מש"כ בישוב המחבר דאזלינן להחמיר ולפי עדותו של רמ"א דנוהגים להקל שוב הו"ל ס"ת מלתא דמזדבן, ובכלל נכסי הוא לולי דנאמר כפי' רשב"ם וקשה מדשתק לי' למחבר דספרי' בכלל נכסי הוא וצ"ע:

והמג"א כתב עוד דנוהגים למכור ס"ת של יחיד אפילו היכא שהקדישו לקרות ברבים, וכ' וכיון דנהגו לב ב"ד מתנה על זה וציין על מ"ש ביו"ד סי' רנ"ט בהג"ה, והי' לו למג"א לדרוש סמוכים לקמן סי' קנ"ד בהג"ה, עיי' ט"ז סי' קנ"ג ססע"א ולפי"ז נפל הך דינא דחו"מ סי' רמ"ח בבירא בזה"ז דנוהגים למכור ס"ת אפילו נתנו לבהכ"נ לקרות בו ברבים ואפילו לפי שנדחק המג"א בנתנו לקרות בו רבים ליתא להך דינא בזה"ז וצ"ע:

ונבוא לנדון שלפנינו, דצריכים אנו לעיין בשני דברים א) אם מותר הצבור למכור ס"ת שלהם ואין בו משום איסור מכירת ס"ת, ב) אם אין עיכוב מצד הנותן, הנה משום מכירת ס"ת הלא כבר בארנו די באר אפילו מנהג' ליכא ויש להתיר ליחיד למכור ס"ת שלו לדבר מצוה, וכ"ש וקו"ח ציבור בשלהם דמותר למכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, והלבוש כ' דאפשר גם הרמב"ם האוסר ליחיד מודה בשל ציבור על פי זט"ה וכו' ומביאו אלי' רבה, והמג"א הסכים עם הריב"ש לאוסר בשל יחיד ה"ה של ציבור בזט"ה וכו' ומסתבר טעמא דמ"ש יחיד דמ"ש זט"ה וכן נראה מרא"ש מגילה דשניהם שווים מחד טעמא, וכ"ז שלא לצורך מצוה אבל לצורך מצוה חזי לצרופי דברים הניתנים למעלה להתיר ליחיד כ"ש של ציבור ע"פ זט"ה דחזי לצרופי דעת הרא"ש ג"כ, וכ"ז בס"ת של ציבור שעשו משלהם, אבל יחיד שנתן במתנה לציבור שלא לצורך מצוה אפילו לדעת המתירים למכור ס"ת בזט"ה אפילו לדבר רשות כה"ג כל זמן שלא נשתקע שם בעליו אסור למכור מצד הנותן עיין יו"ד סי' רנ"ט סע"ג, ושם לדבר מצוה שרי אפילו למצוה קלה ממנו עיין ש"ך שם, ובנדון שלנו שרוצים למכור ס"ת לצורך מצוה גדולה לחזק בכך מלון אורחים דהוא מצוה גדולה דהכנסת אורחים ולפעמים יש בו כפקוח נפש בקור הגדול שאין מקום ללון, ובמקומות קטנים מכניסים שם לפעמים חולאים דאורחי פרחי אין בו לא משום איסור מכירת ס"ת דבל"ס מקומו שדר בו נדון ככפר דיכולים למכור בזט"ה וכו' וגם מצד הנותן אפי' לא נשתקע עדיין שמו ממנו אין מעכב:

אלא כנגע ונגיעה לנותן נראה לי מתוך דברי פר"מ נ"י דכתב, דהנותן בצוואתו כתב שנותן ס"ת לזכרון נשמתו, בזה גילה דעתו ורצונו מעיקרא וכאלו התנה שלא ימכור לעולם כדי שיהי' לו לזכות נשמתו לזכרון טוב לפני ד' בכל פעם שיקראו בו בציבור והכל לפי תנאו ועיין הג"ה רמ"א סי' רנ"ט סעי' ב' ואם התנה המקדיש בפירוש שלא ישנו הקדשו ולא יהי' כח בזה פשיטא שאסור לשנותו, ואם כן כתב בצוואתו פשיטא שאסור למוכרו אפילו ללמוד תורה ולישא אשה, ועיין ר"ן ר"פ בני העיר שכתב וז"ל מיהא דווקא היכא דלא עברי בהכי אמצוה לקיים דברי המת עיי"ש:

וכ"ז בס"ת, שנתן לקהילה אם כתב בצוואתו שיהי' לזכרון נשמתו אין בידם למוכרו אבל ס"ת שנתן לח"ק שכ' פר"מ תלמידי נ"י כי כתב בצוואתו שנותן לח"ק עבור קבורת אשתו פשיטא שיכולים למכור אפילו לדבר הרשות דהוי כמקבל בחובו שכתב הב"י ומעתיקו הט"ז דלכ"ע שרי למכור ומצד הנותן פשיטא דליכא עיכוב דהרי נתן להם מחיר קבורת אשתו ויכולים לעשות בשלהם כרצונם כנלפענ"ד לדינא, אמנם אם יש לחוש שאם לא ימכרו ליורשו בן אחיו כמבוקשו ילך בערכאות ויבטל כל הצוואה כמ"ש פר"מ נ"י, בוודאי מוטב שימכרו לו זט"ה ס"ת שלהם לדעת הנותן ג"כ הוא מוטב שימכרו לו הציבור ונתקיים מחשבתו במחצית ויש לו זכות במצות הכנסת אורחים ותפסת מרובה לא תפסת מאם ימאנו במכירה שיש לחוש שיתבטל צוואתו לגמרי, הנלפענ"ד כתבתי וה' יאר פניו אתנו סלה בפנים מסבירות להלכה הכ"ד אוה"נ דוש"ת:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלו

ביום טובה, ששון לכבוד בן אחותי תלמידי כבני הרב המופלג בהפלגת התורה, חריף ובקי מלא וגדוש, יראת ה' אוצרו כש"ת מו"ה עקיבא קארניטצער נ"י בשבת תחכמוני בק"ק קראקא חתן אחי הגאון אב"ד דשם יע"א:

אחד"ש הטוב הנני מודיעך מודעה רבה לאורייתא כי זיכני הנותן התורה ית"ש להתחיל לקיים מצות עשה דכתבו לכם השירה הזאת וכתבתי פסוק הראשון, כ"ח אותיות בעזרת הנותן ליעף כ"ח, ויען כי עמוס הטרדות אני מכל צד א"א לשער, ובקושי שכתבתי פסוק ראשון, בעזרת נוצר עמו כאישון, בלי הפסק ענינים אחרים, ולולי כן הייתי כותב עוד בעט סופר מהיר, אומר אני מעשי למלך עליון נותן התורה ית"ש, וקבלתי בפה מלא, לכתוב ס"ת בקדושה ולשמה, וביחוד שם הקודש איום ונורא, תמחול אתה לזרז להסופר שבמהרה יגמור מעשיהו שהוא שלוחי וידו כידי ופיו כפי יקדש מחדש כל הנ"ל כדין

וכראוי, הגם דנראה דלא בעי שליחות לכתיבת ס"ת דהא קנה לו ס"ת מן השוק יצא, רק דהוי כחוטף מצוה מן השוק כמ"ש רש"י במנחות פ' הקומץ דף ל' ע"ב ובנמ"י שם דלא כרמ"א דלא יצא מ"מ בוודאי מצוה בו יותר או לכהפ"ח בשלוחו, ובמק"א מאז אמרתי בטעמי' דרמב"ם בסה"מ, דאשה אינה חייבת בכתיבת ס"ת ועיין ש"א סי' ל"ה שהאריך בזה, והארכתי ביישוב קושיותיו, ומקצת דמקצת בזכרוני כיון דאשה פסולת לכתוב ס"ת כמו תפילי' דכל דליתא בוקשרתם ליתא בוכתבתם, ואיתקש כל התורה לתפיל' ולא מצינו מצוה בתורה שא"א לעשותה אלא ע"י אחר, ותורה מחייבו בכך, חוץ בקרבנות, והם שלוחי דרחמנא ועיקר שלוחא דרחמנא ותחלת המצוה בעצמו, ושחיטה בזר כשירה, וכתבו לכם השירה, סתמא כפירש"י שיכתבו בעצמן, ואם לא, ע"י אחר, אבל אשה שא"א לה לכתוב לא צותה התורה שתכתוב ע"י אחר, דווקא, שא"א בעצמה, ולמ"ד דנשים חייבות בתפילין דמ"ע שלא הז"ג הוא וליכא הקישא, דוקשרתם וכתבתם, כשירה ג"כ לכתוב ס"ת וממילא חייבות בכתיבת ס"ת, בזה מיושב קושית ש"א ממתני' דקדושין ומזוזה דנשים חייבות בה משום דנשי ג"כ בעי חייא הגם דא"א לה לכתוב בעצמה שאני דכתיב וכתבתם על מזוזות ולא קפדה תורה רק שיהי' על מזוזת בית כ"א ולא התכוון שיכתוב אלא שיהי' במזוזת ביתו, ולכן ליכא מצוה כלל בכתיבה ואם יש לו מאבותיו בירושה מזוזת ביתו או מאחר יצא בה והבן:

מענין לענין בענין כתיבה כדבור לענין עדות ושבועה יש לעיין ג"כ אי מהני כשכותב הסופר על הנייר בפ"ע שיכתוב או כותב ס"ת זה לשמה אם מהני, ואפשר דלכ"ע ל"מ אם גם מהני לענין עדות ושבועה, דשם מכוון למ"ש בשעת כתיבה וגם אי שבועה בעי כוונה ג"כ הלא בשעת כתיבה מכוון, משא"כ כשכותב לשמה, ובשעת כתיבה אינו מכוון ל"מ מה שכתב תחלה, ואם מכוון בשעת כתיבת ס"ת לדסוברים דלא מהני כוונת רק שיאמר בפה מלא ואח"כ כותב יש לעיין ולאפס הפנאי לא עיינתי רק עלה כעת במחשבה לפני, והוצעתיו לפניך במרוצה:

והיום ביום טוב פורים קטן אמרתי לפרש על פי דברי רמב"ם הלכות מגילה פ"ב הלכה י"ז שכתב מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודת עצמו שאין שמחה גדולה ומפואר אלא לשמוח לב עניים ויתומים ולהרנין לב וכו' אלמנות היוצא מדבריו כי עיקר מצות מתנות לאביונים כדי לשמח לבבם של אביונים ואין שמחה לנותן יותר מזה ממה שמשמח לב אחרים ולכן מוטב שימעט בסעודתו ולהרבות במתנות לאביונים תגדל שמחתו עי"ז, וכי כן מדקתני במתני' אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים ממילא נשמע דליכא מצות שמחה באדר ראשון דאם הי'

מצוה בשמחה ומשתה הי' חייב ביותר במתנות לאביונים שהיא השמחה הגדולה יותר ולא כדדייקו התוספו' ממתניתין דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין ומלשון הגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין משמע דדווקא לענין הספד ותענית ולא לענין משתה ושמחה וקשה הדיוקים אהדדי אבל לדברי הרמב"ם ניחא, ורמב"ם לא כ' מזה כלל שלא מפורש בגמרא, וממילא נשמע כיון שכתב שאין חיוב במתנות לאביונים כ"ש וקו"ח שאין חיוב במשתה ושמחה לעצמו, והה"מ כ' על מ"ש הרמב"ם דברים הראוים אליו ולא ידע מקור לדבריו ולפמ"ש הוכיח הרמב"ם מ"ש בזה מדסתרו הדיוקים דמתניתין ודגמרא אהדדי וע"פ דברינו א"ש:

כן העליתי תשובה א' שערכתי והארכתי בפורים קטן זה איזה שנים ושם הרבה דברי' נאמרי' לדינא בענין זה, סיימתי בשמחה וחותם בברכה והצלחה כאות נפשך היפה ונפש דודך אוהב נפשך בלב ונפש, פ"ב ד' ט"ו א"ר תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלז

נדרשתי לאשר שאלוני רב מופלג בתורה דיין מצוין בהלכה בקהילתו להכריע בדין סת"ם שכתב מוסר דמבואר בש"ס גיטין דף מ"ה ע"ב ונקבע להלכה בטוש"ע יו"ד סי' רפ"א ואו"ח סי' ל"ט דפסול דמסתפק דאם לא מסר רק פעם אחת ג"כ פסול, או דווקא אם מסר ג' פעמים ועיניו חזו שפיר במ"ש בתב"ש סי' י"ב ואחריו בפמ"ג שם בשפתי דעת ס"ק וביקש ממני לחוות דעתי העניה, עיין דיני מסור בסוף ספר לחם סתרים שבט מוסר לייסר המוסר:

והנה הגם כי העת יקר וטרדותי מרובים מ"מ לכבוד ס"ת וצורך השעה, פניתי מעט לעיין בדין זה, ואומר הנלפענ"ד אחר העיון ותחילה נחקור על גוף פסול כתיבת מוסר מה הוא אי דאורייתא או דרבנן, ומה טעם יש בו בפסול כתיבת מסור:

הנה הר"ן בגיטין שם כתב דנראה מרש"י ורמב"ם דס"ל דפסולי' מדאורייתא בין כתבו מומר או מסור, והר"ן לעצמו נראה לו שפסול רק מדרבנן, והב"י סי' ל"ט מביא מנמק"י שכתב טעם פסולו של מסור כיון שמורידים ולא מעלים אותו כנכרי הוא, וב"י שם חקר האי מסור ה"ד אי להכעיס או לתיאבון והב"ח שם כתב בפשוט דלתיאבון גם כן פסול כיון דהוא ממורידים ולא מעלין ונשען על דברי נמק"י הנ"ל, ונחזי אנן לבאר לפי קנו שכלינו, וד' יאיר עינינו:

הנה הרמב"ם בה' חובל ומזיק פ"ח הלכה ו' וי"א פסק דמותר להרוג המסור ואפילו קודם שימסור, אבל אחר שמסר ועשה אשר זמם אסור להרגנו אא"כ הוחזק למסור ה"ז יהרג שמא יהרוג אחרים, נ"ל מדברי הרמב"ם כי ס"ל דאין המסור כמו מומר להכעיס דמורידים ולא מעלין, משום דאינו מאמין והוא אפיקורס, דא"כ גם אחר שמסר ה' מותר להרגו כמו מומר אחר שעשה עבירה פ"א להכעיס דמותר ומצוה להרגו כדפסק הרמב"ם בפ"ה מה' רוצח הלכה יו"ד ולא חילק שם בין פעם אחת למוחזק כמ"ש בה' חובל, ש"מ אפילו בפעם אחת שאכל נבילות או שלבש שעטנז להכעיס מצוה להורגו בידים או בעלילה וע"כ דס"ל דמסור אינו כמומר להכעיס וקיל מני' טובא, ואפילו מוסר כמה פעמים ג"כ אינו מופקר להורגו כמומר להכעיס, וזהו מוכח מדכתב אלא א"כ. הוחזק למסור ה"ז יהרג שמא ימסור אחרים, מדכתב שמא ימסור אחרים, נראה דווקא מהאי טעמא דנידן כרודף כיון שמעותד ומוחזק למסור אחרים לכן הורגים אותו כדי להציל מידו האחרים אבל משום רשעתו אין ראוי' להורגו כאשר אנו מחויבים להרוג מומר להכעיס שמחמת רשעתו הורגים אותו אלא כדי להציל אחרים, ולכן בפ"א שאינו מוחזק שיעשה עוד, לאחר מעשה אינו נהרג ולפי"ז אחר שמסר כמה פעמים והוחזק למסור אם א"א לו למסור עוד שמתו האנשים שהיו דבריו נשמעים אצלם שאין לחוש עוד שימסור אחרים אין הורגים אותו, ובתשובת הרא"ש שמביא הטור סי' שפ"ח כ' עוד טעם שהורגים אותו במוחזק כדי שילמדו אחרים וישמעו ויראו, והנה לדבריו גם באופן שאין יכול למסור עוד מ"מ הורגים אותו כדי שישמעו ויראו, אבל הרמב"ם לא כתב אלא שלא ימסור עוד ולהרמב"ם נ"ל פשוט כמ"ש:

וכ"ז במוסר לתיאבון ורוב ככל המוסרים לתיאבון הוא או לנקום בשונאיו או למצוא חן ולקבל טובה ממקבל המסירה כדמצינו איזל ואיכל קורצא וכו' וכדומה וכ"ז הוא לתיאבון וזה סתם מוסר שבש"ס ומזה איירי הרמב"ם אבל המוסר להכעיס נגד נותן התורה זה הוא בכלל מומר להכעיס ומה לי להכעיס לאכול טריפות ולובש שעטנז או מוסר להכעיס ואין לו הנאה של כלום, והא דע"ז פ' אין מעמידי' איירי ממורידים ולא מעלים משום רשעתם מין ומומר וכו' ולכן לא גרס הרמב"ם שם מוסר ועיין כ"מ פ"ח מהלכ' רוצח שהרגיש דרמב"ם לא גרס מסור בברייתא דאין לו מקום שם דברייתא לא קאי רק על אלו שמורידים בשביל רשעתם שעשו, אבל מסור ענין ודבר אחר הוא שמורידים אותו או נהרג כדי להציל אחרים ולא בשביל מה שעשה ברשעתו, ומסור להכעיס הוא בכלל מומר או מין ואפיקורסים והה"מ בהלכות חובל הרא' מקום לדינו של הרמב"ם במוחזק למסור מברייתא דאין מעמידים, ובאמת הרמב"ם לא גרס שם מוסר

כמ"ש הכ"מ וצ"ע על הרה"מ, אבל נ"ל דפשיטא לרמב"ם כן כיון שנידן כרודף קודם מעשה המסירה ומותר להרגו תחלה מכ"ש כשכבר מוחזק לעשות וקרוב שימסור עוד שנידון כרודף כנ"ל ברור:

ומה דצל"ע לפי שבארנו שיטת הרמב"ם דמסור אין ממיתים אותו מצד רשעתו רק כדי להציל אחרים מידו קשה מפלוגתא דאמוראי ס"פ הגוזל בתרא דף קי"ב ע"א דמ"ד דמותר לאבד ממונו קו"ח מגופו ולפמ"ש אין כאן קו"ח דגופו מופקר ומותר לאבד כדי להציל אחרים ונידון כרודף אבל ממונו למה לנו לאבד ומה לנו לממונו וצל"ע:

ולא ידעתי פתר רק לאבד ממונו דווקא באופן שיש בו להציל עי"ז שלא ימסור שאם יהיה עני לא יקבלו דבריו בזה ס"ל למ"ד דקיל מגופו ואידך פליג דילמא נפקא מני' בנין דמעלי כן י"ל וזה דלא כש"ך ח"מ סי' רפ"ח ס"ק ס"ב עיי"ש וצל"ע, (דהא אפילו אדם כשר צריך ליתן כל ממונו כדי להציל נפש אחת מישראל כדאיתא בחו"מ סימן תכ"ו ובסמ"ע שם מכש"כ ממונו של מסור דהוחזק למסור ולאבד נפשות מישר' שמאבד' ממונו להציל ולא ניחוש לבנין דמעלי):

והנה כשיטת הרמב"ם כן שיטת רוב ראשונים, וכן נראה מתוס' ע"ז דף כ"ו ע"ב דס"ל דמסור אינו כמומר להכעיס שכתבו לפי מה דפסקינן דאסור לאבד ממונו כן מחזירים לו אבידתו וע"כ דאינו כמומר להכעיס, ולפ"ז כיון דקיל ממומר להכעיס צ"ל למה פסול לכתוב סת"ם ואפילו במסר כמה פעמים הרי בארנו הגם דמוחזק לכך עדיין קיל הוא ממומר להכעיס שאין הורגים אותו רק כדי להציל נפשות אחרות, ונ"ל שזה באמת טעמו של הר"ן דס"ל דאינו פסול רק מדרבנן שהחמירו משום קדושת סת"ם שיהי' כאינו בר קשירה ומומר ג"כ ע"כ מדרבנן דומיא דמסור והיינו כשאינו מומר להכעיס לגמרי, ועיי' מג"א סי' ל"ט שנתקשה בדברי הר"ן ומ"ש עליו, ועכ"פ במסור נתברר לנו טעמו דלעולם אינו פסול רק מדרבנן אפילו מסר כמה פעמים אלא דהרמב"ם בעצמו ס"ל דמדאורייתא פסול צ"ע למה, הא קיל ממומר להכעיס, ומ"ש הב"י די"ל דאיירי במסור להכעיס והו"א דקיל ממומר להכעיס כיון שאין מפורש בתורה שאסור למסור ונפקא מלא תעמוד וכו' מלבד שדוחק גדול הוא דסתם מסור לתיאבן הוא כמ"ש גם לא אבין הלא כמה וכמה איסורים ומצות שאינם מפורשים בתורה ובעובר להכעיס דינו חרוץ שמורידים ולא מעלים ומ"ש מסור דנקיט, לכן אנו אין לנו לומר רק דס"ל לרמב"ם ניהי דאין הורגים ומורידים אותו בשעתו כמומר להכעיס בשארי עבירות ע"מ גרע טובא ממומר לתיאבן בשארי עבירות כיון דעשה לתיאבן מעשה כזה להכניס חבירו לסכנה כתוא מכמר

והפקיר עצמו למיתה דניתן להצילו בנפשו יצא מכלל מומר לתיאבן בשארי עבירות שפסול לכתוב סתו"מ מדאורייתא ולכלל מומר להכעיס לא בא והבן:

והנה הנמק"י שהביא הב"י כ' טעם דמסור פסול לסת"ם משום שהוא מהמורידים ולא מעלים והוי כגוי, ולפי שיט' הרמב"ם אין זה טעם דאפילו במוחזק אין הורגים אותו מצד רשעתו רק משום שימסור עוד, וע"כ צ"ל דס"ל להנמ"י דמסור מורידים מחמת רשעתו כמומר להכעיס, הגם שסתם מסור לתיאבן הוא מ"מ חמור איסור זה, דלתיאבון שלו הו' כלהכעיס בכל מצות שבתורה ועיי' ב"ח סי' ל"ט באו"ח ועיין פרישה או"ח שם שכתבו עבירות שבין אדם לחבירו ליכא חילוק בין לתיאבן או להכעיס דמה לו לחבירו נפקא מיני' מזה אם עשה להנאתו או להכעיס לבוראו ית"ש מ"מ, חבירו נפסד ע"י, והפמ"ג מביאו ותמוהים הדברים בעיניו עיי' בו, ובפרישה בחו"מ סי' תכ"ה כ' באריכות יותר ודחה דבר עצמו ממ"ש הרמב"ם בה' רוצח לחלק בין שעושה תמיד עבירה לאוכל נבילות לתיאבן שאינו עושה עבירה תמיד ש"מ דאין לחלק בין אדם למקום לבין אדם לחבירו דהוי לי' לחלק בפשוט והניח בצ"ע, וי"ל ניהי דבכל שארי עבירות שבין אדם לחבירו דווקא בעושה להכעיס, אבל מוסר שאני שמסכן חבירו ביד כתוא מכמר ומפקיר נפשו משו"ה גרע טובא ונידון כמומר להכעיס בשאר עבירות שבין אדם למקום ולחבירו שמורידים ולא מעלים כן צ"ל בשיטת נמק"י וכשיטתו שיטת הג"א ס"פ אלו מציאות שכ' בפשיטות דמסור אסור להחזיר אבידתו כמומר להכעיס ומביאו הש"ך בחו"מ שפ"ח ס"ק כ':

והנה במרדכי ס"פ הגוזל בתרא הביא בשם רבינו שמחה דהוכיח דרי"ף ע"כ חולק על הרמב"ם מדהביא ראי' דהלכה דממון מסור אסור לאבדו מדבעי' פ' הכונס אי עשו תקנת נגזל במסור או לא וסלקא בתיקו ואי ס"ל כהרמב"ם דאם עשה כאשר זמם אסור להורגו וה"ה לאבד ממונו דאסור דילמא הא דפ' הכונס איירי בעשה כאשר זמם וע"כ דל"ל האי סברא והיש"ש בהגוזל סי' נו"ן דחה ראי' זו והביאו הש"ך ס"ק נ"ה, וכתב והיש"ש השיב ע"ז ובספרי השגתי עליו והוכחתי דעיקר כרבינו שמחה מש"ס פ' הגוזל ולא זכינו לספרו של הש"ך מ"ש בזה, ונחזי אנן הנה היש"ש דחה ראי' ר"ש דס"ל לרי"ף אי מותר לאבד ממונו נהי דאין הורגים אותו לאחר שעשה אשר זמם מ"מ ממונו מופקר הוא וע"כ דאין לאבד ממונו שמא נפקא מני' בנין וכו' אלו דברי היש"ש:

ונלפענ"ד דראי' ר"ש נכוכה וברורה ע"פ מ"ש ובארתי לעיל לפי שיטת הרמב"ם דאינו נהרג לעולם אפי' במוחזק משום רשעתו רק נהרג כדי להציל נפשות אחרים ודינו כמו רודף שהורגים אותו אם אי אפשר להצילו באחד מאיבריו כדי שלא יהרוג הרודף חבירו,

וצ"ל הא למאן דס"ל שמותר לאבד ממונו ע"כ מהאי טעמא הוא כדי להציל אחרים כמו שמאבדין גופו דאלו"ה ליכא קו"ח, וא"כ שפיר הוכיח ר"ש דאי ס"ל לרי"ף כרמב"ם כשכבר עשה אשר זמם כמו שאין הורגים אותו כמו כן אין לאבד ממונו כיון שכל עצמינו לא ילפינן ממון מגופו רק כדי להציל אחרים וכיון שכבר עבר ועשה מעשה למה נאבד ממונו ע"כ דס"ל לרי"ף דלא כרמב"ם אלא דמסור נידון משום רשעתו שעשה וגופו מופקר גם אחר שעשה וכ"ש ממונו דקיל מגופו אם לא משום דנ"מ בנין דמעלי, ושפיר מייתי הרי"ף ראי' כנ"ל נכון, ומ"ש הש"ך עוד דבספרו הוכיח דעיקר כר"ש דאפילו בפ"א הורגים אותו והוכחתו מש"ס פ' הגוזל אולי התכוון למאי שנתקשיתי על קו"ח דש"ס מגופו דמאבדים כ"ש ממונו, ופשיטא לש"ך כמ"ש באו"ח ס"ק ס' דכדי להציל מותר לאבד ממונו וע"כ הא דפליגו אמוראי היינו דליכא ע"י איבוד ממונו כדי להציל נפשות אחרות וקשה לו קושיתי איך יליף ממון מגופו מזה הוכיח דמסור נידון משום רשעתו כמומר להכעיס אפי' בפ"א כנ"ל:

והנה הגם שדעת הש"ך נוטה לשיטת ר"ש שבמרדכי מ"מ אך הרבה פוסקים נמשכו אחר הרמב"ם בזה ואין בידינו להכריע, עכ"פ מבואר דהנמק"י ס"ל ע"כ כשיטת ר"ש והוא שיטת רי"ף בע"כ והר"ן גיטין ס"ל כרמב"ם וסייעתו לכן ס"ל מסור שכתב סת"מ שרק מדרבנן פסולים המה ורמב"ם ס"ל דפסולי' מדאורייתא, ע"כ צ"ל כמ"ש לעיל דגרע טובא משאר מומר לתיאבן והוא כמומר לכל התורה או לחלל שבה אבל אין הורגים אותו כיון שאינו להכעיס ואפילו בכמה פעמים ומוחזק לכך רק אם יש בהריגתו כדי הצלה שלא ימסור עוד אחרים:

הנה אחר שבארנו כל זה דלכל השיטות אפילו במסור רק פעם אחת פסולים לכתוב סת"ם, לא מבעי' לשיטת הנמק"י ורי"ף ור"ש והג"א ס"פ אלו טריפות דכמומר להכעיס הוא, א"כ שוה בזה כמומר להכעיס דאפי' בפ"א נעשת מומר כמבואר וכמ"ש הש"ך יו"ד סי' ב' וכמו שהוכחנו לעיל מרמב"ם בה' רוצח, ואפילו לשיטת הרמב"ם דס"ל דאינו כמומר להכעיס ואינו נהרג משום רשעתו הרי אנו מוכרחים מהא דפסול לכתוב סת"ם דניהי דאינו כמומר להכעיס להורגו מ"מ בהא חשיב כמומר להכעיס שאינו כשר לכתוב סה"מ דהוא כפורק עול דאין לומר דפסול דווקא במוחזק לכך דהא גם מוחזק לכך אינו נהרג משום רשעתו וגם ולמה מוחזק לכך יהי' פסול יותר ממסור פ"א כיון דאיננו מחמת רשעתו הוא פסול וע"כ צ"ל דגם דאינו נהרג משום רשעתו מ"מ פסול לכתוב דעכ"פ רשע הוא לתיאבן ומסר חבירו לסכנת נפשו' ואין לו חלק לעולם הבא וכיון דאפילו במסר רק פ"א אין לו חלק לעה"ב כמו שנראה ממ"ש הרמב"ם בה' חובל המוסר חבירו אין לו חלק

לעולם הבא, ולא התנה דווקא במוחזק כמו שכתב אח"כ שמותר להורגו אחר המעשה דדווקא במוחזק וע"כ דלא שנא וה"נ דפסול לכתוב סתו"מ אפילו מסר רק פ"א:

וכן נראה ממ"ש הרמב"ם בה' עדות ומובא לשונו בטור סי' ל"ד דלא חשיב מתני' פסולי מוסרים אפיקורסים וכו' דהם גרועים מגוי דמורידים ולא מעלים ואין להם חלק לעה"ב וכו' והנה מ"ש דמורידים ולא מעלים צ"ל דלא קאי אלא אמינים ואפיקורסים דהא לפי שיטת הרמב"ם במסור דמורידים אותו לא משום רשעתו אלא כדי להציל חבירו ולא גרע בזה מנכרי כמובן, וע"כ דצ"ל דזה קאי אמינים ואפיקורסים ואין להם חלק לעה"ב טעם וחילוק זה מספיק גם למסור כצ"ל אף שהוא דוחק קצת ומינה אפילו במסר פ"א אין לו חלק לעה"ב דאל"כ תקשה שיחשוב בפסולי עדות מסר פ"א, ושיהי' כשר באמת לעדות במסר רק פ"א זה וודאי אינו דמ"ש מכל עוברי עבירה אפילו לתיאבן, דפסולין לעדות מן התורה ולא נעלם מנגד עיני דברי תשובת מהרי"ק שורש קכ"ו אבל צל"ע:

הדרינן למ"ש דגם לרמב"ם אפילו בפ"א הוא כמומר ופסול לכתוב סתו"מ ופסולי' מדאורייתא ולהר"ן הגם דס"ל מפורש דמומר להכעיס מומר לכל התורה כולה מ"מ ס"ל דמסור רק מדרבנן פסול ואפילו במסר כמה פעמים כהרמב"ם ולכן נראה לו כיון דקיל ממומר להכעיס שאין הורגים אותו מצד רשעתו אינו כלל כמומר להכעיס לעולם רק מדרבנן, ולשיטת' י"ל דווקא בסתו"ם החמירו חז"ל ולא בשחיטה וכדומה, וכן לשיטת רשב"א מובא בטור יו"ד סי' ב' ובב"י דס"ל דמומר להכעיס כשר לשחיטה, אפילו לשיטת רבינו שמחה ונמק"י דמסור כמומר להכעיס, מ"מ ע"כ סתו"מ שכתב מסור וכן מומר רק מדרבנן פסול ועוד הרי ס"ל לרשב"א כשיטת הרמב"ם כנראה מתשובה שהביא ב"י סי' שפ"ח ובש"ך וא"כ בוודאי מסור אין פסול לכתוב סת"ם רק מדרבנן, ומשו"ה ס"ל בתשובה שהביא הב"י יו"ד סי' קי"ט דשחיטת מסור כשירה ונאמן לכל דבר, ולא חילק בין פ"א ושני פעמים:

והנה המחבר הגם שביו"ד סי' ב' פסק כהרא"ש דבלהכעיס שחיטתו פסולה ואפילו מומר להכעיס לאחד משאר עבירות וכהר"ן בחולין מ"מ בסי' קי"ט פסק במסור כרשב"א משום דפסק בחו"מ סי' שפ"ח כשי' רמב"ם ולכן נוטה לשיטת ר"ן בגיטין דפסול מסור בכתיבת סת"מ רק מדרבנן ודווקא לכתוב סתו"מ אבל שחיטתו כשירה:

ומ"ש התב"ש סי' ב' דברי' קצרים ומגומגמים וצריכים תיקון, ומ"ש בפנים דבאקראי יש להכשיר בדיעבד זה דרך פשרה ולפמ"ש אין מקום לפשרה זו דגם לרמב"ם אין חילוק בין פ"א לב"פ, אבל בתפילין וס"ת ליכא מאן דאמר דהוא כשר וכמ"ש הפמ"ג שם בפשיטות ומזה אין לזוז, ופשיטא גם אי אינו פסול רק מדרבנן אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד

דברייתא כייל להו בהדדי נשים ומומר ומסור, הנלפענ"ד בענין זה כתבתי, וד' יראינו מתורתו נפלאות ויעשה עמי לטובה אות, ולמלשינים אל תהי' תקוה ויעשה עמנו ישועות הניבאות פה פ"ב נגהי ליום ה' י"ב טבת תרי"ג לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלח

נשלח אלי תשובה מהגאון מהר"י אסאד נ' אב"ד דק"ק סעמניטץ ויצא לחדש לתת טעם לפסול מסיר לכתוב סת"מ ע"ד שכתב הש"ך סי' רפ"א בשם המרדכי דגר וממזר פסולים לכתוב ס"ת דכשיגיע לפסוק כי עם קדוש אתה לה"א וכו' וכן לא יבא ממזר בקהל ה' לא יקדשו השם וכן י"ל מסור כשיגיע לפסוק לא תעמוד על דם ריעך אני ה', תמוהי' דבריו א"כ אוכל נבילות לתיאבן יופסל מהי"ט דכתיב ביה כי עם קדוש אתה לה"א וכתיב ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו ובכמה מצות מסיים אני ה' נימא העובר על מצוה זו פסול מחשש שלא יקדש השם ובכלל נאמר בפ' קדושים את משפטי תעשו וכו' אני ד' ומי שאינו משמר א' ממצות ה' נימא שלא יקדש שם זה אתמה וע"כ אין זה רק בממזר וגר שיצאו מכלל זה כי עם קדוש כי איננו בכלל עם קדוש כי קהל גרים לא איקרי קהל וכן ממזר אסור לבוא בקהל ובאותו פסוק שמדבר עליו לא יקדש השם בלב שלם ובלאו"ה טעם זה פגום כמ"ש הש"ך והבו דלא לוסיף עלה כנ"ל:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קלט

בש"ע יו"ד סי' רפ"ו סעיף ט"ו מביא שני דיעות בבית שאין לו דלת אם הוא חייב במזוזה, וכ' הש"ך ס"ק כ"ה דאם קבעה קודם תלי' הדלת לא יצא י"ח כשנתן הדלת אח"כ דהוה תעשה ולא מן העשוי, וכ' הש"ך ואם לא אפשר לתלות הדלת יקבענה בלא ברכה וכשתולה הדלת יטלינה ויחזור ויקבענה בלא ברכה:
והנה מה דפשיטא לש"ך כשקובעה שנית לא יברך שמא עד שלא הי' דלת הי' מחויב במזוזה, וא"צ לברך בקביע' שני', דבר זה תליא בשיטות עיי' או"ח סי' ח' סעיף י"ד לשיטת המחבר דפשט טליתו וחזר ולובשו אפילו הי' דעתו לחזור ולהתעטף בו חוזר ומברך הה"נ כאן גם אם עד עתה קיים מצות מזוזה בלא דלת כיון שנטל המזוזה ממקום קביעתה צריך לחזור ולברך גם שדעתו הי' לחזור ולקובעה מיד, ולשיטת רמ"א שם א"צ לחזור ולברך, ועיין מג"א שם ס"ק י"ט שנתקשה מ"ש רמ"א דווקא בנושא טלית קטן

עליו שסתר עצמו ממ"ש בסי' כ"ה סעי' י"ב ומסקנת מג"א אפילו אין עליו טלית קטן א"צ לברך, ונראה דכן ס"ל לש"ך ולכן כ' בפשיטות דאינו מברך כשקובעו מיד, אלא מ"ש תקנה כשקובע מזוזה אחרת יברך על האחרת ויהי' דעתו גם אזו נראה דלא מצא תקנה אחרת הא אפשר שיסיח דעתו ולא יקבענה מיד, ואם משום שאסור לו להמתין בקביעות מזוזה כי חלה עליו מיד כשנותן הדלת לא יתן הדלת מיד כשמסיר המזוזה ואחר שכבר הלך למק"א ועסק בעסק והסיח דעתו יתן הדלת ויברך, וי"ל דילמא עיקר כדעת הסוברי' דבית שאין בה דלת חייב במזוזה ואסור לו לשהות עד שיסיח דעתו:

והצ"ע דנראה מסתימת דבריו גם אם לא בירך תחילה וגם לא הי' לו מזוזה אחרת כשקובעו שנית אחר הטלת הדלת לא יברך ל"מ לשיטות הסוברים דכל ברכה של מצוה שלא עשאה עובר לעשייתן מברך אח"כ עיי' יו"ד סי' י"ט ובש"ך ס"ק ג' והכא גם להך צד דגם עד עתה עשה מצוה כיון שלא בירך תחילה יברך עתה כמו מי שלא בירך עובר לעשייתן על טלית ותפילין יברך אח"כ עליהם כל זמן שהוא מלובש בהם ועודנו מקיים המצוה ואפי' למסקנת ש"ך שם דלא יברך אח"כ היינו בשכבר קיים כל המצוה וכלתה המצוה לגמרי כמו אחר שחיטה וכיסוי אבל כאן עדיין עוסק ובא במצוה הוי ככל מצוה שיש לה משך זמן דמברך כ"ז שעסוק ובא במצוה כמ"ש תוס' פ' לולב הגזול דף ל"ט ע"א וברא"ש שם, ועיין מג"א סי' תל"ב ס"ק ב', וכאן לא גרע ממצוה שיש לה משך זמן דממ"נ אם נחשוב הכל לחד מצוה הגם שהפסיק בנתים ולכן כשכבר בירך לא יברך שנית כשלא בירך תחילה יברך על עתה דלא גרע ממצוה שיש לה משך זמן ואם ההפסק בינתיים מפסיק המצוה פשיטא דמברך דהוי כתחלת המצוה:

ואעתיק פה מה שכתבתי כבר בגליון ש"ע שלי וז"ל ולדיעה זו אם קבע' אחר תליית הדלת ואח"כ הוציא הדלת מצירו צריך ליטול המזוזה ולקובעה מחדש דאלאו"ה הו' תעשה ולא מן העשוי כמו בטלית מצויצת ונקרע בתוך ולא נשאר בכל חתיכה שיעור טלית ועי' או"ח סי' ט"ו סעי' ד' כנ"ל עכ"ל, וכאן אפרש שיחתי ביותר, דנ"ל דאין זה דומה לפורס סדין על הסוכה וחזר ונטלה דכשירה הואיל ונעשה הסוכה תחילה בהכשר ועיי' מג"א סי' תרכ"ו ס"ק ז' והוא מש"ס סוכה יו"ד ע"ב, דא"כ תיקשי נמי מהא דאו"ח סי' ט"ו בטלית שנקרע דציצית פסולים אחר שתפר הקרע משום תול"מ וזה כ"ע מודים רק דיש ס"ל אפילו הטיל לציצית אחר שתפר פסול עיי"ש, וקשה מ"ש מפורס סדין על הסכך הא בציצית כבר נעשו בהכשר וצ"ע לכאורה, ועכצ"ל דשאני גבי סוכה דסכך שעשה כבר בהכשר עודנו עומד ולא נגרע בו דבר רק ממק"א נפסל שפורס סדין על הסכך וכיון שמסיר המונע חוזר להכשירו משא"כ בטלית שנקרע בטל מתורת טלית של

ארבע כנפות והוא בעלת שלש דפטור ונתבטל הענין מכל וכל ובגד של ד' כנפות אין כאן ובטלו הציצית לגמרי מתורת ציצית וכשחוזר ותופר הוי תול"מ, וכן ה"נ במזוזה להך דיעה דבית בלא דלת פטור ממזוזה כשנוטל הדלת נתבטל עשי' ראשונה לגמרי דאין כאן בית שמחויב במזוזה וכשחוזר ונותן הדלת הוי תול"מ דהי' המזוזה בבית שפטור ממזוזה, וכן בבית שהי' בו תקרה וקבע בו מזוזה ושוב נטל התקרה וחזר וקיר' אותו שצריך לחזור ולקבוע המזוזה מחדש כנ"ל ברור:

והעולם אין נזהרים בזה שפעמים הרבה בבית חתנות נוטלים הדלתות מצירי' ואח"כ תולים הדלת, ולפע"ד צריך ליטול המזוזה ולקובע', וכן באלו שנוטלים התקרה מחדרם ומסככי' במקום התקרה, לדברינו צריך לקבוע המזוזה מחדש, גם אם נימא דסוכה כזו חייבת במזוזה דכל השנה דירת קבע הוא וגם עכשיו לא נתבטלה מדירת קבע מ"מ בשעה שנטל התקרה עד שמסכך אין כאן ב"ה שמחויב במזוזה והוי תול"מ:

שוב אחר זמן הראוני בסידור דרך החיים שכ' הגאון המחבר חו"ד זצ"ל כשנוטלים הדלתות וחוזרים ונותנים לא מפסל המזוזה משום תול"מ דדומה לפורס סדין דכבר נעשה בהכשר, ולפענ"ד הנכון אתי והחילוק שחלקנו מוכרח מהא דסי' ט"ו בטלית שנקרע ואמת נכון הדבר:

והגאון הנ"ל ז"ל מעתיק דברי הש"ך לענין ברכה ולא חלי ולא הרגיש בכל מ"ש, ולפע"ד להוציא נפשי' מפלוגתא דב"י ורמ"א שבסי' ח' אם יברך שנית או לא יסיר המזוזה אחר שתסור התקרה ויסיח דעתו קודם שסיכך ואחר שסיכך יקבע המזוזה ויברך בלי פקפוק, אבל בשמסיר הדלת א"א בהכי דשמא חייב בלא דלת ואסור לשהות דמיד צריך לקבוע מזוזה כמ"ש לעיל והבן, הנלפענ"ד כתבתי וחתמתי שמי נגהי ליום ה' כ' מ"ח תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמ

שובע שמחות ורב ברכות, למע"כ תלמידי הרב הגדול הוותיק מלא עתיק המאיר בתורתו לעדתו חרוץ בע"פ עומד לתלפיות כש"ת מוה' וואלף ברייער נ"י אב"ד דק"ק ראגענדארף יע"א:

יקרתו קבלתי בעש"ק העבר והיום פניתי להשיב מפני כבוד קדושת שמו הגדול ית"ש, ע"ד סופר אחד שעוסק ובא לתקן הס"ת, נפלה לו טיפת דיו בתוך ה' ראשונה של שם בן ארבע הקדוש עד שנשתנה ונפסל צורת האות, וטעה ומחק הדיו עד שנעשה חק

תוכות ונבוך מה לעשות כדי להכשיר הס"ת, להניחו כך א"א דפסול משום חק תוכות למחוק הה"א הו"ל מוחק אחר שכבר נתקן ונקרא כראוי', ואסור משום מחיקת השם ולסלק היריעה קשה מאוד, ומע"כ תלמידי הרב ני' ראה במקומות הראוי' ופלפל בחכמה בתבונה ובדעת, ונפשו אותה לשמוע דעתי ואני עמוס הטרדות אבוא דרך קצרה כל האפשר, וד' יאיר עינינו:

הנה דין זה למחוק השם שנפסל על מנת לתקן מקורו פתוח ויוצא ממס' סופרים מובא בהגמ"י פ"ו מיסודי תורה, ובמרדכי פ' הקומץ ובר"י אכסנדריא שבב"י יו"ד רע"ו שם בנשפכה דיו על השם מותר למוחקו שלא היתה כוונתו אלא לתקן, ומינה דן התה"ד ור"י אכסנדרי' בנגיעת רגל הה"א שמותר לתקן וכיוצא בו:

והנה בש"ג שבועות פ"ד כתב דיש מקום לומר דווקא כשמתקן ע"י מחיקת שא"צ אחר מחיקה תיקון וכתיבה, כה"ג מותר, אבל כשאחר המחיקה צריך תיקון אפשר כה"ג לא שרי וכ' דא"א לומר כן דמסכת סופרים במאי מיירי, אי שנדבקו אותיות זה בזה ומתוקן ע"י מחיקה, פשיטא דשרי ולא צריך לאומרו כי מה מחיקה יש בזו, ואי שנפל דיו לתוך האות ומוחקו הו"ל חק תוכות אלא בשנטשטשו האותיות קאי ע"ש:

והנה מה דפשיטא ל' לש"ג דבנדבקן האותיות ליכא משום מחיקה כלל, נראה מתשובת הרא"ש שהביא הטור בנדבקו האותיות דאיכא איסור מחיקה ורק לצורך תיקון שרי, וכן ס"ל לב"י דמה"ט מתיר הרא"ש, ומביא דמרדכי מתיר כן בשם ר"י ובסופו אוסר ומחלק בין היכא שהי' לו שעת הכושר דמצוה לתקנו, והכריע ב"י כרא"ש ומרדכי בשם ר"י תרתי נגד חדא, מכ"ז נראה דס"ל דיש איסור מחיקה בנגיעת אותיות זו בזו, ולפ"ז י"ל כחילוקו של הש"ג דמס' סופרים בהכי וכה"ג מיירי שנדבקו האותיות ומתיר למחוק כיון שבשעה שמוחק מתוקן מיד אבל כל היכא שאחר המחיקה צריך תיקון מנ"ל דשרי, ולרא"ש ור"י שבמרדכי י"ל באמת כה"ג אסור ולא דנו רק באותיות נוגעות זו בזו, אלא דתה"ד ור"י אכסנדריא דילפי מזה היכא דיש נגיעה ברגל הה"א (דהיינו שרגל הה"א השמאלית נוגע בגג הה"א ונראית כחי"ת) דמותר למחוק הנגיעה וא"א לתקן רק למחוק כל רגל השמאלית שלא יהי' חק תוכות ולכתוב מחדש רגל השמאלית ע"כ דלא נחתו לחלק בחילוקו של הש"ג, דמסברא כל שכוונתו לתקן אין זו מחיקה ואיבוד רק תיקון כקורע ע"מ לתפור אח"כ וכדומה, או אפשר ס"ל לתה"ד ור"י אכסנדריא כשלטי גבורים דאין בדיבוק אותיות מחיקה כלל, וע"כ מסכת סופרים לאו בדיבוק אותיות מיירי כמ"ש הש"ג, או דמשמע להו מלשון מסכת סופרים דלאו בהכי איירי דלשון אם נשפכה דיו על השם לא משמע שנדבקו האותיות ועיין:

ונ"ל פשוט גם לתשובת הרא"ש דיש בדביקות אותיות זה בזה משום איסור מחיקה זהו לאו דאורייתא ובאופן שאינו מחסר מהאות מידי ונקרא בטוב, ולכל היותר רק מדרבנן הוא משום הרחקה לדאורייתא משום קדושת השם הגדול והנורא ולפמ"ש ש"ג די"ל דמ"ס כה"ג מיירי לא מוכח רק דבדרבנן מותר ע"מ לתקן אבל בדאורייתא אנחנו לא ידענו משם:

וכ"ז כתבנו לפי דעת הב"י בכוונת תשובת הרא"ש ומרדכי אבל לולי דעת ב"י הרחבה הי' נ"ל דהרא"ש לא בא להתיר המחיקה שאין בזה משום מחיקה כלל כפשיטותו של הש"ג, אלא שבא לומר שימחוק דבעי מחיקה וקמ"ל עוד דלא בעי לקדשה שנית וכן נראה למעיין בתשוב' הרא"ש, אשר זה לשונו כלל ג' סי' י"א דביקות פסול בס"ת ואם גירר הדבקות בסכין הכשירו וגם בשם אם גרר הדביקות כשר, וא"צ קולמס לקדשו כי כתוב כהלכתו בקדושת השם, אלא שהאותיות לא היו כהלכה וכשתיקן האותיות הרי השם כהלכתו עכ"ל, ונראה להמעיין כי לא בא להתיר משום מחיקה אלא בא להשמענו שאם גורר כשר הס"ת וגם השם כשר בגרירת הדיבוק וא"צ לקדשו שנית אבל היתר מחיקה פשיטא שאין בו משום מחיקה כלל, ואלו בא להשמיענו שמותר לגרור משום מחיקה הו"ל להביא ראי' ממ"ס, אלא דפשוט דאין בזה משום מחיקה כלל כדס"ל לש"ג וכן הטור לא כ' היתר לגרור אלא יש לו לגרור דבלא"ה פסול, וגם שא"צ העברת קולמס, וכן המרדכי בשם ר"י דמותר למחוק נגיעת האות נ"ל דלא איירי בשנדבקו האותיות זה בזה אלא בנגיעת האות עצמו, וכן משמע לשונו שאם הדביק האות של שם היינו האות עצמו נדבק, וכן מ"ש המרדכי בסופו בשם אם דבק האותיות הגם שנקיט בלשון רבים, האותיות יש לפרש דכוונתו כה"ג שנדבקו האותיות כל אחד בנגיעת עצמו עד שנשתנה צורתו וחולק על הר"י דמתיר כה"ג:

ולפ"ז מ"ש הב"י ומכריע לדינא כרא"ש ור"י נגד המרדכי דכדאי הם לסמוך עליהם וכו', לפמ"ש אין מרא"ש ראי' כלל דס"ל כר"י, דרא"ש לא קאי באיסור מחיקה על מנת לתקן אלא באותיות דבוקות זו בזו, וזה מתיר, אפילו נדבקו מתחלה ולא מחלק, אבל בנשתנה האות מתחילה אפשר דס"ל כמרדכי דחולק על הר"י, ומחלק בין הי' כשר מעיקרא דמצוה לתקן או שנפסל מתחילתו וכ"ז צל"ע:

ומ"מ לדינא הגם דלפמ"ש אין ראי' מרא"ש דמסכים עם הר"י מ"מ כיון דתה"ד ס"ל כסברת מרדכי ולא נחית לחלק בין הי' לו שעת הכושר לנפסל מתחלה, וכן ר"י אכסנדריא לא נכנס לחלק כזה, אדרבא עשה קו"ח מה אם נפסל אח"כ מותר למחוק, כ"ש כשנפסל מעיקרא המרדכי יחידאי הוא ונקטינן כר"י ותה"ד ור"י אכסנדריא:

והמחבר מביא על שולחנו הטהור דינו של תשובת הרא"ש דאם נדבקו האותיות יש לו לתקן, דין זה לדברינו כ"ע מודים בו, ואין בו משום מחיקה כלל, ודין דיו שנפלה דמביא הרמ"א ג"כ כ"ע מודים בו, אבל מ"ש מרגל הה"א שנגעה, לאו כ"ע הוא, דמרדכי חולק ע"ז, ומ"מ ראוי' להלכה כר"י ותה"ד ור"י אכסנדריא כנ"ל:

והלום מצאתי אחרי רואי בנב"י תנינא חיו"ד סי' קס"ט שכ' דאפילו למעט מהאות יש בו משום מחיקה, אבל רק מדרבנן, כמו הנטפל לשם, והי' יוכל לומר ג"כ משום אכחושי מצוה, אבל מ"ש אח"כ להפריד האותיות ג"כ אסור, בשנדבקו אח"כ לחוש לדסוברים דכשר בלא"ה, ומ"ש בש"ע יו"ד רע"ו ובאו"ח סי' ל"ב דשרי היינו שהם דבוקים מתחילת כתיבתן, ס"ל לנב"י בפשיטות דיש בזה משום מחיקה, וכבר בארנו שכן נראת מב"י סי' רע"ו, ולולי דעתו הרחבה הי' נ"ל כמ"ש, ואין דומה לנטפלים שהם יש להם שייכות ונטפלים עכ"פ לשם, לכן י"ל דאסור למחוק מן האות הגם שנשאר בצורתה, כיון שהדיו טפל לאות בכתיבתו, אבל בדיו שנדבק בין אות לאות שאין לו שייכות כלל לאות, ואדרבא מגרע גורע ופוסל לא דמיא כלל לנטפל לשם כנ"ל נכון:

שוב ראיתי בס' הגדול רב האיכות בני יונה שהוא ראש המורים בה' ס"ת שמביא לתשובת מנחם עזרי' והכריע דלא כוותי' דמשמע ממס' סופרי' שממנו מקור הדין דאפילו נפלה טפת דיו אח"כ יש לכתוב כראוי' וה"ה בנגיעת תת"א, מ"ש מה לי מקצתו מת לי כולו, ולפע"ד נראה כוונת המ"ע כמ"ש, ומ"מ העיקר כבני יונה מאחר שר"י אכסנדריא לא נחית לחלק בזה בין מתחילת בין נדבק אחר כך וסברת המרדכי איפכא דאם נפסל אח"כ ביותר מותר לתקן, ומשמע דאם הי' נעשה נגיעת האות דממנו מיירי אחר שכבר נכתב בהכשר הי' מתיר לתקנו דדומת שסברתו להא דמט"ס, והכי נקטינן כנלפע"ד:

עוד שם בתשובת מ"ע דצריך לגרור רגל הה"א מלמטה למעלה דאי מגרר מלמעלה מכוון שגרר מקצתו כבר נעשית צורת הת"א ואסור לגרור אח"כ משום מחיקת השם הגם שלענין ס"ת פסול דהוי חק תוכות מ"מ לענין מחיקת השם ליכא חילוק בין הוא חק תוכות או לא כ"כ בס' בני יונה שזהו כוונתו פשוטה ורצויה, וצ"ל דמשום תיקון ס"ת אסור למחוק רק משום תיקון השם עצמו כדס"ל לש"ג שבועות פ"ד, ובב"י משם הר"י אכסנדרי' בניכר האות, ורק לס"ת שיהא הס"ת כשר כדינא מטעם זה אסור למחוק:

ויש לעיין למה יתי' מותר לגרר מלמטה למעלה, ועי"ז יהי' מחיקת האות לגמרי ונעשית דלית ינרר רק הנגיעה ויהי' האות מתוקן ונקרא כראוי לו, ואי דעי"ז לא נתקן הס"ת הא משום תיקון הס"ת והכשירו אסור למחוק וצ"ע לכאורא, וצ"ל כיון שעדיין אין לו תמונת

ת"א רק חי"ת מותר למחוק באופן שיהי' מתוקן וכשר לס"ת הגם שאפשר לתקן השם בעצמו בלא שימחוק כל כך עד שנעשית דלי"ת, ודווקא כשכבר הדר לצורת ה"א והשם שלם באותיותיו אסור למחוק כדי להכשירו לס"ת כנ"ל:

ומינה בנפלה טפת דיו על השם שמותר למחקו, נ"ל גם אם אפשר שיגרור הדיו מבלי למחוק האותיות רק שיהי' אח"כ פסול לס"ת משום חק תוכות, מ"מ מותר לו לגרור כולו הדיו עם האותיות כיון שעדיין כ"ז שדיו עליו, אין תמונת אות בו, הגם שמ"מ אסור למחוק אם לא ע"מ לתקן ויש גם בזה משום מחיקה, מ"מ כיון דבעי תיקון לתקן השם שוב מותר לתקנו באופן שיהי' כשר לס"ת כנ"ל דמוכח מתשוב' מנחם עזרי' כמ"ש ועיין:

והנה בתשוב' גינת וורדים ומביאו תשובת שמש צדקה סי' נ"ב דבה"א ראשונה של השם אין תקנה לתקן ע"י מחיקה דשם צריך להיות נכתב כסדרן גם בס"ת, וכן פשיטא לי' להגאון מוה' טיי"א ווייל זצ"ל בנב"י קמא סי' ע"ה, ומדשתק לי' הנב"י, ש"מ דהסכים עמו בזה וכן משמע מסוף דבריו שם, והנה טעמו לא ידענו ותשוב' ג"וו לא מצאתי לפי שעה באמתחת ספרי' שלי, ובתשוב' שמש צדקה מביא דברי תשוב' ג וו בקיצור בלי טעם, וגם בנב"י לא כ' טעמא דמלתא, ומנ"ל בפשיטות כן, ואנחנו לא נדע כי המג"א פשיטא לי' דל"צ כסדרן שמות של ס"ת מדכ' סי' ל"ב ס"ק נ"ז דדפוס פסול לתו"מ משום דבעי כסדרן ולס"ת כשר ולא חש לשלא כסדרן של שמות הקדושים, ש"מ דפשיטא לי' דלא בעי כסדרן, וכן נרא' ממ"ש בס' בני יונה סי' רע"א בענין הדפוס דפסול בתפילין ומזוזות משום דלא כסדרן, ובס"ת כשר מה"ט, אלא שפוסל מטעם אחר עי"ש, ש"מ דס"ל דשמות הקדושים בס"ת לא צריכא להיות כסדרן, וכן נראה לי ראייה ממ"ש הב"י סי' רע"ו מר"י אכסנדרי' בנתכוון לכתוב השם ונגע רגל הה"א דיוכל לגרור, וכ' ולא עוד אפילו בה"א אחרונה דכבר נתקדש בחצי' הראשון דיוכל לגררה, הנה מפורש כ' דגם ה"א ראשונה יוכל לתקן ודוחק ורחוק לומר דאיירי שהרגיש בנגיעה מיד בשעה שכתב עד שלא כתב עוד השם כולו, דכל כי האי הו"ל לפרושי, ועוד פשיטא שמותר למחוק כיון דלא כתב כלום מן השם הגם דזה אינו נמחק משום שהוא שם בפני עצמו, הגם שנתכוון לכתוב כולו כמבואר בש"ס פ' שבועות העדות וברמב"ם פ"ו מיסודי תורה, אבל בזה שכתב יו"ד וה"א בנגיעה, ולא כתב יותר פשיטא שמותר למוחקו, וע"כ דאיירי דהשלים השם, ושוב הרגיש שיש נגיעה בה"א הראשונה, ועוד מה לו להאריך ולהודיענו תחילה בה"א ראשונה, ושוב כתב ולא עוד, הול"ל מיד כשכותב השם ונדבק לו ה"א אחרונה יוכל למחוק הנגיעה, אלא דתרתי רצה להשמיענו בה"א ראשונה דיש לה תיקון ואין בזה משום שלא כסדרן, ולענין היתר המחיקה כתב ולא עוד אפילו שנקדש במקצתה

מ"מ מותר לגררו כנ"ל, וגם משטיחת הה"ד ומהרמ"פ נרא' דאין קפידא מדלא לשתמיט לאשמעינן דדווקא בה"א אחרונה שרי ותה"ד כתב בההי"ן הרבה לא, ולא הזכיר מדין זה כלל ש"מ דליתא ובכ"ז ח"ו לנו להקל לעשות מעשה נגד תשובות גיוו ושמש צדקה ונב"י תלתא גברי רברבי נינהו, ומ' ירים ראש להקל ולעשות מעשה, כ"ש שלא נגלה לנו טעמייהו, ומ"מ מידי ספיקא לא נפקא כיון שהראנו שהמג"א ובני יונה לא ס"ל כן, וכן הבאנו ראי' מר"י אכסנדרי' שבב"י וספיקא דדינא הוא:

והנה בתשובת הרא"ש שבטור ס' רע"ו בנדבקו האותיות א"צ להעביר קולמס כיון שכבר נכתבו בקדושת השם, נראה דאם הי' צריך לקדשו שנית הי' סגי ומהני העברת קולמס וצל"ע הא קיי"ל כרבנן דר"י גיטין דף כ' דכתב ע"ג כתב לא הוי כתב, והרמב"ם פסק כר"ח דבזה אפילו ריח גט אין בו ואפילו להנשא לכהן איננה נפסלת בגט כזה, ור"ח ורשב"א מספקא להו הלכה כמאן אי כר"ח או כראב"י עיי' רשב"א גיטין ובב"י א"ע סי' קל"א שכתב דלא מהני משמע דאין הגט פסול בוודאי כדי להתירה לכהונה, נראה דס"ל לעיקר כר"ח ורשב"א דספיקא הוא אי כר"ח או כראב"י, מ"מ כיון דספיקא הוא איך כ' דא"צ להעביר בקולמס לקדשו משמע שאין צריך, ואם הי' צריך מהני העברת קולמוס הא לרמב"ם העברת קולמס בוודאי לא מהני, ולשיטת הטור מידי ספיקא לא נפקא וצע"ג:

ואפשר י"ל דהכי קאמר מדאורייתא וודאי לא בטלה קדושה ראשונה וקדשה לעתיד אחר המחיקה, אלא דהו"א מ"מ מדרבנן מיהא בעי תיקון וקדוש שנית, וכיון דדרבנן הוא סומכים דילמא הלכה כראב"י, דגם רבנן מודו כתב ע"ג כתב מהני, ולכן כתב דלא בעי תיקון וקדוש שנית אפילו מדרבנן, או י"ל על דרך זה דלא נימא למצוה מן המובחר יעביר בקולמס שנית קמ"ל דלא בעי תיקון כנ"ל ועדיין צ"ע:

ובתשובה א' הוכחתי מדברי טור ורא"ש אלו, דהא דאמרו רבנן אינו מן המובחר לאו הטעם דס"ל דהעברת קולמס על שם אחד לבד הו"ל כמנומר ופליגו על רבי יודא בזה, דלר"י דווקא בהרבה שמות הו"ל כמנומר כמבואר בגיטין פ' הניזקין, ולרבנן גם בשם אחד מחשב כמנומר דאין זה סברא דיפלגו בזה, אלא טעמא דרבנן שאין זה כבודו של שם שיה' הכשרו ע"י הוספת דיו כתב על גבי כתב שכתבו תוס' גיטין דף י"ט גם לר"י כל דלא מתקן בכתב שוב אינו כתב כלל, רק היכא דבעי תיקון בס"ת שהי' כתוב שלא לשמה או בגט בזה ס"ל לר"י דהוי כתב, ולראב"י גם רבנן ס"ל הכי, ולכן אמרו רבנן דגם זה אינו מן המובחר שיהי' נכתב ונתקדש ע"י כתב ע"ג כתב וזה טעם נכון, ודבר זה מוכח ממ"ש הרא"ש דא"צ להעביר קולמס וכו', וצ"ע גם לרבנן דר"י אינו מן המובחר ואיך יעבור

בקולמס, וע"כ דטעמא דרבנן כמ"ש שאין זה כבודו של השם שיהי' נכתב עד"ז, אבל בכה"ג שכבר נכתב בקדושה מתחילה רק שנדבקו האותיות וס"ל דמצד עיקר הדין א"צ להעביר קולמס דבקדושתן קיימו, א"כ כשמעביר בקולמס אינו מזיק כלל דמשום מנומר ליכא ומשום שאין זה כבודו הא כבר נכתב בקדושה וא"צ להעביר בקולמס וכשהעביר בקולמס כשר:

אלא דעדיין קשה לפ"ז דא"צ להעביר משום שכבר נתקדש, אבל אי הי' צריך הי' סגי בזה, הלא גם לרבנן אינו מן המובחר וגם לדברינו שהיא מפני שאין זה כבודו של שם ואיננו מן המובחר שיהי' נכתב ע"י כתב ע"ג כתב כדי להכשירו עי"ז וצ"ע, לכן נ"ל להוסיף דע"כ לא אמרי רבנן שאין זה מן המובחר רק כשהי' מתכוין לכתוב יודא, וכתב השם שבכתב הראשון לא הי' כוונתו כלל על השם רק שפלטתו קולמסו השם, ולהכשירו על ידי כתב ע"ג כתב מעיקרא, ולקדשו עתה זה אינו מן המובחר אבל כאן שכתב מתחילה בקדושה לשם השי"ת רק שנפסל ע"י דבוק גם אם הי' צריך לקדש שנית, לית בי' משום שאינו מן המובחר כנ"ל:

ועוד י"ל עפמ"ש דפשיטא לרא"ש דמעיקר הדין א"צ העברת קולמס רק למצוה מן המובחר, ולפי מ"ש שאין בזה משום מחזי כמנומר רק שאין ראוי' לכתוב עד"ז, וכיון דלא בעי רק משום הידור ומובחר יותר בוודאי מותר לרבנן כה"ג:

וע"פ דברינו אלו נ"ל בשנכתב השם שלא כסדרן דבארנו דיש בזה פלוגתא ונשאר לנו בספק אפשר לתקן ע"י העברת קולמס דמשום מוחק ליכא כיון דהוא דיו ע"ג דיו ואפילו על השם שהוא כשר מותר להעביר בקולמס ולהוסיף דיו, וכן נראה ממ"ש הטור הנ"ל דא"צ להעביר, ואם רוצה מותר, ועיין נב"י תנינא ס' קפ"א תשובת הגאון מהרש"ל זצ"ל, והי' לו להביא ראי' שכתבנו, ולפי דנראה מטור סי' קל"א דס"ל כר"ח ורשב"א דספיקא הוא לדינא, אי כר"ח אי כראב"י, וכן המחבר מביא ב' דעות בזה, א"כ לענין העברת קולמס על שם שנכתב שלא כסדרן הוי ספק ספיקא שמא לא בעי כסדרן, ואת"ל כעי כסדרן דילמא הלכתא כראב"י, דרבנן מודו דכתב ע"ג כתב הוי כתב, וכיון דבעי תיקון יען שהוא פסול בלא"ה הוי כתב אלא גם לרבנן לא יוכשר משום שאינו מן המובחר אפשר לרבנן לכתחילה לא יעשה כן ובדיעבד כשר, ואפילו נימא אפילו בדיעבד פסול, בוודאי אם נימא טעמא דרבנן משום דמחזי כמנומר הוי כאן וודאי פסול דרבנן בין אם בעי תיקון או לא סוף כל סוף הוי מנומר אבל לפי שהוכחנו מדברי הטור ורא"ש דאין זה טעמא דרבנן, אלא משום דלא יאות לכתוב השם בהכשר ע"י כתב ע"ג כתב, ואין זה לענ"ד רק איסור דרבנן, שוב הוי ספיקא דרבנן ולקולא שמא בלא"ה כשר דלא

בעי כסדרן, הגם דמבואר דספק דרבנן דבא ע"י גלגול ותחלתו בדאורייתא שוב אין אנו אומרים ספק דרבנן להקל, וה"נ הוי התחלת הספק בדאורייתא אם שלא כסדרן כשר ובעי תיקון משום ספק דאורייתא, מ"מ גם זה אינו אלא חומרא בעלמא משום דמחזי כזלזול להקל בדרבנן ולהחמיר בדאורייתא, וכאן משום תיקון ס"ת וכבוד שמו הקדוש וכמה שמות שלא יבואו לידי גניזה, אין לנו להחמיר כ"כ, ועוד לפמ"ש מוכח מטור דלא אמרו רבנן רק כשנתכוון לכתוב יודא, וכן משמע מדנקטו בברייתא הפלוגתא בכה"ג, ועיין פ"י שם שטרח ליישב זה, ולמ"ש א"ש, ולפ"ז אין כאן איסור דרבנן כלל כנ"ל:

ומינה בנגיעת ה"א ראשונה אפר המחיקה יוכל להעביר בקולמס האותיות אחר תיקון ה"א ראשונה כנלפענ"ד נכון לדינא בעזה"י:

ואחרי הוצעת דברים אלו נבוא לנדון שלפנינו כשהי' הסופר בא לשאול קודם שהרים ידו לנגוע בקציהו היינו מורים לו למחוק כל אות ה"א ראשונה גם באופן שאפשר לו למחוק הדיו בלי שימחוק האות כמו שנראה שהי' אפשר לו מ"מ כבר הראנו לדעת דכל זמן שטפה עליה מותר לו למחוק כל האות כדי שיהי' ס"ת מתוקן על ידו, והבאנו ראי' מתשובת מ"ע, ועל שארי אותיות יעבור קולמס אחר שכבר תקן ה"א ראשונה לשמה:

אלא שסופר זה שטעה לתקן וקלקל במה שגרר הדיו, והאות נקרא כראוי' לו, שוב באנו ונפלנו ברברבתא דהעלה מ"ע, וכן כ' בנב"י קמא סי' ע"ח בסופו, וכן הסכים בס' בני יונה, אחר שהאות בצורתו רק פסול לס"ת אסור למחוק כדי שיהי' כשר לס"ת, ולענין מחיקת השם אין חילוק בין נכתב ע"י חק תוכות או כתובה בהכשר לס"ת, ועלה במחשבה לפנינו לומר באופן שהי' מוחק הנגיעה שלא להכשיר ע"י מחיקה אלא לתקן אח"כ, א"כ הי' מחיקה זו שעל ידיה נכתב האות על ידי חק תוכות שלא לשם קדושה הוי כשכתב (ככותב) השם שלא בקדושה ולכמה פוסקי' מותר למחוק שם שנכתב שלא לשם קדושה ורבו הדיעות, ונרא' דע' הש"ך סי' י"ג דמותר רק ע"מ לתקנו, נ"ל כוונתו ע"מ לתקן הס"ת, הגם שהוא שלא לצורך תיקון השם, מ"מ כה"ג מותר כיון שנכתב שלא לשם קדושה, וא"כ בנדון כזה שמחק ונעשה חק תוכות וכוונתו אח"כ לכתוב לשם קדושה מותר למחוק האות כדי לתקן הס"ת, ובנדון שלנו שכ' פר"מ ני' שסופר טעה אם הטעות שלו שסבור שמותר למחוק הדיו ולמחוק אח"כ כולו, א"כ לא מחק כדי שיהי' האות כצורתו ויהי' השם שלם א"כ לא הי' כתיבה של חק תוכות לשמו ומותר למחקו אח"כ, אבל אם הי' טעותו דסגי במחיקה זו ולא ידע כי חק תוכו' הוא ופסול ובעי עוד תיקון, א"כ הו' כתיבה זו על ס"ת לשם קדושת שם ואסור למוחקו מעתה, כן הי' נ"ל, אלא דמתשוב' מ"ע לא משמע הכי, דהרי מצריך לגרר כל הרגל ולכתוב הרגל מחדש, ומ"מ

כ' דצריך להתחיל מלמטה למעלה, ואלאו"ה אסור מאחר שגורר הנגיעה, ולמ"ש יהי' זה מותר כיון שאין מכוון לתקן בגרירה זו שלמעלה שיהי' האות כשר עי"ז שמע מינה דל"ל כמ"ש וטעמא לא ידענא, ואפשר דס"ל דאסור למחוק אפילו לא נכתב בקדושה, ואפי' לתקן הס"ת ולדינא צ"ע:

ולכן הטוב לנו בנדון שלנו שבלאו"ה לא נתברר לנו במה טעה, לקדור השם שהעיד בס' בני יונה שכבר נהגו הסופרים לקדור האזכרות וכ"כ אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס סי' רנ"ט ובסי' רס"ד:

והנה בח"ס סי' רנ"ט כ' לאמור שלא ידע טעם למ"ש בתשובת חינוך ב"י דאין לכתוב השם על המטלית וכ' ראי' מש"ך דס"ל בפשיטות דמותר לכתוב על המטלית, ולפע"ד נראה טעם שלא לכתוב על המטלית דידוע דברוב הימי' נופל המטלית אפילו נתחזק ע"י מעשה אומן, וכן העיד לפני סופר מומחה מאז, ולכן ראוי' שלא לכתוב השם על מטלית שמא יפול כי יפול לא יוטל (וכן כ' בתשו' שבו' יעקב ח"ב פ"ח) ולא ירגישו בו ויהי' מונח בבזיון מטולטל ממקום למקום, וכ"ז לכתחילה אבל בדיעבד כשר, וי"ל שמ"ש הש"ך בכוונת רמ"א דמותר לקדור כשכתוב על המטלית, היינו באופן שכתבו הסופר ולא ידע שיש איסור בדבר, אבל לכתחילה מטעם שכתבנו וודאי ראוי לחוש שלא לכתבו על המטלית ועכ"פ מן הש"ך אין ראי':

ועוד נ"ל אפילו נימא דמותר לכתוב על מטלית היינו לכתבו מעיקרא על המטלית כשהגיע למקום הגויל ויש שם מטלית אבל כשכבר כתוב שלא ע"ג מטלית וקדר השם משום שיש בו פסול שנוהגי' לקדור בכה"ג ולכותבו אח"כ על המטלית בוודאי אין זה כבודו הורדה היא זו, ועוד דמגרע גרע טובא שאפשר שיפול ברוב הימים ואי' כבודו, ובזה יש להבין מ"ש הש"ך סי' ער"ה, דאם כתוב על מטלית מותר לקדרו, ובתשוב' יעב"ץ סי' קנ"ג תמה על השך מ"ש לקדרו כשכתוב על המטלית או על הגויל, ולמ"ש י"ל דכוונת הש"ך שאם כתוב על המטלית שלפעמים יבוא לידי בזיון שיפול וינתק המטלית בלי ראות, טוב לו לקודרו ולכותבו על הגויל יריעה של ס"ת שלימה וכעין מקלקל ע"מ לתקן הוא אעפ"י שאין זה השם עצמו הכל הולך אל מקום אחד כבוד שמו ית"ש, וזה טעם הגון לתשובת חינוך ב"י לפי שנוהגים כשנפל טפת דיו על השם שקודרים אותו עם עוד תיבות שלא יכתוב על המטלית גם אם אפשר מותר לכתוב על המטלית כשהגיע במקום מטלית, אבל לקודרו כדי לתקן לכתוב אחר במקומו, זה דווקא שרי כשכותב האחר על היריעה בלי מטלית כמ"ש כנ"ל נכון ועיי':

ובתשובה א' החזקתי ראי' שהביא בח"ס סי' רנ"ט בשם נטע שעשועי', וכעת נ"ל ראי' להתיר מן מה שכ' ב"י סי' רע"ו מתשוב' רשב"ץ בבדה"ב דמותר לקדור, וכ' דל"ק מש"ס פ' הנזקי' למה ס"ת שלא נכתבו אזכרות לשמן מפסיד שכר כולו, הו"ל לקדור האזכרות כולן, ואם אסור לכתוב על המטלית א"א לתקן כל הספר עד"ז, וכי בכל אזכרות ימחוק כמה תיבות עד התהי' הרווחה לכתוב השם על היריעה ואיניך תיבות על המטלית, וגם הוא טרחא יתירה ויגיעה רבה עד שכמעט מפסיד כל שכרו, וגם האזכרות כולן על המחק וגררה, אלא ע"כ דכשר לכתוב שם על המטלית, וזו ראי' נכונה לפום רהיטא ואפי' קודר השם מותר לכותבו אח"כ על המטלית דלא כמ"ש, וזו ראי' להורא' אבא מאוה"ג זצ"ל, מ"מ למעשה נ"ל שלא לכתוב כה"ג על המטלית כשאפשר ובקל בשם אחד, הנלפע"ד כתבתי וד' יצילנו משגיאות ומטעיות הכ"ד אוה"נ דש"ת חפץ ביקרו והצלחתו, פ"ב נהגי ליום ה' כ' שבט תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמא

יודא אתה יודוך אחיך, ה"ה תלמידי חביבי הרבני המופלג בתו"י קדומה מורג חרוץ בע"פ וותיק מלא עתיק כש"ת מוה' יודא שטרעהלי נ' יושב עה"ת בק"ק הוניאד יע"א:

ימים עברו וחלפו למו אשר הגיע לידי מכתבך, ולהיות כי בא לידינו בימים ההם דטרידנא טובא ולא הי' באפשרותי לעיי' בו ואפילו לקראו כקורא באגרת בעלמא והנחתיו מן הצד ונתעכב בין שאר המכתבים והואיל ונדחה לשעתה לא נראה עוד ונדחה עד היום קודם נסיעתי לפעסט אל הוועד לחזק מוסדי תורה בל יומעד, בהכינותי לנסיעה זו ויחופש בין המכתבים שעדיין לא השבתי, ויבוקש וימצא גם מכתבך, ראיתי מעשה ידי אצבעותיך וזכרתי ההלכה ששאלתני, ופניתי מעט רגע מהמון טרדותי לשום עין לפי האפשר לעת עתה ואשיב בקוצר אומר כל האפשר בהקדם כי בטוח לבי בהימנותא שלך כ' הרב מרא דאתרא להיות שאינו בקו הבריאות מצותו עוברת לשאול דבר ה' זו ההלכה מאתי, והוא ע"ד ס"ת שמצא בו המגיה כמה נגיעות ובתוכם כמה נגיעות בשמות הקדושים שאינם נמחקים שנפסקה ההלכה באו"ח ס' ל"ב וביו"ד רע"ו דיוכל לגרר הדבקות אבל ראית ראי' אחרת בנב"י תנינא חיו"ד סי' קס"ט שהעלה מתוך דבריו שבמ"ק חיו"ד סי' ע"ה דמ"ש המחבר דיוכל לגררו היינו כשידוע דנעשה הדבוק מעיקרא בשעת הכתיבה, אבל בלא נודע יש לחוש שמא נעשה אח"כ ולחד תי' בב"י סי' ל"ב כשכבר נכתב בהכשר שוב לא מפסל ממילא אסור לגרר דלא על מנת לתקן הוא

דילמא לא בעי תיקון, ולדבריו בנדון שלנו דאין יודעים למתי נעשית הנגיעה אסור לתקן, ופלפלת בחכמה דיש להתיר מטעם ספק ספיקא שמא מיד נעשה ואם ת"ל אח"כ דילמא אח"כ פסול הוא כחד תי' בב"י והוה ע"מ לתקן ושרי אלו דבריך, ואני מוסיף והולך לחזק ס"ס זו דנוטה יותר דפסול גם כשנעשה אח"כ דהא דבירושלמי שבטור שם מבואר אפילו תוך האות פסול שכבר נכתב וכ"ש סביב האות, ולתי' זה של הב"י דיש חילוק בין חסר היקף גוויל מכל צד מתחילה או אח"כ צ"ל דש"ס דילן חולק עם הירושלמי מה לנו לעשות פלוגתא בין בבלי וירושלמי כשאפשר לנו להשוותם ויש לנו תי' אחר של הב"י דא"ש גם לירושלמי כדס"ל לט"ז ונב"י קמא סי' ע"ה, גם לרמב"ם ודעימיה דס"ל דתלמוד שלנו חולק עם הירושלמי בהא מלתא אם חסר מתוך האות דפסול לירושלמי ולתלמוד שלנו כשר, ומ"מ במקום דפסול גם לתלמוד שלנו כגון שחסר מד' רוחות ואיננו מוקף גויל מנ"ל ומה לן לעשות פלוגתא דפוסל דווקא אם נעשה מתחילה כך לתלמוד שלנו וירושלמי פוסל גם נעשה לבסוף בוודאי תי' אחר עיקר והמחבר סי' ל"ב חושש לחומרא גם לתי' זה דנפקא מיני' חומרא כשיש חסרון הניכר שלא בין אות לאות, ויש לנו לחוש ג"כ לענין איסור מוחק לחוש כשאח"כ נעשה והוא כשר ואסור למחוק, אבל בספק אם נעשה מתחילה, יש להקל לאו משום ספק ספיקא, אלא י"ל עד כאן לא חש הב"י באו"ח סי' ל"ב להך תי' אלא לחומרא בעלמא, הגם דספק לחומרא כיון דעיקר דגם אם נעשה אח"כ פסול יש לנו להתיר למחוק במקום דאיכא ספק השקול שמא מתחלה נעשה:

והרווחנו בהוספת דברינו אלו דיש לפקפק על ס"ס שכתב מעלת תלמידי ני' דהוא כעין שמא אונס חד הוא דהא בשני ספיקות אנו באים משום דס"ת פסול הוא או משום שמא כשנדבק אח"כ פסול משו"ה אנו מתירין לגרור ולמחוק והוי כשמא אונס חד, אבל הספק ספיקא שכ' הנב"י כשיש חסרון גויל שלא בין אות לאות אנו באים להכשיר הס"ת משום ספיקא בב' ענינים וע"פ שני ספיקות אנו באים להכשיר הס"ת והוי ס"ס שפיר, משא"כ כאן אנו באים להתיר לגרור משום ב' ספיקות ששניהם מחד ענין דפסול לקרות בו הו' כאונס חד, וע"כ דנב"י ס"ל כן דאלת"ה קשה עליו דבריך דהא איכא ס"ס והוא עצמו ממשמש בדין בענין ס"ס, וע"כ כדברינו, ואפשר משו"ה גם כשאין יודעים למתי נעשה קשה להתיר ולא כ' בהחלט דאין להתיר, דאפשר יש לדון בו משום ס"ס, אמנם כן לפמ"ש אני דעיקר דגם אח"כ פסול ומ"ש המחבר באו"ח סי' ל"ב ע"פ תירוץ זה חומרא הוא דמחמיר וחושש לדברי עצמו ואין אנו צריכי' לבוא משום ס"ס בדין ס"ס אלא כיון שיש צדדים להתיר יותר מלאסור כולי האי אין לנו לחוש לתירוץ של הב"י כנ"ל ועיין:

אלא שיש לכאורה לומר כל היכא דלא ידעינן למתי נעשה הנגיעה להך צד דנעשה אח"כ כשר מוקמינן הס"ת בחזקת כשרות ואח"כ נעשה הנגיעה והיכא דחסר גויל שלא בין אות לאות דמכשיר הנב"י לקרות בו משום ס"ס א"ש, אבל להקל כאן משום ספק שמא מתחלה נעשה כולי האי לא חוששים לחד תי' של הב"י כמ"ש, י"ל דמחזקה אמרי' להחמיר דקרוב דאח"כ נעשה, ואחר התבוננת יראה דליתא דהא לא הי' הס"ת מוחזק לנו דכשר הוא עד שנאמר דמוקמי אחזקתי', אדרבא י"ל דלא נשתנה בו דבר מכמות שהי' מתחילתו שנכתב מיד בנגיעה וסברא זו הזכירה תלמידי ש"י, והדברי' ארוכים, ולאפס הפנאי ואין לנו צורך כ"כ, הקצרתי:

נחזור לדברי נב"י שכתב דמ"ש המחבר דיוכל לגוררן היינו כשידוע לנו שנעשה מתחלה, מה דפשיטא לנב"י לדמות מלתא דחסרון היקף גוויל לאות הנדבק לחד תי' של הב"י דחסרון היקף היינו חסרון רק כשחסר מתחילה כן דיבוק אותיות דווקא כשנעשה מתחילה לא ידעתי מהיכן פשיטא לי' דדמין להדדי בדינם, הלא להך תי' חסרון היקף אינו משום דיבוק אותיות אלא פסול אחר הוא דבעי היקף גוויל ומנ"ל דדמיא להדדי, וגם לפי הנראה לעין רואה בטור או"ח סי' ל"ב משיטת סמ"ק ורא"ש ורשב"א ובב"י שם דדבוק גם אחר שכבר נכתב ונגמר האות פסול, ורשב"א בתשובה דס"ל כל שנדבק אחר שנגמר כשר הוא משום שאפשר לגוררו וכל שעומד לגרר וכו' כמו לר"ז כל הראוי' לבילה וכו' אבל לולי דכגרור דמיא הי' פסול, ורשב"א יחידאי הוא בדבר זה, ונ"ל דרשב"א ג"כ מודה בדביקות אותות השם דפסול גם כשיעשה הדיבוק אחר שכבר נגמר האות דליכא משום דכל דאפשר לגרר וכו' דהא אסור לגרר השם לולי כדי לתקנו וע"ז אנו דנים, ואפשר כיון שאפשר אלא דאיסור רביע עלה אמרינן בו כל העומד לגרר וכו', ועיין זה בב"ח או"ח שם שנסתפק לרשב"א אם נמצא בשבת א"נ כל העומד וכו' משום דאפשר ובידו הוא אלא דאיסור שבת רביע עלה, ונ"ל בוודאי בשבת אמרינן כן וכ' נימא בחול הס"ת כשר ובנמצא בשבת פסול אין זה אלא דבר המתמיה, אלא כיון שבידו לתקנו בחול גם בשבת לא מפסל דעומד לכך ואפשר, אבל בדביקו' השם דא"א לתקנו בשום זמן מן הזמנים יש לעי' בכ"ז ואכ"מ, אבל היוצא לנו דבהא כ"ע מודי' דכשיעשה הדבוק אח"כ פוסל אלא דרשב"א ס"ל כיון שבידו לתקן כשר גם בלא תיקון, ולולי זה אסור, דלא כנב"י דפשיט ליה דשני דינים אלו שווים:

עוד עלה במחשבה לפני מה דפשיטא לנב"י דצריכי' אנו לחוש לחד תי' של הב"י דאם נעשה אח"כ כשר הגם דמספק אסור לקרות בו שמא כשנעשה אח"כ פסול מ"מ צריכי' לחוש שמא כשר הוא וא"צ תיקון, מה דפשיטא לי' הי' נ"ל בהשקפה ראשונה

דלא כוותי' כלל דסוף כ"ס הס"ת פסול לנו מספק ויצטרך גניזה ממילא הורד כבוד כל השמות שבס"ת ומותר לקלקל ולמחוק ע"מ לתקן הס"ת והשמות שבתורה, ומצאתי לי חבר דיותר מזה כתוב בתשוב' מהרמ"פ סי' פ' אפי' לשיטת תוס' דנגיעת רגל הה"א אינו פסול מ"מ מותר למחוק דמתוקן הוא שיהי' כתב יושר ומאושר, ועיי' נב"י קמא סי' ע"ח שכתב דכוונת המרמ"פ לפי' שהי' סבור מעיקרא דסגי כשמוחק רק הנגיעה דליכא משום מוחק כלל דנגיעה לא שייך לאותיות השם משו"ה כ' דגם לתוס' מותר למחוק, אבל כדמסיק לבסוף שנאסר לו דצריך למחוק כל הרגל משום חק תוכות משום כדי ליישר הכתב לא ס"ל למהרמ"פ דשרי עיי"ש, דבריו תמוהין דלמעיין ביושר במהרמ"פ יראה דלא כן הוא מלבד דדוחק להעמיס דדברי' שכ' שם בזה הוא כשהי' בטעות דסגיא במחיקת הנגיעה לבד ולמסקנא אינו כן מה לו לטורח הזה דבר שאין לו קיום ועוד כיון דבנגיעה בוודאי אין נדנוד איסור מחיקה ומה ה' לו לומר דמתקן הוא לאשר ליישר הכתב טעם זה ל"ל כיון דליכא משום מחיק' השם, וע"כ דלא כנב"י, היוצא לנו דס"ל למהרמ"פ אפי' היכא דליכא פסול וכשר לקרות בו מקרי מתקן ומותר למחוק כ"ש וקו"ח כשס"ת פסול מספק דמותר למחוק כד' לתקנו ולהכשירו לקרות בו כן הי' נ"ל, אלא שראיתי בב"י דמביא מר"י אכסנדרי' דמבעי לי' היכא דלא תלה כרעא דה"א כדיאות כגון דדבוק בגגה כחוט השער וכ"ע קרו לי' ה"א היכא ליעבד עיי"ש, ורמ"א מביא ספק זה דיש לספק בדבר ועיין ט"ז ס"ק יו"ד, ולמהרמ"פ דמתיר למחוק כדי לאשר הכתיבה הגם דלא נפסל השם כלל ועומד בקדושתו דכל דמכוון לתקן ביותר אינו בכלל לא תעשון כן לה"א וכו', כ"ש וקו"ח כשנפסל השם אלא שהאותיות ניכרים ונקראים בטוב דשרי, וגם מאן דל"ל כמהרמ"פ בדינו, מ"מ ס"ל דכה"ג כשר ומהר"י אכסנדרי' מבעי לי' ולא אפשטא, והמחבר השמיט ספק זה כדי להחמיר בספיקא נראה דלא חש לי' ולא הכניסו בשער הספק שלו, והרמ"א חש לו ומעתיקו ואפשר אלו ראה מהר"מ פאדווא הנ"ל לא הי' מניח פשיטותו של מהרמ"פ מפני ספיקותו של הר"י אכסנדרי' ואנו אין לנו אלא דברי רמ"א ז"ל דאיכא ספק, א"כ גם מה שכ' בספק שמא נעשה אח"כ כשר כיון דפסל לנו מספק אין לך תיקון גדול מזה מידי ספיקא לא נפקא דלהך צד כשנעשה עכשיו לא מפסל והשם כשר והאותיות נראים ועומדים בקדושתם גרע מאופן שנסתפק בו הרי"א דשם עכ"פ פסול השם בוודאי ואין לך תיקון גדול מזה מ"מ נשאר לו בספק כ"ש וקו"ח בנדון שלפנינו דאין להתיר למחוק והיינו כשוודאי נעשה אח"כ אבל בספק שמא נעשה עכשיו הו"ל ס"ס שמא נעשה מכבר ואת"ל עכשיו כיון דפסול למקרי בי' מותר למוחקו כד' לתקנו כמ"ש ועיי':

אלא דנ"ל להחמיר מצד אחר ואפי' נימא דאיכא ס"ס להקל כמ"ש מעלת תלמידי נ"י או מס"ס שכתבתי בסמוך או מטעם שכתבתי דגם כשנדבק אח"כ לא עלה על דעת ב"י דיהי' כשר וכמו שהוכחנו וביררנו לעיל מ"מ יש לחוש לתשובת מנחם עזרי' סי' ל"ו דהעלה דלא קא שר' למחוק ע"מ לתקן רק כשמתחלה לא נגמר האות ובשעת כתיבת האות הגיע רגל הה"א בגגה, אבל כשגמר האות בתיקונה ונדבק לו אסור לתקנו אחר שנקרא שם ה"א עליה קודם שנדבק, ובס' בני יונה בפלפול ארוך שלו חיזק דבריו וכן משמע מתה"ד ור"י אכסנדרי' ונדחק לדחות משמעות התה"ד ור"י מכח קושיא והוכחה דאפי' אחר שנגמר כתיקונו מותר למחוק ע"מ לתקן מדאיתא במ"ס דיו שנשפך על האותיות מותר למוחקו הרי שכבר נגמר מ"מ מותר למוחקו ומשם יצאו כל דינים אלו, ולפע"ד נראה גברא מנחם עזרי' אמר מלתא מצוה לצאת לעזרתו דלא שגה ברואה ולא העלים עין ממ"ס אלא דבלא"ה גמגם בדמיון זה וי"ל דווקא דיו שנשפך שיצאו מקדושתם כמאן דלתנייהו דמ' דמכוסין בדיו בה קאשרי במס"ס אבל בדיבוק שהאות עומד במקומו ונראה וניכר לעין לא או י"ל איפכא כיון שנכתב מעיקרא בפסול יש היתר יותר מבדיו שנשפך אחר שכבר עשהו בהכשר עיין זה בב"י בשם הרי"א ותה"ד, ובא בעל תשוב' מ"ע ועשה פשר דבר כשנכתב מעיקרא בפסול ע"י דיבוק קודם שנגמר האות לטובה דומה לדיו שנשפך אחר גמר האותיות הגם שנתכסו מן העין ובטלה קדושתן נגד זה הי' מעיקרא כתיקונ' ומותר לגרור ה"ה אם נכתב מעיקרא עד שלא נגמר האות בפסול ע"י דביקות ונגיעה דעדיף מן הצד שניכר ונראה, וגרע מצד אחר שנכתב בפסול מעיקרא, אבל כשנכתב ונגמר בהכשר ונדבק דאיכא תרתי לריעותא מב' צדדים אין ללמוד ממ"ס בדיו שנשפך כנ"ל נכון וברור בכוונתו, והדרינן למשמעות לשון ר"י אכסנדרי' שכתב או עדיף משום שנכתב בפסול מעיקרא דווקא מה"ט דמיא ועדיף מדיו שנשפך, אבל היכא דמעיקרא כשר הי' גרע מדיו שנשפך וכן דייק לשון תה"ד כמ"ש הבני יונה:

היוצא לנו דיש טעם וראי' לתשוב' מנחם עזרי' דלא כבני יונה שדחה דבריו בשתי ידים א"כ גם אם כשנעשה הדבוק אח"כ פסול כדמוכח נמי מתשובת מ"ע, אין לגרר דיש לנו לחוש לחומרא של מ"ע דלא קאשרי רק כשנכתב מתחלה בפסול שנדבק קודם שנגמר האות וזה בשיודעים בוודאי דנעשה אח"כ, אבל כשיש ספק שמא עשה מתחלה קודם שנגמר האות אפשר יש להקל מכח ס"ס שמא נעשה קודם שנגמר האות, ואת"ל שנדבק אח"כ שמא גם בכה"ג מותר למחוק ע"מ לתקן דאפשר דאין הלכה כמ"ע דלא נזכר בזה במחבר ורמ"א, ולא כתוב מפורש מי שאמר כן רק המ"ע ומשמעות התה"ד ורי"א וצ"ע לדינא:

ובנדון שלנו יש לחוש עוד למ"ש התה"ד סי' ע"ב וז"ל ואם בהרבה ההי"ן בשמות שהם נדבקים אין נראה טוב לתקן אותם, ומהרמ"פ סי' פ' כתב שתה"ד חוכך להחמיר כשיש הרבה ההי"ן ואינו יודע טעם מה לי אחד מה לי הרבה כיון שהחשש הוא משום לא תעשון כן לה"א, ולי נראה מלתא בטעמא של התה"ד שחוכך להחמיר אולי לא התירו רק בחדא דמיד דמוחק והוא ע"מ לתקן גם בשצריך תיקון קצת עוד מ"מ בעידנא דעסיק בי' מתקן השם וס"ת, אבל כשיש הרבה כשמוחק אחר ומתקנו עדיין אינו מתוקן היטב עד שיתקן כולם ומחוסר כשמתקן הראשון מעשים הרבה ועיין כעין זה בפסחים דף פ"ב ע"א גברא לא חזי, ועוד דמיון לזה בתוס' שבת סוגיא דשמן שריפה דמחוסר כיון דמחוסר אח"כ זריקה לא מקרי צורך הדיוט וכיוצא בזה הרבה וא"צ לראי' ועוד דיש לחוש שמא יאנס ולא יתקן האחרים אלא שנ"ל הגם דס"ת אינו מתוקן וגם שארי שמות, מ"מ שם זה מתוקן בקדושתו הגם דלא מתוקן כל הצורך גם משו"ה שרי לכן חוכך התה"ד להחמיר ולא מחליט הדבר כנ"ל, ובנדון שלנו דיש כמה שמות דהאותיות דבוקות יש לנו לחוש לספיקת תה"ד בצירוף מ"ש לעיל לחוש ג"כ לתשובת מ"ע:

עד כה דברינו לפי דעת מעלת תלמידי נ"י דבנדון שלו יש חשש משום מחיקת השם אבל לפי הפתקא ששלח לנו ליכא בכל השמות נגיעה ודבקות אות לאות ממש ולא נגיעה רגלה של הא"ה וכדומה, אלא שבין שם לתיבה אחרת מלמעלה בין תיבה שלמעלה לשם של למטה או ביניהם יש דיבוק קצת ע"י קו דק של דיו שאיננו מן האותיות ותיבות כלל, הגם דאין לקרות בו וצריך תיקון אבל פשוט יותר מביעתא בכותחא מ"ש משמי' דתלמידי המובהק חביב נפשי הרב החריף ובקי מוה' אברהם שטארק נ"י דאין בזה משום מחיקת השם כלל דלא שייך כלל לאותיות השם וכן מבואר ממ"ש הרי"א שבב"י כשיש נגיעה דקה והכל קוראים לה ה"א היכי ליעבד דאיגרר לי' להאי דיבוק הו"ל חק תוכות וכו' ואח"כ כתב למחוק הרגל לגמרי הו"ל מחיקת השם, ש"מ למחוק האי נגיעה לבד ליכא משום מחיקת השם, ועיין נב"י קמא סי' ע"ח לפי פירושו בכוונת מהרמ"פ דפשיטא לי' דאין במחיקת הנגיעה משום מוחק השם וכ"ש וקו"ח דבנגיעת האותיות מחוץ ע"י קו דק דליכא חשש מחיקה והדברים פשוטים, ויישר כחו וחילו של תלמידי הרב מהר"א שטארק נ"י יישר כחו וחילו לאורייתא, ודילדה כוותי' תלד:

וע"ד שם א' שכתב על המטלית לבדו שבס"ת זה כתבתי בדין זה תשובה ארוכה, וצויתי למעתיק שלי שיעתיק לך ועיי' ח"ס, ודעתי בתשובה הנ"ל להחמיר כאשר עיניך יחזינה מישרים בהעתק השלוח לך, ושלא לאחר עוד תשובתי אליך, קודם נסיעתי בעזה"י יותן מכתב זה על הב"ד, וכשיגמור הכותב ההעתק ישלחתו לך, ותציע דברינו לפני הרב דשם

ודרוש שלומו בגיני עם רפואה שלימה וחזוק הגוף מרופא חנם ית"ש, וכן הציע דברינו לפני תלמידי כבני הרב החריף המופלג מהר"א שטארק נ"י יחזקהו ד' ויאמצהו עוד רבות בשנים טובים ומתוקנים, והנני רבך אוה"נ חפץ ושש בהצלחתך עה"ת והעבודה מברכך מרחוק מקרב הלב, פ"ב כאור בקר ליום ד' י"ג מנחם קץ גלותא לפ"ק:

אחר כותבי הצצתי עוד בפתקא ששלח לפנינו כנגיעה בגוף האות באיזה שמות נראה לי וא"א לכווין יפה מתוך הפתקא לכן יעיי' בטוב בצירוף אחר עמו שיבדקו היטב אם נגע ונדבק אות באות או ע"י קו המקרב, ואם אפשר למחוק הנגיעה בלבד ולא יהי' חק תוכות ודי למבין ורואה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמב

שלום וישע רב יבא ויקרב, לאשר ידיו לו רב בחקי חורב, ה"ה י"נ הרב המאוה"ג חרוץ בעל פיפיות המפורסם צדיק ונשגב שמו כקש"ת מהו' יוסף גרינוואלד נ"י אבדק"ק יאנאשהאז יע"א:

גי"ה קבלתי שבוע זו והענין דוחק השעה מפני כבוד הכשר של ס"ת כי ש"צ אחד שא"מ מלומד בקריאת הטעמים בס"ת, ושם עצות בנפשו בלי שאלת פי מורה וניקד הס"ת מראש ועד סוף נגינות וטעמים באבר וקשה מאוד למחוק הנגיעה כי לגרר א"א מפני שמות הקדושים שיצטרך לפעמים לגרר מן השם ח"ו, וא"א רק למחוק ע"י דבר שאינו גורר דיו רק האבר גם זה קשה מאוד מפני כי עולה לסך רב מאוד, ונפשו היפה בשאלתו לברר לו ספיקותו כי נכנס לבית הספק אם נפסל הס"ת ע"י שניקד באבר ומקום ספיקותו אם ס"ת שנכתב באבר כשר דשחור הוא או פסול, ואם פסול לא מפסל משום שניקד באבר דאינו כשר לכתיבה אלו דברי פר"מ נ"י ואחר עיון מעט אודיעהו דעתי הצעירה ואשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר:

הנה מאי דמספקא לי' לפר"מ נ"י אם ס"ת שנכתב באבר כשר משום דשחור הוא, לדעתי פשוט מאוד דפסול, לא מבעי' באברא גופא דלאו כתב הוא אלא רושם, ואפילו בגט פסול כבש"ס גיטין דף י"ט ע"א הא באברא הא במיא דאברא, וכן נקיט הרא"ש וטור להלכתא חוץ הרמב"ם דאינו מחלק וס"ל לכ"מ וב"י דרמב"ם ס"ל ניהי דלשמואל הכי ס"ל, אבל אינך אמוראי ס"ל גם באבר כשר לגט, ועיין רש"י שבת דף ק"ד ע"ב ד"ה באבר שכתב באבר בעופרא ומשחיר כשהוא משפשף עופרא ע"ג קלף נראה דס"ל הא דמתרץ ש"ס הא באברא וכו' לאו הלכתא הוא, אלא בגיטין בברייתא דתני ר"ח פי' רש"י באבר

ששף העופרא במים ומשחירה והוא כדמתרץ ש"ס לשמואל, ומדפי' כן בברייתא ש"מ דס"ל דהלכתא כן וכ"ע מודים וסתר שיטתו ופירושו במסכ' שבת צל"ע:

ויש ליישב דבגיטין כ' רש"י בברייתא מיא דאברא מלתא דס"ל לכ"ע אפילו לשמואל, אבל באברא תליא בפלוגתא כמ"ש ב"י לרמב"ם ובסוגיא שם איתא לדשמואל דמחלק בין אברא למיא דאברא, אבל בסוגיא דשבת לא נזכר מדשמואל וחילוק שבין אברא למיא ומפרש רש"י להלכתא באברא גופא כנ"ל, ויש ראי' מסוגיא דשבת דלית הלכתא כהא דשמואל, מדלא מפרש ש"ס שם לענין שבת ה"מ במיא דאברא אבל באברא דאינו כתב פטור לענין שבת וע"כ דהא חילוק לאו הלכתא וזו נ"ל ראי' מהימנא ולדפוסקי' דס"ל דהלכתא כשמואל צ"ל דש"ס בשבת סמך על סוגיא דגיטין והוא דוחק:

ובשיטת הרמב"ם נראה יותר נכון נכון מ"ש הדרישה די"ל דרמב"ם סמך על מה שכתב אם כתב היינו במי אברא, דבאברא גופא לאו כתיבה מקרי רק רושם כמ"ש הב"י בעצמו בכוונת הר"ן דס"ל כן בשיטת הרי"ף, וכן נ"ל בדעת הטור מדלא הביא הטור פלוגתא בין הרמב"ם ור"אש לענין אברא, ולא כתב רק דאין נראה כן מלשון אביו ז"ל במה דמכשיר הרמב"ם רק דיעבד, ואין לומר דמ"ש ואין נראה כן וכו' קאי על כל מ"ש הרמב"ם דווקא דיעבד כשר וגם על דלא מחלק הרמב"ם בין אברא למיא דאברא דהו"ל לטור לפרש מדלא חילק הרמב"ם בין אברא וכו' ש"מ דל"ל לחלק ואין כן דעת אביו, ועוד מדכתב ואין נראה כן מלשון אביו ז"ל ודייק לי' לשון הרא"ש דאינו כרמב"ם כמ"ש הב"י, ואין מפורש ברא"ש אלא דמשמע לטור כן מדיוק לשנא, אבל דבר זה מפורש כתב הרא"ש תי' ש"ס לחלק בין אברא למיא דאברא, ואיך כ' הטור דאין נראה כן מלשון הרא"ש הרי מפורש כ' נגד הרמב"ם וע"כ דלא ס"ל לטור דרמב"ם לא מחלק בין אברא וכדס"ל הר"ן בשיטת רבו הרי"ף ז"ל כנ"ל:

ואם כן הוא שיטת הרמב"ם דבאברא פסול יש להסביר למה במיא דאברא לכתחילה אסור, וב"י כ' דמשמע לרמב"ם כן מדלא מרבה ש"ס דתני ר"ח במתני' כמו הא דתני רבי חנינא ש"מ הא דתני ר' חיי' דיעבד והא גופא קשיא מנ"ל לש"ס דהא דתני ר' חנינא אפי' לכתחילה והא דתני ר' חיי' רק דיעבד מ"ש זה מזה, ולשיט' הדרישה בשיטת הרמב"ם א"ש כיון דאברא פסול דיעבד לכן אסרו לכתחלה מיא דאברא דלא אתי למטעי דה"ה אברא כשר, וה"ה שחור ובשיחור דכ' ח"מ וב"ש דווקא שרו במים כשר כמו אברא ומיא דאברא, מה"ט גם מיא דשחור ושיחור דווקא דיעבד כנ"ל נכון, אלא מ"ש הב"י דנראה לו לרמב"ם כן מדלא אמר מרבה במתני' הא דתני ר' חייא כדקאמר דמרבה הא דתני

ר' חנינא, צ"ל דבש"ס שבת ג"כ קשה דקדוק הנ"ל ובשבת כיון דדיעבד כתב הוא חייב בשבת וצל"ע:

היוצא לנו מדברינו דאברא גופא פסול לכ"ע לענין גט וה"ה וכ"ש לס"ת, ואפי' לשיטת ב"י בשיט' הרמב"ם וכן קבע בש"ע שיט' הרמב"ם דליכא חילוק בין אברא למיא דאברא, ושיטת הרמב"ם גופא עכ"פ לכתחילה פסול לס"ת כמו בגט, והרמ"א מביא שיטת הרא"ש ס וטור דאברא בדיעבד פסול ולא הכריע, ואיכא ספיקא לדינא וס"ת שנכתב באברא פסול וספק לכאורה:

אלא דנראה לפענ"ד אפילו בנכתב במיא דאברא פסול לכ"ע אפילו לפוסקים דמיא דאברא אפילו לכתחילה כשר בגט פסול לס"ת דבס"ת בענין דיו ותליא בשחור כדיו לכל השיטות וכל דלא מקרי דיו פסול, רק דפליגו השיטות מהו דיו, ורא"ש ודעימי' ס"ל דמי עפצין כשר דהוא בכלל דיו כמתני' הוא, והא דתני ר"ח מי טריא ועפצייי' היינו כ"א בפ"ע, עיי' הג"א גיטין ועיי' ב"י סי' רע"א דס"ל דשיטת הרא"ש כשיטת הרמב"ם וא"כ אברא דתני בברייתא ע"כ אינו בכלל דיו דמתני' ופסול:

ובתחלת הרעיון הי' נ"ל לומר לפי שיטת הרמב"ם לפי דס"ל ב"י בשיטתו דס"ל להלכתא גם אברא כשר ובוודאי מיא דאברא עדיפא מאברא כתב ויותר שחור דהא שמואל ס"ל זה כשר וזה פסול, א"כ י"ל להלכתא דמיא דאברא בכלל דיו דמתני' והא דתני' בברייתא דר"ח אברא, היינו אברא גופא אינו בכלל דיו, ולפ"ז לרמב"ם מיא דאברא כשר גם לס"ת כן הי' נ"ל לפום רהטא, ואחר עיון קצת ראיתי דא"א לומר כן כיון דלשמואל דמפרש תני דבי ר"ח במיא דאברא ע"כ צ"ל דמיא דאברא לאו דיו הוא, הגם דלא קיי"ל כוותי' היינו גם אברא כשר, אבל מנ"ל דלא ס"ל כוותי' גם בהא, דמיא דאברא יהי' בכלל דיו עדיפא מדשמואל דלדידי' ע"כ איננו בכלל הוא, ועוד מדס"ל לרמב"ם בשניהם בין באברא בין במיא דאברא דווקא דיעבד כשר ע"כ מיא דאברא אינו בכלל דיו דמתני', דמתני' בלכתחילה איירי ומוכח דמיא דאברא לאו דיו הוא, וע"כ משום דמיא דאברא אינו שחור כדבעי למהוי ואינו דומה לשחרורי' של דיו דמתני' ועיי':

הן אמת כי הב"ש ס' ק"ל ס"ק כ"ח בישובו שיטת הרמ"ה וטור בעידי גט שרשמו להם במיא דאברא דהגט פסול ופסולה לכהונה, כתב דדיו על גבי מיא דאברא א הוא כדיו ע"ג דיו ממש דבשבת דיו ע"ג דיו פטור אבל אסור ע"י"ש, לפי דעת הב"ש דהוי כדיו ע"ג דיו ממש הי' מקום לומר גם לענין ס"ת כשר, וקצת ראיי' נ"ל לדברו מדהקשה ש"ס לשמואל באבר ס"ד והאמר ר"ח כתבו באבר וכו' כשר, וצ"ל הא ר"ל מקשה לר"י והלא למדתנו רבינו כתב ע"ג כתב הוי כתב לענין שבת, והשיב ר"י לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה

ואולי שמואל פשיטא לי' דהוי כתב בשבת ובגט ומנ"ל להקשות בפשיטות באבר ס"ד אולי מאי דמספקא לר"י פשיטא לשמואל כדס"ד דר"ל, מזה נראה כשיטת רמ"ה וכמו שמתרצו ב"ש דדיו ע"ג אבר כדיו ע"ג דיו דלכ"ע אינו כתב לענין שבת וה"ה בזה, והא דמשני הא באברא הא במיא דאברא, היינו הא דשמואל בדאברא ודר"ח במיא דאברא דווקא כשר, הי' יוכל לתרץ שניהם בדאברא ובאברא ג"כ כשר אלא באברא כיון שאינו שחור כמו דיו ע"ג סקרא לבן מכשיר שמואל הגם דגם באברא כשר מ"מ מכשיר לרשום בו דס"ל דדיו ע"ג סקרא חייב ולומר דס"ל לש"ס דאברא ג"כ דומה לדיו ע"ג הא לאמת באברא פסול לגמרי כדמשני דר"ח דווקא במיא דאברא ביותר הי' יוכל לומר דבאברא ג"כ כשר אלא דלא דמיא לדיו ע"ג דיו, וי"ל דמתחלה הי' סבור דשמואל סתמא קאמר רושמים באבר אפילו במיא דאברא וע"ז מקשה ס"ד הא דמי' לדיו ע"ג דיו וכיון שהוצרך לומר דשמואל דווקא באברא ולא במיא דיש חילוק ביניהם מתרץ דר"ח במיא דאברא דווקא מכשיר דדמי' לדיו כדי שלא נצטרך לומר דשמואל פליג על ר' ומה דמספקא לר"י בדיו ע"ג סקרא פשיטא לי' לשמואל ולכן מתרץ לאמת דאברא פסול לגט, ומ"מ איכא ראי' לרמ"ה וב"ש מדמקשה בפשיטות בחוזק אברא ס"ד כנ"ל:

אלא מפי' רש"י מוכח דלא כב"ש מדכתב בד"ה והאמר ר"ח ו' וז"ל מדכתב כשר הוא הו"ל כדיו ע"ג סקרא דקאסרינן לעיל והיינו מה דאמר ר"י מפני שאנו מדמים ולא כתב דהו' כדיו ע"ג דיו דפשוט לעיל דליכא כתב, ש"מ דס"ל לרש"י דאינו רק כדיו ע"ג סקרא, ואפילו במיא דאברא דהא בס"ד עדיין לא מוקי דשמואל באברא דווקא, והב"ש כתב דלא כב"י דס"ל דהוי כדיו ע"ג סקרא ולכן הקשה על הטור, והנה נראה דב"י פשיטא לי' דלא כב"ש ורש"י הו"ל סעייתא לב"י, ועוד נ"ל דהב"י ג"כ ידע שאפשר לומר כמ"ש ב"ש דשחררותו של מיא דאברא דמיא לדיו ע"ג דיו, ולאמת למדייק בלשון ב"י שלא הקשה על הרמ"ה אלא על הטור שכ' ומ"ש הטור ופסול לכהונה וכו' הלא הטור לא מדנפשי' כתב כן רק בשם אומרו והוא הרמ"ה והי' הב"י להקשות על הרמ"ה, ולכן נ"ל דעל הרמ"ה הי' אפשר לומר כמ"ש ב"ש, אלא על הטור קשה דאביו הרא"ש ז"ל ע"כ לא ס"ל כן, ומנא אמינא מדכ' הרא"ש ברושם במיא דאברא פסול וכ"ש ברושם בסקרא דקתני במתני' דכשר לגט מדעשה קו"ח נראה לעין דדיו ע"ג מיא דאברא לא הוי כדיו ע"ג דיו וגרע אפילו מדיו ע"ג סקרא דלא כב"ש, ושפיר הקשה הב"י על הטור דאזיל בשיטת אביו ז"ל ע"פ הרוב ועכ"פ הי' לו להביא פלוגתא בזה אם וודאי הגט פסול או ספק ואין מנוס רק כמ"ש ח"י דה"נ כוונתו דטור דספיקא הוא, ולכן פסולה לכהונה וכמו דצריכים ע"כ לפרש כן כוונת הטור כן נפרש כוונת הרמ"ה ואין כאן פלוגתא כנלפענ"ד:

ומידי דברי בענין זה תמוה לי טובא מ"ש הטור בסי' קכ"ה דדעת שיטת הרמב"ם דאברא רק בדיעבד כשר, ואין כן דעת אביו, והקשה הב"י מנ"ל דרא"ש חולק על הרמב"ם ונדחק מדסתם וכתב לא משמע לשון דיעבד דווקא, ותמוה לי מדכתב הרא"ש כ"ש דיו ע"ג סקרא דמפורש במתני' דכותבים דפסול, וצ"ל מאי קו"ח הלא שניהם שווים סקרא והא דאברא ומה לנו לדינא אם מפורש במתני' או בברייתא דתני ר"ח סוף כל סוף שניהם כשרים ממילא פסול לרשום בו ונרא' מזה כי ס"ל לרא"ש מיא דאברא רק בדיעבד כשר כשיטת הרמב"ם דלא קתני במתני' ודתני ר"ח רק דיעבד קאמר ויפה כ' כ"ש רושם בסקרא דפסיל דקתני במתני' דלכתחלה כשר וא"ש נמי דסתם הרא"ש ולא כתב דווקא דיעבד דסמך על מ"ש כ"ש סקרא כנ"ל וצ"ע על הטור, ולולי דמסתפינא הייתי מגיה ולמחוק תיב' ואין נרא' כן מלשון אבי ז"ל אלא וכן נראה מלשון אבי ז"ל, ובאמת כן נראה מלשונו ממ"ש וכ"ש בסקרא ומאי כ"ש משמע דס"ל דבמיא דאברא דווקא דיעבד כנ"ל ועיי', ולפ"ז גרסא שלפנינו שבטור ומ"ש ב"י צ"ע:

פירות הנושרי' מדברינו כי רש"י רא"ש וב"י פשיטא להו דמיא דאברא לא עדיף מסקרא, ומרא"ש מוכח דגרע מסקרא וכן לרמב"ם דס"ל דווקא דיעבד כשר, וכ"ש וקו"ח דלס"ת פסול, ואפילו לדעת ב"ש דדיו ע"ג מיא דאברא דמיא לדיו ע"ג דיו לענין שבת ולענין גט נ"ל לאו דדמיא מיא דאברא לגמרי לדיו, אלא דלא דמיא לסקרא כי נוטה לשחרורית דדיו, ולכן הגם דמצינו בדיו ע"ג סקרא דהוי כתב וספיקא מיהא הוי, אבל דיו ע"ג מיא דאברא מדמים יותר לדיו ע"ג דיו דחייב בשבת ופוסל וודאי בגט דאנו אין לנו אלא בדיו ע"ג סקרא דרחוקים זה מזה במראה, ומיא דאברא יש לו דמיון יותר לדיו, אבל לענין ס"ת דבעי שחרוריתו של דיו מהלכה למשה מסיני גם הב"ש מודה דפסול מיא באברא לס"ת כנ"ל, וכן משמעות ראשונים ופוסקים שבב"י יו"ד סס"י רע"ד והדין פשוט וברור לפע"ד:

ואחרי שבארנו ובררנו כי ס"ת שנכתב באברא אפי' במיא דאברא פסול, נשית פנינו לעיין בנדון שלפנינו, אם נפסל הס"ת ע"י שניקד הנגינה בדבר שפסול לכתוב בו ס"ת, ותחלה נבאר אם נקוד הנגינה פוסל ס"ת כמו פוסק פסוקי ומנקד התיבות, הנה מקור דין זה יוצא ממס' סופרים הביאו הגמיי' ה' ס"ת פ"י ספר שפסקו או נקד ראשי פסוקים לא יקרא בו, ושם לא נאמר רק שפסק או נקד ראשי פסוקים אבל נקוד התיבות לא נזכר במס"ס שפוסל, רק בתשובה המיוחסת לרמב"ן סי' רל"ח מביאו הב"י סי' רע"ד כתב חדוש מדנפשי' ניקד ס"ת פסול ואמר מלתא בטעמא טעם שמביא הב"י בשם ר' ירוחם כי יש אם למקרא ולמסורת, והנה הרמב"ן ור"י כתבו טעם לניקוד ס"ת היינו התיבות, אבל לא הודיעו לנו טעם למה בשפסק ונקד ראשי פסוקים דפסול, וראיתי בנוב"י קמאי

סי' ע"ד שכתב הטעם משום דלא בקיאים בפסוקים וכל פסוקא דלא פסקא משה אנן לא פסקינן, ודבריו תמוהים לי מ"ש דאין אנו בקיאים בהפסק פסוקים דכל פסוקא דל"פ משה אנן לא פסקינן והוא בש"ס מגילה פ' הקורא, ושם נאמר דאסור לנו להפסיק באמצע פסוק כיון דל"פ משה ועשה אותו פסוק אחד ולכן אנן לא פסקינ' אלא בדלא אפשר כמבואר שם, אבל דאנן לא בקיאין בפסקי פסוקי' מנ"ל מהתם, אמנם במג"א סי' ל"ב ס"ק מ"ה כ' מש"ס פ"ק דקדושין דאנן לא בקיאין בפסוקים כמבואר להדיא בגמרא קידושין שם יעוין שם וגם מוכח מארור שהוא מחמשה פסוקים שאין להם הכרע ובחומשים דידן הוא תחלת פסוק משמע דקאי אלמטה וחז"ל מסופקים בזה מוכח דאנן לא בקיאין היטב בפסוקים וה"ה בכל הפסוקים ולכן ס"ל למג"א עיקר דאסור להפסיק בהפסק' ריווח בין הפסוקים עי"ש, ובמחהש"ק שמבואר כוונת המג"א יעוין שם:

והנה עיינתי בתשובת רמב"ן בפנים, והאירו עיני בטעמא דמלתא דמפסיק ונוקד הפסוקים דפסול, ואעתיק לשון רמב"ן וז"ל ונ"ל דאם פיסק פסוקים ונקוד פסול שאין לנו אלא כנתינתו בסיני ובוודאי נרא' שאין ס"ת מנוקד ואם נקוד פסול שכמה דורשים חכמים המקרא והמסורת ואם אתה מנקד אין כאן מסורת, ועוד שנינו במסכת סופרים ספר שנקוד ראשי הפסוקים שבו אל יקרא בו אעפ"י שאמרו רז"ל ויקראו בס"ת וכו' ויבינו במקרא אלו פסוקי' לומר שהי' מקובלים ממשה בסיני על פה, כמו שאמר מפורש זה תרגום ובוודאי תרגום לא ה' כתוב בספר ע"כ התשובה ולשונו ממש, והנך רואה כי תחלה כ' רמב"ן מדנפשי' דפסוק פסוקים ונקוד פסול שאין לנו אלא כנתינתו בסיני והיינו דאין לנו לשנות דבר בס"ת לעשות סימנים להפסיק פסוקים או לנקוד ושוב כתב ובוודאי נראה שאם נקד פסול כוונתו דמסברת חוץ בלי טעם דאין לשנות מנתינתו בסיני וטעם זה שייך בין בפסיקת פסוקים בין לנקוד ס"ת, כתב עוד טעם שנקוד פסול שכמה חכמים דורשים המקרא ומסורת וכו' עד כאן כתב מסברא דילי' ושוב כתב ועוד שנינו במס"ס שנקד ראשי פסוקים וכו' (וה"ה ניקוד ראשי תיבות) ומפרש דלא תקשי מהא דויבינו במקרא דבע"פ נאמר, אבל אסור לשנות הס"ת ולנקד ראשי פסוקים, היוצא לנו כי לא כתב רמב"ן טעם משום דיש אם למקרא רק משו"ה פסול לנקד התיבות וזה פסולו מסברא גם אם לא הי' פסול לנקוד פסקי פסוקים וגם זה פסול משום דאסור לשנות ס"ת מכמו שנתנה בסיני דלא כמ"ש המג"א דיש קפידא משום דאין אנו בקיאין בפסיקת פסוקים כמו שאיתא להדיא בש"ס פ"ק דקדושין:

וראיתי אחרי רואי בס' בני יונה בסי' רע"ד שכ' גם בהפסק פסוקים איכא טעמא משום יש אם למקרא וכ' דמוכח הוא, דאל"כ ליכא טעם למה יהי' פסול, ומשו"ה חולק על

הריב"ש דכ' הפסק אויר אינו פסול דלפי טעמו גם הפסק אויר פוסל, והנה מה דפשיטא לי' לפי טעמו גם הפסק אויר פסול אינו מוכרח לפמ"ש הריב"ש דכמה פעמים מניחים הסופרים ריווח ואין היכר כ"כ לפ"ז גם לטעמו יוכשר כמובן, וכזה יש לפקפק על המג"א לפי טעמו ועיי', ובעיקר הוכחה של הבני יונה דאל"ה לא ידע טעם למה יופסל בהפסק פסוקים אלו ראה תשובת רמב"ן בפנים לא הי' קשה לו כי טעמו בצידו שאין לשנות לנו בס"ת דבר מכמות שנתנה בסיני ע"י מרע"ה, ופסול דניקוד תיבות כ' טעם מפורש משום דיש אם למקרא, ויפה דייק וכ' הטו"ז סי' רע"ד ס"ק ז' ס"ת שפסק פסוקים דיש לו תיקון שאין פסולו רק משום שצריך שיהי' כמו שהי' ניתן בסיני וכשחוזר ומתקן הרי היא כמו שנתנה משא"כ במנקד תיבות הס"ת דטעמו משום דיש אם למקרא לא מהני תיקונו משום שנכתב לשם אחר עיי"ש ובסק"ו, ואלו לדעת מג"א ובני יונה ונוב"י גם בפסקי פסוקים אין לו תיקון, וכמש"כ נראה מרבינו ירוחם שהוא הוא המחדש דין זה דל"מ תיקון והוא לא כתב כך רק בניקד הס"ת, ולא בפסיקת פסוקים אלא מ"ש ר"י וכן פשוט במס"ס לא ידענו משמעות במס"ס דלא מהני תיקון, ואפשר כוונתו כי עיקר הדין דפסול הוא במסכת סופרים, וכן יפה דייק הט"ז מלשון המחבר וכן נ"ל עיקר:

ומ"מ יפה כ' הנוב"י דב' תיבות כפולות או סימנים בס"ת שאינו להפסיק פסוקים ואין לו שייכות לתיבות אנו אין לנו לפסול דלא כיש"ש דפשיטא לי' דפסול, הגם שכתבנו דבפוסק פסוקים הטעם שאין לשנות מס"ת מכמות שנתנה בסיני, י"ל דווקא לשנות מעיקר הס"ת לעשות ציונים וסימנים בין פסוק לפסוק או לנקד התיבות אבל דבר שאין לו שייכות וענין למ"ש לס"ת ואינו מעלה ומוריד להפסקת פסוקים וקריאת הפסוקים אנו אין לנו ראי' לאסור, ולא דמי' להא דמס"ס, ולא לשתמיט אחד מן הראשונים שיאמר כדבר הזה:

ותבנא לדינא בנדון שלפנינו שניקד הנגינה, נ"ל פסול ניקוד הנגינה תליא בטעמא לפמ"ש המג"א ובני יונה ונב"י דפסיקת פסוקים או משום שאין אנו בקיאים בפסיקת כל הפסוקים או משום דגם בזה שייך יש אם למסורה ולמקרא, א"כ בנקוד הנגינה לא ברירא דפסול דאין קפידא כ"כ בנגינה אם טועה הקורא כמבואר בשו"ע ממילא אין בו שינוי כשמנקד הנגינה, אבל העיקר דאסור לשנות בס"ת דבר מכמות שנתנה, הגם שכתבנו דכ"ז דווקא בדבר שתלו י' בו שינוי הקריאה והפסק', מ"מ כיון דנגינה בקריאה תליא (א"מ יען כי יש נגינות מחברים ונגינות מפסיקים א"כ הנגינה מחלקת הפסוק ומפסיק אותו וגרע יותר מהפסק פסוקים ובאמת איתא בתוספות יומא דף נ"ב ע"ב דבגביעים נגינת אתנחתא מורה על הפסק יעוין שם) ודבר השייך למה שכתב בס"ת הוא אסור

לשנות מכמות שנתנה בסיני, ועיי' נב"י תנינא חיו"ד סי' קע"ב דפשיטא לי' ולא עלה ספק בלבו דניקוד הנגינה פסול, ולפמ"ש בעצמו בנב"י קמא מלתא בטעמא בפסו' דפסיקת פסוקים לפענ"ד יש לעיי' טובא אם ניקוד הנגינה פסול:

ונלפע"ד אפילו פסק פסוקים או מנקד בדבר שפסול לכתוב ס"ת פסול לא מבעיא לטעם מג"א וב"י ונב"י, כיון שעשה היכר וסימן ונשתנה הענין והכוונה ע"פ סימן זה פסול ואפילו לטעמא דרמב"ן דהוא האמת והעיקר שאסור לפסוק פסוקים שאסור לשנות הס"ת מכמות שנתנה בסיני, נ"ל ג"כ דפסול בכל דבר כיון שהוא עושה סימן בין הפסוקים יהי' באיזה דבר שיהי' עכ"פ נשתנה הס"ת שמוכח מתוכו הפסקת הפסוקים ואופן קריאת התיבות וסימנים כהאי מלתא הוא לפסול הס"ת שיש בו שינוי הניכר ונראה שמשונה מס"ת שנתנה לנו בסיני, וכן ה"נ בכותב הנגינה מהאי טעמא הוא פסול כנ"ל, אבל אפשר לתקנו ע"י דבר המוחק האבר ולא הדיו, ומועיל תיקונו כיון שנעשה אח"כ, ומעיקרא לא התכוון לכך בשעת הכתיבה, וכ"כ בנב"י תנינא סי' הנ"ל, ופשוט דאפילו אם הסופר עצמו עשה כן אחר שכבר כתב הס"ת וגמרו ולא התכוון לכתחילה לנקד דמועיל תיקונו אפילו בניקוד התיבות, אבל בנדון שלנו שלא כתב בה רק הנגינה אפילו עשה כן בשעת הכתיבה ואדעתא דהכי כ' אפשר לתקן כמ"ש הט"ז בהפסקת פסוקים וה"ה בנקוד הנגינה דמה"ט דשייך בהפסקת פסוקים הוא דפסול, זהו הנלפענ"ד, ופר"מ ני' ישים עין עיונו על דברינו, כי לא שקלתי' במאזני צדק לאפס הפנאי מטרדות רבות דעדו עלי' ד' יחזקני לתורתו ועבודתו, הכ"ד אוה"נ דוש"ת חותם בברכה פה פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק פ' חיי שרה תר"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמג

ד' ישפות שלום להרב המופלג מלא ברכת ה', שואל כהלכה בע"פ מורה לעדתו בתורתו כש"ת מוה' אברהם סג"ל נ' רב בק"ק סאלאק יע"א:

מכתבו קבלתי שבוע זו, לא ידעתיו אכנהו וכבודו מחול, וע"ד שאלתו הנני להשיב במעט עיון לפי מסת הפנאי, ע"ד ס"ת שגמרה הסופר בתיבת ישראל לבד בשיטה אחרונה ונגמר באמצע השיטה, אם יש קפידא שיה' דווקא לעיני כל ישראל בשיטה אחרונה עד חצי' או לא:

הנה בש"ס מנחות דף ל' ע"א אמר ר"ג אמר רב לעיני כ"י באמצע הדף, ומסיק באמצע השיטה, נרא' שיש קפידא בתרתי באמצע השיטה שלשה תיבות אלו לעיני כל ישראל,

וכן כ' הרמב"ם פ"ז מה' תפילין הלכה זי"ן וז"ל וכשגומר התורה צריך שיגמור באמצע השיטה וכו' ולא יגמור השיטה, וכ' עוד שיתכוון שיהי' לעיני כ"י באמצע נראה בעין דתרתי בעי שיגמור באמצע, ושיהי' לעיני כ"י בשיטה האחרונה מתחילת השיטה עד אמצעיתה ובש"ע יו"ד סי' רע"ד סעיף ד' מעתיק לשון הרמב"ם ממש נראה דס"ל כוותי', אלא הא לא הזכיר דיכתוב שלשה תיבו' אלו בשיטה האחרונה, נראה לעין דס"ל דאין קפידא בהנהו ג' תיבות דווקא אלא שיהי' באמצע השיטה לאפוקי שלא יגמור שיטה כולה, ואפילו לא כ' רק ישראל בשיטה אחרונה, ואפי' מסיים בתחילת שיטה סגי רק שלא יגמור ויסיים בסוף השיטה, ואם יש קפידא דווקא באמצע השיטה אפשר שיאריך וימשיך תיבת ישראל עד האמצע עכ"פ מוכח דס"ל, דבג' תיבו' אלו אין קפידא, וצ"ע הא מפורש אמר ר"ג אמר רב לעיני כ"י באמצע השיטה, ואם ליכא קפידא למה פרט ג' תיבו' אל וצ"ע:

וליישב שיטתו של הטור נ"ל הנה הט"ז סי' רע"ד כ' דטעמא דפוסק באמצע שיטה, כי ע"ז ידעו הכל סיום התורה, משא"כ אם גמר השיטה, כוונתו רצוי' דוודאי מי שיודע לגמור, יודע שסיום התורה הוא לעיני כ"י, אבל עם הארץ שאינו יודע ירגיש ע"י שמפסיק באמצע השיטה גומרה של תורה כיון יש לו מקום לכתוב עוד, אבל כשיגמור השיטה, אולי לא כתב הכל, אלא שאין לו מקום לכתוב עוד, והנה למה יסיים שלשה תיבות אלו לעיני כ"י בשיטה אחרונה לא נתגלה לנו מה טעם יש בה, ונ"ל ע"ד הנ"ל דלמי שיודע גומרה של תורה שהוא לעיני כ"י, מיד כשרואה בשיטה אחרונה ידע כי כאן סיומה של תורה, ודווקא אי כתוב לעיני כ"י בשיטה אחרונה מוכח מתוכו משיטה אחרונה שנגמרה התורה והכתיבה בשיטה זו, אבל אי יכתוב רק ישראל בשיטה אחרונה, תיבת ישראל כתוב בתורה כמה פעמים אין מספר אין כאן היכר ולא מוכח מתוך שיטה אחרונה שכאן נסתיימה התורה, וה"ה כשכותב כל ישראל אין היכר שנמצא הרבה בתורה, אבל לעיני כל ישראל לא נמצא בתורה רק פ"א בסופה ומי שגמר ולמד התורה ויבין מיד כשרואה שיטה אחרונה שכאן סיומה של תורה, ובאמצע שיטה צריך ג"כ למי שאינו במקרא ירגיש ויבין ע"י שהפסיק באמצע השיטה וליודע מקרא איכא תרתי כנ"ל לתת טעם לשבח:

ואחר הוצעה זו יש ליישב שיטתו של הטור דהנה רבנן ור"א פליגא אליבא דרב, דרבנן אמרו אף באמצע השיטה פירש"י היינו וה"ה באמצע הדף, ור"א באמצע שיטה דווקא, ונמק"י מפרש לרבנן אף באמצע השיטה וכ"ש בסופו, ור"א אמר דווקא באמצע, ובתשוב' פני' מאירות ח"ב סי' קע"ט טרחו השואל והמשיב למה נמנע רש"י לפרש כנמק"י,

ולרש"י תיובתא לרב מברייתא דצריך שיגמור בסוף הדף, והעלה המשיב בעל פ"מ, דקשיא לרש"י אי כנמק"י מאי האי דאמרו רבנן אף באמצע השיטה פשיטא דבאמצע השיטה עדיפא מסופה, לכן הוצרך רש"י לפירושו ועייי"ש, ונ"ל דטור לא ניחא לי' כפי' רש"י דצ"ל דרב תיובתא מברייתא הוא וגם לפי' נמק"י קשיא דפשיטא דאמצע עדיפא מסופה, וגם צ"ל דרבנן ורב אשי מהיפוך להיפוך פליגו דלרבנן עדיפ' להו סופה של שיטה ולר"א דווקא באמצעיתה, וס"ל לטור פי' אחר, היינו דרב תרתי אמר לעיני כ"י באמצע שיטה, וס"ל לרבנן אף באמצע שיטה כוונתם דתרתי בעי לעיני כ"י שיש בו היכר למי שלמד התורה, וגם צריך לגמור באמצע השיטה שיהי' עכ"פ היכר קצת לכל רואה אפי' לשאינו יודע במקרא, וע"ז אמר ר"א דווקא באמצע שיטה היינו דליכא קפידא רק שיהי' באמצע השיטה דווקא, אבל לכתוב דווקא לעיני כ"י בשיטה אחרונה ליכא קפידא, ורב הכי אמר אפי' כותב לעיני כ"י ג' תיבות אלו בשיטה אחרונה דה"א דסגי בזה לחוד קמ"ל דמ"מ בעי באמצע השיטה שיהי' היכר לכל עין רואה בלי ידיעה, והעיקר תליא באמצעת השיטה, ותו לא צריך שיהי' ג' תיבו' דווקא בשיטה אחרונה, ורבנן מפרשי אף באמצע השיטה יש קפידא גם כשכותב לעיני כ"י מ"מ בעי באמצע ותרתי בעי, וקיי"ל כר"א דהוא בתרא, ולהקל, וזו שיטתו של הטור כנלפענ"ד:

ולהלכה פשיטא דאין לנו אלא כשיטתו של הרמב"ם דקבעו המחבר בשו"ע דיש קפידא דיכתוב ג' תיבות אלו בשיטה אחרונה ולסיים באמצע שיטה ותרתי בעי מטעמא דכתיבנא:

אלא כ"ז לכתחילה ולמצוה מן המובחר, אבל לעכב בדיעבד עדיין צריך עיון, והנה בס' תשובת באר שבע סי' ס"ז כתב דאם לא עשה כן וכ' לעיני כ"י בסוף השיטה שבסוף הדף פסולה, ונסתייע מן הנמק"י בה' ס"ת שכתב ר"א אמר דווקא באמצע ואם לאו פסול, ובתשוב' פני' מאירות הנ"ל כתב לפמ"ש הטו"ז סי' רע"ב ס"ק ד', דמ"ש המחבר סי' רע"ג סעי' ה', כל אלו הדברי' אינו אלא מצוה מן המובחר וכו' וקאי על כל מ"ש בהלכה ח' דבכללם הא דיסיים בסוף השיטה, וכ' הפ"מ דב"ש פסק כנמק"י וחולק על הרמב"ם ושו"ע וכן מצינו לו כמה פעמים וכ' דדייק לי' לנמק"י מדאמר רב אשי באמצע השיטה דווקא משמע מלשון דווקא שיש קפידא בדיעבד ומעכב, ובאמת אין זה דיוק כ"כ מדאמרו רבנן אף באמצע שיטה הוצרך ר"א לומר אמצע שיטה דווקא שיש קפידא, אבל בדיעבד מנין לנו, מ"מ הנמק"י הכי ס"ל, והי' נ"ל דאפשר דמרמב"ם אין ראי' כ"כ דהא כ' בהלכה ט' כל אלו וכו' ולא שינה אות ולא בפתוחו' וסתומ' והיינו בשינה בפתוחות

פסול וכ"כ בפ"י, ואפשר דבכלל זה שיסיים התורה באמצע שיטה, שזה בכלל פתוחות ושינוי בפרשות שבתורה, ומסיים בסוף שיטה אפשר בדיעבד גם כן פסול:

אלא מדכתב הש"ע דין זה בסימן רע"ב ובסימן רע"ג כ' כל אלו הדברים וע"כ דקאי גם על מ"ש בסי' רע"ב כמ"ש הט"ז, מזכח דס"ל דגם אם סיים בסוף שיטה רק מצוה מן המובחר איננו ואינה בכלל שינה בפרשיות בפתוחות וסתומות, כיון דאינו אלא להכירא בעלמא ולא מפי קבלה כמו פתוחות וסתומות וכדומה כנ"ל:

ומלתא דתמיהא לי טובא על בעל מחבר ספר הגדול בני יונה שכ' בקיצור שלו בסי' רע"ב דצריך לסיים באמצע השיטה ואם סיים בסופו פסול, וציין על הבאר שבע, ובסי' רע"ג סעי' ה' כתב כל אלו הדברים שבשני הסימנים אינם אלא למצוה והידור הס"ת אבל אם שינה כשר, והא בכלל זה אם סיים בסוף השיטה וסתר דברי עצמו ממ"ש בסי' רע"ב וצ"ע:

ונעלפענ"ד גם אם ננקוט כחומרת בית שבע דסיים בסוף השיטה פסול, אבל בלא כתב לעיני כ"י כל השלשה תיבות בשיטה אחרונה וסיים באמצע זה רק לכתחילה הוא, דהרי הב"ש סמך עצמו על מ"ש הנמק"י דפסול, ושם לא נאמר רק במה דאמר רב באמצע השיטה דווקא ודייק לי' לשון דווקא משמע דיעבד, אבל לכתוב בשיטה אחרונה לעיני כ"י כל השלשה תיבות בזה לא נאמר דווקא ואינו רק למצוה מן המובחר, והחילוק רב לפמ"ש דג' תיבות אלו בשיטה אחרונה משום הכירא, וכיון שמסיים באמצע יש היכר יותר לכל אפילו למי שאינו במקרא, לכן בדיעבד ליכא קפידא רק אם לא סיים באמצע, דאם יסיים בסוף שיטה גם כשכותב אלו ג' תיבות בשיטה אחרונה מ"מ ליכא היכר לכל מי שאין לו יד ושם במקרא, לכן אפילו בדיעבד פסול, אבל אם לא כתב רק תיבת ישראל ליכא קפידא כ"כ רק שיהי' יותר היכר וזה רק לכתחילה, והחילוק רב ומובן, ולפמ"ש דמרמב"ם אין ראי' דבדיעבד כשר דאפשר דהוא בכלל שינה בפתוחות וסתומות היינו במסיים בסוף השיטה, אבל לכתוב דווקא ג' תיבו' אלו בשיטה אחרונה זה וודאי משמע מרמב"ם דאינו רק למצוה המובחר דאין להכניסו כלל בשינוי הפרשות בפתוחות, וכן נראה לי מס' בני יונה בסי' רע"ב שכתב וז"ל וכן מרחיב' עד שיבוא לעיני כ"י בתחילת שיטה שבסוף הדף ויסיים באמצע אורך השיטה וכו' וכ' אח"כ ואי סיים בסוף השיטה ס"ת פסול, ולא כ' אם לא כתב לעיני כ"י בשיטה אחרונה דפסול, נראם או דס"ל דליכא קפידא כלל בלעיני כל ישראל בשיטה אחרונה, או עכ"פ דאינו מעכב בדיעבד, וכיון דשיטת הטור דאין קפידא כלל לסיים בשיטה אחרונה בג' תיבו' אלו, נלפע"ד דבדיעבד וודאי אין לפסול לכ"ע כל שסיים באמצע השיטה אפילו לא כתב רק ישראל בשיטה

אחרונה כנ"ל להלכה ולמעשה בנדון שלפנינו בעיון מעט מזעיר, הכ"ד טרוד מאוד ידידו דש"ת חותם בכל חותמי ברכות:

קודם חותם מכתבי מצאתי בתשובת בית יעקב חיו"ד סי' נ"ג שכתב דאפשר מ"ש הנמק"י דפסול דיעבד משום דבקל לתקן שיקטין האותיות ויכתוב עד אמצע שיטה, ובנדון שלנו אם אפשר לתקן בקל מהיות טוב ויתוקן שיהי' כתוב ככל ס"ת לעיני כ"י בשיטה אחרונה, פ"ב כאור בקר ליום ה' ח' טבת תרכ"ד לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמד

ברוך הוא וברוך טעמו, יראהו ד' בנועמו, ה"ה ידידי הרב המופלג בתורה וביראה קדומה וותיק מלא עתיק חרוץ בע"פ כש"ת מוה' ברוך עקפעלד ני' אבדק"ק משום יע"א:

יקרתו קבלתי שבוע העבר והיום בקומי כאור בוקר עיינתי בשאלתו כשעות שתיים והנני להשיב בקוצר אומר כל האפשר, ונפשו בשאלתו ע"ד עמוד ס"ת שמצד בראשית נשבר ונתקצר אי שרי להחליף עמוד של תחילתו לסופו ושל סופו לתחלתו, ופר"מ ני' פתח בחכמה והראה פנים מסבירות, ואומר אשר העלתה מצודתי בהשקפה ראשונה:

איתא בירושלמי שבת פ' הבונה ומובא בר"ן שם כתיב כמשפטו אשר הראת בהר וכי יש משפט לעיצים, אלא קרש שזכה להנתן בצפון יהי' בצפון ושזכה להנתן בדרום יהי' בדרום וכתב המפרש שם שולחן בצפון ומנורה בדרום, נראה כוונתו משו"ה יש משפט לקרשים וזכות באיזה צד יהי' מפני של כל אחד יש כוונה רצוי' במעלתו שבצד זה השולחן ובצד זה המנורה נמצא שיש קפידא ברוחות, וע"ד שאמרו הרוצה שיעשיר יצפין שיחכים ידרים וסימנך שולחן בצפון ומנורה בדרום כנ"ל, אלא שיש מן הקושי' קצת דנראה דוודאי יש מעלה יתירה לצד דרום שזוכים לחכמה מצפון אשר זהב יאתה ונהי דזו הורדה לשנות של דרום לצפון, אבל מצפון לדרום למה לא משנה וירושלמי אמר קרש שזכה להנתן בצפון יהי' בצפון דווקא, וצ"ל כיון שיש כוונה לכל אחד הקפיד הקב"ה שלא לשנותו הגם דמעלים כדיליף בש"ס מנחות דף צ"ט ע"א ממחתות החטאים האלה מ"מ כיון שיש בצד צפון כוונה אחרת מן צד דרום לא ישנה ממקום למקום כצ"ל, ויותר י"ל דצד צפון אית בי' מעלה אחרינא כיון ששחוטי קדשים הי' בצפון וכמ"ש רש"י בסוכה בסופו גבי הנכנסי' חולקים בצפון שהוא העיקר שהרי קבעו הכתוב לש"ק, ומ"מ גם דרום יש בו מעלה דמנורה בדרום וכמ"ש מפרש בירושלמי, אלא שפירושו אינו מספיק כמ"ש, אבל בצירוף מה שכתב רש"י בסוכה א"ש הכל כנלפעכ"ד:

ואיתא עוד בירושלמי שם וז"ל וחש לומר שמא יתן שלמטן למעלה ושל מעלה למטה כוונתו כי ע"י רושם בלי אותיות לא יוכר איזהו למעלה ואיזהו למטה לארץ, ומתרץ כמין קולמסין פי' עשוי', וחש לומר שמא יתן חוץ בפנים ושל פנים בחוץ טבעות הי' מוכיחות, וחש לומר שמא יחליף ופי' המפרש שמא יחליף הצדדים, לוכסן הי' כתוב עלי' והדר מקשה ויחליף ומה בכך אר"א והקמת את המשכן וכו' עכ"ל הצריך לנו, ואיכא למשמע מיני' טובא דאיכא קפידא טובא שלא לשנות מה שהוא למעלה למטה לארץ ולא יחליף פנימי לחיצון, וכן שלא יחליף הצדדים מצפון לדרום וכו', ונ"ל הא דלא הקשה רק ויחליף היינו ומה בכך וקאי על דאמר תחילה שמא יחליף היינו הצדדים מצפון לדרום, ולא הקשה כן על דפשיטא לי' דיש קפידא שלא יתן של למעלה למטה ושל פנימי לחיצון, כמו דקשיא לי' ויחליף עד שיליף מקרא והקמת כמשפטו שלא יתן צפון לשל דרום, ולא אמר דמזה ילפינן שיש קפידא שלא ליתן של מעלה למטה, נראה דהא פשיטא לירושלמי דיש קפידא שלא להוריד של מעלה למטה לארץ דיש בזה הורדת קדושה וכן של פנימי לצד חיצון שפנימי במקום קדושה עצמה, והא דמעלים בקדש ואין מורידים ממק"א ילפינן כבש"ס מנחות דף צ"ט מוהקמת, אלא דיהי' קפידא בחילוף הצדדים צפון לדרום וכן להיפוך זה לא פשיטא לירושלמי דיש קפידא ולכן מקשה ויחליף כלומר מה הורדה יש בזה בין צד לצד לכן הוצרך ללילפותא מוהקמת כמשפטו, ומזה ילפינן דיש קפידא בכל הקמתו שלא יחליפו בשום פעם ממה שהי' בהזדמנות בשעת הקמה אפילו משל צפון לדרום וכו' כי גם ברוחות יש קפידא שיש לכל א' מעלה ויש בו עליה וירידה כמ"ש לעיל, ולולי ילפותא מקרא לא ידענו זה כנלפע"ד ביאור סגנון הירושלמי:

והנה בשל"ה במס' חולין שלו כ' וצריך ליזהר בענין הנחת טלית ראוי' אותן ציצית שבאו ראשונה לצד הראש יהי' לעולם לצד הראש כיון שזכו להיות למעלה ראוי' שלא ירדו ממעלתם, וע"כ נהגו לעשות עטרת תפארת להיכר שהוא חלק הראש וכו' ולמד כן מן ירושלמי שבר"ן פ' הבונה וכי יש משפט לקרשים וכו' ובמג"א סי' ח' ס"ק ו' מביאו, והנה מה שהביא השל"ה ראי' מן ירושלמי שיש קפידא בקרשים שרק הניתן בצפון וכו' אינה ראי' כ"כ דאם יש קפידא בצדדים, עדיין מנ"ל שיש קפידא בלמעלה ולמטה, ושל"ה מסברת עצמו נראה לו שיש קפידא בין למעלה ולמטה, והביא ראי' דצריכי' לחוש בזה מירושלמי, ולפי שהבאתי לעיל מירושלמי מפורש שם דיש קפידא בין למעלה ולמטה, ופשוט יותר שיש בזה הורדה בקדושה, ממה שיש בחילוף צדדים של צפון לדרום או איפכא כמו שבארנו לעיל, ודינו של של"ה מפורש בירושלמי, וכ"ש בציצית שלמטה נגררים ע"ג קרקע כמה פעמים ויש בזיון פשיטא שאין להוריד מלמעלה למטה, וגם

הרבה פעמים נפסקים ציצית של למטה ע"י גרירתן ויצאו מידי קדושתן, ועיין מג"א ס"ק י"א, והמג"א ס"ק ו' שינה לשון של"ה וכ' שיהי' ציצית שלפני' לעולם לפניו משמע שיש קפידא אם תולי' מלפניו או מלאחריו, ולמעיין בשל"ה יראה כי הקפידא שלא יהי' למטה לארץ וכדכתיבנא, ומלתא דפשיטא דאין קפידא בטלית כשהופך מצד לצד היינו שתמיד עליון למעלה אלא פעם צד זה לחוץ ופעמי' להיפוך, נהי דמבואר בירושלמי דבמקדש הי' קפידא שלא להפך חוץ לפנים ופנימי לחוץ התם שאני דעיקר הקדושה לצד פנים, אבל בטלית לא שייך זה כמובן, וזה י"ל כוונת כתבי האר"י שהביא המג"א שלא הי' מקפיד לשום תמיד צ"א על הראש היינו כהנ"ל ועיין מחצית השקל שם:

ונבוא לנדון שלנו נהי דבוודאי קדושת ס"ת כולו א' היא מראשו לסופו מ"מ אפשר יש משפט לעמודים היינו שעמוד שהוא בסופו יש בו מעלה שהוא לימין ס"ת, ומע"כ שי' שגה כי סבור כו ספר בראשית בימינו ואין אלא ימין הקורא בו אבל של ס"ת עצמי הימין הוא בסופו ובכ"מ הימין יש בו מעליותא, ועיי' ברמ"א סי' קלט סעי' ד' דיהפוך פניו בשעת הברכה לשמאל ויעיי' מ"א ס"ק ח' דהוא ימין של הקב"ה, ולפמ"ש הי' יוכל לומר שהוא ימין ס"ת אלא דעדיפא קאמר ומביא ראי' סי' קכ"ג, ואם כנים אנחנו בזה דיש מעליותא לימין הס"ת שהוא סופו של ס"ת אין רשאי להחליף סופו לתחלתו, אבל תחלתו לסופו שרי דמעלינ' בקודש, ובנדון שלנו שרוצים להרוויח לעשות עמוד אחר, א"א רק לקבוע תחלתו לסופו וסופו לתחילתו וזה אסור, ומזה ימצא תשובה לדבריו שרצה לומר ע"פ טו"ז או"ח סי' קנ"ד ס"ק ז' דחידש חדשות דכל שא"א להעלותו מותר להורידו מוטב ממה שיניח מן הצד והלך מעלתו לפי דרכו שנחלף לו ימין לשמאל הס"ת ולפמ"ש דיש קפידא להחליף מימין לשמאל, א"א לקבוע עמוד שבסופו לתחלתו וגם לפי דעתו דימין ס"ת הוא מה שבימין הקורא מ"מ לא נראה לסמוך על הט"ז אחר שדחאוהו בת"ש, ומ"ש מעלתו ני' דמ"מ בשינוי ממקום למקו' יש לסמוך ע"ד ט"ז לא נ"ל ועיין ח"ס חאו"ח סס"י מ"ג:

ואחר כותבי זאת עלה בדעתי לפי דנראה מה"ג ה' רמ"א יו"ד סי' רע"ח דעמודי ס"ת הם מעיקרי הדין ופסול בלא"ה, א"כ בשעה שנוטלי העמודים מן הספר נפסל לשעתו ואסור לגרום פסול לס"ת כל שאפשר בלאו"ה, כ"ש להחליף זה בזה שא"א רק כשנוטלים שניהם ונשאר לשעה זו בלי עמוד כלל, אלא דכבר תפסו על הרמ"א עיי' דג"מ שם ובס' בני יונה ובח"ס חיו"ד סי' רע"ו, ואם יש חילוק בין ימין לשמאל ס"ת יש משום מעלי' בקודש וכו' הגם שהעמודי' אינם רק להידור ולא משום הכשר, מ"מ שייך עמוד שזכה

וכו' ואיני ברור לי כ"כ, הנלפע"ד כתבתי בנחיצה ובמרוצה הכ"ד חותם בברכה אוה"נ
פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק א' דר"ח א"ר ברכ"ת לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמה

במפתח בבא, מזלא טבא, לכהן שדעתו יפה, ה"ה ידידי הרב המאוה"ג חריף ובקי משנתו זך ונקי בעל פיפיות, עומד לתלפיות כקש"ת מהו' דוד הכהן ני' ביסטריטץ אב דק"ק מילכדארף יע"א:

יקרתו מן וי"ו מרחשון בא לידי שבוע זו במקרה שהי' א' מבחורי ביתי אצל גיסי הרבני מהר"י גינס ני' ומצא שם מכתבו והביאו אלי, ושכחה הי' מלפני גיסי ני' לשלחו אלי, ולולי זאת כבר השבתי לכבודו:

והנה נפשו היפה איותה לדעת דעתי בנידון פנוי' א' שהרתה לזנונים וילדה זכר ודיימי מבועל מעיר פעזינג ולא דיימי מעלמא וצוה ידידינו הרב המאה"ג אב"ד דשם שיעשה הבועל שליח במקומו במקום הולד לפדותו וליתר שאת צוה על מעלתו וב"ד שיפדו ג"כ בתורת ב"ד לחוש שמא אפקרה נפשה נמי לגבי אחרינא וכשבא הדבר לפניו פקפק על הוראה זו דאם אמנם אין זה יתר שאת כי מצד הדין צריך הבן לפדות א"ע כשיגדל מחשש שמא זינתה עם אחר ג"כ כשיטת הרמב"ם ופסקינן בש"ע א"ע סי' קנ"ו דלענין חליצה חיישינן לכך, אבל מסופק אולי י"ל דפטור אולי אחר הי' כהן הגם שרובא דעלמא לאו כהנים נינהו הלא אין הולכין בממון אחר הרוב, וכ"כ צ"צ בנידון כזה סי' קכ"ה באם האם מסופקת אם היא לוי' או כהנת פטור מפדיון דאין הולכין בממון אחר הרוב, והאריך מעלתו בזה למעניתו ויבואו דבריו לקמן בתוך דברינו אי"ה:

והנה אי קמאי דידי הוי עובדא אחר העיון היטיב היה נ"ל שלא יפדה הבועל כלל ולא יעשה שליח רק הב"ד יפדו בתורת ב"ד מטעמים שאבאר, הנה וודאי אין לחייב הבועל לפדות דלשיטת הרמב"ם ספיקא איכא אי לא אפקרה לאחר ומספק א"צ לפדות, דהוי ספק ממון והמוציא מחבירו עליו הראיי' כמו כל הספקות שבש"ע יו"ד סי' ש"פ, חוץ אם רוצה לפדות מרצונו הטוב, ואז צריך לעיין לענין הברכה מה דינו, לפי שיטת הרא"ש פ' כיסוי הדם וכן פסקינן בש"ע יו"ד סי' כ"ח דעל ספק מצוה לא יברך, לכאורה גם בנידון זה לא יברך, אלא די"ל דלפי תי' הב"ח ומביאו ב"ש סי' קנ"ו וסי' ד' דהא דפסק הרמב"ם לענין תרומה דל"ח דאפקרא לאחרינא היינו דווקא לענין תרומה דרבנן, ולשיטת תוס' ר"ה דהא דעובר בברכה לבטלה לא תשא איננו רק אסמכתא א"כ י"ל דשפיר מברך

אם רוצה לפדות דמשום ברכה לבטלה יש לסמוך דהולד מיניה הוא, ולשיטת רמב"ם דל"ת דאורייתא לא יברך ועיין מג"א סי' רי"ו, ולהלכתא נ"ל מדפסק רמ"א או"ח סי' י"ז דאשה תוכל לברך על מצות עשה שהזמן גרמא וכן טומטום ואנדרוגינוס מברכין במצות עשה שהזמן גרמא מספק דלא גריעי מאשה, ש"מ דס"ל דברכה לבטלה רק מדרבנן הוא, ורמב"ם באמת ס"ל מפורש דאשה אינה מברכת ועיין, ומ"מ פסקינן בספק חיוב מצוה לא יברך, ועיין מג"א סי' תרפ"ח ס"ק ו' אם כן גם כאן נגד איסור דרבנן יש לסמוך דיברך כמ"ש:

וכ"ז לפי תירוצו של הב"ח דבאיסור דרבנן סמך הרמב"ם על דיימי מיני' ולא מעלמא אלא דבאמת תירוצו דחוק ברמב"ם דכ' סתם תאכל בתרומה וגם צריך לידחק בסוגי' ש"ס יבמות דמייתי רבא ראי' ממתני', ולהנ"ל י"ל מתני' בתרומה דרבנן ועכ"פ הי' לאביי לקיים דבריו דמתני' כמ"ד תרומה בזה"ז דרבנן, ועדיף לתרץ כך מלדחוק ולאוקמי בשנים חבושים, ומה שהקשה ב"ש ספק ממזר ג"כ דרבנן נכון אשר תי' בס' בית מאיר עיי"ש, והנה שערי תירוצים לא ננעלו עיין נוב"י תנינא סי' שכ' דבתרומה נאמנת על עצמה ולא על אחרים, וצ"ע דאיך יפרנס סוגיא דיבמות הנ"ל, ועכצ"ל דלאו דווקא שהיא אוכלת אלא שמאכילה בנה ומשמש ע"ג מזבח וכ"כ הרא"ש בתשובה, והנלפע"ד יותר נכון ממה שראיתי בספרן של צדיקים זצ"ל דהנה כללא בידינו דאשה מזנה מהפכת ומזנה וזו שנתעברה ע"כ יצאה מן הרוב ולא הפכה ובוודאי כל שנוכל לומר שהיא מן הרוב אמרינן שהיא מן הרוב, לכן בבא כהן עלי' ונתעברה הגם שיש לחוש שזינתה גם עם אחר, מ"מ אמרינן שקרוב לוודאי שמכהן נתעברה דבוודאי מהפכת, רק מכהן רצונה שתתעבר כי יצא הפסדה בשכרה שהבן יאכילנה בתרומה, ולכן לא הפכה כשנבעלה לו כדי שתתעבר ותאכל, אבל אם נבעלה ג"כ לאחר היתה מהפכת דאינה רוצי' שתתעברה ממנו ואולי לא נתעברה מכהן ותתעבר ממנו, וגם כדי שתדע אם נתעברה מכהן כדי שתאכל בהיתר בתרומה מה תאמר שמא מכהן אחר נתעברה ולא הפכה שגם זה מאכילה, ועכ"פ הוולד שתוקי שמשתקין אותו מדין כהונה זה דרבנן וסמכי' על דדיימי מיני' ולא מעלמא, וגם י"ל דל"ח שמא לאחר נבעלה כי כל עיקר שזינתה י"ל כדי שתרוויח ותאכל בתרומה ועם אחר לא זינתה כלל, ועכ"פ יש סברא גדולה לתלות הוולד בכהן ולא בישראל והא דמביא רבא ראי' ממתני' לארוס וארוסה י"ל דבארוס וארוסה יש כמה סברות דלא ניחוש חדא כמ"ש דלכ"ע אסורה, וגם כמ"ש הב"ח כיון שמיועדת ומיוחדת לו יש לתלות בו יותר, וגם י"ל האי סברא בעצמה שאם לאחר נבעלה היתה מהפכת שלא תתעבר משא"כ מארוסה, ומכח כל הנ"ל מדמה רבא ארוס וארוסה למתני' ועושה קו"ח, והא"ש דאמר רבא לכ"ע

אסורה ולדידי' שרי והרגיש הריטב"א גם לדידי' איכא איסור וכתב שרק מדרבנן אסור וקשה למה לא אמר כמ"ש הב"ח שהיא מיועדת לו ויש לתלות יותר בארוס, ולהנ"ל ניחא דסברא זו צריך שיהיה בשוה עם מתני' דשם ג"כ איכא סברא למיתלי בכהן יותר כמ"ש לכן נקט הך סברא דלהאי איסור שיהי' קו"ח:

ולפ"ז א"ש פסקי רמב"ם בארוס וארוסה ובתרומה מטעמים הנ"ל, משא"כ לענין חליצה דליתא לכ"ז פסק להחמיר, ועפ"ז מיושב קושית פ"י ריש סוגיא דראוה מדברת דקשי' לרמב"ם ממתני' מאי מועיל עדות לר"י שמא זינתה עם אחר עיי"ש, ולפמ"ש ניחא דמתני' אמרה איש פלוני וכהן הוא ואם יש עדים שוב ל"ח לאחר הפסול דהיתה מהפכת וגם אמרינן שמעיקרא לא זינתה רק עם כהן כדי שתתעבר ויאכלנה ולא משום שאין מעצור ברוחה להיות פרוץ בזנות וכמ"ש, ומיושב דקדוקו של שמ"י דנקיט פלוני וכהן, ובסוגי' הארכתי עוד בזה עד"פ ואכ"מ, ועכ"פ יישוב זה נ"ל נכון, וי"ל קצת ג"כ הא דש"ע סי' ג' דנתקשה בו בח"מ ולהנ"ל י"ל בכהן ל"ח והיינו במקום שיש ריוח אכילת תרומה:

ולפי האמור י"ל אולי גם לענין דרבנן לא סמכינן על דדיימי מיני' ולא מעלמא כמובן ולפי"ז לענין ברכה לא יברך מספק אלא דמ"מ יש לסמוך אפוסקים הרא"ש והרשב"א בתשובה דפליגו על הרמב"ם וס"ל לעולם ל"ח לאפקרה נפשה, ואם הרמב"ם אולי גם בדרבנן מחמיר, מ"מ יש לסמוך להקל בדרבנן כפוסקים הנ"ל כנ"ל:

והנה ספק זה גם בפדיית ב"ד הוא דמאחר שכבר פדהו הבועל ואולי אביו הוא וכבר נפדה שוב פדיית ב"ד רק ספק וג"כ יש לדין לענין הברכה מה דינו, והגם דהברכה אינה מעכבת, מ"מ היה טוב מזה שלא יפדה הבועל כלל, והבן מחויב בוודאי לפדות עצמו דממ"נ הוא חייב בפדיון כמו שאבאר ושפיר יברכו, ואם הבועל רוצה לקיים בדווקא המצוה מספק, טוב שיתן ממעותיו לב"ד ויעשה שליח לפדות במקומו אם הוא האב, ואם לאו יזכו לבן בתורת ב"ד ויברכו שפיר בשעת הפדיון ויפדו על תנאי זה ושום אחד לא הפסיד כנ"ל:

ואפרש עוד שיחתי טעמי ונמוקי במ"ש דפשיטא לי דאם הבועל לא פדה שחייב הבן לפדות עצמו לכשיגדל או הב"ד יפדוהו בכח ב"ד, ולכאורה עומד נגדי תשוב' צ"צ סי' קכ"ה דמייתי מע"כ ני' דיש לחוש למיעוט כהנים ולוים דאיכא בעלמא וכן כאן, הנה מעלתו ני' הביא התנגדות הקצה"ח בקונטרס הספקות כלל וי"ו סעי' ה' דהשיג על תשובה הנ"ל דבממון עניים ומתנות כהונה מבואר בחולין קל"ד דהיכא דאיכא חזקה דמסייע לעניים חזקת חיוב דקמה מחייב בממון עניים מכ"ש היכא דרוב מסייע ומתנות כהונה וממון עניים דין אחד להם, ומעלתו ני' חזר והשיג עליו דמהרי"ט בח"א סי' ל"ט

כ' דמתנו' כהונה ל"ל דין הנ"ל ודווקא במתנות עניים, אני לא מצאתי כן במהרי"ט ולא ידעתי איך אפשר לומר כן וסוגי' דפ' הזרוע ס"ל דדמיא להדדי דמקשי' על מתני' דמתנות כהונה מספק קמה, ומ"ש דנעלם ממנו מ"ש תוס' רפ"ג דבכורות ד"ה ר"י דבממון שאין להם תובעין גם רב מודה לשמואל וכ"כ רמב"ן בכורות ומל"מ פ"ד דבכורי' בסוף התשובה, לא ידעתי השגה בזה הא כל היכא דחזקה מסייע לעניים מתחייב בממון גם בממון שאין להם תובעין כ"ש רוב דעדיף בכ"מ מחזקה:

ובמק"א עשיתי סמוכים לתוס' ורמב"ן הנ"ל, מדצל"ע מתני' חולין דף קל"ב בכור שנתערב במאה וכו' למה פטור כ"א ליתן הלא רוב אינם בכורים ולשמואל ניחא ולרב קשה, והגם דמייתי ש"ס ר"פ המוכר פירות פלוגתא דתנאי למה לא מייתי מתני' הנ"ל נגד רב ומקשה שם ממתני' ר"פ האשה שנתארמלה, וע"כ דבממון שאין לו תובעין גם רב מודה וכהנ"ל, ובלמדינו מס' חולין מצאתי קושיא זו ג"כ בחי' אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל והניח בצ"ע, ולהנ"ל ניחא, ובח' שם כתבתי ליישב גם אינך פוסקי':

ומ"ש עוד מעלתו ני' ע"פ מ"ש שעה"מ הלכות מעשר פ"ט דהיכא דהספק אגברא אם הוא בר חיובא לא אמרינן צדק משלך ותן לו, א"כ לתני' לדברי קצה"ח דבנידון צ"צ ספק אגברא, הנה השעה"מ לא כתב רק דרך אפשר לחלק, ובאמת סברא זו אם כי כתובה ג"כ בספר חת"ם סופר סי' ט"ש מכח קושיא מיבמות צ"ט מ"מ מפוקפקת אצלי כיון שמספק צריך לקיים כל המצוה דלא תליא בממונא וכספק נכרי ספק ישראל וכיון דגילתה תורה שבמתנות עניים ובמתנות כהונה כאיסור יחשב ולא כספק ממון, מ"ש אם הספק אגברא, וגם אאמ"ו זצ"ל לא כ' כן רק לחומר הקושיא ואם היו מתיישבים בזה כל הקושי' בענין זה היינו צריכים לקבל חילוק זה, אבל באמת קשה מתייש הבא על הצבי' ומהא פלוגת' דר"ע ור"ט דפ"ק דבכורות דנתקשה בו ג"כ השעה"מ, ואנו אין לנו דבר המתקבל ומתיישב בענין זה, אלא הכרעת מוהרש"ח דמביאו הקצה"ח בקה"ס סי' א' סעי' ט' דווקא היכא דליכא חזקת מריה קמא אמרינן צדק משלך משא"כ היכא דאיכא חזקת מרא קמא ובקמה ליכא חזקת מ"ק, ועפ"ז מיישב ומפשר השיטות דעמד עליהם הש"ך יו"ד סי' רנ"ט וכן הסכים עמו הקצה"ח שם, והוא נכון ומאיר עינינו בענין זה, ולדבריו אולי י"ל גם הקושי' מהא דיבמות דף צ"ט, ומתייש הבא על הצבי' דאיכא חזקת מ"ק במתני' דכל זמן שהבהמה חי' הי' שלו ויוכל למוכרה הבהמה כולה, אלא דקשיא מבכור דלירא חזקה מרי' קמא, ובמתני' דיבמות קתני שירעו עד שיסתאבו, וי"ל דאיכא חזקת מ"ק בעוד העובר במעי אמו וכעין שכתב תוס' חולין סוג' דרוב, ובמעי אמו

יש לוולד חזקה שאינו בכור עיי"ש, ומהא פלוגתא דר"ט ור"ע כבר כ' הקצה"ח שי"ל ע"פ הנ"ל, ולפמ"ש י"ל דממעי אמו הי' בחזקתו:

אלא דלכלל זה בוודאי היה ראוי' לפטור מפדיון בנידון צ"צ מטעם דאין הולכין בממון אחר הרוב, ומשום ממון עניים הלא איכא חזקת מרי' קמא ומספק אין מוציאים וצ"ע על בעל קונטרס הספקות שלא כתב מזה כלל, ואחר שובי נחמתי כי הדין עמו דדחה תשובה הנ"ל, אבל לא מטעמיה רק כאשר אבאר, הנה נ"ל להסביר דברי מוהרש"ח הנ"ל דבמקום דאיכ' חזקת מרי' קמי' לא אמרינן צדק משלך, לכאורה אין זה אלא הכרע ופשרה, ולפע"ד מסברא ודינא הוא, דלפי הנראה דחזקת מ"ק הוא כשני חזקות אחד חזקת ממון ואחד דמוקמינן הענין על חזקתו כמו שהי', כן הוא עוד עתה, וכמו דסמכינן על חזקה בכל איסורין להקל ולהחמיר, וכבר חקר על זה בעל קה"ס סי' א' סעי' ה' וי"ו ואם אמנם כי לא נראה לו כן, הרי מביא פי' ומשמעות רמב"ן שכן הוא ומלתא דמסתבר הוא ונראה לענ"ד ולפ"ז י"ל הא דגזרה תורה צדק משלך היינו נגד מתנות עניים לא יהי' דין הבעלים כמו בכל בעלים בממונם שקשה להוציא מן המוחזק והמוציא עליו הרא'ש, אלא יש לזה דין איסור וספק מצוה שצריך לקיימו, וכ"ז נגד חזקה המוחזק, אבל נגד חזקת מרי' קמא שחזקה זו מהני בכל האיסורין ודיני תורה לאוקמי הדבר אחזקתו שהי' ואין כאן ספק למה לא יועיל לדבר זה הא גם באיסור מועיל חזקה, מכ"ש בזה דאיכא ג"כ חזקה כנ"ל נכון:

ומעתה אומר אני בטח בממון עניים היכא דאיכא חזקת מ"ק לבעלים והרוב מנגד אותם אזלינן בתר רובא ול"א אין הולכין בממון אחר הרוב דהא נגד חזקת מ"ק דהיא חזקה ככל חזקות שסומכין לענין איסור מועיל רובא, דרובא עדיף מחזקה רק לענין להוציא ממון אמרינן כח ממון עדיף, ואין להוציא מן המוחזק הדרי' לזה דבממון עניים וויתרה התורה ע"ז ולא נשאר רק חזקת מ"ק והיא ככל חזקות כמו החזקות לענין איסור ורובא עדיף מחזקה כנ"ל ועיין, ולפ"ז בנידון צ"צ חייב לפדות דל"א בזה אין הולכין בממון אחר הרוב, וכן בנידן דידן אי לא פדה הבועל צריך לפדות עצמו ממ"נ אם מזה או מאחר הוא, ומשום מיעוט דכהנים ולוים אינו פטור משום צדק משלך, אבל כשכבר פדה הבועל יש לפוטרו דאולי זהו אביו וכבר פוטרו בפדייתו, וגם לרמב"ם דס"ל דחיישינן לדאפקרה נפשה מ"מ מידי ספיקא לא נפקי דמני' ודידי' הוא וקרוב יותר דממנו הוא, וכן הבועל פטור לפדות מספיקא, דאין כאן משום צדק משלך כיון דאיכא חזקת מ"ק כמ"ש:

והנה הגאון בקה"ח כתב דמסתבר כהכרעת מוהרח"ש, דאפי' היכא דליכא חזקת חיוב מ"מ איכא משום צדק משלך, דחזק' קמה לאו חזקת חיוב ממש הוא עיי"ש, ובאמת לפי

הנראה מר"ן נדרים זי"ן ס"ל ע"כ דחזקה זו חזקה ממש הו' וכן מורה לשון ש"ס וכבר הקשו דיוקים אהדדי, דקאמר ש"ס פרה בחזקת פטור קיימא וקמה בחזקת חיוב, או דל"צ חזקת פטור או דל"צ חזקת חיוב, ונ"ל ע"פ קושית המרדכי הלא רובא של בעה"ב, ותי' דבממון ענייי' אין הולכי' אחר הרוב, וכבר תפס עליו אאמ"ו זצ"ל, בח"ס סי' ט"ש הלא אפילו דזקת פטור מועיל כ"ש רובא דעדיף, ונלפע"ד דס"ל למרדכי דהא ארובא עדיף מחזקה העדיפות של רוב אינו כמו רוב או חזקה, אלא דמכריע רובא לחזקה דעדיפא קצת מחזקה ומכריע, וס"ל דוודאי היכא דאיכ' חזק' חיוב מנגדו לבעה"ב הגם בכ"מ רובא עדיף מחזקה, אבל בממון עניים לא אזלינן בתר זה העדיפות לפוטרו כנ"ל ביישוב המרדכי, ולפ"ז א"ש סגנון ש"ס דלא הי' סגי דהכא איכא חזקת פטור איכא רוב ולהכי הוצרך דבקמה איכא חזקת חיוב מנגד לרוב כנ"ל, ולפי"ז היכא דליכא חזקה לחיוב ג"כ שייך צדק משלך, ואפי' היכא דאיכא קצת סיוע לבעה"ב היינו רוב נגד חזקה וכדומה, רק היכא דחזקה גמורה מסייע כנ"ל, ועפ"ז א"ש שיטת מוהרח"ש דאפי' דליכא חזקת חיוב אמרינן צדק משלך רק במקום דאיכא חזקת מ"ק לא ומטעם שכתבתי זהו הנ"ל בדין הלז:

נחזור לדברינו דעפ"ז אין לפטור הבן כ"ז שלא פדה הבועל, ובלאו הכי נ"ל שאין לפטור מטעם שאין הולכין בממון אחר הרוב, עפמ"ש הפלא"ה סוף פ"ק דכתובת דהא דלא אזלינן בממונא בתר הרוב היינו היכא דאין לנו לדון רק לענין ממון, אבל כשאנו צריכים לדון על רוב זה לענין איסור והיתר וכדומה ומחזיקים הרוב כוודאי גמור, שוב גם לענין ממון הדין כן, עיי"ש שהוכיח כן מכמה ראיות מוכרחות, וכדבריו נראה מתוס' בכורות רפ"ג ד"ה ר"י דמסיק דקשה לומר בכל דברים הוא בכור משום רוב ולא לענין ממונא עיי"ש, ותוס' שם אזיל דמחמירים מכח הרוב, מ"מ ס"ל דממילא לנו להקל להוציא מבעליו מכ"ש היכא שאנו מקילין וסומכין על הרוב דמחזיקין אותו כוודאי שיש לנו להקל להוציא, וא"כ כאן בוולד זה לא נחוש לרוב לישא גרושה ולטמא למתים ומיד סמכינן ע"ז בקטנותו, שמצוה להפרישו מטומאת מתים וסומכין על הרוב, כן בואו ונסמוך על הרוב לפדות עצמו לכשיגדל או שהב"ד יפדוהו כנ"ל:

ועוד רגע א' אדבר' הנה שאלתו באה סתומה דדיימי מיני', ולא כ' אם הודה שבא עליה כמה פעמים או פעם אחת, והרא"ש בתשובה כ' כי באופן שמיוחדת לו או בא עליה איזה פעמים הרמב"ם מודה, ודומיא דא"א נקיט דלא בא עליה אלא במקרה, עיי"ש, ומביאו הרמ"א סי' קנ"ו ועיי' ב"ש שם, ובס' ד' כתב דאפילו במיוחדת לו אינו יורשו, ובח"מ נתקשה בזה, והב"ש כ' דדווקא באינו מודה, אבל במודה דינו מבואר סי' קנ"ו,

ודברים הללו דחוקים ואין לשון השו"ע מורה כן, ופשיטא דבשאינה מודה שמיוחדת לו שאינה יורשו, והנה כשיטת הרא"ש בתשובה כ' ג"כ תוס' ישנים בכתוב' סוגי' דראוה מדברת, והפלא"ה שם הקשה מסוגי' דיבמות למה דחק אביי בשהיו שניהם חבושים לא הול"ל אלא שהיא חבושה משעה שבעל אותה, דא"א לספק באחר, ובלא"ה צ"ל פשיטא כשא"א דאחר הוא שאוכלת, ונ"ל הא דחיישינן דאפקרה נפשה לאחרינא הגם די"ל דמתחילה לא נתיחדה עם זה להפקיר נפשה רק לפריצות בעלמא ושוב היה אש בוערת וזינתה עמו, אבל לאחר לא אפקרה, ועכצ"ל שאמרי' כמו שהתיחדה עם זה ולא חששה לנפשה עד שלא הי' מעצור ברוחה, כן התיחדה עם אחר לפריצות עד שהי' אש בוערת ונבעלה לו ולפ"ז אומר אני בשהיו חבושים בבית אסורים ביחד באונס ושם נבעלה ל"א כשם דאפקר' נפשה, דשם הי' ביחד באונס ואין אפוטרופס לעריות, משא"כ עם אחר לא התיחדה ולא זינתה, והן הן דברי אביי כשהיו שניה' חבושין שם זינתה עמו הגם שאח"כ יצאה ואפשר שנבעלה לאחר וממנו נתעברה להא ל"ח כנ"ל, והא"ש דלא אמרינן שנבעלת כמה פעמים דאין זה רבותא כ"כ, בכ"מ אמרינן רוב בעילות אחר הבעל כן נ"ל ליישב ע"ד נכון בעזה"י:

ונ"ל דרמ"א דפסק להא דתשובת הרא"ש בסי' קנ"ו היינו לאיסורא סמכינן ע"ז כיון שמיוחדת לו ונבעלה ממנו איזה פעמים רוב בעילות ממנו, וקרוב שממנו נתעברה, אבל לענין ירושה לענין ממון י"ל לא סמכי' גם ע"ז דלא עדיף מרוב דאין הולכין בממון אחר הרוב, ולא עדיף האי כמו רוב בעילות אחר הבעל, בכ"מ דאיכא חזקת המנהג וחזקת צדקת מסייע, ולפ"ז א"ש דפסק בסי' ד' דאפילו במיוחדת איננו יורשו כנ"ל:

ולפ"ז בנידן דידן לענין פדיון ג"כ היה מקום לומר גם כשנבעלה לו איזה פעמים או מיוחדת לו שאין צריך הבועל לפדות, דממון חמיר, אלא לפמ"ש לעיל דהיכא דאיכא רוב מסייע לכהן מוציאים ממון אפילו נגד חזקת מ"ק א"כ גם בזה הדין כן, ועוד נ"ל לפמ"ש לעיל דהיכא דדנין על רוב זה גם לאיסור שוב סומכים על הרוב לענין ממון, כן בזה כיון שבנו הוא לענין חליצה וכדומה שוב גם היכא דנוגע לממון הדין כן:

פירות הנושרין מכל האמור שביארנו היטיב, דהי' ראוי' שהבועל לא יפדה רק הב"ד בתורת ב"ד ובתנאי שאם ממנו הוא המה שלוחי הבועל ומברך הפודה בלי פקפוק, ויצא ידי הכל, כנלפע"ד בעיון נמרץ, ישים מע"כ נ' עין עיונו עליו, ואם יש את נפשו להראות דברינו אלו לידידינו הרב המאוה"ג דפעזינג נ' דין הניין לכנ, ועל שארי ספקותינו לא לקחתי פנאי לעיין עליהם, כי לא רציתי לעכב, להיות כי נתעכב ע"פ סיבה כ"כ, ובעל הסיבות יברך את עמו ישראל בשלום, ויפדה עמו מכל צרה ויגון וישלח לנו גואל צדק

ויעמוד הכהן לאו"ת הכ"ד אוה"נ דש"ת חפץ בהצלחתו פה פ"ב יום ו' עש"ק פ' וישב תר"ט לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמו

אלי' זכור לטוב, יתברך בכל הטוב, ה"ה תלמידי הרב המופלג בתורה ויראה וותיק מלא עתיק חרוץ בע"פ כש"ת מוה' אלי' א"ש ני' רב בק"ק דערעטשקא יע"א:
יקרתו קבלתי והי' לנחת באשר בשרני כי הקרה ה' לפניו מקרה טהור בתוך עמו יושב השקט ושלו, כן יהי' ד' עמו, יגדלהו וינשאהו ויהי' דבריו נשמעים לתורתו ולעבודתו:
והנה נפשו בשאלתו לחוות לו דעתי בעובדא שבא לפניו, והוא באחד מאנשי קהלתו שלא הי' לו מט מטבעות של כסף לפדות בנו אבל הי' לו שוה כסף, וגם הוא מן המהדרים אחר כהן עשיר שמחזירים על פי הרוב כסף הפדיום, ובא כהן א' עשיר ואמר שילוה לו מטבעות הצריך בכסף מלא והתנה עמו שיפדהו על ידו, וכשבא הדבר לפניו לא התיר לפדות עד"ז, והי' במחשך מעשיהם ולא שמעו לו והי' הפדיון כהנ"ל, ומסופק מעלתו אם מועיל הפדיון וישוטטו רעיוניו ונבוכו עשתנותיו באיזי' דברים בזה הענין כאשר יבואר לפנינו ולהיות כי עצומות טרדותי מכל צד לכן אקצר כל האפשר ואחוה דיעה ומתוך דברינו ימצא תשובה על דבריו:
ואען ואומר שזה פשוט מאוד שאם הכהן רוצה יוכל לתבוע חובו מאב הפודה מאחר שלא הזכיר כלל בשעת הפדיון מן החוב ולא יוכל לומר האב שהכהן מחל לו החוב וקבל הפדיון בשביל בנו והחוב מחול, ודבר זה מבואר לכל רואה בש"ס קדושין דף י"ג ע"א וברשב"א ור"ן שם, באמר כנסי סלע שאני חייב לך וחזר ואמר לשם קידושין לשיטת רמב"ם דמפרש שאמר שבזה תקבל החוב ותהית מקודשת והיא נתרצית ואמרה שמחלה החוב, משום שפי' והזכיר החוב תחילה, ושוב אמר התקדשי לי בו, אבל כשלא הזכיר כלל החוב הגם שנתן לה סלע שהוא חייב ואמר התקדשי לי בו, לא אמרינן מדנתן כמו שהוא חייב דכן דעתו שיהי' פטור מחובו, והא דחטף סלע מידה וקדשה דס"ל לרש"י לקמן דף נ"ב ע"א כיון דקבלתינהו אחילתי' הגם שלא הזכיר כלל מהשבת הגזילה, שאני התם כיון דסלע שלה היא וגזילה בידו ואי אפשר לקדשה בו אם לא דמוחלת לי' שיהי' שלו, בזה ס"ל לרש"י דאמרינן כיון שנתרצית בקידושין וסלע שלה הוא ע"כ דמחלתה, וירושלמי ס"ל דצריך ליתן לה סלע אחר דלא מחלתה הסלע לגמרי בסתמא אלא שיהי' הלואה בידו שיוכל לקדשה, אבל לא שיהי' מחול לו לגמרי, ועיין ר"ן שם, אבל בהלואה

כ"ע מודים דבסתמא לא אחלתה רק כשמזכיר החוב, ויש לנו אריכות בסוגיא הנ"ל, ולא צריכנא כאן להאריך כי דבר זה פשוט ומבואר שיוכל הכהן לתבוע חובו, וכן פשוט אשה שהלותה לאיש סלע לקדשה בו, וקבלה קידושין שהחוב קיים:

ומאחר שבארנו דהכהן יוכל לתבוע חובו ממילא אסור למיעבד הכי דאית בזה איסורא דריבית כמו כהן שמלוה על מנת שיתן לו תרומות ומעשרות שלו דכתב ב"י סי' ק"ס דמוכח מרא"ש פ' א"נ דאיכא איסור ריבית ועיין בשו"ע סעי' כ"ג ועיין בט"ז שם שחולק על פסק השו"ע ומודה דבכהן המלוה איכא איסור ריבית ובספר חוות דעת מפרש בטוב טעם ודעת דאינו דומה להא דעל מנת שתמכור לי השדה דמייתי הט"ז דשם כך כוונתו אם ימכור שדהו ימכרנו לו בדמי הלואה, ומעות מהשתא דמי זבינא בידו, וכ"ז לא שייך בכהן המלוה או באומן שמתנה שיתן לו כל מלאכתו, דוודאי הי' נותן פרוטה שיבטיח לו ע"ז, ואי טובת הנאה ממון הוי ריבית קצוצה ממש ויוצאת בדיינים ואי טובת הנאה לאו ממון מ"מ אסורא איכא והדברים אמתיים:

והנה מעלתו ני' התעורר על איסורא דריבית אבל ציין על מ"ש הש"ך סי' קס"ו סק"א בשם יש"ש שלא יקנה הלוה למלוה גלילה או עליה, ואולי ידע או ראה הא דסי' ק"ס לא הי' מביא מהנ"ל דיש"ש רק לאיסורא בעלמא אמר משום אוושא מלתא ומחזי כריבית אבל בנידון שלפנינו ריבית גמור איכא, והנה הרמ"א בסי' קע"ב כ' די"מ להלות על מקומות בהכ"נ כדי לישב עליהם דמותר להלות בריבית לצורך מצוה, והוא מירושלמי מ"ק דלווים בריבית לצורך סעודת מצוה וקידוש החודש וציין עליו במג"א ריש הלכ' שבת ועיין ש"ך סק"ח דריבית קצוצה אסור, וציין על היש"ש ב"ק וסיים שם דווקא מגוי בריבית קצוצה ומישראל בריבית דרבנן, ופשוט דכ"ז בשיש מצוה בשניהם במלוה ולוה כגון להלות על מקום בהכ"נ דכיון דלוה ע"כ צריך למשכן מקומו בבהכ"נ ומותר למלוה שישב עליו גם לו יש מצוה שע"י עושה המלוה מצוה, ומלוה מותר לקבל ריביתא הנ"ל כיון שעושה מצוה, ועיין ט"ז סי' ק"ס ס"ק כ"א, ובמחצית השקל ריש הלכ' שבת, ובזה סרה תלונת מעלתו על הש"ך סי' קס"ו דשם המלוה לא עביד איסור בקבלת ריבית דמצוה קעביד, אבל הלוה עושה איסור דהא יוכל להחזיק המצוה לעצמו ויש לו מצוה יותר ממה שמכבדו למלוה שעושה מצוה ע"י, משא"כ בממשכן מקומו או ספריו שבע"כ לוה עליהם ובטל ממצוה שיוכל לעשות בעצמו לכן מותר לו להרוויח למלוה שיעשה בהם מצוה כנ"ל והדברים פשוטים:

והנה בנידון שלפנינו גם לפ"א של מהרי"ל דאפילו ריבית קצוצה מותר לצורך מצוה היינו דווקא שאי אפשר לקיים המצוה רק עד"ז, אבל כאן הלא יש לו שוה כסף והי' יכול

לפדות בלא הלואה מכהן זה או הי' יוכל ללוות מאחר, וגם הכהן עביד איסורא דעליו אין מצוה כלל כמ"ש הטור יו"ד סי' ש"ה והוא מהרא"ש דתמה על תקנת גאונים שכהן מברך עיי"ש, וממילא גם האב עובר בלפני עור, הכלל דיש בזה איסורא דריבית ויפה הורה שלא לפדות ע"ד זה:

ומעתה אומר אני עוד כי לא יצא ולא אהני מעשיו שפדה באופן הנ"ל כיון דעם עשיית מצוה כשנותן כסף הפדיון לכהן עביד איסורא הוי מצוה הבאת בעבירה דפסקינן דלא יצא וגרע מגזל לולב וכיוצא בו דעבירה כבר נעשית, אבל כאן עם המצוה עושה עבירה ואין עבירה מצוה, ונ"ל אפילו לרבי יוחנן דל"ל מהב"ע לא יצא עיין ר"פ לולב הגזול, וברז"ה שם דס"ל דר"י פליג לגמרי על רשב"י ודלא כתוס' שם דס"ל דווקא ביו"ט שני פליג ומשו"ה פסק הרז"ה דמהב"ע יצא, ואין כן דעת רוב הפוסקים להלכתא כמבואר, ונ"ל בכה"ג כולי עלמא מודים דלא יצא כיון דעם המצוה נעשה עבירה, ובזה נתיישב לנו מה דנתקשה בשאגת אריה סי' צ"ח מפ"ג דר"ה דף כ"ח דאמר רב יודא בשופר של עולה לא יתקע אם תקע לא יצא ורבא פליג עלי' משום מצוה לאו להנות ניתנו ואי ליהנות נתנו לא הי' יצא וע"כ הטעם משום דהוי מהב"ע, ש"מ דס"ל מהב"ע לא יצא וכיון דר"י ורבא דבתראי הכי ס"ל הכי נקטינן אלו דבריו ז"ל, ולפמ"ש אין ראי' משם די"ל שאני התם דעם עשי' המצוה עושה עבירה, וכי כן בנידון שלנו לכ"ע לא יצא, ואנן דפסקינן אפי' בגזל דלא יצא מכ"ש בכה"ג ואפילו לא הי' כאן רק ריבית דרבנן לא יצא דאפילו בעבירת דרבנן לא יצא כמבואר, ועיין שעה"מ פ"ח מהלכו' לולב הלכ' א' ד"ה שבתי וראיתי, ובהלכ' ה' ד"ה אין ממעטין מכ"ש שיש כאן ריבית דאורייתא אי ט"ה ממון:

ולפי שבארנו דלא יצא נ"ל עוד דהכהן צריך להחזיר דמי הפדיון כיון דלא נתן לו רק לקיים המצוה והרי לא קיים, ועיין פ' הגוזל דף ק"י ע"ב ש"מ כסף מכפר מחצה עיי"ש, וכ"ש וקו"ח כאן שמפורש נתן לו לפדות בנו דכהן צריך להחזיר לו, אלא שיוכל לעכב משום חובו, אבל לא משום דמי הפדיון כנ"ל:

והנה אם כי הדבר פשוט לכאורה, אבל יש לי מקום עיון בבכורות דף נ"א במתני' איתא כתב לכהן שחייב ליתן לו חמשה סלעים חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי, ובש"ס שם ע"ב דאפילו נתן אינו פדוי, ופי' רש"י במתני' כתב לו שחייב לו בשביל פדיון בנו, נ"ל דס"ל לרש"י דאפילו במפרש לו שמשום פדיון בנו חייב לו אינו פדוי, נ"ל שיצא לרש"י זה מש"ס כתובות ר"פ הנושא דף ק"ב ע"א דמקשה לעולא למה אינה פדוי' ועיין בתוס' שם ד"ה אמאי אינו וכו' דהקש' הא לר"י חייב לו מדין שמחייב עצמו ליתן חמשה סלעים דמשמע אפילו במפרש לו שהוא משום פדיון בנו או דסתמא כפירושו עיי"ש, וא"ש

דמפרש רש"י בבכורות דהלכתא כר"י דאיירי במפרש בשביל פדיון בנו דאל"ה פשיטא שחייב ואינו פדוי כנ"ל וכן פסק בשו"ע סי' ש"ה בכותב חייב אני בשביל פדיון בני משמע שמפרש כן שחייב בשביל פ"ב, וצל"ע למה לא יהי' הכהן צריך להחזיר כיון שלא התחייב רק לצאת ידי פדיון וכיון שלא יצא למה לא יחזיר לו ולמה ילקה האב בנתינה שתי פעמים, וכמדומה שהט"ז הרגיש בזה וכ' בס"ק כיון שמדאורייתא יצא רק רבנן אמרו דאינו פדוי שלא יאמרו פודין בשטרות, נראה כוונתו דמשו"ה חייב כיון דמדאורייתא יצא בנתינה זו:

ולפ"ז יש לדון בנדון שלפנינו דכתבנו דאינו יוצא משום מהב"ע אם מדאורייתא אינו יוצא צריך להחזיר לו ואם רק מדרבנן אינו יוצא אינו צריך להחזיר לו כמו בהא דבכורות והנה בש"א סי' צ"ז מסופק בזה אי במהב"ע מדאורייתא אינו יוצא או מדרבנן, לכאורה הדבר מבואר בתוס' ר"פ לולב הגזול דהקשה למה הצריך קרא דאין יוצאים במצה של טבל תיפוק לי' דהוי מהב"ע, מוכח דס"ל לתוס' דמהב"ע מדאורייתא אינו יוצא, אלא בתוס' סוכה דף ט' ע"א העל' די"ל דמהב"ע לא יצא רק מדרבנן, וכ"ז הי' בהעלם במח"כ מש"א הנ"ל, אלא דתוס' כתב דלר"ת מוכח דמדאורייתא אין יוצא ותוס' דחה שם שיטת ר"ת, ובגיטין דף נ"ה בתוס' שם מוכח דבין לר"ת ובין לשיטת ר"י טעמא דעולא משום מהב"ע, אלא דלר"ת גם אי יאוש כדי קני הוי מהב"ע, ולר"י משום דקונה ע"י שינוי השם עיי"ש דמוכח ע"כ דמצוה הב"ע דאורייתא ומ"ש בתוס' סוכה כיון דקני בשינוי השם לא מקרי קרבנו בשעה שמקדישן, דבר זה לא כ' תוס' בשום מקום רק שם נרא' דס"ל לתוס' בכ"מ דמהב"ע דאורייתא לא יצא, וגם לפי דעת תוס' סוכה די"ל מדרבנן לא יצא, היינו הא דלא יצא במהב"ע רבנן אמרו, ואסמכי' אקרא דוהבאתם את הגזול, מ"מ י"ל מדאורייתא תא לא יצא כיון שאמרו לא יצא, ועיין זה בתוס' סוכה דף ג' ע"א בסופו דמבואר כן, ומתוספות סוכה דף ט' הנ"ל משמע דלא ס"ל כן דא"כ לא מביא ראי' דלשיטת ר"ת ע"כ מהב"ע דאורייתא הוא והיינו מדאמר עולא דברי תורה וכו' לא יצא ולתוס' סוכה דף ג' ע"א הנ"ל י"ל דרבנן אמרו לא יצא אלא ממילא לא יצא ידי חובתו מדאורייתא ואפשר דלשון עולא ד"ת משמע לתוס' שהוא מעיקר דין תורה, ועיין שעה"מ הלכ' לולב אריכת נפלא' בכלל זה, אי מה דאמרו רבנן לא יצא גם מדאורייתא לא יצא, וכמדומה לי לא הביא מתוס' סוכה דף ג' הנ"ל, ומכל מ"ש, ובמקום אחר הארכנו בענינים אלו:

היוצא לנו מדברינו דפודה בעבירה קרוב לוודאי אפילו מדאורייתא לא יצא וצריך להחזיר כסף הפדיון כמ"ש לעיל, ועוד נ"ל דאפילו נימא דמדאורייתא יצא מ"מ נ"ל דצריך להחזיר דגם בזה אומדין דעתו שלא נתן לו רק שיצא חובתו כדין ואפילו לצאת

ידי דרבנן, ולא באנו מעיקרא לחילוק זה בין אם מדאורייתא או רק מדרבנן לא יצא אלא משום דקשי' לן הא דבכורו' בכותב שחייב לכהן ה' סלעים שבנו אינו פדוי ומ"מ א"צ להחזירו, אבל טעמא לא ידענא הא אין לך אומדנא גדולה מזו שלדעת' דהכי שלא יצא מדרבנן לא נתן לו, ולכן מוכרח אני לומר ולהסביר טעמ' בהא דאמרו בנו אינו פדוי לא אמרו שלא קיים המצוה כתקנה ולא יצא י"ח מצוה מדרבנן מיהת, אלא כדי שלא יאמרי פודים בשטרות חייבו את האב לפדות שנית, ואם לא קיים פקודת חז"ל, מ"מ מצות פדיון קיים בשלימות, ואין מגרעת במצוה עצמה משו"ה, אלא שלא עשה מה שהטילו חכמים עליו לתת שנית דמי הפדיון משום שלא יאמרו פודין בשטרות, ולכן אין הכהן צריך להחזיר כ' המצוה נגמרת בשלימות ואדעתא דהכי נתן לו, והא דקתני במתני' ואין בנו פדוי לא שלא נתקיים בו מצות פדיון, אלא מפני שהפדיון הוא ע"י נתינת דמים וחייב לתת שנית דמי פדיונו אמרו דאינו פדוי שצריך לתת עוד כמו שנתן, אבל בוודאי המצוה בעצמו קיים כנ"ל:

ואם כנים דברינו אלו, אם פודה בעבירה גם אם מהב"ע רק מדרבנן לא יצא ומדאורייתא יצא ורק מדרבנן לא קיים המצוה יוכל לומר אדעתא דהכי לא נתתי לך רק שאקיים המצוה כתקנה לצאת ידי דרבנן ג"כ ואומדנא דמוכח הוא כנלפע"ד:

ולענין הברכה נלפע"ד פשוט דצריך לברך שנית גם אם מדאורייתא הי' יוצא, מ"מ חייב לברך כשפודה שנית דמדרבנן לא קיים המצוה, אבל בכותב חייב אני לך שכתבנו בסמוך דמצוה יצא אפילו מדרבנן רק שהטילו עליו החיוב לפדות עוד משום שלא יאמרו, לכאורה נראה דא"צ לברך שנית כמו בנר חנוכה דכ' הר"ן בפ' במה מדליקין ומובא בש"ע סי' תרע"א ברמ"א כשמדליק בחצר שיש לו שני פתחים משום חשדא בחצר השני כיון שהוא רק משום חשדא א"מ, כן בזה לפמש"כ דאין צריך לפדות שנית רק משום מראית עין שלא יטעו הרואים ויאמרו פודין בשטרות, אלא הפר"ח ביו"ד סי' י"ג כ' דמתשובת הרשב"א נראה דחולק על הנ"ל דכ' בשוחט בן פקועה בן תשעה שהפריס על גבי קרקע מברך, ובפלתי שם כ' לחלק בין מה שהוא משום מ"ע ובין מה שהוא משום חשדא, ודוחק, עוד כ' לחלק דבנ"ח כבר יצא וברך משא"כ בשוחט בן פקועה ובחילוק זה נ"ל שהרגיש המג"א סי' הרע"ז סק"ד עיי"ש, ומאז אמרתי תי' יותר נכון לפע"ד עפמ"ש הט"ז בה' ציצית סימן ח' ובה' שחיטה דאם מברך בעל לא קאי על מעשה מצוה שעושה עתה רק על כללות המצוה אלא שמברכים כך בשעת עשיית המצוה אבל ברכה בלמ"ד קאי על מה שעושה עכשיו, ולפ"ז א"ש בשחיטה דמברך על דקאי על המצוה בכלל ולא על מה שעושה עתה, לכן כששוחט בן פקועה הגם דאינו מצוה רק משום מראית עין מ"מ

ראוי' לברך אותה ברכה דמשום שניתנה מצות שחיטה שוחט עתה משום מראית עין אבל בנ"ח דמברך להדליק דקאי על מה שעושה עכשיו וכיון שאינו עושה עכשיו מצוה כשמדליק רק משום חשדא אין ראוי' לברך כנ"ל נכון, והארכתי במק"א ושם בארה, ולפ"ז גם בפדיון שמברך בעל יוכל וראוי' לברך גם כשאין בו מצוה רק משום שלא יאמרו כנלפע"ד:

היוצא מדברינו אלו דבנדון שלנו צריך לפדות שנית ולא יצא בפדיון זו מדאורייתא דנ"ל עיקר דמהב"ע מדאורייתא לא יצא, ואפילו אי מדרבנן מ"מ עכשיו שאמרו רבנן לא יצא ואפילו מדאורייתא לא יצא, וגם אי רק מדרבנן לא יצא מ"מ חייב לברך והכהן צריך להחזיר הדמים אם לא יחזיק הדמים בשביל חובו:

וכל זה אם עומד ותובע חובו ורצה להרוויח בהלואה זו דמי פדיון, אבל אם אינו מבקש עוד ואינו תובעו, הרי לא רצה בהרווחת דמים רק שיכבדו בפדיון כדרך כהכים שמהדרים אח"ז, וא"ת כל זה לא יועיל לנו מה דעכשיו מוחל על חובו כלל דבשעת פדיון אמר שמלוה לו ועשו איסור ריבית ממילא לא יצא ידי חובתו, הא ליתא מכיון שהכהן והאב רוצים בפדיון, ואגלאי דהכהן לא להרוויח ממון של פדיון התכוין, מה הרווחה לשניהם שיעברו על איסור ריבית ומכ"ש שעי"ז מפסיד המצוה, אמדינן דעתם שמעיקרא לשם מתנה נתן לו הכהן היינו שיהי' שלו מעכשיו כשיפדה ע"י, הגם שאמר בתורת הלואה כדי שיפדה ע"י ויהי' דמי פדיון פרעון חובו, מפרשי' כוונתו דאלו ידע שיש איסור וליכ' מצוה ניחא לי' במתנה מעכשיו כשיפדה ע"י, שרוצה באופן המועיל כמ"ש הרא"ש קדושין דף י"ג ופסק בשו"ע סי' כ"ח גב' טבעת שאולה דאנן סהדי שרוצה באופן המועיל, ומה התם דאם לא יועילו הקדושין ולא נעשה איסור אמרינן כיון שרוצה להטיב עם חבירו שיקדש בו לשם מתנה נתן לו, קו"ח וכ"ש כאן שאם יהי' בהלואה עבדו איסורא דנאמר שלשם מתנה נתן לו, וכן הדעת נוטה:

ובוודאי לכתחילה לא שרי לעשות כן שיתן הכהן במתנה לפודה, כדי שיפדה על ידו דאית בי' משום ושחתם ברית הלוי, כמו במתנה על מנת להחזיר דאית בי' איסור לכתחילה, אבל בדיעבד יצא כנ"ל, ומ"מ מהיות טוב שיחזור ויפדה בלא ברכה ויוכל לפדות במתנה עמ"ל, או ע"י שיתן לו הכהן במתנה כהנ"ל, ואין בפדיון זה משום ושחתם ברית הלוי כיון שכבר פדה רק מהיות טוב אנו אומרים שיפדה שנית, ואינו דבר הרגיל לא שייך שלא ירגילו כך ויפסידו הכהני', ועיין בח"ס סי' רצ"א, ובמק"א תמהתי על כל ספק מתנות כהונה דמספק א"צ ליתן דהמוציא מחבירו עליו הראי' דספק ממונא הוא, יתן במתנה עמ"ל דיוצא בו ידי נתינה ולא שייך ושמתם ברית הלוי, דאי לא יקבל בד"ז על

מנת להחזיר לא צריך ליתן כלום וצל"ע, (חוץ אם נדחוק דעיקר כוונת התורה במתנות כהונה זרוע והלחיים והקיבה לא משום מצות הפרשה דהא לא טבלי כמו תרומה דטובל דאיכא מצוה בהפרשה וגם כהן בעצמו צריך להפריש הגם שאין שום הנאה לכהנים בזה ורק הקפידא במתנות כהונה שיהי' לכהנים לאכול וכיון שאם נותן במתנה ע"מ להחזיר אין לו לכהן בו כלום פטור להפריש גם כן כיון שאין מזה לכהן כלום):

בהא סלקינן דאם הכהן תובע חובו לא יצא כלל י"ח, וצריך לפדות שנית בברכה, וכהן זה לא יה' לו פי שנים כי בדמי הפדיון לא זכה רק משום חובו, אבל אם אינו תובע כלום, ואמר יאמר שלא התכוין להרוויח, ואשר כן נרא' כי הי' זה המכוון מעיקרא כפמ"ש מעלתו ני' שכל עצמו של האב שהי' מהדר אח"ז כדי להרוויח ממנו כדרך המון עם, יפדה מ"ו שנית בלא ברכה ע"ד שכתבתי כנלפע"ד נכון להלכה וד' יורנו דרך האמת, הכ"ד אוה"נ דש"ת פה פ"ב נגהי ו' י"א שבט תרט"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמז

שלהי מס' פסחים אבעי' מיני' וכו' שהחיינו כהן מברך דקמטי הנאה לידי' או האב מברך דקעביד מצוה ופשטו בי' מדרשא דאב מברך שהחיינו, והלכתא דאבי הבן מברך שהחיינו, ונסתפקתי אם לאמת אין הכהן מחויב כלל בברכת שהחינו, או דמחויב הוא, אלא דאבעי' היה מי מינייהו מברך אם הכהן ומוציא לאב, או האב ומוציא לכהן דשומע כעונה ופשטו בי' מדרשא דהאב מברך ומוציא לכהן דלו ראוי' לברך דמצוה קעביד וראוי' יותר לברך שהחינו לעשות מצוה מלברך על הנאה דאתי לידי' דכהן, ולכן האב מברך ומוציא לכהן, ואי לא שמע הכהן ברכתו של אב או לא התכוין לצאת צריך לברך בפני עצמו או לא:

ומה שהבאנו לבית הספק אם הכהן מחויב לברך שהחינו, מפני שצ"ל באמת איך עלה על דעת בעל האבעי' אי כהן מברך מה נשתנה מכל מקבלי מתנה דאין מברך רק בנתנו לו כלים ובגד חדש ולא במקבל מעות מתנה ועיין טוש"ע או"ח סי' קכ"ב דמבואר והוא מירושלמי דקונה כלי חדש ומי שנתנו לו מתנה נראה דווקא בכלי חדש כמו הקונה והעושה ב"ח ולא במעות, דדווקא בדבר חביב וחשוב ומתקיים מברך שהחיינו, משא"כ מעות דלאו מילי דחשיבי נינהו, ולהוצאה ניתנו ועומדים להוציאם כנ"ל, וא"כ למה זה יברך הכהן בקבלת דמי פדיון, וראיתי שהרגיש הצל"ח בזה והוא קיצר, וכ' כיון דכהן מסייע למצוה וע"י נעשית המצוה ראוי' לו לברך, עיין בו, ולדידי נראה יותר דמעות

שזיכה הי"ת לו לכהן חביב לכהן ולכן יש מקום שיברך, וכ"ז הוא סברת בעל האבעי' אבל כדפשוט דהאב מברך י"ל מה"ט דס"ל דאין חיוב על הכהן כלל לברך כמו כל מקבלי מעות מתנה, או דבהך סברא קיימינן לאמת גם כן אלא דס"ל דהאב מברך מפני שהוא מברך על המצוה וכהן על הנאה הגופני, ולכן לו משפט הקדימה לברך בפה מלא ולהוציא הכהן י"ח, והא דלא יברך כ"א בפ"ע כמו בכל מקום דעדיף שיברך כל אחד לעצמו ולא לצאת בברכת חבירו, חוץ בשאינו בקי, נ"ל הכא שאני דברכת שניהם ממעשה אחד בא ע"י פדיון הבן שבין אב לכהן, לכן אחד מברך ושני יוצא:

והי' נ"ל דמסתבר יותר דהאיבעי' לא הי' אם כהן מחויב לברך, ופשיטו לי' דאינו מחויב, אלא דהאיבעי' הי' מי מוציא את מי, ופשטו לי' דאב מוציא לכהן, דאם הספק אם הכהן מחויב מעיקרא ומברך הוא, איך אמרו בפשיטות דהאב מברך, הא תינח בשפודה במעות, אבל בשפודה בשוה כסף ובכלים וכיוצא בו אז נ"ל פשוט דמחויב לברך שהחינו ככל המקבל מתנה דחייב לברך, או הטוב ומטיב, או שהחינו, או תרתי עיין בטוש"ע או"ח סי' קכ"ב, ובוודאי שלא יגרע מכל קונה או מקבל דבר חשוב וחביב עליו, וא"כ בכה"ג יברך הכהן, ומדפשטו סתם אב מברך שהחינו וכן הלכת' נראה דלעולם אב מברך ולא הכהן וע"כ הטעם דראוי' לו לאב יותר לברך ולהוציא הכהן נשמע דכן הוא האבעי' מעיקרא מי מברך אם הכהן או האב, אבל על עיקר חיובא דכהן לא מבעי' ל', ועל דאבעי' לי' פשטו לי' דאב מברך ומוציא הכהן אבל בעיקר החיוב גם הכהן מחויב דזה פשיטא לי' כנ"ל:

ויש לדחות דמעיקרא מבעי' לי' אם הכהן מברך היינו בכה"ג שמחויב לברך היכא דמטי הנאה חשובה לידו כגון פודה בכלים חשובים דמחויב לברך בהא מספקא לי' מי מהן מברך ומוציא אידך וע"ז פשיט לי' דאב מברך אבל היכא דפודה בכסף דבכ"מ אין המקבל מברך גם הכהן פשיטא שלא יברך ואז בוודאי האב מברך אבל יש לפקפק דא"כ הי' האבעיא קשה לפי זה אם כן דלאב ראוי' לתקן שיברך שהחינו ולא הכהן, דהא שהחינו של האב בכל פעם איתא דקעביד מצוה משא"כ של הכהן רק לפעמים הוא כשפודה בכלים דחביבי לי' וזה לא שכיח ואין מקום ספק דוודאי ראוי לתקן ברכת שהחינו לאב ולהוציא הכהן, וע"כ דסובר בעל האבעיא דחייב הכהן בכל פעם לברך שהחיינו ונסתפק מי נתלה במי האב בכהן או הכהן באב, ונ"ל הא דמספק' להו אם הכהן מברך דלפי המושכל לאב ראוי' לברך כיון דמברך על מצות השם שזיכהו לכך, נ"ל כיון דאב זוכה בברכה על גוף המצוה ברכת אשר קדשנו וכו' לכן מסופק אולי זיכהו מתקני הברכה לכהן שגם הוא יברך ברכה ופשיטו לי' דהאב מברך שתיים דמצוה קעביד ולו

נאה יותר לברך ולהוציא לכהן, והא"ש בזה דמקדים פשיטא דעל פדיון הבן אבי הבן מברך ועיין צל"ח דמקדק הא ללא צורך הקדים הש"ס ובעל האיבעיא זו המימרא פשיטא לי' ולפמ"ש א"ש לכן הקדים פשיטא ליה דעל פה"ב אב מברך אשר קדשנו ולכן יש ספק שמא שהחינו כהן מברך שיברך כל אחד ברכה אחד כיון דמצוה ע"י שניהם נעשה ונגמרה כנ"ל:

היוצא לנו דמסתבר לומר דכהן מחויב לעולם בברכת שהחינו, אלא שהאב מוציאו, ומסתעף לנו עוד חקירה אחת לדינא כשמת הבן קודם פדיון אחר למ"ד דפודה ומברך, אלא בברכת שהחינו נסתפקו הראשונים עיין טוש"ע סי' ש"ה, וכ' הרמ"א והוא ממהרי"ק דמספק לא יברך שהחינו, ולפמ"ש דכהן מחויב לברך שהחינו אלא שתקנו על האב שהוא העיקר, אבל בכה"ג דא"א לאב לברך, יברך הכהן ויוציא לאב כנלפע"ד ועדיין צ"ע:

ודווקא בפודה בכסף ונותן דמי פדיונים מסתפקינן דתליא אם כהן מחויב לברך שהחינו בכה"ג, אבל בפודה בכלים חשובים לכהן שכתבנו דפשוט דכהן חייב לברך, אלא שהאב מוציאו, ובכה"ג שמת הבן, נ"ל פשוט דראוי' דהכהן יברך בקול שהחיינו ויכוון להוציא להאב והאב יכוון שיצא בברכת הכהן ולכן טוב בכה"ג שיפדה בכלים אם אפשר לו כנלפע"ד להלכה:

ודע בפודה במתנה עמ"ל יש מקום לספק אם הכהן יברך שהחינו כיון דצריך להחזירו לאח"ז, או כיון דנותן לו במתנה גמורה רק מתנה תנאי עמו על מנת שיחזירהו לו צריך לברך ככל מקבל מתנה, וספק זה בכל מקבל מתנה על מנת להחזיר ומסתברא יותר דלא יברך כיון דתליא בהנאתו וחביבותי':

ומדי עיינתי בענין זה בש"ס שלהי פסחים עלה ברוחי ליישב דקדוק הצל"ח שכבר הזכרנוהו לעיל למה הקדימו מה דפשיטא להו על פדיון הבן אבי הבן מברך ובצל"ח שם מיישב עד"פ, ובכל דבריו שם לא יצא י"ח, באריכ' שלא לצורך דאיכא שם בלשון בעל האיבעי', לדבריו הול"ל פשיטא דמברכינן על פדיון הבן דלדבריו הכל תלוי בעל או בלמ"ד ומה לו להאריך "דאבי הבן מברך" דזה פשוט דאב מברך דאם אין האב מברך עפה"ב מי יברך חוץ ממנו ברכת על פדיון הבן בעל או בלמ"ד, ולא הי' לי' להקדים אלא פשיטא שמברכינן על פדיון ולא לפדות, והנלפע"ד ביישוב כ"ז עפמ"ש הריב"ש ומובא בב"י סי' ש"ה ובבאר הגולה דלכן מברך האב על דעיקר מצוה על הבן אלא בקטנותו אי אפשר אלא ע"י האב, וכ' ב"י שם דזה טעמא דס"ל דאם פודה עצמו מברך לסדות כי הוא העיקר עיי"ש, וי"ל לפ"ז דלכן מבעי' לי' אי הכהן או האב משום דאין עיקר מצוה באב והוא רק שלוחו של הבן אבל הכהן הנאה דילי' ושוה לו לעולם בין אב שפודה או פודה

עצמו, אבל בבן שפודה עצמו לא מספקא להו דוודאי לפודה עצמו ראוי לברך, והא"ש דהקדים פשיטא דעל פדיון הבן היינו מה שמברכין על האב מברך היינו דווקא האב מברך כן, ולא הבן דהבן מברך לפדות והטעם דמברך בעל איננו משום דאפשר ע"י שליח כמ"ש הר"ן ריש פסחים, דא"כ גם הבן אם פודה עצמו יברך ג"כ בעל, וע"כ הטעם כמ"ש הריב"ש דעיקר מצוה דבן הוא ולכן יש מקום ספק שהחינו מי מברך כהנ"ל, ומיושב כל האריכו':

ובהא ארווח לנו ליישב דקדוק חמור שיש לנו בזה, דמסיק שם דשלחו מב"מ אבי הבן מברך שתיים והלכתא וכו' וצ"ל הלא ליכא דפליג ולא שייך הלכתא וכה"ג בש"ס טובא הלכתא מכלל דפליגו ולפמ"ש א"ש דבמתני' בכורות מ"ט ע"א פליגי ת"ק ור"י הוא לפדות ובנו לפדות ת"ק ס"ל הוא קודם לבנו ור"י אומר בנו קודם שמצותו על אביו ומצות בנו עליו, ועיין ברש"י שם, נראה ת"ק ור"י פליגי במי עיקר המצוה דר"י ס"ל דעיקר מצוה מוטלת על האב ואם לא פדה האב יפדה עצמו בתשלומין של אביו ולכן פדיון בנו קודם, ות"ק ס"ל דהוא קודם ומזה הוציא הריב"ש וכ' דעיקר על הבן עצמו רק בקטנותו א"א ולכן מברך על, ולפ"ז לר"י האב מברך לפדות דעיקר מצוה בו באב ולכן הוא מברך, אבל להלכתא דקיי"ל כת"ק ואב אינו עיקר הו"א כהן מברך ולכן מסיק והלכתא דפסקינן כת"ק מ"מ אב מברך שתיים כנ"ל, פה פ"ב יום ד' פ' ח"ש תרי"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמח

יעקב איש תם, יפה פרי תואר קרא ה' שמו, ה"ה בני חביבי תלמידי צמידי הרבני המופלג בתורה, וביראה טהורה חרוץ בע"פ העדני העצני מלא ברכת ד', כש"ת מוה' יעקב עקיבא סופר נ"י ולמחברתו כלתי הצנועה המשכלת מרת מלכה תחי' לאי"ט:

הנה ברך לקחתי ליום מולדתי א' דר"ח אדר שהגעתי בעזה"י לשנת חמשים, והודיתי להשי"ת ברבים על שהחינו וקימנו לזמן הזה וברוך ית"ש הנותן ליעף כח ללמוד וללמד, כן יעזרני למען שמו ותורתו, עד זקנה ושיבה אל יעזבני ואל יטשני, ויהי' עמי כאשר היה עם אבותינו הקדושים זצ"ל להגדיל תורה ולהאדירה, ולגדור פרצי התורה אשר רבו בעו"ה, ויציל אותנו ממוציאי דבה על תוה"ק, ועלינו יציץ נזרו, תרוממנה קרנות צדיקים:

ועשיתי ביום ההוא זה היום עשה ד' לי סיום למס' פסחים, ואמרתי ביום אדר"ח בע"מ וויען ברבים בסיום המסכתא וביום שלאחריו פה לפני ב' ואסיפת לומדי תורה, ואעלה פה בקצרה, הנה הצל"ח יצא ליישב סוגי' ש"ס דקאמר פשיטא על פדיון הבן אקב"ו

ע"פ הבן, אבי הבן מברך, ע"פ מה שבריב"ש נתקשה, למה מברכין עפ"ה כיון דא"א בשליח והש"ך בנקה"כ העלה דפודים על ידי שליח וא"ש דמברכין בעל, ופשיטא לי' לצל"ח דשליח אינו מברך שהחיינו, ומה"ט עלה ספק בלב בעל האיבעי' אי כהן מברך שהחינו שהוא לעולם יוכל לברך שהחינו משא"כ האב כשפודה עי"ש, ולכן מקדים פשיטא דמברך על פדיון, מדמברך בעל ש"מ שפודים עי"ש, ולכן יש לספק מי מברך שהחינו, אלו דבריו בקיצור, ועדיין לא יצא ליישב אריכות ושפת יתר אבי הבן מברך פשיטא דאב מברך, לא הו"ל להקדים אלא פשיטא דמברכין על פדיון הבן דמזה מוכח דפודים עי"ש, ונ"ל להוסיף בשאומר מלתא בטעמ' למה מצוה שנעשי' עי"ש מברכין בעל ושאינה נעשי' עי"ש מברכין בלמ"ד, נ"ל עפמ"ש הד"מ באו"ח סי' ח' דברכה דעל קאי על כללות המצוה ולא על עשית המצוה עכיו ולכן מברכי' על טלית קטן על מצות אבל ברכה בלמ"ד קאי על עשית המצוה שעושה עכשיו עיי"ש בט"ז, ונ"ל לכן מצוה שנעשי' עי"ש ושליח מברך ובאמת אין ראוי' לו לברך כיון שאינו מחויב, ועיין מג"א סי' תל"ב לכן תקנו בעל דקאי על כללות המצוה, וכיון ששליח זה עושה המצוה בשליחו' המשלח ועוסק ובא במצוה זו, וגם לו קצת מצוה ראוי' ה לברך אבל מברך רק בעל, אבל מצוה שא"א עי"ש מברך בלמ"ד כי הוא מחויב בעשיית המצוה ועליו מוטלת כנ"ל נכון:

והא דלא תיקנו כשעושה עי"ש יברך השליח בעל, וכשעושה בעצמו יברך בלמ"ד צ"ל דלא רצו לתקן על מצוה א' לפעמי' בלמ"ד ולפעמי' בעל, ותקנו שתהי' תמיד בנוסח א', וי"ל לכן הקדי' באיבעי' על פדיון הבן אבי הבן מברך היינו אפי' כשהוא פודה בעצמו ומברך, מ"מ מברך בהי משום דלא רצו לחלק בין פדיון לפדיון בין כשעושה בעצמו או עי"ש, מזה נצמח האיבעי' בברכת שהחינו, אם כהן מברך כיון שהוא יוכל לברך לעולם שהחינו, והאב כשפודה עי"ש אין יוכל השליח לברך שהחיינו או נימא מ"מ האב מברך וא"ש כנ"ל להוסיף תוספ' מרובה ועיי':

והנה דברי הצל"ח עולים יפה לפי שיטת ש"ך דפודים עי"ש, אבל לשיטת ריב"ש ורמ"א סי' ש"ה וט"ז דא"א לפדות עי"ש, לא א"ש דבריו גם מה דפשיטא לי' דשליח אינו מברך שהחינו עיין הגה' דרישה סי' ש"ה, ועיין ח"ס יו"ד ס' רצ"ח, ובלא"ה עוד פש דקדוק א' מה שהקדי' על פדיון הבן אקב"ו וכו' אבי הבן וכו' זו עפ"ה וכו' ספת יתר הוא הא על זה קאי, לא הול"ל רק פשיטא אקב"ו וכו' אב הבן וכו':

הנה הרמב"ם בה' בכורי' כ' כשפודה עצמו מברך בלמ"ד לפדות וכשאב פודה מברך בעל והריב"ש בתשובה טרח למצוא טעם מ"ש אב מ"ש עצמו שפודה, ועיין בב"י ש"ה שמביאו, גם למה מברכין בעל טרח למצוא טעם, ולפעד"נ לתת טעם לשבל, ע"פ מתני'

בכורו' מ"ט ע"א מת לאחר למ"ד אע"פ שלא נתן יתן, ובטור סי' ש"ה כ' כיון שכבר נתחייב, נ"ל מלשונו כי וודאי אינו מחויב לפדות בנו מת אלא כיון שכבר נתחייב מחויב ליתן, שכבר נתחיי', וכן משמע מלשון מתנ' אע"פ שלא נתן יתן דאינו מחויב לפדות בנו מת, מ"מ אע"פ שלא נתן, ועכשיו ליכא חיוב, מ"מ יתן מפני שכבר נתחייב, כנ"ל, ולפי"ז יש מקום לומר דלא יברך כיון שאין עכשיו מצוה רק שמחויב ליתן לכהן מה שכבר נתחייב לו, אלא דבברכ' על שהוא על כללת המצוה, וכל שעושה קצת מצוה יוכל לברך בעל כל שעוסק ובא מחמת מצוה זו שנצטוינו בה, ולכן גם האב שפודה את בנו מת יוכל לברך בעל כיון שדבר זה שעושה עכשיו מחמת מצות פדיון דרמו עלי' באה, ונ"ל להטעים טעם לכן תקנו שלעולם יברך בעל שלא לחלק באב בין פודה חי או פוד' מת, וא"ש הרמב"ם דאב מברך בעל מה"ט, אבל בן שפודה עצמו שא"א רק בחיות מברך בלמ"ד כנ"ל נכון ועיין:

ואחר הוצעה זו אומר אני בטח שמיושבים כל הדקדוקי' שבסוגי' זו, ואקדים עוד דבתוס' ורא"ש בכורות שם מספקא להו בפודה בנו מת אי מברך שהחינו דמזכיר צערו לא יברך משום דמצוה קעביד, עיי"ש ונ"ל משרה מספקא להו, אי כהן מברך משום דמטי לי' הנאה או האב מברך דקעביד מצוה, וצ"ל איך ס"ד דכהן יברך הא האב מצוה קעביד והוא העיקר כדפשיט להו באמת בבי מדרשא, ועיין בצל"ח שכ' כיון דמצוה נעשי' ע"י וגם הוא הכהן עושה המצוה, והעיקר חסר דהול"ל כיון דכהן ג"כ מצוה קעביד, ונ"ל דמשו"ה מספק' להו כיון דאב לא יוכל לברך שהחינו כשמת הבן משום צערא, אבל כהן דמטי לי' הנאה בלי צער כלל או הנאת הממון שמקבל או הנאת מצוה קצת, עכ"פ צער' ל"ל, משא"כ האב,לכן ראוי' לכהן שיברך ומספקא לש"ס אי מ"מ האב יברך כיון דקעביד מצוה כמ"ש תוס' ורא"ש, דגם דאית לי' צערא מצד שמת, מ"מ יברך שהחיינו על עיקר המצוה או כהן יברך ולא הוא, וממילא ראוי' שיהי' כהן לעולם מברך שהחינו אפי' כשפודה חי משום לא פלוג, או דפשיטא במת הבן האב לא יברך משום צערא, ולא מספקא רק בחי אם הכהן מברך כיון שבמת אין האב מברך לכן תיקנו תמיד בכהן, או נימא בחי עכ"פ, האב יברך כנ"ל:

והא"ש דהקדים פשיטא עפ"ה, היינו כל פעם שפודי' הבן בלי חילוק כל שפודה אקב"ו עפ"ה אבי הבן מברך, היינו שאבי הבן מברך אפי' מת, ולכן אבי הבן דווקא מברך בעל כיון שמברך ג"כ כשמת ואז א"א לו לברך רק בעל כמ"ש, ודווק' אבי הבן אבל הבן מברך בלמ"ד, מכ"ז מוכח דעפ"ה כל שפודה אפי' מת מברך, ומזה עלה ספק ברכת שהחינו מי מברך אי הכהן דהוא יוכל לברך לעולם אפי' מת, או האב מברך או דמברך שהחינו

גם במת, או בחי הגם שבמת א"י לברך מ"מ תקנו ברכת שהחינו לאב בפי כי לו היא העיקר המצוה ולו נאה לברך כנ"ל ומיושבי' כל הדקדוקי' עד"נ בעזה"י:

עוד פש גבן דקדוק א' עצום דמסיק והלכתא אבי הבן מברך ב', צ"ל בכ"מ מקשה הלכתא מכלל דפליגו, וכאן ליכא פלוגתא רק מספקא להו, ולר' שמלאי לא הוי בידו ושלחו לבי מדרשא אבי הבן מברך ב' ואיך מסיי' הלכתא וזה דקדוק עצום דבעי יישוב, והעלתי בתשובה א' יישוב לזה עפמ"ש הריב"ש בטעמ' דמברכי' בעל והבן בלמ"ד משום דקיי"ל אב לפדות ובן לפדות האב קודם דעיקר מצותו לפדות עצמו ואב כשלוחו, ולכן מברך בעל כן נראה כוונת דבריו עיי' בב"י סי' ש"ה, ונ"ל מה"ט מבעי' לי' אי הכהן יברך שהחינו כיון דבאב אין עיקר המצו' ועיקרה בעצמו, משא"כ בכהן לעולם שוה שנעשי' המצוה עמו וע"י, וא"ש דמקדי' פשיטא דעפ"ה אקב"ו עפ"ה אבי הבן מברך היינו המברך בעל, ודווקא אבי הבן כיון דעיקר המצוה לפדות עצמו, וכשפודה עצמו בוודאי הוא מברך שתים, ואין הספק רק אב שפודה אי כהן מברך או האב, ושלחו מבי מדרשא אבי הבן מברך שתים ויש מקום לומר דמשו"ה ס"ל דמברך אבי הבן דס"ל כר"י במתני' בכורו' מ"ט דהוא לפדות ובנו לפדות בנו קודם, נראה דס"ל דעיקר מצוה על האב לפדות, ומה שמחויב לפדות עצמו הוא רק תשלומין על שלא פדהו אביו, וכן משמע בקדושין דף כ"ט ע"א דלולי ריבוי דפדה תפדה ה"א שמצוה רק על האב, ועיין רש"י שם כ"ט ע"ב דלאמת ר"י ס"ל דעיקר המצוה שהאב יפדה בנו ועיין פ"י שם, והו"א דבי מדרשא הכי ס"ל, לכן פשיטא להו דאב מברך שתים לכן מסיים ומסיק והלכתא הגם דקיי"ל הלכה רווחת כת"ק דהוא קודם דעיקר המצוה שיפדה עצמו דלכן מברך בפודה עצמו לפדות ובפודה בנו בעל כמ"ש, מ"מ הלכתא אבי הבן מברך שתיים וא"ש:

ובתשובה ההיא העלתי הגם דהלכתא דאב מברך שתים היינו דגם הכהן מחויב לברך שהחינו כיון דמטו הנאה לידי' וגם הוא במצוה זו, וגם חביבה עליו ממון שזיכה לו התורה, אלא דפשטו לי' דאב מברך שתים ולו משפט הבחירה בבכור שלו ומוציא הכהן, והאיבעיא מעיקרא לא הוי רק מי מברך ומוציא לאחר אם הכהן מוציא לאב או אב מוציא לכהן, ויש לבאר מקום הספק כיון שהאב מברך ברכה אחת תקנו לכהן ג"כ ברכה אחת שהחינו, כדי שיזכו כל אחד בברכה, ולאמת האב מברך שתים, וכעת הוספתי נופך דא"ש המשך הא דר' שמלאי המובא בש"ס על מתני' ברכת הפסח פוטרת את הזבח, ורשב"ם נדחק, ולמ"ש יש לבאר ע"פ קושית הצל"ח במתני' כיון שהפסח נאכל על השובע איך יפטור פסח את של זבח היינו חגיגה שקודמת באכילתה לאכילת הפסח ונדחק דמיירי במי שאוכל פסח גם אחר אכילת חגיגה, וזה דוחק דהא מצות אכילת כזית פסח ראוי'

שיהי' נאכל על השובע, ונ"ל כך באופן שבני חבורה אוכלים ביחד כדינא, וא' אכל כבר הזבח ואוכל פסח, ואחד אוכל עכשיו חגיגה ואח"כ הפסח ברכה זה שמברך חבירו על הפסח פוטרת אותו מברכת הזבח כנ"ל, הגם בכ"מ ראו' שיברך כל אחד לעצמו, מ"מ כאן שבני חבורה שייכי' במצוה זו להדדי שנמנים על פסח א' ושלוחים המה זה לזה בשחיטה, ובשעת אכילה שייכים להדדי בחבורה אחת, לכן זה מוציא את זה ופוטר בברכת הפסח את חבירו מברכת הזבח כנ"ל, והא"ש דשייך הא דר' שמלאי בברכת שהחינו דאב וכהן כיון דשייכי' יחד במצוה זו של פדיון אם האב מוציא כהן או כהן האב למתני' דברכת הפסח וכו' דמיירי גם כן כה"ג:

ומצאתי ראיתי בתשובת רשב"א סי' של"ח דהקשה לו השואל הא דאסיקנא אבי הבן מברך שתים למה לא יברך ג"כ הכהן שהחינו דקא מטי לי' הנאה, והשיב הרשב"א דכהן לא יברך דהוי כשאר מתנות כהונה, דאין מברך הכהן עליהם ועוד דבענין אחד התלוי' בשנים כגון זה שאב פודה וזה מקבל פדיונו אין מברך אלא אחד עד כאן, ולכאורה נראה מזה דכהן א"צ לברך שהחינו כלל דהרי מדמהו לכל מתנות כהונה, אלא דנראה כיון דמספקא להו דווקא בפדיון אי כהן מברך ולא מספקא לי' בכל מתנות כהונה, ש"מ דווקא בפדיון מספקא לי' דיש מקום לומר שיהי' כהן מברך, ועכצ"ל דפדיון שאני מכל מתנות כהונה, וי"ל כיון כשפודה האב בכלים שמחויב בלאו"ה לברך עליהם שהחינו ככל קונה ומקבל כלי חדש, לכן מספקא לי' אפשר שתקנו אם פודה האב בדמים שמברך גם כן הכהן שהחינו, כיון שמצוה נעשית ע"י וקמטי לי' הנאה שחביבה עליו שזיכהו השי"ת בזה משא"כ בשאר מתנות כהונה שא"א שיהי' אופן שיהא מחויב עליהם שהחינו, יותר מכל מקבלי מתנות בשר או פירות וכדומה, או יש לומר מקום ספיקתו הוא כיון שהאב מחויב לברך שהחינו, וכדי שיהי' כל אחד זוכה בברכה הכהן כמו האב, לכן יש צד לומר שתקנו הברכה על הכהן להוציא האב, והעיקר כמ"ש הרשב"א כיון שהמצוה נעשי' ע"י שניהם, לכן אין מברך רק אחד שהחינו, מזה נראה ה דגם לכהן ראוי' לברך באמת, רק שאין שנים מברכים במצוה אחת שנעשית ע"י שנים, וכי כן צריך הכהן לשמוע ברכת שהחינו מהאב ולכוין שיהא יוצא בו והאב יכוין להוציאו ואם אין האב מברך שהחינו, כמו במת הבן דפסקינן בסי' ש"ה דמספק לא יברך האב שהחינו, בזה נ"ל דכהן בוודאי ראוי' לברך שהחינו דקמטי לי' הנאה, ומצוה היא בלי צער לו, ויברך בקול להוציא האב, כנלפע"ד והעלתי מאז בתשובה, והוספתי עתה תוספ' מרובה נכון לדינא, (יעוין ר"ן ריש פרק האיש מקדש דתנ' האשה מתקדשת בה ובשלוחה דקמ"ל מצוה

בה יותר מבשלוחה הגם שהיא אינה מצווה בפרי' ורביה מ"מ כיון שמסייעת למצוה ובלעדה א"א לקיים המצוה שייך גבה גם כן מצוה בה יותר מבשלוחה וה"ה הכא):
ואמרתי מלתא בטעמא דהלכתא דאבי הבן מברך שתים, ולא הכהן, ניהי דגם הכהן עושה מצוה וע"י נעשית ויש לו הנאה, אבל יען כי יש לו הנאה גופניות ראוי' יותר שיברך האב שהחינו לעשות מצות השי"ת שזיכהו במצוה זו ואין לו בו הנאה גופני' כלל אדרבה יש לו הוצאה, משא"כ הכהן יש לו גם הנאה גופני':
השי"ת יאריך ימיכם ושנותיכם עם צאצאיכם, אך טוב וחסד כי"ח, ותזכו לראות בנים וב"ב עוסקים בתורה ובמצות, ויתקיים בנו כי לא ימושו מפיך מפי זרעך וזרע זרעך עד העולם, הכ"ד אביכם ד"ש חותם בברכת אהבה פה פ"ב כאור בוקר ליום ג' ג' אדר תרכ"ה לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קמט

שמואל בקוראי שמו, יראה ד' בנועמו, את יד"נ הה"ג המאוה"ג מלא וגדוש בע"פ בנש"ק מאיר בתורתו לעדתו כש"ת מוה' אהרן שמואל אסאד אבדק"ק ס"ה יע"א:
אחדש"ה הנני עתה באתי דרך ארוכה להוסיף תוספות מרובה על תשובתי הקצרה ביותר לפי מסת הפנאי שהשבתי לו בהיותי בוויען בעיון מעט מזעיר כשעה חדא נמעט רוב ע"פ הזכרון ואותיות מחכימות, ואחרי בואי למקומי רבו הטרדות והיום שמתי עיני ולבי שנית על שאלתו והיא ע"ד אשה אחת מבכרת שילדה ב"ז אחר שכבר הפילה אחר ז' או ח' שבועות וקרא למילדת וא"א לעמוד על בוריו של דברים אם היה מרוקם או לא, פעם אומרת כך ופעם כך, ונראה מתוך דבריה שאיננה בקיאה או שלא נתנה דעתה על זה היטיב בשעת מעשה, והדבר בספק, ועיני כבודו ראו מ"ש מהרי"ק שורש קמ"ג ומובא ברמ"א סי' ש"ה, וגם ראה ראיי' שני' בח"צ סי' ק"ד לסתור דינו של מהרי"ק מש"ס נדה דף כ"ט דאמר ריב"ל דרוב נשים וולד מעלי' יולדות ונדחקו בכוונת מהרי"ק וגם לבו ראה הרבה חכמה בספרן של צדיקים את אשר גזרו אומר כי קיימו וקבלו דברי מהרי"ק כפשוטן, ה"ה הגאון מהור"ש לנדא זצ"ל בנב"י תנינא חיו"ד סי' קפ"ח, ומתורת משה רבינו אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס חיו"ד סי' רצ"ט וסי' ש"ח, והנה אחר אחרון אני בא היא תשובה אחרונה שכ' בח"ס בענין זה כמה שנים מאוחרת לתשובה שבסי' רצ"ט, והיא בסי' ש"ח אני בא בתחילה, מה שכתב שם אפילו נימא דמהרי"ק אחז בשיטת הריב"ש סי' שע"ח דרוב לא עדיפא מב' חזקות, מ"מ גם אין ב' חזקות אלימא מרוב, ואיך

ס"ל למהרי"ק דצריך לפדות ומוציאין ממון ע"פ שני חזקות, והנה מם דפשיטא לאבא זצ"ל דמודה הריב"ש דלא אלימו ב' חזקות מרוב נ"ל דמוכרח הוא, דאי ב' חזקות אלימו מרוב עכצ"ל הא דרוב עדיף מחזקה לא כמו ב' חזקות אלא דיש עדיפות להרוב מחזקה דהרוב הוא למשל כמו חזקה ומחצה ומדסמכי' על הרוב נגד חזקה עכצ"ל דסמכינן על עדיפות של הרוב במה שעדיף יותר מהחזקה הגם דעדיפות זה אינו כחזקה, וזה ליתא דלא סמכינן אלא על רוב גמור או חזקה אלימא ולא על ענין כזה שיצא מן הרוב ולכלל חזקה לא באה:

ועוד לי ראיה מוכרחת ממתני' דגיטין דף כ"ח ע"ב דעלה קאי הריב"ש והתם קתני נותני' עליה חומר' מתים בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה ואם ב' חזקות עדיפא מרובא כ"כ עד שסומכים על עדיפות זה להקל ולהוציא ממון למה נותנים עליה חומרת מתים ולא מתירים אותה לאכול בתרומה משום אותן שני חזקות שיש על היתר אכילת תרומה חזקת אשת איש וחזקת חי וע"כ דלא אלימו ב' חזקות מרוב או דשווים הם או דעדיפותא דשני חזקות אין בו כח כ"כ כדי שנסמוך עי"ז להקל:

ונ"ל להוסיף ולהוכיח דרוב עדיף משני חזקות אלא דס"ל לריב"ש דאין בעדיפות הרוב נגד השני חזקות כל כך שנסמוך על עדיפות זה כמו שסומכים על חזקה דסומכי' עליה דקשה לי על הריב"ש דחזקת חי וחזקת אשת איש הגם דתלוי' בהדדי ואחוזים יחד ואי אפשר לזה בלא זה מ"מ כל אחד בפ"ע לחזקה יחשב דלא כנוב"י קמא ח' א"ע סי' מ"ג, הלא איכא כאן ג' חזקות לענין תרומה חזקת חי וא"א וחזקת היתר לתרומה, ועיין פ"י גיטין דף כ"ח ע"א מ"ש מחזקת היתר לתרומה והוא כ' אפילו חזקת חי אינה חזקה, מ"מ איכא חזקת היתר לתרומה, ודבריו תמוהים כיון דחזקת חי ליכא דעשוי' להשתנות כל שעה, ממילא גם חזקת היתר לתרומה ליכא דעשויה להשתנות כל שעה דתלוי' בחזקת חי דבעל, אבל בזה צדקו דבריו, דלאמת דאזלינן בשר חזקת חי איכא תרתי חזקת חי וחזקת היתר לתרומה לשיטת הריב"ש הנ"ל דחזקת חי וחזקת א"א לב' חזקות יחשבו שהסכים עמו הפ"י בקונטרס אחרון לכתובות סי' מ"ו ד"ה ועל ארבעה וכו' ומביאו בנוב"י הנ"ל, לפ"ז קשה למה נותני' עליה חומרת מתים הא איכא שלשה חזקות כהנ"ל וצ"ע, וע"כ צריכים אנו לומר דרוב עדיף משני חזקות אלא דעדיפות' דרוב לא עדיף כ"כ כמו חזקה אלא פחות ממנו והוא למשל במשקל כב' חזקות וחצי, והא"ש דנותנים עלי' חומרת מתים הגם דאיכא שלשה חזקות עדיפות' דשלשה חזקות על הרוב ליכא רק כחצי חזקה דלא סמכינן עליה להקל והיא ראי' מהימנא לפע"ד:

ולהיות כן לא הועיל לנו מ"ש בח"ס די"ל שיטת המהרי"ק דאיכא ג' חזקות, מלבד שלא אמרה מהרי"ק ורחוק להעמיס כ"ז בכוונתו, לפמ"ש גם כי איכא ג' חזקות קשה דשלשה חזקות לא אלימו כל כך עד דיש לסמוך להקל על עדיפותא דג' חזקות על הרוב כמ"ש:

והנה הח"ס מכח קושיתו על מהרי"ק ועל הריב"ש מסוגי' ש"ס העלה דש"ס מיירי מהוחזק האשה והבהמה מעוברת היינו הוכר עוברה ממש אחר שלישׁ ימי עוברה שהיא חזקה גמורה דאורייתא וכה"ג שני חזקות ליכא ורובא איכא ומהרי"ק הא איירי אחר שני חדשים דלא הוכר עוברה כלל כה"ג שני חזקות איכא ורוב ליכא, וכעין זה בנוב"י תנינא, וכבר קדמוהו בתשובת יעב"ץ ח"ר סי' מ"ט, ודברי תלתא גברי רברבי זצ"ל עולין בקנה אחד, אלא שאין מתנבאין בסגנון אחד, אבל מתאחדים לדינא והיו לאחדים בידינו:

שהוסיף משה אבא מאוה"ג זצ"ל מדעתו דנ"ל ג"כ בלא הוכר עוברה אלא שהוחזקה בשארי סימני' לנשים והוא חזקה פחותה מהוכר עוברה כגון שפסק לה אורח כנשים וכדומה, וכ' עוד דמהרי"ק איירי שלא פסק לה האורח, והנה מסתימת מהרי"ק לא משמע דבעי כל התנאים האלו דהו"ל לפרש כל זה, ובכה"ג דווקא יש לסמוך על ב' חזקות אבל הא מלתא דדווקא כשלא הוחזק מעוברת ע"י היכר אחר שלישׁ הזמן לא צריך לפרט דהא עובדא דידי' הוי דלא הוכר עוברה הוי דאחר שני חדשים אחר שנבעלה היה, וכן משמע דהוחזקה מעוברת דאיירי ריב"ל היינו ע"י היכר שהיא מעוברת דומיא דבהמה שיצאה מלאה דמקשה הש"ס על ריב"ל ואמאי הלך אחר הרוב ורוב בהמות וולד מעליא מולידות, הרי הגם בהוכר עוברה דבהמה שיצאה מלאה ס"ד דלא כריב"ל דגם כה"ג ליכא רובא, או משום דמנגדות ב' חזקות לרוב לא אזלינן בתר רוב, ומתרץ הברייתא אליבא דריב"ל משום דרוב יולדות ומטנפות, ולולי כן הוי אזלינן בתר רובא, והטעם דכה"ג כבר איתרעו שני חזקות כמ"ש בח"ס אבל כל שלא הוכר עוברה אלא שיש סימנים מנ"ל דאיכא רוב אלים לדחות ב' חזקות, והא ס"ד דאפילו ביצאה מלאה לא סמכינן על הרוב, מנ"ל לומר למסקנא דריב"ל אפילו בלא הוכר עוברה ס"ל דרוב ב"ק יולדת, ואי משום דאי ריב"ל בהוכר עוברה איירי פשיטא הא חזינן דס"ד דאפילו יצאה מלאה ליכא רוב אלים עכ"פ לדחות החזקות, מן כל דין נ"ל עיקר כמ"ש יעב"ץ ונוב"י דריב"ל דווקא בהוכר עוברה, וגם בח"ס לא כתב רק בדרך א"נ, שי"ל גם ע"י סימנים ליכא ב' חזקות ונראה מדבריו דסימנים הלכה למשה הוא דלא ברירי לי' אלא שכך י"ל ונקטינן להלכה כוודאי של גאונים קמאי הנ"ל כנלפע"ד, אלא דכל זה אינו שוה לנו להעמיד דינו של מהרי"ק על מכונו, ניהי דמהרי"ק קאי בלא הוכר ולא אתחזק עוברה וליכא רוב ואיכא ב' חזקות עדיין קשה, הא קיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב, ואיך מוציאים ממון על פי חזקה

דלא אלים כרוב, ועיין כתובות דף י"ב ע"ב, א"נ הכא איכא חזקה דלהך תי' מוציאים ממון ע"פ חזקת הגוף היינו דווקא דברי ושמא דאיכא מאן דס"ל ברי ושמא ברי עדיף בלי חזקה, ולכן גם למ"ד דלאו ברי עדיף מ"מ בצירוף חזקת הגוף מודה דברי עדיף, אבל היכא דשניהם טוענים ברי לא מהני חזקה אפילו למ"ד דהולכים בממון אחר הרוב, ועיין כתובות ר"פ האשה שנתארמלה דמבואר שם דלא ס"ל לר"ג דמהימנא על פי חזקת הגוף רק בברי ושמא, אבל בברי וברי לא, וכי כן בעובדא דמהרי"ק דאיכא שמא ושמא איך מוציא ממנו הכהן ע"פ החזקה וצ"ע, שוב מצאתי ראיתי שהרגיש בזה בתשובת יעב"ץ והוא מקצר ועולה, וכ' דס"ל לר"ג דמוציאים ממון ע"פ חזקת הגוף הגם דהתם ברי ושמא הוא וכאן רק שמא ושמא הוא מ"מ כאן איכא שני חזקות אלו דבריו ז"ל, וקיצר במקום שהיה לו מקום וחיוב להאריך, הנה מ"ש דהיכא דאיכא שני חזקות לכ"ע מוציאים ממון אפילו היכא דליכא ברי ושמא, כ"כ הרז"ה ז"ל כתובות ר"פ האשה דקושית ש"ס שם גם לשמואל כיון דאיכא רוב וחזקה והתם ברי וברי הוא, וגם הרמב"ן דחולק עליו היינו במ"ש דהתם איכא חזקה חזקת פנוי' עם הרוב ע"ז חולק הרמב"ן דחזקת פנוי' לאו חזקה אלימא הוא, והוכיח כן מדמקשה ש"ס ב"ב ר"פ המוכר רק לרב ש"מ דלשמואל ניחא דלאו חזקה היא, אבל מודה להרז"ה דכל היכא דאיכא חזקה עם הרוב לכ"ע מוציאין ממון גם בברי וברי, ותוס' דהתם דמפרש קושי' ש"ס אליבא דרב י"ל ג"כ דהכי ס"ל אלא דס"ל כרמב"ן דחזקת פנוי' לא אלים כ"כ, ועיי' פ"י שם, הכלל היכא דאיכא ברי ושמא וחזקה מסייע למוציא מוציאין ממון לכ"ע, וצ"ל הא דס"ל לשמואל דאין מוציאין ממון ע"פ רוב היינו דווקא בברי וברי עיין פ"י בק"א כתובו' סי' מ', והיכא דאיכא חזקה עם הרוב מוציאין ממון אפילו בברי וברי, וי"ל דס"ל למהרי"ק ה"ה בדאיכא שני חזקות, הו"ל כרוב וחזקה, הגם די"ל דווקא רוב וחזקה דרובא עדיף מחזקה בזה מוציאים ממון אבל בשני חזקות גרידא דלא אלימו כרוב וחזקה מנ"ל, דמוציאים גם בהם ממון מ"מ ס"ל דאין לנו להוסיף על דשמואל דלא נמצא דפליג עם רב רק ברוב לחוד, אבל ברוב וחזקה, וה"ה בב' חזקות מנ"ל לעשות פלוגתא רחוקה כ"כ בין לשמואל כן י"ל:

וצריכים אנו לומר עוד דמהרי"ק בשיטת הריב"ש קאי דרוב לא עדיפא מב' חזקות דאי ס"ל דעדיפא וכן ס"ל לשמואל דלא אזלינן בתר רובא כ"ש וקו"ח דלא אזלינן בתר שני חזקות, וע"כ דס"ל כשיטת הריב"ש דרוב לא עדיפא משני חזקות, אלא דקשה לפי שהוכחנו לעיל דגם הריב"ש ס"ל דרוב עדיף מב' חזקות אלא דעדיפותא דיש לרוב על שני חזקות אין בו כמו חזקה ואין מכריע להקל נגד ב' חזקות, מ"מ ס"ל לשמואל דאין הולכין אחר הרוב כ"ש דאין הולכין בתר שני חזקות דגריעו מרוב וצל"ע:

ומצאתי מקום יישוב לקושיתי ע"פ מ"ש הפ"י ס"פ המדיר ד"ה תוס' בד"ה כל הנולד וכו' שהעלה שם דווקא בברי וברי אין מוציאים ע"פ חזקה, אבל בשמא ושמא מוציאין כמו בברי ושמא, וה"ה דהולכים אחר הרוב בשמא ושמא עיי"ש, לפ"ז א"ש שיטת מהרי"ק דס"ל בשמא ושמא אזלינן בתר רוב לחוד וה"ה בתר חזקה והא דכתב דאיכא שני חזקות משמע דווקא משום שני חזקות מוציא הכהן לאלומי מלתא כתב דאיכא ב' חזקות אבל ה"ה דאפי' בחזקה אחת מוציאין:

אמנם כן בתוס' ב"מ ס"פ קמא דף כ' ע"ב ד"ה איסורא מממונא וכו' מבואר דגם בשמא ושמא אין הולכין בממון אחר הרוב ואפילו ליכא דמוחזק ועיין פ"י שם, ויותר מזה כ' תוס' בכורות רפ"ג כ' ע"א ד"ה ור"י דבשמא ושמא אפי' רב מודה דלא אזלינן בתר רובא וכ"כ הרא"ש שם, ועיין רא"ש קדושין דף מ"ה ע"ב שסתר שם דבריו שבבכורות, דשם כ' לרב הולכין בממון אחה"ר, הגם דשמא ושמא וצ"ע ועל סתירה זו עוררני ת"ח א', וצ"ל דבבכורות עיקר סמיכתו על מ"ש ועוד דממון שאין לו תובעין היא וצ"ע, ופשוט דבוודאי לא אזיל הרא"ש בקדושין בתר איפכא ממ"ש בבכורות דשמא ושמא גרע מברי וברי, ולדידן דלא אזלינן בתר רובא בברי וברי, כ"ש וקו"ח בשמא ושמא, וכן מוכח שהוא שיטת רמב"ן פ"ג דבכורות דכ' דמסתברא דאין חוששין לטינוף רק לענין איסור, אבל לאפוקי כהן מבעלים לא דקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב עיי"ש, והרי שם איכא רוב וחזקה דלא ילדה כמ"ש תוס' שם וסותר שיטתו בכתובות ר"פ האשה דכל דאיכא רוב וחזקה מודה שמואל, ועכצ"ל דס"ל לרמב"ן דווקא בברי וברי מהני רוב וחזקה אבל בשמא ושמא לא דגרע מברי וברי, ומה שכתב דקיי"ל אין הולכין בממון אחה"ר דמשמע דלרב גם בשמא ושמא מוציאין היינו לרב אבל לשמואל דס"ל אין הולכין בממון אחה"ר בברי וברי ה"ה בשמא ושמא אפילו ברוב וחזקה, וי"ל דגם לרב ס"ל לרמב"ן דבשמא ושמא לא אזלינן בתר רובא לחוד, אבל בתר חזקה ורוב יחד אזיל אפילו בשמא ושמא כיון דבברי וברי ס"ל דאזלינן אפי' בתר רוב לחוד, אבל לשמואל דס"ל דאפילו בברי וברי אין הולכין אחר הרוב בשמא ושמא אפי' בתר רוב וחזקה לא כנ"ל:

היוצא לנו דשמא ושמא גריע מברי וברי דלא כמ"ש פ"י ס"פ המדיר הנ"ל, וקמה קושיתי על מהרי"ק וקשה ביותר אפילו תימא דב' חזקות עדיפו מרוב הרי אפילו בתר רוב וחזקה לא אזלינן בשמא ושמא כ"ש בתר שני חזקות וצלע"ג:

אם לא שנאמר דמהרי"ק אזיל בשיטת תוס' פ"ק דסנהדרין דף ג' ד"ה מה דיני נפשות וכו' דווקא גבי רובא לרדיא לא אזיל שמואל בתר רוב דרוב גרוע הוא, ועיין ב"ח סי' רל"ב מ"ש לפרש דברי תוס', וכבר הקשה על דברי הב"ח ופירושו בקונטרס הספיקות כלל ו'

סי' א', ועיין שב שמעתתא שמעת' ד' פ"ו מ"ש בכוונת תוס' עפמ"ש רמב"ן במלחמות קדושין פ"ב בסוגי' דסבלונות דלא אזלינן בתר רוב המנהג וכ"כ בריטב"א קדושין, ומה"ט רובא דלרדיא גרוע דבמנהגא תליא עיי"ש, ואני בעניי כבר העלתי במק"א ביישוב קושית הבית מאיר ובאבני מלואים שם על רמב"ן מר"פ המוכר פירות דרובא דתליא במנהגא הוא ואזיל רב בתרי' לפע"ד לא קשה מידי עד כאן לא אמר רמב"ן אלא במנהג דליכא טעמא להנוהגים כן כמו רוב מסבלי והדר מקדשי דליכא טעם לאלו דמסבלי תחלה, ולמיעוט דמקדשי והדר מסבלי איכא טעם כמ"ש הר"ן שם דאין לבם בטוח לתת לה סבלונות שחוששים שמא תחזור בה לכן לא מסבלי עד דמקדשי תחילה, ורובא דמסבלי תחילה אין חוששים לזה, אבל אין להם טעם להיפוך לסבל תחילה דוודאי בטוח יותר לקדש תחלה ומנהגא בעלמא הוא רוב כי האי רוב גרוע הוא דמשתנה מזמן לזמן ע"פ דיעות בני אדם אבל רובא לרדיא מלתא בטעמא הוא שנהגו כן דצריכים רדיא בכ"מ וזמן בוודאי רוב גמור הוא, וכן יש להוכיח מדברי רמב"ן שם שלא כתב הא מלתא דרוב גרוע רק במנהג דמסבלי והדר מקדשי ולא ברוב דמקדשי והדר מסבלי עיין היטיב ותמצא כי טובים דברינו בעזה"י ושם בארה:

גם מסוגית ש"ס ב"ב נראה דאפילו ברוב גמור ס"ל לשמואל דאין הולכין אחר הרוב ועיין ביש"ש שם, וגם אם נאמר דמהרי"ק כתוס' הנ"ל ס"ל עדיין לא אתי שפיר מנ"ל לומר בפשיטות דאפילו בשמא ושמא ס"ל לשמואל דאזלינן בתר רוב גמור וכ"ש בתר שני חזקות דלא אלימו כרוב כמ"ש:

ועלה במחשבה לפני ליישב דינו של מהרי"ק דפשיטא לי דבנידון של מהרי"ק וכדומה צריך לפדות ולתת לכהן דמי פדיונו במתנה על מנת להחזיר דיוצא בו מעיקר הדין ואין בו רק איסור דרבנן על הכהן משום דהוי ככהן המסייע בבית הגרנות ומשום ושחתם ברית הלוי כמבואר פ"ק דקדושין, וכ"ז כשיש חיוב וודאי שצריך לתת לכהן בדליכא כהן שרוצה לקבל על מנת להחזיר אז אסור לכהן לקבל ע"מ להחזיר, אבל כאן אם לא יקבל על מנת להחזיר לא צריך האב לתת לשום כהן במתנה גמורה כה"ג מותר לכל כהן לקבל במתנה ע"מ להחזיר דאם לא יקבל על מנת להחזיר לא צריך ליתן כלל כנ"ל פשוט, וכי כן בוודאי מחויב האב לעשות כל טצדקי להמציא לו כהן שיקבל ממנו עמ"ל ומצוה על הכהן לקבל ממנו כדי שיקיים האב המצוה כנ"ל פשוט וברור, ואקדים עוד מה שחידש לנו תוספ' בכורות רפ"ג בד"ה ר' יהושע ובד"ה לקולא לא חייש כיון שאנו מחזיקין הרוב ודנין על פיו לענין איסור וכוודאי מיחשב לנו גם לענין ממון אזלינן בתרא, וי"ל דאזיל מהרי"ק בשיטת תוס' וכיון שהנחנו דמחויב האב לפדות במתנה עמ"ל מכח שני חזקות

ממילא מחזקינן חזקות אלו גם לענין ממון, ומחויב לפדות את בנו להיות הממון לכהן לחלוטין כשלא נמצא לו כהן שרוצה לקבל מתנה עמ"ל, כיון שכבר החזקנו וחייבנו אותו לפדות ע"פ חזקות אלו, (ולפי זה אסור לשום כהן לקבל במתנה על מנת להחזיר כיון שאם לא יקבלו הכהנים מהאב במתנה עמ"ל מחויב ליתן דמי הפדיון לחלוטין לכהן אם כן שייך בזה שחתם ברית הלוי כמובן ויש לדחות):

אמנם כן הרא"ש שם לא ס"ל כתוס' דהא מתרץ שם כתי' תוס' דלענין ממון לא אזיל ר"י בתר רוב וחזקה דאין הולכין בממון אחר הרוב, ולא דחה כדדחי תוס' כיון דלענין איסור אזלינן בזה בתר רוב ה"ה לענין ממון, ש"מ דלא ס"ל כתוס', וכן מבואר מרמב"ן בכורות שכתב דווקא לענין איסור ללקות כגון על לאו דגיזה ועבודה ולהקריב למזבח לא חיישינן למיעוטא אבל אין צריך ליתנו לכהן דלא כתוס', וכבר הרגיש בזה מהרי"ט אלגזי שם דרא"ש ורמב"ן לא ס"ל כתוס' עיי"ש:

ויש לי לעשות סמוכים לשיטת רמב"ן ורא"ש מכתובות דף י"ב ע"ב דלא אזיל ר"י בתר חזקת הגוף להוציא ממון, ולמ"ד מקח טעות הרי יש לנו לדון גם לענין איסור א"א, ולענין איסור אזיל ר"י בתר חזקת הגוף כדאמר רבא לקמן פ' המדיר דף ע"ד ע"ב כי לא אזיל ר"י וכו' הרי דס"ל הגם שאנו דנין באותו דבר לענין איסור מ"מ לענין ממון לא דנינן אותו ענין כך, ואין לומר משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וגמר ובעל לשם קידושין דכבר כתבו האחרונים דשם לא שייך אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שא"א לו לברר עד שבעל, ועיין בבני אהובה, וכה"ג קשה מלקמן פ' המדיר סוגיא דמומין דמתרץ ר"א רישא ר"י והא ברישא שם וודאי יש לנו לדון גם לענין איסור ולר"י אזלינן בתר חזקת הגוף לענין איסור, ולענין ממון לא אזיל בתר חזקת הגוף מכל זה ראי' לרמב"ן ורא"ש דלא כתוספות:

ובחדושי לסוגיא דמומין העלתי עפ"ז תי' לקושית תוס' על ר"א דאמר תברא מי ששנה זו לא שנה זו רישא ר"י וסיפא ר"ג למה נקיט לר"י נמצא בבית אביה הו"ל לאשמועינן רבותא יותר לר"י בשנכנסה לרשות בעלה ולר"ג הו"ל לאשמועינן יותר בעודה בבית אביה, ולמ"ש י"ל עפמ"ש פ"י והפלאה דבסיפא אין לדון כלל לענין איסור דאין אדם עושה בב"ז דקיי"ל כרב דבעי גט מתורת ודאי, ולשמואל עכ"פ מספק עיי"ש, והא"ש דרישא קמ"ל רבותא לר"י הגם שדנין גם כן לענין איסור ומחזקינן אותה בחזקת הגוף מ"מ לענין ממון לא אזלינן בתר חזקה זו, וסיפא קמ"ל רבותא לר"ג הגם שאין לנו לדון לענין איסור ולא החזקנוה בחזקת הגוף מ"מ מוציאין ממון על פי חזקת הגוף וא"ש נכון:

ומובן בזה המשך דברי רבא לא תימא כי לא אזיל וכו' דטרחו הראשונים והאחרונים ליישב מה רצה רבא בזה, ועל מה ומי קאי, ולמ"ש יובן דהשמיענו רבא דלא נוכיח מדלא אזיל ר"י בתר חזקת הגוף ברישא לענין ממון דגם לענין איסור לא אזיל בתר חזה"ג, דאל"כ גם לענין ממון הוי אזיל בתר חזקת הגוף מאחר שאנו מעמידין אותה על חזה"ג לענין איסור, ש"מ דלא אזיל אפילו לענין איסור בתר חזה"ג כמ"ש תוס' בבכורות דתמוה הדבר דלענין איסור נהי' מחזיקין אותה ולא לענין ממון באותו דבר ובאותו ענין עצמו קמ"ל רבא דלא תימא משו"ה דלא אזל ר"י כלל אפילו לענין איסור בתר חזה"ג אלא כי לא אזיל דווקא לענין ממון וכל כך אלים לי' חזקת ממון דאפילו כי האי גוונא שהעמדנו על חזקת הגוף לענין איסור מ"מ לענין ממון לא אזלינן בתרה, וא"ש דברי רבא דקאי על אוקימתא דר"א, ועל שיטת תוס' בכורות קשה כהנ"ל:

וליישב שיטת תוס' נראה או דס"ל דווקא התם דאיכא חזקת פנוי' מנגדת כמ"ש תוס' שם בהא ס"ל לר"י דלא אזלינן בתר חזה"ג לענין ממון הגם שהחזקנוהו כוודאי לענין איסור, ויותר נ"ל דעד כאן לא כתב תוס' כיון דלענין איסור אזלינן בתר רוב לא נאחז החבל בב' ראשין ואזלינן גם לענין ממון בתר רוב דזה דווקא התם דהחזקנו הרוב להקל להתיר להקריב ע"ג המזבח, וכן להחמיר דלוקין על גיזה ועבודה, והחזקנוה לוודאי שהוא מן הרוב אבל בשמארסתני נאנסתי ובנמצאו בה מומין שבפ' המדיר, דגם אם לא נחזיק אותה בחזקת הגוף דוודאי כן הוא מ"מ צריכה גט מספק ולא גזרנו אומר על פי חזקה זו דוודאי כן הוא דגם מספק צריכה גט, הגם שיש נפקותא בין ספק לוודאי אם קבלה קדושין מאחר דאינה צריכה גט דבר זה אינו לפנינו עתה שנדון עליו וגם אינו שכיח שתקבל קידושין מאחר, ועיין תוס' גיטין דף י' ע"א ד"ה כי קתני וכו' דכ' דלא שכיחא שתקבל קדושין מאחר כיון שסבורה דמקודשת, מכ"ש כאן שהיא אומרת שברשות בעלה נולד בה דלא תקבל קדושין מאחר, (ועוד דאם תקבל קידושין מאחר אזי ממעשיה מוכחת שנולדו לה המומין בבית אביה שמחזקת הקידושין למקח טעות ושלדעתה איננה מקודשת ומקבלת קידושין מאחר) ואין אנו דנין על פי חזקת הגוף רק שאסורה לכ"ע מספק, משא"כ בבכור שמתירין להקריב ע"ג מזבח ודנין ע"פ הרוב להשוותו לוודאי בכור בזה מסתבר לתוס' דלענין ממון ג"כ אזלינן בכה"ג בתר הרוב ועיין:

המורם מדברינו דרמב"ן ורא"ש ל"ל כתוס' בכורות, וגם תוס' לא ס"ל רק היכא דהחזקנו הרוב ודנין עפ"י להקל או להחמיר מכח וודאי, לפ"ז נסתרו דברינו במ"ש ביישוב המהרי"ק דהא ע"י מה שמחייבים האב לפדות במתנה על מנת להחזיר לא החזקנו

החזקות לוודאי דגם מספק צריך לפדות כל שאין לו בו הפסד ממון, וגם בהסתלקות החזקות צריך לעשות כן, והדר' קושיתינו והנה קמה וגם נצבה:

שבתי וראיתי כי יש קיום לדברינו, כאשר נוסיף אומר ודברים, דיש לנו לדון על חזקות אלו לענין ברכה היינו כשפודה בע"מ להחזיר כמ"ש, ואם מחויב לפדות מוודאי יוכל וצריך לברך, ויש לנו לדון לענין הברכה אם מחויב מוודאי או מספק, ואזלינן בתר חזקה שצריך ומותר לו לברך, ועיין טו"ז או"ח סי' ס"ק דחידש מדעתו לענין לאו דלא תשא לא אזלנן בתר חזקה, אבל המג"א והב"ח דטרחו ליישב הא דלא אזלינן שם בתר חזקה נראה דלא ס"ל כט"ז דלאו דל"ת חמיר ובמק"א העלתי לשיטת תוס' ר"ה דבברכה לבטלה ליכא ל"ת מדאורייתא א בוודאי אין מקום לומר דמחמירים בספק ברכה יותר מבאיסור או ביטול מ"ע דאורייתא ולשיטת רמב"ם דדאורייתא הוא עיין מג"א סי' קפ"ו יש מקום לומר כטו"ז אבל אין מוכרח, דמה דדייק הט"ז מדכתב המחבר דיבדוק הציצית משום ברכה לבטלה ולא כתב משום ביטול מ"ע דגדילים תעשה לך, י"ל ע"פ שיטת המרדכי בשבת שאין יכול לעשות ציצית אין בו ביטול מצות עשה לפ"ז מותר ללבוש בשבת בלא בדיקה דממנ"פ אם ימצא פסול וא"א לתקנו אינו עובר בעשה, ולכן התחכם המחבר וכתב משום ברכה לבטלה וצריך שיבדוק הציצית גם בשבת, וכיוצא בו בחול היכא שא"א לו לתקן יבדוק משום ברכה לבטלה והבן:

והנה מלבד שאין דברי טו"ז מוכרחים, וב' ומג"א ל"ל כוותי' יישבנו לשון המחבר גם לטו"ז, י"ל דווקא על חזקה אחת לא סמכינן לענין ל"ת אבל על שני חזקות סמכינן גם לענין לא תשא וגם הטו"ז מודה בזה דאיכא ב' חזקות דמצריכין אותו לפדות עמ"ל, בברכה, וכיון שאנו דנין ע"פ שני חזקות לענין הברכה, ומחזיקין אותו לוודאי בכור, שוב גם לענין ממון אזלינן בתר שני חזקות אלו בשלא נתרצה לו כהן לפדות ע"י מעמ"ל, דצריך לפדותו בשלא על מנת להחזיר ול"מ לשיטת רמב"ם דעובר בלא תשא מדאורייתא וכיון שהוחזקנו על ידי שני חזקות אלו להתיר ספק איסור דאורייתא דמוציאין ג"כ ממון ע"פ שני חזקות אלו ואפילו לתוס' דאינו עובר בברכה לבטלה רק ל"ת מדרבנן, מ"מ כיון שא"צ לברך מספק, ואנו מצריכים ומחייבים אותו לברך משום דמחזיקין אותו ע"פ שני חזקות לוודאי גם לענין ממון אזלינן בתרי' כנ"ל:

וי"ל גם רמב"ן ורא"ש בכורות דל"ל כתוס' שם מודים כאן, דשם לענין היתר הקרבה למזבח ומלקות בגיזה ועבודה ענין חלוק הוא ממצות נתינה לכהן דאינם אדוקים זה בזה לכן מה שנוגע לענין איסור כדינו, ולענין ממון כדינו, אבל בנידון של מהרי"ק דבאותו

מעשה מצוה עצמו אנו הולכין ומחזיקין ע"פ שני חזקות לודאי שיפדה ויברך אם כן גם לענין חיוב ממון שבו לא נשתנה דינו כנ"ל והבן:

ויש לשדו' נרגא במ"ש דע"י שמברך החזקנו אותו לוודאי בכור, לפמ"ש הד"מ או"ח סי' ח' דעל טלית קטן מברכים על מצות ציצית ובד"מ שלפנינו חסר טעמו ומביאו בשלימות בטו"ז ביאור טעמו דעל לא קאי על מעשה שעושה עכשיו, אלא שמברכים להשי"ת שנתן לנו מצוה זו אע"פ שאינו מקיימה עכשיו כתיקונה עיי"ש וזה נ"ל ג"כ כוונת הרשב"א בתשובה דמייתי פר"ח יו"ד סי' י"ג דמברך על שחיטת בן פקועה ונ"ל טעמו כיון דמברכים על השחיטה, דקאי על כלל מצות שחיטה שצונו ה' ולא על מעשה זה שעושה עכשיו, וכיון שצריך לעשות בבן פקועה מעשה השחיטה משום מראית עין או חשדא ראוי' שיברך על מצות שחיטה שציונו ה' הגם שאינו כהוגן ואינו מקיים עתה המצוה בעצמותה ועיין טו"ז יו"ד ס' א' ס"ק י"ז, ולמ"ש אין מזה סתירה למ"ש הר"ן שבת פ' במה מדליקין בחצר שיש לו שני פתחים דאינו מברך כשמדליק ברוח השני כיון שאינו מדליק רק משום חשדא, דשם מברך להדליק דקאי על מעשה זה שעושה עתה וכיון שאינו רק משום חשדא אין ראוי' לברך, ודינו של רשב"א ושל ר"ן מתאימות, דלא כפר"ח, ועיין פלתי שם שכ' לחלק דבנ"ח דכבר ברך ל"צ לברך שנית משא"כ בשוחט בן פקוע, ועיין מג"א סי' תרע"ו סק"ד במ"ש ויש לחלק נ"ל כוונתו כהנ"ל דבסי' תרע"א כבר ברך, משא"כ אכסנאי, ועיין ש"ך יו"ד סי' שכ"ט סק"ז ובמג"א סי' ק"ע סק"ב ויש להאריך, היוצא לנו דברכת על יוכל לברך גם אם אין עושה מצוה כהוגן או שאינו עושה רק משום חשדא, כ"ז שהוא מחויב נקיים המצוה משום ספק שיוכל לברך בעל דמברך על כללית המצוה, ואין כאן חשש ברכה לבטלה, וברכת הפדיון שהיא בעל פדיון הבן כמבואר שלהי פסחים לא החלטנו ולא החזקנוה לוודאי בכור ע"י ברכה שמברך על פדיון דגם על הספק יוכל לברך ברכה כזו, שהיא בעל, ואפשר דס"ל למהרי"ק כשיטת הרמב"ם הלכות בכורים דבכור שפודה עצמו מברך לפדות, ועיין ב"י יו"ד סי' ש"ה ובמחבר שם, ולא מיבעיא כשפודה עצמו דמצריכים לפדות ולברך לפדות דע"כ החזקנוה לוודאי בכור ה"ה לענין ממון מיחזק ועומד לוודאי בכור כמ"ש, גם כשאב פודהו י"ל כיון דאנו דנין עכשיו על וולד זה ומחזיקין אותו לפדיון ולברכה כבכור וודאי, בין כשיפדהו האב בין שימות אב או מסיבה אחרת שיפדה עצמו כשיגדל שמברך לפדות ומחזיקין אותו לוודאי בכור גם כשפודהו האב הולכין בממון אחר שני חזקות אלו, ועיין הפלאה כתובות ספ"ק דחידש מדנפשי' דכל שיש ברוב זה לדון גם לענין איסור הולכין גם בממון אחר הרוב, והיה בהעלמה ממנו לפי שעה במח"כ תוס' בכורות הנ"ל, ומדבריו למדנו הגם דאין

לפנינו מעשה כזה שהיינו דנין עליו והחזקנוה שהוא מן הרוב, מ"מ כיון שאפשר שיהי' ומוחזק אצלינו לכל דבר איסור כי הוא מן הרוב ומחזיקין אותו לענין איסור כוודאי ה"ה דהולכים גם בממון אחה"ר, וכן י"ל בנידון של מהרי"ק כמ"ש, אלא כ"ז לא יועיל לנו לפי מנהגינו דכ' רמ"א דגם כשפודה עצמו מברך על פדיון הבכור הדר נפל דינו של מהרי"ק בבירא, להלכה ולמעשה לפי מנהגינו, שאין לנו לדון כלל בשום פעם אם הוא בכור בוודאי במה שנוגע לענין פדיון ובברכת על הפדיון:

אמנם כן י"ל ניהי דמשום ברכה על פדיון לא החזקנוהו לוודאי בכור, אבל משום ברכת שהחינו ע"כ צריכים אנו להחזיקו לוודאי בכור, דמספק אינו רשאי לברך שהחינו, ועיין ח"צ סי' ק"ו בסופו דמי שרוצה להחמיר כמהרי"ק לא יברך על הפדיון ולא שהחינו, והוא אזיל לשיטתו דמדין אינו חייב לברך דרוב מנגד לחזקות והוא בחזקות פטור, ועיין ח"ס סי' רצ"ט, שכתב מי שרוצה לחוש לדברי הח"צ לא יברך בשם ומלכות ולא יברך שהחינו, ויברך הכהן ויוציא האב, וזו עצה נכונה, מכ"ז נראה דמספק לא יברך שהחינו, וכ"ז במקום ספק אבל אם ברור לנו ע"פ שני חזקות של מהרי"ק כשאין הרוב מנגד באופן שבארנו לעיל דבהכי הי' נדון המהרי"ק על פי שני חזקות אלו מצריכים לברך שהחינו כשפודה בע"מ להחזיר שוב מחזיקין הרוב גם לענין ממון שחייב לפדות גם שלא עמ"ל כשאין הכהן רוצה בע"מ להחזיר, ויגענו והגענו למקום יישוב ליישב דינו של מהרי"ק על מכונו בעזה"י:

וכ"ז נלפע"ד אחר העיון היטיב הדק להלכה, אבל למעשה לא ימלא לבי להורות למעשה שיברך בשם ומלכות על הפדיון ושיברך שהחינו, כי לא מצאתי לא' מן חוברי חבר קמאי ובתראי דבר זה שיברך השני ברכות וגם מהרי"ק לא נזכר מן הברכות, ובתשובת דרכי נועם דמסכים עם מהרי"ק כתב אבל לא יברך, וכ"כ בספר תפארת למשה, שצריך לפדות כתשובת מהרי"ק אבל לא יברך, וכתב שהסכימו עמו בעלי הוראה, וכ"כ בתשובה מאהבה ח"ר ומביא תשובת אמרי נועם ותפארת למשה, הגם כי נלפע"ד דאין להחמיר יותר בברכה משארי איסורים וכ"ש במקום דאלימו כ"כ רוב וחזקה עד דמוציאין ממון כאשר בארנו באורך, וקו"ח בברכה דאב על פדיון הבן, מ"מ לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה במה שכבר הורו זקני וחכמי ישראל, והם לחומרא ואנו להקל, אלא כיון שא"א מחזיקין ודנין ע"פ שני חזקות לענין הברכות גם לפדות שלא על מנת להחזיר אין לחייבו כיון שנפל היסוד שיסדנו נפל, הבנין, והנה לענין ברכת שהחינו מלבד מ"ש בח"ס דכהן יברך ויצא האב בברכת שהחינו של הכהן, יש לנו עצה אחרת שילבש האב בגד חדש בשעת פדיון ויכוין גם על הפדיון, ואפשר עד"ז יש לצרף ב' ברכות יחד שיברך

בשם ומלכות שהחינו וקימנו ואשר קדשנו במצותיו וציונו על פדיון הבן, ושם ומלכות קאי אתרווייהו ולא הוציאו שם ומלכות לבטלה כן נ"ל לולי דהוא מלתא חדתא ולא מצאתי לי חבר לברך ע"ד זה מ"מ להיות דנלפע"ד עיקר דיוכל לברך שני ברכות כל אחד בפני עצמו הסומך ועושה ע"ד שכתבתי לא הפסיד, ויש לו שכר מעשה ושכר ברכה, וה' יצילנו משגיאות, ויראנו מתורתו נפלאות, ויפדה עמו בקרוב מצרות ותלאות, ויעשה עמנו לטובה אות, הכ"ד אוה"נ דש"ת הרמה פה פ"ב כאור בוקר ליום ה' ט"ז אדר תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנ

ה' ישפות שלומו, יראהו בנועמו, ה"ה תלמידי כבני, י"נ הרב הוותיק, מלא עתיק חרוץ בע"פ, עומד לתלפיות, המאה"ג בנש"ק כש"ת מו"ה שלמה ליפמאן וועלדלער נ"י אב"ד דק"ק שעכלאנקא במדינת פרייסען יע"א:

בש"ק קבלתי מכתבו והיה לי לעונג שבת בראותי מתוכו כי בתוך עמו עם ה' אלה, יושב שקט ושאנן עה"ת והעבודה, ושלומי אמוני ישראל שלמים אתו, ויושב בשבת תחכמוני, בין חכמי תורה תלמידי זקיני מאוה"ג מהרע"א זצ"ל וקובע אתם שעות בכל יום ללמוד תורה ברבים, נתתי שמחה בלבי כי הנחהו דרך האמת וצדק, לחזק כל בדק, כן יהי' ה' אלקיו בעזרו וזכות אבותיו זצ"ל יסייעהו ויעמוד לימינו תמיד:

והנה נפשו בשאלתו ע"ד אחד מאנשי קהלתו שאסור במאסר בית האסורים רחוק ממקומו וילדה לו אשתו בן שבעה פטר רחם לאמו שמחויב לפדותו, וא"א בשום אופן לפדותו במקום שהוא שם, וצריך לפדותו ע"כ ע"י שליח, ומסופק מעכ"ת שיחי' אם השליח מברך שהחיינו, ופלפל בחכמה בדין זה, ונפשו איותה לדעת מה דעתי להלכה ולמעשה בדין זה, ודחק עלי השעה להשיבו ואנכי עמוס הטרדות בפרט בעיתים הללו סוף זמן כידוע למע"כ ני' ומ"מ מפני שהענין נחוץ ואהבה דוחקת פניתי בתחלת הלילה, לעיין בשאלתו ונקיטנא בקצרה כל האפשר:

הנה הרמב"ם בפ' י"א מהלכות ברכות הלכה יו"ד כ' וז"ל אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מברך קודם עשייתה אשר קדשנו לעשות, אבל אינו מברך שהחיינו, אלא על מצוה שעושה לעצמו, וכ' הכ"מ דנפקא לרמב"ם דאינו מברך שהחיינו מש"ס סוכה פ' לולב וערבה וכו' ועל מה שכתב הרמב"ם דעושה לאחרים מברך קודם עשייתה לא הביא מנ"ל לרמב"ם דהשליח מברך, נראה לי דנפיק לי' מש"ס פ"ק פסחים

לענין ברכת המילה, דמברך אחר שמל בן חבירו ועוד מן ירושלמי דמייתי הטור סי' תרמ"א עשאו לחברו דמברך על עשיית סוכה, ומביאו המג"א סי' שס"ו סק"כ ובמג"א סי' תל"ב ציון על הטור סי' תרמ"א ועיין מחצית השקל דט"ס הוא במג"א, ובסי' שס"ו מביא ג"כ הרמב"ם דהלכות ברכות ולא ידעתי למה לא מביא הרמב"ם בסי' תל"ב, ונ"ל מירושלמי הנ"ל הוציא הרמב"ם דינו בכל המצות דהעושה לאחרים מברך:

וכשאני לעצמי היה נ"ל דוודאי אם המשלח עומד אצל השליח כשעושה שליחותו בוודאי ראוי יותר שהמשלח מברך דמצוה דילי' היא ושלוחו כמותו, ובשעה שהשליח עושה כמו שהוא בעצמו עושה ומקיים המצוה, ויוכל לברך על קיום המצוה, יותר ממה שהשליח יברך שאינו רק נטפל למצוה, וגם ברכת המשלח מבוררת יותר שמברך בלמ"ד אבל השליח אינו מברך לשיטת הרמב"ם רפ"ג מהלכות מילה בלמ"ד רק בעל, ומ"ש הרמב"ם ואחד העושה אותה לאחרים מברך, היינו כשאין הבעלים בשעת עשיית המצוה, שא"א לבעלים לברך יוכל הוא לברך, משא"כ ברכת שהחיינו לא יברך לעולם כן י"ל, וכן מ"ש בהלכות מילה, דהמל בן חבירו מברך על המילה, ואם מל בנו מברך למול, ג"כ כוונתו, כשאחר מל בן חבירו ואין האב שם או שאינו יוכל לברך מברך המל בעל אבל כשהאב שם מברך האב, אלא מדכתב שם ואם מל את בנו מברך למול משמע דווקא כשמל בעצמו את בנו אז מברך, אבל כשאחר מל, המל מברך על המילה הגם שהאב שם, וי"ל דווקא במצות מילה שאם אין האב מל החיוב על הב"ד ולכל ישראל שימולו, לכן המל מברך הגם שהאב שם בשעת מילה דמצוה דילי' של המל הוא, ועיין ש"ך ח"מ רס"י שפ"ב שהוציא מרא"ש חולין פ' כיסוי הדם דכשהאב איננו מל בעצמו הגם שמצוה לאחר למול מ"מ מצוה לאו דילי' דאב היא ולא אמרינן שלוחו כמותו, ועיין קצה"ח שם שמבאר הוכחת ש"ך ומסיר תלונת התב"ש סי' ב' ודבריו נכונים ופשוטים בכוונת הש"ך, ולכן ס"ל לרמב"ם דאחר המל מברך גם כשאב עומד עליו, ומ"מ מברך בעל הגם דמצוה דידי' הוא כיון שאין האב מל, מ"מ כיון דחיוב יותר על האב, וגם על המל אין המצוה מוטלת לבד אלא על כל ישראל לכן מברך רק בעל כבש"ס פסחים דלא סגי דלאו איהי מל עיי"ש כן הי' נ"ל בהשקפה ראשונה בכוונת הרמב"ם הלכות ברכות אלא בתה"ד סי' ק"מ דמייתי הב"י או"ח סי' תקפ"ה נראה דס"ל בכל המצות שליח מברך אפילו עומד המשלח עצמו אצלו, דהא כתב שם בתוקע לאחר כיון דעיקר המצוה השמיעה, והוא בעצמו מקיים המצוה בשמיעתו ראוי' שהוא בעצמו יברך כמו מי שקושר תפלין לחבירו בוודאי הוא מברך ולא הקושר הגם שע"י השליח נעשה המצוה מ"מ הוא עושה עיקר המצוה ששומע התקיעה ויצא בעצמו, אלו דבריו, מזה נראה בעין דס"ל דבכל שאר מצות כמו

מעקה סוכה מילה וכדומה שכל המצוה נעשה ע"י השליח השליח מברך ולא המשלח אפילו עומד עליו בשעת עשי' ונראה דס"ל לתה"ד שכן ס"ל לרמב"ם בכל מצוה שיש בה עשי' ואין המשלח יוצא בעצמו רק בתורת שליחות, אבל בתקיעת שופר וקושר לו תפלין וכדומה שהוא בעצמו מקיים המצוה גם הרמב"ם מודה דמברך בעצמו כי הוא המקיים והעושה, ובב"י או"ח סי' תקפ"ה כ' דשיטת הרמב"ם כשיטת תה"ד, ובכה"ג הקשה הא הרמב"ם ס"ל דשליח מברך, ותה"ד ס"ל דהמשלח מברך בעצמו, ולפמ"ש א"ש דמדכתב תה"ד הטעם בתק"ש משום שיוצא בשמיעה ומקיים המצוה בעצמו, נראה דווקא במצוה זו אבל כל שהמצוה נעשית על ידי שליח והמשלח יוצא ע"י עשייתו, ואין לו בו למשלח רק עשיית השליח, כה"ג השליח מברך וזה כשיטת הרמב"ם, דרמב"ם לא כתב אלא דהעושה לאחרים מברך, היינו בכה"ג, אבל בתק"ש וקושר לו תפלין אינו עושה לאחרים, דאחרים עושים בעצמם והמה רק סניף שעל ידיהם מקיים המשלח המצוה אין זה בכלל מ"ש דעושה לאחרים, וגם הרמב"ם ס"ל בזה דמברך בעצמו, כנ"ל כוונת ב"י, ועיין מג"א סי' תקפ"ה שכ"כ ע"פ כנה"ג ועיין מחצית השקל פירושו בדברי כנה"ג, ולמעיין בכנה"ג יראה דרחוק פירושו בכוונת כנה"ג, ומ"מ דברי מג"א נכונים עפמ"ש, ושכן כוונת ב"י, והחילוק מוכרח בתה"ד דהכי ס"ל:

והנה המג"א סי' תל"ב כתב דלהכי בעושה שליח לבדוק החמץ השליח מברך דמ"מ מצוה קעביד, ומביא ראיי' ממילה דמצוה על אבי הבן, ומ"מ אם אחר מל אחר מברך, ובדג"מ דחה דמיון זה דשם כל שאין האב מל חייבים ב"ד למולו לכן כל אחד יוכל לברך, ונ"ל דס"ל למג"א הא דמצוה על הב"ד היינו בדליכא אב או שאין האב כאן, או אינו רוצה למולו, אבל כשאב עושה שליח מצוה דילי' הוא ושלוחו כמותו, דלא כמ"ש הש"ך חו"מ סי' שפ"ה, אלא כפשיטותו של ד"מ יו"ד סי' רס"ד דס"ל במילה שלוחו של אב כמותו, ודן המג"א מדמברך אחר המל בשליחותו של אב דמצוה של האב לגמרי והשליח איננו רק שלוחו כמו בשאר מצות ואעפ"כ השליח מברך, עכצ"ל שיש לו קצת מצוה, וה"ה בבדיקת חמץ, ונ"ל להסביר כיון שכל ישראל ערבים זה בזה, ולהכי אע"פ שיצא מוציא, ולכן יוכל השליח לברך הגם כי עיקר המצוה של האב, מ"מ גם הוא מקיים המצוה בזה מצד חלק ערבות שעליו, כנ"ל להבין, ועיין ר"ה דף כ"ט ע"א וברש"י שם, ומ"ש דג"מ ראי' מהפרשת חלה ותרומה דשליח מברך יש לדחות דשם גם השליח שייך בגווה דמתקן הכרי ועיסה דבלא"ה אסור לו לאכול ממנו:

והנה בכנה"ג סי' תקפ"ה נתקשה בשיטת הרמב"ם מאי שנא ברכת שהחיינו מאי שנא ברכת עיקר המצוה, וכתב דבעיקר הברכה כיון שהוא עושה מעקה או מל בן חבירו או

קביעת מזוזה וכדומה ש שהוא עושה המצוה מחויב הוא לברך בשביל עשיית המצוה, אבל אין מברך שהחינו כיון שאין עושה לעצמו עכ"ל, ודבריו אינם מובנים אם מברך על המצוה משום שעושה המצוה, למה לענין שהחינו לא נחשוב אותו לעושה מצוה, ומ"ש מחצית השקל בכוונתו מלבד שהסברא דחוקה וקשה להסבירה רחוקה היא ג"כ בכוונת כנה"ג, ולפע"ד י"ל בשלמא הברכה על המצוה ראוי' ויוכל לברך כיון שיש לו חלק במצוה מצד ערבות כמ"ש, משא"כ ברכת שהחינו דאינה באה רק על המצוה שבאה מזמן לזמן, וכתב הרמב"ם ה"ה מילה ופדיון הבן, דאינם מצו' ואינם תדירות בכל עת היא ג"כ בכלל מצוה שבאה מזמן לזמן דמברך שהחינו, וכ"ז לעושה מצוה בעצמו, אבל העושה לאחרים שמל ופודה בן חבירו מצוה זו אפשר שתבוא לו בכ"ז ובכל עת שיעשה שליח להרבה ילדים למול דהרבה ילדים ישנם בעולם שמחויבי' אביהם למולם ולפדותם לכן אין בדין שיברך שהחינו כנ"ל נכון:

ואפשר בתקיעת שופר שהמצוה בעצמה באה מזמן לזמן גם שליח ח מברך שהחיינו דשליחות זה באה מזמן לזמן כנ"ל אלא מדסתם הרמב"ם וכתב דשהחיינו אינו מברך אלא כשעושה בעצמו ולא כשעושה לאחרים וקאי שם על מה שכתב תחילה דמברכינן שהחינו כגון שופר סוכה לולב מילה ופדיון, וע"ז כתב חילוק בין הברכות שברכת שהחינו אינו מברך רק מי שעושה לעצמו ולא לאחרים, נראה דקאי גם על ברכת שהחינו של שופר, בשלמא לענין ברכת מצוה עצמה כתבנו שפיר לעיל דמודה הרמב"ם בתוקע לאחרים, הגם דמסתם סתם הרמב"ם מדויק ונשמע מדבריו שכתב בשעושה לאחרים, ובתק"ש אין השליח עושה לאחרים רק השומע ע"י עושה המצוה בשמיעתו ומברך על מצות עצמו שעושה, אבל בברכת שהחינו אין רמז ורמיז' לחלק בין שופר לשארי מצות:

והנה בכנה"ג בסוף דבריו כתב וז"ל אבל בתק"ש אע"פ שכבר יצא מברך התוקע ברכת שומע וברכת שהחינו כיון שהוא שלוחו, ודבריו סתומים ופרושו של מחהש"ק רחוק להעמיס בדבריו שכל כי האי הו"ל לפרש וגם הסברא דחוקה ואין לה מובן כ"כ, והנכון יותר מה שראיתי ביד אפרים שסביב הש"ע סי' תרפ"ה שכ' בכוונתו דלא אייר הרמב"ם רק כשאין המשלח רוצה לצאת בברכתו או ש שאיננה שם, אבל כשמברך לו והמשלח שומע והוי כעונה והוה כמו שהוא עצמו מברך, מזה לא אייר הרמב"ם דיוכל השליח לברך והוא שומע וכאלו מברך בעצמו וזה נכון, ועיין כ"מ הלכות ברכות, ובב"י סי' תרפ"ה נראה כוונתו ג"כ כהנ"ל דכה"ג להוציא המשלח בשמיעת ברכת שהחיינו גם הרמב"ם ס"ל דמברך שהחיינו, ולאו דווקא בתק"ש ה"ה במל וקובע לו מזוזה, ובעלים שומעים ומתכוונים לצאת ברכת שהחיינו יוכל השליח לברך, ומיהא ליודע ובקי בוודאי

טוב שיברך המשלח בעצמו דמצוה בו יותר מבשלוחי, ומ"ש הרמב"ם סתם דברכת שהחיינו אינו מברך אלא העושה בעצמו, לא נכלל בזה בסתמא גם שלא יברך להוציאו למי שהמצוה שלו בשמיעה דאז הוא כמברך בעצמו ע"י שמיעת אוזן, ושומע כעונה ואין השליח מברך על מה שהוא עושה לאחרים רק מברך על מי שמחויב במצוה והוא השומע כעונה בעצמו, וגם מ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות מילה דאב מברך שהחיינו משמע ולא אחר שמל י"ל כהנ"ל דכתב דאב מברך, אבל אחר שמל בן חבירו אינו מברך שהחיינו, אבל כשמל אחר ומברך שהחיינו בפניו והוא יוצא בשמיעה כעונה הוא בכלל אב מברך שהחינו כנ"ל נכון, ולדעת כנה"ג ע"פ פירושו של מחהש"ק דווקא בשופר יוכל השליח לברך שהחיינו בשליחותו, קשה הא הרמב"ם כתב סתם דברכת שהחינו אין מברך רק העושה לעצמו, וקאי על כל מצות שהזכיר תחילה שמברכים שהחינו ובתוכם מצות שופר, אבל לפמ"ש א"ש הכל נכון:

והנה מה שהעלה אבא מאוה"ג זצ"ל בחיוד"ע סימן רצ"ח זצ"ל דבאמת השליח מברך כשאינו עושה המצוה בפני האב ושלא בפני המשלח, יפה כ' מעכ"ת שי' מסתימת ומלשון הרמב"ם הלכות ברכות שכתב מצוה שאין עושה לעצמו אינו מברך שהחינו משמע לעולם אין מברך אפי' המשלח איננו עומד אצלו כיון שאין המצוה שלו היא, ומ"מ י"ל במילה דמצוה שלו היא, יברך שהחינו, וראוי' לו לברך אפילו כשאב עומד עליו, כיון שעיקר המצוה שלו היא, ויש להעמיס כן ברמב"ם שכתב מצוה שעושה לעצמו לאפוקי שאינו עושה לעצמו, ממילא נכלל ונאמר חוץ במל בן חבירו דעושה לעצמו שהוא מחויב בדבר כן יש מקום לומר, אלא מדכתב בהלכות מילה פ"ג דאב מברך שהחינו, אב ולא אחר נראה דאפילו מל בן חבירו אינו מברך שהחינו ואפילו מל שלא בפניו אלא דטעמא למה, כקושי' אבא מאוה"ג זצ"ל דבמילה וודאי קשה, וצריכי' אנו למ"ש לעיל דבברכת שהחינו תלי' במידי דבאה מזמן לזמן או שקבוע לו זמן כשופר ולולב וכדומה, או שבא בטבע לעתים ולזמנים רחוקים כפדיון ומילה, אבל בשליח שאפשר שיבוא לו המצוה הזו כמה פעמים בשנה ואפילו ביום אחד, בכה"ג לא תקנו ברכת שהחינו, ובזה א"ש הכל:

ועוד נ"ל ראי' דלעולם אין השליח מברך שהחיינו, הרב"י בבדה"ב יו"ד סי' רס"ה כתב משם א"ח בשם הרמ"ה שלא אמר הרמ"בם דמברך האב שהחיינו אלא בזמן שמל אותו האב ע"י עצמו דוגמא דפדיון הבן, אבל בזמן שמל אותו אחר, האב אינו מברך שהחינו, והב"י חולק עליו, דאין נראה כן מפשט דברי הרמב"ם עיי"ש, והנה מה דמשמע לי' לאו"ח ורמ"ה דבמילה הדומיא דפדיון מברך היינו ממ"ש הרמב"ם הלכות ברכות כגון פדיון ומילה, וצ"ל דס"ל דאין פודין ע"י שליח וא"א לפדיון אלא על ידי עצמו ויש מזה

סיוע לפסק הרמ"א סי' ש"ה, ואפשר י"ל כוונתו דומיא דפדיון כשאב שם ויוכל לברך שהחינו מסתמא פודה בעצמו דמה לו לעשות שליח לפדות משא"כ במילה אפשר שאינו אומן למול, ודומיא דפדיון דפודה בעצמו כן במילה דווקא במל בעצמו, וב"י כ' דמפשט לשון הרמב"ם מדסתם אין נראה כן ומשמעות דורשים איכא בינייהו, ולפמ"ש בח"ס דכל דמשלח אינו מברך, מברך השליח על מצוה שעושה, וכ"ש במילה שי"ל כן כמ"ש א"כ איך ס"ל לאו"ח ורמ"ה דכשאב אינו מל בעצמו אין מברך שהחינו, א"כ איך כתב הרמב"ם דאינו מברך שהחינו אלא על מצוה שעושה בעצמו, ולדעת הח"ס היינו כשהמשלח שם ומברך הוא לדעת הא"ח והרמ"ה דאין המשלח מברך כשאחר עושה למה לא יברך השליח על מצוה שעושה הוא, ולא משכחת דין זה דרמב"ם כלל, וע"כ דשליח לעולם אינו מברך אפי' האב אינו מברך ועיין:

ועדיין י"ל הא דס"ל לאו"ח ורמ"ה דכשאב אינו מל בעצמו אינו מברך שהחינו דווקא במצות מילה ס"ל כן ולא במצוה אחרת, דווקא במילה ס"ל דכל שאינו מל בעצמו אין המצוה שלו, והמצוה של אחר לכן אין ראוי' לעשות שהחינו משא"כ במצוה אחרת כמזוזה וסוכה וכדומה דשלוחו כמותו והוא העושה ע"י שלוחו ומברך שהחינו דומיא דפדיון, או דס"ל דפדיון אי אפשר בשליחות כלל, או דומיא דפדיון דמסתמא פודה בעצמו ובהכי אירי הרמב"ם במילה אבל בפדיון כשעושה ע"י השליח והוא שם האב מברך דמצוה שלו היא, ולפ"ז ליתא לראי' דידי' ממ"ש הרמב"ם דאין מברך שהחינו רק כשעושה לעצמו דאם המשלח אינו מברך למה לא יברך השליח לדעת הח"ס דרמב"ם קאי בשארי מצות חוץ ממילה דמצות מילה יצאה מן הכלל דהא מצוה שעושה לעצמו הוא, ובשאר מצות מודה הא"ח ורמ"ה דהמשלח מברך שהחינו בעודו שם בשעת עשיית השליח כן יש לקיים מילי דאבוה' אבוהן של ישראל זצ"ל, אלא כבר כתבנו מן מה שכ' הרמב"ם בהלכות מילה דאב מברך שהחינו נראה לעולם האב מברך ולא השליח אפילו אין האב שם:

וחס לי' לזרעא דאבא לפקפק על הוראתו אלא שבעצמו כתב דטוב מזה שיברך שהחינו על פרי חדשה, ולא ברירא לו הוראה זו אלא דכתב דשוב מצא כן בפרישה יו"ד סי' ש"ה וע"ז סמך לבו, ועיינתי בפרישה ולא כתב שום ראי', וכ' כן מדנפשי' להלכה פסוקה, ולפע"ד יש לגמגם בה טובא אפילו במל ע"י אחר, וכ"ש בפדיון דליכא מצוה על ב"ד ועיין ש"ך סי' ש"ה ס"ק י"א:

וה' יצילנו ממכשול ויאיר עינינו לתורתו ועבודתו יחיינו ויקיימנו, ויפד' את בניו בכורי ישראל ויביאם אל מקום הקודש במהרה בימינו, הכ"ד רבך אוה"נ דש"ת פה פ"ב כאור בוקר ליום ב' ד' אדר תרכ"ו לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנא

ד' ישפות שלומו, יראהו בטובו ונועמו, לכבוד תלמידי חביב נפשי גיסי הרב הגדול חרוץ ובקי וותיק מלא עתיק, דורש טוב ומעמיק מלא ברכת ה' כש"ת מוה' שלמה זלמן סג"ל שפיטצער צער נ' מורה כהלכה בע"מ וויען יע"א:
זה שבועות שתים הגיעני יקרתו מגלה ארוכה מזה ומזה היא כתובה בעטו, ובזמנא דפדיון בכור, והנחתי הדבר עד מצוא זמן מוכשר לכך סוף שבוע זו אשר נחתי מעט מעול התלמידים שי' בלימוד השיעורים, ומאת ה' היתה זאת לי כי עכבוני ביסורים חולי השניים שיש בהם ביטול תורה, והענין רחב וצריך שיהוי ומיתון לעיין בכ"מ בש"ס שהם הרבה, ומעלת גיסי נ' הרחיב הדיבור, ולאשר דבריו בנוי' על הוראת אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל אשר נאמר לו משמי' וקשה לו להאמין שכן הוא, לכן נקיטנא בקצר' להעמידו על האמת, לא לעקור הלכה רק אשר יצא להלכה מפי רבן של ישראל כ"ק אאמ"ו זצ"ל, והנני מעתיק לו מה שמצאתי ראיתי בילדותי העתק בפנקס התשוב' ושם כתובים עוד ספיקות בענינים אחרים וכדומה לי שהוא העתק מכתב מאאזמ"ו מ"ה עקיבה איגר זצ"ל, אשר ז"ל שם, ומוגה בכ"י אאמ"ו ז"ל מה שחסר המעתיק, יש לי מקום ספק לדינא במג"א סי' של"ט סק"ח יע"ש, והנה בנולד עם צאת הככבים אז כלו לו כ"ט י"ב תשצ"ג בהאיר מזרח היום שלשים הוי דברי המג"א להחמיר שצריך להמתין עד מחר יום שלשים ואחד והוא מש"ס מגילה ימים אתה מונה לחדשים וכו' וה"נ כתיב מבן חודש תפדה אך הספק אם נולד קודם הלילה שאז מקצת היום מחשב יום שאז לא כלו לו כ"ט י"ב תשצ"ג עד שהאיר המזרח יום שלשים ואחד אי נימא מיד בצאת הככבים ביום שנכנס ליום שלשים ואחד (היינו עם יום שנולד בו שאמרינן בו מקצתו ככולו הוא יום שלשים ואחד) מותר לפדותו דאע"ג דחודש דתורה הוא שלשים יום, מ"מ אמרינן מקצת סוף היום שנולד בו ככולו, ומותר לפדותו, אע"פ שלא כלו כ"ט י"ב תשצ"ג דהוי חודש ומעלה או דלמא חודש בעינן עכ"פ ואין חדשה של לבנה פחות מכ"ט י"ב תש"ג עכ"פ, או נימא עוד כיון שאין מונים שעות לחדשים א"כ צריך להמתין עד מחרתו יום שלושים ושנים וזה רחוק בעיני וצ"ע לדינא עכ"ל שם, וכמה פעמים שמעתי ספק זה מפיו הקדוש ממש בכל שנה

כאשר למדנו מס' מגילה כשהגיע להא דאיתא פ"ק דף ה' ימים אתה מונה לחדשים ולא שעות לחדשים ואמר שהציע ספק זה לפני אאזמ"ו מהרע"א זצ"ל, וכתב עליו גם בעיניו יפלא, ולא מצאו מקום לפשוט הספק עד אחרית ימיהם, ובלי ספק כמה פעמים הי' אאמ"ו זצ"ל חוקר דורש ומעיין בספק זה, ולא מצא ראיי' ברורה לפשוט הספק, הגם שסיים בעצמו כי רחוק הוא בעיניו, היינו ספק האחרון שיהי' לפעמים הפדיון נדחה עד יום ל"ב כי לא נמצא בשום מקום, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא:

והנה בעיקר פלוגתת מג"א עם הש"ך וב"ח, ציין אאמ"ו זצ"ל בגליון מ"א שלו על תשובת ח"צ ותשוב' פרח מטה אהרן ח"ב וסדרי טהרה סי' קפ"ט, ואני ציינתי מאז ביו"ד שלי תשובת פנים מאירות ח"א סי' ג' יעיי"ש, וגם מצאתי ראיתי מאז להגאון יעב"ץ בספר מגדול שלו בדיני פדיון שלו שכתב דלא כש"ך מטעם ימים אתה מונה, וכו' וכתב אח"כ שנזכר שכ"כ אביו זצ"ל בתשובה שלו, אלא שכתב שם בפשיטות שיש בזה להקל ולהחמיר, והכלל דאין משגיחין כלל בכ"ט י"ב תשצ"ג, אלא שלשים יום ומקצת בתחילה ככולו, והוא כתב הלכה פסוקה בלי נתינת טעם כי אין דרכו בספר הנ"ל בכך, ונראה דהי' פשוט לי' דכן דעת אביו ח"צ בתשובה דאין משגיחי' תו רק בימים במספר, וכבר תמהתי עליו שמשמעות ח"צ אינו כן מלבד מ"ש שאין חודש בלא כ"ט י"ב וכו' גם מדלא השמיענו קולא רבתא היוצא משיטתו נגד הש"ך והב"ח, מוכח דאין בו קולא רק חומרא, וכן נראה מסתימת פמ"א שלא הזכיר כלל מזה נראה דפשיטא להו דוודאי כ"ט י"ב תשצ"ג בעינן דפחות מזה לא מקרי חודש כלל בקרא וסתם חודש מלא הוא, היינו שלשים ימים בעינן ולא סגי בכ"ט י"ב וכו' והנה איזה פעמים כשבא הדבר לפני נתתי אל לבי לשום עין עיוני עד"ז, וחזרתי לאחורי לאשר אאמ"ו זצ"ל ואדמ"ז זצ"ל לא מצאו מקום לפשוט הספק אנן מה נענה בתריי', אם אמצא חבילות ראיות לא אסמוך עלי להקל, ואם יש ספק אחד מני אלף מה לנו להכניס עצמינו כיון שאפשר לפדות אח"כ, הגם דשיהוי אסורה וזריזים מקדימין למצות בזמנו, מ"מ כל שמאחרי' מפני המצוה עצמה שיש בו נדנוד ספק כ"ד אין זה מקיל במצוה נהפוך הוא שרוצה לצאת מידי כל ספק, ולצאת ידי כל עמודי הוראה אשר לדעתם לא יצא או שיש ספק בדבר וקו"ח הוא מדמאחרים מפני הפרסום כמ"ש התה"ד שאינו אלא הכשר וכבוד המצוה, מכל הנ"ל מנעתי עצמי לחקור אחר בירור דין זה, ואנו מורים ובאים להחמיר בספיקו של אאמ"ו זצ"ל ואאזמ"ו זצ"ל בזה, כ"ז מצאתי עצמי מחויב להודיע לכבוד גיסי יד"נ ני' למען ידע אשר אתנו בזה מאז בלי עיון כלל לע"ע, ולולי שעמוסים עלי טרדות רבות וכמה תשובות להלכה ולמעשה,

ד' יעזור לי ויאיר עיני, הייתי משעשע בדבריו הנעימים וחביבים עלי, הכ"ד גיסו אוה"נ חפץ בהצלחתו, חותם בברכת אהבה, פה פ"ב יום ד' טו"ב שבט תרי"ז לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנב

ישבע שובע שמחות ורב ברכות ידידי הרב המאוה"ג בתורה, קולע אל השערה, חריף ובקי, צדיק ונשגב שמו כש"ת מו"ה דוד כ"ץ ביסטריץ נ"י אב"ד דק"ק מילכדארף יע"א:
יקרתו הגיעני שבוע זו, ואני טרוד מאוד בכמה ענינים, מלבד שעול הישיבה והקהלה עלי מוטל, והיום והלילה, למלאכה מלאכת ה', מ"מ פניתי מעט רגע לשאלת מעלתו נ"י כי כבר אמור בזה בתשובות ח"ס, ומעלתו נ"י השיג עליו אמרתי אראה נא מה שגזר אומר אבא מאוה"ג זצ"ל:
ונקיטנא נפשי בקצרה ע"ד שהסתפק מעלתו נ"י אם כהן ול' יכולין להיות שליח של אב או בן לפדיונו יען דלית' בדנפשם, ועיניו ראו מ"ש אאמו"ו זצ"ל בח"ס סי' רצ"ו, ולא ישרו בעיניו, הנה מ"ש בח"ס דכהן בוודאי יכול להיות שליח כיון שנפדה על ידו ודומה לאיש ואשה ששניהם נעשים שלוחים, בין להולכה בין לקבלה הגם שאיש אינו מתגרש, ואשה אינה מתגרשת, ע"כ כיון ששייכים בענין מקרי איתי' בדנפשי' וזה נכון מאוד, אלא דלא מועיל זה, לולי שיהי' שליח ומסקנת דברי קדשו דבין כהן ובין לוי שניהם נעשים שלוחים דשניהם במ"ע לפדות בכורי ישראל, ואפילו ציבור שכולם לוים ויש ביניהם בכור ישראל מחויבים לפדותו בממון צבור, א"כ נעשים שלוחים לפדיון בכורים עכ"ל, וע"ז השיג מעלתו נ"י מאין לנו מ"ע שב"ד מחויבים לפדות בכורי ישראל, ולא דנינן עלה, אלא מתורת זכות ושליחות של הבכור וע"ז אנו דנין, אם יוכל כהן ולוי להיות שלוחים ויפה השיג וצ"ע:
והנה לפענ"ד בענין זה דכיון דכל ישראל ערבין זה בזה וכל אחד מחויב לעשות התפעלות שיקיים כל אחד מישראל מצוה המחויב עליו, וערב אחד בעד חבירו מקרי מחויב בה, ופסקינן בכל מצות אע"פ שיצא מוציא והטעם כמ"ש רש"י ר"ה דף כ"ט ע"א, ויעיין לשון הרא"ש ברכות פ' ג' סי' י"ד שז"ל, שלכן מוציא אע"פ שלא אכל שערב הוא בעבורם ועליו להצילם מן העבירה ולפטור אותם מן המצות כ"כ בפ"ב שם, ומהאי טעמא יוכל נמי לברך וציונו בכל מצות שעשה בשביל חבירו ועיין מג"א סי' תל"ב סעי"ק וי"ו ובדג"מ שם וזה להוציא חבירו, ונ"ל משום זה מקרי כהן ולוי מחויב ושייך בדבר הגם בדנפשי' ליתא מ"מ איתי' בדנפש' מקרי, אלא לכאורה נ"ל דשאני בזה דבר חיובא הוא, ומצוה עליו

לעשות אלא שכבר יצא ועוד יתחייב לעשות כשיגיע הזמן, כמו קדושין ומצה ותקיעת שופר וכדומה, לכן הגם שעתה אינו מחויב מ"מ מטעם ערבות מחויב מקרי משא"כ בנדון דידן שמעולם כהני' ולוים אינם מחויבי' לפדות ולא יבאו לחיוב לעשות מצוה זו בעצמן, אבל הא ליתי' דהרי הרא"ש כתב שם, דנשים אינן מוציאות אם אינן מחויבות בברכת המזון מן התורה כיון שאינן בכלל ערבות, ומאי צריך לטעם זה, יאמר כיון שמעולם לא נתחייבו, ולא יתחייבו לברך, ולכן אינן מוציאות וע"כ דס"ל אם היתה בכלל ערבות היתה יכולה להוציא לכן צריך לטעם שאינן בכלל ערבות, וכי כן י"ל בכהן ולוי שהן בערבות מחויבי' בדבר מקרי ונעשים שליח לפדות כמו שליח להוציא בקידוש הגם שכבר יצא כנ"ל, ולא תקשה עלי מש"ס קדושי' דף כ"ד ע"ב דהוכיח דע"כ כהן משלוחי דרחמנא דמה דאנן לא מצינן למיעבד לא נוכל למשוי' לזה שליח התם שאני דלעשות שליח צריך דאיהו מצי למיעבד, דיהי' שלוחו במקומו וידו כידו, ואיך אפשר שיהי' יד שליח כיד המשלח, בדבר שאין המשלח באפשר לעשות ולכן צריך ג"כ לעשות שליח שיהי' המשלח יוכל לעשות עתה, אבל בדבר שא"צ להיות שליח אלא שיהי' שייך בענין זה, ועבד ליתי' בגט כלל, ואין שייכות בו, ואין נעשה שליח במקום המשלח משא"כ במצוה דחיוב דישראל רמי גם על כהן ולוי גם על כל ישראל כנ"ל, ואולי יש לכוון דברי בדברי אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל והדין נייח לנו לקיים מילי דאבוהא אבוהון של ישראל זצ"ל:

ועוד נ"ל לפום רהיטא עפמ"ש הרשב"א גיטין דף כ"ג ע"ב בשם מהר"י מיג"ש דעבד נעשה שליח להולכה ולא לקבלה, והסביר שם כיון שאין זה גמר הענין ועיקר הגט הוא רק כשבא ליד האשה לא צריך דאיתי' בדנפשי' עיי"ש, ובאמת רוב ראשונים ל"ל לחלק בין הולכה לקבלה ומ"מ חוששים ליחידאה בטור ושו"ע א"ע סי' קמ"א, ואולי ס"ל דווקא בגירושין ס"ל דאין לחלק בין הולכה להבאה, כיון דילפינן שליחות דידיה ודידה להדדי לכמה דברים, ולכן כיון שאינו ראוי' לקבלה אינו ראוי' להולכה, אבל בפדיון י"ל שכהן ולוי נעשים שלוחים כיון שאין גמר רק כשכהן מקבל, ועד דמטי לידי כהן אינו פדוי א"צ כ"כ דאיתי' בדנפשי' כיון דאיתי' בשליחות בשאר ענינים ואולי יש לחלק בין הענינים, מלבד זה סברת הרשב"א בשיטת מהר"י מיג"ש קשה להסביר:

והנה מעלתו ני' כתב משמי' דהגאון מוה' ליפמן אב"ד דק"ק ס"ה ני' דהתחכם למצא דכהן איתי' בפדיון בדנפשי' שנולד לו בן חלל כמבואר בש"ע יו"ד סי' ש"ה סעיף י"ט, ויפה כ' מעלתו ני' שלשיטת תוס' בכורות דף מ"ז ע"ב ד"ה הבן וכו' ס"ל דהאב אינו מחויב לפדות בנו בן חלל רק החיוב על הבן א"כ ליתי' בדנפשי' דהא הכהן בעצמו אינו מחויב לעולם בפדיון, והנה למעיין ברש"י שם יראה כי פליג בזה על תוספ' דס"ל דגם על

האב איכא חיוב שכתב בד"ה שהרי זכה אביו בפדיונו דאי נמי יהיב לי' האב הוי מפריש לי' ושקל לי' לנפשי' דהא כהן הוא וכו' נר' דס"ל דהאב בעצמו מחויב לפדותו וכן נר' ממ"ש רש"י בד"ה דאמר לי' וכו' שאם היה האב פודה אותן וכו', וכן נר' מלשון הרא"ש למעיין בו, וע"כ כהן איתי' בדנפשי' ודבר זה במחלוקת תוס' ורש"י תלוי', מ"ש מעלתו ני' נימא כל שאין אחרים מצווין לפדותו אין מצוה לפדות אחרים צ"ל ג"כ כתירוץ תוס' שאם היה בר ישראל היו אחרים מצווים עליו וכן מוכח מדבן לוי' וכהנת מחויב לפדות בנו הגם שאין מחויב לפדות עצמו, עיין הפלא"ה קדושין דף כ"ט שנתקשה בזה והעלה מדנפשי' כתירוץ תוס' כאן, ולדינא נ"ל דהמחבר נקט ע"כ שיטת תוס' דלפמ"ש הרא"ש דבן חייב להפריש נוטל לעצמו כמו בירש מאבי אמו כהן וצריך להפריש ומניח לעצמו, ונ"ל פשוט דכן ס"ל לרש"י כשאב חייב לפדות שצריך להפריש ונוטל לעצמו וכן נראה מפורש מלשון רש"י ולמה לא כ' המחבר, בשנולד בן חלל לכהן שחייב אחר שלשים להפריש ולהחזיק לעצמו וכגון דא צריך להאמר ולא כתב רק במת האב אחר שלשים שצריך הבן להפריש, וע"כ דהכריעו כשיטת תוס' דא"צ האב לפדות כנ"ל והדרינן לדינא, דכהן ליתי' בדנפשי':

והנה הארכתי בזה הענין ופה נקצר ותהא שביתת קולמסי ידידו אוהב נפשו הדש"ת באהבה פה פ"ב יום ה' פ' וארא:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנג

יראה בנחמה בעיר ה' שמה וישבע שובע שמחות ורב ברכות ה"ה ידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסים ע"ה פ"ה צדיק כביר כקש"ת מוה' יששכר בער ני' אב"ד דק"ק מק"ל יע"א:

גי"ה קבלתי והנני למלאות רצון צדיק ואוהב כמותו, שמתי עיוני פה כפי האפשר כי אין לי פה ספרים כל הצורך וכשאני לעצמי מה אני לתקוע עצמי בדבר הלכה למעשה, מ"מ לא אמנע מהדר"ג ני' אשר העלתה מצודתי והוא ישים עיני כבודו על דברינו ואת אשר יבחר יקרב אחר בדיקה וחיפוש מפי סופרים וספרים ספרן של צדיקים רבותינו נ"ע בעלי תשובה שלימה זצ"ל:

והנה נפשו היפה בשאלתו, לחוות לו דעתי העני' ע"ד אחד שקנה פרה מבכרת מנכרי ומשך הפרה לביתו ולא נתן מעות וקודם שנתן המעות לנכרי מכר הפרה לנכרי אחר במשיכה בלי נתינת מעות באופן שבין נכרי לישראל וישראל לנכרי לא היה כי אם קנין

משיכה, ופשוט בעיני פר"מ ני' דאין בית מיחוש לקדושת בכור לחוש לדעת רש"י ודעימי' דמעות בנכרי קונה דממ"נ אם קנין נכרי במעות גם הישראל לא קנה במשיכה מאת הנכרי שקנה ממנו הפרה, ואין להחמיר ולמינקט חומרא בתרתי כיון דהיא בבהמה אחת מאן דמחמיר הוא כסיל בחושך הולך, ושוב האריך פר"מ ני' בשיטת הרמב"ם דבנכרי מעות ומשיכה קונה:

בתחלת הרעיון היה נ"ל פשוט דאין כאן בית מיחש כלל ופשוט יותר מביעא בכותחא, אמנם אחר יישוב הדעת נ"ל דיש לעיין טובא, ועכ"פ אינו פשוט, כ"כ, ולהיות כי הדר"ג ני' האריך בשיטת הרמב"ם, לכן גם אני ארחיב הדבור תחלה בישוב הרמב"ם ואח"כ נבוא למטרת כוונתינו בעזה"י:

פתח דברינו יאירו לבאר, שיטת הרמב"ם דס"ל דישראל מנכרי, ונכרי מישראל קונה בתרתי, או מעות, או משיכה, והוא נגד סוגיא רפ"ב דבכורות דמבואר מדישראל בחדא נכרי נמי בחדא, והה"מ כתב דיש לו לרמב"ם ראיי' מסוגי' דע"ז ע"פ קושית תוס' שם ופסק כסוגי' דע"ז נגד סוגיא דבכורות, ועדיין קשה למה שביק סוגיא דבכורות במקומה ופסק לסוגיא דע"ז ובע"ז אין מפורש דחולק על סוגיא דבכורות רק מכח קושיא וכל קושי' יש לה תירוץ, וגם להבין במאי פליגי הסוגיות והה"מ מביא הרמב"ן בהלכות למסכת בכורות דפוסק כסוגיא דבכורות, ועיין ריטב"א בע"ז ורשב"א תוה"ב ומובא בב"י יו"ד סי' קל"ב בשם רמב"ן דמפרש ומתרץ סוגיא דע"ז דס"ל לאמימר דבנכרי או כסף או משיכה קונה ומ"מ להלכתא פוסק כסוגיא דבכורות ועיין זה ברי"ט אלגאזי בבכורות שם וצריך עיון על הרמב"ם:

וטרם אענה מה שנ"ל ביישוב הרמב"ם אומר דנ"ל כי כשיטת הרמב"ם היא שיטת רבו דרבו הרי"ף ז"ל וע"פ הרוב, שיטת הרמב"ם כשיטת הרי"ף, הנה הרי"ף בב"מ כתב דישראל בכסף מקו"ח אם גופו קונה בכסף ממונו לכש"כ ותפס עליו הנמק"י וכן חי' ר"ן האי קו"ח מופרך הוא דישראל מנכרי ונכרי מישראל במשיכה וגופו בכסף כבש"ס בכורות דדחי לקו"ח זה מהאי טעמא לריש לקיש וה"ה לרבי יוחנן, ועיי' פ"י בב"מ והי' נלפענ"ד ואימא בי' תחלה מלתא בסוגיא דב"מ דמסיק לר"ל אליבא דר"ש לא קאמינא כי קאמינא לרבנן, וצ"ל כיון דר"ש ע"כ לא משמע לי' ממשמעות הקרא מיד עמיתיך דבר הנקנה במשיכה מנ"ל לר"ל לעשות פלוגתא במשמעות קרא בין רבנן לר"ש, ולעשות הפלוגתא בעיקר הקנין, ביותר הול"ל רבנן ג"כ ס"ל מעות קונות ופליגו בדר"ח בתקנא בעלמא אם כשם שתקנו משיכה במוכר וכו', וטוב יותר לעשות פלוגתא בדר"ח מלומר דפליגי במשמעות דורשים דקרא וצ"ע לכאור', וי"ל דוודאי אי איכא קו"ח דיקנה בכסף

מדגופו קונה בכסף, ממונו לא כש"כ, משום משמעות הקרא לחוד לא הוי דחינן הקו"ח והי' דחקינן במשמעותי' דקרא קצת, אלא כיון דליכא קו"ח, דנכרי יוכיח דאם ישראל בכסף נכרי במשיכה הגם דגופו בכסף וכיון דקו"ח מופרך מעצמו הדרינן למשמעות הקרא דישראל במשיכה נכרי בכסף לפי המבואר בסוגיא דבכורות, הא דממעטינן נכרי מקנינו של ישראל והוא למ"ד גזל גוי מותר ואייתר עמיתיך, אבל למ"ד גזל גוי אסור לא אייתר עמיתיך וקנין נכרי וישראל שווים, ולפ"ז אם ישראל ונכרי שווים ואין אנו יודעים איזהו קנין בשניהם, אי שניהם בכסף או במשיכה, אנו אומרים בכסף בשניהם משום קו"ח אם גופו בכסף, ממונו לא כל שכן, ומשום משמעותי' דקרא לא נדחת קו"ח, והא"ש דאמר ר"ל בפשיטות לר"ש קאמינא ר"ש לא לשיטתו דס"ל גזל גוי אסור מדאורייתא ולדידי' נכרי וישראל שווים הדרינן לקו"ח ולא אזלינן בתר משמעות קצת דקרא כי קאמינא לרבנן ס"ל משיכה קונה ממשמעות קצת דקרא, ואין הקו"ח מתנגד דס"ל גזל גוי מותר ואייתר עמיתיך ונכרי אינו שווה לישראל, וע"כ הקו"ח מופרך הדרינן למשמעותי' דקרא, וניחא לי' לר"ל לומר דבהא פליגי רבנן ור"ש אי גזל גוי מותר או אסור דהיא פלוגתא דתנאי במק"א, ור"ש לשיטתו, מלומר דפליגי בדר"ח צריך לעשות פלוגתא חדשה, בלי טעם במאי ובאיזהו סברא פליגי כנ"ל ועיין וצ"ל לפ"ז הא דקאמר ש"ס בכורות אי ס"ל לאמימר גזל גוי אסור אפשר ס"ל כר"ל ולמ"ש אי גזל גוי אסור גם ר"ל מודה דישראל בכסף כדס"ל לר"ש צ"ל דמ"מ אין הכרח כ"כ דאמימר דלא כר"ל אפשר כר"ל ס"ל וליכא למימר כמ"ש אבל אי גזל גוי מותר אין מנוס רק כדברי ר"י:

אלא לפ"ז קשה איפכא מנ"ל לר"י לומר דרבנן ס"ל מעות קונות ופליגי בדר"ח ביותר היה לי' לומר דס"ל משיכה קונה ופליגי בפלוגתא דתנאי אי גזל גוי אסור, וצריך לדחוק דרבי יוחנן לא משמע לי' כלל מקרא דאיירי במשיכה ולא ידע טעם לרבנן דסוברים משיכה קונה ודוק, ויותר נ"ל דהוכיח ר"י דרבנן ס"ל מעות קונות מכח קושית ש"ס על ר"ל למה יהי' במי שפרע בדיבור בעלמא, ותי' ש"ס לר"ל כיון דעביד מעשה לא ס"ל לר"י והוכיח דרבנן ס"ל ע"כ מעות קונות והיינו דסבירא לי' גם כן גזל גוי אסור כמ"ש ומשום משמעות קצת דקרא לא שבקינן הקו"ח וכיון דס"ל גזל גוי אסור לא מופרך הקו"ח ופליגי ע"כ בדר"ח כנ"ל:

והא"ש דכתב הרי"ף דישראל בכסף מקו"ח דזהו טעמא דרבנן ור"ש לאמת דכסף קונה ולא אזלינן בתר משמעות דקרא משום דאיכא קו"ח לכן ס"ל הלכתא דגזל גוי אסור כדס"ל לרמב"ם:

ובדברינו אתיישב לן קושית תוס' ממתני' דבלן אבל ספר לא ונדחק דר"י מוקי לי' בנכרי, ולמ"ש דלמ"ד גזל גוי מותר גם רבי יוחנן מודה כיון דמופרך קו"ח בלא"ה אזלינן בתר משמעות הקרא וי"ל מתני' דבלן כמ"ד ג"ג מותר ובישראל משיכה קונה, והכא הוכיח ר"י דרבנן ע"כ ס"ל מעות קונה וע"כ דס"ל ג"ג אסור ומתני' דהכא עיקר שהיא במקומה, או י"ל מתני' דבלן אין ראיי' להלכתא משיכה קונה, אלא נקט בלן דאתי לכ"ע אבל ספר תליא בפלוגתא אי מעות או משיכה קונה והלי' בפלוגתא דגזל גוי אסור או מותר ובפלוגתא לא קמיירי, ורבא מביא ממתני' דבלן לכאורה איכא ראי' עכ"פ דאי ג"ג מותר דמשיכה קונה דמשמעות דורשים וכיון דל"ק לי' לר"ל ממתני' דהכא דעובר במי שפרע לכן ס"ל פלוגתא דרבנן ור"ש כפשוטו בפלוגתא דתנאי אי ג"ג מותר או אסור וכדכתיבנא, ומיושב קושית תוס' לר"י והבן:

שבתי וראיתי, נהי דכנים דברינו לר"ל, אבל מ"ש לר"י דס"ל לרבנן דמעות קונה נגד משמעות הקרא משום דאיכא קו"ח, וס"ל ג"ג אסור ונכרי וישראל שווים, ולא מופרך הקו"ח, א"כ לר"י יהי' בנכרי מעות קונה ולא משיכה ובע"ז הוכיח ר"א מר"י עצמו דמשיכה בנכרי קונה, ועכצ"ל דלר"י לא משמע כלל מקרא דמשיכה ולא משום קו"ח והדרי הקושי' על הרי"ף:

ולכן נ"ל להוכיח דשיטת הרי"ף כשיטת הרמב"ם, דבנכרי איכא תרתי ועפ"ז יתכנו דברינו האמורים עד עתה בסיגנון וביאור פלוגתא דר"י ור"ל, אלא שצריך אני להוסיף תוס' מרובה על האמור, ואביא אומר תחלה בישוב הרמב"ם, דנכרי קונה בשניהם, ונ"ל דלהלכתא ע"כ כן הוא, הנה הלח"מ הלכות מכירה הקשה על הרמב"ם דס"ל דקנין נכרי משונה משל ישראל, הא הרמב"ם ס"ל להלכתא דג"ג אסור ולפי הסוגיא ש"ס בכורות מאן דס"ל הכי לא אייתר עמיתיך ונכרי וישראל שווים והניח בצ"ע, ומצאתי ראיתי בשעה"מ הלכות גזילה שכ' דשני פעמים עמיתיך כתיב כי תמכור ממכר לעמיתיך או קנה מיד עמיתיך, חדא למעט אונאה וחדא למעט קנינו שאינו כשל ישראל וכתב הא דקאמר ש"ס אי אמימר ס"ל ג"ג אסור אפשר כר"ל ס"ל צ"ל דלא דרש שני פעמים עמיתיך והוא דוחק כיון דאמימר לא דרש מנ"ל לרמב"ם למדרש מדנפשי', ואקדים עוד קושיא אחת שראיתי בחי' אבא מאוה"ג זצ"ל (בח"ס חלק ו') בפ' השוכר לפמ"ש תוס' בע"ז דמנכרי קונה בתרתי ואמימר הכי ס"ל האיך קאמר ש"ס אי ס"ל לאמימר גזל גוי מותר ע"כ כר"י ס"ל הלא י"ל ס"ל כר"ל וס"ל נכרי בתרתי או הא או הא, ולפע"ד ליישב כ"ז דצ"ל עוד למ"ד ג"ג מותר אייתר חד עמיתיך ונ"ל דקושיא מתורצת בחברתה, דמחד עמיתיך לא ממעט נכרי רק דאינו כישראל, וי"ל דנכרי במעות או משיכה ולכן כתיב

עוד עמיתיך, למעט שקנינו של זה אינו כשל זה, והשתא א"ש דקאמר ש"ס לאמימר, אי ס"ל גזל גוי אסור י"ל כר"ל ס"ל דלא אייתר אלא חד עמיתיך ולא ידעינן רק דנכרי בתרתי וס"ל לאמימר משיכה בנכרי וה"ה מעות, ור"ל ס"ל ג"ג מותר אייתר תרי עמיתיך למעט לגמרי נכרי מקנין של ישראל אבל אי ס"ל לאמימר גזל גוי מותר אייתר שני פעמים עמיתיך למעט נכרי לגמרי מקנין של ישראל ע"כ כר"י ס"ל ומיושב הכל:

ומיושב הרמב"ם לפי דפסק ג"ג אסור לא אייתר אלא חד עמיתיך, ולא נילוף רק שאין קנינים שוים, אבל למעט נכרי מקנין של ישראל לא ידענו, וכן ס"ל לאמימר לפי סוגית ש"ס דע"ז וסוגית ש"ס דבכורות אין סותר לזה אדרבה משם ראיי' לפי מסקנת הסוגי' וי"ל לאמת הא דס"ל לר"ש נכרי באחת לאו משום דומיא דישראל כדקאמר ש"ס תחלה עד דלא ידע מאי דמסיק לבסוף דתליא בג"ג מותר או אסור, ולאמת י"ל טעמא דר"ל משום דכתיב שני פעמים עמיתיך וס"ל ג"ג מותר, ולהלכתא נכרי בשניהם דלא אייתר רק חד עמיתיך זהו הנלפענ"ד בשיטת הרמב"ם נכון בעזה"י:

וע"פ דברינו האחרונים יש מקום קיום לדברינו הראשונים דלמ"ד ג"ג מותר, וע"כ למעט נכרי לגמרי מקנין ישראל ומופרך קו"ח ממילא אזלינן בתר משמעות הקרא דישראל במשיכה, ולמ"ד ג"ג אסור לא ממעט נכרי משל קנין ישראל אלא להוסיף שאינו שווה לישראל, דיש בו עוד קנין מה שאינו לישראל, ולא מופרך קו"ח ממילא לא אזלינן בתר משמעות הקרא וישראל בכסף מקו"ח דגופו קונה בכסף, ונכרי בתרתי, בכסף שקונה בו גופו, ועוד נוסף שקונה במשיכה וגופו אינו קונה רק בכסף דבגופו בעי קנין אלים יותר מבמטלטלין, והא"ש דר"י דאמר ד"ת מעות קונה היינו דרבנן ס"ל ג"ג אסור ונכרי בתרתי והא"ש דברי הרי"ף שכתב דישראל בכסף מקו"ח ע"ד שכתבתי לעיל ושיטתו כשיטת הרמב"ם דנכרי בתרתי ואיכא ראיי' לרמב"ם מן פלוגתא דר"י ור"ל ע"ד שביארתי:

והנה משיטות רוב ראשונים, לא נמצא לרמב"ם חבר חוץ הרי"ף לפמ"ש, ס"ל דנכרי בחדא וישראל בחדא, ולפמ"ש אפשר דס"ל הלכתא ג"ג מותר ואייתר שני פעמים עמיתיך למעט נכרי מקנין ישראל כלל, אלא הטור דפסק בחו"מ סי' שמ"ח דגזל גוי אסור ופסק נמי דלנכרי רק במשיכה עיין טור יו"ד סי' קל"ב וסי' ש"כ ולקמן בדברינו תמצא יישוב לזה:

ויש מקום עיון למה חששו כ"כ לשיטת רש"י דהוא ממש יחידאי דקנין נכרי בכסף, ומצריכים דווקא משיכה עם כסף ומשיכה לחוד ל"מ ולא שקלו זה מול זה שיטת הרמב"ם דס"ל נכרי בתרתי, ואם כי רבו החולקים על הרמב"ם, הלא רבו כמו רבו החולקים על שיטת רש"י, ונגד שיטת רש"י, איכא שיטת רמב"ם:

והלום ראיתי אחרי רואי במהרי"ט אלגאזי בכורות רפ"ב בשם בני יעקב שהקשה למה החמירו להצריך משיכה וכסף ולא סמכו על נתינת מעות בלבד מטעם ס"ס שמא הלכה כרש"י דבנכרי מעות קונה ושמא הלכה כרמב"ם דנכרי קונה בכסף ומשיכה, והעלה במהרי"ט שם יישוב לזה ע"פ דעת רוב הפוסקים דאין מוציאין ממון מספק ספקא כמו שאין מוציאין ממון על ידי רוב, ואם הגוי רוצה להוציא הבהמה מישראל אינו יוכל, וכיון שאין יכול להוציאה לא קניא ואיך תפטור מבכורה מאחר שאינה קנויה לו, וכתב אבל ישראל שקנה במעות מנכרי איכא עלי' קדושת בכור וודאי מכח ס"ס לפמ"ש השיטה מקובצת ספ"ק דכתובות דלנכרי ליכא חזקת ממון מוציאים ממנו ברוב ובס"ס, לפ"ז בישראל יוכל להוציא מנכרי בספק ספיקא וממילא חייבת בוודאי בבכורה דס"ס כוודאי עיין בו בפנים, ולפ"ז בנדון שלנו שקנה ומכר במשיכה אין להתיר מכח ממ"נ אי משיכה קונה הרי מכר במשיכה, אי לא מהני משיכה לא נתחייבה בבכורה דאינה של ישראל, דשאני קנין ישראל מנכרי, דישראל קונה מכח ס"ס שמא משיכה קונה ושמא נכרי מישראל בתרתי, אבל נכרי מישראל לא קנה מכח ספק ספיקא והרי קנה הישראל מנכרי ונכרי מישראל לא קנה וליכא ממ"נ ועיין:

אלא די"ל דמ"ש הרי"ט אלגאזי דנכרי אין יוכל להוציא מכח ספ"ס כזו מישראל, היינו במכר לו בכסף דהא קאי אקושיא ב"י למה לא סמכינן על כסף לחוד מכח ספ"ס, ע"ז השיב שפיר דל"מ ספ"ס גבי נכרי להוציא, אבל אם מכר לנכרי במשיכה דאיכא רוב שיטות ראשונים דס"ל משיכה בנכרי קונה וכן פסק הטוש"ע, ומ"מ משום קדושת בכור חוששים לשיטת רש"י והרמ"א בתשובה ומביאו הט"ז סי' ש"כ וס"ל דבדיעבד אין לחוש כי העיקר כר"ת, וש"ך דעתו נוטה להחמיר בדיעבד והיינו לחומרא, וא"כ בוודאי, יוכל הנכרי להוציא ממון (ואינני מבין אי גם רוב הפוסקים סבירא דנכרי קונה במשיכה מ"מ יטעון הישראל קים לי כרש"י ולא יכול הנכרי להוציא מחזקת ישראל ע"י רוב שסוברים משיכה קונה כמבואר) ובאיסור מחמירים לחוש לשיטת רש"י ואי קונה ג"כ במשיכה יצאנו ידי רש"י מכח ממ"נ תו אין מקום להחמיר כנ"ל:

וכל זה בנדון שלנו, דקנה ומכר במשיכה, אבל אם נהפוך הוא שקנה ומכר בכסף יש מקום להחמיר ע"פ דברי רי"ט אלגאזי כמ"ש דליכא ממ"נ לכאורה, אלא לפמ"ש לעיל דשיטת הרמב"ם היא לשיטתו דס"ל דגזל גוי אסור ולא אייתר אלא חד עמיתיך ולא דרשינן רק דנכרי דנוסף לו עוד קנין על קנין ישראל, ואינך שיטות דלא ס"ל כוותי' ס"ל ג"ג מותר, ולפמ"ש רי"ט אלגאזי שם הנך שיטות דמביא בש"מ, כתובות בספ"ק, והם הרמב"ן הרז"ה רשב"א ורא"ש דס"ל דאין לנכרי חזקת ממון ס"ל ע"כ ג"ג מותר דבלא"ה

אין טעם למה לא יהי' לו חזקת ממון, כיון שאסור לגזול ממנו, ולרמב"ם דג"ג אסור יש לנכרי חזקת ממון עיי"ש, ולפ"ז בקנה מנכרי בכסף ומכר בכסף איכא ממ"נ מה תאמר בישראל מנכרי איכא ס"ס דלמא כרש"י דלמא כרמב"ם וישראל מוציא מנכרי בספ"ס דל"ל חזקת ממון, אבל נכרי מישראל אינו מוציא בס"ס הא הס"ס הוא שמא כרמב"ם ולרמב"ם סברתו קיים רק כשנאמר גזל גוי אסור א"כ גם הישראל א"י להוציא מנכרי בספ"ס וממ"נ מותר עיין היטב:

עוד פש גבן לברורי חדא מלתא שאפשר לדחות ממ"נ הנ"ל עפמ"ש הטור ח"מ ססי' קצ"ד דבמטלטלין קנה ישראל מנכרי בנתינת מעות וכתב הסמ"ע דקנינו של ישראל בכסף, כוונתו רצויה, דישראל קונה מנכרי בקנין שקונה ישראל מישראל ונכרי מישראל אינו קונה עיין ש"ך שם, וכ"כ הטו"ז יו"ד סי' קל"ב ביישוב הטור שם דישראל מנכרי קונה, במה שקונה מישראל מכח קו"ח, וכן נ"ל קצת ממ"ש הרמב"ם הלכות זכייה פ"א הלכה י"ד גוי שמכר מטלטלין לישראל, או קנה מישראל קונה במשיכה, ומקנה במשיכה או בדמים וכ' הכ"מ דהאי או בדמים קאי בין אקונה בין אמקנה וה"ק קונה ומקנה בין במשיכה בין בדמי', וצ"ל למה לא כתב הרמב"ם קונה ומקנה בין במשיכה בין בדמים כמ"ש הכ"מ כלומר, ולמה פסקי' לתרי קונה במשיכה ומקנה או במשיכה או בדמים, ונ"ל דבקונה קמ"ל חידוש דישראל מנכרי במשיכה הגם דמישראל אינו קונה רק בכסף, אבל מנכרי קונה במשיכה, מה שאינו קונה בו מישראל, וכ"ש דקונה בקנין שקונה מישראל מה מישראל קונה כ"ש מנכרי, ואין חידוש רק שקונה גם במשיכה, ובמקנה לנכרי כתב ומקנה במשיכה, או בדמים דהי' מקום לומר דווקא במשיכה כדס"ל לר"ל קמ"ל דבמקנה לנכרי בכסף ג"כ דלא ולפי' דעמיתיך רק במשיכה כמבואר שיטתו יו"ד סי' קל"ב וסי' ש"כ מ"מ בהא דס"ל דנכרי מישראל איכא סברא דקונה בקנין ישראל ג"כ נראה מרמב"ם כמ"ש:

ואני מצאתי לטור עוד חבר דרמב"ן בכורות מביא דבעל הלכות כ' ישראל שנתן מעות לנכרי ולא משך פטורה מבכורה דס"ל ישראל בכסף ונכרי במשיכה, והקשה במהרי"ט אלגאזי דדברי בעל הלכות סותרים זא"ז ממ"ש בהלכו' מלוה ד' ק"ט וז"ל ושאין להם אחריות אין ניקנים אלא במשיכה דכתיב או קנה מיד עמיתיך דבר הניקנה מיד ליד מדמביא דרשא מיד עמיתיך ש"מ כר"ל ס"ל דישראל במשיכה מדין תורה דלר"י תקנתא בעלמא כבש"ס פ"ק דקדושין במתני' ונכסים שאין להם אחריות וסתר שיטתו, ולא מצא מענה לקושי' זו, ואין בידי בה"ג לעיי' בו, והנ"ל בישוב דבריו דלא סתרו דס"ל כר"ל ישראל במשיכה ונכרי בכסף היינו נכרי מישראל, אבל ישראל מנכרי קונה בקנין

שקונה ישראל מישראל, וס"ל כמו ישראל מישראל בחדא כן ישראל מנכרי ולא ממעטין מעמיתיך רק נכרי מישראל, ועפ"ז א"ש מ"ש הרמב"ן בשמו דישראל שנתן ולא משך דפטור מבכורה דישראל מנכרי ל"ק בכסף רק במשיכה דקנה בו ישראל מישראל כנ"ל ביישוב שיטתו, ועיין רא"ש רפ"ב דבכורות דמביא דבעל הלכות ס"ל כר"י וכן ס"ל לרמב"ן כשיטתו דלא כמ"ש, ואני ליישב באתי, ויש לו לטור חבר מבעל הלכות כפי שיטתו במקצתו דקונה ישראל מנכרי בקנין שקנה ישראל מישראל, אלא דהטור נראה דס"ל דה"ה דקנה בקנין שקנה נכרי מישראל ובעל הלכות ס"ל דאין קונה רק בקנין של ישראל מישראל, ויבואר עוד לפנינו אי"ה ביתר ביאור:

ואם נחוש לשיטה הזו של הטור לפי דס"ל לסמ"ע וטו"ז כשיטתו, א"כ אין כאן ממ"נ בנדון שלנו דישראל שקנה מנכרי במשיכה אולי קונה כפי שיטת הטור, גם אם קנין נכרי בכסף ישראל מנכרי קונה גם במשיכה אבל נכרי אולי לא קונה, דלמא כרש"י דישראל במשיכה ונכרי בכסף ואין כאן ממ"נ לכאורה:

אלא הש"ך בחו"מ סי' קצ"ד דחה שיטה זו, שהעמיס הסמ"ע בכוונת טוש"ע בשתי ידים מסוגיא ארוכה פ"ב דבכורות, דמבואר שם לר"ל ישראל מנכרי, ונכרי מישראל שווין וכמו שהוא לר"ל דשניהם בכסף וה"ה לדידן שניהם במשיכה ולא בכסף, משו"ה נדחק הש"ך בכוונת הטור דכוונתו דקונה בכסף היינו לרש"י ולר"ת במשיכה, לכל מר כדאית לי' לאפוקי דלא בעי שטר כמו בקרקע, וכל הרואה יראה כמה גדול הדוחק דלמה כ' הטור קנין דמהני לרש"י דלית הלכתא כוותי' ושבק קנין דמהני וסמך דנדע ה"ה לר"ת במשיכה, ומסתבר ונראה לעין כמ"ש הסמ"ע, וליישב קושי' הש"ך מסוגי' דבכורו', נ"ל ואביא ראי' לשיטת הטור כפי שמפרשו סמ"ע מש"ס פסחי' ל"ה ע"ב דלא מצא לפרש פלוגתא דר"מ ות"ק דבריי', אלא אי ישראל מנכרי קונה משכון בין לאביי בין לרבא אפי' בלא פדאו לבסוף ולאביי בפדאו כמ"ש תוס' אלא אי ישראל מנכרי קונה משכון ור"מ ס"ל ישראל מנכרי קונה משכון מקו"ח, והקשה בקצה"ח רסי' ע"ב קושי' עצומה על ר"י מיגא"ש שבנמק"י ורשב"ם דמשכון אינו קונה במשיכה, ומביא לו ראי' מדאמר ר"נ בפ"ק דקדושין קדשה במשכון אינה מקודשת מנה אין כאן, לפ"ז איך אפשר שיקנה ישראל משכון מנכרי דקנינו במשיכה והא משכון אין נקנה במשיכה, וכתב דצ"ל דס"ל כתוספ' ע"ז ובכורות היכא דל"ש משיכה קונה בכסף או איפכא, ועפ"ז א"ש במשכון דלא שייך משיכה קונה גם ישראל מנכרי בכסף עיין בו, ועיין ריטב"א ע"ז דמביא חולקים על זה ועיין ח"ס יו"ד סי' שי"ג, ולשיטה זו נראה לי מזה ראי' מוכרחת לשיטת הטור דישראל מנכרי קונה בקנין שקנה מישראל, והא"ש דלק"מ מסוגי' דבכורות דס"ל לר"ל

דישראל מנכרי דווקא בקנין שקונה נכרי מישראל, דלר"ל לשיטתו דס"ל בנכרי מעות קונה י"ל דישראל מנכרי ונכרי מישראל שוים, דאין ראיי' מברייתא הנ"ל להיפך, אבל לדידן דקיי"ל כר"י וקנינו של נכרי במשיכה מוכרח ע"כ מר"מ בברייתא הנ"ל דישראל מנכרי שאני מנכרי מישראל ומיושב קושית הש"ך:

ולפ"ז בנדון שלנו שהיה כל קנינו במשיכה, שקנה ומכר במשיכה אין לנו לחוש לשיטת רש"י דלמא כרש"י דנכרי בכסף ולחוש ג"כ לשיטת הטור דישראל מנכרי בקנין שקונה ישראל מישראל דהא ר"ל ס"ל מסברא דילי' דשוים, אלא לר"י ע"כ מוכח דישראל מנכרי קונה בקנין שקנה ישראל מישראל וכ"ז אי קיי"ל כר"י ממילא הלכתא כוותי' גם בהא, אבל לשיטת רש"י דקיי"ל כר"ל אין הוכחה מברייתא זה נקטינן כר"ל בכולו דישראל מנכרי ונכרי מישראל שוים המה והבן:

שבתי וראיתי כי דמ"ש דיש לטור ראיי' מברייתא דר"מ ס"ל דישראל מנכרי קונה משכון מוכח דישראל מנכרי קונה בכסף ע"ז יש לפקפק טובא דלכאורה טעמא בעי מה נשתנה ישראל מנכרי ונכרי מישראל, והטו"ז יו"ד סי' קל"ב דן קו"ח מעצמו אם מישראל קונה בכסף כ"ש ישראל מנכרי ומביא ראיי' ודמיון לזה ממ"ש הטור וח"מ סי' קכ"ו דישראל מנכרי קונה במעמד שלשתן מקו"ח ישראל מישראל, והנה דברי טור לקוחים מתוס' גיטין דף י"ג ע"ב, והרי תוס' ל"ל כטור דישראל מישראל קונה בקנין שישראל קונה מקו"ח, אלא דאין דמיונו עולה יפה דשם בתקנתא דרבנן הוא משום תקנת השוק והוא כהלכתא בלא טעמא בזה דנו תוס' וטור קו"ח מעצמו, דקו"ח דתיקנו להוציא ממון של גוי לישראל בוודאי קשה להוציא מישראל מלהוציא מנכרי בתקנתא בעלמא, אבל בעיקר קנין תורה לעשות קו"ח אין ראיי' מזה ופשוט, ביותר היה לי להביא ראיי' בדומה לו דס"ל לר"מ דישראל מנכרי קונה משכון מקו"ח אם ישראל מישראל קונה, ויש לעשות קו"ח כעין זה לענין קנין שקונה במה שקונה מישראל, אלא הטור או"ח סי' תמ"א פוסק להלכה כת"ק דישראל אינו קונה משכון ול"ל קו"ח, א"כ ה"ה וכ"ש דאין לעשות קו"ח לענין קנין וצ"ע:

וגם כשל לו עוזר שהבאתי סמוכים לטור מדיוק סידור ולשון הרמב"ם הלכות זכיי' דבישראל מנכרי מקו"ח קונה בכסף שישראל קונה בו מישראל, לפמ"ש אין לו עוזר ותומך מרמב"ם, דרמב"ם לשיטתו הלכות חמץ דפוסק כר"מ דישראל מנכרי קונה משכון מקו"ח עיין הה"מ שפיר ס"ל דאיכא קו"ח ג"כ דקונה ישראל מנכרי בקנין שקונה מישראל, אבל הטור לשיטתו דפוסק כת"ק דל"ק משכון דל"ל קו"ח ה"ה שאין לדון קו"ח לענין קנין, וגם משיטת בעל הלכות אין לו סמיכה שיש בה ממש די"ל דסובר הלכה

כר"מ וכרמב"ם משא"כ הטור לשיטתו, וטעמא שנתן טו"ז פגום וקושית הש"ך מש"ס ערוך בברכות על מקומה עומדת וצ"ע ליישבה:

ויגעתי ומצאתי יישוב לכל זה, הנה הלח"מ פ"ג ממכירה הקשה על הרמב"ם דס"ל גזל גוי אסור מנ"ל דקנין של נכרי משונה משל ישראל וכבר הביאותיו לעיל וגם מ"ש בשעה"מ דשני פעמים עמיתיך כתיב וכבר יישבנו וביארנו עפ"ז שיטת הרמב"ם דמחד עמיתיך לא אמעט נכרי מקנינו של ישראל, רק דמשונה בקנינו שיש לו עוד קנין נוסף, אלא דקושית לח"מ תיסוב גם על הטור דס"ל דג"ג אסור, וס"ל דנכרי מישראל בחדא דלא כרמב"ם וקשה עליו מנ"ל מחד עמיתיך, ואי מחד עמיתיך ממעטינן דגוי באחד למ"ד גזל גוי מותר תרי עמיתיך למה לי וכבר הערנו ע"ז לעיל, והנ"ל ביישוב כ"ז, דהנה המדייק בסוגיא דבכורות כד מפרש אביי ישראל שקונה מנכרי בכסף ולא במשיכה מביא קרא דאו קנה מיד עמיתיך, מעמיתיך במשיכה ומנכרי בכסף וכד מפרש נכרי שקנה מישראל מביא רישי' דקרא כי תמכרו ממכר לעמיתיך במשיכה ולנכרי בכסף, נרא' מזה דבעי תרתי חד לנכרי מישראל וחד ישראל מנכרי דלא הוי ילפינן זה מזה דהו"א דגזירת הכתוב נכרי מישראל או ישראל מנכרי לכן בעי תרתי מיעוטי:

ולפ"ז אומר אני למ"ד ג"ג אסור וצריך חד עמיתיך למעט אונאה וחד למעט נכרי דאינו בקנינו כישראל, ואנחנו לא נדע אם למעט נכרי מישראל או ישראל מנכרי דחד מאידך לא ילפינן ומסתבר לנו יותר למעט נכרי מישראל מלמעט ישראל מנכרי, דישראל מנכרי איכא קו"ח הגם דמקו"ח לחוד לא היינו דנין דמהני קנינו של ישראל, מ"מ כיון דאי לאו מיעוטי הו"א נכרי וישראל שוים וגם ישראל מנכרי ונכרי מישראל לא ילפינן לכן אנו בוררים יותר למעט נכרי מישראל מלמעט ישראל מנכרי, מלומר נכרי מישראל קונה בקנין ישראל וישראל מנכרי לא דאיפכא מסתברא, ולכן מוקמינן כי תמכרו ממכר לעמיתיך למעט קנינו של נכרי מישראל, או קנה מיד עמיתיך למעט נכרי מאונאה היינו נתאנה מנכרי וה"ה איפכא נתאנה לוקח נכרי מישראל, אבל ישראל מנכרי קונה בקנין שקונה מישראל וה"ה דקונה בקנין שקונה נכרי ממנו מכח כ"ש, מה נכרי קונה ממנו כ"ש הוא מנכרי, וקונה מנכרי בשנים והשתא אתי שפיר ריש לקיש ס"ל גזל גוי מותר ואייתר שני פעמים עמיתיך לכן ממעט נכרי מישראל וישראל מנכרי אבל להלכתא ג"ג אסור אייתר רק חד עמיתיך מוקמינן למסתבר יותר למעט נכרי מישראל, אבל ישראל מנכרי קונה כמו שקונה מישראל, וא"ש שיטת הטור וניצל מקושית הש"ך ואדרבה ממקום שהקשה עליו איכא ראי' לשיטתו מדצריך ב' עמיתיך לישראל מנכרי ונכרי מישראל כנ"ל יישוב נכון בעה"י:

ולפי דברינו אלו, אין חילוק בין קנה ומכר בכסף או במשיכה אם נחוש לשיטת הטור אין כאן ממ"נ דאם קנה מנכרי ומכר במשיכה דאנו חוששים לשיטת רש"י שמא נכרי בכסף, יש ג"כ מקום לחוש לשיטת הטור דלמא ישראל מנכרי קונה גם במשיכה, דגם לר"ל דס"ל נכרי בכסף כן הוא להלכתא, אי נקטינן דג"ג אסור והבן, מ"מ לדינא נלפע"ד דאין לגבב חומרא כ"כ לחוש לשיטת רש"י ולחוש לשיטת הטור, וכ"ש להחמיר בדיעבד דס"ל לרמ"א בתשובה בלאו"ה שאין לחוש לשיטת רש"י בדיעבד, ואפילו לדעת מהרי"ו וש"ך ויתר מאחרונים דמחמירים בדיעבד, אבל לחוש גם לדעת טור כ"כ לא מחמרינן בדיעבד ואפי' לכתחלה לא, וכ"ז בנדון שלנו, אבל אם היה הכל בכסף שקנה ומכר בכסף דרוב דיעות ועיקר לדינא דבנכרי משיכה קונה אלא דאתינן עלה להתיר מכח ממ"נ אפשר יש לחוש לשיטת הטור, אלא דנ"ל גם בכה"ג חומרא יתיר' היא, דהא הש"ך נדחק בכוונת הטור ואם כי מכח קושי' נדחק וכבר יישבנו קושיתו על נכון מ"מ הא דעת רוב ככל ראשונים דלא כוותי' דטור וגם הרב ב"י נראה דפשיטא לי' דישראל מנכרי כנכרי מישראל מדהקשה על הטור ביו"ד סי' קל"ב ולא פסק כוותי' בש"ע ולא ניחא לי' ביישוב טו"ז ש"מ דלא ס"ל וע"כ לנו לדחוק במ"ש בחו"מ סי' קצ"ד כמו שנדחק הש"ך כמו שאנו מוכרחים לקבל דוחק זה במחבר, כן נקבל בטור, דלשון שו"ע כלשון הטור, ורא"ש דפ"ב דבכורו' מפורש כתב דישראל נתן מעות לנכרי ולא משך פטור מבכורה, ומסתמא לא חולק הטור על אביו הרא"ש ז"ל, לכן י"ל דאין לחוש כלל לסמ"ע חו"מ וטו"ז ביו"ד ל"מ בדיעבד אפי' לכתחלה לא חוץ מהיות טוב אל תקרי רעא, לא ריע אהוב אוהב את התורה ומחמיר לעצמו וה' יראנו נפלאות ויצילנו משגיאות, ויעשה עמנו לטובה אות, הכ"ד חותם בברכת אהבה, פה סליאטש ה' מנחם אב תרכ"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"נ מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנד

יהי שלום בחילו שלום בארמנותיו ה"ה תלמידי חביבי הרב החרוץ הוותיק מלא עתיק, מקשה ומפרק ומעמיק כש"ת מוה' אברהם שטארק ני':
יקרתו קבלתי בזמנו בשאלת חכם ע"ד אחד שנתן במתנה חלק בפרתו מבכרת לנכרי ולקחה הנכרי לרשותו, ואחר שילדה נודע הדבר לפר"מ ני' ודעתו נוטה להתיר הגם שאנו מחמירים להפקיע קדושת בכור גם לשיטת רש"י דסובר דנכרי בכסף קונה ודעת הש"ך דאפילו בדיעבד חוששים לשיטת רש"י, נראה לו כ"ז במכירה, אבל במתנה גם לרש"י מהני משיכה לפמ"ש תוס' בע"ז ע"א ד"ה פרדשנא דבמציאה ומתנה דליכא מעות

קונה לכ"ע במשיכה ותמה למה לא כתבו הראשונים וטוש"ע תקנה זו לתת לו במתנה ויקנה במשיכה ולא צריך לכסף כלל אפילו לרש"י אלו דבריו, ותמה אני למה לא בדק בספרא דמשה רבן של ישראל אבא מאוה"ג זצ"ל ושם נאמר בחלק יו"ד סי' ש"י דכבר התעורר השואל על זה למה לא רצו בתקנה זו שיתן במתנה, וכ' הוא מפני שחששו לרמב"ן דחולק על תוס' וס"ל דמתנה אינה ניקנית רק בחליפין או חצר, ואני תמה הניחא די"ל כן בטוש"ע, אבל על תוס' בעצמו קשה שכתבו בע"ז שם ד"ה פרדשנא דמציאה ומתנה קונה במשיכה ובד"ה רב אשי וכו' כ' לבסוף מי שרוצה לצאת ידי רש"י ור"ת צריך שיתן נכרי כסף וגם משיכה וכו', ולא כתבו שיתן לו במתנה, ול"צ כסף, וגם למ"ש אדמ"ו וזצ"ל דכוונת תוס' בד"ה פרדשנא דמתנה במשיכה כוונתו בחצירו כמו שהי' קודם מתן תורה, עדיין קשה דהא כתבו תוס' שיתן כסף גם ימשוך לסימטא או לרשותו או יקנה לו ישראל רשות, וקשה אם מביא לרשותו לא צריך לכסף כלל וצ"ע, גם צריך לעי' מתוס' בכורו' רפ"ב ד"ה מיד עמיתיך וכו' שכתבו דמצינו קנין כסף שקונה במקום אחר בהקדש ובקרקע ומשיכה במציאה והפקר, והיינו כיון דליכא כסף ע"כ משיכה קונה ושם אין לומר דכוונת תוס' משיכה לביתו ולחצירו, דהא תוס' רצה לתרץ בזה מנ"ל קנין משיכה לנכרי וכסף לישראל וע"ז כתבו דשני קנינים אלו קונים במקום אחר ואי כוונת תוס' משיכה לחצירו דקונה במתנה ומציאה עדיין קשה מנ"ל משיכה בסמטא וכדומה דקונה בנכרי דלמא לחצירו דווקא, כמו מציאה ומתנה קונה מסבר' במשיכה בעלמא וכיון שישראל בכסף ומציאה ומתנה במשיכה מוקמינן קנין דנכרי במשיכה, ועכצ"ל דס"ל לתוס' בכורות דאם משיכה לא קני גם חצירו לא קני דלא עדיף מידו ושלוחו כקושית הקצ"ח, ודברי אבא זצ"ל א"ש ליישב שיטת רמב"ן ורש"י דס"ל כשמביא לרשותו קונה, אבל תוס' ע"כ לא ס"ל הכי, וכן כוונת תוס' בע"ז דפי' שני של רש"י עיקר דשלחו פרדשנא היינו המכירה דאלו במתנה קונה במשיכה היינו לפי שיטתו, ולרש"י לחצירו כנ"ל ועיין:

היוצא לנו כי שיטת תוס' דבמקום דל"ש כסף כמו מציאה ומתנה דמהני משיכה לסמטא או הגבהה ולרמב"ן דווקא הבאה לרשותו, ולרש"י דס"ל בבכורות דאם בנכרי כלל וכלל לא, מהני מיהת הבאה לחצירו מכיון דס"ל דחצירו מהני גם במקום דלא מהני משיכה וקנין שוב י"ל במציאה ומתנה דלא מהני כסף, ול"מ משיכה רק לרשותו ממש כשיטת רמב"ן דליכא הוכחה לומר משיכה קונה משום דאל"כ מציאה ומתנה במאי יקנה י"ל במביאה לרשותו ממש והבן, ועיי' תשובות מיימוני הלכות קנין סי' ד' דמביא ראי' מבלן דקנה בכסף כיון דל"ש משיכה בעובר, וזה כדעת תוס' בכורות היכא דל"ש כסף משיכה

קונה וה"ה איפכא היכא דל"ש משיכה קונה כסף, ונ"ל די"ל דכן ס"ל למהרמ"ב דפליג על האו"ז שם דל"ק הוולד בכסף ולכאורה חולק על תוס' דס"ל היכא דלא שייך קנין אחד אז קונה בקנין אחר, אמנם נ"ל דעד כאן לא פליג אלא בקנין הוולד, מ"מ מודה לתוס' וראיי' מבלן אינה ראיי' לעובדא דתשובת מיימו' דבבלן דליכא מידי לממשך, ואינו דבר שמכניסין לביתו ורשותו, אלא נותן כסף לבלן ונכנס למרחץ כדקתני מתני' הרי המרחץ פתוחה לפניך, הכנס לרחוץ וכ"כ רש"י ב"מ שאין כאן דבר למשוך, ולכן כיון דאין בזה דבר דשייך בי' משיכה כדי לקנות לעצמו ולהחזיק בו קונה בכסף וכן במציאה ומתנה דל"ש ענין נתינת כסף קונה במשיכה אבל במוכר עובר פרתו לנכרי דהוא דבר הנקנה לנכרי לעצמו להחזיק בו למושכו אליו, רק עכשיו ל"מ משיכה לוולד כ"ז שלא בא לעולם אבל יחזיק בו ויקחנו לעצמו כשיולד כה"ג לא נגמר הקנין עד שיקנה בקנין המועיל מדין תורה, ואפ"ש מרמב"ם ס"ל כתוס' בע"ז ובכור', ותוס' חולין נ"כ ס"ל דינו של האו"ז כנלפע"ד נכון מסברא ישרה, ועיין תוס' ב"מ פ' הזהב דף מ"ח ע"א ד"ה בלן שכתבו דשכירת קרקע ניקנה בכסף נרא' לכאורה דס"ל דלכן קנה משום דשכירת קרקע בכסף, ואל"ה לא היה קונה כסף הגם דלא מחסרא משיכה, ונ"ל דהוצרך תוס' לזה משום שהקשה הא מחסרה חזקה וכיון דמחסרא דבר שיש לו לעשות בו שיהי' שלו לא תיקנה כסף לחוד כיון שמחוסר דבר ותי' דבשכירת קרקע כסף לחוד קונה בכ"מ כמו קרקע שנקנה בכסף לחוד הגם דאפשר בחזקה וחסרת חזקה גזה"כ הוא דקונה בכסף וכן שכירת קרקע, ואדרבא מדלא הקשה תוס' איך יקנה בכסף לחוד כיון דמשיכה הוא הקנין ש"מ דל"ק לי' משום דאזיל בשיטתו בבכור' וע"ז כל דל"ש כסף משיכה קונה וה"ה איפכא כל דל"ש משיכה כסף קונה, ובבלן דל"ש משיכה כסף קונה, ולכן הקשה הא ניהי דמשיכה ל"ש ולא מחסר' משיכה מ"מ מחסר' חזקה, ולזה חידש דשכירת קרקע נקנה בכסף כנ"ל, ויש בתי' תוס' קצת דוחק דלמה לי' לרב לומר דלא מחסר' משיכה הא קנין שכירת קרקע בכסף הוא וי"ל:

פירות הנושרי' מדברינו כי שיטת תוס' בבכורו' וע"ז ובב"מ דכל דלא שייך קנין הקונה מדאורייתא קונה בקנין האחר וכן שיטת האו"ז שבתשובות מיימון ומן מהרמ"ב אין ראי' דחולק על זה כמ"ש, וגם מרש"י לא מוכרח דחולק על זה אולי לפי שיטתו בבכורות דהבאה לרשותו קונה גם כשאין יוכל לקנות בשום קנין כסף ומשיכה לשיטתו אין הכרח ממציאה והפקר דלא שייך כסף דקונה במשיכה וה"ה איפכא מ"מ אפשר דס"ל מסברא כתוס' אלא דיש למשמע מפי' רש"י בע"ז פרדשנא דורן, ותוס' הכריע דפי' האחרון עיקר דבמתנה משיכה קונה גם אם במכירה בכסף, ומדלא הכריע רש"י בין הפירושים ש"מ

דלא ס"ל כתוס' ואפשר משו"ה מביא רש"י ב' הפירושי' ולא הכריע דמספקא לי' בהא מלתא דתוס' אי יש לחלק בין מציאה למכירה או לא עכ"פ אין מוכח מתוכה משיטת רש"י אי ס"ל כר"י שבתוס' או לא, ואנו אין לנו אלא שיטת רמב"ן שבשטה מקובצת ב"מ דחולק על שיטת ר"י, ולדינא בוודאי לנו למיקל כרוב דעת ראשונים כ"ש דעת תוס' דמכרעת טובא ועיין מג"א רס"י תמ"ז:

ומ"מ לענין הפקעת בכור מקדושתו דאנו חוששין לשיטת רש"י גם דרבו הדעות נגדו, והיה מקום לומר דמ"ש תוספ' הרוצה לצאת ידי רש"י ור"ת יקח מעות מנכרי וימשוך ולא כתבו שיתנהו במתנה כי ראה תוס' דרש"י לא ס"ל כוותי' מדפירש לעצמו פרדשנא מתנה, או אפשר מספקא לי' הא מלתא לרש"י דתליא בב' פירושים דמביא ולכן בחר תוס' ביותר שיקנהו לו במכירה בכסף ומשיכה ויש מקום לדברי השואל שבחתם סופר סי' ש"י, אלא דעדיין קשה מה שכתבו או ימשוך לרשותו או יקנה לו רשות באופן זה שמשכהו לרשותו כסף למה לי יקנה לו במתנה וימשכהו לרשותו ומהני לכ"ע גם לרש"י וצ"ע:

והנה הרא"ש פ"ק דבכורות ובטור בסי' ש"ך אופן המובחר שיקנה לו מקום ברשותו וגם כסף צ"ע גם אם נימא דרא"ש וטור ראו שיטת רמב"ן או ס"ל דרש"י ס"ל דמשיכה אינה קונה במתנה וחששו להו עכ"פ כשיקנה לו רשותו מהני לכ"ע במתנה, שוב מצאתי ראיתי אחרי רואי כי כבר עמד בתמיה' זו על תוס' ע"ז שלא מצאו תקנה לתת במתנה ברי"ט אלגאזי רפ"ב דבכורות וקיצר בתמיהה זו לתוס' ולשיטתו, ולא מצא מענה, ואנחנו בארנו השיטות והחזקנו הקושיא והתמי' לכל השיטות וצע"ג:

וטרחתי למצא טעם למה לא אמרו תקנה כזו ליתן במתנה משום דקנין דמכירה ומתנה להפקעת בכור מקדושתו צריכא שיהי' מכירה ומתנה גמורה, וכתבו תוס' בע"ז הגם שאין הנכרי נותן רק פרוטה והעובר שוה יותר, אנן סהדי דמקני לו בלב שלם כדי להפקיע ולא יכשל באיסור, ולפי דקיי"ל דאסור ליתן מתנת חנם לנכרי מדאורייתא לכן לא אמרו לתת לנכרי במתנה לא מבעיא כשלוקח בדמים העובר בחזרה אח"כ מנכרי דאסור לתת לו במתנה והוא לוקח אח"כ בדמים ממנו אפילו הנכרי יודע ומבין מעצמו וחוזר ונותן לו במתנה או מניח אצלו, מ"מ הישראל ע"כ נותן לו במתנה גמורה דלא הדרי ותליא ברצון הנכרי לכשירצה לחזור לו הו"ל מתנה זו ככל מתנת חנם דאסור לתת לנכרי, הגם לשכינו מותר לתת מתנת חנם כמ"ש תוס' בע"ז דף כ' ע"א דהוי כמוכרו לו ועיין תוס' חולין דף קי"ד ע"ב והוא מתוספתא ולשכינו מותר לתת לנכרי חלק או אבר מבהמתו במתנה דמשום מתנת חנם מותר דהוי כמוכרו לו שמחזיק לו טובה ואפ"ה לענין קנין

דין מתנה יש לו דקונה במשיכה או נקנה הבאה לרשותו כיון דל"ש כסף, מ"מ לא כ' תוס' ורא"ש תקנה זו דמלתא דפסיקא ושוה לכ"ע נקטו דמי שאין לו נכרי שכינו מכירו ואי אפשר בכה"ג, והרי כתבו תוס' כל אופנים מי שיש לו רשות ומי שאין לו כיצד יקנה לו רשותו וזה דבר שאפשר לכל משא"כ מתנה אינו שוה לכל כנלפע"ד ליישב, ועיין או"ח סי' תמ"ח ליתן חמץ במתנה לנכרי צ"ל היינו לשכינו:

ויש מקום עיון לשיטת רמב"ן שברשב"א ספ"ק דשבת ובגיטין פ' השולח דאיסור לא תחנם אינו רק בעושה לטובת הנכרי כדי להנות לנכרי אבל בעושה ישראל לטובת עצמו כמו רבי אליעזר דשחרר עבדו לצרפו לעשרה ליכא משום לא תחנם, ונראה דרשב"א מודה לו בגוף הדין בלא תחנם, אלא שחולק עליו, דהטעם דלעולם בהם תעבודו אינו משום לא תחנם, וכן משמע קצת בתוס' ע"ז דף כ' ע"א דכל שיש משום דרכי שלום ליכא משום לא תחנם נראה דמשום דישראל לטובת עצמו עושה, לפ"ז בנדון שלנו שאין רוצה להנות לנכרי לתת לו במתנה רק לטובת עצמו להפקיע מקדושת בכור כה"ג ליכא משום לא תחנם והדרא התמי' שלא כתבו הך תקנה לתת לו במתנה והתימא קיימת לכאורה:

אלא דכבר הקשו קמאי על שיטת הרמב"ן מש"ס ע"ז דף ס"ד ע"א דקאמר מדר"י נשמע לר"ע, לאו אמר ר"י אסור ליתן להם מתנת חנם ולמעוטי תפלה שפיר דמי, ולשיטת רמב"ן כל שישראל עושה לטובת עצמו או למצוה קמכוין כמו ר"א ששחרר עבדו ליכא משום לא תחנם, אין ראיי' מר"י לר"ע לר"י כיון דלמעוטי תפלה מכוין ליכא לא תחנם והיא קושיא עצומה דבעי יישוב, ואני בעניי הכינותי יישוב נכון לקושיא זו בחי' לגיטין פ' השולח דבלאו"ה דברי רמב"ן צל"ע, דאיך אפשר דטעמא דלעולם בהם תעבודו משום לא תחנם כמו דאסור בנכרי שאני נכרי שנהנה במתנה שנותן לו ישראל אבל בעבד באותו רגע שנותן לו שחרורו ויוצא לחפשי חנם אין כסף כבר הוא עבד משוחרר והוא כישראל כשר והוא נהנה ממתנה זו כשהוא ישראל ולא נכרי נהנה אלא ישראל וצ"ע על הרמב"ן גם על הרשב"א דלא טען על הרמב"ן רק דלא גרע עבד מגר שקיבל עליו שבע מצות, אבל מטעם שכתבתי לא בא בטענה עליו, ונ"ל דס"ל כיון דאדון המשחרר עבדו בלי כסף הוא מפני שרחמנותו על גופו הרי כבר עבר בלא תחנם כשנותן אל לבו ליתן שחרר בידו דאם לא ישחרר אותו יהי' לעבד עובד לרבו, ולכן גם כשנהנה גוף זה אז משוחרר כבר והוא ישראל אבל תחלתו שהביא לאדון לשחררו הוא מפני שרחמנותו על גופו של עבד וזה אסרה תורה ומיושב קושיתי, ולפ"ז אומר אני דלא אמר רמב"ן והרשב"א מודה לו דכל שעושה ישראל לעצמו מותר דווקא בשחרור, דלבסוף לא נהנה עבד רק ישראל והאיסור רק מפני רחמנותו על העבד וכיון שעושה לטובת עצמו ולא התעורר כדי לרחם

על גוף העבד ליכא איסור, אבל הנותן לנכרי הגם שסיבת הנתינה לטובת עצמו של ישראל הנותן, מ"מ כיון שסוף כל סוף נכרי נהנה בחנם אסור לתת לו מתנה, וא"ש ש"ס דע"ז בנתן לנכרי דמר"י נשמע לר"ע ומיושב קושי' העולם על נכון, אלא דלכאורה עדיין קשה על תוס' ע"ז דף כ' ע"א שכתבו כל שנותנים מפני דרכי שלם ליכא משום מתנת חנם קשה מסוגי' ש"ס ע"ז דף ס"ד הנ"ל דהא תוס' בנכרי אומר כן, נ"ל דכוונת תוס' כיון שנותן לנכרי מפני דרכי שלום, היינו שלא יחרה לבו כשיראה שנותנים לישראל ולא לו וינקום נקם בגוף או בממון של ישראל הוי כמפייס ומציל מידו בשביל שנותנים לו שוב הוי כמוכרו לו זה מול זה, ואין זה הנאה של חנם לנכרי רק עושה לו ישראל דבר זה שלא יחרה לבו עליו ובל יצר לו כנ"ל ברור:

ולפי הנהו מילי שהעלתי בשיטת רמב"ן רשב"א ותוס' כל שנותן לנכרי וסיבת הנתינה לטובת ישראל הנותן מ"מ כיון שלבסוף הנכרי מרויח בחנם בלא דבר יש בו משום לא תחנם, וממילא א"ש דברינו שכתבנו לתת לנכרי שאיננו שכינו חלק בבהמה הגם שעושה כן לטובת עצמו כדי להפקיע קדושת בכור אסור מדאורייתא משום ל"ת ודברינו כראי מוצקים ועיין:

ונ"ל עוד דאם נתן לנכרי במתנה להפקיע קדושת בכור לא מהני בדיעבד משום דכל מלתא דאמר רחמנא ל"ת אי עבד לא מהני וכיון שנתינה זו באיסור הוא לא מהני ולא קנה הנכרי וצריך להחזיר כשציית דין שלנו ואם אינו ציית גזל הוא בידו, ממילא אמרינן א"ע לא מהני אפילו למ"ש מהרי"ט דווקא היכא שניצול מהאיסור על ידי דלא מהני או אמרינן א"ע ל"מ, גם כאן ניצול מן האיסור אם יחזור הנכרי המתנה, ואם לא, לאו במתנה היא לו רק בגזילה ונותן ניצול מעבירה (לפי המבואר כי הנתינה עצמה אין בה איסור כיון שעושה הישראל להנאת עצמו להפקיע מקדושת בכור רק האיסור שאח"כ מרויח הנכרי וכאן שאח"כ רק גזל ביד הנכרי וצריך להחזיר לא מרויח הנכרי ע"י הישראל) והבן, ואפי' תימא בכל הנותן מתנת חנם לנכרי לא אמרינן אי עבד לא מהני לשיטת מהרי"ט דגם אם נימא לא מהני מ"מ עבר על לא תחנם שחונן אותו בלבו ונתן לו וגם אם אנו מבטלין המתנה מ"מ הוא הנותן כבר עבר על לא תחנם ממילא לא אמרינן דלא מהני כמ"ש מהרי"ט מ"מ בנדון שלנו שעשה ישראל לטובת עצמו וכתבנו מ"מ איכא משום לא תתן להם מתנת חנם דגוי נהנה בחנם, ואם נימא דל"מ וצריך להחזיר לא עבר כלל דעיקר נתינה לא היה משום שרחמנותו עליו רק לטובת עצמו והגוי אינו נהנה אלא לבסוף אי אמרינן דל"מ וצריך להחזיר בדינינו ניצול מעבירה ממילא אמרינן א"ע ל"מ (ואינני מבין הא אם נאמר אי עביד לא מהני ולא הוה מתנה והוה גזל ביד נכרי וכיון

שהנכרי לא יחזיר לו קא עבר ישראל על לפני עור ומה הרווחנו לומר לא מהני כדי שלא יעבור ישראל על איסור מתנת חנם לנכרי ועי"ז יעבור על לפני עור (והוא נותן מכשול לפניו שיכול וקרוב לוודאי שיעבור הנכרי על איסור גזילה) ועוד גם איסור מתנת חנם לא נפקע כיון שהגוי נהנה מהגזל אשר בידו והנאה זו באה לו ע"י ישראל ומהנהו ישראל בהנאה ששוה פרוטה וא"כ כיון דלא הרוחנו אמרינן מהני) והבן, ועיין חו"מ סי' ר"ח ובסמ"ע ובש"ך שם ובטו"ז שם וביו"ד סי' רל"ח ולא דמיין לדהכי כמובן:

וזאת תורת העולה מדברינו היא העולה להלכה א) לתת לנכרי במתנה שהוא שכינו דליכא משום ל"ת במתנת חנם והנכרי מושכה לביתו או הישראל מקנה לו חדרו, או מקום, מותר אפילו לכתחלה ואין בו פקפוק כלל, ב) אם הנכרי אינו עושה משיכה רק לסמטא קרוב לנו לומר דג"כ לכתחלה מותר דהא העיקר להלכה נכרי במשיכה ואנו חוששין לשיטת רש"י, וכ"ז במכירה אבל במתנה איכא רוב דיעות כפי שבארנו למעלה דבמתנה דליכא כסף מהני משיכה ולחוש כולי האי לשיטת רש"י דנכרי בכסף ולחוש ג"כ דגם במציאה ל"מ משיכה בסמטא מנ"ל, וכ"ש בדיעבד דבלאו"ה כתב רמ"א בתשובה מובא בטו"ז דבדיעבד אין חוששים לשיטת רש"י, והש"ך שם בשם מהרי"ל להחמיר אפילו דיעבד, אבל לחוש בדיעבד לשיטת רש"י ולשיטת דל"מ משיכה אפילו במציאה בוודאי חומרא יתירה היא, ג) כ"ז בנכרי שכינו וכדומה דליכא משום איסור מתנת חנם, אבל לנכרי אחר דאיכא איסור מתנת חנם, אפילו מושך הנכרי ומביאו לרשותו לכתחלה וודאי לא, אפילו דיעבד נ"ל דל"מ משום כל מקום דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ובנדון שלנו שמשך הנכרי לביתו ונתן לו במתנה אם היה שכינו כבר נפקע הבכור מקדושתו אבל אם באיסור נתן לו לפענ"ד קדוש יאמר לו, ויש לדרוש אם ישראל זה יודע שאסור לתת מתנת חנם לנכרי, ואם הוא שוגג יש לעיין אם אמרינן בשוגג א"ע ל"מ וכבר התעורר בזה בנוב"י תניינא והארכתי בזה במק"א, ומאפס הפנאי אקצר בזה עד יבאו דבריו שנית אחרי דרוש אותו על זה ואני אשיבו על פרט זה ברצות ה' דרכינו יחיינו ויקיימנו לפניו הכ"ד אוה"נ שיל"ת פ"ב ד' מנחם אב תרח"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנה

ה' ישפות שלומו, ויראהו בנועמו, ה"ה י"נ חביבי הרב הגאון הגדול מעופלת ספירים צדיק ונשגב שמו כקש"ת מו"ה אברהם יצחק וו"ב נ' אבדק"ק קליינווארדיין והגליל יע"א:

מכ"ק קבלתי אתמול בש"ק לעתותי ערב שלוח אלי ממקומי, ובאתי עוד היום אל העיון בחפזון רב כי רבים המקבלים פנים ביום הזה אחר חצות כי פנוים מעסקם החניות סגורות כידוע ובימים שאחרי' מוכנים לפני כמה ענינים העומדים ברומו של עולם בענינים הידועים המתחדשים לכן הנני בקצירת אומר לפי מסת הפנאי איזהו שעות ולפי מעט ספרים שהלויתי מגיסי הרב מהר"י גינס נ"י מווין ועל פי מה שעולה בזכרון טוב לפני ונפשו היפה איותה לדעת דעתי העניה, ע"ד אחד שהי' לו פרה מבכרת ואמר לנכרי אם תלד זכר שלך תהא בעד סך מסוים וקבל דראנגאב כנהוג ואחר שילדה זכר כמה ימים אח"כ נמצא בו מום שנחתך אזנו ולא נודע מי עשהו, וקודם שנעשה המום בא המוכר לשאול כי נאמר לו כי מכירה זו מפוקפקת ופסק לו פר"מ נ"י כי לא הועילה לו המכירה, ואח"כ נמצא בו מום וראה פר"מ נ"י מ"ש בנב"י תניינא חיו"ד ס"י קצ"א וקצ"ג שאין לסמוך על מ"ש מהרא"י ומביאו הש"ך וטו"ז סי' ש"ך בהנ"ל כאומר משוך פרתי וכו' דלא עשה מהרי"ו זה אלא לסניף לשאר המתירין שהי' שם ומ"ש הנב"י בסי' קצ"א דיש ריעותא בנדון שלו דאפשר הוי כאסמכתא יפה השיג פר"מ נ"י הא כל עיקר מכירה שלו הוא להפקיע מקדושת בכור ואם תלד נקיבה לא צריך ואינו רוצה במכירה כלל ל"ש אסמכתא שמא סבור הי' שתלד נקיבה הא עיקרו שנכנס למכור היא אם יהי' זכר, יפה ראה וכן תמיהתו קיימת על הנב"י אלא בלאו"ה לא סמך הנב"י על המכירה דגם תה"ד לא עשהו אלא לסניף בעלמא, ובסי' קצ"ב צידד שיש לצרף שיטת הרמב"ם פ"ז מהלכות קדושין דמקדש לעובר כשהוכר עוברה קנה הגם דלא פסקינן כוותי' מ"מ חזי לצרופי ובכ"ז לא מלאו לבו להקל רק ע"פ עצה שכתב לבסוף ויעיין ח"ס חיו"ד סי' שי"ד דמביא שכן הוא דעת הג"א פ' הזהב והוא דעת ר"מ שבתשוב' מיימוני להלכו' קנין סי' ד' וכן ס"ל למהרמ"ב שחולק על על הר"י מטעם אחר דיש לומר גם בדבר דל"ש משיכה אין כסף קונה ולולי זה היה מודה לו דמהני קנין דעובר לא מיקרי דבר שלא בא לעולם עיי"ש, ולדברי קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל גם לענין קדושין ס"ל לר"י ומהר"מ דמהני וכן במוכר עובר של פרה ושל שפחה לפמ"ש הח"מ וב"ש סי' מ' דדמיא להדדי, והעלימו טוש"ע וח"מ וב"ש כי יש לו לרמב"ם חברים בדבר הזה וצ"ע:

ולפענ"ד נראה לפום רהיטא י"ל דבמוכר עובר של פרה ושל שפחה לא ס"ל הכי, ואפשר אפילו בקדושי', הנה הח"מ סי' מ' כתב די"ל דדעתו של אדם קרובה אצל בנו ואצל אשתו אלא דב"י כתב דנפקא לי' לרמב"ם מתוך פירו' בסוגיא דקדושין א"כ הה"נ במוכר עובר פרה ושפחה, והנה מ"ש דיש לחלק דדעתו של אדם קרובה וכו' הוא מש"ס ב"ב דף קמ"ב ע"ב מסקנת הר"י בשם ר"י וא"ת משנתינו דעתו של אדם קרובה אצל בנו ופסק

הרמב"ם והרא"ש כוותי' ושם נאמר להקנות לעובר שלו שלא בא לעולם, אבל להקנות דבר שלא בא לעולם לבנו עובר ואפילו לבנו שכבר נולד ומהני דעתו של אדם קרובה וכו' אינו מפורש והח"מ כתב דאפשר דיליף הרמב"ם זה מזה ושזכרונו כי בשעה"מ מביא כן בשם קדמון באורך בהלכות זכיה או בהלכות מכירה, ויש להקשות ע"ז מש"ס ב"ב קכ"ז ע"ב לענין יכיר בכור בין הבנים דמקשה הא בידו לתת לו במתנה, ומתרץ בנכסים שיפלו לו אח"כ לרבנן דאין אדם מקנה דשלבל"ע והא אב לברי' יוכל להקנות וכדומה לי שנתקשה כן בשעה"מ ואין אתי פה לעיין בו ויש לחלק בבורא לגבי ברא לא אמרינן דעתו קרובה לזה יותר מזה ובמ"א אמרתי ליישב קושי' רמב"ן על הרמב"ם פ' ט"ז מהלכות מכירה דמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב ל"מ מש"ס ב"ב הנ"ל הא לר"מ ג"כ אין בידו דאינו קצוב, ואמרתי ממקום שהקשה יש ראי' ע"פ הנ"ל די"ל כמו בדבר שלב"ל אמרינן דעתו קרובה אצל בנו כמו כן במחייב בדבר שאינו קצוב דג"כ הוא משו' דלא סמכא דעתו כמבואר ורמב"ן ס"ל לרמב"ם גם לר"מ ל"מ ובג"ת כתב לר"מ מהני ג"כ בדבר שאינו קצוב עכ"פ טעמו של הרמב"ם דלא סמכי דעתו להקנות דבר שאינו קצוב אבל י"ל גבי ברי' מהני דווקא כשכל א' בפ"ע או דבר שאינו קצוב והוא בעולם או שהוא קצוב ואינו בעולם אבל בהצטרף שנים יחדו לא אמרינן כל כך דעתו קרובה, והא"ש דלרבנן א"ש בנכסים שיפלו לו אח"כ הוי תרתי שלב"ל ואינו קצוב לא מהני לגבי ברי' וא"ש דמקשה לר"מ דבכ"מ אדם מקנה דבר שלב"ל הגם דאינו קצוב לי' להקנות והטעם דהא ר"מ לא ס"ל דמהני רק בעבידא דאתי ובדבר שאינו קצוב לא שייך דעבידא דאתי דסוף כל סוף אינו יודע כמה כמדומה שכן דחה התומים או קצה"ח תירוץ הגידולי תרומה דלר"מ ה"נ דמהני כמו דבר שלב"ל מ"מ לגבי ברי' סבירא ליה דמהני דמקרבא לי' דעתי' גמר ומקני ולר"מ אין אנו צריכי' לומר דלגבי ברי' דמקרבא דעתו רק לחדא מלתא דמשום דבר שלב"ל בלאו"ה קנה וא"ש ועיין רמב"ם פ"א מהלכות זכי' ומתנה הלכה י"ז דדבר שלב"ל אינו יכול להקנות, לכאור' נראה דאינו יכול להקנות דבר שלב"ל הגם דיוכל להקנות דבר שאינו קצוב מחמת חיבת נישואין כמ"ש בהלכות מכירה פי"א הלכ' י"ז ויישבתי זה בחי' ואינו עולה כעת בזכרון לפני:

נחזור לדברינו כי יש מקום למ"ש ה החי"מ והיינו הרמב"ם לשיטת דס"ל הא דדעתו של אדם קרובה אצל בנו אפילו במתנת בריא אבל רבו החולקים עליו, וס"ל דווקא בשכיב מרע עיי' בטוש"ע חו"מ סי' ר"י ובב"י שם, אלא גם מרמב"ם לא נראה דטעמו לענין קדושין משום דדעתו קרובה אצל בנו דהא כתב דווקא, בשהוכר עוברה ובפכ"ח מהלכות מכירה לא כתב דווקא בשהוכר עוברה נראה דלאו מטעם דדעתו קרובה ס"ל

דמהני, אלא משום דמפרש סוגיא דקדושין להלכתא דבהוכר עוברה הוי דשלב"ל, וצ"ל הא דפסק לענין מתנה דעתו קרובה אצל בנו ואפילו בבריא דווקא להקנות לעובר ולא להקנות דשלב"ל, וס"ל דעדיף לדשלבל"ע ממש מלהקנות דשלב"ל ובהוכר עוברה דבר שב"ל ועיין רשב"א קדושין דף ס"ב ע"ב ובקצה"ח סי' ר"י, או אפשר לענין קדושין שיש בו קצת חוב לא אמרינן דעתו קרובה ודווקא במתנה דכולו זכות או משום צד הבעל הקונה ל"א דעתו קרובו לקנות, וכיון דהרמב"ם ע"כ ס"ל דבהוכר עוברה הוי כדשב"ל כן הדין במוכר עובר פרתו ושפחתו, אמנם ראיתי בב"מ שכתב דרמב"ם רק לחומרא משום חומר אשת איש ס"ל דמקודשת וכ"כ מפורש בפי' המשניות עיין בו ודבריו אמיתים, וא"כ אין לנו שום סמך מרמב"ם במוכר עובר פרתו לענין בכור וכדומה:

אבל יש לנו סמך מהג"א ותשובת מיימוני בשם ר"י ומהרמ"פ אבל י"ל דמ"מ אין ראי' דס"ל כן במוכר עובר פרתו דעלמא אלא דווקא במוכר עובר פרתו להפקיע מקדושת בכור אמרינן דמהני כעין הא דש"ס ב"ב דדעתו של אדם קרובה אצל בנו חזינן כל דחפץ וריצה ומקרבה דעתו דמהני הקנין ה"ה לענין בכור כיון שרוצה במקח זה לטובת עצמו מסכים בדעתו להקנות וס"ל כמו דאמרינן להקנות לדשלב"ל כן מקנה דבר שלבל"ע כה"ג, ובמקדש עובר אפשר דס"ל ה"נ דמהני מה"ט, או אפשר בקדושי' לא מטעמא דכתיבנא כנ"ל

חדא ועוד יותר קאמינא דס"ל לר"י ומהרמ"פ כשיטות רוב ראשונה דלא אמרינן דדעתו קרובה ורוצה להקנות דשלב"ל ומהני רק בשכיב מרע כדי שלא תטרף דעתו אמרו חז"ל דמהני אבל בבריא לא ודווקא במתנה ו ומכירה בעלמא לא מהני בברי, אבל במוכר עובר פרתו כדי להפקיע מקדושת בכור ואם לא תועיל המכירה נפסד וכל עיקר מעשה מכירה כדי להציל נפשו מפסידה בוודאי איכא אומדן דעת דרוצה להקנות וסמכא דעתי' דמוכר ולוקח להקנות בכל אופן המועיל, משא"כ במתנה דבריא הגם דמקרב דעתו מ"מ נפשו עדיפא לי' ועיין זה בב"ב ע"ב במכר הבן בחיי האב וכו' ומעכשיו שזכינו לזה י"ל דכ"ע מודים בזה דמהני מכירה דוולד אפי' לא הוכר עוברה כמו שהוא לרמב"ם במקנה לעובר שלו, כן הוא לכל הדיעות במוכר להפקיע מן הבכורה, דאין לך אומדנא יותר מזה ועיין תוס' ע"ז ע"א סוף ד"ה ר"א, וכה"ג מצינו טובא לענין הפקר בתוס' פ"ק דשבת ועיי' באו"ח סי' רמ"ו, ובתה"ד לא נחית לכל זה, אבל הוא כתב דהנ"ל כאומר קנה בהמה לוולדות ובח"ס לא מצא חברים לרמב"ם אלא הר"י ומהרמ"ב, ולפמ"ש כ"ע י"ל מודים בזה:

ומ"ש בח"ס דתוס' בע"ז ס"ל כשיטת הר"י כיון דאי אפשר במשיכה כסף קונה כמו דס"ל לתוס' דבמציאה ומתנה דלא שייך מעות משיכה קונה, לולי דברי קדשו הי' נראה לומר דאפשר דתוס' מודה למהרמ"ב ומהר"מ מודה לתוס' ולא פליגו, די"ל דווקא במציאה ומתנה דלא מחסר קנין כסף דלא שייך בי' כלל במציאה ומתנה כיון שמושך אצלו, או ארבע אמות בסמטא והחזיק בה שוב הוא שלו דמה יתן ומה יוסיף עוד והוא כדרך הקונים מתנה או מציאה, אבל במוכר עובר פרתו הגם דל"ש עתה משיכה בעובר עצמו עד שיצא לאויר העולם מ"מ הלא להחזיק אותו בשלו מחוסר משיכה או הבאה לביתו כאדם בשלו רק שא"א עתה בזה חולק מהרמ"ב דלא מהני קנין מעות כיון שקנינו של הנכרי במשיכה ואפשר אח"כ לקנותו במשיכה ומחוסר דבר זה עדיין ותוס' גם כן אפשר דהכי ס"ל ומהרמ"ב מודה לתוס' וא"ש נמי הא דבלן כיון דלא שייך משיכה ולא חסר מידי בגוף הענין שאין בו יותר רק נתינת המעות להענין בעצמו להחזיק בו כשעושה בשלו ל"ש שם משיכה לכן קנה כנ"ל נכון והבן:

ולפ"ז חסר לנו דבר אחד מ"ש בח"ס דשיטת תוספ' כשיטת ר"י והי' זה סמך גדול דבכל מקום הלכה כתוס' כמ"ש הסמ"ע ומובא במג"א רסי' תמ"ז, ולמ"ש אין מתוס' ראי' אלא דנגד זה העליתי דאפשר כל הדיעות שווים דמהני קנין העובר עכ"פ כשהוכר העובר, ופר"מ סתם ולא כתב אם הי' משיכה בפרה, ולפי הנרא' מסתימת דבריו דהכי הוי כי לא מצא גרעון בקנין רק משום שהוא דשלב"ע, ולזה הא איכא כל הנהו צרופי על מ"ש התה"ד דהנ"ל כמקנה בהמה לוולדות ובנדון דידן כבר נעשה בו מום וספק אם עשה כדי להתיר דמבואר בסי' שי"ג סעי' ב' ברמ"א דספיקו מותר, והטעם כיון שאם נעשה בו מום במכוון רק מדרבנן אסור, וכל שכן ע"י נכרי דבלאו"ה לא ברור הוא אם אסור בנעשה מום ע"י נכרי אפילו במצוה אותו עיי' רא"ש ב"מ דף צ' ע"א, ועיין במל"מ פ"ד מבכורות הלכ' א', מ"ש בסופו בספיקא אם הלכה כרש"י או כר"ת ועשה בו מום לא אמרינן ספיקא דרבנן להקל כיון שהיינו דנין על הדאורייתא תחלה ושוב נתגלגל לאיסור דרבנן והוא מתשובת מהריב"ל ועיין פר"ח יו"ד סי' ק"ו ובפמ"ג סי' ק"ו וקכ"ו, ובתשובה א' הארכתי, אם קנסו גם בספק בכור, ובנדון שלנו דאיכא ספק, אם עשה במתכוון להתיר דנקטינן דמותר מספק רק שכ' פר"מ ני' שקרוב הדבר שעשה להתיר, כי הקונה איש נכרי ונכרים יודעים בטוב ישראלים כי שכיחים ורגילים אצלם תמיד וישראלים מספרים להם כל עניניהם, נ"ל כיון שמכר לו לנכרי הרי הנכרי סבור הוא שעשה ישראל היתר ע"י מכירה, מה לו לעשות בו מום כדי להפקיעו מקדושת בכור, אם לא שיש לחוש שאמר לו הישראל ששאל שאלה ופסקו לו דלא מהני המכירה, ואם יש לחוש לזה יש

לעיין אם לא הוי כחזרה קודם שבא לעולם אבל להיות כי אין לפנינו איסור דאורייתא מאחר שיש בו מום בין שנעשה בו המום במכוון להתיר או לא, וגם חשש איסור דרבנן לא ברירא כיון שנעשה עי"נ, אין לנו אחראין לחוש לשמא ואולי כך היה, בפרט בצירוף כל מ"ש דקרוב לנו דאפילו בלא מום הי' מותר מעיקר הדין, לכן נראה לפענ"ד אם פר"מ הדר"ג מסכים יש להתיר בלי שום פקפוק, וה' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות הכ"ד בחפזון רב אוה"נ דש"ת חותם באהבה פה מרחץ מיידלינג במחוז וויען א' טו"ב מ"א תזכ"ר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנו

שלום וכ"ט לידידי חביבי הרב המאור הגדול הוותיק מלא וגדוש חרוץ בעל פיפיות, מעולפת ספירים כש"ת מו"ה שבתי ני' אב"ד בק"ק פנ"ד יע"א:

מע"י אצבעותיו הגיענו בזמנו ואחרו פעמי תשובתי עד עתה מחמת טרדות רבות דעדו עלי בעת כזאת, ועיינתי בשאלתו ובאתי אל העיון, והיום באתי להשיבו תשובה מאהבה, ע"ד ישראל שקנה פרה מבכרת מישראל ונתן מעות ולא משך ועד שלא משך מכר הפרה לנכרי בכסף ומשכה הנכרי מבית ישראל מוכר הראשון ונפשו בשאלתו אם יצאה מקדושת בכור כיון דהי' קנין ישראל מישראל רק בכסף ומדרבנן לא קנה ואין בכחו למכור לנכרי מה שאינו שלו או נימא עכ"פ מדאורייתא קנה ומהני מכירתו לנכרי ג"כ מדאורייתא שמכר כל זכות שיש לו בפרה, ונפקע הוולד עכ"פ מקדושתו מדאורייתא ואין בו קדושה רק מדרבנן אלו תוכן דבריו, והנני בתשובה שלימה כיד ה' הטובה עלי:

הנה רש"י ב"מ דף מ"ח ע"א ד"ה קאי באבל וכו' כתב אבל להקנות מדאורייתא ואם קידש בו אשה לר"י הוי קדושין נראה דס"ל לרש"י הגם שאמרו חכמים משיכה קונה ולא מעות מ"מ לא נעקר על ידי תקנתם קנין כסף לגמרי דמדאורייתא קונה ואין כח ביד חכמים לבטל קנין כסף שלא יקנה מדאורייתא ועיין פ"י שם שנתקשה למה לא כתב רש"י נפקותא בין ר"י לר"ל היכא דביתו של מוכר מושכר ללוקח או איפכא, או מכר לו באלו ולפענ"ד לא קשה מידי דרצה רש"י לגלות לנו שיטתו דס"ל אפילו במקום דאמרו הכסף אינו קונה מ"מ מדאורייתא קונה, והנה קשה על רש"י דסתר שיטתו בגיטין דף ס"ז ע"ב דס"ל קנין דרבנן מהני מדאורייתא וכאן בב"מ ס"ל דאין כח ביד חכמים לעקור קנין דאורייתא לומר על ששלו שאינו שלו והח"ס יו"ד סי' שי"ד יישב נכון זה ודבריו דברי אלקים חיים המה, ולדעתי העניה יש ליישב בפשוט בוודאי דיש כח ביד חכמים

במילי דממון לחזק קנינם ודבריהם כדאורייתא משום הפקר ב"ד אלא כאן לא עקרו לגמרי קנין כסף דהא קונה לפעמים בשביתו של לוקח מושכר למוכר, או איפכא וכן בקנה לו באלו וכדומה וכיון שלא עקרו לגמרי, וגם במקום דתקנו שלא יהי' כסף קונה משום שמא יאמר וכו' לא חזקו כ"כ דבריהם שלא יהי' קונה מדאורייתא מאחר שלא עקרו לגמרי קנין כסף שלא יועיל בכל מקום ועיין טור ח"מ ס' קצ"ה שכ' דבר תורה מעות קונה ואם קידש בו אשה מקודשת ורבנן תקנו וכו' משמע דגם עכשיו שאמרו משיכה קונה מ"מ קידש בו אשה בכסף מקודשת, ונ"ל דטור אזיל בשיטת אביו הרא"ש ב"ק דמקדש בגזל אחר יאוש כיון דלא קנה רק מדרבנן אינה מקודשת מדאורייתא ולא צ"ל כמ"ש לרש"י, והא"ש דלא כתב רש"י נ"מ אם משך לוקח וקידש בו אשה לר"י הוי קדושין דרבנן ולר"ל קדושי דאורייתא יהא דס"ל קנין דרבנן מהני לדאורייתא דיש כח לאלימא מלתייהו כדאורייתא וגם לר"י מקודשת מדאורייתא אבל מוכר שקידש בכסף ס"ל מהני מדאורייתא דלא רצו לעקור קנין כסף כמ"ש ועיין:

ויש לרש"י ראיי' מדקתני נתנו לסיטון מעל מייתי רב נחמן ראיי' דמעות קונה ואי דעקרו לגמרי קנין מעות למה מעל הא לא קנה מידי, וע"כ דמדאורייתא קונה לו ולכן מעל וכן מדמייתי רבא ראי' לר"ל מדיוקא דר"י ממתני' נתנה לבלן מעל, אבל ספר לא מעל ואי לר"י עקרו לגמרי קנין כסף א"ש מתנ' כר"י וע"כ דפשיטא לרבא דמהני קנין כסף מיהו מדאורייתא לר"י וקצת קשה דהא רש"י יוכל לומר נ"מ בין ר"י ור"ל לענין מעילה לר"י נתנו לספר מעל ולר"ל לא מעל ולמה לו להביא נ"מ מרחוק בשקידש לו אשה ולא קאמר נ"מ דאיתי בסוגיא וי"ל עפמ"ש תוס' בע"ז דף ס"ג ע"א ד"ה הא מחסרא משיכה לחלק בין מעילה לקנין דעלמא ורש"י לא ס"ל לחלק בין קנין למעילה ומיישב קושי' תוס' בע"ז בענין אחר והוכיח מסוגיא דב"מ מדמעל וע"כ דלא עקרו קנין מעות לגמרי מ"מ כתב רש"י נפקותא לענין קדושין ולא לענין מעילה דה"א דוקא לענין מעילה ס"ל לרש"י דמהני קנין כסף כסברת תוס' קמ"ל דגם לענין קנין דעלמא קנה מדאורייתא וא"ש עיין:

והנה תוס' ע"ז חולק על רש"י ב"מ וז"ל, דלר"י נעקר קנין מעות לגמרי ודוקא לענין מעילה מועיל קנין כסף ועיין ביאור כוונת תוס' בלח"מ פ"ג מהלכות מכירה, וצ"ע דתוס' סתר שיטתו בגיטין ס"ז ע"ב דמבואר שם מתוך שיטת תוס' דקנין מדרבנן לא מהני לדאורייתא ועיין ר"ן שם שהקשה על תוס' שם לשמואל מדרבנן קונה מהני אפילו מדאורייתא עכ"פ מבואר דשיטת תוספת אינו כן וכן הוא באמת שיטת תוס' סוכה פ' לולב הגזול דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא דאין כח ביד חכמים לאלימ' מלתא דתהוי כדאורייתא ובע"ז

ס"ל דעקרו קנין כסף לגמרי והיינו משום הפקר ב"ד שהפקירו מה שקנה מדאורייתא ואין לו בו קנין כלל ושיטת תוס' סותר זו וצ"ע:

והנה כשיטת תוס' ע"ז שיטת הרמב"ם פ"ו ממעילה הלכ' ד' וז"ל, קנה בו חפץ ולא משך אם מן הגוי מעל ואם מישראל לא מעל ועיין לח"מ פ"ג ממכירה שכ' דרמב"ם ס"ל כיון דתקנו משיכה ל"מ מעות כלל אפילו לענין מעילה ומיושב סוגיא דב"מ שם, והרי ס"ל לרמב"ם כתוס' ע"ז דעקרו קנין כסף לגמרי אלא דתוס' ס"ל דמ"מ מעל, ורמב"ם ס"ל דאפילו לענין מעילה לא מעל עכ"פ ס"ל דיש כח ביד חכמים להפקיר שלא יהי' שלו מה שבידו מדאורייתא ובהלכות לולב פ"א הלכ' י"ד כ' וז"ל ואין נותנין אותו לקטן שקטן קונה ואינו מקנה מדאורייתא נראה דס"ל דכיון דקטן קונה מדאוריי' ואינו מקנה לאחרים מה"ת ל"מ מדאורייתא מה שחוזר ומקנה דקנין דרבנן ל"מ כדאורייתא וסתר שיטתו, ואפשר לומר דס"ל דהפקר ב"ד הפקר מדאורייתא הגם שלא הפקירו לכל עולם מ"מ הוי הפקר אלא שאין בכחם להקנות מדאורייתא ועיין זה בר"ן גיטין שם ובמחנה אפרים ובאבני מילואי' סי' כ"ח ובמקור חיים סי' תמ"ח ולזה א"ש דעקרו קנין כסף לגמרי והפקירו הכסף שיש ביד המוכר שאינו שלו מדאורייתא ולא קנה ולא מעל הנותן לו דלא קנה כלל כי הפקיעו, אבל קטן לא יכול להקנות כיון שמדאורייתא אין בכחו להקנות ורק מדרבנן וע"י דרבנן לא קנה המקבל מדאוריי', ובזה מיושב ג"כ הקושי על סתירת תוס' שהקשתי אלא דצ"ל כיון דהפקר מהני מדאוריי' גם שם למה לא יוכל להקנות מכיון דאתי לידו זוכה מן ההפקר, והארכתי בדבר זה בביאור הסוגי' אשר הערכתי בענין קנין דרבנן אי מהני לדאורייתא:

וכעת נראה לי ביישוב הרמב"ם דס"ל דקנין דרבנן ל"מ לדאוריי' והא דס"ל דקנין כסף ל"מ מידי לאו משום דיש כח בידם לעקור קנין דאוריי' לגמרי אלא כיון שאמרו רבנן דיוכל לחזור בו ומכיון שכן אמרו רשות מוכר ולוקח לחזור בו כשמקבל עליו מי שפרע ממילא אין קנינו שקונה בכסף קנין המועיל דאין קנין לחצאין שיהי' שלו ויוכל לחזור היכן מ מצינו קנין כזה, ומאחר שאמרו חכמינו ז"ל ונתנו כח לחזור כשירצה בטל ממילא קנין דאורייתא דשניהם המוכר ולוקח לא סמכו דעתייהו לקנות רק כל זמן דלא יוכלו למיהדר שום אחד אבל בלא זה ל"מ קנין כזה מדאוריי', וזכר לדבר מ"ש הריטב"א קדושי' דלכן שעבודא לאו דאורייתא דא"א שיהי' שלו לחצאין ועיי' קצה"ח סי' ל"ט ויותר נכון לומר כן בקנין כסף כן נ"ל נכון וישר מסברא ומיושב הרמב"ם וא"ש נמי שיטת תוס' הגם דס"ל קנין דרבנן ל"מ ואין כח בידם לאלימ' מלתא דתהוי כדאוריי' מ"מ קנין כסף לא מהני אפילו מדאורייתא לא רק מכח אלמותם של חכמינו ז"ל:

שבתי וראיתי אם כי סברתי נכונה והיישוב שכתבו בתוס' מיישב דעת, אבל בשיטת הרמב"ם א"א להעמיס כן דבהלכות תרומות פ"ט הלכה י' כתב הרמב"ם וז"ל יראה לי שאם מכר הכהן פרתו לישראל אעפ"י שעדיין לא משך הלוקח אסור להאכילה תרומה שדבר תורה מעות קונות עד כאן, הרי ס"ל דלא נעקר קנין כסף לגמרי ממילא ובאמת נראה דרמב"ם סתר שיטתו בהלכות תרומה ממ"ש בהלכו' מעילה ושם ס"ל דל"מ קנין כסף כלל ובזכרוני כי כבר עמד על סתירה זו במ"א הלכו' משיכה ומעות ולא מצא מענה ליישב וצריך עיון גדול:

ומצאתי ראיתי לאבא מאוה"ג זצ"ל בחידושיו על פ' השוכר שכתב יישוב לזה והוא דלהאכיל בהמה תרומה בעי תרתי שיהי' קנין כספו של כהן וכהן נהנה וכשנתן ישראל מעות לכהן הגם דלא משך כיון דאם יחזור בו יעבור במ' שפרע ומסתמא לא יחזור ואין לכהן הנאה וטובה במה שמאכילה תרומה לכן הגם דעדיין של כהן הוא דקנין כסף לא קנה לי' לישראל כלל מ"מ אסור להאכילה תרומה משום שאין לכהן הנאה מזה ואם נתן כהן מעות ולא משך אסור להאכילה תרומה הגם שבוודאי תהא לכהן ויש לכהן הנאה מ"מ עכשיו לאו ק"כ הוא אלו דבריו הקדושים זצ"ל:

ולקיים מילי דאבוה אבוהון של ישראל זצ"ל צריך אני להוסיף דברים, דלכאורה דבריו אינם במשמעות לשון הרמב"ם, שכתב טעמא דלא תאכל בתרומה דבר תורה מעות קונות ולפי דברי קדשו של אבא זצ"ל האיסור איננו מטעם משום שקנה מד"ת במעות רק משום שאין הנאה לכהן דבוודאי לא יחזור הישראל מן המקח משום דעובר במי שפרע, אבל קנין אין כאן אפילו מדאורייתא, ונראה לי להוסיף עפמ"ש שם בב"מ פ' הזהב דמקשה הניחא לר"י עובר במש"פ משום דמעות קונות אבל לר"ל קשי' ומסיק דלר"ל נמי כיון דעושה מעשה עובר במי שפרע והרי"ף שם כתב דברים ומעות קאי באבל אבל דברים ומשכון לא קאי באבל ומביא ראיי' לזה ועיין נמק"י וחידושי ר"ן ונראה דס"ל לרי"ף הגם דמתרץ ש"ס לר"ל כל שיש מעשה קאי באבל הגם דלא קני כל זה צריך לומר לר"ל, אבל לר"י דפסקינן כוותי' לא צריך לזה ולא קאי באבל רק כשיש קנין ומביא ראי' לזה מקדושין, ולפ"ז יש לומר הא דכתב הרמב"ם משום דבר תורה מעות קונות כוונתו לא שקונה עכשיו במעות מד"ת דאחר שאמרו חכמים משיכה קונה לא קני כלל אפילו מד"ת דעקרו הקנין לגמרי, אלא כיון דמן התורה קנין הוא, לכן קאי במש"פ ובוודאי לא יחזרו במקח ממילא אין הנאה לכהן כנ"ל לקיים מילי דאבוה במלואו, מ"מ יישוב רחוק הוא להעמיס כ"ז בכוונת הרמב"ם, ועוד הו"ל לרמב"ם לפרש דווקא כשאין מזונותיו על הכהן, דבמזונותיו עליו וודאי מותר אם קנין כספו הוא מדאורייתא ומדרבנן, ועיין

ברמב"ם שם הלכה ה' בכהן ששכר פרה מישראל, אע"פ שמזונותיו עליו אסור להאכילה משום דלאו קנין כספו הוא, אבל אי הי' ק"כ שרי הגם שחוזרת לבעלים אח"כ כיון שעכשיו מזונותיו עליו הי' מותר להאכילה, לולי דלאו ק"כ הוא דשכירות לא קניא ועיין ע"ז ט"ו ע"א וברש"י ותוס' שם:

וכשאני לעצמי נ"ל ביישוב הרמב"ם עפמ"ש תוס' ב"מ הא דעקרו קנין של תורה משום שלא יאמר וכו' הו"ל לתקן תרתי בעי כסף ומשיכה, שלא יאמר נשרפו חיטיך בעליי' וכו', ונ"ל דאין כוונת קושי' תוס' שיאמרו דכסף ומשיכה יחד גומרים הקנין, כסף עושה מחצה ומשיכה עושה מחצה דא"כ כבר נעקר קנין של תורה דכסף קונה לבדו לגמרי מה"ת, אלא כוונת תוס' משו' שלא יאמר הא סגי שיאמרו כ"ז שלא משך כל אחד יכול לחזור עד דמשך וכשמשך קנה למפרע משעת נתינת המעות, והו"ל כתנאי שקונה מעכשיו ובתנאי שימשוך לבסוף ויקנה למפרע, ועד"ז לא מעקר קנין של תורה רק תנאי הטילו בו, ותי' תוס' שלא יאמר הלוקח נשרפו חיטיך בעלי' לכן אמרו גם משיכה לחוד מהני, ואומר אני בוודאי כל שלא הצריכו משום תק"ע לעקור קנין דאורייתא לא עקרו, ולכן מי שנתן מעות ולא משך אמרו משום תקנה דשניהם יכולים לחזור עד דמשך, אבל אם משך קנה למפרע משעת נתינת המעות וקנה בקנין של תורה, ואם משך לבד ולא נתן כסף קונה במשיכה לבד, שלא יאמר הלוקח נשרפו חיטיך, אבל כשיש מעות וגם משיכה לבסוף קנה למפרע במעות קנין גמור בין מדאורייתא בין מדרבנן כנ"ל נכון מסברא ישרה, והא דמקשה בע"ז דף ס"ג והא מחסרא משיכה לפמ"ש אחר שנתן לה קנתה למפרע במעות ונאסר שפיר למפרע בשעת ביאה, י"ל דקושי' ש"ס לר"ל הגם דרנב"י בשם ר"ח מתרץ מתני' ובריי' מ"מ מקשה לר"ל מה יענה וא"ש ביותר דמתרץ בזונה נכרית ועיין:

ומעתה א"ש מ"ש הרמב"ם בהלכות תרומה שאם מכר הכהן פרתו לישראל ולקח הדמים אע"פ שעדיין לא משך אסור להאכילה תרומה, משום שדין תורה מעות קונות, אין כוונתו דקונה עכשיו בלא משיכה מדאורייתא מיהת כיון דאמרו רבנן דלא לקני לא קני אפילו מדאורייתא או משום דתקנת חכמים עוקר הקנין לגמרי, או משום דממילא קנין אין כאן לחצאין כיון שיוכל לחזור בו, כמו שכתבנו ממילא לא קני מדין תורה כמ"ש לעיל ומ"מ אסור להאכילה תרומה, דאם ימשוך לבסוף קנוי לישראל למפרע משעה שנתן מעות ואכלה למפרע באיסור ומשום ספק שמא ימשוך לבסוף דקרוב הוא שיגמור הקנין ולא יחזרו בהו משום מש"פ לכן אסור להאכילה וזהו שכ' הרמב"ם אע"פ שעדיין לא משך אבל ימשוך לבסוף ומ"ש אם מכר ישראל לכהן אע"פ שנתן דמים ל"ת בתרומה עד שימשוך הגם כשימשוך תהא למפרע של כהן משנתן מעות כיון דמחוסר

עדיין מעשה משיכה חיישינן שמא לא ימשוך ע"י איזהו סיבה ומקרה והאכילה איסור למפרע, דבטלה קנין מעות לגמרי ומ"ש בהלכות מעילה וז"ל קנה בה חפץ ולא משך אם מן הגוי מעל אם מן ישראל לא מעל היינו בשנתן מעות ולא משך לבסוף לא קנה כלל במעות לחוד דנעקר קנין כסף בלא משיכה לגמרי ואפילו מדאורייי' לא קני, ודוק בלשונו שכתב ולא משך ולא כ' ולאמשך עדיין כמ"ש בהלכות תרומה אע"פ שעדיין לא משך ושם ג"כ הי' יוכל לומר בלישנא דהכא בהלכות מעילה ולא משך, ולמ"ש א"ש הכל בדיוק, בהלכות תרומה כתב שאסור אע"פ שעדיין לא משך אבל ימשוך לבסוף וקנה למפרע גם עכשיו אסור, אבל בהלכות מעילה קאי אם נתן כסף ולא משך כלל לא מעל על נתינת המעות, אבל כשעדיין לא משך, ולבסוף משך ונגמר הקנין מעל למפרע משעה שנתן מעות:

והרווחנו בזה ליישב קושית אבני מילואים סי' כ"ח מש"ס יבמות פ' אלמנה לכה"ג ס"ז ע"ב דמבואר שם באיכא בן והדר בת ואם הוולד זכר לא עדיף מהאי דקאי והיינו הגם דמדאורייתא יש לוולד זכר חלק בו ופלפל כיון דמדרבנן הכל לבת אוכל בשביל תקנתא דרבנן דהכל לבת חזינן דמכח דאקנו רבנן מותר לאכול בתרומה עיי"ש ועיי' ח"ס יו"ד סי' שי"ד, ולדברינו ובאורינו א"ש, דמשו"ה כתב הרמב"ם דלא תאכל בתרומה לא משום דמדאורייתא קנוי לישראל הגם דמדרבנן עדיין של כהן היא ל"ת, אלא משום דאחר שימשוך הישראל תהא קנוי לו למפרע משעה שנתן המעות בין מדאורייתא בין מדרבנן ומה שחסר משיכה עדיין אינו חסרון בגוף הקנין רק כתנאי היא וכדכתיבנא וא"ש:

שבתי וראיתי דא"א לומר כן ברמב"ם דהא בפרק ד' מאיסורי ביאה הלכה י"ג כתב בנתן אתננה אח"כ דווקא בנכרי או בחצירה ואי ס"ל דלמפרע קונה כסף גם באין עומד בחצירה אסור וע"כ דל"ל כהנ"ל, י"ל דרמב"ם ס"ל ג"כ כרש"י דכסף קונה מיהת מדאורייתא או משום דס"ל דאין כח ביד חכמים לעקור קנין תורה שלא יקנה מדאורייתא או שלא רצו לעקרו כיון שהניחו קנין כסף בבית של לוקח מושכר למוכר או במכור לי באלו, וכי זהו שיטת הרמב"ם לפי הפשוט ממ"ש בהלכות תרומה, ומ"ש בהלכות מעילה דישראל מישראל שקנה חפץ לא מעל נ"ל כיון דכ"ז שלא משך כ"א יכול לחזור בו ואין לו בקנין מעות מדאורייתא עכשיו שום תועלת, כיון דאיתא בחזרה, וכ"ש ללוקח הנותן אין לו בו רק דמעל ואם יחזור בו אח"כ המוכר כבר מעל דהא מדאורייתא היתה קנוי מה לו ולעבירה הזאת, אנן סהדי דלא ניחא דלקני לי' קנין דאורייתא עד דמשך כדי שלא ימעל ויצא לו הפסד עבירה בשכרו בחפץ שרוצה בו אבל למעול מעל בלי שיש לו בו תועלת אין אדם חוטא ולא לו, ומי שפרע יעבור המוכר גם אם לא קנה כיון דעבד

מעשה כבש"ס ב"מ, וכשאין רוצה לקנות במעות בוודאי לא קנה דיוכל להתנות שלא יקנה ועיין מהרי"ט אלגאזי בכורות ספ"ב דזה פשוט מש"ס שם דקבל עליו לדון בדיני ישראל דלא יקנה במשיכה עיי"ש, וכיון דאיכא אנן סהדי ואומדנא דמוכח דאין רוצה לקנות במעות שמביאו לידי מעילה מקודם שהוא שלו בדיני ודייני ממילא לא קני ולא מעל, וכן בש"ס ע"ז בבא עליה ואח"כ נתן לה אתננה אנן סהדי שאין רוצה לקנות רק עד דמשכה לרשותה כדי שלא יאסור משום אתנן זונה, וכיון דלא קנתה מדרבנן ויוכל לחזור בו בטלה זה כ"ז שלא משכה וקני' בביאה שהי' במקום כסף אין פועל לה רק להפסידה שנעשה עי"ז אתנן אנן סהדי דלא ניחא לה בקנין זו, ושקלא וטריא דש"ס ע"ז גם לר"י קאי ופסק הרמב"ם כן פ"ד מאיסורי ביאה הלכה י"ג דווקא נכרי או דקאי בחצירה, אבל בכהן שמכר פרה לישראל אסור להאכילה תרומה דליכא אומדנא דמוכח דלא ניחא לי' דלקני בכסף כדי שתאכל תרומה, וכיון דמדאורייתא קונה בכסף אסורה לאכול, וכן יראה לי כ' כל זה מסברא דנפשי' דנשאר קנין כסף לקנות מדאורייתא מיהת, וא"ש נכון מאד בשיטת הרמב"ם, וא"ש שיטת רש"י דכסף קונה מדאורייתא וקשה מש"ס ע"ז וצריך לדחוק דסוגי' קאי לר"ל ובאמת לרש"י אין זה דוחק כ"כ דהא ס"ל דהלכה כר"ל, מ"מ קשה הא קאי לר"ח דס"ל מעות קונות, ולמ"ש א"ש משום דאנן סהדי דלא ניחא לה דלקני בכסף מדאורייתא, והדברים ברורים בעזרת החונן דעת:

העולה מדברינו עד כה כי לרש"י ורמב"ם לא נעקר קנין כסף לגמרי וקונה עכ"פ מן התורה וכ"כ הטור ח"מ ס' קצ"ה אלא דחלוקים בטעמי', לרש"י דס"ל קנין דרבנן מהני וכדאורייתא יחשב ויש כח בידיהם לאלומי', הא דס"ל דכסף קונה מדאורייתא משום דבכמה מקומות הניחו קנין מעות לגמרי לכן גם במקום דהצריכו משיכה לא עקרוהו לקנין תורה לגמרי, ולרמב"ם מהני כסף מדאוריי' עכשיו דאין כח בידם לעקור לגמרי קנין דאורייתא כמו דלא מועיל קנין דרבנן לדאורייתא לשיטתו, וכן זהו הטעם של הטור דאזיל בעקבות אביו הרא"ש ז"ל דקנין דרבנן ל"מ לדאורייתא ולכן גם כאן מהני קנין כסף מדאורייתא ואין לנו חולק על זה רק תוס' בע"ז ס"ג דס"ל דקנין כסף ל"מ כלל לענין מעילה, והרי רש"י ורמב"ם וטור בחדא שיטה אזלו, ותוס' יחיד נגד רבים, ואחרי רבים להטות:

ועוד עולה למנין, שיטת הרז"ה בב"מ פ' הזהב דז"ל דאם נשרפו קודם דהדר הלוקח פסידא דידי' הוא, ס"ל דלא בטלו חכמים קנין כסף אלא שגזרו אומר כשחוזר בו אחד מהם בטל הקנין משעה ההוא ואז הפקיעו הקנין וכ"ז שלא חזרו בהו קנין של תורה בתוקפו, וכשנשרף ברשותו דלוקח הי' ופסידא דילי' הוא, ולרז"ה אחר שחזר אחד מהם

בדבורו ועדיין לא הוחזר, יש לדון אם עדיין שלו הוא מדאוריתא כיון דמדאורייתא אין יוכל לחזור מקנינו, או גם מדאורייתא אינו שלו ותליא אם יש כח ביד חכמים לעקור של תורה לגמרי כדבר שבממון או לא, אבל כ"ז שלא חזר אחד מהם כסף קונה בין מדאורייתא בין מדרבנן, ורבו החולקים עליו ה"ה הרי"ף ורמב"ם ורש"י ג"כ הכי ס"ל ועיין מהר"ם שיף שכתב מדכתב רש"י נ"מ לענין איסור כשיקדש אשה ולא כתב נ"מ אם נשרף עד שלא חזר, ולכאורה יש לדחות ראיי' זו, דרצה רש"י להודיענו אגב דעתו דס"ל דמדאורייתא מיהת קני לר"י, ובאמת היה יוכל לומר נ"מ אם נשרף קודם שחזר, אלא אם רש"י כרז"ה ס"ל פשיטא שיוכל לקדש בו אשה דקנה אפילו מדרבנן כל שלא חזר, ואין לומר דכוונת רש"י בשקדש אחר שחזר בו הלוקח, דמ"מ כיון דמדאורייתא אין יוכל לחזור הוי קדושין מדאורייתא דכל כי האי הו"ל לרש"י לפרושי, וע"כ דל"ל כהרז"ה, והו"א דלא קני אפילו מדאורייתא קמ"ל והבן, אלא דבלא"ה מפורש כתב רש"י דלא כרז"ה "ה כך תקנו חכמים משיכה שאם יראה לוקח דליקה באה יאמר חוזרני בי הרי דלא כרז"ה, הארכתי בזה מפני שראיתי בחת"ם סופר סי' שי"ד שכתב טעמא דרש"י דמקודשת דס"ל כרז"ה, ולפענ"ד לא זכיתי לירד לסוף דעתו הקדושה בזה, ובעצמו מביא אח"כ כי רש"י בגיטין ס"ל כרמב"ן, עכ"פ עולה שיטת הרז"ה למנין דכל זמן שלא חזר כסף קנה ולרז"ה אפי' מדרבנן, ולרש"י ורמב"ם וטור דווקא מדאורייתא:

ואחר הוצעת דברים הנאמרים נבא לנדון שלפנינו, הנה כבר יצאנו מקדושת בכור מדאורייתא מכיון שקנהו ישראל מישראל מדאורייתא שוב מהני מכירת ישראל לנכרי מדאורייתא דשלו מכר לו רק מדרבנן ל"מ המכירה לנכרי דמדרבנן לאו של ישראל הוא, דהא לא קני מחבירו ישראל מדרבנן עד דמשך, ואיכא כאן קדושת בכור מדרבנן לכאורה, ולאחר העיון נראה לי דגם קדושה מדרבנן ליכא, כיון דעכ"פ מדאורייתא הוא קנוי לנכרי שוב הוי יד נכרי באמצע, ופטור מבכורה אפילו מדרבנן, ומנא אמינא לה דכל שקנה הנכרי מדאורייתא הגם דמדרבנן אינו שלו פטור מבכורה אפילו מדרבנן, נ"ל ראי' לזה מתוס' בכו' רפ"ב "ה קנה וחייבת בבכורה שכתב תוס' דקמ"ל דחייבת דהו"א שקנה ישראל מנכרי מספק או מדרבנן ופטורה מבכורה קמ"ל חייבת עיי"ש, וצריך עיון האיך ס"ד דמדרבנן קנה ופטורה מבכורה כיון דעכ"פ מדרבנן של ישראל היא חייבת מדרבנן וכמו מקדש אשה במעמד שלשתן דמקודשת מדרבנן עכ"פ כמ"ש ב"י א"ע סי' כ"ח ובקדשה בגזל אחר יאוש דקנה מדרבנן שברא"ש ב"ק ובב"י שם וכן במכירת שטרות למ"ד דרבנן אם מקדש בו אשה דכתב הרמב"ן ב"ב דמקודשת מדרבנן מיהת כן ראוי' שחייבת בבכורה מדרבנן, שוב מצאתי שנתקשה בזה במהרי"ט אלגאזי שם ונדחק מאד

עיי"ש, ולמ"ש א"ש כיון דמן התורה עדיין של נכרי היא הגם מדרבנן של ישראל הוא עכ"פ לא גרע מה שקנוי לנכרי מדאורייתא מיד נכרי באמצע דפוטר מבכורה, ואין מקום לאסור מדרבנן משום שקנוי לישראל מדרבנן כנ"ל ברור בכוונת תוס', ומשם ראי' לנדון שלנו כיון דקנה נכרי מדאורייתא פטורה מבכורה אפילו מדרבנן ואין כאן קדושת בכור כלל כנ"ל, ואפשר יש לחלק בישראל שקנה מנכרי מדרבנן ומדאורייתא עדיין של נכרי הוא כיון שהיא שלו מעיקרא וגם עכשיו יש לו בה מדאוריי' מקח שלו ולכהפ"ח הוי כיד נכרי באמצע, משא"כ בנדון שלנו, נהפוך הוא שהי' של ישראל בשביל ששל נכרי היא עכשיו מדאורייתא לא נפקעת ולא נפטרה מבכורה ועיין כזה בתוס' פסחי' דף ו' ע"א ד"ה התם ותוס' ב"ב נ' ע"א סוף ד"ה קסבר, כן יש לחלק מ"מ כיון דכבר יצאנו מחשש קדושת בכור דאורייתא ואין לנו לדון אלא אם יש בו קדושת בכור מדרבנן יש לסמוך על סברתינו ועל ראייתינו מתוס' הנ"ל דאין כאן קדושה אפילו מדרבנן:

אלא דכל זה לא יועיל לנו אלא לשיטות ראשונים דקיי"ל בישראל מעות קונה, אבל הרי אנו חוששים לשיטת רש"י דלמא ישראל במשיכה ונכרי בכסף, ולכן בעינן למכור לנכרי במשיכה וכסף כמבואר בטוש"ע יו"ד סי' ש"ך, ועיי' ט"ז שם בשם תשובות הרמ"א דלא חיישינן לשיטת רש"י רק לכתחלה, ובש"ך שם נוטה דאפילו דיעבד חוששים לשיטת רש"י, מצורף לזה בנדון שלנו שיטתו של תוס' בע"ז שהבאנו לעיל גם אם מעות קונה, עכשיו שתקנו חכמים משיכה עקרו לגמרי קנין כסף דלא קני' כלל, ולזה בנדון שלנו איכא קדושת בכור מדאורייתא דל"ק ישראל מישראל כלל בכסף ממילא לא קני הנכרי כלום ואין ידו באמצע וצריכים אנו לחוש לשיטת רש"י ותוס' בע"ז, ועלה במחשבה לפני, דגם אם נחוש לשיטות אלו, מ"מ אין כאן קדושת בכור, דאמדינן דעת ישראל המוכר הראשון דיהי' ישראל המוכר לנכרי עומד במקומו ושליחותי' הוא דעביד ומסתמא ניחא לי' במכירה זו של הפרה לנכרי כדי להפקיע קדושת בכור דאין לו בו פסידא דמסתמא לא יחזרו ולא יעברו במ' שפרע, ואם יחזרו במכירה והדרה לי' אז וודאי ניחא ל' במכירה זו שיהא הוא פטור מלנהוג בדיני בכורה בוולד זה והרי חוזר וקונה מנכרי אחר שילדה או לא מקנה רק אחד מאברים, וכ"ז ניחא לי' במכירה זו לפטור מבכורה וגם אם לא יחזור אחד מהם מ"מ עכ"פ ל"ל פסידא וניחא לי' שיהי' שלוחו כדי להפקיע מקדושת בכור דמצוה איכא בזה"ז שלא יכשלו בה בני אדם כמ"ש הראשונים וניחא לי' שלא יבא תקלה על ידו, וכל כי האי זכיי' לאדם ונעשה שלוחו שלא בפניו, וכעין זה בתשובת אחרונים דאשה מוכרת להפקיע מחיוב בכור שלא בידיעת בעלה כשאינו בביתו דמסתמא ניחא לי' שתהי' שלוחו וזכיי' לאדם שלא בפניו, ושם מסתמא ניחא לי' משום פסידא דוולד,

וכאן אני אומר דזכות הוא לו שלא יבא תקלה על ידו בוודאי ניחא לי' במקום דל"ל פסידא במכירה זו כנ"ל:

אלא לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ע"פ אומדן דעתינו וסברתינו במלתא דאורייתא, לכן שמתי עצות בנפשי להתיר לעשות בו מום דלפי סוגיא דע"ז דף י"ג ע"ב נראה לעין כי הטלת מום בבכור בזה"ז דרבנן, וכן שיטת רש"י ותוס' שם ובבכור' דף ל"ג ע"ב ורא"ש ב"מ פ"ד סי' ו' ואין כאן אלא ספק בדרבנן דלמא כר"ת דקנהו מדאורייתא ממילא ליכא קדושת בכור כמ"ש, וספק כרש"י ותוס' בע"ז, וכיון דהטלת מום דרבנן ספק דרבנן להקל, הגם שבארתי בתשובה במקום א' דאפילו ספק בכור אסור להטיל בו מום ושאני ספק זה דבכור מכל שארי ספיקות דרבנן ושם בארה מלתא בטעמא, מ"מ כאן אני אומר להקל דהרי רבתי בדיעות רוב שיטות דישראל בכסף, וכן פסק טוש"ע חו"מ סי' קצ"ה, ואנו מחמירים לענין בכור כרש"י ונגד המחמירי' אפילו בדיעבד לחוש לשיטת רש"י נ"ל דווקא לענין איסור דאורייתא והיינו לענין גיזה ועבודה, אבל להטיל בו מום ולשוחטו אח"כ שהטלת מום רק מדרבנן כולי האי לא מחמירינן לחוש בדרבנן בדיעבד לרש"י, ואם נחוש לו היינו רק לכתחלה שטוב למכור בכסף ובמשיכה ולא יעשה מום לכתחלה אבל בדיעבד כולי האי לא מחמירי' לענין הטלת מום דרק מדרבנן הוא וגם שיטת תוס' בע"ז דלא קני בכסף מדאורייתא יחידאי היא ולא נחוש בדיעבד בהטלת מום בזה"ז איסור דרבנן, ולרמב"ם דס"ל דהטלת מום בזה"ז דאורייתא עיין פ"א מאיסורי מזבח, הרי לשיטתו דבקנין מעות מדאורייתא הוי קנין וליכא כאן קדושת בכור כלל כמ"ש, וגם לרמב"ם לפי שיטתו בכור בחו"ל דרבנן לכל היותר עיין תשובת שער אפרים סי' ע"ט ולשיטות רוב ראשונים שכתבנו קדושה דאורייתא וודאי ליכא בזה הבכור רק דרבנן וכתבנו מסברתינו דגם דרבנן ליכא, בוודאי סמוכו לנו להטיל בו מום מלבד טעמא שכתבנו, וגם יש לומר אפשר לא אסרו כלל להטיל בו מום, מן כל דין בצירוף כל הדברים שאמרנו נלפענ"ד לאסור בגיזה ועבודה, ולהתיר בשחיטה ע"י הטלת מום שראוי' לשחוט עליו, ומהיות טוב לעשות בו מום ע"י נכרי, הגם בסתם בכור ע"י נכרי אסור, או משום חומרא דקדשי' או משום דקיי"ל שבות ע"י נכרי אסור בכל איסורים שבתורה עיין רא"ש ב"מ פ' הפועלי' סי' ו' מ"מ בנדון שלנו דנלפענ"ד דמותר לישראל להטיל בו מום, וגם בלא מום קרוב לנו דמותר ולעשות ע"י נכרי חומרא יתירא היא ורק מהיות טוב אל תקרי רע, אלא אשרי וטוב לו, מום בו ירצה ויאכלו ענוים וישבעו הכ"ד אוה"נ דש"ס, פה פ"ב יום ג' לסדר ויחי תרכ"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנז

שלום וברכה, משונן שמימה, לה"ה ידידי הרב המופלג המפואר המאור הגדול חרוץ ושנון בע"פ כש"ת מוה' יאקב עהרליך נ"י אב"ד בק"ק נאדיש יע"א:

זה כשתי שבועות אשר הגיעני יקרת מכתבו, וטרדותי מנעוני מלשום עיני על ספיקותו אשר המה בכתובים במכתבו, והן היום כאור בוקר שמתי מעט עיוני על דבריו הנעימים, ויען הענין יש בו מהצורך להאריך ולהרחיב הדיבור, ואין העת מסכים עמדי כי כעת טרידנא טובא ולהשיב מפני הכבוד אבא בקיצר דברים ועוד חזון למועד לעת הפנאי למלאות רצונו:

הנה נסתפק מעכ"ת נ"י אם מועיל הפקר להוציא מקדושת בכור, ובאיזהו אופן יהי' ההפקר אי מועיל אם מפקיר רק להפקיע מאיסורא באופן שמצינו באו"ח סי' רמ"ו ידידי נ"י כבר נפתח הדבר בגדולים וכבר הלכו בו נמושות וראש המדברים בתשובת עבודת הגרשוני סי' כ"ה ולדידי' פשיטא לי' דמדאורייתא מהני הפקר להפקיע מקדושת בכור רק מדרבנן רוצה לאסור יען לית לי' קלא, וסברו מלתא בעלמא הוא דעביד כבש"ס בכור' דף ג' ע"ב, ועוד יש לחוש להערמה, כדחיישינן לענין חמץ, ועכ"פ פשיטא לי' דמדאורייתא הפקר מפקיע ואין ראיי' לדבר, ולא עלה על דעתו מקום לספק בו, וחפשתי ומצאתי וראיתי כי נשאלה שאלה זאת גם לפני אבא מאוה"ג זצ"ל והשואל לפניו הביא דברי הטורי אבן בר"ה דף י"ג ע"א דמייתי סייעתא דהפקר אינו מועיל בבכור, דלמה לי' לרב מרי בר רחל בבכורו' דף ג' ע"ב לאטרוחי כ"כ, הוי לי' להפקיר וע"כ הפקר אינו מועיל להפקיע קדושת בכור, דדרשינ' בישראל ולא בנכרי, ודווקא של נכרי פטור, אבל של הפקר חייב, ושם כתב ראיי' מהא דדרשינן קצירכם ולא קציר נכרי, ואם של הפקר ג"כ אינו ראוי' לעומר, והא חזינן בב"מ ב' דבשביעית היה מקריבין עומר ואז הכל הפקר הי', וע"כ דלא ממעטינן רק של נכרי ושוב דחה קצת ראיי' זו, אבל בהא סילק דבבכור ע"כ חייב מהא דרב מרי ב"ר והשואל רצה לדחות קושיא זאת דאולי רמב"ר מדרבנן לא רצה לעשות כן ומדאוריי' מועיל, ודחהו שם אאמ"ו זצ"ל דאיך שייך לומר על רב מרי בר רחל דאולי לא יעשה בלב שלם הלא החמיר ואסרוהו בגיזה וכדומה, ומשום שמא יאמרו מלתא בעלמא הוא דיעבד הלא לא ניצול מזה כמפורש ומבואר בש"ס בכורות שם, ובתשובה יישב קושיא זאת, ויקבל פה ההעתק:

והנה עיני ידידי נ"י שפיר חזו, בתוספתא פ"ב דבכורות אשר הביא הרי"ט אלגאזי, סביבהרמב"ן על בכורות הנדפס מחדש דבתוספ' מבואר, וז"ל דבהמת מדבר והקדש וגר שמת בלא יורשים פטורה מבכורה, ומרי"ט אלגאזי האריך שם, ונפקא לי' דהפקר פטור

ומדכתי' צאנך ובקרך משא"כ הפקר, ובלתי ספק במקום מעלתו ני' נמצא שם ספר זה הנדפס כעת ברב אלפסי חדשים יעיי"ש:

ומיושב קושי' הט"א א"כ למה לא הפקיר רמב"ר נ"ל בשנבין הא דקתני בתוספת' בהמת הפקר וגר וכבר כתב התומים הנ"ל דרבותא איכא בבהמת גר הגם דהי' לה בעלים תחלה רק בעת הלידה לא היה לה בעלים מ"מ פטורה, אבל צ"ל למה לא קתני בהמה שהפקירה ישראל והו"ל לנקוט סתם הפקר שהכל בכלל, וצ"ל עפ"י הרמב"ם בפ"ב דנדרים דכתב יש דבר שהוא כנדר והוא הפקר ומובא שם בטוש"ע סי' רע"ג ויעיין סמ"ע שם, וראיתי בקצה"ח סי' הנ"ל הוציא מרמב"ם ופירש הב"י שם דמצד הפקר לא נפיק מרשותי' רק צריך לקיים נדרו ואינו חוזר בו מטעם נדר ומחדש חדשות בזה, ואם כדבריו כן הוא א"כ א"ש, דדוקא בגוונא דכתיבא בתוספתא בהמת מדבר והקדש וגר שאין להם בעלים פטורה מבכורה, אבל בבהמה שהפקירה בעלי' אינו פטור מבכורה:

ומזה היה נראה ראיי' לדעת הרמב"ם והקצה"ח שם תמה מנ"ל טעם דהפקר הוא מטעם נדר ולפמ"ש י"ל מזה ראי' מדלא מהני הפקר בבכור כן י"ל ולכאורה צ"ל אם הפקר אינו הפקעת רשות רק שהוא עליו כנדר שלא ימחה למי שרוצה לזכות בו, א"כ איך קתני במתני' פ' אין בין המודר דמניחו על הסלע הלא נוטל את של המודר דעדיין שלו הוא, צ"ל כיון שכל מי שרוצה יוכל לטלו שוב לא מקרי נהנה ממנו כי בע"כ דידי' נוטל, וכל הרוצה יזכה בו, וי"ל כי בזה פליגו ר"י ות"ק דמתני' סובר הפקר כנדר א"כ לא צריך שתבא לידי זוכה וחל עליו ונתפס בדבורו שלא לחזור בי' מטעם נדר, אבל לר"י ל"ל שנדר הוא, רק מטעם דנפיק מרשותו, וכיון דלאו קנין הוא אינו יוצא מרשותו רק בשיזכה אחר והיינו להסובר שם דמדאוריי' פליגי, ולר"י מדאורייתא לא מהני הפקר זה, ולמסקנא גם ר"י מודה, מדאורייתא מהני רק מדרבנן צריך שתבא לידי זוכה, וי"ל קצת מה שעומד ומתמה הקצה"ח על ה"ה וכן במגדול עוז ובהגהות מיימוני' שכתבו על הרמב"ם שכן פשיט ס"פ אין בין המודר וכ' ואנחנו לא נדע משם ראיי' לזה, ולפמ"ש י"ל דראיי' דלמ"ד דר"י סובר הפקר כמתנה ובאמת גם ר"י מודה דלא צריך לבוא ליד זוכה, והא דל"צ באמת לבוא ליד זוכה כמתנה כסברת ר"י לחד מ"ד מזה מוכח דע"כ מטעם נדר כנ"ל:

והקצה"ח הרגיש בעצמו מש"ס שבת, דנר וגיגית אפקורי מפקיר היינו מטעם הפקר ב"ד כמ"ש הרשב"א בחידושיו שם ושוב הקשה מהא דשבת דף קל"א גבי ציצית הואיל ובידו להפקירו ופי' רש"י ואינו ברשותו אי מפקיר לי' ותו לא רמיא חיובא עלי' ולרמב"ם קשה, ודחק שם דנהי דהוי שלו מ"מ אינו ברשותו ואינו חייב בציצית יעוין בו:

ולפענ"ד היה נ"ל לפום רהיטא דהא דכתב הרמב"ם מטעם נדר, היינו במפקיר לפני חד דמועיל מדאורי' אבל במפקיר לפני שלשה סובר הרמב"ם דנפיק מרשותו לגמרי לפי איבעית אימא דש"ס ס"פ אין בין המודר הא דאפקרי' באפי תרי וכו' פי' הר"ן שם דאם לפני שנים או חד דין מתנה יש לו דמפקיר אדעתי' וצריך שיהי' כמתנה שתבא לידי זוכה, משא"כ כשמפקיר בפני שלשה דאוושי מלתא ואדעתי' דכולי מפקיר אז א"צ שתבא לידי זוכה, והפקר דין בפני עצמו יש לו יעיין שם, ואומר כי באמת אנן לדידן דהפקר בפני אחד מדאורייתא לרמב"ם נראה להרמב"ם מהסברא דיהי' רק כמתנה כיון דלא אוושי מלתא ויוכל לכפור בו כשירצה לא מהני רק עד דאתי ליד זוכה, אלא דמועיל שאינו חוזר אבל לאו משום דנפיק מרשותו רק מטעם נדר לא יחל דברו וכדכתב הב"י, אבל מודה הרמב"ם דאם מפקיר בפני שלשה ומפקיר לכל והכל יודעים בו ולזוכה יש עדים בוודאי מיד בהפקירו נפיק מרשותי' ובאמרו הדבר הזה יהא הפקר ויודע שאינו יוכל עוד לחזור בו מפיק ליה מרשותו כנ"ל, והרמב"ם לא היה צריך להוספת דברים דהפקר כנדר רק באופן דמפקיר בפני אחד כן י"ל, והשתא א"ש דהא דשבת גבי ציצית דבידו להפקירו בפני שלשה ויוכל לפטור עצמו לכן אינו דוחה:

אלא דלא תישב דעתי לפרש דברי הרמב"ם דטעמו דהפקר עכ"פ בפני אחד מטעם נדר ולא נפיק מרשותו כלל, איך הטור והשו"ע דכתבו לשונו ודרכו דרכו בקודש בזה, איך פסקו לענין שבת בשביתת בהמתו דיפקיר בינו לבין עצמו ואיך יועיל, הא בהמתו הוא ולענין ביטולי חמץ ג"כ צריך לדחוק וכבר הרגיש קצת בקצה"ח וכתב דבאמת משום זה כתב רש"י דהטעם דביטול מועיל בחמץ משום תשביתו כתיב, ובביטול בעלמא סגי ועדיין אינו מובן, איך יהי' זה השבתה, אבל הו"ל כמ"ש הר"ן ריש פסחי' דמה"ת אינו שלו רק עשאה כאלו ברשותו והיינו שהצריך הכתוב שיגלה דעתו כי אינו רוצה בו כלל ולא מטעם הפקר אתינן עלי' כדין הפקר והשתא א"ש כיון דמופקר הוא ומבטל ומגלה דעתו שאינו רוצה וכל הרוצה לזכות יבא ויזכה די בכך, אבל אין זה משמעות ביטול חמץ ובלאו כל זאת דבר זר הוא וקשה לקבל:

והנלפענ"ד כי כוונת הרמב"ם כך, דבוודאי הפקר מטעם שיצא מרשותו במה שאומר נכסי יהיו מופקרים בין לעניים בין לעשירים וכשמסכים בדעתו כך ושכל הרוצה לזכות יזכה ומוציא דבר זה מפיו יצא מרשותו ואינו חוזר בו, אלא במה יחוזק דברו ויבורר לנו כי רצה להוציא מרשותו ודיבור בעלמא אמר ולא עשה קנין כלל אלא כיון שמצד הדין גם אם אינו מוציא הדבר מרשותו אעפ"כ אינו יכול חוזר בו מטעם נדר ממילא כיון שאמר שמפקירו לכל, דבריו קיימים שלא לחזור בהם, ושוב זה בעצמו הוציאו מרשותו

ואינו שלו כיון שבדבור מוציא מכחו שלא לחזור בו שוב ממילא מכח דיבור זה מוציא הדבר מרשותו ואינו שלו, ומיושב הכל כן נראה לי:

שוב מצאתי ראיתי בספר מחנה אפרים הלכות זכי' והפקר פשיט' לי' כי לרמב"ם יצא מרשותו ודלא כקצה"ח הנ"ל והדרן דהפקר שאדם מפקיר בהמתו והוה כמו בהמת מדבר וגר שמת ולתוספתא פ"ב דבכורות יועיל הפקר להפקיע בקדושת בכור, וקושית טורי אבן תקשה לפ"ז וכבר העירותי לעיל, אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל יישב על נכון ומסקנתו כי מהני הפקר בבכור כפשוטו של עה"ג הנ"ל:

אבל הצ"ע מה דתמה מעלתו ני' על לא הביא הרמב"ם ופוסקים הא דתוספתא דבהמת גר ומדבר דפטורה, והיותר תימא דלא הרגישו הגאוני' זצ"ל בזה, והנראה לי די"ל דוודאי בהפקר גם ר"י מודה דפליג בשותפות וסובר כל שיש לישראל חלק בו מרבינן מכל כמבואר פ"ק דבכורו' אבל בהפקר מודה דממעטינן מבקרך וצאנך ופשיט' יותר מבהמה דחציה של ישראל היא דלדידן פטורה הוא, ובתוספתא מפרש בהמת מדבר וגר להמעיין בסידור התוספתא יראה בתחילה מייתי הדברי' שפליג ר"י בשל שותפות ויד נכרי באמצע, ושוב מייתי בהמת מדבר וגר, ולא מייתי פלוגתא בזה דגם ר"י מודה ולזה מובא דין זה, אבל לרבנן אין בו מן הצורך ולכן השמיטוהו כנ"ל ועיין:

והנה אופן ההפקר לפי המבואר בח"מ סי' רע"ג מדאורייתא בפני אחד הוה הפקר ומדרבנן בפני שלשה ובא"ח סי' רמ"ו דמחבר פסק דיוכל להפקיר בינו לבין עצמו וכבר תמה בתוס' שבת הלא מדאורייתא עכ"פ אחד בעי לשיטת הרמב"ם וכן פסק בד"מ ואיך פסק בפשיטות כאן נגד זה ודחק כי באופן שאי אפשר יפקיר עכ"פ לעצמו, ויעיין מחצית השקל תי' באופן אחר דסתם מפקירים וידוע לכל והוי כמו הפקיר בפני אחד כדי שיהי' יוכל לזכות בו ונסתייע מסברת הב"י לר"פ יעוין בו, ותמוהי' דבריו האיך ידוע שהפקיר אולי מכר והקנה לגוי כמו שמבוארים שם תקנות אחרות ולהרב"י ג"כ קשה כהנ"ל ולדידי' יש לדחוק מ"מ טוב לו לפרש כי אולי יחזיקו בו ויחשבו כי אפקרי' משום איסורא ויען כי באמת הפקירו טוב שיפרש דברו שאינו מפקיר רק לשבת, אבל שנינקוט סברא זאת שיחשב כמו שהפקירו בפני א' קשה ואולי י"ל כי הרמב"ם סובר דצריך בפני אחד גם למסקנא הטעם דאם אמר הדברים בינו לבינו הם פטומי מילי בעלמא ולא יוודעו לשום איש וממילא אינו אומר בלב שלם ומדאורייתא לא מהני וחכמים תקנו עוד שיהיו שלשה שנים מעידים ואחד זוכה שלא יוכל להכחיש הזוכה ומדאורייתא מהני בפ"א שיודע בו ויזכה ובאמרו הריני מפקיר מיד יצא מרשותו בדיבורו כיון שזה השומע, יזכה בו חזינן שרצה להוציאו מרשותו ולאו פטומי מילי בעלמא נינהו, וי"ל כי כן לענין אם

מפקיר להוציא מאיסורא גם שלא בפני אחד הדברים מוכיחים בעצמם כי מפקיר ומוציא מרשותו ורוצה שיהי' קיום לדבריו להנצל מאיסורא ובפרט דחזי' כי כבר התנה עם הנכרי לשבות בשבת וכ"כ תוס' בשבת גבי גיגית ונר סברא זאת דוודאי מבטל בלב שלם לענין דרבנן דל"צ שלשה וי"ל ג"כ לענין דאוריי' לפי שהסברתי דלא מועיל הפקר דברים רק ביש הוכחה מדבריו כי מוציא הדברים ויודע ורוצה שיתקיימו דבריו ויצא מרשותו והוא בגוונ' אלו אז מועיל והנה לתי' התוס' שבת ולתי' מהר"ש לא יועיל בינו לבין עצמו רק בשבת ולפמ"ש כל מקום שרצה לעשות תקנתא לאיסור או היכא דמצוה עושה כמו להפקיע קדושת בכור בזה"ז גם במפקירו בפני עצמו להרמב"ם מהני ההפקר מדאורייי' ולסברת תוס' שבת גם מדרבנן שהצריכו ג' אעפ"כ מהני י"ל דאנן סהדי ומוכחא מלתא כי עבד בלב שלם:

ולפע"ד כי נכון בזה הא דפסק בסי' רמ"ו להפקיר רק ליום זמן שבת בלחוד והלא מפורש ומבואר בש"ס נדרי' פ' אין בין המודר דמפקיר לזמן צריך שיבוא לידי זוכה, ומצאתי אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל על מדוכה זה בחידושיו על נדרים, וכתב וצ"ל יען הוא ביד גו' כמו שזכה בו אחר דמי הגם שהגוי אינו מכוין לזכות בו והוא דוחק כאשר הרגיש בעצמו, הלא הגוי אינו רוצה ואינו מכוון לזכות, אבל הנ"ל פשוט עפ"י המבואר, טעמא דבמפקיר לזמן צריך שיבא לידי זוכה כיון שאין דרך להפקיר לזמן חיישינן שמא לא בלב שלם הוא, אבל מדינא מהני בוודאי כמו בשביעית שלא היה רק לשנה ויעיין סמ"ע סי' רע"ג ביאור הדבר, וכי כן במפקיר משום איסור אנן סהדי כי רוצה להפקיר בלב שלם וגם הפקר לזמן מהני וגם במפקיר משום איסורא בוודאי אינו מפקיר רק לזמן משך איסורו ולמה יפקיר יותר כיון שאין רצונו ליתן במתנה רק רוצה להנצל מאיסור בע"כ דידי' להפקיר ממונו, אבל לא יפקיר יותר מזמן איסורו וכדכתב הטו"ר סברא זאת דסתמא ג"כ לא הפקיר אותה רק לזמן כנ"ל:

והנה חזיתי' לדעתי' דמעכ"ת נ' כי יועיל בבכור הפקר שמפקיר ואין אחר יוכל לזכות בו כמ"ש הרמ"א לענין שבת גם במפקיר בפני שלשה אין אחר יוכל לזכות בו, ידידי נ' היתר זה, הוא בדיעבד וגרוע מכל ההתירים ומי יתן ויבינינו סברא וטעם שיועיל הפקר כזה, וראיתי כי ידידי נ' רצה להסביר כיון דהקפידא שישבות בהמתו ויען שהוא מפקירו ואיננו עוד שלו מה לנו אם אין אחר יוכל לזכות בו עכ"פ אינו שלו ובהמתו אינה עושה מלאכה עכ"ד, לא ידעתי מנ"ל הפקר כזה שמחזיק לעצמו ואין אחר יוכל לזכות בו שאיננו שלו הוא ובמאי יצא מרשותו וכבר צווחו בי' קמאי דקמאי, ויעיין חמד משה סי' תמ"ח, ולענין חמץ דנתעורר הט"ז לדעתינו בלאו"ה דלא יועיל כי שמחזיק ומשייר

לעצמו שלא יזכה בו אחר, מצוי לך בוודאי מקרי, ועדיף מקיבל אחריות דעובר עליו דנפיק מלא ימצא שיש לו בו מציאות וכן בזה, ומ"ש הטו"ז לענין ריבית ומתנת בית חורין כל שאין יוכל להקדישו זה תליא בשני תירוצי תוס' סוכה גבי מעשה דר"ג וזקנים שהיו באים בספינה, דלחד תי' מהנה מתנה כזו יעיי"ש ולא אאריך:

והן כבר הבאתי לעיל בתחלה דברי עה"ג דחייש לאסור מדרבנן דחיישינן להערמה כמו בחמץ דחיישינן להערמה כמבואר בירושלמי, והנה בטעם הירושלמי יש לדבר ולהאריך עפ"י אריכת הפ"ח והבאים אחריו אם גם בהפקר ממש בפני שלשה יש חשש הערמה ומאי טעם חשש הערמה ויתחלק הדין על פי הסברא אי הטעם שלא יפקיר ויאמר הפקרתי או אולי לא יהי' בלב שלם, והי' נ"ל גם אם נניח שגם זה הטעם שייך בבכור מ"מ היה מקום שיפקיר הוולד במעי אמו דכשיבוא לעולם יזכה בו הרוצה לזכות, ובזה בוודאי לא חיישינן לשום חשש, דלמה לא יהי' לבו שלם בדבר הזה כיון שאסור לו לעולם בלאו"ה, ובצד ההפקר אם לא יזכה אחר הוא יוכל לזכות בו, ושאני חמץ שיהי' חס על ממונו להפקיר מה שהיה מוכן לפניו קודם פסח ויגיע לו לפעמי' להפסד אלפים משא"כ בבכור מעולם לא יהי' רק הפסד מועט של הוולד וגם הלא העושה כן יען מצוה להפקיע מקדושת בכור בוודאי בלב שלם עושה אבל יש לדון אי מהני הפקר במעי אמו והוי סילק בדבר שלב"ל, וידוע תשובת הר"ן סי' נ"ג ומרדכי ר"פ הכותב ובשו"ע חו"מ סי' ר"ט ובסמ"ע סימן קכ"א ולהרמב"ם דהפקר יש בו מצד נדר א"כ גם אם אינו יכול להפקיע מרשותו כי הוא דשלב"ל מ"מ עכ"פ נדר נדר, ועיין חו"מ סי' רי"ב אם הקדיש דשלב"ל עכ"פ צריך לקיים נדרו, ויש להאריך בפרט זה, וצ"ע לעת הפנאי, אבל כבר כתב העב"ג עוד שם טעם מפני שיאמרו מלתא בעלמא הוא דעבד ואינו דומה למכר, ולפ"ז בהפקיר הוולד בוודאי יאמרו כן כמ"ש תוס' סברא זו בבכורות גבי רמב"ר, ומטעם זה אסר שם בעה"ג ליתן במתנה ג"כ מטעם הנ"ל יאמרו מלתא בעלמא הוא דעבד, וחזיתי למעלתו ני' כי מסופק לענין מתנה וגם לענין מתנה על מנת להחזיר ולהיות רב הטירדות אין בכחי להאריך יותר וכתבתי גם זה בחפזי בהפסק רב בין דיבור לדיבור, ואין הדברי' מסודרים כהוגן, וסמכתי על רוחב בינתו ישים עין עיונו עליו ותו לא רק החיים והשלום כנפשו ונפש אוה"נ כותב בחפזון שיל"ת פ"ב יום ד' פרשת ויחי תר"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנח

נפתלי שבע רצון מלא בתורה, וביראת ה' טהורה, ה"ה י"נ חביבי ב"ע הרב המאוה"ג בעל פיפיות צדיק תמים כש"ת מו"ה נפתלי סופר נ"י חובר חבורים מחוכמים אורו יהל, עד ביאת הגואל, אבדק"ק קאדלבורג יע"א:

גי"ה קבלתי ולא היה באפשר אפילו לקרות מכתבו, אפילו כקורא אגרת בעלמא מפני טרדות הרבה דעדו עלי וכולם מלאכת שמים המה והמלאכה מרובה לא ליום ולא לימים, כי אם לימים הרבה, מצוה לדורות להעמיד הדת על תלו וה' יעזור להוציא משפטינו ועלינו להודות לו ולהללו על העבר ולבקש רחמים על העתיד לבוא, בכ"ז דחקתי עצמי ובאתי אל העיון בין הפרקי' בין גברא לגברא בין ענין לענין לעיין בשאלתו ושחר קמתי כיום קדמו עיני אשמורות ומצאתי מנוחה איזה שעות לגמור בכי טוב ובאתי להשיב לפר"מ נ"י על שאלתו להורות הוראה בקדושת בכור שאחד מב"ב דקהלתו הי' לו פרה מבכרת ומכר האם לנכרי בקנין כסף בלי משיכה כלל שמבואר בטוש"ע דאנו עושין תרתי כדי לצאת שיטת ר"ת ודעימי' דלנכרי במשיכה, ולצאת יד' רש"י דבנכרי כסף קונה, וולד זה ספק בכור וכבר ראו עיניו מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' ש"ו ומ"ש לבסוף סי' שי"ז ונפשו איותה לשמוע דעתי העני' בזה והנני למלאות רצון אהוב רודף ומבקש צדק כמותו יב"י:

הנה השואל בחתם סופר סי' ש"ו נכנס לספק אם יש לסמוך על רש"י ותוס' ע"ז דף י"ג ע"ב ובתוס' בכורות דף ל"ג ע"ב דהטלת מום בזמן הזה ליכא רק איסור דרבנן ובספק בכור הו"ל ספק דרבנן להקל או יש לחוש לשיטת הרמב"ם פ"א מאיסורי מזבח דהטלת מום בזה"ז איסור דאורייתא אבל שאין בו מלקות, וכבר עמדתי בספק זה איזהו שנים עד שלא שבעתה עיני בחתם סופר סי' הנ"ל, והארכתי בתשובה אחד ביישוב הרמב"ם ומה ראה על ככה להוציא שטיחת לישנא דרבא בע"ז דף י"ג ממשמעותן, ושם בארה דנקטינן לעיקר להלכה כרש"י ותוס' ויקבל העתק התשובה ויחזו עיניו בו משרים לפע"ד ולא אכפיל הדברי' רק מה שנתחדש לי כעת בדין דלפנינו בספק בכור, הנה עלה במחשבה לפני דיש לצדד דגם לרמב"ם דהטלת מום בקדשים בזה"ז דאוריי' מותר להטיל בו מום בספיקו אפילו לרוב שיטות דסוברים ספיקא דאורייתא מן התורה להחמיר ואפשר אפילו איסור דרבנן ליכא בספק, ואקדים מה שראיתי ברי"ט אלגאזי פ"ה דבכורות שהאריך ביישוב הרמב"ם והעלה ביישוב קושי' הלח"מ מסוגי' ש"ס ע"ז, וגם דקשה על עצמו שכתב מי שעשה מום ובא חבירו ועשה מום אח"כ אינו לוקה מדלא כתב דאיסור דאורייתא איכא כמ"ש בעושה מום בזה"ז ש"מ דס"ל אפילו איסור דאורייתא

בעלמא אינו והוא בש"ס ע"ז מבואר דקדשים בזה"ז גריעא דאפילו למ"ד מטיל מום בבעל מום לוקה בזה"ז דלא לדמים ראוי' מודה והעלה הוא דס"ל לרמב"ם דיש מקום לומר איפכא דקדשים בזה"ז כיון שאפשר שיהי' ראוי' כשבן דוד בא ויבנה במה"ק וס"ד דמקשן דמקשה על רבא הוא לכ"ע אפילו למאן דס"ל דמטיל מום בבע"מ דאין לוקה ומותר דבזה"ז דאפשר שיהי' ראו' לכ"ע מטיל מום בבע"מ כזה לוקה, ומתרץ די"ל איפכא דלא לדמי חזי דגרע ממטיל מום בבע"מ ולא אמר מהיפוך להיפוך אלא דיש צד לכאן ולכאן, ומ"מ הך צד דס"ד כיון דאפשר שיהי' ראוי' מכריע יותר דמטיל מום בבע"מ קיי"ל דאפילו איסור דאוריי' ליכא אבל בזה"ז איכא איסור דאורייתא מיהת כיון דאפשר שיהי' ראוי' להקריב הגם שעכשיו אינו ראוי' ועפ"ז מיישב משמעות רבא דליכא אלא איסור דרבנן, הייינו בקדשי בדק הבית עיי"ש, והנה מ"ש דבזה"ז עדיפא מחד צד דאפשר שיהי' ראוי' הרגיש ג"כ בח"ס סי' הנ"ל, והקשה זה על רש"י ותוס' ועיין תוס' עירובי' מ"ג ע"ב ד"ה ביום שבן דוד לפ' פיר' ר"ת שראוי לבוא לק"מ כמובן, ומ"מ צדקו דברי הרי"ט דלא דמי כ"כ למטיל מום בבע"מ ונ"ל לפ"ז בספק קדשים דגם אם יבנה בהמ"ק לא יהי' ראוי' להקריב ע"ג מזבח הו"ל כמטיל מום בבעל מום ממש, ואפילו בזמן שבהמ"ק קיים נראה למ"ד דסבר דמטיל מום בבעל מום מותר מדאורייתא גם בספק מותר מה"ת, ובזה"ז דאפילו וודאי קיל דליכא רק איסור דאורייתא בעלמא אפשר שרי לגמרי אפילו מדרבנן דלרמב"ם לא מצינו כלל שאסרו מדרבנן הטלת מום במקום דמדאורייתא מותר חוץ קדשי בדק הבית גזירה משום קדשי מזבח, אבל במקום דגם בקדשי מזבח ליכא דאורייתא לא מצינו שאסרו חז"ל ואפילו אסרו דווקא בוודאי אבל בספק לא, ועכ"פ איסור דאורייתא וודאי ליכא וא"כ ספק בכור גם לרמב"ם ליכא לכל היותר רק איסור דרבנן אפילו אם ספיקא דאורייתא לחומרא, וכ"ש וקו"ח לשיטת רש"י ותוס' ורא"ש דבזה"ז ליכא רק איסור דרבנן משום דמחזי כמטיל מום בקדשים י"ל דווקא בוודאי אסרו משום בזמן שבהמ"ק קיים יהי' מדאוריי' ואפשר שזה בעצמו חוזר ונראה דקיי"ל דאין בע"ח נדחים אבל בספק בכור מותר, לא משום ספק דרבנן להקל, אלא מטעמא דכתיבנא כן עלה במחשבה לפני בתחלת הרעיון:

ואחר התבוננות מעט ראיתי כי יש לחלק בין ספק לספק, והיינו אם הספק לאו ספיקא דדינא אלא ספק חולבת או נתערב וכדומה וכיוצא בו דלעולם לא יתברר, ואינו ראוי' להקרבה כשיבנה בהמ"ק א"ש דברינו, אבל בספיקא דדינא כבנדון שלנו דהספק אם נכרי קונה במשיכה כר"ת או בכסף כרש"י וכשיבוא אלי' ויפשוט כל הספיקות לא יהי'

עוד ספק צריכים אנו לחוש שמא יברר הלכה דנכרי קונה בכסף ויהי' אז ראוי' להקרבה ואסור לעשות בו מום עכשיו מה"ת ולתוס' ורש"י מדרבנן ועיין:

והנה מלבד שהעליתי בתשובה דנקטינן כשיטות רוב ככל פוסקים דבזה"ז ליכא איסור דאורייתא בלאו"ה בנדון שלנו כבר יצאנו ידי הרמב"ם לשיטתו דס"ל דקנין נכרי בתרתי בכסף ובמשיכה, עוד יצא לי קולא א' מתוך דברי מהרי"ט אלגאזי בכורו' הנ"ל דתמה על תוס' בכורו' דף ל"ג ע"ב על דפשיט' ל' דמטיל מום בקדשים בזה"ז דרבנן הוא גם לפי' דקיי"ל מטיל מום בבעל מום מותר מדאורייתא דמסוגי' דע"ז י"ל דרבא מתרץ הברייתא כמ"ד דמטיל מום בבע"מ לוקין ולדידי' בזה"ז דגרע דגם ל"ח מדרבנן מיהת אסור אבל להלכתא דמטיל מום בבע"מ שרי מדאורייי' מנ"ל דאסרו רבנן בזה"ז, וכ' דיש קצת הוכחה לכך מדמקשה על רבא ויהי' כמטיל מום בבע"מ הא קיי"ל כרבנן דר"מ וע"כ דס"ל לרבנן דר"מ אפי' איסורא דרבנן ליכא, וע"כ דמתרץ ברייתא לר"מ ולדידי' אסור מה"ת ומתרץ דבזה"ז גרע וגם לר"מ אסור רק מדרבנן ומנ"ל לתוס' דלהלכתא בזה"ז אסור מדרבנן עיי"ש, לדבריו אין מרש"י בע"ז ראי' דלהלכתא מדרבנן אסור, ואין לנו אלא תוס' באיזהו מקומן דס"ל דאסור מה"ת, וכן רא"ש בשם ראב"ד כ"כ בב"מ פ' הפועלי' ססי' ו' הגם דרא"ש משמי' דראב"ד כ"כ מ"מ מדמביאו ושתיק לי' כהודאה דמי' דאסור מדרבנן בזה"ז, ובאמת צל"ע על הראב"ד דשתיק לי' לרמב"ם בהלכו' איסורי מזבח כשכתב דמטיל מום בזה"ז איסור דאוריי' איכא וסותר שיטתו דמביא הרא"ש על שמו בב"מ דבזה"ז הטלת מום מדרבנן, וצ"ל תרי ראב"ד הוא ועיין ש"ך ח"מ רס"י ל"ט וצ"ע, ועיי' יבמות דף קי"ט ע"א מה לי איסור לאו וקיי"ל הכי עיין נב"י קמא חאו"ח סי' כ"א א"כ ליכא ספק אם בשבת החמירו משו' דחמיר דמה לי איסור לאו ואפשר דסקילה חמיר ועיין מל"מ פ"א מהלכות יו"ט הלכ' י"ג לרש"י ניחא וצ"ע:

בכ"ז כיון דתוס' ורא"ש וראב"ד ס"ל דבזמן הזה אסור מדרבנן מיהת וכן פסק בטוש"ע מי ירים ראש להקל בוודאי בכור, אבל בספק חזי לצרופי, ונשית פנינו אם יש להקל בספק בכור משום דהטלת מום בזה"ז בספק בכור ספק דרבנן הוא, ונבא לדברי קדשו של הח"ס וצ"ל סי' ש"ו שכ' דאין להקל משום דסוף כל סוף מחזי כמטיל מום ומבזה קדשים ומביא ראי' ממ"ש הרא"ש ב"מ דאסור להטיל מום ע"י נכרי בקדשים משום חומרא דקדשים יש בזה, דהא כל שבות דשבות מותר באמירה לנכרי וע"כ משום דהוי כמבזה קדשים, כיון דאסור בגיזה ועבודה משום ספק דאורייתא מחזי כמבזה קדשים אלו דבריו הקדושים, והנה מ"ש דהרא"ש כתב דבקדשים החמירו אין זה מדברי הרא"ש אלא מהראב"ד נ"כ דס"ל דלא איפשטי' האבעיא דשם להחמיר ואזלינן להקל דספק

דרבנן הוא ושאני קדשים משום חומרא וכוונתו לפי איבעיאת ש"ס שם אם דווקא משום חומר שבת דאית בי' סקילה החמירו ואסרו ע"י נכרי ובאיסורי לאו לא או ל"ש, וכ' הראב"ד דאין למדין מקדשים דחמירו וכמו דלא ילפינן משבת דחמירא כן י"ל דבקדשים החמירו ודבריו מוכרחים, דאל"כ קשה למה לא פשיט לו ממתני' דבכור' דף ל"ה ע"א ומסוגי' ש"ס שם דבזה"ז איירי בוודאי ומבואר שם דאסור להטיל ע"י נכרי ואפילו עושה מעצמו לדעת ישראל, וע"כ צ"ל שזה הוא בכלל האבעיא דבשבת החמירו ה"ה בקדשי' י"ל דהחמירו טפי, וי"ל באפשר לפמ"ש הרא"ש דנפשטה האבעיא ובכל איסורים החמירו חז"ל ע"י נכרי שוב אין לנו דהחמירו בקדשים טפי מבכל מקום, הגם דבס"ד צ"ל דאין למדין מקדשים דאפשר דהחמירו בקדשים יותר אבל לאמת אין אנו צריכין לזה ואין דבר המכריחנו להוסיף חומרא על חומרא להחמיר בקדשים יותר מבכ"מ ולומר דגם בספק החמירו יותר וכדומה, ומה שכ' הח"ס למה אסור בקדשים ע"י נכרי דהא שבות דשבות מקרי י"ל גם אם במלאכת שבת מותר שבות על ידי נכרי משום דמלאכה זו שהיא שבות אי אפשר בשום פעם שתהי' אסורה מדאורייתא כמות שהיא לפנינו ולא היתה מדאוריי' מעולם לא החמירו כ"כ על ידי נכרי אבל הטלת מום בבכור בזמן שבהמ"ק קיים היה דאורייתא וכשיבנה בהמ"ק תחזור לאיסור דאורייתא שתהא הטלת מום בקדשי' אסור על ידי נכרי ככל איסורי לאוין שאסרו עי"נ לכן הניחו הדבר גם עתה שאסור עי"ל והחילוק נכון, אבל תמה אני בתמי' קיימת על דברי קדשו של הח"ס זצ"ל הא גם באיסורי שבת שבות דשבות אסור חוץ לדבר מצוה רבו הדיעות אם דווקא למצות מילה דדוחה שבת התירו שבות דשבות ואפשר דס"ל דהטלת מום בבכור למצוה יחשב להציל ממכשול דגיזה ועבודה ושחיטה וחיישינן לתקלה דמשו"ה בטלו מעשר בהמה בזה"ז, ואם כי העמידו דבריהם בשוא"ת מ"מ עי"ן דשבות דשבות למצוה מותר לרב פפא יש להתיר גם כאן, כן י"ל דברי קדשו ועדיין צל"ע, וה' יורני לירד לסוף דעתו הקדושה:

והנה בתשובה שמועתקת לפני פר"מ ני' יראה כי הבאתי ראיות כראי' מוצקות דאסור להטיל מום בספק בכור בזה"ז ואמרתי מלתא בטעמא, כיון שלפנינו לדון על שני דברים על דאורייתא ועל דרבנן אין לנו להחמיר בדאורייתא ולהקל בדרבנן אחד דמשום דמחזי כמזלזל בדרבנן להקל בדבריהם במקום דמחמיר מדאוריי' ועוד דיש לחוש שיבא להקל בדאורייתא ג"כ ועיין ב"י או"ח סי' תל"ח כעין זה ושם אחר הביטול אין כאן איסור דאורייתא ואין לפנינו לדון רק על ביעור דרבנן, ובמק"א אמרתי אפילו מאן דס"ל התם דסגי כשמבטל ושוב הוי ספיקא דרבנן ואזלינן להקל מ"מ אין לעשות כן במק"א לעשות מדאורייתא איסור דרבנן ולהקל בו דהתם כיון שע"כ לו לבטל וא"א בלאו"ה ממילא

נתחלף מדאורייי לרבנן אבל לעשות במכוון כך כדי שיה' איסור דרבנן כדי להקל בספיקו מחזי כמזלזל טובא כהא דאמרינן דאין עושים ספק וספק ספיקא בידים אפי' בדרבנן ועיין מג"א סי' תס"ז ועיין כעין זה בכסף משנה הלכות ק"ש היכא דחוזר וקורא ק"ש צריך לחזור ג"כ ולומר הברכות הגם שרק מדרבנן ועיין סי' קפ"ו בספק ברכת המזון כשצריך לחזור חוזר גם על ברכת הטוב, ואני בעניי הכינותי כמה יישובים בסברא זו ואנ"מ להאריך, מן האמור מובן לנו דטעמא דהאי מלתא שהוכחנו דאין מקילין בספק בכור בזה"ז להטיל מום הגם דדרבנן הוא כיון שלפנינו לדון על דאורייתא ודרבנן והוי כמזלזל בדרבנן, או משום דיש לחוש שיקל בדאורייתא ג"כ ולא ידע לחלק כנ"ל:

לפ"ז אומר אני דווקא להטיל מום בעצמו, אבל עי"נ דהוא הרחקה שלא יעשה בעצמו, ופשוט ונראה לכל דיש חומרא יותר כשעושה בעצמו מעושה עי"נ אם נקיל לעשות מום על ידי נכרי ליכא זילזול במה שאנו מתירים עי"נ ואוסרים לו לגזוז ולעבוד לשחוט ולאכול, רק דגם אם היה כל זה מדרבנן הי' ראוי להחמיר יותר במה שעושה בעצמו יותר ממה שעושה עי"נ, ואין בזה הורדת כבוד איסורא דרבנן נגד דאורייתא הנראה לעין, וגם לטעם שכתבתי דיש לחוש שיבוא לידי דאוריי' דיטעה או דקרוב לטעות, ג"כ אין לאסור עי"נ דעל י"נ ליכא אופן איסור דאורי' בכל אלו וגם למטעי לא אתי דידוע דאין לדמות מה שעי"נ לעל ידי עצמו, ועיין רבינו יונתן עירובי' פ' הדר ולא שני לך בין שבות דאית בי' מעשה דחמיר שבות ע"י ישראל, ממלאכה דאוריי' על ידי נכרי, דישראל אפשר שיבוא לדאורייתא משא"כ עי"נ אי אפשר לעולם לבוא לידי דאוריי' עיי"ש, וכ"ש הכא דיש לחלק הכי ועיין:

וכל זה היה נ"ל להלכה, אבל למעשה חס לזרעא דאבא אבוהון של ישראל זצ"ל להקל אחר שכבר גזר אומר והורה זקן זקנן של ישראל בתשוב' סי' ש"ו דאין להתיר אפילו עי"נ וכ"כ בסוף סי' שי"ז ומ"ש שם דרא"ש כתב אפילו בספק בכור בזה"ז אין לומר לנכרי להטיל בו מום, וכ"כ ידיד נפשי פר"מ ני' על שם הרא"ש ועיניו הטעוהו דראה כן בח"ס טעות הדפוס הוא דברא"ש לא נזכר מספק כלל ושם כתב דנמנה עם מי שסומך דכסף לחוד קונה ויתן פרוטה לגוי קטן שיטיל בו מום, והנה מ"ש ויתן לו פרוטה נ"ל כדי שיהי' עושה על דעת עצמו קצת הגם דמשו"ה לא שרינן להטיל מום עי"נ עפ"י ציווי ישראל מ"מ מהיות טוב שיתן לו פרוטה, ומ"ש עי"נ קטן מפורש טעמו בסס' שי"ח מש"ס שבת קל"ט דעדיף קטן ישראל מנכרי דלא מחליף, והיה לו להביא ביותר באותו ענין דהטלת בכור עצמו מש"ס בכור' ל"ה ע"א קטן לא אתי למחליף משא"כ נכרי עיי"ש, והנה בתשובה שבסי' שי"ז נראה קצת דלא סמך רק בצירוף שי"ל דמשום כסף קונה מדאורייתא וכן בסי'

שי"ח היה עוד סניף להתיר אבל להתיר בספיקא לחוד דלמא הלכה כרש"י דמעות קונות ובצירוף שיטת הרמב"ם דנכרי מישראל קונה בשניהם לא מצאתי בח"ס ובס' ש"ו משו"ה לא מצא עצה להטיל מום עי"נ קמט, וגם הלא הרמ"א בתשובה ורבים מגדולי האחרונים אשר אתו להלכה כר"ת דמשיכה לחוד קונה בנכרי מישראל ובדיעבד במשיכה לחוד סגי הגם דהש"ך מחמיר בדיעבד במשיכה לחוד זה חומרא בעלמא, וא"כ אין כאן ספק השקול לדון בו דספק דרבנן להקל בכסף ולא במשיכה, ועוד יש לי הרהורי דברים לו יהי' שהוא ספק השקול כיון דנכרי אין יוכל להוציא מישראל גם דהישראל מוחזק הוא ומספיקא דדינא לא יכול להוציא הבהמה מהישראל אם גם קמי שמיא גליא דקונה בכסף מ"מ כיון שאין יכול להוציא הבהמה מהישראל אינו מופקע מקדושת בכור ויש לי תשובה כתובה לפני בענין זה, ואקצר ואומר בזה כיון דמילי דהטלת מום בזה"ז רק מדרבנן הוא אסור ויש מן האחרונים דס"ל דספק זה כסף או משיכה או תרווייהו קונה ספק השקול הוא בין להחמיר ובין להקל נוכל לסמוך להקל להטיל מום על ידי נכרי קטן כמ"ש בח"ס ולתת לו פרוטה, ונ"ל להוסיף עוד שיאמר לנכרי שיאמר לנכרי קטן שיעשה בו מום, דבתשובות חו"י סי' רמ"ט מתיר במלאכת שבת שיאמר לנכרי שהנכרי הזה יאמר לנכרי פלוני לעשות מלאכה דהו"ל אמירה דאמירה, והגאון מו"ה גרשון בסי' רמ"ט דחי לי' ועיין ח"ס או"ח סי' ס' שדחה ראיי' שלו מש"ס שבת דף ק"נ לא יאמר אדם לחבירו נכרי שכור לי פועלים, ויפה השיב דבשבת עצמו איכא איסור באמירה בעצמה משום ממצא חפציך ודבר דבר וכו' אבל בחול ניהי דאמירה לנכרי שיעשה לו המלאכה בשבת אסור, מ"מ י"ל דאמירה הזו לנכרי בחול שיאמר לנכרי אחר לעשות מלאכתו כיון דבחול לא שייך איסור ממצא חפצך ודבר דבר כ"כ לא אסרו, ועיין בית מאיר סי' ה' דבשבת לא שייך שליחות לנכרי להחמיר דקפדה תורה שינוח ישראל והא נח עיי"ש, לפ"ז יש לחלק בין מ"ש החו"י לנדון שלפנינו וכדומה, דבשבת מותר אמירה דלא שייך שליחות כהנ"ל אבל לאמר לנכרי שיאמר לנכרי להטיל מום הוי נכרי ראשון שלוחו ונעשו על ידו, והגאון מו"ה גרשון כתב דמה"ט אסור בשבת לצוות לנכרי שיאמר לנכרי דלחומרא יש שליחות לנכרי, ולא נחית לסברת בית מאיר דבשבת ל"ש שליחות לנכרי, וא"כ יש לחלק כהנ"ל, אלא דיפה השיב הח"ס ע"ז דקיי"ל דאין שליחות לנכרי להחמיר כמ"ש ב"ש, וגם מה שמחלק בין מצוה לו שיאמר לנכרי פלוני או אומר לו סתם שיאמר לנכרי נכון הוא, ויש להקל בנדון שלנו שיצווה לנכרי שיצווה לנכרי קטן לאיזהו שירצה שיטיל בו מום, עוד עלה במחשבה לפני קולא אחת דאפשר לומר דלא אסרו ע"י נכרי רק לעשות מום בידים, אבל לגרום מום על ידי נכרי אפשר כולי האי לא אסרו

דלולי דכתיב כל מום הו"א דגרמא שרי עיין בכורות דף ל"ג ע"ב, וי"ל דעי"נ לא אסרו רק כשמצוה לו לעשות בו מום, ויש לחלק גם מסברא כך דכיון דלא אסרו רבנן אלא משום הרחקה לא אסרו רק שלא יצוה לעשות בידים אבל לגרום מום כגון שמניח בצק על אזנו שיבוא כלב, ואם לא יבא כלב ולא עשה בו מום לא עשה איסור, רק האיסור הוא למפרע כשבא הכלב על ידי זה ויעשה בו מום, וכשמצוה לנכרי ליתן בצק על אזנו אין מצוה לו דבר מעשה איסור לשעתו, רק כשיבוא הכלב ויעשה בו מום הו"ל גרמא למפרע, ועל ידי נכרי הו"ל גרמא דגרמא, כולי האי לא אסרו, ועוד י"ל דגרמא ע"י ישראל מרבינן מכל מום וכו' אין בו רק איסור בעלמא דאורייתא דקיל כמו איסור דחצי שיעור דמרבינן מכל ועיין תוס' בכורות דף ל"ד ע"א ד"ה אחד מום, וצל"ע על הרמב"ם דלא כתב דין זה רק בהלכות בכור' פ"ב הלכה ח' וגם שם לא כתב דאסור לגרום מום, אלא אם עשה כן אסור לשחוט על מום זה, ולא כתב דאסור מדאורייתא לגרום מום ולוקין עליו או שיש בו לכהפ"ח איסור דאורייתא וצל"ע, ואם אין בגרמא רק איסור בעלמא בוודאי יש לחלק דלא אסור עי"נ רק מום ממש דחמיר אבל גרמא דלית בי' איסור מלקות לא החמירו על ידי נכרי, הגם דהטלת מום בזה"ז דרבנן ומ"מ אסור עי"נ משום דבזמן בהמ"ק אסור מדאורייתא ולוקין עליו אסרוה חז"ל גם בזמן הזה עי"נ כמ"ש כבר לעיל אבל גרמא דלעולם ליכא רק איסור קל דאתי מריבויי דקרא מנ"ל דאסרו על ידי נכרי וכן משמע לי מרמב"ם שם שכתב וז"ל הרגיל בבכור לעשות בו מום כגון וכו' או שאמר לנכרי לעשות בו מום וכו' מדכתב שרגיל לעשות מום וכתב או שאמר לנכרי לעשות בו מום משמע דע"י נכרי ליכא איסור רק כשמצוה לו לעשות בו מום אבל לצוות שיגרום מום שרי, וכן נראה משטיחות לשון הרמב"ם דכייל הנך שנים גורם מום ועל ידי נכרי דאסור לשחוט עליהם דעי"נ אסור משום דגורם מום עפ"י ציווי שמצווהו, וכיון דגרמא בידיו אסור אסרו רבנן ג"כ לצוות לנכרי שיעשה מום בידים דהוא כגורם, אלא גורם ע"י ישראל דאורייתא ולצוות לנכרי לעשות מום החילוק שזהו דאורייתא וזהו דרבנן, וכן משמע מסוגי' שם, ויש להאריך לעת הפנאי והואיל דמקלעי אורחים תמיד ואין פנאי לשקול דבר זה במאזני שכלי הטוב לע"ע ולא מצאתי לי חבר לא אסמוך להתיר גרמא ע"י נכרי אבל חזי לנו לצרופי אחר צירוף שצרפנו כצרף כסף, לבי בטוח ולא אכסוף להתיר ע"י אמירה דאמירה לנכרי קטן ויתן פרוטה לנכרי ראשון דיעשה קצת על דעתו, הנלפע"ד כתבתי במהירות, וה' יצילנו משגיאות, ויראנו בתורתו נפלאות:

ולחביבותי למע"כ י"נ נ"י אשעשע מעט רגע בדברים שבאו בשולי המכתב באותו ענין שהקשה על רש"י ע"ז דף י"ג ע"ב שכתב על קושית ש"ס ונשחטי' משחט דליכא משום

שחוטי חוץ דברייתא בקדשי בדה"ב, וקשי' לי די"ל דקושי' ש"ס דיעקור פרסותי' ומשום דמאריך בבזיון קדשי' מקשה דישחוט ויקרב מיתתו ומשום שחוטי חוץ ליכא דאינו ראוי אחר שעשה בו מום כך הבנתי בקושי' מדבריו שבאו קצת מגומגמים, ולפום רהיטא נ"ל דקשי' לרש"י איך לא ידע אביי דלעקור פרסות מן הארכוב אסור משום מום בבכור בזה"ז וצ"ל עפמ"ש הגאון מהרמ"פ בנוב"י קמא חיו"ד סי' פ"א ופ"ב דהא דהקשה דניעבד עקירה ע"י עקירת פרסות' משום דאיכא צער בעלי חיים טפי ע"י הכנסה לכיפה דרעב קשה מכולם וי"ל אפילו אם בקציצת פרסותי' ליכא צעב"ח כל כך שיהא אסור מדאורייתא מ"מ צעב"ח כולי האי לא שרי ומדאורייתא הוא ועיי' נ"ג ע"א וגם אם שניהם מדאורייתא מ"מ אסורים בוודאי גדול האיסור יותר במה שמצערו ברעב דקשה מכולהו משאר צער דאיננו קשה לה כרעב, ומקשה דטוב יותר לעשות בו מום שאינו רק איסור דרבנן, ומתרץ משום דאיכא בזיון לקדשים טפי ומקשה נשחוט, ואי הקושיא שיעקור פרסותיו תחלה ואח"כ ישחוט א"כ יעשה שני מומים ועושה איסור דרבנן פעמים בוודאי לא סלקא דעתא שיעשה איסור דרבנן פעמים כדי למעט בצעב"ח, ומתחלה הקשה שיעקור פרסותי' ועושה איסור דרבנן רק פעם אחד, ועוד דבחד מעשה עושה שניהם צעב"ח ומום, אבל כששוחט אח"כ ועושה ענין ומעשה בפ"ע כולי האי לא הוה ס"ל להתיר, וע"כ דהקושי' שישחוט ולא יעקור פרסותי' וקשה לתוס' ורש"י שפיר הא עובר איסור חמיר דאורייתא דקדשים בחוץ, דוודאי משום צעב"ח דהוא איסור דאורייתא מ"מ יודחה משום זה איסור כרת וא"ש כנ"ל לפום רהיטא ליישב סגנון הסוג' וקושיתו:

מה שהקשה מש"ס תמורה דף כ"ד ע"ב דמדיוק עולה אין שלמים לא, וכ"ש דאסור להפקיע מקדושת בכור, והקשה דלמא דווקא שלמים לא דמפקיע מתנת כהונה, משא"כ כשעושה מום דאינו מפקיעו ממתנות כהונה והא רב מרי בר רחל נענש בשביל שהפקיע מתנות כהונה בכורות דף ע"ג ע"ב, קושיא זו א"צ לפנים ולק"מ דר"מ ב"ר לא נענש בשביל שהפסיד לכהנים דהא נתנו לכהן ולא הפסידם מידי, אלא משום דהפקיע קדושת מתנות כהונה כמ"ש רש"י שם דאין זה רק כנותן חולין לכהן דוודאי כל מה שנותן לכהן מצוה קעביד, אלא דלאו קדושת מתנת כהונה עלה דהיא מצוה בפני עצמו וכיון דמכח קדושה אתינ' עלה בוודאי מעלה בקדושה יותר שלמים שיש בו מהם למזבח חלק גבוה מקדושת מתנות כהונה וכ"ש דאסור להפקיע קדושת מזבח לגמרי ע"י דמטיל בו מום דלא נשאר רק קדושה קלה דמתנות כהונה, הכ"ד אוה"נ דש"ת נעתק מענין לענין, לגדור גדר, ולחזק הבנין, פ"ב כאור בוקר ליום ד' כ' למב"י תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קנט

מנחם ציון וירושלם, ישביעהו אורך ימים ושנות חיים, ה"ה ידידי הרב המאוה"ג המופלג בהפלגת חכמים אוצר נחמד חרוץ ושנון כש"ת מו"ה יוסף וו"ב נ"י אבדק"ק ה"ב במדינת שווייץ יע"א:

גי"ה בכורי פרי עטו קבלתי ונפשו בשאלתו ע"ד מעשה שבא לפניו בבכור אחד שביד ישראל בעליו שעשה נכרי מום בו לדעתו של ישראל שאסור לשחטו על מום זה, אם מותר לישראל לתנו לכהן והוא ישחטנו במומו, או נימא דגם זה בכלל הקנס שקנסוהו רבנן, ומשמע לי' מדכתב רש"י בכורות דף ל"ד במתני' הצורם אוזן, בכהן קא מיירי מה רצה רש"י בזה, נראה דרצה לומר בישראל שהטיל בו מום יוכל לתתו לכהן כמו קודם שהטיל בו מום ופלפל קצת בזה:

טרם אענה על שאלתו אומר אני דפשיטא דלא קנסו אלא אותו הצורם לבד ולאחרים שרי מדבעי בבכורו' אי קנסינן בנו אחריו, ופשוט דאין קונסים בנו אחריו ולא מיבעי אי מותר או אסור לאחרי' או לדידי' קנסו ולאחרים לא קנסו ש"מ דלאחרים פשיטא דלא קנסו ולא אבעיא להו אלא אם קנסו לבנו דבא מכוחו ויורשו אם לממונא קנסו והניחו האיסור על ממונו ורשות יורש כרשות מורישו, או לגברא קנסו דעביד עבירה אבל לאחרים פשיטא לי' דשרי' ונ"ל הא דמפשיט פשיטא לי' דלאחרים שרי' הגם דמצינו בחמץ דקנסו ואסרו גם לאחרים כמ"ש הר"ן בפסחים דמוכח מסוגיא דפ"ק דחולין סוגיא דמחליפים דקנסו ואסרו לכולי עלמא, ואפשר גם בצורם אוזן קנסו ואסור לכולא עלמא י"ל מדקתני במתני' הרי זה לא ישחוט, מדקתני הרי ז' ה' ולא אמר לא ישחט, יש לדקדק דווקא ז' ה' הצורם לא ישחוט אבל לאחר דלא קעביד איסור לא קנסו וכן משמע מדאמר לא ישחוט ואי הטילו איסור על בהמה זו דלא תשחט, הו"ל לא תשחט מדאמר לא ישחוט נראה דעל גברא דצרם קאי שלא ישחוט, אבל יש היתר לבכור זה כשישחטנו אחר, ולכן איבעא ליה רק אם קנסו בנו אחריו והוא בכח ובכלל אביו שצרם ומשו"ה קתני הרי זה לא ישחוט והוא הוא השוחט ברא כרעא דאבוה כנ"ל:

ולאמת דפשטינן דלא קנסו בנו אחריו פשוט בוודאי מסברא דלא אסרו לכ"ע כל זמן חיי הצורם ולאחר מותו יחזור להתירא שיהא שרי לעלמא כי היכן מצינו דבר כזה שיחזור להתירא אחר שכבר היה נאסר לכ"ע ושם איסור עליו כל ימי חייו, וכיון דפשיטא דלא קנסינן בנו אחריו ש"מ שכ"י חייו גם כן לא היה אסור רק לדידי' ולאחרים שרי, ועיי' חו"י סי' תמ"ח במבטל ולא ביער ומת אסור לבנו אחריו לפמ"ש הר"ן פסחים הנ"ל דחמץ

אחר הפסח לכו"ע אסור גם לאחר מותו אסור לכל, נראה דפשיטא לי' הא מלתא כיון דבחייו אסור לכ"ע פשיטא דגם לאחר מותו לא חזר להתירא:

ואיידי דאיירי אומר מה דפשיטא לי' לחו"י מדברי הר"ן הנ"ל דבביטל ולא ביער אסר לכ"ע לכאור' יש לומר דווקא, בלא ביטול אסרו לכ"ע דעבר אדאורייתא אבל בביטול ולא ביער הא פליגי ר"י ור"ל בירושלמי אי קנסו, הגם דנקטינן כר"י אבל כולי האי לאסור לכ"ע מנ"ל, ומסוגיא דחליפים לא מוכח רק אי עבר אדאורייתא אז אסרו לכ"ע, נראה לי דיצא לו כן מסדורו של הר"ן דתחלה מביא פלוגתא דירושלמי הנ"ל, ואח"כ כתב דאחר הפסח אסור משמע דקאי גם על ביטל ולא ביער, והא דפשיטא לי' להר"ן כל זה מסוגיא דחולין דלמא התם משום דחוששים דלא ביטל כל עיקר ביארתי במק"א ואכ"מ, והנב"י קמא חאו"ח סי' ס' היה נעלם ממנו מ"ש חו"י סי' תמ"ח וכתב הוא מדנפשי' מדלא אבעיא בשום מקום אם בחמץ קנסינן בנו אחריו ש"מ דפשיטא לי' דקנסינן וטרח למצוא טעם מ"ש רש"י בכורות ובגיטין דף מ"ד דהאבעיא מה לקנוס בנו אחריו שלא יאכל מבכור זה עולמית הרי ס"ל לרש"י דהאבעיא ודפשיט לי' דלא קנסינן גם לר"א קאי דס"ל דאסור לשוחטו לעולם, ונראה שרצה רש"י בזה דגם לר"א שאסור לעולם מ"מ מספקי' לי' אם קנסו בנו אחריו וכל שכן לרבנן ולאמת אפילו לר"א לא קניס דאין סברא לחלק כחלוקו של הנוב"י, ואפשר רצה לומר דגם לבן בנו של הצורם מבעיא לי' כיון דמכוחו של אבי אביו בא לו בירושה ודין זה רחוק בעצמו להעמיד בכוונת רש"י, והפשוט כמ"ש דלא כנב"י:

וביותר תמה אני על הנב"י שנעלמו ממנו דברי הש"ך סי' שי"ג סק"ב שכתב וז"ל, לדידי' קנסו ולא לבנו לפ"ז נראה אם שחטוהו בדיעבד הבשר מותר לאחרים, כוונתו רצויה דאם היה אסור לאחרים פשיטא דהיו קונסים בנו ולאחרים אחריו כמו בחייו מדשרי לבנו אחריו ש"מ דלאחרים מותר לעולם אפילו בחייו, והדברים פשוטים וברורים:

ומתורתו של הש"ך אנו לומדים דפשיט' לי' אם עבר ושחט הבשר אסור עולמית לדידי' כמו דקנסוהו שלא לשחוט אם עבר ושחט אסור, ונ"ל ראי' לזה ממ"ש רש"י בכורות דף ל"ד ע"ב ובגיטין דף מ"ד ע"א מה לקנוס בנו אחריו שלא יאכל מאותו בכור עולמית, מדכתב רש"י שלא יאכל ולא כתב שלא ישחוט הבכור עולמית, ש"מ דס"ל לרש"י דהצורם הוא גופו אם עבר ושחט אסור לו לאכול, וכן אי קנסינן בנו אחריו ועבר ושחט אסור לו לאכול כמו האב עצמו להך צד דקנסינן בנו אחריו כשם שאסור לו לשחוט כן אם עבר ושחט וכ"ש כשהאב עבר ושחט ומת דאסור לבנו לאכול מאותו בשר כנ"ל:

ויש לעיין בטעמא דהאי מלתא דאסרו כשעבר ושחט אם על העבירה שעשה תחלה שצרם קנסו שיהי' אסור לו כשעבר ושחט הגם שלו ההפסד לעולם, ולא סגי להו בקנס זה שיהי' אסור לשוחטו דליכא אלא איסור במעשה דלא חמירא לי' כולי האי כדי שלא לעבור, וגם האיסור אינו אלא פעם אחד ועיין זה בחולין סוג' דמחליפי' בראשונים שם הא דתלינן דבהיתר עשה שהחליף הגם דגם בזה עושה איסור דאסור להחליף מ"מ כל שאפשר לו בהיתר שלא יעבור באכילת איסור עדיפא לי' עיי"ש, או נימא משום דעבר וצרם סגי לקנסו שאסור לשחוט, אלא מאחר שאסרו לו לשחוט אם עבר ושחט קונסים אותו דאסור לאוכלו משום דעשה איסור ועבר ושחט ג"כ והוסיף חטא על פשע זו שצרם אוזן כבר, ונפקא מיני' היכא דשחטו אחר שלא במכווין ולא ידע דשלו הוא מותר גם לדידי' לאכול הבשר דהא לא עבר ושחט, ואפשר גם להך צד דקנסו בנו אחריו, אם עבר הבן ושחט לא קנסו אותו שלא לאכול הבשר, דלאב עצמו אסרו כשעבר ושחט משום דהוסיף חטא על פשע, בשחיטתו עם צרימת אוזן, שכבר עבר ובצירוף שניהם יחד אוסרים עליו הבשר בדיעבד, ואם מת אחר ששחט אסור גם לבנו דעומד באיסורו שהיה בחיי האב, אבל אם מת קודם ששחט ושחטו בנו, ניהי דאסור לו לשחוט משום קנסא דאבוהא, אבל קנס שני שקנסו משום שעבר ושחט ועשה תרתי והחמירו עליו דאסור לאוכלו זה דווקא באב, אבל בבנו משום דעביד איסור ששחט במקום שאסור לו לשחוט כיון שאיסור זה דשחיטה הוא משום קנס דאב וסוף כל סוף לא עבר הבן רק שעבר על קנס חכמים שקנסוהו משום האב, כולי האי לא קנסו הבן משום דעבר איסור קל והבן:

ומ"ש רש"י שאסור לאכול לעולם איכא למשמע קצת דאם עבר הבן ושחט דאסור לו לעולם כמו אם שחט האב, ואינו מוכרח, וי"ל מ"ש רש"י אסור לאכלו לעולם לא רצה לומר לעולם, אפילו נפל בו מום אחר כר"א אלא לעולם דכתב יש לומר כוונתו בעבר ושחט אסור לאכול לעולם דגם לבנו אחריו קנסו כ"כ דיהא מופסד לעולם לאכול דלא נימא, דהאבעיא רק אי אסור לבנו לשחוט דאפשר שיותר לו ע"י מום אחר, אבל אם שחט האב או הבן לאסור עליו לעולם כולי האי וודאי לא קנסו קמ"ל רש"י דמבעיא לי' גם בזה, וי"ל עוד דרש"י הוכיח כל זה מדקשה לי' לנפשי' דס"ל דנטייבי' ג"כ דרבנן איך פשט משביעית כקושית תוס' בגיטין ומ"ש תוס' דבשביעית דקיל לאינשי יש להחמיר יותר כתב מהרש"א שם משו"ה אין להחמיר יותר בשביעית דרבנן מבכור דאורייתא, מזה הוכיח רש"י דהאבעיא רק בעבר ושחט דקנסינן לי' משום שעבר על קנס דרבנן דאמרי לא ישחוט אם קנסו בנו אחריו, ומה דאמר את"ל במכוין וכו' דאיכא איסורא

דאורייתא היינו יש בעיקר צורם אוזן דאורייתא וקנסו שלא ישחוט דבדאורייתא בוודאי קונסים בנו י"ל גם עבר ושחט דליכא רק קנס בדרבנן השוו מדותיהם לקנוס בנו בכל אופן, משא"כ בחול המועד ועבר, ופשיט לו משביעית דקילי ולא קנסו ה"ה דלא קנסו בנו בעבר ושחט, ועוד גם בשביעית איכא אופן איסור דאורייתא שזרע, מ"מ בדרבנן לא קנסו ה"ה בזה, ובחוה"מ ס"ל דרבנן הוא אפילו דבר האבוד וא"ש ויש להוכיח מזה דעבר ושחט משום איסור שחיטה קנסוהו ואם שחטו אחר מותר:

והנה בכל זה ליכא נפקותא לדינא דהא קי"ל, דלא קנסינן בנו אחריו ומותר לשוחטו, אבל מאי דמספקא לן אם בא אחר ושחט, ולא שחט לדידי' אם מותר לאב לאכול ממנו, ואם הטעם דאסור לאכול משום עבירה שצרם גם שחטו אחר אסור, ואם הטעם משום דחזר ועבר ושחט באיסור, אם שחטו אחר שלא במכוין כדי שיאכלנו הצורם מותר לצורם לאכול ממנו, ועיין בטו"ז יו"ד סי' צ"ט סעק"י אם ביטל בשבילו והוא לא ידע ולא ניחא לי' מותר למי שביטל בשבילו:

וכן יש להוכיח מלשון ש"ך הנ"ל דאסר הבשר בדיעבד משום שעבר ושחט, ואם שחט אחר לעצמו ולא בעד הצורם מותר גם לצורם מדכתב הש"ך ונראה אם שחטוהו מותר הבשר לאחרים למה כתב אם שחטוהו ולא אמר דאחרים מותרים לשחטו כמו דלא קנסו בנו אחריו ומותר לשחטו וצ"ע, מזה נראה דס"ל דאם נשחט הבשר אסור לו משום הך עבירה דעבר ושחט, ואם היה אחר שחטו לעצמו מותר הבשר גם להצורם עצמו, קמ"ל ש"ך רבותא אפי' שחטו הצורם מותר הבשר לאחרים, לא מבעיא כשלא עבר ושחט דיש היתר לבשר, זה גם לעצמו כששחטו אחר וליכא איסור על גוף הבשר כלל רק על מעשה שחיטה דילי' דלא קנסו ולא הטילו איסור זה על אחרים, אבל כשעבר ושחט, דנאסר לדידי' הבשר לעולם, ושם איסור על הבשר הו"א דגם לאחרים לא התירו הבשר דשוויא כחתיכה דאיסורא לכ"ע, קמ"ל דגם אם עבר ושחט מותר לאחרים דלא אסרו אלא למאן דעבד איסור, ויש לדחות קצת, וראי' שהבאתי לרש"י היא כראי' מוקצת ועדיין צריך עיון לדינא:

עוד למדנו מתורתו של הש"ך כד נדייק מלשונו דכתב ואם שחטוהו בדיעבד הבשר מותר לאחרים, ולא כתב מותר למכור או ליתן במתנה לאחרים נראה דאסור למכור וליתן במתנה לאחר, ולשיטתו אזיל בסי' צ"ט סעי"ק י"ב דמסכים עם האו"ה שאסור למכור לישראל, ושמוכר ביוקר לישראל מלנכרי, דאהני לי' מעשיו שמרוויח והה"נ כאן בוודאי נותן לו הישראל יותר בשביל בכור שיש בו מום שיוכל לשחטו מיד, מאם מוכר לו בכור דאין בו מום שצריך להמתין עד אשר יפול בו מום ואולי לעולם לא יהי' בו מום:

ונ"ל גם לפר"ח דחולק על הש"ך שם מודה כאן דאסור, הנה הפר"ח חולק על הש"ך, כיון דצריך למוכרו די בקנס זה, שהרי בטלו לעצמו, ומביא ראי' מש"ס ב"מ דף צ' ע"ב דס"ל אביי הכי וקיי"ל כוותי' דמותר למוכרו לנכרי לחרישה דדי שקונסין אותו שצריך למוכרו, וכתב רש"י לצרכו סרסו, והפלתי דחה ראי' זו שם אי לא היה עושה מעשה סירוס היה מותר לו בשחיטה ועכשיו אסור לו אפילו לשחיטה וצריך למוכרו, איכא קנס ממה שהי' מקודם, אבל במבטל איסור, גם קודם הביטול היה אסור לו ואין זה לו לקנס כלל במה שמכרו עכשיו הגם דמעשיו לא אהני לי' גם קנס אין כאן עי"ש, ולפענ"ד נרא' להליץ בעד הפר"ח מאחר שנתערב בהיתר שלו שהי' ראוי לו לאכול קודם שנתערב בו האיסור ועכשיו אנו מצריכים אותו למכור הכל די קנס בזה שאסרו לו לעצמו גם המותר לו שהוא יותר ששים פעמים בלח או רוב ביבש ביבש נגד האיסור ויצא שכרו במה שמוכר עתה האיסור ביוקר ע"י שיוכל למכרנו גם לישראל בהפסידו שמפסיד בהיתר שלו שצריך דווקא למוכרו ולא יכול לאכלו וא"ש נכון:

לפ"ז בצורם אוזן דקודם לכן היה אסור לדידי' עד שיפול בו מום ואינו יודע אם יפול בו ועכשיו ע"י הטלת מום אם יהי' מותר למוכרו בדמים כדי שווי' עכשיו, ליכא קנס כלל דהא הוא כמו שהי', בזה גם הפר"ח מודה דאסור למכור דלא הפסיד כלל כמ"ש הפלתי:

ובזה יתיישב לי דמבטל איסור למה יהי' מותר לתת במתנה לישראל כמ"ש הרמ"א שם והא אהני לי' מעשיו דמחזיק לו הישראל טובה שנותן לו דבר המותר לו, וא' היה נותן לו במתנה קודם הביטול הי' אסור לו לאכול ומותר לו רק בהנאה, ועכשיו יוכל לאוכלו ומחזיק לו הישראל טיבותא יותר בזה ועיין ר"ן נדרים דף מ"ז ע"א ד"ה והוי יודע דהמדיר חבירו אסור ליתן לו מתנה דהרי נהנה ועיי' ב"מ דף ט"ז ע"א ומגילה דף כ"ו ע"ב אי לאו דהוי לי' הנאה מיני' לא הוי יהב לי' וכו' ועי' רא"ש ספ"ק דגיטין וצ"ע:

ולמ"ש א"ש דגם האו"ה וש"ך דס"ל דאסור למכור ביוקר לישראל משמכרו לנכרי משום דאהני לי' מעשיו הגם דקנוס הוא במה שצריך למוכו כיון דמוכר כל התערובות וגם בהיתר דילי' אין לו פסידא רק דלא יוכל לאכול בעצמו, והאיסור עצמו גם קודם ביטול היה אסור למיכל ואם יקבל עכשיו יותר עבור האיסור ממה שהי' שווה תחלה ס"ל לש"ך דלא סגי למקנסי בהם שצריך למכור היתר שלו, ופר"ח ס"ל גם בהכא סגי שיצא שכרו בהפסידו, אבל מותר לתת במתנה דמפסיד טובא האיסור וההיתר, הגם דמחזיק לו מקבל טיבותא דבר זה החזקת טובה דבר מועט נגד פסידו שצריך לתת כל התערובות חנם אין כסף:

לפ"ז נ"ל היכא דישראל קונה ביוקר מנכרי אסור למכור התערובות אפילו מוזיל לגבי דידי' ונותן לו במחיר שקונה הנכרי דהא מחזיק לו טובה עבור שנותן לו בזול הגם דמותר לתתו לישראל במתנה היינו כל התערובות דיצא שכרו החזקת טובה עבור שהתיר לו האיסור בהפסידו שצריך ליתן התערובת בחנם, אבל כשמוכר התערובת ומוזיל גבי' מה שישראל נותן יותר בשביל דבר המותר שנתערב בו אין בזה קנס כלל דהא גם עד שלא עירב לא היה נותן לי' ישראל, יותר, ואין לו פסידא כלל ע"י ביטולו ולא נקנס כלל כנ"ל עיין והבן, וכד דייקת בלשון ש"ך שם שכתב דווקא כשישראל קונה ביוקר אבל כשישראל אינו קונה ביוקר מותר למכור ולא כתב אם מוזיל גבי' מה שקונה ישראל ביוקר נראה דזה באמת אסור, ועוד אי ס"ל לש"ך דגם אי מוזיל גבי' שרי, לא היה צריך לדחוק באו"ה במתנה לאו דווקא, י"ל דמתנה שכתב או"ה היינו דמוזיל גבי' מה שישראל קונה ביוקר מנכרי ואיכא רבותא טפי מאם ישראל קונה תמיד בדמים שווים כנכרי, ומ"ש או"ה במתנה היינו שנותן לו במתנה מה דמוזיל גבי', ע"כ דס"ל לש"ך כה"ג באמת אסור מטעמא דכתיבנא וכנ"ל בעזה"י נכון לדינא:

ולהיות כן כהן הצורם אוזן בכור אסור לו ליתן במתנה לאחרים דהא מעיקרא לא היה ראוי' לו עד שיפול בו מום מאליו במקרה, ועכשיו מחזיק לו המקבל טובה, אם כן הרויח ע"י מעשיו, וממילא דאסור ג"כ למכור פחות מדמים דשווי' עתה דמה שמוזיל נגדו, הו"ל מתנה שמחזיק לו טובה עבורה, ולכן כתב הש"ך דמותר לאחרים, היינו שלוקחים מעצמם אבל הוא לא יתן ולא ימכור:

אבל אחד אני יודע דרך היתר לכהן, והוא דבאמת יש לעיין הא דמותר למכור איה"נ לנכרי בפחות מדמי שווי' הא מהנה לנכרי במה דמוזיל גבי' שווי' איה"נ שבו וכבר נתקשה בזה הפלתי רסי' ק"י הא נהנה מאה"נ במה שנכרי יחזיק לו טובה והעלה דאי אפשר אלא בשכנרי אינו יודע מה ששוה באמת דבר זה והשואל מטעהו ונכרי מאמינו שאינו שוה יותר ממה שנותן לו עבורו, ומשום מתנת חנם ליכא כיון שאינו מתכוין לכך הגם דרשב"א ס"ל גם כדי לצרפו לעשרה אסור לשחרר לעבד משום מתנת חנם רבים מן הראשונים לא ס"ל הכי אלו דבריו ז"ל, ואדם נתפס בגמר דבריו מ"ש משום לא תחנם ליכא דלא מתכוין לכך הגם דרשב"א ס"ל אפי' אינו מתכוין תמוה לי מי הגיד לו והיכן ראה דרשב"א י"ל כן, דלא בא הרשב"א לחלוק אלא במה דס"ל לרמב"ן דלעולם בהם תעבודו הוא משום לא תחנם, ע"ז צווח הרשב"א הא אפילו לגר תושב מותר ליתן מתנת חנם כ"ש לעבד שחייב במצות אבל בהך מלתא דחידש רמב"ן דכל דמכוין ישראל לטובתו ולהנאתו ליכא משום לא תחנם לא פליג הרשב"א, אדרב' מדשתי' לי' בהא

ולא פליג על חידוש דין זה ש"מ דמודה לי' וכ"כ הר"ן שם בשם י"מ וניחא לי', אלא לפ"מ שהעלתי בתשובה דרמב"ן לא אמר למלתיה רק בשיחרור כיון דברגע שנותן לו גט שיחרור נעשה ישראל ונהנה ישראל ממתנת חנם, אלא היכא דלא מכוין ישראל לטובת עצמו אסור לשחררו כיון דרחומי מרחם עליו כשהוא עוד עבד לעשות אותו חפשי משעבודו וזה אסור, ולכן כשעושה לטובת עצמו הגם דסוף כל סוף איכא לעבד מתנה בחנם ונהנה מותר דהא כשיהנה ממתנה זו כבר הוא ישראל, וכ"ז בשיחרור דעבד אבל מת"ח לנכרי גם דמכוין לטובת עצמו אסור, דהא סוף כל סוף הוא מהנה לנכרי והנכרי נהנה בחנם, וכן קשה כאן איך נותן לנכרי בחנם גם כשנכרי שאינו יודע שנותן לו בזול מ"מ אסור משום מתנת חנם וצ"ע:

גם צ"ע הא בירושלמי איתי' ומובא בטואו"ח סי' תמ"ח ופסקו בטוש"ע דאסור להשליך חמץ אפילו לכלבי הפקר משום דנהנה גם בזה ואיך שרי לתת במתנה לנכרי גם בלא ידיעת הנכרי, מי עדיפא מכלבי הפקר, אמנם כן במקור חיים סי' תמ"ח מביא מירושלמי עצמו דליכא איסור לתת לכלבי הפקר רק בחמץ דכתיב לא יאכל ועיין פר"ח או"ח סי' תמ"ז דס"ל דחמץ ג"כ מותר למכור חוץ מדמי איסור שבו וצ"ע מאי שנא כלבי הפקר דאסור בחמץ וצ"ע:

המורם מכל זה דכל שמוכר לנכרי חוץ מדמי איסור או בזול והוא אינו יודע ששוה יותר מותר אפילו באה"נ, כל שכן וקו"ח בדבר המותר בהנאה כמו בכור שהטיל בו מום דאסור למוכרו משום קנס אפילו בפחות מדמי שווי' אבל כשאין הלוקח יודע דשוה יותר מותר, דהא לא יחזיק לו טובה עבור זה ועיי':

ונבוא לנדון שלפנינו, עד כה דברנו אם הכהן עשה בו מום אם מותר למכור או ליתן לאחר קודם או אחר השחיטה, אבל ישראל שעשה בו מום אם שרי לי' ליתן לכהן עדיין יש לעיין כיון דצריך לתנו לכהן כמצווה עליו ואינו נהנה בנתינה זו דמצוה המוטלת עליו הוא דעביד ומה הנאה יש לו, ונרא' לי לחלק בין הפרקים, אם יוכל לכוף לכהן שיקבלנו עד שלא נפל בו מום אז אין לישראל תועלת במום זה, דגם בלא מום יכול לכופו אז שרי לתתו לו, דאין לו הנאה ממום זה וליכא מקום לקונסו בזה כי היכי דלא ליהני מעשיו דהא לא אהני לי' מידי, אבל באופן שאינו יכול לכופו לכהן כגון שפשע ולא עשה בו תיקון כמבואר רסי' ש"ו ובש"ך שם דא"י לכופו, או אפילו לא פשע רק שעשה בו מום תוך למ"ד דאין רשאי הכהן לקבלו עד שיפול בו מום הרי נהנה ישראל במום זה שעכשיו ששם בו מום בוודאי יקבלנו הכהן א"כ אם פשע שאין יכול לכוף לכהן שיקבלנו אסור ליתנו לכהן דהא אהני לי' מעשיו ואם לא פשע מ"מ אסור מיהת לתנו לכהן עד אחר

שלושים כנ"ל, ויש לפקפק קצת גם אם לא פשע ואחר שלושים דיכול לכופו, מ"מ אית לי' תועלת דלא צריך לכופו בב"ד והכהן ברצון טוב יקבלו בלי כפיית ב"ד, כ"ש במקום שאין ב"ד דכייפו לי' כהנא וגם איכא החזקת טובה של כהן שנותן לו דבר הראוי' לו מיד ולא נתן לכהן אחר ואיכא משום טובת הנאה וכיון שנהנה וליכא למקנסי' בדבר אחר רק שלא ליתנו לכהן קנסוהו בהנאה מועטת בזה ג"כ ומשום ביטול מצוה הלא אפשר שיאמר מי שירצה יטול, הגם גם בזה יש לו תועלת שיטלו הכהנים ברצון בלי כפיי', אין ראוי' לקונסו כזה לבטלו ממצות נתינה לכהן, ומ"ש פר"מ ני' ממשמעות רש"י דכ' הצורם כהן נ"ל פשוט דדייק לי' לשון מתניתין הרי זה לא ישחוט משמע דקאי על כהן דאי בישראל ל"ש הרי זה דמשמע הצורם עצמו כמ"ש לעיל, והא ישראל זה הצורם בלאו"ה אסור לשחוט:

הנלפע"ד כתבתי אחר עיון היטב בקוצר זמן נכון לדינא, בעזרת החונן דעת ובינה, ומע"כ ידידי שי' ברוחב בינתו יתבונן בדברינו וה' יראנו מתורתו נפלאות, יראנו בקרוב ישועות רבות ונחמות הכ"ד אוה"נ חותם באהבה, פה מרחץ באדען ג' מנחם אב תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קס

שובע שמחות, ורב ברכות, לה"ה י"נ חביבי הרב הגאון הגדול בקי בחדרי תורה, המפורסם עה"י פה"ח צדיק ישר ונאמן כבוד קש"ת מה"ו ישששכר בער ני' אבדק"ק מק"ל יע"א והגלילות:

מכ"ק קבלתי בעידנא דטרידנא טובא ושלא להשיב פני הדר"ג ריקם נקיטנא נפשי בקצרה כל האפשר, על דבר, ישראל שקנה מישראל חצי בהמה חיה ונתן כסף ועדיין לא משך ועכשיו רוצה לחזור וקבל על עצמו מי שפרע אם מהנה חזרתו, וטעם ספיקתו דזיל בתר טעמא דתיקנו משיכה שלא יאמר המוכר נשרפו חיטיך או בהמתך, וכ"ז בחיטים וכדומה אבל בקנה חצי בהמה או מקצתה דטריח ומציל בשביל חלק שיש לו בו וא"א לחלוק, ממילא ניצול גם של לוקח ומה"ט אם ביתו של לוקח מושכר למוכר לא בעי משיכה משום דלוקח יטריח להציל ביתו, וכן איפכא כשביתו של מוכר מושכר ללוקח כמבואר בטוש"ע ח"מ סי' קצ"ח, חזינן דלא בכל מקום אמרו משיכה דווקא קונה דכל היכא שאין חשש שלא יאמר נשרפו חיטיך ולא יבוא לוקח לידי פסידא לא תקנו משיכה ואמרו חוץ, כן י"ל בנדון זה דליכא משום שלא יאמר נשרפו חיטיך וכדומה דהא טרח בשל עצמו ובזה לא תיקנו, אלו תוכן דברי פר"מ ני' וגם אני עמדתי בחקירה זו, ובאמת

לא נמצא לפוסקים שידובר בזה בסי' קצ"ח, ולא התעוררו גדולי אחרונים להשו"ע על זה, אבל בתר דמבעיא לי הדר נפשוט לי מש"ס חולין דף פ"ג ע"א דמתרץ ר"י מתני' דבארבעה פרקים העמידו דיניהם על דין תורה משא"כ בשאר ימות השנה, והרי במתני' קתני אפילו שור שוה אלף דינרים ואין לו ללוקח אלא דינר ונוסף רש"י שם שאין לו לוקחים לשאר הגם שאין לו ללוקח בה אלא בדינר מבהמה מ"מ בשאר ימות השנה אינו כן משום דאמרו משיכה קונה שלא יאמר נשרפו חיטיך מוכח דאפילו באין לו ללוקח אלא מקצת מבהמה משיכה קונה ולא מעות הגם שאי אפשר לחלוק חלק של מוכר משל לוקח המועט בכ"ז אמרו משיכה קונה משום לא פלוג בין קנה כולה או מקצתה או אפשר לחלוק או לא, ואין לומר כיון שנתן לו דינר שיתן לו בדינר בשר חששו שמא יאמר ששחט וחתך לו בעד דינר בשר ונשרף חלקו, ולכן גם כשלא שחט בכל השנה מת ללוקח שלא יאמר ששחט או שבאמת שחט ויאמר של לוקח נשרף הא ליתא כיון שאין מבורר חלקו של לוקח, אלא שיש לו ללוקח חלק בבשר לא יוכל לומר של לוקח נשרף כמובן:

ואתי לי שפיר בזה מה שלא הבנתי הא דקתני במתניתן ובשאר ימות השנה אינו כן הא כבר מפורש במתניתין דב"מ פ' הזהב דכ"ז שלא משך יוכל לחזור בו, ואם כן הוא כמשנה שאינה צריכה, ואין מקומה כאן בחולין רק חידוש דין זה דבארבעה פרקים משחיטין את הטבח בעל כרחו ומת ללוקח, אבל סיפא דמתני' ובשאר ימות השנה אינו כאן כבר אמור בפ' הזהב, ואי דקמ"ל דאם מת מת למוכר לאפוקי שיטת הרז"ה דאם אתניסי איתנס ללוקח קמ"ל דלא כוותי', ולהרז"ה קמ"ל מיתה שאני, גם זה אין מקומו כאן דהו"ל לאשמועינן כ"ז במתני' פ' הזהב במקומו וצ"ע לכאורה, ולמ"ש א"ש דקמ"ל במתני' דחולין בגווני דאיירי במשחיטין הטבח אפילו אין לו אלא שוה דינר והמוכר מפסיד הרבה מ"מ משחיטין אותו בע"כ, וקמ"ל אפי' בכה"ג כל ימות השנה אינו כן דלא קנה בלא משיכה, הגם דל"ש כה"ג הטעם שלא יאמר נשרף חלקך בעליה, מ"מ לא קנה ואם מת מת למוכר וא"ש:

והרווחנו בדברינו אלו כי מצאנו מקום יישוב לרי"ף ורמב"ם דלא העתיקו רק דקתני ר"א אומר ר"י ולא העתיקו תי' ר"ש בר"י ארבעה פרקים זכות הוא לו, ורא"ש מביא שני תירוצים ועיין ב"י חו"מ סי' קצ"ט דרא"ש ס"ל מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וצ"ע מנ"ל לרי"ף ורמב"ם דר"י ל"ל הא ר"ש בר"י דזכות הוא לו, ולמ"ש א"ש דאי ס"ל לר"י כר"ש בר"י מה לי' לתרץ ממתני' כמו שתי' ולחדש מכח זה דגם בכה"ג שאין לו ללוקח רק חלק מעט מזער בבהמה דאמרו משיכה קונה ולא כסף, וצ"ל משום לא פלוג

הול"ל כדמתרץ ר"ש בר"י בזוכה לו ע"י אחר והיינו שלא נתן הלוקח מעות רק אמר למוכר שיתן לו בדינר בשר או המוכר מעצמו עשה כן ובארבעה פרקים זכות הוא לו מקנה לו משא"כ כל ימות השנה, וי"ל באמת דהוא טעמו של ר"ש ב"י דלא רצה לתרץ כר"י, ומדר"י חידש כ"ז ש"מ דל"ל כר"ש בר"י ופסק הרי"ף ורמב"ם כר"י נגד ר"ש בר"י כנלפענ"ד ועיין:

ולולי דמסתפינא היה נ"ל לחדש ע"פ דברינו דין חדש הא דהעמידו על דין תורה בארבעה פרקים הגם בכל מקום ראו שהוא לטובת הלוקח שלא יקנה רק במשיכה כדי שלא יאמר נשרפו חיטיך וכו' צ"ל בארבעה פרקים ראו שיש זכות יותר ללוקח שיהי' קנויה לו הגם שאפשר לו לבוא עי"ז לידי פסידא יצא הפסידו בשכרו שמקיים מצות שמחה ביו"ט בבשר, וי"ל לדברינו דוקא בגוונא דאיירי מתני' שאין לו ללוקח רק חלק בבהמה כדמפרש אפילו שוה אלף, ונ"ל משחיטים את הטבח דנקט ולא אמר משחיטים או מכריחים המוכר בהמה כדקתני רישא דמתני' המוכר בהמה לחבירו דכוונת מתני' מיד משחיטים הטבח שמוכר לחלקים משחיטין אותו בע"כ ואפילו שאין לו לוקחין כדי צרכו, ומפרש אפילו שור שוה אלף ואין ללוקח רק בדינר דפסידו מרובה מ"מ משחיטים אותו וכולי מתני' באין לו ללוקח רק חלק כדרך שמוכר למקצת וכ"כ רש"י משחיטים הטבח כדמפרש ואזיל שאם קיבל דינר וכו', ובכה"ג קמ"ל רבותא דבכל יום אינו כן אבל בד' פרקים קנה הלוקח כיון דליכא פסידא ללוקח דאין לחוש שיאמר נשרף חלקך ובכ"י השנה משום לא פלוג אמרו משיכה, אבל בד' פרקים העמידו על הדין דניחא לי' ללוקח דנקני שאין לו פסידא, אבל בלוקח שקונה בהמה כולה ממוכר טבח בכה"ג לא העמידו על הדין דיצא שכרו דיש לו בשר בהפסידו שיאמר נשרף בהמתך כנ"ל וכן נראה מלשון הרמב"ם, וביותר מלשון טור ושו"ע סי' קצ"ט שכתב פירוש כגון שור שוה אלף אז וכו' מדכתב פי' משמע דוקא כה"ג אבל כל הבהמה לא, ועיין סמ"ע שכ' וה"ה אם קנה כל הבהמה ולפענ"ד יש מקום לומר דוקא כשלא קנה כל הבהמה מטעם שכתבתי, ועכ"פ פשיטותא דלא כסמ"ע וצ"ע לדינא, זהו הנלפענ"ד מעט לפי מסת הפנאי וחולשת מזגי כעת, ה' יחזקני למען שמו ויראנו בתורתו נפלאות, ויעשה עמנו לטובה אות, הכ"ד אוהבו הנאמן פ"ב ח"י אדר:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסא

אלף שלומים, מגבהי מרומים, לאיש היקר מפנינים ה"ה בני תלמידי חמדת לבבי הרבני החריף המופלג, קולע אל השערה, לוחם במלחמתה של תורה אוצר נחמד כש"ת מה"ו שמחה בונם סופר נ"י:

מכתבך נעימת ימינך החביב לי קבלתי בעתו ובזמנו ותחלתך ע"ד תורה דבר בעטך על מ"ש זקינך אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' שי"ד ובדברי קדשו כתוב לאמר, כי י"ל מ"ש רש"י ב"מ פ' הזהב דף מ"ח ע"א נ"מ בין ר"י ור"ל בקדש בו האשה לר"י מקודשת משום דס"ל כרז"ה דאם איתנס אתנס ללוקח דכ"ז שלא חזר, הקנין במקומו עומד ולכן בקדש בו קודם שחזר מהני, ונתקשית איך אפשר דרש"י כרז"ה ס"ל א"כ הי' לרש"י לומר נ"מ לענין ממון אם נשרף ונאנס פסידא דלוקח הוא לר"י משא"כ לר"ל וע"כ מדמביא רש"י ממרחק נ"מ לענין אסורא ש"מ דלא ס"ל כרז"ה אלו דבריך, והנה יפה הקשית ואני אפרש ביותר, הנה הפ"י נתקשה למה לא כ' רש"י נפקותא אם ביתו של לוקח מושכר למוכר או במכור לי באלה דלר"י מעות קונות, קושיא זו א"צ לפני', די"ל דרצה להודיענו דעתו גם במקום שאמרו חכמים דמעות אינו קונה מ"מ מדאורייתא קונה ואשה מקודשת בו קדושי דאורייתא דלא נימא דעקרו לגמרי קנין כסף, קמ"ל דלא, ולפ"ז נדחה ג"כ דצריך לכאורה מדלא כתב רש"י נ"מ לענין אתנס י"ל אה"נ הי' יוכל לומר נפקותא זו, אלא דרצה להשמיענו אגב דין זה דקונה מדאורייתא לקדש בו אשה ומקוימי' מילי דאבוהון רבן של ישראל זצ"ל, אלא דהא ליתא דאם ס"ל לרש"י כרז"ה פשיטא דשלו הוא המעות כ"ז שלא חזר ואפילו מדרבנן הקנין בתוקפו רק כשחוזר אחד מהם במקח הפקיעו חכמים מרשות הקונה, וכ"ז שלא חזר הקנין בתוקפו בין מדאורייתא בין מדרבנן ואם כן פשוט הוא דמקודשת, והי' לרש"י לומר דנ"מ באתנס וממילא נידע דמקודשת וע"כ רש"י דלא כהרז"ה, ואפשר יש לדחוק בכוונת רש"י דקמ"ל דאם קידש בו אשה אחר שחזר במקח בדבור ועדיין לא החזיר המעות דמקודשת כיון דמאורייתא לא מהני החזרה רק חכמים אמרו שיוכל לחזור וקמ"ל טובא כיון דמאורייתא שלו הוא מקודשת, מלבד שזה דוחין כל כי האי הוי לרש"י לפרושי' וגם אם נקבל דוחק זה ואפשר רש"י ס"ל כרז"ה, ממ"נ אם כוונת רש"י קודם שחזר פשיטא דמקודשת ואי כוונתו לאחר שחזר וביטל הקנין מדרבנן ע"כ טעמא דרש"י דמקודשת משום דאין כח ביד חכמים או שלא רצו לעקור הקנין של תורה לגמרי, ומוכח עכ"פ דלא כמ"ש בח"ס דטעמו של רש"י משום דס"ל כרז"ה, ועוד אני אומר אי טעמא דרש"י משום דס"ל כרז"ה ומיירי קודם חזרה מה האי דכתב רש"י

דאם קדש בו לר"י מקודשת כיון דמדאורייתא קניא הא גם מדרבנן קניא קודם שחזר הקנין במלואו בין מדאורייתא בין מדרבנן, וע"כ דאין זה טעמו, וברוך טעמך:

ומני ומנך תסתייע לנו ליישב ע"ד פלפלא טבא למה כ' רש"י, נ"מ בין ר"י לר"ל כדמתרץ הש"ס לר"ל דקאי באבל כל דאיכא דברים ואיכא בהדיא מעות, ולא כתב זה תחלת הסוגי' או בסופו ואין לו מקום ושייכות כאן יותר מבכל הסוגיא, ואקדים לך תחלה מ"ש בישוב קושית רמב"ן במלחמות על שיטת הרז"ה דאתנס ללוקח אתנס וצ"ל הא דמוכר טרח ומציל בשביל שיוכל לחזור כשיוקרו כן יחוש המוכר שיחזור הלוקח אם יוזלו דשכיח כמו יוקרא ויותר וקושי' זו צ"ע ליישב, והנעלפנ"ד הנה תוס' נתקשה וכי תיקנו משום שאינם הגונים שיעברו במי שפרע ועיין מהרש"א קושי' תוס' לר"ש דלרבנן יציל משו' שיחזיר בו הלוקח כשירצה, ולרז"ה קשיא גם לרבנן ותי' תוס' בוודאי תיקנו משום אין הגונים שינוחו לשרוף של חבירו, ותי' תוס' מפוקפק אצלי בוודאי לא חשידי ישראל שיניח ולא יציל של חבירו אלא חששו שלא יהי' עוסק וטרח בו דשלא למסור נפשו עינו ולבו עליו כעל ממונו, וכך אמרו בגמרא אי מוקמי' ברשותו טרח ומסר נפשו ומציל היינו שימסור נפשו ומציל שיהי' בהול עליו כעל ממונו, ועיין לשון רמב"ם וטוש"ע שיהי' ממהר להציל היינו שיה' ממהר זריז ונשכר כבשלו, ולולי שיש בו הרווחה לא יעשה בזריזות ומסירת נפש כבשלו, ומ"מ לא כתב משום אינם הגונים כשלא מסר נפשו בזריזות כבשלו, ולכן תירוץ תוס' אינו מיישב דעת כ"כ, ולקושית תוס' נ"ל מסברא אם המוכר טרח ומסר נפשו להציל כשלו, שוב אם חוזר בו אינו עובר במי שפרע דהא הכל משלו הוא ואם לא מסר נפשו הי' הלוקח מפסיד הכל לשיטת הרז"ה ולשיטת הרי"ף דצריך המוכר לתת לו הדמים, עכ"פ מה שקנה לא הי' לו אם לא מסר נפשו וטרח להציל, לכן אם אחר שהציל אם המוכר חוזר אינו עובר במש"פ כי כחו ועוצם ידו עשה לו כל אלה, וא"ש דתיקנו להגונים דמכח שיוכל לחזור בו אחר שהציל יהי' יוכל לחזור בו בהיתר גמור לכן מסר נפשו טרח ומציל ומיושב קוש' תוס' על נכון:

וממילא מיושב קושי' רמב"ן על הרז"ה כמו שמוכר יוכל לחזור בו יש לו לחוש שיחזור בו הלוקח משום זולא, י"ל דלא יחוש המוכר שיחזור הלוקח ויעבור במש"פ דלא נחשדו ישראל על כך, אבל יציל משום שהוא יוכל לחזור משום יוקרא אחר שהציל כי אז לא יעבור במש"פ כמ"ש, וא"ש והוא ישוב ברור לפענ"ד:

אלא דלפ"ז קשה קושי' תוס' למה עקרו קנין דאורייתא הו"ל לומר דבעי תרתי כסף ומשיכה ואיידי דאירי אומר לך דאין כוונת תוס' שיאמרו דכסף ומשיכה יחד קונין, וע"ז כתב הריטב"א דלא רצו כזה דומי' דגופו בחדא ונ"ל דכוונת תוס' דלא הי' להם לעקור

דין תורה כלל, אלא להתנות כמתנה תנאי שרשאי בדבר שבממון דאין כסף קונה עד שימשוך אז נגמר הקנין למפרע ולא מעקר קנין דאורייתא כלל כנ"ל, ותי' בשם ר"א דאם משיכה לחוד אין קונה יאמר הלוקח נשרפו חיטיך בעלי', וצריך להסביר הלא לוקח זה קנה חיטין וחפץ ורוצה במקח זו למה יונח לשרוף מפני שעדיין של המוכר הם הלא מתחלה נכנס למקח ומשכה לביתו כדי שיזכה בהם, וצ"ל דאינו טרח דחושש דלמא יחזר בו המוכר וטרח ומסר נפשו על מגן, ולפמ"ש דלא יחשוד המוכר ללוקח שיחזור בו שלא נחשד בעיניו שיעבור במש"פ ולכן טרח ומציל, כן לא יחשוד הלוקח למוכר שיחזור בו ויעבור במש"פ ואיך חששו חכמים שלא יטריח הלוקח עצמו בשביל שיחשוד למוכר שיחזור בו משום יוקרא ויעבור במש"פ, וע"כ דחששו חכמים לכך שיחשוד הלוקח למוכר שיחזור ויעבור במש"פ ולא יציל, א"כ ה"ה שיחוש המוכר ויחשוד ללוקח שיעבור במש"פ הדרא קושי' הרמב"ן מה הועילו חכמים בתקנתם עדיין לא יציל המוכר שיחשוד ללוקח שיחזור בו משום זולא ויהי' טרחתו על מגן, ומ"מ א"ש דברינו לרז"ה די"ל דס"ל בישוב קושי' תוס' דלא כריב"ן, אלא כתי' תוס' בעירובין פ"א ע"ב, אבל לתי' ריב"ן מוכח דלא כהרז"ה עיין, ויש לדחות לפי ס"ד דש"ס דכל דלא עשה קנין דמועיל במקצת עכ"פ ליכא משום מש"פ י"ל כהרז"ה וכמ"ש דלא יחשוד המוכר ללוקח שיעבור במש"פ, אבל הלוקח חושש שיחזור המוכר אחר משיכה דהא לר"י משיכה ליכא קנין כלל מדאוריית' ואפילו מדרבנן לא, ואינו רק תנאי בעלמא עד שימשיך ואז קונה למפרע בכסף ומשיכה לחוד אינו כלום, וכשיחזור בו המוכר לא יעבור במש"פ ויחוש הלוקח לחזרתו של מוכר ולא יציל לכן הוצרכו לתקן משיכה לחוד קני', וכ"ז לס"ד אבל למסקנא דמתרץ לר"ל דכל שיש מעשה עובר במש"פ גם אם משיכה לא קנה כיון דאיכא מעשה עובר החוזר במש"פ ועכצ"ל דיחוש הלוקח שיעבור המוכר במש"פ ה"ה שיחשוד מוכר ללוקח וע"כ דלא כהרז"ה:

ואחר הוצע' דברים אלו מצאנו ישוב לרש"י הנ"ל קודם דמתרץ ומחדש דאיכא מש"פ גם בלא קנין כלל לא קשי' לרש"י מאי נ"מ בין ר"י לר"ל סוף כל סוף משיכה קונה די"ל נ"מ באתנס וכרז"ה וכן משמע פשטות לשנא דש"ס שם שתיקנו משיכה במוכר ורמב"ן נדחק לפי שיטתו בלשון זה, והפשוט כהרז"ה אבל כד מתרץ דגם בליכא קנין ואיכא מעשה ודברים איכא מש"פ שוב עכצ"ל דלא כהרז"ה הוצרך רש"י לומר נ"מ לענין קדושין דלענין אתנס ליכא חילוק בין ר"י לר"ל לכ"ע אתנס למוכר וכרי"ף ורמב"ם כנ"ל ע"ד חידוד ופלפל התלמידים היינו בישוב רש"י, אבל מ"ש בישוב קושי' תוס' והרז"ה הדברים קרובים וראוי' להעלות על הספר לפענ"ד:

ואידי דאירי בשיטת ריב"ן שבתוס' הנ"ל לא אחדל מלהודיעך מה שיישבתי בזה קושי' תוס' בכורות רפ"ב דמקשה ש"ס על ר"ל מגרוטאות דמוכח דמשיכה בנכרי קונה, ובע"ז מקשה איפכא על אמימר מגרוטאות דמוכח דמעות קונה ותי' תוס' דס"ד דבישראל מנכרי צריך תרתי כסף ומשיכה והוא דוחק דהא נכרי דומי' דישראל בחדא וקו"ח מגופו קונה בחדא כבש"ס בכורות שם, דנ"ל דצ"ל למה לא תקט משיכה בישראל הקונה מנכרי כמו ישראל מישראל שלא יאמר הנכרי נשרפו חיטיך בעלי' בשלמא נכרי מישראל לא איכפת להו כשיאמר ישראל נשרפו חיטיך דנכרי, אבל איפכא קשה וצ"ל בין נכרי לישראל לא רצו לתקן, וי"ל בס"ד כדמקשה לאמימר בע"ז ס"ל דע"כ ישראל מנכרי בתרתי כסף ומשיכה, והיינו עיקר קנינו במעות ומשום שלא יאמר הנכרי נשרפו חיטי דישראל בעלי' תיקנו משיכה כמו בישראל מישראל, אלא בישראל מישראל אמרו משיכה לבד קונה כדי שלא יאמר הלוקח נשרפו חיטיך כמ"ש ריב"ן, אבל בישראל מנכרי לא שייך זה יאמר ויאמרו נא ישראל הלוקח נשרפו חיטי דנכרי לכן לא עקרו קנין תורה ואמרו דקונה בשנים, ומקשה על אמימר דאמר נכרי במשיכה משמע לעולם אפילו נכרי מישראל דעיקר קנינו במשיכה, ובבכורו' מקשה לר"ל דאמר ישראל שנתן מעות לנכרי קנה וחייב בבכורה משמע דאין צריך עוד קנין כמו ישראל שמכר לנכרי במעות דקנה נכרי אפילו לא משך, כן ישראל מנכרי אפילו לא משך קנה לגמרי אפילו מדרבנן מקשה עליו מגרוטאות דמוכח דבעי תרתי קנינו בכסף ומדרבנן צריך משיכה ג"כ וא"ש ב' סוגי' דלא סתרו אהדדי, ולפי תירוצו הש"ס לא מוכח מידי דבעי ב' קניני' בישראל מנכרי וסגי בא' או בכסף או במשיכה לכל מר כדאית לי':

ויש לתת טעם דלא תקנו בין ישראל לנכרי שלא יקנה במעות משום שלא יאמר הנכרי נשרפו וכו' ע"פ שהקשו תוס' עירובין וב"מ ויתר ראשונים א"כ יאמר המוכר נשרפו מעותיך, לפמ"ש דלא תיקנו משום אינם מהוגני' אלא מפני הגונים כדי שיטריחו יותר מהמחויב, והמוכר יציל מפני שיוכל לחזור בהיתר שלא יעבור במש"פ אחר שהציל, לפ"ז לק"מ יאמר נשרפו מעותיך הא יעבור במש"פ כמבואר בראשונים ולא נכנסו חכמינו לתקן מפני אינם מהוגנים ולא חששו רק שיאמר נשרפו חיטיך ע"פ דין אחר שעשה המחויב עליו, אבל כשיאמר נשרפו מעותיך ויחזור עובר במש"פ, והא"ש דבין ישראל לנכרי לא תיקנו משיכה דלא הרוויח דיאמר הנכרי נשרפו מעותיך כנ"ל והבן, תמו בזה דברי אביך אוהב נפשך מאוד מתענג בשעשועי אורייתא עם גבר חכם בעוז של תורה כמוך, יישר כחך וחילך לאורייתא, צלח ורכב ע"ד אמת וה' אתך כאשר הי' עם אבותינו, פה מרחץ באדען יום ה' לחדש אלול תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:
העתק השאלה בעזה"י יאהני יום ג' י"א מנחם אב תרט"ז לפ"ק:
שלום וישע רב, לכבוד מר הרב הגאון האמיתי המפרסים, נזר ישראל והדרו עה"י פה"ח כקש"ת מהו' אברהם שמואל בנימין סופר ני' אב"ד ור"מ רבתא דק"ק פרעשבורג יע"א:
אחרי דרישת שלום תורתו ככל הראוי לגברא רבא דכוותי', אציע לפני כבוד הדר"ג ני' שאלה אחת אשר נשאלתי בדבר הלכה בשבוע העבר, מיישוב ניידארף, שהוא תחת דגלי, בענין בכור, מאת הרבני מוה' משה ני' שכתב אלי, שביום ה' שבוע העבר, הי' אצל אביו הקצין כה' שמעון ני' ביישוב הנ"ל ובתוך הדברים אשר היו לו עם אביו בענין משא ומתן בא גם אחיו הנער, והוא צעיר לימים כבן י"ח או י"ט, והגיד לו בתוך הדברים, שזה שנתיים, קנה שמנה כבשים מנכרי, ואמר לו המוכר שיש בהם ילדות שעדיין לא ביכרו וגם זקנות, והנער בעצמו לא הכיר איזה מהן ילדות ואיזה מהן זקנות, והלך הנער ומסר את שמנה הצאן לרועה, ויהי כי בא העת ללדת, בא הרועה, אל אחיו הנער, ואמר לו שאחת מן צאנו ילדה צאן זכר, ולא ידע אם הוא מן הילדות, או מן הזקנות, ומיד כאשר שמע הנער שילדה א' מהן הלך מיד, ומכר את כל הצאן לנכרי להפקיע מקדושת בכור, ומקוצר ידיעתו של הנער שהוא בן כפר, היה סבר שדי בזה המכירה גם אחר הלידה, ואח"כ בא הנכרי אשר קנה ממנו הצאן הנ"ל והכיר בה ואומר לו שזו אשר ילדה, הוא מן אותן שעדיין לא ביכרו, וא"כ הוא בכור וודאי (כך החליט השואל) אבל אחיו הנער לא חש לזה, כי לדעתו כבר נפקע מקדושתו ע"י מכירתו, ואח"כ הלך הרועה כאשר הגיע העת לסרס הטלאים, וסרס גם את הבכור ולא שאל להנער כלל, כי דרכם של הרועין שיסרסו מעצמם, והנער לפי מחשבתו שע"י מכירתו הוא אינו בכור כלל, גזז את צמרו, ומכרו בשנה אשתקד, וגם בשנה ההיא גזז ומכרו, כל זה סיפר לו אחיו הנער, וכאשר שמע מו"ה משה הנ"ל, כל זאת כעס עליו, על רבת המכשילה אשר תחת ידיו לבזות קדושת בכור, וכתב אלי מיד, את כל המעשה, ועתה שאל השואל בשתיים, א' מה דינו של הבכור, אם אחיו הנער נקרא פושע בהטלת מום, או שוגג, ושנית מה משפט עם המעות של הצמר מהבכור אשר מכור זה שתי שנים, זהו תורף השאלה:

תשובה קסב

(תשובה להנ"ל)

שלום וישע רב, יבא ויקרב לאור נערב, ה"ה חביב נפשי צדיק נשגב, הרב הוותיק מלא עתיק המאוה"ג מעוז ומגדול חרוץ ובקי, גן הדסים כש"ת מוה' מרדכי ליב גליקק נ"י אב"ד דק"ק יאהני יע"א:

גי"ה הגיע לידי בשבוע העבר ונפשו היפה איותה לדעת דעתי הקלושה בהלכה למעשה, שבא לפניו בענין בכור, ודוחק עלי השעה להשיב כי נחוץ הוא, ולא היה באפשר למלאות רצונו עד שבוע זו התחלתי לעיין בשאלתו, והיום קרבתי אל המלאכה מלאכת הכתיבה ולא אעתיק השאלה כנהוג ותשובתי תסובב על השאלה כפי שהיא כתובה במכתבו ומה' אשאל שיחנני דעה להורות בהלכה כדין וכהלכה:

הנה הנוגע לענין איסור הטלת מום בבכור, פשוט כמ"ש פר"מ נ"י דלא הטיל הנכרי המום לדעת ישראל להתיר, ואין למורה בכה"ג, אלא מה שעיניו רואות, והנער מנוער, וסבור שכבר פקע קדושת בכור, וא"צ עוד תיקון, וגם ממעשה נכרי עצמו, נראה שלא התכוין להתיר, מדהמתין לסרס הבכור בין שארי הצאן ולא נתן הבכיר' לבכור להתירו, וע"כ בתומו עשה כמוהו הבכור ככל הצאן, ואין בו חשש כלום ולית דין צריך בשש ואריכות בזה שלא לצורך:

אבל הנוגע להתיר דמי הצמר שגזז הבן בטעותו, ומכר הצמר שתי שנים זאח"ז דא צריכא עיונא רבא בדין חליפי איה"נ דפליגי בה רברבתא רבותינו הראשונים, וצריכים אנו לחקור חמשה חקירות, א) אם הלכה דחליפי איה"נ אסורין למחליף או לא ב) אם חליפי חליפים ג"כ אסורים ג) אם אחר החליף, אם החליפים אסורין לבעלים ד) אם היה המחליף שוגג או מוטעה, אם החליפים אסורים או לא ה) אם גם באה"נ דרבנן חליפים אסורים או מותרים, ונבאר אחד לאחד בעזה"י:

א) אי חליפי איה"נ אסורים, דבר זה מראש צורים אראנו, שיטת רש"י חולין דף ד' ע"ב ובע"ז דף נ"ד ע"ב כתב דחליפי איה"נ אסורים למחליף ולאחרים שרי, ובחולין לא גלה לנו, אם איסור זה מדאורייתא או מדרבנן אבל בע"ז כתב דמדרבנן הוא, וגם שם לא כתב ראייה מנ"ל דמדרבנן הוא דאסור, ולכאורה פשוט הוא ומוכח מתוכו בסוגיא שם דממעט ערלה וכלאי כרם או מדכתי' הוא או מדהוי שני כתובים הבאים כאחד ורא"ש בקידושין פ' האיש מקדש כתב דאסורים מדרבנן ומביא ראיי' מחולין דף ד' דאם הוא מדאורייי' אסור, לא היו עוברי עבירה מרוויחים בחילוף, נראה דס"ל לרא"ש דהיה אפשר לומר דחליפים מדאורייתא אסורים דלא ממעטינן מקרא אלא דשארי איסורים אין תופסים דמיהם, אבל לדידי' לבעלים אסור מדאורייתא שכן נהנה ומשתכר באיה"נ דמה לי הן ומה לי דמיהן, ולאחרים שרי דאין תופסים דמיהם, לכן מביא ראייה מחולין, משם מוכח

דמדאורייתא גם לדידי' שרי, וצ"ל ע"כ מדאורייתא הנאה כזו לאו כנהנה מאיה"נ הוה, ולהחליף אסור, אבל הדמים שבאים מהם מותרים או כמ"ש בירושלמי מפני שאינן דמיהם דבמתנה או גזל באו לידו ומדרבנן אסרו כצ"ל, והנה ראי' זו של הרא"ש מחולין, אינה ראיי' כ"כ די"ל דאסור מדאורייתא ומרוויחים פורתא דלאחרים שרי כמ"ש תוס' חולין לפי גרסתם ברש"י או משום דחמירא להו האיסור עצמו מהחליפי' כמ"ש הרשב"א שם, ולכאורה איכא ראי' דמדאורייתא שרי מהא דמכרן וקידש בדמיהם מקודשת, ואי מדאורייתא חליפים אסורים דמקרי נהנה משום דבא לו מאיה"נ הה"נ חליפי חליפי' למה יהי' מותרין, דהא באו לו מאיה"נ והא דפליגי תנאי בע"ז אי חליפי חליפים אסורים או מותרים היינו שיהי' אסורים בעצמם שתופסים דמיהם ואפילו לאחרים והוא גזה"כ וחדוש בע"ז ושביעית ובהא פליגי, אי ילפינן במק"א מקרא ואפילו חליפי חליפין אבל למחליף עצמו אי נימא דחליפים אסורים ה"ה חליפי חליפים דמה לי הן מה לי דמיהם כן י"ל מסברא, וכן ס"ל לרש"י באמת אם חליפי איסור הנאה אסורים מדרבנן ה"ה ח"ח כמ"ש מהרש"ל בחולין ומל"מ בפ"ה מאישות, וה"ה אם חליפים אסורים מדאורייתא ה"ה חליפי חליפים, ואיך קתני קידש בדמיהם מקודשת וכתב רש"י בקידושין הקילו, ואי דאורייתא הוא למה הקילו, וע"כ דכל איסורו רק מדרבנן החליפי' והחליפי חליפים ובקידושין בדיעבד לא אסרו ח"ח, והא"ש דכתב רש"י בע"ז דף נ"ד דאסור למחליף ומדרבנן דשם כ' כן על מתניתין דמכרן וקידש מזה מוכח דרק מדרבנן הוא, אבל בחולין לא ביאר, אם אסור מדאורייתא דס"ל משם לא מוכח מידי די"ל דהעוברי עבירה מרוויחים דיהא שרי לאחריני או דקיל להו איסורא דהחליפים ולכן סתם וסמך לעיקר הדין על מש"כ בע"ז כי שם מקור הוכחתו דדרבנן הוא כנ"ל, והא דלא הכריח הרא"ש מהא דקידש בדמיהם לטעמי' אזיל דס"ל דיש לחלק בין חליפים לח"ח, דחליפי חליפים לא מקרי כ"כ נהנה, ממילא אין ראיי' משם כ"כ ואפשר לומר דעל עיקר הסברא איננו חולק הרא"ש דאם חליפים אסורים מדאורייתא אין חילוק בין ח"ח לחליפים, ומ"ש הרא"ש דחליפי חליפים מותרים דווקא אם חליפים אסורים מדרבנן ומטעם שכ' דאסרו שלא יבא להנות מגוף האיסור, וזו הגזירה לא שייך כל כך בחליפי לחליפים אבל אם היה מדאורייתא ס"ל להרא"ש דגם ח"ח אסורים אלא כיון שאפשר לדחות ולחלק בין ח"ח לחליפים אפילו אי אסורים מדאורייתא ולדעתו ראי' זו מחולין ראי' מוכרחת לכן הביא ראי' מוכרחת יותר מחולין כנ"ל לבאור:

וראיתי לפר"מ ני' שכתב ליישב רש"י בחולין דלא כתב דאסור מדרבנן דתליא באי עביד לא מהני ואי ל"מ ממילא אסור מדאוריי', לא אבין איך תלי' איסור דדמי זביני באי עביד

ל"מ וכי מפני שהמכירה בטילה יהי' המעות אסורים ונהפוך הוא, אי המכירה לא מהני, אין אלו החליפים חליפי איה"נ אלא המעות גזל או מתנה הם בידו וכדאמר בירושלמי שהביא ר"ן ורשב"א בחולין ויעיין באורו במל"מ פ"ה מאישות, ואיפכא היה יוכל לומר למ"ד אי עביד לא מהני הדמים מותרים ולמ"ד מהני הדמים אסורין, אלא דלא העלה כלום ביישוב רש"י דחולין דאזיל שם לרבא דס"ל א"ע ל"מ ול"מ המכירה, ואינו דמי חליפין, ולא היה צריך רש"י לפרש, אבל בע"ז אשמועינן רש"י דמדרבנן אסור לכ"ע אפילו למאן דס"ל א"ע מהני חליפים רק מדרבנן אסור דלאו הנאה מדאורייתא מקרי או כירושלמי, שאינן דמיהם, דאיה"נ לאו שלו הוא כן נ"ל עד"פ בעלמא:

והנה רש"י בחולין כ' ראי' דחליפים אסורים דאל"כ מצינו דמים לחמץ בפסח ודחה תוס' וראשונים ראי' זו בשתי ידים כיון דאסור להחליף לא מקרי דמים לו, ורש"י סובר כיון דיוכל להמציא לו דמים עבורו הגם דבאיסור הוא יכול לומר שהיה עובר איסורא, אבל כשאסרו החליפים אין לו בו זכות דאיה"נ אינו שלו והפקר הוא, וצ"ע יותר מה שהקשה הריטב"א בחולין מה יענה רש"י לסוגיא נדרים דף נ"ה דמספקא לרמב"ח אי חליפים כגדולי' ומדפשט ממכרן וקידש בדמיהן ש"מ בכל איה"נ מספקא לי' וכ"כ ראשונים שם, ותקשה לרש"י הא מוכח דאסור דאל"כ מצינו דמים לחמץ בפסח וקושיא זו עצומה על רש"י:

ולחומר הקושיא עלה בדעתי במושכל ראשון יישוב לזה, דס"ל לרש"י דאיבעאת רמב"ח דווקא בקונמות וכן משמע מדהעמיד ספיקתו דווקא במודר לחברו ולא בכל איה"נ, נראה דווקא בהא מספקא לרמב"ח אי חליפי' אסורים די"ל הא דאסרו בכל איה"נ היינו טעמא כיון דמצינו בע"ז ושביעית דאסרה התורה חליפים לכ"ע לכן אסרו חכמים בכל איסורי הנאה עכ"פ למחליף עצמו משום שנהנה ממנו ומשתכר בו וכמ"ש רש"י בחולין, אבל במודר דלא דמי' לשאר איסורי תורה, דאיסור הבדוי ממנו מהמודר הוא, וגם הוא קיל דאיתא בשאלה בכה"ג לא אסרו הנאה בגרמא ומצינו כה"ג דקיל איסור הבא עליו מרצונו, מאיסור הבא מאיליו, ועיין פ' שבועות שתיים וב"ב סוג' דח"ש ובתוס' שם, והא דרצה לפשוט ממכרן וקידש י"ל דלחומרא פשיט לי' מקידש בדמיהן מקודשת ש"מ דחליפי חליפין מותרין כמ"ש הר"ן בפירושו דמסברא גם חליפי חליפים ראוי' שיהי' אסורים והיינו אי הטעם שאסרו משום שנהנה גם חליפי חליפים ראוי' שיהי' אסורים, וע"כ דאין זה הטעם רק משום קנס מפני שעבר והחליף וכולי האי לאסור ח"ח לא קנסו וכיון שזהו הטעם שאסרו, גם במודר הנאה ראוי' לקנוס כיון דעבר אדאוריי' והחליף ונהנה ונפשטה האיבעיא לחומרא וע"ז דחי דלמא דיעבד וכו' והיינו דחליפי חליפים

ג"כ אסורים ומשום שנהנה ודיעבד שרי ודוקא בקידושי אשה כמ"ש רש"י בע"ז ותוס' בנדרים שם בפי' הדחיי' ולא איפשטא האיבעיא לחומרא, כן י"ל לחומר הקושיא:

והנה נראה מתוס' חולין הגם דדחה ראיי' רש"י מ"מ לעיקר הדין מסכים עמו וכן נראה דעת הרא"ש בקידושין פ' האיש מקדש ושניהם תוס' ורא"ש מביאים ראיי' מש"ס נדרים דף נ"ה דמסיק סתמא דש"ס על הא דמכרן וקידש בדמיה' לכתחלה הוא דלא וכו' וראי' זו אינני מכיר וצריכא עיונא רבא הא האיבעיא לא איפשטא וכל בדרבנן לקולא אזלינן, ומצאתי ראיתי בקרבן נתנאל בנדרי' פ' הנודר שכתב על מ"ש הרא"ש בפסקים שם דאיבעיא לא איפשטא, ולחומרא וכ"כ הרא"ש בקי בקידושין פ' הא"מ סי' ל"א ודלא כב"י יו"ד סעי"ו דמדברי רבינו אין הכרע, והקשה למה פסק להחמיר בדרבנן, ונדחק מאד, כיון שלענין נדר ראוי' להחמיר דהוי דשיל"מ, לכן מחמיר בכל איסורים וכמה גדול הדוחק:

והיה נר' לפענ"ד דס"ל לתוס' ורא"ש דמוכח יותר דאסור דכן משמעות מתניתי', דמכרן וקידש בדמיהם משמע דוקא קידש דיעבד ולכתחלה לא, וכדרוצה לפשוט בנדרים שם מהך מתני' דחליפים מותרין כתב הרשב"א ור"ן דס"ד אם חליפי' אסורי' ה"ה חליפי חליפים ומדקתני מקודשת ע"כ צ"ל דחליפים ג"כ מותרים וצ"ל דקידש לאו דוקא ה"ה לכתחלה, ואיידי דנקט מכרן נקיט קידש ויש מראשוני' שכתבו דבס"ד ס"ל דקידש לאו דוקא וה"ה לכתחלה ולכן רצה לפשוט וזה דוחק דמנ"ל לס"ד לדחוק בקידש דלאו דוקא הוא, ולפי הר"ן א"ש דהו"א דחליפי חליפים ס"ל ג"כ ראוי' לאסור וע"כ דקידש לאו דוקא דליכא איסור כלל, ולפ"ז כדדחי ה"נ לכתחלה דלא דח"ח מותרים כמ"ש הר"ן, או לשיטת רש"י ותוס' קידושי אשה שאני וכיון דנחתי לחלק בין ח"ח לחליפים או דקידש שאני הדרינן לפשיטת לשון מתניתי' דקידש דוקא מלדחוק דקידשה משום איידי נקיט, ואם אמנם שאינו הכרח כ"כ, מ"מ מסתבר ונוטה יותר מלשון מתני' לאסור מלהתיר לכן נקטו להחמיר כנ"ל (עיי' תשובת כתב סופר או"ח סי' פ"ג):

ונראה לי לעשות סמוכים לזה מלישנא דש"ס בנדרים דתחלה כשרצה לפשוט, מהא דאמר לאשתו קונם וכו' אמר רבא דלמא לכתחלה הוא דלא וכו' ובתר הכי כדרצה לפשוט ממתני' דמכרן וקידש בדמי' וכו' אמר ה"נ לכתחלה הוא דלא ולא אמר דלמא לכתחלה הוא דלא כדאמר לעיל בלשון דלמא והלא דבר הוא, ולפמ"ש א"ש דחידש דיש לחלק בין חליפי' לח"ח ואין ראי' ממתני' להתיר, ונראה יותר לומר דחליפים אסורים מדנקט לשון דיעבד קידשה בדמיהם ולכן לא אמר דלמא אלא ה"נ לכתחלה וכו', ולאמת או דנפשטא האיבעיא במודר להחמיר מהך מתני', או נשאר הספק במודר אולי לא

החמירו באיסור נדר כמו בכל האיסורים כמ"ש כבר לעיל כנ"ל, ובזה א"ש מ"ש הב"י סי' רי"ו דמרא"ש אין הכרע, דכ' והאיבעיא לא נפשטה אי ס"ל דאזלינן להקל או להחמיר והק"נ הקשה הא מפורש במק"א בקידושין דס"ל להחמיר, ולמ"ש א"ש בקידושין בכל איסורין ס"ל לרא"ש להחמיר מטעם שכתבתי, דנראה דאסר' מלשון מתניתי' דקדושין, אבל בנדרים סתם וכ' דאיבעיא לא איפשטא, די"ל נדרים שאני ותחלה רצה לפשוט להקל מקו"ח אבל כדדחי דאין ראי' להקל ממתני', י"ל דנדרים קיל יותר כמ"ש וא"ש, וכד דייקת בדברי הרא"ש בפסקי' לנדרי' פ' הנודר דמביא הסוגי' שכ' דבכל איה"נ מספקא לי' לרמב"ח ומבאר ואזיל הספק ואח"כ מביא אר"א ב"מ תא שמע האומר לאשתו וכו' ודחי' רבא דלמא לכתחלה הוא דלא וכו' וסיי' ואיבעיא לא נפשטה, וצ"ל כיון דמביא שקלא וטריא דרצה לפשוט מהאומר לאשתו ודחי' רבא למה לא אסיק שכולה שמעתא דרצה לפשוט ממכרן וקידש וכו' ולפמ"ש א"ש דרצה הרא"ש לסיים דלא איפשט' והיינו בנדרים לא איפשטא אבל ס"ל דבכל איסורים איפשטא או עכ"פ נראה יותר לאסור מלהתיר, ואי הוי מביא מכרן וקידש וכו' והי' מסיים דלא איפשטא הו"א בכל איסורים בספק השקול קיימא ואזלינן להקל, לכן לא הביא רק מה דרצה לפשוט מהאומר לאשתו ודחי' רבא וסיים דלא איפשטא היינו במה דאיירי באיסור נדרי' ובחליפי שארי איסורים שאין שם מקומם סמך על מ"ש בקידושי' להחמיר כנ"ל והדברים נכונים לפענ"ד:

ומלתא דתמיה' לי טובא, מה שראיתי בריטב"א חולין דף ד' כדמייתי ראי' לשיטת רש"י כ' וכיון דדחי לה ולא איפשטו בעיין ואיסורא דאורייתא הוא לחומרא אזלינן עכ"ל, והוא תימא הא אין כאן רק ספק דרבנן כמ"ש רש"י בע"ז בעצמו וגם ריטב"א בעצמו כ"כ אח"כ להחליף לכתחלה אסור מדאורייתא אבל עבר והחליף אין איסורו רק מדרבנן, וסותר דבריו מיני' ובי' ולא ידעתי פתר למו:

ואחר שבארנו שיטת רש"י וההולכים בשיטתו, הלא המה תוס' חולי' והרא"ש בקדושין וכן דעת הריטב"א בחולין פניתי לדעת החולקים המתירי', ומצאתי ראיתי כי רבו המתירים על האוסרים, ואפתח בראש המורים אשר עמודי הוראה נשעני' עליו הוא הרמב"ם פ' ח' הלכות מאכלות אסורות הלכה י"ו כ' כל מאכל שהוא אסור וכו' ודמיהם מותרים מדסתם נראה דאפילו לבעליהם המחליפים מותרים וכמו שכ' הה"מ בכוונתו וסיים וכן עיקר, ושם מביא ג"כ דעת הרמב"ן והוא בחידושים לקדושין ומביאו הר"ן באיזהו מקומן ורשב"א בחולין ומביא לו ראי' מירושלמי ונדחק לפרש איבעאת ש"ס נדרים דאזיל אי מותר למכור ולהחליף לכתחלה וכן פי' הרא"ש בפירושו לנדרים ופי' זה מוקשה דאיך ס"ד דיהי' מותר למכור, וכבר נתקשה בו במל"מ פ"ה מאישות, ונר'

שנכנס רמב"ן בדוחק פי' זה דלא לשווי' התלמודים חולקים בהדדי, והרשב"א ור"ן בנדרי' מפרשים הסוגיא בחליפים בדיעבד ואיבעיא לא איפשטא וכתבו שניהם דכיון דדרבנן הוא אזלינן בספיק' להקל, ובריטב"א קדושין כתב דאין איסור בדמי איה"נ וסיים מפי מורי ני', וצ"ל בחולין כ' דעתו דמסכים לרש"י ובקידושי' כ' מפי מורי וחולק על רבו בזה, ובע"ז דף נ"ד ע"ב מביא שיטת רש"י ודחה שיטתו בשתי ידים, והוא סותר שיטתו בחולין ולא עוד אלא שבע"ז סיים ובחולין במקומו הארכתי יותר, ושם כתב נגד מ"ש בע"ז וצלע"ג:

והטור או"ח סס"י תמ"ג כתב מעשה בשפחה אחת שמכרה חמץ וכו' והתיר ר"ת, וקשה על הטור למה פסק בהחלט להתיר נגד שיטות אביו הרא"ש ז"ל דס"ל חליפי איה"נ אסורים ועכ"פ היה לו להביאו, וע"כ צריכין אנו לומר או דהמעשה היה שקנה ממנה, או נתנה לו במתנה אח"כ כמ"ש בהג"ה מהרלנ"ח שם, וזה דוחק דעיקר ההיתר חסר ונראה יותר מ"ש הב"ח דשפחה החליפה שלא מדעתו וכ"ע מודים דמותר בכה"ג, ועיין בפר"ח או"ח שם שכ' דאין צריך לכל זה די"ל דר"ת כשיטת המקילים ומתירים האמת שמר"ת אין הכרע, אבל מדהביא הטור מעשה הזה בלי חולק ע"כ צ"ל כדברי הב"ח:

אבל דקשה לן מ"ש הטור בסי' ת"נ בשם הרשב"א דאסור לקבל דמי התור אחה"פ ואם קיבל כבר מותר דתנן מכרן וקידש בדמיהם מקודשת ועיין ב"י שם וצ"ע איך לא חש לשיטת אביו דלדידי' אם כבר קיבל אסור, והא ס"ל דמכרן וקידש דוקא דיעבד, והב"ח בסי' ת"נ נראה שרוצה להשוות החלוקים דבזה כ"ע מודים שמותר לקבל קודם שהורו ב"ד לאסור ורמז עליו המ"א בסי' תמ"ג ודבריו דחוקים ורחוקי' מאד, ואין להבינם במח"כ:

והנלפענ"ד דס"ל לטור דבאיסור קיל כי האי דחמץ שעבר עליו הפסח, דקנסא בעלמא הוא ומקילין בו טובא לא אסרו חליפים והא דמביא הטור ראי' ממכרן וקידש, י"ל דס"ל אי הטעם משום שכן נהנה ורבנן אסרו הנאה כזו, גם בחמץ אחה"פ אסור כיון שנהנה, לכן מביא ראי' ממכרן וקידש דמותר, ואחז בשיטת אביו דמשם הוכיח דח"ח מותרי' וכ' הטעם שלא אסרו אלא כדי שלא יהנה מאיסור עצמו ובח"ח לא שייך זה, וכיון שהטעם שלא יבא להנות באיסור עצמו א"כ באיסור קיל דחמץ אחה"פ דקנסא הוא לא אסרו משום שלא יבא להנות דכולי האי ואולי, וא"ש הראיי' דמביא הטור ממכרן וקידש דמוכח שאסרו משום שמא יבא להנות הוא ולא משום דמחשב הנאה ממילא בחמץ שעבר עליו הפסח דקיל טובא גם זה מותר כנלפע"ד:

וכשנבוא למנין רבו המתירים ועיין פר"ח סי' תנ"ג שכתב שכן משמע מתוס' פסחים דס"ל להתיר דלא כתוס' חולין, וכן שיטת הרמב"ם ומסתמא כן היא שיטת הרי"ף רבו ועיין סמ"ע ח"מ סי' כ"ה דבכ"מ הלכה כרי"ף חוץ במקום שתוס' חולקים ועיי' מג"א רס"י תמ"ז, וכאן גם תוס' פסחי' ס"ל כן ונקטינן להלכה להקל וכן פסק המחבר ססי' תמ"ג שאם קנה מחמץ דבר אחר מותר ולא כתב שקנתה שפחתו נראה מפורש דאפילו הוא עצמו קנה מותר וכ"כ מג"א דלא כב"ח, וצ"ל הא דפסק המחבר ביו"ד סי' קל"ב סעי' א' דלדידי' אסור והוא מרא"ש בע"ז ר"פ השוכר והרא"ש שם כ' כמו דתנן מכרן וקידש, והלא המחבר ל"ל כוותי' דרא"ש וצ"ל בע"ז מחמיר טפי משום דתופס דמיה, ואפילו אם משך תחילה, דאינו תופס דמיו מ"מ מחמירים לאסור עליו עכ"פ, כיון דבלאו"ה יש חולקים וס"ל כ"ז שהוא ביד נכרי תופס דמיה הגם דנקטינן להקל מ"מ מחמיר המחבר לאסור עכ"פ על המחליף, אבל בחמץ וכיוצא בו, דאינו תופס דמיו שאין לנו רק דעת המחמירים בחליפים והמקילים רבו כמו רבו, לכן פסק להקל כנ"ל נכון, ומ"ש המג"א במשך תחלה דשרי גם לדידי' אף להב"ח דמחמיר, לכאורה אינו מובן, דלאסור בהנאה אין חילוק בין מושך תחלה, ול"נ חילוק זה רק לענין תפיסת דמיו, אבל לענין הנאה מ"ש, וצ"ל דפשר דבר הוא, והיותר נ"ל דס"ל למג"א דוקא כה"ג שאסור בע"ז דתופס דמיו אסרו בכל איסורים עכ"פ לעצמו, אבל היכא שמשך תחלה, וגם בע"ז לא נאסר מדאורייתא גם רבנן לא אסרו בשום מקום אפילו למחליף והבן:

ועיי' ח"י שכ' דגם למחמירים הדמים מותרים דוקא כסות פירות וכלים אסורים והראה לתוס' חולין, ודבריו תמוהי' בעיני הא קתני במתני' מכרן וקידש בדמיהם ותו איך בעי למפשט בנדרי' האיבעיא דחליפים כגדולים המה ממכרן וקידש בדמי' ולא אמר דמיהן שאני, דאינו דבר המסוים וע"כ דלא כתב תוס' רק בחליפי חליפים אבל בחליפים עצמן אין חילוק וצ"ע:

ב) למאן דאוסר חליפי איה"נ אם גם חליפי חליפים אסורים, הנה הח"י סי' תמ"ג כ' דח"ח מותרי', והוא מסתם קסתים לן ולא גלה לנו טעמו, אם מעיקר הדין ס"ל, אפילו לשיטת האוסרים מ"מ ח"ח מותרי' או היא פשר דבר למחמירים כשיטת האוסרים בחליפים מ"מ בח"ח לא מחמירים ודבריו סתומים, ואני בעניי אבאר, הנה מדכתב רש"י בע"ז דף נ"ד דבקדושין התירו נראה דס"ל דמדין היא אסורה לו עד שיקדשנה שנית דחליפי חליפים אסורים וכ"כ מהרש"ל חולין ומל"מ פ"ה מאישות וכן ס"ל לתוס' דנראה דאזיל בשיטתו ומסביר טעמו ש"מ דהכי ס"ל, אבל הרא"ש בקדושין כ' דל"א רק חליפי' אבל לא ח"ח וכ"כ במל"מ הנ"ל דזה כוונתו ואמת נכון הדבר ופשוט, וכ"כ תוס' בנדרים מפורש,

והרשב"א שם תמה למה יאסרו ח"ח דל"מ רק בע"ז דח"ח אסורי' וכ' אפשר דאסרו כמו ע"ז דח"ח ג"כ אסורי' ושוב כ' אפשר בשביעית זה יוצא וזה נכנס עיי"ש, והנה מ"ש דשוויה כע"ז תמוה הא קיי"ל בע"ז דחליפי חליפים מותר דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים וצל"ע:

ולפמ"ש י"ל דרש"י ס"ל לאמת דחליפי חליפים מותרים והיינו לפי דקיי"ל דחליפי חליפים בע"ז מותרים, ומשום לתא דשביעית לא אסרו דקיל ודינו משונה זה יוצא וזה נכנס, ומ"ש רש"י בע"ז דבקדושי אשה התירו, היינו לפי דאזל ש"ס התם למ"ד דח"ח אסורי' והוא צריך למעוטי ערלה וכלאי כרם דאם מכרן וקידש בדמיהם מקודשת וע"ז כ' רש"י דמקודשת דיעבד דוקא קדושי אשה וכו' אבל לפי דקיי"ל ב' כתובי' אין מלמדי' והוא למעט ח"ח בע"ז גם רבנן לא אסרו ח"ח כנ"ל, ותוס' בע"ז עשה פי' לרש"י ג"כ כהנ"ל למ"ד ב' כתובי' אין מלמדי' אלא מתוס' חולי' שכ' ומיהא דוקא בקידושי אשה וכו' משמע דס"ל לאמת כן דח"ח אסורי' ואין מוכרח כ"כ:

אבל יש להוכיח דרש"י ע"כ ס"ל לאמת דחליפי חליפים אסורים מדכתב רש"י בחולין דמחליפין אע"פ דגם עכשיו אסור מ"מ מה דמצי למיעבד בהיתר עביד, וקשה לכאורה למה לא נתלה דעבדו בהיתר שהחליפו פעמים והוי ח"ח ומותר לדדהו, וע"כ דרש"י לטעמי' דס"ל ח"ח אסורים וכ"כ בראש יוסף שם דרש"י לטעמי' כהנ"ל ויש לדחות לפמ"ש דרש"י הוצרך לכך לפי דס"ד דברייתא כר"י והוא ס"ל שני כתובים הבאים כאחד מלמדים וח"ח בע"ז אסורים וה"ה שאסרו רבנן ח"ח מדבריהם לדידי' והי' דוחק לרש"י לומר דס"ד דאתי ברייתא כר"י בדין זה, ולא כר"י ממש לענין ח"ח לכן כתב רש"י האמת דמה דמצי למיעבד בהיתרא עבדו כן י"ל, והא"ש מה דנתקשה הרשב"א כדמוקי כר"ש מה מרוויחין בחילוף הא גם תחלה לא היה רק אסור מדרבנן ועכשיו ג"כ מדרבנן, ולפמ"ש א"ש כדמוקי כר"ש בלא"ה א"ש די"ל דמחליפים פעמיים והוי ח"ח דמותר דלהלכתא קיי"ל ח"ח בע"ז שרי וה"ה רבנן ל"א ח"ח כנ"ל עד"פ קצת:

והנה הרא"ש מפורש כתב דחליפי חליפים שרי, ומרש"י ותוס' אין ראי' דס"ל לדינא דאסור כמ"ש, ויש לנו עוד תרי רברבתא דס"ל ח"ח מותרי' דרשב"א ור"ן מפרשים סוגית ש"ס נדרים דרצה לפשוט ממכרן וקידש בדמיהם וכו' דאי איכא איסור ה"ה ח"ח ודחי דלמא לכתחלה לא וכו' היינו דיש חילוק בין ח"ח לחליפים, וא"כ בח"ח ליכא ספק דמותר, דא"א לומר דאסור כדמוכח ממתני' דמותר, ולא נשאר הספק רק בחליפים ואם ננקוט האיבעיא לחומרא דוקא חליפים עצמן ולא בח"ח, והרי לנו הרא"ש רשב"א ור"ן דס"ל דחליפים שאני מח"ח, ואם גם רש"י ותוס' הי' חולקי' היה לנו להקל וליזל בתר

רובא, כ"ש לפמ"ש גם רש"י ותוס' אפשר דס"ל להלכה דמותר, בוודאי גם אם ננקוט האיבעיא דוקא להחמיר היינו בחליפים אבל לא בח"ח כנלפע"ד:

ג) אם אחר החליף בלא ידיעת הבעלים, אם החליפים אסורים לבעלים, דבר זה אנו למדין מתורתו של הב"ח סי' תמ"ג שכ' לפרש מעשה דר"ת דשפחה היתה מוכרת בלי ידיעתו והוי כאחר שמחליף שמותר לאחרים ובפר"ח השיג עליו לפמ"ש רש"י בחולה דמשתכר ונהנה מאיה"נ א"כ כשהחליף אחר סוף סוף הוא נהנין משלו, והנה מסברא הנכון אתו, אלא שנעלם ממנו במח"כ דברי הר"ן בנדרים שכ' דוקא למחליף הוא דאסור אבל אחר שהחליף מותר גם לו עיי"ש, וכן נראה מלשון רשב"א שם, שכ' וז"ל, בעבר והחליפן קמבעיא לי' ודוקא לאותו ממש שעבר והחליפן קמבעיא לי' ומדדייק כולי האי אותו שהחליפו ממש, ואי כוונתו לומר דלאחרים שרי כמ"ש אח"כ ומביא ראי' מחולין, לא היה צ"ל אלא דוקא לדידי' אסור, ולאחרינ' שרי, וע"כ דרצה לדייק תרתי דוקא למחליף אסור ולאחרינא שרי, ודוקא לאותו ממש שעבר והחליפן, אבל למי שהחליף בשבילו בלי ידיעתו מותר וכ"כ הכ"מ בפ"ה מנדרים הלכה ט"ו ודלא כפר"ח, וגם מ"ש הטו"ז לחלק בין שפחה לישראל, כוונתו, דלנכרי אין זכיה ושליחות משא"כ לישראל דיש שליחות, גם זה מלבד שמסברא אין לחלק דהא בוודאי לא ניחא לי' בשלחותו לעוותו ולעשות איסור בשלו, וגם אין שליח לדבר עבירה, גם מוכח מכל מה שהבאנו דכל שהחליף אחר מותר, אלא דטעמא לא ידענא למה מותר, הרי נהנה משלו כמ"ש הפר"ח, ונרא' דר"ן ס"ל דטעם האיסור או כמ"ש הרא"ש בקדושין כדי שלא יבא להנות מאיה"נ עצמו, והיינו למחליף עצמו שייך זה, אבל אחר שהחליף והוא לא החליף אין למגזר כ"כ, ויותר נכון לפמ"ש רשב"א בנדרים משום קנס שעבר והחליף אסרו לו ופשיטא דל"ש קנס לבעלים בשביל שעבר אחר והחליף, ואפילו החליף לטובתו, והאמת שכן מצינו במבטל איסור לכתחלה, דאסור למי שנתבטל בשבילו ג"כ, והוא משום קנס, אלא דיש"ש ומובא בטו"ז סי' צ"ט ס"ק יו"ד שכתב דוקא שעשה בידיעתו וניחא לי' אבל עשה בלא ידיעתו כלל שרי לי', דהרי הוא כשוגג, יעיי"ש, וכן במחליף הדין כן, ומינה לרש"י דנראה דס"ל דאסרו משום שנהנה הנכון כמ"ש הפר"ח, וכיון דר"ן ורשב"א ס"ל אם אחר החליף מותר לו וכ"כ בכ"מ וברש"י אין מפורש דאסור נקטינן להתיר כנ"ל, וכבר כתבתי לעיל דע"כ הטור הכי ס"ל דאין מנוס ליישבו רק ע"פ חלוקו של הב"ח:

ד) עבר והחליף בשוגג, דבר זה תלי' ג"כ בטעמא אי אסרו משום שנהנה, א"כ מה לי החליף בשוגג או במזיד סוף כל סוף נהנה משלו ומשתכר מאיה"נ שלו, אבל לפי דס"ל לרשב"א ור"ן דמשום קנסא הוא וכיון דקיי"ל דלא קנסינן שוגג אטו מזיד אם החליף

בשוגג מותר, ויש לעיין בנדרים היכא רצה למפשט ממכרן וקידש דחליפים מותרים י"ל לאו ברשיעא עסקינן אלא שמכרן בשוגג ולכן מותר, ואין לומר דהא פשיטא, דטובא אשמועינן דאינו תופס דמים וגם קמ"ל דלא נימא דאסור לדידי' מדאורייתא או מדרבנן משום שנהנה קמ"ל דמקודשת, אבל לעולם אם החליף במזיד אפשר אסור משום קנס, ודוחק לומר דאזיל למ"ד קנסינן שוגג אטו מזיד דסתם מתני' ר"מ דס"ל לא קנסו שוגג אטו מזיד בדאורייתא ואפשר לומר דהכי קפשיט לי' אפילו תמצי לומר בעבר ומכר בשוגג עכ"פ מוכח דאין האיסור משום שנהנה, אלא משום קנס, ומשו"ה בשוגג מותר מוכח עכ"פ דחליפים לאו כגדולים ממש הוא שאסורים בכל אופן משום שנהנה כן י"ל ודוחק וצ"ע, וגם לטעמי' דרא"ש שלא יהנה מאיסור עצמו י"ל דוקא במחליף במזיד ועבר, שהחליף ונהנה חששו כשנתיר לו החליפים יבוא להנות מאיה"נ עצמו, אבל כשהחליף בשוגג דלא שייך חשש זה כמובן לא אסרו:

ה) לדס"ל דחליפים אסור, אם גם באיסור דרבנן אסור, לברר דבר זה צריכים אנו להאריך קצת, הכה כבר נסתפק בזה, המל"מ פ"ה מאישות, ד"ה הכלל העולה וכו' וסיים וכעת לא מצאתי דין זה מבואר עיי"ש, במח"כ לא ראה ולא ידע לשעתו מ"ש הרשב"א בחולין בהקשותו לשיטת רש"י כדמוקי ברייתא כר"ש מה מרוויחים גם עכשיו איסורו מדרבנן כקודם החילוף כרא' לעין דס"ל גם בדרבנן חליפים אסורים, וכן מצאתי לריטב"א בחולין שכ' כדמוקי כר"ש מ"מ מרויחים דמותר לאחרים ומרויחים גם לדדהו דשאני להו בין אכילת חמץ עצמו וכו' הרי רשב"א וריטב"א שניהם ס"ל בפשיטות דגם בדרבנן אסור, וכן משמע דס"ל לתוס' דכתב דהי' לו גירסא ברש"י דמרויחים דלאחרים שרי, ותוס' כ' דאפילו לדדהו מרוויח לס"ד דכר"י אתיא מדכתב ס"ד משמע דגם למסקנא כר"ש אסור, וצ"ל כמ"ש רש"י משום דמותר לאחרים וכן נ"ל ודברי רש"י עצמו לגירסא שלפנינו דמ"מ מרויחים פורתא, וצ"ל הא מרויחים הרבה תחלה הי' אסור מדאורייתא והשתא רק מדרבנן, וכי חילוק בין איסור דאורייתא לדרבנן, פורתא קריא ליי, וע"כ דרצה לומר דאפילו למסקנא דאתיא כר"ש מ"מ איכא ריוח פורתא או דשרי לאחרים או דחמירא להו החמץ עצמו כנ"ל:

וכאשר בינותי קצת בספרים ובאתי אל שעה"מ הלכו' חמץ פ"א מצאתי כי כבר עמד על המל"מ שנעלמו ממנו דברי רשב"א הנ"ל וכתב דכן משמע מתוס', אבל מם הוא לא ראה הריטב"א, וגם לא עשה דיוק מדברי רש"י כמ"ש, ושם מצאתי מקצת דמקצת מדברינו באות ג' בדברי הב"ח בסי' תמ"ג עיי"ש והמעיין יבחר:

והנה בשעה"מ עשה מחלוקת בין השיטות בדבר זה, אי בדרבנן אסרו ג"כ והוכיח דרא"ש בקדושי' ל"ל כן דשם נאמר ראיי' דאיסור דחליפי איה"נ דרבנן הוא דאל"כ קשיא מש"ס חולין מה מרוי' בחילוף וע"כ דרבנן הוא וקשיא למסקנא דכר"ש אתיא נה מרויחי' והא הרא"ש לנ"ל לומר דמרויפים לאחרינא או דחמירא להו חוץ עצמו וע"כ דס"ל דלמסקנא א"ש דבדרבנן לא אסרו אלו דבריו ז"ל, ולפע"ד להשוות השווים דאין כאן פלוגתא, עפמ"ש כבר לעיל באות ב' לחסוברים דח"ח מותרין בלא"ה לא קשה מה מרויחים דת דתלינן שהחליפו וחזרו והחליפו אלא לשיטתו אזל דס"ל חליפי חליפים ג"כ אסורים ורשב"א וריטב"א הקשו ותרצו לר"ש, היינו ליישב רש"י לפי שיטתו, וקשה לפ"ז הרא"ש דס"ל דח"ח מותרים א"כ ליכא ראיי' כלל דאיסורו רק דרבנן דתלינן דהחליפו פעמים וראיי' הרא"ש צ"ע לכאורה, וי"ל דרא"ש ג"כ ס"ל דאי אסור מדאורייתא וכבר כתבנו באות א' דה"ט משום שנהנה דמה לי הן מה לי דמיהם ה"ה ח"ח אסורים דבאים וכח איה"נ שלו, אבל אם איסורו רק מדרבנן והא ס"ל לרא"ש דאין הטעם משום שאסרו הנאה כזו, אלא גדר גדרו שלא יבא להנות מאיסור עצמו משו"ה ח"ח לא אסרו דגזירה רחוקה היא שיש בין חליפי חליפים ובין חליפים הראשונים ולפ"ז א"ש דהוכיח הרא"ש דאי איסורו מדאורייתא לא מרויחים מידי דאין לתלות בח"ח דגם ח"ח אסורים מדאורייתא וע"כ דרבנן הוא וח"ח שרי וא"ש, וממילא א"ש דלא תיקשי לפי דמוקי כר"ש מה מרויחים דס"ל דתולים שהחליפו וחזרו והחליפו עד דשרו להו לגמרי ואין הכרח דרא"ש פליג על הרשב"א וריטב"א ורש"י ותוס' והבן:

אמנם אם כי דחינו ראיי' שהע"מ, אבל יש ראי' מזה עצמו מדס"ל לרא"ש דח"ח מותרין, ואם גם באיסור דרבנן אסרו החליפ' יהי' ח"ח ג"כ אסורים לא משום איסור הראשון, אלא משום החליפי' עצמן מאחר שאסרו החליפים שוב המה ככל האיסורים דרבנן דאסרו החליפים ויהי' חליפים של חליפים ג"כ אסורים כדי שלא יבא להכות מן החליפים עצמן וע"כ דלא חששו כ"כ לאיסור דדהו שלא יבא להנות וכמ"ש מל"מ מסברא, וזו ראי' ברורה, לפ"ז יש לט הרבה שיטות דהכי ס"ל דהא הר"ן בנדרים וכן רשב"א מפרשים הסוגי' דלמא לכתחלה הוא דלא היינו דמחדש דחליפי חליפים שרי ואפשר דחליפים אסורים ומוכח ממילא דלא אסרו חליפים רק בדאורייתא אבל בדרבנן לא דא"כ גם ח"ח יהי' אסורים כמ"ש וע"כ כהנ"ל ורשב"א וריטב"א בחולין אזלו לשיטת רש"י דח"ח אסורים כתבו שפיר מ"ש:

אלא דטעמא לא ידענא לפי דס"ל לרשב"א בנדרים דטעמא דאסרו משום קנסא שעבר והחליף א"כ מה לי דרבנן מה לי דאורייתא ובמבטל איסור לכתחלה דקנסו בעבר וביטל,

ואפילו בעבר וביטל איסור דרבנן ומבטל איסור לכתחלה עצמו דרבנן לרוב הפוסקים וגם מצינו לפעמים שקנסו ביותר לדדהו מבדאורייתא, ונראה לומר כיון דחליפים עצמן שאסורים קנס הוא לא קנסו כולי האי קנסא לקנסא היכא דעבר והחליף החליפים דחליפים עצמן אסורים רק מקנס וקנסא לקנסא לא עבדינן לפ"ז אפשר באיסורי דרבנן אסרו נ"כ החליפי' וכ"ז לטעם רשב"א אבל לטעם הרא"ש אין לחלק בין ח"ח לשארי איסרי הנאה דרבנן ורבים החולקים על הרא"ש הלא המה רש"י ותוס' ורשב"א וריטב"א בחולי' ולפמ"ש גם הר"ן ורשב"א בנדרים י"ל דהכי ס"ל והכי נקטינן כנ"ל, וזהו מה שרצינו לבאר ובארבוה בעזה"י:

ואחרי שהוצעכו כל הוצעות אלו ויצאנו די באר שיטות ראשונים ופוסקים והמסתעפים כבא לדון בנדון שלפנינו, והכה דברי פר"מ כי' באו סתומים ולא נתברר לכו מתוך שאלתו, אם הבן הוא שלוחא דאב, במו"מ ונשא ונתן בשל אב, או לעצמו נושא ונותן והריוח שלו, גם לא הודיע לכו אם הדמים של צמר של שנה זו ושל שנה דאשתקיד כבר נעשה מהם חליפי חליפים או הם בעין, או לא גבה המעות עדיין ונתן הצמר בהקפה, וצריכים אנו לברר הצדדים כן אם כבר גבה דמי זביני לא מבעיא אם כבר קנה דבר אחר בדמים אלו דהו"ל ח"ח ובארנו אפילו למאן דס"ל דחליפים אסורים ח"ח מותרים ואפילו לא הוחלפו הדמי' עדיין והו"ל חליפים הרי בררנו ובארנו באר רחובות דרוב ראשוני' ופוסקי' ס"ל דחליפים עצמן מותרים וכ"ע ס"ל דליכא בחליפים לכל היותר רק איסור דרבנן בוודאי יש לכו לסמוך על דברי המתירים והם רובא דמנכיר, ב) וכ"ז אנו צריכין אם בן המוכר לעצמו מוכר והריוח שלו הוא, אבל אם הבן שלוחא דאב סגם אם עשה בידיעת האב ובשליחותו, אסור לו למדס"ל דחליפים אסורים אבל בן זה הלא עשה שלא בידיעתו ומסתמא שלא לרצונו הוא ואיסורא לא ניחא לי' דליעבד, והוי לי' כמבטל עבור חבירו בלי ידיעתו ובלי רצונו דלא קנסינן למי שנתבטל עבורו והוא שלו וכן ה"ה נמי בנדון שלנו, ועוד ה"ה כער זה מנוער, ואומר מותר ועיין טו"ז יו"ד ס' צ"ט במבטל איסור והוא אומר מותר דהוי לי' כשוגג, ג) אם עדיין לא גבה המעות, עיי' מל"מ פ"א דמכירה דהוי כתחלת מכירה, כיון שעכשיו הוא לוקח הדמים עבור האיסור הו' כתחלת מכירה ומיירי שם בדמים של מחליפי איה"נ, כ"ש דמאיה"נ עצמן דאסור לגבות, ויש לצדד להתיר עפמ"ש תוס' בכורות דף כ"ה גזיזת בכור בעל מום אינו אסור רק מדרבנן בזמן הזה, ובח"ס יו"ד סי' ש"ז טעות הדפוס הוא וכבר הארכתי במק"א דלא נמצא מי שחולק על תוס' בכורות הנ"ל, וכיון דאין כאן וודאי בכור דעדות נכרי לא מעלה ולא מוריד וליכא רק ספק בכור והוי לי' ספק דרבנן ומותר לגבות המעות, הגם דהוי כתחלת

מכירת אי"ה שאסור מדאורייתא למכור דנהנה, מ"מ האיסור הצמר רק מדרבנן הוא, והוי לי' ספק דרבנן, ויש לפקפק כיון שבתחלה נולד הספק באיסור דאורייתא אם הוא בכור ועכשיו נתגלגל לספיקא דרבק, ע"י שנעשה בו מום כה"ג לא אמרינן ספיקא דרבנן להקל כמבואר ועיי' מל"מ הלכ' בכורות באורך, ואם מאמין בלבו לנכרי הוי לי' כוודאי בכור כמו בעד א' ישראל אם מהימן לי' כבי תרי, כבש"ס קדושי' וכ"כ בתשובות רשב"א סי' קי"ח ומל"מ פ' כ"ד מאישות, ופר"מ ני' יחקור על כל זה יורה וידין אחר הבירור, ועיונו בדברינו, כ"ז כתבתי לפי שורת הדין להלכה, אבל מהיות טוב שיחלק דמי צמר לעניים למען יהי' לו לכפרה ששגג וגזז הבכור ומכר הצמר וחטאך בצדקה פרוק וכעין זה בתשובת פ"י סי' ד' לענין שגגת חמץ ובח"ס חלק או"ח, ובלאו"ה טוב לעשות כל זה למגדר מלתא כי הדור פרוץ מרובה ומקילין טובא בקדושת בכור, וה' יגדור פרצות עמו, יתהלכו בתומו בניו בכורי ישראל ראשית תבואתו הכ"ד אוה"נ דש"ת:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסג

שובע שמחות, ורב ברכות, ישועות ונחמות, ה"ה ידיד נפשי הרב המאוה"ג חרוץ ובקי בהלכה, אשריו שלו ככה, המפורסם בצדקתו ויראתו, כביד שמו מו"ה יוסף גר וו ני' אב"ד דק"ק טשעשוויץ יע"א:

נעימות ימינו הגיעני, ואותיותיו שאלוני, בדבר הלכה ע"ד ישראל א' שקנה פרה מחבירו, ומשך ולא נתן מעות, וכדי לפוטרה מקדושת בכורה מכרה בכסף ומשיכה, ועדיין לא נתן ישראל מעות לישראל המוכר, ונראה למע"כ י"נ ני' דלא מהני מכירתו לנכרי כיון שהוא לא קנה מישראל רק במשיכה שהוא קנין דרבנן ממילא מכירתו לנכרי בכסף ומשיכה, גם כן רק מכירה דרבנן היא שאין בכחו למכור יותר ממה שיש לו בה בפרה, ועיניו ראו במ"ש במחנה אפרים הלכות משיכה סי' ב' בסוף דבריו הקונה אתרוג יתן דמי זבינו קודם החג דמשיכה אינה קונה רק מדרבנן ולא יצא ידי חובתו מדאורייתא וא"כ ה"נ ע"י קנין משיכה דרבנן לא נפקעה מקדושת בכור:

ואחר שימת עין עיונו נלפענ"ד דקדושת וודאי בכור, ליכא בזה דהא רש"י ס"ל הלכתא כר"ל דישראל קונה במשיכה ומשו"ה כ' תוס' בע"ז ורא"ש רפ"ק דבכורות וטוש"ע יו"ד סי' ש"י להקנות לנכרי בכסף ומשיכה לחוש לשיטת רש"י דנכרי קונה בכסף, ויש כמה דיעות דס"ל דאפילו בדיעבד חוששים לשיטת רש"י עיין ש"ך וטו"ז, חדא ועוד קאמינא דלפענ"ד שיטת הרמב"ם דישראל מישראל קונה במשיכה מדאורייתא, הגם

דפסק בהלכו' מכירה כר"י דבר תורה מעות קונות, ס"ל ג"כ משיכה קונה מדאורייתא, ותקנתא דרבנן דלא יקנה במעות רק במשיכה, אבל הא דמשיכה קונה דאורייתא הוא כמו מעות שקונה מדאורייתא ומנא אמינא לומר כן ברמב"ם ממה שכ' הרמב"ם בהלכו' זכי' דישראל מנכרי, ונכרי מישראל קונה, או בכסף או במשיכה, וכ"כ בהלכות בכורות והוא נגד סוגיא מפורשת בבכורות רפ"ב דישראל מדישראל בחדא נכרי נמי בחדא, והה"מ נדחק דס"ל לרמב"ם כחד תי' תוס' בע"ז ונקיט להלכתא כסוגי' דע"ז ושביק סוגי' דבכורות וכן הרואה יראה כמה גדול הדוחק למה שביק סוגיא דבכורות במקומה, וגם בע"ז לא מפורש דחולק על סוגיא דבכורות רק מכח קושית תוס' ושערי תירוצים לא ננעלו, והנ"ל בשנקדים קושית לח"מ בהלכות מכירה בסוגי' דבכורות דמבואר מאן דס"ל גזל גוי אסור לא אייתר עמיתיך לחדש דאין קנין של נכרי כקנין של ישראל ומאחר דשיטת הרמב"ם דגזל גוי אסור מנ"ל דקנין של נכרי משונה משל ישראל והניח בצ"ע, ועיין שעה"מ הלכות גזילה יישוב לזה, והארכתי ביישוב כל זה בתשובה א', וכעת י"ל דקושי' על הרמב"ם מסוג' דבכורות מדישראל בחדא נכרי נמי בחדא מיושב בחבירתה בקושית לח"מ:

תחלה נימא מלתא בטעמא דפשיטא לי' דבר תורה מעות קונות מנ"ל דלמא משיכה ניהו דל"ל ממשמעות דקרא דקאי במשיכה כמו דס"ל לר"ל משיכה מפורשת מן התורה, מ"מ גם קנין מעות אינו מפורש, ומנ"ל לבחור בקנין מעות, דלמא קנין משיכה, ושני קניינים מצינו קנין כסף, שדות בכסף יקנו, ורש"י בבכורות כ' מונתן הכסף וקם לו, וגם משיכה קנין הוא בהפקר ומתנה, ועי' תוס' בכורות רפ"ב דמשמע לר"י קנין כסף משום דרוב קנינים שבתורה בכסף ועיין תוס' עירובי' דף פ"א ע"ב, ורי"ף בב"מ כ' מקו"ח מה גופו בכסף וכבר הקשו עליו הנמק"י וחי' ר"ן הא מופרך קו"ח כבש"ס בכורות וישבנו במק"א ואכ"מ, כי עתה שיטת הרמב"ם באנו ליישבו ואומר בוודאי לר"ל דמשיכה מפורשת מה"ת אנו אין לנו רק המפורש בקנין מטלטלים מהדיוט להדיוט משיכה ולא כסף כ' מפורש בקרא משיכה, ממילא בנכרי בכסף ממועט מדלעמיתיך ומה ישראל בחדא וכו' אבל לר"י דאין מפורש קנין בקרא משום דרוב קנינים שבתורה בכסף, לא הו' אמרינן דקרא דכ' תקנה או קנה דוקא בכסף, אלא או בכסף או במשיכה, אלא כיון דכתיב עמיתיך למעט נכרי מקנין ישראל ע"כ צ"ל דישראל בחדא ונכרי בחדא וכו' או מה ישראל בתרתי, כך נכרי בתרתי וא"א לומר שניהם בתרתי, א"כ מ"ש נכרי מ"ש ישראל, ולעמיתיך מאי ממעט ועכצ"ל ישראל בחדא ונכרי בחדא שאין ישראל קונה בו ועיין בתוס' בכור', ואנחנו לא נדע איזהו קנין בישראל ואיזהו בנכרי, לזה מכרע מלתא

דלישראל בכסף כיון דרוב קנינים של ישראל בכסף, או כמ"ש רש"י דילפינן מהקדש, לא דילפינן מעיקרא הדיוט מהקדש דדוקא בכסף ולא במשיכה, אלא כיון שע"כ אין קנין רק בחדא מכרע מלתא לבחור בקנין כסף מהנהו טעמא דרש"י או של תוס' כנ"ל:

וכל זה אי גזל גוי מותר ומייתר עמיתיך למעט נכרי שאינו כישראל מוכח דלישראל בחדא ונכרי בחדא ומסתמא של ישראל בכסף כהנ"ל אבל למ"ד גזל גו' אסור ולא אייתר עמיתיך ונכרי וישראל שווים, מנ"ל לומר דישראל ונכרי בחדא בכסף דוקא הא מקרא סתמא קתני כי תמכור או קנה, בכל קנין שנמצא או כסף או משיכה, כנ"ל, ומתני' דבלן ובריית דספר אתי שפיר למ"ד גזל גוי מותר וע"כ ישראל בחדא ונכרי בחדא, ומתני' דבלן לר"י בנכרי כמ"ש תוס', והא דמביא ר"נ ראי' מנתנה לסיטון כר"י, למ"ש י"ל כר"ל רק דברייתי' ס"ל גזל גוי אסור ובישראל תרתי איכא כסף ומשיכה, הא לית' דלר"ל משיכה מפורשת מה"ת בוודאי ישראל בחדא משיכה המפורשת בו בקרא, וממילא נכרי ג"כ בחדא ולכן מוכח ע"כ מסיטון כר"י דלא מפורש בקרא מידי וי"ל באמת בריי' דסיטון אפשר דס"ל ג"כ דג"ג אסור ומעות או משיכה קונה ולכן לא מצא יישוב לר"ל רק דמוקי הך בריי' כר"ש, והבן:

ואחר הוצעה זו א"ש שיטת הרמב"ם מ"ש בהלכו' זכי' ומכיר' דקנין נכרי מישראל וישראל מנכרי בתרתי ול"ק מסוג' דבכורות מדישראל בחדא, דשם אזיל לר"ל דמשיכה מפורשת מה"ת וע"כ ישראל בחדא הה"נ נכרי בחדא ולר"י ג"כ למ"ד ג"ג מותר ע"כ ישראל בחדא בכסף והה"נ נכרי בחדא במשיכה, אבל להלכתא דפסק הרמב"ם ג"ג אסור בין ישראל, ובין נכרי בתרתי, רק בישראל עקרו קנין כסף והעמידו על אחת על קנין משיכה, אבל בין ישראל לגוי ובין נכרי לישראל לא תיקנו כלום, והעמידו על דברי תורה דקונה זה מזה בשניים ורווחא שיטת הרמב"ם וסרו כל הקושיו' ונסתלקו כל התלונות על הרמב"ם, כי מצאתי יישוב לי מקום המיישב דעת בעה"י:

וי"ל ראי' להרמב"ם מש"ס קדושי' כ"ב ע"ב, דאמר שמואל עבד נקנה במשיכה, והקשה פ"י הא קיי"ל מעות קונות מה"ת ולא משיכה ולמה משיכה יקנה משו' שלא יאמר נשרף עבדך ולמה כסף קונה בעבד כבמתני' שם, כיון דשייך שלא יאמר נשרף עבדך היה להם לעקור קנין כסף דאוריי' ועיי' הפלא' שם, והי' נר' לי ביישוב קושי' זו ע"פ ש"ס יבמות ל"ב ע"ב, הא דלא תקנו זמן בקדושי' משו' דאיכא דקדש בכספא ודמקדש בביאה, והקשה עבד נמי פרש"י דקנינו בשטר ובכסף ומתרץ עבד רוב קנינו בשטר ועיי"ש ובתוס' וי"ל משו"ה לא עקרו קנין כסף בעבד משום דרוב קנינו בשטר משום מיעוט דקוני' בכסף לא רצו לעקור קנין דאוריי' כמו מכור לי באלו דלא שכיח הניחו על ד"ת, אבל תיקנו

משיכה, שיהי' ג"כ קונה בעבד שלא יאמר הלוקח נשרף עבדיך, ואין בזה עקירת קנין מה"ת, רק שיהי' גם משיכה קונה הגם דלא שכיח שיקנה במשיכה לחוד בלא שטר מ"מ כיון שכבר תיקנו קנין משיכה, תיקנו גם בעבד דלמיחש מיה' בעי כשיקנה במשיכה לחוד ואין בזה עקירת קנין מה"ת, וכן מכור לי באלו ג"כ קונה במשיכה הגם דל"ש, והא דבקונה בשטר לא חששו שלא יאמר המוכר נשרף עבדך ולא תיקנו שלא יהי' שטר קונה, הגם דשטר מה"ת והוא שכיח מ"מ יתקנו כמו במטלטלין קנין כסף, נ"ל כמ"ש חי' הר"ן ב"מ דלא תיקנו בקנין חליפי' ואגב דלא קנה שלא יאמר המוכר נשרפו חיטי' וכ"ז שאין הכסף ביד המוכר ואינו בטוח טרח ומציל, כן י"ל בזה בקנין עבד בשטר וא"ש:

ובכ"ז לא יצאנו מידי דוחק לומר דגם בעבד שייך שלא יאמר נשרף עבדך, וכ"ז אנו צריכי' אם קנין ישראל רק בכסף, אבל לפמ"ש בשיטת הרמב"ם דלאמת ישראל קונה בתרתי לק"מ דעבד ניקנה בכסף ובמשיכ' מדאוריי' ולא אמרו דכסף אינו קונה משו' תקנתא דבעבד ל"ש כ"כ שיאמר נשרף עבדך, ומשם ראי' לשיטת הרמב"ם לפי שבארנו שם:

נחזור לדברינו דלשיטת רש"י ולשיטת הרמב"ם לפמ"ש קנה ישראל הפרה בקנין דאורייתא, ומ"מ עדיין אין לנו ספק השקול כי רבו כמו רבו שיטות הסוברי' דהלכתא כר"י דמעות קונה, וגם לא מצאנו לו חבר לרמב"ם דס"ל דנכרי בתרתי, וישראל בתרתי מ"מ חזי לצרופי דהרי יש דעות חולקים, וס"ל דקנין דרבנן וזהני כקנין דאוריי' לדאוריי', ובארתי כ"ז במק"א בתכלית האריכות בצירוף כ"ז, י"ל דאין כאן רק ספק בכור היינו ספק השקול אם מהני מכירתו לישראל לנכרי במשיכה מדאורייתא או דקנין דרבנן מהני כקנין דאורייתא או לא:

ואחר שיצאנו מידי וודאי בכור, נ"ל לצדד צדדי' מסברא דנפשאי, ספק בכור ליכא מתרי ותלת טעמי א) י"ל דבקנין משיכה דרבנן אפשר כ"ע מודי' דמהני כדאוריי' דוקא בקנין מחודש מדרבנן כמו יאוש דקנה מדרבנן דס"ל לרא"ש ב"ק דמקדש בו אשה דמקודשת מדרבנן או במעמד ג' דס"ל לרי"ו שבב"י א"ע סי' כ"ח דמקודשת מדרבנן דמחודש הוא דלא חזקו כ"כ דברי' כקנין דאוריי') וכן מ"ש תוס' ר"פ לולב הגזול בשינוי החוזר, וכן מ"ש רמב"ן בחי' ב"ב בקדשה בשטר דמכיר' שטרו' דרבנן מקודשת, רק מדרבנן, כל אלו קנינים מחודשי' מדרבנן משא"כ בקנין משיכה שהוא קנין דאורייתא בישראל בהפקר ומתנה דל"ש כסף והוא קנין הקונה בנכרי בכ"מ, וכיון שתיקנו בישראל שיהי' קונה חזקו אותו קנין דמהני כדאורייתא ויש כח בידם כשירצו, ועוד אמינא מלתא בטעמא, דקנין משיכה מהני מדאוריי' ע"פ ש"ס בכורו' רפ"ב וע"ז דבקבל נכרי לדון בדיני ישראל, מהני לקנות לו ועיי' ב"י ח"מ סי' קצ"ד שכ' בשמתנה לקנות בכסף קונה בו, והש"ך

חולק עליו כיון דאמרו רבנן דלא ליקנו אינו יוכל להתנות נגד תקנתא דרבנן, ומבי' ראי' מריטב"א קדושי' דאם מתנה לקנות בקנין שאינו קונה ל"מ ובמחנה אפרי' הלכות מעות סי' א' דחה ראי' הש"ך דלא דמי למ"ש הריטב"א דמתנה שיקנה בדבר שאינו קנין כלל, משא"כ כאן מתנה שיקנה בקנין שהוא קנין המועיל רק רבנן אמרו שלא יקנה מהני תנאי כרצונו ועיי' בריי"ט אלגאזי רפ"ב בכורו' מ"ש בענין זה, ונ"ל מאחר שתקנו חכמי' כל קנין ישראל במשיכה ונוהגי' ורגילי' בקנין זה שתקנו חכמי' ואין א' יוכל לחזור בו, ומוציאי' ומקני' בדייני', ובודאי לוקח חפץ רוצה שיהי' נקנה לו מדאוריי' כדי שיוכל לעשות במה שקנה כבשלו לקדש אשה ולמכור ולהפקיע מקדושת בכור או לצאת ידי מצות דאוריי' וכדומה וכיוצא בו, ולמוכר אין בו פסידא כיון דאין לו בו שום זכות, בין אם קנה מדרבנן או מדאוריי' שוב הו"ל כאילו התנו יחד שיהי' קונה ומקנה בקנין משיכה לחוד, עד שלא נתן מעות וכיון דקנין משיכה קנין המועיל במתנה ובהפקר ובנכרי מהני תנאי לקנות בו מדאורייתא וסתמא כפירוש' שכך כוונת מוכר ולוקח, וכל זה לא שייך ביאוש ובמע"ש וכדומה, דגם אם התנו ל"מ כיון שאין זה קנין המועיל רק תקנתא דרבנן הוא ורק ס"ל מאן דס"ל הכי דקנין דרבנן ל"מ לדאוריי' אבל בקנין משיכה כ"ע מודים דמהני, ומחנה אפרים לא נחית לכל זה, וכ' שצרי' לתת דמי זביני של האתרוג קודם החג ולמ"ש א"צ לכ"ז ונלפע"ד הנכון אתי מב' טעמי' שכתבתי והאחרון חביב ועיי':

ונ"ל כיון דקנה הנכרי עכ"פ מה שקנה ישראל מישראל המוכר לו שקנה מדרבנן וא"א להמוכר לחזור בו להוציא ממנו והוא מכר לנכרי כל זכות שיש לו בה וקנה הנכרי וא"א לישראל ראשון ושני לחזור בו ולהוציא ממנו בדינא ודיינא ישראל ולו יהי' דקנין דרבנן ל"מ לדאוריי' ואין קנוי לנכרי רק מדרבנן, מ"מ הנכרי מחזיק ומוחזק בה ואין להוציא ממנו בדין אין לך יד נכרי באמצע יותר מזה דפוטר מבכורה, וידוע מ"ש צ"צ דאם נכרי אלים ומחזיק באלמו' הוי לי' יד נכרי באמצע דפוטר ומביא ראי' מש"ס חולי' ל"ט ע"ב, וכבר צווח עליו ועל ראיתו בהרי"ט אלגאזי הובא מא"א מאוה"ג זצ"ל בח' יו"ד בכמה תשובו' וכ"ז אי מחמת אלמו' שלא כדין באי' עליו, אבל בנדון שלנו דע"פ דין ודיינא ישראל שלו הוא גם אם מדאוריי' ל"ק מ"מ לא גרע מתפיסת יד נכרי כנ"ל:

ועיי' תוס' בכורו' רפ"ב ד"ה וחייבת בבכורה שכ' דקמ"ל וחייבי' דה"א דאינו קונה רק מספק או מדרבנן, ולכאור' הא דאמר בנכרי מישראל קנה ופטור ג"כ דלא תימ' דקנה מדרבנן וחייבו', נר' לכאורה ס"ל כל שקנה נכרי מדרבנן לבד לא נפטר מבכורה, ויש לדחות דתוס' לא כ"כ רק ברישא דאמר וחייב' דה"א דל"ק רק מדרבנן ופטורה, אבל בסיפא דאמר ופטור לא צ"ל כן דאיידי דנקיט סיפא ופטורה, ועוד י"ל דהא גופא הוי

טעינן שאינו קונה רק מדרבנן אינו פוטר קמ"ל דפטורה, ולאמת מדאורייי קנה מקרא כדמפרש אביי, ועוד י"ל דברישא כ' תוס' דהוי טוען בתרתי שקנה מספק או מדרבנן וסיפא צ"ל משו' ספק קמ"ל וא"ש:

ועוד בה שלישי' והיתה לבאר, דיש אומדן דעת דניחא לי' לישראל המוכר לישראל שיהי' ישראל זה שקנה ממנו בקנין דרבנן ומוכר לנכרי כדי להפקיע הוולד מקדושת בכור שיהי' שלוחו למכור מה יש לו בפרה מדאורייי' דאין לו בה הפסד כיון שישראל מחזיק בפרה שלו דקנה אותה מדרבנן, ואין לו פסיד' אם מכרה לנכרי או לא מסתמא ניחא לי' שיהי' שלוחו ובמקומו למכור לנכרי מכירה גמורה המועילה מדאורייי' דהא כל עיקר דמפקיעי' מקדושה בזה"ז ומצוה איכא כדי שלא יבא לידי תקלה ומכשול כמ"ש הרא"ש פ"ק דבכורו', וניח' לי' למוכר שיהי' שלוחו, כדי שלא יבא תקלה ע"י מה שיש לו בה בפרה מדאורי', וזכי' לאדם כה"ג שלא בפניו להיות שלוחו, וכה"ג כתבו גדולי בעלי תשובה דאשה תוכל למכור להפקיע קדושת בכור שלא בידיעת בעלה, דוודאי ניח' לי' וזכין לאדם שלא בפניו, ושם הטעם דניח' לי' משו' פסידא והכא לית לי' לישראל המוכר הראשון פסידא, מ"מ משו' שלא יארע תקלה על ידו ניח' לי' וזכי' הוא לו, ונכרי זה קונה מישראל הראשון במשיכה דהא אזלינן, אי ישראל ד"ת בכסף א"כ נכרי במשיכה ולכן הגם שלא נתן מעות לישראל הראשון קונה ממנו בשליחות ישראל במשיכה, ועוד גם בנתינת המעות קונה מטע' שליחו' הגם שאין ישראל הקונה הראשון נותן לישראל המוכר לו מידי ממעות זה משו' דבקנין דרבנן מכר לו כל זכות שיש לו בבהמה והבן:

העולה מכל מ"ש כי קדושת בכור ודאי, אין כאן, רק ספק, ולעניות דעתינו קרוב דליכא אפי' ספק מ"מ לא מפני שאנו מדמי' נעשה מעשה ע"פ סברתינו, אבל נ"ל להקל לעשות בו מום ע"י נכרי וגרמא דילי' הגם שבארתי באורך בתשובה אפי' לרוב שיטות דהטלת מום בבכור בזה"ז דרבנן אסור להטיל מום אפי' בספק בכור והבאתי ראי' כראי מוצקת לזה, מ"מ סמוכו לנו להקל בנדון שלנו בצירף כל מ"ש דנר' לי דאין כאן קדושת בכור וכיון שכל איסור דהטלת מום בבכור בזה"ז מדרבנן סמוכו לנו להקל, ע"י גרמא דנכרי דהוא שבות דשבות ועיי' רא"ש ב"מ פ"ד סי' ו', ויצאנו גם לשיטת הרמב"ם דס"ל דהטלת מום בזה"ז דאורייי' עיי' רמב"ם פ"א מאיסור' מזבח דהרי לרמב"ם לשיטתו קנה ישראל מישראל מדאורייי' במשיכה כמו שבארנו, ועוד לרמב"ם קדושת בכור בח"ל לכל היותר איסור דרבנן הוא, עיי' רמב"ם פ"א מבכור' ובכ"מ ועיי' תשוב' שער אפרי' סי' ע"ט, הנלפענ"ד כתבתי ובע"ח אוה"נ דש"ת שיל"ת פ"ב ג' ח"י אייר תרי"ז לפ"ז:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסד

ישאו הרים שלום, ויזכה לראות מבשר טוב בראשי ההרים ה"ה ידידי הרב המאוה"ג המהולל בקי בהלכה, החכם השלם, מאיר בתורתו לעדתו כש"ת מו"ה בנימין וואלף נ"י אב"ד ק"ק ר"ד יע"א במדינת האללאנד:

גי"ה קבלתי ואותיותי' שאלונו, ע"ד א' שמכר פרתו לנכרי ולא נתן הנכרי מעות אבל משכה לביתו ואח"כ ילדה לאחר שנודע לו כי לא הועיל לו מכירתו ע"י משיכה הטיל מום בוולד, ונסתפק פר"מ נ"י אם אסור לשחוט על מום זה, דהא דאסור לשחוט ע"י מום שהטיל בידי' קנסא הוא כמבואר בבכורו' ל"ד, ובכור זה מספק הוא דאסור דלמא כסף בנכרי קונה כשיטת רש"י, ואחר שהטיל בו מום הוי ספיק' דרבנן ומותר ככל ספיק' דרבנן, או נימא כיון דמילי דקנסא היא מפני שעבר ועשה איסור כדי להתירו קנסוהו שלא יועילו לו מעשיו גם בספיק' אסור כיון שהוא עשה איסור עכ"פ, ועשה בו מום בדין דלקנסו ולא שייך בזה ס"ד להקל דודאי דרבנן הוא דקנסו הואיל והטיל בו מום באיסור, ואחוה לו לפר"מ נ"י דעתי לבאר דין זה באורך קצת כיד ה' הטובה עלי:

הנה מקום ספיקתו לכאור' ג"כ אם מכר לנכרי בכסף ולא במשיכה דהוא ספק בכור והטיל בו מום אם אסור בדיעבד כיון דספק דרבנן הוא, ונ"ל כה"ג בודאי ראוי לאסור, כיון דרוב ראשונים ס"ל כר"י דישראל במעות ונכרי במשיכה, וכן קיי"ל עיקר להלכה, אלא שמחמירים דבעי תרתי וחוששי' לשיטת רש"י דנכרי בכסף, וגם לדסוברי' דאפי' בדיעבד חוששי' לשיטת רש"י עיי' ש"ך סי' ש"כ כ"ז להחמיר, אבל אין להקל כשמכר בכסף והטיל בו מום, משום דס"ד הוא דאין זה ספק השקול, דהרי נקטי' לעיקר כדעת רוב ראשוני' דנכרי במשיכה ואין מקום ספק רק בקנה במשיכה ולא בכסף, או בספק בכור דעלמא בדאיכ' ספק השקול:

שוב עלה בזיכרון טוב לפני, אריכת נפלא של מל"מ הלכות בכורו' פ"ד הלכ' א', ובסופו כ' שאם היה ברור שליח עשה שליחותו ונתן נכרי הכסף אלא שהספק אם כרש"י או כר"ת אם מעות קונה בנכרי היה מקום להקל אחר שהטיל בו מום דשוגג אסו' רק מדרבנן דספיקא דרבנן לקולא, אלא שחוכך להחמי' כיון שתחלה הספק לאו בדרבנן הוא, והספק התחיל בדאורייתא ונתגלגל אח"כ שעכשיו הוא ספק דרבנן לא אמרינן כה"ג ספק להקל עיי' בו, ולמדנו מדבריו תרתי דגם במילי דקנסא אמרינן ס"ד להקל לולי שהספק בדרבנן בא אח"כ, ולולי זה היה מקלינן בספיק' הגם שהוא משום קנס ל"א כיון דעבר איסור של ספק דאורייתא ודאי דרבנן הוא, ולמדנו ג"כ מדבריו כיון שתחלת הספק בדאורייתא לא מקלינן משום שעכשיו הוא ספק דרבנן, ואפשר דוקא בעובדא דידי' דנולד הספק

בדאורייי שנתגלגל הדבר ונעשה דרבנן, אבל בנולד הספק אחר שכבר היה בו מום וכבר הוא דרבנן אזלינן בספיק' להקל וכמדומה לי מסופק הפרמ"ג בזה בסי' ק"י ובסי' קכ"ב כשכבר הוא נטלפ"ג כשנולד הספק לפניו עיי"ש:

אלא מה דפשיטא לי' למל"מ בנדון שלו בשנתן מעות ולא משך והטיל בו מום דהוי ספיק' דרבנן דאזלינן בכ"מ להקל ולולי שבא ע"י גילגול צ"ע דהעיקר כר"ת דמשיכה קונה בנכרי וניהו דמחמרינן כרש"י ואפי' דיעבד היינו לחומרא אבל להקל בנדון שלו משום ספיק' דרבנן אין זה ספק השקול, דלרוב ראשונים קדוש יאמר לו, גם מ"ש עוד שם הגם דאיכא ס"ס שמא לא עשה שליח שליחותו ושמא הלכה כר"ת אין יוכל הכהן להוציא, דבס"ס אין מוציאין ממונא לפענ"ד יש לעיי' בזה, דכיון דרוב ראשוני' כר"ת ס"ל, גם איכא ס"ס בצירו' שני' אפשר גם מאן דס"ל שאין מוציאי' בס"ס כמו ברוב מ"מ כה"ג מודה, ועיי' הרז"ה ורמב"ן כתובות רפ"ב ברוב וחזקה אי אזלינן בתרי' לענין ממון, ובס"ס ורוב אפשר כ"ע מודים וכ"ש הכא דעיקר להלכה פסוקה כר"ת וצ"ע:

ונוראות נפלאתי על המל"מ בעסק ובא בשכבר הטיל בו מום לדון בו משום ס"ד, והרבה בראיו' והארי' דזה שאסו' לשחוט כשהטיל בו מום הוא מדרבנן, אבל הטלת מום דאורייתא הוא, ולכן כ' כיון שתחלת הספק בדאורייתא והדרבנן ע"י גלגול אזלינן להחמיר ולא זכר השר בכל דבריו סוגי' דע"ז י"ג ע"ב דהטלת מום בזה"ז, דרבנן הוא, ועיי' רש"י ותוס' שם ובבכורות ל"ג ע"ב ד"ה בעל מום ובראש"ב מ"מ פ' הפועלים סי' וי"ו וצ"ע:

הן אמת דשיטת הרמב"ם בפ"א מאיסורי מזבח דמטיל מום בקדשים בזה"ז איסור דאורייתא הוא ומלקות ליכא וכבר תמה עליו הלח"מ איך אמר רבא דמחזי כמטיל מום, הא מדאוריי' אסור, וגם מדאמר ל"ל בה משמע דליכא איסור כלל, ונדחק כיון דמלקות לית בה לכן אמר דמחזי, ולית לן בה דאמר היינו בערך המלקות, והנה מ"ש כיון דליכא מלקות אמר דנראה, דוחק זה יש לסבול דמשו"ה ליכא מלקות כיון דלא מטיל מום ממש, לכן אין לוקין אבל איסורא איכא אבל מ"ש דבערך המלקות אמר ל"ל בה זה דוחק דא"א לסבול, דאיך שייך ל"ל בה כיון שאסור מדאורייתא, ונ"ל דכוונת ל"ל בה היינו דכל איסור שיש בו מלקות על הב"ד להעניש העובר, משא"ש באיסור זה דלית בו מלקות לית לן בה לעשות ולענוש למי שעבר והוא עוני ישא וא"א אחראי להענישו, ויותר נ"ל לפי דמסיק דגרע בזה"ז ממטיל מום בבעלי מומין דבבעלי מומי' ניהו דלא חזי להקרבה, לדמי מיה' חזי וכ' רש"י להחליפו באחר ולהקריבו משא"כ בזמן הזה לא לדמי' חזי' ולא לגופא חזי, וי"ל שזה דקאמר לית לן בה שאין לנו בזה"ז מידי בה דלא חזי לכלל כנ"ל:

ונלפענ"ד דרמב"ם מכח הכרח נדחק בלשנא דרבא, דקשי' לי' דרבא אדרבא בבכור' ל"ד ע"ב דאמר רבא ר"א אדר"א קשי' רבנן אדרבנן ל"ק וכו' וקשי' לי' טובא דרבנן אדרבנן ל"ק די"ל מתני' בזה"ז קאי וסתמא הכי הוא, ובדרבנן לא קנסו כ"כ לעולם, אבל בבהרת דעבר אדאוריית' קנסו טפי ול"ק על דרבנן, אבל על ר"א קשה מכ"ש מה בדרבנן קנס לעולם כ"ש בדאוריי' וצ"ע, מזה הוכיח הרמב"ם דרבא ס"ל להטיל מום בזה"ז מדאוריי' אסור רק שאין לוקי' ומקשה שפיר דרבנן אדרבנן ל"ק, וע"כ הא דאמר רבא בע"ז דנראה כמטיל צריך לדחוק שאינו מטיל מום דלוקה ובזה"ז אינו לוקה, וי"ל עוד הא דלרבה ור' יוסף ל"ק להו רבנן אדרבנן, דס"ל מטיל מום בזה"ז דרבנן הוא ולכן ל"ק דרבנן אדרבנן רק ר"א אדר"א ורבא ס"ל דאורייתא הוא לכן לא קשי' לי' דרבנן אדרבנן ג"כ:

וליישב שיטת רש"י ותוס' ורא"ש דס"ל דלרבא רק איסור דרבנן הוא דקשי' עליה קושי' הנ"ל צ"ל דקושי' רבא דס"ל מסתמא מתני' בין בזה"ז בין בזמן הבית קאי, ויש להוסיף דהכי קאמר רבא ר"א אדר"א קשי' דרבנן אדרבנן ל"ק דאם תמצא לומר דמתני' בזה"ז לחוד קאי ובדרבנן לא גזרו כולי האי גם ר"א אדר"א ל"ק י"ל כי קנס לעולם בדרבנן דקיל לב"א אבל בדאורייתא לא קיל כ"כ, ועיין כזה בש"ס גיטין פ' הניזקין נ"ג ע"ב דר"י קנס בדאורייתא שוגג אטו מזיד ולא בדרבנן ור"מ ס"ל איפכא בדרבנן קנס שוגג אטו מזיד ולא בדאוריי' וכן י"ל דבהא פליגי ר"א ורבנן מהיפוך להיפוך, ומדקשי' לי' ר"א אדר"א ש"מ דפשיט' להו דמתניתי' סתמא בין בזה"ב בין בזה"ז קאי וקשי' דר"א אדר"א מדאוריי' אדאוריי', כן קשי' לרבנן וא"ש עיי', ונדחה ישובי בשיטת הרמב"ם כיון דנדחה הראי' די"ל כהנ"ל:

והמציא לי הש"י ראי' אחרת מש"ס גיטי' מ"ד ע"א ומ"ק י"ב ע"א, דאיבעי אם יקנסו בנו אחרי' ועשה צריכותא דאת"ל בצורם אוזן קנסי' בנו משו' דעביד איסור' מדאוריי', ואי צורם אוזן בזה"ז דרבנן מאין אמר בפשיטות, ואת"ל קנסי' משו' דעבר אדאוריי' הא בזה"ז דרבנן הוא ומתני' בודאי גם בזה"ז איירי, וגם העיקר האיבעי' בוודאי לאו על בזמן המקדש היא והעיקר בזה"ז, אלא ש"מ דגם בזה"ז, איכא איסור דאורייתא וזו ראי' מוכרחת כרמב"ם, וליישב שיטות הסוברי' דדרבנן הוא צ"ל דבעל האיבעי' ר' ירמי' דמבעי לי' מר"ז ס"ל דמטיל מום בזה"ז אסור מדאוריי' דל"ל סבר' דרבא דבזה"ז גרע ממטיל מום בבע"מ וס"ל כמ"ד מטיל מום במע"מ מדאוריי' הוא כר"מ דס"ל הכי אבל אנן קיי"ל כרבא דהוא בתרא דאמר דנרא' כמטיל בקדשי' וגרע ממטיל מום בבע"מ כנ"ל:

ורמב"ם נ"ל דהי' לו הגרסא שמביא תוס' בכורו' ל"ז ע"ב ד"ה בעי מיני' ר' ירמי' בסופו, דיש ספרים דכ' במ"ק בעי מיני' רבא מר"נ עיי"ש ואפשר הרמב"ם היה לו גרסא זו גם

בגיטין ובבכור', ולרבא ודאי קשי' איך אמר בצור' דהוא דאורייתא, ודוחק לומר כיון דיש בו דאורייתא בזמן המקדש מזה הוכיח הרמב"ם דס"ל לרבא דדאורייתא הוא גם בזה"ז ועכ"צ אנו לדחוק בלשנא דרבא בע"ז כנ"ל יישוב נכון בעזרת החונן לאדם דעת:

ולדינא נראה דנקטי' כשיטת רש"י תוס' ורא"ש דרבי' נינהו נגד הרמב"ם ולא נמצא חבר לשיטתו, ומוקשה, וצרי' לדחוק, ולפמ"ש בישובו דהי' לו הגרסא בעי' מיני' רבא מר"נ כבר דחה תוס' גרסא זו במ"ק מפני סוגי' דגיטי' ובכורו' דקתני ר"י מר"ז, ואפשר הרמב"ם היה לו הגירסא בכל ג' סוגי' אלו רבא מר"נ ואנן בתר גרסא שלפנינו אזלי' בכ"מ ר"י מר"ז בודאי לנו למנקט כוותי' דס"ל דהוא מדרבנן, ועיי' יש"ש חולי' פ' א"ט נ"ז ע"א, כל דפליגי ראשוני' ותלי' בגרסא אין לילך בתר הגדול בחכמה כיון דתלי' בחילופי גרסאות עיי"ש, וכאן נרא' יותר גרסא שלפנינו, כן משמע ונרא' מלשנא דרבא דמחזי כמטיל מום דגרסי בעי מינ' ר"י מר"ז עיקר, ואתי' דברי רבא בע"ז דמחזי כמטיל מום כפשוטן בלי דוחק והכי נקטי' לפע"ד:

והנה לפי שיטת רש"י ותוס' והרא"ש דהטלת מום בזה"ז מדרבנן יש לעיי' ספק בכור אם מותר להטיל בו מום משום ספיקא דרבנן לקולא, או אפשר משו' חומרא דקדשי' החמירו בספיקו, כעין שכ' הרא"ש ב"מ, דאפי' ע"י נכרי דהוי שבות דשבות דאסור משום חומרא, כן אפשר בספק החמירו ול"מ לעשות מום ע"י ישראל דיש ללמוד מהא דרא"ש דלעולם חמור ע"י ישראל מע"י נכרי, ועיי' עירובי' פ' הדר ולא שאני לך בין שבות דאית בי' מעשה וכו' וברבינו יהונתן שם שבות דאית בי' מעשה ע"י ישראל חמיר מעי"נ, ואפי' ע"י נכרי יש מקום לומר דהחמירו משו' חומרא דקדשים או י"ל דווקא בוודאי החמירו אבל בספק לא וצ"ע:

ואחר העיון הנה מקום אתי להביא ראי' להתיר, ומנא אמינא לה ממ"ש רש"י מתני' בכורו' ל"ד ע"א הצורם אוזן בכור וכ' רש"י ובכהן קמיירי, וצ"ע הא אפשר גם בישראל, כגון בספק בכור דא"צ לתתו לכהן דהממע"ה כמבואר, ומשהו ישראל בידו עד שיפול בו מום, מזה נ"ל להוכיח דס"ל לרש"י ספק בכור בזה"ז מותר להטיל בו מום דס"ד להקל ולכן כ' דקאי מתני' בבכור ביד כהן דוודאי מתני' גם בזה"ז איירי' וסתמא קתני ובזה"ז א"א רק בבכור ודאי ביד כהן כן נראה לי בכוונת רש"י:

וכאשר בינותי בספרי' מצאתי שכבר עמד על רש"י זו ברי"ט אלגאז"י ולא מצא מענה והנכון כאשר כתבתי, ומה שהקשה עוד גם בוודאי אפשר שירש מאבי אמו כהן זה לק"מ היינו ביד כהן, ולא בא רש"י רק לאפוקי ביד ישראל מתחלה וזה א"א רק בספק וקמ"ל דבספק מותר להטיל בו מום ומתני' בוודאי בכור, ומהרי"ט אלגאזי מביא שמצא

בש"מ בשם הרגמ"ה דכ' דמתני' בין בכור ביד כהן בין ביד ישראל כהן בודאי בכור וביד ישראל ספק בכור דנאכל לו במומו, הנראה לכאורה דס"ל דאסור להטיל מום בספק בכור בזה"ז משום חומרא דקדשים, ויש לדחות אולי הרגמ"ה ס"ל כשיטת הרמב"ם דגם בזה"ז איסור' דאורייתא איכא ולכן ס"ל דאסור להטיל מום בספק או מדאורייתא דס"ל דספק דאוריי' מדאוריי' לחומרא או עכ"פ מדרבנן כנ"ל נכון ועיי':

ואחרי שובי נחמתי כי עשיתי מקום יישוב לרש"י דס"ל ספק בכור בזה"ז מותר להטיל בו מום, דיש לי' ראיי' ממתניתי' דאסור והוא מתני' פ"ב דבכורות י"ז ע"א רחל שלא בכרה וכו' ר"ע אומר משמני' ביניהן והשני ירעה עד שיסתאב, ואי מותר להטיל מום בספק בכור בזה"ז למה ירעה עד שיסתאב יטיל בו מום לכתחלה, ובודאי דוחק לומר מתני' רק בזמן המקדש מיירי, ועיין רש"י שם שכ' דבכהן פשיט' דאינו נשחט עד שיהי' בו מום, דמתני' בזה"ז איירי א"נ בזמן הבית וכו' ומ"ש א"נ בזמן הבית היינו גם בזה"ב מ"מ גם לכהן א"א רק שירעה וכו' דא"א להקריב, אבל בודאי בזה"ז ג"כ איירי, ועכ"פ הא כ' רש"י דמתני' אפשר גם בזה"ז איירי, ומוכח דאפי' בזה"ז אסור להטיל מום בספק בכור, (וי"ל דמשם לא מוכח, רק היכא דא' וודאי בכור כמו התם דיצאו ב' כאחד דא' וודאי בכור רק דלא ידענו איזהו כיון דאקבע בכור וודאי אזלינן להחמיר אפי' בדרבנן ועיי' ש"ך סי' ק"י בדיני ס"ס סעיף כ' וכ"א, ואפי' להחולקי' עליו בזה עיי' במנחת יעקב בקונטרס הספיקות ס"ק ל"ה וס"ק ל"ז מ"מ י"ל משו' חומרא דקדשי' החמירו כל דאיקבע בכור א' ודאי אבל בספק בכור לא אקבע אזלינן בספיקו להקל, וא"ש רש"י במתני' דצור', כי"ל אלא מלבד דעדיי' קשה קצת דאפשר דמתני' דצור' בספק בכור ביד ישראל וכגון דאקבע בכור ודאי כבמתני' הנ"ל, עוד קשה דרש"י בעצמו כ' בסוף מתני' שם זכר ונקיבה אין כאן לכהן כלום, ומיהא ירעה עד שיסת' ואח"כ יאכלנו דספק הוא והא שם לא אקבע א' בכור ודאי, ונ"ל דמשו"ה כ' רש"י ומיהא ירעה עד שיסת' דספק הוא וכו' לכאור' מה רצה רש"י בזה הא כן מפורש במתני' והשני ירעה וכו', י"ל דרצה רש"י דלא תימא דוקא באקבע א' ודאי אסור להטיל בו מום, אבל בסיפא דלא אקבע מותר בזה"ז קמ"ל רש"י דאסור משו' דספק הוא, הגם דלא אתחזק ולא אקבע אסור והיינו דסיי' דספק עכ"פ הוא, וכ"כ רש"י במתני' ר"פ הלוקח עובר פרתו מכאן ואילך ספק כ' רש"י ירעה ויאכל במומו לבעלים הגם דשם לא אקבע מכ"ז נראה דס"ל דאפי' בספק השקול אסור להטיל מום בזה"ז דהא מתני' וודאי בזה"ז קאי כמ"ש לעיל ורש"י עצמו כ' דמתני' בזה"ז ונ"ל דהוכיח רש"י חידוש זה דגם ספק אסור להטיל ואפי' לא אקבע ממתני' י"ט ע"א יוצא דופן והבא אחריו ר"י אומר שניהם ירעו עד שיסתאבו וכו' מפורש דאפי' לא אקבע וודאי

מ"מ אסור להטיל מום וצריך להמתין עד שיסתאבו וכבר כתבנו דמתנ' בודאי בזה"ז לכהפ"ח ג"כ קאי:

וטעמא דמלתא דספק אסור הגם דבכ"מ ס"ד להקל, צ"ל משום חומרא דקדשי' ויותר י"ל דכיון דיש בספק זה לדין בדאוריי' לענין גיזה ועבודה ויש בו דרבנן לענין הטלת מום, וכיון שמה שנוגע לדאוריי' צריכי' אנו להחמיר מספק גם לענין דרבנן צריכי' להחמיר ועיין כעין זה בב"י או"ח סי' תל"ז ושכ"מ בשם מהר"מ לענין ביטול ובדיקה כיון שנולד הספק בדאוריי' וצרי' להחמיר שוב גם לענין דרבנן מחמירי' וכבר עשיתי סמוכי' לזה במק"א, וגם להחולקי' על זה במק"א י"ל דהחמירו בקדשי' מהאי טעמא כיון דיש בו גם כן דאורייתא כנ"ל:

וליישב מ"ש רש"י במתני' דצור' דאירי ביד כהן נ"ל להחזיק ביישובי דס"ל ספק בכור ביד ישראל מותר, היינו דודאי אסור להטיל בו מום כמו שהוכחנו, אלא אם עבר והטיל בו מום כל כי האי לא קנסו בספק, ואבאר דברי דבאמת היה מקום לומר דלא קנסו בעבר והטיל בו מום רק בזמן הבית דעבר אדאוריי' אבל בזה"ז דהטלת מום רק דרבנן מנ"ל, הגם שמצינו שקנסו רבנן להעובר על איסור דרבנן מ"מ אין מדמי' בקנסו' זו לזו, ועיין גיטין פ' השולח מ"ד ע"א, ונ"ל דפשיטא להו לפוסקי' דגם בזה"ז אסור ועיי' טוש"ע יו"ד סי' שנ"ג משו' דמתני' בצורם אוזן מסתמא גם בזה"ז קאי, ועוד דמוכח ממתני' ל"ה ע"א מעשה בזכר של רחלים וכו', וסיפא דמתני' ובא מעשה לפני חכמי' ואסרו, מ"מ בספק בכור בזה"ז ניהו דאסור להטיל בו מום לכתחלה משו' חומרא דקדשי' אבל בעבר והטיל בו מום, ס"ל לרש"י מסברא כ"כ לא קנסו, וא"ש יותר לפמ"ש הא דהחמירו כאן משו' דיש בו לדון לענין דאוריי' ג"כ שוב אין ראוי להקל בדרבנן דמיחזי כמזלזל בדרבנן, כ"ז כשנתיר לו להטיל מום, אבל בעבר ועשה, אין ראוי לקנסו, ואין בזה זלזול מה שלא נקנוס אותו בעבר והטיל בו מום, ומיושב פיר' רש"י והוא נכון לפענ"ד בעה"י:

פירות הנושרי' מדברינו דמוכח מפי' רש"י דס"ל בעבר והטיל מום בספק בכור בזה"ז דמותר לשחוט על מום זה, וכבר כתבנו דמ"ש בש"מ בכורו' בשם הרגמ"ה דמתני' גם בספק בכור ביד כהן י"ל דס"ל כרמב"ם דמדאוריי' אסור להטיל בו מום בזה"ז, ולכן ס"ל דגם בדיעבד קנסו ואפי' בספק דעבר אדאוריי' דס"ל ספק דאוריי' לחומרא אבל מודה, אי לה היה רק איסור דרבנן אין ראוי לקונסו בדיעבד מסברא שכתבנו, וי"ל דלרמב"ם דס"ל דמטיל מום בזהז"ה דאוריי' י"ל לשיטתו דס"ל ספק דאוריי' מדרבנן לחומרא, אי עבר והטיל מום בספק בכור אפשר לא קנסו דלא קנסו רק היכא דעבר על דאוריי' אבל בספק בכור לא עבר רק על דרבנן, הגם שהוכחנו לעיל ממתני' דגם בעבר על דרבנן קנסו

ממתני' ל"ה וממתני' דצורם אוזן, היינו לדס"ל הטלת מום בזה"ז דרבנן, אבל לרמב"ם דאוריי' הוא לא מוכח מידי, וי"ל בספק בכור דלא עבר רק על דרבנן לא קנסו, ומתני' דצור' אוזן בכור וודאי ביד כהן כפירש"י, וכיון דמלתא דרבנן הוא, יש לנו למיזל להקל, ועכ"פ אין לנו להחמיר בעבר והטיל מום לחוש לשיטת הרמב"ם דגם בזה"ז דאוריי' הוא דאפשר גם לרמב"ם מותר כמ"ש, הגם דאנן קיי"ל ס"ד להחמיר מדאוריי' עכ"פ יצאנו לפי שיטתו דס"ל ספק דאוריי' רק מדרבנן אסור, וכ"ש בח"ל דס"ל לרמב"ם לפי הגרסא שלפנינו דאיסור בכור רק דרבנן, וכעין זה כ' בתשוב' הר"ן סי' ועיי' כזה בבית מאיר סי' ו':

וזאת תורת העולה לדינא א) דעיקר לדינא דהטלת מום בזה"ז דרבנן ב) דבארנו והוכחנו דאסור להטיל מום בספק בכור בזה"ז, ואפילו להסוברי' והוא שיטת רוב ראשוני' דבזה"ז הטלת מום בבכור דרבנן מ"מ גם ספיקו אסור, וכן מוכח מתוכו ממ"ש הטור סי' שט"ו ספק בכור אין הבעלי' צריכי' לתנו לכהן רק ישהנו עד שיפול בו מום, והרי שיטת אביו הרא"ש דהטלת מום בזה"ז דרבנן ומ"מ כ' הטור דישהנו אבל לא יטיל בו מום וכן הוא לשון השו"ע, ג) דווקא לכתחלה אבל אם עבר והטיל בו מום נ"ל דמותר לשחטו על מום זה דלהלכתא נקטינן כשיטת רש"י תוס' ורא"ש, וכפשטות סוגי' ארוכה דע"ז דהוא רק מדרבנן ומותר בדיעבד, והמחמי' ונושא פני הרמב"ם לחוש לשיטתו מפריז על המידה מאחר דגם לרמב"ם י"ל דמותר כמ"ש, ד) מי שמכר בהמתו לנכרי בקנין כסף בלי משיכה ועבר והטיל בו מום נ"ל דאסור כיון דנקטינן לעיקר כשיטת ר"ת ורוב ראשוני' דבנכרי משיכה קונה והא דמחמריני' כרש"י, ולכמה דיעות אפי' בדיעבד, היינו להחמיר אבל לא להקל לעשות מזה ספק השקול ולהקל בעבר והטיל דהעיקר דלא קנה נכרי והמטיל בו מום כעובר וודאי איסור ובדיעבד אסור משום קנסא, ה) מי שמכר בהמתו ועשה משיכה בלי נתינת כסף, קרוב לומר דמותר להטיל מום לכתחלה כיון דעיקר דקנה הנכרי במשיכ' ואנו מחמירי' לחוש לשיטת רש"י היינו בדאוריי' לענין גיזה, אבל לענין הטלת מום דרבנן בזה"ז לא, אלא דמשמעות גדולי האחרונים לא נרא' כן מדלא יעצו עצה בכה"ג להטיל בו מום, לכן לא מלאה לבי אותי לאמר בו היתר, מ"מ לענין דיעבד בוודאי לא מחמריני' כולי האי ואפי' בספק השקול נ"ל להקל מטעמא דכתיבנא, הנלפענ"ד כתבתי להלכה ולמעשה, אם יסכימו עמי מורים בהלכה, ואסיי' בברכה, יוסיף ה' עליו א"פ ככה הכ"ד אוה"נ דש"ת פה באדעז אור ליום וי"ו עש"ק ח' מנחם אב תרכ"ו לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסה

צום הרביעי יהי' לנו לששון ולשמחה, לבוא אל הנחלה ואל המנוחה, ובתוכם חביבי תלמידי הרב הוותיק עומק בחוקי חורב, חרוץ בעל פיפיות מלא וגדוש כש"ת מו"ה אלי' א"ש נ"י אב"ד בק"ק דערעטשקע יע"א:

יקרתו קבלתי, ואותיותיו שאלוני, ע"ד בכור שנולד ממין שנקרא בופע"ל, אם יש לדונו כוודאי או ספק בכור, ומקום ספיקתו נובע ממ"ש הב"י יו"ד סי' כ"ח דיש ס"ל דמין זה ספק חי' או בהמה ורמ"א חושש להנך שיטות א"כ לענין בכור ג"כ יש ספק זה, אלו דבריו בקיצור, ולאפס הפנאי, אשיב בקיצור אומר, הנה המחבר פסק הלכה פסוקה דבופעל הוא בהמה וא"צ לכסות משום ספיקא, ורמ"א אחר שהביא דיש ס"ל דספק הוא כתב ולכן טוב לכסות בלא ברכה, או לשחוט עוף, מדכתב וטוב לכסות משמע, דאינו אלא חומרא בעלמא לחוש לה להסוברים דספק הוא, אבל לעיקר הדין נראה לו כמ"ש המחבר וכן ס"ל בפר"ח בכוונת רמ"א, ותב"ש כתב דא"כ ביו"ט יהי' מותר לשוחטו בלא כיסוי כיון שאין הכיסוי רק מהיות טוב, ועוד הקשה הו"ל לחוש מהיות טוב גם לענין כלאים, ומזה הוליד מ"ש בישוב הרמ"א דבופע"ל, אינו מספק שור הבר שבש"ס, ובפלתי ג"כ כתב דלא כפר"ח מכוח הקושיא דביו"ט יהי' שרי לשחוט, ולפע"ד משום הא לא קשה כיון שאנו מחמירים לעצמינו מהיות טוב לכסות בכל פעם בכל השנה אין ראוי' לשחוט ביו"ט בלא כיסוי כיון שכבר הרגלנו לכסות סבורים כי חייב לכסות והרואה יחשדו כי לא קיים מצות כיסוי, ובלאו"ה לא נכון לשנות פעם כך ופעם כך ולכן גם ביו"ט לא ישחוט וזה פשוט, אלא דמה שהקשה בתבו"ש עוד, דהי' לו לרמ"א ג"כ להגיה לענין כלאים וטוב לחוש לכתחלה, כגון דא קושיא היא, וא"נ דלא חייש רמ"א שמא הבופעל שור הבר מין בהמה או חי' היא אלא הבופעל ספק בפני עצמו הוא, ומ"מ אין לשון הרמ"א יוצא מידי פשוטו דכתב דטוב לכסות שאינו רק מהיות טוב וה"ה לענין איסור כלאים יש לחוש מהיות טוב אלא דלא אייריי ממין זה התם לענין כלאים כנ"ל:

ולפ"ז אין לעשות שום ספק מזה לענין בכור לדון בו ספק בכור דהעיקר דמין בהמה הוא כפסק המחבר וכן אם נתערב חלב בופעל, אי נתחדש עוד ספק ממקום אחר אין לעשות ספק ספיקא להקל, מאחר שהעיקר לדינא, דמין בהמה הוא כנ"ל:

ולו יהיבנא דרמ"א מחמיר מעיקר הדין ומספק גמור כאלו פוסקים דס"ל דספק ממש הוא, מ"מ להקל בספיקו לענין חלבו כשיצרף עוד ספק, או אם יש לנו קולא בספק בכור אין לצרף ספק זה לס"ס או להקל בספק בכור דיש כעין ס"ס להחמיר דלמא העיקר

כשיטות הסוברים דוודאי בהמה וגם לדסוברים דספק הוא מידי ספיקא לא נפקא מיהא וכ"ז פשוט:

והנה מעלת תלמידי הרב נ' ציין על תשובת חתם סופר יו"ד סי' ש"ו דנסתפק השואל לשיטת רש"י ורא"ש דהטלת מום בזה"ז דרבנן אם יש להקל בספק בכור משום ספק דרבנן להקל, ולפע"ד יש לדין גם לשיטת רמב"ם דאסור מדאורייתא אבל לעשות מום בבעל מום ליכא איסור דאורייתא כמ"ש פרק א' מאיסורי מזבח ממשמעות הרמב"ם והכרח מש"ס בכורות א"כ ספק בכור דאינו ראוי' להקרבה מספיקא אין לך מום גדול מזה, והוי כמטיל מום בבעל מום, דליכא איסור דאורייתא ונראה לרמב"ם אפילו איסור דרבנן ליכא דלרמב"ם לא מצינו שאסרו חכמים והחמירו בדבר זה, וע"כ הרמב"ם מפרש ש"ס דע"ז י"ח ע"ב דרבא מדאורייתא אמר שאסור בקדשים בזה"ז וא"כ מנ"ל לחדש איסור דרבנן במטיל מום בבעל מום, אלא שיש לחלק בין הספיקות בספק בכור ראשון לאמו אם יבא משיח צדקינו ויבנה בהמ"ק ב"ב לא יהי' ראוי' להקרבה מספק, גם עכשיו הוי כמטיל מום בבעל מום, אבל בספק דדינא, אם חיה או בהמה וכיוצא בו בזמן בהמ"ק לעתיד שיתבררו הספיקות לדינא, אפשר יתברר להחמיר ויהי' ראוי' להקרבה, גם עכשיו אסור להטיל בו מום, אולי והי' ראוי להקריב ועיין כעין זה בבכורו' דף ל"ד ע"א וקיי"ל כר"א דראוי מיקרי שאם יבא אלי' יעיין שם:

ואאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס כתב שם דאין לדון מטעם ספק דרבנן להקל דזיל בתר טעמא דנראה כעושה מום בקדשים וכיון דמספק אנו נוהגין בו קדושה, ואסור בגיזה ועבודה נראה כמטיל מום בקדשים ואפילו לרש"י ורא"ש אסור, ולדברינו ביותר יש להתיר לרמב"ם דלא מצינו שהחמירו רבנן משום שנראה כמטיל ומבזה קדשים ומדין דאורייתא הוי כמטיל מום בבע"מ כמ"ש:

אלא דלפע"ד יש מקום לומר, בגוף איסור זה שהוא דרבנן שהם לא אסרו רק במטיל מום בזה"ז בקדשים שראוים להקרבה בזמן בהמ"ק גזרו לומר שלא לעשות מום לפסול קדשים להקרבה, כיון שבזמן בהמ"ק ראוי' להקריב וע"י מום מדחה בידים, ועיין גם זה בבכורות דף ל"ג ע"ב שמא יבא אלי', אבל להטיל מום בבע"מ לא אסרו כיון שבהמה בעצמותה כבר נדחה מלהקריב מה בזיון איכא במטיל מום בבעל מום שנדחה בעצמותה ואין גריעות בהטלת מום עוד נוסף על מומו הגם דבש"ס ע"ז מבואר דיותר אסור להטיל מום בבע"מ מלהטיל מום בזה"ז, היינו למ"ד דאורייתא מקרא דכל מום לרבות בעל מום יש לחלק דווקא בבע"מ קפיד קרא דחזי לדמי' משא"כ בזה"ז, אבל באיסור דרבנן י"ל איפכא, דבזיון קדשים רק בזה"ז משא"כ בבעל מום כן י"ל, וא"כ בספק בכור דאין לך מום

להקרבה גדול מזה יש לצדד להקל בהטלת מום והיינו בספק אם נולד ראשון אבל לא בספיקא דדינא כמ"ש לעיל, אלא דבאמת מצאתי אח"כ בתוס' בכורות דף ל"ג ע"ב סוף ד"ה בע"מ דפשיטא לי' דגם להטיל בבע"מ איכא איסור דרבנן יעיי' שם, וא"כ פסקא של אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל שריר וקיים, מ"מ לשיטת הרמב"ם יש לצדד להקל כמ"ש, ולאשר לנדון שלפנינו אין נפקותא דאין לדון בו כלל, שהוא ספק בכור כמ"ש לכן הקצרתי וכ"ז כתבתי בעיון מעט מזער וד' יאיר עיני הכ"ד טרוד מאוד אוה"נ דש"ת פה פ"ב ג' י"ז תמוז דהאי שתא תרח"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסו

בין המצרים, ה' קרנו ירים, ה"ה י"נ הרב הוותיק המהולל, ברכת ה' מלא, חרוץ בע"פ ובקי מצוין בהלכה, כש"ת מו"ה אורי מיללער נ"י, בשבת תחכמוני מורה לעם ה', בק"ק ש"ב יע"א:

יקרתו קבלתי, שבוע זו, והיום פניתי מעט רגע, למבוקשו עברתי ע"ד במרוצה, כי טרדותי רבו עד למעלה ראש כידוע, ולכן כבודו מחול, אם לא אשעשע כעת באורך בח"ת אשר ערך לפנינו, ומ"מ לא אשיב פניו ריקם בלי ד"ת אביע אומר על מה שנתקשה על השעה"מ בהלכות שביתת עשור במכתבו לי"נ הרב הגאון דס"ה מהרי"א נ"י, דהקשה על הרשב"א יבמות דף קי"ד דסבר דבדרבנן מותר לספות בידים מש"ס שבת ר"פ מפנין, דמוקי למתניתין דתנן דטבל מוקצה הוא בטבל דרבנן והא ראוי' לספות לקטן, וע"ז תמה מע"כ נ"י הא הנאה של כילוי אסור בטבל, וכי להאכיל לקטן עדיף מלהדליק או ליתן לבהמתו זאת קושיתו, ובעברי במרוצה תמה אני מה לו לבא עד שער המלך, בקושיא זו על הרשב"א עצמו היה לו לתמוה דהקשה לדנפשי' מש"ס עירובין ר"פ בכל מערבין דלמה אין מערבים בטבל דרבנן הלא ראוי' לספות לקטן וקשי' כהנ"ל, והפשוט כמ"ש מע"כ נ"י דרשב"א לטעמי' בשבת דף ק"ו דבטבל טהור ליכא איסור הנאה רק באכילה, ומה דקשיא על הרשב"א שבת מש"ס חולין דף ז' ופסחים דף ט', והן אלו הראיות דמביא הר"ש שילהי תרומות ותוס' יבמות דגם בטהורה אסור, צע"ג על הרשב"א ואפשר דס"ל כשיטה זו דמייתי הר"ש שם דס"ל דלהאכיל לבהמתו אסור בתרומה משום דכתיב וכהן כי יקנה וכו' אפילו נפש בהמה אבל ישראל לא, וי"ל שוב ילפינן טבל מתרומה דלהאכיל לבהמה אסור כמ"ש תוס' יבמות דילפינן זה מזה, הגם דרשב"א ס"ל דבטהורה שיש איסור אכילה, מותר בהנאה דווקא להדליק, אבל להאכיל לבהמה לא, ורשב"א לא כתב

רק להדליק מותר, ולפ"ז הדר תקשי ממ"ש רשב"א מהא דפ' בכל מערבין, ולכן היותר נכון דס"ל מדרבנן אסור אפילו בטהורה כמ"ש הגאון מהרי"א ני' ובטבל דרבנן לא אסרו ועיין פ"י פסחים דף ל"ד ע"א:

ואיידי דאיירי אציע לפניו, מה שאמרתי ביישוב הרמב"ם דס"ל בפשיטות דלמספי' בידים גם בדרבנן אסור מנ"ל, ולכאורה הדין עם הרשב"א כמו למ"ד ב"ד מצווין להפרישו מחלק ש"ס בין דאורייתא לדרבנן, כן י"ל לדידן דספי לי' אסור דווקא בדאורייתא אבל בדרבנן מנ"ל, ונ"ל הנה התה"ד סי' ס"ו חקר אם יש איסור קלילא בקטן והעלה דע"כ ליכא איסור כלל דאת"ל דאיכא איסור היו מצווין להפרישו כמו גדול העושה איסור, והא דאסור למספי בידים משום שלא להרגילו באיסורים כשיגדל:

ואומר לפ"ז לפי שיטתו של הרמב"ם כל דרבנן דאורייתא הוא בלאו דלא תסור, חוץ היכא דמחלו רבנן והקילו כגון בספק וכיוצא בו, כדאיתא בתשב"ץ בספר זוהר הרקיע ליישב בזה הרמב"ם מקושית הרמב"ן וכבר האריכו הקדמונים בזה, וכי כן א"א לחכמים להקל בזה להתיר לספותו בידים כיון דהאיסור משום שלא להרגילו בידים כשיגדל והא קטן זה כשיורגל באיסורים דידהו ויעשם כשיגדל יעבור בדאורייתא ממילא מי שמאכילו ומרגילו בכך עובר באיסור דאורייתא (ויש לומר דעבר מדאורייתא בלאו דלפני עור דהא ע"י שמאכילו עכשיו יורגל בגדלותו לאכול האיסור על ידו ומכשילו עתה על העתיד ועובר בלפני עור כמו מי שמשים אבן בדרך לפני עור אשר ילך בדרך זה אחרי יום או יומים) דאסור למספי בידים להרגילו בקטנותו שיבא לעבור על דאורייתא כשיגדל, ואין בכחם להקל בדדהו, וש"ס דמחלק בין דאורייתא לדרבנן, היינו אי ב"ד מצווין להפרישו בדאורייתא ולמאן דס"ל הכי הטעם משום שיש איסור לגבי קטן גם כן וצריך תשובה לכשיגדל צריך להפרישו כבגדול שצריך למחות על ידו כל האפשר ושפיר מחלק ש"ס דבדרבנן א"צ להפרישו דרבנן לא הטילו איסור דדיהו רק על גדול ועל קטנים לא הטילו איסור כלל, וא"צ להפרישו, אבל למ"ד דאין בדמ"ל רק דלא למספי' בידים לענין למספי בידים אין מקום לחלק בין דאדרייתא לדרבנן כנ"ל, ובמקמו הארכתי יותר בזה והוא נכון מסברא לפע"ד:

ובלימוד הישיבה בשיעורא דיומא בגיטין דף נ"ה ע"א אמרתי ביישוב קושי' רשב"א שם על רש"י לפי פירושו דכוונת רש"י דמתני' כשמאכילה לה בידים איירי, לכן מפרש בתרומה דרבנן, מה מקשה וליכל קטן אוכל נבילות הוא הא מתני' בלהאכיל בידים קאי, וזה קשה גם לחד תי' בתוס' דלהאכיל קאי, ואמרתי ליישב ע"פ תה"ד הנ"ל דלמספי' אסור משום שלא להרגילו דאי משום שיש איסור בקטן הי' צריכים להפריש ונראה

ומוכח מדבריו למ"ד בדמ"ל דס"ל דיש איסור בקטן דמשום שלא להרגילו בוודאי לא שייך זה בעושה מעצמו שנצריך להפרישו משום שלא יורגל לעתיד, ולפ"ז בחרש דל"ש שלא להרגילו, דלעולם עומד בחרשותו, ול"ש שיתפקחו, לכן למ"ד ב"ד מצווין להפרישו משום שיש איסור קלילא בקטן שפיר גם בחרש נמי מצווי' להפרישו משא"כ אי אין בדמ"ל רק דלא למספי' כדי שלא יורגל זה לא שייך בחרש, והא"ש דמקשה הא קטן אוכל נבילות הוא ואין צריך להפרישו ומשום איסור דספו לי' בידים זה לא שייך בחרשת, וכיון דאין בדמ"ל דליכא איסור בקטן וחרש ממילא אפילו להאכיל מותר, ורש"י במתני' בקטנה כתב דווקא תרומה דרבנן דלהאכיל איירי ואסור בקטנה וא"ש גם תי' ב' של תוס' כנ"ל:

ובהא ארווח לן, ש"ס יבמות דף קי"ד ע"ב דמקשה בעל חרשת, הא קטן אוכל נבילת הוא, וצ"ע הא אין לך ספו לה בידים יותר משהוא עמה כאיש ואשה, ודוחק ורחוק שזהו שמתרץ משום איסור דידי' כמובן, ולדברינו א"ש דע"כ ב"ד מצווין להפרישו דאי אמ"ל ממילא מחרשת מותר לספות כמ"ש, ודחי משום איסור דידי' של עצמו כנ"ל, (ועיין חתם סופר או"ח פ"ג):

ומלתא דתמיה לי מאז, אזכיר פה, על הרשב"א יבמות דק קי"ד דנתקשה הא מתני' קטנה אוכלת בוודאי בהגיעה לחינוך ואפ"ה מקשה וליכול קטן אוכל נבילות הוא, וצל"ע הא בחרשת דעומדת בחרשותה לעולם בוודאי ל"ש מצות חינוך ורחוק לומר דלשון קטן או"נ קשי' לי' דהכי קאמר אוכל נבילות הוא, וכיון דאין ב"ד מצווין להפרישו וליכא איסור בקטן רק משום חינוך כשהגיע לכך ובחרשת ל"ש חינוך וצ"ע, ומיושב בזה הא דפי' רש"י במתני' בתרומה דרבנן משום דמשמע לי' דמתני' בסתמא הגיע לחינוך וצ"ל לתירוצי תוס' דש"ס יבמות רצה לומר למ"ד ב"ד מצווין להפרישו והא"ש דמקשה ש"ס הא קטן או"נ הוא כמ"ש ול"ק קושי' רשב"א על רש"י שם:

אם כי הזמן יקר לי מאוד, אמרתי עבידנא לי' לפר"מ ני' נייח נפשי' במה דאפשר לי, כי חפץ בשעשועי אורייתא הכ"ד אוה"נ דש"ת פ"ב נגהי ליום ה' פ' מסעי תרי"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסז

יצו ה' את הברכה, שמורה בכל וערוכה, לכבוד י"נ וחביבי הרב הגאון המהולל המפורסים בקי בחדרי תורה קולע אל השערה מעוז ומגדול כקש"ת מה"ו אברהם וועכסלער ני' אבדק"ק שוואבאך והמדינה יע"א:

זה ימים עברו אשר קבלתי יקרתו ובשבוע זו בא פר"מ ני' בלוחות שניות, והן אם רבו טרדותי בפרט לעת כזאת, מ"מ לאהבתי למר י"נ ני' פניתי כמו רגע לשום עין על השגותיו וחיציו אשר ירה על תשובת חת"ם סופר, מה שתמה במה שמסופק בסי' רפ"ז אם שייך הרכבה אף בשני מינים שאחד מהם לא יעלה על הקרקע וירקב בארץ, ופר"מ ני' הראה מקום במשנה ח' פ"א מכלאים דלא משמע כן וציין לעיין בר"ש ותוי"ט מה שמביאים בשם ירושלמי אלו דבריו, גם בעיני יפלא על שלא רמז עכ"פ על משנה ההיא, ולפום רהיטא נ"ל דסברת אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל, אינו אלא בנדון דידי' שהרכבת החיטה פועלת שעי"ז ישרש הענף בקרקע, ויעלה ויצמח, וס"ל כיון שהחטה בשנותכת כחה, נרקבה בארץ בזה יש להסתפק, אבל באבטיח שנותן כחו באילן בעודו תחת הארץ ועושה פעולה באילן שע"ג קרקע עי"ז שני מינים ע"ג קרקע הם כיון שמוסיף כח, במה שע"ג קרקע, ועדיין האבטיח בעין, כן יש לקיים דבריו הקדושי' ומ"מ תמוה בעיני כעת והלא לפניו הי' נגלה כל תעלומות ומכ"ש משנה מפורשת והי' לו להביא עכ"פ:

שוב קרא תמה על מ"ש בתשובה סי' ש"כ בפשיטות דשניהם יכולים לשאול הבעה"ב והשליח, ופר"מ ני' הראה במשנה ד' פ"ג דתרומות נגד זה בטל עד שלא תרם אין תרומתו תרומה משתרם בטל ת"ת אלו דברי מר ני', ידיד נפשי בזה לא מצאתי מקום תמוה כלל, במשנה איירי שיבטל השליחות סתם ויאמר המשלח לא ניחא לי בשליחות זה ובזה מחלק מתני' אם קודם שתרם או אחר שתרם דאחר שכבר נעשה מעשה איך יבטל השליחות, ויעיין ש"ס קדושין ר"פ האומר, והוי כמו שתרם הוא בעצמו שאינו יוכל לומר שחוזר בו והמעשה יהי' בטל וכן שלוחו אחר שכבר עשה, אבל פשיטא שלא אלים שלוחו יותר ממה שיעשה בעצמו, ואם תרם בעצמו, יוכל לשאל עליו, כן יוכל לשאול על מה שתרם השליח ברשותו, וצריך לשאול עליו כמו בשואל על תרומה שהפריש בעצמו כדין שאלה בכ"מ, ושפיר כתב אאמ"ו זצ"ל דפשיטא דשניהם יכולים לשאול רק דכששליח שואל עדיין יוכל להפריש דהרי לא קיים שליחותו והוא עשה אותו שליח שיפריש תרומה ועדיין לא תרם תרומה המועלת שיפטור בו כריו (ויעיי' גיטין ס"ג ע"ב מי קאמר להו כתובו וכו') וכן בזה וכי אמר לשליח שיעשה רק מעשה הפרשה רק שלחו כדי שיתיר טבלו או עיסתו וכיון ששאל עליו עדיין לא קיים רצון המשלח, ועדיין בשליחותו עומד, אבל המשלח אם שואל עליו בטל השליחות דהרי השליח כבר עשה את שלו ותרם כתקונו, והוא מתחרט ושואל על התרומה וצריך לעשות שליח מחדש:

ונ"ל ראי' לדין זה ממתניתי' דפסחים כיצד מפרישים חלה בטומאה ביו"ט וכו' למה לא נתנו עצה שיעשה שליח להפריש ולא שייך דעובר על בל יראה משום דאי בעי מתשיל

עלה, עיי' מג"א סי' תמ"ח ס"ק ה' דמה שביד אחר לעשות לא שייך הואיל שיעבור עליו וכן בזה עיי"ש, וע"כ דגם באופן זה יוכל לשאול עליו הבעה"ב, ועוד נ"ל ראי' מנדרים דף נ"ט דמקשה והרי תרומה דאי בעי מתשיל עלה וכו' ודחוק שם בתרוצים שונים ולא מתרץ באופן שתרם ע"י שליח וע"כ דפשוט דע"י שליח ג"כ יוכל הבע"ה לשאול ולבטל מה שעשה השליח:

ומש"ס שם נ"ל ג"כ ראי' למ"ש אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל שם דלענין ברכה שכבר בירך אין כאן חשש ברכה לבטלה, דאל"כ מאי צריך ש"ס לחלק דבקונמות מצוה לאתשולי דכל המקיימו וכו' ובתרומה מה מצוה איכא ויעיי' ר"ן שם דצ"ל דהקדש דמנה לעיל היינו בהקדש בה"ב (שוב ראיתי שבתשובת חו"י סי' ק"ל הרגיש בזה ונדחק), ולא מחלק דבתרומה איסור יש בו ומשום ברכה לבטלה ואיירי שבירך על הפרשה זו לבד, מה שא"כ בקונמות וכן בהקדש, וע"כ דליכא בזה חשש ברכה לבטלה כנ"ל:

והנה פשיטא לאבא זצ"ל בתשובה שם דשליח יוכל לשאל על מה שכבר עשאו דבמעשה דידי' כבעליו יחשב, ולולי דפשיטא לדידי' הוינא מסופק בו, דמאחר שעשה שליחותו אין לו כח בו ומה גם מאחר שע"פ רצון בעליו נעשה וכמו שלא יוכל להפריש רק מדעת בעלים כן לא יוכל לשאול עליו, אלא דבטלה דעתי נגד דעת רבן של ישראל, אבל צל"ע מש"ס כתובות פרק המדיר דף ע"ב ע"א, דטרח ש"ס לאוקמי הא דתנן במתניתין האכילתו שאינו מעושר ומקשה הש"ס מנא ידע, ואי דידע נפרוש, הלא י"ל שמיירי באופן זה שהפרישה מעשר בשליחותו ואכל כדין, ושוב שאלה על הפרשתה נמצא אכל למפרע את שאינו מעושר, והיינו שלא בא המעשר עדיין ליד המקבלי מעשר, והנה הייתי יוכל להקשות בלאו"ה דלמא מיירי כגון שהאכילתו מדידה והפרישה תחלה ושוב נשאלה עליו, דא"כ צ"ל שנתן לה אחד על מנת שאין לבעלה רשות בה וכה"ג, וזה לא שכיח, וכן לא רצה לומר שהודיעתו שהכשילה אותו כמ"ש הר"ן שם דלאו שכיח שתודה אחר המעשה, אבל באופן זה שכיח ושכיח שהפרישה בשליחותו ושוב שאלה עליו והוא ראה וידע ששאלה עליו, והי' מוכח מזה דשליח אין יוכל לשאל על שכבר עשה וקיים שליחותו וצ"ע כעת, (ויש לדחוק דדווקא בסתם שליח יוכל השליח לשאול עליו בפתח וחרטה דמשוי מעשה הפרשתו כטעות כי כל זה עיקר טעם פתח וחרטה כמבואר ברא"ש נדרים ומפריש עוד הפעם כהוגן ולתקוני שדרי' אבל כאן ע"י שאלה וחרטתה יבוא שיהא בעלה המשלח אוכל טבל למפרע כל כך לא שויתה שליח אם כבר אכל ועיי"ל אם באמת הדין כך דגם לאחר שאכל מכרי זה יוכל עוד לשאול עליו אם כן לא עשה שום איסור במה שאכל טבל למפרע כיון שבשעת אכילתו לא עלתה על דעת

לשאול עליו כלל וגם היא לא עשתה שום איסור בזה על מה שהאכילתו כיון שלא היה בדעתה אז לשאול עליו כלל ודומה למי ששחט בהמה ולא בדק בח"י טריפות וסמך על הרוב ואחר אכילתו מצא באבר אחד ריעותא המטריף הבהמה דפטור דאונס הוא מכח התורה שהתירתו (וכמו שאין משום ברכה לבטלה שבירך בהפרשת תרומה אם אח"כ נשאל עליה):

ולאפס הפנאי אקצר בפלפולים והי' זה שלום כנפשו היפה ונפש אוה"נ דש"ת כל הימים אוהבו כותב בחיפזון רב פה פ"ב כאור בוקר ליום ה' כ' א"ר אדר"ת לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסח

תיתי שלמא רבא, ומזלא טבא, לידידי הרב המופלג מלא פלג מורג חרוץ בעל פיפיות המאוה"ג מלא עתיק כש"ת מה"ו שלמה נ"י רבק"ק אפ"ש יע"א:

יום אתמול הגיעני מכתבו לידי והנה מעלתו נ"י שאל בשתים ממני, ועל הראשון אשיב מיד כי שיהוי בזה איסורא, ועל השנית אשים עיוני כאשר אקח מועד בימים הבאים אי"ה, והראשון קשה ממנו, ע"ד איש רע בליעל שבגליל שלו, אשר זה איזה שנים עשה נבלה בישראל ונשא אשת אחי אמו האסורה עליו מדברי סופרים, זאת לא זאת היא אסורה עליו מדברי תורה, להיות כי אתברר והוא והיא מודים, כי בא עליה בעוד היתה אשת איש אשת דודו הנ"ל, וכשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל והנה מעלתו' נ"י קרא אותם ודיבר על לבם, כדברי חכמים בנחת ישמעון, ומענה רך משיב חמת גבר, ולא עלתה בידו עדיין עומדים בטומאתם באמרם נבחר מות מחיים אם יהי' פרודים זה מזה, והנה הדין פשוט שאם בדברים לא יוסרו אלו אשר בהפקירם ניחא, ומתפרצים מאדון העולם מצוה וחיובא איכא לכוף אותם, בשוטים בכל מיני רידוי וכפיות ויסורים עד אשר יתפרדו כל פועלי עון, ואפילו משום אחד מאיסורי הנ"ל ראוי' כן מכ"ש וקו"ח בצירוף שניהם יחד, וחיוב מוטל על מעלתו נ"י להתאזר כגבור חלציו עם סיועת אקור"ט במקומו לילך אל מקום המשפט שרי העיר אשר המה מושלים מקשיבים על דבר אמת לעמוד לימינו להעמיד הדת על מכונו להכות באגרוף רשעים אלו עד אשר יתרצו בגט פטורין כדמו"י, ואין בזה משום גט מעושה, וכ"ז פשוט ומבואר לכל באי שערי פסקי דינים הש"ע אה"ע סי' קנ"ד:

אמנם כן ראיתי והבנתי מדבר מעלתו נ"י כנגע נראה לו שיש לחוש שאם יכוף אותם ילכו אחר ההבל ויהבלו ויצאו לתרבות רעות ח"ו, ומ"מ פשוט לי' שאין לדיין לחוש לזה

רק מה שבידו לעשות יעשה אלו דבריו, הנה מאי דפשיטא לי' מספקא לי טובא כאשר אבאר, הנה דבר זה נפתח בגדולים בפסקי מהרא"י סי' קל"ח ומובא בהגהת רמ"א סי' של"ד שמנדין למי שראוי לנדות, ואפילו יש לחוש שיצא עי"כ לתרבות רעה אין לחוש לכך עכ"ל, והטו"ז שם דחה זה מהלכה והביא ראיו' נגד זה, אמנם ראיתי בתשובת חו"י סי' קכ"א הביא ראיות ברורות לדינו של התה"ד ודחה דברי הטו"ז בשתי ידים ומצאתי ראיתי אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל יו"ד בח"ס ס' שכ"ב הסכים ע"י חו"י הנ"ל, והאריך הרחיב הדיבור בזה משיב דברים נכוחים על דברי הט"ז ואין לנו אלא כפסקא של הג"ה רמ"א הנ"ל, וראוי' לכוף וליסר עוברי עבירה הנ"ל עד שיתרצו לקיים דברי חכמים:

ברם דא צריכא עיונא, כאשר הבנתי מדבריו, כבר יש להם בנים, וכבר העיר אאמ"ו זצ"ל בח"ס שם, דצ"ע אם צריכים אנו לחוס על הבנים שלא יטמעו בין העמים, או נימא צריכים אנו להעמיד דתינו ולא נחוש לשום דבר יעיי"ש, ולפע"ד נראה דוודאי לנו לחוס על הבנים שלא חטאו, מסברא וגמרא, מסברא דהא דאנו עושין דין ברשעים במקום שאנו רואים דאיכא חששא טובא ולפעמים קרוב לוודאי שישתמדו מכ"ש שיעמדו אז באיסור שעברו, ומה פעלנו והרווחנו, נהפוך הוא יוסיף חטא על פשע, מ"מ אנו מחוייבים להעמיד הדת ולעשות מה שעלינו ובכחינו למען ישמעו אחרים ויראו, והלעטהו לרשע וימות, אבל במקום שיש לחוש שיקח גם בניו אתו עמו והמה אנוסים בוודאי טוב לנו למשוך ידינו מלאבד נפשות אלו בשביל שאחרים יקחו מוסר מה לי לתקן אחרים ולאבד אלו הקטנים ולאנסם שימירו דתם ויאבדו מתוך קהל ה' ר"ל וקלקלנו יותר על התיקון כן הסברא נוטה לדעתי, ומגמרא נ"ל להביא ראי' מש"ס קדושין דף פ"א ע"א דאמר רב מלקין על הייחוד ואמר רב אשי לא אמרן אלא ביחוד פנוי' אבל דא"א לא שלא תהא מוציא לעז על בניה, וכן הוא בש"ע סי' כ"ב מבואר דבשביל חשש לעז בעלמא על הבנים לא מענשים האבות הראוי' לענוש קו"ח ב"ב של קו"ח שאם יש לחוש חשש הנראה שיצאו לתרבות רעה ח"ו שנהי' בשוא"ת בעונש האבות, ואין לדחות שם הוא לענוש על העבר שחטאו והתיחדו משא"כ בנידן דידן הוא על העתיד שיחדלו מלפשוע, הא תינח אם נרוויח זה בוודאי הי' לנו לעשות כל האפשר להציל אותם מחטוא ולמרות עיני כבודו ית"ש, ולא נחוש בשביל כבוד הבנים, אבל על זה אנו דנין שאם נכוף אותם לא יעזבו דרך הרשע אלא יוסיפו בני עולה וימירו דתם כדי שלא יתפרדו זה מזה, ולא נרוויח רק כדי שישמעו אחרים ולא יעשו כמעשיהם כיון שיראו דלא שתקו רבנן וכפו אותם וזה דומה להתם שג"כ יש תועלת זה שאחרים יקחו מוסר ולא יתיחדו כאשר עשו אלו, מ"מ אין מלקין בשביל כבוד הבנים קו"ח שיש לנו לחוש לאיבוד נפשות הבנים המנוקים מעון

ואלו הצאן מה פשעם ומה חטאתם לדחותם מהסתפח מנחלת ה' ויאבדו לעולמים ר"ל, ואין להשיב, התם לא ילמדו אחרים שלא להתיחד כי יאמרו שזינתה לכן נלקו בב"ד משו"ה חוששי' ללעז שיאמרו ידעו רבנן שזינתה כדפי' רש"י שם, ולא הרווחנו במלקות רק לענוש הרשעים על רשעתם, לכן אין מלקין בשביל כבוד בנים, הא ליתא דהא אפשר להכריז ומשום שלא שמעו כולם כבש"ס שם אפ"ה אלו שישמעו ההכרזה יקחו מוסר ולא יתיחדו ועל כרחך משום כבוד בנים אין חוששין למען ישמעו ויראו כ"ש וקו"ח כשיודעים שיצאו הבנים בע"כ לתרבות רעה ויטמאו בין הנכרים וכמ"ש:

ולא דמי למ"ש ברמ"א סי' רל"ד סעי' וי"ו דיש רשות לב"ד לגרש בניו מבית הספר ולגרש אשתו מבה"כ עד שיקבל עליו הדין והוא מנמ"י, ויעיין טו"ז שם, וחזינן שמגרשים הבנים מלימודם בשביל האב שחטא יעיי' מ"ש בחתם סופר שמסביר בטוב טעם שיטת הגאון רב פלטוי, ומלבד זה נ"ל דאין לדמותו לנידון דידן כי שם אשרי לבנים כשהאב יקבל הדין ושב ורפא לו, ומקרא מלא מתהלך בתומו צדיק וכו' וההיפך פוקד עון אבות וכו' ויש תקוה שע"י שמגרשין הבנים מבית הספר ישוב כי גדול בושתו ומוטב שיהי' בטלים מד"ת על זמן מה כדי שיזכה האב וישוב והבן ג"כ זוכה, משא"כ בנידן שלפנינו שע"י הכפי' יש לחוש ששניהם האבות והבנים יצאו לת"ר ח"ו בוודאי טוב לנו למשוך ידינו, וגם אם הילדים קטני' ולא הגיע לגדלות על פי תורה מ"מ איכא להאי חששא עיין ש"ע או"ח סי' ש"ו שמחללין שבת כדי שלא תמיר הבת, ועיין מג"א שאפי' בקטנה, ולכן נ"ל אם יראה כי יש חשש קרוב לבוא שיצאו לת"ר ולפי נימוס וחוק שבניהם אשר לא הגיעו לגדלות כפי נימוסתם נגררים אחריהם ימשוך ידו מהם בכפיי' כי האי, וחכם עיניו בראשו, וה' יתקנינו בעצה טובה מלפניו, הכ"ד ידידו פה פ"ב יום ה' לסדר ויחי תורה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קסט

לדזיו לי' שלם נופך ספיר ויהלום רב חביבי הרב הגאון המופלג המפואר חריף ובקי בעל פיפיות עומד לתלפיות צדיק תמים כקש"ת מו"ה אברהם אהרן נ"י אב"ד דק"ק פ"ק יע"א:

גי"ה קבלתי ונפשו היפה לחוות דעתי שואל בהלכה שפסק הרמ"א יו"ד סי' שע"ג כהן השוכב ערום ומת בבית צריך לרוץ חוצה ולא יעכב עד שילביש עצמו תחילה, ובדג"מ שם כ' שיש להקל ולסמוך על שיטת תוס' ברכות דף כ' ע"א, אם יש לסמוך על דג"מ נגד תה"ד ורמ"א, ולעשות רצון מע"כ רב חביבי נ"י חפצתי ואחוה לו דעתי העני':

הנה מ"ש בנוב"י באורך דדינו של הרמ"א רק לשיטת רש"י אבל לשיטת תוס' כל טומאת כהן נדחה מפני כבוד הבריות דילפינן מכהן גדול כבר קדמוהו בתשובת פ"מ ח"ב והניח בצ"ע על שלא כתב הרמ"א דתליא בדיעות ותמה שלא התעורר אחד מן האחרונים בזה, והיה נעלם ממנו שכבר התעורר ע"ז בתשובת חוות יאיר וכתב כי תה"ד אחז בשיטות רש"י ומיישב בטוב טעם ודעת קושית תוס' על רש"י ועיין פ"י במקומו:

והנה הרמב"ן בתה"א מביא יש גורסין בש"ס ברכות ויליף מכה"ג ומתרץ שאינו שוה בכל ונזיר איתא בשאלה, והוא דחה גירסא ושיטה זו דא"כ נדחה כל הסוגיא בתרגמא ר"א בטומאת בית הפרס דרבנן ורבא מתרץ בארון שיש בו חלל טפח אבל בטומאה דאורייתא לא, ולשיטה הנ"ל באמת גם טומאה דאורייתא נדחה כמו בכה"ג והכריח כשיטת רש"י וגם הוא אזיל ומתרץ קושית תוס' על רש"י:

וכשאני לעצמי נ"ל ראיי לשיטת רש"י דצל"ע על דמקשה ש"ס ונילוף מלאחותו, ולפי חילוק זה שבין איסור השוה בכל, לאין שוה בכל, היכי נילף מדנדחה מילה אין למילף דאיננה שוה בכל, ומהולך לשחוט פסחו לא יכול למילף די"ל דס"ל לרב כר"ש פסחים דף צ"ג נשים פטורות אפילו מפסח ראשון וא"כ גם פסח איננו שוה בכל אבל באיסור דשוה בכל מנ"ל, וקושיא זו יש לדחות דש"ס רצה לתרץ דרב להלכתא דקיי"ל נשים חייבות בפסח ראשון, אלא דעל בריייתא גופא יש להקשות לכאור' מנ"ל לרבות מלאחותו פסח ומילה דלמא דווקא מילה נדחה מפני שאינו שוה בכל וקמ"ל הגם שיש בו כרת, פסח דשוה בכל מנ"ל דנדחה, וצ"ל דברייתא אתיא כר"ש דנשים פטורות מפ"ר ומה לי פסח ומה לי מילה לכן מרבינן שני' ולזה לק"מ על רב אי ס"ל כר"ש ומרבינן תרתי פסח ומילה מפני ששניהם אינם שוה בכל וכלאים שוה בכל לא ילפינן ואי ס"ל כהלכתא דנשים חייבות בפ"ר באמת לא מרבינן מולאחותו רק הולך למול אבל הולך לשחוט פסחו לא מרבינן כיון דשוה בכל הוא וה"ה כלאים לא נדחה וכדומה וצל"ע:

ולא ידעתי פתר לקושיא זו לשיטת תוס' רק לומר דמקשן שקיל להו במשקולות עשה שיש בה כרת הגם שאינו שוה בכל לא קלה מל"ת ששוה בכל שאין בה רק לאו בעלמא והתרצן השיב שב ואל תעשה שאני או שוא"ת שיש בה כרת קיל מלאו דיש בו מעשה הגם שאין בה כרת או דיצרפו שנים שאין שוה בכל וגם שוא"ת הוא כצ"ל ועיין:

ומצאתי מקום ישוב בזה שיטת הרא"ש בהלכות כלאים דאם הלובש כלאים הוא שוגג אין צריך להגיד לו משום כבוד הבריות ומקשו עליו מש"ס מנחות דף ל"ז מבואר לתרי לישני דצריך להפרישו מאיסור הגם דשוגג הוא, ולדברינו י"ל דס"ל לרא"ש דשוגג לא חמירא עכ"פ משוא"ת במזיד לאינו שוה בכל היכא דיש בו איסור כרת והלובש כלאים

בשוגג הגם שיש בו מעשה בשוגג ילפינן שפיר מולאחותו אבל במנחות שם בשוגג דאיסר שבת ששוה בכל ואיסורו חמור ובשוגג יש בו חטאת לא נוכל למילף מדנדחה פסח ומילה בשוא"ת דיש בשבת איסור חמור ושוה בכל והבין:

ולפ"ז אנו צריכים לשיט' תוס' אבל רווחא שמעתתא בלי דוחק לפי שיטת רש"י די"ל דהש"ס הכא לא נחית לחלק בין שוה לאין שוה, והא דלא ילפינן מכה"ג מטעמא דרש"י הוא וביותר נ"ל שעיקר קושי' הש"ס דנילף קאי על ר"א דתרגמא בטומאה דרבנן אבל טומאה דאורייתא לא נדחה ומקשה ונילף מולאחותו דכהן יהא שרי גם לטמאות בטומאה דאורייתא דאינו שוה בכל, והוצרך לתרץ שוא"ת שאני וא"ש על נכון:

ובזה ארווח לן עוד מה דצ"ל דמתרץ שוא"ת שאני וצ"ל דמה שאינו פושט כלאים למעשה יחשב לו, כמ"ש רש"י והיינו דס"ל רב כר"א דהכי ס"ל במכות ע"ב דלא כרב ועיין פ"י שכ' וצ"ל כ"כ האי הו"ל לש"ס לפרושי כיון דאיכא רב דל"ל הכי, ולמש"כ דעיקר הקושיא על ר"א ורבא דס"ל דווקא טומאה דרבנן נדחה מתרץ שפיר שוא"ת שאני והם אמרו בעושה מעשה דווקא בדרבנן ולרב בלא"ה לק"מ דשוה בכל מאינו שוה בכל לא ילפינן, והא"ש ג"כ בזה מה שנתקשה תוס' בשבועות דלא משני גם כשמקשה ונילף מוהתעלמת שוא"ת שאני, ולמש"כ י"ל דרצה לתרץ דרב אפי' אי ס"ל כרב ביבי במכו' ולמסקנא ג"כ א"ש דרב לכ"ע ועיין:

והנה החו"י הוסף דברים כי אתי שפיר דינו של תה"ד אפילו לשיטת תוס' בברכות ע"פ תוס' ב"מ דלכן צריך והתעלמת ולא ילפינן מולאחותו דאין למדין גנאי קטן כמו בזקן ואינו לפי כבודי מגנאי גדול דמת מצוה, ועפ"ז נחית החו"י לחלק בין גנאי גדול דלבוש כלאים לפשטו בשוק דהוא גנאי גדול כמ"ש תוספו' שם ובין גנאי דכהן לרוץ ערום לבית אחר דליכא גנאי כל כך ועיין בו היטב:

ואני אפרש שיחתי ואוסף תוס' מרובה הנה מתוס' בשבועות נראה דלא ברירא לי' לחלק בין גנאי גדול לקטן דכ' עוד שם תירוץ אחר בחבירו עושה מעשה מקרי מעשה ובזה מיושב ג"כ דצריך והתעלמת עיי"ש, וצ"ל לשיט' תוס' ברכות ע"כ צ"ל ולחלק בין גנאי גדל לקטן דכבר הבאתי קושי' הרמב"ן על שיטה זו של תוס' מדתרגמא ר"א ורבא בטומאה דרבנן ש"מ דלאמת גם טומאת כהנים שאין שוה בכל לא ילפינן ולהציל תוס' מקושי' זו צ"ל דס"ל לתוס' דאין דומה גנאי ומניעת כבוד של האבל שהולכים עמו בטומאה בה"פ או לכבוד מלכים לגנאי דמת מצוה והרמב"ן שהקשה לא ס"ל לחלק בין גנאי גדול לקטן ותוס' א"ש הולך בשיטתם בב"מ ובחד תירוצם בשבועות ותי' שני בתוס' שבועות דמשמע דלתירץ זה ל"ש לחלק בין הפרקים אזיל לשיטת רש"י ועי"ש שכתבו בתי' שני

כן כמו שכתב רש"י אשה רוצים להנשא שעושים מעשה ולשיטת רש"י בברכות אין אנו מוכרחים לחלק בין גנאי גדול לגנאי קטן והבין:

ועיין רמב"ן הלכות אבל שכתב דכהן מטמא בטומאה דרבנן העתיק תי' זה בש"ס דהלכתא הוא וצ"ל או דס"ל כשיטת רש"י ואין טומאת כהן נדחה מפני כבוד הבריות או דס"ל כתוספ' וס"ל דווקא בגנאי גדול כמו מת מצוה, אבל גנאי קטן כמו לילך עם האבל או מפני כבוד מלך לא אמרו:

המורם מזה דגנאי דאינו גדול כמו מ"מ אי אפשר להקל לדחות טומאת כהנים ממ"נ לשיט' רש"י אין שום טומאת כהנים נדחה רק במת מצוה דכתוב בצדו ולתוס' ע"כ דווקא בגנאי גדול כמו מת מצוה:

והנה מ"ש החו"י דאין בכהן רץ ערום גנאי גדול כ"כ כמו בפושט כלאים בשוק י"ל דתה"ד ע"כ הכי ס"ל היינו דס"ל לחלק בין גנאי גדול לגנאי קטן וס"ל דנדון זה גנאי קטן הוא ומנא אמינא לה מכח קושי' אחת שהקשה בחו"י שם והניחה בצ"ע דנראה מתה"ד דאפילו בשנכנס כהן בבית לא היה שם מה ונכנס בהיתר גמור ואח"כ מת בפתע פתאום צריך לרוץ ערום והקשה הא שב ואל תעשה וציין על תוס' שבועות דף י"ז וכוונת קושי' ע"כ בכה"ג הוא בנכנס בשוגג בשכבר מת הרי כמעשה יחשב כמו כלאים אם בשעת לבישה הוא שוגג וטומאה דומה לו, כמבואר בתוס' שם ועיין פ"י ברכות דף כ', ותמה אני על החו"י שהניח קושי' זו בצ"ע, ולדברינו שכתבנו תחילה דנדון תה"ד גנאי קטן הוא, לק"מ דאין למדין מולאחותו רק בשוא"ת בגנאי גדול ולא בגנאי קטן כמ"ש תוס' בשבועות הנ"ל ולק"מ, ומזה עצמו ראי' שסבירא ליה לתה"ד לחלק בין גנאי גדול לגנאי קטן וסבירא לי' שנדון שלו גנאי קטן הוא, וצ"ע לע"ד:

אלא דיש לי ראי' דל"ל לתה"ד כהנ"ל מדכתב כשהכהן ישן ואינו יודע אין צריך להגיד לו כיון שהוא שוגג ומדמה זה למ"ש הרא"ש ומביא הטור סי' ש"ג דכשהלביש כלאים שוגג א"צ להפרישו ואי ס"ל לתה"ד לחלק בין גנאי גדול לקטן וס"ל שזה גנאי קטן ואינו דומה לפושט כלאים איך מדמה נידון שלא לדין של הרא"ש דלמא דווקא בגנאי גדול מקיל הרא"ש בשוגג וע"כ או דס"ל לתה"ד דליכא לחלק בין גנאי גדול לקטן או דס"ל דנדון שלו גנאי גדול כמו פושט בגדו כלאים בשוק:

ובהתחלת הרעיון היה נ"ל דע"כ ס"ל לתה"ד חילוק בין גנאי גדול לגנאי קטן אלא דס"ל בנדון שלו הוי גנאי גדול כיון דאחז בשיט' הרא"ש כלאים דבשוגג א"צ להפרישו ועיי' ש"א סי' שס"ל בטעמא דרא"ש דס"ל דמה שאינו מפרישו הוי שוא"ת ול"ש סברת תוס' שבועות דמה שחבירו עושה מעשה, מיקרי מעשה, ולפ"ז צ"ל ע"כ דרא"ש ס"ל לחלק בין

גנאי גדול לגנאי קטן או מה שחבירו עושה מעשה מקרי מעשה וכיון דרא"ש ל"ס דמה שחבירו עושה מקרי מעשה ע"כ דנחית לחלק בין גנאי גדול לגנאי קטן, ואיך יליף בנדון שלו ממה שכ' הרא"ש בלבוש כלאים, וע"כ דס"ל דנדון שלו גנאי גדול כמו בכלאים ועיין היטב לדינא:

ולפ"ז ע"כ לנו לומר דתה"ד אזיל בשיטת רש"י דלשיט' תוס' כיון דגנאי גדול הוא נדחה מפני כבוד הבריות אלא דכבר הוכחנו דתה"ד ע"כ ס"ל דנדון שלו גנאי קטן מדמחמיר אפילו בשנכנס בהיתר והוא שאו"ת וצ"ע:

אלא דיסוד שיסדנו דרא"ש ס"ל ע"כ דמה שחבירו עושה מעשה לא מקרי מעשה אמת שכ"כ בש"א, וכ' כי תוספ' חולק עליו, ולפע"ד דגם הרא"ש כתוס' ס"ל אלא דס"ל שוגג שאני וקיל טובא כיון שהעושה שוגג הוא קיל טובא ומשום כבוד הבריות א"צ להפרישו, ותוס' שבועות כ' דנחשב מעשה בחבירו עושה במזיד כנ"ל פשוט:

ולפ"ז י"ל שפיר דתה"ד ס"ל לחלק בין גנאי גדול לקטן וס"ל בנדון שלו הוא גנאי קטן ומ"מ יליף מלתא דידי' ממלתא דרא"ש דשוגג קיל ואפילו בגנאי קטן אין להחמיר בשוגג וראי' שהבאתי מתה"ד מכח קושיות חוות יאיר מכרעת דהכי ס"ל:

והנה בזה קיימנו והחזקנו דברי החו"י דגם לשיטת תוס' א"ש דינו של תה"ד, והיינו משום דנדון שלו גנאי קטן הוא אבל במקום שיש גנאי גדול לכהן יש לסמוך באפשר על שי' תוס' אלא מכיון שהרמב"ן בתה"א אחז בשיטת רש"י הרי רש"י ורמב"ן נגד תוס' המה בוודאי לחומרא נקטינן וכ"ז אם בשעה שנכנס היה כבר מת אבל כשמת אח"כ במקום דאיכא גנאי גדול ושוא"ת הוא יש לנו להקל מתרי טעמא חדא הרי איכא שיטת תוס' דבגנאי גדול כל טומאת כהן נדחה אפילו בשיש בו מעשה, ועוד דגם לר"י ורמב"ן כשאין בו מעשה ילפינן מלאחותו דבשוא"ת נדחה:

ועדיין יש לעיין אפילו בגנאי גדול ואין בו מעשה כי הרמב"ם פ' יו"ד מהלכ' כלאים הל' כ"ט כ' ומפני מה נדחה בטומאה דכתיב ולאחותו וכו' ולא העתיק קושי' ותי' ש"ס כמו שהעתיק ת' ש"ס בהשבת אבידה, דלאו בממון הוא, ש"מ דס"ל דאמת גם בשוא"ת אין למדין מלאחותו וכבר טרחי כל חכמי לב ליישבו, ואומר מה שחנני השי"ת ע"פ קושיא חמורה שהקשה פ"י בברכות איך נילוף מולאחותו או מכה"ג דלמא שאני במת מצוה בלאו כבוד הבריות איכא מצות עשה דקבורת מתים ובצירוף גדול כבוד הבריות נדחה מצות עשה דפסח ומילה ומנ"ל בכלאים וכדומה דמשום כבוד הבריות לחוד נדחה לא תעשה ונדחק מאוד:

ולפע"ד ע"פ ש"ס סנהדרין דף מ"ז ע"ב דמבעי לי' אי קבורת מת משום בזיוני או משום כפרה ונפ"מ היכא דאמר אל יקברוהו ולא איפשטא וכ' רמב"ן דלחומרא נקטינן משום בזיוני ואפילו כל המשפחה אומרים אל יקברוהו אין שומעין משום כבוד כל החיים וכן פסקו בטוש"ע סי' שמ"ח ולפ"ז אומר אני דלהך צד דקבורה מ"ע משום בזיוני כל עיקר המצוה משום כבוד הבריות הוא, ובמת מצוה דאין לו קוברים רק כה"ג ונזיר או לדחות פסח הכל הוא רק משום כבוד החיים ושפיר קמקשה ונילוף מיני' ובאמת היה יוכל לתרץ דרב ס"ל משום כפרה וקבורת מתים מ"ע בפ"ע, אלא דלא רצה לפשוט מרב דלא תקשי תפשוט מהכא ומתרץ שוא"ת שאני וכן סוגיון ש"ס בכ"מ ומיושב קושי' פ"י:

והנה הרמב"ם פי"ג מאבל כתב האומר אל יקברוהו אין שומעין לו דקבורה מ"ע הוא דכתיב קבור תקברנו, והקשה לח"מ הא ספיקת ש"ס אי משום בזיוני והי"ל דנקטינן לחומרא ואיך כ' משום דמצות עשה הוא והעלה דרמב"ם ס"ל דתליא בלישנא דלל"ק שם אמר המלין עובר בל"ת דכתיב קבור תקברנו דאורייתא הוא ולל"ב רמז לקבורה מה"ת רק אסמכתא הוא ולל"ב מספקא לש"ס מאי טעמא ולל"ק דאורייתא הוא ככל מצות עשה ואין לנו למיהב טעמא עיי"ש:

וע"פ שיט' רמב"ם א"ש ביותר קושית ש"ס ולא קשה קושית הפ"י דדילמא משום דקבורה מ"ע הוא בלאו"ה דלל"ב אין קבורת מת מ"ע רק מדרבנן הוא ורצה לתרץ דרב אפילו ללישנא בתרא ומתרץ כפשוטו שוא"ת שאני, אבל להלכתא דפסק הרמב"ם כל"ק עיקר דמ"ע הוא בוודאי אי אפשר למילף מולאחותו ויפה עשה שלא העתיק תירוץ הש"ס שוא"ת שאני דבלאו הכי אי אפשר למילף משם אפילו בשוא"ת

ויש להוסיף עוד דאית לי' לרמב"ם ראי' דעיקר כלישנא קמא בסנהדרין דקבורת מתים מה"ת מש"ס שבועות שנתקשו תוס' שוא"ת הוא מזה מוכח דסתם ש"ס התם דקבורת מתים מה"ת ואפי' בשוא"ת אין למדים משם ועיין כי נכון הוא:

ובדרך קצרה נ"ל ע"פ קושי' תוס' ב"מ כיון דכתיב ולאחותו והתעלמת ל"ל, וי"ל דס"ל הרמב"ם באמת היה יוכל ש"ס בברכות לתרץ דלא ילפינן מולאחותו דשני כתובים הם מדאצטרך והתעלמת גילתה תורה דלא ילפינן משם אפי' בממון הקל, וכ"ש באיסור, וש"ס רצה לתרץ דרב אפי' ס"ל ב' כתובים מלמדין אבל לאמת דקיי"ל אין מלמדין אפי' בשוא"ת באיסור לא ילפינן ובממון ילפינן מוהתעלמת דאין גילוי דאין למדין ממנו מדכתיב ולאחותו דלולי לאחותו לא ילפינן איסור מממון הקל, וכה"ג מצינו טובא בש"ס ב' כתובים שם רק ב' כתובים מצד אחד, וא"ש סוגי' סתמא דש"ס שבועות דלענין אסורא אפי' בשוא"ת לא והא"ש דכ' רמב"ם והתעלמת אין למדין דלאו דממון הוא וקיל והא

דטומאת מת דנדחה לא ילפינן מממון אלא משום דכתיב ולאחותו ותו לא קשה נילוף מיני' כיון דכתיב בממון ג"כ הוי ב' כתובים ואין למדים מלאחותו כלל כנ"ל ומיושבים כל הדקדוקים שברמב"ם בעהי"ת:

פירות הנושרים מדברינו כי לרמב"ם אפי' בגנאי גדול ושוא"ת ואפי' בטומאה בכהנים אי אפשר למילף שנדחה מפני כבוד הבריות בין לתי' קמא שלי בין לתי' ב' שלי, ולא מצינו מי שחולק עליו בזה להלכתא אלא תוס' שבועות מדהקשה שם ש"מ דס"ל דמסקנא הסוגי' דברכות הלכתא הוא, ז"ז לא מצינו חולק על הרמב"ם וגם לתי' קמא שכתבנו דרמב"ם לשיטתו אזיל, מ"מ גם לשיטת רמב"ן וטוש"ע דנשאר בספק אם קבורת מת משום בזיוני או משום כפרה, וש"ס רצה ליישב להך צד קבורה משום בזיוני מ"מ ניהו דלחומרי נקטינן להחמיר משום בזיוני דלמא היינו טעמא משום בזיוני, אבל למילף להקל מולאחותו דלמא טעמא משום כפרה וקבורת מת היא מצוה בלאו"ה, וא"ש סוגי' ש"ס שבועות ולכן נלפע"ד דאין להקל בשום צד אפי' בגנאי גדול ואפילו ליכא מעשה, והנלפע"ד כתבתי וד' יורינו מתורתו נפלאות ויעשה עמנו לחיים אות לטובה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קע

שלום וכל טוב להרב החריף ובקי מורה בהלכה המאוה"ג כש"ת מו"ה מנחם ני' רבדק"ק מק"ל יע"א:

מכתבו קבלתי ונתאחר על הב"ד הרבה עד בואו ממקומו לקהילתי ומשם לכאן ואני פה עוסק ברפואו' וחלש המזג ומעט ספרים אשר לפני, ומ"מ חפצתי היום להשיבו מפני כבוד של חיים ושל מתים על שאלתו השני' המאוחרת בפתשגן הכתב אשר שלח לנו נחוץ השעה להשיב, לאשר אלופי גבאי דח"ק בקהילתו הציעו לפנינו להורותם הדרך ילכו בה, זו גמ"ח וקבורת מתים, ונרשם בשאלתו להיות עד הנה דחיקא להו עלמא בקבורת מתים וכבר הגיעו הקברים עד חומת הבית שאומרים בו צידוק הדין, ועתה הרחיב ה' להם קצת ורוצים להרחיב בית שאומרים בו צדוק הדין כדי לטהר בו מתים כי ע"ע לא הי' להם מקום מיוחד והי' כ"פ המתים המובאים ממק"א לטהרם שם אשר ע"פ הרופאים לא הי' רשאי' להביאם לתוך העיר מוטלין בבזיון בשוקי בראי לטהרם שם והי' בזיון לחיים ולמתים והתחכמו עתה להגדיל בית צה"ד על הקברות אשר הגיעו כבר עד חומת הנ"ל, ונתנו עצות, בנפשם שלא לדרוך על הקברים להעמיד עמודים במקום פנוי שאין שם קבר, ולהניח על העמודים קורות ונסרים מקום מדרך כף רגל, באופן שיש

אויר בין הקברים לקורות ונסרים שאין הדורכי' דורכים ונוגעים בקברים כלל, ופר"מ נ"י פתח בכחא דהיתרא ונפשו איותה לדעת תחלה דעתי והנני בקוצר אומר אשר אתי אחר עיון מעט מזעיר, וד' יורינו בדרך אשר ילכו בה:

והנה מקור דין זה דאסור לדרוך על הקברים יוצא מטור יו"ד סי' שס"ג בשם רבינו ישעי' שעפר שמכסים בו את המת אסור בהנאה דתלוש ולבסוף חברו הוא חשוב כתלוש ועוד כתב אח"כ בשמו דאסור לישב עליו, ובהג"א אלו מגלחין ומובא בב"י, דאסור לדרוך על גבי בה"ק משום דאסור בהנאה, והטור כ' דאינו נראה דעפר נקרא קרקע עולם וכתב וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל, ובב"י כ' שכן דעת הרי"ף והרמב"ם וכ' הב"ח שכן משמע מלשון הרי"ף מדכתב אבל קברים דליכא עליה' בנין וכו' משמע דווקא כה"ג זולת זה ליכא אופן דאסור ועיין ח"ס יו"ד ס' של"ה דמביא דברי הב"ח, והנה הטור מביא רק דאביו הרא"ש חולק על ר"י וי"ל דשיטת הרא"ש מוכח מתוכו ממש במסכת מגילה דף כ"ט וז"ל הא דקתני אין מרעים את הבהמה נראה דאיירי אף בקרקע עולם דאסור, מפני כבוד של מתים, דאי על הקברים אם הוא קבר של בנין אסור בהנאה עכ"ל וממ"ש דאי על הקברים אם הוא קבר של בנין דאסור בהנאה, נראה לעין דלא מצא קבר שאסור בהנאה רק בקבר של בנין וזו ראי' מוכרחת יותר ממ"ש הב"ח ממ"ש הרא"ש בסנהדרין דשם יש לדחות לישנא סוגי' דש"ס שם נקיט דמתרץ הברייי' בקבר של בנין:

והנה הטור דחה שיטת ר"י מש"ס סנהדרין פ' נגמר הדין דלא מצא ש"ס דאסור רק בקבר של בנין, ש"מ דעפר שמחזירין נקרא קרקע עולם, ולפע"ד ליישב דקושי' ראשונה דמקשה ש"ס על שמואל מברייתא דחוצב קבר לאביו והלך וקוברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית ומשני הב"ע בקבר בנין ועל הברייתא דוחק לומר דה"ז לא יקבר בו היינו לכסות בעפר שחפר דלא יקבר בו משמע בקבר שחצב בקרקע עולם לא יקבר בו ואפילו בלא כיסוי מאותה עפר אסור לקבר בו, ותי' במרווח יותר בקבר בנין שכל הקבר אסור תחתיתו וצדדיו וכיון שמתרץ ברייתא ראשונה שמקשה בקבר בנין מתרץ כל הברייתות בכה"ג וזה לא קשיא דאפשר לאוקמי גם ברייתא דהחוצב קבר שחצב כל הקבר ותלש העפר, ושוב השליך לחפירה ותחתיו וצדדיו ועליו הכל מעפר התלוש דזה וודאי דחוק ורחוק למוקמי בכה"ג שעשה דבר שאין צורך ואין בו דרך לעשות כן אלא שנותנים עפר התלוש ע"ג המת כמ"ש רבינו ישעי' כנ"ל:

והנה הדעת נוטה כרבינו ישעי' כיון שהי' עפר תלוש הוי כתלוש ולבסוף חברו, ולשיטת הטור צ"ל כיון שחזר ונתערב העפר עם הקרקע שבא משם נעשה גוף אחד דווקא בנין שע"ג קרקע אין לו דין מחובר ונלפע"ד להראות פנים בשיטת הטור מדאמר שמואל להני

דאמרי דשקלו עפרא מקברא דבי בר רב יאות עבדינן קרקע עולם הוא, וקרקע עולם אינו נאסרת יש כאן שפת יתר בדברי שמואל דלא הוי לי' למימר רק יאות עבדינן דקרקע עולם אינו נאסרת למה לי' למימר קרקע עולם הוא פשיטא ופשיטא דזהו קרקע עולם הוא גם הם שאמרו לי' ידעו זה כי בעיניהם ראו ונ"ל דהא קברא דבי רב קרקע עולם הוי ועל גבו עפר שתלשו והשליכו לתוך הקבר וממנה היו נוטלים עפר לאישתו ב"ר ואתי ואמרו לי' לשמואל וסברי דלא יאות עבדינן, ולא ידע שמואל אם הני דאמרו לי' לא יודעים דקרקע עולם אינה נאסרת, או דידעו אלא שסבורים כיון שכבר נתלשה הוי לה דין תלוש ולכן אמר שמואל, תרתי יאות הן עבדינן דקרקע עולם הוא אשמעינן בזה דיש לזה דין קרקע עולם וקרקע עולם אינה נאסרת, ומביא ראיי' מקרא על זה וישלך את עפרה ומה עבודה זרה במחובר לא מתסרא דכתיב על ההרים הרמים אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם, מזה נשמע תרתי דמחובר אינה נאסר מדהרים אינם נאסרים וגם משמע העפר שחפר מההר וחזר והחזירו לחוליתו אין לו דין תלוש ולבסוף חברו, דא"כ אפשר שההרים אלהיהם, כגון שחפר גומא והחזיר העפר לתוכו, ועל כרחך כהאי גוונא דין מחובר מעיקרא יש לו ודווקא על ההרים, ולא ההר עצמו נאסר כן נראה לי פנים מסבירות לשיטות רא"ש, וטור ודעימי':

ובזה הבנתי מ"ש תוס' בע"ז דף ס"ב ע"ב ד"ה וליקלינהו וכ' שכ' דלא הדר פריך וליקלינהו ולבדרנהו בי קיברי דל"ש אתי לזבולי בי' כדכתיב וישלך עפרה ונ"ל דהאי בקבר בנין אבל הכא בי קברי קרקע עולם, וכן משמע בסנהדרין פ' נגמר הדין קברא דבי רב, ונ"ל דמוכח דתוס' ס"ל כשיטת הטור דאי כרבינו ישעי' עדיין קשה לבדרינהו על בי קברא ניהו דקרקע עולם היא מ"מ העפר התלושה של קבר שע"ג אסורה ול"ש אתי לזבולי בי' וע"כ דכל קרקע של עולם, גם העפר שחזר והשליך לתוכו ע"ג המת מותר, והא"ש מ"ש תוס' וכן משמע בפ' נגמר הדין קברא דבי רב דהוי שקלי והוא צ"ע הא סוגי' מפורשת הוא לחלק בין קבר בנין לקבר קרקע עולם, ומאי וכן משמע דכ' תוס' ולפמ"ש אתי שפיר דבסוגי' אין מפורש אם עפר שהושלך אחר שנעקרה לקרקע עולם שתי' מותר אבל משמעות הסוג' והא דשקלי עפרא מקבר דבי רב הכי משמע כמ"ש וא"ש והבן:

והנה מצאתי לו חבר לרבינו ישעי' במרדכי במגילה פ' בני העיר שסבר דאין מרעין בה בהמה דמיירי בקרקע שלא חפרו כלל ואפ"ה אסור משום כבודן של מתים דאי כשאינו קרקע עולם הכל אסור בהנאה ומובא בב"י יו"ד ס' שס"ח מדכתב שלא חפרו כלל נראה דאי בחפרו בה קצת ויש עפר תלוש אסור משום אותו עפר שתלוש ולבסוף חברו ועשבים גדלים וצמחים מעפר שלמעלה והיא כשיטת ר"י ורבו שיטות החולקים

עליו הרי"ף ורמב"ם ורא"ש כמו שהעיד הבית יוסף, ואני מצאתי דגם תוס' מן החולקים ובוודאי נקטינן להלכה להקל, והמחבר לא מביא דעת האוסרים וכתב קבר של בנין אסור בהנאה אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר, מדסתם דקרקע עולם של קבר מותר ולא מביא דיש אוסרים קרקע שלקחו מן הקבר וחזר ונתנו עליו ש"מ דסבירא לי' דהלכה כהמתירין ורמ"א מביא שני דיעות בעפר שנותנים ע"ג המת בקבר לכסות בו אם מותר או אסור בהנאה ולולי דמיסתפינא היה נראה לי דגם ר"י דס"ל דאסור בהנאה דווקא העפר שמכסים בו את המת בתוך הקבר אסור כי צורך המת הוא, אבל העפר שע"ג עפר זו שממלאין החפירה שעושין כדי שלא יפול הנופל ותהי' קרקע שוה או במקומות דמעמיקים לחפור קברים עמוק עמוק כדי שיהא ששה טפחים בין מת למת כמבואר אין זה צורך המת אלא לצורך החיים שלא יפלו לחפירה או לקבור שמה מת אחר עפר זו מותרת לכולי עלמא בהנאה וכד דייקי לשון ר"י שבטור שכתב וז"ל העפר שמכסין בו את המת בתוך הקבר משמע דווקא עפר שמכסין בו את המת בתוך הקבר שיש בו צורך למת, ולא חוצה לו והיינו ליקח מהעפר לצורכו מהעפר שחוץ לקבר נראה דמותר אבל אסור לעמוד או לישב על הקבר דממילא נהנה מעפר שבתוך הקבר שאלמלא היה לא היה יוכל לישב או לעמוד שם במרווח כן נראה לי:

ובנדון שלנו דקורות ונסרים מונחים על העמודים ויש הפסק ביניהם לקברים ואין הנאה כלל לעומד על הנסרים מקברים שתחתיהם באופן שגם אם הי' שם חפירה תחת הנסרים מ"מ עומדים שמה בלי פחד ודאגה שישברו הקורות ונסרים או מנפילה לחפירה שתחתיו, לפע"ד דאין שם נדנוד איסור מצד איסור הנאה הגם שהעיד הט"ז בשם יש"ש וש"ך בשם ב"ח דנוהגים איסור בישיבה ודריכה על הקברים, מ"מ בנדון שלנו אין חשש איסור, ומה שנסתפק פר"מ ני' אולי יש לחוש בזה משום כבודם של מתים, מלבד מ"ש פר"מ נ"י בעצמו כי יש בזה צורך גדול לכבוד חיים, ולמתים לעתיד, על כל צרה שלא תבא אני איני יודע מה בזיון יש בזה למתים הקבורים שם אדרבה נהפוך הוא עי"ז לא ידלגו ע"ג הקברים בשום פעם אפילו לצורך קבורה וגם הקברים עי"ז נשמרים מגשמים ושלגים וכדומה שע"י לפעמים יקולקלו הקברים ויפלו, וע"י תיקון זה כבודם במקומם מונח בלי פגע וינוחו על משכבותם, וטוב שיכתוב זאת לדור אחרון בפנקס הח"ק מקום הקברות ושמותיהם ויש בו נ"מ לענין טומאת כהן, וכבוד מתים לעתיד לבא, וטוב עוד לעשות טבלא ולכתוב או לחקוק בבית צידוק הדין, וה' יזכרינו, לטובה ולברכה, הנלפע"ד כתבתי בחפזי מחייה חיים יתן לנו חיים ארוכים כאות ידידו:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעא

שפע ברכות ושובע שמחות למע"כ ידיד נפשי הרב המאוה"ג מעוז ומגדול חריף ובקי סיני ועוקר הרים בנן של קדושים המפורסים כש"ת מו"ה נפתלי בינעט נ"י אבדק"ק שאפע יע"א:

יקרתו קבלתי ואחר עד היום כי הנחתי מכתבו במקום מיוחד ויצא הדבר מלבי, וימחול הדרת כבודו נ"י:

והנה פר"מ נ"י העמיד ספיקתו ע"ד רשע אחד שהי' רגיל בעבירות תדיר ומת מהו להתאבל עליו ולאמר קדיש אחריו לתיקון נשמתו, והנה פר"מ נ"י נתקשה בדברי הש"ך סי' שמ"ה ס"ק ה' ואומר אני בביאור הענין בעיון מעט מזער, הנה תשובת הרשב"א סי' תשס"ג כתב דפורש מן המס הרי הוא כגזלן ושארי עוברי עבירות, ובאבל רבתי תניא מינין ואפיקורסי' ומוסרים וכו' הנה ס"ל שאין בכלל כל זה עוברי עבירות אפילו רגילים בהם, אבל המרדכי סוף מו"ק כתב באריכות וס"ל שגם גנב בכלל ע"פ גירסתו בירושלמי שהביא, וי"ל דרגיל בשארי עבירות ג"כ בכלל זה, ואפילו בעובר לתיאבון ועיין בו בפנים היטב, והיה נ"ל דרשב"א אפשר ג"כ מודה בעובר להכעיס דמין הוא כדאיתא בש"ס ע"ז דף כ"ב ע"ב ובכלל שהזכירה הברייתא הוא וס"ל לרשב"א רק הרגיל בשארי עבירות לתאוות נפשו וכן בגנב וגזלן שעושה משום חימוד ממון וכן פורש מן המס כל אלו דומים להדדי, משא"כ להכעיס, והנה הרמ"א בסי' ש"מ כתב ברגיל בשארי עבירות אין מתאבלין ובסי' שמ"ה כתב דגנב וגזלן שנהרג מתאבלים עליו והי' מקום לומר לפמ"ש דמ"ש בסי' ש"מ היינו להכעיס ובגנב וגזלן שכ' בסי' שמ"ת היינו שהוא לתיאבן דעושה משום חימוד ממון ומתאבלין עליו ואין כאן סתירה, אלא דמסתימת לשונו בסי' ש"מ לא משמע הכי אלא כל הרגיל בעבירה אפילו לתיאבון משמע כמו שאיתא בש"ך שם והוא ממש שיטת המרדכי שציין עליו בהג"א, ועכצ"ל דהא דגנב וגזלן שנהרג שמתאבלין עליו כיון שנהרג ע"י מלכות מיתתו כפרתו ומתאבלין עליו וקמ"ל שאינו בכלל מאבד עצמו לדעת, כמ"ש הש"ך בריש דבריו, והנה המחבר שכ' אח"כ פורש מן הציבור אין מתאבלין עליו ולא הגיה והוסף רמ"א אפילו באחד משארי עבירות צ"ל שסמך עצמו אמ"ש סי' ש"מ, והתם עיקר הדין בעומדין עליו בשעת יציאת נשמה אבל אין חילוק בין אבילות לזה:

והנה הש"ך העלה גנב ושאר עוברי עבירה שעשו תשובה מתאבלין עליהם ואפילו מתו על מיטתם ולעיל בסי' ש"מ מיירי בדלא עשה תשובה אלא דשם מיתתו כפרתו שנהרג ע"י מלכות וה"ה דמועיל תשובה למת על מטתו, ולפי זה הא דכתב המחבר בפורש מן

הציבור דאין מתאבלין עליו, אפילו אם סמך למיתתו מתחרט על לשעבר ואפילו רק בלבו לבד טובה מרדות אחת בלבו של אדם מכמה מלקיות, הגם ארבע מיני כפרה יש כמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה, והוא מגמרא סוף יומא, וגם תשובה זו סמוך למיתתו כשחרב חדה מונחת על צווארו הוא הגרוע שבמדרגות התשובה מ"מ מסתבר שלא נקרא עוד שנוי לה':

והנה פר"מ נ"י רצה לחדש לנו דגם אם אין אנו יודעים שעשה תשובה מ"מ אמרינן בשעת מיתתו צדק מעשיו ונסתייע מש"ס קידושין דף ס"ד מי שאומר אין לו בנים וחזר בשעת מיתתו ואמר יש לו, ומש"ס ב"ב דאין אדם משטה בשעת מיתה לפע"ד אינה דומה להתם דשם אמרינן דלא ישקר ולא יכשיל בשעת מיתה, אבל שישוב על מה שעשה לא מצינו אדרבא מוקמינן אותו על חזקתו שמוחזק ברשעו, ואמרו ז"ל רשעים אפילו על פתחי של גיהנם אינם חוזרין בתשובה, ולא לבד שאיננו חזקה ששב אלא אפילו ספק השקול ליכא דאוקמי גברא אחזקתי', ומה שהביא פר"מ ני' מש"ס קידושין דף מ"ט ע"ב ובשו"ע אה"ע סי' ל"ח במקדש על מנת שהוא צדיק והוא רשע אפילו נמצא חשש גמור ספק מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו לפע"ד משם ליכא ראי' דהא איתא שם ע"מ שהוא רשע ונמצא צדיק ומעשיו מוכיחים עליו מ"מ חוששין שמא הרהר בעבירה, וצ"ל כיון שאמר ע"מ שהוא צדיק והוא רשע או איפכא אמרינן שיודע בנפשו שהרהר בתשובה או איפכא שהרהר בע"ז כיון שעשה מעשה קידושין והתנה תנאי זה או משום חומרא דא"א מחמירין טפי אבל באין אומר ואין דברים ולא שמענו שעשה תשובה מקמינן אותו בחזקת רשעו, ובפרט באבילות דאזלי בכ"מ בספיקו להקל כנ"ל, ועיין בא"ע סי' מ"ב סעי' ה' במקדש בעידים פסולים ובח"מ ובב"ש ס"ק כ"ב מפורש כדברינו ועיין ב"י ח"מ סי' שפ"ח מחודש י"ב מ"ש בשם תשובות הרא"ש עיי"ש:

ומ"מ נ"ל במי שרגיל בעבירות לתיאבון מסתבר שחוזר בשעה שהוא מתיסר ביסורין ומכ"ש בשעת מיתתו שעזבוהו תאוותיו אז וודאי מתחרט על העבר כיון שיצרו הוא שתוקפו ויעיין לשון רמב"ם ספ"ג מגירושין אבל מי שרגיל בעבירה טובא להכעיס מחסרון אמונה אין אמון בו זה וודאי ברשעו עומד, ועל אלו אמרו חכמז"ל אפילו על פתחי של גיהנם אינם חוזרים בתשובה, ובאבוד רשעים רינה:

ומ"ש פר"מ ני' דביום ראשון דלכמה פוסקים דאורייתא הוא יש להחמיר שמא עשה תשובה, ולהקל בשארי ימים שהם דרבנן, הנה כבר כתבתי דאוקמי אחזקת רשעו ואפילו בדאורייי' אין להחמיר, ולפי דעת פר"מ כיון דהחמרנו בתחילת אבילות ביום ראשון שהוא ספק דאורייי' שוב אין לנו להקל בשארי ימים, ועיין בזה בשו"ע או"ח סי' תל"ז וכן

נמצא לגדולי אחרונים בדוכתא טובא בהאי כללא ועשינו סמוכין לזה במק"א ואכ"מ, ויש מקום לדבריו להחמיר בדאורייתא ולהקל בדרבנן כגון דלא היה מיתה וקבורה ביום אחד דלכ"ע גם אבילות יום ראשון דרבנן, והואיל ונקטי עיקר הלכה דאבילות יום ראשון לעולם דרבנן עיין רמ"א סי' שצ"ט סעיף ג' לכן הקצרתי:

ואיידי דאיירי בהאי סברא ובהאי ענינא דאבילות אציע לפניו מה שנתקשיתי קצת מאז בש"ע סי' שצ"ז סעי' ב' בשנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת א"צ להתאבל וכ' הש"ך דמוקמי אחזקת חי ויש להקשות הא בתרי ותרי לכ"ע איסור דרבנן מיהא הוי עיין יבמות דף ל"ב ע"ב ובדאורייתא אסור לכהפ"ח מדרבנן והא המחבר מביא ב' דיעות בסי' שצ"ח ומביא בסתם דיום ראשון דאורייתא ודעת המקילים מביא בשם י"א נראה דס"ל דעיקר כדיעה ראשונה דאבילות יום ראשון דאורייתא הוא ואיך כ' בסי' שצ"ז בסתמא דאין צריך להתאבל עכ"פ ביום ראשון אם אומרים שנים דמת ונקבר באותו יום שמעידים עליו צריך לכהפ"ח להתאבל מדרבנן, וממילא גם שארי ימים צריך להתאבל כיון שהיתה לנו לדין בדאורייתא ואפשר לומר עפמ"ש הטור וב"י סי' שע"ה בטבע במים שאל"ס דאשתו אסורה להנשא אין מתאבל עליו כדי שלא להתיר אשתו ולכן בתרי ותרי אין מחמירים להתאבל אפילו ביום ראשון כיון דמדאורייתא אוקמי אחזקה אין להחמיר מדרבנן כדי שלא יתירו אשתו אבל דוחק לומר דדווקא בכה"ג קאי וצ"ע:

נחזר לנדון שלפנינו מה שנוגע לענין אמירת קדיש הנה הרמ"א סי' שע"ו כתב דמומר שנהרג ביד עכו"ם בניו אומרים עליו קדיש ובד"מ כ' דווקא נהרג שאז יש לו כפרה ע"י מיתתו אבל מת על מיטתו לא כמ"ש לעיל סי' ש"מ דכשנהרג יש לו כפרה עכ"ל ד"מ, ומביאו הט"ז וש"ך ומינה היכא דעשה תשובה אומרים עליו קדיש כמו שמתאבלים על מי שרגיל לעשות עבירות לתיאבון כן אומרים עליו קדיש ומזה לא נזכר ברד"ך רק בנשתמד ורמ"א מדמה מילתא למילתא מסברתו ודעתו:

והנה מוצא דין זה דאמירת קדיש יוצא מן תשוב' הרד"ך וציין עליו הרמ"א, ועיינתי בפנים ברד"ך ושם נאמר דפשיטא לי' דמותר לומר עליו קדיש כדי להצילו הגם שהוא רשע גמור ומביא כמה ראיי' מש"ס על זה, וחזר לחקור היכא דיש אבילים אחרים דמחויבים לומר קדיש אי משום כבוד אב ואם יאמר בן מומר זה קדיש, דתלי' זה בשיטות הפוסקי' אם בן רשע מחויב בכבוד אביו, ולשיטת הסוברים דאינו מחויב בכבוד אביו רשע אזי אבלים אחרים קודמין לו, ומסיים שם בנדון שלו שנהרג ע"י עכו"ם מיתתו כפרתו ומחויב הבן בכבוד אביו, לאחר מיתה, והוא שוה לשארי אבלים, אלו תוכן דבריו, ונ"ל להוסף עוד אחר יב"ח ביום יא"צ אפי' מת אביו הרשע על מיטתו גם כן ליכא קדימה לשארי אבלים

אם גם להם באותו יום יא"צ מאביהם כיון שמשפט רשעים בגיהנום יב"ח מחויב הוא בכבודו כמו שארי אבלים:

והנה הרמ"א כתב כשנהרג ע"י נכרים אומרים עליו קדיש אבל במת על מטתו לא, ובד"מ כתב מפורש כן מסתימת דבריו נראה אפילו בליכא אבלים אחרים לא יאמרו עליו קדיש רק כשנהרג וציין על הרד"ך ושם מפורש כתב לאמר שיוכל לומר קדיש אפילו מת על מטתו כדי להצילו אפילו הוא רשע גמור, רק כשיש אבלים אחרים לדחו' תלי' בשיטות אם מחויב בכבוד אביו רשע, ועיין סי' ר"מ דנקיט המחבר לעיקר דמחויב לכבוד אביו הרשע והרמ"א מביא דעת י"א דא"צ לכבדו, ונראה עיקר כדסוברים דצריך לכבדו, ועכ"פ בליכא אבלים אחרים, לית מאן דפליג דלא יאמר קדיש אפילו במת על מטתו, ולכן פסקא של הד"מ והרמ"א צריך עיון גדול:

גם על דברי תשובת הרד"ך יש לי מקום עיון מ"ש לדסוברים, דאין הבן מחויב בכבוד אביו הרשע אם נהרג מחויב בכבודו דהריגתו כפרתו, ולפע"ד יש לעיין טובא בהא מילתא אם חיוב לכבד האב אחר מיתה, אם לא חזר בתשובה בחייו, דהא דאין מחויב לכבד אביו הרשע נפקא להו מש"ס ב"מ דף צ"ד ע"ב דמקשה ונשיא בעמך לא תאור, בעושה מעשה עמך, ומתרץ בשעשה תשובה אבל לא עשה תשובה לא, ועיין טור סי' ר"מ ובה"מ דמביא ב"י דמביא ג"כ ראי' זו, ונראה לומר מסברא דווקא כשעשה תשובה קודם מותו, אחר שעשה תשובה, בעודו בחייו הוא עושה מעשה עמו ע"י תשובה מרצונו שעשה מכאן והלאה, אבל במת ולא עשה תשובה בחיים והריגתו כפרתו דאתיא בלא דעתו, ואינו יוכל עוד לעשות מעשה עמו, כיון שמת הרי הוא חפשי מן המצות, מנ"ל שחייב לכבדו, אחר מותו כיון שבחיים לא הי' מחויב דלא עשה מעשה עמו, כ"ז שהוא יוכל לעשות מעשה עמו גם לאח"מ יהא פטור, ניהו דרשע לא מקרי עוד דהריגתו כפרתו ומחיובים להתאבל עליו אבל לענין כבוד בעושה מעשה עמו בחייו תליא וכיון שלא עשה מעשה עמו, כ"ז שהי' יוכל לעשות מעשה עמו א"צ לכבדו גם לאחר מותו, ויש קצת ראי' לזה מדמתרץ בשעה תשובה ולא מתרץ באופן שמיתתו כפרתו כגון שנהרג:

עוד יש לי מקום עיון לפי מסקנת ר' אשי בסנהדרין דף מ"ז ע"ב אבילות מאימתי קא מתחיל מסתימת הגולל, כפרה מאימתי מדקא חזי צערא דקברא פורתא וכיון דאדחה אדחה, ועיי' תוס' סנהדרין מ"ו ע"ב, ד"ה קבורה משום בזיוני או כפרה שכתבו דוודאי איכא כפרה מכי חזי צערא דקברא כדלקמן דף מ"ז ע"ב, נראה דפשיטא לתוס' בכל המתים כדרכם איכא כפרה מכי חזי צערא דקיברא פורתא, כשמת על מיטתו הגם דאין מתאבלים עליו, כיון דאדחה בשעה שבאה החיוב אדחי לגמרי ועיין רש"י שם, אבל

לענין אמירת קדיש כדי להצילו לא שייך כיון דאדחה וראוי שיאמרו עליו קדיש ולא צ"ל כמ"ש רד"ך אפילו רשע גמור אומרין עליו קדיש, אלא כיון שנקבר וחזי צערא דקברא פורתא לאו רשע גמור הוא, כמו דלא הוה רשע גמור כשנהרג, וגם מחויב לכבדו מני אז והלאה ואפילו איכא אבלים אחרים, דגם הוא מחויב לכבדו, חוץ משעת אנינות בשבת דכתב הט"ז דאומרים קדיש והסכימו עמו האחרונים דלא כש"ך בנקה"ך בכה"ג צריך לטעמא אפילו הוא רשע מצוה להצילו וכשיש אבלים אחרים תליא אם מחויב בכבוד אביו הרשע:

אלא דאם כדברינו כן הוא דקבורתו כפרתו אף אם מת כדרכו ומוכח מש"ס ב"מ הנ"ל דכל שאינו מחיוב בכבוד אביו בחייו, לא בא עליו מצות כבוד ע"י כפרה שיש לו אחר מותו דאל"כ קשה ממאי דמקשה הש"ס שם והא לא חייב לכבדו באינו עושה מעשה עמו, ומאחר שכבר מת ונקבר וקבורתו כפרתו, שוב מחויב לכבדו, וע"כ דאינו מחיוב לכבדו מטעמא דכתיבנא, ולפמ"ש הב"י סי' ר"מ ליישב שיטת הרי"ף ורמב"ם דחייב בכבודו, דלא קשה מש"ס ב"ק דהוצרך לומר בעשה תשובה דהוי כאלו החזיר בחייו לא מוכח מהתם מידי, אבל הא אנן אזלינן לדסוברים דאינו מחויב לכבדו ומביאים ראיי' ומסתייעים מש"ס ב"ק מוכח כדברנו, ויש לעיין עוד בכל זה לעת הפנאי, וישים פר"מ נ' עין עיונו על דברינו כי דעתו דעת רחבה וד' ישים עיניו עליו לטובה ולברכה הכ"ד אוה"נ דש"ת:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעב

שובע שמחות ורב ברכות, לאיש טוב ה"ה י"נ תלמידי הרב המאוה"ג המופלג וותיק מלא עתיק חרוץ ובקי צדיק וישר שמו כש"ת מו"ה יעקב סניידערס נ' אבדק"ק יערגען יע"א:

אחדש"ה הנני משיבו בקוצר אומר כי יומא קא גרים לקצר באמרים ע"ד קטן שמת לו אמו אם מחויב האב לחנכו לנהוג ימי אבילות, וראו עיניו הבדולחים כי חלקו בזה קמאי הט"ז בסי' ש"מ בשם דרישה דיש למשמע מרי"טץ גיאת לחייב לחנכו באבילות כמו שמחנכין אותו במצות קריעה, וש"ך בנקה"כ חולק עליו מכח ראי' ונפשו איותה לדעת דעתי בזה, הנה להכריע אינני כדאי, מ"מ להשיב פניו ריקם לא בעינא, ואען ואומר, הנה הדרישה ממשמעות הריט"ץ גיאות דורש כמו שמצווין לחנכו בקריעה כן באבילות, וצריך להבין פשיטא למה לא יהא חייב בחינוך אבילות מ"ש מכל מצוות אפילו דרבנן דחייבין לחנכו ל"מ למאן דס"ל אבילות יום ראשון דאורייתא דאיכא חיוב

לחנכו ביום ראשון דאורייתא, בוודאי אין נכון לחנכו ביום ראשון בלבד כמובן, אלא אפילו לדקיי"ל אבילות יום ראשון דרבנן הא גם על המצות דרבנן חיוב על האב לחנכו, כמבואר או"ח סי' ע' ועיין מג"א סי' שמ"ג, ונ"ל די"ל דלא חייבו רבנן במצות חינוך רק במצות שבוודאי יתחייב בהם ויבוא לידו כשיתגדל לכן צריכין להרגילו במצות אלו אבל באבילות שבמקרה בא, ואפשר לא תבא מצוה זו לידו כשיגדל ולולי דכתב מהריט"ץ שצריך לחנכו במצות קריעה לא עלה על דעת שיש חיוב לחנכו בקריעה ואבילות, ויש ראיי' קצת מש"ס נזיר דף כ"ט דר"ל ס"ל דהאב מדיר בנו בנזיר הוא משום כדי לחנכו במצוות והא מצוה זו לאו חיובא הוא דיזיר עצמו בנזיר וכן בנדרים שכתב רש"י שידור ויקריב קרבן ואפשר שלא יבוא על ידו כך לעולם, מ"מ איכא מצות חינוך, ויש לדחות דשם איכא מצוה כשנודר ומקריב וכן כשיזיר ויביא קרבן הגם דאינו מחויב מ"מ טוב להרגילו כדי שיעשם כשיתגדל אבל באבילות הגם שעדיפא מצד שחיובא הוא כשיגיע לידו מ"מ מצוה זו דאבילות לאו וודאי היא דאולי לא תבוא לידו כל ימי חייו ואינה בידו לקיימה סברא דלא חייבו חכמים:

והנה הש"ך מביא ראיי' נגד דינו של הט"ז מהרא"ש סוף מ"ק פלוגתא דהרא"מ והרא"ש נראה דבקטנותו בוודאי אינה נוהג אבילות, והנה לא כ' לנו טעם לחלק בין קריעה לאבילות, ואפשר דמהר"מ והרא"ש ס"ל דגם בקריעה א"צ לחנכו, והטעם כמ"ש כיון דאפשר שלא יבוא לידי מצוה זו כשיגדל לית בה מצות חינוך, ובסברא זו פליגו הרא"מ והרא"ש וריט"ץ גיאות, אלא המחבר דפסק בסי' ש"מ כהריט"ץ גיאת ובסי' שצ"ו פסק כהרא"מ הנ"ל דאין צריך להתאבל כשיגדל מוכח דבקטנותו א"צ להתאבל על כרחך צריכין לחלק בין אבילות למצות קריעה, ואנא לאו חילוק ידענא, (ואולי יש לומר שמצות קריעה ככל המצות שוודאי יחויב בה כיון שהוא מחויב ללמוד תורה ואם לא למדו אביו מחויב הוא עצמו לילך לפני רב ללמוד כמבואר בהלכות ת"ת ובמיתת רבו מובהק מחויב לקרוע כמו על אביו כדאיתא בסימן ש"מ סע' ואם גם רבו לא ימות בחייו מ"מ במת ת"ח גדול מפורסם בדורו דינו כרבו ומחויב לקרוע עליו כדאיתא שם סע"ז ובכל ימי חייו כשיגדל זה מן הנמנע שלא ימות גדול מובהק בדורו והוי כמצוה שוודאי יתחייב בה הגם שיוכל להיות כי הוא ישמע דבר זה רק אחר שלשים ועבר זמן הספידו ופטור מקריעה כדאיתא שם מ"מ מחויב לחנכו כי ע"פ הרוב יחויב בוודאי במצוה זו ואין לומר כיון שקריעה חמור הוא שהיא במיתה אם אינו פורם לכן החמירו לחנכו דאם כן יחנכו אותו גם בפריעת הראש כל שלשים דגם הוא במיתה ומחד קרא ילפינן אותו ולא מצינו רק בקריעה שמחנכין אותו ובעיקר י"ל דהמחבר פסק להקל כהרא"ש רק בקריעה משום

עגמת נפש מקרעין אותו כדאיתא להדיא בברייתא וכדציין הש"ך שם טעם זה ועל זה ליכא שום חולק רק הרי"ץ גיאות כתב גם היכא דליכא עגמת נפש קורעין משום מצות חינוך ולדבריו כתב הב"י דמחויבין לחנכו גם באבילות אבל הב"י פסק דלא כרי"ץ גיאות רק כרא"ש ובקריעה הטעם משום עגמת נפש) והנה בסי' שפ"ב סע"ה פסק המחבר אף שיש לו בנים קטנים אין לבטלם מלימודם והוא מהגה"מ ומרדכי, וכתב הש"ך ובבאר הגולה דאין אבילות לקטן, משם אין ראי' די"ל דמיירי בקטנים שלא הגיעו לחינוך מצות אבילות אין לו לאב לבטלם מלמודם, כשמלמד אותם קודם שהגיעו לחינוך שאר מצות לחנכם, וגם י"ל באפשר גם כשהגיע לחינוך אין לו לבטלם משום אבילות דרבנן, והיינו אבילות המבטלת אותם מלמודם, אבל בזה שלא יתבטלו מלמודם צריך לחנכם וכן בלילה, וכ"ש בן שאינו לומד בבית הספר, ועיי' דג"מ שכ' לחלק בין קריעה שאין בו ביטול תורה לאבילות, ואינה מובן מה יאמר בתינוק שאינו לומד, או בדבר שאינו מבטלו מלמודו או בלילה, ואפשר מסתבר לי' כיון שיש קטנים שמתבטלים מתלמודם, ואי אפשר שיקיימו אבילות, משום הכי לא תקנו כלל חינוך באבילות ודוחק:

ואין לדחות ראי' הש"ך דאיי' כגון דליכא אב ובאם ליכא חיוב חינוך כמבואר בש"ס נזיר ועיי' מג"א סי' שמ"ג דהא הר"מ והמחבר נקטו מתו אביו ואמו של קטן ואמו כוונתו או דאמו מתה והאב קיים ומחויב לחנכו:

אבל י"ל דראי' הש"ך דחוי' מעיקרא ונחקור תחלה כוונת ראיי' הש"ך דפשיטא לי' דאם ניהג אבילות כ"ז שהוא קטן מכח מצות חינוך דאב גם אם נתגדל תוך ז' או למ"ד אם היה צריך להתאבל כשיטת הר"מ, מ"מ אם יש לו אב וחנכו בשעה שמתה לו אמו בקטנותו והתאבל עליה ולאחר ז' ימי אבילות הגדיל כבר יצא חיוב אבילות ואין צריך להתאבל עוד הפעם כשהגדיל הגם שהוא בתוך למ"ד עדיין כיון דאבילות דרבנן, וכבר קיים מצוה דרבנן בקטנותו ועיין זה ברכות דף מ"ח ע"א דס"ל לתוס' דקטן מוציא את הגדול שאכל שיעורא דרבנן כיון שגם הוא מחויב מדרבנן משום חינוך, ורש"י ס"ל התם משום חינוך לא יכול להוציא אחרים דלאו מצוה דידיה הוא, ועיין מרדכי פ"ב דמגילה דאם אומר קידוש היום בערב שבת בתוך זמן תוספו' שבת יוצא בקידוש זה מבואר כשיגיע זמן כיון שעכשיו מחויב מדרבנן ויבוא לידי חיוב אח"כ ועיין מג"א סי' שס"ז דמתמה על זה מקטן דאין מוציא לאביו שאכל שיעור דאורייתא והניח בצ"ע, ולפע"ד לא קשה מידי דמרדכי ס"ל כרש"י ברכות הנ"ל, דקטן לא מחויב מדרבנן בחיוב מצוה רק דמצוה דאב הוא לכן איננו מוציא אבל המרדכי איירי דאית תרתי למעליותא שהוא עכשיו מחויב מדרבנן ויבוא אח"כ לידי חיוב דאורייתא, וס"ל ג"כ כרש"י כל שמחויב

מדרבנן מוציא לאחרים כשחייבים אפילו מדאורייתא וה"ה דיוצא בקידוש בשעה שהי' זמן קידוש דרבנן, ויצא גם אחר שיגיע זמן קידוש דאורייתא ולתוספ' ברכות אינו מוציא מחויב דרבנן למחויב דאורייתא וה"ה דע"י קידוש מה שקדש בתוס' שבת, אינו יוצא ידי חובתו מדאורייתא כנ"ל, היוצא לנו מן המרדכי הנ"ל כמו דמוציא לאחרים כן מוציא עצמו על החיוב דלאח"ז, אלא דס"ל דקטן לאו בר חיוב הוא ולהלכתא נקטינן בוודאי כתוס' ורא"ש ויתר הראשונים דס"ל כתוס' ברכות הנ"ל, דקטן מקרי ב"ח על ידי שאביו מחויב לחנכו, ממילא קטן זה שנהג אבילות מכח האב שחנכו וקיים מצות חינוך נפטר עי"ז להתאבל לכשיגדל, (והנה רש"י סבר דמחויב מדרבנן מוציא בבהמ"ז להחייבים מן התורה וזה דווקא בגדול שאכל כזית כמבואר ברש"י שם ברכות דף מ"ח ויש להסביר בדברי המרדכי כיון דמחויב מדרבנן הוא מחויב מן התורה קרינן ביה מצד לאו דלא תסור וכן הוא בפירוש ברש"י יומא דף ע"ד ע"א בד"ה ואליבא דר"ע בסוף הדבור דכל דרבנן דאורייתא הוא מצד לא תסור כשיטת הרמב"ם דדרבנן הוא ממש דאורייתא מצד לאו דלא תסור משא"כ בקטן דגם בל"ת אינו מצווה ושיטת המרדכי שפיר דבקידוש בתוספות שבת מחויב מן התורה מצד לאו דלא תסור הגם שברש"י אי אפשר לפרש כך כיון דנקט טעמא דקטן אינו מוציא כיון דגם מדרבנן איננו מחויב משו' דרק על אביו החיוב לחנכו מ"מ בשיטת מרדכי שפיר יש להסביר כך) וכבר הארכתי בענין זה בתשובה אחת בתכלית האריכות, לענין ספירת העומר כשספר קודם שנתגדל ונעשה גדול בתוך ימי הספירה (עיין כ"ס או"ח תשובה צ"ט) וכן נראה פשיטות של הש"ך בנקה"כ דמשו"ה קשה לי' דאם מחויב באבילות בקטנותו כבר יצא י"ח ואיך ס"ל לר"מ דמחויב להתאבל אח"כ כשמתה אמו ויש לו אב שחנכו באבילות וכבר התאבל עליה:

ואומר אני בוודאי קטן דעלמא מחויב האב לחנכו במצוה זו, אבל קטן זה דאמרו בו הר"מ ורא"ש ומחבר דנעשה גדול תוך שבעה או שלשים דיקיים המצוה כשיתגדל, בזמן שמחויב בכל המצות אין מצוה על האב לחנכו בקטנותו כיון שיקיים המצוה זו דאבילות על מת זה עצמו כשיגדל ויהי' בר חיובא בכל מצות ול"ש כדי להרגילו במצות, ובהא פליגו, לשיטת הר"מ כשיגדל מחויב להתאבל כמו שמועה קרובה בגדול ממילא ליכא חיוב חינוך ויתאבל כשיגדיל, וכיון דליכא מצות חינוך על האב כה"ג גם כשנהג אבילות בקטנותו לא יצא כיון שלא היה אז מצוה על האב לחנכו, וליכא שום מצוה כלל בהנהגת אבילותו, ולרא"ש דלא יבא אחר כך לחיוב אבילות כיון שלא היה מחיוב לשעתא וכיון דאדחי אדחי ממילא יש חיוב לחנכו כשיש לו אב וא"ש נכון בעהי"ת:

וממקום שמביא הש"ך ראי' נגד דינו של הט"ז יש לי קצת ראי' לדינו והוא ממ"ש הר"מ קטן שמת לו אב ואם, והיינו כמו או אם וצ"ל תרתי למה לי או אם למה לי, וי"ל דקמ"ל דלא נימא דדווקא במת האב איכא ספק זה דלית אב לחנכו ולא נהג אבילות בקטנותו כה"ג אנו דנין אם חייב להתאבל כשיגדיל, אבל במת האם ויש לו אב דמחויב לחנכו ליכא מקום ספק אם מחויב כשיגדל דהא כבר נהג אבילות בקטנותו, קמ"ל דמ"מ יש לדין בו אם מחויב, להתאבל כשיגדל דאי מחויב כשיגדל ממילא ליכא מצות חינוך כמה דכתיבנא:

וזאת תורת העולה לדינא, דחייב האב לחנכו באבילות, ה"מ שלא יגיע לגדלות עד אחר למ"ד, אבל כשיגיע תוך ל' תלי' אי נקטינן כמחבר וט"ז או כב"ח וש"ך והקצרתי הכ"ד אוהב נפשו דש"ת מברכו בברכת חיים וברכה למשמרת שלום, פה פ"ב ו' עש"ק מ"ח למב"י תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעג

שובע שמחות לראש ידיד נפשי הרב המאוה"ג מלא וגדוש חריף בעל פיפיות ובקי בהלכה גן הדסים כש"ת מו"ה מאיר אבליס נ"י אבדק"ק קיצע:

גי"ה קבלתי אחר תפילת ערבית ונפשו היפה בשאלתו והקשה לשאול ממני להשיב חיש מהר ואני עמוס הטרדות מכל צד ועוסק ובא לפרקים בסוגיא עמוקה, לכן א"א לי למלאות רצונו הטהור בכולי לעיין בשריותא דעגונא דאתתא אשר לפניו דצריכא עיונא רבא, כי לא מצאתי היתרים פשוטים כי רוב סימנים כולם גרועים כחיורא וסומקא וסימני הגוף קרחת שכיחי טובא, ונראה מתשוב' נב"י תנינא דאפי' סי' אמצעי לא הוי וכן הוכרחתי במק"א מתשוב' מזרחי וגם חסרון שן שכיח טובא ומבואר דלא הוי אפילו סימן אמצעי ומכ"ש סימן של זקן שאינו כלום, וטביעת עין של ב"ש יפה כ' פר"מ נ' דיש לחוש בט"ע בדדמי וכבר העיר בנוב"י קמא לחשש בדדמי בט"ע דכלים והארכתי בתשובה בכ"ז בט"ע דעם הארץ יש לחוש לשיטת הרמב"ם לפי דפרשוהו הר"ן והה"מ דס"ל דעם הארץ ל"ל טביעת עין ולפמ"ש ב"ש בחד תי' בסי' י"ז והוא העיקר דשאני ט"ע דפ"פ דעדיף משל כלים בכ"ז צריך לעיין מ"מ אינני מחליט כי אפס תקוה לשריותא דעגונא אבל צריך מיתון וצרופים כצרוף כסף בישוב הדעת וממילא לא תנהג האשה ובניו אבילות, וגם לענין אמירת קדיש העלו גדולי האחרונים שלא יאמרו ורבו המחמירים בתשובת חינוך ב"י אבל מצאתי ראיתי מאז בתשובת כ"י שאם אפשר לעשות

מנין בביתם ולומר קדיש בזה ליכא פרסומי מילתא טובא ולא יתירו אשה עי"ז וגם כתבו האחרונים שיהדרו להתפלל בציבור במקום שאין אבילים שירדו לפני העמוד, ולא יאמרו קדיש עמהם, ויהדרו לקרות ההפטרה, והנה בעיקר הדין שלא להתאבל במקום שלא יצאה האשה עדיין בהיתר הוא מתשו' הרי"ף שבב"י סי' שע"ה ובש"ך נדחק לישב הא דר"ש ורה"ג, ולפום רהיטא היה נראה לומר דתלי' במחלוקות אי אבילות יום ראשון דמיתה וקבורה דאורייתא אין ראיי' לדחות אבילות דאורייתא, וכיון שע"כ מתאבלת ביום א' מחזי כחוכא וטלולא שלא להתאבל בשאר הימים, וזה טעמא דר"ש דאפי' קול יצא מתאבלים, ונ"ל דדווקא אלו שמחויבים להתאבל מדאורייתא אבל אלו שאין מחויבים רק מדרבנן לא, ואפשר גם באשה ל"ג משום לא פלוג, אבל הרי"ף ס"ל כאלו דסוברים אפי' יום א' דרבנן שפיר דחינן האבילות משום גזירה דחומר איסורא דאשת איש ולפי דקיי"ל אפי' יום ראשון הוי רק מדרבנן אתי שפיר פסקא דרמ"א באה"ע סי' י"ז כן נראה לי לפום רהיטא ועיין תשוב' ח"ס חיו"ד סי' שד"ם:

ואבוא מן המאוחר אל המוקדם שנסתפק פר"מ ני' בנדון שלנו ששלח אגרת ע"י בנו ושם כ' שמודיע לאשתו שלא תראהו אותו עוד וציוה על מעט רכושו שבביתו מה יעשה בו ולא נמצא כתב מאיזה טעם לא תראנה אותו עוד אם ירחיק נדוד או שיאבד עצמו לדעת, ובמכתב יש מקומות הרבה מחוקות שנראה לפר"מ ני' כי שם ה' כתוב מה שברצונו לעשות והאשה מחקתה, ונראה לפר"מ ני' דמסתבר שמחקה מפני שגלה שם שיאבד עצמו לדעת והיא אומרת משום שהי' כתב שמות שונאיו שרדפוהו וזה רחוק ודעת נוטה שבכותבו המכתב היה דעתו לאבד עצמו מדשלח כיס של תפילין לביתו ע"י בנו כמש"כ במכתבו, ובכ"ז נ"ל דאין לדונו כמאבד עצמו אפי' הי' נתברר לנו כי הנמצא מת הוא הכותב ושולח מכתב לאשתו כאשר אבאר, הנה בש"ע יו"ד סי' שמ"ה מאבד עצמו לדעת כגון שאמר שעולה באילן ועשה כן מיד מתוך צערו או כעסו והוא מרמב"ם ומובא בב"י נראה דווקא כשעלה מיד אחר שאמר, אבל אם לא עלה מיד מתוך כעסו גם שראינו שעלה אח"כ ונפל לא אמרינן שלדעת עשה, אבל מרמב"ן תה"א מובא בב"י לא נראה קפידא זו שיעלה מיד אלא כל שאמר ראו שאני עולה וראו שעלה, אפילו לא ראינו שנפל, וכתב הב"ח בשם מהרש"ל דווקא ראינו שעלה אבל משום דיבורא לא מחזיקינין לי' שלדעת עשה, אבל שיהי' צריך מיד אחר שאמר לא משמע מרמב"ן, ובשו"ע נקיט כרמב"ם כדרכו בכ"מ ולפ"ז לא מבעיא לרמב"ם דבעי עלה מיד בנדון שלנו שלא ראינו מיד לא אמרינן לדעתו הפיל עצמו למים והטביע עצמו, אפילו לרמב"ן בעי דווקא ראינו שעלה באילן מדעת ונפל, אבל כל שלא ראינו שעלה מעצמו על האילן הגם שראינו

נופל מאילן וע"כ עלה, תלינן שנאנס ועלה ונפל ולא חיישינן רק היכא שעשה כמו שאמר שעלה וראינו תחלת מעשה שעשה כמו שאמר הריני עולה, ובנדון שלנו לא ראינו תחלת מעשה לא תלינן שמדעתו הלך למים והפיל עצמו, ואאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד הוסיף עוד דבעי דווקא שעלה לאילן ונפל, אבל לא ראינו שנפל אלא עלה ונמצא מת אח"כ תחת האילן תלינן שמת במקום ההוא פתאום נפל שדוד והוא קולא גדולה ונסתייע לזה מש"ס שבועות דמקשה מהאומר אלך ואקצוץ כ' ונמצא קצוץ ממתנית' אלך ואמשכן הלך לבית חבירו, ולכאור' אינה מן המדומה כיון שכבר התחיל לכנוס לבית חבירו כמ"ש ל"א דגזם משא"כ באלך ואקצוץ וע"כ דאין חילוק ועיי"ש, ולפום רהיטא נלפע"ד דאין משם ראי' לנדון זה דשם מכחיש דלא משכין ולא קציץ ולכן אפילו התחיל לעשות כמו שאמר ל"א בוודאי עשה להכחיש בר' דידי' דיש דגזים ואומר ומתחיל כמו שאמר ואינו מסיים, אבל באומר שעולה לאילן ומפיל עצמו ונמצא נפול מת אפי' בלא ראינו עלה היה ראוי לומר דמדעת עשה מלתלות במקרה שנאנס ונפל, מכש"כ כשראינו שעשה כמו שאמר ועשה דתלינן שמדעת עשה וגמר כאשר זמם לעשות, ואין הענינים דומים ובאמת צריך להבחין איך מקשה ש"ס על מתני' מהא דאלך ואקצוץ שלא ראינו שום דבר, נ"ל דמכח ר"ש מקשה דהא באומר איזיל ואקצוץ שנמצא קצוץ והיה לנו לתלות הקציצה בו יותר מלתלות באחר שקצץ דהא הוא אמר שיקצוץ מ"מ כל שמכחיש שלא עשה כאשר אמר מאמינים לי' כ"ש במתני' שלא ראינו שום דבר מבסוף רק שמענו אמירה בעלמא והלך לבית חבירו דנימא דעביד דגזים ולא עשה כנ"ל:

העולה מזה דבנדון שלנו לכ"ע אין לדון שעל דעת עשה ומ"ש פר"מ ני' אולי מעשה כתיבה לא עביד ומדמהו לאמתלא דל"מ אמתלא על מעשה, לפי דנקטו רובם ככולם דהיכא דא"א בלי מעשה מהני אמתלא, ובנדון דידן לא היה אפשר לו בלא שיכתוב אמרינן דגזים להקניטה או מאיזה טעם שיהי', ועוד יש לחלק, אלא שא"א צריכים לכ"ז דכל זמן דשריותא דאתתא מתלי תלי, בלאו"ה אין מתאבלים עליו, ובניו לא יאמרו קדיש, ואם יעשו מנין בביתם, וגם אם נדון אותו למאבד עצמו לדעת לפי מה שהעלה אאמ"ו זצ"ל בח"ס יו"ד דלא נדחו לאמר קדיש במקום שארי אבילות עיי"ש וכשיעשה מנין בביתם יאמרו קדיש, גם אם נדון כמאבד עצמו, ובמקום אבלים בלאו"ה לא יאמרו כ"ז שאין היתר ברור לאשתו, כנ"ל בחפזון רב מבלי עיון ופר"מ ני' יבחר ויודיעני דעתו הרמה הכ"ד באשון לילה אוה"נ חותם באהבה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעד

אמרתי להעלות על הספר דבר שכבר הוריתי בו להיתר, והיום במקרה בא לידי ספר שיבת ציון ומצאתי ראיתי בסי' ס"ד ס"ה ס"ו כי הגאון המחבר מהרש"ל זצ"ל והגאון מהרא"פ זצ"ל הסכימו לאיסור, שמתי עיוני עוד הפעם בענין זה לראות היעמדו דברינו או לא:

הנה המעשה שבא לפני הי' שאחד מהתושבים פה נאבד ויצא הקול שאיבד עצמו לדעת וזמן זמנים טובא אחר שבא הקול לעירינו כי סמוך ונראה לק"ק ס"ה נמצא אחד נטבע והוליכוהו להקהילה הנ"ל וקברוהו שם, וקודם שקברוהו בדקו אחר סימן שבגוף, והלכה האשה שם אחר אבידתה, וכתבתי לב"ד צדק דשם שנ"ל שמותר לפתוח קבר הנמצא כדי לבדקו יפה אולי ימצאו בו סימנים שיש בו להתיר האשה מכבלי העיגון, אם אין די בסימן שבגופו ובכליו שראו הקברנים קודם הקבורה, והנה אז היה הזמן בהול קצרתי בטעמי ההיתר ואומר עם הספר עכשיו טעמי ונימוקי בביאור יותר ואח"כ מה שדברו הגאוני' הנ"ל זצ"ל בזה:

הנה בש"ס ב"ב דף קנ"ד ע"א במעשה דבני ברק אמר ר"ע אי אתם רשאים לנוולו, ושם ע"ב מבואר דס"ל לש"ס בפשיטות משום הפסד לקוחות רשאים לנוולו רק קרובים אסורים, ועיי' יו"ד סי' שס"ג סעי' ו' ובחו"מ סי' ק"ז ס' ג' בהגה' רמ"א, ולכאור' הדברים קו"ח, ומה משום הפסד ממון מותר לנוול מכ"ש וקו"ח משום תקנות עיגונא דאתתא דהרבה חששו חכמים לתק"ע, והקילו טובא כן נראה לפום רהיטא:

אלא כדי לעיין שפיר הא ליתא דלכאורה צל"ע טובא למה מותר לנוול משום הפסד ממון הא ויתרה תורה משום כבוד הבריות מ"ע דהשבת אבידה דכתיב והתעלמת, ודרשינן פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו עיין ברכות דף כ' ע"א ועיין שבועות ר"פ שבועות העדות דתלמיד חכם ואינו לפי כבודו א"צ להעיד לפני ב"ד הקטן ממנו ועיין תוס' שם ואפילו יש שם הפסד ברור שב"ד מוציאים ממון שלא כדין בלא עדותו ואחר מגביה אבידה והוא בקום ועשה מ"מ מותר להתעלם שלא להשיב האבידה ובעדות א"ע משום ואם לא יגיד, הגם שאין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה', והוא קושי' ש"ס בברכות אלא דהקב"ה חס על כבוד הבריות בממון דאיתיהב למחילה, הגם דהי' מקום לומר דצריך למחול על כבודו משום המצוה מ"מ כבוד הבריות עדיף מהפסד ממון של חבירו קו"ח ב"ב של קו"ח שלא לנוול המת משום פסידא דכבוד המת לא אתיהב למחילה וכיון שמת נעשה חפשי, ואיך פשיטא לש"ס דלקוחות מותרים לנוולו, דוודאי דוחק לומר דניוול זה אין בו משום כבוד הבריות כמו זקן ואינו לפי כבודו, ובתוס'

שבועות כ' דלכן צריך והתעלמת דמולאחתו לא ידעינן רק בבזיון גדול דמת מצוה דמוטל בשדה ואפשר כלבים יאכלוהו לכן צריך והתעלמת עיין שם, אבל בוודאי יש בפתיחת הקבר ובדיקה כבוד הבריות כמו זקן ואינו לפי כבודו וצ"ל עיון גדול:

ולא ידעתי פתר רק דיאמרו הלקוחות כיון שהוא המת מכר לנו ולקח מאתנו דמי זבינו וע"י מעשיו גרם לא איכפת לנו לנוולו ינוול וינוול, וכן מדיוק בלשון ש"ס אנן זוזי יהבינן לי' לנוול ולנוויל והא"ש דיורשים אין רשאים לנוולו, הגם שיש להם פסידא כיון דלא שייך אנן זוזי יהבינן לי' ועיי' תוס' ד"ה אנן זוזי וכ', ואפילו אחר דלאו קרוב הוא אסור לנוולו בשביל הפסידו, ועיין שו"ת נוב"י תנינא חלק יו"ד סי' ר"י שעשה קו"ח משום הפסד ממון מותר לנוויל מכ"ש משום פ"נ, ולפמש"כ אין לעשות קו"ח משם כמובן:

ועיין חולין דף י"א ע"ב משום איבד נשמה ינוולה מלבד שי"ל דפ"נ שאני, גם שם בשבילו יהרוג ואי טרפה הוא שלא כדין יהרוג ובדין לנוויל אותו ועיין, עיין ת"ח בב"ב שם:

ומעתה אין ללמוד משם ג"כ לנוול המת משום תיקון האשה להתירה להנשא דמה לה ולו להתנוול כדי לתקן אותה חוץ משנאמר דרבנן התירו איסור ניוול משום תקנת עגונות כמו שהתירו לסמוך על עדות אשה וכדומה משום עיגונא הקילו בה, אבל מניין לנו לבדות מלבינו היתרים כאלו והבו דלא לוסיף כנ"ל נכון וברור:

וכל זה אני אומר במקום שאין תכלית לפתיחת הקבר רק לתועלת האשה אין לנוול אותו בשביל תקנתה, אבל י"ל במקום שיש ג"כ תועלת לדידי' מותר לפתחו, והיינו באופן שהיא אסורה בזיקים שזקוקה ליבם וכ"ז שלא נתברר בירור גמור כדי להתירה לעלמא אינה חולצת ג"כ, וידוע דחליצה תיקון לנשמת המת בעה"ב בוודאי נייח לי' להתנוול ניוול הגוף כדי להתנאות לפניו יתב"ש בעה"ב ומוחל על ניוולו, ומהאי טעמא התרתי בנידון שבא לפני שהי' זקוקה ליבם, (ולפי מה שראיתי בספר בני ישכר בשם רב אחד שבזמן הזה הוא תיקון ונחת רוח לנשמת המת אם אשתו האלמנה תנשא אח"כ לאיש א"כ בכל פעם מותר לבדקו היינו אם היא באמת רוצית להינשא רק זה הוא העיכוב משא"כ בזקנה וכדומה אבל לא הראה שם שום מוצא מקום לזה):

ונ"ל עוד במקום שהניח בנים לומר קדיש אחריו והי' נ"ל פשוט מאז כל זמן שאין מתירים האשה אין להניח הבנים לומר קדיש כמו שאין מתאבלים עליו ואין האשה לובשת שחורים כדי שלא יבואו להתיר האשה ועיי' סי' י"ז סעיף ה' ועיין ש"ך יו"ד סי' שס"ה ס"ק ז' ושוב מצאתי איזו שנים אח"כ שכבר הלכו בזה נמושות בתשובת חינוך בית יהודה סי' צ"א ומביא הסכמת כמה גאונים שאין לומר קדיש עד שיתברר כדי להתיר האשה להתנסבא עיי"ש מילתא בטעמא, והנה מבואר במדרשים שיש באמירת קדישים תיקון

לנשמה ומציל מדינה של גיהנום, ועיין הגה' רמ"א יו"ד סי' שע"ו, וכי כן יש תועלת למת עצמו כשפותחים קברו כדי לבודקו להתיר אשתו ועי"ז יאמרו בניו קדיש אחריו, ומוחל על נולותו ודין הניין לי' ונחת רוח לנשמתו כנ"ל:

ומנה באופן שאין בנים לומר קדיש אחריו, וגם אין אח שזקוקה לו ואין תועלת בפתיחת הקבר רק משום היתר האשה או שיורשיו ירדו לנכסיו ע"י בירור מיתתו משום זה אסור לטול אותו, וקרוביו בוודאי אסורים לנוולו כבש"ס ב"ב שם ועיין:

ואחר שהוצענו כ"ז נשית פנינו לדברי הגאונים נוחי נפש זצ"ל, הנה הגאון מהרא"פ בתחלה היה נראה לו מש"ס ב"ב הנ"ל לדון מקו"ח אם משום הפסד דלקוחות מותר לנוולו מכ"ש משום תק"ע וע"ז השיב הגאון מהרש"ל אטו היא פותחת הקבר הלא אחרים יפתחו ואם היא תוכל לומר מה לי בניוולו, אבל אחרים למה ינוולו אותו ואין אומרים לאדם חטא וכו' והגאון מהרא"פ חזר והסכים עמו בזה, נראה מדבריהם כי אם היא עומדת לפנינו ואומרת שבעצמה תפתח הקבר ותבדוק היינו מורים לה היתר ונ"ל דה"ה דתוכל לצוות לנכרי שיפתחו הקבר ויגלו המת כל הצורך, וכיון שכבר גילו קלונו ונוולו אותו יכולים ישראלים לבודקו כל הצורך וליתר שאת אם הטלטול ממקום למקום הוא הנוול, הנכרים יטלטלו כל אבר ואבר כפי הצורך לבדיקה והכל ע"פ האשה, וי"ל לפ"ז כיון שיש בידה לעשות כן ובוודאי יש יותר ניוול למת אם נעשה ע"פ נכרי או על ידי אשה נוח למת יותר שיעשה כל זה ע"י אנשים ישראלים וטוב לו ניוול קטן מנוול גדול מזה, כן היה נ"ל לדברי הגאונים ז"ל אבל כבר כתבתי לעיל שאין דמיון וראי' מש"ס ב"ב הנ"ל לדברינו ואפילו היא בעצמה אסורה לנוול אותו בשביל תקנתה, כנ"ל:

והנה הגאון מהרא"פ זצ"ל כתב עוד סניף להתיר דעי"ז יתאבלו הקרובים ויאמרו קדיש עליו, והוא לו לכבוד והגאון מהרש"ל זצ"ל הראה לו לעיין בב"י סי' שמ"ג וש"ך ס"ק ב', דכתבו דאין למדין מדהא דמפנים מקבר שאין שלו לשלו דכבוד גדול הוא לו ואין מדמים כבוד אחר לזה, וה"ה דאין לדמות כבוד אבילות ואמירת קדישים, והגאון מהרא"פ שתק לו בזה ש"מ דמסכי' עמו, ועיין שו"ת ח"צ סי' נו"ן בסופו שמסופק אם נתינת תכריך כבוד גדול כמו פינוי מקבר שאינו שלו לשלו עיי"ש, כ"ז אם באנו להתיר משום כבוד גופו כמו במפנים מקבר אל קבר, אבל אין אנו צריכים להיות רודף אחר כבוד הגוף כי באמירת קדישים יש בו תיקון ותועלת לנשמה (חוץ אם נאמר כי בניוול הגוף יש ניוול ובזיון לנשמתו כמו שכתוב בתורה במלין מיתו כי קללת אלקים תלוי כי בצלם אלקים עשה האדם והגוף נרתק לנשמה וגריע לה לנשמה הבזיון זה יותר מדינה של גהינם כמו שיש כמה עונשים שהמה גרועים מהגיהנם) הא וודאי ניחא לי' ביותר מהכבוד להקבר

בקבורת אבותיו, ואפילו מה שכתב בתשובת חו"י דיש בו משום חרדת הדין ועיין בח"צ סי' מ"ח ונו"ן, גם הא טעמא ליתא דטבא לי' עבדה, והיינו טיבותא להצילו מדינו של גיהנום ולזכותו בעולם שכלו טוב (ולפ"ז יש להתיר בכל פעם כיון דחז"ל הרבה חשו לתק"ע והיא מצוה רבה מאוד זכות לו לנשמתו אם לא תתעגן אשתו בו ומוחל על ניוולו כדי שלא תשאר עגונה כל ימי חייה וזכות לו מזה הגם שבמתים חפשי ממצות מ"מ זכות יש לו מזה)

והיתה לבאר דלכאור' עדיין לא הועילו כלום אם אנו יודעים שזהו הוא שאנו מבקשים אחריו י"ל שניחא לי' להתנוול כדי שיתקן, אבל מכיון שאנו בודקים על הספק שמא הוא בעל האשה זו או לא ואולי אחר הוא והניוול בחנם הוא, ובזה הרגישו ג"כ הגאונים הנ"ל וכתבו לפי דרכם שאינו דומה להא דב"ב שידעו שזה המת רק שבדקו אם הוא קטן, לפי זה גם דרכינו לא יכון, ולכן מוסיף אני ואומר דווקא היכא שיש אומדנא והוכחה בלאו"ה שזה שנמצא ונקבר הוא בעל האשה או שראו בו קודם קבורה סימן אמצעי אלא להתיר האשה מחזקת אשת איש דידה לא סגי בהוכחות וסימנים אלו וצריך סימן ביותר ומשום זה צריך לפותחו ולבדקו יפה כה"ג י"ל כיון דיש אומדנא והוכח' ע"י סימן או דברים אחרים שהוא בעלה סמכינן עכ"ז לפתחו ול"ח לניוול כיון שאם הוא בעל האשה ניחא לי' בניוול כדי שתחלוץ או משום אמירת קדישים הגם שאין להתיר האשה רק לאחר הבדיקה ולא ע"י הוכחות שיש לנו קודם פתיחת הקבר מ"מ מהני עכ"פ לענין איסור לסמוך לפתוח הקבר שבוודאי ימצא שהוא בעלה ע"י סימנים מובהקים שאומרת האשה שיש בו, ויבוקש וימצא, אכן אם היכא דליכא אומדנא וסי' קודם פתיחת הקבר שהוא בעל אשה זו, בכה"ג אסור לפתוח ולנוול על ספק שמא הוא בעלה דכן י"ל דאחר הוא והניוול בחנם כנ"ל נכון לדינא וד' יחנינו מאתו דיעה ובינה הכ"ד פה פ"ב יע"א יום ב' י"ג א"ר תרי"ג לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעה

שלומים מרובים כטל ורביבים, לאלופים מסובלים, בתורה, מורים כהלכה הלכה ברורה, משיבי מלחמה שערה, חריפים ובקיאים המאוה"ג צדיקים ישרים ותמימים, כש"ת מו"ה ישראל זאב סג"ל נ"י וכש"ת מו"ה ישעי' הלוי נ"י וכש"ת מו"ה אברהם נ"י דייני קרתא דבד"צ דק"ק אוהעלי יע"א:

זה איזה שבועות בא לידי מכ"ק, ואז לא הייתי בקו הבריאה לכן אחרו פעמי תשובתי עד היום ועם מעלת כבודם הסליחה, והנה נפשם היפה בשאלתם ממני עפ"י מבוקש בני חבורה קדישא בקהלתכם להיות חדשות מקרוב בא בקהילתם ע"פ הפקידה לקבוע בית עלמין הרחק מן העיר ועי"ז רוצים הם לתקן עגלה המיוחדת להוליך המת מה שלא נהגו בו ע"ע, רק נשאו במטה כנהוג, וטעמם עמם כי הרחק מהם הדרך וקשה עול הסבל של הנושאים וחוששי' כי עי"ז לפעמים הרבה יונח המת בבזיון עד שימצאו מתעסקים להוליך המת בשכר, וזה דעת רוב בני החברא ה' יחיי', ויש שאומרים שאין כוונתם רצוי' אם מצד חוקת הגוי ואם מצד שזה רפיון ועצלות במצות ג"ח וכאשר שאלו מפי כבודם ני' אמרו שלא מצאו איסור בדבר, מ"מ בעונותנותם לא החליטו הדבר ורוצים שאחווה דעתי גם אני הנ"ל בזה, והנה מע"כ ני' מעידין שאלו ואלו כוונתם לש"ש, עדותם נאמנה מאוד אצלינו, כי בני חבורא זריזים הם לעשות רצון אבינו שבשמים:

ואומר כמוהם כמוני חפשתי חופש מחופש באמתחת ספרים שלי יגעתי ולא מצאתי בספרן של צדיקים מענין זה כלום, ונחזי מה דקמן, והנה מטעם חוקת הגוי שמוליכים בעגלות כבר קבע הרמ"א בהגהותיו בש"ע יו"ד סי' קע"ח כל שעושי' משום כבוד או טעם, אין בו משום הנ"ל, והוא מתשובת מהרי"ק שורש פ"ח, והנה כבר דחה הש"ך ראי' א' מראייות מהרי"ק שם, ולהמעיי' בפנים יראה כי בקל יש לדחות גם שאר הראיות שמביא, מ"ש מלובש כלאים להעביר המכס עפ"י שיטת סמ"ג דלבש כדי שלא יכירו אותו שהוא יהודי לבש בגדי נכרים שיהודי דוקא הי' צריך לשלם נראה דאם עושה רק להרוויח ממון מותר מכ"ש בנידון שלו, יש לפקפק דשם לא בקביעת לבש בגדים כמו נכרי, רק לשעה ושוב כשעבר המכס פושטו ולא לבש למלבוש רק להטעות הנכרי, פשיטא שאין בזה משום חוקת הגוי מה שלבש במקרה, והלא איסור כלאי' דאוריית' מותר, כיון שאין מתכוון שיהי' דרך מלבוש להתחמם בו, ולא אסר משום מ"ע רק כשלובש ועושה כדרך שהם עושים, להם לובשים מלבושים כאלה להיות לבוש בו, ובאופן זה יש לדחות עוד שאר ראיותיו, אבל מ"מ מסברא הדין נכון ומי יבוא אחרי הרמ"א אשר כבר עשהו וקבע להלכתא, ועיי' סי' קנ"ז ובש"ך מצוי' בטעות:

והנה בכאן שיש טעם לדבר ולא עושים כן כדי להתדמות רק שצריכים לכך לפי דברי הרוצים בו כיון שהדרך רחוק ולא לעשות כמתדמות לנכרים ח"ו, וכאשר העידו כבודם אם כן אין בזה לדעתי משו' מ"ע, וגם מלבד כ"ז בקל לשנות העגלה משלהם לעשותו באופן אחר שיהי' ניכר ששל ישראל הוא, וכן מבואר במהרי"ק דאם משונ' משלהם מותר, ובאמת המהרי"ק איירי שם שיש היכר ע"י שעשו הבגד כדי שיהי' פטור מציצית

באופן שניכר לכל רואיו שזה בגד של ישראל הוא משונה משל גוי דלא יעשה גוי כזה, אבל בדבר שאין קפידה בנכרי וישראל אפשר ל"מ היכר ושנוי כי אינו מבדיל פעם עושי' כך ופעם באופן ובסגנון אחר, אלא דיש לציירו ולכתוב עליו אותיות ותיבות ופסוקים וכדומה שניכר מעצמו שזה מיוחד של ישראל והוא פשוט:

ונבוא אל השני' שיש רפיון ועצלות בגמ"ח, הנה במתניתי' פ"ג דברכות נושאי המיטה וחלופי' וחל"ח פטורים מק"ש, וברש"י שם על חילופי' שהיו מחליפי' כדי שיהי' כל א' זוכה במצוה, מזה נראה כי היו מהדרי' מעולם מאד במצוה זו הגם כי היו בטילים ע"כ מק' ותפלה כמה גדול כחו של מצוה זו, ויש להביא קצת ראי' דיש קפידא שלא להוליך על עגלה ע"י בהמות או לשאת על בהמה, דאל"כ למה לא השיאו בעגלה וא' יכול להוליכו בחמור בסוסי' ובגמלי' ולמה נשאו ובטלו מצות ק"ש דאוריית' וגם לפי חד דעה ברבינו יונה שם בתפלת ערבית ג"כ אין מוציאי' סמוך לק"ש ואם הגיע זמן מוטל המת עד הבוקר, ומובא בש"ע יו"ד סי' שנ"ח שני דעות אלו, והרי אסור להלין המת וכבר נתקשה המג"א בזה במג"א בסי' ע"ב וע"כ להך דעה (שנראה מדסתם באו"ח דפסק כן כמו שכ' המג"א שם) יוציאוהו בעגלה מלהלין המת ולא לבטל מק"ש, ואיך ילינו המת ויעברו על ל"ת לא תלין כדי שיזכה במצוה לשאת משא על שכמם לחרת וע"כ בזיונא איכא להוליך בעגלה ובאיכא כבוד המת מותר להלינו לכבודו כמבואר בש"ע סי' שנ"ז ואם כי אין ראי' ברורה לדבר זכר לדבר איכא לפענ"ד:

והנה ראיתי ברמב"ם פ"ד מאבל הלכה ב' שכ' וסובלים המת על הכתף עד בה"ק, ובכ"מ שם ה"ה בידים ואורח' דמילתא נקיט עייי"ש, ונ"ל סמך לרמב"ם דבכתף נושאים מדכתיב עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו לכן נהגו כן, והנה מדיוק לשון הרמב"ם שכ' וסובלים עד בה"ק פשיטא שסובלי' אותו עד בה"ק ולא הול"ל רק סובלים המת בכתף, ונ"ל שרוצה להשמיענו שלא מכתפי' דוקא משום שרוצים לזכות במצוה לטרוח ולסבול המשא וכ"א יזכה בו ויטריח עצמו וכי כן מאחר שכבר כ"א זכה בו וסבלוהו על כתיפם שוב יכולים להוליך על עגלה וגמלים לכן אמר שמכתפי' אותו עד בה"ק שמביתו עד בה"ק מוליכי' אותו בכתף כי זה כבוד המת כן נ"ל דיוק נכון:

וכל זה היכא דאפשר יש בוודאי כבודו של מת אם בכתף ישאוהו, ובזיונא איכא אם בעגלות יביאוהו, ואולי יש קפידא בדבר עפ"י טעמי' שלא נגלו לנו עתה, אבל אין דנין אפשר משאי אפשר מצאנו באגדת חכז"ל בש"ס מ"ק כ"ה ע"ב כי מטו אנשרא קמו גמלי פירש"י גמלי נושאי המטות אלמא שהיו נושאי' צדיקים אלו בגמלי' עצמן כי הי' מרחק רב מהכא להתם ורצו לזכות להיות קבור בא"י וכן נראה מבריית' דמייתי ש"ס ברכות

רפ"ג המוליך עצמות ממקום למקום ה"ז לא יתנם בדסקיא עיי"ש, ובתוס' אבל להפשילם לאחוריו מותר בלא לסטי' וחזינן היכא דמוליך ממקום למקום מוליך ע"י חמור וגמל ויעיי' בתשוב' רדב"ז ח"ב סי' תרי"א שכ' שכל שהוא לתוע' המת מותר ואין בו משום בזיון ומוליך עצמות אפי' לחותכם ולשברם מותר אם יש צורך בו וא"א להוליכם בלאו"ה ודכוותי':

בהא נחתינן ובהא סלקינן דוודאי מצוה רבה איכא לשאת המת ולכתפו ולפום צערא אגרא כל שיש בו טרחה יותר שכרו גדול משמים, וגם איכא בזיונה אם מוליכי' אותו ע"י עגלה או בהמה, אבל אם איכא חשש שעי"ז יונח בבזיון ואין מי שיטפל עמו ואיכא תועלת למת לתת אותו על העגלה טוב לבחר הרע במעוטו ולכן אם אפשר שיתחברו חבור' יראים ושלימים זריזי' למצוה ויקבעו עצמם לכך או אפשר לשכור אנשים קבועי' לשאת מה טוב ומה נעים ושכר הרבה יטלו מן שמים, ופשיטא שלא לחלק לשאת לא' כשיהי' מכתפים ולשנות בא' באיש המוני, ולא עדיף מהא דבש"ע סי' שנ"ב, דאז בוודאי בזיונא רבה איכא, ופה קהלתינו המפוארה מוליכי' בעגלה משנים קדמוניות עפ"י פקידה משום שעוברים דרך רחובות אינו ישראל, והעגלה משונה בתבניתו וצורתו משלהם הרבה וניכר לכל, ומ"מ מקיימי' מצוה דגמ"ח בזה שמוליכי' בעגלה עד בית החולאים כי שם סוף העיר ומשם נושאים במטה בכתף ישאו ומחליפים, והכלל בזה הכל לפי המקום ולפי ראות עיני המורים, צדיקים ילכו בם:

ואידי דאייריי בהאי ענינא דיקרא דשכבא אומר הנלפע"ד פשוט בישוב הרמב"ם בפי"ב מהלכות אבל הלכה א' ואם ציוה אל יקברו' אין שומעין לו שהקבורה מצוה של תורה היא וכו' והלח"מ נתקשה בו הלא בש"ס מסופק אי משום בזיוני או משום כפרה והול"ל דספק דאוריית' לחומרא, אבל לא סגי במ"ש דדאוריית' הוא מקרא כי קבור תקברנו עיי"ש, ונ"ל פשוט דוודאי כיון דמקרא ילפינן אין לנו לדרוש טעמא דקרא משום בזיוני או כפרה להקל אי אמר אל יקברוהו דמנ"י מאיזה טעם ציוה הכתוב, וש"ס סנהדרין לא נסתפק רק מדאמר ר"י משום רשב"י שהוא סתם ר"ש בכ"מ דדריש טעמא דקרא ואיכא נפקותא אי משום בזיוני או משום כפרה אבל לדידן דלא דרשינן טעמא דקרא כיון דדאורייי' הוא מקרא ממילא אין שומעין לו כנ"ל וא"ש:

ומדי דברי אזכיר מ"ש אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס סי' שכ"ז דאינו יודע טעם הגון למה שנוהגין בגעפלי"ך, וכ' ומה שאומרים כדי לעמוד בו בעת התחי' העצי' חלושים וטעם חלוש וכ"כ בספר חכמת אדם שאין בזה טעם וריח, ובמח"כ נעלם מהם אגדת ירושלמי ריש כלאים דר' ירמי' ציוה שיהבי חוטרא לידי' דאי אתי משיחא אנא מעתד עיי"ש, ועוד

שם מה שנוהגים וסוברים המונים שמנהגא הוא בלי שורש, ומנהגן של ישראל תורה ואם אינם נביאים וכו':

ולעטר המכתב ולסיים בטוב אציג פה מה שאמרתי בדרוש בכוונת ירושלמי דמייתי תוספ' סוף כתובות דצוה רבי לבניו מעטו בתכריכים שעתידים צדיקים שיעמדו במלבושי' וכ' תוס' בלבושים שבביתם ואין לו מובן, ונ"ל הנה אמר רבא לעוה"ב אין בו לא אכילה ושתי' וכו' והראב"ד בהלכ' תשובה מסביר שיהי' גופי' חזקי' ובריאים ולא יהי' צריכים לאכילה כמו קודם החטא ועיי' רמב"ן בראשית שקודם החטא הי' אכילה רק למצוה, והנה קודם החטא לא צריך אדם לשום מלבוש דכתי' ויהי' שניהם ערומים ולא יתבוששו ומפרשי' כי לא היו איברי המשגל בושה להם, וגם לא היו צריכי' ללבוש מפני צינים ופחים שהיו בריאים ולא הי' מזיק להם דבר, ואמר שכן יהי' לעתיד שיהיו בריאים וחזקי' וגם לא יהי' בושה כמו קודם החטא וגם ביותר שלא יהי' תשמיש כלל כדאמר רבא, והנה מלבושי אדם אינם מעצמיות מלבושים רק קנין פשתי' וצמר, אבל עיקר מלבושים הוא הגוף לנפש שזה כל אדם והוא צורתו כמו שמסביר הרמב"ם ביסודי התורה, ולעתיד לא לאדם מלבוש קנין רק מלבוש עצמיות החומר לנשמה הזכה והברורה כמו קודם החטא רק שאז לא עמדו בו וקלקלו מעשיהם, והוצרכו למלבוש קניני, אבל לעת התחי' אז יהי' כמו קודם החטא ויעמדו במדריגה זו לעולם, והיינו דציוה רבי לבניו מעטו בתכריכים שלא ירבו כדי שיהי' לו כשיעמוד כבש"ס נדה ס"א עיי"ש דעתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהם דהיינו בזמן התחי' יעמדו ויתקיימו בלבושי' של עצמם ולא יצטרכו למלבוש קניני רק מלבוש העצמיו' וכהנ"ל כן נ"ל:

יחיינו ה' ויקיימנו ויוליכנו קוממיות לארצינו, ותחזנה בציון עינינו, ונעמוד לפניו ביראה, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו אמן כיה"ר, הכ"ד האוהב לעבדי ה' ושומרי תורתו ידידם נאמנם חותם באהבה, פה פ"ב נגהי ליום וי"ו עש"ק פ' שמות תר"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעו

שיל"ת פה פ"ב כאור הבוקר ליום י"א מנחם שנת קץ גלות לפ"ק:

מנחם ציון יזכהו לראות בשתים, בנחמות ציון וירושלים, ה"ה מע"כ אהובי י"נ הרב המאוה"ג מלא וגדוש חריף ובקי המפורסם בתורתו כש"ת מו"ה אברהם צבי אבליס נ"י אב"ד בק"ק באגארדע יע"א:

יקרתו קבלתי, ושמתי עיני מעט על שאלתו ועיינתי בעיון מעט היום כאור בוקר והוא ע"ד אחד שהי' חולה נוטה למות אחר שכבר את הכל הביאו לסעודת החתונה טבח טבוח, ויין מזוג ומחשש שמא ימות אביו הכניסוה לחופה ובאותו יום מת וראו עיניו מ"ש הטו"ז וש"ך בנקדה"כ ס' שמ"ב ומ"ש בדג"מ שם, ונפשו היפה שאל לחוות דעתי כמאן מכרעת מלתא להלכה ולמעשה, ואומר הנלפע"ד הגם שאיני כדאי להכריע מאחר שכבר קדמוני גאוני קמאי, כאשר יבואר לפנינו אי"ה מ"מ אענה גם אני חלקי בזה:

הנה הטו"ז מביא ראיי' דלא דחינן ימי אבילות משום ימי משתה היכא דליכא פסידא ממה דדייק הרא"ש פ"ק דכתובות מדכתב הרי"ף כל היכא דליכא פסידא נוהג ימי אבלות תחלה, ולא כתב דאח"כ מכניסה לחופה ונוהג ז' ימי המשתה, ש"מ דמכניסה לחופה מיד ונוהג ימי אבילות ואח"כ נוהג ז' ימי המשתה, הרי דס"ל דלא דחינן ימי אבילות הגם שכבר החלו ז' ימי המשתה, אלא בהא חולק הרא"ש דלא שרי' לי' להכניסה כיון דנוהג מיד ימי אבילות אין למהר הנשואין, והנה לולי דהרא"ש מכח דיוק למד כן מן הרי"ף דס"ל גם בליכא פסידא בועל בעילת מצוה והקשה עליו שפיר, היה נ"ל דגם הרי"ף לא עלה ע"ד לומר דבר זה וכוונתו כך הוא, בתר דמביא הוא דר"ח ושקלא וטרי' דש"ס כ' וז"ל ושמעינן מיהא היכא דאפשר לזבינו וליכא פסידא דאינו נוהג ימי משתה, בתחלה, ר"ל כגון שכבר נשא בעוד האב או האם בחיים, שכבר חל עליו ימי משתה, אין נוהג ימי משתה תחלה כיון דליכא פסידא, ומשמע לי' כן מדאמר ר"ח סתם משמע דלעולם אינה נוהג ימי משתה תחלה היכא דליכא פסידא אפילו כהאי גוונא שכבר חלו עליו ימי משתה, וכן נראה מדכתב ואיכא למשמע הא הן הן דברי ר"ח, ומאי איכא למשמע דכתב הא מפורש אמר כן, ואי דרצונו דאיכא למשמע דכנסה תחלה אבל אין עושה ימי משתה תחלה, דין זה לא נשמע מר"ח, וגם הו"ל לרי"ף לכתוב מפורש דזה משמע לו, אבל מה דאיכא למשמע דאין ימי משתה תחלה זה הוא מפורש, וע"כ מ"ש ואיכא למשמע כונתו, דכל דליכא פסי' אין עושה ימי משתה תחלה, ליכא אופן לעשותם תחלה אפילו כבר נשא מחיים וחלו עליו ז' י"מ, ואם מת קודם כניסה פשיטא גם לרי"ף דאין בועל ב"מ שא"א לו לעשות ימי משתה מיד מה לנו למהר בחופה כנ"ל, והרווחנו עוד בזה מלבד דלא תקשי' קושית הרא"ש, גם הרווחנו דאין אנו צריכים לעשות פלוגתא בין הרי"ף והרמב"ם בדבר זה, דרמב"ם מפורש כ' בפ' י"א מהלכות אבילות סוף הלכה ח', אבל אם מת אביה של הכלה או שארי קרובים נוהגים ז' ימי אבל תחלה, ואח"כ תכנס לחופה וינהג שבעת ימי המשתה, וע"פ הרוב שיטת הרמב"ם כשי' הרי"ף, ולמ"ש גם כאן בשיטה אחת אזלי, אלא עכ"פ מוכח דס"ל דלא נדחה האבילות מפני ז' ימ"מ, אלא

בדאיכא פסידא, וזה שלא כשיט' הרמב"ם שם בהלכה זין מי שמת לו מת בתוך ימי משתה משלים ז' ימי משתה ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות, הרי לא הלך בשיט' רבו הרי"ף ז"ל מ"מ הרווחנו עכ"פ דל"ק קושי' הרא"ש:

שבתי וראיתי דיש להשוות שיטת הרי"ף עם שיטת הרמב"ם די"ל מ"ש הרי"ף ושמעינן היכא דליכא פסידא ונדקדק בו מה ושמעינן מהא דקאמר הא הן דברי ר"ח י"ל במרווח יותר ממ"ש תחלה, די"ל דקא משמע לי' לרי"ף באותו ענין עצמו דאיירי הברייתא שמת לו מת קודם שכנסה בדליכא פסידא לא יכנוס, ואם עבר וכנס בשוגג או במזיד לא אמרינן כיון דכבר כנס נדחה האבילות הגם דליכא פסידא לכן כתב ושמעינן מהא דר"ח סתמא קאמר דאינו נוהג ז' ימי משתה מיד אפילו בכה"ג, וי"ל לפי זה דס"ל לרי"ף גם כן לדינא של הרמב"ם היכא דמת לו מת תוך ז' ימ"מ דמשלים, ולא בא הרי"ף לומר ומשמע ליה כאן מדר"ח היכא דנשא שלא ע"פ הדין והביא עצמו לידי כך לא נדחה האבילות כיון דימי שמחה שלא כדין הביא על עצמו כנ"ל ועיין:

וכך דייקת שפיר במלתי' דרמב"ם ובסדורי דבריו משכחת כי דברינו בכל מה שכתבנו בכלל דבריו בהלכה ח' שכתב תחלה וז"ל, הכין כל צרכי סעודה וכ' ומת לו מת וכ' אם לא נתן מים על גבי בשר, מוכר הבשר ופת, ונוהג שבעה ימי אבילות, ואח"כ שבעת ימי המשתה ואיכא לדייק מדלא כתב שאינו בועל בעילת מצוה ש"מ דבועל רק שיאחר שי"מ כמו שמדייק הרא"ש מדברי הרי"ף וא"כ סותר דברי עצמו שכתב לבסוף נוהג ז' ימי אבילות תחלה ואח"כ תכנס לחופה וינהג ז' ימי משתה הרי ס"ל דלא כרי"ף וצ"ע, ולמ"ש בשיטת הרי"ף א"ש גם דברי הרמב"ם תחלה כ' בדליכא פסידא נוהג ז' ימי אבילות וכו' ולא כ' שלא יכניס לחופה דסמך על מה שכתב ולבסוף דאסור לכנוס ולעשות ז' ימי משתה עד שינהג אבילות תחלה, וקמ"ל כאן דנוהג ז' ימי אבילות תחילה אפילו כבר כנס היינו שכנס שלא כדין אח"מ שהי' לינהג ז' ימי אבילות ואח"כ יכניס לחופה וינהג ז' ימי משתה, וכ"ז כשעושה שלא כדין כגון שכנס אח"מ, אבל כנס כדין ואח"כ מת לו מת משלים דהרי כדין נשא וא"ש כל דברי רמב"ם על נכון ועולין בקנה על שיט' הרי"ף כנלפע"ד והדברים אמיתים בעזה"י:

והנה הרא"ש כ' בשם רי"ץ גיאות ובה"ג דבליכא פסידא בועל בעילת מצוה ופורש ונוהג ז' ימי אבילות וכו' הרי ס"ל דאפילו כנס ובעל ברשות חכמים מ"מ נדחו ז' ימי משתה עד אחר שנהג ימי אבילות, וצ"ל טעמייהו מאי אולמי' דאבילות דדחי לז' ימי המשתה, נ"ל אפשר דס"ל כשיט' הרא"ש סוף מ"ק דחולק על מהר"מ מר"ב וכתב דמי ששמע שמועה קרובה תוך ז' או תוך למ"ד דנוהג אבילות דלאו מצוה בפ"ע היא אלא תשלומין ומי שלא

נחייב בעיקר אבילות בזמנו אח"כ א"צ עיי"ש, ונ"ל משו"ה נוהג אבילות תחלה דעיקרו בזמנו בשעת חימום אבל ז' י"מ אפשר אחר שנהג ימי אבילות כמו עכשיו ורמב"ם ס"ל כשיטת מהר"מ מר"ב דכל תוך שלשים עיקר זמנו הוא כמו בזמנו, והא"ש דלולי דלא מסתבר לרא"ש דיהי' מותר בבע"מ הי' מודה להו דנוהג ז' ימי אבילות תחלה, לפ"ז לפי דנקיט המחבר בסי' שצ"ו כרא"ש במ"ק גם בזה ההלכה כרי"ץ גיאות ובה"ג דגם אם כבר חלה עליו זי"מ נוהג אבילות תחלה ואינו מוכרח דאפשר בהא דס"ל מהר"מ דתוך למ"ד מצוה בפ"ע הוא ולא תשלומין ופסק המחבר כרא"ש בקטן שנתגדל תוך ל' הוא מטעם אחר שכ' הרא"ש דיש דיחוי דגברא לא נתחייב כלל ועיין, עוד י"ל דס"ל לרי"ץ ובה"ג דאבילות יום ראשון דאוריי', לכן לא יוכלו ז' ימי משתה לדחות יום ראשון של י"א ובמקום פסידא תיקנו ויש כח בידם כמ"ש הר"ן פ"ק דכתובות וכ"כ רשב"א תחלה ודווקא במקום פסידא אבל שלא במקום פסידא לא עקרו עיקר הדין וכיון שע"כ שינהוג אבילות יום אחד לא אמרינן דיפסוק כיון שהתחיל אין מפסיקין באבילות, ואנן דקיי"ל דאבילות יום ראשון דרבנן כמ"ש הרמ"א סי' שנ"ח נקטינן כרמב"ם:

ועוד יש להסביר קצת דס"ל דעדיף שידחו ז' ימי משתה עד לאחר האבילות דבשעת חימום לבבו לא יוכל לשמח אשתו כשלבו דוי עליו ביותר ולבו בל עמו וכשהיא אבילה לא ישמח לבה אם ישמחנה בכל מיני שמחות לכן טוב לדחות זמן ימי משת' לאחר האבילות אם לא במקום פסידא שרי לי' הגם דלא תהי' השמחה במלואה:

ומצאתי לו חבר לרמב"ם רשב"א בכתובות כתב בתוך הדברים דמי שמת לו מת בתוך ז' ימי משתה דנוהג י"מ תחלה, וכ' שם על י"א דיום ראשון דמיתה וקבורה לא נדחה וקוברים אותו למחרתו כדי שיהי' י"ר דר דרבנן וכתב א"כ מי שמת לו מת תוך ז' ימי משתה, ודוחה אפילו יום ראשון הגם דליכא פסידא וכבר כתבתי דגם שיטת הרי"ף כן הוא, ומ"ש הטור ממשמעות הרא"ש מדלא השיב רק משום דאין מסתבר לי' למהר בנשואין משמע לולי כן היה ס"ל כוותי' אין זו ראיי' מוכרחת כמובן, וש"ך בנקה"כ מביא ר"י בשם רי"ץ גיאות ורד"ך דאם כנס בחופה ולא בעל דנוהג זי"מ ואח"כ אבילות, ור"מ כ' הלכה למעשה דנוהג ז' ימי אבילות תחלה דעיקר השמחה אחר שבעל, וצ"ע הלא הרי"ץ גיאות שברא"ש ס"ל דגם אם בעל ינהוג ימי אבילות תחלה בדליכא פסידא כ"ש היכא שלא בעל וצע"ג:

ונתקררה דעתי בזה, בראותי אחרי רואי לאבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' שמ"ח ד"ה והשתא עלינו לומר וכ' דרי"ף לא קאמר רק היכא שהכניס עצמו לכך בשעת אנינות הגם דברשות בעל בעילת מצוה מ"מ על ידו באה לו עיי"ש ולפ"ז א"ש דלא סתר הרי"ץ גיאות

שיטתו מ"ש ר"מ על שמו דממילא אתיא עלי' עם מ"ש הרא"ש על שמו דהביא עצמו לכך בשעת אנינות וכדברי קדשו של ח"ס מוכרחים ועיין:

המורם מכל האמור דביארנו דרי"ף ורמב"ם אזלי בחד שיטה דכל דכנס בדינא נוהג ז' ימי משתה ואח"כ ימי אבילות, והכרחנו דגם הרי"ץ גיאות הכי ס"ל ומוכרחים אנו לחלק בין כנס ובעל בימי אנינות לאם כנס קודם כחילוקו של הח"ס וכיון דחילוק זה מוכרח לרי"ג, ממילא אנו אומרים בטח כי כן ס"ל לבה"ג ורא"ש דלא חולק עליהם רק מסברת עצמו משמע דמודה להו והיינו בשבעל באנינות והבאנו כי שי' הרשב"א ג"כ כשיטת הרמב"ם ואין לנו מי שחולק על זה, רק מהר"מ שברבינו ירוחם והוא חולק מפני שעיקר שמחה אחר בעילת מצוה, אבל אם כבר בעל מודה, ומ"ש בדג"מ דאפשר דרמב"ם איירו בשבעל כבר אין זה במשמעות כלל ברמב"ם מדסתם ולא כתב חילוק זה, וכן מפשטותו של רשב"א לא משמע דווקא בבעל, אלא מה שיש לומר אפשר הרמב"ם לא קאמר וכן הרשב"א רק בשכבר התחילו זי"מ ישלים כיון שהתחיל לנהוג ז' ימים לא יפסיק באמצע לנהוג אבילות ולהשלים אח"כ ז' ימי משתה או להתחיל מחדש, וגם לפמ"ש לעיל די"ל דעדיף שינהוג תחלה אבילות ואח"כ ימי משתה דבעת חימום לא תהי' השמחה במלואה אפשר גם הרמב"ם לא קאמר רק בשכבר התחיל לשמוח עמה שוב לא אכפת לן כ"כ אם לא יהי' ימים אחרים בשמחה ובטוב לב כ"כ וגם יש לחוש שלא ינהג אבילות בפחי נפש ולבו דו', מתוך שמחה להפוך משמחה לאבל, לכן טוב שישלים תחלה ז' ימי אבילות, וכן דייק קצת לשון הרמב"ם שכ' מי שמת לו מת תוך ימי משתה משמע קצת דווקא תוך וכן כ' שמשלים עליו משמע שכבר נהג ז' ימי משתה ומשלים החסר עוד למלאות שבוע של זאת, וי"ל ג"כ שרבינו ירוחם הכי ס"ל, ועובדא דשם הוי שמיד אחר שברכו תחת החופה באותו יום מת בכה"ג אפשר גם הרמב"ם מודה כן:

אמנם כן, הגם שיש לומר כן וכן משמע כמ"ש, מ"מ כיון דמילי דרבנן דקיי"ל גם אבילות יום ראשון דרבנן אין לנו למידק דיוק כולי האי, בפרט חזי מאן גברא רבא גבר בגוברין קמסהיד בעל שבות יעקוב ח"ב סי' ק"ב דקיי"ל דנוהג שבעת ימי משתה ואח"כ אבילות, הגם דעובדא דידי' הוי שכבר בעל מ"מ מסתימת עדותו משמע אפילו לא בעל, וכן נראה דעתו דעת תורה של אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס הנ"ל:

בכל זאת בנדון כמו שלנו דהי' סמוך למיתתו ומהרו ונכנסו לחופה קודם שמת וכבר כתב הש"ך דבזה"ז ליכא משום פסידא גם במת אב ואם, ואין לך לדון אלא ע"פ שיטה הנ"ל גם בדליכא פסידא כשכבר כנסה בחייו וחלו עליו ימי המשתה נוהג ימי משתה תחילה ודוחי' לאבילות י"ל דווקא כשבמקרה בא להם מקרה זו האלימו כח מצות שבעת

ימי המשתה דקדמו לז' ימי אבילות דנדחה ימי אבלות מפני ז' ימי משתה, אבל אם במכוון כוונו לעשות החופה מהר קודם שמת כדי שיחולו ז' ימים אפשר כולי האי לא אמרו וקו"ח ממ"ש בח"ס כל שמביא עצמו לידי כך, הגם שברשות חכמים בעל בעילת מצוה לא נדחו ז' ימי אבילות ולפ"ז עשינו שלום בין השיטות דאין כאן מחלוקה וסתירה כ"ש כשעשו כן מדנפשי' במכוון וידעו שימות מהר רוב גוססים למיתה, כעין זהו בתו' עירובין דף ק' ע"א היכא דבפשיעה בא לו לא דחי עשה לל"ת כמו מתן ארבע שנתערב במתן אחד דלא דחי משום דבפשיעה באה לו, ושם לאו דווקא במזיד כיון שעל ידי שלא שמר כראוי שלא יתערבו במתן אחד אעפי"כ לא אמרינן דעשה דוחה לא תעשה, כ"ש היכא דבמזיד עשה כן, ועיין טו"א ר"ה דף כ"ח שהרבה להקשות על תוס' הנ"ל, דגם אם נימא דעשה דוחה ל"ת הגם דבפשיעה באה לו אפשר במזיד לא, ואפילו תימא ג"כ במזיד היינו לענין דאורייתא אבל כאן הבו דלא לוסיף אלא במה שמצינו לרמב"ם וראשונים דמת תוך ז' ימים, אבל לכוין לכך לא התירו, ואם עבר לא התירו לו דהוא הביא עצמו לידי כך במכוין והי' אפשר לו לקיים שתיהם לכנוס אחר שמת ונהג שבעת ימי אבילות, וכ"ש כשלא בעל דמצוה זו דכניסה הי' אפשר לו אח"כ, ויש לו דמיון קצת לפלוגתא דרמב"ן ורז"ה בפ' ראד"מ באשתפך חמימא של אחר המילה דס"ל לרז"ה דאסור למוהלו שעי"ז צריכים לחלל שבת אחה"מ דהו"ל כמתנה, ורמב"ן ס"ל אין לך מצוה אלא מקומה ושעתה, התם טעמא מאי משום דמצוה בזמנה לא מדחינן אותה משום שיהא צריך לחלל שבת בשעת הסכנה דאז הוא בהיתר מפני הסכנה אבל כאן אין עליו חיוב כ"כ לכנוס עכשיו לבטל עי"ז מצות אבילות בזמנו וגם אם עבר וכנס לא שרי לי' לנהוג ז' ימי משתה תחלה, הגם גבי מילה בוודאי עם עבר ומל מחממין לי' גם לר'"זה, התם משום דאיכא סכנה לפנינו דדוחה כל המלאכות הגם שבפשיעה באה לו, משא"כ כאן, והן אמת בעובדא של השבות יעקוב הי' כך שהי' האב סמוך למיתתו, וצוה האב לעשות נשואין לבתו כי רצה שתנשא עוד בחייו, ושלא ידחו הנישואין אחר האבילות, התם מוכרחים היו משום צווי האב ומצוה איכא משום כיבוד אב, מצורף לזה מ"ש שם, דאב מחל על כבודו, וחולק שם על הרי"ו ופסקו הרמ"א סי' שי"ד דא"י למחול כדי שלא לבטל תורת אבילות, ובנדון שלו היה יוכל לומר דוודאי ל"ש כה"ג שהי' נוטה למות ויצוה שיהו הנשואין קודם מותו בוודאי יוכל למחול, אבל בנדון שלנו דליכא כל זה צ"ע לדינא להקל כ"ש כאן שלא בעל, מ"מ מי שהורה גבר ולא נכנס לחלק בכך, אין להרעיש עליו חילים נגדו לגבר, הנלפע"ד כתבתי בעיון מעט מזעיר, בעזרת החונן דעת ועוזר אוה"נ דש"ת חותם בברכת אהבה, ישיג מדגול מרבבה ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעז

מה שחנני השי"ת בדין קבר שאסור בהנאה אם מותר לקבור בו מת אחר ומצבה שנאסרה בהנאה אם מותר להניחה על קבר אחר וכן תכריכים של מת אם מותרים למת אחר:

א) בטור סי' שס"ד מביא בשם הר"ר ישעי' ז"ל וז"ל ועכשיו שקוברים קטנים בקברי הגדולים באיסור הם עושים שקבר המת אסור בהנאה, ואפילו לקבור בו מת אחר עכ"ל מדשתיק לי' הטור נראה דמודה לו, והמחבר בשו"ע לא כתב מזה כלום, נראה דלטעמי' אזיל שכתב בב"י דלא היה צריך ר"י לטעם זה דבלאו"ה אסור משום כבוד מתים, כמבואר בסי' שס"ג עכ"ל, משו"ה נראה דהשמיט דין של ר"י וטעמו דבלאו"ה אסור, וכבר מבואר בשו"ע סי' שס"ג, אלא שאני תמה על תמיהת ב"י הרי צריך לטעם זה דיש בו איסור מדאורייתא מעיקר הדין דילפינן מקרא דקבר אסור בהנאה, וגם יש בו נפקותא לדינא, היכא דליכא מקום לקבור מה אחר, משום בזיונו של זה, לא יניח זה בלא קבורה כמו שכתב הטור בסי' שס"ג בשם רמב"ן היכא דנהוג נהוג דליכא משום בזיון כיון דנהגו כן, והא ר"י כ' ועכשיו נוהגים לקבור קטנים אצל גדולים הרי כתב דנוהגים כן, וליכא משום כבוד כיון דנהוג, והוצרך שפיר לטעמו דיש בו נפקותות לדינא וחומר איסור דאורייתא ואין כאן מקום קושיא שהקשה הב"י וקושיתו נפלאה ממני, וביותר אני תמה על השמטת דין זה בחבורו וגם הרמ"א לא כתב מזה כלום וצע"ג:

והנה הטור לא מביא מי שחולק על הר"י, אמנם כן הב"י בבדק הבית מביא תשובת הרשב"א סי' תקל"ז לענין אם מותר ליטול מצבה מקבר אחד להניחה על קבר אחר, ובתוך תשובה זו אגב שמענו כי חולק הוא על ר"י שכתב אפילו קבר שחפר וקבר בתוכו נראה לו דמותר לקבור אחר שלא אסרו אלא בהנאה, אבל לקבור אחר מה הנאה בו לחי ולמכור להניח בו אחר אסור, וכן להשתמש בו החי, והיינו ששנינו פינהו אסור בהנאה אבל לקבור אחר לא שמענו עכ"ל, הרי מפורש ושום שכל דפשיטא לרשב"א דלא כר"י, בכל זה הגם הרשב"א בתשובה חולק על ר"י הלא הטור שתיק לי', נראה דמודה לו, הו"ל למחבר ורמ"א להביא עכ"פ דעת ר"י וטור ולא ידעתי פתר לקושיא זו, וה' יאיר עיני ובטובו יורינו:

ואנחנו לא נדע מה נעשה ביום שידובר בדין זה להלכה ולמעשה, כמאן נקטינן, לכאורה הלכה כר"י וטור דרשב"א חד נגד תרי, ואפילו חד לגבי חד הא חולקים באיסור דאורייתא בוודאי אית לנו למיזל להחמיר כן נראה לכאורה לפום ריהטא, דנקטינן בתר חומרת

ר"י וטור אבל בתר עיון היטב נראה לפע"ד דהלכה כרשב"א בשנדייק ונתבונן היטב הדק ביסודו של הרשב"א ומה טעם יש בה, הנה הרשב"א בנה לו יסודו דנראה לו כן, מדקתני קבר שפנהו, אסור בהנאה ולא קמ"ל יותר דאסור לקבור עולמית וכ"ש שאסור בהנאה וכדאמרינן בחוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר דלא יקבר בו עולמית, ובאביו טעמא משום כבוד אביו כדאיתא התם, והקשה לנפשי' ואם תאמר א"כ מאן דקמותיב מינה למאן דאמר הזמנה לאו מילתא הוא, ופרקינן התם משום אביו, דקארי לה מה קארי והא לא יקבר בה עולמית קתני ואלו בעלמא אפילו למאן דאמר הזמנה מילתא ואפילו קבר בו ופנהו יקבור בו אחר, וכי קאמר הכי נמי מסתברא מדקתני סיפא רשב"ג אומר אף החוצב אבנים לאביו והלך וקוברו במק"א, לא יקבור בהן עולמית וכו' למה לי' לאתוי' סיפא הוא גופו מוכחת מדקתני לא יקבור בה עולמית לא הוא דאפשר לומר דאין הכי נמי אפשר לי' למידק מינה גופה כדאמרן, אלא משום דאפשר למידק בה דיא הכי מסיפא ניחא לי' בהכי טפי, ועוד דדילמא ההוא דקמותיב מינה ס"ל תרתי חדא דהזמנה מלתא הוא כאלו קבר בו, ועוד דאסור אפי' לקבור בו עולמית, והא דקא דחינן התם משום כבוד אביו, כולה משום כבוד אביו קאמר דאלו בעלמא אם פנהו מותר לקבור בו אחר, והיינו דל"א לא יקבר בו עולמית אלא לגבי אביו אלו דברי הרשב"א ז"ל ככתבם וכלשונם:

והנה ראיי' רשב"א מדקדוק דלא קמ"ל אם פנהו אסור לקבור בו אחר, הוא דקדוק עצום וכדי הוא להמציא מזה דין דרשב"א אלא נגד זה יותר משמע משקלא וטרי' דמביא הרשב"א דנראה דס"ל למקשן דאם הזמנה מילתא אסור לקוברו אחר ומ"ש הרשב"א לקיים דבריו משני פנים, שניהם דחוקים במח"כ, ואין הדקדוק מדלא קתני רבותא יותר כדאי לסמוך בס"ד דמקשן:

אבל נלפע"ד לתרץ שיטתו בדרך מרווח כשנאמר מילתא בטעמא למה מותר לקבור בו מת אחר, ומ"ש הרשב"א מה הנאה יש לחי תמוה לכאור' הא מחויב לקברו מן הדין, ואם אינה רוצה כופים אותו לקבור, ואם אין להם ליורשים שלא ירשו ממנו צריכים הצבור לקוברו, נראה משום דקיי"ל מצות לאו להנות ניתנו, וכפי' זו כפיי' משום מצוה הוא, הגם אם לא היה קובר בזה היה צריך לקנות קבר אחר בדמים ומרוויח עכשיו הדמים, מ"מ הכל משום מצוה הוא, ועיין כעין זה בחי' רמב"ן יבמות, גבי סנדל של חליצה, של עבודה זרה, הגם שעל ידי זה נתרת לשוק ויש לה הנאה הכל משום מצות התורה דלולי כן היתה מותרת לכו"ע באין מוחה סובב הולך הכל על מרכז אחת משום מצוה ולאו הנאה מקרי ועיין פלתי סי' יו"ד, דבריו תמוהים ועיין אבני מלואי' כ"ח כנ"ל:

והא"ש דיש לומר דמקשן בס"ד ס"ל הא דאסור לעולם אי הזמנה מילתא הוא דס"ל מצות להנות נתנו הגם דאזיל לרבא דס"ל מצות לאו להנות ניתנו, באמת היה קשה בתרתי על רבא ועוד י"ל תנאי הוא, עיין ש"ס עירובין דף ל"א ע"א הגם בעירובין שם לרבא ליכא תנאי היינו לאמת דמשום כבוד אביו הוא, אבל לס"ד י"ל דרבא כתנאי ובריייתא דדייק ממנה הרשב"א מדלא קתני אסור לקבור אחר שמע מינה דמותר אתי כהלכתא דמצות לא להנות ניתנו ואתי שפיר כן נלפע"ד בעהי"ת:

כ"ז כתבנו ליישב לפי דנראה לו לרשב"א דמס"ד דמקשן מוכח דס"ל דאסור לקבור בו אחר דאל"כ גם אם הזמנה מלתי' קשיא עד דלא ידע משום אביו ולולי דבריו ז"ל היה נ"ל מן המקשן איכא ראי' דס"ל דמותר לקבור בו אחר, מדקשה לי' איך הי' סבור המקשן דלאו משום כבוד אביו למה קתני חוצב קבר לאביו, הא כל מ' שחצב קבר בשבילו אסור לקבור בו אחר, אם הזמנה מלתא, וע"כ צ"ל כבוד אב שאני, ונ"ל דמקשן ידע דכבוד אביו שאני ובכ"מ אפי' הניח בו ופנהו מותר לקבור אחר, אלא באביו החמירו משום כבודו, וכ"ז אם הזמנה מילתא והוי כהניחו בתוכו אבל אי הזמנה לאו מלתא לא נראה לו להחמיר, כ"כ בתרתי דאחר שהניחו בתוכו מותר לקבור אחר, ולגבי אביו אפילו בהזמנה בעלמא דלאו מלתא אפילו לאסור בהנאה, אחמורי באב, זה לא נ"ל וע"כ דהזמנה מלתא כמו הניחו בתוכו אם בכל מת גם בהניחו מותר באב החמירו בדבר אחד ולכן קתני חצב לאביו דלאחר מותר, והתרצן חידש לו דמשום כבוד אביו החמירו כולי האי ומביא ראיי' מרשב"ג דמחמיר אפילו חצב לו אבנים דוודאי הזמנה בטוי לארוג ל"מ וא"ש וממקום שהקשה רשב"א לנפשי' איכא ראי' לדינו:

והנה חל עלינו חובת ביאור שיטת ר"י וטור דס"ל דאסור לקבור אחר כמו שאסור בהנאה הא קיי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, גם ליישב ראי' שלנו, דלא תקשי על הר"י וטור, אחר התבוננת מצאתי מקום יישוב, דבטעמו של רשב"א שהטעמנו משום דמל"ל ניתנו, יש לשדות בי' נרגא, והוא ע"פ ש"ס סנהרדין דף מ"ו ע"ב, אי קבורה משום בזיוני או משום כפרה, נ"מ אי אמר אל יקברוני, ואבעיא זו לא איפשטא, וכתב רמב"ן בתה"א דנקיט להחמיר דספק דאורייתא לחומרא, ועיין טור ב"י וש"ע סי' שמ"ח, ולהך צד דמשום בזיוני הוא י"ל דלכ"ע מצוה כזו להנות ניתנו, והוא ע"פ מה שהקשה הריטב"א בע"ז הא מכל מצוה נהנה הוא את שכר המצוה ותירץ כיון שאין הנאה זו מ"ד רק אחר זה הו"ל כגרמא דעיקר מצוה אקרקפתא דגברא מונח כמ"ש רש"י, וי"ל מצוה זו דקבורת מתים נתנה להנות דעיקרה וטעמה משום כבוד החיים, וכ' רמב"ן דלא משום כבוד משפחה לחוד אלא משום כבוד כל החיים ומצוה זו משום כבוד והנאת חיים הוטבעה לכ"ע מצוה זו

וכזו להנות ניתנה, ולהלכתא הגם דאבעיא לא אפשטא ס"ל לר"י כיון דספק דאוריית' הוא אזלינן להחמיר דלמא משום בזיוני משו"ה אסור לקבור אחר מספק דאורייתא כנ"ל, והא"ש דלא תקשה ראי' שלנו דהוא חזקה מס"ד דמקשן איך הבין הא דנקיט החוצב לאב דווקא ש"מ דלאחר מותר, וי"ל בס"ד היה צריך לומר דקבורה משום כפרה ולאחר מותר דמצות לאו ליהנות ניתנו, אבל כדמסיק משום כבודו של אב לא מוכח מידי דהזמנה לאו מלתא ולא אסור רק משום כבודו וא"ש ועיין:

וטעמא דרשב"א דס"ל דגם במצוה כזו אמרינן מצות לאו להנות ניתנו כיון דסוף כל סוף מוטל אקרקפתא דגברא, ויש לו הרבה מרבותינו הגאונים הראשונים זיע"א חברים דלא ס"ל הכי דהרי הר"ן ר"ה דף כ"ח מביא שיטת רז"ה דתקיעה של תענית ע"כ צרה שלא תבא לא אמרינן מצות לאו להנות ניתנה, ור"ן הקשה מתקיעה דר"ה דאיכא ג"כ תקיעה מדרבנן, ולא נחתי לומר דתקיעות אלו כיון שנתנו מעיקרא כדי להעביר הצרה שלפנינו ובדוק ומנוסה מצוה כזו להנות ניתנו הגם שתק"ש של ר"ה כדי להזכירנו לטובה לפני אלקים לא דמי לכך להך תקיעות וזו היא סברה נכונה לחלק, מדלא כ' כן ש"מ דלא שמיע להו ולא ס"ל, ורשב"א חד מנייהו דג"כ לא ס"ל הכי ומ"מ א"ש דברינו בטעמא וביישוב הר"י וטור:

עוד י"ל בטעמא דרשב"א דאזיל בשיט' הרמב"ם פי"ב מהלכות אבל הלכה א' שכ' האומר אל יקברוהו אין שומעין לו, דקבורה מצוה הוא שנאמר קבור תקברנו והקשה הלח"מ וודאי מצוה הוא אבל הספק בטעמא דמצוה או משום כפרה או משום בזיוני, והעלה דס"ל לרמב"ם דספיקות ש"ס להך לישנא דאמר ר"י רמז לקבורה דאינו רק רמז ואסמכתא ומדרבנן הוא, ומבעיא לי' מ"ט דרבנן אבל ללשנא דאמר ר"י משמי' דרשב"י קבורה מן התורה מנ"ל ליכא ספק וכיון דפסק הרמב"ם כל"ק דדאורייתא הוא ממילא אין כאן ספק עיי"ש, וי"ל רשב"א נמי הכי ס"ל דתליא בלשכא וקיי"ל כלשנא קמא דמדאורייתא הוא, והו"ל ככל מצוה דלאו להנות ניתנה, וי"ל בזה ס"ד דמקשה מברייתא דחוצב קבר לאביו דנתקשה בו רשב"א לאחר מותר כדמוכח מדלא קתני כבאידך ברייתא פינהו אסור לקבור בו אחר וכבר יישבנו לעיל ולמש"כ י"ל עוד דבס"ד צ"ל דברייתא ס"ל דקבורה מדרבנן ומשום בזיוני לכן אסור לאחר לקבור בו, ואידך בריית' דלא קתני רבותא דאסור לקבור לאחר ס"ל קבורה דאורייתא מקבור תקברנו וא"ש ורבינו ישעי' ז"ל ס"ל כרמב"ן וטור דהוא אבעיא דלא אפשטא. גם אי קבורה דאורייתא ותליא הך דינא דאסור לקבור אחר בטעמא דקבורה אי משום בזיוני או משום כפרה לכן פסק להחמיר וכן ס"ל לטור לשיטתו בסי' שס"ט דמחמיר באבעיא זו דלמא משום בזיוני ועיין:

ויש לי עדיין מקום עיון גם לטעם משום כפרה, לפמ"ש הלח"מ אי קבורה דאורייי' אין לנו לחקור בתר טעמא ומצוה זו ככל מצוה דעלמא, בוודאי לא יכחיש אדם דיש בזיון לחיים כולם אם יניחו המת בלא קבורה, ומבעיא לי' התם בעיקר טעמא אי הוא משום בזיוני ולכ"ע בזיוני איכא וא"א להכחיש ועיין תוס' שם, וא"כ גם דמצות לא ליהנות ניתנו מ"מ הא איכא גם הנאה הבאה ממילא לחיים, ועיי' ר"ן נדרים דף ט"ו ע"ב בקונם תשמישך עלי למה אסור לשמש עמה הא מצוה לאו להנית ניתנה, ותי' כל שיש לו הנאה בהדי' מצוה כדמוכח מר"ה דף כ"ח, וצ"ע לכאור', ונ"ל דרשב"א לטעמי' דמתרץ קושי' הר"ן בגווני אחרינא ועיין שהע"מ פ"ח דלולב מדלא תירץ רשב"א כר"ן שם מוכח דס"ל הנאה הבאה עם המצוה מותר וכן ס"ל למאירי ומתרץ הא דר"ה דהנאה הוא גם אחר שקיים מצוותה עיי"ש וא"ש רשב"א לשיטתו, וי"ל ר"י וטור ס"ל כר"ן הנ"ל ועיין:

והנה הרשב"א בנדרים דף כ"א כ' כל דאפשר לו לקיים המצוה על ידי אחר לא אמרינן דלא ליהנות ניתנו, ועיין שעה"מ הלכת שופר שהקשה עליו מהא דנודר מחברו דתוקע לו תקיעה של מצוה הגם דאפשר באחר ועיין אבני מילואים סי' כ"ח שהרבה להקשות עוד מכמה דוכתא והעלה דמצוה שאין בה הנאה מותרת, הגם שאפשר באחר, אבל מצוה שיש עמה הנאת הגוף גם שהוא בשעת מצוה כיון שאפשר באחר אסרוהו לו עיי"ש היטב לפ"ז גם בנדון שלפנינו אם יש קבר אחר אסור לקבור בו דהרי אפשר באחר, ואין זה במשמעות תשו' הרשב"א וגם לא היה צריך לדחוק בס"ד דמקשן די"ל ברייתא ביש לו קבר אחר אסור לקבור בו אחר:

והנה חלוקו של אבני מילואים בין יש לו הנאת הגוף אסור באפשר ובין אין לו חילוק זה לא ידענא להסביר מ"ש וכי תליא באפשר ולא אפשר הא לולי דמצות לאו להנות ניתנו לא הוי שרינן לי' לבטל מן המצוה, וכיון דרשב"א ס"ל דהנאה שיש לו עם המצוה לא מזיק למה יהי' אסור באפשר או למה נתיר לו בלא אפשר, וצ"ל דאוסרים לו לכתחילה ועיי' רשב"א יבמות גבי סנדל של חליצה, והנלפע"ד ביסוד דבר זה של הרשב"א שכ' כיון דאפשר לקיים פו"ר באחרת, י"ל כוונתו רצוי' דס"ל הנאה הבאה עם המצוה מותרת כיון שמחויב בדבר זה מה לו אם גם גופו נהנה כך הוא המצוה של פו"ר או קיום עונה, וא"א בלא הנאה וכן בשארי מצוות כגון ישיבת סוכה שא"א בלא הנאת ישיבה, וכיוצא בה, וכתב רשב"א כיון שאפשר לו לקיים מצות פו"ר באחרת, והוא מקיימה בזו שאסורה לו בקונם מוכחא מלתא דלהנאת גופו מכוון מלבד המצוה כי נפשו חשקה בגוף זה דווקא, וזה אסור שיש לו הנאה זולת ההנאה שבאה לו ע"י מצוה כיון שאפשר לו באחרת כנ"ל ולק"מ קושי' שעה"מ מתק"ש שמותר לו לשמוע מזה, הגם שאפשר באחר דלא שייך בזה

שיש לו הנאה יותר מתקיעה של זה ממה שיש לו מאחר גם אם יש הנאה לשומע מה בין זה לזה וכן באחרות דמביא האבני מילואים שם, ולסכך באיסור הנאה שכ' במאירי דמותר הגם שנהנה מישיבת סוכה וכ' האבני מילואים כיון שאפשר בסכך של היתר אסור לסכך בשל אה"נ לדעת רשב"א, ולמ"ש ליתא דמה הנאה יש לו יותר בסכך זה של אה"נ משאר סכך, כן נראה לי נכון וברור ומקום הניחו לי בכוונת הרשב"א בעזרת החונן לאדם דעת:

וכן ה"נ לקבור בקבר שאסור בהנאה גם שיש לפניו קבר אחר מותר הגם דאיכא הנאה משום בזיונא הנאה הבאה ממילא, כ"ז שעוסק ועושה המצוה מותר, וזמן משך המצוה הוא כל משך שנקבר המת בקבר להך צד משום כפרה אפשר כיון שנקבר פעם אחד כבר נעשה המצוה, ויש לעיין בזה במק"א, אבל אי משום בזיוני או דמצוה בלי ידוע לנו טעמה כל רגע זמן משך המצוה גם שיש בה הנאה מותר ומשום דאפשר בקבר אחר לית לן בה כיון דאי אפשר לומר שיש לו הנאה בזה יותר מזה, רק דמרוויח דמי זביני או הנאה דבאה לו בגרמא דמצוה, ועיין ריטב"א סוכה דף ל"א, וגם משום דמכח מצוה באה לו ריווח ממון דלולי המצוה לא הי' צריך לקבור ועיין:

ואחר הדברים האלה נקטינא בקצרה פירות הנושרים מתוך דברינו בטעמא דר"י שבטור ורשב"א בתשובה הטעמנו טעם בשיטת ר"י, א) דס"ל להך צד דקבורה משום בזיוני מצוה כי האי שעיקרה להנאה ניתנה, לא אמרינן מצות לאו להנות ניתנו, ב) דס"ל גם אם הטעם משום כפרה או כמ"ש לח"מ דאין לנו לחקור אחר טעם מצוה זו מדאורייתא מ"מ הא וודאי איכא בו משום בזיוני ג"כ וס"ל כר"ן הנאה הבאה עם המצוה אסורה, הנה טעם ראשון שהטמענו לו אם כי י"ל כן מסברה ישרה, אבל כבר הראנו לדעת דאין כן דעת הרז"ה בר"ן ר"ה וכן המחבר באו"ח סי' תקפ"ט פסק דלא כרז"ה דכ' הנודר הנאה מחבירו מותר לקרות לו המגילה הגם דמגילה דרבנן, וגם בהלכות תענית וביו"ד הלכו' נדרים ל"א דמודר מחברו אסור לתקוע לו תקיעה על כל צרה שלא תבא ש"מ דלית לי' לחלק וכן ס"ל להרשב"א בתשובה, דכ' מה הנאה יש לחיים ונקטינן הכי דרבו נגד ר"י וטור דשתיק לי', טעם ב' שכתבנו, דס"ל הנאה הבאה עם המצוה אסורה כשיט' הר"ן נדרים, הרי רשב"א בנדרים ומאירי דמובא בשעה"מ לא ס"ל הכי, ועוד אביא לו הרבה מראשונים גדולי המורים דלא ס"ל הכי, הם המה הרמב"ם פ"א מהלכ' שופר ס"ל דיש לתוקע הנאה בתקיעתו וס"ל דמותר מ"מ לשמוע מחבירו שמודר הנאה ממנו, משום דהנאה הבאה עם המצוה מותרת, ועיין פר"ח סי' תקפ"ו ובשעה"מ הלכו' לולב, וכ' הפר"ח דצ"ל דר"ן ס"ל דאין הנאה בשמיעה, וגם מן רא"ש נ"ל דע"כ ס"ל כרשב"א דאין לומר דליכא הנאה לאדם

כשתוקע בעצמו דדבר שהחוש מכחיש ונראה לעין דמתהנה בו וע"כ דס"ל דהנאה שעם המצוה מותרת וכן פסק הרמב"ם דמותר לתקוע בעצמו וכ"כ רבינו ירוחם ואגודה, אמנם הב"ח כ' באו"ח סי' תקפ"ו מגרסות הרי"ף דגרס מותר לתקוע לו משמע דבעצמו לא יתקע כמ"ש הכל בו, לפע"ד איננה מוכרח משום דקדוק זה לעשות פירוד בין הדביקים דרי"ף ורמב"ם ע"פ הרוב בחד שיטה, ורמב"ם הא מפורש כ' דתוקע בעצמו, ונ"ל הא דאמר רבא מותר לתקוע לו משום דנקיט במודר הנאה מותר לתקוע לו נקיט נמי במודר משופר תוקע לו וכ"ש לשי' הרמב"ם דיש לו לשומע הנאה משמיעה זו ומ"מ שרי ממילא נשמע דה"ה דמותר לתקוע בעצמו דמ"ש סוף כ"ס יש לו הנאה וכמו דאמר רבא תוקע לו כן הוא בתוקע בעצמו, ויש לי ראי' לדברינו דליכא הכרח מדאמר רבא מותר לתקוע לו דבעצמו אסור, מן מה דכ' הר"ן בר"ה דרבא תרתי קמ"ל דמהמודר מחבירו הו"א משום דלא מתכוון לתקיעת מצוה לכן שרי קמ"ל אפי' מודר משופר דוודאי אוסר ע"ע תקיעה של מצוה, מ"מ שרי, ולא אמר הר"ן דסיפא קמ"ל דווקא תוקעים לו אבל הוא לא יתקע והא להר"ן בוודאי אסור לתקוע בעצמו דהא ס"ל הנאה הבאה עם המצוה אסורה, וע"כ צ"ל דלא ניחא לי' לומר דמשו"ה נקיט רבא במודר משופר ג"כ להשמיענו דלא יתקע בעצמו דאין מוכח מתוך דברי רבא כן די"ל איידי דנקיט ברישא תוקע לו נקיט בסיפא כן וא"כ אין להוכיח מגירסת הרי"ף דווקא אחר ולא הוא תוקע, ולדיוקו של הב"ח גם מתוס' מוכח דס"ל כר"ן נדרים דגרסו ג"כ כגירס' הרי"ף ולמ"ש לא מוכח כלום:

ועוד קאמינא מסברא אפי' תימא דלגירס' רי"ף ותוס' מוכח דאסור לתקוע בעצמו שכן נהנה י"ל במק"א כגון בקונם תשמישך או קונם סכך של אה"נ וכדומה מודה הרי"ף לרשב"א דיש לחלק בחלוקא רבה דווקא בהנאה של תקיעה כשתוקע למצוה אין לה שייכות למצוה ולא מחמת מצוה באה דעיקר המצוה השמיעה, ולכן מברכים לשמוע קול שופר ואין מעלה בזה תוקע בעצמו או ע"י ששומע מאחר והנאה זו שבאה ע"י שתוקע במצוה אין לה שייכות למצוה ולא עשיית המצוה וחיובה גרמא לו הנאה זו, לכן אסור לו לתקוע בעצמו עכ"פ כיון שאפשר לו ע"י אחר, וגם אי ליכא אחר א"ש דאסור מה"ט, אבל במדיר תשמיש אשתו, מצוה זו דפ"ו א"א רק ע"י הנאת הגוף וכיון דבאה ע"י קיום מצוה, ונאחזת הנאת הגוף בקיום המצוה ס"ל לרשב"א כיון דע"י הכרח קיום המצוה באה לו הוא המצוה בעצמו דלאו ליהנות ניתנה, רק חיובא אקרקפתא דידי', וכן הנאת ישיבה בסכך של איסור הנאה כן הוא, משו"ה ס"ל למאירי דשרי דא"א בלא הנאה זו והוא הוא המצוה כנ"ל לפי עניית דעתי מסברא ישרה זכה וברורה:

והנה המחבר ביו"ד סי' רכ"א סעיף י"ג פסק הנודר הנאה משופר מותר לתקוע בו, כ' הש"ך משמע אפילו בעצמו וזה דלא כפסק המחבר באו"ח סי' תקפ"ו דפסק שם ככל בו, דמביא ב"י, ועיין ט"ז ס"ק מ"ג שכ' דבהכי א"ש הך דינא דסעיף י"א משום ששמח לבו בלימודו הגם דמצוה קעביד כיון שנהנה גם הנאה גופני' עיי' בו, ולפמש"כ לא דמי לדינא של הכל בו דאפשר לעשות המצוה בלא הנאה ואין לה שייכות למצוה זו משא"כ באוסר ספרו על חבירו דא"א למצוה זו בלא שמחה, פקודי ד' ישרים משמחי לך, והנה הב"ח באו"ח כתב דבשעת הדחק יוכל לתקוע אפי' בעצמו ועיין מג"א סי' תקפ"ו, ולפע"ד אפי' שלא בשעת הדחק ויש לו לסמוך על רוב מנין ובנין דלס"ל כר"ן נדרים הנ"ל כמו שבארנו, הגם שכתבתי לחלק בין שופר להא דרשב"א בנדרים לענין פו"ר, ודמאירי לענין סוכה, ואין הרשב"א בין המנויים דחולקים ע"ש הרא"ה מ"מ הרי בארנו דרמב"ם ורא"ש וכן נראה שהוא שיטת הרב אלפס דגם בשופר מותר, הגם שכן נהנה, ואפשר לרמב"ם הטעם משום דס"ל דנהנה משמיע עצמו א"כ א"א למצוה זו בלי הנאת גופני' ולכן שרי גם כן לתקוע בעצמו ועיי' ויש להאריך עוד:

וזאת תורת העולה לדינא בדין שלפנינו העיקר כרשב"א בתשובה דמותר לקבור אחר בתוכו דלא מקרי זו הנאה שלא של מצוה, גם לטעמא משום בזיוני, ומשום הנאה הבאה עם המצוה רוב מנין ובנין של ראשונים סבירי לי' דהנאה זו גם כשאפשר באחר מותר כמו שבארנו למעלה באורך והרחיב ד' לנו בהלכה זו, בעזרת החונן לאדם דעת:

ב) כתב הרשב"א בתשובה הנ"ל ע"ד השואל אם נטלו מצבה של קבר אחד להניח אחרת יותר נאה ממנה, אם מותר להניחה על קבר אחר, ולמד הרשב"א היתר זה מקו"ח מדמותר לקבור אחר בקבר שפינהו, ולפע"ד צריך עיון לפמ"ש הא דמותר לקבור מת אחר משום דמצוה דאורייי' הוא, ומצות לאו ליהנות ניתנה, אבל מצבת אבן דאין בה רק משום כבודו של מת וכופין היורשין על זה אם רגילים בכך בני משפחה כמבואר סי' שמ"ח, ובכל זה ליכא מצוה רק משום כבוד המת, וכבוד החיים, הגם דאיכא ג"כ מצוה קצת, דעולה ואינו יורד עד שכופין היורשים אבל רחוק לומר דהוי בכלל מצות לאו ליהנות ניתנו וגדולה מזה ס"ל לרז"ה ר"ה דמצוה דרבנן להנות נתנה, דלא מונח אקרקפתי' כ"כ, הגם דלא הודו לו הראשונים, וסך שיט' רשב"א בתשובה סי' תשמ"ו ומובא בשהע"מ הלכות לולב דס"ל יום טוב שני דרבנן ג"כ איכא משום מצות לאו להנות ניתנו, אבל כולי האי דאינו אלא מנהגא ומשום כבוד והוא וודאי הנאה לחיים וכ"ש ליורשים ולא דמי' כלל לקבר שמותר לקבור בו אחר דמצוה דאורייתא קעביד וצל"ע, ויש לי ראיי' דאסור מאבל רבתי מובא ברמב"ן בתה"א ובטור סי' ש"מ, וז"ל ארון שפנהו

אם של אבן יקבר ואם של חרס ישבר, ואם מותר להניח בארון מת אחר, קבורה בזה של אבן ושבורה זו של חרס ל"ל הא אפשר להניח בו מת אחר, ש"מ דאסור לתת בו מת אחר, ואפי' בחנם בלא מחיר כסף דהנאה היא זו, ורחוק לומר משום חשש תקלה שיהנה בו וימכור וחוששין שמא לא יהי' מת אחר אלא לזמן רחוק ואי איכא מת אחר לפניו מותר זה רחוק והא דאיתא באבל רבתי ומובא בטור סי' שס"ג וז"ל אין מלקטין עצמות לא מן הארון ולא מן הקבר לצד הקבר לקבור בו מת אחר משום כבודו של מת ראשון, מדקאמר מפני כבוד של מת ראשון משמע דאי לאו משום כבודו היה מותר משמע דמותר לתת בארון מת אחר לולי מפני כבודו הגם דגם להניח המת בארון ליכא חיוב מצוה אלא שנהגו בכך מ"מ מותר, ויש לדחות דנקיט האי טעמא משום קבר דכייל להו וקבר כשהוא קרקע עולם מותר בהנאה וזו גם בשל בנין מותר לקבור בו מת אחר כתשו' הרשב"א הנ"ל, (ועיין תשוב' שבות יעקב ח"א סי' פ"ז):

ג) תכריכים של מת דנאסרו בהנאה ג"כ יש לספק אם מותרין למת אחר או לא, ותלי' ג"כ בשיטו' הנ"ל אי מותר לקבור מת אחר בקבר זה וכמו שכ' הרשב"א א במצבה גם זה צ"ע דיש לחלק בין קבורה לתכריכי' דאינם אלא מנהגי' ולא מצוה כמו קבורה עד שנאמר בה מצות לאו ליהנות ניתנו וצ"ע ויישוב לדינא:

אחרי כתבי כ"ז בינותי בספרן של צדיקים גדולי האחרונים זצ"ל ומצאתי בס' המקבץ הגדול בעל ברכי יוסף זצ"ל בסי' שמ"ט אות ה' וז"ל הלבישו תכריכים, ומיראת עכו"ם הפשיטוה מותר לתנם למת אחר, בית דוד שם, ועיין מ"ש בתשוב' ב"ח סי' קי"ג עכ"ל, והנה תשובת בית דוד לא ידעתיו ולא שמעתיו ובתשוב' ב"ח חפשתי ולא מצאתי זכר מזה בתשוב' ההוא ונאמן עלי בעל ברכי יוסף שראה בבית דוד ובית חדש ושזפתם עיניו והביאם בין ברכיו אבל טעמם ונמוקם נעלמה ממני, וה' יאיר עינינו ותחזינה מישרים, הלכות ברורות בשערים מאירים כספירים, ונעמוד חי לפניו ית"ש, לתורתו ועבודתו לדור דורים, התחלתי ללמוד הלכה זו ביומא דאבל רבתי ובאתי אל העיון ביומא דבתרי' וכתבתיו י"א מנחם תרט"ז לפ"ק פה פ"ב יע"א ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קעח

שובע שמחות ורב ברכות ישועות ונחמות לראש י"נ הרב המאוה"ג המהולל חרוץ בע"פ זית רענן לוחם מלחמות ד' שערה גן הדסים החכם השלם כש"ת מה"ו בנימין וואלף נ"י אב"ד דק"ק ר"ד במדינת האללאנד יע"א:

יקרתו הגיע אלי ס סמוך ליומא דאבלא תשעה באב ושמתי עיני על דבריו ונפשו היפה לשאול הגיע ע"ד איש תם וישר בקהלתו, אשר שבק חיים לכל חי ולא הניח אחריו כלום אפי' כד' צרכי קבורה, וגבו קובץ על יד צרכי קבורה ותכריכין, וגבו על שמו ולצרכו והותירו מהוצאת הקבורה דמבואר בטוש"ע סי' שנ"ו דהמותר ליורשיו, והמקבץ רוצה להעמיד לו מצבה בעד המותר בלי הסכמת היורשים ונסתפק פר"מ ני' אם זה בכלל צרכי קבורה או לא, כיון שאין בו צורך רק לכבוד ולתפארת, בתחלת הרעיון היה נ"ל מסברא לא מבעיא כשמנהג משפחתו או מנהג כל העיר להעמיד מצבה על קברי מתים ואיכא בזיוני למי שאין לו בוודאי בכלל צרכי הקבורה הוא ונלמוד ממ"ש בטוש"ע סי' שמ"ח סעי' ב' בהאומר אל יקברוהו מנכסיו דכופים את היורשים ומוציאים כל צרכי קבורה וכן כל מה שרגילים לעשות לבני משפחתו ואפילו האבן שנותנים על הקבר ובלבד שירשו ממנו ממון, וה"נ הרי יורשים ממנו ממון דממון שקבצו עבורו בא להם המותר וכופים אותם להעמיד מצבה על קברו כמנהג משפחתו, או כמנהג בני העיר והוא פשוט, אלא דהי' נ"ל להוסף אפי' ליכא מנהג של משפחתו או בני העיר בזה דיורשים מאביהם אין צריכים להעמיד מצבה מ"מ בנדון שלנו שגבו והותירו לו דזכו בהם יורשים משום דכבר זלזלו אותו דניח' ליה שיהי' המותר ליורשיו ועיין ב"י בשם רמב"ן בתה"א הגם דמת אין לו זכי' יתנו ליורשיו מה"ט, וי"ל כל שאפשר לכבדו נגד מה שזלזלו אותו ע"י שקבצו ע"י בעבורו ניחא לי' יותר לכבדו ביותרת הכבוד מלתת ליורשים שלו אפילו לגבי ברי' אינו מוחל הגם דהעדר המצבה אינו פחיתות כבודו כיון שאין המנהג בכך, מ"מ ניחי' לי' לכבדו ביותרת הכבוד מלתת ליורשיו כן היה רל לפום רהיטא, אלא שראיתי אחרי עיוני קצת כי ממתני' דשקלים מוכח דלא כוותי, והא במתני' סוף פ"ב דשקלים שמשם מקור דין זה מותר המת ליורשים, ר"מ אומר יהי' מונח עד שיבוא אליהו רבי נתן אומר עושים לי' נפש על קברו, ובש"ס סנהדרין דף מ"ח ע"א מפרש אליבא דרבא דת"ק ס"ל כי בזו אחילו מחיל לגבי יורשים ור"מ מספקא ל' ורבי נתן פשיטא לי' דלא מחיל לכן עושים נפש על קברו עיי"ש, וקי"ל כת"ק דאחולי אחיל לגבי יורשים, ואין עושים לו נפש על קברו, וצריך להבין הא בסי' שמ"ח דכופים היורשים להעמיד לו אבן דהוי בכלל צרכי קבורה, והכי הא גבו לצרכי קבורה וע"כ צ"ל דמתני' היכא דלא נהג להעמיד לכל אחד או אין מנהג משפחתו לעשות נפש על קברו ואין זה בכלל צרכי קבורה שגבו עבורו, אבל היכא דמנהג כן הוא בוודאי לא ניחא שיהי' מבוזה כדי לתת מהגבוי לבניו, ומינה דמוכח עכ"פ כל שאין המנהג כן ואין בו משום הורדת כבודו, ויצא מכלל צרכי קבורה שנצרכים לי' משום יותרת הכבוד בעלמא ניחא לי' יותר שיותן ליורשיו דלא כמו שה'

נראה לי ומזה יוכל לדין להורות בנדון שלו לפי מנהג משפחתו של הנפטר או לפי מנהג קהילתו, כנ"ל פשוט:

והנה דבריו באו סתומים ולא נזכר אם יורשיו הם עשירים או עניים או בינונים, ויש לי מקום עיון היכא דיש ביכולת בניו או יורשיו לתת משלהם לצרכי קבורה ואין רוצים, ומן הדין אין לכופם, היכא דלא ירשו מידי כמבואר בטוש"ע סי' שמ"ח אלא מוטל על הצדקה יש לעיין טובא היכא דגבו על שמו וזלזלו אותו, אם כה"ג המותר ליורשיו דבכה"ג גם הת"ק מודה דלא ניחא לי' לתת ליורשיו כיון שהם לא עשו כקרובים לתת לצרכי קבורה לו שהי' להם לחוס על כבודו ולתת משלהם והם גרמו בנזק בבזיון שלו, לכאור' נראה מסתימת מתני' מותר המת ליורשים משמע אפי' יש להם לתת לכסף מוצא לצרכי קבורתו דהא סתם יורשים קתני, והא לא קשיא הא סתם נותנים ליורשים קתני אפי' ירשו משלו, הא אמרינן כשירשו אין גובין עבורו אפילו אמר אל יקברוהו מנכסים וכופין היורשים אבל אם לא ירשו דנותנים משל צדקה או גובים עבורו באין לצדקה וקתני סתם נותנים ליורשים נראה אפילו יש להם משלהם, אבל מסברא נוטה דלא ינתן להם המותר:

ויש מזה ראיי' לתשוב' מהר"מ מינץ שבב"ש סי' קי"ח שכתב גם כשאין יורשים כלום מאביהם חייבים לקוברו ועיין ח"מ וב"ש סי' פ"ט לענין חיוב בעל לקבור אשתו וחיוב יורשים כתובתה אפילו לא ירשו כלום וכן נראה שיט' הראב"ד וכן ס"ל למהרי"ל, ויש לי לעשות סמוכים אמתני' הנ"ל מדקתני סתם מותר המת ליורשיו משמע אפילו יש להם משלהם לקוברו ומצד הסברא נראה כהאי גווני לא מחיל זילותו לגבי יורשיו, אלא ש"מ דאם יש להם משלהם חייבים לקוברו אפילו לא הניח להם כלום כנלפע"ד ועיין:

והנה בטוש"ע יו"ד סי' שמ"ח הוציא מתשוב' הרא"ש דכ' כל שלא ירשו א"צ לקברו ומוטל על הצדקה וזה דלא כתשוב' מהר"ם מינץ וראב"ד ומהרי"ל, ומהתימא על הח"מ וב"ש שלא הזכירו מזה כלום, ועיין ש"ך סי' שד"ם סק"ז וצ"ע טובא ויגעתי ומצאתי ראיתי בשו"ת שבסוף הספר מנחת יעקב סי' ח' עמד בזה והרחיב הדיבור באורך כל הצורך ויבוא יעקב שלום בין השיטו' באמרו כי מתשובת הרא"ש אין מוכח אלא בנדון שלו שנתן הרבה לאחרים במתנה קודם מותו והניח מעט לבניו כיון שירשו ממנו הם חייבים לקברו ולא מקבלי מתנה שנתן מחייו, ומזה למד הטור וב"י היכא דלא ירשו כלום א"צ לקוברו דווקא כשנתן לאחרים כל אשר לו ושבק נפשי' ויורשיו ערטלאי לאו כל כמיני' להטיל עצמו על יורשיו ואינם צריכי' לקוברו ודווקא כשנתן לאחרים כל אשר לו ושבק נפשות יורשיו ערטלאי, אבל כשלא היה לו בחייו ומת ערום גם הרא"ש מודה

דחיוב קבורה על קרוביו, וכ"ש על הבן אלו דבריו ז"ל בקיצור עיי"ש ולפ"ז א"ש מתני' דשקלי' לכ"ע דקתני סתם מותר ליורשיו מסתמא כפירושו שאין להם דביש להם כופין אותם ואין גובין עבורו ובאופן שנתן במתנה לאחרים ושבק נפשי' ערטלאי שאין צריכים היורשים לקוברו זהו מלתא דלא שכיח כלל, ואינו מוכח מסתימת מתניתן ינתן ליורשיו ואתי שפיר:

אמנם ראיתי אחרי רואי בבית מאיר סי' פ"ט דכתב, דמנ"י ס"ל דמעיקר הדין מחויבים היורשים בצרכי קבורתו והוא תמה מחיים לא היה צריכים מעיקר הדין לפרנסו ואחר מותו יהיו מחויבים בצרכי קבורה, ולכן עשה פשר דבר, דמן הדין אין מחויבים אלא מתורת צדקה ובצדקה הקרוב קרוב קודם מאחרים וכ"ש הבן דמחויב לפרנס האב משלו כשאין לו לאב כמבואר יו"ד סי' ר"מ וכתב דווקא כשהי' עשיר ומחויב בצדקה, ודווקא בפניו ושלא בפניו לא, כמבואר בהלכות צדקה דכופין לתת צדקה בפניו וכתב בהא א"ש טפי מ"ש דתשוב' הרא"ש לא קאי רק כשנותן הכל לאחרים דיאמרו לאו כל כמינך להטיל עצמך עלינו ואם מה"ד מחיובים לא דומי' כלל משום הא דכתיבנא דלאו כל כמינך להטיל עצמך על הציבור ולהעשיר בניו, התם ציבור אין מחויבים רק מתורת צדקה אבל בניו מחויבים מצד הדין אבל למ"ש הוא רק דבתורת צדקה מחויב א"ש דבנתן מתנה לאחרים אין מחייבים מתורת צדקה אלו דבריו ז"ל והוספתי קצת נופך ביאור שלי:

ואני מוסיף עוד דבדבריו א"ש במרווח ש"ס בכתובות דנתקשה בו המנ"י דאמר לאו כל כמיני' להטיל עצמו על הציבור ולהעשיר בניו הא גם כשלא ירשו מחויבים משלהם ולא צ"ל לאו כל כמיני', ונדחק כיון שצוה שלא יקברוהו מנכסיו בכלל דבריו שאינו רוצה שיקברו משלהם רק מאחרים, ולדברי בית מאיר א"ש טפי כיון שהם רק מתורת צדקה מחויבים דווקא כשהם עשירים או בפניו כופין אות' ולכן היצרך לומר דלאו כל כמיני' וכו' וקוברים אותו משלו אלא דקשי' קצת ממתני' דספ"ב דשקלי' שהוכחנו כשיטת תשוב' מהר"מ מינץ וכתבנו גם לרא"ש אתי שפיר על פי דברי מנ"י ולמה שכתב הבית מאיר הדר תקשי הא איכא אופן שגובין כגון שיורשיו אין עשירים או שלא בפניהם וי"ל:

וכאשר בינותי יותר בספרים ראיתי בספר ברכי יוסף סי' שמ"ח שכ' ה היכא דהאב עני והבן עשיר חייב הבן העשיר בקבורת אביו, וציין על תשוב' בית לחם יהודה, וספר בית הלל ועל תשוב' מנ"י ונראה דבדיוק כ' בן עשיר ולא כ' יורשים או קרובים עשירים, נראה דס"ל דווקא בן עשיר שמחויב בכבוד אביו ומשום מצות כבוד חייב וכ"כ במנחת יעקב בסופו, דהבן וודאי מחויב משום מצות כיבוד דמחויב בין בחייו בן במותו הגם דכיבוד משל אב, הא כשאין לו מחויב לפרנסו, ונראה דבעל ברכי יוסף בסוף דבריו של המנ"י

תופס לעיקר בבן דווקא, ולדבריו נכאה לי היכא שמצוה שאל יקברוהו בניו מנכסי' אין מחויבים לקברו דמצות כיבוד ליכא שרצונו הוא כבודו, והוא צוה עליהם שלא יקברוהו מנכסי' ולאו כל כמיני' לא שייך להטיל עצמו על הציבור ליכא דהא הבן אינו מחויב אלא משום מצות כיבוד וכיון שמוחל לבן ומצוה עליו שלא יקברוהו מנכסיו מצוה לשמוע לו וגם לדברי בית מאיר משום מצות צדקה יש לעיין בכה"ג וצל"ע לדינא:

ולמעשה צריך עיון היכא דהבן עשיר והאב לא צוה כלום מחויב לכ"ע לקוברו משום דכ"ע מודים בזה ושאר קרובים למנ"י מחויבים אפילו אינם עשירים וכופין אפי' שלא בפניו, ולבית מאיר דווקא עשירים ובפניהם ויש לדין אם יכולים קרובים לומר קים לי כשיט' ברכי יוסף או כבית מאיר במה שיש נפקותא בין הב"מ למנ"י:

וכל זה לענין חיוב לכוף אותם אבל לענין גבו והותירו נ"ל כל שיש להם ואפשר להם לבניו או קרוביו לקוברו משלהם, אפי' באופן שאין מחויבים וא"א לכופם מ"מ כיון שראוי הוא וסתם בנים ויורשים קוברים משלהם, ועיין תשובת מנ"י מכמה דוכתא בש"ס דכן עשו ועושי' מצד הטוב והישר נ"ל דלא מחל בבזיונו אפילו נגד בניו כה"ג אב לגבי ברי' לא אחיל כ"ש לשארי יורשים, ונ"ל דמוטב שיוציאים הכל לכבוד המת לעשות ציון על קברו אבן דדמי מחירו הרבה ולציירו בציורים כדרך שעושים לעשות עד שיוציאו הכל לכבודו ולתפארתו, הנלפע"ד לפי מסת הפנאי ומעט מספרים אשר שאולי' אתי פה:

ולסיים בטוב אציגה נא פה מה שאמרתי ביום שנגמר בתי נפש על קברת משה רבינו אבא מאוה"ג זצ"ל הוא מצבת קבורתו עד היום הזה, ואעלה פה גרגיר אחד מהדברים שאמרתי השייך לענייננו במתני' ספ"ב דשקלים ר' נתן אומר מותר המת בונין לו נפש על קברו ורמב"ם בפי' המשניות נפש הוא הבנין שעושי' על הקבר, והוא נקרא ציון בלה"ק ובנה אצלו ציון, וצ"ל למה במתני' קרא לו נפש, ובתלמוד ירושלמי מביא על דר' נתן תני' רשב"ג אומר אין עושים נפשות לצדיקים דדבריהם הם הם זכרונם עד כאן, והקשיתי לשאול איך עושים עתה נפש לצדיקים ומרבים בהוצאות אבני יקר ועושים לו בית נאמן ולפי דאמר רשב"ג נראה כפגם בכבודו שצריך לו והרי זכר צדיק לברכה ודבריהם זכרונם, כ"ש למרביץ תורה ושמעתתא מתבדרים בעלמא ורחושי מרחשן שפוותי' וישב עולם לפני אלקים ובצל שדי יתלונן והוא קושי' עצומה לכאורה:

ואמרתי ליישב מנהגן של ישראל כי תורה הוא בשנבין ברייתא שהובא בירוש' על דברי ר' נתן והלא ר"נ דינא קאמר מותר המת ליורשים, ופליג על ת"ק דס"ל דמוחל על זלזולו לגבי יורשים, ור"נ חולק דלא מחיל ודטבא לי' עבדו לבנות לו נפש, ודרשב"ג אין לו שייכות ונפקותא בדין זה לכאורה, לכן נ"ל דרשב"ג ג"כ דינא קאמר ויש בו נפקותא

לדינא דר"נ, בשנאמר כי תועלת בבנין ציון על הקבר הוא לשני דברים שלא ישכח ויאבד זכרו, ובזכרון יש בו תועלת לנפש שעי"ז לא ישכחו מלהתפלל בעד כשמתו ומלעשות לו תיקונים ועיין ב"י או"ח סי' תרכ"א דמביא מספרי כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים, ולמד שהמתים צריכים כפרה וכתב עוד שם כי החי יוכל לבקש להקל דין המתים כדוד באבשלום עיי"ש וכן נוהגים להתפלל בעד המתים, ביום היא"צ בן יכבד אב וכו' ועומד על קברו ודורש בעד המתים דרישה זו תפילה, ונ"ל לכן זה שמו אשר קרא ר' נתן לבנין זה נפש ומה מוסיף ר' נתן על שם שנקרא במקרא ציון להורות נתן כי הוא תועלת לנפש ולא הכבוד המדומה או זכרון בין החיים בעלמא אלא שיש בו תועלת נפשו, עוד יש תועלת לחיים כי מתפללים על קברי הצדיקים יודעים מקום קבורת הצדיק, ולציון יאמר איש צדיק כבודו במקומו מונח במקום הזה, ואמר רשב"ג דאין עושים נפשות לצדיקים היינו אין בנין נפשות לתועלת הצדיקים עצמן כדי שלא ישכחו מן הלב וכדי שיתפללו בעדם אין צריכים לזה, כי דבריהם הם זכרונם ורחושי מרחשן שפתותיהם, ישבו עולם לפני אלקים ואין בנין זה שבונין להם נפשות לתועלת נפשם והיינו אין עושין נפשות לצדיקים בשביל צדיקים אלא בונין ציון שיהי' מצוין לתועלת החיים שיבקשו ויתפללו על קבריהם בעד עצמן, והא"ש שנוי הלשון דרבי נתן אמר בונין לו נפש על קברו ורשב"ג אומר אין עושין נפש לצדיקים ולא אמר על קברי הצדיקים, ולמ"ש ניחא דבאמת באין על קבריהם אלא שאין לצדיקים התועלת, כנ"ל ומיושב מנהגן של ישראל שבונין נפש לצדיקים ותלמידי חכמים ומרביצים תורה לתועלת החיים, והוא לתועלת ישראל לבקש על נפשם קומי נא התעוררי נא לבקש חנינה משוכן מעונה:

ויש נפקותא בהא דאמר ר"נ מותר המת בונין לו נפש על קברו כי הוא לתועלת המת להעלות נפשו ע"י שמתפללים בעדו, וע"ז אמר רשב"ג אין עושין נפש לצדיקים לתועלת דדהו אלא בשביל החיים, ואין בונין מהמותר נפש על קברו, משום תועלת החיים כולם, אלא ינתן ליורשיו דאחולי אחיל לגבייהו ומודה ר"נ לת"ק או רשב"ג מדנפשי' אמר כן, זאת אמרתי אז והדברים נכונים, ויש נפקותא לדינא אע"ג דקיי"ל כת"ק דמותר ליורשיו, היכא דמנהג משפחה או מנהג כל בה"ע להעמיד מצבה אם עושים מהמותר נפש על קברו של צדיקים כי דבריהם זכרוניהם ובמיתתם קרוי' חיים רב פעלים והתועלת לחיים כל החיים בציון והנשאר בירושלים קדוש יאמר לו, כל הכתוב לחיים בירושלים בב"א הכ"ד או"נ דש"ת הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפ

גרסינן בש"ס סנהדרין דף מ"ו ע"ב אמר ר"י משום רשב"י מנין למלין מתו שעובר בלא תעשה ת"ל כי קבור תקברנו, איכא דאמרי אמר ר"י משום רשב"י רמח לקבורה מן התורה מניין ת"ל כי קבור תקברנו, ושם איבעיא להו קבורה משום בזיוני או משום כפרה נפקא מינה היכא דאמר לא בעינא דלהוי לי כפרה מאי, ולא אפשטא האבעיא והרמב"ם פ"ב מהלכות אבל הלכה א' אם צוה שלא יקברו אותו אין שומעין לו שהקבורה מצות תורה שנאמר כי קבר תקברנו, והלח"מ הרבה לתמוה כיון דמבעיא לש"ס אי משום בזיוני או משום כפרה, ונ"מ אם מצוה שלא יקברוהו איך כ' הרמב"ם דאין שומעין לו משום דמצוה הוא לטעמא משום כפרה שומעין לו הגם שהוא מצוה, והעלה ישוב לקושי' זו דס"ל לרמב"ם דאבעיא לא הוי רק להך לישנא דאמר רשב"י רוח לקבורה ולהך לישנא אין קבורה מן התורה, אבל ללשנא קמא דיליף קבורה מן התורה, לא מבעיא לן כיון דמצוה דאורייתא לאו כל כמיני' לומר שלא יקברוהו, וכיון שפסק הרמב"ם בהלכות סנהדרין דמצוה מהתורה הוא, לכן כ' כאן דקבורה מצוה מן התורה הוא אלו דבריו ז"ל, ויש לי לפקפק על דבריו דאם ללשנא בתרא חיוב קבורה רק דרבנן דרמז ואסמכתא בעלמא הוא למה פסק הרמב"ם כל"ק שהוא דאורייתא הגם בדאורייתא בכל מקום בתרי לישנא לחומרא היינו בוודאי דאורייתא וכאן התרי לישנא פליגי אי דאורייתא או דרבנן הוא, ועוד מדאבעיא להו אי משום בזיון או כפרה ונ"מ לדינא ושקיל וטרי למפשט האבעיא ש"מ דהך לשנא בתרא הלכתא הוא:

והיותר נראה לפענ"ד דלכל הלשונות דאורייתא הוא ומבעיא לי' אפילו אם הוא דאורייתא מ"ט הוא אי משום בזיון או כפרה וס"ל לרמב"ם דהאבעיא לא קאי רק לר"י בשם רשב"י שהוא סתם ר"ש דס"ל דרשינן טעמא דקרא להקל לדידי' איבעיא להו אי דרשינן טעמא דקרא משום בזיון או משום כפרה ונ"מ כשמצווה אל יקברוהו לטעמא משום כפרה שומעין לו והולכין להקל ע"פ דרישת טעם התורה וכ"ז לר"ש אבל לפי דקיי"ל בכל מקום דלא דרשינן טעמא דקרא להקל גם כאן אין לנו לדרוש טעמא להקל וליכא למבעיא כלל וא"ש דכ' הרמב"ם דמצוה הוא ואין לנו לדרוש טעמא וא"ש נכון מאוד בעזה"י:

והנה הרמב"ן בספר תהב"א ומובא בכ"מ ובב"י יו"ד סי' שמ"ח דאיבעיא זו לא איפשטא וס"ד להחמיר ונראה דאיכא נפקותא בין רמב"ם לרמב"ן, לשיט' רמב"ם דליכא ספק ובוודאי מחויב לקוברו ובמי שלא צוה שאל יקברוהו צריכים לקוברו אפי' יש הוצאות לצרכי קבורתו כשלא הניח משלו דמוטל על הצבור לקברו גם כשצוה אל יקברוהו אין

שומעין לו וצריכין לקיים המצוה בממונם, אבל לרמב"ן דספיקא הוא ומחויבים לקוברו מספק נראה דווקא כשיש לו נכסים משלו לצורך קבורתו או יש לו קבר משפחתו וכדומה, אבל אין צריך הצבור או יורשיו להמציא משלהם דספיקא דממונא הוא, ויש לעיין בזה אם דמי לכל ספק מצוה שיש בה ממון אם דין ספיקא דממונא אית לי' והדברים ארוכים:

וממה שכ' רמב"ן דאפילו אין היורשים רוצים מוציאים מהם אין ראיי' דקאי היכא דכופין א אותו אם לא צוה כגון שירשו מאביהם כופין אותם גם כאן כיון שמשל אביהם באה להם אבל לתת משלהם כשלא ירשו עיין מזה בסוף ספר מנחת יעקב בתשובותיו סי' ח' ובבית מאיר סי' פ"ט אבל היכא שאין ליורשים משלהם שמוטל על הצבור צ"ע לדינא בהנ"ל:

אלא גם מ"ש הרמב"ם אפי' רוצין היורשים נמי דלא לקברו אין שומעים דבזיוני דכ"ע הוא לולי דבריו הי' כ"ל דא"צ לקברו אפי' ירשו ממורישם דזיל בתר טעמא דמי שאמר אל יקברוהו מנכסיו אין שומעין דמבואר בש"ס כתובות דף מ"ח ע"א לאו כל כמיני' להטיל עצמו על הצבור להעשיר בניו כ"ז היכא שהוא רוצה בקבורה אלא שאמר אל יקברוהו מנכסיו לאו כל כמיני' וכו' ועיי' לח"מ פ"ב מהלכות אבל, שכ' משם אין ראי' דאין שומעין לו דמשום בזיוני הוא הקבורה דהתם רוצה שיקברוהו אלא שאמר שאל יהי' מנכסיו, ומובן יותר עפמ"ש תוס' סנהדרין דף מ"ו ע"ב ד"ה קבורה וכ' דטעמא דכפרה בוודאי ג"כ איכא אלא דמבעיא איזהו עיקר, והא"ש כ"ז שלא מחל על כפרתו ולא מצוה על זה אז בוודאי ניחא שיהי' לו כפרה רק דלא בעי שיקברוהו מנכסיו, לאו כל כמיני' להטיל עצמו על הצבור, וכו' כנ"ל וא"ש אבל במצוה שלא יקברוהו כלל ולא ניחא לי' בכפרה וקוברים אותו בע"כ משום בזיוני, גם אם הי' וודאי משום בזיון דחיים אם היורשים מוחלין על בזיונן וליכא רק משום בזיוני דכולי חיים כמ"ש רמב"ן אין ליורשי' לקוברו, ממה שירשו דלא כל כמיני' להטיל עצמו על שאינה רוצה בקבורה ואלו החיים שחסו על כבודם משלהם יקברוהו ויורשים הלא מוחלין על בזיונן וניחא להו דלא לקבור כלל וצע"ג:

והנה הטור כ' אפילו אין לו יורשים, ואומר אל יקברוהו אין שומעין לו דבזיוני דכולי חיים הוא ולא משום משפחתו, לבד, והם סוף דברי רמב"ן כמו שהביא כ"מ, וב"י השמיט מ"ש הרמב"ן דגם אפילו יורשים נמי לא בעי דלקברוהו מוציאים מהם בע"כ, אפשר משום שחולק על הרמב"ן בזה, מטעם שכתבתי דאין להוציא מהם צרכי קבורה בע"כ, היכא דמוחלי' על בזיונן, ולכן נקט רק סיומא של רמב"ן, כשליכא יורשים כלל קוברים אותו

משום בזיון דכ"ע כנ"ל, והמחבר כ' ואפי' מי שאין לו ממון שצוה ואומר אל יקברוהו אין שומעין לו נראה כוונתו לא מבעיא יש לו ממון ואמר אל יקברוהו שקוברים אותו מממון שלו, אפילו אין לו, קוברים אותו משל צדקה כמו מי שאין לו ולא הוריש ליורשיו דכ' תחלה, וש"ך כ' משום בזיון דכ"ע הוא, ולא הודיענו חידוש דין של רמב"ן כשיש לו והוריש ליורשים, ויורשים לא בעי למקבר אותו כמו שצוה דמוציאים מהם, והוא חידוש יותר הרבה מאם אין לו ממון דקוברים אותו משל צבור, משום בזיוני דכ"ע הוא שלא ניתן למחילה מה שאין כן היורשים בשל עצמן נראה דלא סבירא ליה כרמב"ן וכמו שכתב שהטור חולק על הרמב"ן בזה אלא דלשון המחבר משונה מלשון הטור שכ' אין לו ליורשים והמחבר נקיט אין לו ממון, וצע"ג בכ"ז לדינא:

ודע מ"ש הרמב"ן בפשיט' שאם היורשים ג"כ לא בעי למקברוהו כמו שצוה או היכא דליכא יורשים מ"מ קוברים אותו דבזיוני דכ"ע הוא ולא בזיון של משפחה לבד, מה דפשיטא לרמב"ן חולקין עליו רש"י ותוס' בסנהדרין במקומו פי' רש"י ד"ה משום בזיוני שלא יתבזה לעין כל וכו', ותוס' כ' דלאו לבזיונא דמת דקאמר כן, אלא בד"ה לאו כל כמיני' כ' דבזיון הוא לקרוביו ונראה מכוונת רש"י דהמת מתבזה לעין כל, וזהו הוא הבזיון לקרוביו שמתבזה קרובם לעין כל ולאו כל כמיני' כן נראה לי פשוט, והרי לך רש"י ותוס' שכתבו שניהם משום בזיון דבני משפחתו דלא כרמב"ן, ותמיה הוא בעיני, שלא הרגישו הטור והמחבר שיש דיעות חולקים על רמב"ן והיה להם להביא על כל פנים, ועיין מגן אברהם רס"י תמ"ז דבכל מקום הלכה כתוס' וצלע"ג:

ומצאתי ראי' מהימנא לשיט' רמב"ן מש"ס סנהדרין דמבעיא להו שם אח"כ הספידא יקרא דחיי או דשכבא נ"מ לאומר אל יספדוני אי נמי לאפוקי מיורשים ועי' רש"י אי יקרא דשכבא כי לא אמר כפינן ליורשים, ואי יקרא דחיי לא כפינן ליורשיו דאמרי לא בעינא, וצריך להבין למה לא אמר נפקא מינה זה גם באבעי' ראשונה כשלא צווה אי כפינן ליורשיו שיקברוהו אי משום כפרה כייפי' ולטעמ' משום בזיוני' דבני משפחה לא כפינן להו לקברו דמוחלי' על כבודם מדלא אמר הכי מוכח כרמב"ן דבזיוני דכ"ע הוא, וא"א ליורשים למחול על כבודם, וזו ראי' מהימנא ועל תוס' ורש"י צריך לעיין:

ולסיים בטוב בחידושי אגדה אמרתי בדרוש לח"ק כתי' רודף צדקה וחסד וכ' במדרש זה אברהם שגמל חסד שנאמר ואח"כ קבר אברהם וכו' וצ"ל וכ' קודם אברהם ואחריו לא קברו מיתיהם, ונ"ל במדרש ועשית עמדי חסד ואמת, זהו חסד שעושים עם המתים שאינו מצפה לתשלום גמול וצ"ל הלא קבורה הוא משום בזיוני לחיים, ואפי' תימא משום כפרה מ"מ הא לא יכחיש אדם שהוא בזיון לחיים ג"כ ותשלום גמול להמתעסק

וקובר הוא מיד וא"צ לצפות כי הוא להסיר חרפה ובזיון החיים, ונ"ל כי חסד של אמת הוא שבוחר לו קבר לפי כבודו ורצונו וכדומה מה שעושה צורך המת, זה חסד של אמת שאין בו תועלת לחיים רק להטמינו בארץ שלא יראה קלונו ויהי' לבזיון לחיים, אבל זולת זה הוא חסד של אמת, ויעקב בקש אל נא תקברני במצרים ויקברוהו אצל אבותיו זהו חסד של אמת, והא א"ש מה שאמר יעקב ועשית עמדי חסד ואמת הלא כל קבורה הוא חסד של אמת, ולא הי' צריך לפרש חסד שמבקש הוא של אמת, ולמ"ש, א"ש דסתם קבורה לאו חסד הוא, אבל הוא בקש חסד של אמת שאל יקברוהו במצרים, ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, וכן גמל אברהם חסד לשרה, ובחר קבר לפי כבודה, ולפי צדקתה, וזהו חסד האמיתי וזהו כוונת המדרש רודף צדקה וחסד זה אברהם שעשה חסד של אמת, דכתיב ואחרי כן קבר אברהם, אחרי שטרח ויגע והמציא לה קבר הראוי לה, ימצא חיים במדרש זה אברהם דכתיב ויהיו שני חיי אברהם אשר חי צ"ל בשנבין דכתיב אשר חי למה לי, ונ"ל ע"פ שאמרו חכמז"ל זכה על שנותיו של אדם הקצובים לו מוסיפים עליהם דכתיב את מספר ימיך אמלא, ואברהם עבור שהי' רודף צדקה וחסד הוסיפו לו היינו ויהי שני חיי אברהם אשר חי היינו לא היו שנותיו הקצובים לו משעת לידתו אלא אשר חי שנתוספו לו ע"י מעשיו, ושנים אלו שמוסיפין הם כמציאה שבאה בהיסח הדעת שנים הקצובים לו הם שלו משעת לידתו והיינו רודף צדקה וחסד ימצא חיים, שבזכות צדקה וחסד יתוספו לו וימצא חיים יותר מהקצוב לו וזהו כוונת המדרש ימצא חיים זהו אברהם ואלו שני חיי אברהם אשר חי ע"ד שפרשתי וכתיב כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים, כל הכתוב לחיים בירושלים הכ"ד פה מרחץ מיידלינג כאור בוקר ליום ג' י"ב מ"א תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפא

שלומים מרובים כטל וכרביבים, לאיש צדיק הולך בתומו, ה"ה ידידי הרב המאוה"ג המופלג המפורסים, חרוץ ובקי בהוראה כש"ת מה"ו נתן פריידער ני' אבדק"ק טשארנא יע"א:

גי"ה קבלתי, ונפשו היפה בשאלתו מי שמת לו מת בימי הספירה באופן שיהי' אונן כל הלילה וכל היום ואם לא יספור כל הלילה ההוא וכל היום שוב גם בימים של אחריו לא יוכל לברך וכבר ראו עיניו מ"ש בנוב"י קמא חאו"ח סי' כ"ז ומעלתו ני' הרחיב קצת הדיבור ונפשו איותה לדעת דעתי בזה, הנה כבר הורה זקן למעשה שיספור בליל אנינות

בלא ברכה, ויש לי להשיב על דבריו והרינו גורע ומוסף לקיים הוראתו, הנה מה דחידש מסברא דנפשי' דעד כאן לא נדחה מצוה מפני אנינות אלא מצוה שאיננו נוהג רק בשעת אנינות אז נראה שביטל המצוה הוא מפני כבוד המת, אבל שיבטל המצוה הנוהגת גם לאחר הקבורה זה לא נדחה מפני כבוד המת, וא"כ היה מותר לפ"ז בספירות העומר כדי שלא יבטל המצוה כל ימי העומר אלו דבריו ז"ל:

ואני לא אבין דהא תינח אם הך דינא אם לא ספר לילה ויום אחד שוב אינו יוכל לספור בשארי ימים הכל מודים בו ומעיקר הדין הוא כך י"ל משו"ה לא אסרו מעיקרא לספור באנינות כדי שלא יבוטל אח"כ ממצוה זו אחר הקבורה, אבל באמת רוב ראשונים חולקים ע"ז דכל לילה מצוה בפני עצמה הוא, עיין טור וב"י סי' תפ"ט, ואנן נקטינן כבה"ג אם באחד מן הלילות לא ספר לא יספור בשארי לילות כי כן העיד התה"ד דמביא הב"י שם וכן פסק בשו"ע וכיון דברכה אין מעכבת סופרים בלא ברכה אבל עיקר להלכה כשיטת רוב ראשונים, ולכה"פ ספיקא דדינא הוא הלכה כמאן, ולכן אם הוא מסופק אם ספר ביום או לא כ' התה"ד דיברך בשאר לילות, ועיין פ"ח דהוי ס"ס לדינא דגם אם לא ספר דלמא הלכה דכל לילה מצוה בפני עצמה היא ויוכל לספור, ולפ"ז בוודאי אם ספר בתוך אנינות יוכל לברך אח"כ בשאר הלילות, אבל להתיר לו לכתחלה לספור באנינות כדי שלא יתבטל אח"כ מן מצוה זו אחר הקבורה, זה א"א דהא העיקר הלכה דיוכל לספור אחר כך, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא הלכה כמאן, ולשיט' דיוכל לספור אח"כ הו"ל מצוה זו דספירת עומר ככל מצות שאסרו חכמים לאונן, ואין לומר כיון דאנחנו לא נדע הלכתא כמאן ונקטינן לחומרא גם אם קמי שמיא גליא דמן הדין יוכל לספור ומעיקרא אסרו עליו לספור כיון שלא יתבטל ממצוה זו אח"כ בשארי לילות מ"מ עכשיו לדידן דמסופקים אנחנו הלכה כמאן יתבטל מן המצוה אח"כ אם לא יספור באנינות שוב הו"ל מצוה זו כבעילת מצוה דלא אסרו, הא ליתא חדא כיון בשעה שגזרו אומר דאונן לא יעשה מצוה להך דיעה דיוכל לספור בשארי לילות מצוה זו דספירת העומר בכלל האיסור גם עכשיו אין אנו יכולים להתיר לו, ועוד והוא העיקר הא מי ששכח לספור פעם אחת סופר בשאר הימים בלא ברכה ויוצא י"ח מצות ספירת עומר דברכה אינה מעכבת כמ"ש הרמב"ם ולהך דיעה דאם לא ספר בלילה אחד מ"מ יוכל לספור אח"כ הרי יוצא המצוה כשסופר בשארי לילות ואם גם בלא ברכה יספור, מ"מ עיקר המצוה יצא, ממילא אין לו היתר גם עכשיו לספור באנינות, זהו מה שנלפע"ד להשיב ולפקפק על הוראה זו:

ונ"ל דלפי סברת הנו"ב דנוכל להתיר לאונן לספור, מהאי טעמא דהנה יש חילוקי דיעות בראשונים אם אונן אסור במצות או רק פטור הוא אבל אם רוצה להחמיר אין שום אסור ובשו"ע או"ח סי' ע"א מביא ב' דיעות ולא הכריע, וביו"ד סי' שמ"א מביא רק דיעה זו שאינה רשאי להחמיר, אלא דמה לו להכניס עצמו בספק לכתחלה לכן סתם ביו"ד דלא יחמיר ועיין בפמ"ג במשבצות שכתב גם במצוה דאורייתא אין לו להחמיר, דהא לכ"ע פטור מה"ת הוא, מה לו להחמיר ולהכניס עצמו בספק איסור דרבנן עיי"ש, ואומר כ"ז אם הספק אם אסור לו להחמיר לעשות המצוה או שהוא פטור, ומותר להחמיר אמרינן מה לו להכניס עצמו לספק, אבל בנדון שלנו דיש ספק אם הוא מחויב במצוה זו מצד עיקר הדין כדי שלא יתבטל גם אחר הקבורה מן הספירה או לא היינו דהוי ככל המצות ופטור ומותר, או אסור, וכיון דמשום ספק שמא אסור או פטור הוי לי' ספק בדרבנן ומותר (דאם גם אסור להחמיר רק מדרבנן הוא אסור משום כבוד המת) אלא מה לו להכניס לכתחלה בספיקא דרבנן, אבל הכא בנידון דידן כיון שיש ספק שמא מחויב במצוה זו לא שייך לומר מה לו להכניס עצמו בספק איסור דרבנן, לא מבעיא לשיט' רמב"ם ודכוותי' וכן משמע נוטה דעת הרמ"א או"ח סי' תפ"ט דמצות ס"ע בזמן הזה דאורייתא, וכיון שיש ספק אם מחויב במצוה זו והאיסור מצד ספק אנינות הוי רק מדרבנן א"כ מחויב הוא לספור משום ספקא דאורייתא ואפילו לשיט' הסוברים דמצוה ספירה בזמן הזה מדרבן הוא מ"מ לא שייך לומר מה לך להכניס עצמך בספק איסור דרבנן כיון שיש ספק שמא מחויב לעשותה הגם דגם חיוב זה ספק דרבנן הוא ולהקל, מ"מ כיון שאם קיים מצוה זו והוא מחויב בה עשה מצוה, בוודאי שרינן לי' להכניס עצמו בספק איסור דרבנן כיון שאפשר מחויב הוא ויעשה מצוה ואפילו העיקר להלכת' דיוכל לספור בשאר הלילות בברכה ממילא ליכא מצוה כלל בליל אנינות לפי סברת הנו"ב מ"מ כיון דעכ"פ לדעת דאינו יוכל עוד לברך בשאר הלילות יש מצוה בספירה זו וגם כדי שלא יבוטל מהברכות בשאר הלילות שוב לא אמרינן מה לך להכניס בספק איסור דרבנן, כיון שרוצה להרויח לצאת י"ח בלילה זו ולברך בשארי לילות כיון דאנן מחמירים שאם לא ספר בלילה אחת שוב לא יברך והוא רוצה לעשות המצוה בכל לילות בברכה כנלפע"ד נכון והכל לפי סברת הנו"ב:

והנה הנוב"י בעצמו לא מלאו לבו על סברתו שחידש דכל שיתבטל מן המצוה אחר הקבורה לא אסרו ולכן צירף לזה דעת הראשונים דס"ל דאונן מותר במצות עם סברתו דלדעת האוסרים י"ל דכה"ג לא אסרו כיון שיתבטל אח"כ מן המצוה, ולפע"ד י"ל יותר כיון דאיכא דס"ל דאונן מותר ולא מכרעת לן מלתא הלכתא כמאן ולכתחלה אין להכניס

עצמו בספק דרבנן כמ"ש הטו"ז וכיון דיש סברא לומר דבכה"ג מחויב הוא במצוה הגם דאינו ברור מ"מ מידי ספיקא לא נפקא שוב מותר לו לספור מספק דספק דרבנן הוא ויש בו צד שמחויב ועושה מצוה שוב לא אמרינן מה לך להכניס עצמך בספק כמ"ש לעיל בסמוך, ועוד י"ל דלענין איסורא הוי ס"ס ספק שמא בכל מצוה לא אמרו איסור רק פטור וכשירצה יעשה, ואם אמרו איסור שמא במצוה כזו שמתבטל אח"כ מן המצוה לא אמרו בה איסור ממילא, חיוב הוא כנ"ל:

אלא דהנוב"י הרגיש דאכתי לא יצאנו מידי ספק ברכה לבטלה שהרי אם הדין דבשעת אנינות פטור ואסור וא"כ מה שסיפר באנינות לא עלה לו כלל, וכאלו לא ספר כלל, וכמ"ש המג"א סי' תרצ"ו ס"ק ט"ז לענין מקרא מגילה שאם שמע בצבור יקראנה אח"כ מכלל שאפילו בדיעבד לא יצא, ומסקנת דבריו כיון שגם באותה הלילה לא ברור לן אם הוא פטור וגם נחלקו הפוסקים אם הוא פטור אם רשאי להחמיר, א"כ לא הפסיד הברכות בשארי הימים משום ספק כמ"ש ב"י או"ח בשם תה"ד בספק אם שכח יום אחד לספור, והנה מ"ש אם הדין בשעת אנינות פטור ואסור מה שספר באנינות כאלו לא ספר כלל, וצ"ע על המג"א, מדבריו נראה דזה דווקא כשאונן אסור אבל כשהוא פטור ומותר להחמ' יצא במה שעשה באנינות, לפע"ד לא כן הוא גם לדיעות דפטור אבל מותר מ"מ לא יצא דהרי עשה המצוה בשעת שחי פטור מלעשות ועיין ש"ס ר"ה דף כ"ח גבי כפאו שד ואכל מצה, ועיין רמב"ם דלא יצא כיון שעשה בשעה שהי' פטור, ועיין טורי אבן שם באורך ולכן נ"ל פשוט מי שהניח תפילין בשעת אנינות או שהתפלל וכדומה צריך להניח תפילין וכדומה אחר אנינות דלא יצא בשעה שהי' פטור חוץ כשנאמר כיון דמדאורייי' בר חיובא הוא חוץ מדרבנן פטרוהו יצא, ודווקא היכא דאינו מחויב מדאורייי' לא יצא כן י"ל באפשר אבל אין לנו ראי' ומנ"ל לומר כן מעצמינו, האמת דמשמע מתוך דברי המג"א דהא דלא יצא במה ששמע בציבור דווקא לדסוברים דאסור במצות אם כן עשה מצוה באיסור לכן לא יצא אבל לדיעות דפטור ומותר יצא במה ששמע מן הציבור שהרי כתב ולמ"ש בסי' ע"א דרשאי, א"כ יצא במה ששמע מן הצבור וטעמו נראה לדסוברים דאסור הרי עשה המצוה באיסור הו"ל מהב"ע ואפילו בעבירה דרבנן לא יצא כמ"ש רש"י פסחים דף ע"א, אבל לדסוברים דאונן פטור ומותר יצא, כן נראה משטיח' מג"א, אבל ראיתי בלבושי שרד, הנדפס אצל מג"א שמפרש כוונת המג"א, להך דיעה דמותר מחויב לשמוע מן הצבור, ולא יקרא ביחיד אח"כ, וא"כ אין מן המג"א התנגדות למ"ש דכל שעשה בשעה שפטור לא יצא כמובן, וממילא נדחו סיומא של הנוב"י ומסקנתו לדינא כיון דיש חולקים וס"ל דפטור ומותר הו"ל ספק לענין ברכה לפמ"ש גם להך דיעה

מה שמברך בשעת אנינות כלא ברך כלל ואין לנו לומר רק דלמא במצוה כזו לא פטרו וחיובא איכא וכיון דהוי לי' כספק הו"ל בשאר הלילות כספק ספיקא לענין הברכות כהא דכ' התה"ד דמברך בשארי לילות דסומכין בספק על דיעות דס"ל דאם לא ברך לילה א' לא הפסיד שארי לילות, ועיין פר"ח טעמא דאיכא ס"ס שמא ברך ושמא הלכה דמברך בלאו"ה בשארי לילות והכל כיון דרוב הפוסקים ס"ל דמברך, רק דנהגו להחמיר כדעת הבה"ג, כל שיש עוד צד וסברא סמכי' על רוב הדיעות לברך בשארי לילות וכ"כ המג"א, א"כ בהאי יש לסמוך על סברת הטוב"י אולי במצוה כזו לא פטרו וחיובא הוא כנלפע"ד כתבתי וחתמתי שמי ידידו דש"ת:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפב

ראה זה דבר חדש יצא מפי מלך ושריו ירו"ה שלא לקבור בר מינן רק אחר כלות שני פעמים מעת לעת, מטעם המלך ושריו ועי"ז יתארך האנינות עד כלות זמן ההוא ובטלים כ"כ מק"ש ותפלה ויתר מצות ה' אשר אונן פטור ואסור בהם, אם יש לפתוח פתח לכחא דהיתרא בתורה ובמצוות ואמרתי לבוא אל העין פה הנלפע"ד וה' יאיר עינינו:

הנה שאלה כזו ממש נשאלה לפני הגאון בעל נוב"י תנינא, חי"ד והראה פנים לכאן ולכאן ולא עלתה בידו להתיר כי אם בעצה היעוצה לבסוף וגם זה ע"צ הדוחק, ונבוא אל דבריו בעזהי"ת הנה במג"א סי' תקמ"ח סק"ח כן כתוב במקום שיש אונס שלא לקבור כגון שהוא יום אידם או יום אחר לא חל דין אנינות ולכאור' כן הדבר הזה, כיון שיש אונס ע"פ הקפידא שלא לקבור עד זמן המיועד לא חל אנינות כלל עד יום הקבורה, אלא שבדגול מרבבה כתב כי דברי מג"א דווקא ביו"ט שאסור להכין צרכי המת ארון ותכריכין וכדומה אם לא שיוכל לקבור באותו יום, ולכן אם איכא אונס שלא לקבור ממילא אינה טרוד כלל במת ולא חל אנינות כלל, משא"כ בימי חול מ"מ טרוד הוא לכבוד המת להכין צרכי הקבורה ארון ותכריכין ולשכור ספדנים, וביאר ביותר באריכות בנוב"י שם עיי"ש, והנה אם כי בדברי המג"א הנ"ל יש להעמיס כן כי שם בהכי איירו במת ביו"ט אבל מה נעשה למה שכ' המג"א סי' תרצ"ו דאונן חייב בקריאת המגילה כיון שאין קוברים קודם קריאת מגילה וכל עצמו שאונן פטור מפני כבודו של מת, שטרוד עמו ולכן כיון שא"א עד אחר קריאת המגילה שהוא קודם קבורה ממילא חייב במגילה וכן בק"ש ותפילה עיי"ש, נראה דכללא כייל בכ"מ שא"א לקוברו עד זמן קבוע חייב במצות דהא בפורים יוכל להכין שאר צרכי המת כל זמן שקוראין הציבור המגילה בבה"כ, וע"כ דס"ל למג"א

דעיקר הטרדות בהוצאות המת לקבורה ודבריו שבסי' תרצ"ו מפרשים דבריו הסתומים שבסי' תקמ"ח ונלמוד סתום מן המפורש אלא באמת המג"א עצמו לא ברירא לי' התם לחיובא והלכה זו עוממת בידו כנראה להמעיין שם, ומ"ש לבסוף כיון שיוכל להחמיר על עצמו כמו שכתב בסי' ע"א לא דני דשם איירי ביש לו שישתדל בשבילו בצרכי הקבורה ורצה להחמיר על עצמו אין מוחין אבל אם אין משתדלים אחרים שמתעסקים עמו פסקי' כתוס' בשם הירושלמי דרק בשיש לו מי שישתדל איכא ספיקא בירושלמי וכמ"ש בטו"ז סי' ע"א ולכן אין מוחים וא"כ בפורים דלא איירי בהא הוי ככל השנה ופטור ואסור להחמיר חוץ משנאמר דכיון דאין מוטל עליו לקברו שאין קוברים רק אחר יציאת בהכנ"ס הוי כשבת ויו"ט אבל אין ענין להא דסי' ע"א, והנה כבר כתבנו דגם לשבת ויו"ט אינה דומה דשם אינה יוכל להתעסק כלל בצרכי הקבורה ובאמת כשרוצה להחשיך על התחום פטור ממצות כמבואר וכן בפורים, ובאמת באלי' רבה חולק על המג"א שם, וכתב דלא יקרא מגילה רק אחר קבורה כיון שזמנה כל היום, ולענין ק"ש ותפלה דינו ככל השנה, ובסי' תקמ"ח ס"ל כמג"א וע"כ דס"ל לחלק כהנ"ל דבפורים כיון שיוכל להכין צרכי המת בזמן שמתפללים הגם שאין יכול לקוברו אין עליו חיוב תפלה וק"ש משא"כ בסי' תקמ"ח לענין יו"ט שני, מודה למג"א היכא דע"פ אונס אינה יוכל לקבור לא חל עליו אנינות וכמ"ש הנב"י הנ"ל:

ומצאתי ראיתי בתשוב' יד אלי' סי' ט"ז במקום שנוהגים שאינם קוברים בע"ש איזהו שעות קודם הלילה שמתפלל האונן מנחה כיון שאין יוכל לקברו כמו שאין המת מוטל עליו לקברו דמי, וכמו מי שמת בתפיסה עיי"ש, ונראה דס"ל כמג"א סי' תרצ"ו הנ"ל דעיקר תליא בקבורה אם אין יוכל לקברו הגם שיוכל להכין צרכי מת מ"מ לא מקרי מוטל עליו, אבל מסתבר דברי הנוב"י דלא גרע ממחשיך על התחום שחל עליו אנינות אפילו בשבת הגם שאין יוכל לקברו וגם חילוק לא ידענו למה בשאינו יוכל לקברו וטרוד בהשתדלות לצורך קבורה יהא חייב במצות דלכל הטעמים ליכא חילוק בין לרש"י ר"פ מי שמתו משום שטרוד במצוה כמו גבי חתן ובין לתוס' בשם ירושלמי כל זמן שאתם עוסקים בחיים אין לחלק ביניהם ואין לזוז מדברי נוב"י בזה, לפע"ד:

והנה בירושלמי נתנו לכתפים כמו שמסרו לרבים דמי וכן פסקינן בש"ע יו"ד סי' שמ"א וביאר רמב"ן שהי' נוהגים אחר שהכין צרכי המת הי' מוסרים לכתפים, והם הוציאו כרצונם ולכאורה גם במקום דלא נהוג הי' ראוי לתקן כן כדי שיפסוק האנינות, אלא דהנוב"י שדא בי' נרגא לפי ספיקות הגהו' מיימני' במוליך המת בעגלה או בספינה, אי דומה לנתנו לכתפים או כיון שהולך עמו פטור, וס"ל להנוב"י כיון שהולך עם המת

ומלוהו הוי כמו בעגלה וספינה, ונפליכן לספיקא של המיימני' הנ"ל, והא דמסרוהו לכתפים דווקא במשלח המת חוץ לעיר ואינו הולך עמו, והנה לא עלה על דעת נוב"י לתקן שלא ילוה האונן את המת וימסרוהו לכתפים, דהא כל עצמינו שאמרו פטור מן המצות ואסור להחמיר מפני כבודו של מת היינו שיזמין כל צרכיו ותכריכין ונסרים ויזמין מלוים וספדנים כל צרכו ואיך נאמר שלא ילוה מת וימעיט בכבודו מקום שהולך עמו וזהו כבודו של מת ולכן לא מצא נוב"י עצה על זה רק כמו שכתוב לבסוף:

אבל לפע"ד במח"כ נוב"י אינה דומה לספיקות הגהות מיימוני' במוליכין על הספינה ועגלה דבוודאי במוסרו לכתפי' והם מוציאים המת כחפצם ורצונם בלא שאלת פה האונן והם עושים בזמן המוכשר להם ואין עושים שום דבר למהר ההוצאות רק הכתפים בעלי דברים ומי יאמרו להם מה יעשו גם אם כשיוציאו הכתפים המת ויוציאוהו ילך האונן עמהם וילוה המת מ"מ עד זמן ההוא אינו מוטרד בשום דבר ואינו עוסק בצרכי המת ויושב ומבטל עד זמן שיקראוהו הכתפים בני החברא המיועדים לכך, ועליהם מוטל ולא עליו, אבל במוליך המת בעגלה ובספינה שהוא המוליך המה ועליו מוטל להוליכו ולהביאו אל מקום קבורתו ועוסק ובא בצרכי המת כ"ז שמוטל על הספינה והעגלה וברצונו בעל העגלה והספינה הולך ונוסע והוא עומד על גביו ולולי שמסופק בו הגה"מ לא היה מקום ספק שאינה דומה כלל למוסרו לכתפים שהשליך מעליו כל צרכי המת, והכתפים מתעסקים בו כרצונם משא"כ במוליך בעגלה ובספינה, הוא שוכר בעל העגלה ובעל העגלה מושכר לו לישא משאו ובעליו אתו עמו לכל דבר, אשר יצוה עליו, מתו מוטל עליו לפניו מקרי, והג"מ מ"מ מסופק כיון שבשעת הליכת העגלה וספינה הוא יושב ובטל ואין לו מה לעשות אולי דומה למסרוהו לכתפים אבל במסרוהו לכתפים ממש וכשיגיע זמן הקבורה מלוהו אין ספק כי זהו מסירת הכתפים בירושלמי ושו"ע ול"ל לאוקמי הירושלמי ברחוק מן העיר וחוצה ואינו מלוהו כנ"ל פשוט:

והנה איתא בירושלמי מוסרו לכתפים כמוסרו לרבים דמי ועיין בטור במקום שנהגו שם שהכתפים מיוחדים וכ"כ בשו"ע בלשון הטור, ועיין דג"מ וכ"כ בנוב"י הנ"ל דה"ה וכ"ש דחייב במצות ומביא ירושלמי דאמר רשב"ג אם חיי שעה התרת לך כ"ש חיי עולם, והנה בש"ס דילן ליתא לזה אלא אמר רשב"ג מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן, ונ"ל דעוד יש שינוי בין ש"ס דילן לש"ס ירושלמי בדברי ת"ק דבש"ס דילן איתא וחייב בכל מצות שבתורה ורשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו ולא מצא מה ביניהם כיון דגם ת"ק מחייבו בכל מצות חוץ מתשמיש, אבל בירושלמי הגירסא אוכל כל צרכיו ומזמנין עליו ועונה אמן ועונין אחריו אמן ורשב"ג אומר הואיל והתרת לו כל אלו חייבוה בכל מצות של

תורה אם חיי שעה התרתי לו כ"ש חיי עולם ולפי גירסת ירושלמי לא נזכר בדבר' ת"ק דחייב בכל מצות רק שמזמנין עליו כיון שמותר לו לאכול, ומצוה לכבוד שבת, מזמנין עליו ועונין אמן אחריו, והוא עונה על אחרים בברכת הנהנין אבל במצות אין חייב ואסור, וע"ז השיב רשב"ג חיי שעה התרת כ"ש חיי עולם, ולכן לא הקשה בירושלמי מאי ביני' דטובא איכא בינייהו כל מצות חוץ מזימון ועניית אמן, והנה בירושלמי אמר ר"י בן פזי הלכה כרשב"ג ורוב הפוסקים ס"ל כת"ק וכתבו הגם בירושלמי פסק כרשב"ג כיון דבש"ס דילן לא קתני דהלכה כרשב"ג ואי הוי הלכה כרשב"ג הו' אמר דהלכה כוותי' ש"מ דס"ל הלכה כת"ק ועיין בב"י, ולפמ"ש א"ש טפי דלפי גירסת הירושלמי פליגו רשב"ג ות"ק אי חייב בכל מצוה בוודאי מסתבר כרשב"ג דטעמא קאמר אם ח"ש התרת לו מכ"ש חיי עולם ופסק ר"י בן פזי הלכה כרשב"ג, דמסתבר טעמא וגם אפשר לומר דת"ק גם כן הכי ס"ל, ונקיט חיי שעה כ"ש חיי עולם דמותר וחייב, אבל לפי ש"ס דילן דפליגו רק בהיתר תשמיש ובדינא קמיפלגו ועיי' פ"י וצל"ח ביאור הפלוגתא לכן לא פסק בש"ס דילן הלכה כרשב"ג וסתמא כפירושו דהלכה כת"ק וא"ש פסק ההלכה של הראשוני' דנקטו כש"ס דילן דבשבת חייב בכל המצות כגרסת ש"ס דילן ולענין תשמיש הלכה כת"ק כנ"ל ביאור ירושלמי וש"ס דילן וישוב נכון לשיטת ראשונים ופוסקי' ועיין:

והנה הנוב"י למד מדברי רשב"ג דאמר בשבת אם חיי שעה התרת וכו' ה"ה במסרו לכתפים הגם דבירושלמי לא קתני רק אוכל בשר, כ"ש הוא דחייב במצות, לפמ"ש לפי גרס' ירושלמי ת"ק ל"ל כ"ש וקו"ח הנ"ל, מ"מ הא בדבר זה פסק הירושלמי הלכתא כרשב"ג משום דמסתבר טעמי' כי כן הוא דקאמר סתם ירושלמי מיד אחר זה נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כנמסר לרבים הא דנקט דמותר בבשר ויין ולא קאמר ג"כ דחייב במצות, דכ"ש וקו"ח הוא דחייב במצות, או אפשר משום ת"ק נקיט הכי ולפי דקיי"ל בזה כרשב"ג כ"ש שחייב במצות:

ועלה במחשבה לפני דאפשר יש לומר דלא התיר הירושלמי רק בשר ויין אבל מצות לא, דלכאורה קשה במוסרו לכתפים מה מהני כי עדיין יש לחוש שימעט וימהר בצרכי המת ובכבודו כדי למוסרו לכתפי' כדי שיהי' מותר לו לאכול בשר ולשתות יין, וצ"ל דלא חששו לכך שבשרו ונפשו עליו תאבל כ"ז שצרכי המת עליו ולא ימעט בצרכי המת בשביל תענוגי אכילה ושתי' מאחר שאסור עליו, אבל חששו אם יהי' מותר לו לאכול בשר ולשתות יין מתוך אכילה ושתי' ישכח רישו וימשוך אחר שולחנו וישכר ביינו לכן עשו הרחקה שלא לאכול ולשתות כלל, ומאחר שאסורין עליו יש מקום לומר שימהר מעשיו וימעט בכבוד וצרכי המת כדי לשתות ולאכול כנ"ל, ולפ"ז נ"ל דבעשי' מצות ק"ש

ותפילה שתליא בזמן ועבר זמנו מעוות שלא יוכל לתקן הוא, ולפעמים זמנם בהול ימעט בצרכי המת כדי למוסרו לכתפים לקיים מצות ה' ולכן לא התירו רק בשר ויין כן נ"ל:

והנה במי שהי' בתפיסה ומת בתפיסה ולא ניתן לקבורה וכן אם קרובי המת בתפיסה כתבו תוס' וראשוני' ובטוש"ע דאין עליהם דין אנינות דלא קרינן בי' מי שמתו מוטל לפניו, מדסתמו וכתבו שאין עליה' דין אנינות משמע בוודאי שאין עליהם דין אנינות כלל וחייבים במצות ג"כ, ובזה וודאי כ"ש הוא חיי שעה התרת וכו' ואין לחלק כמו שחלק' דיש לחוש שיהי' בהול למצוה שאינה עוברת וממעט בכבוד וצרכי המת כראוי, כיון שלא ניתן לקבורה אין על הקרובים התעסקות בצרכי המת וכ"ש אם קרובי' בתפיסה, ולמדו דין זה מירושלמי דמסרו לכתפים, וכ"כ תוס' וטור ומתוך כך הורה ר"י וכו' משמע דדיניהם שוה, דאין עליו דין אנינות כלל גם במוסרו לכתפים דינא הכי והא דכתב טוש"ע שמותר בבשר ויין לשון ירושלמי העתיקו וסמכו על מ"ש דמזה נלמוד במי שהי' תפוס המת או קרוביו דאין על הקרובים דין אנינות ודי לבא להיות כנדון ונדע כי גם מוסרו לכתפים אין עליו דין אנינות כלל כנ"ל והדבר מוכרח:

וטעמא דבאמת לא חששו שמא ימעט בכבוד וצרכי המת למסור לכתפים נ"ל לומר מלתא בטעמא דהנה בירושלמי איתא התם אמר ר' בון כתיב למען תזכור א"י צאתך מא"מ כ"י חייך ימי' שאתה עוסק בהם בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהן במתים תניא אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעים לו, למה מפני כבודו של מת או מפני שאין לו מי שישא משאו, ונ"ל מתוך דברי הירושלמי דמפני כבודו של מת או מפני שאין לו שישא משאו לא הי' פטורים מן המצות כל שהוא ממ"ע דאורייתא ק"ש ותפילי' וכדומה ועיקר הטעם דפטור דנפקא מקרא כמו שאמר ר"ב כל ימי חייך כ"ז שאתה עוסק בהן בחיים אלא מהאי קרא הי' פטור ומותר אם ירצה, ואסרו חכמים להחמיר על עצמו, וע"ז טעמא קאמר או משו' כבודו של מת כיון שפטור אם מחמיר על עצמו נראה כמזלזל בכבוד המת התורה פטרו משום שעוסק במת והוא מחמיר על עצמו ואין חש לכבוד המת, או משום שאין לו מ' שישא משאו, וע"י שיעסוק במצות יעוכב בצרכי המת, וטעמים אלו רק שאין רשאי להחמיר, אבל משו"ה לא הי' פוטרים מעיקרא מן המצות לולי דפטור בלאו"ה מקרא כנ"ל, והא דהקשה ירושלמי והתוס' למה פטור מלולב ותק"ש הגם שאין עוסק בצרכי המת וע"כ משום כבודו של מת, ולפמ"ש עדיין קשה הא משום טעם זה דכבוד המת לא פטרו אלא שאסור להחמיר על עצמו וא"כ עדיין קשה למה ביו"ט פטור, וצ"ל לפי הקושיא עכצ"ל כיון דאיכא משום כבודו של מת לא פלוג ואמרו גם ביו"ט לא יקיים המצוה ומקשה ה"ה בחול כשיש לו מתעסקים משום כבודו של מת אסור

להחמיר ע"ע וקו"ח הוא כך הי' צ"ל לס"ד דמקשן, ולמסקנא דמתרץ בטוב משום שזקוק להביא ארון וכו' כדתנן מחשיכים על התחום א"ש במרווח ועיין:

היוצא לנו מדברינו כי העיקר שפטור מן המצות מקרא נפקא, ומשום כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משאו לא הי' פטור מעיקרא רק מפני טעמים אלו אסור להחמיר ע"ע, לפ"ז במסרו לכתפים שאין לו אחר מסירה זו שום התעסקות עם המת כי הכל על הכתפים יצא מכלל כ"ז שהוא עוסק בחיים ולא כ"ז שהוא עוסק בהם במתים דהא אינו עוסק כלל במתי' ולפוטרו ולאסור שמא עי"ז יחיש וימהר מלעשות צרכי המת כראוי' כמו שהי' עושה אם הי' אסור לעסוק במצוה אחר שמוסרו לכתפים, מה"ט א"א לפוטרו ולאסרו כיון שלעיקר הדין מחויב במצות עכשיו אחר שמסרו לכתפים שאינו עוסק ובא במתים, לכן כמו שמותר בבשר ויין משום שאין עליו עוד צרכי המת כן ממילא מותר ומחויב במצות כנלפע"ד נכון:

ולפ"ז אומר אני כל זה היכי שמנהג המקום כן הוא שמוסרים למכתפים אחר שהכין כל צרכי המת מאיזה טעם שנהגו כן, ממילא חייב במצוה וכיון שהוא חייב לא פטרוהו משום שמא ימהר ויקדים ולא יעשה כראוי אבל במקום שאין המנהג כן, לנהוג כן כדי שיוכלו האוננים יכולים לקיים המצות, לא נכון הוא שאין אנו אחראים לעשות תקנה שיבוא לידי חיוב כיון שיש לחוש שמא עי"ז ימעט בכבוד וצרכי המת, וכ"ז שאין תקנה וכל עסקי המת עליו פטור מדינא מה לנו לעשות תקנה כדי לחייב שאפשר יבוא עי"ז לידי קלקול, ודייק בלשון טוש"ע שכתב במקום שיש מנהג בלאו"ה מאז, וכ"ש שאין ליחיד לשנות המנהג מקומו להכין כ"צ המת ולמוסרו לבני חברייא קדישא כיון שכולם אין עושים כן נראה לעין כמזלזל בכבוד המת, ומה לו להכניס עצמו לחיובא במקו' פטור כנ"ל:

ובחפשי חופש מחופש מצאתי בספר תשובה מאהבה חלק ג' סי' שמ"א העיד כי כמה פעמים ישבו ב"ד מו"ש ועל גבם ראש גאון ישראל בעל נוב"י זצ"ל לתקן למוסרו לכתפים ויצא מאתם פס"ד מיד ולדורות שאין למוסרו לכתפים ואין לשנות שום דבר משום פקידה הזאת מפני תערובות טעמי' והמשכילי' יבינו עכ"ל שם, והנה הגם כי לא נדע טעמם ונימוקם וסודם לא גילו ולא נגלה לנו, מ"מ מזקנים נתבונן ודי לנו ברמיזת דברים כי חששו לתקלה ומכשול בימים הבאים יזלזלו בכבוד וצרכי המתים, ויקילו באנינות ויבחרו הטוב לגופם ותענוג הגוף, ואת דתי מלך עליון ית"ש לא יעשו, ולכן שוא"ת שלא לעשות תקנה ותיקון בזה עדיף, ואנן מה נענה בתריי' בדור הזה שירד מאז עשר מעלות אחורנית בעו"ה בצירוף טעם שכתבתי עפ"י הדין, ידי אל תהי' בו לתקן תקנה וכ"ש

להתיר ליחיד במקום שאין כ"ע נוהגים כן, וה' יורינו דרך נלך בה באור פני מלך חיי', יקיימינו ונחי' לפניו כל הכתוב לחיי' בירושלים, הכ"ד ח"י אלול שנתר"ז לפ"ק פה פ"ב יע"א ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפג

שיל"ת כאור בוקר ליום ה' לסדר אשר הוא עושה ד' מצליח בידו תרכ"ז לפ"ק:

רב שלומים מגבהי מרומים לכבוד י"נ הרב המופלג בתורה קנקן חדש מלא ישן פרח שושן חריף חרוץ בע"פ המאוה"ג בנש"ק כש"ת מוה' אהרון שמואל אסאד נ' אבדק"ק ס"ה יע"א:

גי"ה קבלתי במש"ק ועד ס"ף השבוע בידוע כי שאול אני לתלמידים המבקשים תפקידם יום יום מלבד ענינים שונים, ולכן לא באתי אל העיון לשום עין על שאלתו עד תחילת לילה זו ע"ד איש יקר אחד מת בכפר בר"ה העבר בחולי רעה מגיפה ר"ל, רחוק ג' שעות מקהילתו אשר שם אביו ובני משפחתו מאז, ונקבר בבה"ק אשר שם מת ולא היה אפשר להוליכו אז לקוברו במקום קבורת בני משפחתו, ועיני כבודו שפיר חזו הנאמר בזה בטוש"ע וציין על תשובת אחרונים ויש מהם שאינם תחת ידי, ונחזה מה דקמן בעזהשי"ת ואשא עיני וראיתי כי יש לעיין בנדון שלנו בשני דברים, א') משום שאסור לפנות המת מקבר לקבר אפילו מבזוי למכובד, ב') שאין מוליכים המת ממקום שיש בו בה"ק למקום קבורת אבותיו כל זה בטוש"ע סי' שמ"ג:

א) בירושלמי ספ"ג דמ"ק דאין מפנין המת והעצמות לא מקבר בזוי לקבר מכובד ובתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי שרי שערב לאדם שיהא נוח במקום אבותיו ע"כ, והכל בו נתן טעם שאין מפנים לפי שהבלבול קשה להמתים מפני שמתיראים מפני יום הדין, ונ"ל הא דלא אמר טעם המבואר בש"ס ב"ב דף קנ"ה ע"א משום ניוול וחידש טעם מדילי', ועיין שו"ת חו"י ובח"צ סי' מ"ז ומ"ח ובנוב"י תנינא ח' יו"ד סי' קס"ד, והם נתקשו למה ל"א ר"ע משום חרדת הדין ויצאו ליישב, אבל באמת קשה איפכא מה לו לכל בו לחדש טעם מדילי' שלא נמצא ולא אמר משום ניוול, דיש לומר משום הכי היה מותר מבזוי למכובד הגם דאיכא ניוול ובזיון בחד צד, איכא ג"כ כבודו מרובה מצד אחר ולכן התחכם לתת טעם משום חרדת הדין ואפילו למכובד אסור חוץ לקוברו אצל משפחתו דנוח לו לאדם וכו' כדמצינו בקראי טובא וזה תועלת ונחת רוח לו וכיוצא בו, או די"ל משום דאיתא בירושלמי אין מפנים לא את המת ולא את העצמות, ובעצמות נראה דלא שייך

ניוול, ולכן חידש הכל בו משום חרדת הדין וס"ל גם בעצמות שייך חרדת הדין, וע"כ כן הוא דהא בירושלמי מפורש קתני ולא את העצמות, ועיין נוב"י קמא יו"ד סי' פ"ט העלה מכח ראי' דבעצמות בלי בשר ליכא חרדת הדין ודבריו תמוהים הרי בירושלמי מפורש ולא את העצמות ולכאור' קשה מ"ש המת בבשרו מ"ש עצמות, ולהנ"ל אתי שפיר, דהא בעצמות הו"א דליכא חרדות הדין דכתיב בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, קמ"ל גם בעצמות איכא חרדת הדין, או י"ל דכ"ז שבשרו עליו איכא משום ניוול מה שאין כן בעצמות לכן קמ"ל לא מבעיא מת דאיכא משום ניוול אפילו עצמות לחוד דליכא משום ניוול מ"מ אין מפנין משום חרדת הדין מיהא איכא כן נראה לי':

ויש לי להביא ראיי' מזה דאיכא חרדת הדין גם בקטן דאלת"ה קשה מירושלמי דאמר לא את המת ולא את העצמות, ולפמש"כ לא זו כשבשרו עליו דאסור משום ניוול ואפי' בעצמות דמשום חד"ה מיהא איכא ואם בקטן ליכא חרדת הדין ומשום ניוול בוודאי איכא עכ"פ בשהיה גדול בשנים ואינו גדול על פי הדין ואין מפנין את המת היינו אפילו קטן משום ניוול, ואין מפנין העצמות רק בגדול ואיך כייל הירושלמי מת ועצמות וחלוקים הם בדיניהם וע"כ גם בקטן שייך משום חרדת הדין כנ"ל ראיי' מהימנא לפום רהיטא:

והנה לפנות המת והעצמות כדי לחברו בקברות משפחתו אפילו קברוהו סתם, וגם לא צווה מותר ומוסכם מכל הראשונים והפוסקים ויצא מן הירושלמי הנ"ל, וראיתי לאבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס חלק ששי סי' ל"ז טרח ליישב הא דלא הביא ראיי' לדין זה דמותר לפנותו לקוברו בקברת משפחתו מש"ס מכות דף י"א ע"ב תנא מת קודם שמת כה"ג מוליכים עצמותיו על קברי אבותיו דכתיב ישוב אל ארץ וכו' וכתב רש"י ואחר זמן מת הכה"ג הרי מבואר דמותר לפנותו ובח"ס כ' דמשם אין ראי' די"ל דהתנה תחילה, ועדיין יש לי מן הקושיא לכאורה דדין זה דהתנה תחלה מותר לא נמצא רק בב"י בשם רבינו ירוחם שכ"כ מדנפשי' ואין מי שמביאו ראיי' מש"ס מכות דהתנה מותר, אלא דזה לק"מ דבאמת מותר לפנותו לקוברו בקברת משפחתו כמבואר בירושלמי, שוב אין ראי' מש"ס מכות דתנאי מהני דלקוברו בקבור' משפחתו בלאו"ה מותר ור"י חידש אפילו לקוברו בקבר שאיננו במקום קברות אבותיו מהני תנאי ולפע"ד בלאו"ה אין ראיי' מש"ס מכות דמשם הי' מקום לומר דווקא עצמות מותר דליכא חרדת הדין כמו דס"ל לנוב"י הנ"ל והא דקתני לקוברו, בקברות אבותיו דווקא, דאל"כ מה לו לפנותו ולהוליכו אם לא כדי לקוברו אצל אבותיו אבל מת בבשרו לא הגם דבירושלמי מוכח דגם בעצמות שייך חר"ה כמ"ש מ"מ מש"ס דילן אין ראיי' די"ל דס"ל בעצמות ליכא חרדת הדין, ועוד ויותר נ"ל

דדווקא עצמות דליכא רק משום חד"ה שרי כדי לקוברו אצל אבותיו אבל כל שהוא בבשרו דאיכא תרתי גם משום ניוול לא, ומירושלמי נשמע הכל אפילו מת ובשרו עליו ג"כ מותר:

ועוד י"ל דבאמת הנוב"י מביא ראיות מבה"ג ורמב"ן דליכא איסור לפנות עצמות, וע"כ דליכא חה"ד בעצמות וראיותיו כראיות מוצקות, ואין לדחותם רק בדוחק אלא דקשה מירושלמי דמפורש ולא את העצמות וצ"ע על ראשונים הנ"ל, ולכן נ"ל דיש לפרש מה דקאמר ולא את העצמות כשפותח הקבר וסייד הבשר בסיד כדי לפנותו למקום קבר אחר וכתב רמב"ן, בתה"א ומובא בטור דנוהגי' לקבור במהמורות ואח"כ לקבור העצמות וכ' הב"י בשם תה"א הטעם שמא יפה לו שיניחו עצמותיו מן הדין ועיין טו"ז ס"ק ג', דמביא קרא בשרו עליו יכאב, כל זמן שבשרו עליו, יכאב מחרדת של הדין:

ובזה נראה כי בעצמות ליכא עוד חרדת הדין, והו"א כיון שעושים לו נייח' אם נתעכל הבשר וכלה מהר, משו"ה מותר לפתחו כ"ז שבשרו עליו, כדי לכלות בשרו ע"י סיד ויהי' רק עצמות הגם דאיכא חרדת הדין בתחילתו, תחלתו יסורים בשעת פתיחה מחרדת הדין וסופו כשכלה בשרו ע"י סיד, שלוה, ומנוחה שינוחו עצמותיו בקבר אשר יקברוהו שם קמ"ל ירושלמי ולא את העצמות מפנים אחר שכלה בשרו אחר הפתיחה ע"י סיד וכדומה משום דאיכא חרדת הדין בשעת הפתיחה, וטלטלו לכלות הבשר, וא"ש דס"ל לראשונים דבעצמות לחוד ליכא משום חד"ה ומותר לפנות מקבר לקבר וכמש"כ הנוב"י נכון ועיין:

ומעתה אין ראיי' מברייתא דש"ס מכות דשם כבר ליכא רק עצמות שהבשר כלה והלך לו מותר לפנותו, שבשעת פתיחת הקבר כבר ליכא בשר, וליכא ראי' דמותר לפנותו לקוברו במקום קבורת משפחתו רק מן ירושלמי כנ"ל, אלא בלאו"ה לא ידענא שום ראי' בש"ס מכות מאן יימר לנו כי ברייתא קאי אחר שנקבר, דלמא כשמת כה"ג עד שלא נקבר, ומ"ש רש"י שמת אח"ז לאפוקי דלא נימא אם מת מוליכים עצמותיו וקוברים אותו שם, היינו דווקא כשלא היה בערי מקלט כלל קודם שמת, אבל כשמת אח"כ ס"ד דמוליכים אותו מיד, ובאמת ברייתי' מסתם קא סתים ולא קתני ומת כה"ג קמ"ל רש"י ומפרש מת אח"ז היינו אחר זמן מיתתו ושכבר ישב שם, מ"מ דווקא אחר שמת הכהן, ומנ"ל הא מדיליף הברייתי' מדכתיבי קראי ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו, איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו זו הוא קבורה וקרא אחר מיתת הכהן קאי, ואז ישוב ויקבר בארץ אחוזתו כנ"ל, ואין ראי' מברייתי' ולא מפי' רש"י דאיירו אפי' נקבר שמפנים אותו מקברו, ומהא דקתני מוליכים עצמותיו אין ראי' שהי' זמן רב אח"כ שכבר כלה בשרו, והי' נקבר תחילה,

דהא גם אביי נקט כהאי לישנא נגמר דינו ומת מוליכים עצמותיו ובזה מוליכי' אותו מיד לקברו שם, ולמה אמר מוליכים עצמותיו, ועכצ"ל שכן נהגו לכלות הבשר קודם שמוליכים משום העיכול עיפוש וריח רע כמ"ש בתשובת רשב"א סי' שס"ט וברמ"א סי' שס"ג, ומה"ט קתני ג"כ בבריית' מוליכין עצמותיו ופשוט:

אלא ברמב"ם פ"ז מהלכת רוצח הלכה ג' כתוב דקוברים אותו וכשמת כה"ג מוליכים עצמותיו וכו' מפורש כ' שקוברים אותו ומ"מ מותר לפנותו כן מן הדין לפי האמת דמבואר בירושלמי דמותר, וביותר א"ש לפמש"כ דבעצמות ליכא משום תד"ה דבוודאי מותר ולא צר"ל דרמב"ם מוסף מדילי', וכותב כאן דין בריית' ומוסיף והולך מה שלא נזכר בבריית' רק מבואר בירושלמי, דבעצמות פשיטא שאין בו איסור פינוי כלל:

המורם מדברינו אלו כי אסור לפנות המת כ"ז שבשרו עליו משום חה"ד וגם משום ניוול ואפי' קטן דבירושלמי סתמא קתני אבל עצמות היינו שכבר כלה הבשר מאליו וליכא בשר מותר לפנותו דליכא חה"ד וגם ניוול ליכא בעצמות ולקוברו בקברת אבותיו או משפחתו מותר אפי' כ"ז שבשרו עליו, ובלאו"ה אסור לפתוח הקבר אפי' רוצים לכלות הבשר ולהוליכו אח"כ הגם שיש בו נייח רוח למת כמו שהעליתי ע"פ ביאורי בירושלמי, וכן מוכח מתשו' רשב"א סי' שס"ט דמותר לכלות הבשר והעלה שם, דמותר להוליכו אח"כ לקבורת אבותיו כבירושלמי, ונראה אבל בלאו"ה אסור לפנותו הגם בנדון שלו היה מכלים ושורפים הבשר שעליו מ"מ אסור לפתוח הקבר לולי מפני שנייח לו להקבר בקבר אבותיו או משום שצוה כמבואר שם:

ב) להוליך מת ממקום שיש בה"ק למקום אבותיו כי בהג"א פא"מ משם או"ז כתב דאסור להוליך, ובש"ך נתן טעם משום בזיון שאר מתים, שאין כבוד לנוח אצלם, ושם נאמר אבל מוליכים אותו מחוץ לארץ לארץ ישראל ובד"מ כ' ב"ד עוד בא"ז דאם צוה המת להוליכו ממקום למקום שרי ומשמע שם דמותר להוליכו למקום שאבותיו קבורים שם עכ"ל והנה בהג"ה לא כ' חוץ מזה רק להוליכו לא"י דאית בי' משום כפרה, כמ"ש הראשונים דמותר לפנותו משו"ה, וכן להוליכו למקום שיש בה"ק מותר מה"ט דלאו משום כבוד אלא משום כפרה הוא, וד"מ כ' דבאו"ז איתא במצוה, צ"ל בא"ז עצמו ראה כן והד"מ הוסיף דמשמע דמותר להוליכו למקום שאבותיו מונחים, נראה דלא ראה כן בא"ז אלא דמשמע לי' להד"מ מסברת עצמו כן כיון דלענין לפנותו ממקום למקום, שווי' אלו ג' דברים להתיר' לא"י או בשמצווה או לקבורת אבותיו ה"ה בזה וכ"כ בהג"א לשו"ע:

ולדידי צ"ע דיש לחלק דווקא לא"י מותר משום כפרה אין אנו חוששים לעכב כפרתו משום בזיון דשאר מתים אבל משום שמצווה להוליכו אפשר לא היינו חוששים לצוויו

משום לבזיון המתים דקבורים שם, אלא דד"מ ראה שכ"כ בא"ז, וי"ל דמשום מצוה לקיים דברי המת, צריכים להוליכו ואין חוששין לבזיון קצת דשארי מתים, מלהניח המצוה, דמצוה לשמוע דברי המת, והוא שצוה לא עשה כראוי אבל מ"מ מאחר שצוה על כך המצוה עליו לקיים ופשיטא שאין זה כמו שמצוה לעשות איסור שאין חיוב לקיים, ועיין רשב"א גיטין פ' השולח, באומר פלוני שפחתי עשו לה קי"ר שהקשה הא עבירה הי' וכי מפני שצוה יעשה עבירה, מ"מ הכא לאו עבירה הוא אלא שאין נכון לעשות כן וכיון שמצוה לשמוע דברי המת מותר כן נ"ל, אלא מה שמדמה הרמ"א מילתא למילתא ולמד מזה דמותר להוליכו, בלי צוויו לקבורת אבותיו שהוא משום כבודו ונייח, מנ"ל לחוש לכבודו, ולבזות שאר מתים, משום כבודו וצריך עיון:

וראיתי אחרי רואי בתשוב' כנסת יחזקאל סי' מ"ג שעמד בחקירה זו, דמירושלמי אין ראי' דמותר לפנות מקבר לקבר משפחתו רק בדליכא בה"ק במקומו, אבל בדאיכא, דאיכא בזיון לאחרי' מנ"ל וכ' בנדון שלו שהי' רוצים לפנות אחר המגפה מבה"ק ישנה לקבורת אבותיו אפשר כה"ג לא שרי משום בזיון שאר מתים, ומובא דרמ"א כ' דמותר להוליכו אפשר דווקא עד שלא נקבר דליכא בזיון כ"כ למתים, אבל אם כבר נקבר אצלם דאיכא בזיון גדול למתים דמפנים אותו מאצלם, מנה לן דשרי, אלו דבריו, ויתר דבריו יבואו לפנינו אי"ה:

ובראותי דבריו ז"ל עלה במחשבה לפני לישב בזה מש"כ היש"ש פ"ק דביצה ומובא במג"א, סי' תקכ"ו ס"ק ח', דנראה דס"ל דלא מותר לפנותו כדי לקוברו בקבורת אבותיו רק כשצווה והוא נגד ירושלמי, ומג"א ציין עיי' יו"ד סי' שס"ג, ועיין בח"ס ח"ו סי' ל"ז שמגי' במקום דכ' אלו לא צווה להביא ממקום למקום, צ"ל מעיר לעיר ע"ש מה שהעמיס בכוונת ירושלמי ולולי דבריו הקדושים זצ"ל היה נ"ל בכוונת יש"ש דס"ל מסברא דאין להוליכו ממקום שיש בה"ק למק"א משום כבודו, כדי לקוברו אבל אבותיו דמאי חזי לחוס על כבודו ולבזות המתים אשר כבר מתים אם לא כשמצווה משום מצוה לקיים דברי המת, מצוה זו מוטלת על החיים כמ"ש והסברנו לעיל טעמא דא"ז וזהו שכ' היש"ש דלולי צוואתו לא היה מותר להוליכו ממקום למקום, ואין זו כבודו לחלל יו"ט משום אמרי פיו, ולבסוף כ' אם אי אפשר להניחו כך יקברוהו שם, ואל יחושו לצוואתו, צ"ל הא אפשר לחוש לצוואתו לפנותו אח"כ משם ולקברו במקום שצווה, ונ"ל דס"ל דווקא עד שלא קברוהו ליכא ביזיון כ"כ למתים כמש"כ כנסת יחזקאל לכן מותר כשצווה על זה משום מצוה לקיים דברי המת, דהא, כשמצווה לדבר עבירה אין שומעים לו, וכל זה כשהוא לא צוה רק להוליכו דאיכא בזיון מועט, אבל לא עלה ע"ד לקוברו שם

תחילה ולבזות שאר מתים, כל כך כדי להוליכו למקום אבותיו, אבל בשאפשר לשהותו בלי קבורה מוליכים אותו אח"כ בצוואתו משם דמצוה לקיים דברי המת, כנלפע"ד נכון וברור בכוונת הישׁ"ש, והמ"א ציין עיין ביו"ד שם מבואר דמותר להוליכו לקברות אבותיו, אפי' בלי צוואה והיינו להוליכו עכ"פ, כל זה כשלא נקבר וישׁ"ש סבירא לי' גם להוליכו אסור רק כשמצווה על כך, ועיין:

והנה בתשוב' כנסת יחזקאל שם כ' לאמור דמשמע לי' מתשו' רשב"א סי' שס"ט משואל ומשיב דאיירו, דנקבר שם בין שאר מיתים, ומ"מ הותר לפנו' כדי לקברו במקום אבותיו או בשביל שהתנה, ולא ידעתי שום משמעות הלשון שם, דבהכי איירו ול"כ שם אלא שקברוהו במקום שמת מחמת אונס שלא יכלו להוליכו מיד, אבל שהי' נקבר תחילה במקום שקברו שארי מתים אין שום משמעות אדרבא יש להוכיח מדמביא רשב"א בסוף התשובה ראי' ממעשה שפי' שאחד מת ולא ה' באפשר לקברו מחמת אונס הנכרים בבה"ק וקברו' בשכונה אח"כ פנוהו משם וקברוהו בבה"ק, ואי נדון הרשב"א איירו שקברוהו תחילה בין שארי מתים איך מייתי מהאי מעשה ראי' לנדון שלו דילמא שאני בנדון שלו כיון שכבר נקבר בין המיתים ויש בזיון גדול למתים כבר, ולא שרי לבזות המת אפי' כשמצווה כ"ש כשאינו מצווה, משום כדי לקוברו בקבורת אבותיו, ובהאי מעשה נקבר בשכונת ביתו ולא בין המתים מזה נראה דנידון של רשב"א שקברוהו תחלה בפני עצמו אלא הקשה אם נקבר תחלה בפ"ע, לא היה צריך רשב"א לדין משום כבודו שקוברו בקברת אבותיו או משום שצווה ומצוה לקיים דברי המת, ובלא"ה שרי כיון שאין קבור עכשיו בתוך מתי ישראל מותר לפנותו לקוברו בין מיתי שכיני ישראל כמבואר וכן הוי מעשה שהביא רשב"א, ועכצ"ל דנדון שלו היה דהי' נקבר בין שאר מתי ישראל ומ"מ התיר וצ"ל האי מעשה דמביא לסייעתו היינו דליכא איסור פינוי המת, וכה"ג שהוא לכבוד ומביא מעשה רב, אבל משום בזיון דשאר מתים או דלא ס"ל כלל כא"ז שיש בזה בזיון או דהא מילתא פשיטא לי' דס"ל שהוא לכבודו כדי לקוברו בקבורת אבותיו וכ"ש כשצווה על ככה דאין לחוש לבזיון שארי מתים, היוצא לנו דמוכח מרשב"א אפי' אם קבור בין המיתים מותר לפנותו כדי לקוברו בקבורת אבותיו אפי' לא צווה ע"כ לשונו:

והנה לדינא שכ' הרמ"א דמותר להוליכו לקבר אבותיו גם כשלא ציוה, נ"ל ראי' מהימנא משׁ"ס מכות י"א ע"ב דמוליכים אותו כדי לקוברו בקבורת אבותיו ובוודאי הי' שם בה"ק במקומו, ש"מ דמותר וזו ראי' מוכרחה אלא דמשם אין מוכח רק עד שלא קברוהו אצל המתים, אבל משקברוהו אין לנו ראי', ולפמשׁ"כ דמתשו' רשב"א מוכח אפי' כבר נקבר אבל מצאנו לו חבר לרשב"א הרמב"ם בהלכו' רוצח שכ' מפורש וקוברים אותו

ואחר שמת הכה"ג מוליכים עצמותיו וכו' הרי כתב אפי' אחר שקברוהו מוליכים אותו ממקום למקום, וזה בוודאי אין להעמיס על כוונת הרמב"ם שקברוהו תחילה בפ"ע, וע"כ דכרשב"א ס"ל:

ונ"ל דנפקא לי' לרמב"ם זה, וכבר כתבנו לעיל דמברייתי' אין ראי' דקאי בשבכר נקבר, ונ"ל דקרא הכ' משמע ע"פ דרשת חז"ל דאמר אביי דמוליכים אותו דכתיב לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן ואיזה ישיבה שהוא בארץ זה קבורה, וברייתי' דריש קרא ואחרי מות כה"ג ישוב אל ארץ אחוזתו זה קבורה, והיינו אחר שנקבר, כבר לשבת בארץ זו קבורה ושב אל ארץ אחוזתו נ"ל מזה הוציא הרמב"ם מ"ש וקוברים אותו ואח"כ מוליכים עצמותיו כנלפע"ד:

ונשובה נא לתשוב' כנסת יחזקאל שטרח למצוא טעם למה נחוש לכבוד של זה או לציוויו במקום שיש בזיון לשארי מתים מה חזית, ולא מצא טעם לשבח רק כיון שמ"ש א"ז לא נמצא בש"ס וירושלמי, והיתר לפנות לקבור בקבורת אבותיו שכבוד היותר גדול לו הוא נמצא בירושלמי לכן שקל הרשב"א זה מול זה להתיר ודוחק:

ולפע"ד יש בו טעם לשבח והענין נכון ע"פ פשוטו דזיל בתר טעמא דיש בזיון לשאר מתים, שנראה שאין כבוד לנוח ונייח במקום שהם שוכבים, וכדי בזיון, וכ"ז כשאין טעם רק משום כבוד ואין כבודו בכך כמו הם, אבל כל שמפנים אותו משום קבורת אבותיו שיש בו הקפדה שיש בו ממש לכל אדם אין זה משום שאין לנוח אצלם אלא שרצה לנוח אצל אבותיו ומשפחתו ואין בזה הורדת כבוד שאר מתים וגם אם המוחים שם יש להם ג"כ קבורת משפחה מ"מ אין בזה הורדת כבוד, לאלו שמניחים שם, והוא נקבר אצל אבותיו, סוף כ"ס לאו משום שאין כבודו לנוח אצלם אלא שמקפיד לנוח עם אבותיו והם אין מקפידין או שאין להם מי שיטריח עמהם וכן כשמצווה ג"כ להוליכו למק"א, אין החיים מבזין המתים לומר שאין כבוד של זה לנוח אתם, כיון דמילתא בטעמ' הוא, שמצווה עליהם לקיים דברי המת, ממילא אין בזה הורדת כבוד המתים והמצווה באמת שלא כהוגן עשה וביזה בצוואתו והעובר עבר, ועכשיו עליה' מוטל לקים צוואתו, לולי בזיון המתים, אלא דממילא כיון דמשום מצוה לקיים הם עושים אין בזה ביזוי והורדת כבוד המתים אשר כבר מתו מן החיים אשר הם חיים עודנה, כנ"ל מילתא בטעמא לשבח וברור בעהי"ת:

וזאת תורת העולה לדינא בנדון שלפנינו דמה"ט לחוד כדי להוליכו לקבורת משפחתו סגי לפנותו ממקום קבורתו בבה"ק הגם שכבר קברוהו אצל שאר מתי ישראל, מצורף לזה מ"ש פר"מ ני' בה"ק של הכפר פרוצה בלי חומה סביב ובהמות מרעי' שם, ואיכא

בזיון, והיטב לראות בח"ס יו"ד סי' של"ד והוא מא"ז ומובא בב"י היכא שאינו משתמר ויש לחוש שיגנבוהו נכרים או שיבואו מים, ואפשר דווקא כשיש חשש גניבה או מים, אבל בלא"ה הגם שהוא בלא שמירת חומה משום שמרעי' שם בהמות משום בזוי כזה אפשר הוי כבזוי למכובד וצ"ע, מ"מ יש מזה צירוף וחזי לצרופי לנידון שלנו דמותר להוליכו למק"א ואין לחוש לבזיון דאחרים הקבורים שם אתו, מאחר שמרעים שם בהמות ואינו משומר אין נראה שאין כבודו לנוח אצלם, אלא שלא יהא בבזיון מן המרעים הבהמות ויש לו מי שיטריח בעדו להצילו מידי בזיון זה, ובוודאי גם להם הי' נוח בזה ויש לעיין במק"א אם מותר להוליך ממקום למקום בכה"ג אפילו שלא במקום אבותיו לומר דאין בזה בזיון כיון שיש טעם בדבר, ובנדון שלנו חזי לאצרופי מיהת, הנלפע"ד כתבתי, ולהיות כי דבר זה מלתא דתמוה טובא ולא שכיח, ויש לחוש לעקשות פה ולדבר שפתים, ועיין בח"ס ח"ו סי' ל"ז בסופו, לכן יציע דברינו אלו לפני דייני הקהילה הרבנים מורים כהלכה בהלכה ני', ואחר הדין יתבוננו במועצות ודעת אם לעשות מעשה וה' עמהם ויתקיים בעצה טובה מלפניו, יורינו דרך החיים ויתן לנו וכל ישראל חיים ארוכים ושל שלום השקט ובטח, כל הכתוב לחיים בירושלים, הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכת התורה:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפד

שלום והשקט להרבני המופלג בתורה וביראה חרוץ ושנון בעל פיפיות ירא ושלם כש"ת מוה' יחיאל ראזענצווייג ני' בק"ק קלויזענבורג יע"א:

יקרתו קבלתי לא ידעתיו ולא שמעתיו והרב מו"ה הילל ני' הגאב"ד דמקומו העיד לפני על תורתו ויראתו, ונפשו בשאלתו להודיע על דבר שנתחדש במקומו והשעה דחוקה להורות ואין מרא דאתרא במקומו וביקש מאתנו להודיע דעת תורה או אני או הרב שישב פה לע"ע, הנה הרב מרא דאתרא טרוד מאד עוסק ובא בענינו אי אפשר לו להפנות אפילו מעט רגע לשום עין עיונו, לכן מוכרח אני להשיב הגם כי טרוד אני מאוד, בזמנים הללו ביותר כמובן, מ"מ להיות הענין דוחק השעה ויש בו משום כבוד חיים ומתי' שמתי פני אל שאלתו, והוא כי רוצים שרי העיר להעמיד על הקברות בית אוצר (מאנאציען) ולעשות כמה קברים סלולה לילך שם ולהיותו מעבור לרבים, ומ' יאמר להם מה יעשו, וא"א למחות או לפעול שלא יבצעו מעשיהם אשר חשבו לעשות ונפשו לשאול הגיע אם מותר לפנות המתים ממקומות אלו על צד השכונה מקום קברי שארי מתים, משום

בזיון של מתים אלו, והטיב לראות בטוש"ע סי' שס"ג וגם ראה מ"ש בנדון כעין זה בתשובת ח"ס יו"ד סי' של"ד ואין הנדון שלפנינו דומה ממש לשם, וכבר נמצא בתשוב' גאוני קמאי בענין זה, עיין תשובת כנסת יחזקאל סי' מ"ג ובנוב"י קמאי יו"ד סי' פ"ט ובנדון שלנו יש לומר שמותר לפנותם כי אין לך בזיון גדול מזה לבנות בית על קבריהם ובל יחטטו ויחפרו שם כחפצם ורצונם כפי הצורך ליסוד הבנין, ולהניח אבן הראשה בחפירה עמוקה, וגם שארי קברים אשר יעשו עליהם דרך סלולה לרבים, הוא בזיון גדול למתים ויש לחוש כי בעלי מלאכה יתעללו בם בשעת מלאכה, ולפי מה שאמר לי הרב הגאב"ד דמקומו ני' שע"ע היה שם שומר משמר הקברות, נראה שצריכים שומר מן הרשעים המתעללים ומבזים מתי ישראל, ועכשיו יהי' בלי שמירה וכדי ביזיון, וכאשר יהי' נקברים אצל שארי מתים יהי' משומרים ע"י השומר כמקדם ואם יאמר האומר יהי' השומר יושב ומשמר גם קברים האלו, יש לחוש כי ברוב הימים ישכח כי יש שם קברים לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם, מן כל זה נ"ל דדמי' להא דמפנים מקבר לקבר מבזוי למכובד ודמי יותר להא דכתב המחבר ואם אינו משתמר בזה הקבר שיש לחוש שיוציאו אותו עכו"ם או יכנסו בו מים מותר לפנותו, ועוד נראה לעשות סניף לפי שנוהגים בכל מקום להעמיד למתים מצבה על קבריהם והוא לו לציון להודיע ששם הוא קבור כדי שיוכלו קרובים לבקרו ולהתפלל שם לעיתים מזומנים, ומתפללים ביום יא"צ על המת, עיין ב"י או"ח סי' תרכ"א בשם ספרי כפר לעמך אלו החיים, אשר פדית אלו המתים וגם מתפללים בעד החיים, ועיין פ"ב דשקלים דר"נ ס"ל מותר המת עושים נפש על קברו וע"י שבונים ועושים דרך רבים על הקברות לא יוכלו הקרובים לילך שם על קברי קרוביהם להתפלל ולא יתפללו בעד המתים מכל זה נ"ל דיש אומדנא רבה דניחא להו לפנות ולקוברם בשכונת שארי הקרובים:

ומ"ש משום הפסק בין מת למת מצדו ועל גבו, בדין זה צריך אני להאריך קצת הנה בטור סי' שס"ב כתב דאין נותנים שני מתים זה בצד זה אלא א"כ דופן הקבר מפסיק ביניהם ולא כ' שעור דופן ועביו:

ואח"כ כ' אין נותנים ארונות זה ע"ג זה ואם נתן כופי' העליון שיפנה שאין נוהגים בזיון במתים ודווקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים אבל יש ביניהם מותר, והנה דין זה דאין נותנים ב' מתים זה בצד זה, ולא ב' ארונות זה ע"ג זה, איתא באבל רבתא אבל אם יש שם מחיצה דמותר זה כ' רמב"ן בתהב"א מנפשי' והטור לא כתב שעור לדופן, רק בשני ארונות זה ע"ג זה, כ' שאם יש ביניהם ששה טפחים מותר, ועיין בהג"ה מהרל"ח בשם כנה"ג דס"ל להטור בכוונת רמב"ן ג' טפחי' קרקע העליון מלבד ג' טפחים שעל

גבי התחתון, והמחבר הגם שהקשה על הטור מ"מ קבע להלכה בסעי' ד' שאין נותנים ב' ארונות זה על גב זה, ואם יש ביניהם עפר ו' טפחים מותר, והוא כלשון הטור ממש וצ"ל הגם דבב"י תמה עליו מ"מ לא סמך להקל נגדו ולפ"ז לענין כפי' שכופין העליון שיפנה כל שיש ג' טפחים אין לכופם כנ"ל וצ"ע:

והנה שיעור הדופן לא נזכר ברמב"ן ולא בטוש"ע ומצד הסברה נ"ל דווקא זע"ג זה יש לו שיעור ג' או ו' טפחים כיון שמונח זה על גב זה, ומשא של עליון על קבר שתחתיו, יש לחוש שתפול המחיצה ולכן יש לו שיעור מאומד הדעת, אבל מחיצה מן הצד סגי כל שיכול לעמוד. ואין לו שיעור כן נראה, אבל בתשוב' רשב"ץ ח' ג' סי' קי"ט כ' איפכא מן הצד בעי ששה אבל בין קבר עליון לתחתון סגי בשלשה ועיי' שו"ת ח"צ סי' קמ"ט דהוכיח דמן הצד בע' ששה טפחים וצ"ל מפני מה לא כתבו הטוש"ע שיעור רק בין קבר עליון לקבר תחתון ולא במחיצה מן הצד, וטעמא דרשב"ץ דס"ל דמן הצד צריך יותר מן בין העליון לתחתון צריך אני לומר דבר הפוכו ממה שכתבתי תחילה הפסק שמן הצד עומד באויר ואין לו תומך וסעד צריכה שתהא חזק יותר שלא תפול, אבל הפסק שבין עליון לתחתון העפר מונח על גב התחתון מתקיימת יותר ואם תפול יפול הנופל על פי התחתון ויהי' הפסק כן נראה סברת רשב"ץ, וא"ש הטוש"ע דכתבו דהפסק שבין עליון לתחתון צריך ששה טפחים, כ"ש וקו"ח מחיצה שמן הצד דבעי כשיעור הזה ולכן סתמו וסמכו דנדע מכח קו"ח, וכן רמב"ן לא כ' שיעור מפורש בדופן כנ"ל ועיין:

והנה הש"ך בשם הב"ח כתב אפילו א"א לקבור בענין אחר ומסיים אבל א"א בענין אחר וודאי שרי ודבריו סותרים זה את זה, דתחלה כ' אפילו א"א לקבור בענין אחר ומסיים אבל א"א בענין אחר שרי, ולמעיין בב"ח יראה כי אין זה סיום דבריו של ב"ח אלא הש"ך בעצמו כתב כן וחולק על הב"ח היכא שא"א שרי, דכן כתב בטור בשם ר"ש גאון ולא מביא דברי הב"ח אלא שיש קפידא דווקא, ששה טפחים בבירור דלא כב"י כצ"ל, ובתשוב' שבות יעקוב ח"ב סי' צ"ד כ' ונ"ל על דבר הרחקת המתים בין זה לזה אף מהדין פשוט ומבואר בטור שהוא ששה טפחים, מ"מ פוק חזי מה עמא דבר, וקוברים זה אצל זה וזה על גב זה אף שהוא שלא ע"פ דין, נ"ל דנתפשט המנהג לפי שלא ניתן לנו רחבת ידים לפנינו וכמה השתדלות צריכים בכל המקומות ליתן לנו קצת מקום ודי לעמוד בשלנו במקום מצומצים, ודינים אלו לא נאמרו אלא במקום שהארץ רחבת ידים לפנינו וכה"ג כתב הטו"ז שס"ד סק"ב, מ"מ מקום שנתיישב בקרוב ואפשר להרחיק יש להרחיק, עכ"ל ועיין תשובה מאהבה, שכ' בהפסק מן הצד יש להקל יותר כיון שאין מפורש בטור דצריך ששה טפחים עיין בו, מכ"ז יוכל ללמוד במקומו אם יש רווחא בוודאי לא יקברו

אלו שמוציאים אותם מקבריהם, רק בהפסק ששה טפחים רק עכשיו ע"י שמפנים כמה קברים יהיו צריכים לקבור זה אצ לזה או על גב זה, בלי הפסק כדינא, ויש לעיין כיון דהא דנוהגים להקל משום שאי אפשר בלאו הכי, וצריכים המתים הקבורים למחול על כבודם, וכיון שכן הנהוג בכל מקום היכא דדחיקא להו וא"א בענין אחר מידע ידעי כלם בחיי' שכן יהי', וגם ליכא בזיון כ"כ כיון שלכולם עושים כן, אבל אם אין המקום דחוק לע"ע רק ע"י אלו שהי' להם מקום קבורה יבואו לגבולם עתה מפני בזיון שלהם במקומם, מסתבר שאין אלו הקבורים שכבודם במקומם מונח ימחלו כנגד אלו משום כבודם מי נדחה מפני מי הגם שלאלו שמפנים בזיונם גדול יותר מלאלו שינוחו אצלם או ע"ג הבו דלא לוסף עלייהו מה שמצינו לכן לא נ"ל להקל, אלא אלו שמפנים אותם יקברו אותם זה אצל זה או ע"ג זה בהפסק מעט כיון דלא אפשר שרי וניחא להו בכך מלהיות בבזיון גדול בקברים אשר כבר נקברו ויהיו המתים חפשי בלי שמירה נתונים בידי זרים:

ואם א"א עד"ז שלא יספיקו הקברים החדשים גם אם יקברו המתים שכבר נקברו ונפנו עתה אם ע"י שיתנו סיד על בשרם כדי שיתעכל הבשר ויהי' עצמות לבד שא"צ מקום קבורה כ"כ כמו אם הגוף עם הבשר נראה דשרי לעשות כן לקבור אחר שנתעכל הבשר זה על גב זה וזה אצל זה, היינו אלו שמפנים אותם מקבריהם כמ"ש, והנה הרשב"א בתשובה סי' שס"ט מי שצווה שיוליכו אותו לקוברו במקום אבותיו וא"א מפני הסירחון ועיכול בשר כ' דמותר לתת עליו סיד כדי לעכל הבשר מהר להוליכו אל אבותיו דמשום בזיון ליכא דהא הוא צוה משום כבודו ומשום צער ליכא, ומביא ראיי' מחניטה שחונטים ומיוסף שחנט את יעקב ש"מ שאינו מרגיש:

הנה בדברי רשב"א רבים קשו בהם הא קרא כתיב בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ועיי' ברטנורא פ"ב דאבות משנה ז', גם מקשה מדאמר ר"י קשה רמה למת כמחט בבשר החי, ואמרתי מאז ישוב לזה עפמש"כ התי"ט שם דאין בשר המת מרגיש כלל והחוש מעיד על זה וכוונת חכמז"ל שקשה רימה למת וכ' שהנפש קשה לו כשרואה רמה שולט בגופו ומפרש קרא אך בשרו וכו' עליו תאבל שנמס וכלה ונפשו דייקא עליו תאבל, והנה גם דבריו קשי' להבין למה תאבל הנשמה על הגוף, קרוץ מחומר ולגוף עצמו ליכא צער שאינו מרגיש ולמה ירגיש ותאבל הנשמה על זה, ונ"ל על פי דרכו בהוספת דברים ע"פ שאמרו חכז"ל פ"ק דחולין אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה, וכתב רש"י מכריזין גוזרין עליו, והנה נוקב אצבעו במחט אין היסורים קשים כ"כ ורפואתו ידוע לכל נותן אצבעו במים וכורך עליו בגד פשתים ואין יסורים וצער כ"כ ודאגה מניין, אבל זאת יצער לאדם כאשר ישים על לבו שאינו נוקף אצבעו למטה אלא

א"כ מכריזין עליו מלמעלה, ואין יסורים אפי' קטני קטנים בלא חטא וזאת ישים אל לבו ומצטער על כל זאת, וכן הוא ברמה למת שאין רמה ותולעה שולט בצדיקים גמורים כמו שמצינו כמה מעשיות בש"ס ועיין מדרש שמואל פ"ג מ"א דהכי קתני למקום עפר רימה ולא שיה' רימה ותולעה דצדיק גמור ינצל מכל זה, ויפה אמרו קשה רמה למת כמחט בשר חי כמו מחט בבשר חי שקשה לאדם מצד חלק הנפשי' שע"י זה נודע לו כי חטא כן נפשו עליו תאבל כששולט רמה בגופו של המת דע"י כן נתברר כי לא בא נקי מחטא ולא נתקיים בו ברוך אתה בצאתך נקי בלא חטא ואשמה, וא"ש דברי חז"ל, ויש לפרש הקרא אך בשרו עליו יכאב היינו בלה וכלה עליו קאי על נשמת רוח בשבילו ויצאה פגום מגופו ועליו כמו עבורו ועי"ז נפשו עליו תאבל בשביל הגוף שיכאב עבורו תאבל והבן:

וע"פ דברינו אלו לק"מ על הרשב"א שאין בשר המת מרגיש כלום, והקרא דבשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל כמ"ש התיו"ט דקאי על הנפש ויכאב היינו שכלה ובלה ועי"ז נפשו תאבל ובש"ס קשה רמה למת דקשה על הנפש וא"ש יותר ומובן עפמש"כ וכל רמה שמתהוי' מעצמו שאינו בצדיקים גמורים, עליו נפשו תאבל עי"ז כי לא יצא שלם בלי חטא מעה"ז לעלמא דאתא אבל אם חותכים באיזמל בבשר המת או שורפין בשר שנעשה במכוו' שנעשה לכבודו ולרצונו אין הרגשה כלל לא לגוף שאינו מרגיש כלל ולא לנפש למה יכאב על גוף קרוץ מחומר שאינו מרגיש ואין בו סימן רע לפנימות נשמתו וא"ש נכון בעזהי"ת ולק"מ מחניטת יעקב דבמכוון וע"י מעשה בני אדם נעשה:

אלא שעדיין קשה, שהוא נגד ש"ס שבת פ"ק דף י"ג ע"ב דמקשה על רשב"ג דאמר אין בשר המת מרגיש באיזמל מהא דאמר ר' יצחק קשה רמה למת והא דכתיב אך בשרו עליו יכאב ומתרץ רשב"ג אין החי מרגיש בבשר מת שבו אלמא דש"ס מדמי להדדי כמו שקשה רימה למת כן קשה כשחותכין בבשר המת, באיזמל, ולא ס"ל דנפשי' עליו יכאב ולא הבשר דבשר עצמו מרגיש, והוא גם כן קושית העולם על רשב"א ומה שכת' לישב לא מעלה ארוכה לכל זה וצע"ג ליישב:

ואח"ז זמנים טובא ראיתי כי כבר עמד בקושי' זו בתשובת הרדב"ז ח"א סי' תפ"ד תמה השואל על הרשב"א מש"ס שבת שם, והוא השיב אמרים דס"ל לרשב"א לחלק בין רמה לאזמל באיזמל אינו מרגיש, אבל ברמה מרגיש, והא דלא מתרץ ש"ס כן דעדיפא משני כמו בשר המת שבחי דדומה יותר משל של ר"ג לנמשל כמו בשר מת שבחי אינו מרגיש כן אין מרגישי' הצרות בחי דכבשר מת שבחי חשוב, וחזר והקשה לנפשי' כיון שאין המת מרגיש מה לי רימה או איזמל וכ' וכיון דרימה מיני' וביה בא להעניש אותו על

מעשיו מרגיש יותר, אבל בשאר דברים אינו מרגיש וזו מפליאת השגחתו יתברך, אלו דבריו ז"ל, והנה מה שכ' ביישוב הסוגי' נכון אבל מה שכתב לחלק בין רמה שהוא לעונש מרגיש יותר, הרגיש בעצמו שהוא דוחק כיון שאינו מרגיש מה לי אם לעונש כיון שאין בו הרגשה לכן סיים שהוא מפליאת השגחת הבורא כוונתו שבהשגחתו יתברך מרגיש כדי שענש יענש עכ"ז, ואין אלו אלא דברי נביאות אך למה שכתבתי א"ש במרווח יותר, והשכל נוטה כך בעזרת החונן לאדם דעת ובינה:

והרדב"ז בתר דמייתי הרשב"א מסוגי' שבת כללא כייל לנו וכתב כללא דמילתא כל שהוא כבודו אין בו לא משום בזיון ולא משום צער, נראה אפי' לא צוה רק שאנו עושים לכבודו אין בו משום ביזוי ומותר לכלות בשרו לכבודו, ומשום צער ליכא דאינו מרגיש, ולכן נראה לי בנדון שלפנינו שמפנים המתים משום ביזיון גדול, שיהי' להם אם ישארו במקומם ואין מקום לקוברם כדין, לתת סיד עליהם, אם עי"ז אפשר לקוברם בקבר מכובד ומשומר כדין של תורה כנלפע"ד בנדון שלפנינו אין פרץ ואין יוצא ברחובותינו, ירחיב ד' את גבולינו ופרינו בארצינו בליל שמורים הבא לקראתינו במהרה בימינו אמן, הכ"ד טרוד מאוד חותם בברכת החג ד"ש:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפה

שובע שמחות, ורב ברכות, לראש תלמידי חביבי, הרב המאוה"ג חרוץ ושנון, המופלג בתורה, וביראה קדומה, מלא ברכת ה', בנש"ק כש"ת מה"ו שלמה ליפמאן וועלדלער נ"י רב בק"ק קיקינדא ומצודתו פרוסה לק"ק שלאנג במדינת פרייסען יע"א:

יקרתך קבלתי היום, וע"ד הנוגע לדינא במי שמת לו אביו אחר שהתפלל ערבית דמבואר בש"ע יו"ד סי' שע"ה במי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת מונה מיום המחרת ואותו יום אינו עולה, אם גם לענין היא"צ כן הוא דמונה שנה מיום המחרת או מיום שעבר ע"כ הספק:

אני פה עוסק ברפואות ואין אתי ספרים רק מעט מזעיר ואפי' שו"ע א"א פה רק באה"ט, ובו מצאתי בפתחי תשובה מתשוב' חינוך ב"י סי' פ"ג שכ' דווקא לענין אבילות, אבל לענין יא"צ חשבינן ליממא קבוע יאצ"ט ביום שעבר ע"כ, והנה לא נגלה לנו טעמו למה פשיטא לו לחלק בין אבילות ליא"צ, והעתיק מלתא בלא טעמא, ונחזה אנן נ"ל דהחילוק בין אבילות ליא"צ פשוט הוא, דדבר זה שמחשבים אחר תפילת ערבית ללילה חומרא הוא דלעיקר הדין יום הוא, ועיי' טו"ז לקמן סי' ת"ב סעי' י"א שכ' לענין שמועה קרובה

ל"א להקל לחשוב לילה שיהי' עי"ז שמועה רחוקה ודווקא לחומרא אמרינן כן וציין על יו"ד סי' רס"ב לענין מילה, ולכן לענין אבילות דחומרא היא דצריך למנות שבעה ימים, ושעות אלו של יום אחר שהתפלל ערבית נוהג בהם אבילות ג"כ ונחשבים ללילה שלאחרי' אבל לענין יא"צ אם נחשוב שעות אלו ללילה יקבע היא"צ ביום שלאחרי' וביום מיתה ממש לא דא"א ב' ימים יא"צ, לכן יעשה היא"צ ביום מיתה כי הוא עיקר ובו ריע מזלא ולא אחריו כנ"ל:

ועוד נ"ל דאם נאמר דבכה"ג יקבע היא"צ ביום שלאחריו בשני אחים שמת אביהם וא' התפלל ערבית וא' לא התפלל, זה שהתפלל ערבית יעשה יא"צ ביום שלאחריו, וזה שלא התפלל ביום שלפני המיתה ממש, ודמי לחוכא ואטלולא, וכה"ג כ' המ"ב ומובא בש"ך סי' ת"ב לענין יא"צ בהקשות על רמ"א דא"כ ב' אחים א' הי' אצל המיתה וא' לא הי' זה יהי' עושה ביום המיתה וזה ביום הקבורה ויהי' כשני תורות ואיכא חוכא ואיטלולא, ואין דרכי' דרכי נועם עיי"ש ובאמת צ"ע לכאורה על המ"ב דכן קשה על דין זה של המחבר ס' שע"ה וסי' ת"ב לענין אבילות דמונה מיום שלאחריו, א"כ ב' אחים א' התפלל וא' לא התפלל ערבית ושניהם שמעו שמועה קרובה בשעה אחת, יהי' זה מונה ו' ימים וזה ז' ימים חוץ מיום השמועה ומחזי כחוכא, וצ"ל שאני לענין אבילות דמעשים בכ"י שאין אבילות מונין בשוה שזה שמע מיד או הי' בשעת מיתה וזה לא הי' ושמע אח"כ, ולפעמים כשבא ביום אחרון מונה עמהם, או ששלחו המת ו למק"א ושם קרובים וכדומה הרבה אופנים ולא מחזי כחוכא, משא"כ לענין יא"צ דל"ש שלא יהי' עושים יא"צ בשוה רק במקרה רחוק כזו ומחזי כחוכא או י"ל דלענין אבילות שהוא הוראה לשעה למנות ימי אבילות ליכא חוכא שיזכרו וידעו כי זה התפלל וזה לא התפלל ערבית, ודינא הוא לזה יחשב לילה ולזה יום, משא"כ ביא"צ שהוא לשנים רבות ולא יזכר ולא יפקד עוד כי זה הי' אצל המיתה וזה לא, ויהי' כב' תורות ומחזי כחוכא, ועיקר חשש זה דיאמרו זכר לדבר בגיטין י"ט ע"א יאמרו ב' נשים בחצר א' זו אסורה וזו מותרת ושמואל דחה זו גיטה מוכיח עלי' עיי"ש:

ונ"ל להביא קצת ראי' דלענין יא"צ חשבינן מיום שלפניו, הנה צל"ע על המחבר סי' שע"ה ובסי' ת"ב שכ' במי ששמע שמת לו מת אחר שהתפלל, ולא נקיט במי שנקבר מתו אחר שהתפלל מעריב דמונה מיום המחרת דחיוב אבילו' בא עליו אחר שהתפלל, ולמה נקיט במ' ששמע הלא דבר הוא, מזה נראה לי ראי' לשיטת יש"ש וב"ח וש"ך, דווקא כשהוא התפלל אבל משום תפילת ציבור לא, וא"כ ליכא אופן רק בשמע שמת, אבל בנקבר אחר שהתפלל א"א, דהא פטור להתפלל דאונן פטור, ואיך אפשר שהתפלל

הוא ערבית והוא פטור להתפלל ואסור כמבואר, לכן נקיט במי ששמע אחר שהתפלל דווקא, ומוכח דע"י תפילת ציבור אינה נדחה למנות מיום המחרת, דאל"כ תהדר הקושי' הא אפשר שיקבר לו מת, אחר שהתפלל הציבור וגרר בתרייהו, וע"כ דלא נגרר בתר הציבור לענין זה כנ"ל ועיין:

אלא דעדיין קשה קצת, הא אפשר שמת לו מת ונקבר אחר שהתפלל ערבית והכל הי' אחר שהתפלל כבר, מזה נ"ל ראי' דלענין יא"צ לא אמרינן בשביל שהתפלל שיהי' היא"צ ביום שלאחריו, ונ"ל עוד בכה"ג גם מנין זי"ן ל"א שיהי' מונה מיום שלאחריו כיון שלענין יא"צ מחזיקים וחושבי' ליום, מחזי כתרתי דסתרו כנ"ל, וא"ש דלא שייך הך דינא דמחבר רק בשמע, אבל לא בנקבר דאם מת קודם שהתפלל ערבית איך אפשר שנקבר אחר שהתפלל, ואם מיתה וקבורה הי' אחר שהתפלל מונה מיום זה עמו כמו היא"צ שחושבים השעות עד הלילה ליום מטעם שכתבתי כנלפענ"ד ועיין:

ויש ע"פ דברינו ראי' מהמחבר לשיטתו של הש"ך דחולק על היש"ש דמחלק בין איש שאינו נגרר בתר הציבור, ובין אשה שאינה רגילה להתפלל לפמ"ש דלכן נקיט המחבר דינא בשמע, דבנקבר אחר שהתפלל א"א כמ"ש, ואי תלי' באשה אם הציבור התפללו עדיין יש אופן בנקבר אחר שהתפלל הציבור באשה, וא"כ דאיש ואשה שווים, ויש לדחות דנקיט הדין באיש להשמיענו באיש דווקא בהתפלל הוא ולא נגרר בתר ציבורא, וכן דייק לשון המחבר מי שהתפלל וכו' נראה דווקא כשהתפלל, ולמהרש"ל דווקא באיש וממילא נקט דווקא בשמע, אבל באשה י"ל ה"ה בהתפללו הציבור ונקבר אחר שהתפללו הציבור ועיין:

אלא מסתימת לשון המחבר לא משמע דיש חילוק בין איש לאשה, והנה סברת יש"ש נכונה דאשה אין דרכה להתפלל משא"כ איש, וסברת הש"ך דהכא שאני קשה להסביר, לנלפענ"ד לומר גם לסברת יש"ש ליכא חילוק כאן בין אשה לאיש, דהא יש"ש הרגיש בעצמו דיש נשים שהתפללו, מ"מ לא חלקו בין איש לאשה, וי"ל דווקא לעיל בנדה למנות מיום שלאחריו דל"ש רק בנשים ורוב אין מתפללים ואינן מחויבות, לכן מחמרינן דמחשב לילה אחר שהתפלל הקהל ערבית בכל נשים, אבל בדבר ששייך בין בנשים בין באנשים כמו באבילות, ואנשים כולם אינם נגררים בתר רוב דכולם מחויבים ומתפללים לעצמם וגם בנשים יש שמתפללים, ועוד יש לומר אם יש לחלק בין איש לאשה א"כ אח ואחות שמת להם מת ושמעו אחר שהתפללו הקהל ערבית האח ימנה מיום שמועה והיא האחות מיום שלאחריו, ולכן לא החמירו בזה למיחש ללילה שלא לחלק בין אנשים ונשים כנ"ל נכון והבן:

ויש בדברינו נפקותא לדינא למ"ש המג"א סי' תקנ"א ס"ק כ"ו דנראה לו מיד שהתפללו הקהל ערבית אסור בבשר אעפ"י שהיחיד לא התפלל, נראה דאחז בשיטת הש"ך דליכא חילוק בין איש לאשה ובאבילות שאני דמן השמים שלחו לו אבילות וכו' ולכן לענין שלא לאכול בשר צריך להחמיר ונגרר בתר הציבור, אבל למהרש"ל דווקא אשה אסורה, אבל לאיש מותר כ"ז שלא התפלל הוא, ולמ"ש אני בעניי בשיטת הישו"ש כל דיש בו נפקותא גם לאנשים, לא מחלקים בין איש לאשה, לפ"ז לענין מנהג שלא לאכול בשר ליכא חילוק לבין נשים ואנשים כולם מותרים עד שיתפללו הם בעצמם, וכיון דדברי הישו"ש מילי דמסתברים הם, ואין מסתימת ש"ע סתירה כמ"ש נ"ל להורות ולהקל לאכול בשר עד אחר שהתפללו בעצמם כנ"ל:

ומלתא דתמי' לי על המג"א סי' תקנ"א שציין על השו"ע סי' שע"ה ושם מבואר להיפך דתלי דווקא כשהתפלל בעצמו, וצריך יישוב או כמ"ש ישו"ש או כמ"ש הש"ך, ועכ"פ מבואר שם ההיפוך, והי' לו לציין על יו"ד ס' קצ"ו, ומה שציין מאו"ח סי' רס משם אין ראיי' לענין תפלה דיחיד נגרר בתרייהו דלהוי נחשב לילה לגבי יחיד, דשם לענין קבלת שבת כיון שקבלו הציבור שבת ועשאו תוס' שבת אסור ליחיד ג"כ לעשות מלאכה, ולא גרע ממקום שנהגו שלא לעשות, ומה שהראה לעיי' סי' רצ"א הוא מ"ש בס"ק ד' בשם מהרי"ל כשיצאו קהל מבהכ"נ אפילו הוא לא התפלל לא יאכל עד אחר ערבית, ונראה לכאורה דל"ל למהרי"ל חילוק בין אשה לאיש דגם איש נגרר בתר הציבור כדעת הש"ך סי' שע"ה, אבל נ"ל דאין הענינים דומים דשם לאו משום יחיד נגרר בתר ציבורא הוא שיהי' נחשב בין מנחה למעריב לגבי דיחיד, אלא דזיל בתר טעמא שאין לשתות בין מנחה למעריב שאז חוזרין הנשמות לגיהנום, ופשיטא משום יחיד שלא התפלל עדיין מנחה לא יתעכבו הנשמות מלחזור לגיהנום ואין לו ענין ודמיון ליחיד נגרר בתר רבים במלתא דשייך לגבי' כמו לענין נדה ואבילות ואכילת בשר וכדומה, ובאלו אפשר גם המהרי"ל ס"ל כמהרש"ל וב"ח לחלק בין איש לאשה, או דל"ל כלל כדעת המחמירים בנדה בסי' קצ"ו כנ"ל פשוט, ולכל הציונים שעשה המג"א בזה צל"ע:

ודע דנלפע"ד יחיד שלא התפלל עדיין מנחה וע"כ שיתפלל מנחה ולא יגרור בתר ציבור בזה, אם גם נימא דאיש נגרר בתר ציבור או עכ"פ לענין נדה אשה דנגררת בתר ציבור, אבל בכה"ג שעדיין לא התפללו מנחה והיא רגילה להתפלל לא נגרר בתר ציבורא להחמיר כיון שע"כ לה להחזיק יום לתפלת מנחה, ועיי' או"ח סי' רס"ג סעי' ט"ו דיחיד ששהה להתפלל מנחה עד שקבלו הקהל שבת לא יתפלל מנחה באותו בהכ"נ, אלא ילך חוץ לבהכ"נ ויתפלל מנחה, הרי גם שהתפללו ערבית ואמרו ברכו, ועיי' מג"א ס"ק כ"ח,

מ"מ יתפלל מנחה ואינו נגרר בתר הקהל בזה שלא יתפלל מנחה, דלהקל ל"א דנגרר בתריי' וכיון שצריך להתפלל מנחה ממילא נ"ל דלא יחשוב לו לילה לענין זה משום שהציבור התפללו ולא גרר בתריי' לחומרא ומן מהרי"ל שבמג"א סי' רצ"א אין ראי' דהא כבר כתבנו דשם ענין אחר הוא, ולא משום שנגרר בתר ציבור כנ"ל מסברא ויצא לנו קולא לענין נדה ועדיין צריך תלמוד לדינא וכן הוא במג"א סימן תי"ט:

וזאת תורת העולה מדברינו א) לענין אבילות בין איש ובין אשה אין נגררים בתר ציבור, שהתפללו ערבית כדעת ש"ך ולא מטעמי' אלא מטעם שכתבנו דכל מה דשייך בין באיש בין באשה השוו כולם דלא נגררים בתר ציבור ב) ומינה לענין אסור אכילת בשר לפי מנהגינו מר"ח אב ואילך דשייך באיש ואשה שווים כולם ואין נגררים בתר ציבור ג) לענין יא"צ כבר הורה זקן בתשוב' חינוך ב"י דלא תלי' בתפלה כלל, אפילו מתפלל בעצמו מעריב, מונים מיום מיתה ממש, וביארנו טעמא דמלתא ד) והוספנו ואם הי' מיתה וקבורה אחר שהתפלל הוא ערבית כיון שלענין יא"צ חושבי' אלו השעות עד הלילה ליום שלפניו, גם לענין אבילות מונה והולך מיום זה, ולא מיום שלאחריו דלא נהוי כתרתי דסתרי בענין אחד ממש, ה) נ"ל מסברא גב' נדה דמחמירי' אחר שהתפללו הקהל ערבית שתמנה מיום המחרת ואפילו נשים שרגילי' להתפלל זה דווקא כשהתפללה היא כבר מנחה, אבל כשלא התפללה היא מנחה לא כי פשוט הוא דכל יחיד מתפלל מנחה אף שהציבור התפללו ערבית, ממילא נחשב לה ליום שלפניו, ומוני' אותו היום לאחד משבעה נקיים כנ"ל מסברא, וכן הובא במג"א, ולא חדית הוא לנו, ובעייוני בהאי ענינא עלה ספק בלבי לפי דפסק הש"ע סי' שצ"ו סעי' ג' כרא"ש במ"ק והחזיק בעדו בכל כחו הטו"ז שם, דקטן שהגדיל תוך זי"ן א"צ להתאבל שכבר נדחה מתחילתו כשבא חיוב אבילות, יש לי מקום עיון אם בא חיוב אבילות אחר שהתפלל הקטן מנחה וגם ציבור התפללו ונעשה גדול ביום שלאחריו, ובגדול כה"ג מונה מיום שלאחריו, דמחשבי' שעות אלו עד הלילה ללילה להחמיר אם עי"ז נתחייב הקטן להתאבל כיון שמיד בכניסת לילה נעשה גדול ואז הוא בר חיובא, וכיון דשעות אלו נחשבים ללילה גבי גדול גם הוא מתחייב, ועיי' ש"ך ח"מ סי' ל"ה, ובמג"א סי' נ"ג ס"ק מ"ג, ומ"ש מג"א שם לפרש לפי מנהגינו שמתפללים ערבית מבע"י א"י קטן להוציא שעדיין לא הגיע לשנת י"ג עד תחילת הלילה, לכן אין קטן יוכל להוציא, אין ראי' לנדון שלנו דשם להחמיר הוא ולא אמרינן כיון שציבור והוא מתפללים מעריב יהי' נחשב כיום שלאחריו שיוכל להוציא רבים דלקולא לא אמרינן כן, ונראה שזהו חדושו של הרמ"א, דלכאורה פשוט הוא שביום אין יוכל להוציא, ונראה דהרבותא הגם שמתפללים מעריב ל"א שתחשוב לקטן כמו

שהגיע לשנת י"ג אבל ספיקתנו להחמיר לענין אבילות אם נחשב ללילה כיון שהגדול מונה אותו להחמיר ליום שלאחריו, וכן בקטן שהתפלל, או נימא דווקא בגדול שמחויב להתאבל מוני' להחמיר מיום שלאחריו, אבל בקטן זה לולי שנחשוב אלו שעות ללילה לא יבוא לידי חיוב אבילות כלל, לא נחמיר עליו לחשוב השעות ללילה, ולמנות חיוב האבילות ללילה, כל כי האי לא מחמירים להעמיס עליו חיוב אבילות וצ"ע לדינא כעת:

ומידי דברי אעתיק פה ממ"ש בגליון ש"ע שלי ביו"ד, על שמקשי על הטו"ז שטרח להעמיד שיטתו של הרא"ש הא הטו"ז סי' ש"מ העלה דקטן שהגיע לחינוך צריך לנהוג כל דיני אבילות, וא"כ אין נפקותא אם הגדיל תוך זי"ן אם מחויב, והנה הקושי' על הטו"ז אין צריכה בשש כגון היכא דליכא אב, דליכא חיוב על אחרים לחנכו, עיי' מג"א סי' שמ"ג, או בקטנה דליכא חיוב חינוך כמ"ש מג"א שם בכה"ג איכא נפקותא כשיגדל תוך זי"ן אם מחויב או לא, אבל בבן כשאיכא אב בלא"ה מחויב לחננו, אלא לאמת נראה לפע"ד דגם כשמחנכו עד שהגדיל והגדיל תוך זי"ן או למ"ד, נ"ל דלשיטת מהר"מ דמחויב להתאבל דאינו יוצא במה שהתאבל משו' חינוך קודם שהגדיל דאז הי' פטור ולא יצא י"ח בזה, ועיי' רמב"ם בפ"י מהלכות מצה, וז"ל אכל כזית מצה והי' נכפה וכו' ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא לפי שאותה אכילה הי' בשעה שהי' פטור מכל המצות, והוא מש"ס ר"ה כ"ח ע"א, ונ"ל פשוט ה"ה כשעושה מצוה בשעה שה' מחויב דרבנן ואח"כ בא לידי חיוב דאורייתא דלא יצא י"ח מדאוריית', וא"כ קטן זה שלא הי' מחויב רק מדרבנן, אינו יוצא במה שחנכו אביו, לא מבעי' לדסוברים יום ראשון מדאוריי', אפי' לדסוברים יום ראשון דרבנן, מ"מ עד שלא נתגדל הי' תרתי דרבנן ועכשיו הוא חד דרבנן דלא יצא במה שקיים מצות אבילות בקטנותו, ועיי' רש"י ברכות מ"ח ע"א, דקטן לא מחויב אפי' מדרבנן דמצות חינוך מדרבנן על האב הוא ואין על הקטן חיוב כלל, לכן אינו מוציא אביו שחייב מדאורייתא, ותוס' הקשה האיך מוציא אביו כשאינו מחויב רק מדרבנן, וצ"ל דרש"י ס"ל דהם אמרו וחייבו האב לברך, אמרו דיוצא בברכת קטן שהגיע לחינוך, כיון דשומע כעונה, ופטרוהו בשומע מהגיע לחינוך, אבל לא שיצא הקטן כשיגדל י"ח במה שחנכו האב מצד חיובו של עצמו, ואפי' לשיטת תוס' דקטן מחויב מדרבנן מקרי, ולכן מוציא כשאכל אביו שיעור דרבנן, נ"ל דווקא כשאכל קטן שיעור שביעה שהוא חד דרבנן, או גם כשאכל הקטן ג"כ רק שיעור דרבנן כיון שאפשר להביא עצמו לחד דרבנן, מוציא אע"פ שהוא עכשיו תרתי דרבנן, וכסברא זו כתב תוס' במגילה פ"ג, אבל לענין אבילות שא"א להביא עצמו עכשיו לידי חיוב אבילות שיהי' חד דרבנן לא יצא בחינוך זה כשיגדל כנ"ל נכון לדינא:

ועיין תשוב' נוב"י תנינא חלק או"ח סי' א' שכ' דכל שהגיע לחינוך מחויב בדבר קרינן, ולכן שחיטת קטן כשירה כיון שמחויבים דלא לספות לי' עיי"ש, והי' נעלם ממנו במח"כ מ"ש הש"ך משם הלבוש בסי' א' לענין שחיטת קטן, ומ"ש הנוב"י דמחויב בדבר כיון דאסור לספות לי' לא נ"ל שיהי' מקרי מחויב בדבר משו"ה דאסור הוא על הגדולי' דלא לספות לי' ואין עליו על הקטן כלום, ומשום חינוך אי איכא באיסור לאו עיי' בתה"ד סי' כ"ב, וגם לענין אם מחויב בדבר איכא משום חינוך לגבי האב תלי' ברש"י ותוס' ברכות הנ"ל אי מקרי הקטן מחויב בדבר, ולענין דאורייתא שיהי' בכלל וזבחת ואכלת נראה לכ"ע לאו בר זביחה מקרי דחינוך רק מדרבנן כמ"ש תוס' בברכות שם בסופו, ויש בדין זה מקום להאריך ואין כאן מקומו, וה' שנותיו יאריך וירום קרנו וכסא כבודו בהשקט ונחת הכ"ד אוהב נפשך פה מרחץ פראנצענסבאד יום ד' יו"ד מנחם אב תרכ"ה לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפו

שלום וחיים עד בלי דים, לקדוש ה' מכובד חביב נפשי ה"ה הרב הגאון הגדול, המפורסים בישראל מופת הדור והדרו, לוחם מלחמות ה' שערה, עומד לנס עמו, צדיק יסו"ע פה"ח כקש"ת מה"ו מאיר א"ש נ"י אב"ד ור"מ בק"ק אונגוואר יע"א:
מכ"ק קבלתי על נכון וכו' ובענוותנותו ביקש הדר"ג י"נ נ"י להודיעו דעתי העניי' מה אתי לדינא, ואיך אני מורה פה עירינו בדין אחים ושותפים בחנות כשאירע אבל לא' מהם, והנני לרצון הדר"ג י"נ נ"י הנה בטור ושו"ע יו"ד סי' ש"פ איתא אחים ושותפים בחנות כשאירע אבל לאחד מהם, צריכים לסגור חנותם אבל בצנעה עושה והוא מהירושלמי מו"ק, ועיין ב"י באורך ביאור שיטות הראשונים ודירושלמי לא פליג על ש"ס דילן דירושלמי אוסר רק בפרהסיא אבל בצנעה מותר לזה שאינו אבל ויוכל לחלוק עם האבל בריוח, מבואר דמדינא מותר השותף לעשות מלאכה כיון דאדעתי' דנפשי' עביד, הגם שיש לו לאבל חלק בריווח מ"מ חלקו בריווח ממילא אתיא ועיין כזה בר"ן ספ"ק דע"ז גבי ישראל ונכרי שותפים במרחץ דליכא איסור בנכרי עושה מלאכה וישראל נוטל חצי הריווח דהנכרי אינו שליח ישראל דבדידי' קטרח וכמו בריסותא דשדה, ועיין ב"י סי' רמ"ה דגם הרמב"ם ס"ל כן רק אם הישראל עושה יום אחד כנגדו אז הוי נכרי כשלוחו עיי"ש, אלא דר"ן כ' שם דגם משום מ"ע ליכא כיון דאית לי' לנכרי שותפות כ"ע יודעים דבדידי' קטרח כמו בשדה דאמרו אריס אריסתי' עביד, וצל"ע מירושלמי הנ"ל דאוסר

בפרהסיא וצריכים לסגור החנות משו' מראית עין דמעיקר הדין מותר מזה, חזינן דל"ל סברא זו דיאמרו דשותף בדידי' קטרח וצ"ע:

עוד כתב הר"ן שם דאפילו איכא מ"ע, מ"מ הנכרי לא יניח לעשות שלו בשביל ישראל, והריווח ממילא אתיא עיי"ש, ולזה י"ל דווקא נכרי דאי אפשר לנו לכופו להניח מלאכתו, אבל שני שותפים ישראלים כופים המשותף לסגור חנותו בשביל מ"ע דשותפו האבל, אלא גם זה צל"ע למה לכופו לזה שיפסיד בשביל מ"ע דשותפו ולא מצינו שאסרו משום מ"ע אלא לאותו איש עצמו שיחשדוהו, משום והייתם נקיים מד' וישראל אבל לחוב ולהפסיד חבירו בשביל זה לא מצינו, ועיין מו"ק דף י"א ע"ב נהי דתוכל להפסיד שלך, לא תוכל חבירך, ומסיק הוא סבר אדם חשוב שאני ומפרשים הראשונים משום דנקרא על שמו ואיכא פרסום, עיין בב"י סי' ש"פ בשם הראב"ד ורמב"ן מבואר ג"כ דצריך השותף להפסיד שלו בשביל מ"ע דחבירו וצ"ע למה, ונראה לי כיון דמשותפי' הם ואפשר שיקרה אבל לחבירו כמוהו אמדו חכמים דעתי' דשותפו דניחא למשותפים וכל אחד מוותר לחבירו כשיקרהו אבל שיפסיד שלו משום מ"ע כדי שגם הוא יוותר כנגדו כשיקרהו לו אבל ואפילו עומד וצווח דלא בעינא אין שומעין לו, וכה"ג מצינו כמה פעמים לענין סימנים אי סימנים דרבנן תקנו בממון דניחא ל', כי היכי דלהדרינהו נמי לדידי' וכן בגיטין בסוגיא דמעמד שלשתן עיי"ש, וכן כיוצא בו כנ"ל וא"ש הא דירושלמי אלא דעדיין קצת קשה מש"ס מו"ק דמר ברי' דר"א דאדם חשוב הי' ונקרא על שמו וגבי דידי' איכא מ"ע ובחבירו ליכא פרסום ולא שייך דניחא לי' משום כי היכא דאם יקרה אבל בו שיוותר גם הוא דהוא לאו אדם חשוב הוא ולא יהי' מראית עין וחשד עליו בשום פעם וצ"ע, (ואולי יש לומר כיון דהא שלא יביא עצמו לידי חשדא איסור הוא וילפינן מקראי והייתם נקיים וכו' ואומר ומצא חן וכו' בעיני אלקים ואדם כדאיתא במתניתין מס' שקלים וכל ישראל ערבים זה לזה, לכן מחויב שותפו שלא לעשות מו"מ בפרהסיא כדי שלא יעבור חבירו באיסור מ"ע על ידו על ידי מו"מ שלו ושיקיים חבירו חיובו והייתם נקיים):

אלא דבאמת צריך להבין למה יהי' אסור בפרהסיא משום חשדא היכא דידוע מכבר דשני שותפים המה ושניהם שווים בדבר ומ"ש משדה דאמרו אריס לאריסתי' עביד כן יאמרו שותפו בדידי' קטרח וכמ"ש הר"ן תחלה:

ועל ירושלמי עצמו ל"ק לי די"ל דס"ל כר' שמעון בן אלעזר בספ"ק דע"ז דל"ל אריסותי' קעביד, ונ"ל דאין טעמו של רשב"א דיאמרו דלאו באריסותי' הוא כיון שרוב או כל באריסותם עובדים מהיכי תיתי יחשדוהו דשלא באריסו' הוא עביד נגד המנהג, אלא

דס"ל לרשב"א דלא נראה להרואים דבאריסות מותר לעבוד כיון דחלקו של בעל השדה משביח ויש לו בו ריווח נראה להם כשלוחו, כעין שכתב תוס' בשם ר"מ וכן ס"ל לכמה ראשונים דקבולת אסור משו"ה דלא ידעו לחלק בין קבלן לשכיר יום, ועיין רמב"ם פ"ז מהלכות יו"ט, וכן י"ל בטעמא דרבי שמעון בן אלעזר דס"ל גם באריסות כן ובהא פליג על מתני' ורשב"ג, ולזה י"ל גם בשותפים הגם דידוע דשותפים המה מ"מ יהי' נראה להם דאיסורא קעביד כיון שנוטל ריווח ומיחזי כשלוחו וא"ש הירושלמי או דברייתא היא כרשב"א או דסתמא דירושלמי ס"ל כרשב"א, ועיין תוס' ספ"ק דע"ז ד"ה לאריסותי' דבירושלמי פסק כרשב"א לכל מילי וא"ש:

אלא ראשונים ופוסקים דהביאו הא דירושלמי ונקטו להלכתא דקיי"ל דשדה מותר דליכא מראית עין דיאמרו לאריסתי' עביד א"כ בשותפות ג"כ יאמרו שותף בשותפותי' ואדעתא דנפשי' עביד וצע"ג:

ואפשר י"ל דס"ל דבשותפות ששניהם עוסקים במלאכתם כל השנה וכשאירע אבל, המשותף עושה לבד נראה להם כשלוחו ולא דמי לאריסות שכל המלאכה עליו לבדו וראו אותו לבדו עושה מלאכה כל השנה גם בשבת ידעו דאריסותי' קא עביד משא"כ בשותפות שמוטל על שניהם לעסוק במו"מ, ועיין ב"י סי' רמ"ה הי' נראה לו תחלה דהרמב"ם חולק על הר"ן וס"ל דלא דמי לאריס' דשדה כיון שבכל ימי השבוע שניהם עושים במלאכתם ואח"כ כ' שיש לפרש כוונת הרמב"ם כשיטת הר"ן, מ"מ אין הסברא פשוטה כ"כ להיתר ויש לחוש לטועים שהרואי' יחשדו אותו ויטעו בדמיונם, והרמ"א או"ח סי' רמ"ה מביא שיטת ר"ן בשם י"א ונראה דפסק כוותי' וכאן שתיק למחבר דבפרהסיא אסור משום מ"ע וצ"ל כמ"ש הר"ן דגם שם איכא מ"ע רק דנכרי יעשה בעל כרחו דישראל וא"ש ומג"א שם כתב דליכא מ"ע דכ"ע ידעו וצ"ע:

וראיתי בתשובת שב יעקב חיו"ד סי' ס"ג דברים שלא זכיתי להבין ולא אוכל לעמוד דעת קדשו, מ"ש שם דמדינא אסור שיהי' המשותף עושה וחולקים הריוח דמלאכה לאבל אסור ע"י אחרים ע"כ, תמה אני הר' זה דומה ממש לנכרי וישראל שיש להם עסק בשותפת דפסק רמ"א בש"ע או"ח סי' רמ"ה הנכרי עושה מלאכה בשבת וישראל נוטל חלק הריוח דדמי לאריס והא אריסותי' באבל שרי, וטעם ירושלמי דאוסר בפרהסיא משו' מ"ע כמבואר בראשונים דלכן בתוך ביתו מותר ונותן לו חלק הריוח, ומ"ש ואם אינו נוטל ריוח אסור משום מ"ע, ולכן נהיגי בק"ק פראג שהמשותף מסלק שותפת האבל ע"י נאמני הקהלה שיהי' פרסום, ואני בער לא אבין איך יפורסם ע"י נאמני הקהלה ואפילו על ידי הכרזה אין סומכים דאיכא דשמע בהא כמבואר בש"ס קדושין, כ"ש שאין לסמוך ע"י

פרסום דנאמנים ואם יהי' זה פרסום בקל הי' אפשר לפרסם מלתא דקבולת וכדומה ע"ד זה וכיוצא בו, וזה לא שמענו, ולי נראה טעם אחר שכבר כתבנו לעיל דהדבר בעצמותו קשה שיהי' זה מחויב להפסיד בשביל מ"ע וחשדא של חבירו, וכתבתי דאמדינן דעת' דניחא לי' בתחלה השותפות כדי שאם יארע לו אבל שיהי' גם הוא סוגר משום מ"ע וחשדא דילי' שלא יחשדו אותו כל זמן שהשותפים ביחד, אבל כשנתקו קשר השותפות ואין לזה על זה כלום כל ימי אבילות גם אם לא נודע הסילוק לבני אדם ויש עוד משום מראית עין, מ"מ כיון שכבר נסתלקו זה מזה אין לו לחוש על חשדא ומ"ע של חבירו להפסיד שלו בשביל אחר שאין לו עוד חלק ושותפות במסחרו, ועושים כן ע"י נאמני הקהלה שיהי' קיום לדבר וגם יש קצת פרסום וכל למעט מ"ע וחשדא כל האפשר מהיות טוב כו', אבל לאו זה העיקר אלא כמו שכתבתי כנ"ל לקיים מנהגן של ישראל תורה הוא וה' יאיר עינינו:

ויעיין תשובת ח"ס יו"ד סי' שכ"ד ע"ד המוכרים בחנות שבשעה שנוטה למות כל זמן שהוא חי שמוכר חנותו וסחורתו לאחד ונראה לי דוודאי אין לחוש משום מראית עין שלא ידעו שמכר כי עכשיו עדיין חי ובהיתר מוכר ואין לו לחוש שיהי' אח"כ ולא מצינו איסור חכמים כה"ג, וגם הקונה ממנו חנותו מותר לו למכור בתוך החנות אח"כ דאין לו לחוש לחשדא דחבירו שאין לו חלק בעסק זה כמ"ש בסמוך אבל למכור בשעת אנינות שהביא בח"ס שם מלבד איסור מקח וממכר באנינות שפלפל בח"ס, נ"ל שיש לעיין אם מותר לו להכניס עצמו בזה כיון שיש מ"ע הגם שהמוכר א"א לו למחות על הקונה שלא למכור בחנות זה משום מ"ע וחשדא דילי' של המוכר אחר שמכרו ואין לו בו כלום, מ"מ הוא המוכר יחוש לנפשי' שלא למכור חנותו כדי שלא יהי' החנות פתוח בימי אנינות ואבילות משום מ"ע דיליה וצ"ע:

ויעיין בתשובה מאהבה סי' שמ"א וש"פ דנוהגים בפראג דבשעת אנינות מוחל לשותפו חלק שותפות שלו כדי שיוכל לעסוק שותפו במסחרו עיי"ש, הנה משום מקח וממכר ליכא דהא אינו מוכר רק מוחל לו ומסלק עצמו ולא מצינו איסור מתנה והפקר לאבל ולאונן שלא יתן במתנה או לסלק עצמו משלו, הגם דבשבת אסור מתנה והפקר וסילוק עיין מג"א סי' ש"ז ובסי' ח', מ"מ גבי אבל לא מצינו רק מלאכה ומסחר וכן באונן כנ"ל, אלא שיש לעיין דיש לו לאבל לחוש לעצמו משום מ"ע ומי יחוש חוץ ממנו, ולכן נ"ל דמשותף שאינו אבל יסלק האבל מן השותפות ויאמר שאינו רוצה עוד בו כמ"ש בתשובת שב יעקב שכן עושים והאבל אינו מוחה, ושותף זה אינו צריך לחוש למ"ע

וחשדא של חבירו כיון שאין לו בו עוד חלק ועושה בשלו ויעשה ע"י נאמנים לפרסם קצת משום מהיות טוב כמ"ש לעיל:

ועכשיו כבר ידוע היתר זה ונתפרסם פה עירנו שמוכרים בשעת הסכנה ונוטה למות וכיון שכבר נתפרסם ותדיר עושים כן, נראה דליכא שוב מ"ע דלא יחשדוהו דשביק היתירא ויעיין פ' השולח גבי פרוזבל דמוציאים ממון על סברא דלא שביק היתירא כל דליכא טורח, גם יש לצדד מטעם שרואים שהקינה מסחרו או הוא הקונה או אחד מבני ביתו עומדים שם וניכר ונראה לכל רואה כי מכר האבל הכל, משא"כ בשותף שעומד בחנות ליכא היכר שחלק עמו השותפות, ולכן דרך זה למכור לאחר עדיף טפי, וכבר נהגו בכך פה קהילתינו המפוארה יע"א, וד' מכל צער ויגון ישמרינו ויצילינו עד ביאת משיח צדקינו אמן, וע"ד הקונטרס הידוע כבר שלחתיו להגאון דוועלבוי נ' ולהגאון דנייטרא נ' וגם להדר"ג נ', ואני משתוקק ומצפה שיכבדני הדרת גאונו נ' לבקרני בביתי כאות נפשו הקדושה ואזי נוכל ליעץ על ענין הגדול אשר לפנינו, וה' יתקנינו בעצה טובה למען שמו, ובעה"ח אוהבו הנאמן בכל לבבו מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפז

שובע שמחות ורב ברכות, להרב המופלג בתורה מורג חרוץ מלא עתיק כש"ת מה"ו שמעון נ' רב בקק"מ יע"א:

יקרתו קבלתי והנה מע"כ נ"י דחק השעה כי מלתא דתמי' הוא בעיני המון שלא לנהוג אבילות ולומר קדיש אשר לדעתם בל"ס הוא בעל אשה זו, בדין זה אמינא בקצרה מה שהעלתה מצודתי בעז"ה בעיון מעט מזעיר לשעה קטנה, הנה דבר זה שלא להתאבל על מי שלא נתברר מיתתו בבירור גמור כדי להתיר אשתו לא מפורש בשו"ע רק בב"י יו"ד סי' שע"ה בשם תשובת הרי"ף ובש"ך דייק מדנקיט בשו"ע מי שנפל למים שיש להם סוף, משמע אבל באין להם סוף אין מתאבלים כלל כתשובת הרי"ף, ולולי הש"ך הי' נ"ל שאין לדייק מזה כלום, דמחבר רבותא נקיט בדין דעסיק בי' דאפי' נפל למים שיש להם סוף, מ"מ לא יתאבלו עד שנתיאשו לבקשו, לאפוקי שיטת רב האי ור"ש שבטור וב"י, ומ"ש הש"ך שגם לרב האי ור"ש צ"ל יצא קול שאין ברור ואין מתירים אשתו, מ"מ כיון דלית הלכתא כוותי' גם בהאי דינא נדחה שיטתם, לפענ"ד אינו מוכרח כלל דהך דינא דלא יתאבלו עד שיתיאשו מלבקשו, רבו החולקים על ר"ה ור"ש כמ"ש ב"י דנקטינן כתוס' ורמב"ן דבתראי נינהו, אבל בהך דינא דמסתעף מזה שהרי"ף חידש דין

זה מדילי' ור"ה ור"ש חולקים עליו ע"כ כמ"ש הש"ך מנ"ל דהלכתא כוותי' דרי"ף להקל באבילות משום גזירה מחודשה שיבוא להתיר אשתו, אם לא משום האי כללא דכייל לנו הסמ"ע ח"מ סי' כ"ה ומביאו במג"א סי' תמ"ז סק"ד דבכ"מ הלכה כרי"ף חוץ היכא דתוס' חולקים, והוא מתשובת מהרי"ק ריש שורש נ"ב, וכאן לפי שיטת תוס' בהך דינא דאין חייבים להתאבל רק אחר שנתיאשו כרי"ף, ואין הכרח דתוס' חולק על הרי"ף בהך גזירה דעיגונא, לכן נקטינן כרי"ף כן י"ל, אלא דתשובת מהרי"ק כ' רק לחומרא חוששים כרי"ף בכ"מ אבל לא להקל, ואפשר דכאן ג"כ חומרא הוא שגזרו שמא יתירוה, ועוד באבילות אזלינן בתר המקיל, עוד י"ל דגם ר"ש ור"ה מודו לתשובת הרי"ף, ומ"ש הש"ך דחולקים על הרי"ף משו' מה דתניא באבל רבתא יצא קול וכו' י"ל ברווק שאין לו אשה ובנים, ועיין תשובו ח"ס יו"ד סי' שד"מ, ובאמת שכן נראה מב"י דכ' דהא באבל רבתא איירי במים שיל"ס ולא רצה לומר ברווק נראה כש"ך דגזרי' גזירה לגזירה, ואינו יודע אם כ"כ בתשובת הרי"ף או הב"י כ' מעצמו כן, עכ"פ אין מוכח מר"ש ור"ה דחולקים על הרי"ף במקום שיש אשה דיש לחוש ועיין:

ומ"מ לא נמצא הך דינא דפסקי' המחבר מפורש, וכבר כתבנו דאין דיוקו של הש"ך מלשון המחבר ראיי' כ"כ, וממ"ש הרמ"א באה"ע סי' י"ז דלא תספוד ולא תלבש שחורים, אין ראי' לדחות חיוב מצות אבילות, אלא שלא תלבש שחורים כאלמנה שאין בו חיוב רק מנהג וגם לכן לא יספידוהו, ומדלא כ' יותר שלא תתאבל משמע דווקא שלא תלבוש שחורים להחזיק עצמה כאלמנה וכן לא תספיד להוציא מפיה כי מת משא"כ באבילות כן הי' נלפע"ד:

אלא דכבר נהגו עלמא שלא להתאבל האשה ובניה כ"ז שלא נתברר מיתת הבעל כש"ך וטו"ז ביו"ד, ונלפענ"ד אחר שכבר נהגו כן בוודאי גזירה קרובה לומר אם תתאבל היא ובני' יאמרו שנתברר מיתתו ויבואו להתירה מאחר שיודעים כל שאינן מתירים אשתו אינן מתאבלים, וקרוב לומר אפי' ר"ש ור"ה לדעת הש"ך דפליגו בגזירה זו, מודים עכשיו כי גזירה קרובה הוא כנ"ל:

אלא דנגד זה עכשיו שכבר ידוע ומפורסם שאין מתירים אשה רק במושב ב"ד ואחר שיהוי ומיתון הרבה ומריצים הרבנים תשובותיהם עד שתצא הדבר בהיתר אין לחוש שיתירוה להנשא ע"י שתתנהג באבילות, וסברא זו למדתי מתשובת כנסת יחזקאל סי' נ"ד בסופו, וכתב דעושה פשר דבר שיאמרו הבנים קדיש שיעשו מנין בביתם ויאמרו קדיש וגם לאשתו ובניו אינו מוחה ללבוש בגדי חול אף בשבת אבל לא בגדי אבל אלו דבריו ז"ל, ובענין אמירת קדיש רבו הדיעות בתשוב' חינוך בית יהודא סי' צ"א ורבו

המחמירים, ומ"מ כתבו שבן גדול יתפלל באקראי לפני העמוד במקום שאין אבלים שיודחו על ידו, וכן יהדר לקרוא ההפטרות וכדומה, וכן הוריתי כמה פעמים כאשר שאלוני שואלי דבר מה אתי ועכשיו עיינתי קצת שלא להשיב פניו ריקם:

ולפום רהיטא נלפענ"ד כי אחר שיעיינו רבנים וימצאו היתר לעגונא ע"פ הטביעת עין וסימנים וכדומ' דמן אז יתאבלו כמו נתיאשו לבקשו, ולשיטת ר"ה ור"ש אחר שנתברר מיתתו, וכשיתירו' הרבנים ע"פ הסימנים וט"ע הוי כנתברר מיתתו אז כנ"ל ויש לחלק, ואין הפנאי מסכים עמדי לעיי' יותר, ה' יהפוך יגון לבנו לששון ולשמחה ויושיע לנו מיד צרינו אויבי ה' מהרסי תורתו יבושו בושת, ועלינו יציץ נזרו כדכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק צדיקו של עולם וצדיקיו וחכמיו הכ"ד בחפזון רב מאד ידידו, פה פ"ב ה' ט"ז א"ש תרכ"ד לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

תשובה קפח

שלמה שמך ושלימה יהי' משנתך, ה"ה בני מחמד נפשי תלמידי הבחור המופלג מורג חרוץ ברק השנון בר חכים ובן זקונים שלמה סופר שיחי' לאי"ט:

נעימת ימינך קבלתי ושמחתי בו מאוד וכדי שלא להביאך בספק הדאגות על מעמדי אשיבך מיד ובקוצר אומר כי מונחים לפני איזה תשובות לדינא ולמעשה, ע"כ א"א לי להשיב על כל מה שכתבת רק מה שכתבת על מ"ש המג"א סי' תרצ"ו דלטעם שאסור לישא במועד משום אין מערבים שמחה בשמחה גם בפורים אסור לישא אשה, ואני תמהתי בתשובה (עיי' או"ח כתב סופר סי' קל"ח) למה נקט המחבר להלכתא נגד רוב ראשונים עמודי הוראה דס"ל להלכתא גם הא דשמואל דאין מערבין שמחה בשמחה וגם המחבר בעצמו פוסק כן באה"ע סי' ס"ב, ויצאת לחדש דבפורים סגי בסעודה אחת ביום וא"צ לשמוח כל היום ולא שייך אין מערבים שמחה בשמחה שיהי' ממעט בשמחת פורים משא"כ ביו"ט, והוספת להוכיח זה מדס"ל לרמב"ם דאבילות נוהג בפורים, דבריך נאמרו בחכמה בדעת ובהשכל ונהנתי אם חכם בני מחמדי, ומ"מ בעיקר הסברא איני מודה לך כי משתה ושמחה כתיב, ועיקרו השמחה שיהא שמח כל היום והסעודה בא מחמת השמחה וכמו ביו"ט שמצות שמחה כל היום ואעפ"כ אינו חייב אלא בסעודה אחת ולשמוח בחצי יום האחרון באכילה ושתיי' וגם לדבריך כיון שיש לפנינו שמחת אשתו באותו יום לא יהי' לבו פנוי לשמחת פורים כלל, כמ"ש תוס' במ"ק, שזהו טעמו של דבר וטבע האדם כך היא, ועוד קשה איפכא איך מותר לו לערב שמחת פורים

בשמחת אשתו שימעט בשמחתה, והא כתב הרמב"ם בה' אישות שאסור לישא ב' נשים ולעשות סעודה ביום אחת ואפי' עושה סעודה לכל אחת בפני עצמה אלא צריך לשמוח שבעת ימי המשתה עם כל אחת בפני עצמה וכיון שצריך לשמוח עם כל אחת בפני עצמו למה מותר לישא בפורים ועוד גם לדבריך אינו נכון מה שכתבת מענין אבילות דלהכי נוהג בפורים דסגי בשאוכל סעודה אחת בפורים ובשאר יום יהי' אבל וחפוי ראש, וכי בשעת הסעודה לרמב"ם מותר בנעילת הסנדל וכיוצא בו בדברים שהאבל אסור בו למען יהי' לב נשבר ואבל בלבו, וכי אבל אסור לאכול בשר ולשתו' יין כרצונו רק שלא יהי' לו לב שמח, ומה שדקדקתי אחר שהעלתי בתשובה דכוונת המחבר דווקא נישואין בלא סעודה, וכתבת דהו"ל לפרש כן לק"מ דנשואין אמר ולא סעודה דהא קאמר לישא בפורים וסתמא כפרושו שכבר כ' חילוקי דינים אלו בין נשואים בלא סעודה באה"ע ובאו"ח, וסעודה ענין בפ"ע הוא, ואני באתי ליישב תדין וכיצד לעשות שלא כמג"א דאוסר אפילו נשואין:

ולסיים במלתא דשמחה אומר לך מה שהסברתי דרש ירושלמי דיליף דהא דאין מערבין שמחה בשמחה ממלא שבוע זאת וגמגם הרמב"ן דאין למדין מקודם מתן תורה ועוד שגם הא לבן אמר דבר זה, ונ"ל דלא למדו דין מלבן אלא טבע שאין אדם יוכל לסבול ב' שמחות משני ענינים בבת אחת בלבו, ולכן אמרו דאין מערבים שמחה בשמחה דהכי מצינו שהטבע כן הוא כמבואר ממה שאמר לבן ליעקב וא"ש בזה תוס' מ"ק שבתחלה כתבו דהא דאין מערבין גזה"כ הוא ואחר דמייתי ילפותא דירושלמי כתבו ויש להסביר דהוי כמו אין עושין מצות חבילות חבילות משום דקשה לתוס' איך נילף מלבן, לכן כתבו דיש להסביר דבר זה והוא טבעיי' כנ"ל, הכ"ד אביך אוה"נ מנשקך ומברכך בברכה מרובה צלח ורכב ע"ד אמת וענות צדק תעלה מעלה מעלה במסילה אשר בית אל עולה, תצליח ותשכיל ואחריתך ישגא מאוד ובעה"ח פה מרחץ מארי' באד יום ו' עש"ק לסדר את הברכה אשר תשמעון, לא תאונה אליך רעה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל:

[תשובות שנתוספו במהדורה זו]

תשובה א

[מס' אגרות סופרים, כתבי כ"ס, מכתב כ"ב]

שיל"ת פ"ב א' י"ז א"ש תרלמ"ד לפ"ק

שלמא רבא מן שמיא לכבוד ידיד ה' חביב נפשי הרב הגאון הרב המאיר בתורתו וצדקתו חסידותו ופרישותו ברוך אומרים לעומתו וכו' כקש"ת מו"ה הלל ל"ש נ"י אבדק"ק קאלאמעא והגליל יע"א.

מכתב קדשו הגיע לידי בתוך המון מכתבים כאשר באתי בחזרה למקומי (מקליינווארדיין מחתונת בני) ביום ב' העבר לעתותי ערב עיף ויגע מטורח הדרך ופזרון הנפש וכל הימים שלאחריו הי' הבחינה הגדולה מכל בני הישיבה ה' יחיים כי הפליאו לעשות ועמדו כולם בנסיון בעזה"י ואח"כ יומא דתעניתא וזמן קהלה לכל וימי פורים ולא יכולתי לשום עין אפי' כקורא באגרת בעלמא, ורבו טרדותי מכל צד בשו"ת הדוחקים השעה והעיקר בענינים העומדים ברומו של עולם ובלא ספק כבר ראה ושמע ע"י עלי צייטונג כי נותן התורה ית"ש ראה בענינו ובעמלינו בלב ונפש ברוך הוא וברוך שמו ויתעלה זכרו כן יוסף ה' ויגמור בעד עמו ותורתו ותרוממנה קרנות צדיקים.

והנה שמתי עיני כשעה חדא על המאורע אשר בקהלתו ע"ד השוחט, עמדתי משתומם על רב המשלח והמחזיק בעדו ופוסק דין שלא במקומו נגד הרב מרא דאתרא להתיר אשר אסר איסור ואפי' היה יודע טעמו ונימוקו כ"ש וקו"ח בלי ידיעה אפילו היה הרב דאתרא שלא כהלל בדורו ובמקומו ועל התלמיד שמלאו לבו לעשות כן אין זה חסידות של שטות אלא חציפות וחסרון יראה של שטות שאין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח של שטות, אפילו בחד מן מה שכתב באגרתו סגי להעבירו והראשון העיקר, שמאחר שאסרו הרב מרא דאתרי' שחיטתו אסורה ומי יתירו ויש לרב אחר לפלפל עמו בינו לבינו בעיקר הדין אולי יעמידו על האמת כנהוג אבל מי יבוא להתיר אחר שכבר אסרו הרב דאתרא מן הדין שראה חסרון יראה או למגדר מלתא ולתיקון הקהלה וכל זה מבואר מפי סופרים וספרים ויש אתנו תשובות משלנו בענינים אלו [עיין לעיל סימן א'] אלא שאין פנאי לע"ע ואין צורך לאריכות בזה. ידי רותתת כי איני בבריאות מחמת עיפות וטורח הגדול והנני דש"ת אה"נ קפץ בשלותו והרמת קרנו בכבוד להגדיל תורה ולהאדירה. הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ב

לרבינו עקיבא איגר זצ"ל [מס' דרוש וחדוש לרעק"א ז"ל ח"א]

מה נכבד היום בהגלות נגלות כבוד אבא זקיני מארי נ"י אלי אני עבדו במכתבו הטהור ועל שוליו כבדני במטעמים איזה דברים הצריכים לו עיון לפי שעה כמה גדולים דחכמז"ל בש"ס דמגילה חולדה קרובה דירמיה היתה ולא הוי מקפיד עליה וראיתי כי

רצון אא"ז מ"ו נ"י לשעשע בדברי הדלים אשר אשטח לפני הדום רגליו וכטבע האבות להבנים לכן ענותו תרבני להגיד מה שנ"ל על איזה תמיהותיו.

ראשון תמה על הרשב"א בחולין (דף ל' ע"ב) שהקשה על דבי רב שאמרו תחת העור לא ידענו והא ר"ה מתרץ לעיל (דף כ' ע"ב) מפני שהוא חולד ומכש"כ בעור שמכוסה הסכין לגמרי, ותירץ דר"ה דחויה קמדחי ובאמת דאיתא לדזעירא מספקא ליה שפיר, ותמה האדון ע"ז מה גם למסקנא ע"כ מתני' משום חלדה דהא חותך שדרה ומפרקת בלא ר"ב וחפשתי בספרים ומצאתי קושיא זו בס' ראש יוסף.

הנה על ר"ה גופיה דחק אא"ז נ"י דלא ידע הברייתא כמו ר"ח דע"כ דלא ידע הברייתא דהא רוצה לומר בתחלה טעמא דמתני' משום דזעירא, ולפע"ד י"ל דא"צ דהנה רש"י דחק בהא דמקשה רבא וכי מתה עומד ומולק דשאני שחיטה דלא הוי אלא טרפה והרשב"א בר"פ א"ט פירש דבריו מ"ש כאן ודברי רש"י אינם מובנים דהא נקיבת הושט ג"כ נבלה מחיים הוי ולכן פירש הוא דלטעם דרבא דשאני משחיטה דלא מטמא מחיים משא"כ הא דזעירא, ולפענ"ד י"ל דרבא לעצמו מקשה דמשני מפני שהוא דורס וסובר דמוליך ומביא פסול וממעט ליה ממתני' כל הכשר בשחיטה כו' ולא ממעט מחזיר סימנים כו' משום דסובר דמחזיר סימנים כשר וכי כן אין דומה לשחיטה דהכשרו בכך משא"כ הא יוכל למלוק בהחזרת סימנים לאחוריו ושפיר מקשה אמאי יהיה מותר בלא"ה והוצרך לחדש דחותך בלא ר"ב משא"כ ר"ה דסובר מו"מ כשר וע"כ דממעט מתני' החזרת סימנים לאחוריו ושפיר מליקה דומה לשחיטה ולא קשיא ליה וכי מתה והברייתא י"ל או שפליג על המתני' וסובר דאף מחזיר או דאתי' כרע"ק קודם חזרה דנקובת הושט לא הוי אלא טרפה ושפיר הוי קשיא לברייתא וכי מתה במליקה כדברי רש"י והוצרך לחדש דלא צריך לחתיכת ר"ב מתחלה משא"כ מתני' אתי' כהלכתא ושפיר סוברת דחותך הסדר רוב בשר ומפרקת כסדר והכשרו בכך וא"ש המתני' כזעירא גם ר"ח י"ל שסובר כר"ה וידעו מהברייתא שפיר ול"ק קושית הרשב"א וא"ש.

וכדרך הזה י"ל עוד דהנה לדברי הרשב"א דקושית רבא משום דזעירא מטמא מחיים ג"כ ולכאורה מנא ליה לרבא והא זעירא לא אמר אלא נבלה, ונ"ל דרבא לשיטתיה דמתרץ לקמן (דף כ"ח ע"ב) אלו אסורות קתני והקשה תוספות ליחשב הא דזעירא ותירצו בדוחק וע"כ דזעירא סובר שמטמא מחיים ונבלה דמטמא מחיים לא קתני, והקשה שפיר אי קשיא הא קשיא ליה דוקא וכי מתה עומד ומולק משא"כ ר"ח ור"ה י"ל שסוברים כתירוץ ר"י שם וסוברים דזעירא לא אמר אלא נבלה מחיים והברייתא כמ"ש לעיל כר"ע קודם

חזרה ואתי שפיר המתני' כזעירא ול"ק קושית הרשב"א למסקנא על ר"ה, אלא דלהלכתא ליכא למימר ככל הני דברים כמובן וקשה על הרשב"א כנ"ל.

ולחומר הדבר אפשר י"ל דהא דנאיד הרשב"א מפי' התוס' מפני שחולד ששוחט מלמטה למעלה הא הש"ס משני כן (דף ל' ע"ב) על רב אי ממתני' ה"א משום ששוחט מלמטה למעלה שלא כדרך שחיטה כלל, י"ל דלא נראה להם להעמיד זה בלשון חלדה דר"ה משמע דסכין מכוסה קצת לכהפ"ח והוצרך לפרש תחת העצם וע"ז סובב הקושי' משא"כ אנן לדידן להלכתא מפרשים טעמא דמתני' כמ"ש תוס' משום ששוחט שלא כדרך שחיטה כלל ועדיין צ"ע.

עוד הקשה אא"ז מאור הגולה על פי' רש"י ורשב"א דחלדה היינו תחת העצם וכתב תוס' דהיינו בלא סכין רחבה וא"כ מאי מקשה הש"ס מ"ד מפני שהוא דורס אמאי לא אמר מפני שהוא חולד הא יש לומר דרצה לאוקמי מתני' אפילו בסכין רחבה, ולי העני בלא"ה קשה מאי משני הש"ס דקסבר מו"מ כשר ורצה לאוקמי מתני' אף במו"מ הא גם עתה משום חלדה לא איירי מתני' בכל גווני ודוקא בסכין שאין רחבה, וצ"ל דוודאי בה"א של הש"ס דמתני' כזעירא אלא שהשיבו לר"ח דשפיר צריך זעירא לומר דינו דאין מפורש במתני' דהוינא יכולים לומר טעם אחר ולאוקמי מתני' באופן דליכא סכין רחבה והוצרך זעירא לאשמועינן שפיר, משא"כ מו"מ למאן דסובר דכשר עיקר מצותו בכך וכן משמע מלישנא וסידור של הרמב"ם (בפרק וי"ו מהלכות מעה"ק) דכתב מו"מ ואם רוצה דורס משמע שמו"מ עיקר המצוה וכן אמר ר"י (דף כ' ע"א) זו היא עיקר מצותו ואף קוצץ ויורד וכי כן ליכא למיטעי במתני' דזבחים דטעמא משום דורס ובקוצץ דהא סתם מלק היינו במו"מ דזה העיקר מליקה ושפיר לא רצה לאוקמי בזה אלא מפני שחולד ובסכין שאין רחבה כנ"ל, ולפ"ז י"ל בה"א דמתני' באמת כזעירא ולא אמר רבא אלא דהוי טעי' כך מקשה אמאי לא אמר כר"ה דהוי טעי' מפני שחולד ועל ר"ה תירץ שפיר כיון שעיקר מצוותו במו"מ ליכא למיטעי, כנ"ל לומר.

והנה ראיתי אחרי רואי בפלתי שהביא ראיה מוכרחת נגד מה שנוטה דעת החכם צבי דזעירא בלא פסיקת החוט אמר דינו ואי כן מאי אמר ר"ח תנינא הא י"ל דאי ממתני' ה"א דוקא בפסיקת החוט ואשמועינן זעירא בלא פסיקת החוט ג"כ נבלה ומכח זה דחה דעתו לגמרי, ולדעתי העניה נראה די"ל דר"ח מקשה שפיר דהא אי דזעירא בלא פסיקת החוט ע"כ הא דלא קתני במתני' הא דזעירא ע"כ משום דזעירא סובר שמטמא מחיים ונבלה דמטמא מחיים לא קתני, ולכאורה משמע ממתני' דזבחים דקתני סתם ומטמא בגדים דלא מטמא מחיים מדקתני סתם מטמא בגדים וקשה על זעירא ומכח זה הוכיח

ר"ח דזעירא באמת לא אמר נבילה מחיים וע"כ הא דלא קתני דינו במתני' משום דאמר בפסיקת חוט הוי נבלה והקשה ר"ח ממ"נ תנינא או דכבר קתני זה במתני' או דמוכח ממתני' שלא כדבריו, ולהלכתא דמתני' דזבחים בלא ר"ב והטעם משום חלדה שפיר י"ל דזעירא סובר כשמואל דמטמא מחיים ובלא פסיקת החוט ג"כ אמר דינו וא"ש דעת החכם צבי.

מה שתמה אא"ז מ"ו הג' נ"י על דברי המהר"ם לובלין על דברת תוס' (כ"ח) רבי היא שכתב שם ליישב קושית העולם דחתיכת שדרה ומפרקת אין עושה טרפה במליקה למ"ד אין שחיטה לעוף מן התורה דכולה חדא נחירה היא א"כ קשה קושית התוס' (דף כ"ו ע"ב ד"ה לא אמרן) דלמ"ד אין שחיטה כו' למאי צריך לרבינא הקרא דנבלה וטרפה ותירץ דלטרפה צריך ולמהר"ם הנ"ל ליכא טרפה ג"כ במליקה, נ"ל פשוט דדבריו בדוקא אמורים על ר"ל בנזיר דאליביה מתרץ הש"ס שם דסובר אין שחיטה וכו' והוא סובר דכולה חדא נחירה היא ובאמת קרא דנבלה וטרפה כר"י אלא עתיד לדורשה אלא שתוס' מקשה מרבינא מאי יענה לתנא דסובר אין שחיטה לעוף מה"ת ותירץ תוס' לרבינא דסובר דאיכא טרפה ופליג על ר"ל דכולי חדא נחירה הוא, ודכירנא דשמעתי פשט זה בדברי מהר"ם מאאמו"ר הג' נ"י כאשר למדתי אצלו מס' חולין זה איזה שנים.

מה שתמה א"א מ"ז הג' נ"י על תירוץ תוס' בב"ק (דף ע"ו ע"א ד"ה שחיטה) די"ל דמום הבא מחמת מיתה לא הוי מום לפדות ע"י. ותמה הא למ"ד ישנו לשחיטה מתחילה ועד סוף ושחט בחוץ וגמרו בפנים פטור וגם לאידך מ"ד מ"מ בסימן אחד מודה וא"כ מיד כששחט מעט או סימן אחד אין לך מום גדול מזה עכ"ל. לא זכיתי להבין דבריו בזה דהא כוונת תוס' דאין לך מום גדול משחיטה שמתה מכח מום זה וניטל חיותה עם השחיטה, משא"כ אם שוחט מיעוט מהקנה דיוכל לחיות א"כ לא הוי מום ובכל הקנה או אפי' מיעוט מהושט א"כ מתה מכח זה והוי מום דלאחר מיתה דהיינו דהוי נבלה וכניטל חיותה, ולא זכיתי לעמוד על תוכן כוונת אא"ז הג' נ"י בזה וצל"ע.

עוד רגע אחת אדבר מה שלא הבנתי היום כאשר עיינתי בתשובת אא"ז הג' נ"י ח"א הנדפסים בסי' קכ"ד שהקשה על פירש"י דלמסקנא מוקמי' כל המתני' בסתם ורישא בשאכל עפר א"כ מאי פשיט הש"ס האיבעי' דשלא אוכל חרצן מדאמר ר"ל במפרש אליבא דרבנן, כיון דמיירי בשלא אוכל סתם שיעורו בכזית מש"כ בחרצן שמפרש דבר האיסור ותירץ דקושיא דהוי לר"ל לאוקמי מתני' כר"ע ושפירש דברים האסורים ובסתם וכר"ע הא כתבו התוספות בד"ה דמוקי לה וכו' דבמפרש ג"כ לא הוי כר"ע דמוכח איפכא מדאיירי במפרש וכן נאמר אי מוקי במפרש נבלות וטרפות הא לר"ע ל"צ וקושיא זו

כונתי אני לדעתו הרמה ב"ה ובקונטרסי לסוגיא הנ"ל ישבתי ע"ד חידוד ולא אטריח אא"ז מארי בזה עוד.

ואסיים בברכת הדיוט יאריך ד' ימיו ושנותיו וינוב בשיבה טובה כה עתירת נכדו הצעיר המשתוקק לתשובתו הרמה. ומשתחוה מרחוק מול הדרתו ומצפה לראותו. הצעיר והק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס נ"י

מפתח הסימנים

למצא דברי חפץ, עניני השאלות ותשובות אשר נקבצו ובאו בחלק יורה דעה מתשובות כתב סופר, למקומותם במושכותם, ע"פ סדר סימני הספר

דיני שחיטה

תשובה א

ע"ד התקנה שעשו אקרו"ט שלא ישחוט אלא מי שהורשה מהאב"ד, ואסרו איסור על השוחט ועל בשר הנשחט, כי בקעה מצאו וגדרו גדר - ופלפול נחמד בענין אי עביד לא מהני:

[ראה להלן תשובות ק"ב, ובנוספות א' ב', השייכות לה' שחיטה]

תשובה ב

עד אחד המעיד שלא שחט השוחט בהמה זו, ואח"כ באו ב' עדים והכחישוהו, וגם הוא חזר מדבריו הראשונים כי שקר ענה מתחלה, אם אסור לדידיה משום שויא אנפשי' חתיכא דאיסורא:

תשובה ג

ע"ד שוחט שידיו מרתתות, אם יכשר לשחוט בתמידות באומר ברי לי או באחרים רואים אותו שאינו מקלקל בשחיטה בשום דבר:

תשובה ד

בשוחט שהיה מוחזק בחזקת כשרות, וסלקוהו ע"י קול שהוציאו עליו אם יש לחוש לשחיטתו ששחט עד עתה.

תשובה ה ע"ד שוחט שסידר קידושין לכהן שקידש אשה גרושה מאישה:

תשובה ו

בסוגי' דרבוצה חולין מ' ע"א:

תשובה ז

ליישב קושי' הג' בעל שמלת בנימין על הפר"ח סי' ט', שכ' בתופס קנה העוף ושחט בסכין מלובן דכשר דהוי כחצי קנה פגום, מאי מקשה הש"ס על ר' זירא והאיכא צדדין די"ל בעוף קאי, והאריך ליישב גם שיטת הרי"ף שם ולבאר כל הענין:

תשובה ח

ליישב קושי' הגאון מו"ה אברהם אוללמאנן זצ"ל, למ"ד בית השחיטה רותח למה לא מנה סכין ששחט בו קדשים במתני' זבחים צ"ו ע"א השפוד והאסכלא מגעילין וכו':

תשובה ט

ע"ד פרה שילדה תאומים, ולד א' ביום סמוך ללילה, והשני בלילה, וא"כ יום ח' לראשון הוא יום ז' לאחרון, וטעו ושחטו השני ביום ח' לראשון, מה דינו של בשר עגל זה:

תשובה י

שוחט ששחט מסוכנת ושם עינו על הפרכוס ולא ראה, ואשה שעמדה על השחיטה אומרת שראתה שפשטה ידה, ובאו שניהם בבת אחת לפני המורה לשמוע מה דין עוף הלז:

תשובה יא

כמה חילוקים בדין המובא בש"ע דאין לטבח ליטול שכרו מכשירות דוקא ולא מטריפות:

תשובה יב

אודות מנהג השוחטים ליקח רגל מכל אוז הנשחט בחדשי טבת ושבט, ונמצאים הרבה אוזות טריפות והשוחט אינו מכיר אותם, ובסופה פסק החתם סופר ז"ל בענין זה:

תשובה יג

ע"ד שוחט שרגיל לשחוט בהולכה בלי הבאה:

תשובה יד

ע"ד השוחטים שאין בודקים אחר השחיטה אודות שמוטת הסימנים, וע"ד הבדיקה אם נשחט הרוב אם סגי בראית עין או צריכה משמוש היד:

תשובה טו

בדברי הרמב"ם פרק א' ממחוסרי כפרה ה' ז' ובענין חולין שנשחטו בעזרה, חטאת העוף במליקה:

תשובה טז

במ"ש הרמ"א דע"י תקיפת אצבע על שיפוי כובע נדע אם נשמטו הסימנים או לא, אם לא, אם

תשובה יז

באורים וחדושים בענין זמון לנכרי על בני מעים, ולהסיר השגת השואל על דברי החתם סופר בחיו"ד סי' י"ח:

תשובה יח

ליישב דברי החתם סופר ביו"ד סי' ע' דאפילו לר"מ נוהג בשר מן החי בעוף, ופלפול בסוגי' דחצי שיעור:

תשובה יט

בדין תרי ותרי ספיקא דרבנן, ומצדיק דברי הח"ס ביו"ד סי' ב' וסי' שי"ג:

[בדין כיסוי דם ע"י שליח - ראה להלן סי' קכ"א].

דיני

טריפות

תשובה כ

ע"ד אוזא שעמדה במקום דשכיחי שרצים ראטטען) שצווארה קרועה ואינה מלוכלכת בדם והקנה נראה לחוץ:

תשובה כא

כוללת כ"ב סימנים לבאר דיני ווּשט ותורבץ לענין נקובה ודרוסה ואופן בדיקתה, ובענין אוזות המלעיטים:

תשובה כב

מיישב קו' השואל על הסוגי' ר"פ אלו טרפות בענין ניקבה המרה:

תשובה כג

איך מורים בבית הכוסות שניקב עור וחצי ע"י מחט או חולי, והכרעה בשיטות האחרונים שנחלקו בהמסס שניקב ולא ניקב לחוץ:

תשובה כד

אם חשש נחמרו שייך בשתית מים רותחים, ומיישב דברי הח"ס בזה המנגדים לכאורה לדעת הרוקח ז"ל על דרך ישר ונפלאה

תשובה כה אם גידין רכין שסופן להתקשות לא גריעי מעור דמשלים לבשר בבהמה ובעוף מצטרף, או גריעי לענין נשבר העצם ואבר המדולדל:

תשובה כו

בענין נשבר העצם, יישוב דברי רש"י חולין ע"ו דהלכה כל"ק דרב, ודברי רי"ף ורמב"ם שם:

תשובה כז

בדין ס"ס דאפשר לברורי אי צריך לברר, וכמה חילוקים בענין זה, והאריך לבאר ולהשוות דברי הפוסקים בזה:

תשובה כח

בעדר של ק"מ צאן נמצא א' מהם פצוע, והרועה נכרי אמר שהבריח הזאב מיד אחר ששמע קול הרעש (עיין בפנים תוכן השאלה באר היטב) ובסופה המצאה חדשה אופן היתר להשהות י"ב חדש:

תשובה כט

פלפול בשיטת יש"ש דהא דסימן לטריפה שאינה יולדת דוקה לידה, אבל מתעברת בבהמה וטועונת בעוף וכו', ובדברי האחרונים אם זכר טרפה מוליד:

תשובה ל

אם גם בבהמה אין לחוש לריסוק אברים בנפלה על דבר רך כמו שמבואר בש"ס וברמב"ם ושו"ע לענין עוף:

תשובה לא

ע"ד שור שלא הלך יפה, ועבדי המוכר אומרים שנפל בפחות מעשרה טפחים אם צריך בדיקה (עיין השאלה בפנים):

דיני חלב

תשובה לב

בדברי רמ"א בשם כל בו שא"צ להסיר מריש מעים רק הקרום עם הדבוק בו אבל לא השומן הדבוק בטבחיא שתחתיו ואם חלב הדקין בריש מעים

דיני דם וגיד הנשה

תשובה לג

ליישב קושי' השואל בענין דם שבשלו דאורייתא או דרבנן, מתוס' חולין ק"ט ע"א על תוס' מנחות נ"א ע"א, וישוב דברי רש"י בחולין שם:

תשובה לד פלפול בדברי הפרמ"ג דבגיד הנשה פטור אם אכל כזית בכדי אכילת פרס:

תשובה לה

בסוגי' דחזקי' ור"א פסחים כ"ב ליישב קושי' השואל הגאון מוהר"י אסאד זצ"ל, וישוב דברי הרמב"ם שכתב דבגיד הנשה של עולה או נבלה חייב שתים:

דיני מליחה

תשובה לו

בדין הדחה ראשונה במי פירות, וליישב דברי הרמ"א מקושיות ט"ז וש"ך:

תשובה לז

ע"ד מורה א' שהתיר למלוח ע"י צריף שקורין (אללוין):
תשובה לח
ע"ד עגלים הנשחטים שלפעמים יעברו עליהם ל ג' ימים, ואם מפשיטים העור מתקלקל הבשר, אם יש להתיר ע"י ששופכין מים לתוך העגלים וע"ג העור מבחוץ:
תשובה לט
ישוב סתירת הרא"ש דממ"ש חולין קי"א משמע דס"ל דיש מליחה לכלים, ובדף קי"ג כ' בפירוש דאין מליחה לכלים:
תשובה מ
אם מותר להשהות לכתחלה כבדא ג' ימים מעל"ע כדי לצלותה אח"כ, לפי שהרמ"א מחמיר בבשר שאין להשהותו ג' ימים בלי מליחה דילמא ישכח ויבשלנו:
תשובה מא
ע"ד הנהוג במקום השואל שצולים הכבד על הקרקע של תנור גרוף או על תנור ברזל, ויש שמלבנים אבן ומניחים אותו בתנור וצולים עליו, ועוד נוסף שמטגנים אח"כ הכבד בשעת התכת השומן, או שמתיכין השומן במחבת שטגנו הכבד, מה דין של השומן:
תשובה מב
כבדא שנמלחה בכלי שאינו מנוקב אם נאסרה:
תשובה מג
אם יש לחוש למ"ש הפרמ"ג שמי שלא מלח בני מעים במזיד שאסור בדיעבד כמבטל איסור לכתחלה במזיד:
תשובה מד
ע"ד חלב שנחלבה ג' ימים קודם השחיטה, ונמצאה הבהמה טרפה ע"י אונה הסרוכה לאומה למעלה מחציה, וע"ד הכלים שנתבשל החלב בהם, וביאור רחב על כל הענין:
דיני דגים
תשובה מה
ע"ד דג שטיר"ל שדיבר בו הנוב"י בחיו"ד סי כ"ח:
תשובה מו
בענין סימני דגים ע"ז דף מ' וחולין נ"ט: דיני תולעים
תשובה מז
אם יש לסמוך על מ"ש הפר"ח שמי שרוצה לאכול קטניות יקנם תחלת השנה ויניחם במים רותחין וימתין אח"כ ששה חדשים, שכל תולעת מת שעבר עליו ו' חדשים חוזר

לעפר, ואין חשש תולעים שבמחובר, ולהתליע בתלוש אין לחוש כיון שהונחו במים רותחין אין מתליעין עוד:

תשובה מח ע"ד פלוגתת האו"ה עם הדרכי משה בכמהים ופטריות כיון דמאוירא קא רבו אי חשיבי כמחובר לקרקע ומקרי שרץ השורץ על הארץ:

דיני ביצים

תשובה מט

פלפול בסוגיא דשחלא קמא חולין נ"ח:

תשובה נ

ע"ד תמיהת השואל שלא הזכירו הפוסקים דין ביצת השרץ עד שלא רקמה, ומענין לענין באותו ענין:

תשובה נא

בדין איסור מכירה לעכו"ם דבר האסור מדרבנן משום שמא יחזור וימכרנה לישראל:

דיני בשר וחלב

תשובה נב

פלפול ארוך בסוגי' דטיפת חלב:

תשובה נג

עוד בסוגי' הנ"ל ובסופה העתק מקצת חידושים לסוגי' דטעם כעיקר:

תשובה נד

אם יש למחות באותן שמבשלים קדירות של בשר ושל חלב יחד על תנורים של ברזל (שפארהערד), שכמה פעמים נשפך מן הקדרה של בשר על התנור ומושיבין עליה קדרה של חלב בלי שום הכשר:

תשובה נה

כלי חדש שקנהו לבשל בו חלב ובטעות בשלו בו בפעם הראשון בשר עוף, אם מותר לבשל בו חלב אחר מעל"ע ע"י הכשר הגעלה ג"פ, ופלפול בדברי הרא"ה אי אמרינן בהתירא בלע נטלפ"ג:

תשובה נו

בענין חם לתוך צונן אי תתאה גבר, פסחים פ' כיצד צולין:

דיני תערובת

תשובה נז

פלפול בדברי הריב"ש סי' רפ"ח דמגמע ופולט באיסורים אינו אסור אלא מדרבנן:

תשובה נח

כמה חילוקים בענין טעימת איסור שנתערב בהיתר אם סגי במגמע ופולט או בלחיכת לשון או צריך דוקא שיאכל ויבלע:

תשובה נט

ע"ד תבשיל של בשר שנתבשל בקדרה בלי רוטב של מים אבל הי' בו מוהל הרבה מתבשיל עצמו, ועירו מן הקדרה לכמה כלים ונמצא בא' חתיכת בשר עוף שידוע לבעה"ב שהוא טרפה, ואין ספק שהיתה החתיכה בקדירה בשעה שנתבשל, וגם א"א לשער כי כבר נאכל ממנו:

תשובה ס

במבטל איסור לכתחילה אי קנסו בנו אחריו או לא, וביאור כל הענין:

תשובה סא

להחזיק דברי הצמח צדק שכ' דאסור לערב מעט חלב פחות מנ"ט לתוך הפת דהוי כמבטל איסור לכתחילה אף שעכשיו היתר הוא:

תשובה סב

על דברי הטו"ז סי' צ"ט דאומר מותר עדיף משוגג דעלמא ולא קנסינן בו אטו מזיד, ומביא ראי' לזה מתוס' בכורות, והפר"ח השיג עליו דמשמע איפכא מתוס' שם:

תשובה סג

יצא לישע עמו עם אלקי אברהם לזכותם בדין לדונם לכף זכות, על אשר לא שמים סכין בלועם לבלתי התגאל באיסור שקצים ורמשים המה הרחשים אשר מצויים מאד בימים החמים ובפרט במדינות החמות, ודרכו בקודש על דרך אשר דרך הגאון ז"ל בפלתי להוגה דיעות בדין לגבב שיטות ראשונים, ודרכו דרך סלולה יקרא אליבא דכל הפוסקים ולפי פסק המחבר בשו"ע והרמ"א. (יעויין היטב בפנים אופן ההיתר ברחשים הפגומים דוקא ויעויין היטב ביו"ד סי' פ"ד בטו"ז ס"ק י"ד ובש"ך שם ס"ק ל' ובחות דעת סי' ק"ד סק"ט):

תשובה סד

פלפול בענין חתיכה הראויה להתכבד:

תשובה סה

עוד בענין הנ"ל:

תשובה סו

במ"ש הרמב"ם פ' ט"ו מה' מ"א בלשון יראה לי דקונמות לא מקרי דבר שיש לו מתירין, והקשו עליו הלא היא משנה מפורשת בנדרים קונמות בנ"ט:

תשובה סז בדין חתיכת בשר ששהה ג' ימים בלי מליחה ונתערבה, האיך דנין בה בדין דשיל"מ, ובאור שיטת הרי"ף ושאר ראשונים בענין דשיל"מ:

תשובה סח

פלפול עם הרה"ג מו"ה אהרן זינגער ז"ל בסוגיא דדבר שיש לו מתירין:

תשובה סט

בענין נותן טעם לפגם:

תשובה ע

עוד בסוגי' הנ"ל:

תשובה עא

אם גם בשרצים הפגומים בתולדותם דאסרה התורה וחידוש הוא אמרינן נטלפ"ג אם נשתנו מברייתן לגריעותא יותר:

תשובה עב

בדברי או"ה דהיתר הנכבש בכלי איסור מעל"ע אסור משום כבוש כמבושל, ותמהו עליו הט"ז וש"ך בסי' ק"ה הא ברגע שנעשית כבוש כמבושל באותו רגע נטלפ"ג הוא:

תשובה עג

ליישב קו' השואל על החות דעת שהסביר לומר דבמצות עשה גם הרמב"ם מודה דספקו להחמיר מה"ת ושפיר ילפינן מעולה ופסח דמצות עשה היא דאזלינן בתר רוב וע"ז הקשה דעדיין לא מוכח דאפשר דבדקי לי' לפסח ומשום עצם לא תשברו אין לחוש כיון דספק הוא ומותר לשבור דדרשינן בו בכשר וכו':

דיני מאכלי עכו"ם

תשובה עד

באותן בתי משתאות שבאים נכרים לשתות, ובעל הפונדקי יהודי מוכר להם גם לאכול שמה, ולפעמים מבשל ומוכר להם בשר טרפה, אם אין מצוי לו בשר כשר, אם מחויבים למחות בהם:

תשובה עה

ע"ד סוחרי ארץ כשהם על הדרך שופתים קדירותיהם עם קדירות הנכרי ביחד וקדירותיהם מכוסים אם יש לסמוך על מ"ש הש"ך סי' קי"ח דכה"ג שרי:

תשובה עו

כמה חילוקי דינים בעניני חשוד, יו"ד סי' קי"ט:

תשובה עז

מי שנוהג איסור בדבר משום דמכרע לי' מסברתו לאיסור או סובר כשיטות האוסרים, ולחבירו מכרע לי' דבר זה להתירא, אם מותר להאוסר לתת להמתיר לאכול:

דיני הכשר כלים

תשובה עח

בקדרת ברזל מצופה בפנים ע"י היתוך געשמעלצט) של בשר אינו בן יומו עמדה אצל האש, ונשפך מקדירה שאצלה חלב מבחוץ, אם יש להתיר ע"י הגעלה (עיין לקמן תשובה פ' שהאריך בזה):

תשובה עט

בישוב קושי' ש"ך יו"ד סי' ס"ח על שיט' ר"י דכלי נחושת אינו בולע רק כשאור מהלך תחתיו, מה יענה למתני' זבחים צ"ה ע"ב דאחד שעירה בתוכו וכו' טעון מריקה ושטיפה והיינו בכלי נחושת:

תשובה פ

ע"ד כלים המצופים בפנים בהיתוך געשמעלץ) שנתבשלה בהם בשר בלי מליחה, אם יש להם היתר בהגעלה ג"פ:

דיני יין נסך

תשובה פא

אם מעיד אדם על עצמו שעשה איסור דרבנן לפי שאין אדם משים עצמו רשע:

תשובה פב

אם עד אחד אינו נאמן נגד הרוב כמו שאינו נאמן נגד החזקה:

דיני עכו"ם

תשובה פג

אם מותר למכור לעכו"ם לפני חגיהם שמן לבונה ונרות בעיר שלא נמצא לקנות דברים אלו רק אצל סוחרים ישראלים:

תשובה פד

אם מקפידים הכומרים שידליקו ישראל נרות בחלונותיהם בשעה שמסבבים ביום אידם בצלמים, וכשאין רואים אור דלוק לכבודם זורקים אבנים ובלסתראות, אם מחויבין להסתכן בנפשא או לא:

דיני רבית

תשובה פה

ע"ד מכירת שטר ומלוה לחבירו לענין איסור רבית:

דיני נדה

תשובה פו
בכונת תוס' ריש נדה שאין למדין טומאת אשה נדה מטומאת סוטה, דאין למדין אלא טומאת מגע ולא טומאת ראיה:
תשובה פז
אם גם בשעת וסת דעלולה לראות אם אמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אם מהני אמתלא:
תשובה פח אשה שהוחזקה נדה בשכונותיה ע"י שלבשה בגדי נדה, ואומרת אמתלא שסבורה שדם נדה ראתה, ועתה נודע לה בבירור שמחמת מכה בא לה, אם אמתלא כזו מהני:
תשובה פט בענין אשה שלא טבלה כראוי אי מבעי' הבחנה להבחין בין ולד פגום ושאינו פגום:
תשובה צ
אשה שראתה ב' פעמים בהפלגה ביום ל"ג לראיתה, ובפעם הג' ראתה ביום ל"ב לעת ערב אחר שהתפללו הצבור ערבית, אם נחשוב שעה זו ללילה וקובעת וסת ביום ל"ג ואינה חוששת עוד לוסת החודש, או נחשוב אותה ליום ולא נקבע הוסת וחוששת עוד לוסת וליום החודש וליום הפלגה:
תשובה צא
ברטיה שהמציאו הרופאים שצריכה להיות ע"ג האשה ערך ג' או ד' חדשים רצופים ובתוך זמן זה א"א להסירה כי אם בקריעת עור ובשר עמה, וגם היא אומרת שאינה מקפדת במונחת הרטיה עליה, וכשתבריא נופלת מעצמה, אם חוצצת רטיה זו לענין טבילה:
דיני מקואות
תשובה צב באותן נשים שרוחצין וחופפין במקוה חמה שטובלין בה אם יש למחות בהן משום גזירת מרחצאות:
תשובה צג
ע"ד הש"ך ביו"ד סי' ר"א ס"ק פ' דהא דאין נזחלין מתערבים היינו מי גשמים ולא מי מעין:
תשובה צד
ע"ד הח"ס חיו"ד סי' ר"ו:
תשובה צה
ע"ד החתם סופר חיו"ד סי' ר"ו:
תשובה צו

בדין חבור ע"י קטפרס ונצוק לענין מקוה ונטילת ידים ובדין טופח ע"מ להטפיח:
תשובה צז
ע"ד מרחצאות החמים אשר בעיר ידוע לטבילת נשים:
תשובה צח
בדין סתימת גיגית הקבועה בקרקע:
תשובה צט
ע"ד הש"ך סי' ר"א ס"ק מ"א וס"ק קי"ב:
תשובה ק
בגיגית מקוה מים העומדת על עמודים הקבועים בקרקע:
תשובה קא
אם יש לעשות נקב בשולי הגיגית כדי לנקות המקוה וקובעים בנקב כלי הנקרא (וועגטיל) וכו', אם אין לחוש משום שכלי זה של מתכת הוא והוי הוי' המקוה עי"ד המקבל טומאה:
תשובה קב
בשוחט שאמר תחלה טרפה ואח"כ אומר כשר באמתלא, אם יש מדת חסידות להחמיר:
דיני נדרים ושבועות
תשובה קג
במה דתמה השואל על דברת חת"ס סופר שו"ת יו"ד סימן שכ"א דיכול להקדיש על ידי שליח, ומענין לענין בסוגיא דאומר אמרו, ובהא דמילי אי ממסרן לשליח, ובסופו דברי דרוש ואגדה:
תשובה קד בדין אם אמר דברים בלחש, כל שלא השמיעם לאזנו הוי כדברים שבלב, וביאור השיטות והפוסקים בזה:
תשובה קה
במי שנשבע שלא לאכול פירות שבעה ימים קודם שימות, שמספק אסור לו לאכול מיד דחיישינן שמא ימות, אי מקרי חלות הנדר ויוכל להתירו מיד או לא כי אולי לא ימות עד לאחר הזמן:
תשובה קו
בענין כתיבה כדיבור, ועדות ושבועה בכתב, באר רחובות כל חמירא מראשון לראשונים הרמב"ם עד רבותינו אחרוני אחרונים זצ"ל יעוין שם:
דיני כבוד אביו ורבו
תשובה קז

על אדות תלמיד שיש לו דין ודברים עם רבו המובהק אם רשאי לתובעו לבית דין לדון עמו, ואם הב"ד רשאין להזדקק לדבר הזה ולא הוו כמסייעין ידי עוברי עבירה:

תשובה קח

בענין הנ"ל:

תשובה קט

בענין הנ"ל:

דיני צדקה

תשובה קי

על אודות שנהגו גבאי צדקה שמלוים אחרים ממעות המקובץ לתושבי עניי ארץ ישראל או משאר מעות צדקה, אי שפיר וכדין עבדי או לא:

תשובה קיא על קושית גאון אחד ז"ל בנדרים דף ז' ע"א בענין יש יד לצדקה:

תשובה קיב

באחד שצוה בחליו לעשות פדיון נפש עבורו ולחלק ארבעים זהובים, וכן נעשה, וקבצו לומדי תורה ולמדו בעבורו שיהא להחולה זכות התורה שתעמוד לימין צדקו שבזכותה ירפא מחולי זה, ונחלק להם סך הנ"ל, ופקפק צדיק אחד כי לא יצא ידי נדרו במה שפרעו ללומדים שכר בטלת הלומדים ממעות צדקה שהפריש כבר לפדיון נפש, כי שכר לימוד תורה אין להם ליקח, יעוין שם:

תשובה קיג

בענין תקנה הקדומה ממרן הב"י ומהר"ם אלשיך ז"ל שגזרו אומר ותקנו שכל מעות שיתנדב לרבי מאיר בעל הנס יהי' דווקא לעניי תושבי ארץ הקדושה ולא ישונה לשום צדקה אחרת:

תשובה קיד

בענין קבלת צדקה משר נכרי לפי מה דמבואר בשו"ע יוד"ע סימן רנ"ד דאסור לקבל צדקה מן הנכרי:

דיני מילה

תשובה קטו

יישוב על הרי"ף שבת פרק ר"א דמילה דפסק להך ברייתא דבספק אין מחללין את השבת, והוא דלא כאוקימתת הגמרא שם, ופלפול ארוך בסוגיא ובשיטות פוסקים ראשונים ואחרונים, ובסופו דברי אגדה:

תשובה קטז

בדבר הלכה למעשה בתינוק שנולד מהול אם יכול להטיף ממנו דם ברית ביום שמיני שלו וודאי שחל ביו"ט שני של גליות של שני ימים אחרונים של חג:

תשובה קיז

על דבר אשה אחת שילדה מאז תאומים ומתו שניהם מחמת מילה וגם לאחותה מתו בניה מחמת מילה ולאמה מתו כל בניה מחמת מילה, ועתה ילדה אשה זו תאומים בן ובת אם רשאים למולו כדינו:

תשובה קיח

על דבר הרמב"ם שבתינוק שמתו שני אחיו מחמת מילה שאין מוהלים אותו עתה רק ממתינים לו עד שיגדל ויתחזק כחו, והקשה הנו"ב מנ"ל להרמב"ם זה דהא בגמרא סתמא קתני אין מוהלים דמשמע לעולם, יישוב וביאור רחובות בסוגיא והפוסקים:

תשובה קיט

על קושית השואל בדברי ר"ן ר"ה פרק יו"ט שנתן טעם שלא גזרו משום שמא יעבירנו במילה בשבת יען דאין הכל טרודים יזכיר אחד את חבירו, מ"מ נגזור משום שמא יוציאנו מרה"י לר"ה, דברה"י לא שייך טעם זה, וכדאיתא בפי' בר"ן סוכה פרק לולב וערבה דגם משום טעם זה גזרו אלא רבה חדא מתרתי נקט, ובראשו דבר אגדה ובסופו דרוש ואגדה הרבה:

תשובה קכ

באחד שלא מל מעולם שאסור למול פעם ראשון בשבת דחיישינן שמא יקלקל, אם אין שם מוהל אלא הוא אי גם מצות וביום השמיני נדחה מפני חשש זה:

[עיין להלן סי' קכ"ב]:

תשובה קכא

באב שהוא מוהל אם רשאי לעשות שליח במקומו או לכבד לאחר למול בנו, וכן במי ששחט אם יכול לעשות שליח במקומו או לכבד לאחר מצות כיסוי:

תשובה קכב

במה שנסתפק גאון אחד בהאי דינא דשו"ע דמי שלא מל מעולם לא ימול פעם ראשון בשבת דחיישינן שמא יקלקל, ומסתברא לו דהאי דינא דווקא בדאיכא אחר אבל בדליכא אחר לא דחינן מצות וביום השמיני בשביל חשש זה, ולפי סברתו זאת מסופק אם גם איכא מוהלים אחרים והאב בעצמו מוהל רק שלא מל מעולם, דימול האב דווקא ולא ידחה מצוותו דרמיא עליה דידי' משום האי חששא דשמא יקלקל:

[ראה לעיל סי' ק"כ]:

תשובה קכג

על דברת ב"י בשם הרמ"ה דסבר דהא דקאמר הרמב"ם דאב המל בנו מברך שהחיינו, זה דווקא במל האב עצמו דומיא דפדיון, וביאר שם רחובות בענין הזה, ובסופו דברי אגדה הרבה ערבים לשומעיהם:

דיני עבדים

תשובה קכה

העמיק והרחיב בהאי סוגיא דברכות דף מ"ז ע"ב בהא דר"א שחרר עבדו והשלימו לעשרה, וליישב סתירת הסוגיות מגיטין דף ל"ח ע"ב, וביאר ארוכות בכל הענינים המסתעפים לסוגיות אלו:

תשובה קכו

בענין הנ"ל ובסוגיא המפקיר עבדו יוצא לחירות שם בגיטין ובדין מפקיר בשבת:

דיני ספר תורה

תשובה קכז

ספר תורה שנמצא בו ביריעה אחת בשני מקומות שהשם הו"י ב"ה כתוב חציו על הגויל וחציו על המטלית, וכן נמצאים שמה גם שאר תיבות חצים על גויל וחצים על המטלית:

תשובה קכח

ע"ד אחד שכתב ס"ת וכאשר השלים ספר בראשית מצא בפ' לך לך בפסוק ברוך אל עליון שצואר הלמ"ד של השם ב"ה יוצא חוץ לשיטה, ועוד נמצא באותה יריעה מעט מזעיר מה' אחרונה של שם הו"י ב"ה ורוב עובי רגלה השמאלית יוצא חוץ לשיטה:

תשובה קכט

במצות עשה של ועתה כתבו לכם השירה שכתב הרמב"ם דלכן צריך לכתוב כל התורה משום דאין כותבין התורה פרשיות פרשיות, והרחיב לבאר בספיקת שאגת אריה בדברי הרמב"ם, וגם אי נשים מחויבות במצוה זו, ובסופו דרוש ואגדה דברים מתוקים וערבים כנתינתן מסיני:

תשובה קל בס"ת שהשמות הקדושים ב"ה כתובים מקצתם על היריעה ומקצתם על המטלית:

תשובה קלא

על מה שטעה הסופר בפ' ויחי וכתב ויאמר יעקב אל, וחסרים שני תיבות אל יוסף, ומסופקין אם תיבת אל שכתוב כתב בקדושת השם והשמיט אל יוסף, או השמיט יוסף אל ותיבת אל שכתב חול הוא, וביאר רחובות בסוגיא כתב על גבי כתב בגיטין דף כ' ע"א:

תשובה קלב

על מה דקיי"ל ששני תיבות מפסוק כותבין בלי שירטוט אבל שלשה אין כותבין, ונסתפק השואל אם מותר לכתוב שני תיבות בלי שירטוט ותיבה השלישית בשירטוט, דבאופן כזה לא כתב שלשה תיבות יחד בלי שירטוט:

תשובה קלג

במי שאוכל מאכלות כשרות ומתפלל בימים נוראים בבהכ"נ אע"פ שהמיר דתו אם מותר למכור לו ספר תורה או לא:

תשובה קלד

ע"ד שקנו בכפר אחד ספר תורה הנמצא ביד נכרי ואין להם ס"ת אחר כשר אם מותר לקרות בו בלא ברכה:

תשובה קלה

ע"ד אחד שנמצא כתוב בצוואתו ששני ספרי תורה שלו יהא אחד להקהלה והשני לחברא קדישא, ועתה בא בן אחיו שלו יורש דאורייתא ורוצה לקנות הס"ת כדי שיהא לו זכרון טוב מדודו, והציבור צריכין לדמי זבינו לדבר מצוה אם מותר להם למכור לו:

תשובה קלו

כמה חידושים בדיני מצות כתיבת ס"ת:

תשובה קלז

בענין ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבם מסור שפסולין המה כמבואר בשו"ע או"ח סימן ל"ט וביוד"ע סימן רפ"א, אם גם במסר פעם אחת פסולים המה או בעי דווקא מוחזק שמסר שלשה פעמים:

תשובה קלח

על דברת הגאון מוהר"י אסאד זצ"ל שיצא לחדש בנתינת טעם בס"ת שכתב מסור דפסול, משום דכשהגיע לכתוב הפסוק לא תעמוד על דם רעך אני ה' לא יקדש השם, וכדרך שכתב הש"ך בשם המרדכי בס"ת שכתב ממזר וגר:

תשובה קלט

יצא לחדש שאם הוציא דלת הבית מצירה והחזירה צריך ליטול המזוזה ולחזור ולקבעה, דאי לאו הכי פסול משום תעשה ולא מן העשוי:

תשובה קמ

ע"ד סופר אחד שעוסק ובא לתקן ס"ת, ונפלה טיפת דיו בה"א ראשונה של שם בן ארבע ב"ה, עד שנשתנה ונפסל מצורת האות, וטעה ומחק טיפת הדיו עד שחזר האות לצורתו הראשונה להיות נקראת ה"א, אבל פסולה מצד חק תוכות, ונבוך מה לעשות כדי להכשיר הס"ת, יעיין שם:

תשובה קמא
ע"ד ס"ת שמצא בו המגיה כמה נגיעות ובתוכם כמה נגיעות בשמות הקדושים שאינם נמחקים שנפסקה ההלכה דיכול לגרר הדביקות, אבל הגאון זצ"ל בנו"ב שדא בי' נרגא דזה דווקא בידוע שנעשה הדיבוק מעיקר בשעת הכתיבה, האיך לדון ולעשות בזה, יעוין בגוף התשובה:
תשובה קמב
קורא אחד שלא הי' בקי בקריאת ספר תורה וניקד הס"ת ורשם הנגינות והטעמים בו באבר, מה דינו, יעוין בגוף התשובה:
תשובה קמג
ע"ד גמרה של תורה שכתוב תיבת ישראל לבד באמצע השיטה האחרונה, אם יש קפידא דבעי' דווקא כל שלשה תיבות אלו לעיני כל ישראל להיות כתובים בשיטה אחרונה:
תשובה קמד
עמוד של ס"ת אשר היא בצד התחלת התורה בצד בראשית אם מותר ליתנו בסופו בגמרו התורה אצל לעיני כל ישראל, אם יש בזה מחשש הורדה מקדושה או לא:
דיני פדיון הבן
תשובה קמה
פנויה אחת שילדה זכר והוא פטר רחם לאמו ודיימי מבועל ולא דיימי מעלמא, על מי החיוב לקיים מצות פדיון, יעוין בגוף התשובה:
תשובה קמו
בכהן אחד עשיר שהלוה מטבעות כסף לאחד שנולד לו בן בכור לאמו על תנאי שיפדה בנו דווקא על ידו, אם יש בו משום רבית, יעוין בגוף התשובה שם:
תשובה קמז פלפול נחמד וגם נעים בשלהי מסכת פסחים בהא דר' שמלאי איקלע לפדיון הבן:
תשובה קמח
עוד בענין הנ"ל:
תשובה קמט
ע"ד אשה מבכרת שילדה בן שבעה אחר שכבר הפילה לשבעה או לשמונה שבועות, ומדברי המילדת נראה שאיננה בקיאה או לא נתנה דעתה לידע זאת אם בן זה נתחייב בפדיון או לא:
תשובה קנ

באחד שבנו הבכור הוא רחוק ממקומו ומוכרח לפדותו דווקא על ידי שליח, אם מברך השליח שהחיינו או לא:

תשובה קנא

בענין ספיקת רשכב"ה בעל חת"ם סופר זצ"ל על דברת מג"א בסימן של"ח היאך אנו מחשבים חודש ימים של פדיון הבן, ומאימתי חל על האב חיוב הפדיון:

תשובה קנב

אם כהן ולוי יכולין להיות שליח של אב או בן לפדיונו יען דליתיה בדנפשם:

דיני בכור בהמה טהורה

תשובה קנג

באחד שקנה פרה מבכרת מנכרי במשיכה וחזר ומכר מבכרת זו לנכרי אחר במשיכה וילדה, אם יש חשש בולד הנולד לענין קדושת בכור:

תשובה קנד

ע"ד אחד שנתן במתנה חלק מפרה מבכרת שלו לנכרי ולקחה הנכרי לרשותו, אם משיכה לבד מהני להפקיע הוולד מקדושת בכור יען כי במתנה יש לומר גם רש"י מודה דמשיכה קונה:

תשובה קנה

ע"ד אחד שהי' לו פרה מבכרת ואמר לנכרי אם תלד זכר שלך תהא בעד סך מסוים, וקבל דראנגאב כנהוג, ואחר כמה ימים נמצא בוולד שנולד מום ולא נודע מי עשהו, אם יש להתיר לשחוט ע"פ מום זה, יעוין בגוף התשובה:

תשובה קנו

בישראל שקנה פרה מבכרת מנכרי בקנין מעות, וחזר ומכר מבכרת זו לנכרי בקנין מעות וילדה, אי יש לחוש בוולד זה משום קדושת בכור:

תשובה קנז אם מועיל הפקר להפקיע מקדושת בכור:

תשובה קנח

באחד שמכר פרה מבכרת לנכרי במעות לבד וילדה אם יש לדון וולד זה לספק בקדושת בכור, וגם אם לדון בענין הטלת מום בבכור זה לספק דרבנן, יעוין בתשובה שם:

תשובה קנט

בבכור אחד שביד ישראל בעליו שעשה נכרי מום בו לדעתו של ישראל, ואסור לשחטו על מום זה, אם מותר ליתנו לכהן והכהן ישחטנו במומו:

תשובה קס

ישראל שקנה מחבירו חצי בהמה חי' ונתן מעות, אם עדיין יכול לחזור בו כל זמן שלא משך, או נימא דבזה מעות לבד קונה דלא שייך בו שיאמר נשרפו חיטיך בעליי' דהא יציל משום חצי' שלו:

תשובה קסא

פלפול בדברי רש"י בבא מציעא דף מ"ח ע"א שכתב נפקא מיניה בין לר"י ובין לר"ל לענין אם קידש בו האשה:

תשובה קסב

ביאר רחובות שיטות פוסקים ראשוני' ואחרוני' ז"ל בענין חליפי איסורי הנאה יעוין שם:

תשובה קסג באחד שקנה פרה מישראל במשיכה בלי מעות וחזר ומכר פרה מבכרת זו לנכרי במשיכה ומעות, אם מהני מכירתו לנכרי להפקיע הוולד מקדושת בכור כיון שלא קנה אותה רק במשיכה לבדה:

תשובה קסד

אחד שמכר פרה מבכרת שלו לנכרי ומשך הנכרי ולא נתן מעות, ואח"כ עשה בוולד הנולד מום אם מותר לשחוט על פי מום זה, יעוין בגוף התשובה:

תשובה קסה

לפי מה שמביא הב"י שיש אומרים שהוא מין חי' ויש אומרים מין בהמה ולא הכריע להלכה ונשאר בספיקו, אם גם לענין קדושת בכור נדונו לספיקא:

תשובה קסו

פלפול במה שהקשה השואל על דברת שעה"מ שמתמיה על הרשב"א יבמות דף קי"ד דסבר דבדרבנן מותר לספות בידים לקטן מש"ס שבת ריש פרק מפנין:

דיני כלאים ותרומה

תשובה קסז

בא ליישב מה שתמה גאון אחד ז"ל על החת"ס סופר בשו"ת יוד"ע סימן רפ"ז שמסופק אם שייך הרכבה אף בשני מינים שאחד מהם לא יעלה על הקרקע וירקב בארץ:

ישוב ד' החת"ס ביו"ד סי' ש"כ דבתרם ע"י שליח שניהם יכולין לשאול עליה].

דיני נידוי וחרם

תשובה קסח

באחד שנשא אשת אחי אמו אם יש לכופם בכל מיני כפי' על ידי רדיפות שיעזבו דרך רשע, יען כי יש לחוש שעי"ז יצאו לתרבות רעות הם ובניהם עמם, יעוין בגוף התשובה:

דיני שמחות

תשובה קסט

על מה שפסק הרמ"א בשו"ע יוד"ע סי' שע"ג כהן השוכב ערום ומת בבית צריך לרוץ חוצה ולא יעכב עד שילביש עצמו תחילה, ובדג"מ שם כתב שיש להקל ולסמוך על שיטת תוספות ברכות כ' ע"א, אם יש להקל כדברי הדג"מ נגד תה"ד ורמ"א:

תשובה קע

אדות גבאי דחברא קדישא שנתנו עצות בנפשם להעמיד עמודים בין קבר לקבר, ועל העמודים לקבוע נסרים כדי שיוכלו לילך עליהם על הנסרים ולא יצטרכו לדרוך על הקברים, אם יש בזה חשש יען כי בה"ק אסור בהנאה והם נהנים במה שהעמודים עומדים על הבה"ק:

תשובה קעא

ביאור שיטת הפוסקים בהא דמי שהיה רגיל בעבירות תדיר ומת לענין להתאבל עליו ולומר קדיש בתר' לתיקון נשמתו:

תשובה קעב

ע"ד קטן שמת לו אמו אם מחויב האב לחנכו לנהוג ימי אבילות, וחלקו בזה קמאי הטו"ז בשם הדרישה ביורה דיעה סימן ש"ס והש"ך בנקה"כ שם:

תשובה קעג

ע"ד אחד שהלך מביתו ושלח ע"י בנו לאשתו תפיליו וגם מכתב אשר בו הודיע לה שלא תראהו עוד, ואח"כ מצאו אחד נטבע במים ויש איזה סימנים גרועים כי הוא הוא הנ"ל, מה דינו לענין שמתאבלים עליו ולומר עליו קדיש יתום:

תשובה קעד

אם מותר לפתוח קבר ולבדוק בהקבור שם ולנוולו לראות אם יש סימנים מובהקים בגופו כדי להתיר אשתו להנשא שלא תשאר עגונה כי הרבה חששו חכז"ל אודות תקנות עגונות:

תשובה קעה

בעיר שבית הקברות רחוק הרבה מאוד מהעיר וקשה מאוד כח הסבל לשאת בכתף המיטה ולגמול חסד כראוי וכמחויב, וחוששים מאוד כי עי"ז יונח המת באמצע הדרך בבזיון בלי נושאי המטה כלל, אם מותר לנהוג אותו על עגלה ע"י בהמות בלי נשיאת כתף, וגם כי יש לחוש לנהג בעגלה משום חוקות הגוי כי כן נוהגים הגוים במקומות האלו:

תשובה קעו

אב אחד שהי' נוטה למות וכבר הי' מוכן הכל לצרכי חתונת בנו טבח טבוח ויינם מזוג ומהרו והכניסו הזוג לחופה, ואח"כ באותו יום מת האב אם מונה שבעת ימי משתה תחלה או לא:

תשובה קעז

בדין קבר שאסור בהנאה אם מותר לקבור בו מת אחר, ומצבה שנאסרה בהנאה אם מותר להניחה על קבר אחר, וכן תכריכין של מת אם מותרים למת אחר:

תשובה קעח

באחד שמת ערטילאי וקבצו וגבו על שמו לצרכי קבורה והותיר מהמעות המקובץ בעדו אשר ינתן ליורשיו כדאיתא בשו"ע, ומסופק השואל אם רשאים מהמעות המותר להעמיד מצבה בלי הסכמת היורשים:

תשובה קעט [חסרה].

תשובה קפ במי שצוה שאל יקברוהו וגם יורשיו ובני משפחתו מסכימים לצוואתו אם אעפ"כ קוברים אותו ואם מוציאים ממון מן היורשים בעל כרחם לקבורתו, וביאור בסוגיא בסנהדרין דף מ"ו ע"ב באיבעית הש"ס קבורה משום בזיונא או משום כפרה הוא, ובסופו דברי אגדה יעוין שם:

תשובה קפא

מי שהוא אונן בימי הספירה כל הלילה וכל היום היאך ינהוג במצות ספירת העומר וכדי שיוכל לספור אח"כ כל הלילות בברכה:

תשובה קפב

מטעם המלך ושריו יצא גזירה שלא לקבור שום מת עד כלות שני פעמים מעת לעת, אם יש למצוא היתר ותקנה שלא יתבטלו האוננים שני ימים ממצות ק"ש ותפלה ומשאר מצוות, יעוין שם:

תשובה קפג

באחד שמת בכפר בר"ה במגפה ר"ל ונקבר שמה אם מותר להוליכו למקום אשר קבורים שם אביו ובני משפחתו:

תשובה קפד

על אדות שהשרים רוצים להעמיד על הבית קברות בית אוצר, ולעשות מכמה קברים דרך סלולה להיות מעבר לרבים וא"א למחות או לפעול שלא יבצעו מעשיהם, אם מותר לפנות המתים ממקומות אלו על צד השכונה מקום קברי שארי מתים, יעוין שם:

תשובה קפה

מסופק השואל לפי מה דאיתא בשו"ע יוד"ע סימן שע"ה מי שבאה לו שמועה קרובה לעת ערב אחר שהתפלל ערבית דמונה שבעה מיום המחרת דנחשב לו ללילה, אם גם במת אביו אחר שהתפלל ערבית ינהוג לשנה הבאה היא"צ גם כן יום המחרת ממיתת אביו:

תשובה קפו בענין אחים ושותפים בחנות כשאירע אבל לאחד מהם:

תשובה קפז

מי שנטבע במים שאין לו סוף איך לנהוג אשתו ובניו לענין אבילות ואמירת קדיש, לפי תשובת הרי"ף הובא בב"י יוד"ע סימן שע"ה ובש"ך שם:

תשובה קפח

בענין אבילות ונישואין בפורים ובהא דאין מערבין שמחה בשמחה. וכן לא יתערב זר בשמחת כנסת ישראל עם דודה במהרה בימינו אמן:

[תשובות שנתוספו במהדורה זו]

תשובה א

ע"ד שוחט שנאסר ע"י המרא דאתרא.

תשובה ב

יישוב קושיות זקנו רבינו עקיבא איגר ז"ל:

א) בסוגיא דחולין ל' ע"ב איבעיא להו לבי רב דאמרי תחת העור איני יודע תחת מטלית מהו וכו' ב) בתוס' חולין כ"ח ע"א ד"ה רבי היא וכו'. ג) בתוס' ב"ק ע"ו ע"א ד"ה שחיטה וכו'. ד) הערה על תשו' רעק"א סי' קכ"ד בענין שבועה שלא אוכל חרצן.